

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS
CHICAGO, ILLINOIS
1962

DIOHANNES ALBERTVS BENDELIVS
SER. WIRT. DUCI A CONSILII SACRI ET ALPIR,
SPACENSIS MONASTERII PRÆPOSITUS. NAT. WINNEDA. A.
MDCLXXXVII. D. XIV. IUN. ST. VET. DENAT. STUTGARDIÆ. A.
MDCCLII. D. II. NOV.

D. IO. ALBERTI BENGELII

APPARATUS CRITICUS

AD

NOVUM TESTAMENTUM

CRISEOS SACRAE COMPENDIUM, LIMAM,
SUPPLEMENTUM AC FRUCTUM EXHIBENS.

PRESTED & HALSTED
LITERARY SOCIETY
FOR THE USE OF THE U. S.
NEW YORK BY C. O. HALSTED

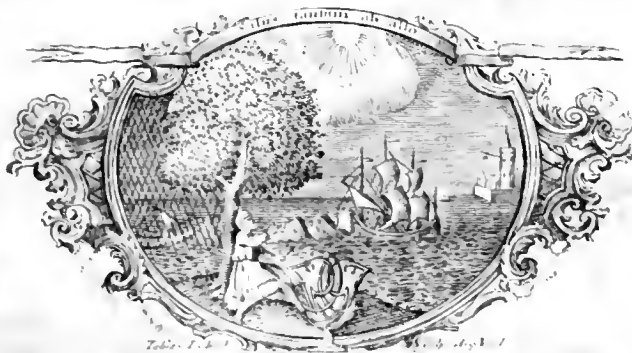
EDITIO SECUNDA

CURIS B. AUCTORIS POSTERIORIBUS

AUCTA ET EMENDATA,
COPIOSOQUE INDICE INSTRUCTA,

CURANTE

PHILIPPO DAVIDE BURKIO.

TUBINGAE, SUMTIBUS IO. GEORGII COTTAE.
MDCCLXIII.

IN THE MATTER OF THE

ESTATE OF JAMES H. HARRIS

CHAS. H. HARRIS

ADMINISTRATOR

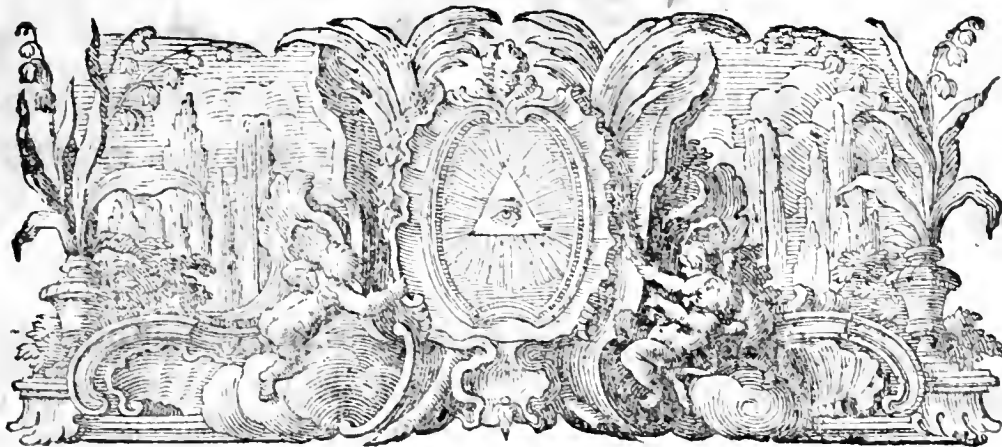
OF THE

STATE OF

MISSISSIPPI

VS.

CHAS. H. HARRIS

GRATIA ET VERITAS

QUAE PER IESVM CHRISTVM FACTA EST
DETVR ET MVLTPLICETVR OMNIBVS.

§ I.

Scriptura sacra Novi testamenti, primigenio suo sermone, *recognita*, criticisque explanationibus comitata, in lucem exiit *Tubingæ* Anno MDCCXXXIV. Postea *textus* sacer, recognitus, solus exiit bis omnino, eo ipso anno, Stuttgartiæ et (Anno MDCCLIII) *Tubingæ*, in forma, quam vocant, octava. Nunc, quod divina benignitas bene vertat, *criticæ explanationes*, item solæ, quemadmodum a compluribus aliquoties desideratum fuit, emittuntur. Qua de re in ipso limine non multa quidem, nec

PRÆFATIO.

speciosa, sed maxime *necessaria* dicemus: quæ ab iis, qui solidam utilitatem quæerunt, vigilanter cognosci pervelimus.

§ II.

Genuinam cujusque loci lectionem, quibusvis monumentis rationibusque examinatis, investigavi: eamque, quum in editione aliqua probata occurrebat, occurrebat autem plerumque, in *textu* proposui; quum aliis tota nitebatur documentis, eam *marginis* lectionibus, conspicuo indicio munitam, inferui. Apocalypsin excipio, ubi magnas ob causas, suo infra loco explicatas, textui sinceritas codicis Alexandrini aliorumque restituta est, & tamen pristinæ editionum lectio oculis lectorum suo loco distinctè subjecta.

§ III.

Interpunctiones, quas vetustissimi codices ignorarunt; & *accentus spiritusque*, quos etiam editio *Complutensis* negligit: tamen quum iis adhuc plerique utuntur, reliquimus; quin etiam revidimus non perfunctorie, auctoritatesque, ubi novatum videri aliquid posset, priscas adhibuimus. Prudentes autem non pro documentis manus primæ, sed pro adventitiis intelligentiæ adminiculis ingenue accipient.

§ IV.

Ab his cum discefferimus, ipsum *textum* quam maxime *merum* ac continuum, & sedulitatis humanæ scitamentis quam minime

PRÆFATIO.

nime interpellatum atque obrutum præstitimus, qualem scriptores primævos, qua erant simplicitate, eum ipsos dedisse, & a posteris servari voluisse existimes. Etenim margo demum noster, isque lateralis, non modo *versuum*, sed etiam *capitum*, ut apud Erasmum, apud Stephanum, notationem hodie usitatam habuit. Inferior autem margo in editione *Tubingensi* utraque habet *loca parallela*, præ ceteris evolvi solita, Evangelistarum mutuam & Novi testamenti cum Veteri concentum indigentia: habet idem, ut diximus, *Variantes lectiones*, notiores ac potiores, easque non solum editionum, ut quilibet, cuicumque editioni assuevit & favet, hinc eam offendat; sed etiam mss. codicum; lectionumque *æstimationem*, per quam tamen integrum cuique iudicium debet esse conservatum.

§ V.

Erunt, opinor, qui *emendationum*, majoris certe momenti, inspecta in margine *paucitate*, quasi spe sua frustrati dicant, majus operæ tam diutinæ pretium fuisse expectandum. Atqui hoc ipsum mecum gaudebunt omnes, quibus cordi sacræ sunt literæ. Omnino, si seorsum unius pristini editoris cujuscunque essemus quasi sectam secuti, margo noster * genuina multa detineret, & nostræ quidem operæ utilitatem speciosius ostentaret, sed idem lectoris mentem perplexe distraheret: nunc editiones *receptissimæ*, in unum rite co-

* 4

agmen.

* Quem totum nunc repræsentat *Catalogus*, infra in P. IV. n. XIV positus.

PRÆFATIO.

augmentata, textum producant ejusmodi, qui si denuo ad codices a temporibus *Valla* usque ad hodiernum diem excussos, cum ceteris omnibus adhuc reperiendis, quam rigidissima collatione instituta, exigatur; cum litera codicum mss. multo integerrima amice conspiret ipse, marginesque *Millianis* longe graciliores amœniorefque habeat, judicia denique posteritatis, quantumcunque eam profectus maneat, non reformidet.

§ VI.

Ingenti ergo operæ pretio *eclectica hæc methodus* lectioni nulla sui parte non receptæ officium præstat: & feverissima crisis, dum ne sit intemperans, præsentissimas textui vindicias ministrat; nonnulla duntaxat, in quibus dubitationis pars remanet, eatenus enotat ac quasi sequestrat, quo firmiter inniti cæteris tantisper possimus: vicissim residuos germanæ lectionis uniones, numero paucos, pondere insignes, e situ in conspectum reducit; omnemque adeo genuinam N. T. lectionem in textu quidem simul & in margine non onustissimo exhibere censenda est.

§ VII.

Quæ cum ita sint, justa veritatis fiducia omnes Scripturæ vel amatores vel osores provocare possumus, ut omnes N. T. codicum copias suppetiasque eruant, adsciscant, repetant, examinent: pauculæ omnino variantes lectiones adhuc

PRÆFATIO.

huc ignotæ, spondere audeo, proferentur; vix ullus genuinus apex adhuc intactus reperietur: quodque ad decisionem vexatiorum locorum superest, id non tam a multis codicibus, quam a bonis rationibus proficiscetur. Ita jam sunt excussa omnia, statutumque habere potest religiosus lector, genuina omnia in manibus esse: neque in singulos nuncios literarios ab alia codicum super aliam detectione suspensas cogitur habere rationes. Quod si augustioris vetustatis suppetiæ ex penetralibus adhuc opertis & clausis olim exorientur, utilitatem earum omnes boni cum prolubio accipient.

§ VIII.

Omnia, quæ ad totam crisin N. T. & ad singulorum locorum considerationem pertinent, *Apparatus criticus* explanat, & inprimis mutationes, fonticas interdum, quas *L. M. Artemonius*, id est Samuel Crellius, vel ipse nuper excogitavit, vel ab aliis adoptavit, suis locis, maxime ad initium evangelii Johannis, redarguit.

§ IX.

Ad textus ita perpoliti vim explicandam, semota crissi, totus pertinet *Gnomon*. Sic enim appellavimus annotationes philologicas, de quibus hoc loco non alienum fuerit aliquid dicere. Exegesi N. T. Græci Latino pridem sermone in privatos usus meos cœperam conscribere. Postea vero quum ad finem operis pervenisse mihi visus eram, in dubitationem incidi, utrum salubrius foret, *Latino* eam an *Germanico*

ser-

PRÆFATIO.

sermone aliis impertire. Rationes, quæ mihi, quæ aliis, a quorum iudicio decisionem sumere volueram, utramque in partem occurrerent, fere in æquilibrio remanebant, donec in mentem venit, sententiam esse dividendam. Qui *Latine* omnia scribunt, multa popularibus, inter quos sæpe dignissimæ delitescunt animæ, subtrahunt: qui *Germanice* omnia proponunt, non possunt non multa miscere, quæ tamen revera non nisi *Latine* docti capiant, ceteri sine fructu ob oculos habeant. Nos igitur, quæ ad locutiones Græcas evolvendas, ad veram emphasin explicandam, falsam exterminandam, ad LXX interpretes aliosque scriptores veteres conferendos pertinent, quæ allegationibus constant, quæ ex antiquitate eruuntur, quæ analysin qualemcunque dant, quæ sine terminis technicis, ut appellantur, peragi non possunt, quæ denique ad literarium forum pertinent; ea *Latino* sermone seorsum tractavimus. * Atque hæc pars est, in qua etiam lectionis subinde unius alteri in textibus variantibus antepositæ, non iterum criticam, sed hermeneuticam dedimus rationem: hanc partem, Lector, si quid tua refert, citari scito, quotiescunque ab *apparatu* critico ad *Gnomonem* te amandari videbis. Cetera, quæ ad considerationem rerum ipsarum, & ad ædificationem animarum propius faciunt, amota non solum crisi, sed etiam philologia reliqua; quæque ejusmodi esse, paulatim experior, ut vernaculo

* Prodiit *Gnomon* N. T. Tubingæ A. MDCCXLII; iterumque curis b. Auctoris posterioribus auctus et emendatus, ibidem A. MDCCLIX.

PRÆFATIO.

maculo sermone & commode dilucidari, & salubriter proponi possint omnibus, in *Germanicum* sermonem transferenda existimavi, novum non veritus laborem. Sic prodiit Harmonia Evangelistarum, expositioque succincta totius N. T. a Matthæo usque ad Apocalypsin. * Hæc Theologica explicatio, propriis inclusa finibus, plenum quoddam opus seorsum refert; & sic quoque explicatio illa Philologica: & tamen altera alteram, mutuis remissionibus lectorem subinde admonituris, adjuvat.

§ X.

Interim in margine textus ad Apparatum criticum, in *apparatu* critico ad *Gnomonem* hermeneuticum remisimus, ubi genuinam lectionem confirmari & explicari maxime opus est: nec tamen ea tantummodo loca, sed omnes totius marginis varietates, in *Apparatu*; permultæ, etiam in *Gnomone* attinguntur, quare quotiescunque expedire quisque sentiet, de lectione *apparatum*, de explicatione *gnomonem* respiciendum esse meminerit.

§ XI.

Plura, quæ & de crisi nostra, & de explicatione, dicenda sunt, suis locis dicemus: *signa* autem quædam, necessario adhibita, in fine Introductionis criticæ declaramus. Prima specie methodus quælibet in hoc genere non potest

* *Harmonia* quidem Tubingæ, 1736, iterumque ibidem, 1747, *Expositio* autem succincta N. T. cum versione Germanica Stutgardiæ, 1753.

PRÆFATIO.

non intricata videri: sed qui perspectam hujus negotii naturam habent, agnoscent, non potuisse a nobis commodius rem institui: atque ipse usus omnia reddet omnibus facilia.

§ XII.

Hæc tibi si, Lector, sufficere statuis, non interpello; quo minus ad sermones Domini nostri Iesu Christi & fervorum ejus accedas protinus, & semper iis pascare.

§ XIII.

Tu idem vero si de toto hoc instituto, aut de ullo ejus graviore capite, judicium & ipse facere, & aliis, quibus id aut tua opinione prodesse, aut revera obesse possit, aperire gestis: per eam te ego religionem, quæ verbis Dei viventis debetur, merito serioque obtestor atque obsecrō, ut aut reprimas te, & cogitationes tuas, quæ utique liberæ sunt, tibi habeas; aut antequam alios hac in parte docere & admonere coneris, *causam*, quoad opus esse senseris, *cognoscas*, ex iis præsertim, quæ in hoc Apparatu critico, ejusque parte potissimum *prima* exeunte, et *tertia* ineunte, itemque in parte nunc accedente *quarta*, numeris maxime IV. V. IX.X. XI. XII. XIII., et passim, dicuntur; ne parum exploratis recessibus atque rationibus totius enodationis nostræ, in ea incurras, quæ hic jam provisa, præcisa ac præmunita fuisse, lector attentus, siue ego respondero siue tacuero, sit per-

PRÆFATIO.

perspecturus. * Ad hanc unam æquissimam literisque facris dignissimam conditionem si descenderis, omnia in potestate tua sunt, et, quo severius examinaveris ea, quo plura eorum ad summam veritatem redegeris, quo amantius vero etiam et candidius in ea re versatus eris; eo majorem ex Deo laudem et mercedem tibi exopto.

§ XIV.

Multifarius mihi et divinæ virtutis, et meæ imbecillitatis, dum opus facerem, sensus fuit: illam agnosci, hanc corrigi cupio, fideliter me quidem, sollicitè, patienter, ut

** 3

debe-

* Sunt hanc ipsam ob causam præsentis novæ editioni non addita nisi ea, quæ b. D. *Bengelius* in curis suis posterioribus et schædiastibus mstis vel in libris prelo excusis post se reliquit. Constans ea b. Auctoris mens fuit, ne quid alieni laboris admisceretur suo. Et posteriorum sane intererit sedulo curare, ut certo confiet, quid quoque loco de quacunque re *Bengelius* ipse vel senserit vel scripserit. Confer. si placet, quæ P. III. § III. b. vir scripsit. Adde P. IV. n. IV. § XXXVI. XXXIX. Si cui vel in *Crisi* vel in *Exegeti*, *Apostalyptica* etiam, ulterius procedere et novum aliquid detegere vel rectiora, pleniora, solidiora proponere dabitur, per se id agat licet et suo nomine suove periculo. Nova imprimis specimina *critica* Eorum, qui post *Bengelii* discessum prodierunt, seduli lectores facili opera cum hoc, ut est, *Apparatu* conferent, libero usuri iudicio. Spero fore, ut id æquitatis meæ quoque qualibuscunque scriptumculis tribuatur ab iis, qui post me erunt. Hinc equidem cavere soleo, ne quid de meo maturis b. Soceri meletematibus ingeram vel adjungam. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Eadem sollicita cura factum est, ut infra, in parte *quarta*, in diversis, quæ dedi, Excerptis nonnulla bis dicerentur, omnia vero in ea lingua, latina, germanica, proponerentur, in qua primum exarata fuerant: id quod æquis Lector, sic nunc admonitus, facile condonabit, et *tota* in N. T. græcum *crisi* *Bengeliana*, uno nunc volumine comprehensa, commode fructur. Unum ego addidi, *Indicem*, quem b. Auctor concinnare ceperat quidem sed non absolverat. Eum, copiosum, ut deceit, considerate ita conformavi, ut etiam apud seculuras libri editiones manere posset, nil mutandus. Non enim ad paginas, sed ad ipsas libri articulatissimi sectiones confianter remittit. Paucula hæc monenda putavi. Dabam Markgruningæ d. XXVII Oct. MDCCLXII.

P. D. Burkius.

PRÆFATIO.

debebam, egisse, ad cuiusvis, qui sua interesse censeat, patebit conscientiam.

§ XV.

Quæ docti viri super *Millii* penore, super *Bentleji* specimine, super *anonymi* textu Græce et *Anglice* excuso, super Prolegomenis *Westenianis* primisque editionis illius inchoatæ foliis, id est, super præcipuis ætatis nostræ ausibus in hoc genere, ultro citroque disputaverunt, omnia ad me commendandum pertinere, et tamen *veritati* primas partes, fecundas *modestiae* deberi, existimavi. Proinde si ad nitorem verborum coelestium, his ærumnis, ob id ipsum non pœnitendis, profectum quiddam esse, intelliges, Christiane Lector, Deo gratias velim agas, ad tuæ animæ florem omnibus rebus utaris, et mihi quoque [meisque] Evangelii fructum appreceris.

§ XVI.

Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam, super misericordia et veritate tua.

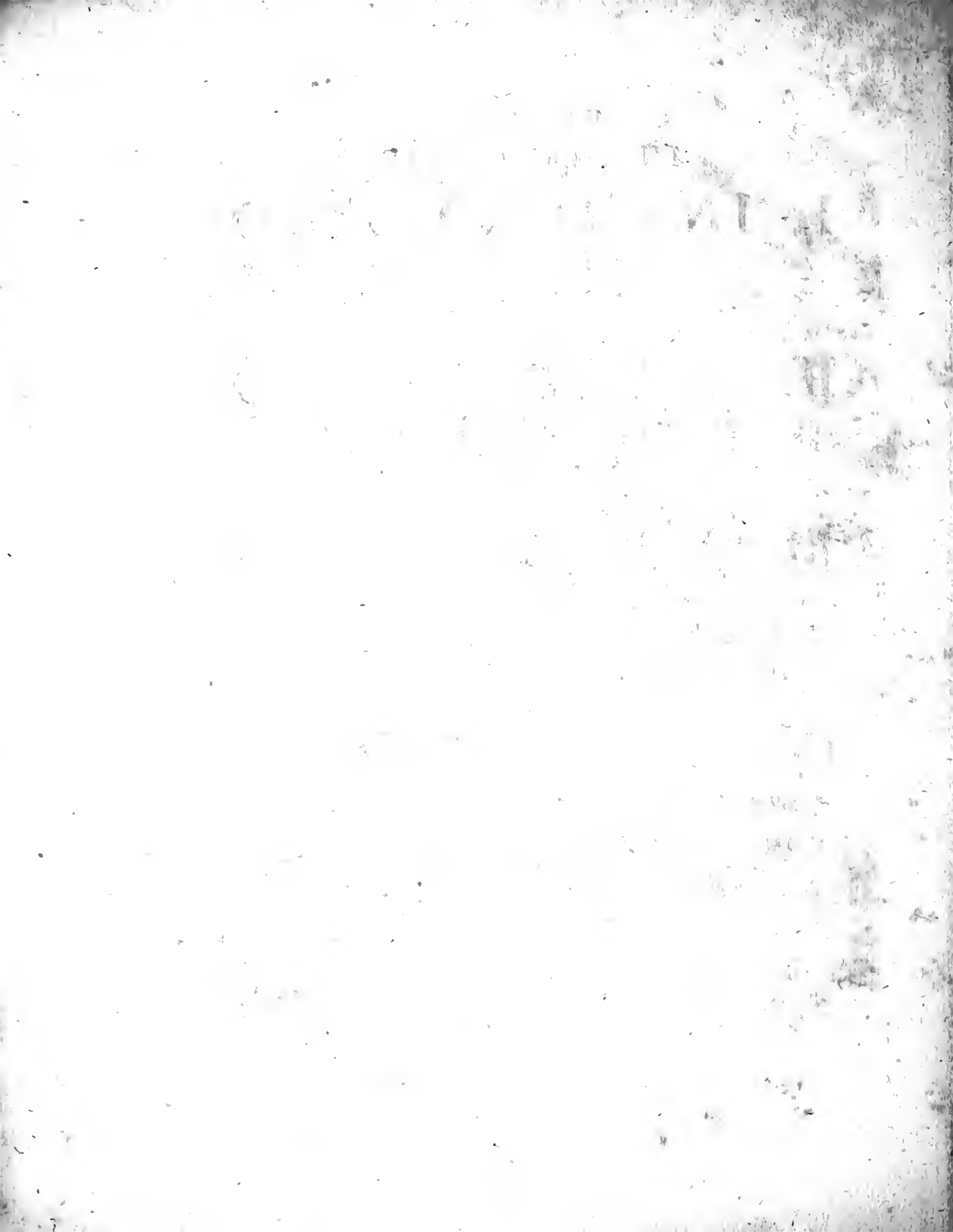
HABETVR
IN HOC OPERE
I INTRODVCTIO
AD VNIVERSAM LECTIONIS VARIETATEM
DILVCIDANDAM:

II TRACTATIO
POTIORA LOCA VARIANTIA
SINGVLATIM DISCERNENS:

III EPILOGVS
DVBBIA GENERALIA RESOLVENS,
ET RATIONEM HVIVSCE SCRVTINII AD VSVS SVOS REFERENDI
DEINCEPSQVE CONSVMMANDI DECLARANS:

IV APPENDIX
CETEROS EIVSDEM AVCTORIS LABORES
IN NOVVM TESTAMENTVM CRITICOS,
SEPARATIM ANTEHAC EDITOS,
COMPLECTENS.

APPA-

APPARATUS
CRITICI

PARS PRIMA,

IN QVA HABETVR

INTRODVCTIO

AD VNIVERSAM LECTIONIS VARIETATEM
DILVCIDANDAM.

P A R S I,
D E
VNIVERSA LECTIONIS VARIETATE.

S V M M A R I V M.

Lectio quam sincerissima quaerenda: § 1. adeoque communior examinanda. Horum utrumque spectatur praesenti instituto. § 2.

Varietas unde petatur? § 3. Enumerantur editiones principes: § 4. manuscripta graeca, § 5. quorum aliqua post Millium, § 6, & nunc primum collata sunt. § 7.

Suffragiorum ratio quomodo ineunda? per duas codicum classes. § 8. Singulorum Suffragiorum duplicitate quomodo utendum? § 9.

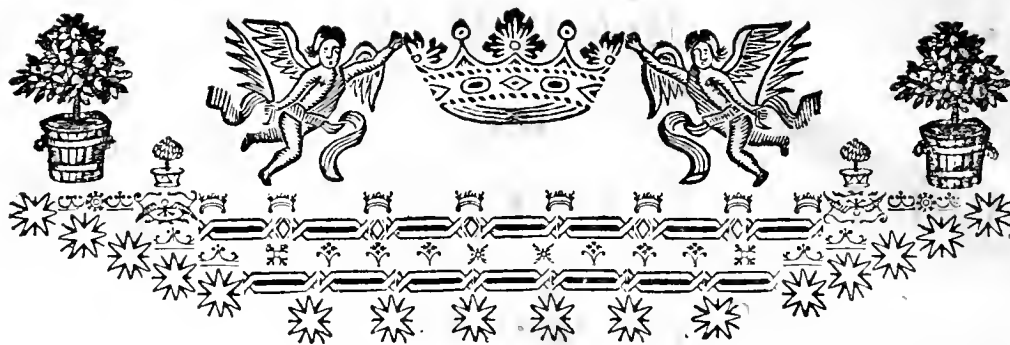
Ex his monumentis quomodo extrahenda germana lectio? § 10. 11. Fit decisio, I ex ipsa Varietatum natura, § 12. Librarii officium, § 13. quo neglecto, varietatem dat Casus, § 14. praesertim in graecis; § 15. vel Consilium, § 16. praesertim in N. T. § 17. vel Casus & Consilium, § 18. inprimis per Compensationem. § 19. Hinc minuitur admiratio de copia varietatum, § 20. inferturque ratio decidendi: in varietate simplici, § 21. in multiplici, § 22. in lingua graeca vel caeteris, § 23. variisque in casibus, § 24.

Transitio. § 25. Hex Codicum vario concursu: qui evolvitur 2 per Adscensum a singulis codd. ad universos, § 26. i⁴que in Erang. in Actis & Epistolis, in Apoc. § 27. Seorsum notatur Cantabrigientis & alii codices graeco-latini. § 28. Regulae de codd. varie concurrentibus, § 29. exemplis illustrata. § 30. 2. per Descensum a manu apostolica ad certas codicum familias: § 31. unde decisio fere ad Alexandrini codicis Latinaeque lectionis conjunctum suffragium, atque inde ad divisionem reducitur, versionum etiam aliarum ac patrum testimonio hic demum in subsidium a⁴scito. § 32. copiose. Methodi hujus, quod ad codices, eorumque collationes attinet, utilitas. § 33.

Summa, Canon quidam unicus. § 34.

Consuetudinarium: de Edit. Complut. § 35. de edd. Erasmi & aliorum, § 36. de edd. Bezae, § 37. de constitutione totius lectionis receptae, § 38. de praecipuis doctorum conatibus a typographia inventa, usque ad praesentem aetatem. § 39.

Relatio de nova hae recognitione. § 40.

§ I.

vguftius quidem & copiofius eft DEI testimonium de Filio fuo
 Jefu Chrifto , firmior inde etiam generofiorque fanctorum fides,
 quam ut fumma doctrinae caeleftis a quolibet elemento & vocabu-
 lo debeat effe fufpenfa : fed tamen quemadmodum etiam mini-
 ma auri particula aurum eft ; fic minima fermonis ab ore divino
 profecti portio , divina eft. Hinc apoftoli ita citant fcripturam
 V. T. , ut faepe conclufiones ipfo mundo ponderofiores ex epi-
 theto , ex accidente grammatico , ex adverbio &c. deducant. I Cor. XV. 26 f. Gal.
 III. 16. Hebr. II. 8. IV. 7. VII. 17 feqq. VIII. 13. XII. 27. Neque vero mino-
 ris dignitatis funt Novi testamenti fcripta ; unde Pauli epiftolas omnes *reliquis fcri-
 pturis* accenfet Petrus , ep. II. cap. III. 16 : qua de re vide *Witfi* Miscell. L. I de
 Proph. c. 22. Imo in N. T. infpiratio divina fublিমior eft , quam in V. T. ut de-
 monftrat *Gatakerus* Adverfar. misc. poft. c. 33. Ideirco quifquis reverenter ha-
 bet , quicquid ex ore Dei venit , is lectionem fcripturae etiam Novi test. quam lima-
 tiffimam debet querere. Nam falvi quidem in ea funt per varietatem lectionis *oi
 λόγοι* , falva *τα πάθη* eft autem *ἴθος* praeterea quoddam , delicatiffimo fale & sub-
 tiliffimo decoro refertum , per omnes libros , capita & fententias diffufum , cui
 quaelibet immutatio , quamlibet exilis , oflicit. Aliquando etiam locus , qui per
 fe non magni momenti fit , ad alium locum graviffimum conftituendum praeter fper-
 idoneus ac neceffarius reperiri poteft. Denique inter verba Dei & inter aequipollen-
 tias humanas revera aliquid intercedere poteft , ubi noftra acies nihil adhuc con-
 fpicit : ac v. gr. Iohannes , fi ipfum hodie praefentem haberemus , multa , quae non-
 nulli aliter , atque ipfe fcripferat , defcripferunt , obtufo noftro & obefo arbitra-
 tum fubduceret , quanquam plerifque noftrum perinde habita. vid. Ioh. XXI. 23.
 Ap. XXII. 18. Nemo igitur fuum captum , fuum guftum , pro trutina ejufmodi re-
 rum habere debet. Non ignoro , complures etiam ex iis , qui veritatem amant ,
 talium ferutinorum utilitati & firmitudini diffidere : fed hac ipfa via , quam infifti-
 mus , ad rectiorem fenfum , ut fperamus , adducentur. Quum homo doctus ho-
 miliam ,

miliam, diatriben, epistolam, epigramma scribit, ita vel diligens vel morosus esse solet, ut non facile patiatur id a librario aut typotheta contaminari ullo modo, aut corrigi, & hinc inde nomen, verbum, particulam, incisum, commutari, traheri, demereri, addi. quamvis enim summa rerum integra maneat, tamen sermonis mutatio, in qua mille lectores, quid intersit, nec sciant, nec curent, tandem aliquem impedit, vel ipsum certe auctorem, qui mentis suae impressioni, verborum expressionem habebat accommodatissimam, offendit. quapropter etiam libris quibuscunque *Errata* graviora, leviora, adijci solent a prudentibus. Quod ergo suis quisque verbis facit, id Dei verbis fieri cur pius quisquam nolit? In victu, in veste, in habitatione, in suppellectili, in praedio, non modo necessitati, sed etiam munditiei consulimus: quis vero est, qui verba Altissimi ita negligat, ut emendationi textui inquinatorem de industria anteponat, divinamque elegantiam ab humana sinisteritate non modo non discernat ipse, sed etiam per unum interdum discerni aliquem, cujus labor deinceps sublevet multos, indigne ferat? Pertinet id curae vel maxime ad *γραμματεῖς*: *literatores, scribas*, qui etiam in Novo testamento, varia habente munera, mittuntur. Matth. XXIII. 34. Criticium igitur munus cui obtrigit, ei criticum opprobrium, ut ab improprio Christi non plane alienum, est molliter ferendum.

§ II.

Post typographiam inventam, plerique exemplaribus utuntur per artem illam multiplicatis: sed haec ubi inter se ipsa disserunt, nullum certe eorum tantae est per sese auctoritatis, ut ceteris sine ulteriori examine penitus anteponi debeat. Omnino datur sancta quaedam & tranquilla simplicis fidei in hoc quoque genere indifferentia, cui, absit, ut obturbatum eamus. sed tamen si quis eam editionem Graecam, cui ipse alluevit, vellet ideo tantum, quia nulli alteri alluevit, ad apicem usque defendere: is neque oculato neque generoso sopiendae mentis uteretur compendio. Non Hispanus Complutensem editionem, non Germanus Basileensem, non Gallus Parisinam, non Belga Amstelodamensem, non Britannus Oxoniensem ubique meliorem esse ceteris, contendere potest propterea, quod ipse semel eam sit amplexus: nam aliis aequo jure de quavis alia gloriabitur. Protinus abit res ad manuscriptos codices. ex eorum nonnullis editiones praecipuae sunt deductae: atque ex omnibus ejusmodi monumentis, quorum copia est, cognosci debet, quae editio quovis loco vel praeceteris recte se habeat, vel etiam juxta eum ceteris aliquid limae admittat. Singuli editores pristini labes suas habuere, quippe quas eorum alii subinde in aliis, saepe etiam quisque in se ipso reprehenderunt. eosdem conjunctim, praeceteris, qui superioribus saeculis codices manu sua descriperant, infallibiles fuisse, si quis putaret; ipse maximopere falsus, plus eis tribueret in Graecis, quam Latinis tribuitur ab ecclesiae Romanae studiosissimis. Integra semper fuit scriptura sacra, quamvis nullus exstabat codex, cui exemplaria per typographiam nuper didita ex alle responderent: ecclesiaeque Aasiaticae, Africanae, Armenicae, Italicae, Syriacae & reliquae, quamvis codices Novi testamenti Graecos & versiones haberent digredientes aliquantum; tamen us ad fidem & salutem non minus se instructas senserunt,

quam quælibet posteritas literator. Ipsa summa in libris omnibus salva est, ex Dei providentia: sed tamen illam ipsam providentiam non debemus eo allegare, ut a lima quam accuratissima deterreamur. Eorum, qui præcessere, neque defectum exagitabimus, neque ad eum nos adstringemus: eorum, qui sequentur, profectum, neque postulabimus in præsentī, neque præcludemus in posterum. quælibet ætas propria facultate veritatem investigare & amplecti, fidelitatemque in minimis & maximis præstare debet. Alia complura ad *totam* crisin N. T. pertinent, ut de canone, de ratione interpretandi, de scriptoribus librorum N. T. eorumque stilo, de libris N. T. eorumque germanitate, numero, ordine, partitionibus, de allegatis V. T. in N. T. & reliqua ejusmodi capita, quæ copiose inprimis tractarunt eruditissimi viri, *C. M. Pfaffius*, in Lectionibus, quas Notis ad Matthæum præfixit: *I. G. Prittius*, in Introductione in lectionem Novi testamenti: *I. C. Klemmius*, in Principiis criticæ sacræ in Novum testamentum, ubi hanc materiam memorabili exemplo in formam artis redigere instituit: *I. W. Rumpæus*, in Commentatione critica ad libros N. T. in genere: *I. R. Rus* in Introd. in N. T. generali. Nostrum vero scrutinium intra hos fines versabitur, ut *singulis* in locis ex ingenti lectionum varietate genuinam lectionem eruamus.

§ III.

Eruitur genuina lectio ex omni acervo lectionum variantium: variantes autem colliguntur maxime ex editionibus græcis, & ex manuscriptis codicibus græcis; deinde etiam ex versionibus antiquis & patribus. De his omnibus dicemus, non quæcunque dici possent, sed quæ potissimum ad Decisionem conducant: ac primum quidem de græcis editionibus & manuscriptis.

§ IV.

Editio quælibet ita huc pertinet, uti ipsa ex codd. ms. manavit; ubi manuscriptorum illorum copia aut notitia postmodum est amissa. Hujusmodi est editio *Complutensis*, & editiones *Erasmi*. Cæterarum ratio ibi demum haberi debet, ubi quidam ab illis ducibus diversum ex codd. ms. proferunt. Id quod *raro* fit, nam etiam *Aldus* & *Colinaeus*, Erasmus fere secuti sunt: *Stephanus*, Complutenses initio, deinde Erasmus prætulit. *Theod. Beza* Novum testamentum Græce recognitum, cum Latina sua versione, & cum annotationibus majoribus sive Philologicis, ab A. 1556 ad A. 1598 quinque dedit: idem vero minores annotationes, Theologicas, quæ post majores illas natæ sunt, cum sola versione sua edidit, quibus deinde alii Græcum textum, prout ipsis videbatur, adjecerunt. Eum igitur potissimum textum, cui majores illæ annotationes adjectæ sunt, consulant oportet, qui *Bezæ* recensione cognoscere curant. Sane longe Beza ab Erasmo Stephanoque discessit; sed in annotationibus illis majoribus codices vel certe rationes pro discessu illo suo indicavit: quanquam etiam ii codices, quibus Stephanus, quibus Erasmus, quibus Complutenses usi sunt, paulatim deteguntur, ut res omnis tandem ab editionibus ad solos ms. redeat.

§ V.

§ V.

Codicum ms. Gr. quorum nos quidem lectionibus utimur, hæc est nomenclatura: *Alexandrinus*; *Augustiani*, primus, secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus; *Barberiniani* XXII. *Baroccianus*; *Basileenses* quinque, nempe *Baf. 1.* idemque *Baf. 2.* & *Baf. 2. 3.* & ab his diverſi *Bif. 2. 3. 4.* *Bodleiani*, primus, secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus; *Bernerianus*, *Bunckleanus*, *Byzantinus*, *Camerarianus*, *Cantabrigienſis* (absolute ita dictus,) *Cantabrigienſes*, secundus, tertius; *Claromontanus*; *Colbertini*, primus, secundus, tertius, quartus, quintus, sextus in Actis, idemque septimus in Epistolis, idemque octavus in Evangelistis: (nam nonus, decimus, undecimus, sunt iidem, qui primus & secundus:) *Coveliani*, primus, secundus, tertius, quartus; *Cyprinus*, *Dionysianus*, *Ephesus*, *Galeanus*, *Gehlianus*, *Genevenſis*, *Germanenſis* (ex Claromontano descriptus, ut docetur in Prolegom. Wettſen. N. T. p. 32, adeoque raro a nobis citandus:) *Gonvillianus*, *Googeanus*, *Hirſaugienſis*; *Huntingtoniani*, primus, secundus; *Laudini*, primus, secundus, tertius, quartus, quintus; *Leiceſtrenſis*, *Lincolnienſis*, *Lincolnienſis* iterum, *Lipſienſis*, *Lu.* (de quo nil præterea Millius:) *Magdaleniani*, primus, secundus; *Mediceus*, *Montfortinus*; *Mori* primus, secundus; *Moscuenſis*; *Nori collegii* primus, primus iterum, secundus; *Parifini*, primus, secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus, octavus, nonus, decimus; *Perronianus*; *Petaviani*, primus, secundus, tertius; *Roei* primus, secundus; *Seidelianus*; *Seldeniani*, primus, secundus, tertius, quartus, quintus; *Sinaiticus*; *Stephanici*, $\alpha.$ $\beta.$ $\gamma.$ $\delta.$ $\epsilon.$ $\zeta.$ $\eta.$ $\theta.$ $i.$ $12.$ $13.$ $14.$ $15.$ (sed *Steph. 2* est editio Complut. & de *Steph. 13. 14. 15.* aliquid dicemus § XXXIX.) *Aulæ Trinitatis*; *Trithemianus*; *Vffenbachiani*, primus, secundus; *Viennenſis*; *Vſſeriani*, primus, secundus (qui idem est collegii *Emmanuelis*;) *Wheeleriani*, primus, secundus, tertius; *Wolfiani*, primus, secundus; reliqua. Nomenclatura horum codicum ducitur vel a locis, ut sunt urbes, *Alexandria*, *Augusta Vindelicorum*, *Basilea*, *Byzantium*, *Cantabrigia*, *Ephesus*, *Geneva*, *Leiceſtria*, *Lipſia*, *Moscuca*, *Parifii*, *Vienna*; infula, *Cyprus*; mons, *Sinai*: nam ad ædiculam aliquam sacram in crepidine ejus positam pertinuerat codex Sinaiticus: Bibliothecæ, *Bodlejana*, *Colbertina*, *Medicea*: Crenobia, *Claromontanum*, *S. Dionysii*, *S. Germani*, *Hirſaugienſe*: Collegia, *Emmanuelis* apud Cantabrigienſes, *Gonvilli* & *Caji* ibidem; *Lincolnienſe* Oxonii, *Magdalenæ* ibidem, *Norum* ibidem, *Aula Trinitatis* Cantabrigiæ: vel ab hominibus, qui codices habuerunt aut contulerunt, ut in Britannia, *D. Bunckle*, *Ioh. Covelus*, *Thomas Gale*, *Henr. Googe*, *Robertus Huntington*, *Guil. Laud*, *Thomas Montfortius*, *Ioh. Morus*, *Thomas Roe*, *Io. Seldenus*, *Georgius Wheeler*: quibus accedit *Iac. Baroccus*, patricius Venetus, cujus codices in Britanniam sunt translati; & *Iac. Vſſerius*, Armachanus archiepiscopus & primas Hiberniæ: in Gallia, *I. D. card. Perronius*, *Alexander Petavius*, *Rob. Stephanus*: in Germania, *C. F. Boernerus*, *Ioach. Camerarius*, *A. G. Gehlius*, *And. Erasmus Seidelius*, *Ioh. Trithemius*, *Zach. Contr. ab Vffenbach*, *I. C. Wolfius*: in Italia, *Franc. card. Barberinus*.

§ VI.

Si sciremus, quot fuerint codices, qui tanto seculorum tractu & scripti sunt & deperditi, has diceres quasi legionis caesae reliquias vix manipuli loco esse. Sed hae tamen reliquiae sunt fere, quibus, siue producentur plura in medium propediem, siue non producentur, contenti esse possumus, & grato, religioso, sobrio animo uti debemus. *Plerosque* codices contulit *Ioh. Millius*, antecessoresque ab eodem adoptati. *Parisiuos novem*, & *Bærn.* & *Lips.* & *Seid.* (posthac enim initia nominum pro nominibus codicum erunt ponenda) *Ludolphus Kusterus* in editione sua adjecit: ad Kusteri editionem *I. C. Wolfius* duos ipse suos codices Tomo III Anecdotorum graecorum recensuit. Atque hos quoque codices Millianis in nostro apparatu junctos reperies: sed descriptionem eorum a Kustero Wolfioque petes. Addere poteramus codicem *Ravianum*, cujus excerpta ad Matthæum dedit *Ioh. Saubertus*: sed causam, cur eum fere totum prætermiserimus, dicimus infra in crisi ad *1 Ioh. V. 7*, & quidem § VI. Addimus vero ex *Laurentio Valla*, *Iacobo Fabro Stapulensi*, *Theodoro Beza*, aliis, codicum Graecorum testimonia: & codicem *Camerarianum*, quem *Ioach. Camerarius* in annotationibus ad IV Evangelistas (hos enim continet,) ut *vetere[m] librum diligenter exaratum* laudat p. 47, 129, & ad *Erasmi* collatum editionem sæpius ipse citat, quam ex *Camerario* alii: & *Dionysianum*, ex *Ioh. Gagneio*: & *Parisi- num decimum*, ex *R. Simonio*: & *Gehlianum*, Evangelistas complexum, perscriptum *A. M. 6514*, indictione quarta, id est, anno æræ *Dionys. 1006*: cujus cum editione *Rechenbergiana* collationem *Augustinus Gabriel Gehlius* (huic enim codicem donarat *Damianus Sinopens*,) anno *MDCCXXIX* seorsum edidit.

§ VII.

Accedunt opera curaque nostra codices manuscripti quindecim potissimum, *Aug. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.* *Bas. α. β. γ. Byz. Hirs. Mosc. Vff. 1. 2.* de quibus seorsum dicenda sunt aliqua. *Aug. 1*, habet IV Evang. estque cod. probus. *Aug. 2*, sincerus, retinet Matthæum & Marci partem. *Aug. 3*, dissutæ sunt plagulæ IV Evangelistarum. *Aug. 4*, est Evangelistarium, scriptum literis grandioribus: facitque ad notandas varietates ex rationibus ecclesiasticarum lectionum ortas. *Aug. 5*, exhibet Epistolam ad Rom. a cap. VII ad finem, cum Catena ex patribus Græcis plus viginti, qualem *Millius* habet in *Proleg. sect. 1448*. *Aug. 6*, complectitur Acta apostolorum, Epistolæque Catholicas & Paulinas, toto horum librorum textu interpretationi *Oecumenii* inserto. Atque hi sex sunt membranacei: de *Aug. 7*, chartaceo, dicemus ad Apocalypsin; hanc enim continet cum Exegeſi *Andreae Cæsariensis*. Horum nullus certa ætatis suæ habet indicia: omnes tamen idonei sunt, neque ob vetustatem (qua *secundi* quidem scriptura excellit,) admirandi, neque ob novitatem aspernandi: hos omnes (excepto *tertio*) memorat *Ant. Reiseri* Index mss. biblioth. *Aug.* p. 9. 23. 28. 42. ac *primus* est etiam, cujus meminuit *Iacobus Le Long* P. I. Biblioth. S. p. 390 ex *Ehingero*; & *quartus*, ni fallor, quem laudat *C. A. Heumannus* T. II. Pæciles, lib. II. p. 198 ex *Rittershusio*. copiam horum codicum fecit nobis vir clar. *Phil. Iac. Crophius*. De *Basileensibus* dicemus ineunte crisi in Matthæum. *By-*

xantinum, qui hodie Pofonii aſſervatur, conceſſu inelyti Conventus eccleſiaſtici A. C. miſit *Matthias Marthius*, miniſter Evangelii probatiſſimus. Codex eſt membranaceus, & continet IV Evangeliſtas: fuitque quondam bibliothecæ Budenſis portio; ſub calcem autem hæc exiſtat notula, *αυτη η βιβλος η γραφη μεν ολε δη και η γραφη η ξω- νηθη δε παρα μιχαηλ ιερεως τῆ πεπαρωμενε εν ετει 1574. επι τῆς βασιλειας τῆ ευσε- βεσατῆ πορφυρογεννητῆ κυριῆ αλεξιῆ τῆ κομνηνε κατα μενα αυγυρον, διδατκομετῆ αυ- τε τα ιερα γραμματα παρα αντωνιῆ ευτελες μοναχῆ και ιερεως τῆ τζικῆ, και κατα θεον πατρος αυτῆ.* Itaque venit liber A. C. 1183. nescio an jam tum aliqua vetu- statis ſpecie commendabilis: emtus autem fuit in uſum Alexii II Comneni, (qui ta- men eo ipſo anno, cum quindecim annos haberet, interfectus eſt,) & ornamenta adoleſcente illo poſſeſſore non indigna, aurum literis initialibus & picturis haud par- ce illitum, foliaque ſerica cerulea Eusebianis canonibus & quatuor Evangelistiſ in- terjecta hodiernum retinet, præter marginem ampliſſimum, quem ante ligaturam itera- tam habuiſſe noſcitur. *Byzantini* ergo nomen ſibi vendicat. adde Var. Luc. VIII. 15. *Hirſaugienſis* continet Evangelium ſecundum Iohannem, ſcriptumque ſe fatetur per Nicolaum (cognomine, ut arbitramur, Baſellium monachum Hirſaugienſem: conve- nit autem ſingulariter cum cod. *Trit.* apud Millium. *Mofcuenſis* continet quatuor Evangelistaſ in membranis; & ex literarum pictura, Niconiſque patriarchæ docu- mentiſ, plus mille annorum æſtimatur. quanquam ab Ioh. VII & manus recentior eſt & cura librarii minor. In extremo, ſcriptioniſ notatur annus M. C. 6508 æ- ræ noſtræ milleſimus,) *indict. 13.* Facultatem huius codiciſ evolvendi, a *Theopha- ne* archiepiſcopo Novogorodeniſ & a Synodo Mofcuenſi impetravit vir S. R. G. B. *Balsingerus*: excerpta vero, magno labore & ſtudio ad Leuſdenianam editionem adornavit V. C. Frid. Chriſt. *Groſſius* P. P. Unus hic ex recluſo noviter climate exortus codex, vel hoc nomine iſtar multorum eſt, quod quum & antiquiſſima il- la & minus antiqua ejus portio ex alio & alio exemplari deducta ſit, neutra tamen cum ullo de codicibus adhuc collatiſ ſingulariter congruit: ceteriſque adeo codici- bus, quippe abſ quibus in nullam notabilem varietatem diſcedit, hoc ipſo ſuo con- ſenſu pondus addit. Porro *Vſſ. 1*, ſervatiſ Bibliothecæ Vſſenbachianæ manuſcriptæ numeriſ, eſt ſegmentum pervetus epiſtolæ ad Hebræoſ, magniſ duobus conſtans foliſ, literiſque rubriſ. Præcipuaſ ejus varietateſ eadem Bibliotheca prælibavit: quod ſi integer hic exſtaret codex, hodie vix parem haberet. *Vſſ. 2*, chartaceus, Epiſtolaſ canonicas, Apocalypſin, Paulinaſ XIV & Acta Apoſt. habet, manu du- plici; quippe quæ mutatur in Eph. III. 7. Fuit antea Romæ pæceſ Ioh. *Ciampi*um; eſtque parum accurate ſcriptuſ, ſed tamen ex optimiſ codd. deductuſ, plura genui- na omittent, quam aliena admittent. Addi poterat *Vſſ. 3*, qui habet Evang. Ioh. & *σιχρενε* quidem eſt, ſed plane recenſ, & cum edd. præciſ Baſileenſibuſ ita con- gruit, ut ex earum aliqua deſcriptuſ exiſtimari debeat. quapropter vix unquam cita- vi. Treſ hoſce, & *Hirſaugienſem* illum, & alia complura, impertiit nobiſ vir & conſulari dignitate in imperiali civitate Francofurti ad Mennum, & beneficiſ in lite- ras inclutuſ, Z. C. ab *Vſſenbach*, cui, & reliquiſ fautoriſ, lectorum non minus, quam mea cauſa gratiaſ ago, divinumque in omni munerum curarumque genere au-
B
xilium

xilium apprecor, ut debeo. Cetera, quæ nobis obtigerunt, passim indicat Apparatus præfens, præsertim Parte hâc prima exeunte.

§. VIII.

Omnibus codicibus ut recte utamur, primum de suffragiis eorum constare debet. Rari totum N. T. descripsere librarii: & qui totum descripsere, duo fere volumina fecerunt, quorum postea alterum ab altero distractum est. itaque de tribus *romis*, quorum primum dicemus Evangelistas; secundum, Acta & Epistolas; tertium, Apocalypsin; multo plurimi codices tantummodo habent; pauci primum & secundum, ut *Colb.* 8 idemque 6 idemque 7, *Laud.* 2. *Magd.* 1. *Steph.* 8. 9. 10. 12. *Vien.* Secundum, plures, ut *Bas.* 2. *Cant.* 2. *Cov.* 3. 4. *Gen. Lin. Lu.* N. 2. *Pet.* 1. *Steph.* ii. 17. Secundum & tertium, *Bar. Cov.* 2. *Hunt.* 1. *Pet.* 2. 3. *Seid. Sin.* Vff. 2. Totum N. T. quot habent hodie codices manuscripti? *Al.* quasi solus: nam *Leicestrense* Novi test. exemplar recentioris ævi notaeque minus probæ testatur esse *Millius* Proleg. 67. Pauci codices, partes N. T. varie conjunctas exhibent. Porro aliqui sunt integri, qui sermonem sacrum ordine suo nativo & continuo continent, neque ulla foliorum parte truncati sunt: cæteri mutilati, quorum initio, medio, fini, per temporum injuriam, plura aut pauciora folia detracta sunt. atque his accensenda sunt *Lectioaria*, & *Evangelistaria*, quæ non continuum Evangelistarum sermonem, sed periochas habent, & multas partes prætermittunt, aliasque vicissim plus semel reddunt, ut *Aug.* 4. *Bodl.* 3. 4. 5. *Laud.* 4. *M.* 2. *Seld.* 4. 5. *Wh.* 3. Denique alii sunt accurate collati, ut varietates eorum etiam minutiores constanter notatæ sint: alii minus accurate collati, ubi excerptor, alias fortassis peritus, tamen per imperitiam in hac parte, (in qua subactum discussorem plus sane docere potest vetus liber, quam ceteros,) vel per contemptum, subinde aliquid præterit, quod vel alius, vel etiam ipse alio tempore & loco, notatu dignum agnovisset. & his tuto annumerantur ii codices, de quibus, si forte accurate sint collati, tamen, ita esse, minus constat: v. gr. ii, qui non per ipsum *Millium*, sed per amicos absentes collati sunt: item, iis duntaxat in locis, ubi editiones inter se differunt, ii codices, de quibus nullum exstat indicium, quam ad editionem collati sint. Hinc duæ nobis veniunt ad singulos N. T. libros constituendæ codicum Classes: quarum prior codices habet ejusmodi, quos & integros & satis accurate collatos esse constat; altera codices minus accurate collatos vel etiam mutilatos. Vbi codices accurate collati, eorumque folia deficientia accurate indicata sunt, ii classi priori possent accenseri: sed quia ob hiatus in codicibus frequentiam, (quum v. gr. *Aug.* 2, hiatus quinque; *Aug.* 3, hiatus decem; *Aug.* 4, ut *Lectioarium*, plus ducentas divisas periochas habet,) & ob indicia hiatus etiam a *Millio* interdum omiſſa, res fieret intricatior; nobilioribus duntaxat codicibus mutilatis hunc honorem tribui, & gravioribus duntaxat in locis codices hiantes nominatim sequestrari expedit. Sic fit, ut tertiam fere partem codicum prima sibi classis vendicet; altera, reliquam. Iam in priori tantummodo classe licet etiam negative concludere plerumque, atque ita dicere: *Hic liber, vel hi libri, non citantur pro lectione variante; ergo stant a textu.* In altera classe, temerarium est ita ratiocina-

tiocinari, interdum etiam periculosum: ubi autem lectio codicum hujus classis expressè notata est, ibi demum valere debent. Disparem hanc apud excerptores curam aperte evincunt exemplaria in locis majoris & simul apertioris momenti, copiose citata; in ceteris, longe parcius. nam quo tenuioris speciei vel momenti varietas quævis aut erat aut esse videbatur, eo pauciores codices (secundæ potissimum classis,) citatos fuille deprehendas, ante Millianam maxime editionem; cujus ob id ipsum tanta est ab Oxoniensi editione anni 1675 in codicibus utriusque editioni communibus differentia. v. gr. I Cor. VI. 5. Quare qui paucitatem ejusmodi codicum, lectioni aliis documentis fultæ obvertunt, non nihil errant: gravius vero errant, qui in locis variantibus eos codices, quos pro lectione marginis citari vident, a tota codicum summa ita subtrahunt, ut reliquos omnes codices sine discrimine pro lectione textus militare dicant. sic enim fit, ut v. gr. in versu aliquo, capitis alienius, epistolæ alicujus Paulinæ, eorum codicum pausa lectioni varianti eique genuinæ opponatur, quorum multi in eo versu non sunt accurate collati, aliqui totius capitis hiatu laborant, plerique ne epistolas quidem Pauli habent. *Apoge istam crisin: præstat nullam habere, quam talem.* Et istæ tamen late, etiam apud primicerios criticorum, dominatur, genuinæ lectionis profectum misere impediens, ipsisque Scepticis frigidam suffundens. *Cum mss. codices, inquit Whitbii, quos contulit Millius, sint fere nonaginta, quæcumque viginti vel triginta ad summum varianti cuidam lectioni favent, sequitur, vel curam & diligentiam in Millio desiderari, vel plures saltem codices congruere cum editis, quam ob illis discrepare.* Exam. f. 16. Optime procederet hoc ratio cinium *Whitbii*, si nonaginta illi codices totum N. T. haberent: at plerique, ut diximus, tomum ejus primum, pauci secundum, paucissimi tertium habent: quare varians lectio, in primo tomo, triginta vel etiam viginti codicibus nixa, prævalere sane multitudine codicum potest; in secundo, quindecim aut duodecim codices *majora vota*, ut ajunt; facile constituunt: in tertio, pusillus numerus codicum *unanimitas* efficit. Hic qui dicunt, Apocalypsin habere v. gr. *nonaginta* codices N. T. adeoque quotiescunque lectionem in ea variantem *quinque* codicibus fultam dat editio aliqua parcius, *octoginta quinque* codices textui suo adjudicant: injuste agunt, & lectioni marginis multo minus, lectioni textus multo plus tribuunt, quam par erat.

§ IX.

Interdum duplex in uno codice lectio cernitur: ut quum librarius pluribus codicibus instructus, unam lectionem scribere exorsus, mutata sententia perferipserit alteram: quum uni lectioni alteram vel ipse vel alius, in textu aut in margine adjecit: quum in codice bilingui ad alium Latina conformavit, ad alium Græca. atque ita sæpe unus codex in utramque lectionem suffragia præbet.

§ X.

Nunc quum id agitur, ut ex his monumentis eorumque lectionibus rite perspectis & collectis una eaque vera lectio excipiatur & confirmetur: nihil plane juris

esse debet mero *gustui* & arbitrato humano, id est, mendaci, etenim vagus is est, & temerarius, & timidus, & apud alics alius, & eidem capiti alio tempore alius, & contentiosus, & aut eorum, quæ recepta & placitis suis suorumque apta putat, tenacior, aut eorum, quæ paradoxa sunt, avidior. Solet autem præferri *antiquitas* codicum, & *bonitas*, & *multitudo*. quæ dotes sane contemni non debent, conjunctæ præsertim: immo vero requiri debent, sed tamen rem non faciunt. Nam sæpe pro utraque lectione (raro enim multiplex est) multi codices, qui & antiqui & boni esse dicuntur, militant. Neque *multitudo* per se multum valet: & quemadmodum ex permultis Latinis codicibus perpauca sæpe cum Græca veritate conveniunt; ita ex permultis Græcis codicibus minor aliquando numerus cum antiquissimo illo interprete Latino, etiam ubi sincerus est, congruit. imo unus codex manus primæ pluris est, quam multæ ex eo propagatæ codicum catervæ: omnisque opera critica in excutiendis quamlibet multis codicibus eo tendit, ut decisivam quam plurimis differentiis, ad unam unius codicis primæ lectionem redeatur. *Bonitatis* opinio nimis laxa est. nam qui optimi perhibentur codices, ii quoque ipsi totam ferme lectionis varietatem continent, adeoque eam non dirimunt. Palmam obtinet *antiquitas*. nam sane genuina omnis lectio antiquior est, quam depravata: sed tamen antiquitatis jactatio, vereor ut nunquam circulatoria sit. nam tota prope lectionis varietas longo orta est intervallo ante Græcos codices hodie superstites: nec refert, quot secula horum antiquissimus quisque nunc habeat, sed quot seculis, mutationum seracibus, a manu distet apostolica.

§ XI.

Quid ergo est? Spiritualis homo, vere est criticus, 1 Cor. II. 15. sed illa crisis, illud judicium, interiorum rerum spiritualium vim potissimum spectat. Literæ autem sinceritas legitimum subsidiorum, quæ in mundo sunt, usum nullo modo aspernatur. Igitur in ipsum codicum gregem, quasi in cætum hominum ignotorum, nos commitemus. alius bene audit, alius male: illum non mirabimur, hunc non fastidiamus: nil prius statuemus, quam per nos cognoverimus.

§ XII.

In omnibus quidem varietatibus, codices omnes, qui pro utraque lectione militant, instar esse patimur (primo aliquantisper conflictu) duorum duntaxat codicum inter se differentium. Finge ergo, duos tantummodo extare codices, quorum decidenda sint varietates; vel æqualem ubique pro utraque lectione numerum esse codicum: tamen plerumque suppetet decidendi ratio, ex ipsa variarum lectionum natura; quam explicare ingredimur.

§ XIII.

Librarius, quo vocabulo quemlibet libros N. T. dictantem, scribentem, recognoscentem complectimur; librarius, inquam, in singulas literas, quum opus facit,

cit, inculcatum sibi putare debet rabbinicum illud interdictum ^ל כצו sic, ut est ante oculos, NECESSE EST ESSE, dici, legi, scribi: i. e. debet is totum archetypum sibi datum, nulla vocula, syllaba, litera, nota, addita, omiffa, trajecta, commutata, etiamfi ipse minus capiat, exprimere: nil per oscitantiam deterius facere; nil per facilitatem, quasi indifferens, substituere: nil ex studio, quamvis verba aut res ipsi laborare videantur, corrigere scilicet: tum omnia, quæ descripsit, recognoscere, & ubi aliquid ab archetypo discrepat, mutato folio aut litura adhibita corrigere, ut religiofè spondere possit, se ne in apice quidem discessisse, adeoque pristino exemplari exacte congruere novum. Hoc ubi non fit, præsto est lectio varians: quo nomine etiam *jota unicum*, ut in Veteri, sic in Novo testamento censendum est. Id si semper omnes in animum induxissent librarii, nulla potuisset exoriri codicum discrepantia: sed quia id & otium, & sumtum, & munditici librariis optatissimæ imminutionem, & animum attentum, patientem, simplicem, minime obstinatum postulat; exorta est magna varietas: &, ut semel exorta est, quum eadem a librariis apparatus quoque codicum & acre judicium desideraret, non modo non exenta, sed etiam cumulata fuit. Si quis eo est animo, ut vel voculam textus sacri sollicitare reformidet, facile putat, librarios eadem semper religione usos fuisse: sed non ita esse, res ipsa loquitur. Omnes tamen aberrationum causæ ad duo genera revocantur. nam vel casu exfiteri, vel consilio.

§ XIV.

Casu variat lectio, quum librarius per oscitantiam, attentionis remissionem, curam in res ac non in verba conversam, adeoque per festinationem, cujus maxima vis est, labitur, nec lapsum, lituræ fugitans, corrigit. facillime autem phantasia & memoria, vel etiam oculi & aures, alienis rebus feriuntur, & a re propofita avertuntur. Itaque sæpe librarius assimilare soni aut picturæ, inter dictandum & scribendum, vel etiam, dum sola memoria aliquid a lectione ad scripturam transportat, decipitur. Sæpe aliqua, nondum scripta putans, iterat: sæpe literam, syllabam, vocem, incisum, etiam magni momenti (id enim in describendo parum attenditur,) præsertim si tamen aliqua sententiæ plenitudo maneat, per ineniam omittit, ad sequentia properans. Sæpe librarius vocalem pro vocali, præsertim brevem, festinans, pro longa, ballam pro acuta, simplicem pro diphthongo, consonam simplicem pro duplici, & contra, arripit: interdum vocabulum generale pro speciali perferibit. Porro quemadmodum viator sua sponte aliquando in plano hallucinatur, equus cespitat, currus ruit; plerumque autem quiddam in via eminentis aut subsidens, laterculus aut serpens, causam alit: sic scribentes sæpe sua sponte alienum quiddam, in mentem veniens, arripiunt; plerumque autem in ipso contextu offendunt, ut pro eo, quod scribendum erat, aliud, quod ante oculos est, arreptum scribant. *alliterationis* id vocabulo signabimus. In omni rerum, maxime vero in hoc literarum genere, pusilla & contenta dictuque absorta causa effectus revera habere magnos potest & inexpertis incredibiles: ac nemo sibilabit, si ea, quæ sequuntur, conjuncta, ut fas est, expendit. Sæpe quippe librarius literam, syllabam, vocem iterandam, in ipsa offē-

deus, semel scribit: sæpe eodem elemento, verbo, inciso recurrente, intermedia iterat, sæpius omittit. v. gr. Ioh. III, 28 *μοι* excidit, in cod. quibusdam, ante *μαρτυρεῖτε*. c. VI. 30 *σὺ* ante *σημεῖον*. c. XIII. 9 *με* ante *μόνον*. Matth. V. 39 *σοῦ* ante *σιαγόνα*. c. XIV. 34 *γῆν* ante *γεννησαρέτ*. Sæpe scribendum verbum commutat cum præcedenti, sæpius cum sequenti, properans. atque una hæc causula plurimas ubique aberrationes peperit, ut ostendimus ad Chrylost. de Sacerd. p. 460 seq. Hinc initio vocis, 1 Cor. XII. 2 pro *ἀπαγόμενοι*, factum *ἀναγόμενοι*, prævio *ἀν*. 1 Cor. X. 13 pro *πιστός, δυνατός*, sequente *δύναθε*. Ioh. IV. 28 pro *ἀνθρώποις, πολίταις*, prævio *πόλι*. In medio, ib. c. VII. 14 pro *μετέσης, μεσαζέσης*, sequente *ἐθαύμαζον*. Rom. I, 30 pro *καταλάβες, κακολάβες*, prævio *κακοηθείας*. Rom. X. 14 pro *ἀκρόσσοι, ἀκροσονται*, seq. *κηρύσσοντος*. In fine, Ioh. XIX. 17 pro *τόν, τόπον*, seq. *τόπον*. Act. XXI. 5 pro *προσηυζάμεθα, προσηυζάμενοι*, seq. *ἀσπασάμενοι*. Act. XXVI. 23 pro *μέλλει, μέλλειν*, seq. *καταγγέλλειν*. 1 Cor. X. 13 pro *εἰληφεν, εἰληφέτω*, prævio *βλεπέτω*. Eph. IV. 18 pro *ἔσκοτισμένοι, ἔσκοτωμένοι*, seq. *ἀπηλλοτριωμένοι*. Ap. XI. 1 pro *ἔγειρα, ἔγειρον*, seq. *μέτρησον* & pro *μέτρητον, μέτρησαι*, prævio *ἔγειρα* id possis *Rhythmicum* dicere. Et sic in verbis, Matth. XII. 36 pro *ἀργόν, πονηρόν*, prævio *πονηρα*. Ioh. VII. 21 pro *πάντες, ὑμεῖς*, seq. *ὑμῶν*. 1 Cor. II. 12 pro *λαλοῦμεν, ἐλάβομεν*, prævio *ἐλάβομεν*. Hebr. XII. 9 pro *πνευμάτων, πατέρων*, prævio *πατέρι*.

§ XV.

In Græca præsertim lingua frequenter aberratum est a librariis, ob multa promiscua & subtilia, in orthographia, in articulis, in simplicibus & compositis, in modis verborum, in pronomine *ἡμῶν* & *ὕμῶν*, in syntaxi; ob multitudinem vocalium, diphthongorum, casuum, temporum, synonymorum, particularum, figurarum grammaticarum, dialectorum, compendiorum seriptionis. Hæc si ad codd. LXX Interpretum traduxeris, reperies, in illorum varietatibus, ex veritate Hebraica facillime decidendis, vitiosas lectiones, præ genuinis, ad has, quas exponimus, causas, perspicuo totius considerationis emolumento, revocandas esse. Hodieque si quis græcæ linguæ non imperitus ipsum N. T. propere describat, in relegendo reperiet, errata sibi obrepfisse & simillima erratis iis, quæ in mss. occurrunt, & ex iis causis, quas modo diximus, resolvenda.

§ XVI.

Consilio abit librarius, quum aliquid in exemplari pristino sibi, vel jure vel injuria, displicentem vitique suspectum, de suo corrigit. Idque consilium fuit vel perfidum, vel curiosum, apud hæreticos & quosvis alios. Nam vel immutarunt, vel adjecerunt, vel etiam expunxerunt, si quid vel in oratione, vel in sententia, obscurum, mancum, superfluum, male coherens, offensibile, durum esse putarunt. Sæpe tamen lectionis varietas, quæ revera casu orta erat, consilio exstitisse visa, mutuas hæreticorum & orthodoxorum insimulationes, gravesque errores, suspiciones,
contro-

controversias peperit. exempla vide infra, Luc. II. 14. Ioh. I. 13. 18. I Cor. X. 9. XV. 47. & in Millii Proleg. § 737. 811. 826. 1362, collato illo Indicis versiculo, *Haeretici an scripturas corruerint.*

§ XVII.

Maxime omnium proclives fuere mutationes in N. T. Græco : ut quum librarii nomen proprium, v. gr. *Isu*, pro pronomine *αὐτοῦ* posuere : quum *Dei* & *Domini* vocabulum promiscue scripserunt : quum *Domini nostri Iesu Christi* nomen variis modis, ut animus ferebat, brevius pleniusve expresserunt : quum idiotismum apostolicum, aut elegantiam, anapodoton, ellipsin, syllepsin, orationem suspensam, pro vitio sermonis habuerunt, & complanarunt : quum scholia hermenevtica, liturgica, in memoria aut margine hærentia, pro verbis nativis substituerunt vel addiderunt : quum initiales periocharum ecclesiasticarum formulas aut clausulas, e lectionariis in codices ipsos traduxerunt : quum parallelismum septuaginta interpretum aut evangelistarum aliarumque partium, de quo vide Whitby f. 88. 89, olim per verba ipsa, non ut hodie per allegationes, in margine notatum, aut animo obversantem, quum item patrum glossas, in codices admiserunt : quum sermonem, quem Christo ejusve apostolis non satis dignum putabant, mitigarunt : quum Hebraica nomina ad sonum Græcum flexerunt. In Evangelistis singularem parallelismus vim habuit : ac v. gr. prima Lucæ capita multo minorem varietatum silvam, multo frugaliorem in Millio marginem ferunt, quam postrema ; quia horum argumentum a pluribus evangelistis descriptum est, illorum non item. Agnoscit hoc inprimis Mareſchallus, quum in Epilogo observationum ad Gothum ait : *In discrepantiis distinguendis atque conciliandis, vel codicum mss. Græcorum fidem implorari ; vel ad interpretes vetustiores ac præſcos ecclesiæ patres provocari ; vel etiam, quod PRINCIPEM locum obtinet, ad harmoniam evangelicam, tanquam ad ASTLV̄M FIDISSIMVM, aramque longe tutissimam confugi.*

§ XVIII.

Sæpe varietas casu cæpta, consilio cumulata fuit ; librariusque aberrans, literæ fugitans, aliquid omisſum, omissione animadversa, mox reposuit : unde trajectiones, partim literarum, inprimis mutæ & liquidæ, partim vocum, partim sententiarum : vel obrepente mutatione, verba inſequentia ad eam accommodavit, ut constructio constaret.

§ XIX.

Sæpe librarii sphalma sphalmate correxerunt : neque id solum ejusmodi in locis, ubi aliquod v. gr. nomen proprium in uno inciso omisſum, statim in proximo supplerunt ; sed etiam in aliis, qui mos ut plerisque hodie permixtus videri possit, tamen olim tam frequens fuit, ut vim legis obtineret. Sæpe, inquam, sphalma obrepens sphalmate eodem vel contrario scienter admisso, aut e vestigio, aut ex intervallo,
indica-

indicantur & compensantur, & eo ipso curiose correxerunt: quanquam interdum alii librarii, *compensatione* (sic enim appellamus) non observata, mutationis duplicis partem unam fecerunt, alteram abjecerunt. Exempla e multis variisque desumpta codicibus rem commonstrabunt: quæ facilius quidem in iis codicibus, quos egomet evolvi, notata sunt. *Augustanus 1*, σὺ admittit pro σοὶ, sed mox diphthongum reppendit in ἀντικαλέτωσοι, Luc. XIV. 9. 12. *Aug. 2*, τὸ pro τῶ, & mox, ἐσῆλθων, Marc. V. 11. 13. *Aug. 3*, παράδωσιν, &, εἰ μὴ βαπτίσονται, Marc. VII. 31. *Aug. 4*, νοσιαν, & paucis interjectis, νόσων *Aug. 5* αὐτὸ omittit Rom. IX. 17. & ibidem v. 23 post δόξαν addit αὐτῆ. *Aug. 6* habet ἀπόσατο & κατέλιπον Rom. XI. 2. 4. & ἀγνοήματα νοοῦμεν 2 Cor. II. 11. *Byz.* & al. pro ἐξ αὐτῆ, ἀπ' αὐτῆ, & idem mox, pro ἀπ' αὐτοῦ, ἐξ αὐτῆ Luc. IV. 35. *Vff. 2*, pro ἐκπειράζωμεν, πειράσωμεν 1 Cor. X. 9. & mox pro ἐπείραταν, ἐξεπείρασαν. Quin etiam *Vff. 3*, pro λέγει, λέγοι, & pro πλοῖον, πλείον. Ioh. VI. 12. 21. Accedunt alii: *Moscuensis*, Marc. I. 14. ὁ ἰησῆς omissum, versu 35 ante ἐς reponit: & altera manus particulam εἰ pro ὁ positam Ioh. IX. 37, omittit in c. X. 26. *Colb. 8*, pro ὡσαύτως, ὁμοίως, & contra, Luc. XIII. 3. 5. *Complut.* cod. pro ἔγε καὶ, ἔγε, Gal. III. 4. & pro ἔγε, ἔγε καὶ, Eph. III. 2. *Cov. 2*, pro αἰχύνῃ, ἀχνημοσύνη, & ex longo intervallo, pro ἀχνημοσύνην, αἰχύνῃ Ap. III. 18. XVI. 15. *Gehl.* τί ποιῶσω ἀγαθόν, ἵνα ζῶν αἰώνιον ἔχω; Matth. XIX. 16. prius verbum præposuit nomini, alterum postposuit. *L.* pro λέγει, ἀπεκρίθη, & mox contra, Ioh. I. 21: *Lin.* pro χριστῆ, θεῆ, & e vestigio, pro θεῆ, χριστῆ, 1 Cor. IV. 1. *Magd. 1*, pro συνελάλησε, ἐλάλησε, & pro ἐξωμολόγησε, συνεξωμολόγησε Luc. XXII. 4. 6. *Par. 3*, pro ποιήσῃ, ποιήσει, & mox, ἐκκόψεις, ἐκόψης, Luc. XIII. 9. *Vien.* pro ἐξαποσελῶ, ἀποσελῶ, & pro ἀποσελῶ, ἐξαποσελῶ, Act. XXII. 21. XXVI. 17. *Wo. 1*, pro ἐσθίει καὶ πίνει, ἐσθίει τε καὶ πίνει τε Marc. II. 16. τε priore specioso per alterum τε alienius retractato. *Wo. 2*, pro αὐτὸν, αὐτῶ, & statim contra. Matth. XVI. 22. Sic quoque codd. antiquissimi: *Al.* ἢ ἕδεις, pro εἰ ἕδεις, Ioh. IV. 10. *Idem* & al. pro ζητεῖται, ζητεῖτε, & pro κρίνετε, κρίνεται 1 Cor. IV. 2. 5. *Cant.* & al. pro ἀπέσαλκε, ἀπέσειλε, & contra, Ioh. V. 36. 38. *Idem*, pro ποιῶμεν, ἐργαζόμεθα & mox pro ἐργαζόμεθα, ποιῶμεν Ioh. VI. 28. *Idem*, pro μήτι, μή, & pro μή, μήτι. Ioh. VII. 31. *Idem*, pro βάνας, ἐμβάνας, & pro ἐμβάνας, βάνας Ioh. XIII. 26. Hanc compendendi rationem Latini quoque adhibuere librarii. Nec valde ablutit, quod interdum literam, syllabam, voculam, bis legendam, semel scripserunt, ut τὸν ἀασσῶν Eph. Matth. I. 4, pro τὸν ναασσῶν. περιπατεῖτε ὡς *Al.* Ioh. XII. 35, pro περιπατεῖτε ἕως. μὴ ἀνθῶσιν pro μὴ μιανθῶσιν *Mosc.* Ioh. XVIII. 28.

§ XX.

Hæ aberrandi causæ usque adeo proclives & lubricæ sunt, ut non modo in scriptione, sed etiam in typographia, in recitatione, in loquela quotidiana, si attendas, ubique occurrant. quæ omnia si perpendas, codicumque N. T. multitudinem, & eruditorum in iis exequendis sedulitatem adjungas, paucas potius quam multas esse dixeris varias lectiones N. T. præsertim ubi ad cætera antiquitatis monumenta

menta eorumque falebras contuleris. Multitudinem tamen varietatum satis molestantam, fateor, atque odiosam enumeratæ modo causæ pariunt: sed non pepererunt. illam qui colligunt & dirimunt; neque hodierno die postulare quisquam debet, ut nos discrepantias, pridem exortas, plane infectas reddamus.

§ XXI.

Ceterum multa hinc jam fluunt ad aberrationes a lectionibus geminis fecernendas idonea. Summa autem est hæc: *Vide, utra lectio præ altera sit explicabilis?* id quod facile cernitur. tum quære tecum, *utra lectio potius orta sit ex altera? consiliumque, an casus, ortum ei dederit?* quæ duæ quæstiones quolibet fere loco ex mutuo ipsarum conflictu item resolventur. ubi *una* tantum lectio est explicabilis; altera cæco casu orta postponi debet. ubi *utraq; æque* est explicabilis; ea præferenda est, ex qua prior librarii in alteram lapsus fuit. ubi altera *magis*, altera *minus* facilis est; ea, quæ quiddam priscum, grave, breve habet, præponitur: ea, quæ majore perspicuitate & plenitudine blanditur, tanquam consilio introducta, plerumque postponitur. In omni scriptorum genere, quicquid paululum reconditæ erat elegantiam, librarii planius subinde & plenius facientes, lectoribus sui similibus commodarunt: sed nusquam magis, quam in N. T. Quocirca hoc loco semel dicendum est, quod millies dictum putari debet: **QUISQUIS EO SENSU EST, UT PLANTIORA AC PLENIORA OMNIA PRO GEMINIS HABEAT, IS SE APTUM NATUM ESSE SCIAT AD OMNES FERRE DEFERIORES LECTIONES, QUÆ A VOLUNTATE HUMANA QUIDEM SUNT, SANCTIS DEI HOMINIBUS TRIBUENDAS.** Librarios ad addendum promptissimos fuisse, multa additamenta in nullam editionem admittæ evincunt: nonnulla tamen in editiones quoque irrepererunt interdum, quæ idoneis convicta argumentis, sancta cum confidentia expungere debemus. Plerique lectores valde lenti sunt in delendo; & promitti ad tuendum, quicquid semel typis excusum est: eoque nomine alios audaces & profanos, se autem *ελαβεῖς* & religiosos putant. Atqui periculosius etiam est addere verbis Dei ex humano sensu, quam demere. defectus aliunde compensatur: mixtura sinceritati inimicior est.

§ XXII.

Vbi non modo duplex, sed multiplex occurrit lectio, *media* est optima. Ex hæc enim una, tanquam ex centro, discessum est in ceteras: habetque medium hoc elegantiam fere, sed reconditam, cui librarii mederi conantes, hæc illuc ad planiora sese verterunt. Exempla viginti in uno *Chrysostomi* opusculo de Sacerdotio, notata dedimus p. 511 illius dialogi, Stutgardiae editi. Vide infra P. IV, n. I, § II, L. VIII.

§ XXIII.

Causas aberrationum, quas diximus, interdum Græca lingua, interdum aliæ linguæ proprias habent. Vbi Græca; in versiones aut manavit tamen varietas, & tum

tum agnoscitur esse vetusta: aut non manavit, & tum a versionibus potentissime redarguitur. Vbi aliæ linguæ causas illas habent, tum aut varietas est in una versione; & hæc tum se ipsa refutat: aut est etiam in alia versione, vel in aliis versionibus; & tum versio una ad aliam conformata noscitur: aut est in versione, v. gr. Latina, & simul in codicibus Græcis quibusdam; & tum lectiones Græcæ ad Latinas refictæ produntur. Plura de versionibus infra.

§ XXIV.

A Compensatione, de qua diximus, possemus adminiculum petere ad ipsos codices discriminandos. nam codex, qui compensat, uno certe gradu propius abest ab origine prima, quam qui non compensat: librariusque, qui primus varietatem admisit, facti conscius, compensationem adhibuit; ceteri, qui compensationem non observatam prætermiserunt, sunt posteriores. sed hanc investigationem non putamus esse necessariam. In Trajectionibus vocum hoc notari potest, genuinam fere eam esse lectionem, quæ syncategoremata præmittit, librario terminos categorematicos, sensum explentes, per festinationem præ iis arripiente. Initio & fine pericoparum, lectio plenior, qualem habent Evangelistaria, tantum non semper cedit breviori. In summa: *Criterion sanæ lectionis est color quidam natus, prisceus, simplex, cum decora austeritate & recondita suavitate.*

§ XXV.

Interdum tamen varietas est ejusmodi, ut diversi librarii, quorum alius ex alio non pendet, aliquid variare, aut ex utraque æque lectione in alteram discessio fieri potuerit, denique ut neutra lectio per se melior aut deterior videatur esse, quam altera. tum vero res abit ad accuratius codicum scrutinium; quo scrutinio etiam decisio a variarum lectionum causis petita plurimum confirmabitur. Ergo illuc progredimur.

§ XXVI.

Omnium testium, qui præsto sunt, quædam quasi comitia debent haberi, hac lege, ut *universi codices ipsi sint norma singulorum*: quæ lex, opinor, ipsa rerum natura nititur. Itaque ipsis varietatibus, ut sunt, excussis, videndum, quinam codices potissimum inter se bini, terni, quaterni & amplius, per minores majoresque *syzygias* (sic enim appellabimus) in utranvis partem congruant. nam sic via patefiet ad decidendum, id est, ad varietates, quæ supercreverant, refecandas, quo factò genuina lectio non poterit non superare.

§ XXVII.

Propinqui inter se sunt codices, qui sectiones prisceas, subscriptiones, & alia accessoria, eadem habent. Exemplum vide in Var. 2 Tim. in extremo. Ipsæ ve-
ro

ro lectiones si exequantur, in *Evangelistis* simul ambulare solent *Comp. Aug. 1. Gehl. Go. Laud. 2. Par. 1. Sic Er. Par. 3. Sic Aug. 2. L. Par. 6. Sic Basf. 7. Cant. Par. 9. Sic Bodl. 1. Laud. 1. Sic Bodl. 6. Lin., Mont. N. 1. Sic Byz. Colb. 3. Eph. Par. 2. Sic Gen. Seld. 1. Wo. 1. In Actis & Epistolis, Comp. Laud. 2. Seid. Sic Er. Basf. 2. Oecum. &, media sui maxime parte, Hunt. 1. Sic Er. Cov. 3. Sic Al. Colb. 6. idemque Colb. 7. Cov. 2. Lin. Steph. 12. Sic Al. Roc. 2. Sic Aug. 6. Bar. Sic Boern. Clar. Sic Cant. 2. Cov. 3. Sic Cov. 4. Gen. Sic N. 2. Vff. 2. In *Apocalypsi*, *Comp. Seid.* Sic Er. *Andreas Caef.* Sic Cov. 2. Vff. 2. Exempla harum concurrunt, maxime Millii Kusterique paginas implent. ibi ergo, quotiescunque manipulus codicum in aliquo loco notabilis videtur, similes ei manipulos reperias sine magno labore.*

§ XXVIII.

Cum omnibus colludunt, ab omnibus, & a se ipsis, aberrant maxime, hoc loco propterea configendi, codices græcolatini, *Cant. Laud. 3. Boern. Clar.* revera bilingues. namque ita ultra omnem modum luxuriant, ut non tam pro codicibus *Evangelistarum, Actorum & Pauli*, haberi debeant, quam pro rhapsodiis, exhibentibus collectas de industria & in unum contextas varias lectiones, & codicum & patrum, & Græcorum & Latinorum, vel etiam apertas corruptelas utriusque obtrulas; cum multis parallelis, paraphrasibus, synonymis Græcis facilioribus, animi causa, vel in gratiam lectoris, Græcarum literarum minus periti, injectis. Ordiamur ab exemplo evidentissimo. *Cyprianus* sic habet, *In Evangelio Dominus dicit*, Non relinquetur in templo lapis super lapidem, qui non dissolvatur. Et, Post triduum aliud excitabitur sine manibus. l. 1. Test. c. Iud. c. 15. Coniunxit duo testimonia *Cyprianus*: id imitatus *Cantabrigiensis* Marc. XIII. 2 post καταλυθῆ addit, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἄλλος ἀναστήσεται ἀνευ χειρῶν. Non obscureiora exstant in var. Matth. XX. 28. 29. Ioh. VI. 56. Eundemque *Cantabrigiensis*, asseclum comitemve, ut ex Millianis & interdum ex nostris patebit notis, habet Matth. I. 23. IV. 18. XXVII. 43 *Eusebius*. c. IX. 28 *Chrysostomus*. c. XIX. 1. XX. 23 *Hilarius*: etenim *Evangelista*, ut in codice, qui *S. Hilarii* dicebatur, quemque *Druthmarus* se vidisse testatur, hoc ordine erant, Matth. Ioh. Luc. Marc. sic sunt in *Cant.* Hunc trahit Matth. XXVIII. 7 *Chrysologus*. Marc. XVI. 2 *Gregorius Nyssenus*. Luc. IV. 41 *Origenes*. c. XII. 11 *Clemens Al.* ib. v. 38 & passim *Irenæus*. c. XIII. 27 *Clemens Romanus*. c. XVI. 31 *Irenæus*. c. XVIII. 30 *Cyprianus*. c. XX. 34 *idem*. c. XXI. 28 *Tertullianus*. c. XXIII. 29 *Leo M.* ib. v. 40 *Epiphanius*. c. XXIV. 32 *Origenes*. ib. v. 38 *Dialogus contra Marcion.* ib. v. 47 *Cyprianus*. Ioh. I. 13 *Tertullianus*. c. VI. 63 *Tertullianus*. c. VII. 35 & innumeris in locis, *Vulgatus*. c. VIII. 58 *Epiphanius*. c. IX. 18. 35 *Chrysostomus*. c. XIV. 5 *Cyrillus*. In Actis passim, v. gr. c. I. 2. 5. 9 *Augustinus*. ibid. c. III. 14. 17. IV. 22. V. 31. XV. 15. 29. XVII. 27. 29. 31 *Irenæus*, & aliquando etiam *Tertullianus* & *Lucifer Calaritanus*. c. III. 13. & IV. 31 apertam adoptavit *Irenæi* glossam: & c. VIII. 24 παρακαλῶ inferuit ante δειθῆτε, ex *Constit. apost.* c. XV. 4 *Cassiodorum* vel potius *Ambrosium* refert. Quin etiam

versionem *Syriacam*. Luc. VI. 10. 23. 42. 43. VIII. 5. 8. Act. XII. 15. 17. XIII. 1. 20. XIV. 14. 21. XV. 13. XVI. 4. &c. Multa alia notari possunt apud Millium. atque in ipsis patrum scriptis : nec dubium est, quin longe plura fuerint in scriptis eorum deperditis aut nondum prolatis. Certe cum aliis quoque versionibus vetustissimis, Latinae affinis, hunc codicem congruere, infra videbimus : ne uno loco lectores fatigemus. Ex uno fonte hæc omnia in tot Latinos, in tot Græcos mansisse scriptores, nemo dixerit : superest, ut ex aliis aliisque monumentis in unum hoc florilegium varias lectiones agnoscamus esse congestas, quas lector pro suo iudicio arbitrioque vel amplecteretur vel vitaret. Eadem ratio codicis *Laud. 3.* de quo ineuntibus Actis ; & codicum *Boern. Clar.* de quibus ineunte epistola ad Rom. Patria eorum est *Britannia*. Certe codicem *Cant.* illic esse conscriptum, singularis convenientia ejus cum versione *Anglosaxonica* IV Evang. demonstrat : & quidem, ubi versio *Anglosaxonica* ex idiotismo suo concisus loqui solet, *Cantabrigiensis* eam sæpe imitatur : quo ipso simul antiquitatis suæ opinioni haud parum detrahit. *Laud. 3* in Britannia quin scriptus sit, nemo dubitat. Ut in qualibet N. T. parte bilingues codices aut nulli sunt, aut, quasi nulli essent, auventur, sic illa variis minus est obruta lectionibus. Antiquitas hæc codicibus summa passim adferbitur : sed de ea amplius videbimus § XXXIII. Tanta certe est, quæ pondus non mediocre addat lectionibus iis, quas iusti codices exhibent. Accedit, quod & Græcus ille & Latinus textus, quem hi bilingues licentius compaginaverunt, ex Græcis & Latinis codicibus est desumptus longe antiquissimis & sincerissimis : quibus obsecundasse censendi sunt, quotiescumque cum aliis codicibus idoneis congruunt. Confer de his codicibus Millii Proleg. passim, & Proleg. Amst. N. T. cap. IV.

§ XXIX.

Possent variarum lectionum ortus, per singulos codices, per paria codicum, per syzygias minores majoresque, per familias, tribus, nationesque illorum, investigari & representari : & inde propinquitates discessionisque codicum ad schematicos quosdam reduci, & schematicorum aliqua concordantiæ fieri ; atque ita res tota per tabulam quandam quasi genealogicam oculis subijci, ad quam tabulam quælibet varietas insignior cum agmine suorum codicum, ad convincendos etiam tardissimos dubitatores, exigeretur. Magnam conjectanea nostra silvam habent : sed manum de tabula, ne risuum periculo exponatur veritas. Bene est, quod prætergredi montem hunc, & planiore via pervenire datur ad codices discriminandos. Datur autem per hanc regulam æquissimam : *Quo sæpius non modo singuli codices, sed etiam syzygiæ minores eorum vel majores, in aberrationes manifestas tendunt ; eo levius ferunt testimonium in discrepantiis difficilioribus, eoque magis lectio ab eis deserta, tanquam genuina retineri debet.* Non est ordiendum a dubiis vexatis : eas cuique aberrationes, quæ cuique nãmime probentur, eligere integrum est, regulamque iis applicare ; quæ quidem declarationes porro aliquas admittit.

- I. Vbi pro utraque lectione magnus est numerus codicum, videndum est, utra ex parte concurrant syzygiæ inconstantiores. ea enim pars cedit consensui codicum graviorum.
- II. Duæ pluresve syzygiæ, sæpe concurrentes, pro una valent: duo pluresve codices, unius syzygiæ, ubi congruunt, pro uno valent. Vbi autem inter se dissentiant; syzygia vel codex cum pluribus consentiens, præsentem comitum aberrationem perimit. idem iudicium de codd. græcolatinis, ubi alia lectio Græca, alia Latina est.
- III. Codices duo pluresve, qui in libris & capitibus quibusdam singulariter congruunt, in aliis aliquando diverſi sunt: ut plurimum tamen ii, qui totidem & eosdem libros N. T. continent, (de quibus vid. § VIII.) itemque Evangelistaria, (de quibus ibidem) fere ab una stirpe communi descendunt, & fere pro uno codice numerari possunt.
- IV. Vbi syzygiæ (ut etiam codices singuli) ex uno quodam causæ genere, v. gr. ex parallelismo, deviant; suspicio contra earum probitatem non est ad alias varietates extendenda.
- V. Codices, in quibus lectio occurrit, a qua nulli certo antiqui codices Græci, nullæ versiones, nulli patres stant, sunt recentes. Sic copia superstes codicum græcorum in eam partem adhibenda est, ut ipsa sphalmata se invicem jugulantia in veræ lectionis victoriam vertantur, & per vestigia varietatum, omnibus deductis & reſectis, ad unitatem præſeam redeant. Primum deciduntur ea loca, in quibus codices singuli, duo, aliquot, multi aberrant: deinde, in quibus in utramque partem æquus fere numerus est codicum: postremo, in quibus genuina lectio minore, interdum etiam pertenui codicum hodie numero nititur.

§ XXX.

Exempla rem illustrabunt.

Matth. II. 6 pro γάρ, γάρ μοι *Er. Barb. 1. Cyr. Hunt. 2.* ex Micha: nec μοι habent codd. plurimi cum versionibus. Ergo alibi, ubi *Er.* cum illis codd. aut uno eorum alterove congruit, nihilo plus roboris ab illis accipit.

2 Cor. II. 3 pro λύπην, λύπην ἐπὶ λύπην, & inde porro λύπην ἐπὶ λύπην, *Comp. Colinaei ed. Cov. 2. Lond. 2. Lin. Rhodius, Seid. Steph. 12 Lat.* & inde codd. græcolatini & patres Latini pietæ. Aperte ex parallelismo Phil. II. 27. Ergo multo magis, ubi pauciores horum codicum, v. gr. *Comp. Laud. 2. Seid.* fortium abeunt, faciliant.

Ibid. versu 16 pro *Ἐαράτῃ*, & *Ζωνῆς*, habent *ἐν Ἐαράτῃ* & *ἐν Ζωνῆς* *Al. Barb. 2. Cov. 2. Leic. Roë. 2. Clemens Al. Orig., Dial.* contra Marcionitas, *Copt.* Vtroque modo, *Cyrillus Al.* Sapit particula sedulitatem Alexandrinam: breviorum editionum lectionem defendunt cod. optimi & *Irenaeus* cum *Lat. &c.* Ergo aliis in locis, pari in causa, codici *Al.* cum simili comitatu minus tribuemus.

Ap. IV. 8 *ἄγιος* novies habent *Comp. Barb. 2. Baroc. Hunt. 1. M. Pet. 2. Steph. 12. & Vallæ* codd sed versio nulla, non *Al. &c.* Habent illi videlicet ex usu liturgico. Igitur iidem, eorumve nonnulli, etiam in aliis locis, ubi non alios comites idoneos habent, cedere debent.

Quotiescunque ejusmodi syzygia, uno loco observata, aliis locis in partes distrahitur: non opus est omnes codicum excitari copias; sed pars ejus sequior opposito commilitonum testimonio superatur, & horum constantia probitasque fit commendabilior.

§ XXXI.

Haecenus per codicum hodie suppetentium divisiones ad summam rei *ascendimus*: nunc vero etiam *descensum* a manu prima ad nostram aetatem experiamur. Descensum quidem aliquem faciunt etiam Millii Prolegomena: sed illorum utilitas (quæ quidem major esset, si, ut patres, sic etiam interpretes codicesque pro aetate ipsorum, non pro annis editionum, recenseretur res pateretur,) a Millio peti potest; nos aliter incedemus. Nam si quis omnem codicum varietatem probe secum reputaverit, perspiciet, librariorum Græcos in quasdam quasi nationes sive familias discessionem ante etiam fecisse, quam versiones, de quarum antiquitate mox agemus, extitissent. easque differentias, semel ortas, alia super alia lectionum divortia, variis ex causis, non uno tempore, cumulaverunt. Rursum ex codicibus ita diversis alii codices studio librariorum quasi eclecticico sunt propagati: sic tamen, ut quælibet natio sive familia certas originis suæ notas retineret. Tanta tamen confusa moles quomodo discriminabitur? Id fiet, si prius versionum ac patrum superadditus erit cumulus.

§ XXXII.

Hic igitur, consulto dilata hæcenus, differri longius recusat, *versionum* consideratio ac *patrum*: instrumentum autem ad initia disquisitionis aptissimum, & quasi discerniculum perpetuum erit *Alexandrini* codicis, & *Latinae*, præfiscine, versionis collatio. Atque hoc caput quam accuratissime evolvisse, operæ pretium fuerit: quare in *Observationes* subdividemus.

Observ. I. Versiones sunt complures.

Sunt

Sunt hæc potissimum : *Æthiopica*, *Arabica*, *Armena*, *Coptica*, *Gothica*, *Latina*, *Persica*, *Saxonica*, *Slavonica*, exeunte seculo IX in usum Bulgarorum facta, *Syriaca*. Nil attinet, hoc loco *Arabicas* &c. plurali numero dicere.

Observ. II. Patres in scripturis N. T. producendis frequentiores, sunt vel Græci vel Latini.

Patres uberius recensentur a multis in Patrologia & in omni historia ecclesiastica, & quod ad crisis N. T. spectat, in Prolegomenis Millianis & Wetstenianis, nec non in libro III Hodii de Bibliorum textibus & versionibus : nos appellabimus duntaxat copiosiores. Ex Græcis sunt, *Clemens Alexandrinus*, *Origenes*, *Eusebius*, *Athanasius*, *Epiphanius*, *Chrysostomus*, *Cyrillus Hierosolymitanus*, *Cyrillus Alexandrinus*, *Theodoritus*, *Euthalius*, *Oecumenius*, *Theophylactus*, *Euthymius* : ad quos accedit *Ephraim Syrus*, *Græce* redditus. Ex Latinis, *Irenæi* interpretes, *Tertullianus*, *Cyprianus*, *Hilarius Pictaviensis*, *Hilarius diaconus*, *Ambrosius*, *Augustinus*, *Hieronymus*, *Cassiodorus*, alii. Quo quisque tempore vixerit, aliunde vel constat, vel facile disci potest.

Observ. III. Sæpe, quid interpretes, quid scriptores ecclesiastici legerint, dubium est.

Dubium est, quæ fuerit interpretis in Græca varietate lectio, ubi aliquid omittit, addit, mutat, vel ob diversam linguarum naturam, vel per suam imbecillitatem, incuriam, curiositatem : ubi versio utrique lectioni Græcæ æque respondet : ubi eadem varias ipsa lectiones contraxit, magis etiam dubium, ubi rara sunt versionis exemplaria ; (unde defectus *Æthiopicæ* proprios apud Mill. Proleg § 1213 seqq. incredibile est in aliis exemplaribus *Æthiopicis* recte se habere :) ubi editores versionem v. gr. eandem *Æthiopicam*, ad Latinam immutarunt : ubi variæ lectiones non ex versione ipsa, sed ex versionis versione discuntur. Dubium est, quid patres legerint, ubi unus scriptor unum Novi test. locum aliter aliterque citat : ubi sensum magis, quam verba curat : ubi exemplaria scriptoris inter se variant, vel rara & negligenter scripta & ad alios codices immutata sunt : ubi a commentario differt textus interjectus. Dubium, quid legerint Irenæus, ubi aliam ei lectionem adscribunt Græci eum allegantes, aliam Latinus ejus interpretes. Huc sere recidunt, quæ de patrum allegationibus differit Heinsius in Proleg. Exx. sacr. Croius in *Observ. sacr. cap. XVIII* seqq. Rechenbergius in *Exerc. de Var. lect. N. T. cap. I. § 9* seqq. Whitbius lib. I. contra Millium, cap. I. & alii.

Observ. IV. Plerumque tamen, quid legerint, liquido apparet.

Apparet, quid patres legerint, ubi unus unam lectionem sæpius eodem modo citat : ubi ipse nervus sermonis una lectione præ altera nititur : ubi varietatem lectionis

nis diferte indicant. Neque a textu abire censendi sunt, ubi ex hypothefi thefin educunt. v. gr. *Oportet haereses esse*, omisso *in vobis*, ut Whitbius scite observat. Apparet, quid interpretes legerint, ubi vernaculae suae obliti, Graeca pressius referunt. Neque textum nostrum non legisse censendi sunt, ubi verba, synonyma praesertim, interpretatu difficilia, praetermiserunt: ubi a textu Graeco abire eos coegit linguarum indoles: ubi in ipsis suis linguis proclivitatem ad hallucinandum habuere. Irenaei Graeca quid habuerint, apparet, ubi Latinus ejus interpres a Latinis codd N. T. differt. Apparet, quid legerint & interpretes & patres, ubi plures interpretes inter se, ubi plures patres inter se, ubi hi cum illis, & illi cum his, quin etiam utrique cum codd Graecis, antiquis praesertim, congruunt. Ac plerumque tam clarum est, ex communi eos fonte hausisse, ut ne scepticus quidem reniti possit. Quin etiam ipsa hic quoque lectionis duplicitas usum quendam praebet, & instar est duorum suffragiorum pro duabus lectionibus, quarum altera est interpretis vel doctoris, altera librarii, vel utraque unius doctoris alios aliosque codices nacti. praecipue in exegetis vetustis commentariis fere lectionem ipsorum; contextus, interjectus a librariis, prolixus praesertim, ubi a commentario differt, lectionem tempore librariorum usitatam exhibet. Rursum ubi plura versionis alicujus exemplaria unam lectionem Graecam diversis verbis exprimunt, expressio e diversis deducta Graecis codicibus Graecam lectionem eo magis firmat.

Observ. V. Alexandrini codicis & Latinae versionis collatio, unam brevissimam, certissimam, facillimam decidendi rationem partim per se ministrat, partim ad eam deducit.

Ex omni monumentorum genere, unde variae lectiones petuntur, duo quaedam juverit desumfisse, videlicet Graecum aliquem codicem excellentem, & versionem aliquam insignem: & codicem quidem, *Alexandrinum* potissimum; versionem, *Latinam*. nam patres, quia non continuum N. T. textum habent, huc minus apti sunt. At ex codicibus Graecis omnibus unus praesto est, divino utique missu, Alexandrinus, ad decisionem eximie accommodatus. hic enim omnes tomos N. T. continet: hic bene antiquus est, & accurate collatus a multis. Eademque fere causae sunt versionis Latinae ceteris hic versionibus anteponendae: ad quas causas accedit, quod haec sola versio ab omnibus intelligitur. Alexandrinus igitur codex, & Latinus interpres, par bene compositum: qui etiam, quod ad internam attinet indolem, inter omnia monumenta N. T. medium tenent. Etenim hos duos circumdant undique omnes copiae, quae in *duo* fere agmina dispescuntur, inter se magis, quam ab his duobus divisa: & aliorum Graeci communiores tendunt codices, cum patribus Graecis minus antiquis; aliorum antiquissimi & patres & interpretes alii, & Graeci quidam codices minime proletarii, se recipiunt. itaque nulla commodiore ratione, quam ex codicibus Alexandrini & Latini interpretis conflictu mutuo, & ex horum ceterorumque testium compositione, elici poterit, quae quaeritur, lectio germana.

Nunc

Nunc seorsum spectare debemus & Latinum interpretem, & Alexandrinum codicem; deinde utrumque horum conjunctim: tum ea, quae hac Observatione declaravimus, etiam demonstrata dabuntur.

Observ. VI. Latina lectio quam sincerissima quarenda est, adeoque communior examinanda: varietas lectionis ex editionibus, ex manuscriptis &c. petenda: varietatum vel consilio vel casu ortarum decisio eruenda.

Habes hic, Lector, lemmata ex Summario hujus Introductionis, si illic respicere vacat, repetita, & methodum, quam in Graecis adhibendam explicavimus, ad Latina traductam. Fuit Latinus interpres, imo multi fuere interpretes, *primis*, ut Augustinus docet, *fidei temporibus*. vid. lib. II de Doctr. Christ. c. XI. Vetustissimus ille interpretis interpretumve textus multas corruptelas contraxit, ante tempora Hieronymi, quem interpolationes etiam ex Luciano & Hefychio notantem videbimus Observatione XXII. Mederi conatus est Hieronymus: sed hujus quoque recensionem multis rursus temporibus multi vel praeterierunt vel immutarunt. Hinc tanta hodie in Latinis manuscriptis impressisque codicibus varietas, quae & antiquissimorum Latinorum, & Hieronymi, & ceteriorum lectiones complectitur. Quare non obvio quocunque exemplari Vulgatae versionis contenti esse, sed latius debemus circumspicere. Latina Biblia per typographos ab Anno MCCCCLXII & demceps exeusa, ex variis manavere manuscriptis: & ea quidem lectio Latina, quae hodie viget, passim sequior est. porro extra textum varietatem Latinae notare lectionis pauci sunt conati. Notavit aliqua Erasimus, ex codicibus sane memorabilibus, sed obiter: plura dedit Rob. Stephanus (postea demum ad Graecum textum progressus,) plurima Joh. Hentenius, nec pauca T. Nie. Zegerus, Corn. Iansenius, ac Lovanienſes. At hi aut nullum exemplar Graecum, aut unam editionem aliquam Graecam respexere tacite, melioresque codices Graecos aut non adhibuere, aut ne habuere quidem. unde non mirum, multa eos Latina pretiosa, quae hodie reperuntur, neque agnovisse, quum idonea norma destituerentur, neque annotasse. Singularem curae dexteritatem & exquisitum codicum apparatus adhibuit Franciscus Lucas Brugensis: sed selectiora tantummodo loca tractavit in suis Notationibus, casque a medio prioris epistolae Petri, imo post epistolam ad Romanos, ut ipse ingenue docet, propter calamitatem bellicam attenuatioribus dedit. Supervenerunt Sixti V & Clementis VIII editiones: quae quamquam prudentiorum judicio ulteriorem codicum veterum collationem non sustulerunt, tamen post correctionem Romanam Romanenses otium fere putarunt sibi factum. Unus Epistolarum lectiones curatissime examinavit G. Estius: at Iohannes De la Haye in Maximis Biblijs vix quidquam novae opis attulit, & Henrici de Birkentop industria potissimum in consideratione editionis Sixtinae & Clementinae versatur. Protestantes vero Vulgatum aut eo magis spreverunt, aut, cum laudarent, non tamen repurgarunt. Millius demum Latinorum interdum, saepius Graecolatinarum codicum, (ad quos postea *Boernerianus* accessit,) lectiones indicavit; mihique

Latinorum item quorundam usus obtigit, & ex aliis compluribus locorum maxime necessariorum excerpta sum nactus: quæ Erasmi, Stephani, Belgarumque illorum notationibus adjecta nunc, non multorum lectionem locorum profus immedicatam relinquent. Plerisque locis, quid Latinus interpretes dederit, satis jam firmiter constare confidimus: uberiora autem multa reddi possent ex tot aliis manuscriptis, modo ne in amictum novorum voluminum confunderentur; ut iis maxime sit, quorum magna sunt folia; sed potius excuterentur, & quidem accurate. Vide, quantos talium codicum acervos memorent, præter Erasmus & alios modo citatos, *L. Valla* ad Ioh. XVIII. 28. *Iac. Faber Stapulensis* in Comm. ad Evang. fol. 203. *Io. Saubertus* in Var. lect. Matth. p. 264. *R. Simonius* in Observ. novis Gallicis capp. I. XX. XXI. *H. Hodius* in Hist. text. & versionum, maxime f. 663. *I. Millius* in Proleg. N. T. § 379. & in Not. ad Ioh. VII. 53. *F. E. Kettnerus* in Hist. Dicti Ioh. de S. Trinitate, p. 207 seqq. *I. F. Schannat* in Vindem. lit. f. 218 seqq. *Iac. Le Long* in Biblioth. sacr. Part. I. pag. 524 seqq. 534 seqq. Part. II. pag. 434 seqq. *E. Martene & V. Durandus* in Itin. liter. T. I. p. 151 &c. *R. Bentleyus* in Specimine edit. N. T. Græcolatini: *I. C. Harenbergius* in Vol. II Mulei Brem. Part. III. artic. IV. *Auctor* Proleg. Amstel. N. T. p. 85, 121, & alii. mitto enim plurimos eosque notissimos Bibliothecarum insignium Catalogos. Notat Simonius passim *Græcum vulgare atque ordinarium*, illud præsertim, quod Stephanus edidit; *Græcamque ei manuscriptorum* lectionem, melius cum *Latino* congruentem, opponit, ita, ut modo hoc, modo illud agnoscat esse præstabilius. vide inprimis Observ. ejus novas, p. 418 seq. Pari autem jure notamus *Latinum vulgare atque ordinarium*, quod is in sua versione Gallica reddidit: cui *Latinam manuscriptorum* lectionem, melius cum *Græcis* congruentem, opponi debere, ipse ignorare non potuit. Interea, si quid ex manuscriptis etiamnum Latinis expectandum restat, repræsentat id aliquando (non enim perinde curamus *Hebraicam* Matthæi versionem ex Latino minime antiquam,) Anglosaxonica quatuor Evangelistarum versio, *Saxonica*, brevior verbo, a Mareſchallo & Millio; *Anglica*, ab ipſo interprete, Matth. XXVII. 46 appellata: quæ, ipsa fortasse superior Caroli M. ævo, certe in codice ante annum MLXXIII scripto, & in aliis, ex Latino textu valde probè deducta, exstat, & cum Thomæ Mareſchalli observationibus recusa est. Neque nihili est, ab eodem Mareſchallo interdum citata, *Anglica* N. T. versio, tota etiam ex Latinis deducta, cujus origo ad Wicleſum ipsum vel certe ad tempora illa refertur, cujusque exemplar nitide quondam in membranis descriptum ex Bibliotheca Vffenbachiana (quæ id Tomo III. p. 73 memorat,) ad me pervenit. Plus vero juvant editiones Latinæ, & item Germanicæ, ex optimis Latinis codicibus deductæ, & per priscos typographos excusæ. Magnam hæc omnia monumenta varietatum congeriem nobis offerunt: quomodo autem discernetur ea, quæ est Latini interpretis ipsius, a quavis alia lectione? Hic quoque methodus in Græcis explicata codicibus, ad Latinos traduci debet: in quibus non valde proficit multitudo codicum. nam multæ Latinæ lectiones sequiores rectè improbatae sunt & ab Hentenio, qui tamen magnos ad eas codicum Latinorum numeros adjecit; & ab ejus successoribus, qui eosdem subinde numeros deleverunt, in præfatione sua generatim monentes, meliorem numerum codicum sæpe

pe a majore vinci. Nec *bonitas* codicum seorsum aut *antiquitas* nimis urgenda est. quanquam enim ei codici, qui certis in locis se præter alios sincerum præstitit, in locis incertis prærogativa aliqua competit; tamen boni suos quoque navos habent: & antiquissimis hodie codicibus antiquiores sunt ipsæ varietates. Valet ad lectionem ipsius Latini interpretis discernendam multitudo, bonitas, antiquitas codicum conjunctim. Et quicquid sic quoque negant codices ad varietates vel colligendas vel discernendas, id abundantissime suppleant patres Latini & scriptores ecclesiastici, præsertim ii, qui commentarios dedere, textus veteris, quo gavisi erant, indicibus repletos sæpe irrefragabilibus. Qui si dextre adhibeantur, Latina lectio accuratius etiam, quam necesse est, dignoscetur. Non enim huc una continua versio N. T. Latina requiritur: sed Latinum quum dicimus interpretem, cum dicimus tantisper, abs quo præsentis cujusque loci singulatim vel facta est vel quoquo modo relata interpretatio; quæ sive Hieronymi est, sive antiquioris anonymi cujuscunque, Græcam lectionem refert antiquissimam. nam etiam Hieronymus ante exitum seculi IV adhibuit codices Græcos & vetustos jam tum, & iis quoque, ut ex mutuis Augustini & Hieronymi epistolis patet, probatos, qui operam ejus in libris V. T. recognoscendis improbant. Nunc etiam, quæ Hieronymi lectio sit, quæ antiquior Hieronymo, dispalescit. nam versionem Hieronymo antiquiorem, quæcunque erat, adhibuere patres utique Hieronymo antiquiores, & alii, Hieronymiana, quum ea exstaret, tamen non utentes, vel non sola. Quicquid eorum est, ubi singuli seorsum ambulant, sibi indulgisse videri possunt: sed ubi plures, etiam in subtilissimis stricturis, inter se congruunt, communem scilicet interpretem sunt secuti: cujus lectiones, quæ in codicibus Latinis N. T. exstant, tali pacto confirmantur; quæ amissæ erant, restituntur. Plura in progressu accedent Latinæ lectionis & perspicuendæ & ponderandæ adjumenta, non sine spe Italæ illius versionis, si quid refert, dignoscendæ.

Observ. VII. Latina lectio est valde antiqua.

Exorta est partim ante exitum seculi IV, partim primis fidei temporibus, ut Observatione præcedente vidimus. *Verisimile est*, inquit Alstedius, *statim post A. C. 100. versiones illas Latinas adornatas esse.* Theol. chron. p. 107. nec longe aliter Kettnerus in Hist. Diæti Joh. de S. Trin. p. 37. Itaque hæc versio ceteras antiquissimas versiones non medioeribus intervallis præcessit: & Græcum exemplar, ex quo Latinus versionem derivavit, pleraque Græca exemplaria, quæ hodie supersunt, annis 700, 800, 900, 1000 anteivit, conf. eel. Pfaffii Syntagm. p. 135, 186. Tam antiquum bonum publici juris est: sine injuria, sine studio partium utimur.

Observ. VIII. A genuina lectione Græca sæpe discrepat Latina lectio.

Vulgatæ mendositas a multis notata est, quorum recensum præbent Ramburtii Disp. Sedan. Tom. II. p. 150 seqq. Hottingeri Thesaurus philol. p. 380 seqq. & Pfeifferi critica sacra cap. XII. § 4. Accedit Petrus Picherellus (in Opuse. theol. p. 125. 340 f.) Theod. Thumm. Exeg. Matth. I. II. p. 268 seq. C. Kortholtus,

H. Hodius, I. Frickius (in egregia præfatione Bibl. Germ. maxime § IX.) I. G. Carpzovius, ceteri: Latinorumque codicum cum Græcis collatio, a Valla, Stapulensi aliisque instituta, magna ex parte huc spectat. quanquam res non debet ultra modum exaggerari, ut multi faciunt, qui, quum Iidorus Clarius ad *octo* mendorum *millia* in Bibliis Latinis annotata sibi atque emendata dicit, nec tamen omnia ad vivum refecata; *octoginta millia* supponunt. Ipsum tot seculorum studium, curiositas, incuria, immanem Vulgato lectionis vel labem vel varietatem affricuit. de temporibus ante Hieronymum, questus est Hieronymus, cujus querelæ veritatem comprobant ea, quæ Rich. Simonius in *Observ. novis*, maxime p. 449 notavit, quæque ex Hilario diacono collegit Whitbius in *Examine*, ejusque præsertim appendice secunda; ubi tamen multa notantur, Hilario ejusve descriptoribus propria, nec Latinis codicibus N. T. imputanda. de temporibus post Hieronymum, Rogeri Baconi aliorumque quiritationes existant. Veruntamen pleraque, siue simpliciter vitiosa sunt, siue per lectionis varietatem fucata, Græcæ lectioni non adversantur. Quæ vero Græcæ lectioni adversantur, eorum magna pars sub Latinam demum irrepfit manum; aliqua tamen in ipso Græco exemplari, ex quo Latinus est interpretatus, existant. Exempla dantur in Prolegomenis Millianis § 327. 383 &c. & in Wetstenianis p. 87. Atque hoc loco vigilantissime observandum est, quomodo Millius in Prolegomenis paulatim in eam deveniat orbitam, ut veteri interpreti Latino nimium tribuat. Dabimus hoc ei, ut § 285 Latinum ex Polycarpo confirmet: (vide *Var. 1 Petr. 1. 8.*) Clemens certe Romanus, quem § 141 eandem ob causam allegarat, alienior est. (vide *Var. Rom. 1. 32.*) quanquam non mirum foret, si interpres, utique etiam Græcæ doctus, Clementem & Polycarpum legisset, vel etiam in interpretatione loci ab illis allegati imitatus esset. Quum vero mox § 290 seqq. subinde vel Latinus ipse, vel Marcion, vel Tertullianus, vel Ambrosius suum quoddam iter tenent, assæclamque nanciscuntur codicem Cantabrigiensem: ea certe conjunctio minime sufficit ad Latinam lectionem protinus Græcæ præferendam. Bivium est hoc, in quo unus passus longos errores vel post se trahit vel præcidit.

Observ. IX. Vt plurimum tamen cum genuina lectione Græca, Latina congruit lectio.

Hoc vel ex antiquitate interpretis existimari potest, quæ longissime supra plerasque causas varietatum postea exortas posita fuit.

Observ. X. Alexandrinus codex valde est antiquus.

De hoc codice multa habent, præter Millium, *Hunfredi Hodi* libri quatuor de Bibliorum textibus originalibus, versionibus Græcis & Latina Vulgata, Oxonii A. MDCCV editi: & Prolegomena LXX interpretum, quorum ex eodem potissimum Alexandrino codice editionem *Joh. Ernestus Græbius*, &, eo defuncto, *Franciscus Lee*, &, post hujus obitum, *Anonymus* eruditus adornavit; novissimeque V. C. *I. Luc. Breitingerus* Tiguri egregie locupletandam suscepit. Vtrumque opus insignis, & post

post clausos Millii rivos (quanquam recentior est Millii , quam Hodii titulus ,) luci expositum. utrumque adeat , qui rationes pro codicis Alexandrini antiquitate & præstantia a viris illis doctis prolatas cognoscere avert : nos historiam duntaxat ab illis mutuabimur , nostrasque inde rationes , quas cum illorum rationibus non inutiliter contuleris , eliciemus & muniemus. Prolegomena igitur illa sua *Grabius* sic orditur : *Quem nos Alexandrinum appellamus codicem , ei id cognominis hæsit , quod Alexandria eundem sicut Constantinopolin detulerit Cyrillus Lucaris , primum in illa , post in hac urbe Græcæ ecclesiæ patriarcha : qui pro eximio erga Anglicanum regnum atque ecclesiam affectu vetustissimum hunc librum manuscriptum Carolo I piissimo regi atque martyri per Dn. Thomam Rœe , equitem auratum ac laudati regis ad imperatorem Turcicum legatum , dono , sane egregio , LXX abhinc & quod excurrit annis , misit ; addita scheda , qua brevem disclii codicis notitiam propria manu tradidit sequentibus verbis : Liber iste Scripturæ sacræ N. & V. Testamenti , prout ex traditione habemus , est scriptus manu Theclæ , nobilis femine Ægyptiæ , ante mille (pro mille) & trecentos annos circiter , paulo post concilium Nicænum. Nomen Theclæ in fine libri erat exaratum : sed extincto Christianismo in Ægypto a Mahometanis , & libri una Christianorum in similem sunt redacti conditionem. Extinctum ergo & (lege est) Theclæ nomen & laceratum ; sed memoria & traditio recens observat. Cyrillus Patriarcha Constantinopolitanus. Super his verbis multa disputari solent : dignum est certe viri spectatissimi testimonium , quod serio examinetur. Primum exstat in ipso codice Epistola Clementis Romani , utraque ; sed de priorè tantisper loquemur. Photius de Clemente , Hic etiam epistolam memorabilem ad Corinthios scribit , quæ apud multos ἀποδοχῆς ἦξιωθη , ὡς καὶ δημοσία ἀναγνωσκέοιται : recipi digna est habita , ut etiam publice legeretur : at quæ secunda dicitur ad eosdem , ut spuria reprobatur. cod. CXIII. quanquam Photii ætate lectam fuisse epistolam , hæc verba non ostendunt. At Hieronymus valde utilem dicit Epistolam , quæ & nonnullis locis etiam publice legitur. Catal. cap. XV. & Eusebius de eadem epistola , Hanc in multis etiam ecclesiis palam ac publice ΙΑΜ ΟΛΙΜ & apud nos quoque legi cognovimus. l. III. Hist. eccl. c. 14. Plane ergo propter publicæ in ecclesia lectionis usum epistolam Clementis insertam habebat cod. Alexandrinus : & quia nullus codex Græcus mf. N. T. (quanquam ii codices , qui solos Evangelistas habent , in hanc comparisonem trahi non possunt) epistolam Clementis habet , nisi Alexandrinus : hinc colligimus , omnes ceteros eo tempore esse scriptos , quum epistola Clementis publice legi desita esset , hisque omnibus vetustiorē esse Alexandrinum ; cuius vetustati quantum detrahatur , tantundem ceterorum quoque vetustati pro portione detrahatur. Deinde propius definiiri codicis poterit ætas , si adhibeatur Index librorum , quem ipsa ei librarii manus , ut Grabius testatur , præfixit : Γενεσις κόσμικ κατ. ρξθ , ἑμὲ βιβλία ἡ βασιλειῶν α κατ. παραλιπουειω β ζ ἑμὲ βιβλία ε . προφήται ις , ὡσπὲ κατ. δα νηὶ ις . κατ. ἡ καινὴ διαθηκὴ ἑυαγγελια δ . κατὰ ματθαίου , κατὰ μαρκον , κατὰ λουκᾶν , κατὰ ἰωάννην πρᾶξις ἀποστόλων , καθολικῆ ζ , ἐπιστολαὶ παυλο ιθ , ἀποκάλυψις ἰωάννη , κλήματα ε . . . λη α , . . . εντος ε . . . λη β , ἑμὲ βιβλία . . . (nota numeri , fortasse ε , detrita :) ψαλυσι σολουῶντος ιη . Abruptus est hodie quidem codex αλ. in Epistola Clementis secunda : sed tamen Index indicat,*

descriptum hunc esse codicem eo tempore, quum & Epistola Clementis legebatur publice, & Psalmi Salomonis (quos codex Cæsareus apud Lambecium inter librum Sapientiæ & Siracidem locatos habet,) a lectione publica recens erant segregati. id tempus indagare juvat. Ac Clementis quidem epistolas libris N. T. venerabilibus & sanctis accenset canon LXXXV, qui in apostolicis habetur, & inde concilium Trullanum: sed de Salomonis Psalterio fileat. Rurfus Psalmos Salomonis in apocryphis recenset Indiculus librorum V. & N. T. in cod. mf. Baroc. apud Hodium, f. 649. (itemque Zonaras & Balsamon in Fabric. cod. pseudepigr. V. T. p. 974.) sed Clementis nil nisi *διδασκαλίαν* cum plurimis aliorum apocryphis habet. Vnum occurrit monumentum, in quo *conjunctim*, perinde ut in Al. codice, citantur Epistolæ Clementis & Psalmi Salomonis: videlicet *Scripturæ sacrae* apud Athanasium *Synopsis*. Hæc inter libros V. T. quibus contradicitur, ponit *Psalmos*, &, non Canticum, quod ea suo loco agnoscit, sed *Odam Salomonis*: hæc inter libros N. T. quibus contradicitur, *Clementina* ponit, Epistolis non obscure exceptis: *κλημέντια, ἐξ ὧν μετεφράσθησαν ἐκλεγέντα τὰ ἀληθέστερα καὶ θεόπνευστα*. Et Clementina & Psalmos Canticumque Solomonis habet Stichometria Nicephori (initio Seculi IX) & Anastasii, in libris *ἀντιλεγούμενοις* & qui non recipiuntur ab ecclesia: habet videlicet utrumque, juxta cum aliis id genus multis, ex ipsa Synopsi, & cum hoc discrimine, ut pretiosa Clementina a vilioribus olim distincta non distinguat. Singulariter ergo conveniunt cod. Alexandrinus & Synopsis, & quidem ita conveniunt, ut non solum Clementem ac non Psalterium Salomonis, sed etiam utramque Clementis epistolam probent, (*κλημέντια* habet Synopsis, pluraliter,) cum ceteri omnes priorem tantummodo Clementis epistolam probent. Accedit simillimus ordo librorum, quum & in Al. & in Synopsi Catholicæ ante Paulinas, & epistola ad Hebræos ante epistolas ad Timotheum ponitur. Quæ vero *Synopses* ætas? Primum antiquior est editio illa Actorum & Epistolarum, quæ ab Euthalio circ. A. 460 adornata est, & Hypotheses sive argumenta librorum, atque in iis aliqua ab Euthalii sententiis diversa, ex *Synopsi* videlicet, adjecta habet, ut docet Millius in Proleg. § 994. Deinde memorat Synopsis editionem Luciani Græcam V. T. tanquam *septimam* & *ultimam*; adeoque Pamphili eandemque Eusebii, & Hesychii editionem ignorat. Et Luciani quidem editio ita celebris fuit, ut nonnulli appellationem *τῆς κοινῆς* ei tribuerent: sed tamen talem auctorem, qui Synopsin & in ea enumerationem interpretum Græcorum V. T. dedit, Hesychii certe interpretatio fugere non potuisset, nisi Synopsin ante scripsisset, quam Hesychius Alexandriæ & in Ægypto reciperetur. Alexandrinum enim fuisse auctorem Synopses, cum alia multa, tum ordo epistolarum modo memoratus (coll. Observ. XX. Confid. VII.) ostendit.

Vetustatem codicis Al. nemo acrius impugnat, quam *Casimirus Oudinus*, qui eum in seculum X detrudit, *Epistolam* illam urgens ad Marcellinum, *εἰς τὰς ψαλλμὰς*, sive *de Psalmorum titulis*, ut Hieronymi catalogus appellat. negat enim, uno exstare tempore epistolam potuisse genuinam, quæ in concilio Nicæno II. A. 787. citetur; & suppositiciam, quæ sit codici Al. inserta. Epistolam vero ad Marcellinum,

num, ut hodie exstat, cur non pro valde antiqua habeamus, causa nulla est. Vocabulum τῆς τριτεύχης, quo ea Iosuan, Iudices, Ruth, complectitur, rarissimum, ne Suicero quidem notatum, ad imitationem τῆς πεντατεύχης καὶ τῆς ὀκτατεύχης formatum; plane redolet auctorem ab Origenis ævo non longe remotum. Initio epistolæ scriptor magno se confitetur *Psalmodum*, sicut etiam *OMNIS SCRIPTURÆ studio teneri*: ac plane idem videtur dedisse antea Scripturæ Synopsis, de cuius vetustate modo egimus. namque Synopsis, in capite de Psalmis, quod amplificationem quandam Hypotheseos Eusebianaë Psalmorum repræsentat, & Epistola in Psalmos, eandem plane sedulitatem subtilitatemque sapit: & utraque videri posset auctorem habere anonymum Alexandrinum, Athanasio cœvum, nisi ipse esset Athanasius, cui utrumque opusculum tribuunt antiqui codices, & cuius studium erga sacras literas vel hinc constat, quod & Constantinus imperator eum iussit sacros adornare libros, & ipse paruit. sic enim ait in Apologia, *πυκτῖα τῶν θεῶν γραφῶν κελεύσαιτος αὐτῆ μοι ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΑΙ, ταυτὰ ποιήσας ἀπέσειλα.* Etenim Hieronymum, & concilium Nicænum II, eam quæ hodie exstat, ac non aliam Athanasii respexisse epistolam, complura docent, collata, si placet, Antonii Vita, cui Epistola similitudine quadam singulari respondet. namque in illa, Antonii; in hac, anonymi tenis sermonem inducit Athanasius, præcipuas utrinque tractationis partes exhaurientem: in utraque locum I Reg. XVIII. 15, qui apud LXX, etiam in codice Alexandrino, sic habet, *ζῆ κύριος τῶν δυνάμεων, ᾧ παρέσθη ἐνώπιον αὐτῆ, ὅτι σήμερον ὀφθήσομαι αὐτῶ.* aliter legit, *ζῆ κύριος, ᾧ παρέσθη ἐνώπιον αὐτῆ σήμερον,* & huic lectioni singularem in utroque opusculo doctrinam superstruit. Sed quorsum tam multa? ad vetustatem Synopsos potius, de qua supra, quam Epistolæ confirmandam collegimus. sige enim, Epistolam illam interpolatam vel plane supposititiam esse in Al. codice: id vetustati codicis nil obest, nisi mutatio vel fraus illa noviter facta demonstretur. nam hodiernum dupliciter exstant Ignatii epistolæ, & Ephraimi Abrahamius, & alia: imo ipsa ad Marcellinum Epistola in Psalmorum numeris v. gr. *iii* & *ii*, hodiernum variat. Minus definite Iacobus Le Long tantam negat esse codicis vetustatem, quantam ei vulgo Angli tribuant. In ipsa Anglia anonymus, qui N. T. Græce & Anglice edidit, codicem annorum 800 vel 1000 censet p. 921. Ac Simonius, valde antiquum ceteroqui codicem agnoscens, minus tamen Cyrillo Lucari credit, quam præter ceteros Grabius: quanquam Grabius quoque a Cyrillo aliquantum declinat. nam codicem haud diu ante annum 396 exaratum arbitratur, aut saltem paulo post; quo pacto seripcionem non modo post concilium œcumenicum primum, A. 325 habitum, ut Cyrillus, sed etiam post secundum, quod A. 381 fuit, collocat: Theclæ, opinor, causa, quam Grabius esse putat a Gregorio Nazianzeno celebratam. Sed hæc ratio non magis, quam ulla alia, nos cogit a relatione Cyrilli recedere. Propius cum *Ægyptia* Theclæ ab illo memorata conjunctus est idem Athanasius, cuius *Vitam S. Theclæ* habere se, David Colvillus Madrito scripsit A. 1626 ad Parisinos Athanasii editores: (coll. Baron. not. ad Martyrol. Rom. d. 23 Sept. pag. 434.) nec sane ab eo scribendi genere abhorruisse Athanasium, rursum Antonii vita commonstrat. fortasse etiam Theclæ in libris sacris describendis industriam illa ejus vita prædicat. cognoscant alii, si ad-
huc

huc facultas est. Neque enim Thecla Pauli Apostoli, cujus vitam Basilii Seleucensis retexit, innuitur, sed Thecla Athanasio coeva innui videtur.

Eadem Epistola ad Marcellinum ineunte & exeunte Athanasius dicitur *archiepiscopus*; quod verbum contra vetustatem codicis allegatur: sed eo verbo non vetustiore ipsum esse Athanasium, Suicerus probat. Speciosius novitatis vestigium videntur objicere ὑπογραφαὶ sive *subscriptions* illæ, quas demum ab Euthalio, quo etiam Stephanus est usus, confectas statuerunt multi, quæque inde omnibus Pauli epistolis subjectæ exstant in mss. & impressis nostris. Eæ vero ipsæ antiquitatem codicis Al. non modo non infringunt, sed etiam egregie confirmant, qui subscriptionem habet vel nullam, ut in utraque ad Corinthios: vel non tam subscriptionem, quam subscriptionis rudimentum & ansam, πρὸς ῥωμαίους, πρὸς γαλάτας, πρὸς κολασσαεῖς ἀπὸ ῥώμης, & sic fere in ep. ad Ephesios, ad Philipenses, in utraque ad Thessalonicenses, in quibus quatuor tantummodo epistolis codicis Al. simplicitatem servat Euthalius. In ceteris & uberior est Euthalius, nec tam cum eo, quam cum aliis codd. & monumentis vetustissimis convenit Alexandrinus. Vide Millii notas in fine epistolarum singularum Pauli, & in Proleg. § 936. 940. 943. 993. Prima subscriptionum stamina & Eusebius dedisse videtur, & ex Eusebio, ut alia complura, ita hæc, sumsisse primum cod. Alexandrinus; deinde, multis novis additis, Euthalius. Pari modo ἀμὴν particulam clausulis librorum a plerisque postea non solum in codd. Græcis, sed etiam in versionibus addi solitam, *Alexandrinus* omittit, in prima Petri & prima secundaque Iohannis, cum pauculis cod. Gr. & cum versionibus modo pluribus, modo paucioribus: in secunda ad Cor. Eph. Col. utraque ad Tim. Tit. cum *Colb. 7. Æth. Lat.* in Marco & Iohanne, cum versionibus plerisque, sed cum Græco fere nullo codice. In Apocalypsi omittit non solum τὸ ἀμὴν, cum *Latino & Andrea Cæf.* sed etiam τὸ ὕμνων cum *Latino & Æth.* quin ceteri habeant τῶν ἀγίων, ἀμὴν vel ὕμνων, ἀμὴν ex Paulo. Evangelistis tempus scriptionis, & reliqua, per multi veteres subjiciunt codices: Alexandrinus hæc quoque in parte priscam simplicitatem servat. neque stichometriam ullius libri habet. Quæ cum ita sint, salva manent argumenta, quæ pro vetustate codicis Al. ex codice Al. ducuntur: v. gr. quod nullas habeat sectiones in epistolis Paulinis. nam si eas ignoravit librarius, quæ A. 396 factæ sunt, & ab Euthalio postea memoratæ: eas certe, quas Euthalius ipse, Alexandrinus, fecit, minus ignorare potuisset, si recentioris ætatis esset codex Alexandrinus. Firmissimum vero illud est, quod de continuo literarum ductu, sine verborum distinctione, sive accentuum ac spirituum notis, quodque de dialectis antiquis, Waltonus, Millius, Græbius Græbique successores narrant atque disputant. Quodsi quis neque his argumentis, neque Cyrilli Lucaris relatione movetur: liberum ei est, ad seculum V vel etiam inferius descendere. nam modicus vetustatis gradus non perimit codicis auctoritatem, quæ certe singularis est, & ex indole ipsius potissimum debet æstimari.

Observ. XI. Codex Al. non caret vitiis.

Evolve N. T. Millii : quotus quisque versiculus est, a quo non semel aut saepius, solus aut pene solus abludat Alexandrinus? Evolve LXX int. Grabii : obvii eujulque folii marginem, non modo Prolegomena, videbis ejustdem Alexandrini seorins conspergi. Et quidem in Novo test. etiam minus ille emendatus censerī debet, quam in Veteri. nam Alexandrinis versio LXX viralis domestica fuit; unde Alexandrini codicis in ea parte præstantiam recte demonstrant passim editionis Grabianæ Prolegomena : sed in libris N. T. prævalet domesticus item Asianis antiquioribus tenor. *Codex ille*, inquit Tho. Gatakerus Britannus, *tot in novi instrumenti locis mendosus, modulatus, implicatus, interpolatus deprehenditur, ut adversus lectionem receptam exilis admodum aut nullius potius omnino ponderis esse videatur. iterumque, ms. illius non est tanti ἀξιοσύνης, ut tot Græcorum τῶν παλ. καὶ παναρχαίων etiam refragan- tium testimoniis disertissimis objiciatur. certe enim habet exemplar illud vitiosa haud pauca, glossinata vero interjecta passim quam plurima.* Adv. misc. posth. c. 4 & 17. Et optimas & pessimas lectiones in eo reperiri censet Artemonius de Init. Evang. Joh. p. 172. *Plurimæ in eo sane occurrunt lectiones prorsus absurdæ & falsæ, quod conferen- tibus varias lect. editas non poterit non liquere.* Proleg. Wetst. p. 11. & hoc judicium approbat *Wolffius* in Curis ad IV ep. Pauli priores, p. 312. conf. *Pfaffii* Syntagm. p. 63. 64. 137. ubi in eandem sententiam citat Georgium Bullum. Prudenter Whitbium & suo convenienter instituto eum nec laudat nec vituperat : similique modera- tione utitur Leonardus Twells adversus anonymum, qui N. T. Græcæ & Anglicæ edidit. nam fere medius hic est codex inter Millium & inter Whitbium, inter editorem διλωτισσο & inter Twells. Si videtur, excudatur etiam Novum test. ex hoc codice seorsum, & quidem ad apicem usque, cum omnibus hiatibus & hallucinationibus, sine spiritibus, accentibus & interstitiis, præcise : philologorum videlicet in gratiam, quos tamen accurata excerpta satis juvant : bene autem est, quod nulla editio totius N. T. ex hoc uno tam mutilato codice fieri potest. nam communem textum & primæ manui & sibi ipsi similiorem, multitudinis utilitas postulat. Non miramur, huic nonnullos codici, præsertim aspectu ejus captos, primas deferre : miramur, hoc ab iis interdum fieri, qui receptam lectionem vehementius defendunt. nam vix ullus codex receptæ lectioni, re bene cognita, existimabitur inimicior, eaque modo melior, modo deterior.

Observ. XII. Idem tamen perbonas sæpe lectiones habet.

Nemo negat : res ipsa loquitur. Recte eum *auctoritate nulli secundum* dicit Hodi- dius s. 231. *meritoque hunc docti codicem cunctis aliis præferunt*, ut censet Ger. a Mast- richt, qui etiam omnes nostros codices ad hunc unum examinari optat. vid. ejus Proleg. § 35, 91. sed tamen primas hodie in codicibus cum multorum locorum tenet exceptione, quam paulatim explicare ingressi jam sumus.

Observ. XIII. Nonnulli codices Græci sunt ad Latinos refecti.

Quinam ii sint, infra considerabimus. Vnum hoc loco monendum est, tales co- dices in lectionibus ita refectis nullum seorsum a Latinis pondus habere.

Observ. XIV. Lectiones Latinæ vetustissimæ & codicis Alexandrini singulariter conveniunt.

Aperi Millium : quolibet folio , *Al. Lat.* & alii testes , etiam vetustissimi , concurrunt ; sæpe etiam hi duo foli incedunt , aut pæne foli ; idque per omnes æque , quod maximopere notabile est , Novi testamenti tomos ac libros. Non huc evocari opus est vexatas lectiones latinas : sumat eas quisque primum , quas ipse quam maxime prisca & sinceræ agnoscat , & inde ad reliquas descendat gradatim. Fuisse plane totius Græci V. & N. T. exemplaria duo , inter se proxime cognata , & inde valde congruentia , quorum ex altero Latina ante Hieronymum interpretatio est facta , ex altero Alexandrinus codex descriptus. Richardus Simonius in notis Gallicis ad Novum testamentum Græcos codices cum Vulgato congruentes citans , nullum sapius , quam Alexandrinum , appellat.

Observ. XV. Cod. Alexandrinus non est ad Latinos refectus.

Vbi varietates in Latinis codd. primum ortæ , & in codices revera Latinizantes derivatæ sunt , *Alexandrinus* eas non sequitur. Vbi *Al.* a plerisque codd. Græcis abest , non congruit semper cum *Lat.* sed cum aliis monumentis Græcis Alexandrinis. Vbi *Al.* & *Lat.* in sequiorem partem congruunt , causa semper in Græcis , nunquam in Latinis hæret. v. gr. Act. X. 36 , ubi *λόγον* *Al. Lat.* *λόγον ὃν ceteri* habent , varietatis ratio in Græcis est , *ὃν* post *ὃν* iterato , vel potius omisso. 2 Cor. XII. 19 *πάλαυ* est in *Al.* ex *πάλιυ. olim* , in *Lat.* ex *πάλαυ* , non ex *iterum*. Ap. XV. 6 pro *λίον* , *λίθον* est in *Al.* ex alliteratione ad subsequens *θ* in *καθαρόν* ubi *Latine* est *lapide* , a *lino* valde remotum. Quod si semel iterumve *Al.* ad *Lat.* refectus videatur , aliæ varietatis causæ suis locis , v. gr. ad 2 Cor. III. 13 indicabuntur , in Græcis sitæ. Denique Epistolæ Clementis Romani , & Psalmi Salomonis , in nullis Latinis codicibus occurrentes , ortum codicis Alexandrini , qui & illas & hos partim habet , partim habuit , mere Græcum , egregie confirmant.

Observ. XVI. Consensus *Al.* & *Lat.* est perpetuum lectionis longe antiquissimæ indicium.

Vtriusvis antiquitatem seorsum probavimus : ubi autem concurrunt , ea multo magis comprobatur. tum enim lectio , sive genuina Græca est , sive minus , certe non longo sub primam manum intervallo exstabat. Nervose dicam : Latinus ostendit , Alexandrini lectionem non esse sub ipsa scriptoris sui manu , neve paulo ante natam , sed potius Latino antiquiorem : Alexandrinus vicissim ostendit , codicem Græcum , quem Latinus interpres est secutus , revera sic habuisse.

Observ. XVII. Lectio illa antiqua non semper est genuina , ex causis quibusdam specialibus.

Nævis non eamvisse codicem Græcum, ex quo Latine lectiones ortæ sunt, probavimus Observatione VIII. Eo codice antiquius etiam fuit utique exemplar illud, ex quo & Græcus interpretis Latini liber & Alexandrinus propagati sunt: & tamen rursum antiquius illud exemplar, manente fortassis Iohanne descriptum, suos habuit nævos, illos videlicet omnes, qui Græco interpretis & Alexandrino codici communes sunt. Etenim avide, festinanter, non exactissime, illud descriptum fuisse, multis vestigijs cernitur. neque nulla jam tum glossæmata fuere adspersa, ex parallelismo certe, Rom. XII. 17. 2 Cor. I. 20. II. 16. 1 Pet. V. 6. Ap. XXII. 14. Adde alliterationes, 1 Cor. XIII. 3. Hebr. XII. 7. Jac. III. 5. nec non Luc. II. 14. Ioh. XIX. 14. Phil. I. 16. 17. Nec mirum, tales quippe mutationes operi cuilibet aut opusculo, scriptoris hodie manibus emissio, per lectorem & descriptorem calidum, mox eras & perendie possunt inferri. Nonnulla tamen glossæmata, quæ Alexandrinus & plerique Latini communia habent, non a primo interprete profecta, sed aliquanto post ex Græcis codicibus Africanis desumpta esse, ex idoneis deprehenditur indicijs, qua in re imprimis opportunam Tertulliani simplicitas operam præstat. Ut ut est, consensus *Lat.* & *Al.* non plane sufficit ad decisionem: talibusque locis ea est adhibenda methodus, quam in locis consensu *Lat.* & *Al.* carentibus adhibendam, infra suppeditabimus.

Interea, ubicumque *Lat.* & *Al.* singulariter conveniunt, Alexandrini codicis, cujuscunque is ætatis esset, excellentia certe atque auctoritas singularis elucet. nam ipsa errata, in Græco orta sermone, in nullo alio codice Græco reperienda, & Latino interprete antiquiora, evincunt, Alexandrinum codicem, qui unus ex Græcis similem sibi non habet, quamlibet multorum instar esse.

Observ. XVIII. Sed tamen ut plurimum genuina est, & pondus habet incomparabile, ad concordem editionum lectionem statuminandam; quin etiam ad differentias, quæ inter editiones intercedunt, decidendas.

Latina lectio per se, ut Observatione IX diximus; sed multo magis consensus ejus cum *Al.* longe est antiquior plurimis gravissimisque varietatum deinceps enatarum, & in nonnullis Græcis manuscriptis editionibusque occurrentium causis, quas supra enumeravimus.

Observ. XIX. Imo interdum etiam ad recensionem *Comp.* & *Er.* & *Bezæ* simul emendandam.

Comp. & *Er.* sequuntur codices plus satis inter se propinquos: & ab utrisque non admodum discedit *Bezæ*. Exempla emendationis illis conjunctim adhibendæ vide in Ioh. VI. 22. Col. I. 14. Ap. XI. 17. Rectissime Cuvius ait, *modernos Græcos codd. quorum integritatem asserimus, non esse præcisè editiones Græcas vetericas, hu-*

jus vel illius opera divulgatas, seclusis codicibus manuscriptis antiquioribus & probationibus: sed respici hic universos cod. Graecos & manuscriptos & typis editos. Crit. sacr. p. 492.

Observ. XX. Versionum ac patrum ingens huc accedit utilitas,

Confusissima hæc massa in eum tamen redigi ordinem potest, ut singula quasi fila seorsum extrahantur: vereor autem, ne, quo extricatorum dicant lectores minus patientes. nam scriptori, qui superficiem doctrinæ alicujus lambit, & nodos distimulanter prætermittit abjicitque, parata laus est facilitatis: sed qui interiora perquirat, a lectore aliter animato quasi deseritur, facileque reprehenditur. Subibo oneri: fideliter, simpliciter, &, quoad potero, dilucide agam. malo scribere, quod pauci legant; quam reticere, quo vel unus dextere usus foret. Hic igitur demum in *vivio* nos videmus constitutos, ubi alius editionem sibi tritam ita ubique defendit, ut ea defensione *arbitretur obsequium se præstare Deo*: alius contra, quo longius ab receptis refugit editionibus, eo se propiorem veritati putat. Sic in extrema fit dilcessio: veritas in medio relinquitur, cui sine favore, sine odio, in excusos, in manuscriptos codices, velificari debemus. Etenim lectio *Al. Lat.* iis in locis, quæ Observatione XV & XVII & XIX citavimus, & in ceteris omnibus, ita plus minusve roboris habet, ut antiquissimi patres & antiquæ versiones aliæ vel congruunt vel dissonant. Proinde hic usu venit nobis, ut complura de aliis versionibus, & de patribus, quod consulto adhuc, quantum licuit, distulimus, dicenda sint. Primi editores N. T. Græcis Latinisque tantummodo codicibus & patribus, iisque paucioribus instructi, quod poterant, præclare fecerunt, sine Alpha illo Alexandrino, sine tot versionibus & patribus. Nos hæc omnia adhibere fas est. Lectiones quidem abstrusiorum versionum pedetentim dedere Beza, De Dieu, Waltonus, De la Haye, Marechallus, Fellus, Simonius, Millius, Wilkinus. Idemque, & Vfferius, Hottingerus, Pfeifferus, Kortholtus, Fabricius, Le Long, & apud hunc Renaudotus, auctoresque Lexici Historici, Basileensis maxime, tit. *Biblia*, Whitbuis item, a Mastricht, Pfaffius, Klemmius, Rumpæus, Prolegomena Wettsteniana, de his versionibus, alio alioque sensu & instituto, ceteris etiam argumenti hujusce scriptoribus indicatis, disseruerunt: nos ea, quæ ad decisionem rerum pertinent, cernemus, patrumque simul rationem habebimus. Singulorum patrum, singularum versionum, quamlibet veterum, lectio, nil hic sibi tribui postulat: binorum patrum, binarum versionum, sæpe concurrentium, non multo plus. Sed ubi diversi patres, diversi interpretes concurrunt, permultum valent. Etenim persæpe versiones duæ pluresve, in una eademque lectione paradoxa, eaque vel meliore vel deteriore, & item patres codicesque Græci minus communes, inter se conveniunt: & talium lectionum collatio nos juvabit, in *Considerationes* aliquas distributa.

Consid. I.

Confid. I. Multis in locis aliam lectionem habent Græci codices plerique hodie superstites : aliam , eamque modo meliorem , modo deterio-rem , interpretes plerique & patres,

Silvam ejusmodi locorum damus.

- LOCUS I. Matth. I. 18 ἰσῆ) ~ *Lat. Iren. Cant. Perf.*
- II. Matth. II. 18 θεῖνος καὶ) ~ *Barb. 1. Colbert. num. 2467. Cypr. Æth. Arab. Copt. Lat. Perf. Syr.*
- III. Matth. VI. 13 ὅτι usq. ἀμὴν) ~ *Bas. γ. Petrus Laodicensis & alii, Arab. Copt. Lat. Tertullian Augustini, & alii.*
- IV. Matth. IX. 8 ἐθαύμασαν) ἐφοβήθησαν *Barb. 1. Cant. Colb. 8. Gen. Æth. Copt. Lat. Perf. Syr. Inngit Gothus.*
- V. Matth. IX. 12 ἰσῆς) ~ *Æth Cant.*
- VI. Matth. X. 4 καναανίτης) καναανῆος vel καναανῆος *Barb. 1. Bodl. 5. Cant. Steph. n. Lat.*
- VII. Matth. X 23 φεύγετε εἰς τὴν ἄλλαν) *Lat. aliqui addunt, & si hinc persequantur vos, fugite in aliam. idque sequuntur Cant. Par. 6. aliis & aliis verbis Græcis.*
- VIII. Matth. X. 23 γὰρ) ~ *Cant. Magd. Per. Vjff. 2. Æth. Arab. Lat. Perf.*
- IX. Matth. XI. 2 δύο) διὰ *Cant. Armen. Goth Lat. olim, Perf. Syr. Voculis Græcis inter se similibus.*
- X. Matth. XI. 19 τῶν τέκνων) *operibus habent Æth. Copt. Evangelia quædam apud Hieronymum, Perf. Syr. Alimi literarum ductu, τεκνων: ἔργων.*
- XI. Matth. XII. 31 τοῖς ἀνθρώποις) ~ *Gen. Laud. 1. M. 1. Colbert. num. 2467. Æth. Arab. Armen. Lat.*
- XII. Matth. XIII. 51 κύριε) ~ *Lat. Cant. Par. 6.*
- XIII. Matth. XIV. 24 ἦδη μέσον τῆς θαλάσσης ἦν) ἀπέχων ἀπὸ τῆς γῆς σαδίας ὡσεὶ ἑικοσιπέντε *Copt Arab ἦδη σαδίας πολλὰς ἀπὸ τῆς γῆς ἀπέχετο Par. 6. Syr.*
- XIV. Matth. XVII. 20 ἀ-τισίαν) ὀλιγοπισίαν *Barb. 1. Colb. 8. Cypr. Par. 6. Copt. Compositum Græcum in aliis linguis raro imitabile.*
- XV. Matth. XVII. 21 τῆτο usq. ἰησεῖα) ~ *Colb. 8. Æth. Copt.*
- XVI. Matth. XIX. 17 λέγει ἀγαθὸν) ἑρωτᾶς περὶ τῆ ἀγαθῆ *Barb. 1 Cant. Colbert. n 2467 Steph. n. Vaticanus, Eusebius, Dionysius Areopagita, nec non Cyrillus Al. Æth. Arab. Arm. Copt. Lat.*
- XVII. Matth. XIX. 20 ἐκ νεότητός μὲ) ~ *Colb. n, 2467. Lat. olim.*

- XVIII. Matth. XX. 5 πάλιν) πάλιν δὲ *Er. Laud. 2. Æth. Arab. Lat. Cant. Syr.*
- XIX. Matth. XX. 15 ἐν τοῖς ἑμοῖς) — *Armen. Lat.*
- XX. Matth. XX. 22 ἢ τὸ ὑσφ. βαπτισθῆναι) — *Barb. nescio qui, Cant. Colb. n. 2467. Steph. n. Æth. Copt. Lat. Sax.*
- XXI. Matth. XXI. 31 ὁ πρῶτος) ὁ ἕχαιτος (trajecto versu 29 & 30) *L. Par. 6. Arab. Arm. Copt. Dialogus apud Athanasium : & sic (versu 29 & 30 non trajecto) Lat. olim, Hippolytus.*
- XXII. Matth. XXII. 10 ἐκεῖνοι) αὐτῆ *Roe. Lat. Iren. Cant.*
- XXIII. Matth. XXV. 1 τῆ νυμφίε) καὶ τῆς νύμφης addunt *Armen. Lat. Cant. Perf. Syr.*
- XXIV. Matth. XXVII. 9 ἱερεῖε) — *Colb. 8. Lat. aliqui, Perf. Syr. Neograeca versio.*
- XXV. Matth. XXVIII. 18 γῆς.) καθὼς ἀπέσταλλέ με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς addunt *Armen. Perf. Syr. Ex Iohanne.*
- XXVI. Marc. III. 21 οἱ παρ' αὐτῆ) περὶ αὐτῆ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ λοιποὶ *Copt. Goth. Cant. Affinia παρὰ & περὶ in Graeco.*
- XXVII. Marc. III. 29 κρείτεως) ἀμαρτίας *Cant. L. Athanas. Copt. Goth. Lat. nec non Arab. Armen. ἀμαρτήματος Barb. 1. Colb. 2. 8.*
- XXVIII. Marc. VII. 2 ἐμίμψαντο) — *Al. Aug. 2. Bas. 1. Bodl. 2. Laud. 5. Mosc. Par. 5. Wo. 2. Æth. Arab. Copt. Goth. Perf. nec non Cant.*
- XXIX. Marc. VII. 31 καὶ σιδῶνος, ἦλθε) ἦλθε διὰ σιδῶνος *Barb. 1. Cant. Colb. 8. Steph. n. Æth. Arab. Copt. Lat.*
- XXX. Marc. XII. 14 κῆνσον) ἐπιεφάλαιον *Cant. graece, Syr.*
- XXXI. Marc. XIII. 18 ἡ φυγὴ ὑμῶν) — *Armen. Lat. Cant. unde ταῦτα alio alioque loco inferunt Colb. 2. Laud. 1. L. Par. 6. unus apud Bezan.*
- XXXII. Marc. XIV. 14 κατάλυμα) κατάλυμά μς *Bodl. 5. Colb. 2. Cant. Gon. L. Par. 6. Steph. 5. n. Lat.*
- XXXIII. Marc. XIV. 35 ἔπεσεν) ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον *Bodl. 5. Cant. Gon. L. Par. 6. Steph. 5. Wo. 1. ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτῆ Colb. 2. Armen. Ex Matth.*
- XXXIV. Marc. XIV. 43 παρὰ) ἀπεσταλμένοι παρὰ *Gon. Steph. 5. Lat. aliqui.*
- XXXV. Marc. XV. 8 ἀναβοήσας) ἀναβήσας *Copt. Lat. ἀναβὰς Barb. 1. Vatican. & ὄλος addit Cant. Goth. ἀναβήσας καὶ ἀναβοήσας Æth. junctum.*
- XXXVI. Luc. I. 3 κάμοι) Ἔ mihi Ἔ Spiritui sancto habet *Goth. & Lat. aliqui.*
- XXXVII. Luc. II. 14 ἐυδοκία) ἐυδοκίας *Al. Goth. Lat. Cant. & al.*

- XXXVIII. Luc. II. 38 ἐν ἱερουσαλήμ) ἐν τῷ Ἰσραὴλ Magd. Med. Steph. δ. τῆ Ἰσραὴλ
Vaticanus, *Lat.* aliqui, *Arab.*
- XXXIX. Luc. IV. 19 δευτέρῳ) & diem retributionis addit *Armen.* *Lat.* *Arab.* ed. Rom.
- XL. Luc. VI. 1 δευτεροπρώτῳ) — *Barb.* 1. *Colb.* 8. *L.* *Æth.* *Arab.* *Copt.* *Perf.* *Syr.*
- XLI. Luc. VI. 12 τῆ θείῃ) — *Tertull.* *Cant.* *Perf.*
- XLII. Luc. VIII. 15 ὑπομοιῆ) *versiones omnes*, cum paucis *miss.* ὁ ἔχων ὄτα ἀκείνῳ
 ἀκούσει addit *Comp.* & (quonquam *Stephanici* & *Barberiniani* in pausa sunt) 34 *miss.*
Gr. Sic fere etiam *Luc.* XXI. 4.
- XLIII. Luc. IX. 4 καὶ ἐκείθεν ἐξέρχεσθε) καὶ ἐκείθεν μὴ ἐξέρχεσθε *Steph.* θ. *Lat.* *Perf.*
 & sic *Æth.* sed addit, *donec discedatis*, ex *Matth.* καὶ μείνατε, ἕως ἂν ἐξέρχησθε
Copt.
- XLIV. Luc. IX. 50 ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν) ὑμῶν ὑπὲρ ὑμῶν *Barb.* 3. *Cant.* *Colb.* 8. *Cyp.*
Eph. *Magd.* *Par.* 1. 2. 4. *Synopsis Script. sacræ*, *Æth.* *Arab.* *Goth.* *Lat.* *Perf.* *Syr.*
- XLV. Luc. IX. 52 κόμην) πόλιν *codd.* *aliqui.* *Erasmi*, *Barb.* 1. *Colb.* 2. *L.* *Steph.* θ.
Lat. *Perf.* Ex *Matth.*
- XLVI. Luc. XI. 4 ἀλλὰ ῥῶσαμ ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πονηρίας) — *Barb.* 1. *Magd.* *Orig.* *Ar-*
men. *Copt.* *Lat.* Qui ibidem versu 2 non dissimili consensu, etiam *Vaticano* acce-
 dente, aliqua omittunt.
- XLVII. Luc. XI. 7 δὲνά σοι) & si perseveraverit pulsans addunt *Lat.* plerique, *Ar-*
men. *codd.*
- XLVIII. Luc. XII. 1 ἐν οἷς ἐπισυναχθειῶν) *circumstantibus autem* vertit *Lat.* unde
περιεσηκότεων δὲ *L.*
- XLIX. Luc. XIV. 24 πολλοὶ γὰρ ἐπι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοὶ *aliis ex locis ad-*
dund miss. circiter 30 *Græci*: versio nulla.
- L. Luc. XV. 17 ἐγὼ δὲ) ἐγὼ δὲ ὧδε *Barb.* 1. *Cant.* *Hunt.* 2. *Par.* 6. *Steph.* η. *Æth.*
Arab. *Armen.* *Copt.* *Lat.* *Perf.* *Sax.* *Syr.*
- LI. Luc. XIX. 26 λέγω γὰρ) καὶ εἶπεν αὐτοῖς, λέγω *Æth.* *Arab.* *Perf.* *Syr.*
- LII. Luc. XIX. 26 δοθῆσεται) καὶ περισσευθήσεται addunt *Laud.* 2. *L.* *Par.* 6. *Steph.* θ.
Æth. *Lat.* multi. Ex *Matth.*
- LIII. Luc. XXI. 10 τότε ἔλεγεν αὐτοῖς) — *Cant.* *Perf.* *Syr.* unde post ἐγερθήσεται
 addunt γὰρ cum *Bodl.* 4 5.
- LIV. Luc. XXI. 15 ἀντειπεῖν ἑδὲ) — *Lat.* aliqui, *Cant.* *Syr.*
- LV. Luc. XXI. 25 ἐν) καὶ *Syr.* *Cant.*
- LVI. Luc. XXI. 25 ἤχαστε) ἤχαστε *Al.* *Colb.* 8. *L.* *Med.* *Par.* 2. *Vatican.* *Arab.* *Lat.*
Syr. Hoc loco omnes *Græci* codices peræque ἤχαστε habent ex antiquioribus *Græ-*
cis: nam ex *Latino* sine dubio vertissent ἤχαστε.

- LVII. Luc. XXIV. 36 ὑμῶν) ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε addunt *Æth. Arab Armen. Copt. Lat Perf Syr.* Ex parall.
- LVIII. Ioh. I 16 καὶ ἐκ) ὅτι ἐκ *Barb. 1. Cant. Colb. 8. Cyrillus Al. Nonnus, Armen.* vel etiam *Iren. & Orig.*
- LIX. Ioh. III. 5 καὶ εἶπεν αὐτῷ inferunt *Colb. 1. Cypr. Laud. 4 Med Par. 6. 8. Æth. Arm Copt. Syr.*
- LX. Ioh. III. 20 αὐτῶ) ὅτι πονηρὰ ἔστι addit *Colb. 8. Hunt. 2. Arab, Copt. ὅτι πονηρὰ ἦν Vien.* sed non *Irenaeus.*
- LXI. Ioh. VII. 32 ἀρχιερεῖς) ἀρχοντες *Lin. Per.* principes *Lat.*
- LXII. Ioh. VII. 40 τὸν λόγον) αὐτῶ τῶν λόγων τέττων *Cant. Cypr. Med. Lat.*
- LXIII. Ioh. X. 8 πρὸ ἐμῶ) ~ codd. Græci multi, *Basilus & alii, Goth. Lat. Perf. Sax. Syr.*
- LXIV. Ioh. X. 14 γινώσκουμαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν) γινώσκουσί με τὰ ἐμὰ *Barb. 1. Cant. Steph. n. Cyrill. Eriphan. Nonnus, Æth. Arab. Copt. Goth. Lat.*
- LXV. Ioh. XI. 37. τῶ τυφλῶ) πατι addunt *Copt. Lat. Perf.*
- LXVI. Ioh. XIV. 28 εἶπον) ~ *Al. Barb. 1 L. Cant. Colb. 8. Med. Æth. Arab Arm. Copt. Goth, Lat. Perf. Syr. Orig. Chryf Nonnus.*
- LXVII. Ioh. XIX. 3 καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν habent *Barb. 2. Colb. 1. 8. Lipsf. Med. Par. 8. Steph. γ. n. θ. Wheel. 1. Cyrill. Nonnus, Æth. Arab. Copt. Lat.*

Plures Evangelistarum exstant versiones, quam ceterorum librorum N. T. unde ex Evangelistis promptius de versionibus iudicium fieri, atque inde ad ceteros libros transferri potest. colligemus tamen etiam aliqua loca ex ceteris libris.

- LXVIII. Act. XVI. 1 Ἰουδαίας) *Iudaeae* habet *Lat.* unde alii, *viduae.* hinc *χήρας Ἰουδαίας Cov. 2.*
- LXIX. Act. XVII. 28 ποιτῶν) ~ *Æth. Copt. Iren. Cant.*
- LXX. Rom. III. 3 καταργήσει) *evacuabit reddidit Lat.* pro quo *evacuavit scripsere aliqui.* unde *κατήγησε Baroc.*
- LXXI. Rom. VI. 9 κυριεύει) *dominabitur* habent *Lat.* aliqui. unde *κυριεύσει Baroc.*
- LXXII. Rom. XI. 6. εἰ δὲ usq. ἔργον) ~ *Al. Roe. 2. Copt. Lat.*
- LXXIII. Rom. XII. 18 πάντων) ~ *Lat.* aliqui. unde τῶν reponit *Baroc.* vel etiam *Pet. 2.*
- LXXIV. Rom. XIV. 10 σὲ prius) ἐν τῷ μὴ ἐδίειν addit *Clar. græcolatinus,* ex *Hilario* diacono: & sic *Pet. 2.*

LXXV.

- LXXV. 1 Cor. VI. 20 καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἃ τινὰ ἐστὶ τῆ θεῆ) ~ *Al. Barb. 1. Colb. 7. Pet. 3. Eriphan Euthal. Æth. Copt. Lat. & codd. græcolatini.*
- LXXVI. 1 Cor. VII. 3 ὀφειλουμένην ἔνοιαν) ὀφειλὴν *Al. Barb. 1. Boern. Clar. Pet. 3. Steph. ε. Clemens Al. Orig. Methodius, Chrysof. Euthal. Æth. Lat.*
- LXXVII. 1 Cor. VII. 5 τῆ ἰνσεία καὶ) ~ *Al. Colb. 7. Cov. 2. Pet. 3. Roe. 2. Steph. ε. ια. Clemens Al. & alii, Æth. Copt. Lat. & codices græcolatini.*
- LXXVIII. 2 Cor. XII. 11 καυχώμενος) ~ *Al. Barb. 1. Cov. 4. Gen. Magd. 2. Pet. 3. Steph. δ. ε. Euthal. Æth. Copt. Lat. & codd. græcolatini.*
- LXXIX. Gal. III. 1 τῆ ἀληθεία μὴ πείθεσθαι) ~ *Al. Colb. 7. Copt. Lat. Syr. Cyrill. Chryf. Hieronymus, Adamantiū fretus exemplaribus, & alii.*
- LXXX. Gal. V. 11 ἔτι prius) ~ *Laud. 2. Lat. aliqui.*
- LXXXI. Col. IV. 12 σῆτε) *stetis* habet *Lat.* & inde *fitis* *mf. Colon. & al. ἥτε N. 2.*
- LXXXII. 1 Thess. V. 27 ἀγίοις) ~ *N. 2. Æth. Lat. aliqui.*
- LXXXIII. 1 Tim. III. 16 θεὸς) *quod* habent *Æth. Arab. Armen. Lat. Syr.*
- LXXXIV. 2 Tim. II. 14 κυρίως) θεῆ *Barb. 1. Baroc. N. 2. Pet. 2. Æth. Lat. aliqui,* vel etiam *Steph. ια,* quem sequitur *Colinaei* editio.
- LXXXV. Philem. v. 2 σὸς) *ejus* habuere *Lat. aliqui:* sic enim habet *Hilarius, αὐτῆ Laud. 2. αὐτῶν Copt.*
- LXXXVI. Hebr. I. 12 ἐλιξεῖς) ἀλλάξεῖς *N. 2. Lat.*
- LXXXVII. Hebr. II. 9 χάριτι) χωρὶς *Vff. 1. patresque Græci & Latini antiquissimi, Syr. olim.*
- LXXXVIII. Hebr. XII. 7 αἰ) εἰς *Al. Barb. 2. Clar. Cov. 3. 4. Gen. Hunt. 1. L. N. 2. Pet. 2. Arab. Copt. nec non Æth. Lat. Syr.*
- LXXXIX. Hebr. XII. 18 ὄρει) ~ *Al. Roe. 2. Chryf. Theophyl. Æth. Copt. Lat. multi. Syr.*
- XC. Iac. III. 5 ὀλίγοι) ὀλίγων *Colinaei* ed. *Al. Barb. 1. Oecumen. Lat.*
- XCI. Iac. V. 7 ὑετὸν) ~ *Steph. ιγ. Æth. Lat.*
- XCII. 1 Petr. III. 9 εἰδότες) ~ *Al. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Æth. Copt. Lat. Syr.*
- XCIII. 1 Petr. III. 19 τοῖς ἐν φυλακῇ) κατακεκλεισμένοις addunt *Cov. 2. Steph. ια. Lat. aliqui.*
- XCIV. 2 Petr. II. 12 γεγεννημένα) ~ *Steph. ιγ. Lat.*
- XCV. 2 Petr. II. 21 ἐπιστρέψαι) ἰς τὰ ὀπίσω ἀνακάμψαι *Al. Cov. 2. Steph. δ. ια.* unde *retrosum* converti habet *Lat. εἰς τὰ ὀπίσω ἐπιστρέψαι Steph. ιγ.*
- XCVI. Ap. II. 16 fin. καὶ ἐν τῇ ἀπειλῇ ἢ φιλαυθροπία. Exegetis *Andree Casariensis,* pro textu arrepta in *Cov. 2. Vff. 2. Arab.*

- XCVII. Ap. IV. 8 ἄγιος ter) *Versiones cum codd. opt. ἄγιος novies, Comp. Barb 2. Baroc. Hunt. 1. M. Pet. 2. Steph. 11. omnes cod. Gr. apud Vallam.*
- XCVIII. Ap. IX. 17 καὶ ὑακινθίνες) ~ *Æth. Arab.*
- XCIX. Ap. XVII. 17 οἱ λόγοι) ὁ λόγος *Æth. Arab.*
- C. Ap. XXI. 24 τὰ ἔθνη) τὰ ἔθνη τῶν σωζομένων *Exegetis Andreae Cæs. quam pro textu admiserunt etiam Syr. aliqui.*

Centum hæc loca sine sollicito delectu, adeoque sine favore & odio adversus hunc illumve codicem, interpretem, scriptorem ecclesiasticum, ex ordine posuimus: alia, ut usu venit, addamus.

- CI. Act. XV. 4 αὐτῶν) καὶ ὅτι ἠνοιξε τοῖς ἔθνεσι θύραν πίστεως addunt *Cov. 2. Sin. Vff 2. Arab.*
- CII. Act. XI. 8 πᾶν κοινὸν) κοινὸν *Al. Cant. Colb. 6. Laud. 3 N. 1. Pet. 3 Epiphan. Chryf Euthal. Æth. Lat. unde κοινόν τι Cov. 4. Gen.*
- CIII. Marc. II. 17 εἰς μετάνοιαν) ~ *Al. Aug. 2. Bas. γ. Cant. Colb. 2. 4. Cypr. Med. Steph. n. Vff. 1. Euthym. Æth. Armen. Copt. Goth. Lat. Perf. Syr.*
- CIV. Act. VIII. 37 confessionem eunuchi, a plerisque codd. & versionibus omissam, retinent *Lat. Cov. 4. Gen. Laud. 3. N. 1. Arab. quæd.*
- CV. Act III. 26 ὑμῶν) αὐτῶν *Copt. Lat. Colb. 6.*
- CVI. Act. X. 11 καθήμενον) *de celo* addunt *Æth. Lat. Syr.*
- CVII. Act. III. 11 τῆ ἰαθέρτος χωλῆ) αὐτῆ *Al. Barb. 1. Cov. 4. Gen. Laud. 3. N. 1. Æth. Arm. Copt. Lat. Syr.*
- CVIII. Ioh. XIV. 30 ἐκέχει) ἐυρήσει *Colb 1. Cypr. Med. Par. 5 Steph. γ. δ. Wh. 1. Basilus, Æth. Armen. Goth. Lat.*
- CIX. Matth. III. 11 καὶ πυρὶ) Græci codd. pauci; sed *Versiones magno consensu, & patres. ~ Græci codd. plurimi.*
- CX. Luc. XXII. 36 πωλησάτω & ἀγορασάτω) πωλήσει & ἀγοράσει codd. Græci quinquaginta circiter, (in vitis versionibus,) opinione mitigandi sermonis.
- CXI. 1 Cor. XIII. 7 σέργει) σέργει *Cyprian. Æth. vel etiam Ephraim Syrus.*
- CXII. Act. XIX. 12 σιμικίνθια) σιμικίνθια *Steph 1. uti simicindia habet Lat.*
- CXIII. Luc. X. 15 καταβιβαδήση) *demergeris* reddit *Lat* unde *καταδύση Barb. 1.*
- CXIV. Luc. XVI. 30 σὲ τὸν βίον) *substantiam suam* habent *Lat. Copt.*
- CXV. Marc. IV. 32 σπαρῆ) *natum* habent *Lat. aliqui. unde φῆ Vff 1. 2.*
- CXVI. Luc X. 32 κατὰ τὸν τόπον) *secus viam* (ex Matth XIII. 4.) *Lat. (in ms. Charitino:)* unde *κατὰ τὴν ὁδὸν Colb. 2.*

CXVII. Act. VIII. 12 καὶ) *in* (pro & , permutatione frequenti ob compendium seripcionis,) *Lat.* aliqui : & exinde (nam Græca longe distant,) *Syr. Arab.*

CXVIII. Hebr. XIII. 17 ἀλυσιτελές) *expedit* (non omisso,) *Lat.* aliqui pridem, & inde *Copt.*

CXIX. 2 Cor. I. 6 εἴτε παρακαλούμεθα κτλ.) *sive consolamur, pro vestra consolatione: sive exhortamur, pro vestra exhortatione* (duabus interpretationibus in unam conflatis) *Lat.* cod multi : & sic *Armen.*

CXX. Jac. II. 20 νεκρά) ἀργή *Lat.* multi, & inde *Cov 4. Gen.*

Plura pro lubitu notare quisque potest vel ex notis Millii vel ex Prolegomenis, in quibus singulas versiones cum ceteris monumentis confert : sed quæcunque vel colligi possunt amplius, vel hic collecta sunt, ita inter se congruunt, ut hæc ex illis confirmaturus sis, & illa ex his judicaturus.

Confid. II. Varietas qualibet vel in ipsis Græcis codicibus orta primum est, vel in versione demum aliqua.

Eorum locorum, quæ modo collecta dedimus, utra genuina vel non genuina sit lectio, hic nondum quaerimus : utraque genuina est, sane varietatem in Græcis natam dat Locus 9. 10. 26. 29. 35. 37. 42. 44. 49. 50. 56. 83. 87. 88. 90. 92. 97. 101. 103. 104. 107. &c. At nil prohibet, quo minus varietatem in versione demum aliqua natam habeat Locus 25. 34. 48. 68. 70. 71. 73. 74. 81. 82. 84. 93. 98. 99. 105. 106. 114. &c. ut subinde in Parte II hujus Apparatus ostenditur clarius.

Confid. III. Versiones sunt vel immediatæ, vel mediatæ, vel mixtæ.

Immediatam versionem dicere liceat, quæ ex Græcis est facta codicibus : *mediatam*, versionem versionis, ex alia tanquam ex matre ortam : *mixtam*, quæ ex Græcis deducta libris, multum tamen ex altera aliqua versione trahit. *Immediata* est *Latina*; nemo negat : *immediata*, si ulla alia, *Gothica* quoque est, quam Vllérius & ceteri ex Græcis factam agnoscunt. Ex Itala tamen versione prodiisse existimatur in Proleg. Wetsten. p. 85, ac postulat versionis dignitas, ut loca & argumenta ibi collecta expendamus. In locis nonnullis ea est Græcorum verborum proprietas & emphasis, quam non modo Gothica & Latina, sed ne aliæ quidem linguæ allequantur : Matth. VI. 11 ἐπίκτιον. ibid. v. 16 σκυθρωποί ubi Gothus eodem certe verbo, quo Marc. X. 22 pro συγνάζων utitur. Marc. I. 10 χιζομένως. VII. 3 πυγμαί. XIV. 8 ἠτασιασμόν. Luc. I. 3 ἀνώθεν. præsertim compositorum, Matth. VI. 7 βαττολογεῖν. Marc. I. 38 καυοπέλεις. In aliis locis Græci olim codices, ut Gothus, habere : id quod aliæ versiones minime Latinizantes docent. vid. Confid. I. Loc. 9. 26. 35. & Var. Matth. VIII. 18. X. 29. In aliis Græci codices & patres hodiernum, ut Gothus, habent. Vide Confid. I. Loc. 37. 64. & Var. Luc. XVII. 15. Ioh. XII.

32. Quod ad Luc. II. 8 attinet, *φυλάσσουντες* ut Latine, sic Gothice variat a nomine *φυλακᾶς*, quia vox *ἀγρουλῶντες* id nomen sibi apud Latinum & Gothum vindicarat. v. Junii Gloss. p. 390. *Ex Latino conversum esse*, inquit Prolegomena illa, *prodit titulus*, Incipit Evangelium secundum Marcum, Incipit Evangelium secundum Lucam; *quæ formula Latinorum, non Græcorum est.* Item, *Habet voces & terminationes Latinas, fasciis, carcer, lucerna, senex, aes, acetum, oleum, annona, milites, sol, arca, Bethlehem, Iohannes, Esaias, Moses, Paracletus, Pilatus.* Perspicitur hinc duntaxat, ex Latina literatura manasse quiddam in Gothicam: sed Latinos codices in Evangelistis pro norma fuisse interpreti, non probatur. Etiam in pictura literarum maxime cum Græcis Gothus; in potestate earum numerali, de qua vid. Mareschall. p. 423, unice cum Græcis congruit: terminationesque Græcas retinet, *γαλιλαίας, ιερουσαλῶν* Luc. V. 17 &c. Certius autem argumentum ducitur ex eo, quod Gothus aliud interdum Græcum pro alio sumit solus, ut Luc. VII. 25 pro *τροφῆ*, *τροφῆ*. Ioh. XVI. 6 pro *πεπλήρωκεν*, *πεπώρωκεν*. quod ordinem Græcorum verborum presse tenet: ut Matth. XXVII. 43 *Θεὸς εἰμὶ υἱὸς*, *Goths im sunus.* at Ioh. X. 36 *υἱὸς τῆ θεῶ εἰμι*, *sunus Goths im.* utroque loco Latinus, *Filius Dei sum.* sic Marc. XV. 39 *υἱὸς ἦν Θεῶ*, *sa sunus vvas Goths:* Lat. rursum, *Filius Dei erat.* Luc. IV. 3. 9 *εἰ υἱὸς εἶ τῆ Θεῶ*, *ei ò υἱὸς εἶ τῆ Θεῶ.* *gabai sunus figais Goths:* Lat. *si filius Dei es.* Tali modo ordinem verborum Græcorum Gothus præ Latino servat Marc. XI. 14. XII. 6. Luc. II. 15. XIV. 26. 27. & passim. Si quis hæc subtiliora putat, longiores sumat periochas. nam clausulam orationis Dominicæ, Latinis ignotam, e Græcis ponit Gothus: historiam adulteræ Ioh. VIII. Latinis lectam, cum Græcis dissimulat. Græcosque sequitur, etiam ubi complures alii cum Latino faciunt interpretes. vide Var. Luc. VI. 45. Plane iis, quæ Millius in Proleg. § 384 seqq. ex Latino collegit, ad Gothum collatis, perspicies, unum ex omnibus interpretibus a Latino remotissimum esse Gothum. Fortasse & Latina Gothus & Græca habuit exemplaria, & in varietate Græcorum lectiones Græcas cum Latinis congruentes anteposuit: sed nullus reperietur locus, ubi liquido lectionem mere Latinam anteposuerit Græcæ. Hæc non contentionis, sed veritatis amore dicta sunt. *Mediata versio maxime est Saxonica, Anglica vetus, Germanica vetus, ut diximus. Coptica versio & Syriaca valde & inter se & cum Latina congrunt:* (vid. Confid. l. Loc. 114. 117.) ambæ tamen permultis in locis Græcos codices a Latinis desertos ita sequuntur, ut fere pro *immediatis* haberi mereantur. Reliquarum, magis anceps & varia est conditio. *Æthiopicæ editio certe Romana interdum ex Latinis sese fatetur interpolatam: nec tamen ipse interpretis Æthiops Latinæ linguæ Latinorumve codicum expertus fuit.* vide Var. Act. III. 11. XIV. 12. *Arabicam, Romæ editam, & Polyglottis Londinenlibus insertam, item latinizare, observat Casubonus, De Dieu & Simonius. Biblia Armenica, quæ typis excusa habentur, ex Lat. Vulg. traducta ait Hodius f. 650: saltem mutata ad Lac. Vulg. passim, censeat Köhlerius in Chronologia denuo illustrata, p. 388 seqq.* Quamquam si quis has versiones, conjunctas præsertim, & totas cognoverit, non tam refectas eas ad Latinam lectionem hodiernam, quam Latinum, & Æthiopem, Arabem, Armenium, Græcis codicibus inter se valde respondentibus usos fuisse deprehende

hendet. Quotiescunque igitur iusta datur suspicio, de versione *Æth. Arab. Armen.* ad Latinam exensa; sequestretur, dum appareat, quid *Æthiopes*, quid *Arabes*, quid *Armenii* olim legerint. Veruntamen hæ quoque versiones cum Latinis lectionibus priscais potius, quam novis congruunt: & ubi Latinizant, non id conjunctim faciunt, sed alibi *Æth.* alibi *Arab.* alibi *Armen.* Proprium vero quiddam singulae potius habent passim & vernaculum: interdum una earum cum altera vicinitatem colit: plerumque cum Græcis æque ac cum Latinis, vel etiam cum Græcis magis, quam cum Latinis congruunt. Nullum est igitur immodicæ interpolationis indicium: & ubi plures versiones orientales simul cum Latina congruunt, non Latinos, sed Græcos codices sequi censentur. Etenim *Æthiopica*, filia putatur *Copticæ*: certe ita ei similis est, ut ambæ sint unius instar. *Arabicae* (sunt enim plures) ex *Æthiopica*, ex *Coptica*, ex *Syriaca*, deductæ feruntur; nec tamen non Græcos codices, parum vetustos, interdum redolent. vid. Confid. I. Loc. 96. 101. *Armena* olim ad *Syriacam* quoque conformata perhibetur. *Persicæ* duæ feruntur: altera immediata; altera mediata, e *Syriaca*. Plures unius linguae versiones, pro una; & *Æthiopicam*, *Arabicam*, *Armenam*, *Persicam*, sive immediata quilibet, sive mediata, sive mixta est, pro mixta habebimus, minori labore, sine veritatis detrimento.

Confid. IV. Versiones, immediatæ præfertim, eximiam habent antiquitatem.

Priscais quoque seculis complures existisse versiones, ex Eusebio aliisque constat: sed ex his versionibus, quæ hodie supersunt, vix duæ tresve Eusebio sunt antiquiores. Sane immediatæ versiones, antiquiores sunt, quam reliquæ ex iis petita versiones vel versionum mixtarum lectiones. De *Latina*, diximus & dicemus. *Syriaca* item apostolico ævo proxima fuisse traditur: neque ea hodie lineamentis tanta vetustate dignis caret; sed per interpolationes, ex Græcis codicibus ceteriorum seculorum, aliam sese fere totam esse factam confitetur. Sæpe cum *Chrysofostomo* singulariter congruit: quod quidem codicibus Græcis Antiochenis, & a Syro interprete primum, & a Chrysofostomo deinceps adhibitis, tribuendum videri poterat: sed similitudo etiam ad Exegesin Chrysofostomi, eamque postumam, descendit. vide Var. Ioh. V. 27. VII. 38. Rom. I. 4. I Cor. VII. 7. Gal. V. 25. & omnino Hebr. III. 16. quin etiam *Andreas* Cæsariensis Exegesin admittit. vid. Confid. I. Loc. 100. Quod si ea, quæ Le Long Part I. Biblioth. sac. p. 172, 186, & toto illo capite collegit, conferantur, non procul a vero aberit, qui statuerit, Novum testamentum, sine Petri secunda, Iohannis secunda & tertia, Iudæ epistola, & Apocalypsi, antiquissimis temporibus, fuisse Syriacæ versum: deinde Novum testamentum totum initio seculi VI, temporibus Philoxeni episcopi Hierapolitani, fuisse denno Syriacæ versum, veteri tamen versione passim retenta, & novam versionem A. 615 studio Thomæ Heraclensis ad Græcos codices Alexandrinos recognitam. Confer Io. Lami de erud. apost. p. 299 f. Tali pacto recte cel. La Croze antiquiorem Syriacæ Armenam Versionem statuit. Veterem versionem non plane esse obliteratam, argu-

gumento sunt codices, qui quatuor illis epistolis canonicis & Apocalypfi carent: singulis autem in locis major minorve lectionis Syriacæ antiquitas unde propius cognoscatur, postea eruemus. *Copticam* versionem Kircherus factam statuit sub tempora Concilii Nicæni, quibus temporibus studium sacrarum literarum maxime floruisse Nicephorus testetur: additque ex martyrologio Coptico Arabice scripto, præcipuam monachorum ejus temporis occupationem fuisse, sacra Biblia e Græca, Chaldaica, & Hebraica in linguam ipsis propriam, Coptam nimirum, transferre; quæ prototypa succedentibus seculis alii describentes, numerum librorum pro multitudine cœnobiorum & monachorum magnopere auxerint. Reprehendit id Renaudotius: recte, si majorem etiam versionem Copticæ vetustatem tribuit. Wilkinus eam Origene antiquiorem censet: & quidem Antonio, vel ex parte, vel ex toto, antiquior est, quem Athanasius in Vita ejus memorat ex Lectionibus, publicis videlicet in ecclesia, plurimum profecisse, ipsasque periochas illas indicat, nempe Act. IV. Matth. VI. & XIX. (unde periocha a Matth. XIX. 16 in Commemoratione patris Antonii & sanctorum sociorum ejus legitur apud Syros, nescio an etiam apud ipsos Ægyptios:) atque eas Athanasius *Recitationes* sive Lectiones publicas (*ἀναγνώσματα*) non semel appellat. qua mente etiam Antonius in sermone Ægyptiaco ad multos habito ait, *Habemus sacras scripturas*. Antonium autem literarum, Græcarum præsertim, expertem fuisse, Augustinus Palladiusque, & Athanasius ipse confirmant. Coptice igitur legebantur in Ecclesia periochæ illæ N. T. idque jam ante annum 170. nam Antonius natus erat anno 151. & aliquanto ante annum ætatis suæ XX eas lectiones auscultavit. vide Athanas. T. II Op. f. 452. 453. 461. 467. *Persicæ* lectiones, a Syriacis differentes, excellentem redolent antiquitatem. *Æthiopica* versio concinnata fertur circ. A. 330 per Frumentium: *Gothica* circ. A. 360 per Viphilam: *Armena* circ. A. 410 per Miesrobium, cujus adjutor fuit Moyles Chorenensis. *Arabicae* omnes, seculorum sunt minus multorum. Congruit, quod apud Chrysostomum *Syri, Ægyptii, Persæ, Æthiopes* in iis populis numerantur, qui doctrinam v. gr. ab Evangelista Iohanne propagatam *εἰς τὴν αὐτῶν μεταβαλόντες γλώτταν* sua lingua interpretati, a barbarie ad sapientiam transierunt: quibus *Gothos* alio loco Chrysostomus, & *Armenios* deinde Theodorus addit. Vide Acoluthi præloq. Obadiæ Armeni, Suiceri T. I Thesauri, col. 792. & Le Long Biblioth. sacr. præf. in extremo. Non tamen plurimi refert, quæ fuerit ætas cujuslibet versionis: plurimi refert, quæ fuerit Græcorum ætas codicum, unde illæ vel immediate vel mediate fluxerunt. respice ergo, Consideratione I, Locum 9. 10. 23. 26. 35. 50. 83 &c. agnosces varietates in paucis hodie, nullisve, Græcis codicibus obvias, imo Chrysostomo aliisque exegetis veteribus ignotas, & tamen in Græco primum textu ortas, atque in versionibus compluribus, quarum sæpe alia non ex alia pendet, exstantes. respice ibidem Locum 42. 49. 97. 103. 107. 108. 109. 110. 111. &c. agnosces additiones & detractiones in Græcis hodie plerisque codicibus obvias, sed in nullam aut raro in ullam admittas versionem. Ergo versiones præcipuæ, quæ hodie exstant, revera sunt antiquæ illæ, de quibus Eusebius alique loquuntur, & ceteræ iis sunt propinquæ: codicesque Græci, unde deductæ sunt, quamlibet modica sinceritate præditi, a manu prima quam proxime absuerant.

Ex gradibus antiquitatis, quibus versiones inter se differunt, conjici potest, quæ loca prius, quæ posterius, præsertim ubi a patribus quoque allegantur, mutationem subierint. nam quo & antiquiora & pauciora sunt monumenta, quibus genuina nititur lectio, eo citius huic adstricta est mutatio. itaque mutatus primum videtur v. gr. locus 1 Ioh. V. 7. deinde Act. VIII. 37. tum Ioh. VIII. 1 seqq. &c.

Consid. V. Lectionem, in qua *Lat.* cum *Al.* convenit, corroborant aliæ *Versiones.*

Versiones antiquæ nondum penitus sunt excussæ: quantum vero subsidiorum vel in Europæis bibliothecis jaceat, copiose docet Iacobus *Le Long*. Adde, quod postea de Armenæ versionis differentiis ab hodiernis Græcis exemplaribus peculiarem tractatum memoravit, haud scio an ediderit, Ioh. Ioach. *Schroederus* in Thesaurō linguæ Arm. in Dissert. p. 61. Copticam versionem ipsam edidit D. *Wilkins*, atque in editionis Wilkinsianæ recensione Acta eruditorum Lipsiensia A. 1717 confirmant, amplius quiddam ex Theodori Petrai codicibus posse profici. Bene est, quod Syriacam versionem imprimis accurate recognitam habemus, maxime Schaali & Reineccii opera: optandum autem, ut ceteras quoque singulas singuli periti homines (seposito tamen favore erga eam, in qua quisque excellit,) examinent, & ad Græcas lectiones conferant: interea ad decisionem certe nil necessarium deesse confidimus. Non enim omnibus peræque versionibus tantundem tribuitur a doctis. *Latinam, Syriacam & Arabicam Ludovicus De Dieu* ad complures N. T. libros, *Æthiopicam* ad Matthæum (vid. Comm. ejus in IV Evang. p. 534.) & ad Acta potissimum dignatus est exentere. *Ioh. Fellus* iudicium habemus in præf. N. T. ed. Ox. A. 1675: *Versiones antiquissimas pariter & a regionibus, qua patet orbis, maxime distantibus procedentes, Copticam nempe & Gothicam, inferendas hic curavimus. Arabicam, Persicam, Armenam, Æthiopicam, Syriacam, Anglo-Saxonicam &c. partim omisimus, quia res modum omnem excederet, partim quod quedam nuperæ fuerint, & passim notæ, & pleraque earum a translationibus aliis petitæ. Latinam merito præterisse censebimur, quia ita omnibus nota, ut jure optimo Vulgata audiat, nec post lectionem publice receptam, a privatis auspiciis sollicitanda videatur. Copticæ & Gothicæ tribuit sane Fellus, quod debetur: sed quia in Gothica soli sunt Evangelistæ, neque hi integri; Copticæ, præsertim intra Evangelistas item subsistens in editione a Fello enarrata, non sufficit. Latinam hodie receptam sollicitari hic nil attinet: quod olim quidem Latine lectum fuit, præteriri non potest. Rich. Simonius in notis Gallicis ex versionibus tantum modo Arabicam interdum, Erpenianæ præsertim editionis, sæpiusque Syriacam cum Latina confert. Prolegomena *Wetsteniana* videntur versione *Lat. Copt. Syr.* esse contenta: atque his tribus *Rich. Bentlejus Æthiopicam & Gothicam* adjecit. Neque vero hac in re certi quicquam constitui potest. nulla versio ita excellit, ut nusquam ea carere possimus: nulla ita vilis est, ut non alicubi notabilem usum præbeat. Nam immediatæ quoque versiones multis obnoxie fuere mutationibus: & mediata sive mixtæ egregias sæpe lectiones, aut in versionibus immediatis obliteratas, servant; aut aliunde adscitas, referunt. Itaque ubi*

una versio cum altera ita congruit, ut lectionem suam ex illa trahere videatur; nullum ipsa quidem seorsum suffragii jus habet, sed tamen alterius lectioni per suam subscriptionem robur addit: ubi autem filia a matre discedit, ipsa quasi emancipata jus proprii allequitur suffragii. hac lege pondus habet saepe *Latina* versio per se; *Syriaca* per se; *Coptica* per se; *Gothica* per se: interdum *Armena*, interdum *Persica*, ubi videlicet non ex *Syriaca* lectionem trahit: raro *Æthiopica*, ubi videlicet non ex *Coptica* manat: rarius *Arabicae*, ubi videlicet non ex *Æth. Copt. Syr.* pendet: rarissime *Saxonica*, *Hebraica* hodierna Matthæi, *Anglica*; videlicet ad Latinam lectionem, quæ paucioribus interdum vestigiis cernitur, asserendam. planissime hæc fluunt ex Considerationibus præcedentibus.

Nunc consensui *Al. Lat.* quin versiones reliquæ, quotiescunque omnes congruunt, incomparabile pondus adjiciant, nemo dubitabit: ubi autem eæ inter se differunt, majore disquisitione opus est. Quamquam differentia, sepositis Græcis codicibus, eadem methodo dirimuntur, qua Græcorum codicum differentias dirimi, supra ostendimus. primum lectionum ipsarum origo, præsertim ex alliteratione Græca, Latina &c. ex parallelismo, ex glossa, spectatur: deinde juvat aliquid versionum antiquitas, bonitas, multitudo; plurimum vero diversitas earum. Diversitas porro perspicitur, si ad unam, v. gr. Latinam, omnium notissimam, ceteræ conferantur. Omnes cum ea, adeoque etiam inter se, propinquitatem habent, sed vario gradu. nam modo singulæ, modo binæ, modo frequentiores Latinam comitantur: & quidem raro *Gothica*, (vid. Confid. I. Loc. 35, 36, 37.) sæpius *Syriaca*, (de qua tale quiddam notavit dudum Saubertus in Proleg. var. lect. Matth. p. 10, 11. Millius vero in Proleg. § 1245. loca ejusmodi, etiam ab excusis Græcis abeuntia, plus MLX numerat:) item *Armena*, (vid. Confid. I. Loc. 19. 39. 47. 119.) & *Persica*: (vid. ibid. Loc. 1. 41.) sapissime *Coptica*, (vid. ibid. Loc. 3.) itemque *Æthiopica*, (vid. ibid. Loc. 5.) & *Arab.* (vid. ibid. Loc. 38.) Itaque a *Latina* primo gradu differunt *Africanæ*, *Copt. Æth.* at secundo, *Asiaticæ*, *Syr. Arm. Perf.* at tertio, *Europæa*, *Gothica*. ceteras mediatas omittimus. Causa differentia tam propinquæ, & graduum propinquitatis, in promptu est. *Alexandrini* codicis, revera *Alexandrini*, cum *Latina* necessitudinem vidimus plane singularem. *Alexandrina* porro ecclesia, est mater *Copticae* & *Æthiopicæ*, quibus illa utique etiam textum sacrum dedit. Neque inepta suspicio fuerit, mutua *Copticae* & *Syriacæ* versionis similitudinem auctam esse a Iacobitis; quorum Thomas certe Heracleensis Syriacam ad Græcos codices *Alexandriæ* retractavit: quin etiam Petri Alexandrini commemoratio apud Syros (2 Tim. II. 4 in opere regio) *Syriacæ* ecclesiæ cum *Alexandrina* commercium ostendit. *Armenios* item interpretes *Alexandriæ* institutos fuisse, docet Schroederus in Diss. cit. p. 34. Vnus remotissimus est *Gothus*, cui codices Græcos Græcis ceterorum interpretum codicibus tam similes sola præstitit antiquitas. Quæ cum ita sint, *Latinam* versionem ab *Al.* dissentientem, consensu suo aliæ versiones Latinis propinquæ raro corroborant; (vid. Confid. I. Loc. 10. 23. 26. 57. 65. 69. 83. 106) tantum abest, ut hæc sine Latina robur habeant: (vid. ibid. Loc. 3. 25. 51.) ubi vero *Lat. Al.* consentiunt, eum consensum cete-

ceteræ versiones, immediatæ præsertim, quo plures & quo inter se remotiores sunt, eo nervosius corroborant; ac prius etiam ipsæ mutuam sibi opem ferunt. nam ubi Latini codices inter se differunt, vel Syriaci, vel Coptici; ea lectio Latina, aut Syriaca, aut Coptica a primo Latino, Syro, Coptita interprete esse profecta, vel certe pridem a successore aliquo interpretis ex antiquissimis Græcis codicibus inserta existimari debet, quæ quolibet loco cum aliis potius versionibus propinquis ac non variatis, adeoque cum Græcis codicibus raris, at antiquis, quam cum Græcis codicibus multis, at novis, congruit. Tali pacto consensus *Al. Lat.* maxime corroborant immediatæ versiones reliquæ, *Syr. Copt. Goth.* & quum Coptica singularem cum Latina propinquitatem habet; & *Syriacæ* lectio vetus interdum oblitterata est; & *Gothica* a Latinis remotissima, sed manca est: pæne nil valet *Syriaca* interpolata; non nihil *Coptica*; non parum *Gothica*; multum *Syriaca* vetus: plus *Goth. Syr.* citra Copticam Latine proximam; vel *Copt. Goth.* sine Syriaca incertæ antiquitatis; vel *Copt. Syr.* ubi *Gothica* non contraria est, sed mutila: plurimum, *Syr.* (antiqua præsertim, *Copt. Goth.* tres conjunctim. Reliquarum versionum dissensus nil nocet: consensus pro lucro est. Sic non facile ullus occurret locus, cujus decisionem hæc versionum, quæ præsto est, copia, quoquo modo ea se habet, non fulciat: constitutumque habere possumus, ne unam quidem genuinam lectionem, Græcis & Latinis monumentis non satis nixam, nedum prorsus iis ignotam, repertum iri, quæ ex versionibus abstrusioribus (provocamus eruditos eodemque candidos harum patronos) demum instaurari debeat.

Confid. VI. Lectionem, in qua *Lat. & Al.* conveniunt, corroborant *Patres* antiquissimi.

Patres sunt vel antiquiores vel recentiores: & Græcos sere determinat Origenes, & Eusebius; Latinos, Hieronymus. Recentiores patres Græci, singuli sere codicibus Græcis singulis æquiparari possunt; Latini, Latinis. Antiqui vero, & Græci & Latini, excellentem habent auctoritatem. Multas ii longe vetustissimas apocryphas laciniæ ex monumentis, quæ cito intercidere, proferunt: atque ut ab Hæreticorum & doctorum minus conspicuorum, sic ab apostolorum codicibus primævis quam proxime abfuerunt, & per impostorum versutiam extimulati, codicum sinceritatem vigilantissime curaverunt. Ad consensus *Lat. & Al.* aggregant sese Latini omnes, & ex Græcis Clemens videlicet Alexandrinus, & Origenes, nec non Eusebius, Epiphanius, Theodoritus, Euthalius, Andreas. Cum ceteris codicibus Græcis ceteri patres, quo sunt recentiores, eo magis incedunt. ut Chrysostomus quidem prorsus excipi postulat: neque enim otium ei fuit ad codices data opera exentiendos; sed eos, in quos incidit, enarravit. Vtriusque generis codices habuere Athanasius & Cyrillus, Alexandrini videlicet, sed inferioris ætatis: quin etiam Occumenius. Quod si quis dubitat nam diversa patribus fuisse exemplaria, etiam negat Whitbius in præf. f. VII.) ei fidem facient, quæ ex Origene,

& copiosius ex Cyrillo notat Millius Proleg. § 687, 926. Ceteriorum patrum lectio, ubi cum antiquissimis illis congruit, non exiguum eis pondus addit.

Vidimus, quomodo consensus *Lat.* & *Al.* per alias versiones ac patres confirmetur: neque ingratam iis, qui rem serio cognoscant, methodum nostram fore arbitramur. nam versiones, quoad fieri poterat, abstrusiores præsertim, amovimus: & tamen usum earum, interdum plane necessarium, conservavimus, expeditioremque reddidimus. Æthiops, Arabs, Armenius, Coptita, Gothus, Persa, Saxo, Syrus, quid habeat, pauci possunt cognoscere, qui documenta illorum videlicet & habent & intelligunt, quibus credendi potestatem habent ceteri: at patres, quisquis Græce & Latine intelligit, cum Græcis & Latinis codicibus potest evolvere. Restat, ut ex hac de versionibus & patribus observatione Confectaria eliciamus de codicibus aliquot Græcis reconditis, deque codicis *Al.* & versionis *Lat.* rationibus supra non explanatis; quæ adjumento sunt futura insequentibus Observationibus.

Confid. VII. Collatio versionum & patrum deducit ad Græcos quosdam codices reconditæ utilitatis, & ad Latinas lectiones in patrum Græcorum scripta illatas.

Multæ sunt versionum lectiones in Græco exortæ, & tamen in paucis aut nullis hodie Græcis codicibus obviæ, ut Consideratione IV vidimus. ex eo patet, aut non frequenter descriptos fuisse antiquissimos codices Græcos, aut codices quam simillimos ex iis descriptos plerosque omnes intercidisse. Sunt tamen codices in mundo, quorum modo hi modo illi a gregalibus suis ad interpretes & patres antiquos sese recipiunt: quos hoc respectu liceat *reconditos* vocare. Tales codices fere conveniunt cum versione illa primaria, *Latina*, & cum lectionibus ejus vel obviis hodie, vel pridem oblitteratis. etenim ad Latinos reversa reficti sunt aliqui: sed aliqui sunt pure Græci, ex codd. Græcis, eorum, unde Latinus vertit, quam simillimis derivati: aliqui rursus Græcas Latinis simillimas lectiones modo ex Latinis, modo ex Græcis habent. Neque ullus omnino est codex Græcus, qui non multo maximam sui partem ex Græcis trahat. Sed tamen Latinizant primum aperte codices Græcolatini, *Boern. Cant. Clar. Laud. 3.* passim. in reconditis autem Græcis non Latinizantibus regnat *Al.* abs quo si discesseris, maximam sui rationem haberi postulat *Colbertinus* ille, qui inter suos numeratur 2844. & Millio *Colb. 6.* dictus, *Acta*; idemque *Colb. 7*, Epistolas; idemque *Colb. 8*, Evangelistas complectitur. Hic plane singularis est & eximius, lectionemque Græcam interdum ex Latinis codicibus, præsertim in Evangelistis & Actis; interdum ex Græcis, præsertim in Epistolis, derivatam habet. (vid. *Confid. I. Loc. 4. 14. 15. 24. 29. 40. 58. 60. 66. 67. & 105. & 75. 77. 79. 92.*) Vtramvis lectionem, vel Latinizantem, vel pure Græcam, ex monumentis longe antiquissimis repetit. unde *ἀμν* particulam, aliquot libris N. T. etiam in *Al.* vel *Lat.* adjectam, tamen omittit. Ceterum Latinizantes codices deprehenduntur, ubi alius aliis Græcis verbis ad Latina accedit; tum enim vel

vel uterque vel alteruter Latinizat. (vid. ibid. Loc. 7. 27. 31. 95.) item ubi Græcæ ellipseos supplementum , Latinis necessarium , Græcus adoptat. (ibid. Loc. 34. 93.) denique ubi proclivitas mutationis , v. gr. ex alliteratione , Latinis propria fuerat. (ibid. Loc. 6. 68. 70. 71. 73. 74. 81. 82. 84. 86. 116.) Ex horum indicio lecorum , quibus cetera congruunt , in *Evangelistis* Latinizant , *Bodl.* 4 5. *Colb.* 2. *Gen. L. Par. 6. Steph. 5. n.* Citantur seorsum , *Barb. 1.* (ibid. Loco 113 & passim ,) & *Vaticanus* , (Loco 38.) sed plane videntur esse duo unius codicis , eisque Latinizantis , nomina. (ibid. Loc. 16. 35. 46.) Neque immunes a Latinismo videntur , *Colbertinus* num. 2467. (ibid. Loc. 2. 11. 16. 17. 20. Adde var. Matth. XVI. 3 , ubi accedit *Colbertinus* num. 3947.) & *Laud.* 2. (Loco 18. 52.) & *Steph.* 9. (Loco 43. 45. 52. 67.) & *Vsser.* 1. 2. (Loco 115.) & *Wheel.* 1. (in Var. Ioh. XX. 21. 28.) & *Cypr. Hunt.* 2. *Med. Per.* uti facile observabitur Plerique in unum conveniunt Loco 32. 33. At nil prohibet , quo minus pro reconditis pure Græcis habeantur subinde , iidem , juxta cum *Aug.* 2. *Bas.* 7. *Colb.* 1. *Magd. Par.* 5. 8. *Steph.* 7. 8. & alii : quos exhibet vel singulos , vel raros , ibidem Locus 2. 3. 14. 46. 60 seqq. vel majore numero congruentes , Locus 8 28. 38. 50. 56. 59 66. 67. 103. 108. In *Actis Epistolis*que (nam Apocalypsin hæc quidem in parte minus sollicitavit minor librariorum frequentia ,) Latinizant *Barb. 1.* *Bar. Cov.* 2. *Pet.* 2. *Steph. 1. 1a. 17.* neque immunes sunt , *Laud.* 2. (Loco 80. 85.) *Cov.* 4. *Gen.* (Loco 120. ad quos accedit *N. 1.* (Loco singulari 104.) Plerique conveniunt Loco 84. At nil prohibet , quo minus pro reconditis mere Græcis habeantur subinde , iidem , *Cov.* 2. 4. *Gen. N. 1.* & *Magd.* 2. *Pet.* 3. *Roe.* 2. *Steph.* 8. 2. *Vss.* 1. quos exhibet vel singulos vel raros Locus 72. 87. 89. vel majore numero congruentes , Locus 75 seqq. 92. 95. 107. Nota Millii , quæ otiosa putari posset , hîc utilis est. epistolam ad Hebr. sub epistolas ad Thess. habent *Al. Colb.* 7 *Pet.* 3. *Roe.* 2. tres apud Bezan , *Stephanici* videlicet , (qui Lutetiæ distinctius notari possent ,) & plerique apud *Epiphanium* , *Synopsis* apud *Athanasium* , *Theodoritus* , *Euthalius* , *Copt.* quorum omnium in ipsis lectionibus *reconditis* non mediocris est consentio. Ceteroqui a Latinizantibus puros reconditos codices discernere difficile est , nec sæpe necessarium. si Latinizant , insignis eorum usus est ad lectionis Latinæ veteris , ceteroqui oblitteratæ , ostensionem. (vide Locum 5. 15. 40. 69.) si pure Græci sunt , eximie debent haberi : nam ubi ab obviis Græcis codd. dissentiunt , non semper illi quidem , sed tamen sæpe meliores sunt , atque ita defectum eorum emendant ; ubi cum iis consentiunt , permagno eos pondere augent. Non dissimili methodo dignoscuntur Latinæ lectiones in scripta patrum vel Græca vel Græcè versâ traductæ. Manavit enim aliquid ex Latinis ad *Epiphanium* : vide var. 1 Cor. XII. 11. 27. Gal. V. 14. & ad *Chrysostrum* : vide var. Ioh. VII. 1. Rom. XII. 13. 1 Cor. VI. 20 XIV. 33. Eph. V. 14. & ad *Chronicum Alexandrinum*. vide var. Luc. I. 29. III. 1. Et enim quum Latinam versionem Hieronymianam librorum V. T. nonnulli Græci Græcam facerent , ut ex ipso constat Hieronymo ; eodem tempore ad Latinam N. T. lectionem Græci aliquando codices facile conformati fuerunt. Atque Dialogus contra Marcionitas , qui *Origeni* adscribatur , nunc , Latine scriptus , Græcè versusprehenditur. vide var. Luc. XVI. 21. 1 Cor. XV. 39. & Proleg. Wettsten. p. 82. eademque est ratio tractatum quorundam , qui *Athanasii* scriptis inserti leguntur.

Confid. VIII. Versionum ac patrum collatio omnia, quæ de constitutione *Lat. & Al.* supra disseruimus, partim confirmat, partim supplet.

Alexandriæ codicem *Al.* fuisse aliquando, constat: eundem vero ortu quoque atque indole Alexandrinum esse, totus ejus loquitur tenor. Convenit enim cum Alexandrinis patribus, Clemente, Origene, Athanasio, Cyrillo, Euthalio; idque magis, quam cum Chryfostomo & aliis aliorum climatum: convenit etiam cum versionibus, quas Alexandrinis propinquas ostendimus. Præterea mendæ ipsæ, quas habet, patriam ejus comprobant. nam literaturæ abundantiam, qua Alexandrini excellere soliti fuerant, comitabatur sedulitas quædam nimia, & curiositas libris non uno modo infesta, de qua confer Hodium f. 242, & ipse climatis ardor patientiam describendis libris aptam hebetavit: neque nil ex dialecto illa manavit in codices Alexandrinos. Atque hic unus adhuc tanta ex clade redivivus Alexandrinus, ita sæpe secum, aut cum *Cant.* illo, aut cum pauculis loquitur, ut ex optimis exemplaribus negligentissime licentissimeque descriptus deprehendatur. Adde etiam atque etiam Prolegomena LXX int. edit. *Grab.* præsertim Tomi II. cap. I. a § 43 ad 70, ubi de Alexandrini codicis ortu vere Alexandrino, deque ejus antiquitate, excellentia, vitiis, copiosissime disseritur.

Latinam lectionem ex editionibus, ex mss., ex patribus Latinis peti, & ex patribus vetustatem quoque lectionis ejus perspicere posse, univèrse diximus Observatione VI. Interea complura accesserunt, unde Latina lectio, ubi varia est, nunc internoscatur: ubi amissa, restituatur: ubi incertæ antiquitatis, asseratur amplius. Nam ea Latina cujusque loci lectio, sive cum Græcis genuinis conveniat sive minus, certe antiqua est, cum qua (præter codices & patres Latinos) congruit *Saxonica* versio, quæ juxta cum *Cant.* non raro ab hodiernis Latinis differt, ut Marefchallus ex professo docet in *Observ.* p. 495 seqq. Antiqua est, cui respondent aliæ versiones antiquæ, & loca N. T. apud Irenæum aliosque, qui ex Græcis pridem Latini facti sunt, ad Latinum interpretem N. T. conformata: antiqua, cum qua reconditi codices Græci concinunt, maximeque Alexandrinus. Quæ singula quam vim habeant, tota hac Observatione explanamus. Tam multa tamque firma monumenta, cum quibus indubitata Latina lectio vetustissima in toto filo convenit; ceteris quoque locis, neque vitio notabili ullo affectis, neque diversâ patrum lectione labefactis, auctoritatem conciliant: & quæ lectio Latina, in loco præsertim a Latinis antiquissimis patribus intacto, ab *Al. Copt.* aliisque propinquis monumentis abludit; ea demum seponenda venit. neque tamen hæc protinus librorum Latinorum errori debet adscribi; potuit enim vel Græcus librarius interprete antiquior celsipitare, vel interpres Græca perperam accipere, vel in Latinis hallucinari. sic Matth. VI. 24 ἀντιξέται, *sustinebit*, quasi fuisset ἀνίσταται. Hebr. XI. 25 πρόσκαιρον, *temporalis*, quasi fuisset προκαιρον. at Gal. IV. 21 *legistis*, ex alliteratione ad *l gem;* pro ἀκούετε *auditis*. 1 Petr. I. 22 *caritatis*, ex alliteratione ad *castificantes*; pro *veritatis*, ἀληθείας. Talia possunt notari non pauca: pauca vero ejusmodi, ut commoveant lectores multitudine captos Græcorum codicum. Exemplum tamen vide in

in Confid. I. loco 28, a patribus videlicet intacto. Neque facile ex Græcis codicibus patribusque, & ex versionibus orientalibus, criticus quamlibet Latinae infensus, notabilem ullam comprobavit lectionem, cujus non aliqua saltem vestigia in Latinis dehinc vel codicibus vel patribus sit reperturus, ex ipsis Græcis Orientalibusque documentis vim receptura. Primis mox temporibus Latina exemplaria in regiones longe distitas pervenerunt: vix ulla notabilis mutatio in illa omnia inferri potuit: ac proinde raro ulla Latinae versionis antiquissimæ particula penitus oblitterata atque omittenda censeri debet, quæ quidem ad genuinas lectiones N. T. Græci eruendas decidendasque pertineat. Non enim hic nos synonymia impedit, in qua potissimum versantur diversæ interpretationes ab aliis interpretibus super alios tot seculis adornatæ. Habemus in Matthæo *ἐπιείσοιον*, sive *quotidianum* sive *super substantialem* Latini dixerunt: habemus in Paulo *περιείσοιον*, sive *abundantem* sive *circumvitalem* sive *egregium* sive *acceptabilem* Latini dixerunt. imo quotuplex synonymia est, tot ea codicum Græcorum inter se convenientium potestatem habet.

Haecenus singulis in locis expedita est Latina lectio: quod superest, de tota hac versione dicemus aliquid, quæ, ut olim Græca Veteris testamenti usitior, *κοινὴ* sive communis dicebatur, sic pridem *Vulgata*, atque interpret ipse, *Vulgatus*, appellatur, monumentumque Scripturæ exhibet plane eximie æstimandum. Latinos interpretes complures primis fidei temporibus existisse, ex Augustino didicimus: neque hanc, quæ hodie superest, interpretationem, ab iisdem temporibus esse alienam, idoneis constat argumentis. Cum vetustissimis ea Latinis patribus subinde convenit, & convenit in stricturis longe subtilissimis. vide Var. I Cor. VII. 39. IX. 6. Gal. I. 6: ubi Tertullianus, qui suis multa verbis interpretari solet, tamen suffragatur. Sequitur porro idem Tertullianus in verbis ipsis etiam Latinum interpretem Irenæi, circ. A. 208. ut docet Mill. in Proleg. § 608. & interpret Irenæi, imo Irenæus ipse, interpretem N. T. Latinum. vid. omnino var. Ap. XIII. 18. Tertullianum igitur vetustate vincit Irenæi interpret, & Irenæum ejusque interpretem interpret N. T. & hujus magna mature auctoritas fuerit oportet, cui tantum Irenæus ejusque interpret tribuerunt. Rursum tanta apparet Latinarum N. T. & Irenæi interpretationum similitudo, ut unius fere ætatis, unius nationis homines dedisse eas videantur, neque in Latina lingua vernacula utentes, in illo ætatis argenteæ atque æneæ consuetudo, sed, ut Guil. Lindanus de Vulgato judicat, Græci. Latina N. T. translatio fuit, qua Marcion circa annum æræ vulg. CXXX (hoc enim tempus figit Millius Proleg. § 198, 307.) abusus est. vide Var. Luc. V. 14. Gal. V. 9. & alia ex iis, quæ collecta sunt in Millii Proleg. § 291 seqq. coll. § 378. & in Wetsten. p. 82. Latino item, sub ea tempora, abusus est Valentinus. Et antiquissimæ petiochæ apocryphæ, quæ Latinis quibusdam codicibus allusæ hodie reperiuntur, (vid. Mill. Proleg. § 766, 860 f.) antiquitatem hujus versionis comprobant. Eideam antiquitati tribuit Leonardus Twells, quod versio Italica in V. T. mere τὸ ὅ, ac non Aquilæ, Symmacho, Theodotoni respondeat. Aliam atque aliam partem diversi dedere interpretes, ut Millius docet Proleg. § 533, 604 &c. sed tamen tota versio, unum opus est.

& Canonicarum, & Apocalypſeos, in occidente tardius agnita fuit, interpretes dicentur eos libros non interpretandos cenſiſſe. multi enim eos libros, quos plane apoeryphos iudicabant, traduxere. Ipa verſio ubique ſui ſimilis eſt, per omnes N. T. libros, a primo ortu ſuo ad hodiernum uſque diem nativos ſuos retinens Græciſimos ac nævos, quorum ſilvam, præter ceteros, *Eraſmus* editioni ſuæ II & III præſtruxit, *Millius* in Proleg. § 514, 527, 545, 550, 555, 588, 1125 &c. congeſſit, & *Maffejus* ad Caſſiodori Complexiones p. 169 contulit: ut dubitari non poſſit, quin verſionis, quam hodie habemus, ſubſtantia eadem ac ſumma olim fuerit. In Paulo græcum græce reddit, περιψημα, *peripſema*, 1 Cor. IV. 13. ειδωλείω, *idolio*, c. VIII. 10. ἀπορέμενοι, *aporiamur*, 2 Cor. IV. 8. ſic in Petro, σκολιοίς, *dyscolis*, 1 Pet. II. 18. ſic Ap. I. 13 ποδῆν, *podere*. c. VI. 5 ζυγόν, *ſtateram*. Luc. XVI. 26 χάσμα, *chaos*. Verba Græca, uno loco repetita, Latinis ſynonymis exprimit: ut ὑπομεινῆτε, *ſuffertis, ſuſtinetis* 1 Pet. II. 20. quod copix ſtudium per totum æque Novum teſtamentum Valla in Latino notat. Vicillim plura Græca uno Latino exprimit, ut ἐμφανῆσαι, φανεροῦθαι, ὀφθῆναι, *apparere*, Hebr. IX. 24. 26. 28. Vix quiſquam plus in ea interpretatione mutavit, quam *Hieronymus*: qui tamen in Præſatione in Evangeliſtas ad Damafum ait: ſe ita calamo temperaſſe, ut his tantum, quæ ſenſum viderentur mutare, correctis, reliqua manere pateretur, ut fuiſſent. In reliquo Novo teſt. longius eum deinde, ut ſit, progreſſum fuiſſe, exiſtimare licet: ſed recensio duntaxat Evangeliſtarum in manus multorum pervenit; ceterorum librorum, aut apud familiares, quibus eam dicavit, oblituit, aut certe minus late eſt didita. Ne epiſtolarum quidem ad *Gal. Eph. Tit. Philem.* quas commentariis ornavit Hieronymus, Hieronymi eſſe recensioem, docet Iac. Fabri Stapulentiſis Apologia, quam commentariis ſuis in Paulum præmiſit. Ipſe Hieronymus in eadem præſatione ad Damafum ſcribit, priſtina Latina *exemplaria TOTOTORBE diſperſa fuiſſe*: & in Ep. CII ad Marcellam, *Ad me*, inquit, repente perlatum eſt, quosdam homunculos mihi ſtudioſe detrudere: cur adverſum auctoritatem veterum, & TOTIUS MUNDI opinionem, aliqua in Evangeliiſ emendare tentaverim. - Quumque v. gr. Pfalterium ejus, ipſo vivente, iterum mutaſſent librarii, in Prologo ſecundæ editionis, quem Hodiſ f. 351 exhibet, queſtus eſt, plus ANTIQVUM errorem, quam novam emendationem valere. Antiquus error fuerit; fuerat antiquior veritas, etiam apud Latinos, in N. T. præſertim: & antiqua, ex veritate & ex errore mixta, poſt Hieronymi quoque recognitionem, a paucis admiſſam, ſere remanſerunt, in iis etiam codicibus, qui prologos, nomine Hieronymi commendatos, admiſerunt. vide Eſtium ad 2 Cor. I. 4, & Hottingerum, Theſ. phil. p. 385. Maximeque Afri, ſeculo V toto, & VI corrente, verſionem Hieronymo antiquiorem adhibuerunt, ut Hodiſ obſervat f. 399. Atque hæc ipſa cauſa eſt non minima, cur tanta hodiernum exiſtet inter ipſos Latinos codices vel valde antiquos vel ex antiquis deſcriptos differentia: quippe qui modo Hieronymi lectioem habent, modo poſt Hieronymum interpolatas, ſæpe vero etiam cum Patribus Hieronymo antiquioribus congruentes, vel etiam ab Hieronymo aperte reprehenſas aut prætermiſſas. neque enim ulla ſententia publica quidquam definitum erat. vid. *Eraſmi* annot. edit. quintæ, f. 148. 576. 586 & paſſim, ut index ejuſdem

de Hieronymo ostendit : & Pithoei opuse. de interpr. Latin. & Simonii Observ. nov. p. 442 seq. Recte igitur Calovius : *Diffiteri neque possumus neque volumus, quod vulgata translatio quoad multas partes respiciat primam sui originem.* Crit. sacr. p. 691.

Quod si quis Italiam illam desiderat interpretationem, quam Augustinus ut veriorum tenaciorem cum perspicuitate sententiae, ceteris praeferrere jubet l. 2. de Doctr. Christ. c. 15. tota sane recuperari non poterit : reliquias autem, ut existimare fas est, Italici retinent patres. In his Ambrosius, episcopus Mediolanensis, in Lucam maxime : & qui adjungi Ambrosio solet, Hilarius, ecclesiae Romanae diaconus, in Paulum, Augustinus ipse, quum Mediolani, voce illa, *Tolle, lege*, invitante, Pauli codicem & omnem Scripturam sacram fuisse amplexus, Italiam interpretationem plurimum citasse, merito censetur : & sane lectiones passim citat minime obvias, ac valde insignes. Cassiodorus quoque in Complexionibus in Epistolas, Acta & Apocalypsin, Massio judice, Italiam adhibuit ; etenim in Instit. divin. lect. c. XIV ordinem librorum biblicorum translationis Italiae refert : neque tamen Hieronymum non magni fecit. Hieronymum demum Gregorius I. episcopus Romanus impense promovit, nec tamen ipse antiquam versionem abiecit.

Una apud plerosque consensui testium, de quibus hac Observatione egimus, officiet multitudo Graecorum codicum qualiumcumque. eos ergo cernemus.

Observ. XXI. Primi codices Graeci fuere in Graecia & in Asia : & ex iis mox alios quam simillimos Christiani pararunt.

Ex Graecia Asiaque, partim in Graeciam & in Asiam multo plurimos librorum suorum miserunt scriptores N. T. praesertim Petrus, Iohannes, Paulus. Propterea illae potissimum ecclesiae, adhibita mediocri diligentia, domi habuere, unde exemplaria quam sincerissima praestarent : & revera optimis diu florere codicibus, magnamque iis curam cum simplicitate aliqua huic rei valde apta impenderunt. Quare huc quoque Afros suos remittit Tertullianus in gravissimo libro de Praescriptionibus. *Percurre ecclesias apostolicas, inquit cap. XXXVI, apud quas ipsae adhuc cathedrae apostolorum suis locis praesident, apud quas IPSAE AUTHENTICAE LITERAE eorum recitantur, sonantes vocem, & repraesentantes faciem uniuscujusque. Proxime est tibi Achaja ? habes Corinthum. Si non longe es a Macedonia, habes Philippos, habes Thesalonicensis. Si potes in Asiam tendere, habes Ephesum. Si autem Italiae adjaees, habes Romam, unde nobis quoque auctoritas praesto est. Graecum authenticum Tertullianus quidem, Latinae versioni oppositum, laudat in lib. de monog. c. XI. sed IPSAS authenticas apostolorum literas in lib. de Praeser. aut eas prorsus appellat, quas apostoli primitus dederint : (nam alia Graeca exemplaria epistolarum ad Cor. Phil. Thess. Eph. Rom. etiam extra Corinthum &c. exstabant :) aut apographa certe praeter ceteris ita firma, ut supra omnem corruptelae exceptionem sita essent. Aperte vero antiquus sane scriptor Alexandrinus, (de quo vide Var. Ioh. XIX. 14.) accurata exemplaria, ne dicam, evangelium ipsius Iohannis manu scriptum, Ephesique ad sua usque*

usque tempora custoditum, allegavit. Porro codices ex primis publice lectitatis descripti, itemque publice lectitati, non potuere non testatissimam retinere sinceritatem, quum apud Ionam vel *hederæ* vocabulum pro *cucurbita* per tumultum populi surrogari potuisse, Augustinus ad Hieronymum negat. sed tam grandævos codices cur nullos habemus? non est, quod longinquitatem seculorum causetur: antequam inveterascerent, per hostes furibundos, per traditores timidos, deleti sunt. Infestissimus fuit, etiam codicibus, apud Afros maxime, Diocletianus: de hæreticis apud Athanasium querela exstat: successere tot strages bellicæ; Saracenicæ præsertim, quas saucius evasit, ut Cyrillus Lucaris testatur, ipse Alexandrinus. Sunt tamen reliquiæ, ad recentiorum codicum lectiones pleraque firmandas, nonnullas limandas, oppido utiles. Usque potissimum in locis, ubi *Lat.* & alia vetusta monumenta paucitate sua laborant, quod quidem planissime perspicitur interdum, laudabiles vetustissimorum illorum codicum Græcorum lectiones in hodiernis Græcis remanentes non possumus non agnoscere. Recte Augustinus: *Libros novi testamenti, si quid in Latinis varietatibus titubat, Græcis cedere oportere, non dubium est, & maxime qui apud ecclesias doctiores & diligentiores reperiuntur.* l. 2. de Doctr. Christ. c. 15. Olim ecclesia pro conservanda codicum puritate jam egit curam: de qua Cura præter alios ex instituto commentatus est *Io. Frickius.* vide etiam *Rumpai* comm. crit. § XLIII.

Observ. XXII. Sed postea multum sibi sumfere Græci librarii: idque licentiæ multos codices afflavit.

De cura veteris ecclesiæ circa sinceritatem codicum, deque ejus curæ fructibus, quicquid docetur liquido, avide ac pie tenendum est: sed certe per quas ecclesias ætatesque illa cura se extenderit, difficile est explicatu; & quæcunque fuit, non prohibuit, quo minus existerent varietates illæ, quæ hodie volvuntur, & cognita origine sua facilius demum eximuntur. Hic utilia imprimis *Hieronymus* ministrat documenta. *Alexandria & Ægyptus*, inquit, *in septuaginta suis, Hesychium laudat auctorem: Constantinopolis usque Antiochiam, Luciani mart. ris exemplaria probat: mediæ inter has provinciae, Palaestinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgaverunt: totusque orbis hac inter se trifaria varietate compugnat.* præf. in lib. Paralip. ad Chromatium. Idem in præf. in Evang. ad Damasum sic ait: *De Novo nunc loquor testamento, quod Græcum esse non dubium est; (excepto apostolo Matthæo, qui primus in Judæa evangelium Christi Hebraicis litteris edidit:) hoc certe cum in nostro (Latino) sermone discordat, & in diversos rivulorum tramites ducit, uno de fonte quaerendum. Praetermitto eos codices, quos a Luciano & Hesychio nuncupatos, paucorum hominum asserit perversa contentio. quibus utique nec in toto veteri instrumento post septuaginta interpretes emendare quid licuit, nec in novo profuit emendasse; cum multarum gentium linguis scriptura ante translata, doceat falsa esse, quæ addita sunt. At in Catalogo, Lucianus vir disertissimus, Antiochenæ ecclesiæ presbyter, tantum in scripturarum studio laboravit, ut usque nunc quaedam exemplaria scripturarum, Lucianea*
nuncu-

nuncupentur. Quæ loca si inter se conferas, parum quidem distincte explicant, quid ipse Lucianus, ipse Hefychius, quid eorum nomine alii fecerint: sed tamen revera in codd. quibusdam Græcis N. T. mutationem esse factam, sive per Hefychium & Lucianum, sive eorum nomine per alios, diserte affirmat Præfatio ad Damasum; atque iisdem codicibus, totam, quæ adhuc erat, Græci textus discrepantiam tribuit. Quod indicio est, alias variantes lectiones, de quibus multo ante Origenes querelas, Hieronymo non ignotas, dederat, minus multas fuisse, & minus graves. Porro si ferventibus & gentium persecutionibus & sanctorum virtutibus, mutarunt aliqua in LXX int. Lucianus & Hefychius (nam uterque, perinde ut Pamphilus, circ. A. 310 martyrio defuncti sunt,) & in Novo testamento vel iisdem vel alii: majore etiam licentia, minori religione, secundis rebus, alii sacros tractasse libros, non injuria existimantur. Nam etiam Hieronymus, quum eodem loco *quatuor evangelia* proponit, *codicum Græcorum emendata collatione, sed & veterum, nec quæ multum a lectionis Latine consuetudine discrepant;* non obscure alios notat a Luciano & Hefychio *nuncupatos*, plus ab antiqua lectionis Latine consuetudine discrepantes ac novos codices. Codices eos, quos a Luciano & Hefychio *nuncupatos paucorum* hominum perversa contentio, ut præfatio ad Damasum ait, asserbat, Græcos quidem Millius fuisse putat in Prol. f. 69. sed quia Gelasii & synodi Romane nomine Evangelia, quæ Lucianus, quæ Hefychius falsarint, apocrypha judicantur, Lucianique vestigium apud Philastrium quoque notatur; Latinos illos fuisse codices, ex Lucianea & Hefychiana librorum Novi etiam testamenti, vel saltem Evangeliorum recensione, additamentis nonnullis aucta, tralatos, rectius docet Hodius f. 629, 632. In Græcis vero codicibus Lucianeam illam & Hefychianam emendationem aliquanto certe latius esse propagatam, præfatio ad Chromatium, non modo post præfationem ad Damasum, sed etiam post catalogum scriptorum eccles. scripta, luculenter docet: quanquam Antiochie majorem, quam Constantinopoli, auctoritatem acquirere potuisse Lucianum, judicavit eel. Joh. Frickius in Prolegomenis ad Bibliæ Græca A. 1697 Lipsiæ edita. Sane Hefychianus tenor LXX interpretum immigravit in librum Iudicum Romani codicis; & Lucianus in lobum Alexandrini quoque codicis, ut Grabii eruit demonstravitque solertia. Nec mirum; quum ad Aquilam conformatus hodie remanet Ecclesiastes, uti τὸ σὺν in eo libro frequens prodit, quod interpretem illum pro articulo ΩΝ adhibuisse notat Hieronymus: Theodotionisque Daniel certe, si non etiam Paralipomena, in Bibliis LXX viralibus hodie habentur. vide Hodium, f. 576. 584. Facile hinc existimare possumus, singula climata, ut LXX interpretes vel Hefychianos, vel Lucianeos, vel Origenianos, nacta sunt, ita eadem junctos LXX interpretibus libros N. T. vel Hefychii, vel Origenis, vel Luciani nomine sibi commendatos, admisit. Hinc parodiam præfationis ad Chromatium instituere liceat, & re ad quinque sedes regionelique orbis Christiani prolata, sic dicere: *Habuit Alexandria & Ægyptus codices N. T. ab Hefychio; Constantinopolis, vel certe Antiochia, a Luciano nuncupatos: provinciæ circum Hierosolyma, Origenis, Pamphili, Eusebii codices legerunt. Roma, Græcis codicibus, Luciano, Origene, Hefychio antiquioribus, Latinis debet, multis partim ab ipso ortu, partim deinceps maculis sedatos, sed ex Origenianis codicibus græcis per Hieronymum emendatos.* conf. Whitby Examen, t. 27,

ubi Hieronymo in *Palæstina* versanti, bibliothecæ *Alexandrinæ* serinia peruestiganti, *Antiochiam*, *Constantinopolin*, variasque Asiæ provincias perlustranti, imo, dum in *Ægypto* ageret, monasteriorum Nitriensium codices evolventi, subsidia codicum Græcorum ad *Latinos* emendandos non defuisse evincit. Constantinus Magnus ut ad ecclesiam se aggregavit, quinquaginta sacrorum librorum exemplaria quam celerrime adornari, literis ad Eusebium datis, & Constantinopolin apportari iussit. vid. Euseb. l. 4 de Vita Const. cap. 36 & 37. quo in negotio, *dubitari posse* negat Hodius f. 621, *quin editionem suam Palæstinam in illis exemplaribus miserit, etsi paulo post usu vulgari recepta sit Constantinopoli editio Lucianea.* Id quod suo modo etiam de N. T. ceulendum est. Cumque deinde lectio, præsertim publica, indies in ecclesia frequentior fieret, & codices magis magisque ad usum illum accommodarentur: subinde aliqua, initio præsertim & sine pericoparum, addita, demta, commutata, trajecta sunt: loca, quæ minus utilia plebeculæ putarentur, dissimulata: formulæ ecclesiasticæ illatæ: paraphrasæ adhibitæ. vide Var. Mare. II. 17. Luc. VIII. 15. XIV. 24. XXI. 25. XXII. 36. Act. III. 11. I Cor. VI. 20. VII. 3. 5. Gal. II. 11. III. 1. Ap. IV. 8. Constantinopolitanæ autem ecclesiæ codices, magis quam ceteros, *festivis* ejusmodi luxurialle flosculis, aliisque additamentis, quæ codicibus a Luciano nuncupatis digna forent; claris hodiernum vestigiis deprehenditur. Nil mirum, si codices Eusebiani aliique antiquiores per alios aliosque publicæ lectioni aptatos fuerunt obruti. Accedit quod circ. A. 726 Leo III bibliothecam, quæ trecenta codicum millia habebat, combullisse fertur: quo incendio, aliisque, quin multa vetera N. T. exemplaria fuerint deleta, non est dubium. Sane superstites hodie codices Græci omnes Origene, imo Eusebio, imo, nisi excipiendus est Alexandrinus, Hieronymo; multi etiam Photio, imo Theophylacto, sunt ceteriores. Hanc tantam codicum ab ætate apostolica distantiam, eorundemque inter se arctam propinquitatem, & comparatam ad codices deperditos paucitatem, & Græcorum ingeniorum curiositatem, quisquis intelligit: hic nulla se lege, nulla ratione adstrictum putabit, ut præ iis ubique omnes alias genuinæ lectionis indagines, divinitus conservatas, fastidiat; neque in numero codicum ineundo morose adhærescet: sed decisionem in lectionibus ferius invectis & in codices ceteroqui præstantissimos propagatis repetet alius.

Observ. XXIII. Afflavit eadem licentia codicem *Al.* sed parce.

Antiquiores causas habent, quæ Observatione XI & XVII collegimus, hic non recoquenda: propius autem huc spectant, quæ Observatione XXII e Grabio notavimus. Præterea licentiæ vestigium habet *Al.* in Luc. XXII. 43. Millioque fidem facit, qui in foliis ex eo deperditis etiam adulteræ historiam loh. VIII desideratam fuisse, ex foliorum capacitate aperte colligi ait. Sed tamen immunis est *Al.* noster a mutationibus permultis, atque ab iis omnibus, quas modo Observatione eadem XXII collegimus. Quod si omnes lectiones, quas Hieronymus aut ignorat, aut reprehendit, evolvas; longe plures earum habent plerique codices hodie obvi, quam Alexandrinus. Quem quasi in bivio stetit, patet ex eo, quod clausulam

fulam Rom. XVI. 25 seqq. a plerisque Græcis sub Rom. XIV. 23 repræsentatam, utroque loco exhibet.

Observ. XXIV. Parcius etiam abstrusiores & *codices & versiones* afflavit ea licentia.

Non modo interpretes, sed etiam codices reconditos, interdum labare, supra diximus: sed utrique ea fere, quæ in Alexandrino laudat præcedens Observatio, communia cum illo habent: quæ in Alexandrino reprehendit, vitant. Adde Observ. XX. confid. I. loc. 24. 27. 44. 46. 50. 87. 108. *Erat codex Æthiopsis, inquit Millius, minus interpolatus, quam caeteri; fere dixerim, quam Alexandrinus ipse.* Proleg. § 1218. Id magis etiam de codicibus Græcis Syri veteris, Coptitæ, Gothi dici possit. Neque vero deinde minor apud Syros, Ægyptios &c. quam apud Græcos, vernaculorum cura exemplarium fuit.

Observ. XXV. Parcissime vero *Latinam* versionem.

Propriis ea nævis est oblita, ut diximus: sed quicquid de aliis monumentis prædicavimus Observatione præcedente, id Latinæ quoque versioni competit: ejus propria insuper est quædam, ex singulari antiquitate, sinceritas. Act. VIII. 37. Ioh. V. 7. Si hæc & XXIII Observatio cum intermedia XXIV conferatur, fit quoddam Alexandrini & Latini divortium, quod ipsum consensioni illorum novam vim addit.

Observ. XXVI. Selectis hisce monumentis non officit promiscua codicum multitudo.

Multi hæc methodo utuntur: Vbi tangitur lectio, quam in omnibus aut plerisque editionibus extare aut sciunt aut putant, primum eis jam hoc satis est, ut stantiant, defendendam esse lectionem: deinde experiuntur, qua specie defendi possit. Vbi ea nonnihil præsidii habet, ita dicunt: QVIA hæc lectio extat in mss., in versionibus, in Patribus his & illis; IDEO defendemus eam. nec tamen quaerunt, utrum pauciores an plures, deteriores an meliores, recentiores an antiquiores mss. & versiones & patres eam lectionem habeant, quæ ipsis displicet. Contra, ubi lectio ipsis placita imbecillis est, ita dicunt: QVAMQVAM ista lectio extat in mss., in versionibus, in Patribus his & illis; TAMEN eam non admitemus. nec tamen æque codices, versiones, Patres pro ea lectione, cui favent, produeunt. Itaque versiones exoticas, Clementem Alexandrinum, Origenem, Eusebium, Basilium, Epiphanium, scholiastas Græcos, Augustinum item & Hieronymum (hos enim præ ceteris laudat Whitbius,) non perperis rerum momentis, sed pro arbitrio, modo advocant, modo explodunt, dum rem deducant, quo ipsi volant, non quo spectat res. In supplementum autem allegare solent contextum ipsum,

emphasin &c. perinde ac si altera lectio virtute sua careret; perinde ac si contextum non legissent, qui eum glossis auxerunt; perinde ac si id demum, quod textui repugnaret, ei affui potuisset. Gravitati huc atque constantiæ locus est, si abfit partium studium. Supra varietates in gregariis codicibus Græcis obvias, & supra earum causas longe positus est Alexandrinus; longius, reconditi codices illi & versiones exoticæ; longissime, Patres antiquissimi & Latinus interpres: atque horum prisca & aperta germanitas quantivis pretii & ponderis haberi debet. Re enim vera sunt ἀντιγραφεῖς (*Controleurs* vocant Galli,) qui suo consensu multitudinem codicum gravissime confirmant; dissensu autem suo ab eadem, genuinæ lectioni necessario eavent. Non quilibet seorsum locus pro arbitrio tractari, sed summa tota varietatum perpendi, & ex causis æstimari debet. quod si feceris, reperies, partim esse loca, quorum lectio in antiquioribus, sed rarioribus monumentis plenior est; in pluribus, sed ceterioribus, brevior, publico ecclesiæ usui attemperata: partim loca, quorum lectio in antiquioribus, sed rarioribus monumentis brevior est; in ceteris plenior, paraphrasin sibi fatens adhibitam. Et quemadmodum in judiciis, quo plus minusve necessitudinis inter se habent testes atque ii, quorum res agitur, eo majorem minoremve habent auctoritatem: sic in hoc negotio Græci codices inferiorum seculorum, quasi ex una domo, acervatim ambulant & loquuntur: sed antiquiores illi testes aliquanto inter se sunt remotiores, minusque ex composito agunt.

Hactenus ostendimus, quomodo consensus Al. & Lat. decisionem præbeat: ex hinc gradum facere licet ad decidenda ea loca, in quibus alteruter horum aut hiat, aut ab altero dissonat.

Observ. XXVII. Vbi *Al.* aut *Lat.* hiat, proximos utriusque surrogare fas est.

Mutilus est *Al.* in Matthæo a cap. I. 1 ad XXV. 6. in Iohanne a cap. VI. 50 ad VIII. 52. in Epistola secunda ad Corinthios a cap. IV. 13 ad XII. 7. *Latinus* item pro mutilo haberi meretur, quotiescunque, quid is Græce legerit aut Latine dederit, non apparet: ut supra diximus. Talibus ergo in locis surrogandi veniunt proximi eorum. & quidem proximum omnium Latinum habet Alexandrinus, Alexandrinum Latinus: ab his si discesseris, utriusvis paula & defectus per utriusque propinquos, codices interpretisque, supra memoratos, sarcitur. Codicesque bilingues, ubi Latina lectio uni Græcæ lectioni æque atque alteri respondet, adeoque Græca eorum lectio non ad Latinam reficta est, sæpe Alexandrinum tenorem & sequuntur & comprobant.

Observ. XXVIII. Vbi *Al.* & *Lat.* inter se dissonant, alter alterum nervose refutat.

Si *Lat.* & *Al.* interdum una hallucinantur, ut Observatione XVII ostendimus: multo magis utervis labat ab altero seorsum, ut notavimus Observatione XI & XXIII

XXIII de *Al.* & Obfervatione VIII de *Lat.* de quo porro vide var. Marc. VII. 31. 1 Theff. II. 7. 1 Tim. VI. 20 1 Cor. XVI. 9. & Philem. v. 6. Tit. III. 10, ubi Irenæus cum refutat: & 1 Ioh. IV. 3, ubi a Polycarpo difcedit. Quanquam locis ejuſmodi fere omnibus tota vis mutationis in tenui apice aut vocula, (neque enim plus in tantam antiquitatem cadebat,) eſt ſita. Vbicunq; ergo diſſonant, alteruter eorum ſine dubio genuina lectione gaudet. uter autem? is, penes quem nulla fuit aberrandi proclivitas: is, quem rationes idoneæ fulciunt: is, quem alii teſtes probi firmant. Non opus eſt omnes ubique codicum excitari copias: ubi hi duo propinqui inter ſe pugnant, plerunq; unus alterve interpret antiquus, duo treſve codices Græci idonei, tanquam arbitri, victoriam ei, cui debetur, addicunt. Conſitemur quod res eſt, ad laudem Dei in providentia ſua de verbo ſuo: Inſigne beneficium eſt in antiquitate & ſinceritate codicis Alexandrini & interpretum veterum, Latini inprimis, conjuncta. Multi ſeorſum Alexandrino codici, multi ſeorſum Latino aliive interpreti palmam decernunt. Quod ſuper eſt, conjunge utroque: veritatem aut in conjunctione habes, aut ex conſictu eliciſ. Ex Ægypto vocavit Deus Filium ſuum: ex Ægypto monumenta ſcripturæ N. T. quam ſinceriffima redeunt. confer Iren. l. III. c. 25. f. 256 ed. Grab. & Hieron. ep. ad Pam-mach. & Marcellam.

Obſerv. XXXI. Interdum *Latinus* Alexandrino, interdum *Alexan-drinus* Latino prævalet.

Ne lector theſes harum obſervationum, ac non explicationem evolvens, putet, *Al.* & *Lat.* ſæpius a nobis, inepta repetitione, partim vituperari in Obſervationibus obſervatione ſuperiore citatis, partim laudari in Obſervationibus IX. XII. XVIII. XIX. XXIII. XXV; monemus, primo id fieri generatim; ſecundo, in comparatione *Lat.* & *Al.* mutua: tertio, in comparatione *Lat.* & *Al.* cum aliis codicibus Græcis: & nunc quarto, ad diſcernendam genuinam lectionem, vel a *Lat.* vel ab *Al.* ſeorſum exhibitam. quocirca exemplis uſi ſumus alias & alias cauſas habentibus. Palma ubique, *Hieronymo* iudice, Græcis veteribus debetur codicibus, iis maxime, quos Origenes, Pierius, Pamphilus, Eusebius dederant: quibus multarum gentium jam tum interpretationes reſpondebant; & qui maxime ab additamentis interpretes illos fugientibus immunes erant. Hac lege præſæpe ea lectio *Latina* vincit, cujus ſimplicitas & brevitæ, græcorum codicum quamlibet paucorum, dummodo veterum, & interpretum parumque, Afrorum præſertim, aſſenſu comprobatur. Exempla vide in var. Hebr. IV. 2. deinde Matth. V. 22. VI. 13. Luc. XI. 2. 4. Hebr. II. 9. Dicamus tandem, quod res eſt. examen loci ſingularis, 1 Ioh. V. 7 eo jam deductum eſt, ut omnes ſani neceſſe habeant, aut miſſum facere locum; quod abſit: aut Græcos firmiter indicare codices, qui eum habeant; quod non poſſunt: aut ad Latinos confugere; quod nos ſuo loco non facere non potuimus. Præter hanc lectionem pauculæ aliæ, aut omnium aut doctiſſimorum hominum calculis probatæ lectiones, ad Latinam verſionem recidunt, ut Matth. IV. 16. VI. 1. Act. II. 24. VIII. 37. XIII. 6. 33. Ap. VII. 5. Non ullus facile reperietur locus, in quo ceteræ verſiones conjunctæ,

nedum singulæ, anteferendæ sint Latinæ versioni cum Græcis codicibus omnibus congruenti: nam & minus antiquas illas esse vidimus & minus sinceras. Latinæ tantummodo quædam sunt lectiones, ad tempus non ut ex regula, sed quasi *per exceptionem* tractandæ, donec Græci codices inveniantur, eorum, quibus Latinus est gavifus olim, quam simillimi. Si Valla putasset, nil extra suos Græcos codices, quibus fretus Latinum reprehendit, a divina Providentia reservatum esse posse ad differentias posthac decidendas ponderosius: quam misere errasset? Si Erasmus habuisset Stephani codices: minus ei sæpe hæsilset aqua. Si Erasmus & Stephanus vidissent codicem Alexandrinum & copias per Millium aliosque conductas: non eos credimus dicturos, complura nunc facillime expediri, quæ suis ipsi temporibus expedire non potuerint? Ergo nos etiamnum codices aliqui Græci fugere possunt, qui posteros nostros, quum maturum fuerit, egregie juvent: neque nostra quamlibet instructa ætas ita sibi placere debet, ut alios nil perfectius manere statuat. Sapienter sententia communis non singulos, sed universos codices N. T. a corruptionis nota absolvit: sed quæstio inde subnascitur, Vtrum aliqui codices, quos varietati lectionum N. T. tandem ad apicem decidendæ, Providentia, ut credere pium est, reservavit, adhuc lateant, an omnes jam sint reperti & excussi? porro si jam reperti sint & excussi, quæram, Quo tempore numerus eorum completus fuerit? & quid ante idem tempus de suorum sufficientia codicum debuerint sentire majores? Latino igitur, ubi idonea cum ratio nobis commendat, contenti simus, vel eum certe ne spernamus, dum Græca se magis aperiant. Præclare hoc intellexerunt omnes ii, a quibus hodiernam lectionem accepimus. nam *Complutenses* & *Erasmus* in textu suo Græco Latinos aliquando potius quam Græcos probavere codices. *Rob. Stephanus* quid facturus fuerit, si Græcum textum maluisset ipse adornare, quam ab aliis adornatum recudere, docet editio N. T. Græcolatina, A. 1551. ubi ait, *Veterem versionem negligendam non existimavi, quia eam MPLTIS in locis VETV-STISSIMI exemplaris GRÆCI loco esse videbam.* Rigidus in Vulgatum existimatur *Beza*; atque is tamen in Præf. N. T. sic scribit: *Dissentiebat, fateor, vetus interpret ab iis exemplaribus, quæ Erasmus nactus erat: sed non uno loco comperimus, aliorum codicum, & quidem vetustissimorum, auctoritate eam interpretationem niti, quam ille reprehendit. Quin etiam aliquot locis animadvertimus, veteris interpretis lectionem, quamvis cum nostris Græcis exemplaribus interdum ei non conveniat, tamen ipsis rebus multo melius quadrare; nempe quod ille, quisquis fuit, emendatius aliquod exemplar nactus esset.* Quanto animosius principes hi editores, si hodie Latini interpretis cum tot aliis documentis postea repertis consensum viderent, & inde recensiones suas retractandas haberent; quanto, inquam, generosius aliqua retractarent, quæ nos, quia illis semel sub manum venerunt, corrigere nefas ducimus, factum illorum potius necessarium quondam, quam iudicium solidum imitantes? Recte quoque *Glassius*: *Sane quædam loca, inquit, in versione vulgata ita comparata sunt, ut, licet prima fronte textui Græco minus convenire videantur, pro corruptis tamen & incongrue versis haberi statim non debeant: partim quia sensum interpret quandoque secutus est, non stricte verba; partim quia aliam a codicibus nostris lectionem apprehendit.* Philol. sacr. p. m. 142. Et *Calovius*: *Relinquimus lubentes, inquit, versioni vulgatæ eum, quem*
habet,

habet, honorem, & ubi emendatior est in locis quibusdam, quam forte codices nonnulli Graeci, docentibus id aliis probatae fidei Graecis codicibus, & comprobante textu sacro, veterumque astipulantibus testimoniis, non sane corrigimus vulgatam versionem, sed potius Graecos illos codd. ea parte ad horum certiorum fidem emendamus Idem: Quum Beza, Casaubonus, De Dieu praeferrunt vel aequant vulgatae lectionem Graeco textui, non id faciunt, qua vulgata per se confertur cum Graeco textu, ut pontificii eam conferunt, sed qua vulgata Graecis quibusdam codd. conformis, qui probatiorem lectionem retinent, confertur cum aliis quibusdam Graecis codicibus, qui ea in parte sequiorem minusque probatam lectionem sequuntur Crit. sac. p. 485. 487. Quare cel. Pfaffius & recte ait, Absurdum esse, Latinam versionem tantopere assimilare, ut ad eam textus Graecus conformari debeat: & tamen idem affirmat, ex versione vulgata genuinam lectionem aliquando posse restitui. Syntag. p. 101. 189. Confer Hottingeri Thesaur. phil. p. 387. Waltoni Proleg. X. § 12 & Hodii Hist. text. & version. f. 551 ubi & sua & aliorum praecelara de Vulgato iudicia promunt. quale est etiam W. Wallii, statuentis, lectionem Vulgati interpretis, propter summam vetustatem, quibusdam in locis fideliorum esse Graecis hodiernis. Not. crit. p. 25. nec non P. A. Bosonii, Lutherum defendentis, qui Vulgatum subinde praeter Graeco Aldi & Erasmi textu sit secutus. Vid. Diss. ejus de codice Graeco N. T. quo Lutherus est usus, p. 57. Sane nemo de auctoritate Latini interpretis dubitat: id unum agitur, ut idoneo, non alieno loco ratio ejus habeatur. Latinos codices Graecis sui temporis praefert Hilarius ad Rom. V. & verba ejus potiora refert Millius, cujus vide Proleg. § 788. coll. § 1318. In Graecos Hilarius quidem & longe iniquior, ut Millius censet, & aliquanto severior est revera, quam esse debebat, alieno praesertim loco sententiam dicens: sed de Latinis certe ex vero judicat. Constat, inquit, quosdam Latinos porro olim de veteribus Graecis translatis codicibus, quos incorruptos simplicitas temporum servavit & probat. Neque tali modo rivus fontis antefertur, ad apostolicam quippe manum exemplar Graecum, v. gr. biennio post mortem Iohannis descriptum, habebat se ut ad fontem rivus, non ut ad fontem fons; vel, si Graecitas sufficit ad fontis titulum, Graecum exemplar etiam ad versionem aliquam relictum fons erit. Sane fons Graecus est unice; & Graeci rivi tantum non semper optimi rivorum: Latini, non nisi rivi, semel duntaxat iterumque limpidiore rivis Graecis, & fontis Graeci similiore; ut plurimum vero fonti Graeco & rivis Graecis optimis respondentes, & ad discriminandam utrorumque authenticam peritiles. Ergo rivi Graeci & rivi Latini inter se conferuntur, ut dignoscatur, utra pars retineat Graeci fontis sinceritatem: & controversia, ut alia similitudine utamur, ex jure primogenitura, qua interdum orphanus excellit, decidi debet. Antiquiores Theologi nostri minorem habebant (neque enim poterant,) copiarum Graecarum & notitiam & admirationem: ideo Latini interpretis solitudinem posthabuerunt interdum, ubi videlicet tantummodo cum repertis postea codicibus Graecis congruebat: saepe rursus expeditione iudicio, quam hodie plerique, Latino interpreti tribuerunt, quod ei debetur, v. gr. Matth. XXVII. 9. (confer Millii Proleg. § 855.) Et tamen paulatim accesserunt aliae versiones: quin etiam Graecorum patrum, Origenis maxime, pretiosissima fragmenta & strictura; quorum silentium ceteris locis fraudi esse non debet,

ubi

ubi Latinam lectionem defendunt vel rationes vald idoneæ, vel aliæ versiones insignes, quæ radios genuini textus Græci fidelius interdum, conjunctæ præsertim, repercutiunt, quam ipse codex Alexandrinus Eundem fuisse Grabii, viri literatissimi, sensum, notæ ejus potissimum ad Irenæum, loca N. T. copiose allegantem, demonstrant. Tuque, prudens lector, si aliquid v. gr. Germanice commentaris ipse, alterque id Latine vertit: unde sententiam tuam in loco, qui forte in Germanicis perperam, in Latinis recte fuerit descriptus; unde eam, inquam, abs quovis æstimari voles? opinor, ex Latinis; non quo tua alienis posthabeas, sed quod in loco excepto aliena tuorum sint similia, quam tua. Accurate & fideliter hæc tenenda sunt: quia hinc potissimum pendet solutio varietatum antiquissimarum, gravissimarum, & impeditissimarum, quas in hac ipsa observatione & in præcedentibus passim tetigimus. Non mero singulæ literatorum arbitratui sunt committendæ; sed cunctarum decisio ex coherentibus totius negotii radicibus petenda, veritasque amplectenda, sive defensionis inde, sive emendationis beneficium ad lectionem eam, cui assuevimus, redundet. Tali pacto a Luca admissum capite III. 36 *Cainan* retinemus: sed multi, etiam plurimum ceteroqui codicibus tribuentes, admissum vel dubitant vel negant. Item Matth. XII. 8 *et* particulam non legimus: sed Whitbius in ea amplectenda vel solum Vulgatum Græcis codicibus, quos acerrime defendit, tamen anteponit. Agnoscit igitur Whitbius, agnoscunt reliqui, ne ceteris quidem in locis majore codicum Græcorum numero nimis rigide nitendum esse contra minorem numerum iusta ratione sultum. Orantur veritatis studiosi, ut hæc quam severissime, sed sine affectu, expendant. Erunt, qui vix teneantur, quin me antiscripturarium dicant: atqui hoc crimen in quemlibet, qui in hoc genere navavit aliquid, primo tempore collatum fuit. videant vero, ne dies diem docens, ipsos, quod nolim, declaret antiscripturarios. Nil partium causâ dico; nil per singularis sententiæ affectationem: conscientiam meam in hac re obsequi simpliciter, quivis perspiciet. *Alexandrinus* interdum quin vincat, nemo dubitat, qui liberum habet iudicium. Patrum, interpretum, Græcorum codicum modo agmine pleno, modo delectu nobilissimo, stipatus solet incedere.

Observ. XXX. Quælibet varietas paulo gravior omnem codicum, patrum, versionum multitudinem in *duas* partes dirimit, pro utraque lectione militantes.

Semper aut duplex est varietas lectionis, aut, ubi multiplex, ad duplicitatem mox redigitur. Porro ubi altera lectio e duabus uno duntaxat alterove codice Græco gregario nititur: ea quoque confestim evanescit. Eæ demum negotium exhibent varietates, quæ pro utraque lectione testes multos & graves habent, atque hinc plerumque ab una stat parte *multitudo* testium, qui sunt codices Græci communiores & patres minus antiqui: ab altera *vetustas* patrum, interpretum, codicum Græcorum reconditorum, qui sere sunt *Al. Colb 8 6.7. C. pr. Med N 1. Pet. 3. Roe 2* nec non *Cov. 2.4. Gen. & codd. Græcolatini*: item *Æth. Arm. Copt. Goth. Lat. Perf. & Iren Clemens Al Orig.*

Theo-

Theodorit Euthal Andreas Cæf. Si ex illis quinque regionibus, de quibus Observatio XXI agit, codicum suffragia in singulas haberemus varietates, amœna esset consideratio: nunc quum earum quælibet fere duplex est, sufficit, ut singulis in locis suffragia codicum, versionum, patrum, quibuscunque ex regionibus præsto sunt, in duas partes dispenseantur; id quod & facillimum est, & decisionem maxime adjuvat, præsertim ubicunque alteram lectionem præ altera regionum firmat diversitas.

Observ. XXXI. Vbi Al. & Lat (vel codices his surrogati,) aliique græci codices, communes & reconditi, vel multi vel plerique, & patres, & versiones congruunt: est id genuinæ lectionis argumentum; & argumentum eo firmitus, quo major talium testium multitudo est atque diversitas.

Tum videlicet nationes codicum, quas § XXXI discrevimus, Alexandriam, Antiochiam, Constantinopolin, Hierosolyma, Romam, id est, totum orbem Christianum, complexæ, potiore certe sui parte, in unum conveniunt, copiosaque suas invictæ robore conjungunt. Hoc tutissimum omnis decisionis compendium: hoc certissimum sanæ lectionis criterium. Vnius generis codices, quamlibet multi, sæpe aberrant: duæ vero nationes illæ, in quas primo quoque tempore discessere codices, firmitudine summa gaudent; perinde ut moles ex utroque latere uni alterique sulcro idoneo incumbens persistat melius, quam si ex uno tantum latere haberet decuplo plura. Non jam qualiscunque species codicum antiquorum, bonorum, multorum, in censum venit: valet vero *Diversitas* testium, qui a fonte, a manu prima, quam proxime absumt, & inter se quam longissime distant; adeoque suo consensu genuinam lectionem ostendunt, suoque comitatu semper & antiquitatem, & bonitatem, & exceptis singularibus quibusdam causis, pluralitatem complectuntur: vel, ubi pluralitas deficit, defectum suppleant, ipsisque codicibus recentioribus & inconstantioribus robur addunt. Quo pacto plerisque in locis decisio eam firmitudinem nanciscitur, quæ sit, pro natura rei, instar Demonstrationis. Gustum merum & arbitrium humanum initio hujus disceptationis exclusimus: sed eas lectiones, quæ per diversitatem testium asseruntur, plerumque videas nativam quandam brevitatem, austeritatem, elegantiam habere, & cum decore illo, quod § I commemoravimus, convenire. Atque hæc causa iisdem testibus, aliis quoque in locis, præcipuam quandam conciliat auctoritatem.

Observ. XXXII. Perpauca majoris momenti loca adhuc relinquuntur in æquilibrio.

Talia sunt, ubi v. gr. ex una parte est *Lat.* & *Al.* ex altera ceteri codices Græci, ita quidem, ut in utramque partem vel tantundem vel nihil superpondii accedat ab aliis versionibus & patribus, a variarum lectionum causis, a contextu ejusque

que interpretatione. Exempla dat margo noster, quotiescunque γ literam habet. Sobrietatis est, talibus in locis iudicium suspendere, dum expediuntur: idque tanto æquiore animo, quanto pauciora sunt huiusmodi loca. In ceteris facile, ubi consistat, habet veritatis studiosus. nam in extrema quidem discedunt, qui ex una parte editionem eam, cui allueverunt, obnixè defendunt, ut si in manu sua omnes haberent apostolorum apices, præ omnibus omnium seculorum lectoribus; & qui ex altera parte unius alteriusve manuscriptori aut interpretis antiqui detrimenta recepto textui præferre & inferre audent: mediam vero regiamque tenent viam, qui lectionem idoneis monumentis, eorumque minore quidem interdum, sed plerumque majore numero, idoneisque simul rationibus sultam, sine præiudicio quærant, & inventam, in quantum capiunt, in tantum tuentur.

§ XXXIII.

Simulque facit hæc methodus, quicquid codicibus vel ad vetustatem bonitatemque, vel ad numerum deesse videtur. Non repetemus, quæ de his dotibus diximus § X. De vetustate quidem codicum anceps est & delicatum iudicium. Annos nonnulli adjectos habent: unde scriptus noscitur Anno 1500 *Hirs.* Anno 1338 *Seld.* 2. A. 1291 *M. I.* A. 1286 *Laud.* 5. A. 1160 *Eph.* A. 1087 *Cov.* 2. A. 1047 *Laud.* 4. A. 1006 *Gehl.* A. 1000 *Mosc.* recentiore sui parte. Ante annum 1183 *Byz.* A. 964 *Par.* 7. nam indictione VII imperante Nicephoro scriptus notatur, quæ nota in nullo alium ullius Nicephori imperantis annum convenit. Etenim seculo X, quo inente literæ Constantinopoli magnopere reffloruerunt, mos anni in codicibus notandi videtur existisse. Sed potuit aliquando unius anni mentio ex codice antiquiore in recentiore sine mutatione transferri. Plerique ætatem habent minus notam. Lectionaria, in quibus est idem *Laud.* 4, fere circ. A. 1000 scripta perhibentur, ut *Bodl.* 3. *M.* 2. *Wheel.* 3. quibus *Aug.* 4 non concedit. vetusti etiam *Seld.* 4. 5. Recentiores, *Bodl.* 5. *Bu.* *Colb.* 4. *Cov.* 4. *Mont.* N. 1. *L.* *Lin.* *Seld.* 3. *Trit.* *Vff.* 2. Vetusti, *Colb.* 1. *Lin.* alter. Annorum 300, *Bodl.* 2. circiter 400, *Seld.* 1. plus 400, *Laud.* 2. circiter 450, *N. I.* alter, cui suppar *N. 2.* circiter 500, *Cov.* 3. *Bodl.* 4. plus 500, *Baroc.* 500 aut 600, *Cant.* 2. *Baf.* 2. plus 600, *Colb.* 7. *Lips.* circiter 700, *Colb.* 2. *Hunt.* 2. *Laud.* 1. *Magd.* 1. *Pet.* 1. *Seidel.* 700 aut 800, *Vien.* plus 800, *Per.* *Wo.* 1. 2. Unde patet, Græcos sub Bedæ & Alcuini tempora, occidentalium ipsiusque Caroli M. fortasse studio incitatos, operam denuo dedisse codicibus; codicesque paulo vetustiores per recentiores fuisse obrutos: vix certe ullus ante ea tempora codex invenitur cum indicio anni, quo scriptus sit. Antiquissimi perhibentur *Al.* *Boern.* *Cant.* *Clar.* *Cypr.* *Laud.* 3. *Mosc.* (majore sui parte,) *Par.* 9, maximeque *Vaticanus.* Sed tamen ne horum quidem ullus Hieronymi ætatem certo attingit aut vincit: atque ipse *Cant.* summæ vetustatis opinione excellens, vereor, ut se satis tueatur. Stricturas quidem habet e lectionariis, v. gr. in var. Marc. I. 29. Act. III. 1. At varietates, maxima ex parte, non solum Hieronymo, sed etiam Viphila, Origene, Tertulliano clamant se esse antiquiores, & inter

ter ipsos, qui hodie supersunt, codices antiquissimos intercedunt. In his igitur Græcis codicibus, antiquitatis gradus anxie discriminare, jejunum est: in antiquissimis versionibus patribusque id notari, multo pluris refert. Hoc penitus infixum habeant omnes, semperque cogitent, oportet, qui in præcipuis varietatibus, non quod plerisque placeat, sed quod germanum sit, ex animo requirunt. Ex hoc ipso apparet, ne *bonitatem* quidem semper cum antiquitate esse conjunctam: & revera antiquissimi hodie codices sæpe sunt mendosissimi. Nunc hac methodo utilitas vera ex omnibus codicibus non modo antiquis iisdemque bonis, sed etiam bonis ac non antiquis, antiquis ac non bonis, capi potest. nam ubi aberrant, sibi relinquuntur: ubi vero cum aliis probis vetustisque congruunt, apparet, lectionem eorum non pendere ab ea parte, qua laborant; sed antiquam esse & item probam, per librorum injurias seculorumque anfractus eluctatam. Imo consensus duorum codicum, quorum alter vetus, alter recens; alter emendatus, alter vitiosus est, firmiter præbet suffragium, quam duo gemelli veteres ac boni. Eodemque documento constat, non nimis morose requiri debere antiquitatem Græcorum codicum summam. Etenim si anni simpliciter in codicibus numerandi sunt, antiquissimum quemque codicem Hebraicum m. V. T. vincet recentissimus Græcus N. T. nam ille longius abest a prima non modo Mosis, sed Malachia manu, quam hic & nos ipsi ab ætate apostolorum. Si anni simpliciter numerandi, is, qui hodie superest, omnium antiquissimus, eo temporis articulo, quo olim erat omnium recentissimus, nulli non postponendus fuit: num igitur fitus cum postea meliorem fecit? Si anni simpliciter numerandi, quid codice, qui hodie habetur ceteris antiquior & melior, eras futurum esset, si alius reperiretur antiquior, ab illo multum diversus? Manum apostolorum, interjectis multis brevibusque librorum successione, valde mutatam referre potuit codex hodie XII secula habens: eandem manum apostolorum, interjectis paucis tardisque librorum successione, accurate referre potest exemplar hodie extensum, adeoque etiam hodie descriptum. Sarcit eadem methodis, quicquid ad *copiam* codicum deesse videtur. Primum sæpe ex codicibus unius *lyzysæ*, valde inter se affinis, excellentior quispiam liatu laborat, aut negligentius conatus est: & tum, quid lectionis habuerit, ex ceteris ejusdem fodalibus discitur. Demum sæpe librarii differentiam aliquam valde subtilem facile præterierunt aut neglexerunt: tunc lectionem laborare opinati, obnixè circumspexerunt, quoad occurreret codex, qui planius quidpiam suggereret. Sæpe excerptor alius post alium lectionem aliquam in codicibus obviam, tamen aut non observavit aut non probavit; nec eam aut in contextu ipso cum altera magis placita conjungere potuit, aut in margine notisve eam extrahere dignatus est: & plane a Complutensibus, Erasmo, Stephanis, ceterisque ante Millium, in iis codd. quos versabant, plurimæ præteritæ fuere lectiones, quæ postea ex aliis codd. productæ sunt. idque judicari potest partim ex his varietatibus, quas iidem antecessores notarunt, quippe quæ intimam codicum antea & postea collatorum convenientiam demonstrant: partim ex editionibus posterioribus, quæ multas lectiones in prioribus admittas reticere: partim ex ingenti specielegio, quod codices pridem exculli dederit Millio, ejus vide Proleg. lect. 1418. 1423. 1451. 1472. 1507. de codd. *Al.*

Cant. Magd. 1. 2. Pet. 1. Comp. Bas. 1. 2. Ipse Millius varietates duntaxat minutiores neglexit, vel de codicibus eas exhibentibus nonnullos omisit, ut infra ostendemus. Multa denique suffragia codicum per tot philologorum & typographorum manus transportata mutationem subiere: unde fit, ut eidem interdum codici alibi alia lectio tribuatur. Quod si numerus codicum præcisus ad decisionem requiritur, quorsum deveniemus? nunc non codices numerantur; sed genera codicum penduntur, in quibus dubitare vel pudor est. Et ubi varietas quæcunque, ab antecessoribus Millii, vel etiam interdum a librariis præterita, paucos; ubi varietas minor, ab ipso Millio neglecta, pauciores habet codices: hæc paucitas per se non tollit veritatem lectionis, sed ex codicibus novissime collatis colligemus, codices antea collatos, quibus ii respondere solent, eandem lectionem habuisse. Et, si is consensus Diversitatem codicum complectitur, dubitatio omnis eximetur. Firma esse, quæ disputamus, hoc esto indicium: in multis hujusmodi varietatibus ad nomina codicum pauciorum adjeci, *pluresve*. ibi si *plures* codices, quam eos, quorum hodie suffragium habetur, posthac sic habere reperientur, *plures* etiam submanibus antecessorum sic habuisse, jure statuatur. Exemplum egregium exstat Marc. VII. 2: ubi ἐπέμειναντο habent edd. sed non habent manuscripti optimi, neque habuit exemplar Græcum, ex quo Græca sua dedit *Cant.* idemque *Steph. β*, quippe qui ex Latino supplevit κατεγνωσαν. id quod nec Stephanus nec Beza notavit. Neutrum verbum Græcum habet *Al.* sed diu hic codex in occidente celebratus fuit, antequam hoc ejus suffragium proferretur aliisque augetur a Britannis. Quorum tandem Millius conjunxit *Al. Bas. 1. Bodl. 2. Laud. 5. Æth. Arabica* aliqua exemplaria (Mareschallo tria,) *Copt. Goth. Pers.* cum *Cant.* quanquam Whitbuis, *Ægæta* Millii non bene recordatus, unum ei Æthiopem interpretem hinc quædam impavit. Accessit postea *Par. 5*, per Kusterum: *Wo. 2*, per Wolfium: deinde, *Aug. 2.* & his pridem collectis, *Musc.* Habuerunt autem, opinor, brevem hanc, & elegantem, sed a paucis perceptam lectionem plures codices eisdem collati: habebunt alii, qui posthac diligenter conferentur. interim hi sufficere possunt lectori rem recte æstimanti. neque enim ullius loci lectio ostendetur fallâ, in qua horum diversitas codicum conspiret. Denique hæc methodus non mediocriter confirmat, etiam si codices illi, quos Lambecius, Le Jais, Schiada, alii memorant, & qui Britannis novissime ex oriente missi, & adhuc in oriente sunt siti, & omnes reliqui, quorum adhuc futura est detectio, vel qui unquam descripti sunt, nobis penitus collati essent, tamen nil repositum iri, quod summam codicum tam diversorum, qui adhuc collati sunt, notabiliter mutet, ac non potius stabiliat. nam post Millium codices inter se valde diversi, nec sane pauci, sunt collati; neque horum ullus lectionem dedit insignem a Millio penitus præteritam: ac spondere ausim, omnes, qui posthac erantur codices, suos um propinquos apud Millium habere, neque varietatem ullam reddituros esse, quæ & genuina, & momenti cujusdam & adhuc ignota sit. In summa, ex lectionibus potius de codicibus in posterum, quam ex codicibus de lectionibus opus erit judicium fieri.

§ XXXIV.

Totam rationem criticam uno *Canone* eoque perbrevis comprehensam proposuerat *Prodromus* operis hujus: & ipsam quidem hanc tractationem ita institutam habuimus, ut hunc canonem ex professo evolutum daret. sed diffisi sunt unitati canonis nonnulli, impediti fortasse sphalmate quodam, quod in *prologum* ad *Chrysoflomum* de Sacerdotio irrepserat (correctum nunc,) cujus § II, L. VIII si evolveris, & sub finem ejus Legis pro 500 legeris 511 (agitur enim locus ille, de quo supra, § XXII.) canon possit magis placere. Veruntamen tractationem canonis mutavimus, qui ipse ita se habet, PROCLIVI SCRIPTIONI PRÆSTAT ARDUA, & tanquam conclusio haud sane jejuna continetur axiomate latissimo & solidissimo, quod his verbis effert *Lactantius*: *Bonarum* bonarum rerum; sic quoque, bonarum lectionum) *natura in arduo posita est; malorum, in præcipiti.* lib. de falsa sap. c. VIII. *Proclivitas, facilitatis, pronitatis* vocabulum, in expungendis falsis lectionibus, longe familiarissimum solet esse criticis: quare nemo cordatus hunc canonem exagitare poterit. sane *proclive* est, ut librarius vel casu, vel consilio, vel casu & consilio, non mutanda mutet: sed *proclive* etiam est, ut codices novi præ antiquis, & codices græci vel latini præ græcis & latinis, & codices pauci præ multis, & codices inter se propinqui præ codicibus variorum climatum, idiomatum & seculorum titubent: expuncto autem eo, quod *proclive* erat, remanet, quod ei unum proprie opponitur, *arduum*. Hoc uno tota, opinor, vis canonum Gerardi a Mastricht, tota etiam nostra tractatio superior comprehenditur. Hoc apud omnes omnium linguarum, rerum, temporumque scriptores, atque adeo in ipso codice Hebræi margine, totam prope rationem variarum lectionum complectitur. Neque exceptionem admittit ullam: neque enim aberratio ulla tum, cum admitteretur, non fuit proclivior, quam vera lectio; quamvis causæ proclivitatis interdum ignotæ sunt aut ancipites. Quare ubi decisio datur, causam ejus continet canon: ubi canon non decidit, ne aliunde quidem decisio dabitur; causamque rursus, cur decisio desit, canon dabit, *utriusque* lectionis proclivitatem. Sed canonem obtrudimus nemini: uno hoc aphorismo eum conclusimus. cui is displicet, reliqua tractatione nostra utatur: cui probantur causæ plurimæ ad unam revocatæ; nullo negotio, quæ differuimus, ad eum revocabit, vel etiam singulis varietatibus eum applicabit.

§ XXXV.

Et hæc quum præfens evadit disquisitio, facile fuerit cuilibet, vigilanter eam atque ordine legenti, statuere, quid de receptis *editionibus* singulis & univertis, de convenientia earum & differentia, deque ceteris in eodem genere conatibus aliorum sit habendum: nos autem id ipsum hoc loco etiam explicabimus, & quidem citra partium studium, contumeliam, arrogantiam, sincero veritatis emergentis & utilitatis publicæ amore; quod quidem eo magis necessarium est, quia apud multos, nisi oculis manibusque suis obtrusam sentiant veritatem, omnes tenuissimæ præsumptiones pro iis, quos semel approbarunt, prævalere non desinunt. Ante

exortam quidem Millii copiam & methodum, neque editores ipsi, neque ceteri, multis de locis exacte existimare potuerunt: nunc autem multo liquidius est expectatiusque iudicium. Prima omnium est *Complutensis* A. MDXIV, quæ quam vere antiquitatem archetyporum suorum exemplarium extollat, ex vestigiis paulo post notandis apparebit. Videntur ea exemplaria postmodum *Barberiniana* esse dicta, ut ex convenientia *Barb. 1* & *Comp.* patet infra ad Act. XV. 18. 24. XXV. 2. 8. quæ convenientia magis appareret, si excerpta codicum *Barb.* essent pleniora. Vt est, proprium quendam editio *Complutensis* cum codicibus antiquis consensum habet; qui ita interdum interpellatur, ut facile tamen deprehendi is possit. Raræ editionis hujus usum nobis concessit celeb. Vlmensium Senior, Ioh. *Frickius*, perinde ut *Erasmicæ* primæ.

§ XXXVI.

Etenim *Des. Erasmus* ab A. MDXVI ad MDXXXV Basileæ quinquies recensuit ediditque Novum testamentum: atque in annotationibus præcipue contulit inter se Græcas Latinasque lectiones: quo factum est, ut plerasque varietates cum momento conjunctas tangeret. Sed propter Græcorum codicum paucitatem, & penuriam speciatim eorum Græcorum codicum, unde latinarum lectionum originem perspiceret, difficile ei fuit decidere. Itaque interdum conjecturis indulgit. nam *Erasmum* neque alioqui a conjecturis abhorruisse, colligi poterit v. gr. ex *Iren.* l. 5. c. 8 sub init. & c. 13 post med. & ex *Cypriano* de bono patient. cum annot. 59 *Pamel.* & ex *Chrystost.* de Sacerd. § 454. 588. si quis *Erasmicas* eorum editiones cum ceteris contulerit: neque in N. T. id illum non esse conatum, mox patebit ex § XXXVIII. Codices græci N. T. quos adhibuit, permultum inter se abludabant, ut ex Annotationibus ipsius apparet, præsertim si excerpta earum ad codices postea productos conferas: cumque intra illos viginti annos alii subinde aliique codices ei suppeterent, suffragia illorum ægre potuit in unum conducere, ut, quid melior majorque pars conficeret, uno obtutu constitueret. Hinc ambiguum sæpe formulam adhibet, *Græce est*; ut qui non recordetur, unus an plures græci codices lectionem ipsi probatam exhibuerint. *Quod verteram*, eos qui mittuntur, (inquit in *Apologia* contra *Stunicam*, ad *Luc.* XIII. 34.) *nil aliud fuit in causa, nisi quod tum usus sum codice, qui habebat ἀποσπασμένους: cum scriberem annotationes, usus sum qui secus haberet.* Nec enim res acta est eodem in loco. quaedam annotaram in *Britannia*, pleraque *Basileæ*, ac pro tempore diversis sum usus exemplaribus, nec unis tamen. Porro cum perventum esset ad *Lucam*, ita sum afflictus adversa valetudine, ut coactus sum totum laborem conferendi dies aliquot intermittere, nec tamen poterant cessare operæ, quod futurum erat magno typographi dispendio. Et ob id pollicitus sum alteram editionem, qua sarcirem, quod in priore fuisset cessatum: id quod & fecimus. Neque tamen qualibet editione totum textum continuum fuisse recognitum, sphalmata typographica ex una editione in aliam *Erasmicam* propagata produunt. Tertia editio *Erasmum* vel maxime refert. nam ea limatior est, quam prima & secunda: quarta autem & quinta ad *Complutensem*, quam interea nactus erat, nonnihil accesserunt. *Simonis Colinaei*

linæi editio A. 1543 Lutetiæ Erasmi contextum ex illo codice, qui postea *Steph. id* idemque *Par. 5* dictus est; item ex *Steph. 12* vel etiam ex *Comt.* nonnihil, ut apparet, interpolavit; neque in alias editiones est propagata. Insecutus est Colinaum privignus, *Rob. Stephanus*, qui pro auctore lectionis hodiernæ habetur: falso. Vix enim a *Comp. & Er.* discedit, nisi forte in articulo, apostropho & ejusmodi elementis. & prima quidem Stephani editio, (sphalmatis carere falso credita,) Complutensem sequitur pressius, quidque ipse probarit, magis indicat; secunda item, sed admixtis erratis pluribus: in tertia, Erasmi editioni quintæ, vix uspiam mutata, marginem varietate editionis *Comp. & mll.* suorum distinctum opponit. nequeidem ille textus, quem & Stephanus tertium excudit, & Millius notis suis substravit, Stephani magis quam Millii iudicium singulis de locis exhibet. De Stephano, supra: Millii expende *Proleg. § 1177* seqq. & 1228 seqq. 1261. Eiusdem editionis tertiæ aspectus docet, potioem codicum in ipsius margine partem rescagari Stephani, id est, Erasmi textui: quare qui & codices & textum promiscue defendunt, secum ipsi pugnant. Atque ubi π , id est, $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha$ omnia *mll.* Stephanica lectionem marginis habent (habent autem per sepe,) eam semper aut fere semper genuinam ut agnoscas, *diversitas* codicum illorum postulat. Præter ipsa codicum excerpta, duplex adiumentum Stephanus, erudito dignissimum typographo, ad hæc studia attulit: quod & codicum *singulatim* indicandorum initium fecit; & textu in *versiculos* diviso, longe facillimam signandarum varietatum rationem introduxit. Atque antea Jacobus Faber textum Latinum, & annotationes suas simul editas, alia & alia versuum distributione coagmentarat, ad ceteras editiones haud facile transferenda: tum vero Stephanus, Fabri, opinor, invento aliquid addens, sectiones fecit non semper illas quidem textui accurate congruentes, sed tamen omnibus editionibus accommodatas. Seentæ sunt Stephanum anno 1564 editiones duæ, Voegelianæ Lipsiæ, & Crispiniana Genevæ, speciosæ illæ quidem: sed permultas lectiones a Stephano per obelum notatas, obelo alios typographos deficiente, prætermiserunt. In Bibliis regiis Antverpiæ A. 1571 excussis, *Ben. Arias Montanus*, vel quisquis sub eius ductu textum Græcum recognovit, is Erasmi Stephanive exemplar ad Complutensem recessione conformavit, & Plantini prelo accommodavit: unde multa Erasimica, non tam consilio, ut apparet, quam casu, remanserunt. Ceteroqui neque textus in opere regio, neque Gul. Canteri libellus var. lect. Græcarum, apparatus operis parum accurate insertus, quicquam a *Comp. Er. Steph.* diversum exhibet.

§ XXXVII.

Vnus ita vigescenti partim Complutensium, partim Erasmi Stephanique editioni manum iniecit, *Theodorus Beza*: qui nonnulla horum quidem ad istorum sinceritatem redegit, sed vicium aliqua de integro ex uno alteraque codice manuscripto, ex *Vulgata*, ex conjectura denique distingere sustinuit, præsertim in ed. quarta A. 1589. *Non desunt*, inquit *Br. Waltonus*, qui *Bezam nimis audacem fuisse iudicant, dum a recepta lectione sæpius sine necessitate recedit, & unius, interdum nullius codicis auctoritate fretus prætoriam exercet potestatem, ex conjecturis mutando & interpolando*
textum

textum sacrum, pro *libitu*. Proleg. IV. Confer *Calov. Crit. sacr.* p. 488 seq. & *G. a. Mastricht* Proleg. N. T. p. 19. Et tamen Beza demum, si quæris, parens est lectionis hodie receptioris: Bezæ enim textum, quin etiam annotationes Bezæ, & *Henricus Stephanus*, & *Elzevirii*, magis quam ullum alium antecessorem sunt subsecuti. Elzevirianum quoque textum retinet speciosa editio illa, quæ cum LXX interpretibus, Ioh. Morini præfatione ornatis, *Lutetiae* A. 1628 prodit. Post Bezæ obitum *Genevenses* nonnullæ, præsertim illa, quæ Scaligeri notas habet, ad Complutensem Plantinianamque se receperunt. Plus non tam in Bezam, quam in ipsum textum editum sibi sumsit *Erasmus Schmidius*: vid. var. Matth. XXIII. II. Marc. III. 16. XV. 1. Ap. I. 18. certe quod ad accentus & distinctiones attinet, v. gr. Luc. VI. 23 ταῦτα, τὰυτά Ioh. VII. 29 εἶμι, εἶμι Rom. XIII. II ὅτι, ὅτι. Neque pauca sunt errata fortuita, speciosa quidem, sed per Concordantias ejusdem facile redarguenda. Hunc, quum multi laudent merito, tamen neque secutus est quisquam magnopere, neque infectatus. *Boeclerus* interim suam editionem ad *Erasmum Stephanumque* revocavit: e mss. suo, (Romam postea perlato, ut ex *Zacagnio* docet *Le Long* P. I. Biblioth. sacr. p. 396.) nihil produxit, quod huc pertineret. Deinde Elzevirianum illum contextum, interveniente *Curcellæo* & *Leusdeno*, recentiores certatim propagarunt. *Curcellæi* textum habet editio quoque *Oxonienfis* minor, & inde *Amstelædamensis* illa, cui *crisin* suam accommodavit *Gerardus a Mastricht*: idemque est, quem *Notis* novissime Latinis *C. Stockius*; Germanicis, *C. Neudeckerus* instruxerunt. *Stephani* editionem tertiam retinere *Wattonus* & *Millius*. Nil in horum omnium textu ab *Erasmo* ac *Beza* diversum quaeris; frustra que cumulantur editionum congruentium suffragia, ubi de lectionis alicujus pondere agitur. unaquæque tantidem per se est, quanti est eadem cum omnibus sequacibus: nec minoris primo fuit anno, quo prodit, quam est hodie, ubi non nova eam recognitio confirmavit.

§ XXXVIII.

Non vaga aliorum traditione, sed indefessa exemplarium collatione deprehendi, quæ affirmo: deprehendet etiam collator quilibet. Ex quo patet, receptiorem adhuc lectionem N. T. æstimandam revera venire ex tribus recentioribus, *Complutensium*, *Erasmi* & *Bezæ*. atque hinc porro de tota Novi test. Græci post inventam typographiam constitutione, sobrium ferri judicium potest. Primum singulæ revisiones nævis suis laborant. vide paulo inferius, var. lect. (neque enim tam multa bis ponere decet,) vide, inquam, si quid refert, de *Comp.* v. gr. ad Matth. III. 11. Marc. XV. 3. Luc. I. 64. XXII. 36. 47. Ioh. VIII. 6. Act. XIII. 42. XXII. 20. XXVI. 26. Rom. XIV. 11. Phil. II. 14. Hebr. X. 2. I Ioh. II. 14. Ap. IV. 8. XV. 6. de *Er.* ad Matth. IX. 36. Marc. XIV. 32. Luc. XV. 26. Ioh. IX. 8. Rom. XV. 2. 17. I Cor. I. 29. 2 Cor. I. 6. VIII. 24. I Tim. VI. 5. Hebr. X. 34. Iac. IV. 2. Ap. III. 4, & passim. de *Steph.* ad Matth. X. 4. XXVII. 44. Marc. XI. 22. Luc. XIII. 29. I Cor. III. 11. VII. 24. XV. 23. 2 Theff. III. 5. I Tim. I. 17. Hebr. IX. 28. de *Beza*, ad Matth. XIV. 14. XVIII. 30. Marc. XII. 20. Luc. VII. 45. IX. 15.

IX. 15. XVIII. 31. Ioh. XVIII. 24. Act. I. 24. Rom. XVI. 20. I Cor. V. 7. 2 Cor. VII. 16. 2 Thess. II. 4. Hebr. IV. 15. Iac. IV. 13. I Pet. II. 21. 2 Pet. II. 18. Iud. v. 19. 24. Ap. XVI. 5. de *Elzevir*. & aliis recentioribus, ad Matth. XXIV. 9. Luc. VII. 12. Act. IX. 3. XV. 32. I Cor. VII. 5. Iac. II. 7. Adde § seq. med. Quod si nonnullis hujusmodi in locis editionem aliquam defendere conaberis, ceteras eo ipso reprehenderis, diversum tenentes. Singulae ergo laborant nonnihil: ut ostenditur etiam in Proleg. Westen. cap. X seqq. germanamque ejusmodi locorum lectionem ipsis editoribus illis suorum saepe pars codicum sine dubio obtulerat; sed tum minus dignoscere potuerunt. Et quia Complutenses atque Erasmus codices habuere Asiatica subinde paraphrasi auctos, eisdemque arctioris interdum propinquitatis, (coll. var. Hebr. l. 3.) ideo etiam a potiore hodie codicum parte conjunctim interdum absunt. Hinc Graecum illud manat, quod vulgare ordinariumque Simonius appellat, de quo Observ. VI. Interim multo facilius est, pristinos editores reprehendere, quam novam recensione nulli reprehensioni obnoxiam praestare: & summa lectionis hujus, quae per typographiam in orbe Christiano tam diu sustentata fuit, pro illustri monumento divinae in ecclesiam benignitatis amplectenda est. Neque Comp. Er. & recentiores edd. sinceritatis testimonio privari unquam debent: & limam adhuc illae quidem quamlibet acriorem, sed non nisi verecunda manu regendam, invitant. Perquam sobrie Leonardus Twells, *Nulla superstitione*, inquit, *addictus sum Stephani textui, ac plane statuo, lectionibus ejus exstare saepe meliores: sed idem persuasum habeo, iniqua praepudicia, adeo apud doctos homines, adversus illam editionem praevalesse. Saepe animadverti, multas de lectionibus ejus, quae PRIMA SPECIE non ferendae viderentur, regulis VERÆ critices inniti. Quae res me docet, quisquis novum concinnare textum conetur, ei magna opus esse cautione. aliter frequens erit in deteriorem partem commutatio.* Part. I Exam. pag. 30. Utinam audiatur sanus criticus. Multo autem magis haec in *universis* editiones receptas convenire, cordati earum agnoscent & vindices & mutatores: atque illorum argumenta ad eas conjunctim potius, quam singulatim defendendas pertinent; horum reprehensio non tam conjunctim easdem, quam singulatim ferit. unde omnia, quae ab utriusque disputantur, una recensio ex omnibus coagmentata (qualis nostra est,) non modo non reformidat, sed etiam pro praesidio habet.

§ XXXIX.

Dispalescit hinc etiam, quid de aliorum in textum Graecum studiis ex vero debeat existimari.

1. Antequam continuus textus Graecus excuderetur, Graecorum codicum lectiones produxit in aciem quasi contra Latinos tum valde corruptos *Laurentius Valla*: qui qualescunque codices Graecos, qualescunque in hac re gustum habuit; idoneus certe fuit ad indicandas lectiones codicum Graecorum, quos habebat non paucos: neque hic autesignanus, qui bona certe fide egit, ut vel ea docent, quae

Hodius f. 441 ex illius Antipoggio excerptit, a Millio ob reprehensionem Latinæ interpretationis ita negligi meruit, ut ne excerpta quidem Græca in Notas inferret suas. *Jacobi Fabri Stapulensis* idem ac Vallæ institutum fuit. nam Latinam lectionem primum in Paulo A. MDXII, adhibitis *quinque variis exemplaribus Græcis*, ut ipse ait ad Hebr. IV, examinatam dedit: neque solum *Examinatio ea nonnullorum circa literam*, commentario in quodvis caput subjuncta, sed etiam *Intelligentia ex Græco*, sive nova versio, Vulgatæ adjecta, quid in Græcis legerit Faber, ostendit. Paucas ejus lectiones, & debiles quidem, & notavit, Erasmo & Estio ministrante, & reprehendit Millius: qui si ipso Fabri volumine usus esset, plus bonæ frugis inde reportare potuisset. Deinde A. MDXXI in Evangelia Faber commentarios edidit, variis lectionibus ex Erasmo illos quidem adpersos, sed tamen præcipue ex mss. Græcis instructos. vid. var. Matth. I. 11. Postremo in Catholicas epistolas est commentatus, ut R. Simonius & Jac. Le Long memorant. Ansam Valla & Faber iis dedere, qui sub ea tempora ipsi textui Latino Novi testamenti Græcum ex mss. productum adjecerunt.

2. *Ioachimus Camerarius* in Notis ad N. T. (quas Tomis Criticorum non inferas mirere,) sere Erasmi textum cum versione Vulgata, at inquinatiore, & cum Bezae annotationibus, interdum etiam cum Theophylacti aliorumque scriptorum Græcorum allegationibus contulit. de codice ejus manuscripto supra diximus.

3. *Wecheliana* editionis margo passim citatur; & citatur *Franc. Junii* sæpe nomine, sed incerte. Ad Vetus testamentum in illa Bibliorum Græcorum editione aliquid notarum fortasse Junius dedit: ad Novum vero testamentum literatissimus in illa typographia corrector *Frid. Sylburgius* varias lectiones collegisse fertur. Quod si ita est, morte Sylburgii interveniente accidit, ut hæc pars annotationum rudior ab incude exiret. quo pacto coherent, quæ de Junio Sylburgioque collecta, inter se commisit Jacobus Le Long Parte I. Biblioth. sacræ, pag. 430. Certe omnis margo N. T. edit. Wech. ex Erasmo, Stephano, Beza repetitus est: novi nil neque præfatio promittit operis illius; neque margo ipse exhibet, nisi errores, aliorum deinde erroribus cumulosos. vide v. gr. ad Marc. VII. 8. notas Bezae, deinde Wech. deinde Fell. deinde G. a Masfricht: deprehendes lectionem in nullis codicibus repertam, at paullatim inani *quinque Wecheliorum* specie auctam. Quare ad ipsum potius Erasmus, Stephanum, Bezam recurri debet: varietatesque, quæ apud Wech. & item alios, codicibus non nominatim citatis, notantur; quum in superioribus editionibus & annotationibus exstabant, nullam roboris accessionem. postea fecerunt.

4 Petrus Fagiardus, marchio *Velefus*, XVI codices contulisse perhibetur. scilicet ad XVI Stephanicos opus erat totidem antistephanicis, & in his ad octo codices regios Gallicos octo codicibus regis Hispanicis. Numeros codicum singulis in locis nullos videas. quare si codices illi Velefiani fuere inter se differentes, nunquam tamen potest discerni, quid in omnibus, quid in quibusdam, quid in uno extiterit.

stiterit. sin autem penitus inter se fuere congruentes; iidem univerti, non plus valent, propter summam cognationem, quam singuli. sive hoc sive illud est, vix ullo in loco plus valent Velefianæ lectiones, quam unus ad summum Græcus codex Latinizans. non enim ex pluribus codicibus græcis, ne ex græcis latinizantibus quidem, quippe a quibus discrepant v. gr. Act. I. 15, educæ, sed plane ex Vulgato ipso, ejusque saepe palea, fictæ sunt, jejunumque in veritatem græcam conatum produnt, merito dissimulandæ. nam etiam ubi *Velefium* sine *Vulgato* citat Millius, cum Vulgato congrunt: & ubi a notiore Vulgati contextu abire videntur, certe cum margine Bibliorum regionum, cum lectionibus per correctores Lovanienſes Romanoſque deletis, aut cum editione Sixtina, cum mſſ. Lat. congrunt. Sufficiant exempla quædam. Marc. VI. 26 ἀθροισα. Lat. *contriflare*: mſſ. *contriflari*: Velef. λυπεῖσθαι. Luc. X. 30 ὑπολαβών. Lat. *suscipiens*: mſſ. *suspiciens*: Velef. ἀναβλεπόν. Luc. XXIII. 35 θιωρῶν. Lat. *spectans*: al. *expectans*: Velef. προσδεχόμενος. Matth. XXV. 1 τὸ νομίσαι. Lat. *addit*, & *sponsiæ*: Velef. καὶ τῆ νόμφη, ex ambiguo latino casu. atque hoc exemplum vel solum documento sit, Latinum quoddam exemplar cum Græco fuisse collatum, & differentias primum Latine collectas, deinde contextu non semper inspecto Græce redditas. Sic vero etiam Matth. XXVII. 66 μετὰ τῆς κησωδίας, Lat. *cum custodibus*. at Velefius, præpositionem μετὰ non respiciens, ex *custodibus* fecit ταις κησωδίας. Sic Rom. VIII. 23 Latine supplementum erat *illa*, scilicet *creatura*. at Velefius ἐκείνη, neutrum plurale. Ioh. VIII. 42 ἔγωγ. Lat. *veni*. nam id valet græcum etiam in præſenti: at Velef. ἔγωγ. Hebr. IX. 6 εἰσίστην. Lat. *introibant*: Vel. εἰστῆσαν, haud græce. c. XI. 25 πρόσκαιρον. Lat. *temporalis*: Vel. πρόσκαιρος: genitivum Latinum pro nominativo sumens. c. XII. 18 κικαυμένων. Lat. *accensibilem*; al. *accessibilem*: Velef. προσίτω. c. XIII. 2 ἔλαθον. Lat. *laturunt*: alii pridem, *placuerunt*: Velef. ἤρεσαν. Adde Act. I. 6. 18. V. 15. XV. 41. XXIII. 24. 1 Cor. XV. 34. 47. Iac. V. 10 (in ed. Ox. min.) Iud. v. 24. maximeque Ap. IX. 11. XVI. 16. Simillima hisce notantur in Proleg. Wetſten. p. 122. oppidoque rara sunt exempla, quæ possint videri dissimilia; quæ non negligimus v. gr. in var. 1 Cor. XV. 29. 1 Pet. III. 8. Toto ceteroqui Velefiano apparatu comode caret sacra erisis. Severa quoque sunt, nec tamen iniqua, quæ in Velefium collegit *Gerardus a Maſtricht* in Proleg. N. T. § 75 seqq. & in Notis ad 1 Cor. XV. 47. 1 Pet. III. 2. Ap. XVIII. 17. Nimia vero Millii est in Velefium indulgentia, ex favore erga Italicam versionem nata.

5. *Barberiniani* codices XXII ab Ioh. Matthæo Caryophilo ad editionem Plantinianam collati, sed minus copiose excerpti & minus distincte allegati sunt, quam ut exactum formari iudicium de illis & ex illis possit. Revera tamen codices illos fuisse Græcos, (etiamsi unus alterque ad Latinos conformatus fuerit,) & quidem a Stephanicis diversos; ex eo patet, quia tenor eorum saepe a Vulgata differt, & numeri eorum exprimentur: & citantur codices *Barb.* ubi Stephanii margo vacat; & silent, ubi Stephanus aliquid notat: & numeri codicum *Barb.* a numeris codicum *Steph.* alii sunt in ipsis N. T. tomis & in singulis lectionibus. Vnum dabimus

exemplum: Ioh. I. 42 citantur *Barb. decem*, ubi differentia articuli Vulgatam non tangit, & Stephani margo plane vacat.

6. Raroque *Curcellæus* in margine suo dedit quicquam, quod editores pristini Grotiusve non dederint prius: si quæ nova habet, ea demum ex cod. ms. quos in præfatione sua memorat, protulisse censei potest. conjecturas tamen non margini, sed appendici, in prima certe editione sua, commisit, easque a variis lectionibus discriminavit: quare illas his æquiparasse aut immiscuisse, iniquius perhibetur. De *Scaligero*, *Casaubono*, *Grotio*, *Heinsio*, *Pricæo*, ceteris, nil dicimus; qui aut nullis usi sunt exemplaribus ms. N. T. aut iis, quæ postea sunt accuratius excussa.

7. In Britannia demum *Brianus Waltonus* in Bibliis polyglottis, ac potius *Oxonienfes* in editione N. T. A. 1675, duce *Iohanne Fello*, adornata, & deinde per *Ioh. Gregorium* scholiis Græcorum patrum aucta, superiorum omnium vicerunt industriam: sed unum Alexandrinum codicem accurate, ceteros impari cura excussos dederunt unde factum est, ut multas varietates, etiam genuinas, multis revera codicibus nixas, Alexandrino solo aut pæne solo stiparent, vel plane intactas præmitterent. Alios quoque codices ad Stephanicam, alios ad Elzevirianam editionem contulerunt: quare in iis locis, ubi editiones illæ inter se differunt, tanto incertiora sunt excerpta codicum. vide Var. Luc. XVII. 1. Ipsi denique Oxonienses sapienter agnoverunt, ultra tendi oportere. itaque Millium suum excitarunt; qui quid Iohanni Fello deberet, eximie prædicavit. Illa etiam concinnitate Millium post se reliquerunt, quod in eadem minore sua editione, a Marc. XII. & deinceps, codices alphabetico ordine exhibuerunt.

8. Tenuioribus interim illis Oxoniensium collectaneis superstructa est *Crisis perpetua* G. D. T. M. D. id est, *D. Gerardi a Mastricht*, a multis celebrata. Facile existimamus, excellentem illum fuisse virum in ceteris virtutibus artibusque: sed hanc ejus crisin vix ullo, nisi religiosæ voluntatis nomine, laudari patitur veritas. id, quum divini honos verbi postulat, ita manifestum, ut vel cæcus palpare queat, faciemus, sed quam modestissime. Si Millii copias in tempore vidisset, aliter, credo, instituisset plurima: at Cæsareus codex, quem excerplit, casu singularem prorsus cum textu Curcellæano, quo utebatur, convenientiam habuit; eoque studiosius textum illum contra alia omnia monumenta defendendum statuit. In Canonibus criticis causas varietatum ita enumerat, ut alteri lectioni præ altera nulli sæpe sint adjumento. Versionibus patribusque minus sane tribuit, quam par erat nondicam de iis locis, in quibus plane a Græcis codicibus abluunt: sed certe ad componendas ipsorum Græcorum codicum differentias singulare pondus habebant. quam versiones, præsertim ubi textui favent, in Notis Mastrichtianis sæpe laudantur. Ipsos vero Græcos codices in editione illa Oxoniensi excussos, quibus Cæsareum adjecit, non satis discriminavit: id ergo nos facere oportet. Bodlejanos *Fellii duodecim* in editione Oxoniensi minore recensitos præfatur, qui sunt, collatis *Felli* Millique notis, *Laud. 3* (ex nomenclatura Milliana,) Acta continens, & alii.

alii undecim, Evangelistas complexi, videlicet *Bodl. 1. 2. 6. Laud 1. 2. 4 5. Roe 1. Seld 1. 2.*, cum uno nescio quo, quem Millius prætermisit. Igitur ad *Evangelistas* citantur ibi: *Al. Bodl. undecim, Caef. (Millio Viennensis,) Cant. Gon Go Lin Magd 1. Mont. N. 1. Romani (Millio Barb.) decem, Steph. novem, Vffer. duo*, cum *Copt. & Goth.* Ad *Iohannem* seorsum, *Trit. Ad Acta Epistolasque, Al. Caef Lin. alter, Magd. 1. N 1. (Paulinis carens,) N. 2. Pet. tres, Rom octo, Steph septem.* Ad *Acta* iterum *Cant Lud. 3. Mont* Ad *Epistolas* præterea, *E (Cant 3. apud Millium, Proleg. f. 148, 160. in collegio Emmanuelis.) Ad Paulum* separatim, *Clar. Ger.* (qui tamen nil seorsum a *Clar. valet,*) *Magd alter* Ad *Apocalypsin* denique, *Al. Pet. duo, Rom. quatuor, Steph. duo.* Accedit *N. T. Complutensè*; & lectiones *Vesiliane, Wechelianae, Curcellaenae*, quorum indolem paullo ante notavimus. Non habet *Lin* alterum editio illa Oxoniensis in indiculo codicum: unde Gerardus a *Mastricht, Ms. illud*, inquit, *ad nos non pertinet.* Proleg. sect. 61. & tamen ad eum pertinebat: nam in ipsis Notis ad *Acta Epistolae*que editio illa passim citat *L. sive Lin. alterum.* Sunt ergo codices *ms.* quibus crisis illa nititur, in universum, 72. & quidem in *Matthæo, Marco, Luca, 41:* in *Iohanne, 42.* sed in *Actis, 28:* in *Epistolis Paulinis, 27:* in *Canonicis, 25.* at in *Apocalypsi, 9.* Hæc in paucitate & Græci quidam principes erant codices; & Gothus ac potius Coptita cum *Vesilio* locum explere Latini duntaxat interpretis poterant: quare insignes profectus fuissent, si legitima accessisset methodus. Sed majorem horum codicum partem constituunt *Stephanici, Romani & Petaviani*, qui per homines incertos minulque peritos, aut certos quidem & peritos, sed in excerptendo valde parcios, sunt excussi, ut collatis iis codicibus, quos Millius iterum exeutiendos nactus est, apparet. Atque hos tamen collatores *Gerardus a Maastricht*, qui *Cæsareum* codicem accurate legerat, ex sua conscientia nimis benigne mensus est: v. gr. in Notis suis ad *1 Cor. VI. 5.* codicisque, quorum excerpta Oxoniensis ei obtulit editio, perinde tractavit, ac si eorum quilibet & totum *N. T.* complecteretur, & nulla parte mancus, & accuratissime collatus esset. Hinc non modo in *Evangelistis*, sed etiam in *Actis & Epistolis*; non modo in *Actis & Epistolis*, sed etiam in *Apocalypsi*; eisdem codicibus universis in duas partes divis, pauculos illos, qui in margine Oxoniensi subinde citantur, lectioni marginis imputat: reliquos autem omnes, pauculis tantummodo illis exceptis, lectioni textus Oxoniensis, id est, *Elzeviriani*, aversione adseribit. hinc passim vacuitatem marginis *Stephanici* tanquam *XVI* codices æstimat; vel ubi v. gr. tres *Stephanici* in margine citantur, inde tredecim ceteros textui militare jubet. hinc *Vesili* vel indistinctum indicium vel merum silentium, vix pro uno codice: censeri dignum, modo pro uno codice, modo pro *XVI* codicibus allegat. hinc ad *tot Bodlejanos* in Notis v. gr. ad *1 Cor.* provocat, quorum tamen ne unus quidem ullam ibi *Epistolarum* partem pertinebat. hinc in Notis ad *Ap. XIV. 5* codices marginis, revera numero prævalentes, quasi *paucissimos* postponit; textusque lectioni, quæ tum uno *Erasmi* codice, & obscuro unius *Petaviani* uniusque *Stephanici* silentio nitebatur, *centenos* adseribit. Atque hanc ipsam plus *centum* codicum formulam, in titulo Oxoniensi obviam, in Notis sæpenumero adhibet, textum suum defendens: exiguam autem codicum partem, marginis lectioni relinquit, multis revera, vel

plurimis, vel omnibus fultæ codicibus. Omnibus locis omnes codices uno fasce complectens, non discernit accurate collatos ab iis, qui perfunctorie collati erant: mutilatos ab integris: eos qui Evangelistas habent, ab iis qui Acta & Epistolas habent: paucissimos, qui Apocalypsin habent, a plurimis ea carentibus. Canon ejus XL indicat, *maximam* partem codicum mf. habere lectionem marginis: canon XLI, *aequalem*: canon XLII, *tertiam*: canon XLIII, *quartam*. at in margine ejusdem ad Apocalypsin, imo ad Epistolas & Acta, imo ad Evangelistas, canon XLIII raro, XLII perraro, XLI semel, opinor, XL ne semel quidem, cum sepe citandi fuissent, & insignem utilitatem asferre potuissent, citantur. Nil igitur medicinæ affert illa crisis Elzeviriano textui, ne tum quidem, ubi is meris conjecturis laborat. plurimorum codicum præsumptio semper ei crisi penes textum remansit, sed vana, tantamque decisionis laxitatem pariens, ut genuina lectio, quotiescunque in textu erat, vago aliquo modo defenderetur; quotiescunque autem in margine jacebat, nullo modo posset emergere. Quivis ergo videt, in fundamenta disciplinæ criticæ virum insignem impigisse; omnesque, qui methodo ejus capiuntur, in limine, ut ajunt, offendere. Quibus commodum est, examinent *textum* illius nudum, Marc. X. 14. XI. 3. 11. Luc. X. 6. Ioh. XIII. 30 f. 1 Tim. I. 4. 17. Hebr. II. 9. 1 Pet. IV. 13. Ap. II. 20. VII. 7. XI. 12. *marginem* ejus, ad Matth. XXIII. 25. Luc. IV. 9. XVII. 1. XXII. 45. Ioh. XVI. 33. XVIII. 20. Act. VI. 3. XVI. 17. XXIV. 14. XXV. 20. XXVIII. 25. Rom. II. 5. IV. 4. VII. 6. VIII. 11. IX. 19. 1 Cor. VI. 7. 14. XI. 15. XII. 21. XIII. 3. 2 Cor. VII. 12. VIII. 4. 19. XI. 31. Gal. III. 8. IV. 14. 17. V. 7. Eph. I. 3. 23. Phil. I. 23. III. 8. 1 Thess. I. 9. III. 13. 2 Thess. I. 10. Hebr. V. 4. VIII. 11. XII. 2. Iac. V. 9. 1 Pet. I. 4. III. 7. IV. 14. Iud. v. 12. Ap. II. 19. 20. III. 12. VII. 5. XI. 8. 17. XIV. 1. XV. 3. XVI. 14. XVIII. 1. 8. XXI. 24. *notas* ejus, ad Matth. II. 11. VII. 14. VIII. 5. XIX. 9. Marc. VI. 44. Luc. IX. 50. X. 20. XIII. 35. Ioh. VIII. 9. Act. III. 20. V. 25. 36. VIII. 37. IX. 5. X. 6. 19. 21. XIII. 6. 19. 23. 31. 42. XV. 34. 41. XIX. 16. 35. XX. 7. XXI. 8. 15. XXII. 12. 16. Rom. XII. 11. 13. 1 Cor. XI. 10. Eph. I. 18. III. 9. V. 9. Col. I. 14. 2 Thess. I. 10. 1 Tim. V. 4. 2 Tim. II. 19. Hebr. II. 7. IX. 1. 1 Pet. III. 20. IV. 14. 2 Pet. I. 10. II. 2. 1 Ioh. V. 7. Ap. XI. 15. hæc, inquam, & reliqua hujus generis examinent, vel, si videtur, etiam cum parte II apparatus nostri, velim, conferant. Imo vero necesse est, ut hoc faciant, qui non gestiunt, temerario, de crisi illius & nostra, judicio, hallucinari. Momentosus est hic articulus: quem si levius attigissem, paucioribus fortasse lectoribus persuaderem; nunc quum pressius tractavi, immoderate egisse videbor. Quis omnibus satisfaciat? veritati inservendum est: cui ipse ille vir eximius nunc, si viveret, pro suo candore cederet.

9. *Ioh. Millius* collatis tot codicibus, & accuratori eos excerpenti methodo munita, Commune ecclesiæ inæstimabili beneficio affecit. Oxonii, A. MDCCVII. Ante eum non potuit liquido judicari de multis varietatibus: post eundem, superferri potest tam operoso codicum scrutinio, nisi aut vetustiores etiamnum reperiantur codices, aut de extantioribus quibusdam locis residua occurrat disquisitio. Sunt qui eum reprehendant, quasi minutissima omnia consuetantem: rectius autem dixit

dixeris, eum nonnulla curari non indigna præterisse. Non dicam de augmento vel apostropho; illud certe non est nihili, quod ordinem verborum variantem notare sæpe superfedit; quod particulam *καὶ* alicubi, quod articulum sæpenumero sprevit, etiam ubi rationem ejus merito habuerat editio minor Oxoniensis, v. gr. Marc. VII. 24. Ioh. XVIII. 15. quodque exemplarium enumerationem, multitudine defatigatus, interdum abruptit; commode id ipsum facturus, si formulam *& cetera* adjecisset. vide illum ad Matth. XIV. 14. Marc. IX. 40. Luc. VII. 12. XV. 26. Ioh. XVI. 33 (collata appendice editionis Millianæ primæ,) Act. VII. 17. 44. In textu Rob. Stephanum secutus est: ipsius Millii sententia disci debet ex ejus Notis ac potius ex Prolegomenis; quæ qui non accurate perlegit, dextre de Millio judicare nequit. Initio, Notas quum scriberet, promiscua eum Græcorum multitudo codicum cepit tenuitque, ut omnes capit ac tenet, qui in hocce serutinio novi sunt. In Prolegomenis demum, quibus Notarum respondet Appendix, a Kuffero quidem in Notas inserta; instituit Alexandrino codici & Versionibus Patribusque antiquissimis jus suum tribuere. Postremo in iisdem, in alterum extremum prolapsus, & præjudicio uno alteroque omnia pervadente abreptus, bilingues codices, & Latinam eorum paleam, sæpe sine causa amplectitur; (mirum vero, quod quum veteri *Italiæ*, ut appellat, versioni plurimum tribuerit, tamen Latinam lectionem non accuratius ad cod. ms. Lat. Britannicos exegerit;) simulque nimia reseccandi cupiditate contracta, quicquid sere vocum, imo sententiarum, earumque gravissimarum, extra homeotelevton, in uno usquam codice, interprete, interpretis exemplari, interpretis interprete, scriptore ecclesiastico omissum est, mox, Italicae suæ versionis oblitus, delendum putat, hæc una ratione sæpenumero fretus, *Quis sanus tam insignia prætermitteret?* quasi id infirmitatis non quotidie in sua quisque manu animadvertere possit. Particulas quoque, *καὶ*, *μὲν*, *γὰρ* &c. quas aliæ linguæ minus ferunt, quam Græca, nimis sæpe, solis versionibus obsecutus, expunxit. Atque his rebus palmarium Whitbio reprehendendi sui ansam ministravit. Sane Whitbiius Græcis qualibuscumque, & Millius Latinis nimium tribuit; & medium inter utrumque veritatis relictum est iter. Continuator Millii *Lud. Kufferus* quos codices suppleverit, supra diximus: Prolegomena Millii in minores sectiones commode divisit, atque eas subinde in Notis citat, non optimo singulorum locorum delectu, bono univérse consilio. Illud non debemus dissimulare, quod dum Millii siglas commodiores facit, notas interdum turbat. v. gr. Act. XX. 4. Millius in textu habet *ῥωπατρος* & in notis, *ρωπιπατρο* Steph. d. Pet. 3. Cor. 2. Vel. Copt. &c. *πύρρη* ADDUNT Steph. d. Pet. 3. Cor. 2. Vel. Copt. &c. Kufferus autem sic, *σωπατρος* (*σωπιπατρος* Steph. d. Pet. 3. Cor. 2. Vel. Copt. &c. ΣΩΠΑΤΡΟΣ *πύρρη* Steph. d. Pet. 3. Cor. 2. Vel. Copt. &c. quo pacto iisdem codicibus & *σωπιπατρος* recte & *σωπατρος* male tribuitur. Atque hic error ita frequens est, ut aliquando obesse possit: etenim obfuit anonymo, qui N. T. Græce & Anglice edidit, in notis ad Phil. I. 18.

10. Millii amicissimus, *Rich. Bentley*, justam editionis Græcæ & Latinae concitavit expectationem, emissio dudum specimine: ex quo si adhuc licet judicium facere,

cere, graviores Millii lapsus prudenter vitavit; sed tamen ipse quoque lectionem receptam mutavit nimis, in textu suo & in notis, & quod debetur, & plus quam debetur, (vide infra, Var. Ap. XXII. 6. 8. &c.) tribuens Alexandrino exemplari, ejusque cum Latina interpretatione (in qua Hieronymi quoque putat esse multa, quæ Hieronymo sunt antiquiora,) consensio. Eadem me consensio quidem sollicitavit aliquando specie sua, ut omni exceptione majorem statuerem; & omnes qui in hocce scrutinium ingrediuntur, quo sunt integriores in examinanda lectione receptiore, eo magis cavere hunc debent libertatis abusum, cui occurrimus § XXXII, Observ. XVII. Etenim complura sunt loca, ubi *Al.* aut *Lat.*, ubi & *Al.* & *Lat.* a ceteris codicibus in apertum errorem discedunt: nescio an ullus demonstrari possit locus, ubi iidem *Al. Lat.* erroris aperti redarguant suo consensu ceteros codices. Idem Bentlejus in suis passim monumentis antiquitati græcolatinorum codicum plus justo tribuit. vide supra, § XXVIII.

II. Bentleji editio suppressa est: successit anno MDCCXXIX Londini editio nova N. T. cujus conditor *Anonymus* verba Dei neque in Græci textus recensione, neque in Anglica interpretatione, quam adjecit, neque in notis, ut Dei verba tractavit. Retudit illum *Leonardus Twells*, Examinatione Anglice concinnata, & in tres partes divisa. Nos paucula notamus, pro instituto nostro. Vetustati versionum antiquarum, Latinae maxime, & Græcolatinorum atque Alexandrini codicis, nimium addictus est editor *διγλωττος* atque ex his videlicet textum pollicetur correctum, quem tamen carptim tantummodo, imo in iis libris, quorum canonicam auctoritatem aperte tollit, contemptim recognitum exhibet. Vbi a receptis editionibus discedit, lectionem earum quamlibet momentosam, & certe æque speciosam, nec in margine nec in notis reponit. ceteras lectionum varietates modo parcillime, modo uberius refert, & codicum, versionum, patrum suffragia ex Kustero unice, idque parum accurate, adjicit. Cautio est, ne recensiones nimis liberæ, pristinorum editionum non modo sequiorem lectionem, sed etiam genuinam vincant denique & obliterent: sed bene est, quod adhuc Britanni quoque obnunciant atque resistunt.

12. *Gratiam hoc loco habeo fautoribus, qui me raris, in nostro certe climate, sublevarunt libris. namque priorem Millii editionem A. C. Zellerus, Abbas Anhusanus dedit; Londinensem διγλωττων & Bentlejanos libellos, D. J. F. Cotta, Theol. Prof. Tub. aliaque complura, in peregrinationibus maxime & olim & nuper collecta, iidem benevole mecum communicarunt.*

13. Novissime Helvetius *Anonymus*, Bentlejo familiaris, & literaturam suam & libertatem in hoc genere exercuit. *Specimen textus & notarum ejus, a Matth. I. I. ad c. II. 12. & Ven. Conventus ecclesiastici Basileensis ex illo specimine judicium, Actis de D. I. I. W. A. MDCCXXX Germanice editis inserta extant. Prolegomena vero operis intermissi exierunt Amstelædami, apud R. & I. Wetstenios & G. Smith, anno eodem: quæ & ad Prodromum a nobis pridem emillum præcipuis*

in partibus accesserunt, & nobis vicissim ad perpolianda nostra ansam dedere. Diferimen tamen hoc notabile intercedit, quod lectiones quamlibet probatas mihi, ubi nullus editor prævit, in margine exhibeo: ille probatas sibi lectiones in textum infert, reprehensione quadam utens, quæ me non obscure petit, & aliquid dicere, sed placide, cogit. Promulgaram, me receptiorem lectionem in textu, quasi præscriptionis jure, retenturum: addideramque, *Ita paci & infirmiorum conscientiae consuli; veritati ejusque cognitoribus, ea ratione, quæ eodem mox loco subsequeretur.* ille autem his sibi verbis cautionem posuit, *In typis expressis codicibus Præscriptio locum non habet.* Proleg. p. 166. cujus cautionis vim in verbis meis modo repetitis egomet exhausteram. sed de hoc capite plenius agemus initio Epilogi. Ipsius textus & apparatus *Wetsteniani* (sic enim ex bibliopolarum certe nomine appellare licet) gustum lectori dare possunt, quæ in Variis ad Matth. I. 18. 19. 20. 22. 24. II. 3. 8. 9, ex illo specimine notavimus. Multas varietates Millius, vel ob parvitatem momenti, vel ob ineptitudinem earum sibi indubiam, sciens præterierat: quas anonymus de integro producit: id quod adeo non displicet nobis, ut nolimet id pridem facere instituerimus. præterea lectionem pertenui interdum apud Millium testimonio stipatam, pluribus hic ornat testibus. Vtriusque generis supplementa quanquam vix & genuinam lectionem & momentosam referunt, tamen sunt laudabilia. hinc enim eo magis constat, omnia gravissima Millii messem esse complexam: & tamen codices 2 Millianis non parum remoti, Millianis additi, genuinam subinde lectionem egregie confirmaverint. *Animadversionum Specimen* in illa Prolegomena paulo post Londini prodit. Non interpono me in controversiam, quæ politicas potius, quam criticas videatur rationes habere: potest tamen inde aliquid ad hæc, quæ pridem commentatus sum, illustranda idoneum elici; neque vero id omittere debeo. Summa quæstionis est, quid codicibus & excerptis Stephanorum & Bezæ tribuendum sit: quibus Prolegomenorum auctorem multo minus, quam par sit, tribuere, *Animadversor* ipsius (neque enim anonymi aptius, quam ex opere suo appellantur,) existimat. Primum auctor Proleg. codicem STEPH. β & CANT. unum esse, item *Steph. β & Par. 3* unum esse, *Steph. id & Par. 5* unum esse statuit p. 22, 40. De *Steph. β & id*, (quod obiter notamus,) nil contendit *Animadversor*: sed *Steph. β & Cant.* duos codices, non modo nomina duo esse codicis unius, vehementer contendit p. 8 seqq. atque ipse Beza, quum tot codicis differentias, sibi observatas, non invenisset in excerptis Stephani; bona fide, sed fluctuante sententia, interdum pro uno, interdum pro duobus habuisse videtur. Si margo Stephani & in lectionibus copiosior, & tam in lectionibus quam in literulis, codices designantibus, ut exstant, correctus & firmus esset; decisio & facilis foret, & duos definiret esse codices *Steph. β & Cant.* At codicum Stephanicorum diversi fuere collatores, quorum alius, ut facile existimare licet, notavit subinde varietatem, ab alio neglectam; literulæque illæ, quibus codices designantur, persæpe confunduntur. *Steph. α*, cui multum tribuit Stephanus, tamen ita differt ab ipsa *ed. Comp.* ut magis dubium futurum sit, an *Steph. α & Comp.* unum sit exemplar, nisi Stephanus ipse unum esse doceret; quam dubium sit, an *Steph. β & Cant.* sit unus codex. Vnum autem revera esse, satis firmiter docet exactissima lectionis similitudo;

do ; paucis locis exceptis , ubi tot homines , quorum studium & opera intervenit , aut in excerptis aut in literula β dormitarunt. silvam locorum , quorum alia lectio ut ex *Steph. β* , alia ut ex *Cant.* circumfertur , dedit Animadverfor in pagina sua ultima. Nos quidem ea præter ceteras differentia impedit , quæ memoratur in var. Aët. XVI. 35, sed eos minus impediēt , qui ipsum codicem *Cant.* inspexerint. Accedit copia hiatuum eorundem , imo non nisi ita diversorum , ut in *Cant.* sint angustiores ; quia scilicet ex *Steph. β* varietates nonnullæ non sunt productæ. exceptiones expediemus in var. Matth. XXVII. 3. Aët. IX. 5. 31. Hunc ipsum esse codicem , auctor Proleg. existimat , quem *Claramontanensis* episcopus , (ut ex Victorio Mariano docet Lucas Brugensis in Not. ad Ioh. XXI. 22.) A. 1546 Tridentum attulit : eodem anno & deinceps Rob. Stephanus editiones dedit suas , quarum tertia A. 1550 codicem *Steph. β* celebrat , *per amicos in Italia collatum.* quam facile sub eam collationem , sat longo temporum intervallo , *Lugdunum* vel mitti potuit vel remitti codex , & in *monasterio S. Irenæi in pulvere* , ut Beza ait , *jacere usque ad A. 1562 ?* Non sunt hæc ejusmodi , quæ non cohæreant ; præsertim cum ipse Beza in ultima sua editione , A. 1598 , *Claramontanum* hunc dicat codicem , qui hodie *Cant.* dicitur. Etiam inter *Steph. β* & *Par. 3* , etiam inter *Steph. id* & *Par. 5* , allegationum differentia intercedit : nam interdum *Steph. β* aut *id* silet , ubi *Par. 3* aut *5* a Kustero citatur ; imo interdum etiam *Stephanus* suum *β* aut *id* citat , ubi *Par. 3* aut *5* silet. Sed methodus illa , de qua § XXXIII diximus , non ægrè talia concoquit. nam excerpta ex *Steph. id* & *Par. 5* , ex *Steph. β* & *Par. 3* , ex *Steph. β* & *Cant.* ita congruunt , ut aut , si bini sunt , singulorum codicum instar sint , aut plane singuli. itaque pro eo ac locus animulque ferebant , hos mss. modo ut binos , modo ut singulos , sine ullo decisionum detrimento , citavimus. Porro eundem Robertum ad *Apocalypsin* duos tantummodo cod. mss. contulisse , auctor Proleg. affirmat ; plures , Animadverfor. Duos quidem tantummodo Stephanicos etiam Beza in annotationibus memorat : unum vel codicem vel fragmentum , a Stephano intactum , semel iterumve citat. De illis vide Var. Ap. II. 24. XII. 4. de hoc , c. XVI. 5. 14. Quæ denique ultra Rob. Stephani marginem , ex Henr. Stephani supplementis *Beza* protulit ; ea auctor Proleg. parvi , Animadverfor magni æstimat. Audiamus Henricum. *Plus quam triginta veteres Scripturæ libros* , inquit in præf. ed. suæ , *VIDI* , *partim in regis Galliae bibliotheca* , quorum *autoritatem & fidem pater meus in illa editione grandi sequutus est* , *partim in Italicis* : memoratque nonnulla , quæ ipsius pater ex illis exemplaribus describenda curaverat. Hic de Roberto ait , *describenda curaverat* , non *descripsit* : de se , *vidi* , non *contuli*. ergo quot codices post Robertum Henricus contulerit , ipse non indicat : at Beza in dedicatione ed. suæ usui sibi fuisse prædicat *exemplar ex Stephani bibliotheca cum XXV plus minus mss. codicibus & omnibus paene impressis ab Henr. Stephano quam diligentissime collatum.* XVI contulerat Robertus : igitur IX plus minus Henricus. Si horum IX mss. codicum excerpta ab excerptis codicum mss. Roberti & ab excerptis codicum impressorum distincta exstarent , gratia esset habenda. nunc eis non ita multum tribui debet. nam ubi & Roberti margo & Bezæ annotationes indicium codicum faciunt , æquales uterque numeros codicum habere solent : quare quæ & Robertus

bertus in margine non habet, & Beza primus in notis indicat, ea demum, sive Robertus in collectaneis retinuit, sive Henricus supplevit, ea, inquam, ultra Roberti marginem, triumviris illis accepta referre debemus. plura, si qua illi sibi habuere, nos nil juvant. Vere hæc, & modeste, atque utiliter esse dicta, omnes, ut spero, agnoscent. Vide plura infra, P. IV, n. IV.

14. Abundat ætas nostra eruditis viris, in Germania & aliis in terris, qui Curas, Observationes, Annotationes ad Novum quoque testamentum certatim conferibunt: de quibus non est meum dicere. nemo enim eorum, quod sciam, aut codices veteres noviter collatos, cum a duobus Wolfianis supra laudatis discefferimus, adhuc dedit, aut textum ipsum emendandum suscepit. Quid vero Bentleji, quid anonymi Helvetii editionibus posthac futurum sit, dies docebit: illud optandum, ut ne supplementa certe pereant codicum Græcorum, eorum præsertim, quibus Erasmus Stephanusque usi fuerant, & Latinorum, quos parcius hæctenus excussos esse notavimus, & versionum ac patrum. Nam non poterunt ea non multum conferre ad genuinas lectiones etiam tardiori lectori magis magisque probandas. Multa Bentlejus, quæ genuinam lectionem antea impedissent, removit; multa, quæ eandem deinceps confirmarent, eruit: nec parum anonymus Helvetius hac in parte (nam nec de dogmatis, nec de variarum lectionum decisionibus loquimur,) navavit. Perpauca, opinor, loca sunt, quorum receptiorem lectionem, a me mutatam, illi non mutant; quæ ab omnibus quam severissime examinari velim: multa sunt, quorum receptiorem lectionem illi mutant, me non mutante; quæ ipsis quidem præstanda relinqui debent: non pauciora sunt, quæ & illis & mihi, unanimi consensu, mutanda censeantur. atque hic consensus, non sane ex composito initus, magnum potest præbere veritatis argumentum: eorum autem locorum, ubi discrepantia remanserit, examen seorsum eo fuerit expeditius. Vtinam interim loca ea, quæ *§ hoc & superiore* cumulavimus, in secunda hujus Apparatus parte evolvere & quam severissime excutere dignentur cum ceteri lectores, qui inde confestim poterunt dignoscere, quis eujusvis editionis obviæ quasi genius & color sit; tum ii scriptores, quorum observationes, alioqui orthodoxæ, hodie præ ceteris vigent. Desinent tandem industriæ doctrinæque suæ fructum sola defensione textus sui, id est, Elzeviriani, terminare: deprehendent, se lectiones in eo debiles, immo conjecturas atque errata, ex inani vel certe neque clara neque distincta plurimorum codicum suffragantium opinione, adhuc fuisse amplexos: & ab illis locis ad cetera progressi, auctoritate sua ad totam veritatem libere & generose investigandam & vindicandam invitabunt adducentque quam plurimos: eodemque tempore finistras subinde reprehensiones depellent a Lutheri versione, quæ cum Erasmo fere congruit, & interdum ad ceteriores recensiones Græcas, examinis ipsas egentes, examinatur: in summa, ut Novi testamenti Græci sincerissima lectio eadem aliquando revera sit, quæ receptissima, adjuvabunt.

§ XL.

Hac vero in parte, quanquam vix quidquam majori assiduitate in omni vita egi, tamen ut publice aliquid minimus ego conarer, nec opinato adductus sum; uti breviter ac modeste indicare necesse puto. A. MDCCXIII muneri monastico admotus Novum testamentum græcum interpretari studiosæ juventuti; & aliquanto post, observationes hermenevticas subinde nascentes, chartæ cœpi committere: ad quas amplificandas & perpoliendas venerandi Theologi, *Christophori Zelleri* p. m. auctoritas me exstimulavit. Interim varietas lectionis emphases sæpe & significationes aliquas aut abstulit aut obtulit: quarum crescente silva, ad ipsius contextus veni recensionem, locum adhuc esse existimans aliquid salutare navandi. Assenserunt amici: editiones contuli, earumque constitutionem didici: Millium versavi: codices corrogavi: ideam operis pridem in *Prodromo* N. T. adornandi, haud pridem in N. T. adornati *Notitia* dedi. (Vide infra P. IV, N. I & II.) Cui quidem ideæ, partibus subinde nonnullis emendatis, ipsum quam vere nunc respondeat opus, lectoris est existimare. De opere quidem ipso, Illustris Consistorii Wirtembergici & Venerandæ Facultatis Theologicæ Tubingensis censura comprobato, dixi nonnulla, & reliqua dicam.

Primum id egi, ut *varietatem* lectionis a Millio collectam, a Kustero auctam, undecunque partim cumularem, partim purgarem. Præter codices Græcos supra memoratos, Latinis quoque adjutus sum, duobus maxime illis, quos habet Bibliotheca Vffenbachiana universalis T. III. p. 71. quorum alterum *Trevirenses*, (v. gr. in Var. Matth. V. 22.) alterum *Colonienses*, ex indicibus in utroque repertis appellavi. *Charitinum* codicem, sive Wirtembergicum, Bibliotheca præbuit Ducalis Consilii Regiminis. *Reutlingensis*, quanquam ex Bibliotheca civitatis illius imperialis, antiquis abundante monumentis, peregre quidquam mitti, leges prohibent, tamen perbenigne missus est, concessu D. Io. Georgii *Begeri* IC. Sunt Biblia Latina, quæ scripsit olim *Felicitas de Ething*, litera longe compendiosissima, in membranis subtilissimis. Præterea ex *Ienensibus* aliquot & *Murensibus* & *Parisis* mss. Latinis excerpta insignium locorum per amicos sum nactus. Novissime accesserunt *Armenae* versionis & *Copticae* supplementa non contemnenda. nam cum Millius has versiones non ad totum N. T. contulisset, & quibusdam in lectionibus minus firme collatas dedisse eisdem videretur: ad Maturinum Veylliére La Croze, harum linguarum, in omni doctrinæ abundantia, peritissimum, haud paucorum locorum, de quibus inprimis percontari operæ pretium foret, delectum misi. morem gessit humanissimus senex, & lectiones eorum locorum Copticas, Armenas, ex manuscriptis editisque exemplaribus promte accurateque notavit, præcipuumque tali pacto Milliani operis farsit defectum. Quum ad finem tenderent operæ, Apocalypsin *Latinam* ex *Primasio*, *Ruperto* aliisque recognoscere perseveravi, lectionesque inveni consideratu dignas. Has seorsum ad exemplaria N. T. revocandas censui, delectuque locorum facto, memorabilia quædam sum nactus ex bibliothecis sat longe inter se remotis. *Reutlingensem* egomet evolendum accepi. Paulo ante, lectiones VII cod. mss. Lat.

Lat. *Lipsensium*, quorum tres Senatoria Bibliotheca, quatuor Academica Paulina suppeditavit, accurate sciteque exscriptas misit b. Christianus *Weifus*. Reliqua hic non enumerabo, undique conquisita.

II. Acervum hunc *ventilavi*, lectionesque variantes, quæ vel nil momenti a re, vel nil auctoritatis a vi codicum haberent, penes Millium potissimum jacere iussi.

III. Varietatum ceterarum, quæ non profus rejiciendæ viderentur, *delectum* feci: neque cum in marginem sub textu, sed in hunc separatum contuli locum.

IV. Incunti Matthæo, Marco &c. suos *seorsum* adjeci codices, & quidem secundum *duas classes* supra § VIII constitutas. unde quovis loco insigniore, deductis unius lectionis codicibus, eos poteris dignoscere, qui alteram lectionem aut certo habeant aut habere ferantur.

V. Ad varietates per singula *capita* extractas, codices adjeci, primum *editos*; deinde *manuscriptos*, & hos quidem ordine omnium commodissimo, ad classes illas referendo, alphabetico; postremo *patres* & *versiones*. ubi hunc *ordinem* inverto, id plerumque indicat, qua ferie varietas ab aliis videatur ad alios manasse.

VI. Vbi nomen *edd.* absolute ponimus, *Comp. Er. Beza* innuntur. ubi *alios* codices, numero præsertim adjecto, allegamus; eos innuimus fere manuscriptos, qui apud Millium Kufferumque occurrunt. Vbi numerus est *duplex*, duas is codicum classes distincte respicit. v. gr. Matth. VII. 14, *tredecim* (classis primæ) & *novem* alii (classis secundæ) notantur: Matth. VIII. 15, *bis undecim*.

VII. Codices *novissime* collati, sæpius citantur nominatim: idque non potuit non fieri in iis locis, ubi differentias minutiores subtilioresve, a Millio prætermittas, & tamen alibi, v. gr. in ed. *Comp.* obvias, nostri codices consensu suo confirmarunt. Ceteroqui non his codicibus saveo magis, quam ceteris: sed ceterorum nomina, si usu venit, aliunde possunt peti; horum autem excerpta non alibi exstant. Eodem autem modo demonstratur, Millium lectiones codd. suorum & dextre & fideliter produxisse.

VIII. *Causas*, cur lectionem aliquam probemus vel non probemus, & unde varietatem ortam censeamus, gravioribus in locis *uberius* exponimus: sæpe autem verbo, rotunde, categorice, ut ajunt, indicamus: quam indicii brevitatem nemo jure poterit, aut obscuritatis aut arrogantia accusare. nam libertatem sententiæ mutandæ ne mihi quidem ubique præcisam, nedum lectori ulli quicquam præscriptum cupio: quid autem sit nobis *alliteratio*, *rhythmus*, *compensatio*, *homocolepton*, *media leſio*, *parallelismus*, ex superioribus patet, neque quolibet loco repeti debuit. Atque has causas lector ad alia quoque loca transferre poterit, ubi eas reticemus. sæpe enim legitimæ sunt cogitatu, sed ad inexpertos absonæ dictu. Quaslibet varietates, ad tot

cautiones ab initio hujus Apparatus ad hunc usque locum deductas, exigere non vacabit multis: sed nos animo iisdem cautionibus munito carminasse omnia, idonei deprehendent iudices.

IX. Editionum celebrium *errores*, non a singulis typographis admittos, sed ab editoribus pluribus propagatos, identidem configo; non sane invidiæ causa, sed ne alii posthac eos incaute sequantur, nedum perperam defendant.

X. Ex hoc delectu *delectum* feci etiam breviorum, earum lectionum, quibus in *contextu*, quibus in *marginibus* locum dedi. illas in hac farragine *uno unco* clausi: has *duobus uncis* inclusi: ceteras *sine unco* posui. de hoc delectu agit præfatio. Cur autem quælibet lectio vel in *textu*, vel in *marginibus*, & in *marginibus* cum hac illave literula, vel in *notis demum*, vel ne in *notis* quidem a nobis posita sit; omnibus, qui eam ad hujus introductionis amissam revocaverint, perspicuum erit.

Nunc ad singulos libros, ad singula progredimur capita. qua in consideratione non multum succi quisquam postulaverit, sed textui per se succulentissimo ministrari meminert.

~ Obelus, *omissionem* notabit.

commutatio, per se patebit: & item *additio*.

¶ significat *eodem versu*.

In *marginibus textus* A. 1734 & 1753 editi, quem *marginem* in hac nova Apparatus editione Pars IV n. XIV totum repræsentat,

α innuit *marginis* lectionem, salvo etiam atque etiam *judicio meliore*, plane pro *genuina* habendam:

β eam, quæ per *codices firmior* sit lectione *textus*, nec tamen plane *certa*:

γ *aequalem* lectioni *textus*; interdum etiam talem, de qua *decisio* tota *lectoribus* relinquatur:

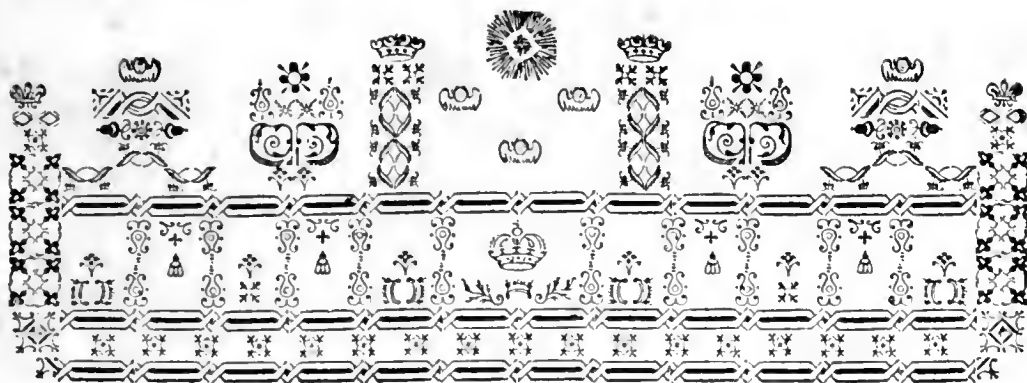
δ *minus firmam*:

ϵ *non probandam*, quamvis a nonnullis *probatam*.

A P P A R A T V S
C R I T I C I

P A R S S E C V N D A ,

Q V Æ P O T I O R A L O C A V A R I A N T I A
S I N G V L A T I M D I S C E R N I T .

M A T T H Æ V S.

Hunc habent

EDD. *Comp. Er. Steph. Bezae &c.*

MSS. CLASS. I. *Aug. 1. Bodl. 1. 2. 6. 7. Bu. Byz. Eph. Gchl. Gon. Hunt. 2. Laud. 2. 5. Lin. Magd. 1. M 1. Mosc. (mancus a c. V. 44 ad VI. 13. & a c. IX. 18 ad X. 11.) N. 1. Roe. 1. Seld. 1. 2. 3. Wheel. 1.*

CLASS. II. *Al. (truncatus enim est a c. I. 1 ad XXV. 6. quare pro eo tantisper codices Cant. Cypr. Med. alioſve, qui ſurrogandi viderentur, allegavimus:) Aug. 2. 3. 4. Barb. decem, Baſ. α (Millio B. 1,) β, γ, (de quibus mox,) Bodl. 3. 4. 5. Cam. Cant. Colb. 1. 2. 3. 4. 5. 8. Cov. 1 (qui primum ad c. XI. 16 citatur Millio,) Cypr. Gal. Go. Laud. 1. 4. L. (qui incipit in c. XVIII. 15.) Lipſ. Med. Mont. M. 2. Par. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. Per. Seld. 4. 5. Stap. (id eſt, lectio Græca apud Iac. Fabrum Stapulenſem,) Steph. γ. δ. ε. ζ. η. θ (nam α non niſi ter ad c. X & XII citatur,) Vien. Vſſ. 1. 2. Wheel. 3. Wo. 1. 2.*

VERSIONES, *Æth. Arab. Armen. Copt. Hebr. (apud Saubertum, in var. lect. Matth.) Goth. (ſere a cap. V ad XI.) Lat. Perſ. Ruſſica (apud Saubertum,) Sax. Syr.*

PATRES, *Origenes, Chryſoſtomus (cujus var. lect. ex mſ. locupletavit Saubertus,) & apud illum Auctor operis imperfecti, Theophylaſtus, Euthymius, Hilarius Pictavienſis, Hieronymus &c.*

De codd. *Basileensibus* seorsum est dicendum aliquid. Habet inclytæ illius academix bibliotheca bene multos codices ms. græcos N. T. quorum tribus Evangelistæ continentur. Ex his mihi, paucorum tantummodo, quæ selegeram, locorum excerpta petenti (*ne quis perpetuam collationem hinc requirat*) eximias quasdam Matthæi primorumque Marci capitum lectiones impertiit cel. Theologus, I. C. Iselius, plura paratus humanissime impertire, nisi egomet justis de causis recusavillem: cujus me modestiæ eo minus pœnitet, quod postea Basileensium codicum lectiones in Prolegomenis N. T. Wetstenianis promissæ sunt, quarum tantisper gustus per nos, adhibito etiam specimine annotationum Wetstenianarum, præbetur. Ac ne quid confusionis oboriatur, notæ codicum sic se habent:

In pluteis ac forulis ipsius bibliothecæ:	in Proleg. Wetsten.	in Annotationibus nostris:
B. VI. 21.	Class. II. num. I.	Baf. α.
B. VI. 25.	Class. IV. sect. III. num. II.	Baf. β.
B. VI. 27.	Class. IV. sect. III. num. I.	Baf. γ.

Malui enim *Baf. α. β. γ.* quam *1. 2. 3.* appellare, partim ut internosci possent, quæ ex *Baf. 1.* eodemque *Baf. α* Battierius Millio, Iselius mihi misit, partim ut *Baf. β. γ* distinguerentur a *Baf. 2. 3.* qui Millio ad Acta & Epistolas pertinent. Præcipue *Baf. γ.* in Evangelistis duntaxat (nam etiam Acta & Epistolas habet,) a sinceritate commendatur: & vetustate sua, quam in seculum X conferunt proleg. *Wetsteniana*, longiore intervallo anteponitur codici *Baf. β.* quam codici *Baf. α* postponitur.

C A P V T I.

Verf. 1 seqq. Βίβλος κτλ.) *Non apparet, ullum Hebraicum Matthæi codicem habuisse genealogiam, vel omnino duo capita prima. Citat tamen ea Celsus, Irenæus, Tertullianus. Wilh. Wall Not. crit. in N. T. Anglice editæ, p. 6. coll. præf. p. 12 seqq.*

1 χριστοῦ Habent *edd. mss. versiones, Iren. &c. - Æth.*

¶ δαυιδ) *Comp. per υ, ut εῦα, υνεὺ, λεὺ* scribitur. Adde *versiones & LXX int. edit. Grab. δᾶδ mss. sæpissime: interdum tamen δαυιδ plene:* unde *δαβιδ Er. & al. edd.* Porro recentiores nomina substantiva, propria & appellativa, divina & quævis alia, sæpenumero *majuscula prima litera* exprimere instituerunt: sed nos veterum, Hebræorum, Græcorum &c. primarumque adeo editionum exemplo, eleganti literarum æqualitati operam dedimus. tantum *majusculas fieri litteras* curavimus, ubi periocha incipit, ubi loquens aliquis inducitur, ubi Hebraico קריב Κύριος Græcum respondet, vel
ubi

ubi alia ratio idonea id ferre videbatur. *Talia minutiora semel attingimus. quare venia his dabitur imitiis.* ¶ ἀβραάμ) ἀβραάμ primum, deinde αβρααμ placuit *Erasmio*: *Stephano* primum ἀβρααμ, deinde αβρααμ. Linguae quidem solent nomina peregrina ad vernaculum flectere sonum, ut Graeci ἰουδαίημ, ἱεραμίας, ἱεριχῶ, ad ἱερός: ἕβερ cum derivatis ad ἑβρος amnis nomen: ἡλίας ad ἡλιος: σωτάννα, pro σουτάννα, ad σῶσαι τῶν κειθῶν ad κείθος: ἀλληλούϊα, per η pro ε, ex ἀλλήλων. Vid. *Hilleri Onom.* p. 697. 699. 715. Hæ causæ, apostolorum æque, ac citeriorum librariorum tempore valuerunt. Recentiora tamen videntur, pro ἐπιλιξ, φιληξ, ad φιλος & ἰκῶ flexum: & pro βηθσαζή, βηθσφαζή, ad σφαζή ἀβραάμ ad ἀβρός. certe *Abraham* scribunt *Goth. Lat. &c.* nec dubium est, quin veteres interpretes pronunciationem Græcam fuerint secuti.

- 3 τὸν post καὶ) ~ *Mosc.* ¶ ζαρὰ) ζαρὰ *Aug. 1.* Variant valde eodd. in accenti-
bus nominum peregrinorum. ¶ ἐτρωμ κτλ.) Sequimur distinctiones
Ruth IV. 18 seqq.
- 4 ἀνωαδὰβ) ἀνωαδὰμ *Aug. 4. Byz. Gehl. & alii.* ¶ ραατσῶν) ραατσῶν *Seld. 5.*
& alii, *Lat. mss. Sax.*
- 6 (~ ὁ βασιλεὺς) *Eph. Arab. in Polygl. Copt. Latinus Cod. S. Germani, Au-*
gustinus, Opus imperf., Pers. Syr. Librarii, ut in versibus præcedentibus, ita
hic, post δὲ statim arripuere ἡ ἐνστει. ¶ σολομῶνα) *ed. primæ & mss.* unde *Sal-*
omonem habet *Lat.* Et sic aliis locis. *σολομῶντα Steph. ed. 3.* cum paucis
mss. Ex dialecto Alexandrina. ceteroqui raro aut nusquam nomen Hebrai-
cum ad participialem Græcorum formam flectitur: sed βαβυλωνίος, σιδῶνος,
σιμωνος, sine τ scribitur.
- 10 μανασσῆ) μανασσῆν *Aug. 1. & alii.* ut *μωσῆν.*
- 11 ~ ἰωακείμ· ἰωακείμ δὲ ἐγέννησε τὸν) *edd. Aug. 1. 4. Bas. a. Byz. &c. ver-*
siones, Porphyrius, Chryf. Epiphani. Enthym. Hieron. Augustin. Victor Capua-
nus. (ἰωακείμ· ἰωακείμ δὲ ἐγέννησε τὸν) *Colinaei ed., Barb. 2. Bas. β γ.*
Bodl. 6. 7. Gen. manu prima, Lin. Mont. Par. 2. 4. 5. Per. Seld. 2. cod.
Neapolitanus apud *Montefalconium*, & eod. alii tempore *Hieronimi.* &
hanc lectionem ex vetusto archetypo Græco tuctur *Stapuleusis. ἰακείμ ἰακείμ*
δὲ ἐγέννησε τὸν Bu. Eph. Steph. d. (vix etiam alii in *Beza & Wechel. no-*
tis,) *Catenæ* græcæ margo apud *Petavium.* Sic edidit *H. Stephanus*: *E.*
Schmidius incisum quoque illud, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν, mox post τὸν ἰω-
ακείμ posuit: ponit sic etiam *Timotheus Philadelphus*, (id est, *D. Io. Kaifē-*
rus,) in nova translatione Germanica *N. T.* Vid. *Gnom.* ¶ α-
τοικισ(ας) In huiusmodi compositis, ubi præpositio vocalem amittit, consonans
non præcedenti vocali, sed subsequenti jungitur, ex natura compositionis, &
ex more veterum; qui etiam scripsere κα-τ' ὄν, ἠ-σηλθε sed id nonnullis
insolentius videri sensimus. promissa hæc sunt.

- 12 ἰεχονίας) ἰεχονίας ἐγέννησε τὸν ἰεχονίαν· ἰεχονίας δὲ Epiphanius.
- 13 τὸν ἑλιακαίμ) *Abner*; *Abner genuit* præmittit *Hebr.* edition. Tilian. τὸν ἑλιακίμ *Er. Mosc.* & al. Terminatio nominum Hebraicorum fere promiscue in *ει* & *ι*, in *ειμ* & *ιμ* scribitur.
- 18 ἰησοῦ) *edd. mss.* &c. E Lectionariis repetunt Erasmus & Millius. (-) *mss.* *Gr.* in rubrica duntaxat huic periochæ adjecta; cui rubricæ respondet Appendix prima Dioptræ *Philippi Solitarii*: *Lat. Cant.* (latine, nam Græce mancus est:) *Sax. Irenæus*, cujus hæc sunt verba, crisi nostræ hîc ineunti non parum gravitatis afferentia: *Poterat dicere Matthæus*, Iesu vero generatio sic erat: *sed providens SPIRITUS SANCTUS depravatores, & præmuniens contra fraudulentiam eorum per Matthæum AIT*, Christi autem generatio sic erat. lib. III. cap. 18. Accedunt Commentarii in *Evang. Theophilo* adscripti, *Chrysológus*, *Vigilius*, *Theophyl. Lutherus*. Conf. var. Rom. XVI. 18. Etenim Græce ἰησοῦς ὁ χριστός dicitur: ὁ ἰησοῦς χριστός nusquam dicitur, nisi in locis variatis, *Act.* VIII. 12. 37. *Hebr.* X. 10. 1 *Ioh.* IV. 3. *Ap.* XII. 17. Hac lectione antiquissima respicit textus versum 17. & *Messiae* adventus, per tot generationes expectatus, exserte demonstratur. Sic quoque ἐγεννήθη *genitus est*, & γέννησις, *generatio* h. l. inter se respiciunt. Vtrique respectui inservit particula δὲ *autem*. Sic nomen *Iesu* c. II. 1. repetitur ex cap. I. vers. ult. Postea Græci plerique addiderunt, ἰησοῦ quo pacto versum 1. vel 16. respiceret oratio, minore vi. Vid. *Gnom.* ¶ γέννησις) *edd. mss.* Refertur ad ἐγεννήθη v. 16. γένεσις *Maximus*, dialogo III de Trin. contra *Maced.* inter opera *Athanasii*, disertè. Adduntur *Bas. γ. Par. 9. Euseb.* in specimine ed. *Wetstenianæ*, cujus textus sic habet.
- 19 παραδειγματίσαι) *edd. mss. Valla, Stap. &c. δε.γματίσαι Barb. 1. Bas. γ. Orig. & Euseb.* ut docet Scholion in tribus codd. *Coislinianis*, in ed. *Wetsten.* quæ hoc in textum admisit. Sæpe librarii festinantes, omiſsa præpositione, verbum simplex dederunt: & hoc loco accedit alliteratio ad δίκαιος.
- 20 ἰδοὺ) ἰδοὺ, *Beza.* Sed nos nimiam *commatum* copiam tum introductam erasimus, & interpunctionem ad codicum editionumque veterum fluidam, nec tamen non distinctam, simplicitatem, anagnostis utilem, restitimus, eoque ipso ad accentus rediimus hebraicos, qui ante vocativum, & in media epizeuxi, & ante מִן & ante ἀμὴν, item post verba illa, quibus δεῦρο, ὑπαγε, ipsumque ἰδοὺ respondent, conjunctivi esse solent, & in allegatis V. T. regulam commodissimam præbent. ¶ (ἀντῶ &c. jota non subscripto) Vid. *I. D. Majoris* Ep. quæ cum *D. Zeltneri* Diss. de Hora crucifixionis est recusa. Speciatim de infinitivis in *αν* & de *καγα* similibusque vid. *Anonym.* apud *Viger.* de *Idiot. Gr.* p. 158. 406 l. edit. *Lederlin.* de ἦρα, *E. Schmid.* ad *N. T.* f. 252. denique ἀκλιτον v. gr. βηθαβαρᾶ, κανᾶ, etiam in dativo est

est ἀκλιτον. Ceteroqui in augmento, in crasi, in dativo, in subjunctivo, jota subscriptum reliquimus. ¶ μαριάμ) μαρίαν *Bas. γ.* & inde ed. *Wetsten.* Alibi Matthæus hoc nomen Græce declinat: sed hoc loco Hebraicum angeli sermonem imitatur.

- 21 αὐτῆ) Etiam αὐτῆ cum spiritu leni est *reciprocum*; quod cum mss. retinet *ferre Erasmus*, sed ceteri editores in αὐτῆ mutare amant. atqui particula ἀπ', ἐπ', ὑπ', κατ', μετ', αὐτῆ reciproco subsequente, aspiratam pro tenui, apud alios quidem scriptores nonnunquam habent, sed in codd. N. T. non habent. *Matth. III. 16. Marc. V. 33. 40. Luc. XIX. 27. Ioh. XVIII. 4. Act. XIV. 27. Hebr. VI. 7.* nam αὐτῆ ex αὐτῆ contractum est; sed αὐτῆ, etiam *reciprocum*, ex αὐτός (*Gal. II. 9.*) deductum.
- 22 τῆ prius) — *Bas. γ. Cant. Par. 9.* & inde ed. *Wetsten.* ¶ δια) *codd.*, *Iren. &c. διὰ ἡσαίου Armen. Cant. cod. Leonis X. Iren.* alio loco, nec non *Perf. ¶ λέγοντος*) — *Lin. Arab. Armen. Lat. (in ms. Colon.) Perf. Sax. Syr.*
- 23 ἔξει) λήψεται *Mont. Iren. & al. Ex LXX Vatican. ¶ καλέσκει) καλέσεις Eusebius*, nec non *Epiphanius: Cant. Beza. Ex v. 21, vel ex Iesaja.*
- 24 διεγερθεῖς) ἐγερθεῖς *Bas. γ. Par. 9. Epiphanius*, & inde ed. *Wetsten. Ex c. II. 14. 21.*
- 25 αὐτῆς τὸν πρωτότοκον) — *Barb. 1. Copt. Lat. olim.* Nam *Helvidius*, & libro contra eum ineunte *Hieronymus*, postquam super Matthæi verbis, quæ persæpe ibi sic referuntur, *donec peperit filium &c.* multa disputarunt, novum continuo argumentum ex *primogeniti* appellatione desumptum, unice ex *Luc. II. 7* repetunt. Et quidem clausula ex *Luca* ad *Matthæum* traducta videtur. Si *Barb. 1. Copt.* ex Græcis codd. hanc lectionem hanferunt, magnum inde pondus habent: sin autem ex *Lat.* eam acceperunt, sinceram *Latini* interpretis vetustissimi lectionem valde corroborant. Nonnullis in locis aliter atque antea incedit *Crisis* nostra: neque tamen inconstantiae quisquam mihi dicam scripserit. Non enim ad ea, quæ pristino usu invaluerant, me recipio; quod tamen ipsum, si veritas jubet, non refugio: sed in iis, quæ obruta fuerant, e situ suo educendis paulatim progredior.

M A T T H.

C A P. II.

- 1 δὲ) — *Aug. 4. Byz. Per.* Ineunte pericopa. ergo habet *Lat. ¶ τῆς ἰουδαίας*) *Judæ* fecit *Hieronymus*, etiam versu 5. ex *Hebraico.*
- 3 ἡρώδης ὁ βασιλεὺς) ὁ βασιλεὺς ἡρώδης *Bas. γ. Cant. Eusebius*, & inde ed. *Wetsten.*

- 4 παρ' αὐτῶν) ~ Bodl. 6. Cant. Laud. 5. Lin. Sax.
- 6 μηδαμῶς) non reddit Tertull. & alii, & inde Cant. ¶ γάρ) edd. &c. μοι Basf. β. (γάρ μοι) Er. Barb. 1. Bodl. apud Fellum, Cypr. Hunt. 2. Ex Micha. LXX ex Hebr. habent, ἐκ σὲ μοι ἐξελεύσεται. idque sequitur cod. Basf. β. Er. ed. 1. Ald. Vid. Gnom.
- 8 (ἐξετάσατε ἀκριβῶς) Basf. γ. Cant. Par. 9. pluresve, Vallus annot. Eusebius, Copt. Lat. & inde ed. Wetsten. Adde Bodlejanum illum, in quo ἀκριβῶς deesse notatur Waltono. Alii ἀκριβῶς ἐξετάσατε. Nullius momenti varietas, præsertim in Herodis sermone. Talia transiliemus.
- 9 ἔσθ) ἐσάθη Cant. Par. 9. Orig. Euseb. & inde ed. Wetsten.
- 11 εἶδον) Comp. Aug. 1. 2. 4. Basf. α. β. manu prima, γ. Byz. Gehl. Mosc. Steph. omnes, Vien., reliqui omnes classis primæ, & ex secunda plus viginti, vel Barberinianis decem additis, plus triginta; Æth. Arab. Copt. Perf. Syr. Orig. Euseb. Chrysof. Elias Cretenfis & alii, Opus imperf. Iuuenius, Leo Serm. IV in Epiph. sæpe; & probant hanc lectionem Millius, Pfaffius, nec non Calovius, Simonius, a Maffricht, Rumpæus. (εὗρον) Lat. (qui etiam Luc. 24, 24 εἶδον invenerunt,) Er. & inde al. edd. Hac periocha carent Al. Aug. 3. Colb. 3. 5. Laud. 1. L. Par. 6. Wo. 1. 2. Goth. vel etiam Bodl. 3. Cov. 1. Gal. Superfunt Colb. 1. 2. 4. Par. 7. 9. Per. haud scio an probe collati. Vid. Gnom. ¶ εἶδον τὸ παιδίον) εὗρον τὸ βρέφος Epiphanius. ex Luc. II. 12. 16.
- 13 ἀπολέσαι) ἀποκτεῖναι Steph. 5. Orig. Rav. Æth. apud Saubertum.
- 17 ἱερεῖς τῆ προφίτι) κυρίε δια ἱερεῖς Cant. ¶ ἱερεῖς) ~ Lat. in ms. Colon.
- 18 (~ θρῆνος καὶ) Æth. Arab. Copt. Lat. (& inde Barb. 1. vel etiam Cypr. & Colbert. n. 2467.) Perf. Syr. ex inopia synonymorum; Hieron. nescio an Iustinus martyr. Existat non solum apud LXX, sed etiam in Hebræo. (Inopia synonymorum laborasse interpretes suspicabar, qui θρῆνος καὶ prætermisissent: sed non minori jure dicere possis, Græcos librarios, non perpenfa vi adjectivi πολὺς, quod LXX hoc loco non habent, ex LXX θρῆνος καὶ adjecisse. Vide Gnom.) ¶ καὶ ante ἐκ) ~ Lat. in ms. Colon.
- 22 ἐπὶ) ~ Byz. & alii, Euseb. ¶ ἐκεί) ἐκίσε Cant. Gon. Go. apud Walton.
- 23 ναζαρέτ) ναζαρέθ Er. & al. edd. Aug. 4. Basf. α. β. Cypr. & aliquot alii. Et sic alibi. ναζαράθ Basf. γ. ¶ finale nominum propriorum persæpe est θ apud LXX, sed ἐλισαβέτ per τ scribit Lucas, quod nomen quum Latinus scribit Elisabeth; Nazareth ejusdem nil pro ναζαρέθ valet. sic quoque γεννηταρῆς Gennezareth. ¶ τῶν προφητῶν) τῆ προφίτι Lat. in ms. Col. & al.

C A P. III.

- 1 δὲ) — *Aug. 2. Mosc. & alii, Lat. in cod. Corbejenſi & S. Germani, Cant. Sax. Augl. Incunte periocha.*
- 3 ἡταιρία) al. ἡταιρι. neque hoc nomen ab ἦ incipit. ſed Græci omnia vocabula ab ησ incipientia, niſi ſit interdum η ex augmento ortum, cum ſpiritu aſpero proferunt. itaque etiam ἡσαν ſcripſerunt. ¶ ἐν τῇ ἐρήμῳ), ἐν τῇ ἐρημῳ Tremell. ex accent. Hebr. & alii. ſed vid. *Guom.*
- 5 ἱεροσόλυμα) πᾶσα ἱεροσόλυμα *Bodl. un. Cant. apud Fellum, Æth. ¶ ἢ prius)* — *Comp. Aug. 2. 4.*
- 8 καρπὸν ἄξιον) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Gehl. Mosc. Par. omnes, Steph. omnes, Vien. & viginti ſex alii, præter Barberinianos; Æth. Arab. Copt. Lat. Perf. Iren. Origenes (de quo tamen vid. Whitby f. 37. & ruruſum Grab. ad Iren. fol. 212. Archelaus. (καρπὸς ἀξίος) Er. & al. edd. &c. Baſilius, Chryſ. Cyrillus Al. Theophyl. Syr. c. Luca. Vid. Guom. Hac periocha carent Al. Aug. 3. Colb. 3. 5. Laud. 1. L. Wo. 1. 2. vel etiam Cov. 1. Superſunt pro Er. ex claſſe I, Bodl. 7. Hunt. 2. Lin. Magd. Roe. ex claſſe II, pauſa Gal. & decem aliorum.*
- 9 ἐξ) *edd. mſſ. Iren. &c. καὶ ἐκ Beza cum paucis.*
- 11 (— καὶ πύρι) *Comp. Aug. 1. 2 Barb. ſeptem, Baſ. 1. Bodl. 1. 2. 4. 5. 6 Colb. 1. Em. Gehl. Gon. Go. Laud. 2. 5. Lin. Magd. M. 1. Mosc. Par. 1. 3. 8. Roe. Seld. 2. 3. 5. Steph. 7. 8. ε. ζ. Wheel. 1. 3. Euthym. Theophyl. Abraſum in Vien. & nonnullis apud Er. Citra hæc verba ſinierunt Græci, v. gr. in Aug. 4, lectionem eccleſiaſticam, ne triſtis eſſet clauſula. Simili euphemifimo & ludæi poſt ultimum eumque ſeverum Ieſajæ, Malachæ, Threnorum & Koheleth verſum, reſcribere penultimum ſolent: & Græci nonnulli poſt ultimum Malachæ verſum ponunt antepenultimum. Etiam in Byz. τέλος primum poſt hæc verba, deinde, his erafis, ante, notatum eſt. Inde de tot codd. Gr. demta, quos non vetuſtiſſimos eſſe, hic locus oſtendit. Habent verſiones, quarum hic pondus maximum, Origenes, Athanaſius, Baſilius, Cyrillus Al. Cyprian. commentariiſque Theophilo & Chryſoſtomo adſcripti, Chryſoſtomus, Hieron. multique patres alii. Hiant Al. Aug. 3. Colb. 3. 5. Laud. 1. L. Wo. 1. 2. vel etiam Bodl. 3. Cov. 1. Laud. 4. Seld. 4. unde lectionem καὶ πύρι defendunt etiam, ex claſſe I, Bodl. 7. Bu. Eph. Gehl. Hunt. 2. N. 1. Seld. 1. & ex claſſe II, Barb. tres, Cant. Latine, (nam Græce mancus eſt,) Colb. 2. 4. Cypr. Gehl. Lipſ. Med. Mont. M. 2. Par. 2. 4. 5. 6. 7. 9. Per. Vſſ. 1. Adde Nubianos & Iabeanos apud Brocardum monachum, in deſcript. Hieroſ. in capite, Qui homines terram ſanctam inhabitent. Præclare ſcriptor Programmatif Gatingenſis Pentecoſtalis A. 1744 lectionem καὶ πύρι vindicat. Et-*
cunim

enim ubi soli Græci codices quamlibet multi in lectione aliqua conspirant, ut h. l. ii, qui καὶ πρὸς omittunt: ibi prævalent alii, qui consensu versio- num & patrum stipati sunt, ut h. l. ii, qui καὶ πρὸς habent. Idem *rationes, cur omissæ vel deletæ sint hæc voces in nonnullis ms. codicibus*, expendit: cau- sam autem communem allegat, ac probabilem eorum rationem censet, qui rem ex conciliandi studio derivent, quia Marcus & Iohannes hisce vocibus careant. Librarii, qui Matthæum, iidem Lucam descripserunt: atque apud Lucam ii καὶ πρὸς constanter exhibent. Quare in Matthæo propriam quandam eos ra- tionem secutos fuisse existimes. Atque hanc ego cum Millio causam alle- gavi, quod periocha ecclesiastica in illis verbis, αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ, terminata, ejusque τέλος ante verba, καὶ πρὸς, in Mss. notatum fuisset: inde porro librarios illud, καὶ πρὸς, facile omisisse. Apud Lucam periocha publice lecta non versu 16 capitis III in καὶ πρὸς, sed ver- su 18 finiebatur. Liberum tali in re cuiusvis manet iudicium. Vide *Bekr. Zeugnis* Sect. II § 19. Adde *Gnom.* ad h. l.

- 12 ἀλώνα) ἀλώνα *Er.* ¶ αὐτῆ εἰς τὴν ἀποθήκην) *edd. &c. Latini multi.* Vn- de εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτῆ, *M. 1. Seld. 1. Steph. 5. n. θ. Pers. Syr.* Facilioris constructionis causa, uti cap. XIII. 30. αὐτῆ, utroque loco, *Laud. 5. N. 1. Æth. Sax.* (αὐτῆ, neutro loco) *Bodl. 6. Gon. Lin. Par. 6. Seld. 2. Iustinus, Irenæus* tribus locis, *Armen.* Variant inter se *Latini* codd. Vide *Gnom.*
- 13 ἐπὶ) εἰς *Comp. Chryf. Lat.*
- 14 ὑπὸ σε) sic scribendum, (ut ὑπὸ ἐμῶ,) non, ut apud nonnullos, ὑπὸ σε & tamen alibi πρὸς σε, non πρὸς σέ, ut hic mox πρὸς με, non πρὸς μέ. nam με, μοι, με semper est enclitica: ἐμῶ, ἐμοί, ἐμὲ nunquam: σε, σοί, σέ autem partim cum ἐμῶ, partim cum με congruit. confer *Devar.* de Partic. gr. in Ἐμοί.
- 15 ἡμῶν,) *Er. & Camerar.* annot. ex *Gaza.* sed comma omittunt ceteri.
- 16 ὁ ἰσθῆς) - *Lat.* multi apud Stephanum, Hentenium & Millium. ¶ εὐθύς - *Lat.* aliqui, *Pers.* ¶ αὐτὸν) καὶ εὐθύς περιέλαμψε τὸν τόπον ὡς μέγα addit *Evangelium* secundum *Hebræos* apud *Eriphanium*; *Liturgia Syrorum*; *Praedicatio Petri*, teste tr. de bapt. hæc. apud *Cyprian.* In pervetusto *cod. S. Germani* exstant hæc, *Et cum baptizaretur Iesus, lumen magnum fulgebat de aqua, ita ut timerent omnes, qui congregati erant. Et baptizato Iesu con- festim &c.* Confertur huc a Millio *Iustinus Martyr* historiam hanc ad Apo- stolos, vel potius ad *Evangelium* secundum *Hebr.* referens, & hic *Iuveni- cius* ad *Init. Ev. Ioh.* p. 400. Marco quidem picturam Baptismi Iesu, candidis e cælo & nube radiis in hujus caput porrectis, præfigit *Byz.*

C A P. I V.

- 7 ,πάλιw) πάλιν , *Comp. Latinae* edd. quædam, *Armen.*
- 9 πάντα σοι) Sic *codd.* plerique, &, quod ad accentus attinet, *E. Schmidius.* Sic alibi, ἐσί με, ἀνδρά σα κτλ. vid. *Herodian.* de enclit. σοὶ πάντα *Er. Basf. γ.*
- 10 (ὀπίσω με) *Comp. Er.* ed. 1. *Valla, Aug. 1. 2. 4. Byz. Gehl. Vien. & quadraginta tres alii*, præter *Barberinianos*; *Æth. Perf. Iustinus M. Athanas.* non semel, *Theophyl. Archelaus* in disp. cum Man. apud *Hippol.* ed. *Fabr.* Vol. 2. f. 169. *Augustin. Bodl.* un. apud *Fellum, Maximus.* Ex c. XVI. 23. A textu stant *Lat. Syr. Arab.* in polygl. *Orig. Chrysof.* (nam uncis includit commentarius,) *Euthym. Iuencus, Ambros. Hilar. Hieron.* vel etiam *Lin. &*, ex classe II, *Basf. 1. Colb. 1. 2. 4. Cypr. Lips. Med. M. 2. Par. 6. 7. 9. Steph. ε.* Nam hiant *Al. Aug. 3. Colb. 3. 5. Laud. 1. L. Wo. 1. 2.* vel etiam *Bodl. 3. Cov. 1. Seld. 4.* Vid. *Gnom.*
- 12 (- ὁ ἰσοῦς) *Aug. 1. Cant. Colb. 8. Mont.* pluresve, *Æth. Copt. Augustin.* Additum initio pericopæ. Vid. *Gnom.*
- 13 καπερναῦw) καζαρναῦw *Arab. Copt. Lat. (& ex eo Cant.) Perf. Sax. Syr.* Et sic alibi, etiam *Goth.* Unde *καπαρναῦw* *Caparnaum* scribit *Camerarius.*
- 16 καθήμενος) *edd., mss., versiones,* etiam *Armen. Copt. Sax. &c. Tertull.* Facillime hoc potuit arripi e seq. (πορευόμενος) *Lat.* ante Hieronymum. nam *Hieronymus* in comm. in Iesâ, IX. καθήμενος præfert, & tamen in Matthæo reliquit πορευόμενος, & sic etiam *Lat.* in edd. vet. & in mss. (neque improbat margo *Lovan.*) item *Harmon. Ev. Victoris Capuani, Ambrosius Ansbertus, Nic. de Lyra, Antoninus Flor. Cajetanus, & LXX.* & ipse textus *Hebr.* Id defendit *Iansenius* in *Concord. evang. f. 154.* neque abnuit *Drusus* in *Parall. Casaubonus & E. Schmidius* in *Notis.* Vid. *Gnom.*
- 18 - ὁ ἰσοῦς) *Comp. & al. edd. Aug. 1. 2. Byz. Cant. Gehl. Mosc. & noveni alii* ex utraque classe, quamlibet vacuo *Stephani* margine, *Æth. Arab.* in polygl. *Copt. Lat.* in mss. *Reutlingensi & Trevirensi, Perf. Russ. Syr. (ὁ ἰσοῦς)* *Er. & al.* Initio pericopes.
- 20 (- ἐυθέως) *Cypr. Gon. Seld. 1. Steph. δ. ε. θ.* Opus imperfectum, *Chrysof.* in textu, *Basilus Sel. Druthmarus.* Legit & non legit *Origenes.* *Marci* est *Millio.* Post *αφεντες* id habet *Er.* Vid. *Gnom.*
- 23 ὁ ἰσοῦς) - *Laud. 4.*
- 24 καὶ δαιμονιζόμενας) - *Mont. Par. 2. 5. Theophyl.* Ex rhythmo: unde etiam καὶ σεληνιαζόμενας omittit *Colb. 4. δαιμονιζόμενας, καὶ* omisso, *Eusebius.*

C A P. V.

4. 5 (μακάριοι οἱ πραεῖς κτλ. μακάριοι οἱ πενθῆντες κτλ.) *Lat.*, etiam apud *Hieronymum*, *Hilarius*, *Ambrosius* in *Luc. VI* confiderate, *Primasf.* in *Ap. V & VII. Cant.* græce & latine. sed cum Græcis congruunt *Sax. Leo.* Vitroque modo *Chromatius*. Vid. *Gnom.*
- 18 γὰρ) — in *Colb. 4.* & paucis, puto, aliis, & in *Æth. Arab.* ¶ νόμος) νόμος καὶ τῶν προφητῶν *Iren. Armen. Mont. Par. 7.* Ex v. 17.
- 20 ὑμῶν ἢ διχ.) *Er. Aug. 2. Bas. a. β. Byz. Gehl.* pluresve, *Goth. ἢ διχ. ὑμῶν* edd. al. Vid. *Gnom.*
- 22 ἐκῆ) Habent edd., *Aug. 1. 2. 4. Byz. Cant. &c. Valla, Stap. Armen. Copt. Goth. Lat.* aliquanto ante *Hieronymum*, etiam apud *Irenæum* ter, *Rassf. Syr. Arabs Erpen. Constitutiones apost.*, Auctor *ep. ad Zenan & Serenum* apud *Iustinum*, clarissime; *Eusebius, Chrysof. Cyrillus Al.; Theodoritus, Greg. Nyff. Isidorus Pelus. Opus imperf. Euthymius, Theophyl. Confessio eccl. or. p. 311.* ed. *Lipf. Cyprianus, Calaritan. Hilar. Philastrius.* Atqui etiam qui non sine causa irascitur, peccat. c. XVIII. 21 seqq. *Col. III. 13.* & hanc limitationem ἐκῆ, vel ne ira quidem, vel etiam dictio ῥακκ & μωρεῖ requirit. (—) *Bodl. 7.* & vera exemplaria apud *Hieronymum, Æth. Arab.* in polygl. *Angl. Hebr. Lat. Sax. Barb. 1.* &, idem fortasse, *Vaticanus*, (ex *Lat.*) *Ptolemaeus, Iustinus* in *Apol.*, *Orig. Tertullian. Iuvenus, Augustinus* in ipsis *Retract.* (eoque teste codices *Græci*) *Chromatius, Cassianus, Ansbertus* in *Ap.* vel etiam *Irenæus* l. 4. c. 27. Atque ita *Lutherus*: fortasse quia temere in *Erasmi* versione (hanc enim aliquando imitatur,) alio charactere expressum, & in annotationibus ejus (quas vide,) improbatum vidit. Legit & non legit *Basilius*. Vid. *Gnom.* ¶ εἰς τὴν γενεάν) *icheune*, pro *geneate*, habet *mf. Lat. Trevir. passim*: id quod *Francogallum*, eumque perantiquum, videtur prodere librarium.
- 23 καὶ ἐκεῖ) *Comp. Er. Aug. 1. 2. Bas. a. β. γ. Gehl. Mosc.* vel plures, *Chrysof. καὶ κεῖ Steph. ed.*
- 24 διαλλάγηθι) καταλλάγηθι *Cant.*
- 26 ἀν) ὅυ *Aug. 2. Byz. Gehl.* (qui c. XIV. 22. pro ὅυ, ἀν compensat,) *Par. 1. 4.* Ex v. 25.
- 27 — τοῖς ἀρχαίοις) *Comp. Aug. 1. 2. Barb. novem, Bas. a. β.* manu prima, *γ. Colb. 1. 2. 4.* & tres alii *Colbertini*, *Gehl. Steph. quinque, Vien.*, *septendecim* e classe I, & *duodecim* e classe II. *Æth. Arabs* in polygl., *Copt. Goth. Syr. Orig. Euthym. Iuven. Hilar.* nec non *Iren. 1. 4. c. 27.* nam ponit quidem, sed vicissim versu 21, quippe quem postea allegat, omittit. In *Byz.* scribi ceptum, scienter crasum. (τοῖς ἀρχαίοις) *Er. Aug. 4.* & alii, *Chryf. homilia*

homilia ineunte, *Cyrillus Al. Theodoritus, Theophyl. Arab. Erpen. Lat. aliqui, Rufinus, Russ. Sax. nec non Pers.* Ex v. 21 additum conlet Millius & alii, ineunte præsertim pericopa. Vid. *Gnom.*

28 αὐτῆς) αὐτὴν *Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Mosc.* cum multis : ex alliteratione ad seq.

31 δὲ) - *Aug. 1. Byz. & aliquot alii, Arab. Syr. τοῖς ἀρχαίοις Aug. 4, ineunte pericopa.*

32 ὃς ἀν' ἀπολύτη) πᾶς ὁ ἀπολύων *Cypr. & al. E Luca. ¶ μοιχᾶται) μοιχεύθηται Theophilus Ant. Orig. Chryf. Theodorit. Cant. Colb. 8. Par. 6. ¶ καὶ ὃς usque μοιχᾶται) - codd. nonnulli græci & lat. apud Augustinum, Cant. Emm. apud Walton.*

36 ἢ μελ. ποιῆται) ποιῆσαι μέλαιναν *Steph. n. Pers.*

38 καὶ) - *Lat. in mf. Char. Col. & multis aliis.*

39 δεξιᾶν) - *Arab. Lat. olim aliqui, Cant. Opus imperfectum. ¶ σὲ) - Aug. 1. 4. Byz. & alii, Lat. aliqui. Facile ante σιαγόνα excidit, collato Luca.*

41 δύο) ἔτι ἄλλα δύο *Lat. multi, & inde Iren. Cant.*

44 (- ἔν. usq. μισ. ὑμᾶς) *Iren. Orig. Theophilus Antioch. Cyprian. Augustin. & al. Prius comma - cod. Colbert. apud Simon. Par. 4. Isidorus in Catena Aug. 5. & Lat. sed alterum - N. 1. Athenag. Apol. p. 89. Ordo Lucæ, ne inde repetas, alius est. Homocotelevton, facilis hiatus. Quatuor sunt hæc membra, ἀγατᾶτε ἔνλογεῖτε καλῶς ποιεῖτε καὶ προτεύχεθε. quorum secundo & tertio veteres quidam carent, Latinus secundo, Tertullianus tertio. lib. de Patientia, c. 6. Quatuor igitur legenda sunt. Vid. *Gnom. ¶ τοῖς μισθῶν) Comp. Aug. 2. 4. Steph. omnes, tota classis I, (Si non excipis Bodl. 2. 7. N. 1.) & e classe II, viginti sex, præter Barberinianos; Chryf. Chrysocephalus, Aug. 5. in comm. τὰς μισθῶνας Er. &c. Ex alliteratione vel studio Græcismi.**

45 ὅμοιοι) ὅμοιοι *Iren. & alii. ¶ ἐν) ἐν τοῖς C mp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Par. 6.*

46 τελεῶναι) ἐθνητοῖ *Arab. in polygl. Goth. Ex v. 47. Alii codices, qui huc referuntur, ad versum 47 unice pertinere, Milliique siglæ Millium ipsum & Kusterum impedisse videntur. conf. ed. Ox. min. Conjungit Io. Kaiserus versu hoc & sequente.*

47 ἀδελφῆς) *Er. & al. edd. &c. Copt. Lat. & inde Cant., Syr. (φίλων) Comp. Aug. 1. 2. 4. Birch. novem, Bodl. septem, Byz. Valla, plerique apud Er., Parisini sex, omnes apud Steph. Viet. & e classe I. quindecim, & e classe II*

undecim alii, *Arm. Goth. Calaritanus, Iuencus, Russ.* Hiat *Mosc.* ¶ τελω-
 να) *edd. mss. &c.* Ex v. 46, vel ex allit. ad τέλειοι. (ἔθνικοι) *Barb. I. Cant.*
Colb. 8. Gon. Steph. δ. Æth. Arab. Copt. Lat. Velef. Perf. Russ. Sax. Constit.
apost. Chryf. Isidor. Cyprianus, Chromatius, Calaritanus, Hieron. nec non
Tertullianus. Lectio media, v. 46 τελωνας v. 47 ἔθνικοί. Vid. *Gnom.*
 ¶ ετω) τὸ αὐτὸ *Aug. 4. & al. Syr. E v. 46.*

48 ἐν τοῖς ἑρανοῖς) Sic fere v. 45. c. VI. I. &c. ἑράνιος *Byz. & alii, Lat. ple-*
rique, Chrysoft. & al.

C A P. VI.

I ἐλεημοσύνη) *edd. (etiam prima Erasmi,) mss., Orig. Chryf. Isidorus Pe-*
lus. sæpius, Syr. &c. Ex v. 2. (δικαιοσύνη) *Lat. & ex eo Cant. Isid.*
Peluf. I. 3. Ep. 34. Sæpe pro ἡρη LXX ἐλεημοσύνη, Latinusque justitia.
Deut. XXIV. 13. Ief. I. 27. XXVIII. 17. LIX. 16. Dan. IX. 16. Sed hoc
loco Latinum legisse δικαιοσύνη, ex eo colligas, quod in v. seqq. eleemosy-
nam reddit. Id probat Beza, Drufius, Millius, G. Olearius, C. M. Pfaf-
fius, Io. Kaiferus. Vid. Gnom.

4 (- αὐτὸς) *Bodl. 3. 4. Colb. 8. Hunt. 2. L. Liu. Magd. M. I. N. I. Steph. δ.*
ς. η. Wh. 3. Goth. Lat. & aliæ versiones, Chryf. Quum Byz. omisisset,
mox post σοὶ id reposuit. Conf. v. 6. 18. Vid. Gnom. ¶ ἐν τῷ φανερωῖ) codd.
Gr. Basilius, Chryf. Constit. apost., Theophyl. Arab. Goth. Perf. Syr. &c. Lat.
ante Hieron. Cyprianus, Opus imperf. (-) Gon. apud Fellum, Wheel. I.
duo apud Simonium, Græci codd. apud Augustin. Copt. Lat. Barb. I. &, idem
fortasse, Vaticanus, Cant. Orig. Iuencus, Hieron. Salvian. & alii. Paulatim
hoc illatum est in verbum 4, vel certe in verbum 6, vel certe in ver-
bum 18.

6 ταμίῳ) ταμίῳ *Er. Aug. I. & alii. ¶ τῷ ante ἐν) - duo cod. apud Be-*
zam, Arab. Lat. & inde Cant. Sax. Russ. ¶ ἐν τῷ φανερωῖ) edd. mss. Chryf.
& Opus imperf. Goth. Syr. &c. (-) Go. apud Fellum, Orig. Euthym. Copt.
Lat. & inde Barb. I. &, idem fortasse, Vaticanus, Cant. Iuencus, Hieron.
Chromatius, Sax. Deletum, uti versu 18. vel potius iteratum ex v. 4.

7 μὴ βαττολ.) μὴ βατολογήσητε *Aug. I. Curcell. append. nec non Vss. I.*
apud Fellum.

9 τοῖς ἑρανοῖς) *Si fides Hug. Brughtono, exstant multi vetustissimi cod. ms. in*
quibus legitur ἄδη, neque alia quam ista ratione antiquitus Orationem Domi-
nicam recitavere Macedones. Olear. diss. de Redemptione ex inferno, p. 38.

10 (γεννηθῆτω usq. βασιλεία σου) *Tertull. de or. c. IV seqq. Vid. Gnom.*

12 ἀφίμεν) ἀφίκαμεν Barb. 1. Orig.

13 ὅτι usque αἰῶνας. ἀμὴν) Primum de ceteris hujus clausulæ verbis, deinde de vocula ἀμὴν ita agemus, ut expeditius possit judicium fieri.

§ I. Habent hancce clausulam græci codices hodie pleriquē omnes.

Hancce clausulam (quæ ætiologia est potius, ad ea quæ petuntur impetranda, quam doxologia; neque enim hic dicitur, *Tibi (sit) regnum*, sed, *quia tuum est regnum*, & reliqua:) habent græci codices, *Vallæ, Complutensium, Erasmi, Jac. Fabri Stapulensis, Stephani* (ad quos etiam provocat Franc. Lucas,) *Simonii, Millii, Kusteri, Aug. 1. 2. 4. Bas. α. β. Byz. cod. regius Hafniensis*, &c. singulari consensu.

§ II. Habent patres Græci, versionesque complures.

Habet *Chrysostomus* (Bezæ tamen & Morino in contrariam partem citatus,) ad h. l. & Tomo V. Serm. 10. *Isidorus Pelusiota, Constitutiones apostolicæ* l. III. c. 18. & l. VII. c. 24. (quas interpolatas esse, ex hoc ipso loco infert Wallius in Notis crit. p. 8.) *Germanus Constantinopolitanus, Theophylactus, Euthymius: Æth. Armen.* (in mss. IV Evang.) *Arab.* in edit. Erpen. & in cod. mss. Anglicanis, *Goth. Pers. Syr.* Accedunt *Russ. & Hebr.* Munsteri apud Saubertum, *Nestarii*que Confessio: Sed hæc tria monumenta sunt recentiora.

§ III. Non tamen his suffragiis alia debent admisceri minus firma.

Mutili sunt hoc loco *Aug. 3. Colb. 3. 5. L. Laud. 1. Par. 9. H'o. 2.* vel etiam alii secundæ classis, &, quod maxime notandum, *Alex.* in quo, Latini interpretis simillimo, & longe antiquissimo, clausulam existisse hanc, multo minus spondere possis, quam in ceteris illis. Neque eam spectat *Csesarius* in Quæstione XXIX, quum ait, ὁὸν ἐπιχύραεν ἐπιμικρῶς τὸν χριστὸν ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας τῶν μυστικῶν τελετῆς βοῶντες, ὅτι σὸν τὸ κράτος, ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα. Ἰδὲ τὸ ἐνικὸν τῆς θείας οὐσίας τῆ πατρὸς καὶ τῆ υἱὸς καὶ τῆ ἀγίᾳ πνεύματος. Aperte doxologiam, ut Liturgiæ, non ut Orationis dominicæ partem citat. Passim vero huc allegatur *Luciani* nescio cuius, pervetusti certe, Philopatris, ubi empæcta sic loquitur, Ἐἴσον τέρας, τὴν εὐχὴν ἀπὸ πατρὸς ἀρχαίμενος, καὶ τὴν πολυόνομον αἰδῶν ἐς τέλος ἐπιθείς. Atqui manifestum est antitheton, primum inter εὐχὴν sive orationem dominicam, & inter αἰδῶν sive hymnum: deinde inter Patris nomen, & inter multa nomina. Non igitur initium & finem orationis dominicæ irrisor spectat, (neque enim *regnum & potentia & gloria* causam calumniæ dabat de nimietate synonymorum, præsertim cum ipse Philopatris synonyma passim cumulet:) sed spectat & orationem dominicam a Patre incipientem; & Hymnum, notissimum utique (vid. *P. Zornii Opus. sacr. T. I. p. 68 seq.*) quem autem? unum haud dubie illum, *Gloria Pa-*

tri & Filio & Spiritui sancto : (de cuius hymni antiquitate exstant DD. *Rechenbergii* & *Bernholdi* dissertationes , quibus jungas cel. *Pfaffii* diss. de recta Theologiæ hymnodicæ conform. cap. II. §. 1. 2.) etenim aperte *Patrem* , & Patris & Filii & Spiritus sancti , quasi *multa* , nomina inter se committit ; quemadmodum in eodem dialogo Critias , per *Patrem* , *Filium* , *Spiritum* , jurare iussus , respondet , *Numerare me doces , & juramentum arithmetica est ?* &c. Proinde usus , qui ex antiquitate istius dialogi Luciani , non sane contemnendus , petitur , ad hymnum *Gloria* pertinet , non ad orationis dominicæ clausulam .

§ IV. Non habuit unquam Latinus interpres , unus omnium antiquissimus : neque Tertullianus , neque ceteri patres Latini , in Africa , Italia , Gallia , Hispania .

Latini codices innumerabiles clausulam summo consensu prætermittunt : facitque cum iis versio *Sax.* & *Anglica* , & *Sinica* , in *And. Mülleri* comm. ad monum. Sin. pag. ult. aliæque similes , de quibus vid. *I. A. Schmidii* vel potius *Fr. Io. Schraderi* diss. de Or. domin. p. 78. *Tertullianus* & *Cyprianus* in ipsis libris de Oratione dominica textum aperte ex Matthæo exhibent , nec tamen ullo verbo attingunt clausulam : imo *clausulam* appellant illud ipsum , *sed libera nos a malo* , quod in *novissimo* poni *Cyprianus* dicit. *Hilarius* Pictavorum episcopus in comm. ad Matth. orationem dominicam transfilit , lectorem ad *Cyprianum* , nec non ad *Tertullianum* , remittens ; clausulamque ab illis prætermittam , nihilomagus ipse allegat. *Hieronymus* neque ipse clausulam uspiam habet : neque eam legit in *Evangelio Nazæraeorum* ; e quo cum orationis hujus partem (inquit *Millius*) citaret *Hieronymus* , *coronidem ipsam sane , si comparuisset illic , nunquam præterisset intactam*. Non minimum esse hoc momentum , agnoscit *Ioh. Gregorius* in *Observ.* cap. 38. *Augustinus* , orationem dominicam & quater seorsum , in Sermonibus ad competentes , & simul cum sermone Domini in monte , & in libro de orando Deo , cap. XI & XII , & in *Enchiridio* exponens , & cum *Luca* accurate conferens , nil de clausula dicit. *Chromatius* , Aquilejensis episcopus , cui venerabundam *Chrysostomus* scripsit epistolam CLV , in tractatibus in Matth. V & VI , quos ei tribuit *Albinus* sive *Alenuinus* in lib. contra *Felicem* , de clausula filet. *Petrus Chrysologus* archiepiscopus *Ravennas* , Sermone LXVII seqq. quinque orationem dominicam explicans , clausulam ignorat. Silet etiam *Victor Capuanus* , nisi ipse potius *Ammonius Alexandrinus* , vel quisquis auctor est *Harmoniæ evangelicæ* per *Victorem* instauratæ : in qua extat tota , sine clausula , oratio dominica. *Fulgentius* in quarta ad *Probanum* Epistola tota , de oratione , occultum ad capita seriemque totius dominicæ orationis habet respectum , & quidem in extremo ad illud *Rom. VII. 25. gratias ago* ita alludit , ut non solum non attingat clausulam , sed etiam laudationem quodammodo differat in vitam æternam. atque idem *Cyprianum* sæpe ejusque inprimis epistolam de oratione dominica in scriptis suis citans , eo magis suppleturus fuit clausulam , si eam a *Cypriano* ignoratam ipse postea nactus esset. Non dissimili ratione auctor Epistolæ ad *Tolosanos* , *Martiali* , qui *Lemovicensium* episcopus seculo III fuisset statuitur , adscriptæ , tractationem

nem de precibus a cap. XV ad cap. XXIV dominicæ orationi superstruit, clausulam intactam relinquens. *Venantius Fortunatus*, Hilarii, duobus seculis interjectis, succellor, Expositionem illam, qua Hilarius superfederat, quasi supplevit, quæ item citra clausulam finitur. *Gregorius I*, in Libro Sacramentorum, orationem dominicam in Eucharistia sine clausula recitari solitam inducit. consentitque *Isidorus Hispalensis* L. I. de eccl. off. c. 14. orationem dominicam in Missa adhibitam, sine clausula exponens. Cumque Latina verba apud hosce scriptores differant; ex quibus pro *in lucas*, *patiaris induci* Cyprianus, & *inferas* Augustinus; pro *libera*, *ecce* Tertulianus habet: eo magis existimare licet, alium aliumque interpretem orationem hanc usitatissimam, prius etiam, quam libri sacri transferrentur & in omnium manus pervenirent, transfuisse in Latinum, ex aliis aliisque, clausulam peræque non habentibus, Græcis codicibus: quibus, Afros præsertim, Latine loquentes, non caruisse, vel Marius Victorinus ostendit, qui illud, *δὸς ἡμῶν ἐπιστοίον ἄγρον*, non semel attingit. Neque vero tam illustrem Latinorum consensum debilitant I. *Codd. Lat.* aliquot, qui clausulam habent, apud Iac. Fabrum Stapulentem; haud dubie ex Correctoriis, Græce sic legi notantibus, illatam. Vide *Simonii* Observ. nov. p. 138. *I. H. a Seelen* Medit. exeg. p. 635 f. Vnum addit Rob. Stephanus; ad Græcos videlicet refectum, ut notat Lucas Brugenfis ad Matth. VI. 4. Iac. IV. 5. & multis locis inter hæc duo interjectis. II. *Opus imperfectum* in Matthæum, quod Chrysostomo adjungi solet. Chrysostomo coævum id opus statuit Caveus, Millius autem id ante exitum seculi X scriptum esse contendit: ex vero uterque. illud videlicet in auctorem ipsum, Græcum, qui multas voces locutionesque Latinis peregrinas, Græcis domesticas, & simul quiddam supra Latinos patres lacteum vehit: hoc in interpretem latinum, qui multa de suo adjecit, convenit. Itaque hoc Imperfectum opus in testimoniis N. T. Latinos interdum, v. gr. Matth. XXV. 1, sed magis Græcos, & quidem Asiaticos, solet sequi codices; & hos sequitur, dum clausulam hanc, vel partem potius clausulæ, *quoniam tuum est regnum & virtus & gloria*, exhibet, non iniquam clausulæ ex Liturgiis (de quibus infra) paulatim varieque in codices receptæ suspicionem præbens. III. *Scriptor de Sacramentis*, apud Ambrosium. nam libro VI is quidem, capite V, orationem dominicam iis verbis, quibus Cyprianus, ita percutet, ut sub verba illa, *libera nos a malo*, addat, *quæ sequuntur, audi, quid dicat sacerdos, Per Dominum nostrum Iesum Christum, in quo tibi est, cum quo tibi est honor, laus, gloria, magnificentia, potestas, cum Spiritu S. a seculis & nunc & semper & in omnia secula seculorum*: sed auctorem (Græcorum ceteroqui non expertem) non hanc pro interna orationis dominicæ parte habuisse, patet prorsus ex l. V. c. IV. ubi eandem orationem totam sine clausula præmittit expositioni, neque in expositione eam attingit, sed librum illum V concludit per doxologiam voluntariam perinde uti librum I & IV & VI.

§ V. Non habent, certe non habuere Græci codices antiquissimi; non patres interpretesque alii.

Non habet insignis codex *Baf. γ.* Estque in augustissima Bibliotheca Vindobonensi codex ms. membranaceus IV Evang. pervetustus optimæ notæ, num. XXIX.

in

in Lib. III. Comm. Lambecii, ejus margo hac annotatione distinguitur, τὸ δὲ ὅτι
 σὲ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, ἐν τισὶν ἔκείται μέχρι τῆς ἀμὴν. Ta-
 le fortasse exemplar fuit, ex quo Græca in bilinguem *Cant.* transfumta sunt, clau-
 sula utrinque carentem: tales certe codices habuit *Cyrillus Hierosolymitanus*, qui in
 Catechesi πρὸς τὰς νεοφωτιστάς quinta, orationem dominicam, in *Eucharistia* reci-
 tari solitam, ordine exponit, expositionemque ita concludit, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς
 ἀπὸ τῆς πονηρῆς πονηρὸς δὲ ὁ ἀντικείμενος δαίμων, ἀφ' ἧς ῥυθῆναι ἐυχόμεθα. εἶτα μετὰ
 πληρωσὶν τῆς ἐυχῆς λέγεις ἀμὴν, ἐπισφραγίζων διὰ τῆς ἀμὴν, ὃ σημαίνει γένοιτο, τὰ ἐν
 τῇ Θεοδιδάκτω ἐυχῇ. Fuere autem in Palæstina, adeoque penes *Cyrillum*, codices
 Græci probatissimi. vide supra, pag. 421. *Caesarius*, ejus verba reposuimus § III,
 clausulam non modo non agnoscit, sed plane ignorat. nam si eam nosset; non ut par-
 tem liturgiæ, sed ut partem orationis dominicæ, multo aptius ad propositum suum,
 citasset. Scriptor scholiorum in orationem dominicam, quæ Origenis libro *περὶ ἐυ-
 χῆς* annectuntur, & Origeni vel rectius *Petro Laodicensi* adscribuntur, in ea ipsâ ex-
 plicatione satis copiosa clausulam prætermittit. Quæ cum ita sint, patet, quid de
Gregorio Nysseno statuendum sit, qui explicationem totius orationis dominicæ sic
 concludit, *Ἰτίτηρ nos quoque oremus*, Ne nos inducas in tentationem, h. e. *in mala
 vitæ hujus*: sed libera nos a malo, qui (malus) vires habet in hoc mundo, a quo libe-
 ramur gratiâ Christi, ὅτι αὐτῷ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ
 πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τὰς αἰῶνας τῶν αἰῶνων ἀμὴν. Prætermissam a *Gregorio*
 clausulam *Millius*; *Whitbius* liturgicæ formulæ insertam contendit. Omnino ana-
 logia totius instituti *Gregorium* impulisset ad clausulam disertius tractandam, & ver-
 ba ejus pressius retinenda, si eam pro parte textus habuisset. Non solum tractatio-
 nem orationis dominicæ, sed quam plurimas homilias ea formula concludere vete-
 res, qua *Gregorius* hic est usus: qui quidem, ob vetustatem non summam, minus
 confirmat clausulam, si eam legit; quam confutat, si eam non legit. Accedent
 infra, Græci alii: neque invidiosum fuerit *Bogomilos* addere, qui hac clausula absti-
 nuisse feruntur; quamquam etiam *Confessio ecclesiæ orientalis*, a laicis, absente cleri-
 co, qui recitet clausulam, eam recitari solitam negat, hanc reprehendens consue-
 tudinem, quasi *Matthæo* minus respondentem. Part. II. quæst. 28. *Nec volam* hu-
 jus clausulæ nec vestigium reperio in translatione Coptica, (quod etiam de Ægyptiaco
 quodam codice notabatur in margine manuscripti Arabici citati a *Pet. Kirstenio* in *Notis
 ad Matth. VI. 13.*) uti nec in versione Arabica, quæ habetur in *Bibliis polyglottis Lon-
 dinensibus*, nec in illa, quæ prius Romæ prodit. *Thom. Marefchallus* ad *Verfion.
 Goth.* p. 466. In *Coptico* mss. suo perinde ut in edicis exstare clausulam negat *Ma-
 turinus Veyssiére La Croze*. *Kirstenianum* exemplar Arabicum in ipso textu clau-
 sula caret, itemque Medicæum, ut docet *Gregorius* l. c. Congruit cum his Arabi-
 cis codicibus illa oratio dominica, quæ, ut idem *Gregorius* cum *Seldeno* docet,
 apud *Mahometanos* est, & ab ipsis dicitur *Oratio Iesu filii Mariæ*, atque ita DESI-
 NIT, *Et ne regnet super me qui misericors esse nolit, pro misericordia tua, o qui maxime
 misericors es*: quæ non obscura paraphralis est verborum illorum, sed libera nos a
 malo.

§ VI. Non tamen hisce suffragiis alia debent admisceri fictitia.

Citatur *Steph. β.* & duo putantur esse codices, cum sit unus, *secundus*: neque hic ipse alius est atque *Cant.* græcolatinus: quem ipsum Beza dicit, quum *vetustissimos aliquos codices græcos* dicit. Citatur etiam editio *Complutensis*; quæ tamen clausulam in textu omisit, non Græcorum, sed Latinorum codicum auctoritate, uti demonstrat cel. Frickius in comm. de cura eccl. vet. circa script. p. 141, Vaticanos, quos Millius huc allegat, nullos esse evincens. Denique ex *Comp.* descriptum esse codicem *Ravianum*, quem Saubertus citare solet, hodie constat. Sic opinio aliquot græcorum codicum evanescit. Neque in supplementum vocamus pusillum codicem, qui in Bibliotheca *Vffenbachiana* m. septimus est sui generis, partesque aliquas N. T. & in his orationem dominicam habet, & Græce & Latine, sine clausula, cum solo *ἀμήν amen*: ultro potius agnoscimus, in hoc libello perquam recenti (namque in Litania Thomam Aquinatem invocat) Græca Latinis pro communi precationum usu esse accommodata.

§ VII. Ardua, si usquam, hoc loco est decisio.

Expungunt clausulam (ne de *Complutensium* margine, de *Erasmi* annotatione, *Ioachimo Camerario* non obscure probata, de *Cotelerii* annotationibus ad Constit. apostolicas, de *Rich. Simonii* animadversionibus, de ceterorum Romanensium consensu dicamus) expungunt, inquam, *Renhardus Lutz*, *Kirstenius*, *Scultetus*, *Grotius*, *Waltonus*, *I. P. Pfeifferus*, *Millius*, *cordatiorum*, imo *omnium*, consensum allegans in Proleg. § 1086. 1257. *Græbius* in Liturgia sua, *Wall* l. c. *Anonymus* in ed. *διγλώττω* neque non aperte dubitant *Beza*, *Al. Morus* Axiomate XI. Ger. a *Mastricht* in Not. ad li. I. Tractatus Germ. de Theol. Æth. ab *Adolpho Windhornio* edius, p. 69, aliique. *Buceri*, *Pellicani*, *Bullingeri* consensum laudant *Prolegomena Wetsten.* p. 161. Sane qui verbum Dei reveretur, mundum mereri nolet, ut talem periocham, contra atque penes conscientiam res fert, vel demat vel addat. Rem autem ipsam dignoscere, valde est difficile: nam ipsum *Græcorum* nomen codicum, clausulam defendit; sed *antiquitas* ceterorum vestigiorum eam arcet. Atque hæcenus bilanx in eo stat æquilibrio, ut non nisi arbitrio humano, in ipsam veritatem nihil juris habente, in hanc possit illamve partem inclinari. Vnde non mirum, literatissimos homines tantopere hinc æstuarè, vel in dubitatione subsistentes, vel, ubi a dubitatione se revocant, ægre sibi satisfacièntes. Non enim sufficit in loco tam singulari dicere, *Græce*, *græce* sic hodie legitur: nec rursus sufficit dicere, *Patres*, *patris* antiquiores sic habent. Quid ergo est? in utramque partem nervos cernemus.

§ VIII. Pro clausula non deest quod dici possit.

Facile hæc pars vel studio, ut *Matthæus* & *Lucas* convenirent, vel per incuriam fuit omisa in codice aliquo antiquissimo, quem *Ægyptii* præcipue & Latini

librarii & patres & metaphraftæ fecuti ſint. Hoc unum eſt, quod pro defendendis græcis cōdicibus comminſci poſſis : ſed non ſine ſpecie, ſi per ſe ſpectetur hic locus ; cum præſertim nulla ſit hic verborum in codd. Græcis varietas. Similitudo formularum Talmudicarum, quæ orationem dominicam fere totam, ſparſim videlicet, exhibent, & in Sepher hamuſſar doxologiam proponunt, *Quia tuum eſt regnum, & regnabis glorioſè in ſecula ſeculorum* : urgetur maxime. ſed in ea plus ſua- vitatis ineſt, quam ponderis.

§ IX. Sunt rurfum, quæ contra clauſulam dici poſſint.

1 Occurrit Lucas, qui non modo clauſulam, ſed etiam tres alias orationis dominicæ ſententias, a Matthæo perſcriptas, prætermittit. potuiſſet apud Matthæum unica excidere clauſula, per *librarium incuriam* : at tres ſententiæ diviſæ apud Lucam, non potuere. Aperte igitur eæ, ad apicem, ſunt traductæ a Matthæo, ut Beza agnoſcit, ad Lucam ; & traductæ eo tempore, quum clauſula necdum apud Matthæum exſtaret. nam ſi exſtitiffet, ſimul a Matthæo fuiſſet ad Lucam traducta. Quod ſi cui commodius fuerit opponere, clauſulam *ſtudio* deletam in Matthæo eſſe ab iis, qui Matthæum ad Lucam conformare voluiſſent ; non additam eſſe Matthæo, quum æque fuiſſent Lucæ addituri : respondebitur, tali pacto eos non ſolum clauſulam, ſed etiam alia orationis hujus capita, non perſcripta a Luca, in Matthæo deleturos fuiſſe : clauſulam vero potius Matthæo intuliſſe eodem quam Lucæ, quia Matthæi formula jam tum magis frequentata fuerit, quam Lucæ. unde etiam factum, ut ii, qui orationem dominicam ſeorſum expoſuere, plerumque Matthæum aperte ſumerent ; librariiſque ſubinde, feſtinantes, aliquid v. gr. in petito tertio & quarto ex Matthæo in Lucam potius, quam ex Luca in Matthæum inferrent.

2 Nemo poſtulaverit, ut demonſtremus, cur, unde, quando adjecta ſit clauſula, quæ in adjectam certe eſſe eam, firmis conſtat documentis. Sed tamen appri- me juvant, quæ Gregorius l. c. collegit. Græca eccleſia orationi dominicæ *æque*, inquit, *ſubjungit* hanc clauſulam, & *aliis precationibus* : ut illi, quæ incipit, *Ο Θεός ὁ Θεός ἡμῶν &c.* Eucholog. fol. σιγ. B. illi, *ἐκ νεκτὸς ὀρθέλει &c.* Euchol. fol. ια. B. illi, *Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν &c.* Euch. ρμν. A. illi, quæ inſcribitur *Εὐχὴ τῶν μαρτο- σαγιδάντων*, Euchol. μν (an μγ) A. & quæ *Εὐχὴ ἐπὶ θεμελίῳ οἴκῳ*, Euch. ρμα. A. Subjungunt etiam hymnis ſuis, ut illi cui titulus *τεισάγιον*, Typic. fol. ξη. B. col. 1. Adhuc magis manifeſtum eſt : nam invenimus aliquando *ὅτι σὺ εἶπῃ*, ubi non eſt *πάτερ ἡμῶν*, ut in *Τυπικ.* ξη. B. col. 1. & Euchol. fol. κ. B. ubi rubrica ſcribit ſupra, *ἐκφώνησις*, ut infra, *ὅτι πρέπει σοι &c.* eod. A. unde colligere eſt, illos non aliter uſur- paſſe quam aliud aliquod clarum Reſponſum, quod *ἐκφώνησις* mihi videtur innuere. *Αἱ- ῖ* bi invenimus *τάτερ ἡμῶν*, ubi **NON EST** *ὅτι σὺ εἶπῃ*, ut *Τυπικ.* fol. ξζ. A. col. 1. κθ. A. col. 1. & δ. A. col. 1 & 2. Inſuper quocumque immediate, ſemper tamen diſtinctè recita- ta invenimus, & *πάτερ ἡμῶν* populi eſt : *ὅτι σὺ εἶπῃ* ſacerdotis ubique eſt repetitio. *Μετὰ δὲ τὸ, πάτερ ἡμῶν &c.* ἐκφωνεῖ ὁ ἱερεὺς, *ὅτι σὺ εἶπῃ &c.* Euchol. fol. 1. B. ρξ. B. σκ. A. ρον. A & B. Typic. fol. 1. λδ. A. col. 2. & B. col. 1. ξς. A. & B. col. 2. ξζ. A. & B.

& B. col. 1. & 2. & aliis locis infinitis. Haecenus Gregorius. Quod si Græci clausulam a Domino præscriptam credidissent, ne uno quidem loco eam omisissent: at quin adderent interdum, causam existimarunt esse nullam. Recte igitur sentiunt, qui clausulam ex Liturgiis repetunt. nam in Hierosolymitana quidem liturgia non existit, ut ex Cyrillo supra didicimus: at quæ Chrysoctomi Liturgia dicitur, Chrysoctomique episcopatu antiquior est, ut ad libros ejus de Sacerdotio p. 407 seq. observavimus, ea hodie sic habet: *Populus, Pater noster qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum, & reliqua.* Exclamat sacerdos, *Quia tuum est regnum & potentia & gloria, Patris & Filii & Spiritus Sancti, nunc & semper & in secula seculorum. Amen.* Quam facile vel ex ea ipsa vel ex alia Liturgia per Græcorum quorundam scribicitatem, ut sic dicam, illata est clausula in codices aliquos, Constantinopoli maxime propagatos, seculo IV & deinceps? Ad illam arcem se recipiunt, infra illam certe ætatem consistunt, ea monumenta, quibus nil pro clausula quisquam produxit remotius aut antiquius. Primus Patrum, qui clausulam habeat, est *Chrysoctomus*: qui quanquam hanc ut partem textus tractat, tamen potuit hanc non pro parte textus habere, sed populariter agere, ut egit Lutherus etiam in Homilia mox § X citanda. sed tamen Chrysoctomum Constantinopolitanos codices secutum esse, nemo dubitaverit. Chrysoctomo jam recentior est *Armenius*, cujus natio etiam Liturgiam Chrysoctomi accepit. Chrysoctomum, Armeniumve secutus est *Syrus*, *Syrum Persa*. sic enim solent. Paulo antiquior est versio *Gothica*, vel etiam *Æthiopica*: sed aut ad ipsum utriusvis auctorem ex Byzantino climate pervenit clausula; aut utrivis ignotam, successores suppleverunt: & quia Gothica, vel etiam Æthiopica, adhuc non nisi ex uno est producta codice, tam conspici loci decisio ab iis non est petenda. *Isidorus* non ea vincit monumenta, quibus patria ejus abundarat ante Diocletiani stragem: idemque, & *Germanus*, recentioresque alii, Chrysoctomum an similes ei codices secuti sint, perinde est. Seculo VII floruit *Laodicensis* ille *Petrus*, qui clausulam non agnoscit: græci igitur codices clausula carentes perquam sero a codicibus eam habentibus victi sunt. quin etiam mos ille, quo laici apud græcos sacerdotibus pronunciationem clausulæ relinquunt, novitatem clausulæ redolet. In summa, antiquissimum pro clausula documentum, quodcumque est, trecentis annis a Matthæi manu distat: si probabilior ex altera parte definiri causa potest, cur clausula tam cito sub apostolorum tempora fuisset detracta Matthæo; audiemus. Latini, opinor, omnis culpa adferibitur: quos tamen culpa vacare, docet vel sola *Coptica* versio, doxologiam, non sane in illorum gratiam, æque prætermittens.

3 Valerius Hipponensis episcopus, Græcus erat: itaque Latinas pro eo conciones habebat presbyter *Augustinus*. nunquam ne hanc *quotidianam*, ut idem Augustinus, nec solus, appellat, orationem eos simul oravisse aut consideravisse dicemus? ergo saltem a Valerio, si is clausula usus fuisset, clausulæ notitiam accepisset Augustinus. Quanquam ipse etiam, quum libro II de Sermonibus Domini in monte ait, *Ex uno Græco, quod didum est εἰσερχῆς, utrumque (inferas & inducas) translatum est*: Græcos codices sibi collatos ostendit; in quibus si clausulam legisset, certe vel approbans, vel dubitans, vel refutans indicasset. Nihil magis *Hieronimus*,

dum Latinae recensione Matthæi canones Eusebii Cæsariensis applicavit, in Græco *Eusebii* exemplari clausulam, sub quam continuo novus canon incipit, legit. nam si legisset, tam insigni differentia Latini interpretis & Græci codicis Eusebiani indutus, saltem hoc, utrum probaret ipse clausulam an improbaret, adhibitis Adamantii Pierique codicibus, indicasset in scholiis, in quibus, sine clausula, *Amen* particulam attingit. Idem Pelagianos refutans, totamque orationem dominicam libro III contra eos applicans, eo tandem devenit, ut dicat, credentes *AD EX-TREMUM* inferre, *sed libera nos a malo*: & clausulam, quæ vehementer ad institutum pertineret, non attingit; cum tamen contra eosdem Pelagianos etiam illa verba alleget, de quibus in var. Marc. XVI. 14. Recognitionem illam Evangelistarum dedicavit Hieronymus Damasus, qui A. 384 obiit: at A. 413 facta est, quæ in libris contra Pelagianos memoratur, Marcellini cædes. tantis temporum spatiis clausulam ab Hieronymo tam multis tamque necessariis in causis non laudatam, & tamen in ullo codice Græco, quamlibet tot regionibus peragratis, lectam ei fuisse, quis, qui Hieronymum norit, dicere sustinet? Plane ignota Hieronymo, ignota optimis non solum Origenis, sed etiam Eusebii codicibus Græcis fuit clausula. neque ideo singulorum locorum plenior lectio, quia plenior est, accipi protinus, sed documenta serio examinari debent. Nil opus astutia, neque hujus clausulæ impendio alia tanquam cariora dicta sunt redimenda, sed veritas ubique simpliciter tuenda: at certe, qui clausulam obnixè defendunt, videant, ne locum Act. VIII. 37, ac potius dictum 1 Ioh. V. 7, amittant. nam fere eadem monumenta, Latina, quæ duas illas Lucæ & Iohannis periochas agnoscunt, clausulam ignorant: Græca, quæ hanc admiserunt, illas removerunt. Enimvero ceterioribus seculis Græci quidam in totas periochas vim exercuerunt: Latini, antiquam lectionem retinuerunt. quare hæc quoque Latini fide majore digni sunt. Vide Var. § XXVII ad 1 Ioh. V. 7.

§ X. De tota re, lector judicet.

Prætermittit clausulam *Lutherus*, in Agendis Baptismi, eisque renovatis; in Tract. de Decalogo, Symbolo apost. & Oratione Dominica; in Catechismo utroque, & in Hymno: ubi etiam *Amen* cum Hieronymo ad rogationes refert, non ad clausulam, quanquam in Homil. ad capp. V. VI. VII. Matth. eam tractat. *Appendicem* eam esse, persuadent nobis rationes § IX collectæ; quanquam margo noster in suspenso rem reliquit, dum rationes fuissent expositæ: & plane pro *appendice* habet *Brentius*; *Hunnus*, vel pro *appendice* vel pro *epilogo*: cujus moderationem recte sequentur, qui nil certi secum hic possunt constituere. Liberum saltem est, privatim vel Matthæi receptam vel Lucæ lectionem in orando sequi: quin etiam publice, in choro cœnobiolorum Wirtembergicorum, & alibi hodiernum prætermitti solita est clausula. Cavendum vero, ne idiotæ intempestivis de hac clausula sermonibus perturbentur. Hæc quoque in re & veritati & paci intervendum est. Sincera crisis parum curat, in vexatioribus locis, quid habeant hodie plerique Græci codices, qui sane opinione recentiores & pauciores sunt: illud potius agit, quid primævi Græci codices habuerint, atque adeo fons ipse, id est, manus prima.

Stat

Stat stabitque, vetustate proximus fonti, interpret Latinus, qui clausula certo caret. Sed hujus testimonii vis non nisi longi temporis usu percipitur. Hoc tamen loco Græci quoque testes, pauci illi quidem, sed exquisiti, Latinum firmant. Adhuc nihil occurrit, quod rationes hæcenus cumulatam infirmet: occurrit, quod maximopere confirmet, apud *Euthymium*, qui in eunte seculo XII floruit. nam in Bogomilos, clausula non utentes, eo tantum nomine invehitur, quod sit *patrum* aditamentum, τὸ παρὰ τῶν θείων φωσφῶρων καὶ τῆς ἐκκλησίας καθηγητῶν προσεθεὶν ἀκροτελεύτιον ἐπιφώνημα. Hoc testimonio fretus cel. La Croze Latinæ hęc quidem versioni præ Syriacæ non obferre suffragatur in *Hist. Christian. Ind.* p. 313. Vnum etiam atque etiam reputari fas est: quo plus quispiam hoc loco Latini interpretis auctoritatem imminuit, eo plus ipse sibi officit, si quidem locum ponderosissimum 1 Ioh. V. 7 pro genuino habet. nam non nisi uno Latini interpretis testimonio hodie nititur & firmiter nititur. Vid. *Gnom.*

¶ ἀμὴν) Habent *Græci*, & cum iis *Gothus*, *Armenius*, (in ms.) alii. Postea adjectam esse voculam, *Erasinus*, *Grotius*, *Millius* suspicantur. *Hieronymus* *Amen* particulam *signaculum orationis dominicæ* appellat, ut *Cyrillus Hieros.* supra. quod ipsum etiam atque etiam probat, utrumque eorum neque clausulam reliquam, neque *Amen* particulam a *Matthæo* perscriptam censuisse. nam si clausulam agnovisset, *Amen* non immediate cum ipsis rogationibus exponendo conjunxissent. nunc quum clausulam ignorarunt, particulam *Amen* non ex *Evangelistæ* auctoritate, sed ex consuetudine ecclesiastica adjecerunt. adjectioque particule *Amen* videtur ansam dedisse ad clausulam eo magis in liturgia & in codicibus frequentandam. (~) *Bas. γ. Armen.* in append. *Millii*, *Copt. Lat.* olim & in ms. *Reutl. Schelh. Trevir.* aliisque vetustis apud *Zegerum* & *Millium*, & inde *Cant.* (quem unum *Beza*, *quosdam* citans, citare videtur:) *cod. lat. Florentinus* apud *Lamium* de erud. apost. p. 278. *Tertullianus*, *Cyprianus* (nam etsi textus habet, tamen commentarius copiosus non habet:) *Augustinus*. Liber 5 de Sacramentis apud *Ambros.* c. 4, Auctor operis imperfecti, *Harmonia Victoris Capnani*, *Chrysologus*, *Expositio Missæ* vetus, nec non *Ordo Romanus*; *Syrus* (etsi habet ms. *Colon.* & inde *Rapheleng.* ed.) vel etiam *cod. græci*, de quibus § V e *Lambecio*. Non existat *Amen* in tot *Psalmis*, nisi quater, laudationibus Dei, *Psalmorum* libros determinantibus, adjecta: neque existat *Luc. XI. 4.* neque aut *doxologiam* aut *amen* precibus suis subiecit *Dominus* ejusque apostoli. *Matth. XI.* *Ioh. XVII.* *Act. IV.*

15 (~ τὰ παραπτώματα αὐτῶν) *Arab. Lat. Cant. Sax. Syr.* Etiam τοῖς ἀνθρώποις omittunt *Latini* aliquot tractatores. Vid. *Gnom.* ¶ ἀλήτη) ἀφῆσα ὑμῶν *Confessio* eccl. or. p. 202. *Lat.* in *cod.* nonnullis, & alia versione, *Cant.*

18 ~ ἐν τῷ θανερῷ) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Barb. decem, Byz. Colb. 8. & tres alii Colbertini, Gehl. Gon.* apud *Fellum*, *Mosc. Parisini octo, Steph. omnes, Vatican. Wo. 1.* & e classe I *quatuordecim*, e classe II *totidem* alii, *Arm. Copt. Goth. Lat. Pers. Syr. Theophyl.* & al. Probat *Ludovicus de Dieu*, & *C. M. Pläsius.* (ἐν τῷ φανερα) *Er. Æth. Hebr.* nescio an *Orig. Chrys.* Ex v. 4.

19 τῆς καὶ βρωσις) βρωσις καὶ τῆς Goth. Lat. (non Cyprianus,) Tatiani versio Francica. Et sic v. 20. iidem, βρωσις οὕτι σῆς.

21 ὁμῶν bis) *edd. mss. &c.* Lucæ esse cenfet Millius. (τῆ bis) *Æth. Lat. Tertullian. Cyprian. Macarius, Basilius, Ephrem Syrus.* Ex v. seq. Singularis, *thesaurus tuus*, interpreti Latino facile obrepit, & Graecis ad sermones asceticos aptus fuit. Vid. *Gnom.*

22 ἔν) *edd. mss. Goth. Augustin. Syr. &c.* (-) *Aug. 4. Bodl. 5. Mont. Æth. Lat. Victor Capuanus.* Particula facile a quibusdam omissa est, apud quos non potest non subintelligi. Talibus non immorabimur.

24 μαμωνᾶ) *Comp. Er. ed. 1. 2. Stap. Aug. 1. 2. 4. Byz. Gehl. & multi alii, Orig. Hesych. & al. μαμμωνᾶ Er. ed. 3. & al. edd.* Ex affini sono, μάμμη.

25 καὶ τί πίντε) *edd. mss. Theophyl. Goth. Pers. Syr. Chrysol. Serm. 67, 70.* codices nonnulli apud *Hieron.* Ex v. 31. (-) *Æth. Armen. Lat. Hilar. Hieron. cod. Colbert. n. 2467. Epiphani. Chryf. Euthym.* Legit & non legit *Basilius.* Vid. *Gnom.* ¶ πλείον) πλείων *Aug. 1. 4. Wheel. 3. Clemens Al.*

27 μεριμνῶν) - *Gon. Hilarius alicubi.*

32 ὁ ἐράσιος) - *Clemens Al. Copt. Lat. Hilar. Hieron.* Sic *Luc. XII. 30.* Ac facilis hiatus inter ὁ & ὅτι.

34 τὰ ἐαυτῆς) *codd. graeci. (ἐαυτῆ) Colin. ed. Bu. Colb. 1. Gon. cod. Victorianus* apud *Bezam, Æth. Arab. Lat. & inde Cyprianus* alique. τὰ ante ἐαυτῆς omitunt *Aug. 2. Mosc. Wo. 1.* & nonnulli cod. apud *Er.* quanquam μεριμνῶ cum dativo (uti v. 25.) non cum genitivo reperias. *περὶ ἐαυτῆς Chryf.*

C A P. VII.

2 μετρηθήσεται) *Er. Stap. Aug. 1. 2. 4. Gehl. Mosc. Wo. 1.* e classe I *quindécim*, e classe II *novendécim* alii, *Æth. Arab. Lat.* in ml. Col. manu prima, & aliis, *Pers. Syr. Theodorit. & al. ἀντιμετρηθήσεται Comp. Byz. &c. Polycarpus, Clemens Al. Chryf. E Luca.* Vtrumque *Origenes.*

6 τὸ ἅγιον) τὰ ἅγια *Laud. 2. & al.* Ex formula, *Sancta sanctis.* ¶ ὁμῶν) - *Lat. in mss.*

12 ἔτος) ἔτως *Comp. Aug. 4. & al.* Ex comitate proximo.

14 ὅτι) *Er. Vien. & alii, Copt. Lat. aliqui, Orig. (τί) Comp. Stap. Aug. 1. 2. 4. Bas. α. & manu prima, β. γ. Bodl. quinque, Byz. Mosc. Parisini sex, Steph. omn. & tredecim, & novem alii, Arab. Ebr. Goth. Syr. Theophyl. & al. quam habet Lat. sed quoniam* quinque codd. & quam etiam pro ὅτι v. 13. *Cyprianus.* His deductis,

ductis, a textu stabunt etiam *Gehl. Lin. Mont. N. 1. Wo. 1.* vel etiam *Bodl. duo, Colb. 1. 2. 4. 8. Lips. Par. 7. 8. 9. Seld. 5. Arm. Pers.* Nulla hic Lectio ecclesiastica incipit, cujus litera initialis ad rubricam dilata excederit: & tamen ὅτι particula apharesin est passa: coll. *Var. 1 Tim. III. 16.* Vid. *Gnom.*

15 (~ δὲ) *Par. 1. 8.* pluresve, *Lat. Syr.*

19 δένδρον) ἔν δένδρον *Aug. 1. 2. Byz. Steph. 5. & alii.* ex c. III. 10. unde δένδρον ἔν *Rav.*

21 οὐρανοῖς, ὁυτος ἐσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.) Postrema hæc, ipse intrabit in regnum celorum, habet *Latinus* interpret vetustissimus, & ex eo utraque Matthæi editio *Hebraica*, versio *Anglosaxonica*, *Hieronymus*, *Lupus Ep. LXXXIV*, &, ex alia fortasse translatione, *Cyprianus*. Postea librarii, ab οὐρανοῖς ad οὐρανῶν delapsi, hiatus admiserunt. In tali antitheto plenum sermonem adhibere solent scriptores sacri.

24 ὁμοιώσω αὐτὸν) ὁμοιωθήσεται *W'h. 1. & alii*, *Lat. hod. E v. 26.*

29 γραμματεῖς) *edd. mss. Goth. &c. γραμματεῖς αὐτῶν Cypr. Par. 6. Euseb. Æth. Arab. Ex Luc. V. 30. γραμματεῖς αὐτῶν καὶ οἱ φαρισαῖοι Lat. plerique, Colb. 8. Sax. Syr. γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι Arm. Lat. aliqui, Hilar. Pers. Russ.*

C A P. VIII.

3 ὁ ἰησῆς) ~ *Colb. 8. Goth.*

4 μωσῆς) μωσῆς *Par. 6. 8.* Scribitur μωσῆς & μωσῆς & μωσεὺς & μωστεύς.

5 αὐτῶ) *Comp. Aug. 1. 2. Gehl. Mosc. Par. sex, Steph. omnes & undecim & octo alii, Æth. Arab. Erpen. Arm. Copt. Goth. Lat. Russ. Chrysof. τῶ ἰησῆ edd. al.* Initio pericopæ.

8 λέγω) *Comp. Stap. Aug. 1. 2. 4. Byz. Gehl. Mosc. Par. & Steph. feni, Fleu. & sedecim & quatuordecim alii, Copt. Lat. Syr. Orig. Chrysof. (λογον) Er. cum paucis. Vid. Gnom.*

12 ὁ prius) ~ *Comp. & inde Rav.*

13 ἑκατοντάρχη) *Er. ed. 1. Aug. 2. 4. Gehl. Par. septem, Rav. Steph. mf. omni. & novem & duodecim alii. ἑκατοντάρχω edd. al. &c. ¶ ἐν τῇ ᾠρᾳ ἐκείνῃ) edd. mss. Goth. Lat. codd. opt. Syr. ἀπὸ τῆς ᾠρᾳς ἐκείνης W'h. 1. & alii, Chryf. Ex parall. ¶ ἐκείνῃ) ἐκείνῃ. καὶ ὑποσφύρας ὁ ἑκατόνταρχος εἰς τὸν οἶκον αὐτῆ ἐν αὐτῇ τῇ ᾠρᾳ ἔφερε τὸν ἀδυνάτητα παῖδα ὑγιᾶντα. Byz. & sic fere *Baf. a*, cum signo, quo librarius hæc aliena esse monet, *Gehl. & alii*, etiam apud *Er. & Stap. E Luca.* Versio vix ulla, nisi *Æth.**

14 ὁ ἰησοῦς) - *Mont. Lat.* in mf. Reutling.

15 αὐτῶ) *Comp. Aug. 1. 2. 3. 4. Byz. Mosc. Roe. Vien. Wo. 1. & bis decem alii, Arab. Erpen. Arm. Goth. Russ. Sax. Syr.* in mf. Colon. *Chrysoft.* Adde *Colb. 2*, qui hic hiat, sed hinc transtulit ad *Lucam. αὐτὸν*, in singulari, *Colb. 1.* & alii *quatuor, Euthym. Chrysol. (αὐτοῖς) Er. &c.* Ex parall. Variant *Latinis* codd. Vid. *Gnom.*

17 (ἀνέλαβε) *Comp. Cypr. Hunt. 2. Med.* Vtrumque habet *Chrysoft.*

18 ἐκέλευσε) τὰς μαθητὰς addit *Copt. Goth. Lat.* aliqui, & inde *Arab. ed. Rom.* Ex interpretamento: ne *jussae* putarentur esse *turbae.*

20 inquit καὶ) - *Aug. 1. Byz. & alii, Arab. Perf. Syr. ¶ κλίνη) κλίνας Bodl.* unus apud *Fellum*, vel plures. *κλίνας Byz.* nec non *Bas. β. κλίνας Aug. 2. 3. Wo. 1. Curcellaei* append. *Clemens Al.*

21 αὐτῆ) - *Aug. 1. & alii.*

25 - αὐτῆ) *Er. Stap. Aug. 1. 2. 3. 4. Byz. Mosc. & octo & decem pluresve alii, Perf.* Eo facilius excidit etiam *discipuli* in *Copt. & Lat.* quibusdam. (αὐτῆ) *Comp. &c.*

27 καὶ ante οἱ) - *Aug. 2. 3. Lat.* aliqui.

28 (γαδαρηνῶν) *Bodl. 3. 4. 5. & alii, Perf. Syr. Euseb. Epiphani.* Ex parall. *γεργεσαίων* codd. aliqui apud *Epiphani. γερασινῶν Lat. Athanas.*

29 (- ἰησοῦ) *Aug. 1. (ut videtur, ante rasuram,) 2. 3. Colb. 8. Mont. Par. 4. Roe. Seld. 1. Orosius, Chrysologus.*

30 μακρὰν) non praefigit *Lat.* excepto *Cant.*

31 ἐκβάλλεις) ἐκβάλλεις *Aug. 2. 4. ἐκβάλλης Byz. Gehl. ¶ ἐπίτρεψον ἡμῖν ἀπελθεῖν)* mitte nos habent *Lat. & al. E. Marco.*

32 (τὰς χοίρας) *Colb. 8. Gon. Seld. 4. Cyrillus Al. Æth. Arab. Copt. Lat. Perf. Sax. Syr. ¶ (- τῶν χοίρων) Colb. 8. Par. 2. 6. Per. Goth. Lat. Cant. Sax. Syr.*

C A P. IX.

4 ἰδὼν) Sic v. 2. (εἰδὼς) *Aug. 1. Eph. Gal. Gehl. Hunt. 2. Laud. 2. Lin. Med. M. 1. N. 1. Par. 1. 8. Per. Roe. Seld. 1. Vsser. 1. 2. pluresve, Arab. Goth. Perf. Syr. Chrysoft.* vel etiam *Lat.* coll. 1 *Petr. 1. 8.* Vid. *Gnom. ἰδὼς Par. 2.*

5 σὲ) *Comp. Aug. 1. Cant. Steph. omn. & quindecim & undecim alii, Chrysoft. Goth. (σοὶ) Er. &c.* ex v. 2.

8 ἰθαύμασαν) Sic v. 33. & c. VIII. 27. (ἐφοβήθησαν) *Æth. Arab. ed. Rom. Copt. Lat. & ex eo Barb. 1. Cant. Colb. 8. Gon. Hebr. Perf. Syr.* Coniunctim, *metuebant mirantes*, habet *Goth.* quippè cui (coll. Marc. 1. 27) unum verbum Gothicum haud fatisfecit.

10 αὐτῆ ἀνακειμένῃ) αὐτῶν ἀνακειμένων *Æth. Hebr. Merceri, Syr. Ex Marco.*

12 ἰνσῆς) — *Cant. Æth.*

13 ἔλειον) ἔλειος *Er. Cant. Colb. 8.* Et sic iidem c. XII. 7. Vid. *Gnom.* ¶ εἰς μετάνοιαν) *edd., Aug. 1. 3. 4. Bas. α. β. Byz. &c. Arabes, Copt. (—) Aug. 2. Bas. γ. (nisi quod in margine, inquit Iselius, rubro liquore, at manu non dissimili, textui adduntur,) Mosc. Par. 3. Vsser. 1. vel plures: Æth. Arm. Goth. Lat. (& ex eo Cant. Colb. 8.) Perf. Syr.* Ἀ πατρίβυς æquale in utramque partem pondus est: facileque apud eos lectio Marci omittentis aut Lucae ponentis huc est illata. Ex Luca illatam censet *Millius & alii.*

17 ἀμφοτέροι) *Comp. Aug. 1. 2. 3. Bas. 1. Byz. Cant. Gehl. Med. Mosc. Steph. omni. Wo. 1. & quindecim & decem alii. ἀμφοτέρα Er. &c.*

18 (εἰς ἔλθων) *Comp. Aug. 2. Bodl. 1. 6. Cant. Laud. 5. Par. 8. Roe. Seld. 1. 2. Steph. γ. ε. Goth. Lat. Syr.* unde εἰσελθὼν *Cypr. Mosc. & sex alii, Chrysof.* τις ἔλθων *Aug. 1. Par. 1. τις ἔλθων πρὸς τὸν ἰνσῆν Byz. τις προσελθὼν τῷ ἰνσῆ Aug. 4. Par. 5. 6. Steph. 5. n. Wo. 1.* Incunte periocha. Et sic fere (τις certe scripto) *Go. Vien. & aliquot alii. ¶ ὅτι) — Magd. Mont. Par. 2. Lat. & alii. ¶ σῆ.) — Lat. in mss. Reutl. & Trevir. & apud Hentenium, Hilarius.*

24 (— αὐτοῖς) *Æth. Lat. Cant. Colb. 8. Sax. Chryf.*

26 αὐσῆ) αὐτῆ *Byz. & al. Ex c. IV. 24.*

27 υἱῆ) υἱὸς *Aug. 1. 2. Gehl. & alii non pauci. Ex c. XX. 30 f.*

28 ὁ ἰνσῆς) — *Aug. 1. Cant. & alii.*

30 οἱ ὀφθαλμοὶ) παραχρῆμα præmittit *Steph. δ.* subjiçit *Cant. Æth. Perf. Syr.*

33 — ὅτι) *Comp. Aug. 4. Bas. 1. Byz. Cant. Cypr. Steph. omni. Wo. 1. & alii multi, Chrysof. Æth. Arab. Goth. Lat. Syr. (ὅτι) Er. &c.*

34 οἱ υἱοὶ δαιμόνια) — *Cant.*

35 — ἐν τῷ λαῶ) *Comp. Aug. 2. Barb. tres, Bodl. 2. Cant. Colb. 8. Laud. 5. Magd. Par. 3. Vsser. 1. Wheel. 1. Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Perf. Sax. Syr. Chrysof. (ἐν τῷ λαῶ) Er. &c. Arab. Erpen. Ex c. IV. 23. ad pericopæ finem ornandum. Idem ad c. X. 1. addunt Bodl. 5. Steph. n.*

36 ἐσχυλμένοι) *Comp. Stap. Aug. 1. 2. Bas. α. β. γ. Bodl. 1. 2. 5. 7. Bu. Byz. Cam. Cant. Colb. 8. Cypr. Eph. Gal. Gehl. Gon. Go. Hunt. 2. Laud. 1. 2. 5. Magd. Med.*

Med. Mont. Par. 3. 4. 5. 6. 7. 8. Roe. Seld. 1. 2. 3. Steph. γ. δ. ε. ζ. Vien. (qui quo majorem cum Er. propinquitatem habet, eo magis lectionem interdum oppositam corroborat,) *Vsser. 1. 2. Wheel. 1. Wo. 1.* (adde *Barberinianos*;) *Æth. Goth. Lat.* (cui ἐκλύεσθαι nunquam, σκυλλεσθαι semper vexari est,) *Perf. Sax. Syr. Basil. Chrysost. Hieron. Hilar. Hesychius.* porro, errantes, eodem sensu, *Arab.* Sane error fatigat. (ἐκλειυμένοι) *Er.* & inde al. edd. Glossa, eaque, ni fallor, *Theophylacti.* Ipse *Er.* & *Beza* in annot. ἐσκυλλμένοι probarunt, multoque magis hodie, tot codicibus convicti, probarent, assentiente *Zegero*, *Camerario*, *A. Sculteto*, & ut *Wolffius* notat) *Boisio*, *Grotio*, *Al. Moro*, *Suicero*, *Millio*, vel etiam *Hammondo.* Neque quisquam dubitaret de hac lectione, si *Erasmo* contigisset, ut eam in textum admitteret. Hiant *Al. Aug. 3. 4. Colb. 3. 5. L. Mosc. Wo. 2.* credo, etiam *Cov. 1*, ejus nullum hucusque vestigium est apud *Millium*; & *Bodl. 3. 4. Laud. 4. M. 2. Seld. 4. 5. Wh. 3.* quippe Evangelistaria, ut est *Aug. 4.* ne dicam, mutila ex parte. Restant, pro *Erasmi* textu, *Bodl. 6. Län. Mont.* in marg., *N. 1.* (qui codices quatuor recentes sunt, & propter propinquitatem, unius recentis instar:) nescio an (e classe II) *Colb. 1. 2. 4. Lips. Par. 1. 2. 9. Steph. 5. n. θ.* (qui vel mutili vel minus accurate collati videntur: certe *Colb. 2.* τὸ ἐσκυλλμένοι hinc retulit ad *Marc. VI. 34.*) Tantum. Idoneum exemplum lectionis ab editoribus quasi aliud tantisper agentibus admittæ, mox tamen ab aliis quoque receptæ, & deinceps a multis acriter defensæ; quanquam hoc loco ne *Whitbii* quidem intercedit, neque talibus locis intercedere posthac quisquam poterit, nisi aut scepticus, aut is qui unam hanc habeat regulam: *Quicquid semel, Erasmi factio potius, quam judicio ejus adductus, admisi, id semper retinebo.* Et ista tamen regula homines ceteroqui excellentes hodiernum tenet, ut Græcum textum non multo exploratius tractent, quam *Emserus* quondam, & *Dietenbergius*, & *Zangerus*, paleam quoque *Vulgati*, ab omnibus postea rejectam, defenderunt. Vid. *Gnom.* ¶ (ὡς) *Aug. 1. 2. Byz. Med. & sex alii, Chrysost.*

38 ἐκβάλλη) *Steph. ed. 1. 2. Bodl. 2. 6. Colb. 2. 3. Roe. Vsser. 1.* ἐκβάλλη multi alii.

C A P. X.

1 πνευμάτων) κατὰ πν. *Er. Byz. Stap.* & al. Glossa.

2 ἀποστόλων) μαθητῶν exemplaria quædam apud *Bezam*, non Græca, ut nonnullis visum, sed *Latina.* sic quoque cod. *Trevir.* in margine. ¶ ἐστὶ) εἰτὶ *Comp. Aug. 1.* & alii, *Theophyl.*

3 φιλιππος καὶ βαρθολομαῖος) post *Thomam* & *Matthæum* ponuntur in *Lat. mf. Colon.* sed ante *Iacobum* & *Iohannem* in cod. *Charit.* & aliis *Latinis* apud *Iansenium*, & inde in *Hebr.* Nil mutant versiones *Sax.* & *Angl.* ex Latino factæ. ¶ λεββαῖος ὁ ἐπικληθεὶς) edd. *msj. Chryf. Æth. Arab. Syr.* nec non *Hieron.* (-) *Copt. Lat.* vel etiam *Orig.* Non est glossa nominis *ματθαῖος*, nam *λεββαῖος* non est idem quod *λε-*
υί,

ὁ, sed idem quod θαδδαῖος. vid. *Gnom.* ¶ ὁ ἐπικληθεὶς θαδδαῖος) - codd. al. apud *Augustinum*, *Cant. Copt. Orig.* in ep. ad Rom. Vid. *Whitby.* Ad eos, qui λεββαῖος tantum habent, accedit *Latereculum* apostolorum, quod ad *Constit. apost.* contulit *Cotelerius*, nec non *Hefychius* sub artic. *Ἰαρεα.* Brevior hæc lectio, & media, videtur esse germana. unde *Thaddæi* cognomen, cognomini *Lebbæi*, ex *Marco* surrogarunt aliqui, alii adjecerunt.

4 Ἰσκαριώτης) ὁ Ἰσκ. *Aug. 2. Steph. ed. 1. 2. Elzevir.* & recent. edd. *Scarioth* vel *Scariothes* passim habent *Lat.* nonnulli mss. & inde *Cant.* Etiam *Scarioth* habet *Prudentius*, *Syrus*, *Saxo.* Variat secum *Origenes.*

8 λεπρῶς καθ' νεκ. ἐγείρετε) - *Athanas.* ¶ νεκρῶς ἐγείρετε) Habent *Er. Bas. γ* liber glossis haud indulgens, *Vien.* & alii, *Syr.* (præter ed. *Vien.*) *Cyrillus Al.* sæpe, *Hilar.* & (ante λεπρῶς) *Æth. Arab. Copt. Lat. Sax. Cant. Chryf.* Homil. 46 & 50 in Ioh. & Homil. 26 in 2 Cor. *Cyrillus Al.* (-) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Barb. novem, Bas. α. β. Byz. Gehl. Mosc. & tota classis 1,* (præter *M. 1. Seld. 2.*) &, ex classe II, *Par. 1. 2. 3. 4. Steph. β* (nisi sphalma est,) *δ. ε. ζ. η θ. ια, & quatuordecim alii; tres* apud *Simonium, Armen. Perf. Ambros. in Luc. IX. Hieron. in comm. Basil. Chrysof. h. 1. Theophyl. Euthym. Puncta suspiciosa Lips.* adhibet. Hiant hoc loco *Al. Aug. 3. Colb. 3. 5. L. Wo. 2. credo, etiam Bodl. 3. Bu. Cov. 1.* Quibus deductis, stant etiam a textu, *Barb. unus, Colb. 2. 4. 8. Mont. M. 2. Par. 5. 6. 7. 8. 9. Per. Steph. γ. 5. Wo. 1. Star. Copt.* Omissum vel per incuriam, (allini præsertim sono λεπρῶς & νεκρῶς,) vel ex *Luc. IX. 1. 2.*

10 (ὀρέσθαι) *Comp. Aug. 1. 2. Byz. Gehl. Med. Mosc. Par. sex, Steph. ια, & bis duodeni alii, Perf.* E Luca.

12 (λέγοντες, εἰρήνη τῷ οἰκῷ τέτρω) *Comp. Gehl. & alii, Lat.* (invito *Hieronymo.*) *Russ. Sax.* Indidem.

13 ἐλθετω) εἰσελθέτω *Comp. Mosc. & al.*

15 γομῶρων) γομῶρας *Byz. & alii, Chryf. ex 2 Petr. II. 6.*

19 παραδιδῶσιν) παραδώσισιν *Aug. 2. Byz. Par. 7. Wo. 1. παραδώτωσιν Cant. & al.* Ex allit. ad v. 21 init. ¶ λαλήσετε) λαλήσητε *Ald. Byz. Mosc. Wo. 1.*

23 ἄλλην) ἑτέραν *Colb. 8.* Vestigium lectionis mox insequentis. ¶ (καὶ ἐκ ταύτης usque ἑτέραν) *Latina* est hæc antiquissima lectio, eademque *Origenis* c. *Celf. p. 51.* ed. *Hæsch:* ubi, pro *φευγετε εἰς τὴν ἄλλην*, hæc leguntur, *φευγετε εἰς τὴν ἑτέραν καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ διώκωσι, πάλιν φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην.* *Latinos* codices veteres in eam sententiam laudat *Franc. Lucas Brugensis.* Inde versio *Anglofaxonica:* *and thoune ki ou thaere eow ehtah, fleoth on tha thryddan.* Item *Ambrosius* de *Fuga seculi:* quod si in alia persequuntur vos, fugite in aliam. c. 4. *Iuvenus:*

Profugite e teclis, quæ vos scclabitur, urbis:

Inde aliam, mox INDE ALIAM, conquirite sedem.

Sic *Augustinus*, sic versio *Armena*. Eandem periocham aliis aliisque verbis habent *Cant. Colb. num. 2467. & 3947. Par. 6. Steph. n.* ad quos nonnulli *Gonvillianum* adji-
ciant. Probat *Io. Kaiserus*. Versiculum Græce ex *Lat.* redditum prædit varietas
verborum Græcorum: rursus autem Latinæ lectionis vetustatem & celebritatem
comprobat ipsa codicum horum Græcorum multitudo & discrepantia. Librariorum
incuria, similibus verbis recurrentibus, hunc videtur hiatum dedisse, cuius pro-
clivitatem, citato *Origenis* loco, Latina docet interpretatio *Gelenij*, eodem hia-
tu laborans. *Athanasius* non semel habet ἐτέρων, pro ἄλλων, uti hodie *Colb. 8.* un-
de conjicias, alium paulo hiatum ab aliis librariis fuisse admissum. ¶ γὰρ) *edd.*
msff. Chryf. Goth. Syr. (-) Magd. Per. Vjff. 2. Æth. Arab. Lat. Cant. Pers.

25 βεελσεβελ) *Er. & al. edd., mss., Arab. Goth. Russ. Chryf. &c. Beelzebul*
scribit *Tertullianus* lib. 4. c. *Marcion. c. 26. ex Luc. XI. (βεελσεβὲβ) Lat. & in-*
de *Steph. α.* (aperto sphalmate margo *Stephani* habet β) i. e. *Comp. item Æth.*
Hebr. Pers. Sax. Syr. Didymus vel certe *Hieron. l. 1. de Sp. S. Vid. Gnom. ¶ (ἀπε-*
κάλεσαν) Comp. Aug. 1. & alii, Theodoritus, Theophyl. Allit. ad ἀποκαλ. v. seq.
Inde ἐπεκάλεσαν *Aug. 2. Mosc. Wo. 1. & complures alii. ¶ οικιακὲς) οικιακὲς*
Aug. 1. Byz. & al. Et sic v. 36.

28 φοβηθετε) *Comp. Aug. 1. 2. Byz. Mosc. & novem & quindecim alii, Justin.*
φοβηθητε Er. & al. Ex seq. vel parall. ¶ ἀποκτενόντων) Comp. Er. ed. 1. Aug.
1. 2. Byz. Mosc. Steph. omni. Wo. 1. & bis deni alii. ἀποκτενόντων edd. al. ἀποκτεν-
όντων Cant. M. 1. Par. 3. ¶ ψυχὴν καὶ) τὴν ψ. 2. τὸ Er. Steph. ed. 1. 2. Aug. 2. Byz.
Gehl. Eph. Magd. Par. Jex, Roe. nec non Mosc. & e classe II sex alii. ¶ ἐν γέννη)
εἰς γένναν Lat. & al.

29 (πάγην) Nam παγίδα *Clementinae* homiliae, *Origenes* (qui tamen etiam γῆν
habet) *Chrysostomus, Hasenreff. var. lect.* Ut si primitus fuerit πάγην, & priore ra-
ri verbi syllaba mature omissa, remanserit γῆν quod ipsum alibi accidisse ostendimus
ad *Gregorii Thaumatis. Paneg. p. 173 seq. ¶ τὸ πατὴρ) edd. mss. Lat. Sax. &c. τὸ*
θελήματος τὸ πατὴρ Copt. Goth. Arab. Pers. Tertull. & alii Latini: Irenæus, No-
vatianus, Cyprianus, Hilarius, Augustinus, Cassiodorus, adeoque Italica olim ver-
bio. Antiqua lectio & latius didita, quam ut pro paraphrasi haberi debeat, cum
præsertim etiam citra illud, τοῦ θελήματος sensus constaret, uti Ies. XXXVI. 10,
ἀνευ Κυρίου. & Hebræi מִיָּשׁוּב מִכְּרָבִיכָּו sine Deo. Recentiores Græci omiserunt τὸ
θελήματος, articulo τοῦ recurrente. Vid. Gnom. ¶ (τὸ ἐν ἔρανοῖς) Vien. & alii,
Copt. Orig. Chryf. Ex v. 32. 33.

31 (πολλῶ) *Comp. Aug. 1.* Sic *Luc. XII. 7* uterque. ν ante σ, ut alias in
compositione, ita hic in vocum confinio, est omissum.

33 ἀυτὸν κάγω) κάγω ἀυτὸν *Lat. Goth. Byz. Cant. pluresve. nam talia ple-*
rumque neglexere codicum collatores. Alii ἀρνήτομαι ἀυτὸν καγῶ.

42 μόνον,) μόνον *Aug. 1. Lat. edd. Plant. - Cant. Gon. Seld. 1. Steph. e. Æth.*
¶ εἰ μὴ ἀπολεση τὸν μισθόν) *edd. mss. Chryf. Goth. &c.* Sic *Marcus. (εἰ μὴ ἀπόληται*
ὁ μισθός) Æth. Arab. Pers. Cyprian. Cant. Allusio ad Luc. XXI. 18.

CAP.

C A P. X I.

1 ὁ ἰσθῆς) ~ *Gehl.* qui id compensat, ut versu seq. indicamus.

2 χριστῆ) ἰσθῆ *Aug. 4. Cant. Gehl. Laud. 2. Mont. Ex v. i. ¶ (διὰ) Arm. Goth.* (qui etiam versu 4 *auditis & ridetis* plurali numero, sed *Luc. VII. 22* duali reddit, ut notat *Mareschallus p. 403.*) *Perf. Syr. Iuvenus, Ambros. Hilar. Cant. δύο*, frequens est in Evangelistis. *Opus imperf.* habet in textu *duos*; sed in comm. id non attingit.

5 καὶ χωλοὶ περιπατοῦσι) ~ *Clemens Al. Cant. Colb. 2. Homocotelevton.*

8 ἱματίοις) ~ *Lat. & inde Tertull. Cant. Excidit vestibis ante vestitum. ¶ (βασιλείων) Comp. Aug. 1. Bas. α. β* ante *Erasmi* mutationem, *Byz. Par. 5.* vel plures. unde *βασιλείων Aug. 4. Mosc. Wo. 1. Curcell.* append. Allit. ad εἰ in ἑστίν.

11 ἐν usq. ἐρανῶν,), ἐν usq. ἐρανῶν Sic distinguunt *Er. Aug. 1. 2.* cum *Chrysofomo.*

13 (προεικέρυξαν) *Chronicon Alex. praedicaverunt* mf. *Trewir.* manu prima. *Gothus* quoque, alibi semper *Græco prophetandi verbo utens*, hoc loco *Gothicum* posuit.

16 παιδίοις) *Comp. Stap. Aug. 1. 2. Byz. Cant. Cyr. Gehl. Mosc. Par. omni. Steph. omni. Wo. 1. & septendecim & quatuordecim alii, Chryf. Theophyl.* Sic *Lucas. (παιδαρίοις) Er. & al. ¶ (ἐργασά) Comp. Aug. 1. Byz. Cant. Cor. 1. & bis novem alii, Goth. Lat. Syr. Hieron. Theophyl. Euthym. E Luca.*

18 δαιμ. ἔχει) ὅτι πνεῦμά ἐστι nonnulli cod. apud *Er. Glossa.*

19 τέκνων) *operilus* notat *Hieronymus* in *Evangeliiis quibusdam legi*, in *Comm. ad h. l.* sic vero etiam *Ath. Copt. Perf. Syr.* Videtur *Græcus* librarius antiquissimus pro τῶν τέκνων, in maxima literarum similitudine, legisse τῶν ἔργων. Quæ strictura docere nos possit, ex *Græco Matthæi evangelio deductum esse Evangelium Nazaranorum*, quippe quod hoc loco sine dubio respexit *Hieronymus.* Eandem varietatem, ex *Hieronymo*, ut apparet, notavit *Hafenrefferus* in edit. sua *N. T.*

21 χωραζίν) χωραζὶν *Mosc. & al. χωραζίν Comp. Aug. 1. Byz. & al.* Allit. ad χῶρα. unde *χωραζίν Orig.* vel potius qui cum describere, calamo ludentes, ut *περὶ τὸ μὴ circumcisῆσθαι ὡς ἀνά Ηεσαννα &c.* Lusum in seria verterunt, quos memorat *Rus T. I Harm. ev. p. 1195* seq. *Corozaim* habet *Lat. ¶ (καὶ σοὶ) καὶ, Hilar. Augustin. Cant.* Incidit librarias in v. 25 καὶ τὸ. ¶ (ἐνθσαϊδὰ) *Comp. Aug. 1. 2. Mosc. & undecim & quatuordecim alii, Arab. Copt. Lat. Syr. Orig. Chryf. in mf., Euthym. Hieron.*

22 σποδῶ) σποδῶ καθύμειναι *Gehl. & al. E Luca.*

23 ἢ usq. ὑλώθη σα) *edd. Stap. &c.* Sic *Lucas. (ἢ usq. ὑλώθησεν) Aug. 1. 2.* (manu prima,) *Bas. 4. Bodl. 7. Colb. 1. 2. 5. Em. Eph. Gal. Co. Hunt. 2. Lips. Par. 3. 6. Seld. 3. Wo. 1. Chrysof. hom. 34. in Ioh. nec non Copt. Lectio media.*

unde $\mu\eta$ usq. $\psi\omega\theta\eta\sigma\eta$; & mox pro $\kappa\alpha\tau\alpha\beta\iota\beta\alpha\theta\eta\sigma\eta$, $\kappa\alpha\tau\alpha\beta\eta\sigma\eta$ *Æth. Lat.* & in *de Barb. 1*, nec non, idem fortasse, *Vaticanus*, *Cant. Med. Irenæus*. Ex *El. XIV. 15* juxta *LXX.* In Græco, ex $\kappa\alpha\tau\epsilon\pi\alpha\theta\eta\sigma\eta$, μ iteratum. Vtranque lectionem memorat *Hieronimus*. $\epsilon\acute{\alpha}\nu$ usq. $\psi\omega\theta\eta\sigma\eta$ *Dialog. 1. de Trin. apud Athanasium. ¶ τδ)
 - *Chryf.* in *mf.* ¶ $\psi\omega\theta\eta\sigma\alpha$) η pro $\epsilon\acute{\alpha}$ videtur habuisse *Baf. γ.* $\psi\omega\theta\eta\sigma\eta$ *Baf. β.**

24 $\psi\mu\eta\upsilon$) *tibi Syr.* Vnius literulæ differentia.

C A P. XII.

3 $\acute{\alpha}\nu\tau\acute{\omicron}\varsigma$) *edd. &c.* Ex *parall.* (-) *Er. ed. 1. Aug. 2. Mosc. Wo. 1. & septem & septendecim alii*, *Æth. Arab. Lat. Perf. Syr.*

6 ($\mu\epsilon\iota\zeta\omicron$) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Barb. novem, Byz. Cam. Cant. græce*, nonnulli apud *Er. cod. Graeci etiam vetustiores apud Stapulensem, Steph. omn. & decem*, & *sex alii, Theophyl. πλθόν Cov. 1. Bodl. 4. Med. Iren. Ex v. 41 f.*

8 - $\kappa\alpha\theta\eta$) *Comp. Er. ed. 1. Aug. 1. 2. Byz. Mosc. Par. sex*, *Steph. omn. & sedecim & sex alii*, (credo etiam *Wo. 1.*) *Æth. Arab. Perf. Syr. Chrysof. Euthym. Tertullian. (καθ)* *Er. & alii, Lat. Ex parall.*

10 $\eta\upsilon$) $\eta\upsilon$ *ἐκεί* *Stap. Per. & alii, Syr. Ex parall.*

13 $\acute{\alpha}\pi\omicron\kappa\alpha\tau\epsilon\varsigma\acute{\alpha}\theta\eta$) $\acute{\alpha}\pi\epsilon\kappa\alpha\tau\epsilon\varsigma\acute{\alpha}\theta\eta$ *Comp. Er. Aug. 2. Byz. Mosc. Wo. 1. & alii. Et sic alibi.*

14 $\epsilon\acute{\xi}\epsilon\lambda\theta\acute{\omicron}\nu\tau\epsilon\varsigma$, ante $\sigma\upsilon\mu\beta\acute{\alpha}\lambda\iota\omicron\nu$) *Er. pluresve, Chryf. Theophyl. Ruff. nec non aliæ versiones, cum Eusebio. ἐξελθόντες ante ὅπως, edd. aliæ & mss.*

16 $\epsilon\pi\epsilon\tau\acute{\iota}\mu\eta\sigma\epsilon\nu$) $\epsilon\pi\acute{\epsilon}\pi\lambda\eta\zeta\epsilon\nu$ *Euseb. Cant.*

17 $\eta\sigma\alpha\iota\varsigma$) - *Lat. in mf. Col.*

21 ($\acute{\alpha}\nu\alpha\lambda\acute{\alpha}\mu\psi\epsilon\iota$ $\kappa\tau\lambda.$) Ob recurrens *judicii* verbum, colon *Iesajæ* hoc loco per errorem excidisse putat *Hieronimus*, dissentiente *Iansenio*, assentiente *Drusio*; & in *Evang. Hebr.* plena prophetæ periocha reponitur: quamquam hoc colo etiam *Eusebius* caret. Certe hæc sententia magnopere congruit cum sensu *Matthæi*, sive ipse eam repetiit, sive ex *Iesaja* repetendam innuit: nec vero sine ea videtur repetiturus fuisse ulterius illud, *Et in ejus nomine gentes sperabunt.* Vid. *Gnom. ¶ - εν*) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Cypr. M. 1. Mosc. Par. sex*, *Steph. omn. & bis seni alii.* Credo etiam *Wo. 1. (εν)* *Er. & al. ἐπὶ Eusebius.*

22 $\tau\omicron\nu$ $\tau\upsilon\phi\lambda\acute{\omicron}\nu$ $\kappa\alpha\iota$ $\kappa\omega\phi\acute{\omicron}\nu$ $\kappa\alpha\iota$) - *Lat. Sax.*

23 $\acute{\omicron}$) $\acute{\omicron}$ $\chi\rho\iota\varsigma\acute{\omicron}\varsigma$ $\acute{\omicron}$ *Comp. Aug. 1. & al. Glossa.*

25 $\epsilon\acute{\iota}\delta\acute{\omega}\varsigma$) $\epsilon\acute{\iota}\delta\acute{\omega}\varsigma$ *Chryf. in mf. unde ιδών Byz. & al. ¶ εαυτῆς) εαυτήν bis, Gchl. & al.*

27 $\epsilon\kappa\beta\acute{\alpha}\lambda\lambda\epsilon\sigma\iota$) $\epsilon\kappa\beta\alpha\lambda\epsilon\sigma\iota$ *Laud. 2. Mont. Steph. δ. ιδ.* Ob sequens $\acute{\epsilon}\sigma\omicron\nu\tau\alpha\iota$.

28 (ἐν πνεύματι θεῷ ἐγὼ) *Aug. 2. Bas. a. β. Byz. pluresve, Syr. fortasse etiam M. 1. Seld. 2. & apud Walt. Bodl. unus, in quibus ἐγὼ deesse fertur. ἐγὼ ἐν πνεύματι θεῷ ἐγὼ Bas. γ. ubi librarius, uti plerique, ἐγὼ statim ex v. 27 arripuit, deinde ἐγὼ iterum suo loco scripsit.*

29 (διασπάση) *Colinaei ed., Aug. 1. 2. Byz. Roe. H^o. 1. & sex & decem alii, Chrysoft. Euthym.*

31 (- τοῖς ἀθρότοις) *Gen. Laud. 1. M. 1. & Colbert. n. 2467. Æth. Arab. Armen. Lat. Sax. Disp. Nicaena. Habet Leo.*

32 ἐάν) *Comp. Er. Aug. 1. 2. 4. H^o. 1. vel plures: Chrysoft. apud Saubert. ἂν Steph. edd. ¶ τῷ ἰδί) Comp. Stap. Aug. 1. 2. 4. Bas. 1. Byz. Mosc. H^o. 1. & duodecim & viginti tres alii, Basilus. Neque obest Lat. Didymus, Syr. (τῶ τῷ) Er. & al.*

35 - τῆς καρδίας) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Cant. Colb. 1. 5. & duo alii Colbertini, Gehl. Par. 1. 3. 4. 7. Steph. omnes (excepto n) & bis quatuordecim alii, Arab. Copt. Lat. Perf. Sax. Syr. Dialog. c. Marcion. Nazianz. Nyssen. Chryf. in ms. (τῆς καρδίας) Er. & alii, Athanas. Basilus. E contextu & parall. ¶ τὰ) Er. Bas. γ. &c. (-) Comp. Aug. 1. 4. Bas. a. β. Cant. Gen. Go. Magd. Mont. N. 1. (apud Walton.) H^o. 1. ¶ - τὰ ante πονηρὰ) Er. Bas. a. β. γ. &c. τὰ Comp. Aug. 2. Byz. Par. 6. vel plures: Chryf. Articulus in priore colo lectus, in altero non lectus, medium: & articulus saepe vim relativam habet: ideo ad τὰ ἀγαθὰ versu 34 laudata, non ad πονηρὰ, ibidem non memorata, adhiberi, aliquando mihi visus est. unde alii bis, alii ne semel quidem, alii posteriore tantum loco scribendum putarint. Sed nimis promiscue plerique talem articulum vel scripserunt vel prætermiserunt.*

36 ἀργὸν) - *Colb. duo, unus apud Bezan. πονηρὸν Fff. 1. & al. Glossa.*

37 καταδικασθῆναι) *κατακριθῆναι Aug. 2. 4. Bodl. 3. Colb. 8. Lin. Steph. δ. H^o. 1. Basilus M. Chrysoft. Euthym. Ex allit. ἀπικριθῆσαν v. seq. vel ex v. 41 f.*

44 ἐπισρέψω) *ὑποσρέψω Comp. Aug. 2. Byz. & alii, Chryf. in ms. E Luca. ¶ σεσαρ.) καὶ σεσαρ. Byz. & alii, Syr.*

46 δὲ) - *Lin. Mont. N. 1. Æth. Lat. Colb. 8.*

47 σοὶ λαλήσω) *codd. ex v. 46. (τῷ) Lat. Æth. Arab.*

C A P. XIII.

3 πολλά) - *Mosc. & al. ¶ σπείρειν) σπείρω Comp. Aug. 1. & alii. E parall.*

4 (τῷ ἑραρῶ) *Cypr. Per. & alii, Lat. aliqui. Sic parall.*

12 ὅστις utrumque) *ἕς τι Byz.*

14 - ἐπ') *Comp. Aug. 1. Barb. decem*, *Byz. Gehl. Med. Mosc. Wo. 1.* plerique apud *Er. & novem & plus viginti alii* apud *Fellum, Millium, Kuiterum, Latini vetustiores, Basil. Chrysof. Theophyl. (ἐπ') Er. & al. ¶ ἀκύσετε) ἀκύσente Mosc. Wo. 1. & al. ¶ βλέψετε) βλέψente Byz. Mosc. Wo. 1. & al.*

15 συνῶσι) συνιῶσι *Er. & al.* Cum hoc verbo accentus Hebraici illud, καὶ ἐπισρέψωσι, propius necant, quam cum ἰάσωμαι. Atque compluribus in locis ex V. T. in Novo allegatis accentus Hebraici cum vi ipsorum verborum caelestium accuratius conveniunt, quam distinctiones a Graecis adjectæ, v. gr. Matth. IV. 15. XIX. 5. XXI. 5. Luc. IV. 18. Act. VII. 6. VIII. 32. Hebr. I. 12. III. 9. XII. 26. XIII. 6. Et hi tamen fuere Christiani. Ergo non debemus accentus illos a Iudæis recentioribus cæcitati suæ relictis profectos existimare. Altioris sublimiorisque sunt originis. ¶ ἐπισρέψωσι) ἐπισρέψωσι *Mosc. Par. 3. ¶ (ἰάσωμαι) Comp. Byz. Mosc. Par. 3.* pluresve.

21 ἦ) καὶ *Steph. e. Æth. Lat. Perf. Russ. Sax.*

22 λόγον) λόγον τέτον *Steph. d. & al.* apud Saubert.

23 ὀ ter) codd. nonnulli vetusti apud *Stapuleusem*, vel etiam alii apud *Rus T. I Harm. evang. p. 1047. Ephrem Syrus f. σκδ* in *Vita Abrahamii, Isidorus Peluf. l. 2. Ep. 144. Lat. Neograec. vel plures, nec non Syr. (ὀ ter) edd. Aug. 1. Byz. &c.* perinde ut verfu 8 ὀ pro ὀ, & *Marc. IV. 8 ἐν* pro ἐν nonnulli habent codices. Vid. *Gnom.*

24 (σπείραντι) *Comp. Aug. 1. & alii, Æth. Arab. Lat. Perf.*

25 ἔσπειρε) ἐπέσπειρε *Lat. Barb. 1. Iren. Chrysologus.*

27 σῶ) - *Roe. & alii, Epiphani. Chryf. in ms., Euthym.* Facile omissum post τῶ. ¶ - τὰ) *Comp. Aug. 1. 2. Byz. Cant. Cyp. Gehl. (coll. edit. Rechenb.) Mosc. Wo. 1.* codd. plurimi, *Chryf. τὰ al. edd.*

28 (- ἔν) *Eulogius* apud *Photium, Æth. Lat. Cant. Sax. Syr. ¶ συλλέξωμεν) συλλέξωμεν Comp. Aug. 1. Byz. Gehl. Stap.*

30 - τῶ ante καιρῶ) *edd. primæ, Aug. 1. 2. Cant. Wo. 1. & septem & novem alii, Chryf. in ms. τῶ Steph. ed. 3. ¶ (ἀυτὰ δεσμάς) Iren. Chrysostomi ed. bis, Lat. (in cod. Reutl. Schelh. Trevir. & in multis apud Zegerum,) Augustinus, Breviar. ms. in bibliotheca Consilii regiminis Wirt., Syr. Lectio media. unde ἀυτὰ ἐς omittit *Cant. Sax. Apring. ἀυτὰ* omittit *Byz. Perf. ἐς δεσμάς* omittit *Colb. 4. Alicubi perhibetur praepositio ἐς non reperiri, in libris praefertim Latinis, ut fuerit: δῆσατε δεσμάς, ἐπιβατικῶς vel δῆσατε ἀυτὰ δεσμάς, διαβατικῶς colligate illa zizania, ut falcēs fiant. Apud Epiphanium κατὰ μανιχαίων haec ita adducuntur, συλλέξατε τὰ ζιζάνια, καὶ δῆσατε δεσμάς δεσμάς κτλ. Camerarius. ¶ δεσμάς) Aug. 1. pluresve, *Beza, nec non Comp. Vid. Devarii Ind. Eustath. in λύμν, σάθμν. δεσμάς Er. & al. edd.***

- 32 (πάντων) *Comp. Aug. 1. 2. & bis decem alii, Æth. Arab. Lat. Pers. Sax. Syr. Euthym. Ex anteced. vel ex Marco.*
- 33 ἐκρυψεν plurimi cod. (ἐκρυβεν) *Er. ed. 1. Aug. 1. Gehl. Roe. Steph. mf. omn. Wo. 1. & quatuordecim & sex alii. Ex v. 44.*
- 35 τῆ) ἡσαῖς τῆ *Par. 6. & nonnulli apud Hieron. & in Catena Gr. Psalm. Ex v. 14. & cap. XII. 17. ¶ κειρ.) ἀποκεκρυμμένα Er. Par. 3.*
- 36 (- ὁ ἰσοῦς) *Æth. Arab. Copt. Lat. Cant.*
- 37 αὐτοῖς) - *Lat. in mss. & ed. vet. Cant. Æth. Arab. Copt. Mog.*
- 40 καίεται) *Comp. Aug. 1. 2. Colb. 8. Cyr. Gehl. Mosc. Par. omnes præter quintum, Roe. Steph. omn. Wo. 1. & sedecim & decem alii, Chrysof. nec non Byz. (κατακαίεται) Er. & al. Ex v. 30. ¶ (- τέτρα) Comp. Steph. d. Cyrillus Al. Æth. Lat. Iren. Cant. Sic v. 39.*
- 44 πάλιν) - *Lat. & al. ¶ ἐν τῷ ἀγρῷ) - Cant. Go. apud Walton. ¶ τῷ) edd. Bas. a. β. γ. &c. (-) Aug. 1. vel plures, Chrysof.*
- 46 ὡς ἐυρών) ἐυρών δὲ *Cyrillus Al. Æth. Lat. & alii.*
- 51 (- λέγει αὐτοῖς ὁ ἰσοῦς) *Æth. Copt. Lat. Cant. Sax. Librarius Græcus videtur justo citius cœpisse scribere λέγουσιν, & inde fecisse λέγει κτλ. ¶ ὁ ἰσοῦς) - Arab. ¶ κύριε) - Lat. aliqui, & inde Cant. Sax. Par. 6. Mog.*
- 52 εἰς τὴν βασιλείαν) *edd. Bas. a. β. Stap. &c. Ex μαθητευθεὶς, ἕως facile iteratum. (τῆ βασιλεία) Bas. γ. Cyr. Par. 6. 8. Vsser. 2. Origenes constanter, sæpe; Cyrillus, Procopius. Placet Heinso. Lectio media. unde ἐν τῇ βασιλείᾳ Med. Chrysof. Cyrillus alibi, Lat. Irenæus, latine certe, Cant.*
- 54 τῇ συναγωγῇ) ταῖς συναγωγαῖς *Vsser. 2. Lat. Æth. Arm. Russ. Syr. & al.*
- 55 ἰωσή) ἰωάννης *Wo. 1. & alii, nec non Mosc.*
- 56 ταῦτα πάντα) πάντα ταῦτα *Wo. 1. Lat. Cant.*

C A P. XIV.

- 2 ἐν) - *Eph. Par. 3. Seld. 1. Facile, post ἵν.*
- 3 (- φιλίππου) *Lat. plerique, & inde Cant. Angl. Moz. Augustin. sed habet Sax. φιλίππου præmittunt plerique, ex Marco. Brevior apud Matthæum lectio, per Vulgatum servata est.*
- 5 ἐφοβήθη) ἐφοβῆτο *Aug. 1. Byz. & al. Ex Marc. VI. 20.*
- 8 ἄδε) - *Copt. Lat. in mss. Trev. Moz. Sax.*
- 9 δοθῆναι) δοθ. αὐτῇ *Er. Par. 6. Russ. & al.*

12 σῶμα) σῶμα αὐτῆ Byz. & alii.

14 (- ὁ ἰησῆς) *Mont. Æth. Arab. Copt. Lat. Cant. Sax. nec nota Chryf. ¶ αὐτοῖς) edd. primæ & mss. αὐτοῦ Steph. ed. 3. unde αὐτὰς Beza & recent. edd.*

19 - καὶ ante λαβὼν) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Cant. Gehl. Par. omn. (excepto 7) Steph. omn. & bis undeni alii, Chrysof. καὶ Er. & al.*

21 ὡσεὶ) - *Lat. & aliæ versiones. ut sæpius, in hac particula.*

22 (- ὁ ἰησῆς) *Aug. 2. Cant. Colb. 8. Lips. Mont. Par. 2. 7. Roe. Æth. Arab. Copt. Lat. (in ed. vet. & mss.) Perf. Syr. Chrysof. ¶ αὐτῆ) edd. &c. E Marco. (-) Aug. 2. 4. Byz. Cant. Gehl. Mosc. & quatuor & decem alii, Orig. Euthym. Lat. Perf. Syr. aliqui.*

24 μέσον τῆς θαλάσσης ἦν) *σαδίας πολλὰς ἀπὸ τῆς γῆς ἀπέιχε Syr. Par. 6. & (qui pro πολλὰς, ὡσεὶ ἐκκοσιπέντε habent ex Ioh. VI. 19.) Copt. Arab.*

25 (- ὁ ἰησῆς) *Colin ed. Aug. 2. Bodl. 2. 3. Cant. Colb. 8. Mont. Par. 3. 4. Roe. Æth. Arab. Copt. Lat.*

26 τὴν θάλασσαν) *τῆς θαλάσσης Aug. 2. & al. ex v. 25.*

27 ὁ ἰησῆς) - *Wh. 1. & al.*

28 (- αὐτῶ) *Aug. 1. 4. Magd. & alii, Euthym. Æth. Lat. Russ. Post εἶπεν id habet Curcell. append. & Syr.*

30 ἰχυρὸν) - *Copt. Lat. in ms. Trev.*

31 ἐυθίως δὲ) *καὶ ἐυθίως Comp. Aug. 1. Byz. & alii, Lat. Syr.*

34 γεννησαρὲτ) *γεννησαρὲθ Aug. 1. & al. γεννησαρὲθ Aug. 4. & sic fere al. Genesar habet Arab. Lat. Syr. Aliter alii apud Saubertum.*

C A P. XV.

3 (- καὶ) *Iren. 1. 4. c. 25. Æth. Arab. & mss. quidam apud Grabium, Chryf. ad cap. hoc, v. 13.*

4 (ἀπεν) *Æth. Arab. Copt. Lat. (& inde Irenæi interpret, Cant.) Perf. Syr. Per festinationem, ex v. 3. vel potius ex Marc. VII. 10. unde v. 6. pro τὴν ἐντολὴν, τὸν λόγον, iidem, excepto Lat. ¶ - σὲ post πατέρα) edd. primæ, Aug. 1. 2. Cant. Gehl. Roe. Wo. 1. & quatuordecim & octo alii, Æth. Lat. plerique, Russ. (σὲ) Steph. ed. 3. &c. c Marco.*

5 (- αὐτῆ) *Colin. ed. Aug. 1. & alii, Chrysof.*

8 (- ἐγγ. μοι & τῶ σῶμασι αὐτῶν καὶ) *Æth. Arm. Copt. Lat. (& inde Cant. Colb. 8. Hieron.) Perf. Sax. Syr. Ptolemaeus, Chryf. Potius ex Iesaja videtur additum, quam Marci exemplo prætermillium.*

11 ε) ε̄ π̄αν Cant. Perf.

12 φαρισαῖοι) φαρισαῖοι οἱ Comp.

14 πεσῆνται) ἐμπεσῆνται Comp. Aug. 1. & alii. Ex c. XII. 11.

16 ἡσῆς) - Lat. Syr. & al.

17 ἔπω) ε̄ Æth. Arab. Lat. Cant. Syr. E Marco.

19 πορνῆα, κλοπα, ψευδομαρτυρία) - Go. id est Gon. 12 ed. Oxon. min. Qua in editione codex ille hiatibus frequens, sæpe a Matth. c. XIV ad XIX, cum gravi interprete Gotho, his capitibus mutilato, commutatur.

22 ἐκράύγασεν αὐτῷ) ἐκράξεν ὅτισω αὐτῆ Cant. Rav. Lat.

25 προσεκύνοι) προσεκύνησεν Er. Aug. 1. 2. 4. Barb. oïto, Byz. Roe. & alii complures.

26 ἐκ ἔσι καλὸν) codd. c Marco. (non est) Tertull. vel etiam Ambros. in Luc. XVI. 21. Lectio media. unde ἐκ ἐξέσι Basilius Seleuciensis, Lat. Hilarius uterque Cant. Perf.

30 κωφῆς) - Cant. sed mutos post secum habet Lat. unde multos reddit Sax. eodem loco.

31 λαλῶντας) ἀκόντας Gon. ἀκόντας, ἀλάσας λαλῶντας Bodl. 4. 5. Per., unus apud Bezan, & sic fere Copt. Ex Marc. VII. 37. vel etiam κωφῆς non satis intellecto. ¶ (- κυλλῆς ὕγιῆς) Æth. Arab. Copt. Lat. Perf. Sax. Inopia verborum. ¶ καὶ ante τυφλῆς) - Er. Lat. ¶ ἰδοῦσασαν) ἰδοῦσασον Comp. Aug. 1. 2. & al. Ex parall.

32 (ἡνέρι) Bodl. 4. 5. 7. Cant. Cov. 1. Laud. 2. 5. Mosc. Per. Seld. 1. Wo. 1. 2. item Colin. ed. Aug. 2. 4. Bodl. 3. Gal. M. 1. 2. Par. 4. Wh. 3. E Marco. ¶ νήσεις) νήσις Aug. 1. Gehl. Sic Marc. VIII. 3 iidem, & Comp. Byz.

36 αὐτῆ) - Bodl. 3. Cant. Colb. 8. Cov. 1. Chryf. Lat. edd. vet.

38 γυναικῶν καὶ παιδίων) παιδίων καὶ γυναικῶν Lat. Sax. Hæc, & χωρὶς, omittit Cant. apud Waltonum.

39 ἀνέβη) edd. primæ, Barb. quatuor, Cypr. Mosc. Roe. Wo. 1. 2. & septem & novem alii, Chryf. (ἐρέβη) Steph. ed. 3. Aug. 1. 4. ex rasura, & al. Vid. Gnom. ¶ μαγδαλά) Firmatur lectio, quia nonnulli eam hinc transtulere ad Marc. VIII. 10. ubi vid. var. lect. (Magedan) habet Lat. vide L. de Dieu & Saubertum.

C A P. XVI.

2. 3. ὁψίς κτλ.) edd. Bas. 2. 7. &c. Eusebii canones, Chryf. Theophyl. Lat. (-) Plerique cod. apud Hieron. Aug. 2. Bas. 3 ante Erasmi manum, Mosc. Par. 6. Copt. Origenes. Ex cap. XII. 39, vel ex Marc. VIII. 12, vel ne Dominus in regionibus

nibus alia tempestatum prognostica habentibus videretur minus vera dixisse. Nam quæ hoc loco dicuntur, non in omnia convenire climata, docent phyfici. ¶ πυρράζει) πυράζει *Aug. 4. Bas. a. Byz. Stap.* ¶ πρῶτ) πρώτας *Bas. a. Gehl. & alii.* ¶ ὑποκριταί) Luca est *Millio. (-) Bas. 1. Cant. Colb. 8. & duo alii Colbertini, num. 2467 & 3947. Par. 4. Vien. Chryf. Æth. Arm. Lat. Sax.*

4 τῆ προφήτε) - *cod. Lat. Trevir. Reutl. Schelh. manu prima, Cant. & alii.*

6 ἰσοῦς) - *Lat. & al.*

8 αὐτοῖς) - *Cant. Colb. 8. Cypr. Magd. Med. Par. 2. Per. Wh. 1. Æth. Lat. aliqui.* ¶ ἰλάεσθε) ἔχετε *Lat. & al. E Marco.*

11 προσέχειν) sic v. seq. (προσέχετε) *Er. ed. 1. 2. 3. Orig. Lat. Ambros. Sax.* Vtrumque *Cant.* quippe cujus græca & latina sæpe differunt. vid. *Mill. Proleg. f. 134* in margine.

12 ἀλλὰ) *Er. Aug. 1. 3. Bas. β. γ. vel plures. ἀλλ' Bas. a, ceterique.*

13 με) *codd. græci, Anthologium mf., Epiphani. Chryf. Isidorus, Theophyl. Syr. Lat.* aliqui in annot. *Erasini & in margine Lovan. Ex v. 15. & parall.* Id ita retinent nonnulli, ut post εἶναι signum interrogationis repræsentent. (-) unus apud *Bezam, Æth. Arab. Copt. Lat. plerique, Iren.* in *cod. Arundeliano, Hieron. Augustin. Sax.* Abundare censet *Fabric.* ad *apocr. N. T. p. 402.* ¶ τὸν υἱὸν τῆ ἀνθρώπου) - in nonnullis græcis apud *Er.*

16 ὁ χριστὸς) - *Sax.*

17 ἰωάν) ἰωάννα *Wech.* not. ex *Beza, ex Hieron.* Sed vide *Saubert.*

18 οἰκοδομήσω) οἰκοδομήσον *Anthologium mf.*

19 (σοὶ δώσω) *Lat. Cant. Chryf. Syr. Perf.*

20 ἰσοῦς) *edd. &c. Ex v. seq. (-) Aug. 1. Byz. Eph. Gal. Go. Laud. 1. Lin. Med. Mont. M. 1. N. 1. Par. 1. 7. Seld. 1. Steph. ε. ζ. η. Vff. 2. codd. apud Er. Arab. Armen. Lat. in mf. Charit. & in aliis emendatis apud Er. & Lovan. Perf. Syr. Origines constanter, Chrysof. Theophyl. Euthym. Ambros.* In *Aug. 3.* librarius, cum præternisisset, supra lineam supplevit: igitur de libris antiquioribus, quos contulit, alius habuerat, alius non habuerat. Abundare videtur *Erasino, Bezæ, Wallio, Kaifero, aliis.*

26 ἀφελείται) ἀφελθήσεται *Er. & al.*

28 ἐσηκώτων) *Byz. & al. E Marco (ἐσώτες) Aug. 1. 2. 3. Bas. α. β. Mosc. Wo. 1. 2. cod. nonnulli apud Er., duo apud Bezam, & bis deni alii, Perf. Syr.* Lectio media. nam τῶν ὧδε non percepto, τῶν omiserunt *Aug. 1. 3. Bas. α. β. Gehl. Wo. 1. 2. & al.* Eandemque ob causam ἐσώτων facilius a Luca sumserunt *cod. quos secutus est Erasmus absque τῶν item, τῶν servato, Bas. γ. Adde Bodl. 1. 5. Bu. Cant. Cov. 1. Magd. Mont. Par. 5. 6. Theodorit.*

C A P. XVII.

2 ἐγένετο) ἐγένοντο *Aug.* 3. 4. & alii. E *Marco.* ; ¶ τὸ φῶς) *Chion Dionysius* Al. *Æth. Lat.* Indidem.

4 μίαν ἡλίαν) ἡλίαν μίαν *Er. Aug.* 3. *Byz.* ἡλ. μ. *Aug.* 2. *Cant. Mont.* E *Marco.*

9 ἐκ) *Er. Aug.* 1. 2. (manu secunda,) 3. 4. *Byz.* *Cant. Gehl. Wo.* 2. & *duodecim* & *viginti quinque* alii. ἀπὸ edd. al. Ex *parall.*

11 ἰσθῆς) ~ *Lat.* & al. ¶ αὐτοῖς) ~ *Cant.* & al. ¶ πρῶτον) ~ *Arab. Copt. Lat.* & inde *Barb.* 1. *Cant. Colb.* 8.

12 (~ ἐν) *Stap. Bodl.* unus, *Byz.* & al. Omiffa syllaba, vel casu, vel quia *Marcus* non habet.

14 ἐλθόντων αὐτῶν) *cum venisset* habet *Lat. Arab.* unde ἐλθὼν *Cant.* Indidem. ¶ προσῆλθεν) προσῆν *Bodl.* un. *L. Magd. N.* 1. apud *Fellum.* ¶ προσῆλθεν αὐτῷ ἀνθρώπος) ἀνθρώπος τις προσῆλθε τῷ ἰσθῆ *Aug.* 4. incunte pericopa, & sic fere *Byz. Wo.* 2. & al. ¶ αὐτὸν) *Comp. Stap. Aug.* 1. 2. 3. 4. *Byz. Magd. Mosc. Steph. omni. Wo.* 1. 2. & *his septendecim* alii, *Chryf.* αὐτῷ *Er.* & al.

20 ἰσθῆς) ~ *Lat.* in *ms. Schelh. Trevir. Sax.* ¶ γὰρ) ~ *Er. ed.* 1. *Go. Seld.* 1. 2. 3. 5. *Æth. Arab. Lat.* in *codd. Corbejenfi & S. Germani.* ¶ ἐκεῖ) ~ *Lat.* in *cod. multis, Syr.*

21 τῆτο usq. ἠσεία) ~ *Colb.* 8. *Æth. Copt. Male.* Nam hæc pars vel maxime *quæstioni* respondet. Addit *Millius Eufibii* canonem, in quo *Marcus* hîc solus incedat: sed hæc ratio etiam *versum 19 & 20* tolleret. *Marcum* canon ille parum accuratus ponit solum, quia *Matthæum* cum alio *Luceæ* loco junxerat. Denique alia *Marci,* alia *Matthæi* verbâ sunt: ergo non ab illo ad hunc traducta.

23 καὶ ἐλύπ. σφόδρα) ~ *Bodl.* 2. *Cypr. Mont.*

25 τῆς γῆς) ~ *Sax.* ¶ τέλη) τὰ τέλη *Er. Stap.*

26 (~ ὁ πέτρος) *Æth. Arm. Copt. Lat.* & inde *Cant. Sax.* Et *Simon* substituant *Syr. Perf.*

27 (ἀναβαίνοντα) *Comp. Aug.* 2. (omisso τα,) 4. *Byz. Gehl. Wo.* 1. & alii.

C A P. XVIII.

1 ὥρα) ἡμέρα *Aug.* 4. & al. apud *Orig.*

4 ταπεινώσει) *Comp. Aug.* 1. 2. 4. *Baf.* 1. *Byz. Cant. Cypr. Wo.* 1. 2. & alii. *ταπεινώση Er.* & al. ad modum *σκαιδαλίση.*

5 τοῦτον) τοῦτο *Er. Wo.* 1. ¶ ἐν) ~ *Er. Steph. ed.* 1. 2. *Barb. un. Byz. Gon. Syr. Chrysof.* Facile *omissum,* ἐπὶ sequente.

6 (εἰς) *Aug. 1. 2. Cypr. Gehl. Laud. 2. 5. Stap. Steph. mf. omn. & multi alii, Chrysof.* Ex anteced.

7 ἔστω) ~ *Er. Per. & alii. Facile omiffum, ἐλθεῖν sequente. ¶ (- ἐκεῖνω) Er. Seld. 2. Vff. 2. Æth. Arab. Lat. aliqui (& inde Cant.) Syr. Perf. Chrysof. in comm.*

10 med. (- ἐν ἔρανοῖς) *Baf. γ. Byz. Lat. (in mf. Schelh.) Syr. Chrysof. non semel. ¶ τῶ ἐν ἔρανοῖς) ~ M. 1. & Colbert. n. 225).*

11 ἦλθε usq. ἀπολ.) ~ *Par. 6. & alii apud Bezam. ¶ σῶσαι) ζητῆσαι καὶ σῶσαι Laud. 2. & al. E Luca.*

12 ἐνενηκονταεννέα) ἐνενηκονταεννέα *Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. & multi alii. sed vid. mox ad c. XX. 5.*

14 ἄς) ἐν *Er. Baf. β. Bodl. 5. & al.*

15 ἀμαρτίση) ἀμάρετη *Comp. Aug. 1. & al. E Luca. ¶ εἰς σὲ) ~ Barb. 1. Clemens Al. Ad Lucam. ¶ (- καὶ) Aug. 1. Cant., quatuor & novem alii, Chrysof. Syr.*

19 πάλιν) *Er. &c. Lat. Syr. (πάλιν ἀμὴν) Comp. Er. (in annot.) Aug. 1. 2. Byz. Cypr. Magd. Mosc. Roe. Steph. omn. Wo. 1. 2. & novem & viginti alii, Basilus, Russ. παλιν δε ἀμὴν Mont. vel etiam Cant. L. πάλιν δε Chrysof. ἀμὴν Gon. Go. Arab. Cyprian.*

25 δὲ αὐτῷ) δὲ αὐτῷ *Comp. ¶ αὐτῷ medium) ~ Lat. in mss. & Hieron.*

26 προσεκύρει αὐτῷ) παρεκάλει (αὐτὸν) *Græci nonnulli apud Er., Lat. Ex v. 29, 32. ¶ κύρει) ~ Par. 8. Armen. Lat. Cant. Ex v. 29.*

28 μοι) ~ *Med. Lat. & inde Cant. ¶ ἔστι) Comp. Aug. 1. 4. Baf. α. β ante secundam Erasini manum, γ. Byz. Cant. Cypr. Em. apud Walton. Gehl. Med. Par. omn. (excepto γ.) Per. Steph. omn. Wo. 1. 2. & bis quindecim alii, Æth. Orig. Chrysof. Theophanes, Euthym. Theophyl. (ὅτι) Er. cum uno vix & altero codice. nam Al. Aug. 2. 3. vel etiam alii hoc loco hiant. Ex classe I non nisi Bodl. 1. 2. Laud. 2. Mosc. Roe. pro Erasino quiescunt.*

29 εἰς τὰς πόδας αὐτῷ) ~ *Er. Eph. & alii, Lat. Recurrente αὐτῷ. ¶ πάντα) Er. Lat. &c. (-) Comp. Aug. 1. 4. Barb. quinque, Bodl. septem, Cant. Gehl. Laud. quatuor, Mosc. Seld. quatuor, Steph. δ. ζ. σ. ιβ. ιδ. Wo. 2. & septem & quinque alii, Arab. Perf. Theophyl. in comm.*

30 ἀλλὰ) *edd. primæ & mss. ἀλλὰ Steph. ed. 3. unde ἀλλ' Bezae & recent. edd.*

31 γινόμενα prius) γινόμενα *Gal. & alii, Euthym. vel etiam Lat. ¶ ἐαυτῶν) Er. Aug. 1. 4. Baf. α. Cypr. Gehl. & bis tres alii vel plures. αὐτῶν Comp. Baf. β. γ. & al. ¶ γινόμενα posterius) γινόμενα Byz. Curcellæi margo.*

34 αὐτῷ) ~ *Cant. Seld. 4. & sex & tres alii, Arab. Lat. Perf. Chrysof. Facile omiffum ante ὅτω.*

35 (- τὰ παρ. αὐτῶν) Æth. Arab. Copt. Lat. & inde Barb. 1. Cant. Sax. Hieron. Calaritanus ; inde , credo , etiam Colb. unus , manu prima. τὰ παρ. αὐτοῦ Syr.

C A P. XIX.

1 ἐτέλειεν) locutus esset habet Hilar. inde ἐλάλησεν Cant.

3 (- αὐτῶ) Aug. 4. Cypr. Med. M. 1. Vff. 1. Chryf. Æth. Arab. Lat. Pers. Syr. unde τῶ ἰνσ Per.

5 πατέρω) πατ. αὐτῆ Comp. Aug. 1. Byz. Per. & alii. E Marco. ὁ ὑπέρω) μνη. αὐτῆ Gal. & alii. ἢ προσκαλλήσεται) Sic parall. (καλλήσεται) Er. ed. 1. Aug. 4. Cant. Gehl. Mofc. Roe. H^o. 1. 2. & tres & septem alii , Chrysof. Epiphanius. ἢ οἱ δυο) Sic cod. Samaritanus , LXX , & versio Syriaca Geneleos.

9 αὐ) Comp. & al. edd. Aug. 1. 4. Bas. 1. Byz. Cypr. Gehl. Med. Mofc. Steph. omni. H^o. 2. & sedecim & viginti alii : nec obstat Cant. Colb. 8. L. Par. 6. Arab. Syr. ἐι αὐ Er. & al. edd. cum pauculis mss. ἢ καὶ ὁ usque μοιχᾶται) - Aug. 2. Gehl. & al. Hiatus , recurrente verbo.

10 γυναικὸς) γυναικὸς αὐτῆ Col. Med. Vff. 1. Arab.

12 ἐγεν.) ἐγενήθησαν Comp. Er.

16 εἰς προσελθῶν) edd. , Lat. &c. Multa hic codicum varietas est , incunte lectione ecclesiastica. ἢ (- ἀγαθῆ) Bodl. 3. Cant. Æth. Arab. Hilarinus.

17 λέγεις κτλ.) edd. & mss. fere omnes : Syr. Arab. Iustinus , Irenaeus , qui tamen , haud scio , an Matthæum respexerint : liquido autem Chrysofomus , Theophylact. Euthym. Hilar. nec non Hier. Ex parall. repetit Erasmus & alii. ἑρωτᾶς usq. ἀγαθῆ Æth. Arab. al. Arm. Copt. Lat. & inde Barb. 1. & , idem fortasse , Vaticanus , Cant. (qui τῆ & ὁ omittit , Steph. n. Ineque alios Beza innuit) Colbert. n. 2467. Cyrillus textum alibi retinens , Eusebius , Dionysius Arcopagita , Novatianus , Hieron. Augustin. Sax. Ebr. Ad verba hæc ὁ θεὸς addunt Lat. & al. , Orig. (qui tamen etiam textum legit ,) & Antioch. ἢ ὁ θεὸς) Patris vocabulum addidit Marcion , & tamen etiam Iustinus , Clemens Al. , & Origenes non semel. Vid. Whitby f. 30. sed & Mill. ad Marcum & Lucam , & Grab. Spicileg. PP. sec. II. tom. I. p. 231.

18 εἶπε) αὐτῶ addunt B. 2. apud Fellum , H^o. 2. Syr.

19 (- σὺ post πατέρα) Er. Aug. 1. 2. 4. Cant. Cypr. Eph. Roe. & multi alii , Iren. Orig. Lectio media. unde , & hic & post ὑπέρω , σὺ addunt alii , in quibus Comp. Vff. 1. & al. ne versiones addam. σὺ Steph. ed. & al. ἢ καὶ alterum) - Lat. in cod. Trev. & aliis. ἢ σεαυτὸν) ἐαυτὸν Byz. & alii.

20 (- ἐκ νεότητός μου) Colbert. n. 2467. Lat. in cod. Reutl. in Schelh. in Trevir. manu prima , & aliis , Sax. (yprian. & alii.

21 ἐρατῶ) ἐρανοίς Aug. 2. Byz. Gehl. & al.

24 *πάλιν δὲ*) *πάσιν* *Bodl.* 2. apud *Fellum.* καὶ *πάλιν* *Er. Lat. & al.* ¶ *δὲ*) - *M. I. Lat.* in mf. *Charitimo.* ¶ *καμίλων*) *καμίλων* *Gen. Μουρ.* ¶ *διελθεῖν*) *εἰσελθεῖν* *Aug. 2. Byz. Wo. 2. & multi alii.* E proximo. ¶ *τὸ θεῖον*) *τῶν ἑραγῶν* *Arab. Lat. Perf. Chrysf. Ex v. 23.*

25 *αὐτῶ*) - *Gal. & al.* ¶ *σφόδρα*) - *Bodl. un.* apud *Fellum.*

26 fin. (- *ἔστι*) *Comp. Aug. 1. 2. Wo. 2. & alii, Chrysof.*

27 *ἰδὲ*) *κύριε ἰδὲ* *Aug. 4. & al.*

28 *ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ*,) *Distinguunt, ante & post, Aug. 2. 4. solum ante, Aug. 1. Byz. & alii apud Millium, Opus imperf. adde Zornii Opusc. sacr. T. I. p. 441.*

29 (*οἰκίαν*) *Comp. Byz. & al. Lat. Ex parall.*

30 *καὶ*) *καὶ οἱ* *Comp. Laud. 4. L. Par. 6. Glossa, haud scio, an e Marco.*

C A P. XX.

2 *συμφωνήσας δὲ*) *καὶ συμφωνήσας* *Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Cypr. Gehl. Mont.* apud *Fellum, Mosc. Roe. Wo. 1. 2. & multi alii, Chrysof. καὶ* arreptum ex v. 3. quum eadem verba præcederent.

3 - *τὴν* ante *τρίτην*) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Bas. α. γ. Byz. Cant. Cypr. Gehl. Per. Wo. 1. 2. & multi alii. τὴν* *Bas. β. & inde edd. al. ¶ τρίτην*) *ἕκτην* *Bodl. un.* apud *Fellum.*

4 *καὶ ἐκείνοις*) *Er. Aug. 1. 2. 4. Byz. Wo. 1. 2. vel plures. καὶ ἐκείνοις* *Comp. Steph. edd. & al. ¶ (μου)* *Eph. Colb. 8. Med. Par. 6. Æth. (ex cap. XXI. 28.* ubi vicissim pronomen iidem per compensationem omiserunt, putantes, rectius ad operarios, quam ad liberos dici, *vinea mea*;) item *Colin. ed. Bu. Par. 8. & alii, Chrysf. Arab. Lat. in cod. Reutl. Trevir. & aliis, Russ. Sax. Probat Io. Kaiser.*

5 *πάλιν*) *πάλιν δὲ* *Er. Lat. Russ. & al. ¶ ἐνάτην*) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. & alii, Chrysof.* Sic scribendum esse, docent veteres numi, & Eustathius: unde prima apud poëtas vel corripitur, vel, ubi produci opus est, « pro e habet, & tamen retinemus ἐννέα & ἐννεήκοντα ad analogiam τέταρτος, τέτταρες, τετταράκοντα. ἐννάτην *Er. & al.*

7 *ἀμπελώνα*) *ἀμπ. μου* *Colin. ed. Bu. Eph. Med. Par. 8. Æth. Lat. aliqui, Russ. uti v. 4. Item Cant. & aliquot alii. ¶ (- καὶ ὁ* usque *λήψεσθε*) *Lat. fere omnes, etiam Cant. Hieronymus, Copt. aliqui, Sax. Vnde Persa supplet, ἔσ ωνουντ.* Officium ecclesiasticum in antiphona quadam Dominicæ LXX, ut Zegerus notat, ita habet, *Nemo nos conduxit. Ite ἔσ vos in vineam meam, ἔσ quod justum fuerit dabo vobis.* Fuit hoc comma, eodem Zegero observante, in exemplari Corfendoncensi Latino.

8 *μισθὸν*) *μισθὸν αὐτῶν* *Copt. apud Fellum, Lat. in mf. Char. Sax. Syr.*

12 *καύσωνα.*) *καύσωνα;* *Aug. 1. 2. & al.*

13 *δυναρίου*) ἐκ *δυναρίου* Lat. uti v. 2. ¶ *συνεφώνησάς μοι*) *συνεφώνησά σοι*, una litera demta, *Steph. n. Orig. Antioch. Æth. Arab. Perf.* Indidem.

14 *τέτω*) καὶ *τέτω* *Laud. 2. Lat. καὶ Chrysof.*

15 (- ἐν τοῖς ἰουαῖς) *Lat. Armen. Sax. ¶ εἰ*) *edit. primæ, Aug. 1. 2. 4. Bodl. omn. apud Fellum, Byz. W'o. 2. & alii complures, Chrysof. Confessio eccl. or. p. 292. Valla, nec non Lat. (ñ) Camerarius in notis, Bezae, Millii & al. ed., Lat. Syr. &c. E proximo.*

17 ἐν τῇ ὁδῷ καὶ) καὶ ἐν τῇ ὁδῷ *L. Mont. Steph. n. Orig. Arab. Armen. Copt. Perf. καὶ Lat.*

21 *σοῦ* alterum) *Comp. Aug. 1. 2. Byz. Roe. W'o. 1. 2. & permulti alii, Lat. aliqui, Syr. & al. - Er. & al.*

22 ἡ) *Comp. Aug. 1. 2. Colb. 5. & Colb. n. 4112. Cypr. Laud. 2. 4. M. 1. 2. W'o. 1. 2. & e Classe II undecim alii, pluresve, Perf. Russ. Syr. καὶ Er. & al. E Marco. ¶ ἡ τὸ usq. βαπτισθῆναι)* *edit. miss. Arab. Hebr. Perf. Russ. Syr. Chryf., Opus imperf. Basilii Sel. Theophyl. (-) Origenes, Epiphanius, Æth. Copt. Lat. & inde Cant. Colbert. n. 2467. Steph. n. Sax. Ambr. Hilar. Hieron., Tr. de Bapt. inter opera Cypriani.*

23 (- καὶ τὸ usque βαπτισθῆσθε) *Bodl. 2. Eph. Laud. 5. Magd. Med. Seld. 2. (in rhythmo ad homocotelevton versus 22. accedente :) item Æth. Copt. Lat. & inde Cant. Colb. 8. Steph. v. Sax. Hilar. & alii ad v. præc. citati. ¶ (- us) Er. ed. 2. Cypr. Gon. L. Magd. Med. Chryf. Lat. Cant. Colb. 8. Sax. ¶ δῶν) τῆτο δῶν *Colin. ed. Steph. 7. id. Sax. & alii, ex Lat. nonnullis. Vtrumque Cant. Porro vobis addit Lat. non addit Augustinus. ¶ ἀλλ' οἷς) alii (ἀλλοις) Hilar. & Cant. latine.**

26 - δὲ) *Er. Aug. 2. (cum signo interrog. ante ἐχ' ἔταως,) Bas. 1. Bodl. 1. 7. Cant. Cov. 1. Cypr. Eph. Gon. L. Med. Par. 8. Seld. 1. Vff. 1. W'o. 1. 2. Lat. (δὲ) Comp. &c. ¶ εἰ prius) - Bodl. un. apud Fellum, Par. 1. & Byz. vel certe Aug. 1.*

26. 27 (ἔται) *Comp. Aug. 1. Byz. Cant. Cypr. Laud. 2. & multi alii. E Marco. & sic v. 26, Colin. ed. Stap. Aug. 2. Steph. quinque & multi alii, Vetsf. Æth. Ex alliteratione ad γερῆθω. sic v. 27, Go. & aliquot alii, Lat. plerique.*

28. 29 Interjicit *cod. Lat. vetustissimus, Vos autem quaeritis de pusillo crescere, & de majore minores esse. Intrautes autem & rogati ad canam nolite discumbere in locis eminentioribus, ne forte clarior te superveniat, & accedens, qui ad canam vocavit te, dicat tibi, adhuc deorsum accede, & consumbaris. Si autem in loco inferiori discubueris, & superveniat humilior, dicat tibi qui ad canam vocavit, accede sursum, & erit tibi hoc utilius.* Vid. Rich. Simon. Obs. nov. p. 31. Et sic fere *Cant.* cujus lectio passim extat. Idem vero *codex Græca sua ad Latina hæc, quæ modo exscripsimus, confecit: Latina autem sua, sub manu, vehementius interpolavit, magno argu-*

R

mento

mento licentiæ suæ. Eandem periocham legit *Iuencus*, *Hilarius* : habentque præterea codd. *Lat.* aliquot, & inde *Sax.* Ex *Luc.* XIV. 11. 8. f. interveniente forsân *Evangelio* *Nazaræorum*. In hoc autem *Lucae* loco (inquit *Thomas Mareschallus* in *Observ.* in versionem *Anglo-Sax.* p. 498,) nullum agnoscunt parallelismum canones *Eusebiani*. Nam in omnibus, quæ vidi, exemplaribus, *Graece*, *Latine*, *Arabice*, aut *Coptice scriptis*, quæ κεφαλαίων canonibus respondentium numeros habent margini ascriptos, hic appicendum cernitur 1 sub ρον sive X sub 178. quod indicat, hanc sectionem pertinere ad canonem decimum. Est autem κανὼν δεκάτος, ἐν ᾧ ἰδίως ἕκαστος περί τιτων ἐπιγράφει, vel, in quo propria singulorum evangelistarum tantummodo continentur, ut habet *Hieron.* in *Praefat. ad quatuor Evangelia*. Horum itaque canonum autoritate rejicitur illud, quod *Matthæi* evangelio intertextum vidimus, tanquam apocryphum. Vide etiam *Ger. a Maastricht* notas ad *N. T.* p. 5. & quos ille citat. Priorem duntaxat partem, *Vos autem usque mikui*, habet alius cod. *Lat.* antiquiss. ut si librarius, cum describere cœpisset, non scribendum agnosceret : eandemque *Leo M.* sic exhibet : *Et tamen hæc (Sicut Filius hominis &c.) illis tunc infirmabantur, qui de pusillo volebant crescere, & de infimis ad summa transire.* Porro ab hoc loco ad *Luc.* XXII. 28. verbum crescendi protulit *Cant.* cœnæque invitator ei dicitur εἰπιουλήτωρ.

34 (- αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ) *Cant.* *Colb.* 8. *Mont. M.* 1. *Steph. β.* n. *Æth. Arab.* *Copt. Lat.*

C A P. XXI.

1 ἠγγισαν & ἦλθον) ἠγγισεν & ἦλθεν *Er.* ed. 1. *Baf.* 1. *Seld.* 4. *Æth. Lat.* aliqui, *Perf. Sax. Syr.* Ex *Luca.* Vtrumque *Origenes.* ¶ (βηθσαφαῖν ἢ βηθσαφαῖν) *Comp. Aug.* 1. 2. 4. (sed σ erafo) *Byz.* & multi alii ; librariis græco σαφαῖν, ac non concursui literarum θε affluctis : quanquam alii hoc prononciationi τ cum sibilo, vel lusui calami adscribunt. Sic quoque in *Marco* & *Luca* multi codd., etiam *Goth.* qui hîc, in *Matthæo*, hiat. ¶ ὁ ἰσῆς) - *Cant. Sax.* ¶ ὁ) - *Er. Aug.* 2. *Baf. a. β.*

3 ἀποσέλλει) *Comp. Er.* ed. 1. & seqq. *Step. Aug.* 1. 2. *Bodl.* 1. 2. 7. *Bu. Byz. Cov.* 1. *Cypr. Gal. Gehl. Go. Laud.* 1. 2. 5. *Lin. Lipsf. Mont.* manu prima, *M.* 1. *Mosc. N. I. Par.* 1. 3. 4. 7. 8. *Per. Roe. Steph. omn. Vss.* 1. 2. *Wh.* 1. nonnulli codd. apud *Er.* vel etiam *Barb. decem*, & *Cam.* item *Chrysf. Theophyl. Cant. latine, Syr.* Accedunt Evangelistaria, *Aug.* 4. (in quo cum verbum hoc jam λ simpliciter scriptum fuisset, λ alterum est suppletum,) *Bodl.* 4. 5. *Laud.* 4. *Wh.* 3. Itaque ἀποσέλλει *Matthæi*, & ἀποσελεῖ *Marci* se mutuo confirmant. nam librarii videntur lectionem ἀποσέλλει ex publica *Matthæi* recitatione ad *Marcum* traduxisse, & aliquando ἀποσελεῖ a *Marco* ad *Matthæum* retulisse. Vid. *Gnom.* (ἀποσελεῖ) *Lat.* & inde *Er.* vel etiam *Parisi* & *Seldeniani* aliquot, cum *Bodl.* 6. *Cant.* græce, *Gom. Hunt.* 2. *Magd.* & perpaucis aliis.

4 ὄλον) *edd. &c. ex c. I. 22. XXVI. 56. (-) Æth. Arab. Copt. Lat. (in mss. Trevir. & aliis,) Cant. Orig.*

5 καὶ prius) - *L. Mont. Lat. (in mss. Char. Colon. Reutl.) Cant. Cyprian. Hieron. Russ. Legit & non legit Origenes.*

7 ἐπάνω αὐτῶν prius) ἐπ' αὐτὸν *Lat. in Char. & aliis. ¶ (ἐπικάθισαν) Er. ed. 3. & al. edd., Lat. ἐκάθισαν Magd. Mont.*

12 (- τῆ θεῆ) *Æth. Copt. Sax. Colb. 8. Chryf. Hilarius, vel etiam Hieron. Legit & non legit Origenes. Nusquam in tota historia evangelica templum Hierosolymitanum dicitur το ἱερόν τῆ θεῆ.*

14 (χωλοὶ καὶ τυφλοὶ) *Comp. Aug. 1. 2. Byz. Gehl. & alii apud Waltonum, Chryf. ¶ ἐν τῷ ἱερῷ) - L. Par. 6. Sax.*

16 ἀκούεις) ἐκ ἀκούεις *Aug. 4. Byz. & alii, Arab. Alliteratio ad εἰδέποτε. ¶ ὅτι) - Magd. & al.*

20 ἡ συκῆ) - *Lat.*

25 ἔν) - *Er. ed. 1. 2. 3. Per. & aliquot alii, Lat. in Char. Syr. Facile omis- sum, ἐκ sequente.*

28 ἀνθρώπος) τις addit *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. & complures alii. Perico- pa incunte. ¶ (- μὲ) Colb. 8. Eph. Med. Par. 6. Æth. (vid. var. c. XX. 4.) item Aug. 4. Bodl. 4. 5. Cant. Cypr. Hunt. 2. Perf. Syr.*

29, 30 ἡ θέλω κατλ.) *edd. mss. Orig. homil. 18. in Matth. Hieron. &c. etiam Iuvenus, Hilarius, Saxo. (ἐπάγω κατλ.) L. Par. 6. (quos comes suus, Augustanus 2, deserit ac redarguit,) Arab. (in cod. mox citandis,) Armen. Copt., Dialogus apud Athanasium, quem is Nicææ cum Ario habuisse fertur; ubi primus filius ad Iudæos, alter ad gentes applicatur. Librarius antiquus, haud scio an Græcus, ab uno ὁ δὲ ἀποκριθῆς εἶπεν incidit in alterum: ut factum est etiam in Arabico exemplari Erpeniano, quippe quod responsiones utriusque filii transponit, & tamē τὸ πρῶτος retinet.*

30 (ἐτίρω) *Aug. 1. 2. 4. Byz. Cant. Cypr. Med. Roe. Wo. 2. & septem & unde- cīm alii, vel plures; Dialogus apud Athanasium, Cyrillus Al.*

31 πατὴρ) πατὴρ αὐτῆ *Mosc. & alii. ¶ αὐτῶ) - Lat. (in cod. Reutl. Schelh. Trevir. & in alio fragmento mss. aliisque codd.) L. Par. 6. ¶ πρῶτος) edd. mss. Iren. f. 373. f. Origenes l. c. Hieronymus, ex veris, ut ipse notat, exemplaribus; Commentarius Theophilo adscriptus, Opus imperfectum &c. (ἕχματος) L. Par. 6. Arab. (in ed. Londin. & in mss. Kirstenii & Mareschalli,) Arm. Copt. Dialogus apud Athanasium; pro compensanda traiectione ad v. 29 & 30 notata: atque inde por- ro, Lat. mss. in Er. annot. & Simonii *Obs. novis p. 460. Iuvenus in mss. apud**

Saubertum , p. 259. & apud Simon. lib. cit. p. 461. *Hilarius* , *Augustinus* , *Sax. Cant.* Sed & *Hippolytus* τὸ νεώτατος Gen. XLIX. 22 ad Christum applicans ait , ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τον ποιήσαντα τὸ θέλημα τῆ πατρὸς ἔπεν ὁ ἕχρατος.

32 & secundum) - *Cant.* (ex v. 29. non trajecto) & *Par. 6.*

33 τις) - *Aug. 2. Mosc. & alii* , *Orig. Lat. ex parall.*

35 (ἔδραγ) *Beza* ex uno cod. vetusto , *Bodl. 6. Cam. Laud. 2. Magd. Mont. Par. 1. Per. Roe. Seld. 2. 3. 4. 5. ἔδραγ Aug. 1.* Et sic alibi , δαίροντες κατ. Recentiores Græcos fuga amphiboliæ δέρω , vel δαίρω , & inde hoc loco ἔδραγ , scribere hortata est. Sed vid. *Gnom.*

37 πρὸς αὐτῆς) - *Coll. 2. Magd. Lat. in mss. Bodl. & Col.*

41 λέγασιν αὐτῷ) - *L.*

42 ἐν ταῖς γραφαῖς) - *Iren. Epiphani.*

C A P. XXII.

3 τὰς δούλας αὐτῆς) *servum suum* habet *Hieron.* qui tamen in plerisque *servos suos* legi notat.

7 (καὶ ἀκέσας) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Gehl. Mosc. Wo. 1. & novem & octodecim alii. ἀκέσας Cant. Wo. 2. ¶ (ἐκείνος) Comp. Stap. Aug. 1. 2. 4. Byz. Cypr. Gehl. (coll. ed. Rechenb.) Roe. Steph. omni. & septem, & viginti alii, Calarit.*

13 πόδας καὶ χεῖρας) *Er. Bas. α. β. γ. &c. (χεῖρας καὶ πόδας) Comp. Aug. 1. Byz. Gehl. Par. 1. 2. 7. 8. pluresve, Andreas Cæf. in Ap. XVI. & versiones, quæ hic scilicet indoli suæ obsequuntur. ¶ ἀρατε αὐτὸν καὶ) - Er. L. Versiones; sed agnoscit *Irenæus* , *Hieron.* Hiat *Goth. ¶ ἐκβάλετε) βάλετε Byz. Cant. Stap. Wo. 2. & al.**

20 αὐτοῖς) αὐτοῖς ὁ ἰσῆς *Lat. Syr. & al.*

23 οἱ) - *Byz. & alii, Syr.*

29 αὐτοῖς) - *Mosc. & alii. ¶ τῆ θεῆ) αὐτῶν Epiphanius, Philastrius.*

32 (- ὁ θεὸς) *Hunt. 2. Seld. 5. Arab. Copt. Lat. Cant. Colb. 8. Iren. Pers. Sax. Syr. Chrysof. Ad parall.*

37 ἔφην) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Gehl. Mosc. Wo. 1. 2. & undecim & viginti tres alii. εἶπεν Er. & al. ¶ τῆ ter) edd. multæ. Aug. 1. Bas. γ. &c. Ex parall. sed (τῆ) tertio solum loco habet *Aug. 2. Bas. α. Wo. 1. pluresve. nam etiam Bas. β. nusquam habet, (inquit Isæius,) nisi quod tertio loco margini additur, a prima, ut puto, manu. Eaque lectio media. unde τῆ primum - Aug. 4. in duabus perico-**

pericopis , & *Byz.* medium - *Gchl.* & *Bodl.* omn. apud *Fellum* , tria - *Er.*
Vid. *Gnom.*

38 ἔσι) - *Byz.* *Chryf.* ¶ (ἡ μεγάλη καὶ πρώτη) *Par.* 6. *Lat.* plerique , *Syr.*

39 αὐτῆ) αὐτῆ *Aug.* 1. 4. *Byz.* *Wo.* 1. & alii , nec non *Comp.* ¶ σεαυτὸν)
 αὐτὸν *Mosc.* & alii.

40 ὅλος) - *Schl.* 2. *Arab.* *Copt.* *Syr.* ¶ καὶ οἱ προφῆται κρέμανται) *Latini*
codd. habent , *pendet* , & *prophetæ.* unde κρέμαται , καὶ οἱ προφῆται *Cant.* Dele-
 ge quærebatur : de lege potissimum respondetur. v. 36. 40. καὶ οἱ προφῆται non ha-
 bet versio *Anglofaxonica* : & pollet videri glossâ ex cap. VII. 12. quia & singula-
 ris numeri est *pendet* , & postponitur & *prophetæ.* sed hoc habent patres , etiam
Tertullianus , si exemplaria ejus sincera sunt. Rursum versio *Anglofaxonica* sæpe
 omittit aliquid , quod *Latinus* habet. Amplius considerandum.

44 ὑποπόδιον) ὑποκάτω *Aug.* 2. *Wo.* 1. & al. *Syr.*

45 καλεῖ αὐτὸν κύριον) κύριον αὐτὸν καλεῖ *Er.* *Chryf.* ex v. 43.

46 αὐτῷ ἀποκριθῆναι) *Er.* *Bas.* α. β. γ. & c. *Lat.* (ἀποκρ. αὐτῷ) *Aug.* 1. *Byz.*
Cant. & alii apud *Walton.* *Lat.* *msl.*

C A P. XXIII.

3 (- ὑμῶν τηρεῖν) *Æth.* *Arab.* *Copt.* *Sax.* *Iren.* *Ambros.* *Augustin.* *Cant.*
 τηρεῖν omittit *Armen.* *Lat.*

4 (- γὰρ) *Byz.* pluresve , *Arab.* *Sax.* Lectio media. unde δὲ suppleat *Bu.*
Eph. *Med.* *Mont.* *Par.* 2. 3. 7. *Per.* *cod.* unus (*Cant.* ni fallor ,) apud *Bezam* , *Lat.*
 aliqui. τὴ *Syr.* *Hebr.* ¶ καὶ δυσβασακτα) - *Arab.* *Copt.* *Lat.* *Perf.* *Syr.* Ex pe-
 nuria *Synonymorum.* certe *Syrus h. l.* & *Luc.* XI. 46. uno eodemque verbo utitur.

5 δὲ) *codices.* Ex anteced. (γὰρ) *Aug.* 4. & alii , *Lat.* *Syr.* ¶ (- τῶν ἰμ.
 αὐτῶν) *Æth.* *Lat.* *Cant.*

7 ῥαββὶ bis) ῥαββὶ semel *Byz.* *Æth.* *Copt.* *Lat.* *Syr.* & al. Bis , semelve
Erasmi *codd.*

8 καθηγητής) *edd.* *Bas.* α. β. γ. & c. Ex v. 10. (διδάσκαλος) *Aug.* 1. 4. in
 duabus pericopis , *Bodl.* 7. *Colb.* 3. *Gal.* 60. *Lin.* *Mont.* N. 1. *Par.* 1. 4. *Roe.* *Schl.* 1.
Steph. , *Vfsser.* 2. *H'heel.* 1. & alii apud *Erasmum* & *Bezam* ; *Orig.* *Chrysofst.* ad h. l.
 & *Homil.* 77 in *Ioh.* , *Arab.* *Syr.* Probat *Beza* , *Grotius* , *Seldenus* , nec non *L. de*
Dieu , *Ruf.* ¶ ὁ χριστός) *edd.* & c. Ex v. 10. (-) *Bas.* unus , γ opinor : *Eph.* *Med.*
Vff. 1. duo apud *Bezam* , *Æth.* *Arab.* *Armen.* *Copt.* *Lat.* (& inde *Cant.* quem te-
 men *Beza* videtur innuere , *Colb.* 8.) *Perf.* *Syr.* *Orig.* *Chrysostomus* clare , *Theophyl.*

in comm. Vid. *Gnom.* ¶ πάντες usq. ἐς) Ab hoc versu ad finem sequentis id transfert *Aug.* 4. *Steph.* ε. & alii. Quo propius juncta esset Patris ac fratrum mentio.

9 ὑμῶν) *Comp. Steph. edd. mss.* e seq. (ὑμῶν) *Lat. Er. Cant. Optatus, Augustinus, Syr. Arab.* ¶ ἐν τοῖς ἑρανοῖς) ἑράνιος *Byz.* & al.

11 (ἕως) unus apud *Bezam, Erasmi Schmidii editio; Aug.* 1. *Byz. Gal. Gehl. Go. Laud.* 2. *Seld.* 3. *Vff.* 1. *Wh.* 1. *Chrysof.* ex parall.

13. 14 κλείετε usq. εἰσελθεῖν & κατεδίετε usq. κρίμα) Sic *Er. Beza, Bodl.* 1. 2. *Cypr. Laud.* 1. 2. *Roe. & sex & octo alii*, vel etiam *Cam.* Item *Hilar. Euthym. Copt. Lat.*, etiam apud *Hieron.* (κατεδίετε κτλ. κλείετε κτλ.) *Comp. Stap. Steph. edd. Aug.* 1. 2. 4. *Byz. Gehl. Mosc. Wo.* 1. 2. &c. *Chrysof. Theophyl.*, *Opus imperf. Arab. Lat.* pauculi, *Syr. Quinque Colbertinos* pro illa lectione citat *Millius*, a silentio amicorum, qui *Bezam* adhibuerant, argumentatus; pro hac, *Simonius* in *Notis* ad h. l. Vide *Gnom.* quanquam is prior videtur esse versus, quem seorsum referunt *Marcus & Lucas.* ¶ εἰσελθεῖν) - *Mosc.*

14 (- εἰ usq. κρίμα) *Orig. Arab.* aliqui, *Armen. Lat.* in cod. *Trevir.* manu prima, & in aliis, & inde *Cant. Colb.* 2. *Sax. Hieron. comm.* Facili hiatu, sicut κλείετε κτλ. in *Byz.* Græco & *Reutl. & Schelh.* Latinis erant omissa, quæ manus secunda restituit marginibus. Canon *Eusebii*, in *Marco & Luca* aliam seriem spectans, nil certi hoc loco docet. ¶ μακρὰ) μακρὰ *Aug.* 4. *Byz.* & sic in *Marco, Byz.* In *Luca Byz.* & al.

19 μωροὶ καὶ) - *Lat. Sax.*

21 κατοικήσαντι) *Comp. Aug.* 1. 2. 4. *Byz. Cant. Cypr. Gehl. Mosc. Roe. Steph. quinque, Wo.* 1. & permulti alii. κατοικῶντι *Er.* & al.

23 τὸ ἰδύοσμον) נלנל Hebr. ex *Lat.* ¶ ἴδει) δὲ ἴδει *Aug.* 4. *Byz.* & alii, *Chrysof.* in ms., *Syr.*

24 τὴν) τὸν *Irenaeus Grabii, Curcell.* & inde al. *edd.*

25 ἐξ ἀρπαγῆς) al. ἐξαρπαγῆς. ¶ ἐξ) - *Aug.* 4. & alii, *Chryf.* ¶ ἀκρατίας) *Er.* & al. *edd.* nescio an aliqui *Colbertini, Parisini, Stephanici, & L. Lips. Med. Mont.* cum *Bodl.* 2. *Bu. Cant. Gehl. M. I. Mosc. Orig. Lat.* olim. (ἀδικίας) *Comp. Valla, Stap. Aug.* 1. 2. 4. *Byz. Cypr. Per. Roe. Steph. sex, Wo.* 1. 2. & bis *tredecim* alii, *Chrysof.* ms. apud *Saubert. Theophyl. Arab. Syr.* Vtrumvis habent codd. *Erasmi. ἀδικίας καὶ πλεονεξίας Æth. πλεονεξίας Par.* 2. *Chrysof.* ed. ἀκαθαρσίας *Eph. Hunt.* 2. *Copt. Lat.* hodie. ex seqq.

26 (- καὶ τῆς παροψίδος) *Seld.* 5. *Iren. Clemens Al. Chrysof.* ms. *Cant.* Iteratum videtur *Millio* ex v. 25. ¶ (- αὐτῶν) *Seld.* 1. *Æth. Lat. Iren. Clemens Al. Chrysof. Sax. αὐτῶν Seld.* 5. *Cant. Bodl.* 4. 5. *L. Steph. θ. ιβ.*

27 - οἱ-νεε usq. γέμκτιν) ἔξωθεν ὁ τάφος φαίνεται ἀραῖος, ἔδον δὲ γέμει *Clemens Al.* & sic fere *Iren.* *Cant.*

30 ει) ὅτι ει *Comp. Per. Seld. 1.* ¶ ἕμερ bis) *Steph. ed. 3. Basf. γ. &c.* ἡμεθα bis, *Falla, Steph. ed. 1. 2. Aug. 2. Basf. α. β. Mosc. W'o. 1. 2. & alii*, *Orig. Vtrumvis bis*, *codd. Erasmi. ἡμεθα & ἡμεν Comp.* quæ lectio media videri poterat.

32 πληρώσατε) ἐπληρώσατε *Cam. Cant. Mont. Seld. 5. W'o. 2.*

34 ἰδὲ) - *Magd. & alii, Sax.* ¶ ἀποσέλλω) ἀποσελῶ *Aug. 2. & alii. E Luca.* ¶ καὶ secundum) - *Colb. 8. Cov. 1. Seld. 4. Copt. Sax. ut junctim legatur σοφοὺς γραμματεῖς.* sed ἔξ habet etiam *Irenaeus.*

35 οὐκ βαραχίς) οὐκ ἰωδαὲ *Evang. Nazarenorum* apud Hieronymum. τῆ προφή-
τη *Eriphanius.*

36 ὅτι) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Basf. α. β. Byz. Gehl. Mosc. Steph. omni. W'o. 1. & permulti alii, Chrysof.* (-) *Er. & alii, Basf. γ. Lat. Vt apud Lucam.* ¶ πάντα ταῦτα) *Comp. Aug. 1. 4. Basf. α. γ. W'o. 1. 2. vel plures. ταῦτα πάντα Basf. β. & inde Er. &c.*

37 αὐτὴν) σὲ *Byz. & al.*

38 ὑμῶν) - *Byz. & alii, Clemens Al. Chrysof.*

C A P. XXIV.

1 ἐπορεύετο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ) ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, ἐπορεύετο. Sic habent *Colinatti ed. & mss. Bunkleanus, Cantabrigiensis, Paris. 5. 6. Steph. n. pluresve, Chrysof. Æth. Arab. Lat. Pers. Syr.* Recentiores Librarii, ut si nil referret, scripsere ἐπορεύετο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ. *Vid. Gnom.*

2 ἰησῆς) - *W'o. 2. Pers. Syr. ἀποκριθεὶς L. Lat. & al. Ex v. 4, vel ex Marco.* ¶ & primum) - *Per. & alii, Theophyl. Copt. Lat. Russ. Schmidii ed. Ex v. 4, vel ex Marco.* ¶ πάντα ταῦτα) ταῦτα πάντα *Comp. Aug. 2. 4. Byz. W'o. 2. Lat.* ¶ - μὴ) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Cant. Mosc. W'o. 1. 2. & multi alii, Chryf. Macarius. (μὴ) Er. Steph. edd.*

3 αἰῶνος) αἰ. τούτου *Gon. Copt. Arab.*

6 πάντα) τὰ πάντα *Er.*

9 τῶν) - *Elzev. & al. ed. Sphylma.* ¶ τῶν ἑθνῶν) - *Aug. 2. 4. un. apud Bezam, Bodl. 4 apud Fellum, & al. Ad parall.*

14 τῆς βασιλείας) - *Sax.*

15 ἐσθὲς) *Steph. ed. 1. Beza, Millius in textu, Aug. 1. 4. Byz. Stap. & alii, Hippolytus. ἐσθὲς Comp. Er. Steph. ed. 3. Millius in appendice, & inde Kusterus in textu, Aug. 2. Bodl. unicus in ed. Ox. min. Mosc. Vide Gnom.*

17 ε) καὶ ὁ Gon. Mont. Hippol. Lat. Iren. Syr. Ex seq. ¶ (τὰ) Comp. Valla, Aug. 1. 2. 4. Byz. Stap. Steph. omn. W'o. 2. & permulti alii, Athanas. Chryf. Theophyl. Arab. Copt. Syr. Ex v. seq. utrinque prævio ἀραι.

18 (τὸ ἰμάτιον) Comp. Aug. 1. & alii, Æth. Copt. Lat. Perf. Syr. E Marco.

20 - ἐν) Comp. Aug. 1. 2. 4. Bas. γ. Byz. Gehl. Med. Steph. quinque, & permulti alii, Euseb. Lat. (ἐν) Er. Bas. α. β. & al. Facilitatis gratia. Lectio brevior, media. unde σαββάτῃς, pro σαββάτω, Cant. Steph. tres, & alii.

24 πλανῆσαι) πλανθῆναι Lat.

27 (- καὶ) Er. ed. 1. 2. Aug. 2. 3. Cant. Cypr. Mosc. & alii: credo etiam W'o. 1. 2. item Theodorit. Lat. in m̄. Colon. & Reuth. Syr. E Luca.

28 οἱ) καὶ οἱ Byz. & alii, Hippol. Lat. aliqui, Iren.

30 καὶ δεξῆς πολλῆς) πολλῆς καὶ δεξῆς Lat. Ex. parall.

31 φωνῆς) edd. &c. Lectio media. nam - Lin. Magd. N. 1. Arm. Copt. Perf. Syr. Chryf. Cyprian. καὶ φ. Comp. & alii, Lat.

32 ἐκουῆ) Er. Steph. ed. 1. 2. Aug. 2. 3. 4. Stap. W'o. 1. 2. & alii, Æth. Lat. (ἐκουῆ) Comp. Steph. ed. 3. Aug. 1. Byz. &c.

33 ταῦτα πάντα) Comp. Aug. 1. 4. Bas. γ. Byz. Gehl. W'o. 1. vel plures: Lat. (sciēter, coll. v. seq.) Chryf. (παντα ταῦτα) Er. Bas. α. β. &c. Ex v. seq. Vid. Gnom.

34 πάντα ταῦτα) ταῦτα πάντα Byz. Chryf. ταῦτα omittit Aug. 4. Colb. 5. Gon. Seld. 1. Lat. aliqui. uti c. V. 18.

35 (παρελεύσεται) Cant. Colb. 8. Gal. Lin. N. 1. Seld. 4. Chryf. Cyrill. Hesych. Iren. non femel.

36 - τῆς) Comp. Aug. 1. 2. 3. 4. Byz. Cant. Cypr. Gehl. Mosc. W'o. 2. & multi alii. Sic titulus prisca: sed tamen potius è Marco additum videtur. (τῆς) Er. & al. ¶ (εἰδὲ ὁ υἱος) Byz. (parallela sæpe confundens,) Cant. (ex Lat.) Par. 6. (indidem:) Origenes, Opus imperfectum, Æth., quidam Latini codd. apud Hieron. (qui tamen in Græcis & maxime Origenis ipsius & Pierii exemplaribus hoc negat haberi adscriptum,) & Trevirensis, & aliqui in Glossa ordinaria, & tres quatuorve apud Lucam Brugensem, Hilarius, Ambros. Augustin. & alii: Chryfostomus, dubium an Theophylactus. E Marco, cujus parallelum Tractatores verborum Matthæi de Patre solo sciēte vix poterant non adhibere. Disputatio Nicæna apud Athanasium expresse ait, hoc apud solum Marcum existare: similiterque Euthymius in solo Marco id legit. ¶ (- με) Barb. quatuor, Cant. Colb. 1. 5. Eph. Laud. 4. L. Med. Steph. quinque, Chryf. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Perf. Syr. Facile omillum vel μόρος sequente, vel collato Marco.

41 υῶλων) υῶλω *Med. Mosc. & alii.* ¶ ἀφίεται.) Δύο ἐπὶ κλίτικῃ μιᾷς εἰς παραλαμβίεται, καὶ εἰς ἀφίεται addunt *Latini cod. multi, Iuvenicus, Hilar. Cant. L. Æth. Hebr. Sax.* nec non *Theophilus* in allegor. Haud scio an *Chrysostomus*, præsertim neque *Euthymio* accedente, neque *Theophylacto*. Ex *Luca. Marius Victorinus* libro I contra *Arian.* in extremo notat, *Matthæum & Lucam* dicere *de agro Ἔμολε*, *Lucam* autem adijcere *de lellulo*: & *Lucæ* hunc versiculum adscribit etiam *Opus imperfectum*.

44 οὐ δοκεῖτε) nescitis habent *Lat. plerique, Æth. Arab. Sax. ουκ οἶδατε Lin. Mont.* in margine, *N. 1.*

49 συνδάλας) συνδάλας αὐτῆ *Laud. 1. & alii, Chryf. Euthym. Versiones.* ¶ (ιδίῃ usque πικρῇ) *Colin. ed. Aug. 4. Barb. septem, Byz. Gchl. Mosc. & multi alii, Theophyl. Æth. Copt. Lat. Perf. Syr. ιδίῃ usq. πικρῇ Par. 3. Wo. 2. ¶ δὲ) τὴ Aug. 1. & al. E Luca.*

C A P. XXV.

1 ~ καὶ τῆς φύσεως) *edd. mss. Aug. 1. 2. 4. Byz. ceterique, magno consensu, Anthologium ms., Methodius, Basilus, Chryf. alii, Arab. Copt.* (magna hic autoritate,) *Hebr. Lat. in textu Ioannis Arborei commentariis addito, ut notat Lucas Brugentis; & in Bibliis Gothiis, ut notat Ioannes De la Haye. Probat Iansenius. Hiat Gothica versio. (καὶ τῆς φύσεως) Armen. Lat. & inde Cant. Hilarius, Opus imperfectum, Origenes Latine interpolatus, Perf. Sax. Syr. Legit & non legit Augustinus. Probat Grotius, Millius Prol. 1278, Petersenius, Kaiserus, nec non Zinzend. P. II. serm. Pennsylv. p. 194. Latinum interpretem secuti sunt ex more alii. Ita convenire visum, ut etiam sponse obviam iretur a virginibus.*

2 ἐρόνιστοι usq. ἡσραὶ) ἡσραὶ usq. ἐρόνιστοι *Er. Lat. & al. Ex v. seq. ¶ αὶ) ~ edd. recent. Aug. 2. & alii, Chrysof.* Legit & non legit *Basilus.* Post καὶ, αὶ facile omisillum.

3 αὐτῶν) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Cypr. Wo. 2. & multi alii, quibus add. Gchl. αὐτῶν Er. & al. E seq.*

4 ἴν. αὐτῶν) ~ *Er. Lat. Perf. Sax.*

6 ἔρχεται) ~ *Cant. Arab.* Facile omisillum ante ἐξέρχεται.

9 (οὐ μὴ) *Aug. 4. Gchl. Mosc. Wo. 1. 2. & alii complures. ¶ (~ δὲ) Al. Cant. Colbi. 1. Cypr. Magd. Mont. manu prima, Mosc. Per. Seld. 5. Vien. Wo. 1. 2. Æth. Arab. Lu. plerique.*

13 (~ ἐν ἧ κτλ.) *Al. Aug. 2. Barb. tres, Basf. 7. Cant. Eph. Med. M. 1. Par. 9. Steph. γ. n. Athanas. or. IV. c. Arian. T. 1. s. 497. Chryf. Æth. Arab. Copt. Lat. Perf. Sax. Syr. Hiat Goth.* Plerique Græci ex c. XXIV. 44, (etiam *Kuftero* iudice) addidisse videntur, ne pericopa, quæ v. gr. in *Aug. 4.* hoc commate

clauditur, effet abruptior. hoc enim magno studio passim vitarunt: neque inepta est hæc, Millio in Proleg. § 875 & 1055 notata, ratio. Facilis tamen etiam librario ab ὄραν ad ὄσπερ saltus fuit.

16 ἐποίησεν) *edd. &c. (ἐκέρδησεν) Al. Barb. 1. Cant. Colb. 3. 8. L. Par. 8. Steph. η. Æth. Arab. Copt. Lat. Perf. Sax. Syr.* Illud ex Luc. XIX. 18. vel hoc ex v. seq. ¶ τάλαντα) — *Colb. 8. Laud. 1. Copt. Lat. Perf. Syr.* Instar v. seq.

18 ἀπελθὼν) — *Gon. & al. ¶ (ἐκρυψε) Colinaei ed.; Al. Cant. Lin. Mont. Par. 5.*

20 ἐπ') ἐν *Er. Vien. Wo. 1. & alii, vel etiam, manu prima, Aug. 2. ¶ (— ἐπ' αὐτοῖς) Eph. Æth. Arab. Copt. Perf. Sax. nec non Lat. Cant.*

21 δὲ) — *Aug. 4. Byz. Cypr. & aliquot alii, Lat. Syr. Ex v. 23. ¶ δὲλε ἀγαθὲ) ἀγαθὲ δὲλε Lat. in cod. Schelh. & Trev. Sax.*

22 λαβὼν) *edd. mss. &c. (—) Al. L. Med. Vff. 1. Wheel. 1. Syr.* Illud ex v. 20. vel potius hoc ex v. 17. ¶ (— ἐπ' αὐτοῖς) *Æth. Arab. Copt. Lat. (& ex eo Cant. Colb. 8.) Perf.*

26 πονηρὲ δὲλε) *edd. &c. Sic Luc. XIX. 22. (δὲλε πονηρὲ) Al. Lat. Chrysf. pluresve. Sic Matth. XVIII. 32. ¶ οὐ δύσκαρπισα;) Schmidii ed. eademque mente ei ante ἡδεῖς inferunt Byz. Magd. Vff. 2.*

29 παντὶ) — *Aug. 4. Bodl. 4. Syr. Cant. ¶ (δοκεῖ ἔχειν) Comp. Aug. 1. 2. 4. & complures alii, Lat. Ex Luc. VIII. 18. ¶ αὐτῆ) Ταῦτα λέγων ἐφώνει, ὁ ἔχων ὅσα ἀνέειν, ἀκκέτω addit Aug. 4. pro clausula pericopes, Mosc. Wo. 2. nec non Vien. Id ipsum ad v. 30 addit Gehl. Wo. 1. & alii.*

30 ἐκβάλετε) *Comp. Al. Aug. 1. 2. Byz. Gehl. & alii, Chrysofst. βάλετε ἔξω Cant. Laud. 2. ἐκβάλλετε Er. & al. edd.*

31 (— ἀγιοι) *Med. Mont. Athanas. Eusebius, Maximus, Theophanes Cerameus, Æth. Arm. Copt. Lat. & ex eo Barb. 1. Cant. Cyprianus non semel, Hilarius, Augustinus, Saxo. ¶ ἀγγελοι) ἀγγελοι αὐτῆ Colin. ed. Arab. Hebr. Lat. aliqui, Perf. Syr.*

32 (συναχθήσονται) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Byz. Laud. 2. & complures alii. ¶ ἀφ' ὀρίζει) — Mosc.*

33 μὲν) — *Versiones: ex idiotismo. & sic passim.*

41 (ὁ ἦτ. κτλ.) *Irenaeus & apud hunc Clemens Romanus; Iustinus M. Clemens Al. nec non Hippolytus f. 33. Tertull. Cyprian. Augustin. Hilar. Rufin. Leo, Salvian. & alii. Ex v. 34.*

44 — αὐτῶ) *Comp. Al. Aug. 1. 2. 4. Byz. Wo. 1. & permulti alii, Æth. Arab. Copt. Lat. in mss. Schelh. & Trev. Perf. Syr. Cyprian. (αὐτῶ) Er. & al. Ex v. 37.*

C A P. XXVI.

- 1 (- πάντας) *Aug. 1. 2. 4. Byz. & alii, Chrysoſt. Lat. in mf. Reutl. Perf.*
- 3 (- καὶ οἱ γραμματεῖς) *Al. & aliquot alii, Arab. aliqui, Lat. & al.*
- 4 δόλω κρατήσωσι) *Comp. Al. Aug. 1. 2. 4. Byz. Gehl. Wo. 1. 2. multique alii, Lat. Syr. Chrysoſt. κρατησωσι δολω al. add.*
- 9 τὸ μῦρον) *add. &c. Ex Marc. XIV. 5. ubi vide var. (-) Al. Cant. Med. manu prima, Mont. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Perf. Sax. Syr. ¶ τοῖς) Comp. Al. Aug. 1. 2. 4. Gehl. Wo. 1. & quinque & ſeptem alii, Chrysoſt. - Er. &c.*
- 10 γὰρ) - *Colb. 4. Lat. in mſſ.*
- 11 πάντοτε κτλ.) - *totus verſus in Magd. & Colbertinis duobus.*
- 13 ἐν ὄλω τῶ κόσμῳ,) ἐν ὄλω τῶ κοσμῳ *Chryſ.*
- 15 καὶ ἐγὼ) *Comp. Aug. 1. 4 duobus locis, Baſ. γ. nec non Baſ. α. Byz. Gehl. Wo. 2. vel plures, Chrysoſt. apud Saubert. κχω Er. Baſ. β. & al.*
- 17 (- αὐτῶ) *Cypr. & alii, Arm. Lat. Chrysoſt. ¶ ἐτοιμάσωμεν) ἐτοιμάσομεν Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Et ſic apud Marcum & Lucam multi.*
- 20 δαδεκα) δώδ. μαθητῶν *Al. & alii, Chrysoſt. Copt. & al.*
- 22 αὐτῶ) - *Lat. & al.*
- 26 (ἐχαριςίας) *Er. Al. Aug. 2. 4. Barb. quinque, Byz. Colb. ſex, Gehl. Laud. 2. Moſc. Stap. Steph. quinque, Wo. 2. & decem & novem alii, Chrysoſt. Baſilius, Titus Boſtrentis, Euthym. Theophyl. Ex v. ſeq. (in quo, pro ἐχαριςίας, per compensationem, εὐλογίας habet Laud. 2.) His eod. deductis, a textu ſtant Comp. Aug. 1. Bodl. 2. Bu. Cant. Gal. Gon. Lin. N. 1. Vien. Wo. 1. verſiones omnes: vel etiam Colb. 2. 3. 4. 8. Go. Laud. 1. 4. M. 2. Par. 1. 7. 9. Steph. δ. ε. Hiat Aug. 3. vel etiam Bodl. 3. 4. Wheel. 3.*
- 28 γὰρ) - *Aug. 2. 4. & alii, Lat. in mf. Char. Syr. Ex v. 26 & parall.*
- 29 γεννήματος) γενήματος *Al. Aug. 1. 2. 4. & ſic alibi quoque multi.*
- 32 διασκορπισθήσεται) διασκορπιθήσονται *Al. Aug. 4. L. & alii.*
- 33 (- και) *Al. Aug. 2. 4. Byz. Gehl. Gon. L. Lipſ. Par. 3. 5. Seld. 2. Stap. Vſſ. 1. Wo. 1. 2. & alii. Id mox compenſarunt multi in δε. ¶ ἐγὼ) ἐγὼ δ. Er. Aug. 2. 4. Byz. Gehl. Gon. L. Lipſ. Par. 3. 5. Seld. 2. Vſſ. 1. Wo. 1. 2. & alii.*
- 35 ἀπαρνήσωμι) *Comp. Al. Aug. 4. Byz. Gehl. Moſc. & fat multi alii, Chrysoſt. ἀπαρνήσωμι al. add. &c. ἀρησώμι Wo. 1. ἀρησώμι Wo. 2. ¶ (δὲ) Comp. Al. Aug. 1. 2. 3. 4. Byz. Gehl. Moſc. Wo. 1. 2. & permulti alii. E Marco.*

36 γεθσημανῆ) γεθσημανεὶ *Al. Cyr.* γεθσαιμανεὶ *Cant.* γεθσημανεὶ *Colinaei ed. Bodl. 7. Eph. Med. Star.* γεθσημανεὶ *Mosc. nec non Wo. 1.* γεθσημανῆ *Wo. 2.* sed *Gethsemani* habet *Lat. Æth. Arab. Perf.* Varie in codd. Gr. scribi, notat *Beza.* ¶ *μαθ. ἀυτῆ* *Al. Aug. 4. & alii, Syr.*

38 (ὁ ἰησοῦς) *Er. Aug. 1. 2. 3. 4. Byz. Wo. 1. 2.* multique alii, *Sax.*

39 προειδῶν) προειδῶν *Al. Aug. 2. 3. 4. Byz. Mosc. Wo. 1. 2. & complures alii.* ¶ *μκ*) - *Orig. Basil. apud Nicetam, Chryf. Iren. nec non Hilar. ¶ τῆτο* - *Iren. Grabii.*

40 καὶ ἔρχεται κτλ.) Habet *Aug. 4,* in magnam feriam quintam, lectionem longam Matthæi, cui post versum 39 intertextitur, Lucæ addito nomine in margine, illud, ὡφθη δὲ κτλ. καὶ ἀνασας ἀπὸ τῆς προσευχῆς (vid. *Luc. XXII. 43 f.*) eodemque tenore periocha continuo pergat ex Matthæo, ἔρχεται κτλ. Ac pariter in *Aug. 1.* rubrica marginis anagnosten hinc in Lucam, ex Luca huc remittit. Sic accidit, ut librarii, e Lectionario Matthæum hoc loco describentes, nimis longe proveherentur, & illud Lucæ, ὡφθη δὲ usq. εἰς τὴν γῆν, huc inferrent in *Aug. 2. & L. Credo,* etiam in *Par. 6.* qui hic uno folio caret, sed ut fere semper, sic loco Lucæ citato cum *L.* congruit. ¶ οὕτως) οὕτως; *Aug. 1. 2. Byz. Laud. 2. & alii, Euthym. Lat. aliqui.* Signum interrogationis interdum ante finem sententiæ posuere. ¶ ἰχύσατε) ἰχυσας *Al. Lat. aliqui.* Ex Marco.

41 τὸ πνεῦμά μου πρέθυμον, ἢ δὲ σάξ μου ἀδενίς. *Perf.*

42 τὸ ποτήριον) - *Al. Colb. 8. Eph. Med. Par. 9. Chrysof. Æth. ¶ ἀπ' ἐμῆ*) *edd. mss. Leo &c. - Seld. 1. Æth. Armen. Lat. Syr. Cant.*

43 εὐρίσκει ἂ. π.) Sic v. 40, quod ad præsens attinet. εὔρεν ἀυτῆς πάλιν *Al. Aug. 1. 4. & alii, Chrysof.* Sic Marcus. πάλιν εὔρεν ἀυτῆς *Cant. Colb. 8. Steph. ε. η. Wheel. 1. Æth. Arab. Copt. Lat. Perf. Syr.*

44 ἐκ τρίτου) - *Al. Cant. Cyr.*

45 ἀυτῆ) - *Al. & alii. ¶ ἀναπαύεθε*) ἀναπαύεθε; *Cov. 1.*

46 ἤγγικεν) - *Aug. 1. & alii.*

48 (ἰάν) *Al. Aug. 1. 2. 3. Byz. Gehl. Wo. 1. 2.* vel plures.

50 (ὁ) *Er. ex nonnullis cod. Al. Aug. 2. 3. Wo. 1. 2. & alii.*

52 σα) - *Med. & alii, Chrysof. Syr. ¶ (ἀποθανῆνται)* *Comp. Aug. 1. 2. 3. 4. Byz. Gehl. Mosc. Steph. ε. ς. θ. ιδ. Wo. 2.* nonnulli cod. apud *Er. & alii* bene multi, *Chrysof. Theophanes, Euthym. Theophyl. Æth. Perf. Syr.* Ad mitigandum fermonem.

53 ἄρτι) ante πλείους id ponunt *Lat.* (sed *Orosius* græcis congruit,) *Syr. & al.* ¶ λεγεῶνας) millia legionum habet *Leo* ferm. 3 de *Paff.* nec non *Hilarius.*

54 ἤτως) ἔτω edd. al. ut ante confonam. idque retinemus, præterquam ubi ἔτως magis adsonat, in apodofi, ad ὡς vel πᾶς. ¶ δει) ἴδου *Valla*, *Par.* 9.

55 (με;) *Aug.* 1. 2. *Steph.* mf. omn. & alii, *Copt.*

59 (- καὶ οἱ πρεσβύτεροι) *L. Orig. Armen. Copt. Lat. Barb.* 1. *Cant.* Ad Marcum. ¶ θανατώσῃ αὐτὸν) *Comp. Al. Aug.* 1. 2. 4. *Byz. Gehl. Wo.* 1. 2. & ὄδο apud *Kust.* pluresve. αὐτὸν θανατώσῃ *Er.* & al.

60 οὐχ εὔρον bis) Prius deest in *Par.* 3. uti quidem in edit. *Kust.* notatur, posterius est etiam in *Comp.* quanquam id negat *Simonius*; sed deest certe in *Laud.* 2. *Arab. Copt. Lat. Perf. Sax. Syr. Orig.* Vtroque loco addit *Cant.* τὸ ἐξῆς, & in Latino, *sequentia*. Glossa remittens ad *sequentem* versum hodie 61. Simile compendium sermonis exstat in var. *Luc.* XXII. 58. ex eodem codice. ¶ καὶ πολλῶν ψευδομαρτύρων προσελθόντων οὐχ εὔρον) πολλῶν προσελθόντων ψευδομαρτύρων *Laud.* 2. & alius apud *Stephanum*, *Lat. Perf. Orig.* Vnde ἐχ εὔρον omittunt *Arab. Copt. Syr.* ¶ ψευδομαρτυρες) - *Copt. Syr.*

70 (αὐτῶν π.) *Er. ed.* 1. *Al. Aug.* 1. 2. 4. *Mosc. Wo.* 2. & multi alii. Allit. ΠΡΟΣῆΛΘΕΝ αὐτῷ, v. 69. ἔμΠΡΟΣΘΕΝ αὐτῶν. αὐτῶν *Cypr. Eph. Syr.* apud *Saubert.*

71 τοῖς) αὐτοῖς *Comp. Al. Aug.* 1. 2. 4. *Cam. Gehl.* & permulti alii, *Goth. Syr.* horumque multi ἐκὶ jungunt *sequentibus*. τοῖς ἐκὶ minus obvium librariis, quam λέγει αὐτοῖς.

74 καταθεματίζειν) *Comp. Al. Aug.* 1. 2. 4. *Byz. Cant. Gehl. Mosc. Steph. omn. Wo.* 1. 2. & quindécim & viginti quinque alii, *Orig.* ut videtur. (καταθεματίζειν) *Er.* & al. Vid. *Gnom.*

75 - τῆ post ῥήμ.) edd. primæ, *Al.* & plures mf. τῆ *Steph.* ed. 3.

C A P. XXVII.

1 τῆ λαῖ) edd. *Baf. a. β. γ. & c.* - *Aug.* 1. *Gal. Go. Par.* 1. & al. apud *Er.*

3 παραδιδῶς) παραδῶς *Colb.* 8. *Steph. β. Lat.* In *Cant.* deest foliolum, postea fortasse amissum, quam in Italia ab amicis *Stephani*, ejus hoc β est, collatum fuisset.

6 κορβανᾶν) κορβονᾶν *Er. Aug.* 2. *Byz.* & alii, *Hieron.*

9 ἱερεμίας) edd. mss. *Arab. Copt. Goth. Sax. Tertullian.* &c. Sic quoque in *Constit. apost.* l. II. c. 53. *Ieremie* nomine citatur locus, qui hodie in solo *Zacharia* exstat. *Origenes* ad h. l. vel *Ieremiam* pro *Zacharia* ex errore positum esse, vel ab *Evangelista* secretam respici *Ieremie* scripturam, existimat. *Hieronymus* ad h. l. *Legi nuper*, inquit, *in quodam hebraico volumine, quod Nazarenæ sēdæ mihi Hebraeus obtulit, Ieremie apocryphum, in quo hæc, Et acceperunt &c. ad verbum scripta*

scripta reperi. sed tamen mihi videtur magis de Zacharia sumtum testimonium. Subscribit Hieronymo *Stunica* in annot. ad Act. VII. Glossam redolet plane *Ieremiae* nomen, eamque vetustissimam, ex apocryphis *Ieremiae* in Matthæum illatam. Prætereundam non est, quod Dominicus Magrius in Antilogiis apparentibus S. Scripturæ, & ex eo Henricus de Bukentop l. 2. de Vulg. p. 268 memorat, apud Abrahamum Ecchellensem Maronitam inter complures libros Arabicos manuscriptos exstitisse aliquem De operibus Domini, hac inscriptione, *Liber margaritarum pretiosarum. Auctor hujus libri ait, odio ac malitia Iudaeorum istam prophetiam erasam fuisse, unde cap. VII. loquens de Christi passione, Ieremiae verba citat, quae ex Arabico in Latinum conversa, talia sunt: Tum dixit Ieremias ad Pesciur seu Phallur: Iam diu cum patribus vestris estis contrarii veritati: filii autem vestri, qui venient post vos, perpetrabunt peccatum magis enorme, quam vos: quoniam appetiunt illum, qui non habet pretium, & pati facient, qui sanat morbos, & dimittit peccata, & accipient triginta argenteos, pretium illius, quem emerunt filii Israel &c. (-) Latini cod. aliqui, teste Augustino, l. 3 de Consensu evang. c. 7. quorum unum, inquit Tirinus, adhuc videre est Romae. Quin & vetustum, inquit Franc. Lucas, Latinorum Evangeliorum exemplar, quod ex bibliotheca Societatis Iesu commodatum nobis est, album, hoc plane modo scribit, quo & Lyranus in quibusdam libris legisse videtur. Legitur hunc in modum etiam apud Rupertum: verum in commentariis, scriptorum, ait, incuria inolevisse, ut hic pro Zacharia Ieremias nominaretur. De singulari præstantia exemplaris illius alibi testatur idem Lucas passim in Not. ad Ioh. Glossa originaria: *Quidam codices non habent, Per Hieremiam, sed tantum, per Prophetam.* Accedit Colb. 8, (qui sive Græcum hic sive Latinum codicem sequitur, vetustissimas sane lectiones habere solet;) *Perf. Syr. Neograeca versio, Chaldaicum exemplar apud Bukent. lib. cit. p. 267.* Serio probat hoc, in Notis ineditis, Seb. Niemannus, Theologus Ienenfis. Idemque, & alii, notant, ita sensisse *Baronium, Iansenium* utrumque, *Maldonatum, Suarez, Tirinum, & millenos* ex pontificiis alios, ut loquitur cel. *Rus T. 3. Harmon. ev. p. 1065. item Musculum, Waserum, Calvinum, Bezan, Piscatorem, Scaligerum, Bynæum, Centuriatores Magdeburgicos, Franzium, Gesnerum, Barthium, Calixtum, Hulfemannum.* Adde *Petri Picherelli* opusc. Theol. p. 343. *Casauboni* Ex. c. Baron. p. 327. *I. Drusii* Parall. G. Estii annot. ad h. l. *Ioannem De la Haye, N. Knatchbul, W. Wall* (qui *Ieremiam* Matthæo a Græco ejus interprete insertum suspicatur,) *Io. Kaiserum*, nec non *Iac. Fabri Stap.* comm. in Ev. p. 121. *Ζαχαρίας* Arabicum exemplar apud Bukentop l. c. *Colbert.* unus. Et hoc probat *Brentius T. V. l. 1504. L. & A. Oliandri, & Hunnius*, vel etiam *Sandhagenius*, Op. exeg. Germ. p. 300. *Eusebius* libro X Demonstr. Evang. vel hæc verba ex *Ieremiae* prophetia per fraudem ablata, vel *Ieremiae* nomen in Matthæo pro *Zacharia*, librarii errore, positum esse suspicatur.*

IO ἔδωκαν) ἔδωκα Aug. 4. duobus locis, Syr. Ex Zacharia. Probat Amama Antibarb. p. 573. & versu 9 construit, ἔλαβον ἀπὸ κτλ. Sic quoque *Io. Kaiserus* & alii, quos notat *Rus T. 3. Harm. Ev. p. 1073. accepi a filiis Israel. ἔβαλον* L. Ambiguc. Vid. Gnom.

- 12 καὶ τῶν) καὶ *Aug. 1. Byz. Par. 1. Gehl. Chrysf.*
- 13 πιλῶτος) *Aug. 1. 2. Byz. &c. Nonnus. πιλῶτος Rhodomanus. πιλῶτος Er. Aug. 4,* qui tamen aliis locis scienter cum acuto pingit. ¶ (ἀπέεις;) *Aug. 4.* alio signo, quo fere interrogationes afficit.
- 15 ἐν τῷ ὄχλῳ) τῷ ὄχλῳ ἕνα *Comp. Byz. Par. 2.*
- 16 εἶχοι) *codit.* frequenti hinc rhythmō ὄν. (εἶχεν) *Lat.*
- 17 βαραββᾶν) βαραβᾶν *Comp. Byz.* Et sic alibi.
- 22 αὐτῷ) - *Al. Cypr. Eph. Med. Arab. Copt. Lat. Cant. Colb. 8. Syr.* Ex parall.
- 24 τῆ δικαίῃ) - *Chrysf. Cant.* Sed habet etiam *Sax. ¶ τέτου)* Hoc post ἀματρε ponit *Al.*
- 29 ἐπὶ τὴν δεξιάν) *edd. &c.* Ex alliteratione ad ἐπὶ τὴν κερφαλὴν. (ἐν τῇ δεξιᾷ) *Al. Cant. L. Rav. Steph. β. Lat. Chrysf. msf.* apud Saubertum.
- 33 ὁ ἐστὶ λεγόμενος) *Comp. Er. ed. 1. 2. Aug. 4. Par. 3. 4. Wo. 1. 2.* Lectio media, unde ἔς ἐστὶ λεγόμενος *edd. al. ὁ ἐστὶ λεγόμενον Aug. 1. 2. & alii. ὁ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον Aug. 4.* alio loco, *Per. Star. & alii, Syr. E Marco. ¶ λεγόμενος)* - *Cant. Gen. & al. Copt. Lat. ὁ* non id ferre visum.
- 34 ὄζος) *edd. mss. Orig. Chrysf. Hieron. Arab. Perf. Russ. Syr. οἶνον Cypr. & alii, Lat. E Marco.*
- 35 (βαλόντες) *Comp. Al. Aug. 4. B. 1. Cant. Laud. 2. & alii. βάλοντες Aug. 1. ¶ (- ἵνα πληρωθῆ ἕως κλήρον) Comp. Al. Aug. 1. 2. 4. Barb. decem, Bas. α. β. γ. Byz. Cam. Cant. Colb. 1. 3. 5. & tres Colbert. alii, Gehl. Musc. plerique apud Er., Star. Steph. omnes, Wo. 1. 2. & sedecim & odoodecim alii, Æth. Copt. Lat. multi, Perf. Russ. Syriaci plerique apud Saubertum, Orig. Chrysf. Titus Bostr. Euthym. Theophyl. Augustin. Hilar.* Hoc loco *Aug. 3. Colb. 2. Par. 6. 9. & Goth. vel etiam Bodl. 3.* hiant. Quibus deductis, a textu flant *Er. Colb. 4. 8. Laud. 4. 5. L. Med. Mont. M. 1. 2. Par. 7. 8. Wheel. 1. Arm. Hebr. Lat. aliqui, in his præstantissimus Trevirensis, nec non Hieronymus, Sax. & diserte Eusebius, ac Sermo de Passione, ap. Athanas. T. I. f. 992. 1001.* Atque horum paucitas nos tamen retinet, quo minus ex Iohanne huc traductam arbitremur periocham, quum alia sit illius formula, ἵνα ἢ γραφῆ κτλ. & summa apud Matth. fuerit proclivitas omittendi ob homocotelevton: neque a psalmo abhorret allegatio prophetæ. c. XIII. 35.
- 36 ἐκεῖ) - *Syr. & illuc, ante ἔσθω, habet Lat.*
- 37 (- ἰσθῆς) *Rot. & alii, Byz. ut videtur, initio: Euseb. Arab. Copt. E Luca.*
- 41 δὲ καὶ) - *Al. Eph. καὶ Er. Cypr. L. E Marco. ¶ (τρεῖς β. καὶ φαρ.) Comp. Star. Aug. 1. 2. 4. Byz. Colb. 3. Musc. Steph. omni. & bis sedecim alii, nec non Gehl. Arab. Perf. Russ. Syr. φαρσαίων Cant. Vss. 1. 2.* Nullam *Phariseorum* mentionem faciunt *Evangelistæ* in tota *Passione Domine*, nisi *Matth. XXVII. 62.*

42 (σῆσαι;) *Aug.* 1. 2. *Byz. Steph. sex & alii.* ¶ πειεύσομεν) πειεύομεν *Al. Lat.* in mss., *Ambros. Leo.* ¶ ἐπ' αὐτῶ) *Comp. Aug.* 1. 2. 4. *Mosc. Steph. omn. Wo.* 1. 2. & multi alii, *Valla, Arab. Perf. Syr. Theophyl.* Lectio media. unde etiam ἐπ' αὐτὸν *Bodl.* 2. & alii. εἰς αὐτὸν *Byz. Laud.* 5. αὐτῶ *Er. & al. edd.*

43 (~ νῦν) *Valla, Al. Aug.* 4. *Bodl.* 4. *Byz. Cov.* 1. *Wo.* 2. & alii, *Copt. Ex Pl.* XXII. 9. ¶ αὐτὸν alterum) ~ *Lat.*

44 τὸ usque αὐτὸν) ~ *Bodl.* 4. unus *Bezae*, etiam *Syrum* citantis. ¶ αὐτὸν) *edd. primaæ, Al. Aug.* 1. 2. 4. *Byz. Mosc. Roë. Wo.* 1. 2. & multi alii. αὐτῶ *Steph. ed.* 3. & recent. Alliteratio ad comma præcedens.

46 ἦλι) *Er.* ut mox, ἦλιας. conf. var. c. l. i. ἦλι *Steph. ed.* ¶ λαμα) λιμα *Comp. Al. Aug.* 1. 2. *Gehl. & multi alii, Chryf. in mss., Theophyl. Goth. λειμα Aug.* 4. *Mosc. Wo.* 2. & c. λημα *Seld.* 4. 5. & alii. ¶ σαβαχθανῖ) σαβαχθανῖ *Aug.* 4. & al. & sic cum gravi, *Byz.*

49 fin. ἄλλος δὲ λαβὼν λέγγην, ἐνύξεν αὐτῆ τὴν πλευράν· καὶ ἐξῆλθεν ὕδωρ καὶ αἷμα. addit *Bodl.* 7. *Hunt.* 2. *Par.* 9. *Steph. d. n. Æth.* vel etiam *Lat.* cod. aliquando nonnulli, *Chryf. Ex loh.*

53, μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτῆ,) Sic dist. *Comp. Aug.* 4. pluresve: veræ, quæcunque est, interpretationi convenienter. Sed hæc verba sequentibus jungit idem alio loco & *Syr.* Antecedentibus, *Er. & al.* Vid. *Gnom.*

55 ἐκεῖ) ἐκεῖ καὶ *Aug.* 1. & alii, *Ruff.* ¶ θεωρεῖσαι) ~ *Lat.* Sed habet *Cant. & Hieron.*

64 ~ ροκτὸς) *Er.* (qui tamen id in quibusdam legit,) *Al. Barb. tres, Bas. a. B. γ. Cant. Colb. 8. Cypr. Eph. Laud. 4. Med. Mosc. Steph. unus, Wo. 2. Chrysof. Arab. Copt. Goth. Hebr. Lat. Perf. Sax.* Adde *Vallam.* Ex c. XXVIII. 13 adjectum videtur *Millio.* (ροκτὸς) *Comp. & c.*

(~ δὲ) *Er. Aug.* 4. *Hunt.* 2. *Wo.* 2. & alii, *Goth. Lat. Perf. Syr.*

C A P. XXVIII.

1 σαββάτων utrumque) sabbathi habet *Lat.* (passim,) & alii.

2 ἀπὸ τῆς θύρας) ~ *Aug.* 2. *M. i. Æth. Lat. Cant. Sax. τῆ μνημείῃ* addunt *Aug.* 4. *Bas. a.* (in rasura,) *γ. Byz. Gehl. & alii:* e *Marco.*

7 ἰδὲ) ~ *Chrysologus* (qui tamen alio loco ecce habet,) & *Cant.*

9 (~ ὡς usque μαθ. αὐτῆ) *Barb tres, Gon. L. M. i. Par. 5. Roë. Arab. Armen. Copt. Lat. Cant. Colb. 8. Sax. Syr. Perf. Chryf. Hieron. Augustin.* Non tam videtur αὐτῆ recurrente omissum, quam initio periochæ insertum. ¶ ἀπαγγέλλω τοῖς

τοῖς μαθ. αὐτῆ, καὶ) ~ *Par.* 7. ¶ τοῖς μαθ. αὐτῆ) ~ *Bodl.* 2. apud Fellum.
¶ ~ ε post ιδε) *edd. primae, Al. Aug.* 1. 2. 4. *Baf.* α. β. vel plures. ο al. *edd.*
Baf. γ. &c.

10 ἀδελφοῖς) Sic plane etiam *Comp.* five *Steph.* α, cui μαθηταῖς adseribit mar-
go Stephani, ex v. 9. ¶ (καὶ ἐκεῖ) *Al. Aug.* 1. *Baf.* α. β. *Gehl. Wo.* 2. vel plures.
ἐκεῖ *Lin. N.* 1.

17 αὐτῶ) ~ *Lat. Cant. Chryf.*

18 γῆς) καθὼς ἀπέσταλέ με ὁ πατὴρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς addunt *Armen. Syr.*
Perf. Ex *Ioh.* XX. 21.

19 ~ ἔν) *Comp. Al. Aug.* 1. 2. 4. *Bodl.* sex, *Byz. Gehl. Erasmi & Steph.* omnes,
Wo. 2. tota classis 1, & sedecim alii, *Athanas. Chrysof. Theophyl.* (ὄν) *Confessio*
eccl. or. p. 174. *Lat.* & inde *Er.* & al. *edd.*, item *Syr.* nunc habet *Hilarius, Anony-
nymus* lib. 1. de unita Deitate *Trin., Victorinus, Cant. Arab.* & ergo nunc *junctum*
Leo, Faustinus.

20 αἰῶνος) *Er. Arm. Copt. Lat.* multi, *Cant. Colb.* 8. *Ebr. Theophyl.* αἰὼν ex
usu ecclesiastico Græci librarii plerisque libris N. T. adjecerunt. Pollis id יְהוֹשֻׁעַ
dicere, de quo *Buxt. Lex. Talm.* col. 115. Sequuntur *Iohannes, Lucas, Marcus,*
apud *Gregorium Naz. & alios.*

M A R C V S.

Hunc habent

EDD. eadem, quæ Matthæum.

MSS. CLASS. I. *Al. Aug.* 1. *Bodl.* 1. 2. 6. 7. *Bu. Byz. Cant. Cov.* 1. *Eph.*
Gal. Gehl. Gon. Hunt. 2. *Laud.* 1. 2. 5. *Lin. Magd.* 1. *M.* 1. *Mosc. N.* 1. *Roe.* 1.
Seld. 1. 2. 3. *Wh.* 1.

CLASS. II. *Aug.* 2. 3. 4. *Barb. decem, Baf.* α (*Millio B.* 1.) *ℓ, γ,* (de
quibus ineunte Matthæo,) *Bodl.* 3. 4. 5. *Cam. Colb.* 1. 2. 3. 4. 8. *Cypr. Go.*
Laud. 4. *L. Lips. Med. Mont. M.* 2. *Par.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. *Per. Seld.* 4. 5. *Stap.*
Steph. γ. δ. ε. ζ. η. θ. *Vien. Vff.* 1. 2. *Wh.* 3. *Wo.* 1. 2.

VERSIONES, *Æth. Arab. Armen. Copt. Goth.* (hiatus quosdam parvos
habens in capp. VI. XII. XIII. XIV. XVI.) *Lat. Perf. Sax. Syr.*

PATRES, *Theophylactus* (qui in libris, in quos nil Chrysofomi exstat, hunc
defectum sarcit,) *Euthymius, Hieronymus,* alii.

Tit. τὸ κατὰ μάρκον εὐ.) ἐκ τῆ κατὰ μάρκον εὐαγγέλιον *L.* in quo codice *Lu-
cas & Iohannes* similem habent titulum. *Millio* τῆ est τῆ κηρυγματος in *Proleg.*

T

S. 67.

§. 67. & in Notis. magis prisce, quam pro codicis illius novitate. Est titulus ex Evangelistariis : quorum *Aug. quartus* huic ipsi periochæ in Dominica *πρὸ τῶν φώτων* de more præfigit, *ἐκ τῆς κατὰ μάρκον*. Confer *Croji* Observ. p. 5.

C A P. I.

2 τοῖς προφήταις) *edd. mss. Theophyl. Euthym. Æth. Arabs* in polyglottis, *Copt. inf. in margine, &c.* Probat *Hofmeisterus*. (ἡσυχία τῶ προφήτη) *Barb. 1. &*, idem fortasse, *Vaticanus, Cant. Colb. 8. Mont. Steph. n. Vff. 1. Hesychius Hieros. Catena græca* apud *Simon. Homil. in Marcum, Chrysostomi titulo: Arabum exemplaria* tria apud *Mareschallum, Armen. Copt. Goth. Lat. Persæ duo, Syr. Origenes &* cum eo *Victor Antiochenus, &* (*Isaia glossam esse suspicans*) *Hieronymus*, quo utroque teste *Porphyrius* hanc lectionem exagitavit: *Synopsis Scripturæ, Springius* in *Ap. IV. 7.* sic quoque in Hypothesi evangelii Marci, quam habent codd. *Byz. & Gehl.* ex codice, ut apparet, multo vetustiore, *Marcus* dicitur *λαβὼν τὸ μαρτύριον παρὰ ἡσαΐα τῆς προφητείας*. Itaque ex albo in contextum irreplisse locum *Malachiæ, Bezæ* conjicit. *Marcus assumpto evangelio, quod ipse consecerat, (inquit Hieronymus in Catalogo,) perrexit Roma ad Ægyptum, & primus Alexandriae Christum annuncians constituit ecclesiam.* Quare in hoc evangelista cod. *Alexandrinus &* versiones *Æth. Copt. Lat.* proprium pondus habent. Vtramque lectionem retinet *Irenæus*, ad quem complura notavit *Græbius*. Vid. *Gnem. ¶ γγὲ) ~ Lat. aliqui, Iren. Spring. Cant. Colb. 2. ¶ (~ ἔμπροσθεν σου) Cant. Æth. Copt. Lat. in mt. Trev. Iren. Augustin. Pers. Syr.* Hiatus, recurrente *σδ*. Legit & non legit *Origen s.*

5 ἐξεπορεύοντο) *Er. Aug. 2. 4. Eph. Gehl. Gon. Laud. 2. Med. Mosc. Par. 3. Per. Ro. Vff. 2. Wo. 2. Goth. Lat. in mf. Charit. (ἐξεπορεύετο)* plerique ex *Matth. ¶ οί) ~ Byz. Confessio eccl. or. p. 180. ¶ (πάντες, καὶ βαπτίζοντο) Barb. 1. Cant. Colb. 2. Steph. n. Arab. Armen. Copt. Lat. Pers. Sax. Syr. Eusebius.* Textum habet *Gothus*: qui opportune in *Marco, a patribus parcius citato, minus est mutilatus.*

6 δ) *edd. primæ, Aug. 1. 2. 4. Byz. Gehl. Valla, &* complures alii. Sic *Matthæus. ~ Steph. ed. 3.*

9 ἰησῆς) ὁ præfigit *Comp. Aug. 4. &* al. ¶ ὑπὸ ἰωάννη εἰς τὸν ἰορδάνην) εἰς τὸν ἰορδάνην ὑπὸ ἰωάννη *Hieron. Sax. Syr.*

10 ὡσαύτως) Sic *Matth. &* *Lucas. (ἀεὶ) Aug. 4. Wo. 2. &* aliquot alii. ¶ καταβαῖνον) καὶ μένον addit *Byz. Colb. 8. Eph. Lat. Ex Ioh. I. 33.*

11 (τοὶ) *Bodl. 4. 5. Cant. græce, Colb. 2. 4. Hunt. 2. L. Steph. γ. δ. n. Æth. Armen. Copt. Goth. Lat. Pers. Syr.* Ob *σδ* præcedens, & ex *Luca.*

12 ἐυθεως) *Er. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. &* al. *εὐθεως Comp. &c.*

13 ἐκεῖ) ~ *Al. Arab. Goth. Lat. Barb. 1. Cant. Colb. 8.* ¶ ἐν τῇ ἐρήμῳ) ~ cod. unus apud *Er. & alii.* ¶ τεσσαρ.) καὶ νόκτας τεσσαράκοντα addit *Par. 2. 6. & alii, Copt. Lat. aliqui.* Ex parall.

14 τὸν) ~ *Er. Mosc. Par. 3. 4. 5. pluresve.* ¶ ὁ) ~ *Er. Aug. 2. Gehl.*

15 (~ καὶ) *Al. Bodl. 1. Bu. Cant. Colb. 4. Cov. 1. Laud. 1. Par. 3. Per. Vff. 1. Wo. 2. Arab. Goth.* Majuscula apud Marcum est Complutensium & Erasmi convenientia in lectionibus lequioribus.

16 περιπατῶν δὲ) καὶ παράγων unus cod. apud *Er. & alii, Goth. Lat.* Allit. ad παρά subsequens. ¶ αὐτὲ τῆ σιμωνος) *Comp. Aug. 1. 2. Byz. Gehl. Mosc.* codd. quidam apud *Er. Steph. omn. Wo. 2. & permulti alii, Goth.* nec non *Russ.* Vel sic legendum, vel tantummodo του σιμωνος alii tantum αὐτοῦ, ex parallelis. vide *Gnom. (αὐτῶ) Er. Lat. Syr. & al. Ex. v. 19. vel ex Matth. IV. 18. τῆ σιμωνος Erasmi cod. Siap. Al. Bodl. 6. Colb. 4. L. Seld. 1. 3. H'h. 1. Armen. Copt. ¶ βάλλοντας) ead. &c. ex Matth. (ἀμφιβλλοντας) *Al. Cant. Colb. 3. 8. Cov. 1. Cypr. Eph. Laud. 1. L. Med. Mosc. Par. 6. Steph. 8. n. Wo. 1. 2. ¶ ἀμφιβληστρον) ἀμφιβληστρα Er. & al.**

22 (αὐτῶν) *Colb. 8. Hunt. 2. Mont. Par. 2. 5. Vien. Æth. Perf. Syr. Ex. Luc. V. 30.*

24 ἔξ) ~ *Æth. Arab. Lat. Barb. 1. Cant. Perf. Syr.* Habet vero etiam *Goth.*

27 ἐαυτῆς) *Comp. Al. Aug. 1. 2. Byz. & permulti alii.* αὐτῆς *Er. & al. edd.* ¶ λέγοντας) λεγοντες *Er. Al. & al. Rhythmus παντες.*

29 ἐξεληθόντες ἦλθον) *edd. mss. Goth. Lat. Syr. &c. ἐξεληθὼν ἦλθεν Lexionaria, & inde L. Cant. Steph. e. Theophyl. Euthym. Æth. Arab.*

30 σιμωνος) τῆ σίμ. *Comp. Aug. 1. Byz. & alii.*

34 αὐτὸν) αὐτὸν τὸν χριστὸν εἶναι *Gehl. Wo. 1. nec non Aug. 1. Stap. & alii, Æth. Arm. Copt. Sax.*

36 κατεδίωξαν) κατεδιώξεν *Barb. tres, duo apud Bezan, Par. 8. Seld. 1. Lat. ¶ ὁ) ὁ, τε Colb. 1. Cypr. Laud. 1. Par. 4. Wh. 1. unde τότε Cant.*

37 ζητῆσι σε) *Er. Bas. γ. Lat. &c.* Sic cap. III. 32. (τὲ ζητῆσι) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Bas. α. β. Byz. Gehl. Wo. 1. vel plures, præsertim Colb. 4. L. in quibus σὲ deesse fertur.*

38 κωμοπόλεις) vicus & civitates habet *Goth. Lat. Perf. nec non Arab. Erpenii, Syr. Composito in sua simplicia resoluto. ¶ καὶ ἐκεῖ) Er. Aug. 1. 2. 4. Bas. β. γ. Byz. Gehl. Wo. 1. vel plures. καὶ καὶ Steph. edd. Bas. α. &c. ¶ (ἐκλυθη) Aug. 1. Barb. quatuor, Bodl. 3. 7. Eph. Gehl. G. Laud. 1. 2. L. Lin. Lips. N. 1. Par. 7. Ro. Seld. 1. 2. 3. Steph. γ. Theophyl. Arab. Goth. Lat. Perf. Syr. Id sequitur Io. Kaiserus.*

39 ἐν ταῖς συναγωγαῖς) εἰς τὰς συναγωγὰς *Al. Byz. & al. eis arreptum e proximo.*

40 αὐτῶ) - *Armen. Lat. in mss. Cant.*

42 εἰπόντος αὐτῆ) - *Copt. & al.*

44 μηδὲν) - *Comp. Al. & alii, Vidor Antioch. Lat.*

45 ὁ δὲ) ὁ δὲ ἰσοῦς *Goth. ¶ πολλὰ) edd. mss. Goth. Syr. &c. - Lat. Cant. Arab.*

C A P. II.

1 πάλιν εἰσῆλθεν) εἰσῆλθε πάλιν *Comp. Aug. 1. 2. Gehl. & al. Goth. Ex c. III. 1. ¶ (ὀκτώ) Lat. aliqui.*

2 (- ἐυθίως) *Barb. duo, Colb. 8. Æth. Armen. Copt. Lat. Perf. Syr.*

7 βλασφημίας) βλασφημῶν *Bu. Byz. Syr. βλασφημεῖ (ex rhythmo λαλεῖ) Cant. Lat. ¶ εἰς) - Cant.*

8 αὐτοὶ) *Comp. Al. Aug. 1. 2. 4. Byz. Steph. omn. Wo. 2. & permulti alii, Theophyl. (-) Er. & al.*

9 (σῆ) *Comp. Aug. 1. 2. 4. Bodl. 1. 4. 6. 7. Byz. Wo. 1. & multi alii. ¶ καὶ, ante ἄρον) - Colin. ed., Al. & alii, Lat.*

10 ἀφιέναι ἐπὶ τῆς γῆς) ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι *Aug. 1. Wo. 1. & alii, Goth. Lat. Syr. Ex parall.*

11 καὶ) *edd. &c. Ex v. 9. (-) Colin. ed., Al. Colb. 8. Eph. Laud. 4. Seld. 4. Goth. Lat.*

14 (λευὶ) *Al. Bodl. 3. 6. Byz. Cypr. Gehl. Lin. Med. N. 1. Per. Seld. 2. Vss. 1. 2. Theophyl. Hesych. sub artic. ἰαρά. Lat. aliqui. λευῖ Er. Hunt. 2. ἰάκωβον Cant. L. Par. 6. & al. apud Vidiorem Antioch. vel etiam Origenem.*

15 καὶ ἀμαρτωλοὶ) - *Armen. Sax.*

17 (- εἰς μετάνοιαν) *Al. Bas. γ manu prima, Cant. Colb. 2. 4. Cypr. Med. Steph. n. Vss. 1. Euthym. Æth. Armen. Copt. Goth. Lat. Perf. Syr. Ex parallelismo huc deductum notat Anonymus Græcus in Catena & Augustinus. In Aug. 2. habet marginis duntaxat rubrica.*

18 τῶν φαρισαίων) *edd. Stap. &c. e seq. (φαρισαῖοι) Al. Barb. 1. Byz. Cypr. Hunt. L. Med. Mont. Par. 2. 6. Vss. 1. & quidam codices apud Beza, & in his Cant. item Copt. Goth. Lat.*

20 (ἐκεῖνη τῇ ἡμέρᾳ) *Al. Cant. Colb. 1. 2. 4. 8. Cypr. Laud. 1. L. Med. Mont. Wh. 1. Æth. Goth. Syr. τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη Par. 4. 6. 8. Pluralem habet Lucas. Vid. Gnom.*

21 καὶ) *edd. &c. ex v. seq. (-) Al. Barb. 1. Bodl. 4. 5. Colb. 2. 8. Cypr. Laud. 1. L. Magd. Mont. Per. Seld. 1. Steph. d. e. 5. n. θ. Wh. 1. Theophyl. Goth. Lat. Syr. unde δὲ (post εἰδεις) Byz. W'o. 1. & alii. ¶ τὸ πλήρωμα αὐτῆ τὸ καινὸν) *edd. &c. unde ἀπό, glossam, ante αὐτοῦ addunt Al. (apud Fellum,) & alii; post καινὸν, Cant. L. Wheel. 1. Αἶρει τὸ πλήρωμα τὸ καινὸν τοῦ παλαιοῦ. Hæc lectio media, brevis, gemina. unde ἀπ' αὐτῆ ante τὸ πλήρωμα quidam inferuere apud Fellum & Kusterum: plerique post πλήρωμα adjecerunt αὐτοῦ, ex Matthæo; alii eodem loco supplerunt ἀπ' αὐτοῦ, apud Millium, idque habet etiam Gothus. Pauculi ἀπὸ ante τοῦ παλαιοῦ adjecerunt, Latiniū fortasse secuti, quem pronomine αὐτοῦ recte carere censemus. Vid. Gnom.**

22 ὁ τέος) - *Cant. L. Arm. Lat. Syr.*

23 ἐγένετο) ἐγενετο πάλιν *Lat. Cant. nec non Par. 6. ¶ ἐν) - Er. Aug. 4. Byz. & al. ¶ ὁδὸν ποιῶν) ὁδοποιεῖν W'o. 1. Theophyl.*

24 ποιῶσιν) ποιῶσιν οἱ μαθηταί σου *Colb. 2. & alii, Hieron. e Matth. ¶ ἐν) - Al. Aug. 4. Byz. Cant. & al.*

26 ἐπὶ ἀβιάθαρ τῆ ἀρχιερέως) - *Cant. Omisium vel casu, vel ne id Veteri testamento contrarium putaretur. uti pro Abiathar, Abimelech habet Pers. ¶ τῆ ἀρχιερέως) - Par. 2. ἱερέως Goth. ut sæpe. vid. Marefeh. Not. pag. 407. ¶ (- τῆ) Aug. 1. 2. 4. Byz. Lips. Par. 1. 3. 4. 5. 7. vel plures. ¶ καίτεριον) - Byz. Lat. & al.*

C A P. III.

2 αὐτὸν alterum) - *Æth. Goth. Lat. Cant.*

4 ἀποκταῖται) ἀπολίσαι duo apud Bezam & alii. Ex Luca.

5 σὴ) - *Mosc. & al. ¶ καὶ ἐξέτεινε) - Mosc. ¶ ὕψος κτλ.) *edd. &c. Ex Matth. (-) Al. Barb. 1. Basf. γ. Cant. Cypr. Med. Vss. 1. Æth. Arab. Arm. Copt. (cujus tamen exemplar quoddam habet ὕψος) Goth. Lat. Pers. Syr. Chrysologus, Beda.**

7 ἠκολούθησεν) *Comp. Al. Aug. 1. 2. Cypr. Hunt. 2. Med. Par. 1. 2. 5. Steph. d. n. Lat. (ἠκολούθησαν) Er. &c.*

10 (καὶ) *Al. Colb. 2. Arab. Copt. Goth. Sax. & Angl. Syr. ¶ ὅσοι) ὅσοι δὲ Lat. in mf. Char. & Colon. ut sit initium versiculi.*

11 (προσέπιπτον) *Al. Bodl. 5. Byz. Cant. Colb. 2. Med. Mont. Par. 8. Roe. item Bodl. 4. Cypr. Eph. Hunt. 2. L. Roe. Vss. 1. W'o. 1. ¶ (εκραζον) Al. Bodl. 5. Byz. Cant. Colb. 2. Med. Mont. Par. 8. Roe. item Colb. 4. 8. Bodl. 1. Gon. Par. 4. 6. Wh. 1. Singularem fecere alii ob εἰδῶρει, ex quo vicissim in plurali εἰδῶρων Byz. Colb. 2. W'o. 1. ¶ λεγοντα) λεγοντες Cant. (ex Lat.) Cypr. L. Mont. ¶ ὅτι) - *versiones aliquæ, & Cant. ex Lat.**

12 ὅτι τὸν φανερόν) φανερόν αὐτὸν *Comp. Aug. I. 2. Byz. W'o. I. 2. vel plures. Ex Matth. XII. 16.*

16 καὶ) πρῶτον σίμωνα, καὶ *L. Par. 6. & nonnulli cod. apud Er. Glossa, a Beza in versionem suam, & ab Erasmo Schmidio in Græcum textum illata.*

17 βοανεργές) βοανεργές *Orig. Vid. Lud. de Dieu ad h. 1. sed & Hilleri Onom. p. 699. 715. 774. Non, ut plerique putant, boanerges, sed emendatius legitur bene reem. Hieron. in Dan. I.*

19 καὶ medium) ~ *Lat. in mss. Sax.*

20 μήτε) μηδέ *Al. Aug. I. Cypr. Go. Mont.*

21 εἶ) ~ *Colb. 4. & Gothus, qui supplet, γραμματεῖς καὶ ἄλλοι, sed retinet παρα fram, quod tamen περὶ quoque notat. ¶ οἱ παρ') εἰ περὶ Mont. περὶ Cant. Copt. qui idcirco supplet οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ λοιποί. Glossa ex v. seq. Vid. Gnom. ¶ ἐξίστη) ἐξίσταται *Er. L. Par. 6. cod. Lovaniensis apud Cloppenburgium. ἐξίσταται αὐτὸς Cant.**

27 εἰς δύναται) *Comp. Al. Aug. I. 2. Byz. Gehl. Mosc. W'o. 2. & permulti alii: unde καὶ εἰς δύν. W'o. I. εἰ δύναται εἰς *Er. & al. ¶ (διερπάση) Comp. Al. Aug. I. 2. Byz. Mosc. W'o. I. ac permulti alii. Ob δήση. Vid. Gnom.**

28 τὰ ἀμ. τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων) τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων τὰ ἀμαρτήματα *Aug. 2. Byz. Lat. ¶ (αἱ) Al. Bas. α. γ. Bodl. 5. Byz. Colb. 2. 4. Hunt. 2. Mont. W'o. I. 2. pluresve. Post καὶ, αἱ omissum, in edd. Vid. Gnom.*

29 κρίσεως) *edd. mss. &c. (ἀμαρτίας) sic Græce olim scriptum fuit: sic enim habet Athanasius in tract. ad illud, Quicumque dixerit verbum. T. I. f. 978. & Copt. & Goth. ac delicti habet Lat. & peccati, ex alia versione, Cyprianus, duobus locis, & Augustinus. unde rursum ἀμαρτίας Cant. L. ἀμαρτήματος Barb. I. Colb. 2. 8. Probat Grotius, Millius Proleg. 401. neque improbat Beza, Marefchallus, E. Schmidius. κολάσεως Mont. Arabes, Armen. Et hæc & textus lectio est ἀμαρτίας interpretamentum: quanquam magis propria est oppositio inter remissionem & inter ἀμαρτίαν, reatum. Non alibi dicitur αἰώνιος ἀμαρτία: etenim singulari peccato singularis respondet locutio. Illustrari tamen phrasim potest ex Gen. XLIII. 8: ἡμαρτηκῶς ἴσομαι πρὸς σε πάσας τὰς ἡμέρας. Vid. Gnom.*

31 οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἡ μήτηρ) ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ *Er. Byz. W'o. I. Goth. Lat. Cant. Syr. unde, pro ἔρχονται ὄν, ἔρχεται ὄν Byz. καὶ ἔρχεται Cant. W'o. I. sed καὶ ἔρχονται ὄν Goth. καὶ ἔρχονται *Er. Byz. in marg. Lat. Syr. nec non Colb. 2. Par. 6. Post ἀδελφοί, αὐτοῦ addunt Byz. W'o. I. & novem alii, Goth. Syr. Vid. Gnom.**

32 (καὶ αἱ ἀδελφαὶ σκ) *Comp. Al. Aug. I. 2. Bodl. 2. 6. 7. Cant. Cov. I. Eph. Laud. 2. 5. Lin. Mont. M. I. N. I. Par. I. 2. 3. Per. Seld. 3. Steph. ε. 5. ζ. Vss. 2. W'o. 2. Vix ulla versio, nisi Gothica. Ex v. 35.*

- 33 ἦ) καὶ *Er.* & al.
 34 κύκλω τῆς) τῆς κύκλω *Colin. ed. Cant. L. Par. 6. Æth. Arab. Lat. Syr.*
 ¶ (ιδὲ) *Er. Al. Aug. 1. Cant. Colb. 2. 4. 8. Cypr. Hunt. 2. L. Lin. Med. Mont. N. 1. Par. 6. Per. Seld. 1. W'o. 1.*
 35 (μκ) *Aug. 1. Bodl. 6. 7. Byz. & alii complures, Hieron.*

C A P. IV.

- 1 τὸ) ~ *Byz. Par. 2.*
 4 ~ τῆ θρανῶ) *Comp. Al. Aug. 1. 2. Barb. decem, Cam. Stap. Steph. γ. δ. ε. ζ. W'o. 2. & plurimi alii, Æth. Arab. Armen. Copt. Goth. Lat. in mill. Colon. Trevir. & plurimis aliis, Beda, Perf. Sax. Syr. (τῆ θρανῶ) Er. & alii, Theophyl. Ex Luca.*
 8 ἀυξάνοντα) ἀυξανόμενον *Al. Cant. ¶ ἐν, ter) ἐν Aug. 1. 2. Byz. Cam. Gehl. Stap. Valla, cum multis. Et sic v. 20.*
 9 ~ ἀυτοῖς) *Comp. Al. Aug. 1. 2. Byz. Gehl. Mosc. Steph. omn. W'o. 1. & permulti alii, Æth. Arab. Arm. Copt. Goth. Lat. Syr. ἀυτοῖς Er. & al. Ex v. 11.*
 10 σὺν τοῖς) ~ *Lat. ¶ σὺν τοῖς δάδεκα) ~ Lat. mf. Trev.*
 11 γινῶναι) ~ *Al. Colb. 1. Cypr. Med. Par. 4. 8. Vff. 1. Wh. 1. sed habent versiones.*
 12 ἀφεθῆ) *edd. &c. Constructionis gratia. (ἀφεθήσεται) Al. Byz. Cypr. Med. Par. 4. 8. Seld 1. Wh. 1.*
 17 ρίζαν) ὕδωρ *Mosc.*
 18 ~ ἔτοι ἐστίν) *Comp. Al. Aug. 1. 2. Byz. Gehl. Stap. & permulti alii, Arab. Copt. Goth. Theophyl. nec non Cam. W'o. 1. 2. (ἔτοι ἐστίν) Er. & alii, Lat. E proximo.*
 19 τέτρε) ~ *Lat. Barb. 1. Cant.*
 21 ἐπιτεθῆ) τεθῆ *Aug. 2. Byz. Gehl. & alii. ex anteced.*
 22 τὶ) ~ *Aug. 1. Byz. & complures alii. Omissum, pravio ἐστὶ, vel ex Luc. VIII. 17.*
 24. 25 ἐν ᾧ usque ἀπ' αὐτῆ) καὶ προδθήσεται ὑμῖν τοῖς ἀκούσιν. ὅς ἔχει γὰρ usque ἀπ' αὐτῆ ἐν ᾧ μ. μ., μ. ἱμῶν καὶ προδθήσεται ἱμῶν. Lectio Græca in *Er.* notis, & fere eadem unius cod. c *Latinis. καὶ προσεθ. ὑμῖν τοῖς ἀκούσιν ἐν ᾧ κτλ. Arm. ὅς γὰρ ἂν κτλ. (post ἀκούετε, ut Lucas) ἐν ᾧ κτλ. Par. 6. & sic fere L. Varietatem ab Erasmo notatam, varietatibus cumulatis referunt Bezae & Wech. & Millii nota: ne eam aliis aliisque cod. niti putes. Proclivem librariorum lapsum arguunt criticorum lapsus. ¶ μετ(η.) ἀτιμετρ. Aug. 1. Byz. & alii complures, Lat. Ex Luca. ¶ καὶ προσεθ. ὑμῖν τοῖς ἀκ.) ~ *Cant. Copt. aliqui, Lat. aliqui. ¶ (~ τοῖς ἀκούσιν) Æth. Arab. in polygl. Copt. regius, Lat. Barb. 1.**

30 ὁμοιώσωμεν) ὁμοιώσομεν *Er. Aug. 1. 2. Byz. & alii.* Vnde pro παραβάλωμεν, παραβαλάμεν *Comp. Aug. 2. & al.*

31 κοκκον) *Comp. Er. Al. Aug. 1. 2. Byz. Wo. 1. 2. & plurimi alii, Lat. Syr. Theophyl. κόκκω Steph. edd. Ex parall.*

32 (φουῆ) *Vſſer. 1. 2. nam natum fuerit habent Lat. multi. ἀυξηθῆ Gehl. Laud. 2. Par. 5. ex Matth.*

33 πολλαῖς) ~ *Byz. & alii, Syr.*

35 ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ) Anglofaxonica versio IV Evangelistarum a *Tho. Marschallo* edita verbis his, *in illo die*, caret. Sed tali auctoritate non nitimur, præfertim cum multa ejusmodi omittat interpres ille. Vid. *Gnom.* ¶ ὄψιας γενομένης) ~ *Bodl. unus apud Fellum, Lin. N. I.*

36 αὐτῶ) αὐτῶν *Mont. Par. 5. Copt. Perf. Syr.*

37 ἐπέβαλεν) *edd. primæ, Aug. 1. Byz. & c. ἐβλεν Cant. ἐπέβαλλεν Steph. ed. 3. & c.*

38 ἐπὶ) seq. ἐπί. (ἐν) *Al. Cant. L. Mont. Seld. 1. Steph. n.*

40 ἔτω; πῶς) *necdum habet Lat. & inde al.*

C A P. V.

1 τῆς θλάσσης) ~ *Cant. L. M. 2. Par. 6. ¶ (γεργεσινῶν) Bodl. 4. 5. Colb. 2. 4. 8. Steph. n. Æth. Arab. Arm. Copt. (in append. Millii,) Velef. Origenes, Hesychius, Athanasius in Synopsi, Eriphan. Euthym. Theophyl. Victor Antioch. γερασινῶν Copt. (in Notis Millii,) Lat. Barb. 1. Cant. Ex Matth.*

3 κατοίκησιν) ὀκησιν *Aug. 1. 2. & alii. ¶ μνήμασι) Comp. Al. Aug. 1. 2. Byz. Gehl. Mosc. Steph. omn. Wo. 1. & permulti alii. μνημείοις Er. & al. edd. ¶ ἐδέϊς) ἐδέϊ Lat. Cant. & al.*

4 ἴχουε) ἴχουσε *Er. Aug. 1. 2. Mosc. & al.*

5 μνήμασι κτλ.) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. & complures alii, Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Syr. ὄρεισι καὶ ἐν τοῖς μνήμασιν Er. & al.*

6 ἀπὸ) ~ *Al. Bodl. 4. 5. Par. 2. (qui vicissim c. XI. 13. ἀπὸ inferunt;) & aliquot alii. ¶ αὐτῶ) αὐτὸν Al. Bodl. 5. Byz. Vien.*

7 εἶπε) λέγει *Al. Byz. & alii complures. ¶ ἰνσῆ) ~ Aug. 2. Byz. ¶ τοῦ ὕψισου) ~ Sax. τοῦ ζωντος Al.*

9 (λέγει αὐτῶ) *Al. Bodl. 4. 5. Byz. Colb. 1. 2. 4. Laud. 1. L. Med. Par. 2. 4. 6. 8. Copt. Goth. Lat. Syr.*

11 τῶ ὄρει) *Comp. Al. Aug. 1. 2. Bas. 1. Byz. Gehl. Stap. Steph. omn. Wo. 1. 2. & plurimi alii, Theophyl. Euthym. Æth. Arab. Goth. Lat. Syr. (τὰ ὄρη) Er. & al. edd. ¶ μεγά-*

¶ (μεγάλη) ~ Eph. Cant. Copt. Goth. Lat. in msf. Char. Perf. ¶ (βοσκομίην) βοσκο-
μένων Al. Steph. n. Arab. Cant. latine. Ex Luca.

12 (~ πάντες) Cant. Cypr. & alii, Arab. Lat. Syr.

13 ἦσαν δὲ) ~ Lat. Barb. 1. Cant. Syr. ἦσαν γὰρ Comp. N. 1 manu priorē.

14 οἱ δὲ) καὶ οἱ Al. Byz. & alii, Goth. ¶ (ἐξῆλθον) ἦλθον Al. Byz. & al.

15 τὸν ἐχρηότα τὸν λεγεόνα) edd. mss. Arab. Copt. Goth. Perf. Syr. Glossa τῆ
δαιμονιζόμενον. (~) cod. apud Wech. (i. e. Cant.) Lat. Colb. 1. an potius Colb. 2.
Æth.

16 (διηγ. δὲ) Comp. Aug. 1. 2. Basf. 1. W'o. 2. aliqua apud Bezam, & quatuordecim & decem exemplaria.

18 ἐμβάντος) ἐμβαινόντος Al. Byz. & complures alii.

19 ὁ δὲ ἰησῦς) edd. &c. Ex Luca. (καὶ) Al. Bodl. 4. Cant. Colb. 8. Cypr. Laud. 1. Med. Mont. M. 1. Par. 2. 4. Vss. 1. Wh. 1. Copt. Goth. (pro qua Æthiopicam citat Oeder. observ. p. 350.) Lat. Syr. ¶ (πεποιρηε) Comp. Er. Al. Aug. 1. 2. Byz. Mosc. W'o. 1. 2. & octo & sedecim alii. ἐποιρηε al. edd.

22 ἰδὲ) edd. mss. Goth. &c. ex parall. vel ex allit. ad ἰδὼν sequens. (~) Æth. Arab. Lat. Barb. 1. Cant. Perf. Syr.

25 τὴς) ~ Al. Barb. tres, Colb. 8. Lat.

26 τὰρ) ~ Er. & al. ¶ (αὐτῆς) edd. (αὐτῆς) Al. (apud Fellum,) Aug. 1. 2. 4. W'o. 1. & multi alii, Theophyl.

29 ἰαται) ἰᾶται Er. Byz. nec non Comp.

36 ἰσθίως) ~ Æth. Arab. Arm. Copt. Lat. Barb. 1. Cant. Colb. 2. Perf. Syr. Ad Lucam.

38 (ερχονται) Er. ed. 1. Al. Barb. 1. Cant. Sedl. 2. Arab. Copt. Lat. Perf. Syr. Ex v. 35. ¶ (καὶ ante κλαιόντας) Er. Al. Bodl. 4. 5. Colb. 2. 4. L. Med. Mont. Par. 2. Goth. Lat. Syr. ~ edd. alia, &c.

40 κατα) Comp. Al. Aug. 1. 2. Byz. Gohl. cum plurimis. ἀπαντας Er. & al. ¶ (ἀνακείμενον) κείμενον Colb. 4. & duo apud Bezam, & Magd. in margine. κατακείμενον Bodl. 1. & al. Proprietatis studio.

41 αὐτῆ) αὐτῆ cod. vetus apud Bezam. ¶ (ταλιθὲ κῆμι) ταλιθακῆμ Byz. Suidas. ¶ (κῆμι) κῆμ Go. Mont. Euthym. κῆμ. Aug. 2.

C A P. VI.

2 ἐξεπλήσσοντο) ἐπὶ τῇ διδασκῆ αὐτοῦ addit Lat. Colb. 4. & al. ex parall. ¶ (~ ὅτι ante καὶ δυν.) edd. primae, Al. Aug. 1. 2. Bodl. 4. 5. 6. Byz. Colb. 1. 2. U 3. 4.

3. 4. 8. *Cov.* 1. *Eph. Gal. Gehl. Gon. Go. Hunt.* 2. *Laud.* 1. 5. *L. Lin. Magd. Mont. M.* 1. *N.* 1. *Par.* 2. 3. 5. 6. *Vff.* 2. *Wo.* 1. 2. *Lat.* *Lectio media.* nam *στι* *Stap. Steph. ed.* 3. *ἴνα Cant.* *Cypr. Par.* 4. *Per. Roe. Seld.* 2. *Steph.* γ. ζ. *Vien. Vff.* 1. *Wh.* 1. *Hinc*, pro *τοιαύται* usq. *γίνονται*, τ. usq. *γινόμεναι* *Colb.* 8. τ. *δι* usq. *γίνονται* *Lat.* τ. *ἀι* usq. *γινόμεναι* unus apud *Bezam*, τ. usq. *γινώνται* *Cant. Steph.* γ. ζ. ¶ *καὶ*) *καὶ ἀι* *Byz.*

3 *τέκτων*) τῶ τέκτονος *Colb.* 8. *Æth. Arab.* ¶ *τέκτων ὁ υἱός*) τῶ τέκτονος υἱός *καὶ τις* *Par.* 6. & aliquot cod. *Græci & Latini* apud *Er. Chrysologus* serm 49.

6 *ἀπισίαν*) *πίσω* *Cant.* apud *Fellum.*

9 *ἐνδύσασθε*) *Comp. Al. Aug.* 1. *Byz. Cam. Gehl.* cum plerisque, *Goth.* ἐνδύσα-
θε *Go.* & al. *ἐνδύσασθαι* *Er. Med.* ἐνδεδύσθαι *Bodl.* 4. 5. *Steph.* 5. n.

11 *ἀμὴν*) *κτλ.*) *edd. mss. Valla, Stap. Theophyl. Æth. Arab. Goth. Perf. Syr. Hieron.* (-) *Copt. Lat.* & ex eo *Barb.* 1. *Cant. Colb.* 2. *Steph.* n. *Annonius* apud *Zachariam Chrytopolitanum.*

13 *ἐξέβαλλον*) ἐξέβαλον *edd. primæ, Aug.* 3. *Cant. Seld.* 2.

14 (*ἐλεγον*) *Em. Augustinus, Beda, Thomas,* apud *Lucam Brug.* Ex versu seq. *ἐλέγσαν* *Cant.*

15 *init. ἄλλοι*) ἄλλοι δὲ *Al. Byz. & al. F* seq. ¶ *πρὸ πάντων ἐστὶν ὡς*) - *Cant.* ¶ *- ἰ*) *Comp. Al. Aug.* 1. 2. 3. 4. *Bos.* 1. *Byz. Cam. Gehl. Mosc. Steph. quinque, Wo.* 1. 2. & plurimi alii, *Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Perf. Syr. Orig. Theophyl.* *Idque* probat *Grotius, Calovius, alii.* (n) *Er. & al. edd., Chrysol.*

16 *ἰωάννην*) - *Cant. Copt.* ¶ *ἐστὶν, αὐτὸς*) - un. apud *Bezam, Æth. Arab. Lat. Perf. Syr.*

17 - *τῆ* ante *φυλ.*) *Comp. Aug.* 1. 2. 3. 4. *Byz. Stap. Wo.* 1. vel plures. *τῆ* *edd. al.*

20 (*ἀκέων*) *Colinæi ed. Aug.* 1. 4. *Steph.* ζ. & alii.

23 (- *με*) *Comp. Aug.* 4. *L. Lin. N.* 1. *Arab. Lat. Syr.* Vnde post *ἀιτή-
σης* ponunt *Al. & Barb.* aliqui.

25 *ἐξαυτῆς*) - *Stap. Steph.* δ. *Goth.* nec non *Cant. Steph.* β. *τοῦ βαπτιστοῦ*) - *Sax.*

27 *ἐσθῆως*) - *Lat.* ¶ *ὁ βασιλεὺς*) - *Cant. Colb.* 2. *Arab. Lat.* ¶ *σπεκκλά-
τωρα*) ο, pro ω, *Al. Aug.* 2. 3. *Bodl.* 1. 5. 6. 7. *Cant. Laud.* 1. 2. 4. *Magd. Per. Roe.* *Latino* ad *Græca* inflexo.

28 *ἀπελθὼν*) - *Lat.*

29 - *τῶ* ante *μνημεῖον*) *Comp. Er. Beza, Aug.* 1. 2. 3. 4. *Byz. Mosc.* vel plures *cum* *Wo.* 1. 2. *τῶ* *Steph. edd.*

30 (- και) *Aug.* 2. 4. *Barb.* 1. *Basf.* 1. *Cant.* *Colb.* 8. *Eph.* *Lin.* *Mosc.* *N.* 1. *Lat. Syr.*

31 ευχαίρων *Comp.* *Aug.* 1. 2. 3. *Byz.* *Mosc.* *Stap.* vel plures. ευχαίρων *edd.* al.

32 (ἀπῆλθον) *Er.* *Aug.* 2. 3. *Gen.* *Lipsf.* *Mont.* *Mosc.* *Par.* 6. *Per.* *Stap.* *W'o.* 1. 2.

33 - οι ὄχλοι post ὑπάγοντας) *Comp.* *Al.* *Aug.* 1. 2. 3. *Basf.* 1. *Byz.* *Cypr.* *Gehl.* *Med.* *Mosc.* *Steph.* *omn.* *W'o.* 1. 2. & bis sedecim alii, *Æth.* *Arab.* *Arm.* *Copt.* *Lat. Syr.* *Theophyl.* *Hiat* *Goth.* οι ὄχλοι *Er.* & al. ¶ αὐτὸν) αὐτὰς *Henr.* *Steph.* *ed.* *Al.* *Aug.* 1. 3. & multi alii, *Copt.* *Syr.* Alliteratio ad ant. & seq. Vnde - *Cant.* *Barb.* duo, *Colb.* 2. *Roe.* *Lat.* ¶ και προηλθον αὐτὰς) - *Cant.* *Colb.* 2. *Laud.* 1. ¶ και συνῆλθον προς αὐτον) - *Par.* 6. *Copt.* *Lat. Syr.* ¶ συνῆλθον) ἦλθον *Comp.*

36 ἄρτες usq. εἰς ἔχ.) τι φάγωσιν *Copt.* & sic fere *Lat.* & alii, ex parall.

37 θναρίων διακοσιων) *Comp.* *Aug.* 1. 2. 3. *Byz.* *Gehl.* *W'o.* 1. 2. vel plures, *Lat.* in inf. *Reutl.* & *Trev.* διακοσιων θναρίων *edd.* al. ¶ φαγείν;) sine interrogatione habet *Aug.* 1. & alii apud *Steph.*, *Lat.*

38 και primum) - *Aug.* 3. *Cant.* *Syr.*

44 - ὡσει) *Comp.* *Al.* *Aug.* 1. 2. 3. *Byz.* *Gehl.* *Steph.* *omn.* *W'o.* 1. 2. & permulti alii, *Æth.* *Arab.* *Lat.* *Perf.* *Syr.* *Theophyl.* (ὡσει) *edd.* al. *Stap.* Ex parall. *Hiat* *Goth.*

49 θάνασμα) θαντασίαν *Eph.* *Euthym.* φάσμα *Byz.* (Ephesii gemellus) studio: nam librarius post φα coeperat v scribere.

51 και ἑθαύμαζον) - in. apud *Bezam.*, *Copt.* *Lat.* *Barb.* 1.

52 αὐτῶν ἢ καρδια) *Er.* *Aug.* 1. 2. 3. *W'o.* 1. 2. vel plures. ἢ καρδιζ αὐτῶν *Comp.* & al.

C A P. VII.

2 τατέσιν ἀνίπτους) Glossa hæc esse videtur *Kustero* & *Artemonio*. Sic glossam, ubicumque τατέσιν exstat, dixeris. Excipit *Artemonius*, a *Matthæo* κοινῶν poni sine interpretamento. Resp. Liberum utrique *Evangelistæ* fuit. ¶ ἐμέμψαντο) *edd.* &c. *Armen.* (-) *Al.* *Aug.* 2. *Mosc.* & alii, de quibus supra, p. 432. Vide etiam *Gnom.*

4 βαπτισωνται) ἰαντίσωνται *Byz.* *Eph.* *Seld.* 1. ¶ και penult.) - *Al.* & al. ¶ χαλκίων) χαλκων *Al.* *Aug.* 1. *Byz.* *Gal.* *Gehl.* *Laud.* 1. *Lipsf.* *Seld.* 2. 3.

5 (κοιναις) *Arab.* in polygl. *Copt.* *Lat.* &, ex eo, *Barb.* 1. *Cant.* *Colb.* 8. *Syr.* *Probat* *Grotius*, *Millius*, *Kusterus*. Vtrumque jungunt *L. Par.* 6.

- 6 ἀποκριθεὶς) — Colb. 8. Æth. Copt. Perf. Syr.
 8 ποιᾶτε) — Syr.
 14 (πάλι) Æth. Copt. Lat. Barb. 1. Cant. Steph. n.
 16 εἰ usq. ἀκρέτω) — Colb. 2. Copt.
 20 ἔλεγε δὲ, ὅτι) — Syr.
 22 (ἀσέλγεια) Comp. Aug. 3. Gon. Mont. Par. 7. Steph. δ. & alii, Goth. Lat. alii. ¶ βλασφημία) βλασφημία Gon. Par. 7. Steph. δ. & alii, Lat. mss. Chrysol.
 24 — τὴν ante οἰκίαν) Er. Beza, Al. apud Fellum, Aug. 1. 3. Par. 1. 2. 3. 4. 6. 7. 8. Wo. 1. 2. pluresve, Syr. nec non Goth. τὴν Comp. & edd. recent.
 26 συροφοίνισσα) edd. mss. Lat. &c. σύρα φοίνισσα Par. 1. 2. & al. σύρα φοίνισσα Comp. Aug. 1. 3. Cam. Gehl. Mosc. Stap. Wo. 1. 2. cum multis, etiam apud Er. συροφοίνισσα Er. ed. 1. Al. Byz. & alii, Synopsis sacrae Script. ¶ ἐκβάλλη) Comp. Al. Aug. 1. 3. Byz. Gehl. Mosc. & fat multi alii. ἐκβάλλη Er. & al.
 28 (παίδων) Valla, Cant. Em.
 30 τὸ usq. κλίνης) τὴν θυγατέρα βεβλημένην ἐπὶ τῆς κλίνης, καὶ τὸ δαιμόνιον ἐξεληλυθός.) Sic Bodl. 4. 5. Cant. Colb. 8. Æth. Arab. Lat. Perf. Syr. Sed plerique Græci transposuere duo membra, vocabulo illo, τὸ δαιμόνιον, citius arrepto, ex v. 29. Sic solum articulum τὸ arripuit librarius, & aliud subito consilium iniit, in cod. Byzantino, quum scripsit, εὔρε καὶ τὸ παιδίον βεβλημένον ἐπὶ τὴν κλίνην καὶ τὸ δαιμόνιον ἐξεληλυθός.
 31 καὶ σιδῶνος, ἦλθε) edd. mss. Goth. Syr. Idque probat Maldonatus & alii apud Simonium. ἦλθε διὰ σιδῶνος Æth. Arab. Copt. Lat. & ex eo Barb. 1. Cant. Colb. 8. Steph. n. Sax. At Sidon ulterior Tyro: ut Iansenius observat.
 32 κωφὸν κωφὸν καὶ) Lat. & al. ¶ (μογγίλαλον) Camerarius, Boisius, nec non E. Schmidius in notis: instar ἄλαλος, εὐλαλος, περιλαλος. μογγίλαλον Comp. Aug. 1. Byz. ante rasuram, Synopsis Athanasiana. Verius sic legi censet Hoefcheli in Notis ad Maximi mystag. At ὁ μογγός gutture laborat, non lingua.
 33 ἀπολαβόμενος) ἐπιλ. Comp. Aug. 4. & alii. Ex c. VIII. 23.
 36 αὐτός) — Al. Colb. 2. Seld. 1. Lat.

C A P. VIII.

- 1 (— ὁ ἰσῆς) Al. Byz. Cant. Gon. Hunt. 2. Mont. Par. 2. 4. Copt. Goth. Lat. Syr. ¶ (— αὐτῆ) Cant. Gon. Hunt. 2. Copt. Goth. Lat.
 2 (ἡμέρα) Bodl. 4. 5. 7. Cant. Cov. 1. Laud. 2. 5. Mosc. Per. Seld. 1. Wo. 1. 2. item Al. Aug. 3. Bodl. 2. Cyr. Seld. 2. Steph. mss. (præter γ.) & alii. Atque hinc translatum est ad Matth.

- 3 ἡκασί) *Er. ed. 1. 2. Beza, Aug. 1. 3. Barb. septem, Bodl. 6. 7. Cam. Cov. 1. Laud. 2. 5. Lin. Med. M. 1. N. 1. Seld. 2. 3. Steph. γ. δ. ε. ζ. θ. ιβ. W'o. 1. 2. ἡκασί Comp. Al. & al. Vid. Gnom.*
- 4 ὄδι) ~ *Cant. L. Goth. Lat. in inf. Colon. & aliis. ¶ ἐρημίας) ἐρημίας Al. Byz. & al.*
- 6 (καί) *Aug. 1. & alii, Æth. Arab. Goth. Syr.*
- 7 ἐυλογησά) ταῦτα ἐυλ. *Al. & alii, Syr. αὐτὰ ἐυλ. Byz. & alii, Goth. ἐυλ. αὐτὰ Bodl. 5. & alii, Æth. & al. ¶ καί) ~ Mosc. Syr. ¶ καὶ αὐτὰ) ~ Colb. 2. Hunt. 2. Mont. Lat.*
- 10 δαλμανεθά) μαγεδάν *Hieron. Augustin. Zacharias Chrysofop. μαδεγαδὰ Cant. μαγδαλάν Copt. Goth. μαγθαλλ Par. 6. μαγδαλά unus apud Er., L. Arab. in polyglott. Ex Matth.*
- 12 αὐτῆ) ~ *Arab. Lat. & inde Barb. 1. Cant.*
- 13 ~ τὸ ante πλοοῦ) *edd. primæ, Al. apud Fellum, Aug. 1. 3. Byz. Em. Gehl. Go. Mont. Par. 1. 3. W'o. 1. pluresve. τὸ Steph. ed. 3. e seq.*
- 15 ἡρώδης) ἡρωδιανῶν *Colb. 2. L. M. 1. Par. 6. nonnulli apud Er. Armen.*
- 21 (λέγει) *Aug. 1. Bodl. 1. 7. Byz. Cant. Cyp. Gehl. Go. Laud. 1. 2. L. Seld. 1. 2. ¶ (ἔπω) Al. Aug. 1. & aliquot alii, Goth. Lat. (sed Reutl. non,) Perf. Syr. Theophyl. Ex v. 17.*
- 22 (ἔρχονται) *Æth. Arab. Armen. Copt. Goth. Lat. (at venit habet Chrysologus,) Barb. 1. Cant. L. Par. 6. ¶ βηθσαιδαν) βηθσαιδὰ Comp. Aug. 3. & alii, Theophyl.*
- 23 αὐτῶ) αὐτῆ *Cyp. & alii, Goth. Lat. Syr. E. proximo. ~ Byz.*
- 14 ὅτι & ἑὼ) *Stap. Er. &c. Goth. (~) Comp. & recent. edd. Bodl. 5. Cant. Mem. Seld. 1. Steph. ε. ζ. Homil. nomine Chrysostomi in Marcum, Æth. Arab. Lat. Perf. Syr.*
- 25 ἐποίησεν αὐτὸς) ἡρῶατο *Arab. Lat. & al. ¶ καὶ ἐπέβλεψε) ὥσε ἀπαβλέψαι Idem. καὶ ἀπέβλεψε Comp. Er. ed. 1. Stap. Aug. 3. Byz. quinque apud Beza, & plures alii. καὶ διεβλεψε Er. in emaculatis editionis primæ & in edd. seq. Bodl. 1. L. Glossa marginis, quippe quam ante καὶ ἀπεκκτεῖσασθαι inseruit codex Erasmi, Par. 6. vel etiam Coll. 2. ¶ (αταῖτα) L. Par. 6. 8. Syr. πατα Arab. Lat. (& inde Cant.) Chrysost. Vñsor Antioch.*
- 26 unde ἄς usq. κῶον) *vade in domum tuam : & si in vicum introieris, nemini dixeris habet Lat. cum proximis. ¶ τὸν) ~ Aug. 3. Gehl.*
- 31 αὐτῆς) ~ *Mosc. ¶ τῶν secundum) Aug. 1. 3. 4. Byz. Gehl. W'o. 2. pluresve. ἀπὸ των Colinaei ed. Em. Lin. N. 1. Par. 1. 2. 3. 4. 8. Per. Lat. Cant. ~ Comp. &c. Ex Matth. ¶ τῶ tertium) Colinaei ed. Aug. 1. 3. 4. Gehl. W'o. 2. Em. Lin. N. 1. Par. 1. 2. 3. 4. 8. Per. Gon. Go. Mont. pluresve ~ Comp. &c.*

34 ἀποσβεῖν) *edd. primae, Aug. 1. 4. Mosc. Wo. 1. 2. multique alii, Æth. Arab. Goth. Lat. Perf. Orig. Theophyl. (ἐλθεῖν) Steph. ed. 3. & al. Ex Matth.*

35 ἐαυτῆ ψυχῆν) *Comp. Aug. 3. 4. Byz. nec non Wo. 1. 2. & complures alii, quanquam Millius transpositionem haud notavit. ψυχὴν αὐτῆ Er. & al. E proximo. ¶ ἐαυτῆ καὶ) — Cant. Colb. 2. Arm. ¶ ἕτος) *edd. mss. &c. ex Luc. IX. 24. (—) Al. Barb. duo, Cant. Colb. 1 ante rasuram, Cypr. Laud. 1. Med. M. 1. unus apud Bezam, Dial. c. Marcion. Goth. Lat. Syr.**

36 ἀνθρωπος) ἀνθρώπος *Er. Wo. 1. 2. & al.*

38 μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἀγίων) *Lat. in ms. Charitino μετὰ τῶν ἀγγέλων. alii cod. Latini, cum angelis suis. alii : cum angelis sanctis. & hæc est Græca lectio & Goth. &c.*

C A P. I X.

2 (— τὸν ante ἰωάν.) *Comp. Al. Aug. 3. Byz. Mosc. Wo. 1. 2. codd. plur. τὸν Er. & al.*

3 (ἐγένοντο) *Al. Bodl. 2. 6. 7. Eu. Byz. Gon. Laud. 2. 5. Mont. Seld. 1. 2. & alii, Theophyl. Et hinc, ut videtur, ad Matth. transfertur. ¶ γναφεύς) al. κναφεύς Attice.*

4 μωσαί) *Sic v. 5. μωσῆ Aug. 1. 3. Byz. vel plures.*

5 ποιήσωμεν) ποιήσομεν *Byz. manu prima, Mosc. & alii.*

6 (λαλήσαι) *Sic, vel certe λαλήσαι, Cypr. L. & quatuor apud Bezam. Lectio media : nam λαλήσει Comp. Al. Aug. 1. 3. Byz. Wo. 1. 2. & complures alii, Euthym.*

7 λέγασα.) *edd. &c. Lat. Ex parall. (—) Aug. 1. 3. Byz. Gehl. Wo. 1. 2. multique alii, Arab. Erpenii, Copt. Goth. Perf. Theophyl.*

10 (ἔταν ἐκ ν. ἀνασῆ) *Lat. (& ex eo Cant. vel etiam L. Par. 6.) Syr. Hoc proprie Marci, ait Hieronymus.*

12 καὶ πᾶς) καθὼς *Al. & alii. Ex v. seq.*

13 καὶ prius) — *Er. & alii, Lat. in Char. ἦδη Goth.*

14 αὐτοῖς) αὐτὰς *Bodl. 2. apud Fellum, Byz.*

15 (προτρέχοντες) *Al. Henrici Steph. ed. 3.*

16 τὰς γραμματεῖς) *edd. mss. Goth. Syr. &c. (αὐτὰς) Æth. Copt. Lat. & ex eo Cant. Colb. 2. E seq. ¶ αὐτὰς) Er. & Steph. edd. Aug. 1. 3. Copt. Goth. Syr. αὐτὰς Beza & recent. edd. αὐτὰς Comp. Al. Byz. Stap. Wo. 1. & al. vos habet Lat. & ex eo Com.*

19 (αὐτοῦς) *Al. Cant. Colb. 8. Med. Paris. 4. 8. Steph. v. Arab. Copt. Goth. Lat. Perf. - L.*

20 (ἴδον) *Byz. Gcl. Laud. 2. Lips. Par. 1. Seld. 3. Syr. Vid. Gnom.*

21 παιδ.) ἐκπαιδίδειν *Byz. Wo. 1. & al.*

22 τὸ) *Comp. Al. (in ed. Oxon. min.) Aug. 3. 4. Byz. Gebl. Lips. Par. 2. 3. H'o. 1. pluresve. - Er. & al.*

23 τὸ) - *Magd. & aliquot alii. In Aug. 3. rasum est. Facile, post αὐτοῦς, omissum. ¶ πισεύσαι) Plantin. & al. edd. Item Comp. & Er. in Lat. nam graece nunquam colon habent. πισευσαι, Steph. & al. edd. πισευσαι conjectura. at non dicitur πισεύομαι pro πισεύω.*

24 (- κύριε) *Al. Cant. Aeth. Arab. Goth. Perf. Syr.*

25 (ἐ) *Aug. 1. 3. 4. Byz. vel plures.*

28 ὅτι) διατι *Al. Byz. Cam. & al.*

32 οἱ usq. ἐπερωτῆσαι) - *Er. ed. 1. Stap.*

33 ἔλθεν) ἔλθοι *Perf. Aeth. Lat. Syr. Cant. ¶ πρὸς ἑαυτὰς) - Arab. Lat. Cant.*

34 ἐν τῇ ἐδῶ) *edd. mss. versiones apud Maresehallum. - Al. Cant. Goth.*

35 ἔσαι) ἔσω *Magd. & alii, Euthym.*

37 τοῖσιν παιδῶν) παιδῶν τοῖσιν *Comp. παιδῶν τέτων Aug. 3. Byz. τέτων, pro τοῖσιν, Em.*

38 δὲ) - *Byz. & alii, Lat. ¶ - ε̄ ante ἰωάννη) Er. Steph. ed. 1. Al. Aug. 3. Wo. 1. 2. codd. plur. Comp. & al. ¶ τὸ) ἐν τῷ Er. & recent. edd. ¶ (τα) Byz. Idque innuit Aug. 1. qui, in κθάλλετα, τὸ finale gravi accentu auget. conf. Var. Luc. IX. 49. ¶ ὅτι ἐκ ἀκαθάρτου ἡμῶν) edd. mss. Arab. Goth. Syr. &c. - Par. 7. Copt. Lat. Cant. & al.*

40 ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν) *Comp. & al. edd. Al. Aug. 1. 3. &c. cum versionibus. ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν Aug. 4. Byz. (ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν) Er. & recent. edd. Barb. quatuor, Bodl. 4. 5. L. Lin. N. 1. Seld. 4. Steph. v. 6. Theop'yl. vel etiam Gebl.*

41 - τῷ post ἐν) *edd. primae, Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Gebl. Wo. 1. codd. mult. τῷ Steph. ed. 3. ¶ (- μ) Al. Laud. 1. Med. Arab. Syr.*

42 (τέτων) *Comp. Al. Barb. tres, Bodl. 4. 5. 6. Cant. Laud. 1. Mont. Per. Wh. 1. Aeth. Arab. Lat. Syr.*

44. 46 ὅπε usq. ἐσβ.) - *Colb. 2. Copt.*

45 σοὶ) σοὶ *Er. Al. apud Fellum, Cypr. Steph. γ. θ. Wo. 1. 2. E proximo.*

48 ἀντὼν) ~ *Er. ed. 1. Aug. 1. Bodl. 7. Cov. 1* manu prima, *Gal. Magd. M. 1. Par. 5. Seld. 3. Wo. 1.*

49 γὰρ) γὰρ ἀρτος *Cam.* (quem etiam spectare videtur *Iomejerus* in Decade 1. dier. genial. p. 183.) *Par. 4.* at homo interponunt *Lat.* aliqui.

50 (ἀρτύσεται) *Er. ed. 3. Steph. ed. 1. Vff. 2.* & alii, nec non *Goth. Syr. ἀρτυθίσεται Cyp. Par. 7. Per.* E Luca.

C A P. X.

1 διὰ τοῦ) Omittunt hoc aliquot codices Græci, neque vestigium particulæ cernas apud *Goth. Lat. Syr.* Non facile exprimere potuere interpretes: & Græci illi codices partim ad *Latinum*, partim ad *Matthæum* conformati sunt. ¶ καὶ ἐκεί-
θερ) *Comp. Byz. & al. κακῶθεν Er. & al.*

2 ~ ci ante φαρ.) *edd. primæ, Al. Aug. 1. Wo. 1. 2.* codd. plur. ci *Steph. ed. 3.*

6 αὐτὰς) ~ *Byz. manu prima, Cant. Æth. Goth. Perf.*

14 ~ καὶ ante μὴ) *Er. Aug. 1. Bas. 1. Bodl. 2. Byz. Cyp. Gehl. Gon. Hunt. 2. Laud. 2. 5. L. Lin. Med. M. 1. N. 1. Roe. Stap. Vff. 2. Wo. 1. 2. και Comp. & al.*

17 προδραμῶν) *procurrens (προδραμῶν) Lat. ¶ εἰς) τὶς Comp. Aug. 1. & al. E Luca. ¶ προσδρ. εἰς) ἰδὲ τὶς πλάσιος προσδρ. Al. Per. & al. Ex parall. & con-*
textu.

21 ἰσθῆς) ~ *Al. Cyp. Wh. 1. ¶ αὐτῶ alterum) ~ Al. apud Fellum, Par. 8. Clemens Al. ¶ τοῖς) ~ Comp. Aug. 1. Mosc. Wo. 1. 2. Ex parall. αὐτῶ Byz. ¶ ἀρας τὸν σαυρόν) edd. mss. Goth. & aliæ versiones, Ptolemaeus, Theophylactus. ~ Copt. Arab. Lat. & ex eo alii. Hoc ante δειρο ponit Wo. alteruter.*

24 τέσσα) ~ *Wo. 1. & aliquot alii. τεχνία Al. Laud. 1. Per. Lat. Clemens Al. vel etiam Goth. ¶ ~ τοῖς ante χεῖρ.) Comp. Al. apud Fellum, Aug. 1. Byz. Gehl. Mosc. vel etiam Wo. 1. 2. & plures, Clemens Al. τοῖς Er. & al.*

25 διελθεῖν) *Beza & inde al. edd. Barb. duo, L. Steph. γ. δ. Lat. (εἰσελθεῖν) edd. primæ, Stap. ms. plur. Ex seq. ¶ εἰσελθεῖν) ~ Al. apud Fellum, Cant. Ad re-*
tractandum εἰσελθεῖν præcedens.

27 δὲ) ~ *Goth. τὲ Lat. ¶ ~ τῶ post ἔ παρὰ) Comp. Aug. 1. Byz. (studio;*
jam enim scribi cæptum erat:) *Mosc. Par. 1. 5. pluresve. τῶ Er. & al. E proximo.*

28 καὶ ἤρξατο) ἤρξατο δὲ *Comp. Aug. 1. Gehl. & alii, Goth. (ἤρξατο) Al. Gon. L. Par. 2. 3. 7. Vien. Wo. 1. 2. Clemens Al. Media lectio. unde τότε ἤρξατο Bodl. un. apud Fellum.*

29 ἀποκρ. δὲ) καὶ ἀποκρ. *Comp. Laud. 1. Wo. 1. 2.* & pauci alii. (ἀποκριθεὶς) *Al. Colb. 1. Cov. 1. Gon. Laud. 1. 2. Magd. Par. 2. 7. Roe. Goth.* (qui αὐτοῖς sub-
stituit,) *Lat. Syr. Media lectio.* ¶ ἀμὴν λέγω ὑμῖν) — *Sax. ¶ ἡ γυναῖκα*) —
Arm. Copt. Lat. (excepto cod. Reutling.) & ex eo *Cant. Hunt. 2.* ¶ ἔνεχεν ante
τῆ) *Comp. Aug. 1. Byz. Mosc. Wo. 1.* & permulti alii, *Clemens Al. Goth. Lat. Syr.*
ἔνεχα Cant. — *Er. & al.*

30 μητέρας) μητέρα *Al. καὶ πατέρα, καὶ μητέρα, habent Aug. 1. Bodl. 1. 4.*
Cypr. Gal. Go. Lin. Med. M. 1. N. 1. Par. 1. 4. Per. Seld. 1. 3. Steph. γ. ε. 5. Vff. 1.
Wh. 1. Goth. Sax. Singularem numerum vel ex v. 29 repetierunt, vel naturæ conve-
nientiore putarunt librarii. *πατέρας καὶ μητέρας Gon. Laud. 2. Mont. Copt. nec non*
Æth. Arab. quibus *Theophylactum*, qui recte expenderint, non addent. *Ἔ matres ἔ*
patres habet Lat. in mf. *Schelhorn.* Ceteri *καὶ πατέρας*, hiatus facili omiserunt. *Vid.*
Gnom. ¶ διαγωγῶν) διαγωγῶν Byz. M. 1.

31 — oi post καὶ) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. Cant. Par. 2. 4. 5. cod. plurim. oi*
Er. & al. Clemens Al. de sal. divit. § 4.

32 καὶ ἀκ. ἐφοβῆντο) — *Cypr. & alii.* Rhythmi, *βεντῶ*, hiatus.

33 καὶ παραδώσκει αὐτὸν τοῖς ἔθνεσι) — *Goth.*

35 oi) — *Al. Byz. Gehl. cum multis.* ¶ αἰτήσωμεν) αἰτήσομέν σε *Al. L. Lat:*
aliqui.

38 καὶ) ἢ *Copt. Lat. & inde Barb. 1. Cant. Colb. 2. L. Steph. n.*

40 (— μὲ) *Al. Aug. 4. Byz. & complures alii, Euthym. Goth. Lat.*

43 ἐν ὑμῶν alterum) — *Lat. aliqui.* ¶ διάκονος ὑμῶν) ὑμῶν διάκονος *Comp.*
Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Wo. 1. 2. vel plures, *Lat. Ex Matth.*

47 ἰησοῦ) — unus apud *Bezam & alii*, ex. gr. *Bodl. 5. 7. Laud. 4. cod. unus*
apud *Lucam Brug. Pers. Syr.* Ex v. seq. Ante *υἱός* id ponit *Byz. (omisso ὁ,)* *Lat.*
Habet *ἰησοῦ Goth. Theophyl. &c.*

51 ραββου) *Plantin. ed. Al. Gehl. Mosc. Steph. omni. Wo. 1. 2.* multique alii,
Goth. Lectio media. unde *ραββου Er. & al. ραββι Comp. Steph. ed. 1. 2. Aug. 1.*
Byz. & alii.

52 τῶ ἰησοῦ) αὐτῶ *Al. & alii, Lat.*

C A P. XI.

I εις βηθσαρη καὶ) καὶ εις (omisso βηθσαρη) *Orig. Cant.* Sic ἔ habet *Lat.*
Non improbat *Casp. Sagittarius* in *Harmon. hist. pass. Christi, Part. I. cap. 4. § 8.*
16. Ex *Matthæo* huc relatum videri potest a *Græcis.*

2 κώμην) πόλιν *Roe.* & pauculi alii, *Æth.* Ex alliteratione ad πῶλον, vel ex cap. IV. 13. ¶ εἰς αὐτήν) εἰς τὴν πόλιν *Goth.* quanquam κώμην paullo ante legit. ¶ (ἔπω) *Bodl.* 2. & aliquot alii, *Orig. Arab. Goth. Lat. Perf.*

3 τῆτο;) ; τῆτο *Seld.* 1. ; τῆτω *Par.* 4. ¶ ἀποσελεῖ) *Erasmi, Stephani, Bezae, Curcellaei,* minor *Oxonienfium* editio, sine indicibus variantium codicum; vel etiam *Cam. Eph. Hunt.* 2. *Roe. Vien. Wo.* 1. 2. alique, cum *Byz. Lat.* (ἀποσελλεῖ) *Comp. Al. Aug.* 1. *Bodl. sex, Bu. Cant. Cov.* 1. *Cypr. Em. Gal. Gehl. Gon. Go. Laud.* 1. 2. 5. *L. Lin. Magd. Mont. Mosc. N.* 1. *Par.* 1. 3. 4. 6. 7. 8. *Seld.* 1. 2. 3. *Stap. Wh.* 1. *Syr. Lat.* in ms. *Schelh.* vel etiam *Barberiniani* & aliquot *Stephanici.* *Conf.* v. 1. *Hiant Aug.* 3. 4. & utrivis temporis respondet *Goth.* Vide var. *Matth.* XXI. 3.

4 - τὸν) *Er. Al. Wo.* 1. & multi. τὸν *Comp. &c.*

5 ἐσηκότων) ἐσώτων *Comp. Aug.* 1. & aliquot alii, *Orig.*

6 ἐνετείλατο) ἐνετ. αὐτοῖς *Gon.* & alii, *Goth. Lat.* (& ex eo *Barb.* 1. *Cant.*) *Syr.*

10 εὐλογημένη) καὶ εὐλ. *Al. Byz.* & alii, *Syr.* ¶ (- ἐν ὀνόματι κυρίου) *Byz. Laud.* 4. *Par.* 6. unus apud *Bezam, Arab. Armen. Copt. Lat.* (& ex eo *Barb.* 1. *Cant.*) *Perf. Syr. Orig.* Iteratum ex v. 9. ut multi agnoscunt. κυρίου prætermittit *Goth.* ¶ ὡσαννά) εἰρήνη *Origenes,* textum tamen quoque retinens; vel etiam *Suidas,* nec non *Per. Armen.* Ex *Luc.* II. 14. XIX. 38.

11 ὁ ἰησοῦς) ὁ κύριος *Er.* (-) *Copt. Lat.* (& ex eo *Cant.*) *Orig.* ¶ - καὶ) *Comp. L. M.* 1. *Par.* 2. 6. *Arab. Lat. Syr.* (καὶ) *Er. &c. Goth.*

13 ὄυ) οὐ *Heinsius.*

14 (- ὁ ἰησοῦς) *Al. Bodl.* 5. *Cant. Colb.* 2. 8. *Cypr. Par.* 2. 4. 6. *Per. Roe. Vff.* 1. *Wh.* 1. *Copt. Goth. Lat. Syr.* ¶ μηδεὶς) ἐδεῖς *Elzev.* & recent. edd. ¶ φάγοι) φάγη *Comp. Aug.* 1. & alii.

18 ἀπολέσωσιν) *Comp. Cant. Cov.* 1. *Gon. Med. Mont. Par.* 3. 4. *Per. Seld.* 1. *Wo.* 2. ἀπολέσωσιν *Er.* & al. ¶ αὐτὸν) - *Al.* & al.

19 (ἐξεπορεύοντο) *Al.* & alii, *Syr.*

22 ὁ) - *Steph. ed.* 3. & inde recent. edd. aliquæ. ¶ θεῖς) - *Lat.* aliqui.

23 γὰρ) - *Er. Laud.* 2. *Lat.* (& ex eo *Cant.*) *Syr.*

24 αἰτιῶδε) *Comp. Aug.* 4. *Par.* 3. 4. vel plures. αἰτιῶδε *Er. &c.*

26 εἰ usque παρ. ὑμῶν) - *Er.* & al. In homocotelevto. *Aug.* 4. addit, λέγω δὲ ὑμῖν, αἰτεῖτε κτλ. ex *Matth.* VII. 7. 8. in Lectione d. IX Dec. εἰς τὴν σὺλλληψιν τῆς ἀγίας ἀννης ex *Marco* & *Matthæo* conflata. Sic quoque *Par.* 2. Sic tres alii, quos a *Millio* perperam ad v. 25. relatos, *Waltono* collato perspicias. ¶ (ὑμῖν) *Cant. Gehl. L. Seld.* 1. *Goth. Lat.* multi, *Syr.*

31 (- ἐν)

31 (- εν) *Al. Laud. 2. & alii, Æth. Lat. (in ms. Char. Reutl.) Perf.* Facile omnium ante εκ.

32 (- ἀλλ') *Byz. Cant. & alii, Lat. Non deest in Comp. Goth. ¶ - ἐάν) Comp. Steph. ed. 2, (ex qua signum interrogationis subjunximus,) Al. Aug. 1. Cam. Gchl. Laud. 2. Mosc. Steph. omn. Wo. 1. 2. & alii complures, Euthym. Goth. (ἐάν) Er. &c. ex parallelis. ἀν Byz.*

C A P. XII.

4 λιθοβολήσαντες) *edd. mss. Goth. Syr. &c. Sic Matth. XXI. 35. (-) Per. Arab. Copt. Lat. (& ex eo Barb. 1. Cant. Colb. 8. Steph. n. nec non Colb. 2.) ¶ ἐκεφαλαίωσαν) ἐκκεφαλαίωσαν Er. ed. 1. in emendandis.*

7 εἶπον) θεασάμενοι αὐτὸν ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸς εἶπον *Bodl. 4. 5. Colb. 2. L. Par. 4. 6. 8. Steph. 5. Wh. 1. Armen. θεασάμενοι αὐτὸν Aug. 4. Perf. ἰδόντες αὐτὸν Mont. Par. 5. Ex parall.*

13 τινὰς) τινὲς *Goth.*

14 ἀνθρώπων) ἀνθρώπου *Cypr. Per. Wo. 1. Lat. in ms. Char. ¶ κήνησον) ἐπικεφάλαιον Syr. Cant. ¶ ἡ ἔ; δώμεν) - Arab. Goth. Lat. Hiatus, ἡ recurrente.*

20 ἐπτὰ) ἑπτὰ *ἐν Bezae & recent. edd., Laud. 5. & alii, Lat.*

23 (- εν) *Comp. Aug. 1. Byz. Gchl. Mosc. Wo. 2. & aliquot alii, Copt. Goth. Lat. in cod. Reutl. Vnde hoc post ἀναστᾶται ponit Wo. 1. ¶ ὅταν ἀναστᾶσι) - Bodl. 4. Cant. Colb. 2. 8. Steph. n. Æth. Arab. in polygl. Copt. Perf. Sax. Syr.*

25 οἱ) - *Aug. 1. Vff. 1. apud Fellum, & alii multi. οἱ bis legendum, semel perscriptum, prævio ἀγγελιοι.*

26 τῆ) *Er. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. Byz. Stap. Wo. 1. 2. vel certe alteruter, cod. plurimi. Sic quoque habent LXX. τῆς Comp. & al. Ex parall.*

27 νεκρῶν, ἀλλὰ θεός) *Er. &c. (θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ) Comp. Bodl. 4. 5. Colb. 8. L. M. 1. Roe. Vien. vel etiam Par. 2. 4. 5. 6. & hoc, θεός, post ἀλλὰ, omittit Al. Bodl. 7. Byz. ante rasuram, & alii, Arabica una, Copt. Goth. Lat. Sax. Syr. Hæc vero media lectio, εκ ἔστιν ὁ θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων unde θεός ante νεκρῶν iterarunt alii, alii post ἀλλὰ.*

28 πασῶν) *Comp. &c. (πάντων) Er. ed. 1. 2. 3. Al. Byz. Gchl. Laud. 2. 5. Wo. 1. 2. & complures alii. Ex alliteratione ad ἐντολή, occurrente etiam in Al. Lev. IV. 13. 27.*

29 πασῶν) πρώτη πασῶν ἐντολή. Lectio media, versui 28 respondens. Editi, πρώτη πασῶν τῶν ἐντολῶν, & sic *Syr. nec non mss. Græci, quanquam, pro πασῶν, πάντων habent Al. Byz. Gchl. Mosc. Wo. 1. 2. & alii multi, quorum aliqui,*

v. 28 πασῶν servant. πάντων per eandem alliterationem ad πρώτη & ἐντολή exstitit. Porro ἐντολή, non τῶν ἐντολῶν, habet *Al. Gehl.* cum multis mss. eundemque casum rectum defendunt *Goth. Lat.* ¶ ἡμῶν) *edd. mss. Goth. Lat.* in ms. Schelhorn. *Sax. Syr.* ὑμῶν *Aug. 1.* & al. tuus habent *Lat.* multi, *Bodl. 1. Colb. 1* manu secunda, *Copt. Æth. Arab.* Ex v. 30.

30 πρώτη) πρώτη πάντων *Lipsf. & alii.* Ex anteced.

31 (αὐτῇ) *Barb. duo, Bodl. 7. Byz. Gon. Lipsf. Steph. ε. ζ. Euthym. Æth. Arab. Goth. Lat.* (unde ταύτη *Cant. L.*) *Perf. Syr.* ¶ σεαυτὸν) ἐαυτὸν *Gehl. Wo. 2. & alii.*

32 - θεός) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. Gehl. Laud. 2. 5. & bis quatuordecim alii, Æth. Goth. Lat.* in cod. Trevir. (nam margo habet alia manu:) *Syr.* Silet *Stephanus, Beza, Caryophilus: Bodlejanos omnes citat Fellus.* In cod. *Lat.* ms. Berolinensi, qui *Witekindus* dicitur, id expunctum est, & in duobus aliis Berolinensibus, qui seculo IX & XIII scripti censentur, omissum. Vid. *Gnom. (Θεός) Er. Steph. edd. Copt. &c.*

33 - τῶν ante θουσιῶν) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. codd. plur. nescio an Wo. 1. τῶν Er. & al.*

34 αὐτὸν prius) - *Er. Bodl. 4. & al. ¶ γενεχῶς) συνεχῶς ed. Bryling. A. 1566. Vff. 1.* apud Fellum.

36 πνεύματι) *Comp. Er. Al. Aug. 1. Bodl. omn. apud Fellum, Byz. Gehl. Wo. 1. 2. cod. plurim. (τῷ πν. τῷ) Steph. edd. ¶ λέγει) Comp. Al. Aug. 1. Byz. Gehl. Laud. 2. 5. Mosc. Wo. 1. 2. & multi alii. (ἔπεν) al. edd. ex anteced.*

41 ἔβαλλον) ἔβαλον *Comp. Aug. 1. Mosc. Par. 1.*

43 λέγει) εἶπεν *Comp. Al. & alii, Orig. E. Luca. ¶ βαλόντων) βαλλόντων Comp. Aug. 1. Mosc. & alii, Syr.*

C A P. XIII.

1 εἷς) εἷς ἐκ *Comp. Al. & aliquot alii.*

2 ὁ ἰησοῦς ἀποκριθεὶς) ἀπ. ὁ ἰησοῦς *Comp. Aug. 1. Lat. ¶ λήθος) ὠδε λιβ. Aug. 1. Wo. 1. & complures alii, Arab. Copt. Syr.* Ex Matth.

4 πάντα ταῦτα) ταῦτα πάντα *Comp. Byz. Wo. 1. 2.*

5 αὐτοῖς ἤρξατο λέγειν) ἤρξατο λέγειν αὐτοῖς *Par. 4. pluresve, Lat. Syr.*

8 καὶ παραχαὶ) - *Æth. Arab. Copt. Lat. Barb. 1. Cant.* Facile ante ἀρχαὶ excedit.

9 ἀρχαὶ) *edd. mss. Stap. &c. Lat.* in ms. Schellh. Ex allit. ad παραχαὶ. (ἀρχή) *Bodl. 4. Cant. Colb. 2. Cypr. Laud. 1. Lin. Magd. Med. N. 1. Per. Steph. 5. n. Vff. 1. Æth.*

Æth. Arab. Copt. Lat. Pers. Syr. Et sic Matth. Hiat Goth. ¶ συναγωγὰς sine distinctione) Comp. Steph. *edd. Aug. 1.* & alii, Lat. Syr. Adhibent distinctionem Er. & Beza. ¶ ἡ σαθῆσαι ἀχθῆσαι Er. *Aug. 1. Wo. 1.* & al. Ex Matth. X. 18.

11 (ἀγωσιν) *Al. Aug. 1. Gehl. Wo. 1.* ac multi alii, Orig. Theophyl. ¶ περιμεριμᾶτε) μεριμᾶτε *Valla, Aug. 4. Byz. & alii, Lat. in Cant. Colb. 8.* Ex Luca. ¶ μηδὲ μελετᾶτε) - *Lat. & al.*

14 (- τὸ ἐπὶ τὸν ὑπὸ κτλ.) *Armen. Copt. Lat. & ex eo Barb. 1. Cant. Steph. n. Vatican. Augustinus, Saxo.* Hiat Gothus. *Græci ex Matthæo adjecisse videntur.* Marsham. *Can. chron. p. 618.*

15 δὲ) - *Wo. 2.*

18 (- ἡ φυγὴ ὑμῶν) *Arm. Lat. Cant. unde ταῦτα Par. 6. nec non Colb. 2. Laud. 1. L. & unus apud Bezam.*

21 - ἡ) *Er. Aug. 1. Byz. Roe. & alii non pauci, Lat. Theophyl. (ἡ) Comp. Goth. &c. ex Luc. XVII. 21. ¶ πισεύσῃτε) πισεύετε Er. Al. Wo. 2. & alii.*

28 ἐκρυῆ) ἐκρύη *Aug. 1. & al.*

31 (παραλεύεται) *Al. Byz. Mosè. Roe. Wo. 1. 2. Valla, & complures alii.*

32 καὶ) *edd. &c. ex Matth. (ἡ) Al. Aug. 1. Barb. septem, Byz. Gehl. Par. 1. 2. 4. 5. Steph. sex, Wo. 2. & permulti alii, Euthym. Lat. ¶ τῆς) - Comp. Aug. 1. Byz. Gehl. Par. 1. 2. 4. 5. pluresve. ¶ ἔρανῶ) τῶ ἔρανῶ Comp. Aug. 1. Byz. Gehl. Er. annot. ¶ ἡ δὲ ὁ υἱὸς) *edd. mss. versiones, (quamquam Gothica hiat, & hominis addit Sax.) Tertull. c. Praxean c. 26. Iren. Athanas. Epiphani. &c. - vett. cod. Gr. ut ait Ambros. l. 5. de Fide c. 8.**

33 καὶ προσεύχεσθε) - *Cant. sed proximus ei Saxo habet.*

34 ἐξουσίαν) εὐσίαν *cod. nonnulli apud Er. ¶ καὶ ἐκάσῳ τὸ ἔργον αὐτῆς) ejusque operis habet Lat. Sax.*

C A P. XIV.

1 ἐν δόλῳ) - *Lat. in ms. Colon. Cant.*

3 πισικῆς) *spicati, habet Lat. trajecit literis. ut Ioh. XII. 3 spiciti, spititi, vel spitici, pro pistici, exemplar insigne apud Lucam Brug. ut Luc. X. 30 pro suscipiens, multi suspiciens.*

5 (τὸ μῦρον) *Al. Barb. tres, Bodl. 5. Cant. Colb. 1. Cypr. Gon. Hunt. 2. L. Med. M. 1. Par. 4. 6. 8. Per. Æth. Armen. Goth. Lat.*

6 ἐν ἐμοί) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. Gehl. Laud. 2. 4. 5. Steph. omn. & plurimi alii, Theophyl. εἰς ἐμὲ al. edd. ex Matth.*

8 ἔχρη) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. Cam. Gehl. Laud. 2. 4. Mosc. Steph, omn. Wo. 1. 2. & permulti alii, Theophyl. εἶχεν. al. edd. ¶ αὐτη,) Steph. edd. Byz. αὐτη Comp. Er. Aug. 1. sine commate.*

10 ὁ prius) ~ *Aug. 1. Byz.*

11 ἀργύριον) ἀργύρια *Al. Aug. 1. Bodl. 4. 6. Cypr. Eph. Gehl. Med. Mont. Par. 7. Roe. & alii. Ex var. lect. Luc. XXII. 5, ubi vide. ¶ ἐκκρίτως) ~ Al. apud Fellum.*

15 ἀνώγειον) *Comp. Cam. Cov. 1. Eph. Hunt. 2. Seld. 1. Vff. 1. Adde Etymologicum. ἀνώγειων Aug. 1. Bn. Byz. Laud. 2. 5. Lin. M. 1. N. 1. Par. 1. (ἀνάγειον) Al. Bas. 1. Cypr. Laud. 1. L. Med. Mosc. Wo. 1. 2. Hesychius. ἀνώγειον Er. & al. Sed ejusmodi composita aut in αἰος communiter, aut in εἰως Attice terminantur. Ita scribitur καπάγειος & κατώγειος, non κατώγειος. ¶ ἔτοιμος) edd. mss. Theophylacti. Goth. aliaque versiones. Promptus librarius verbum ἑτοιμάσατε ante ἐκκρίbere coepit, & cum delere nollet, vocabulo precedenti accommodavit. (~) Al. Laud. 2. Gehl. Steph. ζ. Euthym. Lat.*

19 ἀνοτῶ) ~ *Lat. aliqui, Sax. ¶ καθείς) Steph. ed. 1. καθ' εἰς Er. & al. καθ' εἰς Camerarius, Schmidius. καθείς Aug. 1. Byz. Roe. unus Bezae, 3 Macc. V. 34. Thomas Magister. ¶ καὶ ἄλλος, μήτι ἐγώ;) ~ Barb. duo, Mont., duo apud Bezae, Æth. Arab. Copt. Lat. Perf. Syr. Ex homocotelevto.*

20 ἀποκριθεῖς) ~ *Lat. Syr. Arab. Cant.*

22 ἐυλογίας) καὶ ἐυλ. *Comp. Aug. 1. L. & alii, Euthym. Lat. Syr. ¶ (~ φάγετε) Al. Barb. 1. Bodl. 4. 5. Cant. Cypr. Gon. apud Fellum, Hunt. 2. Med. Steph. n. Æth. Arab. Copt. Lat. Perf. Syr. Probat Grotius.*

24 τὸ medium) ~ *Mosc.*

27 ἐν ἐμοὶ) ~ *Wo. 2. & al. Lat. in Schellh. Trev. & aliis. ἐν recurrente. ¶ ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ) ~ Mosc. ¶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ) ~ Stap. Wo. 1. 2. & al.*

30 σὺ) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. Gehl. Laud. 1. 2. duo apud Bezae, Wo. 1. 2. & permulti alii, Æth. Arab. Lat. Syr. Theophyl. ~ al. edd. Facile ante σήμερον est omisium. ¶ ἢ δις) ~ Cant.*

31 μᾶλλον,) μᾶλλον *Er. Byz. ¶ ἀπαρνήσωμαι) Comp. Steph. ed. 2. Aug. 1. Byz. Gehl. Wo. 1. & alii. ἀπαρνήσωμαι Er. & al. edd. ἀρνήσωμαι Wo. 2.*

32 γεθσημανῆ) γεθσημανεῖ *Er. Al. Hunt. 2. γεθσημανεῖ Mosc. Par. 2. γησαμανεῖ Cant. γηθσημανεῖ Cov. 1. & alii. Gethsemani habet Lat. ¶ προσεύξομαι) edd. primae, Aug. 1. Gehl. & complures alii. ἀπελθὼν praeimit Er. cum paucis, ex Matth.*

33 - τὸν ante ἰάκωβον) *Comp. H. Steph. ed. Aug. 1. Gehl. W'o. 1. 2. pluresve, & Byz. qui τὸν inde etiam ante πέτρον omisit. τὸν edd. al. ¶ καὶ tertium) καὶ τὸν Al. Par. 4.*

35 προσελθῶν) προσελθῶν *Al. Byz. Mosc. W'o. 1. 2. & alii, Er. ed. 1. sed προσελθῶν, in emendandis. Frequens πρὸς, loco πρὸ, librariis.*

40 βεβαρημένοι) *edd. &c. Ex Matth. (καταβαρυνόμενοι) Al. Aug. 1. Bodl. 4. 5. 6. Colb. 1. crasa altera lectione, Cypr. Gon. Go. L. Lips. Med. N. 1. Par. 1. 4. 6. 8. Roe. Seld. 2. 3. unde καταβαρυνόμενοι Cant. βαρυνόμενοι Lin. Par. 2.*

41 - τὸ ante λοιπὸν) *Er. ed. 1. Al. Aug. 1. Byz. & alii fat multi. (τὸ) edd. al. &c.*

43 ἐυθείως) - *Lat. Syr. & al. ¶ ἰσθας) ἰσθας ἰσκαριώτης Al. Bodl. 5. Steph. 7. Vien. & alii, Æth. Arab. Arm. Lat. Perf. Syr. σκαριώτης Cant. Glossa. uti var. mox v. 53. ¶ ὦν) - Al. & alii, Goth. ob parall.*

44 αὐτὸν) - *Byz. Goth. Lat. in mī. Char. Syr.*

45 λέγει) λ. αὐτῶ *Er. Aug. 1. W'o. 1. 2. & alii apud Fellum & in Millii appendice. ¶ ῥαββὶ prius) - Par. 2. & duo apud Bezam, Æth. Arab. (in cod. compluribus,) Copt. Lat. Perf. (Wheloci.) χαίρει Comp. L. & alii. ex Matth.*

46 αὐτῶν) - *Magd. Syr. & al. Ex parall. & idiotismo.*

47 τίς) - *Er. ed. 1. 2. Al. Par. 2. Per. Seld. 1. Lat. aliqui, nec ἴσον Cant. Facile omissum ante τῶν.*

51 ἠκολούθησεν) *Comp. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. Byz. Laud. 1. 2. 5. W'o. 1. 2. & plurimi alii. ἠκολούθει Er. & al. ¶ εἰ νεανίσκοι) edd. mss. Goth. &c. (-) Copt. Arab. Lat. (& ex eo Barb. 1. Cant. Steph. n.) Perf. Syr.*

52 ἀπ' αὐτῶν) - *Æth. Arab. Copt. Perf. Syr.*

53 ἀρχιερέα) ἀρχιερέα καὶ Ἰσθάν *Al. Colb. 1. Cypr. Laud. 4. L. Med. Mont. Par. 2. 4. Per. Seld. 2. Steph. 7. Vien. Arab. Armen. Perf. Syr. Non alibi Caiphae nomen ponit Marcus. ¶ (- αὐτῶ) Em. L. Æth. Lat. Cant. Perf.*

58 καταλύσω) καταλύω *Al. Lat. aliqui.*

60 - τὸ ante μέσον) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. Gehl. Mosc. W'o. 2. pluresve. τὸ Er. & al.*

61 τῆ) τῆ θεῆ τῆ *Al. Cypr. Lat. & ex eo Barb. 1. Ex Matth.*

62 ἐκ δεξ. καθ.) *Comp. Aug. 1. Byz. Lin. N. 1. Par. 1. 2. 3. 4. 7. 8. W'o. 1. 2. pluresve, Goth. Lat. mss. Sax. Clemens Al. sive Cassiod. in Adumbr. ep. Iudæ. καθημενον ἐκ δεξιῶν Er. &c. Ex Matth.*

65 ἔβαλλον) ἔβαλον *Par.* 5. 7. & al. unde ἔλαβον *Al. Mosc.*

67 ἰνσῆ) ~ *Bodl.* 5. *Byz. Magd. Mont. Seld.* 2. ¶ ἡδα.) ἡδα; *Er Byz.*

68 εἰ δὲ) ἔτε *Comp. Aug.* 1. & aliquot alii.

70 γαλιλαῖος εἶ, καὶ) ~ *G.* id est *Gothus*, quem hoc & sequenti capite cum *Gon.* commutat ed. *Ox. minor.* ¶ καὶ ἡ λαλιά σου ὁμοιάζει) ~ *Copt. Lat.* & ex eo *Barb.* 1. *Cant.* (in quo id tamen ad *Matthæum* est traductum,) *Augustin.* Ad-
dit *Eusebium* *Millius.*

71 ὀμνύειν) *edd.* &c. Sic *Matth.* (ὀμνύειν) *Aug.* 1. *Bodl.* 4. 5. *Byz. Eph. Go. Laud.* 2. 5. *Lipsf. Mosc. Par.* 3. 5. 6. *Roe. Seld.* 1. 3. *Vjff.* 2.

72 imit. καὶ) καὶ ἐνθῆως *Wo.* 1. & alii, *Arab.* nec non apud *Bezam* unus. ex *Matth.* ¶ τὸ ῥῆμα ὁ) *Comp. Aug.* 1. *Byz. Gehl. Laud.* 2. 5. *Mosc.* multique alii. τὸ ῥῆμα ὡς *Al. Med.* Ex *Luca.* τῆ ῥήματος οὐ *edd.* al. e *Matth.* τῆ ῥήματος ὁ *Wo.* 1. 2.

C A P. XV.

1 ὄλον τὸ συνέδριον) ὄλε τῆ συνεδρία *Lat., Schmidii ed., Syr.*

3 πολλά.) πολλά. αὐτὸς δὲ ἐδὲν ἀπεκρίνατο. *Comp. Bodl.* 4. 5. & alii, *Æth. Arm.* Quæ ex v. seq. subintelliguntur, ex parall. exprellere nonnulli.

8 ἀναβοήσας) *edd. mss. Theophyl. Euthym. &c.* (ἀναβάς) *Copt. Lat.* & ex eo *Barb.* 1. &, idem fortasse, *Vaticanus.* Hoc & illud iungit *Æth.* ἀναβάς ὄλος *Goth. Cant.* Olim ἀναβάς legit *Lat.* vel etiam alii metaphrastæ. Qui ἀναβοήσας ad subsequenta verba, ἀναβάς ad antecedentia conferet, ex utrolibet alterum per alliterationem formari potuisse, sentiet.

11 ἀνέπεισαν) ἀνέπεισαν *cod.* nonnulli apud *Er. Barb.* 1. *Bu. Magd. Par.* 3. *Armen. ἔπεισαν Cant.* Ex *Matth.*

12 πάλιν) ~ *Magd.* & alii, *Copt.* Hoc ante ἀποκριθεὶς ponunt *Goth. Lat.* ¶ ὃν λέγετε) ~ *Al. Armen. Lat. Par.* 6. *Cant.*

13 ἔκραξαν) ἔκραξαν λέγοντες *Al.* & alii, *Lat.* aliqui.

14 περισσοτέρως) περισσῶς *Al.* & aliquot alii. ex *Matth.*

16 ὃ ἐστὶ πραιτώριον) *edd. mss. Theophyl. Arab. Goth. Syr.* τῆ πραιτωρίας *Copt. Lat. Persf.*

18 χαῖρε) καὶ λέγειν, χαῖρε *Comp. Aug.* 1. & complures alii, *Arm.* ¶ βασιλεῦ) ὁ βασιλεὺς *Comp. Al. Aug.* 1. 4. *Byz. Steph. omn.* (vel etiam *Wo.* 1. 2.) & per-
multi alii. Ex parall.

- 21 med. καὶ) τῆ Bodd. 6. & cod. Erasmi.
- 22 γολγοθᾶ) γολγοθᾶ Comp. Aug. 4. Cypr. Mosc. & alii. Declinatum. γολ-
γολθᾶ Casauboni ed. vel etiam Lat. aliqui apud Iansen. Vid. Rus Harm. ev. T. III.
pag. 1198 seq.
- 24 διαμερίζονται) Comp. Er. ed. 1. Al. Aug. 1. 4. Gehl. Mosc. Stap. Wo. 1. 2.
cum plurimis. unde διαμερίζονται Byz. διαμέριζον edd. al. ¶ βάλλοντες) βαλόν-
τες Aug. 4. Mosc. Par. 2.
- 25 τρίτη) Γ Cant. (litera numerali, ut v. 38, pro δύο, B. & cap. XVI. 9,
pro ἑπτά, Z idem.) ἕκτη Æth. ut ait Lomejer. P. 1. Diff. p. 196. ¶ καὶ) ὅτε L.
Par. 6.
- 28 καὶ ἑπλ. usq. ἐλογίσθη) ~ Al. Aug. 4. & al. καὶ recurrente.
- 29 καὶ) καὶ Er. & inde al. edd. Lin. N. 1. & quinque Graeca exemplaria apud
Lucam Brugensem, impressa fortasse. ¶ εἰ) ~ Al. Mosc. & al.
- 31 καὶ) edd. primae, Al. Aug. 1. 4. Byz. Wo. 1. & multi alii, Lat. δὲ καὶ
Steph. ed. 3. &c. ex Matth. ¶ (σῶσαι;) Aug. 1. Byz. Steph. π. (an potius σ.) &
alii.
- 32 (αὐτῶ) Aug. 1. 4. Byz. Steph. σ. (an potius π.) Wo. 1. 2. & multi alii,
Æth. Arab. Syr. ἐν αὐτῶ Par. 2. 7. εἰς αὐτὸν Hunt. 2. & al. Ex Matth.
- 33 γενομένης δὲ) καὶ γενομένης Wo. 1. & alii, Goth. Lat. Syr.
- 34 λαμᾶ) Er. Steph. ed. 2. Cant. Lat. in Reutl. & Trev. Lectio media: nam λι-
μᾶ Comp. Aug. 1. Byz. Gehl. cum plurimis. λειμᾶ Steph. ed. 1. Aug. 4. Mosc. Wo.
1. 2. & al. λαμῶ Steph. ed. 3. &c. ¶ (~ μᾶ) Ald. Al. Aug. 1. Bodd. 2. 6. Cypr.
Gon. Go. L. Magd. Med. Seld. 1. 3. Vff. 1. Lat. mī. Colon.
- 36 ἄφετε) ἄφεις Aug. 4. & alii. Ex Matth. τὲ ἄφεις Mosc., syllabam marginis,
ἄφετε præ ἄφεις legi volentem, alieno loco inferens.
- 40 ἡναΐθεις) αἰ ἡναΐθεις Al. apud Fellum. ¶ μαρία) edd. primae, Aug. 1. 4.
Cant. Colb. 2. Gon. Go. Lin. M. 1. N. 1. Par. 1. 3. 4. Lat. Syr. (καὶ μαρία) Steph.
ed. 3. & al. edd. ex commate seq.
- 41 αἰ) ~ Al. Hunt. 2. Goth. Lat. Non inepte subauditur ex αἰς v. 40.
- 43 ἦλθεν usq. πολμήσας) Er. &c. Lectio media. (ἐλθὼν usq. πολμήσας) Al.
Aug. 1. 4. (ineunte pericopa,) Gehl. unus apud Bezae & alii, Goth. ἦλθεν usq. καὶ
πολμήσας Comp. Laud. 2. Vff. 1. 2. Lat. Syr.
- 46 κατέθνηκε) ἔθνηκε Byz. & al. Ex Matth.
- 47 καὶ μαρία) ἡ addit Bezae ed. 3. Al. Aug. 4. Syr. E proximo.

C A P. XVI.

1 ἢ τῆ) *Beza* &c. Ex c. XV. 40. (-) *edd. primae*, *Aug. 1. Byz. & complures alii*. Ex *Luc. XXIV. 10.* ¶ (ἢ, sine τῆ) *Aug. 4. Mosc. Par. 2. 3. Wo. 1.* pluresve, nec non *Goth.* Lectio media. ¶ αὐτὸν) τὸν ἰησοῦν *Comp. Aug. 1. 4. Byz. & alii*, *Lat.*

2 ἀνατείλαντος) ἔτι ἀνατείλαντος *Baf. 1. Cypr. Seld. 2.* (ex *Nyffeno*, coll. *Mill. Proleg. § 810.* in fine,) *Steph. γ.* (quem *Beza & Lucas Brug.* respiciunt,) *Eusebius, Hesychius Hierosol.* ἔτι ἀνατελλοντος *Nyffenus. ἀνατέλλοντος Cant.* Ac jam addit *Lat. Glossæ.*

6 ἐσαυρωμένον) *Signum*; interrogationis addit *Aug. 1. & al.*

8 - ταχύ) *Comp. & al. edd. Al. Aug. 1. 4. Byz. Par. sex, Per. Steph. omn. & his quatuordecim alii* in ed. *Oxon. Millii, Arab. Arm. Copt. Goth. Lat. Syr. (ταχύ) Er. & al.* Ex *Matth. δέ) γὰρ Lat. Cant. Barb. 1.*

9 usque 20 ἀνασὰς δὲ κτλ.) Non habuere hanc periocham *codices Graeci paene omnes*, ut ait *Hieronymus* ad *Hedibiam*; quanquam ipsa *Hedibæ* quaestio *Hieronymo* proposita, de conciliandis inter se evangelistis, periocham praesupponit, & *Hieronymus* difficultatem respondendi minuere conans, numerum codicum illorum exaggerasse videtur. ipse certe loco mox ad v. 14 citando, in opere, quod admodum senex scripsit, hanc partem, ac propemodum quiddam amplius agnoscit. Porro partem hanc accuratiora exemplaria habere negat *Gregorius Nyffenus*: & in *duobus mss.* notatur, in nonnullis deesse, in multis vero exstare. Neque in hanc sectionem commentati sunt exegetæ quidam apud *Euthymium*, *Anonymusque Tholosanus* in *Catena* in *Marcum*. Fieri potuit, ut librarius, scripto versu 8, reliquam partem scribere differret, & id exemplar, casu non perfectum, alii quasi perfectum sequerentur, praesertim quum ea pars cum reliqua historia evangelica minus congruere videretur. In codicem ita mutilum incidit olim novæ auctor clausulæ, quæ subjuncta genuina lectione in *cod. regio* (apud *Rich. Simonium*) ejusque textu, sine ulteriore decisione, sic recensetur: φέρεται πρὸς καὶ ταῦτα πάντα δὲ τὰ παραγγελλόμενα τοῖς περὶ τὸν πέτρον συντόμως ἐξήγγειλαν. Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ ἰησοῦς ἀπὸ ἀναπολιῆς καὶ ἄχρι δύσεως ἐξαπίσειλε δι' αὐτῶν τὸ ἱερὸν καὶ ἀφθαρτον κήρυγμα τῆς αἰωνίης σωτηρίας. Ἔσιν δὲ καὶ ταῦτα φερόμενα μετὰ τὸ ἐφοβῆντο γὰρ Ἰησοῦς δὲ κτλ. Eandem ex gemello, an eodem codice, clausulam, verbis *Marci* interjectam, memorat *Beza*. Vt editiones, sic habent etiam *Aug. 1. Byz. Gehl. Mosc. Wo. 1. 2. & ceteri mss., Copt. Goth. Lat. & reliquæ versiones, Irenaeus, Ammonii monotellaron, Harmonia Tatiano adscripta, Eusebii Canones, Synopsis apud Athanasium, Ambros. in Luc. 24. & lib. II. de Spir. sancto, c. 12. & l. I de Pœnit. c. 7. Augustinus, Gregorius, Photius, Theophylactus, alii, de quibus Calov. crit. S. pag. 471.* In *Armen. mss.* hæc periocha a reliquo *Marci* libro variis indiciiis disjungitur. Agno-

Agnoscent etiam periocham *Clemens* Rom. *Clemens* Al. *Dionysius* Al. *Iustinus* martyr, *Hippolytus* in trad. apost. de charism. *Nestorius* apud *Cyrillum* Alex. *Cyrillus* Hier. *Prochorus*, *Damascenus*, *Cassianus*, *Procopius* Gazæus, *Anastafius* Sinaita, *Nicetas*, alii. Non intelligo, quo jure *Simonius* in Notis gallicis dicat, hos versus hodie-
num in compluribus græcis exemplaribus desiderari. Idemque negat, *Victorem* Au-
tiochenum & *Hefychium* hauc Marci agnovisse periocham: sed ea certe apud *Victo-*
rem leguntur, quæ periocham confirmant potius, quam tollant. In *Aug. 4.* terti-
um est hoc inter εὐαγγέλια ἑωθια ἀναστασιμα. Sine his versibus historia Christi,
resurrectionis præsertim, abrupta foret, non conclusa: (coll. Gnom. ad c. I. 1.) alius-
que, atque *Marcus* ipse, multo aliter hanc partem ex ceteris evangelistis pertexen-
dam putasset. ¶ πρὸς πρώτη σαββατικ) comma alii præponunt, alii postponunt.
Augustinus: *Tales distinctio ambiguitates in potestate legentis sunt.* l. 3. de Doctr.
Christ. c. 3.

9 πρὸς) ὁ ἰσθὺς πρὸς *Comp. Aug. 1. 4.* & al. Ineunte lectione. ¶ σαββάτικ) σαββατικῶν *Aug. 4. Gehl.* & complures alii, *Copt. Ex v. 2.*

11 αὐτῆς) αὐτῶν *cod* unus apud *Bezam, Syr.*

14 ὑσερον κτλ.) *Hieronymus*, In quibusdam exemplaribus, & maxime in *Grae-*
nis codicibus, juxta *Marcum* in fine ejus evangelii scribitur: Postea — non credide-
runt: & illi satisfaciebant dicentes, *Seculum* istud iniquitatis & incredulitatis sub-
stantia est, quæ non finit per immundos spiritus, veram Dei apprehendi virtutem:
idecirco jam nunc revela justitiam tuam. Cui si contradicitis &c. l. 2 adv. *Pelag.*
c. 6. ¶ ὑσερον) ὑσερον δὲ *Cant. Beza, Al. Syr.*

16 καὶ) καὶ ὁ *Comp. Steph. ed. 1. 2.*

18 βλάψῃ) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Byz. Wo. 1. 2.* codd. plur. βλάψει al. *edd.*

19 κύριος) κύριος ἰσθὺς *Colb. 8. Cypr. Med. Mont. Steph. 7. Vss. 1. Arab. Armen.*
Copt. Lat. Syr. Iren.

20 σημειῶν) *Er. & al. edd., Al. Arab. Lat. Perf. Sax. Syr.* At librarii ad-
didere, ἀμην' ut *Ger. a Maftricht* censet.

L V C A S.

Hunc habent

EDD. eadem.

MSS. CLASS. I. *Al. Aug. 1. Bodl. 1. 2. 6. 7. Bu. Byz. Cant. Cov. 1. Eph.*
Gal. Gehl. Gon. Hunt. 2. Laud. 1. 2. 5. Lin. Magd. 1. M. 1. Mosc. N. 1. Roe. 1. Seld.
1. 2. 3. Wh. 1.

CLASS. II. *Aug. 2. 3. 4. Barb. decem, Bas. 1. Bodl. 3. 4. 5. Cam.*
Colb. 1. 2. 3. 8. Cypr. Go. Laud. 4. L. Lips. Med. Mont. M. 2. Par. 1. 2. 3. 4. 5. 6.
Y 2 7. 8. 9.

7. 8. 9. *Per. Seld. 4. 5. Stap. Steph. γ. δ. ε. ζ. η. θ. Vien. Vff. 1. 2. Wh. 2. 3. Wo. 1. 2.*

VERSIONES, eadem, quæ Marcum. *Gothus* hiat maxime a c. X. 30 ad XIV. 9, & a c. XX. 37 ad XXIV. 53.

PATRES, *Theophyl. Euthym. Tertullian. Ambros. &c.*

C A P. I.

I ἐπειδήπερ κτλ.) Caput I & 2 multasque alias Lucæ periochas amputavit *Marcion*. vid. *Huet. Dem. ev. p. 776. Mill. Proleg. § 310.* Potuit autem *Marcion* ex perversa interpretatione verbi capit Act. I. 1, quasi eo excluderentur prima Lucæ capita, occasionem capere ad hanc, & inde reliquam, quam confecit, *Scripturarum eadem*, ut *Tertullianus* appellat.

8 (ἐναντίον) *Al. Aug. 4. Par. 4. 8. & bis septem alii.*

10 (ἦν τῷ λαῷ) *Aug. 4. Byz. pluresve, Goth. Lat. in mf. Reutl. & Trev.*

14 (γενέσει) *Al. Byz. Cant. Mosc. Per. pluresve.*

15 - τῷ) *Er. Steph. ed. 1. Al. apud Fellum, Aug. 4. Byz. pluresve. (τῷ) edd. al.*

17 ἡλίᾱ) ἡλιᾶ five ἡλιᾶ *mf. & Rob. Steph. ed.* ut a genitivo nominis ἡλιος distinguatur. Et sic c. IV. 25. ¶ ἀπειθεῖς) *incredibiles* vertit *Lat.* in *mf. Trevir.* aliisque, uti Tit. I. 16. ¶ δίκαιων,) comma delent nonnulli apud *Wolffum*.

18 γνώσομαι) γνωσόμεθα *Goth.*

22 διέμενε) διέμεινε *Er. Byz. Cant. Med. M. 1. Steph. δ. 5. Lat.*

26 ὁ ἀγγ.) ἀρχάγγελος *Byz.* Honoris causa, ex more: uti apud *Athanasium*, T. I. f. 1078. & T. II. f. 473.

29 ἰδῶσα) - *Arm. Copt. Cant.* sed cum audisset habent *Lat.* multi, *Chronicon Alex.* Improbatur *Iansenius*. ¶ αὐτῷ) - *Armen. Cant.* vel etiam *Lat.* in *mf.*, ubi *angeli* suppletur.

34 τῷτο) μοι τῷτο *Aug. 4. & quinque & undecim alii, Æth. Copt. Ex v. 43.*

35 - ἐν σῷ) *Er. Steph. edd. Aug. 1. 4. Byz. Stap. &c. Dion. Al. Athanas.* non semel, *Cyrillus* uterque, & alii, *Goth.* quin etiam *Lat.* in cod. *Colon.* manu prima, & in cod. *Schellhorn.* & in *Er.* annot. & in margine *Hentenii*, & in aliquot *vetustis* codd. apud *Zegerum & Iansenium.* (κ σ) *Lat.* & inde *Comp. & recent. edd. Colb. 8. Hilar. Leo, Maximus Taur., Dialog. contra Marcion. Chryf. Præclus, Novatian. & alii, Æth. Armen. Syr. Pers. Arab.* Variæ *Tertullian. Iren.* & sermo contra hæc. apud *Athanasium.* ¶ καὶ tertium) - *Lat.* in *mf. Colon. Goth. Syr.* Habet & non habet *Irenæus.*

Irenaeus. ¶ ἅγιον) *Dei*, habet *Praxeas*, vel etiam *Tertull.* c. *Prax.* c. 26. Sed *Sandus* habet *Novatianus* de *Trin.* c. XIX.

36 συγγενής) συγγενής *Al.* & alii aliquot. ¶ γήρευ) *edd. primae, Al. Aug.* 1. 4. *Byz. Wo.* 1. cum plurimis. γήρα *Steph. ed. 3. Cam.* vel etiam *Wo.* 2. & al.

37 παρὰ) - *Eph. Steph. ζ. Vff.* 1. *Syr.* LXX *Iob.* XLII. 2.

39 ἀνασᾶσα δὲ) καὶ ἀν. *Al.* & aliquot alii.

42 (ἀνεβένσει) *Bodl.* 2. *Byz. Colb.* 8. *Eph. Gon. L. Mont.* in marg. *Parif.* 6. *Vff.* 2.

44 (τὸ βρέφος ἐν ἀγαλλιάσει) *Comp. Aug.* 1. 4. *Byz. Gehl. Lips. Par. sex, Wo.* 1. 2. vel plures, *Goth. Ex v.* 41, ἐσπίρτησε τὸ βρέφος.

46 μαριάμ) - exemplaria aliqua apud *Orig.* sed *Mariam* appellat *Iren.* f. 215.

50 (γενεὰν καὶ γενεὰν) *Er. Byz. Hunt.* 2. *Stap.* & his duodecim alii, *Pfalterium Tigurinum*, cui annexus est hic hymnus: & *Vffenb. septimus, Lat.* aliqui. γενεὰν γενεῶν *Cam.*

55 εἰς τὸν αἰῶνα) *edd. mss.* multi, *Stap.* Locutio perfrequens. (ἕως αἰῶνος) *Aug.* 1. *Steph. e. Vffenb.* 7. & apud *Vallam, Erasmus* alioſque alii, *Goth. Lat.* in *Colon.* nec non *Byz.*

61 ἐν τῇ συγγενείᾳ) ἐκ τῆς συγγενείας *Al.* & al.

63 ἐς) ἔσαι *Aug.* 1. *Par.* 1. 5.

64 αὐτῆ alterum) αὐτῆ διμμελῶδη *Comp. Cant.* latine, *Vien.*

65 πάντα) - *Eph. M.* 1. *Syr.*

75 (- τῆς ζωῆς) *Al. Barb. duo, Cant. Colb.* 8. *Cov.* 1. *Cypr. Med. Mosc. Steph. n. Ætb. Copt. Goth. Lat. Perf. Syr.* *Iren.* non semel.

77 αὐτῶν) - *Er. ed.* 1. *Stap.*

C A P. II.

1 δὲ) - *Al. Colb.* 2. *Ætb.* unde *Ἔ* (ante ἐγέρετο) substituunt *Char. Chrysol.*

2 κυρνήξ) *Cyrino*, terminatione Latina, *Lat.* & inde alii.

4 ἐκ πείρας : αζαρέτ) *edd. &c.* Carere hoc inciso *Gotbum*, notant multi; qui in *ed. Oxon.* minore a *Luc.* c. I ad IV commutatur cum *G.* id est, cum *Gon.* Testatur autem *Heupelius*, *us haug Nazaraib*, habere *Gotbum*.

5 ἀπογραψάσα) ἀπογράφασαι *Er. Al. Stap.* & alii. ¶ ἱουραμί) - *Cant. Supb. n. Syr.* & al. ¶ ἰγγύω) ἰγγύω *Comp. Gehl.* Ex pronunciatione.

7 τῇ) - *Al.* & al.

9 ἰδὲ) ~ *Ætb. Armen. Goth.* ¶ κρηῖς) *edd. mss. Goth. &c.* Videri possit e proximo iteratum. (θεῖ) *Ætb. Lat. Perf. Sax.* nec non *Syrus*, qui hîc quidem κρηῖς habet; sed in præcedente inciso, θεῖ. ~ *Cant. Hunt. 2.*

11 σήμερον) ~ *Go. Laud. 1. Seld. 3.*

12 ~ τῆ post ἐρ) *edd. primæ, Aug. 1. 4. Cant. Wo. 1. 2.* cum multis. τῆ *Steph. ed. 3.* & *edd. recent.*

14 ἐν alterum) ~ *versiones aliquæ.* ¶ εὐδοκία) *edd. & mss., Valla, Stap. &c. Ætb. Arab. Copt.* magno hîc contra Latinum pondere: *Perf. Syr. Iren. f. 216* post med. in edit. *Grab. Orig.* non semel, *Eusëb. Athanas. Epiphban. Basilus, Gregorius Naz. Chrysf.* non semel, *Cyrillus Al. Constit. apost. Andreas Cretensis, Methodius* in *Serm. de Simeone & Anna, Theodoritus* non semel, *Germanus Constantinop. Theophyl.* item *Hymnus* matutinus Græcorum vetustiss. apud *Athanaium*, & in *Constit. ap. & in appendice ipsius codicis Al. & in mss. Gr. septimo Bibliothecæ Vffenb. Græce & Latine*, non semel, & apud *Ioach. Camerar. de Precib. p. 186.* & in *codd. Britann. quos memorat Pfaffii diss. de Liturg. p. 17. (εὐδοκίας) Al. Cyrillus Hierof., Syntagma ad quendam politicum, inter opera Athanasii, Lat. Cant. Goth. Sax. Interpres Irenæi, Optatus, Origenes, vel potius Homilia XIII in Lucam Latine versa & illi adscripta, Hieron. Leo, Maximus Taur. & alii Latini.* Ex alliteratione ad ἀνθρώποις, (quæ facile etiam pluribus potuisset librariis obrepere;) & deinde, quia καὶ, secundo loco positum, duo incisa, non tria, in hoc hymno postulare visum. Probat *Friedlieb.*

20 ἐπίσρεψαν) *edd. primæ, Al. Aug. 1. 4. Barb. decem; Byz. Wo. 1. 2.* & plurimi alii. ἐπίσρεψαν *Steph. ed. 3.* ¶ ἐλαλήθη) καὶ ἐλαλήθη *Wo. 1. Iren.*

21 αὐτὸν) *Comp. & al. edd. Al. Aug. 1. Gebl. Steph. sex & permulti alii, Arab. Armen. Copt. Goth. Lat.* in *cod. Bodl. vetustiss. & Schelh. & Trevirensi. (τὸ παιδίον) Er. & al. Ex c. l. 59. vel ex Evangelistariis. ¶ καὶ) ~ Cant. L. Par. 6. ex Lat.*

22 αὐτῶν) *Er. mss. Hieron. Ætb. Goth. Perf. Syr. Orig.* In *Lat.* est *ejus*, (sed in *mss. Trev.* cum ratura,) unde *αὐτῆς Comp. Beza, Arab. Anonymus apud Athanas. αὐτῆ Cant.* cum pauculis. *Iren. & Copt.* habent τοῦ καθαρισμοῦ simpliciter. Digna lectio, quæ alibi quoque investigetur: nam & brevis & media & apta est. Atque hinc non solum αὐτοῦ & αὐτῆς apud paucos, sed etiam αὐτῶν apud plerosque, suppletum videri queat. Vid. *Gnom. ¶ ἱεροσόλυμα) ἱερουσαλήμ Goth. Lat.*

24 νεοσσῆς) νοσοῦσς *Mosc. Wo. 1. 2.* pluresve. *Syncope.*

25 ἦν ἅγιον) *Comp. Aug. 1. 4. Gebl. Wo. 1. 2.* vel plures. ἅγιον ἦν *edd. al.*

27 εἰθισμένον) ἠθισμένον *Al. Mosc.*

28 αὐτὸ) αὐτὸν *Aug. 4. Bodl. 5. Colb. 3. Gon. Hunt. 2. Laud. 2. L. M. 1. Par. 2. 3. 6.*

32 πάντων τῶν λαῶν) παντὸς τῆ λαῖ *Psalterium Tigurinum mss. cui annexus hic est hymnus.*

33 ἰωσήφ κτλ.) *edd.* & aliquot *codd.* apud *Er. Stap.* cum *msff.* plerisque aliis, *Photius*, *Theophyl.* *Hilarius*, *Arab. Goth. Syr.* (ὁ πατήρ αὐτῶ καὶ ἡ μήτηρ) *Lat.* *multi*, *Cant. Hieron. Copt. Cyrill.* nec non *Er. Colb. 8. Steph. n. Armen.* unde ὁ ἰωσήφ κτλ. *Al. Cam.*

34 (αὐτὸν) *Steph. θ. Armen. Goth.* At vid. *Hebr. VII. 7.*

35 ἐκ) - *Cant. Æth. Perf.*

37 ὡς) - *Cant. Hieron. Æth. Goth. ἕως Al. Arab. Copt. Lat. Steph. v. id.* Librarius perantiquus nimis cito ἐκ ἐπὶ ὧν arripuit.

38 αὐτη) - *Al.* cum pauculis. Vocula, bis legenda, semel scripta. ¶ ἐν ἱερσαλήμ) *edd. mss.*, *Stap. Theophyl. Euthym.* &c. (ἱερσαλήμ) *Goth. Latini codd. vetustissimi* apud *Er.* & *spēlatiora exemplaria* apud *Lucam Brug. & Reutlingensis*, *Schelh. Trevirensis, Iren. Augustin. Hieron. Beda, Mog. Perf. Sax. Syr.* Post λύτρωσιν facile omissum ἱ. (τῆ ἱσραήλ) *Vaticanus*, ex v. 25. nam *Israel* habent *Latini* aliqui & inde *Angl. Arab. Perf.* alter. ἐν τῷ ἱσραήλ *Magd. Med. Steph. δ. Photius.*

39 αὐτῶν) ἑαυτῶν *Comp. Aug. 1. Wo. 1.* & complures alii.

40 (- πνεύματι) *Lat. Cant. Barb. 1. Armen. Copt. Sax. Titus Bostr. Ex c. 1. 80.* additum putat *Millius.* Retinet *Iansenius.* ¶ πνεύματι, πληρῶμενον) πνεύματος πληρῶμενον καὶ *Goth.* ¶ ἐπ' αὐτὸ) *edd.* &c. *Lectio media.* ἐπ' αὐτῶ *Byz. Cam.* & al. ἐπ' αὐτὸν *Comp. Par. 2.* ἐν αὐτῶ *Cant.* & al.

43 (- ἰησοῦς) *Mosc.* Et sic idem, *Ioh. V. 15.* ¶ ἔγνω ἰωσήφ καὶ ἡ μήτηρ) ἔγνωσαν οἱ γοιεῖς *Er.* cum paucis. Ex v. 41.

44 ἀνεζήτην) ἐζήτην *Aug. 1.* & alii. Ex v. 45. 48. ¶ ἐν tertium) - *Al.* & alii, *Lat.*

51 καὶ ἡ) ἡ δὲ *Er. Aug. 4. Byz. Wo. 1. 2.* & al.

52 σοφία καὶ ἐλεεινία) Transponit hæc duo exemplar quoddam apud *Bezam, Epiph. Cyrillus Alex. Hieron.* in *Gal. III. 16. Fulgent. 1. 1.* ad *Thralym. Syrus.*

C A P. III.

1 (- δὲ) *Aug. 4. Bodl. 2. Byz. Colb. 3. Eph. Wo. 2. Æth. Lat.* in *ms. Char. Schelh. & Trev.* Ineunte pericopa. Item *Marcion*, hic inchoans librum. ¶ ἡγεμονίας) βασιλεία cod. nonnulli, ut *Harduinus* ait. ¶ ἡγεμονεύοντος) *edd.* &c. ex alliteratione, vel ex c. II. 2. (ἐπιτροτεύοντος) *Goth. Lat. Cant. Chronicon Alex. Euseb. 1. 9.* Demonstr. c. 5. ¶ ἀβελήνης) ἀβελιῆνης *Comp. Mosc.* & alii.

2 ἐπὶ) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Stap.* vel plures. ἐπ' *Er.* & al. ¶ ἀρχιερέως) *Comp. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. 4. Barb. decem, B. 1. Bodl. 2. 4. 5. 6. 7. Bu. Cant. Colb. 1. 2. 3. Cov. 1. Cypr. Eph. Gal. Gon. Go. Hunt. 2. Laud. 1. 2. 4. 5. L. Lin.*

*Lin. Med. Mont. M. 1. 2. N. 1. Par. 1. 2. 3. 4. 5. Roe. Seld. 1. 2. 3. 4. 5. Stap. Vff. 1. Wheel. 1. 3. Wo. 2. Euseb. Epiphani. Probat Stapulensis. (ἀρχιερέων) Er. & al. edd. ἀρχιερέων & Gothus habet & apud quosdam excuditur. Vid. Gnom. ¶ (- τῆ) *Al. Aug. 1. 4. manu prima, Byz. Gehl. Mosc. cum plurimis, Clem. Al.**

4 λέγοντος) - *Lat. Cant. Barb. 1. Arab. Armen. Orig. Confer mox v. 22. & cap. VIII. 9. ¶ ἐν τῇ ἐρήμῳ,) Hoc sequentibus annectit cod. Lat. Colonienfis.*

8 (- ἐν ἑαυτοῖς) *Æth. Arm. Lat.*

9 τῶν δένδρων) *edd. mss. Ambros. Syr. &c. & sic Matth. (τῆ δένδρον) Æth. Goth. Lat. in ms. Char. Colon. & aliis, Sax.*

10. 12. 14 (ποιήσωμεν) *Al. Mosc. Wo. 2. cum multis.*

12 βαπτισθῆναι) *βαπτ. ὑπ' αὐτῆ Aug. 1. & complures alii. Ex v. 7.*

13 πλέρον) - *Magd. Mosc.*

16 ἅπασιν) *Steph. ed. Ante distinguunt, ed. alix: post, Aug. 1. 4. ¶ μὲν) ἐν Cant. μὲν ἐν L. ¶ (- ἀγίῳ) Vff. 1. 2. Tertullian. Augustin.*

17 αὐτῆ medium) - *Iren. Cant. Arab. Pers.*

18 τὸν λαὸν) *τῷ λαῷ Er. Byz. & perpauci alii. ut populo habet Lat. sed populum ms. Colon.*

19 - φιλίππου) *Er. Aug. 1. B. 1. Bodl. 1. 4. 5. Byz. Cant. Colb. 3. Eph. Gal. Gehl. Go. Laud. 2. Lin. Lips. Magd. Mosc. N. 1. Par. 2. 3. 6. Per. Steph. δ. 5. ζ. n. θ. Vff. 2. Wo. 1. 2. Theophyl. Euthym. Arm. Goth. Lat. Persarum alter, Sax. Vnde, ante καὶ, hoc inserit Comp. (φιλίππου) Steph. ed. &c. Syr. &c. ex Matthi.*

21 ἐν τῷ) *μετὰ τὸ Bodl. 5. Æth. & anonymus in Chronico Al. de quo Millius in Prolog. § 1020. ¶ ἀνερχθῆναι) ἀνοιχθῆναι Cant.*

22 λέγουσαν) - *Lat. cum proximis.*

23 ὁ ἰησοῦς) - *Comp. Par. 1. ¶ ὡσεὶ) - nonnulli codices apud Er. Arab. ὡς Cant. Par. 6 vel etiam Valla. ¶ ἀρχόμενος) ἐρχόμενος Vaticanus, teste Alixio, dubitante Wolfio. ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ βάπτισμα Clemens Al. Strom. I. sed non erat ei propositum ipsa Lucae verba referre. Adde Euthymium. ¶ ἐνομίζετο,) comma delent Er. & alii. ¶ ἰωσήφ) τῆ ἰακώβ addit Byz. Eph. Arm. Ex Matthi. Ab hoc loco Byz. in singulas lineas confert trinas generationes, v. gr. τῆ ἡλί· τῆ ματθᾶν· τῆ λευι· & sic deinceps, usque ad illud τῆ σὴθ, inclusive. v. 38. ¶ ἡλεί) ἡλί Comp. & alii.*

24 ματθᾶν) *ματθᾶν Aug. 1. Byz. cum multis. ¶ (- τῆ ματθᾶν, τῆ λευι) Iulius Africanus, Eusebius, Gregorius Nyssenus, Ambrosius, Augustinus, nec non Gregorius Nazianzenus. Irenaeus quoque & alii LXXII generationes a Luca recenserunt putant. Vide Grotii annot. & Millii Proleg. § 372. 667 seqq. 817, qui postre-*

postremo loco censet, hæc irrepisse ex v. 29. ¶ μελχι) μελχιῆ Byz. & sic v. 28. ¶ ιαννα) ιωνᾶ Byz.

25 ματταθικ) ματαθικ Mofc. ματθικ Byz. Eph. Seld. 2. ¶ ἰσλι) ἰσλειμ Byz. Goth. ¶ ιαγγα) ἀγγα Byz. & alii. σαλμων substituit Mofc.

26 ματταθικ) ματαθικ Mofc. ¶ σευει) σευειῖ Al. Byz. Laud. 2. Wo. 1. & alii. λει substituit Mofc. ¶ ἰωσφ) ἰωσήχ Er. Byz. & alii.

27 ἰωανᾶν) Comp. Al. Basf. 1. Ho. 1. & alii, Æth. ἰωαννᾶν Aug. 1. Gehl. Mofc. & alii, Copr. ιωαννα Er. & al. ἰωνᾶν Byz. & alii.

28 ἐλωδαμ) ἐλωδαῖν M. 1. Per. nec non Arab. Lat. Tantundem. Vid. Hilleri Onom. p. 175.

30 ἰωνᾶν) ἰωνᾶμ Er. Aug. 1. & alii, Pers. Syr.

31 μαϊνᾶν) μινᾶν Byz. Lat.

33 ἀραμ) ἀραμ, τδ ἰραμ Aug. 1. Gehl. Mofc. cum multis, & sic fere Æth. Arm. Copr.

34 θαρα) θάρα Aug. 1. & alii.

35 σεραχ) Comp. Steph. ed. 1. Al. Aug. 1. Byz. Cov. 1. Wo. 1. 2. & plurimi, Armen. Goth. Lat. in mss. ταρα edd. al. ¶ οραγαν) ραγαβ Aug. 1. & al. ¶ Φαλαχ) edd. mss., Armen. unde Phalech cod. Trevir. Φαλεχ Stup. Al. Bodl. 1. Wo. 2. & alii, Chronicon Alex. Goth. Lat. At 3 finale fit χ, ut docet Hiller. Onom. p. 693.

36 τδ καινᾶν) edd. Al. (teste contra Grotium Vsserio, Walton & Millio,) Aug. 1. Byz. cod. antiquissimus apud H. Vossium, ceterique mss. summo consensu, versiones item, & patres multi. (-) Cant. quem unum utique spectare videtur Scaliger, quum Cainan in vetustissimis exemplaribus negat existere. neque enim numerare potuit codicem Steph. 6, quem Stephani amicus hoc loco non citavit. sed talis certe codicis suffragium nil valet: coll. var. Marc. II. 26. nam patres sequitur, quorum multi Cainanem hunc tollunt. tollunt etiam Beza (in Latino, non in Græco textu,) Bochartus, Deodatus, Bntingius, Bullingerus, Cordesius, Grotius, Vossius, Muthefius, Despaigne, Spanhemius, Vsserius, (qui etiam Massæum, Coru. a Lapide, Petavium, Possinum citat,) Cartwrightus, J. Ad. Oslander Cancell. Tub. Gerhardus, Rob. Baillius, Hornius, Terferus, Brunsmannus, E. Schmitius, Calovius, I. G. Carpzovius, Heupelius, Grabius, Leydeckerus, Vitringa, Io. Meyer, N. Gürtlerus, Pfaffius, Buddeus, Chladenius, I. M. Longius, Zeltnerus, B. de Canstein, Ioach. Langius, Kaiserus, Rufus, Rumpæus, Hallbauerus, Anonymus, cujus observationes chronologicæ Parisiis A. 1737 Gallico sermone exierunt, Sam. Shuckford, J. Koch, multique alii, quos enumerat Hodius lib. 3. de Bibl. text. f. 269. (ubi imprimis copiose de hoc Cainane disserit,) Reineccius & Wolfius ad h. l. Vid. etiam Gnom.

C A P. IV.

1 πνεύματος ἁγίου πλήρης) πλήρης πνεύματος ἁγίου *Comp. Aug. 1. Lat.*

1. 2 ἡμέρας τεσσαράκοντα,) *Cam. Eusebius* apud *Bezam, Lat. Syr. Vid. Gnom.* Comma præponunt *plerique.*

2 ὕσιρον) *edd. mss. Lat. unus, Goth. Syr. Sic Matth. (-) Æth. Arm. Copt. Lat. Cant. Cyrill. Beda.*

3 καὶ εἶπεν) εἶπε δὲ *Er. Hunt. 2. & al.*

4 - ὁ) *edd. primæ, Aug. 1. 3. Byz. Gehl. Par. 1. 2. 3. 4. vel plures. Sic Matth. (ὁ) Steph. ed. 3.*

5 - 12 (καὶ ἤγαγεν κτλ. καὶ ἀναγαγὼν κτλ.) *Hic animadvertendum est, in vetustis codicibus Latinis eundem tentationum ordinem in Luca & in Matthæo servari. Quod videre licet in vetusto quodam codice cenchii D. Germani Pratenfis ad muros Parisiensis sitii, & plerisque aliis eorum locorum, in quibus caries & vetustate pæne consumta adservantur volumina. Iac. Faber Stapulensis in Comm. ad h. l. Sed illi codices Latini ad Matthæum sunt conformati, sicut ab Ambrosio commentarius in Lucam. Ceteri Latini codices, quorum plurimos contulit Lucas Brugenfis, cum codd. Gr. ceterisque versionibus antiquis congruunt. Accedit Origenes, Augustinus, alii. ¶ ὁ διάβολος:) - *Cant. Copt. ¶ εἰς ὅρος ὑψηλὸν) edd. mss. Goth. Ambros. Syr. &c. - Copt. Lat. in cod. Char. Reutl. Schell. Trevir. & in aliquot codd. apud Zegerum, Beda, Sax. Franc. Lucas in libello altero Corr. Romanarum: Hæc verba omittuntur a quibusdam veteribus codicibus, tanquam ex Matthæo huc transfumpta. Latinis codicibus hoc omittentibus adijce tres Berolinenses, supra ad Marc. XII. 32 citatos. Facile omiserunt librarii Latini: hiuleca esset oratio, Et duxit illum diabolus & ostendit illi.**

7 προσκυνήτης) πεισὼν προσκυνήτης *Byz. & alii, Hieron. Ex Matth. ¶ μκ) ἐμὲ* *Comp. Aug. 1. 3 manu secunda, Byz. W'o. 2. pluresve. ¶ πᾶσα) Comp. & al. edd. Al. Aug. 1. 3. Bodl. 1. 2. 5. 6. 7. Bu. Byz. Gehl. Laud. 1. 2. 5. Mose. Stap. Steph. omnes, W'o. 1. 2. multique alii, Syr. (πάντα) Er. & al. Ex Matth.*

8 (- ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ) *Barb. 1. & idem fortasse, Vaticanus, Cant. Coll. 8. Steph. ζ. n. Æth. Arm. Copt. Goth. Lat. Pers. Sax. Syr. Orig. Ambros. Beda. Nemo Græcus ante Theophylactum, ut Grotius notat, hæc verba hoc loco agnoscit. Vestigium glossæ in codd. græcis est γηραπται, sine γὰρ, subsequens. Utrum hæc Matthæi solius fuerint, an etiam Lucae, operæ pretium non est investigare, ait Whitby. Atqui hæc verba, Abi post me Satana, adscribere Domino non decuit Lucam, qui postea alium Satanae memorat incursum. Ex Matthæo recentiores Græci huc traduxerent. ὀπίσω μου ne Matthæi quidem esse, suo loco notavimus. Ineunte verbi τὸ καὶ Gothus non recte vertit thathro, i. e. inde. ¶ - γὰρ) iidem fere*

fere codd. & interpretes, itemque *Comp. Alex. Aug.* 1. 3. *Byz. Cam. Cov.* 1. *Mosc. Wo.* 1. 2. aliique permulti. (γάρ) *Er.* & al.

9 - ό) *edd. primae*, *Al. Aug.* 1. 3. *Barb. decem*, *Bodl.* 1. 2. 7. *Byz. Eph. Hunt.* 2. *Par.* 1. 2. 4. 5. 7. 8. *Roe. Seld.* 1. 2. *Vff.* 2. vel etiam *Cant.* (apud *Bezam.*) *Ho.* 1. 2. *Theophylactus.* (ό) *Steph. ed.* 3. & al. ¶ ἰτιθηεν) - *Wo.* 1. 2. & alii, *Lat. ms. Char.*

11 - ότι) *Comp. Er. Aug.* 1. 3. *Bodl.* 1. 2. 7. *Byz. Cant. Colb.* 1. 2. 3. *Eph. Gon. Go. Laud.* 2. 5. *Lin. Mont. M.* 1. *Mosc. N.* 1. *Per. Roe. Seld.* 2. *Stap. Wheel.* 1. *Wo.* 1. 2. *Aeth. Arab. Syr.* (ότι) *Steph.* & al. *edd., Goth. Lat.*

18 ἐμί) Ita distinguit *Byz. Lat. ed. Lovan.* A. 1583. & *Ies. LXI.* 1. accentus *Hebr.* ¶ ἰσαγγελισαθαι) *Comp. Er. ed.* 1. 2. 3. 4. *Al. Aug.* 1. 3. 4. *Baf.* 1. *Bodl.* 1. 2. 5. *Bu. Byz. Cant. Cypr. Eph. Gal. Gebl. Med. Wo.* 1. 2. & sat multi alii, *Orig. Athanas. Suidas. ἰσαγγελισαθαι Er. ed.* 5. & al. ¶ ἰπέσαλκέ με) Ante hæc, non post, distinguit *Aug.* 3. vel plures, *Goth. Lat. ed. Lovan.*, *Syr. Versio Augl. hod.* & citato *lesajæ loco accentus Hebr. & LXX ed. Hervag. & Tertullian. Hieron. comm.* nec non *Chaldaica paraphrasis*, *Theophyl. in h. l.* ¶ ἰσαθαι κτλ.) *edd. mss. Iren. Theodorit. Arab. Goth. Lat. Perf. Syr.* (-) *Cant. Colb.* 8. *Parif.* 6. *Aeth. Arm. Copt. Sax. Orig. Euseb. Athanas. Ambr. Augustin. Franc. Lucas in Correctionibus alteris.* Hæc clausula præteritur a multis tum libris tum authoribus, tanquam eadem cum hæc, dimittere contractos in remissionem, ut ex eodem uno *Hebræo versu.* Sed vid. *Gnom.* ¶ ἀποσεΐλαι θεραυστικῆς ἐν ἀρίσει) *edd. mss. Goth. Euseb. &c. ἰσαθαι θεραυστικῆς* *Sax.* - *Iren. Orig.* Abundare hæc putant *Beza & Orusius.* Post *δεκτὸν, καὶ ἡμεραν ἀνταποδόσεως* addunt *Arab. ed. Roman. Armen. Lat. Iren. Augustin. Beda.* *Iesajæ Latina versio ex Hebræo habet, & diem ultionis Deo nostro,* aliis, at juxta apud *Lucam,* verbis, ne *Vulgatum* id ex *Iesajæ* summissè putes. *LXX int. καὶ ἡμεραν ἀνταποδοσεως,* ubi *Origenis* supplevit, τῷ ἡμεραν ἡμεραν. *Latina versio, ex Græca illa,* apud *Hieronimum, & diem retributionis.* Hoc ipsum secutus videri posset *Lucius* *Lucæ* interpret, sed in aliis hujus periochæ partibus *Latinam, ex septuagintavirali Græca, versionem deserit.* Superest, ut confiteamur, *Lucam* ipsum ex *LXX int.* posuisse verba illa, καὶ ἡμεραν ἀνταποδοσεως, sine quibus sane abrupta esset allegatio *Iesajæ* apud *Lucam:* & ea *Latinum* interpretem vetustissimum in *Græco Lucæ* exemplari habuisse: *Græcos* autem recentiores, quum καὶ particula versu 20 recurreret, hiatum admisisset. *Arabica* editio ad *Latinum* interpolata videtur: de *Armenis* considerent, qui antiquos eius codices evolvere possunt.

19 κρούξαι) καλέσαι *Euseb. LXX.*

23 τῆ) *edd. &c.* E proximo. (-) *Al. Aug.* 4. & al.

25 δὲ) *Er. &c. Goth.* - *Comp. Cant. Cypr. Per. Arab. Lat. γὰρ Syr. ¶ πολλὰ)* ἴτι πολλὰ *Cov.* 1. & alii, *Arab. Goth. Ex v. 24.*

26 σάρεπτα) σάρεφθα *Er. Cypr. & alii. ex LXX.* ¶ τῆς σιδῶνος) σιδωνίας *Al.*
& al. item ex LXX. vel etiam ex rhythmo ἡλίαις.

29 ἕως) *edd. primae, Aug. 1. 3. 4. Byz. Gehl. Mosc. Wo. 1. 2. vel plures. ἕως τῆς*
Steph. ed. 3.

33 πνεῦμα δαιμονίαι ἀναθάρα) δαιμόνιον ἀνάθαρτον *Colb. 3. Lat. Cant. Armen.*
¶ φωνῆ μεγάλη) ~ *Colb. 8. Goth. Orig.* Non habet *Marcus.*

34 ἕα) ~ *Cant. Colb. 8. Lin. Mont. N. 1. Æth. Arab. Tertull.* ¶ ἡμᾶς citra
interrog.) *Aug. 1. 4. vel plures, E. Schmidius.*

35 εἰς) *edd. primae, Aug. 1. 3. 4. Cant. Gehl. Wo. 1. 2. & alii plures. εἰς τὸ*
Steph. ed. 3.

38 ~ ἡ ante πενθερά) *Comp. Aug. 1. 3. Byz. Wo. 1. 2. & plurimi. ἡ Er. & al.*
¶ πυρετῶ μεγάλῳ) *magnis febribus habet Lat.*

40 δύνοντος) δύναντος *Byz. L. M. 1. Par. 3. δύντος Orig. δύσαντες Cant. ex Lat.*
qui habet *cum occidisset.* ¶ ἐπιθεῖς) ἐπιτιθεῖς *Bodl. 4. 5. Cant. Per. Vff. 2.*

41 (κραυγάζοντα) *Al. Aug. 3. Bodl. 4. 7. Cant. Cov. 1. Eph. Gon. Laud. 1. L.*
Mosc. Par. 3. 5. 6. Per. Vien. Orig. ¶ (~ ὁ χριστὸς) *Orig. Copt. Arab. Armen. Lat.*
Colb. 8. Cant. Tertullian.

42 (ἐπιεζήτην) *Al. Aug. 3. Barb. septem, Bodl. 1. 4. 5. Byz. Cant. Colb. 8. Cov. 1.*
Lips. Magd. M. 1. Mosc. Par. 2. 3. 4. Per. Roe. Seld. 1. 2. Vff. 2. Wheel. 1. Victor An-
tioc. Euthym.

C A P. V.

6 πλήθος ἰχθύων) *edd. primae, Aug. 1. 3. 4. Byz. Gehl. vel plures. ἰχθύων*
πλήθος Steph. ed. 3.

8 πέτρος) ~ *Cant.* ¶ ~ τῆ post γόνασιν) *Comp. Aug. 1. 3. 4. Wo. 2. vel*
plures. τῆ Er. & al. ¶ κύριε) *Hoc ante ὅτι ponit Hieron. Armen.*

14 εἰς μαρτύριον αὐτοῖς) *ut fit in testimonium hoc vobis, habet Lat. (ex cap. XXI.*
13.) apud Ambrosium, nec non apud Tertull. id secutus Marcion, quem sic reddit
Eriphanus, ἵνα ἡ μαρτύριον τῆτο ὑμῶν & sic fere Cant.

15 ὑπ' αὐτῆ) ἀπ' αὐτῆ *Al. ex alliteratione. ~ Barb. tres, Eph. & alii, Lat.*
Hiatus, ab recurrente. Post ἀκείν id habet Syr.

19 ποίας) *Comp. & al. edd. Al. Aug. 3. B. 1. Bodl. sex, Byz. Cant. Colb. 2. 3.*
Cov. 1. Cypr. Em. Eph. Laud. 4. 5. M. 1. Mosc. Par. 1. 2. 3. Per. Steph. septem, Eu-
thymius. Lectio media: unde ἐπὶ Vien. πόσας Med. ποίας ὁδῶ Wh. 1. διὰ ποίας
ὁδῶ Cam. Colb. 1. Gehl. Gon. Laud. 2. Par. 8. πόθεν Aug. 4. Par. 6. Wh. 3. πῶς Co-
lin. ed. Aug. 1. Barb. sex, Bodl. 6. Bu. Gal. Go. Hunt. 2. Laud. 1. Lin. Magd. Mont.
N. 1.

N. 1. Par. 4. 7. Roë. Seld. 1. 2. 3. Vff. 1. 2. Goth. (διὰ ποίας) Er. & inde al. edd.;
mf. nullus, ex classe prima quidem. Vid. Gnom.

23 σού) ~ Laud. 4. Goth. Lat.

25 φ) δ Er. Al. Aug. 3. Laud. 2. 4. & alii.

26 καὶ ἕκτασις usq. ἰδ. τὸν θεὸν) Omittit Byz. & alii: ob Homoeoteleuton v. 25.

27 ἰδεῖσάτο) εἶδε Al. & al. ex Matth. aut Marco.

29 λυῖς) Articulo carent *edd. primae*, Aug. 1. 3. 4. Byz. Stap. vel plures. δ
præfixit Steph. ed. 3.

30 (~ αὐτῶν) Er. Bodl. 2. Cant. Laud. 5. Æth. Arab. Copt. Lat. in mss.
Perf. Sax. Syr. ¶ τῶν) Comp. Al. Aug. 1. 4. codd. plurim. ~ *edd. al. Byz. Aug. 3.*

31 ὑγαίνοντες) ἰχθύοντες Byz. & al. ex parall.

35 καὶ) ~ Aug. 1. & alii, Lat. aliqui, Perf. Syr. Ante τότε ponunt L. Gon.
Roë. Æth. Arab. Goth. Ex Matth. aut Marco.

36 συμφορεῖ) συμφορήσει Al. Cant. & alii. ¶ ~ ἐπιβλημα) Comp. Steph. ed.
1. 2. Al. Aug. 1. 3. Byz. Mosc. multique alii, Goth. (ἐπιβλημα) Er. &c.

C A P. VI.

1 δευτεροπρώτω) ~ Barb. 1. Colb. 8. L. Æth. Copt. Perf. Syr. at secundo ha-
bet Arab. apud Casaubonum. Ignoracione rei.

2 ποιεῖν) ~ Barb. 1. L. Lat. Perf.

4 ἔλαβε καὶ) ~ Aug. 4. Cant. Cyr. & alii, Æth. ¶ καὶ ante τοῖς) ~ Barb.
1. Arab. Goth. Lat. Syr. Theophylast.

5 (τῇ αὐτῇ usq. νόμῳ) Steph. & idemque Cant. qui in ed. Weech. sunt codd.
duo vetustissimi. Ex evangelio secundum Hebræos desumptam censet pericopam Mil-
lius Proleg. § 1277, & constanter eam refert *Timotheus Philadelphus*. Neminem, quam-
libet peccantem, Salvator legitur appellasse *maledictum*. Videtur esse historia vera,
sed apocrypha, non sincere, nec per idoneam dilemmatis formam descripta. *conf.*
Fabricii cod. apocryph. N. T. p. 324.

6 καὶ post δε) ~ Comp. L. & alii.

7 παρετήρη) παρετηρῆντο Al. Cant. & alii. ¶ ~ αὐτὸν) Comp. Al. Aug. 1. 3.
4. Byz. Mosc. & plurimi alii, Goth. Lat. (αὐτὸν) *edd. al. e Marco.* ¶ ἐν) ~ Aug.
1. & alii, ut Marcus. ¶ αὐτῆ) κατ' αὐτῆ Er. Byz. cum multis. Glossa.

9 , τί) *edd. principes*, Lips. Stap. pluresve, Arab. Syr. (τι) Elzev. & recent.
edd. ¶ (ἀπραξιῶ) Comp. Al. Aug. 1. 3. 4. B. 1. Bodl. six, Bu. Byz. Cov. 1. Gehl.
Z 3 Med.

Med. Mosc. Stap. multique alii. Marci est: ex quo etiam οἱ δὲ ἑσιώπων addit *Byz. Cam.* & alii.

10 εἶπεν αὐτῷ) *Comp. Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Gehl.* & fere omnes, *Goth. Perf. Syr.* (εἶπε τῷ ἀνθρώπῳ) *edd. al., Lat. Ex v. 8.* ¶ - ἔπω) *Er. Al. Aug. 3. 4. Byz. Hunt. 2. Laud. 2. 4. Mosc. Vien.* & complures alii, *Goth. Theophyl.* Illud, ὁ δὲ ἐποίησε, lectio media, vera, brevis. (ἔταξ) addidere *Comp. Aug. 1.* & al. Rursum alii scripsere καὶ ἐξέταξε. ¶ (- ὑγιῆς) *Al. Aug. 3. Barb. 1. Bodl. 2. Cant. Colb. 8. Hunt. 2. Laud. 5. L. Med. Goth. Lat. Syr.* Adscriptum videtur ex *Matth.* ¶ ὑγιῆς ὡς ἡ ἄλλη) - *Vff. 1. Arm. Copt. Lat.*

12 τῶ θεῷ) - *Tertull. Perf. Cant.* Sed habet *Lat.*

13 (ἐκάλεσε) *Cant. Magd. Seld. 1.*

14 ἰάκωβον) καὶ ἰάκωβον *Per. & alii, Lat. in mss. Char.*

17 τόπος) τῶ *Mosc. & al.*

18 ὑπὸ) ἀπὸ *Al. Aug. 3. 4. Byz. & pauci alii.* ¶ καὶ) - *Al. Aug. 3. Euthym. Lat. Barb. 1. Cant. Colb. 8. Æth. Arab.*

20 αὐτῶ) - *Er. Cant. Hunt. 2. Per. Perf.*

22 ὅταν alterum) - *Er. Wheel. 1. Goth.*

23 χάριτες) *Comp. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Cypr. Gehl. Mosc. Steph. omnes,* & permulti alii. χαίρετε *Er. &c.* ¶ ταῦτα) τὰ αὐτὰ *Epiphani. Cant. Vide Gnom.*

26 - ὑμῶν) *Comp. Al. Aug. 1. 3. Byz. Laud. 1. 2. 5. Roe. Steph. omnes, Wo. 2.* & his tredecim alii, *Theophyl. Goth. Lat. plerique, Perf. (ὑμῶν) Er. & alii, Iren. Chryf. hom. 81 in Ioh. Syr. &c.* E proximo. ¶ πάντες) *Er. &c. Iren. Chryf. sæpe, Theophyl. Arab. Goth. Lat. (-) Comp. Aug. 3. Bodl. 1. 2. 7. Byz. Cant. Colb. 2. Gehl. Gon. Laud. 1. 2. 5. Lin. Magd. Mont. Mosc. N. 1. Par. 3. Per. Roe. Steph. π. (i. e. πάντα, omnia exemplaria:)* *Valla, Æth. Perf. Syr. Euthym. Macar. Tertull. ¶ ταῦτα) τὰ αὐτὰ Bodl. 4. 5. Cant. Cypr. Med. ¶ γὰρ) - Cant. Colb. 3. Lat. in mss., Tertull. Sax. ¶ ψευδοπροφηταῖς) prophetis habent *Lat. mulci, Sax. Incurrit librarius in v. 23.**

28 ὑμῶν) ὑμᾶς *Er. Al. Aug. 1. Gal. Vff. 1.* apud *Fellum,* aliique. Ex parallelismo & alliteratione, vel ex *LXX.* ¶ - καὶ ante προσεύχεται) *Comp. & al. edd. Al. Aug. 1. Byz. Mosc. Stap. Wo. 2.* multique alii, *Goth. Lat. in mss. Sax. καὶ Er. & al. ex Matth.*

34 - οἱ post γὰρ) *edd. primæ, Aug. 1. 4. Mosc. vel plures. οἱ Steph. ed. 3. ex v. 32. 33.*

35 οἱοὶ) οἱ οἱοὶ *Comp. Steph. ed. 1.* ¶ - τῶ ante ὑψίστου) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Mosc. Par. 1. 2. 3. 4. 8.* vel plures. τῶ *edd. al.*

37 καὶ μὴ) οὐ *Er. Byz. Cant. Steph. e. ζ. Lat. Perf. Syr. Theophyl.* Ex Matth. vel quia est initium Lectiois. nam. rubrica in marg. n. fl. habet, εἰπεὶ ὁ κληρικὸς, μὴ κλιβετε.

38 καλὸν) καλὸν κα' *Gen. Goth. Lat.* (quanquam *Innocentius III* non habet & , lib. V de sacro altaris mysterio , cap VI.) *Syr.*

43 γὰρ) ~ *Cant. Æth. Arab. Perf. Syr.*

44 ἰδὲ) ~ *Mosc. & al.* Sic Matth. XII. 33.

45 τῆς καρδίας αὐτῆ alterum) *edd. mss. Goth. &c.* ~ *Cant. L. Arab. Armen. Copt. Lat.* ¶ τῆ post γὰρ) ~ *Al. & alii.* ¶ αὐτῆ) ~ *Bodl. 5. Par. 4. 5. Æth. Arab. Copt. Lat. Syr. Clemens Al.*

46 κύριε) ~ *Colinæi ed. Hunt. 2. Laud. 1. M. 1. Ignat.* interpolatus.

48 πλημυ.) πλημύρα: *Mosc.* Vtrumque scribitur.

C A P. VII.

4 λέγοντες) αὐτῶ addit *Al. & alii* , *Æth. Lat.* ¶ (παρεξῆ) *Al. Barb. 3. Bodl. 1. 3. Bn. Byz. Cant. Laud. 4.* pluresve. Alii παρεξῆ. Vid. *Gnom.*

6 αὐτῶ) ~ *Goth. Lat.*

9 ἰδὲ) *edd. &c.* Sic Matth. (ἴτε) *Comp. Aug. 4. Per. H^o. 1. 2. & alii.*

11 τῶ) *Er. Al. Barb. sex , Bodl. 2. 6. 7. Colb. 8. Cov. 1. Laud. 1. 2. 5. L. Lips. M. 1. Mosc. Par. 3. 5. Per. Rec. Steph. v. Vien. H^o. 1. 2. Theophylact.* unde deinceps habet *Lat.* (etiam in *mss.*) & inde *Angl. Mez. Sax.* Metaphrastæ antiqui sere de die sequenti , nescio an præcise de postero , accipiunt. sed textus genuinus habet , inquit *Millius* , alia die. Testem is nullum citat : nec tamen multum refert. nam sententia sic quoque indefinita esse potest. Aliud esset altera die , sequenti die , quod alibi *Latinus* solet ponere. Vid. *Gnom.* (τῆ) *Comp. Æth. Arab. Armen. Copt. Goth. Perf. Syr. &c.* ex v. 12. vel c. IX. 37. ¶ αὐτῶ) ~ *Al. & aliquot alii.* ¶ (~ ἰαχ-
vci) *Barb. 1. Cant. Steph. v. Armen. Copt. Lat. Syr.*

12 αὐτῆ) *Aug. 1. 4.* manu secunda , & nonnulli apud *Bezam* , nec non *Comp.* Lectio media : unde αὐτῆ *Er. & alii* , præcise in qui . . . habent adlitum. αὐτῆ *Byz. Steph. ed. 1* , subiungens ζαζζ. ἢ omittunt *Comp. Steph. ed. 1. Al. Aug. 1. 4. Byz. Colb. 2. Laud. 5. & alii.* τῆ) *edd. primæ. Al.* in ed. *Ox. min. & in Millii Proleg. § 1475.) Aug. 1. 4. Byz. Colb. 2. Gchl. Mosc. Vj. 1.* apud *Fellum* , *H^o. 1. 2. &c.* ἢ συν *Beza* in annot. & inde *edd. P^{er}. Stephani & al. recent.*

15 ἰδωκε) ἀπέδωκε *Al. Colb. 8.* Ex c. IX. 42.

16 πάντας) *Comp. Er. Aug. 1. 4. Mosc. Wo. 1. & permulti alii. ἅπαντας Steph. & al. codd.*

19 ἄλλον) ἕτερον *Byz. & alii. ex Matth.*

21 καὶ πνευμάτων πονηρῶν) - *Colb. 2. Eph. ¶ τὸ) - Al. Byz. Laud. 2. Mosc. Wo. 1. 2. & alii. Passim litera, passim etiam syllaba, bis legenda, semel scripta.*

22 ὁ ἰησῆς) *edd. mss. Goth. Syr. &c. ex Matth. (-) Copt. Lat. Cant. Theophyl.*

23 ἐστὶν) - *Bodl. 2. Laud. 5. Vss. 2.*

24 ἀγγέλων) μαθητῶν *Cov. 1. & quatuor & octo alii, Perf. Syr. ¶ πρὸς τὰς ὄχλους) τοῖς ὄχλοις Comp. Aug. 1. Cant. Mosc. Wo. 1. 2. & complures alii. ex Matth. ¶ ἐξεληλύθατε) ἐξήλθετε Eph. Ro. & alii. Et sic v. 25. Ex Matth. ¶ θεάσα-
σθαι); θεάσασθαι nonnulli cod. veteres Latini apud Er. Sax.*

25 ὑπάρχοντες) διάγοντες *Cant. & alii.*

26 προφήτης) - *in tribus codd. apud Beza & in Theophylaito.*

27 ἐγὼ) *edd. mss. Ambros. &c. - Lat. Cant. ¶ ἔμπροσθεν σου) - Tertull. vel Marcion, Cant.*

28 (- προφήτης) *Barb. 2. Colb. 8. Lin. Med. Steph. γ. ε. η. Vss. 1. Wheel. 1. Æth. Arab. Copt. Euthym. Theophyl. quem, & tres Stephanicos, Beza, per errorem, & secuti eum Wecheliani, retulere ad v. 26. Tertullianus legerit nec ne, vix apparet. Vid. lib. 4. c. Marcion. c. 18 plene. Ad Matth.*

29 καὶ οἱ τελῶνας) - *Bodl. un. apud Fellum.*

31 - εἶπε δὲ ὁ κύριος) *Comp. Stap. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. Byz. Cam. Gehl. Steph. omn. Wo. 1. 2. & quis non? Æth. Arab. Copt. Lat. mss. mult. Sax. Syr. Perf. (εἶπε δὲ ὁ κύριος) Er. Steph. ed. 3. Goth. &c. Additum e Lectionariis. est enim rubrica marginis, εἶπεν ὁ κύριος in mss.*

34 φίλος τελωνῶν) *Comp. Aug. 1. Byz. Gehl. Wo. 1. vel plures, Lat. τελωνῶν φίλος Er. & al. Ex Matth.*

35 (- πάντων) *Byz. Cant. Colb. 2. Eph. Magd. Par. 6. Vss. 2. Armen. Iren. Vt in Matth.*

37 (καὶ) *Al. Aug. 1. 4. Byz. Colb. 2. Eph. Go. L. Magd. Med. Mont. Mosc. Par. 1. 2. 3. Seld. 1. 2. Vid. Gnom.*

38 αὐτῆ) *primū) τῆ ἰησῆ Al. & alii. Omittit Bodl. 6.*

42 δὲ) - *Cant. & alii. ¶ αὐτῶν prius) - Cant. & al. ¶ (- αὐτῶν, εἶπε,) Æth. Arab. Lat. Cant. Perf. Syr. Trait. c. Novatian. αὐτῶν omittit etiam Em. L. unde τῶν δύο Copt. εἶπε omittit etiam Copt. Barb. 2. ἐπι habet Al.*

43 ὅτι) ~ Byz. Eph. Laud. 2. Et quidem in Byz. librarius cum jam scribere cœpisset, desistit.

44 (~ τῆς καταλῆς) Al. Cant. Cypr. Med. Vff. 1. Wheel. 1. Æth. Armen. Copt. Goth. Lat. Perf. Syr.

45 (εἰρηλῆι) Beza (e Syro : quanquam Syri & Arabis lectio ambigua est Ludovico de Dieu :) Bu. L. Paris. 5. 6. Steph. 5. Copt. Latini codd. complures, ex rhythmo, intravit, cessavit.

46 μὲν τὸς τὸ δὲ) ~ Cant. Roe. Vff. 1. τὸς πὸ δὲ μὲν Aug. 4. Wo. 1. 2.

47 ἀφείωνται) ὅτι ἀφ. Roe. & cod. vetustus apud Bezam.

C A P. VIII.

2 ἑπτα) πολλά Wo. 1. & alii.

3 τριάντα) σωσάνη Aug. 1. Byz. Gal. Laud. 1. 5. Magd. Per. Roe. & complures alii, Theophylact. ¶ (αὐτοὶ) Er. ed. 2. Barb. esto, B. 1. Bodl. 1. Cant. Colb. 2. Cypr. Hunt. 2. Laud. 2. L. M. 1. Mosc. Par. 7. Per. Roe. Steph. 8. ζ. 9. 12. id. Vien. Wo. 1. 2. Lat. aliqui, Augustinus, Perf. Syr. ¶ ἀπο) ἐκ Al. Cant. Colb. 9. Cypr. L. Med. Vff. 1.

5 τὸ prius) ~ Cant. Cypr. Hunt. 2. Med. ¶ αὐτῶ) ἐαυτῶ Comp. Al. Gehl. cum paucis.

8 ἑπτα) edd. &c. ex Matth. (εἰς) Al. Aug. 1. 4. Byz. Laud. 1. 2. 4. 5. Wo. 1. 2. & septem & quindecim alii. ¶ ταῦτα usque ἀκροῦ) ~ Aug. 4. & fere lectionaria.

9 λεγοῦντες) ~ Barb. 1. Cant. Colb. 8. Steph. n. Arab. Copt. Lat. Perf. Syr.

14 οἱ) ἡ Hervaz. & al. ed.

15 ὑπομνη) ταῦτα usque ἀκροῦ addunt ex versu octavo codicis illic citati iterumque Comp. Aug. 1. Wo. 2. & complures alii. Sed tantum illud ο usque ἀκροῦ addit Laud. 1. & alii, & Byz. cuius margo rubricam habet hanc, ἴσθι ὅτι ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τὸ ταῦτα λεγόντες ἐροῦναι οὐ λέγει ἀλλ' ὑπερβαίνει κτλ. Clausula Lectionariorum hoc loco, nulli versioni agnita.

16 δε) ~ Byz. (incunte Lectione :) & alii, Arab. Syr.

18 τὸς) quid habet Hieron. ¶ ἀν & ἐάν) Steph. ed. 1. Aug. 4. Wo. 1. vel etiam Gehl. & plures. Lectio media; unde α bis, Comp. Er. Aug. 1. Byz. Wo. 2. ἀν bis Steph. ed. 3. αν, priore loco, Step. sed de altero fileit.

19 μήτηρ) μήτηρ αὐτῶ Bodl. 2. Cant. L. Epiphanius.

21 (~ αὐτῶ) Er. ed. 1. Al. Cant. Colb. 8. Hunt. 2. Lin. Magd. Med. Mosc. N. 1. Par. 3. Vff. 1. Armen. Goth. Lat.

22 καὶ ἐγένετο) ἐγένετο δὲ *Al. Byz. Cant. & alii*, *Goth. Lat.* ¶ ἐνέβη) ἀνέβη *Er. Aug. 1. Byz. & alii.* ¶ εἰς prius) εἰς τὸ *Byz. Mosc. Par. 2. E proximo.*

24 ἐπιστάτα bis) *Er. &c. Goth. Syr. (ἐπιστάτα femel) Comp. Bodl. 2. Laud. 5. Par. 6. Seld. 4. Æth. Arab. Copt. Lat.* ¶ ἐπαύσαντο) ἐπαύσατο *Er. ed. 1. W'o. 1. & alii, Lat.*

25 ἐσὶν) ~ *Al. Med. Vff. 1.*

26 (γεργεσινῶν) *Colb. 8. Steph. v. Æth. Arab. Armen. Copt. Origenes, Millio excerptus copiose, Epiphani. γεργεσινῶν Lat. & ex eo Cant. Barb. 1.* ¶ ἀντιπερα) ἀντιπερα sive ἀντιπερα *Er. Al. Bodl. 1. 2. Bu. Cant. Cypr. Gebl. Laud. 2. 5. L. Med. Mont. Seld. 1. W'o. 1. 2. Theophylact. Hesychius. περα Byz.*

27 ἐκ τῆς πόλεως) ~ *Lat.*

28 ἰσᾶς) ~ *Cant. Gon. Hunt. 2. L. Lat. in mf. Colon.* ¶ τὸ θεῖον) ~ *Aug. 1. Cant. M. 1. Lat. in mf. Reutl. & Trevir.*

31 παρεκάλει) παρεκάλειν *Er. Cant. Bodl. 1. & alii.*

33 (εἰσῆλθον) *Al. Aug. 1. 4. Byz. Cypr. Mosc. W'o. 1. 2. & alii.*

34 γεγεννημένον) γεγονός *Al. & aliquot alii, ex v. seq. ¶ ~ ἀπελθόντες) Er. Al. Aug. 1. 4. Byz. Cant. Cypr. Laud. 1. 2. 4. Mosc. Par. Roe. W'o. 1. 2. plurimique alii, Arab. Armen. Goth. Lat. Syr. Euthym. Theophylact. (ἀπελθόντες) Comp. & al. ex Matth.*

36 ὁ δαίμονις) a legione vertit *Lat.*

37 (γεργεσινῶν) *Colb. 8. Par. 6. L. Steph. n. Æth. Arab. Armen. Copt. γερασινῶν Lat. Ambros. Cant.*

38 imit. δὲ) γὰρ *Er.*

42 αὐτῆ) αὐτὴ *Byz.*

43 ἰατροῖς) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Byz. Gebl. Steph. omnes, W'o. 1. 2. plurimique alii. εἰς ἰατροὺς edd. al.*

44 προσελθῆσα) *Comp. &c. Lectio media, unde καὶ προσελθῆσα Seld. 1. προσελθῆσα δὲ Er. Byz. Roe. Gon.*

45 μετ' αὐτῶ) σὺν αὐτῶ *Al. Cant. & alii.*

46 ἰσᾶς) ~ *Cant. Laud. 4. Perf. Sax. Syr.*

47 αὐτῶ prius) ~ *Cant.* ¶ αὐτῶ alterum) ~ *Al. Cant. L. Med. Vff. 1. Copt. Lat.*

48 δὲ) δὲ ἰσᾶς *Byz. & alii, Goth. Perf. Syr.* ¶ θάρσει) ~ *Gon. Lat. Cant. Barb. 1. Copt. Habet Matthæus, non habet Marcus.*

49 τὸν διδάσκαλον) *illum* habent *Lat.* plerique.

51 ἐλθάν) *Er. Al. Aug.* 1. 4. *Barb. novem*, *Byz. Laud.* 2. 4. 5. *W'o.* 2. & alii bene multi, *Goth. Lat. Syr.* Sic quoque Matthæus. (εἰσελθάν) *Comp. & al. Ex seq.* ¶ ἰωακὴν καὶ ἰακωβόν) *Comp. Er. ed.* 1. *Aug.* 1. 4. *Bodl. sex*, *Byz. Cant. Cypr. Em. Eph. Gul. Gen. Co. Laud.* 1. 4. 5. *L. Liu. Mont. N.* 1. *Seld.* 2. 3. 4. *Vien. Wheel.* 3. *W'o.* 1. *Arab. Lat. in mī. Reutl. Hieron. Sax. Syr.* (ιακωβὸν καὶ ἰωακὴν) *Er. ed.* 2. & c. *Goth. Lat.*

54 κλάδων ἔξω πάντας καὶ) - *Æth. Lat. Barb.* 1. *Cant. Steph. n. Ambros. Euthym.* Videtur comma casu omisissum.

C A P. IX.

1 - μαθητὰς αὐτῶν) *Er. Al. Aug.* 1. *Byz. Cant. Laud.* 1. 2. 5. *Magd. Mosc.* & permulti alii, *Dial. c. Marcion. Euthym. Theophyl. Lectio brevis*, media, unde *firos* supplet *Syr.* ατοσοο 8 *Coll. 8. Hunt.* 2. *L. Par.* 5. *Steph. n. Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Sax.* (μαθητὰς αὐτῶν) *edd. al. Ex Evangelistariis.*

3 (ἐαλέδον) *Er. Steph. ed. 2. Barb.* 1. *Bodl.* 2. 3. 4. *Byz. Cant. Coll. 8. Laud.* 5. *L. Par.* 2. 4. 6. *Seld.* 2. *Steph. v. Vien. Vff.* 2. *Æth. Arab. Lat. Syr. Theophyl.* Ex *Matth.* nam *Mont.* habet in margine, vel *ραβδούσ* est ex allit. ad αὐτούς.

4 ἔξερχεθε) ne præfigit *Lat. Perf. Bodl. unus* apud *Fellum*, *Steph. θ.*

5 δέξονται) δέχονται *Er. ed.* 1. *Al. Byz. Coll. 8. Cypr. Eph. Par.* 2. *Vff.* 1.

7 ῥηθόμενα) ῥηθόμενα *Al. & alii.*

8 προσηύχων) - *Bodl. un.* apud *Fellum.*

9 - ὁ ante ἰωακ) *Ett. primæ, Al. Aug.* 1. *Byz. Cant. Laud.* 1. 2. *W'o.* 2. & fat multi alii. *Steph. ed.* 3. & inde al. *edd.*

10 τόπος ἐρημὸν πάλαι καλεῖσθαι βηθσαι) *edd. & c.* ubi πόλις καλεῖσθαι glossa est, qua aliquis cavere voluit, ne Bethsaida pro loco deserto haberetur. (τόπον ἐρημὸν βηθσαι.) *Lectio media.* unde *locum desertum qui est Bethsai dæ* habet *Lat.* nec non *Perf. Syr.* πάλαι καλεῖσθαι βηθσαι. *Copt.* nec non *Coll. 8. καμην λεγομένην βηθσαι. Cant. τοτον ἐρημὸν καλεῖσθαι βηθσαι. Eph. τοτον ἐρημὸν L.*

12 τὸν ὄνον) τὰς ὄγκας *Roe. & alii.* ex *Matth.* ¶ ἀτελεθόντες) τορευθέντες *Al. Bodl.* 4. 5. *Cant. Coll. 8. L.* Ex v. seq.

13 ἰχθύες δύο) *Comp. Aug.* 1. *Byz. Gehl. W'o.* 1. 2. vel plures. δύο ἰχθύες *edd. al.* ¶ ἀγοραστῶν) ἀγοραστῶν *Comp. Aug.* 1. *Byz. Magd. & alii.*

15 ἔτω) - *Mosc.* ¶ ἀνεκλιναν) κατεκλιναν *Er. Steph. ed. 1. Coll. 8. L.* Ex v. 14. ¶ ἅπαντας) ἅπαντες *Beza*, ex *Latino* ambiguo *omnes.* nam pro ἀνεκλιναν alii *discumbere* fecerunt, alii *discubuerunt.*

20 - ὁ post δὲ) *edd. prim. Aug. 1. Mosc. Par. 1. 3. 4. 5. Wo. 1. 2. & alii plurimi. c Steph. ed. 3. & al.*

21 (λέγειν) *Al. Bodl. 5. Byz. Cant. Colb. 2. 8. Cypr. Eph. Med. M. 1. Par. 2. 8. Wheel. 1.*

22 ἐγερθῆναι) ἀναστῆναι *Al. & alii. e Marco.*

23 ἰλαεῖν) *edd. &c. Sic Matth. (ἐρχεσθαι) Al. Bodl. 4. 5. Cant. Colb. 8. 9. Cypr. L. Med. Par. 8. Vff. 1. Orig. ¶ ἀπαρντάσθω) ἀρντάσθω Al. Cant. Colb. 8. Cypr. Med. ¶ καθ' ἡμέραν) Er., mss. aliquot, Goth. Lat. (quanquam cod. Reutlingensis omittit,) aliæque versiones, Ptolemaeus, Cyrillus Al. Theophyl. edit. Rom. Hieronymus, & , eo teste, antiqua exemplaria. (-) Comp. Aug. 1. Barb. novem, B. 1. Bodl. 1. 4. 6. 7. Byz. Colb. 2. Eph. Gon. Go. Hunt. 2. Laud. 2. Lin. Magd. Mont. M. 1. Mosc. N. 1. Par. 1. 3. Per. Roe. Seld. 2. Stap. Steph. d. ζ. ὁ. id. Vff. 2. Wheel. 1. Wo. 1. 2. Valla; Orig. Euthym. Sax. Videtur, aut quia Matthæus & Marcus non habent, aut per saltum a καθ' ad και subsequens, omisium.*

26 αὐτῶ καὶ) - Gon. Syr. qui tamen αὐτῶ post πατρὸς reponit, e Marco. ¶ καὶ ante τῶν) μετὰ Arab. Perf. Syr. unde sic legendum contendit Franc. Combessius in Notis ad Hippol. de antichr. c. 44. sed hæc lectio ex Marc. VIII. 38 huc est traducta.

27 ἐσώτων) *Comp. Al. Byz. Laud. 2. Wo. 1. 2. multique alii. & in Matthæo, ex Luca, non pauci. ἐσώσται Er. & al. Hoc, τῶν αὐτῶ ἐσώτων, ex parallelo profectum videri possit. Latinus enim h'c stantes. ¶ γέσσονται) Colin. ed. Al. Aug. 1. Bodl. 1. 4. 7. Bu. Byz. Cant. Cypr. Gehl. Hunt. 2. Laud. 2. M. 1. Paris. 1. Roe. Seld. 2. 3. 4. γέσσονται Comp. &c.*

28 - τὸν ante πέτρον) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. Mosc. Wo. 1. 2. & codd. plurim. τὸν Er. & al. ¶ (ἐξοβὲς τὸ πᾶν) Byz. Cant. Eph. Hunt. 2. Vff. 2. Wh. 1. Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. (sed Iohannem & Iacobum mll. Colon. & Trevir. & Hieron. Sax. Harmonia Lulcinii,) Perf. Syr.*

31 ὁφθέντες) ὁφθέντες αὐτῶ *Aug. 4. Byz. & al. ¶ ἐξοδον) edd. mss. Goth. Lat. Syr. &c. δεξω Vff. 2. & alii. Offendit librarius ad verbum id præcedens.*

33 (- ὁ) *Al. Aug. 4. codd. plurimi. ¶ ὧδε) πάντοτε ἄδε Aug. 4. Byz. Eph. ¶ μίαν μωσαι) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Wo. 1. 2. vel plures, Lat. μωσαι μίαν Er. & al.*

35 ἀγαπητὸς) ἐν ᾧ ἐνδόκησα *addit Bodl. 5. Byz. Cant. M. 1. Par. 2. Steph. 5. r. Vien. Æth. Ex Matthæo.*

36 ὁ) *Al. Cant. Gehl. Par. 3. 5. Wo. 2.*

37 αὐτῶ) αὐτοῖς *Lat. aliqui, Syr.*

38 ἐπιβλεψαι) *Comp. Er. Al. Aug. 4. Byz. Laud. 1. 4. Ro. Wo. 1. 2. & fat. multi alii. ἐπιβλεψον Steph. ed. & al.*

39 σπαράσσει) *elidit & dissipat habet Lat. (sed allidit &c. ms. Colon.) unde ὁπισσικαι παράσσει Cant. Æth. Arab. Copt. Sax. Conf. v. 42. Incisum facile omissum. Hiat Goth.*

40 ἐκβάλλωσιν) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Bodl. sex, Bu. Byz. Gehl. Laud. 1. 2. 4. Mosc. & alii. ἐκβαλλωσιν Er. & alii.*

41 ὡδε τὸν υἱὸν σου) τὸν υἱὸν σου ὡδε *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Wo. 1. 2. E. Matth.*

43 ἐποίησεν) ἐποίησιν *Al. Cant. Colb. 8. L. Steph. n. Lat. ¶ ὁ ἰσθῆς) add. mss. Arab. Goth. Pers. Syr. ~ Er. Hunt. 2. Copt. Lat. Cant. ¶ ἔπι) Pro uno hoc verbo Gothus sic habet: Quath Petrus, Fan, du we wis ni mahtedum usdreiban thamma: ih Iesus quath: thata Kuni ni usgangith nibai in bidom jah in fastubuja: quath than. Id est, dixit Petrus, Domine, quare nos non valuimus eicere illum? Et Iesus dixit, Hoc genus non exit nisi in precibus & jejuniis. Tum dixit &c. Eandem periocham Latini olim habuere: certe in Correctorio eam existare, docet Tomus XIII. de la *Bibliothèque raisonnée*, pag. 213. Non igitur proflus eam in Apparatu præterire debui. Neque enim ex Matthæo aut Marco in Lucam illata videtur, quum ab altero permultum, ab altero non parum hæc verba differunt. At facile ea vel consilio est omisita, quod sermo non videretur convenire in Petrum, qui in monte fuerat, quum condiscipulis non cederet immundus spiritus: vel casu admissus est hiatus, recurrente verbo dixit. Vid. *Gnom.**

44 ὦτα) *cordibus habet Lat. Æth. Arab. Ex cap. XXI. 14.*

45 ἰρωτῆσαι) ἰρωτῆσαι *Byz. & alii. E. Marco.*

46 (~ ἐν) *Duo codices, Seldeni & Wolfii.*

47 (εἰδῶς) *Barb. 2. Cypr. Med. Ment. in marg., Par. 8. Steph. γ. ε. Z. Vff. 1. Syr.*

48 (ἐς) *Bodl. 5. Arab. Copt. Lat. Barb. 1.*

49 ~ τα post ἐκβαλλοντα) *Comp. Aug. 1. Byz. Wo. 2. codd. plurim. τὰ Er. & al.*

50 ὕμων, ὑπὲρ ὑμων) *Barb. 3. Cant. Colb. 8. Cypr. Eph. Magd. Par. 1. 2. 4. Synopsis sacrae script., Titus Bostrensis, Euthym. Æth. Arab. Goth. Lat. in codd. Colon. Reutl. Trevir. & plerisque aliis, Optatus, Ambros. Augustin. Hieron. Mog. Persae, Sax. Syr. Facile mutatum Græcis ὁ in η at magnum pondus Versionum hoc loco, Gothicæ præsertim & Syriacæ, in quibus magnum discrimen est inter nos & inter vos. Sic quoque Marc. IX. 40, υμων, υμων: quanquam apud Marcum aliqui, apud Lucam plerique Græci pro υμων scripserunt ὑμων. Vtique eo ἀδισταφοροι fuere librarii Græci in hisce pronomibus confundendis, ut vera lectio non tam ex numero codicum Græcorum, quam ex antiquis versionibus, hæc pronomina majori discrimi-*

discrimine referentibus, & potissimum ex contextu nosci debeat. De momento rei, vid. *Gnom.*

52 αὐτῶν) ἐξουτῆ Colinaei ed. *Al. Aug. I. Cov. I.* & alii. ¶ κούνη) πόλιν *Barb. I. Colb. 2. L. Steph. l.* quidam codd. apud *Er., Lat.* (sed contra *Tertullianus,*) *Perf.*

53 πορευόμενον) πορευομένου *Lat.*

54 ὡς καὶ ἡλίαις ἐποίησαι) *edd. mss., Stap. Chryf. Theophyl. Æth. Arab. Goth. Perf. Syr. &c.* (-) *Eph. unus* apud *Bezam, Arm. Copt. Lat.* (habet tamen *Liranius,* *ms. Char. & octo* apud *Lovan.*) *Barb. 1.* Comma casu omisillum.

55 δὲ) ὁ ἰσῆς addit *Er. Cyp. & alii, Perf.*

55. 56 καὶ ἔτι ἡ τῶσαι) - *Al. B. 1. Bodl. I. 4. 5. Bu. Colb. 2. Cov. I. Eph. Magd. Mosc. Par. 3. 7. W. 1. 2. Copt. Sac. item Barb. 3. & Bodl. 2.* (ut apparet ex *Mill. not. ad v. 56 fin. in ed. Ox.*) & quinque cod. vet. apud *Bezam. Stanpulenſis* hoc neque in vetustis codicibus Latinis haberi ait, neque in Graecis manuscriptis. Hiatus, καὶ recurrente. ¶ ἑμεῖς; *Er. ed. I. Steph. 2, ὑμεῖς,* plerique. (-) *Hunt. 2. Roe. Lat. Barb. I. Cant. Clemens Al. Goth.*

56 (- ὁ γὰρ usque τῶσαι) *Cant. Gon. Theophylact.* Ex *Matth. XVIII.* huc adjectum videri posse, notat *Erasmus.* Et congruit, quod γὰρ omittunt *Er. ed. I. L. M. I. Par. 4. 5. Roe. Seld. I. Lat.* (quanquam enim habet *ms. Charit.*) Absque hoc hemistichio proclivior deinceps fuit hiatus hemistichii praecedentis. ¶ ἀνθρώπων) - *Goth. Lat. Syr.* Habet *Leo,* ep. X. & *ms. Charit.*

57 ἐν τῇ ὁδῷ,) ἐν τῇ ὁδῷ *Beza.* ¶ κούνη) - *Er. Barb. I. Cant. Vss. 2. Copt. Lat. multi.*

59 κούνη) - *Cant. Mosc.*

60 ὁ ἰσῆς) - *Cant. Colb. 8. Copt.*

62 δὲ) - *Er. Lat.* ¶ ὁ ἰσῆς πρὸς αὐτὸν) *Comp. Aug. I. 4. Byz. W. 1. 2.* vel plures. πρὸς αὐτὸν ὁ ἰσῆς *Er. & al.*

C A P. X.

I - δύο Graeci codd., *Eusebius,* etiam *Clementem* citans, *Gregorius Nyss., Cyrillus, Geometra, Theophanes, Theophylactus, Euthym. Copt. Goth. Slavon. Syr. Iren. Tertull. Ambros. in Luc. X & XXIV. Damasus Ep. IV. & citatum ab eo Neocaesariense concilium, Hieron.* Idque defendit *Budaeus* in annot. ad pandect. f. 56. & *Iansenius.* (δύο) *Barb. I. &*, idem fortasse, *Vaticanus, Med. Steph. cod. (B. coll. v. 17.)* id est *Cant. Epiphanius, Titus Bostrenſis, Lat.* (excepto uno *ms.* apud *Lucam Brug.*) *Hilar. in Rom. IX. Dial. contra Marcion. Augustinus, Anacleſ. Ep. 3. Dorotheus, Prudentius, Isidorus Hispal. Beda, Armen. Perf.* Legit & non legit *Orig.* Vid. *Hodius* de *Bibl. f. 128.* ¶ δύο) δύο δύο *Al. Laud. I. 2. & alii.*

2 ἕρ prius) δὲ Lat. & alii. ¶ ἕρ alterum) - *Cant. Arab.* unde autem ponit *Hieron.* ¶ ἐκβαλλῶν) *Er. &c. εκβαλη Comp. Al. Aug. 1. 2. 4. Byz. Gehl. Laud. 1. 2. 4. 5. Per. Stap. & multi alii.*

3 ἐγω) - *Al. Byz. Lat. mf. Colon.*

6 - μὲν ante ἤ) *edd. primae, Al. Byz. Cant. Laud. 1. 2. 5. Med. Mosc. & bene multi alii, Lat. μὲν Er. ed. 3. Steph. ed. 3. & al. Ex Matth. ¶ ἢ - Mosc. ¶ - ὁ ante οὐδὲ) edd. primae, Aug. 1. B 2. vel plures. ὁ Beza, & inde recent. edd. etiam Millii. Vide infra P. IV N. VIII. § 76.*

8 δ') - *Er. Gehl. Ho. 1. & al. Ad c. IX. 4.*

11 (εἰς τὰς τέσσαρας ἡμέρας) *Al. Aug. 4. Eudl. 4. 5. 7. Byz. Colb. 1. 8. Cov. 1. ante rasuram, Cypr. Med. Par. 2. 6. Steph. γ. e. v. Iff. 1. 2. Arab. Armen. Copt. Goth. Perf. Syr.* Unde εἰς τὰς τέσσαρας *Barb. 1. Cant.* nec non *Sax.* fuga pleonasmii. Hiatus proclivis inter ὕψων & ἡμέρας. ¶ εἰς ἡμέρας) *edd. mss. Syr. &c. ex v. 9. (-) Arm. Copt. Goth. Lat. Cant. Colb. 8. Tertull. Vid. Gnom.*

12 - δὲ) *Er. Al. Aug. 1. Gehl. & undecim & quatuordecim alii, Arab. Goth. Lat. multi, Perf. Syr. (δὲ) Comp. & al.*

13 καὶ alterum) καὶ *Mosc. nec non Cant. ¶ (καθήμενοι) Al. Colb. 2.*

14 (- (ἐν τῇ κρίσει) *Cant. Iff. 1. pluresve, Lat. in mf. Trevir. unde in illo die supplet Sax. e versu 12. & ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως L. Par. 6. Goth. Perf. Syr. Ex Matth.*

16 με) καὶ ὁ ἀκρόων ἐμῶν, ἀκρόων τῶν ἀποσειδαντες με addunt *Par. 6. Æth. Arm.*

17 (ὄνο) *Barb. 1. Cant. Lat. Perf.*

19 διδόναι) δεδωκα *Lat. Barb. 1. Steph. v. & al. ¶ ἀδικίᾳ) ἀδικήσει Er. & edd. recent. Al. & al.*

20 - μὲν) *edd. primae, Aug. 1. 4. Byz. Cant. Cov. 1. Cypr. Gehl. Hunt. 2. Laud. 1. 2. 4. 5. Mosc. Roc. Steph. omnes, Ho. 1. 2. & permulti alii, Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Perf. Syr. Orig. Conflit. ap. , Resp. ad orth. , Basil. Cbryst. nec non Athanas. in Vita Antonii. (μὲν) Er. ed. 3. & alii, Augustinus.*

21 (τῶν) *Barb. 1. Cant. Colb. 8. Cypr. Steph. γ. v. Iff. 1. Æth. Arm. Copt. Lat. aliqui, Perf. Syr. Augustinus, Beza.*

22 - καὶ usque usque) *Er.* (cujus tamen editio prima hoc in emendandis jubet addi,) *Plantin. ed. Cant. Colb. 8. Med. Mont. Iff. 1. Æth. Arm. Copt. Lat. Iren.* Sic *Matthæus.* (καὶ usque usque) *Comp. & al. edd. mss. Colb. Syr. &c. Librarianus bene antiquus prepropere incidit in versum seq. ¶ τῶν δὲ μοι μοι παραδεδωκεν Comp. ug. 1. B 2. ed. Mosc. Ho. 2. ¶ οὐκ) - Iren. Cant. ¶ γινώσκεις) ἐγω *Iustin. & al. in Millii Proleg. f. 36. 40. & in Hickii Exam. f. 9.**

- 23 κατ' ἰδίαν) suos vertit *Lat.* ¶ (βλέπετε) καὶ ἀκούοντες ἂ ἀκούετε addit *Cant.*
 24 καὶ βασιλεῖς) - *Methodius, Tertull. Cant.*
 25 αἰώνιον) - *Marcion.*
 27 σεαυτὸν) ἑαυτὸν *Al. Byz. Gebl. Laud. 2. & alii.*
 30 ἰκθύοντες) ξέδυσαν *Er. Barb. 3. E. 1. Bodl. 1. Laud. 2. Mosc. Par. 3. 7. Seld. 2. W'o. 1. 2.*
 32 ἐλθὼν) - *Cant. Med. Par. 8. Vff. 1. Wheel. 1. Æth. Arab. Lat.*
 34 αὐτὸν alterum) - *Comp. M. 1. Lat. Perf. Syr.*
 35 (- ἐξελθὼν) *Er. ed. 1. Barb. 1. Cant. Colb. 8. Æth. Arab. Lat. Perf. Syr.* ¶ αὐτῶ) - *Lat. & al.*
 36 δοκεῖ σοι πλησίον) *Er. & c. Lat. πλησίον δοκεῖ σοι Comp. Aug. 1. 4. Byz. pluresve. πλ. σοι δοκεῖ W'o 1. 2.*
 39 ἡσὴ) κυρία *Syr. Lat. Æth. & al.* ¶ (τῶν λόγων) *Comp. Aug. 1. Byz. Gal. Mont. & alii, Perf. Syr.*
 42 ἐνὸς) ὀλίγων *Arab. Lat. Colb. 8. ὀλίγων ἢ ἐνός Æth. Copt. Basilus, Olympiodorus, Hieronymus.* ¶ δὲ alterum) - *Er. Steph. ed. 1. Lat. Cant.*

C A P. XI.

2 ἡμῶν usq. ἑρανοῖς) *edd. mss. Syr. Orig. & c. (-) Armen. Lat.* (in codd. fere omnibus, & apud Hieronymum,) *Tertullianus, Barb. 1.* in ed. Ox. Millii; nam Kusterus in siglis ejus offendit:) *H. Emserus*, textum etiam græcum, (vereor ut firmiter, coll. *Var. Ap. XIX. 5.*) citans. vid. *Saubert. Proleg. var. lect. Matth. p. 37.* Hoc, ὁ ἐν τοῖς ἑρανοῖς, omittit *Magd.* de quo codice mox plura. Hiat *Gothus* toto hoc capite & seqq. ¶ ὄνομα σε) ἐφ' ἡμᾶς addit *Cant.* Confer *Luth. catech.* ¶ ἡ βασιλεία σε) τὸ ἅγιον πνεῦμά σε ἐφ' ἡμᾶς καὶ καθαρσίᾳ τῶν ἡμᾶς *Gregorius Nyss.* Glossa vetus, quam ad superiora *Tertullianus* retulit: *Cui dicam, Pater? a quo Spiritum S. postulem? cujus regnum optabo venire? quis dabit mihi panem quotidianum?* &c. *l. 4. c. Marcion. c. 26.* ¶ (- γεννησῶ usque γίγ) *Origenes* diserte, *Armen. Lat.* in codd. *vetustissimis*, ut ait *Erasmus*; & apud *Stapulensem*: imo in *plerisque*, & quidem *speculatissimis quibusque*, ut notat *Franc. Lucas*, (quanquam habet ed. *Sixt.* & aliquot cod. *Lat. & Sax.* *Librarius* videlicet unus alterve, *Matthæo* assuetus, huc festinans intulit, mox in versu 4 vigilantibus scibens; imo sub hæc ipsa verba, *Fiat voluntas tua*, in *Latinis quibusdam* mox, *librario* se colligente. prætermisum est illud, *sicut in celo, & in terra:*) *Barb. 1. &*, idem fortasse, *Vaticanus, Tertull. l. c. Hieron. Beda, alii; Angl. Emserus.* ¶ τῆς) - *Al. Cant. Med. Par. 8.*

3 τὸ καθ' ἡμέραν) σήμερον *Colb. 2. 3. Epb. Lat. aliqui, Cant. Sax. Ex Matth.*

4 - ἀλ-

4 (— ἀλλὰ ῥ. ῥ. α. τ. τ.) *Magd.* (qui non refectus ad codd. Latinos, cum iis tamen valde congruit, coll. var. mox v. 48. cap. 11. 38. 1 Cor. XIV. 18.) *Origenes* disertè, *Armen. Copt. Lat.* in codd. sere omnibus,) *Hieron. Barb. 1. Emser. Tertullian.* l. c. Cur v. 2. 4 tam multa adderent Asiatici, proclivis causa fuit, parallelismus Matthæi: cur Afri demerent, minime proclivis. vid. omnino var. Matth. VI. 13. & Erasmi annotationes, posteriores præsertim. Similiter *eo beati Lucas c. VI.* minus sepe ponit, quam Matthæus c. V. Nec detrahitur quicquam verbo regno-ve Dei, etiam si nonnulla hic in Luca non extare agnosceas, quæ tamen remanent in Matthæo. quin etiam anima fidelis interdum sic affecta esse potest, ut eam juvet in orando adhibere Lucam, & dicere, *Pater, sacrificetur nomen tuum: veniit regnum tuum: panem nostrum quotidianum da nobis quotidie: & remitte nobis peccata nostra, & enim ipsi remittimus omni debenti nobis: & ne inducas nos in tentationem.* Præclare Augustinus: *Lucas in oratione dominica petitiones non septem, sed quinque complexus est. Nec utique a Matthæo discrepavit, sed quomodo ista septem sint intelligenda, ipsa sua brevitate communit.* — — Ostendens ergo Lucas, tertiam petitionem duarum superiorum esse quodammodo repetitionem, magis eam prætermittendo fecit intelligi. — — Quod Matthæus in ultimo posuit, sed libera nos a malo: iste non posuit, ut intelligeremus, ad aliud superius, quod de tentatione dictum est, pertinere. Ideo quippe ait, sed libera, non ait, & libera; tanquam unam petitionem esse demonstrans. vid. Euseb. c. CXVI. Nemo patribus, ex quibus hæc collegi, nedum mihi, irasci debet. Quoniam id, quæso, sacræ Scripturæ dispendio fit, si horum aliqua apud unicum Matthæum reperiantur? Quæ enim a diversis memorantur Evangelistis, si ab uno aliquo literis manentur, memoria eorum nunquam obliterabitur. Sic sere Whitb. in Exam. ad Matth. XX. confer Bucer. comm. in Matth. VI. 13. Brevitatem formulæ apud Lucam non obscure agnoscit W. Wall. Not. crit. p. 71.

5 ἐν τῷ *edd. & v. 7. (ἐν τῷ) Al. Barb. 2. Bodl. 4. 5. Byz. Cant. Colb. 3. 9. Cyr. Eph. Med. M. 1. Par. 2. (. 8. Steph. 7. e. 5.*

6 (— μὲν) *Comp. Aug. 1. 4. Lau 1. 2. Mosc. Strp. & complures alii, Euthym. Syr. mei Barb. 8. Byz. (unde hic τὸς με omittit) Cant. & alii.*

8 λέγων) &, si ille perseveraverit pulsus, vel, & ille si perseveraverit pulsus, præmittunt Latini codd. plerique omnes, (exceptis duobus ms. apud Henten. & Chrysologo. Glossi videri possit ex Act. XII. 16: Petrus autem perseverabat pulsus: sed suspicionem tollunt Bodl., Augustinus, Ambrosius, maximeque Tertullianus. Sed & nocturnus ille PULSATOR, inquit, panem PULSABAT. lib. de Or. cap. 6. Adde lib. de Præscript. c. XI & XII. & lib. IV c. Marcion. c. XXVI. Latinum sequuntur recentiores (in ed. Amst. & Constantinop. sed non in ms. Regio;) & versiones Anglicanæ vetustæ. ¶ (ὁσόν) *Comp. Aug. 1. 4. manu secunda, Byz. Cant. Cor. 1. Mosc. Steph. omni. Wo. 2. & complures alii, Macarius Eg. ¶ (εἰς τὸν) εἰς τὸν L.*

9 ἡ γὰρ ἡσυχία ἀναρτήσεται Bodl. 2. Cant. Cor. 1. Lau 1. 5. Lipf. Mosc. Par. 3. 4. 8. Wo. 1. 2. Ex v. seq.

10 ἀνοιγήσεται) *edd. &c. ex v. 9. & ex Matth. (ἀνοιχθήσεται) Al. Aug. 4. duobus locis, Laud. 1. 2. 5. Hunt. 2. Mosc. Wo. 1. 2. & alii.*

11 τίνα ὁ υἱὸς) *quis habet Lat. refragante Augustino. ¶ ὑμῶν) ἐξ ὑμῶν Al. Byz. Laud. 2. & complures alii, ex Matth. ¶ ἢ) Comp. & al. edd., Al. Aug. 1. 4. Byz. Wo. 1. 2. plurimique alii, Valla; Copt. Lat. Theophylact. Euthym. et Er. & al.*

13 ὑπάρχοντες) ὄντες *Byz. & alii, ex Matth. ¶ (δόματα ἀγαθὰ) Al. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Par. 1. 6. Wo. 1. 2. codd. plurimi, nec non Comp. Sic Matth. ¶ (ἀγαθὸν) Bodl. 4. 5. M. 1. 2. Steph. 5. n. Arm. Lat.*

15 ἄρχοντι) τῷ ἄρχοντι *Al. Byz. & alii. Ex parall. ¶ δαίμονια.) καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν, πῶς δύναται σατανᾶς σατανᾶν ἐκβάλλειν addunt Cypri. Laud. 1. & aliquot alii, Æth. ὁ δὲ ἀποκρ. κ τ λ. Al. Byz. Cant. Eph. Par. 2. Ex Marco.*

17 αὐτοῖς) - *Al. apud Fellum, Lat. aliqui, Sax. ¶ οἶκον,) Byz. Steph. ed. 3 in corrigendis, aliique. Multi comma prætermittunt.*

22 διαδίδωσιν) δίδωσιν *Byz. Eph. Roe.*

25 καὶ κεκοσμημένον) - *Paris. 4. Æth. Lat. aliqui, Sax.*

26 εἰσελθόντα) ἐλθόντα *Aug. 1. & alii, Euthymius. Ex v. 25. unde ἐλθῶν Wo. 1.*

28 (- αὐτὸν) *Al. Cant. Colb. 8. Med. Mosc. Par. 3. Æth. Armen. Lat. in cod. Reutl. manu prima, Perf. Tertull.*

29 αὐτη) αὐτη, γαια *Al. Aug. 4. & aliquot alii, Arab. Arm. Copt. Lat. ¶ (ζητεῖ) Er. Al. Bodl. 4. 5. M. 1. Steph. 5. r. Vff. 1. Velef. ¶ τὸ προφήτα) codd. ex Matth. (-) . rab. Armen. Copt. Lat. in cod. Reutl. Trevir. & aliis, & inde Ambros. Beda, Sax. Cant.*

32 (- ἀνδρες υἱ. ὅδε) *Cant. Videtur verbum hunc illatum censuisse ex Matthæo: cum quo ad apicem congruit. ¶ (νικεῖται) Er. Al. Byz. Gehl. Laud. 2. & complures alii, Lat. Syr.*

33 (- δὲ) *Er. Cant. Colb. 8. Magd. M. 1. Seld. 1. Arab. Lat. Syr. ¶ λύχρον, λύχριον Er. ¶ κρυπτὴν) Comp. & recent. edd. Al. Aug. 1. 4. Byz. Cant. Laud. 1. 2. 5. Steph. omnes, Wo. 2. & complures alii, Theophylact. Substantivum κρυπτη penacuitur. (κρυπτὸν) Er. &c. ¶ φεγγος) φως Er. Cant. Gell. & aliquot alii. Ex c. II. 16.*

34 σώματος) σώματος σε *Æth. Lat. Cant. Perf. Syr. ¶ ὀφθαλμός, ante ὅταν) ὀφθαλμός σε Al. Cant. Par. 2. Æth. Lat. Perf. Syr. ¶ - καὶ ante ὅλον) Comp. Aug. 1. Bodl. 6. Byz. Cant. Go. L. Lin. Magd. Mont. N. 1. Vffer. 1. 2. Lat. (καὶ) Er. &c. E seq. ¶ ἐσι) ἐσαι Byz. & alii. Lat. Ex Matth. ¶ σκοτεινὸν) σκοτ. ἐσαι Byz. & alii: Ex Matth. σκοτεινὸν ἐσι Er. Cant. Seld. 1.*

38 ἰδὼν ἐθαύμασεν ὅτι) ἤρξατο διακρινόμενος ἐν ἑαυτῷ λέγειν, διατί *Lat. Cant.*
 Ex v. 53. V. 21. VII. 49. *retrahabat penes se, cur habet Tertull.*

42 (δὲ) *Byz. Cant. Cyr. Ro. & aliquot alii, Æth. Lat. Syr.*

43 πρωτοκαθεδρίαν) πρωκαθεδρίαν *Byz.*

44 γρ. καὶ φαρ. ὑπ.) *edd. mss. Theophyl. Æth. Arab. Perf. Sax. Syr.* Ex Mat-
 thæo: nam Lucæ contextus haberet, τοῖς φαρισαίοις καὶ τοῖς νομικοῖς. Adde *Gnom.*
 (-) *Lat. Colb. 8. Steph. n. Velsf. Armen. Copt. Hiat Goth.* ¶ ὑπεκρίται) -
Cant. ¶ - οἱ ante περιπατῶντες) *Comp. Er. Al. Aug. 1. Byz. cod. plurimi. οἱ*
Steph. ed. & al.

48 καὶ) ὅτι *L. Magd. Mont. Lat. E proximo.*

49 καὶ ante ἐξ) - *Al. & alii.*

50 ἀπὸ alterum) ἕως *Arab. Calarit. Cant. Ex v. seq.*

52 ἤρατε) *habuissis fecerunt Marcionitæ. at habetis legit Hilarias in Rom. XI.*
ἐκρατησατε Clement. homil. ἐκράψατε Cant.

53 ἐνέειν) συέχειν *Comp. Aug. 1. Cam. Wo. 2. & al.* ¶ (ἀποσομίζειν) *Er.*
Barb. 2. Bodl. 2. Laud. 5. Magd. Steph. δ. n. Vss. 2. Hesychius. In *Mosc.* super
 μιζ positum est ατ. ἐπισομίζειν *Hunt. 2. codd. aliq. teste Eutbymio.*

54 - καὶ ante ζητῶντες) *edd. primæ, Al. Aug. 1. Byz. Gehl. Mosc. Wo. 1. 2.*
 & permulti alii, *Syr. καὶ Steph. ed. 3.*

C A P. XII.

1 πρώτων,) Sic dist. *edd. primæ, Aug. 1. Byz. & al.* Verbo προσέχετε
 jungit *Beza, Syr. in edd. - Lat.*

2 δὲ) γὰρ *Cant. Arab. Syr. Iren. - L. Lat. in ms. Schellh.* ¶ περισσότερον)
 περισσὸν *Al. & alii.*

7 πολλῶν) πολλῶν γὰρ *Cant. Armen. Syr.* ¶ διαφερετε) διαφ. ὑμεῖς *Comp.*
Aug. 4. Byz. Wo. 1. & alii, Lat. aliqui. E Matth.

14 ἢ κερῖν) *edd. mss. Amlrosf. &c. - Tertull. & inde Cant. & al. in Millii*
Not. & Proleg. § 292.

15 τῆς) *edd. mss., Valla, Budæus in annot. ad pand. f. 58. Stap. Chrysologus*
Ex allit. ad ὁπὸ τῆς, v. 1. (πρῶτης) Al. Bodl. 4. 5. Byz. Cant. Colb. 3. Cyr. Eph.
Hunt. 2. L. Med. Par. 2. Ro. Steph. n Æth. Arab. Arm. Copt. Lat. Syr. Iren. Cle-
mens Al. Videtur glossa, ut in var. Ap. VI. 11. vel literam π librarius arripu-
it ex πλεονεξίας. ¶ ζ. αὐτῶ) ζ. αὐτῶ Land. 2. Mosc. Par. 3. Steph. δ. ζ. β. β.
Vss. 1. 2 apud Fellum, Wo. 1. 2. Valla, Budæus. E seq. unde ζ. αὐτῶ Par. 4.
 ¶ (αὐτῶ) *B. 1. Byz. Cant. Colb. 8. Eph. Gehl. Hunt. 2. Per. Ro. Valla, Budæus,*

Theophylact. Lectio media, ζων̄ αὐτῆ usq. ὑπαρχόντων αὐτῶ. ¶ καὶ τὰ ἀγαθά μὲ) ~ *Cant. Lin. Euthym.*

20 ἄφρον) *Comp. Er.* ed. 1. 2. & edd. recent. *Aug. 1. 4. Byz. Stap. & al. Clemens Al. ἀφρων Steph. ed. &c.* ¶ τρι) ανος *Clemens Al. Lat. Iren. Syr. Æth. Cant.*

21 πλετών) ταῦτα λέγων ἐφώνει, ὁ ἔχων ὄτα ἀκείν ἀκείτω addunt *Aug. 4. Byz. Wo. 1.* cum multis. Versio nulla. Inter versum 20 & 21 eam clandestinam inserit *Cam. & inter versum 15 & 16 Vff. 2* apud *Fellum.*

22 ὑμῶν) ~ *Al. Cant. Med. Armen. Lat.* in mf. *Reutl. & Trev.*

23 ἡ) ἡ γὰρ *Byz. Cant. & alii, Æth. Arab. Copt.* ¶ πλείον) πλείων *Aug. 1. Bodl. 7. Byz. Cov. 1. Gō. Seld. 3. Clemens Al. Theophyl. Euthym.*

24 ταμιῶν) ταμιῶν *Byz. Gehl. Laud. 2. & alii.*

27 ἐδὲ) ἐπι ἐδὲ *Al. Byz. & alii, Hieron. Ex Matth.*

28 χέρτων) χέρτων τῶν *Gon.* ¶ ἐν τῷ ἀγγρ) τῆ ἀγγρ *Byz. & al. Indidem.*

31 (~ πάντα) *B. 1. Bodl. 1. 4. 5. Cov. 1. Gō. Steph. 5. n. θ. Wo. 2. Terull.* vel etiam *Marcion.*

32 ὑμῖν) ἡμῖν *Bodl. 4. Theophyl.* Lectio indigna Domino: nec promiscue habenda *Whitbio, Exam. f. 84.*

35 καίμενοι) in manibus vestris addunt, cum *Hieronimo, Lat.* recentiores, invito etiam *Irenaeo.*

36 ἐαυτῶν) αὐτῶν *Er. Roe. & alii: Clemens Al.* ¶ (ἀναλύση) *Al. B. 1. Bodl. 4. Cant. Wo. 2.* sic, revertatur habet *Lat. Iren.*

37 ἐλθῶν) cum venerit in vespertina vigilia codd. *Latini* olim nonnulli: ad declarandam promissionem primæ vigiliæ propriam. neque enim parabola in vigilia secunda & tertia discumbendi tempus ponit. Hoc subsequuti sunt *Marcion, Interpres Irenæi,* (quo *bedam* quoque confert *Grabius,*) *Methodius, Ambrosius, Cant. & mf. Lat. Bodlejan.* sed ea verborum, apud *Millium,* discrepantia, quæ glossam, veterem illam quidem, fatis proderet.

40 οὖν) ~ *Lat.*

41 αὐτῶ) ~ *Byz. Colb. 8. Lat.* aliqui, *Perf.*

42 ἐς ἰν) εσα *Al. Cypr. Roe.* unus cod. apud *Bezam.* ¶ καὶ) ἐ *Cant. Cypr. Wh. 2. Wo. 1. 2.*

43 αὐτῆ) ~ *Lat.*

47 ἐαυτῆ) αὐτῆ *Comp. Aug. 1. Byz. Gehl. & complures alii.*

48 (ἀποκρίσκων) *Harb. 2. Colb. 1. 2. Laud. 2. Par. 8. Roe. Seld. 1. Vff. 1. 2. Basilus, Macarius, Constit. apōst. Ex v. 20.*

- 49 εἰς) ἐπὶ *Al. Byz. & alii. Ex Matth.*
 50 οὖ) ἔτι *Al. Byz. & alii, Orig.*
 54 ἄλλοι) ἔτι ἄλλοι *Al. Byz. Laud. 1. & alii, Basilus. Ex v. seq.*
 56 τῆς γῆς καὶ τῆς θάλασσης) τῆς ἐρανθῆ καὶ τῆς γῆς *Comp. Aug. 1. Par. 1. 4. 8. Lat. (excepto cod. Reutl.) Syr.*
 58 ἐάν) *Comp. Colin. ed. Al. Aug. 1. Byz. Mosc. Wo. 1. 2. & complures alii, ἑαυτῶν Er. &c. ¶ (εἰ) Comp. Aug. 1. Par. 1. 4. 7. & al. σὲ β. Er. &c. ut paulo ante, σὲ παραδέξῃ.*
 59 τὸ) τὸν *Comp. Al. Bodl. 5. apud Fellum, Byz. Mosc. Steph. omn. Wo. 1. 2. & alii. Ex rhythmo.*

C A P. XIII.

- 2 ὁ ἰσθμὸς) ~ *Lat.*
 3. 5 (μπαροῦντε & μετανοῦντε) *Bodl. 4. Colb. 3. M. 2. Seld. 2. Steph. e. 5. n. Lectio media. unde μετανοῦντε, bis, add. &c. μπαροῦντε, bis, Al. Aug. 4. Byz. & alii, Lat. μετανοῦσατε & μπαροῦντε, per compensationem, Gen. L.*
 4 ἄντοι) *Comp. &c. Lectio media. unde αὐτοὶ Al. & aliquot alii. Ἐξ ἑαυτῶν habet Lat. Plane ~ Er. Cant. Æth. Arab. Syr. Non videbatur congruere ἐκείνο. & αὐτοὶ. ¶ ἀθροῦντες) ~ Fiff. 1. Lat. in mf. Col.*
 5 μετ.) *vid. var. v. 3.*
 6 καὶ τὸν ζῆλον) ζῆλον καὶ τὸν *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Wo. 1. 2. plurilve: ut v. 7.*
 7 κροῦσον) ἄλλ. οὖ) *Al. L. Steph. v. Æth. Copt. Lat. ¶ καταρῆ) καταρῆ Er. ed. 1. Bodl. 7. Cov. 1. Par. 8. Per. Iff. 1. Basilus. Alliteratio ad γῆν.*
 8 κροῦσον) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Byz. Cov. 1. Gehl. Mosc. Step. Steph. omnes, & permulti alii, Athanas. Patrus Alex. Theophylactus, Lat. (κροῦσον) add. al.*
 10 μὲν τῶν συναγαγῶν) *synagoga eorum habet Lat.*
 12 τῆς) ἀπὸ τῆς *Er. Al. Cant. Med. Seld. 1.*
 15 κροῦσον) ἄλλ. οὖ) *Cant. Wh. 1. & alii. Lat. in Trev. Perf. Sax. Syr. ¶ ὑποκριταὶ) Comp. Al. Aug. 1. 4. & tres & quintecim alii, Æth. Arab. Armen. Copt. Sax. Euthymius. (ὕποκριτα) Er. &c. Variant eodd. Lat. & exemplaria Irenaei. ¶ ἢ τὸν) ἢ τὸν *Al. Mosc.*
 20 inir.) ~ ἐ) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Byz. Mosc. Step. & permulti alii, Syr. (ἐ) add. al.*
 21 ἄλλοι) *Er. &c. (ἄλλοι) Comp. Er. ed. 1. Aug. 1. 4. a rasura, Byz. Gehl. Laud. 2. 5. & alii bene multi, Theophylactus. ¶ (ἄλλοι) Ambros. Nam tres**

mensuras ait esse in Matthæo: neque has, sed *farinam* simpliciter habet Lemma in cod. *Trevir.* Adde *Iuvenum.* Vid. etiam *Gnom.*

- 23 αὐτῆς) αὐτὸν *Byz. Eph. Æth. Perf.*
 24 πύλης) θύρας *Barb. 1. Cant. Steph. n. Ex v. scq.*
 25 κῦριε) - *Copt. Lat. Barb. 1. Sax.*
 26 ἀρξέσθε) ἀρξήθε *Al. Byz. & al. E v. 25.*
 27 λέγω) - *Arab. Lat. Syr. ¶ οἱ) - Er. Aug. 4. Cant. Roz. Wo. 1. 2.*
 28 τῆ θεῆ) - *Gon. αὐτῆ Al. τῶν ἐρανῶν Byz. Iren. mf. .*
 29 - ἀπὸ ante βορῶ) *edd. primæ, Al. Aug. 1. 4. Byz. Wo. 2. codd. plur. ἀπὸ Steph. ed. 3.*
 31 αὐτῆ) ταύτη *Byz. & alii.*
 32 τρίτη) ἑμέρα addunt *Lin. Lat. Barb. 1. fed Lat. mss. omittunt.*
 33 αὔριον) αὔριον ἐργάζεσθαι *Syr. Theophyl. nec non Arab.*
 34 ἀπεσαλμένους) ἀποσελλομένους unus cod. apud *Erasimum, Lat. ¶ τὴν ἑαυτῆς νοσσίαν) τὰ ἑαυτῆς νοσσία Al. Byz. & al. Ex Matth.*
 35 ἰδὲ) - *Byz. Eph. ¶ (- ἕρπουο) Al. Aug. 4. Barb. 5. Bodl. 2. 7. Byz. Colb. 1. Cov. 1. Cyp. Laud. 5. L. Magd. Med. M. 1. 2. Mosc. Par. 3. 4. Steph. γ. δ. ε. ζ. η. Wheel. 2. Armen. Copt. Lat. in cod. Trevir. & in aliis insignibus codicibus, Sax. Euthym. Theophylactius in comm. Ex Matthæo adjici Lucas Brug. judicat, nec non Iansenus. Hiat Goth. Vid. Gnom. ¶ λέγω δὲ) *edd. primæ, Al. Aug. 1. 4. Byz. Cant. Mosc. Wo. 1. 2. & decem & tredecim alii, Æth. Arab. Copt. Lat. Perf. λέγω γὰρ Syr. (ἀμὴν δὲ λέγω) Steph. ed. 3. & inde recent. edd. Vid. Gnom.**

C A P. XIV.

- 1 ἐλαθεῖν) εἰσελθεῖν *Byz. & alii, Lat. nec non Aug. 4.*
 5 ἀποκριθεὶς) - *Cant. & alii, Æth. Arab. Arm. Copt. Perf. Syr. ¶ ὄνος) edd. Æth. Arab. Lat. &c. uti c. XIII. 15. (ὄις) Al. Aug. 1. 4. Barb. 8. Bas. 1. Bodl. septem, Byz. Gal. manu prima, Mosc. Wo. 1. 2. & duodecim & octodecim alii, Perf. Syr. Theophyl. Euthym. Titus Bostr. unde πρόβατον ovis habet Cant. (ex quo Millius οἴς, quod tamen in sacris non occurrit, conjicit, unde factum sit οἴς.) οἴς ἢ omittit Laud. 5. Arab. Hiant Aug. 3. Par. 9. Goth. Librarius priscus interrogacionem similiter incipientem, τίνα δὲ ὑμῶν c. XI. 11, ex intervallo non longo recordatus, inde videtur τὸ οἴς festinanter arripuisse: vel est alliteratio ad præcedens ὑμῶν. Ceteroqui non indecora est conjunctio, filius aut bos, coll. Ex. XX. 10. 17. Jer. III. 24. & dabilis uterque casus. ¶ ἐν) - *Al. & aliquot alii, Lat.**

7 δὲ) δὲ καὶ *Lat. Cant.*

8 ὑπό τινας) ~ *Lat. Cant. Clemens Al.*

9 ἐρῆ) ἐρῆ *Aug. 4.* ante rasuram, nec non *Seld. 5. Wheel. 1.* ob ἤ v. 8.

10 ἀνάπεσε) *Comp. Aug. 1. 4. Mosc. Par. 1. 3. 4. 8. Wo. 2.* & hinc ἀνάπεσαι *Byz. Cam. Par. 2.* (αι pro ε' vid. *Gnom. ad c. XVII. 7.*) utrumvis, *Al.* & permulti alii, Millio promiscue citati. ἀνάπεσον *Er. & al.* Ex rhythmico. ¶ τῶν) πάντων τῶν *Al. Vff. 1. Æth. Copt. Syr. ¶ σοὶ*) ~ *Cant. Laud. 2. Lat. Perf.*

12 καὶ primum) ~ *Mosc. Syr. ¶ μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σκ)* ~ *Med. & alii, Iren. ¶ (γεύεται) Er. ed. 1. Aug. 1. Bodl. 5. Hunt. 2. Per. Wheel. 1.* pluresve. Vid. *Gnom.*

15 ἄριστον) *Er. Al. Bodl. 4. Cant. Vien.* vel etiam *Colbertini & Parisini* aliqui cum *Wo. 1. 2. Copt. Goth. Lat. Sax. Syr. (ἄριστοι) Comp. Aug. 1. Byz. Cov. 1. Gehl. Mont. in marg. Mosc. Roe. Stap. Steph. omu. & viginti & sedecim alii, Clemens Al. Euthym. Theophyl. Armen. Allit. ad μακαρίας. Sic v. 12. Sic ἄριστον pro □□□□* I Reg. IV. 22. vid. *Gnom.*

16 μέγα) μέγαν *Aug. 4.* & complures alii, *Clemens Al.* Formæ τᾶν.

17 ἐρχεσθε) ut venirent habet *Lat.* unde ἐρχεσθαι *Cant.*

20 ἕτερος) ἄλλος *Cant. Goth.*

21 (~ ἐκείνος) *Er. Al. Barb. 1. Cant. Colb. 9. Cypr. Hunt. 2. L. Armen. Goth. Lat.* vel etiam *Goth. ¶ τυφλὸς καὶ χωλὸς)* *Comp. Aug. 1. Byz. Goth. Lat. & interpretes aliqui orientales. χωλὸς καὶ τυφλὸς Er. &c.*

24 δέιπνε) πολλοὶ γὰρ εἰσι κλητοὶ, ὀλιγοὶ δὲ ἐκλεκτοὶ addit *Byz. Stap. Wo. 2.* multique alii. Versio nulla.

25 πρὸς αὐτὸς) αὐτοῖς *Cant. Seld. 1. 2. 3.* (alia manu) 4. 5.

26 αὐτῆ) *Comp. Er. Al. Aug. 1. Byz. codd. plur.* vel etiam *Gehl. αὐτῆ Steph. edd. ¶ μὴ μαθητὴς εἶναι) edd. mss. Goth. εἶναι μὴ μαθητῆς Byz. ex v. seq. ¶ μαθ. εἶναι) εἶναι μαθητὴς Comp. Aug. 1.* Ex v. 33.

27 εἰνά) *Comp. Aug. 1. Gehl. Wo. 2. Goth.* pluresve. *μὴ εἶναι Er. & al.* Ex v. 33.

28 (ὁ) *Comp. Steph. ed. 1. 2. Aug. 1. Bodl. 6. Byz. Colb. 3. Eph. Gon. Go. Laud. 1. 2. Lin. Magd. Mont. Mosc. N. 1. Seld. 3. Vff. 2. Wo. 2. ¶ (εἰς) Colinaei ed. Al. Byz. Cant. Cov. 1. Laud. 2. 5. Per. Wo. 1. 2.* & aliquot alii, *Theophylact.*

32 πῶρρω αὐτῆ) *Comp. Aug. 1. Gehl. Wo. 1. 2.* nec non *Byz.* pluresve. αὐτῆ πῶρρω *edd. al.*

33 αὐτῆ ὑπάρχασιν) ὑπάρχασιν αὐτῆ *Byz. & al.*

- 34 δὲ) ~ *Vff.* 2. *Sax.* (δὲ καὶ) *Cant.* *Vff.* 1. *Lat.* aliqui , *Syr.*
35 βαλλασιν) βαλεσιν *Byz.* *Lat.*

C A P. XV.

1 ἐγγίζοντες αὐτῶ) αὐτῶ ἐγγίζοντες *Al.* *Byz.* ¶ πάντες) ~ *Æth.* *Lat.* *Perf.* *Syr.*

4 ἕως) ἕως οὗ *Al.* *Aug.* 4. *Byz.* & alii. Ex v. 8.

5 εαυτῆ) αὐτῆ *Aug.* 1. 4. *Cant.* *Laud.* 2. & aliquot alii.

6 συγκαλεῖ) συγκαλεῖται *Byz.* *Cant.* *Eph.* *Par.* 5. *Vff.* 1. *Methodius* , *Basilius* *Sel.* Ex v. 9. ubi συγκαλεῖ *Vff.* 1 , per compensationem ; *Aug.* 4. & alii , ex v. 6.

8 εὔρη) εὔρει *Er.* *Cant.* *L.*

12 (υσι) *Cant.* *Vff.* 2. *Æth.* *Arab.* *Lat.* *Perf.* *Syr.* Facile omissum ante μέρος.

14 ἰχυρός) ἰχυρὰ *Al.* *Cant.* Dorice & poetice. ¶ (τῆ) *Al.* *Bu.* *Cov.* 1. *Laud.* 4. *Par.* 2. 3. τῆ inter τὸ & ὁ facile vel iteratum vel omissum. ¶ ὕσερείσται) σερείσται *Cam.*

17 τῆ πατρὸς) in domo præmittunt *Lat.* aliqui ; (ne quis illud , mercenarii patris , per appositionem arriperet :) idque sequitur *Syr.* *Perf.* *Sax.* ¶ (ᾠδῆ) *Hunt.* 2. *Par.* 6. *Æth.* *Arab.* *Arm.* *Copt.* *Lat.* *Barb.* 1. *Cant.* *Steph.* 7. *Perf.* *Syr.* Græci librarii voculam ᾠδῆ , in ἐγὼ δὲ comprehensam , curiose compendificerunt. conf. var. c. VII. 21.

19 (~ καὶ) *Al.* *Barb.* 3. *Baf.* 1. *Cant.* *Cypr.* *Hunt.* 2. *Laud.* 4. *Mosc.* *Per.* *Roe.* *Steph.* 7. e. 5. n. *Wh.* 2. *Wo.* 2. *Æth.* *Copt.* *Goth.* *Lat.* aliqui , *Sax.*

20 εαυτῆ) *Er.* &c. αὐτῆ *Comp.* *Byz.* & alii. ¶ ἐπέπεσον) ἔπεισαν *Er.* *ed.* 1. 2. *Aug.* 4. *Byz.* & aliquot alii , *Theophylact.*

21 πάτερ) ~ *Cypr.* *Vff.* 1. 2. ¶ καὶ ante ἐκέτι) ~ *Al.* *Cant.* *Steph.* 6. *Æth.* *Copt.* *Goth.* *Lat.* plerique , *Sax.* ¶ υἱός σου) ποιήσων με ὡς ἕνα τῶν μιθῶν σου addit *Gehl.* & al. ex v. 19.

22 ἐξενεγκατε) ταχέως ἔξ. *Cant.* *Par.* 6. *Steph.* 7. *Armen.* *Copt.* *Goth.* *Lat.* ταχὺ ἔξ. *Barb.* 1. Ex cap. XIV 21. Sunt enim affinia verba , paterfamilias dixit seruo suo , Exi cito : & , Dixit autem pater ad seruos suos , Cito proferte. facileque interpres tam brevi intervallo voculam cito iteravit.

23 ἐνεγκαντες) ἐνεγκόντες *Gehl.* *Mosc.* *Par.* 3. Ex rhythmo φαγόντες.

24 (~ καὶ) *Al.* & aliquot alii , *Lat.*

26 παιδῶν) *Comp.* *Al.* *Aug.* 1. 4. *Byz.* *Wo.* 1. 2. &c. Adde *Stap.* παιδῶν αὐτῆ *Er.*

28 ἠθέλει) ἠθέλησεν *Al. Byz. Eph. Laud. 1.* ¶ ὁ ἔσθ) ὁ δὲ *Al. Cant. Lat.* aliqui. ¶ παρεξάλει) caput regare habet *Lat.*

29 τὰτ(ι) πατρὶ αὐτῆ *Al. Barb. 3. Byz. Cant. Laud. 4. L. Par. 3. Roe. Æth. Arab. Lat. Syr.*

30 σὴ τὸν βίον) substantiam suam habet *Lat.* (pro tuam scribens suam ex alliteratione ad substantiam, vel potius ex v. 13.) & *Copt.* ¶ αὐτῶ τον) - *Chrysol. Cant.*

32 (- κα) *Cant. Em. Laud. 5. L. M. 1. Seld. 1. Wheel. 2. Lat.* ¶ (- ἦν) *Al. Bedl. 5. Cant. Wheel. 2. Theophyl. Goth.*

C A P. XVI.

1 καὶ prius) - *L. Mosc. Vjser. 2. Hieron.*

2 σθ) - *Al. Byz.* cum pauculis. Medium de ΣΣΟΤΟΥ omissum.

5 ἐαυτῆ) αὐτῆ *Er. Byz. Wo. 1.* & complures alii.

6 βάτης) *edd. &c. Chryf. Hieron.* Recte, nam ut *חבש סάββατον*, sic *חב* βάτος. at *βάθης Per. & alii. κιδης M. 2. & alii, Lat.*

9 ἐκλίπτει) *Er. &c. Goth. ἐκλείπτει Comp. Aug. 1. Mosc. Wo. 1. 2. & alii:* sed vid. v. 4. ἐκλίπτει *Cant. Æth. Perf. Syr. ἐκλείπτει Al. τε* ante *δε* omissum. ¶ σκηνάς) αὐτῶν σκηνάς *Chryf. & alii.* Vid. Mill. Prol. § 923. & *Chryf. de Sacerd. p. 517* ed. Stutg.

13 ἐνός) τῆ ἐνός *Byz.*

15 fin. - ἐσὶν) *Al. Aug. 1. Barb. 7. Cant. Laud. 2. & septem & duodecim alii, Theophyl. Copt. Goth. Lat.* Additum in clausula pericopæ. ἦν *Comp.* Glossa ab initio versus sequentis ad finem hujus traducta.

16 καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται) - *Wo. 1. & alii in Mill. ed. Oxon.* Ex rhythmo.

18 ἀπὸ ἀνδρὸς) *edd. mss. Justin. Apolog. II. &c.* - *Cant. Colb. 2. Vjff. 2. Copt. Goth. Perf. Syr.*

19 ἀνθρωπος) εἶπε δὲ καὶ ἑτέραν παραβολήν. ἀνθρωπος *Lat. cod. vetus, Cant.*

21 ἀπὸ ante τῆς) - *Byz. Clemens Al. ¶ ἔλκη) ulcera* vertit *Lat.* unde *vulnera* alii *Lat.* unde *τραύματα Dial. c. Marcion.*

22 - τῆ ante ἀθε.) *Er. Steph. ed. 1. Al. Aug. 4. Byz. Wo. 1. 2. codd.* quam plurimi, *Chryf. T. V. ferm. IX. τῆ Comp. Steph. ed. 3.*

22. 23 ἐτάξεν. καὶ ἐν τῷ ἀδὴ ἐτάξας) *edd. &c. Chryf. Goth. Augustinus, & Latini* quidam *codd. mss.* apud Iansenium & Estium. Probat Henricus a Bukentop. ἐτάξην ἐν τῷ ἀδὴ, ἐτάξας *syn Lat. & inde Dial. c. Marcion. & Sax.*

25 - σὺ) *Er. Bodl. 2. 6. Byz. Eph. Laud. 5. L. Mont. Par. 6. Seld. 4. Wo. 1. 2. Athanas. qu. 68 ad Antiochum, Cyrillus, nec non Chryf. Lat. Cyprian. Syr. Cant. (σὺ) edd. complures & mss., Valla, Stap. Dial. c. Marcion. Ex seq. ¶ σὺ prius) edd. mss. Syr. &c. - Lat. Sax. ¶ ὁδε) ὡδε *Al. Aug. 4. Gehl. Stap. Wo. 2. cum multis, Syr. ὁ μὲν Chryf.**

26 ἐνθεν) *Comp. Al. Aug. 1. 4. B. 1. Bodl. 6. 7. Byz. Colb. 2. Wo. 1. 2. & alii permulti, Chryf. - Cant. (ἐντεῦθεν) edd. al.*

29 λέγει) δὲ addit *Al. & alii, Lat.*

30 μετανοήσωσιν) μετανοήσωσιν *Bodl. 7. Colb. 2. Laud. 2. 4. Seld. 1. 4. Dial. contra Marcion.*

C A P. XVII.

1 εἶπε δὲ πρὸς τὰς μαθητάς) - *Wo. 1. manu prima. ¶ μαθητὰς) μαθ' αὐ- τῶ *Al. Byz. tres apud Bezaem, (quem nec Lucas Brugenfis nomine appellat, nec Millius evolvit,) & aliquot alii, Armen. Copt. Lat. ¶ τῶ) edd., etiam Stephani tertia: mss., etiam Bodlejani omnes & Vsser. 2. in ed. Ox. min. & sine dubio ceteri ad Steph. ed. 3 collati. - H. Steph. & recent. edd. ex uno apud Bezaem codice: etiam Millii textus, sed corrigit appendix, citra mentionem codicum, quorum tamen aliqui τῶ omittunt. Pusilla observatio: sed huc videlicet lectorem ex alio delegavimus loco.**

2 μύλος ὀνικός) λίθος μυλικός *Bodl. 4. 5. Cant. L. M. 1. & al.*

3 (- δὲ) *Cant. Laud. 2. Steph. 2. Æth. Arab. Copt. Lat. Perf. Syr. nescio an Goth. ¶ (- εἰς σὲ) *Al. Med. Clemens Al. Copt. Goth. Perf. Syr. Lat. in mss. permultis, Beda, Sax. Habet Matthæus: quanquam ibi quoque omittunt nonnulli.**

4 (- εἰς σὲ) *Bodl. 6. Cant. Colb. 2. Lin. N. 1. Æth. Latini quamplurimi, Sax. ¶ (- ἐπὶ σὲ) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Barb. novem, B. 1. Byz. Cov. 1. Cypr. Hunt. 2. Laud. 1. 2. 4. 5. Magd. Mosc. Stap. Wo. 2. & bis quindecim (silente Stephano) alii, Æth. Goth. unde εἰς σὲ *M. 1. Seld. 5. Theophyl. vel etiam Seld. 4. πρὸς σε *Bodl. 5. Cant. Clemens Al. Videntur omisisse Græci, quia conversio sæpius dicitur ad Deum fieri. Habet *Lat. Syr. Wo. 1. &c. In pausa est *Gehl. hoc loco.******

6 (ἐχετε) *Er. Al. Bodl. 1. 6. Cypr. Gal. Laud. 2. Per. Seld. 1. 2. 5. Stap. Diphthongum post Diphthongum imminuta.*

7 εἰσελθόντι) αὐτῶ addit *Er. Caef. apud G. a Maftricht & alii, nec non Chry- sologus. ἐλθόντι) habet *Barb. 1. M. 1. Steph. 8. Æth. Arab. Lat. Perf. Syr. ¶, εὐ- σέως) *Er. & al. εὐσέως, Steph. ed. & al. sed vid. *Gnom. ¶ παρελθὼν ἀνάπνευ) *vñ inferit *Goth. vñ inter *vñ a Græcis omissum est, aut potius ab interprete ad- jectum. ¶ ἀνάπνευ) *Comp. Aug. 1. Mosc. &c. Vid. ad c. XIV. 10. ἀνάπνευ *Er. & al.*********

8 (ἀν) *Al. Byz. Colb. 1. 3. Cypr. Eph. Med. Par. 2. 3. Per. Ro. Seld. 2. 4.*

9 (- αὐτῶ) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Bodl. sex, Byz. Cov. 1. Cypr. Gal. Laud. 1. 2. 4. 5. Mosc. H^o. 1. 2. & octo & sedecim alii, Armen. Lat. m^l. (ἁπῶ) Er. & al.*

10 (- ὅτι) *Al. Byz. Cant. Hunt. 2. Med. Æth. Arab. Lat. Pers. Syr. ¶ ἀ-
χρείαι) - Æth. Difficultate interpretandi, ut solet. ¶ ὡφ.) ὀφείλομεν Comp. Er.*

15 (αβη) *ἐκαθαρίσθη V^{ss}. 2. Æth. Arab. Goth. Lat. Cant. Syr.*

18 (ἕτος.) ἕτος; *E. Schmidii ed.*

21 (- ἦ) *Comp. Ald. Byz. Gon. J. Magd. Seld. 1. Stap. V^{ss}. 1. Ex Marc.
XIII. 21. Versio nulla. ¶ ἰδὲ γὰρ) ἀλλὰ Orig. Interpretamentum.*

22 (μαθιτάς) *μαθ. αὐτῶ Al. Bodl. 1. 4. 5. Byz. Colb. 3. Eph. Per. Æth. Arab.
Lat. Pers. Syr. ¶ ἐπιθυμῆσατε) ἐπιθυμῆσαντε Epiph^m. Wech. margo. desideretis habet Lat.*

23 (- ἦ) *Comp. Alⁱⁱ ed. Bodl. 4. 5. Cant. Cypr. Eph. Gon. Hunt. 2. L. Med.
Per. Seld. 1. Lat. in m^l. Trev. Unde καὶ Byz. Par. 2. Æth. Latini hodie, Syr.*

24 (- καὶ) *Comp. Er. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. Cypr. Laud. 2. Wo. 1. 2. & quin-
que & decem alii, Æth. Arab. Lat. Pers. Syr. Ex Matth.*

26 (- τῶ) ante ῥῶε) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. Mosc. codd. plurimi. τῶ edd. al.*

31 (ἡμέ(α) ὄρα) *Lat. complures. ¶ ὁμοίως) Sic Er. Alii comma vel præponunt
vel postponunt.*

33 (ζωσθήσεται) *ζωσποιήσεται Mosc. & alii.*

34 (- ε) ante ἦ) *Comp. Steph. ed. 1. Al. Aug. 1. Byz. Gehl. Mosc. H^o. 1. 2. cod.
plurimi. ε edd. al.*

35 (- η) ante ηα) *Comp. Steph. edd. Aug. 1. Byz. Gehl. Mosc. cum plurimis. nam-
que quod η ante ἔτιζ in Cypr. Magd. Par. 1. 2. 3. 4. 5. deesse notatur apud Ku-
sterum, alieno loco illatum est. η Er. & al. Vide Gnom.*

36 (δὸ ἀπλ.) *Comp. Beza & recent. edd. Bodl. 5. M. 1. 2. Steph. γ. ε. ζ. Wh. 2.
Arab. Arma. Goth. Lat. Pers. Syr. Marius Victorinus (de quo Var. Matth. XXIIV.
41.) Ambros. & alii, nec non Cant. Sic Matthæus. (-) Er. Steph. edd. Al.
Aug. 1. Barb. necrom, Bodl. 1. 2. Byz. Cam. Colb. 1. 2. 3. Cypr. Eph. Gehl. Hunt. 2.
Laud. 1. Mosc. Ro. 1. Stap. V^{ss}. 1. Opus imperf. in Matth. Cost. Lat. pauci; Maxi-
mus Taurin. nec dubito, quin etiam Wo. 1. 2. cum pluribus. Duo etiam nosse
(v. 34.) in agro esse possunt: sed sermo non videtur, de duobus & de duabus lo-
cutus, ad duos reverti. Atqui apud Lucam quoque hunc versiculum exhibent tes-
tes pervetusti. Neque cum ex Matthæo huc traductum, patet ex aliis apud Lucam,
atque apud Matthæum, verbis, & ex alio versiculorum ordine. Vid. Gnom. ¶ ὁ
prius) id in codd. nonnullis fuisse omisum, colligas ex versibus præced. quanquam
critici id notare non sint dignati. ¶ σῶμα) πτώμα Wo. 1. 2. & al. Ex parall.*

37 (καὶ) - *Lat. Copt. ¶ (καὶ) Comp. Er. Aug. 1. Bodl. 7. Byz. Gal. Co. L.
Lin. Mont. N. 1. Wheel. 1. 2. Lat. (sed non in Char. & Trev.) Hiat Goth.*

C A P. XVIII.

- 1 προσεύχεσθαι) πρ. αὐτὰς *Al. Barb. 6. Mosc. Valla, Stap. & quinque & octo alii.*
- 2 τίς — *Par. 1. 2. 3. 4. 7. 8. Hippol. f. 27.*
- 3 — τίς ante ἦν) *Comp. Steph. edd. Al. Aug. 1. 4. Byz. Cant. Mosc. Stap. & vetustissimi quique. τίς Er. & recent. edd. cum pauculis ms.*
- 4 (ἠδελειν) *Al. Aug. 1. Barb. 3. Cant. Gal. Go. Laud. 4. L. Lin. Mont. N. 1. Par. 1. Seld. 1. Lat. ¶ χερόρον) multum addit Goth. Lat. Syr.*
- 5 ὑπωπιάζῃ) ὑποπιάζῃ *Comp. Er. Bodl. 1. 3. 4. 5. Cam. Mosc. Stap. & aliquot alii. ὑποπιέζῃ Gehl. & aliquot alii, Theophyl. πιέζω, πιάζω, idem: sed ὑπωπιάζω aliud est.*
- 7 ποιίση) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Cant. Eph. Gal. Laud. 2. Med. Seld. 2. Wheel. 3. plurive. ποιίσει edd. al. ¶ και alterum) — Cam. ¶ και μακρ. usque ὅτι) ναί λέγω, μακρ. ἐπ' αὐτοῖς cod. apud Er. ναί λ. μ. ἐπ' αὐτὰς L. ¶ (μακροθυμί) Al. Barb. 1. Wech. al. id est Cant. apud Beza, Æth. Arab. Goth. Lat. Perf. Syr. Chrysof. Antiochus. μακροθυμῶν μόνον ἔσαι Armen. Lectio textus, media. unde ceteri participium cum και non congruere visum vel post λέγω posuerunt, vel in verbum mutarunt, vel paraphrasi auxerunt. Μακροθυμί, insignis lectio. Vid. Gnom.*
- 8 λέγω) ναί λέγω *Comp. Byz. Colb. 2. 3. Eph. Gon. Par. 2. 6. Wo. 1. Wech. cod. i. e. Steph. 13. Arab. Armen. Copt. Iren. Adde duos ad v. 7. citatos. λέγω δὲ Goth. Lat. aliqui.*
- 9 (— και) *Comp. Al. (in Mill. proleg.) Aug. 1. 4. ineunte pericopa, Bodl. 1. Cypr. Laud. 2. Med. Mosc. Stap. Steph. omn. Wo. 1. & bis septem alii, Æth. Arab. Copt. Goth. Perf. Syr.*
- 11 πρὸς ἑαυτὸν) comma alii, præponunt, alii subjungunt.
- 13 εἰς ante τὸ) — *Cypr. & al.*
- 14 ἢ ἐκεῖνος) *Er. ex plerisque codd. quanquam pauci accedunt alii. nam ἢ γὰρ ἐκεῖνος Comp. & al. edd. Al. Aug. 1. 4. Bodl. septem, Bu. Byz. Colb. 2. 3. Cov. 1. Cypr. Eph. Gal. Gehl. Gon. Hunt. 2. Laud. 1. 2. 4. 5. Lin. Lipsf. Magd. Med. M. 1. Mosc. N. 1. Par. octo, Per. Roe. Seld. 1. 2. 4. 5. Stap. Vff. 1. 2. Wheel. 2. 3. Wo. 1. 2. Origenes, nonnulli apud Er. Steph. omnes, præter n, qui habet παρ' ἐκεῖνον, uti Barb. 1. ex Lat. qui habet ab illo, ut si legisset παρ' ἐκεῖνου & sic fere Cant. ὑπὲρ ἐκεῖνον Chryf. or. 5 contra anom. (ἦπερ ἐκεῖνος) Basilus, apud Whitbium. ἢ ἐκεῖνος vel ἦπερ ἐκεῖνος Camerarius. Haud scio, utrum ex vetere suo libro, an ex Basilio, an aliunde. Gothus inter ἢ & ἐκεῖνος eam ponit particulam, quæ τῷ γὰρ interdum, & τῷ περ c. I. 1. respondet. ἦπερ ἐκεῖνος, lectio media. nam ex ἦπερ factum est ἢ, & ἢ γὰρ, & παρ' & ὑπὲρ. ἦπερ exstat Ioh. XII. 43. Vide Gnom.*
- 19 ὁ θεὸς) ὁ πατὴρ addebant aliqui. Confer var. Matth. XIX. 17.

20 (- σκ̄) *Al. Byz. Cant. Colb. 3. Cypr. Eph. Hunt. 2. Med. Roe. Seld. 5. Armen. Copt. Goth. Lat.*

22 διάδος) δὸς *Al. Byz. & al. Ex parall.*

25 (διελθεῖν) *Al. Barb. 1. Cant. Par. 2. Roe. Goth. Lat. Theophyl. vel etiam Gehl.*

28 - ὁ post δέ) *Comp. Aug. 1. Byz. Em. Go. Mont. Par. 1. 2. 3. 4. 5. Per. Wo. 2. pluresve. & Er. & al.*

29 οἰκίαν) οἰκίας *Byz. post rasuram, Cant. L. Vff. 2. Wo. 2. Perf. Syr.*

31 τῷ οὐρῷ) περὶ τῆ οὐρῷ *Cant. (& inde Beza,) & alii ; ne versiones addam.*

36 τί) τί ἂν *Byz. & al.*

38 (- ἰσθ̄) *Al. Aug. 4. B. 1. Bodl. 3. Med. Seld. 5. Wheel. 1. Perf. sic v. seq.*

C A P. XIX.

2 καλλόμενος) - *Seld. 1. 5. Æth. Arab. Lat. Barb. 1. Cant. Perf. Syr. ¶ καὶ αὐτὸς ἦν ἀρχιτελώνης) - Goth.*

4 συκομορέαν) *edd. recent. Bodl. 7. & al. apud Beza, Theophylact. Hesych. συκομορέαν Comp. Aug. 4. Bodl. 2. Cant. Seld. 5. Wheel. 3. συκομοραίων Er. Aug. 1. Mosc. Stap. cum multis. συκομοραίων Steph. ed. 3. & al. Bodl. 8 apud Fellum, Byz. sed morus (quanquam Iansenius ad etymon μόρες recurrit,) Latine o longum habet, breve Græce: & nomina arborum desinunt in εα, ut ἰτιά, κολυτία, μηλία, τερσία, τελεα κτλ. ¶ - δι) *Comp. Valla, Stap. Al. Aug. 1. 4. Bas. 1. Bodl. 7. Cypr. Gal. Gon. Go. Laud. 4. 5. Lin. Mont. Mosc. N. 1. Per. Wheel. 2. 3. Wo. 1. 2. Unde ἐκίνη pro ἐκίνη, Cant. (δι) Er. & c. Vid. Gnom.**

5 (- γάρ) *Wo. 2. Goth. pluresve. unde ὅτι ante σήμερον addit Æth. Lat. Cant. Iren. Perf.*

7 πάντες) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Cant. Cov. 1. Gehl. Laud. 2. 4. 5. Roe. Wo. 1. 2. & sat multi alii. ἅπαντες Er. & c.*

8 κύριον) *edd. & c. Sequitur κύριε. (ἰσθ̄) Byz. & bis sex alii, Lat. in ms. Colou. & in Lovan. margine, Perf. Syr. ¶ ὑπ. μσ) *edd. Aug. 1. & c. Clemens Al. ὑπ. μοι Aug. 4. Byz. Gehl. & al.**

15 καὶ, ante εἶπει) - *Comp. Aug. 1. Gehl. Laud. 2. 5. Roe. & alii, Theophyl., Lat. aliquot, Syr. ¶ ἀντὶ) - Lat.*

22 - δέ) *Er. Byz. & bis sex alii, Lat. Perf. Syr. (δέ) Comp. & c. Ex Matth. ¶ κρινῶ) κρινῶ Lat. ¶ πονρὲ) ἄπισσι Calarit. Armen.*

23 init. καὶ) - *Comp. Cant. Laud. 5. L. Syr. ¶ - τὴν post ἐπι) Er. Al. Byz. Mosc. codd. plurimi. τὴν Er. ed. 3. & c. ¶ ἂν ἐπρξξ αὐτὸ) ἂν αὐτὸ ἀνέπραξα Al.*

- 25 καὶ usque μὲν) ~ *Bodl. 4. 5. Cant. L. M. 1. manu priorē, Cataritan.*
 32 fin. ἐσώθη τὸν πῶλον addit *Bodl. 4. 5. Hunt. 2. M. 1. Æth. Armen. Lat. Steph. 5. Orig.*
 34 ὁ) ὅτι ὁ *Al. Byz. & alii, Lat. ex v. 31.*
 38 ὁ ἐρχόμενος) ~ *Wo. 2. vel etiam L. Orig.*
 41 αὐτῆ) αὐτὴν *Al. Cant. Wo. 2. & alii, Iren. Orig. Basilius.*
 42 σὲ, ante ταύτη) ~ *Al. Cant. Eph. Gon. Euseb.*
 45 ἐν αὐτῷ καὶ ἀγοράζοντας) ~ *cod. vet. apud Lomejer. P. I. diff. p. 185. e Salmasio. ¶ ἐν αὐτῷ) ~ L. Vss. 2. Arm. Goth. Lat. aliqui.*
 46 ὁ) ὅτι ἰ *Er. ed. 1. Al. Byz. & complures alii, Goth. Lat. Ex Marco.*
 47 γραμματεῖς) γρ. καὶ οἱ πρεσβυτεροὶ τῶ λαῶ *Orig. Lat. Syr.*
 48 ποιήσωσιν) ποιήσεσιν *Comp. Aug. 1. Byz. & al.*

C A P. XX.

1 ἐκείνων) ~ *Lin. Magd. N. 1. Lat. Cant. Steph. 8. v. Æth. Arab. Copt. Perf. Syr. ¶ ἀρχιερεῖς) ἱερεῖς Al. Aug. 1. Laud. 2. 5. Mosc. Wo. 1. multique alii, nec non Goth. Accedunt Ca. Vss. 1. 2. apud Fellum. Allit. ad ἱερεῖ. ¶ οἱ alterum) ~ *Er. Mosc.**

5 (~ οὖν) *Comp. Aug. 1. Bodl. 1. 2. 7. Bu. Colb. 2. Eph. Gon. Go. Laud. 2. L. Mosc. Per. Vss. 1. 2. Æth. Euthym.*

9 ~ τις) *Comp. Aug. 1. Byz. Cant. Cypr. Laud. 2. & permulti alii, Goth. Lat. perique. (τις) Er. & alii, Dial. 3. de Trin. apud Athanasium. Ex Matth.*

10 δῶσιν) δώσουσιν *Al. & al.*

14 (~ δεῦτε) *Al. Colb. 3. Cypr. Med. Armen. Goth. Lat.*

19 (γραμματεῖς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς) *Byz. Goth. pluresve. Allit. ad γεγραμμένον, v. 17. γραμματεῖς καὶ οἱ ἱερεῖς Par. 6. ¶ (~ τὸν λαὸν) Comp. Aug. 1. Gehl. Mosc. Steph. 5. ζ. θ. ιβ. ιδ. Wo. 1. & complures alii: haud scio an etiam cod. Marcionis. videri possit adjectum ex c. XXII. 2. sed obstant Versiones.*

20 λόγος) *Comp. &c. Lectio media. unde alii λόγῳ, e Marco, & λόγον, & τῶν λόγων, ut Byz. & λόγος.*

24 ἐπιδείξατε) *edd. &c. sic Matth. (δείξατε) Al. Bodl. 1. 4. 5. Byz. Cant. Colb. 3. Eph. L. Par. 2. 6. Euthymius. Supponitque hanc lectionem varietas mox sequens. ¶ τίνος) οἱ δὲ εἰδείξαν. καὶ εἶπεν, τίνος Byz. & complures alii, Æth. Arab. Armen. Copt. Perf.*

27 (λέγοντες) *Bodl.* 4. 5. *Cant.* *Coll.* 8. *Hunt.* 2. *M.* 1. *Æth.* *Arab.* *Copt.* *Goth.* *Lat.* *Syr.* Ex *Matth.*

28 ἀποθανῶν posterius) ἢ *Lat.* *Barb.* 1. *Coll.* 8. *Syr.* ¶ (ἕξατασῆσαι) *Ald.* *Al.* *Bodl.* 4. 5. *Laud.* 5. *Seld.* 3. *W'o.* 2.

31 (ἀσαύτως ἀσαύτως) *Colin.* ed. *Al.* *Bodl.* 3. 4. 5. 7. *Bu.* *Cov.* 1. *Gehl.* *Laud.* 5. *Magd.* *M.* 1. *Mosc.* *Par.* 3. 4. *Seld.* 1. 2. *Vff.* 1. *Goth.* *Syr.* nec non *Stap.* ὁμοῦς ὡσαντως *Gon.* ὡσαύτως ομοῦς *Laud.* 2. ὁμοῦς est *Matthæi*; ἀσαύτως prius *Marci*, nisi verbum geminandum, semel scriptum est. Vtrumque ~ *Bodl.* 1. 2. ¶ δὲ) ~ *Comp.* *Par.* 3. *Lat.* ¶ (ἐτάδ') ἐπτά, καὶ *Er.* & edd. recent. *Byz.* *Goth.* *Syr.* e *Marco.* omnes scriptæ, & habet *Lat.*

32 δὲ) ~ *Er.* *Cant.* *Gon.* *Go.* *Per.* *W'o.* 2. & aliquot alii, *Goth.* *Lat.* ¶ πάντων) ~ *Cant.* *M.* 1. *Copt.* *Syr.*

34 (~ ἀποκριθεὶς) *Copt.* *Lat.* *Cant.* *Perf.* *Syr.* ¶ (ἐχθαμίζονται) *Sic*, bis, *Bodl.* 4. 5. *Cypr.* *Hunt.* 2. *Magd.* *Med.* *Rec.* *W'heel.* 1. nec non *Byz.* & versu 34. *Al.* *L.* *M.* 2. *Par.* 2. 4. versu 35. *Comp.* *Aug.* 1. *Barb.* 8. *Bodl.* 2. 6. 7. *Bu.* *Cov.* 1. *Gal.* *Gon.* *Go.* *Laud.* 5. *Lin.* *Mont.* *Mosc.* *N.* 1. *Per.* *Seld.* 2. 3. *Stap.* *W'o.* 1. 2. nescio an *Al.* Ex *Matth.*

36 υἱὸν) οἱ υἱὸν *Er.* *Al.*

41 λεγῶσι) λέγασί τινες *Al.* *Byz.* & al. *Glossa.*

C A P. XXI.

2 τινὰ καὶ) edd. primæ, *Aug.* 1. *Byz.* *Mosc.* *W'o.* 1. 2. & his tres alii, pluresve. ~ καὶ *Aug.* 4. *Bodl.* quinque, *Cypr.* & sex & tres alii. καὶ τινὰ *Steph.* ed. 3. & al. ¶ ἔχει) ~ *Æth.* *Lat.* *Syr.* *Orig.* *Cant.*

4 ἔβαλε) κατέβαλεν *Mosc.* ταῦτα λίγων ἐφάνει, ὁ ἔχων ὄτα ἀκέειν ἀκέτω addunt *Aug.* 4. *Byz.* *Stap.* *W'o.* 1. 2. compluresque alii. Versio nulla.

9 γὰρ) ~ *Lat.* *Perf.*

11 καὶ σημεῖα ἀπ' ἕρανθ) ἀπ' ἕρανθ καὶ σημεῖα *Lat.* *Sax.*

12 πάντων) *Er.* *Al.* *Byz.* *Cant.* *Laud.* 1. 2. 5. *W'o.* 1. & fat multi alii. ἀπάντων *Comp.* & al.

14 (ἐν ταῖς καρδίαις) *Al.* *Cant.* *Coll.* 3. *Didymus*, *Lat.*

15 ἀντιπιῶν ἐδὲ) ~ *Lat.* in ms. *Colon.* *Syr.* *Cant.* Pro ἐδὲ habet ἢ *Al.* *Aug.* 1. & aliquot alii, *Orig.* *Didymus*.

16 καὶ ἀδελφῶν) Hoc post φίλων ponit *Comp.* *Aug.* 1. 4. *Byz.* pluresve, nec non *Gehl.* *Mosc.*

19 (κτύσεθαι) *Al. Aug. 4. Barb. 1. Par. 6. Wheel. 3. Æth. Arab. Lat. Syr. Orig. Macarius, Tertull.*

22 πληρωθῆναι) πληθῆναι *Er. ed. 1. 2. Al. Gehl. Laud. 2. 5. Mosc. Wo. 1. 2. & complures alii. Nusquam πληθῆναι, semper πληρωθῆναι Scriptura dicitur.*

23 (- ἐν) *Al. Bodl. 5. 6. Byz. Cant. Colb. 3. 8. Cypr. Eph. Lin. M. 2. N. 1. Par. 2. Roe. Wheel. 1. Armen. Lat. Euseb.*

24 σόματι) ἐν σόματι *Cant. Go. Hunt. 2. Mont. Euseb. ¶ καιροὶ ἐθνῶν) - Cant. Quod videtur idem esse exemplar, in quo ἐθνῶν deesse notat Beza. Satis eum refutat, hæc retinens, Saxo.*

25 ἐν) καὶ *Syr. Cant. ¶ (, ἐν ἀπορίᾳ) Comp. Aug. 1. Byz. Euthym. pluresve, cum iis, qui mox ad ἦχος citabuntur. ¶ ἦχός τις) codd. plerique, Chryf. ex rhythmo θαλάσσης. (ἦχος) *Al. Colb. 8. L. Med. Par. 2. cod. Vaticanus, Arab. Syr. (in quo Ludovicus de Dieu proprietatem vocum melius, quam constructionem hujus loci declaravit, p. 369. 370.) Lat. Tertull. Frequens ἦχος de aquis, apud LXX. sed & πλήθος ἦχος ὑδάτων Pl. LXXVII. (LXXVI) 18. πλήθος ἦχος ὑδάτος Ier. LI. 16. Sir. XLVII. 9: καὶ ἐξ ἦχος in edd. Complut. & Camerarii, qui hæc ad Siraciden annotat: Erit τὸ ἦχος, sicut ἕλεος nisi forte est ἦχος resonantia. alibi legitur, καὶ ἐξ ἦχος. hæc ille. Sed καὶ ἐξ ἦχος habent etiam codd. ms. August. & Palatin. apud Hoefschelium, & ed. Grabii ex cod. Alex. Ergo ut ὁ πλετος & τὸ πλετος, sic τὸ ἦχος, τῆς ἦχος, & τὸ ἦχος dixerunt, etiam si neutro genere hæc nomina non per omnes casus declinarentur. Adde Gnom. ¶ καὶ σάλς) Sequentibus jungit hoc Syrus.**

30 ἦδη prius) - *Lat. in ms. Trev. ¶ βλέποντες ἀφ' ἐαυτῶν) ex se fructum habet Lat. ἀπ' αὐτῶν Syr. ¶ (- ἦδη) Cypr. Magd. Roe. Lat. Barb. 1. Syr.*

32 πάντα) ταῦτα addunt *Cant. Laud. 1. L. Arab. Syr. Ex parall.*

33 παρελεύσονται) παρελεύσεται *Aug. 1. & aliquot alii, Valla.*

34 βαρυνθῶσιν) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Laud. 1. 2. 4. Wo. 1. & sat multi alii, Basilus, Euthymius. (βαρυνθῶσιν) edd. al. ¶ αἰρνίδιος) αἰρνίδιος Byz. & aliquot alii, Basilus, Iren.*

36 καταξιοῦσθε) καταχύσθε *Colb. 8. Magd. & duo apud Beza, Æth. Arab. ¶ (- ταῦτα) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Cypr. Laud. 1. 2. Roe. Seld. quatuor, Steph. omn. Wo. 2. & bis decem alii.*

C A P. XXII.

3 - ὁ ante σατ.) *Comp. Er. Al. Byz. Mosc. codd. plurim. ὁ Steph. edd.*

4 ἀρχιερεῦσι) ἀρχ. καὶ γραμματεῦσι *Aug. 4. Bodl. 4. 5. 7. M. 1. Arab. Armen. Pers. Syr. ¶ τοῖς ante στρατηγοῖς) Er. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Mosc. Wo. 1. 2. vel plures. τοῖς edd. al.*

5 (ἀργύρια)

5 (ἀργύρια) *Al. Aug. 1. 4. Bodl. 4. 6. Cypr. Eph. Gehl. Med. Mont. Par. 7. Roe.* item *Byz. compluresque alii.* Vt si singularis non valeret XXX argenteos.

6 αὐτοῖς ~ *Lat. Barb. 1. Cant. Perf.*

9 ἐτοιμάσωμεν) ἐτοιμάζομεν *Comp. Aug. 1. Byz. Gehl. Mosc. & alii.*

11 σοι) ~ *Aug. 4. & al. Ex parall.*

12 ἀνώγειν.) *Comp. Seld. 4. & al. (ἀνάγειν) Al. Aug. 1. Basf. 1. Cant. Cypr. Gal. Go. Hunt. 2. Mosc. Vff. 1. H'o. 2. Orig. nec non N. 1. ἀνώγειν Er. &c. ἀνώγειων Byz. & al. Vid. ad Marcum.*

17 ποτέριον) τὸ ποτ. *Al. Aug. 4. Byz. & al. E v. 20. ¶ τῆτο) ~ Lat. Cant. apud Fellum. ¶ ἑαυτοῖς) εἰς ἑαυτὸς Er. & al.*

18 ὅτι) ~ *Med. & al. ¶ (ἀπὸ τῆ νῦν) Barb. 2. Cant. Colb. 3. Cypr. Eph. Laud. 1. Med. Par. 2. Seld. 5. Arab. Armen. Copt. nec non H'o. 1. ἀπὸ recurrente, facile omisium.*

19. 20 τῆτο ποιῆτε usq. ἐκχυνόμενον) ~ *Cant. Homocotelevton, collato διδόμενον.*

20 ἡ κωνὴ διαθήκη) τῆς κωνῆς διαθήκης *Lat. aliqui, Perf. Syr.*

21 μετ' ἐμῶ) ~ *Cant. Magd. Perf. Syr.*

30 (~ ἐν τῇ βασιλειᾳ κα) *Gehl. Laud. 1. 2. 5. Mosc. Stap. H'o. 1. 2. compluresque alii, Euthym. Theophyl. Habent versiones: hiatus, κα recurrente. ¶ καθίστατε) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Mosc. Steph. omm. & aliquot alii. καθίστατε *Al. Laud. 1. 2. & aliquot alii. (καθίστητε) Er. & al.**

31 σίμων prius) *edd. mss. Sax. Leo &c. Simoni habent Lat. aliqui, Syr. unde Simoni, Simon junctim Hieronymus. ¶ ἐζητήσατο) ἐζητήσατο edd. quaedam recent. Sphalma, vim sententiæ immuens, & eo ipso illustrans. ¶ τῆ) ~ Byz. & al.*

32 (ἄλλοτε) *Aug. 1. 4. Bodl. 1. 5. 6. 7. Bu. Byz. Cant. Cov. 1. Cypr. Gehl. Laud. 1. Magd. Roe. Seld. 3. 4. Vff. 2. ¶ σὺ ποτε) al. σὺ ποτε. sed ποτε, aliquanto, non est enclitica, ut est in δῆποτε, μῆποτε κτλ.*

34 φωνήση) *Comp. Aug. 1. Byz. & alii. φωνήσει edd. alia; Stap., sed μὴ omisso.*

35 καὶ ὅτελ.) ~ *Cum. Colb. 3. Eph. Wheel. 1. Euthym. ¶ εἰθενός) Er. Al. Byz. Cypr. Gehl. Mosc. codd. multi. εἰθενός edd. al.*

36 (ἀρεῶ) *Cant. Lat. mss. apud Iansen. & Lovan. Vtroque modo codices apud Basilium vel potius Eustathium Sebastenum in asceticis. ¶ (πωλήσει) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Cant. Cov. 1. Gehl. Mosc. alii apud Eustathium & permulti alii, nec non H'o. 1. 2. Consilio mitigandi sermonis. Textum sequitur Chryf. Hom. 85 in Matth. ¶ (ἀγοράσει) Comp. Aug. 1. 4. Cant. &c. Sincera lectio videtur fuisse, ἀράτω πωλησάτω — καὶ ἀγοράσει, ut ἀγοράσει sit futurum consecutivum, uti Marc.*

III. 27, quem ad locum in *Gnom.* plura collegimus ejusmodi. Hac locutione non observata alii meros fecere imperativos, alii mera futura. Pro *πωλησάτω*, *πωλησάτω* est in duobus *Wolfianis*: futuro in imperativum non obscure mutato.

37 ἔτι) — *Al. Wo. 2.* & alii, *Æth. Arab. Perf.* Facile post ὅτι excidit.

39 αὐτῆ) — *Er. Al. Cant. Hunt. 2. Par. 6. Lat.*

42 (βῶλει,) Sic dist. *Er.* ¶ *παρενεγκῶν*) *edd. Aug. 1.* &c. Lectio media. unde *παρένεγκε* *Roe.* & aliquot alii, ex Marco: item *παρένεγκα* *Byz. Cam.* sic, *transfer* habet *Lat. παρένεγκα* *Cypr.* & al. *παρένεγκη* *Med. Par. 7.* *παρελθεῖν* *Laud. 2.* ¶ (*γυῖδω*) *Er. ed. 1. 2. 3. Al. Cypr. Mosc. Par. 6. Per. Roe. Wo. 1. 2.*

43 f. (— ἀσθη usque γῆν) *Al. Bodl. 4. 5. L. Par. 6.* (cui tamen recentior manus adjecit,) & multi codd. Gr. ac Lat. apud *Hieron. & Hilarium, Copt.* Vide var. *Matth. XXVI. 40*: quo alieno loco quum representata hæc pars esset a nonnullis, hęc suo loco, per compensationem, est prætermissa. Firmat suspicionem simillima trajectio, quam codices iidem *L. & Par. 6.* habent in var. lect. ad *Ioh. VIII. 1.* Id vero cupide arripuerunt alii, tantam infirmitatem Domino indignam putantes: atque *Orthodoxos* Epiphanius scribit hæc sustulisse, sed reperiri in exemplaribus sinceris. citat etiam *Irenæus*, Epiphanio laudatus, *Iustinus* martyr, *Cæsarius*, *Titus* Bostrensis. Illud, ἐγένετο usque γῆν erasum, eadem de causa, a *Syris* quibusdam & *Armeniis*, ex Photio, Nicone & Isaaco docet Millius, *Proleg. §. 1036.* Vid. etiam *Whitby* f. 8. In *Armeno* versus 43 a *Græcis*, inquit *La Croze*, non discedit: at v. 44 sic legit, & fluxerunt ab eo sudores, tanquam stillæ sanguinis, nec plura habet codex manuscriptus; at editio *Vscani* addit, qua fide nescio, θρόμβοι, θρόμβοι effusi super terram.

44 καταβαίνοντες) *edd. Stap. &c. κατερχόμενοι* *Epiphanius. καταβαίνοντος* *Æth. Lat. Syr. Ac,* variant *Græci cod. ait Er. Rhythmus, αἵματος.*

45 μαθητᾶς) *Comp. Steph. Bezae edd. Aug. 1. Byz. Caes.* apud G. a *Mastricht, Gehl. Stap. &c. μαθ. αὐτῆ* *Er. & edd. recent. Bodl. 6. Theophyl.*

47 δὲ) — *Al. Wheel. 1. Wo. 1.* & alii, *Lat. Perf. ¶ αὐτῆς*) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. Gehl. Mosc. Wo. 1. 2.* & plurimi alii, (coll. *Mill. Proleg. 1425.*) quorum nonnulli idcirco pro προήρχετο habent προῶγεν. (αὐτῶν) *edd. al. Vid. Gnom. ¶ (ἄστω γὰρ κτλ.) Comp. Aug. 1. Bodl. 1. 4. 6. 7. Gal. Gon Go. L. Lin. Mont. M. 1. N. 1. Par. 1. 5. 6. Wo. 2. Armen. Syr. E* parall.

49 (πατάζωμεν) *Bodl. 5. Eph. Wo. 1. 2.*

52 ἐπ') πρὸς *Comp. Aug. 1. Byz. Gehl. Wo. 1. 2.* & al. Ex anteced.

54 (— αὐτὸν) *Comp. Al. Aug. 1.* & aliquot alii, nec non *Stap.*

57 αὐτὸν prius) — *Byz. Cant. græce, Roe. & his quinque alii, Æth. Arab. Perf. Sax. Syr.*

58 ἔφη, καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ) εἶπε τὸ αὐτὸ *Cant.*

60 — ὁ ante ἀλέκτωρ) *edd. primae, Aug. 1. Byz. Mosc. Par. sex, W'o. 1. plur. resive. ὁ Steph. ed. 3.*

61 ὡς) ὁς *Bodl. 4. 5. ¶ αὐτῶ) — Lat. ¶ φωνῆσαι) φωνῆσαι σήμερον Byz. & al.*

62 ὁ πέτρος) — *Aug. 1. Byz. & complures alii, Armen. Copt. Lat. in mss. Sic Matthæus.*

66 ἀρχιερεῖς τε) — *Emm. Mosc. W'o. 1. 2. ¶ τὲ) — Er. Stap. Byz. & alii. ¶ ἀνηγαγον) edd. &c. unde adduxerunt mss. Charit. ἀπηγαγον Comp. Aug. 1. & alii. ¶ αὐτῶν) εαυτῶν Steph. & al. ed. ¶ χριστός) χριστός, Aug. 1. Steph. γ. 15.*

70 δὲ prius) ἔν *Al. & al. nec non Byz. E proximo. ¶ πρὸς αὐτὸς) — Lat.*

C A P. XXIII.

1 ἡγαγον) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. Gehl. W'o. 1. 2. & fat multi alii, etiam apud Er., Euthymius, Lat. Unde, pro ἀναστῶν usque αὐτῶν, ἀναστῶντες Cant. Hunt. 2. Per. Vien. ἡγαγεν Er. ed. 2. &c.*

2 (ἡμῶν) *Cant. Laud. 2. Med. & multi alii, Euthym. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Perf. Syr. Ex c. VII. 5.*

8 (— πολλά) *Cant. Cypr. Gon. Med. Par. 2. 5. Æth. Arab. Copt. Hiatus ante περι. ¶ ἤλπιζε τι) ἤλπιζε ἔτι Comp.*

12 ὁ post καὶ) — *Comp. Byz. W'o. 2.*

13 καὶ τὸν λαόν) τῆ λαῶ *Lat. (in mss. Charit.) Syr. Angl.*

15 ἀπέπεμψε) ἀπέπεμψεν *W'o. 2. ¶ ἀπέπεμψε γὰρ ὑμᾶς πρὸς αὐτὸν) ἀπέπεμψε γὰρ αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς Er. margo, Byz. Gehl. & alii, Arab. Copt. Lat. aliqui. Ex v. 11. ¶ ὑμᾶς πρὸς αὐτὸν) αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς Eph. αὐτὸν πρὸς αὐτὸν Arm. Perf. Sax. Syr. Ex v. 7. Hinc id quod modo notavimus, ἀπέπεμψε κτλ. ¶ αὐτῶ) ἐν αὐτῶ *Per. & alii. Ex v. 14.**

17 ἀνάγκην usque ἕνα) — *Al. Cypr. Copt. eadem syllaba versum 18 incipiente. unde versum 17 post versum 19 reponit Cant.*

18 — τὸν ante βαρ.) *Er. Al. Aug. 1. Byz. W'o. 1. 2. codd. plur. τὸν Comp. Steph. edd.*

20 ἔν) δὲ *Al. & al.*

23 (— καὶ τῶν ἀρχιερέων) *Lat. Barb. 1. Steph. n. Copt.*

25 — αὐτοῖς) *Comp. Er. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. Gehl. Laud. 1. 2. 4. Stap. Steph. δ. ζ. ιδ. & fat multi alii. (αὐτοῖς) Er. ed. 3. Byz. &c. Lat. Syr. Ex parallelis. ¶ τὸν, ante δια) τὸν βαρβαβᾶν τὸν Byz. & complures alii, Armen.*

- 26 - τῆ ante ἐρχ.) *edd. primae, Aug. 1. Byz. Caes. apud G. a Mastricht, Mosc. Wo. 1. 2. pluresve. τῆ Steph. ed. 3.*
- 27 καί, post αἰ) - *Al. Cant. & alii, Theophylact. Lat.*
- 29 ἰδὲ) - *Leo, Cant.*
- 31 γέννηται) γενήσεται *Bodl. 1. 2. Cant. Cypr. & alii, Lat. γίνεται Gen. Par. 3. 5.*
- 33 καλέμενον) λεγόμενον *Wo. 1. & alii, Epiphani. ¶ κρανίον) κρανίου Lin. N. 1. Seld. 2. Lat.*
- 34 πάτερ) - *Al.*
- 35 δὲ) δὲ αὐτὸν *Cant. Wheel. 1. & aliquot alii, Æth. Arm. Lat. Perf. Syr.*
- 38 (ἡ) *Comp. Aug. 4. Laud. 1. 2. 4. Wo. 1. & aliquot alii.*
- 46 πάτερ) - *Colb. 2. Roe. ¶ (παράτιθιμι) Al. Barb. 2. Bodl. 4. 5. Colb. 8. Cypr. Hunt 2. Lips. in contextu, Med. Par. 2. Steph. γ. ε. Wheel. 1. Justin. Orig. παράτιθιμι Byz. Cam. Cant. Colb. 1. 3. Eph. M. 1. Steph. ε. θ. Lat. Athanas. Euseb. Emisen. Basilus, Nyssen. Theodorit. Theophyl. Constit. apost. Confessio eccl. or. p. 82. Præfens aptius visum. ¶ καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξέπνευσε) - Colb. 3. Vss. 2.*
- 48 ἐαυτῶν) - *Al. & alii, Armen.*
- 51 συγκατατεθειμένος) συγκατατιθέμενος *Cam. & alii. ¶ καὶ προσεδέχετο καὶ αὐτός) καὶ αὐτὸς προσεδέχετο Byz. (- καὶ prius) Comp. Aug. 1. Gehl. Laud. 2. & alii, Lat. - καὶ posterius, Bodl. 6. Par. 6. Seld. 2. Arab. - καὶ utrumque, Cant. L. Superfluum visum.*
- 53 κείμενος) καὶ προσεκύλισε λίθον μέγαν ἐπὶ τὴν θύραν τῆ μνημῆος *addit Bodl. 7. Gen. Hunt. 2. Laud. 2. Par. 5. 6. Copt. ex parall.*
- 54 - καὶ) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. Mosc. Steph. omnes, Wo. 1. 2. & permulti alii. (καὶ) Er. &c. Lat. Syr.*
- 55 - καὶ) *Comp. Er. Al. Aug. 1. Byz. Laud. 1. 2. Mosc. & complures alii, Lat. Syr. (καὶ) Er. ed. 3. &c.*

C A P. XXIV.

- 1 καὶ τις σὺν αὐταῖς) *edd. mss. Star. Euseb. &c. (-) Æth. Copt. Lat. Barb. 1. Colb. 8. cod. un. apud Beza, Dionysius Al.*
- 3 κυρία) - *Med. Arab. Perf. Sax. Syr.*
- 4 ἄνδρες δύο) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Wo. 1. 2. pluresve. δύο ἄνδρες Er. & al. ed.*
- 5 ἐμβόρων) ἐκβόρων *Er. ex parte cod. suorum.*
- 10 ἢν δὲ & αἰ) *Er. Cypr. Hunt. 2. Wheel. 1. Lat. Lectio media, singulari pluralem jungens. unde ἦσαν δὲ & αἰ Aug. 1. cum plerisque: omittuntque vel ἢν δὲ, Colb.*

Colb. 3. 9. & alii: vel αἱ, *Laud. 1. Wo. 1. 2.* vel utrumque, *Al. Aug. 4. Bodl. 5. Byz. Cant. Eph. Laud. 4. Seld. 1.* ¶ (ἡ) *Al. Aug. 1. 4. Cant. Gon. Go. Per. Vien. & alii, Euthym.*

11 αὐτῶν alterum) ταῦτα *Æth. Arab. Lat. Barb. 1. Cant. Syr.*

12 ὁ δὲ usque τὸ γεγονός) ~ *Cant. ¶ μίνα)* ~ *Al. Bodl. 6. Cypr.* vel etiam *Lat.* aliqui in *Rom. corrēd.* Facile omissum post κείμενα. ¶ πρὸς ἑαυτὸν,) *Steph. ed. 3* in corrigendis, & alii. (, πρὸς ἑαυτὸν) plerique. Sed conf. *Ioh. XX. 10.*

18 ὁ) ~ *Er. Byz. ¶ ~ εἰς post παρεκκλιῶ)* *edd. primae, Al. Aug. 1. 4. Cam. Gehl. Mose.* plurimique alii: adde *Wo. 1. 2. εἰς,* bis legendum, semel scriptum, coll. var. c. *XV. 17.* Unde (εἰς) *Par. 5. 8.* pluresve. in *Er. ed. 3. & al.*

19 (ὡς) *Aug. 1. Bodl. 5. Gal. Laud. 2. Magd. Par. 1. Seld. 2.* pluresve. quo magis cohereret ὅπως τε v. seq.

21 αὐτὸς) ἕτος *Laud. 4.*

23 και alterum) ~ *Cant. Lat. mf. Colon. Syr.*

27 ἑαυτῶ) αὐτῶ *Elzev. & recent. edd. αὐτῶ Byz. Par. 2.*

29 ἡ) ἡδὴ ἡ *Arab. Lat. Barb. 1. Colb. 8. Syr. ¶ τῶ μείναν)* ~ *Lat.* sed habet *Sax.*

32 καιομένη) κεκαλυμμένη *Cant.* vel etiam *Perf. ¶ ἐν ἡμῖν)* ~ *Orig. Cant. Lat. mf. Colon. Sax.*

36 αὐτὸς) ~ *Lat. Syr. καὶ αὐτὸς Comp. Aug. 1. Gehl. Laud. 2. & alii. ¶ οὐκ)* ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβῆσθε addunt *Wo. 1. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Perf. Syr. Ambr. Augustin. Vid. Gnom.*

38 διατί) ~ *Lat.* ob simile verbi Latini subsequēntis initium.

40 ἐπίδειξεν) ἰδειξεν *Er. Byz. Wo. 1. 2. & alii.* ex *Ioh.*

41 ἀπὸ τῆς χαρᾶς καὶ θουουζόντων) *edd. mss. Syr. Chrysologus &c. καὶ θουουζόντων ἀπὸ τῆς χαρᾶς Al. Lat. Sax.*

43 ἔθαυγι) καὶ τὰ ἐπιλοιπα ἔδωκεν αὐτοῖς addunt *Cypr. Med. Par. 6. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. καὶ τὰ ἐπιλοιπα ἐτίδωκεν αὐτοῖς,* addit *Athanasius.*

44 λόγοι) λόγοι κα *Al. Bodl. 3. Cant. Colb. 8. Cypr. Æth.*

45 αὐτῶν) αὐτοῖς *Erasmii Schmidii ed., Lat.*

46 καὶ ἕτως ἔδει) *edd. mss., Cyprian. &c. ~ Æth. Arab. Copt. Iren. (sed alibi legit,) Cant.*

47 μετάνειαν καὶ) ~ *Iren. μετάνειαν* sic idem alibi, *Syr. Perf. ¶ ἀρξάμερον)* *edd. &c.* Lectio media: cujus idiotismo non perspecto, fecit ἀξάμερον *Byz. ἀρξάμεινοι Colb. 8.* at, incipientibus, percommode *Lat.* unde ἀρξάμενων *Cant.*

49 ἰδῶ) ~ *Arab. Copt. Lat. Cant. Colb. 8. Perf. Syr. ¶ ἀποσέλλω)* ἀποσελῶ *Bodl. 3. 4. 5. Æth. Arab. Perf. Syr.* sic, mittam, *ml. Lat. ¶ ἡρεσαλήμ)* ~ *Lat. Barb. 1. Cant. Copt.*

52 προσκυνήσαντες αὐτόν) ~ *Lat. Cant.*

53 καὶ ἐυλογεῖντες) ~ *Cant. Arab. Copt. Lat. cod. vetus.* ¶ (~ ἀμήν) *Cant. Colb. 8. Euthym. Hieron. Arab. Armen. Copt. Lat. (in cod. Bodl. Char. Reutl. Trevir.)* & inde verſio *Anglica* vetus, & *Mog.* Lucæ plerique librarii potius, quam ceteris evangelistis *Amen* adjecerunt, quia præcedit mentio laudis & benedictionis divinæ.

I O H A N N E S.

Hunc habent

EDD. eadem.

MSS. CLASS. I. *Al.* (hians a c. VI. 50. ad c. VIII. 52.) *Aug. 1. Bodl. 1. 2. 6. 7. Bu. Byz. Cov. 1. Eph. Gal. Gehl. Gon. Hirf. Laud. 2. 5. Lin. Magd. 1. M. 1. Mosc.* (in quo manus mutatur a cap. VII. 40.) *N. 1. Roe. 1. Seld. 1. 2. 3. Trit. Wh. 1.*

CLASS. II. *Aug. 3. 4. Barb. decem, Bas. 1. Bodl. 3. 4. 5. Cam. Cant. Colb. 1. 2. 3. 8. Cypr. Go. Hunt. 2.* (definens in c. VI. 64.) *Laud. 1.* (definens in c. V. 18.) *4. L. Lips. Med. Mont. M. 2. Par. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. Per. Seld. 4. 5. Stap. Steph. γ. δ. ε. ζ. η. θ. Vien. Vjf. 1. 2. Wh. 2. 3. Wo. 1. 2.*

VERSIONES, *Æth. Arab. Armen. Copt. Goth. (a cap. V. 45. ad XIX. 13.) Lat. Perf. Sax. Syr.*

PATRES, *Orig. Chryf. Cyrillus Alex. Nonnus poeta, Theophyl. Euthym. Augustinus &c.*

C A P. I.

Ἰ θεὸς) *edd. mss. versiones, patres* tanto consensu, ut qui aliter his lectum contendat; eadem ratione, ipsos quicquam scripsisse, negare possit. Et tamen θεὸς conjecerunt aliqui, præcipue Unitarius acerrimus, *Samuel Crellius*, qui, sumto *Lucæ Mellieri Artemonii* nomine, edidit *Initium evangelii Iobannis ex antiquitate ecclesiastica*, ut titulus ait, *restitutum, anno MDCCXXVI.* Eo toto volumine omnia e Scriptura & ex antiquitate conquirat, ut probet, nil Christi denique (Domine, hoc memoranti da veniam:) ante Mariam fuisse: & quia tonitru hoc, *Et Deus erat Verbum*, scriptori intolerabile est, omnes machinas adhibet, ut omnibus persuadeat, evangelistam habuisse, *Et Dei erat Verbum.* Quare antequam ad reliqua Iobannis loca accederemus, nostrarum duximus esse partium, id conjecturæ examinare. Ac recens quidem erat Artemonii editio, quum hanc disquisitionem suscepimus: novissimeque prodire Petri Wesseling Probabilia, in quibus eadem lectio, *Et Deus erat Verbum*, copiose doctèque vindicatur. quare si nunc demum ea mihi opera capessenda esset, multo brevior forem. Sed tamen uberius tractationis,

in re tanti momenti, nos non poenitet: illud molestius est, quod Patrum loca, quibus nititur Artemonius, saepe ipsa sunt impeditiſſima, praesertim ubi haeresium obſoletarum labyrinthos cadunt, & Artemonii argumenta ex longo plerunque apud patres sermonum tractu ducuntur: unde Artemonium, perspicuum aliqui scriptorem, hac stili sui virtute aegre uti passa est ipsa materies. hic quid faciat, qui & patrum loca & Artemonii ratiocinationes repetere debeat & resolvere, & in hoc negotio ita versari velit, ut nil dissimulasse nervorum videatur, qui incidendi sunt? Sane multa patrum capita exſcribenda essent, & totus Artemonii liber reponendus, & verbosissima disputatio instituenda: quae a nostro proposito abhorrent. Ab iis igitur duntaxat, qui & patres & Artemonium & habent & adhibent, penitus intelligi spero: ceteris autem quoque lectoribus ea, quae ad summam certe vindiciarum lectionis salutaris in hac momentosissima literula pertinent, perspicue subſcribere conabimur, qui fortasse satis habebunt, si legerint mox § I, maximeque § IV, vel etiam §. V. VI.

§ I. Haec conjectura primo statim auditu absona est.

Appellatio quidem simplex, *Verbum Dei*, habet vim ac sententiam in suo genere perfectam: sed enunciatio, *Et Dei erat Verbum*, in contextu praesertim Iohanneo spectata, abruptum quiddam habet & curtum, intelligentiamque omnium destituit, antequam eam expleat; neque quidquam dicit, quod non prius in mente auditoris ad evangelium legendum accedentis haereat. Nam quum duo prima incisae, *In principio erat Verbum*, & *Verbum erat apud Deum*, legimus; protinus *Dei Verbum* cogitamus: qui enim, si non *Dei verbum* esset, *apud Deum* esset? at tertium incisum, *Et Deus erat Verbum*, sine omni dubio addit quidpiam sensus augustissimi; praesertim quum tanta vi inter illud, & *Verbum erat apud Deum*, & inter symperalima illud, *Hoc erat in principio apud Deum*, interponatur. Accedit, quod Iohannes, si *haec* scripsisset, articulum non omisisset, quem & praecedens comma & subsequens item habet. Etiamli notabilis pars codicum haberet *haec*, tamen ea lectio postponi mereretur: quanto minus tribuendum est conjecturae merae?

§ II. Hanc conjecturam unam in Iohannem fulcit Artemonius conjecturis XXI in alios scriptores & in eorum manum ac mentem.

Id praecipue agit Artemonius priore voluminis sui parte: argumenta cerneamus ordine.

Argumentum I. Artemonii: *CELSVS Christianis exprobrat, quod Filium Dei dicant αὐτολόγον, & tamen postremo crucifixum exhibeant. id non nisi in primas & extremas partes evangelii Iohannis convenit. αὐτολόγον autem Origenes dicere solitus est, non Celsus: legendum igitur, αὐτὸ λέγον.* Artemon. Part. I. cap. I. Resp. Non mutandum est Origenis verbum: cuius stilo Celsus, objectioni robur additu-

rus, αὐτολόγον κατ' ἄνθρωπον appellat. Exc. Origenes mox in responsione tantummodo appellat λόγον, non αὐτολόγον. Resp. Neque αὐτῆ λέγον appellat. Confer Wesseling p. 196 seqq.

Quod Origenem & θεῶν & θεός legisse, sed eundem illud diffimulasse, suspicatur Artemonius p. 3, 64, 155: suspicio est, nil amplius.

Singula Artemonii argumenta proprio suo loco circumspēcte examinari debent. nam ad eum subinde locum, quasi firmiter constitutum, aliis ex locis, ubi grandes conclusiones infert, lectorem solet remittere. Argumentum e Celso &c. lectorem, si in paginam 46 vel 69 Artemonii e transverso incidat, non commovere non potest. sed ipsæ paginæ primæ, ubi sedem habet argumentum sane debile, terrorem eximunt. Idem de ceteris tenendum.

Arg. II. PTOLEMÆVS *Valentinianus apud Iren. l. I. c. I statuit, Ἀρχὴν Principium (quod Valentinianis quiddam erat intermedium inter Deum supremum & inter Logon) initio Evangelii Iohannis vocari Deum: at nusquam in contextu Iohanneo potuit id statuere, nisi versu I. Ergo versu I Ptolemæus legerit necessè est, & Dei (θεῶν, sine articulo, id est Principii, Filius aut emissio) erat Verbum. Part. I. cap. II & III, nec non cap. VI. Resp. Palmarium est hoc argumentum, & nobis in exitu longe utilissimum; sed oppido abstrusum. quare patientiam lectoris & æquitatem, si usquam, hoc loco imploro. Affirmat omnino Ptolemæus, ab Iohanne Principium vocari Deum: sed quaritur, ubi ei Iohannes Principium Deum vocare sit visus. Artemonius toto initio evangelii Iohannis excussio, nos ad versum primum obnixè conatur redigere, ut in eo, & in eo solo, & in eo extremo, putemus, Ptolemæum putallè, Principium appellari Deum. Ac non dissimulat ille quidem, versu 18 esse variantem lectionem, ubi pro ὁ μονογενὴς υἱὸς legitur ὁ μονογενὴς θεός, sive ὁ μονογενὴς υἱὸς θεός: hanc vero varietatem ætate Ptolemæi, proximi Valentino discipuli, inferiorem esse contendit. At nobis, ut confidimus, constabit, eam Ptolemæo cœvam, atque etiam ANTIQUIOREM fuisse. In periocha super Ioh. I. I. quam Irenæus αὐταῖς λέξεσι verbis formalibus, ut ajunt, retulit, sic ex Iohanne disserit Ptolemæus, Ἀρχὴν τινα προτίθεται τὸ πρῶτον γεννηθὲν ὑπὸ τῆ θεῶν ὃν δὴ καὶ υἱὸν μονογενῆ καὶ θεὸν κέκληκεν ἐν ᾧ τὰ πάντα ὁ πατὴρ πρόεβαλε σπερματικῶς κτλ. Antiquissima interpretatio sic habet, *Principium quoddam subiecit, quod primum factum est a Deo: quod etiam nunc vocat, & Filium & Unigenitum Domini vocat: in quo omnia Pater præmisit seminaliter.* Rursum Theodotus scriptorve Doctrinæ orientalis in Clementis Alexandrini Epitomis sic ait, τὸ Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ ΘΕΟΣ ἦν ὁ λόγος, οἱ ἀπὸ ἐαλεντίνου ἔτιως ἐκδέχονται Ἀρχὴν μὲν γὰρ τὸν Μονογενῆ λέγουσιν, ὃν καὶ θεὸν προσαγορεύουσαι, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἐξῆς ἀντικρὺς θεὸν αὐτὸν δηλοῖ λέγων, ὁ μονογενὴς θεός ὃν εἰς τὸν κόλπον τῆ πατρὸς ἐκείνου ἐξηγήσατο. Τὸν δὲ λόγον τὸν ἐν τῇ Ἀρχῇ τῆτον τὸν ἐν τῷ Μονογενεῖ ἐν τῷ Νῶ καὶ τῇ*

τῆ Ἀληθείᾳ μὲνύει τὸν Χριστὸν τὸν λόγον καὶ τὴν Ζωὴν. ὅθεν εἰκότως καὶ αὐτὸν (inferendum est, θεὸν) λέγει τὸν ἐν τῷ θεῷ τῷ Νῶ ὄντα. i. e. *Illud*, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & DEVS erat Verbum, *Valentiniani* sic intelligunt: Principium dicunt esse *Vnigenam*, quem etiam Deum appellari, ut & in sequentibus aperte Deum illum indicat, dicens, *Vnigena* Deus qui erat in sinu Patris, is exposuit. Verbum autem hoc, quod erat in Principio, quod erat in *Vnigena*, in Mente & Veritate, indicat Christum, Verbum & Vitam. unde merito eum quoque Deum dicit, qui in Deo Mente foret. Duo hæc testimonia producit Artemonius p. 4 & p. 162; immerito divellens, ut docebit acuratioꝝ loci utriusque consideratio. Doctrinæ orientalis testimonium duas partes habet: & in posteriore quidem parte suis unice verbis loquitur auctor, Valentinianus recentior; in inciso illo, *Verbum erat apud Deum*, Deum pro Principio accipiens, quum Ptolemæus in eodem inciso aperte Deum pro Deo summo accepisset. in priore autem parte non sine assensu quidem refert, quomodo Valentiniani, primi videlicet, κατὰ τὰς ἑαλεντίνους χρόνους, temporibus *Valentini* ipsius, acceperint locum Ioh. I. 1. ibidemque verbum 18 contulerint. Proinde etiam incisum illud, ἐν καὶ θεὸν προταγορευεῖσθαι, quem etiam Deum appellari, oblique & ex mente antecessorum refertur, neque verba illa, & Verbum erat apud Deum, sed illa, Deus *Vnigenitus*, unice respicit. Omnino Ptolemæus ipse nititur loco illo Ioh. I. 18, ut *Vnigeniti* mentio evincit: eundem vero non minus, quam Doctrinam orientalem eodem versu legisse, ὁ μονογενὴς θεὸς *Vnigenitus* Deus, perspicuum est; nam etiam *Vnigenitum Deum* dicit eodem verborum ordine, quo versus 18. Hoc unde habuerit, res docet. Multi patres, Alexandrini potissimum, sic legerunt: sic legit etiam Valentinus, Alexandriae institutus. ANTE VTROSQVE videlicet aliquis Alexandrinæ sedulitatis, ceteroqui non malus; qui fortasse Ioh. III. 18. illud, ὅτι μὴ πεπιστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τῆ μονογενεῖς υἱοῦ τῆ θεῆς, quia non credidit in nomen *Vnigeniti Filii Dei*, per appositionem accepisset, & ibi *Vnigenitum Filium Deum* dici existimasset; fecerat exinde glossæma ad cap. I. 18. casu recto cum textu congruens, θεός. Sunt, qui τὸ υἱός per abbreviaturam putent esse mutatum: potuit vero etiam librarius pro verbo υἱός verbum θεός ex initio hujus versiculi per festinationem arripere. Ut ut est, in dicto ipso delinæ nomini υἱός nomen θεός modo substitutum, modo adjectum est. Vtrumvis glossæma, collato v. 1, καὶ θεός ἦν ὁ λόγος, suaviter timiebat: sed vide insigni exemplo, quam periculosum sit, etiam plausible ratione verba Dei interpolare. Interpolatam lectionem c. I. 18. *Vnigenitus* Deus, pariter, & geminam lectionem versus 1, *Verbum* Deus, perverse expositam, ita contorfere Valentiniani, ut hæc ipsa plane censeretur INDIVULSA STIRPS TOTIVS ÆONVM SYSTEMATIS GENEALOGICI, non solum apud posteriores Valentinianos, ut agnoscat Artemonius p. 165, sed etiam apud priores. Manifestum est illud Ptolemæicum, ἐν δὲ καὶ υἱὸν μονογενῆ καὶ θεὸν κέκληκεν. Latine exstat, Quod etiam Nun vocat, & Filium & *Vnigenitum Domini* vocat. rectius foret, quippe quod, scil. Principium, Ἀρχὴν) Iohannes & Filium *Vnigenitum* & Deum vocavit. Etenim 1. τὸ quod in Latino interprete refertur ad vocabulum præcedens, Principium: sed ἐν (Artemonio δ, p. 9, 26.) idiotismo Græco, sensu eodem, spectat ad sublequens υἱόν. 2. τὸ Domini natum est ex abbreviatione, quæ Deum notat,

& ab Artemonio p. 23. ex mss. feliciter expedita est. unde ex castigatione nescio qua marginali lectionis illius, *Domini vocat*, glossa hæc, *nun vocat*, enata & alieno loco illata est. 3. Græce est, *ἔστω υἱὸν ὁ Θεοῦ ἑστω*: Latine, *ἔστω υἱὸν ἑστω Θεοῦ*; & hoc videtur esse Ptolemaicum, Græcis autem librariis epitheton *ἑστω* magis cum *υἱὸν* quam cum *Θεοῦ* nomine convenire visum. etenim Artemonius in hac Ptolemæi periocha non semel Latina Græcis jure præfert. posset tamen etiam in Græco idem epitheton *ἑστω* & cum *υἱὸν* & cum *Θεοῦ* vocabulo per zeugma construi. Quoquo modo legas & construas, illud, *ἑστω Θεοῦ*, Ptolemæo non est adjectivum & substantivum, sed appositio: neque tamen ei divisim, sed conjunctim, *υἱὸν ἑστω Θεοῦ* appellatio videbatur probare, *Principium* ab Iohanne proponi *primum illud genitum a Deo*. nam Valentiniani præter Deum supremum, omnes æonas, prolationes five *Filios*; omnes omnino æonas, *Deos* esse statuebant. Obi. Vnde Ptolemæus illud, *υἱὸν*, habet, si non legit, *ἑστω υἱὸν*? vid. Artem. p. 7. Resp. Vel plene legit, *ὁ μονογενὴς υἱὸς Θεοῦ* vel *τὸ υἱὸς* ex potestate τῆ μονογενὴς eduxit: nam *Filius* in *ἑστω* continetur, ut ait Artem. p. 29. vel simul respexit locum illum Ioh. III. 18, totumve Iohannem. *ἑστω* mentione semel a v. 1. c. I. Ioh. (in quo versu tota ceteroqui analysi Ptolemæi versatur) discessit: quod si ad versum 18 progressus est; quid prohibebat, quo minus etiam aliquanto longius exiret? Namque 4. notabile est illud *ἑστω*, in præterito. Latine quidem præsens est, *vocat*; & in toto contextu Ptolemæus præsens de Iohanne adhibet (*προτίθεται*, *φησὶ* κτλ.) versum 1. resolvens: sed enim pro indole hujus incisi aperte per parenthesis positi (*quippe quem — vocavit*) plane remotiorem Iohannis locum spectavit, & ea mente dixit *ἑστω*. Si *vocat* ipse posuit interpres, posuit vel per indifferentiam, vel etiam compensationis gratia, quum proximis ante verbis præsens illud *προτίθεται* reddidisset, *subjecit*, in præterito. Sin autem librarii mutarunt aliquid, brevior via *vocavit* in *vocat* abiit, quam *καλεῖ* in *ἑστω*. Obsequimur Artemonio, qui in his differentiis aliquid quæsit p. 24. Non tamen soli Valentiniani adoptarunt illud, *ἑστω Θεοῦ*, v. 18. sed etiam orthodoxi, Clemens Alexandrinus, Origenes, (etiam in Pamphili apologia sic citatus,) Gregorius Nyssenus, Ignatius interpolatus, Constitutiones apostolicæ quater, & alii plures, ad quos accedit cod. Colbert. octavus: ut notat Artemonius p. 170. qui nescio an recte excipiat p. 169 Irenæum. nam Irenæus varie locum citans, l. 4. c. 37 ita habet, *ἑστω Θεοῦ*, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. idque interpreti Irenæi eo minus potest tribui, quia hæc lectio ad Latinos nusquam emanavit. Et *υἱὸς* & *θεός* legunt Athanasius, Epiphanius. Habet vero etiam Syrus, *ἑστω Θεοῦ*: & plenioris lectionis, *ἑστω υἱὸν Θεοῦ*, strictura est apud Athenagoram, qui in Apologia circa A. C. CLXXVII scripta, Christianos male atheos vocari docens, confitetur *θεὸν πατέρα καὶ υἱὸν θεοῦ καὶ Πνεῦμα ἅγιον*. pag. 86. ed. Lips. quanquam is esse videtur locus, cui cum Whitbyo diffidit Artemonius, præf. p. 17. Nemo horum amicus Valentinianis fuerit: plerique vero non ita leviter illdem etiam infensi erant, ut ex eorum auctoritate vel in eorum gratiam lectionem hanc, cujus totam vim ceteroqui ex v. 1. repetere poterant, adoptarent. aliunde eam

eam nacti sint, oportet, videlicet ex glossmate illo, de quo supra. Quare cum & Ptolemaeus & Orthodoxi lectionem illam, *Unigenitus Deus*, antiquiori inventori acceptam referant, non invitis nobis Artemonius Ptolemaeum ejus auctorem esse negat; quamquam ne id quidem Irenaei Tertullianique testimonio demonstrat. Nam Irenaeus ipse eandem lectionem, ut diximus, secutus est: non ergo mirum, si eam Valentinianis non exprobravit. Interpretatio quidem Valentiniana lectionis illius perversa erat: lectio tamen ipsa sensum bonum ferebat, coll. v. 1. Bono sensu eam imitabatur Irenaeus, interpretationem perverfam rejecisse contentus; perinde uti versum 13, aliaque loca, pro sua facilitate, extra certamen, dupliciter citavit. Si corruptus ille sit Irenaei locus, non sequitur tamen, lectionem illam, *Unigenitus Deus*, in verbis Ptolemaei graecis non fuisse reconditam; sed ab Irenaeo duntaxat, rerum copia obruto, minus animadversam. Denique iis in locis, ubi Irenaeus Marcioniticas corruptelas crassissimas, & perverfissimas interpretationes Valentinianas reprehendit generaliter, haud opportunum ei fuit, pareiores multo horum corruptelas nominatim redarguere, quamvis eas non ignoraret. nam certe evangelio secundum Iohannem *plenissime* eos utentes notat l. 3. c. 11. quo ipso non obscure eos aliis potius evangelistis non plene usos redarguit. p. 220. coll. p. 223 f. Vid. etiam var. Ioh. VI. 4. Col. I. 16. Tertullianus vero in lib. de Carne Christi, c. 19. Valentinianos sine discrimine adulteratores loci Ioh. I. 13. ait: injuria id quidem, ut ad locum illum notamus; sed tamen ita, ut *etiam Valentinum ipsum* appellet, cujus sane nomini parceret, si eum hujus adulterationis putaret expertem. Ceteroqui non obscure innuit, de dogmatibus Valentini magis sibi constare, quam de lectionibus textuum, quas habet: nec nisi ambigue illum a culpa violationis absolvit. *SI Valentinus integro instrumento uti VIDE TVR.* de praesert. c. 38. *Valentinus aliter exponens, & SINE DVBIO emendans hoc nomine, quicquid emendat, ut mendosum retro alterius fuisse demonstrat.* ibid. c. 30. *Idem licuit Valentinianis, quod Valentino.* ibid. c. 42. Mitius tantummodo de Valentino loquitur, quam de Marcione, *exerte & palam machaera uso.* ibid. c. 38. Quod si Valentinus nil mutasset, potuit mutare Ptolemaeus, Valentino doctior habitus apud Epiphanium, & a Valentino aliquantum abisse creditus, in appendice Tertull. de praescript. c. 49.

Ergo Ptolemaeus, Principium ab Iohanne *Unigenitum Deum* esse vocatum, censuit ex Ioh. I. 18. idemque Ioh. I. 1. legit, *& Deus erat Verbum.* Nec recte Artemonius Valentinianorum posteriorum causam a prioribus sejunctam, & cum Orthodoxis conjunctam esse contendit: nisi potius lectione *θεός* versu 1 & 18. priores multo minus, quam posteriores carere potuerunt. Nam quum illi, non hi, *Deum, apud quem erat Verbum*, de Principio acciperent: liquet, aut illos, nisi *θεός* utroque versu legerent, nullum, ne falsum quidem, fundamentum sui systematis habuisse; aut hos sine causa non solum versu 1, sed etiam versu 18 *θεός* legere conatos esse. Sane versu 18 lectionem *θεός* non magnopere curarunt posteriores, sed quasi in lucro deputarunt, quum Theodotus in Epit. Clementis Al. f. 566. edit. Heins. etiam *vidēs* legit. itaque interpolationem *θεός* versu 18. antecessoribus, lectionem *θεός* versu 1. Iohanni acceptam retulerunt. Orthodoxi vero, quamvis illud, *ὁ μονογενής θεός*, frequentes

citant, tamen etiam hoc, ὁ μονογενὴς υἱός, retinent, ut Athanasius & Epiphanius, de quibus supra, vel conjunctim, ὁ μονογενὴς υἱός θεός, citant, ut Clemens Al. & Origenes: neque ipsos codices Iohanneos mutarunt; (nam unus ille *Colb. 8.* quidvis obvium suo convasat arbitrio:) ergo versui 1. multo minus intulissent illud, καὶ θεός ἦν ὁ λόγος, si id antehac extra textum tantummodo invenissent; vel certe illud, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, interdum etiam neglectius citassent. imo Syrus, quamvis in textum admittat illud, ὁ μονογενὴς θεός, v. 18, tamen v. 1 retinet καὶ θεός ἦν ὁ λόγος. Expediit hoc argumentum Wesselingius capite II.

Arg. III. *Ptolemaeus l. c. putavit, Iohannem dicere, a Principio productum esse Verbum. Id Ptolemaeus non aliunde deduxit, quam ex clausula versus primi sic lecta, Dei id est Principii, filius & proles erat Verbum. Part. I. cap. II & IV. Resp. Sic Ptolemaeus nervum argumenti situm habuisset in ellipsi, quæ ipsa aliunde probanda foret. Enimvero, a Principio productum esse verbum, probare conabatur non ex clausula illa quoquo modo lecta, sed ex eo, quod Iohannes ei (διασειλάς) distinctissime videbatur hæc tria, Deum & Principium & Verbum. neque clarius ex Ioh. I. 1. Ptolemaeus, a Patre esse Principium, deducere potuit. cum tamen inde illam πρώτην γένεσιν primam generationem, adhibito versu 18, deduceret, facile porro deduxit, a Principio esse Verbum, quamvis legebat, & Deus erat Verbum.*

Arg. IV. *Ptolemaeus l. c. ad Ioh. I. 1 sic commentatur, Καλῶς οὖν εἶπεν ἐν Ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος ἦν γὰρ ἐν τῷ Ἰῶ. καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν καὶ γὰρ ἡ Ἀρχὴ καὶ θεός ἦν ὁ λόγος, ἈΚΟΛΟΥΘΩΣ. τὸ γὰρ ἐκ Θεοῦ γεννηθὲν θεός ἐστιν. Οὗτος ἦν ἐν Ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. Si Ptolemaeus legisset, Deus erat Verbum; non potuisset dicere, Iohannem ἀκολούθως bona consecutione locutum esse; sed quum legit, Dei erat verbum; laudare demum potuit consequentiam hanc: Principium ex Deo supremo genitum Deus est; ergo Verbum, quod Principii proles erat, Dei erat. Part. I. cap. II & V. Resp. Ptolemaeus hanc Iohanni tribuit consecutionem: Quod ex Deo genitum est, Deus est. Logos genitus est ex Principio, quod Deus est. (Principium autem Deum esse, superius ex Ioh. I. 18 confirmatum putat.) Ergo etiam Logos Deus est. In Majori propositione, quam expressit, ἐκ Θεοῦ posuit sine articulo: quia Minor, quam in mente habebat, articulum non admittebat; de Deo supremo, de quo Artemonius pro Ptolemæo subfimit, revera non agens, ut liquet ex parallelo Valentinianorum loco, quem dat Artem. p. 162. Si Ptolemaeus in Iohanne legisset, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, ἀκολουθῶς debuerat subjungere, τὸ γὰρ ἐκ Θεοῦ γεννηθὲν, θεὸς ἐστιν. Nunc quum subjungit, τὸ γὰρ ἐκ Θεοῦ γεννηθὲν θεός ἐστιν aperte constat, eundem in Iohanne legisse, καὶ θεός ἦν ὁ λόγος, sicut bis habent Ptolemæi verba, apud Irenæum & interpretem Irenæo vix recentiorem. vid. Artem. p. 5. Neque ulla veri specie probari potest, Heracleonem Valentinianum aliter legisse. nam Origenis de illo silentium, ex quo aliter eum legisse insert Artemonius p. 119 & 185, permultas, si modo aliquid ab Heracleone in locum Ioh. I. 1 legit, potuit causas habere: neque Origenes, qui θεός legebat, ita veritus fuit Heracleonem, ut, si θεὸς legisset, id dissimularet.*

Arg. V.

Arg. V. Ipse IRENEVS l. c. & passim, Valentinianos refutans, non Deum Verbum, sed Dei Verbum appellat. Part. I. c. VII. coll. pag. 29. med. cum titulo Operis. Resp. Quemadmodum appellationem illam, *Verbum Deus*, Valentinianis aptam fuisse putat Artemonius, eam adeo ab ipsis introductam contendens: sic Irenæo illos resutanti, & directis terminis contradicenti, ut Artem. ait, appellatio illa, *Verbum Dei* (quanquam *Verbum Deum* non ignorabat,) aptior fuit. nam *Verbum Dei* immediatum *Verbi ex Deo* ortum inferebat; (v. Artem. p. 11. fin.) cum Valentiniani inter Deum & inter Verbum interponerent Principium: at *Verbum Deus* apud Valentinianos, quibus omnes Æones dii erant, immediatum *Verbi ex Deo* ortum non inferebat. Eadem ratio alios patres movere potuit, ut horrore hæreticorum variorum inallent *Verbum Dei*, quam *Verbum Deum* dicere. tantum aberat, ut textum Ioh. I. 1, si hæretici cum mutassent, itidem mutarent. Præterea *Verbum Dei* dixere Irenæus & ceteri, in his ipse Athanasius, ex multis Veteris Test. locis, ex Ap. XIX. 13. ex toto sensu Iohannis: non præcise ex illa parte & lectione, & *Dei Filius erat Verbum*. neque enim semper cum subiecto commode conlruitur genitivus prædicati: v. gr. *Iesus est Dei Filius*; nec tamen commode dicitur *Iesus Dei*. *Verbum* dixere simpliciter, uti Ioh. I. 1. *Verbum* ter est Subjectum. *Verbum Deus* rari dixere etiam posteriores patres, quos Artemonius agnoscit legisse, & *Deus erat Verbum*. nam Ioh. I. 1. potius primum & secundum, quam tertium meifum imitati sunt: quanquam ne tertii quidem incisi imitatio admodum ferebat, *Deus verbum* dici. est enim plana enunciatio, *Deus erat Verbum*: sed *Verbum Deus*, est Appositio; Appositio autem sæpe sermonem facit impeditiorem: nec semper ex enunciatione appositionem formare licet. Veruntamen qui *Deum Verbum* dicere abstinnerunt, ipsi rei nil detraxerunt. nam ut *Filius hominis*, vel *Filius absolute*, ubi de homine agitur, Hominem infert; sic *Filius Dei*, & *Verbum Dei*, & *Verbum*, & *Filius*, Deum. In summa, qui *Deum Verbum* dicunt, lectionem Iohanneam confirmant: qui non ita dicunt, eam non infirmant. Hæc a nobis, Lector, responderi putabis, quotiescunque Artemonius *Verbum Dei* ex patribus urget.

Arg. VI. Irenæus, nusquam, ubi Deitatem Christi probat, ne qui tem l. 3. c. 6. hoc dictum, & Deus erat Verbum, allegat. P. I. cap. VIII. Resp. Irenæus l. c. de industria collegit talia potissimum testimonia, quæ simul & de Patre & de Filio agerent. ostendit enim ibi, & Domini nomen etiam Patri, & Dei nomen etiam Filio tribui. Allegat tamen hoc, & Deus erat Verbum, eod. lib. c. 11. bis, & l. 5. c. 18. MAGNA ubique de causa. nam primo loco agit de tota veritatis regula contra errorem omnem Nicolaitarum & Cerinthi: altero, (in quo tamen Græci hæc verba, και ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, και θεός ἦν ὁ λόγος, per Irenæi personam prætermittunt, fortasse ob homœoteleuton,) altero, inquam, loco Irenæus laudat evangelium Iohannis, quod de gloriosa generatione Christi a Patre agat: tertio, de Patre & Verbo disserit. Neque fraudis ullum his in locis a librariis admittæ datur vestigium. De Valentinianis, quos hoc dictum tractantes idem inducit Irenæus, supra diximus. Tanto liberius ei fuit, alia dicta aliis laudare in locis. Instantiam de di-

cto Rom. IX. 5. apud Irenæum nihilo magis pro Christi Deitate citato, quisquis dedit; nos quidem ea non valde utimur. Omnino dicti illius citatio apud Irenæum obscurior est. nam lib. 4. c. 10. & passim Pater appellatur *Deus super omnia*, *Deus benedictus*; quanquam loco Rom. IX. 5. non allegato: rursus hic ipse locus inter alia duo Pauli loca expressius l. 3. c. 18 citatur; sed mox, ubi ex duobus illis locis doctrina de uno Iesu Christo ducitur, locus Rom. IX. 5. intactus relinquitur. Possit igitur a librario intrusus videri: nisi potius Irenæus vim hujus loci sua sponte perspectum iri censuit, eumque in fine capituli illius 18 respexit, ubi Christus discrete *Deus noster* appellatur. Certe Paulo nil præjudicat Irenæus.

Arg. VII. *Irenæus l. 3. c. 11 dicit, Joh. I. 1. 3. illam, quæ est a Patre, principalem & efficacilem & gloriosam generationem Domini Iesu enarrari. Ergo Irenæus Dei legit. nam si Deus legas, enarratio illa non cernitur. P. I. c. IX. Resp. Irenæus primos duntaxat Iohannis vericulos exprimit; sed ea, quæ proxime sequuntur, simul innuit. Neque nervus argumenti, quod ei tribuit Artemonius, in ipso textu est, si legas, *Dei erat Verbum*: (nam solus est Dei, Matth. V. 45. nec tamen est Dei filius:) sed tantum est in interpretamento illo, *Dei filius erat Verbum. filium autem unice subaudiri debere, aliunde debet ostendi. hæc ostensio, undecunque petitur, æque est facilis, sive θεός sive θεός, imo facilior, si θεός legas. nam Verbum esse Dei Verbum, illico percipimus, cum legimus, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum: sed quum subsequitur, & Deus erat Verbum, tum demum enarratio de illo Verbo, eoque Dei Verbo, amplificatur; Dei, cujus est Verbum, & Verbi, quod Deus est, unitate superaddita. Principalis & efficacilis & gloriosæ generationis epitheta repetit Irenæus ex symbolo Leonis chernice, quem Iohanni assignat: nec tamen ea non ex ipso Iohannis textu fluunt, præsertim si θεός servamus. quis enim principaliorem, & efficaciliorem, & gloriosorem Deo Verbo generationem habet?**

Arg. VIII. *Idem l. 3. c. 8. de Iohanne, Cum dixisset, inquit, de Verbo Dei, quoniam erat in Patre; adjecit, Omnia per eum facta sunt. ergo legit, Dei erat Verbum. Ibid. Resp. Irenæus, etiam cum evangelium Iohannis citat, Dei Verbum appellat: sed nusquam ait, sic appellari in ipso evangelio.*

Arg. IX. *Idem l. 3. c. 18. Et quoniam Iohannes, inquit, unum & eundem novit Verbum Dei, & hunc esse Unigenitum, & hunc incarnatum esse pro salute nostra, Iesum Christum Dominum nostrum; sufficienter ex ipsius Iohannis sermone demonstravimus. P. I. c. X. Resp. Emphatica sermonis Iohannei citatione Irenæus respicit Verbum, ac non Dei vocabulum; ut mox incarnationem, ac non salutem.*

Arg. X. *In omnibus Irenæi libris frequentissime Verbum Dei, & Verbum simpliciter, sed Verbum Deus ne semel quidem dicitur; similisque ratio est Tertulliani: cum tamen Deus Verbum sæpe dicatur apud Origenem. Vtrique eorum, ut initio Ev. Joh. legebant, ita locuti sunt. P. I. c. XI. Resp. Vid. ad Arg. V. Artemonii ex Irenæo argumenta diluit Wesseling cap. VI.*

Arg. XI.

Arg. XI. THEOPHILVS *Antiochenus non solum Dei Verbum appellat saepius, nulli Deum Verbum; sed etiam locum Joh. I. 1. 3. ita allegat, ut in duas eum partes dividat, & ex utraque seorsum parte aliquid deducat, his verbis: Iohannes dicit, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum; significans, in principio solum fuisse Deum, & in eo Verbum (scil. διὰ παντός ἐνδιάθετον semper insitum.) Postea dicit, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος & Deus erat Verbum. omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. θεὸς οὖν ὢν ὁ λόγος καὶ ἐκ θεῶ περιουσίας, Deus itaque eum sit Verbum, & ex Deo progenitum; quando vult Pater universorum, mittit illud ad aliquem locum. Non si θεός, sed si θεὸς apud Iohannem legit Theophilus, Verbi generationem & missionem inde potuit deducere. P. I. c. XII. Resp. Plane hoc inverti debet. Theophilus illud ipsum, & Verbum erat apud Deum, ita accepit, ut eo ipso, Dei esse Verbum, agnosceret. unde idem in priore illa interpretationis suae parte genitivum illum, θεῶς, adhibet: Antequam quidquam fieret, inquit, hunc consiliarium habuit, ἘΑΥΤΟΥ τοῦν καὶ σοφίαν ἔστα, ut quasi mens & sapientia IPSIVS esset. neque, quod Dei Filius sive Proletio esset Verbum, Theophilus ait, sed Artemonius id ei commodat. Tum in altera dicti parte superaddi quiddam Theophilus notat, sic expressum, & Deus erat Verbum. Cum condere, inquit, quae deliberaverat, vellet Deus, τῆτον τὸν λόγον ἐγέννησε προσορικον, hoc Verbum genuit prolatum, primogenitum omnis creaturae. (conf. Tertull. adv. Prax. c. 5.) inde jam Theophilus Verbum non Dei aliquid, (quod Artemonius ait) sed plane Deum esse & dici statuit, (prorsus ut fetus humanus magis post partum, quam ante, nomen Hominis tueretur:) quumque Logos jam Deus, & enim ex Deo natus, esset; eapropter mitti posse & revera mitti, non servili, sed dignissima Unigenito missione. Quam rectus & sincerus hic Theophili sensus fuerit, nunc non agitur: sed certe hic revera fuit sensus ejus, a Valentino longe remotus. conf. Wesseling p. 110 seqq. & p. 56. Robustum, imo invictum est hoc pro lectione θεός, Theophilo placita, argumentum; eoque pluris faciendum ejus testimonium, quod eam lectionem propius anno 170, quam anno 160 exortam putat Artemonius p. 179: Theophilus autem Iohannem multo ante legerit necesse est, quippe jam anno 168 Antiochia episcopus factus, & duodecim post annis defunctus. quo nomine Theophilus ante Irenæum ponendus fuerat.*

Arg. XII. ATHENAGORAS nunquam vocat Deum Verbum, sed Dei Verbum; etiam ubi locum Joh. I. 3. citat. Ibid. Resp. Sed non citat locum Joh. I. 1.

Arg. XIII. TERTULLIANVS *adv. Praxean cap. 13. coll. cap. 19. Christum ait tum demum dici Deum, quando memoretur seorsum a Patre. ergo Joh. I. 1, ubi etiam Dei Patris mentio fit, non legit, & Deus erat Verbum: adeoque plurimis locis, ubi hodie sic habet, interpolatus est. P. I. cap. XIII seqq. Resp. I. Deficiunt jam Artemonii argumenta ex Græcis; sequuntur ex Latinis, Tertulliano, Novatiano, Cajo. Ab illis, ο θεός lectum, obtinuumus: præ quibus hi, si Dei legissent, minus auctoritatis haberent; præsertim quum hi omnes Ptolemæo, Theophilo, Irenæo ejusque interprete recentiores fuerint. Sed de his quoque videbimus. II. Primus eorum, Tertul-*

Tertullianus, Praxeam Patripassianum capite XII refutat ex Mose, qui scribat semel, *Dixit Deus, Fiat lux: & facta est*; & deinceps semper, *Deus dixit, Deus fecit*: initioque Evangelii Ioh. in subsidium vocato, infert: *Sermo Dei si ipse Deus est, secundum Ioannem, DEVS erat sermo; habes duos: alium dicentem ut fiat, alium facientem. alium autem quomodo accipere debeas, jam professus sum.* Inde capite XIII. objicit sibi Praxeæ nomine: *Si alius Deus dixit, & alius fecit, duo Dei prædicantur.* Ponit ergo duo loca ex V. T. nempe Ps. XLV. 7 f. & El. XLV. 14 f. ubi nomen Dei tribuatur duobus: additque, *Ipsum plus est, quod in Evangelio totidem (duos) invenies*: In principio erat Sermo, & Sermo erat apud Deum, & DEVS erat Sermo. *Vnus qui erat, & alius, penes quem erat.* Pergit continuo, *Sed & nomen Domini in duobus lego*: allegatque loca, Ps. CX. 1. Iesaj. LIII. 1. Gen. XIX. 24. Ps. LXXXII. 1. Instat Praxeas, *Ergo provocabo te, ut hodie quoque ex auctoritate istarum scripturarum CONSTANTER duos Deos & duos Dominos prædices.* Tertullianus autem ita respondet, ut distinguat inter præterita & præsentia tempora; *Abst, inquit. Nos enim, qui & tempora & causas scripturarum per Dei gratiam inspiciamus, maxime Paracliti, non hominum, discipuli, duos quidem definiimus, Patrem & Filium, & jam tres cum Spiritu Sancto —. Duos tamen Deos & duos Dominos nunquam ex ore nostro proferimus: — quoniam retro & duo Dei & duo Domini prædicabantur, ut, ubi venisset Christus, & Deus agnosceretur & Dominus vocaretur (scil. sæpius) quia Filius Dei & Domini. — At ubi venit Christus, & cognitus est a nobis, quod ipse qui numerum retro fecerat, factus secundus a Patre & cum Spiritu tertius, & jam Pater per ipsum plenius manifestatus; redactum est jam nomen Dei & Domini in unionem (scil. ut Deo Dominoque singulariter appellato, & Pater & Filius connotetur:) ut quia nationes a multitudine idolorum transfrent ad unicum Deum, & differentia constitueretur inter cultores unius & plurimæ divinitatis. Nam & lucere in mundo Christianos oportebat, ut filios lucis, lumen mundi; unum & Deum & Dominum colentes & nominantes. Ceterum si — Deos & Dominos nominarem, extinxissemus faces nostras etiam ad martyria timidiores, quibus evadendi quaque patet occasio —. Itaque Deos omnino non dicam nec Dominos, sed Apostolum sequar, ut, si pariter nominandi fuerint Pater & Filius, Deum Patrem appellem, & Iesum Christum Dominum nominem: solum autem Christum potero Deum dicere, sicut idem Apostolus. Ex quibus Christus, qui est, inquit, Deus super omnia benedictus in ævum omne. Nam & radium solis seorsum solem vocabo; solem autem nominans, cuius est radius, non statim & radium solem appellabo. nam etsi soles duos faciam, tamen & solem & radium ejus tam duas res & duas species unius & indivisæ substantiæ numerabo, quam Deum & Sermonem ejus, quam Patrem & Filium. Sat multa exseripsimus; & tamen facile patimur, ea, quæ intermisimus, apud ipsum Tertullianum legi: cuius quidem duæ sunt responsiones; prior ad objectionem Praxeæ, posterior ad instantiam sive provocationem Praxeæ. posteriorem cum priore, & priorem cum capite illo XII pugnare statuit Artemonius, ut evincat, his atque adeo ceteris Tertulliani locis interpolatum esse illud, & Deus erat Sermo. Vtramvis pugnam seorsum componemus. a Contra duas responsiones illas capitis XIII objicit Artemonius, perire distinctionem posterioris responsionis inter V. & N. T. si in priore*

ore non pro suppositio agnoscatur totum illud, *Ipsum plus est*, — *penes quem erat*. p. 53 f. Resp. Artemonius illud, *Ipsum plus Est*. a falsariis illatum statuit, & provocationem cum tota responsione posteriore retinet: nos contra eodem, si non majori jure, illud retinere, & hanc pro allimento declarare possemus. Veruntamen totus liber contra Praxean non magis est Tertullianicus, (de quo nemo dubitat;) quam utraque hæc pars: & utraque simul probe consistit. Omnino Tertullianus in priore responsione, citans Iohannem, in mente habebat distinctionem inter V. & N. T. unde cum admiratione quadam dixit, *Ipsum plus est quod in Evangelio Est*. & revera locus Ioh. I. I, ad cetera de Deitate Christi collatus testimonia, singulare quiddam habet, eoque magis notandus est. Sed in posteriori responsione præcipue debebat ad violentam Praxæ provocationem, de duobus Diis & duobus Dominis Tertulliano prædicandis, amoliendam, hunc ipsum numerum pluralem grammaticum, ne duos Deos & duos Dominos prædicaret, refutare: qua mente etiam solem & radium similiter negat duos soles dici. conf. cap. 18, ubi similitudo de sole & radio repetitur. At ne Scripturæ quidem sic loquuntur: quare ulterius progressus, has ipsas in loquendo sibi imitandas esse negat; ac non contentus distinctione inter V. & N. T., adjungit Montanista, crescente ardore, distinctionem inter tempora adventum Paraclæti antegressa & subsecuta. Etenim non solum tempora, sed etiam causas Scripturarum allegat; hæcque maxime a Paraclæti discipulis per Dei gratiam inspicit ait; neque solum adventum Christi, sed etiam ea, quæ secuta sint, commemorat: *ubi venit Christus*, inquit, *Est cognitus est a nobis*, — *Est jam Pater per ipsum plenius manifestatus*. conf. cap. VII, ubi ait, *quemadmodum etiam Paraclætus docet*. Itaque ex propria Montanistarum doctrina se validius, quam ex communi Christianorum respondere putavit: adeoque a Praxæ auctoritate Veteris quidem Testamenti, sed plus etiam Evangelii, in angustias redactus fuerat. Vnde firmissime deducimus, genuinam esse illam Iohannis allegationem; quippe cujus vim Tertullianus, Iohannem permagni faciens, effugere conabatur. quod effugium sibi paratum putabat, si non jam diceret, quomodo Scriptura etiam Novi Test. loqueretur, sed quomodo sibi & suis æqualibus censeret esse loquendum. nam post adventum Christi, ex sententia Tertulliani, aliter quidem loquebatur evangelium, atque antea prophetæ: sed post adventum Paraclæti multo aliter etiam Montanistæ, atque Iohannes, præsertim cum accevisset necessitas polytheismi redarguendi & martyrii subeundi. Sic factum quoque est, ut in hac responsione non majorem loci Iohannei, quam locorum V. T. rationem haberet. Non postulamus salebras Tertullianici loci, ejusque integri, prorsus complanare: sed eas ne Artemonii quidem in delendo libertas complanat. β Contra citationes ex cap. XII & XIII invicem collatas objicit Artemonius, alteram perhiberi superaddere aliquid alteri, & tamen revera nil superaddere. Resp. Non expediemus nos eo modo, quem nobis tantisper offert Artemonius pag. 57. Eo duntaxat Iohannem Tertullianus capite XII citarat, ut probaret, sermonem esse Deum; cetera ex Genesi expedierat: capite autem XIII hoc superaddiderat, ut duos ex Evangelio Iohannis probaret, Dei nomine appellatos. Formula, *Ipsum plus est*, Iohannem non cum Iohanne, sed cum Veteri Test. comparat.

rat. III. Quæ cum ita sint, inconcussa apud Tertullianum manet lectio, & *Deus erat Sermo*, & his & reliquis in locis; cum præsertim exceptiones Artemonianæ ceteræ per se nil efficiant. α Stat lectio illa cap. XII. libri c. Prax. *Qui* (Sermo Dei *si ipse Deus est; secundum Ioannem, Deus erat Sermo; habes duos.* Namque si verba illa, *secundum Ioannem: Deus erat Sermo*; quæ Artemonius intrusa putat, auferantur; nullum supererit dictum, quod Christus appelletur Deus. Regerit hoc sibi Artemonius, p. 52, excipitque ita: *Tertullianus, Christum appellari Deum, probarat ex Mose; sicut etiam Novatianus de Trin. cap. 25.* Resp. Nec Novatianus, nec Tertullianus id ex solo Mose probare conati sunt, sed Iohannem in subsidium vocare prorsus necessarium duxerunt; quanquam nec probatio ex Mose per se expedita, probationem ex Iohanne abhorreret. Præterea objicit: *Tertullianus modo Ioannis verba ex c. I. 3 sine ejus nomine posuit: cur continuo nomen ejus ad hæc verba citaret?* p. 58. Resp. Sic solet & ipse & alii citare. vid. § XI ad 1 Ioh. V. 7. Denique objicit: *Tertullianus non scripisset, Si ipse, sed, si & ipse.* p. 59. Resp. Librum ei fuit, & vel ponere, ut alibi ponit, vel omittere. vide mox ad locum γ . β Manet locus cap. XIII. libri c. Prax. *In Evangelio totidem (duos, Dei nomine appellatos) invenies: In principio erat Sermo, & Sermo erat apud Deum, & Deus erat Sermo.* Exc. *Tertullianus non solet tam prolixè citare.* p. 59. Resp. Mox etiam poterat omittere illud, *Sede ad dexteram meam:* & plura alia. γ Manet locus cap. VII. lib. c. Prax. *Vacua & inanis res est Sermo Dei? qui Filius dictus est, qui ipse Deus cognominatus est: Et Sermo erat apud Deum, & Deus erat Sermo. Scriptum est, Non fumes nomen Dei in vanum. Hic certe est, qui in effigie Dei constitutus, non rapinam existimavit se esse æqualem Deo. Nam tò nomen Dei, ad illa, Deus cognominatus est, respicit.* Regerit hoc sibi Artemonius p. 61, nec solvit. nam ibi opinionem vanitatis directe a Sermonem depellit Tertullianus. Exc. 1. *Tertullianus eodem & sequenti capite dicit Dei Sermonem, non Deum Sermonem.* Ergo illud, *qui ipse Deus — erat Sermo*, a falsaria manu est. p. 60. Resp. Tertullianus sic loquitur ex commoditate locutionis, præsertim contra Valentinianos. Exc. 2. *Tertullianus formulam, Sicut scriptum est, addit capite 8. ergo istud scriptum non allegarat capite 7.* p. 60. Resp. Formulam ibi adhibet inter duas allegationes cum formula factas. Exc. 3. *Tertullianus omisisset illud, & Sermo erat apud Deum.* p. 62. Resp. Hoc præmissio vis augetur sententiæ subsequenti. Exc. 4. *Non dixisset, qui ipse Deus, sed qui & Deus. nam ipsum Deum aliis locis solum Patrem agnoscit.* Resp. 1. Cur idcirco tota sententia intrusa putatur? annon & potuisset excidere, & ipse intrudi solummodo? 2. *Ipsè facit epitasin casus recti, in antitheto ad appellationem proxime præcedentem, Sermo Dei, Filius.* δ Stat citatio Iohannis in lib. de Resurr. carn. c. 6. *Fecit hominem Deus, id utique quod finxit, ad imaginem Dei fecit illum, scilicet Christi. & Sermo enim Deus: qui in effigie Dei constitutus, non rapinam existimavit parari Deo.* Exc. Sermonem esse Deum, probat Tertullianus ex Phil. 2. perinde ut c. Prax. c. 7. Artem. p. 61. Resp. Vtroque loco & Iohannem & Paulum aperte spectat. ϵ Manet lectio cap. XV. lib. c. Prax. *Esti Deus Sermo, sed apud Deum, quia ex Deo Deus. — quoniam Sermonem Dei, Deum dixerat, superdidit ex abundantanti, Deum nemo vidit unquam. quem Deum? — scilicet Patrem, apud*

pu *quod* *quem* *Deus* *erat* *Sermo*, *unigenitus* *Filius* —. *Hunc* *&* *Paulus* *conspexit*, *nec* *tamen* *Patrem* *vidit*. *Nonne*, *inquit*, *vidi* *Iesum*? *Christum* *autem* *&* *ipse* *Deum* *cognominavit*, *Quorum* *patres*, *&* *ex* *quibus* *Christus* *secundum* *carnem*, *qui* *est* *super* *omnia* *Deus* *benedictus* *in* *ævum*. *Ostendit* *&* *ipse* *visibilem* *Dei* *Filium*, *id* *est*, *Sermonem* *Dei*; *quia* *qui* *caro* *factus* *est*, *Christus* *dicitur* *est*. *Expresse* *Sermonem* *Deum* *ab* *Iohanne* *dicitum* *contendit* *Tertullianus*; *neque* *id* *per* *consequentiam* *elicit*, *sed* *ex* *eo* *ipso* *consequentias* *suas* *deducit*: *quin* *etiam* *Iohannem* *cum* *Paulo* *consert*. *Exc.* 1. *Si* *litera* *stricte* *urgetur*, *Tertullianus* *scripsit*, *&* *Deus* *erat* *Dei* *Sermo*. *Artem.* p. 64. *Resp.* *Tertullianus* *argumentatur* *ex* *prædicato* *Deus*: *hæc* *ergo* *literæ* *pars* *urgenda* *est* *ante* *omnia*. *Exc.* 2. *Si* *ex* *verbis* *Tertulliani* *de* *lectio* *eius* *Iohannea* *argumentandum* *est*; *potius* *ex* *cap.* 27 *c.* *Præx.* *concludetur*, *eum* *legisse*, *&* *Dei* *erat* *Sermo*: *nam* *ibi* *dicit*, *Sermonem* *Dei* *vel* *Spiritum* *Dei* *&* *Virtutem* *Altissimi* *dicitum* *esse*. *Resp.* 1. *Evidentissimum* *locum* *ex* *oculis* *nostris* *non* *subducet* *offusa* *alterius* *loci* *Tertullianici* *obscuritas*. 2 *Observanda* *particula* *vel*, *ante* *particulam* *&*, *apertam* *Sermonis* *Spiritusque* *synonymiam* *ex* *mente* *Tertulliani* *denotans*. *nam* *capite* *XXVI*, *aperta* *ab* *Iohanne* *ad* *Lucam* *transitione* *facta*, *Iohannem* *deinceps* *non* *nisi* *obiter* *adhibet*: *at* *ex* *Lucæ* *c.* *I.* 35, *ubi* *legit*, *Spiritus* *Dei* *superveniet* *in* *te*, *Spiritum* *Dei* *ab* *angelo* *pro* *Sermone* *Dei* *dicitum* *esse* *contendit*. *&* *Spiritus* *Sermo* *est*, *inquit*, *&* *Sermo* *Spiritus*. *Locum* *Ioh.* *I.* *1.* *ibi* *nullo* *modo* *spectat*. *Et* *tamen* *Artemonius* *mathematicam* *clausulam*, *Q. E. D.* *hoc* *loco* *ponit*, *p.* 65, *prorsus* *uti* *p.* 56, 195, 238, 371. *&* *in* *Defens.* *p.* 31. *pro* *supplenda* *argumenti* *imbecillitate* *in* *locis* *palmaris*. *Condorem* *quendam* *in* *toto* *eius* *opere* *regnare* *judicat* *Bibliotheca* *Angl.* *T.* *XV.* *p.* 539, *ubi* *opus* *ipsum* *recensetur*: *exceptionem* *vero* *ministrat* *Wellingius* *p.* 150. *Quam* *candidus* *quisque* *scriptor* *sit*, *ipsius* *pluris* *interest*, *quam* *lectoris*, *vigilantis* *certe*: *sed* *tamen* *ne* *vel* *eandor* *errorem* *insinuet*, *monendi* *sunt* *omnes*. *Exc.* 3. *Filius*, *ex* *Tertulliani* *mente*, *dicitur* *Deus* *omnipotens*, *qua* *Sermo* *Dei* *omnipotentis*. *edv.* *Præx.* *c.* 17. *pariter* *ergo* *Filius* *dicitur* *Deus*, *qua* *Sermo* *Dei*. *Resp.* *Nil* *opus* *est* *argumentatione*. *Conclusio* *ipsa* *est* *apud* *Tertullianum* *antecedens*: *Filius* *omnipotentis* *tam* *omnipotens* *est* *Dei* *Filius*, *quam* *Deus* *Dei* *Filius*. *ibid.* *Ac* *recte* *infertur*, *Christus* *est* *Filius* *Dei*: *ergo* *est* *Deus*. *Sed* *tamen* *&* *Præxæ* *verba*, *quorum* *parodian* *Tertulliano* *offert* *Artemonius*, *ipse* *Tertullianus*, *alio* *quippe* *sensu* *prolata*, *resutat* *capite* *XXVI*: *&* *per* *hæc* *omnia* *manet* *lectio*, *&* *Deus* *erat* *Sermo*. *sape* *enim* *e* *Scriptura* *aliquid* *per* *consequentiam* *deducitur*, *quod* *suo* *loco* *expresse* *scriptum* *est*. *Exc.* 4. *Non* *scripsit* *Tertullianus*, *&* *ipse*, *quasi* *Paulus* *videlicet* *&* *ipse*, *non* *modo* *Iohannes*, *Deum* *cognominavit*: *sed*, *&* *ipsum*. *Resp.* *Hoc* *ipse* *multo* *commodius* *est*: *&* *mox* *in* *aliis* *exemplaribus* *repetitur*, *in* *aliis* *omittitur*; *&* *repetitione* *&* *omissione* *quod* *ipse* *hic* *præmissum* *confirmante*. *Vtrumvis* *ipse*, *si* *Tertulliani* *non* *est*, *non* *debilitat* *causam* *nostram*: *si* *eius* *est*, *etiam* *confirmat*. 5 *Manet* *lectio* *lib.* *c.* *Hermog.* *cap.* *XVIII.* *Materiam* *Deo* *præponit* *Hermogenes*, *præponendo* *etiam* *Filio*. *Filius* *enim* *Sermo*, *&* *Deus* *Sermo*: *&* *Ego* *&* *Pater* *unum* *sumus*. *Exc.* *Illud*, *Filius* *enim* *Sermo*, *per* *se* *nil* *probat*: *lego* *igitur*, *Filius* *enim* *Sermo* *Dei*, *&* *Deus* *Sermo* *(Dei)*. *Resp.* *Tertullianus* *argumentatur* *sic*, *Sermo* *est* *Deus*: *Filius* *est* *Sermo*: *ergo* *Filius* *est* *Deus*, *adeoque* *Hermogenes* *ma-*

teriam Filio praeponens, Deo praeponit. Præmissas petit ex Ioh. I. 1. X. 30. Plana sunt omnia. ζ Manet lectio in locis ab Artemonio intactis. Lib. c. Hermog. c. XX, *Deus erat Sermo.* Lib. c. Prax. cap. XVI, *Deus erat Sermo — & Deus in terris cum hominibus conversari non alius potuit, quam Sermo, qui caro erat futurus.* Ibid. cap. XXVII, *Deus neque definit esse, neque aliud potest esse: Sermo autem Deus, & Sermo Domini manet in ævum.* atque hic ultimus locus thesin habet duobus dictis confirmatam.

Arg. XIV. *Lectio illa, & Deus erat Sermo, PRAXEAS, cui appositissima fuisset, non est usus.* vid. Tertull. c. Prax. cap. 20. Part. I. cap. XVI. Resp. Ex toto instrumento utriusque testamenti non nisi tribus capitulis sive dictis est usus, ut ait Tertull. ibidem. Ergone dictum Rom. IX. 5. & cum eo omnia dicta in Iohanne & in V. ac N. T. quibus Praxeas, cum uti posse videretur, usus non est, tum aliter se habuisse dicemus? Cur autem non sit usus, nostra nil refert. fortasse quo pauciora huc dicta citavit, eo minus se refutari posse putavit. Quid vero mirum, si non est usus initio Ev. Ioh. ubi sententia Praxean refutans immediate præcedit verba hæc, quæ Artemonius ab eo citari potuisse contendit? *Inprimis ipsa statim, inquit Tertull. cap. seq. præfatio Ioannis evangelizatoris demonstrat, quod retro fuerit, qui caro fieri habebat.* In principio—& Deus erat sermo—& sine ipso factum est nihil. *Nam si hæc non aliter accipi licet, quam quomodo scripta sunt, indubitanter alius ostenditur, qui fuerit a principio, alius, apud quem fuit. alium Sermonem (Dei,) alium Deum: licet & Deus Sermo, sed qua Dei Filius, non qua Pater: alium per quem omnia, alium a quo omnia.* Invertimus ergo & dicimus: nisi Praxeas legisset, & Deus erat Sermo, Tertullianus non fuisset usus occupatione illa, licet & Deus Sermo. nunc quum usus est, patet, utrumque eorum legisse, & Deus erat Sermo. nam Iohannis textum esse hunc, non Tertulliani consequentiam, ex eo quoque elucet, quia totum hic Iohannis textum Tertullianus, nullam partem transfiliens, stricte considerat.

Arg. XV. *Si Tertullianus legisset, & Deus erat Sermo, debuisset l. c. dicere, alium esse Sermonem Deum; alium, apud quem Sermo erat, Deum. atqui absolute dixit, alium Sermonem, alium Deum, Sermonem Deo, ut sæpe, contradistinguens* P. I. cap. XVII. Resp. Brevius commodiusque locutus est, citra periculum amphiboliæ: spectavitque præcise illud Ioh. I, 1. & Sermo erat apud Deum; sicut mox illud, & Deus erat Sermo, attingit, quum subjungit, licet & Deus Sermo. Cyrillus in Lib. de Trin. c. 9 ait, *εἰς ὄντως θεός, ὁ θεός καὶ ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῶν* num ergo ne Cyrillus quidem legit, καὶ θεός ἢ ὁ λόγος;

Arg. XVI. *Tertullianus l. c. ex Ioh. I. 1 deducit, alium esse Sermonem Dei, alium Deum. ergo legit, & Dei erat Sermo.* Ibid. Resp. Non in omnibus Tertulliani codd. exstat *Dei*: sed sive ipse id posuit, sive non posuit; non tertium, ut diximus, sed secundum incisum in Ioh. c. I. v. 1 spectavit. quare si in his verbis literam stricte urges, statuere debes (coll. Artem. p. 64.) in Tertulliani Iohanne exstitisse,

existisse, & *Sermo Dei erat apud Deum*. Singula vidimus Tertulliani loca: quod si totam Artemonii correctionem repetas cursim, liber contra Praxeam ita sui dissimilis reddetur, ut Tertullianus eum sine dubio sit abdicaturus. Copiose etiam de Tertulliano & Praxea agit Wesseling cap. XVIII & XXVI.

Arg. XVII. ARTEMONIÆ recipiebant omnes libros canonicos, & in his evangelium Iohannis; & tamen negarunt, Iesum Christum in scriptura Deum dici. Ergo, Et Deus erat Verbum, non legerunt. P. I. cap. XVIII. Resp. Ergo aliam scripturam V. & N. T. eos habuisse oportet, in qua v. gr. dicta, Ioh. XX. 28. Pf. XLVII. 6. non legerentur. Urget Artemonius verba Novatiani de Trin. c. XXX. Ea vero sic habent: *Obluctantes adversus veritatem semper haeretici sinceræ traditionis & catholice fidei controversiam solent trahere, scandalizati in Christum, quod etiam Deus & per scripturas asseratur, & a nobis hoc esse credatur*. Ait Novatianus, Christum Deum non modo credi a credentibus, sed etiam per scripturas asseri, & ea re scandalizari haereticos. Agnoverunt igitur haeretici, alicubi certe in scripturis Christum dici Deum. quod si vel semel dicitur, nil impedit, quo minus Ioh. I. 1. dicatur. Plane Novatianus, ut mox ostendemus, legebat, *Et Deus erat Verbum*: & exinde Artemonitas refutabat, sine ulla textus ab eis corrupti querela. ergo Artemonitæ sic quoque legebat: quanquam, sic legentes, iisdem artibus uti sunt, quibus omnes Antitrinitarii, conjecturam Artemonii ignorantes. Nullo testimonio docebit Artemonius, Artemonitas nullo plane modo Christum in scriptura Deum cognominatum agnovisse. quicquid Part. I. cap. 25 colligit, ad summum probat, cum scriptura eos loqui noluisse. *at quomodo & qua fronte noluerint, querit Artemonius p. 126*. Respondeant novi Artemonitæ, qui *Deus Verbum* legere perseverant. Exc. Origenes & Theodorus Mopsuestenus testantur, Artemonitas Christum Deum Verbum negasse. p. 85. 88. Resp. Origenes eodem loco ait, illos negasse Christum Primogenitum totius creaturæ & Sapientiam: ergone etiam loca illa. Prov. VIII. 22. Col. I. 15. aliter legerunt? Legerunt etiam *Deum Verbum*, sed non cognorunt: perinde ut alii legerunt *Hominem Iesum Christum*, sed non cognorunt. Facile caremus effugio illo, quod nobis præcidit Artemonius p. 78 seqq.

Arg. XVIII. NOVATIANVS in lib. de Trinitate toties locum Ioh. I. 1. argens, per consequentiam tantummodo probat, Christum esse Deum. Quis dubitet, inquit cap. XIII. Christum, quia Verbum Dei (*subaudi est*,) Deum incunctanter edicere esse? Ergo non legit, Deus erat Verbum, licet nunc in eo sic legatur. P. I. cap. XIX. Resp. Novatianum novissimus ejus editor vindicavit, Joannes Locksonus: adversus quem Artemonius *Defensionem*, cum *Addendis* ad librum suum, anno MDCCXXIX edidit. Vix adduci possis, ut credas, tamdiu hæc ex animo defendere Artemonium: enimvero mira vis est erroris, qui subactissimi intellectus hominem usque eo aufert, ut conjecturæ ex conjecturis conflata & conglutinata immoretur, & antiquissima, diffusissima, lucidissima lectionis sanæ vestigia disturbare obnitatur. Quid diceret hodie, cum ceteris, Novatianus, si viderent Artemonium universos ipsos istud dicere cogentem, quod ne uni quidem in mentem unquam venit? *Addendorum Ar-*

temonii, suis locis, quo pertinent, rationem, ut ipsa postulant p. 60, habemus: ad *Novatianam* autem primas Artemonii & secundas objectiones nunc expedire ingredimur. Novatiani volumen de Trinitate est quasi epitome, Hieronymo teste, operis Tertulliani. Tertullianus autem, ut evicimus, constanter *Et Deus erat Sermo* legit: pariter ergo Novatianus. Scopus porro Novatiani non modo polemicus fuit, sed etiam dogmaticus: neque unam sibi tantummodo hæresin refutandam proposuit, sed omnes, quæ quidem in doctrinam de Trinitate & de Christo impingerent, ut ex cap. X apparet. Inprimis vero a cap. XI eos redarguit, qui, quum scriptura Christum Deum dicat, Christum Deum *dicere* dubitant. Inde capite XII eos redarguit, a quibus Christus *describte homo nudus* ADSEMITVR: quæ verba mendo, quod eis Artemon. Defens. p. 63 seqq. tribuit, carent, quanquam Whistonus, pro *adseritur*, *adoratur* edidit, ex alliteratione ad verbum vicinum *corporatur* vel *comprobatur*. Sane ab eo ipso loco, Novatianus *dicendi* verbo, ejulque synonymis, insignite, frequenter, considerate utitur. id quod ad capiendum Novatiani sensum penitus est observatu necessarium: &, ubi observatur, multarum ineptiarum crimen a Novatiano depellit. Hoc proposito, ad evangelium Iohannis, ejulque initium progressus, argumentum capite XIII instruit, cujus hic nervus est: *Verbum, sive Verbum Dei, est Deus. Ioh. I. 1. Christus est Verbum, sive Verbum Dei. Ioh. I. 14. Ap. XIX. 13. Ergo Christus est Deus, adeoque qui Christum Deum dicere dubitant, male dubitant.* Vim probationis de Deitate Christi, quippe qui *Verbum Dei* dicatur, non tam in vocabulo *Dei*, quam in vocabulo *Verbi*, & in nexu verficulorum Ioh. I. 1. 2. 14, de *Verbo* agentium, Novatianus positam habet. *Accerrimum disputatorem* Novatianam, per charientinum, appellat Artemonius p. 120. Omnino minori ille disputandi & differendi arte usus est, quam Artemonius: id vero lectioni Iohannæ ab illo servatæ non officit, sed subservit. atque in hoc argumento, quod commemoravimus, recta & plana sunt omnia: quare nil addo.

Arg. XIX. Hominem, Dei Filium (*inquit Novatianus* c. XIX.) id est, Dei Verbum, sicut scriptum est, accipiant hæretici. *Ergo Novatianus scriptum legit, Dei Verbum, nampe Ioh. I. 1. P. I. cap. XXI. Resp. Longo illo capite XIX dictum Luc. I. 35 tractat & vindicat Novatianus, ita concludens, Sic facta est angeli voce, quod nolunt hæretici, inter Filium Dei hominisque cum sua tamen sociatione distinctio, urgendo illos, uti Christum hominis filium intelligant quoque Dei filium, & hominem Dei filium, id est, Dei verbum, sicut scriptum est, Deum accipiant.* Angelus apud Lucam dixit, *Quod nascitur, Sanctum, vocabitur filius Dei.* id citat Novatianus, & loco Ioh. I. 14 in medium vocato vindicat, ex dicto Iohannis de *Verbo*, *Dei* utique, inferens, dictum apud Lucam, de *Filio Dei*, non de humana, sed de divina Christi agere natura. Sermo obliquus, siue ullius glossæ suspitione, in rectum commutatus, sensum egregia Gradatione radiantem fundit: *Christus, hominis filius, homo, est quoque Dei filius: & homo, Dei filius, id est Dei Verbum, est Deus.* Formulam, *sicut scriptum est*, Artemonius ad τὸ *Dei*, ante *Verbum*, adeoque ad Ioh. I. 1 refert: sed certe nusquam minus quam ad illud *Dei* referri potest; ad Ioh. I. 1 autem, nullo modo. Ceteroqui nil, quo eam referas, interest. Nam quic-

quicquid eam præcedit & sequitur, id revera scriptum esse, & Novatianus, in ultima quoque capituli XIX linea docet, neque negare quicquam potest.

Arg. XX. *Novatianus, si evidentem & necessariam adhibeas emendationem, cap. XXIII ait: Sed enim (supple, cuius) hoc Verbum (subintellige erat,) per quod facta sunt omnia. (omnia?) Et Deus (lege, Dei) inquit, erat Verbum. Deus ergo processit ex Deo, dum qui processit Sermo Deus (lege, Dei) est, qui processit ex Deo. Et dulcitans adhuc Novatianum ipsum in suo Ioanne, Et Dei erat Sermo, legisse? P. I. cap. XXI. coll. p. 125, ubi Artemonius huic correctioni imprimis confidit. Resp. Itane tres, præter elliptin, mutationes sint necessariae, explicandæ orationi, ne simplicem quidem emendationem desideranti? Totus locus, ellipti facilius ex antecedentibus per parenthesin expleta, sic habet: Si Homo tantummodo Christus, quomodo dicit, Ego ex Deo prodii & veni, cum coustet, hominem a Deo factum esse, non ex Deo processisse? ex Deo autem homo quomodo non processit, sic Dei Verbum processit. — Sed enim hoc Verbum, per quod facta sunt omnia, (processit.) Et Deus, inquit, erat Verbum. Deus ergo processit ex Deo, dum qui processit Sermo Deus est, qui processit ex Deo. Syllogismus in mente Novatiani hic erat: Verbum processit ex Deo. Verbum est Deus. ergo Deus processit ex Deo, adeoque Christus non est homo tantum. Majorem propositionem probavit ex Psalm. XLV. 2. minorem ex Ioh. I. 1. Quid hic reprehendi potest? Aliam Artemonius defensus emendationem p. 27 proponit, Novatianum sic loqui faciens, Sed enim hoc Verbum, per quod facta sunt omnia, & Dei, inquit, erat Verbum. ut &, Novatiani hic, non Iohannis nomine positum, etiam valeat. Cujus ergo Verbum erat, præterquam Dei, si etiam Dei?*

Reliquis item locis Novatianus partim confirmat genuinam lectionem, partim ei non officit. Confirmat capite XXV, ubi a Moyse Iohannem accepisse docens ait: *Ostendit Moyses, in principio Verbum fuisse, & Verbum hoc apud Patrem fuisse, DEUM præterea Verbum fuisse. cuius per ipsum facta esse.* Excip. *Si premas hæc verba Novatiani, sequetur, cum etiam legisse, Et Verbum erat apud Patrem.* Artem. p. 105. Resp. Hæc variatio, sancta ex I. Ioh. 1. 2, non mutat totam propositionem, sicut illa variatio, quam Artemonius Novatiano adseribit. Non obest eodem capite XXV, cum ait, *Faciit hominem Dei Filius, Verbum scilicet Dei, per quem facta sunt omnia.* vid. Artem. P. I. cap. XXIV. nam masculinum quem hic refertur ad Filium, (alias dixisset quod, coll. Arg. XX.) Itaque Novatianus illud, *Verbum scilicet Dei*, non ut verba Iohannis, sed rursus ut suam glossam adhibet, qua ad verba Iohannis perveniat. Non obest eod. cap. eum ait: *Qui descendit, ipse est qui ascendit — h. e. Dei Filius, Dei Verbum. Verbum autem Dei caro factum est, & habitavit in nobis. Ille erit Christus: Deus ergo pronuntiabitur Christus, nam quia dicit, Dei Filius, mox glossam addit, Dei Verbum.* Eademque ratio est locorum, quæ ex capite XXVI producit Artemonius p. 121. præsertim si apud ipsum Novatianum prolixius legas. Confirmat aperitissime capite XXX, *Ergo credamus, inquit, squidem fidelissimum, Dei Filium Iesum Christum Dominum & Deum nostrum: quoniam in principio erat Verbum, & Verbum erat Deus, (leg. apud Deum) & Deus erat Verbum — &, Dominus meus & Deus meus. &, quorum patres & — benedictus Deus in seculis.*

secula. Eadem plane ratio est locorum, quæ Novatianus hîc congerit : neque ulla exceptione Artemonii p. 122. dissociantur. Ipsum illud, *Deus*, pro *apud Deum*, subsequenter sententiam, & *Deus erat Verbum*, in quam librarius properans per alliterationem offendit, præclare confirmat. Nullus scriptor est, in quem plus curæ contulerit Artemonius, conjecturam suam defendens. Novatianum igitur evolve, quæso, lector : vindicias nostras quam rigidissime examina, & undique circumspice, si quid possit desiderari. postea demum confer librum Artemonii majorem & minorem : miraberis artificium.

Arg. XXI. CAIVS *apud Euseb. l. 5. cap. ult.* Psalmi, *inquit*, quotquot sunt, & cantica ab initio a fidelibus scripta, τὸν λόγον τῆ θεῆ τὸν χρῖστον ὑμνεῖσι θεολογῶντες, Verbum Dei Christum celebrant Deitatis prædicatione. Ergo in *Evang. Ioh.* (nam *Apocalypsin* rejicit Cajus) legerunt hymnorum scriptores, Dei erat Verbum : *majore emphasi & lubentia scripturi*, Deus erat Verbum, *si ita legissent in Iohanne.* P. I. cap. XXVIII & XXIX. Resp. Floruit ecclesia primitiva charismate hymnorum etiam extemporalium : non omnes autem hymnos, sed aliquos duntaxat in literas esse relatos, Cajus agnoscit. Idem vero testatur, omnes eos, qui perscripti exstent, Christum prædicare Deum. Sive hos Psalmos sive alios abrogavit Paulus Samosatenus ; & horum sive nihil sive aliquid ad nostram pervenit ætatem : formulas eorum certe omnifarias fuisse, indubium est. Omnes tamen in eo convenire, ut Christum Deum celebrent, memorat Cajus. ψαλμοὶ τὸν λόγον τῆ θεῆ τὸν χρῖστον ὑμνεῖσι θεολογῶντες. Hypallage inest usitata Græcis, id est, ὑμνεῖντες θεολογῶσιν enunciatio autem est hæc, *Verbum Dei Christus* θεολογῆται *Deus celebratur*, in *psalmis.* In hac enunciatione Artemonius subiectum præcipue urget, cum Prædicatum potius urgendum esset, (ut ipse in confinio paginæ suæ 187 & 188 minus opportune contendit :) nam Subiectum Cajus eo modo expressit, uti & ipse & Artemonitæ probarent : in Prædicatum vero contulit illam summam Psalmorum, Artemonitas refutantium. *Dei Verbum* non aut ex Apocalypsi aut ex litera Ioh. I, 1 petere necesse habuit Cajus. *Sermo apud Deum*, idemque *Sermo Deus*, non potest non etiam *Sermo Dei* dici. Ceterum illud totum Eusebii caput contra Artemonitas dignissimum est, quod legant omnes.

Ex eadem ratione, quod de *Simone mago* obiter notat Artemonius p. 139, illum item Seculo I de se scripsisse, *Ego sum Sermo Dei*, *ego Paracletus* &c. non probat, Simonem in Ioh. legisse, & *Dei erat Sermo.*

Hactenus XXI argumenta nobis adnumeravit Artemonius, numero per συγκατάβασιν videlicet ad imperitos, quo magis eos lucrifaceret, amplificato : sed revera multo sunt pauciora argumenta. Singuli enim auctores, quotquot argumenta ex quolibet auctore colligantur, singuli tantummodo testes sunt : quin etiam multi instar sunt tantummodo unius. nam Latinum interpretem initio habuisse *Dei*, arbitratur Artemonius. eum interpretem, vel, dicam, eos interpretes, quotquot Latini patres in ea lectione sunt secuti (Latini autem sunt multi, quibus nititur Artemo-

Artemonius,) nullam seorsum ab ipso Latino interprete uno alterove testimonii auctoritatem habent. Ne ergo movearis numero, lector: pusilla pars ejus remanet, & hæc ipsa Artemonium destituit.

§ III. Nihilo magis fulciunt Artemonii conjecturam scriptores alii, quos superioribus adjicit.

Hos complectitur Part. I. cap. XXXI. Enimvero α CYPRIANVS 1. 2 Test. adv. Iud. c. 3. *quod Christus sit Sermo Dei*, probat ex Evangelio κατά Ioannem, *In principio — & Deus erat Sermo* &c. Hic quoque *Dei* in *Deus* mutatum conjicit Artemonius: sed alia quoque dicta huc allegat Cyprianus, ex quibus patet, cum *Dei Sermonem* & *Deum Sermonem* & *Sermonem* absolute dictum pro eodem habuisse. Clarior etiam est locus ibidem c. 6. ubi, *quod Deus Christus*, probat ex Evangelio κατά Ioannem, *In principio — & Deus erat Sermo*. Hic totum locum falsarii manu insertum suspicatur Artemonius. quod si ita est, etiam insequens locus ita insertus sit oportet, *Item in EODEM Dominus ad Thomam* &c.

β VICTORINVS Petavionensis, qui sub finem seculi III floruit, in tractatu de Fabrica mundi hæc habet. *septem cali sunt: illis diebus (creationis) conveniunt; sic enim cautum est, Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris ejus omnis virtus eorum. — Iustus Verbo cognomen est ei. Sic enim dicit Pater ejus, Eructatum est cor meum Verbum bonum. Iohannes evangelista sic dicit, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & DEVS erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine eo factum est nihil. Ergo primus factus creaturæ est; secundus hominis, humani generis, ut ait apostolus. Vid. Artem. præf. p. 20 seqq. Obiter notamus, *Factus*, in his verbis extremis, non esse participium, ut accipit Artemonius, ad græcissimum hunc revocans, πρώτος ἐγένετο τῆς κτίσεως, & Victorinum ante Arium arianizasse inferens: sed esse substantivum (probata Latinitatis,) ex illo verbo, *facta sunt*, (ἐγένετο, γενε-ις) deductum. Quod vero Artemonius pro illa periocha, *Iustus Verbo cognomen est ei*, omnino legendum putat, *Istius Verbum*, (id est, *Dei Verbum*; quanquam longo intervallo non occurrit nomen, quo *istius* referatur) *cognomen est ei*; unde mox in allegatione Iohannis, pro *Deus*, *Dei* legit: non est ejusmodi, ut quicquam superstrui possit. Artemonii conjecturæ Wesselingius suam opponit conjecturam p. 117. & nos conjecturam tentavimus. sed in mentem venit, nil opus esse. Victorinus non aequè Latine ut Græce noverat, teste Hieronymo & re ipsa. sic igitur Græce cogitare potuit, δικαιο, λογος ετονομαζισθαι, idque Latine, sed πολικως perscripsit, *Iustus, Verbo cognomen est ei. i. e. optimo jure Verbum appellatur. Ut ut est, inconcussa ab Artemonio manet Victorini lectio, Et Deus erat Verbum: in Latinis ab eo juxta atque in Græcis lecta codicibus.**

γ. δ Ex Græcis, IVSTINVM martyrem, imo etiam IGNATIVM Artemonius θεῶν legisse contendit, quia non λογον θεον, sed λογον θεῶν appellent. Conf. Artem. Del p. 46. Respondimus saepe.

ε MELITO Sardenfis sic ait, Μόνος θεῶ τῶ πρὸ πάντων καὶ ἐπὶ πάντων, καὶ (ἐπὶ) τῶ χριστῶ αὐτῶ, ὄντως θεῶ λόγος πρὸ αἰώνων, ἔσμεν θεοσκευτάς. Alterum ἐπὶ Welfelingius (capite X de Melitone agens,) pro ἐτι irrepsisse conjicit, & alii simpliciter id delent: certe post καὶ ἐπὶ præcedens facile vel pro καὶ ἐτι vel pro καὶ, καὶ ἐπὶ iteratum est. Pro ὄντως Artemonius legit ὄντος, nec valde intercedimus. idem vero θεῶ λόγος plane resolvit in *Dei Verbum*: quanquam Melito, si refugisset θεὸν λόγον dicere, potius dixisset, τῶ χριστῶ θεῶ, ὄντος αὐτῶ λόγος. In utramque partem, quod ad lectionem Iohanneam attinet, nil magnopere decidi potest ex Melitone.

§ IV. Imo plerique illorum refutant Artemonii conjecturam, receptamque lectionem confirmant.

Ex vetustissimis scriptoribus, quos examinavimus, Artemonianæ suspitioni certe nil præsidii affert Celsus, Athenagoras, Cajus, Ignatius, Iustinus, Melito: lectionem vero Iohanneam de Deo Verbo plane agnoscunt *Valentiniani*, etiam priores; tum *Irenæus*, *Theophilus*, *Tertullianus*, *Praxeas*, *Artemonitæ*, *Novatianus*: (vid. ad Arg. 4. 6. 11. 13. 14. 17. 20.) item modo *Cyprianus*, *Victorinus*. Ex quibus hæc Congeries subnascitur: *Valentiniani* priores, & *Irenæus* *Tertullianus*que, quorum neuter ullam hujus certe textus Ioh. I. I. interpolationem illis tribuit, eodem modo legerunt, iudice Artemonio p. 28. *Tertullianus* & *perpetuus* *Tertulliani* imitator *Cyprianus*, eodem modo legerunt, iudice eodem, p. 158. Repeto: *Tertullianus* & epitomator *Tertulliani* *Novatianus* eodem modo legerunt: item, *Artemonitæ*, quos in textu quidquam mutasse negat Artemonius p. 172 f. & *Novatianus*, qui eos ita refutat, ut nullam iis mutationem textus adscribat, eodem modo legerunt. Atqui hos singulos, & *Deus erat Verbum*, firmiter legisse ostendimus: ergo firmiter etiam concludimus, cunctos ita legisse. Si hodie nobiscum haberemus in vita hos doctores, quid eos dicturos putamus de Artemonio, talia ipsis adscribente: imo quid eos dicturos ipse censeat Artemonius?

§ V. Idem præstant alii scriptores, quibus, & *Deus erat Verbum*, lectum fuisse, Artemonius agnoscit.

Memorantur ab Artemonio (cujus volumen ordine sequimur) pag. 2 & 233 f. *Julianus* apostata: p. 83 *Epiphanius*: p. 88 f. & 340 *Theodorus* Mopsuestenus: p. 89 & 419 f. *Alogi*; quos etiam a *Cerintho*, Iohannis tempore, hanc lectionem probatam statuisse, Artemonius p. 425 putat: p. 91 *Leo* magnus: p. 153 *Photinus* (qui idcirco post θεός ἢν distinctionem posuit:) p. 155 *Eusebius* (disertissime τὸ θεῶ legi negans:) p. 158 & passim, *Clemens Alexandrinus* & *Origenes*: p. 162 *Valentiniani* posteriores: p. 166 *Methodius* & *Athanasius*: p. 176 *Platoniorum* libri ex Græca lingua in Latinam versi, quos Augustinus sibi lectos memorat (ipse conferendus) l. 7 Confess. c. 9. Hos quivis pro natione, ætate, secta distribuatur, ut volet: quali-

quælibet distributio novam lucem emittet. Adde omnia exemplaria Græca, typis excusa & præcipue manuscriptorum, quorum mox vim declarabimus.

§ VI. Nec non ceteri, quorum nulla apud Artemonium mentio fit.

Hujus generis sunt *versiones*, in Evangelistis, (quanquam *Gothica* hoc loco fiat,) maxime multæ, populis & seculis diversissimæ: præcipue vetustissima *Latina*, cujus etiam pondus crescit, si adjungas, quod Artemonius p. 158. coll. præf. p. 22. existimat, lectionem, *Deus*, apud Græcos prius fuisse receptam; Latinos autem patres ad Nicænum usque concilium, si non ultra, *Dei* retinisse. Diu lateque usi erant Bibliis Latinis & orthodoxi & sectæ tantopere inter se divisæ, antequam eis lectio illa, *Deus*, ex Artemonii sententia obtruderetur: qua ergo manus longitudine ita eis obtrudi potuit, ut prioris lectionis ne vestigium quidem, refutationis saltem causa, remaneret? Habet codex *Geblianus* Hypomnema in S. Apostolum Iohannem Theologum, in quo memoratur Evangelium Iohanni inter tonitrua & terrores & fulgura divinitus datum, his verbis adjectis: *In vocem postremo tonitruum resolvitur articulatam, & clarius insonat illud, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. Prope oraculum (πλησίον τῆς θεορρημοσύνης) Prochorus erat, lucem quidem perspicuus, nil autem audiens. Lingua tonitruum Theologus: & mystes (Prochorus) ex metu se colligens, tremula manu res inde illas perscribit, donec perfectum est evangelium.* Sit apocrypha narratio: certe vetusta est, & lectionis *θεὸς* vetustatem confirmat. conf. Hieronymi præf. in Matth. Neque Artemonius, si ejusmodi quidpiam pro sua conjectura inveniret, id non esset ornaturus. Accedit antiquissima Harmonia evangelica, quam *Victor Capuanus* instauravit: accedit *Hippolytus* contra Noetum, c. 12 & 14. Vol. II. Op. edit. Fabric. f. 14. 15. atque adeo Noetus ipse, perinde ut Praxeas, de quo § I. Arg. XIV. nec non *Gregorius Thaumaturgus*, Origenis discipulus, qui in Panegyrico item *θεὸν λόγον* celebrat, p. 24 edit. Stutgardiana; Scriptor commentariorum in Evangelistas, quæ *Theophilo* tribuuntur, Hieronymi certe Catalogo antiquior, lib. I. *Dionysius Al.* cum compresbyteris in ep. ad ecclesiam Alexandrinam, *Marcellus Ancyranus*, (de quo vid. Wesseling cap. I. ubi etiam Eusebii aliorumque testimoniis robur addit,) *Didymus* lib. III. de Spir. S. *Marius Victorinus*, *Hilarius* diaconus in 1 Cor. II. 1. *Ephraim Syrus* f. σγ. Auctor *Synopsos* Scripturæ sacræ, *Zeno Veronenfis*, *Paulus Orosius* in Apologia, *Nonnus*, *Aprinzius* in Ap. I. 4. IV. 7, *Gregorius M.* & quis non? Hierosolymis, Antiochiæ, Alexandriæ, Romæ, Constantinopoli, adeoque ubivis gentium, *Deus* lectum est. Omnesne in loco tam conspicuo, ἐν προοίμιῳ τῶν εὐαγγελίων, ut Chrysostomus ait in Comm. ad Gal. I. 3. nam evangelium Iohannis multi etiam Matthæo præmittabant, dormitarunt? *Amelius* quoque, philosophus Platonicus, seculo III. laudavit barbarum (Hebræum, Iohannem) qui Verbum ἀξιοῖ ἐν τῇ τῆς ἀρχῆς τάξει τὴν καὶ ἀταξία καθεστηκότα πρὸς θεὸν εἶναι, καὶ ΘΕΟΝ εἶναι, δι' ἧς παντὶ ἀτλάως γεγενῆσθαι. cetera vide apud Eusebium lib. XI. præp. evang. f. 317 ed. Steph. unde, nisi ex Iohanne? ex quo multi philosophi, ut *Basilius M.* in homil. in Ev. Ioh. notat, hunc locum desumerunt. Hereticorum

rum corruptelas in textum illatas studiose in lucem produxerunt orthodoxi : cur unam hinc Valentinianam dissimularent, quum totum, quod intererat, aliunde peti posse statuerent? Exceptiones Arianorum, etiam criticas, in libris contra eosdem, quam minutissime recensent & solvunt orthodoxi : cur Ariani hunc locum, quo tantopere urgeri solebant, simpliciter agnoverunt, ad articuli potissimum absentiam provocantes? vid. Chryf. ad Gal. I. 3. Etiam si aliqua, imo plurima exemplaria N. T. haberent hodie *νῆξ*, quorum tamen ne unum quidem in ulla lingua sic habet: tamen *θεός* esse legendum, evidentissima patrum antiquissimorum testimonia, juxta cum ipso contextu evincerent. Artemoni Artemoni, est aliquid, lectionem tanti momenti, per tot secula indelibatam, nunc tandem delere, & omnem fere vitam in imminuenda Filii Dei gloria collocare. Fugientia antiquitatis ecclesiasticæ vestigia & rudera captas, & pro latebra ac munimento habes: Scripturæ vero testimonia, per se valentia & sufficientia, in medio posita, partim transvolas, partim disturbas. Nil tamen agis: dies patefaciet, prius etiam quam tua pollicetur Præfatio, pag. XXXIII.

§ VII. Valentiniani posteriores non fuere auctores hujus lectionis.

Hos ejus auctores, & ex his Theodotum producit Artemonius, majori fortasse specie Tatianum producturus, de quo conf. Millii Proleg. N. T. f. 38 seq. Sed tamen nil horum esse, patet ex §§ præced. maximeque § II ad Arg II. ostendimus, Artemonium P. I. cap. XXXII & XXXIII. sine causa disjungere Valentinianos priores a posterioribus, sive genuinam versus 1. sive interpolatam versus 18. in capite primo Ioh. lectionem spectes. Pergit Artemonius, & P. I. cap. XXXIV. testimonio Tertulliani Origenisque conatur evincere, Valentinianos posteriores vim attulisse Scripturæ sacræ. Sed Tertullianus unicum citat locum, Ioh. I. 13. in quo non Valentiniani posteriores, non Valentinus, quem Tertullianus appellat, sed ipse Tertullianus erravit. vid. infra, ad v. 13. Origenes eas lectiones Ioh. I, 1. 18. quas Artemonius Valentinianis posterioribus imputat, ipse secutus est. ergo aut alia loca Evangelica a Valentinianis corrupta, quæ neque ipse neque alii patres sequebantur, ac non hæc Iohannea spectavit, aut plane injuriam Valentinianis fecit.

§ VIII. Hæc lectio non tum demum exorta est, quum eam exortam esse computat Artemonius.

Existimat Artemonius, Iohannem scripsisse Evangelium ante destructa Hierosolyma, vel non multo post: p. 350. lectionem autem hanc apud Græcos esse primum introductam circa A. C. 170. deinde apud Græcos & Latinos propagatam. P. I. cap. XXXV & XXXVI. Vnde scriptores, quos in tota tractatione citat, in duo genera distrahuntur. vetustiores contendit legisse, & *Dei erat Verbum*; ceteros, & *Deus erat Verbum*. illos a falsariis putat esse corruptos; hos, deceptos. Verum enimvero quisquis varietatem lectionum N. T. novit, præclare intelligit, Clementem Alexandrinum, (cujus opera mutationem propagatam esse statuit Ar-temo-

temonius,) ejusque in lectionibus N. T. assensores, non maximas habere partes; longeque citiores eos esse Novi Test. codicum divortii: imo ea divortia esse antiquiora anno illo 170. adeoque codicum in hac lectione convenientiam omni exceptione esse majorem. Fingamus, fuisse falsarium unum, vel quamlibet multos falsarios, ab anno illo 170. viventes: moleste ferentes, Iohannem c. 1. v. 1. *Dei* scripsisse; optantesque, ut id in omnibus exemplaribus Iohannis Græcis, vel etiam Latinis, in omnibus apologiis, disputationibus, commentationibus omnium adhuc auctorum, quin etiam in omnibus eorundem exemplaribus, & in omnibus exemplarium locis, penes ecclesias, doctores, librarios, hæreticos, ethnicos, in oriente & occidente, ingratis Artemonitarum omnium, præ quorum germanitate Iustinus martyr Artemonio novator est, p. 76. 201. in *Deus* mutetur: omnia denique experientes, ut ea mutatio omnibus doctoribus tum florentibus, omnibus libraribus, omnibus posteris, conciliis, ecclesiis, populis, linguis, persuadeatur, & in omnia rei Christianæ monumenta distindatur, nullo novitatis suæ indicio aut vestigio orthodoxis, hæreticis, philosophis relicto. Is, cujus in manum de Evangelistæ manu traditum fuerat Evangelium, tale quidpiam fortassis audere potuisset: sed quinquaginta, sed centum & amplius annis interjectis id quisquis perfici potuisset credit, hic vehementer aptus est ad nil non credendum sibi, quod credi non debet; & ad nil cuiquam credendum, quod credi debet.

§ IX. Quod de corruptelis textuum, quas Marcionitæ invexerint & Orthodoxi adoptaverint, memorat Artemonius; causam ejus non juvat.

Allegat exempla 1 Cor. 10, 9. 15, 47. & multa disputat P. I. cap. XXXVII & XXXVIII. Ea suis tractamus locis, ostendimusque, orthodoxos nil hic a Marcione fuisse. porro finge, fuisse eos aliquid: alia longe ratio est loci Ioh. I, 1. nam utriusque loci Paulini lectio Artemonio probata codicibus certe quibusdam nititur: at conjectura ejus in Ioh. I, 1. testibus destituitur. vicissim loca Paulina multis prius annis per Marcionem, quam verba Ioh. I, 1. per Valentinianos depravata putat Artemonius p. 200 & 180. Ergo etiam si Marcionis fraudes locum invenissent, tamen Valentinianæ minus loci invenerant.

§ X. In præfenti loco frustra sollicitantur codices.

Suspiciosissimum est Partis I. caput XXXIX. Curiose Artemonius, ut apparet, codices mss. consuluit: consensum eorum in hoc loco præclare perspectum habet: habet tamen, quod dicat. Sublestam quandam unius Catabrigienfis codicis, vel florilegii potius, varietatem, a Millio contentam, quam ipse etiam refutat, tamen annotat, insertque, sic olim potuisse lectionem, *θεος*, obliterari & præteriri. quid simile? Laudat præterea Mart. Czechovicium, qui in versione sua N. T. Polonica notet, in quibusdam veteribus Latinis codicibus extare *Dei*, non

Deus. recte autem addit, debuisse veteres illos codices Latinos indicari. Si quisquam librarius ita scripsit; aut imperite fecit, aut perfide.

§ XI. Quæ Artemonius differit de Criticis Scripturas interdum solo ingenio emendantibus, causam ejus non juvant.

Part. I. cap. XL. exempla profert ad Marc. VII. 2. Act. VII. 16. XVI. 12. I Cor. V. 12. Gal. I. 1. Eph. I. 1. Hebr. XII. 15. Ostendimus autem his ipsis locis, sanitatem eorum nulla ingenii medicina egere. porro si egerent, quid hoc ad Ioh. I. 1. præ quovis alio Scripturæ loco?

§ XII. Quæ Artemonius differit de aliis textibus ex suo ingenio aut ex uno tantum & altero codice emendandis, causam ejus non juvant.

Tali modo, octo extremis Partis I. capitibus, totidem fere loca N. T. tentat: tentamina autem plane ejusdem sunt indolis, atque conjectura in Ioh. I. 1. Singula suis locis executimus, ad Ioh. XII. 41. Rom. I. 4. IX. 5. I Cor. II. 11. &c. Porro etiam si de his locis omnibus aut plerisque recte judicaret, ab iis tamen ad locum Ioh. I. 1. non magis quam ad quemlibet alium valeret consequentia. quæ enim alioqui norma relinquetur? Ratio sana scilicet: quæ ab Artemonio in epiphonemate hujus partis ultra omne id, quod scriptum est, evecta, ipsum in toto operosissimo opere longe reliquit. Sane ista ratione, qua Artemonius utitur, veteres quovis loco quidvis dicere coegeris. Prima specie lectorem perterrefacere potest confidentia hujus viri in affirmando, negando, inculcando, insimulando, insultando; & subitus tot capitum, testimoniorum observationumque adspæctus: sed propius profusiusque examinata omnia, ut nubes disparent, veritatis filios vehementer confirmantia. nam & intime perspicit, & ipso opere suo comprobatur, & in Dedicatione Defensionis non obscure confitetur Artemonius, stante lectione *θεός*, Socinismum stare non posse. quo nomine gratiam Artemonio habemus, & redhostimenti loco, ut eundem fructum, si capit, percipiat ipse, exoptamus. Satis prolixi fuimus: etenim in periculoso incendio præstat sitella abuti, quam torrem negligere. Alii aliis conjecturis hunc temeravere locum, ut notat Artem. p. 292. & cras fortasse rursus existet alius, qui totum incisum, *θεός ἦν ὁ λόγος*, pro glossemate habeat, aut qui pro *καὶ θεός*, plane *ἔ θεός*, non sine specie, sed tamen improbissime, coniciat: ut, quemadmodum Iohannes ad Lucem collatus, negatur fuisse Lux; sic Logos ad Deum collatus negetur esse Deus, apertissimo antichristianismo. Quæ omnia testimoniis a nobis hætenus cumulatis æque refutantur. Væ mundo a scandalis etiam criticis: veruntamen væ homini illi, per quem scandalum venit. Artemoniana extra crisin, discutit *Gnomon*.

3 *ἔδὲ ἐν ὁ γέγονεν. ἐν αὐτῷ (ζων) edd. mss. plur.* Sed olim multi post *ἐν* vel post *αὐτῷ* distinxerunt. Vid. Zegeri Epanorth. li. I. Croji Observ. cap. XXV. Mill. h. I. Whitby f. 31. 32. Græb. ad Iren. f. 40. Artemon. p. 333. N. T. ed. Gr. Angl.

p. 415. Zornii T. I. Opusc. sacr. p. 71. Io. Lami de erud. apost. p. 270. 277 f. 282. 316. 321. Prior harum distinctionum refutatur ex eo, quod multa eorum, quæ facta sunt, non tamen vivunt; & quæ vivunt, non tamen vita sunt. Altera distinctio ante se insert tautologiam in textum; & post se, sermonem abruptum.

4 ἢν prius) ἐστὶν Cant. in Felli notis & in Millii append. ¶ ἢr alterum) ἐστὶν Cant. in Millii notis. Conf. N. T. Gr. Angl. l. c. ¶ τὸ) ~ Iren. f. 40. ed. Grab.

5 αὐτὸ) αὐτὸν Bodl. 6. Lin. N. 1. Par. 6. Theodotus in ἐπιτομαῖς.

6 ὄνομα) ἢν ἔνομα Al. Cant. Lat. Iren. Glossa.

12 δὲ) ~ Cant. Pro autem, enim habet Iren. mf.

13 οἱ) ~ Tertull. Cant. ¶ ἐγενήθησαν) natus est habet Tertull. de Carne Christi, c. 19 & 24. de Christo explicans. unde Valentinianus, immerito ille quidem, tanquam adulteratores hujus capituli acculat c. 19, quod scriptum esse contenderent nati sunt: ut patet ex contextu, & ex codice Tertulliani Wonweriano (apud Artemon. p. 175.) qui tamen codex castigationem mendi l. c. ex offensione ad præcedentia orti, a margine ad alienum retraxit locum. Sic quoque, natus est, habet liber II ad Theophilum, inter opera Athanasii. Vtroque modo, Irenæus l. 3. c. 18 & 21. l. 5. c. 1. Rursum, singulari numero, Platoniorum libri apud Augustinum l. c. Casu primum orta videtur esse varietas in Latino aliquo Iohannis codice. nam Græce ab οἱ, ὅς differt: sed Latine qui utrumque valet. unde nati sunt facile transit in natus est. idque Irenæus per accommodationem, Tertullianus & Platonici illi serio secuti sunt.

14 πλήρης) πλήρη Bodl. unus apud Fellum, Cant. Steph. δ. nec non Valentiniani apud Iren. f. 40, ubi Grabius addit Cyrillum Al. & Theophylactum. Reliqua, quæ Millius addit, non huc pertinere censemus.

16 (ὅτι) Barb. 1. Cant. Colb. 8. Iren. sed in nexu cum v. 30. Cyrillus non semel, Nonnus, Armen. nec non Orig. apud Rumpæum, p. 339. Confer Bezam, ab aliis non recte exscriptum. Probat Io. Kaifer.

17 ἢ post κα) ~ Vff. 1. apud Fellum.

18 ὁ μονογενὴς) nisi præfigit Iren. & alii Latini, & mf. Char. ¶ υἱὸς) edd. mff. Versiones, Eusebius, Basilus &c. hec Colb. 8. & sic, vel υἱὸς θεὸς, nonnulli veteres, de quibus ad v. 1. Arg. II. θεὸς Copt.

19 (τὸς αὐτὸν) Al. Colb. 8. 9. Hunt. 2. Laud. 1. L. Med. Par. 6. Wh. 1. Chrysostomus, Æth. Arab. Arm. Copt. Lat. Sax. Syr. Id sequitur Io. Kaifer.

28 βηθβαρᾶ) Er. &c. & omnia accuratiora, teste Chrysostomo, exemplaria: atque ita vel legunt vel legendum esse affirmant Origenes, Eusebius, Hieronymus, Suidas, Bonaventura, ac multi & graves auctores apud Menochium. (βηθβια) Comp. Al. Aug. 4. Cam. Gehl. Mesc. Stop. Vatican. Ho. 1. 2. cum plurimis, Heracleon, Nonnus, Arab. Copt. Lat. Perf. Syr. Vtriusque lectionis meminit Epi-phanus, Theophylactus, Euthymius. Vtrumque jungit Æth. Nomen notius pro ignoto.

ignoto. Vid. Franc. Lucas ad h. l. fed & mox idem ad c. V. 2. & Hilleri Onom. pag. 766 seq. *ⲥⲓⲛⲁⲃⲁⲣⲉ* Aug. 1.

29 (- ὁ ἰωάννης) *Al. Hirs. Hunt. 2. Mosc. & bis novem alii, Arab. Armen. Chrysoft. Cyrill. Theophyl.* Initio pericopæ suppletum docet Millius: neque transtulit Kaiferus.

31 *ⲉⲗ*) - *Vien.*

32 *ᾠσεῖ*) *edd. &c. Ex Matth. (ὡς) Al. Aug. 1. 4. Hirs. Wo. 1. 2. & aliquot alii, Orig.*

38 (- δὲ) *Bodl. 2. 3. Cov. 1. Hirs. M. 1. Wo. 2.*

40 *ἡλθον*) *ἡλθον* *ⲉν* *Al. & pauculi alii, Copt. Theophyl. ¶ - δὲ*) *Comp. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. 4. Bodl. sex, Byz. Hirs. Mosc. Fragmentum vetustiss. in Biblioth. acad. Tubingensis, Steph. omn. Wo. 1. 2. & undecim novendecim alii. (δὲ) Er. & al. Sed frequens Iohanni asyndeton.*

42 *πρῶτος*) *πρῶτον* *Al. & aliquot alii, Æth. Arab. Lat. Sy. Theophyl. ¶ (μεσίαν) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirs. Mosc. Stap. Fragm. Tubing. codd. fere omnes. Invito etymo, quod evolvit Hiller. Syntagm. p. 357. ¶ - ο*) *Comp. Er. Al. Aug. 1. 4. Barb. decem, Bodl. 2. 3. Colb. 2. Em. Gehl. Gon. Go. Hirs. Hunt. 2. Laud. 4. 5. Mont. M. 1. Mosc. Par. 1. 2. 3. 4. 5. 8. Seld. 1. 2. 3. 5. Fragmentum Tubing. Vien. Wh. 2. 3. Wo. 1. 2. (ὁ) Steph. edd.*

43 - δὲ) *Er. Al. Aug. 1. 4. Byz. Hirs. Mosc. Fragm. Tubing. Wo. 1. 2. & complures alii, Copt. (δὲ) edd. al., Lat.*

44 (ὁ ἰησοῦς, post *αὐτῶν*) *Comp. Al. Aug. 4. Gehl. Mosc. Fragm. Tubing. & complures alii, Arab. Copt. apud Fellum, Lat. Lectio media. unde hoc ante ἔξελεῖν ponunt Er. Steph. ed. Aug. 4. alia pericopa ineunte, Syr. Neutrubi, Aug. 1. & complures alii, Æth. Vtrinque, Hirs. & aliquot alii, Armen. Epiphau. vel etiam Wo. 1.*

46 - τῆ ante *ἰωσήφ*) *Comp. Al. Aug. 1. codd. plurim. τῆ edd. al.*

49 - ὁ post *ἀπεκρίθη*) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Caes. Hirs. Mosc. Wo. 2. Fragm. Tubing. codd. fere omn. ὁ edd. al.*

51 (*πιστεύεις*, citra interrogationem) *Er. & al. Vid. Gnom. ¶ μείζω) μείζων Par. 3. 7. ex rithmo. unde μᾶζον Bodl. 3. 4. 5. & alii. ¶ ὄψει) ὄψη Al. Mosc Wo. 1. 2. & al.*

52 (- ἀπ' ἀρετι) *Æth. Arm. Copt. Lat. Orig. Epiphau. Cyrill. Nonnus. Videtur huc illatum ex Matth. XXVI. 64.*

C A P. II.

1 *κανᾶ*) *Catua* habet *Syrus.* vid. L. de Dieu ad h. l. & Hilleri Onom. p. 776.

4 *λέγει*)

- 4 λέγει) καὶ λ. *Al. Wo. 1. & al.*
- 12 (ἔμεινεν) *Al. Hunt. 2. Lin. Mont. N. 1. Nonnus, Armen. Copt. Perf. Ob κατέβη.*
- 13 med. καὶ) ~ *Hirf. Trit.*
- 15 φραγγέλιον) ὡς præmittit *Colb. 8. Steph. v. Lat. Rei mitigandæ opinione. Legit ὡς & non legit Origenes. ¶ χωριῶν) χωρικῶς Comp. Byz. Eph. Seld. 1. Syr. Nonnus. In Wech. error est, quum omnes antiqui sic habere dicuntur.*
- 16 τοῖς usque πωλῆσιν) τῶ usque πωλῆντι *Cypr. Nonnus. ¶ μὴ) καὶ μὴ Er. Al. Aug. 4. & alii, Æth. Lat. Perf. Syr.*
- 17 καταφάγεται) *Comp. & al. edd. Al. Aug. 1. 4. Byz. Cam. Gal. Hirf. Mosc. Steph. decem, Wo. 1. 2. & bis novendecim alii: neque ignoravit hanc lectionem Origenes. (κατέφαγε) Er. & alii. Ex LXX.*
- 19 ~ ὁ post ἀπειρε.) *Comp. Aug. 1. 4. Hirf. Mosc. Per. & alii. ὁ edd. al.*
- 22 ~ αὐτοῖς) *Er. ed. 1. 2. Al. Aug. 1. 4. Barb. 10. Byz. Hirf. Laud. 1. 2. 4. Mosc. Steph. mss. omn. Wo. 2. & complures alii, Æth. Arab. Arm. Copt. Lat. Perf. Syr. Orig. (αὐτοῖς) Comp. &c.*
- 23 τεῖς) *Comp. Al. Aug. 1. Byz. Gehl. Hirf. Mosc. Wo. 1. 2. pluresve. ~ Er. Steph. & al. ed.*
- 24 πάντας) πάντα *Barb. 3. Bodl. 6. Byz. Colb. 3. Eph. Gehl. L. Laud. 2. unus apud Bezaam, Par. 1. 3. 4. 5. 6. Seld. 1. 2. Wo. 1. 2. Æth. Chrysost. Cyrill. Euthym. Nonnus. τα πάντα nonnulli cod. in Er. annot. Ex parall.*

C A P. III.

- 1 δὲ) ~ *Byz.*
- 2 τὸν ἰσθμὸν) *edd. &c. Initio periœchæ, & ex cap. XIX. 39. (αὐτὸν) Al. Gehl. Hirf. Laud. 1. 2. 5. Mosc. & alii bene multi, Armen. Chrysost. Cyrill. Lat. in mss. Augustinus, Sax.*
- 5 ~ ὁ post ἀπειρε.) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirf. Wo. 1. 2. pluresve. ὁ Er. & al. Ex v. 3. ¶ (καὶ εἶπεν αὐτῶν) Colb. 1. Cypr. Laud. 4. Med. Par. 6. 8. Æth. Arab. Copt. Sax. Syr. Hiat Goth.*
- 6 σαρξ ἐστὶ) *quia de carne natus est, addunt cod. Lat. duo vetusti, Tertull. Ambros. ¶ πνεῦμα ἐστὶ) quia Deus spiritus est, addunt Cyprianus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Iuvenius, Hincmarus, Fulbertus, Vigilus Thapsensis, Explanatio fidei ad Cyrillum apud Hieronymum. Eusebius id huc confert potius, quam infert. quia Deus spiritus est, & ex (de) Deo natus est, cod. Lat. duo vetusti, Tertull. Synodus Carthag. Videtur primo fuisse glossa, quæ librario in mentem vocavit sententiam illam cap. seq. v. 24. quæ etiam cum Matth. I. 20. conjungitur a*
H h Chry-

Chryfologo: Quod in Maria natum est, de Spiritu Sancto est: & quod de Spiritu Sancto natum est, spiritus est; quia Deus spiritus est. Serm. CXLV & LX.

8 καὶ πᾶ) ἢ πᾶ *Al. Arm. Lat. in cod. multis.*

10 ~ ὁ post ἀπεκς.) *edd. primae, Aug. 1. Byz. Hirsf. Wo. 1. 2. pluresve. ὁ Steph. ed. 3.*

12 & πισεύετε) ἐκ ἐπιστεύσατε *Byz. Eph.*, aliqui apud *Er.* unus apud *Bezam*, *Wo. 2. Perf. ἐκ ἐπιστεύσατε Er. ed. 2. 3. 4. 5.* Voluit, opinor, & πισεύετε, ut alios codd. habere notat, scribere, & per sphalma retinuit augmentum. sic quoque, & ἐπιστεύετε *Hirsf. ¶ ὑμῶν* ~ *Er. Byz. Wo. 2. & al. ¶ (πισεύσατε) Er.* ex emendatis, ut ait, exemplaribus græcis; unus apud *Bezam*, *Aug. 4. Bodl. 2. 3. 5. Gal. Hirsf. Laud. 4. M. 2. Seld. 1. Trit. Wo. 1. 2. Theophylactus.*

13 ὁ ὧν ἐν τῷ ἔρανω) ~ *Colb. 8. Æth. Gregorius Naz.* Legit & non legit *Eriphanius. ὁ ὧν ἐκ τῷ ἔρανω Cam. Vid. Quislorp. Annot. ad h. 1.*

20 αὐτῷ) ὅτι πονηρά ἐσι addit *Colb. 8. Hunt. 2.* unus apud *Bezam*, *Arab. Copt. ἔτι πονηρά ἰν* addit *Vien. Ex v. 19.*

23 αἰῶν) in fonte *Num* habet *Arab.* at in fonte *Ion* habet *Syr. ¶ σαλεῖμ) σαλήμ Comp. Aug. 1. 4. Byz. Step. cod. un. ap. Montf. & al. Nonnus in edd. Suidas. Ex Hebr. VII. 1.*

25 ἔν) ~ *Hirsf. δὲ Bodl. 6. Lat.* aliqui. *Syr. ¶ (ισδαίε) Al. Aug. 1. 4. Barb. 9. Cam. Gehl. Hirsf. Steph. omn. & permulti alii, Perf. Syr. Eufeb. Chryfost. Theophyl. Euthym. Nonnus. Ex rithmo.*

27 (ἀφ' ἑαυτῷ) *Colb. 8. L. Par. 6. Arm. Copt. Syr.*

28 μοι) ~ *Er. Byz. Musc. & aliquot alii.* Facile omissum ante *μαρτυρεῖτε.*

31 ἰ. (~ ἐπάνω πάντων ἐσι καὶ) *Cant. Armen. καὶ* omittit *Colb. 8.*

34 δίδωσιν) τέτρω addit *Arab.*

36 ζῶν alterum) τὴν ζῶν *Comp. Aug. 1. Byz. ¶ (μενεί) Comp. Aug. 1. Byz. Gehl. vetusti codices Graeci manuscripti apud Stapulensem nec non apud Erasimum, & complures alii, Arab. Syr. Cyrill. Theophyl. Iren. Tertullian. Cyprian. Sed vid. vers. 18: ἡδὴ κέκριται. Iam iudicatus est: ira Dei manet super eum; non opus est, ut demum veniat.*

C A P. IV.

1 (ἰσῆς) *Comp. Aug. 1* ante rasuram, *Cant. & alii, Arm. Copt. Lat. & (ἰσῆς* postea omissio) *Arab. Perf. Sax. Syr. ¶ καὶ βαπτίζει) ~ Byz. Eph. Vff. 1. Sax.*

2 αὐτὸς) ~ *Lat.*

3 πάλιν) *Er. Lat. Syr. &c.* (~) *Comp. Al. Aug. 1. Barb. 9. Byz. Cypr. Gehl. Hirsf. Mosc. Wo. 1. 2. & his tredecim alii*, *Perf. Chryf. Ex v. 43. Hiant Aug. 3. 4. credo etiam cetera lectionaria*, ut *Bodl. 3. 4. 5. Laud. 4. M. 2. Seld. 4. 5. Wh. 3.* quibus deductis particulam defendunt *Baf. 1. Bodl. 1. Bu. Cant. Cov. 1. Gal. Hunt. 2. Laud. 1. 5. L. Par. 2. 5. 6. 9. Seld. 2. 3. Vien. Wh. 1. & al.*

5 συχάρ) συχάρ *Beza & cum eo recent. edd.* ¶ ὁ) *Comp. Aug. 1. Cant. & alii.*

6 ἔν) δὲ *Mosc. Lat. in ms. Char. & Reutl. Syr.*

13 ~ ὁ post ἀπειρέσιον) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Hirsf. Wo. 2. pluresve.* ὁ *Er. &c.*

17 ἔπεν) ἔπεν αὐτῷ *Er. Byz. Stap. vel etiam Wo. 1. 2. cum quibusdam aliis*, *Æth. Arab. Perf. Syr.*

18 ἀνὴρ) ὁ ἀνὴρ *Er. H. Steph. ed.*

20 τῷ ὄρει τέτω) *edd. primæ, Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Hirsf. Wo. 2. pluresve, Chrysof. τετω τῷ ὄρει Steph. ed. 3.*

25 (εἰδαμεν) *Coll. 8. L. Per. Steph. δ. n. Wo. 1. Æth. Arab. Arm. Copt. Cyrill. Nonnus.* ¶ (μεσίας) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Mosc. Stap. codd. plurimi.*

27 ἱθαυμασαν) ἱθαυμαζον *Al. Wo. 1. & alii*, *Lat. Orig. Chrysof. Cyrill.*

30 (~ ἔν) *Al. Aug. 1. 4. Hirsf. Mosc. Stap. Wo. 1. 2. & alii bene multi*, *Lat. mss. nec non Cant. Æth.*

31 μαθητῶν) μαθ. αὐτῶ *Comp. Aug. 1. 4. & alii*, *Euthym. Æth. Arab. Lat. aliqui*, *Syr.* Et sic nonnulli v. 33.

34 ποιῶ) ποιῶ *Cant. & al.*

35 ἔτι) *Er. cum codd. multis*, *Lat. (~) Comp. Aug. 1. 4. Bodl. 2. 3. 5. Byz. Cam. Cant. Coll. 2. Laud. 2. L. Lin. Med. M. 1. N. 1. Roe. Steph. δ. ε. n. Vffer. 1. 2. cod. Rutgersii, Orig. Chryf. Cyrill. Theophyl.* Facile excidit post ἔτι, uti post δὲ in cod. Alex. Iud. XIII. 8. & post ipsum ἔτι, Iud. VIII. 20. Pl. XLII. (XLI) 6. 12. XI. II. (XIII) 5. ¶ τετραωντες) *Comp. Al. Al. & classis I. codicum tota, (nisi Mg. & Mosc. diversum tenent:)* item *Aug. 4. Barb. 8. Cam. Cant. Stap. Steph. omnes, Wo. 1. cod. Rutgersii, & viginti quinque alii, Orig. Cyrillus, nec non Theophyl.* Idque probat Camerarius, Gladius, Cloppenburgius, & Fridlibius T. II. Theol. exeg. f. 34. Hinc τριωντες *Par. 7. (τετραωντες) Er. Chryf. vel etiam Vien. Wo. 2. Vereor addere Coll. 1. 2. 3. Med. M. 2. Par. 9. e classe II. Hiat Aug. 3. credo etiam Bodl. 3. Seld. 4. Vid. Gnom. ¶ ἔδν.* ἔδν *Cant. Hirsf. ~ Chryf. Æth. Lu. in ms. Colon. Sax. Pro ἔδν ἔδ Nam (fort. Et jam) habet Irenæus.*

36 init. ἔδ) ~ *Cant. Coll. 8. Copt.*

37 ὁ ante ἀληθινός) ~ *Beza, Theophylactō Romano fretus.*

- 41 ἐπίσεισαν) ἐπ. εἰς αὐτὸν *Comp. L. Par. 5. 6. Lat. aliqui, Perf. Syr. Chrysoft.*
- 42 ἀληθῶς) *edd. mss. Iren. Arab. Lat. Syr. &c. - Eph. Med. Lat. in ms. Char. Perf. ¶ (- ὁ χριστὸς) Barb. 1. Bodl. 3. 5. Eph. L. Æth. Arm. Copt. Lat. Iren. (in fine allegationis,) Orig.*
- 45 ἀ) ὅσα *Al. & alii, Chrysoft.*
- 46 (- ὁ ἰσθῆς) *Cant. Colb. 8. Gon. Æth. Arm. Copt. Lat. Vnde post πάλιν, hoc ponunt Comp. Aug. 1. Byz. Hirs. Wo. 1. 2. Initium pericopte. ¶ βασιλικὸς) regulus habet Lat. ¶ ἐν καπεραῶν) - Lat. in ms. Trevir. Augustinus. Post ἢ hoc ponit Syrus.*
- 49 ἀποθανῆν) ἀποθάνη *Cam.*
- 50 κ) prius) - *Lat. Cant. Perf. Cyrill. ¶ φ) ὄν Al. ¶ ὁ quartum) edd. priores, Al. Aug. 1. 4. Byz. Hirs. & al. - Steph. ed. 3. & recent. edd.*
- 51 ἀπῆντησαν) ὑπῆντησαν *Aug. 4. Cant. Cypr. Lin. Magd. Per. Seld. 1. 2. ¶ παῖς) υἱὸς Hirs. & alii. Ex v. 50. ¶ σθ) αὐτῶ Al. Par. 6. Arm. Lat.*

C A P. V.

- 1 ἑορτῆ) ἢ ἑορτῆ *Comp. Aug. 1. Gal. Laud 2. Med. Par. 9 in Biblioth. nov. libr. Vss. 1. 2.*
- 2 ἔσι) ἔση *Comp. ἢ Arab. Perf. Noun. Wechel. marg. ¶ ἐπὶ) edd. mss., etiani cod. Pallantinus & alii apud Ant. Nebriff. Quinquag. c. V. ἐν Al. Cant. Noun. Nebriff. ¶ ἐπιτῆ προβατικῆ) - Perf. Sax. Syr. ¶ (προβατικῆ) Mont. in margine, Æth. Arab. Lat. (paucis codd. exceptis,) Eusebius, Athanas. T. I. fol. 1073. Chrysoft. Theodorus Mopsuest. Ammonius, Cyrillus Al. Theophyl. Hieron. Beda. - Cant. latine. Vid. Gnom. ¶ ἐπιλεγομένη) λεγομένη *Er. ed. 1. Bodl. 5. Cant. ¶ βηθσαϊδᾶ) edd. mss. Chrys. Hieron. &c. βηθσαϊδᾶ Lat., etiam Tertullian. Barb. 1. & , idem fortasse, Vaticanus, Theophylactus Romanus, Æth. Copt.**
- 3 (- πολὺ) *Cant. Colb. 8. Par. 9. Wheel. 1. ¶ (παραλυτικῶν) Cant. Perf.*
3. 4 ἐκδεχομένων usque νοσήματι) *edd. mss. Tertullianus saepe, Lat. Sax. Syr. Chrys. &c. (-) cod. Gr. Parisinus, Nonnus. Hiat Goth. αγγ. usque ad ἕδωρ, omittit Par. 7. ὁ ἐν πρώτῳ usque ad νοσηματι omittit Æth. Totum v. 4. omittit Cant. Colb. 8. & ms. Lat. Parisinus : ut suspectum, vel potius, ut in publica lectione transiliendum, notant Gr. Paris. tres : in margine habet Par. 9. & alii. vide Millium & Kusterum. Coptici libri alii habent, alii omittunt. Versus 7 hanc periocham aperte præsupponit : casu primum omilla videtur.*
- 4 γάρ) γὰρ κυρίᾳ *Al. Laud. 2. 4. & alii, Arm. Lat. Ex Matth. XXVIII. 2. ¶ κατέβαινον) ἔρχετο Al. Med. Æth. Huic verbo γ addit Cypr. ex alliteratione. ¶ ἐταράσσειτο τὸ) Comp. Er. ed. 1. Aug. 4. Bodl. 3. Cov. 1. Par. 9. Per. Steph. d. γ. β.*

12. *Vff.* 1. *Wh.* 3. *Wo.* 2. *Æth. Lat.* (ἐτάρατσε τὸ) *Er.* edd. seq. *Stephanorum* edd., *msl.* nec non *Chryf.* το bis legendum, semel scriptum.

5 καὶ) *Er. Al. Byz. Par.* 9. *Wo.* 1. 2. & al. ~ *Comp. &c.* ¶ ἀδενείζ) ἀδ. αὐτῆ *Par.* 9. & alii, *Lat.*

7 κύριε) καὶ præfigunt *Byz. Wo.* 1. 2. & alii, *Syr.* ¶ βάλῃ) *Comp. Al. Aug.* 1. 4. *Byz. Gehl. Hirs. Mosc. Wo.* 2. multique alii, *Chrysof.* βάλει *Wo.* 1. βαλλῃ *Er.* & al.

8 seqq. (κράβαττον) *Al. Aug.* 4. *Mosc.* cum multis.

10 ἐκ) καὶ ἐκ *Al. Mosc. Wo.* 1. & al.

14 τί σοι) σοί τι *Hirs. Wo.* 1. 2. *Lat.*

16 (~ κῆ) ἔζησαν αὐτὸν ἀποκτείναι) *Cant. Colb.* 8. *L. Steph.* n. *Arm. Copt. Lat. Cyrillus, Nonnus.* Sic habet v. 18.

19 ἀν ἐκείνος ποιῆ) ἐκείνος ποιῆ *Al. Byz.* & al.

27 med. καὶ) edd. *msl.* *Stap. Lat.* multi, *Perf. Syr.* ~ *Al. Colb.* 8. *Æth. Arab. Lat.* in *msl.* *Augustinus, Leo.* Facile excidit syllaba ante voculam ab eadem litera incipientem.

27 f. ποιῆν, κτλ.) ποιῆν· ὅτι οὐδὲ ἀνθρώπων ἐστὶ, οὐθ' ἀνυμάζετε τῆτο. Sic dist. *Chrysofostomus*, & (ex eo, ut videtur) *Aug.* 1. 4. *Cam.* pluresve, *Syr. Euthym. Theophyl.* Ad Samosatenum eo magis refutandum. Sequitur id *Stapuleusis.*

30 (~ πατρός) *Al. Barb.* 1. *Cant. Colb.* 8. *Cypr. Hirs. Hunt.* 2. *Med. Steph.* γ. n. *Trit. Æth. Arab. Arm. Copt. Lat. Perf. Syr. Chrysof.* Infertum ex v. 37.

35 ἀγαλλιαθῆναι) *Comp. Al. Aug.* 1. 4. *Byz. Hirs.* codd. plur. ἀγαλλιαθῆναι edd. al. ¶ (προς ἄρα ἀγαλλ.) *Comp. Lat. Chryf.* pluresve.

41 ἀνθρώπων) ἀνθρώπων *Al. Hirs.* & al. Ex v. 34.

44 ζητεῖτε) ζητῶντες *Lips.* & al.

45 (;) *Aug.* 1. *Byz.* pluresve, *Chrysof.* hom. 47 in *Ioh. Syr.*

47 πισεύσατε) πισεύσατε *Aug.* 4. *Byz.* & aliquot alii.

C A P. VI.

1 τῆς γαλιλαίας) ~ *Bodl.* 7. unus apud *Bezam*, vel etiam *Wo.* 1. item *Prof. Cyrill.* καὶ *Mosc.*

2 (~ αὐτῶ) *Al. Cant. Colb.* 9. *Cypr. Hunt.* 2. *L. Med. Par.* 8. *Æth. Arab. Arm. Goth. Lat. Perf. Syr. Chrysof. Cyrill. Chronicon Alex.*

4 τὸ πάρα) ~ *Cyrrill.* Casu videtur omissum: *Valentinianos* primum delevisse, nemo veterum testis est.

- 5 ἀγορεύομεν) ἀγορεύομεν *Er. Al. W'o. 2.* & aliquot alii.
- 10 ἀνέπεσον) ἀνέπεσαν *Al. Aug. 4. Hirsf. & al. ¶ ἐν)* — *Byz. Hirsf. W'o. 1. 2.* & al.
- 11 (— τοῖς μαθηταῖς, οἱ δὲ μαθηταὶ) *Al. Barb. 1. Cant. Steph. n. Chryf. Æth. Arm. Copt. Goth. Lat. Perf. Syr. Moralia Basilio adscripta, Nonn. Augustinus.* Recurrente τοῖς omilliam; vel ex alliteratione ad v. 12. vel ex parallelis infertum. ¶ (ἠθέλεν) *Er. ed. 1. 2.*
- 14 (— ὁ ἰνσῆς) *Armen. Lat. in codd. permultis.*
- 15 (— πάλιν) *Er. ed. 1. Aug. 4. Basf. 1. Bodl. 1. 3. Byz. Cov. 1. Hirsf. Laud. 4. L. Mosc. Par. 2. 5. Seld. 2. Stap. Seph. omni. & ex iis, qui eandem particulam c. 1V. 3. omiferunt, oēto & sex alii, Æth. Copt. Perf. Syr. Chryfost. Nonnus.* Hoc ante ἀνεχώρησε ponit *Comp.*
- 17 ἐκ) ἔπω *Colb. 8. Goth. & al. Scholion.*
- 22 ἰδῶν) εἶδον *Al. & al. ¶ (— ἐκείνο κτλ.) Al. Barb. 1. Med. Steph. n. Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Nonnus.*
- 23 ἐύχαρ. τῆ κυρίῃ) *edd. missf. Goth. Sax. &c. — Cant. L. Armen. ¶ κυρίῃ) ἰνσῆ Colb. 1. Med. Par. 8. W'h. 1. Perf. Syr.*
- 24 — καὶ ante αὐτοὶ) *Comp. & al. ed. Al. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Hirsf. Mont. Mosc. V'ff. 1. 2. W'o. 1. 2. codd. plur. Copt. nec non Arab. Goth. Lat. Perf. Syr. καὶ Er. & al.*
- 27 τὴν βρωσῶν post ἀλλὰ) — *Er. W'o. 1. & alii, Lat.*
- 28 ποιῶμεν) *Comp. & recent. edd. Al. apud Millium, Aug. 1. 4. Barb. 9. Stap. Steph. omni. W'o. 2. & novem & tres alii, Chryfost. Cyrill. Goth. (ποιῶμεν) Er. Steph. edd. Al. apud Fellum, Byz. &c. Sic c. XI. 47. ἐν ποιῶμεν W'o. 1.*
- 29 — ὁ post ἀπεκρ.) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirsf. Mosc. W'o. 1. 2. ὁ edd. al. ¶ πισεύοντε) πισεύοντε Er. ed. 1. 2. Al. Eph.*
- 30 ἐν alterum) — *Colb. 3. Eph. Seld. 1. Æth. Arab. Perf. Syr. ¶ σὺ) — Byz. & al.*
- 35 πώποτε) εἰς τὸν αἰῶνα *Lat. in mf. Char. & alii, Cyprian. Ex cap. IV. 14.*
- 38 πῶθεντός με) π. με πατρός *Bodl. 7. Cant. Lipsf. & alii, nescio an Tertulian. Ex v. seq.*
- 39 δὲ) γὰρ *Colb. 8. Lat. aliqui. Ex v. seq. ¶ (— πατρός) Bodl. 7. Cant. Lipsf. (ex compensatione, coll. v. præced.) item Al. Arab. Copt. Perf. Syr. Athanas. Chryfost. Cyrill. Ex v. seq. ejus varietas hunc denuo confirmat. ¶ αὐτὸ) εὐ- τον Aug. 4. Hirsf. Mosc. W'o. 1. 2. & al. Ex v. seq. ¶ (— ἐν) Er. Byz. Hirsf. Mosc. W'o. 1. 2. & decem & oēto alii, Cyrill. Ex v. seq.*

40 δὲ) *edd. &c.* Ex v. præced. (γὰρ) *Al. Beol. 7. Byz. Cant. Cypr. Hunt. 2. L. Lips. Magd. Mel. Par. 8. Per. Steph. 7. d. v. Arab. Copt. Lat. (in ms. Colon. & aliis.) Syr. Clemens Al. Cyrill. Nonn. Augustin. ¶ (πατρός μου) Cant. Wheel. 1. Æth. Arab. Arm. Copt. Perf. Syr. Clemens Al. Nonnus. πατρός Tertull. Chrysof. Theophyl. περὶ πάντας με πατέρας Colb. 8. Laud. 2. 4. L. Seld. 1. sic, patris mei qui misit me, habet Lat. ¶ ἐγώ) ~ *Al. apud Fellum, Cant. Go. Clemens Al. Chryf. ¶ (ὅ) Cypr. & alii, Clemens Al.**

42 (~ ἰσθῆς) *Laud. 2. Lin. Steph. d. Lat. in ms. Colon. aliisque, Chrysof. Nonnus. ὁ præfigit ed. Herrag. & alia.*

43 ἔσ) ~ *Cypr. cum pauculis, Arab. Perf. Syr. Cyrill.*

44 πρὸς με) πρὸς ἐμὲ *Byz. Hirs. Mese. ¶ ἐ πατὴρ) ~ Al. Cam. Laud. 2. ¶ ἐν) Er. Al. Aug. 1. Byz. Caes. Gehl. Hirs. Mese. Ho. 1. 2. codd. plur. ~ Comp. & al.*

45 ἔσι) ὁ ἐσι *Cam. ¶ (~ τῷ) Comp. Aug. 1. Byz. Hirs. Mese. Ho. 1. pluresve. Sic LXX. ¶ (ἀκκων) Comp. Aug. 1. Byz. Gell. Hirs. Mese. Steph. plerique, Wo. 2. & complures alii, Cyrill. Lat. in ms. Reutl. & Schelh.*

46 θεῶ) πατέρας *Goth. ex v. 45.*

51 ἐν ἐγώ δόσω) *edd. mss. Clemens Al. Goth. Syr. &c. (~) Æth. Lat. Barb. 1. Cant. Cyrillus aliique Latini, Athanasius. Legit & non legit Origenes, & Cyrilus Al. qui l. 4 c. Nest. tantummodo habet v. Hiat Al.*

52 οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς ἀλλήλους) *Comp. Byz. Hirs. pluresve, Lat. Syr. (πρὸς ἀλλήλους οἱ Ἰουδαῖοι) Er. &c. ¶ σακκα) σ. αὐτῶ Barb. 1. Æth. Arab. Copt. Perf. Lat. Syr. Chr. fust. σ. ἐαυτῶ Mont. in marg.*

54 τῷ) ἐν τῷ *Schmalii ed. Byz. Mese. & complures alii.*

55 (ἀληθῆς bis) *Barb. 1. Cypr. I 7. L. Mel. Par. Seld. 1. Steph. 7. e. v. Arab. Orig. (alibi textum sequens, Chrysof. Cyrill. nec non Clemens Al. In Byz. super ἀληθῆς scripta est terminatio κς.*

56 αὐτῶ) *edd. mss. Goth. & reliquæ versiones, Orig. &c. αὐτῶ καθὼς ἐν ἐμοὶ ὁ πατήρ, καθὼς ἐν τῷ πατρί. Αὐτὸν αὐτὸν λόγον εἶπεν, ἵνα μὴ λαβῆτε τὸ σῶμα τῶ οὐδὲ τῶ ἀληθῆς ὡς τὴν ἕσταν τῆς ζωῆς, καὶ ζῆτε ζωὴν ἐν αὐτῷ. Cant. idemque Steph. β. non ex codd. N. T. sed sicut solet patres excerpere, ex Theophrasti lib. IV. qui versum 53 & 54 pro suo instituto sic interpretat: Nihil ὁ πατὴρ corpus Filii hominis, sicut panem vitæ, & hauritis sanguinem eius, non hauritis vitam in vobis. qui autem edet carnem eius, & bibet eius sanguinem, habet vitam æternam.*

58 ὁ υἱός) ~ *Cant. Colb. 8. Copt. ¶ πρωτόν) τῷ, με Comp. Aug. 1. & alii: I 7. 3. τῆς (miserens. Ex v. 54. ¶ ζῆτε) Er. Steph. ed. 1. 2. Aug. 4. Byz. Hirs. Mese. & nonnulli & duo alii, pluresve, Chrysof.*

59 καὶ ζῆτε) ζῆτε addit *Augustin. Cant.*

63 (λελλάκη) *Barb. 1. Cant. Colb. 1. 8. Cypr. L. Med. Steph. γ. δ. η. Wh. 1. Æth. Arab. Goth. Lat. Perf. Syr. Chrysof. Cyrill. Hiat Al.*

64 (- μὴ) *Byz. Vff. 1. Wo. 1. Cyrill. Lat. (in codd. compluribus,) Hieron. Augustin. Afrorum Confess. ad Hunericum, Victor Capuanus, Sax. Facile omillum μὴ ante πῖ.*

65 μϵ) - *Cant. Colb. 2. Æth. Arab. Copt.*

68 εῖν) - *Colb. 8. Cypr. Arab. Copt. Syr. Cyrill.*

69 τῆ ζῶντες) *edd. mss. Goth. Syr. Chryf. Cyprian. Augustin. &c. (-) Cant. Colb. 8. Steph. η. Armen. Copt. Lat. in cod. plerique, Cyrill. Nonnus, Innocentius III.*

70 (- ὁ ἰσθες) *Comp. Aug. 1. Byz. Hirs. Wo. 1. 2. & complures alii: sed habent Versiones.*

71 ἰσκαριώτην) *edd. mss. &c. Ex parallelis: nam hoc loco obstat τὸν articulus. Sic enim esset ἰουδαν σιμωνος τὸν ἰσκαριώτην, non τὸν ἰουδαν σιμωνος ἰσκαριώτην. Articulus ponitur inter nomen & cognomen. (ἰσκαριώτης) Colb. 8. Wo. 1. pluresve, Goth. Lat. aliqui, Alcuinus.*

C A P. VII.

1 μετὰ ταῦτα) - *Aug. 4. & al. Initium pericopæ in Evangelistariis. ¶ ἠθέλεν) volebat, habet Lat. unde nonnulli, valebat. εἶχεν ἕξασίαν, vel absolute εἶχεν, Chrysof. in comm., Cyrill. Euthym.*

3 (- σῆ) *Aug. 1. Magd. Wo. 1. & aliquot alii, Syr. Chrysof. Cyrill. Theophyl. Id per compensationem corrigunt Magd. & Wo. 1. σὺ ante ποιεις inserto.*

6 εῖν) - *Bodl. 5. Cant. Magd. Syr. Cyrill.*

8 (- ταύτην) *Cant. Cypr. Gal. Med. Steph. γ. ε. η. Wh. 1. Copt. Chrysof. Cyrill. ¶ (ἐκ) Cant. Cypr. Copt. Lat. plerique, Perf. Sax. Epiphau. vel etiam Theophyl. in comm. Porphyrius, Hieronymus, (qui si εἶπω legissent, ille Dominum non accusavisset inconstantiae, hic illi aliter respondisset l. 2. c. Pelag.) Augustinus. Idque probat Grotius, Wall & alii. Inde alii εἶπω, nondum, fecerunt, uti etiam c. VI. 17. vel νῦν addiderunt, ut Chrysofomus ejusve glossa, & Syr. Arab.*

9 (- δὲ) *Bodl. 6. Cant. Colb. 8. Cypr. Med. Vff. 2. Arab. Lat. Perf. Syr. ¶ αὐτοῖς) edd. Goth. &c. - Byz. (αὐτὸς) Seld. 1. & alii, Lat. ex v. seq.*

12 περὶ αὐτῆ) - *Goth. ¶ (- δὲ) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Cant. Hirs. Mosc. Wo. 1. & multi alii, Goth. Chrysof. Euthym. (δὲ) Er. &c. Hiant Al. Aug. 3. Hunt. 2. Laud. 1. Par. 9.*

16 (ἕν) *Comp. Aug. 1. 4. Bedl. quinque, Hirs. Mosc. Stap. Wo. 2. & undecimo & septendecim alii, Goth. ¶ αὐτοῖς*) - *Med. Hirs. & al.*

21 - ὁ post ἀπεκρ.) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirs. Mosc. Wo. 1. 2. vel plures. ὁ Er. & al.*

22 διὰ τῆτο) *Hec cum θενυμάζετε construunt alii.*

26 init. καὶ) - *Byz. & alii, Lat. in mss. ¶ ἀληθῶς prius*) - *Colb. 8. Gal. Æth. nisi potius ad varietatem insequentem citandi fuerunt; Vss. 1. Nonnus, Perf. Syr. ¶ ἀληθῶς alterum) Er. &c. Stap. Theophyl. Goth. Syr. Ex inciso proximo, vel ex v. 40. cap. IV. 42. VI. 14. (-) Bodl. 6. Cant. Colb. 2. Cyp. L. M. 1. Par. 6. 7. 8. Steph. γ. n. Vss. 1. Arab. Arm. Copt. (in ed. Ox. min.) Lat. Orig. Chrysof. in comm., Cyrill. Epiph. Isidorus Pelus. Nonnus.*

29 - δὲ) *Comp. Er. ed. 1. Aug. 1. Bodl. 1. 2. 5. 7. Byz. Hirs. Wo. 1. 2. & bis decem alii, Valli, Lat. Orig. unde pro ἐγώ, καὶ γώ Aug. 4. (δὲ) edd. al. Goth. Hiant Al. Aug. 3. Hunt. 2. Laud. 1. Par. 9.*

31 (- τέτων) *Comp. Aug. 1. Gal. & aliquot alii. De versionibus, minus certum.*

32 ὑπερέτας ante οἱ) *Comp. Aug. 1. Byz. Hirs. Mosc. Wo. 1. vel plures, Goth. (ὑπερέτας ante ἴνα) Er. &c. Lat. ¶ οἱ φαρισαῖοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς*) Sic codd. *Græci, Goth. Syr. &c. Latinus vero, principes & pharisæi. Duplex, ni fallor, erratum est, quod & pharisæi postponuntur, & principes, (ut ἀρχοντες in Lin. Per. & apud Simon. in Cant.) pontificum loco, memorantur. Respicit huc versus 45, ubi ipse Latinus habet, ad pontifices & pharisæos. Vid. Gnom.*

33 - αὐτοῖς) *Comp. & al. edd. Aug. 1. Byz. Cant. Lips. Mosc. Per. Stap. Steph. omn. Wo. 1. 2. & bis quatuordecim alii, Copt. Goth. Lat. (in m. Schelh. & Trevir.) Perf. Sax. Syr. Euthym. Augustin. (αὐτοῖς) Er. & al.*

34, 36 (εἶμι) *Æth. Arab. Lud. de Dieu & Erasmus Schmidius, qui plures citant. Vide Gnom.*

35 ὅτι ἡμεῖς ἔχ εὐρίστομεν αὐτὸν) - *Mont. Chryf. Nonnus.*

37 πρὸς με καὶ πινέτω ὁ κτλ.) Sic *Aug. 1. 4. Byz. nec non Ebucrianus. &c. (πρὸς με. καὶ πινέτω ὁ κτλ.) recentiores aliqui. Vid. Gnom.*

38 γεαφῆ,) γεαφῆ. *Chryf. Syr. & al.*

39 (ὁ) *Aug. 1. 4. B. 1. Byz. Hirs. M. 1. 2. Mosc. pluresve. ¶ (- ἄγιον) Med. Per. Arm. Copt. Origenes passim, Athanasius, Hieron. Legit & non legit Cyrilus Al. Hiat Al. ἄγιον ἐπ' αὐτὰς Cant. Goth. διδουένον Barb. 1. &, idem fortasse, Vaticanus. sic, datus, habent Lat. plerique, Victorinus Afer, Leo & alii, Perf. Syr. Eadem euphemie specie videntur alii epitheton omisisse, alii glossam addidisse & substituisse. ¶ - ὁ post ὅτι) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirs. pluresve. ὁ Er. &c.**

40 πολλοὶ κτλ.) *edd. &c.* Et sic v. 31. (ἐκ τῆ ὄχλας ἐν) *Lat. Cant. τινὲς κτλ. Cyrill. Armen. ¶ τὸν λόγον) super cō bis ω habet Aug. 4. τῶν λόγων Hirs. τέτων τῶν λόγων Wo. 1. & sic fere al. ¶ ὁ) ~ Er.*

41 - δὲ) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Cant. Hirs. Mosc. Wo. 1. 2. codd. plur. Syr. (δὲ) Er. & al.*

45 ἐν) ~ *Er. ed. 1. 2. ¶ καὶ φαρισαίους) ~ Perf. Nonnus.*

47 ἐν) ~ *Cant. Arab. Perf. Syr. Cyrill.*

51 ἡμῶν) ὑμῶν *Bodl. un. apud Fellum, Æth. ~ Bodl. un. apud Fellum, Mont.*

52 ἐκ τῆς γαλιλαίας) *edd. &c.* Videtur allit. ad seq. *Galilaeus Lat. nescio an Star. ἐκ τῆς γαλιλαίας, pro γαλιλαίος, ex verbis proximis subsequētibz videntur arripuisse Græci recentiores. ¶ ἐγείρεται) edd. &c. Hieron. Ex Matth. XI. 11. vel Luc. VII. 16. quibus in locis vicissim nonnulli ex hoc loco pro ἐγείρεται scripserunt ἐγείρεται. (ἐγείρεται) Bodl. 3. Cant. Colb. 8. Laud. 4. Magd. Med. Æth. Lat. Origenes, Nonnus. Hiatt Al.*

53 (~ καὶ usque αὐτῆ) *Aug. 4. Hirs. M. 2. Par. 3. 6. Trit. Vsser. un. & multi codd. apud Fellum, Copt. Goth. Syr. aliqui, Chrysost. Theophyl. Nonnus. ¶ ἐπερεύθη) edd. &c. ex seq. ἀπῆλθεν Aug. 1. Bodl. 2. 6. 7. Gal. L. Lin. Mont. N. 1. Par. quatuor, Per. Seld. 3. (ἀπῆλθεν) Lips. Mosc. Seld. 1. Lat. ἐπερεύθησαν Byz. & al. ¶ καὶ ἀπῆλθεν ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Hæc capitis proxime sequentis initium constituere debere censet Ant. Blackwall de Class. sacris pag. 497 ed. Woll. Vid. Enom.*

C A P. VIII.

I usq. II ἰσῆς δὲ usque ad *μηκέτι ἀμάρτανε)* Habent *edd. Aug. 1. Byz. Cant. multi apud Stephanum & Bezan, (qui tamen, quum ait, Ex vetustis nostris codicibus septendecim unus dumtaxat illam (historiam) non habebat: codices Stephanicos Evangelistis vel præditos, quorum omnino decem ad hunc locum margo citat Stephani, vel iis carentes, confundit, & eos ipsos sibi non visos prodit;) plurimi apud Millium & Kusterum, nonnulli apud Vallam, (qui incisum illud v. 9 καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι, quo multi Græci codices carent, in plerisque cod. Græcis legi notat. totam ergo periocham legerat in pluribus, in nullo defectum notans. & quidem paullo superius ad cap. VII. 29 septem Græca exemplaria se legisse ait:) unus apud Erasmus, multi & Græci & Latini apud Hieron. 1. 2. c. Pelag. c. 6. (adde mox var. v. 2.) Æth. Arab. Lat. Angl. Perf. Sax. Constitutiones apostolicæ 1. 2. c. 24. & præter alios ii, qui hanc periocham postea in Pœnitentes & confitentes, atque in Commemoratione S. Pelagiæ legendam definierunt, ut notatur in Aug. 1. & Byz. Itaque Evangelistarum mutilum, quod Prolegomena Wetsten. p. 20 citant, in indice festorum habet octob. 8. τῆς ἀγίας πελαγίας τῆς πόρνης ζῆτι εἰς τὸ ΤΕΛΟΣ τῆ βιβλίας. Exstat item in lectionariis ad diem 1 Aprilis, quo celebratur Mariæ*

Mariæ Ægyptiacæ memoria : & citatur in Confess. eccl. or. p. 181. Habent periocham *Ambrosius*, *Augustinus*, *Sedulius*, *Leo*, *Chrysologus* & ceteri Latini, Dist. L. nomine Calixti I. Nescio tamen, cur Wallius in not. Crit. ad h. l. dicat, Tertullianum de ea loqui ut quibusdam ecclesiis recepta; & ipsum eam refutare ut nequitiae faventem. *Tertullianus* eam non magis tangit quam *Cyprianus*. (—) *Barb. duo*, *Bodl. 3.* *Colb. 8.* *Hirs. M. 2.* *Roe. Seld. 5.* *Trit. Vjfer. un.* apud *Fellum*, *Wheel. 2.* plerique codd. Gr. apud *Er.*, unus apud *Bezam*, (fortasse *Steph. n.*) tres apud *Kusterum*, lectio communior tempore *Hieronymi*; *Origenes* (quem ipsum hanc delevit periocham suspicatur *Simonius*,) *Apollinarius*, *Nonnus*, *Theophylactus*. Et vero consului, inquit *Maldonatus*, veteres Græcorum codices multos. nullus ex manuscriptis habebat, præter unum, in quo *Leontii* sunt commentarii, & ille ipse ita habebat, ut tota historia veru transfossa esset, & *Leontius* ne mentionem quidem de ipsa ullam faceret, sed ea præterita reliqua explicaret. Non habebat antiquissimus *Vaticani* codex, non *Græca* cateua, in qua cum tres & viginti auctores sint, nemo ejus meminit. Neque aliæ *Catenæ* apud alios habent. Non legit, vel certe non translatum habet *Goth.* uti testatur *αὐτοπτης* *Heupelius* in diss. de *Vlphila* p. 17. Atque hic quidem interpres in V. T. libros Regum, quamvis legeret, non transtulit, ne bellicosi *Gothi* bellicosiores fierent, ut *Philostorgius* memorat. Versio *Coptica* in alio cod. habet, in alio non habet; neque habet translatio ejus *Arabica*: versio *Syriaca* Novi test. non habet. conf. *Io. Lami* de erud. apoll. p. 304. nam *Syriaca* hujus historię versio ab *Vlserio* ad *L. de Dieu* missa, postea, & quidem seorsum, unde a *L. de Dieu* *Fragmentum* appellatur, concinnata fuerat. In aliquibus manuscriptis codicibus *Syriacis* invenitur, inquit *Ioh. Gregorius*, sed alterisimo hoc notata, $\aleph \eta \delta$ $\aleph \psi \chi \theta \iota$ $\aleph \iota \nu \delta \iota$ quod non sit textus. Quæ ex Evangelio secundum *Hebraeos* *Papias*, ex *Papia* *Eusebius* l. 3 II. E. in extremo commemorat; ea sive aliam sive eandem historiam continent, hanc periocham nec confirmant nec convellunt: quamquam *Eusebium* idcirco lectionis in codicibus omittendæ ansam dedisse suspicatur *Lightfoot*. Omittitur etiam in codice ms. *Ebneriano*, sed tantummodo a versu 3, ac sub finem evangelii secundum *Iohannem* ita suppletur, & versui 2 annectitur, ut facile appareat, librariorum periocham, pro genuina agnitam, a publica tantummodo lectione removisse. Idem *Io. Lami* in libro cit. codicem *Mf. Florentinum* IV Evangelistarum Græcum describens ait, In evangelio *Ioannis Lambi* in fine scripti sunt. Præcedit index *Capitum XIX.* *Decimum* caput omissum fuerat, & extra ordinem in fronte recensitum est $\tau \epsilon \rho \iota \mu \alpha \iota \chi \alpha \lambda \iota \delta \omicron \varsigma$, De Adultera, cujus historia in ipso evangelio existat. Scriptio est seculi XII. pag. 230. At præclare *Augustinus*: Hoc videlicet infidelium sensus exhorret, ita ut nonnulli modicæ vel potius inimici veræ fidei, credo, metuentes, peccandi impunitatem dari mulieribus suis, illud, quod de adulteræ indulgentia Dominus fecit, auferrent de codd. suis &c. l. 2 de adult. conjug. c. 7. Eò videlicet animo abstulerunt, quo dictum Salyatoris ad maleficum, *Luc. XXIII. 43*, nonnulli, apud *Origenem* in *Iohannem*, pro suppositio habuere, quasi nimis lene scilicet. *Armenios* historiam adulteræ rejecisse, cen plebi noxiam, ex *Nicæone* seculi X scriptore id conquerente existimant eruditi. Ipsis quoque *Græcis*, in ecclesia hanc partem publice legi aliquando minus utile visum est. Lectionem illi quidem in *Dominica*

nica Pentecostes ab Ioh. c. VII. 37. ad c. VIII. 12. ita constituerunt, ut capitis VII versum 52 continuo sequeretur capitis VIII versus 12, ut habet *Aug. 4.* credo, etiam *Wh. 3.* (tali factu, qualem apud nos habet epistola in feria Stephani:) & plane codices hanc periocham omittentes sunt fere *Lectionaria*: ut *mirum* sit, eam non in pluribus codicibus esse omissam, & tamen hodie complures de ejus germanitate dubitare. Quin etiam *Lectionaria*, *Bodl. 4. 5. Laud. 4.* periocham habent: codices vero IV Evangelistarum ita adornarunt librarii, ut varia arte anagnostas de ea prætermittenda admonerent. In *Aug. 1.* rubrica marginis lectionem illam pentecostalem c. VII. 37. incipit, versusque 53. anagnosten admonet de iis, quæ ὑπερβαίνειν) *transilire* debeat, virgulis nigris in margine tantisper adhibitis, usque ad c. VIII. 11. quo versu ineunte lectorem denuo jubet incipere; exeunte, desinere. Habent item obelos *B. 1.* & aliquot alii: in foliolo seorsum hanc periocham habet *Par. 3.* alius paginam pro ea vacuum relinquit: alius eam ad marginem habet manu recentiore. Inter v. 20 & 21 eam recenset Athanasius sive auctor *synopsios*. Ad caput X Ioh. amandata ea est in Vaticano Verlionis *Perficæ* codice; ad calcem *Evang. Ioh.* in nonnullis apud *Er. & Parisiis* tribus, (quorum duo expresse affirmant, eam in antiquis exemplaribus extare:) & apud *Armenios. Cod. duo seculi X.* illud exemplum *in textu non habent, in fine vero Ev. Ioan. est positum, cum notatione, in codd. antiquioribus & melioris notæ non inveniri*, inquit A. Schiada præf. *Catal. Mosc.* Sulpicior autem, eandem esse notationem Ruslicorum codd. ac Parisinorum, & a Schiada festinante adhibitam esse particulam negantem, *non inveniri.* Lucæ XXI in extremo eam repræsentarunt *L.* (qui tamen eandem suo quoque loco exhibet,) & *Par. 6.* ubi nulla videlicet periocha Dominicalis, & tamen simillima mentio Domini a monte oliveti in templum reversi. Eodem propemodum loco eam *Harmoniae evang.* intexuerunt aliqui in *Orthodoxogr. T. II. f. 756. 712 & 796.* In *Al.* desiderantur duo folia a c. VI. 50 ad c. VIII. 52. omissamque in eo fuisse hanc periocham, ex aliorum foliorum capacitate aperte colligi censet Millius. atque ideo fortasse excisa sunt hæc duo potissimum folia, ne omissio periochæ immi-neret opinionem de hujus codicis vetustate. Omittit etiam *Chrysostomus*, in *Homiliis* videlicet: ad cujus silentium *Euthymius*, periocham hanc in accuratissimis exemplaribus aut non extare, aut obelis notari docens, unice provocat. Variat etiam *Cyrillus*. Nil refert, utrum in lectionibus ecclesiasticis, perantiquo sane instituto in Festa certe delectis, an in codd. Græcis & verlionibus hanc primo pericopam expunctam dicamus. Librarii quidem, de auctoritate ejus ambigentes, vel scandalum sine causa metuentes, tanto plus sibi indulgere in lectionibus, per paraphrasin maxime, quæ per verliones antiquas, v. gr. Latinam, redarguitur, variandis, vel mitigandis. In hac periocha codicibus ea carentibus accensendi sunt, quod ad numerum codicum in æstimandis ejus variis lectionibus attinet, mutili, *Aug. 3. Hunt. 2. Laud. 1. Par. 9.* vel etiam *Seld. 4. Vjser. 1.* Confer *Fabric. Apocr. N. T. p. 356* seqq. ¶ ἡ ἰσθὺς δὲ) καὶ ὁ ἰσθὺς *Gehl. Mosc. & alii.*

2 παρεγένετο) θεός ἦλθεν ὁ ἰσθὺς *Mosc. & alii* apud *Bezam & Millium & Kusterum.* ¶ λαὸς) ὄχλος unus apud *Bezam & alii.* ¶ πρὸς αὐτὸν) ~ *Wo. 1. 2.*
duo

duo apud *Bezam* & al. ¶ αὐτῆς.) ἐν τισὶ ἀντιγράφοις ἕτως addit *Bodl.* unus apud *Fellum.* itaque ἀντιγραφα illa, cum hoc ipso *Bodleiano*, periocham hanc habuere.

3 (- πρὸς αὐτὸν) *Barb.* 3. *Cypr.* & bis quinque alii, *Arm. Lat. Syr. Euthym.* ¶ ἐπὶ) *Comp. Aug.* 1. *Gehl. Mosc. Per. Vien.* & bis decem alii. (ἐν) *Er.* & al. ¶ κατειλ.) καταληφθεῖσαν *Er. Byz. Wo.* 1. 2. & tres & septem alii.

4 λέγουσιν) ἔπειν *Bodl.* 1. 2. 6. 7. *Con.* 1. *Gehl. Laud.* 2. 5. *L. Lipsf. Mosc. Par.* 4. *Per. Seld.* 1. 2. *Vien. Vjs.* 2. *Euthym. Lat.* ¶ αὐτῶ) πειράζοντες addit *Byz. Wo.* 1. 2. & alii, *Euthym.* Ex v. 6. ¶ (ταύτην κτλ.) *Comp. Aug.* 1. *Gehl. Laud.* 2. 5. *Mosc.* & bis duodecim alii, *Æth. Arab. Perf. Euthym.* ¶ κατελιφθη) *Mill. ed. Byz. Wo.* 1. 2. in *Curis ad. h. l.* pluresve. κατελιφθη *Er. Steph. edd.* Ex allit. ad κατελιφμένην. ἄληπτω *Cam.* & alii. κατέλιφτω *L.* & al. ¶ μοιχευομένην) - un. apud *Bezam.*

5 ἐν δὲ) καὶ ἐν duo cod. apud *Bezam.* ¶ (ἡμῶν, μωσῆς) *Comp. Aug.* 1. *Vien.* & bis quatuordecim alii, *Æth. Perf.* nec non *Gehl. Mosc. Stap. Wo.* 2. ¶ (λιθίζεν) *Barb.* 4. *Cant. Gehl. Mosc.* & decem & quindecim alii, *Lat. Syr. λιθίζω* quinque apud *Bezam*, *Laud.* 4. ¶ λεγεις) λ. περὶ αὐτῆς *Gehl. Stap.* & alii, *Armen.*

6 (κατηγορίαν κατ') *Comp. Aug.* 1. *Gehl. Mosc. Par.* 1. 4. 7. & bis quindecim alii. ¶ ἕραθεν) κατέγραψεν *Er. Byz. Wo.* 1. 2. & duo & octo alii, nec non *L.* Ex alliteratione. ¶ - μὴ προσποιούμενος) *Er. Lat. Syr. &c.* (μὴ προσποιούμενος) *Comp. Aug.* 1. *B.* 1. *Bodl.* 2. *Byz. Cam. Colb.* 3. 9. *Cypr. Eph. Gal. Gon. Go. Laud.* 5. *Par.* 1. 5. 8. *Per. Seld.* 2. 3. *Steph.* γ. δ. ε. θ. *Vien. Wh.* 1. *Glossa:* unde κα προσποιούμενος *Bodl.* 6. *Lin. Mont. N.* 1. Sed *Erasinum* detendunt etiam *Bodl.* 1. 4. 5. 7. *Bu. Cant. Con.* 1. *Gehl. Laud.* 2. 4. *Magd. M.* 1. *Mosc. Seld.* 1. *Wh.* 1. *Wo.* 1. 2. vel etiam *Colb.* 2. 8. *L. Lipsf. Med. Par.* 2. 3. 4. 6. 7. *Steph.* 5. ζ. η. *Vjs.* 1. 2.

7 δὲ ἑπιμεινον) Pro δὲ est ergo in *Lat.* plerisque. Ex more *Iohannis:* qui tamen in hac periocha sæpius δὲ adhibet, etiam alibi frequentatum. v. gr. cap. IX. ἐρωτῶντες) ἐπ.ρωτωντες *Mosc.* & alii; ex alliteratione ad ἐπιμεινον. ¶ ανακυλίας) ἀναβλέψας *Mosc.* ¶ ἀνακυλίας ἔπει πρὸς αὐτῆς) ἀναβλέψας ἔπειν αὐτοῖς *Laud.* 2. *Lipsf.* & alii, unus apud *Bezam*, *Euthym.* ¶ πρωτος) πρῶτον duo apud *Bezam*, *Byz. Wo.* 1. ¶ (ἐπ' αὐτὴν τον λθον) *Byz. Wo. Lat.* pluresve. ¶ αὐτῶ) *Er. Steph. ed.* 1. 2. *Gehl. Mosc.* & permulti alii. (αὐτῆ) *Comp.* & al.

8 γῆν) γῆν, ἐνδὲ ἕκαστῃ αὐτῶν τῆς ἀμυρτίας *Bodl.* 7. *Vjs.* 2. & cod. aliquis apud *Hagenfeldium.*

9 - καὶ ὑπὸ κτλ.) *Er. Barb.* 4. *Bodl.* 4. 7. *Cant. Colb.* 2. *Con.* 1. *Laud.* 2. 4. *Lipsf. Magd. Med. Mosc. Par.* 2. 3. 4. *Seld.* 1. 2. *Steph.* α (atqui *Comp.* habet,) η, *Vjs.* 2. *Æth. Arm. Lat. Perf. Syr. Euthym.* Variabant *Vallae* codices inter se. *Iohannes conscientiae* vocabulo nusquam utitur. vid. *Gnom.* ad 1 *Ioh.* III. 19. (καὶ ὑπὸ κτλ.) *Comp. Cam. Stap.* & al. *Glossa.* ¶ (καθῆς) *Er. Aug.* 1. *Cam.* ¶ - εως τῶν ἕξατων) *Er. Barb. duv, B.* 1. *Bodl.* 4. *Byz. Gon. Med. Par.* 2. 3. 8. *Steph.* γ. ε. *Wo.* 2. Lat.

Lat. Perf. Syr. πρεσβυτέρεις non opponuntur ἑκατοί. (ἕως τῶν ἑκατόν) *Comp. Cam.* & al. ¶ (- ὁ ἰσοῦς) *Lat.* (in mss.) *Cant. Sax.* nec non *Syr.* ¶ ἕσα) *Comp.* & al. edd. *Bodl. sex, Cam. Stap. Steph. omn. Wo. 1. 2.* tota classis prima, & e secunda duodecim alii, *Syr.* (ἑσῶσα) *Er.* ut *stans* habet *Lat.* vix alio suppetente participio.

10 (- καὶ μνῆνα κτλ.) *Barb. 4. Bodl. 4. 5. Cant. Colb. 2. Laud. 4. Magd. Per. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Perf. Syr.* Glossam καὶ μνῆνα - γυναικὸς antiquis ignotam prodit præpositio πλὴν a Iohanne nullo in omnibus scriptis loco adhibita; cuius vim passim aliter expressit. ἄθεν αὐτὴν καὶ duo apud *Bezam, Mosc.* & alii, omisso mox αὐτῇ. ¶ ἢ γυνή) *Er. Lat. &c.* (-) *Comp. Aug. 1. B. 1. Byz. Cant. Colb. 1. 3. Cypr. Gen. Go. Lin. Med. Mont. N. 1. Par. 1. 5. 8. Wo. 1. 2.* & quatuor tresve apud *Bezam, Syr.* γύναι *Aldi* ed. *Cam. Mosc. Per. & septem & tredecim alii, Euthym.* Sic ab Erasmo stantes remanent *his decem* circiter alii. ¶ πῆ usque σῆ) - *Mosc.* ¶ (- ἐκείνοι) *Bodl. 1. 4. 5. 6. 7. Laud. 2. 4. 5. Wo. 2.* quatuor apud *Bezam,* & aliquot alii, *Lat.* ¶ (ἐκεῖ οἱ οἱ κατήγοροί σῆ) *Cant. Par. 7. Syr. Arab.* ut videtur, cui apud *Kusterum* additur *Armen.*

11 (- αὐτῇ) *Er. Barb. duo,* & quatuor & septem alii, *Arm. Lat.* (sed ei habet ms. Colon.) *Perf. Sax. Syr.* ¶ (κρινῶ) *Barb. duo, Byz. Colb. 3. Cypr. Eph. Par. 8.* Ne sermo videretur nimium lenis. κατακρινῶ *Steph. 4. Wo. 1. 2. Lat.* ¶ (ἀπὸ τῆ vñ) *Comp. Aug. 1. Bodl. sex, Cant. Gehl. Mosc. Per. Vien. & his duodecim alii, Armen. Copt. Syr.* Quo acrior esset admonitio.

12 ἔν) - *Goth. Perf.* ¶ αὐτοῖς ὁ ἰσοῦς) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Cypr. Hirs. Wo. 2.* pluresve, *Goth. Lat.* plerique. *Euthym.* ὁ ἰσοῦς αὐτοῖς edd. al. αὐτοῖς omittit *Mont.* (in ed. Ox. min.) & aliquot alii. post ἐλάλησεν id ponit *Gehl.* ¶ περιπατήση) edd. primæ, *Aug. 1. 4. Byz. Wo. 1. & octo & duo alii,* pluresve, *Orig. περιπατήσῃ Steph. ed. tertia.*

13 (μαρτυρεῖς;) *Steph. ed. 3. Aug. 1. Byz. pluresve, Chrysof.*

14 ὑμεῖς usque ὑπάγω) - *Aug. 4. Byz. Hirs. Vff. 3. & multi alii.* Recurrente ὑπάγω. Habent versiones. ¶ δὲ) - *Mosc.* ¶ ἢ) *Comp. Aug. 1. Barb. 4. Bodl. 7. Cant. Cov. 1. Cypr. Gal. Go. Laud. 5. Med. Mont. M. 1. Mosc. N. 1. Par. 1. 4. Seld. 2. 3. Steph. 7. 8. Vien. Goth. Lat. (καὶ) edd. al. E proximo.*

19 - ὁ post ἀπεκρίθη) *Er. Aug. 1. 4. Byz. Hirs. pluresve. ὁ edd. al.*

20 - ὁ ἰσοῦς) *Cypr. Æth. Arab. Armen. Copt. Goth. Lat.* (in cod. Trevir.) *Cant. Perf. Sax. Syr. Cyrillus, Chryf.* in comm.

21 ὁ ἰσοῦς) - *Cyrill. Cant.* ¶ με) με, καὶ ἔχ' ἐυρήσατέ με *Per. & alii.* Ex parall.

25 ἀρχὴν) ἀρχὴν, *Hervag. & al. ed.* ¶ ὅτι) *Steph. ed. Aug. 1,* qui tamen hypodiasiafen alias adhibent; item *Comp. Er. Aug. 4. Byz. Hirs. pluresve, Chrysof. ὁ, τι Beza, Camerarius.* In *Lat.* est quia, & qui, & quod. ¶ ὑμῖν,) *Aug. 4. Byz.*

Byz. pluresve, Chrysof. Nonnus, Scaliger, Knatchbul, Raphaelius. Accedit, sed minus lidenter, Jac. Faber Stapulensis, Corn. Iansenius, & Franc. Lucas Bruzenfis. ὁμῶν Bacheri & Kusleri edd. (ὁμῶν.) Er. Steph. Mill. & al. edd. Vid. Gnom.

26 λέγω) λαλῶ Cypr. Gehl. & alii. Ex ant. vel seq.

27 αὐτοῖς) edd. mss. Goth. Syr. Nonn. Euthym. &c. ejus, pro eis, habent Lat. aliqui, litera s sumpta pro us compendiose scripto. (αὐτῆ) Cant. Eph. Seld. 1. Vss. 2. Theophylact. ed. Rom. (in textu: sed in comm. αὐτῆ αὐτοῖς,) nescio an Falla. partim ex Lat. partim ex alliteratione ad versum 26, hinc suum habet Cant. latine. ¶ ελεγεῖν) θεός, addit Hirs. in marg., Vss. 2. Glossa, in codd. Lat. magis obvia.

28 μκ) - Bodl. 5. & al. ut v. seq.

29 οὐκ) καὶ οὐκ Steph. v. Syr. & al. ¶ (- ὁ πατήρ) Cant. L. Æth. Armen. Copt. Lat. Cyrill. Hiatus, ab ὁ ad ὅτι.

33 ἀπεκριθῆσαν) ἀπ. κ; εἶπον Aug. 1. 4. & al. Ex v. 39.

34 τῆς ἀμαρτίας) edd. mss. Goth. Sax. &c. - Clemens Al. Cant.

38 ἔρ) - Bodl. 5. Hirs. Trit. Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Pers. Chrysof. ¶ ὁ) ἃ Cant. ¶ ὁ ἐωράκατε κτλ.) edd. mss. Lat. Tertull. Syr. &c. Ex colo præcedente. (ἃ ἔκ. κτλ.) Colb. 8. Cypr. Med. Par. 8. Per. Steph. γ. δ. v. Wh. 1. Orig. Chryf. Copt. Goth. (sine dubio etiam Al. nisi hiaret:) unde ἃ ἔκ. παρὰ τῷ πατρὶ ὁμῶν L. Par. 6.

39 - ἄν) edd. primæ, Aug. 1. 4. Hirs. Mosc. Wo. 1. 2. Falla, codd. plurim. Orig. Epiphani. Lat. (ἄν) Steph. ed. 3. & al. Cyrill. ad Successum. Ex v. 42.

42 (- ἔν) Er. Aug. 4. inemte pericopa, Bodl. 5. Colb. 8. Cypr. Eph. Hirs. Steph. γ. β. Trit. Vien. Vss. 1. Wo. 2. Arab. Copt. Goth. Pers. Syr.

44 πατρός prius) τῆ π. Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirs. Mosc. Wo. 2. Confess. eccl. or. p. 348. Ex seq. ¶ (, τὸ ψεύδος) Epiphanius, apud Crojum certe, in Observ. sacris, p. 208 init. Confer Iansenium. ¶ καὶ ὁ πατήρ αὐτῆ) καὶ ὁ πατήρ αὐτῆ ψεύσεσθαι. Epiphani. sæpe. ὡς καὶ ὁ πατήρ αὐτῆ Cyrillus Al. & alii multi, de quibus Mill. Proleg. f. 75. in margine.

46 δὲ) - Byz. Colb. 8. Eph. Seld. 5. Lat. nec non Goth. Syr. ¶ διατί υμῶν) - Mosc. ¶ υμῶν) edd. &c. Ex v. 47. (-) Eph. pluresve, Chryf. Goth. Lat. in edd. vet. in Char. & codd. antiquioribus apud Zegerum, Augustinus.

48 ἔν) - Bodl. 4. & alii, Lat. in ms. Reutl. Pers. Syr.

49 ἀτιμάζετε) ἐτιμάσατε Er. & al.

52 γέσσηται) Comp. Er. ed. 2. Al. Aug. 1. 4. Byz. Per. & sat multi alii, Orig. γέσσηται edd. al. ¶ εἰς τὸν αἰῶνα) - Cant. Nonn. Signum; interrog. addunt Steph. ed. Aug. 1. Byz. &c.

53 (- σὺ) *Al. Byz. Hirs. Wo.* 1. codd. plur. apud *Fellum, Millium, Kusturum, Cyrillus Al. Lat.*

54 ὑμῶν) *edd. &c. Allit. ad ὑμεῖς. (ἡμῶν) Al. Aug. 1. 4. Bodl. 7. Byz. Colb. 8. Cypr. Eph. Gal. Gebl. L. Par. 2. 3. Per. Seld. 1. 3. Vff. 1. 2. Wb. 3. Æth. Arab. Goth. Copt. Lat. in mss. & in edd. primis, & apud Hieron. Perf. Syr. vel etiam Wo. 1. Sax. Vid. Gnom.*

55 ὑμῶν) ὑμῖν) *Al. Cant. Laud. 5. Theophyl.*

57 πεντήκοντα) τεσσαράκοντα *Barb. 1. & patres nonnulli in Millii Proleg. p. 72. ad quos accedit Euthymius.*

58 εἶπεν) εἶπεν ἔν *Byz. Wo. 1. & al. ¶ (- γενέσθαι) Epiphanius non semel, Ignat. interpol. Lat. ms. Trevir. in summario, Novatianus, auctor libri 3 ad Theoph. apud Athanasium, Chrysol. Ansbertus Cant. Sed habet Irenaeus & Origenes apud Grabium in spicil. PP. Sec. II. T. 1. p. 235. Dionys. Alex. in Ep. ad eccl. Alex. Anonymi sermo c. hær. ap. Athanas. Athanasius ipse in Apol. & Or. 4. c. Ar. & apud Socr. 1. 3. c. 8. Augustinus, Goth. &c. Omisionem non fert usus περιᾶ adverbii. vid. Gnom.*

59 ἵνα βάλωσιν) *Mosc. ¶ διελθῶν usq. οὕτως) edd. mss. Goth. Syr. Athanas. (-) Er. (excepta ed. 1.) Arm. Lat. Barb. 1. Cant. Cyrill. Superflua hæc censent Er. Beza, Grotius, Millius. διελθῶν διὰ μέσου αὐτῶν videtur huc illatum ex Luc. IV. 30. sed καὶ παρήγεν ἕτως omisissum a Lat. Recurrente καί. Lectio loci media & genuina videtur esse : ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, καὶ παρήγεν οὕτως. καὶ παράγων κτλ. verbis illis, διελθῶν διὰ μέσου αὐτῶν, per Græcos recentiores illatis ex Luc. IV. 30, & his καὶ παρήγεν οὕτως, apud Latinum alibique omisissis, quum καὶ particula recurreret. nam ad παρήγεν aperte refertur παράγων, & οὕτως denotat miraculosam facilitatem discessus.*

C A P. IX.

4 ἐμὲ) ἡμᾶς *Cant. Æth. Arab. Copt. Cyrill.*

8 (προσαίτης) *Al. Cant. Colb. 8. Cypr. Go. Steph. n. Æth. Arab. Armen. Copt. Goth. Lat. Syr. Anonym. apud Athanas. in Homil. in occursum Domini, Chrysof. Cyrill. Theophyl. Augustinus. πτωχὸς Er. ed. 2. seq. ex Lat. Ad τυφλὸς ἦν addit, καὶ προσαίτης, L. Alliteratio ad sequens προσαίτων.*

9 δὲ) - *Byz. ¶ δὲ, ὅτι) ἔλεγον, ἐχί, ἀλλ' Eph. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Perf. Syr. Barb. 1. Steph. n. Ex c. VII. 12. ¶ ἐκεῖνος) ἐκ. δὲ Al. Magd. & alii, Æth. Arab. Goth. Lat. Syr.*

10 σοὶ) σοὶ *Beza, & recent. edd. Lat.*

11 τὴν κολ. τῆ) τὸν *Cant. Arm. Copt.*

12 ἔν) - *Al. & al.*

15 (- και) Eph. Gal. L. M. 1. Mosc. Lat. Syr. pluresve. ¶ αυτοῖς) και αυτοῖς Al. Goth. ¶ μὲ ἐπὶ τὰς ὀφθ.) Steph. ed. 1. Aug. 1. 3. 4. Byz. Gehl. Hirsf. Lipsf. Mosc. Par. 1. 2. 3. 5. 8. W'o. 1. pluresve, nec non Goth. Lectio media. unde ἐπὶ τὰς ὀφθ. μὲ Steph. ed. 3. & recent. edd. μοι ἐπὶ τὰς ὀφθ. Comp. Er. W'o. 2. Goth. Lat. ¶ ἐπὶ) - Gal. Laud. 5. Magd.

17 λέγῃσι) λ. ἔν Comp. Al. Aug. 1. & alii, Lat.

19 ἔν) - Aug. 3. & al.

20 δὲ) Comp. Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Gehl. Hirsf. Mosc. codd. plur. - Er. & al. ἔν Lat. in ms. Char. Goth.

21 αὐτὸς ἡλικίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε) Sic v. 23. Sed Latinus, & inde Augustinus & alii, versu 21: ipsum interrogate: aetatem habet. & convenit, quod sequitur: ipse de se loquitur. ¶ ἑαυτῶ) Comp. Al. Aug. 1. Byz. manu secunda, Hirsf. codd. plur. αὐτῶ edd. al.

23 αὐτὸν) καὶ αὐτὸν Al. apud Fellum.

25 ἔν) - Aug. 4. & aliquot alii, Æth. Arab. Copt. Syr. Chrysof. ¶ καὶ εἰ-περ) - Al. & al.

26 πάλι) - Arab. Copt. Lat. Cant. Nonnus.

27 ἐκ) - Lat.

28 - ἔν) Comp. Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Hirsf. Par. 1. 3. Vff. 1. 2. W'o. 1. 2. codd. plur. Lat. ms. (ἔν) edd. al. Goth.

30 ἐν γὰρ τῷ) ἐν γὰρ τῷ Bodl. 6. & lectionaria sex. ἐν γὰρ τῷ Aug. 3. ¶ θαυμάσῃ) τὸ θαυμάσῃ Er.

31 δὲ) - Hirsf. W'o. 1. & alii, Lat. in ms. Colon. ¶ ἀμαρτωλῶν) ἀμαρτωλῶν Aug. 3. Hirsf. Mosc. & al. ¶ τέτι ἀκεί) - Hirsf. Trit. Chrysof.

34 (- σὺ) Lat. ¶ (ὄλω) Aug. 1. & aliquot alii. - Æth.

35 θεῶ) ἀνθρώπων Cant. Æth.

36 (καὶ) Comp. Er. Aug. 1. 3. 4. Bodl. omni. apud Fellum, Byz. Gehl. Hirsf. Mosc. Vff. 1. 2. W'o. 1. & alii complures.

40 πάντα) - Vff. 1. Lat. Cant.

41 ἢ ἔν κτλ.) αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν μετῃ Cant. & alii, Armen.

C A P. X.

5 ἀκολοθήσωσιν) ἀκολοθήσασιν Al. Aug. 4. Hirsf. & al.

6 τίνα ἢν ᾶ) Sic, aut ᾶ, aut τίνα ἢ ᾶ codd. apud Er. τι Arab. Lat. Syr.

7 ὅτι) - Aug. 4. Byz. W'o. 1. & al.

8 - πρὸ ἐμῶ) *Comp. Aug. 3. 4. B. I. Bodl. 2. 3. 4. 5. Bu. Cam. Cov. I. Gehl. Hirf. Laud. 4. 5. Magd. M. 1. 2. Par. 2. 3. 7. Roe. Seld. 1. Steph. 8. 9. 5. 7. id. Trit. Vff. 2. Wh. 1. 3. Wo. I in Curis ejus, Goth. Lat. Perf. Sax. Syr. Basilus, Chrysof. (sed alibi habet,) Cyrill. Euthym. Augustin. & Tr. ad Novat. apud Cyprian. Adde Barberinianos & Mosc. & Stap. Magnum imprimis Versionum pondus est hoc loco. Theophylactus hoc πρὸ ἐμῶ tribuit Manichæis, negantibus prophetas V. T. a Deo missos: sed antiquior videtur esse glossa sedulitatis Africanæ. namque post ἄλλοι inferit has voculas Origenes, Isidorus Pelusiota, Aug. 1. Byz. pluresve. (πρὸ ἐμῶ) *Er. Al. Cant. Cypr. Vien. Wo. 2. Clemens Al. Augustin. l. 16 c. Faust. c. 2. Hieron. vel etiam Go. L. Lips. Med. Mont. Parisini nescio quot, Per. Vff. 1. Nonnus cum Bodl. 1. 6. 7. Eph. Gal. Gehl. Gon. Laud. 2. Lin. N. 1. Seld. 2. 3. Æth. Arab.**

12 δὲ) - *Wo. 1. Lat. in ms. Trevir. ¶ ἀυτὰ) - Arab. Lat. Perf. Cant. ¶ τὰ πρόβατα tertium) - Cant. Colb. 8. Med. Armen. Copt.*

14 (γνωστέσι με τὰ ἐμὰ) *Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Barb. 1. Cant. Steph. n. Cyrill. Epiphani. Nonnus.*

16 (ἀκέσσωσι) *Er. ed. 1. Al. Aug. 3. Byz. Laud. 2. 4. Med. Mont. Mosc. Seld. 4. Theophyl.*

19 ἔν) - *Lat. ¶ πάλιν) - Em. Chrysof. Cant.*

22 - τοῖς ante ἰερ.) *edd. primæ, Aug. 1. 3. 4. Byz. Hirf. Mosc. pluresve. τοῖς Steph. ed. 3.*

23 - τῆ ante σοι.) *Comp. & iidem mss. & Wo. 1. τῆ edd. al.*

26 ἡ γὰρ) ὅτι ἔκ *Er. Cant. Colb. 2. 8. L. Magd. Per. Arab. Lat. Perf. Syr. Chrysof. ¶ καθὼς εἶπον ὑμῖν) edd. mss. Goth. Syr. &c. (-) Colb. 8. Cypr. Med. Per. Arm. Copt. Lat. Nonnus, Theophylact. In margine habet Par. 2. Saltus ab ἐμῶν ad ὑμῖν.*

29 ὅς) ὁ *Copt. Lat. August. Hilar. Cyrill. vel etiam Goth. ¶ μείζων) μῦζον iidem, & Al.*

31 πάλιν) - *Vff. 2. & al.*

33 (- λέγοντες) *Al. Colb. 8. Cypr. L. Med. Wh. 1. Arm. Copt. Goth. Lat. Syr. ¶ καὶ) - Aug. 3. Theophyl. ¶ (- σὺ) Cant. Cypr. Med. Chryf. Syr. Lat. in ms. Colon.*

34 ὑμῶν) - *Tertull. Cyprian. Cant. Bodl. 5. ¶ εἶπα) εἶπον Al. Aug. 3. 4 & al. Ex. v. 36.*

38 καὶ) & habet *Tertull. Cyprian. Hilar. Hieron. ¶ καὶ πιστεύσατε) edd. mss. Goth. Lat. Syr. &c. - Tertull. Cyprian. Cant. καὶ γνώσκετε Colb. 8. Athanas. Theodorit. Hilarius, & Tr. contra Sabellianos, qui idcirco pro γράττε habet εἶδντε.*

39 ἔν) ~ *Er. Aug. 3. Hirf. Wo. 2. & alii. omiffum post ταν̄ . ¶ πάλιν) edd. mff. Goth. Syr. &c. ~ L. Vff. 2. Chryf. Cept. Lat. Cant.*

40 πάλιν) *edd. mff. Goth. Lat. &c. ~ Bodl. 2. Seld. 2 manu prima, Wh. 1. Arab. Syr. Chryf. Nonnus.*

42 (~ ἐκεῖ) *Chryf. Lat. Syr.*

C A P. XI.

2 αὐτῆς) *ιαυτῆς Aug. 1. Hirf. & al.*

3 ἀδελφῶν) *ἀδ. αὐτῆ Er. Bodl. 1. & al.*

4 (ἀνθρώπων) *Lat. aliq. & Nonnus.*

7 μαθηταῖς) *μαθηταῖς αὐτῆ Comp. Al. & al.*

9 ~ ὁ post ἀπ. *Comp. & mff. ὁ Er. & al. ed. ¶ εἰπὶν ὧρα) ὧρα εἰς Comp. Aug. 1. 4. Byz. plurēve.*

18 δεκατεντε) *πέντε legendum esse contendit Wall. Not. crit. p. 120. ex Act. 1. 12, & ex Iosepho.*

20 ~ ὁ post ὅτι) *Comp. & mff. ὁ Er. & al. ed.*

21 ~ ἡ post οἷ) *Idem. ὁ Er. & al. ed.*

27 (~ ὁ χειρὸς) *Hirf. Laud. 4. M. 1. Trit. Lat. in cod. Trevir.*

30 δει) *γάρ, Copt. Lat. Augustin. Cant. Lectio media, codicis Lat. Reutlingensis, qui neque autem neque enim habet. ¶ ἐν) ἐτι ἐν Goth. Lat. Sax.*

32 αὐτῆ usq. πόδας) *edd. primae, mff. εἰς τὰς πόδας αὐτῆ Steph. ed. 3. & edd. recent.*

39 (~ γάρ) *Cant. Chryfologus, Saxo.*

41 (~ ἔ κτλ.) *Barb. 1. Cant. Cyp. Steph. d. n. Æth. Arm. Lat. Perf. Syr. & ἕν Al. apud Fellum, Goth. ἀπὸ τῆς θύρας τῆ μνημείῳ Copt. ¶ ὀρθαλμῶς) ὀρθ. εἰς τον ἔρανον Mosc. & alii. Ex c. XVII. 1.*

42 πάντοτε) *πάντα Theophanes Cerameus.*

44 τὰς πόδας καὶ τὰς χεῖρας) *edd. Lat. Iren. &c. τὰς χεῖρας καὶ τὰς πόδας Al. Caes. Hieron. Non addo interpretes, quorum idiotismus ita ferebat. ¶ κυρίας) κυρίας Al. Seld. 4. Stap. κυρίας Hesychius.*

45 ὁ ἰσθῆς) ~ *Al. Armen. Copt. Goth. Lat. in mff. Sax.*

46 (ὅσα) *Al. Aug. 1. Go. Med. Mont. N. 1. Par. 1. 6. Vff. 1. ὅσα ᾶ Per. 6 Cant. Par. 2.*

47 συνέδριον) σ. κατά τῆ ἰσοῦ Aug. 4. & al. ineunte pericopa. Gothus hiat ab hoc versu ad c. XII. 1.

48 πισεύσασιν) πισεύσωσιν Aug. 3. Hirs. Wo. 1. 2. ¶ καὶ ante τὸν) ~ Mosc. Vff. 2. in ed. Ox. min. Lat. plerique, Cant.

50 διαλογίζεσθε) λογίζεσθε Al. Cant. Orig. nescio an versiones. ¶ ἡμῶν) ὑμῶν Cant. Magd. M. 1. Par. 2. Seld. 5. Chryf. Lat. aliqui.

52 ἴνα καὶ τὰ τέκνα) καὶ particulam omittunt cod. Latini plerique omnes, & Augustinus, & cum iis Lutherus. Expende.

54 (~ ἐκείθεν) Mosc. Vffer. 2. Wheel. 3. Æth. Arab. Lat. Cant. Nonnus. Sed facilis saltus a θεν in ἀπῆλθεν ad θεν in ἐκείθεν idque Mosc. videtur retractare, quum pro κακῆ mox dat κακείθεν.

55 τῆ πάχα) τῆς ἰορτῆς Bodl. unus apud Fellum, Mosc. Syr.

57 (~ καὶ) Al. Cant. Hirs. Laud. 2. L. Med. Par. 4. Per. Steph. γ. δ. 5. Wh. 2. Æth. Arab. Lat. Perf. Syr.

C A P. XII.

1 ἐκ νεκρῶν) ἐκ νεκρῶν ὁ ἰσοῦς Er. ed. 1. Al. Cant. Hirs. Med. Steph. n. Trit. Wo. 1. Arab. Copt. Goth. Lat. Syr. ὁ ἰσοῦς Lat. ἐκ νεκρῶν exstat versu 9.

2 ἀνακειμένων σὺν) Comp. Er. Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Hirs. Wo. 1. 2. & plurimi alii, nec non Mosc. συνανακειμένων Steph. & al. ed.

4 ~ σίμωνος) Er. ed. 1. Cant. Par. 3. Æth. Arm. Copt. Lat. Perf. Syr. Nonn.

7 εἰς usq. τετήρηκεν) edd. mss. Goth. Syr. &c. Facillioris sensus causa. (ἴνα εἰς τὴν ἡμέραν τῆ ἰσοῦς μετρησῆ) Barb. 1, &, idem fortasse, Vaticanus, Cant. Colb. 8. Med. Steph. n. Æth. Arab. Copt. Lat. Nonn. Verbum τηρήσῃ, fervaret, pendet ex præterito, cuius vis latet in ἀφες αὐτήν. i. e. Noli reprehendere hanc, quæ unguentum ideo non vendidit nec pauperibus dedit, ut &c. conf. ἴνα particulam pendentem ex verbo subaudito, c. XIII. 18 & passim. Hæc lectio unguentum arcano Dei consilio, per mulierem, fervatum innuit.

13 ὑπάντησιν) ἀπάντησιν Al. Aug. 1. & aliquot alii, Orig. Ex parallelismo συναπτησιν Aug. 4. Wo. 1. & al. ¶ ἐκρονον) ἐκρ. λυγοντες Al. & al. Ex parall. ¶ ~ ὁ) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirs. Mosc. Vff. 1. 2. apud Fellum, Wo. 1. 2. pluresve. (ὁ) Er. & al.

14 αὐτὸ) αὐτῷ Comp. Aug. 1. 4. in rasura, Bodl. 6. Gal. Med. Par. 1. Seld. 5. Orig.

17 (ὅτι) Cant. Steph. n. Nonnus, & ex his Bezae & recent. edd. Arab. Perf. Syr.

18 κᾶ) - Byz. *Hirf. Wo.* 2. & al. Goth. ¶ (ἤκυσαν) *Er. Al. Byz. Cant.* & *bis septem alii*, *Lat. Syr.* Vtrumque, *Aug.* 4.

19 ὠφελεῖτε) edd. &c. Goth. Rhythmus, θεωρεῖτε. (ὠφελεῖμεν) *Nihil proficimus* habet interpretum vetustissimus, *Latinus*, & *Barberin.* 1, quin etiam *Nonnus*, idque firmiter, ut ex Franc. *Nausii* notis & ex Frid. *Sylburgii* recensione apparet. Etenim sic πρὸς ἑαυτοὺς dixere Pharisei. Pro ὠφελοῦμεν, ὠφελεῖτε arripere Græci recentiores, ex alliteratione ad θεωρεῖτε sicut *Anglo-Saxo* pro *videtis* posuit *videmus*, quia apud *Latinum* legebat illud, *nihil proficimus*. ¶ εἶδε: sine interrog.) *Steph.* 1. pluresve. ¶ κωμοσ) κ. ὄλος *Cant. Colb.* 8. *L. Par.* 6. *Seld.* 5. *Steph.* 5. n. *Cyrill. Nonn. Arm. Copt. Lat. Perf. Syr.*

21 τᾶ usque γαλιλαίας) - *Colb.* 2. *Nonnus*.

26 ἔσα) ἔσα *Hirf.* & al. ¶ κ) ante ὀ) - Goth. ¶ (- κ) *Cant. Colb.* 8. *Cov.* 1. *M.* 1. *Copt. Lat.* (sed habet *Augustinus*,) *Syr. Chrysostomus*, sed incunte textu.

30 - ὀ post ἀπεκρίθη) *Comp. Aug.* 1. 4. *Byz.* pluresve. ὀ *Er.* & al.

31 (- τέτα) *Comp. Cant. Eph. Steph.* 1. n. *Lat.* In *Byz.* librarius scribi cœptum scienter omisit.

32 πάντα) edd. *msf.*, *Valla*, *Stap. Orig. Athanasius* & inter ejus opera *Homilia de Passione Domini*, *Epiphanius*, *Basilii Sel.* &c. (πάντα) *Cant. Lin. Copt. Goth. Lat. Sax. Iren. Ambr. Hieron. Leo* & alii. *Hominum est trahi*, non rerum. Vtrumque *Cyrillus Al.*

34 - ὅτι) edd. *primae*, *Aug.* 1. 4. *Byz. Gon. Hirf. Mose. Wo.* 1. 2. & complures alii, *Lat.* (ὅτι) *Steph.* ed. 3. & al. Goth.

35 χρόνον) - *Lat. Sax.* Sic cap. XIII. 33. ¶ μεθ' ὑμῶν) edd. &c. Sic ibidem. (ἐν ὑμῶν) *Aug.* 4. *Burb.* 1. *Cant. Colb.* 8. 9. *L. Med. Steph.* 7. n. *Heel.* 1. *Nonn. Goth. Lat.* ¶ οἶδε) εἶδε *Byz.* ante rasuram, *Hirf. Vff.* 1.

40 πετώρωεν) ἐπώρωσεν *Al. Colb.* 8. *L. Mont.* in marg. *Par.* 6. *Euseb.* ¶ (ἰσσομαι) *Al. Mose.* cod. multi. Vtrovis modo, *Aug.* 4. Vide *Act.* XXVIII. 27.

41 ὅτε) ὅτι *Al. Hirf. Par.* 2. *Epiphanius.* ¶ αὐτῆ, ante κ) τῆ θεῆ *L.* (recentioris ævi notæque minus probæ, apud *Mill.* in *Proleg.* n. 67.) *Copt. Lat.* in *msf.* *Colon.* Ed. *Tigur. A.* 1559 apud *Rus V. III Harm.* ev. p. 481 f. *Glossa marginis* ex v. 43 ante αὐτῆ inserta in *Cant.* & sic *Gal.* in marg. Id amplectitur *Artemon.* P. I. c. 45. sed vid. *Gnom.*

43 μᾶλλον ἢ πῆρ) μᾶλλον ὑπὲρ *Chryf.* & edit. *Vinc. Pralli.* ὑπὲρ *Mose.*

47 μὴ) - *Aug.* 4. *Byz. Vff.* 1. apud *Fellum.* ¶ (ουλάξη) *Al. Barb.* 1. *Cant. Colb.* 8. 9. *Gal.* in marg. *L. Med. Par.* 6. *Seld.* 5. *Æth. Arm. Copt. Lat. Perf. Syr. Nonnus.* Differunt *Arabes.*

48 κρειῖ) κρείει *Hirf.*

49 ἐλάλησεν) *edd. mss. Goth. &c. ἐλάλησα Hirf. Roe. Seld. 4.*

C A P. XIII.

2 ἡδὴ) — *Chrysof. Æth. Arab. Lat.* in mss. quibusdam, *Perf. Syr.* Retinenda est particula. Respondet ei τότε, tunc, v. 27. ¶ ἰδέα usque παραδῶ) ἵνα παραδῶ αὐτὸν ἰδέας σίμωνος ἰσκαριώτου *Par. 2. Lat. Barb. 1.*

3 (— ὁ ἰσοῦς) *Orig. Æth. Lat. Cant.* nec non *Chryf.* Hiatus Gothus a c. XII. 49 ad XIII. II. ¶ ἀπὸ) ἀπὸ τῆ *Hirf.*

9 με) — *Wo. 1. 2. & alii, Euthym.* Facile omissum ante μόνον.

12 καὶ non ante ἔλαβε, sed ante ἀναπεσῶν) *Al. Hieron. Dionysius Alex. Victor Capuanus, Sax. & al.*

13 καὶ ὁ) καὶ *Er.*

15 ἔδ.) δέδωκα *Comp. Al. Aug. 1. Cant.* (in ed. Ox. min.) & al.

18 ἐγὼ) ἐ. γάρ *Al. & aliquot alii, Arab. Copt. Syr.*

19 πρὸ τῆ γενέσθαι) — *Colb. 3. Eph. Vff. 1.* Sed habet vel *Byz.* tribus illis proximis.

21 ταῦτα usque πνεύματι) ἐταράχθη τῷ πνεύματι ἰσοῦς, *Mosc.*

23 (ἐκ) *Al. Vff. 3. & al.*

24 πυθίσθαι τίς ἂν εἴη) καὶ λέγει αὐτῷ, εἰπέ, τίς ἐστίν *Æth. Lat. Barb. 1. Colb. 8. Steph. n. Origenes clare.*

25 δὲ) οὖν *Cant. Colb. 8. Par. 2. 6. Arab. Lat. Perf. Syr.* ¶ — ἔτως) *edd., Al. Cant. & tredecim alii classis primæ, multique secundæ, Lat. Syr. &c. (ἔτως) Barb. quinque, Bodl. 1. 2. Byz. Colb. 2. 8. Cov. 1. Eph. Gehl. Hirf. Laud. 2. 5. Magd. Mosc. Par. 2. 3. 4. 7. Roe. Seld. 1. Trit. Vff. 2. Wh. 2. Wo. 1. 2. Euthymius, Goth. unde ἔτος Vff. 1.*

26 σίμωνος) σίμωνι *Par. 6. Vff. 3. ¶ ἰσκαριώτη) ἰσκαριώτης Colb. 8. Gal. Par. 2. Orig. Lat.*

27 λέγει οὖν) *edd. &c. (λέγει) Byz. Gon. pluresve, Lat. in mss. Lectio media. unde καὶ λέγει Arab. Lat. Syr. Nonnus, Cant.*

30 — οὖν) *Comp. Steph. edd. Aug. 1. Byz. (qui idcirco οὖν post λέγει inserit,) Gehl. Hirf. Mosc. & tot alii, omnesque vet. cod. fatente Beza, Chryf. Theophyl. Ar. Sax. clare, Syr. Cum Byz. congruit Gothus. (οὖν) Er. Beza, & al. edd. Barb. 1. Cant. Seld. 1. Steph. n. Vff. 1. Orig. Cyrill. Nonnus, Æth. Lat. Perperam nonnulli incisum hoc, ὅτι ἐξῆλθε, interdum etiam οὖν inserto, cum λέγει construxerunt. vid. Gnom.*

35 ἔχετε) ἔχετε *Hirs. Mosc. & alii.*

36 (ἐγὼ) *Comp. Er. Aug. 1. Gehl. & complures alii, Chrysof. Ex v. 33. & cap. VIII. 21. ¶ (- μοι) Al. Colb. 8. Med. Æth. Arab. Goth. Lat. Syr. Cyrill.*

37 - ὁ ante πέντες) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirs. Mosc. Wo. 1. 2. pluresve. ὁ add. al.*

38 αὐτῶ) - *Cant. Cypr. L. Magd. Med. Goth. Lat. in mss. ¶ φωνήσῃ) Comp. Al. Aug. 1. 4. Bodl. 6. Byz. Cypr. Eph. Laud. 5. Par. 1. Per. Roe. Seld. 2. φωνήσαι Er. &c.*

C A P. XIV.

1 (καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτῶ) *Er. (qui tamen ne in Graecis quidem omnibus hæc addi notat.) Latini codd. minus emendati, & inde Cant. idemque Steph. β. Velf. Sax. εἶπεν ὁ κύριος τοῖς ἑαυτῶ μαθηταῖς Aug. 4. incunte perieopa. Non agnoscunt Comp. Steph. Bezae edd. Aug. 1. (in quo rubrica marginis est, εἶπεν ὁ κύριος τοῖς) Byz. Hirs. Mosc. & mss. apud Stapulensem, Millium, Kusterum, Wolfium, Gehlium; Chryf. Nonnus, Theophylactus, versiones, etiam Gothica, & Latini codd. opt. Victor Capuanns. ¶ μὴ παρασπειῶ ὑμῶν ἢ καρδία) - exemplaria nonnulla, si tamen recte viderunt ii, quos notat I. R. Rus T. III Harmon. evang. p. 636.*

2 (ὅτι) *Al. Barb. 1. Cant. Colb. 9. Cypr. Gal. Med. Mont. Par. 5. Arab. Arm. Lat. Syr. Cyrill. Theodorit. Nonnus. Glossa.*

3 (- καὶ) *Er. ed. 1. Al. Arg. 4. Bodl. 2. Cov. 1. Cypr. Gen. Hirs. Laud. 5. M. 1. Par. 3. Roe. Seld. 1. Wh. 3. Wo. 1. 2. Goth. Syr. unde iterum ἐτοιμάσαι, pro καὶ ἐτοιμάσῃ, Er. ed. 2. & seq. Byz. Cant. Steph. 9. nec non Bodl. 1. 3. 4. 5. & aliquot alii, Theophyl. Euthym. A textu stat Copt.*

9 ἐγνωσας) ἐγνώσατε *Æth. Arab. Lat. Pers. Iren. (excepto codice Vossii,) Hilar. ¶ τὸν πατέρα καὶ) & patrem habet Lat. ¶ καὶ ante πᾶς) edd. mss. Goth. Lat. aliqui &c. - N. 1. Latini codd. plerique omnes, Iren. Augustin.*

10 ἐς) - *Gen. Par. 3. 4. 8. Lat. in mss. Char. Iren. in mss. Britann. ¶ δὲ) - Mosc.*

11 μοι) *edd. mss. Goth. &c. (-) Æth. Arab. Lat. Syr. Cyrill. Chryf. vel etiam Theophyl. Cant. apud Fellum. ¶ ἐν ἐμοὶ) ἐστὶν addit Comp. Er. Aug. 4. Wheel. 2. Cyrill. Lat. Iren. Ex v. 10. ¶ μοι) edd. mss. Goth. Chryf. &c. (-) Lat. Cant. Colb. 8. Pers. Syr.*

12 (- με) *Al. Barb. 3. Cant. Colb. 8. L. Med. Æth. Arab. Copt. Goth. Lat. Chrysof. Nonnus.*

14 ἐὰν) καὶ ἐὰν *Mosc. & alii. Syr. Arab. ¶ - με) edd. mss. Cyrill. Theophyl. Angl. &c. (μοι) Er. ed. 1. Bodl. 1. 2. Hirs. Laud. 5. Par. 4. Per. Steph. 8. id (quamquam*

quam hi duo in margine Stephani ad v. 13 notantur,) *Vff.* 2. *Arab. Goth. Lat.* plerique, *Perf. Sax. Syr.* Ex alliteratione ad v. seq.

16 πατέρα) πατέρα με *Gal. Lat.* fragm. ms. *Didymus.*

17 μέρι) μενεί *Lat.* multi.

20 καὶ ἐγὼ) *Er. Hirs. Wo.* 1. *Chryf.* nec non *Aug.* 4. pluresve. καὶ γὰρ *edd.* al.

22 (καὶ) *Comp. Aug.* 1. 4. *Byz. Cypr. Hirs. Steph. omn. Wo.* 1. 2. & decem & tredecim alii, *Chryf. Theophyl.*

23 ἀπ.) ἀπ. ὁ *Er.* & recent. *edd.* ¶ ποιήσομεν) ποιητόμεθα *Colb.* 8. *L. Par.* 6. *Orig. Athanas.* in mss. *Euseb. Cyrill. Nazianz. Epiphani. Theodorit. Antiochus.* Ex rhythmo ἐλευσόμεθα, vel studio Græcismi. at Iohannes nusquam ποιήσῃ dicit.

27 δειλιάτω) δειδιάτω *Hirs.*

28 εἶπον) *edd. mss. Athanas. &c.* (-) *Al. Barb.* 1. *Cant. Colb.* 8. *L. Med. Æth. Arab. Arm. Copt. Goth. Lat. Perf. Syr. Orig. Chrysof. Nonnus, Cyprianus.* Infertum ex colo præced. aut deletum ob parall. ¶ (- με) *Er. Al. Cant. Colb.* 8. *Vff.* 2. *Æth. Lat. Iren. Chrysof. Nonnus.* Facile omisillum ante μ.

30 - τέττε) *Comp. Al. Aug.* 1. 4. *Byz. Cant. Gehl. Hirs. Med. Mosc. Stap. Steph. omn. Wo.* 1. 2. & novem & viginti alii, *Theodoritus, Syr.* (τέττε) *Lat. Er.* & al. *Chryf.* Legit & non legit *Cyrillus Al.* ¶ (ἐρησει) *Colb.* 1. *Cypr. Med. Par.* 5. *Steph. γ. δ. Wh.* 1. *Maximus, Æth. Arm. Goth. Hilar.* & alii Latini, *Cyrillus* (qui tamen alibi ἐκ ἔχει legit,) *Theodoritus, Oecumen.* in I Ioh. IV. Probat *Millius, Kaiserus.* ἐκ ἐρησει *Basil.* (qui tamen alibi ἐκ ἔχει legit,) *Prosper. ἐρησει Athanasius, Chryf.* in Hebr. II. *Macarius, Hilarius diac.* in *Gal. VI. Saloni.* Ob prævium ἐρχεται in præfenti: cuius causa etiam ἐκ ἔχει, præfens, substitutum videtur. non invenit vel invenit habet *Ambr.* de fuga seculi c. 4. & in *Luc. IV. Leo, Maximus. ἐρησει τῶν ἰδίων Greg. Nyss.* (alibi τῶν ἰδίων prætermittens,) & sic fere *Epiphanius, Paulus Orosius.*

31 πειῶ.) Recte hîc punctum figitur. Vid. *Gnom.*

C A P. XV.

6 αὐτὰ) αὐτὸ *Med. Vff.* 3. & al. ¶ τὸ) *Comp. Al. Aug.* 1. 4. *Hirs. Mosc. Wo.* 1. *Valla,* cod. plurimi. - *Er. Steph. edd.*

7 (αἰτήσαθε) *Al. Aug.* 4. *Byz. Cant. Laud.* 2. 4. *Steph. ε. n. β. Wheel.* 3. *Veles. αἰτήσαθα Syr.*

8 (γέννηθε) *Barb.* 3. *Cant. Per. Steph. γ. n. Vff.* 2. *Theophyl.* nescio an *Æth. Copt. Lat.* Habet *Lat. efficiamini.* Græce quid legerit, non satis apparet. Idem iudicium de aliis versionibus. γενήσθητε *Aug.* 4. *Cov.* 1. Vid. *Gnom.*

11 (ἦ) *Al. Barb. 1. Cant. Steph. 0. Æth. Arab. Lat. Perf. Syr.* post *μιν* facile omissum vel iteratum est *μιν*. Anceps est Gothus.

16 δῶ) δῶν *Aug. 1. 4. Byz. Wo. 1. 2. & quatuor & septem alii. δῶσει Aug. 4. alio loco, Bodl. 4. Colb. 1. δῶση Bu. M. 1. Vien. Vff. 2.*

20 λόγῃ) λ. με *Barb. 1. Cov. 1. Hirs. Per. Wo. 1. Lat.* Ex proximo.

24 ἰωράκασι) ἰωράκασι με *Lin. Æth. Copt. Goth.*

26 δ) τὸ ὄν, ὃ *Dionys.* de divin. nominibus, cap. II. § 1, ubi probat, illud ὃ ὦν etiam de Spiritu Sancto dici. Sed *Pachymeres & Maximus* suis temporibus sic lectum negant. ¶ (- παρα τῶ πατρὸς) *Wo. 1.* vel etiam *Chryf. Arab.* Non legit & legit *Didymus* l. II de Sp. S.

C A P. XVI.

3 - ὑμῶν) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Barb. decem, Cypr. Hirs. Stap. Steph. omn. Wo. 1. & bis decem alii, Arab. Goth. Perf. Syr. Chrysof. Lat. in ms. Reutling. Calaritan. Sax. ύμᾶς Byz. ex v. 2. unde εἰς ύμᾶς Colb. 8. Eph. Seld. 1. Vff. 1. (ύμῶν) Er. &c. Copt.* E proximo.

4 αὐτῶν) - *Cant. Wheel. 1. Arm.* Post ὦρα id ponit *Al. Med. Arab. Goth. Lat. Nonnus.* utroque loco reddit *Syr. ὦρα αὐτῶν* confert Millius ad Luc. XXII. 53. Potius ὦρα refertur ad v. 2, & αὐτῶν est neutrum, sive cum ὦρα, sive, quod præstat, cum *ινημορευντε* construas.

6 πιλῶρακεν) πιλῶρακεν *Goth.*

7 ὑμῶν prius) - *Aug. 4. Wheel. 3. pluresve, Lat. in ms. Reutl. Cassiod. uti cap. VIII. 45. 46. ¶ (ἰγῶ) Comp. Al. Aug. 1. 4. (Byz. Hirs. omisso γαε) Gehl. Mosc. Stap. Wo. 2. & duodecim & sedecim alii.* Ex anteced.

10 (- με) *Er. Barb. 1. Cant. Colb. 8. Æth. Arab. Lat. Syr. Chrysof.*

14 ἐκ τῶ ἐμῆ) ἐξ ἐμῆ *Em.* qui in ed. Ox. min. est *Vff. 2.* Et sic versu seq. plane *de me*, non *de meo*, Græcam habere literam, ait *Ricardus* Armachanus apud *Hodium* f. 434. Habet Græca litera ἐκ τοῦ ἐμοῦ, sed ἐμοῦ est ex ἐμὸν, ut articulus adjectus docet, non ex ἐγῶ. Itaque aut ἐξ ἐμοῦ legit *Ricardus* ille, aut ἐκ τοῦ ἐμοῦ interpretatus est *ex me*, sicut τὸ ἡμῆτερον dicitur pro nos. ¶ λῆβεται) *λαμβάνει Colb. 3. 8. Eph. Magd. Steph. ε. 5. ζ. θ. ιδ. Vff. 1. 2. Ignat. ep. interpol. ad Eph.* Ita Millius in Notis: sed vid. ad v. seq.

15 λῆβεται) *Er. & al. edd. Lat. Didymus:* nescio an *Cypr. Gal. Gehl. Med.* cum *Al. Seld. 1. Vien. Wh. 1.* Nec liquet, quid *Nonnus, Goth. Syr.* legerint. (λαμβάνει) *Comp. Aug. 1. 4. Bodl. sex, Bu. Byz. Cant. Colb. 2. 3. Cov. 1. Gon. Go. Hirs. Laud. 2. 4. 5. L. Lin. Lips. Mont. M. 1. Mosc. N. 1. Par. 1. 2. 3. 4. Per. Roe. Seld. 2. 3. 5. Trit. Vff. 2. Wheel. 3. Wo. 1. 2. Cyrillus Hieros. Ignatius interpolatus, vel etiam Cam. & Nonnus.* Et codd. a Stephano, cum editione Complutensi, & ab

aliis per errorem ad verbum 14 relati, huc referri debent, ut agnoscit Millius in Proleg. § 1231. Sapit hæc lectio fedulitatem Græcorum, quæ præfens ἔχει contulerit.

16 (ἔγω) *Al. Aug. 1. 4. Byz. Cypr. Gehl. Hirs. Mosc. Wo. 1. 2. & codd. fere omnes, etiam ii, qui per errorem relati erant ad v. seq. ex quo (ἔγω) huc intulerit librarii.*

17 ἔγω) - *Comp. Er. ed. 1. 2. Par. 2. Ita Millius & Kusterus: sed vid. ad v. 16. Vtroque tamen verfu ἔγω omittit Lat.*

19 (- οὖν) *Cant. Colb. 8. Med. Lat. in mf. Vnde δὲ Lat. plerique, Syr. ¶ με alterum) με; plerique editi, cum mf.*

21 ἀνθρώπος) ὁ ἀνθρώπος *Er.*

25 (- ἀλλ') *Er. L. Lat. Barb. 1. Cant. Colb. 8. potuit repeti post ὑμῶν ex eolo seq.*

27 ἔγω) *edd. mss. ex v. 26. (-) Lat. in codd. opt. Chryf.*

31 πισεύετε. sine interrog.) *Er. Syr. Cyrill. Nonnus. Interrogationem statuunt multi.*

32 οὖν) - *Al. Cant. Colb. 8. Copt. ἡδὴ Vff. 3. ¶ πατὴρ) πατὴρ με Mosc. & alii.*

33 ἔχετε) *edd. primæ, mss. &c. Hieron. Valla, Stap. ἔξετε, spir. leni, Steph. ed. 3. sub cuius calcem ἔχετε restitui iubetur. dehinc tamen ἔξετε Bezae & recent. edd. quanquam sic quoque Hirs. Lat. Chryf. & Isid. Pelus. sæpius, uti Ap. II. 10. Vtrumque Cyprianus.*

C A P. XVII.

1 (- καὶ) *Al. Barb. 1. Hirs. Trit. Æth. Arab. Gotb. Lat. Cant. Perf. Syr. Nonnus.*

2 (δώσει) *Comp. Aug. 1. 4. Bodl. 1. 7. Byz. Cov. 1. Eph. Gal. Hirs. Med. M. 1. Par. 1. 4. 8. Seld. 1. 2. 3. 5. Vff. 1. Wb. 3.*

7 ἔγνωσαν) ἔγνωσαν *Laud. 2. & al. Ex v. seq. ἔγνωσα Steph. 5. & aliqui apud Theophyl. ἔγνωσ aliqui apud Chrysof. Vterque primam singularem (quam tamen etiam Gotb. & Syr. expriment) recte, ut Christo indignam, rejicit. Videtur autem aliquis ἔγνωσ quasi tertiam item pluralem posuisse perperam, & varietati errorumque causam dedisse.*

9 εἰσι) ἦσαν *Bodl. un. apud Fellum.*

11 εἰς) *Er. Lat. Æth. Copt. Gotb. Athanas. Epiphanius: vel etiam Barberiniani & Colbertini & Parisini aliqui, & Cypr. Go. L. Med. Mont. Wheel. tres, cum Gehl. Gon. Hirs. Seld. 1. Vien. Wo. 1. (ὧ) Comp. Al. Aug. 1. Barb. 2. P. 1. Bodl. 1. 2. 4. 6. 7. Bu.*

Bu. Byz. Cov. 1. Eph. Gal. Laud. 2. 5. Lin. Lips. M. 1. 2. Mosc. N. 1. Par. 1. 2. 3. 4. Per. Roe. Seld. 2. 3. Steph. omni. Trit. Vsser. 1. 2. (in ed. Ox. min.) Wo. 2. Arab. Copt. Pers. ὁ Aug. 4. Bodl. 3. 5. Cant. Laud. 4. Magd. Seld. 5. Cyrill. vel etiam Theophyl. & Euthym. in comm. Syr. uti v. 2. Hiat Aug. 3. vel etiam Seld. 4. ¶ καθώς) καθώς καὶ Barb. 3. cum pauculis, Lat.

12 ἐν τῷ κόσμῳ) - Copt. Lat. Cant. Facili saltu ab ἐν ad ἐγώ. ¶ οὐς) edd. &c. Copt. ῶ Colb. 8. Steph. v. Vss. 2. Cyrill.

16 ἐγὼ) καγὼ Hirsf. L. Lat. Neograeca versio.

17 (- σῆ) Al. Barb. 1. Cant. Goth. Lat. Didymus. Persæpe dicitur *veritas* apud Iohannem, in Evangelio & Epistolis: nunquam additur *Dei*.

20 (πισευόντων) Comp. Al. Aug. 1. 4. Bodl. 1. 2. 3. 4. Bu. Byz. Cant. Colb. 8. Cypr. Eph. Laud. 2. 4. 5. L. Med. M. 1. 2. Par. 1. 2. 5. 7. 8. Per. Roe. Steph. omni. Trit. Vss. 2. Wheel. 1. 2. 3. Wo. 2. nec non Hirsf. Pers. Syr. Athanasius, Cyrillus, (qui etiam πισυστά τῶν habet,) Chrysost. Theophyl. Nonnus. Vtrumque Basilus. πετισευόντων Bodl. 6. Gen. Go. Lin. N. 1.

22 (ἔδωκάς μοι, ἔδωκα) Al. & alii, Hippol. Chryf. ¶ ἐσμὲν) - Clemens Al. Hippolytus.

23 (- καὶ) Cant. Colb. 8. L. Arab. Copt. Pers. Hippol. uti v. 21. ¶ ἠγάπησας) codd. Clemens Al. &c. Goth. (ἠγάπησα) Cant. Hirsf. Med. Seld. 5. Æth. Arab. Copt. Pers. Chrysostomus, clarissime. Vtrumque habent Syr. codd. & Hieron. 1. 2 c. lovin.

24 ὅτι ἠγ. με) - Cyprum.

25 καὶ prius) - Lat. sed habet cod. Trevirensis.

C A P. XVIII.

1 τῶν κέδρων) edd. Aug. 1. 4. Byz. Hirsf. Valla, Stap. &c. Chryf. Nonnus, vel etiam Copt. τῆ κέδρων coniecit Stunica, Stapulensis & Zegerus. τῆ κέδρων ed. Lipsiensis A. 1564. & Casauboni & al. ex Hieronymo, Goth. Syr. Al. vid. Camera-rii, Casauboni & Simonii Not. Iansenii comm. Rus Harm. cv. T. 3. p. 866. H. Mül-leri Iesus patiens, pag. 4. & P. Zornii T. II. opusc. fact. p. 103 iqq. ubi permultos memorat hanc lectionem comprobantes. LXX sæpe κέδρων, semel τῶν κέδρων 1 Reg. XV. 13, ubi tamen Tigurina editio, adeoque cod. Alex. habet ἐν τῷ χειμάρρῳ τοῦ κέδρων. neque inter LXX interpretum & Iohannis tempora τῶν κέδρων usu invaluisse videtur: & apud Iohannem, τῶν, si non esset genuinum, delendum esset potius, in appositione, quam in τῆ mutandum. ut LXX passim, ἀπὸ τῆ χειμάρρῳ ἀρῶν, ἐπὶ τῆ χειμάρρῳ σωρῆκ, κ. τ. λ. τῆ κέδρων Cant. at Cedron habet Lat. non cedrorum. Itaque τῶν a librariis insertum censemus. Vide Gnom.

2 συνήχθη) σ. καὶ Byz. Hirsf. Mosc. & complures alii.

- 6 ὅτι) ~ *Al.* & alii, *Orig.*
- 8 ἀπ.) ἀπ. ὁ *Er.* & recent. edd.
- 11 ~ σξ) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Barb. o8to, Bodl. 1. 6. Bu. Cant. Colb. 8. Cyp. Gal. Go. Hirs. Lin. Mont. Mosc. N. 1. Par. 1. 2. 4. Per. Roe. Seld. 3. Stap. Trit. Arab. Arm. Goth. Lat. in mss. & Hieron. & Theophili commentariis, Orosique apologia, Perf. Syr. (σξ) Er. &c. Lat. Ex Matth.*
- 13 ἐκείν) ἐκ. Ἀπέστειλεν οὖν αὐτὸν δεδεμένον πρὸς καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα *Cyrrill. ex v. 24.*
- 14 ἀπολιῶμαι) ἀποθανεῖν *L. Per. Lat. & al. Ex cap. XI. 50. vel etiam ex euphemismo.*
- 15 ~ ὁ ante ἄλλος) *Er. Henr. Steph. ed. Al. & Cant. (in annot. Gall. R. Simonii) pluresve, Goth. Lat. nam ille, hoc quidem loco, Trevirensis, sed versu seq. rectius alii cod. Latini adhibent: Syr. (ὁ) Comp. & recent. edd. ¶ τξ ἀρχιερέως) ~ Nonnus, Synopsis script. sacrae, Goth. Perf. Syr.*
- 20 (~ τῆ) *Al. Aug. 1. 4. Byz. Hirs. Par. 1. 2. 3. 4. Wo. 1. 2. codd. plurim. Non temere pretermisit evangelista τῆ articulum. Vid. Gnom. ¶ πάντες) Er. Al. Gal. marg. Gon. L. Magd. Med. Par. 6. Æth. Arab. Arm. Copt. Lat. Perf. Syr. Cyrrill. Theophyl. (πάντοτε) Comp. Goth. & al. Facile iteratum ex præcedentibus. πάντοθεν, conjectura Beza, a Beza & recentioribus in textum Græcum & in versiones illata. Vide infra P. IV. N. VIII. § 77.*
- 23 αὐτῶ) Omittunt hoc *Hirs. Goth. Lat. in mss. Bodl. vet. Luther. ¶ δέρις) δαίρις Aug. 1. Byz. Cam. & alii.*
- 24 ~ οὖν) *ed. primæ, sine nota varietatis; Aug. 1. Byz. Hirs. &c. Lectio hæc brevior, media & vera est. unde δὲ, Mosc. & alii, Æth. Arab. Goth. Perf. Syr. τὲ Lat. fere omnes. (οὖν) Cyrrillus, & , ex eo fortasse, Aug. 4. & duo apud Beza, & ex his Beza, nec non Goth. Vid. Gnom.*
- 25 ἠγνόσατο) ἠγν. οὖν *Comp. Aug. 1. Wo. 1. & complures alii, Goth. item Aug. 4. Byz. Eph. Laud. 2. M. 1. qui id per compensationem retractant versu 28.*
- 28 οὖν) ~ *Aug. 4, (ineunte pericopa,) & sic Byz. Eph. Gehl. Laud. 2. M. 1. aliique, Theophyl. ¶ (πρῶς) Comp. Al. Aug. 1. 4. Bodl. 1. 7. Cant. Colb. 3. Gal. Gon. Go. L. Lipsf. M. 1. Par. 1. 2. 3. 4. 7. 8. Per. Seld. 1. Vjff. 2. Auctor resp. ad orthodoxos, Cyrrill. Chronicon Al. ¶ ἢ alterum) ~ Al. Cant. Goth. Lat. in mss. De Arab. & Syr. incertum est.*
- 29 οὖν) ~ *Mosc. ¶ αὐτὰς) ἀ. ἕξω Er. Lipsf. & alii, Goth. Lat. Syr. Cyrrill. Nonnus. Ex c. X. 4.*
- 31 οὖν alterum) ~ *Mosc. Copt. Syr. δὲ Al. & alii apud Millium.*
- 32 ποίω) ποι *Al. apud Fellum.*
- 33 οὖν) ~ *Gal. Hirs. Copt. Goth. δὲ Syr.*

34 αὐτῶ) ~ *Er. Al. Cant. Par. 2. Copt. Goth. Lat.* ¶ σὺ) ~ *Gon. Chryf. Lat. Cant.* ¶ ἄλλοι σοι εἶπον) ἄλλος σοι εἶπεν *Er. ed. 1. Byz. & alii.*

36 ἄπ.) ἄπ. ὁ *Er. & recent. edd.*

40 οὖν) ~ *Lat. in mss. Sax. Augustin. vel etiam Copt. ¶ πάλιν) Er. Steph. edd. Goth. Lat. &c. (-) Comp. Aug. 1. W'o. 1. & complures alii, Æth. Arab. Arm. Copt. Perf. Syr. Chryf. Nonnus.* Facile omissum, *παρτες* sequente.

C A P. XIX.

2 αὐτῆ τῆ κεφαλῆ) ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῆ *Mosc. W'o. nec non alii. ex Matth.*

3 (καὶ ἔρχ. πρὸς αὐτὸν) *Barb. 2. Colb. 1. 8. Lipsf. Med. Mont. in marg. Par. 8. Steph. 7. v. θ. Wheel. 1. Cyrill. Nonnus, Æth. Arabes, Copt. Lat. Augustin.*

4 ἐξ. οὖν) *edd. &c. Ex v. seq. (ἐξῆλθ.) Cant. Gon. Goth. Lat. multi. Lectio media, nam καὶ ἐξ. Al. Med. Colb. 1. 8. Cyp. Par. 8. Æth. Syr. ¶ ἐξω prius) ~ Bodl. un. apud Fellum, M. 1. Mosc. Velef.*

5 λέγει) λ. ὁ τιλάτος *Iff. 2. Arab. Copt. Syr. Glossa.*

6 med. αὐτὸν) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Bodl. sex, Byz. Hirsf. & quindecim & viginti tres alii, Æth. Arab. Arm. Copt. Goth. Lat. plerique, Perf. Syr. Theophyl. (-) Er. & vix duo & tres alii.*

7 ἰούων) ~ *Lat. Cant. ¶ οὖν θεῶ) Comp. Steph. edd. Aug. 1. 3. τὸν οὖν θεῶ Er. (θεῶ οὖν) Aug. 4. Byz. Cam. Hirsf. Lipsf. Theophyl. Gothus, qui ne uno quidem loco. ubi οὖν θεῶ vel θεῶ οὖν exstat, græcum verborum ordinem mutat. οὖν τῶ θεῶ Beza, recentiores, Millius. ¶ ἑαυτὸν οὖν θεῶ) οὖν θεῶ αὐτὸν Par. 2. Lat. nec non Chryf. Cyrillus Al.*

10 (- οὖν) *Al. Aug. 4. Bodl. 5. Eph. Laud. 2. 4. L. M. 1. Mosc. Arab. Copt. Perf. Syr.*

11 ἄπ.) ἄπ. ὁ *Er. & recent. edd. ¶ ἔχεις) ἔχεις Al. Cant. græce, Mosc.*

12 ἐκράζον) ἐκράυαζον *Al. & alii. ἐκράυασαν Cant. & alii. Ex v. 6. 15, ubi id per compensationem retractatur. ¶ τὰς) τὰς γὰρ Cant. Arab. Lat. aliqui, Syr. ¶ ἑαυτὸν) Comp. Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Hirsf. W'o. 2. eodd. plurim. αὐτὸν Er.*

13 τῶν τὸν λέγων) *edd. &c. uti v. 8. (ταπεινὸν τῶν λέγων) Al. Aug. 3. 4. Barb. 2. Cant. Hirsf. Laud. 2. 5. Steph. 7. ε. v. 42. Trit. Copt. Lat. Auſtor resp. ad orthod. τῶν λέγων τῶν Lipsf. Par. 2. 8. ¶ γὰρ θεῶ) Comp. Aug. 1. Byz. Caes. Gchl. W'o. 2. eod. plurimi, Lat. in mss. γὰρ θεῶ Er. & al.*

14 med. δε) ~ *Fu. Laud. 5. Lin. N. 1. W'h. 1. Cyrill. Theophyl. Lat. Perf. (ἦν) Al. Aug. 1. Podl. 5. 6. 7. Cant. Colb. 3. 8. Gon. Go. L. Med. Mont. inter lineas, Per. Seld. 3. 4. Iff. 2. Petrus Al. ¶ ὡσεὶ) ὡς Al. Aug. 3. Cam. Hirsf. & aliquot alii.*

ex c. I. 40. ¶ ἐκτη) *codd.* fere omnes hodie, cum *versionibus*. Hiæ *Goth.* Varietas plane singularis: quam, ut apparet, librarius quispiam valde antiquus admittit per officiantiam. Neque enim usquam tam facile erratur, quam in numeris, et apud LXX int. videre est, & literati homines passim notant. speciatim librarii numerum, ex uno loco in phantasia sua hærentem, in alienum sæpe intulerunt. sic c. VI. 7 pro διακοσίων librarius τριακοσίων vicissim c. XIII. 5 pro τριακοσίων, διακοσίων & cap. I. 40 pro δεκάτη ipsum ἐκτη. Matth. XX. 3 pro ipso τρίτην ipsum ἐκτην. Marc. XIV. 12 pro πρώτη, τρίτη. Act. XXVII. 37 pro εβδομηκονταεξ, εβδομήκοντα πέντε, qui notior numerus Act. VII. 14. Atque hoc potissimum loco proclive fuit, ut librario ex formula simillima, cap. IV. 6, hora nominatissima sexta obhæreret: nil proclivius, quam ut, dum παρασθεν, adeoque sextum diem, ipsamque horam sextam (cujus finis censebatur vesperæ & παρασθεν initium) cogitaret, sextam horam imprudens scriberet: sicut librarius Act. XXVII. 3 pro ἑτέρα, ellipsin diei cogitans, ἡμέρα in Vff. 2 substituit. Eundem certe sextum diem, ac tertiam tamen horam, diserte comprobat Nonnus:

ἐκτη δ' ἐν ἐπέκσει προτάββατον ἔπλετο ἡάς,
ἦν δὲ τιτανομένη τρίτῃ θανατηφόρος ἄρα.

Talis causa minus speciosa dictu, sed valde efficax reipsa est. Eusebius Cæsariensis putat, Γ ternarii notam a librariis mutatam esse in ἐπίσημον senarii notam: cui sententiae subscribunt Severus Antiochenus, Ammonius Alexandrinus, & Theophylactus, ut habent Proleg. Wetsten. p. 6. Vidi in membranis epifemon, literæ Γ simillimum: & epistola ad Hebræos, cujus σίχοι ΨΓ feruntur in editionibus, in Cæs. habet Ψς. & Olympiodoro, cui ἀγαστρον obtrusere librarii, ἀγαστρον restituit Wesselingius. Porro talium notarum usus, & harum duarum similitudo, antiquitatem habet grandem, coll. var. Marc. XV. 25. facile ergo patimur, hanc causam superioribus illis adjici, ut vel singulis vel conjunctis mutatio mature introducta & late didita adscribatur. sexta etiam Lat. habet: nisi librarii ex III fecere VI. coll. Var. Ap. XIII. 18. (τρίτη) Cam. & cod. apud Wech. i. e. Beza, i. e. Cant. (qui quia Latine sexta habet, Græcum τρίτη non ex Latino, ut plerumque solet, finxit; adeoque ex præstantissimo Græco, cui interdum obsequitur, exemplari reposuit:) Nonnus, ut vidimus: Chronicon paschale Alexandrinum; & in eo scriptor antiquus, (quem Petrum Alexandrinum nonnulli falso putant,) affirmans, sic habere τὰ ἀκριβῆ βιβλία ἀπὸ τε τοῦ ἰδιόχειρου τῆς εὐαγγελιστῆς, libros accuratos & Iohannis autographum ad suam usque ætatem in Ephesina Ecclesia custoditum. Auctoritatem affirmationis de autographo Iohannis Iohannes Frickius defendit in libro egregio de Cura eccl. vet. circa canonem p. 130 seq. Sane ejusmodi in negotio scriptor Alexandrinus ad autographon illud provocavit, in quo nemo non cuperet rem ipsam cognoscere, scriptorem, si fessillisset, maximopere reprehensurus. nec, si Epiphanius id non vidit (quippe utiliter alioqui contra Alogos allegaturus) ne alter quidem aliquanto id ante videre aut nolle potuit. sed tamen si quis de autographo dubitat, exemplaria certe speciosæ tum antiquitatis sic habuisse oportet. Itaque si scriptor Chronici & auctor ei laudatus, si Nonnus, librariorum munere functi essent, codicesque Io-

hannei ab illorum manu, & in codicibus hæc lectio, quam probavere, exstaret: allenturos nos arbitror. Cur nunc contra? Gaudemus merito, ubi vera lectio quam plurimis codd. nititur: sed hoc certe loco res cogit, ut numero codicum minore simus contenti. Sunt alibi genuinæ lectiones, non pluribus nixæ codicibus, quas tamen, Erasmo agnitas, nobis conſuetas, defendimus. Conjecturam Marco adhibent Hieronymus, vel quisquis commentarium scripsit in Psalmum LXXVII, Cajetanus, Stapulensis, Lutherus, Camerarius, Sixtus Senensis, Meleh. Canus, Gerhardus, Petavius, Calixtus, Vossius, W. Langius: tutius autem Iohanni lectionem duntaxat paucioribus hodie codicibus nixam restituumt *Hartungus*, *Boisius*, *Bynaëus*, *Cusanbonus*, *Coccejus*, *Colomesius*, *Lamius*, *Relandus*, *Reyherus*, *Tillemontius*, quos notant Vossius & Reineccius. Addantur *Camerarius*, *Toletus*, *Elias Hutterus*, *Martinius*, *Steph. Morinus*, *Vsserius*, *B. de Conſtein*, *Pfaffius* in syntagm. quidem, p. 138 fs. *Rufius*, *Strabbergius*, *I. A. Oflander*: nec *Beza* repugnat, nec *Tho. Mareſcallus* in Notis ad Gothum, p. 423. ἐκτῆ errorem esse agnoſcit eruditissimus vir, *Carl Gottlob Hoffmann* in Introd. N. T. p. 370. 377. Parum liquido Ep. Ignat. interpol. ad Trall. sect. IX. τῆ οὖν παρασκευῆ, τρίτῃ ὥρᾳ, ἀπόφασιν ἐδέξατο παρὰ τῆ πιλάτῃ, συγχαρήσαντος τῆ πατρὸς ἐκτῆ ὥρᾳ ἐσαυρώθῃ. Vid. *Gnom.*

15 ἐκραύασαν) ἐκραζον *Al. Cyr. Med. Seld. 4.*

16 ἤγαγον) *Comp. Aug. 1. 3. 4. Bodl. 1. 2. 5. 6. Bu. Byz. Cant. Coll. 2. Gal. Gehl. Gon. Go. Hirf. Laud. 2. Lin. Magd. Mont. M. 1. Mosc. N. 1. Par. 1. 3. 4. 5. 6. Roz. Seld. 1. Steph. 3. d. e. ζ. Trit. Vss. 1. 2. Wheel. 1. Wo. 2. Theophyl. Euthym. eis τὸ πραιτώριον*, addit *Aug. 3. 4. (incunte periocha) Byz. & al. αὐτὸν εἰς τὸ σαυρώσαι Gal. & al. Glossa, glossam de prætorio corrigens, ex Matth. (ἀπήγαγον) Er. & al. Ex Matth.*

17 εἰς τὸν) εἰς τόπον *Mosc. & alii.* Ex alliteratione. τόπον postea deesse notat editio Ox. min. in *Bodl. 5. Gen. Vss. 2. ¶ ὅς) ὁ Aug. 4. & al. ¶ γολγοθᾶ) γολγοθᾶ* unus cod. Gr. apud *Lucam Brug.*

20 ὁ τόπος τῆς πόλεως) *Comp. Al. Aug. 1. 3. 4. Byz. Gebl. Hirf. Wo. 2. & alii permulti. τῆς πόλεως ὁ τόπος Er. Steph. edd.*

21 οἱ ἀρχιερεῖς) Sic habent *Syr. Arab. Anglosax.* non adjecto τῶν ἰουδαίων, quod in ceteris monumentis legitur. Persæpe memorantur οἱ ἀρχιερεῖς, neque unquam dicuntur οἱ ἀρχιερεῖς τῶν ἰουδαίων & hoc loco τῶν ἰουδαίων facillime librarii ex verbis subsequenter arripuerunt. Vid. *Gnom.*

23 τὸν ἰσθμὸν) eum habet *Lat. ¶ ἄραφος) Er. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 3. 4. Byz. Hirf. Mosc. codd. plur. ἄραφος vel ἄρραφος Comp. & al.*

25 δὲ) ~ *Byz. Mosc.* Incunte pericopa. ¶ μαρία ἢ) καὶ μαρία ἢ *Æth. Pers. Syr.*

26 ἰθι) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Med. & bis undecim alii, Chrysoſt. (ιδε) Er. & al. Ex seq.*

27 ὥρας)

27 ὥρας) ἡμέρας *Al. Byz. & complures alii. Versio nulla.* ¶ ὁ μαθητὴς αὐτὴν) *Er. Aug. 1. 4. Byz. Hirsf. Wo. 1. 2. pluresve. αὐτὴν ὁ μαθητὴς Comp. & al. ¶ μαθητὴς) μ. ἐκείνος Comp. Aug. 4. Stap. & alii. Ex parall.*

28 ἰδῶς) ἰδὼν *Er. ed. 1. 2. Aug. 4. Byz. Hirsf. multique alii. Ex v. 26. ἰδῶς Par. 2. ¶ (- ἦδν) Aug. 4. Bodl. 5. Byz. Eph. Laud. 2. 4. Chrysof. Lat. aliqui, Syr. Nonnus. Habet hoc ante πάντα Aug. 1. & Lat. mll.*

30 οὖν) *edd. &c. Sic v. 29. 31. δὲ Colb. 1. 3. Med. Wheel. 1. Syr. - Colb. 8.*

31 ἐπεὶ παρασκευῆ ἦν) Hoc ante ἡα μὴ ponit *Er. Chrysof. Nonn. Æth. Arab. Lat. Perf. Syr. - Par. 6. ¶ ἦ) - Er. Aug. 1. 4. ¶ (ἐκείνη) Comp. Er. Leusden. Gal. Laud. 5. Lin. Seld. 5. Vff. 2. Arab. Lat. Perf. Athanas. homil. εἰς τὸν σπύρον, Cyrill. Theophyl. Nonnus. ἐκείνου commodius est quam ἐκείνη. Nam præcedit vocabulum σαββάτω, & ad id refertur ἐκείνου τοῦ σαββάτου. ¶ κατεργῶσιν) Augmento locum hinc esse negat Thomas Magister, & legit κατεργῶσιν, instar τετύφωσιν, ex κατέργα. In verbo καταργῶσιν. Atqui etiam ἀνεργῶσιν dicitur Luc. III. 21, & extra indicativum manente etiam in aoristo.*

34 ἔνυξ) *edd. mff. Chryf. &c. ἠνοῖξε Wheel. 1. Lat. ¶ εὐθείως) Comp. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Hirsf. Mosc. codd. plur. εὐθεῖς edd. al. ¶ αἷμα καὶ ὕδωρ) Ambros. Hier. Damasc. Tertull. &c. inverterunt, aqua & sanguis, (propter baptismum,) ut censet Voet. P. II. select. disp. de perfosso Christi latere.*

35 ἐσὶν αὐτῷ ἢ μαρτυρία) *Aug. 4* tribus locis, *Byz. Hirsf. Wo. 1. pluresve, Lat. in mff. Trev. αὐτῷ ἐσὶν ἢ μαρτυρία Er. & al. Orig. ἐσὶν ἢ μ. αὐτῷ Comp. Aug. 1. 4. alio loco, Mosc. Wo. 2. Chryf. Andreas Cæl. in Ap. XXII. 8. Lat. plerique. αὐτῷ omittit Andreas l. c. in cod. Augustano. ¶ καὶ) Er. Al. Barb. 1. Cant. Colb. 8. Cyp. Med. Mont. inter lineas, Seld. 5. Arab. Lat. Perf. Syr. (-) edd. & codd. al. Ex cap. XI. 15.*

36 (ἀπ') *Comp. Aug. 1. Gehl. & complures alii, nec non Hirsf. Copt. Lat. Syr. Theophyl. Nonn. Ex LXX. Erasini edd. variant. ἀπ' & παρ' habet Cyrillus Al.*

38 δὲ prius) - *Comp. Aug. 1. Hirsf. Mosc. Stap. & multi alii, nec non Wo. 1. Initium periochæ. ¶ - ὁ ante ἰωσήφ) Comp. & mll. ὁ Er. & al. ¶ (αὐτῷ) Aug. 4. Bodl. 5. Colb. 8. Par. 2. ¶ ἦλθεν utiq. ἰσῆ) - Er. Recurrente verbo ἦλθε. ¶ τὸ ἰσῆ tertium) αὐτῷ Bodl. 4. Laud. 4. Æth.*

39 ὡς) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirsf. Wo. 1. 2. codd. multi. ὡσεὶ edd. al.*

40 ἐν) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Byz. Hirsf. Mosc. Vff. 1. 2. Wo. 1. 2. & bis septendecim alii, Theophyl. (-) edd. al.*

C A P. XX.

8 (- ἄλλος) *Lat. Syr-*

9 δεῖ) *oportebat habent Lat. aliqui.*

11 (τῶ μνημείῳ) *Al. B. 1. Bodl. 1. 2. Cant. Cov. 1. Gal. Go. Lipsf. Magd. Par. 1. 2. 3. Steph. γ. 5. ζ. η* Scribere cœperant τὸ μνημῆον *Aug. 4. Hirsf.* sed sub manu hic obscurius, ille clare τῷ μνημείῳ fecit. ¶ ἔξω) - *Al. Arab. Perf. Syr.*

14 init. καὶ) - *Al. Barb. 2. Cant. Colb. 8. Per. Arab. Lat. Perf. Syr. Cyrill.* ¶ - ὁ post ὅτι) *Comp. & mss. ὁ Er. & al.*

15 ἔθικας αὐτὸν) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Hirsf. Wo. 1.* nec non *Cant.* pluresve. αὐτὸν ἔθικας *edd. al.*

16 ῥαββονί) ῥαββονί *Comp. Aug. 1. & al. ῥαββωνεὶ Cant. ἑβραϊστὶ* præfigunt *Cant. Colb. 8. Eph. Med. Æth. Arab. Arm. Copt. Perf. Syr.* Ex c. XIX. 17. 20.

17 (- μσ) *Iren. in mss. Maximus, Cant.* ¶ καὶ tertium) - *Lat. aliqui:* sed habet *Sax.*

19 ὄν) - *Aug. 4. Wo. 1. & alii, Lat. in mss. Char. & Reutl.* Initio periochæ.

21 ὁ ἰνσῆς) - *Cant. Wh. 1. Lat.*

25 τύπον, prius) τόπον *Arab. Arm. Perf. Syr.* ¶ (τόπος) *Al. Bodl. 6. Hirsf.* (alio atramento,) *Lin. N. 1. Arab. Lat. Perf.* Pronomen *Syrus* substituit, quod ad prius τῶν referatur.

28 init. καὶ) - *Er. Cant. Wheel. 1. Lat. vel etiam Wo. 1.* ¶ - ὁ ante θωμ.) *Comp. Aug. 1. 4. Byz. Gehl. Hirsf.* pluresve. ὁ *edd. al.* ¶ αὐτῶ) - *Arab. Copt. Lat. aliqui.*

29 - θωμᾶ) *Comp. Al. Aug. 1. 3. 4. Bodl. 1. 2. 6. 7. Byz. Cant. Colb. 3. Cov. 1. Cypr. Eph. Gal. Gehl. Gon. Go. Hirsf. Laud. 2. 4. 5. L. Lin. Lipsf. Magd. Mout. M. 1. 2. N. 1. Par. 1. 2. 3. 4. Per. Roe. Seld. 1. 2. 5. Stap. Trit. Vss. 1. 2. Wh. 2. 3. Wo. 1. 2. Æth. Arab. Arm. Copt. Lat. in Cant., in Trevirensi, in plerisque aliis, in Hieronymo, Sax. Syr. Cyrill. Theophanes, Euthym. Theophyl. Nonnus, Cyprianus, Hilarus, Augustinus, Leo. (θωμᾶ *Er.* nescio an *Bu. Wh. 1.* & pauculi clavis secundæ, *Orig.* ¶ τεπιστευκτὸς) Signum interrogationis additum rasum que in *Aug. 1.**

31 ταῦτα usq. αὐτῶ) - *Wo. 1.* manu prima. ¶ - ὁ post ὅτι) *Comp. Aug. 1. 3. 4. B z. Cant. Gehl. Hirsf. Mosc.* pluresve. ὁ *edd. al.* ¶ ὁ χ(ι.δ.) - *Iren. mss. Lat. aliqui.* ¶ (ωμ) ζ. αωμ. *Cant. Colb. 8. L. Par. 6. Per. Steph. . Nonnus, Æth. Arab. Copt. Lat. aliqui, Perf. Sax. Syr. Iren. Faust. Gaudentius.* Ex parall. Vitroque modo *Cyrillus Al.*

C A P. XXI.

1 πάλιν) - *Aug. 1. 4. Byz. Wo. 1. & aliquot alii, Perf. Chrysof.* Initio periochæ. ¶ (- τοῖς μαθηταῖς) *Er. Lat. multi, Sax. τ. υ. αὐτῶ Byz. Gehl. Wo. 2. & alii, Armen. τ. υ. αὐτῶ ἠερθεῖς ἐκ νεκρῶν Aug. 1. 4. & alii.* Initium periochæ auctum ex v. 14.

2 ci) si vici *Aug. 3. Hirsf. & al. vici E. Schmidii ed.*

M m

3 ἐνέβησαν)

3 ἐπέβησαν) *Comp. Al. Aug. 1. 4. Bodl. 2. 5. Byz. Cant. Colb. 8. Cov. 1. Cypr. Eph. Gon. Go. Hirf. Laud. 2. L. Magd. Med. Par. 1. Per. Roe. Seld. 1. Trit. Wo. 1. 2. (ἀπέβησαν) edd. al. ¶ (- ἐπιθῆς) Barb. 1. Cant. Colb. 8. L. Æth. Arm. Copt. Lat. Perf. Syr.*

4 γενόμενης) γιν. *Er. ed. 1. 2. Al. Byz. Per. ¶ (ἐπι) Al. Aug. 4. Cant. Colb. 3. 8. Laud. 4. M. 1. Par. 2. Per. Cyrill.*

5 (- οὖν) *Er. Aug. 3. 4. Colb. 3. 8. Wheel. 1. Copt.*

12 (- τῶν μαθητῶν) *Chryf. Hieron. c. Ioh. Hierof. unde discumbentium habet Lat.*

13 οὖν) - *Per. & al.*

14 αὐτῆ) - *Al. Colb. 8. Seld. 1. Lat. aliqui.*

15 ὁ ἰησοῦς) Omittit hoc *Byz. & Lat. olim, ut ex Augustino patet. Neque habebat cod. Reutlingensis manu prima. 15 seqq. ἰωανᾶ) ἰωανᾶ Er. Per. Lat. & al.*

16 δεύτερον) - *Lat. ¶ (ἀγία) Lat. ex v. 15. Vid. Gnom.*

18 οἴσει) οἴσει σε *Al. Æth. Arab. Perf. Syr. unde pro ἰκτενεῖς κτλ. habent ἀλλοι σε ζώσσει καὶ οἴσειν Cyrill. & Chryfost. plurali duplici, quem aliis verbis habent Cant. & Nonnus.*

20 δὲ) - *Al. Lat.*

22. 23 ἰάν) *fi* vertit *Lat. & hoc probat Bessarion, Valla, Stapulensis, Erasmus, Cajetanus, Magdalius, Estius, Ianfenius, alii. Hinc prono & aperto sphaemate sic multi, si sic m. Colon. & al. & inde Cant. & Claramontanensis (quæ duo nomina merito censentur unius esse codicis,) & codices Græci in Correctorio vetusto memorati. v. 22 *fi sic*, v. 23 *fi m.* Schell. Vid. etiam *Ioannis De la Haye & H. a Bukentop* annot. h. l. *M. Marulus* l. 3. pag. q. 7 b. *Calov. Crit.* p. 650. *Ranthei Vind.* p. 439.*

23 ἔτος) - *Orig. Cyrill. Hieron. ¶ (- αὐτῶ) L. Lat. in m. Colon. & Reutl. Syr.*

25 βιβλία) *Er. Al. Cant. Colb. 8. Arab. Arm. Copt. Lat. Perf. Syr. Librariæ addidere ἀμὴν. Vim τοῦ ἀμὴν repræsentat versus 24.*

ACTA APOSTOLORVM

Hæc habent

EDD. eædem.

MSS. CLASS. I. *Al. Aug. 6. Basf. 2. Cov. 2. 3. (incipiens in c. I. 11.) 4. Laud. 2. 3. (hiat a c. XXVI. 29. ad c. XXVIII. 26.) Lin. Magd. 1. N. 1. 2. (hiat a c. I. 18. ad c. II. 11. & sæpe cum N. 1 apud Fellum & Millium permutatur,) Pet. 1.*

Pet. 1. Vff. 2, ejus epitheton numerale vix nisi in epistola ad Hebræos, in qua sola etiam *Vff. 1* occurrit, adhibemus.

CLASS. II. *Barb. odo, Baroc.* (incipit a c. XI. 13.) *Cant.* (hiat a c. VIII. 29. ad c. X. 14. & definit in c. XXIII. 29.) *Cant. 2. Colb. 6. Gen. Hunt. 1.* (incipit a c. XV. 19.) *L. Lu.* (incipit circ. c. XII. 4. atque editor N. T. Gr. Angl. pro *Lu.*, non recte perecepto indice Millii, *Luciani* martyris *heliensem* (utinam eam haberemus,) citare solet.) *Mont. Pet. 2.* (incipit circ. c. XVIII. 22.) 3, (qui Fello est *Pet. 1.*) *Seidel.* (hiat c. II a v. 3 ad v. 34.) *Sin. Steph. d. e. θ. ι. ια. ιγ.* (*Steph. u* tantum bis occurrit:) *Vieu.*

VERS. *Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.*

PATRES, *Chrysoft. Euthalius*, (exemplaria Pamphili secutus, a Zacagnio & Millio collatus,) *Occumenius, Theophylactus, Cassiodorus, Beda* &c.

Scorsum de *Laud. 3*, qui Acta solum modo habet, (& Fello est *Bodl. 1.*) hoc loco dicendum est aliquid. *Græcolatinus* is est: quantæ vetustatis, non admodum constat. vid. Mill. Proleg. f. 157. Certe cum *Cantabrigienfi* illo facit, Latinisque vel codicibus vel patribus, Cypriano præsertim & Irenæi interpreti, plurimum obsequitur, & glossis indulget. vide Millii not. ad Act. I. 7. II. 4. 17. 24. 25. 32. 37. IV. 10. 31. 32. V. 30. XVI. 2. & Proleg. § 1023. Additamenta tamen Vulgati recentiora egregie redarguit.

TIT. *πράξεις τῶν ἀποστόλων*) *λακὰ ἐναγγελισῶ πράξεις ἀποστόλων* cod. ms. *Boecleri, Magd.* & sic fere *Comp.*

C A P. I.

4 *συναλιζόμενος*) *edd. Aug. 6. &c. Chryf. Hesychius, Lat. συναλιζόμενος Vff.* & alii; *Eriphanus*, nisi apud hunc quoque *συνυλιῶθη* pro *συνηλιῶθη* irrepfit. Vtrumque legit *Valla & Erasmus*. Etiam in *Xenophontis Cyri pædia*, ubi vetus liber plane *συναλιζέσθαι* habeat, *συναλιζέσθαι* editum esse notat *Camerarius*. Vid. *Gnom.*

5 (ἐν) *Steph. 17.*

8 ἐν alterum) ~ *Al. & alii.*

11 ἐμβλέποντες) *βλέπ.* *Seid. Vff. & alii.* Εξ v. 9. ¶ ἕτως) ἕτος *Vff. & alii.* E proximo. ¶ ἐλεύσεται) ἐλεύσεται πάλιν *Lin. N. 1.*

12 *σαββάτω ἔχον ὁδὸν*) ἀπέχον σάββα ἐπὶ *Chryf.* (ex *Iosepho*, apud *Drusium*,) & inde *Syrus.*

13 *ἰάκ. καὶ ἰωάν.*) *edd. &c. Chryf. Athanasii Synopsis. (ἰωάν. καὶ ἰάκ.) Al. Cant. Æth. Arm. Copt. Lat. Syr. Augustin. ¶ καὶ ἀνδρείας*) Hunc continuo post *Petrum* habet *Laud. 3* apud *Fellum*, & *Breviarium Lat. ms.* ¶ *βαρθολομαῖος καὶ ματθαῖος*) *ματθαῖος καὶ βαρθολομαῖος Æth. Arab. Syr.*

14 (- καὶ τῇ δέσει) *Al. Æth. Arab. Arm. Copt. Lat. Barb. 1. Cant. Laud. 3. Syr. Hieron. & alii.* ¶ μαρία) μαριάμ *Gen. & alii.* Sic plerumque Lucas; non tamen semper.

15 (ἀδελφῶν) *Al. Barb. 2. Steph. 1α. Æth. Armen. Copt. Lat. Ex v. 14. 16. ¶ τὲ) δὲ Beza, Lat. (& inde Cant. manu secunda,) Aug. 6. ¶ εἰκοσι) Comp. Vff. plurifve. εἰκοσι Er. ἡ Aug. 6, nota numerali.*

16 ἔδει) oportet habet *Lat. Ex v. 21. vel ε litera casu præcisa. ¶ ταύτην) edd. mss., Iren. Lat. in cod. Reutl. &c. (-) Al. Barb. 1. Cov. 2. Orig. Athanas. Euseb. Didymus, Æth. Armen. Copt. Lat. ¶ δια σόματος δαυιδ) edd. mss. versiones, Iren. Euseb. Didymus &c. - Æth. ¶ τὸν) - Al. Euseb.*

17 (ἐν) *Al. Cov. 2. 4. & alii, Euseb. Lat.*

18 - τῆ post ἐν) *Comp. Al. Aug. 6. Seid. Vff. codd. plurimi, Euseb. τῆ edd. al. ¶ ἀδικίας) ἀδικίας αὐτῆ Euseb. Augustin. Æth. Cant.*

20 αὐτῆ) *edd. &c. Iren. Euseb. Lat. in fragmento veteri, in Col. Reutl. Trev. in margine Hentenii, in Breviario mf. Augustin. Cassiod. in Pl. CIX. αὐτῶν Vien. & alii. ex LXX. ¶ λαβοι) λαβέτω Al. & alii, Euseb. Ex allit. ad ἕτερος.*

24 ὃν usq. ἕνα) *Comp. Er. Al. Aug. 6. Vff. plerique apud Bezam, & decem & septem alii, Chrysof. & alii, nec non Seid. ἐν — ἕνα ὃν ἐξελέξω unus apud Bezam & inde edd. Steph. & al. ¶ ἕνα,) ἕνα Er.*

25 κλῆρον) τόπον *Al. Copt. Lat. & inde alii. Ex alliteratione ad finem versûs.*

26 αὐτῶν) αὐτοῖς *Al. & al.*

C A P. II.

1 ἐν τῷ συμπληρῶσαι τὴν ἡμέραν) *edd. mss. Chryf. Augustin. l. 1 c. Fel. c. 5. &c. cum compleretur dies habet Lat. litera, vel indice literæ lineola, inserta. Id sequuntur Æth. Arab. Syr. Vels. ¶ ἀπαντες) ἀπ. οἱ ἀποστολοι Vff. & alii. Ineunte pericopa.*

3 ἐκάθισε) ἐκάθισαν *Cant. Arab. Copt. Syr. Ep. ad Serap. inter op. Athanasii.*

7 - πάντες) *Comp. Aug. 6. Cantabr. duo tresve, Cov. 3. Laud. 2. Magd. N. 2. Pet. 1. Vff. Chryf. Æth. Arab. Augustin. Ex linea seq. vel ex v. 12. (παντες) Er. & alii, Armen. Lat. ¶ πρὸς ἀλλήλους) - Al. Cov. 3. Æth. Copt. Lat. plur. Ex festinatione statim post λεγοντες arripuere sermonem, qui inducitur.*

9 ἰσθαίαν τε καὶ) *Armeniam habet Tertull. c. Iud. c. 7. & Augustin.*

12 θέλοι) θέλη *Vff. Mont.*

13 κλειύζοντες) διαχλ. *Al. Vff. & alii, Chryf. Euthal.*

16 ἰωὴλ) - *Iren. Cant.*

17 (ἐυπνόις) *Comp. Al. Pet. 3.* & bis quinque alii, *Euthal. Theophyl. Hieron. Sic Al.* etiam apud *Ioel.*

19 ἀνω) ~ *Al.* cum pauculis. ἀνω, bis legendum, semel (in ἐρανῶ) scriptum.

21 ἄρ) ἐὰν *Laud. 3* apud *Hearnium*, qui codicis hujus textum & lectiones seorsum edidit: & *Scholia* apud *Casaubonum.*

22 (~ ρῶ) *Al. Cant. Cor. 2. Gen. Euthal. Æth. Lat. multi, Iren. Syr.*

23 (~ λαβόντες) *Al. Cor. 2. 4. Gen. Pet. 3. Athanas. Arab. Lat. Barb. 1. Iren. ¶ χειρῶν) χειρὲς Al. Cant. Colb. 6. ¶ ἀνιλετε) ἀνιλάτε ed. Hieronymi Curionis, Al. & alii.*

24 θανάτῃ) *codd. Athanasius &c. (ἀδῶ) Arab. Copt. Lat. (& inde Cant. idemque Steph. B.) Iren. Cassiod. Syr. Polycarpus Ep. ineunte: ubi mox alius sequitur locus, ex 1 Petr. I. 8., in quo item Polycarpus & Latinus congruunt. Probat ἄδῶ Dorscheus in Annot. m. & Millius, Deylingius, Wall. Vtrumque Epiphanius. Apud Lucam plerique ἡγιατοῦ scripserunt, fortasse molliendi sermonis opinione: sed antiqua lectio ἄδου magis congruit cum versu 27. 31.*

27 ἄδῶ) ἄδου *Al. B. 2. Cant. Cor. 4. Pet. 3. Theophyl.*

30 (~ τῶ usq. γρεῖν) *Er. ed. 1. Al. Barb. 1. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. Cyrillus Al. Iren. Glossa. Junio & Millio, & aliis apud Camerarium; eaque post θρονῶ ἀπὸ posita apud Occum. (qui tamen in m. Aug. nil mutat,) & in Er. edd. cet. τὸ κατὰ σάρκα omittunt Cor. 4. Gen. Laud. 3. Post καθίσαι Athanasius habet τὸν χριστὸν κατὰ σάρκα. Hinc Scid.*

31 προῖδῶν) προῖδῶς Nonnulli apud *Er., Theodorit. Ex v. 30. ¶ (ἀτι) Al. Cant. Cor. 2. N. 1. Pet. 3. Lat. Iren. ¶ κατελευθῆν) ἐγκατελευθῆν Comp. Er. Al. & quinque & tres alii, Theodorit. & alii. Ex v. 27. ¶ (~ ἢ ἑστῶν ἀπὸ) Al. Æth. Arab. Lat. Barb. 1. Cant. Syr. Iren. Didym. l. 3. de Spir. S. Latinus habet, neque derelictus est in inferno: ubi masculinum, derelictus, ostendit, scienter hoc posuisse interpretem. Congruunt alii testes pervetusti. Supplerunt recentiores ex v. 27.*

33 τῆτο) τῆτο τὸ δῶρον *Lat. & inde alii. ¶ ἑτῶ) ~ Al. & alii, Lat. Didymus. Latini recentiores, hunc, quem: pro, hoc quod nunc. Subiudicabant πνεῦμα, spiritum. Græce neutrum genus est, Latine masculinum. τὸ nunc, a quibusdam omissum, habet Irenæus. Vid. Gnom.*

36 ρῶ) *Comp. Steph. ed. Aug. 6. Scid. Vff. pluresve. Iren. Amphilocheus, Epiphanius, Disp. Nicæna apud Athanasium, Chrysost., Lat. Tertullian. (~) Er. Millii ed. & al. De momento particule, vid. Gnom. ¶ (αὐτῶν ρῶ) ρῶ) Al. N. 1. Vff. pluresve, Chrysost. Disp. Nicæna, Lat. unde αὐτῶν omisit Cant. Rasuram sub ρῶ) habet Aug. 6. & fortasse αὐτο. ex alio codice scribere cæperat prius.*

37 (~ λοιπῶ) *Lat. Copt. ¶ ποιῶμεν) edd. primæ, Al. Aug. 6. Cor. 3. Laud. 3. Lin. Scid. Sin. Vff. Basil. ποιῶμεν Steph. ed. 3. & al.*

38 (- ἴσθ) *Barb.* 2. *Lat.* in ms. *Colon.* unde εἶπε vel φησὶ aliis aliisque locis inferunt *Al.* & alii. ¶ ἴσθ) τὰ κριθὶς ἰσθ̄ *Oecum.* in 1 *Ioh.* III. *Armen.* & alii. ¶ (- χριστ) *Iren.* *Oecum.* *Copt.* *Syr.*

40 διμαρτύρητο) διμαρτύρατο *Al.* *Vff.* & alii.

41 (- ἀσμένως) *Al.* *Copt.* *Lat.* (& inde *Barb.* 1. *Cant.*) *Clemens* *Al.* Facile omissum ante aliud verbum ab eadem litera incipiens.

42 (- καὶ) *Al.* *Barb.* 1. *Cant.* *Lat.* Unde μοχ, pro fractione, quod in *Colon.* & *Trev.* exstat, fractionis habent multi cod. *Lat.* ex rhythmo panis.

43 ἐγένετο) ἐγένετο *Er.* *Aug.* 6. *Gen.* *Pet.* 3. *Vff.* ἐν ἱερουσαλήμ, φόβος τε ἦν μέγας ἐπὶ πάντας addit *Al.* *Lat.* & item fere alii. ex parallelis.

47 (- τῇ ἐκκλησίᾳ) *Al.* *Barb.* 1. *Pet.* 1. *Æth.* *Arab.* *Arm.* *Copt.* *Lat.*

C A P. III.

1 ἐπὶ τὸ αὐτὸ δὲ πέτρος) ἐπὶ τὸ αὐτό. Πέτρος δὲ *Al.* *Steph.* ε. *Lat.* (quanquam ms. *Trev.* autem omittit,) nec non *Barb.* 1. *Cov.* 2. *Pet.* 1. *Cant.* *Arm.* *Copt.* Particula ab ecclesiasticæ lectionis vetustæ initio sejuncta, & inde superiori capiti adjecta. Porro ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταυταῖς initio hujus capituli habet *Cant.* ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις *Lectionaria.* (vid. cap. VI. 1.) Ex quibus si hunc flosculum decerpit, ut apparet, codex *Cant.*, antiquitatis suæ opinionem ipse valde imminuit. nam lectionaria separata ipso Lectionum ecclesiasticarum usu longe recentiora sunt.

3 - λαβεῖν) *Comp.* *Er.* ed. 1. *Aug.* 6. *Steph.* omn. *Vff.* & bis sex alii, *Theophyl.* *Arab.* *Calarit.* unde δοῦναι supplet *Syr.* (λαβεῖν) *Er.* & alii, *Chryf.* Deletum, ad v. 2. an potius additum, ex v. 5.

8 καὶ ult.) - *Al.*

11 τῆ ἰαθέντος χωλῆ) *edd.* &c. Initium perieopæ. (αὐτῆ) *Al.* *Barb.* 1. *Cov.* 4. *Genev.* *Laud.* 3. *N. I.* *Æth.* *Arab.* *Arm.* *Copt.* *Lat.* (unde pro teneret, tenerent habet idem & cum eo *Æthiops*,) *Syr.* τῆ ἰαθέντος *Chryfost.* ¶ σολομώντος) *Comp.* *Er.* *Cant.* pluresve. σολομώντος *Steph.* ed. &c.

12 ἦ) Ἔ habet *Iren.* ¶ ἐυσεβεία) ἔξουσία *Lat.* in cod. uno aut altero, *Syr.* Alibi potestate est, alibi plane omittitur apud *Irenaeum.* Affinis quoque pictura, ἐυσεβεία, ἐξουσία: pietas, potestas, præsertim in compendio scriptionis latinæ. Vid. *Gnom.*

13 ἰσαὰκ καὶ) θεὸς ἰσαὰκ καὶ θεὸς *Al.* *N. I.* & alii, *Lat.* & alii, *Chryfost.* Ex parall. ¶ (μὲν) *Al.* *Aug.* 6. *Barb.* 7. *Laud.* 2. 3. *Seid.* *Steph.* δ. ε. ι. ια. *Vff.* & bis quinque alii, *Chryf.* *Euthal.* *Theophyl.* *Lat.* *Iren.* ¶ αὐτόν) - *Al.* & alii.

18 παθεῖν τὸν χριστόν) - *Al.* αὐτῆ non ante hoc incisum, sed post exhibet *Cov.* 2. *Genev.* & alii, *Lat.* *Syr.* *Iren.* Vid. *Gnom.*

20 προεχειρισμένον) *Comp. Al. Basf. 2. Cant.* (isque magna hic vi,) *Cant. 2. Cov. 2. 3. 4. Gen. Laud. 2. 3. L. Lin. Magd. Mont. N. 1. 2. Pet. 1. 3. Seid. Steph. omn. Vff. Vien.* ac sine dubio *Barberiniani & Colb. 6. e Classe II:* item alii codd. apud ipsum *Er. Chryf. Euthal. Theophyl. Hefychius, Arab. Arm. Copt.* (de quibus mox,) *Syr. Chronicon Al. Probat Vitringa, & alii,* teste Wolfio. Vnde προεχειρισμένον *Aug. 6. Æth.* sic, *praeparatum* est apud *Iren. &*, *praedefignatum*, apud *Tertull. &*, *destinatum*, apud eundem. Mutili sunt *Bar. Hunt. 1.* credo etiam *Lu. Pet. 2. Sim.* (προεχειρισμένον) *Oecumenius* (si modo vera docet *Whitbius*: nam in codice illo Augustiano nil tale habet *Oecumenii* commentarius,) *Lat.* hodie, (nisi *praedicatus* ei est idem, quod *ante dicatus*,) & inde *Er. &* inde al. edd. Haud scio an *Clemens Al.* in *Epitomis*, f. 571 edit. *Heiml.* Nil amplius. *Eruditiissimi viri, Mat. Veyssière la Croze* annotatio sic habet: *Armenus & Coptus legisse videntur προεχειρισμένον. sic etiam versio Coptica Sahidica, quam manuscriptam habeo, dialecto plane diversa ab edita versione. Hic errat Wilkinfius in versione Latina, ut saepe solet. Vid. Gnom.*

21 πάντων) edd. mss. ex priora parte versiculi, vel ex v. 18. 24. (-) *Al. Gen. Chryf. Æth. Armen. Lat. Iren. Tertull. Cant. Syr. ¶ (τῶν) Comp. Aug. 6. Seid. Vff. cod. plurim. Chryf. - Er. & al. ¶ ἀπ' τῶν ἀπ' Barb. 1. Laud. 3.* Vtroque modo *Chrysostomus. ¶ ἀπ' αἰῶνος*) edd. mss. *Chryf. Syr.* ex loco usitatissimo, *Luc. 1. 70,* & quidem, apud *Latinos*, eodem verborum ordine. (-) *Armen. Tertull. Iren. Cant.*

22 (- γῆ) *Al. Lat.* item *Cant. Cor. 2. Laud. 3. Lin. Mont. N. 1. Seid.* manu prima, *Iren. Chryf. ¶ πρὸς τὰς πατέρας*) edd. mss. *Iren. &c. - Al. Lat.* item *N. 1. Copt. Syr. ¶ ὑμῶν ἐκ ὑμῶν ἐκ Vff. & alii.*

24 οἱ προφῆται) - *Irenaci* interpretes.) ¶ (- καὶ) *Aug. 6. Lat.* plerique. ¶ *κατήγγειλας*) *Comp. Er. Al. Aug. 6. Cov. 3. Vff. & bis quinque alii, Chryf. Euthal. Oecum. Æth. Armen. Copt. Lat. Syr. Iren. (προκατηγγειλας) Steph. ed. & al. Ex v. 18.*

25 (οἱ) *Al. Aug. 6. Laud. 3. N. 2. Vff. pluresve. ¶ (ὑμῶν) Aldi ed., Al. Cov. 2. Laud. 3. Pet. 1. Chronicon Alex. Chryf. Lat.* in margine *Biblior. reg. Iren.* in ms. *Arundel. ¶ ἢ*) *Comp. Er. Al. Aug. 6. Vff. cod. plurimi, Euseb. Theophyl.* unde (pro *ἔσθλ.*) *υλογοῦσθ.* *Er. & al., Chryf. - Steph. edd. & al.*

26 ἰσῆρ) edd. &c. ex v. 13. (-) *Æth. Armen. Copt. Lat. Iren. Cant. Laud. 3. Chryf. Syr. Chronicon Al. ¶ ἢ* καὶ ἀγιάζοντα *in Barb. 1. Vien.*

C A P. IV.

2 (τῶν) *Comp. Aug. 6. Vff. & septem & duo alii, Cyrif. Theophyl. Calaritan.*

3 (αὐτῆς) *Al. Aug. 6. Cov. 2. & alij, Lat.*

4 ὡσει) edd. &c. *Cassiod. - Al. Æth. Lat.*

- 5 εἰς) *edd. &c. Allit. ad γραμματεῖς. (ἐν) Al. Barb. 7. & alii, Chryf.*
 7 - τῶ ante μίσω) *Comp. Aug. 6. Seid. Vff. cod. plurimi. τῶ Er. & al.*
 8 τοῦ Ἰσραὴλ) - *Al. Lat. in ms. Char. & aliis. αὐτῶν Copt. ἀκούσατε ad-*
dunt N. 1. Laud. 3. Æth. Arab. Lat. aliqui, Syr. Non Israël, sed audite habet
cod. Reutl.
 9 ἐπὶ) ἐπ' *Aug. 6. Vff.*
 11 οἰκοδομῶντων) οἰκοδόμων *Al. & alii.*
 12 (ἐδὲ) *Al. & alii. ἐδὲν Comp. ¶ ὑπὸ τὸν ἔρανόν) - Er. ed. 1. 2. 3.*
Aug. 6. B. 2. Cant. 2. Cov. 3. Magd. N. 2. Vff. nonnulli apud Beza, Occumen.
Arab.
 14 (τὲ) *Al. & alii, Lat. Syr.*
 16 (ποιήσωμεν) *Al. Aug. 6. Cant. Cov. 2. 3. Laud. 3. L. Lin. N. 1. Vff.*
 17 ἀπειλή) - *Al. & alii, Euthal. Lat. Terminationem verbi statim arripuit*
librarius. ¶ ἀπειλησωμεθα) ἀπειλησομεθα Hervag. & al. ed. Vff. & alii.
 18 αὐτοῖς) - *Al. Aug. 6. & alii.*
 21 κολάσωται) κολάσσονται *Comp. Aug. 6. Seid. cum multis, Chryf. ¶ τὸν*
θεόν) - Lat. coll. cap. III. 10. Habet Calaritanus, & ms. Trev. manu prima.
 24 ὁ θεός) *edd. mss. Iren. Calarit. &c. - Al. Athanasius, Copt. Lat. multi.*
Omillium, ὁ recurrente.
 25 (πνεύματι ἁγίῳ) *Bezae & E. Schmidii edd. & sic fere Al. Barb. 2. Cant.*
Colb. 6. Cov. 4. Gen. Laud. 3. N. 1. Pet. 1. quinque cod. apud Beza, Athanas.
Arab. Copt. Lat. Iren. Calaritan. Didymus l. 2. de Sp. S. Ambros. Syr. ¶ δαυὶδ)
patris nostri, alio & alio loco, inferunt Al. & alii, etiam apud Athanasium, Æth.
Arab. Lat. Iren. & alii, Syr. Conf. Marc. XI. 10. ¶ - τῶ) Er. Al. Aug. 6.
Cant. Pet. 1. Vff. & alii. (τῶ) Comp. &c.
 27 ἐν τ. π. τ.) *Steph. ed. 1. 2. & alia, Al. Barb. 3. Cant. Colb. 6. Cov. 4. Gen.*
Laud. 3. N. 1. Steph. 8. v. 17. Vien. Chrysof. Cyrill. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat.
Syr. Tertull. Iren. Calarit. Ambros. Hilar. Cerealis, Cassiod. (-) Comp. Er. &c.
 ¶ (λαος) *Laud. 3. Lin. nonnulli cod. apud Er. Theophyl. Confer Gnom.*
 30 (- τὲ) *Comp. Cant. Cov. 4. Gen. Laud. 3. Chryf. Euthal. ¶ (- ἁγίῳ)*
Lat. in ms. Trev. Confer v. 27. In Coptico interprete deesset ait appendix Millii: sed
neque in eo neque in Arm. deesset, docuit nos cel. La Croze.
 31 παρήστιας) *παντὶ τῶ θελοντι πισυέειν additum perperam apud Iren. &, ex*
eo, in Cant. Laud. 3. & inde apud Bedam.
 32 μία) *nec fuit inter illos discrimen ullum addit Cyprianus, proxima Lucæ*
spectans, &, ex eo, Cant. Laud. 3. Beda.

33 ἰνοῦ) ἰνοῦ χρῆσι Comp. *Al. Seid.* & alii.

35 τι ἄν) - *Aug. 6. Vff.* & alii.

36 ἰωσῆς) ἰωσῆφ *Al. Steph. i. 12.* & alii, *Arab. Copt. Lat. Syr. Epiphani. Euthal.* ¶ ὑπό) ἀπό *Al. Sin.* & alii.

C A P. V.

3 ἐπλήρωσεν) ἐπέγραψεν *Athanas.* & *Lat.* aliqui. ¶ νοσφίσασθαι) νοσφίσασθαι
σε *Er. Vff.* & alii.

5 ὁ post δὲ) Comp. *Al. Seid. Vff.* cod. plurimi. - *Er.* & al. ¶ ταῦτα) -
Al. Cant. Cov. 4. Gen. N. 2. Lat.

9 τί) - *Syr. Arab.*

12 ἐγένετο) Comp. *Beza, Al. Seid.* & alii. ἐγένετο *Er.* & al.

14 πισεύοντες) εἰ π. *Al. Lin. Mont.* ¶ πλήθη) πλήθει *Aug. 6,* (qui tamen
v. 16 pro ἀδειῖς, ἀδειῖς habet, per compensationem,) *Cuesf.*

15 κατὰ τὰς πλατέας) - *Æth.* ¶ κατὰ) καὶ εἰς *Al.* & alii. ¶ αὐτῶν.) &
liberabantur ab infirmitate sua, addit *Calaritanus.* Et sic fere plerique cod. Latini,
sed maxima in verbis discrepantia, quæ Glossam indicat. Possit in Græcis hiatus,
αὐτῶν recurrente, admittus videri: sed in ms. *Lat. Rentlingensi* est, & *liberabantur*
omnes ab infirmitate, absque *sua,* αὐτῶν. Ex Latinis nonnulli Græca hinc quoque va-
rie fingunt. Vid. *Gnom.*

18 αὐτῶν) - *Al.* & alii, *Euthal. Lat.*

23 - ἕξω) Comp. *Al. Aug. 6. Seid. Steph. omn. Vff.* & novem & tres alii,
Chryf. Euthal. Theophyl. Æth. Arab. Lat. Syr. Calarit. (ἕξω) *Er.* prope solus.
¶ πρὸ) ἐπὶ *Al.* & alii, *Lat.* in mss.

24 ἱερεὺς καὶ ὁ) *Er.* & c. Lectio media: omissa in *Al.* & aliis, (nisi alliteratio
est ad ἱεροῦ.) varieque mutata in *Comp. Arab. Syr.* & aliis.

25 - λέγων) *Er. Al. Aug. 6. Barb. 7. Gen. Vff.* & octo & tres alii, *Euthal.*
Lat. Syr. (λέγων) *Comp.* & al.

28 ὁ) - *Al. Athanas. Lat. Barb. 1.* Legit & non legit *Cyrillus,* & *Cant.* bilin-
guis. Etiam sine ὁ manet *Interrogatio.* Fortasse librarius recentior post λέγων cœ-
perat scribere ὅτι, & mox verso stilo fecit ὁ.

29 - ὁ post δὲ) *Comp. Seid. Vff.* pluresve, *Chryf. ὁ Er.* & c.

31 δεξιᾷ) *edd. mss.* etiam *Cant.* græce & c. δόξη *Lat.*

32 αὐτῆ) *edd. mss.* ex cap. XIII. 31. (-) *Al. Cant. Cov. 2. 3. Mont. ? Pet. 3.*
Æth. Arab. Lat. Syr. Chryf.

- 33 ἀκόντες) ἀκόντες Vff. & bis quinque alii.
- 34 (ἀνθρώπους) Al. Copt. Lat. plerique, Chrysof. Sic v. 35.
- 36 ᾧ) μέγαν, ᾧ Comp. Al. Vff. & alii, Orig. Æth. Arab. Lat. aliqui, Syr. Ex c. VIII. 9. ¶ προσεκολλήθη) Er. nescio an Colb. 6. Seid. Sim. cum Cov. 2. 4. Gen. Vinn. Chryf. Lectio facilior. (προσεκλήθη) Comp. Er. ed. 1, (quanquam Emendanda προσεκολλήθη habent,) Aug. 6. Seid. (cum o inter κ & λ a manu secunda,) Steph. omn. Vff. & sex & tres alii, Euthal. Lectio media. unde etiam προσεκλήθη Al. L. Pet. 1. Cyrill. προσετέθη N. 1. at, consensit, habet Lat. ¶ ἐγένοντο) redactus est habet Lat. in mf. Trev. & aliis apud Hertenium & Zegerum.
- 37 ἰκανὸν) edd. &c. ex c. XIX. 26. (- Al. apud Fellum, Lat. Barb. 1. Cyrill. unde πολὸν Euseb. Cant.
- 38 (- αὐτή) Er. Vff. & aliquot alii, Theophyl.
- 39 δύνασθε) δυνήσασθε Aug. 6. Barb. 5. Cov. 4. & alii bis quatuor, Orig. & alii. ¶ αὐτὸ) edd. &c. nec non Cassiod. unde αὐτῶ Seid. αὐτῆς Al. & septem alii, Æth. Lat. aliqui. - Lat. multi apud Zegerum.
- 41 (- αὐτῆ) Al. Cant. Cov. 4. Genev. Magd. Arab. Copt. Syr. Calaritan. Lectio media. unde etiam τῆ ἰνσῆ Comp. Lin. Seid. & alii, Arab. Lat. τῆ κυρίας ἰνσῆ Cant. 2. Laud. 3. Theophyl. τῆ χειρῆ Pet. 1. Vff. Chryf. Hilar. in Gal. VI. Vid. Gnom. ¶ κατηξιώθησαν) Hoc ante ὑπὲρ ponit Comp. Aug. 6 pluresve, Lat.

C A P. VI.

- 3 (κατασῆσωμεν) Elzevir. & recent. edd. Aug. 6. Cov. 2. 3. Lin. Steph. δ. 12. Vff. Lat. Id mox compensatum eodem siphalmate in προσκαρτερήσωμεν v. 4. ut habent Aug. 6. Cov. 2. 3. Lin. Seid. Steph. 12. 17. & alii.
- 7 θεῶ) κυρίας Cbrys. Lat. multi, Cant. Laud. 3. ¶ ὑπήκουον) ὑπήκουε Al. Vff. & alii.
- 8 πίσεως) edd. mss. Cbrys. Ex v. 5. 7. (χάριτος) Al. Barb. 2. Cant. Colb. 6. Cov. 4. Gen. Lin. Mont. N. 1. Pet. 3. Steph. δ. i. 12. Armen. Copt. Lat. Syr. Arab. Didymus, Asterius, Proclus, Euthal. Sic Ioh. I. 14. Inde χάριτος ἢ πίσεως Laud. 3. χάριτος θεῶ Æth.
- 9 (τῶν λεγομένων) Al. Lin. Pet. 3. Vff. Euthal.
- 10 (ὁ) Cov. 3. Arab. Lat. Syr. Didymus.
- 13 βλάσφημα) edd. &c. Ex v. 11. (-) Al. Barb. 1. Cant. Cov. 4. Gen. Arab. Copt. Lat. Syr. Cbrys. Proclus. ¶ - τῆς) Comp. Al. Aug. 6. Cant. Cov. 3. Laud. 2. 3. Magd. N. 2. Pet. 1. 3. Vff. Æth. Copt. Lat. Cbrys. (τῆς) Ex. &c. Syr. Ex v. seq.
- 14 (ὑμῶν) Vff. Syr.

C A P. VII.

2, 4 χαρρᾶν) χαρᾶν *Aug. 6. Vff. & alii.*

3 γῆν) τὴν γῆν *Al. Cant. Laud. 3. plureſve.*

4 καὶ ἐκέειθεν) *Comp. Aug. 6. Vff. plureſve. κακέειθεν* *edd. al. Chryſ. ¶ μετώκι-
σεν) μετώκησεν* *Comp. Er. Aug. 6. cod. plur.*

5 καὶ medium) ἀλλὰ *Arab. Lat. Iren. Cant. ¶ (δῆναυ αὐτὴν εἰς κατ. αὐτῶ)*
*Al. Cant. Gen. Laud. 3. Lin. Pet. 1. 3. αὐτὴν δ. ἰ. κ. αὐτῶ unus ap. Beza, nec
non Chryſ. Etiam, pro αὐτῶ δῆναυ, δῆναυ αὐτῶ* *Comp. Aug. 6. Seid. Vff. plureſ-
ve, Lat. Iren.*

6 ἔτως) αὐτῶ *Aug. 6. N. 2. Pet. 3. Steph. δ. Lat. plerique, Syr. Arab. αὐτῶ
ἔτως Athanaſius. ἔτως πρὸς αὐτὸν Iren. Cant. ¶ αὐτῶ) σῆ unus apud Beza, et
idemque apud Wech., Cov. 3. N. 1. Æth. Copt. Syr. Arab. ¶ κακώσκειν,) Genes.
XV. 13 accent. (κακώσκειν) *Er. & al. Vid. Gnom. ¶ τετρακόσια) triginta ad-
dunt* *Lat. mſſ. Char. Col. & al.**

8 (ἔτος) *Er. B. 2. Cant. 2. Magd. Steph. 17. Vien.*

14 ἰακώβ) ~ *Al. apud Fellum, N. 1. ¶ ~ αὐτῶ) Er. Al. Aug. 6. Lin. Magd.
N. 1. 2. Pet. 3. Seid. Vff. plureſve, Chryſ. Euthal. Lat. plerique. (αὐτῶ) Comp. &c.
¶ ψυχῶν ἐβδομήκοντα πέντε) ἐβδομήκοντα πέντε ψυχῶν* *Comp. ἐβδομηκοντα καὶ
πέντε ψυχῶν* *Chryſ.*

16 ῶ) *Comp. Al. Aug. 6. nec non Vff. & al. δ edd. al., Chryſ. ¶ ἀβραῶν)*
Hoc ex abbreviatura nominis ἰακωβ natum putat Clericus & cum eo Artemonius
p. 212. Sed neutrum horum nominum ullo, nedum affini, compendio scriptum
reperitur. De re, vide *Gnom. ¶ ἐμμὸρ τῆ συχημ) edd. &c. Lectio media, va-
rie mutata.*

17 ἠγγίζεν) *Comp. Er. Steph. Bezae, Fell. edd. sine exceptione: item Aug. 6.
N. 1. 2. Seid. Vff. Chryſ. Errati ergo est, quod Millius nec plures pro hac lectio-
ne codices in appendice citat, & in contextu ἠγγισεν habet. ¶ ὁμοσεν) ὁμολόγησεν
Alex. Barb. 1. N. 1. Lat. unde ἐτηρηλατο* *Cant. Laud. 3. Beza.*

18 ἕτερος) ἕτ. ἐπ' αἰγυπτου *Al. & alii. Ex LXX. Exod. I. 8.*

20 ~ αὐτῶ) *Er. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. Cov. 3. L. Magd. N. 2. Pet. 1.
Vff. Chryſ. (αὐτῶ) Comp. &c. Lat.*

21 ἐκτεθέντα δὲ αὐτὸν) ἐκτεθέντος δὲ αὐτῶ *Al. & alii. ¶ ἀνείλετο) ἀνείλατο*
Al. Vff. & alii. Eadem dialectus v. 10. e. XII. 11. c. XXIII. 27. in Al. & al.

22 παση) ἐν παση *Al. Laud. 3. Vff. Orig. Lat. in mſ. Colqn. ¶ λόγους καὶ ἐν
ἔργοις) ἔργοις καὶ ἐν ῥησιν* *Er. ¶ ἐν ἔργοις) ἔργοις* *Aug. 6. & alii. ἔργοις αὐτῶ*
Comp. Al. Cant. & alii, Lat. Euthal.

26 τε) δὲ *Lat. Laud. 3. Beza. ¶ ὑμεῖς) ~ Al. Gen. & alii. Euthal. Lat.*

- 27 ἡμᾶς) ἡμῶν *Al. Aug. 6. & alii, Theophyl. nec non Vff. Ex LXX.*
- 30 κυρίως) Conf. v. 31. ~ *Al. Barb. 1. Copt. Lat. θεῖς Æth. ¶ (πυρὶ φλογός)*
Al. Barb. 1. Gen. Laud. 3. N. 2. Steph. 1. Lat. Syr.
- 31 (ἐθαύμαζε) *Comp. Er. ed. 1. Aug. 6. Cov. 2. Seid. Vff. & alii bis quatuor.*
- 32 ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς) Ἰσαὰκ καὶ *Al. N. 1. per compensationem, coll. var. lect. c. III. 13. item Cov. 3. Pet. 3. Lat. in mf. Schellh. Syr.*
- 35 ἀρχόντα) *edd. &c. Arm. Copt. E proximo. (ἀρχηγόν) Al. Pet. 1. Chryf. bis: neque obstant Lat. Syr. ¶ ἐν χειρὶ) σὺν χειρὶ Al. Barb. 1. Laud. 3. Pet. 3. Steph. δ. 12. Chryf. Euthal. Lat. Vtrumque Cant.*
- 36 γῆ αἰγύπτου) *Comp. Al. (in ed. Ox. min.) Aug. 6. Bas. 2. N. 1. 2. Vff. & bis quinque alii, nec non Laud. 3. Pet. 3. Chryf. Lectio media, uti c. XIII. 13. unde γῆ αἰγύπτου Steph. ed. 3. & al. τῆ αἰγύπτου Er. Cant. 2.*
- 37 κύριος) ~ *Al. Cant. Æth. Lat. ¶ (~ ἡμῶν) Al. Cant. Æth. Lat. it. Cov. 4. N. 1. Vff. Chryf. Syr. ἡμῶν Comp. Ald. Laud. 2. 3. Pet. 1. 3. ¶ αὐτῶ ἀπέσπευε) Er. Steph. edd. &c. Lat. Syr. (~) Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. Cov. 2. 3. Laud. 2. L. Magd. N. 2. Pet. 1. Vff. Arab. Chryf. Theophyl.*
- 38 λόγια) λόγον *Er. quidam codices apud Beza, nescio an ab Erasmo diverfi; Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. Cov. 3. L. Arab.*
- 39 (τῆ καρδίᾳ) *Er. B. 2. Seid. Vff. Vien. & sex & tres alii, Chryf. Iren.]*
- 41 ἀνήγαγον) ἀνήνεγκαν *Genev.*
- 42 καὶ alterum) ἢ *Lat. aliqui, Syr.*
- 43 ἡμῶν) ~ *Cant. N. 1. Syr. Orig. Iren. ¶ (ῥεφάν) Comp. Laud. 3. N. 1. Theodorit. Theophylactius Sambuci, Copt. (magno hic pondere,) Lat. in mf. Colon. & in Glossario Philonis, Syr. Lectio media, Drusio & Hodio probata; unde etiam ῥεφᾶ Cov. 2. & alii apud Beza, quod Sam. Petito placet: ῥαιφάν *Al. ῥεφᾶ Scholia Græca: ῥεφᾶν Aug. 6. & bis tres alii, Chryf. nec non Vff. Tum ῥεμφᾶμ, ῥαιφάν, ῥαιμφάν, ῥαφάν Cant. & alii, Arab. Lat. ῥεφᾶμ Æth. ῥομφᾶ Orig. Et sic vel ῥεμφᾶ, legendum esse statuit P. E. Jablonski in tr. de Remphah. Ægyptiacum autem ῥεμφᾶ sonus græcus facile litera N auxit. Rempha est etiam in Lat. mf. Reutlingensi & Schelhorniano. βαβελῶνος) δαμασκῶ, loco βαβυλῶνος, alicubi legi notat *Wecheliana* editio: idque ex vetustis exemplaribus petitum arbitratur, & ferme approbat, *Humphr. Prideaux* in *Nexu Hist. sacræ cum externa*, Part. I. pag. 14. 15. ed. Germ. *Lectiones Wecheliana*, ubi nullis aliis codicibus muniantur, *Bezæ* annotationibus ortum debent. Plane ex LXX int. in *Iustinum*, quem *Beza* allegat, derivatum est δαμασκῶ.**
- 44 ~ ἐν) *Er. Al. Aug. 6. Barb. 7. B. 2. Vff. & quinque & duo alii, Chryf. Arab. Lat. (unde cum est in cod. quibusdam,) Syr. (ἐν) Comp. &c. ¶ ἡμῶν ἡμῶν*

ὕμων Steph. ed. 1. Al. Cant. Vff. ¶ ἐν ante τῆ) - Steph. ed. 3. ἰψhalma. ¶ ὁ) - Vff. ¶ μωυση) μωυσεῖ Aug. 6. Vff. pluresve, Chryf.

48 ναοῖς) edd. mss. Armen. &c. Ex c. XVII. 24. (-) Al. Cant. Cov. 4. Gen. Laud. 3. Pet. 3. Euthal. Æth. Copt. Lat. Syr.

51 τῆ καρδία) καρδίαις vel ταῖς καρδίαις Al. & alii, Euthal. ¶ καὶ ὑμεῖς) - Lat. aliqui apud Zegerum & Bezam.

52 (καὶ ἀπέκτειναν;) Syr. Luth. Vid. Gnom.

55 πλήρης) πλήρης πίσεως καὶ N. 2. Steph. i. Arab. Copt. Syr.

58 (- αὐτῶν) Er. Aug. 6. Lin. Pet. 1. Vff. & quatuor & duo alii.

C A P. VIII.

1 τὲ) δὲ Comp. Er. ed. 1. Aug. 6. Cant. Seid. & alii.

2 αὐτῶ.) αὐτόν. Aug. 6. Vff.

6 τὲ) δὲ Al. & alii. Ex v. 11.

7 πολλῶν) πολλοὶ Al. & alii, Euthal. Lat. e proximo. ¶ φωνῇ μεγ.) Comp. Aug. 6. Vff. pluresve, Chryf. μεγάλη φωνῇ edd. al.

10 (- πάντες) Er. Aug. 6. Cant. 2. Cov. 2. 3. Magd. N. 2. Pet. 1. Vff. Iren. Velef. Hoc post λεγοντες reponit Seid. ¶ (καταμειν) Al. & duo & octo alii, Euthal. Æth. Lat. Iren.

12 τὰ) - Al. & alii. ¶ - τῆ ante ἰτῆ) Comp. Al. Aug. 6. Cant. Laud. 2. Mont. Vff. pluresve, Chryf. τῆ Er. &c.

13 σημεῖα καὶ δυνάμεις μεγάλας γινόμενας) Stephanorum edd. &c. (σημεῖα, καὶ δυνάμεις μεγάλας, γινόμενα) Lectio media: cujus constructione (de qua vid. Gnom.) non percepta, textus aliis quoque modis, quos tamen Lat. & Syr. redarguunt, est mutatus. nam δυνάμεις καὶ σημεῖα μεγάλα γινόμενα Comp. Cov. 3. 4. Gen. Laud. 2. 3. Seid. δυνάμεις μεγάλας καὶ σημεῖα γινόμενα Chryf. δυνάμεις καὶ σημεῖα γινόμενα Er. Aug. 6. Bas. 2. Cov. 2. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. Vff. Arab. σημεῖα καὶ δυνάμεις γινόμενα ed. Brylingerii & al.

16 κυρίῃ) χρῆσῃ Er. Aug. 6. Vff. & quinque & duo alii, Arab.

18 θεασάμενος) ἰδὼν Al. & alii.

19 ἐάν) ἂν Steph. ed., Chryf.

21 ἐδὲ ἢ (τῷ) ἐν τῷ λόγῳ τῷ) ἐδὲ κληρος ἐν τῇ πίσει ταύτῃ Constit. apoff. ¶ τῷ λόγῳ τῷ) τῇ πίσει ταύτῃ Syr. (quem conf. c. XIX. 20.) Arab. Amtrosf.

22 θεῶν) κυρίως *Al. Cant. Cov. 4. Gen. Laud. 3. Constit. apost. Basil. Chryf. Ambr. Ex v. 24.*

24 κύριον) θεῶν *Cant. Mont. apud Fellum, Syr. & alii. Vicissim ex v. 22.*

25 διαμαρτυράμενοι) διαμαρτυρόμενοι *Comp. Er. ed. 1. Aug. 6. Cov. 3. Lin. Seid. & bis tres alii, Euthal. ¶ κυρίως) θεῶν Al. Lin. Mont. Æth. Arab. Lat. alii, Syr.*

26 (αὐτῆ) Vide *Gnom.*

27 ὅς alterum) — *Gerbelii ed., Al. Cant. Lat.*

28 (ἀνεγνωσκει, sine καὶ πρᾶνιο) *Comp. Steph. 1. & quatuor & tres alii. unde ἀνεγ. τὲ Al. ἀνεγ. δὲ Pet. 3. ἀναγνωστικῶν Cant.*

30 προσδραμῶν) προσδραμῶν *Comp.*

32 κίρνοντος) κίρναντος *Al. Aug. 6. ante rasuram, Seid. & septem & duo alii. ¶ ἀνοίγει) ἀνοίγη Comp. Aug. 6. Vff. ἠνοιξε Chryf. Iren.*

33 (— αὐτῆ) *Al. Lat. Iren. LXX.*

37 ἔπει δὲ usque χριστός.) *Er. ex margine unius codicis, Cov. 4. Gen. N. 1. Occumenius (Whitbio,) Armen. Lat. & versio neograeca. ε πε δὲ αὐτῶ ὁ φίλιππος, Ἐάν πιστεύεις ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, σωθήσῃ κτλ. Laud. 3. Sic Irenaeus l. 3. c. 12, αὐτὸς ὁ εὐσεβὴς παῖς καὶ παραυτίκα ἀξίων βαπτιστῆναι ἔλεγε, πιστεύω τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἶναι ἠσῶν χριστός. ipse eunuchus credens & statim postulans baptizari dicebat, Credo Filium Dei esse Iesum. Idem libro 4. c. 40, Facile suavit Philippus eunuchus, credere, eum esse Christum Iesum — eumque esse Filium Dei. Cyprianus l. 3 ad Quirin. c. 43, Tunc dixit Philippus, Si credis ex toto corde tuo, licet. Tertullianus de Bapt. c. 18, FIDES (spadonis) non moratur, aqua non expectatur. Adde Hieronymum & Augustinum. (—) Comp. 1. Aug. 6. Barb. octo, Bas. 2. Cant. 2. Cov. 2. 3. Laud. 2. L. Lin. Magd. Mont. N. 2. Pet. 1. 3. Seidel. Sin. Steph. d. e. 17. Vff. Vien. Chryf. Oecum. comm. in cod. illo Augustano, Æth. Coptica versio & vulgata & Sahidica, Syr. cod. Latinus Bedæ. Mutili sunt Baroc. Hunt. 1. & Cant. neque adhuc Lu. Pet. 2. occurrunt. Itaque pro textu supersunt Colb. 6, (qui tamen a v. 29 ad cap. X. 46 in pausa est apud Millium, adeoque hiare videtur:) & Steph. 1. 12, si modo hi duo & non ad Latinum sunt conformati, & integri, & dextre collati. Græci codices, qui hunc versum certo habent, & pauculi sunt, & inter se propinqui (etenim Cov. 4. Gen. N. 1. mox v. 39 in aliud additamentum una consentiunt,) & hunc versum ex Latino restitutum habent. Laud. 3 quidem aperte latinizat, a ceteris græcis abluens: sed ceteri quoque interpolationem præ se ferunt. nam illud, ὁ ἠσῶς χριστός, per articulum, nomen, cognomen, locutionem alienam facit, coll. var. Matth. I. 18. & talis confessio cognomen Christi potius in prædicato, quam in subjecto appellaret: quare Irenæi interpretes in verbis supra ex libro ejus tertio notatis nativam Lucæ simplicitatem, præ vulgato, servavit. De Latinismo codicum gemellorum Cov. 4 & Gen. conf. Var. lac. II. 20. Variant inter se interpretationes Arabicae. Plane Latinorum & codicibus & patri-*

patribus antiquissimis hic locus nititur, & nititur firmiter; ut ille locus 1 Joh. V. 7. ad quem in §. 25 una eademque causa indagatur, cur Græci utrumque locum tam frequentes omiserint, disciplina videlicet arcana, quam Chrysostomus ad h. l. sive verum hunc ignoravit sive dissimulavit, certe non præterit, quum Philippi sermonem *summatim* duntaxat tractans, & tractationem mox abrumpens ait, *Erbesicite, quotquot ἀσώτιστοι adhuc non illuminati estis.* Eandem causam præclare notat Whitbii Antimillius s. 32. ¶ δε prius) δε αὐτῷ Cov. 4. Gen. Laud. 3. N. 1. Lat. in ms. Char. ¶ εἴςιν) licet habet Armen. Lat. Glossa videtur esse, eaque per vetus. (-) Lat. (in ms. Colon.) unde σωτηριῶν Laud. 3. ex parallelis. Vid. Gnom. ¶ τὸν υἱὸν ἕως χριστὸν) εἰς τὸν χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ Laud. 3. ¶ (- χρῆσον) Lat. in ms. Char. & Schellh. & Berolin. aliisque. Irenæus, ut modo diximus.

39 πνεῦμα) πνεῦμα ἅγιον ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν εὐνοῦχον ἄγγελος δὲ Al. Cov. 4. N. 1. & sic fere Genev. & unus apud Bezan; Cassiod. Rabanus: conf. v. 26 de angelo. Hieronymus adv. Lucif. Spiritum sanctum Philippus, inquit, diaconus eunuchus dedit. & postea textum sic allegat, spiritus sanctus venit in eunuchum. Idem tamen in Comm. in Iesa. LXIII ait, Confidremus illud, quod in Actibus apostolorum scribitur, Spiritus Domini rapuit Philippum, & non vidit eum ultra eunuchus: *an super angelo debeamus accipere. sunt qui angelum in Spiritu sancto hæc fecisse testentur.*

C A P. IX.

3 περιέσραψεν) περιέσραψεν sphalma ultra seculum per complures editiones, quæ accuratæ putantur, præpagatum; leve illud quidem, sed curam non continentiam prodens.

5 κ'ρος εἶπεν) - Al. & alii. ¶ ἰστοῖς) ὄναζωραῖος addit Al. & alii, Æth. Lat. multi; ex parall. ¶ ἐν σοὶ διώκει. ἀλλὰ ἀπέστη) quia tu persequeris Iustum, tibi ira est. Et quum tremere, mirati sunt, ac dixit, Domine, quid vis me facere? Dixit ei Dominus, Surge habet Æth. Videtur glossam, ex parallelis confectam, in margine Græci sui exemplaris minus distincte scriptam lectamque, referre. ¶ ἀλλὰ) Comp. Al. Aug. 6. Cov. 2. 3. 4. Laud. 2. 3. Vff. & reliqui sex classis primæ, porro plerique Græci codices apud Erasmum, Barb. 680, Cant. 2. L. Mont. Pet. 3. Scid. Sin. Steph. 2. (non quo expressius extaret παντων omnium Stephaneorum consensus; nam sæpe hoc 2. occurrit, ubi nonnulli aut mutili fuisse videntur, aut minus accurate collati: sed quod nullus expressè obtaret:) Vien. Credo etiam Gen. (quem Covelianus 4 semper comitem habet,) & Colb. 6. (cujus certe pausa perfrequens est.) Adde Chryss. Euthal. Arab. Copt. (etiam in Savidico exemplari,) Syr. Hiant Bar. Cant. Hunt. 1. Lu. Pet. 2. (πληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτιζεν. τριμωντε καὶ θαμβᾶν εἶπε. κυριε, τι με θελεις ποιῆσαι; καὶ ὁ κύριος πρὸς αὐτόν) Er. (ex cod. Græco ad Latinum conformato, quem secutus etiam videtur c. III. 20. VIII. 37. X. 6.) & inde al. editiones: Lat. non initio, ut ex Laud. 3 patet; sed sensum, ex c. XXVI. 14. XXII. 10. nec tamen plane dissentit.

dissentit *Armen.* Ipsos Latinos codices vetustiores variare & Erasmus notat, & ex *Breviario* ms. apparet, in quo aliter aliterque hic refertur locus. Illud, *σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτιζειν*, hic agnoscunt *Oecumenius*, *Arab. Æth.* ut *Whitbuis* notat. Agnoscit etiam *Syrus*: sed cum *Arabe* versui 4 subjungit, ex parallelismo videlicet, cui *Æthiopem* quoque obsecundantem vidimus modo. *Vala*: *Non hic, sed inferius legitur*, Durum est tibi contra stimulum calcitrare: caetera verba nusquam inveni, sed hoc tantum, Surge &c. Congruit *Beza*, quem *Revius* non recte inspexit. Multa ejusmodi adjecta sunt *Aëtis* potissimum in codd. Lat. quæ v. gr. *Lyranus* passim notat. Longiorem periocham, *σκληρόν — αὐτόν*, Glossam esse, ex parallelo c. XXVI. 14, & ex paraphrasi compositam, prodit multiplex inter paucos, periocham referentes, discrepantia. Tribus diversis versiculi quinti locis hanc sententiam, *σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτιζειν*, exhibent versiones nonnullæ, vel potius editores versionum, paraphrasi illa *τρέμων κτλ.* vel prætermissa vel adhibita. Nullus codex ms. Græcus, *Florentino* quidem concilio antiquior; nullus Græcus commentator, ne *Theophylactus* quidem; nullus *Latinus* *Lyranus* ætate potior, periocham exhibet. In Latinis codicibus paulatim est enata, & inde in Græcum unum alterumve haud pridem propagata. Antiquitas optimorum testium singulari consensione lectionem nostram defendit. Copiosius hoc declaratum est in *Novis literariis Tubingensibus* A. 1739 num. 18 & 19, atque in *Defensione* seorsum eodem anno, iterumque Anno 1745 a me edita. Videatur *Appendix* n. VIII. Sect. II.

6 λαληθήσεται σοι τί) ego ostendam tibi omnia quæ, (iterum ex parallelo,) *Æthiops.* ¶ τί σε) ὅτι σε *Al. Gen. N. 1.*

7 ἐνεοὶ) *Al. Aug. 6.* cod. plurimi. ἐνεοὶ *edd.*

8 δὲ med.) τὲ *Er. Aug. 6. Vff.* & alii, *Chrysf.* ¶ ἐδένα) *edd. &c.* uti v. 7. (ἐδὲν) *Arab. Lat. Syr.*

12 ἐν ὄραματι) — *Al. Æth. Copt. Lat. Beda.* ¶ ἐπιθέντα) ἐπιτιθέντα *Er. B. 2.*

13 — ὁ ante ἀνανίας) *Comp. Er. Al. Aug. 6. Mont. Seid. Vff.* pluresve. ὁ *Steph. edd.*

17 (— ἰστῆς) *Er. Aug. 6. Cov. 3. Vff.* & bis quinque alii, *Æth. Arab. Coptica* utraque.

18 ὡσει) — *Æth. Copt. Lat.* in ms. *Col. Cassiod.* ¶ — παραχρημα) *Er. Al. Aug. 6. Vff.* & alii bis quatuor, *Oecum. Copt. Lat. Syr.* Sed post λαβῶν ponunt *Æth. Arab.* (παραχρημα) *Comp. Steph. ed. &c. Chrysf.*

19 ὁ σαύλος) Initium periochæ. (—) *Al. Barb. 1. Laud. 3. Lin. Mont. Pet. 3. Chrysf. Euthal. Æth. Lat. Syr.*

20 ἐν) ingressus præfigit *Æth. Lat.* ¶ (ἰστῆν) *Al. Barb. 2. Laud. 3. N. 2. Pet. 1. 3. Euthal. Æthiop. Lat. Iren. Syr.*

21 ἐκλήθη) ἐκλήθη *Er. Aug. 6. Vff.* & quinque & duo alii, *Chrysf.*

24 τὲ alterum) — *Al. Aug. 6.* & alii.

25 καθῆκαν)

- 25 καθῆκαν) καθῆκαν αὐτὸν *Al. Vff. & alii, Eutbal.*
- 26 (- ὁ σαῦλος) *Al. Barb. 1. Pet. 3. Eutbal. Æth. Copt. Lat. Syr. ¶ (ἐν) edd. primæ, Aug. 6. Seid. Vff. & septem alii & unus. Ex v. 28.*
- 28 (εἰς) *Comp. Er. ed. 1. 2. 3. 4. Al. Aug. 6. Cant. 2. Cov. 3. Laud. 2. L. Magd. N. 2. Sin. Steph. δ. 17. Chryf. ad v. 43. (qui idcirco καὶ ἐκπορευόμενος omitunt cum Al. apud Fellum, B. 2. & Steph. θ. & Occum. quanquam Er. in ed. 5. se id ex commentariis, qui Chrysostomi titulo leguntur, adjecisse annotat:) item Cov. 4. Gen. Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Seid. qui item καὶ ἐκπορευόμενος, ni fallor, o-mittit. Ex v. 26. ¶ καὶ alterum) - *Al. Lat. in mf. Char. ¶ ἰνσῆ) - Al. Laud. 3 apud Fellum.**
- 29 ἑλληνας) *edd. mss. Syr. &c. ἑλληνας Al. Lat. de quo conf. Var. c. XI. 20.*
- 30 αὐτὸν prius) αὐτὸν νυκτὸς *Lat. multi, Syr. Ex v. 25. ¶ αὐτὸν alterum) - Al. & quatuor & duo alii.*
- 31 αἱ μὲν ἔν κτλ.) *edd. mss. Chryf. Occum. &c. Ex cap. XVI. 5. (ἡ) Al. Barb. 1. Cov. 4. Gen. N. 1. Pet. 3. Steph. δ, (quanquam Stephani margo varietatem hanc coherentem in tres partes dividens, secundo & tertio loco β habet,) Æth. Lat. Syr. Dionysius Al. ad qq. Pauli Samof. Eutbal.*
- 32, 35 λύδαν) λύδαν *Comp. Aug. 6. nec non Cov. 3.*
- 34 ἰνσῆς ὁ) ὁ ἰνσῆς *Er. ὁ Basf. 2. Chryf.*
- 35 καὶ τὸν) καὶ τὴν *Comp. ¶ (ἀσσαρώνα) Er. Aug. 6. Barb. 6. & sex & duo alii, Chryf. Occum. ¶ emphatico simul expresse. ἀσσαρώνα Vff. σάρβωνα Al. σάρωνα Beza, Lin. & alii. ἀσσαρωνᾶν Caroli Stephani ed. Sarouæ, vel Sarone potius, Lat.*
- 38 δυο αἰδρας) *edd. complures cum mss. idoneis, Lat. Syr. Basf. (-) Er. Aug. 6. Pet. 1. Vff. & bis sex alii, Arab. Habet & non habet Chryf.*
- 39 ἐπιδεικνύμεται) αὐτῷ addit *Lat. hodie, Syr.*

C A P. X.

- 1 (- ἦν) *Al. Aug. 6. Cov. 2. Lin. Mont. N. 1. 2. Pet. 3. Chryf. Eutbal.*
- 2 (- τὲ) *Al. Barb. 1. Cov. 3. Laud. 3. Lat. & alii, Chryf.*
- 3 τῆ) - *Vff. Chryf.*
- 5 σίμωνα) σίμωνά τινα *Comp. Al. Laud. 2. N. 1. Seid. Steph. i, Lat. Ex v. 6. ¶ ὃς ἐπ. πέτρος) τὸν ἐπικαλέμενον πέτρον Er. Aug. 6. Sin. Vff. & octo & tres alii. Ex c. XI. 13.*
- 6 - ἔτος usq. ποιεῖν) *Comp. Al. Aug. 6. Barb. septem, B. 2. Gen. Laud. 2. 3. L. Steph. quatuor aut quinque, Vff. & bis sex alii, Chryf. Eutbal. Arab. Armen. Lat. in Cant. & Schelb. vel etiam apud Cassiodorum, Syrus. (ἔτος κτλ.) Lat. & inde iterum cod. Er. quom alie sequuntur - edd. Copt. Glossa (ut Er. quoque annotat,) ex v. 32. & ex cap. IX. 6. perinde ut ὃς λαλήσει κτλ. ex c. XI. 14 addunt*

Barb. 1. Cov. 3. 4. Steph. 12. Hiant *Bar. Cant.* græce, *Hunt. 1. Lu. Pet. 2.* credo etiam *Colb. 6. L. Steph. 8.* quorum longa hic pausa est. Itaque pro additamento illo Latino nullum superest Græcum suffragium, ne *Laud. 3* quidem. *Oecumenium* citat *Whitbins*: haud scio an rectius, quam *Chrysofostomi* marginem.

7 (αὐτῶ) *Al. Cov. 4.* & alii, *Lat. & alii.*

10 ἐκείνων) *Ex v. 9. αὐτῶν Al. & alii, Orig. ¶ ἐπέπεσεν) ἐγένετο Al. Cov. 4. N. 1. Pet. 3. Orig. Euthal.* Ex initio versiculi.

11 (- ἐπ' αὐτὸν) *Al. Cov. 4. Gen. Pet. 3. Clemens Al. Orig. Euthal. Arab. Lat. Barb. 1. Laud. 3. Syr.* Infertum ex notissima historia baptismi Iesu. *Marc. I. 10. ¶ (- δεδεμενον καὶ) Al. Pet. 3. Orig. Æth. Copt. Lat. Barb. 1. Laud. 3.* Sic cap. XI. 5.

12 τῆς γῆς) Hoc post ἐπεταῖ ponit *Al. & aliquot alii, Clemens Al. Arab. Copt. Lat. Syr. ¶ (- καὶ τὰ θηρία) Al. Lin. Pet. 3. Arab. Copt. Lat. Cant. latine, Syr. Clemens Al. Orig. Euthal. Theodoritus.*

14 ἦ) καὶ *Al. & alii, Clemens Al. Orig. Lat.*

16 πάλιν) εὐθὺς *Al. & alii, Lat. - N. 1. Euthal. Syr.*

17 ἐαυτῶ) ἐγένετο addit *Cant. ex c. XII. II.*

19 διεθυμ.) *Comp. Al. Aug. 6. Cant. Seid. Vff. & octo & (quanquam Stephani margo vacat,) quinque alii, Chryf. Euthal. unde διανομήενε N. 1. (ἐνθυμικε) Er. & al. ¶ (- τρεῖς) Er. Aug. 6. Barb. septem, Cant. Steph. quatuor, Vff. & sex & tres alii, Arab. Coustit. apóst. Chryf. Cyrillus Hier. Cassiod. & alii.* Facile omissum post ἀνδρες. (τρεῖς) *edd. al., Lat. hodie, Syr.*

20 διότι) ὅτι *Al. & alii.*

21 πέτρος) ὁ πέτρος *Aug. 6. Vff. nec non Chryf. ¶ τὰς usq. αὐτὸν) edd., nonnulla græcorum exemplaria apud Er., & vix alia præter Bas. 2. Laud. 2. Lin. Vien. nam septem circiter hiant. Glossa ex v. 17. & ex c. XI. II. (-) Al. Aug. 6. Barb. sex, Cant. Sin. Steph. quatuor, Vff. & octo & tres alii, Chryf. Euthal. Æth. Arab. Lat. Syr.*

23 (ἀναστάς) *Al. & alii, Syr. & alii. - Euthal. ¶ (- τῆς post ἀπὸ) edd. primæ, Aug. 6. Vff. & alii, Chryf. τῆς Steph. ed. 3.*

25 (τῶ) *Er. ed. 1. Al. Aug. 6. Barb. 4. Laud. 3. Seid. manu sec. Vff. & septem alii & unus, Basilus. ¶ προσευχόντων) αὐτῶ addit Copt. Lat. aliqui, Cant. apud Fellum. Non addit Lucas, eum. Euphemia.*

26 αὐτὸν ἤγειρε) ἤγειρεν αὐτὸν *Comp. Chryf.*

30 ἡμιν) ἡμιν *Er. ¶ (- νησεύων καὶ) Cov. 4. Lat. plerique, Barb. 1. Æth. Arab. Chryf. in comm. vel etiam Theophyl. Videri possit ex Neh. I. 4 huc ductum. ¶ τὴν ἐνάτην ὥραν προσευχόμενος) προσευχόμενος ἀπὸ ἑκτῆς ὥρας ἕως ἐνάτης Laud. 3. Beda.*

- 32 ὅς usq. σοί) ~ *Al. N. 1. Lat. aliqui, Æth. Copt.*
- 33 (σῆ) *Lat. & inde Cant. Æth. Syr. Antiquissima lectio. τοῦ θεοῦ sum-*
fisse videtur librarius ex fine v. hujus, vel ex v. 31. ¶ θεῖς alterum) κυρίως *Al.*
N. 1. Pet. 3.
- 36 (- ὄν) *Al. Lat. Athanas. Or. V. c. Arian. Syllaba, bis legenda, semel*
scripta. Sic Ex II. 2 post ἀσεβῶν, ὄν omisit *Al.*
- 38 ὡς) ὄν *Cant. & al. apud Er.*
- 39 (- ἐσωέν) *Al. Cant. Cov. 4. Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Euthal. Irenaei mss.*
duo. ¶ κρι) *Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. Seid. Steph. quatuor, Vff. & novem & sex*
alii, *Chryf. Euthal. Iren. in cod. Voff. (-) Er. & alii, Lat.*
- 40 αὐτὸν) αὐτῶ *Al. Cant. Vff.*
- 42 (ἔτος) *Cant. Cov. 4. Gen. Laud. 3. Arab.*
- 48 τῆ κυρίως) ἰντῆ χρισῆ *Al. & alii. τῆ κυρίως ἰντῆ Comp. Seid. & alii. τῆ κυ-*
ρίως ἰντῆ χρισῆ *Cov. 4. & alii, Lat. Syr.*

C A P. XI.

- 7 (καί) *Al. & alii bis quatuor, Euthal. Lat.*
- 8 (- τᾶν) *Al. & duo & tres alii, Chryf. Epiph. Euthal. Æth. Lat. unde*
τὶ post κωνῶν inferunt *Cor. 4. Gen.* Sic πᾶν subauditur 2 *Cor. VI. 17.*
- 9 μὲν) ~ *Al. Laud. 2 (vel 3,) N. 1. Pet. 3. Lat. Epiph. Euthal.*
- 12 συνελθεῖν) σύνελθε *Aug. 6. Ex constructione participii subsequēntis. ¶ μνη-*
δὲν διακρινόμενον) ~ *Cant. ¶ διακρινόμενον) διακρινόμενος Aug. 6. Lin. διακρίναντες*
Al. & al. Ex cap. XV. 9.
- 13 (- ἀνδρας) *Al. Lin. Pet. 1. 3. & alii, Lat. Syr. & alii. Ex c. X. 32.*
- 16 κυρίως) τῆ κυρίως *Al. Seid. manu recentiore, Vff. & alii.*
- 17 δωρεάν) gratiam habet *Lat. ¶ (- χριστὸν) Pet. 1. Cov. 4. Gen. Chryf.*
¶ (- δέ) *Al. Steph. i. & quinque & tres alii, Chryf. Euthal. Lat. ¶ θεὸν;) τῆ*
μὲν δῶνα αὐτοῖς πνεῦμα ἁγίων (Steph. β. 12.) τισεύσατιν ἐπ' αὐτῶ addit Cant. ex
Latinis, de quibus confer Lyranum.
- 18 εἰς ζωνῶν) *edd. mss. &c. Cassiod. ~ Lat. apud Er.*
- 19 σεφάνῳ) σεφάνος *Al. Vff. & alii.*
- 20 (ἐλθόντες) *Al. Baroc. & sex & duo alii, Chryf. ¶ πρὸς) καὶ πρὸς Al. &*
alii. ¶ (ἐλλήνας) *Al. Arab. Æthiop. Lat. (qui tamen etiam c. VI. 1. XI. 20.*
Græcos habet:) Syr. qui tamen etiam ἐλλήνιστάς c. VI. 1 Græcos dicit. Communi-
or lectio, ἐλλήνιστάς. Sed Ikenistae opponuntur Hebræis, c. VI. 1. coll. c. IX. 29.

Iudaeis h. l. opponuntur *Graeci*, ut passim. Recte probat hanc lectionem *Vsserius* ad A. M. 4045.

22 (- διελεῖν) *Al.* Versiones. Idem Verbum, ἕως sequente, c. IX. 38.

25 (- ὁ βαρνάβας) *Al. N. I. Lat.* (sed habet *Reuth.*) *Syr.* ¶ αὐτὸν prius) - *Al. Aug. 6. & alii, Chryf.* ¶ (- αὐτὸν) *Al. Aug. 6. Barb. 3. Vff. & quatuor & tres alii, Euthal. Lat.*

26 αὐτὰς) αὐτοῖς *Lin. N. I. Pet. im.* apud *Fellum.* αὐτοῖς καὶ *Al. Laud. 3* apud *Fellum.* ¶ (- ἐν) *Er. Vff.* cum proximis.

28 (- καίσαρος) *Al. Pet. 3. Armen. Copt. Lat. Æth. Cant.* nec non *Cassiodorus*, qui *principe* supplet.

29 ἐν πορῆτο) *Comp. Aug. 6,* nec non *Cant.* plurifve. ἵν πορ. *edd. al., Chryf.*

C A P. XII.

3 (αἱ) *Al. Cant. Cov. 2. 3. Gen. Laud. 3. Lin. Mont. N. I. Pet. I. Vff.* plurifve.

5 (περὶ) *Comp. Al. Seid. & duo & tres alii.*

9 αὐτῶ) - *Al. Cant. N. I. Euthal. Pet. 3.* ¶ διὰ) ὑπὸ *Al. Vff. & alii, Chryf.*

10 προῆλθον) προσῆλθον *Er. Vff. & alii. Conf. Mill. ad c. XX. 5. 13.*

11 ἀληθῶς, ὅτι) *edd. mss. Syr. Cassiod. & c. ὅτι, ἀληθῶς Chryf. bis, Calarit. Cant.*

13 (αὐτῶ) *Al. & duo & quinque alii, Euthal. Arab. Lat. Syr.* ¶ (προῆλθε) *Hervag. ed., Lat. Syr. Beza in annot. edit. 2.*

15 (μαίνη ;) *Vff. & alii, Æth.*

16 πέτρος) - *Cant.:*

18 ἐκ ὀλίγος) *edd. mss. Chryf. Lat. Cassiod. unde μέγας N. I. Syr. - Calarit. Cant.*

19 δὲ) τὲ *Comp. Al.*

20 (- ὁ ἴς.) *Al. Colb. 6. & unus & tres alii, Euthal. Lat. Syr.*

22 θεῶ φωνῆ) φωνὴ θεῶ *Comp. Aug. 6. Vff.*

23 δόξαν) *Comp. Er. Aug. 6. Seid. Vff. plurifve, Chryf. nec non Lin. Mont. τὴν δόξαν Steph. edd.*

25 ἐξ) εἰς *Er. Aug. 6. Vff. & al. Chryf. quod Beza cum πληρώσαντες jungeret. ¶ ἱερσαλήμ) ἱερ. εἰς ἀντιόχειαν Comp. Seidel. & alii, Cassiod. Syr.*

CAP. XIII.

C A P. XIII.

1 (- τῶς) *Al. Barb. 1. Cant. Lin. Pet. 3. Euthal. Æth. Lat. Syr.*

2 τὸν prius) *Comp. Er. Al. Aug. 6. Seid. Vff. cod. plurimi, Chryf. τὸν τε Steph. ed. ¶ βαρνάβαν καὶ τὸν σαῦλον) edd. &c. Cassiod. h. l. at Saulum & Barnabam habent Lat. plerique, & Syr. nec non Cassiod. in Pl. 28. ¶ τὸ ἔργον) - un. cod. apud Bezan.*

4 σιλεύκσιαν) λευκίαν *Mont.*

6 (ὄλων) *Al. Steph. tres, & tres & quinque alii, Euthal. Chryf. Æth. Lat. Syr. ¶ (ἀνδρα τῶα) Al. Cant. Cox. 4. Lin. Mont. Chryf. Æth. Arab. Lat. Calarit. Syr. Lectio media: unde ἐξο ἀνδρα τῶα Steph. e. 12. Colinaei ed. ἐξο τῶα ἀνδρα Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Euthal. ἀνδρα τῶα μεγάλην Barb. 3. ¶ βαριστῆς) Comp. Steph. edd. &c. versio Sahidica, nec non vulgata Coptica, & Armen. βαριστῶν Er. Al. Lu. & bis sex alii, Occum. Cassiod. unde (pro ὁ ὄνομα) ὄνόματι Lin. & alii. (βαριστῆ) Vels. nam Barichum habet Lat. in edd. prius & in ms. Colon. unde harius plurimi alii. harius habet Hieron. de nominib. Hebr. & Beda, dicentes, a nonnullis Barjesu corrupte legi. Hieronymo assentitur Hillerus, Onom. p. 803, (ubi Origenem sic quoque legitte suspicatur,) & Herm. von der Hardt, Syriae Græcæ p. 113. Barschuma habet Syr. Nomen Syris frequens, ut patet ex Allemanni Biblioth. Or. T. II. cap. 1.*

8 ἐλούμας) ἐλουμᾶς *Hiller. 1. c. ¶ ὁ) ὁ Heinsius.*

9 (- καὶ) *Al. Lin. Mont. N. 1. Pet. 3. Chryf. Euthal. Lat.*

11 - τῆ post χεῖρ) *Comp. Aug. 6. Vff. pluresve, Chryf. τῆ Er. & al.*

15 ἀρχισυνάγωγῳ) *edd. mss. Armen. Copt. &c. quanquam Millii appendix ἀρχιερεῖς in Copt. esse ait: quod quidem in Æth. legit L. De Dieu. ¶ εἰ) εἰ τις Al. Gen. & alii, Euthal. Lat. & alii. Ex Eph. IV. 29. ¶ (, πρὸς τὸν λαὸν λέγετε) Steph. δ. i. Syr.*

17 - ἰσραήλ) *Er. Aug. 6. Barb. 7. Baroc. Lu. Sin. Vff. & octo & tres alii, Chryf. Arab. Copt. Syr. (ἰσραήλ) Comp. & alii, Lat. qui τούτου prætermittit. Ex v. 16, 23.*

18 ὄς) - *Æth. Lat. Cant. Laud. 3. Syr. ¶ ἐτροσορῆσεν) edd. Vff. & alii, Chryf. Occum. Lat. ab Hieronymo, nec non Aug. 6. (ἐτροσορῆσαι) Al. Laud. 3. Hesych. Eadem varietas in LXX. Vid. Grabii Proleg. Octatenchi, cap. 3. §. 8. Orthographia diversa, notio eadem. nutrit habet Æth. In Asia, ut apparet, pronunciant & scripserunt ἐτροσορῆσεν Alexandria, ἐτροσορῆσεν, quodque apud Origenem non semel ex Deut. I ἐτροσορῆσεν allegatur, a librariis proficisci potuit. Theophilum, cui Evangelium & Acta scripsit Lucas, Alexandriae fuisse, alibi ostendimus. Id quoque adjuvat, ut ἐτροσορῆσεν Lucæ esse arbitremur, cum præsertim cod. Alex. & apud LXX & in Actis sic habeat. Vid. Guoni.*

19 κατεκλιροδόμησεν) *Er. Al. Aug. 6. Barb. 7. B. 2. Steph. tres, Vff. & bis octo alii, Chryf. & alii.* (κατεκλιροδότησεν) *Comp. & fortasse bis duo alii. Vid. Gnom.*

19, 20 (αὐτῶν, ὡς κτλ.) *Al. Pet. 3.* cum codice aliquo, quem unum eundemque respicit *Rob. Stephanus* in var. lect. editioni *N. T. A. 1568* subjunctis, & *Beza* in annot. & *Wech.* in margine: & (αὐτῶν omisso) *N. 1.* item *Armen. Copt. Lat. cod. græci* apud *Marianam*, id est, *Velefli* excerpta ex Latino facta: *Chryf.* de quo agit *Simon* in not. Gall. Videtur hæc mutatio, ante exortam disquisitionem chronologicam, per incuriam introducta librarii, qui ab αὐτῶν ad ταῦτα transfiliens, nimis cito ὡς arripuerit, & deinde quoquo modo καὶ μετὰ ταῦτα referferit. Textum sequitur *Æth.* Adde *Gnom. ¶ μετὰ ταῦτα) - Cant. Arab.*

21 (- ὁ θεός) *Aug. 6. Baroc. Cov. 3. Mont. N. 2.* pluresve, *Chryf. Lat. alii.* ¶ ἔτη τεσσαράκοντα) - *Arab.*

23 (ἠγαγε) *Er. Al. Aug. 6. Barb. 6. Vff. & quinque & septem alii, Æth. Arab. Lat. Athanas. Chryf. & alii.* Ex allit. ad ἱπαγγελίαν. ¶ σωτήρα ἰσῆν) *ed. mss. Armen. Copt. &c. σωτηρίαν Barb. 5. Lu. Sin. Steph. tres, Vff. & sex & tres alii, Æth. Arab. Chryf. in comm. Theophyl.* Ex compendio sercriptionis *σρα ἰσ* vel ex rhythmico, ἱπαγγελίαν. Deinde facile omissum ἰσῆν in *Aug. 6. Baroc. N. 2.* & nonnullis apud *Er.*

24 παντὶ & λαῶ) - *Er. Aug. 6. Bar. Vff. & quinque & tres alii, Arab.* Ex v. 23. c. V. 31. ¶ λαῶ) - *Al.*

25 Τίνα με ὑπονοεῖτε εἶναι; ὄχι εἰμὶ ἐγώ.) *Quem me arbitramini esse: non sum ego:* habet *Latinus* interpres. Ex quo *Lutherus:* Ich bin nicht der, dafür ihr mich haltet. Nam *Lutheri* ætate Latina exemplaria, quæ ille in *Actis* interdum sequebatur, (c. IV. 9. V. 6. IX. 31.) fere carebant signo interrogationis. At hoc loco valde excitata est oratio, cum interrogatione, quæ Latinis postea editionibus hîc quoque addita est. τίνα hoc loco pro ὄν ἦνα possitne dici, nec ne, non quærimus. Ait *Raphelius*, negat *Wolffius*.

26 (ἐξαπεσάλη) *Al. Barb. 6. Cant. Lin. Mont. N. 1. Pet. 1. 3.* pluresve, *Chryf. Vid. Gnom.*

27 (- ἐν) *Comp. Pet. 1. Seid. Vff. & bis tres alii, Chryf.*

29 πάντα) *Comp. Al. Aug. 6. Seid. Vff. & multi alii, Chryf. ἅπαντα Er. & alia edd.*

31 (νῦν) *Al. Cov. 4. Gen. Lin. Mont. N. 1. Steph. e. i. 12.* pluresve, *Æth. Copt. Lat. Cant. Syr.*

32 αὐτῶν ἡμῶν) ἡμῶν *Al. Æth. Lat. Barb. 1. Cant.*

33 τῷ ψαλμῷ τῷ πρώτῳ) Sic apud *Lucam* Latine legit *Hilarius* in *Psalum II.* & *Hieronymus* in *Psalms*, initio, vel antiquus ejus interpolator. atque horum auctoritate sic edidit *Erasmus* Græce: quem tamen solum respicere videtur *Latinorum*

norum Stephani Bibliorum margo, his verbis, *Quidam Graeci codices legunt, primo.* Olim quidem sic legerunt Graeci: *Origenes*, vel certe vetustus auctor, in *Catena*; *Georgius Alexandrinus, Oecumenius.* Sic *Latini* codices aliqui, *Beda* teste; *Latina Biblia Quenteliana, & Zegerus*: sic *Cant.* latine & inde graece, & *Cassiodorii* comm. in *Psal.* II. Aliique, Afri praesertim, hunc *Psal.* interdum ut primum allegantes, Latinam potius Actorum apostolicorum lectionem, quam Hebraicam *Psal.* divisionem respicere videntur. (*τῶ Ψαλμῶ τῶ δευτέρῳ*) *Comp. Steph. edd. mss. Chryf. Æth. Arab. Armen. Coptica* utraque, *Syr.* De nexu *Psal.* I & II, ut hodie numerantur, multa disserunt philologi: sed tota disceptatione hoc quidem loco supersedere licet. Vera est lectio brevior (*τῶ Ψαλμῶ*) sine epitheto numerali, sic enim habuit *Latinus* interpret vetustissimus, & ex eo *Græcum* exemplar *Beda*, & *Latini* quidam codices apud *Erasmus*: sic habuisse videtur *Græca* lectio, quam secutus *Aug. 6* literam *B*, *secundi* notam, ante *Ψαλμῶ* inseruit. Hæc lectio media: unde olim nonnulli *τῶ πρώτῳ*, plerique postea *τῶ δευτέρῳ* suppleverunt. Vid. *Bezae & Camerarii* annot. ad h. l. Adde *Hesychium* presbyterum in *Holfii* anecdotis *Græcis*, T. III. p. 175. Pari modo apud *Tertullianum* l. IV c. *Marcion.* cap. 22. & apud *Cyprianum* l. I ad *Quir.* § 13 *Psal.* huic ipsi ab eis citato, alii *primo*, alii *secundo* addiderunt, quum *Cyprianus* in ed. *Er.* absolute habeat *Psal.*, & *Tertullianus* haud dubie olim sic habuerit. Scholasticam sedulitatem epitheta hæc redolent: apostoli nusquam capitibus aut *psalmi* numerum allegarunt; & in hoc sermone *Pauli* concinne inter se respondent duæ formulæ, ἐν τῶ Ψαλμῶ ἐν ετέρῳ. v. 33. 35.

36 τῆ τῆ θεῶ βελῆ), τῆ τῆ θεῶ βελῆ *Er. & al., Aug. 6.*

39 καὶ) ~ *Al. Lat.*

40 ἐπέλθῃ) ἐτελθῃ *Comp. Cov. 2. Scid. Chryf.*

41 θαυμάσατε) θαυμ. καὶ ἐπιβλέσατε *Comp. Barb. 3. Caes. Steph. tres, & alii, cod. Græcus Bedæ.* Glossa marg. c LXX. unde ἐμβλέσατε καὶ θαυμ. *Chryf. Vigen.* ¶ (~ ἐχο.) *Comp. Er. Aug. 6. Cant. Scid. Sin. Vff. & novem & tres alii, Chryf. Arab. Syr.* ¶ ω) *Comp. Al. Aug. 6. Barb. 3. Scid. Steph. omn. Vff. & quinque alii & unus, Chryf. Euthal. Theophyl. Lat. (ω) Er. & al.*

42 (αὐτῶ) *Al. Barb. 2. & quinque & tres alii, nec non Mont. Chryf. Euthal. Copt. Lit. Syr. αὐτῶ ex τῆς σου. τῶν ἰ.δ. Comp. Laud. 2. Scid. Glossa.* ¶ (~ τὰ ἑθνη) *Al. Barb. 1. & alii his quatuor, Chryf. Euthal. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.* ¶ (~ ταῦτα) *Er. Lu. Vff. & sex & tres alii.* unde αὐτὰ ante ῥήματα inserit recentior cod. quem secuti sunt *Complutenfes.*

43 ~ αὐτοῖς) *Er. Aug. 6. Laud. 3. Vff. Vien. & quinque & tres alii, Lat. (excepto Reutl.) Græcus Bedæ, Syr. (αυτοῖς) Comp. &c. Chryf. ¶ ἐπιμένειν προσμένειν Al. Vff. & alii.* Ex alliteratione.

44 τὲ) εἰδ. primæ, *Al. Aug. 6. Vff. & alii, Chryf. de Steph. ed. 3. ¶ (ἐχο- μίνω)*

μένω) *Al. Laud. 3. Lin. Mont. Pet. 3. Euthal. Lat.* ¶ θεῶ) κυρία *Al. & alii, Lat.*
in inf. Col.

45 τοῖς) τοῖς λόγοις τοῖς *Cant. Laud. 3. Syr.* ¶ λεγόμενοις) λαλῶμένοις *Al.*
& alii. Ex c. XVI. 14. ¶ (- ἀντιλέγοντες καὶ) *Al. Barb. 2. Mont. & bis tres*
alii, *Versions*: Hebraismo non observato. unde ἐναντιόμενοι καὶ *Laud. 3.*

46 δὲ prius) τὲ *Al. & alii.*

48 ἔχαιρον) ἔχαιρε *edd. primæ, Aug. 6. Seid. Vien. & alii.*

49 δὲ) καθ' *Al. Vff. & alii.*

50 (- καὶ) *Al. Cant. adeoque Lat. olim, Gen. Lin. Mont. N. 1. Syr.*
¶ (- τὸν) *cod. multi, Chryf. Lectio media.* unde *cod. multi etiam τὸν præ-*
cedens omittunt.

C A P. XIV.

2 ἀπειθῆντες) ἀπειθήσαντες *Al. Vff. & alii.*

3 δίδόντι) *edd. primæ, Al. Aug. 6. Seid. Vff. & quinque & septem alii,*
Chryf. Euthal. Lat. Syr. καὶ διδ. Steph. ed. 3.

7 ἐυαγγελιζόμενοι) *Ἔ commota est omnis multitudo in doctrina eorum: Paulus*
autem Ἔ Barnabas morabantur Lystris. addunt *Lat. aliqui, & inde, aliis aliisque*
Græcis verbis, Cant. five Steph. β. & cod. Bedæ five Laud. 3. Quod si eadem
verba habet *codex Aïtorum Ap. in Proleg. Wetsten. p. 21.* propinquitas ejus cum
Cant. Laud. 3. apparebit. Fortasse est illud *Græcum exemplar Italicum ms.* in quo
eadem verba reperiri docuit *Io. Harlemius.*

8 ὑπάρχων) - *Al. Barb. 1. & bis tres alii, Euthal. ¶ περιπεπατήκει) edd.*
primæ, Aug. 6. Vff. pluresve, Chryf. περιπεπατήκει Bezae ed. 3. & recent.

9 ἦκε) ἦκσε *Al. & alii.*

10 ἀνάστηθι) σοὶ λέγω, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ ἀνάστηθι *Comp. Colb. 6.*
Laud. 3. & alii, Arab. Copt. Lat. aliqui, Syr. ¶ ἦλλετο) ἦλετο Vff. ἦλατο Al.
Aug. 6. N. 1.

12 μὲν) - *Al. Vff. & alii. ¶ δια· ἐρμῆν) Æthiopicus græca hæc deorum no-*
mina retinuit: deinde autem addit, quia Ἰου dicitur, Mercurium dicitur, sermone Ro-
mano. vid. Lud. de Dieu ad h. l. ¶ ὁ) - Aug. 6. Vff.

13 (- αὐτῶν) *Al. Mont. Lin. N. 1. Euthal. Æth. Arab. Copt. Lat. Cant.*
Syr. ¶ (ἤθελον) Er. ed. 1. B. 2. Cov. 3. 4. Lu. Unde (pro ὁ δὲ κτλ.) οἱ δὲ ἱε-
ρεῖς . . . ἐνέγκαντες . . . ἤθελον Cant.

14 οἱ ἀπόστολοι) - *Syr. Cant. & (pro ἀκέσαντες) ἀκέσας Cant. ¶ (ἐξεπύδησαν)*
Al. Cant. Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Euthal. Lat.

17 (- ἡμῶν) *Al. Æth. Lat. Iren.* in col. plerisque. ἡμῶν *Al. Cant. Cov. 2. 4. Laud. 3. Lin. N. 1. 2. Vien. Iren.* in codd. Feuarentii & Vossii, *Chryf. Theophyl. αὐτοῖς Leo; Syrus,* hoc & κρανθεῖν jungens cum ἀγαθοποιῶν. ¶ ἡμῶν *edd. &c.* Sic habet antiqua precum formula, ad cibum capiendum, ex hoc loco sumpta: πληρωσὸν χάρας καὶ εὐδοσιῆς τὰς καρδίας ἡμῶν. vid. Rittershulii lib. V facrar. lect. cap. XI. (ἡμῶν) *Cant. Cant. 2. Laud. 3. N. 1. Steph. δ. 12.* & præter hos, alii duo apud *Bezam, Chryf. Theophyl. Lat. multi, Iren.* in mss. αὐτῶν *Lat.* aliqui, *Syr.*

18 αὐτοῖς.) αὐτοῖς, ἀλλὰ πορεύεσθαι ἕκαστον εἰς τὰ ἴδια *Vien. & alii.*

19 ἐπύλθον δὲ) διατριβόντων δὲ αὐτῶν καὶ διδασκόντων ἐπύλθον *Comp. Vien. & alii,* nec non *Euthal. Cassiod. Arab.* Glossa alicujus, qui non putaret, animos multitudinis e vestigio mutatos fuisse. Atqui Iudæos, salva lectione breviorre, vel statim vel ferius supervenisse putare possis. ¶ ἰκδαοὶ) καὶ διαλεγόμενων αὐτῶν παρρησια ἀνεπειταν τῆς ὀχλῆς ἀποστῆναι ἀπ' αὐτῶν λεγοντες, ὅτι ἔδὲν ἀληθὲς λέγασιν, ἀλλὰ πάντα ψεύδονται *addit Vien. & alii apud Erasmus, Bezam, Millium. ¶ (ἰσυραν) Comp. Vff. & alii, Chryf.*

24 καὶ) - *Aldi ed., Vff.*

25 λογῶν) λ. τῆ κωφίς *Al. tres apud Bezam & alii, Euthal.*

28 (- ἐκῆ) *Al. Barb. 1. Cant. Lin. Mont. N. 1. Pet. 3. Euthal. Æthiop. Lat.*

C A P. XV.

2 ζήτησεως) *Comp. Al. Aug. 6. Barb. 7. Cant. L. Vff. & bis novem alii, Chryf. Const. apostl. (συζητησεως) Er. & al. Ex v. 7.* Hinc vicissim v. 7 (προσυζιτ.) ζήτησεως *Al. & aliquot alii. ¶ καὶ ζήτησεως) - Lat. Laud. 3.*

4 ἀπεδέχθησαν) magnifice *addit Ambr. in Pl. 118. 74. Cassiod. μεγάλως mire,* *addit Cmt.*

5 πεπισυχότες) τῶν πεπισυχόντων *Er. Sin. & alii.*

7 ἐν) - *Aug. 6. Cant. L. Vien.* apud G. a Mallricht. ¶ ἐν ἡμῶν) - *Vien.* in Millii appendice, *Lat.* in mss. Schellh. *Syr. ἐν ἐκείνῃ Æth. ἐν ἡμῶν Al. Pet. 3. Iren. Chryf.* in comm. *Const. apostl., Euthal. Arab.* Ex anteced. prox.

8 αὐτοῖς prius) *edd. mss., Iren. Didymus, Chryf. Syr. - Lat. Laud. 3. Tr. de Baptismo hæ. apud Cyprian.*

9 ἔδὲν) ἔθην *Aug. 6. Vff.*

τὸν θεὸν) - *Lat.* in mss. Schellh. *Hieron.* in Gal. V. 1. & in ep. ad Augustin. *Haimo* in Ap. II. *Mutianus* interpres *Chryf. homil. XIV* in ep. ad Hebr. *Id*
P p non

non displicet Bezae & Camerario. et habet brevior lectio, τί περιάζετε ἐπιθεῖναι ζυγόν; valde facilem & locutionem & sententiam. *Irenaeum* sic quoque legisse arbitror: & *Gallasium* in eo nunc magis, quam *Grabium* sequor. Apud *Tertullianum* de Pud. c. 21 inseritur *Dominum*. *Hieronymus* alibi legit, *Deum*; multis locis, non legit. ¶ οἱ πατέρες ἡμῶν ἔτε ἡμῖς) ἡμεῖς ἔτε οἱ πατέρες ἡμῶν *Lat.* in cod. Char. & aliis, *Tertull.*

11 τῆ) *Comp. Er. Al. Aug. 6. Cant. L. Vff. Chrysof.* - *Steph. ed.* ¶ (ἰνῶ χριστῶ) - *Euthal.* ¶ (- χριστῶ) *Al. Aug. 6. Vff.* & quinque & tres alii, *Chryf. Lat.* in mī. *Schelh. Tertull. Hieron. Mog.* vel etiam *Arab.*

14 συμειῶν) *Simon* habet *Lat.* ¶ (- ἐπὶ) *Al. Barb. 2. Cant. Cov. 2. Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Lat. Iren. Chryf. Euthal., Constit. apost. Theophyl.* in comm.

16 ἀνασρέψω) ἐπισρέψω *Cant.* Non inepte. ¶ ἀνοικοδομήσω prius) *Quidam libri οικοδομησω. Probo, ut ἀνασρέψω sit pro ἀνά, quod in ἀνοικοδομήσω sign.* rursus, iterum, denuo. *Drusius* in *Parallelis.* ¶ κατεσκευασμένα) κατεσκευασμένα *Barb. 1. Lin. Mont.* (ex allit. ad ἀνασρέψω) & sic *Andreas Cæs.* in *Ap. XI. 8.* nescio, an etiam *Lat. Iren.* Sic quoque *Amos IX. 11 Al.* vel etiam *Lat.*

17 ταῦτα πάντα) πάντα ταῦτα *Comp. Seidel. Vff.* ¶ (- πάντα) *Al.* (qui id ipsum omittit etiam in *LXX.*) *Barb. 2. Cant. Cov. 3. 4. Gen. L. Pet. 3. Æth. Lat. Iren. Ambros. Constit. apost.* nescio, an *Copt.* & *Colb. 6*, in quo πάντα prius deesse notatur apud *Millium.*

18 γνωσά usque αὐτῆ) *Er. Steph. edd. Vff. &c. Chryf.* & sic fere, πάντα ομιλλῶ, *Syr. ἃ ἐσι γνωσά ἀπ' αἰῶνος αὐτῶ Comp. Barb. 1. Laud. 2. Seidel.* Pluralis factus ob antecedentia: codices tres quatuorve, unius instar, ob propinquitatem. *γνωσά ἀπ' αἰῶνος*, junctim cum versu 17, *Cov. 4. Gen. N. 1. Æth. Copt.* (*γνωσῶν ἀπ' αἰῶνος τῶ κυρίῳ τὸ ἔργον αὐτῆ*) *Al.* & sic fere *Lat. Iren. Cant. Arab.*

20 ἀλλά) ἀλλ' *Aug. 6. Vff. Chryf.* ¶ ἀλισγημάτων) ἀλισγημάτων *Er. Chryf.* ¶ καὶ τῆ πικτῆ) *edd. mss., Latini codd.* aliqui ante *Hieron. Constit. apost. Concilium Gangrense, Cyrillus uterque, Epiphani. Chryf. Copt. Syr. &c.* unde *Συνημαίαι Armen. καὶ πικτῶν Clemens Al.* (-) *Iren. Tertull. Cyprian.* & inde alii *Latini*, & *Cant.* Legit & non legit *Origenes*, vel etiam *Gaudentius.* ¶ καὶ tertium) - *Lat.* aliqui. ex var. lect. v. 29, ubi major fuit ἔ omittendi proclivitas.

22 - τῶ ante παύλῳ) *Comp. Er. Aug. 6. Seid. Vff.* pluresve, *Chryf. τῶ Steph. ed.* ¶ βαρσαβᾶν) βαρσαββᾶν *Comp. Al.* & alii.

23 (- καὶ οἱ alterum) *Al. Barb. 1. Cant. Colb. 6. Lat. Iren. Athanas. Pacian.*

24 ἔξ ἡμῶν) - *Comp. Barb. 1. Laud. 2.* ¶ λόγοις,)· λόγοις *Aug. 6.* ¶ (- λέγοντες κτλ.) *Al. Barb. 1. Cant. Colb. 6. Constit. apost. Athanasius, Epiphanius, Æth. Copt. Lat.* nec non *Irenaeus*, apud quem hæc post *διεσειλάμεθα* inferuntur. Hiatus in rhythmo μῶν & μοῖ.

25 ἐκλεξαμένους) ἐκλεξαμένοις *Comp. Steph. ed. 1.*

28 τέτων) *edd. mss. Chryf. Lat. Iren. Syr. (-) Al. N. 1. Vien. Clemens Al. Tertullian. Pacian.*

29 καὶ medium) - *Lat. in cod. Char. Reutl. & aliis, Cassiod. ¶ καὶ πνικτῶ* *edd. mss. Armen. Copt. &c. (-) Cyprian. & alii Latini. καὶ πνικτῶν Clemens Al. in Pædag. & Stromat. Lat. aliqui. ¶ πορρείας) πορρείας καὶ ὅσα μὴ θίλετε ἑαυτοῖς γίνεσθαι, ἑτέροις μὴ ποιῆτε Comp. Laud 2. Seidel. & (qui versui 20 idem addunt) Iren. Cyprian. Cant. Cov. 4. Gen. Steph. 1. Æth. Epistola Synodica seorsum multo ante Hierosolymis scripta & Antiochiam missa est, quam Lucas eam huic libro insereret. Sine dubio etiam primo quoque tempore a multis est descripta, & sic propriis quibusdam glossæmatis aucta. Ex eo genere videtur hoc esse supplementum, καὶ ὅσα κτλ. Latine id primum esse adjectum, & inde græce versum, colligas ex μὴ cum indicativo, quod Lucas ipse nunquam sic adhibet, nisi in interrogatione. ¶ πράξετε) πράξατε Steph. α (id est Comp.) Lin. at, agitis, habet Tertull. & al.*

30 ἡλθον) κατήλθον *Al. Vien. & duo & octo alii, Euthal. Ex v. 1. ¶ ἐπίδωκα)* *In quibusdam libris est, ἰδωκα. Camerarius. sic Pet. 1.*

32 τὲ) *edd. primæ, Al. Aug. 6. Seid. Vff. &c. Chryf. Bezae versio. δὲ Bezae textus (per sphalma) & inde recent. edd., Lat.*

33 (ἀποσειδάστας αὐτῶς) *Al. Barb. 1. Cant. Colb. 6. Cov. 4. Gen. N. 1. Pet. 3. Euthal. Æth. Copt. Lat. Cassiod.*

34 (- ἰδοξε κτλ.) *Al. Aug 6. Baroc. Bas. 2. Cant. 2. Cov. 2. 3. Hunt. 1. Laud. 3. L. Lu. Magd. Mont. N. 2. Pet. 1. Sin. Vff. Copt. Lat. multi, Syr. Chryf. (nam longam periocham finit cum v. 33. & novam orditur cum v. 35. In Græco hoc esse negat Lyrans. His deductis, pro textu supersunt Comp. Laud. 2. Seid. qui pro αὐτοῦ habent αὐτοῦ;) vel etiam Gen. cum Cant Cov. 4. (sed hi omnes etiam versui 29 incisum adiecerunt;) item Vien., unius cod. Gr. margo apud Erasmus, e Steph. & Barb. cod. nescio quot; Æth. Arab. (apud L. de Dieu,) Copt. Armen. Latini alii, (quorum non pauci, invito Lyrano, hoc amplius addunt, In dos autem solus aliiit Jerusalem, quod habet etiam Cassiodorus & Armen.) item, si modo recte collati sunt, Colb. 6. Petr. 3. cum Lin. N. 1. & ms. Græco Italico apud Joh. Harlemium. sic quoque, Jerusalem omisso, Cant. nec non Reutl. Proclivi casu omisum; per saltum ab αὐτοῦ ad αὐτοῦ. proclivi consilio, ut Latinum illud de Iuda, sic Græcum hoc de Sila additum, ne versus 40 de Sila, cum v. 33 pugnare videretur.*

Habent versiculum editores omnes: neque ex Rob. Stephani cum textu removit Millius, qui tamen glossæma esse putat. Res in ambiguo est per codices græcos & per rationes ex contextu petitas: unde proclivitatē in utramque partem notavimus modo. Pro genuino versiculum habet D. Hauberus in *Bibl. Betracht. III Stück p. 14 seqq.* duabus regulis fretus criticis. Earum una librariorum non magna libertate in addendo usus censet: sed magna libertate eos uti solitos, & sæpe interpretationem unius marginalem ab altero pro parte textus habitam & illatam esse, frequen-

quentissimis constat exemplis, ut hoc ipso loco libertas ejusmodi addidit, *μόνος δὲ ἰούδας ἐπορεύθη*. Altera regula librariorum multa, quæ de textu non esse ipsis ob apertam viderentur rationem, omisit statuit: sed librariorum cogitationes exputare, difficillimum est: ut hoc loco, multorum librariorum judicio, versiculum 34 versiculus 40 potius requirere, quam versiculus 33 repellere potuit. Conjectationes de sensu librariorum in utramque partem nusquam non sunt obvix, neque rem expediunt, sed incertiores faciunt. Non contentionis studio dico hoc, sed ne tales regulæ, glossæ invehendis valde opportuna, etiam Ioh. XIV. 1. Rom. XVI. 5, & in aliis locis gravioribus veritati officiant. Ad *antiquitatem* testium hinc quoque res abit. *Latinos codices plurimos* versiculo carere scribit Millius; *libros correctios*, haud scio an Lyranus ipse. Id si ita esset, glossæ suspicio, cui non nil h. l. dedi, valde confirmaretur. At summa consensione versiculum, ut nunc animadverto, referunt Latini codices: & horum plerique addunt, *Judas autem solus abiit*, quod additamentum pervetus, (nam *Cassiodorus* quoque habet, ne de versione *Armenia*, *Anglica* veteri, *Germanica* veteri dicam,) hunc versiculum, cui additur, præsupponit. Quare *Græcos* codices, versiculum referentes, amplectimur, præsertim quum versiones, *Æthiopica* & *Arabica*, apud Lud. de Dieu, eum habeant, neque *Coptica* in excerptis a La Crozio missis refragetur. Vid. *Gnom.*

36 - (ἰμῶν) *Al. Barb. 3. Colb. 6. Cov. 4. Gen. Laud. 3. Pet. 3. Steph. i. 12. Chryf. Euthal. Copt. Lat. Syr. τὰς Cant. N. 1.*

37 (ἰβελετο) *Al. Steph. i. 12. & alii, Syr. & alii, Euthal. ¶ τὸν prius) καὶ Al. & alii, Chryf. Lat. Ex Gal. II. 1. ¶ καλέμενον) ἐπικαλέμενον Pet. 3. & alii.*

39 ἀποχωρισθῆναι) χωρισθῆναι *Mont. N. 1. Pet. 1. 3. Chryf.*

41 ἐκκλησίας) præcipiens custodire præcepta apostolorum & seniorum addunt *Lat. plerique. ex cap. XVI. 4. παραδίδες τὰς ἐπιτολάς τῶν πρεσβυτέρων* addit *Cant. ex Lat. nec non Cassiodorus.*

C A P. XVI.

1 (- τινός) *Al. Cant. Cov. 2. Laud. 3. Lin. Mont. N. 1. Pet. 3. Steph. d. 1. 12. Chryf. Euthal. Lat.*

6 τὴν alterum) - *Al. Cant. Vff.*

7 κατὰ) *edd. &c. Allit. ad κατὰ præced. (εἰς) Al. Barb. 3. Cant. Gen. Laud. 3. L. Lin. Mont. N. 1. Pet. 3. Steph. d. 1. 12. Chryf. Euthal. nec obstant versiones. ¶ (ἰν) Sive τῶ ἰν, Beza ed. 3. ex Cant. teph. d. 1. 12. Arab. Lat. Syr. Cyrill. item Al. Colb. 6. Laud. 3. L. N. 1. 2. Pet. 3. Æth. Copt. Athanasius, Euthal. Hieron. Concilium Ephes. Ex Glossa Africana, in Eriphanio, Cyrill. Oecumenio haud obvia.*

10 τὴν) - *Vff. Chryf. ¶ κύριος) θεός Al. Barb. 1. Colb. 6. Laud. 3. Lin. Mont. N. 1. Pet. 3. Euthal. Æth. Lat.*

12 πρῶ-

12 πρώτη τῆς) πρώτης conjectura Artemonio p. 211 probata. Sed vid. *Gnom.* ¶ τῆς μερίδος) edd. &c. *Cassiod.* ~ *Chryf. Syr. Cant.* ¶ κολώνια) κολώνια *Laud.* 3. *Vff.* κολωνία *Al.* κολωνία *Comp. B. 2.* & alii, nec non *Aug. 6.* ¶ αὐτῇ τῇ) τῇ αὐτῇ *Aug. 6.* ¶ αὐτῇ) edd. *primae*, *Vff.* & complures alii, *Chryf. Oecum.* ταύτη *Steph.* ed. 3.

13 πόλεως) edd. &c. Sic v. 12. (πόλις) *Al. Pet. 3. Lat. Cant.* Hoc & illud jungit *Syr. Arab. Egr.*

14 προσέχειν usq. ταύλα) ~ *Aeth.* ¶ ἤκεν) ἤκεσεν *Er. Vff.* & alii, *Chryf.*

15 ἐραπίδην) ἐρ. αὐτὴ *Vien.* & alii, *Lat.* in ms. *Colon.* & *Reutl.*

16 πύθαρος) edd. mss. *Ephraimius*, *Chryf. Nebrissensis*, *Cassiod.* (πύθαρα) *Al. Lin. Orig. Cyrillus Hieros. Arab. Lat. Ambros.* Ex alliteratione.

17 ἔκραζε) ἐκραξε *Comp. Steph.* ed. 1. *Vff.* ¶ οἱ ἀνθρώποι) ~ *Calaritan. Cant.* ¶ ἡμῶν) edd. *primae*, *Aug. 6.* *Chryf.* &c. (ὑμῶν) *Bezae*, & inde *Elzev.* & recent. edd. *Vff. 2. Arab. Lat.* (& ex eo, *Barb. 2. Cant. Laud. 3.* vel etiam *Cov. 2. Steph. d. 12.) Syr.*

19 ἐπὶ τῆς ἀρχοντας) Possit στρατηγοῖς hoc ponunt *Syr. Arab.* versu seq.

22 αὐτῶν τὰ ἰμάτια) τὰ ἰμάτια αὐτῶν *Comp. Seid. Vien. Chryf.*

31 ~ χριστὸν) *Er. Al. Bas. 2. Colb. 6. Hunt. 1. Copt. Lat.* (χριστὸν) *Comp. &c.*

32 med. καὶ) σὺν *Al.* & alii, *Euthal. Lat.*

34 (ἡ ἀλλοίωτο) *Er. Aug. 6. Hunt. 1. Pat. 1. 3. Seid.* manu prima, & quatuor & tres alii, *Chryf. Oecum.*

35 ἀπέσειλαν οἱ στρατηγοὶ συνήλθον οἱ στρατηγοὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἀναμνησθέντες τὸν σεισμὸν τὴν γεγιότα, ἐσβέρθησαν, καὶ ἀπέσειλαν *Steph. β.* & sic *Cant.* nisi quod omittat verba ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἰς τὴν ἀγορὰν. Hanc, ut duorum codicum, differentiam, notat *Milhi* appendix, *Fillo* intactam.

37 αὐτῆς) αὐτὸν *Syr. Arab.* ¶ δέραντες) δέραντες *Vff.* & al. ¶ (~ ἡμῶν) *Er. Steph.* ed. 1. *Aug. 6. Baroc. &* alii, vel etiam *Vff.*

38 ἀνήγη.) ἀπήγαγεν *Al.* & alii.

39 καὶ ἐξαγαγότις ἡρώτων) ~ *Aeth. Arab. Syr.*

40 πρὸς) *Comp. Al. Aug. 6. Baroc. Cant.* uterque, *Colb. 6. Cov. 2. 3. 4. Genev. Laud. 2. 3. Lin. Magd. Mont. N. 1. 2. Pet. 1. 3. Seid. Sin. Vff. Syr. Chryf.* εἰς *Er. Steph.* edd.

C A P. XVII.

2 (, ἀπὸ τῶν γραφῶν) *Grotius* & al.

4 ἑλλήνων) ~ *Cov. 4. Gen. N. 1. καὶ ἑλλ.* *Al. Cant. Colb. 6. Pet. 3. Euthal.* at *gentilibus*, vel, *Ἐ gentilibus*, *Lat.*

5 (προσλαβόμενοι κτλ.) *Comp. Aug. 6. Cov. 3. Sin. Steph. duo, Vff. & alii bis quatuor*: & sic fere *Cant. Cant. 2. Pet. 3. Arab.* Sic (omisso οἱ ἰσδ. οἱ ἀπειθ.) *Basf. 2. Æth. ¶ (- οἱ ἀπειθῶντες) Al. Cov. 2. 4. & bis tres alii, Copt. Lat. Syr. Euthal.* Annotat *Erasmus* (lectionem imbecilliolem amplexus) Græca exemplaria hic variare. Translatum huc ex cap. XIV. 2. ¶ τὲ) ~ *Aug. 6. Vff. 2.*

6 ἔσυρον) ἔσυραν *Vff. Chryf.*

7 λέγοντες ἕτερον) ἕτερον λέγοντες *Vff. Chryf. ¶ εἶναι) - Comp. Vff. ¶ εἶναι, ἰησοῦν) - Seid.*

10 βερ.) βερδ. *Laud. 2. & alii. & sic v. 13. c. XX. 4. ¶ ἀπήσαν τῶν ἰσδ.) Comp. Er. Aug. 6. Vff. pluresve, Chryf. τῶν ἰσδ. ἀπ. Steph.* cumque secuti recentiores. D. Ge. Ludovicus *Oederus* hæc, dudum fortasse scripta, novissime in *Animadversionibus sacris* emisit pag. 682: „*Improbanda est lectio nuperæ editionis Tubingensis . . .* „*Bengelii, qui codicum fide, ut arbitror, plane destitutus, v. 10 sic exhibet: οἱ τινες πα-* „*ραγενόμενοι, εἰς τὴν συναγωγὴν ἀπήσαν τῶν ἰουδαίων. Qui ordo verborum si obti-* „*neret, mea explicatio totius loci plane corrueret. Sed, ut dixi, ista transpositio vo-* „*cum nulla codicum fide nititur.*„ Ego vero ne voculam quidem usquam transposui sine codicum auctoritate. Sæpe, ubi nullius momenti videtur esse varietas aliqua, momentum est. *Millius* varietates in ordine verborum fitas fere neglexit: atque hic, textu *Stephani*, ut solebat, retento, codices diversum tenentes notare superfedid. Mea editio, multa codicum, versionum, patrum testimonia, apud *Millium* haud obvia, refert: nonnullas præterea lectiones ipsas supplet: in decisionibus varietatum, nullum illum facit. *Millium* si hoc loco evolvit cel. *Oederus*: hunc certe *Apparatum* non evolvit, in quo lectionem textus mei firmant editiones principes, *Complutensium* videlicet atque *Erasmi*, & ambo *Mis.* quos ad Acta evolveram, *Augustanus & Vffenbachianus*, cum *Chrystomo*. Adjeci, *pluresve*: nec sefellit opinio. Nam eundem verborum habet ordinem *Seidelianus*, cujus excerpta *Kusterianis* pleniora per amicos sum nactus. Accessit novissime *Ebneriani* codicis suffragium *Noriberga* allatum. Valet sine dubio etiamnum illud, *pluresve*, sive codices per *Millium* alias excussi, sive postmodum cogniti, v. gr. *Florentini* apud *Io. Lamium*, adhibeantur. Nexus præpositionis *εἰς* & verbi *ἀπήσαν* haud est inconueniens, coll. *Matth. VIII. 33. Ioh. IV. 3. 8. 28. 43. &c.*

11 τῶν) τῶν ἄλλων τῶν *Comp. Seid. ¶ ἔχοι) ἔχει Er. Vff. & alii.*

13 κἀκεῖ) κἀκεῖσε *Aug. 6. Vien.* Facile omissum σὶ ante σαλ. ¶ (κα) παρασσοντες) *Al. Cant. Steph. quatuor, & complures alii, Euthal. Lat. Syr.*

14 ὡς) *edd. &c. - Cant. Syr. (ἕως) Al. & alii, Euthal. ¶ δὲ) τὲ Al. Vff. & alii.*

15 αὐτὸν prius) ~ *Al. & aliquot alii, Lat. in mf. Col. & Schelh.*

16 θεωρεῖντι) θεωρεῖντος *Colin. ed. Al. & alii, Euthal.*

18. (δὲ καὶ) *Comp. Al. Vff. & alii, Chryf. Syr. ¶ συνίβαλλον) συνίβαλον Vff. & alii. ¶ (θέλει) θέλει Er. Vff. & alii. ¶ (- αυτοῖς) Comp. Aug. 6. Pet. 1. & alii, Chryf. unde post ἐνηγ. hoc ponit Vff.*

20 τί ἂν θέλοι) τίνα θέλει *Al. & alii.*

23 ἐπεγέγραπτο) *edd. mss. Clemens Al. Chryf. &c. unde ἐπεγράφεται Cyrill. ἐγέγραπτο Orig. Lat. ¶ ὄν usq. τῆτον) edd., Clemens Al. &c. ὁ usq. τῆτο Al. (manu prima,) Lat. Cant. Orig. Ex Ioh. IV. 22. ¶ ἐυσιβείτε) προσκυβεῖτε Hunt. 1. Indidem.*

25 ἀθροῦσαν) ἀθροῦσιν *Al. & alii. ¶ καὶ τὰ πάντα) Beza (ex Steph. d. i. Lat. & Clemente Al.) Al. Barb. 1. Cant. Cor. 3. Laud. 3. N. 1. Iren. Chryf. vel etiam Armen. Copt. (κατὰ πάντα) edd. primæ, Aug. 6. Vff. &c. Sic v. 22. - Æth. Arab. Syr.*

26 ἀμαρτίας) *edd. mss. Beda, Armen. Syr. &c. unde Adamo habet Arab. affini in sua lingua sono. Hand scio, an ipse legerit Irenæus. - Al. Cor. 4. Gen. Pet. 3. Clemens Al. Copt. Lat. Sic ἐξ ἑσς, absolute, Rom. IX. 10, & alio sensu Hebr. II. 11. Vid. Guem. ¶ (προσεταγματικῶς) Comp. Al. Aug. 6. Cant. (latine, vel etiam alia manu græce,) Hunt. 1. Lu. Sin. Steph. quatuor, Vff. & octo & duo alii, Lat. & alii, Chryf. ter, Euthal. & alii.*

27 (τὸν θεόν) *Al. Aug. 6. Barb. 2. Baroc. Cor. 2. Lin. N. 1. 2. Chryf. Euthal. Æth. Lat. Syr. το θεῶν Iren. Clemens Al. Ambr. nec non Cant. ¶ (καγε) Er. Aug. 6. Barb. 8. Cant. Vff. & bis septem alii. κα τῷ Al. Laud. 3. Clemens Al. Vacat margo Stephani.*

28 ποιητῶν) *edd. mss. Clemens Al. Orig. &c. (-) Æth. Copt. Iren. Ambros. Augustin. Cant.*

29 ἐπιθυμῶσιν) *edd. mss. etiam Cant. græce, Dial. III de Trin. apud Athanas. &c. at, concupiscentiæ, habet Iren. unde, cupiditatis, est in Cant. ut si legerit ἐπιθυμῶσιν, confert huc Millius ἐπιθυμῶσιν ex Dan. XI. 38.*

30 πᾶσι) πάντας *Al. & alii. Ex allit. ad τανταχῶς.*

31 διότι) καθότι *Al. & alii, Athanas. & alii.*

33 καὶ) - *Al. Euthal. Lat. Cant.*

34 καὶ γυναῖκα) *cum uxore sua, cod. Trevir. in Iem nate, (nam in textu maritus est,) & alii Latini, de quibus ad Chryf. de sacerdot. p. 476. item Antoninus Florentinus.*

C A P. XVIII.

1 ὁ παῦλος) - *Lat. Cant.*

2 διατετα. τεταχέναι *Gen. & alii. προσεταχέναι Aug. 6. Bar. Vff. Iren.*

5 πνεύματι) *edd. mss. Chryf. Ex v. 25. (λόγω) Al. Barb. 2. Cant. Colb. 6. Laud. 3. Pet. 3. Basilii, Theodoritus, Euthalius, Lat. Cassiod. Syr. vid. Gnom. ¶ τὸν) εἶπα τον Gen. & alii, Euthal. Ex v. 28.*

6 ἰράτια) ἰμ. αὐτῆ Sin. & alii. ¶ (ἐγώ) *Comp. Chryf. Syr.*

7 ἦλθεν) εἰσῆλθεν *Al. & alii. ¶ ἴσες) τίτε ἴσες N. I. Lat. & alii. τίτε conflatum ex ultima syllaba vocis ὀνόματι & ex prima ἴσες.*

8 ἀκόντες) ἀκέσαντες *Er. Aug. 6. Vff. & alii.*

11 ἐν αὐτοῖς) αὐτῆς *Er. Aug. 6. Hunt. 1. & alii.*

14 ἦν) - *Al. Aug. 6. Cov. 3. 4. & alii.*

15 ζήτημα) ζητήματα *Al. & alii, Euthal. ¶ γὰρ) - Al. & alii.*

17 (- οἱ Ἕλληνες) *Al. Arab. (Bezæ,) Lat. Barb. 1. Copt. unde οἱ ἰσδαῖοι N. I.*

19 καὶ ἐκείνους) *Er. Aug. 6. Vff. pluresve, Chryf. κακείνους edd. al. ¶ καὶ ἐκείνους κατέλιπεν αὐτῆ) Hoc post ἔλεοντος v. 21 ponit Syr. cum Arabe.*

20 παρ' αὐτοῖς) - *Al. N. I. 2. Pet. 3. Euthal. Æth. Lat.*

21 δεῖ usq. πάλιν δὲ) *edd. mss. &c. Lat. in mf. Reutl. & aliis, Cassiod. Huc refertur versus 22. (πάλιν) Al. Barb. 1. Colb. 6. Laud. 3. N. I. Æth. Copt. Lat. plerique. Glossa videri poterat lectio plenior, nisi hiatus inter δεῖ & δε incidit.*

25 κυρίως) *edd. &c. Ex anteced. (ἰσῆ) Colin. ed. Al. Cant. Colb. 6. Laud. 3. N. I. Pet. 1. 3. Euthal. Lat. Syr.*

26 θεῶ) κυρίως *Laud. 3. N. I. Arab. Lat. multi, Syr.*

27 (- δια τῆς χάριτος) *Lat. Basilii Seleucienfis.*

C A P. XIX.

1, 2 εὐρών τινος μαθητὰς εἶπε πρὸς αὐτὰς) εὐρεῖν τινος μαθ. εἶπέ τε *Al. N. I. nec non Lat. Barb. 1. Copt. Vide Mill. Proleg. § 1408.*

2 (- εἶπον) *Al. Cant. Laud. 3. Euthal. Arab. Hieron. Emendandus enim est hoc loco Kusterus ex Millii Prolegom. § 1392 & appendice.*

4 μὲν) *edd., mss., etiam Seid. Chryf. Ex parallelis. (-) Al. Cant. codd. plurimi, ut Millius ait, Lat. Euthal. ¶ (- χριστὸν) Al. Barb. 1. Cov. 2. Laud. 3. Pet. 3. Euthal. Æth. Copt. Lat. Hieron.*

5 ἰσῆ) - *Euthal. apud Mill. in Proleg. § 974. ubi, nescio, cur addat Al. & alios cod. probæ notæ, certe non addi debuit Lat. Syr.*

8 ,ἐπὶ μῆνας τρεῖς) ἐπὶ μῆνας τρεῖς, *Er. Aug. 6.*

9 τυράννης) τυραννίς *Lu. Pet. 3* apud Fellum, *Vien. Euthal. τυραννίς Cant.*
¶ τινός) - *Al. Barb. 1. Cov. 4. Gen. Lat.* in mf. Schelh.

10 (- ἰνσθ) *Al. Cant. Colb. 6. Cov. 4. Gen. Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Euthal.*
Copt. Lat. Syr. Facile inter κυρίως & inter ἰσθαίως hoc arripuit mens librarii.

12 ἐξέρχεται) ἐκπορεύεται *Al. & alii.* ¶ ἀπ' αὐτῶν) - iidem & *Æth. Lat. Syr.*

13 (καί) *Al. Vien.* ap. G. a Mastricht, & alii, *Syr. καὶ ἀπὸ Cov. 2. & Steph.*
quatuor, *Lat. multi.* ἐκ *Cant. L. Vien.* in Millii appendice. ¶ ὀρκίζομεν) ὀρκίζω
Al. Magd. & alii, Euthal. Lat. plerique. Ex parall.

14 τινές) *edd. &c.* Ex v. 13. (τινός) *Barb. 1. Laud. 3. N. 1.* pluresve, *Lat.*
aliqui, *Syr.*

15 εἶπε) εἶπ. αὐτοῖς *Al. & alii.*

16 (κατακυριεύσαν ἀμφοτέρων) *Al.* ¶ (- καὶ) *Cant. Laud. 3. Lin. Mont.*
¶ (κατακυριεύσαν) *Comp. Aug. 6. Baroc. Cov. 3. Laud. 2. 3. L. Lu. N. 2. Pet. 1.*
Sin. Steph. quatuor, *Vff.* proclivi vel casu alliterationis vel consilio constructio-
nis. κυριεύσας *Cant. κρατίσας N. 1.* ¶ (ἀμφοτέρων) *Barb. 2. Cant. Cov. 2. N. 1.*
Pet. 3. Steph. δ. 12. Euthal. Lat. - Laud. 3.

22 χρόνον) χρόνον ὀλίγον *Cant. Cov. 2.*

25 (ἡμῶν) *Al. Cov. 3. & alii, Euthal. Lat.*

26 ἀλλὰ) ἀλλὰ καὶ *Al. Cant. Magd. N. 1. Seid.* manu secunda, *Chryf. Euthal.*
Lat. in mf. Schelh. *Syr.*

27 θεός) - *Æth. Lat.* (excepto *Rentl.*) *Syr.* uti v. 35. ¶ ἱερὸν ἀρτέμιδος) *Comp.*
Aug. 6. Seid. Vff. pluresve, *Chryf. ἀρτέμιδος ἱερὸν edd. al. ἀρτέμιδος* in quibusdam
hbris non addi notat *Camerarius.* ¶ ἕθεν) ἕθεν *Comp. Aug. 6.* ¶ δὲ) *Comp. Steph.*
edd. codd. apud *Er. Vff. &c. Chryf. τὲ Er. Beza, Al. Aug. 6. & alii.* ¶ (τῆς
μεγαλειότητος) *Al. Colb. 6. Gen. Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Steph. δ. ε. ἰ. Euthal.* Ex
allit. ad τῆς μεγαλῆς.

29 ὄλη) *edd. mss. Cargophitus, &c.* - *Al. Colb. 6. Pet. 3. Euthal. Copt. Lat.*
plerique. ¶ τῆς) *Er. Al.* apud Fellum, *Vff. 2.* pluresve, *Chryf. (-) Comp.*
& *al.* ¶ παύλα) *Comp. Aug. 6. Seid. Vff.* pluresve, *Chryf. τῆ παύλα Er. Steph.*
ed. E seq.

33 προβαλλόντων) προβαλλόντων *Aug. 6. & alii.* ¶ δὲ) ἕτ *Al. Lat.* aliqui,
¶ (τῆ χι) *Vien. & alii, Chryf. Euthal. Latinus* quid legerit, minus apparet.
Vid. Gnom.

34 ἐπιγνόντες) *Comp. Er. ed. 1. Al. Aug. 6. Steph. omn. Vff. & octo & decem*
alii, Chryf. Euthal. (ἐπιγνόντων) Er. ed. 2. & al. Facilioris constructionis cau-
sa: vel ex alliteratione ad seqq.

35 κατασεύλας) κατασεύσας *Er. ed. 1.* (sed id reprehenditur in Emendandis,) *Cant.*

Cant. græce, *Laud.* 3. e v. 33. ¶ (νεωκώρον) ~ *Arab.* ¶ (- θεᾶς) *Al. Barb.* 3. *Cant. Colb.* 6. *Laud.* 3. *N. I. Pet.* 3. *Euthal. Lat. Syr.*

36 πράσσειν) *Comp. Er. Aug.* 6. *Seid. Vff.* pluresve, *Chryf.* πράττειν *Steph.* ed.

37 τὴν θεὸν) *Comp. Er.* ed. 1. *Al. Aug.* 6. *Pet.* 1. 2. 3. & cod. fere omnes, nisi quod *Stephanici* quiescunt: *Euthal.* Lectio media. unde τὴν θεὸν *Er. Steph.* edd. τὸν θεὸν *Baroc.* & alii. ¶ (ἡμῶν) *Al. Cant. Laud.* 2. *N. I. Arab. Syr.*

38 ἔχουσι πρὸς τινα λόγον) *Comp. Aug.* 6. *Seid. Vff.* pluresve, nec non *Chryf.* & *Cant.* in ed. *Oxon. min.* πρὸς τινα λόγον ἔχουσι edd. al. ¶ ἀγοραῖοι) edd. *Aug.* 6. *Vff.* & c. ἀγοραῖοι *Erasmi Schmidii* ed. Differentiam inesse negat *Paforis Lexicon.*

40 (ἐ) *Al. Aug.* 6. *Caes. Vff.* & bis quinque alii, & nonnulli cod. apud *Er.* vel etiam *Chryf. Lat.* in inf. *Reutl.* ¶ δέναι) *Comp. Er. Aug.* 6. *Seid.* manu prima, *Vff.* & bis quinque alii. (ἀποδέναι) *Steph.* edd. & al.

C A P. XX.

1 (παρακαλέσας) *Al. Cant. Lin. Æth. Copt. Lat. Syrus:* item *Barb.* 2. *Steph.* tres, & aliquot alii, qui idcirco τὲ post ἀσπασάμενος addunt. παρακ. κα *Laud.* 3. *Pet.* 3. *Euthal.*

3 γνώμη) γνώμης *Aug.* 6. *Laud.* 3 apud *Fellum, Lin. N. I.* ob constructionem.

4 ἀγχι τῆς ἀσίας) edd. *miss.* *Chryf. Syr.* nec non *Cant.* ~ *Æth. Arab. Lat. Barb.* 1. *Colb.* 6. ¶ σῶπατρος) σωσιπατρος *Vff.* & alii, *Euthal. Arab.* *E Rom.* XVI. 21. ¶ (πύρρος) *Comp. Al. Barb.* 3. *Steph.* quatuor, *Vff.* & quinque & sex alii, *Euthal. Copt. Lat.* ¶ (τύχιμος) *Camerar.* in *Not. ad Ep. Pauli pag.* 148.

5 προελθόντες) προσελθόντες *Comp. Al. Aug.* 6. cum multis.

7 τῶν μαθητῶν) edd. & c. Initio lectionis. (ἡμῶν) *Al. Barb.* 2. *Cant. Colb.* 6. *Cov.* 2. *Laud.* 3. *N. I. Pet.* 3. *Steph.* δ. ἱ. *Æth. Copt. Lat. Syr. Chryf. Euthal.* ¶ κλάται) edd. *primae, Al. Aug.* 6. *Seid. Vff.* cod. plurimi, *Chryf.* τὲ κλάσαι *Steph.* ed. 3.

8 ἡμεν) *Comp. Al. Aug.* 6. *Steph. omn. Vff.* & octo & sex alii, *Chrysof. Arab. Lat. Syr.* ἦσαν *Er.* ex init. vers.

9 (καθεζόμενος) *Al. Cant. Colb.* 6. *Laud.* 3. *N. I.* ¶ ἀπὸ prius) ὑπὸ *Er. Aug.* 6. *Cant. Cov.* 2. *N. I. Vien.*

10 συμπεριλ.) συμπ. αὐτὸν *Cov.* 4. & alii, *Chryf.*

13 προελθόντες) προσελθόντες *Al. Aug.* 6. & alii, *Lat.*

13 f. ἄσσον) ἄσον *Aug.* 6. *Vff.* sed θάσσον vel θέσσον alii.

15 τρωγυλίω) τρωγυλίω *Vff.* & alii. τρωγυλίω *Cov.* 3. *Lu. Seid.* τρωγυλίω *Aug.* 6. *Barb.* 1. Aliter alii.

19 $\kappa\rho\acute{\iota}\omega$) $\theta\epsilon\acute{\omega}$ Syr. ¶ (- $\pi\omicron\lambda\lambda\acute{\omega}\nu$) *Al. Barb. 1. Cant. Colb. 6. Laud. 3. Pet. 3. Euthal. Lat. multi*, Syr. uti v. 31.

21 $\tau\acute{\epsilon}\nu$ alterum) - *Comp. Al. & alii.* ¶ (- $\acute{\iota}\mu\acute{\omega}\nu$) *Lat. aliqui*, vel etiam *Chryf.* ¶ (- $\chi\rho\iota\sigma\acute{\iota}\nu.$) *Er. Aug. 6. & quatuor & tres alii, Basilii, Calaritan. Æth.*

23 $\mu\omicron\iota$) *Comp. Al. Steph. tres*, & quatuor & tres alii, *Arab. Copt. Lat. Syr. Athanas. Basil. Chryf.* (post $\pi\nu\epsilon\acute{\upsilon}\mu\alpha$,) (*Cyrillus Hieros. Calaritan.* (-) *Er. & al.*

24 $\acute{\epsilon}\delta\epsilon\iota\varsigma$ $\lambda\omicron\gamma\omicron\nu$ $\pi\omicron\iota\acute{\iota}\mu\alpha\iota$) $\acute{\epsilon}\delta\epsilon\iota$ $\tau\acute{\epsilon}\tau\omega\nu$ $\varphi\omicron\beta\epsilon\tau\mu\alpha\iota$ *Lat. Caes.* ¶ ($\acute{\epsilon}\chi\omega$, $\acute{\epsilon}\delta\epsilon$ $\pi\omicron\iota\acute{\iota}\mu\alpha\iota$) *Al. Cant. Colb. 6. Pet. 3. Lat. Calaritan.* ¶ (- $\mu\kappa$) *Al. Barb. 2. Colb. 7. N. 1. Pet. 3. Chryf. Euthal. Ignatius interpolatus.* ¶ $\acute{\omega}\varsigma$) Sic *edd.* sed $\tau\acute{\epsilon}$ facile omissum ante $\tau\acute{\epsilon}$. ($\acute{\omega}\varsigma\epsilon$) *Colb. 6. Genev. Laud. 3. Lu. Pet. 3. τῆ Cant.* ¶ (- $\mu\epsilon\tau\acute{\alpha}$ $\chi\alpha\rho\acute{\alpha}\nu$;) *Al. Barb. 2. Cant. Colb. 6. Pet. 3. Euthal. Æth. Copt. Lat. Syr. Calaritan. Ambros.* ¶ $\iota\omicron\tau\epsilon$) - *Vff. Arab. Calarit.*

25 $\acute{\iota}\delta\acute{\iota}$) *edd. mss. &c. Ex v. 22.* (-) *Aug. 6. Colb. 6. Laud. 3. Lu. Pet. 3. Euthal. Calaritan. Syr.* ¶ $\tau\acute{\epsilon}\delta$ $\beta\epsilon\delta$) - *Al. Colb. 6. N. 1. Chryf. Copt. unde Domini Iesu habet Calaritan. τῆ ἰστῆ Cant.*

26 $\delta\iota\acute{\omega}$) $\delta\iota\tau\iota$ *Al. Seid. Sin. & duo & tres alii. διὸ καὶ Comp. Laud. 2.* ¶ $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\omega\nu$) $\pi\acute{\alpha}\tau\omega\nu$ $\acute{\upsilon}\mu\acute{\omega}\nu$ *Lu. & alii*, *Lat. in mf. Schelh. Gregorius in epist.*

28 (- $\acute{\epsilon}$;) *Al. Barb. 1. Cant. Colb. 6. Cov. 2. N. 1. Æth. Lat.* ¶ $\theta\epsilon\acute{\iota}\delta$) *Er. Aug. 6. Æth. Lat. Athanasius in Ep. ad Serap. quæ incipit τὰ γραμματα* (quam eam $\kappa\rho\iota\sigma$ in mf. uno, $\chi\rho\iota\sigma$ in aliquot aliis habere notat Clericus in ep. editioni Kuff. N. T. præfixa,) & in Testimoniis de Trin. *Basilii, Chrystostomus* (ter hæc verba recitans ad h. l.) & inter ejus opera, T. VI. f. 510. sermo anonymi, ut videtur, Cappadocis, de S. Ioh. Theologo: *Epiphanius* (duobus locis,) *Confessio eccl. or. p. 139. Primasus in Ap. VII. Beda, Ethenius* disertè, lib. I. c. Eli-pand. Unde $\acute{\alpha}\iota$ $\tau\acute{\epsilon}$ dicit *Ignatius ad Eph. §. 1. Tertullianus: Quasi pretio emi sumus? sanguine Dei.* l. 2. ad ux. c. 3. ($\kappa\rho\iota\sigma$) *Al. Cant. Colb. 6. Laud. 3. N. 1* (& ibi *Animenius in Catena,*) *Pet. 3. Armen. Copt. utraque, Didymus, Constit. apost.*, *Chrystost. hom. XI ad Eph. obiter, Iren. Hieron. Calaritan. Ex LXX. apud quos sæpe dicitur $\kappa\lambda\lambda\eta\sigma\iota\alpha$ $\kappa\rho\iota\sigma$.* Vtrumvis exstat apud *Ambrosium*: ac Latini librarii sæpe permutant $d\acute{\iota}$ & $d\acute{\nu}\iota$: Paulus autem *ecclesiam Dei* solet dicere, non *ecclesiam Domini*. Ceteroqui nomen $\acute{\epsilon}\iota\omega$ & $\kappa\rho\iota\sigma$ nimis promiscue habuere librarii. c. XVII. 27. XXI. 20. Col. III. 13. 22. conf. etiam 2 Tim. II. 19. ($\kappa\rho\iota\sigma$ $\tau\acute{\epsilon}$ $\theta\epsilon\acute{\iota}\delta$) *Comp. B. 2. Cant. 2. Cov. 3. 4. Genev. Hunt. 1. Laud. 2. L. Lin. Lu. Magd. Mont. Pet. 1. Seidel. Sin. Steph. s. e. 12. 17. Vff. Vien. Theophyl. Arab. Slavon.* Conferri poterat locus Ioh. XX. 28. sed potius videtur esse glossa, quæ ubi synonymo constat; librarii, altero verbo adscripto, prius non scriptum putari debere innuunt. vid. exemplum in var. Ap. XVI. 14. $\tau\acute{\epsilon}\tau\omega\nu$ Syr. Dial. apud *Athanasium, Theodori* vel etiam *Origenes*. His deductis, pro textu supersunt etiam *Cov. 2. N. 2. Pet. 2.* Velim etiam *Baroc. Steph. 6.* sed. hæc diu silent. Vid. *Guom.*

29 - γὰρ & τῆτο) *Al.* cum proximis. ¶ ἀφιξίν) ἀφιξίν *Aug. 6. Theophyl.* quasi ex ἀφίκω.

31 ἕκασον) ἕκασον ὑμῶν *Vien. & alii.*

32 (- ἀδελφοί) *Al. Barb. 1. Cant. Lin. Mont. Copt. Lat. Syr. ¶ ὑμῶν) - Al. Cant. Cov. 2. Laud. 3. Copt. Lat.*

34 - δὲ) *Comp. Al. Aug. 6. Sin. Vff. & novem, &*, quanquam Stephani margo vacat, fex alii, *Basil. Arab. Lat.* nec non *Syr. Chryf. & sic verbū habet Lat. (δὲ) Er. & al.*

35 τῶν λόγων) τὸν λόγον *Comp. Aug. 6. & alii, Chryf. τῶ λόγῳ Magd. & alii. ¶ ἰσοῦ) - Al. Hunt. 1. Basil. ¶ μάλλον διδόναι) Comp. Aug. 6. Seid. Vff. pluresve, Chryf. διδόναι μάλλον edd. al.*

C A P. XXI.

1 κῶν) *Er. &c. Chryf. κῶ Comp. Al. Vff. & multi alii. ¶ πάταρα) καὶ μύρα* addit *Cant. & sic, deinde miram, addit Lat. ms. Char. aliique Lyrano notati, & inde Angl. Loca vicina conjunxit aliquis, navigationem hic & c. XXVII. 5* descriptam conferens.

3 ἀναφανέντες) ἀναφάναντες *Er. & alii. ¶ καὶ prius) - Al. Cov. 4.*

4 καὶ ἀν.) ἀν. δὲ *Al. L. & alii. ¶ μαθητὰς) edd. primae, Aug. 6. Vff. pluresve, Chryf. ἄς μαθ. Steph. ed. 3.*

6 ἐπέβημεν) καὶ ἀνέβημεν *Al. & alii.*

8 ἦλθομεν) *Comp. Al. Barb. 2. Cov. 4. Laud. 2. 3. N. 1. Steph. d. i. Chryf. Copt. Lat. (etiam in Cant.) Syr. nec non Cov. 2. Vien. (οἱ περὶ τὸν παῦλον ἦλθον) Er. & al. nec non Lin. Æth. Incunte pericopa. ex c. XIII. 13. ¶ ὄντος) edd. primae, Al. Aug. 6. Seid. Vff. cod. plurimi, Chryf. τῶ ὄντος Steph. ed. 3.*

11 τὲ ἀυτῶ) ἑαυτῆ *Al. Barb. 3. & quinque & duo alii. ¶ τῶς. . . .) Comp. Pet. 1. 3. & quinque & tres alii, Arab. Lat. Syr. Basil. Theophyl. (τῶς χεῖρας καὶ τῶς πόδας) Er. & al.*

13 τὲ) *edd. primae, Aug. 6. Vff. & aliquot alii. δὲ Steph. ed. 3. ¶ γὰρ) δὲ Lat. aliqui, Laud. 3. Speciose. Vtrumque Tertullianus.*

14 κυρίῳ) θεῷ *Cant. Laud. 2. Æth. Arab.*

15 ἐπισκευασάμενοι) *Comp. Al. Aug. 6. Cant. 2. Cov. 2. 4. Gen. Laud. 2. 3. Lin. Lu. Magd. Mont. N. 1. 2. Pet. 1. 3. Seid. Sin. Steph. quatuor, Vff. Vien. Chryf. Euthal. Occam. Theophyl. Hesych. Suidas, Syr. Arab. Ambiguam Arm. & Copt. interpretationem ait cœl. La Croze, & tamen sic reddit, cum se preparassent. Gall. aiant fait leurs paquets. Multi hoc probant, Wolfio citati, qui ipse, & Raphelius, Stockiusque, certe non improbant. Accedit Lat. (ex quo παρασκευασάμενοι)*

σκευασάμενοι *Barb. 1. Steph. 7.*) inde, *refecimus nos*, habet *Cant.* in Lat. & tamen idem in Gr. ἀποταξάμενοι. (ἀποσκευασάμενοι) *Er.* & al. edd. cum mf. circiter bis duobus. *Diu* filet *Baroc.* *Vid. Guom.*

18 σὺν ἡμῖν) ~ *Laud. 2. Theophyl.* Sic v. 16.

20 (θεῖον) *Comp. Al.* & quinque & tres alii, *Chryf. Euthal. Theophyl. Æth. Lat. Syr.* ¶ εἶτον τε) ἱπποντες *Hunt. 1.* & alii. ¶ ἰδαίω) ἐν τοῖς ἰδαίωις *Al.* & alii, *Euthal. Lat.*

21 (~ πάντα) *Al. Colb. 6. Laud. 3. Copt. Lat. Augustin. Hieron.* ¶ ἔθεσι) τοῖς πατρώοις addit *Steph. 12.* nec non *Cov. 2.* ¶ περιπατεῖν) παρῶις πορίνεσαι *cod.* unus apud *Bezam.*

22 τί υἱς. γὰρ) ἐπειδὴ οὖν *Syr. Æth. Arab.* nec non *N. 1. Copt.* Hiatus in rithmo, περιπατεῖν, συνελθεῖν.

24 ἐπ' αὐτοῖς) ἐπ' αὐτοῖς *Al. Cov. 4. Gen. Lin. Mont. Theodorit.* ¶ (γνώσονται) *Al. Cant. Colb. 6. Cov. 2. Laud. 3. L. Lin. Mont. Euthal. Arab. Lat. Hieron.* nec non *Pet. 3. γνώσονται N. 1.*

25 (~ μηδὲν . . . εἰ μὴ) *Al. Barb. 1. Colb. 6. Pet. 3. Æth. Lat. Syr.* nec non *Copt.* Hiatus, μὴ recurrente: nisi plenior lectio periphrasin habet. *Vid. Guom.* ¶ καὶ medium) ~ *Lat.* aliqui, & inde *N. 1.* ¶ καὶ πικτόν) *edd. mss.* nec non *Chryf. Syr.* ~ *Agaplinus* in Speculo, aperte, *Cant. Copt.* Nam de hac versione sic ad me scripsit *cel. La Croze*: *Sakidicam, id est, superioris Ægypti dialecto scriptam versionem habeo, quam describi curavi ex manuscripto Oxoniensi, haec, quae longe antiquior est edita, non agnoscit has voces, καὶ πικτόν.*

28 τὲ) δὲ *Vff.* & alii.

29 ἐ-ρακέτες) *Comp. Er. Aug. 6. Vff.* & bis septem alii, *Chryf. Lat.* (προαιρε-κότες) *Steph.* edd. & al.

33 ἐγγίσας δὲ) *Comp. Er. Aug. 6. Vff.* & octo, &, quanquam Stephani margo vacat, sex alii. (ἐγγίσας) *Vien.* Lectio media, unde ἐγγίσας οὖν *Cov. 2.* τότε ἐγγί-σας *Er.* & al. edd. vel etiam *Al.* cum *Lat.*

36 κράζον) κράζοντες *Al.* & alii.

37 τὲ) δὲ *Aug. 6. Vff.* & alii. ¶ ὁ ταῦλος) ~ *Cant.* ¶ ~ τί post εἰπεῖν) *Comp. Er. Hunt. 1. Lu. Mont. Seid.* & classis prima (nisi *Al.* excipi debet) tota, nec non *Cant. τι Steph.* edd.

40 προσεφώνησε) προσεφώνει *Er. Vff.* & alii. *Ex c. XXII. 2.*

C A P. XXII.

1 νοῦ) *Comp. Al. Aug. 6. Vff.* & novem, &, Stephano filente, septem alii. *Er.* & alii, *Chryf.*

- 2 προσεφώνει) προσφωνεῖ *Er. Lin. & alii, nec non Aug. 6.*
- 3 γεγεννημένος) γεγεννημένος *Al. Aug. 6. Vff. Chryf. ¶ παρὰ τὰς πένδας γαμαλιήλ,*) Sic distinguit *Chryf. Syr. &c.* Sed comma præponunt *Latinae* edd. aliquæ.
- 5 καὶ ὁ) ὁ *Comp. Laud. 2. Mont. Theophyl. Lat. Syr.*
- 7 ἔπειτα) *Er. Al. Vff. & septem & quinque alii. ἔπειτον edd. al., Chryf.*
- 9 (- καὶ ἔμφ. ἐγ.) *Al. Barb. 1. Colb. 6. Lin. Pet. 3. Euthal. Arm. Copt. Lat. Syr.*
- 10 εἶπε) - *Er. Hunt. 1. & alii. uti c. IX. 6.*
- 12 (ἐυλαβής) *Comp., (nescio an ullus alius Stephanicus,) Aug. 6. & alii, Chryf. Theophyl. Valla. - Al. Lat. plerique. nam pauci, timoratus. ¶ (ἐν δαμασκῶ) Comp. Al. apud Fellum, Aug. 6. Steph. omn. Vff. & alii, Euthal. Versio nulla, nisi Lat. aliqui apud Io. Harlemium. Glossa, ex cap. IX. 22.*
- 14 τὸν) τὸ *Er. Lin. Oecum.* sed in *Aug. 6.* τὸν retinet. Allit. ad τὸ præcedens.
- 16 (αὐτῆ) *Al. Barb. 2. Colb. 6. Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Æth. Lat. (etiam in Cant.) Syr. Chryf. Euthal.*
- 20 μάρτυρος) πρωτομάρτυρος *Comp. Laud. 2. & Steph. 4. πρώτου μάρτυρος Steph. 1, non π. id est, non Steph. omnes, ut nonnulli putant, sed Steph. decimus. Ex usu ecclesiastico. ¶ (- τῆ ἀναγέσει αὐτῆ) Al. Barb. 1. B. 2. Laud. 3. Copt. Lat. Euthal. Ex c. VIII. 1. ¶ - καὶ ante φυλάττων) edd. primæ, Aug. 6. Seid. Vff. & quatuor & tres alii, Chryf. Arab. καὶ Steph. ed. 3. & al.*
- 22 καθήκειν) *Comp. Er. ed 1. Al. Aug. 6. Colb. 6. Cov. 2. 3. 4. Laud. 3. Lin. Mont. N. 1. 2. Pet. 3. Vff. Steph. tres, Chryf. non femel, Euthal. Theophyl. unde καθήκει Steph. 8. 7. καθήκαν Caes. καθήκειν Er. ed. 2. & al. Ex alliteratione.*
- 23 κραζόντων) *Comp. Er. Lu. & alii, Chryf. Oecum. (κραυγαζόντων) Steph. edd. & al. ¶ ριπτόντων) ριπτόντων Er. Cant. & alii, Euthal.*
- 25 προσέτειναν) *Comp. Bezae ed. 4. Laud. 2. N. 1. Pet. 1. 3. Æth. Arab. Lat. Syr. Lectio media. unde etiam προστεινον Al. & duo apud Bezae, sensu eodem. προσέτειναν Cant. Steph. 11. 12. Euthal. προσέτεινον Chryf. προσέτεινον Theophyl. (προέτεινον) Er. &c. Lat. in ms. Char. & in edd. vet.*
- 26 ὄρα) - *Al. & alii, Euthal. Lat.*
- 27 - εἰ) *Comp. Aug. 6. Cant. Lin. Vff. & bis sex alii, Ammonius. (εἰ) Er. & alii, Chryf. & (post σὺ) Al. Unde si habet Lat. excepto Schellh. Ex v. 25. ¶ σὺ) - Caes. apud G. a Maffricht.*
- 29 δὲ) - *Comp. Seid. & alii.*
- 30 ἀπὸ τῶν δευτέρων) - *Al. & alii, Euthal. Syr. ¶ (συνελθεῖν) Al. Barb. 3. Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Lat. ¶ ὄλον) πᾶν Al. & alii, Chryf. Euthal. Lat. ¶ αὐ-
τῶν)*

τῶν) *edd.* &c. uti cap. XXIII. 28. (-) *Al. Barb. 3. Laud. 3. N. 1. Vff. Chryf. Euthal. Æth. Copt. Lat. Syr.*

C A P. XXIII.

6 (χαριτων) *Al. & alii, Euthal. Lat. Syr.* (in ed. Vienn.) quorum testimonium *Tertulliani* corroborat antiquitas. Vid. *Gnom.*

7 (χαριτ. καὶ τῶν σαδδ.) *σαδδ. καὶ φαρ. Comp. Seid. Chryf. σαδδ. καὶ τῶν φαρ. Aug. 6. c v. 6. ¶ (- τῶν) Al. codd. plurimi.*

8 (μνδὲ) *νύτε Al. Vff. & al. E proximo.*

9 (- οί) *Er. Aug. 6. Vff. pluresve. (οί) Comp. &c. ¶ γραμματεῖς τῶ μέρους) τινὲς τῶν γραμματειῶν τῶ μέρους Pet. 3. & alii, nec non Euthal. unde τινὲς Al. & alii: per hiatus, τῶν recurrente. ¶ εἰ δὲ εἰ δὲ καὶ Comp. Seid. ¶ (- μὴ θεομαχῶμεν) Al. Barb. 1. Colb. 6. Laud. 3. Pet. 3. Æth. Copt. Lat. Isidorus Peltusiota, Euthal. Idque probat Erasmus, De Dien, Millius, Wallius. Unde ἀδελφόν ἐστὶν supplet Ammonius, Theophylactus; &, quid est in hoc, adjicit Syrus & cum eo Arabs: Chrysostomus autem ita locum παραστραζεν ποιων ἔγκλημα, quid criminis est, si angelus aut spiritus ei est locutus? & subjicit ex cap. V. 39: ἐκὼν αὐτὸ αὐτοσῶμεν, μὴ αὐτὸ πολυματεῖς καὶ θεομαχοὶ εἰσέλθουν; atque hinc postea illud μὴ θεομαχῶμεν in codices N. T. in Oecumenium, & in proximum Oecumenio Arabem, & in textum ipsius Chrysostomi, propagatum videri queat. confer 2 Maccab. VII. 19, ubi idem verbum exstat.*

10 (καταβῆναι καὶ) *Comp. Er. Aug. 6. Hunt. 1. Sin. Vff. & novem & septem alii. καταβάν Steph. edd. &c. Chryf.*

11 (παύλει) *edd. mss. &c. Cassiod. (-) Al. Laud. 2. 3. & alii, Chryf. Euthal. Armen. Copt. Lat. (excepto Reut.) Syr.*

12 (οὐ ἐδύει) *Al. & alii. ex v. 20.*

13 (πεποικότες) *ποισάμενοι Al. & alii, Euthal.*

15 (αὐριον) *edd. &c. (-) Al. Barb. 2. Colb. 6. Laud. 3. N. 1. Chryf. Æth. Lat. Syr. Calarit. Facile aut additum ex v. 20, aut omisum, sequente αὐτον. ¶ ὑμᾶς) ἡμᾶς Er. Aug. 6.*

16 (τὸ ἐνεδρον) *edd. primae, Aug. 6. Vff. &c. Chryf. τὸν ἐνεδρον Bezae ed. Al. Laud. 3. N. 1. Steph. δ. ε. η. ex cap. XXV. 3.*

18 (προσκαλεσάμενος) *- Æth. Lat. multi.*

20 (μέλλοντες) *μελλόντων N. 1. Chryf. unde fortasse μέλλων Al. Laud. 3. Sin. Euthal. Æth. μέλλοντα Aug. 6. & alii.*

21 (αὐτὸν) *- Chryf. ¶ μήτε φ.) μὴ φ. Lat. Colb. 6. Lu.*

23 δειξιολάβας) δειξιόβλας *Al.* Facili mutæ & liquidæ trajectione. Confer Bezan. ¶ Διακοσικῆ alterum) ἐγδοκόντα *Arab.* Vid. *Gnom.*

24 κτήνη) κτήνος *Syr. Arab.* ¶ φύλκα) φίλκα *Aug. 6.* & alii. Et sic passim. ¶ τὸν ἡγεμόνα) Subiungitur in *Latinis* recentioribus: *Timuit enim, ne forte raperent eum Iudæi & occiderent, & ipse postea calumniam sustineret, tanquam accepturus pecuniam.* Et sic *Biblia Germ.* olim excusa, omiſſis his verbis, *tanquam accepturus pecuniam.*

27 ἐξειλόμην) ἐξειλάμην *Al. Laud. 3. Lin. Pet. 3.* ¶ αὐτὸν) ~ *Al. N. 1.* & alii, *Lat.*

29 (~ δὲ) *Er. Aug. 6. Hunt. 1. Vff.* & quinque & tres alii, *Chryf.*

30 ὑπὸ τῶν ἰσδαίων, ἐξ αὐτῆς) ἐξ αὐτῶν *Al.* & alii, *Chryf.* nec non *Euthal.* *Felinauter.* ~ *Æth. Lat.* sed *confestim* habet *Reutl.* ¶ τα πρὸς αὐτὸν) *edd. niff. Chryf. Syr.* ~ *Lat.* αὐτῶν *Al. Colb. 6.* αὐτῆ *Pet. 3.* ¶ (~ ἐρῶσο) *Al. Colb. 6. Æth. Lat.* in *ms. Charit. & Reutl. & Schelh.* unde ἐρῶσα *Lu.* & alii.

33 (ἐλθόντες) *N. 1. Lat. Chryf.*

34 (~ ὁ ἡγεμών) *Al. Barb. 2.* & alii, *Chryf. Euthal. Æth. Copt. Lat. Syr.*

35 ἡρώδα) *Comp. Er. Aug. 6. Seid. Vff.* pluresve, *Chryf. Euthal. τῆ ἡρώδα Steph. ed.*

C A P. XXIV.

1 τερτύλλας) τερτύλα *Vff.* & alii. & sic v. 2, τέρτυλος. ¶ ἐνεφάνισαν) ἐνεφάνησαν *Vff.* & alii. Et sic c. XXV. 2. 15.

3 πάντη) πᾶσι *Aug. 6.* unde παντὶ *Lu.* & alii. ¶ πάντη τε καὶ πανταχῆ,) *Chryf. ed.* (, πάντη τε καὶ πανταχῆ) plerique.

5 (σάσεις) *Al. Barb. 2. Steph. d. 1. 1a.* & alii, *Lat. Chryf. Occum.* ¶ πρωτο-σάτην) προσάτην *Er. annot. Vff.*

6 ἰ. καὶ κατὰ usq. ἐπὶ σε) Habet hæc *Er.* ex margine unius codicis, *Steph. ed.* sine var. lect. (cum tamen prius in *ed. Lat.* hiatus notasset,) *Aug. 6. Chryf. Theophyl. Latini* plerique hodie &c. (~) *Al. B. 2. Cant. 2. Cov. 3. Hunt. 1. Lin. Lu. Magd. N. 2. Pet. 1. Sm.* & multi apud *Er. Copt. Latini* olim. & in *ms. Schelh.* Totum locum, κρατήσαμεν κῆ κτλ. *Vff.* exhibet sic, κρατήσαντες ἡβελθημεν κρῖνα κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν ἐλθὼν δὲ ὁ χιλιάρχος λυσίας βία πολλῇ ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν ἀπέλειτο κῆ πρὸς σε ἀπέσειλε, κελύσας τῆς κατηγορίας αὐτῆ ἐλθεῖν πρὸς σε. Et sic fere *Comp. Laud. 2. Seid. Steph. n. Syr.* Videtur quispiam linguarum peritus, in codicibus Græcis hiatus, eumque e versione Syriaca supplemum statuisse. His deductis, pro contextu remanent *Bar. Pet. 2.* & eodd. mox citandi, quorum conjunctio non maximi est ponderis: & major solito varietas lectioinum, Glossam

Glossam indicat. Orationem Tertulli posuit Lucas non sine causa : hac causa, quæcunque fuit, excepta, facilis aliquot Tertulli commatum jactura est. Neque hæc verba retulisse Lucas aut dixisse Tertullus videtur. Male enim concilians argumentum fuisset, fateri, Iudæos ipsos voluisse Paulum, quem *seditionis* potissimum accusant, ullo modo *judicare* ; simulque tribunum ad præsidem quasi *de vi* accusare. ¶ ἡθελήσανεν κρίνειν) ἐβλήθημεν κρίνειν *Pet. 3. ἐβλ. κρίσαι L. ἠθελ. κρίναν Aug. 6. Colb. 6. Cov. 2. 4. Gen. Laud. 2. 3. N. 1.* item *Comp. Chryf. Theophyl.*

8 κελεύσας) κελεύων *Er. Occum.* ¶ τὰς) καὶ τὰς *Comp. Laud. 2. Seid.* ¶ ἐπὶ εἰς) - *Comp. & alii. ἐπὶ σὺ Aug. 6. & alii.* ¶ ἕ) ὧν *Steph. 12 & alii. ᾧ Laud. 3. N. 1.*

9 συνεπέθεντο) *Comp. Al. Aug. 6. Colb. 6. Cov. 2. 3. Laud. 2. 3. Lin. Lu. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. 2. Steph. omn. Vff. Chryf. bis, Euthal. Syr. vel etiam Lat. (συνεθερτο) Er. & al. Vid. Guom.*

10 δὲ) τὲ *Comp. Al. Seid. & alii.* ¶ αὐτῶ) αὐτῆ *Er.* Ex alliteratione. ¶ κριτήν) κριτὴν δικαίον *Aug. 6. Laud. 3. Pet. 1. 3. & alii, Chryf. Euthal. Theophylactus.* versio nulla. ¶ (εὐθυμοῦς) *Al. Colb. 6. Cov. 2. Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Steph. 8. 1. Euthal. Lat.*

11 - ἦ) *Comp. Al. Aug. 6. Seid. & fere omnes, Chryf. (ἦ) Er. & al.* ¶ ἦ δεκαθύο) - *Vff. ¶ ἐν) εἰς Al. Aug. 6. & alii, Euthal.*

12 τῆν) - *Er.*

13 (- με) *Comp. Al. Aug. 6. Steph. 8. & alii.* ¶ (σοὶ) *Al. Steph. 8. 1. & alii, Euthal.*

14 καὶ τοῖς) *edd. primæ, &c.* Hiatu facili. (καὶ τοῖς ἐν τοῖς) *Cov. 2. Genev. Laud. 3. N. 1. 2. Pet. 3. Steph. 8. 1. 12. Euthal.* Vnde καὶ ἐν τοῖς *Bezae & recent. ed.* Non recte percepto Stephani margine.

15 νεκρῶν) - *Al. cum proximis, Chryf.*

16 (δὲ καὶ) *Barb. 4. Cov. 2. Laud. 2. N. 1. Pet. 3. Steph. 8. 1. 12. Chryf. Theophyl. καὶ Al. Laud. 3. Euthal. Lat. Syr. τε L. ¶ ἔχων) Comp. Aug. 6. Vff. Seid. Steph. tres, & octo & septem alii, Chryf. Arab.* Ex allit. ad v. 15. (ἔχειν) *Er. vel etiam Al. Lat. &c.* ¶ πρὸς) πρὸς τε *Aug. 6. & alii.* ¶ διὰ παντός) - *Comp. Laud. 2. 3 (apud Fellum,) Seid.* Hiatus, recurrente διὰ versu seq.

17 θοροῦβ.) *Et apprehenderunt me, clamantes & dicentes, Tolle inimicum nostrum addunt Lat. aliqui.* ¶ τῶς usque ἰδζιοι) - *Euthal. ¶ (- δὲ) Comp. Beza (ex tribus mf.) Aug. 6. Cov. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Vff.*

19 δε) *edd. primæ, Aug. 6. Vff. &c. nec non Chryf. (ἰδε) Bezae ed. Al. Barb. 5. B. 2. Laud. 3. N. 1. Steph. 8. 1. Arab. Lat. Syr.*

20 τι) *Comp. Al. Aug. 6. Baroc. Bas. 2. Cov. 2. 3. 4. Gen. Hunt. 1. Laud. 2. 3. L. Lin. Lu. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. 3. Seid. Steph. omn. Vff. Chryf. Euthal. Arab. Syr. εἶ τι Er. & al. Ex v. 19.*

- 21 ἑκράξα) ἐκέκραξα *Er. Al. Aug. 6. L. & alii*, in ed. Mill. Oxon.
- 22 ἀκίσσας usque αὐτῶς) ἀνεβάλετο δὲ ὁ Φίληξ αὐτῶς *Chryf. initio homiliae, & sic fere Al. Barb. 3. Lucid. 3. Pet. 3. Euthal. Æth. Copt. Lat. Syr.*
- 23 (αὐτὸν) *Al. Barb. 2. Colb. 6. Laud. 3. N. 1. Pet. 3. Euthal. Copt. Lat.*
¶ (- ἢ προσέρχουσι) *Al. Barb. 2. Colb. 6. Laud. 3. L. Pet. 3. Euthal. Copt. Lat. Syr.*
- 24 (γυν. absque αὐτῶ) *Aug. 6. Baroc. Cov. 3. 4. Hunt. 1. Lin. Lu. Magd. N. 2. Pet. 1. Vff. Chryf. Lectio media. unde ἰδία γυναικί Comp. Al. Pet. 3. Seid. & alii, Euthal. ἰδία αὐτῶ γυναικί Cov. 2. ¶ χριστὸν) χριστὸν ἰσῶν Comp. Seid. Sin. & complures alii.*
- 25 (λαβῶν) *Comp. Colb. 6. Laud. 2. Chryf. homil. LI in Act. ante medium.*
- 26 - δὲ) *Comp. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 6. L. Seid. Vff. & septem & tres alii, Chryf. Lat. (δὲ) Er. & al. ¶ αὐτῶ prius) - Steph. ed. 1. 2. ¶ ὅπως λύθη αὐτὸν) - Al. Barb. 2. Euthal. Lat. Laud. 3. Syr.*
- 27 τὲ) δὲ *Comp. Vff. & alii, Lat. ¶ χάριτας) χάριτα Al. Cov. 2. unde χάρειν Pet. 3. Seid. & alii. uti c. XXV. 9.*

C A P. XXV.

- 2 δὲ) τὲ *Al. & alii. ¶ ὁ) ὁ τε Comp. Barb. 2. (an 1.) Laud. 2. ¶ ὁ ἀρχιερέως) οἱ ἀρχιερεῖς Al. & alii, Lat. Ex alliteratione ad οἱ sublequens.*
- 5 τέτρω) τέτρω ἀτοπον *Comp. N. 1. Seid. nec non Cov. 4. Steph. d. e. i. 12. Euthal. Syr. ἀτοπον Al. & alii. Glossa.*
- 6 πλείεις ἢ δέκα) *Er. &c. Lectio media. unde πλείεις ἢ ὀκτώ Comp. Laud. 2. & δέκα recentius superscripto, Seid. ubi librarius festinans obvium alias numerum arripuit dierum. unde conjunctim πλείεις ὀκτώ ἢ δέκα Cov. 2. Pet. 3. Euthal. (ἢ πλείεις ὀκτώ ἢ δέκα) Al. Barb. 2. Colb. 6. Cov. 4. Gen. N. 1. 2. Steph. e. i. 12. Copt. Lat. Ex v. 4. & ex cap. XXIV. 11. ὀκτώ ἢ δέκα Æth. Arab. Syr. Librarii ἢ particulam pro nota numerali habuerunt, vel vim ejus alias non perceperunt. δέκα Chryf., summa sensus expressa. Vid. Gnom.*
- 7 αἰτιάματα) αἰτιώματα *Comp. Al. Seid. Steph. omn. Vff. & septem & quinque alii, Chryf. ¶ φέροντες) καταφέροντες Al. & al. ex alliteratione. unde plura hęc verba mutata in iisdem codd. ut Millius notat.*
- 8 τι) - *Comp. Barb. 1.*
- 9 κρίνεσαι) κριθῆναι *Al. Vff. & alii.*
- 11 (ἦ) *Gen. Laud. 3. Lat. Syr. Chryf.*
- 12 (λαλήσας) *Aug. 6. Vff. pluresve, Lat.*
- 13 ἀσπασόμενοι) ἀσπασάμενοι *Al. Vff. & alii.*

- 14 διέτριβον) διέτριβεν *Comp. Er. Seid. Vff. & alii.*
- 15 δίκην) καταδίκην *Al. & alii, Basilus, Euthalius.* Ex alliteratione, & quasi verbum compositum magis caveret innocentiae Pauli.
- 16 τινά) τινί *Al.* apud Fellum, *Cov. 4. & alii.* ¶ εἰς ἀπόλειαν) *edd. mss. Chryf. Syr. (-) Al. Barb. 1. Cov. 2. 4. Gen. Laud. 3. Pet. 3. Steph. ii. Athanas. Basilus, Theodorit. Euthal. Copt. Lat. confer v. 11.*
- 17 αὐτῶν) - *Comp. Aug. 6. Seid. & alii.*
- 18 ἐγὼ) ἐγὼ ποιηρὰν *Al. Pet. 3. & alii, nec non Euthal.*
- 20 - εἰς) *Comp. Er. Al. Seid. Vff. & quinque & tres alii, pluresve.* Vnde (pro τὴν περὶ) περὶ τὴν *Aug. 6. & alii. (εἰς) Steph. edd. & al., Chryf. ¶ τῆς) τῆς* *Al. Aug. 6. Steph. i. Vff. & alii.* Ex fine versus.
- 21 πέμψω) ἀναπέμψω *Al. & alii.*
- 23 οὖν) δὲ *Vff. Lat.*
- 24 τὲ & καὶ ἐνθάδε) - *Lat. plerique.*
- 25 ἢν αὐτὸν) - *Al. Barb. 2. Cov. 2. N. 1. Pet. 3. Euthal. Lat.*
- 26 ἡράσασα) ἡράσασα *Al. & alii, Euthal.*

C A P. XXVI.

- 2 ἐτι σὲ μελλων ἀπολ.) *Comp. Aug. 6. Seid. Vff. pluresve, Chryf. Lat. μέλ- λων ἀπολογ. ἐπι σὲ edd. al.*
- 3 ἐθῶν) ἡθῶν *edd. primae, Laud. 2. Lu. N. 1. Seid. ¶ σὲ) - Al. & alii, Euthal.*
- 6 (ἡμῶν) *Al. Aug. 6. Barb. 4. B. 2. L. Steph. tres, & quatuor & duo alii, Chryf. Lat. Syr. & alii.*
- 7 ἐν ἐκτενείᾳ) - *Aeth. Lat. ¶ βασιλεῦ ἀγρίππα) - Al. N. 1. confer v. 2. ¶ τῶν post ὑπό) Comp. Aug. 6. Caes. Vff. Seid. pluresve, Chryf. τῶν edd. al.*
- 8 τί;) *Beza e scholiis græcis.* Librarii quippe signum interrogationis, quo nos sententiam claudimus, eadem mente subjiciunt ipsi voculae interrogativæ. (τί) sine signo interrog. *Er. Aug. 6. &c.*
- 12 (- καὶ) *Al. & alii, Lat. Euthal.*
- 14 δε) τὲ *Al. & alii. ¶ Φωνὴν λαλήσαν πρὸς με καὶ λέγκσαν) edd. &c. Chryf. ex c. IX. 4. (Φωνὴν λαλήσαν πρὸς με) Barb. 1. Cov. 4. Gen. Lin. Magd. Lat. Syr. Φωνὴν λέγκσαν πρὸς με Al. & alii. Φωνὴς λέγσσης πρὸς με Laud. 3. L. ex c. XXI. 7.*
- 17 ἐγὼ) *Comp. Al. Aug. 6. B. 2. Vff. & , quanquam Stephanus nil notat, bis οὕτω alii, Valla, Chryf. Euthal. Arab. Syr. (νῦν) Er. & alii. Conjungit Lat. ¶ ἀπο- σέλλω) ἀποσελω Pet. 3. Valla, & alii. ἐξαποσελω L. & alii.*

18 τῆ primum) καὶ Beza. ¶ ἐπισρέψαι) ἀποσρέψαι ed. Curionis, Al. Aug. 6. & alii, Chryf. constanter. (ὕποσρέψαι) Er. Sin. & alii. ¶ τῆς) — Aug. 6. Habet & non habet Chryf. ¶ ἠγιασμένοις) edd. niff. Clemens Al. Chryf. &c. uti c. XX. 32. (ἀγίοις) Lat. (uti Col. I. 12.) cui adderem Syrum, nisi is etiam c. XX. 32 ἠγιασμένοις sic verteret.

20 καὶ primum) καὶ ἐν Al. Vff. & alii. ¶ ἀπήγγελον) Comp. Al. B. 2. Steph. δ. & aliquot alii, Lat. (ἀπαγγέλλω) Aug. 6. Barb. 5. Baroc. Lin. N. 2. Pet. I. 2. Chryf. Lectio media. ἀπαγγέλων Vff. ἀπαγγέλλων Er. &c.

22 μαρτυρόμενος) Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. Seid. Vff. & fere omnes alii, Chryf. Theophyl. μαρτυρέμενος Er. & al. sed μαρτυρέμαι semper passivum est.

23 τῶ) τῶ τε Al. Aug. 6. & alii.

26 ε̄ prius) — Aug. 6. Vff. & alii. ¶ ἔσιν) — Aug. 6. Vff. & alii. unde post τῆτο id ponit Comp. (quod adhibiti non vetustissimi codicis est indicium,) Seid.

28 (— ἔφην) Al. Colb. 6. Euthal. Pet. 3. Lat. unde εἶπεν Aug. 6.

29 (— εἶπεν) Al. Barb. 1. Colb. 6. Euthal. Pet. 3. Lat. unde ἔφην Lin. N. 1. ¶ πολλῶ) μεγάλη Al. & alii, Euthal. ¶ μου) — Lat.

30 καὶ usq. ἀνέσθη) ἀνέσθη τε Al. cum proximis.

32 ἐπικέκλητο) Comp. Vff. pluresve. ἐπεκέκλητο Er. &c. Aug. 6. Seid. Chryf.

C A P. XXVII.

1 ἡμᾶς) edd. niff. Chryf. Beda. — Æth. unde post Italiam addit ad Caesarem. τὰς περὶ τὸν παῦλον L. Ein. Steph. i. cum habet Arab. Lat. Syr. Vt si iudicii mentio non conveniret in Lucam ceterosque comites liberos. ¶ (παρεδίδε) Al. Steph. n. 12. Euthal. Theophyl. Syr.

2 ἀδραυσί.) ἀτραυστινῶ) Vff. & alii. ¶ (μέλλοντι) Al. Barb. 3. Colb. 6. Cov. 2. N. I. 2. Pet. 3. Steph. δ. ε. Vien. Æth. Lat. (in cod. Reutl. & Schell. & in marg. Lovan.) Syr. Euthal. μέλλοντες habent alii ex rhythmo ἐπιβάντες. Vid. Gnom. ¶ (ἐπί) Barb. 3. N. I. 2. Steph. δ. ε. εἰς Al. Colb. 6. Cov. 2. Pet. 3. nec non Euthal. Æth. Syr. Ex v. 6.

3 τὰς) — Steph. ed. ¶ πορευθέντα) πορευθέντι Al. Vien. & alii.

5 μύρα) λύρα Al. Æth. Copt. Lat. ex alliteratione ad λυκίας. Vid. H. a Bukentop de Vulg. p. 289 seqq.

6 ἀλεξανδρίνον) ἀλεξανδρινόν Comp. Aug. 6. Vff. ἀλεξανδρινόν Seid.

8 (ἄλασσα) Al. Pet. 3. unde Thalassā est in Æth. Lat. Prosthesin literæ τ dedit civitas proxime præcedens. Plus tribuimus Asiaticis codicibus, quam Africanis, ubi de nominibus locorum agitur λασσα L. Vff. Vid. Gnom.

10 Φόρτις) *Comp. Al. Seid. Vff.*, septem, &, tacente *Stephano*, sex alii, *Valla*, *Chryf.* (Φόρτις) *Er. &c.* ¶ ἡμῶν) ὑμῶν *Valla*.

11 ἑκατοστάρχεις) *Comp. Al. Aug. 6. Seid. Vff. & complures alii.* ἑκατόνταρχος *Er. & al., Chryf.*

12 (ἐκεῖθεν) *Al. Aug. 6. Barb. 8. & quatuor & duo alii, Chryf. Lat. syr.*

14 (εὐρακύλαν) *Al. Æth. Armen. Copt. Lat.* Probat *Grotius*, *Millius*, *Bentleius*, *Chandlerus*, *Wallius*: refutavit jam pridem *Ant. Nebrillensis* *Quinquag. cap. XIX.* Sane compositum hoc neque lingua ferre videatur, neque natura. Est enim vox hybrida, neque Græcis neque Latinis adhibita. Negat porro *Aristoteles* & *Plinius*, typhonem fieri flante aquilone: neque ad Aquilonem *Eurus* strictè dictus declinat, sed ad Notum; unde etiam vicinus ejus dicitur *Euronotus*. *Iudicent periti. de Euroclydone agit Gnomon.*

16 κλαύδην) καθῶτα unus cod. apud *Er. Lat. Æth.* sed *Caura* habet *Syr.*

17 σύρτιν) σύρτιν *edd. primæ, Seid. Vff. & complures alii.*

19 ἔρριψαμεν) ἔρριψαν *Al. & alii, Euthal. Lat.*

22 ἐδειμία) ἐδειμῆς *Gen. L. & alii, Lat.* Ex allit. ad *Ψυχῆς.*

23 ταύτη τῇ νυκτὶ) *Comp. Aug. 6. pluresve, Chryf. nec non Vff. τῇ νυκτὶ ταύτη* *edd. al. ¶ ἄμι) ἄμι ἐγὼ Al. & al.*

27 προσάγειν) τρεῖςγειν *Cov. 2.*

29 ἐκπέσωμεν) *Comp. Al. Aug. 6. Steph. quinque, Vff. (manu secunda,) & octo & septem alii, Chryf. Euthal. Lu. Syr. (ἐκπέσωμεν) Er. cum pauculis.*

34 προσλαβεῖν) *edd. &c. (μεταλαβεῖν) Al. Aug. 6. & alii, Chryf. Euthal. V-* *trumvis ex v. 33. ¶ ὑμῖν.) ἡμετέρας Al. Vff. Seid. manu recentiore, & alii.*

39 ἐβελύσαντο) ἐβλόγιο *Al. Colb. 6. Pet. 3.* Sic *Hesychius*, ἐβελοντο, ἐβλόγιο, ἐβελύσαντο. ¶ δύσασιν) *Comp. Er. Aug. 6. Vff. & multi alii, Chryf. Occum. δύσασιντο Steph. edd. & al. Ex v. 12.*

40 ἀρτέμωνα) *Comp. Al. Seid. cod. plurimi. ἀρτέμωνα Er. &c. Chryf.*

41 ἔμεινεν) ἔμενεν *Al. Lat.*

42 δασύνη) *Comp. Al. Aug. 6. Vff. & novem, &, tacente Stephano, sex alii, Chryf. Theophyl. (δασύνη) Er. cum paucis.*

43 βεληματο.) βελεύματος *Comp.*

C A P. XXVIII.

3 πλήθος) τί τλήθος *Al. & alii, Euthal. Lat. ¶ ἐκ) ἀπὸ Al. Aug. 6. & alii, Lat. ¶ ἐξελ. πτω) διεξελθῆσα Comp. Aug. 6. Vff. & alii, Euthal. ¶ καθήψε) καθήψατο Aug. 6. & alii, Euthal.*

- 5 ἀποτινάξας) ἀποτιναξάμενος *Al. Aug. 6. & alii, Euthal.*
 6 μεταβαλλ.) μεταβαλλόμενοι *Al. Vff. & alii.*
 11 (ἤχθημεν) *Comp. Aug. 6. Lm. Seid. Sin. & complures alii. ¶ διοσκῆροις*
διοσκῆροις Aug. 6. & alii.
 14 ἐπ') παρ' *Al. N. 1. 2. Pet. 3. Steph. i. Lat.*
 15 τὰ περὶ ἡμῶν) *edd. mff. Chryf. - Æth. Lat. Syr. ¶ ἡμῖν) ἡμῶν Aug. 6.*
Vff. & alii.
 16 ἡλθ.) εἰσήλθομεν *Al. & alii. ¶ (- ὁ ἑκατ. usq. στρατοπεδάρχη & δὲ) Al.*
Pet. 3. Chryf. Euthal. Armen. Copt. Lat. nec non Barb. 1. Syr. Arab.
 17 (αὐτὸν) *Al. Barb. 2. Cov. 2. N. 1. Pet. 3. Euthal. Æth. Copt. Lat.*
 23 τὰ) *edd. &c. Sic v. 31. (-) Al. Barb. 2. & unus & tres alii, Euthal.*
 25 (ὑμῶν) *Al. Aug. 6. Baroc. Cov. 2. Lin. Pet. 3. Vien. Cyrillus Hierof. Eu-*
thal. Lat. (in mf. Colou. & in Bibl. reg. marg.) Syr.
 26 εἶπὲ) εἶπον *Comp. Er. ed. 1. (sed emend. εἶπὲ,) Aug. 6. Vff. Chryf. & sic,*
vel εἶπὸν, Al. & complures alii. ad eos addunt Lat. multi, Syr. ¶ ἀκῆσσετε) ἀκῆ-
σσετε Al. Aug. 6. Vff. & alii. ¶ βλέψετε) βλέψητε Al. Vff. & alii.
 27 συνῶσι) συνῶσι *Boecleri ed. ¶ ἐπιστρέψωσι) ἐπιστρέψωσιν Al. Laud. 3. The-*
ophyl. ¶ (ἰζομαι) Al. Aug. 6. Bar. Cant. 2. Cov. 2. 3. Gen. Laud. 2. Magd.
N. 1. Sin. Vff. Theophyl. Hujus lectiōnis causa, etiam præcedens verbum mutave-
re nonnulli. Vid. Gnom.
 28 τὸ) τῆτο τὸ *Al. Cov. 2. & alii, Lat. multi, Syr.*
 29 (- καὶ usq. συζ.) *Al. Colb. 6. Laud. 3. Pet. 3. apud Fellum, Euthal. Arab.*
Copt. Lat. in mf. Schelh. aliquot cod. vet. (Latini fortasse) apud Er., Syr.
 30 (- ὁ παῦλος) *Al. Colb. 6. Laud. 3. Pet. 3. Euthal. Lat. multi.*
 31 (- χριστῶ) *Er. Aug. 6. & alii. ¶ ἀκωλύτως) In Bibliis Germanicis, quæ*
Iohan Fust Moguntinus civis A. MCCCCLXII, uti sub calcem voluminis notatur,
effecit, hæc adduntur, Wann dier ist ihesus cristus der jungotz durch den alle die
welt ansucht ze werden geurtgelt. quod additamentum in Germanica ex Latinis, (vid.
Mariana, & Io. Lamii de erud. apoft. p. 286.) in Latina pridem ex Græcis mana-
vit. nam Latinum incipit Græco μέλλει respondet.

Hactenus Acta : sequuntur Epistolæ. Varia serie libros N. Test. descripse-
 re librarii, canonicis præsertim epistolis ante Paulinas positis. at Paulinæ, majori
 certe ex parte, ante illas scriptæ sunt, 2 Pet. III. 16. Iud. v. 17, & propiorem
 cum Actis nexum habent. eo libentius ordinem Erasmi retinemus.

EPISTOLA PAULI AD ROMANOS.

Habent eam

EDD. *Comp. Er. Steph. Beza &c.*

MSS. CLASS. I. *Al. Aug. 5. (a cap. VII. 7 ad finem,) 6. Barocc. Boern. Cant. 3. Cov. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. 1. 2. N. 2. Pet. 1. Roe. 2. Vff.*

CLASS. II. *Barb. octo, Bas. 2. Cant. 2. Clar. Colb. 7. Dionysianus (apud Ioan. Gagneium,) Gen. Ger. L. Lu. Pat. 2. 3. Seid. Sin. Stap. Steph. d. e. ζ. t. 1. 12. 17. Vien.*

VERSION. *Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.*

PATRES, *Origenes*, ejusque interpres Hieronymus an *Rufinus*, *Euthal. Chrysofost. Theoderitus, Occumen. Theophyl.* (quorum quatuor commentarios *Whitbius* conjunctim *scholia Græca* appellat,) *Ambrosius*, vel potius inter ejus opera *Hilarius* ecclesiæ Romanæ sub *Damaso* diaconus, *Augustinus*, *Pelagius* live scholasticus apud Hieronymum, *Sedulius. Cassiodorus.*

Supra demonstravimus, græcolatinos, *Cant. & Laud. 3.* esse perveteres, & tamen leatere aberrationibus: idem hoc loco de græcolatinis, *Boern. Clar.* mone-
re necessum habemus; quorum ille, antiquior sine dubio, epistolam Pauli nomine prænotatas sine epistola ad Hebræos, *Hilarii* exemplo, de quo mox; hic, cum ea, continent: eamque rationem habent, ut mutuo suo dissensu se invicem refu-
tent; in consensu autem, plane pro uno teste debeant numerari. Latinum con-
textum habent inquinatissimum, ac plane talem, qualis erat proxime ante Hiero-
nymum, cujus querelæ de ea re sunt notissimæ, & partim justissimæ. hinc eos non-
nunquam cum *Tertulliano*, cum *Cypriano*, persæpe autem cum *Hilario* diacono,
cum *Lucifero* Calaritano congruere, & (*Cantabrigiensis* item bilinguis codicis ex-
emplo) liberioribus talium patrum allegationibus vel corruptelis, interdum a *Mil-
lio* non notatis, ludere deprehendas. vid. var. *Phil. IV. 7. Hebr. XII. 23.* Ipsum
eos denique textus sui filium ex *Hilario*, eoque parum accurate inspecto, similesse,
patet ex iis, quæ notamus ad *Rom. I. 7. V. 2. VIII. 38. 1 Cor. III. 13. XIV. 34. 2 Cor. V. 20. Gal. II. 14. IV. 17. 1 Thess. IV. 17. 1 Tim. II. 6.* Multoque
pareius in epistola ad Hebræos, quam in ceteris, iudicet codex *Clar.* quia videlicet
non erat *Hilarius*, quem sequeretur. Sæpe græcam lectionem a latina diversam
servant: sæpe etiam illam ad hanc inlectunt, (quod *Boern.* non raro solus facit;) &
quidem ita, ut ipsi inter se discrepent in Græcis. Unum sufficit exemplum.
*Rom. XV. 32 Paulus, συναπαύσωμα ὑμῶν. Vulgatus interpres, refrigeratio cibif-
cum.*

eum. hinc *Boern.* ἀναψυχω μεθ υμων: *Clar.* ἀναψύξω μεθ ὑμῶν pro quo *Ger.* ἀναψύξωμαι ὑμῶν: nam in Lat. substituunt *refrigerem*. Itaque ubi Græca horum ac Latina contra codices mere Græcos conspirant, Græca eorum lectio cum Latina, unde ficta est, repudiari debet. v. gr. Phil. II. 26. Vbi aliter in Græco, aliter in Latino sonant; codices græci per græcolatinos, qua parte consentiunt, præclare confirmantur. v. gr. Phil. I. 7. Vbi in Græco & Latino cum codice *Al.* congruunt, & ubi Latina Græcam varietatem non attingunt; Africanæ ii familiæ suffragium valde corroborant, quippe non bene ex Græcis tamen codicibus eximjis descripti. Vid. Mill. & Kuster. ad Rom. I. 20. IV. 19. 21. V. 12. IX. 20. X. 20. XI. 17. XVI. 17. I Cor. I. 1. 2. 8. 16. 19. 21. III. 6. VII. 28. X. 17. 19. XVI. 12. 2 Cor. I. 8. 10. I Tim. IV. 10. VI. 5. 20. Hebr. XIII. 21 &c. *Græcolatinos* subinde hos appellamus, ut lector de eorum indole utiliter admoneatur: hac autem appellatione codicem *Boern.* & *Clar.* innui, quivis facile meminerit. Sic his græcolatinis in ordinem redactis, magna discrepantiarum pars expedita est.

ROM. CAP. I.

1 , κλητός) Antecedentibus hoc jungit *Syrus*, *I. C. Herzog* in diff. de interpunct. ep. ad Rom. nec non *Valla*.

3 γερομένως) ei pridem addunt *Latini* plerique.

4 (προοριζέντος) *Barb. I.* *Marcellus* apud *Eusebium*, id reprehendentem, *Eriphanus*, *Irenæus*, *Hilarius* uterque & alii *Latini*. nam qui *prædestinatus est* habet *Lat.* ¶ κατὰ πνεῦμα) sic codd. item *Chryf.* in exeg. sed καὶ πνεύματι idem in textu, & inde *Syrus*. ¶ ἐξ ἀναστάσεως) ἐξ ἀναστάσεως ex conjicit *Artemon*. P. I. c. 41. sed vid. *Gnom.*

7 ἀγαπητοῖς) in caritate habet *Boern. Clar.* exegesi *Hilarii* pro textu arrepta.

9 με) μοι *Aug. 6.* & alii.

12 τέτο δὲ ἐστὶ) *edd. mss.* etiam *Clar.* græce, *Clemens Al. Stap. τῆς ἐστὶ Al. Lat.*

13 τινὰ καρπὸν) *Comp. Al. Aug. 6. Seid. Vff. Stap.* cod. plurimi, *Chrysof.* καρπὸν τινα *Er. &c.* ¶ καὶ med.) ~ *Comp. Seid. Vff. & alii, Lat.* multi.

15 ὑμῶν) *edd. mss. Chryf.* non semel &c. ἐν ὑμῶν *Clar.* e verbis seq. vel e v. 13.

16 τὸ χριστῶν) *edd. Stap. &c. Theodoritus, Oecum. Theophyl.* ex parallelis. Si *Theodoritus* & alii tractatores Græci habuere h. l. τοῦ χριστοῦ, tamen ne *Chrysofostomus* quidem habuit, quanquam in expositione causarum, cur evangelii aliquis erubescere posset, *Christi* non potuit non meminisse: Idem etiam *crucis* meminit, nec tamen legit *evangelium crucis.* (~) *Al. Barb. I. Clar. Colb. 7. Æth. Arab. Armen. Copt.* (etiam in ms. Regio,) *Lat. Syr. Orig.* in comm. *Chryf. Cyrill. Tertull. Hilar. Ambros. Hieron.* vel etiam *Isidorus Pelus.* unde *Dei* addit *Victorinus Afer.* Adde *Photii Amphilochia* apud *Wolf. T. 4 Curar. p. 803.* Vid. *Gnom.* ¶ (~ πρώτων) *Tertull.*

tull. Barb. 1. Boern. Ex c. II. 10 in c. I. 16. id est, ex tractatione in exordium, translata videri possit hæc particula. Habet *Armen. Copt. &c.*

Particulam hoc loco retinendam esse, contra dubitationem meam statuit *cel. Baumgartenius*. *Whitbium*, quem mihi opponit, totum legi pridem; nil habet, quod non perpenderit. Sed vellem, pari cura *Baumgartenius* rationes meas cognosset, quum judicare voluit. At, me lectionem πρώτον tantummodo ex *Tertull. Barb. 1. & Boern.* repetere: at hos tantummodo ea carere, obelo indicaram; & cum alii testes pro ea militarent, decisionem totam lectori reliqueram. Vid. *Gnom.*

17 πίσειας alterum) *με* addit *Hieronymus* aperte. ¶ ζήσεται) *Vivit*, pro *vivet*, Latinorum aliqui pridem scripsere. *Sphalma*, in una literula, apertum.

19 διότι) ὅτι *Boern. Ger. Chrysof.* ¶ (θεός γάρ) *Al. Boern. Clar. Colb. 7. Mont. Stap.* vel etiam cod. vetus, unde *Seid.* descriptus est. hic enim habebat, ὁ γάρ ὁ θεός.

21 διότι) ὅτι *Clemens Al.* Vtrumque *Chrysofomus*.

24 καί) - *Al. & al.* ¶ ἐαυτοῖς) αὐτοῖς *Al. & al.*

27 τὲ) - *Comp. Laud. 2. Pet. 1. Orig. δὲ Al. & al.*

28 ὁ θεός) *edd. mss. Stap. Iren. Lat. &c.* - *Al. Bas. 2.*

29 πορνεία) *edd. Armen. &c.* Retinendum esse hoc verbum, agnosco. *Clementi Romano* haud lectum esse non apparet. (-) *Al. Lu. Æth. Copt.* unde hoc post sequens verbum, *Latinis* cod. est insertum. ¶ πονηρία) - *B. 2. Pet. 3. Græcolatini, Clemens Ro. Augustinus.* ¶ πλεονεξία, κακία) *κακία, πλεονεξία Al. Æth. Syr.* nec non *Boern. Clar.*

31 ἀσπίδα) - *Al. (apud Fellum,) Colb. 7. Copt. Clar. Calarit. & alii Latini.*

32 ὅτι usq. συνευδοκῆσι) *edd. mss. Valla, Stap. Versiones, Chryf. Theodorit. Gregorius Nyss. Basilins, Epiphanius, Theophylactus; Isidorus Pelusiota & Oecumenius,* varietatem, de qua mox, resistentes totam potius, quam indicantes; nec non *Origenes;* porro *Cyprian.* Ep. 68. in sex ms. apud *Pamelium*, non negligendis; nec non *Symmachus Papa & Hilarius* in comm. Idque probat *Stapulensis, Job. Hartemius,* & multi Romanenses, quos citat *Calov. crit. sac. pag. 585.* *Augustinus quoque* (inquit *Estius*) in *Expositione quarundam propositionum hujus epistolæ juxta codices antiquiores ita legit,* Non solum ea faciunt, sed etiam consentiunt facientibus. *Atque eam lectionem subjuncta ejus expositio confirmat.* (ἐκ ἐρηπῶν usq. οἱ συνευδοκῶντε) *Lat. & inde Cypriani* *edd., salivianus* ac multi patres Latini: item *Barb. 1.* ex Latino videlicet. ἐκ ἐγνωσας, reliquo textu non mutato, inserit *Boern. & συνῆκαν,* reliquo textu non mutato, inserit cod. *Græcus Lovaniensis* unus, (quem idem *Pamelius & Franc. Lucas* citant, quem juxta *Titelmanno, Sasboldo, Zegero* citatum, *Millius* quasi plures codices numerat,) & *Lat.*

unus apud Steph. & Augustinus. Sic; particula *οἱ* vel *γάρ* ante *αὐτὰ ποιῶσιν* inserta, Barb. duo, Clar. Indicatur etiam scriptura Graeca talis: *ὁ συνῆκαν, ἔτι — ἔ μόνον οἱ αὐτὰ ποιῶσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ συνευδοκῶσι* Joachimus Camerarius, hæc non ex cod. ms. fed ex Zegeri, opinor, annotatis proferens. Omnes hæc varietates se ex Latino factas produnt: in Lat. autem scholion est manifestum!, quod etiam nonnulli particula *ἔ* ante *non solum* augent. Clemens Romanus, quum in epistola sua prima, § 35 a multis vitiis, quæ hoc loco enumerat Paulus (nam etiam § 36 ad Rom. 1. 21 alludit,) pios deterruisset, addit, *ταῦτα γὰρ οἱ πρᾶσσοντες ευχρηστοῖ τῷ θεῷ ὑπαρχουσιν· ἔ μόνον δὲ οἱ πρᾶσσοντες αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ οἱ συνευδοκῶντες αὐτοῖς.* Gravius est, pro diverso respectu, vel consentire, ut Paulus arguit, mala patrata æstimens; vel facere, ut Clemens statuit, a patrando deterrens: quare non potest hinc inferri, Pauli verba in codice Clementis aliter habuisse atque in hodiernis. nam etiam Ephraim Syrus alibi lectionem receptam, alibi Clementinam habet. f. 77 & 84 γ edit. Oxon.

C A P. II.

5 ἀποκαλύψεως) Al. habet ἀνταποδόσεως. Varietas ex alliteratione ad verbum ἀποδόσει nata, & aperte absona. ¶ καὶ) Comp. Er. ed. 1. & annot., Steph. ed. 1. Aug. 6. Baroc. Basl. 2. Cant. 2. 3. Cov. 2. Laud. 2. L. Lin. Lu. Magd. 1. 2. N. 2. Pet. 1. 3. Seid. Sin. Stap. Steph. omni. Vff. Æth. Arab. Origenes in comm. qui Latine exstat, & in Catena Aug. 5. ad h. 1. & c. Cell. in ms. Basileensi, ut docet Sam. Battierius in Biblioth. Brem. Class. VI. p. 98. & Catena apud Millium, Basl. Cyrill. Nyssæn. Ephrem, Euthalius; omnia Gr. scholia, Whitbio; Caesarius Arelat. Pacianus in Paranesi; cujus Barthiana quidem editio particulam omittit: sed Millius alio exemplari uti potuit. (—) Er. in edd. ceteris, Orig. c. Cell. p. 217. Confessio eccl. or. p. 298. Latinus, & ex his editiones recent., Armen. Copt. Syr. &c. vid. Guom.

8 ὁργῶν) Steph. ed. 1. Aug. 6. &c. ἰσχύ, al. edd. ¶ (ὁργῶν καὶ θυμῶν) Al. Cov. 2. Lin. Theophilus Antioch. codd. græcolatini; Syrus, coll. Eph. IV. 31. nescio an Lat.

10 δὲ) — Clar. Seid.

17 εἰ δὲ) Comp. Al. Barb. 2. Clar. Cov. 2. 3. Magd. 2. Steph. 2. 11. Vff. Æth. Lat. Syr. Clemens Al. Orig. vel certe Rufinus interpres, Euthalius, Theophyl. Hilar. Sedul. Idque defendit L. de Dieu & Wallius. Hiat Boern. (ιδεῖ) Er. Chryf. Occ. &c. ιδε Aug. 6.

19 πέποιθᾶς τε) πέποιθα Vff. ¶ τὲ) — Lat.

21 ff. Interrogationes habent Stephanor. edd. imo inde a v. 17 veteres aliqui.

24 ὑμᾶς) ὑμῶν Confess. eccl. or. p. 210. Lat.

29 ὁ post οὐ) — Aug. 6. Magd. 1. Pet. 2. Seid.

C A P. III.

- 2 μὲν γὰρ) - *Chrysoft.* *Æth.* *Arab.* μὲν vel γὰρ omittunt aliqui.
- 3 καταργήσει) evacuavit habent *Lat.* multi, pro evacuabit & unde κατήργησε *Baroc.*
- 7 γὰρ) δὲ *Al.* *Lat.* in mf. *Colon.* ¶ κλίνωμαι) κλίνωμαι *Pet.* 3. *Vff.*
- 9 προσχόμεθα) προκατέχομεν περισσόν *Cov.* 2. & alii, quorum nonnulli ἐ πάντων omittunt. ¶ προσηπιασόμεθα) Videtur esse allit. ad προσχόμεθα. causati sumus habet *Lat.* unde ὑπιασόμεθα *Græcolatini.*
- 10 (- ἔτι) *Comp.* *Er.* ed. 1. *Aug.* 6. *Baroc.* *Bas.* 2. *Cant.* 2. *Cov.* 4. *Hunt.* 1. *Laud.* 2. *Magd.* 1. 2. *N.* 2. *Pet.* 1. *Steph.* unus, *Vff.* *Vieu.* *Chrysoft.* ¶ ἔδε εἰς) ἔδεις *Clar.*
- 22 εἰς πάντας καὶ) - *Lat.* in mf. *Char.* *Trev.* aliisque. ¶ καὶ ἐπὶ πάντας) - *Al.* & alii. Facillimæ omissiones.
- 23 διὰ τρεῖς πύλας) - *Al.* nescio an *Chryf.*
- 26 ἰσθμῶ) - *Boeru.* *Vff.* ἰσθμῶν *Comp.* *Laud.* 2. *L.* *Lin.* *Magd.* 1. *Pet.* 2. *Seid.* *Sin.* *Steph.* δ. *Clemens* *Al.* nec non *Oecumen.* Rhythmus οὐν. *θεῖα* *Curcellaci* margino: sed vide *Milli* notas & appendicem.
- 28 γα) *1. Par.* 1. *C.* 4. *Lin.* *Roe.* 2. *Steph.* δ. 1. *Orig.* *Arab.* *Lat.* *Hilar.* & cod. *græcolatini.* οὐν ex v. 27 repetitum videtur. *Vid.* *Guom.*
- 29 ἦ) - *Vff.* & al. ¶ οἱ) - *Al.* & al. *Chryf.*

C A P. IV.

- 1 πατέρα) προσπατοῦ *Al.* & al. Amplificatio. ¶ ἐδγκάζει) Hoc post ἐρῶμαι ponit *Al.* & al. ut si construendum esset πατέρα κατασάξαι.
- 4 - τε ante ἔτ. *Comp.* *Al.* *Aug.* 6. *Bar.* *Bern.* *Cant.* 2. 3. *Clar.* *Cov.* 2. *Hunt.* 1. *Laud.* 2. *L.* *Lin.* *Magd.* 1. *N.* 2. *Pet.* 1. 2. *Seid.* nec non *Vff.* *Chryf.* *Theodor.* *Theophyl.* *Er.* *Steph.* ed.
- 5 fin. secundum præsentem gratiam Dei, addunt *Lat.* (uno alteroque codice excepto,) *Hilar.* *Polag.* &c. Id maxime convenire. *Beza* agnoscit. Facilis Græcorum olim librariorum falsitas a κατὰ ad κατασάξαι. *Vid.* *Guom.*
- 9 καὶ) - *Vff.* *Syr.* *Chrysoft.* vel etiam *Cant.* 2. *Cov.* 4.
- 11 (περιτεύων) *Al.* *Hunt.* 1. *Roe.* 2. *Steph.* δ. 1. *Chryf.* & *Theophyl.* in comm., *Syr.* vel etiam *Inlinus* martyr. Vtrumque *Cassillus*, vel etiam *Hilarius*. ¶ τῆς tertium) - *Clar.* & al. ¶ ἔτ) - *Al.* *Clar.* *Roe.* 2. *Arab.* *Lat.* in mf. *Trev.* manu prima. ¶ τῆς) ἔτ) *Al.* & al.
- 12 τοῖς ἔτ) ἔ τῶς *L.* *Arab.* *Lat.* *Syr.* *Theodorit.* & sic legendum ait *Theophyl.* aperte. sed Græcum textum retinet *Hilarius*. ¶ τῆς πύλας, τῆς ἐν τῇ ἀρχοσέτειᾳ) *Comp.*

Comp. Er. Pet. 2. 3. Scid. Sin. Stap. Vff. Vien. & octo alii, Theodorit. Euthal. Oecum. nec non Aug. 6. Lat. τῆς πίστεως τοῖς ἐν τ. α. Basf. 2. τῆς ἐν τ. α. πίστεως Steph. edd. Lat. in mf. Trev. manu prima & in aliis. Vtrumque Clar.

14 καὶ) - *Lat.*

15 ἔ γάρ) ἔ δὲ *Al. & al.*

16 μόνον) - *Magd. 2. Boern. Clar. Conf. v. 9. 14.*

19 εἰ) - *Al. Barb. 1. Chryf. or. 2. c. Anom. Copt. ex Gen. XVII. 17. ὡς Cov. 3. Syr. Theodorit. ¶ (- ἡδὴ) Roe. 2. Æth. Lat. aliqui, Syr. Chryf. Epiphani. Barb. 1.*

22 καὶ) - *Boern. Clar. græce, Syr.*

23 fin. εἰς δικαιοσύνην addit *Vien. Lat. (excepto Schelh.) Syr. Chryf. & al.*

25 δικαίωσιν) δικαιοσύνην *Er. Vff. ante rasuram, & al.*

C A P. V.

1 ἔχομεν) *edd. mss., Stap., etiam Boern. græce, Orig. Tertullian. vel etiam Hilarius in comm. (ἔχωμεν) Al. Aug. 6. Dionysianus, Hunt. 1. L. Magd. 2. Pet. 1. 3. Sin. Scholiastæ Graeci, Lat. (quanquam habemus in quodam mf. Latino legit Estius,) Cassiod. & alii, Syr.*

2 τῆ πίσει) - *Hilarius (in textu; nam habet in commentario.) adeoque inde codd. græcolatini, Barb. 1. Æth. ἐν τῆ πίσει Al. vel etiam Chryf.*

5 τῆ δόθηντος ἡμῶν) - *Clar. manu prima, & Ger. in Græco.*

6 ἔτι) *ut quid (ἵνα τί, Estio iudice,) Lat. ἦ, ex ἡμῶν, quod præcedit, iterato. ¶ (ἀσθενῶν ἔτι) Al. Boern. Clar. Cov. 2. Arab. Lat. Iren. Epiphani. Theodorit. in comm. Indicium, quo vocula ἔτι, ineunte versu posita, pertineat. ¶, κατὰ καιρὸν) κατὰ καιρὸν, Er.*

7 δικαίε) ἀδίκε *Syr. Ex alliteratione: nam idem verbum est, quo Syrus v. 6 τὸ ἀσεβῶν expreffit.*

9 οὖν) - *N. 2. Vff. Chryf. Lat. in mf. Char. Iren., Augustinus, Dial. c. Marcion., Hilar. Ex v. 10. Vnde versu 8 εἰ, ante ἔτι vel pro ἔτι, inferuere aliqui.*

11 καυχώμενοι) καυχώμεθα *Colin. ed. Barb. 4. cod. mf. in colleg. prædicatorum apud Basileam, Bodl. 5. Cov. 2. L. Pet. 1. Steph. 12. Æth. Arab. Lat. vid. Gnom. ¶ ἡμῶν) - Vff.*

12 καὶ alterum) - *Stap. Lat. in mf. Char. & Reutl. Cassiod. in Pf. LXXXVIII, 48. sed legit alibi. ¶ καὶ ἔτως) ita ἔ habet Trev. ¶ ὁ θάνατος alterum) - Lat. (in mf. cod. pervetusto monasterii Laudunensis, apud Estium,) Boern. Clar. Ambros. in Luc. IV. Oros. apol. Hilar. Leo & alii Latini. Apud hos monosyllabon facile omisium est. post διήλθεν id ponit Chrysostomus.*

- 13 δὲ) γὰρ *Aug. 6. Vff.* ¶ ἑλλογείται) ἐλογείτο *Vff.*
 14 μὴ) *edd. mss., Stap. codd. Græci apud Augustinum, Irenæus, Archelaus, Orig. Athanas. I. 485. II. 279. Cyrillus Chrysf. ceterique expositores græci, Hieron. Chrysol. Eucherius, Cassiod. Syr. &c. (-) Hilarius (eoque teste Tertullianus, Viflorinus, Cyprianus,) aliique Latini, omiffa item καὶ particula. confer var. Gal. II. 5. ¶ (ἐν) Chrysf.*
 15 τῇ τῆ) - *Stap.* ¶ τὰς πολλὰς) *plures habet Lat.*
 16 ἀμαρτήσαντος) ἀμαρτήματος *Lu. & al. Lat. multi. Ex allit. ad δῶρημα.*
 17 τῶ τῆ ἐνός & διὰ τῆ ἐνός) *edd. &c. Lectio media : cujus vi non perspecta utramvis partem sollicitarunt aliqui, ut mox dicemus. ¶ τῶ τῆ) ἐν Roë. Orig. ¶ τῶ τῆ ἐνός) ἐν ἐνὶ Al. Boern. ἐν τῶ ἐνὶ Clar. τῶ ἐνὶ Bezae ed. 3. 4. ¶ τῆ ἐνός) - Pet. 1. ¶ διὰ τῆ ἐνός) - Vff. Copt. Syr. ¶ τῆς δωρεᾶς) - Vien. Iren. Augustin. utrumque Orig. & Chrysf. τὴν δωρεαν Cov. 2. & al. τῆς δ. καὶ Syr. & al. ¶ βασιλεύσει) βασιλεύσει Sin. & al.*
 19 κατεδάθησαν) κατεδάθημεν *Er. Laud. 2. & in Erasmi annotationibus plerique codices græci, quanquam καθεσῆκαμεν B. 2 habet.*
 21 τῆ κυρίῃ ἡμῶν) - *Er.*

C A P. VI.

- 1 (ἐπιμύκαμεν) *Al. Bas. 2. Boern. (in Gr.) Cant. 3. Clar. (in Lat.) Cov. 2. Hunt. 1. L. Lin. Lu. Magd. 1. Pet. 3. Sin. Euthal. Conf. v. 15.*
 2 ζήσομεν) ζήσωμεν *Lu. & alii.*
 4 διὰ τῆς δόξης τῆ πατρὸς) - *Tertull. Iren. Pacian. Gaudent. Chromatius.*
 5 ἀλλά) *Scribitur in quibusdam exemplis ἄμα. Camerar. ἄμα Boern. Et sic Latino lectum conjicit Erasmus.*
 9 κυρίῃ) κυρίῃσι *Baroc. Lat. multi.*
 11 (- εἶναι) *Al. Æth. Græcolatini, Tertull. Stap. in versione. Legit ccel. Baumgartenius: ego ambiguum habeo. ¶ τῶ κυρίῃ ἡμῶν) edd. &c. uti v. 23. (-) Al. Æth. Lat. aliqui, Boern. Clar. Theodorit. Basl. Tertull. & alii, nec non Roë. 2. Baumgartenius rursus pleniorē tuetur lectionem. ego breviorē rejicere non possum. Ita proni fuerē librarii, Græci præsertim, ad cognomina Iesu cumulanda.*
 12 αὐτῇ usque αὐτῆ) *edd. &c. Lectio media: unde varietates seqq. ¶ (- αὐτῇ ἐν) Al. Barb. duo, Lin. Roë 2. & unus apud Beza, Æth. Copt. Lat. Syr. Orig. & al. Paraphrasin hoc redolet. ¶ (- ἐν τ. ἐ. ἀ.) Iren. Tertull. & alii Latini, & codd. græcolatini. ¶ αὐτῆ) αὐτῆς Orig.*
 15 (ἀμαρτήσωμεν) *Al. Aug. 6. L. Pet. 2. 3. & sex alii, Clemens Al.*

- 16 εἰς θάλασσαν) ~ *Clar. Syr.*
 17 ὑπνέσατε) ὑπακύνετε *Comp.* ¶ καρδίας) καθαράς καρδίας *Al. & al.*
 21 οὖν) *edd. mss. Clemens Al. Lat. γὰρ Chryf. Hilar.* ex alliteratione. ¶ τότε,) τότε; *Clemens Al. nec non Chryf.* Idque improbat *Beza*; probat *E. Schmidius.* sed tum dixisset apostolus, εφφ, scil. καρπῶ, vid. *Gnom.*
 22 ζῶν) εἰς ζῶν *Stap.* Ex præced.

C A P. VII.

- 4 ἑτέρῳ) ἀδελφῷ ἑτέρῳ *Comp. Vff. & alii.* alterius viri cod. *Laudensis.* Ex v. 3.
 6 ἀποθανόντες) *edd. primæ, Al. Aug. 6. Pet. 1. 2. 3. Sin. Stap. Vff. & decem alii, Æth. Arab. Syr. Orig. Theodoritus & alii.* (ἀποστρωγίος) *Chrysof.* (ut pridem nonnulli existimarunt,) & inde *Beza* (ex quo hæc lectio manavit in marginem *Wech.* & in *edd.* recentiores.) In nullo ml. græco reperiri hoc, notat *Simonius*: repertum est tamen postea in *Vien.* quippe *Chrysolomii* sequace. mortis habet *Lat.* & inde *Clar. Boern. Velef.* Id facile arripuit librarius pro *MORTVI.* ἀποθανόντες *Chrysolomani* quoque legisse, non ἀποστρωγίος, ostendi in *Necess. Respons. A. 1745.* Vid. *Append. N. VIII. § 81. Leusdenius, Reitzius &c.* per *Bezam* seducti sunt. Confer *Abriss der Brr. Gem. § 171.* ¶ ου) non in habet *Lat.*
 9 ἀνεζισεν) ἐζισεν *Comp. Seidel. Clar.* latine. alliteratio ad ἐζω.
 10 ἀυτη) ipsa, eadem. Vulgo ἀυτη, sed *Baumgartenius* ἀυτη, recte. Vid. *Gnom.* ad *Act. VIII. 26.*
 14 (σάραυος) *Al. Boern. Clar.* Ex rhythmo πετραμένος.
 18 ἐχ εὐρίκω) *edd. mss. Chryf. Lut. Iren. & alii, Syr. (β) Al. Roe. 2. Proclus* apud *Epiphan. Cyrillus, Æth. Augustinus* non semel, qui & l. 3. c. lul. c. 26 notat, sic habere codices græcos.
 23 (ἦ) *Comp. Cant. 3. Clar. Hunt. 1. Seid. Steph. 1. 17. Lat. Clemens Al. Theodorit. Euthal. Hieron. Stap.* in versione.
 25 ἐυχριστῶ τῷ θεῷ) *edd. mss., in his Aug. 5. Vff. & plerique apud Vallæ, Orig. Basilus, Chrysof. Theodorit. Syr. &c.* (χαρισ δὲ τῷ θεῷ) *Barb. 1. Cov. 2. Steph. 1a. Orig. Methodius* apud *Photium*, cod. 234. pag. 918. *Cyrillus Al. Paulinus*, nec non *Valla.* Scholion *Gennadio.* Ex cap. VI. 17, vel diphthongo ου, post diphthongum ου in τούτου, omissa. Hinc χαρισ τῷ θεῷ *Clar. Laud. 2. Lat. Irenæi* interpres & al. Tribus his modis legit *Hieronymus.*

C A P. VIII.

- 1 (~ ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα) *Al. Armen. Lat. Syr. Chrysof. Basil. Origenes* sive *Ruffinus, Hil.* Lectio media. nam *Græci* hoc supplerunt ex v. 4. & vicium totam hoc,

hoc, ἢ κατὰ σ. τ. α. κ. πνεύμα omiserunt *Clar.* manu prima, *Roe* 2. manu prima, *Æth. Copt. Dialogus* c. Marcion. *Athanasius*, *Cyrillus*. Totum verbum, spatio relicto, omisit *Boern.* ut alii supplerent, quam partem vellent. Vid. *Guom.*

4 ἡμῶν) ὑμῶν *Aidi* ed., *Didymus*.

10 ζῶν) ζῆ exemplaria quædam apud *Camerarium*, *Lat.* hodie.

11 τὸν χρῆσιν) τὴν χρῆσιν ἰσθῆν *Al. Char. Cor. 2. Roe. 2. Æth. Lat. Hippol. c. Noët. Didymus, Rufinus.* ἰσθῆν *Cyrillus Hieros. Tertull. Hilar. ¶ 2)* ~ *Al. & al. ¶ τὸ πνεῦμα αὐτῶν πνεύμα* *Er. Steph. edd., codd. Græci fere omnes, in his Aug. 5. 6. Barb. 7. Vff.* plerique apud *Er. Chryf. ad h. l. Photius* cod. 234. ex *Methodio, Lat. Syr. Iren. Tertullian. Hilarius* uterque, *Pelagius, Apring.* in *Ap. V. 6. Sedulius, Stap.* in versione. (τὸ ἕκαστος αὐτῶν πνεύματος) *Comp. Beza & recent. edd. Al. Barb. 1. Cor. 2. Laud. 2. Lin. Scid. Sm. Steph. 10.* nonnulli cod. apud *Er. Clemens Al., Hippolytus, Methodius* apud *Epiphani.* *Athanasius* in ep. ad *Serap. ter, Cyrillus* uterque. *Chryf. homil. 41.* in 1 *Cor.* & hom. 77 in *Ioh. Epiphanius, Maccarius, Basilus, Vigilus, Cerealis.* Ex c. *V. 5.* vel 2 *Tim. l. 14.* Aptæ lectio ad controversiam. Apud *Athanas. T. H.* in *Dial. III. de Trin. f. 228, 234* textum defendit *Macedonius*, & unum alterumve cod. apud orthodoxos corruptum ait: orthodoxus autem, id est, *Maximus, τὸ πνεῦμα αὐτῶν κτλ.* in eum, his antiquis exemplaribus scriptum esse dicit. Vtrumque *Irenæus, Didymus, Ambrosius, Augustinus. Διὰ τοῦ ἰσθῆντος αὐτῶν πνεύματος.* præsert *Baumgartenius.* Utraque lectio antiqua & frequens. Levis sæpe causa grave quiddam efficit. Fallor an librarius τὸ πνεῦμα αὐτῶν in mente habens. pro τὸν πνεῦμα scriptit, ex alliteratione ad τὸ bis continuo subsequens, & incertum eodem casu pertexit. Magnum h. l. pondus versionum. ex accusativum referunt.

12 ἀδελφῶν) ~ *Theodorus, Didymus:* sed habet *Clemens Al.*

13 τὸ πνεῦμα αὐτῶν) *edd. mss. Clemens Al. & c. (τὸ πνεῦμα αὐτῶν) Orig. Lat. Char. Iren. Tertullian. Didymus* non semel, alii. Prius defendit *Baumgart.* ego in medio relinquo.

14 (ὡς εἰπὴν θεοῦ) *Al. Char. Lin. Roe. 2. Lat.* in *ms. Char. Cassiod.* Alii εἰπὴν εἰο. θεοῦ. vel ὡς εἰπὴν θεοῦ. Tres lectiones: quarum alteram tuetur *Baumgartenius;* ego primam, tertia sultam, quatenus εἰο., ob emphasin, præponitur. Et emphasis me impulit ad hanc varietatem attingendam.

15 πάλιν) ~ *Colb. 7. Lin. ¶ 1)* ~ *H. infus.*

19 ἀποκαρδοκία) καρδοκία *Aug. 6.* cum ὁ in secunda syllaba.

20 , ἐπ') ἐπ' *Beza.*

22 συσπλάζει) συνζεί *Lat. Cor. 4. Gen.* Vtrumque *Origenes* ejusque interpres. congemiscit habet *Cassiodorus.*

23 (εἰ) *Aug. 6. Syr. Hilar.* pluresve: nam ἢ *Vff.* bis legendum, semel scriptum, prævio αὐτοῖ. ¶ ἐπὶ ἡμῶν) κενε ἐπὶ *Al. ¶ 1)* ~ *ὡς εἰπὴν) Hilar. Boern. Clar.* apud *Bezam.*

25 ἐλπίζομεν) ~ *Aug. 6. Magd. 1.* Fortuita ellipsi.

26 ταῖς ἀδελφείαις) τῇ ἀδελφείᾳ *Al. & al.* ¶ προσευξόμεθα) *Steph. ed. 3. &*, in margine ejusdem, *Steph. 12.* unde non apparet, in textu an in margine siphalmā sit: sic tamen etiam *Beza & recent. edd. mss.* nonnulli & *Chrysof.* sæpe. (προσευξόμεθα) *edd. primæ, Aug. 5. 6. L. Pet. 1. 2. 3. Vff. & octo alii, nec non Boern. Oecumen. ¶ ὑπερεντυχάνει) ἐντυχάνει Aug. 5. Roë. 2.* Vtrumque *Chryf.* Ex v. seq.

27 τί) ~ *Aug. 5.* & nonnulli *codices* apud *Estium*, qui id ex *Erasmi* annotatiōne non recte perspecta affirmare videtur.

28 τὸ) *Comp. Al. Aug. 5. Laud. 2. Seid. Sin. Vff.* pluresve, *Clemens Al. (-) Er. Chryf. &c.*

32 χαρίσεται) χαρίσεται *Lin. & alii.*

33 δικαίων,) Sic distinguunt *Comp. Steph. ed. Aug. 5.* pluresve, *Lat. in msc. Reutl. Athanasius, Victor Antiochen. in Marc. III. Polychronius & multi* apud *Estium*: atque ex *DD. Evangelicis Hutteris* in *F. C. p. 269.* Et hinc pendet colon post αὐτὸν & ημῶν v. 32. 34. unde v. 35 pro τῆς, quis ergo habet *Lat. δικαίων. Er. & al.*

34 χριστός) χριστός ἰησοῦς *Al. & al.* ¶ καὶ primum & secundum) ~ *Al. & al.* ¶ ἐγερθεῖς) ἐγ. ἐκ νεκρῶν *Al. & al.*

35 (θεῶ) *Er. Lin. Magd. 2. Oecum. Theophyl.* Vtrumque *Origenes.* Sed quum v. 37 *fin. χριστ* addit *Lin.*, videtur id sumfisse ex *cod. aliquo*, qui v. 35 sic legendum esse moneret.

37 τῶ ἀγαπήσαντος) *edd. mss. Clemens Al. Basilus, Chryf. Augustinus, Prosper, Syr. &c. τὸν ἀγαπήσαντα Lat.* plerique.

38. 39 ἔτε θάνατος usq. ἑτέρη) *edd. mss. Chryf. h. 1. Syr. &c.* Sed *Latini codices* juxta atque *expofitores plurimi* sic habent, neque mors neque vita, neque angeli neque principatus, neque virtutes, neque instantia neque futura, NEQVE FORTITVDO, neque altitudo neque profundum, neque creatura alia. itaque cum *Græco textu* neque virtutes habent, & post μελλοντα addunt neque fortitudo. porro *patres variant.* *Hilarius* ad h. 1. neque mors neque vita, neque angelus neque virtus, neque altitudo neque profundum, neque praesentia neque futura, neque alia creatura. nec multo aliter *Augustinus* in lib. de Patientia, neque mors neque vita, neque angelus neque principatus neque potestates, neque praesentia neque futura, neque altitudo neque profundum, neque creatura alia. cap. XVIII. sed idem in lib. de morib. eccl. neque mors neque vita, neque angelus neque virtus, neque instantia neque futura, neque altitudo neque profundum, neque creatura alia. cap. XI. *Hieronymus*, ad *Algal. qu. 9,* neque mors neque vita, neque angeli neque principatus, neque praesentia neque futura, NEQVE FORTITVDO, neque excelsa neque profundum, neque alia creatura. idque mox ita repetitur, ut tantum potestates, non principatus; & fortitudines, non fortitudo dicatur. *Origenes*, nec non ejus *Interpres*, neque mors neque vita, neque angeli neque principatus, neque potestates, neque praesentia neque futura, neque altitudo neque profundum, NEQVE VIRTVS, neque alia ulla creatura. lib. III. περὶ ἀρχῶν cap. II. ubi

ubi *virtutem*, de qua præcipue agit, in extremo ponit. at in comm. ad hunc locum *Origenes* post *futura* habet NEQVE VIRTUTES: & hoc ipsum etiam post *principatus*, ab interprete, opinor, insertum legitur. *Tertullianus* vero, *neque mors, neque vita, NEQVE VIRTUS, neque sublimitas, neque profunditas, neque alia conditio.* adv. Gnost. c. 13. ubi quum duo incisæ, *neque angeli neque principatus, neque instantia neque futura*, omittantur; & probabile sit, non duos hiatus a *Tertulliano* esse admissos, sed unum; & *angeli principatusque* ac *virtutes* minus commode in allegando divellerentur; & *virtus* singulari numero & enumerationis concinnitate cum *sublimitate* cohæreat: apparet, in codice *Pauli*, quo *Tertullianus* utebatur, illud incisum, *neque virtus*, non post *principatus*, sed post *futura* scriptum fuisse. *Ephraim Syrus*, ἔτε ἄνω ὑψωμα ἔτε κάτω βάθος, ἔτε ζωὴ ἔτε θανάτος, ἔτε ἄγγελοι ἔτε ἀρχαὶ καὶ ἕξασία, ἔτε κτίσις ἑτέρα. f. σπ. ed. Oxon. Ex tempore, ut apparet: sed pressius f. σιδ, ἔτε θάνατος ἔτε ζωὴ, ἔτε ἀρχαὶ ἔτε ἕξασία, ἔτε ἑρεσῶτα ἔτε μέλλοντα, ἔτε δυνάμεις ἔτε ἄγγελοι, ἔτε ὑψωμα ἔτε βάθος, ἔτε τις κτίσις ἑτέρα. Ex his, quæ collegimus, faciliora sent, quæ sequuntur. ¶ ἄγγελοι ἔτε ἀρχαὶ) sic etiam *Clemens Al.* f. 373 ed. Commelin. (ubi tamen mox pro *δυνάμεις*, videntur *ἕξασία* substitui.) ἄγγελος ἔτε ἕξασία, ἔτε ἀρχαὶ codd. græcolatini; singularem numerum ab *Hilario*, pluralem a textu fumentes. ἔτε ἕξασία (post *ἀρχαὶ*) addit *Cant. 3. Chryf. hom. 23 in Eph. Euthal.* Ex parallelis. ¶ (ἔτε δυνάμεις, post *μέλλοντα*) *Armen. Copt. Clar. Ger. vte δυνάμεις Boern.* sine accentu, & i in ei, ut solet, mutato. etenim NEQVE VIRTUS iidem tres græcolatini æque habent. Post *μέλλοντα* etiam *Al.* habet *vte δυνάμεις*, ut ex *Simonio* discimus. Post *principatus, neque virtutes* est in Latinis plerisque; *neque potestates*, vel, conjunctis interpretationibus, *neque potestates neque virtutes*, in paucis: in utriusque post *futura* remanet NEQVE FORTITUDO: sed, post *futura* tantummodo, *neque fortitudines* habet *Hieron. l. c. & Primasius: & NEQVE FORTITUDO*, cod. *Mahmundariensis* major, manu prima, *Augustini* speculum, *Hieron. ibid. & in Gal. I. Prosper l. 2 de Vocatione gentium c. 5. Ansbertus in Ap. neque virtutes scholion Pelagii*; denique, NEQVE VIRTUS, cod. vetustiss. *Hunnæi, Augustin. l. 4 de doct. Christ. c. 20. & in Propp. ep. ad Rom.* Tam varia interpretatio Latina plures codices Græcos repræsentat, *δυνάμεις* post *μέλλοντα* exhibentes. Sane media lectio est marginis nostri; quam adjuvant, ut ordine vidimus, *Lat. Hieron. Orig. Tertull. Ephraim, Armen. Copt. cod. græcolatini, Al.* ipse (quem si *Adamus Sashout, Franc. Lucas, in Latina hujus loci lectione discutienda imprimis diligens, & G. Estius* vidissent, Latinum fortius defendissent,) *Augustinus, Prosper, alii.* Hinc reliquæ adornatæ sunt lectiones, eo consilio, ut vel in singulari omnia numero, vel in plurali fluere omnia; & simul ut apertius per paria digeretur oratio. Receptum verborum ordinem defendit cel. *Baumgartenius*: ego incisum *ὄυτε δυνάμεις* post *μέλλοντα* ponendum cogitavi, utriusvis tamen ordinis ratione perpensa. Quatuor sunt aperte hæc Paria: 1) *mors, vita*: 2) *angeli, principatus*: 3) *præsentia, futura*: 4) *altum, profundum.* Quarto Pari additur in genere, *ulla alia creatura*: & hoc, quod reliquum est, *δυνάμεις, Potestates*, vel ad secundum Par, ex recepta lectione aggregatur, vel ad tertium, ex variante. Non præterit me, magna apud Patres varietate affici inprimis tales enumerationes:

rationes : sed tamen *conjunctio* testium , in hoc inciso , ἕτε δυνάμεις , post μέλλοντα ponendo , quamvis ceteroqui discrepant invicem , contemni nequit , nec *nimum* , sed quod satis est , *probat*. *Clementem* Alexandrinum non allegavi pro mea sententia ; sed tamen is ne pro opposita quidem allegari potest. Rich. *Simonii* de cod. *Alexandrino* testimonium rejici non debet : nam *Millius* ordinem verborum , quem raro curat , hic quoque ex cod. illo notare superfedidit. Pondus addunt *Armen. Cept.* Receptum verborum ordinem egomet faciliorem agnosco : ac liberum manet lectori iudicium. Tantine vero series est verborum ? est. vide *Gnomonem*.

39 τις) *edd. mss. Clemens Al. Orig. Ephr. Chryf. &c. - Lat.*

C A P. IX.

3 κατά) τῶν κατά *Aug. 5. Vff. & alii , Syr.*

5 καί) - *Hippol. Cyprian. Pelag. Chrysol. Lat. in ms. Colon. Reutl. & aliis.* Facile excidit ε̄ ante ex. ¶ ὁ ᾱ) sic *codd. gr. & lat. & patres* videlicet omnes ad lectionem sequentem citandi. ὅν ὁ conjectura apud *Artemon. P. I. c. 42. Vid. Gnom. ¶ θεός) - Cyprian. l. 2. Test. c. 6.* (sed habent meliores ejus codices , quos defendit ipsa rubrica illius capitis , *Quod Deus Christus :) Hilar. in Pl. 122. & Chrysof. ad h. l. sed uterque alibi habet.* Non habet *Leo* in epiphonemate epistole 83 , habet in epistola 72. Habere negat *Ephraim Syrum* Iacksonus : nescio quam recte. Habent certe *edd. & mss. & versiones* omnes , *Iren. l. 3. c. 18. & l. 4. c. 10. Tertullianus* non semel , disertissime , ceterique Patres a Millio diligenter enumerati , quibus adde *Severum* Antioch. in *Wolffii* anecd. Gr. T. 3. p. 118. *Hippolytum* c. Noët. fol. 7 & 10. Vol. 2. ed. *Fabric. Chrysologum , Hilarium , Cassiodorum , Primasium.* Lectionem , quae h. l. nomen θεός perperam omittit , nullo indicio in margine N. T. Gr. dignatus sum : neque in Apparatu dixi , quid olim legerit vel non legerit *Hilarius* aut *Chrysostomus* : sed tantummodo , quid utriusvis hodie scripta habeant , aut (per librarios fortasse) non habeant , (etiam si constanter in suis ipsi exemplaribus Paulinis legerint ,) in loco tanti momenti , ubi id alii non dissimularunt , bona fide a me referri oportere censui. Simul autem omissionem illam refutavi , ex animo & sufficienter. Porro quo copiosius eadem a *Whitbyo* , a cel. *Baumgartenio* , ab aliis , ad ora adversariorum obstruenda , per allegationes *Hilarii & Chrysostomi* refutatur , eo magis applaudo. Confer plura in *Bekraest. Zeugniss* p. 157 ls. ¶ amen) - *Proclus , Augustin.* non semel. *Cassiod. Gregor.*

7 πάντες) πάντα *Stap.*

10 κοίτην) concubitu habet *Lat. & inde Clar. latine , Iren. & alii. κοίτη Velef* Interpres concubitu scriptisse , & id librarii cum uno construxisse videntur.

11 (θούλον) *Al. L. Roe. 2. ¶ πρόθεσις τῆ θεῶ μένη* *Comp. Al. Aug. 5. Clar. Coll. 7. Pet. 1. 2. 3. Seid. Vff. & novem alii , Lat. Stap. in versione. (τῆ θεῶ προθεσις μνη) Er. Steph. edd. Chrysof. vel etiam Laud. 2. cum paucis ms. πρόθεσις μνη τῆ θεῶ Aug. 6.*

- 15 οὐκ ἐπιρήσω) οὐκ ἐπιρῶ *Curionis* ed.
 18 θέλει alterum) ~ *Baroc. Pet. 2.* Duo gemelli. vid. *Mill.* ad c. VIII. 32.
 19 γὰρ) ~ *Elzev.* & inde recent. edd. *Sphalma.*
 23 (- καὶ) *Laud. 2. L. Lin. Steph. d. Hieron.* in *Osee* c. I. *Lat.* plerique. *χωρὶς τῆ καὶ* legendum monet *Roe. 2.* in margine. planioris constructionis opinione. ¶ *δοξάν) δοξάν αὐτῆ Aug. 5. 6.* & nonnulli cod. apud *Er.*
 24 ἡμᾶς) ~ *Magd. 2.* & quidam codd. Gr. apud *Er. Lat.* in mf. *Char. & Colon. Reutl. Pelag. εἰς ἡμᾶς N. 2. Vff.*
 25 ἠγαπημένον bis) *edd. &c. Iren.* græce & lat. ἠλεημένον bis, *Lat.* in cod. multis, *Hieronimum* secutis. Qui *Hoseæ* quidem textum, non *Pauli*, spectat, quum ἠλεημένον (ut *Al.* ibi habet,) non ἠγαπημένον, recte scribi ait. comm. in *Osee* c. I.
 27 ὡς ἢ) ὡς εἰ *Aug. 6. Vff.* & alii, *Chrysf.*
 28 ἐν δικαιοσύνη, ὅτι λόγον συντετριμμένον) ~ *Al. Clar. Roe. 2.* manu prima, *Euseb. Æth. Copt. Syr. Augustin.* Librarius antiquus a συντέμωνων ad συντετριμμένον lapsus, hiatus fecit.
 31 δικαιοσύνης alterum) ~ *Al. & al.*
 32 (- νόμος) *Al. Roe. 2.* manu prima, *Steph. e. i. Chrysf.* alicubi, *Lat.* multi, *Barb. 1. Copt.* ¶ γὰρ) ~ *Al. Roe. 2. Clar. Hieron.* in *Iesâ. 8. Lat.* in mf. *Schelli.*

C A P. X.

- 1 (αὐτῶν) *Al. Barb. 1. Boern. Clar. Colb. 7. Roe. 2.* manu prima, *Steph. e. 12. Æth. Copt. Lat. Syr. Chrysf. Cyrill. Orig. sive Ruffinus, Augustin. Hilar.*
 2 θεῶ) ~ *Baroc.* Particulam quidem habet *Lat.* mf. *Colon.*
 3 γὰρ) *edd. mss. Clemens Al. Iren. &c. δὲ Al. Leo.* ¶ δικαιοσύνην) *edd. mss. Syr. Iren.* in ed. *Fouard.* & in mss. *Brit. (-) Al. Clar.* græce, *Roe. 2.* manu prima, *Lat. Barb. 1. Clemens Al. Orig. Basil. Cyrill. Hilarius.* Legit & non legit *Chrysf.*
 5 (ὅτι τὴν ὑψί. αὐτῆ) *Roe. 2. Lat.* (sed non *Hilarius,*) nec non *Al. Clar.* Videtur Librarius perantiquus ὅτι, post γράζει, mox arripuisse, eique reliqua accommodasse. ¶ (- αὐτῆ) *Clar.* græce, *Steph. e. i.* vel etiam *Clemens Al.* Facile omissum est ante vocem ab eadem litera incipientem. unde eam supplet *Lat.* aliq. & *Copt.* ¶ ἀνθρώπος) ~ *Boern. Chrysof. & Syrus,* cum textu hujus versiculi ceteroqui conveniens. ¶ (αὐτῆ) *Barb. 1. Colb. 7. Copt.* Totum mutatum, syllæpsi non observata.
 6 τῆ) ~ *Elzev.* ed. *Sphalma.*
 8 λέγει) λέγει ἢ γράζει *Vff.* & alii.

17 (χρηστῆ) *Barb. 1. Roe. 2. Steph. ε. θ. ι. Copt. Lat. & codd. graecolat.*

19 ἐκ ἔγνω ἰσραήλ;) ἰσραήλ ἐκ ἔγνω; *Kusteri ed. sola, Chrysf. Lat. Ex Iesā. I. 3. ¶ παραζήλωσω) παραζήλω Comp.*

21 med. πρὸς) ἐπὶ *Iustin. dial. cum Tryph. Clar.*

C A P. XI.

2 (- λέγων) *Al. Roe. 2. Chrysf. Theodorit. Arab. Copt. Lat. Barb. 1. Clar.*

3 καὶ prius) - *Al. Vff. & alii, Theodorit. Arab. Lat. Variat Chrysofostomus.*

5 οὖν) - *Aug. 5. 6. Syr.*

6 ἐπεὶ ἢ usq. ad fin. v.) - *Æth. ¶ γίνεται) ἐστὶ Aug. 5. Chrysf. ¶ εἰ δὲ ἐξ usque χάρις) - Vff. Omiserat hoc etiam Aug. 5. sed mox versu exeunte supplevit, ordinemque verborum per signa notavit. ¶ εἰ δὲ ἐξ usq. χάρις ἐστὶν ἔργον) Comp. & ceteræ edd. & mss. summo consensu, etiam apud *Stap. Er. & Bezan, Arab. Syr. Chrysf. Theodoritus, Photius, Theophyl. Oecum. Theodulus.* Agnoscit Cajetanus, Sadoletus, nec non Salmero, Toletus. (-) *Al. Roe. 2.* (quanquam habet margo,) *Armen. Copt.* (etiam in ms. Regio,) *Lat. & inde Graecolatini, Origenes sive Ruffinus, Hilarius.* Facillime pars sermonis ita figurati omittitur. scetet hic ipse versus exemplis, quæ idcirco notavimus. Vid. *Gnom.**

7 ἐπιζητεῖ) ἐπιζητεῖ *Steph. δ. Vff. Lat. ¶ (τῆστο) edd. primæ, Al. Aug. 5. Colb. 7. Cov. 2. Ger. Laud. 2. L. Lin. Lu. Pet. 1. 2. 3. Seid. Euthal. οὐ* inter duo οὐ imminutum.

9 (ἐνώπιον αὐτῶν) *Theodorit. Æth. Lat. multi, Syr. Ex LXX.*

10 τὸν τὸ *Er.* Idque studio positum Emendanda editionis primæ docent.

11 πέσωσι) πταίσωσι *Aug. 6.* Ex alliteratione.

12 πλῆτος) *edd. mss. Arm. Copt. &c. (σωτηρία) Cassiod.*

13 μὲν) - *Aug. 5. & al. ¶ δοξάζω) δοξάσω Er. ed. 5 in græco, Lat. codd. Graecolatini,* (quos tamen refutat *Clar.* in Græco,) *Theodoritus, Euthalius.*

16 εἰ δὲ) εἰ γὰρ *Al. Clemens in epit. quod si habet Lat.*

19 - oi ante κλάδοι) *edd. primæ, Al. Aug. 5. cod. plurimi, Chrysf. oi Steph. ed. 3. &c.*

21 φείσεται) *Comp. Er. ed. 1. Al. Aug. 5. 6. Baros. Boern. Cant. 3. Cov. 2. 3. Hunt. 1. Laud. 2. L. Lin. N. 2. Pet. 1. Roe. 2. Steph. ε. ι. Vff. Theodorit. Euthal.* Hæc lectio, cum *ἡπιως,* media est. qua non percepta, *μίπως* omisit (invito *Chrysofostomo) Al. Magd. 2. Roe. 2,* (cujus margo habet,) *Steph. ε. Æth. & in verbo subjunctivum (φεισηται) Erasmo* postea admissum, *perpauci fecere codices, cum Chrysofostomo.*

romo. Cum *ὡπως* cel. *Baumgartenius* legi mavult *φείσεται*. At *Mart. Crusius* *ἴνα*, *ὡς*, *ὅπως*, *μή*, aliquando cum indicativo futuro poni docet, *Gramm. Gr. Part. II.* pag. 867, & præter cetera notat illud *Demosthenis*, *ὅπως τὰ παρόντα ἐπανορθωθήσεται*. Alia exempla collegit *Blackwallus* in *class. sacris*, p. 432 ed. *Woll.* ubi hunc ipsum *Pauli* locum elegantix nomine laudat. Certe oratio magis categorica timorem movet.

24 *οἱ*) ~ *Er. Laud. 2.* Facile excidit post *οἱ* in *ἔτοι*.

26 *σωθήσεται*) Hoc ipsum *Latinus* expressit, *salvus fiet*. non inepte. Sententia hæc inest: *plenitudo gentium intrabit, & sic omnis Israel salvus fiet*. sed *ἄχρις οὗ ἀσφιδῆ* mutavit verbum prius, *εἰσελεύσεται*, in *εἰέλθῃ*, mamente altero, *σωθήσεται*. Talia vide notata ad *Marc. III. 27.* Sensem expressit *Latinus*.

30 (~ *καὶ*) *Al. Clar. Lin. Roë. 2.* Vid. *Gnom.*

31 (, τῶ ὑμετέρῳ ἐλεει ἴνα) *Chrysostomus* sic construit. nam ait, *ἐσώθητε, ὡσεὶ αὐτοὺς ἐπισπάσαδα*. sic quoque *Beza*, *Theophylactum* secutus. Dupliciter me h. l. reprehendit cel. *Baumgartenius*: primum, quod diversitatem constructionis sive interpunctionis ad variantes lectiones retulerim. Resp. Magni sane momenti est interpunctio, & in vera interpunctione probanda, falsa que removenda, operam meam haud infructuosam esse confido. Porro interpunctionum accentuumque consideratio locum utique inter varias lectiones habet; quo utrumque loco ipse cel. *Baumgartenius* tractat: interpunctio autem & accentus varians utrum lectionis variantis, an alio nomine appelletur, nil interest; dummodo verba ipsa, ac non accentus & interpunctiones ab apostolis repetas. Deinde negat, *Chrysostomi* explicationem constructione hac, τῶ ὑμετέρῳ ἐλεει ἴνα κτλ. contineri. Verba hæc sunt, *ἐσώθητε, ὡσεὶ αὐτοὺς ἐπισπάσαδα τῶ ζῆλω μενοίτες*.

32 τὰς πάντας bis) *edd. mss. gr.* quin etiam *Boern. gr. lat. & Augustin. I. 21* de *ev. c. 24.* *Hieron. Syr.* τὰ πάντα *Lat.* vel etiam *Cyrill.* Ex *Gal. III. 22.* πάντα & deinde τες πάντας *Iren.*

33 καὶ primum) *edd. mss., Stap. Iren. Clemens Al. Orig. Methodius, Athanasius, Chrys. Syr.* nec non *Tertull. ~ Cov. 3. Æth. Lat. Cyprian. Zeno Veron. Hilar.* uterque, *Cassiod.*

34 γὰρ) ~ *Bas. 2. Roë. 2. Clemens Al.* uti *LXX.*

C A P. XII.

2 συζηματιζέσθε) συζηματιζέσθε *Al. Aug. 6. Vff. & al.* ¶ μεταμορφέσθε) μεταμορφέσθε *Al. Vff. & alii.* ¶ (~ ὑμῶν) *Al. Clar. Roë. 2. Clemens Al. Copt. Cyprian.*

3 τίσεως) ~ *Lat.* aliqui.

8 εἴτε) ~ *Lat.*

II κωρίω) *Comp. Er. ed. 1. Bezae & al. edd. Al. Aug. 5. 6. Baroc. Cant. 3. Coe. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Lu. Magd. 1. 2. N. 2. Pet. 1. Roc. 2. Seid. Sin. Stap.* in versione, *Steph. δ. ε. θ. 1. ια. Vff. Vien. codd. Græci apud Hieron. Ambrosium (vel potius Hilarium diac.) & Bedam, Clemens Al. Origenes, Chrysoft. Basilus, Theodoritus, Occum. Theophylactus, Armen. Copt. Lat.* (etiam cod. Trevirensis, in textu & in lemmatis hujus epistolæ ex alio codice longe antiquissimo factis;) & reliquæ versiones, *Augustinus, Chrysologus, Salvianus, Pelagius, Primasius, Sedulius*, ceteri. neque contra hanc Latinam lectionem ex Græcis quicquam monet *Valla*. (κωρίω) *Latini* codices nonnulli apud *Interpretem Origenis* in h. l. & *Ambrosius* (potius *Hilarius* diac.) & ex iis *Erasmus* in ed. 2. 3. 4. 5, nullum græcum citans codicem; compluresque editores, *Erasmum* videlicet secuti. & sic habent Argumenta capitum in codd. Lat. aliquot antiquissimis apud *Brugensem*. Porro *Cyprianus* Ep. 5, *temporibus servire debemus*; sed *Paulum* non allegat. *Ignatius* ad *Polyc.* §. 3, πλεον̄ *ΧΙΟΥΔΑΙΟΣ ΓΙΝΟΥ* *ω ε̄ τ̄ς ΚΑΙΡΟΥΣ ΚΑΤΑΜΑΝΘΑΝΕ*. quibus verbis si omnino Scripturam citavit, potius epistolam ad *Tim.* spectat, ad quas totus ille alludit locus. Vtrumque legit *Beza*, *Lombardus* & *Glossa* ordinaria ex *Hilario*. Latinus quispiam, pro κωρίω, affinem sonum κωρίω, & phrasin Latinam quotidianam, *tempori servire*, arripuit. quanquam κωρίω ΔΟΥΛΕΥΕΙΝ phrasin est Latine quam Græce mollior, nec tam apostolo (v. 2.) quam poetis digna. τ̄ς κωρίε̄ δειλον̄ dicit *Gregorius Naz.* sed in malam partem. Vtut est, nullus ab iis ipsis, qui κωρίω defendunt, nominatim citari potest codex ms. gr. inter Latinizantes & reliquos, qui certo sic habeat. *Ambrosius*, sive *Hilarius*, hæc habet: *Tempori servientes: in Græco dicitur SIC habere, Deo servientes.* Illud *SIC* aperte refertur ad *Deo servientes*; *Erasmus* autem in annotationibus refert; hallucinans, ad *tempori servientes*; & tamen hac potissimum auctoritate adductus, substituit κωρίω. Vide infra P. IV. N. VIII. §. 80. Citantur a *Millio* pro κωρίω *Clar. Ger.* & (quorum trium loco in Prolegomenis § 1321 per sphaalma habet novem,) *Steph. β. ζ. γ.* Sed *Clar.* & qui ex eo descriptus est *Ger. κωρίω* habere, docet *Simonius* in notis Gallicis ad h. l. atque hi græcolatini valde infirmant illud κωρίω ex Latino in editiones Græcas repositum. *Steph. β* in toto *Paulo* non nisi ad *Rom. III. 10.* citatur, per sphaalma videlicet marginis *Stephanici*. nullum est igitur a pausa ejus in hoc loco argumentum. etenim *Steph. β* est idem, qui *Cant.* qui Epistolam non habet. *Steph. ζ* & *γ* vel mutilos esse vel minus accurate collatos, ex longo hic utriusque silentio apud *Stephanum* apparet. Idem censendum de paucis, qui supersunt, secundæ classis codicibus, *Millio* non visis: nisi potius ab amicis ejus ad *Bezæ* recensionem, quæ κωρίω habet, collati sunt, & cum ea ipsa convenerunt, perinde ut *Clar.* & inde *Ger.* quibus sine dubio congruit *Boern.* Certe editio *Oxon.* minor pro κωρίω solum *Curcellæum*, id est, *Erasmum*, citat in margine. Illi legant, spe gaudentes, tempori servientes: nos legamus, spe gaudentes, Domino servientes. *Hieron. T. 3. ep. ult. Græcis* fretus.

Et κωρίω & tempore (pro tempori) legi in cod. *Boerneriano*, fautores *Lipsianus* mihi confirmarunt. Proximi inter se sunt *Boern. Clar. Ger.* Vnde *Simonius*

menium & Millium . quorum discrepantiam paulo ante notavimus , conciliare licet. καὶ ῥῶ legunt exemplaria , inquit Millius , antiquissima duo , Clar. Ger. tam in Græcis quam Latinis , ut ex Collationibus istorum MSS. ad nos transmissis apparet. Latine quidem tempore in his legi assentimur Millio: Græce autem ΚΣΛ , id est κρω , in iisdem haberi , firmior testis est Simonius. dehinc etiam Græce καὶ ῥῶ Boern. dedit , quippe qui præ Clar. Ger. Græcam lectionem ad Latinam solet referre. tempore autem habent ex Hilario , quem sæpe sequuntur.

13 ζρείατ) edd. mss. versibus , Clemens Al. Basilius. Chrysof. ad h. l. &c. (μειαιτ) memoriis habebant Lat. aliqui cod. apud Interpretem Origenis & Pelagium , Hilarius Pictaviensis , Optatus , Chrysolegus , Gregorius III. Middle Ambrosianum , & codd. græcolatini. vid. Titelmanni collation. in hanc Ep. Nil huic facit Clementis Rom. locus. Vtrumque , Hilarius diaconus , Augustinus. Recte ζρειατ præ μειαιτ defendit P. Zornius T. II. Opusc. sacr. p. 639 seq. & Wolfius ad h. l. Etenim synonyma sunt ζρειατ & memora : & memora , ut ostendimus a Chrysofostomum de Sacerd. p. 383 , antiquus ejus interpretis habet ; ex græco μειαιτ , μειαιρα. unde etiam cod. Trevirensis , in Lemmatis paulo superius laudatis , habet , De communicatione sancterum memorum. Itaque Latini memora & memora dixerunt , ut pignoris , temperis ; pignoris , temperis &c. Et hoc loco interpretis mediæ ævi expressit memoris sive memorilus. Ignotum autem verbum alius librarius plane omisit , ut Brugentis notat ; alius fecit membris , alius memores ipud Sedulium ; plerique memoriis & inde μειαιτ , μειαιτ habet etiam Chrysof. hom. 3 in 2 Tim. de memoria defunctorum : sed homiliis ejus in libros N. T. sive a Chrysofostomo sive ab altero nonnulla ex codd. Lat. adpersa , alibi notamus.

17 πάντων) τὰς Aug. 6. & alii.

18 (, εὶ δυνάτω) Cajetan. Stap. Er. annot. Zeger. Hombergk. coll. Orig. s. Rufin. ¶ πάντας) ~ Pet. 2. cum Lit. nonnullis. unde τῶν Barce.

20) (ἐάν absque εἶ) Clar. græce , Cor. 4. Gen. Vff. Hilar. Ger. lutine. Ex LXX. unde ἀλλ' ἐάν Al. B. 2. L. Steph. δ. θ. ιζ. Lu. Barb. 1. Clar. latine.

C A P. XIII.

1 (ὑπό) Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. L. Lu. Seid. Vff. & sex alii , Chryf. Oecum. In margine prætuli ὑπὸ. Cel. Baumgartenius ait , accuratius perpendi esse digna , quæ Whittius pro ὑπὸ differat. Whittius versiones frustra citat : Chrysofostomus ὑπὸ in suis , ὑπὸ in Pauli sæpius verbis ponit. Superfunt Orig. Theod. Oec. Theophyl. ¶ (~ ἕκαστω) Al. Theophyl. Ath. Coqt. Lat. Barb. 1. cod. græc. lat. Hilar. Augustin. Legit & non legit Ir. ¶ ~ τῆ post ὑπό) Er. Steph. ed. 1. Al. Aug. 5. Boern. cod. plurimi , Chryf. τῶ Comp. Steph. ed. 3. &c.

3 (τὰ usque κακῶ) Y. & al. Tertull. & al.

4 εἰς ἕξιν) edd. mss. Ir. Hilar. &c. ~ Clar.

5 ἀνάγκη

5 ἀνάγκη ὑποτάσσειται) ὑποτάσσειδε *Iren. Hilar.* & inde codd. *græcolatini.* ἀνάγκη ὑποτάσσειδε *Comp.* & al. ed. Nominativus in Dativum mutatus. Conf. var. Hebr. X. 14. Τὸ ἀνάγκη in aliquot mss. deesse notat cel. *Baumgartenius.* Non nisi in græcolatinis deest: qui ubi nullos codices Græcos consentientes habent, (uti etiam accidit c. I. 19.) indigni sunt nomine *manuscriptorum.* Hoc non contentionis causa moneo; sed quia cum de N. T. Græco bene mereri perspectum habeo, qui bilinguium codicum auctoritatem quovis loco imminuit.

7 ἐν) - *Al. Clar. Cassiod. Lat.* in ms. *Schelh.*

9 ἐ ψευδομαρτυρήσεις) *Er.* & al. edd. mss. complures, *Chryf. Oecum. Æth. Arab. Lat.* (-) *Comp. Al. Bas. 2. Boern. Cant. 2. Clar. Pet. 3. Sin. Stap. Vff.* & fex alii, *Syr. Clemens Al. Theodorit. Basil. Euthal. Hilar.* Το ὄν ψευδομαρτυρήσεις a Paulo repositum esse arbitratur, *Whitbium* conferri oportere scribens *Baumgartenius.* Allegatur a *Whitbio* *Iren.* l. 4. c. 26. Moveret me *Irenæus*, nisi is incisum hoc liquido non ex Paulo, sed ex Evangelista produceret. Alii patres in hac enumeratione, ut fit, aliud & aliud incisum omittunt: sed hoc incisum non temere tam frequentes carent. Non legit *Augustinus* in epist. ad Hieron. T. 2 Op. Hier. f. 140 D. Ipse *Hieronymus* homil. 1 in Cant. f. 84 D. quanquam textus hoc incisum refert, tamen in subsequenti tractatione id transfilit: poteritne adulterium, homicidium, furtum committere, aut concupiscere aliena? &c. Ad codd. ms. id omittentes accedit *Seidelianus* Græcus, & Latinus *Schelhornianus* manu prima. ¶ ἐκ ἐπιθυμίαις) - *Aug. 5. Clemens Al. Chrysof. ¶ σεαυτὸν* *Pauli Stephani* & al. edd. *Al. Aug. 5. Bar. Clar. Cov. 4. Gen. Hunt. 1. Lin. Pet. 1. 2. Seid. Theodorit.* Hoc sigma alii post sigma omiserunt. Qui morem librariorum norunt, facile allententur. Exempla dedi supra P. I. § XIX. unde ἐαυτὸν edd. principes &c. Vid. *Gnom.*

10 τῶ) τῆ *Comp. Clemens Al. Lat. τὸ Vff.*

12 ἀποθώμεθα) ἀπωθώμεθα *Pasor.*

C A P. XIV.

1 διαλογισμῶν) edd. &c. δια possit iteratum videri ex διακρίσεις. (λογισμῶν) *Baroc. L. Roe 2.* manu prima, *Chrysof.* nec non *Lat. Syr.*

4 θεός) κύριος *Al. Lat.* in ms. *Char. Augustin. Syr.*

5 μὲν) μὲν γὰρ *Al. & al. ¶ ἐν)* - *Al. Aug. 5. Laud. 2.*

6 καὶ ὁ μὴ φρ. usq. φρονεῖ) - *Al. Lat. & proximi.* Hiatus, φρονεῖ recurrente. ¶ καὶ ante ὁ ἐστ.) *Comp. Steph. ed. 1. Al. Aug. 5. 6. Seid. Stap. Vff.* cod. fere omnes, *Syr. Chryf.* nec non *Lat.* - *Er. Steph. ed. 3. &c.* ¶ θεῶ prius) κυρίῳ *Vff.* vel etiam *Al.*

9 καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη καὶ ἔζησεν) edd. mss. ἀπέθανε καὶ ἔζησε καὶ ἀνέστη *Syr.* ἔζησε καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη *Iren. Augustin. Hilarius, Clar.* vel etiam *Boern.* Interpretamen-

pretamentum. *vixit & mortuus est* habet *Sedulius* (verbis *Hilarii*, ut conferenti patebit, decurtatis,) & *Gaudentius*. ἀπέθανε καὶ ἀνέστη *Orig.* c. *Cell.* Lectio media, καὶ ἀπέθανε καὶ ἔζησεν, ut mox constabit: nam verbum ἔζησεν, & glossam ei respondentem varie iactaverunt. ¶ καὶ ante ἀπέθ.) - *Aug.* 5. *Boern.* & *Lat.* aliqui. ¶ (- καὶ ἀνέστη) *Al.* *Æth.* *Arm.* *Copt.* *Orig.* in comm. *Cyrillus Hieros.* *Dionysius Al. Euthal.* *Theophyl.* *Lat.* in codd. opt. & *Anacletus* & *Chrysofomi* Græca quædam exemplaria apud *Eltium*, nec non *Cyrillus Al.* καὶ ἀνέστη legit *Baumgartenius*, & verisimilitudinem omissionis per librarios allegat: sed nullam verisimilitudinis causam affert. Mihi adjectio ex hac fit verisimilis, quod notissimam locutionem de Christo, ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, 1 *Thess.* IV. 14, librarii facillime arripuerint: quo factò alii καὶ ἔζησεν omiserunt, alii tamen id quoque retinuerunt, & quidem vel primo loco posuerunt, ut apud *Iren.* l. III. c. 20; vel medio, ut apud *Syrum*; vel tertio, ut apud *Chrysofomum*, qui tamen in exegeſi τὸ καὶ ἀνέστη ipse præterit. *Whitbius*, quem *Baumgartenius* conferri oportere scribit, se ipsum refutat: nam ait, ἀπέθανεν & νεκρῶν, ἔζησεν & ζωντῶν inter se respondere, (ut etiam *Origenes* observat, c. *Cell.* p. 103 ed. *Hoefch.*) ἀνέστη ad quod respondeat, nil reperit. Testimonia patrum, ab illo allegata, jam expediavi. Lectio ἔζησεν firma est; ἀνέστη multo debilior. ¶ καὶ ἔζησεν) - *Lat.* aliqui, *Orig.* c. *Cell.* p. 103 ed. *Hoefch.* & in *Ioh.* ¶ ἔζησεν) *Comp.* *Al.* *Aug.* 5. *Bas.* 2. *Stap.* *Steph.* omn. & reliqui fere omnes, *Orig.* in comm. ad h. l. *Dionysius Al.* *Cyrillus* uterque, *Chryf.* *Euthal.* *Oecum.* *Theophyl.* *Iren.* *Augustin.* (ἀνέζησεν) *Er.* & al. edd. Ex glossa vel alliteratione. ¶ νεκρῶν καὶ ζωντῶν) ζωντῶν καὶ νεκρῶν *Aug.* 5. 6. *Latini* cod. multi. Ex formula usitatior.

10 σὴ prius) σὴ, ἐν τῷ καὶ ἐθίω *Lat.* aliqui & inde *Pet.* 2. ¶ χριστῶ) θεῶ *Al.* *Roc.* 2. in marg. *Lat.* in mf. *Reutl.* *Hilar.* in comm. *Clar.* *Augustin.* *Oros.* *Primas.*

11 γένυ) γένυ ἐπικρανίων καὶ ἐπιγύμων καὶ καταχθονίων *Comp.* *Aug.* 5. & alii, *Ephraim* f. 172. Ex *Phil.* II. 10. ¶ τῶ θεῶ) - *Lat.* aliqui, *Ephraim* l. c. mihi est in *Æth.* *Syr.*

12 τῶ θεῶ) - *Aug.* 5. *Boern.* vel etiam *Hilarii* comm.

13 ἡ) εἰς *Aug.* 6. & alii.

14 αὐτῶ) *Comp.* *Al.* *Aug.* 6. *Seid.* *Vff.* cod. plurimi. ἐλυτῶ *Er.* ed. 2 &c.

15 (γὰρ) *Al.* *L.* *Lin.* *Steph.* δ. ε. ε. *Lat.* *Clar.* *Barb.* 1.

16 ὑμῶν) *edd.* mss. *Valla*, *Stap.* *Clemens Al.*, *Tr.* (*Græcus* quondam) de singul. cler. apud *Cyprianum*, *Chryf.* *Lat.* in mf. *Char.* & in al. (ἡμῶν) *Copt.* *Lat.* in codd. plerisque, *Syr.* codd. *Græcolat.* *Hilar.* *Augustin.*

18 τῆτοις) τῆτω *Al.* & alii, *Lat.* Non habet singularis τούτω, quo referat *ur* Ortus esse potest ex alliteratione ad τῆ subsequens.

21 (- ἡ σααρδ. ἢ ἀδ.) *Al.* *Æth.* *Copt.* *Syr.* *Orig.*

22 πίσιw) πίσιw ἦν *Al.* *Lat.* aliqui, *Orig.* ejusve interpres. Atque hi, & alii, carent interrogandi nota. ¶ ἐνώπιον τῆς θεῆς) ~ *Chryf.* & inde: *Aug.* 5. (in quo tamen alii patres hæc verba agnoscunt,) *Magd.* 2.

23 (τῷ δὲ usq. ἀμύν.) Vide Var. c. XVI. fin.

C A P. XV.

1 δὲ) οὖν *Syr.*

2 ~ γὰρ) *Comp. Al. Aug.* 5. 6. *Vff.* cod. fere omnes, etiam nonnulli apud *Er.* & omnes apud *Steph.* (præter *γ.* qui δὲ supplevit, ut alii apud *Er. Æth. Arab. Syr.*) item *Chryf. Lat.* δὲ in notis habet *Stap.* nec δὲ nec γὰρ in versione. (γὰρ) *Er.* ed. ne esset alyndeton. ¶ (ὕμῶν) *Comp. Aug.* 6. *Boern. Cov.* 2. *Laud.* 2. *L. Lin.* N. 2. *Pet.* 2. *Seid. Vff. Chrysof.* *Lat.* aliqui, *Orig. f. Ruffin. Hilar. Leo, Pelag.*

4 προεργάσθην prius) ἐργάσθην *Lat.* plerique. ¶ (ἐργάσθην) *Clemens Al. Æth. Lat. Syr. Barb.* 1. ¶ διὰ alterum) *Comp. Al. Seid. Sin.* & septem alii, item *Clar.* latine. (-) *Er.* &c. *Ex v.* 5.

5 χριστὸν ἰσοῦν) *Iesum Christum* habet *Lat.*

7 ὑμᾶς) *Comp. Al. Boern. Cant.* 2. 3. *Clar.* græce, *Laud.* 2. *L. Lin. N.* 2. *Seid. Stap.* in versione, *Vff. Chrysof. Arab. Lat. Syr.* (ὑμᾶς) *Er.* &c.

8 δὲ) γὰρ *Al. Aug.* 6. & al. ¶ χριστὸν ἰσοῦν) *Comp. Aug.* 5. 6. *Stap.* pluresve, *Chrysof.* ἰσοῦν χριστὸν *Er.* & al. edd. Vtroque modo *Latini* codd. At vide *Gnom.* ¶ ἰσοῦν) ~ *Al. Æth. Copt. Epiphani. Lat.* in m. Colon. *Hilar.* uti v. 7.

9 ἔθνεσι) edd. mss. *Lat.* in fragm. m. & in cod. *Reutl. Hilarius, Syr.* ἔθνεσι, κύριε *Comp. Vff.* & al. *E LXX.*

11 (- κ) *Aug.* 5. 6. *Cant.* 3. *Magd.* 2. pluresve, *Chrysof. Syr.* & sic *Psalms.*

12 αὐτῶ) αὐτὸν *Aug.* 5. *Lat.* (excepto *Schelh.*)

14 κ) αὐτὸν) ~ *Æth. Arab. Clar.* ¶ κ) tertium) ~ *Lat. Arab.* ¶ (ἀλλὰς) *Comp. Er.* ed. 1 & cod. in annot., *Aug.* 5. *Bas.* 2. *Cant.* 2. 3. *Colb.* 7. *Cov.* 2. 3. *Gen. Hunt.* 1. *Laud.* 2. *L. N.* 2. *Sin. Steph. e. ia. Vff. Orig.* in comm. *Theodoritus, Euthal. Theophyl. Syr.*

15 (- ἀδελφοί) *Al. Aug.* 5. *Æth.* Nescio an *Chryf.* Facile omissum ante particulam ἀπὸ similiter incipientem.

17 τὸν) *Comp. Valla, Er.* annot. *Al. Aug.* 5. 6. *Boern. Seid. Stap. Vff.* cod. plerique, *Chryf.* ~ *Er.* & cum eo al. edd.

19 θεῶ) edd. mss. *Chryf.* ~ *Barb.* 1. ἀγίῳ *Al. Cov.* 2. *Roe.* 2. *Steph.* ia. codd. græcolatini (nisi quod *Ger.* in *Lat.* cum textu congruere dicitur,) *Hilarius, Athanasius, Ex v.* 16.

22 τῆ) ~ *Aug. 5. 6. Vff. pluresve. Conf. v. seq.*

24 ἐάν) ἄν *Al. Aug. 6. & alii. Vtrumque Stapulensis. Tantundem. ¶ σπανίαν) Ἰσπανίαν Comp. Gen. & alii. & sic v. 28. neque asperum neque lenem spiritum addit Millius: lenem Stunica. nam inde Hispania olim Latinos scripsisse ait. ¶ (~ ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς & γὰρ) *Al. Barb. 1. Chryf. bis, Æth. Copt. Lat. Syr. Orig. f. Rufin. Hilar. Pelag. cod. graecolatini.* Hiatus per saltum ab ἐλεύσομαι ad ἐλπίζω. ¶ (ἀφ' ὑμῶν) *Aug. 5. Stap. & alii.* Ex alliteratione ad ἀπὸ subsequens.*

29 (~ τῆ εὐαγγελίᾳ τῆ) *Al. Lat. cum proximis.* Causa hiatus, τοῦ recurrente, facile noscenda.

30 ἡμῶν) ~ *Aug. 5.*

31 ἢ alterum) ~ *Stap. & al.*

33 ἀμήν) ~ *Al. Amen finale Græci librarii ex usu ejus longe frequentissimo adicere amarunt, non dicam, in Doxologiis, quæ Amen habent in Pf. XLI. 14. LXXII. 19. &c. sed in clausulis librorum, & in votis.*

C A P. XVI.

2 αὐτῆ) *Stap. pluresve, Chryf. Lat. αὐτῆ plerique.*

3 πρίσκαν) *Er. Al. Aug. 6. Barb. 4. Clar. L. N. 2. & Sin. manu prima, Pet. 3. Stap. Steph. e. θ. ia. 17. & novem alii, Copt. Lat. Origenes, Euthal. (πρίσκιλλαν) ed. & cod. al. Vtrumque legit Theodorus. Vid. Gnom.*

5 μκ) μκ *Comp. Lat. ¶ (ἀσίας) Probat Grotius cum Britannis a Wolfio citatis, quibus haud scio, quam recte, Whittium consentire, dicat. ἀχαιῶν tuetur inprimis D. Hauberus, eam ratiocinandi solertiam, qua ipse pollet, nimis liberaliter tribuens librariis. Bibl. Betracht. Part. 3. pag. 93 seqq. Disputationibus de sensu librorum non deciduntur variae lectiones: solidiores causæ varietatum, casu vel consilio factarum, respici debent, parallelismus, alliteratio &c. quæ nusquam non valent. ἀχαιῶν facile irrepsit ex parallelismo 1 Cor. XVI. 15, ut multi agnoverunt; vel etiam per alliterationem ad nomen ἀχαιῶν, quod existat Rom. XV. 26, & quemadmodum in editionibus quibusdam e regione versiculi de Epæneto præcedit, sic in mss. e regione præcedere, iterumque a librariis arripi potuit. Præcipuum antiquitas testium momentum habet. ἀχαιῶν nullus Chrysofomo & Syro vetustior refert: ἀσίας, omnes antiquissimi, tanta firmitudine, ut mirum sit, vulgus codicum in tanta literarum luce a nonnullis præferri. ἀσίας, inquam, habent Alex. Steph. e. Origenes, comm. in h. l. Hic Epænetus, inquit, videtur mihi omnium primus ex ASIA credidisse, unde & initium eum ecclesiae appellavit, vel, ut in Graeco habetur, primitias ASIÆ. adde, quæ ibidem sequuntur. Idem, homil. XI in Num. Invenimus de quibusdam dictum ab Apostolo, quia sunt primitiæ ASIÆ, & alii primitiæ Achajæ. Unde consequens est, per singulas ecclesias aliquos credentium, quos tamen apostolicus spiritus probaverit, primitias nominari. Porro, Æth. Copt. Lat. & inde Clarom. Germ. Boerner. Hilarius diaco-*

nus, *Pelagius*, *Sedulius*. Denique *Hieronimus*: quosdam credentium prinitias *Achajæ* (1 Cor. XVI.) & *ASIÆ* (Rom. XVI.) apostolus nominat. in Ez. XLIII.

6 μαριὰμ) μαριάν *Al. Aug. 5. Cov. 2.* ¶ ἡμᾶς) ὑμᾶς *Al. Aug. 5. & alii, Lat. in mss. Reutl. Syr. Hilar. Adde Er. annot.*

8 ἀμπλίαν) ἀμπλίατον *Al. Æth. Copt. Lat. Ex alliteratione ad τὸν ἀγαπητόν.*

14 (ἐρμῆν --- ἐρμᾶν) *Al. Cov. 2. Lin. Lat. in codd. multis.* ¶ (πατροβᾶν) *Aug. 5.*

15 νηρέα) νηρέαν *Comp. Al. Aug. 6. Boern.* ¶ ὀλυμπᾶν) *edd. mss. non invita analogia. vid. Hilleri Onom. pag. 680. ὀλυμπιᾶν Clar. ¶ ἀγίως) - Vff.*

16 (πᾶσαι) *Al. cum proximis, Syr. Cyrill. & alii. Ex v. 4. Sermo sine epitheto liare visus. conf. var. c. VI. 17.*

18 (- ἡμῶν) *Er. Aug. 5. Baroc. pluresve, Occum. Lat. in mss. ¶ (- ἰσοῦ)* *Al. Stap. in versione, Vff. & al. cum Lat. Chryf. in Comm. ¶ ἐϋλογίας) - Vff. & al. Hiatus in rhythmo.*

20 συτρίψι) συτρίψαι *Al. Lat. aliqui, vel etiam Theodorit. Proni Græci in tales optativos. ¶ ἢ usq. ὑμῶν) - græcolatini. ¶ ὑμῶν) ὑμῶν ἀμὴν Bezae & al. ed. Voculam hanc vōtis adjecere librarii persæpe, quanquam h. l. fere omnes ea carent. Tuetur tamen Baumgartenius.*

24 ἢ usq. ἀμὴν) *edd. mss. Armen. &c. (-) Al. Copt. Lat. in cod. Constantiensi, Orig. vel etiam Steph. δ.*

25. 26. 27 τῶ usq. ἀμὴν.) Hæc hoc loco habent *Comp. Er. & codices quidam apud eundem, rarissimi codices græci apud Vallam, Armen. Copt. Lat. Clar. Orig. sive potius interpres ejus, Augustin. Hilar. Cassiod. vel etiam Baroc. Lu. nec non Arabicæ duæ, & Syr. (τῶ κτλ.) sub caput XIV representant Aug. 5. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Colb. 7. Cov. 2. 3. 4. Ebn. Gen. Hunt. 1. Laud. 2. L. Lin. Magd. 1. 2. N. 2. Pet. 1. 2. 3. Roe. 2. Seid. Sin. Steph. omni. Vff. Vien. cod. nonnulli apud Stap. Er. vel etiam apud Vallam, Versio Slavon. teste Artemon. p. 262. Orig. in comm. Chrysofostomus, Theodorit. Theophyl. Occum. Theodulus, alii, & Lectionaria. Videntur Græci, ne lectio publica in severam sententiam, quicquid non est ex fide, peccatum est, defineret, hanc ei clausulam attexuisse. conf. var. Matth. 11. 11. Utroque loco habet *Al. Armen.* neutro loco, plerique apud *Erasmus*, qui *Vallam* secutus videtur. Priore loco spatium reliquit *Boern.* posteriore loco hanc periocham omittit; medius videlicet inter codices Latinos & Græcos, eoque districtus. Tantummodo versum 24 huic periochæ postponunt *Syr. Arab. Hilar.* vel etiam *Latinus interpres Chrysofostomi & Theophylacti* apud *Er.**

26 (διὰ, absque τῆ) *Aug. 5. pluresve, Chryf. clare, Armen. Copt. Lat. (unde contruit, θεὸς γινώσκων,) Hilar. Clar. Hieron. in Eph. III. 5. Pelag. Lectio media. unde particulam &, non post διὰ, sed post πίστεως versio Neogræca, & retius post προφητικῶν inferunt Æth. Syr. ἢ προφητικῶν) ἐϋ της ἐπιφανείας τῆς κυριακῶν ἰσοῦ χριστοῦ addit Orig. comm. in Ioh. nec non l. 2 & 3 c. Cels. Ex 2 Tim. I.*

10, ut Millius censet. Hieronymus l. c. ad Romanos, inquit, in *PLERISQUE* codicibus invenitur — Ei autem — taciti: manifestati autem nunc per scripturas propheticas, & adventum homini nostri Iesu Christi, & reliqua. — sacramentum fidei nostrae, nisi per scripturas propheticas & adventum Christi non valet revelari. Glosa, qua etiam ad h. l. Origenes ejulve interpret utitur: nunc vero, hoc est, in adventu Christi & praesentia corporali, manifestatum est & apertum.

27 ᾠ) Er. &c. Lectio media. unde αὐτῶ Aug. 5. & al. — Beza, Cov. 4. ¶ ᾠ n) — Comp. 2n N. 2. manu secunda, sed ejuldem, ut credibile est, librarii. nam sic quoque habet Vff. & hi duo codices sunt gemelli. ¶ αἰῶνας) αἰῶνας τῶν αἰῶνων Al. cum proximis. ¶ ατν) — Vien.

E P P. A D C O R I N T H I O S.

Habent eas

EDD. & MSS. & VERSIONES eadem. quae Epistolam ad Romanos. Praeterea in epp. ad Cor. occurrit interdum *Perisius decimus*. In Ep. I. Cov. 3. hiat a c. XI. 7 ad c. XV. 56. In eadem aliquoties citatur Steph. 11, quem Millius mutilum censet codicem; in altera, non nisi ad c. III. 10. Hiit *Pet. 2.* in l ep. a c. III. 16. ad c. X. 13.

PATRES, Chrysost. Euthal. Oecum. Theophyl. Hilarius, Pelagius, Sedulius &c.

In titulis paginarum, priorem v. gr. ad Cor. epistolam aliter ac per *A* lignavimus: quia lector *Alteram* (Germ. *die Andere*) ad Cor. quaerens, in *A* ostendit; pusilla, sed frequenti remora.

EP I. CAP. I.

1 κλητός) — Al. Clar. ¶ ἰντῶ χριστῶ) Christi Iesu habent Latini aliqui.

2 σὺν πᾶσι) συμπασι Vff. orthographia veteri. unde συμτασι *Pet. 3.* & alii apud *Bezam.* ¶ ἡμῶν) — Al. *Tertull.* uti v. seq. ¶ χριστῶ & τῆ) — *Clar. Pet. 3.*

6 χριστῶ) θεῶ *Boern.* & alii, *Euthal.* Ex c. II. 1. ¶ ἱν) — *Vff.* & alii.

10 ἱ secundum & tertium) — *Iemat.* & *Constit. ap.* ¶ ἡμῶν) *add.*, etiam *Er. ed. 1* in emendandis, *mss.* &c. ἡμῶν *Baf. 2. Er. ed. 1. Ald.* neque, opinor, alii apud *Gamerarium* & *Estium*; Latini cod. non optimi.

15 Prius signum interrogationis tollunt aliqui.

14 θεῶ) θεῶν με *Al.* & alii, *Lat.* aliqui. Ex *parall.*

15 ἡμῶν) *add. mss.* Armen. Copt. Syr. *Tertull. Augustin.* &c. (ἡμῶν) *Cov. 2. Steph. 12.* plures v. unde ἡμῶν *Pet. 3. Euthal. ἡμῶν Al. Colh. 7. L. Steph. 6. e. Chrysost. Lat. Hilar. Primaf. Pelag.* Ex v. 13.

18 μὲν) ~ Arab. Lat. Syr. ¶ (~ ἡμῖν) Iren. Tertull. Cyprian. Hilar. Casiod. in Ps. III. codd. graecolatini, sed invictis graecis in Clar.

20 συζητητής) inquisitor cod. Trevirensis, Pelagius, Haimo, Aquinas, Lyranus. ¶ (~ τῆς) Al. & alii, Euthal. Habet & omittit Tertull.

22 σημείον) edd. &c. Ex Evang. (σημεία) Colin. ed. Al. Barb. 2. Boern. Clar. Pet. 3. Vff. pluresve, Lat. Syr. Clemens Al. Chrysof. Theodorit. Theophyl. Oecum. Tertullian. Cyprian. & alii.

23 ἔλλησι) edd. mss. Chryf. (ἔθνεσι) Al. Cov. 2. Pet. 3. Steph. 8. 12. Orig. Basil. Theodorit. Euthal. Arab. Copt. Lat. codd. graecolatini, Cyprianus & alii, Syr. vel etiam Stap. in versione. Vtrumque Proclus.

28 καὶ) edd. mss. Origenes non semel, Scholia Gr. & versiones. (~) Al. Clar. Colb. 7. Æth. Tertullian. Hilarius.

29 τῆ θεῆ) Comp. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Clar. Colb. 7. Gen. L. Pet. 1. 2. 3. Sin. Stap. Steph. omni. Vff. Vien. & decem alii, Chrysof. Theophyl. Æth. Arab. Copt. Hilar. (αὐτῆ) Er. Steph. ed. 3. & recent. edd. (quanquam cod. Graeci in annot. Er. magis confirmant τῆ θεῆ) Lat. Syr. & fortasse Cov. 2. 4. N. 2. Ex v. seq.

30 ἡμῖν σοφία) σοφία ἡμῖν Al. & al. ¶ ἀπὸ θεῆ) ~ Lat. in ms. Char. & apud Stapulensem & Erasmus.

C A P. II.

1 (μυστήριον) Al. Barb. 2. Cant. 3. duo (id est Steph. 8 & alius) apud Beza, Copt. Syr. Hilar. Ex v. 7. ¶ τῆ θεῆ) Christi habet Lat.

2 τῆ) ~ Al. & alii.

4 πειθοῖς) πειθοῖ Seid. post λόγος recens superscripto jota. (πειθοῖς σοφίας λόγος) Sic, ἀνθρωπίνης omisso, Clar. Pet. 3. Armen. Lat. in ms. Schell. Hieron. in Eph. I. Lectio media, quæ est etiam apud Orig. e. Cels. p. 284, 488. ed. Hoefchel. nisi quod fere pro duplici sigma simplex scriptum: ut quoque habent, ἀνθρωπίνης item omisso, Barb. 4. Syr. vel etiam Æth. πειθοῖ σοφίας ἑλληνικοῖς λόγοις Athanasius in Vita Ant. Hinc πειθοῖ λόγων idem in Ep. ad monach. T. I Op. f. 854. πειθοῖ γέγονε λόγων Orig. alibi, (qui etiam textum non semel sequitur;) Leo M. & sic, Grotio teste, Eusebius, ex quo tamen πειθοῖ ἀνθρωπίνης σοφίας λόγων notat Camerarius. πειθοῖς σοφίας Boern. nescio an Hilar. & Arab. ἀνθρωπίνης insertum videtur ex v. 13. coll. c. XII. 8.

9 ἀλλὰ) ~ Al. Lat. aliqui.

10 αὐτῆ) ~ Al. Copt. Clemens Al. sanctum habet Didymus.

11 ἀνθρώπων) ~ Al. Idque probat Artemonius P. I. c. 47. sed vide Gnom. ¶ οἶδεν) ἔγνωκεν Al. & alii, Euthal. Ex v. 8.

13 διδακτοῖς bis) *edd. mss. Clemens Al. nec non Augustinus, &c. διδαχῆ bis, Hilarius, Syr. (διδακτοῖς & διδαχῆ) Al. Steph. 1a. Lat. διδακτῆς, bis, Vss. quum posteriore loco jam διδακτοῖς scripsisset. Posteriore loco magis placet lectio διδαχῆ in doctrina, quam per nos præbet Spiritus sanctus. Ea doctrina complectitur & sapientiam & sermones. ¶ (- ἀγίης) Al. Barb. 2. Boern. Colb. 7. Armen. Copt. Lat. Syr. Clemens Al. Orig. Meletius, Euthal.*

14 τῶ θεῷ) *edd. mss. Orig. Euseb. Theodorit. Oecum. Theophyl. Armen. Copt. Lat. Hilar. &c. (-) Basf. 2. Ptolemaeus, Iren. Epiphani. Didymus, Theodotus Ancyranus, Basilus, Chryf. Syr. Legit & non legit Clemens Al.*

15 μὲν) - Æth. Lat. Boern. Syr. Clemens Al. τὰ Al. Clar. Colb. 7. ¶ πάντα) πάντας Theodoritus. Vtrumque, Irenæus.

C A P. III.

1 καὶ ἐγὼ) κἀγὼ Al. Aug. 6. cum plurimis. καὶ γὰρ ἐγὼ N. 2. (apud Fel-lum,) Vss. ¶ ὑμῖν λαλῆσαι) Comp. Seid. Stap. Vss. pluresve, Chryf. non fenuel, Lat. λαλῆσαι ὑμῖν Er. & al. *edd. Vtrumque Clemens Al.*

2 (- καὶ) Al. Cov. 2. L. Lin. Pet. 3. Stap. Steph. δ. ε. 1a. Iren. græce apud Damasc. & latine, Clemens Al. Orig. Athanas. Chryf. in com. Cyrillus, Theodoritus, Euthalius, Lat. Cyprian. Hilarius, Dialogus c. Marcion. ¶ (ἐδέ) Al. Bor. Clar. Cov. 3. Lin. Pet. 2. 3. Clemens Al. Orig. Chryf. Theodorit.

3 καὶ διχοσασίαι) *edd. mss. Iren. Cyprian. &c. - Al. cum proximis, Orig. Euthal.*

4 σαρκικοί) *edd. mss. Græca scholia omnia &c. ἀνθρώπων Al. Lat. plerique, cum proximis. Alliteratio ad v. 3. Vtrumque Augustinus.*

5 (τί οὖν ἐστὶν ἀπολλῶς, τί δὲ παῦλος; διάκονοι) Barb. 1. & sic fere Al. Paris. 10. Pet. 3. Lat. & græcolatin.

7 ἔτε prius) - Al.

9 γεώργιον) γεώργιόν ἐσε unus ap. Bezan, Chrysof., Lat. aliq.

10 τῶ θεῷ) - Aug. 6. Clemens Al. Lat. in cod. Reutl. & in Breviario ms. ¶ δε prius) - Clar. Chryf. Gildas.

11 ἰσθῆς χριστός) Comp. Er. Al. Aug. 6. Cant. 3. Stap. cod. plurimi, Chrysof. Proclus. ἰσθῆς ὁ χριστός Steph. ed. & recent. (χριστός ἰσθῆς) Vss. pluresve, Chrysof. alio loco, Lat.

13 ἐκάσῃ τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται) qui facit hoc opus, manifestus erit habet Hilar. & inde Clar. Hi at Boern. a v. 8 ad v. 16. ¶ ἡμεῖς) dies Domini habent Lat. multi. Certe Domini dies alium ac purgatorii habet ignem. ¶ πῦρ) πῦρ αὐτὸ Al. Barb. 2. Lin. Pet. 3. Orig. Chryf. Euthal.

14 (μενεί) *Lat. Syr. nec non Chrysof. Stap.* in versione. Id firmat versus 15.

15 ἕτως) *Comp. &c. ἕτος Cant. 3. Cov. 3.*

19 τέτε) ~ *Aug. 6. Clemens Al.*

20 σοφῶν ἀνθρώπων *Aug. 6. Laud. 2. Lin. Epiphan. Euthal. Copt. Lat.* in mf. Trev. manu prima. Ex LXX.

22 ὑμῶν) ἡμῶν *Colb. 7. N. 2. Vff.* Quo pacto Paulus se Pauli esse diceret. Sæpe librarii confundunt pronomina. ¶ ἔσιν) ~ *Al. Pet. 3.*

C A P. IV.

2 (ᾧδε) *Al. Cov. 2. Lin. Æth. Lat. Syr.* inde *Clar.* latine, *Boern.* græce & latine. ¶ ζητείται) ζητεῖτε *Al. Caes. Seid. & alii.*

5 τί) *edd. mss. Augustin. &c. ~ N. 2. Vff. Lat. Syr.* ¶ κρίνεται) κρίνεται *Er. Al. Lin. Seid. Vff.*

6 ἡμῶν) ὑμῶν *Aug. 6.* unus apud *Bezam*, *Lat.* in mf. Trev. & alibi. ¶ (~ φρονεῖν) *Al. Pet. 3. Lat. & codices græcolatini.* ¶ τῆ ἐνός) ἐνός μὴ *Sin. & al.* Vtrovis fere modo codd. apud *Er.* Id facit *προς ἐπίτασιν ἀπαγορεύσεως.* vide Eustathium cum indice Devarii in *μν.*

7 μὴ) ~ *Pet. 3.*

13 ὡς περιμαθάρματα) ὡς περ καθάρματα *N. 2.* ¶ περιμαθάρματα) καθάρματα *Gagneus & alii:* inquit *Tirinus.*

14 νεθετῶν) νεθετῶν *Al. Cov. 2. 4. Steph. ε. 12.*

17 χρισῶ) χρισῶ ἰσοῦ *Vien. & alii, Lat.* aliqui. e v. 15.

C A P. V.

1 ὀνομάζεται) *edd. mss. Chryf. Syr. Cassiod.* Ex *Eph. V. 3.* (~) *Al. Pet. 3. Steph. ε. Epiphan. Euthal. Copt. Lat. Barb. 1. Tertull. & alii.*

2 ἐξαρθῆ) *edd. mss. Chryf. &c. ex v. 13.* (ἀρθῆ) *Al. Barb. 2. Boern. Clar. Colb. 7. Cov. 2. L. Lin. Pet. 3. Epiphan. Euthal.*

3 γὰρ ὡς) ~ *Al. & al.*

4 ἡμῶν prius) ~ *Al. Calaritan.* ¶ χρισῆ prius) ~ *Al. Clar. Æth. Calaritan.* ¶ συναχθέντων) Hoc ante *παράδδναι* ponit *al.* ¶ ἡμῶν alterum) ~ *Er. ed. 1. Orig. Lat.* in codd. multis, *Hilar. Augustin. Pelag.* ¶ χρισῆ alterum) *Comp. &c. ~ Al. Euthal. Æth. Lat. Clar. Hilar. & Dial. c. Marcion.* Legit & non legit *Origenes:* variant etiam inter se codd. *Latini.*

5 κυρίε)

5 κυρίκ) κυρίε ἡμῶν *Al. Vff. & al.* ¶ ἰντῆ) ~ *Tertull. ἰνσῆ χριστῶ Comp. Al. & al.* Ex compensatione, coll. v. 4.

6 κ) ~ *Lat. aliq. olim.* ¶ ζυμοῖ) *edd. mss. Athanas. Basilus. &c.* & sic quoque *Sedulius* notat græce legi. *fermentat* habet *Pacianus.* (δολοῖ) *corrumpit* habet *Lat.* emphaseos gratia. Hinc aliqui fecere φθαίρει, vel σπλῆι, & inde δολοῖ. *Helychius* quoque, δολοῖ, φθαίρει, κακκρηγῶ. Nil faciunt *Constit. apost. l. 2. c. 17. coll. annot. Cotelerii.* Mitto, quod ultimam in τυραμα longitudine privat δολοῖ, adeoque versum perimit. *decipit* habet *Tertull. de Pud. c. 18. ubi editum, desipit:* sed lib. 1. c. *Marcion c. 2 ait, Medio fermento totam fidei massam hæretico ACORE DECEPIT:* ut modo ζυμοῖ pro ζυμοῖ, modo ipsum ζυμοῖ videatur legisse. *conf. var. Gal. V. 9.*

7 (- οῦ) *Al. Barb. 1. Clar. Cov. 3. Hunt. 1. Lu. Magd. 1. N. 2. Sin. Stap.* in versione, *Steph. δ. 1. 17. 11. Vff. Clemens Al. Chryf. Oecum. Lat.* paucis exceptis, *Calarit. Hilar. Syr.* vel etiam cod. vet. unde *Suid.* descriptus est. ¶ ὑτέρ ημεῶν) *edd. mss. Theodoritus,* Dialogus c. *Maced.* inter opera *Athanasii, Valla, Stap. Syr. Ephraim.* (-) *Al. Colb. 7. Pet. 3. Clemens Al. Orig. Athanas. Epiphani. Copt. Lat. codd. Græcolat. Tertull. & alii.* Legit & non legit *Chryf. Cyrillus Al. & Leo.* Hiatus, recurrente vocula. ¶ ἐστῆν) ἐθυνη *Beza & cum eo edd. recent.*

8 ἐορτάζωμεν) ἐορτάζομεν *Al. Aug. 6. Vff. & al.*

10 (- κῶ) *Al.* cum proximis, *Tertull. ¶ ὀφείλετε) ὀφείλετε Colin. ed. Al. Roë. 2.* nec non aliqui ap. *Bezam, Lat. Vid. Gnomon.*

11 οὐ) οὐ *Al. Vff. & al.* ¶ ἦ) *Bezae & recent. edd. Aug. 6. Stap. Steph. 1. 17. Chryfist. Theodorit. Photius, Oecum. Lat. (ῥ) Er.* librarii plerique.

12 (- κῶ) *Al.* cum proximis, *Syr. Tertull. ¶ τὰς ἔξω κρίνειν; ἔχι) τοῖς ἔξω; καὶ κειῶνε,* vel, *τοῖς ἔξω; καὶ τὸν οὐν* conjecturæ apud *Artemon. p. 212.* quibus verbum maxime necessarium, *κρίνειν,* tollitur. Adde *Gnomonem.*

13 (κρινῶ) *Aug. 6. Barb. 8. Cov. 2. 4. Lin. N. 2. Magd. 1. 2. Pet. 3. Stap. Steph. δ. 1. 9. 1. Vff. Chryfist. Theodorit. Lat. ¶ κῶ) ~ Colin. ed. Al. Cov. 2. L. Euthal. Arab. Lat. ¶ ἔξαιτε) Er. &c.* Lectio media. unde *ἔξαιτε Comp. & recent. edd. N. 2. ἔξαιτε Vff. ἔξαιτε Steph. 1. 9. ἔξαιτε Al. & al. ¶ τὸν) το Al. Suid. Vff. Theodorit.* Vtrumque LXX, aliis aliisque in locis.

C A P. VI.

2 (ῥ) *Al. Barb. 2. Lin. Steph. δ. 11. Clemens Al. alicubi, Chryf. Euthal. Æth. Arab. Lat. codd. græcolat. ei Pet. 3. ¶ κρινῶσι) κρινῶσι Aug. 6.* ob sequens *κρινεται.* Vtrumque in futuro reddit *Lat.*

5 ἔν) *Comp. Steph. ed. 1. 2. Aug. 6. Bas. 2. Steph. omn. Vff. & ceteri fere omnes, Chryfist. &c. ἔσι Er. & al. edd. Hiant Al. Pet. 2. ¶ ἔδῃ εἰς) ~ Æth. & codd. græcolat. ¶ ἀδῆ μέτον τῆ ἀδελφῆ αὐτῆ) inter fratres habet *Ambrosius* in or. sub epistolam 32. confer *Syrum.**

7 οὖν) ~ *Lat.* ¶ ὅλως) ~ *Al. Æth. Syr.* ¶ ~ ἐν αὐτῶν) *Comp. Er.* ed. 1. *Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Clar. L. Lu. Pet. 1. 3.* (nam *Pet. 2* hiat) *Seid. Sim. Steph. omn. Vff. Vien. & undecim alii, Chryf. Basil. Theodorit. Euthal. Oecum. Antiochus. (ἐν) Stap. in versione, Er. in emendandis editionis 1, in editione 2 & seq. fortasse ex Lat. & sic edd. aliorum.*

8 ταῦτα) ~ *Clemens Al. τῆτο Al. Lat. & alii. ex v. 6.*

9 ἢ τε πόρνοι κτλ.) *neque fornicarii, neque invidi, neque maledici, neque avari, neque detractores regnum &c.* *Obiurg. in Evagr. apud Hieron.*

10 ἢ ante κληρ.) ~ *Comp. Al. Vff. & al.*

11 ἀλλ') ἀλλὰ *Er.* ¶ ἰνσῶ) ἰντῆ χριστῶ *Vff. & al. ἡμῶν ἰνσῶ χριστῶ L. Lin. Pet. 3. Roe. 2. Æth. Lat. Syr. Tertull. Chryf. & al.*

14 ἡμῶν) ὑμῶν *Elzev. ed. cum recent., N. 2. Sphalma.*

15 ἄρας) ἄρα *Vff. & alii, apud Estium & Millium, Confessio eccl. or. p. 289. Procul dubio vera Kuffero lectio: at vide Gnom.*

16 ἢ) ~ *Comp. Aug. 6. Seid. & al. Ex v. 15. ¶ οἱ δύο) ~ Aug. 6.*

19 τὸ σῶμα) *edd. mss. Orig. &c. τὰ σώματα Al. Aug. 6. & alii, Stap. Euthal. Hilar. Indidem. membra habet Lat. Indidem.*

20 τιμῆς) *pretio magno habet Lat. Cyprian. Ambros. in Luc. XII. Cassiod. & al. ¶ δὲ) sic cod. & Iren. Augustin. Cyrillus Al., Versiones or., Græca scholia, Chrysof. in textu h. l. & in Psalms non semel. δὲ ἄρα Idem hom. 26 in 1 Cor. Glossa. (ὅν ἄρατε) Idem ad h. l. unde δοξάζωμεν δὲ τὸν θεόν, ἄρωμεν κτλ. Homil. 4 in 1 Tim. & portate, vel, & tollite habet Lat. Tertull. Leo, Chrysol. & multi Latini patres. Vnde hæc strictura Chrysofostomo adhæsit. vid. var. Rom. XII. 13. ergo & portate habet Reutl. ¶ καὶ usque θεῶ) *edd. Armen. &c. Sic Gregorius Naz. Rom. XII. 1. ad τὰ σώματα addit, καὶ τὰς ψυχὰς. Or. VI. (-) Al. Barb. 1. Colb. 7. Pet. 3. Æth. Copt. Lat. Epiphani. Euthal. Tertull. & alii patres Latini & codices græcolatini, nec non codices quidam Græci apud Estium.**

C A P. VII.

2 ἑαυτῶν) ἰδίαν *Euthal.*

3 (ὀφειλὴν) *Al. Barb. 1. Boern. Clar. Pet. 3. Steph. 2. Æth. Armen. Copt. Lat. Clemens Al. Orig. Methodius, Chryf. in comm. Euthalius, Tertull. Cyprian. Optatus, Hilarius, Hieron. Fulgentius. Probant multi apud Wolfium. ὀφειλομένην τιμὴν Chrysof. Vien. & alii apud Er. in annot. edit. V. ex 1 Pet. III. 7. ὀφειλομένην alicubi lectum, notat Camerarius: quæ non tam ellipsis consilio vel casu admiffa esse videtur, quam emendatio librarii, qui ὀφειλομένην ἔνοιαν scribere coepisset, sed ὀφειλὴν scriptum mallet. ¶ δὲ) ~ *Al. Aug. 6. Lat. in mf. Schelh. Chryf. Syr.**

5 *χολάζητε*) *χολάσσητε* *Al. Boern. Clar. Lin. Pet. 3. Isidorus Pelus.* ¶ *τῆ νη-
σειά καὶ*) *edd. &c. Cyrillus Al. Chrysf. Balsamon. ex Matth. XVII. 21. (-) Al.
Colb. 7. Cov. 2. Pet. 3. Roc. 2. Steph. e. 12. Æth. Armen. Copt. Lat. & inde codd.
Graecolat. Clemens, Dionysius, Athanasius, Timotheus, Alexandrini; Origenes, Me-
thodius, Isidorus Pelus. Euthal. Theophyl. Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, Pe-
lagius, Hesych. in Lev. 23. Cassiod. ¶ συνερχηθε*) *Comp. Aug. 6. Stap. &c. per
χῆ ex allit. ad προσευχῆ, vel per subjunctivum ex constructione cum χολάζητε.
(συνέρχεσθε) ed. Elzev. & recent. ex Bezae annot. & Beza e Chrysof. uti Magd. 2.
Lat. Cyprian. & al. unde συνερχεσθαι Vien. (ἦτε) Al. Colb. 7. Pet. 3. Orig. Euthal.
Timotheus Alex. (qui tamen etiam συνερχηθε habet,) Æth. Arab. codd. Graecolat.
Augustinus. ¶ ὑμῶν) - Methodius, ad analogiam v. 2, πορευτας.*

7 *ἐμαυτῶν*) *ἐν ἐγκρατεία* addit *Chrysf. passim, & inde Syrus.*

8 *ἔσω*) - *Al. Vff. & al.*

9 *γαυῆσαι*) *edd. &c. Ex alliteratione ad γαμισάτωσατ. (γαμῆν) Al. Euthal. Pet. 3.*

10 *χωριθῆναι*) *χωρίζεσθαι* *Al. Boern. Clar.*

13 (*ἢ τις*) *Boern. Magd. 2. Chrysf. Lat. Stap. in versione. ¶ (τὸν ἄνδρα) Al.
Euthal. Pet. 3. Lat. Syr.*

14 *γυναικὶ & ἀνδρὶ*) *γ. τῆ πισῆ & ἀνδρὶ πισῶ* *Lat. Syr. Tertull. & al. Sed Au-
gustinus τῆ πισῆ etiam omittit; quanquam, pro viro, fratrem dicit. ¶ ἀνδρὶ
ἀσελφῶ* *Al. cum paucis proximis, Euthal. Glossæ.*

15 *ἡμῶς*) *ἐμῶς* *Al. Lin. Pet. 3. Lat. aliqui.*

17 (*κύριος*) *Al. cum proximis, Syr. ¶ (θεός) idem & Stap. in versione, alii-
que. E v. 15. ¶ ἐν*) - *Aug. 6. Syr. uti c. XVI. 1.*

18 *τις ἐκλήθη* alterum) *κἀκλιπαί τις* *Al. Boern. Clar. Cov. 2. Pet. 3.*

22 *καὶ*) - *Al. Cov. 2. Lat. aliqui, Syr.*

24 - *τῷ post παρὰ*) *edd. primæ, Al. Aug. 6. Laud. 2. Vff. codd. plur. τῷ
Steph. ed. 3. & recent. ¶ θεῷ*) *θεῶ* *Aug. 6. Laud. 2.*

29 *ὅ*) *ὅτι ὁ Beza & recent. edd. Boern. Cov. 2. Steph. δ. 12. Ex c. XV. 50.
¶ συνεσαυμένος*) *Aug. 6. Laud. 2. Lu. N. 2. Vff. Steph. omn. ejusque ed. 1. 2.
Basilii & alii, Arab. Syr. (συνεσαυμένος)* *Distinctionem addit Comp. Er. Stap.
Steph. ed. 3. Clemens Al. Lat. Tertull. Cyprian. Hilari. ¶ εἰ*) - *Elzev. & al. edd.*

30 *ὡς*) *edd. mss. Tertull. de cultu foem. c. 9. Hilarius, Leo &c. (ὡς μὴ ἀγ. κτλ.)
quasi non cementes: & qui possident, quasi habet Cyprian. l. 3 ad Quir. c. 11. & lib.
de discipl. & hab. virg. in cod. uno apud Pamel.*

32 *τῷ κυρίῳ*) *Deo habet Lat. Cyprian.*

34 *μευέρισαι*) *edd. mss. Basilii, Euthymius, Scholia Gr. (καὶ μευέρισαι) Collin-
ed. Al. Colb. 7. Cov. 2. Magd. 1. Pet. 1. 3. Steph. e. 12. Lat. Barb. 1. Methodius,
Cyprian.*

Cyprian. & alii. unde præcedentibus neſtunt aliqui. & *diviſus eſt & diviſa eſt* junctim *Hilarius* habet. Non diſſimulandum etiã putavi, inquit *Camerarius*, hunc locum *apostoli ſic* alicubi referri, ut appareat, in quibusdam exemplaribus hæc verba, *μεμείριſαι ἢ ἡ ἡ ἡ καὶ ἢ παρθενος*, prorsus reperta non eſſe, & ſuſpicari aliquis poſſit, de diligentiſſa leſtoris notatione, illa e margine in diſputationem *apostoli fuiſſe inſerta*. vid. *Genom.* ¶ καὶ primum) *Comp.* (præfixo puncto,) *Colin.* ed. *Al. Aug. 6. Barb. 1. Baſ. 2. Colb. 7. Cov. 2. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. 1. 2. N. 2. Pet. 1. 3. Roe. 2. ſtap. Steph. ε. 12. Vſſ. Vien. Methodius, Eufeb. Epiphon. Chryſoſt. Theodorit.* non ſemel, *Cyrillus*, *Tr. de Virg.* apud *Athanaſ.* *Euthal. Æth. Lat. Cyprian.* cum multis, nec non *Syr.* (~) *Er.* quanquam in annot. variat; vel etiam alii pauci cod. *Lectio media*, *μεμείριſαι καὶ* unde alii *καὶ μεμείριſαι καὶ*, alii *μεμείριſαι* ſimpliciter. *καὶ* duplex, redundat, καὶ utrinque deletum, recuſat connexio. ea quoque ferret *καὶ μεμείριſαι*, ſed id nuſquam reperias: ergo unum *μεμείριſαι καὶ* relinquitur. ¶ καὶ ἢ *παρθενος*, ἢ *ἀγαμος*) ἢ *ἀγαμος καὶ* ἢ *παρθενος* ἢ *ἀγαμος* *Al. Æth. Cyprian.* vel etiam *Colb. 7. Auguſtin.* ἢ *ἀγαμος καὶ* ἢ *παρθενος* *Colin.* ed. *Barb. 1. Cov. 2. Magd. 1. Pet. 1. 3. ſteph. ε. 12. Æth. Lat. Ambroſ.* de viduis, & alii, quibus addatur ſerino de virginitate apud *Athanaſium*, vel etiam *Cæſ.* *Librarius* properans, poſt *ἡ ἡ*, prætermiſit *καὶ ἢ παρθενος*, & mox abſone arripuit ἢ *ἀγαμος*: inde hanc partem, ἢ *ἀγαμος*, alii ſuo loco repetierunt; alii eam priore tantum loco retinuerunt. Aliter atque aliter hunc verſum citat *Hieronymus*.

35 ἀλλὰ ulq. ἀπεριπλάſως) ~ *Lat.* olim, ob translationis difficultatem, ut cenſet *Hieron.* ¶ ἐμπρόσθερον) *Comp. Al. Boern. Clar. Colb. 7. Cov. 2. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Pet. 3. Seid. Steph. θ. 12. Clemens Al. Eufeb. Theodorit. Baſil. Theophyl. Euthal. Heſych. Suidas. Conf. Mill.* ad c. IX. 13. (ἐμπρόσθερον) *Er. &c. Hieron.*

37 ἰδραϊός) Hoc ante *μὴ* legit *Lat.* nec non *Pet. 3.* ¶ τῷ alterum) ~ *Aug. 6. N. 2. Vſſ. & alii*: poſt *αὐτῷ*.

37, 38 ποιῶ, ter) ποιῶſι *Al. Colb. 7. Steph. ε. Euthal.* nec non *Barb. 1.*

38 καὶ) ~ *Er. Lin. & al.* ¶ ἐγαμιζων, bis) *edd. mſſ.* ex *Matth. & Luca.* (γαμιζων) *Al. Colb. 7. Cov. 2. L. Pet. 3.* (qui etiam ante *καλῶς* ex v. 37 τὴν ἐαυτῷ παρθενον iterant cum *Æth. Lat. Barb. 1. Clar. Optato, Hilario, Hier. Pelagio, Syro;*) *Clemens Al. Methodius.* ¶ ποῶ, bis) ποιῶſι *Al. Colb. 7. Steph. ε. ¶ ὁ δὲ) καὶ ὁ* *Al. Lat.*

39 νόμος) *edd. mſſ. Baſilius, Scholia Græca, Verſiones, Hilarius, Pelagius, Sedulius, Lat. hod.* Ex *Rom. VII. 2.* (~) *Al. Colb. 7. Clemens Al. Orig. Cyrill. Æth. Lat.* in cod. antiquiſſ. *Bodleiano*, & in *Schelh. Barb. 1. &*, idem fortatte, cod. *Gr. Vaticanus* miræ antiquitatis, teſte *Mariano* in ſcholiis ſuper *Hieronimum*, *Clar. Tertull. Cyprian. Auguſtinus.* (unde τῷ ἀιδ(ι) αὐτῆς *Copt.*) Legit & non legit *Hieronimus.* τῷ δὲ) δὲ καὶ *Er. Aug. 6. Seid. & alii.* ¶ κοιμηθῆ) dormierit habet *Lat.* in futuro, quod exagitat *Tertullianus* de monog. c. XI. ¶ ~ αὐτῆς poſt ἀνδρ alterum) *Comp. Al. Aug. 6. Baſ. 2. Seid. ſtap. Vſſ. & ſeptem plureſve alii, Euthal. Lat.* in mſ. *Char. αὐτῆς* *Er. Steph. edd. E* proximo. Legit & non legit *Origenes.*

40 μὲν) μὲν *Aug. 6. ſtap.*

C A P. VIII.

- 1 οἰδαμεν) Colon, quo alii carent, postulat parenthesis, coll. v. 4.
- 2 εἶδεναι) ἐγνωκέαι *Al.* & al. E seq. ¶ (ὄυπω) *Al. Clar. Colb. 7. Cov. 2. Pet. 3. Clemens Al.* ¶ (- εἶδεν) *idem*, & *Stap. Lat. Boern. Tertull. & alii.*
- 4 ἔτιρος) *edd. mss. Scholia Græca, Arab. Syr.* (-) *Al. Colb. 7. Lin. Pet. 3. Rec. 2. Basil. Euthal. Æth. Lat. cod. graecolatini, Barb. 1. Iren. & alii.*
- 5 (- τῆς) *Al. Aug. 6. cod. plurimi, Chryf.* Habent tamen LXX Iof. II. II ἐν οὐρανῷ ἐπὶ τῆς γῆς.
- 6 καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸν) - *Clemens Al. Orig. Cassiod.* in Psalm. CXXXIV. ¶ χριστός) - *Hilar. Chr. in Lat.*
- 7 συνειδήσει) *edd. &c. Armen. Copt. Tertull.* Videtur esse alliteratio ad συν-εἶδοναι. (συνειδέω) *Al. Barb. 2. Colb. 7. Pet. 3. Euthal. Æth. nescio an Chryf. in comm.* ¶ (ἕως ἄρτι τῶ εἰδῶν) *Cov. 2. Basil. Theodorit. Lat. (sed idoli usque nunc mss. Char. Trevir.) Syr. ¶ ὡς) edd. mss. Chryf. Lat. Syr. - Aug. 6. Bar. Cov. 3. Vff.*
- 8 παύσεται) παραύσει *Al. Colb. 7. Pet. 3. Steph. 8. 12. Clemens Al. Athanas. Cyrill. Theodorit. Euthal.* Vtrumque *Origenes.* ¶ γὰρ) - *Al. Bas. 2. Colb. 7. dn Vff.*
- 9 (ἀδελφίσι) *Al. Boern. Chr. Magd. 2. Pet. 3. Steph. 6. 12. Clemens Al. Euthal.*
- 10 σέ) - *Lat.*
- 11 καὶ) *edd. mss., Lat. Iren. Hilar. Chryf. Syr. &c.* Videtur ab antiquo librario omissum: nam, ante ὁ, ἔσ *Al. Lin. Pet. 3. γὰρ Colb. 7. Clemens Al.* substituant; alioque loco ἀλλὰ præfigit, pro καὶ, *Clemens.* ¶ (ἀπολλυται) *Al. Cov. 2. Clemens Al. Basil. non semel, Chryf.* ¶ (- ἀδελφός) *Lat. in cod. Trevir. manu prima, Syr. Clemens Al. unde id ante δι inferunt Colb. 7. Basil. Æth. Lat. & codd. graecolatini, Iren. & alii. ὁ ἀδελφός ibi inserit Al. ¶ ετι) ἐν Al. & alii. ¶ σῆ) - Al. apud Fellam. ¶ γράσει) βράσει Chryf. diserte.*
- 13 μὲν utrumque vel utrumvis) - *Cyprian. & alii Latini.* ¶ κρέα) κρέας *Basil. ascet. in Aug. 5,* quæ est *Catena mss., Lat. plerique.*

C A P. IX.

1 ἀπέσοιτο—ἐλευθεροσ) *edd. mss. fere omnes, Chryf. Hilarius. (ἐλεύθερος—ἀπό-σοιτος) Al. Colb. 7. L. Pet. 3. Steph. 8. 12. Æth. Arab. Copt. Lat. Syr. Orig. Euthal. Tertull. Cassiod.* Idque præfert *Gladius, Wallius.* Vid. *Ænom.*

- 2 ἐν κυρίῳ) *edd. mss. Hilar. & alii. ex v. i. (-) Chryf. Euthal. Syr. Clar.*
- 3 ἢ κατλ.) Hunc versum multi nectunt cum seq.
- 5 ἀδελφὴν γυναικᾶ) *edd. mss. Clemens Al. Isidorus, Valla, Lat. in cod. Reutl. aliisque vetustis apud Estium, Pelag. & alii Latini, Syr. unde, mulierem sororem, habent Lat. alii: mulieres, alii Lat.*
- 6 (- τῆ) *Al. Clar. Colb. 7. Pet. 3. ¶ τῆ μὴ) hoc habet Lat. Tertull. & alii, Lutherus: sed cum Græcis congruit Augustinus aliique apud Estium.*
- 7 ἐκ τῆ καρπῆ) *edd. &c. quia sequitur, ἐκ τῆ γάλακτος. (τὸν καρπὸν) Al. Colb. 7. Pet. 3. Lat. in mss. Schelli. & codd. græcolat. ¶ (- ἦ) Colin. ed. Cov. 2. Chryf. Theodorit. Lat. Respons. ad orthod. Clar. ¶ τῆς ποιμνῆς) - Dial. c. Marcion. αὐτῆς Ger. Chryf. Theophyl. Æth. Boern. & al.*
- 8 ἦ) *ei Marcion apud Epiphanium, vel etiam Origenes, Euthalius. Obvia permutatione. ¶ (καὶ ὁ νόμος ταῦτα ἔ) Al. Pet. 3. Lat. & græcolat. Orig. Euthal.*
- 9 νόμῳ μωσέως) *Comp. Vff. pluresve, nec non Stap. Chryf. μωσέως νόμῳ edd. al.*
- 10 τῆς usque ἐλπιδι) *ἐπ' ἐλπίδι τῆ μετέχειν Al. Colb. 7. Steph. 12. Orig. Euseb. Cyrill. Arab. Lat. Barb. 1. Syr. Hesych. in Lev. cap. XVI.*
- 11 θερίσομεν) *θερίσωμεν Comp. Vff. & al.*
- 12 ὑμῶν) *ἡμῶν Besf. 2. Vff.*
- 18 μοι) *με Al. Lu. & al. ¶ (- τῆ χειρῆ) Al. Euthal. Pet. 3. Lat. Barb. 1.*
- 20 (μὴ ὦν αὐτὸς ὑπὸ νόμον) *Al. Barb. 2. Boern. Clar. Cov. 2. L. Pet. 3. Stepk. 12. Chryf. Euthal. Lat. Ex v. seq.*
- 21 θεῶ & χειρῶ) *θεῶ & χειρῆ Al. Cov. 3. L. & al. apud Bezam & Millium, Chryf. & al.*
- 22 ὡς) - *Al. Lat. ¶ πάντως τινὰς) edd. mss., Chryf. (πάντας) Æth. Lat. (& inde cod. græcolatini,) Syr. Euthal. Tertull. & al. Terminationem ας̄ ante tempus arripuit librarius: nisi τινὰς est ex Rom. XI. 14. ¶ σώσω) edd. mss. Chryf. Syr. Hilar. (κερδήσω) Clemens Al. Macarius, Euthal. Æth. Tertull. Augustin. Hieron. E proximo: nisi σώσω est ex Rom. XI. 14. Vtrumque Greg. Naz.*
- 23 (πάντα) *Al. Barb. 2. Pet. 3. Nazianz. Chryf. Euthal. Lat.*
- 25 ἔν) - *Steph. 1. Vff. Iren. Clemens Al.*
- 27 ὑπωπιάζω) *ὑποπιάζω vel ὑποπιέζω plerique cod. Facili correptione.*

C A P. X.

- 1 δὲ) *edd. mss. Cassiod. Chryf. Syr. &c. ex Rom. I. 13. (γὰρ) Al. Colb. 7. Lin. Pet. 3. Steph. 1. Clemens Al. Orig. Epiphani. Cyrill. Euthal. Lat. codd. græcolat. Iren. Cyprian. Hilar.*

2 μωστῶν) al. μωστῶ. ¶ (ἰθαππίθυσαν) *Al. Boern. Clar. Cov. 2. Hunt. 1. Lin. Pet. 3. Vff. Vien. Dialog. c. Marcion. Basil. Athanas. Euthal. Basilus Seleuciensis, Theophyl.*

3, 4 αὐτὸ) *edd. mss. versiones, Iren. Orig. Basil. Macar. Cyrill. Cbryf. ~ Al. Æth.*

4 πνευματικῆς) ~ *Iren. Ambros.*

5 ὁ θεός) *edd. &c.* Italicam versionem non sic habuisse, non evincit Millius in Proleg. § 295, 466. ~ *Iren. f. 372* per ellipsin. nam legit f. 347 f. ¶ οὐ- que ἰρήμω) ~ *Marcion. Vid. Artemon. p. 204 f.*

6 ἡμῶν) ἡμῶν *Lin. Pet. 3. Euthal.* Vtrumque *Tertullianus.*

7 ὅσπερ) *Comp. Al. Aug. 6. Cant. 2. 3. Sin. Vff. & septem alii, Cbryf. (ὡς) Er. & al.* EX formula frequentiore, ὡς γέγραπται.

8 τρεῖς) *edd. mss. Iren. &c. τέσσαρες* aliqui apud *Oecumenium.* ex Mose.

9 χριστὸν) *edd. Stap. in versione, mss., omnes versiones antiquæ, teste Simo- nio; Marcion, Irenæus (cum presbytero, quem Artemonius P. l. c. 38 Iusti- num Martyrem esse statuit) lib. 4. c. 45. Eclogæ ἐκ τῶν προφητικῶν apud Clementem Al. compluresque Graeci & Latini. (θεὸν) Al. Bas. 2. Æth.* Addit Artemonius versionem *Slavonicam* novem seculorum. (χριστὸν) *Cov. 2. Lin.* (quorum alter con- futatur per gemellum, *Vffenbachianum* secundum; alter nimis recens est:) *Epi- phanius clare, Theodoritus, Cassiod. Sedulius, Armen. Copt.* Idque probans Ar- temonius addit *Epistolam* Paulo Samosateno a sex orthodoxis episcopis missam. *Tentare Deum, tentare Dominum,* phrasis in *V. T.* perfrequens (cum qua conf. v. 22.) & ex parallelismo huc relata. *Epiphanius* mendosum habuit codicem; cui confusus, ge- minam lectionem, *χριστὸν*, protinus *Marcioni* tribuit: & hoc *Epiphanii* testimo- nio probare nititur *Artemonius*, lectionem hanc ex *Marcionis* demum apostolo co- dices fere omnes invasisse. Quod si ita est, cur *Irenæus* l. c. cur *Tertullianus* libro 5 contra *Marcionem*, *Paulum*, & capite 7 hanc ipsam ejus periocham per- currens, nullam *Marcioni* de tanta corruptela dicam scribunt? Maximum uterque pondus hoc loco habet; *Irenæus* certe. Proinde *Artemonius* objicit, thesin ejus de uno eodemque Deo, qui in *V. T.* & in *N. T.* & offendatur & puniat, requisivisse lectionem *θεῶν*, non *χριστῶν*. Resp. Ea thesis eodem modo probatur ex v. 9. uti ex v. 7. 8. 10. Præterea *Irenæum* ait refutare ibi *Marcioniticam* distinctionem inter Deum *V. T.*, & inter Deum *N. T.*, Patrem *Christi*: quare si legisset *χριστὸν*, re- futationi ex ea lectione pondus additurum fuisse. Resp. Invertimus: *Marcion* lectionem sibi tam inimicam non invexisset: ægre intactam reliquit. etenim lectiones *χριστῶν* & *θεῶν* & *κυρίων* pro *Marcionis* sententia sic interpretatur *Artemo- nius*, ut facile appareat, tertiam & secundam *Marcioni* non magis contrariam fuisse, quam primam: ac primam vicissim non ita aptam ei fuisse, ut illarum utrivis hanc præferret: sed mentionem *Christi* v. 9, perinde uti v. 4, a *Marcione* dunta- xat intactam fuisse prætermittam, & revera jam tum peritam fuisse. Sic ultro ead-

dunt,

dunt, quæ Artemonius p. 200 f. de Artemonismo ecclesiæ primitivæ insert: adeoque idem, si vere docet p. 202 f. Marcionitas posteriores lectiōni *χριστὸν* vim attulisse, eo ipso confirmat, eam Marcioni ipsi non potuisse placere. Quomodo autem Marcion lectiōnem *χριστὸν* interpretari potuisse censetur Artemonio p. 199. eo modo Marcion, & Irenæus, & Marcionitæ posteriores, quamlibet harum lectiōnum interpretari potuerunt: nec tamen Irenæus nervum, quem lectiō illa *χριστὸν* dabat, penitus neglexit, nam distinctiōne inter Deum V. T. & inter Deum N. T. refutata, Patrem Christi & Christum satis vindicavit. De Christo quoque loquitur sic: *Unus est & idem Deus Pater & Verbum ejus SEMPER assistens humano generi variis quidem dispositionibus, & multa operans & salvans AB INITIO eos qui salvantur.* lib. cit. cap. 47. Vid. Gnom. ¶ (- *χρῆ*) *Al. Aug. 6. Bar. Bas. 2. Cant. 3. Hunt. 1. L. Lin. Seid.* manu prima, *Vff.* & quidam codd. apud *Bezam*, *Lat. Clar.* iidem *sex episcopi*, *Epiphanius*, *Euthal.* uti v. 7. 8. ¶ *αὐτῶν*) *αὐτὸν Er. ed. 1. Aug. 6. Stap.* nonnulla exemplaria apud *Bezam*.

10 (- *χρῆ*) *Al. Colb. 7. Cov. 2. L. Lin. Euthal. Lat. Iren. & codd. græcolat.*

11 πάντα) - *Al. Hippolytus, Cyrillus Al. Tertull. & Dial. c. Marcion.* uti v. 6. ¶ (*τυπικῶς*) *Al. Barb. 2. Cov. 2. Pet. 3. Roe. 2. Steph. 6. ia. Orig. Hippolytus, Epiphanius, Chrysost. Cyrillus uterque, Euthal. Gregorius Nyll. Proclus, Macarius, Arab. Lat. Tertull. Confer Basil. de Sp. S. c. 14.* Glossa, quam etiam Camerarius, nullum, ut apparet, auctorem secutus, adhibet. *ὑποποις Dial.* contra Marcion.

13 (- *ὑμᾶς*) *Al. Clar. Cov. 3. E. (apud Fellum,) Pet. 3. Roe. 2. Vff. Orig. Euthal. Chrysf.* Facile omissum ante verbum ab eadem litera incipiens. ¶ *ὑπενεγκειν*) *υπερενεγκειν Er.*

16 εὐλογίας) εὐχαριστίας *Barb. 1. Boern. in Lat. Syr.* Vtrumque *Irenæus.* ¶ *τὸ αἵματος & τὸ σωματος*) - *Barb. 1.*

17 ἀρετῆ) & de uno calice addit cod. *Reutl. Trevir. &*, in margine, *Colom.* aliique, apud *Zegerum* maxime, qui subjungit, *sic habere & canere usum Ecclesiæ.* Glossa, communionem omnium sub utraque comprobans.

19 (εἰδωλόθυτον τί ἐσιν, ἢ ὅτι εἰδωλον) *Colin. ed. Cov. 2. L. Pet. 3. Æth. Lat. Barb. 1.* nec non *Clar.* Incisum de idolo omittit *Al.*

20 (- *τὰ ἔθνη*) *Tertull. Hilarius, codices græcolatini, Epiphanius.* unde alii supplet *Tertullianus.*

23 μοι utrumque) - *Al. Pet. 3. Euthal. Lat. in cod. Schelh. Cyprian. Hilarius, codd. græcolatini, nec non Tertullianus.* (- *μοι* alterum) *Lat. in mss.* Lectiō media, qua præpositiō repetenda subauditur. hinc alii bis posuere, alii ne semel quidem.

24 ἀλλὰ) ἀλλὰ καὶ *Vff. & alii, Syr. ¶ ἑκαστος*) *edd. mss. &c. ex Phil. II. 4.* (-) *Al. Clemens Al. Lat. & cod. Græcolatini.*

27 δὲ) - *Al. Euthal. Lat. aliqui, Clar.*

28 *ὁμῶν*) ~ *Lat.* ¶ (*ιερέουτον*) *Al. Euseb. Barb. 1. Lat.* olim, ut patet ex *Hilario* & *Cassiodoro*, qui & habent *immolantium* (cum multis mss. *Lat.* apud *Hentenium Estiumque*,) & *idolis* omittunt. ¶ ~ *τε* ulque *αὐτῆς*) *Colin. ed. Al. Barb. 1. Bero. Pet. 3. Steph. 12. cod. Theodosius* apud *Curcell. Euthal. Æth. Arab. Erpenii, Armen. Copt. Lat. Syr. cod. Græcolatini.* Probat *Calvinus, Wallius, alii*que multi, *Wolho* notati. (*τε* ulq. *αὐτῆς*) *Er. & al. edd. mss. plerique, Chryf. clare, & alii.* Ex v. 26, ad quem, vocabulū *συνειδήσιν* utriusque prævio, librarius recidit.

29 *ἄλλης*) *ἄλλα* *Vff.* At *infideli* interpretantur *Lat.* aliqui.

30 ~ *δε*) post *ει*) *Comp. Al. Aug. 6. Barb. 8. Basf. 2. Gen. L. Lu. Pet. 1. 2. 3. Seid. Sin. Vff. & septem alii, Lat. Syr. cod. Græcolatini, Clemens Al. Chryf. Euthal.* unde *γαρ* *Roe. 2. Lat. in ms. Schelh. (δε)* *Er. Steph. edd.*

33 *ἐμῶν*) *ἐμῶν* *Vff. & alii.*

C A P. XI.

2 *ἀδελφοί*) ~ *Al. Pet. 3. Æth. Copt. Chryf. sæpe.* ¶ (*τὰς παραδόσεις*) *Confessio eccl. or. p. 18. Hilarius, nec non Syr. τὰς παραδόσεις, ἔτω Chryf.*

4 *κίβητίν* αὐτῆ) *ἐμῶν κίβητίν* *Comp. Seid.*

10 *ἕξοσίων*) *velamen* habet *Arab.* (*Erpenii, sed non ms. apud Ioh. Gregorium,*) *Lat. in mss. multis* unde *περιελαίου Velsf. καλυμμά* *Iren.* apud *Epiphanium, Græce.*

11 *κίβητίν*) *etl. mss. Clemens Al. &c. τῶ κόσμῳ Theodorit.* haud scio an etiam alii *quidam* *græci codices* apud *Estium.*

13 *ἐμῶν* αὐτοῖς) *ἐμῶν* habet *Lat. ex e. X. 15.*

14 (~ ἢ) *Al. Pet. 3. Lu. Barb. 1. ¶ αὐτῆ ἢ φύσιν) ἢ φύσιν αὐτῆ* *Al. Barb. 1. Ger. Pet. 3.*

15 (~ αὐτῆ) *Er. Pasf. 2. Chr. Gen. Lu. Sin. Vff. Vien. & septem alii, Stup. Chryf. Theodorit. Oeum, vel etiam Aug. 6.*

16 *ἐκκλησιαί)* *ecclési* habet *Tertull. & al.*

17 (*παραγγέλλει* ἐκ ἐπιταγῶν) *Al. Colb. 7. Cou. 2. Lin. Pet. 3. Steph. e. 12. Euthal. Æth. Lat. Syr. Augustin. & alii.*

18 *γάρ)* ~ *Æth. Arab. Lu. ¶ ὁμῶν) ~ Aug. 6. Vff. & alii. ¶ (~ τῆ)* *Comp. Aug. 6. Seid. pluresve Chryf.*

19 *καὶ αἰεσίαι ἐν ὁμῶν) καὶ ἐν ὁμῶν αἰεσίαι* *Comp. Seid. ¶ (~ ἐν ὁμῶν)* *Lat. & inde codices græcolatini, & Theonius alii*que *Latini.* Habet tamen *Primasf. in Ap. 1X. & Anfert. in Ap. VIII. Vicinum in vobis* addit *Lat. in cap. XIV. 40.*

21 *προλαμβάνει)* *προλαμβάνει* *Er. ed. 1. (quæ tamen in Emendandis id revocat,)* *Al. Aug. 6. Vff. & alii, Euthal. Fre juens* *προς* loco *προς.*

22 εχ) - *Stap.* ¶ ἐν τέτρω;); ἐν τέτρω *Er.* & al.

24 (- λάβετε φάγατε) *Al.* (ut apparet ex spatio lacunæ,) *Cov.* 2. *Pet.* 3. *Cy-
rillus Alex.* l. 4 c. *Nelt.* *Euthal.* *Copt.* *Hilar.* *Boern.* *Clar.* cod. *Lat.* ms. *Constantien-
sis* manu prima, & *Schelhornianus.* *Conf.* v. 25. ¶ φάγατε) - *Æth.* ¶ ἐσι τῶ) -
cod. *Gr.* in *Er.* annot. ¶ κλώμεσ) *edd.* *msf.* *Syr.* *Liturgia Basilii,* nec non quæ fe-
runtur *liturgiæ Iacobi & Marci,* *Hil.* in *edd.* prioribus, *Ambrosius* l. IV de *Sacr.*
c. 5. *Bedæ,* apud *Estium & c.* (-) *Al.* *Cyrillus Alex.* l. c. unde, quod tradetur,
fupplet Lat. δεδομένον Armen. Copt.

26 (- τῆτο) *Al.* *Cyrillus Alex.* *Euthal.* *Pet.* 3. *Lat.* *Clar.* *Stap.* in *versione.*
¶ (- ἄν) *Al.* *Boern.* *Clar.* *Cov.* 2. *Cyrillus Al.*

27 ὡσε κτλ.) *Itaque quicumque manducaverit panem, & biberit calicem, corpus,*
& sanguinem Christi. Rectæ fidei, & operum bonorum conscientiam dicit debere perci-
pere, ne non tam remissionem peccatorum, quam damnationem suam videatur appetere.
Cassiodorus ad h. l. sic habet, ex distinctione quidem *Masseji,* hæc addentis: *Catholicæ*
& inconcussæ de eucharistico mysterio sententiæ novus calculus hic accedit, cum antiquus
textus, quo Cassiodorus utebatur, prætulisset videatur hoc loco, panem, & calicem,
corpus, & sanguinem Christi; qua lectione clarissime traditum anterioribus versiculis
dogma iteratur. Discussit hæc *Sam. Chandlerus* in præfatione ad *Complexiones Cassi-
odorii* recusas: nos unum observamus, incisum illud, *corpus & sanguinem Christi,*
non esse *Pauli,* sed *Cassiodorii,* qui in *comm.* ad *Psal.* XXXIII. 5. locum huncce
Paulinum sine inciso illo refert. Sic igitur *Cassiodorii* verba construere *Massejus* de-
buit, *corpus & sanguinem Christi percipere.* ¶ (- τῆτον) *Al.* *Colb.* 7. *Euthal.*
Pet. 3. *Lat.* (in *msf.*) *Cassiod.* in *Ps.* cit. & *codd. graecolatini, Syr.* ¶ ἦ) Facile
librarii pro ἀρτοι καὶ vel ἀρτον τοῦτον καὶ scriplere ἀρτον H vel ἀρτον τοῦτον H
per alliterationem ad πῖNH (καὶ) *Al.* *Lin.* *Æth.* *Arab.* *Lat.* (in *msf.* & *edd.* *vet.*
& apud *Pelagium:*) *Syr.* *Clemens Al.* E proximo. *vid. Gnom.* ¶ ἀναξίως) ἀναξίως
τῆ κυρίας *Lin.* & al. *Glossa,* ex *Col.* l. 10. ¶ τῆ post καὶ) *Comp.* *Al.* *Aug.* 6.
Seid. cod. plur., *Chryf.* - *Er.* *Steph.* *edd.*

29 ἀναξίως) *edd.* & c. uti v. 27. (-) *Al.* *Æth.*

31 διεκρίνομεν) ἐκρίνομεν *Cov.* 3. 4. *Gen.* L. *Pet.* 3. *Roe.* 2. *Chryf.* *Euthal.* *Theopha-
nes,* *Theophyl.* vel etiam *Oecumenius.* Ex alliteratione.

34 δὲ) *edd.* *msf.* *Clemens Al.* & c. (-) *Al.* *Colb.* 7. *Pet.* 3. *Euthal.* *Lat.* *Boern.*

C A P. XII.

1 ἀδελφοί) quidam vetusti codices (Latini) non habent. *Estius.* Post ἀγαθῶν id
habent *Vff.* *Lat.* *Boern.* ¶ ἐν ὅτε) *Comp.* *Ald.* *Er.* ed. 3. *Steph.* ed. 1. 2. *Al.* *Clar.*
in *græco,* *Cov.* 2. 4. *Gen.* *Hunt.* 1. *Laud.* 2. *Lin.* *Magd.* 2. *N.* 2. *Pet.* 2. 3. *Seid.*
Sin. (alia manu,) *Stap.* *steph.* d. 2. *Basilii,* *Chrysof.* constanter, *Euthal.* *Theophyl.*
Oecum. *Lat.* *Hilarinus,* *Pelag.* Probat *Musculus & Castellio.* *Lectio media.* unde
ὅτε

ἔτε Theodorit. Augustin. Æth. (ἔτι) Er. Aug. 6. Vff. vel etiam Bar. Bas. 2. Boern. Cov. 3. Magd. 1. Pet. 1. Roe. 2. Steph. quinque, Syr. Clar. latine.

3 (ἰνσῆς) Al. Barb. 1. Steph. e. Euthal. Pet. 3. ¶ (κύριος ἰνσῆς) Al. Barb. 1. Steph. e. Euthal. item Cov. 2. Orig. constanter, Epiphani. Latini potiores. Nisi hoc traductum est ex Phil. 11. 11, genuina præcedentis & præsentis varietatis lectio eadem est, quæ media; ut prior sententia legatur casu obliquo, altera casu recto: unde alii utriusque casum rectum, alii utriusque obliquum fecerint.

5 καὶ ὁ) ὁ δὲ Magd. 1. Chryf. Lat. Syr.

6 (- ἔσι) Al. Bar. Colb. 7. Chryf. Confessio eccl. or. Lat. Iren. & alii. ¶ αὐτός ἐσι θεός) θεός αὐτός Aug. 6.

8 γὰρ) edd. mss. Clemens Al. &c. - Lat. Syr.

8 seqq. δὲ) - Lat.

9 χάρισμα) χάρισμα Lat.

10 διακρίσεις) edd. mss. Chryf. (διάκρισις) Clemens Al. Boern. Clar. in latino, Lat. Syr. Hilarius Pictav. Vtrumque Basilii. ¶ γλωσσῶν alterum) sermionum est in Lat. hodie. vid. Estium.

11 ἴδια) ἴδια Augustin. Hieron. - Lat. Epiphani. Syr.

12 (- τῆ ἐνός) Al. Cov. 2. Steph. θ. 12. Æth. Latini fere omnes, Syr.

13 σῶμα) - Lat aliqui. ¶ εἰς) edd. &c. Facillime iteratum. (-) Aug. 6. Barb. 1. Boern. Clar. in Lat. & nonnulla mss. Latina veteresque Concordantiæ apud Estium, Augustinus, Hilarius, Pelagius in Scholio, Sedulius, Syr. Ep. ad Philipp. Ignatio adscripta, Chryf. Oecumen. & Liber 7 ad Theoph. apud Athanasium. Totum incisum in codice Charitino, Schellhorniano & Trevirensi sic habet, & omnes uno spiritu potati sumus. recte. & sic quoque Vulg. apud Stapulensem. ¶ εἰς ἐν πνεῦμα ἐποτίσθημεν) ἐν σῶμα ἴσμεν Al. ἐν ποματι ἐποτίσθημεν Clemens Al. τὸ αὐτὸ πόμα ἐποτίσθημεν Macar. Hom. 4. ἐν τῶμα ἐποτίσθημεν εἰς ἐν πνεῦμα cod. unus apud Oecumenium, & sic fere cod. un. apud Beza. ¶ πνεῦμα) τῶμα Aug. 6. & al. Ex allit. ad seq. vel etiam ex cap. X. 4. τῶμα Vff. E proximo.

15, 16 ε) non habet Lat. in codd. plur. Hoc ipsum, & Syrus, & Chryso-stomi commentarius, & Stapulensis, tollunt interrogationem, qua verum utrumque claudunt editiones græcæ, & num substituto, Latine multæ. vid. Gnom. ¶ ε πνεῦμα usque καὶ) - Vff. sed post alterum σαματος ponit colon sine interrogatione.

16 καὶ) - Hil. Clar.

20 μὲν) - Clar.

21 (- δὲ) Al. Aug. 6. Colb. 7. Cov. 2. 4. L. Lin. Magd. 2. Pet. 2. Roe. 2. Æth. Arab. Primas. Syr. ¶ ο) - Steph. edd. Sphalma.

Y y 2

22 ἀναγκαστῶν

22 ἀναγκαῖα) *necessariora*, pro *necessaria*, habet *Lat. vulgo*. Lapsus, ex rhythmo infirmiora, ignobiliora.

25 χίσμα) χίσματα *Aug. 6.* & alii.

26 εἴτε prius) εἴ τι *Lat.* & inde *codd. graecolatini*; sed *in vitis graecis in ipso Clar.* quibus etiam *Augustinus* accedit. ¶ (συμπάχη & συγχάση) *Comp. B. 2. Civ. 4. Gen. Lat.* in *cod. Reutl.* & in illo mirae vetustatis, inquit *Estius*, *codice Laudunensi.* συμπάχη, pro συμπάχει, etiam *Aug. 6.*

27 μέγας) *edd. mss., Stap. Orig.* in *Levit. Chryf. Arab. Syr.* (μέγας) *Epiphanius, Proclus, graecolatini* in *versione, Lat. & inde Beza, Carcellaei* margo: *Probat Heinſius, Exerc. p. 372.* Alliteratio ad antecedentia. *Vtrumque Augustinus, & Cyrillus Al. membris* habet *Ambros. in Luc. XVII. 4.*

28 εἶτα) ~ *Boern. Clar.* ¶ (ἑρμηνείας γλωσσῶν) *Gregorius Naz. & Lat.* alii, *Hil.* *Omissum, γλωσσῶν* recurrente. Non videtur esse glossema ex v. 10, nam ibi est ἑρμηνεία γλωσσῶν, singulari numero: & repetitur versu 30.

31 κρείττονα) μείζονα *Al. L.* & alii, *Lat.* in *ms. Schelh. Orig. Hieron.* *Ex eap. XIV. 5:* ubi vicissim, pro μείζων, κρείττων est in *L.* per compensationem.

C A P. XIII.

1 χαλκός) *edd. mss. Augustinus.* at velut praefigit *Lat. Æth. Syr.*

2 προσηκία) omnem praefigit *Augustin.* *ferm. L.* de verbis Domini. ¶ εἶδω) ἴδω *Al. Vff. & alii, Ephraim Syrus.* ¶ πασῶ alterum) ~ *Æth.* *Legit & non legit Cyprianus.* ¶ μετὰ ἑαυτὸν) *edd. &c. Chryf. (μετὰ ἑαυτὸν) Aug. 6. Boern. Clar. Cou. 2. L. Lin. N. 2. Vff. Theophyl.* ¶ εἶδεν) εἶδε: *Er. & alii, Chryf.*

3 ψωμίσα) ψωμίζω *Bezae & recent. edd. Sphalma.* ¶ ἐπάρχοντα) ~ *cod.* quidam in *Er.* *annot. Cyprianus,* nec non *Augustinus.* ¶ κρυθίσουσαι) *edd. mss. Chryf. Ephraim f. πλγ edit. Oxon. Tertull. Hilar. & alii.* *Lectio media.* unde κρυθῆ *Cyprian. Basil. Syr. Arab. κρυθίσουσαι Al. & alii cod. gr. & lat. apud Hieron. Copi.* vel etiam *Æth.*

4 ἡ ἀγάπη secundum) ~ *Magd. 1. Clemens Al. Chryf. Tertull. Innocentius III.* ¶ ἡ ἀγάπη tertium) ~ *Aug. 6. Ephraim, Lat. & al.*

7 εἶργει) εἰργει *Cyprian. Zeno, Æth.* *Vtrumque Ephraim Syrus.*

9 γὰρ) *Er. Lat. Syr. &c.* Facile *omissum* ante γα. (δὲ) *Comp. Al. Aug. 6. Bar. Basf. 2. Cent. 2. Gen. Lu. Pet. 1. 2. 3. Leid. Stap. Steph.* quatuor, *Vff.* nonnulli apud *Er. & sex alii,* vel etiam *Vien. Arab.* unde *quoniam* (ante *ex parte*) *supplet Iren.* ~ *Æth.*

11 κατήργηκα τὸ) κατήργην κατὰ *Ald. codd. Græci* apud *Erasimum.* *Ex pictura n. literæ prolixiori.*

12 γὰρ) *edd. mss. Clemens Al. Chryf. Lat. in ms. Colon. - Lat. ¶ δὲ) ὡς δὲ*
Vff. & alii, Clemens Al. ¶ ἐν) ὡς ἐν Steph. d. 12. Tertullian. nec non Theodorit.

C A P. XIV.

1 δὲ prins) - *Arab. Lat.*

5 (δρακόν) *Comp. Aug. 6. Cor. 2. Lond. 2. Magd. 1. N. 2. Pet. 1. 2.*
Roe. 2. Sin. Chryf. Theophyl.

7 δὴ) *διδῶ Aug. 6. scid. step. Vff. & alii, Euthal.*

10 δῶν) *linguarum habet Lat. Syr. ¶ (- τῶν) Al. tres apud Beza, Clemens Al. Lat. Barb. 1. & eodd. graecolat. vel etiam step.*

11 (- ἰν) *Steph. 6. Clemens Al. Chryf. Lat. Clw. Syrus, coll. Gal. I. 24.*

12 πνεύματων) *πνευματικῶ Orig. ejusve interpres in Rom. VIII. Syr.*

18 (- υν) *Al. Clw. Cor. 2. Chryf. Aeth. Lat. in cod. Reutl. & Schelh. Syr. Hieron. sedulius, nec non Pelag. ¶ ὡς ἔστι) edd. mss. Armen. Capt. &c. Videri possit Glossa ad 1220 composita, & alieno loco illata. - Magd. 1. (sed habet marginem.) Aeth. Lat. ¶ γὰρ πνεύματων) *γὰρ πνεύματων Al. Cor. 2. Aeth. Lat. & eod. graecolatini. Ex v. 19.**

19 διὰ τῆς ἰσχύος) *edd. mss. Chryf. Macarius. unde διὰ τῆς ἰσχύος aliqui ante Marcionem: ex abbreviatura syllabarum, ut censet Croius observ. p. 197. unde διὰ τῆς ἰσχύος Marcion apud Epiph. in hunc. τῆς ἰσχύος Al. Barb. 2. Cor. 2. L. Lin. Steph. d. 1. 17. Epiph. in Nyss. nec non Oecumenius; Lat. Clw. latine, Boern. Ex v. 15. & Rom. VII. 25.*

23 ἴν) - *Lat. pauculi.*

25 καὶ ἔτα) *edd. &c. Librarius nimis cito arripuit e proximo. (-) Al. Barb. 2. Colb. 7. Cor. 2. Magd. 2. Roe. 2. Steph. 2. 12. Chryfost. in homil. de serpente Mo-
 fis. Lat. & eod. graecolatini. unde enim supplent Lat. multi. ἔταως L. 22) Syr. Prius illud καὶ ἔτα alienum est. Vid. Guem.*

26 (ἀποδόξασεν) *Al. Theophyl. Oecum. Lat. eod. graecolatini, Syr. ¶ ἡμεῶν) Comp. Fr. ed. 1. 2. 3. Al. Aug. 6. scid. Vff. & complures alii, Chryf. Euthal. & alii. ἡμεῶν Er. Steph. edd. &c.*

27 καὶ post τῶν) - *Cor. 2. 4. Gen. Aeth.*

29 ἐν) - *Comp. Scid. Aeth. Lat. in ms. Colon. & Reutl.*

32 πνεύματων) *edd. mss. Tertull. Orig. Chryf. Theodorit. Hieron. & alii. (πνεύματων) N. 2. Vff. Theodorit. Aeth. Ser. Novationus, Iulianus uterque, Hieron. Giffoderus, Aquinas, Latini alii, & inde Barb. 1. & eodd. graecolat.*

33 ὁ θεός) *edd. Hippol. trad. ap. f. 258. Macar. homil 6. Vincentius Lirin. &c. - Tertull. Hilarius. ¶ ἀγίων) αγ. διδασκω Lat. aliqui, Chryf. Basf. 2. Lin. Steph. 12. Ex cap. IV. 17.*

34, 35 αἰ usq. λαλεῖν) Hæc post versum 40 tractat *Hilarius*: & inde *Boern. Clar.* eodem ibi ponunt. Versum 23. 24. 25 post versum 40 poni notat *Curcellæi* margo.

34 ὑμῶν) - *Colin. ed. Al. Barb. 2. Cov. 2. Steph. δ. Epiphan. Æth. Lat. Augustin.* Hypothesi ad thesin translata. habet *Hilarius*.

35 γυναῖξιν) γυναῖκι *Al. & alii, Stap. Chryf.*

37 - τῆ post ὅτι) *Comp. Er. Aug. 6. Seid. Vff. pluresve, Chryf. τῆ Steph. edd. ¶ εἰσὶν ἐντολαὶ) εἰσὶν ἐντολῆ Al. Augustin. Æth. ¶ ἐντολαὶ) edd. &c. Vincentius Lirin. - Hilarius, codd. graecolat.*

38 ἀγνοῖτω) *edd. mss. &c. ἀγνοῖται cod. unus apud Bezan, vel Origenes quoque. ignoratur vel ignorabitur habet Lat.*

39 (ἀδ. μς) *Comp. Al. Vff. & al.*

40 (δὲ) *Al. Barb. 1. Colb. 7. Hunt. 1. L. Lin. Steph. δ. 12. Chryf. Theodorit. Æth. Arab. Lat. codd. graecolatini, Syr.*

C A P. XV.

3 ὁ καὶ παρέλαβον) - *Tertull. & alii.*

5 δώδεκα) ἐνδεκα *Photius, Lat. (invito Augustino apud Estium,) & inde Parisf. 10. Quia hoc videbatur opponi apostolis omnibus v. 7.*

8 ὡσπερὶ) ὡσπερ *Clar. Confessio eccl. or.*

10 ἢ ante σὺν) - *Lat. & inde Parisf. 10. & al.*

11 ἔν) *edd. mss. Archelaus, Hil. sed enim vel autem habent Lat. alii.*

14 ἄρα) ἄρα καὶ *Al. & al. Ex v. 18.*

15 καὶ) *edd. mss. Iren. Hilar. &c. - Tertull. Clar. Æth. Arab. Syr. ¶ - ὡσπερ κτλ.) Theodorit. Lat. in ms. Reutl. Syr. Tertull. Hil. Remigius, & codices quidam Græci ac Latini apud Isidorum Clarium. Saltus ab ὡσπερ ad εἰ γάρ.*

17 ματαῖα ἢ πῖσις ὑμῶν) - *Hil. vel etiam Oecumen.*

20 ἐγένετο) *edd. Vff. cum plerisque ms., Syr. &c. (-) Al. Barb. 1. Colb. 7. Steph. 1. codd. graecolat. Copt. Lat. Iren. Orig. Dial. c. Marcion. Chryf. Cyrillus Hierol. & Alex. Epiphan.*

21 ὁ) - *Al. & al.*

23 τῆ) - *Steph. ed. 3. & recent. Sphalma.*

24 παραδῶ) παραδιδῶ *Al. & alii, Hippolytus & al.*

25 ἀν) ~ *Al. Clar. Cov. 2. Hippol. Epiphani.*

27 ὑποπέτακται) ὑπ. αὐτῷ *Hippol. Lat. Syr.*

28 καὶ) ~ *Clar. Lat. in mss. Syr. Iren. ¶ ὁ οὐδὲ) edd. mss. Iren. Orig. Athanas. Basl. Gregorius Nyss. scholia græca, versiones, Ambrosius, Hier. in Tit. II. (-) Hippolytus c. Noet. c. 6. Cyrillus Hieros. Ignat. interpol. ad Tars. Lat. in ms. Trevir. manu prima, Tertull. c. Prax. c. 4. Hilarius uterque, Victorinus, Vigilius Thaps. Sedulius, nescio an Cassiodorus. ¶ (- τὰ) *Al. Hippol.**

29 ; εἰ ὁλοσ νεκροὶ ἐκ ἡζονται,) Sic dist. *Comp. Aug. 6. pluresve, Clemens Al. ex Theodoto, f. 568. aliique complures apud Estium, & apud Suicer. P. I. Thesauri, col. 640. Hilarius, certe typis excusius; Hieron. in lesa. 22. item Lat. in cod. Reutl. Stapulensis, Cajetanus in tentaculis N. T. Beza, Junius T. II. Op. col. 1489. Vid. Gnom.*

; εἰ ὁλοσ νεκροὶ ἐκ ἡζονται; *edd. multæ. ¶ τῶν νεκρῶν) edd. &c. e proximo. (αὐτῶν) *Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 2. 3. Pet. 3. Roe. 2. Steph. 8. θ. 12. Orig. Epiphani. Euthal. Idorus Pel. Copt. Lat. Dial. contra Marcion. codd. Græcolatini. αὐτῶν τῶν νεκρῶν L. N. 2. Vss. Vels.**

31 ὑμῆσαν) *Comp. Beza & recent. edd. Al. Aug. 6. Boern. Cov. 2. 4. Lin. N. 2. Seid. Sim. Steph. 2. 1. 17. Arab. Lat. Syr. Dial. c. Marcion. Theodorit. or. de carit. Chryf. Occ. Theophyl. Augustin. Hieron. Sedulius & alii, nec non Clar. Probant multi, Wolfio citati. Vid. Gnom. (ὑμῆσαν) *Er. Steph. edd. Valla, Stap. &c. Ex allit. ad ἡμῆσαν, (quod ipsum verbum librarius in Vss. pæne totum iteravit;) & ex studio sensus facillioris, quoniam non ἡζομεν, sed ἡζω sequitur. ¶ (ἀδελφοί) *Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 2. Lu. Pet. 2. Steph. 12. Euthal. Æth. Copt. Lat. Syr. ¶ ἡζω) ἡζω, ἀδελφοί Lin. ¶ ἡζω τῶν νεκρῶν ἡμῶν) ~ *Clar. ¶ τῶν νεκρῶν ἡμῶν) ~ *Chryf. ¶ χριστῶ usque ἡμῶν) Dimino habet Hilarius, Clar. in Lat.*****

32 ; ὁ νεκροὶ ἐκ ἡζονται.) Sic dist. *Aug. 6. Hieron. Chrysest. & alii, Epistola ad Tarsenses Ignatio adscripta, Stapulensis & Beza in Lat. Vide Gnomonem. Præcedentibus verbis hoc incisum jungunt edd. multæ.*

33 χριστῶ) *Er. Vss. cod. fere omnes. χριστῶ *Comp. Aug. 6. χριστῶ) Steph. ed. 3. faciliore metro. sic vero acuendum erat.**

34 ὑμῶν) ὑμῶν *Comp. Aug. 6. & alii.*

36 ἀφρον) ἀφρον *Al. & alii.*

38 τῶ) ~ *Al. & al.*

39 ~ τὰ ξ post ὑμῶν) *Comp. Al. Aug. 6. Caes. Colb. 7. L. Lu. Pet. 2. 3. Seid. Stap. Vss. & undecim alii, Theodorit. Euthal. Lectio media. (ὁξ) *Er. Steph. edd. In hunc locum a proximo sequente retrahit Chryf. Syr. Vtroque loco omittit Æth. Lat. Pro πτηνῶν, πτηνῶν πτηνῶν habent Hilari. & cod. græcolatini. ¶ ἀφρον) hominis habet Lat. apud Hilari. & Clar. & inde ἀφροπῶ Dial. c. Marcion. ¶ (πτηνῶν — πτηνῶν) *Al. Stap. in versione, codd. alii, Lat. Tertull. Syr. Chryf. nec non Græcolatini.***

41 και prius) ~ Lat.

44 ἔστι — και ἔστι σῶμα πν.) ~ *Basf. 2. Pet. 3.* manu prima, *Euthal.* nec tangit *Hilarinus. πνευματικῶν* recurrente. εἰ ἔστι — ἐστι και σῶμα πν. *Al.* cum prox. *Glossa.* ¶ και ἔστι) και *Aug. 6. Vff.*

45 ἀθεωτος) *edd. mss.* &c. *Ex v. 47.* (~) *Lin. Stap.* (quem *Erasinus* nominatim, *Estius* sine nomine citat,) *Irenaeus* lib. V. cap. XII. *Tertull.* de carne Christi, cap. 17. ¶ ἀδάμ prius) ~ *Cov. 2. Magd. 1. Vff.* ¶ ἀδάμ alterum) *edd. mss. Tertull. &c.* ~ *Æth. Iren. κυριος Marcionitæ.* *Ex v. 47.*

47 ἀθεωτος ὁ κυριος) ἑρῶτος *Chryf. hom. 7 in Col.* ¶ ἀθεωτος: ὁ) ~ *Marcion* cum *assectis*, in *Dial. c. Marcion.* p. 150 f. & apud *Tertull. l. 5. c. Marcion.* c. 10. ¶ ὁ κυριος) *edd. mss. Scholia Græca, Dial. c. Marcion. Armen. Syr. Arab. &c.* quin etiam *Hippol.* in *Catena* mf. in *Gen.* in cod. *Cæsareo* & inde in *ed. Fabr. Vol. II. f. 30.* (~) idem *ibid.* in cod. *Voss.* apud *Millium*, *Orig. Athanas. Epiphanius*, & apud *Epiphanium Photinus; Cyrillus, Isidorus Pelus. Tertull. Cypri.* alique, & ex *Lat.*, cod. *Græcolatini, Barb. 1. Æth. Copt.* Sæpe lectiones, de quibus magnæ sunt exortæ controversiæ, ex erratis librariorum erant enatæ. Hoc versu librarius, quum scripsisset ἀθεωτος ex, mox, sub idem ἀθεωτος eandem præpositionem ἐξ iusto citius arripuisse, & sic intermedium ὁ κυριος omisisse videtur. Vnde quum *Marcion* alterum illud verbum *homo* deleret, retineretque hoc verbum, *Dominus*, patres interdum illud tanto studiosius citarunt, & hoc a *Marcione* substitutum putarunt, ut hodie multi putant. *vid. Artemon. P. I. c. 37.* Atque omisso ὁ κυριος, manca est apodosis apostolica: (*vide Gnomonem:*) unde ii, qui *Dominus* non legunt, etiam *terrenus* omittunt. nam *primus homo de terrae limo:* (*vel potius, de terra, e limo:*) *secundus homo de coelo*, habet *Tertull. de Carne Christi*, c. 8. & *Cypri. persæpe.* Eadem de causa post illud, *de coelo*, adiecerunt *caelestis*, & *Hieronymus* & alii *Latini*, & inde ὁ ἑρῶτος *Boern. ἑραρῶτος Vels. Æth.* Hoc colon sic habet in *Testimoniis de Trin.* apud *Athanasium*, ὁ δεύτερος ἀθεωτος ἐξ ἑαυτοῦ ἑραρῶτος.

49 init. και) ~ *Cyprianus, Leo.* unde igitur supplet *Lat.* ¶ φορεσιμῶν) *Comp. Al. Barb. 7. Basf. 2. L. Lu. Paris. 10. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 8. 1. 17.* nonnulli codices apud *Oecumenium & Erasmus*, decemque alii, *Theodotus*, *Dial. III de Trin.* apud *Athanasium, Chryf. clare, Epiphanius, Macarius, Maximus περὶ ἀγάπης* *Centur. II. cap. 79. Lat. & cod. Græcolatini, Iren. Tertull. Cyprian. Ambros. in Luc. XX. & ceteri Latini* constanter. (*φορεσιμῶν:*) *Er.* & aliæ *edd. vel etiam Magd. Pet. 1. 3.* cum *Aug. 6. Stap. Vff.* & aliquot *Stephanicis, Theodorit. Oecumenius*, qui etiam *Methodium* citat. Probat *Estius.* Vtrumque *Cyrillus Al. & Theophylactus.* Eadem lectionis varietas est apud *Orig. c. Cell. Vid. Gnom.*

51 ἔ και. πῶτες δὲ) *edd. mss.* fere omnes, in his *Aug. 6. Stap. Vff.* item *codd.* apud *Acacium, Hieronymum, Pelagium, Oecumenium, Vallem; Arab. Syr. Orig. Chrysof. Theodorus Heracleotes, Apollinarius, Didymus, Diodorus Tarfenitis, Theodotus, Andreas Cæl. Theodoritus, Theophyl. Oecum., Dial. c. Marcion., Methodius*

Methodius ap. Photium, *Confessio* eccl. or. p. 188, alii; *Copt.* & codd. *Lat.* aliq. teste Didymo. Probat cum Cajetano Eltius, accurate hunc locum tractans, nec non Aquinas. (ὅν κοιν. ἀλλ' ἔτατες) *Colb.* 7. & alia *littera Graeca* in margine *Comp.* & apud *Acacium* Caesariensem, *Hieronymum*, *Rufinum*, *Pelagium*, *Augustinum*, *Osucumenium*: *Didymus*, *Æth.* codd. *Lat.* aliq. apud *Augustinum*: & sic sere *Al. Armen.* *Boern.* *Clar.* manu secunda, *Pagnini* versto. (*resurgemus*, sed non omnes) *Lat.* *Tertull.* (de quo tamen *Erasinus* dubium movet;) *Rufinus* in *Symb.* (ubi *praecedentia* *ferre*, ut *Pamelius* notat, *juxta Graecum Apostoli exemplar leguntur*;) *Hilar.* *Cassiod.* in *Pf.* non semel, *Gregorius M.* *Hugo* *Eterian.* de anima c. 26. & multi *Latini*; *Cyrrillus* apud *Gagneium*, *Philo* *Carpathius* ex *Greg. M.* Vide *Erasinum*, & *Vivem* ad *Aug.* L. XX. de *Civ.* c. XX. *Gerhard.* L. de *resurr. mort.* § 115 seqq. *Calixtum* de *Iudicio* *supremo*, p. 74 seqq. *Raithii* *Vind.* *versio.* *Luth.* p. 510. Neque tamen *Latinus* *interpres* *Graeca* a nostris *Græcis* *diversa* videtur legisse, sed *sententiam*, ut eam ille quidem accipiebat, expressisse potius, quam verba. Sic enim in hac epistola solet, ut quum c. XII. v. 10 & 28 vertit: *γλασσῶν sermonum*: & vicissim c. XIV. 10: *φωνῶν*, *linguarum*, itaque *ὄ κοινηθησόμεθα* videtur interpretatus: *ὄ μιν οὐ κοινηθησόμεθα* id est, *resurgemus*. Inde sequebatur, ut mox suppleret non, antitheti gratia, uti non suppresserat c. IX. 6. quo item loco *Tertullianus* vestigia illius premit. Porro ex *Latino* fictum est *ανυξίωτομεν* apud *Vales.* & *ἀνασπόμεθα*, (quo verbo *Paulus* in hoc toto capite non utitur,) in *Clar.* manu prima. Ex *Græcis* nonnulli habent, *πάντες μιν οὐ κοινηθησόμεθα*, ἀλλ' οὐ πάντες ἀλλοιωτομεθα. ubi ex *ver* οὐ facile factum est *μιν εἶν'* neque vero apostolus in hoc versiculo de immutatione negare protinus aliquid, sed affirmare & mysterium proferre voluit. Manet lectio textus: ne *Latini* quidem ignota codicibus, *Hieronymo* ex *Didymo* laudatis. Vid. *Guem.*

52 *ἡεθησονται* *ἀνασπόμεται* *Al. Aug. 6. Lat. & Graecolatini.* Ex 1 *Thess.* IV. 16.

54 (— τὸ φθαρτὸν usque καὶ) *Æth. Copt. Lat. multi*, *Athanasius*, *Iren.* & alii. Vbi eadem verba recurrunt, facile vel omittitur membrum, vel iteratur. Lecto plenior congruit cum antecedentibus, brevior, cum consequentibus.

55 *κρίσιον* — *νίκος* *edd. mss. Arab. Syr. &c.* nec non *Clemens* *Al.* (*νίκος* — *κρίσιον*) *Lat.* & inde *Bezae* *ed. Æth. Barb. 1. Clar. Vid.* vel etiam *Boern. Lin.* ex versu 54, invito versu 56. vel ex *Hosea*. Virumque existat apud *Athanasium*. ¶ *αδλ*) *θάνατε* *Lin. Eufib. Æth. Copt. Lat. codd. Graecolat. Barb. 1. Archelaus* & alii. Haec alliteratione transpositionem *stimuli* & *vidoriae* ultro secuta est. Vtroque ordine, *Irenaeus*.

57 *δόντι* *δόντι* *Aug. 6. Steph. 4. ζ. 17. Chryf. Lat. & alii.*

C A P. XVI.

1 *κατὰ μίαν σαββάτων* *κατὰ μίαν σαββάτην* *Al. Lat. Barb. 1.* Praecedentibus hoc incisum annectit *Basilii* & *Latini* multi.

2 *ἐσοῦται* *edd. mss. Chryf. ἐσοῦσῃ* *Al. Barb. 1. Cor. 2.* quidam codices apud *Bezam*, vel etiam *Lat.*

3 , δι' ἐπιστολῶν) *E. Schmidii* ed. *Æth. Arab. Syr. Chryf. Sedulius*, & plerique expositores tam *Græci* quam *Latini*, ut ait *Estius*. (δι' ἐπιστολῶν,) *edd. multæ.*

7 δὲ) γὰρ *Al. Vff.* & alii, *Chryf.* ¶ (ἐπιτρέψῃ) *Al. Bar. Colb. 7. Cov. 2. L. Lin. Magd. 1. N. 2. Chryf. Lat.*

8 ἐπιμενῶ) ἐπιμένω *Magd. 1.* & alii apud *Er.* contra *Stunicam*, *Oecum. Syr.*

9 ἐνεργῆς) *evidens* (ἐνεργῆς) *Lat.* *invitis* codd. *græcolatinis* in *græco.* θύρας φαιτάς dicit *Homerus*: sed vide *Var. Philem. v. 6.*

11 ἔν) — *Hil. Clar.* in *Lat.*

14 ὑμῶν) ὑμῶν *Vff.*

15 δὲ) — *Æth. Arab. Clar.*

17 φερτενάτε) φορτενάτε *Comp. Al. Hunt. 1. Stap.* & alii. *Latine*, ac potius ex fuga ε̄ ante ε̄. ¶ ὑμῶν ὑσέρημα) ὑσέρημα μὲ *Stap.*

19 τῆς) πᾶσαι τῆς *Roe.* & alii, *Syr.* ¶ ἐκκλησία) παρ' οἷς καὶ ζενίζομαι addunt *Lat.* aliqui, & *Clar.* Hand scio an etiam alii *Græci* cod. apud *Bezam.*

23 κυρίας) ἡμῶν addunt *Al. Vff.* & alii, *Lat.* (excepto *Schelh.*)

24 μὲ) *Dei* habet *Didymus* apud *Hier. f. 194.* si modo hunc locum respexit. — *Al.* Facile μὲ ante μετὰ excidit: (vid. *Introd. crit. § 14 med.*) Et tamen probat *Artemonius P. I. c. 46.* Vid. *Gnom. ¶* (— ἀμῶν) Particula, a librariis addi solita, hoc imprimis loco aliena.

II. A D C O R I N T H I O S.

Al. hiat a c. IV. 13 ad c. XII. 7. quanquam his quoque locis *Whitbius* eum codicem *Millio* opponit. Nos tantisper gemellos ejus, præcipue *Colb. 7*, eo sæpius citabimus.

C A P. I.

1 πατρός usq. χριστῶ) *edd. mss. Cassiod. &c.* — *Hilarius.*

4 ἐπὶ) ἐν *Vff.* & alii. *E* seq.

5 παθήματα) πᾶσιν *Vff.* ¶ τῶ alterum) *Comp. Al. Aug. 6. Vff.* cod. plurimi, *Chryf.* — *Er.* & al.

6 εἴτε παρακαλέμεθα — τῆς ἐνεργ. — καὶ ἡ ἐλπὶς κτλ.) *Beza, Al. Cov. 2. L. Stap.* (ut patet ex versione,) *Æth. Armen. Cæpt. Lat. Syr.* nec non *Ephraim. f. τλζ. Arab.* apud *Bezam.* Vid. *Gnom.* (τῆς ἐνεργ. — καὶ ἡ ἐλπ. — εἴτε παρακα.) *Comp. Er. ed. 1.* & codd. *Gr.* in ejus annot., *Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Clar. Gen. Lu. Pet. 1. 2. 3. Seid. Sin. Steph. δ. ζ. ι. ια. ιγ. Vff. Vien.* & decem alii, (vel etiam *Boern.*) *Chryf. Theodorit. Oecum. Theophyl. Arab.* apud *Mill. τῆς ἐνεργ. — εἴτε παρακα. —*

καὶ

καὶ ἢ ἑλπ. κτλ. *Er.* ed. 2 & seq. ex iudicio ecclestico, sine codd. & sic tamen edd. *Steph.* & al. ¶ - καὶ σωτηρίας) *Beza*, *Al. Cov. 2. Æth. Armen. Copt. Lat.* (in codd. opt.) *Syr. Chryf.* in comm. (καὶ σωτηρίας) *Er. Aug. 6. &c. Oecum. Ex anteced.* ¶ ἐνεργκμεις) ἐνεργκσης. ¶ ὑπὲρ υμῶν) ὑπὲρ ἡμῶν *Aug. 6.*

8 ὑπὲρ prius) περὶ *Al.* & al. Vtrumque *Chryf.*

10 καὶ ἑνεται) - *Al. Æth. Hilar. Clar. Syr.* ¶ ἔτι) - *Aug. 6. Cov. 2. Pet. 2. Ro. 2. Confessio eccl. or. p. 318. Æth. Hilar. Clar. latine, Boern.* Legit & non legit *Chryf.*

11 ἐκ πολλῶν προσώτων) ἐν πολλῶ προσώπω *Boern.* in gr. & lat. *Clar.* in lat. *Chryf.* Ac *Beza*, in quibusdam cod. sic legi notans, videtur Claromontanum item & Chrystostomum spectalle. in multorum facie habet *Hilar.* ¶ υμῶν) *Comp. Er. ed. 1. & Græci quidam* in ejus annot., *Valla, Coef. (ant. 3. Clar. Cov. 3. Laud. 2. L. Lu. N. 2. Pet. 1. 2. Stap. Steph. d. ζ. ι. ιγ. Oecum. Lat.* aliqui. (ημῶν) *Er. Steph.* edd. *Lat. Syr. Chrysof. Theophyl. &c. n & υ miscet Vff.*

12 ἀτλήτητι) ἀγίότητι *Al.* & al. ¶ (- θεῶ) *Chrysof. Theodorit. Hilar.* nescio an *Orig. Syr.*

13 ἢ) - *Al.* (apud *Fellum*,) *Syr.* ¶ καὶ alterum) - *Al. Lin. Lat. codd. graecolatini, Syr.*

15 πρὸς υμᾶς ἐλθεῖν) ἐλθεῖν πρὸς υμᾶς *Comp. Aug. 6. Seid. Vff.* pluresve, *Lat. Ex v. seq.* ¶ (τὸ) *Comp. Aug. 6. Seid. Vff.* cum multis.

17 εἰ) δε *Al. Lat.* in ms. *Chrit.* ¶ β-λευόμενος) *edd. &c.* Alliteratio ad βεβουουω. (βεβουωες, *Al. Aug. 6. Barb. 2. Baroc. Boern. Cov. 2. L.* pluresve, *Copt. Lat. Chryf.* ¶ και & ἢ bis) Vtrumque semel, *Lat. & cod.* unus in notis *Bezæ* & margine *Wesh.* Ex seq. Hanc scripturam, inquit *Beza*, ut simplicissimam sum sequutus (sic enim etiam textus *Beze* habet,) non modo veteris Latini interpretis, sed etiam unius ex vetustis manuscr. codicibus Bonae fidei auctoritate confirmatam. In quibusdam *Hilarii* exemplaribus & in cod. graecolatiniis textus Latinus (ne quis Latini interpretis lectionem inde metiatur,) ad recentia Græca exemplaria conformatus est, quæ sere habent το και και και το ου ου. *Millius* quoque Græcam hanc lectionem defendit, & severe defendit: sed idem revera Latinam lectionem παραφραζει. Verba ejus exhibet etiam *Wollius*: alias fortallè describerem. Eadem vis est brevioris paraphræos *Wolliane*, Germanice ab ipso præclare expresse: *Dass ich bald Ja, bald Nein sagen sollte.* non ait, *bald Ja Ja, bald Nein Nein.* Qui meminerit, quam frequens fuerit in ore veterum, omnia juramenta fugientium, illud est est, non non; minime mirabitur, id ex *Mutheo* & *Jacobo* a tot librariis huc esse inductum. At simplex est ε non apud *Paulum* proflus comprobatur verlu sequente.

18 εγενετο) εστιν *Al.* & al.

19 ἰστης) ὁ κύριος ἰστης *Valla.*

20 - τῆ) *Er. Steph. edd. Valla, Chryf. &c.* (τῆ) *Comp. Al.* cod. multi. ¶ τὸ και) τῶ και *Valla.* ¶ και ἐν αὐτῶ) *edd. mss. Hilar. &c.* (διὸ και δι αὐτῶ) *Al. Barb. 1.*
Z z 2

Barb. 1. *Boern.* *Colb.* 7. *Cov.* 2. *L.* *Lin.* *Par.* 10. *Steph.* 12. *Copt.* *Lat.* *Marcion.* sic quoque, *dicimus* addito, *Theodoritus*, *Lat.* in m^s. *Char.* *Pelagius* aliique, *Syr.* Quasi apostolus hoc loco spectaret *Amen* in Ecclesia dici solitum. ¶ τὸ ἀμὴν τῷ ἀμὴν *Valla*, *Aug.* 6. *Arab.* Ex alliteratione ad αὐτῶ. ¶ δι' ἡμῶν) *edd. mss.* *Hilar.* &c. *nostram* habet *Lat.* ex 1 *Cor.* II. 7. & inde *vestram* codd. quidam apud *Estium* - *Syr.*

21 εἰς χριστὸν, καὶ) χριστὸς κύριος, καὶ ὁ *Hilar.*

22 ὁ) - *Al.* & al.

C A P. II.

1 ἐν usque ἐλθεῖν) *Comp.* *Al.* *Aug.* 6. *Stap.* *Vff.* cod. plurimi, nec non *Chryf.* *Lat.* *Syr.* ἐλθεῖν ἐν λύπῃ πρὸς ὑμᾶς *Er.* & al.

3 λύπῃ) λύπῃ ἐπὶ λύπῃ *Comp.* *Rhodium* *Francisci Ciferii Toletani* cardinalis apud *Stunicam* (id est, *Ximenii*, qui apud *Erasmum Ciferius*, & apud *Millium Civerius* perperam dicitur,) & alii, *Lat.* Ex *Phil.* II. 27: unde etiam ἄλλω, pro ἄλλω, *Al.* & alii.

5 ἐπιβαρῶ) comma addit *Beza* & recent.

10 ἐγὼ alterum) - *Al.* apud *Fellum*. ¶ εἶτι κεχαρισμαι, ὃ κεχαρισμαι) *edd.* &c. εἶτι κεχ. ὃ κεχ. *Chryf.* ὃ κεχ. εἶτι κεχ. *Colin.* ed. *Cov.* 2. *Ger.* *L.* (ὃ κεχ. εἶτι κεχ.) *Al.* *Parif.* 10. *Lat.* κεχ. εἶτι κεχ. *Clar.* εἶτι κεχ. κεχ. *Tertull.* εἶτι κεχαρισμαι *Augustinus.* ο κεχ. κεχ. *Arab.* *Syr.* ὃ κεχ. *Lin.* *Æth.* *Pacianus*, *Ambrosius.* ¶ εἶτι) - *Copt.* ¶ ὃ κεχ. - *Baf.* 2. *Roe.* 2.

12 ἐν κυρίῳ) - *Theophyl.* ceterique *Græci* in comm. apud *Estium*.

16 θανάτου & ζωῆς) *edd. mss.*, *Lat.* *Iren.* *Hilar.* *Cassiod.* *Chryf.* *Syr.* ἐκ θανάτου & ἐκ ζωῆς *Al.* *Barb.* 2. *Cov.* 2. *L.* *Roe.* 2. *Steph.* 12. *Clemens* *Al.* *Orig.*, *Dial.* c. *Marcion.* *Homil.* 1 in *Cant.* apud *Hieron.* *Copt.* Vtrumque *Cyrillus* *Al.* ¶ τίς) tam addit *Lat.* ex alliteratione ad *vitam.* ut censet *Ticells* *P. I.* *Exam.* p. 20.

17 πολλοὶ) *Er.* *Steph.* *edd.* vel etiam *Al.* *Bar.* *Cov.* 2. 3. *Magd.* 1. 2. *N.* 2. *Pet.* 2. *Roe.* 2. cum *Vff.* & aliquot *Stephanicis* & *Lat.* *Iren.* gr. & lat. (πολλοὶ) *Comp.* *Cant.* 2. 3. *Cov.* 4. *Gen.* *Hunt.* 1. *Laud.* 2. *Lin.* *Lu.* *Pet.* 1. 3. *Seid.* *Steph.* 2. ζ. 6. *Græcolatini*, in *græco*; alii in *Er.* annot. *Arab.* *Syr.* *Chryf.* *Theodorit.* *Euthal.* *Oecum.* *Theophyl.* Ex *Eph.* II. 3. 1 *Theff.* IV. 13. vel ex mera festinatione. ¶ (- ὡς prius) *Lat.* & *græcolatini* (sed habet *Clar.* *græce*,) *Iren.* *Hilar.* *Pelag.* *Hieron.* ¶ (- ἀλλ' alterum *Lat.* in *mss.*, codd. *græcolatini*, (sed habet *Clar.* *græce*,) *Iren.* *Hilar.* *Pelag.* καὶ) *Syr.*

C A P. III.

1 (ñ) *Bezae* quarta & al. *edd.* *Cov.* 2 & alii. Ex seq. ¶ κομίζομαι) κομίζομαι *Steph.* ed. 2. *Aug.* 6. *Vff.* ¶ (- συστατικῶν) *Al.* *Barb.* 2. *Theodorit.* *Lat.* *Copt.* nec non *Chryf.*

2 ἐγγεγραμμένη) ἐγγεγραμμένοι *Aug. 6. γεγραμμένη Cov. 3. Pet. 2. γεγραμμένοι Vff.* ¶ ἡνωσχομένη καὶ ἀναγινωσχομένη) ἡνωσκόμενοι καὶ ἀναγινωσκόμενοι *Vff.*

3 καρδίας) καρδιαί *Al. Aug. 6. Seid. & alii.* Rhythmus σαρκίνας.

6 ῥεύματος -- πνεύματος) ῥέματι — πνεύματι *Lat. in cod. multis. Colb. 7. Syr.* ¶ ἀποκτείνει *Comp. Al. Seid. cod. multi. ἀποκτείνει Aug. 6. Boern. ἀποκτείνει Er. & c. Chryf.*

7 ἐν medium) — *Al. & al.* ¶ ἀτενίσαι) ἐνατενίσαι *Er. Cov. 3. Vien.*

9 περιττεύει) περιττεύσει *Comp. Laud. 2. Lat. aliqui, Archelaus, Syr.* Ex v. 8. ἔσω.

10 ἠδὲ) & *Comp. Al. Aug. 6. Seid. Stap. Valla, Vff. & alii, Chryf. de Sacerd. Enthalius. δὲ bis legendum, semel scriptum.*

13 τέλος) προσωτον *Al. Lat. olim. non ex similitudine vocum, finem & faciem, sed ex alliteratione ad πρόσωπον proxime præcedens.*

C A P. IV.

1 καθὼς) καθὼ *Lat.* ¶ ἐκκακῶμε·) ἐκκακῶμε· *Colin. ed. Al. L. Lin. Pet. 3. apud Fellum.*

3 (καταλυμένον ἐσι) *Syr. in versione, Archelai & Man. disp., Lat. pluresve.*

4 τῆ αἰῶνος τάτι) Comma præfixere plerique patres, quo magis repugnarent Marcionitis & Manichæis. Vide Estium. ¶ (διαυγάτω) *Al. Colb. 7. Cov. 2. Lin. Steph. 9. 12. Dionysius Al. Euseb. Archelai & Maneris disp., Dial. c. Marcion. καταυγάτω Clar. Orig. Eriphan.* ¶ (— αὐτοῖς) *Al. Colb. 7. Lin. Lat. plerique, Disp. Archelai & Man., Iren. Orig. Cyrillus Hier. Theodorit. ἢ αὐτοῖς Dionysius Al.* ¶ τῆ θεῶ) τῆ ἀεράτιε addit *Comp. Vien. Lat. aliqui, & al.* Ex Col. I. 15.

6 ἰσῆ) — *Al. Tertull. Chryf. uti c. il. 10.*

10 κυρίκ) — *Al. & al. ut in seqq.*

11 αἰ) εἰ *Tertull. Hilar. Syr.*

12 μὲν) — *Al. Cov. 2. Chryf. Theodorit. Lat.*

14 κύριον) *edd. mss. Hilarius. (—) Lat. Tertull. Pelag. Sedulius, Barb. 1. ¶ διὰ) σιν Colin. ed. Boern. Colb. 7. Cov. 2. & tres apud Simonium (nempe Clar. Ger. Steph. e.) Lat.*

17 ἐλαφρόν) τρωσκαιρον καὶ ἐλαφρόν *Cov. 2. Lat. Syr. Paraphrasis τῆ παραυτίκα.*

C A P. V.

2 ἐπενδύσασθαι ἐνδυσασθαι *Aug. 6.*

3 εἰ γε) εἰ γὰρ *Vff. ἄτε: Cell. 7. & alii.* ¶ ἐνδυσάμενοι) *edd. mss., Arken. Copt. Lat. Syr. Clemens Al. Macar. homil. V. § 7 & 10 clare; Andreas Cæf. in Ap.*

XVI. *Scholia Græca*, *Stap.* in versione &c. unde ἐπειδυσάμενοι *Vff.* ex anteced. (ἐκδυσάει) *Tertull.* *Ambros.* in Luc. V. & alii patres Latini & cod. *Graecolatini*, *Arab.* Alterum *Macar.*i, quem citavimus, locum huc refert *Estius*. Vtramque lectionem citat *Hilarius* vel etiam *Chrysostomus*.

4 ἐφ' ὧ) *Comp. Aug. 6. Seid.* &c. ἐπειδὴ *Er.* & inde *Curcellæus* apud *Fellum* solus. *Glossa Occumenii*.

5 καὶ) *edd. mss. Iren. græce, Chryf. Hilarius.* ~ *Lat.* plerique alii, *Barb. 2. Orig. Syr.*

8 κύριον) θεὸν *Clemens Al. Lat.* in cod. non paucis.

9 ἐδημῶντες εἴτε ἐδημῶντες) *edd. mss. Chryf. Armen. Copt. Hilar. (ἐκδ. εἴτε ἐκδ.) Stap. Clemens Al. Orig.* in Rom. VIII. 38. *Æth. Lat. Tertullian. Calaritan. Syr.*

10 διὰ) *Er. Steph.* ed. siue exceptione, & sic *mss. Clemens Al. Athanasius* de Incarn. *Basilus, Cyrillus Al. Scholia Græca, Æth. Arab. Syr.* quin etiam *Tertullian. Augustin.* & cod. *græcolatini*, in *græcis.* (ἰδία) *Lat. Cyprian. Zeno Veron.* & al. *ἰδία Comp.* Vid. *Carpzov.* *Dicta funebria* p. 428. ubi etiam citat *Dilherrii Eclog.* p. 387 seqq. Vtrumque, *Origenes, Theodoritus*; sed uterque fortius pro textu.

12 γὰρ) ~ *Lin. Steph. 12. Chryf. Theodorit. Lat. Syr.*

15 εἰ) *edd. mss., etiam Vff. Arab. Lat. Chryf. Cyrillus Al. &c.* (~) *codd.* quidam apud *Er. Bas. 2. Lu. Stap. Steph. 8. 12. 17.* & lex alii cum *græcolatinis, Syr.* Omissum ante εἰς. *Athanasius* legit certius quam omittit. ¶ αὐτῶν) πάντων *Vff.* & alii, *Leo. αὐτῶν πάντων Barb. 1. Magd. 2.*

17 (τὰ πάντα κατὰ) *Comp. Aug. 6. Seid. Vff.* pluresve, *Chryf. Athanas.* non semel, *Cyrillus Al. Lat.* ¶ τὰ πάντα) ~ *Lat.* in cod. *Schell. Augustin.* & *codd. græcolat. Copt.* Legit & non legit *Tertull.* *Vocula, omnia,* collato versu seqq., bis legenda, semel scripta: vel potius construxere, *vetera facta sunt nova.*

18 (~ ἰνσῆ) *Clar. Colb. 7. Cov. 2. Lin. Lat.* (sed habet *Hilarius*) *Syr. τῆ Colinaei* ed. *Chryf.*

19 ἐν alterum) *Lu. & al.*

20 οὖν) pro quo habet *Hilarius.* unde οὖν ante ὑπὲρ inferunt cod. *græcolatini,* οὖν deinde omisso.

21 γὰρ) ~ *Lat.* vel etiam *Orig.* ¶ (γενόμεθα) *Comp. Lin. Roe. 2. Seid. Vff.* pluresve, *Chryf.* nec non *Aug. 6.*

C A P. VI.

1 καὶ) ~ *Colb. 7. Stap. & al.*

15 χειρῶν) χειρῶ *Stap. Clemens Al. Lat.* ¶ βελίαι) βελίαλ *Comp. Beza, Clemens Al. Orig. Iulianus Halicarn. Lat.*

16 ὁ θεός) ~ *Syr.* E proximo subaudiebat.

C A P. VII.

1 καὶ πνεύματος,) sequentibus jungit *Hilarius*.

3 ε) - *Colb.* 7.

6 ὁ θεός) - *Comp. Arab. Chryf.*

11 ὑμᾶς) *edd. mss. Clemens Al. Chryf. &c.* - *Hilar. Boern. Colb. 7. Augustin.*
¶ - ἐν) *Er. Steph. edd. mss. Clemens Al. (iv) Comp. Aug. 6. Barb. 1. Cov. 2. Gen. Laud. 2. Lin. Seid. Stap. in versione, Steph. θ. 12. 17. Chryf. Euthal. Arab. Lat. Syr.*
¶ ἀπολογίαν) ἐξομολογήσιν quidam codices apud *Marloratum & Lomejerum.* ¶ ἐν ante τῶ) - *Lu. & alii, Clem. Al. Strom. 4.*

12 ὑμῶν) - *Hilar. Clar. latine.* ¶ ἀδικήσαντος) ἀδικήματος *Aug. 6.* ¶ ἡμῶν — ὑμῶν) *Comp. Beza, Barb. 1. Bar. Cant. 3. Lin. Magd. 1. 2. N. 2. Roe. 2. Chryf. Theodorit. Theophyl. Lat. Credo etiam cod. graecolat. Probat Millius & Whitbius. (ὑμῶν — ἡμῶν) Er. Steph. edd. (in cuius margine tantummodo Comp. excipitur,) Stap. & complures postea collati, etiam Aug. 6. Caes. 1 ff. Syr. Adde Caryophilum.*
¶ πρὸς ὑμᾶς) - *Æth. Arab. Lat. multi, Barb. 7. Syr.*

13 ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν· περισσοτέρως δὲ· ἐπὶ δὲ τῇ παρακλήσει ὑμῶν περισσοτέρως *Boern. Lin. Paris. 10. Pet. 3. Steph. δ. 12. 17.* · ἐπὶ δὲ τῇ παρακλήσει ἡμῶν περισσοτέρως *Clar. Cov. 4. Lat.* · καὶ ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν περισσοτέρως *Stap. in versione. καὶ ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν περισσοτέρως Syr. ¶ (- δὲ) Cov. 3. Hunt. 1. pluresve, Chryf. (nam ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν in exegefi construit cum seqq.) & Theodoritus.*

16 - οὐρ post χαίρω) *ed. principes, Stap. &c. οὐρ Beza (& recent. edd.) ex Steph. 12. & Arab. item Basf. 2. Cov. 2. Chryf. Theodoritus.*

C A P. VIII.

4 δεῖξασθαι ἑμαυτοῖς) *edd. mss. duo apud Bezam, vel etiam Colb. 7. Cov. 3. Laud. 2. Lu. Pet. 1. 3. Visum aliquid deesse: (confer Opt.) verbum sumtum ex v. 17. vel ex c. VI. 1. (-) Aug. 6. Bar. Barb. 3. Basf. 2. Cant. 2. 3. Cov. 2. 4. Gen. Hunt. 1. L. Lin. Magd. 1. 2. N. 2. Pet. 2. Roe. 2. Seid. sin. Stap. in versione, Steph. θ. 1. 12. 17. Vff. Vien. Æth. Arab. Lat. & codd. graecolatini, Syr. Chrysoft. h. 1. (unde idem supplet ἐπιγνώσαν in Homil. ad illud, Oportet haereses:) Theodorit. Euthal. Theophyl. qui ipse, Glossam hanc esse, docet. Hinc διδόναι ἡμῶν in Armen. suppletur. Al. hoc loco hiare memento. ἐν πολλοῖς τῶν ἀπτιγράφων ἕτως εὐρηται, addit exemplar *Corfendoncense* apud *Er.* Ex quo patet, tum, quum hoc Scholion natum est, lectionem communem non habuisse δεῖξασθαι ἑμαυτοῖς. Vid. *Gnom.**

7 ὑμῶν ἐν ἡμῶν) ἡμῶν ἐν ὑμῶν *Cant. 3. Cov. 2. L. Magd. 2. Syr.*

8 ὑμετέρας) ὑμετέρας *Elzevir. edd. A. 1624 & deinceps. Sphalma, in uno item alterove mss. occurrens, neque a Curcellaco mutatum.*

9 ὑμᾶς)

9 ὑμᾶς) ὑμᾶς *Cov.* 4. *Gen. L. Cbrysf.* & alii mox citandi. ¶ ὑμεῖς—πλεπτήσητε) ἡμεῖς—πληπτήσωμεν *Aug. 6. Magd. 1. Theophilus Alexand.* apud Leoncem, *Athanasius, Chrysf.* in textu: & sic in *archetypis* se legisse notat *Stapulensis*. Vtrumque *Cassiodorius* in *Psalmos*.

12 (— τις) *Colb. 7. Cov. 2. Lin. Pet. 3. Stap.* in versione, *Steph. 1α. 1γ. Vff. Clemens Al. f. 296 ed. Commelin. Theodorit. Æth. Lat. Barb. 1. Cyprian. & alii. Varie Chrysofostomus. τὶ Aug. 6. τις* post ἐκ ἔχει reponunt *græcolatini*.

16 (δόντι) *Aug. 6. Baroc. Cant. 2. 3. Cov. 4. Lin. Magd. 1. Roē. 2. Steph. ε. ζ. 1γ. Chrysf. Theophyl. Lat. Syr.*

18 ὅ) — *Comp. Vff.*

19 σὺν) ἐν *Colb. 7. & al.* ¶ ὑφ' ἡμῶν — ὑμῶν) ὑφ' ὑμῶν — ἡμῶν *Aug. 6. ¶ αὐ- τῆ) — Cov. 2. Lin. Æth. Lat. ¶ ὑμῶν) edd. cum ms. paucis, Cbrysf. Theophyl. Valla.* Qui συνέκδημος ὑμῶν legunt apud *Wolfium*, ii variam pronominis lectionem a fine versiculi per errorem huc referunt. (ἡμῶν) *Er. ed. 1. Baroc. Basf. 2. Cant. 2. 3. Cov. 3. Laud. 2. Lin. Lu. Magd. 1. N. 2. Pet. 1. 2. 3. Stap. Steph. omn. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. codd. græcolatini, Theodorit. Hiatt Al. ¶ προθυμίαν ἡμῶν) Longe prævalent monumenta, quæ ἡμῶν legunt: atque ὑμῶν in pauculis irrepsit, obvia pronominum Græcorum permutatione, quæ huc prior erat ob aliterationem υ in ὑμῶν ad προθυμίαν. Vid. *Gnom.**

21 προνοούμενοι) *edd. &c. ex allit. ad v. 20. & ex Rom. XII. 17. (προνοούμεν γὰρ) Colim. ed. Stap. Steph. ε. 1γ. Arab. Lat. Barb. 1. Boern. Syr. unde etiam προνοούμε- νοι γὰρ Clar. græce, Colb. 7. Cov. 3. L. Lin. Roē. 2. ¶ κορυβ) θεῶν Lat. Syr.*

24 — καὶ) *Comp. Beza, Aug. 6. Barb. 1. Basf. 2. Cant. 2. 3. L. Lu. Pet. 1. 2. 3. Stap. Steph. omn. Vff. codd. græcolatini & decem alii, versiones & patres. (καὶ) Er. & recent. edd. nescio an Cov. 2. 3. Hiatt Al.*

C A P. IX.

4 λέγωμεν) λέγω *Lat.* in cod. *Reutling.* & apud *Zegerum, Hilar. B ern. Ger. Biblia Latina ed. Venet. A. 1519. in marg. Lutherus. ¶ τῆς καυχῆσεως) edd. mss. Chrysf. Syr. Arab. Ex cap. XI. 17 adjectum censet *Millius. (—) Æth. Copt. Lat. Hilar. Barb. 1. Colb. 7. & codd. græcolatini, Augustinus, Pelagius.**

5 προκατηγγεμένον) *edd. mss. Alliteratio ad προκαταρτίσωσι. (προεπιγγ.) Barb. 1. Colb. 7. & Græcolatini cum Lat. aliisque versionibus, Theophyl. — Chrysf. bis. ¶ ὑμῶν) — Lat. multi. ¶ (— καὶ) Stap. in versione, Vff. pluresve, Chrysf. Lat. Syr. Arab. ¶ ὡς) Comp. Aug. 6. Clar. Colb. 7. L. Vff. & novem alii, Chrysf. (ὡσπερ) Er. Steph. edd. — Cæs. Cant. Pet. 3.*

6 καὶ alterum) — *versiones aliquot.*

7 θεὸς) κύριος *Cov. 2. Syr.*

9 αἰῶνα)

9 αἰῶνα) αἰῶνα τῷ αἰῶνος *Magd. 2.* & alii, *Lat.* aliqui. Ex LXX.

10 , καὶ ἄρτον εἰς βρωσιν) καὶ ἄρτον εἰς βρωσιν, *Vff. Chryf. Syr.* com-
mate mutato. Vid. *Gnom. ¶ (χορηγίσει κτλ.) Barb. 1. Cov. 2. Lin. Steph. 1a. Æth.*
Lat. (& inde Clar.) Syr. Cyrillus Al. Cyprian. & al. ¶ γεννήματα) γενήματα Comp.
Aug. 6. Boern. Stap.

12 τῷ) ἐν τῷ *Lat.*

15 δὲ) - *Lat.* multi, *Barb. 1.*

C A P. X.

5 καθαιρῶντες) καθαιρόντες nonnulli apud *Zonaram & Balsamonem.* & probat
Heinlius.

7 (βλέπετε) *Theophyl. Lat., ed.* aliquæ. ¶ (- χρεῖς) *Er. Colb. 7. Cov. 2.*
Stap. Æth. Armen. Copt. Lat. (& codd. Græcolat.) Syr. Chryf. Theodorit. Theophyl.

8 τὲ) - *Vff. & al. ¶ ἡμῶν) - Clar. Æth. Colb. 7. Lat.* in ms. *Colon. &*
Reutl. ἐμοὶ Syr.

9 ἴνα) ἴνα δὲ *Comp. Barb. 1. Laud. 2. Steph. 1. 1a. Lat.* aliqui, *Syr. Chryf.*

10 παρησία) παρήρησια *Comp.*

12 (- ἢ συνιοῦσιν ἡμεῖς δὲ) *Clar.* latine, *Boern. Hilarius*, *Tract. Græcus*
olim, de singul. cleric. ap. *Cyprian. Idacius, Sedulius.* Hiatus, vocula non in codd.
Lat. recurrente. ¶ ἢ συνιοῦσιν) *edd. mss. Chryf. Theophyl. Syr. Augustinus* passim.
ἢ συνιοῦσιν *Cov. 2. Steph. 1a. Theodoritus.* - *Lat. Calaritan. Pelagius.* Ex Græcis
τὸ non intelligunt, Latine non restitutum est: nos autem, restitutum. *Fulgentiusque,*
non intelligunt, non legit: nos autem, legerit, nec ne, non apparet. Græci, ἐαυτοῖς,
οὐ συνιοῦσιν. ἡμῶς δὲ οὐχὶ κτλ. Intermedia verba non casu omisisse librarios Lati-
nos, sed ipsum interpretem sic legisse, patet ex sermone primæ personæ, in nobis
nosmetipsos metientes, & comparantes nosmetipsos nobis. Quare hic quoque antiquam
lectionem amplectimur. Si solo *Hilario*, quem græcolatini codices sequi solent,
brevior hæc lectio (nam nos autem suppleant Latini codices N. T.) niteretur: non au-
diendum eum arbitrarer. Sed alios quoque testes citavi. Qui illud, οὐ συνιοῦσιν,
tractant, veteres Græci, & recentiores literati, huc illuc se vertunt, apud *Bezam,*
apud *Wolffum.*

13 ἡμῶν) - *Boern. Pet. 3.* apud *Fellum.*

15 δὲ) - *Er. Steph. ed. 1. Vff. & alii.*

16 ὑπερέκεινα) ὑπὲρ ἑκάστα *Lu. Stap. Vff. Cyrillus Hierof.*

18 συνισῶν) συνισάνων *Aldi ed. Cov. 2. & alii, Orig. Theodorit. Ephraim, Euthal.*

C A P. XII.

1 ὄφελον) ὄφελον *Pet.* 3. apud *Fellum*, *Stap. Vff.* ¶ ἀνείχ.) ἀνέχεσθε *Stap.* ἀνείχεσθε *Henr. Steph.* ed. & recent., *Hunt.* 1. *Laud.* 2. ¶ μικρόν τῆ ἀφρ.) *edd.* principes, *Valla* &c. μικρόν τι τῆς ἀφροσύνης *Beza* (& recent. *edd.*) ex *Steph.* e. 12. *Lat.* & *græcolatini*, (nisi quod τι omittit *Boern.*) *Theophyl. Arab.* μικρόν τι τῆ ἀφρ. *Caes. Cent.* 2. Ex v. 16.

3 ἔσω) — *Calaritan. Clar.* ¶ ἀπλότητος) ἀγνόητος καὶ τῆς ἀπλότητος *Colb.* 7. *Lat.* aliqui ante tempora *Augustini*, *Archelaus*, *Clar.* vel etiam *Æth. Epiphanius.* prius arripuit librarius ex anteced. deinde; litteræ fugitans, lectionem genuinam attexuit. Inde ἀπλότητος καὶ ἀγνόητος *Boern. Augustinus.* at, castitate, idem, & *Calarit. Hilar. Gaudentius.*

6 ἐν παντί — ἐν πᾶσι —) *Latinus* habet, in omnibus autem manifestati sumus vobis: ut si superfluum esset vel ἐν παντί vel ἐν πᾶσι. Atqui diversam vim habent. *Vid. Gnom.*

8 πρὸς prius) εἰς *Er.* annot. Vtrumque *Chrysf.*

10 φραγήσεται) σφραγήσεται *Steph.* ed. 1. unde σφραγήσεται alia *ed.* ejusdem & alior. *Sphalma*, codd. non inspectis cumulatum.

15 οὖν) — *Calaritan. Clar. Æth. syr.* Non addendus *Chrysostomus.*

16 κἀγὼ μικρόν τι) *Comp. Aug.* 6. *Stap. Vff.* pluresve, *Lat.* μικρόν τι κἀγὼ *Er.* &c.

17 (κατὰ κύριον λαλῶ) *Aug.* 6. pluresve, *Chrysf. syr.*

21 ἡδὲν.) in hac parte addit *Lat.* ἐν τούτῳ τῷ μέρει videri possit omiffum; sequente ἐν.

22 f. εἰσι; quater) εἰσι, *Er.* & al. citra interrogationem, quæ tamen quarto loco necessaria videtur. coll. v. 13 f. ¶ ἐν πληγαῖς usq. περισσοτέρως) *edd. mss.* *Chrysf. Arm. Copt. syr.* ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως *Lat.* & codd. *græcolat. Æth. Hieron.* & alii. *Conf.* v. seqq.

28 ἐπισύσασις) ἐπίσασις *Anthologium* *ms.* & al.

31 (— ἡμῶν) *Comp. Er.* ed. 1. *Cant.* 2. 3. *L.* *Pet.* 1. 3. *Vff.* & quinque alii, *Chrysf. Euthal.* ¶ χριστῶ) — *L.* & al.

32 ἔλωσιν) — *Lat. syr.*

C A P. XII.

1 δὴ) δεῖ *Lu.* & alii, *Lat. syr.* ex scriptione promiscua. Vtrumvis habent codices *Stap.* ¶ ἡ) — *Copt.*

2 ἐκ οἶδα prius) — *Lat.* multi, *Syr.*

7 (- ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι) *Al. Colb. 7. Iren. Æth. Lat. & codd. græcolat. Augustinus.* Pro glossa habet Zegerus, Millius; Kusterus: sed agnoscit *Cyprianus, Hilari. Hieron.*

9 (- ἡ) *Æth. Lat. & inde codd. græcolatini. Iren.* (in Gr. & uno Lat. codice,) unde idem alibi supplet τῆ θεῶ & αὐτῆ. *Tertull. Archelaus, Orosius, Paulinus, Leo & alii, Isid. Polul. μου* facile omittunt post ἡς. Pro δυνάμει plerique potius videntur scripsisse δυνάμει μου, ex alliteratione ad γὰρ μου. Vid. *Gnom. ἡ μάλλον*) *edd. mss. Iren. (-) Æth. Arab. Lat. Syr. Orig. Chryf. vide Mill. Proleg. § 477.*

10 παρῶν μὲν) μὴ παρῶν μὲν *Er.*

11 (- καυχώμενος) *Al. Cov. 4. Gen. Magd. 2. manu printa, Pet. 3. Steph. 8. ε. Euthal. Æth. Copt. Lat. Barb. 1. codd. græcolatini.*

12 μὲν) μὲν τοι *Vien. & alii, Lat. ¶ σημείοις*) absque ἐν *Al. Lat. in cod. Reutl. Hilarius.* Lectio media. unde ἐν σημείοις plerique: καὶ σημείοις *Chryf. Boern. Lat. in mss. σημείοις τε Lin. καὶ ἐν σημείοις Syr.*

14 (τῆτο) *Comp. Al. Aug. 6. &c. Lat. Ex c. XIII. 1.*

17 ὧν) ἐν *Aug. 6. Lu. Stap.*

19 (πάλαι) *Al. & unus cod. apud Beza, Lat. & inde Hilari. in comm. Boern. Clar. latine. παλαι, ex c. III. 1. vel παλαι ex rhythmo δοκεῖτε. nam αι & ε olim sere promiscua. vid. Gnom. ¶ ἐν χειρῶν) - Hilarius, Clar. latine.*

20 ἡμε) εἰς *Comp. Al. Aug. 6. Vff. & al.*

21 μὲ) - *Lat. Tertull. & alii, Æth. ¶ προσημ.) ἡμαρτηκότων Cant. 2. Chryf. Æth. Cassiod. in Pl. Li. Syr.*

C A P. XIII.

1 τρίτον) ἰδὲ τρίτον *Comp. Al. Stap. & al. Ex c. XII. 14. ¶ τῆτο) - Barb. 4. Stap. ¶ καὶ) ἢ Cov. 3. Euthal. Lat.*

2 το δεύτερον) vobis habent *Lat. multi; pro bis, ut est in ms. Colon. Reutl. & aliis. ¶ γὰρ) edd. mss. &c. Ex v. 10. (-) Al. Lat. constanter, Barb. 1. & codd. græcolatini, Æth. unde λεγῶ supplet Copt.*

3 δύαται) δυνατα *Comp. Chryf. δυνατοῖ Cov. 2. δυνατὸς Vff.*

4 ἡμεῖς) καὶ ἡμεῖς *Beza & recent. edd. Barb. 1. Steph. 7. Chryf. ¶ ἐξ) σὺν Al. Boern. Syr. Ex seq. ¶ σὺν) ἐν Chryf. & (si recte collati sunt) Clar. Colb. 7. Ex præced. ¶ εἰς ἡμεῖς) edd. mss., Lat. Hilari. Syr. - Barb. 1. Clar. latine, Chryf.*

5 ἰσθῆς) - *Chryf. Æth. ¶ ἰσθῆς χειρῶς) χειρῶς ἰσθῆς Al. Lin. Clemens Al. Lat.*

7 εὐχομαι) *edd. mss. Hil. Cassiod. &c. ἐυχόμεθα Al. & alii, Lat. ex v. 9.*

9 γὰρ) - *Aug. 6. & alii.*

- 12 φιλήματι ἀγίῳ *Comp. Al. Vff. cod. multi, Chryf. ἀγίῳ φιλήματι, Er. & al.*
 13 κυρίῳ) κυρίῳ ἡμῶν *Al. apud Fellum, Laud. 2. & al. ¶ θεῷ) θεῷ καὶ πατρὸς*
Aug. 6. & aliis. ¶ μετὰ) fit semper præfigit Didymus non semel. ¶ (- ἀμὴν)
Al. Colb. 7. Æth. Hilar. Cassiod. in Pf. CXVI.

E P. A D G A L A T A S.

Hanc & reliquas Pauli minores Epistolas habent

EDD. *Comp. Er. &c.*MSS. CLASS. I. *Al. Aug. 6. Baroc. Boern. Cant. 3. Cov. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. 1. N. 2. Pet. 1. Roe. 2. Vff.*CLASS. II. *Barb. oïto, Bas. 2. Cant. 2. Clar. Colb. 7. Gen. Ger. L. Lu. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Stap. Steph. δ. ε. ζ. θ. ι. ια. ιγ. Vien. Bis terve etiam Gen. citatur a Millio, & aliquoties in ep. ad Gal. Phil. Col. Steph. ιι.*VERSION. *Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.*PATRES, *Chrysof. Euthal. Oecum. Theophyl. Hilar. Hieron. (præsertim in epp. ad Gal. Eph. Tit. Philem.) Pelagius, Cassiodorus &c.*

GAL. CAP. I.

1 καὶ) *edd. &c. Lat. Iren. f. 234. Hippolytus, Euseb. Chryf. clare, Marius Victorinus, Cerealis, Cassiod. in Pf. CXVI. & h. 1. Syr. &c. καὶ ἀπὸ conjectura apud Artemon. p. 211 f. Sed vide Gnom.*3 πατρὸς) πατρὸς ἡμῶν *Al. Aug. 6. Lin. Pet. 2. Æth. Lat. aliqui. ¶ (- ἡμῶν) Al. Aug. 6. Cant. 2. L. Lin. Pet. 1. 2. Chryf. Copt. Lat. in Reutl. Trev. & aliis, nec non Syr.*4 (περὶ) *Comp. Al. Boern. Cant. 3. Clar. Cov. 2. 3. Gen. Laud. 2. Magd. 1. Pet. 1. Seid. Orig. Oecumenii textus.*6 ἔγω) *sic tam habet Lat. Tertull. & al. tam, absque sic, habet Col. manu prima. ¶ χριστὸς) edd. mss. Euseb. Chryf. Hilar. & alii, nec non Syr. vel etiam Arab. Ex v. 7. (-) Tertull. non semel, Cyprianus non semel, Calaritanus, quin etiam Haymo. Lectio media, unde θεῷ N. 2. Vff. & alii apud Er. & Beza, Theodoritus & Oecumenius in textu.*8 ὑμῶν) alterum) *- Theodoritus, Dial. c. Marcion.*9 προεῖρηκαμεν) προεῖρηκα *Cov. 4. Gen. Chryf. Æth. Arab. Lat. in Char. Col. Reutl. & in Breviar. ms. Haymo, Thomas Aq. vel etiam Hieron. in comm. Syr.*

11 δὲ) *edd. &c.* Sic 1 Cor. XV. 1. 2 Cor. VIII. 1. γὰρ *Lat. Barb. 1. Colb. 7.*
& codd. *græcolatini.* sed autem habet *Trev.*

12 ἰσοῦ) - Cor. 3. Pet. 1. apud *Fellum, Vff. Oec.*

15 (- ὁ θεός) *Theodoritus, Lat. Hilar. Hieron. Barb. 1. Syr.* nec non *Orig.*
Habet & non habet *Irenæus Latinus.*

16 (προσνεβίμην) *Aug. 6. Cov. 2. Lu. & aliqui apud Er.*

18 πῆτρων) *κρηῶν Al. Barb. 1. Copt. Æth.*

C A P. II.

1 πάλιν) *edd. mss. Lat. Hil. Cassiod. Syr. - Chryf. Iren. Clar. latine.*

4 δὲ) - *Er. ed. 5.* ex conjectura Hieronymi; ut si δὲ, stante οἷς v. seq., stare non posset. sic quoque δὲ *Eph. II. 4* dispunxit Hieronymus. Estius, eandem varietatem notans, *Erasmus* videtur solens respexisse. Habet *Hippolytus*: non omittit *Cbrystostomus*; neque tollit *Tertullianus.*

5 οἷς ἰδὲ) *edd. mss., Chryf. Theodorit. Theophyl. Oicum. &c. versiones,* etiam *Lat., Hieron. Augustin. Cassiod. Primas. Pelagius, Sedulius,* Græci apud *Hilariū, Marcion* apud *Tertull. (-) Lat. olim,* & inde *Tertull. Iren.* cum multis, quorum tamen alii *neque,* alii *quibus* retinent. Id visa postulare δὲ particula. At sæpe non omissum in codd. *Lat. ut in hac ipsa Epistola, c. V. 8. item Ioh. VI. 64. IX. 27. Rom. V. 14. 1 Cor. V. 6. IX. 6. Col. II. 18. & vicissim additum, Matth. VIII. 30.* Omnino apud Latinos tam lubrica sub calamo est non particula, ut de Negationibus, quæ *Pandectis Florentinis* recte, male, additæ vel detractæ sunt, permulta differant *Ant. Nebriffensis* *Quinquag. cap. XXXII. Ant. Augustinus l. IV Emend. c. 17. & iusto libro Siegm. Reich. lauchius.* Sæpe etiam in græcis aliisque *vix* omissimi. vide var. *Ioh. I. 31. Rom. IV. 19. 1 Cor. III. 7. IV. 7. 2 Cor. VII. 3. XII. 1. ¶ Διαμείνη) Διαμείνη Al. Aug. 6. Rom. 2. Lat.*

6 θεός) ὁ θεός *Comp. Al. Chryf. ¶ οἱ δοκῶντες) - Curcellai margo.*

9 (πέτρος καὶ ἰάκωβος) *Lat. olim, cod. græcolatini, Iren. Tertullian. Hilar. Hieron. Cassiod. Haymo,* nec non *Theodoritus. κρηῶς καὶ ἰάκωβος Chryf. ¶ κρηῶς καὶ ἰωάννης) Ioannes & Cephas,* auctor de schematibus & tropis, qui ab aliis *Beda,* ab aliis esse *Cassiodorus* creditur, apud *Harduinum,* op. select. p. 925. *Kepham* omittit *Al. & Apring. in Ap. III. 12.* Assueti erant librarii immediatæ *Iacobi & Iohannis* mentioni. ¶ ἡμεῖς) ἡμεῖς μὲν *Al. & al. nec non Theodoritus in Catena Aug. 5.*

11 (κρηῶς) *Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 2. Pet. 3. Steph. 1a. Arab. Copt. Lat. (sed Petrus mss. Charit. Colon. & Brev. mf. & al.) Eusebius ex Clemente Al. Dorotheus, Euthalius, Chronicon Alex.* Probant lectionem complures apud *Wolfium.*

14 (κηρᾶ) *Al. Barb. 1. Steph. 1a. Euseb. Copt. Lat.* Lectio media esse videtur, quæ v. 11 *Cepham*, v. 14 *Petrum* appellat, cum cod. nonnullis. unde alii *Petrum*, alii *Cepham*, utroque versu posuerunt. ¶ καὶ ἐκ ἰσθαικῶς) ~ *Hil.* in *Gal. II & VI.* & inde *Clar.* ¶ τί) πῶς *Colin.* ed. *Al. Cov. 2. L. Lån. Æth. Lat. & græcolatini*, *Syr.*

16 εἰδότες) εἰδότες δὲ *Cov. 2. & al.* ¶ διότι) ὅτι *Al.* cum paucis.

17 διάκονος;) Interrogationem tollit *Wall* Not. crit. p. 163 f. Sed & ἄρα particula & μὴ γένοιτο formula interrogationem corroborant intermediam.

20 ὁ δὲ κτλ.) ὁ δὲ νῦν ζῶ, ἐν πίστι ζῶ, ἐν σαρκὶ τῆ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, *Cyrillus Alex. lib. V. c. Nestor.*

C A P. III.

1 ἐβάσκανε) ἐβάσκηκε *Comp. Er. Aug. 6. Vff. & alii.* ¶ (- τῆ ἀλ. μὴ πείθεσθαι) *Al. Colb. 7. Copt. Lat.* olim, & inde cod. *græcolatini*; *Syr. Cyrill. Chrysof.* (eo pluris habendus, quia in hanc Epistolam hypomnema, non homilias edidit:) *Hieronimus* (*Adamantii* fretus exemplaribus,) *Augustinus*, alii: item *Theophyl. & Oecum.* in commentar. vel etiam *Archelaus* in *Disp. cum Man.* apud *Hippol.* ed. *Fabric. T. 2. f. 188.* Librarii Latini interdum, cum coepissent hæc verba scribere, postremum verbum, *veritati*, supprefferunt, indicantes, se errasse. Glossa ex c. V. 7. ¶ προεγράφη — ἐσαυρωμένος) ἐσαυρωμένος προεγράφη *Al.* ¶ (- ἐν ὑμῖν) *Al. Cov. 2. Laud. 2. N. 2. Vff. Lat.* in mf. *Schelli.* manu secunda, *Æth. Arab. Copt. Syr. Archelaus.*

8 ἐευλογ.) εὐλογηθήσονται *Er. & recent. ed., Aug. 6. Chryf. Theophyl.*

10 (ἐμμενεί) *LXX* ed. *Grab. Hebr.* מִיִּי Deut. XXVII. 26.

12 (- ἀνθρώπος) *Al. Barb. 1. Bas. 2. Æth. Copt. Lat.* codd. *græcolatini, Syr. Chryf. Hieron. & al.* E *LXX* injectum censet *Millius.*

15 (- ἀδελφοί) *Comp. Lin. Æth.* E *Lectiōnariis*, sunt, qui derivent. *Traetat* disertè *Chrysofostomus.* ¶ κενυρ.) προκεκυρωμένην *Colb. 7. Chryf.* Ex v. 17.

17 (προκεκυρωμένην) κενυρωμένην *Vff. Cyrillus Al. Lat. & inde Boern.* Vicissim ex v. 15. ¶ εἰς χριστὸν) *edd. mss. Hilar.* ex v. 16. 24. (-) *Al. Barb. 2. Colb. 7. Cyrillus Al. Copt. Lat.* ¶ τετρακόσια) τριακόσια *N. 2. Theophyl.*

19 ὁ νόμος;) ; ὁ νόμος *Comp. & al.* sed vid. *Gnomon.* ¶ τῶν παραβάσεων) *falsorum* habent *Lat.* aliqui, pro, *peccatorum*, abbreviato. ¶ προσετέθη) *edd. mss. Syr.* (ἐτέθη) *Clemens Al. Orig. Euseb. Arab. Lat. Iren. Hilar. Hieron. Pelag. Barb. 1. Clar.* latine, *Boern. ἐδόθη Chryf.* ¶ (ὁ) *Cov. 3. 4. Gen. Lin. Lu. Pet. 2. 3. Roë. 2. Vff.*, unus apud *Er.* sive *Bas. 2. Orig. Cyrill. Theodorit.* Mutationi, in græcis facili, repugnant versiones. ¶ διαταγῆς) διαταγῆσα *Comp.* Dormitans editor Latina in mente habuit.

- 21 πρ̄ θεῶ) ~ *Hilar. Clar. latine. τῆ χριστ̄ Cov. 2.*
 23 τῆ δὲ) δὲ τῆ *Barb. 8. Vff. sed sic τῆ γὰρ c. II. 12.*
 24 χριστὸν) *Christo habet Lat. ex I Cor. IV. 15.*
 27 εἰς χριστὸν) ~ *Er.*
 29 (~ κεί) *Comp. Al. Lat. Leo.*

C A P. IV.

4 (γενιόμενον) *Comp. Bas. 2. Cor. 2. 4. Lund. 2. Lin. Scid. Sin. Steph. 8. ζ. ia. u. E. Luc. I. 35. Vide Phetum apud Wolfium T. IV. Cur. in N. T. p. 678.*

6 ὅτι) ἕτε *Comp. ¶ (ἡμῶν) Er. Al. & alii, Lat. codd. multi, etiam Tertull. Didymus, Leo, Chrysol.*

7 εἰ) ~ nonnulli apud *Er. Bern. ¶ θεῶ διὰ χριστ̄) edd. mss. Chryf. Syr. &c. θεῶ, omisso διὰ χριστ̄, Armen. Copt. (διὰ χριστ̄) Hieron. Lectio Erasmo probata, ac media: unde διὰ θεῶ *Al. Barb. 1. (apud Fellum, Colb. 7. Clemens Al. Tract. de communi essentia Patris, Filii, & Spiritus S. apud Athanasium, Cyrillus Al. Lat. Hilar. Pelag. vel etiam codd. graecolatini, Arab. διὰ θεῶ Bern. graece. θεῶ ab aliis insertum ex Rom. VII. 17, ab aliis substitutum, ex alliteratione. ¶ διὰ χριστ̄) ~ *Al. h. ἡσθ̄ interponunt Lund. 2. Lin. Lu. Syr. edd.***

8 καὶ φύσει) οὐσει καὶ *Al. Lat. Syr.*

14 κα) ~ *Cor. 2. Pet. 1. Steph. 8. 3. 12. Basil. Theophyl. Syr. Facile omis- sum post μὲν. (μὲν) Al. Lin. (qui tamen duo pro κα omisso citantur apud Fel- lum,) Barb. 1. Colb. 7. Lat. Cyrillus Al. Ex v. antecedd. aut seq. ¶ ἐξ̄ τ̄.) διε- πτύσατε *Gen. Chryf. Theophyl.**

15 τις οὖν ἦν) τις οὖν *Lin. Theophyl. Facile post οὖν excidit ἦν. nam omittitur, & quidem per Iphalma, etiam apud Stapulentem, quippe qui ἦν sibi lectum aperte interpretatur. Inde περ οὖν *Colin. ed. Al. Barb. 1. Colb. 7. Cor. 2. Roc. 2. Steph. 8. e. Lat. Hieron. Syr. Ex Rom. III. 27. περ οὖν ἦ Bern.**

17 ἐκλεῖσται) ἐγκλεῖσται *cod. apud Er., Syr. ἐκλῦσαι Vff. ¶ ἡμῶς alterum) edd. mss. &c. ἡμῶς Beza & inde recent. edd.) ex conjectura.*

18 καλῶν) *aculamini autem meliora de no praefigitur apud Hilarium ex I Cor. XII. idque sequuntur codd. graecolatini. ¶ ζῆλοῦσθαι) ζῆλοῦσθε Lat.*

24 (~ αἰ) *Er. Al. Aug. 6. Barb. 8. Cler. Gen. Pet. 1. 2. 3. Vff. & al. ¶ ἀγαε) ἀγαε Kusterus in Notis.*

25 (ἰε) *Al. Barb. 3. Clar. in Graeco, Hesychius in Levit. XIX. apud Zegerum, Hilarium. Particula ἰε jam hic apodotin postulare visa. ¶ ἀγαε σιωῶ) edd. mss., Arabica utraque, Copt. Syr. Chryf. &c. Neutrum, το, & femininum ἀγαε, non videntur cohaerere. Facile autem librarius post γαε, ex alliteratione ad ΑΡΑΘα, scripsit*

scripsit A, & perscripsit ἄγαρ. (σινᾶ) *Boern. Orig. in Cant. Hesych. l. c. Armen. Lat. Augustin. Hieronymus* aperte, *Æth.* vel etiam *Marcion & Manichæus* apud *Hieronimum, Pelagius, Sedulius*, alii. & sic *Beza* aliquando edidit, sed postea retractavit: probarunt autem haud pridem duo anonymi eruditi apud *Wolfium*. Solum *Agar* habet *Hilarii* commentarius, *Clar.* ¶ συσσοιχεί δὲ) quæ consonat, ἢ συσσοιχῆσα *Boern.* ¶ δὲ ante τῆ) — *Baroc. Pet. 2.* (qui duo plane gemelli sunt,) *Roe. 2.* (sæpe illis congruens,) & *Curcellæi* margo. ¶ δὲ ante μετὰ) — apud eundem. (γὰρ) *Al. Cov. 2. Lin. Roe. 2. Stap. in versione, Steph. ε. θ. ια. & graecolatini.* Hinc totum versum sic constituit *Bentleius*, τὸ δὲ ἄγαρ συσσοιχεί τῆ νῦν ἱερ. δουλεύει γὰρ κτλ. ut σινᾶ ὄρος ἐστὶν ἐν τῆ ἀραβία sit glossa. Approbat *Millius*; sed non intrepide, propter unanimem codicum in hoc inciso consensum. Minus trepidat editor διγλωττος, qui COMMVNEM SENSVM quovis manuscripto antiquiorem caufatus, pro illis verbis, τὸ γὰρ — συσσοιχεί δὲ, tantummodo legit ἢ συσσοιχῆσα. pag. 689 seq. Atqui hæc non communi, sed apostolico sensu constant. Vide *Gnom.*

26 πάντων) *edd. mss. Iren. Hieron. Rufinus in Expos. Symboli, Sedulius, Rupertus. ἀπάντων* (post ἡμῶν) *Eusebius, Theodoritus, Oecumenius.* (—) *Steph. δ. ε. Cyrillus, Marcus Eremita, Æth. Copt. Lat.,* etiam in *Marcionis* canone, *Barb. 1.* & cod. *graecolatini, Syr. Tertull. & alii*; *Martyr* apud *Eusebium*, convenienter. Legit & non legit *Origenes, Chrysostomus.*

C A P. V.

1 (— οὖν) *Bas. 2. L. Roe. 2. Chryf. Theodorit. Lat. Tertull. Hieron. Pelag. Clar.* Lectio media, unde & illud, τῆ ελευθερία ἢ χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσι, cum antecedentibus pridem conjungere multi; & οὖν post σῆκετε inferuerunt *Colin. ed. Al. Cov. 2. Lin. N. 2. Steph. δ. ε. ια. Vff. Cyrillus Al. Æth. Lat. in ms. Colon. & aliis, Augustin. Hilar. Boern.* ¶ ἢ) *edd. Al. &c. — Vff. & alii*, qui ἡμᾶς mox subjungunt. ἢ, bis legendum, semel scriptum. ὁ *Lu. ἢ ὁ Comp. Valla.* ¶ (ἡμᾶς χριστὸς) *Colin. ed. Al. Bas. 2. Clar. L. N. 2. Lat. in ms. Reutl. Hilar. Pelag.*

3 πάλιν) — *Chryf. Arab. Lat. olim.* Facile ante παντὶ omissum. ¶ ποιῆσαι) *πληρώσαι Barb. 1. Epiphani. Chryf. Theophyl. Marcion, Syr.*

7 ἐπέκοψε) *Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Gen. Ger. L. Lu. Pet. 1. 2. 3. Sin. Steph. omn. & decem alii, Chryf. Euthal. Oecum. Theophyl. (ἀπέκοψε) Er. & inde al. edd.;* nullo, primæ certe classis, assentiente codice. nam ἐβάσκενε habet *Vff.* nec non *Roe. 2. ex c. III. 1. Erasmus* quoque in *Apol. adv. Stunicam* legit ἐπέκοψεν. ¶ τῆ ἀλ. μὴ πείθεσθαι) — *Chryf. Addit Theodoritum Estius; Millius Tertullianum,* de quo incertum est; *Hieronimumque & Hilarium*, qui tamen clare exhibent. ¶ μὴ πείθεσθαι) *μὴ πείθεσθε Lin.* licet, nemini consenseritis, addunt *Lat. aliqui.*

8 οὐκ) — *Cov. 3. Vim. Calaritan. Clar. & alii apud Hieron.*

9 ζυμοῖ) *edd. mss. Hieron. &c. δολοῖ ζυμοῖ Clar. manu prima. nam corrumpit habet Lat. quod etiam secutus est Marcion apud Eriphanium. confer Var. I Cor. V. 6.*

11 ἔτι) *edd. mss. etiam Seid. Chryf. &c. e proximo. (-) Laud. 2. Lat. in mss. Reutl. & Trev. manu prima, Hilar. Hieron. & codd. græcolatini.*

12 ὄφελον) ὄφελον *Gen. & alii. ¶ ἀποκόψονται) Er. Steph. edd. Seid. Vff. &c. ἀποκοψάνται Comp.*

14 ἐν ἐνὶ λογῶ) *vobis substituit Tertull. nec non Eriphan. vel Marcion potius. in vobis uno verbo habet Hilar. & sic cod. græcolatini. ¶ (τεπλήρωται) Al. Colb. 7. Cov. 2. L. Lin. Eriphan. Tertull. ¶ (σεαυτον) Al. Barb. 1. Clar. cum multis.*

16 σοιχήσῃσιν) σοιχῆσιν *Al. & codd. græcolatini, Hilar. Hieron. Syr. Arab.*

17 ἀντίκειται) ἀντίκεινται *Comp. Seid. Vff. & al.*

19 μοιχεία) *edd. mss. Hilarinus &c. (-) Al. Colb. 7. Roë. 2. Clemens Al. Eriph. Lat. Tertull. Hieron. Augustin. Pelagius, Sedulius, Æth. Syr. Ephraim, qui tamen alio loco pro ἰκαθαρσία habet μοιχεύα. Post πορνεία hoc ponit Chrysof. Plurali numero habet Iren. Cyprianus, ut & plura verba sequentia.*

20 Φαρμακεία) Φαρμακείαι *Lu. Vff. & al. ¶ ἕρις) ἕρις Er. Aug. 6.*

21 Φένοι) *edd. mss. Syr. Chryf. Cypr. (-) Colb. 7. Gen. Clemens Al. Hieron. & al. Facile sub Φθονοι omissum est. ¶ καὶ alterum) edd. mss. Iren. Clemens Al. Hib. Boern. latine. - Cbryf. Arab. Æth. Lat. Tertull. Calarit. Boern. græce.*

23 μακροθυμία, γρησ της, ἀγαθωσύνη) *patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo est in Lat. in edd. Vid. Raithii Vind. version. Luth. p. 528. ¶ ἰχρηάτεια) ἀγρία addit Lut. & cod. græcolatini, Iren. Cyprian. & al. ex duplici interpretatione, in unam conflata, & ex studio duodenarii numeri, ut videtur Grotio ad Ap. XXII. 2.*

25 εἰ ζῶμεν) ζῶμεν οὖν à *Chryf. Syr. ¶ σοιχῶμεν) σοιχῶμεν Comp. Hunt. 1. Seid. & al.*

26 γνώμεθα) γνώμεθα *Comp. Cov. 3. & al.*

C A P. VI.

2 ἀναπληρώσατε) *edd. mss. Clemens Al. Chryf. (ἀναπληρώσετε) Cov. 4. Gen. Stap. in versione, Astorinus, Proclus, Marcus Eremita, Æth. Arab. Lat. Barb. 1. Clar. latine, Tertull. & alii, Syr.*

4 μένον) *Sollicitant hanc particulam Erasmus & Beza: Erasmus autem videtur non recte impexille Vallam; quem, si opus est, inspice.*

12 ἐν σαρχί) - *Falla. ¶ (ὡν ante θιώκωνται) Colin. ed. Al. Cov. 2. Ger. plusve, Lat.*

13 (περιτετυμμένοι) *Comp. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 3. Hunt. 1. Laud. 2. L. Lu. Magd. 1. N. 2. Pet. 1. Seid. Sin. Steph. 1. ζ. Vff. Hieron. Hilar.*

15 (ἄτε γὰρ) *Colb. 7. Chryf. Georgius Syncellus, Æth. Hilar. Hieron. Syr. Vti I Cor. VII. 19. ¶ (ἰστὶν) Al. Baroc. Georgius Syncellus, Copt. Hieron. Hilar. Clar. Syr. Indidem : quanquam alii ex Mosis Apocalypsi repetunt.*

16 (σοιχεσον) *Al. Hil. Clar. Syr. Arab. nec non Hieronymus.*

17 κρηε) ~ *Al. Colb. 7. Lat. in ms. Schelh. Dial. c. Marcion. Haimo..*

18 κρηε) ~ *Hunt. I. Magd. I. Sin. ¶ ἀμὴν) ~ Hilar. Boern.*

E P. A D E P H E S I O S.

C A P. I.

1 ἀγίοις) ἀγίοις πασι *Al. cum proximis. Ex Phil. I. 1. ¶ (ἐν ἐστώ) edd. mss. versiones, Iren. gr. & lat. l. 5. c. 2. Clemens Al. Orig. in Rom. l. 7. Athanasius, Expof. fid. apud Iustinum, Didymus, Marius Victorinus &c. Citatur huc etiam Ignatii Ep. ad Eph. § 12. & Ignatius quidem, quum ait, Paulum in omni Epistola meminisse Ephesiorum, potius alias epistolas v. gr. ad Cor. & Tim. innuit : sed quum Ephesios symmystas Pauli salutatur ; hanc epistolam ad eos missam respici, verborum series argumento est. Apertius epistola Ignatii ad Ephesios interpolata § 6 habet, Paulus vobis scripsit, Unum corpus & unus spiritus &c. (~) τὰ παλαιὰ τῶν ἀντιγράφων, i. e. vetera exemplaria, apud Basilium M. l. 2. adv. Eunom. ubi etiam ait, majores id tradidisse, ipse præfatus, Paulum non inscripsisse Ephesios, sed iis quoque misisse. Neque ignota hæc lectio fuit Hieronymo in h. l. Probat Iac. Vsserius, Iac. Peircius, Artemonius Defens. p. 46 f. Et Basilium quidem eo minus contemni debet, quod & minus procul a Laodicea degebat, & ipsum conferendis & corrigendis codicibus operam dedisse confirmat G. Syncellus, quem citat Hodius f. 315, 629. Tertullianus : *Ecclesie quidem veritate epistolam istam ad Ephesios habemus emissam, non ad Laodiceos : Sed Marcion ei titulum aliquando interpolare gestiit. l. 5. c. Marcion. c. 17. sed aliam ad Ephesios, aliam ad Laodiceos Pauli epistolam fuisse Marcioni, Hodius f. 664 demonstrat ex Epiphanio : quamquam etiam Epiphanius verba Eph. IV. 5. ut ex ep. ad Laod. citat, quæ tamen in ep. ad Laod. hodie non exstant. Laodicensibus quoque missam, vel etiam inscriptam, hanc ipsam censet epistolam Millius Prol. f. 9. Wall. not. crit. p. 280 seqq. ubi Grotium, Hammondum, Wakium, Grabium, alios laudat ; Anonymus in editione Londinensi Gr. Angl. p. 707 f. & quos memorat Gottlob Frid. Gude in Comm. de Statu eccl. Eph. p. 159 seqq. Vide etiam Whitbii Exam. f. 34 f. & Kusteri præf. ed. N. T. & Novantiq. A. 1740 pag. 679 seq. Ceteroqui nihil, ut Tertullianus l. c. ait, de titulis interest. Vide tamen Gnomonem.**

3 ἐν) *Comp. Al. Aug. 6. Stap. in versione, Steph. omn. & graecolatini & decem alii, Athanas. Theodorit. & alii. (~) Er. Steph. edd. vel etiam Bar. Laud. 2. Pet. I. 2.*

4 (, ἐν ἀγάπῃ) *Chryf. Theodoritus, Syrus, Theophyl.* nec non *Hieron. Cassiod.* in Pl. CL. *Sedulius; Budaeus, Efsius, Pfaffius, Rumpaeus.* Vid. *Gnom.*

6 ἐν ἡ) *edd. mss., Lat. &c. (ἡ:)* *Al. Barb. 1. Colb. 7. Roe. 2. Steph. ε. θ.* (nisi quosundam, qui codices hos contulerunt, oculi in principium versus octavi inciderunt, quod ipsum etiam librariis accidisse videtur:) vel etiam *Æth.* Vtrumque *Chrysofostomus.* Alliteratio, vel ad verba proxima sequentia, vel ad confinium versus 7 & 8. ἢ *Theophyl. Hilar.*

8 ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει,) sequentibus hoc jungit *Aug. 6. Hieron.*

9 αὐτῆ alterum) *edd. mss., Lat. Hilar. &c. - Tertull. & codd. graecolat.*

10 ἀνακεφαλαιώσασθαι) ἀνακεφαλαιώσας *Hil. &, τὰ usq. χριστῶ* omittis, *Baroc. Cant. 2. Cov. 3. ¶ τα* medium) *Comp. Er. ed. 1. Al. Aug. 6. Cant. 2. 3. Colb. 7. L. Pet. 1. 2. 3. Vien. Vff. graecolatini & novem ceteri, Chryf. Theodorit. & al. τάτε Er. Steph. edd. ¶ ἐν) ἐπὶ Aug. 6. Vff. & alii. E. seq.*

12 τῆς) - *Comp. Aug. 6. Vff. & alii. coll. v. 6.*

13 ὑμῖς) ἡμεῖς *Al. Stap. Vff. & al. ¶ ὑμῶν) ἡμῶν Vff. & al. ¶ καὶ alterum) - Henrici Stephani editio, Arab. Iren. Tertull. Clar. nec non Hil.*

15 τῶ κυρίῳ) *χριστῶ Chryf. Leo & alii Lat.*

18 καρδίας) *Comp. Al. Aug. 6. Basf. 2. Cant. 2. 3. Colb. 7. Pet. 1. 2. 3. Seid. Sin. Stap. Steph. omnes, Vff. graecolatini & octo alii, Æth. Arab. Lat. Syr. Athanas. Chryf. Euthal. Tertull. & alii. (διανοίας) Er. Steph. edd. Theodorit. Oecum. haud scio an mss. ulli, nisi forte Cov. 3. Huut. 1. Vien. ut alibi, in Var. 2 Cor. III. 7. Gal. V. 8. 1 Pet. III. 20. ita hoc loco inter se congruentes.*

19 (ὑμᾶς) *Aug. 6. Colb. 7. Cov. 2. L. Hil. & codd. graecolatini.*

20 ἐκ) ἐκ τῶν *Comp. Aug. 6. Stap.*

22 πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ) omnem ecclesiam plerique Latini.

23 τὰ) *Comp. Al. Aug. 6. Stap. Vff. cod. plurimi, Chryf. - Er. Steph. edd.*

C A P. II.

1 ἀμαρτίας) ἀμ. ὑμῶν *Lin. & al.*

3 παντες) - *Colb. 7. Syr. Hil. nec non Lat. mf. Colon,*

5 χάριτί ἐσε σιωπηροί) - *Chryf.*

7 χάριτος αὐτῆ ἐν χηρσότητι) χηρσότητος αὐτῆ *Orig. Iren. ¶ ἰνσῆ.) - Hil. & codd. graecolat. & Æth.*

8 (ἡμῶν) *Clar. Pet. 3. Vff. Chryf.*

10 ἰνσῆ) - *Tertull. Hilar.*

- 12 ἐν) ~ *Al. Colb. 7. Epiphani. Hieron. Lat. in Trev. manu prima, Clar. ¶ τῆς ἐπαγγελίας*,), τῆς ἐπαγγελίας *Comp. Prosper, & alii apud Estium.*
- 13 ἰσοῦ) ~ *Iren. Theodorit. Tertull. Hilar.*
- 15 ἐν medium) ~ *Lat. Tertull. uti Col. II. 14.*
- 16 διὰ τῆς σαυρῆς), διὰ τῆς σαυρῆς *Syr. ¶ αὐτῶ*) ἐαυτῶ *ed. aliquæ apud Brugensium. Ex Lat.*
- 17 ὑμῶν) ἡμῶν *Aug. 6. & alii. ¶ (ἐρέων)* *Al. Lat. & al. Et sic LXX.*
- 19 ἀλλὰ) *edd. mss. Chryf. vel etiam Tertull. & Syr. (ἀλλ' ἐς)* *Colin. ed. Al. Barb. 1. Cœv. 2. Lat. & inde codd. graecolat. Hilar. Cassiod. Pelag.*
- 20 (Χριστῆ ἰσοῦ) *Al. Lin. Roe. 2. & alii, Lat. in mss. Hilar. Hieron. & alii. unde ἰσοῦ* omittunt *L. Iren. Chryf. Æth.*
- 21 ~ ἦ) *Comp. Er. Aug. 6. Vff. Clemens Al. Chryf. in comm. (ἦ) Steph. edd.*

C A P. III.

- 1 ἰσοῦ) ~ *Hil. & codd. graecolat. & Æth. ¶ τῶν ἰθῶν*) ~ *Comp. quanquam Tertullianum citat Whitbius. τῶν τριῶν Barb. 8. ut fratribus habet Hilarinus.*
- 3 ἐγνώρισε) ἐγνωρίσθη *Al. & complures alii, Cyrillus Al. Lat. Ex v. 5.*
- 5 ~ ἐν) *Comp. Er. ed. 1. 2. Al. Aug. 6. Basf. 2. Cant. 2. Colb. 7. Gen. L. Lu. Pet. 1. 2. Sin. Stap. Steph. ε. θ. 1. Vff. Vien. graecolatini & octo alii, Æth. Arab. Lat. Clemens Al. non semel, Cyrillus Al. Euthal. cum multis, Hieron. & alii. (ἐν) Er. & al. edd. cum paucis mss. ¶ ἀποστόλις*) ~ *Hilar. uti Col. I. 26. ¶ πνύματι* ἀγίω *addit Comp. Aug. 6. & alii.*
- 9 αὐτῶ) ~ *Al. Cyrill. Hieron. Lat. in mss. Char. Reutl. & aliis.*
- 7 ἐγενόμην) ἐγενόμην ἐγὼ *Lat. aliqui, Barb. 1. ¶ τὴν δοθεῖσαν*) τῆς δοθείσης *Al. cum propinquis. Conf. vers. 8.*
- 8 τῶν) *Steph. edd. &c. ~ Er. Al. Aug. 6. Stap. cod. plurimi, Chryf. Syllaba τῶν*, bis legenda, femel scripta. ¶ (~ τῶν ἀγίων) *Comp. Tertull. ἀνθρώπων Chryf. in aliis codd.*
- 9 πέντας) ~ *Al., unus ap. Bezan, Hilar. Hieron. ¶ οἰκονομία*) *Comp. Al. Aug. 6. Basf. 2. Boern. Cant. 2. 3. Gen. I. Lu. Pet. 1. 2. 3. Seid. Stap. Steph. omnes, Vff. & decem ceteri, Æth. Copt. Lat. Syr. Cyrill. Euthal. Tertull. Hilar. Hieronymus, Dial. c. Marcion. & alii, Clar. latine. Genuinam esse lectionem, a Gr. Scholiis & Vallius. (κοινωσία) Er. & inde al. edd., Vien. vel etiam Laud. 2. ¶ (~ διὰ ἰσοῦ Χριστῆ)* *Al. Colb. 7. Æth. Arabs Erpenii, Copt. Lat. & codd. graecolatini, Syr. Hieron. & alii Latini. Habet etiam Seid. Clare id tractat Chryf.*
- 10 οὖν) ~ *Lat. ante Hieronymum, Syrus, Iobius apud Photium.*

11 ἄν) ἄν *Chryf.* ex conjectura.

12 διὰ) τῆ διὰ *Er.*

14 τὸν usque χειρῶν) τὸν θεὸν καὶ πατέρα *Methodius.* ¶ τῆ usque χειρῶν) *edd. mss. Armen. Lat. Hilar. Syr. Scholiastae Græci,* quin etiam *Tertull.* l. 4 poëm. c. Marcion. c. 2. (-) *Al. Colb. 7. Æth. Araks Erpenii,* (*opt. Lat. in cod. Reutling. Hieron. nec non Innocentius III. vel etiam Cyrill. Theophyl. Cassiod.* uti c. II. 18.

15 ἕρανοῖς) ἕρανθ *Roe. 2.* & al. Ex *Matth. VI. 10.* In aliis codd. illud, in aliis hoc legit *Stapulensis.*

16 , εἰ: τὸν ἔσω ἄθροωπον) sequentibus hoc jungunt *N. 2. Pet. 1. 2. Tertull. Chryf.* cum multis.

18 ἐν usq. τεθευ.) sequentibus hoc annectit *Chryf. Lst. in mss., Hil. Stap. Cajetanus, Zegerus;* sed antecedentibus, *edd. invito textu.* ¶ πλαττε κτλ.) *edd. mss., Hieron. disertè.* ὕψος καὶ βάθος καὶ μῆκος καὶ πλάτος *Syr. ordine inverfo.* ¶ πλάτος καὶ μῆκος) μῆκος καὶ πλάτος *Theodorit. Lat. in mf. Colon.* ¶ βάθος καὶ ὕψος) ὕψος καὶ βάθος *Æth. Lat. & cod. græcolatini.*

C A P. IV.

4 καὶ alternm) - *Aug. 6.* & alii.

6 καὶ) *edd. &c. (-) Lau. 2. Roe. 2. Æth. Syr.* Habet & non habet *Iren. Chryf.* ¶ (ἡμῶν) *Comp. Aug. 6. Euf. 2. Laud. 2. Lin. N. 2. Pet. 7. 3. Roe. 2. Seid. Stap. Steph. ζ. 17. Arab. Lat. & scere græcolatini, Iren. Cyprian. Leo & alii, Syr. (-) Al. Cor. 2. Æth. Copt. Egyptian. Ignatius interpolatus, Euseb. Athanas. Nazianz. Cyrill. Victorin. Hieron. & al.* Amplificandi causa. Variat *Chrysofomus.*

8 ἀναβερε) Aliqui etiam apud *LXX* legunt ἀναβάε. Sed in versione *LXX* virali plerumque ea lectio est sequior, quæ cum textu *N. T.* propius congruit, quippe ad eum conformata. ¶ ἡχηλωτέουσας) ἡχηλωτέουσας *Al.* (cui ἀιχηλωτέουσας adscribitur apud *Fellum,*) *Aug. 6. Pff. & alii.* E *Psalmo.* ¶ (- καὶ) *Colin. ed., Al. Colb. 7. Æth. Lat. & codd. græcolat. Iren.* ¶ τοῖς) ἐν *Aug. 6. Pff. & alii, Euthal.* E *Psalmo.* Vtrumque *Hieronymus.*

9 καὶ) - *Gen. & alii, Lat. in mf. Colon. Irenaci edd. quædam.* ¶ (- πρώτον) *Al. Pet. 3. Iren. Oicum.* (vel etiam *Chryf. in comm. Copt. Calaritan. Hil. uterque, Hieron. & codd. græcolatini.* ¶ ἡμεῖς) - *Iren. Clemens Al. in Epit. Tertull. & alii proximi, Syr.*

14 κυβεα) κυβία *Stap., cod. apud Staniam. B olim & x simili pictura.*

16 ἀεῖς) *Aug. 6.* pluresve. Ante aspiratam fit lenis spiritus. unde compositum, ἐπαεῖν. vid. *Gnom. ad Act. XIII. 18. αεῖς* plerique. ¶ μερες) *edd. mss. Iren. Hil. Augustin.* Ex alliteratione. μελες) *Al. Arab. Lat. Syr. Basilus, Chryf. Hieron. & alii, quibus Theophrastum addit Estius.*

17 λοιπὰ) *edd. mss. Chryf. Arab. Syr. Cassiod. (-) Al. Colb. 7. Roë. 2. Steph. ia. Clemens Al. Æth. Lat. codd. graecolatini, Calarit. & alii. ad 1 Theff. IV. 5.*

18 οἷτες,) Ita distinguit *Clemens Al.* nam continuo καὶ addit. (, ὄντες) *edd. mss. Chryf. Syr.*

19 ἀπληγκότες) *edd. mss. Clemens Al. Valla, Hieron. &c. Hesychius.* idque probat *Zegerus.* (ἀπληπικότες) *Lat. olim, & inde postliminio cod. graecolatini;* item *Syr. Arab. εαυτὰς ἀπελπικυῖαι τῆς ζωῆς τῆ θεῆ ἀπέστησαν Iren.* apud *Epiphian. τὰ ἀπεγνωσμένα ἔστιν συγκληρονόμα κτλ.* Idem apud eundem, & *Paulum spectans aperte, & vetustissimum Pauli interpretem Latinum. vid. Gnom. ἀπληγκότες Vff.*

20 ἔχ ἔτως) Distinctionem apponi, placet *Bezæ* aliisque.

22 κατὰ prius) - *Lat. in ms. Char. Syr.*

23 ἀνανεῖσθαι) *edd. mss. Clemens Al. Syr. ἀνανεῖσθε Gen. & alii, Lat. Æth. Arab.*

24 ἐνδύσασθαι) *edd. mss. Syr. ἐνδύσασθε Aug. 6. Vff. Clemens Al. Gen. & alii, Lat. Æth. Arab.* Atqui demum versu 25 particula διὸ progreditur ad imperativum.

25 ἀλλήλων) ἀλλήλων *Steph. ed. 3. & aliæ edd.*

26 ἐργίζεσθε) ἐργίζεσθε; *Beza & alii.*

27 μήτε) μηδὲ *Al. Aug. 6. Pet. 1. 2. 3. Vff. & alii. μήτε Comp.*

28 τὸ ἀγαθὸν) *edd. mss. Clemens Al. Hilar. &c. - Tertull. & inde Ger. Credo etiam Clar.* Inde post χερσὶν ponit *Boern. Lat. nec non Syr. Æth. Copt.* unde τὸ ἀγαθὸν ἵνα κτλ. contrahit *Piercius. ¶ ταῖς χερσὶν) - Clemens Al. non semel. ταῖς χερσὶν αὐτῆ Pet. 3. ταῖς ἰδίαις χερσὶν Comp. Al. Aug. 6. Vff. & alii. Ex parall.*

29 χρείας) *edd. mss. Clemens Al. Chryf. Syr. Hieron. Antberus. (πίσεως) Pet. 3. Basilii* hanc semel, *Gregorius Nyff. Euthal. Lat. Tertull. & alii. Vel illud ex alliteratione ad χρείαν v. 28. vel hoc ex parallelismo 1 Tim. I. 4. - Arab. Antiochus.*

30 μὴ λυπεῖτε) μὴ λυπηῖτε *Vff. & al.*

31 καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ) καὶ ὀργὴ καὶ θυμὸς *Aug. 6. Clemens Al. Lat.*

32 ἐν χριστῷ) - *Steph. γγ. ¶ ὑμῶν) ἡμῶν Comp. Aug. 6. & alii, Syr. Lat. aliqui. n & υ* miscetur in *Vff.*

C A P. V.

2 (ὁμᾶς) *Al. Cov. 3. Vff. pluresve, Clemens Al. constanter. ¶ , τῶ θεῷ)* *Vff. pluresve, Hilar. & alii. Præcedentibus annectunt multi. Vid. Gnom.*

4 init. καὶ bis) ἢ *Al. & al. E seq.*

5 (ἵτε) *Al. Barb. 3. Pet. 1. 2. Vien. & alii, etiam apud Er. Cyrillus & alii.* Alliteratio in γὰρ ἵτε ad medium in εὐχαριστία. ¶ ὅς ἐστιν) ὅς ἐστιν *codd. aliqui apud Bezam. Sæpe syllabam ος per o suspensum expressere librarii. ἢ Syr. ¶ ὅς ἐστιν*
εἰδῶλο-

ειδωλογίτης) *edd. mss. Valla, Clemens Al. Syr. in mf. Raphelengii &c. quod est idolorum servitus (ex Col. III. 5.) Lat. ¶ χει θεε* ~ cod. unus apud *Bezam.*

9 πνεύματος) *edd. &c. Arripuere librarii ex Gal. V. 22. (Φωτός) Al. Barb. 1. Rec. 2. Steph. ε. ια. cod. graecolatini; Æth. Armen. Copt. Lat. Syr. Gregorius Neocæs. Hieron. & al. Probat Grotius, Millius, Zornius T. I. Opusc. sacr. p. 309.*

13 , ὑπὸ τῆ Φωτός) Præcedentibus hoc jungunt aliqui. ¶ Φανερέται) *Φανερῆται Er. Al. Laud. 2. L.*

14 ἐπιψάυσεις σοι ὁ χριστός) *edd. mss. versiones, Clemens Al. Athanasius, &c. ἐπιψάυσεις τῆ χριστῆ aliqui apud Chrysf., Theodoritus. ac, continget te Christus habent Lat. aliqui: ut si legissent ἐπιψάυσει σοι ὁ χριστός. quæ certe constructio tolerabilis.*

15 πῶς ἀκρ.) ἀκριβῶς πῶς *Barb. 2. Cov. 2. Chrysf.* qui tamen Homil. 24 ad hanc Ep. πῶς præponit.

17 τί) ~ *Vff. & Græca lectio apud Estium. τί excidit ante τό. ¶ κυρίσ) edd. mss. Lat. in cod. Char. (θεῖ) Al. Aug. 6. Lat. Syr. & al.*

19 ἡ καρδιά) ταῖς καρδίαις *Al. Rec. 2. Chrysf. Lat. & graecolatini.*

21 θεῖ) *Er. Steph. ed. vel etiam Steph. ε. ζ. ι. ια. cum Bar. Cant. 3. Cov. 3. Magd. 1. Pet. 1. Vff. Vien. (χριστ) Comp. Al. L. Pet. 3. Scid. Stap. Steph. δ. θ. ιγ. & graecolatini, & septem ceteri, versiones quinque, Clemens Al. Chrysf. Euthal. Oecum. Hilar. Hieron. & alii. Alterum utrum ex aliteratione ad versum 20.*

22 (~ ὑποτάτ εἶε) *Clemens Al. Strom. 4. codd. gr. apud Hieron. unde ὑποτασσίθωσαν suppleant Al. & al.*

23 ὁ prius) ~ *Comp. Er. Al. Aug. 6. Vff. cod. plurimi. In Aug. 6 mox, post εἶε prius, ponitur articulus ἡ, quali per compensa onem. ¶ (~ χρι) Al. Clemens Al. Lat. Barb. 1. cod. graecolatini, Hilar. Augustin. Hieron. Pelag. vel etiam Aug. 6. ¶ ἔστ) edd. mss. Chrysf. Hier. ~ Lat. Barb. 1. & graecolatini. (ὁ) Al. Clemens Al. ἔστ) ὁ *Colin. ed.**

27 (αὐτός) *Al. Cov. 2. Rec. 2. Steph. ε. ια. Theophyl. Lat. Hilar. & alii, Clar.*

29 (χριστός) *Al. Barb. 2. Cov. 2. L. Lin. Pet. 3. Rec. 2. Steph. ια. Methodius, Chrysf. Theodorit. Euthal. Theophyl. Æth. Lat. Tertull. Hieron. & alii, Clar. Syr. Ex v. 23 seqq.*

30 ἐκ τῆς usque ὁσίων αὐτῆ) *edd. mss. versiones, Iren. l. 5. c. 2. græce bis apud Damascenum, & Latine, Ambros. in Luc. VII. &c. ~ Al. Colb. 7. Æth. Copt. uescio an Methodius. Hiatus, αὐτῆ recurrente.*

31 αὐτῆ prius) ~ *Er. Chrysf. Lat. ¶ καὶ προσκολλ. usq. αὐτῆ) ~ Tertull. Hieron. sed sic oi δύο non habet, quo referatur. ¶ πρὸς τὴν γυναῖκα) τῆ γυναῖκ) Al. Clar. Colb. 7. Methodius, Epiphanius. Ex Matth. XIX. 5.*

C A P. VI.

- 1 ἐν κυρίῳ) - *Cyprian. Hilar. Clar.*
- 4 init. καὶ) - *Er. & al.*
- 5 τοῖς κυρίοις κατὰ σάρκα) τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις *Al. & alii. Ex Col. III. 22. κατὰ σάρκα τοῖς κυρίοις Aug. 6. ¶ (κυρίῳ) Colin. ed. Al. Colb. 7. Lin. Roe. 2. Copt. Lat. in mf. Colon. Vtrumque Chryf. in comm.*
- 6 , ἐκ ψυχῆς) *Clemens Al. Chryf. Syr. Hieron. Stap. in versione. (ἐκ ψυχῆς,) Er. & al. edd.*
- 7 (ὡς) *Comp. Al. Gen. L. Stap. Steph. ε. θ. ια. graecolatini & quinque alii, Æth. Lat. Syr. Chryf. Euthal. uti v. 5. & Col. III. 23.*
- 8 τὶ) - *Al. L. Roe. 2. ¶ τῆ) - Al. & alii.*
- 9 (αὐτῶν καὶ ὑμῶν) *Colin. ed. Al. Clar. in graeco, Colb. 7. Cov. 2. L. Lin. Clemens Al. (cujus auctoritate lectionem hanc praefert Rittershusius sacrar. lect. lib. III. cap. IX.) Lat. Hieron. & alii, nec non N. 2. ὑμῶν καὶ αὐτῶν Comp. Barb. 1. Roe. 2. Steph. ε. Cyprian. Hilarius.*
- 10 ἀδελφοί μου) - *Lat. aliqui, Æth. ¶ (- μου) Al. Roe. 2. Vff. Lat.*
- 11 πρὸς prius) εἰς *Clar.*
- 12 ἡμῖν) ὑμῖν *Vff. Arab. Lat. aliqui, Syr. ¶ αἷμα καὶ σάρκα) edd. mss. Ephraim Syrus non semel, & patres Graeci, Hieron. &c. σάρκα καὶ αἷμα Lat. & alix versiones, ex idiotismo. ¶ πρὸς τὴν κοσμοκράτορα) - Cassiod. in Pf. saepe. ¶ τῷ αἰῶνος) edd. mss. Chryf. & Anonymus apud Athanasium &c. (-) Al. Colb. 7. Copt. Lat. Syr. codd. graecolat. Tertull. Primas. & alii, Euseb. Athanas. Basilius: ut si hoc, prævio κοσμοκράτορα, supervacuum esset. Legit & non legit Cyrillus Al. ¶ τῷ αἰῶνος τέττα) - Ignatius interpolatus.*
- 13 κατεργασάμενοι) κατεργασμένοι *Al. vel etiam Lat.*
- 16 ἐπὶ) ἐν *Lu. & alii.*
- 17 διέξαθε) - *Calarit. Hilar. & inde codd. graecolat. διέξαθα Al. Stap. & alii.*
- 19 δοθῆν) *Comp. Colin. ed. Al. Aug. 6. Colb. 7. Gen. L. Lu. Pet. 1. 2. 3. Vff., graecolatini & octo alii, Basilius, Chryf. Theodorit. Theophyl. (δοθεῖν) Er. Steph. edd. cum perpaucis mss. ¶ , ἐν παρρησίᾳ) Steph. edd. Stap. Vff. Chryf. Hier. Syr. (ἐν παρρησίᾳ,) Er. & al.*
- 21 πάντα) - *Comp. Lat. aliqui, Syr.*
- 22 ἡμῶν) ὑμῶν *Vff. & al. unde γνώτε divisum, γνώ τε.*
- 24 ἡμῶν) - *Hieron. ¶ ἀμὴν) - Al. Colb. 7. Hilar.*

E P. A D P H I L I P P E N S E S.

C A P. I.

1 σὺν ἐπισκόποις) συνεπισκόποις *Vff.* & alii, *Cassiod.* Sæpe librarii præpositiones sine accentu ponunt.

4 ἐν) ἐπὶ *Theodorit.*

7 (ἐν) *Comp. Aug. 6. Seid. Stap.* in versione, *Vff.* & al. *Lat.* ¶ μὲ μοι *Vff.* & al. ¶ χάριτος) *edd. mss. Clemens Al. Chryf. Syr.* (χαρῆς) *Lat.* & inde codd. græcolat. & patres *Lat.* Ex rhythmō πάντας κτλ. vel ex v. 4.

9 ἔτι) ~ *L. Lat. Æth.*

11 καρπῶν δικ. τῶν) *edd. &c. Armen. Copt.* (καρπὸν δικ. τὸν) *Al. Barb. 1. Cant. 3. Cov. 2. 3. Hunt. 1. L. Lin. Lu. Pet. 3. Roe. 2. Occum.* (vel etiam *Theophyl.*) in comm., *Lat.* & cod. græcolatini, vel etiam *Æth. Syr.* vid. *Gnom.*

14 λόγον) λόγον τῆ θεῆ *Comp. Al.* & alii, *Syr.* Ex Act. IV. 31.

15 καὶ primum & tertium) ~ *Lat.* in mss. *Colon. Syr.* ¶ (- καὶ primum) *Colb. 7. Sin. Tertull.* ¶ καὶ tertium) ~ *Hilar.*

16 (ἀγάπης usq. δεσμοῖς μὲ) *Al.* (apud *Grotium, Fellum, Simonium,*) *L. Roe. 2. Basilus, Æth. Copt. Lat. Syr. Tertull.* vel *Marcion, Hilarius, Pelagius, Boern.* in *Gr. & Lat. Clar.* sed quia verbum καταγγέλλουσιν utriusque versum sustentat, is versus præcedit, qui hoc verbum habet. ¶ (ἐγείρειν) *Colin.* ed. (sine dubio ex *Steph. 12.* sic enim solet, quare, quum *Beza* talem *Vulgato* lectionem ex sola conjectura tribuit, patet, ipsos *Stephani* codices ei non visos esse :) *Al. Cov. 2. Lin. Lat.* & inde codd. græcolatini.

18 πλὴν) πλὴν ὅτι *Al. Aug. 6. Pet. 2. 3. & alii, Euthal. Theophyl.* Ex v. 19. ¶ καταγγέλλεται) καταγγέλλέτω *Euseb.* & alii apud *Occumenium, Lat.*

23 δὲ) *Comp. & al. edd. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Gen. L. Sin. Stap. Steph. omn., græcolatini,* & decem alii, *Chryf. Euthal. Occum. Lat.* unde τὲ *Clemens Al.* δὲ καὶ *Vff.* (γὰρ) *Er. Lat.* in cod. *Trev.* manu prima & in *Char. Syr.* nescio an mss. gr. præter *Cov. 3.* ¶ πολλῶ) πόσω *Boern. Clar.* ¶ - γὰρ ante ὑἄλλοι) *edd. principes, Aug. 6. Clar. Stap. Vff.* cum plerisque mss., vel etiam *Syr.* cum *Cryso-stomi* comm., *Lat.* (γὰρ) *Beza* (ex *Ambros.*) &, cum eo, recent. *edd.* item *Al. Steph. e. 12.* cum proximis. enim, pro magis, habet *Lat. mss. Colon.* manu prima.

24 ἐν) ~ *Al. Aug. 6. Pet. 2. Roe. 2. Clemens Al.*

25 (μένω) codd. quidam apud *Er.* Et sic *Trevirensis* in verbo manebō litteram penultimam puncto subnotato expungit. ¶ συμπαραμινῶ) παραμεινῶ *Al. Colb. 7. Cov. 2. Lat. Boern.* ¶ προκοπὴν καὶ χαρὰν) χαρὰν καὶ προκοπὴν *Syr.*

27 ψυχῆ,) ψυχῆ *Beza.*

28 μὲν) — *Al.* & *versiones.*

29 ὑπὲρ) ὑπὸ *Cov.* 2. ἀπὸ *Cov.* 4. *Gen.* Ex interpretamento *Photii* vel *Occumini.*

30 εἶδετε) ἴδετε *Er. ed.* 2. *Clemens Al.* &c. vid. *Pasor.* de dialect. § 68.

C A P. II.

1 (εἴ τις παραμύθιον) *Steph. ed.* 1. 2. *Steph.* 12. 17. 16. *Vff.* pluresve. unde εἴ τις παραμύθια *Curcellaci* margo, *Theodorit.* *Theophyl.* ¶ (τινα) *Steph. ed.* 3. *Chryf.* & fortasse *Gen.* cum *Cov.* 4. (τις) *edd.* principes, *Al.* *Aug.* 6. *Baf.* 2. *Ger.* *Lu.* *N.* 2, ut apparet ex rasura, *Pet.* 1. 2. *Seid.* *Sin.* *Stap.* *Vff.* *Vien.* codd. apud *Bezam*, & decem ceteri, *Clemens Al.* *Bafil.* unde τῆς *L.* *Pet.* 3. *Chryf.* de Sacerd. p. 516 ed. *Stutg.*

4 (σκοπῶντες) *Al.* *Colb.* 7. *Cov.* 2. *Steph.* 12. *Athanas.* *Bafil.* *Lat.* *Barb.* 1. codd. græcolat. vel etiam nonnulli cod. apud *Vallam.* ¶ (το) *Comp.* *Aug.* 6. *Cant.* 2. 3. *Pet.* 1. 2. *Stap.* *Vff.* & sex alii, *Occum.*

11 ἐξομολογήσεται) ἐξομολογήσεται *Al.* *Vff.* & al. ¶ (χειρὸς) — *Cyrillus Alex.* (qui tamen etiam habet,) *Novatianus*, *Hilarius*, *Cassiod.* in Pl. 141. *Boern.*

12 ὡς) — *Comp.* *Laud.* 2. *Æth.* *Arab.* *Lat.* multi, *Hilar.* *Pelag.*

14 γογγυσμῶν) ὀργῆς *Comp.* *Laud.* 2. Ex 1 *Tim.* II. 8.

21 — τῆ post εἰ τὰ) *Comp.* *Al.* *Aug.* 6. *Stap.* *Vff.* cod. plurimi, *Clemens Al.* τῆ *Er.* *Steph.* *edd.* ¶ (ἰνὸς χειρὸς) *Al.* *Clar.* *Lin.* *Roe.* 2. pluresve, *Clemens Al.* *Chryf.* in comm. *Lat.* multi.

24 ἐλεύσομαι) πρὸς ὑμᾶς addit *Bezae* ed. 4. *Al.* *Lin.* *Chryf.* *Copt.* *Lat.* *Syr.*

26 ὑμᾶς) ἰδεῖν addit *Al.* *Vff.* & alii. Ex 2 *Tim.* I. 4.

30 παραβελ.) *edd.* *msf.* *Scholia Graeca*, *Photius*, *Hesychius*, ut ordo quoque *Lexici* ejus postulat. (παραβολευστάμενος) *Al.* *Lat.* aliqui & inde codd. græcolat. *Expers* analogiæ verbum. *Librarius* animi causa alludit ad obvium *parabolae* vocabulum. vel vide *Var.* *Act.* XXVII. 39 ex *Hesychio.* ¶ ἀναπλ.) πληρώση *Er.* *Aug.* 6. *Roe.* 2. & alii. Post *ἴνα*, omissum *ἄνα.*

C A P. III.

1 ἀσφαλές) τὸ ἀσφαλές *Er.* *Cant.* 3. & al. Ex *Act.* XXI. 34.

2 θεῶν) *Er.* *Steph.* *edd.* codd. *Græci* apud *Ambros.* I. II de Spir. Sancto, cap. 6. *Chryf.* *Lat.* *Syr.* vel etiam *Hunt.* 1. *Pet.* 2. & al. *Domino* habet *Didymus.* (θεῶν) *Comp.* *Al.* *Aug.* 6. *Cant.* 2. 3. *Ln.* *Pet.* 1. 3. *Sin.* *Stap.* *Steph.* 8. 12. 16. *Vff.* & decem ceteri, item cod. *græci* omnes aut pene omnes apud *Augustinum*, & *Er.* *annot.*, *Athanas.* *Euthal.* *Theodorit.* *Lat.* in *ms.* *Colon.* manu prima & alii, *Primasius.*
4 ἀλλος)

- 4 ἄλλος) - *Boern.* græce, *Euthal. Pet. 3. Syr. Calarit. Ger.*
- 5 περιτομή) περιτομή ed. *Elsev.* iterata & aliæ, *August.* nec non *Hilar.*
- 7 ἦν μοι) μοι ἦν *Er. Aug. 6. Lat.*
- 8 - γέ) *Er. Aug. 6. Cant. 2. 3. Pet. 1. 2. 3. Seid. Vff. Vien.,* græcolatini & sex alii, *Chryf. Theodorit. Euthal.* vel etiam *Hesychius.* (γέ) *Comp. Steph. edd.* vel etiam *Al. Cov. 2. 4. Laud. 2. N. 2. Seid.* ¶ (ἰνὸς χριστῶ) *Aug. 6. Vff. Chryf. Latini complures.* ¶ μὲ) ἡμῶν *Al. Basil. Theodorit. Æth. Copt. Lat.* in ms. *Trev. Calaritan.*
- 10 συμμορφόμενος) συμμορφοζόμενος *Al. Colb. 7.* Et sic, post φ, primum i scriptum erat in *Vff.* deinde i ab s absorptum est. *Cooneratus* habet *Calarit.* (for- tasse, *coornatus*;) & sic *Clar.* latine, unde *Boern.* etiam græce, *συμμορφοζόμενος.*
- 11 τῶν) *edd. &c. Augustinus.* (τὴν ἐξ) *Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 2. Chryf. Arab. Lat. & codd. græcolat. Tertull. Iren. & alii, Syr.*
- 12 ἔλαβον) ἔλαβον ἢ ἔδην δειδικαίωμαι *Iren. & al.* eum codd. *græcolat.* Confusis ex τετελεύτωμα, δίδωμι, δικαιοσύνη, literis: vel ex *1 Cor. IV. 4.* ¶ κεί prius) - *Lim. & verliones aliquot.* ¶ (- ἰνὸς) *Colb. 7. & codd. græcolat. Clemens Al. Æth. Tertull. Hieron. & alii.*
- 13 ἔ) *Comp. Steph. edd. mss. constantes, Lat. Syr. Chryf. &c.* (ἐπω) *Er. Al. Barb. 5. Clar. Colb. 7. Pet. 1. 2. Stap. Steph. 17. & quinque alii, Vallæ, Æth. Clemens Al., Chronicon Al. Theodorit. Oecum. Hil.* Ne apostolus nimium sibi derogare videretur.
- 14 ἐπεκτ.) ἀπεκτεινόμενος *Boern. Vff.* ¶ (- τῶ θεῷ) *Boern. Clemens Al. Euthal. Lat. ms. Charit. Novatianus, Auclor de singularit. clericor. Haimo.*
- 15 (ερευνῶμεν) *Aug. 6. Cant. 3. Lim. Magd. 1. Clemens Al.* Diversa esse exemplaria, notat *Hieron. 1. 1. c. Pel. c. 5.*
- 16 κανόνι usq. ερευνῶ) - *Al. Colb. 7. Hilarus Pictav. Facundus.* In rhythmo σοιχῶν. unde κανόνι omittunt, & commata transponunt aliqui. Omittunt *Al. Boern. Clar. Colb. 7. Copt. Hilarus* uterque, *Facundus*, vel etiam, collato *Pelagio, sedulius.* Sic respondent incisa, τῷ αὐτῷ σοιχῶν, το αὐτὸ ερευνῶν. Neque enim *Latinis,* qui, comite *Coveliano 2,* incisa transponunt, obsequimur, quum ἐρευνῶμεν & σοιχῶν propius cohæreant, & σοιχῶν metaphoricum per subsequens ερευνῶν declaretur. Plane τὸ κανόνι ex *Gal. VI. 16* huc traductum videtur.
- 18 κεί) - *Aug. 6. Clar. Syr.*
- 20 γὰρ) δε *Lat. Syr.* ¶ ἔ) ὧν *Colin. ed. Cov. 2. Stap. ¶ χριστῶν) - Iren. Vff.*
- 21 (- εἰς τὸ γένεσθαι αὐτὸ) *Al. Iren. Tertull. Hil. Pelag. Cassiod. Lat. & in- de codd. græcolat.* Legit tamen *Ambros. Rufin.* in *Symb. Leo.* Legit & non legit *Cyrillus Al.*

C A P. IV.

- 1 ἀγαπῆτοι alterum) - Aug. 6.
- 2 εὐωδία) Comp. Steph. ed. 3. Mill. &c. εὐωδία) Er. Al. Aug. 6. Stap. Vff. cum paucis. ut si esset ex ὁδός.
- 3 καὶ) edd. principes, Al. Barb. 8. Cant. 2. 3. Sin. Stap. codd. graecolatini & octo alii, Valla, Æth. Arab. Lat. Theodorit. Oecum. (καὶ) Steph. ed. 3, Bezae & al. cum paucis mf., Chryf.
- 4 (· πάντοτε,) Vid. Gnom.
- 7 φερήσαι) φερήση Lat. Theodorit. in comm. Vtrumque Chrysostomus. ¶ νοήματα) corpora habet Orosius & cod. graecolatini.
- 8 καὶ) edd. mss. Clemens Al. Chryf. - Lat. & Curcell. append. ¶ ἑπαινος) disciplinae addit Lat. multi.
- 12 καὶ) edd. principes, Al. Aug. 6. Gen. Pet. 2. 3. Stap. Vff. codd. graecolatini & quinque alii, Clemens Al. Chryf. Euthal. Theodorit. Lat. δὲ καὶ L. (δὲ) Steph. ed. 3 & al. cum paucis mf.
- 13 χρισῶ) edd. &c. Græci recentiores videntur ex 1 Tim. I. 12. huc retulisse. (-) Al. Clemens Al. Æth. Lat. & al.
- 15 δὲ) - Comp. L. Clar. Chryf. Euthal. Pet. 3.
- 19 (πληρώσαι) Aug. 6. Cov. 2. 4. Lin. N. 2. Roe. 2. Vff. unus apud Er. Chryf. Theodorit. Lat.
- 20 καὶ) - Æth. Lat. mf. Char. Syr.
- 22 πάντες) - N. 2.
- 23 (- ἡμῶν) Comp. Al. Aug. 6. Colb. 7. I. Pet. 2. 3. Sin. Stap. & sex alii, Euthal. Arab. ¶ πάντων) τῶ πνεύματος Al. cum proximis. ex Gal. VI. 18. ¶ ἀμὴν) - Chryf. Hilar.

E P. A D C O L O S S.

C A P. I.

2 κολοσσαῖς) Comp. Bezae & al. ed. Boern. Cant. 3. Cov. 3. Hunt. 1. Lu. Sin. Stap. Steph. ζ. ιγ. Chryf. Lat Tertull. &c. nec non Clemens Al. Theophyl. κολοσσαῖς Er. Steph. edd. Aug. 6. Vff. &c. Hoc defendit Rev. I. C. Schwarz in Comm. L. Gr. p. 799. Nulli sunt numi, ex quibus orthographia hujus nominis peti posset. ¶ χρισῶ) χρισῶ ἰσῆ Al. & alii, Syr. ¶ καὶ κυρίῳ ἰσῆ χρισῆ) edd. mss. Armen. Copt. Cassiod. (-) Clar. Colb. 7. Pet. 3. Orig. in Rom. I. 7. ejusve interpres, diserte, Chryf. clare, Euthal. Theophyl. Æth. Lat. (in codd. Col. Trev. multisque aliis,) Hilar. Pelag. Syr. Neque exponit Theodoritus.

3 καὶ)

- 3 καὶ) - *Æth. Clar. Hil. Cassiod. Syr. τῶ Boern. Chryf.*
- 4 ἐν) τὴν ἐν *L. & alii*, e proximo. ¶ τὴν εἰς) ἣν ἔχετε εἰς *Al. & al.* Ex *Philem. v. 5.*
- 5 διὰ) καὶ *Caes. Vff.*
- 6 καὶ secundum) - *Al. & alii apud Er. & Mill.* ¶ (καὶ αὐξανόμενον) *Comp. Al. Cov. 2. Laud. 2. L. Lin. Pet. 1. Roe. 2. Scid. Steph. ζ. 12. Vien., graecolatini, Æth. Lat. Syr. Chryf. Theodorit. Theophyl.* Ex v. 10. *Stapulensis: Quaedam rariora exemplaria Graeca habent αὐξανόμενον. & pleraque etiam nihil habent, quod ei. (τῶ crescit) respondeat.*
- 7 καὶ) - *Comp. Al. Æth. Lat. Barb. 1. Clar. Syr.* ¶ ὑμῶν) ἡμῶν *Al. Vff. & alii.*
- 10 ὑμᾶς) - *Al. Colb. 7. L. Lin. Clemens Al.* ¶ κυρίως) θεῶ *Roe. 2. Syr. & al.* Ex seq. vel ex *1 Thess. 11, 12.* ¶, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῶ) ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῶ *Vff. Syr.* ¶ εἰς τὴν ἐπιγνώσιν) ἐν τῇ ἐπιγνώσει *Roe. 2. & al.* τῇ ἐπιγνώσει *Al. & al.*
11. 12 μετὰ χαρᾶς ἐυχαιρισθῆντες; μετὰ χαρᾶς ἐυχαιρισθῆντες *Aug. 6. Chryf. Syr.*
- 12 πατρὶ) θεῶ καὶ πατρὶ *Comp. Vff. & alii, Athanasius.* Ex c. III. 17.
- 13 ἡμᾶς) ἡμᾶς *Henrici Stephani edd. Aug. 6. & alii.*
- 14 διὰ τῆ αἵματος αὐτοῦ) *Er. & inde al. edd., vel etiam Baroc. Cov. 3. Laud. 2. Pet. 1. 2. cum Vien. & aliis perpauca, Armen.* Ex *Eph. 1. 7.* Mentio sanguinis fit versu 20. (-) *Comp. Plantin. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 3. Cov. 2. 4. Gen. Hunt. 1. L. Lin. Magd. Pet. 3. Roe. 2. Scid. Stap. Steph. δ. ε. θ. 17. 11. Vff. item N. 2. & Sin. manu prima; graecolatini; Æth. Lat. Copt. Syr. Athanasius, Chr. Ios. Cyrillus Alex. Euthal. Theophyl. Hilar. & al.* Etiam alias formulas Paulus brevius ad *Col.* quam ad *Eph.* adhibet.
- 16 εἰ τε θρόνοι κτλ.) θρόνοι, θεότητες, κυριότητες *Valentiniani apud Iren. & Theodor.* θρόνοι, κυριότητες, βασιλείαι, θεότητες, λειτουργίαι *Doctrina orient. apud Clementem Al.*
- 18 ἀρχή,) *Noanulli comma demunt. ἀρχὴ Aug. 6. Colb. 7. Chryf. Euthal. Pet. 3.* Ex *1 Cor. XV. 20. 23.*
- 20 τῆ αἵματος) - *Clar. Steph. ε. τῶ* recurrente. ¶ δι' αὐτοῦ alterum) - *Cov. 2. Roe. 2. Steph. θ. 11. Æth. Lat. & codd. graecolatini, Chryf. Theophyl.* αὐτοῦ recurrente. ¶ ἐν) ἐπὶ *Er. Vff. & alii.* e proximo.
- 21 τῇ διανοίᾳ) *ejus addunt Iren. Tertull. Hilar. Hieron. Cassiod. Clar.*
- 22 (αὐτοῦ) *Al. Aug. 6. Pet. 1. 2. Stap. & alii, Syr. Iren.*
- 24 ὄς) ὄς *Lat. & graecolat.* & inde *Beza. καὶ Syrus:* qui item pro ὄς, δὲ habet *2 Cor. VII. 9.* ¶ (- μ) *Al. Aug. 6. Baroc. Bas. 2. Cant. 3. Colb. 7. Cov. 2. L. Lu. N. 2. Pet. 3. Sin. Vff., graecolatini, Arab. Lat. Syr. Theodorit. Euthal.*

thal. ¶ ἀντανπληρῶ) ἀναπληρῶ Boern. N. 2. Pet. 3. ¶ δ) ὅς Clar. græce, Lin. Ex v. 27.

26 τοὺ δὲ) δ νῦν L. & alii in ed. Oxon. Millii.

27 εἰς ὁ πλεῖτος) edd. Chryf. &c. τί τὸ πλεῖτος Al. Aug. 6. Ger. Stap. Vff. codd. multi, Clemens Al. Euthal. τὸν πλεῖτον Clar. τὸ πλεῖτος Boern. ¶ ὅς) δ Al. Lat. ¶ ἐν ὑμῖν) Apud alios sequitur comma, apud alios præcedit. εἰς ὑμᾶς Græci cod. emendatiores, Erasmi indicio & opinione. ἐν ἡμῖν Theophyl.

28 πάντα ἀνθρώπων, medium) - Comp. Aug. 6. Colb. 7. & alii, Clemens Al. Primasf. ¶ ἰησῦ) - Al. cum proximis pauculis, Primasf.

C A P. II.

2 (συμβιβασθέντες) Al. Barb. 1. Colb. 7. Steph. ε. θ. ια. Hesych. Clemens & Cyrillus Alexandrini, Lat. ¶ καὶ primum) edd. mss. Clemens Al. Chryf. - Hilarius uterque, Augustinus, Clar. Copt. Syr. ¶ καὶ πατρὸς καὶ) utrumque καὶ, omittunt Al. Lat. in cod. plerisque. alterum utrum καὶ omittunt alii.

7 ἐν ante τῆ) - Lin. Roe. 2. Lat. aliqui. ¶ ἐν αὐτῇ) Al. Bar. L. Roe. 2. Lat. codd. aliqui, Archelaus. ἐν recurrente.

9 σωματικῶς) edd. mss. Epit. apud Clem. Origenes, Athanasius, Andreas Cæf. Scholia Græca, Lat. Hilarii, Ambros. Augustin. Leo, Cassiod. & alii, Versiones. - Iren. f. 18. Cyprianus, Archelaus. quia videlicet institutum eorum non postulabat, hanc particulam citari. Eandem Χαγικο in Ap. omittit non semel: & tamen in comm. ad. h. l. tractat. Legit & non legit Primasfius.

11 τῆ σώματος τῶν ἀμαρτιῶν τῆς σαρκὸς) τῆς σαρκὸς τῶν ἀμαρτιῶν Syr. ¶ τῶν ἀμαρτιῶν) edd. mss. Epiphani. Chryf. Latini codd. aliqui apud Augustinum (-) Al. Clemens Al. Athanas. Æth. Copt. Lat. Barb. 1. codd. græcolatini, Tertull. Cyprianus (qui duo etiam τῆς σαρκὸς omittunt,) Hilarius, Pelagius, Fulgentius. ex c. I. 22. ¶ τῆς σαρκὸς, ἐν) - Aug. 6.

12 - τῶν post ἐκ) Comp. Al. Aug. 6. codd. plurim. Chryf. τῶν Er. Steph. edd. &c.

13 ὑμᾶς) ἡμᾶς Gen. & al. quorum tamen aliqui mox ὑμῶν retinent. ¶ ἐν) - Er. L. & al. uti Eph. II. 1. ¶ συνεζωοποίησεν) συνεζωοποίησεν Er. ed. 5. & Stephanor. ¶ ὑμᾶς) Comp. Steph. ed. 1. Al. Cant. 2. 3. L. Lu. Pet. 2. 3. Vff. Vien. & quinque alii, Euthal. Æth. Hilar. (-) Er. Steph. ed. 3. cum perpaucis mss., Lat. unde ἡμᾶς Er. ed. 1, (quanquam delet in Corrigendis,) Aug. 6. Bas. 2. Cov. 4. Gen. N. 2. Seid. Sin. ¶ ἡμῖν) edd. principes, mss., Syr. Chryf. Hieron. in Iesa. 53. Hilar. uterque, Lat. in mss. Char. &c. (ὑμῖν) Beza & recent. edd. Cov. 4. Lin. Stap. Steph. ε. θ. Vff. Æth. Lat. Theodorit. Amplector lectionem ὑμῶν, & hoc incilum connecto cum verbis antecedentibus. Sic versus 13 cum antecedentibus alloquitur gentes: versus 14 introducitur ludæos loquentes.

14 τοῖς δόγμασιν,) Steph. edd., τοῖς δόγμασιν Er. Vid. Gnom. ¶ ἤρεν) ἤρεν Comp. Vff. & alii, Confessio eccl. or. p. 87.

15 τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν σάρκα Novatianus & alii, nec non Syr. Primum ex similitudine literarum: deinde ex glossa. ¶ ἐν παρρησίᾳ), palam cod. Lat. Trevirensis. ¶ αὐτῶ) αὐτῶ Er. & al.

17 τῶν μελλόντων) τῶ μελλοντος Socrates l. 5. c. 22. & inde Historia Tripart. l. 9. c. 38. nescio an Æth. Ex Rom. V. 14. ¶ - τῶ post σῶμα) Comp. Aug. 6. Vff. cod. plurimi, Chryf. Unde pro χριστῶ, χριστῶς Syr. Arab. Erpen.

18 (- μὴ) Al. Baroc. Cant. 3. Orig. l. 5. c. Cels. Lat. aliqui, & inde Clar. vel etiam Tertull. l. 5. c. Marcion. c. 19. ex VISIONIBVS, inquit, angelicis dicebant cibis abstinendum &c. Conf. Var. Gal. II. 5. ¶ , εἰκῆ) εἰκῆ, Lat. in cod. Trevir. Pelag. Haymo, non abnuente epistola de cibis jud. apud Tertull. & textu Hilarii.

19 ἀφω) Aug. 6. Vff. pluresve. Conf. Var. Eph. IV. 16. ἀφῶν plerique.

20 (- ἔρ) Al. Cov. 2. 4. Gen. Pet. 3. Ro. 2. Steph. d. 1. 12. 17. Euthal. Theophyl. Æth. Lat. (in ed. Steph. & in ms. Schelh. & Trev.) & codd. graecolatini, Cyprian. Vid. Gnom. unde autem supplet Char. γὰρ Syr. ¶ (- τῶ) Al. Aug. 6. Vff. cod. plurimi, Chryf.

C A P. III.

4 (ὁμῶν) Colb. 7. Vff. Lat. & codd. graecolatini, Cyprian. Chrysof. & al.

11 τὰ) - Al. & al.

12 οἰκτιρῶν) Er. cum paucis cod. quia pluralis frequentior, etiam apud LXX. (οἰκτιρῶ) Comp. Al. Aug. 6. Cant. 2. 3. Colb. 7. L. Pet. 1. 2. 3. sin. Stap. Steph. ε. 1. 12. 17. & quinque alii, Clemens Al. Chryf. Euthal. Lat. vel etiam Orig.

13 χριστῶ) edd. mss. Clemens Al. Hilar. Leo &c. κύριος Al. Barb. 1. Lat. aliqui. ¶ ὑμῖν) ὑμῖν Comp. Vff. & alii.

15 θεῶ) χριστῶ Al. Barb. 1. L. Ro. 2. Steph. 12. Æth. Copt. Lat. & codd. graecolatini, Syr. Clemens Al. Ex v. 16.

16 χριστῶ) θεῶ Al. ex compensatione, coll. v. 15. item Vff. & alii. ¶ ἐν πάσῃ σοφίᾳ) Sequentibus verbis hoc jungit Stap. Clemens Al. Chryf. Latini multi, Beza in annot. & Henrici Stephani ed. 3. nec non Aug. 6. Antecedentibus, plerique alii, Syr. ¶ (τα ε καρδιαι) Al. cum multis, Lat. syr. Chryf. Ex v. 15. ¶ κυρίῳ) edd. &c. Sic Eph. V. 19. (ἡμῶ) Al. Barb. 1. Boern. Clar. graece, Ro. 2. Clemens Al. Æth. Lat. multi, syr. Ex v. 17.

17 καὶ prius) - Lat. ¶ κυρίῳ ἡμῶ) edd. mss. Chryf. Lat. in ms. Schelh. Hil. Cassi. t. inst. divin. lit. &c. ἡμῶ χριστῶ Al. Copt. codd. graecolatini. unde Domini nostri Iesu Christi habet Æth. & sic, vel, Domini Iesu Christi, habent Lat. syr. ¶ κα, alterum, - Lat. ul. Charit. Paulinus, syr.

18 - ἰδιῶς)

18 ~ ἰδίῳ) *Comp. Al. Gen. Hunt. 1.* manu prima, *Seid. Stap. codd. græcolat.* & sex alii, *Æth. Arab. Lat. Syr. Clemens Al. Chryf. Theophyl. Hilar. & al.* unde post ἀνδράσιν addunt ὑμῶν *Theophyl. & codd. græcolatini (ἰδίῳ) Er. Steph. edd.* cum paucis mf. Ex parallelis.

20 ἐν) *Comp. Chryf. & sic, vel ἐν τῷ, Al. Basf. 2. Cant. 2. 3. Colb. 7. L. Lu. Pet. 1. 2. 3. Sin. Steph. ε. 1. ια. ιγ. codd. græcolatini & sex alii, Theodorit. Euthal. & alii, Lat. plerique. (τῷ) Er. Steph. edd. cum paucis mf. & Clem. Al.*

22 κατὰ πάντα) *edd. mss. versiones, Clemens Al. &c. - Roe. 2. Vff. Æth. ¶ (ὀφθαλμοδυσλεία) Al. Clar. Cov. 2. Hunt. 1. nec non Stap. ¶ (κύριον) Al. Lin. Roe. 2. Clemens Al. Copt. Lat. in mss. Hilarus, Pelag. & cod. græcolatini, Syr. ex compensatione, coll. v. 16.*

23 καὶ πᾶν) ~ *Al. Lat. ¶ ὅ τι) δ Er. Al. Aug. 6. & alii.*

24 (λήψετε) *Al. Aug. 6. Barb. 5. Baroc. Cant. 3. Cov. 2. 4. Gen. L. Pet. 1. 3. Vff. Chryf. Theodorit. ¶ γὰρ) - Al. Roe. 2. Æth. Lat. Pelag. Librarius festinans, post τῷ, κυρίῳ statim scripsit, ex alliteratione ad v. 23. Hinc & δαλεύετε servitis reddit Lat. & ulterius pro κληρονομίας κτλ. hereditatis Domini Christi habet Hilar. quem sequitur Clar. latine, nec non Boern. græce & latine. Ex interpretamento: sicut, post κληρονομίας, ὑμῶν addunt Cov. 2. L. Roe. 2. Theodorit.*

25 δὲ) γὰρ *Idem Al. cum proximis, per compensationem.*

C A P. IV.

1 ἐρανοῖς) ἐρανῶ *Al. & alii, Lat. plerique.*

2 ἐν εὐχαρισίᾳ) *edd. mss. Clemens Al. Chryf. Lat. Syr. - Hilar. Clar.*

8 γνῶ) γνῶ *Er. quanquam in tertia persona interpretatur. ¶ γνῶ . . . ὑμῶν) γνῶτε . . . ἡμῶν Al. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Pet. 1. Roe. 2. Steph. ια. Colin. ed. & tres Græcolatini, cum Æth. Id ex Eph. VI. 22 huc translatum est. Sinceram utriusque loci lectionem subsequitur antiquissimus interpret Latinus, nec non Syrus. Ad Ephesios habent: ut cognoscatis, quæ circa nos (Syr. me) sunt. ad Colossenses autem, ut cognoscat quæ circa vos sunt. Vtrinque sequitur, & consoletur corda vestra. In utraque epistola Millius, γνῶ . . . ὑμῶν, genuinum putat; γνῶτε . . . ἡμῶν, item in utraque, And. Buttigius in præf. N. T. Græci. Multa sane inter se simillima habet utraque epistola, sed tamen mutatis mutandis. Et fere in ejusmodi parallelismis, quos librariorum sedulitas commiscuit, alia uno loco, alia altero genuina est lectio. Sed vid. Gnom.*

9 πιεῶ καὶ ἀγαπητῶ) ἀγαπητῶ καὶ πιεῶ *Aug. 6. Chryf. Lat. Ex v. 7.*

11 μένοι) ~ *Æth. Lat. in cod. Char. Pelag.*

12 ἤτι) ἤτι *Aug. 6. N. 2. Lat.* ¶ (πεπληροφορημένοι) *Al. Barb. 1. Boern. Clar. Colb. 7. Cov. 2. Steph. 12.* Hoc minus congruit cum stilo epistolæ, in qua nunquam πληροφορία, sæpe πληρούμαι & πλήρωμα existat.

13 ζῆλον πολὺν) πολὺν πόνον *Al. Copt. Lat.* Ex alliteratione ad πολὺν. unde πόνον πολὺν *Colin. ed. Cov. 2. Steph. 12. codd.* quidam apud *Stapulensem.*

16 ἐκ) - *Lat.* Prædempti circumfertur Pauli ad *Laodicenses* epistola, existatque etiam in cod. *Lat. N. T.* annorum circiter MCC. ut docet *I. F. Schannat* *Vindem. lit. Collect. I. f. 213.* & in cod. *ms. Berolinensi & Schelhorniano*, & in *Versione veteri Anglicana* cum prologo, sed sub calcem codicis *ms.* Exhibent epistolam, & scriptores de ea recensent, *Johannes De la Haye* *T. XVI Biblior. max. f. 899 seq. & C. Reineccius* in *N. T. quadrilingui, fol. 956 seq.* Explodit etiam præter cæteros *Estius h. l. Fabricius* in *Apocr. N. T. p. 853 seqq. Pritius & Hofmannus* in *Introd. in lect. N. T. p. 136 seqq.*

18 (- ἀμὴν) *Al. Colb. 7. Æth. Hilar.*

E P. I A D T H E S S.

C A P. I.

1 πατρὶ) πατρὶ ἡμῶν *Al. & al.* ¶ ἀπὸ usq. χριστῶ) *edd. mss. Arabs Erpenii, Armen. Cassiod. &c.* Ex parallelis. (-) *Roe. 2. Orig. in Rom. I. 7. Æth. Lat. plerisque, Syr.* ¶ ἡμῶν, καὶ κυρίῃ) τῆ κυρίῃ ἡμῶν *Copt.* ¶ καὶ κυρίῃ ἰησοῦ χριστῶ) *Arab.*

4 ὑπὸ θεῶ,) *Beza.* , ὑπὸ θεῶ *Steph. edd.*

5 ἐν tertium) - *Comp. codd. alii, Lat. ms.* ¶ ἐν quintum - *Al. Cov. 2. Vien. Lat. in ms. Schelh.*

7 (τύπος) *Pet. 3. Roe. 2. Steph. e. θ. Æth. Lat. Barb. 1. Clar. Syr.*

8 καὶ prius) καὶ ἐν τῇ *Comp. Vff. & alii. καὶ τῇ Aug. 6.* ¶ καὶ alterum) - *Al. Colb. 7. Lat. & graecolat.*

9 ἡμῶν) ὑμῶν *Er. Aug. 6. Vff. & alii, Lat. aliqui.* ¶ ἔχομεν) ἔχομεν *Steph ed. 3. & recent. Sphalma.*

10 ἐκ secundum) ἐκ τῶν *Aug. 6. Vff. & alii, Chryf. E proximo.*

C A P. II.

2 - καὶ post ἀλλά) *Comp. Al. Aug. 6. Stap. Vff. &c. Cbryl. Cyrill. Theodorit. Eutbat. Lat. Syr. καὶ Er. Steph. edd. cum cod. pauciss.*

7 ἡπιοι) *edd. Aug. 6. & codd.* Græci apud *Stunicam* ceterosque. (νήπιοι)
D d d cod

cod. *Parifinus* apud *Simonium*, *Vff.* & alii, *Clemens* Al. in cod. *Palatino*, *Lat.* *Arab.* *Erpen.* v adhæsit e proximo.

8 (μειρόμενοι) *Comp. Er.* & al. *Aug.* 6. cum paucis aliis, *Chryf. Stap.* (ὀμειρόμενοι) *Er.* ed. 1 in textu, *Al. Ger. L. Lu. Pet.* 2. 3. *Vff.* & septem alii, *Euthal. Hefych.* Vtrumque, *Hunt.* 1. *Theophyl.*

9 γὰρ) *edd. mss.*, *Stap. Chryf.* (-) *Al.* & alii, *Lat.* ¶ ἐκηρύξαμεν usq. θεῶ) - *Syr.*

12 καὶ μαρτυρόμενοι) *Comp. Er.* ed. 1. 2. 3. *Aug.* 6. *Cant.* 3. *Cov.* 3. *Hunt.* 1. *Magd.* N. 2. *Pet.* 1. 2. *Sin. Chryf.* - *Al. Hil.* καὶ μαρτυρόμενοι *Er.* ed. post. *Steph.* ed. &c. ex rhythmo παραμυθόμενοι. *Conf. Var. Act.* XXVI. 22. ¶ καλέσαντος) καλέσαντος *Al.* & alii.

14 τὰ αὐτὰ) ταῦτα *edd.* al.

15 (- ιδίως) *Al. Colb.* 7. *Orig.*, *Dialogus* contra *Marcion.* *Hilarus*, *Pelagius*, *Æth. Lat. Graecolatini.* Licet suos adjectio sit haeretici. *Tertull.* c. *Marcion.* Adjecit librarius *Marcione* antiquior ex v. 14. vel ex *Tit.* I. 12. ¶ ἡμᾶς) ὑμᾶς *Steph.* ed. 3. *Vff.* *Sphalma.*

19 (- χριστῶ) *Al. Cant.* 2. *Clar. Colb.* 7. *Sin. Stap. Vff.* & sex alii, *Theodorit.* *Lat.* in m. *Reutl. Hilar. Syr.*

C A P. III.

2 καὶ alterum) - *Boern. Syr.* ¶ διάκονον usq. εὐαγγελίῳ) συνεργὸν τῶ εὐαγγελίῳ τῶ θεῶ καὶ πατρὸς *Armen.* ¶ (συνεργὸν τῶ θεῶ) lectio media, nam participium operis Dei habet *Hil.* συνεργὸν θεῶ *Clar. Colb.* 7. unde ministrum Dei, habet *Lat.* διάκονον καὶ συνεργὸν τῶ θεῶ *Boern.* καὶ συνεργὸν ἡμῶν omittit *Al. Æth. Lat.* nec non *Coptici.* ¶ (ὑπὲρ) *Al. Colb.* 7. *Cov.* 2. *Roe.* 2. *Chryf. Lat. codd. graecolat.* Ex 2 *Thefl.* I. 4. ¶ πίσιως ὑμῶν) πίσιως ἡμῶν *Er.* & inde alia *edd.*

3 τῶ) τῶ *Barb.* 1. *Baf.* 2. *Cov.* 3. τὸ *Comp. Cclin.* ed. *Al. Lin. Stap. Vff.*

8 εἴκητε) εἴκητε *Er. Aug.* 6. *Boern.*

11 ἡμῶν alterum) - *Lat.* multi. ¶ χριστῶς) - *Al. Colb.* 7. *Clar. Lat.* in margine *Bibl. Venet.* 1519.

13 (- χριστῶ) *Al. Cant.* 2. 3. *Clar. Cov.* 3. 4. *Lin. Magd. Pet.* 3. *Roe.* 2. *Stap. Vff. Euthal. Lat.* in m. *Schell.* manu prima, nec non *L.* ¶ αὐτῶ) - *N.* 2. *Lat.* aliqui. ἀμὴν addit *Al.* cum proximis.

C A P. IV.

1 init. τὸ) - *Al. Vff.* cum multis, *Euthal.* ¶ εἴ) - *Cov.* 2 & alii, *Euthal. Cassiod.* Ineunte lectione. ¶ ἡμῶν) - *Vff.* nescio an *Cassiod.* ¶ ἵνα) καθὼς καὶ περιπατεῖτε, ἵνα *Al.* cum proximis.

6 προείπο-

6 προείπομεν) *Comp. Al. Aug. 6. cod. plurimi, Clemens Al. Chryf. nec non Vff. προείπαμεν edd. al. ¶ διαμαρτυράμεθα) διαμαρτυρόμεθα Cov. 3. & al. unde διαμαρτυρόμεθα Vff.*

7 ἡμᾶς) ὑμᾶς *Vff. & alii.*

8 καὶ δόντα) δόντα *Al. Chryf. Arab. Syr. διδόντα Er. Aug. 6. Vff. Athanasius. καὶ δίδόντα Baroc. Boern. Clar. Pet. 2. ¶ ὑμᾶς) Er. Steph. ed. 1. Aug. 6. Basf. 2. Laud. 2. L. Stap. Steph. omnes, Vff., graecolatini, & septem alii, Clemens Al. Hilar. Arab. Syr. (ὑμᾶς) Comp. & al. edd. cum perpaucis inf., Chryf. Lat.*

9 ἔχετε) *edd. mss. Syr. Ex cap. V. 1. (ἐχομεν) Cov. 2. Roe. 2. Steph. e. Chryf. Lat. Barb. 1. Clar.*

11 ἰδίαις) *edd. mss. ex parall. (-) Barb. 2. Boern. Clar. Cov. 2. Pet. 3. Chryf. Eutbal.*

13 θέλω) *Er. Stap. Syr. Chryf. vel etiam Baroc. Hunt. 1. Pet. 2. 3. Roe. 2. Steph. ζ. θ. γ. Vien. Rufin. Augustin. Ruricius. (θελομεν) Comp. Al. Basf. 2. Cant. 2. 3. Clar. Colb. 7. L. Steph. δ. ε. ι. ια. Vff. Aeth. Arab. Lat. Hippol. Orig. Cyrillus Hier. Chryf. Theodorit. Theophyl. Cyprian. & alii. ¶ ἀδελφοί) - Cov. 2. Hippol. Lat. in ms. Reuth. Haimo. ¶ (κοιμωμένων) Al. Barb. 2. Cant. 3. Cov. 4. Gen. Hunt. 1. Lin. Magd. Pet. 3. Steph. γ. Librarii pro κε̄ statim κοῑ arripuerunt. ¶ καθὼς) ὡς Clar. Hippol. Orig.*

16 οἱ νεκροὶ) οἱ νεκροὶ οἱ *Lat. Syr.*

17 (χριστῷ) Christo habent *Lat. plerique, quaest. 95 ad orthod., & alii. Domino Christo habet Hilarius. ¶ παντοσε) edd. mss. &c. Hilarius quoque: ex quo tamen omnes habet Clar. latine, librario Hilarii verba, cum Domino omnes, pro Pauli verbis amplexo. πάντες vero est etiam in editione Tigurina 1708.*

C A P. V.

3 (- γάρ) *Al. Pet. 1. Roe. 2. Lat. aliqui, Tertull. unde δὲ Clar. Chryf. & al.*

5 πάντες) πάντες γάρ *Al. cum proximis, Syr.*

6 καὶ prius) - *Al. Colb. 7. Clemens Al. non semel, Aeth. Arab. Lat. ms. Schelh. & Trev. Syr.*

13 ἑαυτοῖς) *Comp. Beza, eoque teste omnes codices, Aug. 6. & alii codd. in Er. annot. & plerique apud Mill. Clemens Al. Hilar. nec non Vff. (αὐτοῖς) Er. Aug. 6. in comm. Baroc. Basf. 2. Cant. 2. 3. Magd. Pet. 1. Roe. 2. Sin. Stap. Aeth. Lat. & graecolatini, Syr. Chryf. Theodorit. Vtrumque Theophylactus. quanquam etiam αὐτοῖς reciprocam vim habet.*

15 καὶ prius) - *Al. Sin. & al.*

- 16 ἀρχαγγέλου καὶ ἐν) καὶ Hippol.
 21 δοκιμάζετε) *edd. &c. Cyrill. Lectio media. unde δὲ δοκιμάζετε Vff. & al. δοκιμάζοντες Comp. Aug. 6. & alii, Cyrill. δὲ δοκιμάζετε καὶ Seid. Clemens Al.*
 23 ἡμῶν) - *Iren.*
 27 ὁρκίζω) ἐνορκίζω *Al. Clar. Colb. 7. Cov. 4. Gen. ¶ (- ἀγῶις) N. 2. Æth. Hilar. & inde cod. graecolatini, vel etiam Cassiod. Facile omiffum ante ἀδελφούς.*
 28 ἀμὴν) - *Hilar. Lat. in ms. Coloniensi.*

E P. II A D T H E S

C A P. I.

- 1 (χειρῶ ἰσοῦ) *Aug. 6. pluresve, Hilar. Omittit Domino etiam Cassiodorus.*
 2 ἡμῶν) - *Colb. 7. Hil. Clar.*
 7 κυρίας) κυρίας ἡμῶν *Vff. & al.*
 8 πρὸς Φλογός) *edd. mss. Hilar. &c. Φλογὶ πρὸς Barb. 1. Roe. 2. Copt. Lat. & cod. graecolatini, Iren. Tertull. & ut Estio videtur, Theophyladus, nec non Syr. ¶ ἡμῶν) - Theophyl. ¶ (- χειρῶ) Cant. 3. Clar. graece, Colb. 7. Cov. 3. 4. Hunt. 1. Magd. Pet. 3. Roe. Sin. Stap. Vff. Æth. Arab. Copt. Theodorit. Euthal. Oecum. Theophyl.*
 9 ὀλέθρου) ὀλέθριον *Al. Colb. 7. Tertull. Ex rhythmo αἰώνιον. interitus (ὀλέθρου,) Iren. haud semel. Inde δίκην αἰώνιον construxere Latini.*
 10 πιστεύσατι) *Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Cov. 2. 3. 4. Gen. Hunt. 1. L. Lin. Lu. Magd. Pet. 1. 2. 3. Roe. Sin. Stap. in versione, Steph. ε. ζ. ια. ιγ. Scholia Graeca, Lat. & codd. graecolatini, Iren. & alii. (πιστεύειν) Er. & al. edd. vel etiam Laud. 2. N. 2. Seid. Steph. δ. θ. cum Vff. Vien. ¶ ἐπιστεύθη) ἐπιστάθη Cov. 2. Hesych.*
 11 ἡμῶν) ἡμῶν *L. & al.*
 12 ἡμῶν) - *Pet. 3. Hilar. ¶ (- χειρῶ) Cant. 2. 3. Clar. Cov. 3. 4. Hunt. 1. L. Lu. Magd. N. 2. Pet. 2. Roe. 2. Æth. Oecum. vel etiam Aug. 6.*

C A P. II.

- 2 (κυρίας) *Colin. ed. Al. Barb. 2. Cov. 2. L. Roe. 2. Lat. & codd. graecolatini, Syr. Hippolytus, Orig. Epiphanius, Graeci patres omnes, ut ait Whitbius, Tertullian. & alii. Ex I Thess. V. 2.*
 3 ἀνομίας) ἀνομίας *Lin. & al. Ex v. 7.*

4 πάντα)

4 πάντα) omne quod habet *Lat. Iren. Oros. & alii.* unde πᾶν τὸ *Bezae ed. ¶ ὡς θεῶν) Comp. Er. & cet. edd., codd. Gr. fere omnes, Arab. Syr. Chryf. & Homil. 49 op. imperf. in Matth. non semel, Cyrillus Al. & omnia græca scholia (-) Al. Barb. 3. Clar. Colb. 7. Cov. 2. Steph. e. Æth. Copt. Lat. Hippol. Orig. Cyrillus Hieros. Iren. Tertull. Cyr. Hilar. Rufin. Primaf. Cassiod. in Pf. IX. Vtrumque Theodoritus. Facillime omissum, prævio θεῶ. Vnde ὡς ante ὅτι restituunt Hippol. & Lat. Perfrequens sub Pauli tempora erat hujus loci consideratio: quare minus mirari debemus antiquas in eo lectionis varietates.*

6 εαυτῶ) *edd. &c. Ex v. 4. αὐτῶ Al. Vff. & alii.*

8 - ἰντῆς) *edd. mss. plerique, Cyrillus Hieros. (ἰντῆς) Al. Colb. 7. Cov. 2. Roe. 2. Æth. Lat. & cod. græcolatini, Syr. Constitut. apost. Hippol. Orig. Athanas. Chryf. Theodorit. Theophyl. Iren. non semel, Tertull. Fulgentius, Primaf. & alii. ¶ ἀναλωται) edd. mss. plerique, Chryf. Syr. (ἀναλω) Al. Colb. 7. Cov. 2. Roe. 2. Æth. Lat. nec non cod. græcolatini; Constit. ap. Hippol. Orig. Cyrillus Hieros. Andreas Casf. Theophyl. Iren. Tertull. & al. Ex Iesa. XI. 4. Vtrumque Basilus, Theodoritus.*

10 (- ἐν) *Al. Orig. Æth. Lat. & codd. græcolatini, Tertull. & al.*

11 καὶ) *edd. mss. Iren. Hippol. Cyrillus Hier. Hilar. (-) Æth. Arab. Lat. Clar. Syr. Chryf. Cyrillus Al. in Aug. 5. Oecumenius. ¶ πένυες) edd. mss. plerique, Scholia Gr. stap. in versione, &c. (πένυες) Al. Lat. in mf. Schelli. Hilar. Vtrumque cod. græcolatini, Iren. Orig. Cyrillus Hieros.*

12 ἐν) - *L. & alii, Lat.*

13 τῶ θεῶ) - *Baf. 2. Breviar. ms. ἔλατο) ἔλατο Al. cum multis. ¶ ὑμᾶς) ὑμᾶς Clar. Lin. Didymus, Lu. aliqui. Vtrumque, stap. ¶ ἀπ' ἀρχῆς) edd. mss. Hilar. &c. Boern. latine. ἀπαρχὴν Boern. græce, Gen. Lin. Roe. 2. & nonnulli apud Gaignæum Estio citatum, Lat. Ex alliteratione ad σωτηρίαν.*

15 ὑμῶν) - *Pet. unus apud Fellum.*

17 (- ὑμᾶς) *Al. Colb. 7. Cet. 2. Roe. 2. Lat. & codd. græcolat. Chryf. Syr. ¶ (ἐργῶ καὶ λόγῳ) Colim. ed. Al. Cov. 2. Lin. N. 2. Roe. 2. Chryf. Theodorit. Theophyl. Lat. Clar.*

C A P. III.

4 ὑμῶν) - *Colb. 7. Lat.*

5 τῆν secundum) *edd. principes cum mss. - Steph. ed. 3. & inde edd. recent-*
Sphalma.

6 ὑμῶν) - *Clar. ¶ ταδέλαρον) Comp. Er. ed. 1. Aug. 6. Baf. 2. Cant. 2. 3. Gen. Lu. Pet. 1. 2. 3. Sin. Stap. in versione, Steph. e. ζ. θ. ι. κ. Vff. & sex alii Æth. Lat. Chryf. Basil. Theodorit. Theophyl. Oecum. Cyprian. & alii; nec non Al. N. 2. & codd. græcolat. παρελαβε edd. al.*

D d d 3

8 ἐφάγο-

8 ἐφάγομεν) ἐλάβομεν *Er. Aug. 6. Vff. & alii.* Vtrumque in codd. legit *Stapulensis.*

12 διὰ τῶ κυρίε ἡμῶν ἰησῆ χριστῆ) ἐν κυρίῳ ἰησῆ χριστῶ *Al.* cum proximis.

14 ἡμῶν) ὑμῶν *Bas. 2. & al.* ¶, διὰ τῆς ἐπιστολῆς) διὰ τῆς ἐπιστολῆς, alii. ¶ τῆτον) τῆτο *Asceticorum* auctor, non improbante *Heinsio.*

16 κύριος prius) *Deus* habent *Lat.* aliqui. ¶ (τόπω) *Lat.* & inde cod. *graecolatini.* sed bono habet *Augustinus.* τρόπω induci potuit ex allit. ad ἐντραπή, v. 14, & τόπω ex parall. 1 *Tim.* II. 8. παντὶ τρόπω, citra ἐν, dicit *Paulus Phil.* I. 18.

18 ἀμὴν) *edd. mss. Hilar. &c. - Colb. 7.*

E P. I A D T I M.

C A P. I.

1 σωτήρης ἡμῶν καὶ κυρίε) πατὴρ καὶ σωτήρης ἡμῶν *Comp. Laud. 2. Seid.* consensu solito. unde frustra hoc tuetur *Artemonius* p. 290. ¶ (χριστῆ ἰησῆ) *Lat. Boern. Hilar.* in comm. *Syras.* κυρίε certe omittunt *Al. Clar.* (cujus assecla *Ger.* hac epistola caret usque ad c. VI. 15 :) *Colb. 7. Cov. 2. N. 2. Æth.* κυρίε χριστῆ ἰησῆ *Chrysf.* in comm.

2 ἡμῶν prius) - *Al.* cum proximis. ¶ καὶ) καὶ κυρίε *Er. Theophyl.*

4 οἰκονομίαν) *Comp. Steph.* *edd. codd. omnes,* etiam *Aug. 6. Stap. Vff.* Probat *Cajetanus & Hesselius* apud *Estium.* rationem habet *Zeno Veron.* (οἰκοδομίαν) *Exemplaria Græca* apud *Estium,* id est, *Er. & cum eo Bezae & al. edd.* οἰκοδομὴν *Lat.* & inde *Iren.* apud *Epiphanium, Syr.*

9 πατραλώαις καὶ μητραλώαις) *Steph. ed. 3. Bezae & al. edd.* vel etiam *Cov. 4. Laud. 2. Lin. Magd.* Lectio media. πατραλοίαις καὶ μητραλοίαις *Er. Aug. 6. Baroc. Barb. 6. Bas. 2. Cant. 3. Cov. 3. Hunt. 1. N. 2. Pet. 1. 2. Stap. Vff. Chrysf. Theodorit. Epiph.* πατρολώαις καὶ μητρολώαις *Comp. Er. ed. 1. 2. Steph. ed. 1. Al. Cov. 2. Gen. Roel. Occum.*

11 κατὰ) τῆ κατὰ *Basil. Lat. Clar.*

12 καὶ) - *Al. Colb. 7. Cov. 2. Chrysf. Theodorit. Æth. Lat.*

13 τὸν) τὸ *Al. & alii.* Confer *Bezae* annot.

16 πρῶτω) πρῶτον *Comp. Vff. & al. - Hil. Clar.*

17 σοφῶ) *edd. &c.* Epistola sex episcoporum ad *Paulum Samos., Dial. 1 de Trin.* inter opera *Athanasii,* vel etiam *Greg. Nyss.* *Arab. Ex Rom. XVI. 27.* *Estio & Millio* iudice. (-) *Al. Æth. Armen. Copt. Lat. Syr. codd. graecolat. Cyrillus Al. Theodorit. Theophyl. Occum. Tertull. & alii,* nec non *Chrysf.* ¶ - καὶ ante δεξιά) *edd. principes, Aug. 6. Cant. 2. 3. Cov. 3. Hunt. 1. Laud. 2. Lu. Magd. N. 2. Vff. Vien.*

Vien. καὶ Steph. ed. 3. &c. καὶ passim inferuere librarii. Non est fortuita tot locis omisso hujus particulae, sed curiosa adjectio.

C A P. II.

1 παρακαλῶ) παρακάλει *Hilar. Cassiod. in Pf. CXLI. Boern. Clar.* sed vide v. 8. 12.

3 καὶ) - *N. 2. ¶ ἀποδεικτὸν) ἀπόδεικτον* plerique.

5 χριστὸς ἰησῆς) ἰησῆς χριστὸς *Comp. Henrici Stephani ed. Chryf.*

6 τὸ μαρτύριον καιροῖς ἰδίαις) *cujus testimonium temporibus suis datum est* habet *Hilarius.* unde ἢ τὸ μαρτύριον καιροῖς ἰδίαις ἐδόθη *Boern. Clar.*

7 ἐν χριστῷ) *edd. &c. ex Rom. IX. 1. (-) Al. Baroc. Cant. 3. Cov. 2. Magd. Pet. 2. Ro. Steph. ε. 9. 17. Vff. Æth. Arab. Copt. Lat. Syr. cod. graecolatini, Gen. Chryf. Theophyl. Hilar. Pelagius.*

8 διαλογισμῶ) διαλογισμῶν *Aug. 6. & alii. ex Phil. II. 14.*

9 ἢ primum) καὶ *Al. Boern. Clar. & (nisi Olaph post Olaph excidit,) Syr. Ex 1 Pet. III. 3.*

10 ὁ) ὁς *Stap.*

12 (διδάσκειν δὲ γυναῖκι) *Columbi ed. Al. Cov. 2. Lin. Lat. Hier. in Tit. II.*

14 ἀπατηθεῖσα) ἐξαπατηθεῖσα *Al. Bar. Colb. 7. Cov. 3.*

C A P. III.

2 ἠθάλιον) *Comp. Er. Al. Cov. 2. 4. Stap. Vff. Vien. Orig. Chryf. ἠθαλίον* *Erasmi Schmidii ed. & sic, vel ἠθαλιον, Steph. edd. Aug. 6. cum codd. plur. ἠθαλίον* *Beza, Lin.*

3 μὴ αἰχροκερδῆ) *edd. Stid. vel etiam Bar. Cov. 3. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. N. 2. Pet. 1. 2. Ro. Stephanici duo, cum Vien. Basil. Chryf. Occum. Ex Tit. 1. 7, ubi tamen alia ratio est antitheti. (-) Al. Cant. 3. Colb. 7. Cov. 2. 4. Gen. Magd. Pet. 3. Sin. manu prima, Steph. quinque, Vff. Æth. Arab. Copt. Lat. Syr. Theodorit. Euthal. Antiochus.*

11 ἠθαλίαις) *Comp. Er. Al. Aug. 6. & alii, Chryf. ἠθαλίαις* *Beza, Cov. 2. Lin. ἠθαλίαις* *Steph. edd. Stap. &c.*

15 θεῶ ζῶντες. φύλας), θεῶ ζῶντες φύλας *Heinsius*: qui quamvis post ἀληθείας retinet punctum, tamen refutatur a *Suicero, Thes. P. II. col. 1049. ¶ Στύλος κτ.)* Protulere hanc distinctionem *Ioh. Camero & Jac. Cappellus*, qui eam a *Melvino & Fabricio* hausisse perhibentur. Porro *Melvino & Fabricio* ansam fortasse dedit vel prima *Erasmi* editio, quae in Graeco textu sic habet, quanquam annotationes
haud

haud consentiunt : vel cod. *Latinus Charitino* similis ; nam in Charitino , cujus in-
 untes sententias rubrica distinguit , quamlibet imprudens , ut arbitror , minicula-
 tor , rubricam in *columpna* , non in *ε* manifeste adhibuit : vel formula Hebraica. Ac-
 cedit *L. Crocius* , *Jac. Rhenferdius* , *C. M. Pfaffius* in *Diss. de Artic. fidei* p. 18. nec
 non in *Oratione ad h. l.* & in *Tr. c. Scheflin.* p. 28. ed. *Germ. G. Hoffmannus* p. m.
 in comm. ad *Synopsin suam* , p. 88. & *C. E. Weismannus* in *Diss. jubil. de Salute*
Protest. non impedita , pag. 10. *I. F. Cotta* in *serm. de stella ex Iacob oriunda* , p. 4.
I. C. Herzog in *diss. de ep. ad Rom.* p. 4. *Iustus Wesselus Rumpacus* in *comm. crit.*
 p. 157 f. neque abhorrent ab ea sententia *Abbr. Scultetus* , *Ioh. Quistorpius* , *Sal. Dey-*
lingius , *G. G. Zeltnerus*. Plures memorat *Pfaffius l. c.* & *Wolfius* in *h. l.* Ipsum
 textum ita distinctum habet editio *Londinensis* Græca simul & Anglica , & *Schoett-*
geniana ; & pridem *Erasmus Schmidius*. Ex veteribus qui sic distinguat , nemo oc-
 currit , nisi dicas , eos , quos mox , pro θεός , ὁς legisse videbimus ; non tam com-
 mode , quam necessario , ὁς σῦλος , construxisse. (, σῦλος καὶ ἰδραῖωμα τῆς ἀληθείας.)
 plerique omnes. Enunciatio per se sic habet , *Ecclesia Dei viventis est domus Dei.* at-
 que in enunciatione sæpe prædicata coacervantur ; sed subiecti descriptio simplex
 esse solet : (*conf. Eph. I. 22. 23.*) quare minus commode dicitur , *Ecclesia Dei viven-*
tis , columna ε *firmamentum veritatis ; est domus Dei.* Porro hæc distinctio , quam
unicum fere vulgaris expositionis fulcrum merito appellat *Cel. Rulius* in *Introd. gen.*
 in *N. T.* p. 72. versiculum sequentem incipit a καὶ particula , quæ ibi non comme-
 diorem locum invenit , quam haberet *c. III. versu i* ineunte , & *c. IV. 9. 2 Tim. II.*
11. Rom. IX. 1. Nemo , qui *mysterium pietatis* amplectitur , *ecclesie* hanc laudem
invidet invidiam enim interpretatur *Grotius* ,) ut ea puro sensu dicatur *columna ε*
firmamentum veritatis ; qua quidem laude *Romana ecclesia* ne *Pauli* quidem temporibus
 præ *Ephesina* gaudebat : sed vicissim nullus *ecclesie Zelota* ipsi *mysterio pietatis*
 hoc encomium eripiet , quo minus habeatur *columna ε* *firmamentum veritatis.* ὁμ-
 λογ-μένως μέγα idem dicit , quod πάσης ἀποδοχῆς ἄξιον. & σῦλος καὶ ἰδραῖωμα
 τῆς ἀληθείας , idem est , augusta paraphrasi & rebus congruente , quod πισίη.
 Vtrumque jungitur *c. I. 15. IV. 9.* utrumque etiam *h. l.* non minori certe jure. vi-
 de *Gnom.*

16 θεός) *ed. l. mss.* apud *Vallam* , *Stapulensem* , *Erasmum* , *Bezam* , *Millium* &c.
 etiam *Al.* (*quanquam lineola , qua θεός compendiose scriptum ab ὁς distinguitur* ,
 sublesta videtur nonnullis ,) *Aug. 6. Vff.* (*qui γὰρ addit* ,) &c. *Ignatius* (*hic enim*
 in *Ep. ad Eph.* § XIX meminit ΘΕΟΥ ἀνθρωπίνως ΦΑΝΕΡΟΥΜΕΝΟΥ. atque huc
 plura patrum loca eruditi conferunt :) *Athanasius* (*in Responso de Incarnatione* ,
 quod incipit Ἐλύπει , & huic Dicto , lectionique θεός , fere totum innititur :) *Gre-*
gorius Nyssenus , perisæpe : *Chrysostomus* (*cujus Hypomnema , quanquam alternatim*
de Mysterio & de Deo agit , tamen apertum est , θεός , τετέστιν ὁ δημιουργός) *Cyri-*
lus Al. perisæpe : *Theodoritus* : *Epistola* , *Dionysio Al.* adscripta , ad *Paulum Samof.*
Oecumenius (*cujus commentarius in Augustano ὁ laudat μυστήριον πιστευθῆν* , & tamen
 habet etiam , ἰδικαιώθη , ἀπεφάνθη ΘΕΟΣ.) *Theophylactus* , alii : *Arabs* in *poly-*
glottis. Plures hujus lectionis vindices laudat *Zornius T. I. Opusc. sacr. p. 251.*
ὁς Colb. 7. singularis liber & memorabilis , *Hieron.* in *Ies. LIII. 10.* vel etiam *cod.*
 aliqui ,

aliqui, quos seculo VI medio *Macdonius*, episcopus Constantinopolitanus, δς in θεός verso, mutasse fertur: de quo vide Pearsonii *Expof. Symb. apost.* p. 226. Millii *Prol.* 1013. & Pfaffii *diss. de Evangeliiis sub Anastasio Imp. non corruptis* § V. VIII. Hoc ΟΣ & ΘΣ compendiose scriptum, picturam habent ita affinem, ut plerique alterum utrum ex altero ductum putent. Et quidem aliquis lectionem δς non obsecrare præfert, hæc verba addens, *Quis sanæ mentis credat, sapientissimam atque benignissimam Dei providentiam ab istis apicibus, qui aciem oculorum fugiunt, res tanti momenti, æternam nimirum salutem vel perniciem hominum, suspendere voluisse?* Apostolorum quidem tempore compendia scriptiois apud Græcos usitata fuisse, non negaverim: sed apostolos ipsos non magis, quam prophetas Hebraice scribentes, ejusmodi compendia usos fuisse, credibile est. idiotæ fuerunt, vel certe idiotis potissimum scripserunt epistolas protinus in coetu legendas: idiotis autem nil cum abbreviaturis esse solet. Librarios citius, quam utile foret, adhibuisse compendia ejusmodi, certum est. Bene, quod non uno ex loco, quem humana curiositas nonnullis ambiguum fecit, sed ex toto Dei testimonio fides & æterna salus pendet. Nec tamen idcirco ex compendiosa scriptioe de industria aut prægnantissima omnia aut dilucida deligere, sed genuinum lectionem simpliciter eruere & amplecti debemus. Quid si alia quoque ratio sublit, compendio scriptiois vel associanda vel etiam præferenda, quæ lectionem θεός antiquiorem, quam voculam δς, probet? Sæpe videlicet pars vocabuli, per se significatum aliquem habens, priore præsertim parte paginam vel certe lineam præcedentem terminante, fortuitam patitur apharelin. hinc Joel. I. 17 Aldus excudit, pro θησαυροί, σαυροί. hinc in Var. Matth. VII. 14 habemus ex οτι, τῶ Marc. XII. 34 ex ἐξέρξαι, ἔστια. Luc. XV. 14 ex υπερεϊσθα, σερεϊσθα. Act. XIII. 4. ex ελευκειν, λευκια. Rom. V. 6 ex ἐτι, τῶ 2 Cor. IV. 11 ex ἀν, ε. Hebr. X. 2 ex ἄν ἄν, καὶ Ap. XIV. 18 ex σαφυλαί, σολαι vel etiam Marc. IV. 32 ex *seminatam, natum.* adde Var. Matth. X. 29. quam sicile hoc loco ex θεός, δς remansit? Nil affirmo: sed tamen retinere hoc eos debet, qui θεός plane ex δς ortum affirmant. nam etiam *Cyrillo*, quem θεός constanter legisse modo didicimus, lectio ο, ex θεός relicta, tribuitur apud *Photium*, vel *Cyrilli* vel *Photii* sermone per librarios depravato. Sane δς nil habet, quo commode referatur: θεός plinum est atque nativum. quod habet *Lat.* & cum eo codices *Græcolatini* in versione, *Hilarius* uterque, *Marius Victorinus*, *Leo*, *Cbrysológus* aliique *Latini*. (.) *Clar.* (Ger. hiat.) & cod. *Francii* idemque postea *Boern.* in Græco, manu prima, (nam deinde ΘΣ pictum est in *Clar.* & ΟΣ in *Boern.*) *Velfus*: ex *Lat.* Sæpe pro syllaba ος librarii scripserunt ο suspensum. conf. var. loh. X. 29. Eadem lectio codici *Lin.* ex *Waltono*, & *Metrino Hierosolymitano* in disputatione cum philosopho apud *Galatiam* *Cyziacum* quam recte tribuitur, incertum est. Pronomen relativum habent etiam *Æth.* *Arabs* *Erpenii*, *Armen.* *Copt.* *Syr.* *Interpres Latinus*, in Græco suo codice quid habuerit, nil refert; ex ipso quidem Latino lectio ο tota manavit: itaque sive ος sive θεός habuit, non in Græcum hoc, sed in *sacramentum* intentus, voculam huic vocabulo congruentem, quod, arripuit & perscripsit. Neutrum in Latino pro masculino in Græco, sicut *Act. II. 33* masculinum pro neutro, τὸς (τὸν) ο, hunc (Spiritum) quem. Sæpe Latinis codicibus

cibus hoc accidit, ut vel librarii per oscitantiam, vel ipse interpret ex religione aliqua nomen *Dei* reticeret. vide Var. Marc. XI. 22. Act. IV. 21. X. 33. Rom. XIV. 11. I Cor. XIV. 33. Gal. III. 21. Ap. XIX. 17. Secuti Latinum sunt interpretes alii. sic enim eos fuisse solitos, patet ex Var. Matth. XXV. 1. Act. II. 1. & Part. I appar. § XXXII. obf. XX. Confid. I. quanquam videndum, ne unus alterve *δς* potius, quam *ὁ* legerit. *ἔ* quod, certe ad *μυστήριον sacramentum* referri deberet. atqui *revelatum* quidem dicitur *mysterium* (Rom. XVI. 25. 26. Col. I. 26. quæ loca spectasse videtur Latinus interpret:) sed non *revelatum in carne*: neque, *justificatum in spiritu*: neque *visum angelis*, sed *cognitum*, Eph. III. 10. multo minus, *assumptum in gloria*. atque hunc, summum videlicet, articulum, *de Deo in gloria assumpto*, coll. Psalm XLVII. 6. *αἰέβη ὁ ΘΕΟΣ*, vel maxime in animo habuit Paulus. Mirum, non solum ex Latinis, qui *quod*, sed etiam ex Græcis, qui *θεός* legebant, tam paucos primis seculis hoc insigne dictum citasse. Respexit huc tamen *Iustinus* in Ep. ad Diognetum, Οὐ χάριν ἀπέσειλε λόγον, ἵνα κόσμῳ φανῆ· *δς* ὑπὸ λαῶν ἀτιμασθεῖς, διὰ ἀποστόλων κηρυχθεῖς, ὑπὸ ἔθνῶν ἐπιστεύθη. & *Clemens Al.* in Fragmentis p. 162 ed. Ittig. μεθ' ἡμῶν ἔδον οἱ ἄγγελοι τὸν χριστόν. & *Orig.* l. III c. Celf. p. 133, ὁ ἑμὸς ἰσθὺς ἀναλαμβάνεται ἐν δόξῃ λέγεται. Non expresse illi quidem lectionem *θεός* reddunt, eo fortasse consilio, quo *Chryf.* ad h. l. ait, μὴ ἐκπομπεύωμεν τὸ μυστήριον, μὴ πανταχῶς αὐτὸ προτιθᾶμεν. sed ὁ eos non legisse patet. quid nisi *θεός* superest? ¶ *ἔ* tertium) ~ *Er. Gen. Lat.*

C A P. IV.

1 *πλάνοις*) *Er. Steph.* edd. *Aug.* 6. *Stap.* in versione, & *msf.* multi, *Clemens Al.* non semel, *Chryf. Novatianus*, *Auctior* qq. apud *Iustinum*, *Calarit. Archelaus*, *Vigilius* & alii, *Syr.* &c. (*πλάνος*) *Comp. Baroc. Cov.* 2. *Pet.* 1. *Steph.* d. ζ. ι. ια. *Vff.* *Clemens Al.* semel in fragm. *msf.* Augustano, *Orig. Alexander Alexandrinus* apud *Socratem*, *Athanasius*, *Methodius*, *Ephraim*, *Lat.* hodie. ex 1 *Ioh.* IV. 6. *Utrumque Theodorit. Oecum.* ¶ *καὶ*) edd. *msf.* *Clemens Al. Chryf. Syr.* ~ *Lat.* olim. ¶ *δαίμονιων*) *δαίμονιων*· ἔσονται γὰρ Φησι, νεκροῖς λατρεύοντες, ὡς καὶ ἐν τῷ ἰσραὴλ ἐσεβάθησαν *Epiphanius* glossa, ab *Epiphano* alibi prætermissa: ex qua nonnulli, *Bezzæ* notis non bene perceptis, vetustum codicem finxerunt. Eos refutat *Medus* in tr. ad h. l. pag. 46. sequitur autem *Peganius* in *Apoc.* p. 248.

2 ἐν ὑποκρίσει) Præcedentibus verbis hoc annectunt *Comp. Vff.* ¶ *κεκαυτ.*) καὶ κεκαυτηριασμένων *Lin. Lat.* aliqui. ¶ *ἰδίαν*) ~ *Magd.* 1. *Pet.* 3. *Clemens Al. Archelaus.* ἐαυτῶν *Hilar. Lar.*

6 τῆς καλῆς διδ.) edd. *msf.* *Chryf. Lat.* (τῆ καλῆ διδασκαλία) *Barb.* 1. *Pet.* 2. cod. aliqui *Græci* apud *Stapulensem*, *Sedulius*, *Biblia Germ.* ed. vet. *Mog.* *Latini* interpretis sensu non recte percepto, *Syr.*

7 δὲ alterum) ~ *Lat.* permulti.

8 ἐπαγγελίας) *Er. Steph.* ed. 1. 2. *Aug.* 6. *Bas.* 2. *Cant.* 2. 3. *Gen.* L. *Pet.* 1. 2. 3. *Sim. Stap.* & quinque alii, *Euthal.* nec non *Vff.*

10 καὶ prius) ~ *Al.* & al. ¶ ὁρειδιζόμεθα) ἀγωνιζόμεθα *Al.* *Cov.* 2. *Lin.* *Roe.* 2. *Boern.* in *Græcis.* *Ex Col.* I. 29.

12 (~ ἐν πνεύματι) *Al.* *Cov.* 2. *Roe.* 2. *Clemens Al.* *Chryf.* *Lat.* & codd. *græcolatini*, *Hilarius*, *Augustinus*, *Hefychius* in *Levit.* XXIII. *Pelag.* *Syr.*

14 πρεσβυτέρῃς) πρεσβυτέρῃς *Lat.* aliqui, *L.*

15 (~ ἐν) *Al.* *Colb.* 7. *Cov.* 2. *Clemens Al.* *Lat.* & codd. *græcolatini*, *Syr.*

C A P. V.

4 καλὸν καὶ) *edd.* cum pauculis *ms.* *Ex c.* II. 3. (~) *Al.* *Barb.* 5. *Baroc.* *Cant.* 2. 3. *Cov.* 2. *Hunt.* 1. *Lin.* *Lu.* *Magd.* *N.* 2. *Pet.* 1. 2. 3. *Sim.* *Stap.* *Steph.* *δ. ε. 9. 1. 1α. Vff.* *Vieu.* *Euthal.* *Scholia Græca* & versiones cunctæ, ut ait *Whitbius*, præfertim *Lat.* & codd. *græcolat.*

6 ἦ) ἦς (non οἷς, ut est apud *Grotium*,) *Al.* apud *Fellum.*

9 , γεγονῶα) γεγονῶα, *Schmidius*, *Raphelius*, alii.

14 νεωτέρας) νεωτέρας χήρας *Aug.* 6. *Vff.* & alii.

16 πιστὸς ἦ) ~ *Al.* cum proximis, *Lat.* in *ms.* *Schell.* *Athanasius.* ¶ ἦ πῖσῆ) *Lat.* hodie, *Æth.*

19 ἐκτὸς usque μαρτύρων) *edd.* *ms.* *Theodoritus*, *Chryf.* *Oecum.* *Theophyl.* *Hieron.* *Lat.* hodie, *Syr.* (~) codd. *Lat.* aliqui, teste *Hieronimo*; *Pelagius* in *Scholio*, vel etiam *Cyprianus*, *Hilarius*, *Cassiodorus*: nec attingunt in commentariis *Primasius*, *Oecumenius.* ¶ ἦ) καὶ *Lat.* *ms.* *Trev.* *Syr.*

20 τῆς) τῆς δὲ *Al.* *Lat.* aliqui.

21 (χριστῆ ἰσθ) *Al.* *Colb.* 7. *Cov.* 2. *Clemens Al.* *Theodorit.* *Æth.* *Copt.* *Lat.* *Hilar.* *Calarit.* *Pelag.* nec non codd. *græcolatini.* ¶ χωρὶς προκρίματος), χωρὶς προκρίματος *Hil.* & alii. ¶ πρόσκλησις) *edd.* *Vff.* vel etiam *Baroc.* *Hunt.* 1. *Magd.* *Pet.* 1. *Roe.* *Steph.* *ζ. ry.* item versiones, codices *græcolat.* *Chryf.* *Theodoritus.* (προσκλησις) *Ald.* *Al.* *Aug.* 6. *Bas.* 2. *Cant.* 3. *Cov.* 2. 3. 4. *Gen.* *Laud.* 2. *L.* *Lin.* *Lu.* *N.* 2. *Pet.* 2. 3. *Stap.* *Steph.* *δ. ε. 9. 1. 1α.* *Athanas.* *Clemens* lib. 17 *Informationum*, *Suidas.* *Vtrumque Basilii*, *Theophylactus*, *Oecumenius.*

24 τισὶ) τινῶν *Colb.* 7. *Lat.* multi. *E* proximo.

25 δύναται) δύνανται *Er.* *Al.* *Aug.* 6. *Vff.* & alii.

C A P. VI.

5 διαπαραισιῶ) *Comp.* *Er.* *ed.* 1. & nonnulla exemplaria in *Er.* *annot.* *Steph.* *ed.* 1. 2. *Al.* *Aug.* 6. *Baroc.* *Boern.* *Cant.* 3. *Clar.* *Colb.* 7. *Cov.* 2. 3. 4. *Gen.* *Hunt.* 1. *Laud.* 2. *L.* *Lin.* *Lu.* *Magd.* *Pet.* 1. 2. 3. *Roe.* *Sim.* *Steph.* *omn.* *Vien.* *Clemens Al.* *Basil.*

fil. Chryf. Theodorit. Oecum. Euthal. Hesych. Suidas. unde διατριβα Cant. 2. N. 2. *Vff. παρατριβα Seid. (παραδιατριβα) Theophylacti. Er. ed. 2. & inde cet. edd. P-lud,* non hoc, habent LXX. ¶ ἀόριστο από πῶν τούτων) *edd. mss. Chryf. Hilar-rius &c. (-) Al. Colb. 7. Æth. Copt. Lat. & codd. graecolat.*

7 δῦλον) - *Polycarp. Al. Boern. Æth. Copt.*

8 ἀρεθισόμεθα) ἀρεθισώμεθα *Comp. Cant. 3. Lat. in cod. multis, Cypri-on. & alii.*

9 ἀνοήτως) *Er. Steph. edd., mss. Stap. Basilus, Scholia Græca, Augustinus, Syr. (ἀνοήτως) Comp. Aug. 6. Bas. 2. Chrysostomus, si exegesis ejus recte per-pendis; Lat. Hilar. & alii; nescio an Cyprianus. Vtrumque Cyrillus Al. καὶ præ-figit Aug. 6. Lat. multi.*

11 πρᾶξις) πρᾶξις) *Al. Boern. Hesychius.*

12 - καὶ) *Comp. Al. Clar. Cor. 2. Gen. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Lu. N. 2. Pet. 3. Roe. Æth. Copt. Lat. Syr. Chryf. Euthal. Theophyl. (καὶ) Er. Steph. edd. vel etiam Baroc. Cant. 3. Cov. 3. 4. Magd. Pet. 1. 2. Vien. cum Vff.*

13 ζωοποιήτορας) *edd. mss., Chryf. &c. (ζωογονήτορας) Al. Clar. Colb. 7. Cov. 2. Athanas. Cyrill. Id visum magis convenire in τὰ πάντα. Vtrumque Basilus, Theoderitus.*

16 (- καὶ) *Comp. Boern. Cant. 3. Cov. 2. 4. Lu. N. 2. Vff. Vid. Gnomon. ad c. I. 17.*

17 ἀλλ' ἐν) Ἐπὶ habent *Al. Aug. 6. Boerner. Clar. Colb. 7. pluresve. Sic ex-pressius est antitheton ad illud, ἐπὶ πλούτου ἀδηλόγητι. Spes, Deo innixa, fir-mitudinem habet. ἐν habet lectio communis, quæ subjungit, τῷ θεῷ τῷ ζῶντι, ex-cap. IV. 10, ut videtur. nam τῷ ζῶντι non habent *Al. Boern. Colb. 7. Roe. 2. Æth. Lat. in cod. Reutling. & Schelh. Gildas, Haimo. ¶ πάντα πλεσιῶς) Comp. Aug. 6. Stap. Vff. pluresve, Chryf. Lat. Syr. πλεσιῶς πάντα Er. &c.**

19 (ὄντως) *Al. Cov. 2. Steph. 9. Æth. Armen. Copt. Lat. & codd. graecolat., Syr. Euthal. Basil. Nyffen. Hieron. & al. Respicitque huc Andreas Cæs. in Ap. XXII. 10 dicens τὴν ὄντως ζωὴν. Vtrumvis habent codd. Græci apud Stapulensem. αἰώνως ὄντως L.*

20 παρακταθήκην) *edd. vel etiam Cov. 4. Lau. 2. Lin. N. 2. Chryf. (παρα-θήκην) Al. Aug. 6. Ger. L. Lu. Pet. 1. 2. 3. Vff. & octo alii, Clemens Al. theodo-rit. Ignat. interpolatus, Euthal. Oecumen. vel etiam Hesych. ¶ κειροφωνίας) *edd. mss., Stap. Syr. Hippolytus, Clemens, Orig. Theophyl. Oecumen. (κειροφωνίας) Lat. & inde Clar. latine, Boern. Tertull. Irenæi interp. & alii, Athanas. Chrysof. (ut Theophyl. & Oecumenius notant; nisi potius locum 2 Tim. II. 16. spectarunt;) Basilius. ἴνα τινὰ interpretamentum Oecumenii in Aug. 6.**

21 ἀμὴν) *edd. mss. Hil. &c. (-) Al. Boern. Clar. Colb. 7.*

E P. II A D T I M.

C A P. I.

1 ἰησῆ χριστῆ) — *Comp. Laud. 2. Vien. (χριστῆ ἰησῆ) Cant. 3. Cov. 2. (nisi hunc revocat appendix Millii,) 3. Hunt. 1. Pet. 2. 3. Seid. Lat. multi, Hil. Cassiod. & graecolatini.*

2 πατρός) πατρὸς ἡμῶν *Vien. & al. Ex parallelis.*

5 πίσειω) ἀγάπης καὶ πίσειως *codd. aliqui apud Stapulensem. ¶ εὐνείκη) εὐνίκη*
Comp. Er. Henricus Steph. & al. Aug. 6. Vff. pluresve.

8 ἡμῶν) ἰησῆ χριστῆ *addunt Cov. 2. Roc. Lat. aliqui.*

10 διὰ τῆς), διὰ τῆς *Atr. Scultetus. Schoettgenius* *construit cum καλέσαντος, v. 9.*
Possis construere διὰ τῆς—(καὶ) διὰ του μαργαρίτου.

11 (— ἐθνῶν) *Al. Colb. 7.*

12 (παρακαταθήκην) *Comp. Er. Bas. 2. Cov. 4. Laud. 2. N. 2. Seid. Steph. 8.*
Chryf.

14 παραθήκην) *Comp. Er. in margine, Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 6. Cant. 2. 3.*
Colb. 7. L. Pet. 1. 2. 3. Sin. Vff. graecolatini & lex alii, Chryf. (παρακαταθήκην)
Er. Steph. ed. 3. & al. cum paucis cod.

15 ευγελλος) ευγελος *Er. L. & alii, Lat.*

C A P. II.

3 σὺ οὖν κακοτάθητον) συγκακοτάθησον *Al. Colb. 7. Cov. 2. & codd. graecolatini.*

4 στρατεύμενος) στρατεύμενος τῷ θεῷ *Julius Africanus, Marcus Eremita, Lat.*
multi.

5 ἀθλητῆς) ἀθλητῆς *codd. aliqui apud Stapulensem.*

7 δῶν) δῶσει *Al. Lat. & al.*

10 αἰωνία) ἔρανος *Lat. Aeth.*

13 (μενεί) *Lin. ¶ ἀρνύσασθαι) ἀρν. γὰρ Al. & al.*

14 κυρίου) θεῷ *Lat. permulti, Baroc. Pet. 2. cum proximis. ¶ λογομαχεῖν) λο-*
γομάχει Al. Lat.

16 κενωσῶν) *edd. Aug. 6. &c. κενωσῶν Chryf. Theophyl. Oecum. Vtrum-*
que, Boern. Hilar.

17 εἰλητός) *Vbi ex Epitheto fit proprium, accentus retrahitur: ut ἀρατός,*
ἀρατός & alia, apud Eustath. φιλητός plerique.

19 θεῶ) κυριε̄ *Stap.* ¶ κυριε̄) *Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. Gen. L. Lu. Pet. 1. 2. 3. Seid. Sin. Stap. Steph. d. e. 1. Vff. graecolatini & octo alii, Euthal. Scholiastae interpretetque omnes. Germana lectio, Whitbio agnita. τῶ κυριε̄ Stap. (χριστῶ) Er. Steph. edd. cum perpaucis cod.*

21 (- κᾱ) *Er. Al. Aug 6. Cues. Chryf. Theodorit. Hilar. codd. graecolatini, Syr.*

22 τῶν) πάντων τῶν *Lin. & al.*

C A P. III.

2 ἔσονταὶ γὰρ) κᾱ ἔσονταὶ *Lat. Syr. ἔσονταὶ Cov. 2. N. 2. Lat. aliqui. ¶ σὶ) - Comp. Aug. 6.*

3 (ἄσποργοι, ἄσποργοι) *Chryf. non semel, Optatus, Hilarus.*

6 αἰχμαλωτίζοντες) *Comp. Er. ed. 1. Al. Aug. 6. Boern. Colb. 7. Cov. 2. Laud 2. Pet. 1. 2. Roe. Vff. Chryf. Theodorit. Theophyl. Oecumen. (αἰχμαλωτεύοντες) Er. ed. 2. &c. in quibus etiam τὰ subjungitur.*

8 (μαμβρῆς) *Synopsis apud Athanasium in Exodo, Lat. Boern. Constit. apost. Cyprianus & alii, & sic quoque Talmudici. sed cum textu faciunt Targumistae. vide Buxt. Lexicon, col. 945. Gregorii Obl. cap. 15. Fabric. Pseud. V. T. p. 816.*

9 πλείον) πλείστον *Comp. Laud. 2. N. 2. Pet. 2. Cyprian. de unit. eccl.*

12 ἰσοῦ) - *Lin. Leo plerumque.*

13 πλανῶντες κᾱ πλανώμενοι) πλανώμενοι κᾱ πλανῶντες *Lat. Syr.*

14 τίνος) τίνων *Al. Colb. Hil. Clar. latine, Boern.*

15 σὲ) - *Stap.*

16 (- κᾱ) *Clemens Al. Theodorus Mopsuest. apud Facundum, Arab. Lat. Barb. 1. Tertull. Cassiod. & alii, Syr.*

17 ἐξηρητισμένος) ἐξηρητημένος *Aug. 6. Baroc. Cant. 3. Cov. 4. Gen. ἐξηρητισμένος Barb. 5.*

C A P. IV.

1 οὖν ἐγὼ) - *Al. & alii, Lat. & graecolat., Syr. vel etiam Steph. e. θ. ¶ τῶ κυριε̄) - Al. cum proximis. ¶ τῶ post κᾱ) - Vff. ¶ ἰσοῦ χριστῶ) χριστῶ ἰσοῦ Al. & alii, Lat. in mss. Hil. Cassiodorus, Greg. in past. ¶ κατὰ) κᾱ Al. Colb. 7. Lat. in mss. Hilar. & alii. Allit. ad seq.*

8 (- πᾱσι) *Lat. Syr. sed habet Cyprianus non semel.*

10 κρήνης) κρήνης *Aug. 6. Vff. & alii. ¶ γαλατίαν) edd. mss. Iren. Chryf. Theodorit. Syr. &c. Rhythmus, θαυματίαν. (γαλλίαν) Cov. 2. Lin. Euseb. Eriphan. Hieron.*

Hieron. Æth. Probat *Schilterus* de lib. eccl. Germ. p. 48. ¶ δαλματίαν) δελματίαν *Baf. 2. Lin. Lu. Magd.* unde δερματίαν *Al.* quemadmodum *Delmatas* etiam Latini dicunt.

13 Φαιλόνην) *Er. Steph. ed. 2. 3. Caef. Vff. &c.* Φιλόνην' *Comp. Al. Aug. 6. & al.* Aliter alii.

14 ἀποδάση) ἀποδώσει *Al. Colb. 7. Cov. 2. L. Chryf. in comm. Theodorit. in comm. Occumenius, Lat. multi, Syr.*

18 init. καί) ~ *Al. cum proximis.*

19 πρίσκαν) πρίσκιλλαν *Comp. Caef. & alii, nec non Vff.*

21 λίνος) *Kusteri ed.* Namque corripunt poetæ Gr. & Lat. λῖνος ceteri.

22 ἱσῆς χριστός) ~ *Boern. Colb. 7. Æth. ¶ χριστός) ~ Al. Cov. 2. ¶ ὕμῶν) id. &c. unde σῆ Syr. ἱμῶν* Græci tractatores, *Lat. ms. Colon. & Gemblac. ¶ (~ ἀμὴν) Al. Boern. Colb. 7.*

In subscriptione epistolæ : καίσαρι) ρώμης addunt *Cant. 3. Cov. 2. 3. Hunt. 1. Laud. 2. Pet. 2. Roe. Seid. Vff. 2. Theodorit. ρωμαίων* addit *Lin. Stap.* Librariis absoluta *Caesaris* appellatione veniebat Constantinopolitanus : unde horum codicum patria nolcitur.

E P. A D T I T V M.

C A P. I.

In Ep. hac & ad Philem. interdum etiam *Med.* citatur a Millio.

1 ἐ) ᾧ *Baf. 2.*

3 ἰδίῳ) *Colon* addit *Beza.*

4 (καί, pro ἑλεος) *Colb. 7. Æth. Copt. Lat. & Graecolatini, Chryf. Syr. Orig. in Rom. I. 7. Hilar. Hieron. Cassiod. ¶ κυρίῳ) ~ Al. Lat. Theodorit.*

8 Φιλόξερον) Φιλόπτωχον *Vff.* Verbo ad librarii tempora accommodato.

10 καὶ ἀνυπότακτοι) ἀνυπότακτοι *Aug. 6. ἀνυπότακτοι καὶ Er. Pet. 2. Vff. Syr. & sic fere Cov. 2. 4. & al.*

15 μὲν) ~ *Al. Colb. 7. Euthel. Pet. 3. Lat. Clar.*

C A P. II.

2 κεφαλῆς) κεφαλίης *Stap. Vff. & al.*

3 ἐν) πεινῆς ἐν *Aug. 6. codd. aliqui apud Stapulensem. ¶ (ἱεροπρεπεί) Colb. 7. Cov. 2. L. Clemens Al. Lat. Syr. Arab. Erpen. vel etiam Theodoritus.*

7 ἐν usque ὁγῶν) *edd. mss.* nec non Hieron. comm. in doctrina, in integritate, in gravitate, verbum sanum habet *Lat. Hil. Pelag.* ¶ ἀδιαφορίαν) *edd. &c.* post ἀλῖα facile irrepsit ἀδία. (ἀφθορίαν) *Al. Bas. 2. Clar. Cov. 2. Roë.* nec non Boern. ¶ - αφορσία) *Er. Beza, Al. Baroc. Laud. 2. Roë. Chryf. Theophyl. Æth. Lat. & codd. græcolat.* nec non *Syr. (αἰθαρσίαν) Comp. Steph. edd. Aug. 6. Stap. Vff.* cum plerisque, Theodorit. Glossa ἀφορίαν explicans, a margine in contextum traducta.

8 ἡμῶν *Comp. Er. ed. 1. Aug. 6. Bas. 2. Cant. 2. 3. Clar. Gen. L. Stap. Vff. Vien. & decem alii, Chryf. Oecum. Lat. Syr. (ὁμῶν) Er. ed. 2. & seq. Steph. edd. vel etiam Al. Cov. 4. Hunt. 1. Pet. 3.*

10 πῖσιν πᾶσαν) πᾶσαν πῖσιν *Al. Cov. 2. Ger. Med. Hil. Hier. ¶ τῆ) τὴν τῆ Al. & al.*

11 γὰρ) - *Aug. 6. Vff. & al.* Ineunte pericopa.

C A P. III.

1 καὶ) - *Al. cum proximis.*

8 τῶ) - *Comp. Al. & al. ¶ (- τὰ) Al. Clar. Vff. & alii, Chryf.*

10 μίαν καὶ δευτέραν) *edd. mss. Armen. Copt. ceteræque versiones, Irenæus apud Epiphanium & Eusebium, Orig. Athanasius, Basilus, Cyrillus Al. Scholia Græca, Leo M. Pelagius, Primasius, Sedulius.* unde trinam habet Pamphilus, an Eusebius, an Rufinus, in Apol. pro Orig. πρώτην καὶ δευτέραν Confessio eccl. or. p. 147. (unam) Tertull. Calaritan. Augustin. Fulgent. Pacianus, Hilarius, Etherius, cod. Trevirensis in lemmate, Schelkornianus in capitulatione, & Charitinus in prologo. Vtrumque Irenæi interpres, Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus. In codd. græcolatinis, quum correptionem jam perscriptum esset, suppletum est, aut secundam. Cautum omittum: certe non additum favore hæretici hominis.

15 (- ἀμὴν) *Al. Colb. 7. Æth. Hieron. Hilar.*

EP. AD PHILEMONEM.

v. 2 ἀγαπητῆ) *edd. &c. Syr. Ex v. 1. (ἀδελφῆ) Al. Colb. 7. Cov. 2. Arab. Erpen. Copt. Lat. in ml. Schell. Hieron. & codd. græcolatini.* unde sorori carissimæ, junctim, *Lat.*

6 ἐνεργῆς) *evidens (ἐναργῆς) Lat. invito Hieronymo. Infinitis locis apud Græcos auctores pro ἐναργεῖα, ἐνεργεῖα factum est, ut docet P. Victorius l. 23 Var. lect. c. 14. sed quia Latino etiam Hebr. IV. 12, ubi haud conveniebat, ἐνεργῆς est evidens, ut ex eodem Hieronymo apparet; eo magis defenditur Græca lectio hoc loco & 1 Cor. XVI. 9. ¶ ἐπιγνώσει) γνώσει Stap. ¶ ἀγαθῆς) ἔργα ἀγαθῆς *Comp. Aug. 6. N. 2. Seid. aliqui codices apud Stapulentem, Steph. 1. Lat. aliqui, Boern. ¶ ἐν**

¶ ἐν ἡμῖν) *Comp. Al. Aug. 6. Basf. 2. Cant. 3. N. 2. Stap. Steph. omn. Vff. C'ryf. Theodorit. Oecum.* (ἐν ἡμῖν) *Er. & alii, Syr.* Ex *Latinis* habent alii *in nobis*, alii *in vobis*; plures omittunt, *in* recurrente. ¶ (- ἰσῆν) *Al. Colb. 7. Hilar. Hieron.*

7 χαράν) *Comp. & recent edd. Al. Barb. 1. Baroc. Colb. 7. Cov. 2. Hunt. 1. Laud. 2. Pet. 2. græcolatini, Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. Chryf. (χαρίν) Er. Steph. edd. Aug. 6. Stap. Vff. & al.* Ex *rhythmo* *υμν* v. 6. & *παρακλησιν* v. 7. cui quidem nomini minus apte jungitur *χαρίν*, quam *χαράν*. ¶ ἐχομεν πολλήν) *πολλήν ἐχόν* *Al. cum proximis.*

10 μκ) - *Al. Colb. 7. Vff. Lat.*

11 σοὶ) καὶ σοὶ *Roe. & alii, Lat. ¶ (ἐπεμψα) Aug. 6. Clar. Colb. 7. Stap. Chryf.*

12 .σὺ δὲ) σοὶ. *Al. Clar. Colb. 7. & mox omittunt προπλαβῆ.*

16 ὑπὲρ δούλον) *pro seruo* habet *Lat.* sed *plus seruo* habet *ms. Reutl. Trev. & alii* apud *Estium, Hieronymus.*

17 ἐμὲ prius) *με* *Aug. 6. Chryf. vel etiam Vff.*

20 κυρίω) *edd. &c.* Ex *præced. (χριστῶ) Ald. Colin. ed. Al. Aug. 6. in rasura, Cov. 2. 4. L. Lin. Steph. 12. Chryf. Theophyl. Copt. Syr. Lat. in codd. plur. Hilar. Ambr. in Luc. VII. Hieron. Pelag.*

22 ὅτι) ὅτι καὶ *Er. Vff.*

23 (ἀσπαζέτω) *Br. ed. 1. Al. Aug. 6. Clar. Roe. Chryf. Arab. Lat. Syr.*

25 ἡμῶν) - *Colb. 7. & al. ¶ (- αὐτῶν) codd. vet. ut patet ex Hieronymo.*

E P. A D H E B R Æ O S.

Habent eam

EDD. *Comp. Er. &c.*

MSS. CLASS. I. *Al. Aug. 6. Baroc. Cant. 2. 3. (definens in c. XI. 27.) Cor. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. 1. N. 2. Pet. 1. Roe. 2. Vff. 1. (fragmentum vetustum, a cap. I. 1. ad cap. IV. 3. & a cap. XII. 20. ad cap. XIII. 25.) 2.*

CLASS. II. *Barb. edlo, Basf. 2. Clar. Colb. 7. Gen. Ger. L. Pet. 2. 3. Seid. Sim. Stap. Steph. d. 1. ζ. 1. 12. 17. Vien.*

VERSION. *Æthiop. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.*

PATRES, *Athanasius, Chrysof. Euthal. Oecum. Theophyl. Sedulius &c.* Adde *Mutianum* scholasticum, quem *Calliodorus* homilias *Chrysofomi* in hanc epistolam transferre fecit in *Latinum*: textum autem subinde *Mutianus* ex *Latino* potius interprete vetustissimo, quam ex *Chrysofomi* *Græcis* refert.

F ff

In

In titulo, *Pauli* nomen habet *Comp. Er. Boecler. Millii* edd. *Caes. Fbnerianus, Vff. 2.* & codd. fere omnes, teste *Beza*: non habet cod. unus, eodem teste, *Henr. Steph. & al. edd. Vff. 1. Syr. &c.*

C A P. I.

1 προφήταις) ἀγγέλοις conjicit *Artemonius*: quod ipsum hoc loco negat legi *Crisostomus*. Ἐν τοῖς προφήταις omnia monumenta habent. Vide *Gnom. ¶ ἐλάττω*) *Comp. Steph. ed. 1. Al. Barb. 7. Bas. 2. Cant. 3. Clar. Cov. 2. 4. Hunt. 1. Laud. 2. L. Lin. Magd. Pet. 1. 2. 3. Seid. Sin. Steph. d. v. ζ. 1. Vff. 1. 2. Orig. Euthal. Maximus, Theodorit. Lat. (ἐλάτων) Er. & al. edd. cum perpaucis codd., Scholia Graeca. Vtrumque legitur apud *Athanasium*.*

2 (καὶ ἐποίησε τὰς αἰῶνας) *Al. Vff. 1. Athanas. Lat. pluresve. fecit & secula* habet *Lat.*

3 αὐτῷ alterum) - *Vff. 1. ¶ (- δι' αὐτῷ) Al. Colb. 7. Pet. 3. Roe. 2. Lat.* Facile omissum post αὐτῷ. δι' αὐτῷ *Cyrill. Euthal. Æth. Clar. latine, Mutianus. δι' αὐτῷ Theodorit. ¶ (τῶν ἀμαρτιῶν πομπάμενος) Vff. 1. Lat.* Et sic habent, certe ἡμῶν omittunt, *Al. Clar. Æth. Copt. Syr.* vel etiam *Cyrillus Hieros. ¶ δεξιᾷ) δεξιᾷ τῷ θρόνῳ Comp. Aug. 6. Laud. 2. Seid. & cod. nonnulli apud Er.*

4 κρείττων) κρείττον *Vff. 1. 2.*

8 ῥάβδος) καὶ ἡ ῥάβδος *Al. Colb. 7. Vff. 1. Lat. in mss. & inde Clar. ¶ ἐυθύ- τητος) τῆς ἐυθύτητος Al. Vff. 1. ¶ ἡ) - Vff. 1.*

9 ἀνομίαν) ἀδικίαν *Al. Colb. 7. N. 2. Euseb. Chronicon Alex.*

11 (διαμενεῖς) *Vff. 1. Lat. (quanquam permanes habet Rupertus,) & graecolatini, Hebr. LXX Grab.*

12 (ἀλλάξεις) *Graeci codices apud Estium, Lat. olim, & inde N. 2, latinizans, & graecolat. & Vales. LXX (quanquam ibi quoque ἐλίξεις habet Al.) Idque probat Drufius, & Hodius, Latinis alioqui non nimium deditus, f. 274. ἐλίξεις Vff. 2. ἐλίξεις suntum videri possit ex Ap. VI. 14. ¶ ὁ) - Stap. Er.*

C A P. II.

1 διὰ usq. παραρρῶμεν) - *Vff. 1.*

3 ἐκφουζόμεθα) ἐκφουζώμεθα *Vff. 2. & al.*

4 (- τὲ) *Cov. 2. Laud. 2. Magd. 1. Pet. 1. 2. Vff. 1. 2. pluresve, Chryf.*

7 καὶ κατέσπασ usq. χειρῶν σου) edd. mss. pauci, versiones, *Theodorit. (-) Aug. 6. Barb. 7. Gen. Sin. Stap. Vff. 2. & decem alii, Chryf. (ut apparet ex Mutiano,) Theophyl. Oecum.*

8 γὰρ τῷ) τῷ γὰρ *Vff. 1.*

9 , διὰ τὸ πάθημα τῆ θανάτου) Hoc cum verbis sequentibus conne-
 ctunt aliqui. ¶ χαριτί) *edd. mss. Armen. Copt. aliarque versiones, Chrysof. Athanas.*
Cyrillus Al. & cum eo Concilium Ephes. cap. 13. & Leo M. &c. (χωρίς) Vff. 1. cod.
alii apud Orig. t. 1 in Iohann. Theodoritus non semel, qui multum hic ponderis ha-
bet: Anastasius abbas, scriptor seculi VIII, in libro contra Iudæos, disertè: Lat.
(ante Hieronymum, qui tamen ipse l. 2 Comm. in Gal. absque Deo in quibusdam
codd. legi ait:) nam, sine Deo, habet Ambros. de Fide ad Gratianum, constanter,
Vigilius Thapsentis l. 2 contra Eutychen, c. 3. p. 44. Fulgentius non semel. neque
ignorarunt lectionem Theophylactus & Occumenius, Nestorianis eam tribuentes: quan-
quam ante ipsum Nestorium eam obliterare potuit & hæresium formido, & alterius
lectionis facilitas. Sic quoque versio Syriaca olim allegata, ut ex codice Heidel-
bergenfi ante annos plus nongentos scripto docet Tremellius & And. Müllerus in Diff.
de versione Syr. p. 28. 29. 40. Neque improbat Beza, Colomesius, & (si concilii
Ephesini & Tridentini auctoritas abesset,) P. Faber lib. 3 Semestr. p. 158. Sane præ-
stantissimum fragmentum Vffenbachianum ea est indole, ut facile appareat, hanc læ-
ctionem vere ex Græcis codicibus deperditis, quorum nonnullos olim legit Origenes
aliique, manasse: etenim græce maxima utrinque literarum in χωρίς & χαριτί est af-
finitas; Latine & Syriace, nulla. quum tamen notabilis Latinorum in Africa & alibi
consensus accedit, tantum is firmitudinis habet, ut hoc vestigium sine præjudicio
aliarum insignium lectionum vix possit negligi. Vid. omnino Part. I apparatus hu-
jus, § 32. Interpretatio hujus lectionis, in Prodromo tentata, neque aliis neque
mihî satisfacit: (confer infra Part. IV. n. 1 & IV.) judicium quidem de lectione
ipsa, ibidem propositum, mutare vetat parallelismus plane singularis 1 Cor. XV. 27.
Non ignoro, χαριτί plausibilis esse, quam χωρίς & sine labore ullo a me impe-
trarem, ut hoc missum facerem, & illud amplecterer. Sed ubi de Verbo Dei, ubi
de unico Dei verbulo agitur, nil temporis causa statuere debemus. Facilius χωρίς in
χαριτί, quam χαριτί in χωρίς librariorum sedulitas, planiora omnia quærens, mu-
tavit: & tamen χωρίς remanet in monumentis antiquis, multis, gravibus. Syria-
corum exemplarium in utraque lectione conjungenda constantiam declarat La Croze
lib. III de Christianismo Indico, c. 3. § 64. Vide Gnom.

14 (ἀνωτος καὶ σαρκός) *Al. Ger. Roc. Vff. 1. pluresive, Euseb. Athanas. or. 3.*
c. Arian. bis, & pluribus aliis locis vel ipse vel alii eum co editi, Chryf. Cyril-
lus Alex. Theophyl. Lat. in mss. Schellh. manu prima, Ambros. l. 2 de Fide, c. 5.
Ausbertus, & sine dubio Clar. cui Ger. respondet. Vid. Gnom.

C A P. III.

1 (- γοισδὸν) *Al. Colb. 7. Rot. Sin. Vff. 1. Curcellæi margo, Athanas. Æth.*
Copt. Lat. Ambros. unde hoc post μετὲν ponunt Comp. Aug. 6. Stap. Vff. 2. plures-
ve, Chryf. Lat. aliqui, Syr.

2 ὄλω) - *Copt. Arab.*

3 δόξης ἕτος) ἕτος δόξης *Al. & al.*

- 4 τὰ) - *Al. Clar. Colb. 7. Vff. 1.*
- 5 αὐτοῦ) - *Arab. Erpenii, Syr.*
- 6 ἔ) *edd. mss. Chryf. Cyrillus Alex. Syr. Didymus, Hieron. (ὅς) Steph. ε. Vff. 1. Lat. & graecolat. ¶ περ) - Aug. 6. manu secunda, Clar. Vff. 1. ¶ μέχει τέλεις βεβζααν) - Æth. Calaritan. Sed & v. 14 μέχει τέλεις omittit Æth.*
- 9 υει) *edd. mss. versiones, Cyrillus Al. & Scholia Cr. (-) Al. Clar. Colb. 7. Copt. Calaritan. ¶ (ἐν δοκιμασίᾳ) Al. Clar. Vff. 1. Copt. fed probaverunt habet Lat.*
9. 10 τεσσαράκοντα ἔτη. διὸ). τεσσαράκοντα ἔτη *Aug. 6. N. 2. Steph. δ. Ex v. 17. & ex LXX.*
- 10 ἐκείνη) *codd. ex LXX. (ταύτη) Al. Clar. Colb. 7. Steph. ε. θ. Vff. 1. Lat. ¶ εἶπα) Comp. Al. Aug. 6. Colb. 7. Cov. 3. Laud. 2. Vien. εἶπον Er. &c. ¶ αὐί) hic populus habent Syr. Arab. Id ex affinitate vocum ܡܘܘܢܐ & ܡܘܢܘܢܐ repetit Iac. Cappellus.*
- 11 ὧς) *edd. &c. sicut habet Lat. in ms. Colon. & in proleg. Mill. § 596. οἷς Cyrillus Al. Lat. hodie.*
- 13 ἄχεις) ἄχει *Vff. 1.*
- 14 γεγόναμεν τῆ χριστῶ) τῆ χριστῶ γεγόναμεν *Vff. 1. pluresve, Lat. ¶ ὑποσάσεως) αὐτῆ addit Al. Lat. ex c. 1. 3. Non addit Hieron. ad Principiam.*
- 16 τίνες) *Chrysof. in comm. nam ἐράτησιν esse ait. τίνων μέμνηται Φησι σκληροσθέντων; τίνων δὲ ἀπειθοσάντων; ubi σκληροσθέντες, coll. v. 15, iidem sunt, qui παραπικρόσαντες. Chrysofomum sequitur Syrus, Syrum Arabs Erpenii. Adde Theodoritum, & recentiores apud Wolfium. Vid. Gnom. (τίνες) edd. mss. Arm. Copt. &c.*
- 17 ἔπεσαν) ἔπεσον *Comp. Lin. & al. nec non Vff. 2.*

C A P. IV.

1 ἴμβιν) *Boetler. & aliæ ed. Steph. δ. Theodoritus, Lat. in edd. vet. in ms. Reutl. Trev. aliisque, & inde Angl. Luth. Zeger Biblia reg. in margine, Velef. Simon. (ὕμβιν) edd. primæ, multi codd. Graeci apud Stapulensem, ceterique mss., Chryf. Occum. Æth. Arab. Lat. aliqui & inde Haymo; Syr. Ex alliteratione ad ὑστερηκέναι, vel quod apostolus non videretur includendus.*

2 συγκεκραμένος) *Er. & al. edd. vel etiam Colb. 7. Gen. Pet. 3. Steph. θ. γ. cum Cov. 2. Magd. 1. Vien. Cyrillus Al. Lat. Syr. (συγκεκραμένος) Comp. Aug. 6. Bar. Cant. 2. 3. Cov. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. N. 2. Pet. 1. 2. Seid. Sin. Stap. Steph. ε. 2. ζ. Chryf. in textu Muriani interpretis & in comm. Cyrillus, Theodorit. Macarius, Photius, Euthal. Theophyl. Occum. Ex rhythmo κρίνει. quem lapsum non calamo solum, sed etiam lingua hoc loco admitti observavimus. Hinc etiam συγκε-*

συγκεκρασμένως *Al. Bas. 2. Clar. L. Vff. 1. Lat. in ms. Constantieni & Schelhorni-
ano, in ed. regia, in Augustino; Æth. Arab. συγκεκρατημένες Vff. 2.*

3 εἰσερχόμεθα) εἰσερχάμεθα *Al. ¶ ἡζὲρ) οὖν Al. Cov. 2. Roe. Vff. 1.*

7 (προέρχεται) *Al. Colb. 7. Cov. 2. Roe. Lat. & graecolat. Chryf. Cyrill. Syr.
item Lin. Copt. Theodorit. προέρχεται Barb. 2. Idem verbum, c. X. 15.*

8 αὐτός) αὐτὸς ὁ *Comp. Vff. 2. & sic, vel certe αὐτὸς, Laud. 2. Seid. Steph.
1. 12.*

12 ἐνεργῆς) *evidens (ἐναργῆς) Hieron. in Esaj. LXVI. ¶ (- τὲ) Al. & alii,
Chryf.*

15 πεπερασμένον) *edd. principes, Aug. 6. Vff. 2. &c. Theodorit. Oecum. πεπει-
ρασμένον Beza ex uno cod. & inde al. edd. Al. cum paucis, Theophyl. Vtrumque
Origenes & Chryf.*

16 προτερλωμεθα) προτερλόμεθα *Bar. Lin. Vff. 2. ¶ ἔλειον) ἔλειος Al. Vff. 2.
& al.*

C A P. V.

4 - ὁ ante καλόμενος & ante ἕαζαὶ) *Comp. Al. Aug. 6. Bas. 2. Vff. 2. codd.
plurimi, Chryf. ὁ Er. Steph. c. d.*

7 τὲ) - *Aug. 6. Vff. 2.*

12 λέγων) *edd. miss. Clemens Al. Eusebius, Cyrillus Al. Falla. λέγων Colin. ed.
Steph. 12. 17. ex Lat.*

C A P. VI.

2 βαπτισμῶν) *comma addit Er.*

3 καὶ) - *Aug. 6. Syr. ¶ (ποιῶμεν) Er. ed. 1. Al. Aug. 6. Ger. Pet. 2.
Vff. 2. & octo alii, Oecum.*

7 καὶ tertium) - *Arab. Lat. Syr. ¶ ἀπὸ), ἀπὸ Syr.*

9 κρείττονα) *κρείττονα Er. & al.*

10 (- τῷ κ' πικ) *Al. Cov. 2. Roe. Steph. 4. Æth. Arab. Lat. & graecolatini,
Syr. vel etiam Chryf. & ex eo Mutianns. Infertum ex parall. τῷ σκοπε Aug. 6.*

14 ἢ μὲν) *ἐκ L. de Ilicu in Evang. p. 9. Neld. Concord. p. 94. ἢ μὲν Al.
Clar. Cov. 2. Id nisi redditum in Lat.*

16 μὲν) - *Al. Clar. Roe. Vff. 2.*

18 (τὲ) *Al. Colb. 7. Vff. 2. pluresve, Chryf. ¶ καταφυγόντες) καταφεύγοντες
Aug. 6. & alii.*

C A P. VII.

- 1 τῶ) alterum) ~ *Comp.* & recent. edd., *Stap.*
- 11 αὐτῇ) αὐτῆς *Al.* cum proximis. ¶ νενομοθέτητο) νενομοθέτηται *Al. Cov. 2. Roe.* & libri quidam apud Camerarium.
- 13 προσέθηκε) *edd.* &c. Facile admissum in codd. ex alliteratione ad μετέθηκεν. (προσεθηκε) *Er.* Sic praesto fuit habet *Lat.* quemadmodum c. X. 11. ἔθηκε, praesto est. (προσέχεν) *Al.* Et *Hesychius*, προσεχεῖ, προσεχθε.
- 14 (ἱερέων) *Al. Roe. Armen. Lat. Clar. ἱερέως Copt.*
- 16 (σαρκίνης) *Colin. ed. Al. Magd. 1. Pet. 2. Sin. Vff. 2. Cyrillus Alex.*
- 17 (μαρτυρεῖται) *Al. Barb. 2. Clar. Colb. 7. Cov. 2. Copt. Chryf. Cyrill. Theophyl.* vel etiam *Lat.* ¶ εἰς τὸν αἰῶνα) ~ *N. 2.*
- 18 γὰρ) ~ *Lat. Syr.*
- 19 νόμος) Sic distinguit *E. Schmidius*, *Aug. 6.* pluresve. Confer *Chryf. Syr. Luther. νόμος*, plerique.
- 21 (~ κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδέκ) *Lat. Colb. 7.* Hiatus, κατὰ recurrente. Non omittunt *Lat. mss.* (ut *Char. Col.*) & inde versio *Anglica* vetus.
- 26 ἔπρεπεν) καὶ ἔπρεπεν *Al. Clar. Syr.*
- 28 τῆς μετὰ) qui post habet *Lat.* ex compendio scriptionis. ¶ οὐδὲν) ἰσοῦ *Roe.* Ex eadem causa.

C A P. VIII.

- 2 καὶ alterum) *edd. mss. Chryf. Lat. Syr.* ~ *Colb. 7. Clar.* vel etiam *Arab.*
- 3 προσενέγκη) προσενέγκαι *Pet. 1. προσενεγκεῖ Vff. 2.*
- 4 (οὐδὲν) *Al. Colb. 7. Lat.* ¶ τῶν ἱερέων) ~ *Al. Colb. 7. Lat.*
- 5 ποιήσης) ποιήσεις *Comp. Al. Stap. Vff. 2.* & complures.
- 6 τέτευχε) τετύχηκε *Comp. Roe. & al.*
- 9 ἐποίησα) διεθέμην *Roe. Chryf. & al. e LXX.*
- 11 πλησίον) *Er.* & al. edd. *Aug. 6.*, manu secunda; vel etiam *Steph. 8. ζ. θ. 17. Vien.* cum *Cov. 2. Pet. 1. Vff. 2. Oecum. Theophyl. LXX* in *ms. Alex. Lat.* quanquam *Prov. XXIV. 28* πολίτης, proximus. (πολιτην) *Comp. Steph. ed. 1. 2. Al. Aug. 6.* manu prima, *Baf. 2. Colb. 7. Gen. L. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Stap. Steph. e. 1. 17.* & undecim ceteri, *Arab. Copt. Syr.* codd. *graecolatini*, *Theodoritus, Futhal. LXX* in *ed. Comp. & Aug. de spir. & lit. c. 24.* Vtrumvis exemplaria *Chrysofostomi h. 1.* ¶ αὐτῶν prius) ~ *Al. Vff. 2. & al.*
- 12 (~ καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν) *Colb. 7. Copt. Lat. Barb. 1. Syr.* Sic *Ieremias.* Hoc, post ἀδικίας αὐτῶν, habet *Chryf.*
- 13 τὸ δὲ) πᾶν δὲ τὸ *Vff. 2.*

C A P. IX.

1 $\chi\acute{\omicron}$) ~ *Vff.* 2. (incunte pericopa.) & alii, *Syr.* ¶ ~ $\sigma\chi\eta\eta$) *Er. Beza, Al. Barb. 2. Cant. 2. Colb. 7. Cov. 3. 4. Gen. Hunt. 1. Magd. N. 2. Pet. 1. 3. Cant. 3. & Sin.* manu prima, *Chrysof. Photius* apud *Oecum. Euthalius, Theophyl. Lat. & Graecolatini, Syr.* unde $\delta\iota\alpha\chi\eta\eta$ suppleat *Barb. 1. Æth. Arab. &*, testamentum, *ml. Lat. Colon. &* versio *Angl. vet. exsion L.* ex c. VIII. 7. ($\sigma\chi\eta\eta$) *Comp. Stephanor.* edd. *Aug. 6. Vff. 2.* plerique codd. apud *Bezam &* alios, *Arabs.* Ex v. 2. 6. 8. Legit & non legit *Stapulensis.* Confer infra P. IV n. VIII § 103. ¶ $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\mu\alpha\tau\alpha$) Comma addit *Camero &* alii.

2 $\kappa\alpha\tau\epsilon\sigma\kappa\epsilon\upsilon\acute{\omicron}\delta\eta$) *Colon* addunt *edd. recent.* ¶ $\acute{\alpha}\gamma\iota\alpha$) *Comp. Beza, Aug. 6. Cov. 2. Roc.* Græca *Scholia* omnia. ($\acute{\alpha}\gamma\iota\alpha$) *Er. &c.* Atqui neutra harum tabernaculi partium seorsum tabernaculum dicitur. Proparoxytonon est, nil officiente feminino $\acute{\iota}\tau\iota\varsigma$: nam sic quoque mox, $\acute{\eta}$ $\lambda\epsilon\gamma\omicron\mu\acute{\epsilon}\nu\eta$ $\acute{\alpha}\gamma\iota\alpha$ $\acute{\alpha}\gamma\omega\omega$. Adde *Gnom.*

3 $\acute{\alpha}\gamma\iota\alpha$) $\acute{\alpha}\gamma\iota\alpha$ *Er.*

9 $\acute{\epsilon}\rho\epsilon\sigma\kappa\acute{\omicron}\tau\alpha$) $\kappa\alpha\theta\acute{\iota}\sigma\tau\epsilon\chi\epsilon$ addunt *Stap. &* alii. Verbum ex antecedente & consequente conflatum. ¶ $\acute{\epsilon}\nu$) *edd. mss. Cyrillus Al. Scholiastæ, versiones. (ἔν) Al. Clar. Colb. 7. &* alii apud *Bezam, Lat. Mutianus.* Utramque lectionem interpretatur *Oecumenius.*

10 (~ $\chi\acute{\omicron}$) *Al. Colb. 7. Cer. 2. Syr.* ¶ ($\delta\iota\kappa\alpha\iota\acute{\omicron}\mu\alpha\tau\alpha$) *Al. Cov. 2. Steph. e. Syr. Clar.* in *Lat. Ob ετιζομενα.*

12 $\acute{\iota}\upsilon\sigma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma$) $\acute{\iota}\upsilon\sigma\acute{\epsilon}\mu\omicron\varsigma$ *Er. Aug. 6. Clar. Stap. Oecumen.*

13 $\tau\alpha\upsilon\acute{\rho}\omega\omega\kappa\acute{\iota}$ $\tau\epsilon\alpha\gamma\omega\omega$) $\tau\epsilon\alpha\gamma\omega\omega$ $\kappa\alpha\iota$ $\tau\alpha\upsilon\acute{\rho}\omega\omega$ *Al. &* alii, nec non *Chryf.*

14 $\acute{\alpha}\iota\omicron\omega\acute{\iota}\kappa\alpha$) *edd. mss. (etiam seid.) Arab. Aimen. Syr. Athanas. Theoderitus, Theophyl. Oecumenius* clare in *Aug. 6. Confessio eccl. cr. p. 69. &c.* *mbrefus l. I de Spiritu S. c. 8.* ejus capitis hæc ipsa summa est, *Quia sempiternus Dei spiritus: &* Commentarius imperfectus in *Ep. ad Hebræos*, inter opera *Ambrosii*, fere ex *Chrysofostomo*, hæc quoque in parte. translatus; (ut observat *Twells part. I. Exam. p. 46.*) & *Chrysofostomi* interpretis *Mutianus* in *textu &* *comm.* unde patet, *Latinum* interpretem sic olim habuisse. ($\acute{\alpha}\gamma\iota\alpha$) *Aug. 6.* in *textu, Barb. 4. Bar. Cant. 2. Lin. Pet. 1. 2. Roc. Capt. Lat. &* *Graecolatini, Cyrillus Al. Chryf.* Idem Epitheton, v. 8. Virumvis in *cod. suis* legit *Stapulensis.* Alibi quoque a librariis scribitur $\tau\epsilon\acute{\epsilon}\delta\mu\alpha$ $\acute{\alpha}\gamma\omega\omega$ pro $\tau\epsilon\tau\upsilon\mu\alpha$ $\acute{\alpha}\gamma\omega\omega$, ut *Luc. XI. 13* in multis *cod. &* *Psal. CXLIII (CXLII)* 10 in *cod. Alex. ~ Æth. ¶ ἕμω*) *Comp. &* al. *ed. Al. Hunt. 1. Pet. 1. Roc. Steph. d. 6. Athanasius, Lat. in cod. plerisque, &* *Graecolatini, Mutianus, Syr. (ἕμω)* *Er. Aug. 6. stap. &c. Chryf. Oecum.*

16 $\delta\iota\chi\theta\epsilon\mu\acute{\epsilon}\nu\omega$) $\delta\iota\chi\tau\acute{\iota}\theta\epsilon\mu\acute{\epsilon}\nu\omega$ *Comp. Aug. 6. N. 2. Vff. 2.*

17 $\delta\iota\alpha\theta\epsilon\mu\epsilon\omicron\varsigma$) *Heinsus*, Græcos citans, qui certe c. X. 2. interrogationem agnoscunt, hoc loco a plerisque, illic a multis prætermittam: & *L. de Dieu.*

18 εδ') εδὲ Vff. 2. Chryf.

19 βιβλίον,) Er. ed. 1. & al. Etiam Arm. Copt. hoc cum λαβὼν construunt. (βιβλίον) plerique. Vid. Gnom.

22 κατὰ) Sic Comp. μου τὰ κατὰ, ut eam editionem habere ajunt alii.

26 παθεῖν) ἀποθανεῖν Aug. 6. Pet. 2. Roe. Ex v. 27.

28 καὶ) edd. principes, mss. & in his Aug. 6. Stap. Vff. 2. Cbryf. Theodorit. Euthal. Lat. Syr. - Steph. ed. 3. & inde recent. edd. σφhalma. ¶ σωτηριαν) οὐδ' πισίως addit Al. & alii, Lat. aliqui.

C A P. X.

1 αὐταῖς) - Vff. 2. & alii. ¶ εἰς) - Al. Bas. 2. Colb. 7. Roe. ¶ εἰδέποτε) αὐτὸ εἰδέποτε Al. Cov. 2. ¶ (δύναται) Al. Aug. 6. Cant. 3. Hunt. 1. Pet. 1. Roe. Steph. ζ. 1. ια. Vff. 2. Scholiastae (excepto Cbryf. qui textum habet,) Syr. Ex v. 11.

2 καὶ ἄν) Er. Steph. edd. (interrogatione subsequente; quæ probatur Oecumenio, Theophylasto, Budæo, Camerario:) mss. plurimi, & in his Caef. Stap. Vff. 2. Vien. Cbryf. &c. (ἄν) Lat. (quanquam non particulam habet Colonienfē exemplar manu prima, in ceteris fortasse per n in aliquo absorptam:) Syr. Æth. Arab. Comp. & recent. edd. Photius vel etiam Theodoritus. interrogatione illa minus, quam summa sententiæ, perspecta. item οὐν καὶ Cant. 2. Pet. 1. καὶν Aug. 6. Barb. 1. Steph. ε. Hewici Steph. ed. perinde uti in verbis Chrysostomi in lib. de Sacerd. p. 483. εὐκ ἄν, non intellectum, in καὶν transit.

5 σῶμα) ὄτα Curcellæus (apud Fellum,) per conjecturam quorundam ex Pf. XL. 7.

7 ὁ θεός, τὸ θέλημά σε) τὸ θέλημά σε, ὁ θεός με Comp. Aug. 6. e LXX. nec non N. 2. Æth. & sic, με omisso, Vff. 2.

8 θυσίαν καὶ προσφορὰν) θυσίας καὶ προσφορὰς Al. & al. ob plurale ὀλοκαυτώματα. ¶ καὶ tertium) - Cant. 3. Æth. Lat. aliqui, Syr.

9 ὁ θεός) edd. mss. Chryf. Lat. Syr. uti v. 7. (-) Al. Aug. 6. Colb. 7. Lin. Stap. in versione, Euthal. Clar. Æth. Copt.

10 - οἱ) Beza & recent. edd. Al. Cov. 2. Roe. Steph. ε. ζ. θ. Chrysost. (οἱ) edd. principes, cum Aug. 6. Caef. & plerisque mss. Facile iteratum σμενοί. Multum negotii facessit hæc lectio commentatoribus, apud Estium. ¶ σώματος) αἵματος Clar. Ex v. 4. 19. ¶ - τῆ) Comp. Aug. 6. Vff. 2. pluresve, Chryf. (τῆ) Er. Steph. edd.

11 (ἀρχιερέως) Comp. Al. Bar. & alii, Cyrillus Al. Euthal. Syr. ¶ καὶ) - Clar. Arab.

12 (ἔτος) Al. Clar. Chryf. bis: (ipse & iste habet Mutianus:) Arab. Lat. Syr.

14 (μία γὰρ προσφορά) *Mutianus*, non semel. rectumque suadet casum antitheton αἰτίας v. 11, & τετελείωκεν τελειῶσαι v. 1.

15 προειρηκέναι) *edd.*, *Stap.* cum *ms.* plerisque. Ex compensatione, coll. var. c. IV. 7. (εἰρηκέναι) *Al.* *Aug.* 6. *Colb.* 7. *Cov.* 2. *Roe.* *Lat.* & *Graecolat.* *Chryf.* *Syr.* item *Hunt.* 1. *N.* 2. *Æth.* *Arab.* *Theophyl.*

16 τῶν διανοιῶν) τὴν διάνοιαν *Al.* *Clar.* *Colb.* 7. *Cov.* 2. *Roe.* *Lat.* in *ms.* *Reutl.* & *Schelh.* ¶ αὐτός) ὕστερον λέγει *addit Aug.* 6. & alii.

17 αὐτῶν prius) ~ *Er.* *Colb.* 7. & alii, *Lat.*

20 ἡμῶν) ἡμῶν, *Syr.* ἡμῶν *Vff.* 2.

22 προσερχάμεθα) προσερχόμεθα *Vff.* 2. & al.

23 καὶ usq. καθαρῶ) Antecedentibus hoc jungit *Eslius.* ¶ κατέχωμεν) κατέχομεν *Vff.* 2. & al.

26 θυσία) θυσίας προσερχομένην *Clar.*

30 (~ λέγει κύριος) *Lat.* *Colb.* 7. & *Graecolat.* *Æth.* *Copt.* *Syr.* Omittit in interpretatione sua *Stapulensis*: & ex *Rom.* XII. 19 huc relictum statuit *Millius.* ¶ πάλιν) πάλιν, ὅτι *Lat.* *Clar.* *Cov.* 2. *LXX.* ¶ κύριος κενεῖ) κενεῖ κύριος *Aug.* 6. *Lat.* *Syr.*

34 δεσμοῖς κεν) *edd. mss.*, etiam *Valla* & *Stap.* *Clemens Al.* *Oecum.* *Arab.* & c. δεσμοῖς *Origens.* Facile post κεν excidit μεν coll. var. *Philem.* v. 10. quanquam in tota epistola nullus alius est sermo primæ personæ singularis numeri ante verbum 19 capituli XIII. unde *vinculis eorum* habet *Clar.* latine. (δεσμοῖς) *Al.* *Clar.* *Græce,* *Roe.* *Steph.* ε. ζ. *Arab.* *Copt.* *Lat.* *Mutianus,* *Syr.* De *Chryf.* & de *Theophyl.* ambiguum est. Pluralis, ex v. 33. ¶ ἐαυτοῖς) *Comp.* *Steph.* ed. 1. 2. & al. *edd. Aug.* 6. *Basf.* 2. *L.* *Pit.* 1. 2. 3. *Sin.* *Stap.* *Steph.* ζ. θ. ι. ιγ. *Vff.* 2. quidam *codd.* apud *Er.* & undecim alii, *Chryf.* *Theodorit.* *Isidorus Pelus.* *Euthal.* *Syr.* Lectio media. (ἐν ἐαυτοῖς) *Er.* ed. 2 & seq. & inde *Steph.* ed. 3. & recent. *edd.* nescio an *Clar.* apud *Bezam*: certe *Ger.* ἐν omittit. ἐαυτός *Al.* *Hunt.* 1. *Steph.* 2. ε. *Clemens Al.* *Æth.* *Arab.* *Lat.* & *Graecolat.* in versione. ¶ ἐν ἑρατοῖς) *edd. mss.* plerique, *Chryf.* *Isidorus Pelus.* *Syr.* & c. (~) *Al.* *Clar.* *Colb.* 7. duo apud *Bezam,* *Clemens Al.* *Æth.* *Copt.* *Lat.*

37 ὅσον ὅσον) *edd.* (etiam *Colinaei,*) *mss.* *Clemens Al.* *Chryf.* *Copt.* & c. ὅσον *Euseb.* *Clar.*

38 (κεν ἐκ πίστεως) *Al.* *Lat.* *Clemens Al.* unde, claritatis gratia, ἐκ πίστεως κεν *Clar.* *Copt.* *Syr.* Vtroque modo a textu discedit (textum tamen etiam retinens,) *Euseb.* & *Theodoritus* Ep. 122: utrumque ex alia aliaque lectione *LXX* virali.

39 ψυχῆς) *Er.* & c. *Clemens Al.* *Chryf.* *Lat.* *Syr.* ~ *Comp.* *Clar.* latine. Ad 1 *Petr.* II. 9.

C A P. XI.

- 1 , πραγμάτων) πραγμάτων, *Comp. Chryf. Oecum. & alii.*
- 3 μὴ ἐκ) ἐκ μὴ *Athanasius.* ¶ ἐκ φανομένων *edd. vet.* ¶ τὰ βλεπόμενα τὸ βλεπόμειον *Al. Clemens Al. Clar. Colb. 7.* Ex alliteratione ad τὸ πρᾶνιον.
- 4 λαλεῖ) *Er. Al. Barb. 1. Bar. Cov. 2. 4. Gen. Lin. Pet. 2. Roe. Steph. e. θ. Clemens Al. Chronicon Al. Asterius, Epiphanius, Theodoritus.* (λαλεῖται) *Comp. Steph. ed. & c. Photius, Oecum.* Vtrumque legit *Chrysofostomus, Theophylactus.*
- 8 καλέμενος) ὁ καλούμενος *Al. Lat. & Graecolat. Theodorit. Stap.* in versione. Ex c. V. 4. sed quoque vocatus habet *Etherius l. l. c. Elipand.* ¶ ἐξελεῖν) ἐξελεῖν *Comp.*
- 9 πίσει παρώκησεν) *fide moratus est* habebat *Lat.* initio: eaque lectio remanet in cod. *Reutl. & apud Etherium:* unde *ἔ demoratus est* exstitit, ut patet ex *Clar. & porro, fide demoratus est,* in *Lat.* hodie. ¶ (- τὴν) *Er. Al. Aug. 6. Stap.* cod. plurimi. Rhythmus γῆν.
- 11 (σεῖρα ἔσα) *Comp. Roc. & alii, versiones.* ¶ (- ἔτεκεν) *Al. Colb. 7. Æth. Lat. Clar.*
- 12 ὡς ἦ) *Comp. Steph. ed. 2. Al. L. Pet. 1. 2. 3. Vff. 2. & quinque alii.* ὡσεὶ *Er. & alii, Chryf.*
- 13 - καὶ παιδέντες) *Comp. Colin. ed. Al. Aug. 6. Bas. 2. Colb. 7. L. Pet. 1. 2. Sin. Stap. Steph. omn.* (apud *Bezam,*) *Vff. 2. Graecolatini & undecim ceteri, Euthal. & Scholia Græca & Versiones omnes,* (unde glossam agnoscit *Whitbius:*) *Hieron. & alii.* (καὶ παιδέντες) *codd. apud Er. & inde edd. ejus & Stephanorum;* haud scio an cod. alii, præter *Cov. 2. Pet. 3. Vien.* Glossa τῆ ἀσπασάμενοι, eaque *Photii* quidem, apud *Oecumenium:* uti ἐπίδῃ glossa est τῆ ἡγάπα in *Gregorii Paneg. Sect. 161.*
- 16 νῦν) *Er. Al. Aug. 6. Vff. 2.* cod. plurimi, *Chryf. novè Comp. Steph. edd.*
- 21 ἐπι) - *Lat.*
- 24 (πίσει μέγας γενόμενος usq. αὐτῆ) *codices Lat.* aliqui, etiam *Clar. & inde Carcellaei* margo, nec non *Reutl.* quid vero opus fuisset, & τὸ μέγας γενόμενος & ipsum nomen *Mosis* versu seq. iterari? Iteratur quidem *Mosis* nomen etiam citra hoc additamentum: sed vide *Gnom.*
- 25 πρόσκαιρον) πρόσκαιρος *Lat.*
- 26 ἐν αἰγύπτῳ) αἰγύπτω *Comp. Al. Vff. 2. & alii.*
- 29 ἥς) γῆς ἥς *Al. & al.*
- 30 ἔπισε) κατέπεσε *Er. Aug. 6. & alii.* Ex allit. ad κατεπόθησαν.
- 34 σώματα) *edd. & c.* Videtur alliteratio ad σώματα v. 33. *accusm (σώμα) Lat.*

37 ἐπειράθησαν) — Clemens Al. *Æth.* ἐπείραθησαν Cyrillus Hieros. ¶ ἐπειράθησαν) edd. mss., etiam Aug. 6. Stap. Vff. 2. Clemens Al. Auctor quæstionum, apud Athanasium, qu. 131. Theodorit. Ephraim f. σα. Lat. Ambros. non semel, Hieron. &c. (—) Basf. 2. N. 2. Eusib. Theophyl. *Æth.* Arab. Syr. Omittit Origenes aliis locis, aliis legit; (quanquam ἐπειράθησα: l. 7. c. Celf. habet Hoeschelii margo:) & item Chrysofomus. De duobus verbis similibus alterum utrum facile negligitur. Mitimus conjecturas.

C A P. XII.

2 κακάθικεν) Comp. Al. Aug. 6. Lin. N. 2. Stap. Vff. 2. aliique quam plurimi, Chryf. ἐκάθισεν Er. ed. 3. (ex ingenio correctoris: nam in Er. ed. 2 fuerat ἐκάθικεν, ex errore,) idque secuti sunt editores plerique.

3 γὰρ ὄν Comp. Laud. 2. & al. — Lat. in cod. Reutl. Haimo.

5 us) — Aug. 6. Clar. Stap. Facile, ante μὴ, omissum.

7 εἰ) εἰς Al. Stap. Vff. 2. & alii. Calami græci lapsus: quem tamen sequuntur *Æth.* Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. εἰ cum rasura Aug. 6.

9 εἶτα) εἰ δὲ Curcell. & al. edd. Sphalma. ¶ πνευμάτων) πατέρων Laud. 2. N. 2. Ex alliteratione ad πατέρι. ¶ ἔχομεν κτλ.) ἔχομεν παιδευτάς καὶ ἐντρέπόμεθα Aug. 6. Adolescente fortasse librario.

15 ἐνοχλῆ) edd. mss. Clemens Al. Cyrillus Hieros. Scholia Græca, Arab. Lat. Syr. Augustin. &c. ἐν χολῆ non scripsit apostolus, ut τὸ πικρίας, trajectum, ostendit. (ἐν χολῆ) LXX. ad quos tamen lectio hujus epistolæ translata est in cod. Alexandrino. Vicissim illorum lectionem huc transferendam censent Ribera, Estius, & alii apud Artemon. p. 213. qui legit, μὴ τις ρίζα, πικρίας ἀνω φύσσα, ἐνοχλῆ. sed vide Gnomonem.

18 ὄρει) edd. mss. Athanasius, Armen. &c. (—) Al. Roe. *Æth.* Arab. Copt. Lat. in edd. vet. v. gr. Froben. A. 1495. in Clar. (quem ipsius Græca redarguunt,) in ms. Trevir. Colon. Char. Reutl. Schell. multisque aliis, Syr. Chrysof. in comm. clare, & constanter Mutianus interpres, (nam in textu Græco ante ὑπλάφωμένω restituta est vocula:) Theophyl. Brevem voculam, inter polysyllaba, facile omisit librarius Græcus antiquissimus.

19 μὴ) — Colin. editio, quæ congruere solet cum Steph. 1a. pro quo Steph. α sive Comp. hoc loco excudi solet.

20 — ἢ βολίδι κατατοξευθήσεται) Comp. Al. Aug. 6. Colb. 7. Gen. L. Pet. 1. 2. Seid. sin. Stap. Vff. 1. 2. Vies. Græcolatini & undecim ceteri, *Æth.* Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. Chryf. Theodorit. Euthal. (adeoque Pet. 3, qui ei congruit,) Theophylactus, Oecumenii comm. Vid. Gnom. (ἢ βολίδι κατατοξευθήσεται) Er. (qui tamen hoc quosdam duntaxat cod. Græcos addere annotat, & in margine ait, superest in Græcis:) Steph. edtl. (qui varias lect. hujus epistolæ parcius etiam, quam alibi, indicavit:) haud scio an cod. ullus, nisi forte Cov. 3, qui codex Erasmo proprie con-

gruit, & *Oecumenius*. Ex LXX, ut *Whitbius* agnoscit. Si apostolus scripisset, *βολίδι καταλοξευθήσεται*, præmisisset *λίθω λιθάβ.* ut LXX. Librarius parum antiquus, qui ex LXX adjecit, ἢ βολίδι κατατοξευθήσεται, non cogitavit, pari jure ex LXX adjiciendum fuisse *λίθοις lapidibus*, quod responderet *jaculo*: majori vero jure supplendum sibi fuisse, *κἂν ἄνθρωπος, etsi homo.* nam in *hominem* fontem, præ *bestia*, conveniebat *lapidatio*; in *bestiam*, præ *homine*, *jaculatio*.

21 ἐφοβος) ἐφοβος *Vff. 1. 2.* ἐφοβος *Theophyl.*

22. 23 πανηγύρει,) Sic dist. *edd. principes, Aug. 6. Stap. Vff. 1.* pluresve, *Orig. c. Celf. p. 361 ed. Hoefch. Athanasius, Chryf. h. 1. & homil. 2 in Matth. & in or. de Philogonio, Theophyl. Lat. Ambros. Augustin. Syr.* Vide *Raphelii Herodotea p. 638 seq.* Atque hoc ipso comma post *μυριασιν*, confirmatur: quo neglecto, *μυριάδων* fecit nescio quis apud *Orig. l. c.* Ante *πανηγύρει* comma fecit *Beza & recent. edd.* non invito *Andrea Cæf. ad Ap. XIV. 2.* sed vid. *Gnom. ¶ ἐν ἔρανοῖς ἀπογεγραμμένων) ἀπογ. ἐν ἔρανοῖς Vff. 1.* pluresve, *Lat. ¶ πνεύμασι) ad spiritum liber adv. Varimad. Idacio Claro adscriptus. ex rhythmo, justorum &c.* Inde *πνεύματι Clar.*

24 (κρείττον) *Comp. Ald. Al. Aug. 6. Gen. L. Steph. e. ζ. θ. ι. ια. Vff. 1.* & sex alii, *Chronicon Al. Chryf. Cyrillus Al. Theodorit. Euthal. Theophyl. Oecumen. vel etiam Stap. & Lat. ¶ (τὸ) Er. Bas. 2. Pet. 1. Syr.*

25 τὸν prius) Ante *χρηματιζοντα* hoc ponit *Al. Cov. 2. Vff. 1.* ¶ - τῆς ante γῆς) *Comp. Er. Aug. 6. Stap. Vff. 1. 2.* pluresve, *Chryf. τῆς Steph. edd. ¶ (ἔρανε) Comp. Bar. Laud. 2. Pet. 1. 2. Vff. 1. 2.*

26 ἢ) - *Vff. 1.* ¶ ἐτι) ὅτι *Aug. 6. Roë. ὅτι ἐτι Vff. 1.* ¶ (σεισω) *Al. Stap. in versione, Vff. 1. & alii, Andreas Cæf. Lat.*

27 τὴν) - *Vff. 1.*

28 ἔχομεν & λατρεύομεν) *Comp. Aug. 6. Hunt. 1. Magd. Roë. Vff. 1.* vel etiam *Bas. 2. Steph. ζ. ι. ια. ιγ. Theophyl. Mutianus, Syr.* Lectio media. (*ἔχομεν & λατρεύομεν*) *Er. & al. edd. & miss., Chryf. Latina quædam exemplaria apud Estium, vel etiam Sedulius, Glossa ordinaria. ἔχομεν & λατρεύομεν Cov. 2. Laud. 2. Lin. N. 2. Stap. Vff. 2. Athanasius, Arab. ἔχομεν & λατρεύομεν Lat. vel etiam L. Steph. d. e. Cyrillus, Antiochus. ¶ εὐαρέτως) εὐχαρίσως Aug. 6. Vff. 2.* Ex alliteratione ad *χάριν. ¶ αἰδῆς καὶ εὐλαβείας) εὐλ. καὶ αἰδῆς Vff. 1. εὐλ. καὶ δέες Al.*

C A P. XIII.

3 κακοχρεμένων) *καποχρεμένων Er. ed. 3. Vff. 1. 2.*

4 (γὰρ) *Al. Vff. 1. Lat. Clar. - Vff. 2. Lat. aliqui. ¶ κρινεῖ) κρινεὶ Clemens Al. Syr.*

5 ἀρχήμενοι) ἀρχήμενος *Vff. 1.*

6 ἡμᾶς) - *Vff. 1.*

8 ὁ αὐτός,) *Steph.* edd. & al. *Chryf. Syr. Ambrosius, Maximus.* Vid. *Gnom.* Distinctionem praeiungit *Comp. Er. Aug. 6. Lat.* sed obstat articulus.

9 περιζέρεθε) edd. vel etiam *Bar. Cant. 2. 3. Magd. N. 2. Roe. Vien.* Ex *Eph. IV. 14.* (παρὰζέρεθε) *Al. Aug. 6. Bārth. 7. Coll. 7. Cov. 2. 3. 4. Gen. Hunt. 1. Laud. 2. L. Lin. Pet. 1. 2. 3. Scid. Stap.* in versione, *Vff. 1. 2. Chryf. Theodorit. Euthal. Occum.* unde abduci habet *Lat.* nec non *Syr.*

10 ἐξῆσται) ~ *Clar. Vff. 1.* Graeca quaedam apud *Estium.* Latinius pro Φαγεῖν habet *edere*, non *edendi*. nec tamen inde colligo, eum non legisse *ἔσυσσεν*. nam construit ita, *potestatem mittere* &c. *Luc. XII. 5. Ioh. I. 12. V. 27. XIX. 10. Rom. IX. 21. Ap. VI. 8. IX. 10.*

13 ἐξερχόμεθα) ἐξερχόμεθα *Aug. 6. Vff. 2. & al.*

15 (ἀναφέρωμεν) *Er. Vff. 2. & alii*, *Lat.* in ms. *Schelh.* manu prima, *Primasius, Mutianus.*

16 ἐναρξεῖται) ἐναρξεῖται *Vff. 1.*

17 ὑπὲρ κτλ.) ὡς λόγον ἀποδάσκοντες ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν *Al.* apud *Fellum*, *Lat.*

18 πεποιθαιμεν) πειθόμεθα *Al. Coll. 7. Vff. 1.* ¶ ἐχομεν) ἔχετε *cod. aliqui* apud *Stapulensem.*

19 παρακαλῶ τὸτο ποιῆσαι) ~ *Pet.* unus apud *Fellum.*

20 (τῆς γῆς) *Chryf. h. 1. Euthal. Pet. 3. Didymus. γῆς Cyrillus Hierof.* Ex *Iesaja*, qui c. *LXIII. 11* Graece sic habet, ὁ ἀναβιβάσας ἐν τῆς γῆς τὸν ποιμένα τῶν προβάτων. *Alii* quidem *ἔαυτοσσε* habent, ex *Hebr.* sed *γῆς Alex.* & sic *LXX* interpretum lectionem refert *Hieronymus.* Frequens hinc veteribus accommodatio ad Resurrectionem Domini: & sic *Chryf.* in *Homil. de serpente Moysi*, *Ἡσαίας τὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστίντα παρακατῶνεί λῶν. Ἐμνησθὲν ἡμερῶν αἰώνων ὁ ἀναβιβάσας ἐν γῆς τὸν ποιμένα τῶν προβάτων.* quin etiam in *Hom.* ad hunc apostoli locum mox, quum illud, τὸν μέγχι, a *Chryf.* *προδρῆχι* dicitur, *Iesajas* respici videtur. Vicissim hoc additamentum *Rufinus* in *Symb.* ad *Iesajam* transfert, *Iesajas*, inquit, *ἄρτε* dicit, *Qui adducit de terra pastorem magnum ovium.* ¶ *ἡσῶν*) ἡσῶν *χριστὸν Comp. Aug. 6. Vff. 2. & alii, Lat.*

21 ἡ γῶ) ~ *Lat.*, excepto codice *Trev.* ¶ (ἡμῶν) *Al. Aug. 6. Bar. Clar.* in *græco*, *Coll. 7. Cov. 2. 4. Hunt. 1. Pet. 1. 2. 3. Roe. Sim. Stap. Vff. 1. Theodorit. Occum. Arab. Syr.* ¶ (~ τὸν αἰώνων) *Comp. Clar.* in *græco*, *Cov. 2. Hunt. 1. Laud. 2. L. Scid.* nec non *Vff. 2. Clemens Al. Theodorit. Mutianus.*

22 ἀνέχεθε) edd. *msf. Chryf.* (ἀνέχεσθαι) *Aug. 6. Pet. 3. Stap.* pluresve, *Lat.* *Utrumque Mutianus.*

23 ἀδελφῶν) ἀδελφῶν ἡμῶν *Vff. 1. & al.*

25 (~ ἀμῆν) *Coll. 7.*

E P I S T O L A I A C O B I.

Habent eam

EDITIONES, *Comp. Er. &c.*MS. CLASS. I. *Al. Aug. 6. Baroc. Cant. 2. (qui definit c. V. 14.) Cov. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. Vff.*CLASS. II. *Barb. octo, Basil. 2. Colb. 7. Gen. L. Lu. Pet. 3. Seid. Sin. Steph. 8. 9. 10. 11. 12. 17. Vien.*VERSIONES, *Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.*

PATRES, *Euthalius* (in epistolis Catholicis exemplaria Pamphili secutus,) *Oecumenius, Cassiodorus*, ad quem Maffeius paucitatem patrum notat Catholicas epistolas exponentium. Singularem varietatum paucitatem Catholicæ gaudent epistolæ: nam multo plures varietates in Actis apostolorum & in Paulinis epistolis dedere codices illi bilingues: & ad tales codices in Evangelistis accessit parallelismus uberimus & ratio lectionis publicæ, cui codices accommodabantur. Apocalypsis unde in tantam discrepantiam conjecta sit, ostenditur infra in Fund. cris. apoc. § III. Ab his omnibus causis immunes sunt epistolæ catholicæ (quæ ipsa earum immunitas veritatem criseos in ceteris libris comprobant:) quare brevitatem notarum nemini hinc suspicionem movebit, curam meam non æqualem fuisse in omnibus N. T. partibus.

C A P. I.

1 *ἰάκωβος υἱοῦ δαῖδος*) ~ *Latina* aliqua versio vetus. vid. Mill. Proleg. § 839. *Jacobus Iesu Christi servus* habet *Lat.* in ms. Char. & *Cassiodorus*.

3 *τῆς πίστεως*) *edd. mss. Armen. Copt. &c.* Ex 1 Petr. I. 7 illatum videtur Millio. (~) *Lat.* (in cod. Corbeienfi) & inde *Barb. 1.* vel etiam *Cassiod.* qui τὸ *ὑπομονὴν* hac complexione refert: *bonae mentis patientia inde nascitur.* Copiosa hinc est cel. *Baumgartenii* annotatio. Inter cetera scribit: *In alterum extremum* (a G. de Mastricht, qui omissionem *τῆς πίστεως* negat esse variantem lectionem) *delabitur Bengelius, qui lectionem hanc textus lectioni æqualem esse statuit: qua opinione canones a se constitutos ipse omnino violare videtur.* Atque uti passim, ita hoc loco Alexandrinum codicem & Latinam versionem mihi opponit.

Multa hic moneri possent: sed pauca dicam. I. Canones meos non violo. Signum, quod in margine h. l. posui, innuit, marginis lectionem, salvo etiam atque etiam iudicio meliore, æqualem lectioni textus: interdum etiam talem, de qua decisio tota lectori relinquatur.

II. Conspirationem *Al. Lat.* etiam aliis quibusdam testibus firmatam, eamque in aperto errore, egomet sæpe notavi: ac talem conspiracyonem cel. *Baumgartenius* mea

mea pace, quoties libet, observare potest. Id me non ferit. Hoc lector semper velim in animo habeat.

II. Non inepte Millius censuit, lectioni το δοκιμιον υμων (sine τῆς πίσεως) favere versum 12. nam versu 12 aperte commemoratur τὸ δοκιμιον probatio amoris erga Deum, non fidei: quemadmodum etiam Arabs Erpenianus. Ironia Whitbii in *acumen* Millii & *nasum criticum* aliena hoc loco fuit.

IV. *Whitbii* argumenta qui ignorarem? *Antimillium* ejus legi, nimiumque pro lectione *Elzeviriana* studium cognovi.

V. De *Cassiodorio* nil affirmavi, formula *vel etiam* adhibita: lectionem tamen ejus fideliter indicare volui.

VI. Vbi cod. *Vaticanus* sive *Barb. r.* cum lectione Latina hodie inusitata conspirat ut hoc loco, indicium est lectionis longe antiquissimæ, sive is graeca sive latina secutus est exemplaria.

VII. Qui perspectum habet, quanta sit vis parallelismi in variis lectionibus, is neque suspicionem de loco Jacobi ad verba Petri 1 ep. I. 7. confirmato contemnere potest, neque Millium pravaricationis arceslere.

VIII. Nisi Parallelismus Petrinus me retineret, lectionem τῆς πίσεως tot fultam testibus apud *Jacobum* facilius amplecterer. Vt est, *probatio* absolute dicta, probationem fidei, amoris & spei complectitur. Et quamvis τὸ τῆς πίσεως in hoc versu omittatur, tamen fides etiam Jacobo prora & puppis est: vid. c. V. 15. & *probatio fidei* speciatim salva manet ex Petri testimonio.

5 μὴ) & *Comp. Aug. 6.* & al.

11 πορίαιε) Nonnulli codices littera ε̄ dempta legunt πορίαιε. ☉ ita haberi in antiquo codice bibliothecae *Dionysianae* refert *Gaignaeus*. Estius. Lectioni huic nil tribuo. Alleganda tamen sunt, quia *Millius* de *codicibus nonnullis* ita legentibus obscure loquitur, & de *Estio Gaignaeum* allegante silet.

12 (ὕπομενι) *Comp. Cant. 2. Cov. 2. L. Magd. Euthal.* Mirandum est, (sic *Baumgartenius* Exam. p. VI. § VI.) illam lectionem, qua pro ὕπομενι ponitur ὕπομενεί, haberi a *Bengelio* pro firmiore per codices lectione textus, atque (in) *gnomone* excitari ut lectionem textus: qua varietate opinionum eadem lectio ad secundam & primam classium ab ipso constitutarum simul refertur. Respondeo.

I. Qui codices veteres accentibus destitutos, qui virorum doctorum minorem in accentibus recensendis curam novit, majorem codicum h. l. numerum non desiderabit.

II. Quod de eadem lectione ad secundam & primam classium simul relata dicitur, oppido severum est. Inter apparatus & *gnomonem* intercessere octo anni: quid prohibi-

prohiberet interim *varietatem opinionum*? Porro fatis habui in *Gnomone* lectionem mihi probabiliorem ponere.

III. Num vero Petrus item in futuro loquens, ὑπομενεῖτε, minus fecundo sensu scripsit? Futurum ὑπομονὴν εἰς τέλος, τέλειον ὑπομονῆς ἔργον denotat. ¶ ὁ κύριος) ὁ θεὸς *Æth. Lat.* plerique, *Cov. 4. Gen. Syr.* Id quod ex c. II. 5 non male repeti, verborum similitudo comprobat: ἐπηγγέλατο ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ὁ θεὸς ἐξελέξατο-ἐπηγγείλατο τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν. Qui autem ex v. 13, aut ex more librariorum nomina divina promiscue scribentium repetere mavult, cum eo non contendam. Vtrumvis nomen in cod. *Alex.* omittitur.

13 ~ τοῦ, post ἀπὸ) *ed. primae. Al. Aug. 6. Vff.* codd. plurimi. τῷ *Steph.* ed. 3. Θεῷ sine articulo ponitur in majore numero codicum: & ὁ articulus continuo subsequens relativam vim habet.

15 (ἀποκύει) *Vff.* pluresve, *E. Schmidii* ed. & *Lexicographi.* Vbi ἀποκύει & ἀποκύει) scribitur, ego non magis variantem appello lectionem, quam cel. *Baumgartenius*, qui tamen annotationem de hac re in *Examine* VARIANTIVM lectionum sine alio titulo exhibet: quodque is de accentibus textui ferius appictis, deque forma hujus verbi docet, pro circumflexa certe æque ac barytona hic loci militat. Circumflexio sequitur v. 18.

16 μὴ) μὴ οὖν *Al. Lat.* Constat vel hoc exemplo, consensio *Al. Lat.* nullis aliis testibus firmata: me non nimium tribuere, quod hanc varietatem in margine textus indicare nolui.

17 ἀπὸ) Censet *Baumgartenius* *malæ fidei suspicionem* facere *Mastrichtium*, excitando ad lectionem παρα pro απο, unicum codicem *N. 1.* cujus tamen notitiam ex *Milio* habuerit, qui tres codices producat, *Æc.* *Mastrichtium* supra excusavimus. Addit *Baumgartenius*: reliquæ minoris omnino faciendæ sunt, textus saltem lectionem nulla verisimilitudine sollicitant: & tamen insignem copiam vocat lectionum a me prorsus præteritarum. Insignis hæc copia ex V. lectionibus vel potius ex tribus lectionibus iisque levissimis & ex duabus conjecturis inanibus constat. Quodsi per totum *N. T.* meas de singulis variationibus, quas præterii, cogitationes perferbere conatus essem, quanta, quam injucunda fuisset prolixitas. Lectionem κατερχόμενον pro καταβαῖνον in *Cov. 4. Gen.* antiquo memoriae in librario lapsui adseribit, quia in duos codices propagatus sit. Antiquitatis hoc quidem indicium nullum est, quum hi duo codices plane gemelli sint.

18 βεληθεῖς) βεληθεῖς γὰρ *Steph. 1. Euthal. Æth. Lat.* aliqui. αὐτὸς γὰρ βεληθεῖς *Pet. 3. Syr.*

19 ὡς) ἴσῃ *Al. Barb. 2. Copt. Lat.* *Baumgartenius* ad h. l. hæc differit: *Bengelius* bene scribit, ἴσῃ (pro ὡς) *Al. Barb. 2. Copt. Lat.*, in eo tamen plane sibi non constat, quod nulla hujus lectionis mentione facta p. 322 ed. maj. eam indignam judicavit, quæ vel infimo ordini lectionum verisimilium infereretur. Debuisset enim ex ipsius sententia contra reprehensiones amicas recens confirmata in tractatione de sinceritate n. test. græci

græci tuenda § 11. p. 27-30, lectio, in qua alexandrinus codex & latinus interpret non soli incedunt, sed, præter copticam versionem antiquitate insignem, aliis codicibus stipati, non solum pro antiqua & memorabili haberi, verum etiam suspecta præteritione ad improbabilis plane omnique verisimilitudine destitutas non detrudi. Felicius hanc quæstionem habuit &c. vener. Michaelis, qui l. c. p. 111. sic scribit: Iac. l. 19. *ᾠδῆ*, Vulg. scitis, Alex. cum Velet. Barb. l. ceu latinizantibus & Copt. *ἵστῃ*, sensu nexuque vocum propemodum nullo, heic tamen forte ex communi exemplari græco corrupta.

Non uno hoc loco me mihi constare negat Baumgartenius: nec tamen constantiam meam frangit. Regulis pro decidendis variis lectionibus expositas dedi in Apparatu, Part. 1. § 12-34:

in Defensione utraque, latine A. 1737. Lugdani, & Germanice A. 1745 Vlmæ edita:

in Gnomone, præf. § 3. 9. 10:

uno eodemque constanter tenore. Non desunt, qui mihi contradicunt, fateor: sed nemo eorum contra has regulas quicquam movit. Præcipuos inde nervos repetam.

1. Codices, Versiones, & patres in duas discedunt familias, Asiaticam & Africanam.

2. Ex Africana est cod. Al. pæne solus; (quia codices Africani fere delati sunt,) at quamlibet multis par: cum versione Æth. Copt. Lat. Ex Asiatica ceteri fere testes. Latine versionem subordinantur cod. græcolatini & latinizantes.

3. Lectio familiæ Africanæ semper antiqua est, sed tamen non semper genuina: præsertim ubi aberratio in proclivi erat.

4. Codices Asiatici, quamvis multi, exiguum sæpe pondus habent: nulla præsertim antiqua versione stipati.

5. Africana lectio sæpius excessum Asiaticum redarguit: Asiatica lectio interdum medetur hiati Africano.

6. Consensus plurium vel certe præcipuorum testium ex utraque familia magnum est genuinæ lectionis criterium.

7. Præclarum esset adjumentum, si duo testes, insignis codex Græcus, & insignis aliqua versio, sumerentur: quorum consensus primum, deinde discrepantia non ipsam quidem ubique decisionem daret, sed tamen iter ad eam paulatim patefaceret. Duo huiusmodi testes debebant 1. totum complecti N. T. 2. antiquitate excellere, 3. & de lectionibus eorum liquido constare. Ex versionibus nulla est, quæ cum Latina conferri possit. nam etiam Syriaca diversis temporibus est adornata: & de ceteris abstrusioribus multa sunt ambigua. Latina versio est ex familia Africana: cui si unus aliquis codex Græcus Asiaticus jungi posset, plus esset facilitatis. nunc quum eiusmodi nullus præsto est, Alexandrinus tantisper adseiscendus venit. Huic unum Vaticanum opponi passim video: sed id iudicium vanum esse, ostendi in Gnom. p. 1207. Alexandrinum in suspicionem Latinismi pridem egomet vocavi,

antequam Apparatum emitterem : sed eam refutavi p. 400. Quodsi quid suspicio-
nis remanet, nil obstat, quo minus codicis alicujus mere Græci subinde consensu
stipetur.

Ad has regulas omnia, ut opinor, de quibus invicem ambigimus, adjudicari pos-
sunt : & nunc ad eas exigamus lectionem ἰς & ἰς εἰς ὡς εἰ habent *codd. Gr. apud Vallam,
Erasmum &c. Oecum. Syr.* at ἰς εἰ non nisi *Africani* testes, & hoc scitis plane absonum est,
vel *Estio* iudice. Librarius primam, opinor, periochæ literam omiserat, & alius dein-
de auro vel minio de suo non ω pro ι , sed ω pro ω supplevit. Marginem lectioni ἰς εἰ haud
a me dandum fuisse patet : & iudicium cel. *Michælis* plane cum meo conspirat : sed
Baumgartenius sibi non constat. Assentitur enim venerando *Michæli*, qui codicem
Barb. pro latinizante habet ; & tamen *Al. Lat. Copt.* aliis codicibus (qui præter *Barb.*
hoc loco nulli sunt) *stipatos* ait. ¶ ἰς ω καὶ ἰς ω *Al. ἰς ω δὲ *Lat.* Latinizantem cod.
Barb. 1. in re levicula ex *Millio* repetere non necesse habeo.*

20 $\text{ὄν κατεργάζεται} \text{) ὄν ἐργάζεται}$ *Al. Magd. 1. Cov. 3.* Reprehendit me *Baum-
gart.* quod lectionem hanc præterierim, licet ad rectum de codicibus iudicium per-
tineat. Resp. Ad ejusmodi iudicium pertinent excerpta codicum quam plenissima,
quæ non *Apparatus* meus, sed *Millii* promptuarium exhibet.

22 $\text{ἰ. λόγος} \text{) νόμος}$ *Pet. 1.* & al. perinde uti versu 23 pro λόγου nonnulli habent
 νόμου . Sive ex parallelismo τὸ νόμου vocare libet sive interpretamentum, id ex
cap. IV. 11 satis verisimiliter repeti agnoscat, qui observaverit, ejusmodi paral-
lelismos a librariis, quibus textus valde notus erat, ex longo sæpe intervallo in
margine textuæ esse repetitos aut repræsentatos. ¶ ἰ μόνον) ~ *Er. Bas. 2. Hunt.
1. Lat.* aliqui. uti v. seq. *Baumgart.* notat, in iis, qui μόνον omittant, neglectam
a me mentionem editionis *Aldinae* & codicis *Barberini*. Respondeo : *Barberinum* codi-
cem nemo hinc allegavit : fortasse in mente habuit editionem *Erasmi Frobenianam* :
quam *Aldina* ita sequitur, ut eam per se citari non sit opus.

25 ἴτερος prius) ~ *Al.* & al. in ea habet *Lat. Syr. ἴτως Er.* annot. Id utrum
ex codicibus, an ex conjectura posuerit *Erasmus*, ipse haud indicat. Itaque nil
definio.

26 $\text{ἠρησκος} \text{) ἠρησκός}$ *Cov. 3. Lin. Vff.* Si Theologi nil refert, quo accentu *ἠρησκος*
scribatur, a philologis gratiam iniero, quod monui, etiam in cod. *Vffenb.* esse
barytonon. ¶ ἰ ἐν ὑμῖν) *edd. &c.* Sic *1 Cor. III. 18.* ἐν ὑμῖν promiscuo vincit numero
codicum ; omisio harum vocularum, testium antiquitate & diversitate. Habet
textus apud *Oecumenium* : sed commentarius non attingit. Parallelismus *1 Cor.
III. 18,* ἐν τῆς δοκεῖ — εἶναι ἐν ὑμῖν, voculas *ἐν ὑμῖν* huc esse illatas : parallelismus
Iac. I. 5. III. 13. IV. 1. V. 13. 14 magis probabile facit, *Iacobum* iis huc quo-
que usum esse. (~) *Al. Barb. 2. Cov. 4. Genev. Æth. Copt. Lat. Syr.* Vnde hoc
ante εἶναι ponit *Comp.*

27 ~ τῶ post παρὰ) *Comp. Aug. 6. Vff.* cod. plurimi. τῶ al. *edd.*

C A P. II.

3 ὡς alterum) — *Al. Colb. 7. Lat.* ¶ ὑποπόδιον) ὑποπόδιον τῶν ποδῶν
Idem. Baumgartenius hic, ex quinque, inquit, variationibus v. 3 a Millio recensitis
 Bengelibus duarum tantum mentionem facit, ita tamen, ut non solum a Millio discedere,
 verum etiam a semetipso diffidere videatur. Priorem sic recitat „ὡς alterum) omittunt
Al. Colb. 7. Lat. „ alteram vero ita adijcit „ὑποπόδιον) ὑποπόδιον τῶν ποδῶν *Idem* „
 neglectis sex testibus posterioris varietatis apud Millium obviis, ubi praeter tres jam com-
 memoratos comparent *Barb. 6. Pet. 1. N. 1. Syr. Æth. & Oecum.* Requisivisset insignis
 hic comitatus, quo codex alexandrinus & latinus interpretes stipati incedunt, honorificentio-
 rem locum majoremque auctoritatem, quam utrique huic variationi tribuitur a cel. scripto-
 re, qui praeteritione ad p. 323. ed. maj. satis significat, ne in inferioribus quidem or-
 dinitus probabilium lectionum illas collocandas esse, eadem a sententia sua disensione, cu-
 jus supra §. XII. p. XI, c. I. 19, exemplum vidimus. Errorem in transcribendo
 Millio non ego commisi, sed Kusterus. Mendosam Kusteri editionem ex ipsa Mil-
 liana passim correxi, idque indicavi in Apparatu non semel & in Gnomone ad Ap. I. 14.
 hoc autem non reputant eruditi, sed Kustero, ac non Millio lecto, me carpunt.
 Utinam N. T. Millianum, si quando recudetur, ita recudatur, ut errata editionis
 Kusterianae ex Milliana priore fideliter corrigantur. Millius ad ὑποπόδιον τῶν πο-
 δῶν citat *Alex. & alibi addit Colb. 7. Vulg.* Hos ego tres testes citavi. Deinde
 versu 4 ad καὶ prius notat ille: Deest *Alex. Barb. 6. Pet. 1. Colb. 7. N. 1. Vulg.*
Syr. Æthiop. παραλαβῆ, inquit *Oecumenius*. In appendice addit *Copt.* Neque Mil-
 lium, neque Apparatum meum, neque *Oecumenium*, apud quem τὸ παραλαβῆ nullo
 modo ad τῶν ποδῶν quadrat, expendit severus censor meus, quem etiam copio-
 sa mox Millii ad *Oecumenium* annotatio admonere poterat: plura § XXI persequi-
 tur. Patet hinc, quantopere necessarius sit in crisi, etiam viris acerrimo iudicio
 praeditis, multorum annorum usis, nisi saepe velint andabatas agere. Cum empha-
 si cogor loqui: quia si vera esset ista reprehensio, cujus originem non facile quis-
 quam indagaverit, laboris mei fructus apud multos periclitaretur. Nunc quum cita-
 ti testes καὶ ante ὧν omittunt, nonne debuit ὧν sine καὶ praeferi? Resp. Metaphra-
 stæ quid graece legerint, non plane certum est: ab iis cum discesseris, quinque
 remanent codices, id est, fat pauci, ne dicam, eos ex parte Africanos esse, vel
 etiam latinizare. *Oecumenius* qui καὶ defendit, plurimum codicum instar est *Baumgar-
 tenio* p. XLVI.

4 (— καὶ) *Al. Barb. 6. Colb. 7. N. 1. Pet. 1. Æth. Lat. Syr.* vel etiam *Copt.*
 ¶ ἢ) — *Cov. 4. Gen. & cod. Lat.* unus in Millii Proleg. § 592. ¶ καὶ) — *Cov.*
 2. *Arab.* Hunc ego concursum *Cov. Arab.* nisi item καὶ prius est) non frustra no-
 tavi: namque comprobatur, quæ infra in *Fund. Crif. Apoc. § XV &c.* de hoc testium
 pari monentur.

5 — τῆτε post κόσμῳ) *Comp. Al. Aug. 6. Colb. 7. Lu. Pet. 3. Sin. Vff.* nec non
Cov. 4. Liu. & octo alii, Arab. Syr. Oecum. in comm. *Eutbat. τῆτε add. al.* Codi-
 cem

cem *Lin. & Cov. 4.* extra seriem allegavi & a certis testibus, particula remissiore *νε non* interjecta, diremi. Neque *τούτου* a me in margine poni necessum fuit:

1. quia tam multi variique noti codices *τούτου* non habent. De numero codicum, qui *τούτου* habeant, si eos evolvere detur, multi decedent. Causas explicare nil attinet.
2. quia item alii, ut hinc existimare licet, codices ignoti id sine dubio non habent, quanquam *Stephanus* & alii varietatem hanc tanquam leviozem notare non sunt dignati. *Erasmus* græce non legit, Latinum improbens, in nonnullis postea legit.
3. quia locutio *mundi hujus* in N. T. valde usitata est: *Iacobus* autem alibi *κόσμον* absolute appellat.

Ibidem ad *ἐπιγγέλατο Deus* addit etiam *Lat.* Sed utile est monere, *Latinos* aliquos codices cum Græcis congruere.

7 *καλὸν*) & pro λ, *ed.* non una hodie: sphalmate omnibus modis emendando. Non periculi, sed pietatis causa dandum fuit monitum.

8 *βασιλικὸν*) Non omittit per sphalma *Syrus*: sed interpretatur, *DEI*. ¶ τὰν γραφῶν) *Scripturas* interpreti Latino imputat *Baumgartenius*: sed *Scripturam* nonnulli codices *Lutini* habent apud *Estium*. ¶ ὡς σεαυτοῖ) *ἑαυτὸν Comp. Aug. 6. 1ff. & alii.* Hoc, utrum errore memoriae scriptum sit, an Σ litera, quæ bis legenda erat, semel scripta, nil refert.

10 *τηρόται*) *πληρώται Alex. Sin. τελέσει Parb. 1.* Sic *Millius*: cui *Baumgartenius* errorem *Kusteri* secutus tribuit *πληρώται Alex. Vulg.* ex varietate proxime sequenti.

11 *μοιχεύσεις, φονεύσεις*) *μοιχεύσεις, φονεύσεις Er.* Ex anteced. (*μοιχεύσεις, φονεύσεις*) *Colin. ed. Al. 1ff. pluresve, Syr.* Insignior visu est & verisimilior, quam meretur, *Bengelio* lectio v. 11, quæ *μοιχεύσεις, φονεύσεις* commutat cum *μοιχεύσεις, φονεύσεις*, a teo ut p. 323. ed. maj. eam per codices firmiorem pronuntiet lectione textus: licet præter *Syrum* interpretem, qui nihil hic efficit, soli codices duo *A. & 1ff.* excidentur una cum editione *Colin.* Illud enim ablitamentum PLURESVE, nemine nominato, cauti lectōribus non satisficit, quum nusquam compareant in varietatum collectivibus hi testes incogniti. Sic *Baumg. Resp. 1. Syrus* utrumque verbum non per futurum, ut in antecedenti commate, sed per participium presentis exprimit. Cur nil hic efficiat?

2. Non temere addidi, *pluresve*. nam editio *Colin.* codicem *Steph. 1.* sequi solita, hic quoque sine dubio sequitur. Leviores eiusmodi varietates vix quisquam ante *Millium* excerpfit: & suspicionem meam de pluribus codd. plures postea codices saepe confirmarunt.

3. & cum presenti posuit *Iacobus* versu 8. 9. c. III. 14. IV. 11.

12 *κόσμον*) *Millius*: *κόσμον*, *Frasni* editit. 2. priores, *Ald.* Tò *Erasmi* omititur apud *Kusterum*. inde *Baumgartenius* sublata distinctione *κόσμον* editit. 2. priores *Ald.* quasi tres ad minimum essent *Aldinae*.

13 (ἐλέεο) *Al. Bar. Cov. 2. Gen. Laud. 2. L. Lin. Lu. N. 2. Pet. 1. Seid. 1 ff. ἀνάγειο Cov. 3. Magd. Pet. 3. ¶ ἐλεε prius) ἐλεον Colin. ed. Colb. 7. & al. ¶ ~ (ἐλε) Comp. Aug. 6. Colb. 7. Lu. Seid. 1 ff. & tredecim alii, Euthal. Syr. Lectio media, unde (ἐλε) suppleat *Er.* & al. edd. nescio an *Sin. Steph. codd. Vien. cum Bar. Hunt. 1. & δε* (post *κα:*. *Al. Barb. 1. Arab. Lat. Oecum.* Frequens apostolis est *ἀσύνδετον* & hujus criterium solet esse varietas particularum, quas librarii suppleant, ut hoc loco alii *κα* præfixerunt, alii *δ* subjecerunt. Lectio brevior, media, gemina. Antequam id viderem, judicium feci de locis N. T. Editorem *N. T. graec. anglicani* nusquam sequor: conatus ejus vehementer mihi displicet, teste Apparatu P. 1. § XXXIX. n. 11. Editionis *Complut.* exemplo textum sine *κα* exhibui, veteres secutus. Quod si conjunctione opus esset, *δε* præstaret. Verbum *κατακαυχῆται* sive praesens est, quod praestat, sive futurum 2, jota subscripto, quod *cel. Baumg.* in comm. p. 107 requirit, haud eget. ¶ *κατακαυχῆται*) *κατακαυχῆσθε* *Al. Cov. 4. Gen. Ex c. 1. 9. κατακαυχῆσθε 1 ff.* Idque in secunda plurali accipit *Syr.* Totum comma sic habet in *Reutlingensi* codice: *superexaltet autem misericordiam judicio. ¶ ἐλεος) ἐλεον Comp. Ald. Colin. Steph. ed. 1. Aug. 6. Barb. 4. Gen. Lu. Vien. 1 ff. & octo alii.**

15 *κα*) On ittit *Co.* id est *Copt.* apud *Masfrichium.* omittit *Colb. 7.* apud *Millium.* Inde *Coptum* pro *Collectino* codice solutum positum scribit *Baumgartenius.* Atqui *Masfrichio,* id est, *Felloni* cum *Collectinis* per *Millium* demum collatis.

18 ἐκ τῶν ἐργων σου ~ *edd. Veronensis apud Gagnæum,* id est, *Oecumenius* Veronæ pridem cum *Arctha* editus. ¶ (ἐργων) *Al. Barb. 1. Colb. 7. Cov. 2. L. Steph. w. Ath. Arols Erpenii, Armen. Copt. Lat. Syr. Salvianus, Faustus Regienfis, Celsiaci & Beza ed. Caspario, Hülsem. de aux. grat. in append. p. 344. Clericus. Mox ~* omittunt *Al. Barb. 1. Colb. 7. Lat. Syr.* Particula *ἐργων* præferenda τῶν ἐργων σου, quod non nisi *ms.* Graecis usque multis & recentioribus nititur. *Oecumenius* quid legerit, haud liquet: textus commentario ejus interjectus in *ms. Aug. 6. ἐκ τῶν ἐργων σου,* in editione *Veron.* omittit. *Curcellæus* ad alterum *ἐκ,* non ad prius, hoc versu, varietatem *ἐργων* per hallucinationem retulit, non modo apud *Fellum,* sed etiam apud *Millium,* quamvis id apud *Kusterum* haud appareat.

19 ;) Interrogationem sustulit *Beza.*

20 νικῶ) *edd. mss. Armen. Copt. &c. (ἀργῶ) Lat. in codd. plerisque, Cov. 4. Gen. qui duo codices latinizant, in Catholicis maxime epistolis. Confer. Var. Rom. VIII. 22. 1 Pet. II. 6. III. 15. IV. 1. Iud. v. 9. & Mill. ad Iac. II. 5. 8. & quæ modo notavimus ad v. 13. Negat Baumgart. hanc variationem inter memoratiliores referri oportuisse. Memoravi, haud fortasse memoraturus, nisi Latina lectio usitata haberet *ciōsa.**

23 ἄ) Particulam hanc reperi in duobus *ms. Lat.* Id quod notasse juvat, ne dubitationem de genuina ejus lectione augeant aliae versiones.

24 ἰσχυροῦ) *ἐργῶ.* quod ad *ἐργῶ* v. 22 conformasse *Syrus* videtur, ait cum *Wiktgo Baumgartenius* etiam a *Latino* exprimi, qui tamen *videtis* retinet. (~

τοίνυν) *Al. Barb. 2. Colb. 7. N. 1. Copt. Lat. Syr.* & quanquam forte particulas frequentissimas καὶ & δὲ liberius tractant interpretes, tamen particulam τοίνυν rariorem tres illos *Copt. Lat. Syr.* qui omittunt. Græce eam legisse, haud est verisimile. Tota vis illativa particulae τοίνυν continetur in verbo ὄρατε, uti v. 22 in verbo βλέπετε.

C A P. III.

3 ἰδε) *Comp. Aug. 6. Cov. 3. Hunt. 1. Laud. 2. L. Pet. 1. Steph. 2. ζ. 1.* Lectio media. unde ἰδε, duabus oculis, vel una, (discrimen enim in mss. Græcis minus apparet:) *Al. Colb. 7. Lu. Pet. 3. Steph. δ. 12. 17. Vff.* & tres alii, *Euthal. Oecum.* fortasse etiam *Cant. 2.* quem ad v. 4 refert *Millius*, & cum eo *Baumgartenius*. unde si autem habet *Lat. Copt. Arab. ἰδ'* *Er.* cum paucis mss. Ex v. 4. Vid. *Gnom.* In hac tamen annotatione obiter differit aliqua *Baumgartenius*, quæ intacta manere non debent.

1. Lex mea de ratione internoscendi lectiones genuinas & falsas tantundem certe circumspeditionis habet, quantum Canones in Prolegomenis Amstelodami A. 1730 editis, ceteroqui minime circumspectis. Porro applicationem quamque Legis circumspectam esse oportet.

2. Amor receptae lectionis, inquit *Baumgartenius* § 31, in N. T. lectionibus disquirendis ad officium boni critici pertinet, atque reprehensioni tunc demum obnoxius fit, si caecus evadit, atque rationibus, etiamsi praevaleant, pertinaciter refragatur. Et cetero digna sunt verba § 33. Haec si valeret ratio, ut ubicunque unus alterve codex, qui hoc loco duo tantum sunt, vel versiones quaedam antiquae mutationem lectionis praerent, secure aliter legendum esset, quam recepta lectio codicum suffragiis confirmata requirit, valde veremur, ne brevi insigniter mutatus evadat textus librorum divinitus scriptorum, atque ab integritate genuina admodum remotus. Hoc ipsum mihi semper cordi esse profiteor. Sed tamen recepta lectio, cujus amor cum veritatis amore conjunctus esse debet, non ad editionem *Erasmi Frobenianam* ceterorum fere omnium, & in his *Elzevirianae* foecundissimae originem, restringitur: sed ea est, quæ in Ecclesia omnium seculorum & climatum, quantum dignosci potest, obtinuit. *Erasmus* codd. Gr. haud multos, neque ullum interpretem veterem, nisi Latinum, Patres denique perpaucos habuit. Postea tot codicum, versionum, patrum subsidia divinitus oblata sunt ecclesiae: nilne inde petendum, nisi quod *Erasmo* aut *Elzevirio* approbando inserviat? quo tamen plus cum ea congruunt editiones hodie usitatiores, eo magis lætatur bonus criticus. ¶ αὐτων) Omittit *Hunt. 2. nec est in Barb. 2. &c.* Sic *Baumgartenius*: at ed. 1 *Millii*: omittit *Hunt. 1. nec est in B. 2. (id est, in Bas. 2.) &c.* Ipsi cel. Viro nil nocet, aliis autem expedit, si eum notitia codicum exactissima nondum usum fuisse patet.

5 ὀλίγον) *edd. mss. Hieron. in Iesa. c. 66. Cassiod. &c. ὀλίγον Colin. ed. Al. Oecum. Barb. 1. Lat.* Ex alliteratione ad ὀλίγον. Modicum tamen etiam Latini scriptores retinent. Hoc sufficit ad tuendam lectionem receptam.

6 ἕτως) *edd. &c.* Ex v. 5. (-) *Al. Barb. 2. Cov. 4. Lat. Isidorus Pelus. Vid. Gnom. ¶ προχῆ) προχόν Heinſius. i. c. curſum. ¶ γενεσεως) γεν. ἡμῶν Cov. 2. Steph. 1. Lat. & al. γείρνης cod. aliqui apud Occumenium, Scholiaſtes anonymus. Ex alliteratione ad finem v. ¶ καὶ) - Lat.*

7 ἐαλίωv) *ceterorum & inde ceterorum habet Lat. Syllaba er in codd. mſ. compendioſe notata.*

8 δαμάσαι) *δαμάσαι; Aug. 6. ¶ ἀκατάχετον) ἀκατάσατον Al. Steph. 1. Ex v. 16.*

9 θεὸν) *κύριον Alex. Colb. 7. Syr.* Errorem agnoſcit Baumg. etenim ſolemnis eſt appellatio, *Deus & Pater*, non *Dominus & Pater*: ſed addit verſionem veterem *vulgatam* ſeu *italam*. In mſ. quidem *Reutlingenſi* ſic legitur; nam *Dei & Domini* nomen ſape librarii promiſcue ſcripſerant: ſed ceteri *Latini* codices conſtanter *Deum*; (unde etiam multi eorum particulam & continuo ſubſequentem omittunt.) & ſic *Caffiodorius* in *Complex.* diſertiusque in præf. ¶ καὶ πατέρα) Annotat, *Millii* nomine, *Baumgartenius*: *Deſt de in Arab. Æthiop. γεγενετας) γεγεννημένου: Alex. Colb. 7. additque pro δὲ legendum eſſe καὶ. ipſe Millius καὶ habet; δὲ Kuſterus.* Hic etiam *γεγεννημένους*, v. ſimplici.

10 κατάρα.) *κατάρα; Occum.*

12 ἕτως ἐδεμία πηρὴ ἀλυκὸν καὶ) *edd. &c.* Ex v. 11. (ἕτως ἐδὲ ἀλυκὸν) *Colb. 7. Cov. 4. Gen. Æth. Copt. Lat. nec non Syr. ἐτε ἀλυκὸν Al.* Hic pauca notabimus:

1. In *Al.* manus deſcribentis in *ούτως*, opinor, pro τ nimis cito δ ex *ουδὲ* arripuit, & ſic *ούτως* omiſit, & pro *ουδὲ* perſcripſit *ουτε. και* ante *γλυκὴ* non exſtare in *Al.* docet etiam *Grotius*: quanquam alii omiſſionem hujus particulæ in *Al.* diſſimularunt.

2. Codici *Alexandrino* hallucinationes propriæ non obſunt, ubi aliis teſtibus fulcitur.

3. Plus quam XXX codices lectionem receptiorem habere, minus tuto affirmatur.

4. *Syriaca* verſio non plane ſubſequitur textum Græcum, ſed certe nil de *fontem* exprimit.

5. *Beza* a Græco textu mutando recte abſtinuit, Græcis carens codicibus: ſed tamen in translatione plus libertatis adhibuit.

6. Hanc lectionem non ſolum probat cel. I. D. *Michælis*, ſed etiam compluribus viris doctis, a partium ſtudio alienis, probatam docet. ¶ ἀλυκὸν) *ἀλυκὸς Comp. & alii, Occum. ἀλυκὸν Vff.*

13 τις) *Er. &c.* Medium. unde - *Lu. & al. εἶτις Comp. & al. τις ὁ Occum.* Strictum has leviculas diſceſſiones memorare ſoleo. *Copioſior* autem & *fructuoſior* *Millii* commemoratio vocatur a *Baumgartenio*: quæ tamen, ſi ulla, intricata eſt.

Certe

Certe fructus copiae velim pandatur. Cum *Millio Stephanus* h. 1. & *Kuflerus* & *Mistrichius*, si tanti est, conferri possunt: quo facto ἐν ὑμῖν non desiderabitur in *Laud.* 2 & *Vien.* ¶ ἐν ὑμῖν) - *Laud.* 2. *Vien.* vel etiam *Steph.* cod. quispiam.

14 (καυχᾶσθε) *Al. Aug. 6. Baroc. Cov. 3. N. 2.* nec non *Lat.* Quum addo NEC NON *Lat.* nil affirmo. tantummodo cavendum erat, ne quis compositum μη κατακαυχᾶσθε (quod ex c. 11. 13 huc immigrasse videatur) opponeret.

16 ἐκεῖ) ἐκεῖ καὶ *Al. Colb. 7. Syr.*

17 καὶ alterum) - *Al. Colb. 7. Lat.*

18 τῆς) - *Al. Aug. 6. & al.*

C A P. IV.

1 καὶ μάχαι ἐν ὑμῖν) ἐν ὑμῖν καὶ πρόθεν μάχαι *Alex.* in ed. *Ox.* min. nam verborum ordinem *Millius*, ut solet, prætermittit. πρόθεν ante μάχαι inferunt etiam *L. N. 1.*

2 φοβέσθε) φοβηῖτε *Er.* ed. 2. ex conjectura. vid. ejus annot. Ansam dedisse videtur *Oecumenii* textus, qui φοβήτε habet, ex rhythmo πιθουμάτε. ¶ δὲ) *Steph.* & al. edd. eum paucis mf. (-) *Er. Al. Aug. 6. Basf. 2. Colb. 7. Lu. N. 2. Vff. Lat.* in mf. *Reutl. & Schelh.* καὶ, ante ἐκ alterum, *Comp. Gen. Pet. 3. Steph.* quinque apud *Bezam*, & decem alii, *Oecum. Arab. Lat. Syr.* Et sic καὶ οὐκ ἔχετε legendum cenfeo. *Barberinianus* codices ad editionem *Antverpiensem* regiam, e *Complutensi* derivatam, contulit *Caryophilus*: inde octo illorum, epistolam *Iacobi* exhibentes, ubi in paula sunt, lectionem *Comp.* ab *Er. & Steph.* ut h. l. dissonantem comprobant. οὐκ ἔχετε *Er. & al.* οὐκ ἔχετε δὲ *Steph. & alii.*

4 μοιχοὶ καὶ) - *Al. Colb. 7.* ¶ καὶ μοιχαλίδες) - *Æth. Copt. Lat. Syr.* ¶ ἔχθρα) ἔχθρα *Steph. 1. Lat.* Sententiæ obeſt: sunt enim opposita ἔχθρα & φιλία. ¶ ἐν) - *Er. Aug. 6. Basf. 2. Gen. Lu. Vff. & sex alii, Oecum.*

5 ὑμῖν) ὑμῖν *Henrici Stephani ed., Æth. Lat.*

6 διὸ usq. χάρις) - *Er. Basf. 2. Hunt. 1. Oecum. ed. Veron.* in textu. (recurrente χάρις) solito consensu. Habet *Aug. 6* in textu & in comm. *Oecumenii.*

7 (δὲ) *Al. Aug. 6. Bar. Colb. 7. Cov. 4. Laud. 2. N. 2. Pet. 3. Vff. Æth. Lat.*

11 ἀδελφοὶ) ἀδελφί μου *Al. Arab. Lat.* aliqui, *Syr.* ¶ καὶ prius) ἢ *Al. Barb. 2. Cov. 2. Steph. tres, Copt. Lat. Syr.* Minus probabilis hæc lectio mihi videtur, quia mox pro καὶ κρίνει in iisdem codd. non est ἢ κρίνει.

12 (καὶ κριτῆς) *Al. Aug. 6. Barb. 4. Colb. 7. Gen. L. Lu. Steph. quatuor, & quinque alii, Cyrillus Al. Euthal. Æth. Copt. Lat. Cassiod. Syr.* testes sat multi & valde graves: sed huic pleniori lectioni receptiorem olim prætulī, qua opinione *cel. Baumgartenius* maximopere debilitari planeque everti ait observationem *meam tr. de sinceritate N. T. gr. tuenda* § II Obs. VII (Vid. infra P. IV. n. VIII.) ita conceptam:

ceptam: *Vbi reliquæ codicum graecorum, patrum, metaphratarum copiae divisae sunt, ea pars vincit, cui consensus Alex. Lat. palmam antiquitatis tribuit.* Respondeo: 1. *opinionem* illam pridem deposui: & *observatio* firma perstat, qua adductus illud καὶ κρι-
τις plane pro genuino habeo. 2. *Erasmus*, quum καὶ κριτής in græcis exemplaribus
existere negat, ea tantummodo inuit, quibus ipse usus est. 3. cel. *Baumgartenius*
non legit καὶ κριτής h. l. sed paullo ante ἀλλὰ κριτής a versu II avellit, & cum ver-
su 12 connectit, non sine vi. Sæpenumero negat *Baumg.* me mihi constare. Atqui
sententiam in melius mutare, laudabile est: eodem autem tempore me a me ipso dis-
sentire, nusquam evicit. Præcipue me mecum committere conatur, ubi de concur-
su codicis *Alex.* & interpretationis *Lat.* agitur. v. gr. Exam. p. XI. c. I. 19, & p.
XXXI ad h. l. *Opinatio observationem* non debilitat, multoque minus evertit; sed
observatio opinionem corrigit: ac ne quis dicat, me necessitate nunc demum foris mi-
hi imposta & temporis causa sententiam mutare, (quanquam ne id quidem, poscente
veritate, recuso) idoneis testimoniis confirmare possum, me pridem lectioni καὶ κρι-
τις in exemplari editionis meæ, quo uti soleo, mea sponte palmam tribuisse. Hæc
ratio critica, qua vir insignis adhuc usus est, vereor ne plus ad destruendum, quam
ad ædificandum faciat. Fideliter hæc monco, ut ansa detur ad mutandam velificatio-
nem in progressu commentationum. ¶ ὄσω καὶ ἀπολέσω) *edd. &c.* Ex Luc. VI. 9.
(ἀπολέσω καὶ ὄσω) *Lat.* & sic Scriptura sæpe, *occidere & vivificare, percutere & sa-
nare, contristare & consolari.* Nec tamen hoc loco auscultarem *Latino*, nisi conjice-
re liceret, in ms. Græcis idem haberi, & criticos, ut solent, variantem verborum
ordinem notare haud esse dignatos. ¶ δε) *Comp. & al. ed. Al. Aug. 6. Barb. 2. Colb.*
7. *Gen. Pet. 1. Sin. Steph. 8. 12. Vff. & novem alii, Versiones.* — *Er.* cum paucis ms.
& *Oec.* E Rom. XIV. 4. ¶ συ δε) Συ soli Græci, atque hi pauci: quos cel. *Baum-
gartenius* non conaretur in multitudinem extendere, nisi criticis, codices ad *Erasmii*
textum recensentibus, nimium confideret. Facile librarii particulam vel inseruere vel
neglexere: sed facilior erat imitatio parallelismi συ τις εἴ ὁ κρινῶν ex Rom. XIV. 4,
vel etiam ex locis notissimis loh. 1. 19. VIII. 25. XXI. 12. Rom. IX. 20, quam συ
δε κτλ. Rom. XIV. 10. Συ τις εἴ ex Evangelistis quoque familiare erat librariis.
Vbi levior aliqua est varietas, v. gr. in ordine verborum sita, pauciores testes pos-
sunt sufficere: quia certe hanc suspicionem præbent, eandem varietatem a collatori-
bus codicum ante *Millium* fuisse repertam, sed non indicatam. Ita infirma est codi-
cum ante *Millium* collatio, præsertim eorum, quos in altera classe reposui, ut si ad
textum quamlibet alium pari modo conferantur, alius ille textus pariter majorem
suffragiorum numerum sit obtenturus. qui expresse citantur codices, his nisi licet.
sed raro sic licet dicere: hi codices non citantur pro lectione variante. ergo habent
lectionem receptam. In crisi magnopere valet illud: *Defectus non possunt numerari*,
Ecc. 1. 15. ¶ ὅς κρινεὶ τὸν ἕτερον) *codd. ex Rom. II. 1. (ὁ κρινῶν τὸν πλησίον)*
Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 2. 4. Gen. Pet. 1. Steph. 8. 12. Æth. Copt. Lat. Syr. ὁ
κρινῶν τὸν ἕτερον Coliu. ed. L. Vid. Gnom.

13 καὶ primum) *edd. principes, mss. &c.* ἢ *Beza* & recent. *edd. ex Steph. 8. 1.*
Lat. Syr. item Barb. 2. Æth. ἢ καὶ Euthal. Ad lectionem ἢ accommodata fuit pri-
dem annotatio in *Gnomone*: postea καὶ ἀυριον in progressu criseos prætulit. Hanc
lectionem

lectionem in *Stephani* textu habuit *Millius*: & quia eam multo maxima cum *Oecumenio* pars codicum exhibebat, perpaucos invenit, quos pro altera ἢ ἄυριον citaret. Error, cujus suspicionem cel. *Baumgartenius* movet, in *Feliana* editione hæret. Vbi editionum textus differunt, neque, ad quem textum codices collati sint, indicatum est, allegatio codicum valde impedita est. ¶ πορευσόμεθα κτλ.) πορευσόμεθα & ποιήσομεν & ἐμπορευσόμεθα καὶ κερδήσομεν *Beza* & recent. edd. e *Steph. i.* Lat. quibus accedit *Cov. 3.* sed solum κερδήσομεν in Indicativo, *Al. Vff.*

14 τῆς) τίς *Vff.* Agnovi hoc librarii mendum: nec tamen ineptus est sensus. coll. *Luc. 1. 62. XIX. 48. Act. XXII. 30. τὰ τῆς Al. Colb. 7. Steph. i non 2. ¶ ὑμῶν) ἡμῶν Cov. 3. Pet. 1. Syr. ¶ γὰρ) ~ Al. Æth. Lat. ¶ (ἔσαι) Comp. Er. ad. 1. 2. Al. Bas. 2. Lu. Seid. Vff. & sex alii, Euthal. teste *Millio* in proleg. 982. vel etiam *Gen. ἐς Cov. 2. ἐσιν* neque sola est recepta lectio, neque eam omnes versiones neque codices longe plures habent: quanquam habet *Oecumenius*. In futuro ἔσαι verisimilitudinem sensus confirmat τὸ ἄυριον cras, & totus futuri temporis sermo v. 13. 15. ¶ δὲ) *Er. &c.* Lectio media. unde ~ *N. 1. Pet. 1. καὶ Al. & al. δὲ καὶ Comp. Vff. & alii.**

15 καὶ prius) ~ *Vff. ¶ ζήσομεν καὶ ποιήσομεν) ζήσομεν καὶ ποιήσομεν Al. & alii.* Hoc καὶ omittit *Lat.* & unum exemplar apud *Bezam.* καὶ ζήσομεν Latinus expressit si vixerimus, si non recte addito, & καὶ subsequente non recte omisso: nam ad apodosis pertinet καὶ ζήσομεν, i. e. vivemus; & gloriabundus homo ita loquitur, ut si in sua potestate haberet 1 speciem actionis, 2 actionem, 3 vitam; quamvis a voluntate Domini pendet 1 vita hominum. 2 actio. 3 actionis species. Latini cum lectione καὶ ζήσομεν in cod. *Alex.* consensionem *Baumgartenius* mihi non debuit opponere. Cetera quæ idem cum cel. *Michaëlis* de versionibus disserit, demonstrant, me lectioni, quam in *Alex. Cov. 3. Gen. Magd. 1. Steph. 8.* exhibet ζήσομεν—ποιήσομεν (pro ζήσομεν—ποιήσομεν) caute adjecisse *Al. ET ALII.*

17 ποιεῖν) ~ *Cov. 4. Gen. Hieron. Syr.*

C A P. V.

3 ὡς πῦρ) ὡς πῦρ *Aug. 6. Vff. & alii.* ¶ ἰθησαύρισατε) ὁ præmittit *Æth. Arab.* ὀργὴν subjungunt *Oecumenii* textus, & *Lat.* aliqui, *Æth.* ex *Rom. II. 5.*

4 ἀφ') ὑφ' *Comp. Gen. ¶ εἰσεληλύθασι) εἰσελήλυθεν Al. & (prævio clamor, non clamores,) Lat.*

5 ὡς) ~ *Al. & al. ¶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς) Æthiops* omittit: *Millius* omissionem approbat: me, qui approbationem ejus non confutarim, cel. *Baumgartenius* reprehendit. Atqui talia satis confutavi supra, P. I § XXXIX. n. 9. 6 *In v. 6 a vener. Bengelio in ipso appar. crit. plane præterito bene multa occurrunt commemoratione vindictæ dignissima.* Sic cel. *Baumgartenius.* Ea cernamus.

α. Habet textus *κατεδικάσατε*, inde *Vulg. addixistis*: inde multi alii, *adduxistis*, inde *Velf. γράγετε*. Hoc præter alia *Wetstenius* jam notarat in Prolegomenis p. 122, quæ citavi in Appar. p. 439, neque talia putamina mihi repetenda putavi.

β. *ἐφονίσσατε* in uno codice *Liv.* omissum, nemo pro suspecto habebit.

γ. *καί* ante *ἐν* omittit non modo *Latina Versio* (quanquam non in omnibus codicibus,) sed etiam *Syrizca*: id quod *interpretamento deberi assentior*.

δ. pro *ἀντιτάσσεται* unus habet *ἀντιτασσόμενον* &, quia pro *resistit* Latini multi *resistit*, *ἀντετάξατο* fluxit *Velf.*

ε. pro *ἐν* *Bentlejus* conjecit *ὁ κ̄ε*, id est *ὁ κύριος*: at ego nil fere loci conjecturis dedi. Omissile mihi est *refutasse*. App. p. 883.

Hæccine multa sunt, atque commemoratione vindiciisque dignissima? Tali palea meliorem *Apparatus* mei frugem obruissim. Gratiam habeo ven. *Baumgartenio*: nam durè nullam lectionem memoratu digniorem a me omissam profert, plenitudinem delectus mei egregie confirmat.

ζ ἐπ' *αὐτῶ*) - *Æth. Lat. ¶ (αὐτὸν) Comp. Aug. 6. Lu. Pet. 1. 3. Vff. & octo alii. ¶ (- αὐ) Er. Al. Aug. 6. Lu. Vff. & quinque alii, Oec. Erasmus sequitur Ald. & Colin.* quare antea horum cum illo congruentiam notare haud necessum duxi. ¶ (- ὑπὸν) *Lat. & inde Steph. 17. Æth. Copi.* unde nonnulli *καρπὸν* subaudiunt: speciose, sed non e stilo *Scripturæ*.

η *κρηῖντε*) *Comp. Er. ed. 1. Al. Aug. 6. Baroc. Bas. 2. Hunt. 1. Lin. Lu. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. 3. Vff. Vien. Steph. omn. Euthal. Lat. Syr. (κατακρηῖντε) Er. &c.* Codicibus, qui *κρηῖντε* habent, editionem *Aldi & Steph. ed. 1. 2* addere nil attinet, quia ad *Comp. & Er.* conformatae sunt. *κατακρηῖντε* multo credibilis est, ex alliteratione ad *κατὰ* proxime præcedens, quam *κρηῖντε* ex parallelismo repeti. ¶ ὁ) *edd. primæ, Al. Aug. 6. Pet. 2. Vff. cod. plurimi, Oecum. - Steph. ed. 3. & recent. edd. Sphalma*, ut apparet. Vid. *Gnom.*

ι ο *ἀδελφοί μου, τῆς κακοπαθείας*) *Comp. Aug. 6. Vff. pluresve, Lat. Syr. τῆς κακοπαθ. ἀδελφοί μου Er. & al.* Quod *circumspectis*, inquit *cel. Baumgartenius*, *arbitris eo minus satisfaciet*, quo certius est, *codicem Alexandrinum una cum reliquis ad sequentem variationem excitandis*, qui vocem *μου* abijciunt, *receptum verborum ordinem confirmare*, *versiones vero voces liberius transponere*, quam *linguae ratio subinde alium ordinem requirit*, quam qui in *textu deprehenditur*. Resp. Variantem verborum ordinem *Millius* plerumque notare superludit: & quemadmodum formula mea, *pluresve*, criticos ad plures evolvendos codices invitans, sæpenumero per codices postea comprobatur, sic in præsentem eam ipse *Alexandrinus* comprobatur. Id *Grotius* docet. Ac *plurium* etiamnum *suspicionem* confirmat *rarus Al. Aug. 6. Vff. concursus. Syriacæ vel Latinae* certe *linguae ratio* quid hic impediatur, non video. ¶ *μου*) - *Al. Barb. 5. Cant. 2. Cov. 2. 3. Laud. 2. Pet. 1. 3. Lat. ¶ τῶ*) ἐν τῶ *Beza, Barb. 5. Cant. 2. Gen. Laud. 2. N. 1. Pet. 1. ἐπὶ τῶ Euthal. Pet. 3.*

11 ἰδοὺ) Refert huc cel. Baumgartenius: ἰδοὺ ὁ Alex. Comp. codd. plurimi: nullo nomine subsequente. Kustero, Millii siglis ad v. 9 & 11 impedito, fidem habuit. ¶ (ὕπομειναντας) Al. Pet. 3. Steph. δ. i. ια. ιγ. Euthal. Lat. Syr. ¶ (πολυεύσπλαγχνος) Comp. Cov. 2. 3. Laud. 2. Lin. N. 2. Pet. 3. Steph. θ. Vff. Sic videtur placitum librario, quasi grandius & subtilius. ¶ (- ὁ κύριος) Comp. Aug. 6. Baroc. Cov. 2. 3. Gen. Laud. 2. Lin. Lu. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. 3. Vff. Vien. Euthal. Arab.

12 ὑπὸ κρίσιν) Beza (e Steph. ια. Lat. Syr.) & inde recent. edd. item Al. Cov. 2. Æth. Arab. Copt. Hoc totius epistolæ tenori congruit. Apud Baumgartenium, pro Hoc, irrepfit Nec. id quod moneo, ne secum pugnare videatur. εἰς κρίσιν Vien. (εἰς ὑπόκρισιν) edd. primæ, Aug. 6. Vff. mf. plurimi, Oecumen. Armen.

16 ἐξομ.) ἐξομ. ἔν Al. & alii, Lat.

17 βεῖξαι) βρ. ὑπερὸν Cov. 4. & alii.

19 ἀδελφοί) ἀδελφοί μὲ Al. Aug. 6. & al. ¶ (τῆς ὁδοῦ) N. 1. Steph. δ. i. ια. Arab. Syr.

20 (αὐτῶ) Al. Barb. 2. Colb. 7. N. 1. Steph. δ. i. ια. Cyrillus Al. Æth. Arab. Copt. Lat. Syr. sensu relativo aut reciproco. Vid. Gnóm.

EPISTOLA I PETRI.

Habent eam

EDITIONES, Comp. Er. &c.

MSS. CLASS. I. Al. Aug. 6. Baroc. (qui hiat c. III. a v. 7 ad v. 21.) Cant. 2. (in quo deest pars capituli IV.) Cov. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. Vff.

CLASS. II. Barb. οδο, Basil. 2. Colb. 7. Gen. L. Lu. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. δ. ε. ζ. θ. i. ια. ιγ. Trin. Vien.

VERSION. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.

PATRES, Euthal. Oecumen. Cassiod. &c.

C A P. I.

3 ζῶσαν) ζῶης Aug. 6. & al.

4 ὑμᾶς) edd. primæ, & Bezae ed. 4. Al. Aug. 6. Vff. & decem & sex alii, Lat. Syr. Oecum. Hieron. & al. (ἡμᾶς) Steph. editio 3, sine exceptione in margine, ut pæne sphalma videatur: & sic edd. recent.

6 λυπηθέντες) λυπηθέντας Aug. 6. Anthologium mf. & al. Πρævio Φερραμένε.

7 (πολυ-

7 (πολυτιμότερον) *Al.* & alii, nec non *Vff. Syr.* ¶ τὴ ἀπολλυμένη) *codd. gr., Clemens Al. &c.* - *Lat.* (perit facillime omisso ante *per,*) *Æth.* ¶ (- δὲ) *Anthologium, Lat.* (ob perit omissum,) & sine dubio codices mox citandi. ¶ (δεδοκιμασμένη) *Anthologium, Cov. 2. 4. Gen. Pet. 3. Clemens Al. Orig.* ¶ τιμὴν καὶ δόξαν) δόξαν καὶ τιμὴν *Er. Anthol. ms., Lat.* ¶ δόξαν) εἰς δόξαν *Sin. & alii.*

8 εἰδότες) ἰδόντες *Beza e Steph. 1. & Lat. item Cov. 4. Gen. Syr. Iren.* Vel quia nonnulli scripserant ἰδότες, pro εἰδότες, ut *Vff.* vel quia sequitur μὴ ὄρωντες. ¶ εἰς ὃν ἄρτι μὴ ἐσῶντες) - *Syr.* ¶ εἰς usque πιστεύοντες) εἰς ὃν ἢ ἰδόντες πιστεύετε, πιστεύοσθε *Polycarpus.* ¶ πιστεύοντες δὲ) *idd. mss. Clemens Al. Cyrillus Al. &c.* etiam *Lat. cod.* unus apud *Hentenium,* etiam *Iren. l. V. c. 7.* cui tamen plures codices *creditis* addunt. *credidistis,* pro *credentes autem,* habet *Iren. l. IV. c. 22. ex Lat.* nam *creditis, credentes autem* habet *Lat. Confer Polycarpum,* modo: qui Latino etiam congruit *Act. II. 24.* ¶ πιστεύοντες δὲ ἀγαλλιᾶσθε) *creditis: quem cum videritis, exultabitis* habet *Augustinus tract. 86 in Ioh.*

9 ὑμῶν) - *Vff. Clemens Al. Cyrillus Al.*

10 προφῆται) οἱ προφῆται *Oecumenius.*

12 (ὑμῶν) *Comp. Al. Aug. 6. Colb. 7. Gen. L. Lu. Pit. 3. Steph. d. e. i. γ. & sex alii, Æth. Arab. Copt. Lat.* Sequentē ὑμῶν. ¶ ἐρ) - *Al. Barb. 2. Colb. 7. Cyrillus Al. Lat.* ¶ ἄ) *idd. mss. Epitome apud Clementem, Iren. Oecum. Ambros. de sacramentis.* sed quem habent *Lat. plerique, Cassiod. in Complex. & in Adumbr. & alii.*

13 , τελείως) τελείως *Aug. 6. Vff. Oecumen. Hieron.*

16 (ἔτεθε) *Ald. Al. Barb. 1. Colb. 7. N. 1. 2. Steph. d. Clemens Al. Lat. & LXX. γίνεσθε Barb. 7. Euthal. Valla, Anthol. ms. & al.*

20 (ἐχάτη) *Al. Colb. 7. Cov. 4. N. 1. 2. Curcell. margo, Syr. Cyrillus Al.*

22 τῆς ἀληθείας) caritatis habent *Lat. plerique.* ¶ (- διὰ πνεύματος) *Al. Barb. 2. Cov. 4. Æth. Lat. Syr. Hieron.* ¶ (- καρῶν) *Al.* (librario *καρδίας* per subitam alliterationem arripiente,) *Lat.* nam *simplici* apud *Lat. (collato Cassiodoro)* respondet τῷ ἀνυπόκριτον.

23 εἰς τὸν αἰῶνα) - *Al. Cov. 4. Gen. Copt.*

24 (- ὡς) *Al. Gen. N. 1. Orig. Lat. in mss. Innocentius III. Syr. LXX.* ¶ ἀνθρώπων) *idd. cum ms. plur.* Sic *LXX.* - *Cov. 4. (αὐτῆς) Al. Barb. 2. N. 1. Steph. d. i. γ. Æth. Copt. Lat. Syr. Orig.* Sic *Isajas.* ¶ αὐτῶν) *idd. complures & mss. ex lac. I. 11. (-) Er. Al. Bas. 2. Cov. 3. Hunt. 1. Pit. 3. Euthal. Oecum. Lat. in mss. Colon. & Schelh. manu prima, Syr. & LXX.*

C A P. II.

1 πάτας) - *Al. Æth. Syr. Clemens Al. Gildas.*

2 (εἰς σωτηρίαν) *Al. Aug. 6. Barb. 7. Colb. 7. Cov. 2. 4. Gen. L. Lim. N. 1. 2. Pet. 1. 2. 3. Steph. d. i. γ. Æth. Copt. Lat. Syr. Clemens Al. Orig. vel certe Rufinus*

mus, *Cyrillus Al. Euthal. Cassiod. Gildas*, nec non *Sin.* His deductis, a textu stant *Comp. Er. Baroc. Cant. 2. Cov. 3. Hunt. 1. Laud. 2. Magd. Vff. vel etiam Lu. Seid. Steph. 1. ζ. θ. cum Oecumen. Arab.* Librarius unus alterve εἴπερ pro εἰς arrepto, intermedia omisit. Vid. *Gnom.*

3 χρεσὸς) ἄδ Vff. & sic, five χρεσὸς, *L. & alii, Euthal.*

5 οἰκοδομεῖθε) ἐποικοδομεῖθε *Al. Aug. 6. & al. Ex Eph. II. 20. ¶ ἱεράτευμα)* εἰς ἱερ. *Al. & alii. ¶ πνευματικῶς)* - *Cassiod. Syrus*, excepto cod. *Raphelengii.* Post *θυσίας* est in *Comp.*

6 διότι) *Comp. Al. Basf. 2. Gen. L. Lu. Pet. 1. 2. Vff. Vien. & novem alii, Euthal. Lat. Syr. διο γὰρ Er. ed. 1. (διὸ καὶ) idem postea, Steph. ed. nescio an Colb. 7. & alii cum Aug. 6. Bar. Cov. 2. Oecum. ¶ ἐν τῇ γραφῇ) ἢ γραφῇ Barb. 5. Cov. 4. Gen. Pet. 1. Steph. 1. Lat.*

7 (- λίθον κτλ.) *Syr.* Recurrenre eodem vocabulo. Vide *Gnom.*

8 , τῷ λόγῳ) *Oecumen. Syr. τῷ λόγῳ, Er. & alii. Vid. Gnom.*

II παρεπιδήμεις,) comma demit *Beza. ¶ ἀπέχεσθε) Er. Al. Aug. 6. Basf. 2. Hunt. 1. Trin. (ἀπέχεσθαι) edd. complures & mss., Clemens Al. Oecum. Lat. (nisi postea ex abstinete factum est abstinere:)* sed obstant, qui hinc pendent, nominativi, ἔχοντες &c.

12 ἔχοντες καλὴν ἐν τοῖς ἔθνεσιν) *Comp. Er. Aug. 6. Vff. pluresve, Oecum. Syr. Lat. in ms. Char. καλὴν ἔχοντες ἐν τοῖς ἔθν. Clemens Al. ἐν τοῖς ἔθν. ἔχ. καλὴν Steph. edd. & al. ¶ καταλαλῶσιν) καταλαλῶσιν N. 1. 2. & al. ex c. III. 16. ¶ ἐποπτέουσιν) ἐποπτέουσιν Er. L. & al.*

13 (- ἔν) *Al. Colb. 7. L. Didymus*, in versione certe; *Lat. multi, Cassiod.*

14 (- μὲν) *Al. Colb. 7. L. Lin. Magd. N. 2. Pet. 3. Sin. Vff. (qui etiam δὲ omittit,) Euthal. Æth. Arab. Lat. Syr.*

18 σκολοῖς) δυσκόλοις *Lat. Expressit Græcum Græco notiore. Coniungit Syrus.*

20 κολασιζόμενοι) κολαζόμενοι *Aug. 6. & al. ¶ τῆτο) τῆτο γὰρ Al. & alii. Ex v. 19, 21.*

21 γὰρ) γὰρ καὶ *Comp. Barb. 5. Steph. 1. ¶ καὶ) - Al. & al. ¶ ἔπαθεν) ἀπέθανεν N. 2. Steph. δ. θ. Syr. ¶ ὑμῶν, ὑμῖν) Beza, (qui postea Erasmo accessit,) & edd. recent. Item Al. Cov. 3. 4. L. Steph. δ. θ. Oecum. Latini codices non pauci, iique probatissimi, apud Estium. (ἡμῶν, ἡμῖν) *Comp. Steph. ed. 1. & al. Aug. 6. Cov. 2. Lin. Lu. Lectio media. (ἡμῶν, ἡμῖν) Er. Steph. ed. 3. & al. ed. Vff. & ms. plerique, Arab. Syr. Conf. c. IV. 1.**

23 δικαίως) *edd. mss. versiones*, etiam *Lat. olim, & inde Augustinus, Fulgentius.* sed *injuste* habet *jamdudum Lat. & inde Cyprianus*, non semel, inde etiam *Adumbrationes Latiniæ, Clementi Al. adscriptæ, & Velestus. Ex v. 19.* Non solum sub *Pilato*, *injuste* judicante, sed etiam *alibi*, patientiam præstitit *Christus.*

24 τὸ ξύλον) τῆ ξύλη *Lin. Vff. Anthologium.* ¶ ἀμαρτίας) ἡμῶν *addit Al. Ambr. Fulgent. E. proximo.* ¶ αὐτῆ) ~ *Al. Vff. & alii.*

25 (πλατώμενοι) *Al. Pet. 3. Steph. 8. Euthal. nec repugnat Lat. ¶ ὑμῶν) ἡμῶν Comp. in gr. & in lat.*

C A P. III.

1 εἶ τινας) οἵτινες *Er. Pet. 1. & alii, Cassiod. Syr. ¶ κερδηθήσονται) Er. Steph. ed. Vff. nescio an plures cum Baroc. Pet. 1. Oecumen. (κερδηθήσονται) Comp. Al. Aug. 6. L. & decem alii, Clemens Al.*

3 ἐμπλοκῆς) ἐκ πλοκῆς *Er. Sin. & al.*

7 συγκληρονόμοι) *Comp. Er. Steph. uterque, Beza, Elzevir. edd. priores, cum ms. fere omnibus, etiam Aug. 6. Seid. Hieron. 1. 1. c. Iovin. (συγκληρονόμοις) Recent. edd. Elzevir. Curcell. & alia, Cov. 3. L. Steph. 1. 12. Æth. Arab. Armen. Lat. Syr. Ambros. Augustin. Cassiod. Oecumenius in textu & aperte in commentario, quamquam interpres ejus Hentenius lectionem συγκληρονόμοι sequitur. Atqui Petrus maritis fidelibus officium præscribit etiam erga uxores non credentes. Sigma facile adjectum, compluribus hic verbis in eam literam desinentibus. συγκληρονόμος Vff. Ambigue Copt. ¶ (ζωσης) Comp. Aug. 6. Laud. 2. Lin. Magd. N. 2. Pet. 2. Vff. Vien. ¶ ἐγκόπτεσθαι) Comp. Erasmi schmidii ed. Al. Barb. 5. Lu. Seid. Sin. Steph. 8. e. θ. 12. Vff. & septem alii, vel etiam Versiones. (ἐγκόπτεσθαι) Er. & al. ed., Aug. 6. cum pauculis. Vtrumque Oecumenius. Lectio ἐγκόπτεσθαι præstat. Vid. Gnom.*

8 φιλόφρονες) *edd. omnes, ms. plurimi, Syr. Ex alliteratione ad φιλάδελφοι. (ταπεινόφρονες) Al. Aug. 6. Colb. 7. Cov. 2. 4. Gen. Lin. Pet. 2. manu recentiori, Steph. 8. 1. 12. 17. Clemens Al. Catena ms., Armen. Copt. Lat. de quo mox. In Φιλόφρονες, pro Φιλό, ταπεινό scribendum monuerat codicis alicujus margo: & talem in codicem incidit Oecumenius. nam φιλοφροσύνη & mox scorum ταπεινώσις ητοι ταπεινοφροσύνη in commentario ejus describitur. Conjunctum, εἰσοσταπεινόφρονες Euthal. Pet. 3. Velef. Porro modesti, humiles, conjunctum, Lat. hodie: sed humiles Erasmus, modesti Zegerus, cui Cassiodorus suffragatur, in cod. antiquis sibi lectum negant. humiles habet textus in cod. Reutling. modesti & præligit secunda marginis manus.*

9 (~ εἰδότες) *Al. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Curcell. margo, Æth. Copt. Lat. Syr. Omissum, ex rhythmo εὐλογηντες.*

11 ἐκκλινάτω) δὲ *addit Al. & Lat. aliqui.*

12 ~ οἱ post ὅτι) *Comp. Al. Aug. 6. Sin. Vff. codd. alii. οἱ Er. Steph. edd.*

13 μιμηταὶ) *edd. &c. ex Eph. V. 1. vel 3 Ioh. v. 11. (ζηλωταὶ) Al. Cov. 4. Gen. Lin. margo, alia manu, Pet. 3. Steph. 8. 1. Clemens Al. Euthal. Æth. Arab. Copt. Lat. Syr. Ex Tit. II. 4 desumptum credit Millius.*

14 ἀλλ' οἱ usq. ταραχῆτε) ~ *Caes.*

15 (χριστὸν) *Al. Steph. ia. Copt. Lat. Syr. Clemens Al. Cassiod. in Adumbr. Lin. in marg. Nusquam dicitur κύριος ὁ χριστός, sine nomine Iesu. ¶ δὲ alterum) ~ Lat. Cov. 4. Gen. ¶ μετὰ) ἀλλὰ μετὰ *Al. & al.**

16 καταλαλῆσιν) *Comp. Colōn. ed. Al. Lu. Pet. 1. Vff. pluresve. conf. c. II. 12. (καταλαλώσιν) Er. &c. Ex rhythmō καταίχυνθῶσιν. ¶ ὡς κακοποιῶν) ~ Lat. ¶ οἱ) ὡς *Syr.**

17 θέλοι) *Comp. Er. ed. 1. Al. Aug. 6. Basf. 2. Gen. Lu. Pet. 1. 2. 3. Sin. & quinque alii, Clemens Al. Lat. (θέλει) Er. & al. edd. ~ Cant. 2. Cov. 3. θέλη Vff.*

18 ἀμαρτιῶν) ἀμ. ἡμῶν *Steph. δ. 1. ia. Syr. & al. ἀμ. ὑπὲρ ὑμῶν Al. & al. Ex c. II. 21. ¶ (ἀπέθανε) Al. Cov. 4. Gen. Steph. δ. 1. Æth. Lat. Clemens Al. si- ve Cassiod. Cyrillus Al. nec non Syr. ¶ ἡμᾶς) ὑμᾶς *Er. ed. 1. L. Lin. Syr. ¶ ~ τῶ post δὲ) Comp. Al. Aug. 6. Sin. Vff. cod. plurinii. τῶ Er. Steph. ed.**

19 πνεύμασι) κατακεκλεισμένοις πνεύμασι *Cov. 2. Steph. ia. Æth. Lat. aliqui; Sermo de salutari adventu Christi, apud Athanasium, Syr. Articulus Græcus paraphrasi expressus. spiritu habent Lat. aliqui, ex alliteratione ad spiritu præcedens. spiritualiter mss. Lat. Alixius in Concione Gallica de Descensu Christi ad inferos ait, Clementem Al. & quosdam cod. ms. habere πνεύματι. Respexisse videtur Cassiodori adumbrationes, & Valesium, qui ex Latino sic reddidit.*

20 ὅτε) ὅτι *Basf. 2. haud scio an apud Erasmus etiam alii. Id probat Schoettgenius. ¶ ἀπεξεδέχετο) Comp. Al. Aug. 6. Cant. 2. Cov. 2. 4. Laud. 2. Lu. N. 1. 2. Pet. 1. 2. Seid. Steph. δ. e. ζ. ia. Vien. & al. in annot. Er. Clemens Al. vel Cassiod. in Adumbr. Origenes in homilia ult. in Matth. Æth. Lat. (maximeque Rupertus Tui- censis l. II de Vict. Verbi Dei c. 31.) Syr. unde ἀπαξ ἐδέχετο plerique apud Er. (in his Basf. 2. & inde Er. ed. 1.) Cov. 3. Gen. Hunt. 1. Lin. Magd. Vff. Euthal. Haud firmissimo consensu, coll. var. Eph. 1. 18. neque apto simplici verbo. Ex v. 18. (ἀπαξ ἐξεδέχετο) *Er. ed. 2. ex suspicione, ut ipse fatetur in Annot. (un- de in Paraphrasi particulam ἀπαξ præterit:) & sic tamen edd. cet. quanquam nul- lus cod. ms. sic habet, quem quidem diligenter collatum, nec mutilum esse con- flet: nam Baroc. hiat. neque ab Armen. Copt. ullave versione defenditur adverbium; nisi forte ab Arabica, apud Ioan. De la Haye. ἀπαξ ἐξεδέχετο habet textus apud Oecumenium, cui Erasmus congruere solet. Considerandum restat, quo jure huc referat Whitbius Origenem in Ioh. & Cyrillum Al. ἐξεδέχετο Valla. Sunt, qui huic adverbio ἀπαξ rationes commodent ingeniose excogitatas: sed certe necessaria non est particula, & gravissima documenta, eam redarguentia, rem conficiunt. Vide infra P. IV. N. VIII. § 78. Adde Gnom. ¶ (ὀλίγοι) Al. Steph. δ. ia. Lat. Cyprium.**

21 ὅ) *Er. Steph. ed. Al. Aug. 6. Casf. Vff. & ceteri plurimi, Lat. unde ὅ Seid. ~ Barb. 1. (ὅ) Comp. & inde recent. edd. Cant. 2. N. 2. Pet. 1. Oecumen. Ex v. 19. ¶ καὶ ἡμᾶς ἀντίτυπον ὑν) ἀντίτυπον ὑν καὶ ἡμᾶς *Comp. Aug. 6. Barb. ne- scio quot, Casf. (cui tamen mox ὑμᾶς tribuitur apud Millium,) Cant. 2. N. 2. Pet. 1. Seid. Vff. Oecum. ἀντίτυπον καὶ ἡμᾶς ὑν Henrici Steph. ed. ¶ (ὑμᾶς) Al. Barb. 1. Basf. 2. Cov. 2. L. Vien. Lat. plerique, Syr.**

22 πορευθεῖς) *deglutiens mortem, ut vitae aeternae haeredes efficeremur* praefigit *Lat.* magno codicum consensu: sed patrum nemo habet *Augustino* antiquior, neque *Rufinus* in *Expos. Symb.* Vide *Estium*. Habet etiam *Cassiodorus*, sed verbis paullo aliis. Si *Glossa* est, ex *Tit. III. 7*, ubi *Paulus* de *Baptismo* agit, ad *Petrum*, item de *Baptismo* agentem, a vetusto aliquo lectore collata, & per librariorum aliquanto inferius inserta est. ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, καταπιὼν τὸν θάνατον, ἵνα ζωῆς αἰωνίου κληρονόμοι γενώμεθα) Sic fere *Velfius*, verbis his, καταπιὼν κτλ. ex *Latino* quidem, pro instituto suo manifesto, translatis. Enimvero sic habet interpretatio longe omnium antiquissima, qui est in *dextera Dei, deglutiens mortem, ut vitae aeternae haeredes efficeremur*. Id sequitur *Augustinus, Fulgentius, Cassiodorius, Beda*, &, ut *Millius* affirmat, *Latini omnes*. Atque ex hoc loco ad *2 Tim. 1. 10* verbum *deglutivit* traduxere, & pro *destruxit* posuere quidam, ut apparet ex *Libro de Fide ad Petrum* *Diac.* inter opera *Augustini*. Non habet *Rufinus* in *Expos. Symboli*, *Græcos* videlicet ætatis suæ secutus. Non videtur esse allumentum apud *Latinos*, sed hiatus apud recentiores *Græcos*. Facilis saltus librariorum fuit a participio καταπιὼν ad participium πορευθεῖς, & a fessione in dextra ad ascensionem: ac tempus imperfectum, *efficeremur*, indicio est, participium *deglutiens* ex aoristo olim *Græco* esse redditum. Complura *Latinus* additamenta pridem partim ex *Græcis*, partim sine *Græcis*, sed nullum huic hemistichio simile, contraxit.

C A P. IV.

1 ὑπὲρ ἡμῶν) - *Lat. Cov. 4. Gen. ¶ (- ἐν) Al. Barb. 6. Cov. 2. 4. Gen. N. 1. Seid. Euthal. Lat. in ms. Schell.* Absit paullo ante; existat paullo post.

3 (- ἡμῶν) *Al. Barb. 3. Gen. Magd. Æth. Lat. Syr. Clemens Al. Augustin.* Probat *Wallius. ἡμῶν Comp. Vff. & al. Oecumen. comm.* Vide infra *P. IV. n. VIII. § 132. ¶ τῆ βικ, τὸ βελήμα) το βελήμα Al. Gen. Clemens Al.* Duo verba per librarium festinantem in unum contracta. Id secuti sunt *Æth. Copt. Lat. Syr. τῆ βικ* omittit etiam *Pet. 1. βελήμα* habet etiam *N. 1. ¶ κατεργασασθαι) κατεργάσθαι Al. Cov. 4. Gen. Clemens Al. Euthal.*

8 - ἡ) *Er. Steph. edd. Vff. pluresve, Oec. (v) Comp. Millii editio. ¶ (καλύπτει) Al. Aug. 6. Barb. 8. Gen. Pet. 1. 2. Sin. Steph. δ. 1. 2. 17. & quinque aliis, Arab. Lat. Syr. Clemens Al.*

9 γογγυσμῶν) γογγυσμῶν *Al. Aug. 6. & al.*

10 αὐτὸ) αὐτῷ *Er. annot.*

11 ἥς) ὡς *Comp. Vff. & alii, Euthal. E proximo. ¶ (- ἐς) Al. Cant. 2. Colb. 7. Arab. ¶ τῶν αἰώνων) - L. N. 2. Pet. 1. Copt. Lat. in ms. Schell. ¶ ἀμὴν) - Lat. in ms. Reutl. Cassiod.*

13 καθὸ) καθὼς *Steph. 17 solus, & inde tamen edd. recent. cum H. Steph.*

14 - καὶ δυνάμει) *edd. mss. plurimi, in his Vff. Lat. aliqui, Syr. Tertullian. Clemens Al. (καὶ δυν.) Al. Aug. 6. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Lim. marg. N. 1. Steph. δ. 1. 12. Vien. Athanasius, Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. multi, Cyprian.*

K k k

nec

nec non Adumbrationes, quas ex Clemente Al. transtulisse fertur *Cassiodorus*. Frequens in Doxologiis conjunctio *gloriae & virtutis*. eam librarii festinautes hic quoque arripuerunt: vel etiam loca 2 Pet. I. 3. Iesa. XI. 2. 2 Tim. I. 7. respexerunt. ¶ πνεῦμα) *nomen* cod. Lat. Cypriani: ex allit. ad *nomine* præcedens. ¶ ἀναπαύεται) ἀναπέπαυται *Comp. Lu. Seid. & alii, Valla. ¶ κατὰ κτλ.) Comp. Er. mss.*, fere omnes, Cyprianus non semel. (-) Al. Colb. 7. Cov. 4. Gen. unus e Stephanicis, teste Beza; Æth. Arabs Erpenii, Armen. Copt. Lat. Syr. Tertull. Ambrosius, Bedae commentar. Non plus valet horum cod. consensus hoc loco, quam mox versu 16. c. V. 2. 6. imo in rhythmo, ἀναπαύεται, δοξάζεται, non plures offendisse librarios, mirari possis. ¶ ὑμᾶς) ἡμᾶς Cyprian.

16 (ὀνόματι) Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Steph. δ. Æth. Copt. Lat. Syr. Tertull. Cyrillus Al. Oecum. Ex v. 14.

19 ὡς) - Al. Steph. 17. Æth. Lat. ¶ κτίση) al. κτίση. sed κτίσις, & inde κτίσις, penacuitur, uti γλύπτισις, γνάσις, κλάσις, μύσις, πρίσις, ῥύσις, χύσις, & reliqua ejusmodi dissyllaba, fere omnia. ¶ αὐτῶν) αὐτῶν Steph. ed. ¶ (ἀγαθοποιῆσις) Al. Barb. 1. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Lin. Steph. δ. 1. Instar pluralium, Petro frequentium. v. gr. Ep. II. cap. III. 11.

C A P. V.

1 τῶς) ἔν τῶς Al. & al. ¶ ὁ prius) ὡς *Comp.* cum proximis.

2 θεῶν) χριστῶ *Er. & al.* ¶ (κατὰ θεῶν) Al. Colb. 7. Cov. 2. 4. Gen. L. Lin. marg. Pet. 3. Steph. δ. 1. 12. Æth. Copt. Lat. Euthal. Hieron. & al. ¶ μηδὲ) μὴ *Er. Al. Vff. & alii. μήτε Aug. 6.*

4 ἀρχιποιόμενος) Steph. & al. ed. Aug. 6. Vff. ἀρχιποιόμενος *Er.*

5 (- ὑποτασσόμενοι) Al. Barb. 1. Cov. 4. Gen. Lat. Syr. Antioch. homil. 109. unde ὑποτάσσεσθε Steph. 17. ¶ ἐγκομβώσαθε) *Comp. &c. ἐγκομπάσαθε Plantin. ed.*

6 καιρῶ) καιρῶ ἐπισκοπῆς Al. Aug. 6. Colb. 7. Cov. 2. Lin. Pet. 2. Steph. δ. 12. Æth. (vel etiam Arab.) Copt. Lat. Ephraim, Euthal. Hieron. Ex c. II. 12.

8 (- ὅτι) *Comp. Al. Aug. 6. Pet. 2. 3. Vff. & septem alii, Euthal. Calaritan.* ¶ περιπατεῖ) περιέρχεται *Pet. 1. & al.* Id verbum cum animalis vocabulo magis proprie convenire visum. ¶ καταπιῖν) *edd. &c. Ephraim, Chryf. non semel, Isidorus Pelus. Andreas Caes. καταπιεῖν Vff. & complures, etiam in Vallae & Er. annot., Cyprianus. Ex alliteratione.*

10 (ὑμᾶς) *Comp. Al. Aug. 6. Colb. 7. Cov. 2. Laud. 2. Pet. 1. 2. 3. Vff., multi, ut ait Beza, Arab. ¶ καταρτίσαι & σπρίσαι, δειῶσαι, θεμελιῶσαι) Comp. Er. ex nonnullis cod., nescio an Colb. 7. Gen. L. Lu. Steph. e. ζ. β. 10. Trin. cum Baroc. Cov. 3. Hunt. 1. Laud. 2. Pet. 1. Oecum. καταρτίσαι, & tamen, σπρίσαι, δειῶσαι, θεμελιῶσαι, Græca lectio in annot. Er. (qui σπρίσει. &c. idcirco ut verbalia accipit:) Aug. 6. N. 1. 2. nec non Vff. καταρτίσαι est ex Hebr. XII. 21. unde in ceteris*

teris tribus verbis alii item fecerunt optativum, Græcis amatum, (vid. LXX. Deut. XXVIII. 7 fs.) ut in contextu: alii indicativum retinuerunt. (καταρτίσεις, & σπρίξεις, θενώσεις, θεμελιώσεις) *Cant.* 2. *Cov.* 2. 4. *Lin. Magd. Pet.* 2. 3. *Seid. Sin. Steph.* δ. 1. 17. *Vien. Euthal.* & sic, sed θεμελιώσεις omisso, *Al. Æth. Lat. Ambros. Syr.* sic, θενώσεις certe, *Hesychius.* ¶ ὑμᾶς) *edd. &c.* Sic *Heb.* l. c. (-) *Al. Magd. Vien. Lat. Syr.* (primam pluralem habens,) *Ambros.*

11 ἡ δόξα καὶ) - *Al. Baroc. Æth. Lat.* in ms. Schellh. ¶ (- καὶ τὸ) *Er. Steph. ed.* 1. 2. *Aug. 6. Cant.* 2. *N.* 2. *Lu.* ¶ καὶ τὸ κράτος) - *Vff.* ¶ τῶν αἰώνων) - *N. 1. Copt.*

12 ἐσῆκατε) εἴτε *Al.* & alii. *statis* habet *Lat.* sed *stare* ms. *Colon. Reutl. Schellh.*

14 ἀγάπης) ἀγάπῃ *Aug. 6. Vff.* & alii, *Lat. Syr.* ¶ (- ἰσοῦ) *Al. N. 1. Æth. Lat.* in ms. Schellh. *Syr.* ¶ (- ἀμὲν) *Al. Cov. 2. 4. Gen. Æth. Lat.* in ms. Schellh.

E P I S T O L A I I P E T R I.

Habent eam

EDD. *Comp. Er. &c.*

MS. CLASS. I. *Al. Aug. 6. Bar. Cant.* 2. 3. *Cov.* 2. 3. 4. *Hunt. 1. Laud.* 2. *Lin. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. Vff.*

Sed c. I. 1 — 15 defunt in *Lin.*

c. I. 1 — c. II. 3 defunt in *Cant.* 3.

c. III. 2 — 18 defunt in *Laud.* 2.

CLASS. II. *Barb. oño, Basil. 2. Colb. 7. Gen. L. Lu. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph.* δ. 1. ζ θ. 12. 17. *Vien.*

VERSION. *Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.*

PATRES, *Euthal. Oecumen. Cassiod. &c.*

C A P. I.

1 συμμιών) σίμων *Comp.* & alii, *Euthal.* ¶ καὶ ἀπόστολος) - *Syr.* aliqui.

2 ἰσοῦ) χρῖστῃ ἰσοῦ *Comp. Steph. δ. 12.* & sic, vel ἰσοῦ χρῖστῃ *Colin. ed. Al. Cov. 2. 3. 4. N. 1. Laud. 2. Lu.* ¶ ἡμῶν) - *Al.* & al. Plerique *Graeci & Latini* codices, cum *Oecumenio*, post ἐπιγνώσεις, inserunt τοῦ θεοῦ καὶ ἰσοῦ, etiam χρῖστῷ subinde, post ἰσοῦ, vel ante ἰσοῦ, cum *Augustino & Copto*, addentes. Ea lectio, ἡμῶν postea omisso, est etiam in *Colinari ed.* & in *Al. Magd. 1. Pet. 1. 3. σωτῆρες*, pro ἰσοῦ τοῦ κυρίου, notat margo *Curcellaei*. Nimia fane licentia librarii ea loca, quæ mentionem *Iesu Christi* habent, passim interpolare sunt soliti. *In cognitione Domini nostri,*

stri, scribitur in eximio codice *Reuthingensi*, & in vet. codd. apud *Zegerum*, nec non apud *Henzenium*. Brevis hæc lectio & simplex, videtur primæva fuisse & *Latini* interpretis & paullo ante ipsius Apostoli. Namque *cognitionem Dei* præsupponit hæc epistola, v. 3. *cognitionem autem Domini nostri*, nempe *Iesu Christi*, urget proprie, v. 8. c. II. 20. III. 13, ubi Conclusio huic principio respondet. Brevi huic lectioni tantummodo *Iesu Christi* additur in cod. *Charitino* & apud *Beda* *Syrumque*. Nec abludit *Cassiodorus*, quo interprete Apostolus optat *gratiam & pacem multiplicari in futuri cognitione iudicii*. Apud *Æthiopem*, qui habet *Dei nostri Iesu Christi*, Glossæ marginales videntur, textui substitutæ.

3 διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς) *edd. &c. διὰ* ex contextu. (*ἰδίᾳ δόξῃ καὶ ἀρετῇ*) *Al. Cov. 2. N. 1.* paucique admodum codices apud *Bezam*, qui, nescio, cur eos dubiæ fidei dicat, *Cyrillus Al. Lat. Cassiod.* vel etiam *Æth. Syr.* Amplectitur *Calvinus*.

4 ὄν) ὄν *Steph. 12. Colin. ed. Æth. Lat.* aliqui. ¶ τίμιζα ἡμῶν καὶ μέγιστα) *Comp. Er. Aug. 6. Vff.* pluresve, *Oecum.* (*μέγιστα ἡμῶν καὶ τίμιζα*) *Steph. ed., Lat. Syr.* ¶ ἡμῶν) ὡμῶν *Al. Syr.* Ob sequens γένεθε. ¶ ἐν ἐπιθυμίᾳ) ἐπιθυμίας *Vien. Lat. ἐπιθυμίας καὶ Cov. 4. Gen. Steph. id.* an potius δ. i. nam hi duo cum *Cov. 4. Gen. Vien. Lat.* congruunt etiam *1 Petr. III. 15.* at *Steph. id.* nusquam ad *Epp.* citatur.

5 (αὐτοὶ δὲ τέτρω) Lectio media. unde αὐτὸ δὲ τέτρω *Barb. 4. Cov. 2. 3. 4. N. 1. Pet. 1. 3. Valla.* αὐτῶ δὲ τέτρω *Euthal.* αὐτοὶ δὲ *Al.* & sic vos autem habet *Lat. αὐτοὶ δὲ τέτρω Steph. 12. Colin. ed.* Sic καὶ αὐτοὶ *1 Petr. II. 5.* & τέτρω *Act. XV. 15.*

8 ἀκάρπεις) ἀπράκτους *Er. & al.*

9 ἀμαρτιῶν) ἀμαρτημάτων *Al. Aug. 6. & al. E Rom. III. 25.*

10 βεβαίαν κτλ.) *edd. mss. Ambros. l. 3 de fide, c. 6.* (ἵνα διὰ τῶν καλῶν ἔργων — ποιῆθε) *Barb. 1. N. 1. Steph. 8. 12. 17. Armen. Copt. Lat. Beda,* & sic fere, ὡμῶν ante ἔργων inferto, *Al. Cov. 2. Æth. Syr.* Glossa, neque hæc una catholicis adspersa epistolis in his codd. Allegat tamen *Lutherus* in *Postilla eccl. T. II. f. 557 ed. Spener. Conf. 1 Petr. IV. 19.* Ac vicissim *Estius* non obscure Glossam fatetur.

11 εἰς) ἢ εἰς *Aug. 6. Vff.*

12 ἐκ ἀμελήσω) *edd. mss. Armen. Copt. &c.* Facilitatis specie. (*μελλήσω*) *Al. Cov. 2. 4. Gen. Lat. Hesych. Suidas.* nec non *Steph. 12. Curcell.* margo. non differam habet *Cassiod.* Vid. *Gnom.* ¶ ἀεὶ) ~ *Vff. & alii.* ¶ ὑμᾶς ἀεὶ) *Er. &c. Lat. ἀεὶ ὑμᾶς Comp. Aug. 6.* pluresve.

14 καθὼς) secundum quod (*καθὸ*) *Lat.*

19 τὸν προφητικὸν λόγον) τῶν προφητικῶν λόγων *Steph. 2.* Refutatur hæc lectio per cetera monumenta omnia. Vide *Abriss der Brr. Gem. § 171.*

21 (~ οἱ) *Comp. Aug. 6. Baroc. Cov. 2. 3. Lin. N. 1. 2. Pet. 2. 3. Vff.*

C A P. II.

1 παρεισάξεισιν) παρεισάγησιν Vff. & quidam codd. apud Gerh. ad h. l.

2 ἀσελγείαις) Comp. Colimati & H. Steph. ed.; Al. Aug. 6. Baroc. Colb. 7. Cant. 2. Cov. 2. 3. 4. Laud. 2. L. Lin. Lu. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. 2. 3. Sin. Steph. δ. ε. ζ. ι. ια. ιγ. Vff. & codd. apud Stunicam, nominatim Rhodius; Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. Euthal. Oecumen. Probat Gerhardus, & Anonymus apud Hedingerum ad h. l. (ἀπωλείαις) Er. & al. edd. Vien. nescio, an etiam Gen. Seid. Steph. 4. cum Hunt. 1. & Oecumenio, quibus Erasmus congruere solet. Ex alliteratione ad v. 1. 3. Erasmi textus, & Oecumenius (cujus tamen anceps lectio est) & cod. mll. duo tresve, qui ἀπωλείαις habent, plane inter se propinqui, adeoque unius codicis instar sunt. Librarius non valde antiquus, per festinationem id arripuit ex v. 1. ἀσελγείαις habent reliqua monumenta omnia: & hanc lectionem sequitur Newtonus in Ap. p. 168, posthabita versione Anglicana. sed literatissimus quidam Vir ἀπωλείαις retinet. ἀπωλείαις habent, ut dixi, Er. & al. edd., Vien. nescio, an Gen. Seid. Steph. 4. cum Hunt. 1. Caute posui, nescio an: etenim Seidelianus in lectionibus, quæ Kusterum fugerant, & mihi postea per amicos impertitæ sunt, habet ἀσελγείαις. Eo magis dubium est, an Gen. Steph. 4. Hunt. 1. habeant ἀπωλείαις. Textus Oecumenii excusus habet ἀπωλείαις. sed in ms. est ἀσελγείαις, consentiente commentario excuso juxta atque manuscripto. Hic ipse codex ms. quem Augustinum 6 vocare solitus sum, & Vffenbachianus, in quo pariter ἀσελγείαις reperi, quin idoneis codicibus accenscantur, causa nulla est. Quotiescunque utraque lectio sanam habet sententiam, in utramque partem aliquid dici potest: decisio autem pendet a codicibus, & ea quidem lectio, quæ non nisi in Græcis aliquot codicibus exstat, ut h. l. ἀπωλείαις semper, ut recentior, ei postponenda est, quæ præter codices Græcos versionibus antiquis & patribus nititur, ut h. l. ἀσελγείαις.

Huc quum semel sum progressus, de codicibus græcolatinis aliquid attingam, ut occasione suppeditata utar ad fructuosam observationem inculcandam. Græcolatinis igitur codices, in occidente ex vetustis Græcis & Latinis dudum, sed parum dextre, coagmentati, ubicunque proprium quidpiam & a Græcis Latinisque ceteris abluens habent, ipsive aliud Græce, aliud Latine referunt, nil valent. Salubriter consulti integritati N. T. qui codices græcolatinos, proprie bilingues, amolitur. Nam iis exaucteratis, magna pars varietatum sublata est. Si a gravissimo loco 1 Joh. V. 7. discesseris, compendiosior nullquam crisis est N. T. Græci, quam in epistolis VII catholicis. Quamobrem? quia græcolatinis codicibus carent. Nulla tali pacto sincera lectio in discrimen adducitur, sed receptior textus tanto firmitus munitur. Vid. Appar. crit. P. I. § XXVIII. P. II. ad Act. Ap. ante c. I. 1, item ad ep. ad Rom. ante c. I. 1, & ad Rom. XII. 11. Gnomon ad Luc. III. 36. ¶ ὁδός) δόξα Al. Steph. 17. Æth.

3 (ιουδάξει) Comp. Aug. 6. Barb. 5. Cant. 2. L. Lin. Lu. Magd. N. 1. 2. Vff.

4 ζβφκ) inferni habet *Lat.* ¶ τηρημένως) *Comp. Aug. 6. Baroc. Cant. 2. Cov. 3. 4. Gen. Laud. 2. L. Lu. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. 2. 3. Seid. Steph. ε. θ. 1. Vff.* nonnulli apud *Er.* κολαζομένως τηρεῖσθαι *Colb. 7. κολαζομένως τηρεῖν Al. Barb. 1. Cov. 2. Lin. Steph. δ. ια. ιγ. Arab. Lat. Syr.* Ex v. 9. (τετηρημένως) *Er.* nescio an *Sin. Steph. ζ. cum Cant. 3. Hunt. 1. Vien. Oecum.*

6 γομόρρας) *edd. &c.* Quod facile arripi potuit ex alliteratione ad τεφρώσας. (γυμόρρων) sic, vel γομορρών *Steph. δ. ιγ. Lat.*

9 πειρασμῶν) πειρασμῶν *Comp. Aug. 6. & al.*

10 ἐπιθυμία) ἐπιθυμίαις *Gen. & alii, Syr.* ¶ κυριότητος) κυριότητας *Comp. Hunt. 1. Vff. Lat.* aliqui. Ex rhythmico. ¶ (πολυμηται,) De hoc commate, ab aliis addito, vid. *Gnom.* ¶ ε̅ τρέμεισι) comma addit *Steph. ed. 1. & Lat.*

11 κατ' αὐτῶν) Id reciproco sensu accipiunt *Arab. Lat.* ex quo καθ' ἑαυτῶν *Steph. ιγ.* ¶ (- παρὰ κυρίω) *Al. Steph. ιγ. Æth. Copt. Lat. Syr. Ephraim, Euthal. παρὰ κυρίω Aug. 6. & al. ¶ παρὰ) - Pet. 3.*

12 (γεγεννημένα) *edd. principes, Beza, Al.* ex rasura, *Aug. 6. N. 1. 2.* pluresve. -) *Lat. Steph. ιγ.* ¶ καταφθαρήσονται) καὶ φθαρήσονται *Al. & al. Lat.* in *ms. Schelh.* Ex alliteratione καὶ φθοράν. φθαρήσονται *Ephraim.*

13 (ἀγάπαις) *Al.* (qui item in *Pf. LXXVII. 36.* pro ἡπάτησαν, habet ἡγάπησαν) *Barb. 1. Æth. Lat. & Tr.* de singularit. cleric. Ex *Iud. v. 12,* ubi pro ἀγάπαις, ἀπάταις habet *Al.* per compensationem. ¶ αὐτῶν) - *Arab. Lat.* in *ms. Schelh.*

14 (ἀκαταπάυσει) *Colin. ed. Barb. 1. Basf. 2. Cov. 2. 4. Hunt. 1. Pet. 3. Euthal. Æth. Lat.* quanquam incessabiles testatur *Estius* in nonnullis adhuc exemplaribus legi. ¶ (πλεονεξίας) *Comp. Al. Aug. 6. Gen. Lu. Steph. omn. Vff. & sex alii, Æth. Syr. Euthal.* Rhythmus, κατάρας &c.

15 - τὴν ante εὐθεΐαν) *Comp. Al. Aug. 6. Caes. Vff. codd. plurimi.* τὴν *edd. al.* ¶ τῆ alterum) ex habet *Lat.*

16 παραφρονίαν) *edd. mss. Oecumenius* in comm. Vocabulum neque apud *LXX,* neque alibi obvium, natum videtur ex alliteratione ad παρανομίας. unde etiam παρανομίαν *Euthalius.* (παραφροσύνην) *H. Stephani ed. 3. Cov. 2. Lin. Steph. δ. ιγ.* pluresve, *Oecumenii* textus.

17 νεφίλαι) *edd. &c.* Ex *Iud. v. 12.* (καὶ ὀμίχλαι) *Al. Barb. 2. Cov. 3. 4. Gen. L. N. 1. Pet. 3. Steph. δ. ι. ια. ιγ. Euthal. Æth. Copt. Lat. Hieron.* ¶ (- εἰς αἰῶνα) *Æth. Lat. Hieron. Barb. 1. Syr.* sed habet *Cassiodorus.*

18 φθηγόμενοι) φθεγγόμενοι *Er. Magd. & alii, Oecum.* in textu. Ex v. 16. ¶ ἀσελγείαις) *edd. mss. &c.* Ex rhythmico ἐπιθυμίαις. unde ἐν ἀσελγείαις *Oecum. Beza,* e *Scholiis* Græcis duntaxat, & sic tamen *edd. recent.* (ἀσελγείας) *Barb. 5. Cov. 4. Gen. Pet. 1. Steph. 1. Lat. Hieron. Augustin.* ex alia & alia versione. Vid. *Gnom.* ¶ ὄντως) *edd. mss. Armen. &c.* (ὀλίγως) *Al. Cov. 2. Steph. ια. ιγ. Copt. Lat. Hieron. Arab.*

Arab. Syr. solito consensu; ex similitudine literarum; vel etiam ex phantasia librarii, quæ ab ἀσελγείαις, λιγ̄ facillime repetit. Inde (quia ὀλίγως rarissimum adverbium est, quod apud Hippocratē loco a lexicographis citato non reperimus; quanquam Athanasius habet, in Ep. ad Rufinian. ὀλίγως & μεγάλως opponens) porro ὀλίγον *Comp. Laud. 2. Seid.* solito item consensu. Pari vero proclivitate utrumvis pro altero arripere librarii. unde postmodum in margine lectio ὀλίγως præplacuit. Minus enim, quam rationes ferrent, lectioni illi tribueram. ¶ ἀποφυγόντας) *edd. &c.* Sic v. 20. (ἀποφεύγοντας) *Al. Barb. 1. Cov. 4. Steph. d. 1. Arab. Lat. Syr.*

20 εἰ) οἱ *Comp. Cov. 4. Gen. Lin.* manu recentiori. unde pro γέγονεν, καὶ γέγονεν *Cov. 4. Gen.* γέγονε γάρ *Lin.* ¶ κυρίε) κυρίε ἡμῶν *Al. Aug. 6. & al.* ¶ καὶ σωτήρος) - *Lu. Syr. & al.* καὶ σωτήρος ἡμῶν *Cov. 2. & al.* ¶ δὲ) - *Aug. 6. Lat.*

21 ἐπιστρέψαι) εἰς τὰ ὀπίσω ἀνακάμψαι *Al. Cov. 2. Steph. d. 1a. Lat. & al.* Periphrasis verbi magis in bonam partem usitati antiquissima. ἐπιστρέψαι εἰς τὰ ὀπίσω *Steph. 17. ex Lat.*

C A P. III.

1 ἴδῃ) ecce habet *Lat.*

2 ἡμῶν) ~ *Gen. &* (qui id post σωτήρος ponunt) *Æth. Syr. (ὕμων) Comp. Al. Baroc. Cant. 2. 3. Cov. 2. L. Lu. N. 1. 2. Pet. 1. 2. 3. Vff. Arab. Lat.*

3 ἔχεται) ἔχεται *Al. & al.* ¶ (ἐμπαιγμοῦ) *Al. Barb. 2. Cov. 4. Gen. N. 1. Pet. 3. Steph. d. 1. 12. 17.* (quanquam ἐν deest in marg. ed. Steph.) *Cyrillus Al. Euthal. Æth. Arab. Lat. Augustin. Cassiod. Syr.* Id Millius ita probat, ut ἐμπαιγται pro glossâ habeat ex *Jud. v. 18.* ¶ αὐτῶν ἐπιθ.) ἐπιθυμίας αὐτῶν *Comp. Aug. 6. Vff. ¶ αὐτῶν) - cod. Hippolyti.*

7 τῷ αὐτῷ) *Comp. Aug. 6. Baroc. Cant. 2. 3. Hunt. 1. Lin. Lu. N. 1. 2. Syr.* Scriberet, opinor, Petrus τῷ λόγῳ αὐτοῦ. τῷ αὐτῷ *Beza (c Steph. 1. 1a. Lat.)* & recent. *edd. nec non Al. Cov. 2. 3. 4. αὐτῷ Ær. Steph. ed. Occum.* nescio an alii cum *Magd. τῷ Vff. ¶ (τυτῷ) Aug. 6.* in comm.

8 ἐν δὲ τῷ) ἐν δὲ τῷ *Vff. Euthal.*

9 (δι) *Al. Colb. 7. Steph. d. Æth. Lat. Syr.* ¶ (ὕμας) *lidem & Hervagii ed. Aug. 6. Cov. 4. Lin. Pet. 3. Steph. 1. 17.*

10 ἐν τυτῷ) *edd. mss. plur.* Multi ex 1 Theff. V. 2 repetunt. (-) *Colinasti al. Al. Colb. 7. Cov. 2. 4. Gen. Pet. 3. Euthal. Æth. Copt. Lat. Syr. Didymus, Augustinus. ¶ ci) - Aug. 6. Vff.*

12 θεῶ) κυρίε *Cov. 4. Gen. Pet. 2. Arab. Lat.* Rara locutio, *dies Dei.* Pro *dici Dei,* interpretes Latinus, aut librarius valde antiquus, *dici Domini,* commodioris fortasse pronunciationis gratia, posuit. Id secuti sunt codices quidam Græci posthinc Latinizantes. Vicissim unus cod. Latinus in margine *Lovan.* habet *dici Dei.* *Vid. Gnom. ¶ τήκεται) τακίσει. Comp. Aug. 6. & al.*

- 13 κατὰ) καὶ *Al. Lat.* in mf. Colon. Schelh. & alibi. Ex allit. ad καὶνὴν.
 14 (ἄμωμοι) *Al. Colb. 7. Cov. 2. N. 1. Steph. ε.* Rhythmus, ἀγαπῆτοι, ἀμά-
 μητοι.
 15 (- ἡμῶν) *Cov. 3. N. 1. Syr. Euthal. ὑμῶν Vff.*
 16 αὐταῖς) αὐτοῖς *Al. ¶ οἷς) αἷς* Idem (per Compensationem) & *Barb. 2. Cov. 2. 4. Steph. δ. ι. ια. Æth. Arab.*
 18 χριστῶ) χριστῶ καὶ θεῶ πατρὸς *Pet. 3. Steph. γγ. Euthal. Syr. Ex c. I. 2. ¶*
 καὶ ante εἰς) - *Comp. Lat. aliqui.*

EPISTOLA I IOHANNIS.

Habent eam

EDITIONES, *Comp. Er. &c.*

MS. CLASS. I. *Al. Aug. 6. Bar. Cant. 2. 3. (a cap. I. 1. ad c. III. 20.) Cov. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. Vff.*

CLASS. II. *Barb. octo, Bas. 2. 3. Colb. 7. Gen. L. Lu. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. δ. ε. ζ. θ. ι. ια. γγ. Trin. Vien.*

VERSION. *Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.*PATRES, *Euthal. Oecum. Augustin. &c.*

C A P. I.

4 ἵνα) *gaudeatis* & addunt *Lat.* plerique. ¶ ὑμῶν) *Er. Steph. ed. 1. Bezae & al. edd. Al. Cov. 2. N. 1. omnes apud Er. pluresve alibi, cum Vff. Oecum. Æth. Arab. Lat. (ἡμῶν) Comp. Steph. ed. 3. & al. cum multis mf. nostrum in vobis habet Syr.*

5 . καὶ usq. αὐτῶ,) * καὶ — αὐτῶ. Sic dist. *Artemon. p. 375. ¶ ἔστιν αὐτῶ) Comp. Er. Barb. 7. Vff. pluresve. Oecum. αὐτῶ ἔστιν steph. edd. ¶ αὐτῶ) - Hunt. 1. ¶ ἐπαγγελία) edd., cum paucissimis mf. v. gr. Cov. 4. Laud. 2. Seid. Oecumenii textus. conf. var. c. III. II. Ex c. II. 25. (ἀγγελία) *Al. Aug. 6. Barb. 7. Baroc. Cant. 2. 3. Cov. 2. 3. Hunt. 1. Lin. Lu. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. 2. Steph. δ. θ. ια. Vff. Vien. Oecum. in comm. Æth. Arab. Lat. syr. Luth. Ambiguum est in Coptico verbum.**

7 ἀλλήλων) *edd. mss. Armen. Copt. &c. (αὐτῶ) Clemens Al. f. 321 ed. Heinf. Tertull. de Pud. c. 19. Didymus de Spir. S. apud Hieron. f. 195. Curcellaei margo. Ex v. 6. ¶ (- χριστῶ) Gen. Æth. Syr. Clemens Al. Lat. in mf. Char. & Schelli. Hieron. Leo. ¶ τῶ υἱοῦ) - Æth.*

CAP. II.

C A P. II.

4 καὶ alterum) ~ *Al. Cov. 4. Gen.*

7 ἀδελφοί) *edd. Seid. &c. E lectionariis. Vid. Gnom. ad I Ioh. III. 13. (ἀγαπᾶται) Al. Barb. 2. Cov. 2. 4. Gen. Lin. marg. N. 2. Pet. 3. Steph. δ. i. i. 12. Euthal. Copt. 1at. Syr. ¶ - ἀπ' ἀρχῆς) Al. Barb. 2. Cov. 4. Gen. Pet. 1. 2. 3. Æth. Arabs Erpenii, Lat. Syr. Clemens Al. apud Cassiod.*

8 αὐτῶ) αὐτῶ *Pritii ed. 3. Notamus speciosum sphalma, ne propagetur. ¶ ὁ μὴ alterum) ἡμῶ Al. & al. ¶ σκοτία) σκοτα Al.*

12 γράψω) *edd. &c. Photius. Non observata partitione hujus loci : de qua vid. Gnom. (ἔγραψα) Barb. 3. Colb. 7. pluresve, Curcell. margo. ¶ τεκνία) παιδία Gen. & al. Ex eadem causa.*

13 γράψω tertium) ἔγραψα *Al. cum multis. Ex eadem causa.*

14 (- ἔγραψα κτλ.) *Bas. 3. Lat. & inde Comp. sed scribo vobis &c. habet ms. Lat. S. Andreae apud Brugensem, Colon. Schellh. & alii ; unde, scribo vobis fratres, quoniam cognovistis eum qui ab initio est habet cod. Rentling. & Anglicæ versio vetus.*

17 (- αὐτῶ) *Al. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Orig. ¶ αἰῶνα) Videri possit hiatus, αἰῶνα recurrente. quomodo & Deus manet in æternum addit Cyprianus, Calaritan. Ruricius, Zeno, Augustinus.*

18 ὅτι prius) *edd. mss. Iren. Orig. &c. - Al. Æth.*

19 πάντες) ~ *Syr. Iren. Clemens Al. apud Cassiod.*

23 (ὁ ὁμολ. κτλ.) *Beza, e Steph. δ. i. i. 17. Lat. Syr. item Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 2. 3. 4. Gen. Lin. N. 1. Orig. Cyrillus Al. Æth. Arabs Erpenii, Armen. Copt. nec non Adumbrationes clementi Al. adscriptæ. Omittit ms. Lat. Colon. Admittit Calovius in Critico sacro, p. 483. nec non Rumpæus in comm. crit. p. 294. Qui constitetur Filium, & Filium & Patrem habet legit Cyprian. Hilar. August. Vigilius, Beza. ὁ ὁμολογῶν τον υἱον, καὶ τον πατέρα ὁμολογεῖ Eriphanius.*

24 ἔν) ~ *Al. & al.*

27 μένει) μένω *Colin. ed. Gen. & alii, Lat. ex v. 24. ¶ (αὐτῶ) Barb. 1. Cov. 2. 4. Gen. N. 2. Steph. δ. i. i. 17. Athanas. Arab. Lat. vel etiam Syr. Allit. ad præced. ¶ μενεῖτε) μενετε Al. & alii, Euthal. Photius, Lat. Ex v. seq.*

28 (μκ) *N. 2. Pet. 3. Euthal. Æth. Arab. Syr.*

29 εἰδῆτε) ἴδτε *Comp. Al. Aug. 6. Vff. & al. Ex c. III. 1. ¶ πᾶς) καὶ πᾶς Al. & alii. ¶ γεγέννηται) γηγενται Er.*

C A P. III.

1 κληθῶμεν) *edd. &c. Cassiod. κληθῶμεν καὶ ἔσμεν Al. & alii, Syr. at nomine- mur & simus habet Lat. E v. seq. ¶ ἡμᾶς) ὑμᾶς Er. Aug. 6. Vff. & alii, Occum. Arab.*

- 2 δὲ) - *Al. Lat. Orig.*
- 5 ἡμῶν) - *Al. & alii, Lat. in cod. multis, Tertull. Augustin. vel etiam Cassiod.*
- 10 ποιῶν δικαιοσύνην) ποιῶν τὴν δικαιοσύνην *Al. Aug. 6. & al. E v. 7. (ὡν δικαιοσ)* *Orig. comm. in Ioh. Lat. Tertull. Cyprian. Calaritan. Indidem.*
- 11 ἀγγελία) *edd. &c. Oecumenius in comm. ἐπαγγελία Gen. & alii, Oecumenii textus. E c. II. 25. ¶ ἀγαπῶμεν) ἀγαπᾶτε Lat. multi, Syr.*
- 14 (- τὸν ἀδελφὸν) *Al. Cov. 4. Gen. Copt. Lat. (sed habet Cass.) Barb. 1. Ex c. IV. 8.*
- 15 ἐαυτῶ) *Colin. ed. Al. Aug. 6. Vff. cod. plurimi. αὐτῶ vel αὐτῷ edd. multæ.*
- 16 ἀγάπην) *ἀγ. τῆ θεῆ Lat. Rhodius cod. Comp. & inde recent. aliqui. Glossa ex c. IV. 9. ἀγ. τῆ χριστῆ Arabs Erpenii, Syr. apud La Croze.*
- 18 (τῆ) *Comp. Al. Aug. 6. Vff. cod. plurimi. ¶ (ἐν) Al. Basf. 2. 3. Gen. L. Pet. 2. 3. Vff. & sex alii, Clemens Al. Euthal. Oecum. exeg. Vnde ἐν etiam ante λέγω inseruere Euthal. Pet. 3.*
- 19 γινώσκωμεν) *γνωσόμεθα Al. Cov. 4. Gen. Lin. N. 1. Pet. 3. Steph. ε. 1. Clemens Al. Euthal. Ob πείσομεν. Vid. Gnem.*
- 20 ὅτι) *alterum) - Al. Lin. Oecum. Lat.*
- 21 (- ἡμῶν) *Al. Colb. 7. Cov. 4. Hunt. 1. Lat. in ms. Schelh.*
- 23 (πιστεύωμεν) *Al. Aug. 6. Barb. 1. Cov. 2. 4. Lu. Trin. unde πιστεύομεν Anthologium. ¶ τῆ οὐκ) - Al. ¶ (- ἡμῖν) Comp. Er. Aug. 6. Baroc. Basf. 2. 3. Cant. 2. Hunt. 1. Laud. 2. Magd. N. 2. Pet. 1. 2. 3. Vff. pluresve, Oecum. Pro-nomen hoc ante ἔδωκεν est in Anthologio.*
- 24 ἡμῖν ἔδωκεν) *ἔδωκεν ἡμῖν Comp. Aug. 6. pluresve. Ex c. IV. 13.*

C A P. IV.

2 (γινώσκειται) *Comp. Basf. 2. Cov. 4. Gen. Laud. 2. J. Lin. Lu. Magd. Pet. 2. 3. Sin. Lat. Syr. nescio an Steph. ε. ¶ ἐληλυθῆτα) ἐληλυθεναι Arab. Lat. Syr. Iren. Cyprian. Theodorit. cod. Vaticanus, Carcellæi mantissa. Participium Græcum pro infinitivo positum censuere interpretes.*

3 μὴ ὁμολογεῖ κτλ.) *edd. mss. omnes, Æth. Arab. Armen. Copt. Syr. Polycarpus, Cyrillus Al. & omnes patres Græci, Cyprianus, Ambros. in Luc. IV. Idque defendit Cajetanus. negat &c. Ambros. in Luc. XII. Hilar. in 1 Cor. XV. (λυει τὸν ἰσπᾶν) Origenes, Socrates (qui locum hunc in antiquis exemplaribus sic ait habuisse, πᾶν πνεῦμα ὃ λυει τὸν ἰσπᾶν ἀπὸ τῆ θεῆ, ἐκ ἔσι, queriturque, hanc lectionem ab hæreticis oblitteratam. (lib. VII. cap. 32.) Lat. Iren. Lucifer Calarit. Leo, Prosper, Cassiodorus (in Complex. h. l. & in Adumbr. ep. 11. Ioh.) Cassianus, Beda, Fullertus*

Fulbertus Carnot. (hæreticis rasuram adscribens :) *Theodoritum* addit *Wandalinus*. Vtrumque *Tertullianus*, *Ticonius*, *Augustinus*, *Fulgentius*. Rursum, *solvit Christum in carne venisse*, habet *Augustinus*. unde, quanquam *solvit Christum & negat in carne venisse*, Millius legendum mavult, apparet, *solvit* primo, compendii gratia, pro illo, non *constituitur* positum; (nam *solvit Iesum in carne venisse* habet etiam *Haymo* in Ap. XVII. 3.) & deinde a plerisque quali ad hæreses refutandas efficacius, cupide arreptum. Sane verbum *solvit* humanam potius artem, quam apostolicam redolet Sapientiam. ¶ (- τὸν) *Comp. Aug. 6. Baroc. Hunt. 1. Laud. 2. Magd. Pet. 3. Trin. Polycarpus, Anthologium.* ¶ τοῦ ἕως ἐκλυθητα) - *Æth.* ¶ ἰσοῦν) - *codd. in Er. annot.* ¶ χριστὸν) - *Colb. 7. Arab. Syr. Theodorit.* ¶ χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐκλυθ.) *edd. mss. Armen. Copt. &c.* (-) *Al. Cov. 4. Gen. Vaticanus idem.* ¶ ἐκλυθητα) *edd. mss. Cyrillus, Occum. ἐκλυθητα Polycarpus, Theodoritus, Irenæus, Cyprianus, Arab. Syr. Curcell. mantissa.* ¶ ἐκ) - *Aug. 6. Vss. & alii.* ἀπο *cod. apud Socratem.* ¶ τῆτό ἐστι τὸ τῆ ἀντιχριστ.) *edd. mss. Iren. Tertull. Cyprian. Cassian. Syr. sed hic est antichristus habet Lat. (facillima mutatione,) & Copt.* ¶ το) - *Comp. Barb. 8. Laud. 2.*

4 αὐτὸς) αὐτὸν *Lat. plerique, nec non Æth.*

13 δέδωκεν) ἔδωκεν *Al. & alii, Anthologium.*

14 τεθεάμεθα) ἑθεασάμεθα *Al. & alii, Anthologium.*

15 ἰσοῦς) κύριος *Pet. 3. ex indifferentia librarii.*

16 πετιτεύκαμεν) τιστεύομεν *Al. Colb. 7. Lat. aliqui.* ¶ αὐτῶ) αὐτῶ μένει *Comp. Aug. 6. Gen. L. Læ. Pet. 3. & septem alii, Cyprianus, Zeno, Augustinus, Fulgentius, Salvianus. Ex v. 15.*

19 ἡμεῖς) ἡμεῖς ἢ *Al. & al.* ¶ (- αὐτὸν) *Al. Cov. 4. Gen. unde τὸν θεὸν Lin. Æth. Lat. Barb. 1. Syr. at invicem supplet Leo.* ¶ αὐτός) *edd. &c. Lat. in cod. multis, Leo. (ὁ θεός) Al. Barb. 1. Lin. Steph. δ. 12. Lat.*

21 ἀπ' αὐτῆ) ἀπὸ τῆ θεῆ *Al. Lat. aliqui.*

C A P. V.

2 τηρόμεν) ποῶμεν *Gen. & alii, Anthologium, Lat.*

4 ἡμῶν) ὑμῶν *Comp. Bas. 2. & alii, Lat. aliqui, Leo.*

5 τίς) τίς δὲ *Hunt. 1. & alii, Cyrillus Al. Anthologium, Lat. aliqui. & quis habet Leo.*

6 αἵματος) αἵματος καὶ πνεύματος *Al. & al. πνεύματος Vien. omisso ὕδατος, ut notat G. a Mastricht.* ¶ ἰσοῦς ὁ χριστός) ἰσοῦς χριστός *Er. Vss. Cyrillus Al. Vtrumque Occumenius. χριστός ἰσοῦς Aug. 6.* ¶ αἵματι) πνεύματι *Al. Lu. at sanguine & carne habet Etherius, loco infra citando.* ¶ ὅτι τὸ πνεῦμα *edd. versiones, patres Græci. Tr. de Bapt. Hæret. apud Cyprianum; Ambrosius de Spiritu Sancto, Fulgen-*

tius. (*quoniam Christus*) Lat. *Beda*, alii. Vnde ὁ *Χριστός* vertit *Velefius*. Vtrumque *Augustinus* vel etiam *Leo*. Compendium illud descriptionis, quo *Spiritus* & quo *Christus* notatur, primæ tantummodo literæ pictura distinguit. Exinde hæc varietas, vel ex Ioh. XIV. 6. Vid. Ioh. Cypriani *Analyf. fidei christianæ* pag. 27.

7. 8 ἐν τῷ κτλ.) Hoc loco res postulat, ut aphorifinos faciamus.

§ I. Ipsa lectionis varietas hoc loco plane est singularis.

Omnium hæc facile est momenti gravissimi, & vexatissima, vel etiam antiquissima. Copiose de ea disseruere *Millius* & *Ger. a Masfricht* in *Notis: Kettnerus* in *Vindiciis Historiæque Dicti hujus: Emlynus* & *Martinus* in *Dilectionibus*, quas exhibet *Bibliotheca Anglica Tom. III. & V. & VII.* novissimeque editor *N. T. Gr.* cum versione *Anglica*, ejusque confurator *Leonardus Twells*. Hi ceteros permultos memorant: nos potiora & in compendium & in ordinem redigemus, cum supplementis, nec sine spe profectus ac fructus. Legat autem totam considerationem nostram, qui de ea vult judicare. Plerique studium suum criticum intra unum hunc locum terminant, vel id certe ab hoc loco ordiri volunt. Perinde faciunt, ac si quis *Geometriæ* studium a quadratura circuli inchoaret. Tales vix inveniunt, ubi consistant: qui vero per reliquos anfractus penetravit, hinc quoque poterit evadere, & dociles certe aliorum animos pacare. Non nisi mutata hinc velificatione, portus tenetur: propriam methodum præfens locus postulat.

§ II. Crisis debet esse vera, rigida & a studio partium remota.

Male strenuos si se præbent in bellis Domini, qui ita animum inducunt: *Dogmazi elenchoque meo opportunus est hic textus; ergo me ipse cogam ad eum protinus pro vero habendum, eumque ipsum, & omnia, quæ pro eo corradî possunt, obnixè defendam.* At qui veritas non eget fulcris falsis, sed se sola multo melius nititur. Porro sublato antecedente, consequens tolli negant *Logici*: quare qui lectionis culpam, aut minus saltem alteriusve pro ea argumenti firmitudini diffidit, non statim violati proditivè dogmatis reus est. Aliquando *Antitrinitarii* se ab hoc Dicto admittendo non abhorreere ostenderunt: rursus, multi multis seculis, hoc dictum vel ignorantes vel etiam expungentes, orthodoxi fuerunt. Quanquam nonnulli hodie nimium sunt fastidiosi, & quo longius sese a tali oraculo removent, eo sibi prudentiores videntur. Primum scire debemus, revera scriptum esse illud, quod scriptum esse fertur: tum demum fideliter ad suos usus conferre omnia. Non pauci ex iis, qui Dictum hoc ipsum recte religioseque defendunt, iusto tamen sunt avidiores in conquirendis & adhibendis ejusmodi quoque fulcris, quæ nullam firmitudinem habent. Accidit id præstanti viro, *Leonardo Twells*, cujus sarraginem, ex *Anglico sermone* in *Latinam* traductam, *Wolffius* ad h. l. pag. 300 - 313. cum una & altera castigatione exhibuit. *Twellsium* legi & pensavi, antequam Apparatum emitterem: quare ubi dissidentius inceniit atque ille, non temere id feci, cogitandique materiam esse, lector velim putet. Nil novi magnopere suppleendum habeo: paucula, quæ ad rem pertineant, commemorabo.

§ III. Hunc versum editio *Comp.* non ex Græcis habet mss.

Valde ceteroqui laudatur illa editio, idque merito: sed illos ipsos cod. Græcos, quibus ea laudem suam debet, hoc versu caruisse, certum est. nam 1. Codices *Laud.* 2. & *Seidel.* quibus editio *Comp.* singulariter congruit per omnia, dictum non habent. 3. Ipse cod. *Rhedensis*, cui Complutenses plurimum tribuerunt, & *Vaticanus* ille, quo iidem potissimum usi sunt, quemque Burnetius hæc de re evolvit, non habent. 4. Complutenses, Erasmi dubitationem de hoc dicto refutantes, non Græcos ei codices, sed Latinos opposuere. *Scitandum est*, inquit Iacobus Lopis *Stunica*, *hoc loco Græcorum codices apertissime esse corruptos: nostros vero veritatem ipsam, ut a prima origine traducti sunt, continere. Quod ex Prologo B. Hieronymi super epistolas canonicas manifeste apparet.* Annot. contra Erasmum. *Complutenses*, Latinorum codicum auctoritate, uti c. II. v. 14. purtem priorem, c. V. comma extremum versus octavi, quamvis Græce legerent, omiserunt, sic ipsum versum septimum, Græce non lectum, restituerunt; singulari quidem in hæc epistola libertate mentes. Aperta *Stunicae* confessio, de Latinis codicibus hic adhibitis, potior est omni suspicione de duobus codicibus Græcis Vaticanis, quorum alter caruerit dicto, alter id ipsi *stunicae* ejusve collegis suggesserit. Vaticanum *Hispanus* exemplar hic secutos esse, non est clara *Erasmi*, ut *Tivellius* accipit, professio: tantum, *ni fallor*, ait. Si *Amelotus* postea in Vaticano codice dictum legit, videndum, ne hic latinizet.

§ IV. Neque *Erasmus*.

Non habuere dictum hoc septem aut plura exemplaria Græca, quæ diversis sibi temporibus fuisse ait Erasmus in Resp. ad not. novas E. Lei. Itaque in ed. 1. 2. dictum omisit, omisum inde etiam ab *Ho.* *Colinco*, aliisque typographis antiquis. *Veruntamen, ne quid dissimulem*, inquit idem in annotationibus posterioribus, & in Antistunica, *reperitus est ipse unus Græcus codex unus, in quo habetur στὴ τριτὴ ἔσθ.* *Ex hæc igitur ecclesie Britannicæ reposuimus, quod in nostris DE EBATUR desse, ne cui sit ansa calumniandi.* Fuisse illum cod. mss. Gr. N. T. aliquantum veterem, quis scit? ipse Erasmus cum non vidit, nam sub editionem N. T. primam in Britannia ille quidem fuit, ut ex epistolis potius, quam ex Vita ejus apparet; sed ultimum illud Erasmi iter Britannicum fuit, ante editionem secundam: & in tertia demum hanc periocham reposuit, deo videlicet, ne ab his, qui eam ex Britannia miserant, quibus ipse non obscure distudat, accuseretur, quis enim animus *calumniandi ansam* habuisset? Ex actis e. m. lli Lateranensis, de quibus intra hanc periocham in Britannicum codicem immigrasse, sunt qui putent: sed alia concitii, alia Britannici codicis lectio est. Licet suspicionem, hæc re multum agitata nobis obortam, promere. *Britannicum* illum codicem, uti vocant, aliquis Britannorum (quorum tum rex Hispanam in matrimonio habebat,) ex Complutensi recensione, antequam ea publicaretur, naetas est & Erasmo misit. Etenim primum Britannicus codex comma ultimum versus octavi omittit, ut Erasmus annotat: (quanquam Erasmus in verbis postmodum adjectis, ejus rei oblitus est:) omittit autem id comma Complutensis

tenfis quoque editio, invitis *ms.* Græcis omnibus. deinde codex Britannicus & editio Complutensis versum 7 & 8 eodem ordine exhibet, invitis documentis, de quibus infra, antiquioribus. Potest injici, Comp. editionem per se (ut res loquitur,) & sic quoque Britannicum codicem sine Complutensium opera, Latino-rum codicum auctoritate, versum 8 & in extremo mutilasse, & versui 7 postpo-fuisse. Atque hoc ipsum satis esset ad prodendam indolem Britannici codicis, etiam ab Erasino, quo erat iudicio, agnitam: sed tamen a Complutensibus rem esse repetendam, quiddam non magnum magno est argumento. nam cod. Britannicus ver-su 8 ter articulum τὸ omittit: & Complutensis quidem articulum habet, sed codicem, quem alias ea editio sequi solita est, articulum omisisse, patet ex eo, quia gemellus ei Laudinus 2 articulum omittit, contra omnes cod. Græcos ceteros. Hinc elucet, Complutenses, quum versum 8 cum articulo excuderent, alios codices præ-tulisse: sed eundem eos versum aliquando ex Laudini 2 gemello sine articulo recensitum habuisse, quomodo in Britanniam delatus est. Vtrovis porro modo ad Græca versus octavi verba, Græca versus septimi versio est attemperata. unde Compluten-sis editio utroque versu articulos habet; Britannicus codex neutro. Sed dicamus quod res est: Capitulum hoc verius sive excerptum erat, quam codex: neque enim in alia ulla N. T. varietate codicem Erasmus Britannicum citat, qui tamen, si ex-stitisset, totus vel ob hanc unam lectionem plane singularem excullu dignissimus fuisset: & in Britannia vel ob hunc ipsum locum, ibi imprimis vexatum, diligentissime custodi-tus esset. atqui eum *hodie nullibi in bibliothecis Anglicanis amplius comparere*, affirmat, ipse in Britannia peregrinatus, B. Godofr. Hoffmannus in Synopsi Theol. p. 36. Ex Britannia schedæ aliquid *Erasmus*, nescio per quem, est nactus: ipse diffusus est: dif-fidentia causas, non sane iniquas, enarravit. Idoneum hinc codicem manuscriptum *Britannicum* sola credulitas spontanea potest fingere. Aliam Dicitur versionem Græ-cam ex Latinis dedere *Complutenses*, aliam *Britannus Erasmi*, aliam *Græcus concilii Lateranensis* metaphrastes, aliam *Montfortini* codicis interpolator.

§ V. Neque Stephanus: neque Beza.

Multi putarunt, Stephanum in nonnullis codicibus hunc legisse versum: at Ste-phanus ad epp. Paulinas & Canonicas non alios cod. *ms.* habet, atque *d. e. ζ. 3. 1. 12. 17.* (nam Steph. *a* est ed. Comp.; in reliquis cod. Steph. non erant epistolæ:) atque in his septem Stephanus hoc loco hiatus notat, & quidem ad illud, ἐν τῷ ἔργῳ, duntaxat: enim vero lunulam loco non suo posuit. *Legimus & nos in nonnullis Rob. Stephani veteribus libris*, inquit Beza in ed: 2. ut pallim ait, *nos legimus*; nunquam tamen, *ego legi*. legit scilicet, ut in præfatione sua memorat, Excerpta Stephani, & quum in iis codices, qui sere Evangelistas habebant, non videret pro omissione versiculi citatos, versiculum juxta eum Epistola Stephano in iis lectum pu-tavit. conf. Var. Ioh. VIII. 1. Satis constat hodie Stephanicorum ratio codicum: plerique, suis numeris distincti, Lutetiæ in bibliotheca regia videntur. vid. Proleg. Wetsten. cap. 3 fs. Quid multa? Latina Stephani Biblia lunulam suo loco exhi-bent, & disertam in margine habent annotationem: *sic legunt* (scil. *in coelo*, *Pater*, *religua*)

reliqua) quaedam exemplaria Graeca, Britannicus NEMPE codex, & Complutensis juxta Hieronymi lectionem. Nullum alium habuit, quem citaret.

Non debemus in tanta retranslatitiis rumoribus dicis causa pro tælo arreptis, aut voluntaria credulitate niti; sed religiose & circumspicte agere. nec Vaticanum, nec Britannia, nec Lutetia eos codices Græcos quærentibus hodie monstrat, quos Complutensibus, Erasino, Stephanoque multi imputant & obtrudunt: & ipse contextus Græcus, qui codicibus illis tribuitur, ita variat, ut a diversis e Latino traductum agnoscas. Multo minus pro Britannico, *vetustissimum Britannicum*, aut *Britannicos*; pro Vaticano, *Vaticanos*, huc allegari codices convenit: nil opis veritati tales ferunt phaleræ. In nullo ms. Græco dictum *stephanis lectum esse*, Latinorum Roberti Bibliorum margo vel solus evincit.

Stephanicas editiones & reliquas citare, plane supervacaneum est. Erasnicas & Complutensem, in omittendo vel exprimendo dicto, omnes ceteræ sunt secutæ.

§ VI. Neque adhuc alii *cod. Gr. ms.* idonei hunc versum exhibent.

Non habent *Al. Aug. 6. Liv. N. 1. 2. Pet. 1. 17.* ceterique octo totius classis primæ: non habent *Barb. octo, Colb. 7. Gen. L. Pet. 2. 3. Seid. Sin. &*, in appendice Millii, *Baf. 2. 3. In Vien.* atque adeo tota classis secunda. nam *Trin.* est Lectionarium, de quo vid. Mill. Prolog. 1470. neque *cod. Stephanicos* excipiet, qui aphorismum præcedentem respexerit. Non habent circiter duodecim *codd.* apud *Simonium* in *Hist. crit. N. T. c. 18.* & in *Diss. de mss. N. T.* Non habet unum *Venetum*, circiter 400 annorum, apud Burnetum in *Epistolis hodoeporicis Anglice editis*; quamvis Latina versio adjuncta, versum septimum post octavum, sicut pro & interposito, exhibet. Addit editor *διγλωττες* p. 921 *Romanos octo*, qui quanquam a *Barb. octo*, (collatis notis Simonii ad h. l.) non diverſi videntur, argumento certe sunt, falli eos, qui dictum hoc in Vaticano codice, lectum Amelotio fuisse credunt. addit idem Basileenses duos, 500 annorum, quos tamen sine dubio Millius occupavit. Admittimus vero *cod. Florentinum*, & *Viennensem* alterum, valde antiquum, quos idem ex D. Rogero citat, periocha carentes: addimusque *cod. regium Hafniensem*, & *Eknerianum*, & quos magno se numero evoluisse ait cel. La Croze in *Hist. rel. christ. apud Indos*, p. 316. Neque viri docti ullum codicem Græcum, qui hoc dictum haberet, quamvis in itineribus quærerent, invenerunt. Neque de antiquissimo exemplari Boecleriano aut Boeclerus aut alius quisquam quidquam memorat. Addi poterat *Antiquum Bibliorum correctorium*, cujus hæc sunt verba: *Hic corrupti sunt quidam libri Graecorum, ut ait beatus Hieronymus, qui hoc capitulum non habent &c.* sed Hieronymus, sive potius Prologus in epistolas catholicas Hieronymo adscriptus defectum Latinis tribuit, non Græcis. Vicissim nil juvant, qui codices Latinos pro Græcis hic allegant. Sunt tamen complura, quæ hic in contrarium proferantur. 1. *Habere dictum codices L. Vallæ.* Resp. Valla sic habet: *Et hi tres unum sunt*: Græce est, *Et hi tres in unum sunt* εἰς τὸ ἐν εἶς. Nullum

lum aliud verbum ad totam hanc periocham notat Valla : hæc autem ejus notula plane ad v. 8 spectat. Qui similitudinem codicum Vallæ Græcorum & Latinorum in hæc dicto ex Vallæ silentio vult colligere, eum indoles codicum, ex Vallæ excerptis cognoscenda, coget dicere, non modo Græcos, sed etiam Latinos Vallæ codices, dicto caruisse. Nos Vallæ silentio nullam in partem utimur. II. *Neque de factum notat Velefius.* Resp. De Velefio supra diximus : Græca videlicet ex Latinis format. Otium autem hoc loco ei fecerant Complutenses. III. *Habent Joh. Hervægii, Ariæ Montani, aliorum editiones.* Resp. Complutensem videlicet Arias, ceteri Frobenianam recusam dederunt. IV. *Vncinulis inclusus est versus septimus & octavus in ms. Alex. Lin. Novi collegii uno & Petaviano uno.* Resp. Vncinulis editionis Oxoniensis minoris variam lectionem limitantes, pro codicum ms. uncinulis finistre accepere, qui hoc dictitant. At eosdem codices & vidit & memorat Millius ceterique : sed hac de re plane silent. præterea vide, de cod. Al. hoc dictum simpliciter omitte, Seldenum, Fellum, Burnetum, Hammondum. V. *Concilium Lateranense A. 1215. laudavit codices id dictum habentes.* Resp. Verba concilii cap. 2 sunt hæc : *In canonica Joannis epistola legitur : Quia tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater & Verbum & Spiritus Sanctus ; & hi tres unum sunt. statimque subjungit, & tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua & sanguis ; & tres unum sunt, sicut in quibusdam codicibus invenitur.* Græca interpretatio sic habet, *ἐν τῇ κανονικῇ ἐπιστολῇ ἀναγνώσκειται, ὅτι τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες ἐν ἑρανοῦ, ὁ πατήρ, λόγος καὶ πνεῦμα ἅγιον καὶ ἔτσι οἱ τρεῖς ἐν εἰσὶν ἑνός τε προσίδουσι κτλ. καθὼς ἐν τισὶ κώδιξιν εὐρίσκειται.* In his verbis offendit Millius, quod ex Actis Concilii Græce versis, Græcos illos putavit esse codices, quodque eosdem ad totum v. 7 & 8 retulit. Atqui clausula illa, *sicut in codicibus quibusdam invenitur*, revera pertinet ad illa tantum modo verba, *Et tres (spiritus, aqua & sanguis) unum sunt.* his enim verbis abbas Joachim superstruxerat dogma, quod in concilio damnatur : & de horum verborum lectione dubitanter loquitur concilium, ab Innocentio III congregatum, qui ipse antea ad Ferrariensem scribens episcopum, ea verba *in plerisque codicibus minime haberi* dixerat, & ipse omiserat. *De celeb. missar. c. In quorundam.* Latinos igitur tantummodo codices notat concilium, (unde Latino concilii vocabulo, *κώδιξιν*, Græcus quoque interpres utitur ;) non Græcos, qui omnes hæc verba habent. Confer Selden. l. II de Synedr. cap. IV. § 4. Non ea fuere Græcorum in illo concilio (cujus vide caput IV & V.) partes, ut pro dicto Iohanneo de S. Trinitate, Græcorum *quorundam codicum* lectio, præ Latina tum *communi*, veniret alleganda. VI. *Duo certe exstant hodie codices, dictum exhibentes, Montfortinus & Berolinensis.* Resp. Si utriusque codicis verba accurate notata haberemus, facilius esset iudicium. Codicem *Mont.* quidem Millius ait esse *Novi testamenti, recentiori & minus accurata manu descriptum*, lectionelque ejus exhibet a Matth. I. ad Rom. I. tantummodo : alii vero confirmant, in eodem codice (qui *Dublinensis* quoque dicitur ab urbe, ubi hodie aservatur,) 1 Joh. V. versum 7 exstare ; adjiciuntque nonnulli, deesse versum 8. Vid. G. a Mastricht Not. p. 35. Fortasse deest tantummodo comma extremum versus octavi : unde protinus appareret, codicem *Mont.* hoc loco, uti v. gr. Matth.

XXIV. 44. XXV. 31. latinizare. sin autem totus versus 8 revera deest, iusta datur suspicio, versum 7 cum versu 8 a librario esse commutatum, & ex scholio aliquo Latino Græcove restitutum. certe *Mont.* codicem recentiorem esse typographiæ inventioni, ex L. Rogerii diss. in h. l. docet cel. Pfaffius in Syntagm. p. 93. eumque ideirco *auctoritatem huc asserre* negat. Codicem *Mont.* & *Erasmi Britannicum* eundem esse, statuit editor *αὐτοῦ*. p. 927. sed hunc refutat Leonardus Twells Part. II Exam. p. 129. diversitatem lectionum allegans, quum v. 7 ἀγιον & (v. 8) εἰ prius in *Mont.* essent, in *Brit.* non essent. quæ quidem diversitas dictum hoc in utrovis codice ex Latinis restitutum prodit. *Berolinensis* autem plane, etiam ad sphalmata usque (vide var. Matth. VIII. 12.) descriptus est ex editione Complutensi (ut idoneo auctore confirmatur in Biblioth. Angl. T. VIII. part. II. artic. 7. & in Proleg. Wetsten. p. 17.) pauculis aliis lectionibus tere singularibus, quos margo Steph. ed. A. MDL habet, nec non erratis, adpersis: ut apparet ex variis Lect. Matthæi collectis a Sauberto, qui hunc codicem, *Ravianum*, &, nescio qua persuasione, pervetustum appellat in Proleg. p. 40. 61. Quod si cui obtigerit & Comp. editionem & *Ravianum* codicem inspicere, similes literarum etiam typos picturalque agnoscat. Conveniunt denique hoc loco, ultimum versus octavi comma ex æquo omittentes, ut docet Kettnerus in Historia dicti, p. 210. Si codices græci veteres, dictum exhibentes, revera dabuntur, tam gaudebo quam qui maxime: sed incertis indiciis nullus pascitur animus. Recte Sam. Chandlerus in præf. ad Cassiod. Complex. in nullo antiquo, inquit, *Græco codice, qui hodie extat, quantum hactenus apparet, versus iste conspicitur.* Non adeo grandes sunt copię codicum Gr. ms. in quibus Epistolæ, v. gr. Iohannis, descriptæ sint: & quorum hodie copia est, eorum vix unus alterque mille annorum ætatem excedit: ceteri aliquanto, vel etiam multo, recentiores sunt. Eo minus mirandum est, Græce hodie vix reperiri dictum in cod. Græcis, quibus adiciendum esse didici regium *Hofniensem* & *Ebnerianum*, & *Parifinos* omnes (in libro, *Journal des savans*, A. 1720. m. lun.) & complures, quos sibi visos ait cel. La croze in Hist. christ. in l. p. 316 ed. II. Germ. In codicibus *Florentinis*, quos recenset V. C. Io. Lamius in libro de eruditione apostolorum, cap. XIII reperiuntur duodecim, qui & habent epistolas Catholicas, & hoc dicto carent: sed omnes post seculum IX scripti sunt. Eo contra pluris æstimare debemus suæcenturiatam translationem vetustissimam *Latinam*, unde hoc dictum a multis patribus continua serie lectum & laudatum fuit, & subinde in aliarum linguarum monumenta redundavit, & hodie in codicibus Lat. N. T. superat.

Vallam in Græcis suis cod. legisse dictum, ex ejus silentio sine ulla ratione conjicitur. Præterit *Valla* etiam versu 6 insignem differentiam, ubi Græce est πνευμα, Latine *christus*. & capite II priorem partem versus 14, qua Latini carent, sine dubio Græce legerat *Valla*, & tamen in pausa est. Oppido parcas in hanc Epistolam *Notulas* dedit.

Concilium *Lateranense* inciso illo, sicut in codicibus *QVIBVSDAM* invenitur, non respicit totum versum 7, sed clausulam versus 8, & hi tres unum sunt: quæ clausula, in OMNIBVS Græcis codicibus obvia, vel sola demonstrat, concilium non de Græcis

cis loqui codicibus, sed de Latinis, quorum tantummodo QUIDAM illam habent clausulam.

Montfortinum, sive *Dubliniense*, sive *Hibernicum* exemplar, cui permultum, hujus Dicti gratia, alicubi tribuitur, novum est, & latinizat, in occidente descriptum, ut Latina, quam sequitur, capitum distinctio, prodit. *Berolinensem* codicem nil seorsum a Complutensibus valere, Berolinensium candor fatetur.

§ VII. Desideratur in *Versionibus* antiquis tantum non omnibus.

Videlicet in *Æthiopica*, *Arabicis*, *Coptica*, *Russica*, *Syriaca* sive Syriacis. De *Latina*, de *Armena* & aliis, videbimus § XIX & XXI.

§ VIII. Neque citatur, ubi vel maxime ad rem pertineret, a *Patribus Græcis* plerisque & *Latinis* quibusdam.

Non citat, quod constat, *Irenæus*: de quo tamen confer § XXIII infra. *Clemens* Al. in Adumbrationibus in epp. catholicas, (sive Petri, Iudæ, Ioh. I & II, nam in Ioh. III. & Iac. desiderantur,) ut eas Calliodorus in Latinum transferri fecit, periocham de spiritu & aqua & sanguine, sine periocha de Patre & Verbo & Spiritu sancto tractat. ac permulta quidem Adumbrationum interpres ex Latinis codicibus admittit; sed tamen auctorem Græcum indicat, ad 1 Pet. II. 23. Iud. v. 19. 1 Ioh. I. 5. II. 2. III. 24. eumque vetustum, ad 1 Ioh. I. 1. & Alexandrinum & nominatim Clementem, quia Marci evangelistæ mentione singulariter in his delectatur Adumbrationibus, ut alibi v. gr. in lib. de salute divitis § V. Veruntamen Adumbrationes, certe ut hodie se habent, ita sunt abruptæ, ut nil firmum inde elicias, & Clemens, Latinusve interpres ejus, ad versiculum de Patre & Verbo & Spiritu Sancto, non æque necessariam censere potuit explicationem, atque ad versiculum de spiritu & aqua & sanguine, quem modo revera paradoxo explicat. vide infra, § XXIV. Non citat Dictum *Hippolytus* c. Noet. c. 14. Vol. II ed. Fabr. f. 15. Non *Epistola* ad Paulum Samosat. Dionysio Alexandrino adscripta, ubi tamen multa de spiritu & aqua & sanguine differuntur, & quoquo modo ad S. Trinitatem applicantur. Non citat *Nicaena* synodus, neque in ea ipsa nominatim *Leontius*, neque in historia synodi *Gelasius* Cyzicenus: neque synodus *Saridicensis*. quo magis laudanda in hiis conciliis constans fidei de S. Trinitate defensio, & agnoscenda ceterorum Scripturæ dictorum de S. Trinitate sufficientia. Non citant, *Athanasius* uterque, magnus ille, & *Synopsos* auctor, *Basilus M. Alexander Alexandrinus*, *Gregorius Nyssenus*, *Didymus* in Expl. hujus ep. & lib. II de Spir. S. apud Hieron. f. 195 B. *Chrysostomus*, *Expositio fidei* apud *Iustinum*, *Casarius*, sive auctor *Dialogi*, *Casario* adscripti, *Proclus*. Neque citant, id quod maxime notandum, *Gregorius Naz.* & *Cyrillus* Al. qui Spiritum sanctum esse Deum, & esse adorandum, probant ex v. 6. 8. 9. prætermisso versu 7. Ab *Epiphonio* & *Cyrillo* Alexandrino allegari, *Keckermannus* & *Peltanus* ajunt, apud *Gernardum* in *Diapp.* pag. 1322. qui
ca

ea de re dubitat : quanquam Cyrillum Al. de recta in Deum fide ad reginas huc refert Calovius quoque in Bibliis ill. Libro V. c. Nest. locum I Ioh. V. 5-10 ad verbum refert, sine hoc versu. *Catenas* sex, valde inter se diversas, evolvit Simoni-
us, quarum nulla hoc Dictum habet. Neque habet *Oecumenius*, in textu, in com-
mentario, in catena ei adscripta. atque *Oecumenius* iis temporibus floruit, quum La-
tini omnes hoc Dictum citarent. Olim non citant, ex Latinis, Scriptor de Bapt.
hær. apud *Cyprianum*, *Novatianus*, *Hilarius Pictaviensis*, *Lucifer Calaritanus*, *Am-
brosius*, (cujus locis, quæ alii citant, addatur comm. in Luc. XXII. 10.) *Faustinus*,
Faustus. *Leo M.* in Ep. X longam Iohannis periocham referens, hoc versu caret.
Anonymus, qui sub Valentiano III collegit librum *Promissionum & prædictionum
Dei*, sic habet : *Dicit & Iohannes apostolus, Tria sunt, quæ testimonium dant, spi-
ritus, sanguis & aqua. Et sequitur : Si testimonium hominum accipimus, testimonium
Dei majus est.* pag. 52 ed. Basil. 1538. Non citant, *Eucherius* (diversus ab illo, de
quo § XV.) in quæst. N. T. Disputatio Laodicea contra Arium, nomine *Athanasii*,
Facundus Hermianensis, vix quippe Afris accensendus, Constantinopoli plurimum
degens ; quanquam Dictum huic quoque lectum arbitratur, nescio an documento
recens erit fretus, *Masseius* in Notis ad Calliod. Complex. pag. 132. *Inulius*,
Ep. I *Eusebio* papæ adscripta. Novissimus in occidente, qui Dicto caret, *Beda*.
De *Augustino & Hieronymo* agemus § XX. Non invenitur hoc Dictum in scriptis
ecclesiæ orientalium, apud *Iacobitas*, *Nestorianos*, alios. Patribus Græcis, qui
Dictum non legerunt, accensendus est *Germanus Constantinopolitanus*, uti *Theoria*
rerum eccles. demonstrat. Negativum argumentum, in tali quæstione, repudiari
non potest. Nil id valet de uno alterove dumtaxat ecclesiastico scriptore : valet
de permultis, Dictum tam insigne, ad controversias decidendas singulariter oppor-
tunum, prætercuntibus. Si Afris tam frequentes id citant, cur Asiani tam fre-
quentes id non citant ? Hi non legerunt : illi legerunt.

§ IX Circumspecte ergo Lutherus fecit, qui in sua versione Di-
ctum prætermiserit.

Non casu, sed judicio, Dictum ab eo prætermisum esse, liquet : imo collega
ejus, *Bugenhagius*, magna obtestatione omnes deterruit, ne Dictum posthac infere-
rent. Multa videlicet tum erant, quæ Dictum inferi vetarent ; pauca, quæ horta-
rentur. Vide *Ruthii* Vind. Verlion. Luth. p. 78 seq. & *Kettnerum*, maxime p. 176
seqq. 183. 201. 213. qui etiam historiam Dicti postea tamen in Biblia Germanica
inferri diligenter per-censet ; quosque citat I. A. *Fabricius* in Centifol. Luth. cap.
168. cum supplemento.

§ X. Tota horum verborum sententia ex aliis etiam locis minime
controversis disci & deduci potest.

Pater & Filius sunt unum. Ioh. X. 30. Spiritus sanctus non est Pater neque Filius,
& tamen testatur, & testatur testimonio cœlesti atque divino. Ioh. III. 8. 11. XIV. 16.
M m m 2 XV.

XV. 26. Matth. XXVIII. 19. E. Pater & Verbum & Spiritus S. sunt tres in cœlo testantes : & hi tres unum sunt.

§ XI. Habuit vero in suis codd. hanc periocham *Tertullianus*.

In eodem genere sermonis , inquit , quo Pater & Filius in sua proprietate distinguitur , Paracletum quoque a Patre se postulaturum , quem ascendisset ad Patrem , & missurum repromittit (Christus ,) & quidem alium : sed jam præmisimus , quomodo alium . Ceterum de meo sumet , inquit , sicut ipse de Patris . Ita connexus Patris in Filio & Filii in Paracleto ; tres efficit coherentes , alterum ex altero , qui TRES UNUM sunt , non UNVS ; quomodo dictum est , Ego & Pater unum sumus , ad substantiæ unitatem , non ad numeri singularitatem . Lib. adv. Praxean c. 25. Alium esse Patrem , alium Filium , docet hîc contra Praxean Patripassianum Tertullianus ex eo , quod alius a Patre Filioque sit Paracletus . Hanc suam conclusionem non suis exprimit verbis , sed exprimit simulque probat verbis epistolæ Iohannæ , *Tres unum sunt , & urget proprietatem sermonis apostolici , unum , non unus ;* subjuncta explicatione , *ad substantiæ unitatem , non ad numeri singularitatem .* Ad hanc explicationem de unitate Patris , Filii & Spiritus S. firmandam , interponit locum de Spiritu S. non loquentem , sed tamen alioqui parallelum , ex Evang. Ioh. c. X de Patris & Filii unitate , explicatum in eandem sententiam & iisdem verbis capite 22 ejusdem libri c. Prax. Exeipies : Tertullianus verba hæc , *Tres unum sunt* , plane ut sua , non ut Iohanna ponit , (conf. Artemon. p. 65. nec non p. 359.) & ex loco demum parallelo confirmat , cui soli formulam , *dictum est* , adjicit . Resp. 1. Sæpe pluribus Scripturæ dictis interponitur allegandi formula potius , quam præponitur . Vid. Rom. III. 4. X. 13. 15. & Clement. Rom. Ep. I. cap. 35. Clement. Al. l. 1. Pædag. c. 6. & l. 4. Strom. f. 374. ed. Commelin. 2. Tertullianus locum parallelum allegat non ad confirmandum , sed ad interpretandum illud , *Tres unum sunt* . 3. Commodissime inter hæc duo testimonia formulam allegandi ponit , quia prius eorum in tertia , alterum in prima persona scriptum existat . 4. Neque epistolam Iohannis apertius memorari patiebatur filium libri , qui per Evangelium Iohannis potissimum decurrit in his capitibus , & in epilogo epistolam ejus attingens , celesiter abrumpt . Quo brevior autem est in citando epistolæ dicto , eo notius tum celebriusque Apophthegma ipsum fuisse ostendit . Adde locum insignem libri de Pudicitia cap. XXI. *Et ipse , inquit , ecclesia proprie , & principaliter ipse est Spiritus , in quo est TRINITAS UNIVS divinitatis , Pater & Filius & Spiritus sanctus . illam ecclesiam congregat , quam Dominus in tribus posuit : atque ita exinde etiam numerus omnis , qui in hanc fidem conspiraverint , ecclesiæ , ab auctore & consecratore censetur .* Quid ? ipsum *Τριδος Trinitatis* vocabulum ex hoc plane loco desumptum videtur . Et quidem *περὶ τῆς ἁγίας Τριδος* syntagma scripsit Iustinus martyr , de quo Græbius in Spicil. Sec. II. T. I. p. 198 : de *Trinitate* , libros scripserunt & inscripserunt Tertullianus (cui etiam in libro contra Praxean frequens est *Trinitatis* appellatio ,) & Novatianus . Similiterque *Τριδα* Theophilus Antiochenus aliique a Cl. Wolfio ad illum notati , p. 148 ff. item Hippolytus Vol. I. Op. ed. Fabr. f. 282. & T. 2. f. 16.

f. 16. Clemens Al. Strom. V. f. 436. ed. Commelin. aliique, item Antenicæni, appellant. Vnde *Luciani* nescio ejus Philoparris in eunte Sec. III. illud ἐν τριῶν καὶ εἰς εἰς τρία detorsit & irrisit. Si quid dubii de lecta Tertulliano aliisque ad Augustinum usque patribus periocha superest, id tollent ea quæ sequuntur.

§ XII. Habuit *Cyprianus*.

In epistola ad Iubajanum sic scribit, de hæretico : *Si templum Dei factum est, quaero ejus Dei ? Si Creatoris ; non potuit, quia in eum non credidit : Si Christi ; nec ejus fieri potuit templum, qui negat Dominum Christum : Si Spiritus sancti ; quum TRÉS VNVM SINT, quomodo placatus ei esse potuit, qui aut Patris aut Filii inimicus est ?* Editio Erasmi, qui hanc Cypriani epistolam primus ex codice pervetusto, sed unico, produxit, inciso illo, quum tres unum sint, caret : (quo minus mirum est, Erasmus in annot. ad N. T. h. l. de Cypriano tacuisse) sed verba facillime a librario omiſſa, optime post alios Pamelius restituit. Aperte vero in lib. de Eccl. unitate sic habet : *Dicit Dominus, Ego & Pater unum sumus ; & iterum de Patre & Filio & Spiritu S. scriptum est : Et tres (edd. & hi tres) unum sunt : & quisquam credit, hanc unitatem de DIVINA FIRMITATE venientem, sacramentis COELESTIBVS coherentem, scindi in ecclesia posse, & voluntatem collidentium divorcio separari ?* Ad verbum quam maxime testimonia scripturæ proferre solet Cyprianus ; & in hunc ipsum librum multa nocmata ex ipſo libro Tertulliani contra Praxean (& enim *Magistrum* appellare solebat) derivavit, ut collatio quemlibet docere poterit : quapropter in hoc ipſo, quod duo testimonia Ioh. X. & I Ioh. V. conjunctim citavit, hic illum imitatus esse, optimo jure celesbitur : neque ulla manus alienæ suspicio locum invenit.

§ XIII. Nec non *Phoebadius*.

Fuit hic Aginnesium Episcopus in Gallia, librumque contra Arianos medio sec. IV edidit, ejus caput XLV hæc habet : *Dominus, Petam, inquit, a Patre meo, & alium advocatum dabit vobis. Sic alius a Filio Spiritus, sicut alius a Patre Filius. Sic tertia in Spiritu, ut in Filio secunda persona : unus tamen Deus omnia, QVIA TRÉS VNVM SVNT.* Liber hic multum trahit aperte ex Tertulliani libro contra Praxean, & hic ipſe locus clare refert locum Tertulliani, quem § XI expendimus : sed particula *quia* a Phoebadio adhibita, apertius ostendit, auctoritatem scripturæ allegari.

§ XIV. Et *Marcus Celedensis* : & *Marius Victorinus Afer*.

Expositio fidei ad Cyrillum, apud Hieronymum, sic habet, in extremo, *Nobis unus Pater, & unus Filius ejus verus Deus, & unus Spiritus sanctus verus Deus : ET HI TRÉS VNVM SVNT, una divinitas & potentia & regnum.* Expositio hæc nomen auctoris non habet adjectum, sed præter cetera tenor versionis Latine in Dictis

ibi citatis ostendit, in Africa olim eam esse scriptam. Et quidem scriptorem ejus esse *Marcum* presbyterum *Celedensem*, argumento est Epistola illa, quam Hieronymus ad hunc ipsum Marcum circ. A. C. 375 dedit, ubi ait: *De fide, quam dignatus es scribere sancto Cyrillo, dedi conscriptam fidem.* vid. Hier. edit. Erasmi T. 2. f. 58 in fine, & T. 3 f. 143 in fine. *Celedensem* quoque diaconum Annianum Hieronymus memorat in Epistola celebri ad Alypium & Augustinum: fuit *sive Celeda*, Ptolemæo *Celida*, oppidum in Cyrenaica provincia. Illud autem, *Et hi tres unum sunt*, ut testimonium poni, indicat explicatio adjecta, *una divinitas Et potentia Et regnum.* Idem illud, *Tres unum*, a Mario Victorino Afro, in Hymnis sacris, præsertim in tertio, eximie celebratum exstat.

§ XV. Et apertissime *Eucherius* Lugdunensis.

Versum 7 & 8 distincte citat in libro *Formularum spiritualis intelligentiæ* c. XI. n. 3, de numeris agens. Numerus ternarius refertur, inquit, *ad Trinitatem. in Ioannis epistola: Tres sunt, qui testimonium dant in coelo, Pater, Verbum, Et Spiritus Sanctus: Et tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua Et sanguis.* Floruit circ. A. 434.

§ XVI. Habuit plane *Vigilius* Thapsensis cum episcopis illius ætatis in *Africa* non solum Catholicis, sed etiam Arianis.

In Africa, A. C. 484. fervente persecutione Ariana, Hunerici regis jussu, non solum universæ Africae, verum insularum multarum episcopi catholici, CCC, vel CCCC, Confessionem edidere fidei suæ, in qua sub locum illustrem, 1 Cor. XII. 4 — 11 hæc adduntur: *Et ut adhuc luce clarius, unius divinitatis esse cum Patre Et Filio Spiritum Sanctum, doceamus, Ioannis Evangelistæ testimonio comprobatur.* ait namque, *Tres sunt, qui testimonium perhibent in coelo, Pater Et Filius Et Spiritus, Et hi tres unum sunt.* Vide *Orthodoxograph.* T. 2. fol. 814 seq. & 1621, ubi exstat Victoris Vitenlis *Hist. Persec. Afric.* & illa Victoris *Histeriæ* in aliis exemplaribus inserta Confessio. In his confessoribus erat *Vigilius Thapsensis*, qui plures ejusdem argumenti libros vel ab æqualibus scriptos divulgavit, vel potius ipse scripsit, ut *Chiffletius* ostendit: videlicet *Libros undecim ad Theophilum de Unitate Trinitatis, & Disputationem contra Ariam, Laodiceæ habitam.* Quæ omnia in Operibus Athanasii, nomine hujus vel per Vigilium vel per alios adjecto, leguntur. Accedit liber adversus Varimadum Arianum, *Idacii Clari* Hispani nomine insignitus. In his ergo libris plurima & utilissima Dicitur Iohannei mentio est. Nam liber 1. ad Theophilum sic habet: *Nomina personarum evidenter sunt ostensa, Et unitum nomen (divinitatis) clausè est declaratum, dicente Joanne Evangelista in Epistola sua, Tres sunt, qui testimonium dicunt in cælo, Pater et Verbum et Spiritus: & in Christo Iesu unum sunt, non tamen unus est, quia non est eorum una persona.* Liber VII ad eund. *Cur, Tres unum sunt, Ioannem Evangelistam dixisse LEGITIS (vos Ariani,) si diversas naturas in personis esse accipitis? Iterum, Rogo, quomodo Tres unum sunt, si diversa in utrisque est natura divinitatis?* Liber IX

ber IX fere verba libri I repetit. Denique liber contra Varimadum: *Ioannes Evangelista ad Parthos: Tres sunt, inquit, qui testimonium perhibent in terra, aqua, sanguis & caro, & tres in nobis sunt: & tres sunt, qui testimonium perhibent in coelo, Pater, Verbum, & Spiritus, & hi tres unum sunt.* In Epistolis Hygino & Iohanni II papæ adscriptis exstat hic locus totus, iisdem verbis (si in altera *Spiritus* pro *caro* repositum exceperis,) & eodem versuum ordine: atque ex libro contra Varimadum esse desumptum, longa series dictorum scripturæ sacræ, apud hunc & illos eadem, demonstrat, quare non debet seorsum pro testimonio numerari. Sed & omnes libri, quos Vigilinus, tanquam orator Catholicorum, edidit, unius duntaxat testimonii vim obtinent. Nam ab uno revera ingenio profecta esse, planeque inter se congruere, collatio ostendit: nec solum eadem in iis dicta scripturæ & eadem dictorum lectiones, sed etiam iisdem dictorum acervi leguntur. Eademque ratio est Confessionis sub Humerico, quæ quamvis Eugenio, Carthaginensi quippe episcopo, vel Victori Viteni, qui eam historia intexuit, adscribitur, Vigilium tamen redolet. Nam ea cum toto contra Varimadum libro prorsus congruit: sicut rursum auctor huius libri in præfatione fatetur, se libellos quoque de Trinitatis unitate, in uno corpore digessisse. Quæ cum ita sint, tamen in uno Vigilii suffragio varia vis inest, nam Confessio Catholicorum plenissimum consensum habuit: & in his scriptis emphatim lectionemque textus ad syllabam usque, controversia jam ultra CLX annos fervente, & Arianos & Catholicos urfille, exempla docent; & tamen libri ad Theophilum, Arianos ipsos dictum legisse, indicant, sine ulla exceptione: & liber contra Varimadum, Iohannem *ad Parthos* citans, indicium præbet, quomodo in Africam potissimum sit propagata periocha. Nempe a Parthis & relatio de Epistola ad ipsos missa & hæc Epistolæ portio ad Afros eodem tempore eademque via facile pervenit; idque multo facilius, quam in alias regiones, quibus natio Parthorum infestior erat. Ad Parthos autem scripsisse Iohannem, alii quoque tradiderunt, Augustinus præcipue, vid. Mill. not. ad init. huius Ep. & Proleg. § 1463. Plura momenta Confessionis sub Humerico notat Kettnerus p. 142 fs.

Eisdem temporibus *Cerealis*, item Afer, librum scripsit contra Maximianum Arianum, in quo negant dictum Iohanneum exstare: quod tamen penitus negari non debebat. Solent Afri, ut vidimus, duo illa dicta, *Ego & Pater unum sumus*, & *Tres unum sunt*, conjunctim laudare: & sic *Cerealis* capite primo, ubi dictum illud prius pro Patris Filiique unitate citavit, subiungit: *quia vero non solum unum sunt Pater & Filius, (sed) addito Spiritu sancto, SVBTER habes demonstratum.* quibus verbis *Cerealis* dictum alterum, *Hi tres unum sunt*, ad caput de unitate Spiritus sancti cum Patre & Filio, (quod in ejus libro est caput XV.) distulisse videtur, & *subter* vel ipse id præ copia aliorum argumentorum e memoria dimisisse, vel per alios postea mutilatus esse. Nullam vim habet hoc ad confirmandum dictum; sed valeat tamen eo, ne *Cerealis* allegetur in contrarium, præsertim cum pro illo *Cereali* habeatur, qui Confessionem sub Humerico & in ea allegationi Dicti subscripsit.

§ XVII. Legit hunc versum *Fulgentius*.

Hic quoque in Africa episcopus fuit, sub initium seculi VI. In libro de Trin. ad Felicem notarium hæc habet: Ego, inquit, & Pater, unum sumus: unum ad naturam referre nos docens; sumus ad personas. similiter & illud, Tres sunt, inquit, qui testimonium dicunt in cælo, Pater, Verbum & Spiritus, & hi tres unum sunt. Et in Discuss. object. Arian. *Beatus Ioannes apostolus*, inquit, testatur dicens, Tres sunt, qui testimonium perhibent in cælo, Pater, Verbum & Spiritus: & tres unum sunt. Quod etiam beatissimus martyr *Cyprianus in Ep. de unit. eccl. confitetur* &c. subjicitque verba Cypriani, quæ supra descripsimus. Sub ejusdem nomine auctor libri *de Fide catholica adv. Pintam*, hoc testimonium de Trinitate ceteris adjicit.

Sic Africa, fervente persecutione Vandalica, & ante, & post, ne Arianis quidem exceptis, versiculum legit.

§ XVIII. Legit *Cassiodorus, Ambrosius Ansbertus, & alii*.

Cassiodorus (alii Cassiodorius,) in Italia, medio seculo VI, post alia multa scripsit *Complexiones in Epistolas Paulinas, Canonicas, Acta apostolorum & Apocalypsin*: quas ex membranæ longe veterrimis erutas, Florentiæque excusas Scipio Matteus A. 1721. Londini reculas Samuel Chandlerus A. 1722 dederunt; ubi hæc habentur: *Testificantur in terra tria mysteria, aqua, sanguis & spiritus, quæ in passione Domini leguntur impleta: in coelo autem Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, & hi tres unus est Deus.* Eoque pluris faciendum est hoc suffragium, quia Cassiodorus orthographiæ, id est, emendatæ scriptionis, præsertim in Scriptura sacra, mire studiosus fuit; & quia hæ ipsæ Complexiones lectionem referunt Hieronymo antiquiorem. Scripsit *Ambrosius Ansbertus* comm. in Ap. circ. A. C. 760. Ibi citat hoc dictum ad c. I. 5. & ad c. III. 14. Eiusdem ætatis fuit *Etherius Axumentis* in Hispania episcopus, qui lib. I contra *Elipandum* permagnam hujus epistolæ partem recensens, hunc locum sic exhibet: *Quia tres sunt, qui testimonium dant in terris, aqua & sanguis & caro: & tria hæc unum sunt. Et tres sunt, qui testimonium dant in coelo, Pater, Verbum & Spiritus: & hæc tria unum sunt in Christo Iesu.* Neque in *Epistolas decretales sub ea tempora ex Vigilio* dictum hoc esset traductum, nisi publice agnitum fuisset. Post annum 1000 *Radolphus Ardens, Rupertus Tuitiensis, Bernardus, Hugo Victorinus, Lombardus, Aquinas, Scotus*, ceteri sine discrimine, dictum citant. vid. *Dorſchei* diff. de spiritu, aqua & sanguine, p. 11. *Calov. Bibl. ill. h. l.*

XIX. Habet *Latina* versio antiquissima.

Versus ille solemniter legitur tum in Epistola Dominicæ in Albis dictæ, tum in octavo Responsorio in omnibus Dominicis a Festo SS. Trinitatis usque ad Adventum. reperitur etiam in optimis quibusque ac vetustissimis Vulgatæ codicibus, ita ut paucissimi sint, in quibus deest. *Henr. a Bukentop de Vulg. p. 307.* Videlicet de codicibus *Hentenii*, quorum circiter XXIV ad hanc epistolam collati sunt, quinque tantummodo

tummodo omittunt. Latinos codices, dictum omittentes, studiose enumerat editor *δὲ γλωσσῶν* p. 922, ubi tamen & *Lectionarium* mille annorum, ut Latinum citat, quod est *Francogallicum*, ex Latino tamen sine dubio derivatum: & *Bernensem* codicem appellat, quem *Tiguri* Burnetus evoluit, 800 annorum æstimatum. *Parisiensis* codicibus editio *Badiana* accenseri potest, dicto carens: ceteris, Biblia Germ. ed. *Memming.* A. 1481. Plures longe codices, qui Dictum habent, ante quam appellamus, profiteamur, nos notitiam eorum majore ex parte debere laudatis Burneti Kettnerique scriptis. habent ergo Dictum (præter codices § XXI fere ex iisdem duum viris notatos,) *Guelpherbytani* decem; *Ienenses* duo vetustissimi apud Gerhard. in *Dispp.* p. 1313. *Lipsienses* complures, *Lysérianus* unus, *Neapolitanus* unus apud Montefalconium, *Quedlinburgenses* duo, *Veronensis* Capituli duo, *Vinariensis* unus: Biblia *Caroli M.* jussu per Alcuinum & alios correctæ, ut docet *Twells* Part. II Exam. p. 133. 153. Correctorium Sorbonicum seculi X. In margine habent cod. *Argentinesis* unus, qui tempore *Caroli M.* scriptus putatur: *Bodleianus* & *Cellenfis* antiquus: in margine, manu recentiore, cod. *Antverpiensis*; manu alia, cod. *Argentinesis*, qui sec. VII. scriptus videtur: manu cœva, cod. apud *Rich. Simonium*: manu eadem, unus *Berolinensis*. Hinc retulerim, quod *Athanasius Schiada* in *Arcanis Biblioth. Mosc.* præfatur p. 18. *Aliqui cod. ms. habent, inquit, v. 7 & 8 cap. V. primæ ep. Ioan. de tribus personis sanctissimæ Trinitatis: plurimi & vetustiores, non habent, etsi in quibusdam inveniuntur, non in textu, sed vel supra, vel in margine, & manu recentiori scripti: ut in quodam codice antiquissimo in bibliotheca regis Angliæ, & altero in bibliotheca canonicorum regularium ipse Patavii vidi. Latinos Florentinorum codices, qui Dictum habent vel non habent, memorat *Io. Lamius* in libro citato, p. 260. 266. 284. Porro *Latinæ* versionis, ubicunque eam *Tertullianus*, *Cyprianus*, & quorundam duntaxat, sed tamen continuus ordo patrum sequitur, tanta est antiquitas, tanta auctoritas, ut ea optimo jure nitamur, neque suspensi manere cogamur, quamvis nondum constet, quid insecta secula in aliis aliisque orientis partibus legerint. Qui abstrusiores illas versiones in numero habent, nis facile usu venit, ut *Latinam*, a Romanensibus nimium exectam, nimium deprimant. Plura § XXI.*

§ XX. *Augustinus*, vel etiam *Hieronimus*, potius dissimulanter tractaverunt hoc Dictum, quam ignoraverunt.

De Prologo in epistolas canonicas, quem Hieronymi esse, multi statuerunt, diximus infra: certe *Hieronimus* in Catalogo, *Tertulliani* opera, pluribus nota; *Cypriani*, *sole clariora* dicit. quare non dubium est, quin ea multum legerit, & in iis allegationem Dicti vix prætervehi potuerit & ipse & *Augustinus*. Quid? Expositionem *Marci Celedensis*, § XIV memoratam, *Hieronimus* comprobat: *Cypriani* librum de Unitate citat *Augustinus* l. II c. Crescon. gram. cap. 33. Epistolamque ad Iubajanum, imo ea verba, quæ allegatum illud, *quum tres unum sint*, & præcedunt & sequuntur continuo, refutavit *Augustinus*, lib. IV de Bapt. contra Don. c. 4. Quare non potuit in *Cypriano* *Augustinus*, in *Marco* saltem *Hieronimus*, illud *Tres unum* non observare: & hæc observatio vel sola excitare eos debuit, ut locum Iohanneum pervestigarent. Confer de utroque Kettnerum, cap. X. § 3 seqq. Scorsum *Hieronimus* in

tot codicibus Græcis, quos longo tempore in toto orbe Christiano pervolutavit, aut aliquos Diētum habentes vidit, aut nullos. si nullos, Latinos codices, qui Diētum haberent, ab eo repudiatos esse, nemo miretur: sin aliquos, bene est. *Augustinus* autem in eo climate floruit, in quo & antecessores & successores libris usi fuere Diētum exhibentibus; & revera proximos codicibus Calliodori & Fulgentii, ubi Diētum legebatur, codices habuit, ut patet ex Millii Proleg. § 841. 844. Itaque non tam nescire Diētum potuit, quam causis speciosis retineri, ne id penitus & aperte amplecteretur. Celebris & insignis est locus lib. III c. Maximin. c. 22. ubi postquam copiose disputavit, spiritum & sanguinem & aquam, non per se esse unum, sed his, quippe sacramentis, significari Patrem & Filium & Spiritum sanctum, qui tres proprie unum sint: demum subjicit, *Si quo autem ALIO MODO tanti sacramenti profunditas, quæ in epistola Iohannis legitur, exponi & intelligi potest, secundum catholicam fidem, quæ NEC CONFVNDIT NEC SEPARAT TRINITATEM, NEC AB- NVIT TRES PERSONAS NEC DIVERSAS CREDIT ESSE SVBSTANCE- AS, nulla ratione respuendum est. Quod enim ad exercendas mentes fidelium in scripturis sanctis obscure ponitur, gratulandum est, si multis modis, non tamen insipienter, exponatur.* Negotium Augustino faceflebat partim Regula eodem loco proposita, qua statuit, *Vnum* semper denotare unitatem substantiæ: partim Instantia, quæ ex unitate spiritus & aquæ & sanguinis, contra unitatem substantiæ Patris & Filii & Spiritus sancti, vel, quod eodem recidit, contra illud, *Ego & Pater unum sumus*, fieri posset. Itaque Regulam defensurus & Instantiæ responsurus non potuit non confugere ad Allegoriam. Addit autem, *Si quo alio modo &c.* quæ nobis utilissima est appendix. nam ad exponendam intelligendamque tanti sacramenti profunditatem nullum ALIVM MODVM, præter allegoriam, Augustinus non potuit respuere, si ipsum Diētum ignoravit. Sane Diētum adeo non ignoravit, ut totam ejus sententiam, & sententiæ periphrasin disertam inlereret, *Verbi* etiam nomine adhibito. *nomine sanguinis*, inquit, *significatum accipiamus Filium: quia Verbum caro factum est.* Ipsum tantummodo Diētum, ut textum epistolæ Iohannæ, aperte tractare abstinuit (eodem fere consilio, quo Latini nonnulli finem versus octavi de unitate spiritus & aquæ & sanguinis vel interpolaverunt, ut Auctor libri contra Varimadum, de quo § XVI, vel certe prorsus omiserunt:) ut videlicet per Allegoriam & defenderet Regulam, & Instantiam retunderet. Non dissimili methodo in ipsa Epistola & hac ejus periocha tractanda usus est. nam tota epistola copiose enarrata, tractatu X ad locum de spiritu & aqua & sanguine delatus, abrumpit: & tamen ait, *Pater & Filius & Spiritus sanctus unum sunt.* & rursum, *Diligamus Christum. quem Christum? Iesum Christum. Quis est iste? VERBUM Dei. & quomodo venit ad aegrotos? Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Ne hic quidem *Verbum* ut ex Epistola Iohannea memorare voluit: igitur hic quoque Evangelio pro involucro utitur, ut lectori inscio vim Epistolæ ingerat. Omnibus rationibus subductis, valde verisimile sit, Augustinum post conversionem in Italia codicibus Diēto carentibus assuevisse: deinde in Africa, quum codices Diētum habentes nactus esset, de ejus germanitate dubitasse & dubium mansisse. Denique Augustinum, & Hieronymum, & alios, ratio illa, de qua § XXV dicimus, a Diēto, etiam si id scirent, aperte amplectendo, videtur deterruisse. Quanquam auctoritas Diēti, si scierunt, non valde augetur: si nescierunt, multo minus tollitur. § XXI.

§ XXI. Versus 7 post versum 8 legendus est.

Qui codices Latinos § XIX citatos contulere, vix quidquam de ordine versiculorum docent: neque librarii quidam, dum modo ipsum versum 7 restituerent, pluris interesse putarunt, quo loco eum exhiberent. Eum quidem versum octavo præmittunt in Latino editiones tantum non omnes, & mss. cod. *Berolinenses* octo; *Ienen- sis* unus; cod. regius in margine manu coæva apud *Simonium*; apud eundem in margine codex *Colbertinus*, quanquam versu 8 pro *spiritu carnem* ponens, lectionem *Hygino* suppositam imitatur; item cod. *Charitinus* & *Coloniensis*: *Walafridus* Strabo in *Glossa* ordinaria seculo IX adornata: Concilium *Lateranense* A. C. 1215 habitum, & paullo ante *Petrus* Blesensis in *Sermone* XXIV. & versio *Anglica* vetus. Quo majore autem consensu recentiora monumenta testantes in cælo præponunt, eo certius est, hanc lectionem, quæ testantes in terra prius memorat, esse primævam. Etenim Latini cod. antiquiores versum, qui hodie octavus est, præmittunt, consensu magno: ut cod. *S. Andreae* apud *Lucam* Brugensem, (qui cum in hanc epistolam notas scriberet, *Lovanio* exul, plures conferre codices non potuit:) *Berolinenses* quatuor venerandæ antiquitatis: *Bodleiani* quinque, & in margine *Bodlejanus* alius: *Genevensis* plus 700 annorum æstimatus: cod. in biblioth. *Bened. S. Germani* Paris. seculo IX tempore regis *Lotharii* scriptus: cod. *Heilsbronensis* in *Cl. Hockerii* Thesauro antiquitatum laudatus: cod. *Noribergensis*; *Parisius* cod. Latinus in bibliotheca regia, num. 3566, annorum 500 æstimatus: *Portensis* unus: *Reutlingensis*: exemplar, de quo libellum ex professo edidit *G. G. Richter*, sub titulo, *Ur - altes Zeugniß*: editio *Bibliorum Germanica Mogunt.* A. 1462 (in bibliotheca illustris *Consistorii Wirtembergici*), & *Argent.* A. 1466. & *Augustana* A. 1480. & *Norimb.* A. 1483. & *August.* A. 1513. & Latina ibidem, anno eodem. Alias ejusmodi Germanicas editiones memorat *Ioh. Vogt* in *Catal. libror. rarior.* p. 99, 100. In exemplari *Constantiensi* utroque, inquit *Erasmus*, post testimonium aquae, sanguinis & spiritus, adjectum erat, Sicut in cælo tres sunt, Pater, Verbum & Spiritus, & tres unum sunt. nec erat additum, testimonium dant, nec pronomen hi. Annot. f. 770. Et sic plane habet cod. *Argentinenfis* apud *Dorfeh.* *Dill.* cit. p. 6. & alius, alia manu, ibidem, & *Schelhornianus*. Eundem versuum ordinem, sicut interposito, tenet cod. *Florentinus* apud *Burnetum*; & *Venetus*, de quo § VI; atque adeo *Corn. Jansenius* in *Concord. evang.* cap. 144. Minus nitimur iis codicibus, qui particulam sicut adhibent, allegoriæ infra notandæ indicem: sed iidem tamen auctoritatem eo majorem conciliant ceteris, qui & versum 8 ante 7, & inter utrumque particulam ET servant. Habet bibliotheca abbatiæ principalis *Murensis* insignes codices Latinos, quorum excerpta quædam nacti sumus. Ea, quod ad hunc locum attinet, sic habent: In *Bibliis a B. Frowino abbate nostro*, (qui seculo XII floruit,) seu verius ab ejusdem discipulo & monacho nostro *Richene descriptis*, versus 1 *Ioh. cap. V. septimus & octavus* (quanquam hæc *Biblia* nondum in capita fuerint divisa) ita ferme reperitur: Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in terra: spiritus, aqua & sanguis: & tres unum sunt. ET tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum & Spiritus, & hi tres unum sunt. Ita quoque in *Bibliis seculi XIV.* Collator codicis mss. *Ienenfis*: Testes in terra, inquit, præcedunt testes in cælo. At non potest certo monstrari cod. valde antiquus, qui hodie-

num ordinem habeat: neque quisquam, ut existimo, scriptor ecclesiasticus antiquus. Etiam *Durandus*, adeoque ipse *Romanus ordo*, circ. A. 730 compositus, magno pondere, testimonium in terra ponit ante testimonium in cælo; neque abhorret *Prologus* in ep. canonicas: ut infra videbimus: item *Cassiodorus*, *Vigilius*que, & ex *Vigilio Isidorus* Mercator, atque *Etherius*, ut supra § XVIII vidimus. In *Cassiodorii textu*, inquit *Scipio Maffei*, *terrestrium testimoniorum versus præcedebat, quod & in quibusdam mss. viri docti animadverterunt*. Denique antiqua compendia capitum N. T. editioni Græcæ & Latinæ Paris. A. 1628 præposita, sic habent: *Tres in terra testantur Christum verum hominem, & tres in cælo verum Dei Filium*. Complura hic obvertentur: I. *Neque Hentenius, neque Zegerus quisquam notant de trajectis his versibus*. Resp. *Hentenianus* margo nullas admisit annotationes; *Lucas Brugensis*, de quo antea, notas supplevit. *Zegerus*, & idem *Lucas*, & *Estii* continuator, *Bartholomæus Petri*; citant etiam *Hygini* epistolam, & tamen versus in ea trajectos reticent. jure igitur existimantur idem in codicibus mss. dissimulasse, quasi res nullius momenti esset. II. *Exemplaria Prologo ad epist. canonicas instructa habent ordinem hodie usitatum*. Resp. *Librarii* de servanda contextus & prologi convenientia parum solliciti fuerunt. Nonnulli codices prologum habent, & tamen vel versus 7 omittunt, ut duo apud *Simonium*, & tres apud *Burnetum*; vel eundem post octavum ponunt, ut *Florentinus* & *Genevensis*, de quibus modo, & *Argentiniensis*, quem ad *Caroli M.* seculum refert *Burnetus*. atque hi ceteris sunt potiores. Etenim ipse prologus testantes in terra priore loco memorat. III. *Syrus versus de spiritu & aqua & sanguine non ab ὄτι, sed a καὶ incipit*. Resp. Ipsum ὄτι vertit &, uti mox v. 9. & cap. III. 2. 20. IV. *Eucherius testantes in terra postponit*. Resp. Ita congruebat *Formulis Eucherii*, quarum textum § XV retulimus; ex codice N. T. sic eum posuisse, neutiquam apparet. Præstat vel solus *Cassiodorus*, qui seriem textus, in *Complexionibus* quippe, pressè secutus, testantes in cælo subjungit. V. *Ed. Comp. & versio Armen. & codex, quem vocant, Britannicus, vel etiam Berolinensis, præponunt versus de Patre & Verbo & Spiritu*. Resp. Id ipsum argumento est, exemplaria illa ad Latinam eamque minus vetustam lectionem hoc loco esse conformata. *Caroli M.* temporibus trajectos esse duos versus, existimare licet. nam quid habendum sit de conjectura eorum, qui putant, dictum hoc per correctores demum *Caroli M.* insertum esse in contextum *Bibliorum Latinorum*, judicari potest ex § XVIII & præcedd. Multa certe tum exemplaria Latina sine hoc dicto exstiterant: eoque proclivius fuit, ut sub illa tempora versus, iterum repertus, vel post testantes in terra, sicut interposito, vel ante testantes in terra infereretur a plerisque. etenim in alio. cod. *Murensi*, qui *Glossas Strabi Fuldensis* & *Anselmi Laudunensis* habet, seculoque XII aut XIII scriptus existimatur, & textus ipse & glossæ primum ponunt testantes in cælo, deinde testantes in terra. Vide autem, *Lector*, & experire, quam bene contextus fluat, duobus versibus ordini nativo restitutis; & quam opportune occurratur iis, qui septimi versus interjectu nexum versus 6 & 8 turbari, non inepte dicunt. nam versus 6 & 8 indivulli sunt; nec parenthesi, cui versus septimum *Camero* includendum putavit, opus est: versus autem 7 pulcherrime excipit versus nonus. Imo ipsam germanitatem versiculi de tribus in cælo testantibus confirmat duorum versiculorum ordo. nullus enim interpolator putasset, testantes in terra ante testantes in cælo poni debere.

Cod. Florentinus, isque Laurentianus, quem ex Burneto citavimus, idem est, nō fallor, quem describit Io. Lami lib. cit. pag. 265. Accedunt alii Florentinorum codices Latini, qui cum ordinem versiculorum habent, pag. 258. 268. 285. Versus septimus, Cameronis iudicio, parenthesi includendus est, & sextus conjungendus cum octavo. Nil opus parenthesi: sextus versus cum octavo conjunctus est per se.

§ XXII. Citerioribus demum seculis, Armeni, atque ipsi Graeci, hunc versum postliminio receperunt.

De Armenis eel. La Croze primum hæc ad me scripsit: Ad versum 7 cap. V primæ epistolæ S. Joannis observandum est, eum versum jam pridem extare in codicibus Armenorum. Nam in epistola Gregorii patriarchæ & in actis conciliorum Nisensis & Adanensis, quæ Armenice extant apud Galanum concil. parte I. cap. XXVIII. hic versus ter legitur, pag. 436. 461 & 478. Acta vero horum conciliorum & epistola Gregorii patriarchæ authentica sunt, celebrata decimo quarto seculo incunte, annis 1306 & 1307. Deinde, plura perecontanti, suggessit, minoris Armeniæ, id est, Ciliciæ incolas in communionem Latinorum se intrussisse XIII saeculo, eique firmiter obstatisse. Addit præter cetera, Editio Bibliorum Armenica descripta est ex codice Haythonis regis Armeniæ minoris, qui & præfationem metricam editioni suæ addidit, quod *πρωματιον* Latine verti, ex editionibus Armenicis Amstelodamensi & Constantinopolitana. Vertit etiam ex Latino præfationes omnes Hieronymi, quæ in istem editionibus Armenicis exstant. Itaque nihil dubitandum est, Haythonem multa addidisse in editione sua ex versione Vulgata, etsi alias veteres lectiones nihil sollicitaverit. Ergo optandum esset, ad integritatem editionis Armenicæ, ut conferri possent editiones, quas habemus, cum codicibus antiquioribus ætate Haythonis, qui editionem suam paravit, ut in præfatione sua testatur, anno Christi 1295. Armenicæ ætate 744. Editionis illius manuscriptæ Haythonis fragmenta authentica supersunt in bibliotheca regia Parisiensi, ut mihi Schroederus olim nuntiavit: iisque usus est Vjeanus in editione sua Bibliorum Armenicorum. Conferri possunt, quæ de Armenorum Latinitate ex illa ætate memorantur apud Jac. Le Long P. I biblioth. sacre pag 279. At codex Armeniacus ante 400 annos exaratus (inquit Sandius) quem vidi apud episcopum ecclesiæ Armeniacæ, quæ Amstelodami colligitur, locum illum (1 Joh. V. 7.) non legit. Append. interpr. paradox. IV Evang. p. 376 f. Apparet hinc, ab Armenis olim Græcos codices dicto carentes, deinde Latinos dictum habentes, fuisse adhibitos. Nec dubium, quin a Latinis item Graeci dictum hoc repetierint: & quidem post frequentissimum illud Lateranense concilium, in quo permagna hujus dicti, Græcis quoque præsentibus, consideratio fuit. Sane circa medium seculi XIV in libro de Principiis fidei catholicæ id allegavit *Mamuel Calecas, Domitianus*. Habet etiam periocham *Lectionarium* Græcorum, ejus titulus est *Ἀπόστολος*, edit. Venet. 1602. ad feriam V hebdomados XXXV a Pascha: ex Latinis videlicet. nam Arabica versio in publica ejusdem feriæ, ejusdem hebdomados lectione, ut Seldenus docet, periocham non habet. Habet *Confessio* ecclesiæ orientalis Part. I. qu. IX. *οτι τρεις εστιν οι μαρτυρητες εν τω θεω, ο πατηρ ο υιος, και το αγιον πνευμα και και οι τρεις εν ε-ν-α*. Conf. Casp. a Lilien Diss. sacrar. p. 50. Habet versio N. T. neogratæ, editionibus occidentalium respondens.

Pari jure, versio *Slavonica* vetus, quæ Dictum habere fertur: & *Italica* Bruccioli, Ven. 1532, quam de Græco factam ait Millius, hac certe in parte Latinos censentur codices esse fecutæ. Quod *Manuel Calecas*, DOMINICANVS, & *Lectionarium* Græcorum, hic certe interpolatum, VENETIIS editum, Vulgatæ translationis auctoritatem sequuntur, minime mirum est. Prius fecerunt idem Armenii.

§ XXIII. Remanent tamen vestigia periochæ apud Græcos initio lectæ non contemnenda.

Irenæus lib. IV. cap. XIV, cujus capituli lemma est hoc, *Quid est, quod nemo cognoscit Patrem nisi filius, & per quot occasiones revelat Filius Patrem*: sic ait in extremo: *Ab initio enim assistens Filius suo plasmati, revelat omnibus Patrem, quibus vult & quando vult & quemadmodum vult Pater: & propter hoc in omnibus & per omnia unus Deus, Pater; & unum VERBUM, Filius; & unus Spiritus, & una fides & salus omnibus credentibus in eum.* Rursus lib. V. cap. XIX. *Super omnia quidem PATER, & ipse est caput Christi: per omnia autem VERBUM, & ipse est caput ecclesiae: in omnibus autem nobis SPIRITVS, & ipse est AQUA viva, quam præstat Dominus in se recte CREDITIBVS, & DILIGENTIBVS se, & scientibus, quia unus Pater, qui est super omnia, & in omnibus nobis. TESTIMONIUM perhibet his & Ioannes Domini discipulus in Evangelio, dicens, In principio &c.* Bis respicit locum Eph. IV. 4 seqq. sed an simul obversata Irenæi animo fuerint verba epistolæ periochæque Iohannæ, judicet lector. eerte S. Trinitatem commemorat, & in ea commemoratione, ut *Augustinus*, de quo § XX, Filium *Verbum* appellat: *Verbi* autem appellationem, in mentione S. Trinitatis, aut nullus N. T. aut hic Iohanneus habet versiculum. Quod si Latine potius jam tum, quam Græce, versiculum in Iohanne legisse videtur Irenæus, antiquitate tamen sua Latino interpreti pondus addit. *Athenagoras* vero, in Apologia, Christianorum esse ait, nosse, τίς ἢ τὸ παῖδος πρὸς τὸν πατέρα ἐνόησεν, τίς ἢ τὸ πατὸς πρὸς τὸν υἱὸν κοινωνία, τί τὸ πνεῦμα· τίς ἢ τῶν τοσοῦτων ἐνώσις, καὶ διαίρεσις ἐκρέμων, τὸ πνεύματος, τὸ παῖδος, τὸ πατρός. pag. 98 seq. ed. Rechenberg. ubi etiam τῶν vel ἢ τῶν τριῶν, pro ἢ τῶν τούτων, legi posse censet *Conr. Gesnerus*: proxima vero lectio est, ἢ τῶν γ τοῦτων ἐνώσις, TRIVM HORVM VNIO, sive VNITAS. ἐνώσις est, quia unum sunt: διαίρεσις est, quia tres sunt. Mirum, ni Iohannem respexit *Athenagoras*, LXX circiter annis post Iohannem. Non multo post, *Clemens Alexandrinus*, vel quisquis illas ἐκ τῶν περιουσιαίων ἐκλογὰς ad Theodoti epitomas adjecit, scriptor certe vetustissimus, hæc notavit, τότε ἢ σφραγίς ἐπακολοθεῖ, ἵνα ΦΥΛΑΣΣΗΤΑΙ τῷ θεῷ τὸ ἅγιον. πᾶν ῥῆμα ἵσταται ἐπὶ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων, ἐπὶ πατρός καὶ υἱὸς καὶ ἁγίου πνεύματος· ἐφ' ὧν ΜΑΡΤΥΡΩΝ καὶ ΒΟΗΘΩΝ αἱ ΕΝΤΟΛΑΙ λεγόμεναι ΦΥΛΑΣΣΕΣΘΑΙ ἀδείκωσι. fol. 575 ed. Commelin. Alludit scriptor ad loca Matth. XVIII. 16. XXVIII. 19. 20. sed interveniente utique loco 1 Ioh. V. 7. coll. v. 3. 21. Minus aperta allegandi ratione usi sunt hi scriptores, ex temporum suorum consuetudine, ad quam alia causa poterit adjici ex § XXV. Tale illud *Basilii M. Deus & Verbum & Spiritus, una Deitas & sola adoranda* (προσκυνητή.) lib. V. adv. Eunom.

Eunom. Raris (i. e. paucos gemellos habentibus, qui in suo genere peculiare erant,) codicibus epistolice usus fuisse huic *Basilium*, patet ex iis, quæ supra ad Eph. I. 1 notavimus. Inter *Athanasii* vero opera existat *διάλεκτος* sive *Dialogus*, cujus auctor Athanasium & Arianum quendam in Nicæna synodo colloqui facit. ibi post longam disceptationem Athanasius in extremo baptismum laudat, datum fidelibus *ἐν τῇ τρισμαχαρίῳ οὐνομασίᾳ*, id est, in nomine beate Trinitatis: additque, *τρὲς δὲ τῆτοις πᾶτιν ἰωάννης βάπτισμα, καὶ οἱ τρεῖς το ἐν εἶσιν* præter hæc omnia *Iohannes dicit*, Et hi tres unum sunt. ac tum demum Arianus victus dat manus. *vere beati*, inquit, *omnes, qui istam habent fidem*. Auctorem colloquutionis, eruditi hodie docent esse *Maximum* Confessorem: qui A. C. 640, monasterio suo, prope Constantinopolin, relicto, in Africam ivit: A. 645 Romam venit: & A. 655 Constantinopolin vi retractus est. Vnde colligas, *Maximum*, *Dicti Iohanni*, ante hæc sibi ignoti, apud Afros fuisse potitum: eaque re exultantem, ipsius *Dicti* ornandi & producendi causa *Dialogum* fecisse. Quod si quis *Maximum* non agnoscit, alium tamen auctorem minime ineptum, & satis antiquum, & codicibus Afrorum, iisque Græcis, fretum, debet confiteri. nam multa dicta ex N. T. (ne de LXX int. dicam,) eo modo citat, qui codicibus Africanis respondent: & hoc dictum, *Tres unum sunt*, si ille ex *scholio* dumtaxat aliquo, si ex *Latinis* monumentis id repetisset, si allegatio ex ulla parte minorem firmitudinem haberet: quomodo *Athanasius*, Græcus doctor, eo utens potuisset introduci? quomodo auctor totius colloquii *coronidem* ac summam in eo posuisset? quomodo *Iohannes* id dicere diceretur? quomodo denique *Arianus*, diu reluctatus, cederet? Vix plus huic *Dialogo* tribui potest, quam tribuimus modo. Latinis Afrorum codicibus notitiam *Dicti* sine dubio debet auctor ille: in Græcis an deinceps repererit, considerent eruditi.

Vestigium etiam Græcorum codicum servat *Prologus* ad epistolas Canonicas: quem, in editionibus Latinis recentioribus minus obvium, hoc loco totum exhibemus.

Non ita est ordo apud Græcos, qui integre sapiunt, fidemque rectam sectantur, epistolarum septem, quæ canonicæ nuncupantur, sicut in Latinis codicibus invenitur, ut quia *Petrus* est primus in ordine apostolorum, primæ sint etiam ejus epistolæ in ordine ceterarum. sed sicut Evangelistas dudum ad veritatis lineam correximus, ita has proprio ordini Deo jura te reddidimus. Est enim prima earum una *Jacobi*, duæ *Patri*, tres *Iohannis*. & *Jude uxæ*. Quæ si sicut ab eis digestæ sunt, ita quoque ab interpretibus fideliter in Latinum vertentur dignum: nec ambiguitatem legentibus facerent, nec sermonum sese varietas impugnet, illo præcipue loco, ubi de unitate trinitatis in prima *Iohannis* epistola posuimus legimus: in qua etiam, ab infidelibus translatoribus, multum erratum esse a fidei veritate comperimus, triam tantummodo vocabula, hoc est, aquæ, sanguinis & spiritus. in ipsa sua editione ponentibus; & *Patris*, Verbiq; ac *Spiritus* testimonium omittentibus, in quo maxime & fides catholica roboratur, & *Patris* & *Filii* & *Spiritus sancti* una divinitatis substantia comprobatur. In ceteris vero epistolis quantum a nostra aliorum distet editio lectoris prudentiæ derelinquo. Sed tu virgo *Christi* *Lusochium*, dum a me impensius scripturæ veritatem inquiris, meam quodammodo senectutem invidorum dentibus corrodamam exponis, qui me falsarium corruptoremque

sanctis-

sanctarum pronunciant scripturarum. sed ego in tali opere nec aemulorum meorum invidentiam pertimesco, nec sanctae scripturae veritatem poscentibus denegabo.

De auctore hujus prologi multum disceptatur: nos alium conferemus Prologum, in Acta. *Canit psalmista: Ambulabunt de virtutibus in virtutes. post apostoli Pauli epistolas dudum uno volis volumine translatas, Domnon & Rogatiane, charissimi, actus apostolorum compellit ut transferam in Latinum. quem librum nulli dubium est a Luca Antiocheno arte medico, qui postea inserviens Paulo apostolo Christi factus est discipulus, fuisse editum. Cervices premit imposta saepius oneris magnitudo: quia studia invidorum reprehensione digna putant ea quae scribimus. illorum nunquam odio & detractione, juvante Christo, meum silebit eloquium. Actus apostolorum nudam quidem videntur sonare historiam, & nascentis ecclesiae infantiam texere: sed si noverimus, scriptorem eorum Lucam esse medicum, cujus laus est in evangelio; animadvertemus pariter, omnia verba illius, animae languentis esse medicinam.* Proxima haec periodus, *Actus &c.* in ipsius Hieronymi ad Paulinum epistola existat: superiora, alius adjecit. neque enim *Lucam medicum* unus Hieronymus duobus separatis locis commemoraret. Ex omnibus prologis, in Novum Testamentum, una, in Evangelistas, ad Damasum, praefatio, certo est Hieronymi: reliquas, hujus exemplo, alii partim ex Hieronymi commentariis & catalogo, partim de suo apposuerunt. Et quidem prologum in epistolas canonicas idem, opinor, qui prologum in Acta, per Hieronymi personam subjecit. Neque tamen utilitatem prologi in canonicas amittit locus de tribus in caelo testantibus. parum enim interest, quo intervallo vel post annum 400, vel ante annum 800 scriptus sit, modo intra hoc spatium sit revera scriptus; id quod dubium esse nequit. Nam post *Caroli M.* tempora ita communitur receptum est apud Latinos dictum de S. Trinitate, ut sine notorio mendacio Latinos ob ejus omissionem reprehendere, eosque cum Graecis committere nemo posset. Sane compluribus circa tempora *Caroli Calvi* codicibus insertus reperitur prologus: neque solum *Lyranus*, sed etiam *Walafridus* in Prologum commentatur; quare Prologus jam seculo IX vetustatis opinione (& quidem Hieronymo eum uterque adscribit,) valuerit oportet. Denique *Petri* epistolae, quum scriberetur Prologus, ante ceteras Canonicas, (quomodo habet etiam *Cassiodorus* in *Complex. & Adumbr.*) & Canonicae continuo post *Evangelistas* apud Latinos erant poni solitae: abs quo ordine ut *Hieronymi* praefatio ad Paulinum abest, sic *Alcuinum*, cui *Carolus M.* recognoscendos demandaverat codices, valde abluere, demonstrant Prolegomena *Wetsten.* p. 39. Est igitur satis antiquus Prologi auctor, (Cassiodoro fortasse & coaevus & familiaris,) & pondus habet non mediocre. *Graecorum* eum codicum expertem non fuisse, liquet: nam inde ordinem canonicarum repetit epistolarum. Indidem vero se Dictum de S. Trinitate restituisse significat. Graeci codices, quibus hodie utimur, fere omnes Prologo sunt recentiores: eo igitur tempore, quo scriptus est Prologus, potuit auctor ejus, si non plures, at unum codicem Graecum videre, Dicto illo fulgentem; quanquam ab ipso Iohannis aeo perpaucos Graecos codices, Dictum exhibentes, existisse, pro certo habemus. Nunc plurima manuscripta, quae Ger. a *Mastricht* in *Notis ad h. l.* corrogat, & *XIV testes Graecos*, quos *Twelfsius*, pagina *Wolfii* 302, enumerat,

merat, & hæc, quæ ad § III & deinceps sublegimus, Lector, velim, serio invicem conferas. Operam ab eo navatum iri dices, qui, unum duntaxat testem alterumque Græcæ uerborum esse, utrunque probaverit. Qui firmos testes ex Græca antiquitate producet, gratiam ab ecclesia inibit.

§ XXIV. Periocha hæc non est Glossa ex allegorico spiritus & aquæ & sanguinis interpretamento conficta.

Allegoriam Augustinus quidem dedit, vix venturam in mentem, si unitatem spiritus & aquæ & sanguinis, & unitatem Patris & Filii & Spiritus sancti aliter conciliare potuisset: eademque tamen deinceps allegoria Eucherio, eoque teste, pluribus placuit. Et hinc quoque factum videtur, ut nonnulli versum septimum post octavum, nativo quidem loco, sed particula illa *sicut*, quam supra notavimus, interpolata, restituerent. Sed ante Augustinum nemo patrum, qua erant simplicitate in scripturis citandis & interpretandis, de tali allegoria cogitavit. *Clemens Alexandrinus in Adumbrationibus*: Quia tres sunt, qui testificantur, spiritus, quod est vita: & aqua, quod est regeneratio ac fides: & sanguis, quod est cognitio. & hi tres unum sunt: in Salvatore quippe istæ sunt virtutes salutiferæ. Ipse Augustinus invitatus & necessitate quadam coactus ad hanc quasi ancoram sacram confugit. vid. § XX. Cypriano eam quidem adscripsit *Facundus*: sed Facundus haud dubie ex Augustino, quem videret allegoriam Iohanni adscribere, hanc etiam Cypriano adscripsit; neque aliter potuit, si ignoravit periocham siue dissimulandam putavit. atque ante Facundum Fulgentius l. c. nullam neque Iohanni neque Cypriano allegoriam tribuit: quod is tamen, si ratio ulla tulisset, facile fecisset. nam mox ibidem allegoriam Cypriano ex Damele, Cypriano non melius convenientem, allingit. In exemplari regio, num. 2247. circiter 500 annorum, e regione horum verborum, ετι τρεις ειπιν οι μαρτυρηντες εν τη γη, το πνευμα και το υδωρ και το αιμα, hoc scholion legitur. τριτες το πνευμα το αγιον και ο πατηρ και αυτος εαυτο. & e regione horum verborum, και οι τρεις εις το εν εισι, hæc nota est addita, τριτες μια θεος, εις υιας. Item in cod. Colbert. num. 371 præter hæc verba marginis, εις θεος, μια θεος, addidit scholiastes, μαρτυρια τῆ θεῶ τῶ πατρὸς και τῶ αγιῶ πνευματος, ubi τῶ υιῶ vel pro τῶ θεῶ legi vel post πατρὸς inferi debet. Vid. Rich. Simon. Hist. crit. N. T. c. 18, ubi plane contendit, ex ejusmodi scholiis allegoricis natum esse verliculum. Veruntamen hæc scholia vel ex Augustino vel ex ipsis codd. Latinis versum 7 exhibentibus esse desumpta, liquet. nam cod. ille regius, in τῆ γῆ, quod codices mere Græci non habent, habet ex Latinis: & cum regio Colbertinus aperte conspirat.

§ XXV. Non tam incuria librorum factum est, ut in monumentis plerisque prætermitteretur hæc periocha, aut dolo Arianorum, quam consilio virorum ecclesiasticorum quorundam.

Qui Dictum defendunt, non ideo causas, cur in tot exemplaribus desit, producere tenentur; tres tamen admodum causas proferunt: hiatus fortuitum ex iisdem

dem verbis in textu recurrentibus, fraudem Arianorum, disciplinam Arcani. Non casu quidem, sed consilio prætermissum agnoscere Dictum ii debent, qui voculas *in terra* de textu esse contendunt; præsertim si tres eos, qui in terra testantur, ante testantes in cælo legant: sed *hiatum* ex verbis, *Tres unum sunt*, recurrentibus, plane allegare fas est iis, qui voculas *in terra*, & *in coelo*, sine quibus certe sententia constat, coll. Ioh. VIII. 18. XV. 26. 27. pro interpretamento habent. Enimvero has voculas in iis tantummodo manuscriptis & scriptoribus legi, suo loco videbimus; qui si item soli Dictum de Patre & Verbo & Spiritu sancto firmarent, minime sufficerent. atqui præcipui scriptores, quorum allegatione Dictum nititur, id breviter allegant, sine versiculo de tribus in terra testantibus, sine voculis, *in terra*, *in coelo*. Sane MEDIA est lectio, quæ versum de Patre & Filio & Spiritu sancto admittit, & tamen voculas *in terra*, *in coelo*, omittit. *Fraus* Arianorum pro dicto primitus certe omisso allegari nequit. nam ante natum Arium, Græca jam pleraque exemplaria hoc Dicto, plerisque patres notitia Dicti caruisse, omnia monumenta clamant: ac vicissim Arianos in Africa hoc Dictum legisse, § XVI observavimus. Postea quidem Arianos quosdam libentius iis assensuros fuisse, qui Dictum prætermitterent, quam iis, qui legerent, facile existimes: sed quæ hodie supersunt exemplaria, a Catholicis potius, quam ab Arianis, quorum libros illi delevere, sunt profecta. Quod reliquum est, efficacissimam cogimur agnoscere prætermisssi Dicti causam (quæ *Schelstrateno* quoque in mentem venit,) *disciplinam Arcani*. Hæc seculo II est introducta: hæc jam tum multos, ut apparet, induxit, ut initio a codicibus publicæ duntaxat lectioni destinatis Dictum removeretur, qui ceteros brevi tempore apud Græcos absorpserunt. Quantivis pretii locus est apud *Chrysostrum*, qui ad I Cor. XV. 29 obligationem credendi resurrectionem mortuorum probaturus, *Symbolum*, quo baptismi candidatus S. Trinitatem confitetur, sollicita arte propter τὰς ἀμύπτους sic præterit, ut solum denique articulum de resurrectione mortuorum, instituto suo necessarium, proferat. Præter cetera sic ait, *Aperte dicere non audeo, propter eos, qui non sunt initiati: dicam autem tēte. post recitationem mysticorum verborum illorum & terrificorum, & τὰς φοβητὰς κανόνας τῶν ἐν τῷ ΟΥΡΑΝΟΥ κατενεχθέντων ΔΟΓΜΑΤΩΝ* *tremendos canones dogmatum ex coelo demissorum, hoc quoque in fine apponimus, ubi tingere volumus, jubentes dicere, Credo mortuorum resurrectionem, & super hac fide tingimur.* Hinc idem ad Matth. XXVIII. 19. *Christus*, inquit, τὸ μὲν περὶ ΔΟΓΜΑΤΩΝ, τὸ δὲ περὶ ἐπιτολῶν *partim de dogmatis, partim de præceptis mandat: & jubet discipulos in orbem terræ effundi, πᾶσαν σύντομον διδασκαλίαν ἐγχειρίσας τὴν διὰ τῷ βαπτίσματος omnem compendiarium doctrinam committens, quæ per baptismum traditur.* Plura tam illustri loco non eloqui instituit Homileta. Utroque loco doctrinam, de S. Trinitate, dogmatis accenset, i. e. arcanis doctrinæ capitibus, quæ τοῖς κηρύγμασι capitibus tum publice prædicari solitis opponuntur: rursumque Basilio M. inter dogmata est benedictio aquæ in baptismo, apud Suicer. T. I. Thef. col. 934. Curate Casaubonus, *Non recenseo*, inquit, *inter silenda mysteria doctrinam de SS. Trinit. de Incarnatione I. C. & similia capita evangelicæ prædicationis: sine quorum notitia Christianus esse nemo potest: non est tamen ignorandum, in tradendo mysterio Trinitatis summo opere cavisse*

cavisse veteres, ne apud paganos aut christianos adhuc infirmos de tanti arcani ratione temere verba facerent. Exerc. XVI ad Baron. n. 43. ubi plura collegit; unde limitari queant, quæ Kettnerus disputat p. 25. coll. p. 56 seqq. Plane is, qui baptizandi erant, paullo ante pandebantur, cum ipsa Oracione Dominica, interiora doctrinæ christianæ. unde Hieronymus, ad Panmachium: *Consuetudo apud nos istiusmodi est, ut his, qui baptizandi sunt, per XL dies publice tradamus sanctam & adorandam Trinitatem*: & ad baptismi demum mysterium accedentes doctrinam de Christi *Litate* accipere solitos fuisse, docet Eusebius lib. IX. Demonstr. evang. c. 6. neque baptismi ipsius spectatores erant ceteri Catechumeni. Quibus præsentibus, fideles, eo certe tempore, quum maxime vigeat recondita Theologia (de qua conferri potest G. T. Mejeri commentarius) abstinebant apertiore S. Trinitatis mentione. Notare autem juvat apertæ mentionis gradus. nam formulam Matth. XXVIII. 19. minus apertam censebant, quam symbolum. v. gr. Vigilus lib. XI ad Theoph. *Quam verò non terret, inquit, eos Dominus, qui fidei sacramentum apostolis tradens dicit, Euntes nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti: nec nen & illa magna & beata confessio fidei, IMO IPSA FIDES SANCTORVM & testamentum, quod disposuimus ad Patrem & Filium & Spiritum sanctum, ad sacrum lavacrum regenerationis venientes, confessi sic, Credo in Deum Patrem omnipotentem, & in Iesum Christum filium ejus unigenitum, & Spiritum sanctum.* Similiter in Liturgia Chrysolomi, frequenti facta S. Trinitatis mentione, mittuntur demum Catechumeni: sed aliquanto post, ubi sacerdos dixit, *Ostia, ostia prudenter edamus*, lector continuo *Symbolum* recitat. confer de Symbolo Apostolico & Athanasiano etiam Latinis subtrahi solito, *Durandi* rationale l. 6. c. 89, ubi alienior quædam ratio additur. Porro *omni Symbolo clarius est dictum Iohanneum de Trium unitate* (quorum illud idcirco non magis proferre dubitavit Vigilus, quam hoc;) *neque arcanum quicquam in Symbolo remansisset, si dictum fuisset publice notum.* Itaque Græci hunc locum a codicibus publicæ lectioni destinatis (uti *historiam adulteræ*, vid. var. Ioh. VIII init.) removerunt: quo factum est, ut ab omnibus plerisque deinceps Græcis librariis & interpretibus ommitteretur. *Pari consilio* (quod *maximopere* observandum est) confessionem illam ab Æthiopo eunucho in *baptismo* editam cancellaverunt. vid. var. Act. VIII. 37. lidem autem Afri confessionem illam, & dictum Iohannis, conservaverunt: quamquam hi ipsi dictum, quodam quasi præludio severioris reticentiæ, antequam persecutio Vandalica eos compulisset, non tam allegarunt, quam indigitaverunt. Hæc semel de causa quum omitti ceptum esset dictum, & illud, *unum sumus*, Ioh. X. nunquam non citaretur: catholici hoc, *Tres sunt, Pater, & reliqua*, minus citarunt: vel quia illud Ioh. X. satis erat: vel ut occurrerent abufui non tam Sabellianorum, quibus *unitas aquar* &c. protinus reponi poterat; quam Arianorum, ne *unitate aquar* &c. contra unitatem Patris & Filii & Spiritus S. abuterentur. quod ipsum valde refugit Augustinus § XX. Ex eadem arcani disciplina, Græcorumque imitatione, factum videtur, ut apud *Latinos* & in codicibus & in solenni Lectione, hanc periocham, aliis scribi & recitari solitam, alii præmitterent. *Ioh. Beletk*, qui circa Bernhar-

di tempora floruit Parisiis, *Debent*, inquit, *in octavis Paschae NOVEM dici lectiones ex Apocalypsi, quod ostenditur per responsum, Dignus es Domine. ideo enim responsum nominatur, quia, ut jam saepe dictum est, lectioni, quae praecessit, debet respondere. Nec est quod quis objiciat in (nostra) aetate, qualibet dominica, responsum dici de Trinitate, quum tamen de ea NULLA lectio recitetur. Fuit enim illud ita in PRIMITIVA ecclesia institutum, ut videlicet singulis diebus dominicis diceretur & lectio nona & responsum de Trinitate: sed quia LECTIO ILLA IN DIS-SVETVDINEM ABIIT, tantummodo responsum remansit. Explic. divin. off. cap. 121. At Durandus Sec. XIII sic scripsit, Secundum Rom. ordinem leguntur novem lectiones in dominicis a Pascha usque ad Pent. — In epistola vero in fide instruimur. — ostendit fidem per testimonium in coelo & in terra & in conscientia. In terra cum dicit: Tres sunt, qui testimonium perhibent in terra, spiritus, aqua & sanguis — & hi tres unum sunt. — Tres perhibent testimonium in caelo, Pater in voce, Verbum in carne, Spiritus in columba: & hi tres unum sunt. lib. cit. c. 97. Beletium fere sublegit Durandus, & hoc loco defectum illius confessum, aliunde, videlicet ex ordine Romano, supplevit, sub versum de spiritu & aqua & sanguine, versum de S. Trinitate ponens, qui postea in aliis Missalibus est praepositus. Atque hujus ipsius versus de S. Trinitate intuitu hanc periocham lectioni solenni destinatam olim esse, testantur omnia. Hac ratione, quum amotum esset Dictum, alii, qui postea in illud inciderunt, etiam ad praecidendum abusum Arianum, ut Reformatores nonnulli fecerunt, eo abstinuerunt. Honori certe patrum non inimicior est doctrina *arcani*, quam esset plagium Arianorum, quod sine socordiae culpa non animadvertere patres non potuissent. Haec praetermissi Dicti causa satis late patet ad codices Graecos hodie superstites, longe antiquior ipso Alexandrino: eademque, duabus illis superioribus causis additis, hanc facile vim habuit, ut Dictum multis ignotum, multis dubium fieret, ac propemodum ex iis, quae scripta sunt, excideret. Certior tamen est praetermissio, atque adeo ipsa germanitas hujus dicti, quam praetermissionis causae, qui cimelium amisit & invenit, etiam si, quo modo amissum fuerit, ignoret, tamen agnoscat & recuperat. Tarde, ut arbitror, exspirabit, suspicio hiatus hoc loco ex homœoteleuto nati. Homœoteleuton quidem quantam in hiatibus vim habere soleat, passim animadverto: sed in praesenti loco eam causam valere non posse, evici, nisi fallor. Contra, versiculus hic nullo modo tanquam assumentum reputari potest, a Latinis patribus, Dicto ipso carentibus aut gaudentibus; notis, aut deperditis ignotisve, antiquissimis, recentioribusve, profectum. Suspicionibus quoquo versus indulge: nil, ubi consistas, reperies. Tam mature, tam serio, tam passim gentium, tam perpetua aetatum serie allegant.*

§ XXVI. Testimonia Dictum comprobantia, se invicem valde confirmant.

Hoc ut appareat, primum loca Scripturae, in quibus subinde conveniunt, videbimus. I. Gen. I. 2 *inanis & vacua*, Vulgatus. *invisibilis & incompesita*, Interpretes Irenaei, I. I. c. 15. Tertullian. adv. Hermog. c. 23 &c. Concilio sub Ilnerico.

rico. II. Iefa. XL. 28. *Deus sempiternus — non deficiet neque laborabit*, Vulg. *Deus aeternus non esuriet*, ut testatur per *Esfajam*, Tertull. c. pſych. c. 6. & ſic I. 2. c. Marcion. c. 22. & adv. Prax. c. 16. Phœbad. c. 8. *Deus aeternus — non esuriet neque laborabit*, lib. 3 ad Theoph. III. Ief. XLV. 1. *Haec dicit Dominus Chriſto meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut ſulſiciam ante faciẽm ejus gentes: & aperiam coram eo januas, & portae non claudentur*, Vulg. *Sic dicit Dominus Deus Chriſto meo Domino, cujus tenui dexteram, ut exaudiant illum gentes — aperiam ante illum portas, & civitates non claudentur illi*, Tertull. c. jud. c. 7. *Haec dicit Dominus Chriſto meo, cui tenui dexteram, ut obaudiant cum omnes gentes*, I. ad Theoph. *Haec dicit Dominus Chriſto meo Domino, cui tenui dexteram, & obedire ſciam ante eum omnes gentes — aperiam ante eum portas, & civitates non claudentur*, lib. c. Varim. IV. Matth. IX. 4. *mati*, Vulg. *nequam*, Tertullianus, Confellio ſub Hunerico. V. Matth. XII. 31 ſin. *τὸ πνεῦμα τῆς ἀρετῆς* omittit *Lat. Armen.* & al. & ſic *Diſp. Nicaena*. VI. Matth. XVII. 5. *dilectus*, Vulg. *dilectiſſimus*, Cyprian. ep. ad Caecil. & ſic lib. c. Varim. VII. Matth. XXI verſus 29 & 30 tranſponuntur in *verſione Armena* & in *Diſp. Nicaena*, nec longe abſunt eod. ces *Lat.* quos Auguſtinus & Hieronymus viderant, apud Mill. VIII. Matth. XXIV. 6. 36. congruunt apud eundem codices *Aſiis proximi*, & *Diſp. Nicaena*. IX. Matth. XXVIII. 19. *τὸ πνεῦμα τῆς ἀρετῆς* *Cont. Marius Viêt* & ſic I. I & II *ad Theoph.* X. Luc. XVIII. 7. *τὸ πνεῦμα τῆς ἀρετῆς* *fervorum* lib. c. Varim. & Armeni. XI. Ioh. I. 13 *ſanguinitus* Vulg. *ſanguine* Tertull. & lib. II *ad Theoph.* XII. Ioh. III. 6. *caro eſt — ſpiritus eſt*, Vulg. *caro eſt, quia de carne natum eſt — ſpiritus eſt, quia Deus ſpiritus eſt*, Tertull. & ſic lib. c. Varim. Sic, quod ad comma de Spiritu attinet. Cyprianus, Auguſtinus, I. poſ. ſid. ad Cyrill. apud Hieron. aliique, & *Diſp. Laodicea*, & liber IV *ad Theoph.* XIII. Ioh. VIII. 58, *ferat*, Vulg. Id. omittit Novatianus Tertullianus epitemator, Marius Viêt. & I. III *ad Theoph.* XIV. Act. V. 3. *tentavit* Vulg. *probat*, quod ipſum reddit Cyprianus, & Confell. ſub Hun. XV. Act. X. 41. *per dies quadraginta* (quod Vulg. omittit) legit Auguſtinus ſiſque, & ſic lib. c. Varim. XVI. 1 Cor. XII. 4. *gratiarum*, Vulg. *diſtinctionum*. Confell. ſub Hun. & *Diſp. Laod.* nec non lib. c. Varim. XVII. Ibid. v. 1. *ſingulis* Vulg. *propria* lib. c. Varim. & Confell. XVIII. 1 Tim. I. 15. *ſidelis*, Vulg. *humans*. e. ad. apud Hieron. nec non Auguſtinus, & ſic lib. c. Varim. XIX. 1 Tim. IV. 1. *erroris*, Vulg. *ſeducibilis*, Novatianus & lib. II *ad Theoph.* XX. XXI. XXII. Ap. XIV. 6. XIX. 14. 16. a Vulgati verbis diſcrepat & cum Cypriani Exhort. ad mart. c. 2. & I. II *ad Quir.* c. 30. congruit I. ber c. Varim. Neque de epilloſ catholiceis dubitare debemus. XXI. I. Ind. v. 15. *arguere omnes impias*. Vulg. *perdere omnes impias & arguere omnem carnem* Cyprian. ad Novatian. & ſic Lib. c. Varim. XXIV. In hie ipſi ep. 1 Ioh. cap. II. 1. *mei* (quod habet Vulg. omittit Tertull. & lib. c. Varim. XXV. Ibid. v. 23. *& Patrem*, legit Vulg. *& Filium & Patrem*. Cyprian. Auguſtin. & ſic Liber IV *ad Theoph.* Adde ſormulam allegandi, *καὶ τὸ Μυθιακον*, &c. apud Cypr. & I. XI *ad Theoph.* Ex hoc indubito, qui facile amplificari poſſit, multa diſcimus: 1. Nos vere *Diſſertationi Nicaenae & Laodiceae*, Ibris *ad Theophilum & contra Varimadum*, *Confellioni* que ſub Hunerico, lectiones tribuiſſe ſimiliſſimas. 2. Tertullianum, Cyprianum,

Augustinum &c. lectiones item habere simillimas invicem. 3. Codices V. & N. T. ex quibus utrique lectiones suas hauserunt, fuisse partim eisdem, partim quam proximos inter sese. Et hac via, quod volebamus, tandem efficimus; Tertullianoque & Phœbadio lectum esse locum de tribus in cœlo testantibus, colligimus ex Vigilio: rursum, lectionem plenam hujus dicti, non Vigili demum ætate exortam esse, colligimus ex Tertulliano: & ex utroque colligimus, Augustino vel etiam Hieronymo notam fuisse eandem periocham, quamvis eam dissimulanter haberent. Ponder omnibus addit Cyprianus, inter omnes medius, dicto clarissime producto. Denique ex convenientia libri c. Varim. cum Tertulliano &c. patet, versum 8 ante 7 esse legendum. De Cypriano excepit nonnulla Clericus in Epistola Novo testamento Kusteriano præfixa, pag. ** 2 initio, § *Ejusdem*. Sed Cyprianicæ lectionis consensio cum Tertulliano & aliis Afris (ne allegoriam illis temporibus ignotam repetamus,) facile omnia solvit.

§ XXVII. Nemo tamen, ut nunc est, aut obtrudere alteri Dictum potest, aut eripere.

Græca antiqua hujus Dicti documenta, si ab iis, quæ § XXIII ægre corrogavimus, discesseris, nulla adhuc cernimus: sed non vanum est præfagium, fore, ut plura aliquando exoriantur. Historia lectionis *χωρις* Hebr. II. 9. sive lectio placet cuiquam, sive displicet, huc pulcre quadrat. Citat eam Hieronymus: sed Hieronymi editor Erasmus eam Annotationibus suis ad N. T. non inseruit: deinde mentio ejus apud Græcos patres est eruta: nunc demum etiam Græcus accedit codex, & accedent fortasse complures. Quid vetat, similes in Dicto Iohanneo sperare suppetias, præfertim quum Græcos patres, Latino interpreti propiores, hoc Dicto caruisse, nondum constet? De *Clemente* Alexandrino nil certi habemus. § VIII. *Origenis* scripta hodie exstant adeo pauca, ut multa dicta illustria in eo frustra quærantur. *Theodoritus* in Paulinas, non in Catholicas commentatus est epistolas. Atqui hi sunt duo præcipui, qui ad Hebr. I. c. citantur. Veruntamen qui majore Græcorum testimonio numero ita capti sunt, ut veritatem eo carere nunquam posse putent; cum iis nulla tantisper controversia, de Dicto Iohanneo, cuiquam ejus defensori esse debet. Rursum qui Latini interpretis vetustatem tanti facit, quanti ea facienda est; huic non deest, in quo acquiescat, (vid. Part. I. Apparatus hujus, p. 390 seqq. 426.) etiam si aliis neque dubitationem ipsorum eximere, neque suum gustum infundere possit. Sane exempla sunt in promptu periocharum, quas *Græci* præcipue detraxere. Matth. XVI. 2. 3. Luc. XXII. 43 s. Ioh. V. 3. 4. VII. 53 — VIII. 11. Act. VIII. 37. quare justa suspicio est, idem eos in hoc Iohannis loco admisisse. *Latina* autem hujus loci lectio est ejusmodi, ut eum ceteris assumentis, quæ in Latinos codices & patres olim pervenerunt, nil simile habeat. Non idem est omnium Latinarum hoc loco auctoritatum pondus; & eæ, quæ testantes in cœlo præmittunt, ceteris sunt recentiores, adeoque infirmiores: tum, quæcunque sunt, a Tertulliano ad typographiam usque, ad unum recidunt *Latina* interpretem. Enimvero interpres hic omnibus Græcis codicibus patribusque, quorum hodie quidquam superest, antiquior fuit, & primo

primo hujus epistolæ codici Græco fati propinquus. Interpres si plane deesset, textus Græcus per se loqueretur, hiatum se habere: nunc supplementum hiatus, quod datur, quamvis non multos testes habet, tamen, quia & unicum & unice aptum est, amplecti, non credulitatis est, sed fidei & pietatis. Erit fortasse, qui instet ac dicat: *Tu vero nimis es defensor eorum, quæ vulgo recepta sunt. supra, 1 Tim. III. 16, ubi Græce est θεός, Latine quod, Latinam lectionem posthabuisti: sed hoc loco, ubi Dicitur de S. Trinitate Græce abest, & Latine in parte tantummodo codicum exstat, latinizas.* Resp. Absit, ut partium gratiæ humanæ causa contra conscientiam in sanctissimis verser oraculis. Nam 1 Tim. III. 16. & Latinam versionem postposui, nullo patrum Latinorum antiquorum consensu comitatam, & Græcos defendi codices, ubi nulla in eos cadebat iusta suspicio. Sed ad hunc locum Iohannem indicavi, unde Græci codices mutilati esse viderentur: Latinam vero versionem cum Tertulliano & magna patrum Latinorum serie ostendi congruere. In Dissertatione de hocce gravissimo Dicitur A. 1745 edita celeberrimus Scriptor aliquis eam criscoos atque exegeleos meæ rationem habuit, ut meum esse arbitrer, non nihil hoc loco dicere: dicam autem, uti antehæc, sine ulla disceptatione, per meras positiones.

1. Cavendum, ne opinio codicum, v. gr. *Britannici*, aut *Stephanicorum*, pro ipsis codicibus, Dicitur 1 Ioh. V. 7 exhibentibus, admittatur.

2. Vnicus hodie Dicitur hujus fundus est, *Latinus* interpret antiquissimus.

3. Hunc quisquis agnoscit, idem in textu primum *testantes in terra*, deinde, ascendente oratione, *testantes in coelo* legat, necesse est. Magnum & contra Socinianos & pro ipsa veritate momentum habet hic duorum versuum ordo, a compluribus jam agnitus. Neque immediata lectio versus sexti & versus de tribus in terra testantibus *tautologiam* involvit. Nam hoc versu plus dicitur, quam sexto.

4. Disciplinam *Arcani*, tanquam Dicitur pridem omitti causam, mihi relinqui, facile patior. Neque *Tenzelius* eam mihi eximit, neque *Grapius*. Similem ob causam alias periechas a publica lectione multi veteres, contra ac nobis hodie viventibus faciendum videtur, removerunt; & apud *Afros* potissimum, ubi ratio *Arcani* minus vigeat, hic versus est propagatus. Consideretur, quæso, totus locus supra, § XXV. Nullam equidem probabiliorem causam adhuc productam video: hanc autem ego causam non nisi per modum suspicionis proposui & propono.

§ XXVIII. Ex historia Dicitur hujus elucet *θεός* quoddam, apud eos saltem, qui Dicitur accipiunt: argumentum vero irrefragabile pro Dicitur ipse contextus præbet apostolicus.

Mirabilis est dispensatio divina non solum in toto verbo, sed etiam in singulis eloquiis, quæ instar siderum varios ortus & occasus habent. conf. *Gnom.* ad Matth. II. 23. Eamque in hoc maxime loco gravissimo observare fas est: quæ factum esse credas, ut testimonium omnium clarissimum de S. Trinitate, extremo

ævo Iohanneo, quasi apex apostolici testimonii ederetur. Atque id paullo postquam editum erat, absconditum quodammodo fuit. Itaque Græcis non perinde lectum est, Patribus Nicænis aliisque in Asia, quasi tentationis gratia, ad veritatem aliunde scripturarum decidendam compullis. idem autem Latine propagatum, martyras in Africa potissimum ulteriore corroboravit. Pari modo, sicca adhuc disputatio contra antitrinitarios, hoc dicto ipso in controversiam vocato, tamen successit: quid si eodem posthac dicto amplius vindicato, confessores confirmandi veniant? Nam quemadmodum Ieremias cap. X. v. 11 idololatriam Babyloniam uno versiculo Chaldaico novis exulibus præscripto refutavit: sic Iohannes Soci-nismum, Antichristianismum &c. hoc versiculo, non dicemus, primitus Latine percripto, sed hætenus certe Latiorum potissimum opera conservato, redarguit. Et tamen etiam atque etiam sperare licet, si non autographum Iohanneum, at alios vetustissimos codices græcos, qui hanc periocham habeant, in occultis providentiæ divinæ forulis adhuc latentes, suo tempore productum iri. Luce hæc, quæ datur, contenti sumus, & in diluculo meridiem non tam postulemus, quam exspectemus. Antiquissima hæc ortu varietas, decisionem est habitura novissimam. Interim effectus salutaris, quem vis divina hujus quoque scripturæ apud fideles habet, imbecillitate & paucitate documentorum mortalium non imminuitur, neque eorum firmitudine aut multitudine augebitur. Cibo præsentis pascimur; quamvis horreum, cellam, molam, forum, culinam, qua vivit, haud exploraverimus. Ex uno codice æque divina hauriri potest fides, atque ex mille: hoc præsertim loco, ubi adamantina versiculorum cohærentia omnem codicum penuriam compensat. Etenim habet hujus epistolæ tractatio quinque partes, quibus divisio in capita hodie remanens respondet. & omnia pars Quinta, a cap. V. 1, donec versu 12 Conclusio incipit, complectitur: atque ita quidem, ut ipsum Centrum partis V. sit hæc periocha de Tribus in cælo testantibus. Certius agnosci hoc Dictum potest, quam pars folii ex libro aliquo amilla, passim quaesita, alicubi reperta, & in tota striatura parti non amilla congruens. Vide *Gnemonem*. hic progredimur ad ceteras varietates.

Eodem versu 7 ἐν ante τῶ) ~ *Lat.* aliqui apud Ioh. Harlemium. ¶ (καὶ ante ὁ λόγος) *Comp. Lat.* in cod. Reutling. *Vigilius* & al. Recte. nam καὶ etiam ante τὸ ἔδωκε ponitur. ¶ (ὅτι) *Lat.* in cod. Reutling. & in cod. Florent. apud Lami de *Erud. apost.* p. 285. *Cyprianus*, *Confessio* sub Hunerico, *Cassiodor.* vel etiam *Athenagoras*, *Eclogæ* apud *Clementem*, *Tertullianus* ll. cc. ¶ ἅγιον πνεῦμα πνεῦμα ἅγιον *Gr.* ¶ (- ἅγιον) *Lat.* codd. apud Er. Dorſcheum, *Simonium*, *Biblia Frowini* abbatis, & alius cod. *ms. Murenſis*, *Vigilius*, passim, *Fulgentius*, *Prologus* in *ep. cath.* vel etiam periocha illa *Britannica*. ¶ (- ἔτοι) *Comp.* *Cyprianus* in *ed. Erasmi* & apud *Fulgentium* & *Millium*, *Vigilius*, *Disp. Nicæna*, codd. *Lat.* aliqui, hi omisso, quo tamen etiam solum οἱ exprimi potuit. ¶ τρεῖς ἐν) τρεῖς εἰς τὸ ἐν *quædam exemplaria Græca* apud *Vatablum*, id est, *Comp.* ¶ καὶ τρεῖς usque ἐν εἰσι.) *quidam interpretes etiam testes in terra prætermittunt, ut apparet ex Didymo Ab. Gerh. dilpp.* p. 1350. talemque codicem *Basilicensem* citat *Erasmus*. Adde *Mont.* de quo § VI.

§ VI. ¶ ἐν τῇ γῆ) Latini codices iuxta atque patres, qui tres in caelo testantes memorant, habent etiam, in terra. itaque ἐν τῇ γῆ habet Er. ex documento illo Britannico, & interpres concilii Lateranensis, & Mont. conf. Luc. XII. 51. (ἐν τῆς γῆς) Comp. (-) plerique ex iis, qui verum de tribus in caelo testantibus non habent, ut Er. ed. 1. 2. mss. Clemens Al. sive Cassiod. in Adumbr. Syr. Lat. in mf. apud Er. Dorscheum, Simonium, Ambrosius, Augustinus, Leo, Liber Promissionum supra citatus. Habent tamen Latini cod. aliqui quamlibet dicto carentes, apud Erasimum, Hentenium. Lucam Brugensem, Dorscheum, & (a librariis sine dubio) Faundus & Bede textus. Voculas ἐν τῆς γῆς, ἐν τῷ κραιῶ non videtur legisse scriptor Prologi in ep. catholicas. in terra non habet Schelhornianus, & tamen in caelo habet. ¶ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ὄνομα. Sic Lat. in mf. Schelh. aqua & sanguis & caro habet Elierius, nec non Liber e. Varim. ¶ (- καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἐν εἶπω) Lat. in mf. S. Andreae, in Murenfi uno alterove, in Char. in Colon. in Florentino, in codcl. XV apud Hentenium: primum per ineniam, & tres mox recurren- te; deinde, ne Arianis esset instantia contra unitatem Trinitatis, & ex auctoritate Innocentii I I. Confer Hinemarum passim, & Aquinatem. Semel Complutenses hoc loco a Graecis digressi, etiam in hoc commate omittendo Latinos codices sequuntur: perinde ut illa Britannici codicis imago. & hi tres unum sicut habet cod. Rentling. & tres unum sicut Biblia Trovini abbatis, & alius cod. mf. Murenfis, & Jenensis manu prima, & Schelhornianus. ¶ εἰς) - Cyrillus, Disp. Nicaena, Arab. Lat. ¶ καὶ τὸ ἐν ἡμῶν) in nobis sicut habet Liber e. Varimad. unum sicut in Christo Iesu habet Ambros. Vigil. Cassiod. Confer § XVIII ex Etherio. Omnia haec ad enervandam illum Arianorum instantiam excogitata videntur.

9 ἢ) ἐν Α. & alii, Cyrillus Al. e proximo.

10 ὑπερβαίν) ὑπερβαίν τὰ θεῶ Α. & alii, Lat. E. proximo. ¶ (αὐτῶ vel αὐτῶ) (comp. Al. Aug. 6. Lu. Vatican. Vss. & sex alii. ¶ (ὁμοῦ) Al. Cov. 4. Gen. Steph. 8. 12. Aeth. Arab. Copt. Lat. Primof. ¶ οὐ πεπίστευκεν) οὐκ ἐπίστευκε Alex. Lis. Cyrillus Al. ¶ ὁ θεός) - B. 3. Aeth. Cyrillus Al.

12 τῆς ἡμῶ) - Lat. in mf. Col. Reutl. & aliis.

13 τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα τῶ ὁμοῦ τῶ θεῶ) - Armen. ¶ (ἴνα εἰδῆτε usque εἰς τῆς εὐδοκίας) Al. Barb. 2. Gen. Steph. 8. 12. Aeth. Arab. Copt. Lat. Beda, Syr. ¶ ἔχετε αἰώνιον) αἰώνιον ἔχετε Comp. Er. Aug. 6. Vss. Oecumen.

16 ἔσι) ἔσι γαρ Arab. Syr. Tertull. Clemens Al.

17 ἢ) codcl. ut Clemens Al. (-) Aeth. Lat. aliqui, Tertull. uti v. 16.

18 ὁ γαρ. usque ἑαυτὸν) generatio Dei conservat eum habet Lat.

20 (καὶ εἰς.) Al. & alii, Syr. & al. (εἰδαμεν) Vss. 2. Lectio media. ¶ (θεῶ) Comp. Al. Barb. 1. Colb. 7. Cov. 4. Lin. Pet. 3. cod. Rhodiensis, Steph. 8. 12. 12. Aeth. Arab. Lat. Basilus M. Cyrillus, Euthal. Oecumen. Presbyter, Beda. Ex seq. & ex Ioh. XVII. 3. Ex Latinis non legit Ico & Faundus. ¶ (- ἐν τῶ) Lin. Vss. Lat. Eafil. Cyrill. Oecum. in comm. Auctor disp. Nicaene, Hieron. Leo & alii Latini. ¶ ἡμεῖς. ἡμεῖς) edd. mss. libanif. Cyrillus Al. Oecum. Syr. &c. Hieron. in Iesa.

65. *Gregorius*, *Lat.* in ms. Reutl. (-) *Al. Lat.* ¶ ζων) *Comp. Al. Hunt. 1. Laud. 2.* pluresve, *Oecum.* in comm. ἡ ζων) *Er. &c.* atqui substantivum non admittit articulum, ubi adjectivum sine articulo subsequitur. Enimvero librarii post ἡ in ζων, ἡ articulum omiserunt. ζων ἡ *Barb. 8. Cov. 4. Pet. 3. Vff.* (ἡ ζων ἡ) *Aug. 6. Andreas Cæs. & Auctor dīsp. Nicaen.* ¶ αἰώνιος) - *Al.* apud Fellum.

21 (- ἀμὴν) *Al. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Æth. Arab. Copt. Lat.* in cod. multis, *Syr.*

EPISTOLA II IOHANNIS.

Habent eam

EDITIONES, *Comp. Er. &c.*

MSS. CLASS. I. *Al. Aug. 6. Baroc. Cant. 2. Cov. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud. 2. Lin. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. Vff.*

CLASS. II. *Barb. edo, Bas. 2. 3. Colb. 7. Gen. L. Lu. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. 8. ε. ζ. θ. ι. ια. ιγ. Vien.*

VERSION. *Æth. Arab. Copt. Lat. Syr.*

PATRES, *Euthal. Oecumen. &c.*

Verf. 10) *Iohannes* præfigit *Cassiodorus*, *Complex. p. 136, 138.*

3 ὑμῶν) *Comp. Lin. Aug. 6. Vff. Lat. Syr.* in polygl. Duo codices, in quibus hanc lectionem inveni, argumento sunt, in pluribus aliis eam exstare, quam vix quisquam eam notare dignatus fuerit. μεθ' ὑμῶν summa facilitate ex versu præced. repetitum est: & nimis sæpe hæc pronomina promiscue scripsere librarii Græci. vobiscum proprie salutationi congruit. conf. 3 *Ioh. v. 2.* (ὑμῶν) *Er. &c.* vel etiam *Lat.* ms. *Colon.* ¶ (- κυρίως) *Al. Cov. 4. Gen. Lin. Æth. Lat. Syr.*

5 γράσω) *Comp. Aug. 6. Vff. & al. γράφω Er. Steph. edd. &c.*

6 τὰς ἐντολάς) τὴν ἐντολὴν *Er. Bas. 2. Hunt. 1. Oecum. Æth. Lat.* in ms. *Colon. Syr.* ¶ καθὼς . . . ἵνα) ἵνα καθὼς . . . *Al. & al.*

7 εἰσῆλθον) ἐξῆλθον *N. 1. & alii, Lat.* nec non *Al.* ex 1 *Ioh. IV. 1.* ¶ σαρκί:) σαρκί: ἄτις ἐχ' ἑμολογεῖ ἰσθὲν χριστὸν ἐν σαρκί, *Steph. 1.*

8 (αὐτὰς) *L. Iren. Calarit.* ¶ ἵνα) - *Er. Oecumen.* ¶ ἀπολέσωμεν usque ἀπολάβωμεν) ἀπολέσητε ἂ ἐργάσαθε—ἀπολαβήτε *Al. & alii, Euthal. Iren. Syr. & al.* Vel ob βλέπετε vel ob dignitatem apostoli.

9 παραβαίνων) προάγων *Al.* unde procedit habet *Lat.* in ms. *Colon.* præcedit in *Char. & apud Vallam ac Zegerum.* ¶ (- τὰ χριστῶ) *Al. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Lat. Calaritan. ejus, Syr.* ¶ πατέρα καὶ τὸν υἱὸν) υἱὸν καὶ τὸν πατέρα *Lat.* mult.

11 (- αὐτῶ) *Er. Vff. & alii, Oecum.* ¶ τὸν ποσειδῶ) *Ecce praedixi volis, ut in diem Domini nostri Iesu Christi non confundamini* addit *Lat.* in ms. Colon. nec non in Reutl. & aliis *haud parum vetustis* apud Zegerum.

12 ἐβλαβήθη) *Comp. Al. Vff. & al. ἰβ. edd. al.* ¶ ἀλλὰ ἐλπίζω ἐλθεῖν) ἐλπίζω γὰρ γαίεσθαι *Al. & al.* ¶ ἡμῶν) ἡμῶν *Al. Aug. 6. Laud. 2. & al.*

13 (- ἀμν) *Al. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Arab. Lat. edd. sed amen, vel, fed, Gratia tecum : amen* habent *Lat. mss.*

EPISTOLA III IOHANNIS.

Habent eam codd. iidem, qui secundam : *Pet. 2.* caret versu 9-15.

v. 3 γὰρ) - *Cov. 2. & alii, Syr.* ut ep. praeced.

4 τέτων) ταύτης codd. quidam apud *Vallam & alii.*

5 ἐργάση) ἐργάση *Al.* ¶ εἰς τὸς alterum) τῶτο *Al. & alii, Lat. Glossa, ex I Cor. VI. 8.*

6 πεισεῖς) ποιῆς *Gen. & alii, Lat.* aliqui. Ex v. 5.

7 δόξατος) *Er. Steph. edd. Al. Vff. cod. plurimi, Oecum. Beda.* (δύνατος αὐ-
τῶ) *Comp. Oecum. Persicis, Steph. 12.* Commentarium in tertiam Ioannis epistolam A. 1742 emisit eel. D. *Christopherus Augustus Heumannus.* Ad septimum versum progressus, scripsit : „ *Hoc αὐτοῦ iniuste in suis editionibus N. T. omiserunt Millius & Bengelius.* „ *Conspicentes* quidem & *Beza*, & inde recentiores plerique, αὐτεῶ habent, cum uno eod. m. eoque parum probato, *Steph. 12.* Non habet αὐτεῶ *Erasmus*, & *Rob. Stephanus*, huiusque textum retinere solitus *Millius*, & alii : neque habet eod. *Alex. & Lincoln. Magd.*, *Nori collegii Oxon.* in N. T. ed. *Felliana*, & *Versula. Gouss.*, & , ut *Milnius* testatur, alii plurimi. Textus, *Oecumenii* exegesi interpolitus, in editione *Cappeni* habet αὐτεῶ sed in ms. *Augustano* non habet. *Hieronymum* non legisse, patet ex comm. ad *Tit. I. 8*, ubi verba Iohannea referens a vertu 5, hoc comma sic exprimit, *pro nomine enim Domini (non, ejus) extiterunt. Bedam* non legisse, testatur *Barth. Petri*, qui *Eslii* commentarios perlecit. *Grotius*, non tam multis testibus cognitis, hanc tamen lectionem probavit. *Nomen* gentibus ignotum scita brevitate inavit *Apostolus.* *Conf. Gnomon. ad Act. V. 41.* ¶ θανάτῳ) θανάτῳ *Al. & al.*

8 ἀπολαυθάνειν) ὑπολαυθάνειν *Al. Aug. 6. Cov. 4. Gen. Oecumen.* ¶ γνώμεθα) γινώμεθα *Comp. Strid. & al.*

9 τῆ) *edd. &c. Hieron. Cassiod.* τὴ τῆ *Al. Steph. 1.* ἀν τῆ vel ἀν τι τῆ *Cov. 3. 4. & alii, Euthal. Lat. hodie.*

10 μὴ) ὡς μὴ *Lat. Syr.* ¶ ἐκ) - *Vien. & al.*

11 - δὲ ante κακοποιῶν) *Comp. Steph. ed. 1. Al. Aug. 6. Colb. 7. Pet. 3. Vff. &*,
 quanquam *Stephani* vacat margo, novem alii, *Euthal. Lat.* nec non *Syr. δὲ Er. &*
 inde al. edd.

12 (οἶδας) *Al. & alii, Lat.* Quod uni scribatur.

13 γράφειν) γράψαι σοι *Al. & alii, Euthal. Lat.* Ex seq.

15 (ἀδελφοὶ) *Al. Colb. 7. L. Lin. Æth.* ¶ φίλος) ἀδελφός *Barb. 1.* (nisi ad
 varietatem præcedentem referendus fuit:) *Lin.*

EPISTOLA IVD Æ.

Habent eam

EDITIONES, *Comp. Er. &c.*

MSS. CLASS. I. *Al. Aug. 6. Baroc. Cant. 2. Cov. 2. 3. 4. Hunt. 1. Laud.*
 2. *Lin. Magd. N. 1. 2. Pet. 1. Vff.*

CLASS. II. *Barb. vño, Bas. 2. Colb. 7. Gen. L. (a v. 1 ad 7.) Lu-*
Pet. 3. Seid. Sin. Steph. δ. ε. ζ. ι. ια. ιγ. Vien. nescio an *Pet. 2.*

VERSION. *Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.*

PATRES, *Euthal. Oecumen. &c.*

v. 1 (χειρὶς ἰησοῦ) *Comp. Hunt. 1. Laud. 2. Magd. Pet. 3. Vff.* pluresve, *Lat.*
 in mf. Char. ¶ ἐν) ἐν τῷ *Beza & inde al. edd.* ¶ (κρησπημιαις) *Al. Barb. 2. Lin.*
 manu secunda, *Steph. δ. ι. Origenes, Synopsis script. sacrae, Oecumen. Æth. Arabs*
Erpenii, Armen. Copt. Lat. Syr. Calarit. Cassiod. Neque intercedit *Whitbius. Vid.*
Gnom.

3 σωτηρίας) σωτηρίας ἡμῶν *Al. & al.* ¶ ὑμῶν) Comma addunt multi.

4 δεσπότιν) - *Æth.* ¶ θεῶν) *edd. mss.* in his *Aug. 6. Vff. Armen. Syr.* (qui
 etiam καὶ proxime subsequens omittit,) &c. (-) *Al. Barb. 3. Cov. 3. 4. Genev. Lin.*
 manu prima, *N. 1. Sin. & duo apud Bezam, Oecumenius, Arabs Erpenii, Copt. Lat.*
 & inde *Lucifer Calar. Cassiod. Beda.* Vnde hoc ante *δεσποτιν* ponit *Laud. 2.* ¶ δε-
 σπότιν θεῶν καὶ) θεῶν καὶ δεσπότιν τῶν *Comp. Seid.* Agnoverunt aliqui, sine inter-
 pellatione eoharere hæc verba, *δεσπότιν καὶ κυριον ἡμῶν.* Plane θεῶν Glossa est,
 qua fluens oratio, *δεσποτιν καὶ κυριον,* interpellatur. *Vid. Gnom.*

5 ὑμᾶς alterum) - *Al. Vff. & alii.* quasi superfluum esset. ¶ τῶν) πάντα
Barb. 1. & alii. ex 1 *Ioh. II. 20.* ¶ κύριος) ἰησοῦς *Al. Barb. 1. & alii, Lat. θεός*
Steph. δ. ι. Clemens Al. Syr. Calaritan.

6 ὑπὸ ζῶον) sanctorum angelorum præmittit *Calaritanus: ἀγγέλων ἀγγέλων* se-
 quitur apud *Clementem Al.*

7 δαῖγμα)

7 δειγμα) comma addunt nonnulli. ¶ ὑπέχυσαι) ὑπερέχυσαι *Al.*

8 ὁμοίως) ὅμως *Al.* ¶ (- μέντοι) Particula μέντοι deest *ms. codici monasterii S. Galli*, & nostro, quo vetustiore negotio me antiquam vidisse quemquam. omittit quoque Latinus interpres idus. Goldast. Not. in Valerianum Cimel. p. 27. ¶ ἐνυπνιαζομεναι) ~ *Lat.* Sed qui pronomem in multis codicibus remanens, interpretem verbi non facillimi oblitum videtur prodere.

9 ἐπιτιμῆσαι) ἐπιτιμῆσαι *Steph. d. 12.* ¶ κύριος) θεός *Lat.* aliqui, *Cov. 4. Gen.*

12 (εἰ ἐν) *Steph. ed. 2. Al. & al.* qui in habet *Lat. ms. Colon. uti v. 19.* ¶ ἀγάπαις) ἀγαπαίς *Al. & al.* apud *Valium* sive *Zegerum*. vide var. *2 Pet. II. 13.* ¶ ἑμῶν) αὐτῶν *Al. Lat. Syr.* aliqui. *Indidem.* ¶ συννωχήμενοι) ὁμοί) addit *Comp. & al.* ¶ ἀπόθεσις,) ἀποθεσίς *al. edd.* ¶ παραφερόμεναι) *Comp. Al. Colb. 7. Gen. I. a. Pet. 3. Sin. Steph. omn. Iff. & sex alii, Euthal. (περιφερόμεναι) Er. &c.*

13 ἐπαριζόντα) ἀπαριζόντα *Cov. 4. Gen. Lin. Steph. e. 1.* ¶ - τὸν post εἰς) *Comp. Er. Al. Iff. eod. plurimi, Oecum. τὸν Steph. & al. edd.*

14 ἀγίαις μυριάσιν) *Comp. Er. Al. Aug. 6. Sin. & quinque alii, Chronicon Alexandrinum, Oecum. Æth. Syr. ἀγίοις μυριάσιν Iff. μυριάσιν ἀγίαις Steph. & al. ed. μυριάσιν ἀγίαις ἀγγελῶν Lin. Pet. 3. nec non Euthal. μυριάσιν ἀγγέλων scriptor ad Novatian. apud Cyprian. Arab. at nullius (ἀγίαις omisso) Vigilii nomine Idic. ii. μυριάσιν ἀγγέλων ἀγγελῶν Cov. 2. Steph. 12. Arabica alia, Copi. Ex Hebr. XII. 22. ¶ αὐτῶν) ~ *Syr.* Vigilii nomine *Idic. ii.**

15 (- ἀγγέλων) *Comp. Al. Colb. 7. Pet. 3. Iff. & octo alii, Chronicon cit. ¶ αὐτῶν) edd. &c.* Mox recurret. (-) *Al. Barb. 3. Colb. 7. Cov. 3. Lin. N. 1. Lat. Syr. Chronicon cit. ¶ ἀπελευθέρωσεν αὐτῶν) ~ Cov. 3. & alii, Syr. ¶ σκληρῶν) σκληρῶν λεγόντων Iren. & al.*

16 (γογγυσά) *Latinae edd. aliquot. ¶ αὐτῶν) ἐαυτῶν Iff. vel etiam Cov. 4. Sin. Ex v. 18.*

18 ὅτι prius) ὅτε *Iff.* ¶ ἐν ἐσχάτῳ χρόνῳ) ἐπ' ἐσχάτῳ χρόνῳ *Al. & sic, vel paulo aliter, alii.*

19 - ἐαυτῶν) *edd. principes &c.* Adumbrationes *Clementi Al.* adscriptæ. (ἐαυτῶν) *Steph. d. e. 1. 12. Lat. & inde Beza & cum eo recent. edd. item Colb. 7. Cov. 2. 4. Glossa, e v. seq. vel ex Ies. XLV. 24. vide Gnom.* Etenim *Sin.* habet in marg.

20 ὁμοίως) ὁμοίως *Comp. Steph. e. 1. Lat. multi. ¶, ἐν πνεύματι ἀγάπῃ) ἐν πνεύματι ἀγάπῃ, Aug. 6. Iff.*

22 ἴτε) ἐλεγεῖτε *Calli,* nonnulla exemplaria Græca apud *Zegerum.* ¶ ἐλεγεῖτε usque in παρόντες) *Comp. Er. Iff. &c.* ἐλεγεῖτε usque in σὺν) *Al. Cov. 4. Gen. Lin. Pet. 3. Steph. d. 1. Æth. Copi. Lu. Cassiod.* Et sic habet *Armenius*, in extremo adjiciens διακρινόμενοι aut simile quidpiam. οὐκ ἐμὲ ἐκ τῶν ἀρχαίων, οὐκ δὲ ἐλεγεῖτε ἐν σὺν) *yr. οὐκ ἐμὲ ἐλεγεῖτε οὐκ ἐμὲ ἐλεγεῖτε διακρινόμενος οὐκ δὲ σὺν) ἐκ τῶν πατέρων ἀποστολῶν et Arab. ¶ ἐλεγεῖτε διακρινόμενοι) ἐλεγεῖτε διακρινόμενος Barb. I. Steph. e. Oecum. in comm. ¶ ἐν σὺν) ~ Barb. I. Colb. 7. Cov. 2. 3. N. 1. Steph. e.*

Clemens Al. vel etiam *Cassiod.* ¶ (- τὲ) *Er. Aug. 6. Vff.* pluresve, *Valla, Oecum.* ¶ ἐρταζοντες) addunt, οὗς δὲ ἐλείπετε ἐν φόβῳ *Barb. 2. οὗς δὲ ἐλέγχετε ἐν φόβῳ N. 2. Steph. 1a.* vel etiam *Vien. οὗς δὲ ἐλέγχετε Cov. 2. 3.* Itaque cum exceptione aliqua stant a textu, *Barb.* nescio qui, *Colb. 7. Cov. 2. 3. N. 1. 2.* & sine exceptione *Baroc. Cant. 2. Hunt. 1. Laud. 2. Magd. Pet. 1.* vel etiam *Baf. 2. Lu. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. ζ. θ.* Librarius, quæ communior lectio est, pro ἐλέγχετε nimis cito ἐλείπετε videtur arripuisse, ex alliteratione ad ἐλεος proxime præcedens, & cum id delere nollet, reliqua, uti commodum putaret, accommodasse. Vid. *Gnom.*

24 αὐτῶς) *edd. primæ, mss., in his Vff. Oecumen. (ὁμᾶς) Steph. δ. ε. ι. 1a. Lat. & inde Beza & recent. edd. item Cov. 2. 3. 4. Lin. N. 1. ἡμᾶς Al.* apud Fellum. *Glossæ. ¶ καὶ καὶ ἀσπίδας Vien. & al.*

25 (- σοφῶ) *Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 4. Gen. Pet. 3. Steph. ε. ι. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. Euthal.* Ex Rom. XVI. 27 repetit Millius. ¶ (διὰ ὑμῶν) *Al. Barb. 2. Colb. 7. Cov. 2. 3. 4. Gen. Lin. N. 1. Pet. 3. Steph. δ. ι. Euthal. Arab. Copt. Lat. Syr.* nec non *Lin. Æth. ¶ καὶ primum) - Al. Colb. 7. Lin. Lat. aliqui. ¶ (πρὸ πάντων αἰῶνος) Al. Colb. 7. Cov. 2. 3. 4. Gen. Lin. N. 1. Pet. 3. Steph. δ. ι. Euthal. Copt. Lat. ¶ ἀμην) - Cassiodorus.*

A P O C A L Y P S I S.

§ I. Habent eam

EDITIONES, *Comp. Er. Sc.*

MSS. CLASS. I. *Al. Aud.* (id est, Andreas Cæsariensis, ejusque cod. 1. 2. de quo mox:) *Baroc.* (in quo desunt c. XX & seqq. vel etiam c. I. 10 — 16. & pars capp. IX & XVII. & XVIII.) *Cov.* (secundus, *Hunt.* primus, *M.* (primus,) *Vff.* (secundus:) nam epitheta, *primus, secundus,* in *Cov. Hunt. M.* ut in *Vff.* omittenda duximus.

CLASS. II. *Dionysianus* (apud Ioan. Gagnejum,) *L.* (in qua desunt duo capita postrema:) *Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph.* nominis duo (vide var. c. XIII. 4.) nempe *1a. 15,* (cujus a c. XVII. 9. vix ullam rationem habuimus, ob causam mox § VI memorandam,) & *L. Vallæ* ex aliquot codicibus, & *Caryophili* ex quatuor *Parberinianis* excerpta. *Veronensem* Gagneji codicem non citamus, ab *Arctko* quippe, uti *Veronæ* pridem cum *Oecumenio* prodiit, non diversum. *Hanc paucitatem codicum Apocalypticorum, lector, pratinus rogo conferas cum multitudine codicum, quos v. gr. ad Iohannis Evangelium supra dedimus: agnosces, vera esse, quæ mox dicemus § III.*

VERSIONES, *Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.*

PATRES, *Hippolytus* (qui in libro genuino de Antichristo ed. *Gud. & Fabr.* multa ex cap. XI seqq. & ex XVII. XVIII. &c. exhibet:) *Origenes, Dionysius Alexandrinus, Arctus, Irenæus, Tertullianus, Cyprianus,* & alii, de quibus paulo inferius.

§ II. Crisis apocalyptica propriam quandam introductionem postulat.

Vnius dicti, 1 Joh. V. 7. 8. & unius libri, Apocalypseos, crisin, majoris esse momenti, audeo affirmare, quam totam reliquam crisin N. T. Nondum tulimus totum operæ pretium: in extremo magna ejus pars, a plerisque parum exulta, nos manet. Prudenter Bentlejus ex Apocalypsi potissimum delegit Novi testamenti Græce Latineque edendi specimen: nam in hoc uno libro plus navandi locus est, quam in universo reliquo Novo testamento. Ac nos in gratiam eorum etiam, qui alias de varietate lectionum N. T. non nimium laborant; hoc loco, quæ potissimum opus forent, quam planissime explicare instituimus, nonnullis etiam monitis, quæ supra dedimus, præter morem nostrum repetitis.

§ III. In Apocalypsi singularis est & codicum paucitas, & tamen varietatum copia.

Erasmus in tot codicibus N. T. quos in Britannia, in Brabantia, in Germania vidit, Apocalypsin vix est nactus: Stephanis, non nisi duo obtigerunt, eam exhibentes. Græci multi Apocalypsin putaverunt esse librum minoris auctoritatis atque utilitatis: ac libentius Acta & Epistolas, libentissime Evangelistas, ad usum lectionis publicæ in ecclesia, descripserunt, Constantinopoli præsertim, cujus urbis episcopus Chrysofostomus in tot monumentis Apocalypsin ita prætermittit, ut ipse eam ignorasse, & scriptum quodvis eandem allegans, Chrysofostomo suppositum esse videatur. Hinc Jacobo Le Long in catalogo bibl. tam frequens est *Nivum test. Græcum excerpta Apocalypsi*. Cui congruit Hodius f. 649, 650. & Millius passim. Hinc denique de codicibus, quorum nomenclaturam supra dedimus, CXX non habent Apocalypsin, XX eam habent. Quæ PAUCITAS APOCALYPTICORVM EXEMPLARIVM VBI NON OBSERVATUR, CRISIS IN APOCALYPSI, ERRATIO EST ET FLUCTUATIO. Exempla damus in Var. Ap. II. 20. III. 12. VIII. 13. XV. 3. XVII. 16. non ut insignibus viris obtrectemus, sed ut quemlibet de veritate convincamus. Non obvia quæque & caduca lectio, quia in textum semel immigravit, id inde est consecuta juris, ut ei tot codices, qui Evangelistas, Acta, Epistolas, ac non Apocalypsin habent, manu minime oculata admetiamur. Et tamen perverissima hæc methodus late regnat, multorum locorum lectionem sanam ac salutarem, ejusve certe confirmationem, in obscuro detinens: ejusdemque methodi artifices somnia & umbras codicum pro codicibus habent, & aliis, qui non sunt critici, scandalo sunt, ut charismata in hoc genere nulla esse existiment, & dubitationem in iis etiam locis, quæ plana erant, pro sapientia habeant. *Varietatum* autem multitudine non offendetur, quisquis librarium morem cognoverit, habet enim hic liber stilum non modo a ceterorum Græcorum, sed etiam a ceterorum N. T. librorum sermone diversum; Epistolasque, Sigilla, Tubas, Phialas septenas, verbis partim iisdem, partim aliis aliisque, non sine mysterio describit: cui utrique dissimilitudini intempestiva sedulitas medicinam putavit afferri oportere; ut eodem ubique modo legeretur, *οἶδα τὰ ἐργὰ σε ἔλω κατὰ*

τὰ σὲ ὀλίγα ἔαχε καὶ βλέπει· βιβλαρίδιον κτλ. Numeros etiam, qui in hoc libro perfrequentes sunt, varie representarunt librarii. Multum denique hic turbavit unus codex *Cypriensis* (uti *Comt.* in Evangelistis & Actis) de quo infra. Itaque gravissimum interdictum, quo hic liber proprie munitus est, cap. XXII. 18. 19. (videatur ad h. l. & Apparatus crit. & Gnoimon,) non omnes sunt reveriti.

§ IV. Veritatem religiose indagare & sequi debemus.

Est hic proprie *Iesu Christi* liber, ut ipse titulus plane singularis docet: nec sine causa interdictum illud, de non addendo & demendo, in extremo adjicitur. Nam quemadmodum verus horologii cursus, unius rotulæ parte affecta, imminuitur: sic lectio- nis error, qui levissimus videtur, figuratissimi hujus & nervosissimi libelli intervertere fines potest. Recte *Viringa* existimat, *vestigia profundæ & mysticæ sapientiæ, hoc libro clausæ, posse deprehendi in MINUTISSIMIS quoque orationis partibus & dicendi modis, ad quos sæpe accidit ut minore cura & studio attendamus. Habemus in hoc libro profundissimæ sapientiæ spiritualis compendium.* Anacris. Ap. p. 36. Nos omnia ad jota & apicem manus Iohannæ conformare optamus: si non eo usque prodibimus, huic sane nil præjudicatum nos velle edicimus. *Τὴν tuam, DOMINE IESU, gratiam imploro, ut, quæ servus tuus Iohannes omnibus verba prophetiæ libri hujus temerantibus denunciavit, a me, verbi tui serio reverente, neque mutante quicquam, sed mutationes fideliter eximere conante, procul abesse propitius jubeas.* Summam quidem certe, ut confidimus, adsequemur, neque sublidia, proximis temporibus oblata, ingrâte aspernabimur, sed posteritati ad limam quam exactissimam præserviemus.

§ V. Genuina lectio solo sæpe colore suo nativo ab interpolata dignoscitur.

Genuina est gravis, simplex, & tamen interdum in uno tractu multifaria, pro rerum varietate: nec refugit enallagen, ellipsin, asyndeton, semper tamen explicabilis. Spectat huc maxime duorum casuum constructio. cap. I. 5 ἀτὸ ἰουᾶ χριστῆ, ὁ μάρτυς ὁ πιστός. atque ita omnes codices: porro pauciores, plures, c. II. 20 τὴν γυναικα ἢ λέγασα. III. 12 τῆς καινῆς ἱερουσαλημ ἢ καταβαίνουσα. VI. 1. 9 τὸ τρίτον τῶν κτισμάτων τὰ ἔχοντα ψυχάς. IX. 14 τῷ ἀγγέλῳ ὁ ἔχων τὴν σαλπιγγα. XIV. 12 τῶν ἁγίων, οἱ τηρῶντες. XVIII. 11 seq. τὸν γόμοι ἀπὸ τῶν ἑδῶν ἀγοράζει ἐκτί, γόμος χρυσοῦ. XX. 2 τὸν δρακόντα, ὁ ὄφει ὁ ἀρχαῖος. XXI. 10. 12. τὴν πόλιν, ἔχουσα. nec longe abeunt illa: c. XIV. 9 τῷ θηρίῳ καὶ τὴν εἰκόνα αὐτῆ. XVII. 4 βέλουςματων καὶ τὰ ἀκάθαρτα. vel etiam c. IV. 4. VII. 9. XIII. 3. Singulatim hæc exhibilare, facile est: universa, nemo convellet. In summa, HEBRAISMVS toto regnat libro, prima specie inlolens & asper, sed revera, cum allueveris, non solum tolerabilis, sed etiam dignus, ac plane cælestis stilo curiæ dignus. Iohannem tibi, lector Apocalypseos, propone Hebraice cogitantem, Græce scribentem: & tute, quæ Græce legis, Hebraice recogita. omnia senties expedita. At interpolata lectio blanditur facilitate quadam & æquabilitate, & parallelismi specie: sequitur
syntaxia,

syntaxin, Græcissimum, plana & aperta omnia, ubi videlicet consilio introducta est: ubi casu, aperte est inepta, saepe vel absurda vel mutila. Extra homœoteleton, in quo facile hiatus admittitur; plerumque, si non semper, genuina est lectio brevior: verbosior, interpolata. Illi, lectiorum testium vetustatem; huic, sedulitatem librariorum recentiorum magis favere, suis constabit locis. Vbi lectio non duplex est, sed multiplex, MEDIA tantum non semper vera est, abs qua videlicet alius hac, alius illac in planiora discessit.

§ VI. Non omnibus omnium codicum excerptis æque niti possumus.

Nil damus fastidio aut favori in ullum exemplar: omnibus æquum jus tribuimus. VNIVERSI CODICES SVNT REGVLA SINGVLORVM: ii, quos & antiquos & accurate collatos esse constat, sint regula, ad quam dijudicandi sunt primum ipsi inter se, deinde reliqui. Quos Millius codices ipse versavit, eorum fere & hiatus & lectiones a novissimo contextu Erasmi eodemque Stephani diversas ita indicavit, ut ipso suo silentio innueret codicis ejusque cum reliquo contextu consensum. Sed quum multi hoc curæ ne hodie quidem probent; iidem ceteros, qui codices, ante Millium certe, contulerunt, tam sollicitos esse debuisse non putabunt. Proinde in *L. Pet. 2. 3. Scit. Steph. 11. 15.* argumentum illud negativum non procedit, neque sic licet dicere: *Hi cod. in pausa sunt; ergo stant a textu.* vide ex. gr. var. c. XVIII. 1. Sint *Pet. 2. 3.* codices integri, quod non constat: sed Petavianos tres unus juvenis excussit: quumque Millius dicat, ex cod. *Pet. 1. lectiones hanc paucas in priori collatione, Actorum videlicet Epistolarumque, ab aliis prætermittas se collegisse, Proleg. § 1451.* nemo spondebit, cod. *Pet. 2. 3.* (quos Millius non vidit,) accuratius collatos fuisse. Neque ad quam editionem sint collati, constat: unde iis in locis, ubi ipsæ editiones inter se differunt, dubitatio de his cod. maxima est. *L. & Scit.* ubi erantur, proprie consentiunt cum *Hunt.* ejusque sodalibus: ex quo, quia tam frequens utriusque pausa est, firmiter colligitur, multas lectiones a Millii Kusterique amicis, quorum laudi nil detrahimus, omissis fuisse, vel etiam mutilos esse codices. Ita esse, reperient, qui copiam ipsorum habent. certe in *L.* defunt extrema. *Steph. 11. 15.* integri sint an mutili, (aliorum quidem librorum N. P. non nisi fragmenta habent,) haud constat: per Stephanum ipsum an per alios collati fuerint, non docemur. certe multæ lectiones de *Steph. 2.* id est, de ed. Comp. cui Stephanus plurimum tribuit, prætermittæ sunt: quis ergo non idem existimet de mss. duobus? sed tamen *Steph. 11.* pulere congruit cum *Steph. 2.* redarguitque taciturnitatem socii *15.* Etenim *Steph. 15.* ubi semel loqui incipit, densas varietates offert: ubi ad silentium redit, silet diu. id certum iaterfracti codicis indicium. Vel per novem capita extrema Apocalypseos pauciores ex eo notantur varietates, quam per novem antea versiculos proximos. imo a c. XVII. 9 ad finem libri non nisi semel, nempe c. XX. 3 citatur, fortasse nota *15* pro *11* posita, quum multis in locis necessario citandus fuisset. Eadem fere ratio est codicis *Sin.* quem ipse quidem Millius contulit: sed mutilus est in aliis libris; vereor ne etiam in Ap. Certe toto cap. VII. & ante, & post,

interquiescit. Nec tamen est, cur hunc defectum magnopere doleamus. nullus enim est horum codicum, qui non gemellum habeat aliquem, ex aliis omnia farcientem. Hi tamen omnes, ubi expresse citantur, pondus addunt ceteris.

§ VII. Firmius demum constat, quid editiones, quid mss. *Al. And. Bar. Cov. Hunt. Vff.* habeant.

Hi sunt codices vel integri, vel, ob hiatus indicatos, integris æquiparandi, accurateque collati: qui etiam sine ceteris ad Apocalypsin recensendam sufficere possent; quum varietas nulla notabilis exstet, quæ non ex his & cognosci & decidi queat. Addi poterat, a Millio collatus, *Mori* codex: at manu valde recenti scriptus est, totumque ex Comp. (cui etiam in titulo Ap. congruit) & ex *Aretha* conflatus videtur. *Nunc dicemus de mss. præcipuis, deinde cetera expediemus.*

§ VIII. *Al.* solus, exiguum sæpe pondus habet: cum suffragatoribus idoneis, longe maximum.

Omissio animo scriptum esse, fatebitur, qui duntaxat v. gr. Var. Ap. XII percurrerit: & in eo genere hunc codicem omnibus reliquis, in Ap. præsertim, deteriorum esse, diligentissimorum hominum excerpta, quæ in Apocalypsi quam plenissime retulimus, demonstrant. Vbi vero alia cum eo monumenta congruunt, ingens eis robur confert, non solum propter antiquitatem excellentem, sed etiam propter genus remotum, de quo paullo inferius. Magna hæc pars est meritorum *Millii*, quod ad Apocalypsicis textum recognoscendum plura unus subsidia collegit, quam universi ante illum editores; quodque codicem *Al.* accuratius excussit. Minutiores tamen Codicis hujus varietates, quas etiam *Millius* neglexit, *Ioh. Markius*, commentario in Apocalypsin, ex *Polyglottis*, opinor, inferere dignatus est.

§ IX. *And.* locum in codicibus meretur.

Andreas, Cæsareæ in Cappadocia episcopus, floruit sub finem Seculi V, scripsitque commentarium in Apocalypsin, qui *Papix, Iustini, Irenæi, Hippolyti, Methodii, Dionysii, Basilii, Epiphani, Gregorii, Cyrilli* sententias complectitur, & cum *Chrysofomi* homiliis in N. T. quasi supplementi loco non semel excusus est. Ei operi ipse τὸ κείμενον sive *textum* Apocalypsicum inseruit: quo nomine locum inter ipsos codices, cum magna interdum prærogativa, obtinet. nam in bivio quasi codicum *Andreas* stetit, quippe quos ex utraque familia, *Asiatica* & *Africana*, habuit, ut ex varietatibus, quas in commentario notavit, apparet. vid. var. c. I. 5. XII. 9. XV. 6. *Augustanum* *Andræ* codicem ac *Palatinum* non sequitur contulit *Frid. Sylburgius*: hujusque, post obitum, *industriam, Commeliniana* est subsequuta editio, quæ nos non mediocriter adjuvit. *Palatinus* est valde recens: *Augustanus*, aliquot seculorum. atque hic, cum a *glossematibus*, quibus affectus est, discesseris, *Africanam* magis lectionem videtur tenere; *Palatinus* autem ad

ad Asiaticam se recipere. Addendus videri poterat cod. ms. Græcus *Bavaricus*, ex quo Andream interpretatus est Theodorus Peltanus: sed hic interpretes textum interjecit *Fulgati*: itaque Bavarici codicis lectio raro duntaxat ex Hœschelii apud Sylburgium indicio noscitur, vix illum proprium præbens usum. Ergo Augustanus, *And. 1* est nobis; Palatinus, *And. 2*. uterque simul *And.* simpliciter. *Andrææ* tamen textum refert etiam *Pet. 3.* & *Erasmus*, præsertim in prioribus editionibus: atque ubi *Er. And. 1. 2. Pet. 3.* discrepantem inter se textum habent, *Andrææ* subinde lectio ex commentario cognoscitur; quem tamen ipsum caute adhibendum esse monemus in *Var. Ap. XIX. 1.* Vbi commentarius silet, aut eadem varietate laborat, ejus lectio- nis defensor Andreas habebitur, quæ cum *Al. Lat.* congruit. Andream Millius in notis prætermisit, sed in Prolegomenis impense commendavit: nos vero ipsum quoque illum codicem Augustanum, quem *Aug. 7* supra appellavimus, penitus excusimus, multumque bonæ frugis e textu commentarioque reportavimus. Sane *Andrææ* & a codicibus oppido paratus erat, & sinceræ lectio- nis emphasin subtiliter scrutatus est; unde in paracharactas scripturarum, ut appellat, graviter invehitur ad c. XXII. 13. Itaque in genuinam lectio- nem religiose incubuisse, jure censetur. Imo præclarum *Andrææ* organon fuit ipsius Apocalypseos Græcæ propagandæ: quem in episcopatu simul & in Apocalypticæ studio secutus est *Arethas* circa med. Sec. VI. suppletis aliorum sententiis, quæ ab *Andræa* non adhibita, cum *Aretha* antiquio- rent, satis demonstrant. Horum porro uterque nisi vel exemplo suo librariorum exci- tasset, multo etiam pauciora exstarent libri multis præteriti exemplaria. Nunc *Andrææ* exegesi- nis partim conjunctam sibi habent, partim glossis compluribus in suum contextum admittis secuti sunt *Cor. M. Pet. 3. Soid. Iff.* & *Reuchlinianus* ille, ex quo uno *Erasmi* primum editio fluxit; nec non *Arabs*: *Aretham* pari instituto referunt *Bar. Pet. 2. c. 1. 5. II. 16. XI. 13. XVI. 20. XVIII. 14. XXI. 24.* Qua observa- tione non solum horum codicum antiquitas non maxima, non minima cum *Andræa* *Arethæ*que propinquitas perspicitur: sed etiam multorum locorum lectio dijudicatur.

§ X. *Cor.* nulli cedit.

Antiquitatem habet mediocrem, scriptus apud Græcos, $\epsilon\tau\epsilon\iota, \varsigma \phi \eta \epsilon$. ut li- brarius notat, id est, A. C. 1087. imperatore Alexio Comneno, & patriarcha Nico- lao: præstantia vero ejus, in Ap. quidem, est plane singularis. Inter scribendum optime sibi constat: neque aut per levitatem titubat, aut glossis synonymisque in- dulget. Vbi a germana lectio- ne desleçt, minime longe digreditur, medius fere incedens inter omnes codices. Solus erat denique in suo genere; nisi nunc accederet *Vffenbachianus*, in Apocalypsi a primis ad extrema ei proprie congruens. Latini- zat aliquando Covelianus, etiam in Apocalypsi, v. gr. c. IX. 5. X. 8. XIV. 7. sed VII. ab ea labe immunis est.

§ XI. *Hunt.* quoque valet bene multum.

Hunc codicem sic describit Millius: *Acta, ut E, quæ proxime sequuntur, Epi- stolæ Jacobi, Petri, Joannis duæ priores, manus sunt reliqua parte libri nonnihil recentio- ris;*

oris; Epistola vero tertia Ioannis, itemque Iudae, & Apocalypsis. epistolaeque Pauli, characterem videntur referre DCC propemodum annorum. Codex est notae praestantioris. in Apocalypsi textum praefert optimum, eique, qui apparet in praesantissimis nostris, consentientem. Proleg. § 1463 seqq. Et quidem indole, non tempore modo, duae illae partes codicis *Hunt.* differunt. In priore parte tantundem laudis habet atque *Baf. 2.* & *Er.* ed. & *Occumenius*; quibus proprie congruit, ut maxima ejus cum lectione *Stephanica* v. gr. in Epistolis consensio, & extra hanc lectiones quaedam sequiores indicant: sed in altera parte hanc aberrationem vitat, consensum cum aliis cod. optimis colens etiam constantius. Praeterea separatam quasi familiam ducit, nulli eorum cod. quos §§ praeced. descripsimus, praecipue addictus: nec tamen admodum excurrit.

§ XII. Et hi & reliqui in duas diftrahuntur familias.

In priore sunt *Comp. Barb. Baroc. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 16. Vff.* In altera, *Er. Al. And. Pet. 3. Steph. 15.* Ita esse, continuus varietatum tenor, apud Millium praecipue, evincit: duo tamen hic observanda sunt. primum, quod interdum unus aut pauci codices a suis quasi castris ad aliena paulisper transeunt: deinde, quod utrinvis familiae codices in diversas propagines abeunt; &, si in Paria distribuas, Par primum faciunt *Comp. M.* secundum *L. Sin.* tertium *Hunt. Seid.* (quanquam hic binas interdum lectiones in unam conflatas, adeoque textum pluribus ex codicibus coagmentatum habet:) quartum *Bar. Pet. 2.* quintum *Cov. Vff.* sextum *Al. Pet. 3.* septimum *Er. And.* Ex una parte *Bar. Cov. Pet. 2. Hunt. Seid. Vff.* ex altera *Er. Al. And.* propriam inter se cognationem, & in discessu a ceteris eo minorem vim habent; quemadmodum etiam *Bar. Pet. 2., Hunt. Seid., Cov. Vff.* & vix alii, Apocalypsin cum Actis & Epistolis, ac non etiam cum Evangelistis conjunctam exhibent.

§ XIII. Magnum hic nobis offertur ad varietates decidendas adminiculum.

Quo saepius cod. aliquis ab ipso compare suo alifve propinquis cod. in manifesta sphalmata ruit, eo minus ponderis habet in locis controversis: & quo saepius par aliquod codicum paria vicina temere relinquit, eo minus ponderis habet. Vicissim, quo saepius cod. singuli, bini, terni &c. ab apertis propiorum vel remotiorum titubationibus absunt, eo plus fidei habent in locis dubiis. Itaque ubi codex aliquis seorsum abit, ab ipso suo compare satis redarguitur: ubi par unum abit, a pari proximo convincitur, ut non opus sit, tota mox codicum castra commoveri: ubi tres cod. aut dimidia pars unius familiae aberrant, ab reliquis ejusdem familiae refutantur: ubi inter ipsas familias pugna est, quod quidem vix unquam accidit; consilium ex loco debet capi. Habet autem familia prior duccem *Comp.* si placet, & altera duccem *Er.* adeoque horum duorum testium consensus potissimum in *Ap.* propemodum semper est criterium lectionis genuinae. Sed saepius, quam vellemus, differunt: & tum is plerumque vincit, qui de alterius familia quam

quam plurimos in suas partes pertrahit. Quomodo lectiones inter se, non spectatis codicibus, dirimi possint, notavimus § V. nunc codices, non spectatis lectionum coloribus, dirimuntur. Vbi ergo genuinam lectionem & indoles sua & testium numerus simul defendit; defendit autem sepissime: tardus sit oportet, qui dubitare nunquam desinat.

§ XIV. Plurimum *Latina* versio, repurgata, conducit.

Latinæ versionis ultimam antiquitatem eximiamque inde auctoritatem confideravimus supra, pag. 393. maximeque a tempore Apocalypseos Græce in Patmo scriptæ Latinus interpret prope absuit, quippe cujus verba Latina antiquissimi patrum imitantur. *Ut autem interpretis veteris* (inquit Millius in Proleg. § 605.) *genuina perquam accurata erant: ita certe hodierno textu Apocalypseos, ex posterioribus Græcis passim mutato,* (quanquam etiam aliæ sunt causæ mutationis,) *nihil fere interpolatus.* Sane multæ ex his interpolationibus in Græcam Erasmi. (vid. § XVII.) atque adeo Stephani editionem immearunt. rursum ii, qui cod. ms. Latinos excusserrunt, eandem Græcam recensionem multo plus, quam præ se ferunt, respexerunt; varietateque Latinorum codicum, minus videlicet speciosas quam geminas, cum Græcis codicibus tum ignotis congruentes, parcius, ut apparet, notare dignati sunt. Qui circulus, intra quem Græca & Latina lectio hodie communior Apocalypseos vertitur, retinere nos non debet, quo minus vigilanter rem cognoscamus. Ioh. Harlemius & Franc. Lucas in Apocalypsin valde reuocæ dedere Notationes: plus præstiterunt Hentenius & Zegerus: nonnulli Bentleius in illo specimine, quo caput XXII Apocalypseos exhibetur, ex cod. Lat. veterrimis notavi, infra a nobis adoptata. Plura ad locum unum alterumque insignem ex mss. Berolinensibus, *Parisiis*, *Murenfis* & aliis, ad totum librum ex quatuor contulimus codicibus membranaceis, quorum primum hæcenus *Charitinum* appellavimus, secundum *Rautlingensem*, tertium *Colonensem*, quem ex codice valde antiquo & singulari descriptum esse, propria ejus cum cod. *Cant.* in Evangelistis & cum vetustissimo apud Millium *Bolsiano* Latino convenientia ostendit: quartus, (nam *Treirensis* manens est,) in Biblioth. Vrsenb. univ. T. III. p. 507 memoratur, & Apocalypsin solam habet, cum picturis, unde *Pistoratum* dicimus. Neque nil frugis præbuit versio N. T. *Anglica* vetus, ex *Lat.* deducta, de qua diximus, & *Biblia Germanica Moguntina*, ex Latinis, (anni 1462, ni fallor,) deducta. In subsidium præterea vocavimus antiquissimum *Treueri* interpretem, *Tertullianum*, *Cyprianum*, *Gregorium M.* qui Apocalypsin frequentissime citant: & commentatores, *Victorium*, *Ticonium*, *Aprunium*, *Primasium*, *Cassiodorium*, *Bedam*, *Andresum Anselertum*, *Haymonem*, *Rupertum*, ut recentiores omitamus. *Victorius* ab *Hieronymo* interpolatus habetur: id quod lector textum requirens facile ferret; sed textum raro indicat brevis commentatio. *Ticonio*, sive *Tychonio*, tribuitur *Expositio in Apocalypsin*, Augustini tractatibus in Evangelium Epistolamque Iohannis adjecta, & Augustini passim nomine allegari solita; quæ quamquam ab alio, ut videtur, in Hominiis distri. uta est, & per librariorum valde corrupta, Ticonio tamen vindicatur, si cum Calliodorio in Ap. IX & XII. cum Primasio

in Ap. IX. 16. cum Augustino, l. III de Doctr. christiana c. 30. quibus locis omnibus Ticonius nominatim allegatur, & cum ipsius Ticonii Regulis, quinta præsertim, contuleris. Ex *libello vetusta littera scripto* Expositionem hanc edidit Ioannes Amorbachius: postea alienis, ut videtur, supplementis aucta prodiit. *Apringius* seculo VI explanationem Apocalypseos adornavit, cujus exemplar manuscriptum, ab interpolationibus, sed antiquis, haud immune, humanissime mihi concessit Cel. Abbas Moshemius. *Primasius* textum ferme continuum exhibet, aliqua etiam in summaris libro II. III. IV. V præmissis, & in anacephalæosi eis subiecta refert, quin etiam plures subinde translationes citat: ac cum Cypriano, prolixas interdum Apocalypseos periochas citante (v. gr. cap. XVII seqq.) & cum Augustino (cap. XX.) ita congruit, ut exploratum habeamus, eum ipsum textum Primasio obtigisse seculo VI. quem tribus ante seculis Africana habuerat ecclesia. Editio, qua usi sumus, ex libro *vetustis characteribus scripto* prodiit A. 1544 Basileæ. *Cassiodorius* (quem cum plerisque interdum *Cassiodorum* appellamus,) non solum in Complexionibus, sed etiam in commentario in Psalmos, notabiles aliquot lectiones dedit Apocalypticas. *Bedam* adhibuere Zegerus & Millius: neque propinquus ejus *Haymo* nil frugis habet, *Ansbertum* subsequens fere, sed non exhaustiens. Multorum vero instar est, unus duodecimi, quod mirere, seculi scriptor, *Rupertus Tuitiensis*: hic lectiones complures pretiosas, optimis monumentis Græcis paulatim erutis consentaneas, ex antiquissima illa interpretatione Latina, & quidem solus interdum, retinet. Non ignoro, argutam & obscuram videri posse sedulitatem, quæ in excutiendis ejusmodi monumentis ponitur: sed dummodo veritas sit, quæ eruitur; quo magis abdicati sunt recessus, ex quibus illa retrahitur, eo minus erubescendus est labor. Etiam quæ squalida videntur, nitorem recuperabunt. Neque protinus auctores ejusmodi, propter suam mediocrem antiquitatem, contemni debent: sed eorum lectio, ubi videlicet & inter se ipsi & cum antiquissimis documentis congruunt, eo pluris facienda est, quia per tot seculorum anfractus est eluctata. Vix quequam hoc pacto nos fugisse, quod ad sinceritatem Latini interpretis eruendam pertineret, ii, spero, deprehendent, qui codd. mss. Latinos, quibus Germaniam quoque abundare constat, evolverint, & lectionem Latinam hodiernam, passim a nobis notatam, ex iis uberius castigant. Totam Latinam versionem & codicem Al. magnam inter se propinquitatem & similitudinem habere, prima Apparatus hujus parte observavimus: maximeque in Apocalypsi lectiones Latine cum Al. congruentes interpreti probatæ censeari; sed ab Al. discrepantes, pro suspectis haberi, & ad codd. mss. Lat. accuratius exigi debent. Illud tamen adjungi debet, quod aliquando Latine lectiones interpolatæ cum codice Al. consentiunt; sincere, ab eo differunt. alteras ab alteris vetustas Latinorum Græcorumque patrum discriminat. Propemodum suspicari cogimur, fuisse olim Afrum quendam literatum, qui simul & Græcum & Latinum textum recenseret, & utrumque quibusdam in locis ad eundem redigeret tenorem. talem Latinum textum redolet Cyprianus; Tertullianus, sinceriosem.

§ XV. Neque inutiles sunt alie *versiones* antiquæ.

Eæ sunt *Æth. Arab. Armen. Copt. Syr.* Sæpe *Æthiopicæ* lectiões & *Arabicae* simul a Græcis abeunt: & tamen *Arabicae* alibi eum *Cov.* proprie congruunt. *Armeniacas* Millius non magis quam *Copticas* ad hunc librum dedit: sed utraq; permultis in locis, ubi maxime desiderabam, evolutas dedit fautor supra, in P. I, § XL, laudatus. *Syriaca* versio certius etiam in Apocalypsi, quam in aliis N. T. libris, Thomæ Heracleensi adscribenda, adeoque initio seculi VII adornata videtur. Conf. Le Long Part. I. Biblioth. sacr. p. 191 seq. atque in Polyglottis Parisinis & Londinensibus ad recentiores Græcos accedit codices. v. gr. c. III. 1. 12. VII. 8.

§ XVI. Sufficiens est hic codicum apparatus ad firmum de omnibus Apocalypseos locis iudicium faciendum.

Singulorum codicum, Græcorum præsertim, indoles, amplius etiamnum cognoscitur ex ipsorum similitudine cum ceteris codicibus, in Actis & Epistolis, vel etiam in Evangelistis, ubi major est copia codicum, & ex copia partium difficilium partim facilius iudicium: idque argumento est, Apocalypseos textum ex his codicibus, quos nobis servavit Providentia, æque posse constitui, atque textum Epistolarum, imo etiam Evangelistarum, ex multo pluribus. Atque ipsa tanta codicum Apocalypticorum in tanta ipsorum paucitate varietas ostendit, consensum omnium, aut certe majoris longe meliorisque partis, perpetuum, ab ultima libri origine manare. Denique hi codices, qui Apocalypsin eum Actis & Epistolis conjungunt, etiam sine ceteris codicibus sufficere possent, ut res ipsa quovis loco ostendit, ad varias lectiões Actuum & Epistolarum decidendas: sufficiunt igitur etiam ad varias Apocalypseos lectiões decidendas. Faciunt hæc ea maxime, quæ de contentu *Al. Lat.* in Introductione copiose disputavimus.

§ XVII. Erasmi editio in Apocalypsi mire partim sincera est, partim sublesta.

In Evangelistis, in Actis, in Epistolis Erasmus Basileenses aliosque codices manuscriptos habuit, & plures, & tales, unde textum proeuderet a manu prima minus abhorrentem: at in *Apocalypsi*, inquit, non suppetebat nobis nisi unicum exemplar, sed vetustissimum, quod nobis exhibuit eximius ille litterarum heres Joh. Reuchlinus. Apol. adv. Stumeam. *Ne quis autem*, inquit idem, contemnat nostrum exemplar, (scilicet præ Vallæ & Complutensium lectiõibus,) tantæ vetustatis erat, at apostolorum aetate scriptum videri possit: in annot. post. ad Ap. II ac potius III. Non tantæ certe antiquitatis id exemplar fuisse, ex adjuncta Andrea Cæsareensis exegeti, quam ipse Erasmus ad cap. II *commentariolorum graecanicorum* titulo maectat, firmiter colligitur: quamquam librarium ipsius Andreae temporibus non multo inferiorem fuisse, libenter assentiar. Operam dedi, ut Reuchlinianum librum, sane singularem, nanciscerer: sed nihil ejus neque in auditorio Phoreensi, neque in tabulario Durlacensi, quod Basileæ est, reperiri, Christophorus Mauritiæ p. m. me docuit quondam. quod proximum est, de Erasmi recensione, ut exstat, iudicium faciemus, si-

ne

ne arrogantia, ex sincero veritatis studio. Ter Novum testamentum magnus ille homo ante edidit, quam Complutenſi potiretur recentione: quare neceſſario Capnionem codicem, qualicumque eſſet, adhibuit. Quartam demum editionem adornanti, cum jam tandem ſuppeteret exemplar Complutenſe, cujus ſumma erat apud eruditos auctoritas, e re viſum fuit, in haud paucis a tertio deſedere, locoque complurimum ejus lectionum, reponere aliis ad fidem editionis hujus nobiliſſimæ, id quod factum XC locis unius libri Apocalypſes, ut ait Millius Proleg. lect. 1141. & quartæ illi editioni quinta ſere ad apicem congruit. Utraque textum habet proſus ex Comp. & ex Er. ed. 1. 2. 3. conſlatum: propriam vero Eraſmi recentionem ſervant editiones tres priores, quæ ipſæ aliquantulum inter ſe differunt, vel quia ex Complutenſi editione jam tum quiddam ad Eraſmum pervenerat, vel quia is conjecturæ aliquid dedit, vel quia Capnionem codicis margo gloſſas habuit, quas Eraſmus interdum textui præferret. Hujus Eraſmicæ recentionis lectiones accurate notatas infra damus: quibus penitus excuſſis, patet, eam, ex Andrea Cæſarienſi, de quo § IX egimus, & quidem ex præſtantiſſimo Andreae exemplari, deductam, multas progreſſu temporis contraxiſſe mendas. Ac typographo quidem adſcribi nonnullæ poſſent, quæ Latina verſio a latere polita recte ſe habeat. Enimvero Vulgata illa eſt; quam Eraſmus in prima editione perparce reſinxit. *Id ſane temporis, inquit, adeo non eram anxius in mutanda translatione Vulg. præſertim in Evangeliiſ* (hæc enim notat in Apol. adv. Stunicam ad Marei caput V.) *ut aliquoties totas paginas ne contulerim quidem, non tam incuria ſegnis, quam obrutus nudis laborum.* Ipſas vero lectiones illas Græcas adeo non abdicavit Eraſmus, ut etiam in ſecunda tertiæque editione verſionem ſuam ad eas intlexerit. Singularium igitur lectionum ſilva eſt ibi permagna; gloſſa frequens, frequentior hiatus: multaque ita ab omnibus aliis monumentis abeunt, ut ad properationem Græci librarii, ſynonyma interdum arripientem, referri non poſſint. nam ne Græca quidem ſunt aliqua, nedum ævo illo, ad quod Capnionem Eraſmus codicem extollit, digna. vide Var. c. II. 3. V. 14. XVII. 4. XXII. 11. unde ſuſpicio naſcitur, exemplar illud folia habuiſſe per vetuſtatem detrita, quorum deſectum Eraſmus ex Latinis ſarſerit. Quare ubi Eraſmi auctoritate communior nititur lectio, non protinus capti eſſe debemus. fatiſ ejus editionem commentarius Andreae, & textus Andreae apud alios ſanior redarguit. Paſſim ſola incedit: (*ſolum quum dico, Græcas editiones & Europæas verſiones, ex ea propagatas, ab ea non ſejungo:*) aut obſcura codicum minus accurate collatorum pauſa, quaſi umbra, eam comitatur. Duos poſt Eraſmum codices contulit Stephanus, videlicet 12 & 17. Alter Eraſmo inprimis reclamatur: alterius adeo vel mutila folia vel rara excerpta ſunt, ut vix ulla perſpiciatur ejus congruens cum Stephani & Eraſmi textu lectio. *Pet. tertius* textum, ut in Actis & Epistoſis ab Euthalio, ſic in Apocalypſi ab Andrea petiit. vide Var. ad c. XVII. 4. unde cum Eraſmo plane gemellus eſt. vide Var. ad c. IX. 4. X. 6. XVII. 16. XVIII. 4. XIX. 5. 10. XX. 3. XXI. 11. &c. Vbi igitur cum Eraſmo congruit, non multum ei roboris addit: ubi ab Eraſmo diſſert, vehementer eum reſutat. Acceſſere codices aliquot per Fellum, inſuperque lex alii per Millium, unus per Kuſſerum, unus alterve nunc primum; complures per Bentlejum in ſpecimine

cimine superius laudato : omnes Erasmo contrarii. Eademque ratio versionum veterum : eadem patrum Græcorum Latinorumque , periochas longiores libri hujus allegantium. v. gr. c. XIV. 1 seqq. XIX. 11 seqq. XXII. 13 seqq. Eadem denique ratio testium , credo , omnium , qui posthac vel locupletissimi recuperabuntur. Licet nunc dicere , quod res est : Nullus occurrit Apocalypticus tam fregatus liber , quam is , quem Erasmus produxit. Rursus apud eundem tamen lectiones aliquando internicant observatu dignæ , & valde pretiosæ , quas vel nullus antiquorum testium duntaxat redarguit , vel unus alterque eorum , v. gr. Hippolytus , etiam comprobatur. ubi vero notabilis numerus codicum lectionem aliquam tuetur , consensus Capnionei codicis gravissimum ei pondus addit. Postea quam Complutensem editionem nactus est Erasmus , & tantam illam varietatem in *Apocalypsi* , ut ipse in annotationibus posterioribus ad Rom. XV. 24 ait , cognovit : complures ex ea lectiones in contextum suum admisit , nonnullas dubitanter in margine proposuit. ac mirum videri possit , cum tam illustri vestigio tamen non agnovisse neque amplexum esse plures Complutensium laudabiles lectiones. Enimvero obstitit opinio illa de Reuchliniani codicis vetustate : dissidentia erga Latinizantem codicem Rhodiensem , qui Apocalypsin non habebat , sed Erasmo & habere eam , & unice adhibitus a Complutensibus in ea videbatur : dissensus Complutensium a Vulgata , cujus exemplar cum Lyrano congruens tanti fecit Erasmus , ut ipsi Capnioneo codici præcuisse interdum videatur : Vulgatæ conditio , cujus exemplaria correctæ ab inquinatis , in Apocalypsi quidem , tum minus internosci poterant : consensus Aldinæ editionis , quæ tamen ad primam potissimum ipsius Erasmi excusa erat. Vicissim multa Erasmus sincera prius ediderat , quæ deinde , Complutensibus obsequutus , deteriora fecit : sed hoc incommodum æque ac superius illud penuria Græcorum excusat exemplarium , quæ tum decisionem in Apocalypsi vehementer impediebat. Denique dissimulari non debet parum magnifica de Apocalypsi opinio Erasmi , quæ fecisse videtur , ut operæ pretium non putaret , accuratiorem suscipere recentiorum , namque ad totum hunc librum parviores Erasmi sunt annotationes , quam ad singula passim aliorum librorum N. T. capita. Quamobrem a posterioribus Erasmi editionibus ad priores , quibus etiam vernacula respondet Lutheri versio , nos recipimus , ea lege , ut omnia examinemus , & , quod genuinum est , retineamus. Tu , lector , perpendis velim , quæ hoc temeritate diximus : multa ex eo pendunt , collatis iis , quæ continuo dicemus.

§ XVIII. Ex Erasmo lectio fluxit interim receptior.

Erasmi tres primas sequuntur editiones Aldi , Colinei , & aliæ antiquæ : editiones , quæ hodie sunt in manibus , sere sequuntur Bezan ; Beza , enim Stephanis , Erasmicam , quartæ simillimam , quintam , in hoc maxime libro , ad apicem prope modum , ad sphalmata usque , quæ , quod mirere , ex ipsa Erasmi versione quantum edita corrigi poterant. vide v. gr. Var. c. I. II. III. I. XVIII. I. Interea bene cecidit , ut sequiori textui Stephanus , Millius aliique accommodarent collationes suas , quo clarius expressus posthac appareret codicum pro genuina marginis apud illas lectione consensus.

R r r

§ XIX.

§ XIX. *Complutensis* editio minus excellit in bonis & in malis lectionibus.

In Apocalypsi hæc editio fere cum majore numero manuscriptorum codicum ambulat; tenoremque Asiaticum magis sequitur, quam Africanum: unde plura in ea redundant, quam deficiunt; neque notabiles aut singulares partes facit vel in melioribus vel in deterioribus lectionibus. Cum Complutensi editione fere congruit Plantiniana: & ad Plantinianam quatuor in Apocalypsi codices Græcos *Barberinianos* sive Romanos contulit Caryophilus: qui ubi in pausa est, Complutensis idcirco potius editionis, quam Capnionei codicis lectiones in Barberinianis illis reperisse censebitur.

§ XX. Eam igitur Erasmo attemperavimus.

Factum est hoc pace acerrimorum receptæ lectionis defensorum, Gerardi a Mastricht, ejus Canon XXXVIII huic apprime facit; & Dan. Whitbii, qui quum Millium severissime a Matthæo usque ad Epistolam Iudæ perstrinxisset, eundem in sola Apocalypsi intactum dimisit; quia videlicet neque Scholiastas Græcos neque versiones veteres pro Erasmo Stephanoque contra Millium allegare potuit. Vide Millii Proleg. §. 1109 seqq. & Whitbii Examen, libro II in extremo. factum item exemplo Theod. Beze, quem multi postea sunt secuti; exemplo item H. Stephani, Eliæ Hutteri, Christ. Reineccii, aliorum, qui Complutenses lectiones vel rarius vel sæpius Erasimicis substituerunt; & E. Wells, Theologi Angli, qui commentario suo Apocalypico, ut ex vestigiis idoneis colligimus, Complutensem potissimum recensionem inrexit; ejus recensionis sæpe rationem etiam Franc. Lambertus, Grotius, Medus, Pricæus, alii, in annotatis habuere. Denique diditum est ubique Complutensis textus per nobilissimas Ben. Ariæ Montani sive C. Plantini aliorumque editiones, quas nemo fastidit aut reprehendit.

§ XXI. Neque solum ex edd. *Comp.* & *Er.* sed etiam ex *Alexandrino* aliisque mss. textum præcipue concinnavimus Apocalypicum.

Multa conjuncte, multa divise, laudabilia habent *Comp. Er.* sed seorsum ab utraque editione in *Alexandrino* laudatissimo, & in aliis manuscriptis codicibus multas quoque genuinas lectiones habet Apocalypsis. quare hic denum liber exceptionem a lege hætenus nobis rigide observata, de textu editionum præse sequendo, vehementer postulavit, ut nelector, ea multo magis, quæ Iohannes Theologus scripsit, quam ea, quæ quivis philologus edidit, requirens, duplici quasi semita ingredi, & altero oculo textum, altero marginem legere, cum perpetua sentium distractione cogeretur. Quod si accideret, ut textus nostrer, maxime ex *Comp. Er.* At. contemperatus, ad omnes codices mss. cænuo examinaretur, is consensione sua interdum cum optimis, plerumque cum plurimis simul & optimis monumentis, sil-

vam discrepantiarum multo frugaliorem Milliano margine relinqueret, apertumque sinceritatis suæ argumentum nancisceretur. Verecundiam tamen nostram ne hac quidem in parte desideratum iri confidimus. primum enim nullas lectiones, quæ nimium paucis niterentur codicibus, & tamen cuiquam momentosæ videri possent, in textum admisimus; sed eas, sicubi nobis arriderent, in margine laudavimus: deinde in eodem margine, pristinum editionum lectiones, quas textus noster non retinebat, collocavimus, ut Bentlejus quoque in illo suo specimine fecit. Totam lectionem Apocalypseos, a nobis partim in textu, partim in margine probatam, quisquis perpendit, reperiet, eum quoque eum majori fere semper numero codicum congruere: atque hæc congruentia veniam nobis, si opus fuerit, pollicetur, quod Græci alicujus codicis patrisve, quod Latini Copticeve interpretis vetustissimam quandoque simplicitatem præferat margo noster. quanquam id ipsum sat raro accedit, & in locis momentosioribus rarissime.

Celebranda hoc loco nobis est Sapientia & Bonitas divina in dispensatione litteræ Apocalypsicæ mirifice se præbens. Nam divino primum consilio factum agnosceas, ut ante Reformationem non medioeriter emendata procederetur Apocalypsis, in Bibliis illis Complutensibus, quæ Franc. Ximinius, cardinalis & archiepiscopus Toletanus, in media desit Hispania. Interim Erasmi in editionibus Græcis & versionibus Europæis prævaluit recensio: quæ tamen necessariis fidei salvificæ capitibus nil obstitit, veritatem eorum & analogiam utique servans indelibatam. Nunc maturum est, ut prophetici scrutini recessus magis magisque penetrentur: & huc plano pertinet, quam limatissima contextus sinceritas; (ut vel ex iis locis, ubi *Guomonein* citamus, constabit: que quum postliminio exoritur, veritatem gratanter & ingenue suscipere debemus. Nullam tamen recensiois nostræ syllabam ab ullo quamlibet alieno lectore approbati postulamus, quæ non nitatur documentis supra omnem suspicionem studii partium positis.

§ XXII. Rationemque singulorum locorum hic quam planissime explicare ingredimur.

1. In Evang., in Actis, in Epist. rarius pro utraque lectione codices enumeravimus: in Ap. vero, pluribus id locis faciendum esse duximus, ut lector minus exercitatus tamen liquido judicare possit.

2. Erunt fortasse, quibus ne hæc quidem satisfaciant; erunt, qui se obtundi querantur: ab utrisque veniam petimus. Saturior egomet hujusmodi sum laboris, quam videar multis. Nam quum apocalypsicum textum in versiculos plus CCC diviserit Rob. Stephanus, totidem fortasse dierum operam sola Apocalypseos *recognitio*, (ignoscat, quisquis ejus operæ pretium non perspicit,) sibi antehac a me vindicavit. Exemplaria exenta, & quidem præcipua ad verbum, conferre, *Kufleri* editionem ex *Milliano* ipsa retracture, manuscriptos codices *Græcos* & *Latinos* recensere, excerpta codicum ab aliis hinc inde prolata digerere, versio nes consu-

lere, patres *Græcos & Latinos* excutere, interpunctiones examinare, quam prolixo laboris sit, ambitiose exaggerare nolo. Neque tamen id ipsum plane dissimulari hoc loco oportere putavi. Namque ab iis, qui tali in re justam dicere sententiam velint, optimo jure postulatur, ut, præter cæteras dotes quamlibet excellentes, in numerato habeant codicum, versionum, patrum lectionem tenoremque, & horum testium indolem, numerum, consensionem, divortia, vim modo majorem, modo minorem callcant: neque ea loca, in quæ inciderint, subito arbitrio singulatum expediri posse putent, sed decisiones varietatum ex coherentibus totius scrutini rationibus repetant. Huc plane spectant *Fundamenta criseos apocalypticae*, hætenus § 1-XXII posita, in quibus *universam* Apocalypseos considerationem non perfunctorie institui, & subsequenti ibidem *singulorum* locorum tractationi criticæ lucem & robur præparavi. Fundamentorum summam dedi in *Defensione* altera, (Vid. infra P. IV. n. V.) & partem ejus summæ hoc loco repetam: „Ad Apocalypsin *Erasmus*, ut ipse confitetur, non nisi unum habuit MS. Græcum a Io. Capnio-
 „ne, & quidem *Andreae Caesareensis* exegetin, cui textus (το κειμενον) erat inter-
 „jectus. Ex eo, inquit, contextus verba describenda *CYRAVIMVS*. Cumque muti-
 „lus esset liber, textum ex *Vulgata* nondum revisa *properanter*, & cum hanc pro-
 „phetiam haud plurimi faceret, *citra summam curam* supplevit. *Stephanus*, erudi-
 „tus ille quidem, sed negotiis obrutus typographus, talem *Erasmi* textum apoca-
 „lypticum *ad verbum* recudit, præcipue in ultima sua editione, quam tot alii sunt
 „secuti. *Hoc ad oculum patet*. At ante hos duos, id est, ante Reformationem, in
 „editione *Complutensi*, præclarissimas & ad testimonium contra papatum inprimis ef-
 „ficax apocalypticus textus, quem *nullo modo extenuare* debemus, in media exiit
 „*Hispania*, in aliis Europæ regionibus late propagatus. *Postmodum orientales* linguæ
 „versionesque sunt excultæ: antiquissima *Latina* versio restituta, in qua spicilegium
 „tale, quale *Apparatus* meus exhibet, nactus sum: multi Græci Latinique *patres*,
 „& ii quidem, qui Apocalypsin copiose firmiterque allegant, eruti & recogniti.
 „Multi & diversi *Græci codices MS.* apocalyptici, antehac adeo rari, sunt compa-
 „rati: & de duobus, quorum ego sum potitus, alter opportune eandem habebat
 „*Andreae Caesareensis* exegetin, quo adjutus dispexi accuratius, qua parte *Erasmus*
 „vel valeret vel laboraret. Quodque præcipuum est, *Alexandrinus* codex MS.
 „qui *vetustatis*, & præcipue in Apocalypsi, *sinceritatis & auctoritatis* nomine a
 „veris criticis pro *incomparabili* agnoscitur, in occidentem est delatus. Quæ omnia
 „a Deo data subsidia *Erasmus & Stephanus*, si hodie viverent, cum *admiratione &*
 „*gaudio*, melius sane, quam omnes ipsorum alleclæ, adhiberent, & uno ore de-
 „clararent, non eas editiones, quas ipsi tam ægre, & alii post ipsos tam reli-
 „giose procudissent, sed *ambas* conjunctim classes editionum, imo vero etiam
 „totam *Antiquitatem* christianam, & *Medullam* documentorum ejus, textum
 „nobis apocalypticum propinare quam purissimum. Hæc omnia sunt, qui-
 „bus crisis mea superstruitur. Tali modo non solum multa minoris,
 „quanquam non plane nullius, momenti, sed etiam quedam *ponderosissi-*
 „*ma* loca, & cononiam divinam spectantia, in Apocalypsi, *REGIA PROMUL-*
 „*GATIONE I. C.* amatoribus apparitionis ejus postliminio sunt repræsentata. Hoc
 „, agno-

agnoscunt jam complures bonæ animæ: Deo gratias agunt, & rem in suum usum vertunt. Huc quum res evadit, ultiores animadversiones, mihi, fortasse præ quovis altero quamlibet crudito, sui sponte, etiam quum alias res ago, subinde occurrentes, obiter notare, vindictique eas, ubi usu venit, augere, nec molestum esse sentio, & fas esse duco.

3. Ad ea subsidia, quæ in *Apparatu* adhibui, nunc commentarius in Apocalypsin, *Apringio* adscriptus, accedit, de quo aliquid dixisse juverit. Pacis Iulix in Hispania episcopus circa annum DXXXX *Apringius* fuit, quem *Apringium* plerique, nonnulli aliter paulo aliterque appellant. Commentarium ejus in Apocalypsin, ab *Isidoro* Hisp. lensi aliisque laudatum, erant qui pro deperdito haberent. At *existit*, inquit *Garcias Loaisa* apud Fabricium, *opus ingens manuscriptum in Apocalypsin. Sed ego, cum vidissem codicem Gothicum Legionensem, scriptum æra millesima octava, animadverti, de auctoris nomine inde non constare, sed editum opus in gratiam cujusdam Aetherii. Quin & in præfatione auctor ille ait, se collegisse sua ex libris Victorini, Iudoci & Apringii.* Aliud exemplar membranaceum *Barcinonæ* ex alio vetustiore (fortasse Legionensi illo,) *A. MXXXVII* adscriptum, ex Hispania, superiore seculo pervenit in Daniam. Ibi *Arnæ Magnæ Islandi*, Professoris *Hafniensis*, concessu librari quondam descripsit *cel. Abbas I. L. Moshemius*, qui certiore me fecit, membranas incendio *Hafniensi* consumtas esse, & tamen suum exemplar, ex illis accuratissime deductum, liberaliter mihi muneri misit. *Apringius* in eo codice constanter vocatur: & *Apringio* episcopo tractatus hæc, ubi incipit & ubi explicit, adscribitur; sed tamen interpolatum esse opus, liquido apparet. Vno loco, *Iohannes* dicitur sub *Claudio* scripsisse Apocalypsin: alibi, sub *Domitiano*. Numerus *DCLXXI* ad voculam *DCLXX* redigitur, cujus se inventorem duobus an tribus post *Apringium* seculis professus est *Ambrosius Ansbertus*. Iplius *Apringii* nominatim *explanatio* uno alteroque loco ita cum ceteris contextitur, ut partes præcedentes eo ipso aliis tribuantur auctoribus. Commentarius ejusmodi sit, hoc loco dicere nil attinet: textum, commentario interjectum, ita fere pro suo tum instituto descripsit *Moshemius*, ut prima duntaxat & extrema periocharum verba exprimeret: sed tamen multorum locorum lectiones perspicuntur, quæ sinceritatem lubinde *Vulgati* referunt interpretis, ac sententias nostras ante noticiam *Apringii* latas passim confirmant. *Apringium* vero ubi citamus, lectiones apographi *Hafniensis* a nobis innui, lector meminerit, quamvis *Apringianæ* ipsæ ab reliquis internosci vix possint. Neque enim magni interest, quum ipsæ interpolationes satis antiquæ & quadam earum ex auctoribus *Apringio* fortasse antiquioribus decerptæ sint, & vel cum ipsius *Apringii* vel cum aliorum codicum Latinorum N. T. textu congruant. Certe *Hispaniensem* Latinæ Apocalypseos lectionem, vix alibi obviam, hinc subinde colligere possumus.

4. Pervenit porro editio nostra N. T. cum Apparatu critico ad manus *Io. Christophori Wolfi* p. m. antequam quartum is volumen Curarum in N. T. emitteret: quare in Apocalypsi potissimum rationem habuit annotationum nostrarum. Alite:

interdum , ut libenter credo , iudicasset , si properatio , quam opus præclarum in extremum redolet , penitentiorem considerationem tulisset. Subinde ille quidem sententiam meam calculo comprobavit suo : quæ laudatissimi viri consensio multos a præiudiciis in hoc genere frequentibus deducere debet. Aliis locis dissensionem suam vel certe dubitationem professus est , rationes simul commemorans , cum theologica civilitate. Talia etiam atque etiam a me declarari existimavi oportere , et quidem lege , ut argumentis non magis , quam humanitate , cum Defuncto certarem. Quæ in Fundamentis jam explanavi , uno non repetimus loco : paulo ante legant , quibus commodum est. Ad singula sparsim loca monui , quod opportunum esset : a quibus attentus lector non sine fructu , quemadmodum spero , esset discessurus. Num de iis locis , ubi in dictione versatur controversia , non multa dixi : sed *gravissimus* aliquot lectiones vindicavi studiosius.

Tit. Ἀποκάλυψις ἰωάννου τῆ θεολόγου) Steph. edd. ἢ ἐν πᾶτρω τῆ κήσῳ ἰθιάσασατο addit Vff. ἀποκάλυψις τῆ ἀγίας ἀποστολῆς καὶ ἐναγγελιστῆ ἰωάννου τῆ θεολόγου habet Comp. M. Varie circumseripserunt interpretes , librarii , editores titulum *additiciū* , primævi tituli principio , Ἀποκάλυψις ἰσακ χριστῆ , parum respondentem , & tamen olim non malo , ut videtur , consilio adhibitum , ad Apocalypsin nomine *Iohannis* distinguendam a multis aliorum Apocalypsis , de quibus agit Fabricius in cod. apocrypho N. T. Part. II. pag. 940 seqq. *Theologi* cognomen Iohanni multis abhinc seculis datum fuit. *Apocalypsin ante Cajum* , presbyterum Romanum , & *Alogos* , neminem unquam repudiasse , verum ab omnibus receptam fuisse , non temere affirmat *Artemonius* de Init. Evang. Ioh. p. 88. 140 seqq. Multa ante discessum apostolos docuit Dominus : sed ea , quæ tum dici non conveniebat , in Apocalypsin contulit. Quare in N. T. *Æthiopico* non inepte post IV Evangelistas Apocalypsis continuo ponitur.

C A P. I.

Γ ὁ θεὸς & αἱ δεῖ γέγονα) — *Dionysius* Alexandrinus apud *Eusebium* , textu compendiosius , per librarios fortasse , relato. Sequitur apud eundem *εναγγελιστῆ* , pro *αγγελιστῆ*. ¶ τῶ δελφ) τῆ δελφ Al. Ex alliteratione.

Δ τῆ θεῆ) edd. mss. Copt. Syr. &c. (—) *And. I. Primas.* Compensationem vide versu 4. ¶ ἰσακ χριστῆ) ἰσακ Pet. 3. αὐτῆ *Dionysius.* ¶ ὅσα) *Comp.* & aliæ edd. *Al. And. Vff.* & ceteri omnes , *Valla* , *Dionysius Al. Æth. Lat. Syr.* ὅσα τῆ *Er.* solus , vel cum *Steph. 15.* Sic τῆ insertum in *Var. c. XXI. 12.* Nonnulli ita sunt argumentati : *Stephanus* excudit ὅσα τε εἶδε. male igitur *Beugelius* edidit , ὅσα εἶδε. Et sic in ceteris locis. Pari jure dixeris : ὅσα εἶδε habet *Ben. Arias Montanus* ; ergo *Stephanus* male ὅσα τε εἶδε. Plane ab impressis exemplaribus abit res ad testimonium antiquitatis. Atque hoc loco , ὅσα εἶδε , monumenta habent omnia : ὅσα τε *Erasmus* solus. quem quanquam *Stephanus* & alii recentiores sequuntur tamen solum dicimus jure , quam antiquiores testes voculam ab ipso additam redarguunt. ¶ εἶδε)

¶ εἶδε) ἴδεν *Vff.* Et sic aliis locis. καὶ ἄτιμα εἶπὶ, καὶ ἄ γρη γενέσθαι μετὰ ταῦτα addit *Comp. Valla, Er.* in annot. ed. 1. & sic fere *And. Vff.* & al. Ex v. 19, ubi est mandatum scribendi; cui mandato, præ hoc titulo, hæc verba congruunt: vel etiam ex *Andræ comm.* Non agnoscunt *versiones.*

3 μακρίως ὁ ἀναγνωστῶν καὶ οἱ ἀκούσας) *edd. &c. Lat.* in ms. Reutlingensi & Schelhorn. *Anstertus.* Lectio media. Pluralem bis habet *Arab.* & singularem *Æth. Lat. Barb. 1.* ¶ τρεῖς) τρεῶν *Lat.* excepto ms. Reutl. & Schelh. & *Ansterto.* ¶ τρεῖς) ταύτας addunt *Cor. Vff.* nescio an *Arab. Lat. Syr.* nam etiam articulus τρεῖς demonstrat. Neque *hujus* est apud *Apringium.* Ex cap. XXII. 19. ¶ 177.) 1775 151 *Vff.*

4 ~ τῆ ante ὁ ὄν) *Comp. Valla, Er.* annot. ed. 1. *At And. Bar. Cor. M. Pat. 2. 3. Vff.* unde *H. Humi.* & alii, *Victorin.* τῆ *Er. Steph.* *edd.* At qui ut nomini ὄν non præfigitur ὁ emphaticum: sic ante ὁ ὄν καὶ ὁ ἴν καὶ ὁ ἐρχόμενος non est locus articulo τῆ, quem *Erasmus* ex *Andræ commentario* sumsit. *Michaël Lichtenhalius* in *Bibliotheca exegetica*, quum multi in me propitia dixisset atque collegisset, in additamentis non tam ex suo, quam ex alieno sensu scribit: *Editio minor Bengeliana in Recens collectis acri censura notatur. Anstertus pro specimine dederunt caput I Apocalypses: & ex collatione cum editioe R. Stephani ostenderunt, in editione Bengelii multa adhuc menda reperiri.* Dedit in *Recens collectis censor* (sic enim dicendum est potius, quia *censores* Tabulam, ex *Apoc. I.* bene multa, fateor, loca exhibentem, in quibus *editio Stephani* & *editio Bengelii* differunt. Sed respiciatur, quaeso, hic *Appretus*, ad cap. I. *Umilis illis locis*, ne de tota *Apocalypsi* dicam, princeps editio, *Complutensis*, ex gr. v. 2. & ipsa *Stephani* editio prima (quam censor se pro suadamento sumpsisse ait, v. 5, & codices manuscripti apud *Stephanum*, v. 19, & antiquissima versio *Latina*, v. 6, & *utheri* versio, v. 5, & documenta post *Stephanum* emulata, longe gravissima & plurima, & in his codex *Alexandrinus*, v. 8, & *Scidlianus*, &c. v. 9. *Seriaci* versio &c. v. 11. *Irenæus* &c. v. 18. me descendunt; & censorem, solo *Stephani nomine*, nullo argumento, pugnantem, & præcipites lectores suos auferentem, efficacissime refutant. Quæ cuilibet sano satisfacere debent.

Primus hic locus est ex iis, in quibus me defendi posse plane negat censor. At qui lectio mihi probata, τῆ ὁ, primaeva est, unde nonnulli dudum fecere ατὸ θεοῦ, ne scilicet præpositio ατὸ haberet genitivum quasi τῆ. Similiter *Erasmus* τῆ ὁ surrogavit, instar τὸτ ατὸ apud *Anream Cæsariensem*,) vano solecismi timore, ut deprehendent, qui primum cautionem & quintam annotationum ejus evolverint. *Erasmi* sequitur *Stephanus*, *Stephanum* alii.

Quæ in *Tundam. Cris. Apoc.* § III de paucitate codicum *Apocalypiticorum* dixi, ea comprobatur catalogus codicum *Florantini* in libro *Is. Lamii* de eruditione apostolorum, p. 223 f. 246 ff. ubi multi nunciantur codices, *Acta* & *Epistolæ*, vel in *Novum Testamentum*, sine *apocalypsi*, exhibentes. Sex tamen ibi *Apocalypsin* habent, quorum lectiones utinam in lucem proferantur! Certum hoc eo,
&

& illos, & quotquot alii ubicunque gentium jacent, summam esse confirmatos lectionis a me defensionē, in Apocalypsi, in primo capite, in quarto versu. Etenim h. l. *Erasinum*, & *Stephanum*, & *Recens collecta*, redarguunt, meque defendunt, omnia hodie cognita monumenta. Quando tandem movebuntur, qui prelum *Stephani* pluris faciunt, inscientes, quam cuncta vestigia *Iohannis in Patmo*? Humanissimus *Lichtenhalius*, non dubito, quin manum sit daturus veritati. ¶ ὁ ἦν) ὅς ἦν *Er. ed. 1.* ¶ ἃ ἐστὶν) τῶν *Al. And. 1.* ¶ ἐστὶν) - *Bar. Hunt. L. Pet. 2. Sin.* nescio an *Æth. Syr.* Facile omisillum ante ἐνωπιον. ¶ αὐτῶν) τῆ θεῶ *And. 1. Primasf.*

5 - ἐκ ante τῶν νεκρῶν) *Al. And. 1. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. Arab. Lat. Syr.* (ἐκ) *edd. And.* in textu edito & in comm. &c. Ex Col. I. 18. ¶ ἀγαπῶντι) *Al. Bar. Cov. L. Sin. Steph. 12. Vff.* ac fortasse plures a pristinis collatoribus neglecti. (ἀγαπήσαντι) *edd. &c.* idque præfert *Wolfius*. Sed participium præsens etiam præteriti imperfecti vim includit. ¶ λῦσαντι) *edd. &c. Æth. λυσαντι Al. Bar. Primasf. Syr. Arab.* Litera festinanter omissa. Vtrumque legunt *And. & Arethas.* λυσαντι καὶ ἀπὸ τῶν τῆς αμαρτίας κηλιδῶν λύσαντι τῇ ἐκχύσει τῆ ζωοποιῆ αἵματος καὶ ἕδατες, καὶ ποιήσαντι ἡμᾶς βασιλεῖον ἱεράτευμα καὶ λυσαντι *Cov. Arab.* nec non *Vff.* Ex *Andreas Exegeli.* ¶ ἐκ) *Er. Steph. ed. 1. 2. Al. And. Pet. 3. (ἀπὸ) Comp. &c.* ¶ ἐκ τῶν αμαρτιῶν) a peccato habet *Primasf.* ¶ ἡμῶν) *Er. Steph. ed. 1. 2. Al. And. 2. Pet. 3. Vff.* pluresive, *Primasf.* (ἡμῶν) *Comp. &c. Armen. Copt. Lat. Syr.* unde ὑμῶν *Æth.* ¶ αὐτοῦ) αὐτοῦ, etiam reciprocum, leni ubique spiritu expressi, in ed. majore & minore anni 1734, *Erasmi* exemplo, qui quidem in editionibus suis fere promiscue exhibet αὐτῶν, facilitatis, ut arbitror, gratia, & αὐτῶν, etiam reciproco sensu, ex mss. Causa supra ad *Matth. 1. 21* semel dicta est, (suffragante *Buttigio* in præf. N. T. & quovis loco dicta putari debet, αὐτῶν mallet *Wolfius*: & id editores suo passim fecere arbitrio, interdum post consonam quoque tenuem, aperto errore, ut μετ' αὐτῶν, ἀπ' αὐτῶν, μετ' αὐτῶν, *Act. XIV. 27. XV. 38. XIX. 4 &c.* In quo nemo, opinor, Ionicam dialectum excusabit. Speciem unus habet locus, *Ap. IX. 11*, ἐφ' αὐτῶν sed id *Rob. Stephanus* introduxit: ἐπ' αὐτῶν, reciprocum tamen, habent *edd. primæ* cum mss. Ut apud *Hebræos* & alia suffixa tertiæ personæ & relativam & reciprocam vim habent: sic scriptores N. T. αὐτῶν promiscue ponunt. Itaque h. l. *Ap. I. 5* αὐτῶν omnino ad *Iesum Christum* refertur, qui nos in sanguine suo lavit.

6 ἡμᾶς) ἡμῶν *Al. Seid.* Sic videbatur postulare lectio βασιλείαν, quæ subsequitur. Et sic nostrum (regnum) habet *Apringius.* ¶ βασιλείαν) *Comp. Al. Bar. Cov. Hunt. L. M. Sin. Steph. 12. Vff. Areth. Æth. Arab. Lat. Victorin. Syr.* (βασιλείης) *Er. & aliæ ed., And. Arm. Primasf.* Ob sequens ἱερεῖς. Sic quoque *Tertullianus*, de *cor. mil. c. 15.* sed regnum, de *exh. cast. c. 7.* In pausa sunt *Pet. 2. 3. Seid. Steph. 15.* ¶ - καὶ ante ἱερεῖς) *Comp. Al. Bar. Cov. M. Sin. Vff. Areth. Æth. Apring. Syr. (καὶ) Er. & aliæ ed., And.* nescio an plures cum *Hunt. L. Armen.* ¶ βασιλείαν, ἱερεῖς) βασιλεῖον ἱεράτευμα *L. Seid. Copt.* Ex *Andrea*, vel, cum *Andrea*, ex *Petro.* βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς substituit librarius, facilitatis gratia, in *Andreas* textu, quem sequuntur, *Erasmi* interventu, impressi plerique, & *Wolfius.* Qui quum in multas lectiones, quamvis minus ipsi probatas, unam meam editionem

nem allegarit, (id quod optimo cum animo fecisse existimo,) lector, velim, meminere, easdem lectiones in aliis editionibus a me suo loco citatis existare. Semel hoc monere necessarium duco, ne contextus meus nimis saepe solus incedere videatur. Hic igitur habent codices, ut vidimus, summo consensu & in his editio *Comp.* cum sequacibus, βασιλείαν, ἱερεῖς & sic olim, regnum, sacerdotes, reddidit *Latinus*, ut ex *Apringio* constat, quanquam & interposuere ceteri. Βασιλείαν, ἱερεῖς, legerunt etiam, qui periphrasi utuntur, βασιλεῖον ἱερατεῦμα, ut *Andreas* ipse in comm. nam lectionem βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς, plane claram, non mutassent. Similem varietatem infra videbimus ad c. V. 10. sed sive βασιλεῖς sive βασιλείαν illo loco genuinum est, hic certe βασιλείαν legi debet. Vid. *Gnom.* ¶ (- τῶν αἰώνων) *Al. And. 1. Hunt. Copt.* (τῶν αἰώνων) *edd. &c. Arm. Lat. Syr.* Ex formula usitata. ¶ ἀμήν) *edd. mss. Copt. Syr. &c.* (-) *Lat.* in mss.

7 ὁψεται) ὁψονται *And. 2. Pet. 3.* Ex *Ioh. XIX. 37.* vel ex rhythmo κόψονται. ¶ (- αὐτὸν) *Er. ed. 1. 2. 3.* Omittit & legit *Ephraim Syrus.* ¶ ἐπ' αὐτὸν) - *Er. ed. 1. 2. 3.* Fortasse quia commentarius *Andreae* non attingit.

8 τὸ ἄλφα) *Comp. Al. Bar. Sin. Areth. Lat.* plerique, *Syr.* τὸ Α *Er. And. &c.* Et sic infra. ¶ (- ἀρχὴ καὶ τέλος) *Comp. Al. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth. Æth. Primaf. Syr.* Vid. *Gnom.* (ἀρχὴ καὶ τέλος) *Er. & alia ed., And. 2. Orientalis ecclesiae confessio p. 34.* nescio an *Pet. 3.* cum *Bar. Arab. Copt. & Lat. Apring.* nec non *Armen. & Cassiod.* qui habent *primus & novissimus*: nisi hoc *Cassiodorus* pro Α καὶ Ω posuit. Vacat margo *Stephani.* Ex *parall. ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος And. 1.* ¶ κυριος ὁ θεός) *Comp. Al. And. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid. Steph. u. Vff. Arabicae, Lat. Syr.* nec non *Hippolytus T. II. f. 10.* unde κύριος *Orientalis ecclesiae confessio. ὁ κυριος ed. alia, nescio an Sin. Steph. 15.* ¶ ὁ ante παντοκράτωρ) - *And. 1. Orientalis ecclesiae confessio.*

9 - καὶ post ὁ) *Comp. Al. And. Seid. Steph. u. 15. Vff. & octo alii, Dionysius Al. Orig. Areth. Æth. Arab. Lat. Syr. καὶ Er.* cum *Seid.* an solus potius. ¶ συγκριστικῶς) *Er. & alia ed. Seid. Dionysius Al.* apud *Euseb. ed. Steph. bis, Orig. And.* nescio an *Pet. 3.* cum *Al. L. (κοινῶς) Comp. Bar. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Sin. Steph. u. 15. Vff. Areth.* ¶ (- ἐν τῇ ante βασιλεία) *Comp. Al. And. 1. Bar. Hunt. L. M. Pet. 2. Seid. Orig. Dionysius, Areth. Lat. ἐν τῇ Er.* nescio an *Pet. 3. Sin.* cum *And. 2. Cov. Vff. Paulant Steph. u. 15.* ¶ ὑπομονή) ἐν ὑπομονῇ *Dionysius.* ¶ ἰνσῆ χριστῆ) *Er. And.* nescio an *Pet. 3. Steph. 15. (ἰνσῆ) Dionysius* apud *Eusebium* a *Stephano* excusum, *Apringius, Rupertus* perlepe. Lectio media, multas naeta periphrases. ἐν χριστῶ ἰνσῆ *Comp. Seid. Sin. Steph. u. Vff. & sex ceteri, Areth. Arab. Lat. ἐν χριστῶ Al. ἐν ἰνσῆ χριστῶ Armen. ἐν ἰνσῆ Orig. Copt. Lat. aliqui.* Christo omittit etiam cod. *Argentinenfis.* ¶ (- τῇ καλεμένη) *Er. ed. 1. 2. 3.* nec non *Athanasius, Primafius.* ¶ (- διὰ ante τὴν) *Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. 1. Hunt. Dionysius, Arethas, Lat. διὰ edd. alia, &c. Syr.* ¶ (- χριστῆ) *Al. And. 1. Dionysius, Lat. in codd. opt. (χριστῆ) edd. &c. Primaf. Ansb. Haymo Syr.*

10 ἰγενόμεν) ἐγὼ ἐγενόμην *Al. ¶ τῆ) - Vff. ¶ ὀπίσω) ὀπίθεν Al. ¶ ὀπίσω μου Φωνὴν μεγάλην) Φωνὴν μεγάλην ὀπίσω με Comp. Vff. Φωνὴς μεγάλης ὀπίσω*

μὴ *And.* 2. ¶ Φωνὴν usque λεγέσσης) vocem magnam sicut tubam dicentem mihi habet *Primasius*.

11 - ἐγὼ usque ἔχατος· καὶ) *Comp. Al. And.* 1. *Hunt. L. M. Pet.* 2. *Seid. Sin. Steph. u. Aeth. Æth. Armen. Copt. Lat. Syr.* (ἐγὼ κατ.) *Er.* & aliæ ed., *And.* ed. nescio an *Bar. Pet.* 3. *Steph.* 15. cum *Arab. Cov. Vff.* sed εἰμι το omittit *Cov. εἰμι* & ὁ ante πρῶτος omittit *Vff. καὶ* ante ὁ omittunt *Ald. Cov. Vff. Arab.* Glossam hæc produnt: etenim mentionem τῆ A καὶ τῆ Ω commentarius *Andree* ad hunc versum ex versu 8 & 17 habet; & ex commentario illo lectio hæc, ut complures aliæ, immigravit non modo in textum quorundam *Andree* exemplarium, sed etiam in non nullos codices ex gr. *Cov. Vff. Arab.* qui etiam alibi quiddam ex *Andree* exegefi trahunt. vid. infra ad Ap. II. 16. Coarguitur additamentum & per ipsas horum codicum discrepantias, quum vel εἰμι & τὸ, vel εἰμι & ὁ prius, vel καὶ tertium omittunt; & per *Augustinum* *Andree* codicem, hac periocha carentem. *Mirum est*, inquit *Wolffius*, hæc in tot codicibus (videlicet in monumentis fere omnibus,) desiderari, quæ tamen silo *Iohanne* ita conveniunt, quod *Beza* recte monuit, ut pro germanis merito halcantur. Conveniunt sane, ut omnia ex aliis locis *Iohanneis* additamenta. Inflat *Wolffius*: In sequente capite Dominus nunquam alloquitur ecclesias, nisi præmissis aliquo sui titulo. Credasne igitur, Dominum, (quum) *Ioanem* primum alloquebatur, eo abstinisse? Resp. Sæpe demum post apparitionis initium *Is*, qui apparet, eloquitur, quis Ipse fit. *Exod.* III. 6. In præfenti autem grandis illa summa, ὁ βλέπεις, quæ vides, & ipsa adeo *Iohannis* visio, per se titulorum omnium instar erat, dum versu 17 mox titulus sequebatur expressus. Atque ex hoc ipso fonte derivantur tot tituli in capite II & III. In summa, intuitu versus 8 & 17, illata potius versui 11 hæc verba videntur, quam pro superfluis habita. Non facile pro superfluo aliquid hodie habent complures docti viri, eademque mente plerique quondam librarii fuere. Codicibus tutius, quam rationibus talia loca deciduntur: atque in eo genere eximium pondus *Latinus* habet interpres, ubicunque cum propriis non laborare nãvis, idonei, quamlibet pauci, testes *Græci* confirmant. Utinam hoc omnes penitus infixum animo habere vellent: maximum ad pleraque dubitationes eximendas compendium foret. De antiquitate *Latini* interpretis egimus supra, P. I. § XXXII. *Observ.* VI. XX. *Confid.* VIII. &c. eamque confirmat egregia *Latinorum* patrum cum textu interpretis consensio. Carebat ætas illa multis additamentis, quæ posteritas, ut alibi paulatim, sic hoc loco invexit. ¶ (βιβλίον) βιβλία *Pet.* 2. ¶ (ἐπτὰ) *Comp. Al. And. Vff.* & decem alii, *Æth. Arabicae, Lat. Syr.* - *Er.* cum *Bar.* vel solus potius, & inde aliæ ed. quamquam ipse *Erasmus* id Latine habet. ¶ - ταῖς ἐν ἀσία) *Comp. Al. And.* (etiam in comm.) *Vff.* & septem alii, *Aeth. Æth. Arab. Lat.* (in *msl. Colon. & Pict.* vel etiam apud *Haymonem*,) *Syr.* (ταῖς ἐν ἀσία) *Er.* nescio an *Bar. L. Steph. u. 15. Lat.* multi. *Ex v. 4.* ¶ (συμφραν) σύμφραν *Er.* ed. 1. 2. 3. ¶ (θυάται.) θυάταιραν *Al. L. Pet. 2. Sin.* *Synopsis* apud *Athanasium*, vel etiam *Æth. Arab. Lat. Syr. θυάταιρα.* *Er.* ed. 1. 2. 3. *Pet.* 3.

12 - (ze) *Er.* & aliæ ed., *And. Lat. Iren. Syr.* vel etiam *Pet.* 3. cum *Al. L. (zeu)* *Comp. Vff.* nec non *Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. u. 15. Arab. Silet Bar.*

Bar. ¶ ἰλάσει) *Comp. And.* & septem alii, *Arabh. Lat.* (λαλεί) *Al.* ἰλάσσει *Er.* nescio an *Bar. Pet. 3. Steph. 15.* cum *Cov. Vff.*

13 - ἑπτὰ) *Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. Æth. Iren. Cyprian. Ticon. Primasf. Syr.* ¶ ἑμοιον) ἐμοίωμα *Al.* ¶ ἑμοιον) ἑμοιον *Vff.* & alii. Ex alliteratione. ¶ ποδῶν) ποδῶν *Al. Pet. 2. πεδῶν Steph. ed. 1.* ¶ μαζοῖς) *Er. & C. And. 1.* manu secunda. *μαζοῖς Comp. Al. And.* (in textu & comm.) *M.* Ex allit. ad ζῶνν, aut ex opinione Ammonii, qui μ.ζ. ait virorum esse, μαζοῖς mulierum. Sed id differentię ignorant veteres. vide Pricæum ad h. l. ¶ χρυσῶν) χρυσῶν *Al.*

14 λευκαῖ) - *Æth. Irenæus Erasmi, Ticonii & Primasfi textus.* ¶ ὡς) *Al. Cov. Hunt. Sin. Vff. Arabh. ὡς edd. And. & C.* Iohannes in Evangelio ὡς particulam non nisi numeris interdum adjicit, ut ὡς πεντακχιθίον alias, in eodem libro, & in Epistolis, & in Apocalypsi, ὡς nusquam, ὡς sepissime, etiam in hoc capite, in hoc versu, ponit. ¶ λευκὸν ὡς) aut habet *Cyprianus* de disc. & hab. v. rg. & I. II Test. c. 26. λευκὸν omittit etiam *Sin.* ¶ ὡς ante φλοξ) - *And. 1.* in textu.

15 (πετυρωμένω) *Vff. Æth. Arab. Lat. Iren. Cyprian. Primasfius, Syr.* nescio an *Ticon.* Rhythmus *καμινω. χαλκολιβανω* per se, non in fornace ignefactus, candet. conf. c. II. 18. *πετυρωμένω Al.* Vid. Gnom.

16 (- ἔχων) *Al. Æth.* ¶ δεξιᾷ αὐτῆ χειρὶ) *Er. & C. manu dextera sua* habet *Iren. δεξιᾷ χειρὶ αὐτῆ Comp. And. 1.* (δεξιᾷ αὐτῆ) *And. M. Lat.* Sed congruit huic Prosopographiæ expressa manus mentio. Brevior lectio ex c. II. I huc traducta videtur. ¶ ἀσέρας) ἀσέρες *Al. Æth.* Ob ἔχων omisillum. ¶ φαίνει) φαίνων *And. 2. Æth. Arab. Iren. Syr.* ¶ τῆ ante δυνάμει) - *Er. ed. 1. 2. 3.*

17 ἔπειτα) *πεσον And. 1. & alii.* Promiscue aoristus 1 & 2 hujus verbi in indicativo & imperativo scribi solitus est, etiam in Apocalypsi locis omnibus: plerumque autem certe, ut primo hoc loco, prævalet aoristus 1. ¶ πρὸς) εἰς *Scid.* ¶ ἔθνη) *Al. Bar. Cov. Hunt. Sin. Vff. Arabh. Lat. (ἐπιθνη) edd. And. & C. Cyprianus Pamelii.* ¶ - χεῖρα) *Al. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Sin. Vff. Arabh. Æth. Lat. Cyprian. (χεῖρα) edd. And. & C.* ¶ - μοι) *Comp. Al. And. Vff.* & octo ceteri, *Arabh. Lat. Cyprian. Syr. (μοι) Er.* cum *Pet. 3.* an solus potius. Vacat margo *Stephani.* ¶ π(ατα) πρώτοτος *Al.* & sic idem c. II. 8. Ex. c. I. 5.

18 - ἀμὴν) *Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. 2. Orig. Æth. Arab. Lat. Iren. Cyprian. (ἀμὴν) Comp. & C.* Vnde ὁ ἀμὴν *E. Schmitius*, ex cap. III. 14. Et formula εἰς τὰς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, & vocula ἀμὴν, per frequens est in Doxologiis. ideo librarii, quanquam hic non est Doxologia, tamen post formulam illam etiam voculam hanc prono calamo perscripserunt, ut in Apparatu notavi. *Erasmus* ex editione *Complutensi* ἀμὴν postliminio admisit: recte autem faciunt, qui priores ejus editiones, ea particula carentes, approbant. Nemo uni editioni, quamvis ei præ ceteris assueverit, ita favere debet, ut eam, quamdiu vel minima rationum aut testimoniorum mica inveniri potest, obnixè, tunc quam castellum ab hostibus oppugnatum, defendat, nec, nisi extrema vi compulsus, deditionem faciat. Etiam in editionibus

bus præferendis vel postponendis studio partium peccatur: sine discrimine debemus inter omnes codices, versiones, & patres versari, & veritatem, ubicunque in eam inciderimus, eadem *ὑπειθεία* & facilitate amplecti. Hoc loco, etiam si toto seculo XVII omnes editiones *ἀμὴν* exhibuerint, tamen antiquitas paucorum testium, qui hanc particulam, iusta ratione freti, omittunt, prævalere debet. Iis, qui omittunt, *Coptum* addit Wolfius. ¶ κλεις) κλειδας *And. 2.* in textu, *Bar. Sin. L. Areth.* ¶ θανάτης και τῆ ἀδης) *Comp. Al. Vff.* octoque ceteri, *Areth. Æth. Lat. Iren. Cyprian. Syr.* nec non *Arab. ἀδης και τῆ θανάτης Er.* Promiscue habet *Andreas. Tacent Pet. 3. Steph. duo.*

19 οὖν) *Comp. Al. And. Steph. duo,* & ceteri septem, *Æth. Arab. Lat. Syr.* (-) *Er.* nescio an *Pet. 2. Sin.* cum *Vff.* ¶ γίνεσθαι) γενέσθαι *Comp. And. Bar. L. Pet. 2. Vff. Ex v. 1.*

20 οὖς) *Er. Al. And. 1.* manu secunda, *Sin. ὄν Comp. &c.* ¶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς) ἐν τῇ δεξιᾷ *Al.* ¶ αἱ λυχνίαι αἱ ἑπτὰ) *Al.* (apud Marckium,) *Seid. Vff.* pluresve, *Lat. Syr. ἑπτὰ λυχνίαι Er. ed. 1. 2. 3. (αἱ ἑπτὰ λυχνίαι) edd. aliæ, And. &c. Primaf.* ¶ - ἄς εἶδες) *Al. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. Æth. Arab. Lat. Cyprian. Syr. (ἄς εἶδες) edd. And. nescio an L. Pet. 3. Seid. Steph. 11. 15.* cum *M. Glossa ex οὖς εἶδες.*

C A P. II.

1 τῶ) Ἔ) præfigunt *Lat. multi.* ¶ (τῶ) *Al.* Non absone neque per incuriam. Ter enim habet, τῶ ἐν ἐφέσω ἐκκλησίας τῶ ἐν περιγᾶμω ἐκκλησίας (Latine diceretis, *angelo ecclesiastico, qui est Ephesi, Pergami:*) & τῶ ἐν θουατίροις. Vid. *Gnom.* ¶ ἐν ἐφέσω ἐκκλησίας) *Al. And. Barb. 4. Seid. & fere omnes mss. cum versionibus. ἐκκλησίας ἐφέσω Comp.* unde ἐκκλησίας ἐν ἐφέσω *edd. Genev. A. 1609 & 1620 ἐφέσε ἐκκλησίας Vff. ἐφεσίνης ἐκκλησίας Er.* Nomen hoc gentile (ἐφεσίνος) *Stephano de urbibus ignotum fuisse videtur. Schwarz comm. L. Gr. p. 616. ἐφεσίνος* haud scio an quisquam ante *Erasmum* dixerit: neque ante Concilia *Ephesinum* dixerit Latini. ¶ ἐν μέσῳ) ἐπὶ μέσῳ *Er.* ¶ χρυσῶν) χρυσεῶν *Al.*

2 τὰ ἔργα σε και τὸν κόπον σε) *laborem tuum ἔσ opera* habet *Victorinus.* τῆς κόπης *Cassiod.* ¶ - σε post κόπον) *Comp. Al. And. 1. M. Pet. 3. Lat. multi, Cassiod. (σε) Er. &c.* E proximo. ¶ και) *edd. mss. Arm. Copt. &c. (-) Al. Æth. Cassiod. Vid. Gnom.* ¶ ἐπιείκτας) *Comp. Al. And.* (etiam in comm.) *Vff. & ceteri omnes; credo, etiam Stephanici. atque ipse Andreas, in textu & in comm. ἐπιείκτω Er.* sine ullo codice. Patet, in cod. *Carnioneo* deditam fuisse terminationem verbi, eamque ab *Erasmo* esse suppletam, qui item v. 20 intulit *πλανῆσθαι* Medium, & c. VI. II *πληρωσονται* Medium. Vid. *Gnom.* ¶ λέγοντας ἑαυτὲς ἀποσόλεις εἶναι) *Comp. And. Areth. Vff. & ceteri omnes; nisi quod εἶναι omittit Al. vel etiam Pet. 2. & ἑαυτὲς omittit And. 2. Silentium est de Pet. 3. & de Steph. 11. 15. Φάτκοντας εἶναι ἀποσόλεις Er.* Atqui Græcismus, si ἑαυτὲς ablit, *Φάτκοντας εἶναι ἀπόστολοι* postulat. vide quæ ad h. l. collegit *E Schmidius*, quamquam ipse *Erasmi* lectionem defendit.

3 ὑπομονὴν ἔχεις καὶ ἰβάζασας) *Al. Bar. Hunt. L. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. 15. Areth. Æth. Arab. Lat. Syr. (ἰβάζασας καὶ ὑπομονὴν ἔχεις) Comp. & emendati Graecorum codices apud Stunicam, M. Velef. & sic Er. And. Cov. Vff. sed cum exceptione. nam pro ἰβάζασας, ἰβάπτισας habet Er. ed. 1. 2. ex cod. vetustissimo, & And. 1. ἰβάπτισας με Cov. ἰβάζασας με Vff. ¶ διὰ) ~ L. Confer Act. IX. 15. (καὶ διὰ) Er. solus. ¶ καὶ ἡ κικοπίακας) *Al. Lectio media. καὶ κικοπίακας And. 2. Vff. Verbo non intellecto. Sic, opinor, etiam Carnioneus, unde (κικοπίακας καὶ ἡ κέρηκας) Er. solus, lectioe Latina Graecæ illi adjecta, & sic translata, ut si aliud esset κοπιᾶν h. l. atque κικνεῖν. καὶ ἡ κικοπίαςας Comp. And. 1. ceterique omnes, magno consensu. tantummodo Σ pro Κ, ex rhythmo ἰβάζασας. Erasmi solitudo nullius defensionis capax est. recteque hanc glossam censet Millius in Prolegomenis. nam in textu Stephanum, quamvis improbet, tamen non mutat. Complures ejusmodi glossas habet Carnioneus, & inde Erasmus: quas vel unus Andreas redarguit. Vid. Guom.**

4 ὅτι) ὀλιγα præmittit *Al. apud Fellum, vel potius Velefius ex Latinis deterioribus. ¶ ἀγάπην σε τὴν πρώτην) πρώτην σε ἀγάπην Al. ¶ σε alterum) ~ L. P. 3. Lat. in ms. Piët.*

5 ἐπίπτωκας) *edd. &c. Tr. ad Novat. apud Cyprian. (πέπτωκας) Al. Bar. Hunt. Sin. Areth. Cyprian. Primaf. ¶ σοὶ) ~ Pet. 3. ¶ τάχει) Er. Steph. ed. 1. 3. adeoque codd. Mill. nec non Armen. (~) Al. Æth. Copt. Lat. Tr. ad Novat. apud Cyprianum, Hieron. l. II contra Iovin. Isidorus Hisp. cito tamen habent Lat. aliqui. ἐν τάχει E. Schmidius. ταχύ Comp. Steph. ed. 2. And. Vff. Valla.*

6 (~ ᾶ) *Al. Copt. unde sicut suppleat Æth. Primaf. αὐτὰ subaudit Priscaus. ¶ μισῶ) ~ Syr.*

7 ταῖς) *ταῖς ἐπτά Al. ¶ νικῶντι) νικῆντι Al. & sic v. 17. ¶ τῷ παραδείσῳ) Al. Barb. 1. Steph. 15 & sex reliqui, Areth. Æth. Lat. Cyprian. Syr. (μίσῳ τῷ παραδείσῳ) edd. And. Ticon. nescio an Pet. 2. Steph. 15. cum Pet. 3. M. Ex LXX Gen. II. 9. ¶ μὴ) Comp. Barb. 1. Steph. 15. Vff. & septem reliqui, Areth. Æth. Lat. Cyprian. Vidorin. Ticon. Syr. (~) Er. Al. And. Seid. vel etiam Pet. 3. Steph. 15.*

8 τῆς ἐν σμύρῃ ἐκκλησίας) *Comp. And. 2. Seid. Vff. cum ceteris, nisi quod seid. Steph. 15. in pausa sunt. τῆς ἐκκλησίας σμυρναίων Er. σμυρναίων ἐκκλησίας And. 1. (τῷ ἐν σμύρῃ ἐκκλησίας) Al. ¶ πρώτος) πρωτότοκος Al. ¶ ὅς) ~ Hunt. Seid. Syllaba, bis legenda, semel scripta.*

9 ~ τὰ ἔργα καὶ) *Al. Æth. Copt. Lat. (τὰ ἔργα καὶ) edd. mss. Armen. Ticon. &c. Ex v. 2. & cap. III. 1. 8. 15. Confer mox Var. v. 13. 19. ¶ ἀλλὰ πλῆσιος) Comp. And. Vff. & reliqui omnes, Arethas, Anonymus inter opera Chryf. Vacat margo Stephani. πλῆσιος δὲ Er. solus, Exegetis Andreae. ¶ ἐκ) Al. Barb. 2. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth. Æth. Lat. (~) edd., And. nescio an L. Pet. 3. Steph. 15. 17. cum M. ¶ ἑαυτῆς) ~ Vff.*

10 μηδὲν) *μη Al. And. 2. Sin. Ex formula frequenti, μὴ φοβῆ. ¶ πάχων) παθεῖν And. 2. & alii. ¶ ἰθὺς) ἰθὺς δὴ Comp. And. 2. Bar. Hunt. M. Pet. 3. Sin. Areth.*

reth. ¶ βαλεῖν) βάλλειν *Al. Pet. 3.* ¶ ἐξ ὑμῶν ὁ διάβολος) ὁ διάβολος ἐξ ὑμῶν *Comp. Vff. pluresve, Lat. vel etiam Syr.* ¶ πειραθῆτε) πειραθῆτε *Er. ed. 2. 3.* ¶ καὶ ἐξετε θλιψιν) — *Tertull. ¶ ἐξ. τε) ἔχητε Al. Pet. 3. Primasf. vel etiam Æth. ἔχητε Sin. Ob ἡα. ¶ ἡμέρας) Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Syr. unde diebus habet Lat. Tertullian. & dies plane Lat. in ms. Colon. Ticonius. in comm. & in Regula V. Id congruit stilo libri. (ἡμερῶν) edd. &c.*

13 — τὰ ἔργά σου καὶ) *Al. Æth. Copt. Lat. (excepta ed. Steph.) Ticon. Primasf.* Neque *Andreas* aut *Arethas* in commentariis, neque ullus explanator, ut ait Zegerus, attingit. (τὰ ἔργά σου καὶ) *edd. &c. Armen. Syr. Vide Var. v. 9. ¶ μὲ post πίσειν) — Velef. ¶ — καὶ ante ἐν) Comp. And. Bar. Cov. Hunt. L. M. Seid. Sin. Steph. u. Vff. Æth. Arab. Lat. aliqui, Syr. (καὶ) Er. etiam in quinta sua editio- ne. Lat. nescio an Pet. 2. 3. Seid. Steph. 15. cum Al. Aretha. Orationem intendi ait Wolfius. Ita est, si modo καὶ etiam genuinum est. sed olim festinans librarius, cum præcederet μου καὶ, mox pro μου altero iterum μου καὶ videtur arripuisse. Subsequentem syllabam ὄς constanter exhibet *Erasmus*, contra atque *Wolfio* visum est. ¶ ἐν αἷς) *Comp. And. &c. ἐμαῖς Er. (αἷς) Bar. (qui ὄς omittit,) Hunt. Steph. u. Augustin. Quæst. V. & N. T. qu. 102. Lectio media. Utramque voculam omit- tunt Al. Æth. Arab. Lat. in ms. Berolinensi uno, & in Lipsiensibus tribus & in Pi- cturato & in Schelh. Gregor. I. IX moral. c. 43. Ansbert. Haymo. Facile, post ἡ- μέρας, αἷς omillum. unde illis, ante diebus, inserit Lat. ms. Reutling. *Primasius*; post, Latini plerique. ¶ ἀντίπας) ἀντίπας *Al. Hunt. Pet. 2. ἀντιπᾶς ed. Genev. 1609.* Verbum nescio quod passivum surrogatur apud *Syr. Arab. æctivum, apud Copt. Wilkinsii. ¶ μὲ post μάρτυς) — Pet. 3. ¶ πισός) πισός μὲ Al. L. Syr. Ex alliteratione ad πίσειν μὲ. ¶ ὁ σατανᾶς κατοικεῖ) *Comp. And. Vff. pluresve, Lat. κατοικεῖ ὁ σατανᾶς Er. &c. Rupertus.****

14 ὅτι) — *Ansbert. Syr. ¶ ἔχεις) ἔχει Al. Rhythmus ἔκει. ¶ ἐδιδασκεν) Er. Al. And. Hunt. Lat. Ambros. in ep. vel etiam Pet. 3. Seid. Steph. 15. ἐδίδαξε Comp. Bar. Cov. L. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. u. Vff. ¶ τῷ βαλαὰμ) Al. in Millii ed. I. nam ed. 2 ei codici, admissio in notis hiatu, aliam lectionem, hanc transfiliens, ad- scribit. Eoque magis necessarium fuit hoc indicium, quia cod. *Alexandrinus* etiam in ed. *Oxon.* minore hic perperam allegatur. *Ipsi passim Millio a philologis cismari- nis adscribuntur, quae Kusteriana demum editio deteriora vel etiam meliora fecit. Ma- gno equidem labore, ex PRIMA editione Millii, errata SECUNDÆ, in Apocalypsi præ- fertim, correxi: quare ubi a secunda Apparatus hic meus differt, non temere id accidisse, etiam atque etiam confirmo.* Medium est τῷ inter τὸν & ἐν τῷ: itaque lectionem τῷ, de qua vid. *Gnom.*, alii codices hoc ipso suo in dextram & sinistram discellu comprobant. Neque dissentit *Lat.* (qui *Balaac* habet,) neque *Syrus.* (τὸν βαλαὰμ) *Comp. Bar. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. u. Areth. ἐν τῷ βαλαὰμ Er. ne- scio an Pet. 3. Steph. 15. ἐν repetitum ex verbo ἐδιδασκεν. τὸν βαλαὰμ And. I. τὸν βαλαὰμ L. Vff. Literæ κ & μ non dissimili olim pictura. ἐν τῷ βαλαὰμ τὸν βαλαὰμ And. ed. Sylburg. ἐν τῷ βαλαὰμ τὸν βαλαὰμ And. I. in comm. ¶ βαλεῖν) βασι- λεί Al. Ad compensandum sigma ia ἔχεις modo omillum. ¶ φαγεῖν) καὶ φαγεῖν And. 2.**

And. 2. Bar. Cov. Pet. 2. Sin. Areth. τῆ Φαγεῖν Hunt. Scid. Vff. ¶ εἰδωλόθουτα) -
Lat. minus antiqui.

15 ὁ μισῶ) *Er. Arab. vel etiam Steph. 15. ἐν μισῶ And. 1. (ὁμοίως) Comp. Al. Barb. 2. Steph. 16. Vff. & octo alii, Areth. Lat. Syr. unde - Æth. ὁμοίως, ο μισῶ Scid. ομοίως ἐν μισῶ And. 2 five ed. Commelin. Terminatio ως, exeunte versu, eo interdum compendio picta, ut sigma litera circulum imitans, vocalem ω includeret & præcedere videretur. id hic quoque locum habere arbitrati sunt librarii. Millius derivat ex glossa ad ἕτως spectante. Vid. *Gnem.**

16 ἔν) *Al. And. 2. Barb. 2. Steph. 16. Vff. & octo alii, Areth. Æth. Arab. (-)*
*edd. And. 1. L. Lat. Syr. vel etiam Steph. 15. ¶ ταχὺ) edd. nss. Armen. Copt. Hieron. adv. Lucif. uti cap. III. 11 & alibi. ex parallelis. (-) Italica versio Iohannis manus proxima. Ad scriptores eam secutos accedit Ambros. l. I de Pœnit. & clarius in Pl. CXVIII. serm. 19. Ausbertus satis constanter, Beda, Haymo, Rupertus, vel etiam Springius in paraphrasi hujus loci, & Cassiodorus. Operæ pretium fuerit, Latinos eodd. Apocalypticos mss. hoc loco evoluisse. Interdum lectio plenior, genuina est; plerumque vero, brevior. Vtrumvis quo casu obtineat, dicemus. Plenior, potior interdum. nam I in homoteleuto vel iisdem verbis syllabisve recurrentibus librarii facile intermedium textum transiliverunt, ex vetustioribus testibus restituendum. II Conjunctiones, in aliis linguis minus frequentes, quam in Græca, sæpe omittæ sunt in versionibus, quas hac in parte cupide sequi nil attinet. III Subinde Græci a publica lectione, cui plerique codices accommodabantur, aliquid removerunt: ac tum plenior lectio, vetustissimis aliis documentis, Latino præsertim interprete nixa, retineri debet. Exempla passim occurrunt. A tribus hisce causis si discesserimus, character germanæ lectionis tantum non perpetuus est *trahitur*. Nam quum in duo genera dirimantur codices Græci, & secuti eos metaphrastæ ac patres, videlicet in Asiaticos & Africanos, ut supra copiose explanavi, raro utroque simul, sed tamen alibi ex his, alibi ex illis multos reperias brevia loca per declarationes aliquas supplere conatos. Inde plenior lectio, quæ nunc a plerisque nimis religiose defenditur, sere semper sucata; brevior autem genuina est. Talibus in locis testes quamlibet pauci, modo idoneam habeant antiquitatem, valere debent: qua in parte *Latini* rursus eminent, ut paullo ante ad c. I. 11 notavimus. Sane præstat, ubi de talibus micis agitur, genuinum aliquid in tanta panis abundantia præterire, quam heterogeneum quidquam & ab humano sensu adpersum arripere. Id certe ubivis præferendum est, quod rationes ei loco, qui sub manu est, propriæ postulant. Hic nemo quidem criticus alios ad assensum potest cogere: sed ipsum vicissim alii nullo jure retinere possunt. ¶ Versui huic καὶ ἐν τῇ ἀπειλῇ ἢ Φιλανθρωπία subjungit *Cev. Vff. Arab.* Ex Andrea Exegelesi: quæ Φιλανθρωπίας esse ait, quod μετ' αὐτῆς dicatur, νομίζουσαν, quæquam μετὰ σὲ habent *Hieron. Primasius*, alia translatio apud *Ausbertum*, *Bibli. Mogunt.**

17 - Φαγεῖν ἀπὸ) *Al. Barb. 1. Bar. Hunt. Pet. 2. Sin. Steph. 16. Æth. Lat.*
 Lectio media. (Φαγεῖν ἀπὸ) *edd. And. Vff. Ticon. Syr. vel etiam L. Pet. 3. Steph. 15.*
 cum

cum *Cov. M. Glossa*. Solum ἀπὸ supplet *Arethae* textus, uti δὲ supplet *Primasius*. τῆ φωνῆν, pro ἀπὸ τῆ, *Seid. Mog.* ¶ λευκῶν) — *Hieron.* in Pf. 97. & in Esaj. 65. *Gregorius* l. 19. moral. c. 2. sed habet *Tertull. Ticon. Primasius* in textu &c. ¶ ὀιδεν) *Comp. Al. And. Barb. 4. Vff.* & octo alii, *Areth. De L. Steph. 12. 15.* non liquet. ἔγω *Er.* solus.

18 (τῶ & — ἐκκλησίας) *Al.* vel etiam *Tertullianus*, lib. de Pudic. c. 19. *Ad angelum Thyatirenorum*, inquit, *Spiritus* mandat, habere se adversus eum, quod teneret mulierem *Iezabel*, quae se prophetem dicit, & docet atque seducit &c. Non dicit *Tertullianus*, ad angelum ecclesiae *Thyatirenorum*, uti dicit in *Scorp.* c. 12. sed ad angelum *Thyatirenorum*. Plura ejus verba exscripsimus, ad alias varietates pertinentia, v. 20. Vid. *Gnom.* ¶ θυατείροις) θυατείραις *Er. ed. 1. 2. 3.* θυατίροις *Al.* θυατείρη *L.* & alii. θυατηρη *Vff.* ¶ (— αὐτῆ) *Al. And. 2. Epiphani. Arab. Lat.*

19 — τὰ ἔργα καὶ) *Pet. 3.* pluresve, *Epiphanius*, *Copt.* (τὰ ἔργα καὶ) *edd. mss. Armen. Lat. Syr.* Ex v. 2 huc intulit aliquis, non cogitans finem versus hujus 19. ¶ πρὶς καὶ τὴν διακονίαν) *Comp. Al. And. Vff.* pluresve, *Lat.* in ms. *Colon. & Reutling. Hieron. hom. 3.* in *Cant. Primasius, Apringius, Gregorius* in *Iob. Ansbertus, Haymo, Syr.* unde fidem etiam ante charitatem ponit *Lat.* hodie. καὶ τὴν ὑπακοὴν σκ addit *And. 2,* phantasia librarii literas διακονίαν & ὑπομονὴν confundente. (διακονίαν καὶ τὴν πίσιν) *Er. &c.* ¶ τὴν ante ὑπομονὴν) — *Al. codd. al.* ¶ τὰ ἔχματα) *Comp. Al. And. Vff. Areth. Æth. Arab. Lat. Syr. & omnes codices,* nisi καὶ cum *Er.* præfigit; *Pet. 3. & Steph. 15.*

20 — ὀλίγα) *Comp. Al. And. 2. Vff.* ceterique, *Epiphani. Æth. Arab. Lat.* (in mss. & apud *Tertullianum* aliosque,) *Syr.* Lectio media, quam ceteri ipso suo in extrema discessu comprobant. Talibus in locis brevior lectio tantum non semper genuina est. Videtur vero, inquit *Wolfius*, vox ὀλίγα hinc adjuncta esse, respectu habito ad πλείονα, quorum mentio est v. 19, ut simul indicetur, inter multa illa praeclara hoc unum desiderari, quod impiis *Iezabelis* conatibus non resistat. Vbicunque aliquid supplevere librarii, ex parallelismo praesertim, quo hinc τὸ ὀλίγα gaudet, glossema non modo nil absurdi, sed etiam facile quiddam habere solet. quare nil est in hoc genere, quod ingeniosi homines non possint rationibus quibusdam suffulcire. Veruntamen prius, quid codicum pondera importent, considerari oportet: deinde rationes, non, quid locum habere queat, sed quid prevalere debeat, evincentes, perpendendae veniunt. Vid. *Gnom.* (ὀλίγα) *Er. Lat.* apud *Gregorium, Lyranum & alios* parum antiquos: nescio an *Steph. 12. 15.* cum *L.* Ex v. 14. E contrario, πολλὰ *And. 1. Cyprian. Primas. πολὺ Barb. 1. Pet. 3.* ¶ ἀφῆς) ἀφῆς *And. 1. Seid. Vff.* Utrovis modo, *Comp. Al.* ceterique. unde ἀφῆκας *And.* in cod. *Pal.* nec non in comm. *Ticonius. ἀφῆς Areth.* qui alibi quoque *Johanneis* meliora *Græca*, ut ipsi videbantur, fecit. vid. *Gnom. εἰς Er.* solus: nisi cum *Steph. 15.* accedunt *Pet. 2. 3. Glossa.* ¶ — σκ post γυναῖκα) *Er. Armen. Copt. Lat.* vel etiam *Pet. 3. Steph. 15.* cum *Cov. Vff. Tertull. Ticonio.* (σκ) *Comp. Al. And. Bar. Hunt. L. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 12. Areth. Cyprian. Primas. Albertus & alii, syr.* Minus perpensum numerum codicum iniit *Vitranga*, ad h. l. ita scribens: *In PLERISQVE* manuscriptis antiquis *relativum* σκ non comparat; quod ex *SEDECIM* exemplaribus, quibus usus est *Stephanus*, in duo-

duobus tantum legitur. Omnino σὲ habent *plures* codices, *pauciores* omittunt: sed hæc syllaba ex proximis superioribus verbis veteri librario obrepisse videtur. Glossa, sed cum re ipsi conveniens. Vid. *Gnom.* ¶ ἐζάβελ) *Er. ed. 1. Al. Aud. Steph. r. & sex alii, Epiphani. Arith. LXX. την ἐζάβελ Comp. ἐζαβήλ Er. & al. ¶ ἡ λεγόμενα* *Al. in Mill. ed. 1. Lectio media. τὴν λεγόμενα Er. an etiam Pet. 3. Steph. 15. ἡ λεγόμενα* *Comp. Aud. Vff. ceterique omnes, Arithas. ¶ ἐαυτὴν) αὐτὴν Al. (apud Grotium,) Vff. ἡ καὶ θύρα καὶ ἰλινα) Comp. Al. Aud. Vff. ceterique omnes, Æth. Arab. Tertullian. Haymo, Syr. διδάσκων καὶ πλανῶσαι Er. solus, nisi accedunt Pet. 3. Steph. 15. Cyprianus, Lyranus & alii Latini. Erasmus ex Latina metaphrasi finxit διδάσκων καὶ πλανῶσαι: non solum articulo (τους) ut moris est illi, omisso, sed etiam aperta hallucinatione: *ἡ πλανῶται τὰ τινὰ* nunquam dicitur. Indicativum, & docet atque soluit, antiquitas Tertulliani efficacissime firmat. διδάσκων καὶ πλανῶν *Henrici Steph. ed. Pet. 2. Arith. ¶ τ-σ) Comp. Al. Aud. Vff. ceterique, Arith. ~ Er. iterum solus, nisi accedunt Pet. 3. Steph. 15. ¶ Φαγεὶν ἰδωλόθυτα) Comp. Al. (apud Markium,) Aud. Vff. pluresve, Lat. ἰδωλόθυτα φαγεῖν Er. Steph. edd.**

21 καὶ ἢ θέλει μετανοῆσαι ἢ τῆς πορτείας αὐτῆς) *Comp. Aud. Vff. ceterique omnes, Epiphani. Arith. Æth. Arab. Lat. Tertull. l. c. Cyprian. Syr. nisi quod pro θέλει, ἢ θέληται habent Al. Cyprianus in cod. plerisque, Primasius: & pro μετανοῆσαι, μετανοῆσαι cod. al. apud Velf. & αὐτῆς omittunt Tertull. Cyprian. (ἐκ τῆς πορτείας αὐτῆς, καὶ ἢ μετανοῆσαι) Er. cum Pet. 3. vel solus.*

22 ~ ἐγὼ post ἰδὲ) *Comp. Al. Aud. Vff. ceterique. ἐγὼ Er. Lat. pauci, in his Lyranus. Silent Steph. n. 15. ¶ βάλλω) βάλω Hunt. Æth. Arab. Aud. in Mill. Proleg. f. 96. Lat. multi, qui mittam, & Tertullianus, qui dabo habet. βάλλω, ceteri. Etenim ἔγ. pro λ λέπε in hoc verbo ponunt librarii. Vid. *Gnom. ¶ κλιων) Φουακίον Al. Ex v. 10. ¶ μετανοῆσαι) μετανοῆσαι Al. Sic indicativum subinde habet Al. aliive codices. c. III. 9. IV. 9. VI. 4. 11. VIII. 3. IX. 5. 6. 20. X. 7. XI. 2. 6. XIII. 12. 16. 17. XIV. 4. 13. XV. 4. XVIII. 14. XXII. 14. μετανοῆσαι Æth. Cyprian. ed. Erasmi. ¶ αὐτῆς) Comp. Bar. Cov. Hunt. L. M. Seid. Steph. n. 15. Vff. Arab. Æth. (qui inde, pro μετανοῆσαι, μετανοῆσαι habet,) Lat. in m. Colonien. Tertullianus, Anstertus, non semel, Syr. in polygl. (αὐτῶν) Er. Aud. vel etiam Pet. 2. 3. Sin. cum Al. Lat. Cypriano, Syro. Vtrumque Haymo. Illud facilius quam hoc dare potuit alliteratio: sed hoc facile pro illo invexit commodioris sententiæ opinio. Illud probat nobis maxime Tertullianus, quem ejus legisse liquet.**

23 init. καὶ) ~ *Al. Vff. Arab. quasi huc annectendum esset comma præcedens ἐάν καὶ. certe καὶ ante illud ἐάν repræsentat Arab. ¶ ἐ) ~ L. Primas. ¶ ἐραυῶν) ἐραυῶν Al. ¶ ὑμῶν) αὐτῶν Lat. ex parall. sed vestra ed. Steph. & m. Colon. & Reusling. Anstertus, Haymo.*

24 δὲ) ~ *Bar. Pet. 3. Sin. ¶ ~ καὶ post λέγω) Comp. Al. Aud. Seid. Steph. n. 15. (quibus duobus Beza h. l. si in collectaneis Stephanicis plures codices m. ad Apocalypsin collati fuissent, reliquos necessario vel opposuisset vel adjecisset:)*

Vff. ceterique, & *Æth. Arab. Lat. Syr. καὶ Er. Latini recent. vel etiam Seid. Sin. cum M. & Aretha.* ¶ τοῖς prius) *Comp. Al. And. Seid. Vff. ceterique, Areth.* ~ *Er.* vel etiam *Steph. 11. 15. cum Bar. L.* ¶ θυατείροις) θυατείραις *Er. ed. 2. 3. L.* ¶ ~ καὶ ante οἵτινες) *Comp. Al. And. Vff. ceterique, Æth. Lat. Syr. καὶ Er. cum Seid. an potius cum Lat. pauculis.* ¶ βάθει) βάθει *And. ed. Sylb. Seid. Vff. Vtrovis modo Comp. Al. ceterique, Arethas. βαθῆ Er. ed. 1. 2. βάθῃ Er. ed. 3. And. in cod. Aug. & in comm. haud scio an Pet. 3.* Substantivum certe est, ut Homericum βένθεα. ¶ βαλω) *edd. vel etiam L. M. Steph. 11. 15. Lat. βάλλω Al. ceterique, Areth. Victorin. Ticon. Rhythmus, ἄλλο.*

25 ἀχρεῖ) ἕως *Al.* ¶ ἀν ἡζω) ἀνοίξω *Vff. & al.*

26 (~ καὶ) *Cov. Vff. Rupertus.* Variant inter se editiones *Ticonii*, & loca *Ansberti.*

27 ὡς prius) καὶ ὡς *Æth. Arab. Lat. multi, Syr. ELXX. ἃ ὡς Sin.* ¶ τὰ σκεῦν) *ras (figuli) habet Lat. ut in Pl. II. ¶ συντριβεται) Er. And. 1. vel etiam Pet. 3. cum Al. Cov. συντριβήσεται Comp. Seid. ceterique, Areth. Æth. Arab. Lat. Syr. Ex Ioh. XIX. 36.*

C A P. III.

1 τῆς) τῷ *Primasius.* ¶ τῆς & ἐκκλησιας) ~ *Syr. exceptis Polyglottis. ¶ ἐπτα prius) Comp. & mss. & versiones. ~ Er. Facile, post τὰ, omisium est: & habet ipsius Erasmi versio. Parcius collatos esse Pet. 2. 3. ipsa eorum hoc loco pausa prodit. ¶ ὅτι prius) Ἔ prænittit Primasius. ¶ ~ τὸ ante ἰουμα) *Comp. Al. And. Vff. & al. τὸ Er. Steph. edd. ὅτι ζῆς) καὶ ζῆς Weck. vet. id est, Steph. 15. & alii, Areth. in textu. Alliteratio ad καὶ subsequens.**

2 σήριξον) σήρισον *Al. Bar. & alii.* ¶ ἕμελλεν) *Cov. Areth. And. apud Mill. ἕμελλεν Vff. ἕμελλον Al. And. Pet. 3. nec non Armen. Copt. Lat. μέλλει Er. & Arethae comm. (εμελλες) Plantin. ed. Leicestrensis, & sic, vel ἡμελλες, Bar. Hunt. L. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 11. 15. Arab. ἕμελλες Comp. ¶ ἀποθανεῖν) Er. Armen. Copt. Lat. Syr. vel etiam L. Pet. 3. cum Al. And. 2. Cov. Vff. ἀποθνήσκω And. 1. (ἀποβελεῖν) Comp. Interpretamentum. ἀποβᾶλλειν Bar. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 11. 15. Arab. Sic fere *Apringius: increpantur, ut vigilant, Ἔ reliqua, in quibus corruere poterant, corroborent. ¶ (ἃ ἕμελλες ἀποθανεῖν) Torum hoc habet L. si quidem recte collatus est. Media certe hæc est & antiqua lectio, cujus vi non percepta alius ἕμελλες, alius ἀποθανεῖν mutavit, quorum tamen verborum utrumque nativus color suus defendit. Sed ea ipsa locutio magis philosophica videtur, quam prophetica. Simplex & germana sententia fuerit, quam *Latinus* refert, quæ *mortura erant.* vid. *Gnom. ¶ τὰ ante ἔργα) ~ Er. ed. 1. 2. 3. Al. ¶ θεῶ) με Arab. ¶ με) Comp. Al. And. 1. Steph. 11. Vff. & ceteri, Areth. Æth. Lat. Syr. (~) Er. Seid. Primas. vel etiam Pet. 3. Steph. 15. cum And. 2. Facile με omisium ante μενημέρευε.***

3 ἔν) prius ~ *Primas. γέν And. 1. in textu & comm. ¶ ἔν alterum) ~ Vff. ¶ ~ ἐπὶ σέ) Al. And. Pet. 3. Lat. in ms. Colonienfi; Primasius, præsertim si interpun-*

terpunctio ejus corrigatur. (ἐπι σὲ) *edd. &c.* Ex seq. ¶ γνῶς) γνώση *Vff.* & alii. ¶ ἤξω ἐπι σε) — *Lat.* in *ms.* *Char.* vel etiam in *Æth.* & in *Latinis* aliis. Solum ἐπι σὲ omittit *Ansbertus*, *Haymo*, *Onus eccl.* cap. 63.

4 ἀλλ') *Comp. Al. And. Vff.* ceterique, *Areth. Æth. Arab. Lat. Syr.* — *Er.* cuni *Pet. 3.* vel solus. Ex *Andreas* comm. ¶ ἔχεις ὀλίγα) ὀλίγα ἔχει: *Comp. And. 2. Vff.* ¶ ἐν prius) *Comp. Al. And. Vff.* & ceteri decem, *Areth. Arab. Æth. Lat. Syr.* Vacat margo *Stephani.* καὶ ἐν *Er.* solus. ¶ εἰ) *Er. ed. 1. 2. 3. And. Barb. 1. Areth. Lat. 2 Comp. &c. Gregor.* in *Iob.* ¶ περιπατήσῃ) περιπατήσῃ *Vff.*

5 (ἄνω) *edd. Riheli, Britii, Maji, Al. Hunt. Seid. Steph. 11. 15. Arab. Lat. (sic pro hic,) Syr.* ¶ τῆς ζωῆς) τῶν ζωῶτων *And. 1.* ¶ ὁμολογήσω) *Comp. Al. And. Vff.* ceterique, ἐξομολογήσομαι *Er.* vel etiam *L. Pet. 3.* cum *Hunt.* Alliteratio ad ἰσαλάψω.

7 τῶ ἀγγέλω τῆς — ἐκκλησίας) τῆ — ἐκκλησίᾳ *Æth.* ¶ τῆς ἐν φιλ. ἐκκλησίας) qui est *Filudelfine* habet *Cassiod.* ¶ φιλαδέλφεια) φιλαδέλφια *Er. Al. & alii.* ¶ ὁ ἀγιος ὁ ἀνθρώπος) ὁ ἀνθρώπος ὁ ἀγιος *Al.* ¶ κλειῖ) *Comp. Al.* & quinque alii, *Orig. Epiphanius.* κλειῖδα *Er. And. & alii.* ¶ δαυὶδ) *Comp. And. 2. Lit. Iren. Hilur. &c. 1218 And. 1. 82818 Er. Steph. edd. (ἀδκ) Cov. Vff.* & alii apud *Andream & Aretham.* Ex cap. I. 18. interveniente forsan nota illa δ-2δ quanquam c. l. 18 non dicitur *clavis inferni*, sed *claves mortis & inferni* dicuntur. *abyssi* habet *Coptus Wilkinlii.* Ex cap. IX. 1. ¶ κλειῖ) *Er. And. Bar. Pet. 2. 3. Lit. Iren. Ticon. κλειῖ Al. Barb. 1. Orig. Valla.* Ex *LXX. Iesa. XXII. 22.* κλειῖται ζῶτην *Comp. Barb. alius, Cov. Hunt. L. Seid. Steph. 11. 15. Vff. & alii, Valli, Arab.* ¶ καὶ κλειῖ) *Er. Seid. κλειῖων Al. Bar. Pet. 2. 3. Lat. καὶ κλειῖων And. Primaf. καὶ ὁ κλειῖων Barb. 1.* Vtrumque *Orig.* εἰ μὴ ὁ ἀνοίγων *Hunt. L. Steph. 11. 15. & alii. Glossi. ὁ μὴ ὁ ἀνοίγων Comp. εἰ μὴ ὁ ἀνοίγων καὶ κλειῖων. Barb. 1. Cov. Vff. Valla, Arab.* ¶ ἀνοίγει) *Er.* (cujus media est lectio in hac periocha,) *Al. And. Lat. Iren. ἀνοίξῃ Comp. Barb. duo, Bar. Pet. 2. 3. Steph. 11. 15. Vff. & sex ceteri, Orig. Arab.* Vtrovis modo *Valla. ἀνοίξει, εἰ μὴ ὁ κλειῖων Areth.*

8 ἐν) *Comp. Al. Seid. Vff.* ceterique, *Lat. Syr.* veletiam *Æth. Arab. καὶ Er.* *Orig. philocal. c. 2. And.* vel etiam *Pet. 2. Seid.* Ex v. 7. ¶ μικρὰν ἔχεις) ἢ μικρὰν ἔχει *And. 1.*

9 διδάμι) διδῶ *Al. διδάμι σοι And. 1. Lat. aliqui.* ¶ ἑαυτῆς) αὐτῆς *Er.* ¶ ἰδῶ alterum) καὶ *And. Pet. 3.* ¶ ἰξῶσι) ἰξῶσιν *Comp. Al. L.* ¶ προσκυνήσωσιν) προσκυνήσωσιν *Al.* ¶ γνῶσι) γνώση *L. Primaf.* Ex *Ec. XLIX. 23. LX. 16.* (— ἐγὼ) *Comp. Bar. Hunt. L. M. Pet. 2. Sim. Areth. Primaf.*

10 ὅτι) καὶ *Al.* ¶ τῆς εἰκαμένης ὄλης) τὴν εἰκαμένην ὄλην *And.*

11 — ἰδῶ) *Comp. Al. And. Vff.* cum ceteris, *Areth. Copt. Lat.* apud *Hayum, Primaf. Haymo, Syr. (ἰδῶ) Er. Arm. Lat. multi; nescio an Steph. 15. Arab.* ¶ μὴ δεῖς λαβῆ) μὴ λάβῃ τις ταχὺ *Cov. Vff.*

12 ναῶ) *Monumenta omnia. λαω Sphalma* apud *Bezium*, a *Beza* correctum, & tamen in permultas editiones propagatum. Hinc lectionem ναῶ crisis *Gerardi a*

Mastricht, quasi in uno codice *Al.* extantem, rejicit: sed recte alius *ναω* restituit in textum cum crisi illa excusum. *Millius* plane prætermittit. nam & *cod. Alex.*, ut alii Britanni diserte docent, & omnia monumenta *ναω* habent. Qui *λαω* in *cod. Alex.* haberi scribunt, errorem agnoscent, si editionem *Oxoniensem A. 1675.* & *Amstelædamensem A. 1711.* inter se contulerint. Vid. etiam infra, P. IV. n. VII. § IX. animadv. 9. itemque n. VIII. § 82. ¶ *η καταβαίνετα*) *Er.* nescio an *Pet. 2. 3.* cum *Al. η καταβαίνει Seid. ceteri. ¶ ηκ*) *Comp.* &c. ἀπὸ *Vff.* & quinque alii, *Areth. Alit.* ad subsequens ἀπὸ, quod *Vff.* per compensationem, & *And. 1.* manu prima omisit. ¶ *μη* post ὄνομα) - *And. 1.* manu prima. *Vff.* & sex alii, *Areth.* Post syllabam *μα*, *μη* facile omissum.

14 ἐν λαοδικείᾳ ἐκκλησίᾳ) *Comp. Al. And. Vff.* ceterique, *Areth. Æth. Arab. Lat. Syr. ἐκκλησίας λαοδικείων Er.* Quiescunt *Seid. Steph. 15. ¶ και ἀληθινός*) ὁ ἀληθινός *And. 1. Cov. L. Vff. Syr. Ex v. 7. ¶ ἀρχή*) ἀπα χὴ *And. 1* in textu: sed ἀρχὴ in comm. idem. ¶ *κτίσεως*) *πισεω;* *Arab. & N. T.* excusum a *Carolo* (sic *Millius: Carolo, Kusterus,*) *Guillard A. 1543.* sub calcem; ex *Arab. coll. Var. ad e. XI. 19.*

15 ὄφελον usque ζεσός) - *Al. ¶ ἦς*) *Comp. And. Seid. ceterique, Areth. εἰς Er.* nescio an *Steph. 15. 15.* cum *Hunt. Seid. εἰς Vff.* - *Pet. 3.*

16 ψυχρὸς) χλιαρὸς *Al. ¶ ἔτε ψυχρὸς ἔτε ζεσός*) ἔτε ζεσός ἔτε ψυχρὸς *And. Salvianus. ε ζεσός ἔτε ψυχρὸς Comp. Seid. Vff. Areth.* vel etiam *Syr. Arab.*

17 - ἔτι post λέγεις) *Comp. And. 2. Cov. Hunt. L. M. Seid. Sin. Steph. ¶ Vff. Arab. Salvianus. ὅτι Er. And. 1. Lat.* nescio an *Bar. Pet. 2. 3. Steph. 15.* cum *Al. E* proximo. Vid. *Gnom. ¶ εἶν*) *Al. Pet. 3. ¶ εἶ*) - *Æth. ¶ και ὁ*) *Comp. Henrici Steph. ed. Al. Vff. cod. plurimi. και Er. Steph. edd. And. 1. ¶ και ὁ ἐλεεινός*) - *And. 2. Æth. Salvianus. ¶ τυφλὸς και γυμνός*) *γυμνός και τυφλός Vff. Haymo.*

18 ἐκ πυρός) - *Vff.* Librario in his verbis non semel titubante. ¶ *ἵνα περιβάλη, και*) *περιβάλη ἵνα. Lat. aliqui. ¶ και μὴ*) *μὴ Comp. ¶ κολλύριον Er. Al. And.* in *cod. Bavarico.* Lectio media, quam ex pronuntiatione Iudaica defendit *Schættgenius. κολλύριον Comp. καλλύριον Al. And. 1. κολλύριον And. 2. Vff. & septem alii.* Varie scribitur etiam apud medicos Græcos, ex quibus *κολλύριον* recte scribi censet *Salmasius, & P. Zornius T. II. Opusc. sacr. p. 583 seqq. ¶ ἐγχεῖται*) Sic, vel *εγχεῖσαι Al. And. 1. Cov. Vff.* nec non *Barb. 2. Lectio media. ἵνα ἐγχεῖται Steph. ε* vel potius *ι.* & inde *Curcellæi* margo. *ἵνα ἐγχεῖται Barb. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Areth. Glossa. ἐγχεῖται edd. Ex rhythmo κολλύριοι. munge (ἐγχεῖται vel potius ἐγχεῖται) Lat. ἐπι* addit *Comp. M.*

19 ζήλωσον) ζήλευε *Al. & alii. Allit. ad παιδεύω. ¶ εἶν*) - *Cov. Vff.*

20 ἰδὲ) ἐγὼ addunt *Orig. Hieron. Primaf. ¶ εἶσνεα*) ἵνα *And. 2.* in exeg. ¶ *τὴν θύραν alterum*) - *Æth. Hieron. Primaf. ¶ εἰσελεύσομαι*) *και* præfigit *Comp. Barb. M. Pet. 2. 3. Sin. Primaf.*

C A P. IV.

1 λήγως) *Al. Bar. Hunt. L. M. Pet. 2. Sin.* unde καὶ λεγέσθαι *Cov. Vff. Ambros.* in Luc. & de fide resurr. nec non *Syr.* (λεγέσθαι) *edid. &c.* ¶ ἀνάβα — ἀ) ἀνάβασι — ὄσα *Al.*

2 καὶ primum) ~ *Al. Bar. Hunt. L. Sin. Lat.* plerique, *Hieron.* in Dan. VII. *Apring. Primaf. Syr.* Vt si periodus inciperet, μετὰ ταῦτα ἐυθείως. ¶ τὸν θεογον) *Al. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. Cassiod.* (τὸ θεογον) *edid. &c.* *Alit.* ad seqq.

3 καὶ ὁ καθήκειος) *Al. Cov. Seid. Syr.* Lectio media: cui ἔν̄ addit *Er. Lat.* Totum hoc omittunt, καθήκειος recurrente, *Comp. And. Vff.* ceterique, *Areth. Æth. Arab.* In pausa est *Steph. 15.* ¶ σαρκίω) *Comp. & mss.* omnes, *Areth. σαρκίω* *Er.* solus vel cum *Pet. 3. Lat.* aliqui, deteriores. Rhythmus, *συναρχιδιω*, quamquam *Wolffius* terminationem *σαρκίω* ex *συναρχιδιω* confirmari censet. ¶ ἱερέϊς *Al. Æth.* ¶ κυκλόθεν) *κυκλωθεν And. 1. Vff.* ¶ ὁμοίᾳ) *Comp. And. 2. Cov. M. Vff. ὁμοίως Er. And. 1.* manu prima, &c. Ex anteced. Vnde *ὁμοίως Hunt. Seid. Sin. Areth.* Ceteroqui ὁμοίως etiam femininum est: sed *μοίᾳ* mox quoque legitur v. 6.

4 καὶ primum) ~ *Hunt. L. Sin. Syr.* ¶ κυκλόθεν) *κύκλω And. κύκλωθεν Vff.* ¶ θρόνοι) *θρόναι Al.* ¶ θρόνοι εἰκοσιτέσσαρες καὶ ἐπὶ τῆς) alii *throni XXIV*, & super *XXIV* habet *Hieron.* l. c. ¶ εἰκοσιτέσσαρες) Numeros compositos alii sic, alii καὶ interjecto, alii per literas, ut hic *κς.* exprimunt. ¶ τῆς θρόναις) τοῖς θρόνοις *And. 2.* ¶ ἦσαν εἰκοσιτέσσαρες) *εἰκοσιτέσσαρας θρόναις Al.* Propriè *Er.* ¶ ~ εἶδον τῆς) *Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. Barb. 2. Bar. Hunt. Pet. 2. Sin. Areth. Æth. Arab. Lat. Hieron. Syr. τῆς, εἶδον* emisso, *Seid. Vff.* (εἶδον τῆς) *Comp.* nescio an *L. Pet. 3. Steph. 15.* cum *Cov. M.* Glossa, eaque recens. *θρόνοι — καὶ εἰκοσιτέσσαρας πρεσβυτέρους — καὶ — σατανᾶς χρυσοῦς.* Sic *Erasmii* ed. 1. cum *And. & cod.* optimis. Media lectio: unde meros accusativos exhibet *Al.* & meros nominativos *Latini* recentiores. *Erasmus*, post *καὶ* secundum, *ἔχον* in ed. 2. inferuit, defensorem nactus *Wolffium*. Quæ vir cl. differit, evincunt, *ἔχον* retinisse locum habere: sed revera nullo id codice nititur, *Erasmus* de suo dedit, *εἶδον τοῦς*, commodiore loco, ante *εἰκοσιτέσσαρας* videlicet, interponere *Græci* recentiores, & inde *Comp.* & inde *Er.* postquam editione *Comp.* positus erat. Quo specimine discimus, *Erasmium* interdum, editioni *Comp.* oblectum, sequiores ejus lectiones cum sinceris *Ruchliniani* codicis pernuntasse. Recte habet prima *Erasmii* editio, etenim miscere casus solet *Johannes.* c. 1. 16. XVIII. 12. 13. &c. ¶ ἔν̄) ~ *Al. And. 1. Lat.* ¶ ~ ἔχον ante ἐπὶ τῆς) *Er. ed. 1. Al. And. Vff. &* reliqui omnes, *Arethas, Æth. Arab. Lat. Syr.* Silent *Pet. 3. Steph. 15.* *ἔχον* suppletum in *Er. ed. 2 &* aliis. *Latinae* editiones recentiores in hoc versu habent, *casu recto, circumamicti, &* *coronæ auræ*: sed *circumamictos* retinent *ms. Colon. & Reutl. & Schelh.* cum *Ticonio*, si hunc recte consideres; & *coronæ auræ* idem *msl.* cum multis aliis, & *Hieronymus, Haymo*, alii: nec tamen usquam kabebant inferitur.

5 ἐκπορεύονται) *edd. mss.* ἐκπορεύοντο *Er.* ἐξεπορεύοντο *Hervagii ed. Cov. Vff. Lat.* aliqui. ¶ καὶ Φωναὶ) - *Pet. 2.* nescio an *Ticon.* ¶ φωναὶ καὶ βρονταὶ) *Comp. Al. And. Seid. Vff.* & reliqui *mss.* (quanquam de *Steph. 15.* minus liquet,) *Areth. Æth. Arab. Lat. Syr.* βρονταὶ καὶ Φωναὶ *Er.* ¶ πύργος) - *And.* apud *Milium, Æth. Lat.* Habent vero *Armen. Copt. Victorinus, Hieronymus, Primasius. &c.* ¶ θρένα) θρένα αὐτῆ *Comp. And. 1. Vff.* & alii. Ex cap. I. 4. ¶ αἱ εἰσι) αἱ εἰσι *Al. Lat.* plerique. ¶ τὰ) - *Comp. Vff.*

6 ὡς) *Comp. Al. Vff.* & ceteri, *Areth. Arabs Erpenii, Lat. Tertullian. Augustin. Cassiod. Syr.* Probat *Vitranga. De Pet. 3. Steph. 15.* nullum indicium. (-) *Er. And. Ticon. Primas.* ¶ ὕαλιν) ὕαλιν *Comp. Hunt. M.* Etiam infra. ¶ τέσσαρα) τέσσαρα *Al.* Et sic passim idem. Ionice. ¶ ὀφθαλμῶν) ὀφθαλμοὺς *Vff.* Et sic versu 8 idem. ¶ ἐμπροσθεν) ἐμπροσθε *Er.*

7 ζῶον τὸ πρῶτον) πρῶτον ζῶον *And. 1.* ¶ τὸ post ἔχον) - *And. 2. Vff.* ¶ ὡς ἀνθρώπος) *edd. mss. Syr.* ὡς ἀνθρώπος *Al. Lat.* sed quasi homo habet *Purvaeus,* nescio an etiam *Ticonius:* & quasi humanam interpret *Irenaei & Primasius.* ἀνθρώπος *And. 2. Barb. 2. Bar. Seid. Irenaeus* in Græcis hodiernis, *Areth. Arab.* nec non *Pet. 2.* ¶ πετομένω) *Al. And. Hunt. Vff.* pluresve, *Areth. πετωμένω* *edd. Irenaei* Græca hodie, &c. Nos hic & c. VIII. 13. XIV. 6. XIX. 17. eos sequimur codices, qui barytonam formam præ circumflexa habent, quia barytona est non solum apud *LXX,* sed etiam *Ap. XII. 14.*

8 τὰ) *Al. Bar. Cov. 1. M. Pet. 2. Vff.* - *edd. And. &c.* Facile ante τέσσαρα omissum. ¶ καθ' ἐν αὐτῶν) Lectio media in *Comp. Al. And. Vff.* ceterisque, ex quibus αὐτῶν videlicet omittunt *Bar. Hunt. L. Seid. καθ' ἐαυτῶν* habet *And. 1. καθ' ἐαυτὸ* *Er.* In pausa sunt *Sin. Steph. 15.* ¶ ἔχον) *Comp. And. Cov. M. Pet. 2. 3. Steph. 15.* Lectio media. unde ἔχων *Al.* (uti cap. V. 6.) *Seid. Vff. ἔσχορ* *Hunt. εἰ-χον* *Er.* (invitis ceteris *Andreae* codicibus,) & *Bar. L.* Quid *Sin. Steph. 15.* & interpretes secuti sint, non liquet. Vid. *Gnom.* ¶ κυκλόθεν) κύκλωθεν *And. 2. Vff.* Sed εἰ in circuitu habent *Arab. Lat.* aliqui: ut *κυκλόθεν* annexatur sequentibus verbis, ut aperte fit apud *Anskertum, Apringium, Haymonem* & multos recentiores, quum antecedentibus junxerint plerique. ¶ (ἔξωθεν καὶ) *L. Pet. 3.* Sic εἰ foris, post intus, inserit alia translatio apud *Primasium, Victorinus.* Glossa ad *κυκλόθεν.* ¶ γέμισιν) *Comp.* ceterique, quiescente *Sin. γεμοντα* *Er.* solus. Ex v. 6. ¶ γέμισιν ὀφθαλμῶν) *γεμισιν ὀφθαλμοὺς* habet *Vffenb.* recens ille quidem liber: sed sic alios quoque legisse, colligas ex *And. 1.,* qui surrogat ἔχοντα ὀφθαλμοὺς. Fortasse plures *mss.* eisdem varietatem habent, a collatoribus prætermittam. Verbum *γεμω* cum genitivo simul & cum accusativo existat cap. XVII. 4. ¶ λέγοντες) *Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Vff. Areth. Primas. Rupertus* λέγοντες *το* *Pet. 3. λέγοντα* *Comp.* nescio an *Sin. Steph. 15.* cum *M. Lat.* ¶ ἅγιος ἅγιος ἅγιος) *Er. And. Seid. Vff. Armen. Copt. Lat. Syr.* vel etiam *L.* cum *Al. Cov. Pet. 3. Steph. 15. Aretha, Æth. Arab.* Accedunt *Tertullianus, Victorin. Hieron.* pro-
cem. *Matth. & in Ez. 1. Rufin. Expos. Symb.* Liber contra *Varimadum Idacio* *Claro* adscriptus, *Ephraim Syrus.* Maneus videtur *Sin.* versu 7. 8. 9. (ἅγιος ἅγιος ἅγιος)

ἀγιοι, ἀγιος ἀγιος ἀγιος, ἀγιος ἀγιος ἀγιος) *Comp. Barb. 2. Bar. Hunt. M. Pet. 2. Steph. 15. Graeci codices omnes*, inquit *Valla*; non omnes omnino, ut quidam accipiunt, sed quos ipse vidit, innuens. Neminem movere debet, quod *Comp. Steph. 15.* τὸ ἀγιος sexies habere dicuntur apud nonnullos: sexies his codicibus adscribitur τὸ ἀγιος in margine Stephani, sed cum additionis indice asterisco; margo igitur non opponi debebat textui ter id habenti, sed accenseri. Novies autem positum est ἀγιος a librariis ex more ecclesiastico. nam in veteri ecclesia illa formula δοξολογίας (h. e. collaudationis) Sanctus, Sanctus, Sanctus, ex *Isaiae VI. 3. vel semel usurpabatur vel ter*; Ἔ vox Sanctus vel ter iterabatur vel ter ter: ut ait *Casaubonus Ex. I ad Baron. p. 61*, ubi eam in rem *Damascenum & Germanum* citat, & inde Hymnum *Mercurio Trismegisto* adscriptum, ἀγιος item novies habentem, examinat. Habet sic quoque *Anthologium Graecorum*: & *Ephraim Syrus* in *Exomologesi* novies ait, Δοξα σοι. fol. 17. noviesque ad missam cantatur *Kyrie eleison*, ut *Innocentius III* ac *DuRANDUS* docent. Nescio an huc pertineat, quod *nozem* etiam verbis laudem Deo debitam exprimant *Hebraei* in tr. *Pesachim*: Propterea quod fecit hoc nobis Deus in exitu ex Aegypto, ideo officium nostrum est אלהים להלל להשבח להפארה ררוסם להרר לכרך לעלה רקלם illum, qui volis ἔξ majoribus nostris haec signa exhibuit. Contulit locum *Christ. Schuttgenius* in *Horis Talm. ad Matth. XXVI. 30.* Vid. *Gnom.* ¶ ὁ θεός) σαλαάθ *And. 1. Vff. Ephraim*, nec non *Cov. Arab.* Conjungit *Rufinus* in *Symbolum*, ed. *Pamel. Ex LXX.* ~ *Ephraim* alio loco. ¶ ὁ παντοκράτωρ) Hoc post ἐρχομενος habet item, & *And. 1* in comm. *Rufinus* in *Symb.* ¶ ὁ ἦν καὶ ἔστω ὁ ὢν καὶ ἔστω *And.* in cod. *Pal.* & in comm. Liber contra *Varimadum* (in quo etiam omittitur καὶ ὁ ἐρχομενος,) *Ausbertus Ephraim.* ¶ καὶ ὁ ὢν) ~ *Vff.*

9 δώσει) *Er. And.* vel etiam *Steph. 15.* cum *Al. δώσει Bar. Hunt. M. Pet. 2. Steph. 15. Areth. δάσει Comp. Seid. δώσωσι Cov. L. Pet. 3. Vff.* & alii apud *Marckiam.* ¶ ἔυχαισιν) ἔυχαισιν *Al.* ¶ τῷ θεῷ) τῷ θεῷ *Al.*

10 τῷ κατωτέρω ἐπὶ) ~ *Primas.* ¶ προσκυνήσασιν) *Comp. Al. And. Seid. Steph. 15. Vff.* &c. *Areth. προσκυνήσασιν Er.* vel etiam *Pal. 2. 3. Steph. 15.* ¶ βαλλῆσιν) *Beza, Al. And. 2. Seid. sin.* cum multis. *βαλλῆσιν* edd. *primae, And. 1.* vel etiam *Pet. 2. 3. Steph. 15. βαλλῆσιν Vff.*

11 κύριε ὁ θεός ἡμῶν) *And. 1.* (nam *And. 2* pro κύριε habet κύριος, & post λαβῶν addit ὁ ἀγιος,) *Cov. L. Vff. Aeth. Lat.* Lectio media. κύριε *Er.* ὁ κύριος καὶ ὁ θεός ἡμῶν *Al.* ὁ κύριος καὶ ὁ θεός ἡμῶν ὁ ἀγιος *Comp. Bar. Hunt. M. Pet. 2. Sin. Steph. 15. 15. Areth. Arab. Syr.* & sic, ὁ tertio omisso, *Seid. De Pet. 3.* silentium est. ¶ τὴν ante ὁ ναίων) ~ *Al.* ¶ τὰ) ~ *And. 2. Vff.* ¶ το θελημα) θελημα τι *Al.* ¶ ἦσαν) *Al. Barb. 4. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Steph. 15. 15. Areth. Arab. Lat. Ticon. Syr.* Probat *Elsius.* (εἰσι) edd. *And. 1. Valla, Seid. Vff.* vel etiam *Pet. 3.* cum *Cov. M.* ¶ ἦσαν καὶ κτίθησασιν) haec sunt constituta: & erunt ἔξ creata sunt duae translationes apud *Primasium.* κτίθησασιν καὶ ἦσαν *And. 2.* Opinione melioris ordinis. ¶ καὶ κτίθησασιν) ~ *Al.* In rhythmo ἦσαν, & καὶ recurrente. c. V. 1. κτίθησασιν, sine καὶ, *Hasenrefferi* ed. unde (ἔξ) in versione per parenthesis exhibet.

1 inicit. καὶ) ~ *And. 1.* ¶ δεξιάν) *Dei* addit *Cyprian. Primas. Cassiodor.* ¶ βιβλίον) Hoc continuo post εἶδον habent iidem. ¶ ὀπιθεῖν) *Er. Cyprian. Syr.* vel etiam *L. Pet. 3.* cum *Al.* (ἐξωθεν) *Comp. And. Steph. 11. 15. Vff.* & omnes ceteri, *Arcth. Æth. Arab. Lat. Victorin. Ticon. Hilar. Hieron. Primas.* Vtrumque *Origenes, Cassiodorus,* & interpretatio hujus loci apud *Andream Cæs.* quæ in cod. *Augustano* exstat, *Oecumenio* adscripta. scriptum enim librum ait ἔσωθεν καὶ ΕΞΩΘΕΝ. καὶ ἔσωθεν μὲν ἔπασαν οἱ ἐξ ἰσραὴλ γεγραμμένοι ὡς θεοσεβεῖς τῇ ὁδηγίᾳ τῆ ῥόμης ΟΠΙΘΕΝ δὲ καὶ ἐν τῇ χεῖρονι μοίᾳ, οἱ ἐξ ἐθνῶν ὡς εἰδωλολάτρων πρὶνὴ χριστῷ πιστεύσασιν. Hoc certe scholion ἐξωθεν pro textu, & ὀπιθεῖν pro glossa ponit.

2 εἶδον) *audivi* habet *Rupertus.* ¶ ἀγγελον) ἀγγελον ἄλλον *Orig.* in *philocalia, Hilar. Arab.* apud *Io. de la Haye.* ¶ ἐν) *Al. And. 2. Barb. 2. Seid. Sin. Vff.* cum reliquis, *Orig.* in *Philocalia.* ~ *edd. And. 1.* vel etiam *Pet. 3.* cum *M. Vacat* margo *Stephani.* ¶ ἀξίος) *Comp. Al. M. Pet. 3. Orig. Epiphan.* Lectio media. ἐστὶν ἀξίος *edd. &c. Lat. ἀξίος ἐστὶν And. Vff. Cyprian. Primas.*

3 ἐν) *neque in* habent *Lat.* aliqui. ¶ ἐρανῶ) ἐρανῶ ἄνω *Vff.* & alii, *Arab. Syr. Ex Act. 11. 19.* ¶ εἰς primum) ἔτε *Orig. And. & alii.* ¶ καὶ secundum) ἔτε *Orig. And. καὶ Er.* ¶ εἰς tertium) ἔτε *Orig. And. Vff. & alii.* Ex v. 4.

3, 4 εἰς βλέπειν usque τὸ β. βλίον) ~ *Al.* Recurrentibus iidem verbis.

4 (~ ἐγὼ) *Er. ed. 1. 2. 3. Pet. 3. Orig. Epiphan. Æth. Copt.* Facile omis-
sum, ante ἐλασιον. ¶ πολὺ) *Comp. And. Seid. Vff. & reliqui.* πολλοὶ *Æth. παν-*
τες Copt. Wilkinsii. sed obstat *μη κλαῖν.* v. 5. *πολλὰ Er. De And. 2. L.* incertum
~ *Orig.* in *philocal. c. 2. homil. XIV* in *Ez. ed. Lat. Paris.* ¶ ἀξίος) ~ *Pet. 3.*
¶ ~ καὶ ἀναγνώσασιν) *Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 11. Vff. Orig. Epi-*
phan. Arcth. Æth. Arab. Lat. Cyprian. Hilar. Oros. Syr. Hiatt. 11. (καὶ ἀναγνώσασιν)
edd. And. M. vel etiam *Pet. 3. Steph. 15.* Glossa verbi βλέπειν pro quo *regere* (imo
legere) est etiam apud *Cassiodorum.* Etenim καὶ ἀναγνώσασιν addidit in textu *Andree*
Cæsareensis librarius festinans; opinor, ex alliteratione ad *ΑΝΟΪΞΑΣ* & ad *ΑΓΝΩ-*
σίαν, quorum illud in textu est, hoc in commentario *Andree* statim occurrit.
Inde additamentum hoc manavit in codices *Andree* illi propinquos: sed quum a
tot aliis Græcis, a tot Latinis patribus allegetur hic locus, nemo addit, *ἔξ legere;*
neque versiones antiquæ id verbum agnoscunt. *Praegnantior* verbi ἀνοΪΞΑΣ *signifi-*
cationem fieri, manente τῷ καὶ ἀναγνώσασιν, scribit *Holfius:* sed vide *Gnom.*

5 ἐν) ~ *Er. ed. 1. 2. 3. Orig.* in *philocalia.* ¶ ~ ὦν) *Comp. Al. And. 1. Seid.*
Vff. Orig. & novem reliqui, *Lat. & patres* iidem, & *Euseb. ὦν Er. And. 2.* *Quie-*
scit Steph. 15. ¶ ἀνοΪΞΑΣ) ὁ ἀνοΪγων *Barb. 2. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Arcth.*
vel etiam *Arab. Syr.* Lemma ex margine, vel ex cap. III. 7. ¶ ~ λῦσαι) *Comp.*
Al. And. 1. Barb. 2. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Vff. Orig. Epiphan.
Arcth. Æth. Arab. Hilar. Primas. Etherius, Syr. (λῦσαι) Er. And. 2. Lat. excepto
ms. Schelli. Cyprian. Hieron. in Dan. XII. Oros. Apring. Cassiod. Ex v. 2. Margō
Stephani

Stephani vacat. ¶ ἐπτὰ) - *Orig.* ed. Lat. (sed habet in *philocalia*,) *Hieron.* sæpe, *Oros.* *Ausbertus*.

6 - καὶ ἰδὲ) *And. Barb.* 4. *Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 3. Seid. Sin. Vff. Areth. Arab. Iren. Cyprian. Primas. καὶ Syr. (καὶ ἰδὲ) edd., Lat.* nescio an *Pet. 2. Seid. Steph. u. 15.* Ex cap. IV. 1. &c. καὶ ἰδὲ καὶ, omisso καὶ εἶδον, *Al. ¶ ἐσφαγμένον) ἐσφαγισμένον Comp.* unde ἐσφαγισμένον *Cov. Confer Var. v. 12. VI. 9. XIII. 3. 8.* Verbum σφαγίζω habet *Suidas V. παρθένος: σφαγιάζω, Andreas* in Exegeſi passim, & *Lexica*: sed mox v. 9 ἐσφάγης, & c. XVIII. 24 ἐσφαγμένων sine exceptione habent codices. ¶ οἱ εἰσι ulque τὰ ἀπεσαλμένα) Media lectio, ut videbimus. ¶ οἱ) *Er. And. 2.* vel etiam *L. Pet. 3. Steph. 15.* cum *Al. Hunt. (ᾱ) Comp. And. 1. Bar. Cov. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. u. Vff. Areth.* Ob neutra subsequencia. ¶ ἐπτὰ) *Comp. &c. Iren. Cyprian.* - *Er. ed. 1. 2. 3. Al. Pet. 3. Æth. Ticon. ¶ πνεύματα τῶ θεῶ) Comp. And. Vff.* pluresve, *Lat. τῶ θεῶ πνεύματα Er. Steph. edd. ¶ τὰ ἀπεσαλμένα) Er. And. 1. τα ἀποσελλόμενα Vff. & reliqui, Areth.* Ex *Hebr. I. 14.* quanquam ibi longe aliud dicitur. Quiescunt *Pet. 2. 3. Steph. 15. (ἀποσελλόμενα) Comp. And. 2. τὰ* post τὰ omisſum. (*ἀπεσαλμένοι) Al.* Ob masculina præcedentia.

7 τὸ βιβλίον post εἰληφει) *Er.* vel etiam *Steph. u. 15.* cum *Cov. Vff. Lat.* in *ms. Reutl. Cyprianus, Ausbertus, Haymo & alii, Missale Rom. Syr.* Post θρόνος id ponit *Comp.* (τὸ omisso,) *And. Areth. Lat. (-) Al.* (in quo tamen post θρόνος hoc legi ait *Marckius*,) *Bar. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Sin. Æth.* vel etiam *Seid. ¶ τῆς) τῆς χειρὸς τῆς Vff.*

8 ἔλαβε) aperuisset habet *Lat.* unde ἠνοῖξε *Veles.* & cod. *Græcus*, quem vidisse se ait *Alcasur.* Vicissim accepisset habet *Primasius & alii* apud *Bolluet.* ¶ οἱ) - *Comp. ¶ κιδάραν) Al. And. 1* manu secunda, *Bar. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Areth. Æth. Syr. (κιδάρας) edl., Lat. &c.* Instar *Φιάλας. ¶ χρυσᾶς) - Hieron.* proæm. comm. in *Abdiam*, *Rupertus* in h. l. non semel: sed habet l. IV de vict. Verbi Dei, c. 9.

9 ἀδωσι) ἄδωσιν *Al.* Ex allit. ad ᾠδὴν. ¶ ὁ) Domine addunt *Lat.* aliqui. Ex cap. IV. 11. ¶ - τῷ θεῷ) *Er. ed. 1. 2. 3.* neque attingit *Arctas* in comm. & (quod plus ponderis habet ob conjunctionem cum *Erasmo*) *Andreas* in comm. *Aecedit Cyprianus* l. II ad *Quir. cap. 15. in editis*, inquit *Millius*, nostris. *Pamelii* certe editio omittit, nullam hic proferens manuscriptorum discrepantiam: *Erasmi*, de habet; quæ syllaba vel residua pars est vocabuli *Deo*, vel præpositio cum *sanguine tuo* constructa. Omittit etiam *Primasius* in comm. & semel textus *Ruperti*, fortasse quia in alium codicem librarius incidit. Habent *Arm. Copt.* etsi *Wilkinsius* in versione sua Latina id non expressit: *Deus* habent *Lat.* aliqui. (τῷ θεῷ, post ἡμᾶς) *Vff.* pluresve, *Lat. Syr.* Ex v. 10. Ante ἡμᾶς id inserunt editi plerique, *And. &c.* Penes *Millium Al. Æth.* prætermittunt versu 9 ἡμᾶς, & versu 10 τῷ θεῷ ἡμῶν: sed videndum, ne utraque prætermisſio ad versum 9 pertineat.

10 αὐτῆς) *Comp. Al. And. Vff. & decem alii, Valla, Æth. Arab. Copt. Syr. (ἡμᾶς) Er. Orientalis ecclesie confessio* p. 172. *Lat.* nescio an *Steph. 15.* Ex cap. I. 6.

¶ (βασιλείαν) *Al. Lat. Cyprianus*, uti cap. I. 6. Recentiores hīc quoque βασιλείς. Sed vide *Gnom.* ¶ βασιλεύσασιν) *And. 2. Barb. 3. Bar. M. Fe. 2. 3. Seid. Steph. u. Vff. Valla, Arab. Copt. Lat. in mss. multis, Cyprianus Pamellii, Beda, Rupertus.* unde βασιλεύσασιν *Comp. Al. And. 1. Cov. Hunt. L. Sin.* Sphalma facile, etiam *Vallae* obtrusum. βασιλεύσομεν *Er.* vel etiam *Steph. 15.* *Lat. aliqui. βασιλεύσουσας Syr.* Tanto consensu codicum nititur lectio, αὐτοὺς—καὶ βασιλεύσουσιν, ut *Erasmus* demum fecisse videatur ἡμᾶς—καὶ βασιλεύσομεν. Defendit id *Wolfius*; cujus tamen annotatio ad *Matth. XXIII. 37* αὐτὴν pro σὲ, nec non ad *Iud. v. 24*, nos defendit.

11 καὶ εἶδον) ~ *Æth.* ¶ φωνῆν) *Er.* vel etiam *L. Pet. 3. Steph. 15. 15.* cum *Al. Lat. ὡς φωνῆν Comp. And. 1. Seid. & sex alii, Areth. Syr.* Vtrumque *Cassiodorus* in *Pf. I.* & in *h. 1. ὡς φωνῆς And. 2.* Ex cap. *VI. 1.* ¶ ἀγγέλων) Sic *Syrus* quoque: sed ὕδατων *Polyglotta* ei tribuunt. ¶ πολλῶν) ~ *Cov. Vff. Arab.* (solito consensu;) *And.* apud *Mill.* ¶ κύκλω) *Comp. Al. And. Seid. Vff. & novem alii, Areth. κυκλοθεῖν Er.* Ex cap. *IV. 3. 4.* Quiescit *Steph. 15.* ¶ ζώων καὶ τῶν πρεσβυτέρων) πρεσβυτέρων καὶ τῶν ζώων *Vff.* nec non *Missale.* ¶ καὶ ἢ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν μυριάδες μυριάδων) *Comp. Al. And. Seid. Steph. 15. 15. Vff. &c. Areth. Valla, Æth. Arab. Copt. Syr.* Credo, etiam *Iet. 2. 3.* ~ *Er.* solus. ¶ μυριάδες μυριάδων καὶ) ~ *Lat.* Videlicet *myriados* vocabulo ubique in *V. & N. T.* abstinuit. Totum *Primasius* sic exprimit, Ἐξ̄ erat numerus eorum milia milium, utique innumerablem. Plane vero *Cassiodorus* in *Pfalm. I.* Ἐξ̄ erat numerus eorum dena millia denum millium, millia millium.

12 ἄξιον) *edd. & mss. fere omnes. (ἄξιος) Er. ed. 1. Al. Vti v. 9.* ¶ ἔσι τὸ) ἐσὶν *Er.* ¶ ἐσφαγμένον) ἐσφαγμένον *Comp. ἐσφαγμένον Vff. manu prima.* ¶ πλεῖστον) τὸν πλεῖστον *Vff. & alii. divitias legit Victorin. Ticon. Primas. Cassiod. sed divinitatem surrogat Lat. ex Rom. 1. 20*, ubi idem nomen cum laude virtutis conjungitur: vel ex compendio scriptionis.

13 ὁ ἐστω, nec postea ἄ ἐσι) *And. 1. Primas. Cassiod.* in *Pf. I.* *Syr.* (ὁ ἐστω & ἄ ἐσι) *edd. And. ed: vel etiam M. Pet. 3.* Vacat margo *Stephani.* ὁ & (post θαλάσσης) ἐσι *Al. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Areth.* ἐσὶ tantummodo, post θαλάσσης *Vff.* ὁ tantummodo, *L. ¶ ἐπὶ τῆς γῆς) Comp. Al. &c. ἐπὶ γῆς Vff. ἐν τῇ γῆ) Er. And. 1. haud scio an Steph. 15.* ¶ καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς) ~ *L. Pet. 3.* ¶ πάντας ἠκουσα λέγοντας) *Comp. Barb. 1. Cov. M. Sin. Steph. 15. Vff. Lat. Et sic, καὶ præfixo, And. 1. Seid. vel etiam L. πάντα ἠκουσα λέγοντα Al. And.* in *ms. Bavarico, Pet. 3.* πάντα λέγοντα *And. 2.* (πάντα, ἠκουσα λέγοντας) *Er.* vel etiam *Pet. 2.* cum *Bar. Hunt.* Ob τὰ præcedens. Lectio καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς, πάντας ἠκουσα λέγοντας majore nititur numero codicum. Pauci πάντας, vel etiam λέγοντας, in neutrum verterunt. Vid. *Gnom.* ¶ τῆ θρόνῃ) τῷ θρόνῳ *Al. & sex alii. Ex alliteratione. ¶ καὶ ante τῷ) ~ Al. Syrus, hīc longe abiens. ¶ αἰώνων) ἀμὴν addunt And. Vff. & alii. Vide Var. cap. I. 18.*

14 ἔλεγεν) *Er. Al. And. Cov. Pet. 3. Vff. (λέγοντα) ceteri. Ex v. 13.* ¶ τὸ) *Er. Al. And. Pet. 3. (τὸ) ceteri, ex 1 Cor. XIV. 16. & ex usu liturgico.*
¶ ~ εἰκο-

¶ - εἰσοπιέσασαες) *Comp. Al. Ant.* (etiam in exegeſi,) ceterique omnes, *Arcth. Caſſiod.* in Pf. 1. *Syr.* Sic v. 6. (εἰσοπιέσασαες) *Er. Lat. Caſſiod.* h. l. Vti v. 8. ¶ ἔπεισαν) ἔπεισον *Comp. Ant.* 1. & alii. ¶ προσεκύνσαν) *Comp. Al. Ant. Steph. u. Vſſ.* & reliqui omnes, *Arcth. Æth. Arab. Copt. Lat.* (in mſ. Colonienſi, duobus Pariliſis vetuſtis, Reutlingenſi, Schelhorniano, multiſque apud Hentenium & Zegerum,) *Caſſiodorus, Beda, Anſbertus & Haymo* in comm. *Syr.* (προσεκύνσαν ζῶντι εἰς τὰς αἰῶνας τῶν αἰῶνων) *Er. Lat.* aliqui, & inde *Armen.* neſcio an *Steph. 15.* Ex cap. IV. 10. Additamentum ex Latino Græcum. *viventem* abeſt a codice *Lat. Pariſino,* & a duobus, opinor, Ieneniſibus: unde *Rupertus* conſtruit, *adoraverunt in ſecula ſeculorum. καὶ προσεκύνσαν*) Verbo *προσεκύνσαν* terminatur periocha in monumentis omnibus. in *ſecula ſeculorum* additum eſt in Latinis quibuſdam: unde porro alii Latini, *viventem in ſecula ſeculorum.* Vt cap. IV. 9. 10 leguntur verba, Iohannea ſunt, nemo dubitat: ut hîc ſubſequuntur, *Erasmica* ſunt. Alioqui omnia ex parallelifimo verbali Gloſſemata, tanquam ſcriptoribus ſacris eorumque phraſi congruentia, cogemur amplecti: quæ tamen per iplam locorum ſimilitudinem ut intruſa noſcuntur. Ex interpolatis Latinis *Erasmus* vertit: *ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων*: quem metaphraſten vel articulus (τῶ) iterum omiſſus indicat. Addita hæc verba habet etiam *Armena* verſio: habet vero indidem, ex Latinis, ad quos *Armena* editio, ut conſtat, interpolata eſt. Itaque ubi *Er. & Arm.* a Græcis abſudunt, & inter ſe congruunt, Latinifimum ſuum mutuo produnt. Caſum plane ſimilem notabimus infra, ad c. XIV. 5. *Cl. Wolfſius* ſcribit, *Codices multos & verſiones queque tantum legere, ζῶντι, ac non, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.* Imo vero etiam τὸ ζῶντι ab illis abeſt. quare locus c. VII. 2. huc non erat conſiderendus. Occupationum moles, ut credere fas eſt, non ſemel in anguſtias temporum coniecit *Rev. virum,* præſertim quum in Apocalypſin Curas ſeriberet. Id quivis ei facile ignoſcet: ipſe autem viciffim & quivis veritati per alterum demonſtrate manus dabunt. Talia additamenta, depoſito timore, reſecare pium eſt. Brevior lectio, καὶ προσεκύνσαν, & *adoraverunt,* adorationem & *Sedenti in throno & Azno* præſtitam denotat. coll. v. 13. Sæpe *προσκυῖν* abſolute dicitur. c. XI. 1. Ioh. IV. 20. XII. 20.

C A P. VI.

Ι ὅτι) *Er. Ant.* 1 manu certe ſecunda, *Vſſ. Primæſius, Anſbertus, Apringius, Haymo, Rupertus, Antonius, Syr.* vel etiam *L. Pet. 3. Æth.* cum *Al. Cov. Conf. v. 12.* unde εἶδον omittit *Æth. Primæſ.* (ἵτι) *Comp. Ant. Bar. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 15. Arcth. Lat.* Quiſceit *Steph. 15.* ¶ μίαν ἐκ) ἐν ἐκ *Er.* Ex alliteratione ad ἐνός ἐκ. ¶ ἔπεισα) *Comp. Al. Ant. Cor. M. Pet. 2.* (inter lineas,) *Seid. Sin. Vſſ. Arcth. Æth. Arab. Lat. Syr.* - *Er.* neſcio an *L. Pet. 3. Steph. u. 15.* cum *Bar. Hunt.* ¶ λεγοντος) λεγοντος ἔρχεσ *Al.* in Millii appendice: ex qua hoc ad ἔρχεσ refert *Kullerus.* ¶ Φωνή) *Ant. 1. Vſſ. Φωνή, Seid.* Utroviſ modo, *Comp. Al. Cov. Hunt. L. M. Sin. Valla, Arcth. Syr.* nec non *Lat.* qui *vozem* habet vulgo, ſed *voce* in mſ. Colonienſi. *Φωνῆς Er. Ant. 2.* neſcio an *Pet. 3. Seid. Steph. u. 15.* cum *Bar.* Ex rhythmo *βροντης.* Inde porro *Φωνῶν Pet. 2.* Duos, qui *ἀς Φωνῆ βροντης* habent,

libros attuli, mihi quippe vivos, sed ceteros non exclusi, qui vel $\Phi\omega\nu\eta$ sine accentu, ut *Comp. Al.* vel ipsum $\Phi\omega\nu\eta$ habebant, quanquam eis *Milius*, accentuum discrimina vix attingere solitus, $\Phi\omega\nu\eta$, quod etiam *Vüringa* probat, promiscue adscribat. De casu recto, $\Phi\omega\nu\eta$, qui *Wolfio* displicet, *Vallae* non displicet, vide infra ad cap. XVI. 13.

1, 2 $\text{\textit{ἰδε, καὶ εἶδον}}$ *Cov.* Totum hunc locum indigne turbaverunt librarii, unius sigilli lectionibus ad alterum, scilicet ut omnia inter se quam simillima redderentur, traductis: mediam autem ac veram lectionem excellens hic Covelli liber præter ceteros retinet. $\text{\textit{καὶ ἰδεὶ καὶ εἶδον}}$ *And. 2. Seid. Vff. Lat. Syr.* vel etiam *L.* Formula apud Hebræos perfrequens, *VENI & VIDE*, plane videtur, in primo certe sigillo, legenda, & hinc in secundo, tertio, quarto, perinde ut illud, $\text{\textit{ὡς φωνὴ βροντῆς}}$, subaudienda. ($\text{\textit{καὶ εἶδον}}$, absque $\text{\textit{ἰδε}}$, *Comp.* (quæ editio id antecedentibus annectit versu 1 f. 5, 7 f.) *Al. And. 1. M.* vel etiam cod. *Reuchlin.* unde $\text{\textit{καὶ βλέπει καὶ εἶδον}}$ ex Latino supplet *Er. ἐρχε* simplex, (quod etiam *Andree* Exegetis absque $\text{\textit{ἰδε}}$ habet,) videtur conformatum ad versum 5 & 7. & ad cap. XXI. 17. 20. $\text{\textit{ἰδε}}$, absque $\text{\textit{καὶ εἶδον}}$ *Barb. 2. Bar. Hunt. Pet. 2. Sin. Areth.* vel etiam *Pet. 3*, qui certe $\text{\textit{καὶ εἶδον}}$ omittit. sic $\text{\textit{εἶδε}}$ habent *Lat.* in ms. *Schelh. Primaf. Anshert. Haymo.* Librarii pro $\text{\textit{εἶδον}}$ sæpe scripserunt $\text{\textit{ἰδος}}$. unde de $\text{\textit{ἰδε καὶ ἰδον}}$ facile vel prius verbum vel posterius est omissum. Vacat margo *Stephani*: & quidem *Steph. 15* filet a v. 1 ad 10. Verba mea ad hoc celestima decurtavit *Wolfius*: sententiam meam lectores, si quid refert, hinc velim repetant.

2 $\text{\textit{ἐπ' αὐτὸν}}$ *Comp. Al. Seid. Vff. &c. Areth.* vel etiam *Steph. 12. ἐπ' αὐτῶ* *Er.* nec non *And. 1* $\text{\textit{εἰανω}}$ prima. Et sic v. 4. 5. Ex alliteratione. $\text{\textit{ἦ νικῶν}}$ ὁ νικῶν *Al.* Ex capp. II. III. $\text{\textit{ἦ}}$ (- $\text{\textit{καὶ}}$) *Lat. Iren. Beda, Syr.* nescio an *Tertull. Primaf.*

3 $\text{\textit{ὅτε}}$ ὅτι *Comp.* $\text{\textit{ἦ σφραγίδα τὴν δευτέραν}}$ *Er. Steph. ed. 1. 2. Al. & alii.* $\text{\textit{δευτέραν σφραγίδα}}$ *Comp. And. Vff.* pluresve. $\text{\textit{ἦ}}$ - $\text{\textit{καὶ ἰδε}}$ *Comp. Al. And. 1. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Vff. Syr.* vel etiam cod. *Reuchlin.* unde iterum $\text{\textit{καὶ βλέπει}}$ ex Latino supplet *Er. (καὶ ἰδε)* *And. 2. Barb. 1. Lat.* (excepto *Schelh.*) $\text{\textit{E}}$ proximo.

4 init. $\text{\textit{καὶ}}$ $\text{\textit{καὶ εἶδον καὶ ἰδε}}$ *And. 2. Arab.* $\text{\textit{ἦ πυρρὸς}}$ $\text{\textit{πυρρὸς}}$ *Al. And. 1. Vff. & alii.* $\text{\textit{ἦ τῶ}}$ ἐν τῶ *Al.* $\text{\textit{ἦ}}$ (- $\text{\textit{αὐτῶ}}$) *Al. Primaf.* - Vel additum ex alliteratione ad $\text{\textit{ἰδοῦν αὐτῶ}}$ subsequens: vel omissum ex oscitantia aut Hebraismi ignorantia. $\text{\textit{ἦ τῆς}}$ *Al. Cov. Vff.* Lectio media. unde præfigunt $\text{\textit{ἀπὸ}}$ *Er.* a *Wolfio* defensus, sed solus; $\text{\textit{ἐν}}$ *Comp. And. & reliqui.* Liber *Capnioneus*, quo ille est usus, fecit, ut arbitror, cum *Al. & aliis*, qui præpositione carent. De *Pet. 3. Steph. 15.* non liquet. Brevior lectio, plerumque germana. $\text{\textit{ἦ}}$ - $\text{\textit{καὶ}}$ ante $\text{\textit{ἰνα}}$ *Comp. And. Vff. & novem alii, Areth.* vel etiam *Rupertus. καὶ Er. Al. Lat. Syr.* idque probat *Wolfius*. Frequens Iohanni $\text{\textit{καὶ}}$ particula: solenne rursus librariis, asyndeton explere. Ego multitudini hinc codicum obsequor. De *Pet. 3. Steph. 15.* incertum. $\text{\textit{ἦ σφραξωσι}}$ $\text{\textit{σφράξωσι}}$ *Al. κατασφράξωσι And. 1. Bar. Pet. 2.* $\text{\textit{ἦ μάχαιρα}}$ $\text{\textit{μεγάλη}}$ $\text{\textit{μεγάλη μάχαιρα}}$ *Al.*

5 σφραγιδα τὴν τρίτην) *Comp. Al. And. 2. Vff. & alii. τρίτην σφραγιδα Er.* Ex titulo capituli hujus apud Andream. ¶ - καὶ ἴδει) *Comp. Al. And. 1. Cov. M. Vff.* vel etiam cod. *Reuchlin.* unde καὶ βλέπει ex Latino supplet *Er.* (καὶ ἴδει) *And. 2. Bar. Hunt. L. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Areth. Lat. Syr.* Vacat margo Stephani. ¶ καὶ εἶδον) - *And. 1. Bar. Hunt. L. Pet. 2. 3. Sin. Areth. Lat.* nisi ipse *Er. vidi* scripsit, librarii que *Er. vidi* fecerunt: certe *Er. vidi* habet *Primasf.* quanquam non pro *Er. vidi*, sed pro *Er. vidi*.

6 Φωνὴ) ὡς Φωνὴν *Al. Bar. Pet. 3. Lat.* sed tanquam omittit *Primasf.* nec non *Haymo, Purvicius.* ¶ κριθῆς) κριθῶν *Al. And. 2.* in textu, *Pet. 3.* Pluralis, apud Græcos Latinosque frequentior, ob ternarium choenicum hic illatus. ¶ δινναρις) - *Pet. 3. τῆ δινναρις Al.* ¶ το ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον) *edd. mss. Cassiod. Syr. τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον And.* in comm. *Lat.*

7 ἦκσα) *Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. Primasf. Syr.* vel etiam *Seid.* Plane uti v. 1. 3. 5. ἦκσα Φωνὴν *edd. &c.* Ex v. 6. (unde pro λέγοτος, quod *Seid.* & omnes codices cum *Areth.*, Latino, Syro habent, *Erasinus* cum *Steph. 11. 15.* vel solus potius, λέγουσαν edidit:) ἦκσα Φωνῆς *And. 2.* ¶ - καὶ ἴδει) *Comp. Al. And. 1. Barb. 2. Cov. M. Pet. 3. Vff.* vel etiam cod. *Reuchlin.* unde καὶ βλέπει hic quoque ex Latino supplet *Er.* Quiescunt *Steph. 11. 15.* (καὶ ἴδει) *And. 2. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Areth. Lat. Syr.* vel etiam *Æth. Arab.*

8 καὶ εἶδον) - *Colin. ed. Barb. 2. Bar. Hunt. L. Sin. Areth.* ¶ καὶ ἴδει) *Er. vidi* (equum pallidum) *Primasf.* ¶ ἴδει) - *Pet. 2. 3.* ¶ ἐπάνω) *Er. ed. 1. 2. 3. Lat.* olim: (ut ex *Ansterto & Ruperto* patet, qui *desuper* habent constanter: *desuper* habet etiam cod. *Reutlingensis*: unde *desuper eum* dedere *Lipsenses* cod. duo:) vel etiam *Pet. 3.* qui mox αὐτῶ fertur omittere. (ἐπάνω αὐτῶ) ceteri. ¶ ὁ prius) - *Comp. Vff. manu prima.* ¶ ἀκολυθῆ μετ' αὐτῶ) *edd. And. 1.* vel etiam *Pet. 3.* cum *Al. M. ἠκολυθῆ μετ' αὐτῶ Cor. Vff.* (ἠκολυθῆ αὐτῶ) *And. 2. Barb. 2. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 11. Areth. Æth. Arab. Lat.* vel etiam *Seid.* Vtrumque *Victorinus, Ticonius.* ¶ αὐτῶ) *Comp. Steph. 11. Vff. &c. Areth. Æth. Arab. Lat. Syr.* Probat *Viringa, Læfekenius.* (αὐτορ) *Er. Al. And.* Atqui ὁ ἄδης non interficit, sed interfectos deglutit. ¶ ἐπὶ κτλ. ἀποκτείναι) *Comp. Al. And. Vff.* cum reliquis. ἀποκτείναι ἐπὶ κτλ. *Er.* ¶ τὸ τέταρτον) *edd. mss. Ticon. Primasf. &c.* quatuor partes habet *Lat.* ¶ καὶ ante ὑπό) - *Er. ed. 1. 2. 3. καὶ τῶν And. 1.* ¶ ὑπό) τὸ τέταρτον *Al.* Ex alliteratione ad præced.

9 θυσιασθῆν) *Dei* addunt *Cyprianus, Primasf. Cassiod. Anst. Haymo.* ¶ τῶν) τῶν ἀνθρώπων τῶν *Comp. And. 2. M. Pa. 3. Æth.* Ex cap. XVIII. 13. ¶ ἐσφαγμένων) ἐσφαγμένους *Comp.* unde *εσφαγμένους Cov.* vel etiam *Vff.* ante rasuram. ¶ διὰ ante τὴν) - *Al. Cyprian. Primasf. & alij.* Legit & non legit *Gregorius.* ¶ - τῆ ἰσθμῶ) *Er. And. 1. Orientalis eccl. confessio p. 319. Armen. Copt. Lat. Cyprian.* vel etiam *Æth. Pet. 3.* cum *Al.* (τῆ ἰσθμῶ) *Comp. And. 2. Steph. 11. Vff. & octo alij, Areth. Arab. Syr.* Glossa bona.

10 κρεῖττον) *Comp. Al. Vff. &c. Areth. Cyprian. ἔκρεττον Er. And. Lat.* nescio an *Pet. 3.* ¶ Φωνὴ μεγάλη) *Φωνὴν μεγάλην Vff. & alii.* ¶ ὁ δισποτικς) - *Arab. Cassiod.*

Cassiod. in Psalm. CXXXIX. ¶ - ὁ ante ἀληθινός) *Comp. Al.* codd. al. ὁ *Er. And.* pluresve cum *Vff.* Ex cap. III. 7. ¶ κρίνεις καὶ) - *Gregorius.* Legit & non legit *Hieronymus*, & *Ansbertus.* ¶ ἀπὸ) *Er. And.* vel etiam *Pet. 3.* cum *Cov. Vff.* (ἐκ) *Comp. Al.* & sex alii, *Areth.*

II ἰδοῦν αὐτοῖς ἐκάστω σοὴ λευκῇ) *Al. And. 2. Barb. 4. Cov. M. Seid. Vff. Æth. Arab. Syr.* nec non *Lat.* Media lectio. Sic enim, αὐτοῖς omisso, *L. Pet. 2. 3. Clemens Al. Antoninus.* Sic, αὐταν pro αὐτοῖςposito, *And. 1.* Sic, ἐκάστω omisso, *Bar. Hunt. Sin. Steph. 12. Areth. ἰδοῦσαν ἐκάσταις σοῶν λευκαῖ* *Er.* Plurali numero: quem habet *And. 1.* in comm. ἰδοῦσαν ἐκάσταις σοῶν λευκαῖ *Steph. ed. 3.* Quiescit *Steph. 15.* Merito dubites, inquit *Wolffius*, *Iocannem scripsisse αὐτοῖς ἐκάστω.* At vide *Gnom.* Qui confociationem pluralis & singularis numeri non ceperunt, varie mutarunt: eorum aliqui ἐκάστω omiserunt, non recte assentiente *Millio*, *Proleg. § 1093.* Vide infra P. IV. n. VIII. § 98. ¶ ἰδοῦσαν usque ἰδέσθην) ἰδοῦν *Comp.*

Recurrente θῆ syllaba. ¶ ἀναπαύσονται) ἀναπαύονται *Al. & alii.* ¶ ἐτι χρόνον) ἐπὶ χρόνον *Bar.* (χρόνον ἐτι) *Al.* pluresve, *Lat.* in mss. & apud *Gregorium*, sæpius, aliosque: fortasse etiam cod. ille, ex quo descriptus est *Hunt.* (χρόνον) *Hunt.* Omissum facillime ἐτι ante ἔως. ¶ - μικρὸν) *Comp. Barb. 4. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 12. Vff. Areth. Æth.* (cujus versionis egregius hoc loco usus est contra codices Africanos μικρὸν addentes,) *Arab. Lat.* primitus, ut videbimus. Probat *Millius Proleg. f. 159.* (μικρὸν) *Er. And.* in textu, interpretes *Armeni & Coptici*, *Syr.* vel etiam *Pet. 3. Steph. 15.* cum *Al. Lat. Hieron.* in Pl. 78, & *Lib.* de viro perfecto. Glossema, ut ipse verborum ordo, χρόνον ἐτι μικρὸν, prodit, idque perantiquum: ex cap. XX. 3, valde invita veritate, (is enim locus aliam longe rationem habet,) petitum; vel pro martyrum solatio, sermonisve supplemento, insertum. Alibi quoque nomina præsertim epitheta, addunt non solum alii, sed etiam hi ipsi codices. vide *Var. Ap. VI. 7. 12. XII. 7. Luc. X. 21. XII. 15. XVIII. 4. Act. XIX. 22. XXIV. 10. 24. XXV. 5. 13. Rom. VI. 17. XVI. 16. 2 Cor. IV. 4.* Et præcipui horum, qui μικρὸν habent, alibi quoque in manifesto sphalmate congruunt. vide *Var. Ap. XV. 6.* maxime vero interpretēs supplemento ejusmodi delectari solent. Pro eo, quod hodie legitur, adhuc tempus modicum, brevi adhuc tempore habet *Cyprianus f. 318, 377.* neque in contrarium valet adhuc simpliciter citatum f. 242 ed. *Parif. A. 1643.* Sed *Cyprianus* jam tum aliis quoque additamentis affectus erat. vide *Var. 1 Cor. VI. 20.* neque certum adjectivi, modicum, breve, vestigium est apud alios *Veteres.* *Victorinus* simpliciter commentatur, *Dictum est eis, EXPECTATE.* & sic quoque *Haymo*, quamvis modicum additur ejus textui. *Cassiodorus* ad h. l. *Animis martyrum, vindictam cito petentium, patientiæ,* inquit, *data solatia sunt: jussit ut SPECTARENT* (expectarent,) *donec confervorum numerus impleretur.* Martyribus *Primasius* hinc revelatum ait, quod VSQVE in finem seculi fonte celestis gratiæ profluente, MVLTII sint adhuc sanctorum martyrum consortio sociandi: & stolas eis datas, id est, ut hac consolatione contenti ipsi malint pro ceterorum numero fratrum supplendo DIFFERRI. In *Quæstt. V. & N. T. Augustinus* martyras vindictam postulantes qu. LXVIII. confiderans, sic

fic habet, Non tam impatientes sunt sancti, ut urgent jam fieri, quod sciunt TEMPORE praefinito futurum, quod nec anticipari potest, nec differri. quanquam is non semel hoc epitheton reddit l. 2 c. Gaud. c. 19. Accedit, cujus maximum hic pondus est, Tertullianus. Saepenumero is hunc locum & magna cum lubentia allegat: medicum illud, nunquam. *Istic interdum requies*: inquit l. IV eam. adv. Marcion. c. 6. interdum pro interim adhibens. Martyrum quoque animae sub altari ultionem & iudicium flagitantes, ordinem temporum SVSTINERE didicerunt, ut prius & orbis &c. lib. de Resurr. carnis, cap. XXV. Sed & interim sub altari martyrum animae placidam quiescunt, & fiducia ultionis eundem claritatis usurpant, DONEC & alii confortium illarum gloriae impleant. Nam & rursus innumera multitudo albati & palmis victoriae insignis revelantur, scilicet de anticristo triumphales. Scorpiac. c. XII. Denique in libro de Oratione, ad illud *Veni ut regnum tuum*, celerem Domini adventum esse postulandum, exemplo probat martyrum, qui clamant: *Quoniam usque non ulcisceris, Domine, sanguinem nostrum de incolis terrae?* & addit, *Nam utique ultio illorum a saeculi fine dirigitur.* c. V. Non ita praeterissent hi omnes verbum *μικρόν*, si legissent; praesertim cum id proposito saepe ipsorum, v. gr. in proximo, quem produximus, Tertulliani loco, tantopere fuisset accommodatum. *χρόνος μικρόν* defendit etiam Wolfius. Eadem phrasi, inquit, utitur Ioannes infra XX. 3. Ex illo videlicet loco huc intulere nonnulli adiectivum: etenim adiectiva passim inferere gesserunt librarii, ne abruptior videretur oratio. Atqui hic *χρόνος*, de quo c. VI. 11, longo intervallo exit ante initium *μικροῦ χρόνου*, de quo c. XX. 3. Exegetis Apringii sic habet: *Sed quia in ultissimo tempore & sanctorum remuneratio perpetua & impiorum ventura est damnatio, dolum est eis exspectare, & pro corporis solatio &c.* De parvitate temporis nil notat. *χρόνος*, lectio antiquissimis, plurimis, optimis testibus mixta, brevis, mixta, absque furo, &c., ut *argis* ex totius nunc libri compage demonstrat, necessario vera. Operosius hanc lectionem tractandam duximus. nam qui voculam *μικρον* defendere velint, iis & in cap. X. 6, *ὅτι χρόνος μικροῦ ἐστίν*, & in toto libro interpretando, aqua haerebit. Vid. Guou. ¶ *ἕως*) *Al. Bar. Cov. Hunt. L. Sin. Vss. εως & edd. Lat. pluresve.* ¶ *πληρωσῶσι*) *Comp. Henrici Stephani ed. Al. Lot. Vhsf. convenientissime. πληρωσῶσι Lat. Barb. 4. Vss. & undecim alii, Syr. ωε* ante *ωε* per alliterationem in *ωε* mutatum est. *πληρωσῶσι*, (quanquam subiunctivum postulabat constructio,) *Et. solus.* qui in *Apocalypsi* recognoscenda quomodo veritatus fuerit, demonstravi supra in *Fund. Cris. Apoc. § XVII.* Sed quia disputatio illa non ad certum aliquem textum specialiter accommodata est, valde vereor. ne plerique lectores eam praetereant, & in singulis textus locis, ad quae applicari ea debebat, eo minus expeditum faciant iudicium. Quare meum esse duxi, in his quoque annotationibus nervos quosdam ciere. Hoc loco dicam, quae huc convenient.

I. *Erasmus* in *Apocalypsi* unum tantummodo exemplar manuscriptum habuit, *Reuchlinianum*.

II. *Reuchlinianum* exemplar erat commentarius *Andreae* *Casariensis* in *Apocalypsin*, qui *το κείμενον* live textum habebat interpositum.

III. *Ve-*

III. Vetustatem ejus exemplaris mire extollit *Erasmus*. Textum id certe bonum, & aliquando singulariter excellentem habuit: sed mutilum idem fuisse, ex eo intelligitur, quod *Erasmus* & auctorem commentarii nescivit, & partem capituli XXII ex Latinis supplevit. Illud ipse in *Annotationibus* ad N. T. & hoc in *Epistolis* suis fatetur.

IV. *Erasmii* editio sæpe ab editione *Complutensi* & a mss. omnibus, præsertim rite collatis, & ab omnibus versionibus ac patribus, quorum suffragia existant, & ab reliquis ipsius *Andree* exemplaribus, ita discrepat, ut cum *Latinis* codicibus, iisque deterioribus & per meliores Latinos refutatis, interdum etiam cum *Ticonio*, mendosave ejus editione, congruat, verbaque Græca textui inferat a Græci sermionis usu remota.

V. Non pauca nobis, dum hæc commentamur, occurrunt talia loca: & talibus in locis, dubium non est, quin exemplar *Reuchlinianum* vetustate exesum fuerit, & *Erasmus* defectum ejus ex Latinis sarserit.

Hoc igitur loco *Erasmus* ex Latino compleantur dedit πληρώσονται, Mediamque vocem, verbo proximo ἀναπαύσονται respondentem, facile arripuit. Quotiescunque tale quiddam *Erasmio* accidit, recensio ejus ne unius quidem codicis vim habet, neque ullæ sequacium editionum centuriæ, omnibus mss. refragantibus, meliorem ejus conjecturam faciunt. Τολμηρότερον & confidentius loquor interdum, non equidem per immodestiam, sed ut ad veritatem cernendam excitentur, qui nimis religiose unamquamque editionem, cui semel alluevere, defendunt. ¶ οἱ ante μέλλοντες) καὶ οἱ *And. 1.* & alii, *Cyprianus*.

12 εἶδον) ~ *Arab. Tr.* ad *Novat.* apud *Cyprianum*, *Antoninus Flor.* ¶ ὅτε) καὶ ὅτε *Comp. And. 2. L. M.* ¶ καὶ secundum) ~ *And. 2. Tr.* ad *Novat.* apud *Cyprianum.* ¶ ~ ἰδὲ) *Comp. And. Seid. Vff.* & septem alii, *Areth. Æth. Arab. Lat.* in mss. Schellh. *Syr.* &, qui etiam καὶ præcedens omittunt, *Lat.* in mss. Reutl. *Ticonius*, *Ansbertus*, *Haymo*: &, qui ecce tamen ante sol habet, *Primasius.* (ἰδὲ) *Er.* vel etiam *Steph. 11. 15.* cum *Al. L. Lat.* Ex v. 8. ¶ μέγας ἐγένετο) ἐγένετο μέγας *Al. Lat.* multi. ¶ ἐγένετο μέγας) μέγας ἐγένετο *Comp. Vff.* ¶ μέγας) ~ *Gregor. 1. IX Moral. c. 3. Haymo* in comm. sed habet *Cyprian.* ad *Novat.* &c. ¶ σάκκος) ἀσκός *And. 2.* ¶ ~ ὅλη) *Comp. Er And. 1.* vel etiam *Pet. 3.* cum *L. M. Victorinus*, Auctor libri *Promissionum Dei*, p. 82. *Cassiod. Primas.* (ὅλη) *Bezae* ed. 4. & aliæ editiones, *Al. And. 2. Steph. 11. 15. Vff.* & sex alii, *Areth. Æth. Arab. Lat.*, *Tract.* ad *Novat.* apud *Cyprian.* *Syr.*

13 τῶ ἐρανῶ) ~ *Lat.* in mss. Schellh. *Tract.* ad *Novat.* apud *Cyprianum*, *Primas.* *Beda*, *Ansbertus.* unde *de coelo* supplet *Lat.* multi. τῶ θεῶ *Al.* ¶ ἔπεσαν) *Er.* &c. ἔπεσον *Comp. And. Vff.* & alii. ¶ βάλλει) βάλλεσα *Vff.* βιλάσα *Bar. Cou. Hunt. Pet. 2. Sin.* ¶ ἀνέμω μεγάλη) *Al. Vff.* pluresve, *Lat. μεγάλα ἀνέμω* *edd.*, *And. &c.* ¶ σειομένη) σαλευομένη *Al. Pet. 3.*

14 ὁ) *Comp. Al. And. Vff. cod. plurimi. - Er. Steph. ed. ¶ ἐλισσόμενον) Comp. Al. codd. al. Lectio media. ἐλισσόμενον Er. And. 1. sed ἐλίσσω, per ε, habent LXX. ἐλισσόμενος And. 2. Bar. Hunt. Pet. 2. Sin. Steph. 15. Vff. Areth. ¶ νῆσος) insulae, plurali numero, Lat. ¶ ἐκινήθησαν) ἀπεκίνησαν Al.*

15 χιλίαρχοι καὶ οἱ πλείστοι) *Comp. Al. And. Vff. cod. plurimi, Lat. Syr. πλείστοι καὶ οἱ χιλίαρχοι Er. Steph. ed. ¶ ἰχθυοὶ) Comp. Al. And. Steph. 15. Vff. & sex alii, Areth. (δυνατοὶ) Er. vel etiam L. Sin. Steph. 15. Ex allit. ad δ in δῆλος. ¶ - πᾶς) Al. Bar. Cou. Hunt. Pet. 2. Vff. Areth. Lat. Tract. ad Novat. apud Cyprianum, Syr. (πᾶς) edd. And. &c.*

16 λέγουσι) *edd. &c. And. 1. ἔλεγον And. 2. ¶ πέσετε) πέσατε Al. Cou. ¶ τῷ θεόνῃ) τῷ θεόνῳ Vff. & alii.*

17 ἡ μεγάλη) *- Hunt. Confer Rom. II. 5. In ms. Colon. librarius quum scripsit dies magnus, & continuo adjecit, dies irae, haud scio an voluerit epitheton retractare. ¶ ἡ μεγάλη τῆς ὀργῆς αὐτῆ) interitionis exstat in Tr. ad Novat. apud Cyprian. Quae lectio, nisi prius fuit ingens irae ejus, non apparet cujusmodi sit. ¶ αὐτῆ) edd. mss. Primas. Ansb. constanter. αὐτῶν Lat. (unde nonnulli interpretantur, reproborum:) Syr.*

C A P. VII.

1 καὶ) *- Al. Lat. sed retinet Ansb. Haymo. ¶ ταῦτα) Er. And. Lat. nescio an Pet. 3. Sin. Steph. 15. (τοῦτο) Comp. Al. Barb. 4. Seid. Vff. & sex alii, Areth. ¶ τῆς γῆς medium) edd. mss., Armen. Syr. &c. Videtur ex alliteratione iteratum. (-) And. in cod. Aug. vel etiam in comm. pluresve, Copt. Lat. in ms. Picturno, nec non apud Apringium, & apud Rupertum, qui in comm. ad Zach. VI. supplet coeli, & in comm. ad hunc textum Ap. nec coeli, nec terrae habet. Sane non quatuor ventos terrae, sed quatuor ventos coeli, vel quatuor ventos absolute, solet Scriptura dicere: & huic loco inprimis convenit absoluta locutio, ubi venti, ab angulis terrae distincti, proprie ponuntur. ¶ ἐπὶ τῆς γῆς) - Al. ¶ τῆς ante θαλάσσης) - Al. apud Marekium. ¶ πᾶν δένδρον) δένδρον Al. ¶ πᾶν) Comp. &c. nec non Lat. coll. v. 16 πᾶν ullus. τὶ Barb. 2. Bar. Cou. Hunt. Seid. Steph. cod., Vff. Areth. Ex alliteratione ad τῆς.*

2 ἄλλον ἄγγελον) *ἄγγελον ἄλλον Vff. ἄγγελον Seid. Primas. ¶ ἀναβαίνοντα) Comp. Al. And. Vff. &c. Orig. Areth. ἀναβάντα Er. nescio an Pet. 3. Sin. Steph. 15. ¶ ἀνατολῆς) ἀνατολῶν Al. ¶ αὐτοῖς) - And. 1. Vff.*

3 μήτε prius) *καὶ Al. Lat. multi. Ex v. 2. ¶ ἄχρι) Er. Al. Pet. 3. Orig. ἄχρις ἂν And. 1. ἄχρις οὗ plerique. ¶ σφραγίζωμεν) σφραγίζωμεν Er. And. nescio an L. Pet. 2. Sin. ¶ ἡμῶν) - Aeth. Ticon. Moz.*

4 καὶ ἕκαστα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐσφραγισμένων) *- Al. ¶ ἑκατὸν) ἑκατὸν καὶ Comp. ¶ τέσσαρες χιλιάδες ἐσφραγισμένοι) τέσσαρες χιλιάδας ἐσφραγισμένοι And. 1. ¶ ἐσφραγισμένοι) ἐσφραγισμένων Vff. & alii. E proximo.*

5. 6. 7. 8 ἰσοφραγισμένοι primum & duodecimum) ἰσοφραγισμένα *Hunt.* & alii. ¶ ἰσοφραγισμένοι secundum & novem insequentia) *Er. Lat. Primaf.* — codd. apud *Vallam, Erasmus, Seid. Vff. Copt. Syr.* & apud *Millium Steph. omn. Wech.* al. (id est, *Comp. Steph. ι. ις.*) *Alex.* codd. al. nec non *Orig.* nescio an duodecimo etiam loco omittant *Al. Seid.* & manuscripti apud *Stephanum & Millium* ceteri: omittit certe *Syrus*, quanquam ei reddidere *Polyglotta.* Ex compendio scriptio- nis: sicut typographi illud, *hat seine Zeit*, *Eccl. III. 2* seqq. semel excudunt. nam etiam in *Gr. mf.* interdum verba recurrentia per lineolas duntaxat aliove compendio notata occurrunt. Ex sola versione Latina plenam & genuinam huius loci lecti- onem restituit *Erasinus*, cui tamen *Arm.* respondet. Adjuvatque *Andreas*, qui ἰσοφραγισμένο. tantummodo quintum & sex insequentia, quanlibet interiecta exe- gesi, omittit; cetera retinet. Adde *Aretham.*

5 ῥεβὴν) ῥεβίμ *Er. And. Cov. Vff.* ¶ γὰρ) δὰν *Hunt. Seid. Vff.*

6 νεφθαλίμ) *Er. Al.* & alii, *Lat.* multi. νεφθαλείμ *Comp. And.* & alii. ¶ μα- νασσὴ) ματασσὴ *Comp. And. 1. Vff. μαναςσὴ Al.*

7 ἰσαχάρ) ἰσαχάρ *Wechel. ed. minor & alia. Erratum. ἰσσαχάρ Al. Cov.*

8 βενιαμὴν) βενιαμείν *Al.*

9 καὶ ἰδὲ ὄχλος πολὺς ἐν) ὄχλον πολὺν καὶ *Al.* ¶ καὶ ἰδὲ ὄχλος πολὺς turbam magnam habet *Lat. Cyprianus* non semel, (sed *Ticosius & Apringius* cum edd. *Gr.* congruunt,) nec non *Æth.* ¶ αὐτὸν) — *Comp. And. Vff.* & alii. ex his (αὐτῶν) *Cyprian. I. III. Test. c. 16.* ¶ Φυλὼν καὶ λαῶν) λαῶν καὶ Φυλῶν *And. 2. Vff. Syr. λαῶν Er. ed. 1. 2. 3.* Pridem καὶ φυλῶν repeti potuit ex v. 4. ¶ ἐνώπιον prius) ἐπὶ *Al.* ¶ περιβεβλημένως) *Al. Barb. Areth.* & (qui idcirco, pro ἐσῶτες, ἐσῶτας habent,) *Barb. 2. Cov. Hunt. Pet. 2. Vff. περιβεβλημένοι edd. &c.* ¶ φοίνικες) φοίνικας *Vff.* & alii. Lectio media, in textu, καὶ ἰδὲ ὄχλος πολὺς — ἐσῶτες — περιβεβλημένως — φοίνικες. unde totam periocham alii ad nominativum redigunt, alii ad accusativum. Duplicit *Wolfio* mixtura casuum: quæ in hoc quidem libro frequens est.

10 κράζουσι) *Comp. Al. And. 1. Seid. Vff. ceteri, Æth. Arab. Lat. Cyprian. Beda. κράζοντες Er. And. 2.* nescio an *Sin. Syr.* Librarius *Andreas*, κράζοντες, ex rhythmo λέγοντες, festinans arripuit. Ipsum *Andreas* exemplar *Augustanum* habet κράζουσι. ¶ τῷ θεῷ ἡμῶν τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῷ θρόνῳ) *Comp. τῷ θεῷ ἡμῶν τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῷ θρόνῳ And. 2. Barb. Hunt. Vff. vel etiam Cov. Steph. ι. (col- lato Beza,) & alii, Areth. Utrovis modo, Æth. Arab. Lat. Cyprian. Syr. τῷ θεῷ ἡμῶν τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῷ θρόνῳ Al. τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῷ θρόνῳ θεῷ ἡμῶν And. 1. τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῷ θρόνῳ τῷ θεῷ ἡμῶν Er. vel etiam L. Steph. ις. & alii.*

11 εἰσέκεισαν) *Al. Barb. Hunt. Pet. 2. Areth.* Lectio media. unde εἰσέκεισαν *Comp. And. Vff. εἰσέκεσαν Er. Steph. edd. εἰσέκεισαν Plantin. ed. ¶ ἔπεσαν) Er. ed. 1. 2. 3. Al. Hunt. Pet. 3. Vff. ἔπεσαν Comp. And. &c. ¶ θρόνῳ) θρόνῳ αὐτῷ Vff. & alii, Areth. Arab. Syr. Ex cap. I. 4. ¶ τὰ πρόσωπα) *Comp. Al. And. 1. Vff. &**

& octo alii, *Aræth. Æth. Arab. Lat. Syr.* πρόσωπον *Er. And. 2.* ¶ τῷ θεῷ) ~ *Lat.* in mss. Colonienſi.

12 (~ ἀμὴν) *And. 2. Primasus, Ansb.* in comm. bis. Priore ἀμὴν in hoc versu caret *Copt. & Lat.* in mss. Reutl. ¶ καὶ ἡ σοφία) ~ *Al.* ¶ καὶ ante ἡ τιμῆ) ~ *Lat.* permulti, *Ausbertus.* Vid. *Guom.*

13 (~ εἰσι) *Er. ed. 1. 2. 3. Pet. 3.*

14 εἴρηκα) εἶπον *Comp. Vff. & alii.* Ex seq. ¶ κύριέ μου) *Comp. And. Vff. & novem ceteri, Arab. Arab. Lat. Cyprian. Syr.* Hiat *Sin. (κ. ρ. ι.) Er.* vel etiam *Pet. 3.* cum *Al.* Vti *Ioh. XXI. 15 f. κυριε σου ο. ι. α.* ¶ ἐκ τῆς θλίψεως τῆς) ἀπὸ θλίψεως *Al.* ¶ ἐπλανῆσαν) πλανῆσαν *Er. Hunt. Seid.* ante rasuram, *Steph. ι.* ¶ ~ σοφίας αὐτῶν ante ἐν) *Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Vff. Aræth.* Lectio media. αὐτὰς *Comp. Al. And. 2. M. Pet. 3. & (de suo fortasse) Æth. Arab. Lat. Cyprian. Syr.* nec non *Tertullianus.* σοφίας αὐτῶν *Er.* Supplementum iterum prodit articuli absentia: & fortasse pertinebat hoc ad redarguendam Glossam αὐτῆς, quæ in *And. 1.* existat. Similis repetitio c. X. 3. 4. In paula sunt *Cov. Sin. Steph. ι. 15.*

15 ἐπὶ τῷ θρόνῳ) ἐπὶ τῷ θρόνῳ *Comp. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. Vff. Aræthas:* nescio an *Ticon.*

16 εἰ μὴ) εἰ μὴ *Al. L.* ¶ ~ ἔτι post διψήσεω) *Er. ed. 1. 2. 3. And. 1.* unde post περασσεω id omittunt *Lat. Syr. & utroque loco Fulgentius.* (ἔτι) *Comp. &c.* ¶ (εἰ μὴ) *Comp. And. Bar. Hunt. M. Pet. 2. Steph. ι. Vff.* ¶ πίση) πίση *Er. πεσεται And. 1.* ¶ ὅ) ~ *And. 1.*

17 ποιμαίνε) ποιμαίνε *Barb. 4. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. ποιμαίνει Vff.* ¶ ὁ δὲ γένει) ὁ δὲ γένει *Idem, & Seid.* ¶ ζώης) *Comp. Al. Vff. & octo alii, Aræth. Æth. Lat.* nec non *Cyprian. Syr. (ζώσας) Er. And. Primas. vel etiam Pet. 3. Steph. 15. & Curæ Wolfii.* Sed cum participio diceretur, opinor, ἐπὶ πηγῶν ὑδάτων ζωντῶν. *Aquis, non fontibus, vita solet adscribi.* Per me poterat esse ζώσας sed ζωῆς summa firmat codicum consensus. ¶ καὶ ἐξαλείψει usque αὐτῶν) ~ *Er. ed. 1. And. 2.* Hiat in homœoteleuto, ὑδάτων & αὐτῶν. ¶ ἐκ) *Comp. Al. Bar. Cov. M. Pet. 2. 3. Aræth. Lat.* in mss. *Schell. Cyprian. ἀπὸ Er. ed. 2 &c. And. 1.* vel etiam *Hunt. & alii cum Vff.* Ex cap. XXI. 4 ἀπὸ tuetur *Wolfius.* Ex præfert ibi quoque *Alex.* Promiscue fere has particulas scripsere librarii: neque scio, an discrimen hîc inter ἀπο & ἐκ *Iohannes* fecerit. Ἀπο & ἐκ *Wolfius* conjungit infra, c. XXII. 19. Itaque in una sententia *Iohannes* ἐκ, & inferius ἀπὸ, scribere potuit.

C A P. VIII.

1 ὅτε) ὅταν *Al.* ¶ ἐρξενῶ) ἔξ in terra addit *Æth.* ¶ ὡς) ~ *Vlsterin. Ticon. Apring. ὡσεὶ And. 2.* ¶ ἡμῶριον) ἡμῶρον *Al.*

2 τῆς ἐπτά) ~ *Er. ed. 1. 2. 3.* ¶ τῆ) τῆ θρόνῳ τῆ *And. 1. Vff.* ¶ ἐδόθησαν) ἐδόθη *Al.*

3 τῆ θουσιασῆριε) *Comp. And. Vff. ceterique septem, Arethas. τὸ θουσιασῆριον Er. vel etiam L. Pet. 3. Steph. 15. cum Al. Ex fine v. 3. Hiati Sin. ¶ δῶση) δῶσει Al. And. 1.*

5 τὸν & αὐτὸν) *Comp. Al. And. (etiam in comm.) Hunt. Steph. 11. Vff. τὸ & αὐτὸ Er. &c. ¶ ἔβαλεν) ἔλαβον Al. ¶ βρονταὶ καὶ ἀσραπαὶ καὶ Φωναὶ) Al. Vff. & alii, Syr. Φωναὶ καὶ βρονταὶ καὶ ἀσραπαὶ edd. primae, Primasius in comm. &c. nec non Ticon. βρονταὶ καὶ Φωναὶ καὶ ἀσραπαὶ Lat. Primasii textus, Beza. ¶ σεισμὸς) σεισμοὶ Colin. ed. And. 1. Plerique Latini addunt magnus: ex parallelis.*

6 οἱ prius) - *Er. ed. 1. 2. 3. ¶ οἱ alterum) Comp. Al. And. cod. plurimi, Lat. Syr. - Er. Steph. edd. Vff. οἱ bis legendum, semel scriptum. ¶ ἐζυτῆς) αὐτῆς Al.*

7 - ἀγγελος ante ἐσάλπισε) *Comp. Al. Seid. Vff. & sex alii, Areth. Arab. Ticon. Syr. ἀγγελος And. (ineunte novo capite,) & inde Er. nescio an Pet. & Steph. bini, cum Lat. Vid. Gnom. ¶ μεμιγμένα) μεμιγμένον And. 2. Pet. 3. alii apud Marckium, Lat. in mf. Reutl. Ticonius, Ansbertus. Pluralem in mista non observasse librarii videntur, & ideo ignis mixtus construendum putasse. ¶ ἐν) Comp. Al. And. Vff. ceterique, Areth. Lat. multi. - Er. nescio an Pet. 3. Sin. Steph. 15. cum L. ¶ αἵματι) ὕδατι Syr. aliqui. ¶ καὶ τὸ τρίτον τῆς γῆς κατεκάν) Comp. Al. And. Barb. 4. Vff. & sex alii, Areth. Arab. Lat. Ticon. Primas. Beda, Syr. - Er. Nescio an Pet. 3. Steph. 15. Verbis iisdem recurrentibus. Vide iterum Gnom. & infra P. IV. n. VIII. § 99. ¶ καὶ τὸ τρίτον τῶν δένδρων κατεκάν) - Comp. L. M. Æth. Verbis iisdem recurrentibus. Hoc κατεκάν omittit Ticonius.*

8 πύρι) *Er. And. (etiam in Exegefi,) Lat. Syr. vel etiam Pet. 3. cum Al. (-) Comp. Seid. Vff. & novem alii, Areth. Ticon. Sic v. 10.*

9 τῶν ἐν τῇ θαλάσση) *Er. ed. 3. & alix, And. 1. Arm. Copt. Syr. (-) Er. ed. 1. 2. (etiam in versione,) Pet. 3. Lat. in cod. Argent. & Berolin. & Schelh. (quibus favet margo codicis in Bibliotheca Paulina Lipsiensi.) Ansb. in Ap. XV. Rupertus, vel etiam Ticonius, Cassiodorus. Videtur habuisse margo duntaxat Capmionei codicis: unde Erasmus tandem admiserit, quum prius prætermisisset. Magna certe est Glossæ species. namque, post ψυχὰς, in mari inferunt Lat. & pro toto illo, τῶν κτισμάτων usque ψυχὰς, piscium vel habentium animas ex editionibus allegat Primasius. ἐν τῇ θαλάσση Comp. And. 2. Steph. 11. Vff. & alii, Areth. τῶν post terminationem τῶν omisso. ¶ διεθάρσαν) Comp. Al. M. Pet. 3. nec non Er. ed. 1. 2. διεθάρσεν Er. ed. 3. And. 1 manu prima, &c. διεθάρσεν verisimilior lectio est Wolfio, quia singularis numerus obtineat & in limine hujus commatis & v. 7. itemque alias. Διεθάρσεν habet Er. ed. 1. 2. pauci, fateor, alii, διεθάρσαν. Sed Alex. antiquissimus est: Petavianus tertius, ubi de lectione ejus satis constat, magnum pondus habet. ad hos in præfati accedunt editio Complutensis, Andreae exemplar Augustanum manu secunda, & Mori liber. Singularis, ineunte commate, non obest. nam singularem excipit pluralis etiam versu 7: ἐγένετο χαλαζα καὶ πύρι μεμιγμένα ἐν αἵματι. Quodque ibidem sequitur, τὸ τρίτον τῆς γῆς κατεκάν, dissimile est, ut*

ut apparet genitivo in nominativum resoluto, terra, tertia sui parte, combusta est &c. naves, tertia sui parte, perditae sunt. Simile illud, quod Cl. Wolfius notat, tertia pars hominum occisi. c. IX. 18.

10 καὶ ἔπεσεν alterum) ~ *Primas.* ¶ καὶ ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων) ~ *Al.* ¶ τῶν alterum) *Comp. And. Vff.* cod. multi. ~ *Er. Steph.* edd.

11 ὁ) *Comp. Al. Bar. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Syr.* ~ *Er. Steph.* edd. nescio an *L.* cum *And. Pet. 3. Areth.* ¶ ἀψιδιος) ἀψιδιος *And. 2.* ¶ ἐγέρετο) *Comp. Al. And. Bar. Cov. M. Pet. 2. Vff.* pluresve, *Lat. γίνεται Er. Steph.* edd. &c. Rhythmus, λέγεται. ¶ τῶν ὑδάτων prius) *Comp. Al. And. Bar. Cov. Hunt. M. Seid. Steph. 15. Vff. Areth. Lat. Syr.* ~ *Er.* Nescio an *L. Pet. 2. 3. Sin. Steph. 15.* Apud *Ticonium* irrepsisse videtur hominum, loco aquarum. ¶ εἰς ἀψιδιον) ὡς ἀψιδιος *And.* in ms. *Bavar. Primas.* ¶ (ἀψιδιον) *And. 1. Sin. Areth. ἀψιδιον Vff.* ¶ τῶν medium) *Comp. Al. And. Vff.* cod. plurimi. ~ *Er. Steph.* edd. ¶ ἀπέθανον) ἀπέθανεν *Er. ed. 1.* ¶ ἐκ) ἐπὶ *Al.* Ex allit. ad ἐπιτε.

12 αὐτῶν) καὶ ἐσκοτίθισαν addit *Syr.* ¶ (ἡ ἡμέρα μὴ Φανῆ τὸ τρίτον αὐτῆς) τὸ τρίτον αὐτῆς μὴ Φανῆ ἡ ἡμέρα *Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Sin. &* (cum puncto post Φανῆ) *Seid. Vff. &* (αὐτῶν pro αὐτῆ posito) *Barb. 2. L.* ἡ ἡμέρα μὴ Φανῆ τὸ τρίτον αὐτῆς *Al.* ¶ (φαιῆ) codd. modo citati. ¶ τὸ τρίτον αὐτῆς) ~ *And. 1.*

13 καὶ εἶδον) ~ *And.* ¶ ἀετῆ) *Comp. Al. Bar.* (huicque geminus *Pet. 2,* opinor;) *Hunt. L. M. Sin. Areth. Æth. Copt. Lat. Victorin. Ambros. Ticon. Primas.* in comm. & in anacephalaxosi, *Cassiod. Beda,* *Syr.* Probat *Calovius.* (ὡς ἀετῆ) *Cassiod. Primasius* in summario. (ἀγγέλῳ) *Er. And.* (etiam in commentario, quem librarii nonnulli videntur sequuti;) *Armen.* vel etiam *Pet. 3. Steph. 15.* cum *Cov. Vff. Arab.* Ex cap. XIV. 6. ἀγγέλῳ ὡς ἀετῆ *Seid. Primas.* in textu. Lectio ex binis compacta codicibus. *Vitringa* ad h. l. *Secuti hanc lectionem (ἀετῆ) sunt Complutenses,* inquit, *et si Robertus Stephanus in OMNIBVS aliis, quae ipsi ad manus fuerunt, exemplaribus, legerit ἀγγέλῳ nec Beza etiam se id in aliis codicibus reperisse memoret. Sequimur igitur lubentes hic lectionem PLVRIVM codicum consensu firmatam.* Atqui *Beza* nil fere novi post *Stephanum,* *Stephanus* non nisi duos codices ms. ad *Apocalypsin* contulit, *15.* quorum prior, ut existimare licet, ἀγγέλῳ habuit; alter hoc loco mutilus fuit, certe a cap. VIII. 8. ad cap. IX. 14. intermittitur. Quare si numero codicum agitur, lectio ἀετῆ multis partibus firmior est. Computationem codicum, quam *Vitringa* communi more adhibet, minime oculatam, libenter diffimulabimus deinceps, modo ne in veritatis detrimentum ea trahatur. Et quidem *Andreas* vocem, vix tria denunciantem, angelicam interpretatur: nec tamen certum est, eum non legisse ἀετῆ, quanquam ἀγγέλῳ textus habet commentario ejus interjectus. Ex eo textu immigravit ἀγγέλῳ in codicem *Capnionem* (hunc enim *Erasmus* refert,) & in *Covel. Petav. tertium, Vffenb. Arab.* Hi enim *Andream* sequi solent. Plerique omnes, ἀετῆ quanquam de majore numero codicum dubitanter loquitur *Wolfius.* Quid autem superest, quo nitatur lectio ἀγγέλῳ; Incertum codicis *Steph. 15.* silentium, & *Armena* versio. Nil amplius. Plures nominatim alleget oportet, qui plures opponit. Lectioem aquilae, apud Latinos obviam,

Apringius quoque sequitur. Tam facile librarii, per scriptis, primi, secundi, tertii, quarti, *angelorum*, tubiciniis, jam quintum *angelum* in mente habentes, in subita denunciatione *væ trium*, τὸ ἀγγέλου, pro *ἀέτε*, iisdem vocalibus, arripuerunt, ut mirum sit, hoc, *ἀέτε*, non a pluribus esse oblitteratum. Clarissimum vestigium *Seidelianus* præbet liber, in quo est, ἀγγέλου ὡς ἀέτε· ubi librarius, quum ἀγγέλου arripuisset, neque id plane delere vellet, genuinam lectionem, ut potuit, subiunxit. sic solebant librarii: vide infra ad Ap. XVI. 14. Pari consilio librarius apud *Primasium*, *angelum ut aquilam*; (quo pacto *Seid. Primas.* etiam c. VII. 2. foli in omittendo epitheto ἄλλου conspirant:) nam ipse *Primasius* liquido habet *aquilam*, absolute, in comm. ad h. l. & ad c. XIX. 17. & alibi. Certe lectionera *ἀέτε* *Itala* versio, aliique testes antiquissimi, seculis & climatibus inter se remotissimi, & longe plurimi, ab omni glossæ suspicione vindicant. Omnino *alius angelus volans in medio coeli* c. XIV. 6. præsentem locum respicit: sed hunc respectum non perimit lectio *ἀέτε*. Vid. *Gnom.* ¶ *μεσσηρανισματι*) *μεσσηρανισματι*, & postero tempore *μεσσηρανισματι* *Er.* h. l. & infra. *Syrus* hoc vocabulum reddit, ut si ex *μέσος*, *ἕρα*, *αἶμα* esset compositum. ¶ *μεγαλη*) *μεγάλη* τρις *Comp. And. 1. Cov. M. Valla, Arab. Primas.* in summario. Cavet librarius, fortasse inter dictandum, ne quis non ter *εαί* scriberet. ¶ *εαί* tertium) ~ *Er. ed. 1. 2. 3. Æth. Syr.* aliqui. ¶ (τὴς κατοικηστας) *Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin.* Confer cap. XII. 12.

C A P. IX.

2 καὶ usque ἀβύσσω) ~ *Bar.* & alii. recurrente eodem vocabulo. ¶ ἐκ τῆς ἐρέατος) *edd. &c. Ticon. Primas.* sed *putei* habet *Lat.* ex alliteratione ad finem versiculi. ¶ ἐκ usque καπνός) ~ *Er. ed. 1. 2. 3.* recurrente eodem vocabulo. ¶ ὡς) ~ *Al.* ¶ *μεγάλης*) *Er. And. Armen. Copt. Lat. Primas.* nescio an *Steph. 15.* ac potius *Pet. 3.* cum *Al.* (καιομένης) *Comp. Vff. & alii novem, Arith. Arab. Victorin. Syr.* Ex alliteratione ad καμίνε. ¶ ἐσκοτίσθη) ἐσκοτώθη *Al. L. Pet. 3.*

4 ἀδικήσωσι) ἀδικήσωνται *Al.* ¶ ~ μόνες post ἀνθρώπους) *Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Arith. Æth. Syr. μόνες* *Comp. Steph. edd.* nescio an *Pet. 3. Steph. 15. 16.* cum *M.* Interpretamentum videtur esse tantum in *Lat.* ¶ τῶ θεῷ) editi plerique, *ms.*, *Copt. &c.* (~) *Er. ed. 1. 2. 3. And. 1. Pet. 3. Armen. & crucis* habet *Cassiodorus.* Dei vox in toto cap. IX non est conspicua in cod. *Heilsbronnenfi*, ut docuit nos manus *Viri Rev. Io. Lud. Hoekeri.* ¶ αὐτῶν) ~ *Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. 1. Pet. 3.*

5 αὐταῖς) αὐτοῖς *Er. Al. Pet. 3.* Et sic v. 3 *Cov. v. 4 Comp.* ¶ βασιανιδῶσι) *Wolfii Cephalæi ed. A. 1524. Hieron. Curionis ed. A. 1545. Rob. Steph. ed. A. 1550* (sine varietate in margine,) *And. Seid. Vff. & alii. βασιανιδῶσονται* *Al. Pet. 3.* Ex cap. XX. 10. *βασιανιδῶσονται* *Er.* Sic, *cruciarentur* habet *Lat.* in multis, in multis *cruciarent.* *βασιανισωσι* *Comp. Cov. Æth. Arab.* ¶ *μῆνας πέντε*) ~ *Ticon. ¶ πέντε*) *edd. ms. Armen. Copt. &c.* (ἐξ) alia litera in Glossa ordinaria, *Albertus Magnus, Vitalis cardinalis* in Speculo morali sanctæ Scripturæ, titulo, *Divitiae. sex* legit etiam

Primasius; quamvis *quinque* habent apud eundem *aliae translationes*. Pridem, sed facile, ad V appictum est I. Vid. *Gnom.*

6 ζητήσκων) ζητήσιν *Comp. M. Hunt. Sin.* ¶ ε μη) *Comp. Al. And. Seid. Vff.* & octo alii, *Arcth.* εκ *Er.* εχ *Steph.* ed. nescio an *Pet. 3. Steph. 15.* ¶ ευρωσιν) *Al. And. 1. Pet. 3.* ευήσωσιν *Hunt. L. Pet. 2. Steph. 11.* ευρήσκων *Comp. Er. And. &c.* Rhythmus, ζητήσκων, επιθυμισκων. ¶ φευζεται) φεύγει *Er. ed. 1. 2. Al. Pet. 3.* ¶ ο θάνατος απ' αυτών) απ' αυτών ο θάνατος *Comp. Vff. Lat. in ms. Colonienfi.*

7 έμοια) ομοιώματα *Al.* e proximo. ¶ έμοιοι χρυσω) *Er. And. Lat. Syr.* vel etiam *Pet. 3.* cum *Al.* Silet adhuc *Steph. 15.* (χρυσω) *Comp. Vff.* & novem ceteri, *Arcth.*

9 ιππων) ~ *Barb. 2. Hunt. Vff.*

10 έχων) εΐχων *And. 2. Arab. Lat.* plerique. ¶ και κέντρα εν ταις κραϊς αυτων η εξοσια αυτων) *Lectio media*, optimis nixa codicibus, si quidem singulae ejus partes spectentur. Sic enim *Al. Primas.* και inferentes ante εν sic *And. 2.* και εν omittit etiam *Ticonius*, & και ante η εξοσια omittit *Lat.* in *ms. Colon. & Schelh.* & apud *Ansb. & Rupertum*:) *Er.* nescio an *Cov. Pet. 2. 3. Steph. 15.* και κέντρα εν ταις κραϊς αυτων, και εξοσιαν έχων *Anl. 1.* και κέντρα, και εν ταις κραϊς αυτων *εξοσιαν έχωντι τδ Comp. Barb. Hunt. L. M. Seid. Steph. 11. Vff. Arcth.* nec non *Barb. 1. Syr.*

11 και έχων) *Er. And. 1.* nescio an *Seid. Steph. 15.* cum *Hunt. Pet. 3. Lat.* in *ms. Schelh.* manu prima, και εΐχων *And. 2. Lat. ed. έχων Al. Cov. L. έχουσα Comp. Seid. Vff. &c.* habentes & habebant exstat apud *Ticonium*. ¶ επ αυτων βασιλεια) βασιλεια επ αυτων *Comp. βασιλεια υπ αυτων Vff.* εδ αυτων βασιλεια *Steph. edd.* ¶ τον) ~ *Comp.* ¶ τον αγγελον της αυυστι) τον αρχοντα της αυυστι τον αγγελον *Al.* apud *Fellum*. ¶ αυτω) εαυτω *Er.* ¶ αβαδων) αββαδων *Comp. Er. And.* Et sic, & aliter, alii. ¶ εν δε) *Comp. And. Valla*, cod. plurimi. και εν *Er. Steph. edd.* ¶ εν δε τη ελληνικη) εν τη ελληνικη δε *Vff.* ελληνισι δε *Hunt.* ¶ εν δε usque *apolluon*) *Graeci autem apolluon*, Latine habens nomen *Exterminans* habet *Lat.* & inde *Vesius*. Hoc Latinum sive a *Joanne* positum, sive ab interprete adjectum est, certe a *Spiritu sancto prolatum* censetur in *Onere eccl. c. 42.* sed agnoscit *Rupertus*, glossam esse. Hanc auget *Anglica* versio vetus, and by *latyn* he hath a name *exterminans*, that is a *distriere*. Brevius, & latine *exterminans* *ms. Schelhorn.* ¶ απολλυων) ο απολλυων *Comp. Henrici Steph. ed.*

12 απηλθεν) παρελθεν *And. 1.* Et sic cap. XI. 14 *idem.* ¶ (ερχεται) *Comp. Al. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Vff.* & (qui idcirco, pro δυο, δευτερα habent) *Cov. Arab.* ¶ ετι) *edd. mss. Syr.* (αι) *And.* in textu cod. *Augustani*, & in *Exegefi.* Adde *Ticon.* qui adhuc omittit: vel etiam *Latinum* cod. *Char.* qui adhuc ante veniunt exhibet; & *Primasium*, qui alia & altera substituit; & *Rupertum*, qui post haec omittit. ~ *Er. ed. 1. 2. 3. And. 2.* αι bis legendum, semel scriptum.

13 seq. Φωνὴν μίαν — λέγουσαν) φωνῆς μιᾶς — λέγουσας *And. 2.* sed vocem unius — dicentem est in cod. *Argentim.* Ercambaldi. Lectionem codicis *Alexandrinæ* φωνὴν μίαν λέγοντα pro genuina habeo. Alii, stilo apocalypticum non observato, λέγοντα imutarunt in λέγουσαν & λέγουτος. Latine est vocem unam dicentem: at in quibusdam olim *VOCEM* excidit, idque facile ante *VNAM*, quod deinde transiit in *VNVN*.

13 (— φωνὴν μίαν) Hoc, collata varietate prima versus sequentis, non lectum fuisse videtur in codice vetustissimo, ex quo deductus est *Al.* & in *Lat.* olim. nam unum supplet *Ticon. Primasf. Haymo* in comm. vocem. unum (interjecto puncto) est in cod. *Lat. Berolinensi.* Sic genus masculinum a participio in adjectivum transfertur. Solum Φωνὴν est in *Arm. Copt. ¶ τεσσάρων) edd. &c. Ticon. Primasf. Glossa ord. Lat. hodie. — Al. Æth. Latini vetusti apud Zegerum, & cod. Reutlingensis & Schelh. Beda, Ansbert. in præf. Haymo, Rupertus, Antoninus, Syr. vel etiam Arab. cum cod. Lat. Berolinensi. Facile omissum ante κεράτων, utroque vocabulo totidem syllabas & eisdem fere literas habente. ¶ τῶν τεσσάρων κεράτων) — *Veles. ¶ τῆ* ante ἐνώπιον) — *Er. ed. 1. 2. 3.**

14 (λέγοντα) *Al.* unde λέγοντος *Hunt. Pet. 2. Sin. Vff.* pluresve, *Arcth. Haymo* in textu. ¶ (— ἕκτω) *Al.* Facile omissum post τῶ. Non ἕκτον, sed θεῖον ἀγγελον dicit *Andreas* in comm. ¶ ὁ ἕκτων) *Comp. Al. Cov. Hunt. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. &*, qui hoc sequentibus annectunt, *And. Steph. 11. 15. Vff. Haymo. (ὅς εἶχε) Er.* solus, nescio quo auctore. nam *Andreas*, & omnes codices, præter *Bar. L.* habent ὁ ἕκτων. Glossa manifesta ὅς εἶχε. ¶ (— μεγάλω) *And. 2.* pluresve, *Cassiodor. & aliqui* apud *Hayum*, nisi is in *Syro* offendit. Semel habet *Ticonius*; bis omitterit, & quidem loco maxime proprio. *Primasfi & Haymonis* textus habet, omitterit commentarius. Habet *Arm. Copt.* Fortasse adjectum ex cap. XVI. 12, quo quidem loco magis necessarium est hoc epitheton. *Eriphanus* pro ἐπὶ τῶ κτλ. simpliciter habet ἐπὶ τῆ εὐφράτε. Ad testes, adjectivo hocce carentes, *Apringii* commentarius accedit. Vid. *Gnom.*

15 ἐλύθησαν) ἐλυπήθησαν *Al.* ¶ ἡμέραν) εἰς τὴν ἡμέραν *Barb. 4. codd. alii*, ut ait *Millius, Seid. Vff.* Ex *Matth. XXIV. 36.*

16 τῶν) *Comp. Al. And. Seid. Vff. & alii. — Er. Steph. edd. ¶ τῆ ἵππιε) τῆ ἵππε* *Comp. Hunt. M. Seid. Steph. 11. Vff.* at ἵππος, collectivum, feminini generis est. Ad utramque lectionem citatur *Sin.* apud *Millium.* ¶ τῆ ἵππιε, δύο μυριάδες) τῶν ἵππων *Steph. 15.* Videtur incidisse collator in versum 17. Marginem *Stephani* non bene refert *Millius.* ¶ δύο μυριάδες) *Er. (δισμυριάδες) Al. Pet. 2. 3. Latinus* olim, de quo mox: puto, etiam *Copt. Syr.* Certe binarium aliquem hi referunt interpretes. Vid. *Gnom.* Lectio media, a librariis non percepta, ideoque vel variata, ut apud *Erasmum*; vel decurtata, namque *μυριάδες* *Comp. And. Cov. Hunt. L. M. Seid. Sin. Steph. 11. Vff. Valla, Arab.* Quiescunt *Bar. Steph. 15. ¶ (δισμυριάδες μυριάδων) μύριας μυριάδες καὶ χίλιας χιλιάδες* *Eriphanus, Armen.* Nescio quibus ex Græcis verbis octoginta milia provenerint apud *Primasium*: sed alia, ut cum *Primasio Ansbertus* ait, translatio, quam *Tychonius* exposuit, habet BIS myriades myriadam. *Beda* quoque interprete, Græca lectio doctam *DVPLICITATEM* designat perverſi

perverſi exercitus. ¶ - καὶ ante ἡκιστα) *Comp. Al. And. Vff. & octo alii, Lat. in mſſ. Ticonius, Primaf. Anſb. Rupert. Syr.* unde δε ſubjungit *Pet. 2. Silent Bar. Steph. 15. καὶ Er. Lat. hodie.* ¶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀριθμῶν *And. 1. Epirhanius.*

17 ἕτως) - *Lat. aliqui. ὅπως And. 2. ὅτε Syr.* ¶ ἐκπορεύεται) ἐξεπορεύετο *And. 2. Lat. aliqui.*

18 ἀπὸ) ὑπὸ *Er. And. 1. in comm. ad v. 20.* ¶ πληγῶν) *Comp. Al. And. Vff. &c. Areth. Copt. Lat. Syr.* - *Er. Nescio an L. Pet. 3.* ¶ ἀπεικάνθησαν) ἀπεικάνθη *And. 1.* ¶ ἐκ) ἀπὸ *And. 2. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth.* ¶ τῆ καπνῆ καὶ) *And. 2. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth. & Comp. Al. M. Lat. in mſſ. Anſb. Haymo, Rupertus. ἐκ τῆ καπνῆ καὶ ἐκ Er. And. 1. nescio an L. Steph. 11. 15. cum Pet. 3.* ¶ τῆ ἐκπορευομένων) *edd. mſſ. τῶν ἐκπορευομένων And. Syr. Vtrumque Lat. & Rupertus.*

19 ἡ γὰρ ἐξέστια τῶν ἵππων ἐν τῷ σώματι αὐτῶν ἐστὶ καὶ ἐν ταῖς ἐραῖς αὐτῶν) *Comp. Al. And. 2. Bar. Steph. 11. 15. Vff. & sex ceteri, Areth. Arabicae, Copt. Lat. Syr.* Probat *Coccejus & Vitringa.* Sic quoque *Pet. 2. 3.* quanquam annotatio varietatis abruptitur in ἐστὶ. ἡ γὰρ ἐξέστια τῶν ἵππων ἐν ταῖς ἐραῖς καὶ ἐν τῷ σώματι αὐτῶν εἰσὶν *And. 1.* Lectio ex duobus, ut apparet, codicibus conferruminata. αἱ γὰρ ἐξέστια αὐτῶν ἐν τῷ σώματι αὐτῶν εἰσὶν *Er.* Ex alliteratione ad αἱ γὰρ sequens. ¶ οὐσι) ὅμοιοι *edd. primae.* Ex alliteratione ad ὄρεσιν. ¶ ὄρεσιν) ὄρεων *Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Seid. Vff. Areth.* ¶ ἐχασα) ἐχασι *And. 2.* ¶ κεφαλᾶς) *draconum addit Primafius.*

20 ἕτε) ἔ *Comp. And. 2. Vff. cod. plurimi.* Constructione non percepta. ¶ ἐκ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν) *fallorum suorum malorum (χειρῶν) Primafius.* ¶ προσκυνήσωσι) προσκυνήσασιν *Al. Cov.* ¶ τὰ ante εἰσὼλα) - *Steph. ed. 3. Sphalma.* ¶ καὶ τὰ χαλκᾶ) - *Vff. & alii.* ¶ δυναται) δύναται *Al. And. Cov.*

21 Φαρμακειῶν) *Φαρμάκων Vff. & sic, vel Φαρμακῶν Bar. & alii. Φαρμακίων Comp.* ¶ πορείας) πορείας *Al.*

C A P. X.

1 ἄλλων) - *Comp. And. 1. & septem alii.* Post ἄγγελον, id reponit *Vff. Primaf. Lat. in mſſ. Reutl.* ¶ ἡ) *Comp. Al. Barb. 4. Bar. Seid. Sin. Vff. cod. plurimi.* (-) *Er. Steph. edd. And.* Facillime omisſum. Habet *Andreas* in exegeſi aperte: & tamen in ea quoque omiſit *And. 1.* ¶ (τὴν κεφαλὴν) *Al. Hunt. Pet. 3.* vel etiam *Lat. olim.* Ex alliteratione ad κεφαλῆς. ¶ αὐτῶν primum) *Comp. Al. And. Vff. & sex alii, Lat. Syr. - Er. Steph. edd.* ¶ εὐλοῖ) *edd. &c. Cassiod. Lat. in margine Lovan. nec non Ticon. εὐλος Æth. Lat. multi, Syr.*

2 (ἐχων) *Al. Bar. Hunt. Pet. 2. Sin. Vff.* Sic cap. I. 16. ¶ βιβλαρίδιον) *Er. And. 2. in textu & comm. vel etiam Pet. 3. cum Al. nec non Lat. Rupertus. βιβλιδίων Al. βιβλιδάριο: Comp. And. 1. in textu & comm. Cov. L. M. (βιβλίων) Bar. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 11. 15. Vff. Lat. in mſſ. Reutl. Victorin. Primaf.*
Y y y Scd

Sed formam diminutivam valde urget *Andreas* in comm. ad h. l. βιβλιδάριον σφόδρα υποκριτικῶς λεχθὲν dicit in cod. *Augustano*. Idem vocabulum, eadem varietate, occurrit versu 8. 9. 10, librariis locutiones pulchre variatas (vid. *Gnom.*) in unam formam fundentibus. Nos *Latinum* hoc loco & *Andream* potissimum sequendos censuimus. hi enim mediam exhibent lectionem; abs qua non longe abludit *Alexandrinus*: alii βιβλίον semper, alii diminutiorem formam sumserunt, alii varie alternarunt. ¶ ἠνεωγμένον) *Er. ed. 1. 2. 3. And. 2. Cov.* Et sic v. 8 etiam alii. (-) *Al. ἀνεωγμένον plerique. ¶ τῆς θαλάσσης — τῆς γῆς* cod. omnes. τὴν θάλασσαν — τῆς γῆς *And. 1.* Ex allit. ad accusativos præcedentes. Inde τὴν θάλασσαν — τὴν γῆν *Er.*

3 μυκᾶται) - *Vff. βρυχᾶται And. 2.* ex subjuncta Exegesi, quæ angeli vocem βρυγαῶ leonis assimilari dicit. ¶ ἐλάλησαν) ἐλάλησεν *And. 1* manu prima: (ex rhythmo ἐκραξε:) & sic v. 4 *Er. ed. 1.* ¶ αἱ) *Comp. &c.* Sic v. 4 bis. (-) *Er. And. ed. Sylburg. Cov. ¶ αἱ ἐπτά*) - *Lat. ms. Colon. Studio, nescio quo:* nam etiam versu 4 bis omittitur in eo codice, & c. XVI. 1 ante angelis. ¶ τὰς ἐ. Φωνὰς) ταῖς ἐ. Φωναῖς *Cov.* Fortasse in compensationem articuli modo prætermisiss.

4 ὅτε) ὅσα *And. 1.* ¶ αἱ prius) - *Er. Cov. ¶ αἱ ἐπτά βρονταῖ)* - *Lat. codd. aliqui, Beda. ¶ βρονταῖ prius) Comp. Al. And. Vff. & novem ceteri, Areth. Lat. aliqui, Primasf. Beda, Syr.* Vacat margo Stephani. βρονταῖ τὰς Φωνὰς ἑαυτῶν *Er. solus, Lat. aliqui.* Ex anteced. ¶ ἕμελλον) ἠμελλον *Al. Pet. 3. ¶ λέγουσαν) Comp. Al. And. Vff. & undecim reliqui, Æth. Arab. Lat. in mss. Ticon. Primasfius, Haymo, Rupertus, Syr. λέγουσαν μοι Er. Lat. apud Lyranum & alios. ¶ (- καὶ ante μὴ) Lat. in mss. Ticonius, Gregorius l. IX moral. c. 8. Rupertus. ¶ μὴ) *Er. Steph. edd., mss., Orig. l. VI c. Celsum, Euseb. Areth. Lat. &c. μετὰ Comp. And. in ms. Aug. & in ed. Sylburg. M.* Ex alliteratione ad ταῦτα. ¶ ταῦτα) *edd. And. vel etiam M. & alii. (αὐτὰ) Al. Barb. 2. Bar. Cov. Hunt. L. Sin. Vff. Lat. ¶ γράψης) γράψον And. 2. & aliqui apud Lomejerum, apud Vitringam. γράφεις Comp. And. 1. M.* Ex μετὰ illo. γράφης *Er.**

5 τὴν δεξιάν) *Comp. And. Vff. & decem ceteri, Æth. Primasf. Syr. (-) Er. Lat. vel etiam Al. Pet. 3.*

6 ὤμοσεν ἐν) ὤμοσε *Vff. & alii. ἐν bis legendum, semel scriptum. ¶ (- τῶν αἰώνων) And. 2. Pet. 3. Gregor. l. IV. Moral. c. 7. onus ecclesiae c. 35. τῶν αἰώνων ἀμὴν Vff. ¶ καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ) - *Er. ed. 1. 2. 3. Al. Pet. 3. ¶ καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ) - Al. Lat. ms. Colon. ¶ ἐκέτι ἔσαι) Comp. Al. And. in textu ed. Sylburg. & in comm. Seid. Vff. & septem alii, Lat. in mss. Ticonius, Primasfius, Gregor. Ansb. Apring. Rupert. Syr. ἐκ ἔσαι ἔτι Er. And. 1. Lat. aliqui; nescio an L. Steph. 11. 15.**

7 ἀλλ') ἀλλὰ *Er. ¶ μέλλη) μέλλει Er. ¶ (- καὶ) Comp. Al. And. 2. M. Areth. Lat. Syr. in Polygl. ¶ ἐτελέθη) Al. Barb. 2. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. (τελεσθη) edd. primæ &c. ut si penderet ab ὅταν. τελεσθήσεται Beza ex Lat. Arethas. ¶ ὡς) ο *Comp. And. (sed in cod. Aug. non sine rasura,)* M. ¶ εὐηγγέλισε) εὐηγγελίστατο *Comp. And. 1. M. Pet. 3. ¶ τοῖς ἑαυτῶ δέλοις τοῖς προφήταις) Er.**

Er. And. unde per servos suos prophetas habet *Lat.* (τὰς δέλας αὐτῆ τὰς προφήτας)
Comp. Al. Vff. & undecim reliqui. Ex cap. XIV. 6.

8 ἐκ τῆ ἑρανῆ) ~ *Pet. 3.* ¶ λαλῶσα — λέγουσα) λαλῶσαν — λέγουσαν *Al.*
Lat. Cov. Ex alliteratione ad πάλιν , vel ex constructione cum ἤκουσα. Defendi
tamen possit lectio hæc ex 1 Ioh. II. 25, idque per Hebraismum, de quo *Buxtorf.*
Theaur. Gramm. Hebr. p. 329. Unde ἤκουσα Φωνῆν , pro ἡ Φωνὴ ἦν ἤκουσα , *Lat.*
aliqui , *Cov.* Ex v. 4. ¶ λάβε) καὶ λάβε *Lat. multi* , *Bar. Pet. 2.* ¶ βιβλαρί-
διον) *Er. And. 2.* nescio an *Steph. 15.* cum *Pet. 3.* (βιβλίον) *Al. L. Lat.* (nisi quod
libellum habet *Rupertus* :) nec non *And.* in comm. βιβλιδαριον *Comp. And. 1. Bar.*
Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 15. Vff. ¶ τὸ ἠνεωγμένον) ~ *Augustin. Hay-*
mo. ¶ ἐν) ~ *Bar. Pet. 2.* ¶ τὸ ante ἀγγέλις) *Comp. Al. And. Vff.* cod. pluri-
mi. ~ *Er. Steph. edd.*

9 ἀπῆλθον) ἀπῆλθα *Al. Vff.* ¶ δῶναι) *Al. Barb. 2. Seid. Vff.* & septem alii,
unde olim *Latinus* reddidit , ut daret , & sic quoque *Syrus.* Vid. *Gnom. δὸς edd.* ,
And. nescio an *Pet. 3. Steph. 15.* cum *M.* ¶ βιβλιδαριον) *Comp. Al. And. 1. Bar.*
Cov. Hunt. L. M. Seid. Steph. 15. Vff. βιβλαρίδιον *Er. And. 2.* vel etiam *Pet. 3. Seid.*
Steph. 15. (βιβλίον) *Barb. 2. Pet. 2. Sin.* nec non *And.* in comm. *Lat.* satis constan-
ter. ¶ κοιλίαν) καρδίαν *Al.* Sed vid. v. 10. fin. ¶ τῶ) ~ *Er.*

10 βιβλαρίδιον) *Er. And. 2.* vel etiam *Pet. 3.* Vacat margo Stephani. (βι-
βλίον) *Barb. 2. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Seid. Vff. Lat.* (*Primasius* tamen , *libellum*)
nec non *And.* in comm. βιβλιδαριον *Comp. And. 1. L. M. Sin.* ¶ ἐν) ~ *Er.* Fa-
cile omissum post ἦν. ¶ ὡς μέλι γλυκὺ) γλυκὺ ὡς μέλι *Al.* Ex v. 9.

11 λέγει) λέγουσιν *Al. Hunt. L. Seid. Sin. Vff.* ¶ ἐπὶ) ~ *Lat.* Remanet in
apud *Primasium* , quod apud alios , præsertim compendiose scriptum , excidit. ¶ ἔθ-
νεσι) ἐπὶ ἔθνεσι *Comp. Bar. Cov. L. M. Pet. 2. Sin. Vff. Primas. Syr.* Iteratum
αἰεπι ex festinatione. ¶ πολλοῖς) ~ *Haymo* in comm.

C A P. XI.

1 ~ καὶ εἰσῆκει ὁ ἀγγελος) *Er. Steph. edd. And.* (etiam in comm.) *Barb. 2. Vff.*
& ceteri , *Aréth. Æth. Armen. Copt. Lat.* (καὶ εἰσῆκει ὁ ἀγγελος) *Comp. L. M. Syr.*
Unde καὶ ὁ ἀγγελος εἰσῆκει *Bezae* , & recent. edd. quanquam apud ipsum *Bezam*
annotatio nova id retractat. Argumento est hic locus , ab *Erasmio* , qui breviorẽ
lectionem habet , ad *Complutenses* , qui ante λέγων inserunt , καὶ εἰσῆκει ὁ ἀγγελος ,
recentiores aliquando minus recte se recepisse. Favet pleniori lectioni *Syriaca* ver-
sio : sed ea in *Apocalypsi* minorem multo , quam in aliis libris *N. T.* antiquitatem
habet , & ab interpolationibus in hoc libro non abhorret. vide infra ad *Ap. XXI. 24.*
Illatum videtur ex *LXX* , *Zach. II. 3* , ubi item de mensura ædificii sermo est : &
cap. III. 5 , ubi sermo de duabus oleis & candelabris sequitur. ¶ λέγων) *edd. mss. &c.*
unde dicens habet *Lat.* in ms. *Colon. & Schelh. Ticonius, Primas.* (qui ideo præ-
mittit , *Et dedit mihi arundinem &c.*) *Rupertus, Mog.* λέγων μοι *And. 2.* sic , & ἴ-
δium est mihi , habet *Lat.* ex interpolatione. καὶ Φωνὴ λέγουσα *And. 1. Haymo.*
Υ γ γ 2 ¶ ἐγεραι)

¶ ἔχειραι) ἔχειρε *Al. And. 1.* manu prima, & alii. ¶ καὶ post ἔχειραι) — *Cov. Syr.* in polygl.

2 ἔξωθεν) *Comp. Erasmi margo, Al. And.* in cod. Palatino & in Exegeſi, *Bar. Cov. Hunt. M. Seid. Sin. Vff. Areth. Æth. Arabicae, Copt. Lat. Syr.* (ἔσωθεν) *Er. And. 1.* nescio an *L. Pet. 2. Seid. Steph. 15.* cum *Pet. 3. Steph. 16.* ¶ ἔξω) ἔξωθεν *Comp. Er. ed. 1. 2. Al. And. 1.* & (nili ad ἔξωθεν præcedens referendi erant,) *L. Pet. 3.* E proximo. ¶ μετρήσης) μετρήσεις *Comp. Cov.* ¶ ὅτι) καὶ *Er. ed. 1. 2. 3.* ¶ τὴν ἀγίαν) — *Primaf.* ¶ πατήσοσι) μετρήσασιν *Al.* ¶ μῆνας τεσσεράκοντα δύο) mensibus duodecim (*XII* pro *XLII*) *Ticonius.* ¶ δύο) καὶ δύο *Al. And. 2. Vff.* cod. plurimi. Ex alliteratione ad καὶ δώσω v. 3.

2 διακοσίας ἐξήκοντα) ἐξήκοντα πέντε *L. ÆE* pro *ΣΞ.* ¶ περιβεβλημένοι) περιβεβλημένες *Al. Cov.* Ex rhythmō, σάκκας.

4 ἔλαιαι) *Er. Steph. ed. 1.* ἐλαῖαι plerique. ἔλαιαι dici debent, non ἐλαῖαι, ab ἔλαιος, ut δικαίαι a δικαιοσ. ἀδλαῖαι *Al.* Ex alliteratione ad ἀδλὸν arripuit librarius verbum *LXX*virale. ¶ καὶ αἰ) *Comp. Al. And. Vff.* cod. multi, *Hippolytus. καὶ Er. Steph. edd.* ¶ αἰ tertium) — *Bar. L. Areth.* Quia sequitur ἐσῶτες item *Cov.* ex eadem causa, vel quia αἰ bis legendum, semel scriptum. ¶ τῆ) — *Al. Velef.* Sic *LXX* *Zach. IV. 14* ed. Rom. ¶ κυρίαι) *Comp. Al. And. 2. Vff.* & septem ceteri, *Hippolytus, Areth. Arab. Lat. Victorin. Primaf. Haymo, Rupertus, Syr.* (θεῖ) *Er. And. 1. Ticon. vel etiam L. Pet. 3. Steph. 15.* cum *Hunt. Æth.* Ex v. 13. ¶ τῆς) ἐπὶ τῆς *And. 1. Æth. Arab.* ¶ τῆς γῆς) — *Pet. 3. Rupertus.* ¶ ἐσῶτες) *Al. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Lat. Syr.* firma consensione. At *Hippolytus & Andreas,* quos *Millius* in *Proleg. sect. 1008.* citat, non huc pertinent. Displicet media hæc lectio *Cl. Wolfio:* & displicuit iis, qui ἐσῶτες, abjecto αἰ servarunt, ut *Areth. Bar. L.* (quanquam etiam fortuita esse potest syllabæ αἰ inter αἰ & ε omisso:) vel iis certe, qui αἰ — ἐσῶσαι fecerunt, ut est in editis. (ἐσῶσαι) *edd. And. Hippol.* Haud scio an *Cov.* & alii. Omnino Grammaticis regulis & multorum gustui congruit ἐσῶτες, ac potius αἰ ἐσῶσαι neque recusarem αἰ ἐσῶτες pro vitio libroriorum habere, si hic unus ejusmodi locus esset. Sed quia *Apocalypsis* scatet figuratis locutionibus, ut pallim ostendimus: quovis loco variante *paradoxam,* fateor, lectionem *genuinam* esse præsumo, eamque per librariorum minus obstinatos fideliter simpliciterque propagatam, ceteras vero ad vulgarem regulam per recentiores librariorum conformatas censeo. Nullus liber ὅς habet: manet igitur αἰ. Si quis certum habet, *Iohannem* non potuisse ita scribere, sequatur, quicquid eum scripsisse iudicat. Vid. *Gnom.*

5 θέλει prius) *Comp. Al. And. Hunt. M. Sin. Vff. Areth. θέλη Er. Steph. edd. &c.* θελήσει *Hippol. Primaf.* Ex allit. ad ἀδικησαι. ¶ ἐκπορεύεται) ἐξελεύσεται *Hippol. Lat.* ¶ θέλει αὐτὰς) *Comp. And. 1. M. Vff. Areth.* Lectio media. θελήτη αὐτὰς *Al.* θελήσει ἐν τέτοις *Hippol. θέλη Er. ed. 1. 2. αὐτὰς θέλη Er. ed. seq. & Steph. ed.* eos voluerit habent *Lat.* in *ms. Reutl. Ansb. Haymo, Rupertus. αὐτὰς θέλει And. 2. Hunt. Pet. 2. 3. Primaf.* ¶ ἀδικησαι, *edd. mss. Arm. Copt. &c.* Ex anteced. (ἀποκρίναι) *And. Barb. 1.* Caret hoc hemistichio *Ticonius;* sed pro priore ἀδικησαι habet

bet laedere vel occidere: & Glossa interlin. ad laedere notat, corporali morte. ¶ ἔτω) - Al.

6 ἔξισιαν) τὴν ἔξισίαν Al. ¶ ἕτερος βρέχη) Comp. Al. apud Marekium, Seid. Vff. pluresve, nec non Ticon. Primas. ἕτερος βρέχη Hippolytus. βρέχη ἕτερος Er. Steph. edd. ¶ ἕτερος) - Lat. ¶ τὰς ἡμέρας τῆς προσφτείας αὐτῶν) Comp. Al. And. Seid. Vff. & novem alii, Hippolytus (eius aliud exemplar habet τὰς ἡμέρας τῆς παρεστίας τῆ ἀντιχρίστου) Areth. at, ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν τῆς προσφτείας, Er. And. 1. nec non Ticon. Primas. & sic, ταῖς ομιλλο, Steph. ed. 3. nescio an Steph. 15. ¶ τῆς προσφτείας) - Syr. (ex rhythmo numerus) sed restituunt ei Polyglotta. ¶ αὐτὰ) - Er. ed. 1. 2. ¶ ἐν) Comp. Er. ed. 1. 2. Al. And. Bar. L. M. Vff. Hippol. Primas. - Er. ed. 3. &c. Post γῆν, ἐν facile omissum. ¶ θελήσωσι) θελωσι Pet. 3.

7 ὅταν τελέσωσι) ὅτε τελέσωσι Er. And. ¶ θηρίον) θηρίον τὸ τέταρτον Al. Quasi esset quarta bestia Danielitica. ¶ τὸ alterum) - Er. ¶ μετ' αὐτῶν πόλεμον) Comp. Al. Vff. pluresve, Hippol. Lat. Syr. πόλεμον μετ' αὐτῶν Er. Steph. edd. And. ¶ καὶ ἀποκτανεῖ αὐτὰς) - Pet. 3. Syr. αὐτὰς recurrente. καὶ ἀποκτανεῖ αὐτὰς Er.

8 τὸ πτώμα) Al. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth. Lat. in alia translatione apud Primisium, Ticonius. Vid. Gnom. (τὰ πτώματα) edd. And. Lat. Hieron. nescio an Pet. 3. Steph. 15. 17. cum M. Syr. Ex v. 9 fin. ¶ ἐπι) ἑάσει praemittit And. 1. Barb. 1. sic praecipitur, aut ponunt, aut ponit, aut jacebunt, inserunt Latini. ¶ τῆς πλατείας) plateis habet Lat. ex rhythmo civitatis. sed platea remanet apud Hilirium in 1 Cor. IV. Haymonum & alios. τῆς πλατείας Priscaus. Erratum. ¶ τῆς ante πλεως) Comp. Al. And. Vff. cod. multi. - Er. Steph. edd. ¶ μεγάλως) ἀταρα addit And. 1. ex commentario. ¶ καὶ ante ὁ) - Er. ed. 1. 2. 3. And. 2. (sed habet etiam Exegefis,) nescio an Cor. L. cum Pet. 3. Angl. ¶ αὐτῶν) Comp. And. Steph. 15. Vff. ceterisque decem, Areth. Lat. Syr. &c. Probat Vitrunga & Wall. not. crit. p. 394. nec non D. Ioach. Lang. T. I Glor. Christi, f. 119. (ἡμῶν) Er. solus. Ex frequentissima locutione, ὁ κύριος ἡμῶν. Dominus hic loquitur, coll. v. 3. cui librarius non debebat locutionem illam, Dominus noster, adscribere. Longam a cap. X. 7. ad cap. XI. 13. pausam tenet Steph. 15.

9 βλέψουσιν) Comp. Al. And. Steph. 15. Vff. & novem alii, Areth. Ticon. Syr. (βλέψουσιν) Er. Lat. Quiescit Steph. 15. Media lectio, βλέψουσιν & χαίρει, duarum initio periocharum, quarum utraque in futuro decurrit. inde alius praefens, alius futurum per omnia posuit. ¶ καὶ ἔθων) - Er. ed. 1. 2. 3. L. Sed hiatus utcumque farsit librarius, ante ἡμέρας inserens καὶ οἱ ἐκ τῶν ἔθων. ¶ αὐτῶν) - Pet. 3. ¶ τὸ πτώμα) lidem, qui versu 8. τὰ πτώματα lidem qui versu 8. τὰ σώματα passim, Vff. & reliqui omnes, Areth. Cassiod. p. 230. atque adeo p. 228 in marg. καὶ Er. nescio an Seid. cum Al. Ex v. 11. Vacat margo Steph. ¶ τὰ πτώματα alterum) τὸ σωμα L. ¶ ἀφ' ὧσιν) Comp. Er. ed. 3. And. 2. Lat. &c. ἀφ' ὧσιν Er. ed. 1. 2. Al. Pet. 3. ἀφ' ὧσιν (duplici accentu) And. 1. Varie Latini. ¶ μῦθα) Comp. Al. (ut videtur ex spatio lacunae,) And. Vff. & novem alii, Areth. Æth. Arab. Ticon. Syr. (μῦματα) Er. Lat. nescio an Steph. 15. 17. cum Pet. 3.

10 χαίρειν) *Comp. Al. And. 1. Vff. & septem ceteri, Ticon. χαρῆσιν Er. Lat. nescio an Seid. Steph. 12. 15. cum Cov. χαρήσσονται And. 2. Areth. ¶ ἐπ') ἐν And. 1. ¶ εὐφρανθήσονται) Comp. Steph. ed. 3. And. in cod. Palatino & in Exegeſi, &c. εὐφρανῆνται Er. Steph. ed. 1. 2. L. εὐφραίνονται Al. And. 1. Pet. 3. Ticon. ¶ πέμψειν) πέμπεισιν And. 1. manu prima: Ticon. δώσεισιν And. 2. Vff. & alii.*

11 τὰς) — *edd. primæ. ¶ ζωῆς ἐκ) — Sin. Syr. aliqui. ¶ αὐτοῖς) Er. ed. 1. 2. 3. Cov. Pet. 3. Lectio media. unde ἐν αὐτοῖς Al. And. 1. εἰς αὐτὰς Colinaei ed. And. 2. Bar. Hunt. L. Seid. Sin. Vff. Areth. Ex LXX Ez. XXXVII. 10. ἐπ' αὐτὰς Comp. nescio an Pet. 2. Steph. 12. 15. cum M. Ex allit. ad seq. Malim tamen ἐισῆλθεν ἐν αὐτοῖς ab Alex. & Augustano codice admittere, præsertim quum facile syllabam ἐν bis legendam, semel scripserint librarii. Confer quæ ad Luc. IX. 46 notavimus supra. ¶ αὐτῶν) — And. 1. ¶ ἐπέπεσεν) *Comp. Al. And. 1. Cov. Hunt. M. Sin. Vff. pluresve. ἐπεσεν Er. Steph. edd. And. 2.**

12 ἡῆσα) *Comp. And. Bar. Hunt. L. M. Seid. Sin. Vff. pluresve, Areth. Arab. Ticon. Copt. Syr. in polygl. Castellio. (ἡῆσαν) Er. &c. Armen. Lat. Ex allit. ad seqq. Ex eadem causâ eadem varietas c. XII. 10. in And. 1. ¶ Φωνὴν μεγάλην — λέγουσαν) Φωνῆς μεγάλης — λεγούσης Comp. And. M. Pet. 3. ¶ αὐτοῖς) — Al. Ticon. Facile omisſum ante verbum, quod item ab α incipit. ¶ ἀνάβητε) ἀνάβατε Al. per α. Fortasse ad retractandam omisſionem voculæ αὐτοῖς. ¶ τῆ) *edd. &c. Fortasse ex v. 13. (—) And. 1. pluresve.**

13 init. καὶ) — *Vff. & alii. ¶ ὥρα) Er. And. 1. Arm. Copt. Lat. vel etiam Pet. 3. cum Al. (ἡμέρα) Comp. And. 2. Vff. & alii novem, Areth. Arab. Syr. vel etiam Seid. Ex formula frequenti, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. ¶ ἐπτα) septuaginta habet Primas. ¶ τὲ ἕραν) — Syr.*

14 ἰδὲ ante ἦ) *Steph. ed. 3. &c. Lat. (præfixo Ἔ, quo Primasii Rupertique textus caret,) Syr. — Er. Steph. ed. 1. 2. Ex alliteratione ad initium versiculi hujus. unde ἰδὲ ante ἔρχεται repositum est in Comp. And. 2. Bar. Cov. M. Seid. Vff. Areth. conf. Mal. III. 1 secundum accent. Hebr. & 1 Sam. XII. 2. Ἔ ecce omittit Schelh. ¶ εἰ καὶ ἡ τρίτη) τρίτη εἰ καὶ And. 1. εἰ καὶ κατλ. cum circumflexo, Seid.*

15 ὁ) — *Al. ¶ μεγάλοι) — Æth. ¶ λέγοντες) Al. Hunt. L. Sin. Vff. pluresve alii, nemine ante Millium id notare dignato. Facilior lectio, λέγουσαι. Defendit hanc Wolfius, & ait, Nonne veri est similis, librariorum dormitantes solocisimum manifestum invexisse? At utervis loquendi modus Iohanni frequens est. Sic c. IV. 1 multi, ἢ Φωνὴ λέγων. Vid. etiam cap. V. 12. & quæ notavimus supra ad c. IX. 13 s. quæque notat Wolfius ad c. XIV. 7. XIX. 1. De scriptore Apocalypſeos, non 200 post annis, sic existimavit Dionysius Alexandrinus, διάλεκτον μέντοι καὶ γλώσσαν ἐκ ἀκριβῶς ἐλληνίζουσαν αὐτὸ βλέπω, ἀλλ' ἰδιώμασι μὲν βαρβαρικοῖς χρώμενον, καίτου καὶ σοδοιζούσα. Verum sic, inquit Lightfoot, de dialecto Ἔ phraseologia judicat, qui neutram callebat, Ἔ id, quod hunc librum maxime commendat, seu vituperium culpat. Iohannes enim θεοδιδάκτος passim in sua Apocalypſi veteris Testamenti stylum assumebat:*

hic

hic autem, qui Hebrææ linguæ erat ignarus, id omne, quod DEI DIALECTVS erat, SOLOECISMO imputabat, & quod intelligere nequibat, barbarum esse credebat. Op. posth. f. 145. Sed tamen lectiones apocalypticæ, (solæcismi speciei præditæ,) ut Dionysius demonstrat, vetustæ sunt, frequentes sunt, atque analogiam inter se habent: quæ autem syntaxin communem sequuntur, per librarios sunt invecæ, multis post Dionysium seculis. λέγασαι edd. &c. ¶ ἐγένετο ἡ βασιλεία) Comp. Al. And. Bar. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. u. 15. Vff. Athanasius in Synopli, Arth. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr. (ἐγένοντο αἱ βασιλείαι) Er. haud scio an Cov. L. Pet. 3. Ex alliteratione ad ἐγένοντο præcedens. Multo gloriosior est primæva lectio, ἐγένετο ἡ βασιλεία, quam illa festinantis librarii, ἐγένοντο αἱ βασιλείαι κτλ. Tales & tanti πᾶνι, quos cap. I. 18. III. 12. V. 14. VI. 11. XI. 2. 17. XIV. 1. XV. 3. XVII. 8. 16. XX. 4. XXI. 24. XXII. 19 &c. notavimus, in iis remanent editionibus, quæ certatim recendantur. Vid. P. IV. n. VII. monit. 20. ¶ τῆ κόσμου) ~ And. 1. Facile omisum, sequente τῆ κυρίου. ¶ τῆ κυρίου) Plerique, τῆ κυρίου ἡμῶν, ἡμῶν addentes ex parallelo, c. XII. 10. At Domini, alique nostri, legisse Latinum, ex eo patet, quia Dei legitur apud Ambros. de fide resurr. & Domini Dei in eximio cod. Reutlingensi. Vtrumque sine illò pronomine. ¶ καὶ τῆ χριστῆ αὐτῆ) ἰησοῦ χριστῆ And. 1. ¶ βασιλευσει) βασιλευει And. 1. manu prima, L. Vff. at regnabunt habent Lat. aliqui. ex cap. XXII. 5.

16 αἱ prius) ~ Al. ¶ τέσσαρες) καὶ τέσσαρες Er. ed. 5. Orientalis ecclesiæ confessior. p. 320. ¶ αἱ alterum) Comp. Er. ed. 5. And. Seid. Vff. pluresve, Lat. Syr. ~ Er. ed. 1. 2. 3. 4. Al. L. & alii. αἱ bis legendum, semel scriptum. ¶ ~ τῆ θρόνου) edd., And. Orientalis ecclesiæ confess. Lat. vel etiam Pet. 3. cum Al. M. (τῆ θρόνου) Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. u. 15. Vff. Arth. (qui omnes mox pro καθήμενοι habent αἱ καθήμεναι, interpretamenti causa,) Syr. ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ. Sic major pars codicum, quanquam antiquiores, τῆ θρόνου. saltu a τῆ ad τῆ factò, omiserunt. ¶ ἐπισαν) Er. Steph. Mill. edd. And. 2. Orient. eccl. conf. ἔπεισαν Comp. And. 1.

17 θεὸς) ἡμῶν addit And. 1. Lat. aliqui. ¶ ~ καὶ ὁ ἐρχόμενος) Al. And. 2. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. u. 15. Vff. Arth. Lat. (in ms. Coloniensi; in Ienenfibus, ni fallimur, tribus; in Bibliis Frowinianis & in aliis duobus codicibus Marenfibus; in Parisiis quatuor; in Reutlingensi; in Schelhorniano,) Primasius, Ansbertus, Haymo, Rupertus p. 309. Purvacus, Syr. Probat Millius, Zeltnerus in diss. quæ inscribitur Evangelium tetragrammaton e N. T. exulans p. 29. & editor Londin. ἡ γλωσσος. Brevior lectio, hîc quoque genuina; plenior, ex parallelismo est. Wolfius, Non intelligo, fateor, inquit, cur h. l. voces illas, quas supra ter adhibuerat, Ioannes omisisse credi debeat. Resp. Sunt antiqui, firmi, multi testes, qui & ter supra exhibuere voces illas, & easdem hoc loco prætermittunt, & hoc quidem eadem propemodum consensione, atque capite XVI. 5, quem ad locum rectissime annotat Wolfius, nullum adhuc vel codicem vel versionem veterem offerri potuisse, ubi ὁ ἐρχόμενος hinc legatur, hinc exprimatur. Non esse utique causam idoneam, cur lectionem, tot codicibus firmatam, aversemur. Tales porro varietates non

non cursim, ex rationibus communibus, sed explorate, ex nervis cuilibet proprie loco inlitis, decidendæ veniunt. Vid. *Gnom.* (καὶ ὁ ἐρχόμενος) *edd.* (etiam *Comp.*) *And. 1.* (additamentis, ex parallelismo, onustus,) vel etiam *M.* (minime vetus, ac passim, ut videtur, ex *Comp.* descriptus,) *Valla, Armen. Copt. Lat.* alii. Ex capitibus superioribus. ¶ τὴν prius) — *Er. Steph. ed. 1. 2.*

18 κεράων) κεράων σου *Sin. Διό Φησι, καὶ ἦλθεν ἡ ὀργή σου, καὶ ὁ καιρὸς σου τῶν κεράων* addit *Pet. 3.* ex *Andree* exegesi. ¶ τοῖς ἀγίοις — μεγάλοις, καὶ) τὰς ἀγίους καὶ τὰς φοβουμένους τὸ ὄνομά σου, τὰς μικρὰς καὶ τὰς μεγάλους *Al.* ¶ (Φθείροντας) *Er. ed. 1. 2. 3. And. 2.* vel etiam *Lat. Διαφθείραντας Cov. M.*

19 in init. καὶ) — *ed. Benedicti Prævotii, Mog. ¶ ἡνοίγη) ἡνοίχθη Vff. & alii.* ¶ (ὁ) *Al. L. Victorinus. ¶ αὐτῆ) Er. And. 1. Lat. multi, Syr. vel etiam Pet. 3. Steph. 15. cum Al. (τῆ κυρίου) Comp. And. 2. Vff. & novem alii, Areth. τῆ θεῆ Æth. Arab. & inde N. T. ed. Carolæ Guillard Paris. A. 1543. in append. Armen. (—) Copt. Lat. in Bibliis regis, Haymo, Castellio, vel etiam Ticonius & Primasius in commentariis, & hic in luminario quoque. Lectio media, varie suppleta. ¶ Φωναὶ καὶ βρονταὶ) βρονταὶ καὶ Φωναὶ *And. 1.* in textu, *Syr. ¶ καὶ βρονταὶ)* — *Lat. hodie. ¶ καὶ σεισμὸς) — Comp. 1 et. 2. Vff. & alii.* Hiatus, καὶ recurrente. καὶ σεισμοὶ *And. 1.**

C A P. XII.

1 περιβεβλημένη) περιβλεπούμενη *Al. ¶ ἡ) — Er. ed. 1. 2. 3. ¶ δώδεκα) δεκάδυο Pet. 3. Hippol. Methodius in Ep. Clerici de N. T. Mill.*

2 κράζει) *Er. And. 1. Hippolytus, vel etiam Pet. 3. cum Al. (qui καὶ addit,) Lat. ἐκράζειν Hunt. L. ἐκράζειν And. 2. Steph. α. ιε. ιε vel potius ις, Vff. & reliqui, (quanquam M. & huc & ad ἐκράζειν citatur apud Millium,) Areth. Æth. Primas. Syr.*

3 μέγας πυρρὸς) πυρρὸς μέγας *And. 2. Seid. Methodius apud Clericum, nec non in And. 1. comm. Primasius. πυρρὸς μέγας Bar. Cov. Pet. 2. Sin. Vff. manu prima, Syr. namque πυρρὸς genitivus est Syro, Athanasio in Synopsi, nec non Andree in comm. Sed etiam pro πυρρὸς scribitur πυρρὸς, c. VI. 4. ¶ αὐτῆ) αὐτῶν Al. Lat. alii. ¶ ἐπτὰ διαδήματα) Comp. Al. And. 2. Vff. vel etiam Cov. pluresque, Lat. in cod. multis. διαδήματα *Er. ed. 1. 2. And. 1.* manu prima. (sed ἐπτὰ habet etiam Exegesis *Andree* ad h. l. & ad cap. XX. 4. & in ea ad h. l. *Methodius:*) *Pet. 3. διαδήματα ἐπτὰ Er. ed. 3. & alie.**

4 αὐτῆ) — *Er. ed. 1. 2. 3. ¶ (— τῆ ἑρανῆ) Er. ed. 1. 2. 3. And. 2. Methodius, Lat. in ms. Picturato, Hieronymus sæpe, Apringius, Petrus Blesensis ferm. 28. vel etiam Haymo in comm. Onus eccl. c. 21. ¶ τεκεῖν) Er. & c. Et Aoristus quidem construitur cum μέλλω, c. II. 10. III. 2, sed hoc fortasse loco est alliteratio ad τεκεῖν, τέκη, τέκνον, ἔτεκεν v. 2. 4. 5. (τίκτειν) *Comp. Hippolytus. ¶ (Φάγη) Er. ed. 1. 2. 3. And. 1.**

5 οὐδὲν) ~ *Primasf. Mog.* ¶ ἀρρένα) ἄρσεν *Al.* Id compenfat librarius verfu 13. ¶ ποιμαίνεν) ποιμαίνειν *Comp.* ¶ πάντα) ~ *Rupertus* in comm. ¶ ἐν) ~ *Er. And. Pet. 3.* ¶ ἡρπάδην) ἡρπάγειν *Comp. M. Hippol.* ¶ πρὸς iterum) *Comp. Al. And. 2. Seid. Vff. & sex alii, Areth. Æth. Arab. Lat. Syr. Hippol.* εἰς *Hippol.* alio loco. ~ *Er. And. 1.* nescio an *Pet. & Steph. bini.*

6 ἐκεῖ prius) *Comp. Al. And. 2. Seid. Vff.* (& hic quidem studio; nam τόπον jam cœptum fuerat scribi:) & sex alii, *Methodius, Arethas.* (~) *Er. And. 1.* nescio an *L. Pet. 3. Steph. 11. 15.* Facile omissum post ἔχει. ¶ τόπον) τὸν τόπον ἐκεῖ *Hippol.* ¶ ὑπο) *Comp. And. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Vff. Methodius, Arethas.* ἀπὸ *Er. And. 1.* manu prima, *Hippol.* nescio an *Steph. 11. 15.* cum *Al. Pet. 3. M.* Ex cap. III. 12. &c. ¶ τῆ) ~ *And. 2. Seid. Vff.* ¶ τρέφωσιν) ἐκτρέφωσιν *Comp. Bar. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Sin. Vff. Areth.* Alliteratio ad ἐκεῖ. pascat habent *Lat.* aliqui.

7 πόλεμος) proelium magnum habet *Lat. hod.* ¶ ὁ prius) ὁ τε *Al. καὶ ὁ Syr. Angl.* ¶ τῆ πολεμῆται) *Comp. Al. Cov. M. Pet. 3. Sin. Steph. 11. Arab. Marius Victorinus lib. III. Primasf. Cassiodorus, Syr.* unde vidi pugnare habet *Hilar.* in *Eph. I.* πολεμῆσαι *And. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Vff.* τῆ bis legendum, semel, in αὐτῆ, scriptum. ἐπολέμισαν *Er.* solus, vel cum *Steph. 15.* ¶ μετὰ) *Comp. Al. And. Vff. & septem alii, Areth. Lat. κατὰ Er.* nescio an *Sin. Steph. 11. 15.* cum *L.*

8 ἰχυσεν & αὐτῶ) *Comp. Bar. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 11. Vff. Æth.* (apud *Io. De la Haye,*) *Arab. Victorinus, Cassiod.* in complexion. Exegesis item *Andreas* de dracone solo, non de angelis ejus loquitur. Quo pacto fere omnia pro plurali testimonia disparent. Item ἰχυσεν, non ἰχυσαν, *Al.* Vid. *Gnom.* (ἰχυσαν & αὐτῶν) *Er. And. Lat. Syr.* nec non *L.* Nescio an *Steph. 15.* cum *Pet. 3.* Videtur αὐτῶν casu, & inde ἰχυσεν consilio factum. ¶ ἐδὲ) *Comp. Al. And. ed. Vff.* cod plurimi. ἔτε *Er. Steph. edd. And. 1.* ¶ εὐρέθη αὐτῶ) αὐτῶν εὐρέθη *And. Ticon. Syr.* nec non *Primasf. Ansb.* ¶ ἔτι) ~ *Cov. Hier.* in *Esa. XXVII.*

9 ὁ ante ὄφης) ~ *Er. Steph. ed. 1. 2. And. 2.* ¶ καὶ ὁ) *Er.* nescio an *Seid. Steph. 11. 15.* cum *Al. L. Pet. 3.* (καὶ) *Comp. Seid. Vff. & sex alii, Areth.* Hoc *Andreas* facilius explicat, sed καὶ ὁ firmiter legit. Hoc ὁ omittit *Ticon.* ¶ μετ' αὐτῆ ἐβλήθησαν) ~ *And. 1.* ¶ μετ' αὐτῆ) ~ *edd.* quædam veteres & novæ. sphalmata.

10 ἐν) de habent *Primasf. & alii.* ¶ ἐν τῷ ἔρανῳ λέγουσαν) *Comp. Al. Steph. 11. Vff.* cod. plurimi, *Lat. Syr.* λέγουσαν ἐν τῷ ἔρανῳ *Er. And. 1.* unde nonnulli, ἐν τῷ ἔρανῳ ἄρτι construunt: sed citra eam constructionem stat antitheton inter coelos, & inter terram ac mare, v. 12. ¶ ἐβλήθη) *Al. And. 1. Barb. 2. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Sin. Vff. Areth.* Vti v. 9. κατεβλήθη *edd., And. 2. Seid.* nescio an *L. Steph. 11. 15.* cum *M. Pet. 3.* Ex alliteratione ad κατήγορος. ¶ ὁ κατήγορος τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν) ~ *Er. ed. 1. 2. 3.* ¶ (κατήγορ *Al.* Id probant *Prolegomena Wetsten.* p. 184. *codices,* qui sic habeant, plurali numero laudantia. Vid. *Gnom.* ¶ αὐτῆς) *Er. ed. 1. 2. 3. Al. And.* pluresve. αὐτῶν *Comp. &c.* Ex alliteratione ad ὦν hic frequens.

¶ (- ἡμῶν) *Er. ed. 1. 2. 3. And. L.* Facile omiffum ante ἡμέρας, vel ex præcedentibus iteratum.

11 αὐτῶν prius) αὐτῆ *Barb. 1.* Fortaffe *Latino*, qui sui habet, male intellecto.

12 τῆ γῆ καὶ τῆ θαλάσσης) *Comp. And. 2. Vff.* & novem alii, *Areth. Æth. Arab. Lat. Syr.* (τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν) *Al.* quanquam pro γῆν habet ἀγαπῆν. Ex allit. ad ἠγάπησαν v. 11. mari & terrae habet *Onus ecclesiae* c. 68. *Conf. Ap. X. 8.* τοῖς κατοικοῦσι τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν *Exegesis Andreae*, & inde *Er. And. 1.* nescio an *Pet. 3.* Diu filet *Steph. 15.* ¶ ἔχων) ὁ ἔχων *Er. Steph. ed. 1. 2. And. 1.* Ex consuetudine librarii. nam frequens ὁ ante ἔχων in *Ap.*

13 εἶδεν — ἐδίωξε) εἶδον — ἐδίωξα *Er. ed. 1. 2.* ¶ τὴν prius) - *Comp. ¶ ἀρβενά) ἀρσεναν Al. υἶον Syr.* exceptis Polyglottis.

14 αἰ) *Al. And. Pet. 3.* plureſve. Omittit, & alio loco ponit, *Hippolytus.* Articulus in aquila poſt ſe trahit articulum in atis. (-) *edd. &c.* ¶ πετιται) πέταται *Er.* ¶ εἰς τὴν ἔρημον) - *And. 1. Pet. 3.* ¶ ὅπως τρέφεται) *Er. And. 1. Hippol. Lat.* vel etiam *L. Steph. 15.* cum *Al. Pet. 3.* (ὅπως τρέφεται) ceteri omnes, *Arethi Arab. Syr.* Vtrumvis ex v. 6. Particulam ὅπως nuſquam habet *Apocalypſis.*

15 ἐκ τῆ σόματος αὐτῆ ὀπίσω τῆς γυναικὸς) *Comp. Al. And. Vff.* plureſve, *Lat. Syr.* ὀπίσω τῆς γυναικὸς ἐκ τῆ σόματος αὐτῆ *Er.* ¶ αὐτῆ) *Comp. Al. And. 1. Barb. Hunt. M. Sin. Vff. Areth. Lat. Syr.* - *Er. ed. 1. 2. τούτῃ Er. ed. 3. & alia, And. 2. Hippol.*

16 ἡ γῆ) *edd. &c.* Iteratum fortaffe ex properatione, poſt fimilem terminationem, ἐβοήθησεν, ἠνοίξεν. (-) *Hippol. Ticon. Primaf.* Legit & non legit *Rupertus.* ¶ τὸ ποταμὸν ὄν) τὸ ὕδωρ ὃ *Al.* ¶ δράκων) ὄφις *Hippol.*

17 - τῆ ante ἰσῆ) *Al. And. Vff.* & alii, *Hippol. τῆ edd.* ¶ - χριςῆ poſt ἰσῆ) *Comp. Al. And. Vff.* & novem alii, *Hippol. Areth. Arab. Lat.* in cod. multis, *Anſbertus, Haymo, Rupertus, Syr.* Habet *Er. Seid. Lat. hodie*, nescio an *Steph. 15.*

18 ἐς ἄθῃν) *edd. And. Vff. Valla, Armen. Copt. Rupertus,* ſi non l. XIII de Vict. Verbi Dei, c. 9. at certe in comm. clare, *Syr.* in margine cod. *mf. Scalig. &c.* Probat *Zegerus*, apud quem nonnulli cod. *Latini ſteti* habent. Sic *Arethus* quoque: & probat *Ribera*, quanquam *Latini* plerique habent *ſtetit.* Vid. *Gnom. (ἐς ἄθῃν) Ald. Al. Æth. Arab. Lat. Ticon. Syr.* quam viciffim lectionem probat *Doelingius* de antichr. p. 284, & *Peganius* in *Ap.* pag. 212. Facile v. litera addita fuit, facile detracta. Vtriuſque lectionis par fere & a codicibus eſt auctoritas, & ad ſenſum commoditas.

C A P. XIII.

1 ἐκ τῆς θαλάσσης θηρίον ἀναβαῖνον) θηρίον ἀναβαῖνον ἐκ τῆς θαλάσσης *And. Primaf.* nec non *Ticon. Ether. Syr.* ¶ κέρατα δὶκα καὶ κεφαλὰς ἐπτὰ) *Comp. Al. And. Barb. Vff.* cod. plurimi, *Athanaſii Synopſis, Copt. Caſſiod. Primaf. Ether. Syr.* vel

vel etiam *Æth. Arab.* κεφαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα δέκα *Er. Steph. edd. Armen. Lat.* hodie. Ex cap. XVII. 3. 7. ¶ κεράτων) κεφαλῶν *Æth.* ¶ δέκα alterum) ~ *Primasf.* non semel. ¶ ὄνομα) *Er. And. Arm. Copt. Lat.* in ms. Schelh. *Primasf. Ether. Haymo.* nescio an *Pet.* 2. 3. *Steph.* 15. cum *L.* conf. v. 17. (ὀνοματὰ) *Comp. Al. Vff.* & septem alii, *Areth. Arab. Lat.* hodie, *Syr.* Ex rhythmo διαδήματα, vel ex cap. XVII. 3. ¶ (~ βλαστουίνας) *Copt.* Nullum omissionis vestigium apud alios reperio: sed tamen, de *Lat.* certe, antipius quæfisse juverit.

2 ἕμοιον) *Er. ed.* 1. 2. 3. *And.* 2. in comm. *Pet.* 3. Et sic ubique ἕμοιος, absque verbo substantivo, ponitur in Apocalypsi. Hinc ἕμοιον ἢ *And. Lat. Iren.* ἢ ἕμοιον *Comp. &c.* ¶ παρδαλεῖ) τάρδαλι *Al. Cov.* ¶ ἀίκα) *Al. And.* 1. manu prima, *Bar. Cov. Hunt. L. Pet.* 2. 3. *Sin. Vff.* Sic LXX passim. ἀρεκτα *edd. Seid. &c.* pedes urfæ habent *Lat.* aliqui. ¶ μεγάλην) ἔδωκεν αὐτῷ addit *Al.* Fortasse e glossa marginis, monente, τὸ υἴαν v. 3. pendere ab ἔδωκεν v. 2.

3 ~ εἶδον) *Comp. Al. And.* 1. *Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet.* 2. *Seid. Sin. Areth. Æth. Arab. Armen. Copt. Irenæus* (in omnibus editionibus & manuscriptis, ut Grabinus notat,) *Primasfius, Ansbertus* passim, *Apring. Rupertus* in comm. ad hunc textum, & in Zach. XI. & plane l. XIII de victoria Verbi Dei, c. 9. *Syr.* (εἶδο:) *Er. And.* 2. nescio an *Seid. Steph.* 12. 15. cum *Pet.* 3. *Lat.* hod. Vid. *Gnom.* ¶ ἐκ) *Comp. Al. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet.* 2. *Vff. Lat. Primasf. Anskert. Ether. Apring.* nec non *Syr.* (~) *Er. And. &c.* ¶ ὡς) ὡσεὶ *Comp. And.* 2. *Vff.* & alii. ¶ ἑσθαγιμένην) ἑσθαγιμένην *And.* 1. 2. *Vff.* & al. ¶ ἐθαύμαζεν ὅλην ἢ γῆν) *Comp. Bar. Cov. Hunt. M. Seid. Steph.* 12. *Vff. Areth. Æth. Arab. Lat. Iren. Syr.* ἐθαυμάζει ὅλην ἢ γῆν *Colinaei ed. Al. And.* 1. Ex allit. ad ἑθαύμαζεν τὴν ἐθαυμάζει ἐν ὅλην τὴν γῆν *Er. And.* 2. nescio an *L. Pet.* 2. 3. *Sin. Steph.* 15. Quasi terræ non posset adscribi mirabunda sequela.

4 τῷ δράκοντι) *Comp. Al. And. Seid. Vff. &c. Areth.* Media lectio, cum ea, quæ sequitur, τὸ ἄρδιον. unde alii accusativum, alii dativum bis posuere. Vid. *Gnom.* τὸν δράκοντα *Er.* nescio an *Steph.* 15. ¶ ὅτι ἔδωκε) *Al. And. Pet.* 3. *Æth. Lat.* in ms. Reutl. *Iren. Primasf. Ether. Syr.* ὅς ἔδωκεν *Er. Lat.* Dubium an *Steph.* 15. τῷ δέδωκεν *Comp. Bar. Cov. Hunt. M. Pet.* 2. *Seid. Sin. Steph.* 12. *Vff. Areth.* τῷ δόρτι *L. ¶ τῆν) Comp. Al. And. Vff.* & alii. unde omnem supplet *Primasfius.* ~ *Er. Steph.* *edd. ¶ καὶ προσεκύκτα: τῷ θηρῶ) ~ And.* 2. *Pet.* 3. *Syr.* θηρῶ recurrente. ¶ τὸ ἄρδιον) *Er. And.* vel etiam *Al. τῷ θηρῶ Vff. &c.* cum *Areth.* vel etiam *Seid.* Adde nominatim *Steph.* α. 12. 16. vel potius α. 16. 15. nam *Steph.* 12. nusquam alibi ad Apocalypsin citatur: sed *Steph.* 15. v. gr. cap. III. 1. 3. cum iis proprie codicibus congruit, qui hoc loco idem habent, quod *Steph.* α. 12. &c. adeoque hoc etiam loco cum tot aliis codd. congruit sine dubio *Steph.* 15. Certe aut perbreve tantummodo periocham habuit *Steph.* 12. ex Apocalypsi (sicut ex Matth. & ex Ioh., quod observat Millius Prol. 1171.) aut plane pro 15. irrepsit 12. coll. Var. cap. XII. 1. Et enim Colinaæana Novi testamenti editio in Actis Epistolisque permulta codicis *Steph.* 12. vestigia, in Apocalypsi nullum habet. Non pauca sphalmata Apocalypsiæ Stephani margo habet, ut omnes deprehendant, qui vel α. ejus ad ipsam ed. *Comp. Stephano* per α. notatam examinaverint: manuj. scriptos codices ad Ap. non nisi duos citat, in iis quoque locis, ubi textus, ad quem codices suos con-

ferebat, aperte mendosus erat. Igitur non nisi duos habuit: unde etiam compendio illo π. quo πάντα omnia exemplaria sua in ceteris libris N. T. notat, in Apocalypsi abstinet. Quorsum hæc? ne falsus numerus codicum (video enim, codici Steph. ε, de quo Var. c. XIX. 14. & codici huic Steph. ια Apocalypsin tribui,) introducat cum detrimento veritatis. ¶ καὶ τις) Comp. Al. And. L. M. Pet. 3. Æth. Lat. Iren. Syr. (τις) Er. Seid. vel etiam Pet. 2. cum Bar. Cov. Hunt. Sin. Vff. Ex allit. ad τις præcedens. Vacat margo Stephani. aut quis habent Arab. Ticon. Dionysius Carthus. nec non Ether. ¶ δύναται) Er. And. nescio an Sin. cum Al. Cov. Pet. 3. Iren. nec non Lat. (δυνατός) Comp. Bar. Hunt. L. M. Pet. 2. Seid. Steph. ιε. 15. Vff. Areth. Ex allit. ad ὁμοίως.

5 λαλῆν) λάλον Er. ¶ βλασφημίαν) Comp. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. Sin. Steph. ιε. Dionysius Al. apud Eusebium, Areth. Lat. in Steph. ed. & in mss. Charitino, Irenæus, Rupertus, nec non Ether. uti v. seq. βλασφημίας Er. Lat. Ticon. vel etiam Steph. ις. cum Vff. βλάσφημα Al. And. Pet. 3. Ob μέγιστα. ¶ ποιῆσαι) Er. And. Lat. Primas. Syr. vel etiam L. Pet. 2. cum Al. Pet. 3. (ex v. 7.) nec non Æth. qui signa addit. πόλεμον ποιῆσαι Comp. Vff. & septem alii, Areth. Arab. Copt. Cassiod. Ex v. 7. (-) Ἀρμεν. (cui Vicanus ex Vulgata addidit arnel, facere, sed alio genere scripturæ, ut solet in iis, quæ addit vel ex Vulgata vel aliunde :) Iren. Primas. in Ap. XIII. 18. nec non Dionysius Alexandrinus, qui pro ποιῆσαι μῆνας habet καὶ μῆνας & Prosper, qui loquendi supplet. Hæc prisca, brevis, media, germana est lectio: ut accusativus μῆνας mensis respondeat quæstioni quam diu. Alii supplevere ποιῆσαι, plures πόλεμον ποιῆσαι. Vid. Gnom. ¶ δύο) καὶ δύο Al. Vff. Iren.

6 βλασφημίαν) edd. mss. Lat. in cod. Reutl. Iren. Ticon. &c. nec non Ambros. I. II de fide, c. 4. βλασφημίας Al. Lat. Ex v. 5. ¶ - καὶ ante τὴς) Al. Bar. Cov. Hunt. L. M. Sin. Vff. Ticonius aperte, Primas. Syr. apud De Dieu. (καὶ) edd. &c. Iren.

7 καὶ ἰδέθῃ usque αὐτὴς) - Al. And. in cod. Pal. & in comm. L. Pet. 3. Iren. In anaphora. Hæc post ἔθνος supplet Syr. Nom ita respondent verbis Dan. VII. 21. hæc verba, ut ex illis huc traducta videri debeant. ¶ πόλεμον ποιῆσαι) ποιῆσαι πόλεμον Comp. And. 1. Vff. Primas. Citius arreptum ποιῆσαι ex v. 5. ¶ καὶ λαὸν) Al. And. 1. Barb. 2. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. ιε. Vff. Areth. Æth. Arab. Lat. Iren. Syrus, etiam in polyglottis, ubi id ante καὶ Φυλὴν habet Syrus. (-) edd. nescio an Pet. 3. Steph. ις. Ticon. cum M.

8 αὐτὸν) Al. And. 1. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. unde eum habet Iren. in mss. Primasius, Ansb. diserte, Haymo, Rupertus. Nam si αὐτῷ legissent, eam, scil. bestiam, potius haberent. (αὐτῷ) edd. &c. Ex allit. ad v. 7. ¶ ὄν) cuius habet Iren. Primas. nec non Ticon. & Sin. ¶ ἂν ἔγγραπται τὸ ὄνομα) Media lectio plurali & singulari numero constat: ex qua alii bis singularem, alii bis pluralem fecerunt. καὶ γέγραπται τὸ ὄνομα αὐτῆς Al. ut si bestię nomen esset vae. ¶ ε) εἶτε Seid. Sin. Vff. ¶ τὸ ὄνομα) Comp. Al. And. 2. Vff. & octo alii, Æth. Arab. Iren. Ticon. Primas. Syr. (τὰ ὀνόματα) Er. And. 1. Lat. hodie, vel etiam Pet. 3.

Pet. 3. cum *Hunt.* *Steph.* 15. Ob ὄν plurale. ¶ τῶ βιβλίῳ) *Comp. Al. And. Vff. &* octo alii. τῆ βιβλίῳ *Er.* vel etiam *Pet.* 3. *Steph.* 15. cum *Hunt.* ¶ τῆς ζῶης) — *Primaf.* ¶ τῆ alterum) *Comp. Al. And. Seid. Vff. &* septem alii. — *Er.* Nescio an *L. Steph.* 11. 15. ¶ ἐσφαρισμένε) ἐσφαρισμένε *Er. ed. 1. 2. ἐσφαρισμένε And. 1. Vff. Arab. Ticon. Beda.*

10 αἰχμαλωσίαν συνάγει, εἰς) *Er. Lat. Iren. Syr.* vel etiam *Pet.* 2. 3. *Steph.* 11. 15. cum *Hunt. Sin. &* (verbis, εἰς αἰχμαλωσίαν ὑτάγει, in rhythmo omillis,) *And. 1. Lectio media.* (ἔχει) *Comp. And. 2. L. M. Seid. Vff. Valla. Ex v. 9. ἔχει* αἰχμαλωσίαν εἰς *And.* in exeg. εἰς *And.* in ms. *Bavar. Baroccianus.* Recurren- te αἰχμαλωσίαν. εἰς αἰχμαλωσίαν, εἰς *Al. αἰχμαλωτιζει, εἰς Cov. Glossæ.* ¶ μαχαί- ρα bis) μαχαίρη *Al.* ¶ ἀποκτενεῖ, δεῖ) ἀποκταίνονται *Al.* ¶ (ἀποκτενεῖ) *Diony- sius Carthus. Syr.* neque obest *Latinus.* Circumflexus in εἰ pictus, vel ex allitera- tione ad δεῖ, vel quia ἀποκτενεῖ non pro praesenti agnitum fuit.

11 καὶ εἶχε) ἔχον *And. 1.* ex comm. *Primafus, Rupertus.* ¶ δύο) — *Bar. Hunt. Pet. 2. Sin. Steph. 11. 15. Areth.* ¶ (αἰετις) *Er. Steph. ed. 1. 2. And. 1.* manu prima, *Lat. τῶ αἰετίῳ Vff.*

12 ποιεῖ—ἐποίει *Comp. Steph. 15.* adeoque *Bar. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Sin. Areth.* Enimvero *Millius* hos omnes, siglis suis impeditus, *Hippolyto,* de quo mox, jun- git. Lectio media, quam habet etiam *And. 2.* unde ἐποίει—ἐποίει *Hippolytus, Lat.* Altero certe loco ποιεῖ habet *Seid.* Alteram versiculi partem transfilit *Ticonius,* in altera facit habet. ἐποίει—ποιεῖ *Lat.* in ms. *Schell. Primaf. Ansbertus,* nec non *Etherius. ποιῶ—ποιεῖ Er. And. 1.* vel etiam *Pet. 3. Steph. 11.* cum *Al. L. Vff.* ¶ ἐν αὐτῇ κατοικῆντας) *Comp. Al. Seid. Vff.* pluresve, *And. Hippolytus* duobus lo- cis. κατοικῆντας ἐν αὐτῇ *Er. Steph. edd.* ¶ προσκυνήσωσι) προσκυνήσωσιν *Al. Cov.* ¶ τῆ θανάτῃ) — *Al.*

13 ποιεῖ) ἐποίει *Hippol. Æth.* Obstat praesens ποιῶ, quod subsequitur. faciet habet *Ticon.* ipsumque facit est in *Schell.* manu prima & apud *Etherium.* ¶ ἵνα καὶ πῦρ ποῖ καταβαίνειν ἐκ τῆ ἕρανθ) *Er.* solus, an etiam *Pet. 3. ἵνα καὶ πῦρ ποῖ καταβαίνειν ἐκ τῆ ἕρανθ Hippolytus. ἵνα ἐν πλάνῃ ποῖ πῦρ ἐκ τῆ ἕρανθ καταβαί- νειν And. 1. ἵνα καὶ πῦρ ποῖ ἐκ τῆ ἕρανθ καταβαίνειν Al. And. 2. Lat. &* (cum exceptione mox indicanda) *Irenaeus. καὶ πῦρ ἵνα ἐκ τῆ ἕρανθ καταβαίνειν Comp. Bar. &* octo ceteri, *Areth.* nec non *Vff.* Dubito an *Æth.* Post μετὰ libra- rius ἵνα, voculam eadem vocali terminatam, omisit, deinde eandem reposuit, & constru- ctionem mutavit. ¶ καὶ) *edd. &c.* Ex v. 15. (~) *And. 1,* ut diximus; *Tico- nius, Etherius, Haymo,* vel etiam *Irenaeus,* quippe ejus nomine ut ἔ alii libri ἔ ponit *Primafius,* ex alia omittit. ¶ εἰς) *Er. Al. And. 1. Iren.* vel etiam *Pet. 3. ἐπὶ Comp. And. 2. L. Vff. &* novem alii, *Hippolytus, Arethas.* Ex alliteratione ad v. 14. ¶ τῶν) τῶν ὑἰῶν τῶν *Pet. 3.*

14 πλανᾷ) πλανᾷ τῆς ἐμῆς *Comp. Bar. &* alii. Ex cap. II. 20. ¶ αὐτῶ) αὐτῇ *Al.* Ex allit. ad ἐδόθῃ. ¶ (λέγον) *Curcell. ed. Hippolytus.* ¶ ἐπὶ τῆς γῆς) τὴν γῆν *Hippol.* ¶ ὁ) ὁς *Al. ᾧ Bar. Cov. Vff.* ¶ εἶχε) *Comp. And. Vff. &* novem alii,

alii, vel etiam *Areth. Syr.* (ἔχει) *Er. Hippol. Lat.* vel etiam *Pet. 3.* cum *Al. L.* ¶ τῆς μαχαίρας καὶ ἔζησε) καὶ ἔζησεν ἀπὸ τῆς μαχαίρας *Steph. 12. 15.* & sex alii, *Areth.* καὶ ἔζησεν ἀπὸ τῆς πληγῆς τῆς μαχαίρας *Vff.*

15 αὐτῶ) αὐτῆ *Al.* ¶ δέναι πνεῦμα) πνεῦμα δέναι *Comp. Vff.* pluresve, *Hippol.* ¶ ἴνα καὶ) *Er. Lat.* in ms. *Col. &c.* (ἴνα) *And. Cov. Æth. Mog.* Lectio media. Vtroque modo, *And. 2.* καὶ ἴνα *Comp. Lat.* Ex alliteratione ad θηρίε καὶ subsequens. ¶ ἴνα καὶ λαλήση ἢ εἰκὼν τῶ θηρίε) ~ *Vff. Arab. Syr.* extra Polyglotta. Recurrente θηρίε. ¶ ποιήση) *Er. &c.* Ex allit. ad λαλήση (ποιήσει) *Vff.* pluresve. Vtrumque *Hippolytus.* ποιῆ *Comp.* Ex v. 16. Nil horum non habent *Latini.* ¶ ὅσοι ἂν μὴ προσκυνήσωσι) τὰς μὴ προσκυνήσοντας *Comp.* ¶ ἂν εἴ) εἰ ἂν μὴ *Al. And. 2. Vff. Hippol.* ¶ τὴν εἰκόνα) τῆ εἰκόνι *Comp. Barb. 4. Vff. &* alii, *Hippol.* Ex præced. ¶ ἴνα ante ὅσοι) *Al. And. Hippol.* cod. plurimi, *Lat. Syr.* ~ *And. 2. Vff.* unde ante ἀποκτανθῶσι id inferunt *edd. & Etherius.* & pro ἀποκτανθῶσι, ἀποκτανθῆναι habet *L.*

16 δῶσιν) *Comp. Al. And. 1. L. M. Pet. 3. Seid. Ticon.* ed. *Amorbach.* nec non *Syr.* Lectio media. (δώση) *Er. Hippol. Ether.* nescio an *Sin.* δώσωσιν *Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Steph. 12. 15. Vff.* δώσωσιν *And. 2. Areth.* Pro ἴνα δῶσιν αὐτοῖς, habere est in *Lat.* Pro ποιῆ ἴνα δῶσιν faciet dari est apud *Irenaeum.* ¶ χάραγμα) *Er. And. Hippol.* vel etiam *Pet. 3.* cum *Al. Lat. Syr.* (χαράγματα) *Comp. Seid. Vff.* & novem ceteri, *Areth.* ¶ αὐτῶν prius) ~ *Lat. multi.* ¶ ἢ) καὶ *Pet. 3. Iren. Haymo, Mog.* vel etiam *Arab. Ticon.* ¶ τὸ μέτωπον) *Al. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Iren. Hippol. Areth. Ticon.* (τῶν μετώπων) *edd. And. &c. Lat.*

17 ἴνα) *And. 1. Bar.* pluresve, *Hippolytus, Lat.* in ms. *Reutl. Irenaeus, Primasius, Ansb. Apring. Ether. Angl. Cept. Syr. Arab.* καὶ ἴνα *edd. &c.* Vid. *Gnom.* ¶ δύννται) δύνεται *Er. Steph. ed. 1. 2. And. Vff.* ¶ ~ ἢ ante τὸ ὄνομα) *Al. And. Barb. 3. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid. Vff. Hippolytus* duobus locis, *Lat.* in ms. *Coloniensi.* unde τῶ ὀνόματος (pro τὸ ὄνομα) *And. 1. Lat.* in ms. & apud *Cameraarium, Irenaeus, Primasius, Beda, Syr.* Ex seq. Etiam τὸ ὄνομα ~ *Barb. 1. (ἢ)* *edd.* vel etiam *Sin.* cum *Bar. Primasius* alio loco. Vacat margo *Stephani.* & habent *Lat.* aliqui.

18 ~ τὸν ante τῶν) *Comp. & aliae ed., Al. And. Cov. Seid.* codd. al. *Hippol.* τὸν *Er. Steph. edd.* ¶ τῶν) & *Vff.* ¶ καὶ) ~ *Bar. Cov. Hunt. L. Sin. Steph. 12. 15. Vff.* nec non *Ticon.* Ex alliteratione ad ἐσὶν ὁ præcedens. ¶ ὁ ante ἀριθμὸς) ~ *And. 2.* ¶ αὐτῶ) αὐτῶν *Vff.* αὐτῶ ἐσὶν *Comp. And. M. Hippol. Lat.* aliqui. ¶ (Χξς') plerique. Ψξς' editio non una. *Sphalma.* ¶ ἐξακόσια) *Erasmi Schmidii* editio, ejudemque & *Bezæ & Flacii* versio, *And. Cov. Vff.* pluresve, quorum a nota χξς' differentiam collatores notare supervacaneum, ut arbitror, duxerunt. nam ipse *Milhius* extremo demum laboris sui tempore *Covelianum* codicem pro lectione hac allegavit. ἐξακόσιοι *Al. Lat. Iren. Comp. Erasmi Schmidii* concordantiæ. *Avinus Montanus, Complutensium* exemplo; quemadmodum *Complutenses, Vulgati* auctoritate: nam in ms. *Græco, Seideliani* gemello, alias ab illis adhibito, χξς' fuisse, ex *Seideliani*

deliani codicis excerptis, quæ mihi amica impertiit manus, apparet. Multa numeralia masculina sunt in LXX int. idque videtur imitatus esse librarius perantiquus. Vid. Gnom. ¶ ἑξήκοντα) 1 (id est, δέκα,) Pet. 2, quem codicem sæpe Latinizare, alio loco ostendimus. Irenæus : Ἐν πᾶσι τοῖς σπεδαίοις καὶ ἀρχαίοις ἀντιγραφοῖς κτλ. In omnibus probatissimis (inquit,) & veteribus scripturis numero hoc posito, & testimonium perhibentibus his, qui faciunt ad faciem Ioannem viderunt, & ratione docente nos, quoniam numerus nominis bestiae κατὰ τὴν τῶν ἑλλήνων ψῆφον secundum Græcorum computationem, per literas quæ in eo sunt, sexcentos habebit, & sexaginta & sex, — ignoro quomodo erraverunt quidam sequentes idiotismum, καὶ τὸν μιστὸν ἰδέσθαι ἀριθμὸν τῶν ὀνόματός, ἢ ἰσοφισμα ὑφελόντες, καὶ ἀντι τῶν ἑξ δεκάδων μίαν δεκάδα βεβλήμενοι εἶναι, & medium frustrantes numerum nominis, quinquaginta numeros deducentes, pro sex decadis unam decadem volentes esse. Hoc autem arbitror scriptorum peccatum fuisse, ut solet fieri, quoniam & per literas numeri ponuntur, facile literam Græcam, quæ sexaginta nunciat numerum, in jota Græcorum literam expansam. l. V. cap. XXX. Sufficient hæc ad sinceram lectionem asserendam : (quam habet etiam Ticonius ; quamvis apud hunc quoque, si exemplaria inter se conferas, deprehensus sis, librariorum e ξ fecisse r) plures vero sunt utilitates, ex Irenæi verbis hauriendæ. Quinquagenarium numerum, de sexagenario subtractum perperam, Irenæus primum ad Latinorum rationes explicat, & ex numero DCLXVI sumit medium LX, aitque, L (huic enim æquipollet N Græcum, per se in numero bestię non obvium,) excidisse, & X remansisse. deinde id ipsum ad Græcorum captum referens, tantundem esse docet, ac si quis pro ξ (nam etiam Græcos pro numeris literas ponere) i poneret. Itaque Irenæus, quanquam Græce scriberet, tamen, Romæ versatus, & Romanos potissimum contra hæreses muniens, Latinum sibi potius lectorem, quam Græcum, proposuit. nam quum toties Græcorum computationem, Græcorum literas memorat, aperte de Græcis ad alios, Latinos nempe, verba facit. Quæ cum ita sint, verisimillimum fit, Irenæum libros suos non ipsum quidem transtulisse, ut suspicatur Bossuetus ad Apoc. p. 206. sed, cum Græce scriberet, ea tamen scripsisse mente, ut e vestigio Latine per alios redderentur : & revera Latine mox redditos esse, supra vidimus. Certe Latina Apocalypseos quoque interpretatio, quæ in aliis exemplaribus habebat DCLXVI (unde Anstberti anagramma DIC LVX,) in aliis DCXVI, jam tum labem aliquam contraxerat, & aliquanto ante concinnata fuerat. Denique summa illa Irenæi vel Græci vel Latini similitudo cum interpretatione N. T. Latina, non magis ex eo manasse cognoscitur, quod interpretes Irenæi Latinam versionem N. T. sequeretur, quam quod ipse Irenæus non solum Græca, sed etiam Latina exemplaria N. T. adhibuisset. vide Var. 1 Cor. XI. 10. Eph. IV. 19. 1 Tim. I. 4. ¶ ες) καὶ ἑξ And. 1. sed, tres, habet Lat. in ms. Colon. id est, III pro VI. frequenti notularum II & V permutatione. sicut apud Tertullianum, quum Christus anno Tiberii XII clarificatus ac Filius Dei in baptismo declaratus dicitur, illud XII pro XV irreplet : & apud Plinium XII pro XV irrepsit. (vid. Calvis. A. M. 4021.) & in vexatissimo Historiæ Tripartitæ loco, lib. IX. c. 38. pro sex, tres posuere librarii, quos notat Ioan. Garetius in præf. operum Camodorii. Sic omnes literulæ numerales,

quas

quas (uti c. VII. 4 seqq. XIV. 20. & alibi nonnunquam,) hoc loco pro *sexcentis*, pro *sexaginta*, pro *sex*, adhibuere librarii, pluribus obnoxia fuerunt erroribus: quo magis existimare licet, hunc bestia non minus, quam ceteros numeros, Hebraici textus exemplo, Iohannem plenis vocabulorum numeralium literis ac syllabis perscripsisse. Eoque magis existimamus hodie sic esse exprimendos, quia multi notas $\kappa\delta$, $\mu\beta$, $\rho\mu\delta$ κτλ. minus expedite legunt ac pronunciant: quæ tamen inter Iohannis & Irenæi tempora in textum inferri cœptæ sunt.

C A P. XIV.

1 τὸ) *Al. Barb. 2. Cov. Hunt. Pet. 2. Vff Orig. Syr. (-) edd. &c.* Ex cap. V. 6. & quia post $\iota\delta\alpha$ raro in Ap. articulus locum habet. ¶ $\epsilon\sigma\omega\varsigma$) *And. 1. Pet. 3.* pluresve, *Orig. Methodius. εἶδος Al.* Vtrovis modo, *Er. εἰρηκός Comp. &c.* Ex cap. V. 6. ¶ $\epsilon\kappa\alpha\tau\acute{\omicron}\nu$) $\alpha\rho\iota\theta\mu\acute{\omicron}\varsigma$ præmittitur in *Barb. 2. Bar. Cov. Hunt. Seid. Vff. Areth. Arab. Syr.* ¶ τὸ ὄνομα αὐτῆ καὶ) *Comp. Al. And. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid Sin. Steph. 15. Vff. Orig.* copiose, *Methodius, Arethas, Cyprian, Ticon. Hieron, Primaf. Cassiod. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Syr.* Lectio indubie vera Medo. Adde *Peganium, Wolfium, Gerhardum. (-) Er.* ed. 1 in Gr. & ejusdem edd. seq. in Gr. & Lat. & inde alii. Apertum erratum: recurrente eodem vocabulo. Vni codici *Reuchliniano* defuit τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ, quanquam non videntur defuisse antiquiori codici, ex quo ille descriptus erat. Nam pro subsequente participio $\gamma\epsilon\gamma\alpha\mu\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\nu$ *Erasmus* in ed. 1. 2. 3 posuit $\kappa\alpha\iota\acute{\omicron}\mu\epsilon\nu\omicron\nu$. Vide infra P. IV. n. VIII. § 83. Quiescit *Steph. 15* hoc toto capite, excepto versu 18. ¶ καὶ τὸ ὄνομα) καὶ *Vff.* ¶ $\gamma\epsilon\gamma\alpha\mu\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\nu$) τὸ $\gamma\epsilon\gamma\alpha\mu\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\nu$ *Al. καίῳμῆν Er. ed. 1. 2. 3.* Alius in margine, puto, tenuiter notarat omissum illud, καὶ ὄνομα: inde alius $\kappa\alpha\iota\acute{\omicron}\mu\epsilon\nu\omicron\nu$ legit, & hîc substituit, sicut mox versu 6 ad τοὺς $\kappa\alpha\theta\eta\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\nu\varsigma$ idem *Reuchlinianus* liber glossam marginis τοὺς $\kappa\alpha\tau\omicron\kappa\omicron\upsilon\acute{\omicron}\nu\tau\alpha\varsigma$ ex aliis locis propinabat. Vid. *Gnom.*

2 καὶ medium) - *Pet. 3.* ¶ καὶ ἡ φωνὴ ἦν ἡκισα ὡς) *Comp. Al. Vff. & octo alii, Orig. Areth. Arab. Copt. Lat. Primaf. Syr.* nec non *Methodius. φωνὴν ἡκισα Er.* nescio an *Steph. 15. Innocentius III.* cum *Pet. 3. φωνὴς ἡκισα And. 2. φωνὴν ἡκισα ὡς And. 1.* Hiatus est in *Seid.*

3 - ὡς) *Comp. And. 2. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. Vff. Orig. Methodius, Areth. Æth. Arab. Hieron. Primaf. Cassiod. Purvaeus. (ὡς) Er. And. 1. Lat.* hodie: nescio an *Pet. 3. Sin. Steph. 15.* cum *Al.* Hiatus *Seid.* Ex v. 2. Editionem meam cum *Complutensi*, non cum Græco — Anglica, distinctius a *Wolfio*, quam a *typotheta* sociatam, lector velim observet. ¶ ὡδὴν $\kappa\alpha\iota\eta\eta\eta\eta$) $\kappa\alpha\iota\eta\eta\eta\eta$ ὡδὴν *Method. Primaf.* ¶ $\theta\epsilon\acute{\omicron}\nu\epsilon$) καὶ τῆ ἀρῆς addit *Æth.* ¶ γῆς) ἀγύπτου addit *Æth.*

4 ἕτοι εἰσιν) *edd. &c. Lat. Tertull. Cyprian. (-) Al. Æth. Lat.* in mf. Picturato, qui tamen vicissim sunt qui reddit ante sequuntur. ¶ ἕτοι οἱ) *Er. Al. And. 1. Orig. Lat.* unde præcedentibus hoc annectit *Hervagii* editio. ἕτοι εἰσιν οἱ *Comp. &c. Lat.* in mf. *Schelli. Cyprian. Ticon. homil. 16. Primaf.* Ex anteced. ¶ ἀν) γὰρ ἀν *Comp. ἐὰν Vff.* ¶ ὡπάγη) ὡπάγει *Al. Vff.* ¶ ἠγοράδισαν) *Er. And. Arm. Copt. Lat.*

Lat. vel etiam Pet. 3. Steph. 15. cum Al. ὑπὸ ἰντῆς præmittunt Comp. Vff. & novem alii, Areth. Arab. Syr. Interpretamentum. ¶ ἀπαρχὴ) ἀπαρχῆς Vff. Primas. vel etiam Æth. Arab.

5 Δευδοϋ Comp. Al. And. 2. Bar. Cov. Dionysianus, Hunt. L. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 15. Vff. Orig. Areth. Æth. Arabicæ, Copt. Lat. Hieron. Syr. (δόλος) Er. And. 1. nescio an Seid. Steph. 1. cum Pet. 3. Ex 1 Petr. II. 22. Vid. Gnom. ¶ γὰρ) edd. &c. Sic v. 4. (-) Al. Pet. 2 an 3. Lat. in mss. Ansbertus, Rupertus, Mog. Adde Hieronymum & Primasium, qui & suppleant. ¶ - ἐνώπιον τῆς θρόνου τῆς θεῆς) Comp. Al. And. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Vff. Areth. Æth. Arab. Copt. Lat. (in margine Hentenii, in ms. S. Andreæ, apud Ioan. De la Haye; nec tangit Ticonius, Primasius, Ansb. Haymo, Antoninus:) Syr. Vacat margo Stephani. (ἐνώπιον τῆς θρόνου τῆς θεῆς) Hoc addidere demum Latini recentiores, quos, ut alibi, ita hic, cum Erasmo, nescio quam pridem, Armenius, sequitur. Hieronymum non legisse, patet ex T. I. f. 21. 47. nam bis citat, *Hi sunt primitiæ Dei & Agni, & sine macula: non addit, ante thronum Dei, quod vel maxime virginitatis excellentiam amplificaret. Non apparet, inquit Wolfius, quomodo alicui in mentem venire potuerit, phrasi antecedenti, ἀμωμοὶ γὰρ εἰσι, quæ per se satis intelligitur, explicandi causa hæc jungere, imprimis cum ἐνώπιον τῆς θρόνου τ. 3. antecesserit. Cumque præterea eadem hæc phrasis Ioanni admodum sit familiaris, verisimilius est, eam hoc quoque loco ab ipso esse profectam.* Resp. ipse parallelismus talia additamenta, ex parallelismo nata, redarguit. Multa, quæ per se satis intelliguntur, tamen interpretamentis declarari solent, ut apud Latinos vel Glossa interlinearis demonstrat. Quanquam hoc quidem loco alienum est interpretamentum. nam harum primitiarum descriptio suaviter est figurata, instar cantici: atque ita duo hæc incisæ quendam quasi rhythmum habent, παρθένοι γὰρ εἰσι· ἀμωμοὶ εἰσι· ubi in posterius incisum particula γὰρ ex præcedenti propagata videtur. Porro, *virgines sunt, qua Agnum sequuntur: ἀμωμοὶ sunt, non qua coram throno Dei sunt, sed, qua emti sunt, primitiæ, Deo & Agno.* Quid multa? clausulam, ante thronum Dei, hoc loco nemo in Græcia, Asia, Syria, Africa legit: neque dubito Italianam Armeniamque antiquam addere. Non habere illi editiones hodie obvias: genuinam lectionem habuere. Aptius ad symmetriam hujus elogii fuerat, *coram Deo & Agno.*

6 ἄλλων) Comp. And. 1. vel etiam M. cum Al. Lat. Cyprian. Ticon. Cassiod. Syr. (-) Er. ed. 1. 2. 3. And. 2. Barb. 3. Barocc. Cov. Dionysianus, Hunt. L. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Vff. Orig. Areth. Arab. Facile omnium ante nomen similiter sonans, ἀγγελων Vacat margo Stephani. ¶ ἀγγελον) ἱερον Bar. Ex cap. VIII. 13. ¶ πικρῶς) Comp. Al. And. Barb. 3. Hunt. L. M. Pet. 2. Vff. Orig. πετώμενον Er. &c. ¶ μετκαθηματι) μετκαθηματι Er. ed. 1. 2. And. 1. ¶ εὐαγγελίσαι) εὐαγγελίσαι) Comp. M. Orig. ἐρχόμενον εὐαγγελίσαι) And. 1. ¶ (ἐπι) Al. Orig. & Lat. olim. nam ἐπὶ τῆς καθήμενης, ἐπὶ mox ante τῆς recurrente, omitunt Cyprianus, Iulius Firmicus Maternus, vel etiam Cassiodorus. ¶ τῆς καθήμενης) Comp. And. 2. Vff. & novem ceteri, Orig. Areth. Lat. Primas. τῆς κατοικῆντας Er. And. 1. Ticon. vel etiam L. Steph. 15. cum Al. & conjunctim τῆς καθήμενης τῆς κατοικῆντας Er. ed. 1. 2. 3. Vid. Gnom. ¶ καὶ ἐπὶ) per habet Cyprianus Manutii, Primasius,

Julius Firmicus. ¶ ἐπι alterum) *Comp. Al. And. 2. Vff. & novem alii, Orig. Lat. Cyprian. Primas. Syr. (-) Er. And. 1. nescio an Steph. 15. cum Pet. 3.*

7 λέγων) *Comp. Al. And. Seid. Vff. & novem ceteri, Areth. Lat. Ticon. λεγοντα Er. nescio an Steph. 15. Cyprian. Primas. Purvaeus. ¶ ἐν) - Al. nescio an Lat. ¶ Φοβήθητε) potius addunt Cyprian. Primas. Julius Firmicus. Ex Matth. X. 28. ¶ θεὸν) edd. Al. And. vel etiam Steph. 15. cum Hunt. M. Pet. 3. Cyprian. Ticonius, Primas. Cassiod. Purvaeus, Mog. Syr. (κύριον) Barb. 2. Seid. Vff. & sex alii, Areth. Arab. Lat. Ex Psalm. XXXIV. 9. Vtrumque Hieronymus, Primasius. ¶ τῷ ποιῶσάντι) αὐτῷ τῷ ποιῶσαντι Vff. τὸν ποιῶσαντα Orig. αὐτὸν τὸν ποιῶσαντα And. 1. Barb. 2. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Areth. nescio an Lat. Syr. ¶ καὶ post γῆν) - Æth. Arab. Lat. multi, Cov. ¶ τὴν ante θάλασσαν) *Comp. And. Vff. cod. multi, Orig. - Er. Steph. edd. mare & omnia quae in eis sunt legit Cyprianus, & (ex Cypriano fortasse) Lat. cod. aliqui.**

8 δεύτερος) *Comp. Al. And. 2. Bar. Cov. Hunt. M. Sin. Steph. 15. Areth. Arab. Primas. Syr. & (ante ἀγγελος) And. 1. Pet. 2 collato Fello, Seid. Vff. (-) Er. nescio an L. Steph. 15. cum Pet. 3. Lat. Ticon. Facile enim secundus ante secutus excidit. secundus, non & alius, est apud Cassiodorum. ¶ (- ἐπεσεν) Bar. Cov. L. Pet. 2. Sin. Vff. Æth. Arab. Semel, postea bis, habet Ticonius. ¶ ἡ) *Comp. Al. And. Dionysianus, Vff. & novem alii, Æth. Arab. Copt. Lat. Ticon. Primas. Syr. (ἡ πόλις ἡ) Er. Haymo, Purvaeus: nescio an Steph. 15. cum Hunt. Ex cap. XVIII. Vid. Gnom. ¶ ἐκ) *Comp. Bar. Cov. L. M. Pet. 2. Seid. Steph. 15. Vff. Primasius; credo, etiam Barb. 2, quippe ubi, post αὐτῆς, ἥc additur, adeoque ἐκ τῆς κτλ. præcedentibus jungitur. Lectio media. ut præfigit Copt. (ἡ) præfigit Al. Lat. Syr. (ὅτι) præfigit Er. And. nescio an Sin. Steph. 15. cum Hunt. Pet. 3. Purvaeus. Ex cap. XVIII. 3. ¶ - τῆς θυμῆς) *Er. ed. 1. 2. 3. And. 1 in textu, Lat. in mss. Schellh. Ticonius, Primasius in comm. Paucorum testium hæc lectio est, antiquorum tamen, ex Græcis & Latinis, ad quos Cassiodorus accedit. Quia in iis locis, ubi de ira Dei agitur, ὁ δῖος τῆς θυμῆς dici solet, ideo hîc & c. XVIII. 3, ubi de fornicatione Babylonis agitur, item ὁ δῖος τῆς θυμῆς a librariis est invehctus. Atqui in locis de ira Dei, constans est lectio: in utroque loco de fornicatione Babylonis, variat. Breviorem lectionem utroque loco, qui de fornicatione illa agit, æque probo: sed c. XIV. 8. in textu eam dedi, Erasmi atque adeo Lutheri fretus exemplo: & c. XVIII. 3 in margine eam prætuli, modestiæ causa. Itaque supersedemus labore illo, quo nonnulli vocabulo θυμῆς significationem aestus conficere conantur. Sæpe ira Dei, sæpe meretricia impuritas, sub schemate potus describitur. In illo potu, non in hoc, adhibetur vocabulum τῆς θυμῆς. (τῆς θυμῆς) *Comp. &c. Arm. Copt. nec non And. in comm. Confer. Var. Ap. XVIII. 3. ¶ πεπότικε) πέπωκε Copt. Primas. ¶ τὰ) *Comp. Al. And. Barb. 2. Bar. Cov. M. Pet. 2. 3. Vff. - Er. Steph. edd. Post πάντα, τα facile omissum.******

9 ἄλλος ἀγγελος τρίτος) *Comp. Al. And. Bar. Cov. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 15. Vff. Arab. Lat. in mss. Schellh. Syr. unde ἄλλος ἀγγελος L. vel etiam Pet. 3. & angelus tertius habet Lat. in mss. Colon. Haymo, nec non Rupertus. Facile alius ante angelus excidit. (τρίτος ἀγγελος) *Er. nescio an Steph. 15. cum Hunt. Lat. ¶ (αὐτῷ)**

τῶ) *Al. Primas.* Librarius properans accessit ad illud apud Evangelistas perfrequens, *sequabatur eum.* ¶ (τὸ θηρίον προσκυνεῖ) *Steph. edd. προσκυνεῖ τὸ θηρίον Comp. And. Vff. pluresve.* Ob τὴν εἰκόνα, in accusativo. τῶ θηρίῳ προσκυνεῖ *Er. ed. 1. 2. 3.* Ab Erasmo Dativum recepit textus noster: a pluribus, ordinem verborum, quippe quem etiam *Lat. Syr.* habent. Periochæ hujus exegetin *Andreas*, his verbis ortus, ἡ τις τῶ τεθριωμένῳ ἀντιχεῖρω ὑποκυπτει, verbum ita variavit, ut casum nominis retineret. ¶ (τὸ θηρίον) τὸ θυσιαστήριον *Al.* Phantasia librarij ad Ap. XI. 1 relapsa. ¶ τὴν εἰκόνα) τῇ εἰκόνι *Vff.* Fortasse ex compensatione, ut innueret, antea scribendum fuisse τῶ θηρίῳ. ¶ χάραγμα) τὸ χάραγμα *Barb. 1.* Vel librarius vel collator incidit in versum II. ¶ τὴν χεῖρα) τῆς χειρὸς *And. 2* ex comm. *Lat.*

IO τῆ κεκερασμένῃ ἀράτῃ) mixto mero habuit olim *Lat.* & habent *Ansb. Haymo.* unde mixto solum habent *Cyprianus, Primasius:* vel quia post mixto, mero facile omisit librarius; vel quia merum pro simplici synonymo vini habuit. ¶ κεκερασμενῃ) κεκεραμένῃ *Pet. 3. Er. annot.* ¶ ἐν τῶ ποτηρίῳ) ἐκ τῆ ποτηρίας *Al. Vff.* Ex allit. ad ἐκ τῆ præcedens. ¶ τῆς ὄργης) τὴν ὄργην *Al.* ¶ βασιανθίσεται) βασιανθιστονται *Al. Sin. L.* ¶ (- ἀγίων) *Al. Æth. Copt. Lat.* in ms. Charitino, vel etiam cod. antiquissimus, ex quo descriptus est Capnioneus. nam pro τῶν ἀγίων ἀγγέλων, ἀγγέλων τῶν ἀγίων *Er. cum Lat.*

II αὐτῶν) αὐτῆ *Cov. Vff. Areth.* Vtrumque *Rupertus.* ¶ αἰῶνας αἰώνων) Pleraque monumenta, etiam *Armen.* ex formula frequentissima, ex qua etiam αἰὼν addit *Pet. 3. (αἰῶνα αἰώνων) Er. Steph. ed. 1. 2. And.* in textu & in comm. Lectio studiosissimam indaginem desiderans. Magna in hisce locutionibus est opportunitas articuli Græci vel adhibiti vel prætermisli. Conf. Var. Ap. XIX. 3. XX. 10. εἰς τέλος *Copt.* ¶ ἀναβαίνει post αἰώνων) *Comp. Al. And. pluresve, Lat.* in mss. *Cyprianus, Julius Firmicus Maternus, Anstert. Syr. ἀναβάινει* post αὐτῶν *Er. Steph. edd.* Eodem apud Fellum loco unus ex *Petavianis* dicitur ἀναβάινει omittere: sed fortasse collator id tribus post verbis positum non animadvertit. ¶ τῶ θηρίῳ) *Er. ed. 1. 2.* iterum. (τὸ θηρίον) *Comp. Er. ed. 3 & seq. And. Vff. &c.* ¶ τὴν εἰκόνα) τῇ εἰκόνι *Vff. iterum.* ¶ τὸ ante χάραγμα) - *Er. And. 1* manu prima. ¶ καὶ εἰ usq. αὐτῆ) - *Syr.*

12 ἢ) *Erasmi Schmidii ed. Al. And. Cov. Hunt. M. Seid. Vff. pluresve. - edd. primæ.* ¶ - ὡδε) *Al. Barb. 2. Bar. Hunt L. Pet. 2. Seid. Sin. Areth. Curcellæi* margo (quanquam is prius ὡδε notat:) *Æth. Lat. Syr.* vel etiam *Arab. & And.* in exegeti. (ὡδε) *edd., Andree* textus, vel etiam *Pet. 3.* cum *Cov. M. Vff.* Vacat margo Stephani. ¶ τῆ θεῆ) - *Er. ed. 1. 2. 3. And. 2.* unde ejus supplet *Lat. ms. Char.*

13 μοι) *edd. And. Lat. plerique, Primas. Cassiod.* nescio an *Pet. & Steph.* bini cum *M. (-) Al. Bar. Cov. Hunt. L. Sin. Vff. Areth. Æth. Arab. Lat.* in mss. *Ansb. Haymo, Syr.* ¶ κυρίῳ) θεῷ *Æth. Syr.* ¶ ἀπάρτι) Præcedentibus hoc annexunt *Er. & multæ edd., And.* (quanquam commentarius hoc non attingit,) *Areth. Syr.* Sequentibus, *Comp. Vff. Lat. Primas. Ansb. Haymo,* alii. Accedit *Petrus Ficherelus* in opuse. Theol. p. 341. & alii, quos citat *Psiffius* in diff. de hoc loco, pag. 4. 5.

neque abhorret *Marckius* in h. l. Vid. *Gnom.* ¶ (καὶ λέγει) *Er. And.* vel etiam *f. et. 3. Steph. 15.* cum *Al. Cov. Syr. λέγει καὶ Comp.*, Graecum vetustius exemplar apud Franc. Lambertum in comm. ad h. l. ubi tamen ipsa editio *Comp.* innuitur; *Bar. Hunt. L. M. 1 et. 2. Seid. Sin. Steph. 15. Valla.* (λέγει) *Vff.* pluresve, *Armen. Copt. Primasius* in summario. Lectio media. καὶ, ut glossa vocula ἀπαρτι, vel, ut alii legunt, ἀπαρτι, ex margine in textum vel ante λέγει vel post λέγει est illata, perinde uti ad a modo additur jam synonymon in *Lat.* uti Gal. I. 6 sic tam. quamquam, pro jam, jam etiam habet *Augustinus*; solum etiam, præter alios *Primasius* in comm. Possis etiam dicere, librarium a liquida ν in καὶ ad liquidam λ in λέγει transfuisse, & καὶ a nonnullis post λέγει repositum esse ut genuinum. Sine hac vocula constat sensus. Vid. infra P. IV. § 116. 118. ¶ ἀναπαύσωνται) ἀναπαύσομαι *Er. Vff. ἀναπλήττονται Al.* ¶ δὲ) *edd. &c.* - *Copt.* Lectio media. (γάρ) *Al. Lat. Syr.* unde nam solum habet *Armen.* ¶ αὐτῶν) - *Er. ed. 1. 2. 3.* vel etiam *Pet. 3.* Facile omissum ante ἀκολουθεῖ.

14 (καθήμενον ὄμιον) *Al. Bar. Hunt. L. Seid. Sin. Pet. 2. Areth. Lat.* qui idcirco νεφέλη λευκὴ nubem candidam reddit, eodem casu; quanquam *nubes candida* est apud *Gregorium, Ansb. & Haymonem.* Media lectio, casus miscet: (neque obstat hic ἔχων subsequens; coll. supra *Fundam. Crif. Apoc. § V. & not. ad c. IV. 4. VII. 9. XIII. 3.*) Communes constructionis regulas nemo ignorat: sed non temere tot locis in tam paradoxa sermonis figura codices optimi conveniunt. Quæ hujus generis sunt, ab iis uti me, post longam considerationem, non facile recessurum puto, sic ea nemini obrudo. Sensus in omnes partes idem manet. ¶ υἱῶ) υἱόν *Al. Bar. Hunt. L. Seid. Sin.* Ex alliteratione. υἱός *Er. ed. 1.* Ex eadem causa. ¶ ὄμ. υἱῶ) filium exstat apud *Ticon.* nec non apud *Æth.* ¶ ἔχων) ἔχοντα *Seid.* Ob καθήμενον ὄμιον υἱόν. ¶ τῆς κεφαλῆς) τὴν κεφαλὴν *Al. Sin.* vel etiam *Primas.*

15 (ἦλθε κράζων) venit proclamans habet *Primas.* Nec plane abhorret *Al.* qui voculas ἐκ τῆς καὶ post κρ ζων habet. ¶ καὶ) εἰς *And. Cov. Pet. 3. Vff. Arab.* ¶ Φωνὴ μεγάλη) *Comp. And. Vff.* pluresve, *Lat. μεγάλη τῆ Φωνῆ & μεγάλη φωνῆ Er. Steph. edd.* ¶ περιελθὺν usque γίς) - *Syr.* ¶ ἦλθεν) *Comp. Al. And. 2. Bar. Hunt. L. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 15. Areth. Æth. Arab. Lat. ἦλθε σε And. 1.* Ex alliteratione ad σε præcedens. (ἦλθε σοι) *Er.* nescio an *Steph. 15.* cum *Cov. Pet. 3. Vff.* ¶ - τῆ ante (εἰς) *Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. Bar. Seid. Vff. & alii. τῆ Comp. &c.*

16 τὴν νεφέλην) τῆς νεφέλης *Al. And. Vff.* manu prima. τῆ νεφέλη *Sin. L.*

17 ἄλλος ἄγγελος—εἰς) ἄλλος—εἰς ἄγγελος *Er.*

18 ἔζηθεν & καὶ) *edd. And.* in textu & *And. 2.* initio exegeseos ad h. l. *Arm. Copt. &c.* Ex alliteratione ad ἔζηθεν v. 17 & 15. (-) *Al. Lat.* olim, ut ex *Ansberto*, qui *Rupertum* tribus seculis anteivit, & ex *Ruperto*, multis locis, dispalescit: nescio an *And.* in exegesi. exivit omittunt etiam duo cod. mf. *Biblioth. Senatoriæ Lipsi.* cum *Schelhorniano* & cum *Berolinensi Reutlingensis.* sed ἔξ ante clamavit illi inferunt; hi prætermittunt. *Latinos* commentatores neque antiquos, neque *Græcis* codicibus affluetos, deprehendi interdum cum *Græcis* testibus ex ultima antiquitate

tiquitate hand pridem evocatis congruere. Cumque id non temere fieri, res loqueretur, Latinorum codicum manuscriptorum lectiones indagavi, didicique, illas lectiones ex Græcis in Latinos codices N. T. & inde in commentarios pervenisse. Ac spero, hac via lectionem vetustissimi interpretis *Latini*, genuinam fere, præcipuis in locis, quamvis eam non editiones Latinæ N. T. sed manuscripti codices, & excerpta eruditorum, & scriptores ecclesiastici nobis ministrarent, esse recuperatam. Exemplum non sperneandum præsens sistit locus. Communior lectio habet, καὶ ἄλλος ἀγγελος ἐξῆλθεν ἐκ τῆς θυριασθηρικῆς κατὰ καὶ ἐρώνησε. Sed *Alex.* verbum ἐξῆλθεν & subsequentem particulam καὶ ignorat. Quare non potui negligere *Rupertum Tuitiensem*, qui uti Latinis exemplaribus Apocalypseos sane sinceris adjutus fuit, sic in præsentem *exiit* cum ἔ omittit. Etenim sub verba καὶ ἄλλος ἀγγελος, quæ versu 15. 17 & 18 exstant, librarii ex versu 15. 17 verbum proximum ἐξῆλθεν alieno loco, versu 18, facillime iterarunt. ¶ *ἔχων* *edd.* &c. Ex alliteratione ad v. 17. (ὁ ἔχων) *Al. Lat. Syr.* Nam hi interpretes majorem emphasin reddunt in hoc versu, (in quo etiam *Arm. Copt.* articulum exprimere videntur,) quam in versu 17, qui ἐδων sine articulo habet. ¶ *πυρὸς* ignem ἔ aquam habet *Lat.* in *Char.* & aliis cod. Unde *Iuvencus* huc confert illud *Iob*: *Transibunt ab aquis nivium ad calores nimios*, & interpretatur de pœnis infernalibus. ¶ *ἤκρασαν αἱ σαουλαὶ αὐτῆς* *edd.* *And. 1. Lat.* vel etiam *1 et. 3.* cum *Al. Cov. M.* ἤκμασαν αἱ σαουλαὶ τῆς γῆς *Vff.* κμασαι αἱ φυλαι τῆς γῆς *And. 2.* (ἤκμασεν ἡ σαουλή τῆς γῆς) *Bar. Hunt. L. 1 et. 2. Seid. Sin. Arith. Syr.* nec non *Æth. Arab.* Lemma marginale. Vacat margo Stephani.

19 ἔβαλεν) ἐξέβαλεν *Cov.* & alii. ¶ *εἰς τὴν γῆν*) ~ *And. 2.* *Latini* cod. aliquot apud *Zegerum*. ¶ *τὸν* ante *λεπτόν*) ~ *Er.* annot. τὸν libri aliqui apud *Camerarium*: & sic *Seid.* manu secunda. ¶ *τὸν μεγάλων*) *Comp. Al. Bar. Hunt. L. 1 et. 2. Seid. Arith. Ticonius,* & *Græca exemplaria* apud *Primasium* & *Ansbertum.* vid. *Gnom.* unde ~ *Pet. 3. Æth. τὸν μεγάλων* *Er. And. Vff.* nescio an *Seid. Sin.* cum *Cov. M.* Vacat margo Stephani. τῶν μεγάλων *Lat.* in mss. *Colon. Syr.*

20 ὁ) ὁ *Seid.* manu secunda, *Vff.* ¶ *ἔξωθεν*) *Comp. Al. Seid. Vff.* & septem alii, *Arith.* ἐξω *Er. Steph. edd. And.* nescio an *Pet. 3.* Vacat margo Stephani. ¶ *τὸν ἐξοστίων*) α *Bar. Hunt. 1 et. 2. Arith.* unde β exemplar quoddam, cuius mentio facta est in *Hunt.* * *ἐξοστίων*) ἐξ addit *And. 1,* cum *Exegeſti incerti auctoris*: nonaginta addit *Primasii* summarium. LX *Biblia Germ. Mog. A. 1462.* *Conf. Æth.*

C A P. XV.

1 πληγαὶ ἐπτά) ἐπτά πληγαὶ *And. Haymo. Rupertus.* ¶ αὐταῖς) αὐτοῖς *Er. ταύταις And. 1.*

Α α α α 3

2 μειγ-

2 μεμυγμένην πικρὴν) πικρὴ μεμυγμένη Comp. *Primas. Ansb.* ¶ ἐκ ante τῆς) — *Cov. Vff. Arab. Primas.* Sphalma, ut in *ed. Lipsf. A.* 1702. & inde in aliis ¶ — καὶ ἐκ τῆς χαράγματος αὐτῆς) Comp. adeoque *Steph. 15.* (nam hæc duo exemplaria Stephanus in margine copulat, quanquam in textu variantia verba non recte discriminat;) *Al. Vff.* nec non *Cov. Hunt. M. Pet. 2. Sin. Æth. Arabicae, Copt. Lat. Primas. Haymo, Rupertus, Syr.* (καὶ ἐκ τῆς χαράγματος αὐτῆς) Textus apud *And. Seid.* nescio an *Steph. 15.* cum *Bar. Aretha.* Glossa ex parallelismo in *Andræ* margine fuit, ἐκ τῆς χαράγματος αὐτῆς, eaque in *Pet. 3.* vel etiam in *L.* ante καὶ ἐκ τῆς illata est; in *Reuchliniano* (hunc enim *Erasmus* refert,) inter καὶ & inter ἐκ τῆς inserta; & in pauculis aliis, adhibito καὶ novo, interposita. Sic hi duo tresve codices, ita inter se propinqui, ut unius instar sint, ipsi tamen glossam, dum aliter aliterque in textum inferunt, produnt. Ceterum his oculis carent, ut vidimus, codices, magno consensu, & versione. Defendit eas *Cl. Wolfius*, his verbis: *Supra Ioannes XIII. 17.* tria illa, quæ heic occurrunt, in mentione bestiae ejusque sectatorum conjunxit, eodem, quo h. l. exstant, ordine, εἰ μὴ ὁ ἔχων τὸ χαράγμα, ἢ τὸ ἔννομα τοῦ θηρίου, ἢ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. *Et veri fit similis, librariorum voces, de quibus agitur, omisisse, quam alios ex l. c. addidisse.* Addidisse librariorum, apparet. nam si *Iohannes* de tribus illis, quæ supra conjunxisse dicitur, primum juxta cum tertio allegasset, secundum non prætermisisset. *Revera* autem non sunt tria: sed nomen bestiae, *A V T numerus nominis* ejus (disjunctive,) est ipse ille character. *Character*, est genus: species duæ, nomen bestiae, & numerus nominis ejus. Inde *character* bestiae, indefinite plerumque, citatur, c. *XIV. 9. XVI. 2. XIX. 20. XX. 4.* definite vero, *charagma nominis* ejus seorsum, c. *XIV. 11.* vel *numerus nominis* ejus seorsum, h. l. *Vid. Gnom.* ¶ καὶ ἐκ τῆς ἀριθμῆς τῆς ὀνόματος αὐτῆς) — *Vff. Lat.* in *Lectionario antiquo, Primas. Rupertus.* αὐτῆς recurrente. ¶ τῆς ὀνόματος) τῶν ὀνομάτων *Steph. 15.* Librarius numerum putabat nominum potius esse, quam nominis. ¶ ἐσῶτας) ἐσῶτα *Er. ed. 3.* ¶ (τὰς) *Seid. Vff.* pluresve. Post ἔχοντας, τὰς facile prætermisillum.

3 ἄδουσι — λέγοντες) ἄδοντας — λέγοντας *And. 2. Lat.* ¶ μωσείως) μωυσείως *Al. Vff. μωυσείως Comp. And. 1.* Variant etiam *Latini* inter se. *Iohannes* Hebraicum quam proxime expressit. ¶ τῆς ante δέλας) *Comp. Al. And. M. Pet. 3.* — *Er. &c.* Omissum τῆς ante δέ. ¶ κύριε) κύριος *Er. Steph. ed. 1. 2.* ¶ ὁ θεός) — *Vff. Primas.* ¶ ὁ βασιλεὺς) βασιλεῦ *And. 2.* ¶ ἐθνών) *Comp. Al. And. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. 15. Vff. Areth. Æth. Arab. Armen. Copt. Primasius, Ansb.* in comm. vel etiam *Haymo* in comm. Respicitur locus *Ier. X. 7.* Apud *Syrum* una litera mutata, factum est *seculorum*, uti *Luc. II. 10. 2 Petr. II. 1.* coll. *Ioh. XVIII. 20.* idque pervenit etiam ad *Arabem Erpenii* & ad *Lat.* vel ex *Syro* vel ex *Ier. X. 10. 1 Tim. I. 17.* Demum pro *scōrum* (vide *Lucam Brug.*) scripsere *scōrum* (ut est in mss.) unde (ἀγίων) *Er.* solus. nam *Steph. 15.* longam ab hoc loco pausam habet. Pareus omnia exemplaria *Graeca* ἀγίων constanter habere confirmat. cujus quidem temporibus venia debetur; sed hodie fortasse superant, qui ita ratiocinentur: *Editio minor Oxoniensis in margine habet ἐθνών, eique lectioni tres*

tantummodo codices, Al. Comp. Steph. unum, tribuit. ergo textui, ἀγών habenti, militant Bodlejani, Cantabrigienses, Cuesareus, Petaviani, Romani, Stephanici XIV, Velefiani plerique, Vsseriani, ceteri, ex quibus varias lectiones depromtas illa praefatur editio. Faceffat tandem misera illa crisis, quæ codices fere omnes ceu quadragesimam partem repudiat, & unum Erasmi vel codicem vel Latinissimum velut plerosque omnes codices amplexatur.

4 σὲ) editi plerique, mss., Armen. Copt. Lat. Syr. (-) Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. L. Pet. 3. Æth. Lat. in ms. Schell. Primas. ¶ κύριε) edd. mss. Armen. Copt. &c. - L. Primas. ¶ (δεξάσει) Al. Bar. Hunt. Pet. 2. Vff. Areth. ¶ ὅτι μόνος ὁσιος) - Copt. ¶ ὁσιος) Er. And. 1. Lat. Primas. nescio an Steph. 15. cum Pet. 3. Conf. cap. XVI. 5. ὁσιος καὶ ἄγιος καὶ δίκαιος Syr. in Polyglottis: sed alias, ὁσιος καὶ δίκαιος. (ἄγιος) Al. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 16. Vff. Valla. Antiquissimus ille *Hymnus*, quæ *Angelicus* sive *Matutinus* dicitur, quemque passim hodie Græce Latineque obvium, pridem Ioach. Camerarius de Precibus p. 186 Græce edidit, sic habet, ὅτι σὺ εἶ μόνος ἄγιος, quoniam tu solus sanctus: idque librarii videntur huc intulisse. Vtrivis vocabulo *Armenius* respondet. εἰ ἄγιος And. 2. ἄγιος εἰ Comp. M. ¶ πάντα τὰ ἔθνη) edd. mss. And. (etiam in comm.) Arm. Copt. Lat. Syr. (παντες) Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Vff. Arab. Illud ex Psalm. LXXXVI. 9. vel hoc potius ex Iesai. LX. 6. ¶ ἐνώπιόν σου) κύριε addunt Al. Æth. Ex Ps. cit. v. 8.

5 imit. καὶ) - Ticon. Primas. Haymo, Rupertus. ¶ - ἰδὲ) Comp. Al. And. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid. Steph. 16. Vff. Æth. Arab. Syr. (ἰδὲ) Er. Lat. Ex parall. Quiescunt Sin. Steph. 15. ¶ ὁ ναὸς τῆς σκηνῆς) tabernaculum habet Ticonii textus. ¶ τῆς σκηνῆς τὸ μαρτυρεῖ) - Æth. ¶ τὸ μαρτυρεῖ) - Bar. Pet. 2.

6 ei post ἀγγελει) Comp. Al. And. 1. Vff. & alii. - Er. Steph. edd. And. 2. οἱ bis legendum, semel scriptum. ¶ ἐκ τῆς ναῦ) - Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Areth. ¶ ἐνδεδυμένοι) οἱ ἦσαν ἐνδεδυμένοι Comp. Barb. 2. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Steph. 16. Areth. Syr. Glossa marginis, οἱ ἦσαν, quam alius verbis ἐκ τῆς ναῦ substituit, & alius deinceps attextuit. ¶ λίθον) edd. mss. Ticonius, Primasius, Cassiodorus, & fere codices Græci apud Vallam, &c. λίθον Al. (ex allit. ad θ in καθαρὸν) Lat. Vtrumque, And. in comm. Bebi, Ansbertus, Haymo, vel etiam Valla. ¶ καθαρὸν) Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. Barb. 4. Vff. & octo alii, Areth. Lat. in ms. Ansb. Rupertus, Valla (haud scio an etiam Græce,) Syr. καὶ καθαρὸν καὶ Comp. καθαρὸν καὶ Er. Steph. edd. Quiescunt Seid. Steph. 16. 15. ¶ τὰ) Er. ed. 1. 2. 3. Steph. ed. 1. 2. And. (etiam in comm.) Pet. 3. Lat. in ms. Picturato. unde *super*, & *ad*, & circa suppleunt ceteri. περι τὰ Comp. &c. ¶ ζῶνας χρυσᾶς) ζῶνας χρυσᾶς And. 1. χρυσῶ And. 1 in comm.

7 ἔ.) Comp. Steph. ed. 3. Seid. &c. Lat. Syr. (-) And. in ed. Syburgii, in ms. Aug. & in comm. Cov. Pet. 3. Vff. vel plures, & in iis *Cyprianus*. unde ἐν, pro ἐ, edidit Er. ¶ χρυσᾶς) - Rupertus. conf. Var. c. V. 8.

8 εἰς τὸν ναὸν) ἐν τῷ ναῷ *Er. ed. 1. 2. 3. And. 1.* ¶ ἐπὶ alterum) - *Comp. And. M. Pet. 3.*

C A P. XVI.

1 Φωνῆς μεγάλης) μεγάλης Φωνῆς *Al.* ¶ ἐκ τῆς ναῶ) - *Vff. & alii, Syr.* aliqui. Hoc post λεγέσθης est in *And. 1.* ¶ ναῶ) ἔρανῃ *Seid. Copt. Lat.* aliqui. ¶ - καὶ ante ἐκχέετε) *edd. primae, And. 1. Cov. M. Pet. 3. Vff. Lat.* apud Ansbertum & in textu Ruperti. καὶ *Steph. ed. 3 &c.* ¶ ἐκχέετε) ἐκχέετε *Er. Steph. ed. 1. 2. Al. Pet. 3.* ¶ ἐπὶ alterum) *Al. And. 2. Bar. Cov. Hunt. Seid. Sin. Steph. 15. Vff. Areth. Arab. Lat. Syr.* - *edd. And. 1. Copt. Rupertus.* nescio an *L. Pet. 2. 3. Steph. 15. Ansb. cum M.* ¶ τῆς θεῶ) - *Er. ed. 1. 2. 3. Pet. 3.* ¶ εἰς) *edd. &c.* (ἐπὶ) *Al. And. 1. Cassiodorus* quoque, nisi verum 2 spectavit. Vel hoc vel potius illud ex versu 2.

2 ὁ) - *Er. ed. 1. 2. 3.* ¶ πρῶτος) πρῶτος ἄγγελος *And. 1. Pet. 3. Æth. Arab. Lat.* aliqui. Etenim ἄγγελος versu 2. 3. 4. 8. 10. 12. 17 modo omittitur, modo ponitur. Septies ponit *And. 1.*, quippe qui subinde ab exegeſi ad textum rediens, hoc supplemento utitur. Ex eadem causa non nisi primo loco omittit *And. 2, Erasmus* Andream fecutus, *Primasius*: & his congruit *Comp.* Alii verbum hoc interdum repetiſſe videntur ex cap. VIII. 8. 10. 12. In eod. Lat. Reutlingenſi *angelus* quater ponitur, deinde ter omittitur. Constante id omittit *Al. & Lat.* in mſ. Schelh. nam quarto tantum loco ponitur in mſ. Lat. Colonienſi & apud Rupertum: sed & de quarto illo loco & de ceteris ſingulatim agimus. ¶ ἐπὶ) *edd. And. &c.* (εἰς) *Al. Bar. Hunt. L. Vff. Areth. Syr.* Nimis promiſcuae has voculas habuere librarii, etiam *Latini.* Placet fere *Syrus*, qui in phiala angeli I. II. III uti v. 1, habet εἰς in phiala angeli IV. V. VI. VII. ἐπὶ eaque in re cum Græcis potioribus, ac ſæpius cum omnibus congruit. ¶ κακόν) - *Al.* ¶ (- κακόν καὶ) *And.* in cod. Pal. & in comm. *Arm. Copt.* ¶ κακόν καὶ ποιηρὸν) *peſſimum*, ac *peſſimum magnum*, habet *Primasius.* Idem epitheton, *magnum*, apud eundem redundans habebimus in Var. Ap. XIX. 12. ¶ ἐπὶ) *Al. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. Primaf. Syr.* (εἰς) *edd. &c.* ¶ χάραγμα) inſcriptionem nominis est apud *Primasium.* ¶ καὶ τῆς) καὶ *And. 1. Vff.* ¶ προσκυνῶντας τὴν εἰκόνα αὐτῆ) *And.* in cod. Pal. pluresve. τὴν εἰκόνα προσκυνῶντας αὐτῆ *Er. Steph. ed. Ann. 1546. And. 1.* (προσκυνῶντας τῇ εἰκόνι αὐτῆ) *Comp.* Ex cap. XIX. 20. τῇ εἰκόνι αὐτῆ προσκυνῶντας *Steph. ed. 3.*

3 - ἄγγελος) *Al. Æth. Lat.* in fragmento veteri, in Bibliis Gotthieis apud Ioannem De la Haye, & in aliis codicibus, *Ticon. Ansb.* Vide not. ad v. 2 modo. (ἄγγελος) *edd. &c.* ¶ ψυχὴ ζῶσα) ψυχῆς ζωῆς *Al.* ¶ ζῶσα) - *Barb. 2. Bar. Hunt. L. Pet. 3. Seid. Sin.* ¶ ἐν τῇ) τὰ ἐν τῇ *Al.* τῶν ἐν τῇ *Syr.*

4 - ἄγγελος) *Al. Barb. 2. Seid. Vff. & sex alii, Areth. Æth. Arab. Lat.* ἄγγελος *edd., And. Primaf. Syr.* nescio an *Pet. 3. Seid. Steph. 15. 15.* cum *M.* ¶ εἰς alterum) - *Comp. Al. M. Ansb.* ¶ ἐγένετο) *edd. &c.* εἰς addit *And. 2.* (ἐγένοντο)

το) *Al. Primas. Ansb. Haymo*: nescio an *Æth. Arab. Syr.* Vtrumque fert con-
str. ctio: sed illud ex alliteratione ad v. 3 repeti possit; hoc, simplicius censeri.

5 τῶν ἀγγέλων τῶν ὑδάτων λέγοντος) *angelos aquarum dicentes* habet *Primasius*.
¶ τῶν ὑδάτων) - *Er. ed. 1. 2. 3.* ¶ - κυριε) *Comp. Al. And. Vff. & decem alii,*
Arth. Arab. Lat. in mss. *Primas. Beda, Ansb.* in Ap. XVII. *Haymo, Rupertus, Syr.*
(κυριε) *Er. Lat.* aliqui, *Valla*, Latinos, ut videtur, non Græcos hic respiciens codices.
Ex Psalmo CXIX. 137. *Quiescit Steph. 15.* ¶ ὁ ὢν καὶ) - *Haymo.* Hiatus, verbo *es* re-
currente. ¶ ὁ ante ὅστις) Media codicum mox citandorum lectio. καὶ ὁ *Er. & Stephani*
editiones, vacuo tertiæ margine. at non solum καὶ, sed etiam ὁ omittit *Al. Bar. Cov.*
Hunt. L. M. Seid. Sin. Vff. Solum καὶ habet *Syr.* sed id certe omittit *Lat. &* id solum
omittit *Comp. Anst. Pet. 2. 3. Arth. Valla.* Facile & καὶ additum, καὶ præcedente; &
omissum ὁ, sequente ὦ in ὅστις: præsertim si qui *δικαιος & ὅστις* connexuerunt. ¶ ὁ
ὅστις) - *Copt. sanctus* (pro pius) *Lat.* Ex allit. ad sanguinem sanctorum. ὁ ἅγιος *Valla.*
at, *Et qui es pius*, habet *Primasius.* καὶ ὁ ἐπόμενος *Beza:* ex vetusto, ut ait, *bonae*
fidei ms. codice. nec tamen nihil dedisse conjecturæ videtur. cur enim in nullo alio A-
pocalypicos loco illum codicem annotationes *Bezæ* memorant? aut cur *Rob. Stephani*
margo nil hoc loco variat? *Beza* tamen sequitur *H. Stephanus, Pareus, Piscator,*
Amama, Friedländerius: ac plenius, adhibita parenthesi, (καὶ ὁ ἐπόμενος,) καὶ ὅστις *E.*
Schmidii textus habet. sed *Beza* reprehendit *Marckius* ad h. l. & gravius *Zeltnerus*
in *Diss. de Evangelio Tetragrammato* p. 29. καὶ ὁ ἐρχόμενος *Eliae Hutteri* substituit
edit.o: eandemque lectionem *Revius & Marekius* adscribunt *Erasmo*, annotatione
ejus, quæ illud ὁ ἐρχόμενος ut *superius dictum* citat, non satis inspecta. Vid. *Gnom.*
¶ ὅστις) qui pro quibus) *Lat.* multi. unde ὁ; *Veslef.*

6 ὅτι αἴμα) ὅτι αἴματα *Vff.* ¶ ἐξελθόν) ἐξελθόν *Er. Steph. ed. 1. 2.* ¶ ἔδω-
κε) δέδωκε *Al.* ¶ ἀξιοί) *Comp. Al. And. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid.*
Sin. Lat. olim. unde ortum *Et digni*, vel ut *digni*, vel *quoniam digni*, vel *digni*
enim. & sic, *ἀξιοί γάρ* *Er.* Vacat margo *Stephani.* ὅτι ἀξιοί etiam *Vff. Æth.*

7 - ἄλλος ἐκ) *Al. Barb. 4. Bar. Cov. L. M. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Arab. Ar-*
men. Copt. Lat. (de qua mox,) *Syr.* Id probat *Zegerus & Millius*, nec non *Came-*
rarius cum aliis. ἐκ *Comp. Græce & Latine;* & Græce quidem vel ex Latino, vel ex
Andrea, qui in *Exegeli* per periphrasin ait, ἐκ τῆς τῆς λειτουργίας (ms. Aug. λογι-
κῆ) θυσίας ἐκ τῆς Φωνῆς ἐνεχθῆναι. unde ἐκ habet textus *Andree*, etiam in *Augu-*
stano codice, cui *Commeliniana Andree* editio ἄλλος ἐκ adscribit. (ἄλλος ἐκ) *Er.* ne-
scio an *Hunt. Pet. 3.* Ex Latinis interpolatis, vel ex opinione sententiæ alioqui in-
eptæ. at vide *Gnom.* Vacat margo *Steph.* Redeamus ad Latinum. is post *Et audi-*
ti continuo habuit, *altare dicens.* sic enim in *emendationibus codicibus scriptum* esse, te-
statur *Rupertus*: & id ipsum antea *Beda* probavit, his verbis; *Quod sunt angeli, hoc*
est Et altare Deo gratias agens. id est interior affectus sanctorum. Hinc alii, *alterum dicens,*
& *de altari dicens, & alterum dicentem, & aliam vocem dicentem, & vocem de altari dicentem,*
& *ab altari* (vestigium accusativi) *dicentem, & angelum alterum dicentem, & alterum ab*
altari dicentem &c. Notabile exemplum sinceræ lectionis per tot mutationes elucidatæ.

8 - ἄγγελος) *Al. Vff. & alii, Lat. in codd. 8 apud Henten. & in cod. Reutling. Syr. ἄγγελος edd. &c. ¶ ἐν* - aliqui codices Græci apud Ioh. De la Haye. *ἔ* habet *Lat. excepto Schelh. qui omittit.*

9 καῦμα μέγα) καύματι μεγάλῳ *And. 1 ex comm. ¶ ἐβλασφήμισαν*) οἱ ἄθροιστοι addit *Comp. Vff. & sex alii, Areth. Æth. Arab. Syr. Ex proximo, vel ex v. 21. vel ex Glossâ a margine versus undecimi huc illata. ¶ τὸ ὄνομα*) ἐνώπιον *Al. ¶ τὴν*) *Comp. Al. And. 2. M. Pet. 3. pluresve - Er. And. 1. &c. Ex phrasi frequentiore, hujus maxime libri, ἔχειν ἔξασίαν, sine articulo.*

10 - ἄγγελος) *Al. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Æth. Lat. in mss. Ansb. Rupert. Syr. vel etiam Arab. ἄγγελος edd. &c. ¶ ἰσχοτιωμένη*) *edd. &c. And. 1. in comm. ἰσχοτισμένη And. Vff. ¶ ἐμασσῶντο*) *Er. Al. (qui sic quoque habet Iob. XXX. 5.) Bar. Hunt. M. Pet. 2. Sin. pluresve. ἐμάσων Vff. ἐμασσῶντο Comp. &c.*

11 ἐκ medium) - *And. 2. Lat.*

12 - ἄγγελος) *Er. ed. 1. Al. & sex alij, Æth. Arab. Lat. in mss. Ticonius, Ansbertus, Syr. ἄγγελος Er. ed. 2 &c. ¶ - τὸν ante ἰσφράτιν*) *Comp. Vff. cod. plurimi. τὸν Er. Steph. edd. And. Ex commentario Andreæ. ¶ ἐξήρανε*) *Al. Lat. aliqui. Plerique ἐξηράνθη, vel ex rhythmō ἰτοιμασθῆ, vel ex consuetudine. Sæpe enim ἐξηράνθη in N. T. exstat, & facile hîc quoque a librariis arreptum est. ¶ αὐτῆ alterum*) - *Er. ed. 1. 2. 3. Pet. 3. Æth. ¶ τῶν βασιλείων*) *venienti regi alia translatio apud Haymonem, Primasius. ¶ ἀνατολῶν*) *edd. nescio an Pet. & Steph. bini, cum Al. And. 1. M. Ex frequentissimo usu τῶν ἑ. (ἀνατολῆς) And. 2. Bar. Cov. Hunt. L. Seid. Sin. Vff. Areth.*

13 ὡς βάτραχοι) *Comp. Al. And. 1. Steph. 11. Vff. & octo alii. ὡσεὶ βάτραχοι And. 2. ὅμοια βατράχοις Er. cum Pet. 3. vel plane solus (nam Steph. 15 hiat:) ex Andrea, opinor, qui παρὰφράζει, ἰοικότα βατράχοις. ὡς βάτραχοι, ceteri omnes, cum Andreae textu, cui Millius in Proleg. § 510, ut nunc animadverto, non derogat. Hinc Arethas, Græcismo consulens, (vid. infra ad c. XVII. 4.) ὡς βατράχους. Valet casus rectus, uti Exod. XXXIV 4, δύο πλάκας λιθίνας, καθάπερ αἱ πρῶται.*

14 δαιμόνων) *edd. And. Vff. manu prima, vel etiam Pet. 3. cum Cov. M. Vacat margo Steph. (δαιμονίων) Al. Barb. 2. Bar. Hunt. L. Pet. Seid. Sin. Areth. De versionibus minus liquet. ¶ ἐκπορεύεσθαι*) *Er. Steph. edd. And. 1. nescio an L. Seid. Steph. 15. cum M. Lectio media. ἃ ἐκπορεύεται Comp. Al. And. 2. Bar. Cov. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 11. quem cum Complutensi Beza, duos laudans, spectasse videtur, Arethas, Syrus: non observata parenthesi, *εἰσὶ usque σημεία* quam sumimus a Steph. ed. 1. observatam etiam a Primasio & aliis Latinis, qui verbum exeundi & ante parenthesin & postea exhibentes, documento sunt, Latinum olim κπορεύεσθαι legisse. unde exeunt habet Primasius: ceteri, *ἔ* procedunt. ἃ ἐκπορεύονται *Vff. Ticon. ἐκπορεύεται Pet. 3. - Æth. Copt. Vid. Gnom. ¶ - τῆς γῆς καὶ*) *Comp. Al. And. 2. Bar. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. 11. Vff. Areth. Æth. Copt. Lat. Ticon. Syr. τῆς γῆς And. 1. Librarius synonymon frequentius.**

tius arripuit, & delere noluit. (τῆς γῆς καὶ) *Er.* solus, vel cum *Steph.* 15. ¶ τὸν) *Comp.* *Al.* *And.* 1. *Bar.* *Seid.* *Vff.* & alii. ~ *Er.* *Steph.* edd. ¶ ἐκείνης) edd. *miss.* *Primasius*, *Syr.* Ex aliis locis huc transferri potuit. persequens enim locutio, ἡ ἡμέρα ἐκείνη. (-) *Al.* *Æth.* *Lat.*

15 ἰδὲ) καὶ ἰδὲ *L.* *Æth.* *Lat.* aliqui, *Syr.* ¶ καὶ αὐτὸν) ὁ καὶ *Pritius*, *Majus*. ¶ βλέπωσι) βλέπει *Primasius*. Vicissim totum hoc, *Beati erunt*, qui vigi-
labunt &c. plurali numero habet *Cyprianus* l. III Test. c. 16. ¶ αὐτὸν) alterum)
~ *And.* 1.

16 συνήγαγεν) congregavit (*B* pro *V*) *Lat.* multi, unde συνάζει *Vales.* ¶ τὸν
prius) ~ *Comp.* ¶ τόπον) ποταμὸν *Al.* ¶ ἀρμαγεδὼν) Sic, vel ἀρμαγεδὼν,
Comp. *Er.* ed. 1. 2. 3. 4. *Al.* *And.* *Cov.* *M.* *Pet.* 3. *Seid.* *Vff.* *Areth.* & versio neo-
græca, *Lat.* μαγεδων *Barb.* 1. *Bar.* *Hunt.* *Pet.* 2. *Sin.* *Lat.* in ms. *Colon.* & *Schelk.*
Ex *Zach.* XII. 11. Vtrumque fere *Ticonius*, homil. 13 & 17. μαγεδδὼν *L.* ἀρ-
μαγεδδὼν *Er.* ed. 5. *Steph.* ed. 3. *Primasius*, *Ansb.* *Haymo.* Vid. *Gnom.*

17 - ἄγγελος) *Al.* *Vff.* & sex alii, *Lat.* in ms. *Colon.* & aliis, *Syr.* ἄγγελος
edd. &c. ¶ ἐπὶ) *Al.* *Bar.* *Cov.* *Hunt.* *Pet.* 2. *Seid.* *Sin.* *Vff.* *Areth.* *Syr.* (εἰς) edd.
And. nescio an *L.* cum *M.* *Pet.* 3. Vacat margo *Steph.* Vide supra ad v. 2. ¶ με-
γάλη) edd. &c. (-) *Er.* ed. 1. 2. 3. *Al.* *Pet.* 3. *Cassiodorus* (nisi compendii cau-
sa prætermittit,) *Haymonis* commentarius. Vel additum ex parallelis, aut ex v. 19,
vel neglectum ex alliteratione ad v. 18. ¶ ἐκ) *Er.* ed. 1. 2. 3. *Al.* *And.* *Pet.* 3.
Lat. ἀπὸ plerique: ex allit. ad ἀπὸ subsequens. ¶ τὸν) ~ *Er.* ed. 1. 2. 3.
And. 1. *Angl.* ¶ (- τὸν ἔραν) *Al.* *L.* *Æth.* *Arabs* *Erpenii*, *Lat.* *Syr.* Videtur
glossa fuisse marginis, ab aliis surrogata textui τὸν) ~ *Er.* ed. 1. 2. 3.

18 ἀσραταὶ καὶ Φωναὶ καὶ βρονταὶ) *Al.* nec non *And.* 1 in comm. *Bar.* *Cov.*
Pet. 2. *Lat.* *Primas.* ἀσραταὶ καὶ βρονταὶ καὶ Φωναὶ *Comp.* *Hunt.* *L.* *Seid.* *Sin.* *Vff.* *A-*
reth. *Syr.* Φωναὶ καὶ βρονταὶ καὶ ἀσραταὶ *Er.* *And.* 1. nescio an *Steph.* 11. 15. cum *M.*
Ex allit. ad Φωνὰ v. 17. ἀσραταὶ καὶ βρονταὶ *And.* 2 in textu & in comm. *Tico-*
nius, & etiam *Pet.* 3. Φωναὶ καὶ βρονταὶ *Cassiodorus*. ¶ ἐγένετο) edd. &c. *Ticon.*
Syr. uti c. VI. 12. XI. 13. *Matth.* VIII. 24. XXVIII. 2. *Act.* XVI. 26. (-)
And. 2. *Bar.* *Cov.* *Sin.* *Vff.* pluresve, *Areth.* *Arab.* vel etiam *Haymo*, *Cassiod.* &
magis aperte *Primasius*. Sic cap. VIII. 5. XI. 19. Ex parallelis vel additum vel
deletum ¶ (ἀνθρώπος ἐγένετο) *Al.* *Æth.* Librarii mens singularem numerum arri-
puit e proximo. ¶ ἐπὶ) καὶ ἐπὶ *Er.* ed. 1. 2. 3. ¶ ἐπὶ τῆς γῆς) ~ *Cov.* *L.*
Ticon.

19 ἔπεσαν) *Al.* *Vff.* & alii. ἔπεσον edd. *And.* &c. ¶ καὶ tertium) ~ *Bar.*
¶ δοῦναι) τοῦ δοῦναι *And.* 1.

20 in it. καὶ) ~ *Er.* ed. 1. 2. 3. ¶ ὄρη) ὄρη καὶ *And.* Ex allit. ad Exegesis
eiusdem. Ex qua etiam in *Seid.* multa ad hunc versum adjiciuntur.

21 ὡς) ~ *Barb.* 1. *Primas.* ¶ ἐπὶ τοὺς) πρὸς *And.* 1. ¶ ἡ πληγὴ αὐτῆς)
facta habet *Lat.* sed plaga ejus retinet *Ticonius*. Jungit *Primasius*. ¶ αὐτῆς) αὐτῆ
And. 1. & alii. σφόδρα sequitur: itaque simplex sigma pro duplici dedere librarii.

C A P. XVII.

1 ἦλθεν) ἐξῆλθεν *Al.* ¶ λέγων) *Comp. Al. Seid. Vff. & sex alii, Aruth. Arab. Lat. Cyprian. Syr. λέγων μοι Er. And. nescio an Pet. & Steph. bini. Loco μετ' ἐμῆ, μοι est apud Hippolytum. ¶ ὑδάτων) Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. Hippol. pluresve. τῶν ὑδάτων τῶν Comp. &c.*

2 οἱ — γῆν ἐκ — αὐτῆς) *Comp. Al. And. Vff. pluresve, Hippol. Lat. Syr. ἐκ — αὐτῆς οἱ — γῆν Er.*

3 εἰς ἔρημον) *edd. mss. Athanasii synopsis, Ticon. Primas. Syr. &c. ~ Cyprianus, Cassiodorus, recurrente in. ¶ εἶδον) ἴδα Al. Rhythmus γυναῖκα. Iteratur hoc in versu 6 solo. ¶ κόκκινον) ~ Cyprianus bis, nescio an Cassiodorus. Epitheton facile omissum: nam desideratur apud Ticonium uno loco, & mox aperte apud eundem occurrit. ¶ γέμον ὀνομάτων) γέμοντα ὀνόματα vel γέμον τὰ ὀνόματα *Cov. Hunt. L. Seid. Sin. & (quantum ex laceris membranis se assequi ait Millius) Al. Ex alliteratione ad γέμον κτλ. v. 4. γέμον ὀνόματα Vff. ¶ κεφαλας ἐπτά κκι) ~ Er. ed. 1. 2. 3.**

4 ἦν) *Comp. Al. And. Vff. & sex ceteri, Hippol. Aruth. Lat. multi, Syr. Vacat margo Steph. ἢ Er. nescio an L. M. Pet. 3. Ex cap. XVIII. 16. nisi antea fuit ἦ, coll. v. 8. mox. ¶ πορφύρεον καὶ κόκκινον) Al. Vff. & septem alii, Hippol. unde PALLIVM purpureum & coccineum, non semel, Cyprianus. πορφύρα καὶ κόκκινον Er. nescio an Steph. 15. πορφύραν καὶ κόκκινον Comp. And. M. Pet. 2. 3. Aruth. ¶ καὶ tertium) ~ Comp. And. 2. & sex alii, Hippol. Aruth. Facile omissum, ante καὶ subsequens. ¶ κεχρυσωμένη) κεκοσμημένη Cyprian. Ticon. Cassiod. Interpretamentum. ¶ χρυσίω) Al. And. 2. Seid. Vff. cum plurimis. χρυσῶ *edd. And. 1. Exallit. ad medias syllabas in κεχρυσωμένη. ¶ μαρμαίταις) κεκοσμηται addit Pet. 3, plane a textu Andreae ad exegetin ejusdem in describendo delapsus. ¶ ποτήριον χρυσοῦν) Comp. Al. Vff. pluresve, Hippol. Lat. χρυσοῦν ποτήριον Er. And. &c. ¶ τὰ ἀκάθαρτα τῆς) Comp. And. Vff. & undecim reliqui, & Hippol. unde τῶν ἀκαθάρτων τῆς Arethas. Syntaxeos studio. Singulari numero habent hoc Latini: etiam plurali Ticonius. ἀκαθάρτητος Er. cum Steph. 15. vel solus potius. Ab ἀκάθαρτος formatur ἀκαθαρσία· ἀκαθάρτης, ne analogiam quidem habet; quanquam sunt, qui hoc pro ἀκαθαρτότης vel pro ἀκαθαρότης, dici putent. Ipsum ἀκαθαρτότης, quod Camerarius, &, ex Camerario fortasse, Grotius Iohanni commodat, non multo melius est. Vide infra P. IV. N. IX. § 79. ¶ αὐτῆς post πορείας) *edd. And. Lat. vel etiam Pet. 3. cum Al. Cov. M. Vacat margo Steph. (τῆς γῆς) Bar. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Hippol. Aruth. & sic, totius praemisso, Cyprian. Primas. Illud ex allit. ad αὐτῆς v. 4. 5, maximeque v. 2, vel hoc ex τῆς γῆς v. 5. αὐτῆς καὶ τῆς γῆς Syr.***

5 μυσηέον) μυσηεία *Primas. ¶ ἡ μεγάλη) ~ Ticon. Cassiod. Facile magna ante mater excidit. ¶ (πόρων) Comp. Pet. 3. Steph. 15.*

6 ἐκ prius) ~ *Vff. & alii. ¶ καὶ medium) ~ Vff. & al. ¶ καὶ ἐκ τῆς αἰματος τῶν) ~ And. 1. Solum & remanet apud Ticonium. ¶ ἐκ alterum ~ Bar. Pet. 2.*

Pet. 2. Arab. Ticon. ¶ μαρτύρων) ἀγίων μαρτύρων *Hunt. Vff. μαρτυρίων Al. ¶ in-*
σῆ) - And. 2. Cassiod. Vñ ecclesiasticus martyras simpliciter appellat. *Iesu*
Christi (martyrum omisso) Primasius. ¶ αὐτῶν) - And. 1. L.

7 ἐρῶ σοι) *Al. Vff. pluresve, Hippol. σοὶ ἐρῶ edd. And. ¶ τῆ post αὐτῶν)*
καὶ τῆ Er. ed. 1. 2. 3. And. 1. Mog.

8 init. τὸ) *Comp. Al. And. M. Vff. & alii, Hippol. - Er. Steph. edd. ¶ ἢ*
post εἶδες) ἢ Al. Tantundem. ¶ (ὑπάγει) Er. Al. And. 2. nescio an Iren. Primas.
Ex v. 11. ¶ (θαυμάσονται) θαυμασθῆσονται Al. θαυμάσκειν Hippol. ¶ ἐπὶ τῆς
γῆς) edd. And. Syrus, coll. v. 2 &c. (τὴν γῆν) Barb. 1. Hunt. Seid. Vff. Hippol.
¶ (ἢ γέγραπται) ἢ ἐγγραπτο Al. Hunt. Sin. ¶ (τὸ ὄνομα) lidem & L. Seid. Vff.
Hippol. Syr. Ex cap. XIII. 8. ¶ τὸ βιβλίον) τῆ βιβλίου Vff. & alii. τῶ βιβλίῳ
And. 2. nec non Hippol. ¶ βλεπόντων) Al. And. 2. Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. 3.
Seid. Vff. Vacat margo Steph. (βλέποντες) edd. And. 1. Hippol. nescio an Sin. cum
M. ¶ τὸ θηρίον ὅτι ἦ) ὅτι ἦν τὸ θηρίον Vff. & alii. ¶ καὶ παρέσαι. ὠδε) Et
hic est habet Lat. ut si παρὰ in παρέσαι & ὠδε nil differrent. Versio Æth. hoc
loco, ut alibi, ad Lat. est accommodata. ¶ καὶ παρέσαι) Comp. Al. And. 2.
Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. u. 15. Hippolytus, Arethas, Arab. Pri-
masius, ad ceteros tamen postea Latinos accedens. Probat loh. Dælingius de anti-
clur. p. 405. Franc. Combefilus in Not. ad Hippolytum, W. Wallius in Not. crit.
ad N. T. p. 405. sp̄o m̄. Lat. Colon. Quæ nota quid valeat, alii viderint. καὶ παρ-
εσαι And. 1. (sed παρέσαι habet Exegesis in eo quoque codice præcedens,) Barb. 1.
Dionysianus, Vff. Syr. Ex allit. ad α καὶ ἐστ. Copticus interpretatur, quasi legisset,
καὶ πέπτωκιν Armenus vero, & prope est, quod non abludit a Græco πάρεσαι. (καὶ
περ ἐστ) Er. Sed ipsi Erasmo hæc live lectio five conjectura sua non satisfecit.
nam & in editione secunda lunulis eam inclusit, & in Latinis, Vulgatum secutus,
omisit. Nil movent M. & Pet. 3, si tamen sic habent. nam M. valde recens est,
Pet. 3. sæpe cum Er. aberrat. Nusquam καίτερος particulam Iohannes adhibet. Sum-
ma, καὶ παρέσαι, habent antiqua documenta, summo consensu: nonnulla, καὶ
πάρεσαι. Tantummodo de M. & Pet. 3. minus liquet. Latinus non discrepat in-
terpres, qui vel habuit & lectura est, quæ lectio apud Primasium remanet, vel τὸ
καὶ πάρεσαι ὠδε in unum conflavit, hoc modo, Et hic est, scil. mens &c. Facilem
hæc lectione, καὶ παρέσαι, sensum reddi, sed καίτερος ἐστὶν contradictionem affer-
re, agnoscit Theod. Crinon in Essai sur l'Apoc. p. 318. Et tamen lectionis, καὶ παρ-
εσαι, nullam esse elegantiam & acumen, Vtringa, modestus alias interpres, dicere
sustinuit: eademque mente H. Merus καίτερος ἐστὶν exemplaria pleraque omnia habere,
& hanc lectionem generaliter obtinere, scripsit. Ea quippe methodo, quæ utriusque
temporibus vigeat, numerus codicum, in Apocalypsi præsertim, ægre miri pot-
erat. Atqui illud, καίτερος ἐστὶν, Erasmus introduxit. Reuchlinianum Andreae exem-
plar habuerat, opinor, καὶ πάρεσαι sed litera α vel oculus Erasmi fugiebat, vel
animo eius displicebat, & Latinus, quem vidimus, interpres, cum deserebat. Ita-
que per conjecturam, καίτερος ἐστὶν, edidit, sed plane dubitanter. nam hæc verba
ipse & in parenthesi, conjecturæ indice, aliquando exhibuit, & in sua versione
Latina constanter omisit. Eam nunc conjecturam, postquam tot editores, sed si-

ne examine, *Erasmum* recuderunt, *Morus* & *Vitringa* quasi insignem Canonis Bibli-
ci particulam animose defenderunt. Ipse vero *Erasmus*, si viveret, tot codicibus,
quorum nunc copia est, herbam, ut arbitror, porrigeret, & affeclas suos mira-
retur, qui lectiones ab ipso olim ægre constitutas tam religiose tuentur. Vel so-
lus *Andreas*, cujus textus & exegesis in exemplaribus postea excussis καὶ παρέσει
ac potius καὶ παρέσαι habent, *Erasmum* revincit, & ab hac lectione *Coptica* versio,
ἔσ' *cecidit*, certe propius abest, quam ab *Erasmo*: idemque de ipsa *Vitringæ* inter-
pretatione dicendum venit. Ea enim ad textum ἢν κατλ. congrueret, si textus es-
set, fuerat, ἔσ' non erat, ἔσ' adest, καὶ παρέσει. Legatur, quæso, tota ejus ad hunc
versum commentatio, de RESVSCITATIONE imperii. Quo quo modo se res
habet, commentarius textui, non textus commentario servire debet. Addit Cl.
Wolffius (ubi *Mori* & *Vitringæ* verba complura exhibuit,) τὸ καὶ παρέσαι etiam ideò
locum habere non posse, quod de illis sermo sit, qui bestiam illam cum maxime videant.
Resp. Ea lege saltem καὶ παρέσει sumendum erat, collato versu 11, ubi item præ-
fens est tempus pro futuro. Veruntamen videri variis modis potest aliquid, quod
vel adest vel aderit. Matth. XIV. 30. Ioh. VI. 19. Heb. X. 25. Idem vir rev. ne-
gant mihi, καίπερ particulam ab Iohanne usquam adhiberi, regerit, ne verbum qui-
dem παρέσαι ab Iohanne adhiberi. Sed dispar est ratio. nam verbum παρέσαι nul-
lus idiotissimus excludit: particulam quamvis Hebraismus, quem Iohannes multum
sequitur, fere ubivis per ἢ sive καὶ reddit, juxta *Noldii* Concord. p. 292 seq. non
καίπερ. Accedit alia ratio, quæ constructionem *Erasmi*, καίπερ ἐσιν, aperte re-
fellit. nam καίπερ non cum verbo, sed cum participio construi, docent omnia lo-
ca N. T. 2 Petr. I. 12. Hebr. V. 8. VII. 5. XII. 17. maximeque Phil. III. 4. Et
sic οἱ ἔξω. *Demosth.* ταῦτα μνημοσύνητε ῥηθέντα, καίπερ ὄντες οὐ δεινοὶ τὰς ἀδι-
κούντας μεμνήσθαι. Idem, ἕκασον ὑμῶν, καίπερ ἀκριβῶς εἰδόντα, ὁμῶς ὑπομνή-
σαι βούλομαι. Idem, δεῖ με, καίπερ οὐ φιλολοίδορον ὄντα φύσει, αὐτὰ τὰ
ἀναγκαιότατα εἰπεῖν περὶ αὐτῶν. *Aristoteles*, ἀλλὰ καίπερ ὄντος τοιούτου τοῦ παρ-
όντος λόγου, πειρατέον βοηθεῖν. *Euripides*, καὶ γὰρ σ' ἰκνοῦμαι, καὶ γυνή περ' ἐσ'
ὁμῶς, τοῖς δεομένοισιν ὠφελεῖν, διὸς τε δ' εἶ. *Sophocles*, γινώσκω σαφῶς, καί-
περ σκοτεινὸς (scil. ὢν,) τὴν γε σὴν αὐδὴν ὁμῶς. *Dio*, τὰ τοῦ τιβερίου ἔργα,
καίπερ (*Xiphilinus*, καὶ) χαλεπώτατα δόξαντα γεγονέναι, παρὰ τὰ γαῖου—
παρίνεγκαν. *Zosimus*, καίπερ ἐν τούτοις ὄντι τῷ στρατοπέδῳ, περὶ Φιλίας ὁμῶς
ἐποιούντο λόγους οἱ Πέρσαι. *Julianus*, καίπερ ταῦτα πολυπραγμονῶν, ἠδεῖτο τὸ
μέγεθος αὐτοῦ τῆς ἀρετῆς. Sin aliquis καίπερ etiam cum verbo construi affirmat,
exemplis probet, & iis quidem, in quibus περ non sit παρέλκον, ut apud *Apol-
lonium Rhodium*, sed quamvis notet. Obstat natura particulæ. nam etiam simpli-
ces voculæ, ex quibus καίπερ componitur, nempe καὶ (pro quamvis) minus sæ-
pe, & περ (apud *Devarium*,) nunquam, verbum adsciscunt. Gravius est, quod
conjectura καίπερ multum de sententia detrahit. nam admiratio terricolarum non
tam per illud, quod bestia erat ἔσ' non est, quam per hoc, quod bestia παρέσαι
aderit,

aderit, commovetur. Satis de crisi, nec tamen frustra. Momentosus enim locus est. Vid. *Gnom.*

9 ἐπτά ὄρη εἰσὶν) *Comp. Al. And. Vff.* pluresve, *Hippol. Lat. Syr.* ὄρη εἰσὶν ἐπτά *Er. &c.*

10 in it. καὶ) ~ *Vff. Æth.* ¶ (ἔπεισον) *Comp. And. Pet. 2.* πέσονται *exemplaria quaedam*, ut ait Dælingius lib. cit. p. 407. ¶ ~ καὶ, post ἔπεισ.) *Comp. Al. And. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sim. Vff. Lat.* multi, *Syr.* nec non *Hippol.* qui μοχ, pro ὁ, ὁ δὲ habet. (καὶ) *Er. &c.* ¶ αὐτὸν δεῖ) δεῖ αὐτὸν *Vff.*

12 ἐκ) *Er. id. 1. 2. 3. Al. Lat.* in ms. Schelli. manu prima; *Iren.* in cod. nonnullis, vel etiam *Syrus.* nam adhuc in aliis ante non, in aliis post non habet. (ἐπω) *edd. al. &c. Lat.* Ex v. 10. ¶ λαμβάνουσι) & λαμβάνουσιν *Vff.* ¶ μετὰ τῆς θηρίας) *edd. mss. Hippolytus* (apud quem initium est hoc sequentis versus, τὴν, pro ἔτοι, habens:) *Arith. Arab. Iren. Primas. Syr.* Probat Estius, Tirinus, Bosfuet, nec non Menochius & De la Haye. Videndum, ne sit alliteratio ad μετὰ τῆς v. 14. sed præstat retinere lectionem, ob antitheton, μετ' αὐτοῦ. *ibid. post bestiam* (μετὰ τὸ θηρ.ον) *Lat.* Et sic idem c. XIII. 3. Valde abutitur hac lectione auctor *Oneris eccles. cap. LXI.*

13 γνάμνυ ἔχουσι) ἔχουσι γνάμνυ *And. 2.* in textu. ¶ τὴν ante ἔξουσίαν) *edd. And. Hippol. &c.* ~ *Al. Vff. & alii.* ¶ αὐτῶν) *Comp. Al. And. Vff.* cod. plurimi, *Hippol. εαυτῶν Er.* ¶ διδάσκω) *Comp. Al. And. 2. Seid. Vff. & septem alii, Arith.* unde dant est apud *Irenaeum*: & tradunt in *Lat.* ms. Charitino. δώσκω *And. 1. Ticon.* ac tradent, multi *Lat. διαδιδάσκω Er.* nescio an *Bar. Pet. 3. Steph. 15.* Librarius nimis cito & arripuit, & futurum subtexuit poeticum: sed nec proprie dicitur didi aut distribui, quod uni dant plures. *διαδώσκω Hippol.*

14 (ἐκλεκτοὶ καὶ κλητοὶ) Media lectio. nam vocati & electi (absque & fideles) *Ticonius* in textu & in commentario. κλητοὶ, ὅτι πιστοὶ, καὶ ἐκλεκτοὶ *And. 1. κλητοὶ καὶ ἐκλεκτοὶ, πιστοὶ, Hippol.* nec non *And. edd. Alfonsus Conradus Mantuanus.* Solos electos exegesis *Andreae* memorat. electi & fideles & vocati est apud *Primasium*, qui subjungit, Bene PRÆMISIT ELECTI. item, electi & vocati & fideles habent *Ansbertus, Haymo, Rupertus.* πιστοὶ videri possit glossa ad κλητοὶ: quanquam cum textu congruunt etiam *Arm. Copt.*

15 καὶ λέγει μοι) ~ *Rupertus.* ¶ λέγει μοι) ~ *Æth.* ¶ λέγει) *ἔπει Al.* ¶ ἢ πόρνη κἀθιται) κἀθιται ἢ πόρνη *Hippol. Primas.* ¶ καὶ ὄχλοι) ~ *Lat.*

16 καὶ τὸ θηρίον) ~ *Lat.* in codice Berolinensi & Reutling. *Ticon.* nec non *Beza.* τῆς θηρίας *Armen.* μετὰ τῆς θηρίας *Copt.* ¶ καὶ ante τὸ θηρ.ον) *Comp.* (præfixo puncto, Græcam hanc lectionem Latine in præferente;) *Al. And.* (etiam in exegesi, concordiam Satanz, quem pro bestia habet, & decem cornuum, valde exaggerante,) *Cov. Hunt. L. M. Pet. 3. Seid. Sim. Steph. 15. Vff. Hippolytus, Æth. Arab. Lat.* in cod. antiquis apud *Nic. Zegerum & Joannem De la Haye*, & in Schelhorniano, *Primasius, Ansbertus, Haymo* in comm. *Rupertus* in comm. disertè, *Biblia Germ.* in ed. *Mogunt. A. 1462.* & in ed. *Argent. A. 1466. Syr.* Hoc est, quod *Bellarminus*

ait z

ait: *Antichristus odio habebit Romam.* &c. lib. III. de Rom. Pont. c. 13. Erratum est, quod $\kappa\alpha\tau\alpha$ nescio qui libri apud Grotium habere feruntur. ($\epsilon\pi\iota$) *Lat.* multi, deteriores, & (ex iis, ut verisimile est,) $\epsilon\pi\iota$ τὸ θηρίον fecit *Erasmus*, quem hinc quoque sequuntur, qui solent, editores, quanquam lectionem hanc vel solus *Andreas* Cæsariensis redarguit. *Arethæ* quoque hanc lectionem tribuit *Grotius*. Pro $\epsilon\sigma\tau\iota$ bestia, $\epsilon\sigma\tau\iota$ bestiam habent duo cod. *Argentoratensis*, quorum alter seculo IX vel X scriptus videtur, alter correctioni *Ercambaldi* episcopi A. DCCCCLXV. inaugurati tribuitur, & unus *Berolinensis*, alterve. inde porro $\epsilon\sigma\tau\iota$ in bestiam habent *Lat. mss. Paris.* Passim in pro $\epsilon\sigma\tau\iota$ per compendia scribendi irrepit in *mss. codices*: facile vero etiam, si placeat, per falsam planioris sententiæ speciem, ex $\kappa\alpha\iota$, $\epsilon\pi\iota$ factum est. Neque aulim dicere, hoc $\epsilon\pi\iota$ in ullo exstare codice Græco. nam tres reliqui, *Bar. Pet. 2. Steph. 15. τὸ ἐπὶ* non firmant. *Steph. 15* hinc jam videtur abruptus; (quare etiam deinceps cæca ejus mentione superleddebimus, coll. §. VI ad init. hujus libri:) *Bar. & Pet. 2.* sunt instar unius tatummodo testis, & sæpe simul aberrant: vide *Var. v. 6. Rom. IX. 18.* sæpe etiam *Aretham* sequuntur: vide *Var. c. XXI. 4.* sæpe latinizant. vide *Var. c. X. 8. XIX. 16.* quorum utrumvis hic quoque accidere poterat. Veruntamen *Bar.* hiat, ut ex pausa ejusa cap. XVII. 9. ad cap. XVIII. 7. apud *Millium*, & mox in *Var. cap. XVIII. 1* apparet: & *Pet. 2* minus accurate collatus est. Patet hinc, quo jure *Pareus* $\epsilon\pi\iota$ legere dicat omnia exemplaria Græca $\epsilon\sigma\tau\iota$ Latina. Eam lectionem, $\epsilon\pi\iota$ τὸ θηρίον, ad sensum, inquit *Cl. Wolfius*, accommodatiorem esse, per se patet. Per eam enim indicantur cornua, quæ in bestia viderat *Ioannes*. Omnino cornua, quæ viderat *Iohannes*, uti versu 12, sic versu 16 indicantur: eaque ille in bestia vidisse, affatim intelligitur ex v. 3. 7. quanquam τὸ in bestia uti abest a versu 12, sic postea versu 16 multo magis redundat, præsertim quum cornua versu 12 magis ut bestię cornua, versu 16 magis per se spectentur. Ipsa phrasis, cornua vidisti $\epsilon\pi\iota$ τὸ θηρίον, hiulea est, & dissimilis phrasibus, quibus nomen in fronte scriptum, ac bestia cornua habens dicitur. Hæc vero oratio, Et decem cornua, quæ vidisti, $\kappa\alpha\iota$ $\epsilon\sigma\tau\iota$ bestia, hi odio habebunt meretricem, planissima est, cornua $\epsilon\sigma\tau\iota$ bestiam per voculam $\epsilon\sigma\tau\iota$ hi complexa, & ad sensum gravissimum, quem ea demum exhibet, accommodatissima, quod non modo decem cornua, sed etiam bestia ipsa (quo pacto *Protestantes* ab invidiosissima classici adversus *Romam* canendi sulphicione liberantur,) meretricem odio sint habituri. Divina gubernatione provisum est, ut *Apocalypsis* ante Reformationem, in media *Hispania*, *Compluti*, valde sincera, præsertim in stricturis *Romam* ferientibus, ederetur. Atque hoc loco *Complutensis* editio & lectionem, $\kappa\alpha\iota$ τὸ θηρίον, exhibet, & puncto, approbationis signo, eam distinguit. Consentiantque monumenta fere omnia. Inanis esset tot codicum collatio, si talium quoque locorum germana lectio aut postponeretur sine fine, aut saltem in ancipiti relinqueretur. Bene igitur subjicit *Cl. Wolfius*: Vel omnium, vel plerorumque, codicum Græcorum consensus non parvi fieri debet. Id est, Debet tali consensu stipata lectio pro germana agnosci & defendi, ubicunque ea receptam lectionem omnibus rationibus, hermenevticis quoque, exsuperat. ¶ $\gamma\upsilon\mu\acute{\iota}\nu$) $\gamma\upsilon\mu\acute{\iota}\nu$ ποιήσασιν αὐτήν *Comp. L.* ¶ ($\kappa\alpha\upsilon\sigma\epsilon\sigma\iota\nu$) *Er. ed. 1. 2. 3. καύσωσιν* *Ps. 3.* sic, cremabunt, simplici verbo, *Lat.* aliqui.

17 καὶ ποιῆσαι μίαν γνώμην) *edd. mss. And.* in codd. duobus apud Sylburg. *Æth. Arab. Syr.* unde *ἔ* esse illos in consensu *ἔ* metu habet *Primasius*. — *Al. And.* apud Millium & in cod. Augustano, *Lat.* Recurrenre καί. Non enim ausim affirmare, antiquum librarium verbum ποιῆσαι per festinationem iterum arripuisse, &, cum id delere nollet, sententiam ex v. 13 suppleville. Perantiquus videtur potius esse hiatus. Duplex momentum notatur. *Vid. Gnom.* ¶ μίαν γνώμην) γνώμην μίαν *Comp. Vff. Hippol.* ¶ αὐτῶν ἀντο τῶ) αὐτῶ *Al. αὐτῆ L.* ¶ τελεθῆσονται) *Comp. Al. And. M. Pet. 3. Sin. Hippolytus.* τελεθῆ *Er.* nescio an *Steph. u.* Ex cap. XX. 3. 5. 7. τελεθῶσιν *Barb. 2. Vff. &* quinque alii, *Arcth.* Ex cap. XV. 8. ¶ οἱ λόγοι) *Comp. Al. Barb. 2. And. Vff. &* octo alii, *Hippolytus, Arcthas.* τὰ ῥήματα *Er.* nescio an *Steph. u.*

18 βασιλείαν) τὴν βασιλείαν, & βασιλείαν, *And.* ¶ τῆς) ἐπὶ τῆς *Cov. Hunt. Sin.* τῶν ἐπὶ τῆς *Vff.*

C A P. XVIII.

1 (— καί) *Al. And. 2. L. Vff. Hippol. Arab. Cassiod. Syr.* Sic c. XIX. 1. ¶ ἄλλον) *Comp. Er. ed. 1. 2. 3. 4. Al. And. Cov. Hunt. M. Seid. Sin. Steph. u. Vff. Hippol. Arcth. Æth. Arab. Lat. Syr.* — *Er. ed. 5.* (per sphauma; habet enim versio:) & *edd. recent. Silent Bar. L. Pet. 2. 3. Steph. 15.* mutili videlicet, vel minus accurate collati.

2 ἐκραξεν) ἐκέκραξεν *Al.* ¶ ἰχθυΐ Φωνῇ μεγάλῃ) Lectio media; e communio-re lectioe tantummodo particulam ἐν eximens, auctoritate multorum, de quibus confestim. ἐν ἰχθυΐ Φωνῇ μεγάλῃ *Er.* vel etiam *L. Pet. 3. ἰχυρᾶ Φωνῇ μεγάλῃ And. 2. Hippol. ἰχυρᾶ Φωνῇ Steph. u.* apud Stephanum, *Al.* apud Fellum: Nam Millius ἐν particulam hoc loco parum curasse videtur. certe *And. 1* sic habet. ἰχυρὰν Φωνὴν *Vff. u. ἰχυρὰ Φωνῇ Comp. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Arcth. Æth. Arab. Syr.* & sic *Latini* permulti: sed alii, in fortitudine. magna voce fortiter habet *Primasius.* *Vid. Gnom.* ¶ (— ἔπετεν) *Hunt. L. Pet. 2. Seid. Vff. Arcth. Æth. Arab. Ticon.* ¶ βαβυλων) ἢ βαβυλων *And.* ¶ δαιμόνων) *edd. &c.* daemonum habet *Hieron.* ad *Marcellam.* δαιμονίων) *Al. Arcth.* ¶ ἀκαθάρτα prius) — *Pet. 3. δαιμονικὰ ἀκαθάρτα καὶ μειστημένα Cov. Vff. ἀκαθάρτα καὶ μειστημένα Al.* ¶ καὶ Φυλακὴ παντός ὄρνεος ἀκαθάρτου) — *And.* Eadem verba, & καὶ μειστημένα, omittunt *Cov. L. Arcth.* ¶ ὄρνεος) ὄρνεις *Er. ed. 1. 2.* & recentiores aliquot. θηρίων *Al. And.* in comm. *Hiatus*, eodem verbo recurrente, apud alios ὄρνεις, (quod habet etiam *Copt.*) apud alios θηρίων solum dedit. *bestiæ immundæ ἔ* omnis præfigit *Primasii* textus, nec non *Παῖσι* in comm. πάντων πνευματων μειστημένων *Armen.* Post μειστημένα, καὶ Φυλακὴ παντός θηρίων ἀκαθάρτου καὶ μειστημένα habet *Syr.* *Mediam* ex his lectio-nem *margo* postea amplius indagandam proponit.

3 τῆ οἴκ τῆ θυμῆ) τῆ θυμῆ τῆ ἐκ *Comp. And.* in textu. ¶ τῆ οἴκ) — *Al.* *Pari modo* ἰνα, pro vino ἰνα, habet *Lut.* in *mss. Aufbertus, Dionysius Carthufianus.* ¶ τῆ θυμῆ) *Er. Armen. Copt. &c.* Videtur glossa (coll. cap. XIV. 8. XVII. 2.)

ex cap. XIV. 10. XVI. 19. XIX. 15. huc traducta, & in plerisque codicibus vocalæ illi, τῆ αἰα, modo præposita, modo surrogata, modo subnexa. (~) *And.* in exegeti *Primasius*. Lectio media. ¶ τῆς πορνείας) ~ *Syr.* ¶ αὐτῆς primum) ~ *And.* 1. ¶ πέπωκε) πεπόκασι *And.* 2. & alii. unde πεπόκασι *Seid.* Vff. *Æth.* *Copt.* πέπτωκαν *Al.* πεπότιζε *Comp.* sola. Ex cap. XIV. 8. ¶ τῆς γῆς alterum) αὐτῆς *Er. ed.* 1. 2. 3. ¶ εἰρήνης) εἰρήνη *Er. ed.* 1. 2. 3. *And.*

4 ἐκ τῆ ἕρανῶ) ~ *Lat.* aliqui. ¶ ἐξέλθετε) ἐξέλθατε *Al.* ἐξέλθε *Vff.* & alii, *Cyprianus* & *Primasius*, (apud quos eodem numero sequitur *particeps sis*, & *perstringaris*.) *Anstbertus*. ¶ ἐξ αὐτῆς) ~ *Er. ed.* 1. 2. *Pet.* 3. ¶ καὶ alterum) ~ *Er. ed.* 1. 2. 3. *Pet.* 3. Librarius a secundo αὐτῆς ad tertium αὐτῆς delapsus, καὶ omisit, & , ut statim apparebit, ἵνα μὴ λάβητε justo citius perscripsit. ¶ ἐκ τῶν πληγῶν αὐτῆς ἵνα μὴ λάβητε) *Comp.* *Al.* *And.* *Vff.* cod. plurimi, *Hippol.* *Lat.* *Syr.* ἵνα μὴ λάβητε ἐκ τῶν πληγῶν αὐτῆς *Er.* & alia ed. *Cyprian.* *Primas.* *Haymo.* ¶ λάβητε) βλαβῆτε *And.* 1. *Cyprian.* *Ticon.* *Primas.*

5 ἐκολλήθησαν) *Comp.* *Al.* *And.* & septem alii, *Hippolytus*, *Areth.* *Syr.* firmo consensu. Vid. *Gnom.* κολλήθησαν *Vff.* neque dissentit *Lat.* qui pervenerunt, aut *Ticon.* qui ascenderunt habet, (ἐκολλήθησαν) *Er.* ex mera conjectura ut apparet. nanque *Andreas* quidem sic habet. *Steph.* edd. *Silent Bar.* *Pet.* 2. *Steph.* 15. Hiat *Seid.* a v. 3. ad 13. annexa sunt ei ἔ περιέγερunt habet *Arab.* per periphrasin verbi Syriaci, quo ἐκολλήθησαν exprimitur. ¶ ἀμαρτίαι) ἀμαρτίαι, ἀμαρτίαι *Vff.* ¶ ὁ) αὐτῆς ὁ *Comp.* *M.* *Sin.*

6 ἀπόδοτε — — κέρασατε — — δότε αὐτῇ βασιανισμὸν καὶ πένθος) ideo REDDIDIT ei duplicia, ἔ in quo poculo miscuit, duplum REMIXTVM EST ei: ἔ in quantum se clarificavit ἔ deliciarum habuit, in tantum DATVR ei cruciatus ἔ lucus, habet *Primasius*, & , fere ad apicem, *Cyprianus*. Etiam, pro ἀπόδοτε, reddidit habet *Æth.* ¶ (~ ὑμῶν) *Al.* *Cov.* *Hunt.* *L.* *Sin.* *Vff.* *Hippol.* *Æth.* *Lat.* in ms. Schellh. *Ticon.* *Syr.* ὑμῶν *And.* 2. ¶ (~ αὐτῆ) *Al.* *Hunt.* *L.* *Sin.* *Hippol.* *Lat.* ¶ διπλᾶ) τὰ διπλᾶ *Barb.* 2. *Hippol.* ¶ ὧ) αὐτῆς ὧ *L.* *Sin.* *Vff.* αὐτῆς ὁ *Cov.* ὁ *Pet.* 3. ¶ ἐκέρσατε) ἐκέρσεν ὑμῶν *And.* 1. *Lat.* aliqui.

7 ἑαυτῆν) αὐτὴν *Al.* *Vff.* & alii. ¶ πρῶτον δότε) κέρασατε *Er. ed.* 1. 2. Ex v. 6. ¶ (~ καὶ πένθος) *Comp.* *And.* 2. *M.* *Pet.* 3. ¶ λέγει) λέγει, ὅτι *Comp.* *Al.* *And.* 1. *Hunt.* *Sin.* *Primas.* Accedit *L.* in Millii appendice ad notas: sed obstat ejusdem appendix ad textum. ¶ κάθημαι) καθίσω *L.*

8 ἡμέρα) ὄρα *L.* *Æth.* *Cyprian.* *Primas.* Vtrumque *Haymo.* Ex v. 10. ¶ καὶ primum) ~ *Bar.* *Hunt.* *Sin.* *Cyprian.* ¶ κυριος) edd. mss. *Cyprianus*, *Ticonius*, *Primas.* *Haymo.* (~) *Al.* *Æth.* *Lat.* multi. ¶ ὁ θεός) ~ *Bar.* *Areth.* *Primas.* *Haymo.* ὁ παντοκράτωρ *And.* 1. ¶ ὁ alterum) ~ *Al.* apud *Marekium*. ¶ κρινας) *Comp.* *Al.* *And.* 2. *Vff.* & septem ceteri, *Hippol.* *Arab.* *Syr.* unde qui iudicavit habet *Lat.* in ms. Colon. & aliis, *Rupertus*. sed qui iudicabit (b pro v, ut saepe,) *Lat.* plerique. & sic κρινῶν *Er.* nescio an *Areth.* κρινῶν *Steph.* edd. *And.* 1. nescio an *Bar.* *Pet.* 2. etenim qui iudicat habet *Lat.* in Breviario ms. *Ticonius*.

9 κλαύσονται) *Al. Hippol. nec non And. exeg. κλαύσονται αὐτὴν Er. And. 2. nescio an Cov. Pet. 3. κλαύσκει Comp. Bar. Hunt. L. M. Pet. 2. Sin. Steph. 16. Vff. Areth. κλαύσκειν αὐτὴν And. 1. Sed κλαύσονται forte habent LXX. & αὐτὴν omittunt Lat. Syr. ¶ κλύονται) περιθήσκει καὶ κλύονται Syr. Verbum, illatum huc, versu 11 omissum in Syr. ¶ ἐπ' αὐτῇ) ἀπ' αὐτῆς And. 2. ¶ αὐτῇ) αὐτὴν Comp. Bar. & alii, Hippol. αὐτῶν Vff.*

10 ἐσηκότες) σήκοντες *And. 1. ¶ τὸν) - Er. ed. 1. 2. 3. ¶ ἰχυρά) ὄχυρά And. 1. ¶ - ἐν ante μιᾷ) Comp. Al. Vff. & septem ceteri, Lat. multi. Hippol. ἐν Er. And. nescio an Sin. Vacat margo Stephani. Confer v. 16. 19. ¶ μιᾷ ὥρᾳ ἡλθεῖν) μιαν ὥραν Al.*

11 κλαίσει καὶ) - *Syr. ut modo notavimus: vel etiam Primaf. ¶ κλαίσει καὶ πένθεισιν) κλαίσει καὶ πενθήσκειν Bar. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Steph. 16. Hippol. Areth. Arab. Lat. vel etiam Barb. 2. quanquam alii ad v. 9 conferunt κλαύσκειν Vff. Ex v. 9. ¶ ἐπ' αὐτῇ) ἐν αὐτῇ Schmidii ed. Al. ἐπ' αὐτὴν Vff. post rasuram, Hippol. ἐν ἑαυτοῖς Er. ed. 1. 2. 3. ἐφ' ἑαυτῆς Pet. 3. ἐφ' ἑαυτοῖς And. ¶ ἀγοράζει) ἀγοράσει Hippol. Areth. Æth. Lat. sed emit ms. Colon. & Schelli.*

12 (γόμεος) *Er. ed. 1. 2. 3. Hoc ipsum Græcum γόμεος habet Copt. sed poni videtur in accusativo: nam ipsas voces Græcas non declinat. ¶ καὶ tertium) ἑτε Er. ¶ καὶ βύσσει) - Primaf. ¶ βύσσει) edd. And. Hippol. Lat. nescio an Pet. 3. cum Cov. βυσσειν Al. Vff. & septem alii, Areth. Ex rhythmo κικίνη, vel ex v. 16. ¶ καὶ πορρ.) - Al. Ansb. Hoc post ση κὲ habet Primafius. ¶ πορρ.) *Er. ed. 3. & alia, And. 1 manu secunda, Hippol. nescio an Pet. 3. cum Cov. Vff. πορρ.) Comp. Er. ed. 1. 2. And. & septem alii, Areth. Primaf. Ex eodem versu 16. ¶ καὶ σερικῶ) - Er. ed. 1. 2. 3. ¶ σερικῶ) σερικὸν Vff. &, absque accentu, Al. ¶ καὶ κικίνη) - Al. apud Marekium. Hoc ante καὶ σερικῶ habet And. 2. ¶ πᾶν ξύλον) πᾶν σκυῶς Al. E proximo. ¶ ξύλον θυῖον) vas ligneum & vitteum habet Primaf. ¶ ξύλα) edd. mss. Primaf. &c. (ῥιθκ) Al. Æth. Lat. Ex præced. Vid. Gnom. ¶ τιμιωτάτα) τιμια Pet. 3. Lat. ¶ καὶ μαριζκ) - Er. ed. 1. 2. 3.**

13 κινάωμον) κινάωμον *Al. κινάωμον Cov. Hunt. κινάωμον Vff. ¶ καὶ ἄωμον) Al. Bar. Dionysianus, Pet. 2. 3. Hippolytus, Æth. Lat. in cod. plurimis, Ansb. Haymo, Rupertus, aliique ex Lat. Syrus. Adhuc hiat Scid. (-) edd. &c. Arm. Copt. Primaf. In rhythmo omisum. ¶ θυμιάματα) θυμιαμάτων Vff. Lat. θυμιάματα Er. ed. 1. 2. 3. And. Hippol. Primaf. ¶ μύρον) σμύρνον And. 1. ¶ καὶ οἶνον) - Vff. & al. ¶ καὶ σεμιδαλιν) - Primaf. ¶ καὶ σῖτον) - And. 1. ¶ πρέβαστα) καὶ πρέβας additur apud Hippolytum: qui si Portus Romani in Arabia fuit episcopus, uti Stephanus Le Moyne existimat; facile hoc ipse addidit. nam gens illa, pecorosa. fela. LX. 7. ¶ ρεῖδων) ρεῖδων Comp. Scid. ρεῖδων Bar. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Vff. Areth. ῥεῖδων in quibusdam hic scribi, Pricæus ait: per ε & per η Hesychius habet. mulorum & camelorum substituit Arabs. Vid. Gnom.*

14 καὶ ἡ ἡσθ. αὐτά) Hoc loco hæc verba ponunt *edd. mss. Hippol. And. Lat. Primaf. Syr. &c. Quare audiendi non sunt, qui post versum 23 ea poni debere contendunt. vid. Gnom. ¶ εθ primum) Post ὁπώρα hoc ponit Al. Primaf. Rupert.*

Vtroque loco habent *Lat. mss. Char. & Pict.* ¶ ἀπῆλθεν) ἀπῆλθον *Er. ed. 1. 2. 3.* ¶ τὰ alterum) — *And. 2.* ¶ ἀπώλετο) *Al. Bar. Hunt. L. Seid. Hippol. Areth.* nec non *Arab. Lat. Syr.* unde ἀπώλετο *And. 2.* non dissimili literarum pictura. ἀπώλοτο *Comp. Cov. M. Pet. 2. Sin. Steph. 15. Vff.* ἀπῆλθεν *Er. And. 1.* vel etiam *Pet. 3.* E proximo. ¶ εὐρεῖς) *And. Bar. Cov. L. Pet. 2. Vff. Hippol. Primaf.* εὐρέσεις vel εὐρήσεις *edd. &c.* εὐρήσασιν *Al. Lat.* multi, *Syr.* Quodque sequitur, οἱ ἔμποροι τῶτων, id huic versui annectunt *Lat.* aliqui, & *Syrus* in *edd.* certe. Omittit id *Arabs.* ¶ αὐτὰ) Hoc ante ε̄ ponit *Vff.* post μὴ *Al. Hippol.* ἔτε ψυχὰς ἀνθρώπων τῶ λοιπῶ ἐμπορεύσῃ addunt *Bar. Pet. 2.* ex *And.* exegefi.

15 τῶτων) ἀνθρώπων *Veles.* nam hominum, pro horum, *Lat.* aliqui. ¶ ἀπ') εἰ *And. 1* in rasura. ¶ κλαίοντες) καὶ κλαίοντες *Vff. & alii.*

16 — καὶ ante λέγοντες) *Al. Bar. Hunt. L. Sin. Arab. Syr.* καὶ *edd. Lat. &c.* καὶ λέγοντες omittunt *Pet. 3. Vff.* ¶ εἰ) — *Vff. & alii.* ¶ ἢ tertium) — *Al.* ¶ βύσσινον — κόκκινον) κόκκινον — βύσσινον *Al.* sed purpura & byssino habet *Primaf.* ¶ βύσσινον) βύσσινον *And. 2. & alii.* Ex v. 12. ¶ πορφύραν) πορφύραν *And. 2. Primaf.* Indidem. ¶ κεχρυσωμένη) κεχρυσωμένοι quidam *codd.* apud Gerhardum & Marekium. ¶ (— ἐν) *Al. Cov. L. Seid. Vff. Areth.* Sic cap. XVII. 4. ¶ χρυσίω) *Al. Bar. Cov. Seid. Sin. Vff. Hippol. Areth.* χρυσῶ *edd. And. &c.* ¶ μαρμαρίταις) μαρμαρίτη *Al. Primaf.*

17 ἐπὶ τῶν πλοίων ὁ ὄμιλος) *Er. And. 1.* (fine ὁ,) *Hippol. Arm. Copt.* nescio an *M.* Ex paraphrasi germanæ lectionis. (ὁ ἐπὶ τόπον πλοίων) *Al. Cov. Hunt. L. Pet. 2* in margine, *Seid. Sin. Vff. Syr.* nec non *Barth. 2.* hinc omnis qui in locum navigat, habuit *Lat.* olim, & inde, pro in locum, into place versio *Anglica* vetus: an die stat *Biblia Germ. ed. vet.* nam hodie existat in lacum; unde ἐπὶ τῆς λίμνης *Veles.* & in longum unus apud *Zegerum, Ansbertus, Haymo;* & in loco textus *Rupertii:* plane, in locum, *cod. Reutling. & Schelh.* manu prima. Lectio ὁ ἐπὶ τόπον πλοίων optimis nititur monumentis, & denotat utique genus hominum diversum a gubernatoribus, quibus tamen adjungitur, & a nautis, & ab omnibus qui mari operantur. Sed super mare habet *Primafius.* Ex seq. ὁ ἐπὶ τῶν πλοίων πλοίων *Comp. And. 2. Bar. Dionysianus* (nescio an ὁ omisso,) *Pet. 3. Steph. 15. Areth. Arab. Ticonius.* Ex festinatione, ut videtur. Vid. *Gnom.* ¶ καὶ ante ὅσοι) — *Cov. & alii:* nisi erratum est *Millii.* ¶ καὶ ὅσοι τὴν θάλασσαν ἐργάζονται) τὴν θάλασσαν ἐργάζονται *Er. edd.* priores.

18 ἐκραζον) ἐκραξαν *Al. Hippol. Lat.* ¶ βλέποντες) *Comp. Al. And. Vff. & novem alii, Hippol. Areth.* ἐρῶντες *Er.* solus. Vacat margo *Steph.* ¶ καπνὸν) *edd. &c. Ticon. Primaf.* τόπον *Al. Lat.* ¶ ὁμοία) ὁμοία (scil. πέπονθε) *Pricaeus.*

19 ἐβαλον) ἐπέβαλον *Al.* ¶ χῆν) χῆν *Er. Steph. ed. 1.* ¶ ἐκραζον) ἐκραξαν *Al. Hippolytus, Lat.* ¶ κλαίοντες καὶ πεθίνοντες) — *Al.* ¶ — καὶ ante λέγοντες) *Er.* nescio an *L. Pet. 3. Seid.* cum *Al. Cov. Hunt. Hippolytus.* Variant *Lat.* Vacat margo *Stephani.* καὶ *Comp. And. 2. Bar. M. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. Ansb.* ¶ τὰ) *Comp. Al. M. Vff.* *cod.* plurimi, *Hippol.* — *Er. Steph. edd. And.* ¶ τιμιότητος) πιδότητος *Hippol.*

20 ἐυφραίνεσθαι — ἠρανεὶ) exultate — coeli habent *Lat.* in mss. Colon. Picet. & aliis, *Primaf. Syr.* Ex cap. XII. 12. ¶ ἐστὶν) ἐν *Al.* ¶ αὐτῇ) *Comp. Al. Seid. Vff.* & octo alii, *Hippol. Arath.* αὐτὴν *Er. And.* nescio an *Lat.* cum *Pet. 3.* ¶ ἀγγελοὶ) ἀγγελοὶ *Syr. Hippol.* ἀγγελοὶ ponunt post προσηύτα *Æth. Arab. Rupertus.* ¶ καὶ οἱ medium) *Comp. Al. And. Seid. Steph. u. Vff.* & septem alii, *Hippol. Arath. Primaf. Ansb. Syr.* — *Er.* cum *Pet. 3. Lat. Ticon.*

21 εἷς) — *Lat.* aliqui. ¶ ἰγυροῖς) — *Al. Ticon. Syr.* ¶ ὁ μύλον μέγαν) μέγαν ὡς μύλον *And. 2.* nescio an *Primafus.* utrumque *Ticonius.* ¶ μύλον) μύλων *Al. Lat. Syr.* in polygl. ¶ μέγαν) μέγα *Er.* ¶ μέγαλη πόλις) μεγάλῃ πόλις *And. 2.*

22 seq. ἀκεσῆ) *ter*) εἰσακεσῆ) *Pet. 3.* nec non *Ald.*

22 καὶ πᾶς usque ad ἔτι medium) — *And. 1* manu prima, *Cov. Hippol.* ¶ πᾶσιν τέχνῃς) — *Al.* ¶ καὶ Φωνὴ μύλου usque ad ἔτι) — *And. 1. Æth. Syr.*

23 καὶ Φῶς usque ad ἔτι prius) — *Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. 1. Æth.* ¶ ἐν σοὶ ἔτι alterum) ἐπὶ ἐν σοὶ *And. 1. Lat. multi.* ¶ οἱ prius) — *Al.* ¶ οἱ alterum) καὶ *And. 2.*

24 αὐτῇ) σοὶ *Syr.* in polygl. τῇ αὐτῇ *Hippol.* ¶ αἷμα) *Er. And. 1. Lat. Syr.* nescio an *Pet.* & *Steph.* bini cum *M. αἷμα τῶν Hippol.* (αἷματα) *Comp. And.* in cod. Pal. & in comm. constanter, *Cov. L. Seid. Vff.* & alii, *Arath. Arab.* Ex rhythmo πάντα τὰ, v. 23. ¶ ἑσθῆ) ἑσθῆσας *Cov. L. Vff.* ¶ καὶ πάντων) — *Hymno* in comm. Hoc ziti omittit *Ticonius.*

C A P. XIX.

1 init. — καὶ) *Al. Bar. Hunt. Pet. 2. Seid. Vff. Arath. Lat. Syr.* (καὶ) *edd. &c.* ¶ — ὡς) *Er. And.* nescio an *L. Pet. 2. 3. Sin.* cum *Bar. Cov. Vff. Ticon. Primaf. Syr.* (ὡς) *Comp. Al. And. 1* manu secunda, *Hunt. M. Seid. Steph. u. Arab. Lat. Cassiod.* Ex v. 6. ¶ μεγάλων, post Φωνῆ) *Seid. Vff.* pluresve, v. gr. apud *Markium, Lat. multi.* μεγάλων, ante Φωνῆ. *Curcellaci* appendix; varietate totius periochæ, diversis e codicibus, nescio quam dextre, in unum collata. μεγάλων, post πολλῶν, *Comp.* & inde *Er. &c.* (—) *Er. ed. 1. 2. 3. And. Lat. multi. Cassiod.* nec non *Primafus.* Sic v. 6. ¶ λεγόντων) *Comp. Al. And. Seid. Vff.* & novem alii, *Arath. Lat. Syr. λεγοῦσας Er. ἡ ἀλλολεῖα) τὸ* præfigunt *Er. And. 1.* Articulum sæpe habet *Andree* commentarius, cum vi relativa ad textum, per se articulo non utentem: atque interdum librarii articulum ex commentario in textum intulerunt. c. l. 4. XVI. 12. & h. l. & infra, v. 16. ¶ ἡ σοφία καὶ) *edd. mss. Syr.* sic *Jalus &c.* habent *Biblia regia, Primafus, Rupertus* in *Naum III.* & inde *Iaus &c.* ceteri *Latini.* — *Æth.* apud *Millium:* sed conf. lo. De la Haye. ¶ δόξα καὶ ἡ δύναμις) *And. 1. Hunt. L. Sin. Lut. Ticon.* Lectio media. (δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμις) *Er. And. 2.* nescio an *Arath.* Ex cap. IV. 9. 11. VII. 12. unde *δύναμις καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ Syr. δύναμις καὶ ἡ δόξα Comp. Al. Bar. Cov. M. Pet. 2. 3. Seid. Steph. u. Vff. Lat.* in mf. *Char. &* alibi, claritas habet *Primafus.* ¶ — κρυφῶ) *Comp. Al. Seid. Vff. &*

septem alii, *Areth. Æth. Arabicae, Lat. Ticon. Syr. (κυρίω) Er. And. 1. nescio an Seid. cum Hunt. Sin. Ex v. 6. Vacat margo Steph. Totum hoc, κυρίω τῷ θεῷ ἡμῶν* omittit *And. 2. ¶ τῷ θεῷ) Er. And. 1. Lat. nescio an Hunt. Sin. Areth. Vacat margo Steph. (τῆ θεῆ) Comp. Al. Dionysf. Seid. Vff. & septem alii, Lat. in Bibliis reg.*

2 *διέφθειρε) Comp. And. 2. Vff. & sex alii, Areth. ἐφθειρε Er. And. 1. nescio an Pet. & Steph. cod. cum M. ἐκρυνεν Al. ¶ - τῆς ante χειρὸς) Comp. Al. And. 1 in comm. cod. plurimi. τῆς Er. And. Vff.*

3 *ἔβηνεν) ἔβηνεν Comp. Pet. 2. Vff. Æth. Arab. Lat. in Bibliis reg. ἐβήκασιν And. 2. ¶ αὐτῆς) - Er. ed. 1. 2. 3. And. 2. Æth. atque eorum habet Ticonius. ¶ ἀναβαίνει) ἀνέβην And. 1. ¶ εἰς τὰς αἰῶνας τῶν αἰῶνων) edd. mss., Arm. at Copt. habet in saeculum saeculi. (εἰς αἰῶνα αἰῶνων) And. 1 in exegeti. Conf. Var. Ap. XIV. 11.*

4 *ἔπισαν) ἔπεσον Comp. And. ¶ εἰκοσιτέσσαρες πρεσβύτεροι) Al. And. pluresve, Lat. in mss. Primasf. & alii. πρεσβύτεροι οἱ εἰκοσιτέσσαρες Comp. &c. ¶ τέσσαρες) Vff. cum plurimis. καὶ τέσσαρες Er. ed. post. Steph. edd. ¶ (τῷ θεῷ) Al. Bar. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Areth. ¶ ἀμὴν) edd. mss. And. Arm. Copt. Lat. Primasf. Syr. Ex cap. V. 14 huc traductum videri possit. (-) Cov. Apring. ¶ ἀλληλεῖα) - Primasf.*

5 *ἀπό) Al. Cov. Hunt. L. Seid. Sin. Vff. pluresve. Sic cap. XVI. 17. (ἐκ) edd. And. in textu, &c. ¶ τῆ θεῶν) τῆ ἑρᾶν L. Lat. in mss. Pict. Primasf. ¶ λέγοντας) - Er. ed. 1. 2. 3. Pet. 3. ¶ τῷ θεῷ) Al. Hunt. L. Pet. 3. pluresve, Lat. nam cum in Luca & alibi constanter dicat *laudare Deum*, hoc loco habet *laudem dicite Deo nostro*. Eadem mente *Andreas* commentatur, *omnes juberi YMNEIN, HYMNO celebrare Deum*. Vid. *Gnom. (τὸν θεόν) edd. &c. Primasf.* Differentiam hanc imitari non potuit *Copt. ¶ οἱ δέλοι) sancti* habet *Lat. in Char. & alibi, pro servi: quia utrumque vocabulum compendiosa & affini pictura per tres exprimere literas soliti erant librarii, vel etiam quia Psalmis allueverant, qui habent, Psallite Domino sancti ejus: Diligite Dominum omnes sancti ejus*. Quo rarius autem hoc loco vel Latina Apocalypsis habet *sancti*, eo minus est audiendus *Emserus*, qui neque Græce neque Latine *servi* esse contendit; sed *sancti*. vid. *Sauberti Proleg. var. lect. Matth. p. 38. ac potius Raithii Vind. versio. Luth. p. 613. ¶ οἱ tertium) Comp. Al. And. 2. Vff. cod. plurimi, Lat. καὶ οἱ Er. And. 1.**

6 (- αἰς) *Er. ed. 1. 2. 3. And. Bar. Pet. 3. Sin. Ticon. Primasf. Angl. ¶ ὡς alterum) - Al. Pet. 3. Ticon. ¶ λέγοντας) Er. &c. Ticon. ed. Amorb. Lectio media. unde λέγοντες Bar. Cov. L. Sin. λεγόντων Comp. Al. And. 1. Lat. λεγόντων And. 2. λεγόντων ed. Rihel. ¶ (- κύριος) Er. ed. 1. 2. 3. And. 2. Pet. 3. Sin. Æth. ¶ ὁ θεός) - Primasf. ¶ - ἡμῶν) Er. nescio an M. cum Al., Lat. in mss. Picturato, Cyprianus. (ἡμῶν) Comp. And. Seid. Vff. & octo alii, Areth. Arab. Lat. Syr. Primasf.*

7 ἀγαλλιάμεθα) ἀγαλλιάμεν *Al. And. Pet. 3. uti Luc. I. 47 ἠγαλλίασε.* sed in reliquis N. T. & LXX interpretum locis omnibus Medium est: & hoc loco videtur rhythmus χαίρομεν, ἀγαλλιάμεν, δάμεν. ¶ δώμεν) δώτομεν *Al. And. 2. δώτωμεν Pet. 3. ¶ (- αὐτῶ) Er. ed. 1. 2. 3. Cov. Pet. 3. Vff.*

8 περιβαλῆται) περιβάλλεται *And. 1. L. Pet. 3. Sin. Lat. ¶ λαμπρὸν καθαρὸν) Al. Cov. Lat. in mss., Ticonius, Primas. Ansb. Rupert. Angl. Mog. λαμπρὸν καὶ καθαρὸν Comp. Scid. Vff. & sex alii, Arith. Æth. Lat. plerique, Syr. καθαρὸν καὶ λαμπρὸν Er. And. nescio an Pet. 3. Vacat margo Steph. ¶ τῶν ἀγῶν ἐστὶ) Comp. Al. And. 2. Vff. cod. plurimi, Lat. in mss. Ticonius & alii. ἐστὶ τῶν ἀγῶν Er. Steph. edd. And. 1. Lat. multi.*

9 ἡράψον) *Comp. & aliæ edd. mss. Primasius, Cassiod. Arm. Copt. Syr. & . Ex cap. XIV. 13 huc traductum videri pollit (-) Er. ed. 1. 2. 3. And. 1. Lat. in codice Gemblacensi apud Zegerum. Dormitat Kufferus hoc loco. Firmus coniones Erasmi secutus est Lutherus: unde suspicio typographici sphalmatis in Bibliis Germanicis eximitur. Recentiores Bibliorum Germanicorum editores id verbum inseruerunt. ¶ τὸ) τὸν Vff. ¶ τῆ ῥάμης) - Er. ed. 1. 2. 3. And. 1. Vff. Apring. ¶ λογοὶ) λόγοι μὲν Syr. ¶ οἱ tertium) Al. - edd. &c. Post λογοὶ, οἱ facile omisium est. ¶ τῶ θεῶ ἐστὶ) Al. Vff. pluresve, Lat. ἐστὶ τῶ θεῶ edd. And. Primas.*

10 ἔπεισα) *Er. ed. 2. Al. And. 1. Vff. & alii. ἔπεισον Comp. Er. ed. 3 &c. ¶ προσκυῆσαι) καὶ προσεκύησα And. 1. Hoc certe nimium. ¶ τῶν ἐχόντων) καὶ τῶν ἐχόντων Er. ed. 1. 2. 3. And. 1. Pet. 3. ¶ τῶν ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν ἵπτε' τῶ θεῶ προσκυῆσον) Iesum Dominum adora habet Cyprianus. Vnus est exemplari, quod, iu rhythmico tuetur, omiserat habentium testimonium. inde, pro Iesu, Iesum. ¶ - τῶ post μαρτυρίαν) Comp. Al. And. Vff. pluresve. τῶ Er. ¶ προσκυῆσαντε) προσκυῆσατε Syr. aliqui. Ex cap. XIV. 7. ¶ ἢ γὰρ ἕως πονηρίας) - Al. ¶ - τῶ post μαρτυρίαν) Er. ed. 1. 2. 3. And. Pet. 3. τῶ Comp. &c.*

11 ἀνεωγμένον) *Al. And. in cod. Pal. & in comm. Hippolytus. ἀνεωγμένον edd. &c. Athanasii synopsis. ¶ ἀδίο) ὑπὸ And. (manu secunda in cod. Aug.) αὐτῶ Hippol. ¶ καλέμενος) Comp. & aliæ ed. mss. Syr. nec non Arab. Lat. Iren. Cyprian. Hieron. (-) Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. Bar. Pet. 3. Hippolytus c. Noet. cap. XV. Arith.*

12 - ὡς ante Φλόξ) *Comp. And. Scid. Vff. & sex alii, Hippol. (ὡς) Er. Lat. Iren. Syr. nescio an Pet. 2. Scid. Sin. cum Al. Ex cap. I. 14. Vacat margo Steph. ¶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν) ἐπὶ τὴν κεφαλὴν L. ¶ ὄνομα γεγραμμένον ὁ) Er. And. 1. Hippol. Arith. Armen. Copt. Lat. Iren. Hieron. in Esa. 66. nescio an Pet. 3. cum Al. Bar. Cov. sic nomen magnum scriptum quod existat apud Primasium. (ὄνομα γεγραμμένον καὶ ὄνομα γεγραμμένον ὁ) Comp. And. (in cod. Palatino; haud scio an etiam in comm. in quo Christus dicitur τὰς οἰκουμίας πολυαιουκας) Steph. u. Syr. nec non L. M. Pet. 2 marg. Sin. Pluralem prope arreptum librarius, ut videtur, noluit delere, neque singularem expungere: itaque conjunxit. conf. Var. Ap. XVI. 14. ὄνομα γεγραμμένα ἃ Πανι. Scid. Vff.*

13 βιβλαμμένον) ἑρραντισμένον Hippol. Orig. ¶ αἵματι) ἐν αἵματι Bar. Pet. 2. Areth. ¶ (κέκληται) Al. Barb. 2. Hunt. L. Sin. Hippol. & vocabatur habent Lat. multi. ἐκέλητο Orig.

14 τὰ στρατεύματα usque αὐτῶ) στρατεύματα αὐτῶ ἠκολούθει τὰ ἐν τῷ ἕρανῶ And. 2. ¶ τὰ alterum) Comp. & alia ed. Steph. ε vel potius ι: (nam ε, hoc loco & Ap. III. 18 in margine Stephani notatus, Apocalypfi caret, ut demonstrat Iac. Le Long P. I. biblioth. sacræ pag. 371.) Areth. Lat. Syr. - Er. Steph. edd. And. 1. Vff. &c. Syllaba, bis legenda, semel scripta. ¶ ἠκολούθει) ἠκολούθην Er. ed. 1. 2. 3. And. 1. ¶ ἐφ') ἐπὶ Comp. ¶ ἐνδεδιμένοι) δε addit Al. ¶ λευκόν) edd. Seid. &c. Arm. Copt. Iren. Hieron. Nulla non alba byffus est; & ex albedine dici byffum, docet Martinus in lexico: itaque plane ex alliteratione ad λευκός λευκόν videtur exortum. Ante ζύσσιον est hoc in Al. & post καθαρὸν apud Syrum. (-) Orig. Cyprian. lib. II. Test. cap. ult. in edd. ante Pamelium. Lectio media. unde λαμπρῶν And. 1. Etenim in exegefi memorantur ab Andrea αἱ ἕραναι τὰς εἰς τῷ λαμπρῶ των ὄρετων κατηγλαϊσμένοι. ¶ - καὶ ante καθαρὸν) Comp. Al. Seid. Sin. Vff. cod. plurimi, Areth. Æth. Lat. in mss. Iren. Ticon. Primas. Cyprianus (in textu Pamela-næ editionis, Hieron. homil. II in Cant. Ansb. Rupertus, Syr. καὶ Er. Steph. edd. And.

15 - δίς) Er. And. 1. cum Al. Pet. 3. Lat. Irenæus, Hieron. Cassiod. Beda. (δίς) Comp. And. 2. Seid. Vff. & octo alii, Areth. Æth. Arab. Lat. in edd. vet. in mss. Char. & apud Cyprianum aliosque, Syr. Ex cap. I. 16. II. 12. ¶ πα- τάζη) Comp. Al. And. Bar. J. M. Seid. Sin. Orig. Areth. Primas. nec non Hunt. Vff. πατάσση Er. nescio an Cov. In pausa sunt Petaviani & Stephanici. ¶ καὶ post σιδρα) - Ticon. bis. ¶ αὐτὸς alterum) edd. mss. Iren. Cyprian. &c. (-) Lat. in Bibliis Lugd. A. 1515, & Venet. A. 1519. & alibi. ¶ τὸ θυμῶ) - Orig. Cyprian. Primas. Habet & omittit Ticonius. ¶ - καὶ ante τῆς) Comp. Al. Vff. & octo alii, Orig. Areth. Æth. Arab. Lat. Iren. Cyprian. & alii, Syr. καὶ Er. And. Ti- con. vel etiam Cov. Pet. 3. ¶ τὸ ante παντοκράτορος) - Er. Syr. aliqui.

16 ἐπὶ τὸ ἰμάτιον καὶ) edd. mss. Iren. &c. - Al. Æth. ἐπὶ recurrente. ¶ - τὸ ante ὄνομα) Comp. Al. And. 2. Vff. cod. plurimi, Orig. τὸ Er. Steph. edd. And. 1. Ex Andreae comm. ¶ ὄνομα) edd. &c. Iren. Cyprian. Ticon. Primas. - Lat. Cas- siod. ¶ κυρίων) edd. mss. Primas. Cassiod. &c. κυριεύοντων Lat. Bar. Irenæus in ed. Erasimi, Cyprian. Ticon. Ex 1 Tim. VI. 15.

17 (- ἕνα) And. 1, in textu certe, Bar. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Ticon. Syr. unde alium suppleat Haymo, Rupertus. ¶ τῶ) - Er. ed. 1. 2. 3. ¶ ἕραξε) ἕραξεν ἐν Cov. L. ¶ λέγων) - And. 2. Pet. 3. Ansb. in comm. nec non Haymo. ¶ πετομένοις) Comp. Al. And. Vff. & alii. πετωμένοις Er. Steph. edd. ¶ μετερα- νισματι) μετερανίσματι Er. And. 1 in textu. ¶ συνάχθητε) Comp. Al. And. 2. Vff. & novem ceteri, Areth. Æth. Lat. in mss. Ansb. Rupertus, Syr. καὶ συνάγε- θε Er. nescio an Pet. 3. - And. 1. &, alio loco, And. 2. Primas. Hoc ante ve- nite habet, & altero loco omittit Ticonius. ¶ τὸ δειπνον τὸ μέγα τὸ) τὸν δειπνον τὸν μέγαν τὸ Bar. Pet. 2. Vff. nec non Areth. ¶ τὸ μέγα τὸ) Comp. Al. And. 2. & lex alii, Lat. Syr. (τὸ μισγάλα) Er. And. 1. nescio an Steph. codd. cum Pet. 3. Æth. Rupert. ¶ τε θεῶ) - Lat. in edd. vet.

18 *ἀρχας alterum*) ~ *Er. ed. 1. 2.* ¶ *αὐτῶν*) *αὐτῶ* *Er. ed. 1. 2. 3.* *αὐτὰς* *Al. L. vel etiam Ticon. Primaf. ¶ τὲ*) *Comp. Al. And. in cod. Aug. & in comm. L. Sin. Vff. & alii.* ~ *Er. Steph. edd. And. 2.* ¶ *καὶ μικρῶν*) *μικρῶν τε* *Comp. καὶ μικρῶν τε* *Vff. & alii.* Non inepte.

19 *αὐτῶν*) *αὐτῆ* *Al. Bar. Pet. 2.* nescio an *And. in comm.* ¶ *(τὸν)* *Al. Cos. Hunt. L. Sin. Vff. Areth. Ex cap. XVI. 14.*

20 *μετ' αὐτῆ*) ~ *Æth. ¶ μετ' αὐτῆ ὁ*) *Comp. And. 2. Athanasius in Synopsi, Armen. Lat. nec non L. μετὰ τῆς ὁ* *Er. And. 1.* nescio an *M. Pet. 3. (ὁ μετ' αὐτῆ)* *Bar. Cov. Hunt. Fet. 2. Seid. Sin. Steph. u. Vff. Areth. Arab. Syr. nec non Hippod. cap. 49. οἱ μετ' αὐτῆ* *Al. Ex cap. XVII. 14. vel οἱ ex allit. ad καὶ. οἱ μετ' αὐτῆ καὶ ὁ* *Copt. ¶ ἐβλήθησαν*) *βληθήσονται* *Er. ed. 1. 2. 3. And. 2.* ¶ *οἱ δύο*) ~ *Æth. ¶ τὸ πῦρ*) ~ *L. Gagneius. ¶ τὴν καιομένην*) *τῆς καιομένης* *Al. nec non Lat. Id non continuo rejiciendum. ¶ ἐν*) *Comp. Al. And. 2. Hunt. Vff. & alii. ἐν τῷ* *Er. Steph. edd. And. 1.*

21 *τὸ* *primum*) ~ *Er. ed. 1. 2. 3.* ¶ *ἐξελεύσῃ*) *Comp. Al. And. Seid. Vff. & novem ceteri, Areth. Primaf. Haymo. (ἐκπορευομένη)* *Er. ¶ τὰ*) ~ *Er. ed. 1. 2. 3. Pet. 3.* ¶ *ἐκ alterum*) ~ *And. 1 in comm. Lat. aliqui.*

C A P. XX.

1 *ἀγγελοῦ*) *ἀγγελοῦ* *præmittit Ticonius, Anst. Haymo; ex c. XVIII. 1.* subjungit *Vff. ¶ καταβαίνοντα*) Hoc post *ἔραν* ponit *And. 2. Cassiod. ¶ κλειῶν*) *Comp. Al. Hunt. M. Pet. 2. 3. Sin. κλειῶν* *Er. Steph. edd. & c. κλειῶν* *Vff.* Priori terminatione ad alteram adjecta. ¶ *τῆς ἀβύσσου*) *τῆς ἕλης* *Æth. ¶ μεγάλην*) ~ *Augustinus (qui l. XX de Civ. a cap. VII ad XV copiose commentatur ad Ap. XX.) Primafius: nescio an Cassiod. Haymo in comm.*

2 (*ὁ ἐφίε ὁ ἀρχαῖος*) *Al. vel etiam cod. quem secutus est Æthiops, τὸν δράκοντα* omittens. Vid. *Gnom. ¶ (ο)* *Comp. Al. Hunt. M. ¶ - ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμενὴν οὐρανὸν*) *Er. And. 1. Lat. vel etiam Pet. 3. cum Al. (ὁ πλανῶν κτλ.) Comp. And. 2. Cov. Hunt. L. M. Pet. 2 marg. Seid. Sin. Steph. u. Vff. Areth. Arab. Syr.* Videntur huc collata, quæ exstant c. XII. 9. Nam hostis, cælo ejectus, gentes, non totum orbem, seduxit.

3 *ἐκλεισε*) *ἔδυσεν* *Er. ed. 1. 2. 3. And. 1. Pet. 3. Steph. 15. ¶ - αὐτὸν* post *ἐκλεισε*) *Comp. Al. And. Seid. Vff. & septem alii, Athanasii Synopsis, Areth. Æth. Arab. Lat. Syr. αὐτὸν* addit *Erasmus, invicis mll. & ipsius Andreae textu. Er. nescio an Steph. cod. ¶ ἐπάνω αὐτῆ*) *ἐμμενῶς αὐτὸν* *Al. ¶ πλανήση*) *Er. And. 1. Athanasii Synopsis, nescio an Al. L. Pet. 3. πλανῶ* *Comp. And. 2. Seid. Vff. & sex ceteri. ¶ ἐτι τὰ ἔθνη*) *Comp. Al. And. 2. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. (τὰ ἔθνη)* *And. 1. L. Ticon. τὰ ἔθνη ἐτι* *Er. nescio an Steph. cod. cum Pet. 3. ¶ τελεῶσιν*) *τελεῶσιν* *And. 2. τελεῶσιν* *Ald. ¶ (- τα)* *Er. Steph. ed. 1. 2. And. pluresve. ¶ - καὶ* ante *μετὰ*) *Al. Cov. Hunt. L. Sin. Vff. Lat. in mll. & apud*

Augustinum, Primasium, Apring. aliosque. unde δὲ postea supplet *Syr.* (καὶ) *edd. Seid. &c.* ¶ αὐτὸν λυθῆναι) λυθῆναι αὐτὸν *Al. Vff.*

4 ἐκάθισαν ἐπ' αὐτὰς) ἐκάθισεν ἐπ' αὐτὰς ὁ υἱὸς τῆ ἀνθρώπου *Æth.* ¶ αὐτὰς) αὐτῶν *And. 2.* ¶ τὰς ψυχὰς) ταῖς ψυχαῖς *And. 2.* ¶ πεπελεκισμένων) πεπελεκισμένων *Er.* πελεκισμένων *Pet. 3.* πεπολεμημένων *Al.* ¶ διὰ alterum) — *And. 1. Cyprian.* ¶ οἱ) οἱ *And. 1. Augustinus, Primas.* ¶ τῷ θηρίῳ) τὸ θηρίον *Al. Hunt. L. Sin. Areth.* Ob τὴν ἐκείνα subsequens. ¶ τῷ θηρίῳ & τὴν ἐκείνα) *Er. Steph. edd. And. 1 manu prima, vel etiam Cov. M. Lectio media: de qua conf. Var. Ap. XIV. 9. τῷ θηρίῳ & τῇ ἐκείνῃ Comp. And. τὸ θηρίον & τῇ cum spatio, Vff. ¶ ἐξέ) Al. Hunt. Sin. Vff. plurcsve. ἔτι edd., And. ¶ τὸ μέτωπον) τῶν μετώπων *And. 1. Vff. Lat. qui subjungit manibus, plurali numero: sed Cyprianus, Augustinus, Primasius* singularem utrinque retinent. ¶ — αὐτῶν) *Al. And. 2. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. Lat. plerique, Cyprian. Augustin. Primas. Syr. (αὐτῶν) edd. And. 1. &c. ¶ καὶ ἔχουσιν) edd. mss. Syr. ἢ And. ed., Lat. Vtrumque Primasius. ¶ καὶ ἔχουσιν) edd. mss. Cyprian. Ticon. &c. — Augustin. Primas. ¶ — τε, ante χειρῶν) *Er. Steph. edd. And. 2. nescio an Seid. Sin. Pet. & Steph. bini cum Cov. L. τῆ Comp. Al. And. 1. Barb. 2. Hunt. M. Seid. Vff. Ex v. 6. ¶ χειρῶν) Iesu habet Augustinus. Vtrumque Primasius. ¶ — τὰ) edd. principes, (etiam Comp.) & Millii, And. &c. (τὰ) Steph. ed. 3. Al. M. Pet. 3. Vff. Ex v. seq. De Syro, incertum. nam pro illis verbis, quæ inter χειρῶν, vel, ut Syrus habet, χειρῶν αὐτῶν, & inter αὐτῇ v. 5 interjacent, tantummodo retinet hoc, τὰ χίλια ἔτη, articulo τὰ per relativum expressio, qui in hiatu videtur ex posteriore potius mille annorum mentione, quam ex priore traductus.***

5 οἱ usque ἔτη) — *Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sin.* Et sic *Vff.* sed restituit in margine. ¶ οἱ) *Al. Lat. Lectio media. καὶ οἱ Comp. And. M. Pet. 3. Seid. Vff. Areth. Lat. aliqui. οἱ δὲ Er. Lyran. nescio an Steph. cod. ¶ τῶν υἱῶν) eorum habent Augustinus, Primasius. ¶ ἐχουσιν) Comp. Al. And. in cod. Pal. & in comm. M. Pet. 3. Seid. Vff. Areth. Lat. ἀριστῶν *And. 1. (ἀριστῶν) Er. solus, aut cum Steph. cod. ¶ ἀχ(ι) cod. omnes ἕως Er. Et tamen Er. post ἔτη habet ἀχ(ι) id fortasse typotheta debuerat loco ἕως inferere. ¶ τελεῶσιν) τελεῶσιν *And. in cod. Aug. & in comm. ¶ αὐτῇ) ὅτι αὐτῇ Cov. Vff. item ἔ* hæc habet *Rupertus.***

6 καὶ ἄγιος) — *L. Ticon.* sed habet editio ejus Amorbachiana. ¶ ἐν τῇ ἀϊασάτει τῇ πρώτῃ) Versio *Æthiopicæ*, apud Ioannem de la Haye, in isto die, qui præcedit adventum ejus. ¶ τέτων) τέτων *L. τῆτον Hippol. Ticon. Hieron. in Ez. 37. ¶ δεύτερος θάνατος) Comp. Al. And. in cod. Pal. & in comm. Seid. Vff. & quinque alii, Hippol. Areth. θάνατος ὁ δεύτερος Er. And. 1. nescio an Steph. cod. cum L. Pet. 3. ¶ καὶ τῆ χειρῶν) — *Vff. at ejus addunt Lat. aliqui, Syr. Ex cap. XI. 15. XII. 10. ¶ βασιλεύσῃ) βασιλεύσῃ *Al. ¶ μετ' αὐτῆ) μετὰ ταῦτα Hunt. Sin. Steph. u. Vff. ¶ χίλια) τὰ χίλια Syr.***

7 ὅταν τελεῶσῃ) ὅτε ἐτελεῶσῃ *Er. Steph. edd. μετὰ Cov. Hunt. L. Seid. Vff. Areth. Ex v. 3. ὅτε, pro ὅταν, Pet. 3. ¶ ἔτη) — And. 1.*

8 ταῖς) ~ Er. ¶ ~ τὸν ante μαγῶν) Er. ed. 1. 2. 3. Al. And. in cod. Aug. & in comm. fere semper. τὸν Valli & alii. ¶ συναγαγεῖν) καὶ συναγαγεῖν And. Pet. 2. 3. ¶ ~ τὸν ante πολεμῶν) Er. Steph. edd. And. &c. (τὸν) Comp. Al. Cov. Hunt. L. Seid. Sin. Vff. ¶ αὐτῶν) Al. Cov. Hunt. L. Seid. Sin. Vff. (~) edd. And. &c. ¶ ὡς ἡ) ὡσαύτῃ Seid. Vff. ¶ ἐκύκλωσαν) ἐκύκλευσαν Comp. Al. Hunt. M. Sin. Monachus κυκλευτής, locum subinde mutans, occurrit apud interpretem Ephraimi, fol. ξδ'. sed κυκλεύω nusquam legitur, κυκλω passim, etiam apud LXX.

9 ἐκ τῆ ἕρανῃ ἀπὸ τῆ θεῆ) Comp. And. 2. Ticon. Augustinus, pluresve. nam ἀπὸ τῆ ἕρανῃ ἀπὸ τῆ θεῆ Vff. ἀπὸ τῆ θεῆ ἐκ τῆ ἕρανῃ Er. Steph. edd. Lat. Syr. ¶ (~ ἀπὸ τῆ θεῆ) Al. And. in cod. Aug. vel etiam in comm. Lat. in ms. Picturato, & in Schelh. manu prima, Ticonius altero loco, Primas. Rupertus. Ex cap. XXI. 2 videtur hic representatum, & quidem ab aliis ante illa verba, ἐκ τῆ ἕρανῃ, ab aliis post.

10 καὶ post πυρός) τῆ Vff. καὶ τῆ And. 1. ¶ καὶ ante τὸ) Comp. Al. And. 1. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Sin. Vff. Areth. Lat. Syr. (~) Er. Steph. edd. erat habet Hieronymus. ¶ καὶ ante ὁ) ~ Er. ed. 1. 2. 3. Vff. ¶ καὶ ante βασιλευσάντων) ~ Lat. hodie. sed ἔ habet ms. Schelhorn. & Ticonius in ed. Amorbachii, Augustinus, Hieron. in Ez. 38. & alibi, Haymo, &, est præmissio, Ansbertus. unde pro pseudopropheta, pseudoprophetae habent Lat. multi; pseudoprophetes, indidem, Rupertus. Vid. Gnom. ¶ εἰς τὰς αἰῶνας τῶν αἰῶνων) edd. mss. & sic Armenica habet editio; sed minuto characterē, ut additamentum Armeni editoris Viscani. in saeculum saeculi habet Copt. (εἰς αἰῶνα αἰῶνος) And. in exegeti, ut eam exhibet cod. Augustanus, non sine studiosa extremæ literæ pictura in αἰῶνα. Sane scienter, non temere, hanc lectionem offert: tertius enim hic locus est, coll. cap. XIV. 11. XIX. 3. quum in clausula sive doxologia XXIV sermonum, in quos commentarium suum divisit Andreas, & in reliquis textus locis, pluralem numerum, τὰς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, constanter adhibeat. Neque tamen hypotheseos ullius ornandæ ratio subest. nam eos, qui finem tormentorum statuunt, ματαιότρονας appellat Andreas; librarius, αἰρετικὸς addit, in ipso codice Augustano. Pro αἰῶνων, αἰῶνο: habet And. in exegeti, ut eam exhibet cod. Augustanus; ex rhythmo νοητοῦ. Librarius, qui in Pet. 3. totum illud, εἰς τὰς αἰῶνας τῶν αἰῶνων omisit, in eadem illa lectione, εἰς αἰῶνα, hasitasse videtur, coll. Var. Ap. XXII. 5. Denique pro τὰς, τῆ habet Vff. Fortasse in antiquiore codice aliquis stigma nominis αἰῶνας delere volens, in solum articulum incidit. Nil tamen his tribui postulo suspicionibus: uno Andrea nitor. ¶ τῶν αἰῶνων) ~ And. 2. τῶν αἰῶνων ἀμὸν Vff. sed hoc totum secunda delevit manus.

11 λευκὸν μέγαν) Er. Steph. edd. And. Irenæus, Ephraim Syrus: nescio an Pet. 3. Seid. λευκὸν καὶ μέγαν Pet. 2. Vacat margo Steph. (μέγαν λευκὸν) Comp. Al. Cov. Vff. & quatuor ceteri, Areth. Æth. Arab. Lat. Syr. unde, pro λευκὸν, ἔσανδιδium habet Tr. ad Novat. apud Cyprianum, Ansbertus, & cod. Reutl. ¶ αὐτῆ) Er. nescio an Steph. cod. cum Al. Cov. Pet. 2. αὐτὸν Comp. And. 1. Seid. Vff. & quinque ceteri, Ephraim, Areth. αὐτῶ And. 2. ¶ τρισώπικ) αὐτῆ addit Ephraim Syrus.

rus. τῆ προτώπῃ *Al.* ¶ ἡ γῆ καὶ ὁ ἔρανός) ὁ ἔρανός καὶ ἡ γῆ *Comp. And.* in comm. *M. Ephraim, Æth. Arab. Lat.* aliqui.

12 τὰς μεγάλας καὶ τὰς μικρὰς) *Comp. Al. And.* (etiam in comm.) *Vff. & sex alii, Æth. Arab. Lat. Iren. Syr.* μικρὰς καὶ μεγάλας *Er. Hieron. Primaf.* in comm. nescio an *Sin.* cum *Hunt.* Vacat margo *Steph.* ¶ ἔσωτας) - *Lat.* in mf. *Colon.* ¶ ἔσωτας ἐνώπιον τῆ θρόνου) - *Augustin. Primaf.* ¶ θρόνου) *Comp. Er.* (in margine suo recentiori,) *Al. Seid. Vff. & octo ceteri, Areth. Æth. Arab. Lat. Syr.* (θεοῦ) *Er. And.* (sed non tangit in comm.) ¶ ἠνοίχθησαν) *Er. ed. 1. 2. Al. Pet. 2. Areth. ἀνεώχθησαν Comp. Sin. ἠνεώχθησαν Er. ed. 3. & alia, And. 1. ἠνοίχθησαν And. 2. ἠνοίξεν Hunt. Seid. Vff. ἠνοίξαν Or. de fide resurr. apud Ambros. ¶ ἄλλο βιβλίον) Comp. Al. And. Vff. pluresve, Lat. βιβλίον ἄλλο Er. Steph. edd. ¶ ἠνοίχθη) *Er. ed. 1. 2. Al. And. 1. Cov. Pet. 2. Areth. ἠνοίχθη And. 2. ἠνεώχθη Er. ed. 3 & c. ἀνεώχθη Comp. ¶ τῆς ζωῆς) ἡ ζωὴ Cov. Ad vitæ, uniuscujusque addit Augustinus & alii, ex Ticonii comm.**

13 ἐν αὐτῇ νεκρὰς) *edd. And.* nescio an *Steph. cod.* cum *M. Pet. 3. Sin.* νεκρὰς τὰς ἐν αὐτῇ *Al. Cov. Hunt. L. Pet. 2. Seid. Vff. Areth.* ¶ αὐτῇ) αὐτοῖς *Er. ed. 1. e seq. ¶ ἔδωκαν) ἔδωκεν Al. e proximo. ¶ νεκρὰς τὰς ἐν αὐτοῖς) Al. And. 2. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth. ἐν αὐτοῖς νεκρὰς Er. And.* in mss. *Bavar. & Pal.* nescio an *Steph. cod.* cum *M. Pet. 3. ἐαυτῶν νεκρὰς Comp. Ticon.* Ex *Matth. VIII. 22.* unde ἐαυτῶν νεκρὰς *Cov. L.* Mediam utriusque inicit lectionem textus noster exhibet, ex *And. 2. Sin. ¶ αὐτῶν) αὐτῶν And. 2. Cov. 1et. 2. Sin. Steph. 12. Ex Rom. II. 6.*

14 ὁ θάνατος καὶ ὁ ἄδης) *edd. mss. And.* (etiam in comm.) *Ticon. Ambros. Augustin. Grimas. & c.* infernus & mors habent *Lat. multi. ¶ (- ἐσιν) Lat.* in mf. *Coloniensi.* unde mox alio & alio loco insertum cernemus. ¶ ἐσιν ὁ δεύτερος θάνατος) *Er.* nescio an *Pet. 2. 3. Steph. cod.* cum *Cov. L. Sin. Lat.* in mf. *Picturato.* (ἐσιν ὁ θάνατος ὁ δεύτερος) *Comp. Hunt. M. Seid. Vff. Lat.* ὁ θάνατός ἐσιν ὁ δεύτερος *And. 2. ὁ θάνατος ὁ δεύτερός ἐσιν Vff. ὁ θάνατος δεύτερος ἐσιν Al. And. 1. Lat.* in mf. *Reutl. Ansb. nec non Rupertus. ¶ - ἡ λίμνη τῆ πύλης) Er. Lat.* nescio an *Pet. 2. 3. (ἡ λίμνη τῆ πύλης) Comp. Al. And. Cov. Hunt. L. M. Seid. Sin. Steph. 12. Vff. Areth. Æth. Arab. Lat.* in cod. *Reutl. & in textu Glossis veteribus instructo, Fulgentius, Ansb. Syr.* vel etiam *Hieropol. eap. LXV.* Videtur interpretamentum lectoris perantiqui, caventis, ne quis pronomen ἔπος referret ad τον ἄδην.

15 τῆ βιβλίῳ) τῷ βιβλίῳ *Hunt. L. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Ex v. 12.*

C A P. XXI.

1 ἡ πρώτη) *edd. mss. Tertull. Augustin. & c. - Iren. Ticon. Grimas. ¶ παρῆλθε) edd. & c. (ἀπελήθεν) Hunt. Seid. Sin. Areth. Iren. Tertull. Ticon.* nec non *Augustin. Grimas.* Illud ex *Matth. XXIV. 35.* vel hoc ex *v. 4. n. ox. ἀπῆλθαν Al. ἀπῆλθε 1et. 2. Lat. ¶ ἡ ἐλάττω ἐκ ἐσιν) τὴν θάλασσαν ἐκ ἴδου Al.*

2 καὶ, & εἶδον post καὶ ἔν) *Comp. Al. Aud. Cov. Hunt. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. e. Vff. Areth. Æth. Arab. Lat. in mss. Iren. Ticon. Augustin. Primas. Beda, Ansb. Haymo, Rupert. Syr. (καὶ ἐν τῷ ἰωαννης εἶδον) Er. Lat. hod. Ex usu, ut Zegerus exillimat, lectionis ecclesiasticæ; etenim lectionaria Latina in aliis quoque pericopis apocalypticis hanc formulam initialem adhibent, ex cap. XXII. 8. quam lectio Latina vetus remanet etiam in Breviario mss. nec non apud *Apring.* Textus ipse cælum novum, terram novam, Ierusalem novam, acerbissime connectit. Vid. *Guom.* ¶ ἀγίας) magnam habent *Augustin. Primas. ¶ ἐκ τῶ ἄρανθ ἀπὸ τῆ θείκ) Al. Aud. 2. Seid. Vff. cod. plurimi, Lat. Syr. ἀπὸ τῆ θεοῦ ἐκ τῶ ἄρανθ edd. Aud. 1.**

3 ἄρανθ) *edd. mss. Ambros. Ticon. Primas. Syr. (θρόνκ) Al. Lat. Iren. 1. 5. c. 35. Hoc ex v. 5. vel illud ex v. 1. 2. ¶ σκηνώσαι) κοινώνηται Aud. 1. Atque commentarius habet, ὁ τῆς ἀέννας χάρις χορηγὸς τῶ ἄρανθ πᾶσι ΔΩΡΗΣΕΤΑΙ τοῖς ἀγίοις τὴν ἰσχυροσύνην τὴν ἄληκτο. ¶ καὶ ante αὐτοὶ) - *Syr. aliqui. ¶ λαδς) Comp. Aud. 2. Cov. Hunt. M. Seid. Sin. Steph. e. Vff. Areth. Æth. Arab. Lat. Syr. (λαδς) Er. Aud. 1. nescio an Pet. 2. 3. cum Al. Rhythmus αὐτοί. ¶ ἔσαι μετ' αὐτῶν) edd. Aud. Augustin. Primasius. (μετ' αὐτῶν ἔσαι) Vff. pluresve, Lat. Syr. ¶ (- θεὸς αὐτῶν) Comp. Aud. 2. Cov. M. Sin. Vff. Areth. Ambros. Augustin. Primas. Hiatus, recurrente αὐτῶν, relata enim sunt, λαδς αὐτοῦ, θεὸς αὐτῶν. αὐτῶν θεὸς *Al. Lat. plerique Iren. Cum eis, in terris, habet, Idacii Clari nomine, Vigilii Thapsensis. Ex caelo a Iho descendentem urbem vidit Iohannes: sed non addit, in terram.***

4 ἐξαλείψει *Comp. Aud. 1. & septem alii, Iren. gr. & lat. Æth. Arab. Ambros. passim, Primasius, nec non Augustinus, unde κρείσει Areth. Syr. ἀπ' αὐτῶν addunt Hunt. Seid. (ἐξαλείψει ὁ θεὸς) Er. Aud. 2. Lat. vel etiam Al. Ex cap. VII. 17. ¶ ἴπ) ex Al. ¶ ἴπ prius) - *Er. ed. 1. 2. 3. ¶ ὅτι) edd. mss. Æth. Lat. in cod. Picturato, & in margine Lovan. Iren. Augustin. Primas. Ansb. Innocentius III &c. - Al. unde quæ supplent Lat. multi. Facile, post ἔτι, omissum ὅτι. ¶ ἀπὸ λθον) ἀπὸ λθαι: Al. ἀπὸ λθει Vff. Pa. 2. Areth.**

5 ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶ θρόνῳ) *Al. Aud. 2. Hunt. Pet. 2. 3. Sin. Vff. Areth. Lectio media. ὁ ἐν τῶ θρόνῳ καθήμενος Aud. 1. (ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶ θρόνῳ) edd. Seid. nescio an Seid. Steph. cod. cum Cov. M. ¶ ἰδκ) καὶ ἰδκ Al. Syr. ἰδκ δκ Arethas. ¶ κινὰ παντα ποιῶ Er. Aud. Lectio media. κινὰ ἐ τειῶ πάντ; Comp. Al. pluresve, Lat. παντα κινὰ ποιῶ Vff. Syr. ¶ (- κιν) Al. Cov. Hunt. Sin. Vff. Arab. Lat. in mss., Ticon. Primas. Syr. vel etiam Iren. ¶ γραφον, ὅτι) - *Primas. ¶ πικροὶ καὶ ἀληθινὶ) Vff. pluresve, cum Al. Lat. Iren. Syr. ἀληθινοὶ καὶ πικροὶ, edd. Aud. in textu. Ansum fortasse dedit exegetis ejusdem. ¶ εἰπ) τῶ θεὸς εἰπ) Cov. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth. Arab. Syr. Ex cap. XIX. 9.**

6 γ γωνε) *Er. ex uno suo codice, & alia edd. vel etiam cod. recentissimus M. Sic plane fudum est habent Arab. Armen. Lat. Primas. Haymo. Confer cap. XVI. 17. Accedit par scriptorum antiquissimorum. nam apud Irenæum sic definit citatio hujus loci, Facto sunt: & apud Cyprianum non semel sic incipit, Ego sum Α Ε Ω. Non*

habent γέγονε *Copt. Ticon.* γέγοναν habet *Al.* pro γέγονεν. Et hæc literulæ mutatio eas videtur, quas mox memoramus, varietates dedisse. ¶ (γέγονα) *Valla* (ex quo *Erasmus* hanc lectionem notat,) *Comp. And. 2. Hunt. Sin. Vff.* nec non *Orig. t. 2. f. 21.* vel etiam *Steph. 12.* γέγονα ἐγὼ *And. 1. Cov. Pet. 2. 3. Seid. Areth. Syr.* ¶ εἶμι) *Er.* ex uno iūo codice, & aliæ edd. *Al. Lat. Ticon. Primaf. Cassiod.* vel etiam *M. (-)* codices ad γέγονα & γέγονα ἐγὼ modo citati, *Lat. ed. reg.* Habet & non habet *Cyprianus.* ¶ ἀλφα) *Al. Seid. Sin. Lat.* in mss. *Ticon.* & alii, *Syr. (A) edd. And. Valla &c.* ¶ δώσω) δώσω αὐτῷ *Hunt. Pet. 2. Sin. Areth.* Ex cap. II & III. ¶ τῆς πηγῆς) - *Al.* ¶ τῆς) - *Er. ed. 1. 2. 3.* ¶ τῆς ζωῆς) - *Vff.*

7 κληρονομήσει) δώσω αὐτῷ *Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth.* ¶ ταῦτα) *Comp. Al. And.* in cod. *Pal.* & in comm. *Vff.* & quinque alii, *Areth. Lat. Tertull. Cyprian. Syr.* nec non *Æth. (πάντα) Er. And. 1* in textu, nescio an *Steph.* cod. cum *M. Pet. 3. Copt.* Ex v. 5. Et quidem versus 5 & 7 in *And. 1* e regione exstant, ut facillima fuerit in *Andrea*, quem *Erasmus* sequitur, alliteratio. ταῦτα πάντα *Armen.* ¶ αὐτῷ) αὐτῶν *Al.* ¶ αὐτῷ usque υἱός) αὐτῶν θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι υἱοὶ *And. 1. Tertull.* ¶ αὐτός) - *Al. Ticon.* ¶ μοι) με *Hunt. Pet. 2. Sin. Ticon.* u arreptum ex υἱός. ¶ υἱός) *Comp. Al. And. Cov. Hunt. Vff.* ὁ υἱός *Er. Steph.* edd. Ex alliteratione ad commentarium *Andree*, continuo ab ὁ incipientem.

8 τοῖς δὲ δειλοῖς) *Comp. Al. And. Vff.* & sex ceteri, *Areth. δειλοῖς δὲ Er.* nescio an *Seid. Steph.* cod. ¶ - καὶ ἀμαρτωλοῖς) *Er. And. 1. Armen. Copt. Lat. Tertull.* cum *Al. (καὶ ἀμαρτωλοῖς) Comp. And. 2. Vff.* & septem ceteri, *Areth. Arab. Syr.* Glossa videtur ad ἐβδελυγμένοις. ¶ καὶ ante ἐβδελυγμένοις) - *And. 1. Pet. 3. Ticon.* ¶ Φονεῦσι καὶ πέρνοις) edd. mss. *Arm. Copt. &c. (πέρνοις, καὶ Φονεῦσι) Tertullianus* de Pudic. c. XIX, ubi enumerationem hanc per *Paria* incedentem pulcre observat. Sic c. XXII. 15. ¶ καὶ πέρνοις) - *Ticomius.* ¶ καὶ Φαρμακοῖς) *Comp. Al. And. Seid. Vff.* & sex ceteri, *Areth. καὶ Φαρμακεῦσι Er.* nescio an *Steph.* cod. - *Arab.* ¶ ψευδέσι) ψεύσαις *Al.* Neque ignota *Arethae* hæc fuit lectio. enimvero eam improbat. ¶ ἐν & καὶ subsequens) - *Vff.* ¶ ὁ θάνατος ὁ δεύτερος) *Comp. Al. Seid. Vff.* cod. plurimi, *Lat.* plerique. δεύτερος θάνατος *Er. Steph.* edd. *And. 1.* nam ὁ præligit *And.* in cod. *Pal.* nec non in comm.

9 - πρὸς με) *Comp. Al. And. Seid. Steph. 12. Vff.* & quinque alii, *Areth. Æth. Lat. Syr. (πρὸς με) Er. Lyranius, Lat.* in mss. *Picturato. εἰς με Hunt.* ¶ ἐκ) *Comp. Al. Seid. Vff.* & sex ceteri, *Areth. (-) Er. And.* nescio an *Seid. Steph.* cod. ¶ τὰς alterum) - *Comp. And. 2. Vff.* ¶ τὰς γυνάσας) τῶν γεμόντων *Al. Pet. 3.* ¶ (- τὴν νόμφν) *Lat.* in mss. *Picturato, Ticomius,* homil. 15 & 18. Videtur glossa, alio & alio loco inducta. Habet *Arm. Copt.* sed nescio quo loco. ¶ τὴν γυναῖκα) - *Lat.* in cod. *Reutlingeni* & in excerptis cod. *Moguntini* ad nos missis, & in comm. *Apring.* Post *agni* id habet *Lipsiensis* unus. ¶ τὴν νόμφν τὴν γυναῖκα τῆ ἀργίε) *Al. Areth. Lat. Syr.* Et sic legisse *Andream*, hæc docet *exegelis, καλῶς τὴν νόμφν, τῆ ἀργίε γυναῖκά φησιν.* & paucis interjectis, ἡ γυνὴ τῆ ἀργίε ἢ ἀνω ἰεροσολημ. Adde *Hieron.* in *Iesâ.* LIII. (τὴν νόμφν τῆ ἀργίε τὴν γυναῖκα) *Er. And.*

And. in textu, nescio an *Steph.* cod. cum *Hunt.* *Pet.* 3. τὴν ἡυαῖκα τὴν ῥύμφην τῆ ἀρῖα *Comp.* *Civ.* *M.* *Pet.* 2. *Sin.* *Vff.* τὴν ἡυαῖκα καὶ τὴν ῥύμφην τῆ ἀρῖα *Seid.*

10 ἐτ') ἐπὶ *Al.* ¶ καὶ alterum) ~ *Pet.* 3. ¶ καὶ ὕψλόν) *edd. mss. Arm.* *Copt.* *Ambr.* l. 3 de *Virg. Primasf. Apring. &c.* Vti v. 12. (~) *Cyprianus, Hieronymus, Iulius Firmicus.* ¶ ~ τὴν μεγάλην) *Al. Cov. Hunt. Sin. Steph. i. Vff. Areth. Æth. Arabicæ, Copticæ, Lat. Ambr. Syr.* Omittit *ed. Londin. διγλωττ. c. Conf. v. 2. & cap. XXII. 19. (τὴν μεγάλην) edd. And.* in textu, *Seid.* nescio an *Pet.* 2. 3. cum *M. Armen.* Ex prævio *μεγα.* ¶ τὴν ἀγίαν) καὶ ἀγίαν *And. i. Pet. 3. εἰς* *Comp.* Sic adjectivum *μεγάλην* retractavere librarii. ¶ ἀπὸ) ~ *Vff. & alii.* ¶ ἀπὸ τῆ θεῆ) ~ *Lat.* in *edd. vet. Ticon. Hieron.* in *Ps. 44. Caffiel.*

11 ἔχουσαν τὴν δ. ξαν τῆ θεῆ) ~ *Al.* Hiatus, eodem nomine recurrente. ¶ ~ καὶ ante ὅ) *Comp. Al. Hunt. M. Pet. 2. Sin. Vff. Lat.* in *ms. Ticonius, Aufsb. Apring. Rupertus, Syr.* (καὶ) *Er. And.* in textu per hanc particulam cum prævia exegeti connexo: nescio an *Steph.* cod. cum *Cor. Pet. 3. καὶ* pro ὅ *Seid.* ¶ (~ ὡς λ. θω) *Er. ed. 1. 2. 3. And. 2. Cor. Pet. 3.* ¶ κρυσαλλίζοντι) κρυσαλλίζοντι *Comp. And. i. Vff.* qui etiam *c. IV. 6.* habet *κρυσαλλί.*

12 ἔχουσα & ἐχουσα) *Al.* (in quo tamen alterum ἐχουσα legi negat *Fellus,*) *Cor. Hunt. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Vff. Syr.* nec non *Lat.* in *ms. Rentling. Aufsb. Rupert. Apring.* Lectio media, unde ἐχουσαν & ἔχουσαν *Comp. Ticon. Mag. ἐχουσα τε & ἐχουσα Er. Steph. ed. Ann. 1546.* nec non *Zegerus, & Lat. ms. Schellh. ἐχουσαν τε & ἔχουσαν Steph. ed. Ann. 1550,* vacuo hæc margine. *ἐχουσα τε & καὶ And. 2. ἐχουσα τε & καὶ ἐχουσι And. 1.* ¶ πύργου) πύργου *And. 2. Pet. 3.* Forma poetica. ¶ πυλώων πυλώων *Er. ed. 1. 2. 3. And. 2.* Sic etiam infra. ¶ καὶ ἐπὶ τοῖς πυλώων ἡγῶν ἐσθ' καὶ ~ *Al. Syr.* ¶ δαδὲκα alterum) δαδὲκο *Civ. Hunt. Seid. Sin. Vff.* Ex nota *Q,* vel studio variandi. ¶ ἄ ἐσι) ~ *Primasf. ¶ ~ τὰ ὀνόματα) edd. And. &c. Primasf. τα ὀνόματα) Al. Barb. 2. Cor. Hunt. Pet. 2. Areth. Lat. Syr. ἴν ματα Vff. ¶ τὸ alterum) ~ Al. Vff. ¶ τὰν ἰαν) ~ Pet. 3. τῆ And.* in textu, ex comm. *ἴων Al.*

13 in it. ἀτ') *Comp. Al. And Vff. ἀτ' Er. ¶ ἀνατολῶν) Comp. Seid. Vff. &* quinque alii, *Areth.* Recte: nam *δύο ὄν* sequitur. *ἀνατολῆς Er. And.* nescio an *Seid. Steph.* cod. cum *Al. Pet. 3.* Rhythmus *τ. τ. τ.* ¶ καὶ tria) *Comp. Al. Vff. cod.* plurimi, *Lat. multi, Hieron. Syr. ~ Er. Steph. edd. Ticon. & alii Latini.* ¶ νότα) *μετρηβρισε Er. ed. 1. 2. 3.* Ex glossa apud *Andream* in fine versus adjecta: ¶ νότα — δύο —) ὅτι — νότα *Al.* Vicissim *uctum* *aquiloni* præmittit *Rupertus;* at *occidentem* utriusque, *Mag.*

14 τ') ~ *Er. ed. 1. 2. 3. ¶ ἐτ' αὐτῶν) Comp. Al. And. Vff. & sex ceteri, Ticon. Primasf. (ἑ αὐτῶν) Er.* nescio an *Seid.* cum *Cov. ¶ δαδὲκα medium) Comp. Al. And. Seid. Vff. & quatuor ceteri, Areth. Arab. Lat. (excepto Schellh.) Syr. (~) Er. Primasf.* nescio an *Pet. & Steph. bini. ¶ δαδὲκα tertium) ~ Ticon. ¶ τῆ ἀρῖα) & agni* habent *Lat.* miro consensu. Excipe *Primasium* ad *Ap. XXI. 21.*

'15 μέτρον)

15 μέτρον) *Comp. Al. And. 2. Vff. & sex ceteri, Areth. Arab. Lat. Syr. (-) Er. And. 1. nescio an Steph. cod. cum Pet. 3. Fortasse quia in commentario transfiliit Andreas. ¶ αὐτῆς prius) - And. 2. Pet. 3. Arab. ¶ καὶ τὸ εἶδος αὐτῆς) - Comp. Vff. & sex alii. αὐτῆς recurrente. ¶ αὐτῆς alterum) - Lat. plerique.*

16 καὶ secundum) - *Haymo, Rupert. Ex allit. ad τὸ μέτρον subsequens. ¶ αὐτῆς prius) αὐτῆς Er. ed. 1. 2. ¶ - τὸ ἴσον ἐστὶν) Comp. Al. And. Vff. & septem ceteri, Areth. Syr. (τὸ ἴσον ἐστὶν) Er. Lat. nescio an Steph. cod. ¶ ὅσον ὀσῶτον Er. ed. 1. 2. ¶ - καὶ) Comp. And. Vff. & quinque ceteri, Mog. (καὶ) Er. Lat. Syr. nescio an Steph. cod. cum Al. Pet. 3. Sin. ¶ ἐν) Er. Steph. ed. 1. 2. And. Pet. 2. 3. (-) edd. & mss. complures. Post ἢ facile omissum ἐ. ¶ ἐπὶ) ἀπὸ Primasius. ¶ ἑαδίων) Er. And. nescio an Pet. 2. 3. cum Al. Lat. Primas. (ἑαδίως) Comp. Cov. Hunt. M. Seid. Sin. Steph. 12. Vff. Areth. ¶ δώδεκα) δεκάδω Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Vide Var. v. 12. ¶ χιλιάδων) Er. And. (etiam in comm.) Armen. Copt. Lat. Hieron. ad Marcellam: credo etiam Pet. 3. Steph. cod. (certe solum Complutense exemplar margo Steph. hoc loco in diversum citat,) cum Al. Cov. Areth. Arab. nec non Æth. - Primasius in summario libri V, & Apringius constanter. Lineam superductam, in XII, (quam millenarii notam fuisse constat,) omisere librarii. (χιλιάδων δώδεκα) Comp. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Syr. Supplementum, constructione non intellecta. Latinus ἐπὶ ἑαδίων δώδεκα χιλιάδων legit. habet enim, per stadia duodecim millia. quodsi ἐπὶ ἑαδίως δώδεκα χιλιάδων legisset, interpretari habuerat, per stadia, duodecim millium. Stupenda magnitudo. Vid. Gnom:*

17 ἐμέτρησε) - *Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. ¶ ἑκατὸν τεσσαρακοντατεσσαράων) ἑ καὶ ἑκατὸν τεσσαράκοντα Al. Confer Num. III. 46. ¶ πηχῶν, μέτρον) μέτρα πηχῶν Syrus. Si ea, quæ mox dicemus, perpenderit, πηχῶν de suo adjecisse, alieno quippe loco, videatur interpres. ¶ πηχῶν) edd. mss. Copt. Lat., magna codicum antiquorum consensione. (-) Primasius, in summario libri sui quinti: unde milia in textum ejus surrogavit aliquis. porro milia cubitorum, conjunctim, cod. Argentinenfis Ereambaldi. Et quidem præcipuus Latinorum patrum, qui hunc locum rarissime ab aliis tractatum attigerit, est Primasius, (de quo supra, p. 783.) pervetustum illum Latinum hic utique secutus interpretem. Neque πηχῶν, sed ἑαδίων habet Armen. ex antecedentibus: ut exemplar Græcum, quo is interpres est usus, eandem videatur habuisse lectionem, quam Primasius. nam cum Primasius congruit illud etiam in rarissima lectione Ap. XIII. 5. Legitur cubitorum apud Hieronymum in epistola ad Marcellam, quæ incipit Mensuram: sed longam ibi periocham Iohanneam librarii non semel interpolaverunt. Antiquum testem non unum hoc vocabulo carere, ostendimus. Hanc ipsam haud dubie ob causam Latine in mss. & in edd. vet. & apud commentatores, magna consensione, pro muro, qui sæpe memoratur, muros, plurali numero, hoc uno versu reperias: quia videlicet, antequam cubitorum glossa adjiceretur, aliqui centum quadraginta quatuor muros (quam perite, nil refert,) construxere, numerum indeclinabilem, centum quadraginta*

ginta quatuor, accusativo item casu accipientes. Certe apud *Primasium*, qui Italiam versionem sequebatur, in sumuario libri V sic legitur, & *muri ejus centum quadraginta quatuor, mensura hominis quae est angeli*. Sic ipse quoque commentarius, quanquam, post *quatuor, millia* nescio quis inseruit, prima fortasse litera proximae vocis *Mensura* pro *Mille* arrepta. *Murum* cum glossa *cubitorum* habet *Apringius*. Vicillim etiam versu 15 *murum*, solus, quod sciam, *Primasius*, in *muros* inmutat, propter eandem, ut apparet, *tot murorum* opinionem. Non *muros*, sed unius *muri* mensuras notari, certum est: ac possent subaudiri etiam *calamini*. Sane *cubitorum* glossa est, eaque alienior, nam quot cubitos vel etiam cubitorum partes calamus hoc loco habeat, definiti non potest, fluctuantque interpretum opiniones, quas notat Hoë lib. VIII in Ap. XXI. quæst. 82. pag. 135. ed. prim. Porro *mensura*, quam habebat angelus, non erat cubitus tantummodo, sed calamus. v. 15. 17. fin. Superest, ut *calamus* ipse, quemadmodum apud Ezechielem interdum, sic hoc loco subaudiatur. alias *calamus* non esset mensura, qui tamen aperte *mensura* appellatur. Porro disjuncto *πυλῶν* glossemate, ambigi possit, quo casu Iohannes perscripserit numerum hunc, quem librarii *quid* vel (in cod. Alex.) *καὶ ἑκατον τεσσαράκοντα* scripsere. Accusativus apud Ezechielem in hoc genere frequens est: sed tutius hoc loco retinetur genitivus. Sepe Hebraei adjectivum numerale & substantivum plurali & singulari numero construunt, v. gr. *עשרים ותרבעה* Ez. XLVIII. 30. 33. Et sic Iohannes, *ἑκατον τεσσαράκοντα τισάτων μέτρον*. Vid. *Gnom.*

18 (- ἴν) *Al. Lat.* in ms. *Pict. Ticon.* nescio an etiam *Primasius*, qui fuit supplet; & *Syrus*, qui versu 21 verbum *ἴν* item prætermittit. ¶ *ἐνδόμισις* (*ἐνδόμεσις* *Al.* ¶ *ἐμοιοι*) *Comp. Al. And.* etiam in comm.) *Vff.* & quinque alii, *Areth. Lat. Syr.* (*ἐμοία*) *Er.* vel etiam *Pa. 3.* cum *Cov. M.* ¶ *ὑάλω* (*ὑέλω* *Comp. And. 1* manu prima, *Hunt. M.*

19 (- καὶ) *Al. Sin. Vff.* phurevsve, *Areth. Lat.* in ms. *Ansb. Apring. Ruper-* *tus.* unde, post *fundamenta*, autem supplet *Primasius*. Ita mox, ὁ θεμ. ¶ *καλκιδων* (*καλκιδῶν* *Er.*

20 *σαρδένυξ*) *Er. And. 2. Vff. &c.* Ac corripunt Latini poëta. *σαρδώνυξ* *Comp. And. 1. σαρδίνυξ* *Al.* Ex allit. ad *σάρδιον* in proximo. ¶ (*σάρδιον*) *Al. Hunt. Pa. 2. Sin. Vff. Areth. &*, ejus fortasse lingua non aliter tulit, *Syrus*. Sic *σάρδιος* & *σάρδιος* legitur apud Epiphanium. Vid. Hilleri Syntagm. p. 86. ¶ *βιρύλλος* (*βιρύλλος* *Er. Al. βιρύλλιος* *Er. ed. 1. 2. 3. βιρύλλιος* *Cov. And. 1. βιρύλλιος* *Pa. 2. ¶ τσπαζιοι*) *τσπαζιος* *Er. ed. 2. ¶ χρυσόπρατος*) *χρυσόπρασον* *Al. ¶ ἀμέθυσος*) *ἀμέθυσος* *Er. And.*

21 *ἀνά* ἵνα *Al. καὶ And. 1. ¶ ὑάλος*) *ὑέλως* *Comp. Cov. Hunt. M. Sin. Vff. Areth. ¶ (διαφανής)* *Er. Steph. edd.*

22 *κύριος* ὁ - *Areth. Æth. ¶ ὁ θεός*) - *Syr.* vel etiam *Arab. ¶ (ὁ ναός)* *Al. Confer ὁ v. 23.*

23 αὐτῆ) *Er. ed. 1. 2. 3. Al. Pet. 2 (an Pet. 3.) Primasf. Syr.* Lectio media, unde αὐτὴν *And. 2* ex seq. (ἐν αὐτῆ) *Comp. And. 1. Lat.* nescio an *Steph. cod. cum M. &*, pro αὐτῆ ἢ γὰρ, αὐτὴ γὰρ ἢ *Cov. Hunt. Pet. 3 (an Pet. 2.) Seid. Sin. Vff. ¶ αὐτὴν) αὐτῆ Er. ed. 1. 2. 3* ex anteced.

24 περιπατήσασιν τὰ ἔθνη διὰ τῆς Φωτὸς αὐτῆς *Comp. Al. And.* in textu, *Cov. Hunt. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. u. Vff. Areth. Æth. Arab. Armen. Copt. Lat. Primasf. Ansb. Haymo, Rupertus, Syr.* in cod. ms. Scalig. & edit. Gutb. (τὰ ἔθνη τῶν σαζομένων ἐν τῷ Φωτὶ αὐτῆς περιπατήσασιν) *Er. &* inde *Syr. ed.* in polyglottis; & *Purraei* textus, subinde quippe ad Erasmi versionem refectus. Exegetis *Andree* (qualem habet etiam *Alfonfus Conradus*,) arrepta pro textu interjecto: cujusmodi errorem notavimus modo ad v. 13. Sæpe adhibet *Andreas* vocabulum τῶν σαζομένων & hoc loco potuit respicere illud *Iesâ. XLV. 20. οἱ σαζόμενοι ἀπὸ τῶν ἔθνων. τῶν σαζομένων* adjecit *Erasmus*, & innumeri editores, eum videlicet sine ulteriore examine secuti. *Erasmus* si hodie viveret, *Andree* commentarium, quem pro textu arripuit, protinus, opinor, expungeret. Idem, & alii, qui primo recensere *N. T. Græcum*, si copias his duobus seculis collectas, cum ea paucitate, qua ipsi conflictabantur quondam, compararent, veritati libentes cederent, & cupidissimum quemque lectionis ab ipsis tam ægre interdum constitutæ defensorum ad sese in meliora vel sequendos vel ducendos hortarentur. ¶ Φέρσει) Φέρσιν αὐτῷ *Hunt. Pet. 2. Sin. Steph. u. Vff.* Arripuit phantasia librarium ex rubrica notissima *Marc. VIII. 22. ¶ - καὶ τὴν τιμὴν) Er. ed. 1. 2. 3. Ald. Colin. ed. Al. And. M. Ticonius*, & magis aperte *Ambr. de obitu Theodosii, Primasf.* (καὶ τὴν τιμὴν) plerique ex v. 26. Hoc enim post suam inserit *Lat. &* pro Φέρσει, οἴσσει præfert *Andree* commentarius; & pro αὐτῶν, τῶν ἔθνων *Comp. Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff.* repræsentant: & post αὐτῶν, καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἔθνων addit *Syrus.* Omnia ex v. 26.

25 οἱ) ~ *Er.*

26 καὶ οἴσσει usque αὐτὴν) ~ *Er. ed. 1. 2. 3. ¶ αὐτὴν) ἵνα εἰσέλθωσιν* addunt *Hunt. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. Areth.* Glossa, fortasse ex margine versus præcedentis.

27 init. καὶ) ~ *Lat. hodie.* Inerat & in *nec*, cujus particulæ nota, *n* cum *e* imposto, (quæ exstat in mss.) in *non* abiit. ¶ εἰσέλθω) εἰσέλθοι *And. 1. ¶ κοινὸν) Comp. Al. (ut videtur,) And. (etiam in comm.) Seid. Vff. &* quinque alii, *Areth. Lat. Iren. Ticon. Primasf. (κοινὸν) Er.* nescio an *Hunt. Pet. 3.* Rhythmus ποιῶν. ¶ ποιῶν) *Al.* nec non *Lat. Syr. ὁ ποιῶν Cov. Seid. Sin. Vff.* Ut lector de participio masculino admoneretur. (ποιῶν) *edd. &c.* Ob neutrum in proximo: vel ex alit. ad ποιῶν c. XXII. 2. ¶ εἰ μὴ οἱ) οἱ μὴ *Pet. 3. ¶ τῆς ἀρετῆς) ~ Iren.*

C A P. XXII.

I ~ καθαρόν ante ποταμὸν) *Al. Hunt. Seid. Sin. Vff. &* tres *Gallici* apud *Rishardum Bentleium* (qui hoc caput XXII Ap. tanquam Specimen recensiois *N. T.* cum

cum criticis notis pridem edidit; unde nos curatiore Speciminis editione. quæ anno MDCCXX cum defensione exiit, adhibita, fulfragiorum supplementa huc transfulimus:) item *Æth. Arabs* Erpenii, *Copt. Lat. Hilarius*, Auctor libri XI ad Theoph. inter opera *Athanasii*, *Syr.* (καταρον) *Er.* nescio an *Pet.* & *Steph.* bini, cum *Cov. M.* Glossa (ex Andrea fortalle,) ad λαυτρον, quam ideo post τοσαμὸν habent *Comp. Aud.* in textu, (cui etiam καὶ post ζῶης inserit cod. Palatinus,) *Aethas*: ante λαυτρον, cod. alius. ποταμον) καθαρὸν qui addunt, propter summam propinquitatem pro unico teste sunt habendi: & tamen diversis periochæ locis, claro glossæ argumento, hoc adjectivum intulerunt. In mentione vestitus, καθαρὸν λαυτρον junctim dicit Apocalypsis non semel: ceteris in locis, vel καθαρὸν seorsum vel seorsum λαυτρον, uti hoc loco pars tertium longe ponderosissima. ¶ κρύσαλλον) κρύσαλλον *And. 1. Vff.*

2 (ἐν μέτρῳ τῆς πλατείας αὐτῆς) Hoc præcedentibus jungunt *And.*, *Ticon.* *Primaf. Apring. Cassiod.* aliique Latini. ¶ καὶ ἐντευθεν) *edd. And.* nescio an *Pet. 2.* cum *Hunt. M.* Adjuvat *Pet. tertius*, qui omittit. nam facillime vocula post se ipsam omittitur. (καὶ ἐκείθεν) *Al. Cov. Seid. Sin. Steph. n.* & alii tres *Gallii*, *Vff. Areth.* & (coll. *Ioh. XIX. 18*) *Syr.* Ex alliteratione; vel ex opinione elegantix, Hebraismo præferendæ. ¶ ἐνα) *Er. And. 2.* nescio an *Steph.* cod. cum *Al. Hunt. Sin. Conf. cap. XXI. 21.* (~) *Comp. And. 1. Vff.* & quinque ceteri. Facile omisium inter μῦθα ἐκασον. ¶ ἐκασον ἀποδιδόν) *Er. ed. post. Steph. edd. &c.* Lectio media. ἐκασον ἀποδιδῶς *Comp.* Rhythmus καρτῆς. ἀποδιδῶς ἐκασος *Hunt. M. Seid. Sin. καὶ ἀποδιδῶς ἐκασος Vff.* ἐκασον ἀποδιδόντα (omisio τὸν,) *Er. ed. 1. 2. 3. Lat. ms. Schell. Haymo.*

3 κατὰθεμα) *Comp.* cum aliis *Antverpiæ Genetæque* exculis editionibus: *Al. And.* (& quidem disertissime in comm.) *Burb. 1. Vff.* & quinque alii, imo plerique omnes, *Areth.* (καταθεμα) *Er.* & qui *Erasmum* in Apocalypsi penitus refert, *Stephanus*, & *Erasmum* Stephanumque secuti ceteri editores. nescio an *Pet. 2. 3.* cum *Hunt.* Etiam *Matth. XXVI. 74*, quem locum *Cl. Wolfius* huc confert, καταθεματιζεν codices tantum non omnes habent. Vtroque loco librarius unus alterve properans ex tritissimo apud Græcos anathematis vocabulo (ne de *Erasmo* ipso tale quid censeamus,) præpositionem inseruit. Anscultemus *Andream* h. l. Τῆτο ἐνταῦθα κατ' ἐπίτασιν ἐκασῶν νομιζομεν καταθεμα: τῶ γὰρ ὄντι τὸ τοῦτον ἐκ ἀντιθέτου, ἀλλὰ κατατιθέτου, τῶ διαβόλῳ ὑποταπτόμενον καὶ συγκρατιαζόμενον. ¶ (ἐκεί) *Comp. And. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Arab.* Ex v. 5. in ea amplius habet *Haymo.* ¶ ὁ θετος — ἐσα) *edd. &c. thronus — erit* legit *Primafius*, momentumque singularis numeri agnoscit: & sic *Ticonii* editio auctior, nec non *Apring.* comm. *sedes — erunt* habet *Lat. hodie.* ¶ αὐτῆ) τῆ θεῆ *Cov. Æth.* ¶ λατρευστων) λατρεύστων *Pet. 3. Sin.*

5 (~ ἐκεί) *Hunt. Seid. Sin.* ac *Bentlejo plerique.* Ex compensatione, coll. v. 3. (ετι) *Al. Lat. Syr.* Ex v. 3. ¶ χρεῖον ἢ ἐχρησι) *edd. And.* in ed. *Sylburg.* & in cod. *Augustano*, vel etiam *M.* Ex codd. *Pet. & Steph.* nil notatur. (ἢ χρεῖα) *Cov. Hunt. Seid. Sin. Vff. Primaf.* vel etiam *And.* in comm. Lectio media. ἢ ἐχρη-

σιν χρείαν *Al. And.* apud Bentlejum, *Lat. Syr.* ἡ χρείαν ἔχουσι *And.* apud Mill. ¶ (Φωτὸς λύχνος) *Al. And.* in cod. Aug. & apud Bentlejum, *Gregorius Palamas, Æth. Arab. Lat. Syr.* Φωτὸς *Copt.* E proximo. ¶ καὶ Φωτὸς καὶ Φῶς *Al. Pet.* 2. 3. ἐδὲ *Syr.* in polyglottis. ¶ (- ἡλίου) *Cov. Hunt. Seid. Vff. Arab.* ¶ Κύριος) - *Æth.* ¶ Φωτίσει) *Al. Pet.* 3. *Gregorius Palamas, Lat.* multi, etiam *Primasf.* Lectio media. unde Φωτιεῖ *Comp. And. Cov. M. Seid. Sin. Steph.* 1. *Vff.* (Φωτιζει) *Er.* nescio an *Pet.* 2. cum *Hunt. Lat.* hodie, *Syr.* ¶ ἐπ') *Al. Gregorius Palamas, Iren. Ambros. Primasf.* Antiquitas testium ἐπὶ particulam defendit. (-) *edd. And. &c.* ¶ τὸς αἰῶνας τῶν αἰώνων) τὸν αἰῶνα τὸ αἰῶνος *Pet.* 3. *conf. Æth. αἰῶνας αἰώνων And.* in comm.

6 εἴπε) λέγει *Comp. Cov. Hunt. M. Vff.* Ex allit. ad λόγος subsequens, vel ex v. 9. 10. ¶ Κύριος) ὁ Κύριος *Al. Bentleius.* ¶ πιευμάτων τῶν) *Comp. Al. Vff.* & septem ceteri, imo fere omnes, *Areth. Æth. Arab. Copt. Lat. Syr.* vel etiam *And.* in comm. Refert enim huc locum *Hebr.* I. 14. (αἰώνων) *Er. And.* in textu; *Pet.* 3.

7 init. - καὶ) *edd. And.* 2. nescio an *Pet.* 2. 3. cum *M.* nescio an *Primasf. Haymo.* (καὶ) *Al. And.* 1. *Barb.* 1. *Seid. Vff.* & alii quatuor, imo plerique omnes, *Areth. Æth. Arab. Lat. Syr.* Ex v. 6. 8. vel ex cap. 1. 1, ubi eadem verba præcedunt. ¶ τῆς προφητείας) - *Lat.* apud Io. Harlemium: nescio an *Cassiodorus.* ¶ τὸ βιβλίον τῆς) ταύτης *Syr.* in polyglottis.

8 init. καὶ) - *Lat.* aliqui. ¶ καὶ γὰρ) *Er. And.* 1. &c. καὶ γὰρ *Comp. Al. And.* 2. *Hunt. M. Sin. Vff. Dionysius Al.* ¶ ἀκούων καὶ βλέπων ταῦτα) *Comp. Al. And.* 2. *Pet.* 2. 3. *Vff.* cod. plures, *Syr.* βλέπων ταῦτα καὶ ἀκούων *Er. Steph. edd. βλέπων καὶ ἀκούων ταῦτα And.* 1. *Dionysius Al.* bis. Variant inter se *Latini.* ¶ ἔβλεψα) ἴδον *Vff.* & sic, vel εἶδον, *Cov. Hunt. Sin.* ἔβλεπον *Al. Bentleius.* ¶ ἔπεσα) ἔπεσον *And. Vff.* & alii. ¶ (πρὸς) *Al. Bentleius.* Ex allit. ad προσκυνῆσαι. ¶ δεικνύοντος) δεικνύοντος *Comp. Hunt. M. Vff. Areth.*

9 - γὰρ ante εἰμί) *Comp. Al. And. Seid. Vff.* & sex, imo omnes ceteri, *Athanasius, Areth. Æth. Copt. Lat.* in mss. *Cyprianus* & alii, *Syr.* γὰρ *Er. Synopsis Script. sacrae, Lat.* hodie: nescio an *Steph.* cod. Sed pulere animadvertit *Wolffius*, omnem hanc angeli orationem concisam esse & ellipticam, qualis esse consuevit illorum, qui aliquid graviter averfantur. Simillimum exemplum γὰρ omitti existat *Act.* XIV. 15. ¶ τῶν medium) - *Er.* ¶ καὶ tertium) - *Comp. And.* 2. *M. Pet.* 2. 3. *Primasf.*

10 καὶ λέγει μοι) - *M.* ¶ λέγει μοι) - *Æth.* ¶ ὅτι ὁ καιρὸς) *edd. And.* 2. nescio an *Steph.* cod. cum *M. Pet.* 3. *Cyprianus;* *Primasf.* ὁ καιρὸς γὰρ *Al. Cov. Hunt. Pet.* 2. *Seid. Sin.* & plures apud Bentlejum, *Æth. Copt. Lat. Syr.* ὁ γὰρ καιρὸς *And.* 1. Ex cap. I. 3. (ὁ καιρὸς) *Graeci ceteri* apud Bentlejum: & sic *Vff.* Lectio media. Idem asyndeton, iisdem modis oblitteratum, c. XVI. 6. *Conf. Var.* I *Cor.* VII. 29.

11 καὶ ὁ ρυπ. ρυπ. ἔπι) - *Al.* & duo *Gallici.* ¶ ὁυπαρὸς ἠπαρευθήτω) *Comp. And. Cov. Hunt. M. Pet.* 3. *Seid. Sin. Vff.* & ceteri fere omnes, *Areth.* ἠπαρὸς ἠπαρ-
παι-

πανθῆτων Orig. ad Ioh. bis. Idem ibidem aliud membrum addit, ὡς ὁ ἰωάννης φη-
σὶ, καὶ ὁ καθαρὸς καθαρῶν ἐστὶ (ms. ὁ καθαρὸς καθαρῶν) καὶ ὁ ἅγιος ἁγια-
σῶν. ῥυπῶν ῥυπώσατα Er. de quo mox. De Pet. 2. & Steph. cod. silentium est.
¶ (- καὶ ὁ δίκαιος usque ἁγιασῶν ἐστὶ) And. 1. Recurrentibus iisdem syllabis
& vocalis. Cum And. 1 multum congruit cod. *Cyprianus*: (coll. Var. Ap. XXI.
24.) unde colligere fas est, non solum his duobus incisis, sed etiam illo, καὶ ὁ
ῥυπ. κτλ. eum codicem caruisse, & hiatus ab *Erasmo* ex *Lat.* esse suppletos. ita
hoc loco a Græcis discrepat. Conf. Var. v. 16 seqq. Neque ῥυπῶν, sed ῥυπῶν,
Græci ut neutrum ponunt. Vid. *Gnom.* (διαιοσύνην τε κτλ.) *Comp. Al.* (in ap-
pendice Millii. *And. Cor. Hunt. M. Pet. 2. 3. Seid. Sin. Steph. u. 177.* & ceteri
omnes, Arith. Arab. Lat. (in ms. S. Andreae, in Reutling, in Schellh. in novem Hen-
tenianis, & apud Io. Harlemium,) *Cyprian.* non semel, *Tuon. homil. VII bis,*
Primas. (qui tres, quam, pro ἁγιασῶν, *sanctiora* scil. *faciat*, subjungunt, con-
structionem accommodant ad hoc. *justiora faciat*: sed plane, *justitiam faciat*, ha-
bet *Ansbertus, Rupertus* eum ms. *Latinis.* Adde *Anselmum, & Syrum.* De *Copt.*
amplius considerandum. (ὁ καθῶν) *Er.* & inde al. edd. Namque *justificetur* ha-
bet *Lat.* hodie, ex rhythmo *sanctificetur.* uti 1 Ioh. III. 10 pro Græcis, ὁ οὐ ποιῶν
δικαιοσύνην, *Lat.* habet, *qui non est justus*: ex allit. ad seq. *non est ex Deo.* *Euf. l. 5.*
H. E. c. 1. Hujus lectionis Ith. no *Erasmus* etiam apud *Cyprianum* de *Patientia*
edidit, *justus autem adhuc justior fiat: similiter & qui sanctus est, sanctior.* ubi *Pa-*
melius restituit, *justus autem adhuc justiora faciat: similiter & qui sanctus est, san-*
ctiora.

12 init. - ρω) *Comp. Al. And. 1. Seid. 177.* & sex, imo plerique omnes cete-
ri, *Arith. Arab. Copt. Lat. Cyprian. Syr. (ρω) Er.* nescio an *And. 2. Pet. 3.* E
proximo. ¶ (ὁ τὸ εἶδος αὐτῶν εἶαι) secundum opera sua habet *Lat. Cyprian.* ¶ (ἐστὶν
αὐτῶν) *Al. Gallicus unus, Syr. εἶσαι αὐτῶν Comp. Hunt. 177.* Ex v. 14.

13 ἐγὼ) *Comp. Al. And. Cor. Hunt. Pet. 2. 3. cod. fere omnes, Athanasius, Arith.*
Valla, Lat. in cod. S. Germ. veterissimo, & in Schellh. manu prima, *Cyprianus* in
ms. *Primas.* unde εἶω δε *Seid. 177. εἶω οὖν Er.* nescio an *Sin. Steph. cod.* cum
M. Origenes vs, *Lat.* plerique. ¶ (ὁ εἶω) *Comp. Al. Cor. Hunt. Seid. Sin. Lat.*
in ms. *Primas.* & alii, *Syr. α Er. And. & alii, Athanasius, Valla.* ¶ (πρῶτος καὶ
ἕχματος, ἢ πρῶτος καὶ τὸ τέλος) *Al. Cor. Hunt. Sin. Gallici duo, Arith. Arab. Lat.*
Cyprianus, Primasus, Cissod. in Pl. non semel. ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἕχματος, ἢ ἀρχὴ
καὶ τὸ τε. *Seid. 177. Athanasius, Syr. (ἢ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος) Copt. Lat.* in ms.
Britannico, apud *Aricmon.* in *Addendis* & in *Præf. pag. XXVIII. Hieron. l. 1 c.*
Iovin. f. 13. (nisi si cecitavit locum *Ap. XXI. 6.*) *Purpurius, Dionysius Carthus.* Vi-
cissim deest hoc ipsum in *Ambr. Ep. 1.* (αὐτῶν καὶ τὸ τέλος, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἕχματος)
edd. (quanquam alterum omittit *Er.*) *And. Arith. Armen. Hieron.* in *Mich. IV.*
nescio an *Pet. & Steph. bini,* cum *M. codices quidam* apud *Bentlejum,* excusos for-
tasse invenientem. ἢ ἀρχὴ καὶ τὸ τε. *Origenes* bis; sed ordine, ut *Andreas,* in-
quit *Bentlejus.* In textu *And.* superadditur, ἕτε προ ἐμῶ ἕτε μετ' ἐμο θεος ἐστὶ
ex *lesla a.* commentarius autem in cod. *Augustino* sic habet, ἕτε γὰρ μὴ τῆς ἀρ-
χῆς ἐστὶ τί πρεσβύτερον, ἕτε τῆς βίαιης βασιλείας καὶ ἕχματος ἐστὶ τῆς πολλοῦ
δε

δὲ ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶρηται, ΠΡΩΤΟΣ ὁ Χριστός, διὰ τὴν θεότητα· ΕΣΧΑΤΟΣ δὲ, διὰ τὴν ἀνθρώπιότητα. Totum versum *Artemonius* in libro de Initio evang. Ioh. Part. 1. cap. XLIV. ad Deum Patrem transferre, & incisum secundum, *primus* & *ultimus*, quasi proprium Christi, & Patre indignum, dispungere conatur. Non habet id incisum *Coptica* editio *Wilkinsii*, quam *Artemonii* Addenda citant: sed ipsum interpretem & Græcum interpretis codicem eo inciso caruisse, inde colligi nequit. Non habent *Latini* quidam recentiores, saltu videlicet in Latina versione a *primus* ad *principium* ita lubrica, ut mirum sit, non plures hiatus prius admisisse. Aperte hoc loco Dominus Iesus loquitur. Vid. *Gnom.*

14 ποιῶντες τὰς ἐντολάς αὐτοῦ) *edd. And. mss. plerique omnes, Vallæ, Arab. Copt. Tertull. Cyprian.* nec non *Ticonius, Syr. & sic ἐμοῦ pro αὐτοῦ* posito, *And. 2* in textu, *Areth. (πλύνοντες τὰς σολὰς αὐτῶν) Al. Cov. Athanasius, Æth. Lat. Cassiod. Ex cap. VII. 14.* Nil a Vallæ & Erasmi notis diversum huc confert Zegerus. Hanc lectionem & Specimen Bentleji & editio N. T. Lond. διγλωττος in textum admisit. Vtramque lectionem tangit *Primasius*, & inde *Haymo. Latini* recentiores addunt ad alteram, *in sanguine Agni. ¶ τὴν) τὴν ἀγίαν Æth. Tertull. Primas. Rupertus.*

15 ~ δὲ post ἕξω) *Comp. Al. And. Seid. Vff. & sex, ac ceteri fere omnes, Hippolytus, Athanasius, Areth. Lat. Cyprian. Syr. δὲ Er. Lyran. & al. nescio an Sin. ¶ οἱ ante πέρτοι) ~ Er. And. 1* manu prima, *Hippol. ¶ ~ ὁ) Comp. Al. M. Vff. cod. alii, multi; Hippol. Athanasius. ὁ Er. Steph. edd. And. ¶ (ποιῶν καὶ Φιλῶν) Pet. 2. codd. quidam apud Bentlejum, Hippol. Athanasius, Areth.*

16 ~ ἐπι) *Er. ed. 1. 2. 3. And. 2. Pet. 2. 3. cod. multi apud Bentlejum, Areth. vel etiam Syr. qui eorum adhibet. Lectio brevior, media, genuina. unde ἐν Al. And. 1. Gallici duo, Athanasius: nescio an Lat. cujus lingua in præpositionem postulavit. Primasius tamen alio loco in habet, suo loco non habet. (ἐπι) Comp. &c. Vtramvis particulam, ἐν vel ἐπι, si initio scripta fuisset, librarii non tam facile aut commutassent aut omisissent. Vid. *Gnom. ¶ ἡ) ~ Er. ed. 1. 2. 3. 4. ¶ ἡ ῥίζα καὶ τὸ γένος) genus & radix habent Lat. aliqui. ¶ ~ τὸ ante δαυὶδ) Al. And. in textu, M. Vff. cod. multi, Athanasius, Arethas. τὸ edd. And. in comm. ¶ ὁ ἀσὴρ) καὶ ὁ ἀσὴρ And. (textu & commentario per librarios confuso,) Cov. Angl. ὡς ὁ ἀσὴρ Syr. ¶ ὁ ante λαμπρός) ~ Er. ed. 1. 2. 3. ¶ ὁ πρώτος) Comp. And. Seid. Vff. & sex alii apud Millium, ceterique apud Bentlejum, Athanasius, Areth. Æth. Arab. Ticon. apud Millium, Vigilius nomine Idacii, Primas. Angl. Syr. καὶ ὁ προῖος Al. apud Bentlejum. Non male per ο. & inserit etiam Lat. (καὶ ὀρθρινός) Er. nescio an Pet. 3. Multa ab hoc loco Erasmus ex Latinis falsisse videtur.**

17 τὸ πνεῦμα) sponsus habet *Lat. in cod. minus correctis, Ticonius auctior. ¶ λέγουσιν) edd. mss. Arm. Copt. &c. (λέγουσα) Athanasius, Lat. aliqui, nec non Æth. And. 1* in comm. Ait enim, Sponsa sive ecclesia, & Spiritus, Christi παρρησίαν ΕΠΙΚΑΛΕΙΤΑΙ. pro quo verbo alii ἐπιμαλόντας scripserunt. ¶ ἐρχε & ἐρχε & ἐρχέτω) *Comp. Al. And. Seid. Steph. 11. Vff. & sex alii apud Millium, ceteri omnes apud Bentlejum, Athanasius, Arethas. ἐλθὲ & ἐλθὲ & ἐλθέτω Er. ¶ καὶ tertium) ~ Lat. aliqui. ¶ ~ καὶ ante ὁ θεῶν) Comp. Al. And. Seid. Steph. 11. Vff. & quinque alii apud Millium, fere omnes apud Bentlejum, Athanasius, Æth. Lat.*

Lat. in mss. *Irimas. Haymo. xai Er.* nescio an *Sin.* cum *Syr.* ¶ λαβέτω) *Comp. Al. And. Scid. Vff.* & quinque apud Millium, & fere omnes apud Bentlejum, *Athanasius, Arethas.* λαμβανέτω το *Er.* nescio an *Steph. cod.* cum *Fet. 3.*

18 μαρτυρῶ ἐγὼ) *Comp. Al. And. Cor. Hunt. Scid. Steph. u. Vff.* & alii plerique, *Æth. Lat.* in mss. *Reutling. & Schelh. Ticonius* auctior, *Irimas. Ausb. Mog. Zegerus, Syr.* unde μαρτύρουμαι ἐγὼ *Fet. 2.* apud Millium, pauci apud Bentlejum, *Arethas* Ex Gal. V. 3. Contestor enim habent Latini recentiores: ex quibus *συμ-μαρτυρῶμαι γὰρ Erasmus*, quum mutilo Græco uteretur codice, finxit. Severissima est versu 18 & 19 testificatio, gravissima admonitio, ad omnes Apocalypseos auditores. Qui apposuerit, super eum imponentur plagæ: qui ademerit, ei adimentur bona. Talio. Gravius est, ut ex adjectis comminationibus patet, addere, quam demere, secus ac plerique *critici*, se exstimare, re ipsa demonstrant, timidi-ores in delendis *glossæmatis*, quam in admittendis. Mutare est simul & apponere & adimere. Peccat in hanc partem potest primum auditor quilibet, quum pro apocalypticis venditat, quæ talia non sunt, vel ea, quæ vere apocalyptica sunt, supprimit. Peccat traditor imperitus, cæcus & temerarius, maxime si se singulari quodam dono & munere prophetico instructum perhibet. Peccat vehementer *metaphrastes* infidelis, ac *librarius*, textum perperam describens, nam indelibato textu, præsertim in fonte, tractatoris & auditoris peccatum corrigi potest: corrupto textu, multo majus detrimentum est. Omnibus tamen hæc modis, plus minusve peccari potest, impedimento fidelibus allato, quo minus discant audire Domini *se-nio*, & respondere *tui*, adeoque veritatem fructumque libri totius singularumve partium & particularum percipere, & gloriam I. C. agnoscere. v. 17. 20. Neque levis eorum culpa est, qui mysteria perverse, sinistra, intempestive proferunt, invidiamque & suspicionem regno Dei apud mundum ejusque proceres pariunt. Non damnatur hic conatus modestus, cum voluntate proficiendi conjunctus, veritati aliunde exorienti viam non obstruens: damnatur profana audacia, ex sensu carnali proveniens. Maxime que *Cerinthum*, qui postea in hanc censuram incurrit, Iohannes præmonuit. Convenit hæc clausula in omnes Scripturæ sacræ libros, coll. Deut. IV. 2. Prov. XXX. 6, sed maxime in Apocalypsin, prophetiæ apicem, cui singulare imminabat periculum, & cujus subtilem admirabilemque nexum vel unius voculæ mutatio turbare vel obscurare poterat. Magni momenti sunt singulæ partes hujus libri, tam gravi interdictione muniti. Non semper omnes religiose in hac parte egisse, singularis in Apocalypsi varietatum multitudo clamat. Gratia Deo, qui vestigia nobis indaginelque sincere lectionis per tot seculorum discrimina servavit! Versu 18 & 19 plane in pausa est *1 et. 3.* ac varietates hujus loci plenius notare necessum duximus: unde appareret, vix ullam Scripturæ partem negligentius a quibusdam esse habitam, quam Apocalypsin, atque hoc ipsum, de non mutando, interdictum. ¶ τα prius) *Al. And. 1. Cor. Hunt. 1 et. 2. Vff.* ac plures apud Bentlejum, *Arethas.* (-) *edd. And. 2.* ¶ τρε) - *Er.* ¶ τρε προφητειας) - *Æth. Arab.* ¶ τρι) - *Er.* ¶ τρι βιβλικ) - *Vff.* ¶ εαν) *ei Er. εαν ei Er.* postea. ¶ επιθη επ αυτα) *Comp.* (cui nullum mss. addit margo *Steph.*) *Al. And. 2. Vff.* & sex alii apud Millium, plerique omnes apud Bentlejum, *Areth. επιθησει επ αυτω And. 1.* ex seq. επιθη προς ταυτα *Er.* ¶ επ αυτα) - *Ticon.* ¶ (επιθησει) *Comp.*

Comp. Hunt. M. Seid. Sic. Vff. ἐπιθῆ And. 2. & sic apponatur est in ms. Piët. & Reutling. & Schelh. manu prima. Sed indicativum plane defendit verbum μαρτυροῖ. ¶ ο θεός ἐπ' αὐτόν) ἐπ' αὐτόν ὁ θεός Comp. And. 2. Lat. aliqui. αὐτῶ ὁ θεός And. 1. ¶ ἐπ' αὐτόν) - Al. Unde Bentlejus has voculas in prima Speciminis sui editione omisit, sed postea restituit. ἐπ' αὐτῶ Pet. 2 manu recente. - ¶ (ἐπτά) Comp. And. M. Pet. 2. Areth. Ex cap. XV. 1. XXI. 9. ¶ τῶ alterum) Comp. Al. And. M. Vff. cod. plurimi, teste Millio & Bentlejo. - Er. Steph. edd.

19 inicit. καὶ) - And., certe in ms. Aug. ¶ ἐάν) εἰ Er. ἐάν εἰ Er. postea. Hæc periocha, de non demendo, desiderabatur in cod. Capnioneo. itaque ex Latino Erasimus in Græcum idioma transtulit, vide Mill. Proleg. f. 112. Sed ex Græcis codicibus par fuerat postea restitui genuina Græca. ¶ ἀφελῆ) Comp. Al. And. Steph. 11. Vff. & sex apud Millium, plerique apud Bentlejum, Areth. ἀφαιρή Er. ¶ τῆ βιβλῆς τῆς προφητείας) τῆς προφητείας τῆ βιβλῆς And. 1. Lat. ms. Berolin. Dionysius Carth. Ex v. 18. ¶ τῆ βιβλῆς) Comp. Al. And. Cov. M. Pet. 2. Seid. Sin. Vff. cod. fere omnes, Areth. βιβλῆ Er. In pausa est Hunt. Steph. cod. ¶ τῆς προφητείας) - Æth. ¶ ἀφελῆ) Er. ed. 2. Al. And. 1. Cov. Pet. 2. cod. plures apud Bentlejum, Areth. Lectio media. unde ἀφαιρῆ Comp. And. 2. M. Seid. Sin. ἀφολαγ Hunt. Vff. Ex pronitate Græcorum quorundam ad imprecandum. conf. LXX Deut. XXVIII. 20 seqq. & Var. Rom. XVI. 20. 1 Pet. V. 10. auferat habet Lat. auferat ms. Reutling. & Schelh. manu prima, ἀφαιρήσει Er. Steph. edd. ¶ τῆ ξύλου) Comp. Al. And. 1. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. Sin. Steph. 11. Vff. codd. fere omnes apud Bentlejum, Areth. Æth. Copt. (La Crozii fide) Lat. in cod. Argentin. Ercambaldi, Berolinensi, aliisque, & in margine edd. veterum, Ticonius auctior, Rupertus aliique Latini, Syr. (βιβλῆς) Er. Arab. Armen. Lat. Copt. Wilkinii, multi, Ambros. de Parad. c. 12. τῆ βιβλῆς And. 2. Quanquam de libro vitæ non pars cuiuspiam demit, sed nomen deleri dicitur; (unde etiam pro ἀφελῆ, delebit habet Ambrosius l. c. & pro μέρος, ὄνομα est in Arab.) tamen mirum est, non plures sic aberrasse. nam & libri vocabulum in contextu ita frequens est, ut valde proclivis fuerit alliteratio: & libri vitæ locutio obvia: & Latine in ligno & libro similima est pictura, præsertim ubi hoc per compendium scribitur, quo hic utuntur ms. Colon. & Piët. ¶ τῆς ante ζωῆς) - Er. ed. priores. ¶ - ἐκ) Er. ed. priores, Al. M. Dionysius Carth. (ἐκ plerique. ¶ τῆς πόλεως τῆς) πόλεως vel τῆς πόλεως Er. ¶ - καὶ ante τῶν) Comp. Al. And. Cov. Hunt. M. Pet. 2. Seid. codd. fere omnes apud Bentlejum, Areth. Æth. Armen. Copt. Primas. Syr. (καὶ) Er. Lat. interpolat. Vff. manu, ut videtur, secunda, eaque titubante: nescio an Pet. 3. Sin. Steph. cod. ¶ τῶ) Comp. Al. And. Vff. codd. multi apud Millium, fere omnes apud Bentlejum, Arethas. - Er. Steph. edd. ¶ τῶ) Qui ergo habet oculos, videat: & qui habet aures, audiat addit Arab. Wolfius mavult ἀπὸ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ τῆς πόλεως τῆς ἀγίας, καὶ τῶν γεγραμμένων κτλ. Primum recte probat (pro βιβλῆς) ξύλου etiam a libro vitæ remotior est civitas sancta, quam a ligno vitæ, cui ea jungitur etiam versu 14. Deinde ἐκ præpositionem expruxi, Alexandrini præcipue codicis auctoritate: quanquam Erasmus quoque eam in Græco textu ed. 1. 2. 3. nescio quid secutus, prætermisit. Postea idem ad Complutensem Apocalypsin accessit. Qui si ἐκ constanter prætermisisset, hodie particula, ut credere fas est, sine

sine dubitatione præremitteretur. Librarii talibus in minutiis, ut eas reputabant, fere erant ἀδιάφοροι. itaque ex vel animi causa suppleverunt. Tali in casu non tam numerus codicum promiscuus, (quanquam hîc codices pusilla particula ex carere, & a collatoribus, ut ipse *Alexandrinus* in ed. Oxon. minori, negligi potuerit,) quam antiqua sinceritas paucorum & ratio idonea curari debent. Sane quum illud, καὶ τῶν γεγραμμένων, ut *Wolfius* tertium legit incisum, præpositione caret, etiam secundum, cum primo longe arctius cohærens, ea percommode caret. Neque incommode subauditur ἀπό. Sic enim occurrit Matth. XIX. 1. Act. I. 4. Hebr. XI. 15: imo unice congruit antitheto hujus interdicti: ἐπ' αὐτὰ, ἐπ' αὐτόν ἀπὸ τῶν, ἀπὸ τῆ.

Postremo καὶ ante τῶν γεγραμμένων adeo paucis nititur codicibus, ut mirum sit, non plures librarios pro sua indole eam particulam inseruisse. Iohannes ipse, si καὶ scripsisset, subiecit τῶν ἀγαθῶν τῶν γεγραμμένων aut tale quidpiam. nam pars eorum, quæ scripta sunt, sunt plagæ. v. 18. Tollit καὶ particulam Appositio, non improbata a Cl. *Wolfio*. Etenim ipsum lignum vitæ, & ipsa urbs sancta, sunt primum & extremum, (cap. II. III. XXII.) imo etiam summa, egregiarum illarum prærogativarum, quarum in hoc libro spes facta est fidelibus.

20 καὶ prius) ~ *Primaf.* ¶ ἐρχομαι) ἐρχε *And.* 1. in textu, *Lat.* in ms. Piët. Ex seq. ¶ ταχύ· ἀμὲν,) *Er. Steph.* edd. ταχύ· ἀμὲν. alii. ¶ ~ καὶ alterum) *Al. Pet.* 3. cod. plur. *And.* Bentlejo (vocalam expungenti,) *Aréth. Æth. Armen. Copt. Lat. Syr.* Habet etiam, amen omittit, *Primafius.* (καὶ) edd. *And.* in cod. Germanicis, *Valla* &c. Ex anteced. καὶ *Beza.* In *Vff.* quasi de industria ambigue piëtum est, ut x & r internosci nequeant. Editio Londinensis διγλωττος per errorem καὶ expungit ante ἐρχομαι. ¶ ἐρχε) venio habet *Mog.* vel etiam *Primaf.* in comm. Ex anteced. ¶ ἰσῆ) ἰσῆ χριστὸ *And. Pet.* 2. *Seid. Aréth. Primaf.*

21 ~ ἡμῶν) *Comp. Al. And.* 1. *Cov. Vff. cod.* plures apud Bentlejum, *Aréth. Æth. Arab. Lat.* in cod. Gall. vetusto. (ἡμῶν) *Er. And.* 2. *Armen. Copt. &c.* ¶ ~ χριστὸ) *Al. Arab. Lat.* in cod. Anglico: nescio an *Æth.* (χριστὸ) edd. &c. *Armen. Copt. Syr.* ¶ ~ ἡμῶν) *Al. Æth. Lat.* in tribus cod. Gallicis. Lectio media, probata Bentlejo & editori διγλωττος. (ἡμῶν) *Er. Lat.* interpol. ἡμῶν *Hervagii* ed. *Mog.* τῶν ἀγίων *Comp. And. Cov. Hunt. M. Pet.* 2. 3. *Seid. Steph. n. Vff. Aréth. Armen. Copt. Syr.* Quiescit *Sin.* ¶ ~ ἀμὲν) *Al. And.* 1. *Lat.* in tribus cod. Gallicis. Omittunt iidem Britannii. (ἀμὲν) edd. mss. plerique, *Æth. Arm. Copt. Syr.* Ex usu ecclesiastico. ἀμὲν ἀμὲν *Syr.* in polyglottis. Ultimam vocem ἀμὲν, quæ in codicibus manu exaratis plerisque, & editis omnibus legitur, omitti reusulat Cl. *Wolfius*. Quam impigri fuerint librarii ad Amen particulam, usitatissimam quippe, in Doxologiis & Clausulis votivis inculcandam, patet ex plerisque omnibus N. T. libris, in extremo, & ex annot. Cl. *Wolfii* ad Ap. I. 18, ubi ἀμὲν inepte interposuere librarii fere omnes. Unus librarius eam omittens pluris est, quam decem, eam, ut libet, addentes. Ad ultimam usque lineam *Alexandrinus* excellentem suam simplicitatem obtinet. Disceptant eruditi, utrum hic, an *Vaticanus* præstantior sit codex, ut nupera V. C. *Io. Adami Oshandri* Prof. Tubing. Orationum Triga copiose docet. Primum quæcumque est vel vetustatis in utroque,
F f ff
vel

vel opinionum de utriusvis ætate differentia, tanta ea non est, ut sinceritatem mutet lectionis, in qua indoles cujusque codicis est sita. Deinde in V. T. potior esse *Alexandrinum*, evicit *Grabius*: idemque in N. T. certe utilior est; quod lectiones ejus accurate excussas novimus, & quod Apocalypsin aliasque complures partes habet, quas amisit *Vaticanus*. In aliis partibus N. T. quas uterque retinet, uter sit potior, definiiri non potest, quamdiu excerpta *Vaticani* aut pæne nulla, aut a lituris ipsius & ab aliorum codicum excerptis haud distincta habemus.

Redeo ad *Wolsum*, qui solerti reprehensione ad complura loca, Apocalypstica pleraque, uberius declaranda ansam mihi dedit. Gratum id mihi est: utinam vero satis illi otii obtigisset ad monita generalia, quæ supra in *Fund. Cris. Apoc.* præsertim § XVII, & toto illo loco, posui, penitus cognoscenda, & ad singula inde demum loca in Curis examinanda. Nam ex iis, quæ ad potiora loca monuit, intelligi voluit, quam feliciter Apocalypseos recognoscendæ negotium mihi cesserit. Nunc quid discriminis inter utrumque nostrum extiterit, pace omnium, qui merita ejus expendant, *summatim* declarabo. Supra typographiam evolat *Crisis N. T.* & ad ultimam antiquitatem se recipit. Qui editionibus obviis & gustu suo ad eas accommodato ducuntur, ingentem interpolationem in textu N. T. primis temporibus factam, reapse, nec sine periculo, statuunt. nam pleraque lectiones, quas ii defendunt, antiquissimi testes & ignorant, & aliis lectionibus revincunt. Non tam cito sub manum apostolorum temerata eorum scripta sunt: summa textus, quam *Latinus* interpres & alii testes cum eo congruentes a Seculo illo II in hoc Seculum XVIII derivarunt, sincera diu & a mutationibus fere omnibus, quæ nos exercent, intacta mansit: sero ac paulatim perverfa quorundam sedulitas sinisteritalque turbas dedit. Nunc si quis talem textum v. gr. Apocalypticum, qualem plerique amant hodie, penitus describat, lectionem plenam, planam, parallelismo tinctam, id est, interpolatam, & ex paucissimis recentissimisque testibus fere ubique conflata habeat, quæ, ad editiones collata, non multum abeat a textu per *Henr. Stephanum* & *Elzevirios* propagato. Mea recensio, in margine quidem, majore item testium numero destituitur interdum; sed hoc iis fit in locis, quæ a patribus minus sæpe citabantur: nec tamen idoneis testibus caret, quorum *antiquitas*, cum rationibus exegeticis ipsi textui innatis, numerum compensat. Talibus locis exceptis, (namque per exceptionem aliquantisper tractanda sunt,) textus meus perpetuo tenore ad monumenta longe plurima, a temporibus Iohannis in omnes ætates & regiones didita, sive Græcos codices, sive versiones, maxime, *Italiam* illam, sive patres, *Irenaeum*, *Hippolytum*, *Origenem*, *Athanasium*, *Andream*, *Tertullianum*, *Cyprianum*, *Hieronymum*, *Primasium* &c. spectes, accedit: nulli editioni, *Complutensiam*, *Erasmi*, *Bezae*, *Stephanorum*, *Elzeviriorum*, unice addicta, & tamen raro ad solos codd. mss. se recipere coacta. Brevior ea lectio plerumque est; & ubi multiplex varietas erat, in medio ambulat: ubique priscum austerumque, id est, nativum colorem obtinet. Hoc ejusmodi esset, in *Supplementis* Curarum suarum; ut arbitror, dispexit *Wolsius*, (si eo usque progressus est,) & veritati liquidius indagatæ manus dedit. Æquitatis ille in me suæ semper memor fuit: omnesque, ut spero, intelligent, me quoque modestiæ leges accurate servasse.

A P P A R A T V S
C R I T I C I

P A R S T E R T I A,

S I V E

E P I L O G V S,

Q V O

D V B I A G E N E R A L I A S O L V U N T V R,

E T

S I M V L O P E R I S H V I V S C O N S T I T V T I O V B E R I V S

D E S C R I B I T V R,

R A T I O Q V E S C R V T I N I I C R I T I C I N. T. A D S V O S V S V S

R E F E R E N D I, E T D E I N C E P S C O N S V M M A N D I,

E X P L I C A T V R.

APPARATUS

(MILITARY)

THE

OF

THE

OF

OF

OF

OF

S V M M A R I V M.

Exceptiones contra hoc opus commemoratae & refutatae. § 1.
Symprefasma de Summa lectionis N. T. tuta ac sana: Objeclio ultima foluta. § 2.

Plus tamen ultra nitendum. Cautio editoris, § 3. *Confilium de Penore critico amplius limando & amplificando: & quomodo ii, quibus codicum mss. Gr. Lat. &c. potestas est, parvo labore multum prodesse poffint.* § 4.

Quomodo veftigia Sapientiae & Virtutis divinae sub lectionis varietate fuis observanda. § 5.
quomodo tractandae lectiones adhuc dubiae; § 6. & reftitutae. § 7. *quid denique fperandum.* § 8.

§ I.

Quum adornandi Novi Testamenti Graeci opinio, idea, fpecimen exirent, operam dedi, ut judicia hominum cognofcerem, & per ea erudirer: gratiamque habeo familiaribus, qui & fuas & aliorum cogitationes, reprehenfiones, admonitiones, mihi fideliter aperire non recufarunt. Erant, qui fcholasticas criminarentur minutias, facile ferendi, fi non ipfius verbi divini latet contentus. Erant rurfum, qui hoc inceptum ferio probarent, cum bona fpe & gultu profectuum in veritate, nec fine gratiarum actione erga Deum: quibus inferville, merces mihi est operae quamlibet diutinae lautiffima. Plerique varie de crisi ipfa, ejuſque neceſſitate, falubritate, firmitudine; varie de me & de instituto meo exiſtimarunt: quorum juſtis defideriis ut quovis modo, quovis loco, quoad fieri pollet, ipſum opus fatifaceret, diu elaboravi. Praefens igitur operis adſpectus, & cum ceteris editionibus collatio, non paucas dubitationes lecto-

ribus eximet, iis præsertim, qui præfationem hujus voluminis & P. I § I. XL. rite perpenderit. Multas vero remansisse exceptiones, vel nunc demum existituras esse, arbitror: quas omnes & exputare jam & amoliri, meum sentio non esse. Quarundam tamen copia est, quæ, vereor, ne magis etiam apud ignotos hæreant. Quare consultum duxi, non eas exaggerare quidem tristius & ambitiosius, sed tamen committere commemorare & candide resolvere. Ego omnia in bonam partem accipio: accipiant, quæso, etiam lectores. tum valde fructuosa hæc erit disceptatio: maximeque, si qui postea exsurgent adversarii, anticipata hæc defensio vel ipsis, vel aliis certe, sine specie acerbitatis satisfecerit. Præcipuas earum per Paria recensebimus.

I PAR EXCEPTIONVM.

Apparatus nimis parcus est.

Apparatus nimis est prolixus.

R E S P O N S I O.

Desiderium explere omnium, qui nimis parcum putant Apparatum, non unius voluminis hujusce negotium fuerat: Criticis notis, opinor, admisceri debuerant *exegeticae: argumenta* singulis capitibus præfigi: *tabulae Geographicae* pingi & sculpi: *critica Millii* farrago tota recudi, supplementisque quam copiosissimis & quam maxime *perspicuis* augeri. *Exegeticis* quidem annotationibus plerique magis favent, quam recognitioni textus ipsius: quæ tametsi minus speciosa, at certe magis necessaria, diffusa & fructuosa est, & paucioribus operariis apta. Hanc ergo prius expediendam statuimus: deinde nos ad exegetiam recepimus. *Separatim* vero eam emisimus; idque multis de causis, & ex monito venerandi D. I. H. *Michaelis*, qui præclaras annotationes & seorsum edidit in *Hagiographa*, & quas aliis libris V. T. adjecit, seorsum editas candide optavit in *Bibliorum Hebraicorum* præfatione. Eadem exegetis *argumenta* quoque dedit. divisio librorum N. T. in capita, varia olim fuit: hæc, qua nos hodiernum utimur, Græcis ignota erat, & in Latinis codicibus a *Seculo XIII*, deinde in editionibus *Latinogræcis*, postremo etiam in *Græcis*, *Germanicis* &c. invaluit. & quoniam a vera *analyfi* passim abludivit, *Summaria* huic divisioni *superstructa*, non possunt esse accurata. *Rich. Simonius Gallicæ* suæ *versioni*, ex *Latina factæ*, *argumenta* non putavit addenda; cujus consilii rationem ipse in præfatione sua exposuit. Nobis potius *Græcum* textum continuum, nullis quamlibet speciosis *interpositionibus* interpellatum præstare, certum ratumque fuit. Solus ejus in editione nostra aspectus lectorem de serie & summa periocharum admonebit. *Tabulas Geographicas*, *Palæstinæ*, *Asiæ*, vel seorsum, vel in *Bibliis vernaculis*, vel in alia editione N. T. *Græci*, vel in scriptoribus *Geographiæ veteris*, *sacræ* præsertim, vel in auctoribus classicis *Latinis*, nemo non habet. *Milianas* notas, fateor, multas prætermisi: quæcunque videlicet nil momenti in re,

aut nil speciei a codicibus haberent : quas , si apud Millium evolveris , facile ex iis , quæ in Introductiōne disseruimus , revinces. Etenim ad sententiam nil differt ἔμελλον , ἤμελλον · ἀνεώχθη , ἠνεώχθη · ἀποκατεσάθη , ἀπεκατεσάθη · ἕτως , ἕτω · ἐσί , ἐσί · ἐνεός , ἐνεός · κράβατος , κράββατος · ἄρραφος , ἄραφος · σαδδκαϊοί , σαδδκαϊοί · πυρράζω , πυράζω · ὅς ἐάν , ὅς ἂν · πέτρος , ὁ πέτρος · ἴδε , ἰδέ · εἶδον , ἴδον · τρυβλίον , τριβλίον · σιβάς , σοιβάς · βαλάντιον , ραλλάντιον · ἔβαλλε , ἔβαλε · ἔπετα , ἔπισον · δίδωκα , ἔδωκα · ἔγειρα , ἔγειρε · ἀνάπεια , ἀνάπεσε · ταῦτά ἐσι , ταῦτά ἐσι · αὐτῆ reciprocum , ἑαυτῆ· σεαυτὸν , ἑαυτὸν cum verbo secundæ personæ : δέρω cado , δαίρω κτένω , κτένω , κτείνω · ἐνεκα , ἐνεκεν · λεγει , λέγει ὅτι· vel etiam καὶ in numeris compositis & sæpe alibi : ἀλλ' , ἀλλά· καὶ γὰρ , καὶ ἐγὼ· πᾶς , ἅπας· ὡ· εἰ , ὡς ἔ , ἐ μή & post ἔ μή indicativus vel subjunctivus : orthographia vocum peregrinarum , & nominum propriorum , quum etymon aut ipsum non spectatur , aut per variam lectionem non obscuratur : nomen , vel pronomen relativum : vocativus vel pro eo nominativus : verbum simplex & compositum eodem significato : synonyma mera , cetera ejusmodi plurima , quorum classes diligenter Whitbius tertio Examini sui libro digessit. Quibus deductis , quanta quælo jam pars varietatum exempta est ? Ne in his quidem promissum quidquam nobis esse deberet , si constaret , quid esset a manu apostolorum. nam hinc quoque appareret , quibus ii partibus sermonem elegantiore vel quotidianum , dialectum politiore vel rudiorem tenuissent , atque ipsa divinerum idiotarum orthographia legentes oblectaret. sed quum ii , qui descripsere codices , vel etiam varias lectiones excerptere , hæc minima vix curarunt , ne nos quidem curare possimus. esto. Quicquid in hujusmodi differentis suadebat auctoritas codicum potior , sumsi : differentias ipsas aut attigi leviter , aut plane omisi ; tutummodo ubi silebat Millius , eas quoque notavi , non ut illi adversarer , sed ut vel hinc constaret , nil gravius esse a Millio præmissum. Magnum hoc compendium plerisque lectoribus gratissimum fore confido. In multis lectionibus , quas posui , codicum enumerationem abrui , uni alterique , nominatim citato , adjiciens , alii. nomina illorum aliorum fere habet Millius ; sed vix unquam ab uno lectore evolventur. tam parvi momenti sunt hæc lectiones. Etiam *Versiones* interdum omisi , ubi videlicet varianti lectioni non magis , quam textui favere videbantur. Interdum attentus duntaxat ad spectus eorum , quæ dicuntur , desiderium eorum , quæ dicenda fuisse videntur , restinguet. v. gr. in Specimine , quod *Notitia N. T. adornati* (infra , P. IV. N. II.) habuit , quibusdam non satis fuit , quod Hebr. IX. 28 particule καὶ absentiam in ed. 3 Steph. sphalma dixi : (quod rursus alii ne notatu quidem dignum putarunt :) atqui satis fuisset , si animadvertissent , omnia monumenta , ne Stephani quidem editionibus prioribus exceptis , ibidem ad particulam καὶ a nobis fuisse allegata. Graviores lectiones , id est , quæ & momentum a re , & speciem a codicibus habent , omnes , ut confido , etiam in margine iudicavi ; codicesque in apparatu plenissime subjeci. Sic lectori & compendium & supplementum Millii præbeo : Millianum opus totum inferere meo , & illud ipsum tali modo antiquare , nunquam in animum induxi. illuc redeant , qui minutiora & copiosiora requirunt. *Canonitus harmoni-*

cis, *titulis*, *sectionibus*, *hypothefibus* & *prologis* patrum perpauci hodie utuntur: & qui utuntur, non solum apud Millium, sed etiam apud Erasmus, Stephanum, Pelargum, Heinsum, Boeclerum, alios, possunt evolvere. An plures hinc inde *codices*, *versiones*, *patres*, ad supplendum Millium requiruntur? Adjiciat per nos quilibet, quod poterit. hoc nunquam exhaurietur, & paucis locis etiamnum opus est. *Editiones* debuere frequentius allegari? Recentiores, ubi a nobis non citantur, fere cum Beza conveniunt: & sic Beza cum Stephano, Stephanus cum Erasmo. *Patrum* etiam *libri* & *capita* ubique allegari debuerunt? quid juvaret, toties inculcari *Chryf. in h. l. Oecumen. in h. l. Areth. in h. l. Ambros. in h. l. Primas. in h. l.* Multorum locorum fides est penes Millium: quis enim omnia patrum loca ab eo allegata evolverit? evolvi tamen permulta: ea certe, quæ Millio superaddidi, præstabo. Sæpe varia lectio minoris est momenti, vel scriptoris suffragium non valde pertinet ad decisionem. Sæpe liber alicujus patris unicus est, aut scripta ejus tam pauca exstant, ut locus inventu sit facillimus, adhibitis præsertim Indicibus, quibus veterum scripta ab editoribus suis ornantur. Vbi vero maxime opus esse intelleximus, loca accurate indicavimus, uti sæpe fecit etiam Millius. Interdum lector, ubi aliquid a nobis dicitur, *quo consilio* id dicatur, requiret. id vero nec modum nec finem habuisset. Qui Erasmus, Beza, G. a Mastricht, Millium, Whitbium, criticorum tomos a nobis exscriptos totidem verbis vellet, is adeat ipsos potius. Ab illorum lectione quisquis in hæc nostra incidet, causas, cur quidvis dicatur, non sine delectatione & utilitate perspiciet. Tum notari sæpius, opinor, debuit, quæ lectiones quibus *criticis* arrisissent, majori, minori jure. Sane juvaret, omnium sapientum judicia de quolibet loco in numero habere: sed quis judicia omnium, qui scribunt; omnium vero etiam, qui nil scribunt & sæpe plus sapiunt, numerabit? paucorum vero sententia, præceptum non raro ac subita, quid ponderis habet? Nulla fere est emendatio nobilior, quæ non aut in adversarios aut in dubitatores incidat: nulla interpolatio, quæ non aliquem inveniat admiratorem: neque ab hominum arbitrio nonnunquam claritate res pendet. quin etiam multi, quo majore scatent literatura, eo minus sicci luminis habent ad veritatem per tot instrumenta, quibus gravantur, comprehendendam. Non est velocium cursus, non fortium bellum &c. Eccl. IX. 11. coll. Ps. CXLVII. 10 seq. Rationes, si quas illi produxere, attingi: nomina quidem, ubi lectiones multis neglectas sum amplexus, adjeci, ne viderer solus incedere. Summam interim sententiarum iudicabo. Latinam lectionem fere defendunt, qui Tridentini concilii tenentur auctoritate, Græcam Protestantes. Habet porro Latina, habet Græca lectionis varietas in bona fruge paleam suam. Paleam Latinam, ab omnibus hodie displosam, defenderunt antehac nonnulli, qui quicquid in suo exemplari Latino habebant, protinus pro ipsa Latini interpretis lectione amplexi sunt. Vide exemplum in Var. Ap. XIX. 5. Paleam in Græcis complures defendunt sane eruditi viri, qui tamen vix unquam, id quod ipsi optime sciunt, a se impetrant, ut quicquam, quod cum quovis exemplari ipsis familiarissimo congruit, ab archetypo apostolico discedere agnoscant, non tam partium studio, quam consulo retenti numero codicum. Sunt tamen ex utraque parte, qui sincero judicio bonam frugem & gustent & tueantur

antur, passim a nobis laudati. plura nomina, si opus est, dabunt Millius, Reineccius, Wolfius, Rufius, Stockius, alii. nos quidem libenter memoravimus eos, qui Latinum interpretem, cui alioqui addicti sunt, aliquando jure deserunt, vel lectionem Græcam minus receptam recte amplectuntur.

Denique multa *sermone uberiori, magis perspicue*, edisserenda fuisse videbuntur. Non equidem ignoro, quid sequi, quid vitare debeat, qui perspicuus haberi velit. debet abjicere ellipsin, asyndeton, zeugma, orationem obliquam & pendentem, multa verba proprie significantia, vim particularum, & complures loquendi modos, menti exprimendæ ceteroqui aptissimos. in summa, nil eorum imitari debet, quæ in scriptis Latinorum Græcorumque, & in ipso Novo Testamento Græco librarii obscura putarunt, & ideo passim planiora facere ausi fuerunt. Veruntamen in hac discussione perspicuitati ipse operam dedi, & amicos adhibui, qui obscuriores meas locutiones severe notarent, eisque juxta mecum mederentur. Sed vel optimus in qualibet facultate ac disciplina liber multa per se facillima habere potest, quæ lectori hospiti, quamvis aliarum rerum perito, ænigmata sint. Ea quoque natura est multarum rerum, ut altissimo, quem ipsæ ferunt, perspicuitatis gradu expositæ, lectorem & auditorem tamen fugiant, qui gravatur *cogitare*. unde iniquus est, qui in opere multorum nexuum postulat, ut quilibet articulus, qui primum attingitur, sit illico pervius. Minime vero omnium in materia critica intricatissima, & in nova ejus methodo, plana protinus cuncta postulari debent. Si quis id postulat, ipse experiatur, quibus verbis quævis nostra cogitatio, in hac ipsa vel in qualibet Apparatus hujus parte, clarius possit exprimi. Interdum aliqua incidunt, quæ utilitatem habeant, sed ad eos proprie lectores spectantem, quos verborum multitudo, scriptorem alioqui non deficiens, potius obtunderet atque distraheret: interdum scriptor lectoris intellectui nimium confusus, minus explanate differit, quam poterat. Est etiam lex quædam, quæ observata laudem perspicuitatis conciliat: *Omnes res & partes, quæ per se explicatu sunt difficiliore, dissimulato*: sed sic non proficitur in veritate. Neque tamen aliis, qui singulari perspicuitate polleant, egregiam dotem derogamus. Nostræ quidem considerationis summa omnibus, qui eam cognoscere dignabuntur, facilis erit, & operæ pretium, ut speramus, iisdem reddet: cetera in progressu lucidiora fiunt, præsertim si P. I. § XL. monitum VIII observabitur.

Qui *toto apparatu critico supersedendum* fuisse censent, cum iis non contendam. utantur minore editione nostra, si placet, aut qualibet alia. Qui vero *nimis prolixum* ajunt esse Apparatum, ii copiosiore ponderosissimorum aliquot locorum considerationem, velim, hic aspiciant. hanc, ut spero, non moleste ferent: reliqua autem, parvam utique molem faciunt. Atque hic postulat æquitas, ut quilibet rem non ad suum unius votum, sed ad ceterorum rationes plurifarias exigat. Egomet si in meum proprium usum hæc elaborassem, quanto uti compendio potuisssem? Quod unum non juvat, alios juvat: fortasse is ipse, qui hodie nimietatem accusat, cras utilitatem sentiet. Supervacanea inprimis videri posset in indiculis

codicum, qui Matthæo, Marco &c. in Apparatu præfixi sunt, *editionum & versionum* mentio; quippe quæ totum N. T. complectantur. atqui nonnullæ versiones versionumve collationes partem duntaxat N. T. habent: editionesque juxta cum versionibus poni necesse fuit, ut earum recordaretur lector suffragia pro textus marginisve lectione perpendens. Sæpe aliquid per se indignum notatu erat: ad quod tamen lector ex alio loco se a nobis non sine causa remissum deprehendet. quare qui hunc delectum decurtaret, multa esset turbaturus. Multum sane temporis in hunc impendi laborem: non video, cur pœnitere debeat, nec tamen mihi plaudo. Si quid viricularum horularumque periit, eos miror, quibus ratio sua melius constat. Bonum & divitem habemus Dominum: ejus gratia compensabit omnia. Qui Millianæ editioni, præsertim per Kusterum retractatæ, assueverunt, dicere poterunt, ab ea ita discrepare nostram, ut in Apparatu aliqua omittamus, nimis multa aliunde adjiciamus. Plurimum sane a Millio & Kustero discessi in citandis codicibus: sed non sine causa. Multas Kusterianæ editionis mendas ex ipsa Milliana sustuli. Multa, quæ in Millii notis & appendice, quam Kusterus præclaro labore in notas illas retulit, non habentur, habentur in Millii Prolegomenis, v. gr. Euthalii & Euthymii lectiones. itaque ex Millii Prolegomenis nonnulla per Kusterum, reliqua per nos in notas quoque relata sunt. Ex Complutensi editione ipsa, & ex aliis, non paucas lectiones, falso iis adscriptas, correxi: ex editione Oxoniensi minore complura, a Millio, qui Waltoni, non Felli excerpta suis intulit, prætermissa, restitui: Methodium & Optatum, quos accuratius sublegit Clericus, suis item locis inserui. Permultas allegationes alias Latini, Gothi, Saxonis, Syrique recognovi: in aliis linguis, Jac. Cappellum, L. De Dieu, De la Haye, Marschallum, Simonium adhibui: novissimasque suppetias a M. V. La Croze impetratas adjeci. item Irenæi, Clementis Alexandrini, Athanasii, Ephraimi, Chrysostomi, Cassiodorii aliorumque scriptorum ecclesiasticorum citationes, ut res postulabat, vel delevi vel supplevi: neque Confessionem ecclesiæ orientalis prætermisi. Verum ergo est, a Millio Kusteroque longe discrepare nostram editionem: discrepat vero etiam ab Examine Whicbii, qui multa ex Millio parum accurate repetiit, v. gr. f. 55. 59. quare qui aliquid volet reprehendere, prius examinare rite debet.

II PAR EXCEPTIONVM.

Omnes notæ criticæ in margine sub textu poni, & textui quam distinctissime annecti debuerunt.

Ne lectiones quidem variantes ullas, vel certe non multas, nec literula α β γ δ ϵ stipatas, margo habere debebat: neque textui circellus aut lineola interferenda erat.

R E S P O N S I O.

Si ostentationi inservissem, *quamplurima in margine* debuissim exhibere. Atqui Stephanum præ Beza ob id ipsum laudat Simonius, quod alter variantes lectiones

ctiones in margine exhibuerit, alter eas notarum copia obruerit. Hist. crit. N. T. p. 340 f. Neutræ quoque notæ, si margini eas haberemus superingestas, delectum var. lect. obtegerent: ac tam proluxæ lubinde sunt, quæ agre spatium in margine inueniant. Etiam Græbius in LXX, Ger. a Maftricht & alii in N. T. notas suas textui universo vel præmiserunt vel subjunxerunt: Wolfius & alii eas plane separatim ediderunt. quanquam si quis minorem editionem nostram voluerit adhibere, quæ cum hac majore in textu & in notis marginalibus congruit; is notas omnium commodissime cum textu conferet. Firma denique agitur & inoffensa Scripturæ N. T. lectio; cui nil est inimicus, quam perpetua mentis ad criticam disquisitionem per varietates nimis multas irritatio. Notæ nec ab omnibus, nec semper inspiciuntur; textum lectitamus omnes: præstat igitur, notas interdum cum molestia legitima procul evolvi, quam lectionem textus promiscuo illarum interjectu impediri. Provectiores lectores iuvabit, etiam ipsam hinc inde varietatem libero ante iudicio expendisse, quam numeros codicum pro ea militantium respiciant. Ipsum textum numeris, literulis, stellulis, ad notas marginis remittentibus, pridem adpersere multi: sed ea consuetudo nuper a nonnullis sapienti consilio est antiquata. Rursum aliis si auscultare potuissent, textui *parentheses* & alia signa adjici debuerunt. Actis enim Eruditorum A. MDCCXXIX. mens. Jan. insertæ sunt *Admonitiones amicae & modestæ ad futuros N. T. Græci editores*: ubi multum commendantur signa, quibus sacer textus distingui possit & augeri, ut lector mox internoscatur, ubi sit *parenthesis*, *dictum cardinale*, *objectio*, *parallelismus realis*, *parallelismus verbalis*, *Hebraismus*, *sermo ex antiquitate*, *chronologia*, *geographia* illustrandus &c. Sane *parentheson* observatio, præclarum interpretationis est adminiculum: eæque per commata & cola, veterum exemplo, vel per annotationes sunt exhibendæ. Signum autem () neque in mss. neque in libris primo typographiæ seculo excusis apparet: ex Chrysofomo quoque Montefalconiano deletur: neque Græcis magis, quam Hebraicis, convenit exemplaribus. Recte igitur versionibus id relinquit cl. Wolfius in tract. quem ex professo scripsit de Parenthesi sacra, p. 24. Ceteris admonitionibus, non impedio, quo minus obtemperent alii: meæ quidem simplicitati textus quam maxime merus placet, qui cor magis expleat, quam ingenium & memoriam exerceat. signa suo quisque exemplari sua manu allinat licet: aliis ea lectoribus raro apta & utilia sunt, ac plerisque textum ejusque vim indies sibi notiores reddentibus obsolescunt: ideo res per ea denotandæ commodius in annotationes exegeticas conjiuntur.

Lectiones variantes vel omnes, vel plerasque, quas quisque in *marginem* positas *nollet*, quisque vel transfiliat, licet, vel delet. Nonnulla saltem loca tanti sunt momenti, ut nemo verbi divini reverens negligere ea aut negligenda existimare possit. Optandum erat, ne varietates tam odiosæ unquam natæ essent: nunc, quum & natæ pridem & in apicem productæ sunt, male consulunt integritati scripturæ, qui eas callide dissimulant; qui vero eas examinant fideliter, amore, non invidia, digni sunt. *Literulæ* saltem, $\alpha \beta \gamma \delta \epsilon$, si cui molestæ sunt, relinquat eas aliis, quos fortasse iuvabunt. Ab arrogantia certe crimine immunes ha-

beri debent : quod majori specie in omnes eos conferri posset , qui unquam textum N. T. ex pluribus codicibus sine lectionis varietate concinnatum ediderunt. Modestiam potius habent hæc literulæ , iudicium liberum omnibus relinquentes. Quid item utilitatis literula ζ ad notas remittens , lectori , si nostram editionem terere cœperit , allatura sit , expertus recogitabit. Multo minus circelli & lineolæ in textu offendere quenquam debent. *circelli* a Masorethis pridem , non dissimili instituto , sunt adhibiti , & commode monent , varietatem lectionis non obesse integritati scripturæ N. T. quemadmodum integritati scripturæ V. T. non obest Keri & Cethib. *Lineola* , versuum fines indicamus. alii , ubique versum signo dirimunt : nos , interdum. plerumque enim *literæ majusculæ* , vel *interpunctiones* (in quibus *interrogationem* fere colo æquiparamus ,) eundem usum præstant.

III PAR EXCEPTIONVM.

De variis lectionibus editor nimis confidenter pronunciat.
Nimis timide pronunciat editor.

Nimis confidenter pronuciare videar vel in indicandis *causis* variarum lectionum, quum eas passim ex *parallelismo* , ex *alliteratione* &c. ortas non solum puto , sed categorice dico : vel in assignando *firmitudinis* gradu , quum alia lectio in textu , alia in margine , præsertim cum literula α vel ε , alia demum in Apparatu ponitur , alia plane prætermittitur. Ego vero etiam atque etiam hoc agnosco atque edico , me eum esse , qui LECTORI QVICQVAM PRÆSCRIBERE NEQVE POSSIM NEQVE VELIM. Non postulo , uni lectori meam omnibus de locis probare sententiam : non arbitror , ad meam de uno loco sententiam omnes lectores adductum iri. vicissim ne una quidem sententia omnibus displicebit : ne unus quidem lector omnia improbabat. Utatur quilibet , quoad volet. nullam mihi sententiam temere eripi patiar : nullam meam sententiam , nisi rationes permoveant , quisquam sanus accipiet. Eandem modestiam declaravit in Prolegomenis Millius , in limine , f. 33 : *Cum ipsa operis huiusce ratio postulet , ut , ingruentibus undique textus sacri lectionibus , quasi quidam arbiter sedeam , uti de se olim dixit Hieronymus , & ex istis , quæ subdititiæ videantur , quæ cum textus genuini apostolici consentiant veritate , decernam : scias , lector erudite , meam de ipsis qualemcunque sententiam , seu malis conjecturam , uti privati duntaxat hominis est , ita ejus certe esse , qui ipsam , & omnia sua , TVO IVDICIO iubens subicit. & in extremo , f. 167. (168. ed. Kust.) Nostram de variationibus sententiam , utcunque δογματικῶς , ad evitandas verborum ambages , forte prolatam , nolim alio a me loco habitare putes , quam conjecturæ viri in his rebus haud mediocriter versati , ideoque nec male forte ut plurimum de iis iudicantis ; privati tamen , & rectiora suggerentibus CEDERE parati. &c. Hanc declarationem omnes meam quoque esse velim putent. sæpe animus recensentis firmam satis penes sese habet sententiam , diutino interdum labore partam : nec vero postulare potest , ut lector protinus eam capiat ; vicissim autem lector æquitatem illi præstare debet. Tamen*

Millius

Millius *tanquam praetor de tribunali pronunciari* postea dictus est: tamen fortasse ego quoque dicar. Quid faciendum est? feramus. Videant autem, qui confidentiam hoc in genere causantur, ne ipsi nimia dubitatione fastidiose laborent. Etiam si omnium varietatum incerta esset maneretque decisio, tanto magis necessarium esset, discrevisse eas a ceteris, quæ omni carent & varietate & varietatis suspicione: sed non his finibus arctatur utilitas tantarum collectionum. multorum ex iis locorum datur, quæ antehac non dabatur, decisio, si accipiatur. Sed si propheta hodie existeret, primævamque lectionem, omni varietate ad apicem usque detecta, restitueret, nullam is fidem inveniret, nullam gratiam iniret a literionibus, otium sibi factum indignantibus. hic sensus in eis dominatur: volunt habere quod ludant: malunt movere & exercere se, quam promovere & acquiescere: ubi rem vident ad serium usum converti, tergiversantur. Rigidissimi sunt in hoc genere, qui lectionem *typis* excusam, nullius linæ indigere putant. sed typographia uni lectioni præ altera non addidit infallibilitatem. an, ubi unius loci duplex est excusa lectio, utraque est infallibilis? Sane vereor, ut paucularum receptorum lectionum sequiorum segregationem, defensione innumerarum receptorum lectionum bonarum, sum redempturus. ita plerique & se & alios ad ea, quibus semel adfuerunt, nituntur adstringere. Video, quid in aliis laudari, quid reprehendi solitum sit: non ignoro, quid mihi faciendum fuisset, si auram popularem captare liceret: sed pluris est veritas; & omnes, qui recte sentiunt, hi ex paucis locis, in quibus libere egi, eo magis agnoscent, me tot aliis in locis ex animo & bona fide defendisse textum communem, neque partium temporisve causa quicquam statuisse. Celebranda est vel hæc longanimitas, qua tractat Deus homines verba majestatis suæ tractantes: eam, quisquis sacros recenset libros, & implorare debet, in deprecanda sua imbecillitate; & imitari, in ferendis proximorum judiciis. In rebus omnibus, viam quæsi ad proficiendum: in nulla, veritatem pertinaciter refugi: *typis* antehac excusa, non cupide expunxi.

Nimis *timide* me incedere dicent, qui sæpe β , δ , vel etiam γ , ut nostra fert methodus, in margine conspicient. Utinam potuissem textum per omnes apices sincerum ac solidum, sine ulla varietate, lectori præstare. Sed hoc nemo adhuc editor recepit: ac præcipue ego infirmitatem meam sentio cum dolore, & cum pudore confiteri necesse habeo. Progressus sum, quoad poteram: suppleant, in meum & suum & aliorum usum, alii, quod opus est. Interdum tamen propter paucitatem testium, qui adhuc pro lectione mihi probata præsto erant, verebar, ut multis eam probarem lectoribus: ac talia loca vigilans lector facile internoscet, majoremque sibi passim ansam esse datam experietur, quam appareat prima specie. Comiter me admonuit cel. Clericus, ne præferrem lectiones, quæ possent videri favere sententiæ eorum, qui *Augustanae Confessioni* sunt addicti. *Bibl. anc. & mod.* T. 26. p. 420. Tale quiddam videlicet visus ei eram fecisse in *Prodromo N. T. adornanti*, de loco Hebr. II. 9 differens: at nunc accuratorem pleniorumque ejusdem loci considerationem dedimus supra. Plures fortasse dicturi sunt, *receptam* lectionem huc plus, quam veritas sinat, defendi. Ego autem veritatem defendo: vera
GGGG 3
lectio

lectio ubi eadem est quæ recepta, tanto id optatius accidit verecundiæ nostræ. Ex iisdem autem principiis modo emendatio receptæ lectionis, modo defensio fluit. utrumque æque gratum debet esse filiis veritatis.

Multæ varietates sensim & repertæ & expeditæ sunt: multæ hac methodo, quæ nunc proposita est, expedientur: aliqua vicissim dubia eruuntur postliminio, quo ipso ad futuram eorum decisionem via munitur. paullatim ut in omnibus, ita hac in re proficitur: neque ob tot difficultates, partim exemptas partim remanentes, protinus aut omnia absoluta postulari, aut omnia repudiari debent. Religio ac pietas, quæ crisin salutarem animat ac moderatur, media inter superstitionem & inter licentiam, media inter auctoritatis & confidentiæ præjudicia, docilis & patiens, ambulat. Hac lege, omnibus, maximeque iis, qui timorem Dei & aliquem his in rebus usum habent, neque tam humanam curam, quam donum cœleste in tali opere quærunt, liberrimum est manetque iudicium, de lectionibus omnibus, in *textu*, cum circello, sine circello; in *marginè*, cum qualibet literula; in *Apparatu* demum, cum qualibet epicrisi; vel *ne in Apparatu quidem* politis, quamvis in singulas varietates id monere atque inculcare putidum fuisset.

IV PAR EXCEPTIONVM.

Nulla emendatio in ipsum textum receptiorem debuit admitti.

Melior lectio ubique textui debebat restitui.

R E S P O N S I O.

Egregias commoditates uniformis haberet exemplarium lectio. ea si esset, sine publica sententia quidquam ejus corrigere nefas poterat videri. Nunc in omnium manibus versantur exemplaria opinione vehementius inter se *differentia*. Nemo mihi credat: textus Græcus versione Latina interlineari comitatus, sane tritus, cum qualibet conferatur obvia editione: vel inspiciantur exemplaria in auditorio, ubi N. T. Græcum frequenter tractatur. differunt inter se, quæ hinc inde recepta sunt. Non longe abiero. In præfenti, Denkendorffii, unus alumnus Ariæ Montani editionem, ex Complutensi deductam; alius aliam, Erasmi vel Bezæ, domo allatam habet editionem. abs quavis harum trium subinde differt editio nostra, & eodem tempore ad ceteras accedit. quam ob rem? ipsæ inter se permultum differunt. Nunquam videlicet unum exemplar præ ceteris publica auctoritate receptum est, nullum reprobatur. qui ex omnibus optima desumit, is editores probatissimos imitatur rectissime.

Generosius suadent, qui omnia meliora in *textum* protinus restituenda esse, vel etiam eundem totum ad unum quendam manuscriptum codicem, *Alexandrinum*, conformari oportere censent. At ne Grabio quidem in LXX int. cura erat, *ut librorum*

rum sacrorum V. T. editionem vel Romanam vel Alexandrinam, sed ut genuinam, quantum fieri potuit, ac probe emendatam, in lucem ederet. LXX int. ed. Grab. T. II. Proleg. c. II. § 17. Etenim quid iuvat textus præcise ad unum quoddam exemplar exhibitio, quod non modo lectionibus sæpe corruptis, sed etiam hiatibus laborat? nil tamen in melioribus textus lectionibus aliunde repetitis, ex conjectura datur: nil, in Alexandrino codice notabile, Apparatus noster non indicat. In introductione ostendimus lectionem genuinam per duas codicum quasi nationes disiectam & distractam: eam in unum recollectam exhibere studuimus. hoc sane præstabilius est, quam unius codicis ex bonis & malis mixta lectio. Nil refert scire, qualem textum hic vel ille librarius habuerit: præstat, habere ipsum textum Matthæi, &c. Nullus editor princeps sine libertate ecclésiastica secutus est unum codicem manuscriptorum: rari librarii unum pressè codicem in describendo secuti sunt. Majori specie desideratur textus ex cunctis monumentis quam sincerissime coagmentatus. Equidem legem mihi hanc pridem habui fixam, ut ne syllabam quidem ullam, a pristinis editoribus in textum non admissam, nunc primum admitterem. Apocalypsin postmodum, iusta de causâ, suo loco indicata, ac non nisi paucas ejus lectiones, excepi: neque exceptionem ulterius potui extendere. Porro longe aliam legem sibi propositam, anonymus novissime promulgavit his verbis: *Nihil prohibet, lectionem a typis edita & vulgo recepta diversam in Textum recipere, non tantam ubi idoneis argumentis asserti potest, verum etiam ubi adhuc dubitatur, utra utri sit præferenda.* Proleg. Wetst. N. T. p. 196. Satis differentiae inter utrumque nostrum esse, mox in Actis literariis Amstelodamensibus notabatur. Differentia minus tum quidem potuit perspicui, quod ad ipsam certe varietatum decisionem attinet: illudque potissimum agitur, utrum in textu an in margine sint ponendæ lectiones genuinæ vel etiam probabiles, quas manuscriptorum præ excensis habent libris. Non abhorret anonymi consilium a specimine Bentleiano; & ab exemplo illius, qui N. T. Græce & Anglice edidit: ne dicam de Grabio, qui similiter LXX interpretes edidit ex eod. Alexandrinam in interpretes illos & plus utique licet, & minus multi incurrunt, quam in textum N. T. originalem. Ego autem cur minus longe sim progressus, dicere necesse habeo. Multa quidem Complutensium, multa Erasmi, multa Bezae propria esse constat errata: sed non multa poterunt demonstrari menda, quæ illi communia inter se habeant. Quare utrum textui inferantur genuinæ lectiones, quæ illos perpauca conjunctim iugerunt, an in margine palam represententur, veritatis nil interest. Rursus commune quiddam esse patet editionum omnium, abs ejus tenore ac colore ubi differunt manuscriptorum codices, in dubiam si sæpe, vel etiam deteriorem, eandemque speciosiore aliquando, literam abeunt: maximeque Alexandrinus, cui palma dari solet, antiquus ille quidem est, & aliquando unus sincerus; sed non rarius anceps variusque: cui quid in utramque partem tribui debeat, suo loco ostendimus. Quare non nihil interest, lectoribus, præsertim imbecillioribus, qui criticum etiam recte sentientem non statim allequuntur, omnes eximi causas timendi, ne nova recognitio textui usitato plus ascribet labis, quam detergat. Omnino pristinis recentiores, singulas, conjunctas, per se non meliores firmioresque seculi-secularis usus fecit; neque ad eas sine exceptione tuendas ulla publica auctoritas

sueces-

successores alligavit: sed tamen commune illud, quod diximus, editionum, sive classicae lectionis sive alio vocabulo notetur, tacita omnium consensione ita adhuc celebratur, ut id a me sollicitari, hoc crepero etiamnum & sublustri tempore, non putarim oportere. Iudices capitales, in re dubia, tutius censent, multos fontes dimittere, quam unum innocentem jugulare. non dissimilis ratio in foro critico valet. Liberale est, alias editiones ex aliis; liberalius, universas ex mss. limare in textu: alterum quin fieri possit, nemo dubitat; alterum majoris est considerationis. Vbi & codicum pars aperte potior, & rationes idoneæ, accedente probatorum hominum iudicio, emendationem aliquam textui vendicant: modestiam nemo violatam dicet. Qui vero se solo fretus, & præiudiciiis criticis vel etiam dogmaticis, uniusque & alterius codicis noviter reperti adspectu & favore abductus, lectionem usquequaque sultam eliminat: nullo molliore, quam temeritatis nomine suum olim ipse factum poterit reprehendere. etenim lectio, quæ hodie editori valde placet, ea protinus lectoribus & censoribus, ut recens docet experientia, vel posthac etiam ipsi editori displicere potest: vel si hic ei saltus quam pulcherrime cedat, alii tam curioso tamque temerario tempore existent, qui ejusdem juris obtentu turbent omnia, paremque prope editionum ac manuscriptorum discrepantiam invehant. Quare præstabilius est, lectiones non confessæ sanitatis tantisper arceri, quam postea iterum ejici. Gradatim in tanta re procedendi locus est, ut genuinæ, ac potius, ut ancipites lectiones, quæ adhuc extra textum typis excusum jacuerunt, aliquantisper in proximo, in margine, eoque satis vacuo, collocentur: idque ipsis illis lectionibus est conducibile. sic enim in omnium oculos incurrunt, ut seorsum examinentur, & ubi probatæ fuerint, suam salubritatem gustandam præbeant. quod si protinus in textum abdantur, periculum est, ne a rixosis hominibus eo magis impugnentur. Nos non contendimus: in omni re modus libertatem, libertas latitudinem habet. ad unam metam non una semita ducit: publica ego, quod nemo prohibet, via ivi. Quam aliis in tempore suo lux & animus crescit ad textum ejusmodi & emittendum & admittendum, qui omnem lectionis germanitatem, absorptis marginum reliquiis, liquido exhauriat: non verecundiam eis nostram obstare, sed curam prodesse cupimus. Interea unum dicam: Hodie, divino beneficio, id agitur, ut scriptura, novi maxime testamenti, in varias linguas transferatur, ad nationes quam plurimas propaganda: tanto religiosius curandum est, ut textus Græcus præcipuis in locis, quorum differens lectio ex Græcis in versiones dimanat, apostolicæ manui quam simillimus, vel certe lectione recepta nusquam deterior, subministretur interpretibus ejusmodi, quibus non vacat differentias Græcæ lectionis operose discutere.

Quatuor *Paria* exceptionum respice, fodes, Lector, ad quas modo respondimus. quam vehementer ipsæ inter se *pugnant*, in contraria atque extrema omnia digredientes? quam pulcre vero methodum nostram, quæ pridem inter omnes *mediæ* ambulat, comprobant?

Præterea vero *Latinitas* mea reprehensa est, quanquam hic non agitur ex epistolis Ciceronis. Nonnulli requisiverunt hominem nescio qua amplitudine conspicuum.

eum. sed siue iafulatorum primus siue hypodidafcalorum ultimus efllem, quid ad hanc erifin intereflet? qui Wirtembergicarum rerum haud ignarus efl, nulloam ea flatione, in qua hoc opus elaboravi, ad id agnofcet accommodatiorem. *Societatem* potius defiderent alii. fane plura excutere poteft atque colligere focietas numerofa, & plus vident oculi, quam oculus: fed ipfa veritas affenforum multitudine non nititur, & in decifionibus, ubi v. gr. novem homines unam lectiorem, octo alteram probant, ea lectio, qua numero probantium prevalet, non plus ponderis habet, quam fi unus eam probaflet. Si neceflaria fit focietas, neque Erafinus, neque Stephanus, neque Beza prodire debuerunt: quanquam & illi & alii, adjuutores certe fuos habuere. Vna per focietatem condita efl editio Complutenfis, qua non fequitur ufi funus: cujus exemplo utinam nova focietas exiflat, quam plurimum profectura. Tantisper autem finguli cellare non debemus. Equidem focietatem colui cum antecelforibus hoc fludio pridem defunctis: cum amicis, coram & per literas: cum auditorum grege non uno. hi neceflariam miniftraverunt editionum N. T. copiam: his, quali librariis & anagnoflis ufus fum: his certe docendis didici.

Quid vero dicendum tandem de mortalium iudiciorum varietate? quis omnium defideria expleat? De ipfo verbo Dei fcripto, Novi prefertim teftamenti, diverfi funt hominum fenfus: quanto magis de cura unius fervuli in eo elaborantis? Omnibus placere minime poftulat, qui Dei verbum & hominum ingenium novit. Hoc ipfum me adigit, ut opus, citra *αὐτοδυναμίαν*, ad munus divini beneplaciti in mea confcientia dictamen eo magis exigere. ibi duleem inveni requiem, didicique hominum, etiam proborum, reprehenfiones fuavius, quam applaufum, excipere. Probet quilibet, qua probandi cenfet: defectibus autem, hujus quoque ipfius apologia, veniam, rogo, tribuat. Hoc quifquis dat nobis, is reliqua etiam, qua de finibus hujufce ferutinii dicenda funt, dextre accipiet.

§ II.

Lectioes variantes, quas Parte II Apparatus hujus vidimus, fiue pauca videntur, fiue multe, ex permultis educte funt. Millium enim fi evolvas, tum demum appareat, quo paucitatis nunc funt redacta: & tamen huic ipfi paucitati detrachere poftis majori jure multas, quam aliquas ulla fpecie adjicere. In his delectis rara funt, extra has nulla, ut confido, & momento fimul & ambiguitate notabiles. Ingens beneficium, teftimonium Chrifti in literas relatum. Id fi non exfaret, dicebant homines, utinam fcriptum efllet: nunc quum exftat, offenfionis caufas iidem qualefcunque captant, nihilo magis eredituri, quam ii, qui ipfam olim manum atque os apoftolorum habuere fruflra. Mifericordia quidem & auxilio digna funt imbecilles bonaeque animae: fed relinquenda fibi efl protervia empæctarum, qui, quum lac & vinum bibere nolint, tamen culices librarios ideireo percolare videri volunt, ne perfidiae malitiaeque fuae camelos fine ratione videantur deglutire. Hoc verbum, quod ridet, illos iudicabit. Tu, religiofe lector, recognofce mecum veritatem ejuſque firmitudinem. Supra ad fingulas var. lect. decidendas adhibui-

mus & originem ipsarum & diversitatem codicum : harum utraque facit etiam ad universam sinceritatem librorum N. T. demonstrandam. Omnes enim varietates vel casu vel consilio sunt exortæ. casu, ut plurimum, quum librarii magis in res, quam in verba, essent intenti : itaque non res, sed verba mutationem subiere. consilio invec̄tæ sunt deteriores quædam varietates vel pravo vel inepto. at hæreticorum vim Scripturis allatam observavere pii patres, & loca ab iis sollicitata, eo diligentius, si vel reliqua minus curarent, defenderunt : itaque cum hæreticis ipsis corruptelæ eorum ad nihilum venerunt, præter pauca, quæ speciminis instar in reliquiis librorum a patribus contra eos editorum remanent. Varietates ab hominibus non malis interdum in locum lectionis sanioris, quæ offendere videretur, in nonnullis codicibus substitutæ, eo etiam ipso minus periculosæ sunt, & veritate vindicata ultro disparent. In codicibus si quid labis est ; id vel has varietates afficit, quas recensuimus : vel ceteras omnes. Non eas, quas notavimus ; ut res loquitur per omnes versiculos. sin autem ceteras ; quamnam sunt, & ubi gentium ? Monumenta, quæ a literatis hominibus accuratissime sunt excussa, tam late patent, quam universitas rerum Christianarum, & cum ipsa sua varietate ad ætatem apostolorum assurgunt redeuntque, per codicum, climatibus, dialectis, seculis diversorum, consensum inter se, & cum versionibus etiam antiquioribus, & cum patribus antiquissimis, atque adeo apostolicis. *Ego vero palam profiteor, inquit Lud. de Dicu, nunquam mihi magis confirmatam fuisse fidem, quam ubi non modo veterem illum interpretem Latinum, sed & Orientales illos, Syrum, Arabem, Æthiopicum, quique Evangelium Hebraicum dedit, cum Graeco textu ita ad amissim in omnibus convenire vidi, ut, si res fidei spectes, ortum Christi, nativitatem, educationem, miracula, sermones, totam vitæ seriem, mortem, resurrectionem, ascensionem denique, eum ubique consensum invenias, qui de rerum gestarum veritate non nisi improbo dubitare permittat. Quod evangelium constituit, quod Christi notitiam exhibet, quod fidem salutarem generat, quod mores format, quod conscientiam ira Dei percitam tranquillat, apud omnes idem est. In verbis nonnunquam est varietas, quæ quidem in quibusdam narrationum circumstantiis non eundem sensum præbet, rem tamen credendam non pessundat, sed mira quadam Dei providentia & cura, fidei integram relinquit.* Præs. Comm. in IV Evang. Nullus in omni literarum genere scriptor vetustus reperitur, qui non permultos contraxerit nævos : nec tamen ita scepticus quisquam est, ut luri civili, ut Historiæ (nam reliquæ disciplinæ facilius ex lumine naturali sarciantur) a veteribus ad nos propagatæ penitus diffidat. Neque exemplum testamenti humani aut diplomatis regii, si forte scriba pridem aut typographus nuper erratum admiserit, totum contoditur. Dices : *Monumenta, quibus nituntur varietatum decisiones, sunt ab humana manu : ergo decisiones non sunt firmæ.* Resp. Tam firmæ sunt certe, quam in omni auctorum veterum genere, qui quid in toto scripserint, paucis locis vexatioribus apud quemlibet exceptis, nemo dubitat. Si ista ratio decisiones infirmaret, iisdem monumentis ne iis quidem in locis, quæ nulla varietate alliciuntur, niti possemus. Regeres : *Vique fieri potuit, ut omnes codices descenderent ex apographo uno (sicut nos omnes descendimus ex Noacho, qui tamen non fuit primus homo : ~) id apographum, si ad ipsam v. gr. Pauli manum fuit descriptum, tamen potuit a Pauli manu differre aliquantum*

tum, & differentiam in omnes codices posteros transmittere: ex lectionibus, quæ hodie existant, optima inter ipsas per crisin legitimam educi potest; sed per eandem crisin non potest demonstrari, nullam aliam ullius loci genuinam fuisse lectionem. Vltima hæc dubitationum est: qua expedita, soluta erunt omnia. Eam autem dispellit

I. *ipsa codicum constitutio.* Nullum enim tam proletarium cuiquam inter manus versari exemplar potest, cui non congruant omnia, pro auctoritate Scripturæ sacræ & pro veritate religionis Christianæ, sapientissimorum hominum argumenta. Perfectio, harmonia, symmetria scopi totius in quolibet libro & singularum partium, & sanus ubique & ex omnibus membris respondens sibi color elucet. Insignem hoc loco usum præbent *Catenæ*, sive Exegetes, ex monumentis quam plurimorum patrum, sere perditis, in unum collectæ: quippe plane eandem vetustissimorum ex omni orbe Christiano doctorum retinentes medullam, quæ est codicum N. T. hodie superfluitum. Si duas recensiones haberemus, quarum una ipsam literam apostolicam, nullo apice dubitabili; altera omnes lectiones sequiores pro veris in unum conditas ostenderet: certum est, ex illa non plus, quam ex hac profecturas esse animas stultas; bonas, ex hac quoque summam ejus, quod scriptum est, hoc est, voluntatem Dei Patris in Iesu Christo esse cognituras, & ad vitam æternam, quam anhelant, satis adjumenti habituras. Præterea quilibet Novi Test. scriptor tenorem sibi proprium ac nativum hodie retinet, in locutionibus etiam minutissimis observatu. ex Evangelistis plurimas unus varietates nactus est Marcus: & tamen idiotisimus ejus remanet. vide *Gnomonem* ad Marc. I. 16. VI. 9. IX. 20. XIII. 26. Omnium plurimæ varietates invecitæ sunt in Apocalypsin & tamen geniam ejus libri lectio colorem servat ubique sui simillimum, in Hebraico aliisque rationibus.

II. *Brevis & indelibata totius doctrinæ salvificæ Summa.* Ignatius quum incidisset in quosdam contentiosos, unum commendavit *Χριστου αἰτίαν* *Christi discentiam.* ἐμοὶ ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς Χριστοῦ ἀληθείας (fort. ἀληθείας coll. ἐτάκτισται, Ind. XV. 14.) κατὰ. i. e. ego in nullam me committo litem: mihi archiva interire nescia sunt, Iesus Christus; archiva, crux ejus & mors, & resurrectio ejus, & fides per eum. Pariter quilibet pius idiota omnes, qui literam sacram fugillant, hoc uno superabit, si dixerit, *Mihi pro archivo & armario est symbolum apostolicum cum reliquo catholicismo.* Humile hoc compendium supra omnem lectionis varietatem collocatum & erectum est. conf. Abbad. P. II. de verit. rel. Christ. p. 438. edit. Roterod. Quid? unica baptismi formula, quæ & in literis plane invariata, & continuo fidelium usu recepta permanit, omnia compensat, ne ponderosissimo quidem loco de Tribus in celo testantibus excepto, quem nulla mutatione attingi, ob id ipsum minus necessarium fuit.

III. *Scripturæ sacræ ubertas.* Quæ ad fidem, amorem, spem pertinent, non semel, sed ubique exhibentur. In unum conferantur omnia loca N. T. quorum de lectione eam ulla rationis specie ambigendum putes. nil non expediri, & quicquid interest, sarciri ex iis potest, quæ nullam plane mutationem subiere. Fac, in uno alteroque miraculo, hanc illamve circumstantiam per lectionis varietatem in

dubium vocari, aut etiam totum aliquod miraculum esse dubiæ lectionis: nil obest. Multa miracula ne perscripta quidem sunt: sine detrimento fidei. non uno miraculo nititur fides nostra, sed multis: nec his quidem unice. Syrophœnissa illa ex fama de Iesu hausit fidem, etiamsi alii aliis ei verbis virtutes Iesu prædicarent. Fac, unius alteriusve dogmatis probationem per lectionis varietatem in uno alterove loco impeditiorem reddi: ipsum tamen dogma firmum & inconcussum manet.

IV. *Universa ratio ac via, qua agnitio veritatis, in Novo Test. maxime, hominibus impertitur.* Solo quidem literarum beneficio omnes disciplinæ humanæ, atque ipsa, tota literis constans, philologia, & linguarum facultas, earumque præfici auctores, ab ætate in ætatem propagantur, suamque sinceritatem tuentur: Deus vero quibus modis notitiam Filii sui tribuat nobis, id Chrysofomi primum Lutherique verbis, quos nemo, sine injuria, insensos Scripturæ fuisse dixerit, exponemus. Chrysofomus in ipso Procœmio ad Matth. adeoque ad totum N. T., plane considerate, sic inquit: *Literarum nos quidem bono nil uti oportebat, sed vitam ita mundam præstare, ut Spiritus gratia pro libris esset animis nostris, & quemadmodum libri atramento, sic corda nostra Spiritu inscripta essent. Quam gratiam quum repulimus, Ὅσπε καὶ τὸν δεύτερον ἀπασιώμεθα πλῆν, teneamus tamen eum cursum, quem possumus.* Nam prius illud præstabilius fuisse, & verbis & factis ostendit Deus: qui & Noe, & Abrahamo, & posteris illius, & Iobo & Mosi non per literas, sed per se ipse, pura eorum mente reperta, sit locutus. Postquam autem in ipsum malitiæ fundum incidit cunctus Hebræorum populus, necessariae demum literæ fuerunt tabulaeque & per eas admonitio. Neque id in veteri solum, sed etiam in novo testamento sanctis accidisse videas. neque enim apostolis scriptum quicquam dedit Deus, sed pro literis gratiam Spiritus se daturum promisit. ille vos, inquit, monebit omnia. Atque ut scias hoc longè melius esse, audi, quid per prophetam dicat: Dabo leges meas in mentem eorum, & in cor scribam eas, & erunt omnes docti a Deo. Paulusque hanc ostendens excellentiam, legem se cit accepisse, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnis. Quoniam autem procedente tempore alii in dogmatis, alii in vita & moribus defecerunt, literarum rursus fuit opus admonitu. Considera ergo, quantum sit mali, quum ita pure vivere deberemus, ut ne indigeremus quidem literarum, sed pro libris exhiberemus corda Spiritui; nunc, amissa illa gloria, & harum indigentia contracta, ne subsidiario quidem remedio (δεύτερον φάρμακον) rite uti. Si enim culpa est, literarum egere, neque Spiritus gratiam capere; vide, quantum crimen sit, ne post hoc auxilium quidem velle proficere. Non hoc ex Chrysofomo, ut opinor, hausit Lutherus: qui tamen hoc ipsum in Postillis ecclesiasticis, & quidem in vividissimis operis ipsi carissimi hosiliis primis, copiose, &, ne ei excidisse videretur, sæpe tractavit. Mihi omnino ita videtur, inquit, ideo Sanctum Spiritum voluisse, apostolos atque evangelistas sententias scripturæ plerumque decurtatas adducere -- in novo instrumento, ut in vetus, quod & sanctam Scripturam vocant, remittant, & eo impellant lectorem --. Cujus causa est, quod Novum testamentum vocalis tantum prædicatio, vivusque sermo esse debuerat, non scriptura, nisi aliud cum pseudoprophetarum improbitas, tum fidei nostræ infirmitas poposcisset, quare & Christus nihil omnino scriptum reliquit,

liquit, de quo dicemus in lectionem evangelicam feriarum, quas τῆς ἐπιφανείας vocant. In Evang. I Advent. fol. 7. edit. Lat. Iterum, Non scribet Iohannes Baptista, quod in futuro tempore impleatur; sed praedicat ore & demonstrat digito Eum, de quo reliqui vates scripserunt. In Ev. III Advent. f. 38. Est vox clamans, non scriptura est, libris comprehensa: Evangelion oportet esse vivam vocem, quare Iohannes figura, exemplum & inceptor ac primus praedicatorum evangelii, nihil scripsit plane, sed tantum viva voce clamavit. In Ev. IV Advent. f. 47. Plenissime vero, ut destinaret promiseratque, in Ev. Epiphani. f. 141 seq. Quid stellam, inquit, faciemus? aliud nihil quam novam illam lucem, Christi praedicationem, quae ore in universo orbe spargenda fuit. Duos siquidem testes suae nativitatis & regni habet Christus: alter Scriptura est, aut verbum literis comprehensum; alter verbum ore palam praedicatum, quod verbum Petrus & Paulus lucernam appellant: sine qua luce Scriptura haud potest intelligi; per evangelion enim prophetae reserati sunt, quare primum stellam oriri oportuit & videri. In novo namque testamento debet gloria Domini ore & palam depraedicari, ac viva voce proferri ad omnium audientiam, quae ante arcanis visis & literis lucebat. Est namque novum testamentum veteris explicatio quaedam & apertio, unde in Ap. V scribitur Agnus libram septem sigillis obsignatum aperuisse. Et quidem in sermonibus apostolorum videmus, summam operam eos dedisse, ut Scripturam proferrent, & quae de Christo testabantur & docebant, illius oraculis confirmarent. Haec causa, quod debeat Evangelion, Scripturae esse per vivam vocem explicatio; Christus sua literis nequaquam mandavit, ut Mose, sed & ipse ore illa praedicavit, & sic praedicationem mandavit, scribendam non mandavit. Inde factum, ut tam pauca Apostoli & tam pauci eorum scripserint. — Quare quidvis rectius doctores Novi Test. docet, quam libros de doctrina Christi scribere. (Darum ist's gar nicht Neutestamentlich, Bücher schreiben von Christlicher Lehre,) sed oportebat ubique esse pios, eruditos, religiosos ac diligentes verbi praedicatores, qui vivum verbum e Scripturis prolatum, populo sine intermissione incularent, uti apostoli fecerunt, qui antequam scriberent, viva voce homines Christum docuerant, (die Leute mit leiblicher Stimme beprediget.) & ad veritatem converterant, id quod vere & germane est opus apostolicum, ipsissima stella, in lex Christi nativitatis, verumque angelorum evangelion, mittens ad praesepem & fascias Christi. Quod autem & libris scribere oportuit, id argumento est, Spiritum haud parum defuisse, quod propter naturam & rationem novi Testamenti, ad obvian- dum perniciosis erroribus, & integritatem doctrinae Christi servandum, hoc remedium res ipsa postulavit. Nam huius necessitatem aliud nihil fecit, quam quod loco veracium Christi praedicatorum, qui verbum eius pure populo proponerent, surrexerant impii haeretici & pseudopostoli, qui pro falsis veritatibus, toxica errorum, vobis Christi asserbant; pro verbo vero, falsitissima dogmata scribant. Sic igitur periclitante pietate, & in discrimen additis piis mentibus, aliud remedium reliquum non fuit (da mußte man das Letzte versuchen: id Chrysostonus vocat δὲ ἄντιον τῆς πίστεως, δὲ ἄντιον φαρμάκον) quam ut vel scriptis, quod falsum scripturarum, qui sinceritatem fidei volebant defensam, et- dos retinerent, & a lupis rapacibus miseras Domini oves servarent &c. Itaque hi dum viri quibus Lucei Inventa Buccina evangelii addi possit) seripcionem non cen- suere praecipuum, nedum univ. salvificae doctrinae vehiculum; sed Spiritu maxi- me, ac voce magis quam literis, ecclesiam, novi praesertim testamenti, esse ex- structam.

structam. Postulat institutum nostrum, ut amœnam utilemque hanc considerationem paulo distinctius, & tamen brevius quoque, evolvamus. Latior & durabilior est ratio instruendi per literas; sed præsentior & vividior (quanquam efficacia interna, eadem utrinque) per vocem & præconium. unde doctrina ipsa *λογος* potissimum appellatur, a *dicendo*; & discipulus, *auditor*; *auditus*, sensus disciplinæ. quin etiam omnes natura audiendi, non legendi vim habent: unius præconis vox millenos simul idiotas ædificat: doctores, qui controversiam per literas componere non possent, colloquia sæpe instituerunt: & eos, qui animam agunt, oculis ante aures deficientibus, piorum alloquia prosequuntur. Tenent hodie legentem homiliæ Lutheri & suspiria; sed multo plus sibi gratulati sum, quibus prædicantem eum & orantem audire contigit. Paulum libenter legit Augustinus: sed idem præoptabat Paulum in ore. Vide Ies. XLI. 27. Act. VIII. 30 seqq. Rom. I. 11. X. 14 seq. Gal. IV. 20. 1 Theff. II. 18. III. 2. V. 27. 1 Tim. II. 7. Ioh. Ep. II. v. 12. Ep. III. v. 13. & confer Mission. Danic. Contin. XXIII. p. 933. Itaque apostoli primum habuere, prædicare quam plurimis, exemplo jussuque Domini: secundum, scribere; quum absentibus & posteritati aliter consulere non possent: ac nisi scripsissent, quem articulum centes doctrinæ illorum per tot perveras ætates ad nos perventuram fuisse? nil enim, nisi quod scriptum existat, hodie certo ut apostolicam probari potest. Sed sua ipsi scripta per vocem anagnostæ potius, quam a singulis legenda curarunt. Eadem tamen scripta, id quod necessarium erat, propagavere librarii: sed librarii, mercenariis non semper generosiores, ut in his minus, quam in humanis peccarent libris, maxime quidem providit Deus, sed tamen ipsa quoque ecclesiæ constitutione interserviente. nam scripta apostolorum lectitarunt anagnostæ, enarraverunt homiletæ, vindicaverunt hæreticorum mallei, transfulerunt metaphrastæ, custodiverunt episcopi. atque ita adducti fuere librarii, ut multa semper pararent exemplaria; & coerciti, ut erratis solito paucioribus ea obfuscarerent. Situ, mortalium libri corrumpuntur: Scriptura sacra, continuo usu nitidam integritatem retinuit. Neque litera sine voce, neque vox sine litera, ex vicio hominum, firma in longinquum: utrumque conjunctim demum futuram præstat invicem firmissimam, constituitque Traditionem veram, quæ simul bonum literarum complectitur, & mutuam scripturæ & ecclesiæ propagationem denotat, ab elementis illis, quæ traditionum nomine phalerata sunt, penitus abhorrentem. Vtroque modo, voce ac literis, primævi Christiani veritatem initio susceptam, aliquandiu custodivere sincerius, & per continuam diutinamque fidei, amoris, spei, catecheseos, charismatum, disciplinæ, exercitationem communicationemque in omni vita excoluere, cum potentissima operationis divinæ experientia in ipsis, & ostensione erga alios. Olim terra sancta in omnibus suis partibus & monumentis, & scriptura V. T. tanquam liber originum & chorographia (*Läger-Buch*) se mutuo comprobarunt: pariterque deinde ecclesia christiana & scriptura N. T. Hic tibi propono ecclesiam v. gr. Thessalonicensem, epistolâ Pauli absentis recreatam: cogita anagnostin siue lectionem ejus publicam ab apostolo adjuvante injunctam: perpende fidelium ad eam invicem communicandam obsequium: nullus, puto, suspicabere, labem illo ævo obortam. Atque hoc loco juverit totum Tertulliani de Præseri-

Præscriptionibus librum adhibuisse. Illum vigoris apicem si retinuissem, doctrina ex ore apostolorum hausta satis diu potuissent & se ipsos sustentare, & successores posterorūque instruere, & seductores repellere, Rom. XV. 4 f. 1 Theff. IV. 9. Heb. VIII. 11. 2 Pet. I. 19. 1 Ioh. II. 27. & infideles convincere & lucrifacere. 1 Cor. XIV. 24 f. Idem vero etiam Scripturas pluris fecissent, & ex ipso usu spirituali penitus intellectam, dexterius fideliusque (Sapientia enim ad parvas res æque atque ad magnas reddit idoneos) descripsissent, quam posteritas magis magisque deservens: quum fere similis quovis tempore & Scripturæ & Ecclesiæ habitus esse solet. Nunc plerique nostrum habent Scripturam sine vegeto usu sermonis & actionis, ad sese convincendos, uti Israëlita canticum Mosis: & tamen per Scripturam ad vigorem reliquum unus datur receptus. Interea criminatio de corruptis textibus homini contra fidem obstinato negotii longe plurimum fecit: imbecilli, aliquantum; firmo, nihil. nam Deo plenus, ipse libri instar est. 2 Cor. III. 2 f. XIII. 2 ff. Etiam eos sermo Dei, in quos primum incidit, per se commovet, illuminat, convertit efficacia sua, etiam si præco antehac penes audientes nullam habuerit auctoritatem: unde ipsa demum efficacia auctoritatem illi apud hos constituit. Ioh. I. 49. IV. 41. VIII. 30. Act. VIII. 36. XIV. 9. XVI. 14. XVII. 34 &c. par autem est ratio Scripturæ: cuius efficacia per se primum sentitur, etiam si integritas adhuc minus sit agnita. Atque huc jam pertinet, quicquid de illuminatione, de oblatione, de testimonio interno docemur. In summa, vox & litera, per vividam in corpore ecclesiastico circulationem, se invicem sustentant, & sunt Spiritus vehicula: Spiritus vicissim hæc omnia vegetat. Landabile alimentum, etiam si admixtæ sint particule quedam heterogeneæ, non impeditur, præsertim si quis non sit fastidiosus: habet homo internus, unde pascatur; cetera compensat vis Spiritus digestiva, apud eos imprimis, qui largiter edunt ac bibunt. Hæc omnia si expendas; videas, primum, nullam fuisse rimam, apostolorum quoque temporibus, qui temerarentur scripta eorum: deinde, minime opus fuisse, ut omnes apices in omnibus exemplaribus sine ulla mutatione custodirentur. Quæ quidem ex toto etiam ad versiones Scripturæ S. qualescunque applicari possunt: quarum lectores aliqui sine fontium pericia miseri forent. Indidem autem differentia quædam exiit Scripturæ Novi test. a Veteri. Obrepsit etiam apud Hebræos quædam lectionis varietas, sed multo minor. (vide *Iosephum* contra Apion. f. 1036 Op. ed. Lips.) Erant enim omnia tum adstrictiora, & sub infantia tirocinioque munitioni debuit esse litera prophetica; quo clarius postea cerneretur implementum. Quo subsecuto, uberrima Spiritus mensura prævalet. 2 Cor. III. 6. Heb. VIII. 11. Alphabetarius facile haret in errato, quod vir doctus sæpe ne animadvertit quidem. Unus Novi test. liber est, qui eandem exceptionem requirit, apocalypiticus, nam ceteri gratiam in Christo præsentissimam commemorant, communibusque præfidiis, quæ laudavimus, sepe sustique sunt: hoc autem libro, qui lesu Christi exaltati proprius est quodammodo, Iohannes, ultra ceterorum apostolorum & sanctorum omnium mensuram, futura describit, idque nervosissime. Itaque & singulari jussu scripsit, & librum tam gravi clausula, de non addendo ac debendo, munivit. nam detrimentum, si quod factum esset, aliunde sarcire fideles non possent.

§ III.

Tam firma quam sit integritas monumentorum N. T. universorum: tamen ad singula magis magisque vindicanda coniti debemus. quem finem quam opera nostra propositum sibi habet: omnes, velim, in quos hæc cura cadit, omnia examinent; ex omnibus ea, quæ improbaverint, corrigant; quæ approbaverint, tueantur. Necesse habeo, monere aliquid. Sæpe fit, ut recensio operis alicujus prisca adorneatur studio non quotidiano. postea alia alicunde festinatur editio, quæ illam totam referre videatur, & tamen vel maximam vel magnam bonæ frugis partem prætermittat; cetera sphalmatis, etiam fonticis, obfuscet; & hæc detrimenta accessione tamen, aut mantissa, aut nitela quadam redimat. tum lector facilis, germanam illam exhaustam suspicans, tralatitiam arripit novitatis gratia, hujusque errores vel veteri imputat vel ipse amplectitur. denique qui inter posteros eundem denuo librum recenset, fraude illa misere impeditur, ne per antecessorem, & ultra, & juvenetur tantum & juvet, quantum potuisset germanum nactus exemplar. Quod ne in hanc recensionem, qua syllabatim, longo tempore, examinata sunt omnia, aliquando eveniat; in tanta materiæ subtilitate & methodi brevitate vix satis caveri potest, & tamen non mea, sed aliorum causa, quibus mera veritas cordi est, cautum velim. Facillime equidem patior, opellam meam abs quovis vel adhiberi vel præteriri vel etiam reprehendi, quoad e re esse duxerit: unum rogo, ne quis certe editor quicquam vel mali commatis vel boni, quod non *sciat* meum esse, pro meo habeat aut venditet; neve quidquam animi duntaxat causa convellat, generatim querelas instituens, si placet, de libertate critica, qua vel abusus vel non satis usus sum; sed jussis omnia exemplis, si pote, comprobet. Reliqua quoque habeo ex miss. ex edd. ex versionibus patribusque annotamenta, quæ compendiarie crisi nostræ nil nervorum adderent, sed novam Milliani penoris editionem non male decerent. Ea, si usu venerit, in commune conferre non recusabimus.

§ IV.

Enimvero dignum est Millianum Opus, quod semper conservetur, limetur, augeatur: nisi consultius est, formari ex eo unam Collectionem aliquam, quæ textus expers ipsa, omnibusque textibus applicari apta, ex codicibus præcipuis, (quorum veterrimi suam jam ætatem ægre sustentare dicuntur,) varietates plane omnes etiam minimas; ex reliquis, omnes, tantum non minimas, exhibeat: & pro utraque semper lectione codices, præcipuos certe, nominatim, ceteros per saturam; pro utraque etiam patres versionesque alleget; notatis etiam codicum hiatus atque defectibus: ac subinde conjunctis omnium studiis limetur atque augeatur. Controversia est, quousque in cumulandis variis lectionibus sit progrediendum: & sunt, qui ardorem hunc colligendi magnopere restinguendum putent; sunt rursus, qui de codd. adhuc excutiendis vehementer laborent. Veritas medium tenet sobrie, cum usu, sine abusu. nam variæ lect. ex codd. etiamnum reperiendis vel sunt eadem cum iis, quæ exstant, vel diversæ. si diversæ, redarguentur a tot generibus codd. antea collatorum: sin eadem, in plerisque tanta jam est aut firmitas, quæ augeri per codd. non possit; aut tanta ambiguitas, cujus decisio non nisi per autographa apostolorum aut per novum lumen propheticum fieri queat, aut certe ab ulteriori serutinio & a temporis

temporis maturitate, posteris divinitus reservata, sit patienter expectanda. Sunt tamen aliqua loca, quorum genuina lectio paucioribus adhuc suffragiis codicum firmata est: atque hinc demum majores codicum suppetiæ, apud imbecilliores præsertim lectores, proderunt. Ceteroqui nimia codicum aviditas valde inimica fidei est: ea si absit, nulla diligentia potest esse nimia. nam varietas lectionis, quo magis, semel produci cæpta, augetur, eo melius minuetur. Multaque utilitates aliæ, si semper in mundo nobis erunt excerpta codicum quam copiosissima, sperari possunt. nam ex minimis vestigiis propinquitas codicum accuratissime noscitur: & minimæ apertissimæque aberrationes causas easdem habent, quas maximæ impeditissimæque: minima item differentia reliquam verbi locive sui partem comprobatur: denique ubi minima curantur, eo magis constat, majora non esse neglecta. Quod si quis omnes omnium monumentorum varietates, quæ unquam existere, in numerato haberet; hic, scio, nullam offensionem, mirificam confirmationem sensurus esset. Recte ergo facient (si ex usu tam longi temporis fas est mihi monita quædam proferre) recte, inquam, facient, qui sphalmata editionis Millianæ per Kufferum iteratæ, in textu & notis, ex prima, Oxoniensi, corrigent: qui etiam primæ errata ac prætermissa ex codd. in ea citatis, & ex editione Oxoniensi minore, corrigent ac supplebunt: qui ex prolegomenis Millii, notas ejus amplificabunt: qui cavebunt, ne codices singuli, sæpius excussi, v. gr. Romani, Parisini, Oxonienses, pro pluribus numerentur; qui nomina codicum hæcenus excussorum non mutabunt, & noviter repertos nominibus potius, quam notis numeralibus, distinguunt: qui codices Classis nostræ II aut ita jam collatos esse docebunt, aut ita posthac relegent, ut in Classem I produci mereantur; qui codices adhuc non excussos, Græcos, Latinos &c. dextre proferent: (etenim optandum est, ut Vindobonenses illi, quorum unum Gerardus a Mastricht præclaro exemplo delibavit, & Mosenses, quorum unus nobis excerptus obtigit, plures vero jam catalogus Schiadae habet, & Italici alique, quos Le Long recenset, maturo tempore jubar suum in orbem effundant:) qui lectiones, quarum codicibus adjecimus *pluresve*, pluribus codicibus fulcire dignabuntur: qui versionum patrumque auctoritates non solum pro lectione marginis, sed etiam pro lectione textus, Whitbii more, notabunt: qui docebunt, quis sit cod. *Lu.* quem Millius sæpe citat, nusquam describit. Hæc omnia sunt ejusmodi, ut ad nitorem penoris Milliani pertineant: maximum vero operæ pretium fuerit, Latini interpretis antiquissimi reconditas lectiones pluribus sussille codicibus, (cujus rei specimen non unum in hac editione Apparatus recognita dedimus,) & versiones abstrusiores, Copticam præsertim, accuratius excussisse. ac singuli quidem eruditi homines singulas versiones, citra cæcum erga eas favorem, quam pulcherrime possent examinare. talesque ego suppetias etiam posthac grato animo accipiam, & fideliter in usus publicos producere conabor. Denique omnium optime facient, qui in hac tota re ita religiose verecundeque versabuntur, ut ne veritas aliquando amplius emeritura, eos de sese & temere & longe relicta redarguat.

§ V.

Omnis vocula a Spiritu Dei profecta, spiritualement vim habet: eo minus dubium est, quin omnes literæ N. T. sint numeratæ, ut de capillis suorum loquitur Dominus.

minus. Magnas ergo rationes subesse oportet, quod tanta sit nata lectionis varietas. Quamvis enim pro multitudine infirmarum, quas omni tempore Scriptura sustinuit, integriorem eam omnibus scriptis humanis, si ea pari cura excutiantur, reperiuntur simus: tamen opinio humana dignius Deo putat, omnes prohibuisse differentias. Nimirum *quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* Vt homines, natura mendaces, idonei tamen fiunt præcones veritatis evangelicæ: sic manus humana, tam lubrica, fit tamen organon ejusdem veritatis propagandæ. Si quis multitudinem variarum lectionum in omni genere scriptorum; si causas earum, in N. T. etiam proprias, expendit; agnoscat, miraculum futurum fuisse omnium maximum, si tot exemplaria N. T. omni labilitati manus humanæ subtracta essent. Imo id miraculum adeo fuisse manifestum atque palpabile, ut fides Scripturis habenda, jam non esset fides. Illud autem, quod inter textum manus apostolicæ, & inter textum cujusvis temporis interest, sane tanti non est, ut providentiam Dei ad id miraculose avertendum commoveri oportuerit. Theaurum gestarunt apostoli in vasis figlinis: virtus divina reposita est in litera labili. Sermo eorundem ipse erat oratoribus mundi spreus: ipsi videbantur *ἀδόκιμοι & πλάνοι.* 2 Cor. VI. 8. 1 Cor. IV. 10. Tota ecclesia gloriam suam habet in abscondito: foris, cruce & scandalis obruta contemnitur a mundo. Christus ipse habebatur infirmus, scandalum & stultitia. Iesa. LIII. 2 s. Matth. XI. 6. 1 Cor. I. 23. 2 Cor. XIII. 4. Talem ergo colorem etiam Scriptura N. T. induit. Ipse Christus est Signum, cui contradicuntur: & literæ de illo sunt notæ, quibus contradicuntur. Oportuit hic quoque scandala existere; ut manifesti fierent hostes Dei, Christi, Scripturæ & Fidei. Non est litera supra Spiritum: qui Spiritum repudiant, digni sunt, quibus litera videatur esse corrupta. His vero, qui Spiritu reguntur, etiam varietas literæ ad bonum conducit. Univerfam Scripturam ad ædificationem universorum sanctorum dedit Deus: alium alia pars ad salutem ducit: nemini uni totum est necessarium. Exstimulare ergo licet, multa loca iis, qui pridem vixerunt, sua integritate præcipue profuisse; & tum demum varietatem contraxisse; & rursus a varietate liberatum iri, quum alii erunt nati, quibus prodesse debebunt: multa, quorum genuina lectione obscuris ecclesiæ temporibus animæ piæ minus recte, minus opportune fuissent usæ, tantisper fuisse obtecta: lectiones, quarum vera est materia, quamvis a verbis primævis differentes, tamen virtute sua vegetasse pios: varietates in locis difficilioribus prohibuisse, ne infirmi lectione genuina abuterentur ad errorem; in locis elegantibus inservire, ut ipsarum oppositu magis illustretur nativa lectio: in prædictionibus, fecisse ad obliuionem, dum maturæ fierent ad intelligendum. Suis tandem temporibus omnia emergunt: & ipsa certamina critica ab impiis commota, a piis composita, sunt *ἀδνεῖς* veritatis novo tandem vigore erupturæ.

§ VI.

Vbi nobis interea dubitationis plus minusve remanet, non debemus urgere ac stimulare intellectum ad aliquid definiendum, neque obstinate constituere de hac vel illa lectione: sed imbecillitatem, tarditatem cæcitatemque nostram humiliter agnoscere; ex curiositate incuriaque veterum librorum, perversitatem ingenii humani considerare; Deumque orare, ut ipse magis magisque Volumen suum vindicet.

Id

Id quod cōfōre, justiffima spes est; & eo quidem ordine, ut quæ ortu momentoque primæ erant varietates, pōftremo eximantur. Exemplis equidem non inutilibus paffim in hac fecunda editione declaravi, quomodo lectiones noviter erutz, testiumque adhuc inopia laborantes, feorfum examinanda veniant. nam etiam cum valde defertas eas exiftimares, nitōri paulatim, & ubi germanæ funt, auctōritati fuæ reftituntur. In fimul juvat expendere gradus differentium lectionum, qui varii funt.

I. pro ftatu lectoris, nam una eademque varietas unum lectorem potest valde commovere, ab alio indifferenter haberi: uni lectori varietas aliqua, levior vifa prius, in præfenti potest gravior fieri, & deinde, foluta, eum pascere, unum lectorem alia lectio potest follicitare; alia æquo transmitti animo. Et plane ubi non est præfens utilitas ac neceffitas, fides fanctorum strenue præternavigat omnia brevia, & portum petit.

II. pro ratione temporum. Initio evangelii, genealogiam Chrifti multo expeditiorem haberi opus fuit, quam in progressu ejus. Grassantibus antiquis hærefibus, finceritas dictorum eas retundentium multo magis fuit uecessaria, quam deinceps. Hodie quam expeditiffima convenit esse loca illa, quæ ad controversias recentiores, & ad ftudium propheticum pertinent.

III. pro Persona loquente. nam pluris est differentia, quæ cadit super verba Dei, Chrifti, Paracleti, angeli, prodromi, apostoli, evangeliftæ; quam quæ cadit super verba discipulorum ante Afcenfionem Domini; super verba aliorum hominum, Domino & apostolis occurrentium, bonorum, alieniorum, adverfariorum; super verba Pilati, Lyfiæ, Tertulli &c.

IV. pro materia sermonis. Sic vel pronomina *nos* & *vos* tres habent gradus differentia, pro eo ac loquentis & audientium conditio vel par est, vel diverfa, vel longe diverfa: interdum magni, interdum non magni refert, particulam aliquam, v. gr. negativam, aut epitheton, legi vel non legi. Alia differentia sermonem attingit, in solo idiomate Græco perfentiscenda; alia ad rem pertinet, & in versiones quoque manat. Alia minus, alia magis tangit rem propofitam, ut cum in parabolis alia protafin, alia apodofiu afficit. Minores funt, quæ synonymiam, ordinem verborum promiffuum, phrafes æquipollentes, epitheta, particulas, circumftantias fecundarias in hiftoria fpectant: majores funt, quæ finem Scripturæ ullo modo, vario rurfum gradu, impediunt. Vbi feria quædam omnibus his de caufis incidit dubitatio; vide, quid interfit. nam in qualibet varietate lectio utraque quiddam proprium habet, fed & quiddam commune: quod commune est, id tene, v. gr. Matth. IX, 36 exftat *ἐκκληλυμένοι*, vel *ἰσχυλωμένοι* quorum verborum differentia facilius fenfu quam sermone notatur: commune tamen hoc habent, ut notent *deliquium virium*. id cepiffe, fatis erit tantisper. Matth. XXVII. 35 æquiffimo animo pollumus judicium fuspendere, utrum allegata fit prophetia de divifione veftium, nec ne. nam Iohannes plane allegat. Neque quiequam est dubiorum, quod non ex parallelis locis ab omni varietate immunibus, ex analogia Scripturæ totius, ex lumine communi pollit expleri. Hæc eadem ratio religiofas animas retinebit, quo minus *conjecturis* aurem præbeant. Etenim duo funt, quæ præftare conjector debet: primum, lectionem aliquam esse certo mendofam; alterum, correctionem hanc, quam ipse profert, unice genuinam esse,

nec meliorem alteram repertum iri. illud, vix unquam obtinebit quisquam; hoc, multo minus. Magnam conjecturarum silvam habent Proleg. Wetsten. a pag. 170. ad pag. 174, sed doctus collector vix ullam earum sibi placere, præclare fatetur p. 179. Ac mihi aliarum, quæ nihilo magis placerent, tanta multitudo occurrit, ut colligere desierim. Etenim talia in quemlibet versiculum comminisci satagens potest ingenium: sed quid iuvat? nisi ut textus sollicitati recondita sæpe elegantia, vis ac sanitas eo magis elucescat.

§ VII.

Lectiones vero, corruptelæ suspiciõe liberatas, æque pro verbo Dei debemus amplecti, & ad nostram aliorumque ædificationem in fide, spe, amore adhibere, ad ceteras ejusdem Verbi particulas nulla unquam suspiciõe tactas. Neque id tamen ad simplices fieri debet per apertam vulgatiõis contextus reprehensionem aut vanam scientiæ ostentationem. qui sapit, nihilominus succum salutarem omnibus, etiam inscientibus, suo modo, loco, tempore & ordine suggeret. Præterea nemo auctor fuerit, ut quotidiana exemplaria plerisque, nedum omnibus varietatibus codicumque nominibus onerentur: iis duntaxat lectionibus, quæ contextum vincunt aut æquiparant, marginem dari æquum est. Rursus quemadmodum in foco mundities adhiberi debet, a mensa abesse fastidium: sic in opere critico faciendo debemus esse accurati; in gustu & fructu verbi divini ad salutem, liberales & animosi.

§ VIII.

Quod si hac sobrietate, tranquillitate, sedulitate, Scripturam tractabimus, habentibus dabitur: sinceritateque ejus in dies magis magisque quasi revivifcet, ut ne de minimo quidem dubitatio spernit. Totam quidem lectionis diversitatem jam erutam esse, colligere licet ex iis, quæ diximus: sed quasdam lectiones adhuc pauciora, quam infirmioribus sufficit, monumenta firmant. Venire vero dies potest, cum Irenæus græcus totus, cum Origenis plura, cum alii patres antiquissimi, cum græci codices ad confirmationem codicum adhuc collatorum idonei eruantur. Quod si summam facias historiæ monumentorum N. T. prima quæque & optima prius ex conspectu venerunt, quam cetera: & inverso ea ordine iterum exoriuntur. Media quæti eclipsis fuit, in occidente certe, ante captam Constantinopolin. Tum sola vigebat *Latina* versio, eaque in codicibus *inquinatissimis*. Eruti sunt deinde codices *Græci qualescunque* per Vallam. Alii, crescente literatura, ex mutua codicum & patrum *utriusque* linguæ, ut tum loquebantur, collatione progressi sunt, qua dabatur, gustu etiam quodam *orientalium* versionum sensim accedente. Novum jubar attulit *Alexandrinus* codex cum aliis non dissimillimis, *versionis antiquissimæ, patrum antiquissimorum* opera aut fragmenta certe. quid superest, nisi ut residuæ lectiones pauculæ, quas primitus viguisse certa jam indagine apparet, vim suam per plures, meliores, antiquiores paulatim codices *Græcos* recuperent? Ipsius denique manus *apostolicæ* nullum jam diu vestigium remanet: neque tamen nulla sperandi causa est, fore, quum autographa illorum, suis criteriis prædita, in lucem redeant. vid. *Gnom.* ad Act. XIX. 19. Certe omnes fines suos Verbum Domini allequetur: idque fines suos assecutum esse, constabit. *Donec transeat coelum & terra, jota unum aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant. Coelum & terra transibunt; verba autem Christi non præteribunt.*

PARS

P A R S I V.

S I V E

A P P E N D I X

C E T E R O S

B E N G E L I I

L A B O R E S

I N N. T. C R I T I C O S, S E P A R A T I M

A N T E H A C E D I T O S, C O M P L E C T E N S.

Habentur hîc ceteri critici in N. T. labores b. D. BENGELII,
secundum seriem temporis, quo prodierunt, vel argumenti,
de quo agunt.

- N. I. *Prodromus* N. T. Græci recte cauteque adornandi. ed. *Stutg.* m. Apr. 1725,
& cum *Chrysofomi* de Sacerdotio Libris VI recognitis, & seorsum.
- N. II *Notitia* N. T. Græci recte cauteque adornati, *Tub.* m. Febr. 1731.
- N. III. *Praefatio* minori editioni N. T. Græci præmissa, *Stutg.* 1734.
- N. IV. *Defensio prior*, excusa cum *Harmonia Evangelistarum*, Germanice, *Tubingae*, A. 1736, & Latine, seorsum, commodius, paullo auctior, A. 1737, *Lugduni Batavorum*.
- N. V. *Admonitio*, editioni minori, Anni 1734, postliminio adjecta Anno 1738 mense Aprili.
- N. VI. *Comparatio* locorum præcipuorum N. T., in quibus Versio *Lutheri*, textus græcus *Reineccii*, & textus græcus a *Bengelio* revisus differunt, addita Anno 1740 ad Biblia originalia *Zellichaviensia*.
- N. VII. Ordinatam, modestam, verum *Examen* singulorum XLIII Canonum criticorum *Gerardi a Mastricht*, datum in præf. *Gnom. N. T.* ed. 1742, § VIII. IX. X (Quæ in ipso *Gnomone N. T.* passim criticae habentur, ea suis singula locis intulimus, in App. Cr. P. II.)
- N. VIII. Curriculum vitæ b. *Bengelii*; imprimis, quod attinet ad labores ejus criticos: collata *Rathlesii* historia Eruditorum, 1743, & b. *Tafingeri* Serm. fun. 1752.
- N. IX. *Necessaria responsio*, Ed. III. *Ulmae* 1745, cui tota inest *Defensio altera*, Novis literariis *Tubingensibus* inserta, A. 1739, & eodem anno seorsum recusa.

N. X.

- N. X. Elenchus adversus *Berghauerum*, datus in Homiliis LX Apocalypticis, ed. *Stutg.* 1748; una cum Excerptis Criticis ex *confirmato Testimonio* (*Bekr. Zeugniss*) ed. *Stutg.* 1748, & ex Appendice *Germanicae Verf. N. T.* ed. *ibid.* 1753, & ex *Apologia pro honore Scripturae sacrae* (*Ehrenrett. der h. Schrift*) ed. *Lipsiae* 1755.
- N. XI. *Traclatio de sinceritate N. T. Græci tuenda.* *Halae Magd.* 1750.
- N. XII. *Admonitio ad præfationem minoris editionis N. T. Græci Ed. II adjecta A.* 1753.
- N. XIII. Ex *Clavicula N. T. græci*, quæ supersunt, calamo b. Auctoris cusa, sed non plene absoluta.
- N. XIV. *Catalogus præcipuarum lectionum variantium*, genuinarum, ancipitum, sequiorum, olim in *marginè* textus sacri positarum, nunc seorsum huc transcriptarum; uti eas, pro diverso firmitudinis gradu, salvo prorsus lectoris iudicio, iterata recognitione taxavit b. *Bengelius*, in ed. *Tub.* 1753.
- itemque, *Catalogus locorum parallelorum*, eidem editioni in margine subjunctorum.
- itemque, *Notulae criticae, hermeneuticae*, quas vel illa ipsa editio *Tub.* 1753 habet, vel sua manu b. Auctor exemplari privatis usibus destinato adscripsit.

Hæc tria in unam nunc tabellam folicite collecta Lector invenit.

APP. CRIT. P. IV.

Nro I.

PRODROMVS NOVI TESTAMENTI GRÆCI
RECTE CAVTEQVE ADORNANDI.

 EDITVS MENSE APRILI ANNO CIƆ IƆCC XXV.

S V M M A.

- § I. Consilium adornandi *Novi Testamenti Græci*.
 § II. Leges duodecim.
 § III. Textûs quam limatissimi pretium subtile ἦθος ostendit.
 § IV. Quibus rebus adductus hanc crisin suscepit editor, & nunc promulget.
 § V. Quid a benigno lectore petat.
 § VI. Petita sex.
 § VII. Qua conditione hæc petantur.
 § VIII. Preces mutæ.

LECTORI CHRISTIANO SALVTEM PRECATVR

M. IO. ALBERTVS BENGELIVS, V. D. M. & PRÆCEPTOR
in cœnobio Denkendorfino.

§ I.

NOVUM D. N. I. C. Testamentum, idque originalis linguæ, h. e. Græcum, divina, ut modeste confido, gubernatione sensim adductus, & Illustris Consistorii Wirtembergici auctoritate confirmatus propensissima, recensendum interpretandumque suscepi.

§ II.

Leges, quas mihi fixi, earumque rationes, ut nunc sunt (nam indies sub manu explicatiores fiunt) sic se habent.

LEX I. Declarationem N. T. Græci dato brevem, sed continuam.

Ea videlicet 1 Notis constat per omnes N. T. libros & tmemata decurrentibus.
 2 pertinet ad fontem Græcum, & verborum, quæ is habet, noematumque vim admiranda.

Kk kk

mira-

mirabilem ; petita primum ex ipso contextu , periocha , scriptore , deinde ex toto N. T. (sic non desiderabuntur *loca parallela*) deinde ex LXX Int. tum ex patribus Græcis Itilum Novi Test. imitatis ; postremo , ubi aliqua necessitas flagitat , ex profanis scriptoribus. Emphases falsas refutat aut dissimulat ; veras indigitat. Expediit suas partes nervose ac breviter , adhibitis etiam aliorum vel defunctorum vel florentium commentationibus observationibusque hermenevticis. Habebit hic sedulus N. T. lector , quod meditetur , & quo suas meditationes & excerpta referat. Nolim levis promissor existimari : non jam sub prima incude totus hic *Gnomon* (sic enim inscripti , rotunde) sed sub lima est.

L. II. Seorsum edito corpus ipsum N. T. Græci , sive textum , quam religiosissime recensitum , & Crisi compendiaria instructum.

Dum in Notis illis , quas dixi , verba accuratius scrutabar , identidem de ipsarum lectione (sæpe enim ab articulo aut particula , a casu , tempore , modo aut numero , ab ellipsi , a verborum ordine & delectu pendet res) penitus dispicere necesse fuit. Vnde ad ipsum contextum recognoscendum incidi. In quo si quis forte dubitat , an post tot labores tantorum virorum salutare quidpiam per organon minime speciosum navari possit ; & an ab homine temporis pretiositatem agnoscente tantum operæ impendi , ab aliisque subsidia librorum & fida consilia (id enim agitur) suppeditari conveniat : hic velim tantisper eo patientius præsentis *auscultet* prodromo. Contextus igitur modico volumine cum crisi edetur , ut vel *Gnomon* ille vel hic contextus seorsum haberi , hic etiam in pera commode circumferri possit. Semel N. T. Græcum in Wirtembergia prodiit , cum interpretatione Latina , accurante abavo meo , *Matthia Hasenreßero* , piæ memoriæ Theologo ; cujus exemplo sacrorum cupidis librorum inservire , maximopere juvat.

L. III. In contextu medullam exhibeto editionum probatissimarum : nullam syllabam antehac non receptam recipito.

Equid agnoscis , lector , verecundiam & cautionem meam ? Oro te , ut tertiam hanc legem , quotiescunque nescio quid sollicitudinis procedente sermone nostro tibi oborietur , recordere. ne syllabam quidem , inquam , etiamsi MS. mille , mille critici juberent , antehac non receptam , adducar ut recipiam. Porro *receptam* lectionem non appello eam , quæ in una alterave editione vetusta & ignota hæret : sed eam demum , quæ in exemplaribus hodie vigentibus lectitur. vigent autem , quæ pridem typographi Basileenses , Parisini , Argentinenfes , Lipsienses , Francofurtani , Genevenfes , Witebergenfes , Londinenses , Amstelodamentes aliique excuderunt & recuderunt : tum , quæ Arias Montanus , Beza , Casaubonus , Scaliger , Bæclerus , E. Schmidius , Curcellæus , Fellus , Leufdenus , Rechenbergius , Frankius , Millius , Pritius , Majus , Kufferus , G. a Maftricht , Reineccius , Cyprianus , Willichius , ceteri , vel studio recognorunt , vel consilio adjuverunt , vel notis auxerunt , vel præfationibus ornarunt. Omnia ex tribus fontibus , ad quos ipsos recurrimus ,

Com-

Complutenſium, *Eraſmi* & *Stephanorum* propagata ſunt, vario quidem temperamento: unde illud oritur incommodum, ut duplex, ſi attendas, multorum locorum recepta inveniatur lectio. Hic quid conſilii? alteram videlicet contextus, alteram margo noſter exhibebit, ut lectoribus, cuiſcunque editioni aſſueverint, ſatis fiat. Primæ autem partes R. Stephano, quaſi præſcriptionis jure, manebunt. Ita paci, opinor, & infirmiorum conſcientiæ conſulitur; veritati ejuſque cognitoribus, deinceps.

L. IV. Interpunctiõibus, ſpiritibus & accentibus non mediocrem curam impendito.

Hæc ſigna literis N. T. primitus non fuiſſe adſcripta, ſatis vel una confirmat Oxoniensium præſatio N. T. Bene. nam ſi fuiſſent, quis ea hodie poſſet dijudicare? ita ſibi indulgere; hæc ipſa fortaiſſe doctrina abutentes, librarii; vellem, ne etiam editores interdum. Etenim qui libros MS. verſant, in verba potius, quam in has epiphyllidas intenti eſſe ſolent: ceteri unum potius exemplar, quod referant, quam antiquæ veritatis obruſſam tuentur. Illud certe mirum, quæ ipſe R. Stephanus corrigi ſub calcem juſſerat libri ſui, ea ne nunc quidem mutata, ex editione in editionem propagari. ruruſum nimia ſedulitas paſſim ea, quæ ſana erant, ſolicitavit. Non eadem igitur ubique optima ſunt, quæ vulgatiffima. Atqui præſtabat, nudum relinqui textum, quam fallis intelligentiæ adjumentis perplexum dari. Fere tamen ex codd. MS. ex interpretibus & doctoribus bonis invenias aliquem, qui verum viderit. Ergo ubi novitatis ſpecies eſſe poterit, auctorem appellabo; ubi temeritatis, in margine me continebo. De *diſtinctionibus*, parco producere loca, ubi alius editor punctum, alius colon, alius comma, alius ne comma quidem habet: ac ni fallor, unius Pauli epiſtolæ majore illarum varietate afficiuntur, quam omnes in Hebræo codice accentuum myriades; quibus Oculum divinum, tanquam altioris originis apicibus, invigilaſſe, hoc ipſo non contemnendo videtur diſcrimine poſſe convinci. Plane per omnes libros N. T. & per omnia capita melior hodiernâ fuerat diviſio in periodos, cola & commata, ante R. Stephani *diviſionem in verſiculos*: quam cum ille ſubito, partim etiam in equo, non exiſtimans videlicet, tanto eam conſenſu receptum iri, conſeciſſet; accidit deinceps, ut verſiculus ſive ſuo ſive alieno terminatus loco majorem obtineret diſtinctionem, reliqua ad eam cogerentur. hic quid vetat ad MSS. editioneſque vetuſtiores diſtinctionem revocare, adhibita in allegatis V. T. in figuris patheticis, in partiẽntis quibuſdam analogia *accentuum Hebræicorum*? & tamen diviſio ipſa tam in verſiculos, quam in capita, exacte, in margine tamen, ut ſubactiſſimo cuique Scripturarum cultori placet, repræſentabitur. Sine *accentibus* nonnunquam excuſo N. T. Græco plus vel veniæ vel gratiæ deberetur, quam Bibliis Hebræicis non punctatis; a peritis certe, quorum multi hodie in ſuis ſcriptis loca Græca, etiam e N. T. eleganter ſine accentibus exhibent. Sed hoc aliis relinquimus.

L. V. Criticam farraginem Millii, & quos is vel antecessores vel imitatores censesque habuit, scrutator.

— *Controversia* est de eo, quod justum nimiumve sit in congerendis variis lectionibus: sed in verbis divinis nulla diligentia nimia esse potest, dum ne perversa sit. Qui spiritu carent, litera quam firmissima ægre nituntur; qui spiritu valent, literam quandoque subleſtam concoquunt: & tamen literæ ἀριβεια juxta cum spiritus fervore & fideliter retinetur & leviter amittitur. Non dubium est, quin prima manus apostolorum primis lectoribus longe amcenissima fuerit, ipso orthographiæ modo ἰδιωτικῶν illorum referente. ea manus, si superesset, sine ullius literæ arbitrio servari deberet, ut credibile est eam a primis librariis servatam esse. Sed pridem cum cultura spiritus etiam literæ curatura refrixit: quare opera danda est, ut apographis saltem inter se collatis & conciliatis, archetypon quam proxime allequamur, neque quicquam, quod huic rei conducit, præ majorum scilicet rerum studio, aspernemur. Tantum abest, ut Milliana methodus μικρολογίας accusari queat, ut major etiamnum accuratio optanda sit: plurimumque refert Christianæ rei, unum quoddam institui corpus vel cum contextu N. T. Græci vel sine eo excusum, in quo notata sit & subinde suppleatur omnis illa major omnino, quam natam velles, sed tamen eo suspiciosa, quo occultior, lectionis varietas; codicesque pro lectione singulorum locorum utraque (perraro enim multiplex est) pro utraque, inquam (ne altera alteram falso codicum vincat numero) adjiciantur; palmarii vero duntaxat ad minimos usque apices excerpantur. Nam lectionis, quæ v. gr. in unica literula variat, reliquæ literæ omnes non variatæ, eo ipso indicio confirmantur: & a sphalmatis manifestissimis certissimæ colliguntur observationes, quarum ope impeditiſſimæ ambiguitates demum expediuntur: tum quo absurdior minutiorve est discrepantia scriptionis, hoc magis ea prodest vigilantī lectori in observanda vi & elegantia lectionis nativæ: quod vero supervacuum sexcentis lectoribus ipsique varietatum collectorī videtur, id tandem aliquando aliquem nec opinantem juvare potest, ut aliquid etiam ceteris sine labore profuturum eliciat. denique ex ejusmodi penore innumerabilibus dubitationibus & difficultatibus occurrī possēt. Vtinam pristini editores, qui codicibus MS. usi sunt, quicquid in illis fuit, id præcisè notandum putassent: sunt, quæ, qualemcunque ii dedere contextum, cum lætiore fidei fructu haberemus definita, de quibus nunc, quod ad illorum codices attinet, suspicando fatigamur. Hodie certe alios deterrere ii non debent, qui ipsi hujusmodi laboris utilitatem, præ gratiori vel diviniorem vel deteriorum rerum sensu minus percipiunt. Equidem, si quis Millium Kusterumque *supplere* cogitat, variantes ei lectiones ex MSS. excerptas æque libenter, ac MS. codices accipio, impertiam. Sed enim editioni quotidianis usibus dicatæ, qualem ego paro, potiora duntaxat adjici par est: quæ ut educantur, tota debet farrago perquiri. Nam primi editores nec singuli nec conjuncti habent omnia. Maneat sua cuique verissima laus: sed vincat rei veritas. Ea proprie pro genuina agnosci debet lectio, quæ ab apostolorum ore ac manu in omnia eliminata & sæcula manavit: & ad hanc quam plurimis vetustis monumentis quam penitissime cognitis quam proxime pervenitur. Tres autem
recen-

recensiones illæ non sane omnia exhausserunt. Rob. Stephanus contulit XV MS. Cod. Græcos, variæ indolis ætatisque; Erasmus primo IV, deinde V: Complutenses, quum haberent nescio quam multos, præcipue unum quendam probarunt & expresserunt. Atque hi nudum textum dederunt: Erasmus eas potissimum lectiones indicavit variantes, ubi a Græcis Latina discrepant. Stephani copiosiores videantur; sed tamen *loca plus septingenta* editionis Complutensis *sicco pede Roberto præterita* Millius notavit: quid censebimus factum in MS. Codd. quibus editionem illam anteposuit Robertus, quum totas sæpe paginas sine varia lectione transmittat? nam Henrici collectanea ex X plus minus alius Beza demum non tam adiecit, quam sublegit. Primum igitur nulla horum editionum ita amplectenda est, ut non lectiones excerptave reliquarum duarum & omnium illius ætatis diversum quidpiam præferentium adhibeantur: præsertim quum Complutensibus Erasmus offensior, R. Stephanus in Erasmus, quem tamen, invidiam fortasse fugiens, non nominat, propensius nimium fuerit; usque eo, ut ne dubitationem quidem ipsius Erasmi in annotationibus indicatam, nedum paucitatem codicum ejus moraretur, immo ut π id est, $\pi\alpha\tau\tau\epsilon\zeta$, omnis suos codd. in his ipsum Complutensem, quem tamen præcipue laudat, Erasmo postponeret. Porro quis est, qui spondere possit, eosdem editores genuinas lectiones omnes & in illis suis MS. vidisse, & recto delectas judicio in editionum suarum contextu notivè produxisse? præsertim illo renascentis literaturæ diluulo, sub quo Complutenses & Erasmus docebant; illaque tanta occupatione, qua Erasmus Stephanusque districti fuere. Includuntur illi ab A. 1514 ad 1550 annis 36: at annorum 175, qui interim elapsi sunt, quanto est proventus uberior? Apparatum illorum omniæ longe superavit apparatus Felli Oxoniensis, longe utrumque Millianus, tot MSS. Græcis inventis & ex intimo Oriente Christiano advectis, ipsoque illo *Alpha Alexandrino* adjuncto, cui etiam *εὐλαβίστατος* in crisi Gerardus a Mairicht plurimum omnium tribuit, tum, linguæ orientales fuscitate: versiones antiquæ limata & collata: monumenta patrum Latinorum Græcorumque cruta & perpolita: solertia codicum excutiendorum aucta: regulæ criticæ extractæ: scrutinium scripture alte evectum. Complutenses, Erasmus, Stephanus si in hanc vitam redirent, majori eis miraculo foret, quam nobis est, tantus hic divinitus oblatas profectus. Adhuc enim collecta plura, quam delecta sunt; quin etiam plura observata a singulis, quam in unum collecta locum. Vaide quidem multas non solum lectiones variantes, sed etiam crises subactorum hominum *Millius ille* suis auctis dedit: sed non omnia exhausit, neque enim potuit, v. gr. *Saulertum utcumque summo studio questitam ut videret*, negat sibi contigisse: credo, ne ceteros quidem Germanos. Ordinatorem erisin condidit *Gerardus a Mairicht*: sed fere codices ab Oxoniensibus citatos spectavit; quo factum est, ut sæpe lectionem aliquam quasi uno alterove codice male nixam rejiceret, quæ non modo MS. sed etiam impressorum librorum numero valet. Apud utrumque bonam frugem infinita aliarum quamvis bonarum rerum copia, quo minus appareat, impedit. Multa post hos duumviros alii, neque eorum pauci per hos ipsos excitati, sæpe etiam veriora eaque vel liberiora vel tutiora, quam horum utervis, viro vivum acuente, die diem docente, produxerunt, ut in hac quoque parte cum sum-

ma laude versatus, meumque inceptum liberali cohortatione prosequutus Cancellarius Tubingenlis, C. M. Pfaffius, tum, *Whitby*, *Clericus*, *Bajerus*, *Reineccius*, ceteri. *Bentlejum* aliofque exspectamus. Hæc congeri, hæc digeri, hæc augeri & lambi, expedit. id agam pro virili parte: agant etiam paratiores.

L. VI. Alios codices manuscriptos superaddito, alia subsidia, quorum copia erit.

Nulla, nullo modo id agitur, ut variantium lectionum sine discrimine cumuletur numerus, sed ut ad paucitatem quam lætissimam redigatur: neque ut de plerisque lectionibus, quæ jam liquido veræ aut falsæ noscuntur, sine sine laboretur; sed ut de iis, de quibus per testimonia codicum adhuc prolata in utramque partem disceptatio remanet, certius aliquid definiatur. Potuit v. gr. præclara lectio quædam & a Complutensibus præteriri, & ab Erasmo ignorari, & a Stephano posthaberi, & a Millio debilius confirmari: hinc demum novorum codicum suppetiæ non possunt non esse expectatissimæ. Detur exemplum. Hebr. II. 9 legitur, *χάριτι Θεῶ*. Notat Millius, *χωρίς Θεῶ*, *Codd. aliq. teste (praeter Hieronymum) Origene, Theodoretus haud semel, Ambrosius libb. 2 & 5. de Fide, Vigilius Tapsensis, Fulgentius ad Thrasim. & de Incarn. Versio Syr. in MS. Cod. al. teste Trostio (eaque sola) lectionem utramque repræsentat.* Hæc igitur & Syris, & Græcis, & Latinis cognita lectio, quæ Bezae quoque placuit, illam nobis receptam, si non vincit, at certe equiparat. nam Christus mortem *χωρίς Θεῶ γυνάμνος* idem est quod *μὴ ὦν ἰσα Θεῶ*, Phil. II. conf. C. *Corneri Allegor. Pf. VIII.* idemque quod *Filius hominis, mortuus proinde, ac si is non esset Deus.* *מלתו מעט והתורה* hoc enim Psalmi VIII apostolus respicit, uti *το γυνονται* ex *מעט* deductum indicat. hac lectione nec Nestoriani (quos tamen qui ea abuti videbant, v. gr. Theophylactus & Oecumenius, *χάριτι* libentius retinuerunt) quicquam adjuti sunt, & Ariani potenter revicti: de qua plenius in *Gnomone*. Jam Millius: *Editis congruit, quicquid uspiam hodie est librorum MSS. Gr. & Lat.* Immo vero *χωρίς* clare habent (vide, quide odices juvent) perveteres membranæ *Vissenbachianæ*.

Namque vir ill. & exc. *D. Zach. Conr. ab Vffenbach*, Senator & Scholarcha Francofurtanus, singulare in orbem literarium liberalitatis exemplum, primus omnium *Codd. suos N. T. MS. Græcos & viæ & mihi commisit*, unde non mediocri operæ pretium lector me inserviente feret. Porro Basileensium codicum & insignium & multorum fructum huc paratum esse, pro antiquo & perpetuo illius urbis in optima studia favore confirmarunt *I. C. Iselius & I. L. Frey*. *Tiguro I. B. Ottius*, Augusta Vindelicorum *P. I. Crophius* similem humanitatem detulere. Ad hos viros celeberrimos aliis ex locis alii, quos appellari se nolle suspicor, accedunt, ipsorum cimeliorum, vel excerptorum certe data spe optima. Manet tamen hoc in cætibz Christiani nominis ceteroqui divisis, ut quisquis ex ulla parte quidpiam aliis confert ad sacrorum nitorem voluminum, apud optimos quosque etiam suæ partis sine invidia gratiam ineat. Superaddidit Millio Codices XII. *Ludolphus Kullerus*:

sterius : non pauciores mihi jam in numerato sunt : atque hunc numerum non jejuna & insolenti præsumptione projectus , hoc prodromo emisso , augere studeo. Germania nostra , in reliquis studiis sacris excellens , ad Græcum contextum , cum ab Erasmo discesserit , adhuc non plurima contulit : nunc codicum passim jacentium utilitatem ut ii , qui habent , vel sua , vel cujusvis alterius , vel mea denique opera in medium proferri velint , optandum est. Fecit aliquid , dexterrimo consilio , *J. C. Wolfius*. Utinam vero faciat pro facultate multo maxima ex *V. C. Athanasii Schiæ Arcanis* æstimanda , in hanc quoque nixa laudem Russia. Faciet etiam forsasse Italia , per *Scip. Masseyum* , qui jam *Cypodori* Complexiones in Epistolas , Acta & Apocalypsin , Versionis Latine veteris vestigia servantes , Florentiæ , majoris , vellemus , gazæ pignus , edidit.

L. VII. Manifesta sphalmata plane negligito : quæ lectiones aliquid sunt vel esse videntur , harum Syllogen facito.

Hac lege vix quinta pars variantium lectionum , quarum citius conspecta multitudinem quam levitate perspecta , plerique perterresunt , remanebit. Deo gratia. Quæ autem volumini N. T. in extremo adjicietur critica Sylloge , hæc lectiones complectetur vel minimum momenti a re , auctoritatis a codicibus habentes , eum ipsorum codicum suffragiis. Huc recurrere poterunt , qui vel majora vel minutura quærunt.

L. VIII. Eadem Sylloge clavem præfixam habeto criseos N. T. generatim.

In ea clave agitur de tuta sanitate lectionis N. T. quod ad summam rei pertinet , in omnibus exemplaribus ; asseritur το θείον sub ipsa lectionis varietate latens ; ostenditurque tamen necessitas scrutini critici ex Theopneustia verborum fluens. Agitur de constitutione lectionis per editiones receptas ; deque apparatu monumentorum , unde tota lectionis varietas colligitur. Codices , Versiones , patres , ordine facili enumerantur ; singulorumque indoles , conjunctorum allinitas vel differentia , & inde proveniens varia vis notatur ; versionum autem patrumque ubi minus , ubi majus sit pondus , expenditur. Agitur inde de ratione utendi illo apparatu : datur scala graduum probabilitatis & momenti , singulis lectionibus facile admovenda ; & *unicus Canon* , non tamen cothurnus , veræ lectionis ab omni alia dignoscende. Atque hic canon jam fixus & quatuor verbis comprehensus est ; sed proferre nondum maturum , quia sine justa declaratione minus fidei inveniat : complectitur autem omnem potestatem canonum XLIII Gerardi a Maftricht ; & omnes lectionum vel consilio vel casu variantium causas , verarum falsarumque criteria. ubi multitudo codicum major veritatem lectionis sequitur (sequitur autem ut plurimum ,) eorum auctoritatem canon confirmat : ubi alia interdum lectio vera est , defectum codicum supplet : ubi anceps est decisio , causam , cur anceps sit , aperit. Notata modo damus aliqua , quæ idem *canon* ambitu suo complectitur , ad *Chryso-*
st-

de Sacerd. pag. 460 & 511. Pag. 460 sunt hæc : Non alienum fuerit hoc loco fonticam corruptarum lectionum causam explicare. Plerumque ubi lapsus accidit in scribendo, *offendiculum* in medio est : hoc offendiculum fere semper est in ipso *contextu*, quum librarius non tam in ea, quæ scribenda erant, intentus, quam in ea, quæ minore, interdum etiam majore intervallo præcedunt aut subsequuntur, incurrens, horum aliquid arripit. Adolescentiam instituo : literas ipse tero : pararamata multa dispungo : jam pridem ad hanc offensionum causam attendo. ausim dicere, eâ *dimidiam partem* variarum lectionum in omni scriptorum genere, atque in ipsis N. T. libris (quo nomine copiosior sum in hac re) contineri. Quæ res si diligentius attendatur, dici non potest, quantum adjumenti ad eximendas *dubitatio-nes* allatura sit. De supervacuis *repetitionibus* hinc natis nil dubium est ; de noxiis *omissionibus* conqueruntur omnes : sed & *commutationes* plerasque hæc causa dedit, ut vox aliqua ejusve initium, medium, finis, per alliterationem aut parethesin mutaretur in sonum verbi prævii vel sequentis. ex. gr. Apud *Herodianum* hodie sic scribitur : *ὅς ἠθέλησαν μερίται τὴν ἀρχὴν, ὡς μὴ πάλιν ἴσαν ἐξασιν εἰς τυραννίδα πάλιν ἐξοκίλη.* l. 7. c. 10. leg. *παρ' ἐνὶ ἕταν* aut simile quidpiam : *πάλιν* irreplit, quia *πάλιν* sequitur. Sic *Basilus Sel. Or. VI* sine dubio dixit : *τὰς δὲ τῆς κρίσεως ἀφορμὰς ὁ τῆς φύσεως δεσποτικῆς τῶ νῶε παρατιθέμενος ἔλεγεν· εἰσελθε εἰς τὴν κιβωτόν.* at loco *κρίσεως* obrepit *φύσεως*, quod mox sequitur. Et pag. 511 hæc habentur : Fit persæpe, ut librarii elegantiam, quam non capiunt, corrigant scilicet, alius huc, alius illuc euntes : — Talium locorum *media* fere lectio pro genuina ; extremæ, ob id ipsum, quia faciliores, pro *glossis* habendæ sunt. —

L. IX. In eadem sylloge, quolibet libro Novi Test. incunte, indicator codices in eum collati.

Ita omnium rerum quam expeditissimum erit judicium : neque solum pro lectione variante, sed etiam pro lectione contextus computari codicum poterit numerus, ne hæc, ubi debilior revera, & tamen *centenos* codices habere credita est, illam opprimat ; ubi sana, a variante codices item multos ostentante infirmetur.

L. X. In singulas variantes lectiones allegato codices.

Allegabuntur Codd. MS. Græci, præcipui nominatim, ceteri summatim : editiones, ubi quælibet in præsentem ex MS. constituta videbitur : versiones antiquæ : Patres Græci & Latini. Subinde etiam ad evolutionem illius canonis clavemque Lege VIII memoratam lector remittetur.

L. XI. Ex hac sylloge lectiones variantes potiores etiam sub ipso contextu in margine representato.

Hoc cum aliorum editorum probatorum, tum Theologorum probatissimorum, *M. Hafsenrefferi*, *A. Rechenbergii*, *I. G. Pritii* fiet exemplo, qui suarum editionum margi-

marginibus varias addidere lectiones, earumque multas in nullo contextu excusas: quare si nullam ipsi veram esse posse existimassent, talem delectum non habituri fuerant. Nonnulla, quæ illi prætermisere, ponentur: multa, quæ illi posuere, præmittentur; ut margo noster pauciores fortasse, quam parcissimus quisque, varias piis lectiones objecturus sit. Et habebit tamen contextus, sed magis contextus cum margine, sermonem N. T. quam proxime, ut confidere fas est, cum prima manu hominum Dei convenientem, residuumque locorum, de quibus adhuc considerare operæ pretium est; reliqua molestissima scobe varietatum nihili amandata. quid? ne codicum quidem hic mentio erit: quos qui requireret, ei sylloge illa de singulis respondebit locis. Longe multoque plures lectiones receptæ quam neglectæ defendentur veteres: gemmæ tamen quædam pretiosissimæ sensus divini, in nullo adhuc contextu excusæ, in locum ei, quem merebantur, proximum, eumque conspicuum, id est, in marginem, protrahentur. Bonitas lectionis in margine, præsertim si interpunctionem, ut sit, aliam secum vehit, minus quidem ab iis, qui contextum margini semper anteferre allueverunt, perspicitur, præsertim, si quicquid reconditum est, obscurum putant; lectioque contextus persæpe & ex hac ipsa sede, & ex indole sua, ubi interpolata est, majori facilitate blanditur: sed hic nil remedii tantisper est, nisi ut lectores admoneantur. Id quod fiet. Omnino æquum erat, auctoritate communi & τῶν δοκέρτων iudicio contextum Græcum recognosci, quando versione vernaculæ tantum curæ tribuitur: at hic, qualis medio Reformationis sæculo per hominem privatum constitit, talis, etiam penes Millium, manet. Factum est id tacito longi temporis casu, non consilio: Stephanique ætate si vixisset Millius, & contextum talem, qualem longe abeuntia ejus prolegomena formant, edidisset, in eandem venisset, credo, possessionem; Stephanus si hodie eam, quam olim, editionem proferret, Millii difficultates experiretur. Inde quanquam editores primi multa dubitanter, ut ipsi non dissimulant, in contextum, quippe duas simul lectiones quamvis æque probabiles non ferentem, admiserunt; tamen posterior ætas adhuc sere omnis, quasi plus illis fidei quam ipsa sibi deberet, acquievit. Vulgatam versionem Romano-catholici ingenti studio curaverunt, ut vel ex *Henrici a Bukentop* tribus in eam libris dispalescit: apud eosdem, si nos non maturamus, existant, opinor, qui etiam in Græco fonte palmam hanc nobis præripiant. Viderint ergo, qui valent: de nobis, Lector, recordare legem III, & marginem tenentes excusa.

L. XII. Ipsas denique marginis lectiones in classes dispescito.

Non est omnium, omnia semper expendere. plerisque igitur grata fore videtur opera, si perpensis codicum rationumque momentis, quid quolibet loco statuendum sit, fideliter & salvo ipsorum aliorumque significetur iudicio. Hoc pacto is demum fructus percipitur, qui si absit, omni ærumna critica sapientius superfederetur. Itaque omnis lectio contextus, cui varians in margine respondet, iis distinguetur *siglis*, quæ duplicem vim compendio non inepto habeant. Initium lectionis denotabit (loco asterisci *) literula rotunda *a. c. o. s*, ut simul indicetur *Ad-*

ditio, *Commutatio*, *Omissio*, *Signum* interpunctionis, spiritus accentusque varians. Clausulam lectionis denotabit (loco lineolarum) numerus 1. 2. 3. 4. 5, ubi numerus 1 simul innuet, lectionem marginis *plene dignam* esse, quæ exstet in contextu, quamvis adhuc nusquam vel raro admissam. numerus 2 innuit, lectionem marginis *saltem probabilior* esse lectione contextus. numerus 3 innuit, utramque lectionem *æquali* esse momento. numerus 4 innuit, lectionem marginis *minus* esse probabilem, sed tamen in multis editionibus receptam. numerus 5 innuit, lectionem marginis *non* videri genuinam, sed tamen nonnullis talem esse visam.

§. III.

Capita quidem sensuum cœlestium in omnibus exstant periochis N. T. quarum tanta Dei beneficio *sanitas* est, ut in quolibet obvio exemplari scripto aut impresso anima salutis cupida, abunde, quod quærit, inveniat: immo, si duo sumas exemplaria, & omni varietate percursa uni meliorem cujusque loci, alteri vitioliosam, quæ unquam exstiterit, lectionem inferas; ex hoc quamlibet vitioliosissimo exemplari (animam oppigneraverim meam) fides, spes, amor nasci alique possit. Hac summa qui contenti sunt, his sane nil obturbari debet: nam *οἱ λόγοι καὶ τὰ παθήματα* manent. Est autem per omnes N. T. periodos diffusum, quamvis parum animadvertitur, ἰσοδος quoddam delicatissimum, & subtilissimum decorum, cui quævis quamlibet exilis immutatio tanquam fumus officit: neque unquam nil interest inter dictamen cœleste & inter aberrationem humanam. talis enim divini micam in minutis quibusque invenias, vel etiam insciens gusses bonus scrutator, quæ primum tibi, deinde aliis det gratiam. Huc jam contextu quam limatissimo & crili quam impensissima opus est: ut & in iis, quæ sublesta sunt, caute incedas eatenus; & iis, quæ firma, firmiter nitare. Equidem ex quo hoc negotium suscepi, abunde comperi, quam timide & diffidenter, etiam cum minime putares, bonæ mentes succum exprimant sacrarum literarum: quibus corroborandis si juvante Domino inserviero, maximum brevis vitæ pretium tulisse me existimabo. Ceteris antiquorum librorum reliquiis, sine ulterioris operæ criticæ impendio, mundus tantisper uti posset: Domini librum perpoliamus, ut possumus; legamusque & comedamus, dum licet; ut pœnitentiæ, fidei, constantiæ fructum feramus.

§. IV.

Habes, candide Lector, leges nostras, non ad convellendum, sed ad ædificandum & consolidandum comparatas. Res ardua, fateor, & religionis horro-
risque plena: neque tamen temerario ausu me huc irrupisse velim putes. Dicam aliquid de me, non mea, sed divinæ gloriæ & piorum causa, vel cum existimationis meæ periculo. Plus viginti abhinc annis, antequam Millius exisset, sub initium vitæ academicæ, cum in exemplar Oxoniense in Germania recusum incidissem, varietate lectionis misere maceratus; sed eo curatius Scripturam jam tum
pro

pro tenuicula facultate scrutari coactus, deinde per gratiam illam corda firmantem resectus sum. Subsidia, quibus carere, quæque nascisci nunc non possem, obvenire mihi etiam tum, cum de hoc negotio ne cogitarem quidem, divina fecit Providentia, cursumque meum ita gubernavit, ut splendidiora, amceniora & utiliora in speciem, his postponerem studiis, quæ me inscientem huc præpararent. Ipsum denique munus monasticum, quo exigente jam XII annum N. T. Græcum interpretor, huc me pedetentim perduxit: & ad pernoscendum manus humanæ lubricum, eam facultatem suppeditavit, quam non facile inveniunt illustres critici. Cumque operi me accinxissem, insignem bonorum hominum consensionem perspexi in me & cohortando & adjuvando. Quæ divini ductus vestigia animam vel decuplo infirmiore excitare possint. Abhorreo equidem præmaturos ambitiososque strepitus, & valde mihi placent, qui omnia prius excoquunt, quam apponunt: sed etiam si ante consecutum laborem ad quietem Domini transferar, (quanquam bona jam pars assecta est, & facile a successore aliquo perfici posset;) erunt fortasse alii, quibus hæc promulgatio utilitatis non nihil (sic enim instruxi) præbeat: & hæc ipsa eo nomine maxime necessaria est visa, ut, quæcunque abs te ad opus, quod sub manu est, proficisci possent, invitarem atque impetrarem.

§ V.

Rogo igitur, & per commune sacrarum literarum studium, quo omnes & Christiani & literati continentur, omnes oro, qui ad sese hanc rem ullo pertinere modo censent, ut eadem voluntate, ac si ipsos singulatim convenissem & appellassem; ut eadem fide, ac sibi, si idem rogarent, fieri cuperent, huc conferant, quicquid potuerint. Non omnes capiunt dasibile hoc officii genus, ut homini remoto & ignoto, Dei & proximi causa, quæ tamen causa totum orbem, maxime sub Novo Testamento, & eo arctius, quo longius progrediuntur secula, complectitur, gratificentur, tametsi opera conjunctis viribus exstructa quivis spectator etiam sui deinde juris esse velit. Sed tamen aliqui reperiri solent, qui subsidia, ut usu venit, æquo animo & accipiant & dent. Is si tu es, Lector, abs tua humanitate, quinque sunt, quæ nominatim peto.

§ VI.

I. Vt rem cognoscas penitus.

Facile fit, ut ex Idea operis nondum apparentis, quo ea est apertior, eo plus dubitationum nascatur. hæc præsentibus eximi possunt, absentibus non possunt. Eo acrior igitur lectio esse debet, ne quid injuriæ fiat, ne quid beneficii claudatur, præsertim tali in re.

II. Vt hujus moliminis sinceram notitiam ad alios, qui adjuvare possunt, pro tua facultate proferas, &, ut adjuvent, persuadeas.

Non quæro famam. In oculis meis parvus est mundus hic, incendio proximus: magnus Dominus, qui adventat. Si diabolo celebriorem me facerem, nihilo fo-

rem beator : si apud omnes creaturas deleta sit mei memoria , modo agnitus sum Domino , acquiescam. Si possem , hæc agens , delitescere , eo certior apud illum esset plenitudo mercedis meæ : nunc aliter id agi non potest. tu , fautor , opitulare , ut dixi , & consilia vel subsidia confice , ut dicam.

III. Ut æquitatem , si adversarium videris , retineas.

Antiscripturarium me , quum summæ Scripturarum integritati serviam ; novatorem , quum antiquissima quæque verissima esse contendam ; curiosum denique , quum etiam minima in sacris curanda esse contendam , ii vocitare poterunt , qui rei propositæ cognitionem zelo ac stilo anteverunt. Equidem jam in animum induxi meum , infamiam pati , modo lectio N. T. in suis quasi venis primis recognoscatur , fructusque vel ad præsentem ætatem vel ad posteritatem , cujus ratio in utramque partem longe erit alia , redundet. Sed cavendum est , quicquid caveri potest. Si erunt sermones contrarii , non audiam , felix equidem rerum mearum causa : sed tamen idem respondere non potero. si forte etiam pagellæ ac libelli : haud scio an ad me perventuri sint : tum si pervenerint , respondere non erit integrum , ne res , dum defenditur , omittatur. porro non semper typographi potestas est , non semper , quo querela , eodem apologia perfertur. Quicquid erit , hunc prodromum respicias rogo. multum expendi , quæ posui : cum amicis piis , cautis , doctis consideravi : quæ moveri contra possent , occupavi : non vereor , ne falsus , quod ad summam rei attinet , coarguar. Aliquando tamen præterlabitur talia & perumpit actor : mihi hoc jam contigit , ut sine causa , iis in locis , ubi ipsa verba errorem provisum præciderant , tamen reprehenderer. Hic scriptori patientia opus est , lectori prudentia. Iusta aut saltem benigna monita suscipiam lubentissime : quicquid inimice oppugnabitur , id an hic jam defensum sit , velim requiras.

IV. Ut subsidia critica impertiare.

Multa hujus generis habent multi. Fuere v. gr. penes Bœclerum membranæ Græcæ antiquissimæ , quarum ipse non tam lectiones , ut apparet , quam laudes in sua N. T. editione exhibuit. quorsum ille pervenerint , ne Argentinæ quidem hodie constat ; nec tamen eas interiisse credibile est. *Sei Ielianos* codices duos excerptos dedere Kusterus & Wolfius : restat tertius , quo Evangelium Iohannis continetur , adhuc non excusus , quem etiam Celeb. Jablonski in Præf. Bibl. Hebr. laudat. Taceo alios , quorum notitiam & sermones peritorum hominum & literæ attulerunt. *Versionem Gothicam* MS. in totum N. T. (adhuc enim non nisi Evangelistæ , neque hi integri , Gothice sunt editi) in bibliotheca Hermanni Comitæ Newenarii existisse , Marixii fide confirmant eruditi. Commemorantur etiam passim critica virorum doctorum excerpta : multaque *H. Stephani* , *H. Ernstii* , *Guil. Coddæi* laudant Th. Beza in Dedic. edit. sue A. 1564 , & G. a Maftricht Proleg. p. 22 & 29. *Patrum* monumenta nunc demum eruta , aut monumentorum antea cognitorum exemplaria recondita certatim producantur : unde insigne emolumentum in hoc

hoc genere capi potest. Si quis igitur aut horum quidpiam, aut aliud quidvis habet, quod ad apparatus præsentem, Millii maxime, ex Codd. Gr. ex versionibus antiquis, ex patribus supplendum corrigendumque ullo modo pertineat: ne quæso id tam magnum aut tam parvum putet, ut sibi soli habeat. Præcipue *Græci MSS.* qui novum testamentum, ejusve partes, particulas aut periochas denique complectuntur, aut *Excerpta* ex his firma, quærentur: roganturque, ut indagent, ii qui possunt; ut impetrent, ii qui valent; ut mittant, ii qui habent, sine ulla *ætatæ indolisve* exceptione. Excerpta deduci poterunt ad editionem aliquam obviam, & in locis insignioribus *convenientis* etiam manuscriptorum editionisque notari; codicum autem ætas, materia, literatura, indicari, &, si uno loco plures sint, distincte allegari. Longe vero expectatiores fuerint ipsi codices. Scio, non ubique moris esse, cimelia ejusmodi, publica præsertim, in viam dari: veruntamen & domi aqua ignive corripere illa possunt, & illæsa peregrinari aliquantisper, oculo Domini, cui serviunt, invigilante. quod igitur regis mortalis commendatione faciendum esse videretur, id divini honoris causa pii homines facere qui dubitent? Sunt tamen aliquando impedimenta legitima: & tum alia superest ratio satis expedita. facti sumus incunte legis sextæ expositione, loca N. T. non multa esse, de quibus adhuc disceptandi causæ sint. quæ ergo inter recensendum præcipua in hoc genere esse videntur, eorum paulatim *catalogum* facio: hujus catalogi apographa, cum maturum erit, bibliopolæ Stutgardiano nundinas petenti committam. Id quod anno proximo, volente Deo, consore arbitror. Tale apographum tum possit velim, quisquis varias ei lectiones voluerit appingere, & tuta fide, nomen suum professus, deinde remittat.

V. Ut subsidia exegetica & monita impertiare.

Frequentes inveniuntur annotationes explicationesque, quas Theologi & Philologi exercitati in sua adversaria, vel in margines exemplarium sibi tritorum conjectas reliquerunt. ex. gr. *Chemnitii* Notas ad N. T. Græcum laudat apud Raphaelium Polycarpus Lyserus: *Plathneri* observationes in evangelia dominicalia, cultioris doctrinæ copia refertissimas, E. S. Cyprianus in Catal. Codd. mss. biblioth. Gothan. p. 62. Talia si habes, Lector, vel si tute ad recensitionem, interpunctionem interpretationemque N. T. totius aut aliquorum locorum, singularia quædam observasti, quorum in communes usus proferendorum præsentior nulla sit occasio: præterea si de legibus XII supra propositis & explanatis, & de delineata in iis utraque incepti parte salubre quidpiam monendum occurret: consignata omnia, idque quam nervosissime, ne obruar, mittas rogo, obiter adjecto rariorum editionum N. T. aliorumve librorum minus obviarum, quos habeas, indicio duntaxat, ut, si neque in promptu mihi sint, neque breviori via comparari queant, te ipsum deinceps pace tua compellem, & quo tempore quam celerrime uti possim, significem.

§ VII.

Quicquid schedularum, literarum, fasciculorum, mandatorum dare libitum fuerit, nundinarum aut quovis tempore vel aliis honestis hominibus, vel Stutgardia-

dianis, quæ metropolis nos vicinos ac pæne suburbanos habet, bibliopolis, I. B. Mezlero & C. Erhardo, recte committetur: iidemque satisfabunt, omnia, quæ remittenda erunt, justo tempore, sine detrimento ac sumtu renissum iri. Codices religiose allegabimus: Notas suis locis quam commodissime inferemus: Monitis, quoad licet, obtemperabimus. Fautoribusque, quorum præcipua erga totum institutum merita extiterint, gratissimum deditissimumque animum cum ceteris rebus, quibus poterimus, tum novo exemplari ocyus misso demonstrabimus.

§ VIII.

Confido fore, ut uni certe alterique ex filiis heredibusque Testamenti probe- tur hæc causa, qui si sanctificationem nominis, si adventum regni, si successum vo- luntatis Dei optant; si sentiunt, huc conducere studium Scripturæ sacræ quam flo- rentissimum; si agnoscunt, hoc pacto quiddam ei studio conducibile navatum iri: precum ardore hoc inceptum prosequuntur. Ego vicissim oro Dominum, ut tuum, Lector, omniumque animos verbi sui gustu ac fructu impleat; vobisque, qui sanctam hanc susceperitis causam, præmia quam lautissima ex Matth. X. 42 & II Ioh. v. 8 æstimanda perfolvat.

APP. CRIT. P. IV.

N. II.

NOTITIA

NOVI TESTAMENTI GRÆCI

RECTE CAVTEQUE ADORNATI

Q V O D

PERBREVI PVBLICANDVM

IVSTIS CONDITIONIBVS RECIPIVNT

IO. GEORGIVS & CHRISTIANVS GODOFREDVS COTTÆ, Bibliopolæ.

(Edita Tubingæ A. MDCCXXXI mense Februario.)

Recensio Novi Testamenti Græci, cujus *Prodromus* anno MDCCXXV *Chryso- stomum de Sacerdotio*, Græce Latineque editum Stutgardiæ, comitatus fuit, legiti- mam nunc maturitatem, ope divina, est assecuta: gravissimisque Illustri- bus Consistorii Wirtembergici & Venerandæ Facultatis Theologicæ Tubingen- sis *Censuris* superiore anno approbata & munita, quam proxime excudetur, hoc titulo:

H KAINH

H KAINH ΔΙΑΘΗΚΗ

Novum Testamentum, græce, ita adornatum, ut Textus, probatarum editionum medullam; Margo, variarum lectionum, in suas classes distributarum, locorumque parallelorum delectum; Apparatus subjunctus, criscoe sacrae, Millianæ præsertim, compendium, limam, supplementum & fructum exhibeat, inserviente Io. Alberto Bengelio.

Leges hujus recensiois pridem, ut se tum habebant, promulgatæ exstant; sed interea in opere faciendo nonnullæ commoditates accesserunt posteriores: præsentem igitur ejus rationem modeste placideque explicare, non alienum fuerit.

I. Auctoritas quidem publica prohibet nulla, quo minus editiones communes ex manuscriptis codicibus emendentur: sed nihilo magis id jam fieri res ipsa postulat. Longiorque usus & quasi præscriptio lectionem aliquam multitudini infingere, sed non ex sequiore genuinam facere potest, uti *Prodromus* ille pridem agnovit; singulæ autem editiones, *Complutensium, Erasmi, Bezae*, ex quibus reliquas docti juxta typographi atque indocti propagarunt, manifestos habent nævos, uti novissime demonstravit sagacissimus I. I. *Wetstenius*: veruntamen eadem tam diversis e codicibus deductæ sunt, ut sano conjunctæ judicio eum conficiant *textum* (hoc enim verbo uti liceat) cui vix aliquot emendationes incontrovertas simul & momentofas acerrimus quisque criticus postliminio habeat restituere. Itaque præfens recensio *textum* ex probatis illis editionibus *ecclésiastica* ratione conflatum habebit, ne *syllabam* quidem ex folis manuscriptis nunc primum admittens: emendationes vero ex manuscriptis erutas, quæ non multæ sunt, sed interdum egregie scintillant, in *marginè* aliis rebus non impedito dabit, quo magis in omnium oculos incurrant, & suam germanitatem explorandam, salubritatem suam gustandam offerant. Sic veritas & verecundia, salutari his temporibus exemplo, copulantur; donec, luce apud posteros crescente, *textus* residuas *marginis* micæ absorbeat.

II. Corpori librorum N. T. subjungitur *Apparatus criticus*, in quo ea potissimum considerantur, quæ ad *decidendas* varietates universas singulasque conducunt.

I. Enumerantur *monumenta*, unde lectt. var. colliguntur: fundamenta decisionum ex *causis* aberrationum & ex *codicum* familiis, climatibus, ætatibus monstrantur: *antiquitatis* & novitatis, *bonitatis* & vitii, *multitudinis* & paucitatis in codicibus, usus declaratur & abusus redarguitur: *Alexandrini* codicis minor in Novo Test. quam in LXX interpretibus sinceritas asseritur, & propria ejus eum *Vulgato* nec sufficiens ad decisionem congruentia notatur; ejusdemque codicis & eodum *græcolatinorum*, præsertim *Cantabrigiensis* non tam codicis quam florilegii pondus, interdum ingens, interdum perexiguum ostenditur: potiorum *versionum*, potiorum *patrum* valor, modo minor, modo major, designatur: *Syriacæ* versionis ortus post Chryostomum, ejusque obitum, observatur: *editionum* principium dotes labesque explicantur.

2. Iis, qui *Canonem unicum*, in *Prodromo* propositum, ex quo decidi possent omnia, comiter in dubium vocarunt, ita obtemperatur, ut omnes, qui tale compendium non desiderant, aliis id possint relinquere.

3. Ex his principiis *multo maxima* pars varietatum ultro evanescit: quare *potiores* duntaxat per libros & capita singulatim indicantur. Ineunte quolibet fere libro, codices in eum collati, per *duas Classes* (ut mox de Ep. ad Hebr. dicitur) enumerantur: classemque I constituunt ii codices, quos librum totum sine liatu exhibere, & ab idoneis hominibus collatos esse constat; classem II, codices mutili, aut quos accurate collatos esse minus constat. In classe I quovis loco sic fas est argumentari: *Non citantur hi codices pro variante lectione; ergo stant a textu*: sed in classe II vix quicquam in utramque partem pausa valet codicum. Quod discrimen qui tenuerint, ii demum liquido iudicio vel repudiare quamlibet varietatem, vel defendere poterunt.

4. Infertur hinc, quid de celeberrima crisi *Gerardi a Mastricht* ex vero statuendum sit. Editio *Oxonienfis*, quam pro fundo habuit, multas lectiones notabiles prætermiserat; codicumque numerum vix sufficientem, excerpta ex codicibus minime accurata dederat: ipsa vero illa crisis ingenti laxitate laborat, auctorque ejus textum *Bezae*, quem in Prolegomenis recte reprehendit, tamen incius per Canones suos defendendum est nactus. cumque plerique codices Evangelistas solos, multi Acta & Epistolas, perpauci Apocalypsin habeant; multique mutili, multi segnius collati fuerint: tamen idem pauculos codices pro marginis sui lectione citatos de tota semper codicum N. T. summa subtraxit. unde factum est, ut multa etiam certo mendosa, a suo sibi textu oblata, *centenis*, ut loqui solet, codicibus nixa censeret. Sic enim defendit *Andreae Caesariensis* Exegeſin ab *Erasmo* pro interjecto Iohannis textu arreptam; Ap. XXI. 24. synonymon, quod librarius ex parallelismo verbali sumſit; Ap. XIV. 5. erratum typhoteticum manifestum, Ap. III. 12. *Erasmi* conjecturam, ex *Hilario* diacono male intellecto, Rom. XII. 11. & ex ingenio; I Petr. III. 20. *Bezae* notam ex *Stephani* margine non recte percepto, Act. XXV. 20. denique meram *Bezae* suspicionem, Ioh. XVIII. 20 &c. Vicissim lectio in margine ejus, quotiescunque genuina vel etiam a pristinis editoribus recepta fuerat, raro aut nunquam jus suum obtinere potuit. Quæ cum ita sint, ne ubi recte quidem *Bezae* se textus habet, idonea eum ratione noscitur defendisse. Hæc sine imminutione laudis, quam fidelitas est commærita summi viri, at ex urgentissima necessitate afferendæ veritatis, multis apud multos præjudiciis obrutæ, dicuntur, eo modo atque animo, quo præfens editor ab omnibus, quotiescunque meretur, reprehendi optat.

5. Præter gazas *Millii*, & præter codices XII, quibus eas *Kusterus* locupletavit, duobus codicibus, quos *I. C. Wolfius*, & uni, quem *A. G. Gehlius* postmodum contulere, suus nunc datur locus. *Ravianus*, quem ad Matthæum *Saubertus* citare solet, exauctoratur, ejusque rei causæ panduntur. Vicissim complures alii codices manuscripti Græci, recens ecllati, & in his aliqui valde insignes, accedunt, *Augustani septem*, *Byzantinus* *Pofonio* missus, *Hirsaugiensis*, *Vffenbachiani duo*, reliqua. Quibus quidem in codicibus (si ab apostro-

stropho, augmento, articulis, verborum ordine, quas *Millius* quoque minutias reputavit, discefferis) pane nil repertum est, cui decidendo *Millii* sarrago non aequae suffecisset. Hoc ipsum autem, praeclaro operae pretio, *Millii* fidem comprobat, lektorique craseos sobria regulam adhibenti persuadet, a bonis rationibus expectari oportere residuam varietatum tantisper quasi sequestro positaram decisionem, non a pluribus cod. ; nisi eam augustioris vetustatis suppetiae ex penetralibus adhuc tectis & clausis exortae, tandem apportent : interea non in singulos nuncios literarios ab alia gregariorum codicum super aliam inventionem suspensum se manere, quamquam eorum suffragia pristinis nullo non tempore, superpondii loco, adjici possint.

6. Nominativus ille, caelo terraque firmior, *Θεός*, Ioh. I. 1, & alia loca, a fonticis conjecturis L. M. *Artemonii*, id est, *Samuelis Crellii*, ex professo defenduntur. Dictum de *Tribus in caelo testantibus* I Ioh. V vindicatur, & nativo loco suo inter vers. 8 & 9, magna exceptione expunctoribus ejus praecisa, restituitur. Primaeus tenor *Apocalypsis Iesu Christi*, ex optimis documentis, simulque ex editione *Complutensi*, quam ante Reformationem medietullium *Hispaniae* tulit, & ex *Vulgata* correctiore, contra unum Graecum codicem *Cyprianum*, quo nixus est *Erasmus*, statuminatur.

7. Graviore varietates copiosius, leviores brevius expediuntur. quanquam enim neque ulla tam gravis est, ut inde religionis summa pendeat ; neque tam levis ulla, ut dexteritas apostolica non sit praerenda sinisteritati librariorum : tamen *gradus esse momenti*, eosque permultos, omnes versiculi loquuntur, ut in specimine, quod mox damus, graviore sunt varietates Hebr. IX. v. 1 & 14, quam v. 13 & 28. haeque gradui momenti respondet sollicitudo craseos hujus, ut magna magis curet, sed tamen cum candore & sine studio partium ; ut parva minus operose proponat, sed tamen sine negligentia. Eadem mente praecipui codices nominatim, idque ordine alphabetico ; ceteri, quasi per saturam, adjiciuntur lectionibus plerisque.

8. Ratio hujusce scrutinii ad suos *usus* referendi, ab omni *offensione* liberandi, & deinceps *perficiendi*, in *Epilogo* quodam declaratur.

III. Ex hoc Apparatu selectiores duntaxat rursum varietates, editionum & manuscriptorum, sub textu in *marginibus* representantur, singulisque gradus suos, salvo lectoris judicio, assignatur : atque α denotat, marginis lectionem esse *genuinam* : β , γ , δ *intermedios* probabilitatis gradus discriminant : ϵ innuit varietatem *sequiorum*, sed tamen ejusmodi, quae nonnullis aut placuerit aut placere possit.

IV. *Loca parallela* notantur non multa, sed ea, quae potissimum evolvi solent, ad Allegata V. I. in Novo, & ad Evangelistarum harmonica loca inter se conferenda.

V. *Textus* ipse quam maxime *merus ac continuus*, & sedulitatis humanae scitamentis quam minime interpellatus relinquatur, qualem apostolos, quae erant simplicitate, cum ipsos dedisse, & a posteris servari voluisse existimes. tantummodo *circellum masorethicum* habet, ubi valde notabilis est varietas lectionis ; & lineolam, quasi *pesik*, ad designandos versiculorum fines interdum ambiguos. Argumenta sive summaria capitum, *Exegesis*, de qua infra, sibi vendicat.

VI. Quis *recensionis* ipsius tenor sit ; tum quae *paginarum* forma, quae *marginis* amplitudo, quae *versuum* digestio, quae denique *correcturae* vigilantia ; hoc ipsum folium, si verteris, documento erit.

Π Ρ Ο Σ Ε Β Ρ Α Ι Ο Υ Σ

- IX Εἶχε μὲν οὖν καὶ ἡ πρώτη δικαιο- IX
 2 ματα λατρείας, τό τε ἅγιον
 ἢ πρώτη, ἐν ἧ ἢ τε λυχνία καὶ ἡ τρά- 12
 3 πιζα καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων, ἃ
 4 ἅγια λέγεται ἅγια. μετὰ δὲ τὸ δεύτε- 13
 5 ρον καταπέτασμα σκηνῆ ἢ λεγομένη
 ἅγια ἁγίων, χρυσὴν ἔχουσα θυμια-
 6 τίλειον, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης
 περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ,
 ἐν ἧ σάμνος χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα,
 καὶ ἡ ῥάβδος ἀαρῶν ἢ βλασήσασα, καὶ
 7 αἱ πλάκες τῆς διαθήκης· ὑπεράνω δὲ
 8 αὐτῆς χερουβὶμ δόξης, κατασκιάζον-
 9 τα τὸ ἱλαστήριον· περὶ ὧν οὐκ ἔστι νῦν
 10 λέγειν κατὰ μέρος. Τούτων δὲ οὕτω
 κατασκευασμένων, εἰς μὲν τὴν πρώ-
 11 την σκηνὴν διαπαντὸς εἰσίσαισι οἱ ἱερεῖς
 τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες· εἰς δὲ τὴν
 δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἑνιαυτοῦ μόνος ὁ
 ἀρχιερεὺς, ἔ χωρὶς αἵματος, ὁ προσ-
 12 φέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τῶ λαῶ ἀγνοη-
 13 μάτων· τοῦτο δηλοῦντος τῶ πνεύμα-
 14 τος τῶ ἁγίου, μήπω πεφανερῶσθαι
 τὴν τῶν ἁγίων ὁδὸν, ἔτι τῆς πρώτης
 15 σκηνῆς ἔχούσης εἰσίσαισι ἢ τις παρα-
 16 βολὴ εἰς τὸν καιρὸν τὸν ἐνεσηκότα, καθ'
 17 ὃν δῶρά τε καὶ θυσίαι προσφέρονται,
 μὴ δυνάμεναι κατὰ συνείδησιν τελειῶ-
 18 σαι τὸν λατρεύοντα, μόνον ἐπὶ βρώ-
 19 μασι καὶ πόμασι καὶ διαφόροις βαπτισ-
 20 μοῖς, ὅκαὶ δικαιομάσι σαρκὸς, μέχρι
 21 καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα.
 22 Χριστὸς δὲ παραγενόμενος, ἀρχι-
 ρεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς
 μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, ἔ χει- IX
 ροποιῆτε, τετέστιν, οὐ ταύτης τῆς
 κτίσεως, εἰδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ 12
 μόχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος
 εἰσῆλθεν ἐφ' ἅπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰ- 13
 νίαν λύτρωσιν ἐυράμενος. εἰ γὰρ τὸ αἵ-
 14 μα τάυρων καὶ τράγων καὶ σποδὸς δα-
 μάλευς ῥαντίζουσα τοὺς κεκοιτωμέ-
 νους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς κα-
 15 θαρότητα· πόσω μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ
 16 Χριστοῦ, ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἑαυ-
 τὸν προσήνεγκεν ἁμαμον τῶ θεῷ, κα-
 17 θαρτεῖ τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν
 ἔργων εἰς τὸ λατρεύειν θεῷ ζῶντι; Καὶ 15
 16 διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης ἔστιν,
 ὅπως θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρω-
 17 σιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παρα-
 18 βάσεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ
 19 κεκλημένοι τῆς αἰωνίου κληρονομίας.
 20 ὅπου γὰρ διαθήκη, θάνατον ἀνάγκη 16
 21 φέρεται τοῦ διαθεμένου. διαθήκη γὰρ
 17 ἐπὶ νεκροῦ βεβαία· ἐπεὶ μήποτε ἰχθύει
 18 ὅτε ζῆ ὁ διαθεμένος; ὅθεν οὐδ' ἡ πρώ-
 19 τη χωρὶς αἵματος ἐγκαινίσις. λαλη-
 20 θείσης γὰρ πάσης ἐντολῆς κατὰ νόμον
 ὑπὸ μωυσέως παντὶ τῶ λαῷ, λαβὼν
 τὸ αἷμα τῶν μόχων καὶ τράγων, με-
 21 τὰ ὕδατος καὶ ἐλείου κοκκίνου καὶ ὕ-
 22 σσώπου, αὐτὸ τε τὸ βιβλίον, καὶ πάν-
 23 τα τὸν λαὸν ἔρραντισε λέγων, Τοῦτο
 τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἧς ἐνετείλατο
 πρὸς ὑμᾶς ὁ θεός· καὶ τὴν σκηνὴν δὲ 21
 καὶ πάντα τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας
 τῶ αἵματι ὁμοίως ἔρραντισε, καὶ χει- 22
 23 δὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται κα-
 τὰ τὸν νόμον, καὶ χωρὶς κτλ.

IX. I πρώτη) πρώτη σκηνῆ ε

9 ὄν) ἦν δ

10 καὶ δικαιομάσι) δικαιομά-
τα β

14. αἰώνις) ἁγίαι γ

17 ἡμῶν) ἡμῶν δ

IX. 2 scqq. Ex. 40, 3 scqq.
20 Ex. 24, 8.

VII. Ex Apparatu critico huc pertinet nunc

1. Enumeratio codicum. Habent enim Epistolam ad Hebræos

EDITIONES, Complutensis, Erasmi, ceteræ.

MSS. CLASS. I. Alexandrinus, Augustanus 6, Baroccianus, Cantabrigiensis 2. 3 (desinens in cap. XI. 27.) Covelianus 2. 3. 4. Huntingtonianus 1. Laudinus 2. Lincolnienfis, Magdalenianus, Novi collegii 2, Petavianus 1, Roci 2, Vffenbachianus 2.

CLASS. II. Barberiniani octo, Basileensis 2, Claromontanus, Colbertius 7, Genevensis, S. Germanensis (qui nil a Clar. diversum valet,) Leicestrensis, Petavianus 2. 3. Seidelianus, Sinaiticus, Stephanicus δ. ε. ζ. θ. ι. ια. ιγ. Viennensis.

VERSION. Æthiopica, Arabica, Coptica, Latina, Syriaca.

PATRES, Chrysoſtomus, Euthalius, Oecumenius, Theophylactus &c.

2. Explicatio signorum. namque in Notis criticis verba *textus* uno unco clauduntur: *marginis* verba, duobus uncis includuntur: quæ non nisi in notis ponuntur, unco carent. porro — obelus, *omissionem* notat: *commutatio*, per se patet; *additio* pariter. ¶ significat *eodem versu*. Pauca hæc & necessaria signa qui tenet, is in toto opere expedite versari poterit.

3. Notæ criticæ ad periocham supra exscriptam.

H E B R. IX.

Vers. 1 ρθ) — Vff. 2. (ineunte pericopa,) & al., Syr. ¶ — σκηνή) Er. Beza, Alex. Barb. 2. Cant. 2. Colb. 7. Cov. 3. 4. Gen. Hunt. 1. Magd. N. 2. Pet. 1. 3. Cant. 3. & Sin. manu prima, Chrysoſt. Photius apud Oecumen. Euthal. Lat. & Græcolatini, Syr. unde διαθήκη supplent Barb. 1. Æth. Arab. &, testamentum ms. Lat. Colon. & versio Angl. vet. ἐκείνη Leic. ex c. VIII. 7. (σκηνή) Comp. Stephanor. edd. Aug. 6. Vff. 2. plerique codd. apud Beza & alios, Arabs. Ex v. 2. 6. 8. Legit & non legit Stapulensis. ¶ δικαιώματα) Comma addit Camero, & alii.

2 κτετρακλιθ) Colon addunt edd. recent. ¶ ἅγια) Comp. Beza, Aug. 6. Cov. 2. Roe. Græca Scholia omnia. (ἅγια) Er. &c. Atqui neutra harum tabernaculi partium seorsum *tabernaculum* dicitur. Proparoxytonon est, nil officiente feminino ἦτις: nam sic quoque mox, ἡ λεγομένη ἅγια ἅγιον. Adde Gnom.

3 ἅγια) ἅγια Er.

9 ἐνεσκηότ) κηλίθη addunt Stap. & alii. Verbum ex antecedente & consequente conflatum. ¶ ὅν) edd. ms. Cyrillus Al. Scholiastæ, versiones. (ὅν) Al. Clar. Colb. 7. & alii apud Beza, Lat. Mutianus. Vtramque lectionem interpretatur Oecumenius.

- 10 (— καὶ) *Al. Colb. 7. Cov. 2. Syr. ¶ (δικαιώματα) Al. Cov. 2. Steph. ε. Syr. Clar. in Lat. Ob ἐπιχειρήματα.*
- 12 ἑυράμενος) ἑυρέμενος *Er. Aug. 6. Clar. Stap. Oecumen.*
- 13 τάυρων καὶ τράγων) τράγων καὶ τάυρων *Al. & alii, nec non Chryf.*
- 14 αἰονίου) *edd. mss. (etiam Seid.) Arab. Armen. Syr. Athanas. Theoderitus, Theophyl. Oecumenius clare in Aug. 6. Confessio eccl. or. p. 69 &c. Ambrosius l. I de Spiritu S. c. 8, cujus capitis hæc ipsa summa est, Quia sempiternus Dei Spiritus: & Commentarius imperfectus in Ep. ad Hebræos, inter opera Ambrosii, fere ex Chrysostomo, hac quoque in parte, translatus; (ut observat Twells Part. I. Exam. p. 46.) & Chrysostomi interpres Mutianus in textu & comm. unde patet, Latinum interpretem sic olim habuisse. (ἀγίου) Aug. 6. in textu, Barb. 4. Bar. Cant. 2. Lin. Pet. 1. 2. Roe. Copt. Lat. & Graecolatini, Cyrillus Al. Chryf. Idem Epitheton v. 8. Vtrumvis in cod. suis legit Stapulensis. Alibi quoque a librariis scribitur πνεῦμα ἁγίου pro πνεῦμα ἀγαθόν, ut Luc. XI. 13 in multis cod. & Psalm. CXI III (CXLII) 10 in cod. Alex. — Æth. ¶ ἡμῶν) Comp. & al. ed. Al. Hunt. 1. Pet. 1. Roe. Steph. δ. θ. Athanasius, Lat. in cod. plerisque, & Graecolatini, Mutianus, Syr. (ὕμῶν) Er. Aug. 6. Stap. &c. Chryf. Oecum.*
- 16 διαθεμένου) διατιθεμένου *Comp. Aug. 6. N. 2. Vff. 2.*
- 17 διαθήμενος) *Heinsius, Græcos citans, qui certe c. X. 2 interrogationem agnoscunt, hoc loco a plerisque, illic a multis prætermittam: & L. de Dieu.*
- 18 οὐδ') οὐδὲ *Vff. 2. Chryf.*
- 19 βιβλίον,) *Er. ed. 1 & al. Etiam Arm. Copt. hoc cum λαβῶν construunt. (βιβλίον) plerique. Vid. Gnom.*
- 22 κατὰ) *Sic Comp. non τὰ κατὰ, ut eam editionem habere ajunt alii.*
- 26 παθεῖν) ἀποθανεῖν *Aug. 6. Pet. 2. Roe. Ex v. 27.*
- 28 καὶ) *edd. principes, mss. & in his Aug. 6. Stap. Vff. 2. Chryf. Theodorit. Euthal. Lat. Syr. — Steph. ed. 3. & inde recent. edd. Sphalma. ¶ σωτηρίαν) διὰ πίστεως addit Al. & alii, Lat. aliqui.*

VIII. Tali modo textus e communibus editionibus coagmentatus omnem fere lectionis germanitatem exhaurit, neque est quod multas in margine correctiones aut speret quisquam aut reformidet. Annotationes vero summam suffragiorum pro textu & pro variante lectione exhibent innuuntque, & vel decisionem ipsam expediunt, vel facultatem ejus adjuvant. Quod si quis textui suo codices *Aug. 1. Boern. Vff. 1 &c.* qui Epistolas N. T. vel Epistolam ad Hebræos vel Caput ejus nonnum haud habent, tamen textui suo, ut communis fert methodus, imputaret; is cogere- tur marginem, v. gr. Hebr. IX. 1, sive legentem σκηνὴ sive delentem, ex falso numero codicum polthabere: at quum verus in singulis partibus numerus codicum, quem ipsorum copia in toto obruerat, explicatus datur, varietatis idem decisionem dat

dat explicatam. Tota opera interdum ad *limandum*, ut plurimum ad *vindicandum* vere textum *Compluti*, *Lutetiae* alibique excusum pertinet: *Lutheri* versionem aliquando a castigacionibus sedulorum hominum exemplari sequiore nixis defendit: sed & ad antiquissimum interpretem *Vulgatum* satis prope accedit; ut ea omnes, qui ipsam Novi Testamenti Scripturam accipiunt, cuicumque ecclesiae aut confessioni adiecti sunt, *citra offensionem* uti possint.

IX. *Subscriptionis* viam, his temporibus per frequentem, decem abhinc annis in N. T. Graeco & Latino edendo proposuit Ccl. *Bentlejus*; eandemque nuper in LXX. interpretibus inslitere *Tigurini* & *Lipsienses*: quorum exemplum nobis in edendo N. T. Graeco sequendum esse, graves censuere homines. Idque eo conducibilis visum est, ut *suspicioni* omni adversus exactam recensionis hujus cum ceteris editionibus convenientiam occurreretur, liberrima facultate totius rei pernoscendae omnibus quam primum oblata per opportunitatem subscriptionis.

X. Sciunt periti, quantas impensas praecipue & *charta* pura, nitida, spatiosa, & *typi* variorum generum, integri, Graeci praesertim, requirant: unde positi rite calculi volumini huic, quod a nobis paratur, quodque non longe infra *centum plagulas*, ut nunc aestimare licet, consistet, pretium *quatuor florenorum* (*vier Gùlden*) fixerunt. Quisquis igitur aut *nunc*, aut ante Cal. junias, tres florenos solverit; is paucis post mensibus, *hoc certe anno*, & quartum florenum persolvat, & *exemplar* Novi Testamenti Graeci tale, quale modo descriptum est, sibi paratum habebit. Ultra subscribentium numerum aut nulla aut non multa venalia erunt exemplaria: certe eorum non prius, quam subscriptoribus, ut convenit, satisfactum fuerit, facultas aliis erit ad emendum.

XI. Erunt fortasse, qui exemplaria requirant quam minimae molis & impensae, & quam commodissime circumferenda: quorum in gratiam eadem textus Graeci recensio, cum eodem variarum lectionum delectu ac discrimine, *subtilioribus typis* excusa emittetur: sed sine Apparatu critico, & *citra subscriptionem*, & eo tempore, quod adhuc definiti non potest.

XII. In eodem *Prodromo* mentio est facta per brevis (neque enim institutum illud aliter ferebat,) Annotationum exegeticarum; quae nil jam criticum habent, sed ex toto ad vim textus ita recogniti *deklarandam* vertinent. Pridem ea sunt a Matthæo ad Apocalypsin deductae, & in principiis *Harmoniam Evangelistarum*, cum summa qualiam *Chronologiae sacrae* contextam, & praecipue ex sermonibus Domini, ad Lectiones Legis & Prophetarum in sabbatis & festis diebus sapientissime alludentis, derivatam ac consolidatam exhibent. Seorsum vero, uti DD. *Halesium* Notae uberioribus ad *Hagiographa*, eaque forma, qua Notae ille *Halesium*, qua LXX interpretes *Tigurinorum*, qua Novum Testamentum haec nostra opera, prodibunt, quum Dei voluntas feret.

APP. CRIT. P. IV.

N. III.

PRÆFATIO

ANNO MDCCXXXIV

DATA AD EDITIONEM N. T. MINOREM,
ET A. MDCCLIII REPETITA.

S V M M A R I V M.

Editio N. T. Graeci minor majorem subsequitur. § 1.

Propria utriusque utilitas. § 2.

Documenta, unde varietas lectionis in utraque petitur: & Decisionis fundamentum, methodusque gradatim procedens. § 3.

Constitutio textus ipsius. § 4.

Capita & versus. § 5.

Interpunctiones. § 6.

Orthographia. § 7.

Lectionum marginalium deletus. § 8.

Earum in utraque editione convenientia & differentia. § 9.

Earum necessitas, § 10.

& usus. § 11.

Summa legitimæ translationis N. T. § 12.

§ I.

Novum Testamentum Græcum, CHRISTIANE LECTOR, religioso annorum multorum studio recognitum, cum *Apparatu critico*, edidi *majori* volumine, vere proximo: & nunc idem, sine apparatu illo, *minore* forma submitto, ut moles libri manum perarve non gravet, & tamen hebetiores quoque oculos expleant typi. Vtrumque uti sum pollicitus pridem, sic hoc anno, Dei benignitate, effectum dedi, maxima penſi critici, necessarii, sed ærumnosi, tandem parte perfunctus.

§ II.

§ II.

Non deerant, qui *majorem*, præsertim postquam ipsam viderunt, probarent editionem: rursus *minor* ad quotidianos usus aptior fore existimabatur. Omnino *uberius* apparatus utilitatem spondet, primum apud eos, qui in textu sacro subinde recognoscendo operam collocant, fructuosam magis, quam popularem: deinde apud ceteros, qui vel causas rerum illico in hoc genere cognoscere curant, vel certe tranquilliori sunt animo, si sciant, unde causæ illæ, quoties usu venerit, possint requiri. Interea citra anxii ambages examinis, præcipuum recensitionis nostræ fructum ii vel insipientes capient, qui *manualem* hanc editionem bona fide, & tanta certe simplicitate, id quod æquissimum fuerit, tractabunt, quanta ceteras ejusmodi *singulatim* tractare sunt soliti, præsertim quum *omnium* succum hæc una imbiberit.

§ III.

Quibus tamen auctoritatibus, quibus rationibus, recognitio nostra nitatur, summam hic dicendum puto. Quæ *Millius*, & ante *Millium* alii, ab eo vel prætermilli vel adhibiti, quæque censores & successores ejus in hoc genere congesserunt, ea exculli, limavi, compendiseeci, auxi. *Græcos* manuscriptos codices undecim de integro contuli, & aliorum quatuor excerpta aliunde corrogavi. *Latinam* versionem omnium antiquissimam non perfunctorie recensui. Lectiones *Copticas* & *Armenas*, quas non per omnes N. T. libros habebat *Millius*, in multis locis eximiis a *Maturino Veyssière La Croze*, quamlibet grandævo, impetravi. Multa ceterarum versionum, *Gothicæ* præsertim & *Syriacæ*, loca, partim ex mea, partim ex aliena observatione retractavi. Neque nil spicilegii *Patrum* scripta præbuerunt. In omni hac multitudine antiquiores eosque graviores testes ceteris anteposui, *Græcolatinis* codicibus, vel rhapsodiis potius, exauctoratis. *Alexandrini* codicis & *Latini* interpretis collationem, sufficiens germanæ lectionis vel agnoscendæ vel * *investigandæ* sum nactus adminiculum: quo pacto scrutinium hoc alioqui intricatissimum non modo satis firmitudinis, sed etiam plurimum facilitatis acquirit. Initium autem scrutinii non est faciendum a dubiis vexatis, sed ab ejusmodi lectionibus, quas in *uno* tantum aut *perpaucis* codicibus repertas, nemo unquam editor aut criticus probavit. inde apparet, & tales & speciosiores aliquanto aberrationes ab iis causis esse profectas, quas vel casus aluerit vel consilium. tum demum enascitur earum varietatum, quas *æquus* fere numerus codicum in anticipi relinquit, decisio. postremo ad ardua loca, quorum germana lectio *præparato* nititur numero testium, descendere licet.

§ IV.

His machinis, hac methodo, germanam ubique lectionem extrahere conatus sum, eique vel in textu vel in margine dedi locum. *Textus* nempe noster florem delibat

* Hoc verbo pridem cavi, ne tali collationi, ubi nulla alia documenta adfiscantur, plus iusto tribuere videres.

delibat editionum receptarum, quæ singulæ suis utique laborant nævis, conjunctæ vero & eclectico studio confociatæ multo plus sinceritatis habent, quam plerisque videatur. Hinc Legem semel nobis fixam facile servavimus: *ut ne syllabam quidem, antehac non admittam, noster textus admitteret.* In sola idem Apocalypsi, ob causas suo loco explanatas, manuscriptos codices præfert, ea tamen conditione, ut receptiorem antehac lectionem suggerat margo.

§ V.

Divisio in capita, hæc quidem, qua hodie utimur, *Græcis* ignota fuit, & in *Latinis* codicibus primum, hisque manuscriptis, deinde in imprellis existit. dehinc in editiones N. T. *Græcolatinas* immigravit: postremo mere *Græcis* adhæsit. Divisionem in versiculos a *Roberto Stephano* introductam esse, constat. Eorum nos & capitum & versuum numeros, nil mutatos, in margine reposuimus: textum, ut ipsius postulat series, vel intervallatum vel continuum representamus. id quod ad totam sententiam exactius capiendam conducere, periti homines magno consensu decent.

§ VI.

Minores quoque divisiones, sive *interpunctiones*, cura nostra complectitur. confer, si placet, editionem nostram cum aliis, Luc. IV. 1. 2. Ioh. VIII. 25. X. 14. 27. Act. X. 41. præsertim in Paulo, Rom. III. 25 f. VIII. 33. IX. 4. 1 Cor. II. 14. VIII. 1-4. IX. 2 f. 2 Cor. VII. 11. Eph. III. 1-14. V. 2. Col. II. 11 f. III. 16. 2 Thess. III. 14. 1 Tim. I. 3-18. Hebr. II. 9. III. 7-12. VII. 18 f. IX. 19. XII. 22 f. nec non Iac. III. 5 seqq. 1 Petr. II. 8. 2 Petr. II. 4-9. Iud. 3. 7. 12. Ap. IV. 8. VII. 5 seqq. De reliquis locis notantur quædam in *App. Crit.* ad Matth. XII. 15. Nec tamen omnia speciosa, vel antiquis placita vel novis interpretibus, avide arripui. Vid. ibidem notata ad Matth. III. 3. Ioh. I. 3 f. V. 27 f. VII. 22. 37. 2 Cor. IV. 4. Interdum ab expressiore distinctione abstinui, veram vel lectori relinquens, vel Notis exegeticis reservans. Act. XXVII. 40. Rom. I. 17. II. 14. Ap. XIII. 8. Rursus *Interrogationis* signum vel deletum est a nobis, vel positum, vel transpositum, ut res postulabat. Ioh. XVI. 31. Act. II. 8-11. 1 Cor. XII. 15 f. XV. 29. 32. Hebr. IX. 17. X. 2. Neque nulla *spirituum*, 1 Cor. XV. 25. Col. II. 15, & *accentuum* ratio est habita. Matth. XIII. 23. Ioh. VII. 34. 36. Hebr. III. 16.

§ VII.

Vt quam emendatissima sisteretur editio, solícite elaboravi. Quare sphalmatis errorive suspicionem reprimi fas erit, si cui *αυτοῦ* reciprocum & *αὐτῆ* cum spiritu leni, *ἐγὼ* μου cum duobus accentibus, *καὶ* & *ἀγαπᾶν* sine jota subscripto, si *ἀποκτείνω* sine *ι*, *ἐνατος* per *ν* simplex, *ἐσιν* cum *ν* & *οὕτως* cum *ς* ante consonantem interdum, ac potius, si *ὁ* *καὶ* ἢ *βάτος*, si *ἐσὼς* neutrum per *ω*, & alia ejusmodi, occurrent. major editio, si quis eam evolvere dignabitur, minutiarum quoque talium, non modo graviorum rerum, rationem reddet. *Abbreviaturas*,
quas

quas vocant, articulorum præsertim, ceterasque perplexas & juventuti molestas, amovimus.

§ VIII.

Margo variantes lectiones habet, easque, salvo prorsus lectoris iudicio, *taxatas*, pro diverso firmitudinis gradu. Et ex receptis quidem editionibus *varietates* hic dantur fere omnes; sed ex manuscriptis codicibus, selectiores duntaxat, eæque potissimum, quas quamlibet genuinas Lex § IV memorata a textu interim segregat. Quivis igitur, cuicumque editioni ex omnibus alluevit, eam totam in hac nostra inveniet: simulque considerare poterit, textum, addita meliore marginis fruge, quam proxime ad eam se recipere lectionem N. T. quæ fuerit ab ore ac manu apostolorum & evangelistarum.

§ IX.

Mirum esset, nisi sententiam, ex quo majoris editionis textus excudi cœptus est, pauculis in locis, die diem docente, mutallem, quam quidem libertatem reservavi mihi App. P. I, § XL n. VIII. sed in locis longe plurimis, atque adeo in universo hocce serutino, confirmata est sententia mea. Quare neque necessarium neque consultum duco, te, Lector, secundis tam cito * curis obtundere. Tuum enim esse seis, liberum juxta mecum exercere iudicium. Hoc potius declarandum arbitror, cum majori editione minorem in textu & in lectionibus marginis earumque æstimatione penitus *congruere*; tantummodo lectiones qualdam marginis, & momento & auctoritate leviori, in tironum gratiam in hac *prætermitti*. Ac plures quidem prætermitti poterant: sed sæpe lectionem quamlibet tenuem indicavi, quia aliæ eam editiones in textu suo habebant, & quia noster textus sine tali iudicio per sphalma ab iis discedere interdum videretur.

§ X.

Dices: Mallem talem editionem, quæ textum *mirum* & in eo genuina omnia, sine ulla variante lectione, nobis insinuaret. Respondeo: Vehementer mihi quoque optata esset talis recognitio: sed eam producere nemo criticus posset, nisi & infallibilis, & a ceteris pro infallibili agnitus. Sæpe editor ne sibi quidem ipsi satisfacit: sæpe lectio, de qua ei certum est, & paucioribus testibus & minus obviis rationibus nititur; quo nomine raros ac tardos assensores, promptos multosque oppugnatores esset habitura. Itaque in *marginibus*, dum lucidius firmitusque iudicium exoritur, præstat subsistere: id quod fecimus, sic tamen, ut inligniora loca *circello*

* Secundas vero curas, XVIII annorum usu interposito, novæ hujus editionis *margo* (nam textus haud mutatur,) exhibet, ita, ut regularum criticarum applicatio interdum emendetur, ipsæ regulæ magis confirmantur.

vello distingueremus, qui in Hebraeis codicibus V. T. frequens, Iudæis occurrere potest, ne Scripturæ N. T. ob varietatem lectionis detrahant.

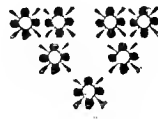
§ XI.

Quod superest, quomodo *utendum* sit margine, dicemus. Sæpe varietas, quæ contemnenda videtur, in recessu aliquid habet, ut in Exegesi, * si prelum obtigerit, demonstrabimus: sed quocunque quisque loco, quidnam intersit, haud peripicit, varietatem quietus in legendo prætereat licet. ubi lector sua aliquid interesse sentit, codicum silva in majori editione præsto est: plerumque vero etiam sine codicum scrutinio eam lectionem, quam postponimus, ex *parallelismo*, *glossa*, *alliteratione*, *rhythmo*, *homoeoteleuto* &c. videbit esse natam. quæ causæ quid sint, quid possint, eadem demonstrat editio: & qui animo semel eas habebit impressas, magnam in hac discussione facilitatem consequetur; profectoque crescente, numerum varietatum in suo certe margine quotidie imminet, exstantioresque textus sibi consueti emendationes, atque adeo vindicias, in contractiorem lætus subinde summam coget. In *Schola* presse textum sequi expedit, nisi forte doctores fert animus, ad marginem, insigni emendatione fulgentem, aliquando descendere.

§ XII.

Corticem, quæcunque præfati sumus, videantur magis spectare, quam nucleum Scripturæ N. T. sed tamen ad hanc ipsam enucleandam sunt necessaria. De ratione digne & salutariter eam tractandi si quis aliquid requirit, summam hanc pridem habeo mihi aliisque propositam: *Te totum applica ad textum: rem totam applica ad te.* neque plura, etiam si hic locus caperet, addi necessum esset. Ipsa Scripturæ N. T. veritas & virtus se omnibus optime & commendat & communicat. Beati, qui experiuntur: hæc vero experientia atque adeo beatitudo, per gloriosissimum τῆς καινῆς διαθήκης Sponsorem Iesum Christum, omnibus hac N. T. Scriptura, tanquam divino Instrumento, legitime utentibus obtingat.

* Exegetis, *Gnomonis* titulo, exiit A. MDCCXLII, recusa A. MDCCLIX.

APP. CRIT. P. IV.

Nro IV.

D E F E N S I O
NOVI TESTAMENTI GRAECI

TVBINGAE ANNO MDCCXXXIV EDITI,

E X C V S A

LVGDVNI BATAVORVM

APVD CONRADVM WISHOFF,

MDCCXXXVII.

(De hac *Defensione*, qua b. Auctor ostendit, se non egisse *timide*, ipse in praef. Gnom. N. T. § VIII, *Prior*, inquit, *Defensio jam propemodum antiquata est. nam & is ipse, cui respondi, crisin Maltrichtianam, qua parte correxit, ad totam rationem meam confirmavit: & quid alii de causa illius & mea senserint, enarrat Doctiss. Lilienthalius in Biblioth. exeg. p. 1263 seq.*)

Adspectu tuo, quisquis veritatem amas, dignere velim, quæ dicere ingredior: non sine fructu te discessurum esse, confido. Posteaquam *Novum Testamentum Graecum*, opera mea recognitum & critico *Apparatu* comitatum, Anno MDCCXXXIV exiit, complures eruditi, & quod me plus consolatur, sancti homines, laborem meum sibi gratum atque utilem esse, multis modis, etiam cum laude divinae Bonitatis, declaraverunt. Una *Bibliotheca*, quæ Gallico suo sermone, *Raissonnet*, inscripta, *Rationalis*, commode saltem, si non exacte, dicitur infra, eam editionem ita decoloravit, ut multi lectores, qui & censorem & me nosset, *Vindicias* mihi scribendas esse arbitrarentur. Eas igitur in praefatione *Harmoniae Evangelistarum*, Germanica lingua scriptæ, hoc anno MDCCXXXVI exhibui.

Quum ita omni me defensionis labore perfunctum sperarem, cognovi, illas vindicias ab insigni quodam viro, multum Christi causa laboranti, lectas esse, cui operæ pretium videretur, easdem in *Latium* traduci sermonem, & ex eo loco, unde *Censura* exisset, *Amstelredamo*, vel saltem *Hollandia*, censuræ lectoribus item

legendas offerri. Plane hoc improvisum mihi accidit: necessarium videbatur consilium, laborem vero formidabam. Critici penſi tandem exantlati opinione lætus, cogitaveram in *Exegeſi* N. T. eaque duplici, morari. Altera, *Gnomonis* titulo, Latino sermone, literatis inferviet, & *Chronologiam* sacram secum trahet, ubi periodi historiae ac propheticae concatenatae dantur, & hæc quidem partim ex radice diei apocalypſici inter dieum annumque communem, id est, inter hypotheses adhuc dominatas intermedii, partim per septenarium in temporibus varie scintillantem, resolvuntur. Altera, *Germanico* sermone, cum versione vernacula novæ recensione Græci textus attemperata, etiam illiteratis se accommodabit. De utraque in præfationibus N. T. Tubingæ editi & Harmoniæ Evangelistarum plura dixi.

Tum, si quid ex eodem opusculo harmonico recoquendum sit, longe malim ex ipsa Domini ac Redemptoris mei vita in mundo acta aliquid recensere. Neque enim meris opinationibus, quibus multi tempus misere terunt, nixus sum, sed ex idoneis *principiis* illam quatuor Evangelistarum coagmentationem deduxi. Sapientissimas Salvatoris allusiones ad *lectiones* Moſis & Prophetarum in sabbatis & festis diebus erui, & his criteriis unumquemque annum a vicinis annis liquido discrevi, motus cœlestes in festis diebus ostendens ab Iudæis sine vitio observatos. De *Lucæ* Evangelio Alexandriae scripto testimonia ultimæ antiquitatis collegi, atque ita obtinui, ut neque mortem Herodis invito Iosepho prorogare, neque imperium *Tiberii* ante obitum Augusti incipere, neque *annis quasi triginta Iesu Christi baptizati* annos aliquot addere necessum haberem: quorum incommodorum unum certe adhuc omnes, qui a chronologia harmoniam evangelistarum seſungi non oportere, ex vero statuerent, subire solitos esse, ex Clarissimi *Vitringæ* Hypotypoſi historiae sacrae N. T. Sec. 1. Part. 1 commode perspicitur. Simul veros Christi, *nati, baptizati, exaltati* annos; *paschata* inter baptismum ejus & mortem, nonnisi *tria; annum Domini acceptum*, proprie dictum, in Galilæa; Marci ac Lucæ *trajectiones*, sane modicas; *pascha*, a Redemptore & ab Iudæis uno die comestum; rationem *LXX hebdomadum* apud Danielem, adhibito Ptolemæi canone protinus emicantem; & lineamenta *chronologiae* paulo ante memoratae, demonstravi: compluraque de *ephemeris* sacerdotibus, de *loco* conceptionis, & de *die* nativitatis Iesu Christi, de *quatuor mensibus* ante messem, de *pentecoste* apud Iohannem, de *die* expiationis & *sabbato secundo primo* apud Lucam, de *triduo* mortis Iesu Christi, de *serie doctrinae* & de *decoro actionum* ejus, deque utilitatibus geminae harmoniæ evangelistarum, consideranda proposui, quæ animas pacatæ veritatis, quam disceptationum, avidiores pascerent.

Verumtamen non temere, sed divina gubernatione factum credidi, ut *defensione* N. T. Græci per me recogniti spatiosum iter, me dormiente, patefieret. Est hoc quidem *Alemannorum* inprimis, quæ vel per naturam vel per gratiam exteris data videant, ea potius mirari, amplecti, & in suum vertere profectum, quam ea, quæ ipsis obtigerint, ad alios in longinquum venditare: quæ a *αρετις* & simplicitas, superveniente fidei virtute, corrigitur atque sanctificatur. Ne quidem divini iudicii reverentia, divini amoris gustus, a curatione laudis neglectulve non modo apud

apud remotos mortales, sed etiam apud vicinos, liberat. Sed sancta res est veritas, & quum eam mea causa eminus violatam video, bonis monitoribus ad defensionem me impellentibus morem gero. *Vindiciæ* igitur illæ, quarum mihi lectores propono *verba feriemque ipsius Censuræ* identidem respicientes, sic *fere* habent.

I. Auctor censuræ unicus, vel certe præcipuus, est Clarissimus Remonstrantium Doctor *Io. Jacobus Wetstenius*: id dissimulare nullo modo possum. Hic enim est, cujus diutinum Zelum adversus operam a me in N. T. Græco positam multi norunt. *Prodromum* N. T. Græci recte cauteque *adornanti* Anno MDCCLXXV Dialogo *Chrysostomi de Sacerdotio* Græce Latineque cum annotationibus edito comitem dedi. Eum prodromum Censor in *Prolegomenis* N. T. Græci Anno MDCCLXXX emillis passim pupugit. De primis *Matthæi* capitibus, quæ is aliquanto ante eum annotationibus suis criticis excusa ait, dicere dissero. Anno MDCCLXXXI edidi *Notitiam* N. T. Græci recte cauteque *adornati*, qua scheda subscriptiones Bibliopola invitavit: & Anno MDCCLXXXIV prodit *editio* ipsius N. T. Tum vero Censor impetum in me fecit, in *Bibliotheca rationali*, deque sua ipsius *recognitione* mentionem intulit, quæ num omnino exitura, vel qualis futura sit, non habeo dicere. Interea illam editionem, quæ crism perpetuam *G. D. T. M. D.* id est, *Gerardii a Mafsrict* exhibet, ita recensitavit, ut me non intactum dimitteret. Sacri textus *recognitio* negotium est ejusmodi, quod veterum monumentorum copiam, simulque otium, patientiam, usum & experientiam requirit: atque ita multi, ceterarum rerum peritissimi, in hoc genere hospites esse possunt. Magna igitur est offensio, ubi inter eos, qui huic parti incumbunt, dissensus intercedit, & alter alterius labores sine causa contemnit vel obterit. Equidem in *Apparatu* critico de iis, qui in textu N. T. aliquid navarunt, verum judicium promendum existimavi: sed id feci religiose, modelte, circumspicte præsertim ubi ad *Wetstenium* ordine veneram. Unde nullum verbum est, quod hodie lenius reddere possim, quanquam anas non leves habuerim ægre ei faciendi. At quemadmodum ille in *Censura* me tractarit, omnes vident. Respondeo igitur, sed, ut antea, cum mansuetudine, ea, quæ lectorem juvare possint, uberius explicaturus, quam cetera, ne scriptionum vanitas nimium accuuletur.

II. De accentibus Hebraicis in *Prodromo* ita sum locutus: *Ni fallor, unius Pauli epistolæ majore distinctionum varietate afficiuntur, quam omnes in Hebræo codice accentuum myriades, quibus Oculum divinum, tanquam altioris originis apicibus, invigilasse, hoc ipso non contemnendo videtur discrimine posse convinci.* Nemo dissiteri potest, Hebraicos accentus eam ubique sententiam inferre, quæ textus verbis congruat, & longe supra excitem postmodum ab Israel ex parte contractam sita sit: at commata, cola, puncta, quæ librarii codicibus N. T. appinverunt, humanam originem multo magis redolent. In *Apparatu* ad *Matth.* XII. 15 id ex allegatis V. T. in Novo demonstravi: (conf. eel. *Rus* *Introd.* gener. in N. T. p. 78 seq. ubi etiam *Dachselium* laudat:) neque doctus quisquam in Hebræis accentibus eam sibi libertatem, jure, sumere potest, quæ in Græcis distinctionibus N. T. quotidie a multis, perite, imperite, usurpatur. In *Prodromo* non erat instituti mei, de Hebraicis accentibus disserere: his-

que verbis usus sum, quæ merito omnibus, vel plurimi eos vel minimi æstimantibus, satisfacerent. Interim verba mea *Censor* pag. 204. seq. emphasi quadam auxit: quæ autem in *scitionibus* N. T. majoribus, & in *distinctionibus* minoribus, quas solas cum accentibus Hebraicis comparaveram, non oscitanter præstiti, *minor editio* N. T. Gr. in prælatione §. V. VI explanat.

III. Qui *Præscriptionis* jure ex sequiore lectione genuinam fieri diceret, valde ineptus esset. Equidem in Prodromo his verbis, ad mentem infirmiorum non sine mimesi accommodatis, usus eram: *Primæ partes*, in concinnando textu, *Rob. Stephano*, *QUASI præscriptionis jure, manebunt. Ita paci, opinor, & infirmiorum conscientiæ consulitur; veritati ejusque cognitoribus, deinceps: & necessitatem particulæ, quasi*, in *Notitia*, & in *Apparatu* P. I § XXXIX, n. 13 declaravi. At *Censor* & in Prolegomenis & in *Censura Præscriptionem* mihi absolute tribuit. Lectiones marginis textui alligare volueram, non per literulas *a. b. c. d.* & reliquas, sed per subtilissimas *a. c. o. s.* quæ simul significatus quosdam non ineptos habituræ fuerant: ac postea omnes ejusmodi literulas a textu abesse jussi. Et tamen *Censor* unum S, idque unciale, quod textum valde deformasset, Prodromo meo adscribit. Mitto alias minutias, quibus quanquam animum suum *Censor* assatim ostendit, tamen neque referendis iis neque refellendis molestiam lectori exhibebo. Si quis ineptum quidpiam mihi adscriptum senserit, judicium suum suspendat, rogo, dum mea & *Censoris* verba inter se contulerit. Aequum est: *audiatur & altera pars.* Illud memorabile est, quod quum opus aliquod, tandem confectum, unice considerari debeat, & descriptiones ejus, quæ præcesserant, deinceps antiquatæ reputentur, *Censori* tamen collibitum fuerit *Prodromo Notitiæque* diutule immorari: qua arte confectus est, ut, quæ in conatibus meis immatura initio viderentur, exaggeraret, & quæ deinde meliora fecissem, imminueret vel reticeret.

IV. In manuscriptis codicibus conferendis, etiam post præclarissimos *Io. Millii* labores, operæ pretium inesse, demonstrandum in *Prodromo* susceperam, ejusque rei exemplum præbueram, quod *Clericus* in *Biblioth. ant. & hod.* Tom. xxvi, pag. 419 memorabile (*un exemple remarquable*) appellavit. Nempe *Hebr. II. 9* pro *χάρτι, χωπί* olim lectum, præter ceteros notarat *Millius*, sed idem addiderat: *Editis congruit, quicquid uspiam hodie est librorum MSS. Gr. & Lat.* Ego autem membranam vetustissimam, in qua clare exstat *χωπί*, produxi: cumque eidem lectioni patres Græci ex variis ætatibus, (quibus nunc *Anastasium Abbatem* adjeci,) &, ex versione videlicet Itala, Latini, quin etiam Syriaca versio antiquior, ingens pondus adderent: expositionem, certe non absonam, modeste protuli. Hæc non potuit placere iis, quos etiam firmiora pro Deitate Iesu Christi argumenta urunt. Egomet autem in *Apparatu* scripsi: *Interpretatio hujus lectionis, in Prodromo tentata, neque aliis neque mihi satisfecit: judicium quidem de lectione ipsa, ibidem propositum, mutare vetat parallelismus plane singularis 1 Cor. XV. 27.* Vid. P. II, ad l. c. nec non P. III, § I apud III par Exc. Lectionem *χωπί*, & interpretationes ejus varias vel cum assensu vel certe sine contemptu tractavere, præter veteres & recentiores multos, *Theod. Beza*, *Dan. Heinsius*, *P. Colomesius*, *R. Simonius*, quorum quibusdam ipsam *Prodromi* mei expo-

expositionem sine ulla dedignatione adseribit Rev. *Wolfus* Vol. III. Curar. in N. T. pag. 620. Unus *Censor* me unum non uno loco exagitat, nimirum ut *ideam de gustu meo critico parum favorabilem* apud alios nutriat, p. 205 seqq. Anagramma frigidillimum $\text{—}\nu\sigma$ ex $\text{—}\nu\sigma$ mihi imputat, de quo nunquam cogitavi, nam ipsa noemata, $\beta\rho\alpha\chi\upsilon$, & $\gamma\epsilon\upsilon\sigma\eta\tau\alpha\iota$, ut *Chrysoſtomus*, *Sedulius*, *Haymo*, *Flacius* judicant, per se, in qualibet lingua inter se respondent. Veros autem *Prodromi* nervos sub formula, *inter alia*, occultat, & *Apparatum* ad h. l. penitus prætermittit. Respiciat, quæſo, Lector verba ejus, & reputet, talisne animus, quem hic *Censor* in me prodit, sinceritatem tractatione Scripturæ sacræ dignam habeat.

V. Idem ait pag. 6, spatium mihi fuisse ad pensitandam operis mei ideam, & ad proficiendum ex Prolegomenis suis. Distincte notare debebat, quid per *tempus*, quid per *Prolegomena* profeciſsem. Omnino sex annis inter *Prodromum* & *Notitiam*, tribus inter *Notitiam* & *Opus* ipsum interjectis, proficiendi tempus fuit: sed Prolegomena de *Sex* capitibus, quæ *Censor* tanquam specimina profectus illius perecenſet, *ne unum quidem* attingunt. Anno MDCCXXXIX opus meum, cujus summa jam ea esse debebat, quæ hodie extat, Illustri Consistorio Wirtenbergico submiſſe repræſentavi: inſequente anno *Prolegomena* exierunt, quæ & ad *Prodromum* a nobis pridem emiſſum præcipuis in partibus acceſſerunt, & nobis viciffim ad perpoliendâ noſtra anſam dederunt. Sic enim locutus ſum in Appar. P. I § xxxix n. 13. & in Præf. hæc ſcripſi: *Quæ docti viri ſuper Millii penore, ſuper Bentleji ſpecimine, ſuper Anonymi textu Græcæ & Anglicæ excuſo, ſuper Prolegomenis Waſtenianis primisque editionis illius inchoatæ foliis, id eſt, ſuper præcipuis ætatis noſtræ auſibus in hoc genere, ultro citroque diſputaverunt, omnia ad me commonendum pertinere, & tamen veritati primas partes, ſecundas modæſtiæ deberi, exiſtimavi.* Non igitur ſola ſunt *Prolegomena*, ſed multa quoque alia, quæ excuſſi, & ad limandum ultima manu opus adhibui. Sic videlicet ſacere debent omnes, qui maturum aliquid producere parant. Speciatiim ex Prolegomenis aliquot floſculos antiquos decerpi, non ſine liberali mentione Prolegomenorum, in Appar. P. I § xxxii. Obſ. xx. Confid. viii. item P. II ad Ioh. viii. i & ad Apoc. xii. io. Cumque ſeirem, quantopere me obſervaret auctor Prolegomenorum, omnia eo vigilantius ſepſi: nec me operam perdidiffe, *Cenſura*, nil agendo, oſtendit. Libertas vero illa, quæ in Prolegomenis dominatur, ſane periculofa, quæ maxime Canonem illum p. 196. peperit, *Nihil prohibet, Lectionem a typis edita & vulgo recepta diverſam in Textum recipere, non tantum ubi idoneis argumentis aſſeri poteſt, verum etiam ubi adhuc dubitatur, utro utri ſit præferenda:* ea verecundiam meam priſtinam, a textus recepti mutatione abhorrentem, valde confirmavit. Tales utilitates & ego ex Prolegomenis petii, & omnes religioſi critici uſque quaque debent petere. At ſex capita a *Cenſore* notata docent, rationes mei penſi interiores ſemper caſdem, idoneo firmitudinis argumento, manſiſſe: formam duntaxat externam paulatim commodiorem factam: & $\text{—}\nu\sigma$, quæ in *Prodromo* declaraviſem, ſatura lancee eſſe præſtita.

VI. *Majorem voluminis formam* creſcens indies Apparatus poſtulavit: & nunc editio *Breſingenſis* LXX interpretum, & *Tubingenſis* editio Novi Teſtamenti belle

congruunt, ut *Biblia Graeca* uno habitu adornata in forulis suis docti reponant. De *minori* editione multo incertius loquitur *Censura* p. 206, quam Apparatus P. III § I, apud II Par. Exc., quanquam egomet de ea minus promisi, quam praestiti. Nam eodem anno MDCCXXXIV, textus cum lectionibus marginis, sine apparatu, solite correctus, prodiit, parabili Charta, pro tenuioribus, candida pro lautioribus, & hodie in Cœnobiiis & Scholis Wirtembergicis aliisque tractatur, & a lectoribus commode circumfertur. *Stuttgardiae & Tubingae*, si quis quaerit, adhuc aliqua exemplarium copia est. Oecumenicum lectionis N. T. constituendae arbitrium sibi sumere, periculosum est: meum consilium erat, iis praecipue, qui me nosset vel etiam audirent, infervire, & doctis posthac textum recognituris praeservire. Quod optavi, Dei benignitate sum consecutus. Si quis alius uti vult, tanto magis me juvat laborasse. *Proket quisque, quod potest, & quod bonum cernit, amplectatur, dum aliquid exoritur, quod non solum recentius fit, sed etiam revera, & quidem in parte memorabili, melius reperitur.*

Medullam editionum omnium, ecclesiae dandam, & Classes manuscriptorum, non Notitia demum proposuit, sed *Prodromus*, § II, Lege III & IX. *Robertum Stephanum* minus saepe appellandum statui, postquam eum cum *Erasmio* tam valde congruere deprehendi. Utrum Classes codicum, quas ego habeo, an Classes, quas Censoris Prolegomena fecerunt, plus ad Decisionem faciant, periti judicent.

VII. Non solum *Augustanos Septem, Byzantium, Hirsaugiensem, Moscaensem, Fessenbachianos duos* MSS. codices contuli, quos, *duodecim, Censura* p. 206, memorat: sunt praeterea *Basileenses tres, Bodleianus unus* apud Waltonum, *Camerarianus, Dionysianus* apud Gagneium, *Gehlianus, Parisinus unus* apud Simonium, *Wolfiani duo, complures* apud L. Vallam & I. Fabrum Stapulensem, Fragmenta alia & Excerpta, quae Millio & Kustero *intacta*, in Apparatu meo congeilli. Antiquissimae & longe gravissimae translationi *Latinae* tantundem facile operae dicavi, quantum ipsi textui Graeco: multasque ejus lectiones ex manuscriptis Germanorum praesertim restitui. Unde ex Notis meis, si quid refert, *Recognitio translationis Vulgatae N. T. ferme perpetua* colligi possit. Vid. Appar. P. I, § v. VI. VII. XXXIX. XL. P. II, Fund. Cr. Apoc. § XIV. & ad Apoc. XXII. 1 seqq. P. III, § I ap. I Par. Except. Accessere versionis *Copticae & Armenae*, in libris N. T. a Millio hac parte praetermissis, a cel. *La Croze* rogatu meo revisis, & multa alia *Versionum Patrumque* supplementa. Haec omnia Censor dissimulat. Facile patior, Millii collectanea eum meis, in quolibet N. T. libro aut capite conferri. Neque tamen, pro genuina lectione *determinanda*, duodecim illis, neu Augustanis solis (de quibus *Cens.* p. 224.) ceteroqui praeclearis MSS. nedum uni eorum, adhæsi, uti Censoris specimen non raro uni Basileensi, uni Parisino se dederat. Quicquid alii congesserunt, quicquid adjicere potui, adhibui: nuper repertis non favi praeter pristinis. Tali modo multae varietates, quae antehac ambiguae fuerant, *expeditae* sunt: vicissim aliquot lectiones magni momenti, quarum nullum aut pertenuè apud ipsum Millium fuerat vestigium, sunt *erutae*, & iter ad futuram earum Decisionem preparatum.

VIII. Admonitionem de *Canone unico* ad Decisionem apto non solum narraui, ut *Censura* refert p. 207, sed etiam, ut admonitioni satisfacere, operam dedi in Appar. P. I § xxxiv. Ipse Canon sic habet: *Proclivi scriptioni præstat ardua. Ibidemque subsequitur declaratio: Sane proclive est, ut librarius vel casu vel consilio, vel casu & consilio, non mutanda mutet.* Hoc Censor eadem paraphrasi ornat, atque ego in Appar. P. I § xxi. Sed eo non exhaustus est Canon. itaque adjunxeram. *sed proclive etiam est, ut codices novi præ antiquis, & Codices Græci vel Latini præ Græcis & Latinis, & codices pauci præ multis, & codices inter se propinqui præ codicibus variorum climatum, idiomatum & seculorum vitubent.* Omnes critici, ubi lectionem aliquam resutant, verbo *proclive, prouum, facile*, utuntur. Usus eo pridem est *Irenæus*: vid. Appar. P. II ad Ap. xiiii. 18. scripsitque vero *Millius*. Hoc dicunt, *Proclivem lectionem postponi oportere lectioni non proclivi.* id est, per æquipollentiam, *Proclivi lectioni præstat ardua.* *Ænigmatica* hæc verba *Censor* appellat. Enimvero quælibet regula obscurior est declaratione sua: aliter declaratio nulla locum haberet. Sed declaratione semel confecta, intellectui memoriæque conducibile est, sententiam ejus in summam quandam conferre. Argumentum regulæ sine controversia salubre est, quanquam eam *insultabilem* nusquam dixi: id si quis commedioris oratione comprehenderit, gratiam habebit, & imitabit. Sin aliquis hæc regula non utitur, in Apparatu P. I paragraphum xxxiv prætereat, licet. Toti tibi prægressa evolutio vel tanquam interpretatio canonis, vel per se tanquam differentia a canone illo aliena, considerari potest.

IX. *Clementinum* codicem Rom. XI. 11. *καὶ* habere, *Simonius* scripsit, *καὶ* *Millius*. Simonio me potius, quam Millio ejusve amicis me hic duntaxat credidisse, nemo mirabitur, qui utriusque verba inter se contulerit, præsertim cum ad lectionem *καὶ* ne in Felhanæ quidem editionis margine cod. *Clar.* & inde descriptus *Ger.* citetur. Millio palmam vendicat *Censor* p. 208. Gaudeo: sic enim ex improvito confirmatur observatio non levis momenti, in Appar. P. II ad initium ep. ad Rom., & ad Rom. XII. 11 posita, Tres codices Græcolatinos *Boern. Clar. Ger.* præ pue ad *Hilarium* diaconum, qui *tempori* h. l. habet, esse relictos. Lectio *καὶ*, quam *Simonius* codici *Clar.* sine discrimine adseribit, quamvis hoc secunda tantummodo manus esse cerit, aliis testimoniis firmissime nititur.

X. *Gerardum a Mastricht* accurate legisse codicem *Caesarem* sive *Viennensem*, non dubito in Appar. P. I §. xxxix, n. 8. Sed quia is in Prolegomenis suis sect. 6 seqq. vehementer recusat, ne variantes lectiones tam numerose publicentur, imo tota sua crisi id ipsum prohibere conatur, nefas fuit suspicari, eum omnia codicis *Vien.* excerpta in lucem protulisse. Revera a Matth. 1. ad Luc. XI. ea perparce dedit, & Marc. XI. 3. lectionem variantem *ἀποσέλλει* Oxonientium exemplo suppressit. Hæc si culpa est, mea non est: quin etiam in Apparatu P. II ad Marc. X 1. 3 caute & dubitanter scripsi *ἀποσέλλει* habent *Er. edd. VEL etiam Vien. &c.* Triplicem errorem dum mihi tribuit *Censor* p. 208. triplicem injuriam mihi fecit. Ipse hoc pacto egregie confirmat, merito me illum codicem, ut multos alios item laudabiles,

in Classe II reponere *solutum* esse. At cur ille neque hanc, neque ceteras, si quas postea reperit, lectiones cod. *Caes.* in nupera criseos Mastrichtianæ editione, ubi vel maxime proprius fuisset locus, supplevit? Si fidem fecerit, nihil supplementi superesse, protinus codici illi in prima Classe locus obtinget.

Mirum est, tam ampla *Censorem* præfatione duo hæc allegata ad Rom. XII. & Marc. XI. ornasse, & in ea virum integerrimum G. a Mastricht, interposito tamen R. Simonio, pro *infideli duce* p. 207 declarasse, neque in tanto suo adversus me rigore ex omni sua copia ponderosius quidquam deprompisse. Multa ego ejusmodi allegata, quæ apud alios mendosa erant, vel tacitus, vel certe sine tanta ceremonia, quanta *Censor* utitur, correxi. Ipsum indicium, ab eo factum, laudabile est: & optamus, ut ei omnia ejusmodi, apud Millium aliosque residua, sanare contingat. Hoc vero est, in quo navandi aliquid occasiones non quotidianas habuit.

XI. Per aliam illam regulam, quam *Censor* p. 209 secus refert, ego lectoribus omnem metum, de textu mutato, abstergere volui. Summa regulæ erat, nil invitis *omnibus* editionibus in textum admittere. Id servavi, suspicionemque, quam *Censor* p. 210 infert, præcidi. Ubi editiones inter se differunt, liberum mihi per regulam manebat, genuinam lectionem, uti quolibet loco videbatur, vel in textu vel in margine anteferre. Editiones, unde *Censor* aliquot loca allegat, sunt delitæ, & in Pro-dromo Lege III exceptæ. Quæ *Censor* hic profert, ad perturbandam rem faciunt: ego autem methodo mea innocenti & libera tranquillitati animorum consului.

XII. Prudenter *contradictionis* metum *Censor* p. 210 illico missum facit. In margine Rom. XVI. 24 litera β salva est: tantummodo pro $\tau\phi$ legendum est δ . Id & circellus in textu, & unius versiculi 24, non versiculorum subsequantium, numerus in margine (ne minorem addam editionem,) satis indicat. Quare non opus fuit in Erratis poni.

XIII. In Erratis nullum eam rationem habet, quam *Censor* p. 210 memorat: tria sunt loca, Matth. XVIII. 7. Act. XVIII. 21. Gal. IV. 25, de quibus fervente prelo sententiam mutavi. Omnino pauciora sunt errata, quam quisquam putet, qui Censuram ac non Opus ipsum viderit. Nonnulla in Apparatu sphalmata minor retrahit editio: quæ dum excudebatur, nulla amplius in textu majoris editionis mendosa litera est deprehensa. Præterea confirmare lectori possum, marginales literulas α β γ δ ϵ , a me accurate revisas, in impressione libri cum mente & manu mea congruere. Pridem in re critica signis & siglis opus est, neque super ejusmodi apicibus alter solet alterum sollicitare. Libertatem, quam *Censor* p. 218 tuctur, idem mihi relinquere debebat. Ille, prelo proximus, in omni sua cura, *impeditam* allegationem habet p. 209 ex Matth. XIII.

XIV. Si Græcam *Senarii* notam ignorarem, plane a crisi N. T. arcendus essem. Ego autem clementum illud & pridem in Notis ad *Gregorii Theomaturgi* Panegyricum Ori-

Origenianum p. 216, & sæpe apud *Chrysoftomum* de Sacerdotio atque in ipso Apparatu tractavi: neque tamen inter literas $\alpha \beta \gamma \delta \epsilon \zeta$ quicquam transilii, ut *Censor* literis in numeros sine causa mutatis conficit. Etiam in rhapsodiis Homeri *Epifemon* abest a titulis. Qui sub litera ζ solenne librariorum $\zeta\eta\theta\iota$, i. e. *quaere*, in Apparatu videlicet *quare*,) subaudire vult, quaecumque memoriæ adminiculum sentiet. Certe hoc ipsum ζ ad Apparatum remittens, aliam significationem habet, atque $\alpha \beta \gamma \delta \epsilon$ conjunctim. Quare si saltum commisisset, commodus esset saltus.

XV. Quinque hisce tenuiculis literis lectiones marginales taxavi, & quidem salvo aliorum judicio, & aptissimo, quanquam *Censor* p. 210 aliter videtur, compendio. Nam *quaelibet varietas, quoad quovis tempore constitui potest, aut in aequilibrio est, aut altera lectio alteri antistat, & hoc rursus vel magis notabili discrimine, vel minus notabili.* Sic lectiones firmæ, plausibiles, dubiæ, in textu aut margine collocatæ, analytice ad *quinque* gradus, quos alioqui *innumeros* esse expertum habeo, reducuntur. Et hos gradus, *quinque* illis notavi literulis, ut gustum lectori præberem, donec annotationes & testimonia eodiem in loco evolvillet atque examinasset. Si quem illæ literulæ non delectant, eradat eas vel certe prætereat, ut in Appar. P. III § I apud II par Exc. dixi. Erunt tamen, qui utilitatem earum magis magisque sentiant.

XVI. *Specimen* recensione N. T. impressum *Censor* agnoscit, sed ipsam N. T. editionem *Chimaeram* appellat p. 210. Mea pace editionem ille a Specimine suo quamlibet longe removere potest: neque refert quicquam, quo prelo aut specimen impressum, aut editio imprimenda fuerit. Officinam quidem Prolegomena in præfatione § *In præfatione*, collato tituli sine, indicare videntur. Quæ in Appar. P. I § XXXIX, n. 13 dixi, in iis *Acta* Basileæ Anno MDCXXX edita, hoc titulo, *Handlungen betreffend die Irrthümer und anstößige Lehren H. I. I. W.* & secutus sum bona fide, & candide citavi. Quam exinde *Censor* sententiam de aliquot locis N. T. adscripsi, ea tum certe, quam specimen imprimeretur, *Censor* sententia fuit: nec dubium est, quin ex iisdem principiis crisis illa, ad initium *Matthæi*, & ad reliquum N. T. fluxerit. Quantum is deinde, brevi multove post, se mutavit, tantum mihi adsentitur. Veruntamen, veritatis causa, non possum intercipere, quæ vir insignis Basileæ prid. Non. Febr. Anno MDCXXXV ad me scripsit: *Dici non potest, quanta cum indignatione legerint heic loci omnes boni iniquissimam censuram, quam in . . . tuam N. T. editionem . . . nosier . . . Diario nupero Batavico inseruit. Quod si nondum absoluta fuisset editio Apologeticæ nostræ Epistolæ, . . . adjecissemus ei protinus Corollarium, quo calumniam ejus de facta nobis denunciatione, qualem ibidem fugit, refutaremus. Ille vero, id quod sancte omnes de Collegio affirmant, neque significavit aliquid cuiquam nostrum, de mutato a sese instituto, ac in diversam a *Schedis* Magistratui traditis formam deinceps reconvinando; & e contrario ita *Schedas* illis ad editionem inde procurandam adornatas esse præ se tulit, ut prius jam esse in manu Cognatorum Bibliopolarum, interroganti sollicitè Magistratui respon-*

ret; deinde retrahere serio jussus, post aliquod tempus, non sine efflagitatione pretii Curforibus publicis rectorum nomine persoluti, quod & renumeratum ei de publico est, Ordini amplissimo exhiberet. Variaverat is quidem, & magnopere variaverat in exponendo illo suo editionis consilio antea, quemadmodum tu ex Actis, ipsiusmet verba & longissime ab invicem abeuntes sententias declarantia intelligere potuisti; quanquam ne tum quidem illum vere & ex intimis sensibus locutum esse, quisquam cordatus existimavit, cum nimis multis argumentis indicisque appareret, pro tempore hominem, quae in rem suam esse videbantur, impudenter fingere. Sed vero post eas, quas dixi, Schedas pro exemplari novae editionis ad Bibliopolas missas, nec nisi gravi & iterato Senatus mandato retractas, denuo sese novum aliquod consilium cepisse, atque idcirco etiam illas Schedas, illud exemplar operis, abjicere, & nullius pretii haberi velle, neque dixit, neque dici curavit nostrum cuiquam. Haec tibi . . . significanda esse putavimus, si forte Vindicias edere . . . tui operis atque instituti velles, ut pro lubitu tuo uti, ac nomine atque auctoritate Ordinis nostri ad te perscripto, affirmare posses &c. Quemadmodum ceteroqui opis nostrae neququam egent gravissimi viri, ad quos id negotium pertinet: sic toto orbe remota est a Basilea controversia, quam in Apparatu P. I § xxxix n. 13 Politicas potius censui, quam criticas rationes habere. Aperte enim haec verba referuntur ad Londinense specimen animadversionum in Prolegomena in editionem N. T. Anno MDCCXXXI emissum. Sed ne id quidem curare ego debeo: alias causam suspensionis meae ex Proleg. pag. 34 repeterem.

XVII. Eadem utique Prolegomena sunt, in quibus Censorem I Tim. III. 16 de pro hęc approbasse, ad oculum patet. Ibi duodecima ejus Cantela sic habet: *Inter duas variantes Lectiones ea, quae magis ORTHODOXA videtur, non est protinus alteri praeferenda.* pag. 188. Ibidem & in pag. seqq. subjicitur declaratio, his inter alia verbis: *ORTHODOXI contra pugnant loco I Tim. III. 16. unde infert, narrationem Victoris, qui mutationem hanc (haec pro de exhibentem,) Anastasio atque Eutychianis tribuit, esse PROBABILIOREM.* Optimo jure Wolfus ad h. l. scribit: *Lectionem de approbat auctor Prolegomenorum ad novam N. T. editionem pag. 4. Confer pag. 189 & 193.* Hoc igitur non ex Actis illis hauli, ut Censor me pag. 211 insinuat, quanquam doctrina ejus ex Actis colligi uberius potest. Codicem Claramontanum aequae ac Velsium hic quoque latinizare, notavi in Appar. P. II ad I Tim. III. 16, simulque addubicaui, num recte allegaretur Ms. Lincoln. Tantum abest, ut hic liber me impedierit. Censorine alias in mentem venturum fuerit, Polyglotta hic respicere, nescio. Si quis ipsum cod. Lin. evolveret, erratum editionis Oxoniensis melius redargueretur. Quanquam non sunt haec tantae difficultates, quantas Censor facit p. 212. coll. Praef. ed. N. T. Anno MDCCXXXV. Ad Vulgatam tota fere difficultas hoc loco recidit.

XVIII. Gothica quatuor Evangelistarum interpretatio originem suam abunde prodit. Quae in Appar. P. I § XXXII, Obs. XX, Confid. III, dixi, non reperam, sed explicatius confirmabo. Duae translationes, Anglica antiqua & Gothica, Amstelredami Anno MDCLXXXIV juxtim sunt excusae: ambas nuper ad verbum relegi: cur

cur tantopere discrepant? illa ex Latinis, hæc ex Græcis immediate est derivata. Ipsa Gothicarum literarum pictura, ex Græcis est, Γ, ἰ, Π, X pro *ch*, ΓΓ pro *ng*, ΑΙ pro *ae* &c. numerorum item, Β pro *II*, Λ pro *XXX*, Ρ pro *C* &c. & abbreviaturæ, ut vocantur, obviæ. Tantummodo ubi Græca deficiebant, Latina *F II* *Ʒ Q* imitatus est Gothus. Eadem indoles translationis Gothicæ IV Evangelistarum. Interpres Græca præcipue secutus est: sed cum idem Latine sciret, Latinam translationem in locis arduis consuluit. Quæ Græcæ Latinæque linguæ conjunctio & in translatione & in literatura Gothica idoneum præbet argumentum, translationem coævam esse literaturæ. Et quidem utraque *Vlphilæ* adscribitur. Sed Græca longe prævalent. Sumamus primum, absque callido delectu, Matthæi caput V, & Iohannis XIX, quia fragmenta Gothica in altero incipiunt, in altero desinunt: Marci item XI, in Apparatu citatum, & Lucæ IX, quod *Censur* allegat: & ex singulis tantummodo capitibus singula describamus exempla. Matth. V. 15, *ut luceat* habet Lat. *καὶ λάμψει* Goth. cum Græc. Marc. XI. 11, *ὁ ἰσθὲς καὶ*, Græce legitur & Gothice: non legitur Latine. Luc. IX. 44, *corda* Lat. *aures* Goth. cum Græcis. Ioh. XIX. 3, *Et veniebant ad eum* existat Latine: omittit Gothus cum Græcis. Sed nil attinet tam multa exseribere. Si cui vacat, evolvat in iisdem & in aliis capitibus hæc loca: Matth. V. 22. 27. 30. (Coll. V. 29.) 35. 41. 44. 46 sqq. VI. 1. (Coll. v. 2.) 4. 6. 15. 21. 25. 32. VII. 15. 24. 29. VIII. 30. XXVII. 46. Marc. I. 5. VII. 2. IX. 38. XI. 10. 23. 32. Luc. II. 2. 9. IV. 19. VII. 11. 22. IX. 3. 4. 10. 43. 48. 52. 62. Ioh. VII. 40. VIII. 29. XIII. 25. XVIII. 20. Omnibus his locis Gothus cum Græcis exemplaribus vel omnibus vel quibusdam ita consentit, ut à Latinis *omnibus* discrepet. Hæc qui evolverit, & alia in Apparatu l. e. notata expenderit, vel perpetuam Gothici cum Græco Latinoque textu collationem instituerit, maximeque nomina propria (v. gr. *Beelzebul*, *Beelshazai*, *Næn*, *Kjafin*,) articulos, pronomina personalia, particulas notarit, is omni dubitatione liberabitur. *Vim* ratiocinii Wettsteniani percepi: sed sæpe plures interpretes in exprimendis locis difficilioribus eadem nanciscuntur cælogia, quamvis nullus ab altero discat. Talia sunt loca in Proleg. p. 35 citata: locum vero, quem *Censura* p. 213 addit ex Luc. IX. 43, quid vetat existimari Græce olim lectum, ne dicam, ex aliquo Gothicorum exemplarium, quæ Rheni tractus habuit, in Latina Correctoria, collecta undique, esse traductum? Omnino similis textus Græcus fuit, quo *Vlphilas*, quo alii metaphrastæ, quo complures Græci Latinique patres ac librarii sunt usi, & ex uno eo fonte omnes hauserunt, quanquam nonnullæ Græcæ lectiones, quas illi legerunt, in nostris Græcis exemplaribus non existant, ut eviei in Appar. P. I § XXII, Obf. XX, Confid. I fs. His perpensis, omnia complurantur, quæ *Censur* p. 212 seqq. protulit. Neque vero à *Censore* postulo, quod ille postulari putat p. 214, neque *statum questionis* desero. Nam si *aliquot* Gothicæ ad Græca, ut omnes antehæc agnovimus, si *aliquot* dumtaxat in locis conformata sint, legitima est oppositio mea contra *Censorem*, cui Gothicæ translatio *NIL* est *NISI* versio veteris Latinæ: quo factum est, ut in Proleg. pag. cit. Gothicæ considerationem *obiter* in capite de Latina daret. Quo plus virum opinio de Gothicæ ex Latinis deductæ acquireret, eo magis plauderem. Sic enim ea comprobentur, quæ de influxu Latini interjeris

in tot alias translationes, atque adeo de ejus antiquitate, propagatione & auctoritate disputavi. Legitur Luc. XIV. 19. Lat. *alter*; Goth. *anthar.* & vl. 20. Lat. *alius*; Goth. *Sumf.* Græce bis, *ετερος.* item cap. XIX. 31. Lat. *Operam ejus desiderat*; Goth. *this gairneith*: & vl. 34. Lat. *eum necessarium habet*; Goth. *thaurfts this ist*: Græce bis, *αὐτῷ χρὴται ἔχει.* Hic sperabam, me certo reperisse vestigio, Vlphilam juxta cum Græcis etiam Latina expressisse. Sed novam dubitationem mihi injecit Tho. Mareſchallus in Obl. ad Goth. p. 472 ita scribens: *Nihil novi est in versione Gothica, vocabulum aliquod Græcum per varia Gothica eodem in loco transferri.* Idem mos Latino: unde Latini & Gothi similitudo.

Ioh. VIII, Adulteræ historiam in ullo unquam codice Latino, etiam apud Afros, nedum iis in locis, ubi Vlphilas vixit, desideratam fuisse, sine pertinacia dubitatur. *Cyprianus*, quem *Censor* p. 214 allegat, de ea nil habet: sed non ideo eam non legit. Ne reguli quidem sive regii citat historiam: quis eam propterea Cypriano lectam negaverit? *Juvenius* ex capite VI Iohannis in XII facit saltum: ne mirere, si is caput VIII ejusque principium præterit. *Hieronymus* hanc historiam indistincte ait, *in multis & Græcis & Latinis codicibus inveniri*: neque inde inferitur, Latinos Hieronymo, nedum Gotho, esse visos, in quibus ea non inveniretur. Eos, qui hanc periocham, ut *Augustinus* ait, *de codicibus suis abstulerunt*, *Milius* Græcos fuisse statuit: & sane in eadem pag. 215 *Censor* respectum Augustini ad Græcos codices ex alio comprobat loco. Prædem certe legitur ea in Latinis exemplaribus omnibus, & sine dubio etiam in iis vetustis omnibus, quæ per *Censoris* Prolegomena p. 85 Italiam veterem retinent, eoque plus hac in re valent, quia pagina ibidem sequente antiquitas Gothicæ translationi ab aliis tributa impugnatur. Procul dubio Gothus Græcanico exemplo eam historiam prætermisit.

Matth. VI. 13 illud, *Quia tuum*, & reliqua, jam tum, quum vetustissimus cod. Goth. Argentæus describeretur, in Latinis quibusdam existisse, ut *Censor* p. 215 putat, nemo evincet. Ne unus quidem Latinorum Patrum illam habet clausulam, quanquam innumerabiliter ex professo Orationem Dominicam tractarunt. Ceterioribus temporibus ea clausula in Correctoria, & inde in perpaucos cod. Latinos ex Græcis immigravit. Vlphilas Matth. VI & ante, & post, Græcis respondet.

Gothicorum *ordinem* verborum non penitus enervare *Censor* potest pag. 215. In Apparatu non quaslibet, sed studiose delectas protuli formulas, quæ in textu sæpius recurringunt, ubi Gothus modo hunc, modo illum Græcorum verborum ordinem, à Latino mutatum, præcise tenet: taliaque loca citavi, ubi Græca verba eleganter & concinne mixta Gothus item præ Latino subsequitur. Plura Lector sine labore colliget, unde agnoscat, non temere Gothicam verborum seriem cum Græca tantopere congruere, sed id a religione interpretis proficisci, neque inanem esse hujusce observationis *subtilitatem*. DD. *Bentleji* & *Middletoni* lis ad me non pertinet. *Hieronymus* & *Augustinus*, ipseque interpres *Latinus* mediam hic viam insisterunt: ac sæpe Latini codd. MS. melius, quam impressi, cum ordine Græcorum verborum conveniunt.

Luc. VII.

Luc. VII. 25 est *τρῶφή*. Lat. *epulatione*, in Cant. uti Iac. V. 5 *ἐτρῶφήσατε*, *epulati estis*, in Vulg. At Gothicum *fodeinai*, quo etiam Matth. VI. 25 *τρῶφή* redditur, illo Lucæ loco non est idem quod Latinum *epulatione*, ut *Censor* statuit p. 216, sed Gothus pro *τρῶφή*, *τρῶφή* arripuit. Nam etiam aliis æque memorandis in locis verba apud Græcos, non apud Latines, inter se simillima, permutavit: ut Matth. XI. 16 *ἐταίρις*, *ἐταίρις*. Ioh. XVI. 6. 21 *πεπλήρωκεν*, *τετρωρωκεν*. *γεννήσῃ*, *γεννηθῆ*.

Quicquid hæcenus diximus, id non tam de Gothica translatione ipsa, quam de Fragmentis cod. illius Argentei, aut, si forte in magno Vpsalienti incendio Anno MDCCII absumta ea sint, de exemplaribus exinde impressis vel descriptis, valet. Gothica in iis lectio, si loca supra citata & alia spectentur, modo cum vetustissimis & rarissimis, modo cum aliis sit recentibus congruit lectionibus: unde existimare datur, translationem ab Viphila quidem Seculo IV esse factam, sed in Argenteo codice, qui, si ex sententiis in *Heupelii* dissertatione de Viphila pag. 9 valde dissidentibus medium sumere licet, seculo VII scriptus est, passim interpolatam. Quæ ipsa esse causa videtur, cur Luc. II. 2 illud, *ἡγεμονευόντος τῆς Συρίας*, dupliciter reddatur in Gothicis excusis. Quod si plura Gothica superessent exemplaria; nonnulla, credo, aliter in iis legerentur. De his fragmentis, quæ remanent, in crisi sacra non magnopere laborandum est: sed fieri potest, ut aliquando plura Gothica recuperentur; & cavere nos ea quoque decet, quæ in posterum officere veritati possent. Ideo venia mihi dabitur, qui huic capiti paululum immoratus sum. Posthac ea de re hand contendam cum ullo mortalium.

XIX. *H. Stephanum* non modo post patrem suum *R. Stephanum*, sed etiam sub eo, Græca MS. N. T. contulisse, ipse docet apud *Censorem* p. 216 seq. Quamquam *Robertus* in Græca & Latina præfatione N. T. Anno MDL nullam hac de re mentionem facit. *Solius* Henrici opera Robertum usum ait *Censor*: Robertus autem in eadem præfatione secundum certe exemplar *ab AMICIS in Italia (ἀντιελληνῶν)* collatum ait. conf. Proleg. Wetst. p. 22. Alioqui prima persona plurali *Robertus* loquitur, *varias lectiones addidimus* &c.

XX. Non levis quæstio est, *Utrum in textu consultius, an in margine editor N. T. Græci eas repræsentet hodie lectiones manuscriptorum, quas ipse genuinas putat*: & hæc demum quæstio *Censorem* valde sollicitat p. 218. Ægte fert, me non facere, quod ipse facere gessit. Atqui jam Anno MDCCXXV Legem mihi, tertiam in Pro-dromo, de margine tenendo, de textu non mutando, posueram, antequam vel ego de Wetstenii rationibus quicquam scirem, vel etiam ille ipse ad suam editionem inductus fuisset. Gerardus a Malsbriicht Canon XXXVIII hic hic est: *Si quæ deprehendantur aut cōfrentur variae lectiones, nulla assumatur in textum, sed relinquatur lectio editorum nostrarum exemplarium, præsertim Compluten-sis, aut Stephaniæ; de vario lectioe docerunt notæ observatoris.* Atque hic canon, quem auctor suis in Proleg. sect. 131, Wetstenio non intercedente, *saluberrimam* vocat, præclare me defendit. Monestum mihi quidem, sed aliis fortasse non inutile erit, si ea, quæ in Appar. P. III §1 apud IV Par Exc. de hujus rei summa disserui,

differui, totidem verbis hic reposuero. Ego cur minus longe sim progressus, dicere necesse habeo. Multa quidem Complutensium, multa Erasmi, multa Be.æ propria esse constat errata: sed non multa poterunt demonstrari menda, quæ illi communia inter se habebant. Quare utrum textui inserantur genuinæ lectiões, quæ illos perpaucæ conjunctim fugerunt, an in margine palam repræsententur, veritatis vix interest. Rursus commune quiddam esse patet editionum omnium, abs cujus tenore ac colore ubi differunt manuscripti codices, in dubiam vix sapere, vel etiam deteriorera, eandemque speciosiore aliquando, literam abeunt: maximeque Alexandrinus, cui palma dari solet, antiquus ille quidem est, & aliquando unus sincerus; sed non rarius anceps variusque: cui quid in utramque partem tribui debeat, suo loco ostendimus. Quare non nihil interest, lectoribus, præsertim imbecillioribus, qui criticum etiam recte sentientem non statim assiguntur, omnes eximi causas timendi, ne nova recognitio textui usitato plus affricet labis, quam detergat. Omnino pristinas recensentes, singulas, conjunctas, per se non meliores firmioresque sequisecularis usus fecit; neque ad eas sine exceptione tuendas ulla publica auctoritas successores alligavit: sed tamen commune illud, quod diximus, editionum, sive classicæ lectiõnis, sive alio vocabulo notetur, tacita omnium consensione ita adhuc celebratur, ut id a me sollicitari, hoc crepero etiamnum & sublustri tempore, non putarim oportere. Iudices capitales, in re dubia, tutius censent, multos fontes dimittere, quam unum innocentem jugulare. Non dissimilis ratio in foro critico valet. Liberale est, alias editiones ex aliis; liberalius universas ex Mss. limare in textu: alterum quin fieri possit, nemo dubitat; alterum majoris est considerationis. Vbi & codicum pars aperte potior, & rationes idoneæ, accedente probatorum hominum judicio, emendationem aliquam textui vendicant: modestiam nemo violatam dicit. Qui vero se solo fretus, & præjudiciis criticis vel etiam dogmaticis, unusquisque & alterius codicis acriter reperi adspicere & favore abductus, lectiõnem usque quaque sultam eliminat: nullo molliore, quam temeritatis nomine suum olim ipse factum poterit reprehendere. etenim lectio, quæ hodie editori valde placet, ea protinus lectoribus & censoribus, ut recens docet experientia, vel posthac etiam ipsi editori displicere potest: vel si hic ei saltus quam pulcherrime cadat, alii tam curioso tanque temerario tempore existent, qui ejusdem juris obtentu turbent omnia, paremque prope editionum ac manuscriptorum discrepantiam invectant. Quare præstabilius est, lectiões non confessæ sanitatis tantisper arceri, quam postea iterum ejici. Gradatim in tanta re procedendi locus est, ut geminæ, ac potius, ut ancipites lectiões, quæ adhuc extra textum typis excutim jacuerunt, aliquantisper in proximo, in margine, eoque satis vacuo, colloquantur: idque ipsis illis lectiõnibus est conducibile. Sic enim in omnium oculos incurrunnt, ut seorsum examinentur, & ubi probatæ fuerint, suam salubritatem gustandam præbeant. Quod si protinus in textum abstantur, periculum est, ne a rixosis hominibus eo magis impugnentur. Nos non contendimus: in omni re modus libertatem, libertas latitudinem habet. Ad unam metam, non una semita ducit: publica ego, quod nemo prohibet, via ivi. Quum aliis in tempore suo lux & animus crescat ad textum ejusmodi & emittendum & admittendum, qui omnem lectiõnis germanitatem, absorptis marginum reliquiis, liquido exhauriat: non verecundiam eis nostram obstrere, sed curam prodesse cupimus. Interea unum dicam: Hodie, divino beneficio, id agitur, ut Scriptura, in vi maxime testamenti, in varias linguas transferatur, ad nationes quam plurimas propaganda. tanto reli-

gicus curandum est, ut textus Græcus præcipuis in locis, quorum differens lectio ex Græcis in versiones dimanat, apostolicæ manui quam simillimus, vel certe lectione recepta nusquam deterior, subministraretur interpretibus ejusmodi, quibus non valet differentias Græcæ lectionis operose discutere. Hæc quomodo retulerit *Censor* p. 219, aut quid rei in longo suo sermone responderit, alii judicent. Ipse, si inter specimen suum & inter Prolegomena sententiam ita, uti p. 211 scribit, mutavit: quomodo mederetur, si totus illico textus talis existat, qualem eum in specimine dandum putarat? Facit hæc experientia & admonitio *Lezn. Texts*: laudata in Appar. P. I § xxxviii. Homines novissima quæque maxime appetunt. Cras fortasse N. T. aliud scilicet evolabit, atque hodie. Ergo crassimum erit melius. Anno vertente, rursus aliud: quidni id quoque melius? Post seculum, multo magis. Interea empectis eo N. T. cujus copia est, superfedere commodum erit. Veruntamen multi hodie temerarii homines manum textui admovent. Exemplum anonymi Angli in Appar. P. I § xxxix, n. 11 notatum, jam ab Anno m dccc xix damnosum esse poterit, nisi *Aut. Blackwallus* aliique obstitissent. Quod si res eo tandem evadit, ut cuilibet pro arbitrio textum tractare & vexare fas sit, loco recensionum probatarum, quæ tres sunt potissimum, (non *sedecim*, ut *Censor* dicere solet,) quæque ingentem Reformationis molem sustinent, prompta hominum nefariorum opera, qui in critico studio culices percolant & camelos deglutiunt, Novum Testamentum Græcum, & ex Græco in alias linguas translatum, in minutiis quibusdam fortasse politius, sed in gravissimis momentis Socinianum, Bekkerianum, libertate cogitandi & omni enormitate maceratum, in manibus eorum videbimus, qui merces ita phaleratas exoptant.

XXI. Quibus anceps ista libertas displicet, eos *Censor* p. 220 in animas imbecillus, & in *Zelotas* duros dispescit. Multi, sive imbecilles ceteroqui sint, sive robusti, usitatis tenentur editionibus: & quum editor novus spondet, se ab illis non discedere, acquiescunt. Medicinæ strenuissima, quam *Censor* imbecillis dari vult, in graviores casus reservanda est. Rursus non rigidissimos demum adversarios & inquiltores nobis proponere debemus: sunt etiam alii, quorum rationem habeamus, ne ad justas querelas commoveantur. Nemo non tranquillo animo textum legit unice ex notissimis editionibus manantem, quam eum, quem vel notus & animosus, vel *ignotus* & consideratus promit criticus. Alienam libertatem non prodit, qui præmaturo libertatis abusu abstinet. Quis ad abusum istum cogi potest? Per me *Censor* faciat, quod vult: experietur, vel jam expertus est, multorum N. T. lectorum aliquid interesse, ubi ipse quicquam interesse negat.

XXII. Singuli manuscripti, singuli excusi libri manifesta habent Sphalmata. Quid reliquum est, nisi ut *omnia* congerantur, & ex omnibus *optima* seligantur, id quod olim & librarii generosiores, & primi editores factitarunt? Nil ergo proficiunt, quæ *Censura* p. 220. 221 rhetoricatur.

XXIII. Quos ibidem in me incitat, quod subinde a textu ad marginem, a margine ad apparatus, ab apparatu ad gnomonem remittam, iis satisfeci in Appar. P. III § I apud I & II Par Exc. imo satisfecit etiam pro me Tomus XI (cujus partem non minimam Censor fert,) Bibliothecæ rationalis, pag. 248 seq. *Confusionem* talis methodus non parit, sed tollit. Ipsa crisis Gerardi a Mastricht remissionibus scatet: ejus reprehensori quicquid *Censor* hic sit responsum, id sibi a me responsum putabit. *Gnomon* lucem partim jam videt, partim videbit, ut supra declaravi.

XXIV. *Alexandrinum* codicem in virtutibus & in vitiis excellere, constat inter eruditos. Ex optimis nempe exemplaribus per manus non aptissimas deductus est. Baccas ejus *aureas* (vid. *Censur.* p. 221.) cur non teneamus? putamina cur non abjiciamus? Hæc ab illis quomodo fecernenda sint, in Apparatu copiose ostendi, P. I § XXXII Observ. XI &c.

XXV. Hæretica & periculosa qui profert aut proferre censetur, etiam si in notis, ut *Erasmus*, vel in margine, ut *Stephanus*, ea exhibeat, reprehensionem non effugit. Sed hoc ipso multum decedit de iis, quæ *Censor* pag. 217 seq. ad quæst. I dicit: neque propterea non major est confidentia, si quis in textum, qui per *Censuram*, pag. 221 seq. æque patet, ingrediatur. Sed tamen importuni Zelotæ, qui *Erasmum*, qui *Stephanum* circumegerunt, iis in locis, quo meas ego curas porrigere non postulo, non sunt, sed fuerunt. Quod vitio vertebatur *Stephano*, postea *Lovanienfes* ipsi lecerunt: & quod in *Erasmo* reprehendebatur, permisit *Clemens VIII*, cujus verba exstant in Proleg. Wetst. p. 199.

XXVI. In Apocalypsi quemcumque textum receptum secutus fuisset, ceteros textus receptos neglexisse dici possem. Ita Apocalypsis in ipsis receptis textibus variat. Quilibet in prima quaque ipsi occurrente periocha cum *Ger. a Mastricht v. gr. Ariam Montanum* conferat. Hanc discrepantiam ante nos natam non est nostrum præstare. Censor in Prolegom. cap. XIII *Bezam* valde deprimit, & *Bezam* ad apicem sequitur *Gerardus a Mastricht*: quomodo igitur *Censura* p. 223 textum Gerardi a Mastricht tanquam *ordinarium* unice allegat? Sane lectiones Apocalypseos genuinas, quam major vis manuseriptorum eas tuebatur, in textu dedi; sequiores, hæcenus excelsis, in margine indicavi: neque fidem ea re fefelli. Semper enim limitatus fuerat sermo meus. In Prologo: *Leges, ut nunc sunt, nam indices sub manum explicatiores sunt, sic se habent.* In Notitia: *Rationem præsentem operis explicare non alienum fuerit.* Sciam Apocalypsin aperte excipere, nil attinebat in tam brevi delineatione: & revera hæc exceptio sero in mentem mihi venit, neque aos quoquam adhuc, quod sciam, Apocalypseos vel studioso vel negligenti est reprehensa. Ceteroqui per totum N. T. peritiam editionum textum servavi. Nulla ab his diversa Syllaba mihi objici poterat.

XXVII. De *Bentlejo* & *Wetstenio*, omnes ad veritatem eruendam invitaturus, sententiam a. x. in Appar. P. I §. XXXIX, n. 14, atque ita eam eis egi, uti omnes mecum

meum agere libenter patior, quanquam *Censura* aliter accipit p. 223. *Quæritur* *Mss.* Bentlejus in mutando textu progrediatur, ex Apoc. XXII, quod ille caput seorsum edidit, patet, *SI ex specimine dudum emisso*, inquam in Appar. P. I § xxxix n. 10, *adhuc licet iudicium facere*. Wettstenianæ crificos fundamenta, non dicam in specimine, & in censura, sed in Prolegomenis, ubi omnes editiones multo prolixius reprehendit, quam ego, in lignem mutationem intentabant, non solum in Apocalypsi, sed per totum N. T. de quo in Appar. numero illo 14 sermo est. Nunc id negat: itaque quæ de eo tum vere dixi, nunc dicere desino.

XXVIII. Autographa Apostolorum pridem amissa sunt: & quanquam nos *spere non pudet*, ea postlaminio reperturi, tamen nunc certe non apparent: neque talia habemus apographa, quæ Notarii vel Actuarii solenni illa formula munissent, *Concordant cum originali*. Fluctuatio illa, quam *Censor* pag. 224 seqq. exaggerat, nos in portum compellit, ubi mox consistemus.

XXIX. Nam neque *editionem* ullam, neque ullum ex *Mss.* integris, neque reliquias *vetustiorum* librorum, quorum non tam vetustas, quam distantia a manu prima indolique pendit debet, ad negotium expediendum sufficere, recte quidem *Censor* statuit p. 224. Sed quæ idem pag. seq. disputat, limitationis indigent. Cum *scopo* & *contextu* nil non conciliare ingenium potest: sed tamen genuina lectio non modo nunquam repugnat scopo & contextui, sed etiam propriam sæpe, quanquam non semper manifestam, cum eo convenientiam habet. *Orthodoxiæ* studio liberos plerisque mutationes fecisse, ita, ut is, qui lectionem maxime orthodoxam semper præferre velit, textum ordinarium ad minimum in locis 20000 mutare cogatur, *Censor* dicere sustinet p. 225. Omnino ab orthodoxis, ut idem ait, profecta fere sunt exemplaria, quæ hodie extant: sed ipsas mutationes quævis causa sæpius dederunt, quam orthodoxiæ studium. Porro genuina lectio, quæ ut plurimum perantiquissimum interpretem Latinum aliosque testes dignoscitur, formæ sanorum verborum nunquam certe potest repugnare. Sæpe etiam a *particulari* causa proficiscitur varians lectio: & tum *particularis* methodus, ut in morbis certis certa medicina, locum invenit. Hoc non in *infinitum* tendit, ut *Censor* p. 226 timet, sed per modum Exceptionis tractari, atque ita facile expediri potest. Utur est, *Censor* in rationibus decidendæ lectionum varietatis insufficientem admittit Enumerationem partium, & id præterit, quod unum omnium maxime ad decisionem conducere jam jamque videbinus. Ad *pluralitatem* *Mss.* rem deducere properavit.

XXX. Ista vero demum *Pluralitas* *Mss.* ut a *Censore* p. 226 promulgatur, labyrinthus est inextricabilis. Regulam ille tibi in Proleg. p. 195 seq. posuerat hanc: *Lectio plurimum codicum, ceteris paribus, est præferenda*: commodeque eam explicarat. Nunc & regulam & explicationem tollit: imo, si pluralitati *Mss.* tantum tribui debet, quantum *Censura* ei tribuit, omnes copiæ, quas Prolegomena illa percerent, dimitti possunt. Nil vero arumnosius, periculosius, incertius excogitari potest, quam talis pluralitas, præsertim si Orthodoxi omnia fere exemplaria, quæ ex

orientē apportantur, corruerunt, & manufcriptorum vel mediocris antiquitatis (nam quicquid Carolo M. ceterius est, mediocre est,) tanta est raritas. p. 224 seq. Ergo antiquissimus Latinus, antiqui orientales Interpretes, ac Patres, quos Censor in Proleg. p. 194 tantopere extulit, omni jure suffragii exuuntur? Nullum plane manufcriptorum deinceps discrimen valebit? Accuratum eorum numerum quis quolibet imbit loco? Duæ unius loci lectiones, uti altera præ altera unius subinde duorumve codicum suffragio augeatur, *alternatim* genuinæ erunt? Infinitas ejusmodi quaestiones bullire sentiet, qui decem duntaxat versiculorum varietates ad pluralitatem istam ceperit exigere.

Sed bene est: Censor in Præfatione N. T. Græci Anno MDCCXXXV editi eam pluralitatem ipse improbat; atque ita, ut mirabili celeritate in alterum extremum incurrat. *Illud jam addo*, inquit, *quod, quamvis forte prima fronte novum videatur, iis tamen, qui receptae vulgataeque lecturæ ab istis varietatibus metuebant, non poterit non esse gratissimum, nimirum Textus recepti auctoritatem ut plurimum non consensu citatorum MSS. Codicum magis firmari, nec eorundem dissensu delictori. Producentur, fateor, testium loco centum Codices, multis in locis a recepta Lectione dissentientes. Cave autem existimas, singulos religiosos, graves, idoneos, omnique exceptione majores esse; quin potius horum Testium Catalogum mecum attentis oculis perlustra, & leves, corruptos, imo fictos falsosque, ut vehementer fallor, deprehendes plurimos. Hoc dicto, exauertorantur ab eo Cant. & reliqui Græcolatini codices, & Mon. & cod. Neri collegii Oxon. & Velf. & Weck. quorum facilis jactura. Sed eodem numero Complutensem habet editionem, que uno quidem a tero jure loco Latinizat, sed ea ipsa loca indicat, & toto ceteroqui tenore suo cum sinceritate codicis Paris. I. Seidel. & similium aperte conspirat. Addit codices Romanos sive Barberinianos. Sed horum decem in Evangelistis, octo in Actis & Epistolis, quatuor in Apocalypsi, suis discreti numeris citantur, multasque ex iis lectiones, eximias, anemine prius notatas, postea vero alibi quoque repertas prouulit Caryophilus. Omnium vero minime illud ferendum est, quod Censor *Alexandrinam* codicem, quem tantis eruditorum præconiis celebratum confitetur, Alpha codicum Græcorum Biblicorum, divino provisu per tot sæcula & pericula nobis servatum, sine exceptione repudiat. Sæpe illud quidem exemplar halucinetur: sed ubi cum versionibus ad deperditos Alexandrinos codices exactis, Æthiopicæ & Cæpticæ, ac præcipue cum Latina congruit, pluris est, quam vel triginta codices Græci gregarii ex regione Constantinopolitana. Tum enim non sua proprie gloriemur, sed Alexandrinæ ecclesiæ lectionem exhibere dijudicatur. Injuriam in codicem Alexandrinum Censor, nisi eam retractat, nullis in crisi sacram meritis compensaverit. Quinquaginta numerat hos Censor codices: sed Steph. α & β pro binis falso haberi, notat; Romanorum porro XXI & Velefanorum XVI codicum, Weckhelique marginum, ob paucitatem locorum, aliasque causas, nunquam in censu codicum magna est habita ratio. Itaque octo sunt potius, quam quinquaginta, qui de summa codicum decedant. Fac porro, tam leves hos esse codices omnibus sine discrimine locis, quod tamen nemo dixerit, ut neque pro editionibus obviis, neque contra eas quæquam valeant: plures superant in laterculo Gerardi a Matrrecht non con-*

contemnendi codices; in Apparatu autem meo, P. I § v, circiter *centum viginti* Mss. Græci occurrunt, a quinquaginta illis penitus diversi. Quid his jam fiet? *Dimidiam-ue sui partem ingens ille testium exercitus amisit?* an tam cito ille exercitus *profigari* poterit, quam præfatio Censoris pollicetur? Manetne in his pluralitas sine ulteriori discussione? In minus, quid jam pluralitati aut substitui debet aut adjici?

XXXI. Diversas orbis regiones, unde Mss. apportentur, commemorat *Censor*, pluralitatem defendens, p. 226, atque ita de improvviso confirmat productam a me in Appar. pag. 429. testium *Diversitatem*. Quod si pluralitas valorem præcipue ex *Diversitate* trahit, multo plus valet *Diversitas* ipsa per se. Rursum eadem codicum, qui ceterioribus seculis Constantinopoli & in illa vicinia scripti sunt, minus valet, etiam in omnem Europam & ultra fuerint disseminati. Totum genus documentorum, ex quibus variae lectiones colliguntur & deciduntur, in duas quasi nationes distrahitur, *Asiaticam* & *Africanam*. Nisi tam pauca essent exemplaria Græca vetusta ex Africa, quorum excellentiam vulgus Asiaticum solo numero longe vincit, aliquanto plus niti liceret ista pluralitate.

XXXII. Temporis causa, ad Censuram tantisper comendam, subito eam pluralitatem arripuisse videri *Censor* poterat, præsertim quum paulo post (vid. Biblioth. ration. Tom. XIII. p. 235.) in illa præfatione N. T. in alia omnia iverit. Sed ipsa *Censura* p. 227, § *Par cette règle*, indicat, serio tum eum scripsisse. At nunc omnem criticum laborem, sobrio usu necessarium & salubrem, una litura tollit. Vereor, ne ipsius editioni remora novæ inciderint, quas tali pacto consoletur.

XXXIII. Quæ *Censor* p. 227 de *G. a Maftricht* judicat, recte habent. Quum vero editionem N. T. crisi excellentis illius Jurisconsulti comitatam mihi toties objicit, cogit me, ut eam sem editionem, quanquam *post animadversiones in Appar. P. I. § XXXIX n. 8 datas libenter acquisieram*, sepius tangam, ac præcipue de nova impressione Anno MDCCXXXV, cui *Censor* præfationem & alia quedam hæc, aliquid moneam. Hæc impressio, quæ priorem priorem distractam ait, cur non tam subito & suscepta & confecta sit, non laboro. In ipso textu præsertim remanent sphalmata, Luc. XXIV. 49. Ioh. IV. 6. Act. XIII. 29. &c. Fundamentum *Gerardi a Maftricht*, crisi Sacram ad ius civile revocantis in Prolegomenis suis, Sect. 32. 108. 114, retinetur sine admonitione. Totum stilum crises ejus, cum variis lectionibus editionis Oxoniensis minoris, nullam ferè nisi in nova præfatione emendatur. Singula loca si spectes, pristinæ error amict, si quæ, quod ad canones, v. gr. *G.* pro *Go.* id est, *Gonvill.* pro *Goth.* Matth. XIII. 32. Luc. I. 75. Act. III. 22. &c. attinet, per frequens, quod ad canones in margine adscriptos, perpetuus. Sola formula de *contenit* codicibus, ubi revera *aliquot* tantum merito erant, aut vix tantis, deleta est. Manet hæc crisis perpetua, perpetua eadem ratio maius textus *Bezae*. *Bezae* merito reprehendit in Proleg. *Gerardus a Maftricht* & tamen in critica tua, quippe tam laxa, ne semel quidem contra *Bezae* iudicat. Nemo melius, quam *Censor*, exemplo ullo, si quod esset, redarguere me posset. Septem codices *Bolesjani* in Proleg.

Mastr. sect. 42 solos habent Evangelistas, & tamen in Notis v. gr. ad I Cor. semper pro textu Bezae militare jubentur. Quare quicquid in Appar. P. I § xxxix n. 3. 8, item P. II ad Luc. II 4. & ad Apoc. III. 12 de editione An. MDCCXI. dixi, hodiernum de editione Anni MDCCXXXV d'ctum putari velim. Quæ vero Gerardus a Mastricht in Proleg. sect. 53 & 58 de *Lomeiro* & de *Gotho* ait, in novo margine reprehendi non oportuit. Invitus hæc omnia seribo: sed veritatis amor caveri postulat, ne lectores, qui specie rerum capiuntur interdum, omnia perlanata putent, præsertim quum hæc editio in Biblioth. ration. Tom. XIII. pag. 235, & Tom. XV. p. 27 seqq. tam speciose describatur. Decantatos illos XLIII *canones* criticos *Gerardi a Mastricht* singulatim, ordinatim, modeste, vere *examinatos*, alio tempore dabimus. (Vid. infra P. IV. N. VII.)

XXXIV. Pluralitati MSS. codicum favere me, absolute negat *Censor* p. 227 seq. & citat Appar. P. I § x. xxxii, Obf. xxvi. Verba mea erant: *Multitudo codicum per se non multum valet.* & rursus: *Selectis monumentis non efficit promiscua codicum multitudo.* Cur non allegat P. I § xxxii, Obf. xxxi, ubi sub Diverlitate testium pluralitatem, *exceptis singularibus quibusdam causis*, complector? item § xxxiii. Res ipsa pro me loquitur, nullam temere lectionem variantem, in pluribus obviam codicibus, prorsus prætermisi; & vix quinque ejus generis de mille *Censor* monstrabit, quas non genuinas agnoscam. Quare spondeo, *nullam typis adhuc excusam revisionem repertum iri, quæ toto suo tenore cum majore numero codicum æque conveniat, atque mea.* Non est hæc controversia tam levis, quam prima specie videatur. Pauca sunt, sed in his momentosissima loca, v. gr. I Joh. V. 7. 8, ubi germana lectio non tam multis, quam antiquis nixa documentis, religiose tenenda est.

Quod est igitur palmarium ad liquidam Decisionem? Primum, plurima illa, quæ nullo unquam lectionis discrimine affecta fuerunt, *normam* præbent horum, quæ discrimen aliquod, & quidem cum momento conjunctum, contraxere. Porro ex his gemina lectio nunquam mero hominis arbitrio, ut *Censor* p. 226 recte ait, & ego in Apparatu P. I § x. xxxii, Obf. xxvi declaro, dignoscitur. Ut dignoscatur autem, *regulæ* sobriæ multum utique adjuvant, per quas sincera lectiones a surrogatis, & in quibus momenti plurimum est, *glossæ* atque *hiatus* invicem discernuntur, uti in toto Apparatu P. I, ac potissimum § xi ad § xxxi exposui. Atque harum regularum dictamen *pluralitas* testium plerumque, *diversitas* fere semper, *antiquitas* semper suffulcit. Ab omnibus tamen ejusmodi adminiculis res tandem abit ad manus divinæ *gratiæ*. I Cor. II. Hoc magisterio *character* ille singularis, quem quævis genuina lectio, luce sua, suo sapore comitatum, gerere solet, interdum *cernitur*, sæpius *gustatur*: hoc jubare, quicquid mortalium mos, sensu, voluntas, solertia, curiositas, olim vel nuper, in multis vel paucis libris, plerumque addidit, & interdum dempsit vel permutavit, tanquam succus discuitur. Veruntamen non omnia simul expediuntur, sed suo quidque tempore. Neque is, qui aliquid percipit, protinus ceteris omnibus id præbare potest. Captus valde diverli sunt, & impedimenta cognitionis mutnaria. *Filios DEI bonus semper manet panis.*

XXXV. *Intricatam* differendi rationem *Censor* mihi tribuit p. 228, & hoc colore difficultatem defendendæ suæ *pheralitatis* Mfl. eleganter tegit. Multa passim capita, præsertim illud de numero codicum, in paragraphos & positiones distribui: id quod facilitatem tractationis non medioeriter adjuvat. De stilo meo, si quid refert, dixi in Appar. P. III § I apud I Par Exc. & alibi.

XXXVI. Quicquid *Censor* adhuc differuit, me petit; me igitur eundem petit in extremo: *Tirons une CONCLUSION de tout ce que nous venons de dire, c'est qu'un honnête homme doit avoir autant de COMPASSION de ceux, qui, après avoir examiné ces matières de leur mieux, ont eu le malheur d'en juger mal, que d'AVERSION pour ceux, qui trouvant mauvais, qu'un autre se serve de ses yeux, exigent à toute force, qu'on se soumette aveuglément à leur décision, comme s'ils étoient absolument incapables de se tromper.* p. 228. Breve, at vibrantem, *Censor*, *Clausulam* recognoscet. Non tam male te ipsum de me exillimare, firma sunt indicia: sed id laboras, ut alii quam pessime de me exilliment. *Si vana & jejuna animi inductione recensionem N. T. Græci suscepi, merito meo sic multor. Si autem res per tentationem apud me iit, divinoque ego ductu ac munere ea principia & subsidia, quibus hoc opus innititur, nactus sum, Censor manibus filiorum veritatis non excutiet, quod eis prodesse debet, ipsiusque & aliorum in me incurfus eo majorem operi vigorem, etiam post obitum meum, si minus apud doctos, at certe apud Sanctos, cœmiliabit.*

XXXVII. Causam, cur miserandus sim, hanc memorat, quod *tantos conatus meos bonis destituerit successus.* Id cernemus. Quomodo suffragia codicum colligi, expendi, discerni, numerari, atque adeo *testes audiri* debeant, palmarium est in re critica, præsertim si quis pluralitatem codicum tuetur. De ea parte Prolegomena *Censoris* nihil habebant. Viam patefecit, & quidem in singulas N. T. partes, in singula sæpe loca, Apparatus noster, P. I § VIII seqq. XXXIX. n. 8 &c. Id *Censor* præclare adoptavit in illa sua Præfatione: neque majus quidquam ipse profitetur, quod in editionem *Massrichtianam* contulerit. Porro in Apparatu egi; De signis codicum in ed. Oxon. minore confusis, P. II ad Matth. XV. 19 &c. De codd. Græcolatinis, P. I § XXVIII. De notis *Wechel.* P. I § XXXIX. n. 3. De *Stephano Erasimum* secuto, P. I § XXXVI. De *Curcellæo*, P. I. § XXXIX n. 6. De distantia codicis *Alex.* ab edd. P. I § XXXII *Obf.* XI. De cod. *Lin. altero & Magd.* 2. P. I § XXXIX. n. 8. De loco Matth. IX. 36, P. II ad l. c. De *Glossa* ex *Epiphimio*, ad 1 Tim. IV. 1. Hæc diverſi ponderis capita *Censor* ea, qua modo recensui, serie, partim in Præfatione sua, pag. 2. 4. 5. partim in *Stricturis* ad *Proleg.* *Gerardi a Massricht* p. 17. 19. 34. 43. 52, & ad *Notas* ejusdem, p. 33 refert. Sine arrogancia dico: multo plura his consentanea ex Apparatu meo in editionem istam, nisi properasset, derivare poterat. Iam quid *Censori*, a me non prius dictum, remanet? quantum est? quale est? Ipse ostendat. Sive similis optima quæque ex Apparatu meo, sive non similis, certe mecum congruit. Et confirmare quidem rectores hæc potest congruentia; gaudeoque egomet, *Censorem severum, in crisi exercitatum, dum eos, qui fuerint, multa, quæ proposui, signant,*

fugiunt, eadem ipsum & approbare & propagare, eoque ampliore & uberiore in labori meo fructum procurare: simul vero per hujus congruentie indicium non stis & veri studiosis hominibus dolerem de opera mea perdita compendifacientium exiti mavi, quum Censor p. 207, antequam affectus eum tam longe auferret, de editioe mea scripserit, qu'elle surpassé toutes les précédentes.

XXXVIII. Postremum illud est, me postulare, ut alii clausis oculis decisionem meam subeant, proinde ac si falli nescius esser. Ratio hujus accusationis ex § XX supra colligi potest: quæ si vera esset, plane essem averlandus. Atqui modestiam toties declaro meam, in Præfatione editionis N. T. & proxime ante præfationem, & P. I § XL, & præcipue P. III § I apud III Par Exc. ut verear, ne si, qui æquitatem amant, obtundantur.

XXXIX. Tot amorum operam præclare politam ducerem, si alii peritiores in adornando Dei verbo qualemcumque me subadjuvam patrentur. Tantum abest, ut luminibus cujusquam officere coner. Qualis autem futura sit recognitio Censoris, si ea etiamnum sit exitura, illuminati lectores tum demum judicabunt. Quos ea adhuc quidem prælibandos dedit fructus, horum causa Theologi cordati passim juventutem in antecessum admonent. Si primum specimen ejus, ut & Prolegomena, deinde hanc ejus Censuram, postremo ea, quæ ad Gerardum a Maltricht contulit, examines; deprehendas, eum intra sex annos rationes suas, typographorum duntaxat opera promulgatas, ter retexuisse, & quidem in iis partibus, quæ ad interiora rei pertinent. Undecunque hoc proficiscitur, firmitudo cordis deest, & casus externi varios affectus, sincerum judicium obnubilantes, pepererunt. Quare omnes prudentes, quicquid Censor, ab aliis haud dictum, venditat, quicquid ab aliis stabilitum convellit, præsertim ubi me vel tacite vel aperte petit, sollicite & vigilanter examinare decet. Ego in omni hac defensione vix quicquam novi habui, quod producerem: tantummodo nervos editionis majoris, ut in ejus præfatione dixi, ciere necessum habui: ex quo Lector perspiciet, considerationem illam non male sibi constare. Vno vincit me Censor, satyrico & jocosò stilo, quum ego gravitatem Novo Testamento dignam migrare non possim: sed religiosi Lectores, quibus potissimum & prodelle & placere cupio, momenta causæ spectabunt, nec veritatem ipsam, dum a me remissius defenditur, inermem arbitrabuntur. Non pessimi ominis mihi est, quod tam subactus tamque rigidus Censor, ex omnibus anecdotis & ex reliqua facultate sua nil a me vendicavit, quod ad ipsam unius duntaxat loci, vel majori vel minori momento, Decisionem pertineret. Quare non difficile mihi fuit, æquo & placido animo respondere.

XL. Habes, Lector benevole, Defensionem meam, eamque *Latinam*. Quæ si non ad omnes, qui *Gallicam* Censuram legunt, pervenerit, eos, quorum credulitas perfugium Censoris est, ego curare non possum. Neque posthac aliæ me interpellationes, quarum nulla hujus Censuræ vim facile æquabit, protinus ad bonas horas ab opere sapido & salutari avertendas commovebunt. Cordati homines non
quavis

quavis aera impelluntur, sed potius, quotiescunque usu venit, ipsi secum hæc reputant: Vtrum adversarius aliquis sensum sincerum, & ad verba Dei viva immutatum, an naturalem, vel etiam crudum sensum habeat? utrum bonam an malam destinationem alat? utrum ad ejusmodi sensum & judicium aptus an ineptus sit? utrum in opere aliquo, de quo judicium facit, ea tantummodo, quæ sublesta videntur, exquirat, non sine eorum, quæ ab auctore jam occupata erant, exagitatione; an ea quoque, quæ frugi sunt, agnoscat? Multum, parumne momenti in iis insit, quæ ille reprehendenda vel emendanda censet? utrum adversarius solidum ipse fundum habeat, an hac illac, etiam in summa rei, titubet? utrum idem ea, quæ avorum nostrorum memoria vigere cœperunt, quasi ipsam antiquitatem tueatur, an meræ novitatis avidior sit? Ceterum supra humanam facultatem est, omnia veritatis impedimenta apud omnes præcavere ac removere: totum Deo committi oportet, ut ipse verbo suo, supra aurum & obryzum pretioso, ubi, & quando, & quomodo, & per quos, & apud quos vult, nitidiorem indies victoriam pareat.

LECTORI

S.

Missa fuit hæc defensio a Reverendo Auctore in *Hollandiam*, ut *Miscellaneis Criticis*, quæ *Amstelædami* per quadrimestre spatium prodire solent, insereretur. Cum vero harum Observationum Curatores has partes, nescio ob quas causas, declinassent; ne diligentissimo Viro suus periret labor, traditæ fuerunt illæ chartæ huic Lugdunensi Bibliopœæ separatim excudendæ. Vale.

APP. CRIT. P. IV.

N. V.

A D M O N I T I O

EDITIONI MINORI

ANNI 1734 POSTLIMINIO ADIECTA

A. MDCCXXXVIII MENSE APRILI.

S P M M A R I V M.

Propositio. § 1.

Corrigendorum spicilegium. § 5.

Defensio operis. § 2.

Margo ad 1 Ioh. V. 7 declaratus. § 6.

Diversitas exemplarium, & hominum, qui eis dant operam. § 3.

Ratio Gnomonis, & cardo Harmoniae Evangelistarum. § 7.

Idia fructuosæ recensionis. § 4.

Conclusio. § 8.

§ I.

Quartus agitur annus, ex quo major editio N. T. Græci cum Apparatu critico, & item hæc minor, mea opera exiit, quotidianoque hujus temporis usu: complura collegi, quorum aliqua tecum, *religiosè Lector*, in præfenti communicanda existimo, sperans, fore, ut etiam ii, qui prius exemplaria nacti sunt, utilitatem facile percipiendam ad se redundare libenter patiantur.

§ II. *Meta* laboris est hæc, non ut alius fiat textus, quem non nulli sperare aut timere videbantur, sed ut obvii textûs sanitas firmitudoque, pauculis gemmis, quæ obrutæ jacuerant, postliminio restitutis, quàm exploratissima præstetur. Quam obrem etiam minutissima quæque excutere dignati semel fuimus. Eo enim magis iis, qui sua interesse putant, probamus, nil ponderosius nos iugisse. *Exceptiones* hinc inde exortas Apparatus noster, in tertia præfertim parte, occupavit: & postea *Defensio* operis, *Germanice*, cum Harmonia Evangelistarum, *Latine*, aliquanto auctior, seorsum est edita, quæ mihi, ut sentio, idoneos talium rerum arbitros factis conciliavit.

§ III.

§ III. Abundat ætas nostra, divino, *utinam* diutino ac perpetuo beneficio, editionibus Scripturæ, præsertim Novi Testamenti, etiam *Græci*. Summa omnium utique exemplarium non potest non eadem esse: sed *accessoria*, quæ suum quoque pondus habent, non sunt eadem. *Editor*es multum passim, quod videlicet ipsis placitum est, & quod placiturum aliis putant, pollicentur; sed prudentes, quid revera abs quovis eorum præstetur, dispiciunt: *emtores* elegantes specie libri externa capiuntur, quæ, quoad potest, ab honestis editoribus curatur: *lectores* veri, interiorum nitorem multo magis requirunt.

§ IV. In hoc genere, quid editio N. T. Græci, eaque quotidianis omnium usibus apta, habere debeat, proponam.

1. *Non debet merum unius cujuscumque editionis pristinae textum referre, sed omnium veterum codicum exhibere frugem, sine palea.*

2. *Sine palea, inquam. Pleno enim volumine totam farraginem variantium lectionum, etiam in minutissimis, contineri expedit, in usum criticorum: sed communia exemplaria multitudinem lectorum fas non est iis turbare discrepantiis, quæ a codicibus nihil auctoritatis, nil momenti a re ipsa habent.*

3. *Frugem vero omnem repræsentare debet, ita ut, quasvis lectiones, quæ saltem aliquid in recessu habere possint, aut in textu aut in margine referat, judiciumque lectori & expeditum offerat & liberum referret.*

4. *Sectiones majores, quas legitima discernit analysis, conspicuis quibusdam intervallis dirimi, sed periodos, cola, commata inter se connecti decet, ut sententiæ tenor quam commodissime percipiatur.*

5. *Interpunctiones, accentus & spiritus, in quibus magnum persæpe pondus inest, ita constitui debent, ut ipsi verborum sensui respondeant: ab aliis numerorum, literarum, asteriscorum notulis textum quam maxime immunem relinqui, & abbreviaturas, quas vocant, intricatiores arceri convenit.*

6. *Textus requiritur quam emendatissimus, & Errata, si quæ sunt, ita indicanda sunt, ut ne tirones quidem quidquam impediatur.*

Iustas esse has atque sufficientes *leges*, nemo non agnovit. Ad eas quilibet, quem deligendi exemplaris cura tangit, meam & quamlibet aliam editionem vel per se vel per alios examinet. Mea non ostento: aliena non vitupero.

§ V. Iisdem ego *legibus* tencor, ut etiamnum Errata quædam, quamvis levi, profitear. Legendum igitur Marc. I. 44 *σεαυτῶν*, per τ. Luc. V. 21 *διελθὺν ζειθαι*, per δ. c. XVIII. 10 *ἐτιρος*, per ε. Joh. VIII. 58 *γείθει*, per δ. Gal. I. 14 *πυνηκώτας*, inserto: Iac. I. 7 *ἀνθρώπος*, per . . .

tria loca: Ioh. XVII. 18 *αὐτοῦς*, per *ου*, Act. XVI. 37 *ἐκβάλλουσιν*, per *β*. Hebr. I. 6 *οἰκουμένην*, per *ου*. Nullam major editio nostra voculam omissam, nullam litteram habet mendosam, quæ sub calcem non sit retractata. Firmus hujus rei testis est Cl. *Andreas Buttigius* in Præfatione N. T. Græci ex majore illa (nam minorem, opinor, non viderat) recusit. Nunc hæc minor eandem dotem habet: vigilant enim meo & familiarium studio conquisivi, quæ corrigenda remansissent. Qua de re lectores rogo, ne sequiores exemplarium ex meis deductorum lectiones, quas proderet & exaggerare parco, mihi attribuant, sed meas lectiones unice ex meis æstiment exemplaribus. De circellis Act. XXVI. 20. 1 Cor. XII. 28. 2 Cor. X. 12. Hebr. XII. 22. majorem editionem conferendam relinquo, dum alibi plura dicam. In margine Ap. XI. 8 post *αὐτῶν*, inseratur *alterum*.

§ VI. Ad fulgidissimum locum 1 Ioh. V. 7. 8 margo meus sic habet: *Deleatur hæc pars (ἐν τῷ κύρηνῳ - ἐν τῇ γῆ) vel potius trajecto utroque versu totus locus sic ligatur, ὅτι ἰησὺς εἰς ω κτλ.* Hanc censuram laudatæ illius præfationis Scriptor & meam esse, & nimis duram ex parte sibi visam fuisse ait, & in editione sua paginam hæc censura præditam mutavit. Nimis equidem duram censuram esse assentior, quæ versum 7 omittendum esse edicat: sed ipsam omissionem Græcis solennem dissimulare neutquam debui. Quid codices, si numerus eorum hanc rem conficeret, *delevi juberent*, indicare volui tantum modo: enimvero continuo subjeci, *VEL POTIVS trajecto &c.* & huic parti literulam *β* dedi. Hæc demum *potior* pars meam censuram habet, & huic unice parti *Apparatus* in margine allegatus respondet. Itaque marginis mei verba, si quem offendunt, ex constanti sensu meo sic mitigentur: *Omittebatur hæc pars quondam: sed potius &c. De causa omissionis* minus laboro. Plerique defensores versiculi ad homœoteleuton confugiunt, & in homœoteleuto quidem quam multi hiatus per incuriam librariorum admissi sint, egomet passim commonstro: sed in præfenti causam istam non valere, evici, ni fallor, in Apparatu, ad illum locum § xxv: simulque aliam causam, neque iis, qui morem Veterum tenent, displicituram, neque Veterum honori inimicam, surrogavi, *Disciplinam arcani*, quin etiam significavi, haud solum me esse aut primum, cui hæc in mentem venerit. Ceteroqui effusam literatissimi Viri humanitatem grato animo agnosco: quæ vero idem aliique de Matth. VI. 13. Luc. III. 36. Col. IV. 8 aliisque locis notarunt, ea in Apparatu, si is recte perpendatur, vel in *Defensione* supra memorata, vel in *Gnomone* hermeneutico expediuntur.

§ VII. Hic ipse *Gnomon*, si quæris, Lector, me occupatum hodieque habet: sed munia publica prævalent; locusque a typographis remotus, valetudo non firmissima, & multæ aliæ causæ, me retardant. Partes aliquæ ubi jam existent, præfatio *Harmoniae Evangelistarum* docet: atque ipsa maxime *Harmonia* A. 1736 edita, pars est *Gnomonis*, de qua parte hoc loco aliquid inculcari, magnitudo rei postulat.

Innumerabiles sunt, fateor, Harmoniæ conditores Evangelicæ: sed fere omnes, quum *Tria* fuerint revera Paschata inter Baptismum & Exaltationem Domini, *quatuor*, ne dicam plura, fecerunt. Quod discrimen majorem opinione mutationem historiæ omnium momentosissimæ importat. Novissime, A. 1737, quatuor Paschata, majori solertia, quam quisquam antea, *Eberhardus David Hauberus* S. T. D. defendit, amantissime mihi contradicens; tria vero eodem tempore *Timotheus Philadelphus* Monotesfaro suo substravit: Germanico uterque sermone. Res igitur nunc certe in æquilibrio est penes eos, qui rationes nondum examinarunt: & hanc differentiam, in hoc genere principalem, abs quovis posthac scriptore, censore, lectore, ἀποσπαστικῶς observari convenit. Duplicem Harmonia genuina cardinem habet: *characteres historicos*, qui Matth. II. 1. 19. Marc. XIV. 12. Luc. III. 1. 23. Ioh. II. 20. XIX. 28 & alibi, non sane frustra, figuntur; & constantem allusionem Domini ad publicas Mosis & Prophetarum *lectiones* in sabbatis & festis diebus. Hinc *tria* illa obtinentur Paschata, eaque certis in *Æra Dionysiana* annis firmiter annexa. Hinc celer emicat cursus Salvatoris, & decentissimus in eo cursu actuum ordo. Hæc qui consideraverit, is, me non temere, & post tot alios in hac parte laborasse, & hanc partem ante alias expediisse, confitebitur. Nam quo tritior est materies, eo minus contemni debet recta ejus tractatio: & quo plures sunt, qui errorem solvent, eo magis necessaria est vindicatio veritatis.

Atque hæ partes, quas commemoravi, si tibi, Lector, displicent, non postulo, ut ipsum *Gnomonem* totum desideres: sin autem, ut confido, probantur tibi, peto abs te, ut ne, si opiniones nescio quæ ineptæ, imo temerariæ, mihi adscribantur, subita credulitate moveare, sed de me ex meis unice scriptis judicium facias, maximeque, ut ad telam aliquando pertexendam divinum auxilium mecum implores. Tum *Exegesis* a *crisi*, *Crisis* ab *exegesi* nervis radiisque augebitur.

§ VIII. Faciamus vero Dei voluntatem sine cunctatione: intelligentiæ inierim profectui modelste ac reverenter operemur.

APP. CRIT. P. IV.

N. VI.

VERGLEICHUNG

MERKWÜRDIGER STELLEN

DES

NEVEN TESTAMENTS,

DARIN

D. MARTINI LVTHERI DEVTSCHE VEBERSEZVNG,
 DER GRIECHISCHE TEXT DER ZVLICHAVISCHEN AVSGA-
 BE, VND I. A. BENDELII REVISION DES GRIECHISCHEN
 N. TEST, VNTERSCHIEDEN SIND.

Mit *Lutheri* Vebersezung kommt bald unfers *Reineccii*, bald *Bengelii* griechischer Text, und in der Hauptsache diese beyde durchgehends, sonst aber auch bisweilen keiner von beyden, überein. Die Ursache ist diese: *Lutherus* hatte je nicht Zeit zu critischen Vntersuchungen: Er übersezte das Neue Testament, wie er es theils in der uralten, ihm vorhin gewohnten lateinischen Version, theils in dem griechischen Text *Erasmi* vor sich fand. Hernach ist *Erasmi* Text durch beyde *Stephanos* und *Bezam*, hin und wieder geändert, und nicht eben allemal verbessert worden: Daher *Luthero* von denenjenigen, die ihn gegen einen solchen Text halten, bisweilen zu viel geschicht. Indessen sind solchem geändertem Texte die *Elzevirii*, und unter vielen andern, leztens auch *Reineccius* gefolget.

Diese alle, und dazu *Ben. Ariam Montanum*, (der sich nach der editione *Complutensi*, welche die allererste gewesen, gerichtet,) hat *Bengelius* zusammen, und aus einem jeden das beste genommen. In der Offenbarung *Iohannis* hat er etliche mal dem unschätzbaren Alexandrinischen Manuscript den Vorzug gelassen: aber in allen andern Büchern des N. Test. ist nicht eine Sylbe zu finden, da desselben Text nicht mit *Montano* oder andern bewährten Editionen übereinkäme. Das übrige hat er auf den Rand der größern Tübingischen, und etwas sparsamer auf den Rand der kleinern Stuttgartschen Ausgabe gesetzt, von allem aber in Apparatu critico Rechenenschaft gegeben.

Dies Orts haben wir nicht begehret, alle erhebliche variante Lectionen zu erschöpfen, als welches einem jeden anderwärts zu suchen überlassen wird: Nur hat man erachtet, es werde einiger summarischer Entwurf des Vnterscheids zwischen Lutheri, unsern Griechischen, und Bengelii Lesarten, dieser deutschen Originalbibel gar eigentlich anstehen, und den Liebhabern der Wahrheit einen solchen Nutzen bringen, der bey dem ersten Anblick geringer, als bey reifem Nachsinnen seyn möchte.

Also bedeutet in folgender Tabelle *L.* Lutherum, *M.* Montanum, *R.* Reineccium, und zuletzt *Al.* codicem Alexandrinum. Die Buchstaben *α β γ δ ε* zeigen an, wie Bengelius seine lectiones marginales, unvorgreilich, stufenweise, höher oder geringer schätzt. Das *ζ* weist auf den *Apparatum*, welcher den Grund der Lesart critice darthut: und das *G* auf den so genannten *Gnomonem*, da die Wichtigkeit mancher unscheinbaren Stelle exegetice wird dargeleget werden.

Matth.	TEXTVS BENGELII.		MARGO EIVSDEM.
I, 18.	ἰησῆ	R	non legitur. α L
II, 6.	γάρ	R	γάρ μοι ε L
II, 11.	εἶδον	M	εἶδον ε L R
III, 8.	καρπὸν ἀξίον	M	καρπὸς ἀξίος ε L R
IV, 12. & passim.	ὁ ἰησῆς	L R	subauditur. β
V, 22.	εἰκὴ	R	non legitur. 3 L
47.	τελιῶνας	L R	εἰθνηκοί β G
VI, 1.	ἐλεημοσύνην	L R	δικαιοσύνην β G
13.	ὅτι usq. ἀμὴν	L R	abest. γ ζ
IX, 13.	εἰς μετάνοιαν	L R	abest. β
36.	ἐσκυλευμένοι	M	ἐκκελυμένοι ε ζ L R
XII, 35.	abest.	M	της καρδιας ε L R
XVI, 13.	με	R	non legitur. β I.
XIX, 17.	λέγεις usq. Θεός.	L R	ἑρωτας περὶ τῆ ἀγαθῆ; εἰς ἔστιν ὁ ἀγαθός. β
XXI, 7.	ἐπεκάθισεν	M	ἐτεκαθισαν ε L R
XXIII, 8.	ὁ χριστός.	L R	non legitur. β ζ G
XXV, 13.	ἐν ἧ ὁ υἱὸς τῆ ἀνθρώπου ἔρχεται	L R	abest. γ
XXVI, 26.	εὐχαριστίας	R	εὐχαριστίας ε I
XXVII, 9.	ἱεραμῆς	L R	non legitur. 3
64.	abest.	L	ιουτας δ R
Marc. II, 17.	εἰς μετάνοιαν	L R	non legitur. α
III, 29.	χρίστω	L R	ἀματίας β
VII, 2.	ἰμῶν ψαλτο	L R	non legitur. α ζ G

Marc.

Marc.	TEXTVS BENIGELII.	MARGO EIVSDEM.
IX, 40.	ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν R	ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ε L
XI, 10.	ἐν ὀνόματι κυρίου L R	non legitur. β
XIV, 22.	Φάγετε L R	abest. γ
XV, 8.	ἀναβοήσας R	ἀναβάς δ L
XVI, 8.	abest. M	ταχύ ε L R
Luc. I, 35.	non legitur. R	ἐκ σῆ ε L
III, 19.	abest. L	Φιλίππου ε R
IV, 8.	ὑπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ L R	non exstat. α
ibid.	non exstat. L	γάρ ε R
VII, 11.	τῶ L	τῆ δ R
IX, 50.	ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν L R	ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν α ζ G
X, 11.	ἐφ' ὑμᾶς L R	non legitur. β
20.	non legitur. L	μᾶλλον ε R
22.	non legitur. L	καὶ γραφεὶς πρὸς τὰς μαθη- τάς εἶπε δ R
XI, 2. 4.	ἡμῶν usque ἑρανοῖς &, γε- νηθήτο usque γῆς &, ἀλ- λά usque πονηρῶ L R	non legitur. γ ζ
44.	γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖαι ὑποκριταὶ L R	non legitur. β G
XIII, 35.	ἔρημος L R	non legitur. β G
ibid.	λέγω δὲ L	ἀμὴν δὲ λέγω ε ζ R
XV, 17.	ἐγὼ δὲ L R	ἐγὼ δὲ ᾧδε β
XXIV, 53.	ἀμὴν. R	abest. α L
& aliis locis.		
Ioh. V, 16.	καὶ ἐζήτηεν αὐτὸν ἀποκτεῖ- ναι L R	non legitur. γ
VII, 8.	ἐγὼ ἔπω L R	ἐγὼ ἐκ β
34. 36.	εἰμι L R	εἰμι β G
X, 8.	abest. M	πρὸ ἐμῶ δ L R
XIII, 30. 31.	ὅτε ἐξῆλθε. M G	"Ὅτε ἐν ἐξῆλθε, ε ζ L R
XIV, 1.	non legitur. R	καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτῶ ε L
XVII, 17.	σῆ L R	abest. β
XVIII, 15.	ἄλλος L	ὁ ἄλλος δ R
20.	πάντες L	πάντοτε δ R
XIX, 14.	ἕκτη L R	τρίτη β ζ G
Act. II, 30.	τὸ κατὰ σάρκα ἀνασῆσεν τὸν χριστὸν R	non legitur. α L
38.		
& sæpius.	χριστὸν L R	non legitur. β Act.

Autor.	TEXTVS BENGEII.	MARGO EIVSDEM.
III, 20.	προκεχειρισμένον M	προκεχειρισμένον ε ζ L R
V, 41.	αὐτῆ L R	abest. β ζ G
VII, 35.	ἀρχόντα καὶ λυτρωτῶν L R	ἀρχηγὸν καὶ λυτρωτῆν β ζ
IX, 6.	ἀλλὰ omnes veteres (ut ostendit Bengelii Defensio II.) nec non M	σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν κ. τ. λ. ε ζ L R
XI, 28.	καίσαρος I R	abest. γ
XIII, 6.	βασιλεὺς R	βασιμῆ β L
17.	non legitur. L	Ἰσραὴλ δ R
33.	τῷ πρώτῳ L	τῷ δευτέρῳ δ R
	(olim)	Neutrum legitur β
44.	ἐρχομένῳ R	ἐχομένῳ β L
XVII, 25.	καὶ τὰ R	κατὰ δ L
XVIII, 5.	πνεύματι L R	λαγῶ β G
25.	περὶ τῆς κυρίας L R	περὶ τῆς ἰσοῦ β
XXI, 15.	ἐπισκευασάμενοι M G	ἀποσκευασάμενοι ε ζ L R
XXIII, 9.	μὴ θιομαχομένον L R	non legitur. β
XXVII, 14.	εὐρακυδῶν R G	εὐρακυλῶν γ ζ L
Rom. I, 16.	τῆς χριστοῦ L R	non legitur. β
II, 5.	καὶ δικαιοκριτίας M G	δικαιοκριτίας ε L R
VIII, 11.	διὰ τὸ ἐκείθεν αὐτῆ τρεῖς L	διὰ τῆς ἐκείθεν αὐτῆ πνεύματος δ R
XII, 11.	μα M	καιρῶ ε ζ L R
XIV, 9.	καὶ ἀνέστη L R	Virmvis , non exstat. α
XVI, 5.	ἀχαιῶν L R	ἀτίας β
I Cor. VI, 20.	καὶ ἐν υἱῷ τῆς Θεοῦ L R	non legitur. α
VII, 3.	ἀυλομενῶν εὐσοιῶν L R	ἀφελῶν α
5.	τῆς ἰστροφῆς καὶ L R	non legitur. β
XII, 2.	ὅτι ὅτε M	ὅτε ε L R
XIV, 25.	καὶ ἔτω τὰ L R	τὰ α G
XV, 20.	ἐρητύο L R	non legitur. β
31.	ἐμαρτῶν R G	ἐμαρτῶν ε ζ L
45.	ἀσθῆντος ἀδύμ L R	ἀδύμ β
2 Cor. VIII, 4.	διξασθῆναι ἡμᾶς L R	non exstat. α G
Gal. III, 1.	τῆ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι L R	non legitur. β
IV, 25.	ἀγαρ L R	non exstat. β G
Eph. I, 13.	καρδίας M	διανοίας ε L R
III, 9.	οἰκονομία M	κοινωνία ε L R
V, 9.	πνεύματος L R	Φωτὸς α
Phil. IV, 3.	καὶ L	καὶ ε R
I Thess. V, 13.	ἐαυτοῖς R	αὐτοῖς ε L

R r r r

I Tim.

I Tim.	TEXTVS BENGELII.	MARGO EIVSDEM.		
I, 4.	οικοδομίαν	R	οικοδομίαν	ε L
17.	μόνω σοφῶ Θεῶ	L R	μόνω Θεῶ	α
V, 4.	καλὸν καὶ	L R	non legitur.	β
2 Tim. II, 19.	κυρίας	M	χριστῶ	ε L R
III, 16.	καὶ	R	deest.	ε L
Tit. II, 8.	ἡμῶν	L	ὑμῶν	ε R
Philem. v. 7.	χαρὰν	L	χάρην	ε R
20. fin.	κυρίῳ	L R	χριστῶ	β
1 Petr. I, 4. 5.	ὑμᾶς	L	ἡμᾶς	ε R
II, 21.	ὑμῶν, ὑμῖν	R	ἡμῶν, ἡμῖν	ε L
III, 8.	Φιλόφρονες	L R	ταπεινόφρονες	β
20.	ἀπεξεδέχετο	M	ἀπαξ ἐξεδέχετο	ε L R
2 Petr. II, 2.	ἀσελγείαις	M	ἀπαλείαις	ε L R
II, 13.	ἀπάταις	R	ἀγάταις	ε L
18.	ὄντως ἀποφυγόντας	L R	ὀλιγῶς ἀποφεύγοντας	β
III, 7.	αὐτῆ	L	αὐτῶ	ε R
10.	ἐν νυκτὶ	L R	non legitur.	β
1 Ioh. I, 5.	ἐπαγγελία	R	ἀγγελία	α L
II, 7.	ἀδελφοὶ	L R	ἀγαπητοὶ	β G
12.	γράφω	L R	ἔγραψα	β G
23. fin.	deest.	L R	ὁ ὁμιλοῦν τὸν υἱὸν, καὶ τὸν πατέρα ἔχει	β
V, 7. 8.	ὅτι τρεῖς . . . ἕρανῶ . . . ἐν τῇ γῆ κ. τ. λ. Edd. Germ. A. 1576. &c.	R	Multi versum 7 omiserunt, & L ipse: sed legendus est, & quidem post versum 8.	β ζ G
10.	Θεῶ	L R	υἱῶ	β
Hebr. II, 9.	χαρίτι	L R	χωρίς	β G
VI, 10.	τῆ κόπῃ	L R	non exstat.	β
IX, 1.	πρώτη	L	πρώτη σκηνή	ε R
14.	αἰώνις	R	ἀγία	δ L
XI, 11.	ἔτεκεν	L R	abest.	β
13.	non legitur.	M	καὶ παιδῶντες	ε L R
XIII, 9.	μὴ περιφερεσθε	L R	μὴ παραφερεσθε	β
1ac. II, 18.	σῶ, ἐκ	L R	σῶ, χωρίς	β
V, 12.	ὑπὸ κρίσιν	R	εἰς ὑπόκρισιν	δ L
Iud. v. 1.	ἡγιασμένοις	L R	ἡγαπημένοις	β
4.	Θεόν	L R	non legitur.	α G
22. 23.	καὶ ἕς μὲν ἐλεεῖτε. . . ἀρπάζοντες	L R	καὶ ἕς μὲν ἐλέγχετε διακρινόμενοι· ἕς δὲ σώζετε ἐκ πυρὸς ἀρπάζοντες· ἕς δὲ ἐλεῖτε ἐν φόβῳ	β G
			Iud.	Iud.

Incl.	TEXTVS BENGELII.		MARGO EJVSDEM.
Ap. I, 6.	v. 25. μόνω σοφῶ Θεῶ βασιλείαν 11. non legitur.	L R M M	μόνω Θεῶ α βασιλείς καὶ ε L R ἐγὼ εἰμι τὸ ἄλφα καὶ τὸ Ω, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔχρατος καὶ ε L R αἰών.
II, 5.	18. non exstat. ταχει (ταχύ R)	L	αἰών. ε R Neutrum legitur. β
9.	non legitur.	Al.	τὰ ἔργα καὶ δ L R
14.	τῶ	L G	τὸν δ R
16.	ταχύ	L R	non legitur. γ
V, 14.	non legitur.	M	ζῶντι εἰς τὰς αἰῶνας τῶν αἰώνων ε L R
VI, 3.	ἰδόθη αὐτῶ	M	ἰδόθη αὐτοῖς ε L R
11.	χρόνον	M G	χρόνον μικρὸν ε ζ L R
VII, 14.	κυριε μν	M	κυριε δ L R
VIII, 13.	αετῆ	M	ἀγγέλκ δ L R
IX, 16.	δύο μυριάδες R nec non	R L	δισμυριάδες α ζ G
XI, 1.	non legitur.	L	καὶ εἰσίνκει ὁ ἀγγελος ε R
2.	ἔξωθεν	R	ἔσωθεν ε L
8.	ὁ κύριος αὐτῶν	M	ὁ κύριος ἡμῶν ε L R
15.	ἐγένετο ἡ βασιλεία	M	ἐγένετο αὐτῶν βασιλεία ε L R
17.	ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν	Al. G	ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος ε L R
XII, 8.	ἐκ ἰχυσεν . . . αὐτῶ	M G	ἐκ ἰχυσαν . . . αὐτῶν δ L R
10.	κατήγορος	L R	κατηγορ α G
XIII, 5.	ποιῆσαι L. nec non	R	abest. β ζ
7.	καὶ λαόν	Al.	deest. ε L R
XIV, 1.	τὸ ὄνομα αὐτῆ καὶ	M	deest. ε L R
5.	ψεύδος	M	δολος ε L R
ibid.	abest.	M	ἐνώπιον τῆ θρόνκ τῆ Θεῶ ε L R
6.	ἄλλον	R	deest. δ L
8.	abest.	L	τῆ θυμῆ δ R
XV, 3.	ἰθῶν	M	ἀγίων ε L R
XVI, 7.	τῆ	Al. G	ἐκ τῆ M. ἄλλκ ἐκ τῆ ε R. nec non L
XVII, 3.	καὶ παρέσαι	M	καίπερ ἔσιν ε L R
16.	καὶ τὸ θηρίον	M	ἐπὶ τὸ θηρίον ε ζ L R
XVIII, 13.	καὶ ἄνωμεν	Al.	deest. ε L R
XIX, 17.	τὸ μέγα τῆ	M	τῆ μεγάλκ ε L R
XX, 12.	θρόνκ	M	Θεῶ ε L R
XXI, 17.	σηχῶν	L R	abest. β ζ G
24.	non legitur.	M	τῶν σωζομένων ε ζ L R
ibid.	non legitur.	L	καὶ τὴν τιμῆ δ R

Apoc.	TEXTVS BENGELII.	MARGO EIVSDEM.
XXII, 6.	πνευμάτων τῶν	M αἰγίων
19.	τῆς ἕξλης	M βιβλης

ε L R
ε L R

Ein jeder kann bey dem Text selbst für die restituirte Lesarten ein beliebiges Signum setzen, und auch dieses Verzeichniß nach seinem Gefallen vermehren.

APP. CRIT. P. IV.

Nro VII.

ORDINATVM, MODESTVM, VERVM E X A M E N

SINGVLORVM XLIII CANONVM CRITICORVM

GERARDI A MASTRICHT,

DATVM IN PRÆF. GNOM. N. T. § VIII. IX. X.

§. I.

Spiritui se plerique subducunt eruditorum: quare ne literam quidem suam rite tractant. Hinc de variantium lectionum decisione, deque decisionis cum textu recepto conjunctione, confusissimæ adhuc dominantur opiniones. nam alius *antiq̄uioribus* manuscriptis nititur, alius *pluribus*, ita quidem, ut etiam fallum jactet numerum: alius *Latinam* versionem, alius *orientales* evehit: alius *Scholiastas Graecos* laudat, alius *vetustiores patres*: alius *contextum*, (qui sane plurimum valet,) ita defendit, ut plura omnia & pleniora sequatur; alius expungit, quicquid ab uno, si placet *Aethiopico*, non dicam, interprete, sed librario, semel omissum est: alius *receptiorem textum* cupide reprehendit; alius eum sine ulla exceptione tuetur. *Non omnes, qui citharam habent, sunt citharocedi.*

§. II.

Nos, re diu multumque agitata, omnem lectionis varietatem his *Monitis* & discerni & digeri posse confidimus.

I. *Partes sacri textus longe plurimæ remanent nulla notabili varietate (Gratia DEO, aſſeſſae.*

II. *Totam eae doctrinam salutarem omnibus criteriis praeditam continent.*

III. *Ad eas cuncta lectionis varietas, tanquam ad normam, exigi & dijudicari debet ac potest.*

IV. *Lectionem N. T. eamque variantem, habent codices manuscripti, ex manuscriptis imprent; Graeci, Latini, Graecolatini (de quibus non aliter sensu in Apparatu, P. I. § XXIX, & P. II ad init. ep. ad Rom., ac de principe eorum Berneriano Lud. Kullerus in praef. N. T.) Syriaci &c. Latinizantes Graeci vel aliarum linguarum: liquida*

*da allegata Irenæi &c. ut cuius generationi largitur divina providentia. Omnia vocabu-
lo codicum late interdum accepto complectimur.*

*V. Hi tamen codices per ecclesias omnium seculorum & climatum diffusi sunt, & ma-
num primam ita prepe attingunt, ut conjunctim, in omni varietatum multitudine, suce-
ram lectionem exhibeant.*

§. III.

*VI. Certe nulla unquam conjectura audienda est: tutius seponitur, quæ forte la-
borare videtur, particula textus.*

VII. Universi codices in decidendo sunt norma singulorum.

*VIII. Græci Codices, tam obtinentes antiquitatem, quæ ipsam lectionis varietatem
superet, valde pauci sunt: reliqui permulti.*

*IX. Quamlibet parum valeant versiones & patres, ubi a Græcis exemplaribus N.
T. discodunt; certe ubi Græca exemplaria N. T. inter se differunt, ea præpollent, qui-
bus versiones patresque consonant.*

*X. Latine versionis lectio, ubi consensu me patrum Latinorum vel etiam aliorum testi-
um idoneorum firmatur, eximium ob singularem antiquitatem pondus habet.*

§. IV.

*XI. Testium numerus pro utraque cuiuslibet loci lectione vigilanter iniri debet: & id-
circo discernendi sunt codices Evangelistarum ab iis, qui Acta & Epistolas, cum Apoca-
lypsi vel sine ea, vel hanc solum habent: integri a mutilis: ii, qui ad Stephanicam edi-
tionem collati sunt, ab iis, qui a Complutensem, aut ad Elzevirianam, aut ad ignotam ali-
quam sunt collati: ii, quos recte collatos esse constat, v. gr. Alexandrinus, ab iis, quos
recte collatos esse non constat, aut quos constat segnius esse collatos, v. gr. a Vaticano, qui
alias vix parem haberet.*

*XII. Plures ita demum testes paucioribus; & quod gravius est, testes climatibus,
seculis, linguis, diversi, propinquus inter sēs & quod gravissimum est, antiqui novis
præferendi sunt. nam quum Fontis nomen prima tutetur unice manus, Græca utique; ab
ea, quo propius absunt rivi, id est, codices ex primæis deludi, Græci, Latini &c. hoc
plus habent ponderis.*

§ V.

*XIII. Quas lectiones vel incuria librariorum vel indiffereta cura admisisse existimari
jure potest. hæc possenti debent lectioni tali, quæ non nimia quidem facilitate blanditur,
sed nativa dignitate nitet.*

*XIV. In sequiorem lectionem prodit alliteratio, parallelismus, ecclesiasticæ lectio-
nis, inveniis præsertim vel exenatis, opportunitas: hiatus, verba recurrentis glossam,
facilitas apparet. in varietate multiplici, necdum lectio genuina.*

*XV. Quinque igitur Momenta sunt Testium: Antiquitas testium, diversitas
eorum. & multitudo: tum, lectionis sequentis origo, & ænitæ color natus.*

XVI. Hæc ubi concurrunt, dulcius auribus, nisi scriptis, remanet.

XVII. Quotiescumque autem de his Momentis pars pro una lectione, pars pro altera militat; criticus modo huc, modo illuc moveri potest, vel, si ipse acquiescit, ceteri tardius assentiuntur. Ibi alius alio majorem in oculis vel corporis vel animae aciem habet, frustra disputatur. Alter alteri nil obtrudere potest aut eripere, nisi forte ipsi olim autographa reperiantur.

§ VI.

XVIII. Non optima crisis est, quae hanc summam praescribit: Sic Erasmus, sic Stephani, sic typographi fere omnes excederunt: ergo sic legendum est, apicum tenus, ad consummationem usque seculi; & vetusta monumenta, quatenus cum hac lectione congruunt, sunt admittenda; quatenus aliud, quamlibet magno consensu, referunt, rejici debent. Dicendum, quod res est: compendiosa est haec crisis, ephebis digna. Obstinatam credulitatem erga lectionem receptiorem alit: & adversus antiqua documenta praesertim suspicacem se facit. Quicumque sunt, qui sine ea firmitudine textuum ab eam varietate immunium, atque adeo ipsius Scripturae ac religionis dillicant periclitari, periculose ipsi sentiunt, fideique vim ignorant. Aequissimum Calovii judicium, ab hodierna quorundam superstitione typographica longe remotum, retulimus in Apparatu P. I, § XXXII, Obs. XIX. Etiam ante typographiam inventam integra erat Scriptura: non ad typographiam Seculi XVI, cujus intra limites, quae a zelotis defenditur lectio, tota constata est, divina se providentia, Scripturae sacrae invigilans, alligavit.

XIX. Typographica tamen lectio, fere tota, firmiter defenditur, non ex eo, quia usu invaluit, sed quia iis, quae hic explanamus, criteriis excellit: eoque nomine gaudemus.

§ VII.

XX. Qui per Frobenium & post Lutheri obitum per Stephanos Elzeviriosque excusus est, & adhuc propagatur, textus N. T. Graeci, is a Lutheri versione non raro differt, ut docet Tabula locorum N. T. Bibliis Hebraicis & Graecis Germanicisque Zullichavienibus adjecta. (App. P. IV. n. VI.) Quae autem cum Luthero congruit genuina lectio, eam cum prolubio amplecti fas est. Sincerus quidem textus citra studium partium quaeri debet: quem tamen multi minus curant (indignum!) quam fartam chirothecam.

XXI. Valde optanda esset talis editio N. T. Graeci, in qua ipse textus totam lectionem germanam, omni varietate dispulsa, liquido exhauriret: sed nostra aetas id non assequitur, & quo propius unus alterve nostrum ad primaevam sinceritatem se recipit, eo minus assentiuntur plerique.

XXII. Consultum est igitur, ut tantisper, dum uberior lucis mensura obtingit ecclesiae, textus ecclesiastico judicio ex editionibus probatis quam sincerissimus corrogetur. In sola Apocalypsi aliquid ex Mss. adpersum dedi: causamque saepius dixi.

XXIII. Perpaucae tamen lectiones recepti textus, vel tanquam dubiae, vel tanquam sequiores, ab reliquo textu discernendae veniunt: & ut tales, sine ullo veritatis detrimento in ipso textu notantur.

XXIV. Immo iis exceptis, & aliquantisper duntaxat, quasi sequestratis, toto dum reliquo textu firmiter nititur & salubriter utitur etiam ichota.

§ VIII.

XXV. Vicissim nonnullae lectiones pretiosissimae, e situ suo extractae, ut genuinae recognoscuntur, ad veritatis incrementum.

XXVI. Lectiones extra textam receptum, vel aequae probabiles, vel geminae, praesertim si minus multis codicibus fultae reperiantur, non confestim textui sunt inferendae, sed in margine indicandae.

XXVII. Id iudicium fieri potest, varietatis marginis in classes quasdam distinctis, nam quaelibet varietas, quoad quoris tempore constitui potest, aut in aequilibrio est, aut altera lectio alteri antistat, & hoc rursus vel magis notabili discrimine, vel minus notabili. Unde lectiones firmatae, plausibiles, dubiae, in textu aut margine collocatae, analytice ad quinque gradus, quos alioqui (ut in magnitudinibus stellarum, in qualitativis, frigoris &c.) innumeros esse & pertum habeo, reducuntur. Hos ego gradus literulis α β γ δ ϵ notavi.

§ IX.

Nemo receptiori lectioni, ut arbitror, ita aut insensus est aut addictus, ut his Monitis possit refragari. Nonnulla uberius explanantur, additis exemplis, infra, in ep. ad Rom. in ep. Iac. & in Apocalypsi, passim. Nil autem novi assero: haec eadem antea levis & scripsi. Nota Theophilus a Veritate esse ait, quae eruditi contra meam editionem N. T. monenda invenerint. vid. *Beleuchtung*, p. 27. Eruditos, opinor, eos narrat, quibus Defensione altera (App. P. IV n. VIII.) respondi. Hanc ergo velim perpendat; idemque, quae mihi pag. 58, & pag. 64 in extremo, adscribit, de iis editionem meam respiciat. Exceptionem, qua usus est in aequitate sua erga me declaranda, nullam faciet. Non operose me posthac defendendum mihi puto, ne minus magni aestimare subsidium videar virorum pietate, zelo, orthodoxia, literatura praedictorum, qui suis me iudiciis & vindictis haud ignotis tegunt, & aliter animatos, me quiescente, & iustinent & vincunt. Atque jam ego potius eo progredior, ut, quales sint duces, quos plerique sequuntur, ostendam.

§ X.

Exiit videlicet Amstelædami anno 1711 cum ipso N. T. Graeco *Crisis Gerardi a Mastricht*, per canones XLIII criticos varias decidentis lectiones: cui crisi nil non tribuerunt eruditi, non solum in Germania, ut I. G. Bajerus in Dissertatione de var. lect. N. T. usu & abusu, pag. 13 &c. sed etiam aliis in terris, ut Ant. Blackwallus Britannus in Classicis sacris, pag. 617 &c. Atqui summam criseos illius a veritate abesse, demonstravi in Apparatu P. I § xxxix n. 8: & quum A. 1735 eadem crisis aliquantum mutata prodiret Amstelædami, alterum examen institui in Defensione illa priore, § 26. 30. 33. 37. (App. P. IV. n. IV.) Et Apparatum & Defensionem, fas est,

est, evolvant, qui crisi illa nitendum putant. In ea Defensione, Latine edita, ad-
 jeci hæc: *Decematos illos XLIII canones criticos Gerardi a Mastricht singulatim, or-
 dinatim, modeste, vere examinatos, alio tempore dabimus.* Nunc ferme pœnitet pro-
 missi: & talis hodie examinis labore superfederem libenter, quum intelligam, esse
 aliquos, quibus quam minimum criseos quam maxime probetur.

§ XI.

Sed quia *complures etiamnum canonibus illis capiuntur*, neque aptiorem hujus discus-
 sionis locum prospicio: in præsentem eam dabo, ita, ut canones ipsos referam (quo
 certe nomine ab eorum admiratoribus gratiam iniero;) animadversiones ad utram-
 que editionem criseos illius accommodem; facilitati brevitatiq; dem operam; ne-
 que inter aculeos, quibusdam e somno excitandis necessariis, modestiæ obliviscar.

§ XII.

CANON I.

*Variantes Lectiones, quod omnes fateri coguntur, ortæ sunt ex negligentia, osci-
 tantia, festinatione, aliquando & ex malitia descriptorum. Est nobis Varia Lectio,
 aberratio descriptoris a scriptura vel mente Auctoris, quem describit; quæ generalis de-
 scriptio, omnem quidem, etiam minimæ literulæ aberrationem pro varia lectione recogno-
 scit. Commodè tamen priores causæ magis ad vitium; posterior vero ad malitiam referri,
 & pro varia lectione haberi poterit. Non enim omnis aberratio a scriptura, est aberratio
 etiam a mente Auctoris: quod multo major pars harum lectionum (in ed. N. T. Oxon.
 A. 1675, & inde in ed. Amlt.) imò ausim adferere tres quartæ partes demonstrabunt.*

ANIMADVERSIO.

Verum hîc dici, agnoscimus, sub ea cautione, quæ ad canonem VIII dabitur,
 de sensu sive mente scriptoris sacri: at inde nullius loci lectio præ altera præroga-
 tivam obtinet. Nusquam in margine, quod meminerim, ab auctore allegatur hic
 canon, quanquam *observationis* potius, quam *canonis* titulum meretur, ut complu-
 res alii.

§ XIII.

II. *Descriptorcs errarunt oscitanter sæpenumero, quando in eodem aut sequenti versu
 repetitiones vocabulorum inveniebantur, putantes se anteriora vel posteriora descripsisse.
 Exinde detractiones, omissa voce aut sententia intermedia, aut sequente; aut variatio-
 nes. Idem & a dicente proficisci poterat.*

Canon bonus, sæpe adhibendus, sed raro adhibitus ab auctore. Adhibendus
 erat, pro lectione marginis, v. gr. ad Luc. X. 11. i Ioh. II. 23.

III. *Aliquando etiam inde sunt causæ additionum, unæque vox aut sententia bis re-
 peti-*

petita, quando sc. descriptor in eandem vocem aut periodum inciderat, aut quid neglexerat.

Canon bonus, sepe adhibendus, sed raro adhibitus ab Auctore. Causa in eo allegata non solum additiones, sed etiam permutationes verborum complectitur. Allegandus igitur erat, v. gr. ad 2 Petr. II. 2, pro lectione marginis.

IV. Descriptores saepe in eo errarunt aut variantem lectionem fecerunt, quando vocem scripserant ante praecedentem, quam delere volebant, ne decor descriptionis periret. inde trajectio vocum orta, quae variantem lectionem sensu sano facere non debet. idem factum, si quam vocem neglexerant, quam postea addere volebant.

Vera observatio: sed utra lectio genuina sit, aliunde dignosci debet.

V. Descriptores saepe periodum legerant, & obliti vocis vel vocum originariarum textus, substituiebant aequipollentem aut fere aequipollentem, aut aliam, aut penitus omiserunt, quam postea, ut exemplar macularent, mutare, delere vel supplere voluerunt. Id pro variante lectione non adsumendum, nec textus mutandus.

De locutionibus aequipollentibus, quae sit manus primae, quae Graeci librarii, aut interpretis, haec observatio non deciditur: neque eadem omissionem ab additione discriminat.

VI. Peccarunt saepe descriptores in mutandis, omittendis literis, praesertim unius organi: item in mutandis syllabis, quae quoad sonum sibi similes videbantur; id quod frequenter contigit in uominibus propriis ex una in aliam linguam translatis: quae cum sensum saepe non turbarent, illi propter exemplaris nitorem mutare volebant: quod non pro variante lectione, sed pro negligentia descriptoris habendum. Ita & iudicandum, quando temporum, modorum, aut verborum mutationes, vel generum aut casuum contingebant. &c.

Errorum causam ita haec tangit observatio, ut ad decisionem non faciat.

VII. Descriptores saepe peccarunt in omittendis vel addendis vel variandis particulis, pronomibus, adverbis, praepositionibus, aliisque, quod & saepe in verbis compositis factum: hoc tamen variantem lectionem non facit, nec pro ea habendum. Millies & millies sic peccatum.

Eadem ratio.

§ XIV.

VIII. Quae lectio additione vel detractioe aut mutatione, item variatione constructionis, non mutat sensum, etiamsi in tribus quatuorve codicibus manuscriptis inveniatur, pro variante lectione non habenda, nec admittenda contra plurimos alios Codices, bonae vel melioris notae. Nulla quippe causa tum cogit, variantem lectionem receptae praeferre.

Cum a tribus quatuorve codicibus, de quibus Canone XI, discesseris, haec observatio nusquam lectionem unam alteri praefert. Raro etiam additio vel detractio vel mutatio sensum plane eundem relinquit. Interesse aliquid, si ego non sentio, alius fortasse sentit; si hodie non video, heri fortasse vidi vel eras videbo. Si non

interest ad dogma, interesse potest ad elegantiam, ad simplicitatem, ad emphasin, ad connexionem, ad parallelismum qualemcumque.

§ XV.

IX. Unus Codex non facit variantem lectionem, quia arguit incuriam descriptoris, maxime in omittendo: modo recepta lectio sit secundum analogiam fidei: alius canon XXII habet locum.

Canone IX-XII & XL-XLIII, coll. Proleg. n. 108, de numero codicum agit Noster: sed primum *diversitas & antiquitas* codicum pluris est, quam *numerus*, quem sine discrimine accipit: deinde ipsum numerum minime habet explicatum, multos rarus codices, ubi pauci aut vix ulli sunt; paucos, ubi sat multi sunt, vel plures, vel plurimi. Nam in laterculo codicum, canonibus præmissis, plerique solos Evangelistas, pauci Acta & Epistolas, Apocalypsin aliquot tantummodo habent; iidemque subinde sunt mutili, non pari diligentia excussi, ad editiones inter se discrepantes collati: at Noster lectioni marginis sui solet concedere tantummodo codices in margine expresse citatos, & totam fere reliquam laterculi molem textui suo ita adscribit, ut *centenos* subinde codices, etiam in Apocalypsi, a textus sui lectione stare putet. *Manifestum huic atque magnum errorem* secunda recte appellat editio crifcos Mastrichtianæ; itaque formulam de *centenis* codicibus &c. delevit: sed reliquum tenorem retinet. Eo magis admonendi sunt, qui hanc crifin jam perfanatam putant. Simili errore Ant. Blackwallus in Clavibus sacris p. 594. ad Act. II. 24, & ad 1 Ioh. IV. 3, allegavit *CXX MSS*: quum haud XL sint codices, ad Acta & ad Epistolas Iohannis, ante eum collati: idemque *sedecim* (sic enim, opinor, legi voluit, non *sexaginta*) Stephanicos, has illasve partes N. T. complexos, pro codicibus totius N. T. amplexus est, p. 600. 617 sq. 636. In excerptis Oxoniensibus, quæ *Mastrichtius* crifi subtravit suæ, unus, duo, tres aut quatuor codices sæpe dicuntur lectionem aliquam habere, quæ multis testibus nititur. Apud ipsum *Mastrichtium* lectio textus, quamlibet imbecilla, nunquam potest causa cadere; lectio marginis, quamlibet germana, vincere nunquam.

§ XVI.

Quod ad *Canonem IX* seorsum attinet, *unus* sane *codex*, ubi minor codicum est copia, variantem facere lectionem potest; imo unus codex, v. gr. Apocalypiticus apud *Erasmum*, ipsum textum sustentavit: sed quo major copia comparatur, eo rarius unus codex variam lectionem cum specie potest facere. Sæpe autem unus dabatur *Mastrichtio*, ubi multi sunt. Citatur hic canon ad Matth. XXVI. 35: Marc. IX. 40: at lectio marginis non *uno MS* sed *fere omnibus* nititur. Ap. III. 12 omnes libri, etiam excussi ante *Bezam*, habent *vαφ*: quare qui libros MSS. contulere, nullam hinc varietatem notarunt. Apud *Bezam* error typhothetæ dedit *λαω̄*: id *Beza* correxit: sed unus *Huiffus*, qui codicem Alexandrinum ad textum cum mendo *λαω̄* excusum contulit, *vαφ* demum tanquam variam lectionem codicis Alex. notavit.

Inde

Inde *Mastrichtius* lectionem *verō*, quasi in uno tantum codice repertam, hoc canone IX reprobavit, quum in omnibus exisset ac plane genuina sit. Hæc non potuissent accidere *Mastrichtio*, nisi in *summa* eriscos errasset. Ultima canonis verba, modo *recepta* &c. receptam lectionem sine causa in discrimen adducunt.

§ XVII.

X. Neque duo Codices faciunt variantem lectionem, contra *receptam* & editam & sani sensus lectionem; quia id duorum descriptorum, forte ejusdem, duorum *descriptivum* arguit incuriam, maxime in omitendo: in quo plerumque sufficit ratio illa sola: omissum esse.

Citatur Canon v. gr. ad Apoc. XIV. 1. XVII. 4: at lectio marginis non duobus codicibus, sed omnibus nititur, errorem refutans ab *Erasmo* invecum, & per *Stephanos* & tot alios receptum. Et tamen sunt, qui *Stephanico* prelo divinam pro integritate N. T. Providentiam mancipare audeant, nec desinant audaciam iis adscribere, qui sua ætate omnibus subsidiis a Providentia oblatis religiose ad communem adificationem utuntur.

XI. Neque faciunt variantem lectionem tres aut quatuor codices, maxime in omitendo, contra viginti & quod excurrit alios *manuscriptos*.

Citatur Canon v. gr. ad Luc. XIII. 35: at lectio marginis non tribus aut quatuor, sed *per multis*, illique præcipuis testibus nititur. Sic Matth. II. 11. XXVIII. 19, lectio marginis non tribus quatuorve, sed ita multis codicibus nititur, ut lectioni textus ne unius quidem firma relinquatur opinio.

Ibi Millius plures, inquit *Mastrichtius* in Proleg. § ult. codices, versiones & patres adducit, isti parva mutatione numerus codicum, verbi gratia, trium quatuorve, ad sex septemve augeri & extendi potest; ut nec ille variam lectionem facere debeat contra centum (ed. 2, plerisque) alios codices seu testes. De centum seu plerisque illis jam diximus: trium quatuorve, & sex septemve, pusilla est differentia; sed multo major intercedit, ut margo *Mastrichtianus* ad Apparatum nostrum collatus quemlibet lectorem quovis docebit loco.

XII. Magnus codicum *manuscriptorum* numerus veluti viginti aut plurium, firmat & prebat *receptam* & communem lectionem sani sensus, potissimum in omitendo.

Lectio sani sensus, que ante typographiam inventam vel etiam deinceps *recepta* & communis fuit, iusto codicum firmatur numero: sed iustum numerum, variis ex causis, modo plures, modo pauciores faciunt codices; & diversitas testium antiquitatque plus valet.

§ XVIII.

XIII. *Stephani* Curellæi annotationes variantium lectionum, pro variantibus lectionibus non habendæ, quia ille non notat codices, unde eas habeat, an ex *manuscriptis*, an vero ex *impressis exemplaribus*. Possunt etiam pro uno codice haberi.

De Curcellæo dixi in Appar. P. I § XXXIX n. 6. *Miratur Maftrichtius in Notis ad I Cor. VI. 5, unum Curcellæum ab Oxoniensibus citari, quum vel triginta MSS. habeat Millius. Fugit ergo illum, talia multis dari locis, v. gr. Matth. V. 48. Iac. II. 18. Qui non vident, palpare possunt excerpta Oxoniensia, quæ canonibus Maftrichtianis substernuntur, nequiquam esse idonea: neque editiones a Maftrichtio iusta causa esse collatas. nam Curcellæum solum aut pene solum citari putat, ubi textum Curcellæus editionum, interdum meliorem, allegat, ut Rom. VII. 6. I Petr. II. 21. Ap. XXII. 15.*

XIV. Versiones etiam antiquissimæ ab editis & manuscriptis differentes, uti nec impressi libri, faciunt variantem lectionem; sed magis ostendunt oscitantiam interpretis aut corruptionem exemplaris, quo usus fuit. Complutensis prima editio anno 1514, valde exacta & ad varia manuscripta, etiam charactere ad antiquum Scripturæ manuscriptorum modum expressa, fere tantæ fidei est, ac codex manuscriptus: quare & Oxoniensis editio 1675 ejus variantes lectiones expressit.

Quid ponderis habeant versiones, ab editis & manuscriptis, quibusdam certe, haud differentes, non docet Canon. Sane mss. Græcos, quibus hodie utimur, vetustate longe vincunt, & vix unquam in sequiore lectione consentiunt. quare ad decisionem, ubi codices Græci inter se differunt, quam plurimum faciunt. Oxoniensis margo unam versionem Copticam cum fragmentis Gothicis, ad Evangelistas tantummodo, allegat. Magnus defectus. Neque impressi libri non faciunt variantem lectionem, ubi constat, editores manuscriptis esse usos. Complutensem editionem laudat auctor canonum: sed per sepe optimas ejus lectiones rejicit.

§ XIX.

XV. Ex genio Codicum manuscriptorum observandus est genius descriptorum & descriptionum, an soleant vel omittere quid vel addere. Vide & Canones XXX & XXXI.

Hic genius parum facit ad Decisionem, quippe quæ nunquam unius codicis genio nititur.

XVI. Quodsi in aliis Evangelistis, quam ejus qui legitur, aliæ voces, aut vocum mutationes, inflexiones &c. occurrant, probabile est, inde variantem lectionem mansisse.

Hic canon nil a canone XXIV diversum habet.

XVII. Citationes Patrum textus Novi Testamenti raro facere debent variantem lectionem, quoniam ex memoria factæ, sæpe non ipsa verba, sed æquipollentia adducunt.

In margine Oxoniensi nulla patrum allegatio: quare canon XVII cum tribus frequentibus in hac crisi quiescit. Raro in notis quoque allegantur patres. Magnus iterum defectus. nam ubi patres a codicibus discedunt, verba eorum haud premenenda sunt: sed ubi codices inter se differunt, ii prævalent, qui cum patribus congruunt; & quo antiquiores sunt patres, eo ponderosius est suffragium. Sæpe vix apparet, quid patres legerint in textu suo: sæpe firmiter constat. Discrimen explanatur in Appar. P. I, § XXXII, Obj. III. IV.

XVIII.

XXVIII. Ita saepe Patres, quae ad intentionem non faciunt, omittunt.

Tali in casu, quae patres omittunt, ea nemo prudens rejiciet.

XIX. Patres quoque, ex lapsu memoriae, uni adscribunt, quae apud alium leguntur.

Talis lapsus memoriae nulli adhuc lectioni genuinae detrimentum attulit.

XX. Patres quoque citant aliquoties, quae nullibi reperiuntur.

Fides semper esto penes citantem.

§ XX.

XXI. Quae pro veris variis lectionibus a Criticis habentur & quae sensum mutant, non ad hos canones examinandae aut judicandae, sed earum origo, causa & ratio investiganda & disquirenda: ad quod canon vigesimus tertius ablegat.

Sectio hoc methodicum est, non canon.

XXII. Lectio absurda & quam antecedentia vel consequentia absurditatis convincunt, rejicienda est.

Lectio aperte absurda plerumque unius tantum est codicis, adeoque hic canon est supervacuus. Interdum absurditas non est in codice, sed in excerpto, v. gr. Matth. XVIII. 20, collato Millio: vel in interpretatione varietatis, v. gr. Matth. XXI. 32, ubi juxta Cant. phariseos, contra atque alii interpretantur, credere posuunt. Porro absurda saepe est lectio, quae non videtur: saepe videtur, quae non est. In canonicis XII Psyllianis, qui dissertationem de var. lect. N. T. concludunt, octavus est insignis: *Lectio in speciem absurda non est statim rejicienda, nec ea quoque, quae obscuritatem dictionis secum fert; tales enim lectiones non solent fugi.*

XXIII. Vide Notas.

Vide Apparatum. ibi enim Notas illas, quoad opus esset, consideravimus.

XXIV. Cognita origine variantis lectionis, perit plerumque varians lectio; veluti si ex uno Evangelista in alium vox sit translata vel periodus, quod satis usitatum erat, ut sc. constarent diversae enunciationes Evangelistarum &c.

Insignis Canon. Pro lectione marginis allegandus erat ad Luc. III. 19 &c. quin etiam extra Evangelistas, v. gr. ad Eph. V. 9.

XXV. Glossema.

Continetur hoc in Canone XXXV. Ibi ergo vide.

XXVI. Saepenumero descriptores, voces, quas censebant superfluas, aut non necessarias, compendii causa omiserunt, praesertim quando sensum non turbabant aut mutant: id quod pro variante lect. non admittendum; sed audaciae descriptoris imputandum.

Omissio plerumque casu fit, rarius consilio, ut recte judicat D. Hauberus, cuius ceteroqui crisis cum sententia hujus Canonis congruit, ut notamus ad Act. XV.

34. Porro quomodo ea, quæ omiffa sunt, ab iis, quæ addita sunt, discerni debeant, auctor crifeos non indicat. Sic res in incerto manet.

XXVII. Contra, quando sensus ellipticus aut obscurus aut imperfectus descriptoribus videbatur, addebant vel nomen vel verbum vel pronomem &c. sæpe ex antecedentibus. Quæ quoque audacia est.

Continetur hoc in eodem Canone XXXV. Ibi ergo vide.

XXVIII. Quando descriptores sæpenumero anteriorem vocem, verbum, numerum, casum, aut tempora mutaverunt, tunc in sequentibus, quum anteriora delere & exemplar maculare nollent, isti mutationi inhaerere cogebantur. Innumera istius continuatae mutationis exempla occurrunt.

Hujus canonis eadem ratio est, quæ quarti. Eum respice.

§ XXI.

XXIX. Efficacior lectio textus recepti.

Genuina lectio semper est efficacissima. Efficacia autem, nativæ simplicitatis comes, a fæuo, Græcis sæpe placito, discerni debet. Sic Matth. XXIII. 8. 2 Cor. VII. 8. Apoc. XI. 17, canon hic a Maffrichtio pro textu allegatus, fortiter pro margine militat.

XXX. Codex solet quid omittere.

Canon inutilis. Plane subordinatur Canoni IX.

XXXI. Codex consuevit aliquid addere.

Ejusdem valoris Canon.

XXXII. Distinctiones, seu commata & puncta diversimode posita, item conjunctiones & disjunctiones vocum, in exemplaribus manuscriptis non faciunt diversitatem lectionis, quia in antiquis sæpe desunt, aut voces cohererent. Inde aliquando coalitio, aliquando distractio orta. Sed pertinet hoc magis ad interpretes & explicatores textus, quam ad criticam.

Ne hic quidem canon est.

XXXIII. Omiffio vel variatio quaedam sæpe contigit, quando verbi aut præpositio- nis constructio remotis æque ac proximis poterat aptari. Multoties a descriptoribus hæc ratione peccatum.

Utra lectio genuina fit, per hanc Observationem non deciditur, quod ad variationem attinet. De omiffione diximus ad Canonem XXVI.

XXXIV. Refer quoque numerum vel numeros canonum, huic (sc. 34.) adscriptos, ad proxime præcedentem lectionem, & ex illo canone vel canonibus pete rationem vel cri- sin ejusdem lectionis.

Recte *Monitum* appellat auctor. Non est Canon.

§ XXII.

§ XXII.

XXXV. *Descriptores clarius saepe quid praecepta lectione exprimere voluerunt: quod non statim recipiendum. Sic multoties peccatum. Haec pro glossematis magnam partem habenda.*

Hic vero Canon longe est excellentissimus: sed eum praetermisit auctor, ubi maximi usus erat, v. gr. Marc. VII. 2. Act. X. 21. XXIII. 9: imo contrarium Canonem XXVI pro eo allegavit, nimis saepe, v. gr. Matth. IV. 12. Marc. XII. 32. Praecipue incunte pericopa Graeci librarii supplevere *ὁ ἰσως* & alia. Graviter Reineccius in praef. ad N. T. quadrilingue: *Attentionem & circumspeditionem magnam, magnum postulat rei, quae agitur, momentum, ne qua verba DEI inter hominum scholia abjiciantur, nec haec etiam hominum verba pro verbis Dei venditentur.* Et quidem periculosum est, demere; addere, etiam periculosius, ut ostendi in Appar. Part. I. § 21. Quare etiam atque etiam illud inculcandum statuo: *Fucatae lectionis criterium fere est blanda sermonis facilitas, multas, sed recentiores, laedans librarios; genuinae, brevitatis sermonis, cum antiquitate testium.* Ita vero ad glossemata proscribenda tardi & sua opinione religiosi sunt praesentis aetatis homines, ut periculum sit, ne multi sanam lectionem N. T. gravissimis in locis, dum emendam putant, obliterent, & quemvis Maftrichtii canonem potius, quam hunc aurum, audiant & sequantur. Quod si scriptores, quorum multi quam minimum sibi spatium cogitandi indulgent, exiguo fructu admonentur; omnes prudentes lectores in angulis suis cautius sapere debent.

§ XXIII.

XXXVI. *Enallage temporum & casuum, item modorum, singularis & pluralis numeri, positivi & comparativi, toties invenitur in descriptione facta, ut maxima fere pars variantium lectionum inde sit orta: quod & ad Canonem VI referri potest, nisi quod hic strictior sit.*

Haec quoque observatio decidendi vi caret inter duas unius loci lectiones.

XXXVII. *Omisit saepe codex manuscriptus aliquid, quia vel in verbo, vel anterioribus descriptor censibat id satis expressum esse. Multoties hac ratione a descriptoribus peccatum, praesertim a descriptoribus doctioribus.*

Vide ad Canonem XXVI. Nil enim ab eo dissent.

XXXVIII. *Si quae deprehenduntur aut observantur variae lectiones, nulla adsumatur in textum, sed relinquatur lectio editorum nostrorum exemplarium, praesertim Complutensis, aut Stephaniana; de varia lectione doceant notae observatoris.*

Non est Canon decisioni inserviens: *Monitum* appellat auctor.

XXXIX. *Quando in textu edito nulla occurrit varia lectio, difficultas tamen apparet in sensu, ratione verborum aut rerum, iudicium non tam pertinet ad Criticam, quam ad commentatorum explicationem aut conciliationem.*

Par ratio. Sunt autem variæ lectiones infigues, quarum nullum in editione Maftrichiana veftigium invenitur. Vid. Appar. P. I § XXXIX n. 8, ubi notatur locus Marc. X. 14 cum aliis.

XL. Indicat hic canon, quod maxima pars manufcriptorum hâtenus cognitorum & collatorum habeat lectionem variantem.

Nufquam, quod fciam, canonem auctor hunc allegat, quanquam perfæpe & optimo jure & fumma cum utilitate pro marginis lectione allegandus erat: atque ejus loco paffim Canon XLI. XLII. XLIII, imo XII. XI. X, imo IX, allegantur. Ne uni quidem lectioni genuinæ, five textûs *Elzeviriani*, in quem incidit auctor crifeos, five marginis, verum is numerum codicum adfcribit: fed femper, ubi ea in textu eft, jufto majorem; ubi in margine, jufto minorem.

XLI. Hic, quod æqualis pars manufcriptorum pro edita vel variante lectione ftet.

Hic Canon fæpe potuiffet adhiberi commode; fed raro adhibetur. Allegatur v. gr. ad Matth. XXVI. 74, fed ibi MSS. fummo confenfu ftant pro margine.

XLII. Hic, quod tertia pars MSS. nobis cognitorum, feu XXX vel ultra XXX pro varia ftent lectione.

Pro tertia hîc fæpe parte habetur, quæ longe eft potior, ut Matth. XVII. 14. Marc. VI. 33. Luc. VIII. 43. Act. XXIV. 20. Gal. V. 7. Phil. I. 23.

XLIII. Hic tandem, quod quarta & minor pars MSS. feu XX vel infra XXX pro varia lectione allegari poffint.

Pro quarta denique hic & minore parte habetur, quæ non modo non minor, fed etiam longe major eft, v. gr. Act. XX. 28. XXI. 15.

§ XXIV.

Hæc cum ita fint, examen variarum lectionum, quod fpeciminis gratia ex Matth. XXV dedit auctor crifeos, Proleg. num. 94 feqq. quam parum valeat, patet. Nullius rei feverius examen effe debet, quam Regularum; nam ex regulis cetera pendent. Hæc igitur Crifis, quam examinavimus, 1 falſifſimo nititur numero codicum. 2 graviffimos genuinæ lectionis teſtes præterit. 3 canones fuos applicat alienis locis: non applicat, ubi plurimum ii valebant. &c. Eximii viri laudes non cupio imminuere: fed crifis ejus eft *receptioris textus, ubi is ſanus eſt, vaga deſenſio, ejuſdemque elimandi remora decumana.* Utinam tandem evigilent, qui eam gregatim fequi amant, quum ſuis poſſent oculis uti. Tolerabiliores ſunt, qui totum negotium criticum contemnunt, modo ne id ex contentu ipſius Verbi divini faciant; quam qui hanc rem pro magna habent, fed & ipſi ſiniſtre eam tractant, & alios in errore detinent aut in errorem inducunt. Hic quoque *ingens fiducia præcipuum malæ cauſæ præſidium eſt & ſupplementum.*

§ XXV.

§ XXV.

Regulas etiam quasdam proposuit *Daniel Whitby* in *Examine* var. lect. *Millii*, præf. fol. 8. imprimis laudatus a *I. G. Carpzovio* in præf. comm. crit. *Rumpæi*. Ex quatenus de testium antiquorum valore agunt, bonæ sunt: sed de locis N. T. singulatim auctor non semper recte judicat. *Millium* sæpe reprehendit jure: sed idem sæpe in alterum extremum, ut fit, delabitur. Hoc discrimine non observato, multi, qui *Whitbium* commendant, *Whitbio* abutuntur: ut recte utaris, alteram partem, id est, *Millium*, nunquam non audiri oportet. De *Whitbio* notavimus aliqua etiam in *Appar.* p. 443. 787 seq. & in *Defensione* altera.

§ XXVI.

Novissime canones octo defecatores dedit cel. *Carolus Gottlob Hofmannus* ad *Pritii* *Introd.* in lect. N. T. cap. 29, quorum etiam, ut ceterorum apud alios, potestas in iis *Monitis*, quæ § VIII dedimus, continetur.

§ XXVII.

Fundamenta recognitionis meæ, ut spero, firma agnoscent omnes boni: & ex iis quoque fundamentis aliud quidem aliudque de difficilioribus locis iudicium, sed constans longe plurimarum varietatum decisio fuit. Namque mutandæ sententiæ libertatem integram mihi reservavi: ut autem mutanda fit, raro accidit. Talia quædam loca (in hac *App.* editione nova) facile inveniunt, qui sua interesse existimaverint: plures vero lectiones, pridem nobis placitæ, vindicantur. Ipse textus recognitionis meæ, id quod etiam atque etiam contra falsas suspiciones declarari oportet, in *Apocalypsi* plurimos optimosque codices, in ceteris N. T. libris etiam editiones probatas, sine ullius literæ exceptione, sequitur: sinceræ autem lectioni, ad hodiernum usque diem indagatæ, sive in textu eam, sive alibi retuli, *Exegetis* recte *superstruitur*. Vicissim vera exegetis docet, non meræ curiositatis esse delectum talis editionis N. T. Græci, quæ textum habeat rite recognitum.

APP. CRIT. P. IV.

N. VIII.

A.

C V R R I C V L V M V I T A E

b. B E N G E L I I

EX AVTOGRAPHO,

SCRIPTO CIRCITER A. CIOCCCXXI Verno tempore.

§ I.

M. Johannes Albertus *Bengelius* lucem illam, cui committuntur vitæ vivorum civium, neque ita quærit, ut sua sponte non satis habeat, si Deo sit notus

ac sibi: neque ita fugit, ut requirenti editori * morem gerere cunctetur. In quo quia neminem juvat illud duntaxat scire, quo quisque loco quoque tempore aut cœperit aut visus sit, aut defierit vivere; neque vero in vita quoquo modo exponenda ab ingenii rationibus status animi ita sejungendus est, ut Christianum obruat literatus: facilius ipse patitur, aliquid de sese dici, quod nonnulli existiment reticere potuisse, quam nihil commemorari, quod Gloriæ Dei, & unius certe alteriusve fratris saluti, salva modestia, inservire possit.

§ II.

Natus est igitur *Winnendæ*, & propter imbecillitatem subito baptizatus domi d. 24 Junii Anno MDCLXXXVII. Patrem habuit M. *Albertum Bengelium*, Diaconum *Winnendensem*, piæ, quæ etiamnum in oppido illo viget, memoriæ: matrem, adhuc viventem, *Barbaram Sophiam*, Ioh. Laurentii *Schmidlini*, Theologi *Stutgardiani*, filiam, materna stirpe *Hasenrefferiana* & *Brentiana* oriundam. Quum sex annorum esset, patrem, a quo jam tum elementis religionis & rudimentis literarum & numerorum imbutus erat, quadrageuario non multo majorem amisit: eodemque tempore consumpta per incendium bellicum non vulgari bibliotheca aliisque rebus, quæ maxime educationi ac studiis conducere viderentur, in cum statum redactus est, ubi cum matre vidua & cum fratre *Iosepho Bengelio*, *Altensteigensium* hodie præfecto, ac sorore pridem mortua, curam & bonitatem Dei clarius perspiceret. Ipso invigilante, obtigit pæro paternus amicus, *David Wendelinus Spindlerus*: qui apud *Winnendam*, mox apud *Marpacum*, nam combusta erant oppida, deinde *Schorndorfi* & *Stutgardiae* præceptorem agens, hunc comitem, convictorem discipulumque, eximia quadam humanitate complecteretur: neque solum in literis, ut erat methodi callentissimus, sed etiam in assidua Scripturæ sacræ tractatione contineret.

§ III.

Stutgardiam ut cum Magistro venit, anno 1699 novum quasi studium ingressus, & primum in classe V sub Seb. *Knerio*, præceptore literatissimo, deinde in Gymnasio superiore, sub optimis professoribus, ex quibus superstites veneratur *Tob. Meurerum*, nunc Rectorem & Abbatem, Io. *Schuckardum*, & *Matthæum Conradum Hochstetterum*, linguis & artibus institutus est: donec anno hujus sæculi tertio ineunte, quum paulo ante vitricum esset nactus & curatorem ad sua studia sublevanda promptissimum, Iohannem Albertum *Gloeklerum*, nunc Consiliarium Cameræ reddituum ecclesiasticorum, Serenissimi Nutritii munificentia *Tubingam* in illustre Stipendium transferretur.

§ IV.

Optimum autem & maximum ineuntis ætatis suæ magistrum habuit Deum: id quod vel hoc loco non modo posse se prædicare, sed etiam debere arbitratur. Nam cum omnes ejusmodi confessiones ad unius fidelissimi Patris laudem pertinent: tum intervalla

* I. I. *Mosero*, Erl. Wirtemb. P.I. p. 211.

tervalla annorum non paucorum alium quemque a se ipso reddunt, ut quæ olim bona malave repetantur, ea sine pudore, sine gloria, in præsentia fortasse aut melior te ipso aut deterior possit eloqui. Deus igitur lubricum ætatis assidua custodia sepelit, & indefatigabili patientia sustinuit. Præter scholam publicam alii labores identidem obvenere, ut semper aut minores pueros doceret, aut imperatis distineretur pensis, quæ animum ab otio revocarent. Quanquam ab æqualibus & natu majoribus diligenter; tamen semper arduum quiddam ac grave animum clam coquebat: quare seria ludicris, & divina omnibus rebus præoptaret, atque ea potius admiraretur, quæ pie, graviter, modeste, dicta & facta essent, quam, quæ petulanter, vane, improbe, ea æmularetur. Culpas, graviores illas quidem, quam apertiores, præfens intus in animo admonitio premebat: facileque prohibebat, ne corruptelæ extrinsecus afflicta adherescerent.

§ V.

Certissimo etiam Dei provisu in ejusmodi libros sacros vel ex propinquorum donatione vel ex puerili mercatu incidit, quos illico ita probaret (quanquam postea demum, quanti ab aliis fierent, cognovit) ut eorum atque adeo scripturæ sacræ lectioni, quicquid sere vacui temporis haberet, impenderet. Vnde odor gratiosus infudit animo, in medio deinceps vandrum & impiorum scriptorum usu duraturus: vicissim profectus in literis ne esset nullus, Dei benignitate & scholæ bonitate perfectum est. Sic præparatus, illo tempore in Stipendium Ducale pervenit, quum Dominus in veteranis illius gregis memorabilem pietatis ardorem excitasset, in plures magno durabilique cum fructu diffusum.

§ VI.

Confecto cursu propædæutico, post magisterium philosophicum, Theologiam capessivit anno MDCCIV, quam tum Iohannes Wolfgangus *Ingerus*, Michaël *Foertschius*, Christophorus *Reuchlinus*, Iohannes Christophorus *Pfaffius*, & mox, *Foertschio* Ienam profecto, Andreas Adamus *Hochstetterus*; deinde *Reuchlino* pie defuncto, Iohannes Christianus *Klemmius* docebant. Primum Theologicæ studii biennium valde habuit ærumnosum & animo & corpore. Nam priorem annum pæne perdidisse sibi visus est, quum Thesium theologicarum confirmationem eam, quæ expleret animum, ex originali textu quærens, variis N. T. lectionibus (quibus omistum fuerat exemplar, in quod inciderat, quodque terebat) quanquam eadem de re vix sciret quenquam mortalium laborare, misere circumageretur. Atque utinam verecundiam illam, quæ adolescentes opinione plures impedit, quo minus dubitationes suas, quasi indignas virorum prudentum auribus, expromant, primo quoque tempore excussisset. Sed tamen hoc quoque multum ei profuit: quod dum singula rimaretur, textum non potuit non reddere sibi familiarissimum, & attentionem assequi ad multas res perutilem; cognitaque varietatum levitate, didicit, ita vescendum præsentī pane, ut non curaret, qualis fuisset mola libraria, ex qua ille tam sapidus tamen ac mundus evasisset.

§ VII.

Posterioris anni maxima pars in ædibus parentum, qui tum *Maulbronnæ* degabant, tranfacta est vario & ancipiti morbo. Inde vitæ & academix restitutus illis præstantissimis doctoribus in Theologia Exegetica, Didactica & Polemica operam dedit: ad quos accesserunt Matthæus *Hillerus* & Godofredus *Hoffmannus*; quorum alter in Hebraico, alter in Homiletico studio peritissimum se ducem præbuit. Atque hi doctores vivi: de scriptoribus, quos coluerit præter ceteros, etfi ita noti sunt, ita probati, ut suum iudicium nihil ad eorum existimationem addere, nihil ex ea detrahere putet, tamen aliquid indicandum videtur, ut alii, qui suis ducibus melius sint usi, ad juventutem utiliter admonendam invitentur.

§ VIII.

Methodum Theologiæ cognovit ex *Spenero* de impedimentis studii Theologici: rationem tractandæ Scripturæ sacræ, ex *Frankii* præfatione ad N. T. græcum & Manuductione: pro ipsis testimoniis librisque divinis enucleandis cum textu primigenio varias contendit metaphrases, tum *Flacium*, *Glassum*, *Sebast. Schmidium* in Collegio, & *Hedingerum*. Theologiam Catechetica ex *Speneri* Explicatione vernacula haulit. Acroamaticam ex *Koenigio* primum, quippe quem Iohannes Christophorus *Pfaffius* explicabat, tum ex libris Symbolicis, *Chemnitio*, iterumque *Spenero*. Moralem sive practicam ex *Arndio* & *Schomero*: quos ipsos eorumve similes, cum satis evolverit, tamen pro vicenis aliis singulos sapius a se tunc evolutos mallet.

[§ IX.

Post examen illud, quo Stipendiariorum Ducalium profectus Theologici primo explorari in Consistorio *Stutgardiano* solent, Anno 1707 disputavit publice, Præsidente Iohanne Wolfgango *Jaegero*; ex qua disputatione, de Theologia mystica, tractatus deinde exstitit: eodemque tempore, amplissimæ Facultatis Philosophicæ iussu, Directore Excellentissimo Professore *Roestero*, præsidium in Dissertatione solenni Candidatis accommodavit.

§ X.

Non multo post vicarias in ecclesia præstitit operas *Metzingæ* prope *Vracum*; & primulo dimidii mensis usu didicit, quæ res juveni ab academia ad ecclesiam profecturo maxime essent necessaria. Eidem Cancellario celeberrimo *Jaegero* illud imprimis debet, quod, cum subinde aliqua ei, vel elaboranda vel elaborationi præstruenda demandasset, perspicuitatem, quæ ipsius viri magna dos erat, severe exegit, eoque effecit, ut eam orationis virtutem posthac iusto colendam studio putaret.

§ XI.

Anno MDCCVIII Repetentis munus in illustri Stipendio cepit & in quintum gefit annum: cum quo post vicariatum ecclesiasticum *Nürtingensem*, *Tubingenfis*, paucorum

torum mensium, & *Stutgardianus* prope binus conjunctus fuit. Inter hæc *Andreas Adami Hochsteteri*, piæ memoriæ, summa est usus ac continua benevolentia. Hunc philosophiæ moralis professorem & audivit philosophiæ cultor, & in novissima ejus dissertatione philosophica, de Pretio redemptionis, præsidem habuit; Theologiæ professorem & Catechetam, sanctioris disciplinæ studiosus plurimum auscultavit; ab hoc, cum pro loco in Facultate Theologica Theses selectas proponeret, respondens ultro cooptatus est: hunc Pastorem *Tubingensem*, Concionatoremque aulicum *Stutgardianum*, Vicarium *Tubingensem* & *Stutgardianum*, quasi Lunam igniculus minor, comitatus est: hunc in studiis prosequendis auctorem, in ceteris rebus fautorem habuit. De quo unum hoc, in se ipso expertus, non potest non referre. quum in juvene conatus aliquis esset in quacunque materia bonaquamlibet tenuis & immaturus, non eum, sibi patefactum, ullo modo contempsit, distulit, absterruit, neque in prima herba suffocavit: sed blande probavit, jussit urgere cæpta, & velut in beneficii loco, ut sibi exhiberet, petiit. Quæ ratio ad alliciendas erigendasque bonas mentes quantum faciat, nemo est qui non possit existimare.

§ XII.

Anno MDCCXIII quum Serenissimo Duci placuisset Monasterium *Denkendorfinum* instaurari, ut una esset ex officinis quatuor, in quibus alumni ex scholis oppidanis electi ad Theologicum Stipendium *Tubingense* præparantur, ipse ex Vicario *Stutgardiano*, in variis gratiæ divinæ experimentis, illius collegii præceptor juxta atque ecclesiæ minister, prævio duplici examine, constitutus, peregrinandi facultatem obtinuit, ut tantisper, dum ædificaretur, celebriores *Germaniæ* scholas videret, solidasque instituendæ juventutis rationes cognosceret.

§ XIII.

In hoc iter octo meliores anni menses insumpsit; *Evangæ, Norimbergæ, Altorfii, Hailsbrunnæ, Erlangæ, Pabebergæ, Coburgi, Rudolstadtii, Jenæ, Naumburgi, Portæ, Leucopetræ, Martisburgi, Halæ, Lipsiæ, Cizæ, Altenburgi*, in reditu, *Vinariæ, Erfurti, Gothæ, Isenaci, Gissæ, Wezlaris, Francofurti, Hanoviæ, Heidelbergæ*, longiora, breviora commoratus tempora, methodos Evangelicorum, Reformatorum, Iesuitarum, Scholasticorum artes, consilia, desideria investigavit, scholarum œconomiam, bibliothecas percontatus est, viros doctos ac bonos iustitiam, vitæ in academiis aliisque sedibus, & nominatim I. E. *Stoltii*, C. *Weidlingii*, Joachimi *Langii*, H. C. *Crellii*, I. C. *Langii*, hospitio ac mensa; ceterorum humanitate ac familiaritate, quos, satis notos, delectu habito, nominare anceps foret, omnes enumerare, longum: inprimis autem Pædagogii regii *Halesis* saluberrimo eodemque intimo ac perpetuo aditu gavissus est. In salutationibus hoc etiam sibi faciendum putavit, non modo ut eos homines, qui quam plurimis monumentis honoribusve quam maxime inclaruissent, sed etiam eos, qui laterent, experiretur: ac per hos non minus profici sensu, quam per illos, quod alteri, si ab iis, quæ prodidissent,

discederes, non semper nimium conferrent; alteri sæpenumero ad impertienda quæ haberent propria, ubi lacefferentur, essent alacriores.

§ XIV.

Reversus ante brumam migravit *Denkendorfiam*: habitaque oratione auspicali de certissima ad veram eruditionem perveniendi ratione per studium pietatis, utriusque officii partes obire cœpit, quas etiam, constituta familia, hodie obit, præposito Iohanne Eberhardo *Knollio*, Superintendente generali. Collega Andrea Christophoro *Zellero*, post duos alumnorum manipulos nunc instruens tertium. Inter labores scholasticos est ei nata *Ciceronis* epistolarum ad diversos editio, quam post tot alias ut non temere suscipi speraret, amicorum effecerat cohortatio: ac nonnulli, dum neque doctissimis neque imperitissimis aptam iudicant, pulchre confirmant editorem, quod in operis præfatione sibi propositum fuisse edixerat, ut medium lectorum genus sublevaret, id esse consecutum. Est etiam, scholis præcipue patriæ monasticis accommodata, & superiorum censura & approbatione jam munita probatissimorum librorum *Chrysoctomi* de sacerdotio recognitio, cum interpretatione Latina, notis variorum ac novis, & indicibus: cuius voluminis non magni editione una adhuc moratur expectatio *Montfauconiani* Chrysoctomi.

§ XV.

Præterea subinde quæ in lectionibus sibi occurrerent, literis mandare consuevit: unde complures ortæ sunt ad N. T. Græcum annotationes, ex emphasi maxime & proprietate ipsorum verborum eductæ, eoque nomine ad demonstrandam divincrum eloquiorum admirabilem excellentiam non plane inutiles: tum, si hoc statim subdiliget, (etenim varium quiddam talis præceptor esse cogitur,) scholia ad *Ovidii* *Tristium* libros V, quibus præstantissima ceteroqui *Verpoortenniana* limantur. In privatis studiis ad publica, ut par est, attemperatis, cum scriptores Lexicorum & idiotismorum Græcæ Latinæque linguæ Supplementis & animadversionibus maectavit, quum usu venit, tum bene multas in Patres aliquot, Græcos maxime, curas contulit: unde non defunt, quæ *Macarium* in *Germania*, *Basilium* Seleuciensem in *Gallia*, *Ephraimum Syrum* in *Britannia* editum, in ipso sermone Græco, partim ex codicibus, partim ex conjecturis idoneis emendato; inde eundem *Basilium* & *Macarium* in interpretatione Latina, atque hunc etiam in *Germania*, adpersis explicationibus, præstare possint non solum docto lectori planiores, sed etiam pio efficaciores.

§ XVI.

Observationes de *Sanctitate* & *Gloria Dei*, quæ perpetuo scripturæ sacræ sermone omnino *Deitatem* significat, pridem quidem illas institutas, sed incertum quo tempore expediendas, tamen non addere, mentio illa prohibet publica, quam incerto quidem auctore, sed animo propensissimo, vir summe reverendus fecit in *Corona*
anni

anni 1718 Tubingæ vernaculo sermone edita. Cetera pleraque cum vix editurus sit ipse, ea mente hic commemorantur simpliciter, ut, si qui fuerint, qui in iisdem scriptoribus adornandis versentur, illiusque symbolam sibi nonnihil profuturam suspiciantur, iis sine invidia, gloriæ divinæ & utilitatis communis studio, concedere possit.

§. XVII.

Nefas enim ducit, aut non versari in optimis, quæ cujusque otium in suo ferat choro, aut in his ita versari, ut aliis minus prodesse, quam ipsum pascere queant: aut denique, quæ prodesse possint, claudere.

B.

E X C. A V S

E. L. RATHLEFS GESCHICHTE
IETZLEBENDER GELEHRTEN,

6 Th. p. 429 ff. (ed. Zelle 1743.)

§ I.

Da setzte es im innern viele Mühseligkeit, die zu ersparen gewesen wäre, und die Sorgfalt im äußeren gefällig zu seyn ward vermindert. Göttliche Treue aber lenkete beides zum besten, und wirkete ein dauerhaftes Gefühl von der Wichtigkeit der unsichtbaren und ewigen Dinge. Dieses ward hernach durch die häufige, sonst manchem gefährliche Arbeit am Buchstaben nicht erstiket, und machte, das das Willen, es möchte dessen mehr oder weniger seyn, nicht aufbliese.

§ II.

Es ward ihm der Anfang des Studii Theologici durch eine Anfechtung schwer gemacht. Denn indem er bey der Thesi die Dieta probantia sorgfältig betrachtete, und sich eines griechischen neuen Testaments bediente, welches mit des feligen *Franken* schöner Vorrede, aber auch mit den Variantibus lectionibus Oxoniensium neu aufgelegt war, so gerieth er in große Unruhe, und weil er nicht meynete, das sonst jemand nach diesem Dinge fragte, so behielt er wiederum seinen Kummer bei sich, und ward dessen nicht los, bis er sich an den glatten Text einer andern Auflage gewohnte. Indessen ward er desto mehr gedrungen zu beten, die heilige Schrift zu forschen, sich in solcher Dürftigkeit an etliche Hauptstellen zu halten, die Blödigkeit des Begriffs, durch einen begierig gesamleten Eindruck der christlichen Wahrheit in das Herz, zu überwinden: wobei das Vertrauen auf eigenen Verstand und auf anderer Menschen Ansehen mächtig gedämpft wurde, und die Lust zu unnöthigen Ausschweifungen wenig Raum fand.

§ III.

§ III.

An *Andr. Ad. Hochstetterum* war er gleichsam gebunden. Dann wie er bei dessen letzten philosophischen Disputation de pretio redemptionis Respondens war, so nahm derselbe ihn hernach bei seiner pro Loco in Facultate Theologica gehaltenen Disputation, die ex thesibus selectis bestunde, von freien Stücken zum Respondenten an. Vnter desselben Pastorat ward er Vicarius bei der Stadtkirche zu Tübingen, und sein Vicariat zu Stuttgart, vom Jahr 1711 bis 1713, fiel in die Zeit, da er Oberhofprediger war. Also konnte er sich dieses trefflichen Theologi zehen Jahr, fast ununterbrochen, nicht nur als ein Zuhörer, sondern auch in einem recht besondern Umgange bedienen.

§ IV.

Zur letzten Zeit seines Aufenthalts auf der Univerſität zu Tübingen schrieb er eine Exercitation de ὉΓΡ five Sanctitate Dei, welche niemalen gedruckt, wol aber der vornehmste Inhalt derselben an gelegenen Orten angebracht worden ist.

§ V.

Vm selbige Zeit ward zu Tübingen eine deutsche Bibel aufgelegt, wozu er das Exemplar vorher zu revidieren bekam (wie er sich denn auch sonst nicht gewegert, manche Correctur zu versehen,) und unter solcher Revision richtete er die Commata vornemlich vom Buch *Iob* bis auf den *Maleachi* nach den hebräischen Accenten ein, so viel sich ohne Aenderung der Uebersetzungsworte *Lutheri* thun ließe. Die Summarien und die Vorrede machte jeztermeldter Theologus dazu.

§ VI.

Vor dem Winter 1713 trat er sein Amt zu *Denkendorf* an, und hielt bei diesem Antritt eine Rede de certissima ad veram eruditionem perveniendi ratione per studium pietatis. Da er unter andern die griechische Sprache zu lehren bekam, und an Chrylostomi dialogo de sacerdotio ein Belieben fand, so ward er Raths, denselben zum Nutzen der Jugend auflegen zu lassen: nahm aber inzwischen auf eine anderwertige Zuredede die Epistolas *Ciceronis* ad Familiares vor die Hand, welche denn im Jahr 1719 heraus kamen.

§ VII.

Sothane Arbeit rechnet er unter das, was dahinten ist, (weswegen er auch einer geschriebenen deutschen Uebersetzung selbiger Briefe nicht gedenket,) und meldet nur, daß die genaue Revision derselben Briefe (bei denen *Graevius*, durch Verleitung seiner Vorgänger, nicht *Victorii*, wie er meynete, sondern einen andern Text gekriegt,) wie auch bei denen *Scriptis Patrum*, deren jetzt gedacht werden

werden wird, ingleichen die häufige Correctiones Speciminum stili, ihm Gelegenheit gegeben, zu bemerken, aus was Ursachen die alte Copisten so vieles verderbet haben: welches denn manchen Handgriff brachte, mit dem recht güldenen Text des griechischen neuen Testaments hernach desto geschmeidiger umzugehen.

§ VIII.

Als *Cicero*'s epistolae fertig waren, suchte er *Chryostomum* de sacerdotio wieder hervor, lies ihm aber nicht ausgehen, bis aus des berühmten *P. Montfaucon*'s Ausfertigung das dienliche eingetragen werden konnte. Indessen sieng er an neben seinen Lectionen über das griechische neue Testament die ihm vorkommende exegetische Anmerkungen zu Papier zu bringen: stellte auch im Jahr 1722 *Gregorii Neocæsarensis Panegyricum ad Origenem* an das Licht, darinn Origenis Lehrart in der Philosophie und Theologie gar eigentlich beschrieben wird. In dieser Auflage wurde das Beste aus *Vossii* und *Hoeschelii* Ausgaben zusammen genommen, und mit vielen Notis vermehret.

§ IX.

Desgleichen schrieb er Anmerkungen über den *Macarium*, darinn der griechische Text und die lateinische Uebersetzung in vielen, auch wichtigen Stellen, verbessert, und in manchen philologischen und theologischen Punkten erläutert wird. *D. Pritius* wolte sie in seine vorgehabte neue und vermehrte Ausfertigung des von ihm so werth gehaltenen *Macarii* eintragen, und nachdem derselbe darüber entschlafen, so ist man bereit, sothane Anmerkungen ad *Macarium*, wie auch ad *LXX interpretes*, & ad *Ephrem Syrum*, bey andern tüchtigen Gelegenheiten zum gemeinen Gebrauch zu überlassen.

§ X.

Bey den Anmerkungen über das Neue Testament liefen bisweilen Critica mit unter, und unvermerket ereignete sich von dieser Gattung so vieles, daß ihm beygieng, es möchte wol eine *Revision* des griechischen Neuen Testaments austragen. Die weitläufige Arbeit, welche aus diesem Gedanken entsprang, und das Klosterpräceptorat, brachten einander nicht nur keine Hinderniß, sondern waren auch einander sehr förderlich.

§ XI.

Im Jahr 1722 begunte er die Editiones N. T. Graeci gegen einander zu halten und zu untersuchen, deren eine Menge durch gute Freunde, durch alumnos aus dem ganzen Lande, und durch etliche Promotiones derselben nacheinander, zusammen gebracht ward. Er bewarb sich aber auch um Manuscripta, und Gott lenkete unter denen, die darum ersucht wurden, viele in der Nähe und Ferne, ihm willig

an Hand zu gehen: immitteltst er hingegen auch Herrn *Rittern* zu *Flacii* Lebensbeschreibung, zweiter Auflage, im Jahr 1724 einigen Beytrag thät.

§ XII.

Unter der guten Hand GOTTES war Crisis & Exegesis einander behülflich, viel besser, als man sich in eigenem Willen hätte vornehmen können. Eine *varians lectio*, Apoc. XXI. 16, gab Anlafs zum Aufschluß der prophetischen Zahlen und dieser Weissagung selbst: ein Marginale in der hebreischen Bibel, 1 Sam. XX. 18, dienete zur wahren Vereinigung der vier Evangelisten: Aus der Harmonie der Evangelisten und aus der Erörterung der prophetischen Zeiten erhellete die wahre Zeitrechnung der heiligen Schrift von der Schöpfung bis zum Ende aller Dinge. Aber eilen ließe sich nicht.

§ XIII.

Im Jahr 1725, als *Chrysoftomus de sacerdotio* ausgieng, wurde ein Prodrumus N. T. Graeci recte cauteque adornandi zugegeben, * welche Promulgation sofort auch besonders gedruckt ward.

§ XIV.

Nicht lange hernach wurde er veranlasset, unter dem Namen *Discipuli de Temporibus, Monitum de praesudicio hermeneutico, accuratorem Apocalypsis explanationem etiamnum impediens*, öffentlich zu ertheilen, als welches der berühmte Herr *Schelhorn* dem sechsten Tomo *Amoenitatum* einverleibet hat, im Jahr 1727. Doch dieses Monitum blieb in generalibus stehen. Ein anderer Freund nahm eine Abschrift von einem etwas völligern Entwurf, welcher erstlich, ohne des Verfassers Wissen, *Beverleys* verbessertem Zeitregister im Jahr 1729 angehänget, so fort aber etwas schicklicher eingerichtet, und unter dem Titul, *Discipuli de Temporibus, Grundsätze einer genauen und doch ungezwungenen Erklärung der Offenbarung IESU CHRISTI*, bey ermeldtem Zeitregister gelassen ward.

§ XV.

Hierauf entstund eine Gelegenheit nach der andern, das verschiedene weitere Aufsätze dieses Inhalts an ihm begehret wurden. Man hat aber nicht nöthig, dieselbe zu melden, indem sie nicht gedruckt, und das Nuzbare davon anderwärts eingetragen worden ist.

§ XVI.

Im Jahr 1731 kam *Notitia N. T. Graeci recte cauteque adornati* zu Tübingen heraus. ** Das war ein Pränumerationsbogen, wovon das vornehmste auch in dem

* Vid. P. IV n. I.

** Vid. P. IV n. II.

dem 55 Theil der auferlesenen Theologischen Bibliothec befindlich ist. Im Jahr 1734 folgte, mit Approbation des Fürstlichen Consistorii zu Stuttgart und der Theologischen Facultät zu Tübingen, *Novum Testamentum Graecum*.

§ XVII.

Von diesem und andern Büchern mangelt es in gelehrten Nachrichten an Recensionen nicht: der Verfasser aber wird solche nach seiner Idee auf das eigentlichsie beschreiben können.

§ XVIII.

In dieser Aufgabe des griechischen Neuen Testaments ist vieles von *Millii* *Notis*, das bey *Kustero* unrichtig war, aus *Millii* eigener Ausfertigung verbessert, und über dasjenige, was diese beede zusammen getragen haben, auch *L. Vallae*, *Iac. Fabri* und anderer ihre *Excerpta codicum Graecorum* nachgeholt, und sonst aus sieben Manuscriptis solche *Lectiones*, die zerstreuet gedruckt, aus fünfzehn Manuscriptis aber solche, die noch nie gedruckt waren, beygebracht. Auf die Revision der uralten lateinischen Uebersetzung ist ziemlich große Sorgfalt gewendet, und viele lateinische Manuscripta oder deren *Excerpta* eingetragen, auch manche *Lectiones* anderer alten Uebersetzer und Patrum hervor gesucht worden.

§ XIX.

Wie aus alle dergleichen Vorrath die ächte *Lection* heraus zu lesen sey, wird theils durch die Ursachen, woraus die verschiedene Lesarten entstanden, theils durch die Vergleichung der alten Urkunden unter einander, erörtert: Die Uebereinstimmung des *codicis Alexandrini* und der lateinischen alten Version wird theils als das Kennzeichen der ächten *Lection*, theils als eine Bahn zur Entscheidung angegeben, welches für diejenige, die die morgenländische Uebersetzung nicht verstehen, eine große Erleichterung ist: auch wird die Beschaffenheit der vornehmsten gedruckten Aufgaben des griechischen Neuen Testaments dargeleget.

§ XX.

Eine besondere Zeugenverhör wird bey einem jeden Theil des Neuen Testaments angestellt, und die *codices* in zwey Classen getheilet. In der ersten stehen *codices integri & rite collati*, in der zweyten aber die übrigen. Bey diesen kan man nur so viel sagen: *Sie werden bey der lectione marginis citirt, darum gehen sie vom Text ab*. Bey jenen kan man aber auch so sagen: *Sie werden bey der lectione marginis nicht citirt, darum kommen sie mit dem Text überein*. Ohne diesen Unterschied werden dem Text allezeit zu viel, und der *lectioni marginis* zu wenig Zeugen beygemellen, und der Sache nie auf den Grund gesehen.

§ XXI.

Nicht alle lectiones variantes werden in dem Apparatu angeführt, sondern diejenige, die eine Betrachtung erfordern: und von diesen werden wiederum die vornehmste unter dem Text auf den Rand gesetzt, und in fünf Stufen ihrer grössern oder ringern Gültigkeit, gar nicht nach des *Millii* Ausspruch, wie etliche sagen wollen, sondern nach sichern Principiis, unterschieden.

§ XXII.

Solchergestalten gehet die Summa der Arbeit dahin, das etliche ächte und auch erhebliche Lectionen, welche bisher fast nicht geachtet oder auch nicht bekannt gewesen, wieder hervorgezogen; andere, bey denen man noch keine gewisse Decision haben kan, ohne Nachtheil der so reichlich geoffenbahrten Wahrheit noch eine Weile sequestriret; und, welches das beste, der ganze übrige Text der heiligen Schrift Neuen Testaments desto gründlicher bekräftiget wird.

§ XXIII.

Der Text dieser Ausgabe ist in der Offenbarung bisweilen nach jenen Alexandrinischen oder andern vichtigen Manuscriptis eingerichtet: aber in allen andern Büchern des Neuen Testaments ist keine Sylbe, da derselbe nicht mit allen, oder bald mit dieser, bald mit jener von den beheteten Editionen übereinstimmte; und vverzu dem Text die lectiones marginis nimmt, der hat beyfammen, vvas alle und jede Editionen mit sich führen.

§ XXIV.

So haben auch durch richtige Interpunctiones & accentus viele Stellen ihre natürliche Deutlichkeit wieder bekommen: und vvo in dem Text die Sachen aneinander hangen, da ist er im Druck zusammen gerückt, hingegen vverden durch ausgehende Versicil die Real-Abtheilungen angezeiget.

§ XXV.

Von locis parallelis sind nur diejenigen gesetzt, die zur Vergleichung der Evangelisten gehören, samt den Stellen, die aus dem alten Testament in dem Neuen angezogen sind. Im Beschlus des Werks vvirde gezeigt, vvie der Handel bey den Varianten Lectionen überhaupt anzusehen, und vwie die Gemüther, die sich daran stollen, zu beruhigen seyn. Ueber das ist der griechische Text mit den Marginal-Lectionen, aber ohne den Apparatum criticum, als ein Manual, heraus gekommen, auch im Jahr 1734, in Octav, zu Stuttgart, auf Weis und Druckpapier. Im Jahr 1738 vwurde zu der Manualedition des griechischen Neuen Testaments, bey

bey einer bequemen Gelegenheit, eine neue Erinnerung gemachet. An sich selbst aber ist es annoch die Auflage vom Jahr 1734, welches denen zur Nachricht gemeldet wird, die etwas correctes suchen. Vid. Gnom. N. T. ad I Cor. XVI. 5. In den *früh aufgeführten Früchten* Anno 1737. p. 69 heisset es, Herr M. *Bittig* habe in *Bengelii* Text eines und das andere gebellert, vwie er es in der Vorrede anzeige. Es ist um dieser Stelle, und dazu um anderer Ursachen willen, sehr zu vvünschen, das diejenige, die etwa bey künftigen Auflagen des griechischen Neuen Testaments an *Bengelii* oder *Buttigii* Texte gedenken vwerden, diese beide genau gegen einander halten, und *Buttigii* Vorrede recht erwegen moechten, ob und vvas darinn gebellert sey. Hiebey wird besagte neue Erinnerung * denjenigen dienlich seyn, die nach dem Grund einer Sache fragen.

§ XXVI.

Folgenden Jahres gab er heraus *eine noethige und der Wahrheit zu steuer abgefasste Antwort*. Der in dem Titul dieser kleinen Schrift gemeldte doppelte Angriff hat viele leichtgläubige, auch sonst gelehrte Leute eingenommen: und so ward die *Antwort* erstlich in den *Tübingischen* gelehrten Neuigkeiten, und hernach besonders gedrucket. Wer sie nicht hat, der kan etwas davon in Gnomone ad Act. IX. 6 und in Proem. ad Apoc. lesen: wofelbst auch in Praef. § VIII von der guten Wirkung dieser *Antwort* bey vielen Lesern eine Anrege geschieht. Vm Glimpfs willen wird disß Orts nichts weiter gesagt. **

§ XXVII.

Er hat sich, in Streitchriften vornemlich, dieses zur Regul gemacht, kein Wort zu sezen, dessen ihn im lezten Stündlein reuen moechte, und also ist ihm durch die innere Zucht manchmal gewehret worden, seine Gegner so abzuweisen, wie es vor der Welt eine Art gehabt hätte. Eine solche Gegenwehr stehet der Natur an: und ganz schweigen ist leicht: Aber in der Furcht GÖttes die Wahrheit vertheidigen, ist eine rechte Vebung.

§ XXVIII.

Als die wakeren Arbeiter an der *deutschen Originalbibel* in dem ersten *Avertissement* wegen ihres Vorhabens sich erkläret, zu dem griechischen Neuen Testament *Bengelii* Edition zu nehmen, und etliche dagegen zuwege gebracht, das man *Reineccii* Ausgabe nahm, so verfasste jener eine *Tabelle* oder *Vergleichung des Neuen Testaments, darinn Lutheri deutsche Uebersetzung, Reineccii griechischer Text, und Bengelii Revision des griechischen Neuen Testaments unterschieden sind.* *** Aus dieser Tabel-

V v v v 3

le

* Vid. P. IV. n. III & V.

** Vid. P. IV. n. IX.

*** Vid. P. IV. n. VI.

le ist insonderheit zu ersehen, daß *Bengelius* oft mit *Luthero* übereinstimme, wo diese *Originalbibel* dem erst nach *Luthero* aufgekommenen, und auch von *Reineccio* beybehaltene griechischen Druktext hat folgen müssen. Die *Tabelle* ist im Jahr 1740 in der deutschen, wie auch in der ohne das deutsche gedruckten *Originalbibel*, bey dem Neuen Testament angehängt, und dienet nicht unbequem zur Läuterung des griechischen Textes bey diesem schönen Bibelwerke.

C.

EXC. AVS DER VON

HERRN D. W. G. TAFINGER

DEM SEEL.

D. I. A. BENDEL GEHALTENEN LEICHPREDIGT

(Stutg. 1752.) fol. 20 fs.

§ I.

Im Jahr 1741, ward Er zu einem Fürstlichen Rath und Probst des Closters *Herbrechtingen* gnädigt ernennet, und kam im Jahr 1747 bey löblicher *Landschaft* in den großen, folgenden Jahres aber in den engern Ausschuss.

§ II.

Im Jahr 1749 ward ihm im Fürstl. Consistorio eine Stelle, und zugleich, anstatt besagter Probstey, die Prälatur *Alpirspach*, ohne sein Gesuch gnädigt aufgetragen: wobey es sich denn gefüget, daß er seine Wallfahrt zu *Stuttgart*, nachdem er den meisten Theil derselben in dieser Stadt und in deren Nähe zugebracht, vollenden können.

§ III.

Auf ermeldte Weise ward er einer von den drey Theologis Consistorialibus, welche von einer löbl. Theol. Facultät zu *Tübingen* von freyen Stücken Anno 1751 zu Doctores Theologiæ ernennet wurden.

§ IV.

Was seinen Lebens-Wandel betrifft, so läßt er sich davon in folgenden bescheidenen Worten annoch selber vernehmen:

§ V.

Diejenige, die in meiner Lebens-Beschreibung von meinem Christenthum handeln möchten, will ich solcher Mühe überheben, damit mir kein Lob, als dessen ich

ich nicht werth bin, gegeben, und Gott allein desto höher gelobet werde. Ich wünsche hiebey, das kein Mensch von mir einen einigen Gedancken fassen möge, der die Wahrheit überschriete: und das allein die Erbarmung Gottes an mir, als einem ihrer Gefässe, den Ruhm behalte.

§ VI.

Mein ganzes Christenthum bestehet darinn, das ich meines Herrn Iesu Christi Eigenthum bin, und das ich eben dieses allein für meinen einigen Ruhm, und für alle meine Seeligkeit halte. Von meiner Kindheit an hat Gott es gefüget, das ich sein Wort hören, lesen und lernen konnte, und die Kraft davon ist unvermerkt dergestalten in mein Herz eingedrungen, das ein kindliches Vertrauen zu Ihm, ein Ernst im Beten, ein Verlangen nach jenem bessern Leben, ein Vergnügen an den Sprüchen der heiligen Schrift, ein Geschmack an denen üblichen Gesängen, und auch an den gemeinsten Kinder-Gebetlein; eine Bewahrung des Gewillens, eine Scheu vor dem Bösen, eine Liebe zum Guten entstand.

§ VII.

Von einer Zeit zur andern mußten mir solche Bücher in die Hände kommen, woraus ich eine geistliche Nahrung erhielt, und allermeist ward ich auf mancherley Weise veranlaßt, die heilige Schrift emsig zu lesen. Von der Thorheit und Leichtsinigkeit der Jugend fehlte es an leidigen, plözlichen, unbefonnenen Ausbrüchen nicht, und die Gefahr zur Verführung von aussen war nicht häuffig (weil ich ausser den öffentlichen Lectionen auf vielerley Wege immer etwas zu thun bekam, und vor dem Müßiggang verwahrt wurde,) aber bisweilen desto schneller.

§ VIII.

Weilen der Wille zwar folgsam war, aber im Verstand mancher Zweifel entstand, den ich zu entdecken und mir nicht nur im Exterieur eine beständig nachgehende Blädigkeit zuzog, sondern auch bisweilen das Vermögen, meine Mine zu regieren, schwächte, dagegen aber auch diese Wirkung hatte, das oft unbekante angefochtene Leute bey dem ersten Blick die Hoffnung eines Mitleidens und ein Vertrauen gegen mir faßten und aufferten. Dazwischen kriegte ich doch von der göttlichen Lautseligkeit die innigste Friedens-Blicke, insonderheit bey denen ersten Gängen zu dem Abendmahl des Herrn.

§ IX.

Mit einer solchen Fassung kam ich aus dem hiesigen Gymnasio auf die Universität und in das Fürstliche Theologische Stipendium zu *Tübingen*, da so wohl vor, als nach dem Magisterio die Gnade Gottes immer mehr an meinem Herzen arbeitete, und mir auch den Umgang mit ältern eifrigen Studiosis segnete.

§ X.

§ X.

Auf meinen Vicariaten liefs mich GOTT gegen das Gewiffen der Zuhörer offenbar werden, welches ich viel lahr hernach bey unvermutheten Gelegenheiten erfuhr.

§ XI.

Bey meinem Clofter-und Predig-Amte fuchte ich der Gemeine, und vornemlich der ftudirenden Jugend, einen wahren geiftlichen Nutzen zu bringen, wobey es nebenher auch manche Veranlaffung gab, auf zerfchiedene Weife etwas zu dem gemeinen Beften beyzutragen.

§ XII.

Was bey meinem Aufzug nach *Denckendorf* in der erften Nacht zwischen GOTT und mir vorgegangen, hat bey mir einen guten Grund meines ganzen Aufenthalts dafelbft gegeben. Die Clofter-Jugend fuchte ich insonderheit zur Ehrerbietung gegen heilige Dinge zu gewöhnen, fie vor dem Lügen und vor der Unreinigkeit zu bewahren, und feyn frühe nach ihrer Fähigkeit einen Saamen von denen Sachen beyzubringen, die ihnen mit der Zeit bey dem Kirchendienfte am brauchbarften feyn mächten.

§ XIII.

Ich war niemahlen darauf bedacht, dafs ich mir gute, bequeme, vergnügte Tage und Stunden machen, viel zeitliche Güter fammlen und erübrigen, und hohe Ehrenstellen erlangen möchte: mein Fleifs gieng nur dahin, das, was mir vor die Hand came, es möchte wichtig oder gering, anfehnlich oder unfcheinbar feyn, nach dem Vermögen, das von GOTT dargereicht ward, treulich zu verrichten. Meine Wege liefs ich GOTT befohlen feyn, und fahe nur auf jenes gute Ziel hin, ohne Wahl eines fanften oder rauhen Weges.

§ XIV.

In meiner innern Uebung ftellte ich mich gern in zwey Momenta oder Augenblicke. Das eine vvar, da ich in Adam ein Sünder vworden bin: das andere aber, da Iefus Chriftus feinen Geift in feines Vaters Hände überantvortete, und auch mich zu GOTT führete. Eine Gleichheit des Gemüths machte, dafs ich unter den Frölichen für traurig, nicht vveniger aber unter Traurigen für frölich geachtet vvard. In miflichen Fällen ftellte ich mir gern das äußerfte vor, und vvas unterblieb, hielt ich für Gevvinn. Ich verglich mich eher mit denen, die es ringer, als mit denen, die es beffer hatten, und also vvard mir die Vergnügfamkeit nicht fehvyehr.

§ XV.

Als ich nach *Herbrechtingen* came, und mehr ruhige Zeit hatte, als zuvor und hernach, fuchte ich dieselbe mir und andern durch das Ausgeben erbaulicher Schriften

ten und durch andere freye Arbeit zu Nutz zu machen. So denn vward ich bey der Aufnahm in den Laudschafftlichen Ausschufs und in das Fürstliche Consistorium erst recht inne, vvas es ist, für das gemeine Beste eines Landes und der Kirche in demselben nicht nur überhaupt, sondern auch in so vielen und vielerley besondern Fällen vvaehen und Sorge tragen helfen. Die Verläugnung des eigenen Willens macht alle sonst beschvverliche Aenderung der Geschäften leichte, und meine beständige Ablicht vvar, Gottes Ehre zu befördern und zu retten. Gegen gnädigste Herrschaft vvar ich so gefinnet, vwie es einem danekbaren Unterthanen, einem getreuen Rath, einem gewissenhaften und für das vverthe Vaterland zugleich gelibbten Landstand zukommt.

§ XVI.

Gegen Höhere hielte ich mich als einen geringern: Gegen meines Gleichen handelte ich je und je nach der Gleichheit: und Geringere sahe ich an als solche, denen zu Dienste die Größere da sind. Bey dem allen hielte ich mich für verpflichtet, nicht nur das Gute zu fördern, sondern auch dem Bösen nach Mæglichkeit Abbruch zu thun, und dabey galt es mir gleich, ob ich es selbst thate, oder ob andere diesen Vorzug hatten.

§ XVII.

Wer mich nun nach etlichen besondern Materien, die ich in meinen Schriften abgehandelt habe, schätzen vvolte, der mæchte mich nicht von allem Fürvvitz lossprechen: Nun habe ich mir zvvvar angelegen seyn lassen, das, vvas mir unter die Hände kam, andern auf das getreulichste mitzutheilen; für mich selbst aber suchte ich beständig, vwie meine Bekannten vwillen, meine Seelen-Nahrung in den gemeinsten catechetischen Grund-Wahrheiten mit aller Einfach und ohne Grübeley. Glauben, Hofnung, Liebe, Sanftmuth, Demuth vware die Haupt-Sache.

§ XVIII.

Hiebey vvirde es heißen: Hat GOTT dich lieb gehabt, so hat es dir an Trübsal nicht fehlen können. Und daran hat es auch nicht gefehlet. Dafür aber rechne ich nicht eigentlich die Krankheiten: Da ich bey meiner schwächlichen Leibes-Constitution gleichvvohl nicht viel schmerzliche und an der Arbeit hinderliche Krankheiten gehabt: nicht die Trauerfalle; da zum Exempel von Anno 1715 bis 1726 sechs meiner Kinder in ihrer zarten Kindheit gestorben sind; denn eben bey solchen Heimfuchungen hat GOTT seinen Lebens-Trost reichlich verliehen: nicht die unverdiente Schmach, vvomit mich etliche meiner Gegner überschüttet haben: denn solches ist bey der eitelen gelehrten Welt nichts ungeweines, und vwie ich es ihnen jederzeit vergeben habe, also ist es durch den Eingang, den ich sonsten gefunden habe, vveit übervvogen vvorden.

§ XIX.

Mein Leiden vvar meistens geistlich und verborgen, sachte und anhaltend: und sonderlich gab mir bisvveilen einen gefchvvinden Stich *die Ewigkeit*, die der Mensch

vor sich hat, da ohne peinliche Furcht vor dem Weh, ohne vvirckliche Freude auf das Wohl, *die Ewigkeit* an sich selbst mit ihrer grossen Wichtigkeit mein innerstes durchdrang, und schärfer durchläuterte, als keine Widervvärtigkeit zu thun vermag.

§ XX.

Als mit den Jahren die Geschäften zu und die Kräften abgenommen, befliss ich mich, das mich nichts verschlingen, alles aber mein Verlangen nach jener ewigen Ruhe fördern möchte. Und solches ist nun erfüllet. Hinfort ist es ausgesorgt: Hinfort ist Friede und Freude vorhanden. Gebt unterm GOTT die Ehre! Die Gnade des HERRN IESU sey mit allen!

§ XXI.

Donnerstags früh zwischen 1 und 2 Uhr (d. 2 Nov. 1752) hat er seine mit GOTT im Glauben vereinigte Seele nach erlebten 65 Jahren, 4 Monaten und 18 Tagen in die Hände seines himmlischen Vaters zum angehenden Genuß der ewigen Herrlichkeit übergeben.

IOHANN ALBRECHTS BENGELS
NOETHIGE ANTWORT
 A V F D A S I E N I G E,
 W A S E T L I C H E G E L E H R T E N
 W I D E R D A S
 V O N I H M R E V I D I R T E G R I E C H I S C H E
N E V E T E S T A M E N T
 V O R G E B R A C H T H A B E N.
 D E R H E I L. W A H R H E I T Z V S T E V E R A B G E F A S S E T.
 V I E R T E,
 N A C H D E M B I S H E R I G E N V E R L A V F
 E I N G E R I C H T E T E
A V S F E R T I G V N G.
 V O R B E R I C H T.

Was an einem *reinen Grundtext* der heiligen Schrift, nicht allein des alten, sondern auch des neuen Testaments, gelegen sey, bedarf keines Beweises, wiewohl der eine mehr, der andere vveniger davon er-

erkennt: und was ich in diesem Stücke gearbeitet habe, liegt vor Augen. Als ich den Gnomonem N. T. im Jahr 1742 an das Licht stellte, habe ich alles, was bis dahin wider mein griechisches N. T. geschrieben, und mir bekannt worden war, auf das gelindeste abgefertigt, in Hoffnung, ich würde dinstalls in das künftige mit niemand etwas weiter zu thun haben. Es kommt aber von gewissen Leuten noch je und je etwas daher, wodurch andere eingenommen werden. Weil nun solches nicht ohne Schaden abgethet, so ist dagegen nöthig, daß man in dieser *heiligen* und *ernsthaften* Sache allen, die einiger maßen auf den Grund zu sehen begehren, die Sache nach Möglichkeit erleichtere. Zu dem Ende wird die Vertheidigung, welche im Jahr 1739 zweymal, erstlich in den *Tübtingischen gelehrten Neuigkeiten*, und hernach besonder, gedruckt worden, und schon lang nicht mehr zu bekommen war, hiemit wiederholet, und nach denen seither vorgefallenen dringenden Umständen ergänzt. Es gibt Leute, die in ihren Tücken nicht allein die Worte Gottes, sondern auch Gott selbst für nichts halten: und es gibt Seelen, die einen guten Schatz in sich haben, aber sich dabey eine solche Genüge einbilden, daß sie ihr Herz ohne ihr Wissen neben die heilige Schrift, wo nicht über dieselbe, setzen. So weit diese *zwo* Gattungen sonst von einander entfernt sind, so nahe kommen sie darinn zusammen, daß sie eine getreue Sorgfalt um die Worte der heiligen Schrift sehr geringe schätzen, welches zwar jene mit einem Spott über solche Arbeiter, und diese mit einem Mitleiden, und dabey nicht ohne wirklichen Nutzen von der verachteten Arbeit selbst, zu thun pflegen. Dits Orts habe ich eine *dritte* Gattung vor mir, nemlich solche Leute, die sehr viel auf einen zuverlässigen Text halten, aber den Unterschied zwischen dem, was lauter oder unlauter ist, nicht treffen. Wo nun die Liebe zur Wahrheit bey ihnen die Oberhand hat, so wird gegenwärtige Vorstellung für sie nicht unfruchtbar seyn. Nachdem meine Gegner deutsch oder lateinisch schreiben, so muß ich hier in *beeden Sprachen*, und zwar *wechselsweise* darauf dienen, da es sonst feiner wäre, wann man mit dergleichen Materien, der Schwachen zu verschonen, ganz bey dem lateinischen bliebe. Ich habe mich durchgehends auf einen solchen Ausdruck beflissen, der eines theils *lebhaft*, deutlich und der Wichtigkeit der Sache gemäß, andern theils aber so bevandt ist, daß keiner von meinen Gegnern selbst das, was ich sage, soll *bescheidener* geben können. Die Wahrheit durch Irrthum, und die Liebe durch Lästung verschmerzen, ist zweyfacher Jammer: ich suche beedes, die Liebe und die Wahrheit, un-

verfehret zu bevahren. Gott lasse es zur Förderung seines Worts und seiner Ehre gereichen!

(In præf. Gnom. N. T. § VIII de hac *Defensione*, qua b. Auctör ostendit, se non temere egisse, ipse, alteram, inquit, velim, Defensionem indagent & cognoscant, qui & a temeritate abesse, & tamen rem cognoscere cupiunt. Omnes certe, quibus id schediasma lectum sciam, me sincero textui N. T. religiose incumbere agnoscunt.)

VERTHEIDIGUNG DES GRIECHISCHEN NEVEN TESTAMENTS.

I N N H A L T DER A B T H E I L V N G E N.

- I. Von einem Articul in den *Frühaufgelesenen Früchten*, § 1-41.
- II. Von einer gewissen *Disputation*, § 42-88.
- III. Wie der *Anstofs* an solchen Widersprüchen zu vermeiden, § 89-94.
- IV. Von zwei Stellen in den *Novis Aëlis Eruditorum*, § 95-104.
- V. Von dem neuesten *Verlauf*, § 105-122.
- VI. Was *künftighin* dieser Sache wegen überhaupt zu bedenken sey, § 123-133.

D I E I ABTHEILUNG, darinn eine in den **Frühaufgelesenen Früchten** befindliche Recension beleuchtet vvird.

§ I.

Wann meine Arbeit an dem N. T. so beschaffen wäre, wie unter dem Namen *Ethlicher Diener des goettlichen Worts* in den *Frühaufgelesenen Früchten* auf das Jahr

Jahr 1738, der vierte Beytrag vorgibt, so solten mit mir alle, die sich vor den Worten des lebendigen GOTTES fürchten, einen Greuel an derselben haben. Dafs aber solches *Vorgeben* ungegründet sey, das wird nothwendig, sonnenklar, und, wo jemand blöde Augen hat, handgreifflich, hiemit dargethan.

§ II.

Man glaubet gern, dafs von ermeldten Dienern des göttlichen Wortes nicht alle an selbigem Articul Theil haben, bevorab da in der Sammlung von A. und N. auf das Jahr 1735, eben dieselbe Arbeit besser geschätzt worden ist, wie zum Exempel aus folgender Vergleichung erhellet.

Erste Recension: 1735.

A. *Man solte meynen, der Text solte hier gar anderst aussehen, als in den bekann- ten Editionibus Stephani, Bezae, Er. Schmidii u. s. f. allein die Aenderungen sind nicht viel, und betreffen meistens einzele Buchstaben, Articulos u. s. f. S. 624.*

B. *Teutschland hat Ehre von diesem — Werk, welches &c. S. 623.*

C. *Er hat viel Modestie gebraucht. S. 626.*

Zweyte Censur: 1738.

A. *Wann ein jeder Criticus also verfahren wolte, so würden wir in wenig Jahren ein ganz anderes N. T. bekommen. S. 163, 164.*

B. *Man kan dazu nicht stille schweigen, zumal wir vernehmen, dafs man aus dieser Auflage viel Werks machen will. S. 164.*

C. *So kühne hat es noch keiner gemacht. S. 165.*

§ III.

Hingegen rühret diese Censur, (wo nicht mit ihrem Beschlufs, doch mit ihrem Inhalt,) und diejenige Disputation, die wir hernach befehen werden, von einer einigen Hand her, und beede Aufsätze sind einander ganz ähnlich. Desto weniger wird jemand sich von dem Ansehen der Person verleiten lassen, ob gleich die Censur immer sagt, *Wir*. Ich will sagen, *Er, der Censur, &c.* und mit dem, was jezt gesagt werden soll, der Societat, darinn er stehet, nichts weiters beygemessen haben, als sie selbst zu tragen begehret.

§ IV.

Die Summa seines Vorgebens ist, *ich hätte den einmal durch den Gebrauch eingeführ- ten Text, ohne Noth und genugsame Gründe, geändert.* Antwort: Nicht das geringste (et- liches

liches in der Offenbarung, wovon hernach, aufgenommen) habe ich geändert. Alle Editionen des griechischen N. T. in den zwey vorigen Jahrhunderten theilen sich in *zwo Classen* mit ihrem Text. Der Text der Complutensium, Ariæ Montani, vieler Genfer-Auflagen nach Bezae Tode &c. *ist durch den Gebrauch eingeführt*: Der Text des Erasmi, Rob. Stephani, Bezae, Henr. Stephani, Elzevirii &c. *ist durch den Gebrauch eingeführt*. Diese *zwo Classen* habe ich zusammen genommen: und *in deren Schranken bin ich geblieben*. Was es mit jeztermeldten und andern Auflagen des griechischen N. T. für eine Bewandniß habe, ist in Apparatu P. I. § II. XXXV. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. und P. III apud IV Par exceptionum ausgeführt. Wer diese Sache gründlich zu erwegen begehret, der wolle selbige Ausführung ja nicht ungelesen lassen. Herr D. *Benner* hält dafür, ein Uebersetzer habe an einem einigen griechischen Exemplar nicht genug: (die Stelle wird hernach angezeigt werden:) so wird man bey der Revision des Grundtextes mit einer einigen Auflage viel weniger die Sache bestreiten.

§ V.

Der Cenfor sagt, ich habe die Ueberschrift, ἀποκάλυψις ἰωάννου τοῦ θεολόγου in meiner Manualedition *gar weggelassen*. Dem ist nicht also.

§ VI.

Dafs ich niemals αὐτοῦ, sondern αὐτοῦ, etiam sensu reciproco, gesetzt habe, ist wahr. Die Ursache habe ich in Apparatu gleich ad Matth. I. gemeldet: Particulæ ἀπ', ἐπ', ὑπ', κατ', μετ', αὐτοῦ etiam reciproco subsequente, non mutant π, τ in Φ, θ. Das Gegentheil wird man mit keiner Instanz aus dem ganzen N. T. darthun. Denn das αὐτοῦ kommt mit dem suffixo vau hebraico adæquate überein. Herr M. *Büttig* (dessen Ausgabe man nicht ohne Aufnahme für mein zu halten hat,) bekräftiget das αὐτοῦ reciprocum mit mehreren, und Stephanus hat es Apoc. I. 1 dreymal. Mir verarget es der Cenfor, und bey jenen decket er es zu.

§ VII.

Dagegen beruft er sich auf gewisse *billige Erinnerungen*, welche der erstere gegen mich gethan habe. Meine neue Vorrede, darinn selbige Erinnerungen beantwortet sind, hat der Cenfor in Händen gehabt: von meiner Antwort gedenket er nichts: die Erinnerungen erhebt er anoch: damit werden andere sein auf sorgliche Gedanken gebracht. Einer solchen Manier bedient er sich hin und wieder. Kein Diener göttlichen Wortes soll mit einem andern also umgehen, und das am wenigsten in einer Sache, die er für wichtig hält.

§ VIII.

An meinem *Apocalyptischen* Text setzet er das meiste aus, und nimmt den gemeinen Leser, statt des nöthigen Erweises, mit folgendem *hurtigen* Ausspruch ein: *Stephani Edition hat es so und so. Bengelii Edition aber hat es anders, darum &c.*

§ IX.

§ IX.

Dafs er von den zwey Classen der gebräuchlichen Auflagen § 4 die zweyte, und aus dieser ganzen Classe die einige Auflage des Rob. Stephani 1546 zum Grunde gelegt hat, ist eine pur willkürliche Sache.

§ X.

Wann ein Student eine solche Edition antrifft, so kan man ihm die Freude über der Rarität gönnen. Aber hier ist eben dis die Frage: Ob Stephani Druk oder Bengeli Recension mit Iohannis eigener Hand aus Pathmos übereinkomme? Dafs dieser Cenfor schwerlich einen einigen Text in zwey Auflagen von denen zwey Classen habe von Wort zu Wort conferirt gehabt, spüret man an dem, was er schreibt: und doch ist er mit dieser Sache, wozu eine langwierige Vntersuchung erfordert wird, so geschwind fertig.

§ XI.

Durch Gottes Schickung führet er solche Stellen an, (Apoe. I, allermeist v. 4. 6. 8. 11, und weiter Cap. II. 20, da er meinen Text nicht accurat darieget, Cap. V. II. 13. XIII. 3. XV. 3.) in welchen ich durch alle Sylben die ganze erste jeztermeldte Classen editionum, sonderlich den so gebräuchlichen Ariam Montanum, und dabey nicht nur einige Manuscripta, wie die Cenfur es verringeret, sondern das mehr der alten unverwerflichen Documenten, ja oft diese alle, für mich habe. Ich bitte, man schlage meinen Apparatum bey diesen acht Stellen nacheinander, und folgendes auch den Gnomonem auf. Von der fünften, und sechsten wird noch etwas hier in der IV Abtheilung folgen.

§ XII.

Wem etwas hieran gelegen ist, der wende doch ein Stündlein darauf, nehme eben dieselbe Stellen, mache eine solche Liste, wie der Cenfor, und setze den Textum Complutensem (welchem Arias Montanus folget) und Textum Stephani (welcher Erasmo folget) nebeneinander. Er wird eine viel grössere Menge von Differenzien bekommen, und die Klage der *Frühauferlesenen Früchten* auf folgende Weise transpiren müssen:

„Wir haben hier die unvergleichliche allererste Editionem Complutensem, welche A. 1514 gedruckt, zum Grunde gelegt, und Stephani Text dargegen gehalten. Hier bitten wir einen jeden unpartheyischen Leser, Stephani Aenderungen wohl zu überlegen, ob er denn genugsame Gründe gehabt habe, den gewöhnlichen Textum Complutensem nach Anleitung einiger MSte zu verstümmeln. - - Wenn ein jeder Buchdrucker also verfahren wolte, so würden wir in wenig Jahren ein ganz anderes N. T. bekommen. Wird man dadurch
„den

„den Spöttern nicht augenscheinlich die Waffen in die Hände geben , womit sie
 „uns hernach zu schaffen machen , als wäre unfer Text des N. T. bishero so
 „beschaffen gewesen , dafs wir selber nicht wüßten , ob wir so , oder anders ,
 „lesen müßten ? Die Kühnheit ist gewifs gar zu groß , als dafs man dazu stil-
 „le schweigen könnte , zumal man aus dieser Auflage viel Werks machet.
 „ - - So gehet es durch dieses ganze Buch fort. Man wird nicht leicht ein
 „Capitel finden , wo nicht etwas weggelassen , hinein gefetzt , geändert , oder
 „versezt sey. So kühne hat es noch keiner gemacht.

Alles , was der Cenfor hierauf antworten könnte , soll ihm hiemit zur unum-
 gänglichen Antwort gegeben seyn.

§ XIII.

Ia wann man meinen Text mit jenen beeden vergleicht , so wird man meine
 Bescheidenheit über Vermuthen ersehen , dennoch aber meinethalben alle Frey-
 heit haben , die Cenfur , wie ich selbst gern thäte , lieber aus einer guten Vrlä-
 che , als aus einem Stratagemate oder aus der Vnwillenheit herzuleiten.

§ XIV.

Deswegen hat alles , was man von *großer Kühnheit* , Vorthail für die *Spoet-
 ur* , *schädlicher Neuerung* &c. daher sagt , keinen Grund , ja auch keinen Schein ,
 es wäre denn das letztere bey leichtglaubigen und präcipitanten Gemüthern , die
 ein solches überhin fahrendes Schröckwort mehr bey sich verfangen lassen , als die
 allergründlichste Ausführung , bey deren man ein wenig stille stehen sollte.

§ XV.

Dafs besagte *zwo* Classes editionum in der Apocalypfi so weit voneinander
 unterschieden sind , dafür kan ich nicht : und durch den *Gebrauch* ist , wie gedacht ,
 eine so wohl , als die andere , eingeführet. Daher hat noch niemand jemalen ge-
 wehret , beede zu prüfen , und aus einer jeden das Beste zu behalten.

§ XVI.

Wann der Cenfor sagt , man werde *nicht leicht* ein Capitel in diesem Buche
 finden , wo ich es nicht also gemacht hätte , so sagt er noch zu wenig. Es ist
kein einiges Capitel : die vornehmste Stellen hat er nicht wargenommen : es war
 ihm eine neue Sache.

§ XVII.

Er fetzet hinzu , *I. Millius habe doch den Text unverfehrt gelassen.* Man sage
 dafür , *Millius habe den Text unverbessert gelassen.* Denn das war sein Vorhaben nicht.
 Er

Er hat anfänglich seine Excerpta auf Rob. Stephani Text gestellt, das war hernach nicht mehr zu ändern, und eben das hat einen grossen Nutzen. Denn gegen einen nicht gar richtigen Text sind die Vota für die ächte Lesarten auf dem Rande desto deutlicher heraus gekommen. In den lect. var. aber hat Millius nicht nur *verschiedenes*, sondern sehr vieles *angemerkt*, welches ich, meistens zur Rettung unserer bisherigen gewöhnlichen Lesart, abgelehnet, und hingegen an manchen Orten suppliret habe. Denn was solle eine so überhäufte Menge von varianten Lectionen, wann man die darunter verborgene Perlen nicht heraus suchet, und zu ihrem Nutzen anwendet?

§ XVIII.

Es ist bey den Gelehrten, sonderlich in der Critique, eine grosse Eitelkeit. Dem *Geist* entziehen sie sich meistens, und gehen deswegen nicht einmal mit ihrem *Buchstaben* recht um. Verleihet die gütliche Barmherzigkeit einem eine Gabe, so muß er leiden. Weil man nun die decisiveste *Momenta* so gar vorbey gehet, so muß ich etwas, das ich in Apparatu, Part. II. in Fund. Crit. Apoc. § XVII, & in Gnomone, in Procem. ad Apoc. n. 2, ausgeführt habe, wiederholen.

§ XIX.

Zu der Apocalypfi hat *Erasmus*, laut eigener *Geständniß*, nur ein einiges griechisches Manuscript, und zwar Andreae Calariensis Exegetin, von Iohanne Capnione gehabt, zwischen welche der Text geschrieben war. Diesen Text hat er extrahiren lassen, (*contextus verba describenda CVRAVIMVS*, sagt er,) und, da das Manuscript nicht ganz war, denselben aus der damals noch nicht revidirten *Vulgata*, eilends, und, weil er auf diese Weillagung nicht so viel hielt, ohne grosse *Sorgfalt*, ergänzt. *Stephanus*, ein gelehrter, aber mit Geschäften überladener Buchdrucker, auf dessen Auflage sich der Cenfor beruft, hat sothanen apocalypfischen Text des Erasmi von Wort zu Wort nachgedruckt, allermeist in seiner dritten Ausfertigung, deren so viel andere gefolget sind. *Diß gibt der Augenschein.*

§ XX.

Hingegen vor diesen beiden, und mithin vor der Reformation, ist in der Editione Complutensi ein vortreflicher und zum *Zeugniss* wider das Pabstthum sonderlich kräftiger apocalypfischer Text, den wir gar nicht *verkleinern* solten, mitten in Spanien gedruckt, und in andern europäischen Ländern stattlich aufgebracht worden. *Nach der Hand* hat man die orientalische Sprachen und Uebersetzungen excoliret: die uralte lateinische Version wieder hergestellt, wobey ich noch eine solche Nachlese, wie mein Apparatus aufweist, aufgebracht; viel griechische und lateinische *Patres*, und zwar solche, die die Apocalypfin sehr häufig und zuverlässig allegiren, hervor gesucht und gesäubert. Man hat viel und vielerley griechische Manuscripta apocalypica, die vorher so rar gewesen, erlangt, und unter den

Y y y y

zweyen,

zweyen, die mir zuHanden gekommen, hatte eines eben auch *Andreas Cæsariensis* Exegetin, welches mir den Leitfaden gegeben, Erasini Stärke und Schwäche desto eigentlicher zu unterscheiden. Das vornehmste aber ist, daß man das Alexandrinische Manuscript, welches an *Alter*, und, sonderlich in der Apocalypsi, an *Richtig- und Wichtigkeit*, von wahren Criticis für *unvergleichlich* erkannt wird, in die Abendländer gebracht hat.

§ XXI.

Alle diese von Gott verliehene Subsidia würden Erasmus und Stephanus, wann sie heut zu Tage lebten, mit *Verwunderung* und *Freude*, gewiß besser, als alle ihre so gar devote Anhänger, anwenden, und mit lauter Stimme bezeugen, daß nicht die Editionen, die sie so kümmerlich, und andere ihnen so pünktlich nach, ausgeliefert haben, sondern *beede* Classen editionum zusammen, ja vielmehr auch das ganze christliche Alterthum, und das *Mark* von dessen Vrkunden, uns den apocalypstischen Text auf das lauterste antrage.

§ XXII.

Doch habe ich den vorhin gedruckten üblichen Text an wichtigen apocalypstischen Orten *gar niemalsen* geändert: und mich dessen auch in ringern Stellen enthalten, wo ich nicht nebst *genugsamen* Rationibus exegeticis eine *auch genugsame* Menge Zeugen vor mir hatte.

§ XXIII.

Den Reihen führet *ordinarie* jenes von der *Alexandrinischen* Kirche allein übrige, und also einer ganzen Bande Asiatischer Codicum überlegene griechische Exemplar, und zwar nicht da, wo es seine eigene, mir nicht unbekante, Ausschweifungen machet, sondern wo ihm andere tüchtige Vrkunden beystimmen. Etliche wollen nach demselben den ganzen Text des N. T. eingerichtet wissen, welche gegenfeitige Extremität ich eben so wohl verhüte.

§ XXIV.

Sehr wenige *aufferordentliche* Stellen gibt es, wo mein Text sich auf andere Zeugnisse des Alterthums gründet. Dieselbe wären bald heraus gesucht und gezehlet, wie denn zum Exempel Apoc. I keine einige von solcher Gattung ist: und es solte mir eine Freude seyn, wann sie von Leuten, die die Sache verstehen, besonder und scharf untersucht würden.

§ XXV.

Alle übrige Verbesserungen habe ich bescheiden zwischen den Marginallecttionen bezeichnet: wie denn auch die Censur zugibt, daß dasjenige, was ich in ermeldtem Capitel auffer denen oben vertheidigten vier Versiculn geändert habe, noch zu dulden sey.

§ XXVI.

§ XXVI.

Alles, was von dem *Fonte*, das ist, von der ersten Hand, auch im Druck, und sonst noch so lange Zeit her, abgehlet, ist eine *Neuerung*, und alle *Neuerung* ist sonderlich in der Offenbarung I. C. untersagt. Cap. XXII. 18. 19. O daß *ein jeder Criticus verfahren* möchte, wie ich, und sich einer so eingeschränkten Freyheit bedienen: wir würden kein *anders*, als das ächte *N. T.* in einer immer genauern Aehnlichkeit mit der apostolischen Hand einmüthiglich hergestellt sehen.

§ XXVII.

Die Revision des Grundtextes ist etwas nöthiges, dem Genuß nach, für jedermann: der Arbeit nach, für die wenigste: der Prüfung nach, für diejenige, die ein Urtheil fällen. Wann einer bey derjenigen Edition, deren er einmal gewohnt ist, für sich bleiben will, so wird sie ihm gelassen, was es auch für eine seyn möchte: wann aber jemand sich in die *Crisin sacram* einlassen, und desfalls andere *beurtheilen, preisen, rügen, belehren, warnen* soll, so gehöret was *anders* darzu. Es ist etwas süßes und gefehwindes, eine langwierige Arbeit, ob auch schon eine Gnadengabe darunter steckt, durchstreichen oder darein blasen: aber der Schade, der daraus entsethet, ist nicht so bald gut gemacht.

§ XXVIII.

Ein solch *kühnes Vntersfangen* kan die *Autores* in Gefahr setzen, welche nach *Apoc. XXII* verdienen gestraft zu werden, wo sie es nicht kufffertig widerruffen: sind Worte der Frühaufgelesenen Früchte, zunächst vor dem Articul wider mich. Diese Gefahr habe ich in Zeiten erkannt und vermieden, und deswegen in Apparatu, P. II. Fund. Crif. Apoc. § IV folgendes gesetzt: *Nos omnia ad jota & apicem manus Iohannae conformare optamus: si non eo usque prodibimus, huic sane nil praecipitatum nos velle edicimus.* Tum tuam, DOMINE IESU, gratiam imploro, ut, quae servus tuus Iohannes omnibus verba prophetiae hujus temerantibus denunciavit, a me, verbi tui serio reverente, neque mutante quicquam, sed mutationes fideliter eximere conante, procul abesse propitius jubeas. *Summam quidem certe, ut confidimus, adsequemur, neque subsidia, proximis temporibus oblata, ingratis aspernabimur, sed posteritati ad limam quam exactissimam praeserviemus.*

§ XXIX.

Wann man hingegen unrichtige Lesarten, sofern sie nur in Rob. Stephani Auflage gedrucket sind, für *lauter goettliche* Worte, aller Entscheidung-Mittel ungeachtet, annimmt und ausgibt, und noch dazu sothanen Herzenstrieb und Dünkel für einen *edlen Fleiß, Treue und Mnth*, und also für einen *goettlichen* Eifer hält, so ist entweder nichts, oder auch dieses ein *Fanaticismus*.

§ XXX.

Für diejenige, denen der geschickte *I. C. Wolfius* bekannter war, als ich bin, muß ich zur guten Nachricht melden, daß er in seinen *Curis* meine apocalyptische Lesarten in Menge erwogen, und nirgend über *Kühnheit*, *Schaden* &c. zu klagen für nöthig gehalten habe: ja er hat nicht nur bey einzelnen Stellen, als Apoc. I. 2. 18. XV. 3, sondern mit seinen Principiis selbst, ad Apoc. XVII. 16 mir, und nicht meinem Gegner, beygestimmt, und würde es noch mehr gethan haben, wann er T. IV. Curar. p. 564 wargenommen hätte, wie in den Worten, die er von mir anführet, die Vürsichtigkeit der *Mastrichtischen* Canonum dargethan wäre.

§ XXXI.

Die *Hauptsumma* ist und bleibt in *allen* Exemplarien unverfehret, sie mögen mit mehr oder weniger Accuratessé geschrieben und gedruckt seyn, und also gewinnen die *Spotter* nichts hiebey, es sey dann, daß man ihnen die *Waffen*, durch die Verkleinerung einer rechtmäßigen Revision des Textes, *in die Haende gebe*, und durch die Hemmung einer bedächtlichen Freyheit verwegenen Lenten erst die Thüre aufthue. Die Menge der varianten Lectionen, die nicht bald jemanden feurer, als mir, worden ist, kan man vor den Spøttern nicht verhehlen: und diese Feinde können *nach* meiner Revision nicht mehr, als zuvor, sondern noch weniger einwenden. *Ienes*, weil sie nichts darnach fragen, ob etwas in dem Text, oder anderswo, stehe: *Dieses*, weil nicht so wohl der *Gebrauch*, als vielmehr die *Wahrheit*, sie überzeugen, und sie entweder gewinnen oder zu Schanden machen muß.

§ XXXII.

Indessen sind auf jeztbeschriebene Weise nicht nur viele geringere, wiewohl nicht gar indifferente, sondern auch etliche *hochwichtige*, die göttliche Oeconomie betreffende Stellen, in der Apocalypsi, das ist, in dem *koeniglichen Manifest Jesu Christi*, denen Liebhabern seiner Erscheinung einmal wieder vor Augen gelegt worden. Difs erkennen schon viele rechtschaffene Seelen, danken Gott dafür, und machen sich zu Nutze.

§ XXXIII.

Gar auf was anders hat die Censur ihr Absehen, welches sie durch oben angezogene Worte entdekket: *Man kan dazu nicht stille schweigen* &c. Ich meines Theils will mit Bescheidenheit nur melden, daß nicht allein gute Kenner und Gønner, sondern auch derjenige strenge, aber geübte Gegner, dem ich in der Vorrede der Harmonie der Evangelisten A. 1736, und hernach besonders A. 1737 geantwortet habe, *dieser Auflage* des griechischen N. T. das Zeugniß gegeben, *he sey allen vorhergehenden überlegen*. Ob die Censur, oder ob hingegen difs Zeugniß wahr sey, will ich alle Leser der gegenwärtigen Erläuterung urtheilen lassen. Ich erkenne meine Nichtigkeit: gefällt es aber meinem Gott, daß meine
Arbeit

Arbeit an seinem Wort in den Gewissen der Menschen offenbar werde, so wird es niemand hindern.

§ XXXIV.

In ermeldter Vorrede mußte ich die Klage, als ob ich zu *schüchtern* wäre, ablehnen: und für diesmal muß ich dathun, daß ich nicht zu *kühn* verfahren sey, wiewohl Kühnheit gut ist, wo man vielerley Mißverstand zu bestreiten vor sich findet. So komut heraus, daß ich in der *Mitte*, auf dem rechten Wege, einhergehe.

§ XXXV.

Zwar hat etwas gewaget werden müssen: aber der Herr hat geholfen, der Herr hat es wohl gelingen lassen. Nun stehet jedermann frey, des *Vorthils* zum gemeinen Besten zu genießen, oder auch den wegen meiner Schwachheit noch übrigen *Mangel* je länger je mehr nach dem von GOTT dargereichten Vermögen zu *erstaten*.

§ XXXVI.

Alle Wahrheit gehet bey ihren Dienern selbst erstlich von innen durch Versuchungen, und hernach von aussen durch Widersprüche: sie erhalt aber doch bey etlichen früh, und spät bey vielen, den Sieg, und indessen hat man bey der verachteten *Crisi sacra* Gelegenheit, erstlich den Eigensinn, und hernach die eigene Ehre zu verlæugnen, und die Gedult samt der Hoffnung zu üben. Erasmus und Stephanus haben erstlich großen Widerstand erlitten: jezt will man nicht von ihnen lassen. Was man jezt nicht gelten läßet, wird doch hernach aufkommen.

§ XXXVII.

Ja gewislich, die *Lauterkeit des Grundtextes*, welchen die Christenheit über vierzehnhundert Jahr gehabt, ehe das griechische N. T. in den Druck gebracht worden ist, wird in denen engen Schranken, in die man zu dieser Zeit eine *erbauliche Critique*, ja gar die Vorforge Gottes über die heilige Schrift sprechen will, nicht immerhin *bis an der Welt Ende* eingeschlossen verbleiben.

§ XXXVIII.

Nicht viel besser, sagt die Censur von mir, *ist er mit den übrigen Büchern des N. T. umgegangen, welches gewis zu bedauern ist, da man mit Fleiß die Lesart dieses heiligen Buches wankelbar machen will.* Difs wäre kein guter Fleiß: und dagegen habe ich in den ersten Ausgaben dieser Antwort eine Bitte gethan in folgenden Worten: „Ich bitte diese Diener des göttlichen Worts gar sehr, sie unterriichen „einhellig mit aller Schärfe, und zeigen es in einem *nächstkünstigen Beytrag* (das

„Publicum merke wohl darauf!) unfehlbar an, ob sich in allen übrigen Büchern
 „des N. T. eine einige Stelle finde oder nicht, da mein Text nicht mit der einen
 „oder andern Classe der vorgemeldten gebräuchlichen Editionen in allen Sylben
 „übereinstimmete. Findet sich nur eine solche Stelle, so solle mit ihnen alle
 „Welt sagen, ich wolle mit Fleiß die Lesart dieses heiligen Buches unankelbar ma-
 „chen. Findet sich aber dergleichen nicht, so ist mein allerbilligstes Begehren an
 „Sie, daß sie das falsche Zeugniß, welches unter ihren theologischen Namen in
 „einer so ernsthaften Sache gegeben worden, unpartheyisch und öffentlich zer-
 „nichten wollen.

§ XXXIX.

Hierauf hat man stille geschwiegen, und keine Sylbe angezeigt, noch an-
 zeigen können, womit ich bedauerlich umgegangen wäre. Denn es kommt mein
 Text mit den bewahrten Editionen durchgehends überein, und aus einer jeden be-
 hält er nach vieler Prüfung das Gute. Wer aber meinen Rand dazu nimmt, der
 hat zugleich alle, etwas bedeutende, Lesarten ermeldter Editionen, auch da sie
 von einander abgehen, ohne vielen unnützen Zeug, beysammen, und theils die
 freye Wahl unter denselben, theils einen unmaßgeblichen Fingerzeig, welche jeden
 Orts der andern vorzuziehen sey. Diese eigene Beschaffenheit meiner Ausgabe, die
 zu meiner Vertheidigung hauptsächlich gehöret, und in meinen Vorreden nach-
 drücklich und deutlich angezeigt worden ist, kan in keiner rechtmässigen Recen-
 sion übergangen werden: aber die Censur meldet nichts davon.

§ XL.

Wie diese Sammlungen bey andern Gelegenheiten mit mir umgegangen seyn,
 liegt am Tage. Es arbeiten Etliche daran: wann der eine befriediget ist: so findet
 ein anderer etwas. Das Widrige will ich nicht anregen, das Günstige aber er-
 kenne ich mit Dank. Die Erklärte Offenbarung wird in meinem sogenannten Be-
 kräftigten Zeugniß der Wahrheit, wie von anderer, so auch von ihrem Angriff ge-
 rettet werden. Für diesmal will ich nur eines sagen: Eilen thut Schaden, zumal
 in heiligen Dingen: man schweiget lieber gar. Wird dem Leser etwas anstößli-
 ges meinethwegen vorgeleget, so sehe er immer meine eigene Schriften, Lehre
 und Worte nach.

§ XLI.

In der Censur wird eine gewisse Rüge meines Verfahrens ungemein gepriesen:
 und weil die lateinische Disputation, darinn solche Rüge befindlich ist, und folg-
 lich meine in derselben Sprache verfasste Antwort darauf, nicht die einige Stelle
 Act IX. 5, (welche nummehr hoffentlich außer Streit gesetzt ist, aber doch ein
 Exempel gibt, wie man die Nervos, die bereits in meinem Apparatu liegen, deut-
 lich auswickeln könne,) sondern den Grund der Critique des N. T. überhaupt be-
 trifft, so will ich sothane meine Antwort in der folgenden Abtheilung wiederholen.

SECTIO II.

DEFENSIO N. T. GRÆCI ADVERSVS
DISSERTATIONEM

A D

A C T. IX. 5.

§ XLII.

Exstat Cl. M. Jo. Georgii Hageri Dissertatio Lipsiæ habita, ad Act. IX. 5. XXVI. 15, de Græcorum Proverbio, πρὸς κέντρα λακτίζει. ejus tota sectio prior me petit per sex §§. Responsionis necessitati non parum ex eo videtur accedere, quod in *Recens collectis*, (in *den Frühaufgelesenen Früchten*,) nomine aliquot verbi divini ministrorum, *lubrica* Apparatus mei critici *fundamenta* ab illo discuti dicuntur. Id vero recognoscamus.

§ XLIII.

Defensionem N. T. Græci primum cura Harmonia Evangelistarum A. 1736 germanice, deinde eandem latine, commodius, aliquanto auctiorem, A. 1737 seorsum edidi. Ea Defensio jam vix est necessaria. Nam & is ipse, cui respondi, eris in *Mastrichtianam*, qua parte correxit, ad totam rationem meam conformavit, & quid alii de causa illius & mea senserint, enarrat Doctissimus *Lilienthalius* in Biblioth. exeg. p. 1263 seq. Veruntamen ex editione auctiore, quæ *Lugdani Bataavorum* excusa, & in nostris regionibus minus obvia est, (Vid. P. IV. n. IV.) *Fundamenta* mea in summam redacta repetisse juverit. Quid est palmarium ad *liquidam* Decisionem? Primum plurima illa, quæ nullo unquam lætionis discrimine affecta fuerunt, normam præbent horum, quæ discrimen aliquod, & quidem cum momento conjunctum, contraxere. Porro ex his gemina lætio unquam vero hominis arbitrio, ut egomet in Apparatu P. I. § X. itemque § XXXII Gbl. XXVI declaro, dignoscitur. Ut dignoscatur autem, regulæ sobriæ multum utique adjuvant, per quas sinceræ lætiones a surrogatis, & in quibus momenti plurimum est, glossæmata atque hiatus invicem discernuntur, uti in toto Apparatu, ac potissimum a § XI ad § XXX exposui. Atque harum regularum dictamen PLURALITAS testium plerumque; DIVERSITAS (quod ad sæcula, climata, linguas attinet,) fere semper; ANTIQVITAS, semper suffulcit. &c. p. 50, 51.

§ XLIV.

Hæcine *lubrica* sunt? Imo ita demum innumerabilium varietatum nullitas; minus liquidarum, quas in margines meos coegi, aestimatio, eaque indies explicatior;

tior; ac *TOTIVS* reliqui textus, id quod unum est omnium *saluberrimum*, *STABILITAS*, ad *conscientiam* hominum demonstrantur. Id egi diu multumque, re cum aliis assidue communicata.

§ XLV.

At cui *obvia* primum, Rob. Stephani, si placet, *editio* prora & puppis est, is *cura*, ut ajunt, *palliativa* gaudet, neque oculatiorem pro græco textu zelum alit, quam pro latino quondam *Emsærus*, *Dietenbergius*, *Zangerus*.

§ XLVI.

Hinc firmiter respondetur Cl. *Hagero*. Atque ea quæ is *generatim* movet § II, supra expedit. Quum vero ibidem ait, Cl. *Buttigium* in *praefatione* ad editionem meam *Lipsiae typis repetitam nonnulla contra me sapienter monuisse*, id cujusmodi sit, dispici oportet. *Buttigius* non sua ille quidem sponte me tetigit, neque extinguendam editionem meam, sed propagandam putavit. Norat, ut opinor, quam propitia tum in me fuerint *Lipsiensium* Eruditorum judicia, in *Novis Actis Erud. A. 1735*, mense Dec. &c. Sed tamen cavendum est, ne, quod summatim exaggerat *Hagerus*, id ignaros auferat.

§ XLVII.

Primus locus est Col. IV. 8. Ibi ego legendum statuo, *ἵνα γινῶ τὰ περὶ ὑμῶν*. *Buttigius*, *ἵνα γινῶτε τὰ περὶ ἡμῶν*. Per verba singularis numeri, tertiæ personæ, leniter fluit sententia, *ἵνα γινῶ τὰ περὶ ὑμῶν καὶ παρακαλῆση τὰς καρδίας ὑμῶν*. At hiulca esset altera lectio, nisi eam, in vitis codicibus, sic formares, *ἵνα γινῶτε τὰ περὶ ἡμῶν, καὶ ἵνα ΑΥΤΟΣ παρακαλῆση τὰς καρδίας ὑμῶν*. Pluribus mea lectio vindicatur supra P. II ad Col. IV. 8, & in *Gnomone* ad l. c. exstatque in omnibus exemplaribus *excusis*, a quibus discedere haud scio an per *Hagerum* liceat *Buttigio*. Ergo hic locus mihi patrocinatur.

§ XLVIII.

Secundus locus (nam *αὐτῶ* reciprocum defendit mecum *Buttigius*, ut dixi § 6.) exstat I Joh. V. 7. 8, ubi censuram meam *nimis duram ex parte* tibi visam fuisse ait. Habebat margo meus: *Deleatur hæc pars (ἐν τῷ ὀρθανῶ ἢ ἐν τῇ γῆ) vel POTIVS, trajecto utroque versu, totus locus sic legatur, ὅτι τρεῖς κτλ.* Penitus expelli *meam censuram* his voculis, *VEL POTIVS*, quæ demonstrant, illud, *deleatur*, non ex meo sensu esse positum, sed per tot veterum personam, qui eam partem deleverunt, adeoque initio legerunt. Hoc si cui non satisfacit, substituat velim: *Delevere multi: sed potius &c.* Hiatum esse, in homœoteleuto admissum, censet *Buttigius*; ac frequentissimam hanc equidem hiatus causam egomet passim inculco: sed aliam hoc loco causam prætermitti subelle verficuli, multa sunt indica,

cia, de quibus agit App. P. II. ad 1 Ioh. V. 7. 8 § XXV & Gnomon Ed. I, p. 1060, Ed. II. p. 1183. Fulgidissimum hoc Dictum, quod tota anima amplector, non pessime per me vindicatum & explicatum esse, agnoscunt alii, maxime *Wolffius* T. IV Curar. p. 298. & multa docet genuinus ordo duorum versiculorum, quem, restitutum per me, adhuc pauci curant.

§ XLIX.

Restant loca duo. Luc. XVII. 34 edidi εἰς ut habet editio prima *Stephani, Hagero* carissima: *Buttigius*, ὁ εἰς. Ap. XIII. 2 ἀρχου edidi: *Buttigius*, ἀρχτου. Illud nativum est: hoc librariis elegantius visum. Sed hæc minutula sunt. Ceterum in Apocalyptica mea recensione nihil desideravit *Buttigius*.

§ L.

Nil dissimulavi de tota *Buttigii* opera: quem tamen nonnulla in textu meo *correxisset*, Recensio quaedam ait. Tali pacto quodvis opus, cui scriptor multos annos invigilaverit, ternis diebus horisve correxeris, & fructum, quem ille ipse haud quarit, ad alterum redegeris. Utinam aliorum correctionibus omnes mei defectus sarciantur; id mihi maximæ fuerit lætitiæ: sed tamen videndum erit, ne ea, quæ recte sint per me exhibita, alius perperam commutet. nam innumera aberrationes admitti possunt, etiam ubi minime putares. Ipse quidem *Buttigius* meam editionem sua correctiorem candide fatetur. Qui utramque simul adspexerit, iudicabit. Certe nequicquam *Hagerus Buttigium* adversus me allegavit.

§ LI.

Locus, quem *Hagerus* sumit, Act. IX. 5, dupliciter in *editionibus* est exhibitus. Longius quidem sic, Ἐγὼ εἰμι ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις· σκληρὸν σοι πρὸς κέντρα λακτίζων. Τρέμων τι καὶ θαμβῶν εἶπε, Κύριε, τί με θέλεις ποιῆσαι; καὶ ὁ κύριος πρὸς αὐτὸν, Ἀνάστηθι κτλ. Antea vero brevius, Ἐγὼ εἰμι ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις· ἀλλὰ ἀνάστηθι κτλ. Illam lectionem, compendii gratia, *paraphrasin* dicemus; hanc, *textum*. Textum ego defendo: *paraphrasin, Hagerus*.

§ LII.

Provocat is I ad Versiones, *Lat. Syr. Arab. Æthiop. § II. Resp.* In ipsam *Latinam* versionem *paraphrasis* irrepsit, longissimo post *Hieronymum*, non longo intervallo ante *Lyrannum*, qui plura ejusmodi loca in Actis suo tempore notavit. Etenim cum hic locus in festo *conversionis Pauli* læsticaretur, locus parallelus ex Act. XXVI. 14, quo plenior esset pericopa, attextus fuit, ut infra testatum fiet.

§ LIII.

Ex latinis codicibus *paraphrasis* in *Æthiopicam* haud pridem & *Arabicam* addo, in *Armenam* versionem, per editores, ut constat, *Vulgato* addictos, non tamen sine varietati-

tatibus, est propagata. *Syriaca*, & altera *Arabica*, hoc tantummodo, *Durum*, sine illo, *Tremens*, admittunt; neque id versu 5, sed versu 4, uti versu 5 medio alii; *Erasmo* teste, Latini, inserunt. Sententia *tribus* hîc locis diversis inserta plane ex parallelismo se immigrasse clamat. Discrepantias harum versionum *Hagerus*, verbis earum *sparfim exhibitis*, ac Latinæ, quæ sola illud *Tremens* habet, etiam *abruptis*, quam maxime celat: iisdem tamen versionibus non plurimum tribuit § V. Recte ille quidem h. l. ob discrepantias illas *fonticas*. Sic causam ipse suam, nullo firmiore subsidio fultam, *perimit*.

§ LIV.

Vulgatum interpretem sequuntur etiam *metaphrastæ Germanici*, *Luthero* antiquiores. nam, pro *stimulo*, alius vertit, *den Garten*, id est, *gaerte*, baculum; alius, *die Ansechtung des Fleisches*, id est, libidinem. Minus negotii *Hagerus* p. 34 habuisset, si cogitasset, germanicas illas versiones, coll. p. 14, natales debere latinæ.

§ LV.

II. Provocat ad *editiones*. Resp. Ex latinis codicibus *paraphrasis* in editionem *Erasmi* græcam, ipso *Erasmo* primum dormitante, deinde non valde reclamante, est illata. Hoc deprehendent, qui annotationes ejus, & Prolegomena N. T. *Amstelædami* A. 1730 edita, p. 58. 140. vel etiam *Nova literaria Tubingensia* germanica A. 1739. num. 17. 18. 19. contulerint. *Erasmum* sequuntur *Stephani*, *Elzevirii*, *Carcellæus*, alii multi. Sed *myriades* talium exemplarium non plus valent h. l. quam *notula* marginalis in uno illo codice, quam ad *Frobenii* prelum *Erasmus* dedit, & *Basilea* hodiernum custodit. Etiam profanam illam *Græco - Anglicam* editionem *Londinensem* A. 1729, quia *paraphrasin* retinet, commendat *Hagerus*, quam ibi *audaciam* & *negligentiam* invicem certare, inter peritos constat.

§ LVI.

Provocat III ad *Oecumenium*. Resp. Is, *Lutetiæ* excusus, ad *Vulgatum* hîc quidem refictus est, ut paulo post videbimus.

§ LVII.

IV. Objicit, illud, quod audivit *Saulus*, *Durum*, ad *narrationem Lucæ* pertinere. Resp. Pertinet capite XXVI. 14. sed non idcirco *pertinet* capite IX. 5. Vi *ratiocinii Hageriani* pertineret etiam capite XXII. 7. Imo ista *Lege* verba *Domini* ad *Saulum*, & *Sauli* ad *Dominum*, apud *Lucam* ter memorata, atque omnes sermones, qui ab *Evangelistis* bis, ter, quater memorantur, totidem ubique ac plane iisdem verbis memorari debuissent. Porro si id ad *narrationem Lucæ* h. l. *pertineret*, illi, qui hoc *Dictum* post versum 4 repræsentant, præferendi forent his, qui versui 5 subjungunt. Illi enim cum cap. XXVI. 14 congruunt: hi orationem *per-*
turi aut.

turbant. Non enim Saulo, cum jam dixisset, *Quis es, Domine?* Dominus illud deum intentavit, *Durum tibi* &c. Hac autem interpositione semota, *synchysis* deum, & reliquæ difficultates, sane insuperabiles, quas Hagerus § VI collegit, lucrifactæ sunt.

§ LVIII.

Textum meum habet editio *Complutensis*, *manuscripti* codices græci *OMNES*, plus *quadraginta*, (vid. omnino Appar. P. II ad Act. IX. 5.) *Chrysofostomus*, *Euthalius*, *Oecumenius* (in ms. Augustano,) *Theophylactus*, versio *Latina* sincera, & *Ægyptiaca*, tam *Coptica*, quam *Sahidica*. Itaque me *testium numerus, diversitas, antiquitas*, de quibus § 43 egi, ita descendunt, ut nil amplius postulari possit. Hæc qui *lubrica* appellant *fundamenta*, videant, ne ipsi unius noctis *glaciem*, ut est in proverbio, pro fundo habeant.

§ LIX.

Namque *Hagero* quid remanet? *Latina appendix*, haud pridem concreta. Tantum. Piget operæ in re manifesta: sed lectorum etiam tardiorum habenda est ratio.

§ LX.

Quo apertius occurratur omnibus exceptionibus, quæ etiamnum produci h. l. possint, adjiciemus *Monita* quædam, aliis passim locis utiliter applicanda.

§ LXI.

Primo, *Circuli* in textu *Complutensium*, etiam h. l. adhibiti, græcas latinasque exæquant lineas, non sunt signa critica: rectius *obelis*, quibus *Arius Montanus* hanc paraphrasin configit, ea vis adscribitur.

§ LXII.

Secundo, *Erasmi* codices *plerasque* quum Hagerus sibi adversari audit, in rem id suam vertit, quasi non *omnes* adversentur. *Omnium* Erasmus, longis temporibus distractus, recordari non poterat: itaque ancipiti formula, ut sæpe, uti coactus est. Huc confugiens *Hagerus*, desertum se confitetur.

§ LXIII.

Tertio, Litera ω , in margine *Stephani*, $\omega\lambda\iota\tau\alpha\varsigma$ omnes MSS. (mibi suffragantes) innuit. Si quis etiamnum dubitare potest, eum convincent annotationes *Bezae* majores ad N. T. & ipsius *Stephani* ad Biblia Latina. Id *Hagerus* valde sibi obesse sentit, nec tamen enervare valet. Nimis quidem *Stephanus* in præfationibus hos laudat codices, quos postmodum penitus cognorunt eruditi: sed tamen, quo plus ei præconio tribuit *Hagerus*, hoc magis *unanimes* talium codicum consensione refutatur. Neque jam is *Millii* me *fide deceptum* dicit: ipsum *Stephani* exemplar fidem

ZZZZ 2

mili

mihî fecit. Duo argumenta, si quis mihî non credit, affero: habet Stephanus literam ω , non π & habet parte I, folio 226.

§. LXIV.

Quarto, Codices quosdam MSS. *Hagerus*, Apparatu meo non rite inspecto, suos esse putat, & idcirco ex *Halleto* eos impense laudat. *Cui licet*, inquit, *Ios. Hallet indicem inspicere, ille observabit, sex præstantissimos codices a nostris stare partitus.* &c. Dextre hoc accipi debet. *Sex præstantissimos* esse codices docet *Halletus*: ab *Hageri partibus* eos stare, non ait. Imo vero *mei* sunt: contra *Hagerum* me defendit *Hagerus*, quum testes eos vocat *omni exceptione majores*, quanquam *Petavianum* ϵ , quem in illis numerat, mancum h. l. esse docui.

§ LXV.

Quinto, *Nonnullos* mihî codices favere, ait; cum sint *omnes*, qui quidem h. l. collati fuerint.

§ LXVI.

Sexto, Si forte græcum aliquando producetur exemplar hac paraphrasi autum, videndum erit, ne concilio *Florentino* recentius sit, & latinismo tinctum, neve ex *Erasmi* tenore aliquid trahat.

§ LXVII.

Septimo, Nemo *patrum* græcorum, latinorum, qui hoc additamentum habeat, reperitur.

§ LXVIII.

Octavo, *Latina* versio (cujus originem literati ad initium seculi II referunt,) hanc olim paraphrasin ignoravit. Nam tantummodo illud, *Durum tibi*, cod. *per-vetus Laud. 3*, *græcolatinus*, exhibet, idque versu 4. Ne ibi quidem illud, *Durum tibi*, primitus lectum fuisse, patet ex *Iren. l. 3. c. 15*. Tota paraphrasi caret *Breviarius* (sic enim librarius appellat) manuscriptus: unde non mirum, eam in *Glossa ordinaria* non attingi.

§ LXIX.

Nono, Versionem *Goth. Perf.* &c. nemo desideraverit: quia ultra *Evangelistas* non habentur.

§ LXX.

Quicquid dubiorum *in toto* negotio critico vel subacti homines movent ac removent, vel inexercitati succinunt, id pro paraphrasi inculcat *Hagerus*. Sæpe seorsum aberrat *Alexandrinus*, de quo ille § IV. Sua item seorsum errata *Compli-*

plurimifis habet editio : habet vero item *Erasmus*, habet *Stephanus*, (eas ob caufas, de quibus agitur in Prolegomenis N. T. Amft. 1730 editis, cap. XI feq.) quamvis plus noltrum aliqui Stephano tribuunt, quam Sixto V Clemens VIII. *Singulorum* codicum proprias recitare eulpas, quotiefcunq; de varietate aliqua deciden- da agitur, ut Act. IX, non modo *alienum* eft : nam h. l. *Alex. Comp.* non feorfum aberrant, fed & inter fe, & cum ceteris documentis confentiunt, *irrefragabili* fan- titatis indicio : fed etiam *plane nocivum*. Sic enim illa duo monumenta, etiam ubi incomparabilem ufum præbent, exanctorantur : fic *Erasmus* quoque, qui pariter navos fuos habuit, & *Stephanus*, qui *Erasmum* recudit, abdicantur : imo *fe* cun- cta exemplaria, atque adeo *totam lectionem N. T.* revera convellit *Hagerus*. Labo- rent fingula : conjuncta, v. gr. hoc loco, invictum robur habent. Vbi unus liber *Alex.* aut unus *Comp.* aut unus de ceteris, declinat, alter & cum eo ceteri illum coarguunt & in ordinem redigunt : ubi congruunt, vis unita fortior eft. *Si quispiam prævaluerit contra unum, duo refiftunt ei : funiculus triplex difficile rumpitur.* Eccelef. IV. 12. Quamlibet fæpe feorfum *Alex. Comp.* errent, ægre unum, in *Adis*, fi placet, locum oftendet *Hagerus*, ubi in errando confpirent.

§ LXXI.

In *Prooemio* prædicat incrementa philologiæ : in *tractatione* Erasmo, Stephano tribuit, quod ipfi fuffinere recufant ; quicquid poft *Erasmi*, *Stephani* rudimenta, ea enim tempus ferebat, alii vere profecerunt, extenuat. § III.

§ LXXII.

Sub fpecie zeli ad fcepticifinum in hoc genere vergit : &, mihi quod gratias agat, orthodoxus habet : illi, empacta. Nam *incante fæpius* a doctis viris *confar- cixata* dicit eflè *fermia* : *Millii* errores amplificat : *me* negligentix accufat. Cetera, quæ in me jecit, prætereo : veritatem, non me, defendo : patientiam, amorem, filium novo teftamento dignum fervo. Id mihi apud fanctos, illuminatos, pru- dentes, quibus maxime intervium per me cupio, nulli fraudi erit. Quod ad *alle- gationes* attinet, in tanta earum copia non mirum eft, tidos & diligentes, fed tamen homines, interdum dormitare : id autem *Erasmo Stephanoque*, quamvis minus mul- ta haberent exentienda fublidia, tamen non minus accidiffè, conftat. Ad *Millium* res fere tota recidit. Sed qui juftam cum documentis veteribus familiaritatem con- traxit, & ex ufû non exiguo morem eorum callet, tenorem textus, quem fequun- tur, nofcit, etiamfi non in fingulas allegationes *Millio* niti pollit : ipfique *Millio* nimium certe derogatur a quibufdam, ut fuam fcilicet operam magis commendent. *Defectus & errores in opere Milliano obvios fcilicet a Whitbio pluribus demonftratos* ait *Hagerus*. Plus *Whitbio* erravit, pro exiguitate *Examini* fui, ut hoc quoque loco Act. IX. § apparet, quam *Millius*, pro tanta mole. Ego & *Millio* demonftra- tos a *Whitbio* & *Whitbio* a me deprehenfos errores vitavi. Nil quidem minus in me deliderant, quos adhuc quidquam a me emiffum attigiffè fciam, quam *fidem & cu- ram*;

ram : & mea conscientia , maxime quod ad sacras literas attinet , plane tranquilla est. *Complutensium* hiatus , quos prætermisi , ita absoni sunt omnes , ut statim pateat , me scientem eos prætermisisse. In Apparatu meo illud notat : *Multorum locorum fides est gener Millium : quis enim omnia patrum loca ab eo allegata evolverit ?* Epil. § I ap. I Par Except. Sed omittit , quod continuo sequitur , & , ut arbitrator , nemini non satisfacit : ea certe , quæ Millio superaddidi , præstabo. Sæpe varia lectio minoris est momenti , vel scriptoris suffragium non valde pertinet ad decisionem : & paucis interjectis , *Vbi maxime opus esse intelleximus , loca patrum accurate indicavimus , uti sæpe fecit etiam Millius. &c.* Aut hæc non debuit omittere , aut ne illud quidem proferre. *Multis me in locis Millium emendasse & supplivisse* , judicat *cel. Hofmann.* in *Introd.* in *lect. N. T.* pag. 4. Quod si , quæ patrum loca a Millio citata evolverim ego vel non evolverim , indicandum fuit , nullus finis fuisset. Præclare vero *Hagerus* fecerit , si & meos , & *Whitbii* , & *Millii* , si vero etiam *Erasmi Stephanique* errores , omnibus codicibus & patribus denuo excussis , quoad publici muneris ratio patitur , dextre liquidoque correxerit. Tunc fructuosis aliorum laboribus , quos antehac disturbarat , Colophonem addet.

§ LXXIII.

Sed quorsum hæc omnia ? Locus noster , *Act. IX. 5* , planissimus est. Testimonia & excerpta *Vallae* , *Complutensium* , *Erasmi* , *Stephanorum* , *Caryophili* , *Curcellaei* , *Waltoni* , *Felli* , *Battierii* , *G. a Mastricht* , *Millii* , *Kusteri* , mea denique , ita sese mutuo consensu corroborant , ut omnis dubitatio excludatur. Voluit *Hagerus* hoc in loco ostendere , qualem me in toto *N. T.* gessissem : non recuso , quin omnes ex hoc loco , in quo tota criseos meæ compages cietur , de tota mea crisi existiment.

§ LXXIV.

Quo tenaciores divinatorum verborum , ad apicem usque , nos esse oportere judicamus , eo cautiores , severiores , acriores nos iidem esse debemus , in discernendis divinis verbis , & humanis interpolationibus. Nam humana præ divinis , ac pro divinis amplecti , superstitio est , non sincera religio.

§ LXXV.

Textus hodierno die receptissimus , quatenus ab antiquitate discrepat , quid est ? Etiam atque etiam ut dicamus , res cogit. Est eatenus confluxus eorum , quæ *Erasmus* , *Stephanus* , *Beza* , alii super alios , depravarunt. *Erasmus* textum dedit pro illo tempore satis probum , & facile perpoliendum. Sed quæ apud *Erasmum* leviora sunt , non emendavit *Stephanus* : quæ sana erant , interdum deteriora fecit. Conjecturas subinde *Beza* in annotatis majoribus dedit , quas in ipsum textum produxit *Henr. Stephani* prelum. *Henricum Stephanum* secutæ sunt editiones *Elzevirianæ* , & in iis *Curcellæana* , mater omnium , quæ hodie vigent. Poscuntur exempla ? exempla dantur.

§ LXXVI.

§ LXXVI.

Luc. X. 6 scriptum est , καὶ εἰάν ἢ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης κτλ. Ante υἱὸς in ed. *Complut.* inserta est o literula latina , ab articulo eo minus dignoscenda , quia editio illa spiritu levi asperoque non utitur. Haud scio an aliunde exstiterit lectio ὁ υἱὸς , quæ passim excusa philologos exercet.

§ LXXVII.

Ioh. XVIII. 20 : ὅπου πάντες οἱ ἰουδαῖοι συνέρχονται. Loco πάντες , e proximo repetitum est , a quibusdam , πάντοτε. Ego vero *EXISTIMO* , inquit Beza , vel legendum πάντες , vel πάντοθεν , quod facile potuit a librariis mutari in πάντοτε. πάντες , genuinum est : mera conjectura , πάντοθεν , certatim receditur hodie.

§ LXXVIII.

I Petr. III. 20 ἀπειξεδέχετο , genuinum est : ipse primum *Erasmus* nil aliud iorat. Librarii αξ & εξ affini pictura exprimere solebant : unde alii , ἀπαξ ἐδέχετο. Mera *Erasmi suspicio* , ex annotationibus ejus noscenda , fecit ἀπαξ ἐξεδέχετο. Illud ἀπαξ semel nullo versionum veterum , nullo patrum vestigio nititur. Unus sic habet *Oecumenius* , excusus , puta , id est , ad *Erasmi* refictus. nam in ms. *Augustano* habet *Oecumenius* ἀπειξεδέχετο. Et tamen *Erasmi* conjecturam pro *Petri* mente omnes editores repetunt.

§ LXXIX.

Erasmus in Apocalypsi uno codice veteri , *Reuchliniano* illo , partim adjutus , partim præpeditus , cap. XVII. 4 finxit , ἀκαθάρτητος. Nemo unquam Græcus dixit , ἀκαθάρτης ἀκαθάρτια dicitur , vel , ut hoc loco , τὰ ἀκαθάρτα. Et tamen ἀκαθάρτητος lectionem vel recentissima mihi cognita fovet editio.

§ LXXX.

Sequuntur graviora. Rom. XII. 11 τῷ κυρίῳ δουλεύοντες habet hortatio Pauli , cum tractatione superiore proprie conveniens. Illud , κυρίῳ , legit olim aliquis , ut si esset καιρῶ. Vtrumque innotuit *Hilario* Diacono. Tempori , inquit , *servientes* : in Græco dicitur sic habere : Deo (*Domino*) *servientes*. Refertur apud *Hilarium* sic ad id , quod sequitur : at *Erasmus* retulit ad id , quod præcedit , & hoc potissimum errore inductus , κυρίῳ mutavit in καιρῶ. Eum hodiernum sequuntur multi.

§ LXXXI.

Rom. VII. 6. Νυνὶ δὲ κατηρηθῆμεν ἀπο τοῦ νόμου , ἀποθανόντες , ἐν ᾧ κατηγόμεθα. Pro ἀποθανόντες , *Chrysostomus* *Erasmo* & *Beza* visus est legisse ἀποθανόντος : sed non recte perpenderit sermonem *Chrysostomi*. Et tamen id *Beza* admisit in textum. Apud *Millium* ἀποθανόντος dicitur esse in cod. *Vien.* At hoc valde

de dubium est : nam *Ger. a Mastricht*, qui codicem illum evolvit, ipse in suis notis tacet. Nusquam Legi, ubique homini, Paulus in talibus dictis mortem adscribit : & ἀποθανόντες, etiam *Erasmio* & *Beza* fatentibus, Græca habet antiquitas. ἀποθανόντες tamen per editiones quasdam celebres adhuc propagatur.

§ LXXXII.

Apoc. III. 12 pro καὶ apud *Bezam* λαῶ per sphalma irrepsit. Id, a *Beza* correctum, tamen retinere multi, hodieque negotium quibusdam faceffit hæc menda.

§ LXXXIII.

Ibid. cap. XIV. 1 inæstimabilis lectio est, totius antiquitatis testimonio fulta, ἔχουσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γεγραμμένον ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν. Hic in veteri codice omissum erat, τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ, ut fit, recurrente eodem verbo : sed cum id ipsum deinde subtiliore pictura suppletum esset, effictum est in margine, καίμενον, & insertum loco vocis γεγραμμένον, ut ex prioribus *Erasmi* editionibus patet. *Agni nomini* legendum agnoscit *Wolfius* : sed editores ad hunc usque diem prætermittunt.

§ LXXXIV.

Si plura non essent, tamen hæc pauca, quæ tam diu tamque late serpsissent, evincerent, propagationem textus ea quoque ex parte, qua sanus est, quicquid interdum editores venditent, parum consultam, parum oculatam fuisse.

§ LXXXV.

Atqui multo plura collegi in Apparatu, P. I § XXXVIII. XXXIX n. 8. cuiusmodi *paleam* in canone N. T. per tot generationes dissimidi, imo religiose defendi, non sane decuit. Nec tamen finis cernitur indignitatis istius. Qui talia sovent, in quadrigis & equitibus Israelis habentur : qui medicinam, divino munere, nacti sunt, eamque vel cum clamore hominibus commendant, plectuntur.

§ LXXXVI.

Utinam evigilent in hac parte, qui dormiunt, & auscultent : utinam videant, qui aut sanabili aut nullo tenentur fascino. Revera *uni prelo Elzeviriano*, quod textum ex antegressis editionibus collectum, in subsequentes diffusum dedit, plerique zelotæ plus tribuunt in seii, quam textui illi, quo Commune ecclesiæ quindecim ante seculis usum est, quemque seculifecularis postea profectus, severo examine instituto, & superstitione typographica pulsa, restitui postulat.

§ LXXXVII.

Testes oportebat *audiri* (*Zeugen verhoeren*) eo modo, quem pando in Apparatu, P. II, ad init. *Matth. Marc. Luc. &c.* Hoc erat *primum* : cetera se facile darent.

rent. Quos autem quidvis potius, quam methodus adeo stricta juvat, hos alii demum gregatim sequuntur, non modo lectores, quibus venia debetur, sed etiam critici, eo ipso *temerarii*, ad quos, quod *Hagerus* pag. 7 monet, pertinet. Plerisque, sententiam dicere, quam cognoscere rem, commodius est, præsertim ubi & applausus multitudinis, & opinio obsequii DEO præstiti, animos eorum acunt.

§ LXXXVIII.

In ea Defensione, quam § 34 memoravi, & in præsentī, nil fere occurrit, quod non occuparit *Apparatus* meus, quem etiam atque etiam *ab iis, qui posthac obijci quidpiam viderint, respici velim*. Nam quia multi, ubi veritatem videntur pensi habere, potius, quod cupiunt, aliis persuadere conantur, credulitas procul esse debet.

DIE III ABTHEILVNG,

DA DEM ANSTOS, WELCHEN MAN AN DIESEM
WIDERSPRUCH NEHMEN MOECHTE, ABGEHOL-
FEN WIRD.

§ LXXXIX.

Die jetzt-erläuterte *Disputation* hat an dem Ort selbst, wo sie gehalten wurde, dazu gedienet, daß die Richtigkeit meiner Principiorum desto mehr heraus kam. Man hat aber solche Blätter sonst weit ausgebreitet, und die *Frühaußgelesene Früchten* (deren Vorgeben der berühmte Herr *Lilienthal* wiederholet,) werden streng gelesen. Das hat bey dem grossen Hauffen (welcher in der gelehrten Welt so schnell, als in der Policy, Ap. Gesch. XIX. 29, aufgebracht wird,) etwas nach sich ziehen müssen.

§ XC.

Ja es brach dieser zweyfache Angriff, (indem die *Disputation* am 24 Sept. 1738 gehalten worden, und der Articul in den *Frühaußgelesenen Früchten* bald hernach gefolget ist,) eben in den Tagen aus, als wegen der *Deutschen Originalbibel* das erste *Avertissement* am 1 Oct. an das Licht trat, und in demselben zum griechischen Neuen Testament meine Recension vorgeschlagen wurde. Da ist leicht zu erachten, wo das Mißfallen hergekommen sey, welches unwillende Menschen gegen solchen Vorschlag bezeugten: und da ist denn geschehen, was der berühmte Herr D. *Beuner* schreibt: *Causæ fuerunt viris optimis, qui haud pridem sacrum codicem in lucem emisserunt, cur editum Beuzelii exemplum, quod exseribere coeperant, mox abdicarent*. *Lerna Zinz. p. 42.*

A a a a a

§ XCI.

§ XCI.

Was anfangs widrig scheineth, muß oft zum guten ausschlagen: und das erfuhr ich auch in diesem Fall. Dann als man bey sothner feiner Ausfertigung der heiligen Schrift den *üblichsten griechischen Drucktext* des N. T. genommen hat, ist derselben Mangel durch eine von mir verfasste, und bey selbigem Werk befindliche *Tabelle* erstattet worden. (Siehe oben N. VI.) Da siehet man denn, wie jener von der *Vebersetzung Lutheri*, wo sie einem ältern und richtigern Text folget, und ich es mit *Luthero* halte, so weit abgehe: und solches trägt zu meiner Rechtfertigung nicht wenig bey.

§ XCII.

Wer über das Herrn *Muthmanns* Vorrede, und Herrn *Steinbarts* Vorbericht bey dem Werk liest, wird finden, daß sie beide selbst, nebst andern Gelehrten, meine gute Sache für sich gründlich erkannt, und nur aus Glimpf nachgegeben haben, und daß dieses *Nachgeben* bey einer griechisch-deutschen Auflage meinen pur-griechischen Aufgaben nicht präjudicire.

§ XCIII.

Wo diese meine Antwort in ihren erstern Aufgaben bekannt worden ist, da hat sie eine gute Wirkung gehabt, und vielen die Augen aufgethan. Man hat auch an gewissen Orten bedauret, daß sie nicht baldere gekommen sey, damit man sie unwillenden Eiferern hätte vorzeigen können.

§ XCIV.

Etlliche gibt es, die sich in die Sache noch nicht ganz finden, aber doch alle löbliche Moderation beweisen. So stehet in den Supplementis ad *Nova Acta Erud.* T. V. sect. VI eine Recension von meiner *Erklärten Offenbarung*, da meine Erklärung, und samt der *Vebersetzung* mein griechischer apocalyptrischer Text, nicht ungeandert ausgeht. Die Erklärung wird in dem *Bekrügten Zeugniß der Wahrheit* freundlich gerettet erscheinen: aber die Rettung der Textstellen wird sich am besten hieher schicken.

SECTIO IV.

VINDICATIO ALIQVOT LOCORVM N. T. QVORVM SINCERA LECTIO IN NOVIS ACTIS ERVDITORVM SOLLICITATVR.

§ XCV.

Hinc inde ea in *Metaphrasin* fuerunt, inquit Acta, ex textu autoris graeco inserta, quae suam auctoritatem non possunt tueri. Dantur ibi specimina: ea expendam.

§ XCVI.

§ XCVI.

Tertia equidem Defensione ulla N. T. græci me facile usurum, negavi antea: sed *secunda* hæc etiamnum est, cum iis agere perseverans, qui receptissimo & recentissimo textui plus iusto addicti sunt.

§ XCVII.

Acta: Incisum vicissimum capituli secundi auctor sic ediderat in Graeco: ὅτι ἀφ᾽ ἑῶν τὴν γυναῖκα ἐξάβελ, ἢ λεγούσα ἑαυτὴν προφῆτιν, καὶ διδάσκει καὶ πλανᾷ τοὺς ἐμοὺς δούλους. Nec ab hisce discessit in vernaculi versione. At ἀφ᾽ ἑῶν Graece haud dicitur, sed ἀφῶν, quod etiam ibi Aretas habet. Conf. I. C. Wolfii *Curas criticas & philologicas in Apoc. II, 20, pag. 466.* Resp. Vtrum ἀφῶν, ἀφῶν an ἐξ legatur, ad metaphrasin nil interest: atque ἀφῶν analogia grammatica & LXX interpretes firman in Gnomone, p. 1102 (Ed. II. p. 1228) ubi etiam reliqua hujus loci verba vindicantur.

§ XCVIII.

Acta: Auctor Alexandrinum codicem in VI, 11, secutus fuit, cujus tamen lectionem merito notaverat Joannes Millius in *Prolegom.* § 1003. Resp. Non modo cod. *Alex.* quem solum *Wolfius*, & cum eo *Acta* Eruditorum citant, sed etiam alii multi in Apparatu laudati, habent αὐτοῖς ἐξαση. Accedit cod. *Seidelianus*, cujus lectiones bene multas, apud *Kusterum* haud obvias, manu cel. *Westermanni*, & Io. Christophori *Schmidlini*, V. D. M. (nunc apud *Boeblingenses* Superintendentis Specialis) propinqui mei, qui *Francofurti* ad Viadrum commoratus est, in acceptis refero. Ceteri codices non multo aliter habent. Sic cap. II. 23, οὐκ ἐξαση. Plura talia notavi in Gnomone, p. 1111 (ed. II. p. 1238.) *Millium* in *Prolegomenis* ἐξαση expungere, mirum non est. nam is omnes fere omissiones, ut constat, defendit, & verba textus sæpe pro expositionibus habet. Nec video, quo merito assentiantur ei h. l. viri eruditi. Cum *Aretha* tantummodo quatuor codices, iique inter se propinqui, ἐξαση omittunt, quibus longe praevalet cod. *Io. Mori* (qui hoc loco hiatum editionis *Complat.* sarcit, tanquam ei gemellus alias,) & testes antiquissimi, *Clemens Al. Cyprian. Syr. &c.* ἐξαση legentes.

§ XCIX.

Acta: Ad VIII, 7, confer I. C. *Wolfii* cogitata pag. 511 seq. Resp. Confer etiam Gnom. p. 1116 (ed. II p. 1243) ubi *Wolfii* cogitata expediuntur, & culpa omitti incisum, καὶ τὸ τρίτον τῆς γῆς κατεῖχαν, in codicem *Capnionum* confertur, quo usus est *Erasmus*. In prima *Erasmii* editione incisum repositus Latinus textus, & in quinta id e Graecis reponit annotatio. quare in graeco textu id videtur excidisse *Erasmio* demum ejusve sociis. Sane incisum illud necessarium omnis habet antiquitas, quanquam editionum multitudo eo caret.

§ C.

Acta : *Aquilam* exclamantem & dicentem autor denuo exhibuit in VIII, 13, cum tamen vox ἀετού pro ἀγγέλου merito sit suspecta, eo quod Deus aquila haud dicitur alias unquam pro interprete suo usus, nec aquilae alibi angelis interpretibus miscentur. Conf. *Wolfium* eundem pag. 513 seq. Resp. Ad h. l. ait *Wolfius* : Conferes *Bengelium* in *Apparatu* p. 812. Quod si *Wolfio* tantum tribuitur, morem ei, par est, in hoc quoque geri, ut *Apparatus* conferatur meus, quem amplius vindicat *Gnomon*; p. 1117 (ed. II p. 1245.) *Aquilam* vetustas fere omnis habet. Multa in Scripturis semel tantummodo occurrunt, & tamen scripta existant, ibique, ubi existant, eo magis observanda sunt. Veruntamen *aquila* habetur etiam Apoc. VI. 7. coll. c. IV. 7. *Leo* clamabat, etiam semel, Ies. XXI. 8.

§ CI.

Acta : *Omittimus alia*. Resp. Quum lectiones eorum locorum, quæ modo expendimus, auctoritatem suam, ut spero, tuentur, etiam *aliorum* locorum examen sustinuerō.

§ CII.

Merito *Wolfii* memoriae faveo: ubivis eum adhiberi facile patior, dummodo, ut altera pars, ego quoque audiar. Quovis controverso loco, velim, primum, *Apparatum* meum, deinde *Wolfii Curas* (quæ, ubi mecum agunt, festinationem redolent,) ac rursus meum *Gnomonem* (aut ipsum nunc *Apparatum* denuo) evolvi. Excellit *Wolfius* lectionis copia: ego nervos potissimum & succum quaero.

§ CIII.

Eadem *Acta* A. 1741 pag. 493, postquam notarunt, Hebr. IX. 1 in editione mea omitti σκηνή, hoc subnectunt: Si de lectione profani alicujus autoris ageretur, non dubium esset, quin e legibus criticis aut σκηνή omitti, aut ἐκείνη reponi, deberet: nunc, cum de libris divinis agatur, & ii quoque aliquas rationes asserant, qui σκηνή retinendum censent, res, ut in aliis locis, tutius in medio relinquitur. Non probo illud ἐκείνη, in uno codice recentiori vel ex cap. VIII. 7, vel ex σκηνή, affini pictura, deductum: sed σκηνή quoque utrum genum sit, nec ne, facile dijudicatur. Glossa est antiquissimis testibus omnibus ignota, a Græcis recentioribus illata, & quidem inepte. nam τὸ ἅγιον κοσμικόν erat Totum, idque habebat, seu Partes suas, & σκηνήν priorem, (non hæc illud, ut glossa putat,) & sanctum sanctorum. Plane διαθήκη subaudienda est, & a quibusdam æque inferitur. Videatur iterum *Apparatus* & *Gnomon*. Plerumque *tutior*, contra ac multi censent, ea lectio est, quæ rem in medio relinquit, tanquam brevior. nam quæ sensus divini vel sunt vel esse videntur, tamen subaudiri, ex contextu, ex parallelismo, possunt, ut h. l. aut διαθήκη aut σκηνή: at quæ sensus humanus & græcula haud pridem fedulitas allevit, sinceritati adversantur, ut σκηνή h. l. Quilibet farinæ aut liquori salubri particu-
lam

Iam libentius finit detrahi, quam furfuris-aut faecis quidquam admisceri. Hoc loco *συννῆ* demum per *Stephanos* late est propagatum, ut hinc quoque comprobetur, quod diximus § 75. Non habet *Erasmus* *συννῆ*, neque *Lutherus*, quem hoc ipso in loco nonnulli, *Stephanis* nimium auscultantes, immerito reprehendunt.

§ CIV.

Hæc puro veritatis studio dicta sunt. Nam *Acta Eruditorum* ita mecum agere sunt solita, ut humanitatem mihi præstitam lubens agnoscam.

D I E

V A B T H E I L V N G, DEN NEVESTEN VERLAUF BETREFFEND.

§ CV.

In die Strittigkeit über des in geistlichen Dingen so ungemein geschäftigen Herrn Grafen von *Zinzendorf* neuer Vebersetzung des N. T. bin ich nach und nach eingeflochten worden. Herr Graf bezog sich anfänglich, seiner *ganzen* Arbeit halben, auf meine griechische Edition, wiewol er nicht selten davon abgieng, welches ihm auch frey stund, wann nur der Gebrauch dieser Freyheit zugleich angezeigt worden wäre.

§ CVI.

Da kam denn bey *Theophilo a Veritate* in seinem Zinzendorfschen Bibelærgerniß, und bey andern, welche des Herrn Grafen Vebersetzung recht kräftig widerlegen wolten, meine griechische Ausgabe von neuem in das Gedränge.

§ CVII.

Herr Graf gestehet, so sagen die *Frühaußgelesene Früchten*, daß er bey der *ganzen Arbeit die Edition - - - Bengelii* gebrauchet; wiewohl *reine Theologi schon vieles an dieser Edition auszufetzen finden.* V Beytrag auf das Jahr 1741. f. 220.

§ CVIII.

In diesen letzten Worten ist viel gefährliches auf einmal gesagt: und nachdem ich eine geraume Zeit sehr gerne geschwiegen habe, so muß nunmehr wegen der neuen dazu schlagenden Umstände wiederum etwas gemeldet werden. Ermeldte Worte sind ohne allen Beweis, und nur überhaupt gesetzt.

A a a a 3

§ CIX.

§ CIX.

Durchgehends habe ich mich an die älteste, bekannte, bewährte Vrkunden der morgen- und abendländischen Kirche gehalten, dieselbe getreulich angezogen, und nur die zu neuern Zeiten eingefschlichene Lesarten beyseit gethan, und also kan unmöglich etwas unterlossen seyn, das wider die *reine Theologie* wäre, welche man dem ganzen christlichen Alterthum nicht wird absprechen wollen.

§ CX.

Doch was sie von *reinen Theologen* sagen, das kommt auf einen *einigen jungen Arbeiter* an, dessen oben gedacht worden, § XLII, der sich nicht beschämet achten wird, wann man ihm zutrauet, daß er jezt einen richtigern Begriff von der Sache habe, als damals. Immittelst lassen *die Frühaufgelesene Früchten* ihre Leser nichts von dem Inhalt meiner Antwort, und zutheuerst nichts von deren Daseyn wissen, und wiederholen nur die schwere Beschuldigung.

§ CXI.

Bey ihrem Eifer für die Ehre Gottes, und bey ihrer Wachsamkeit für die himmlische Beylage, solten sie nicht zusehen, ob man über dasjenige, was man schon (ja in vielen Jahren endlich) gefunden haben soll, noch etwas weiter finden werde, sonderneine ungeäumte, durchgangige Prüfung für nöthiger achten, als noch so viele *Sammlungen* anderer *Früchten*, aber auch bey solcher Prüfung nicht diese und jene Auflage zur freybeliebigen Richtschnur nehmen, sondern eben diese mit in die Prüfung ziehen, und das Mark des Alterthums, dessen jüngste und ringste Vota um viele Jahrhunderte älter sind, als Frobenii und Stephani Presse, den Ausschlag geben lassen.

§ CXII.

Mit einer bloßen Anklage ist es nicht ausgemacht, und wann sie dieselbe künftighin wider Verhoffen wiederholen solten, so wird ihnen, als meinen Gegnern, niemand beypflichten können, bis sie es beweisen, und *von einer Stelle zu der andern* auf das pünctlichste zeigen, wo dann reine Theologi schon so vieles an meiner Edition auszusezen gefunden haben sollen.

§ CXIII.

Aber dazu wird es nicht kommen, und dabey lasse ich vielmehr die Hoffnung des rechtschaffenen Herrn D. *Haubers*, die er vorhin wegen dieser meiner Antwort geschöpft, bey gegenwärtiger noch vergnüglichern Vorstellung auch meine Hoffnung seyn, da dieser reine Theologus schreibt: *Es werden die beyde Herrn Censores* (oder der Herr Cenfor und seine Mitarbeiter) *selbst, nebst allen redlichen und*
verstaen-

verständigen Maennern , von meiner guten Sache nothwendig gänzlich überzeugt werden müssen. u. s. w. Betrachtung über die Handschrift , so wider uns war , S. 302.

§ CXIV.

Diejenige , die nach ihren Vorurtheilen das meiste an meiner Edition aufsetzen , sind die Antitrinitarii , welches je kein böses Zeichen ist.

§ CXV.

Wann ich nicht dafür hielte , daß verständige Leute für sich auf den Grund sehen , so könnte ich viel wichtige , mündliche , geschriebene und gedruckte Zeugnisse rechtschaffener Lehrer und Gelehrten , welche zusammen eine ansehnliche Societät ausmachten , darlegen , da sie an meiner Arbeit nichts auszufetzen gefunden haben , vielmehr aber meine Retenüe und Bescheidenheit erkennen , und bezeugen , daß der tägliche Gebrauch meiner Edition ihnen und ihren Auditoribus je länger je besser zuschlage.

§ CXVI.

Eine einzele Stelle wird in demselben Beytrag S. 201 angezogen , indem ich Offenb. XIV. 13 die *Punctation ohne Noth gesendert* , und das *von nun an* (*ἄρτι*) mit dem *nachfolgenden verbunden* haben soll.

§ CXVII.

Die vvhahre *Punctation* habe ich an vielen , und theils vvichtigen Stellen des N. T. vvieder hervor gesucht , und ungeschickten Neuerungen , die mancher begierig und unvorsichtig annimmt und ausbreitet , vorgebogen , auch die vvhahre *Parentheses* (ohne das neue und so vvenig dem griechischen als dem hebräischen Text anständige Zeichen , dessen ich mich eben jezt bey dieser deutschen *Parenthesi* bediene) durch cola bemerket. Viele Stellen , vvornach man meine , und andere , auch neuere Auflagen , desfalls gegeneinander prüfen kan , vverden angezeigt in der Vorrede meiner Manualedition des griechischen N. T. (S. oben N. III. § VI.) denen ich nun aus gevvisen Vrsachen beyfuge Ioh. I. 5 seqq. 2 Cor. V. 7. 8. 11. Hebr. V. 8. 1 Ioh. II. 12 seqq. &c. Etliche Verbesserungen stehen in Gnom. ad 2 Cor. XIII. 5. Col. II. 13. Hebr. II. 9. Man machte dieses für einen ziemlichen Theil meiner ganzen Recension halten , ob schon vvenig darauf geachtet vvird.

§ CXVIII.

Von der vvichtigen Stelle Offenb. XIV. 13 vvollen vvir sorgfältig handeln. Es sind da dreyerley Lesarten , *ἄρτι λέγει καὶ* , *ἀρτι καὶ λέγει* , *ἄπαρτι λέγει* und nach der Lesart richtet sich erst die *Punctation*. Die erste Lesart findet man in den meisten griechischen Exemplarien , auch in dem *Scidiliano* , die *ἄρτι*
andere

andere aber in den ältesten Vrkunden. Die *zweyte* gefället den *Frühaufgelesenen Früchten*, und die *dritte* habe ich angenommen. Es bleibt andern, und mir noch selbst, die Wahl, ob die *zweyte* oder die *dritte* Lesart die rechte sey. Bey der *zweyten* kan man, und bey der *dritten* muſs man das *von nun an* mit den nachfolgenden Worten verbinden: und solches thun die meiste von den Alten. vid. *Apparat*. P. II. ad Apoc. l. c. In der Hauptsache lauft es auf eines hinaus. Die Stimme vom Himmel sagt: *Selig sind die Todten, die in dem Herrn sterben, dass sie ruhen* u. s. f. Auf das Sterben in dem Herrn folget die Seligkeit unmittelbar: das erkenne ich von ganzem Herzen. Difs bekräftiget der Geist: daher heisset es, durch einen *Zwischenfaz*: *Der Geist sagt es, oder, er bejahet es*. Da bleibt die Frage übrig, ob das *von nun an* zu der *Stimme vom Himmel*, oder zu der *Rede des Geistes* gehöre? Nun heisset es in diesem Buch so oft: *Selig ist, selig sind* u. s. vv. und niemals steht dabey, *von nun an*, vviervohl die *Seligkeit* für sich allemal unmittelbar mit derjenigen Sache verbunden ist, die dabey gemeldet vviird, als vwie hier mit der *Ruhe* u. s. vv. Darum gehöret dieses *von nun an* ohne *Zweifel* andersvvhin, nemlich zu gemeldetem *Zwischenfaz*: aber nicht in dem Verstand, den mir die *Frühaufgelesene Früchten* zuschreiben: *von nun an spricht der Geist*: sondern in diesem Sinn: *Von nun an sind sie selig*, nach des Geistes Auflage, als durch vvelche das, vvas die Stimme vom Himmel sagt, verflärket vviird. Ich seze beständig: *Von nun an, spricht der Geist*. Es steht allemal ein comma dazvviſchen: aber das comma ist in den *Frühaufgelesenen Früchten*, vveifs nicht, vvarum, auffs gelassen.

§ CXIX.

Von denen oben angezogenen Worten § 107 ist noch der erstere Theil zurücke. *Zwischen* Herrn Grafens *Vebersetzung* und meinem *Griechischen* haben andere denjenigen *Vnterscheid* befunden, von vvelchem nur die *Frühaufgelesene Früchten* nichts melden.

§ CXX.

Wo die *Vebersetzung* von meinem *Griechischen* abgehet, da ist auf meiner Seite 1) Herr *Graf* selbst, so oft seines Sinnes im Abschreiben oder Abdrucken verfehlet ist: 2) sein *Apologete*, Herr *Polycarpus Müller*, mehrmal: 3) beeder ihre *Gegner*, *Theophilus a Veritate* und Herr *D. Benner*, NB. allemal. Difs letztere gibt eine unvvidersprechliche Probe von der *Lauterkeit* meiner Arbeit, und ein *Vrtheil* vvider die *Frühaufgelesene Früchten*, von vvelchen (öbige *Disputation* ihres *Mitarbeiters* mit eingeschlossen) alle gegenvvertige Blicke vvider mein *griechisches N. T. einig und allein* herrühren.

§ CXXI.

Wo aber der Herr *Graf* mein *Griechisches* verdeutschet, das trage ich billig und vwillig, vvenn man nur die *Zeugen* in meinem *Apparatu* zu hören nicht vergiffet.

§ CXXII.

§ CXXII.

Wo etwas bedenkliches vorfallet, und wo ich auch in das künftige von der einen oder andern Seiten her in diese Sache weiter eingemengt, oder sonsten angegriffen werden sollte, da sehe man doch immer nur meine Arbeit selbst an. Was ich in Gnomone, praef. § VIII, und in Herrn *Rathlefs* Gelehrten Geschichten Th. 6. S. 440 gemeldet habe, das kan noch ein Licht von der ganzen Sache geben. Dafs ich mich so oft auf meine vorige Schriften beziehe, das halte man mir zu gut, und erkenne die Standhaftigkeit meiner Sätze, mit welchen die so *vielfoermige* Beschuldigungen *gleichfoermig* abgelehnet werden. Meine beede Ausgaben vom griechischen N. T. sind nun zehen bis eilf Jahr alt: in dieser Zeit sind etliche Lesarten durch eine bessere Application meiner Principiorum anders gesetzt, aber die Principia selbst sind vielmehr bestärket worden. Ich weifs nichts neues zu sagen.

D I E

VI ABTHEILUNG:

WAS KVNFTIGHIN DIESER SACHE WEGEN
ZV BEDENKEN SEY.

§ CXXIII.

Das heutige Rühmen von einer hell scheinenden Literatur ist groß, und doch herrschet hin und wieder manches Vorurtheil, welches der Wahrheit sehr hinderlich fället. Es erfordert keine durchdringende Witze, der Sache auf den Grund zu sehen: es ist sich nur zu verwundern, daß man es so schwer nimmt. Ich will einen Vorschlag thun, welchen alle unparteyische Gelehrten leicht fassen, und gern billigen werden.

§ CXXIV.

So bald man wieder etwas von alten, bisher unbekanntem griechischen und lateinischen Manuscripten, von andern alten Uebersetzungen, und von den Schriften der Kirchenlehrer anbringt, so halte man beedes, die Lesarten, die in dem heutigen üblichsten Drucktexte stehen, und diejenige, die ich für recht halte, dagegen, bey allen, und insonderheit eben bey denen Stellen, die ich in dieser Antwort erwogen, oder nur remissive berührt habe. Wem solche Urkunden auf die eine oder auf die andere Seite öfter beystimmen, der solle Recht haben.

§ CXXV.

Es ist, zum Exempel, eine geraume Zeit nach meinem griechischen N. T. an das Licht gestellt so. *Lamii de eruditione apostolorum liber singularis*, A. 1738.

B b b b

Da

Da wird eine Menge von griechischen, lateinischen und syrischen Manuscripten zu Florenz beschrieben: mir solte nicht bange darauf seyn, wann die Lesarten derselben heraus gegeben würden. Oben ist dergleichen etwas an dem codice *Scidiliano* zu spüren gewesen: und im Jahr 1741 kam heraus *Syrus interpres cum fonte N. T. Græco collatus*, auctore Io. Guil. *Reusch*. Solche Syrische Excerpta stimmen mit meinen griechischen Lesarten häufig überein. Es wird gewis noch mehr solche Proben geben.

§ CXXVI.

Ia wann man die alten Vrkunden, die bereits mit einem ziemlichen Fleiß durchsuchet sind, nacheinander vor die Hand nimmt, so wird sich zeigen, was für einen Auspruch dieselbe zwischen meinem und dem tiblichen Drucktexte thun.

§ CXXVII.

Indessen drucket man das griechische N. T. einmal über das andere, und, wiewohl es dabey allerhand annehmliche Schminke gibt, so lästet man es doch an dem wesentlichsten, nemlich an einer gründlichen Revision der *Worte* des Textes selbst fehlen. Ungebührlich ist es, wie etliche mit der heiligen Schrift umgehen, es mag die Auslegung oder die Critique, in prophetischen oder andern, in kleinern oder größern Stücken betreffen.

§ CXXVIII.

Gerardus a *Mastricht* war ein Liebhaber der heiligen Schrift: aber die Manieren, womit seine Vorgänger die Lesarten des Randes aufgezeichnet, und er seine Crisin perpetuam darauf gestellet hat, sind mit einer solchen *Laxität* behaftet, daß bey denselben ein jeder anderer Text eben so wohl es durchgehends gewonnen hätte, als der Elzevirische, welcher dem Herrn von Mastricht unter die Hand gekommen ist. Dieses habe ich durch alle seine Canones erwiesen, in Gnom. præf. § IX. (S. oben N. VII.) und viele, auch von seinen Freunden, erkennen solches. Mich freuet nicht, daß ich es wiederholen muß: es gibt gleichwol noch Leute, die an solcher Crisi hangen bleiben, und dem üblichsten Drucktext allemal zu viel von den alten Vrkunden, den æchten Lesarten aber allemal zu wenig beymessen, oder überhaupt in dieser Sache vom rechten Begriff entfernt sind, ob sie in andern Wissenschaften noch so sehr excelliren.

§ CXXIX.

Bey einzelnen *Uebersetzungen* kan man die Liebe zum Frieden bisweilen mehr gelten lassen, als die Accuratelke. Denn jene führen doch allezeit die Summa der heillamen Lehre mit sich, und ein scharffsichtiger getreuer Lehrer kan die pünctliche Richtigkeit des Verstandes seinen Zuhörern oder Lesern allemal in feiner Auslegung, unvermerkt oder ausdrücklich, beybringen, vwann man nur den Grund-

Grundtext in Acht nimmt. Die Apostel konnten nach ihrer Weisheit die griechische Uebersetzung des alten Testaments auch darum so frey anführen, weil man den hebräischen Text dabey behielt, wie er sint der Propheten Zeiten gewesen war. Aber für den *Grundtext*, auf den man immer und überall zurücke sehen muß, kan keine Sorgfältigkeit zu scharf seyn: und weil nicht ein jeder weit nachsuchen kan, so muß man denen, die etwas anders zu thun, und keine Zeit zu critischer Weitläufigkeit haben, die rechte Lesarten nicht verstecket, sondern, wie man im gemeinen Leben sagt, *gebutzet und gefchelet*, vorlegen, doch ohne Maasgabe, und mit einer solchen Ausführung, daß sie es nicht blindlings annehmen dürfen, sondern die Vrkunden und Vräschen, so oft sie es gut befinden, erwegen können. Daß ein einziger Arbeiter bey weitem nicht für alles stehen könne, dessen habe ich mich allezeit zu bescheiden gewußt.

§ CXXX.

Man pfleget in den Auslegungen, mündlich und schriftlich, bey einzelnen Wörtlein und ihrem Nachdruck auf das äußerste hinaus zu gehen, aber auch, ohne einen genauern Grundtext, wie ich sehen muß, oft in die Luft zu streichen.

§ CXXXI.

Es ist die Sache, allermeist zu dieser unserer Zeit, von einer *gar grossen Folge*, da nicht nur die vorige in der *Christenheit* übliche Uebersetzungen hin und wieder einmal über das andere revidiret und häufig gedrucket werden, sondern auch die Missionarii die heilige Schrift in so vielerley, allermeist *indianische* Sprachen, erstmals übersetzen.

§ CXXXII.

Ein merkwürdiges Exempel haben wir, nur bey einem Pronomine, da es das Wörtlein *wir* oder *ihr* gilt. 1 Petr. IV. 3, ἀρκιτός γάρ ὁ παρελθυῶς χρόνος τοῦ βίου, τὸ θελημα τῶν ἐθνῶν κτλ. Nach γάρ haben etliche *ἡμῖν*, etliche aber *ὑμῖν* hineingesetzt. Difs letztere stehet in einem *Vffenbachischen* und in andern Manuscripten, wie auch in verschiedenen Editionen, und so legt es *Oecumenius* aus, *ihr*. Der uralte *Vulgatus* gibt es in *tertia persona*, und las also weder das eine, noch das andere Pronomen. Die kürzere Lesart ist recht: § 103. wie sie sich denn auch in den besten griechischen Vrkunden befindet. *Cassiodorus* deutet es so: *Sufficere, dicit, MVNDO*. Es schicket sich nicht, daß man den Apostel schreiben heisset: *da WIR wandelten in Vnzucht u. s. w. und in unerlaubten Goetzendiensten*. Hingegen dieses, *Es ist genug, daß ihr die vergangene Zeit*, oder, wie der Herr Graf von *Zinzendorf* es sein gibt, *daß man u. s. w. dieses, sage ich, gehet jeztbekehrten Indismern* gerade auf das Herz.

§ CXXXIII.

Es ist einer nicht darum tüchtig, daß er sich selbst lobet, sondern daß ihn der Herr lobet. Ich mache also, ohne Eigenliebe, GOTT zu Ehren, diesen Beschlufs: Wer auf den Unterscheid zwischen den Worten des lebendigen GOTTES, und den Aenderungen, welche durch der Copisten Vnfließ oder unzeitigen Fleiß damit vermengtet sind, keinen Spott legen, vielmehr aber bey seinem Vebersetzen, Revidiren, Erklären u. s. w. sicher gehen will, der muß, nicht nach menschlichem Ansehen und Vorgeben, sondern nach jekt beschriebnem Grunde, in einem heitern Gewissen, ein Vrtheil abfassen, welche Ausgabe des griechischen neuen Testaments den güldenen Text auf das lauterste mit sich führe?

APP. CRIT. P. IV.

N. X.

A.

EXC. AVS

DER NACHLESE

ZU DER 58, 59 VND 60 REDE

VEBER DIE OFFENB. IOH. p. 1301 ff. ED. 1748.

§ I.

Die Warnung, *So jemand dazu, so jemand davon thut* u. s. w. Offenb. 22, 18. 19, habe ich vorlänglt beherziget, ehe sie mir vwegen meines griechischen N. T. und insonderheit vwegen meiner apocayptischen Recension vgehalten vvard in dem Buch, vvelches erst A. 1746 herausgek.ommen, unter dem Titul: *Biblischer Feldzug und Musterung vieler jimmerlich verflüchten Bibeln, vorgestellt von Ioanne Thoma Adalberto Berghauer. Hätte ich die Offenbahrung Ioannis in eine neue griechische Form gegossen, und den Grundtext derselben mit meinen Morddolchen sehr jaemmerlich zerhacket, zerfetzt und zernichtet, vvie dieser Dombherr redet, so vväre ich mit denen auf solchen Text gegründeten Reden und Anmerkungen sehr übel daran. Nachdem ich aber auf seinen Feldzug erstlich überhaupt etvvas vveniges vverde geantvortet haben, (vvie es nachdrücklich an mich erfordert vvorden ist,) so vvird dem, vvas mich besonder angeht, bald abgeholfen seyn.*

§ II.

Diese *Βιβλιομαχία* (soll heißen *Βιβλιομαχία*) führt vvol über zehentausend Scheltvvorte und Schmachreden mit sich, vvovon vvir allbereit ein Muster gesehen haben. Der Herr Verfaller gibt sich in einem heroischen Grad als einen von

von denen zu erkennen, welche die Incivilität für eine *Virtutem Theologicam* (wobey aber der Glaube, die Hoffnung, die Liebe nicht stehen können,) verkehrter Weise halten. Es ist bekannt, daß solche Leute bisweilen willentlich lügen, nur die unwissende eiserige Seelen in den Harnisch wider die Vncatholische zu bringen. Aus was für einer Bewegung dieser Mann also schreibe, steht dahin. Man sollte nicht denken, daß einer, der nebst dem Christennamen auch ein Theologus, Jurist und Pfarrer heißet, aus einer solchen Herzensfülle solche Worte ergießen sollte. Aber diejenige, die keinen guten Schatz *in sich* selbst haben, suchen ihren Ruhm an dem großen Hauffen, den sie *auffer sich* herum sehen. Difs ist am eigentlichsten eine Secte oder Käzerey, wiewol solche verführte Verführer am meisten mit Käzern um sich werfen. Was thun aber doch diejenige, welche bey der Censura publica solchen contra bonos mores handelnden Streitern so viel Lobes beylegen? Sie entdecken, was sie selbst von ihrer Kirche und deren Interesse für einen Begriff haben. Denn das Reich Gottes ist es nicht, das durch eine solche ungöttliche, unchristliche, ungeistliche Schreibart vertheidiget oder gefördert seyn wollte.

§ III.

Thut man die Scheltworte und zugleich die unnöthige Digressionen bey seit, so geht das, was real und doch fast durchaus falsch ist, auf etlich wenige Blätter: darunter aber ist im geringsten nichts neu, als etliche Particularumstände, die größten Theils aus gelehrten Tagebüchern ohne Vorichtigkeit entlehnet sind. Alles ist vorlängst, läufig und gründlich beantwortet, wann die arme Leser dieses Feldzugs auch unsere Schriften lesen dürften und könnten und wollten.

§ IV.

Ich meines Orts sage nur dieses: 1) die Frage kommt eigentlich auf den Text selbst an, (wiewohl Herr *Berghauer* sich oft bey den Vorreden, Glossen, neuen Auflagen &c. aufhält,) und zwar auf denjenigen Text, welcher bey den Protestanten in öffentlichem Gebrauch ist: ob derselbe nemlich zuverlässig sey. Alles, was er dagegen vorbringt, konnten die Feinde der christlichen Religion wider alle hebraische, griechische, und andere morgen- und abendländische Bibeln, und wider die Vulgata selbst vorbringen: und was er ihnen mit Grund antworten könnte, das soll ihm hiemit geantwortet seyn. 2) Die Vulgata hatte vor dem tridentinischen Concilio viele Differentien, die sich in viele nach derselben gemachte Vebersetzungen ergossen: und wie die ganze abendländische Christenheit sich solcher Bibeln dennoch so lange Zeit zu ihrer Erbauung bedienet hat, ehe eine besondere Revision approbiret ward, so bedienen wir uns auch unserer Bibeln, welche schon eine große Menge Seelen in den Himmel geliefert haben. 3) Man nehme (ad hominem) das, worinn die Vulgata und Lutheri Version miteinander übereinkommen: so hat man genug zur Entscheidung der Strit-

tigkeiten untereinander, und zur Vnterweisung in dem seligmachenden Glauben: Wir haltens mit dem heiligen *Ignatio*, der also schreibt: *Ich hoerte etliche sagen*, wann ich es nicht in den Originalbibeln finde, so glaube ich dem Evangelio nicht: und als ich zu ihnen sagte: Es stehet geschrieben, antworteten sie mir, was jetzt gedacht. Mir aber ist das unversehrte Archiv Iesus Christus: mein Archiv ist sein Kreuz und seine Auferstehung, und der Glaube an ihn. Ep. ad Philad. § 8. Bey allem Vnterscheid zwischen den Catholischen und Evangelischen Bibeln, hat man die Articul des apostolischen Glaubens unverleht. Der Vnterscheid zwischen denen bey der römischen Kirche beliebten Bibeln in allerley Sprachen ist viel größer. Mit allem Recht heist das Berghauerische Buch, *Bibliomachia*. Der Streit wider die Bibel ist sein eigenes unseliges Geschäfte: und unläugbare Blasphemien sind es, welche er wider das so wol in unsern Bibeln, als in den ihrigen, befindliche Wort Gottes häuffet. Er wird *Rechenschaft geben Dem, der bereit ist zu richten lebendige und todte*. So hat der heilige Petrus die an ihn gerichtete Zulchrift des Feldzugs vorlängst beantwortet.

§ V.

Wie nun dieser *Feldzug* überhaupt fruchtlos abläuft, also trifft mich besonder im geringsten nichts davon. Ein Catholicus, der ein wenig Billigkeit, und von der Sache eine nothdürftige Willensschaft hat, kan diesem Domherrn an meiner Statt folgenden Beseheid geben. „Du sagst, wann von Bengelii *Novo Testamento græco*, Tubing. 1738 dir ein Exemplar wäre zu handen kommen, so haettest du die Mühe angewendet, dasselbe mit der *Vulgata* und besten griechischen Edition, oder alten *Manuscripto* zu collationiren. „Solchen Falls würdest du befunden haben, „dafs ihm nicht alles, wie du sagst, sondern dafs ihm gar nichts gleich gelte, dafs „er durch die ganze *Apocalypsin* (wovon insonderheit die Rede ist,) eben mit „denen Vrkunden, die du vorschlägst, nemlich mit der *Vulgata* (auf die er mehr „Sorgfalt, als vielleicht wenige der Unsern in langer Zeit, gewendet hat,) mit „der griechischen Editione Complutenfi (welche die beste, und noch vor *Luthers* Verletzung mitten in Spanien auf Veranstaltung des Cardinals *Ximenez* gedruckt worden,) und mit dem ältesten Alexandrinischen *Manuscripto* auf das allergenaueste übereinstimme, und dafs er keine Sylbe hinzu oder davon gethan habe. Du „hättest wenigstens die Textstellen, die du in den *Frühausgelesenen Früchten* angezogen fandest, in ermeldten Vrkunden anschlagen sollen: daran hättest du auf „die übrigen einen Schluss machen können. Solltest du seinen *Apparatum criticum* dazu nehmen, so würdest du sehen, wie er von allen Wörtlein die strengste Rechenschaft gibt, und wie es immer bey ihm heisset, *Complut. Alex. Latin.* (oder *Vulg.*) &c. Warum hast du aber bey der Stelle Act. IX. 5 keine „Collation vorgenommen, wofelbst *Complut.* und *Alex.* (von der alten *Vulgata* nichts zu sagen,) es eben so, wie dieser Editor, haben? Hiemit erklärest du „die Complutenfes nicht weniger für *Bibelmoerder*, *Bibelschinder*, *Bibelschaender*, „*Bibelthoerichte Leute*. Das wird dir keine Seele in der catholischen Kirche gut „heil-

„beissen. Du hättest dich *unterdessen* nicht mit den *Frühaufgelesenen Früchten ver-*
 „*gnügen* sollen : du setzest ja sonst so viel an ihnen aus , und daß selbige Recen-
 „senten sich in dieses Mannes Arbeit nicht zum besten zu finden wissen , hättest
 „du daran abnehmen können , weil sie ihm , in seiner von dir angezogenen *Har-*
 „*monie der Evangelisten , undienliche Meynungen* zuschreiben , und doch nichts der-
 „gleichen in specie angeführet haben. Im Ecclesiastico steht , *Non omni verbo*
 „*credas* : und überall heisset es , *Audiatur & altera pars*. Hättest du nur dieses
 „Sprichwort in Acht genommen , dessen Billigkeit ein siebenjähriges Kind begreift,
 „so hätte es dir in deinem Feldzug diesen und manchen andern Fehlstreich erspa-
 „ret. Was du aus den *Frühaufgelesenen Früchten* angezogen , das hat dieser Cri-
 „ticus in seiner *Antwort auf dasjenige , was etliche Gelehrten wider das von ihm re-*
 „*vidirte griechische Neue Testament vorgebracht haben , Vlm 1745 edit. 3.* ausgeführet,
 „und zugleich den von dir mit angezogenen *Buttigium* beruhiget.

§ VI.

Diesem catholischen Bescheid habe ich nichts beyzufügen nöthig. Aber , mein
 evangelischer Leser ! was haben wir zu einem solchen *Biblischem Feldzug* zu sagen ?
 Wird nicht dasjenige dadurch bekräftiget , was Iohannes in der Offenbarung vom
 Thier und von Babylon sagt ? Ist dieser Bibelfeind nicht voll vom Babylonischen
 Wein ? Wie blutdürftig sei reibt nicht dieser Eiferer , in seiner geistlichen Trunken-
 heit , die *Catholische Kirche koenne alle mit eigenkoeppigen Iremeynungen und Bibelentzenden*
Hochmuth wider die Catholische Lehre retellivende Kinder und Ketzer , mit gewaltthaeti-
ger Hand durch das geistliche und leibliche Schwert , zum Gehorsam bringen. p. 660. &c.
 Wie gieng es auf diese Stunde zu , wann es unter den Catholicis vornemlich ho-
 hen weltlichen Standes nicht Leute gäbe von einem geschlachtern Sinn , und wann
 nicht vielmehr der getreue Gott den Grimm jener Eiferer noch bezäumte , denen
 die Grausamkeit , wobey man sonst im Gewillen eine Anklage leidet , vollkommen
 süsse schmeckt , weil sie bey ihrem eingebildeten unendlichen Recht wider uns
 vermeynen , sie thuen Gott einen Dienst daran ? Nun die Weillägung kan nicht
 unerfüllet bleiben. Wir mögen uns wol mit starker Gedult und mit dem wahr-
 en Glauben der Heiligen wappnen.

§ VII.

Den güldenen Grundtext des N. T. beträff chedessen meine erste Defension :
 und ich wünschte , daß es der letzte Vertheidigungspunct wäre , den ich hiemit
 zu Rettung solchen Grundtextes habe stellen müssen : Friedfamen Seelen ist ein
 noch so noethiger Streit um die Warheit doch mühsam. Gal. VI. 17. Der Herr
 Jesus breite seinen Frieden , seine Gnade , seine Ehre aus , je mehr und mehr. Er
 herrsche auch unter den Feinden , bis Er ihm selbst alles unterthan machet.

B. EXC.

B.

EXC. AVS DEM
BEKR. ZEUGNIS

(ED. STVTTG. 1748) p. 48.

Editiones principes nenne ich, hin und wieder, und nicht nur hier (App. Crit. P. II ad Apoc. XX. 4) bey dem Articul $\tau\alpha$, die älteste, deren Text aus Manuscripten, meistens noch vor der Reformation, in den Druck gebracht, und nicht nur nachgedruckt ist. Dergleichen sind vornemlich die *Complutenfis*, und des *Erasmi*, wie auch *Rob. Stephani*, wo er nicht jenen folget: bey welchen beeden leztern der Herr Kohlreiff wider sich selbst streitet. *Millius* citirt die *Complutensem* für den Articul: ich habe sie aber selbst durchsuchet, sie hat das $\tau\alpha$ nicht, und daher hats auch *B. Arias Montanus* nicht. *Erasmus* hat das $\tau\alpha$ gleichfalls nicht: und darinn folget ihm eine Menge von alten Auflagen, zu *Basel* u. s. w. *Robertus Stephanus* hat das $\tau\alpha$ in seinen zwey ersten Editionen nicht, sondern nur in der dritten, und zwar ohne Anzeige, wo er es her habe. Diese Edition bekam denn erst *Beza* und viele andere Editores neuerer Zeiten zu Nachfolgern. *Beza* gab es mit *illis* (mille annis:) aber das N. T. Latinum ex *postrema* Theod. Bezæ interpretatione, Genev. 1616. hat *illis* wieder ausgelassen. *Millius*, der sonst den Text der dritten Edition des *Rob. Stephani* behält, hat doch das $\tau\alpha$ *hinausgethan*, als welches er in den meisten Manuscripten nicht gefunden, wie denn *Andreas Caesariensis* in edd. & in MS. Augustano es auch nicht hat. Siehe, gewissenhafter Leser! alles dieses habe ich in meinem Apparatu Critico, auf einer eignen Linie, summarisch, pünctlich, deutlich angebracht, ehe ich wußte, daß ich also würde angegriffen werden. — Doch begehre ich nicht, daß man mir *in der Beurtheilung trauet*, sondern nur die Vrkunden erwege, die ich viel genauer anzeige, als *Erasmus*, *Stephanus* und *Beza*, denen doch mancher blindlings, auch bey Conjecturis und Schreib- und Druckfehlern, so *viel trauet*, als ob sie Apostel gewesen, ja Petro und Iohanni, wann diese heut zu Tag erscheinen, und ihre eigene Schriften recensiren solten, vorzuziehen wären. Doch man mag *in Beurtheilung der unterschiedenen Lesarten* mir viel oder wenig *zu trauen haben*, so kommt mein Text in den Evangelisten, in der Apostel Geschichten und Briefen mit jenen *editionibus principibus* so genau überein, daß meine Gegner, meiner schon im Jahr 1739 gethanen Forderung ungeachtet, keine Sylbe zeigen können, da ich etwas anders hätte: und in der Offenbarung habe ich die Uebereinstimmung meines Textes theils mit eben denselben, theils mit andern tüchtigen Exemplarien sorgfältig dargethan.

Das $\tau\alpha$ v. 7 bezieht sich auf v. 3, weil in diesen beeden Versen vom *Satan* gehandelt wird, welchen in der ganzen dazwischen lauffenden Rede nichts angehet.

het. So thut Cap. XIII, 17 die vis relativa articuli einen viel weitern Sprung zurück auf v. 1, wiewohl das Wort *Thier* im 11 vers dazwischen kam. So gibt es 2 Sam. XXIII *drey* und aber *drey* Helden, und v. 19. 23 hüpfet die Rede über die *andern drey* hinüber, und bezieht sich auf die *ersten Drey*. Vergl. 1 Chron. XII (XI) 21. 25.

C.

EXC. AVS DEM
ANHANG DES BENGELISCHEN
TEVTSCHEN N. T.
(STVTG. 1753.)

D I E

ERSTE ABTHEILVNG,

B E T R E F F E N D

HERRN D. HEVMANNNS VORREDE ZVM ANDERN
THEIL SEINER VEBERSETZVNG
DES N. T. 1748.

§ I.

Von meiner neuen Veberfetzung der Offenbarung Iohannis schreibt Hr. D. Heumann folgendes: „Aus dieser Veberfetzung habe ich die meinige an etlichen Stellen verbessert. Sonst aber ist sie von der meinigen in zwey Stücken unterschieden. Erstlich hat Hr. Bengel in seiner Ausgabe des griechischen Neuen Testaments den Text nach etlichen Handschriften an vielen Orten geändert, und diese Aenderungen auch in seiner Veberfetzung gebracht: ich hingegen folge in meiner Veberfetzung dem gewöhnlichen griechischen Texte, theils weil eben dieses Textes Veberfetzung von den Bibellefern verlangt wird, theils, weil ich mit dem sel. Wolf glaube, das der groefte Theil der von dem Hrn. Abte gemachten Aenderungen unnoethig sey. Zum andern, habe ich mich der Reünigkeit unsrer Sprache beflissen: dem Hrn. Abte hat hingegen gefallen, bey den griechischen Worten so nahe, als nur moeglich, zu bleiben. Also heisset es bey ihm C. I. 7. &c.

C e e c c

§ II.

§ II.

Die Exempel, welche Hr. D. *Heumann* hier anführet, werden wir hernach befehen: und indessen antworte ich I, daß ich den griechischen Text nicht nur nach etlichen Handschriften geändert habe. Ich bin andern gedruckten Exemplarien, vielen griechischen Handschriften, alten *Vebersetzern* und *Kirchenlehrern* gefolget, so, daß ich *allemaal* das nächste Alterthum nach den Aposteln, und dabey *gemeinlich* die *Majora*, *bisweilen* auch gar die *Vnanimia* (wann gewisse Gelehrten endlich bey einem so hochgerühmten Glanze der blühenden Wissenschaften aufwachen, und meine auch einem Anfänger falsche Erörterung vernehmen wollten,) vor mir habe, und ihre Aussage nicht nach einer freyen Willkühr bey einzelnen Stellen, sondern nach durchgängigen Principis gelten lasse. Off. I. II. V. 14. VI. II. XI. 8. 15. 17. XII. 8. XVII. 8. 16. XXI. 24. XXII. 6. II. Bey welchen Stellen man doch meinen Apparatum P. II, ad Apoc. I. 11-XXII. 11 pro & contra erwegen, und zugleich *ibid.* Fund. Crif. Apoc. § I die ringe Zahl der apocalyptischen Handschriften, die *Majora* recht zu treffen, bedenken wolle. Solche Verbesserungen sind denn achte, und daher *noethig*, (Off. XXII, 18.) dazu auch *bisweilen* sehr wichtig, wie meine deutsche *Erklärung* und mein *Gnomon* hin und wieder ausweisen: und daß ich sie, mit richtigen Interpunctionibus, *auch in meine Vebersetzung gebracht* habe, ist manchem lieb und angenehm.

§ III.

Hr. D. *Heumann* dringet darauf, daß man die häufigen Hülfsmittel der neuern Zeiten, die man bey dem Forschen der Schrift hat, zu einer guten neuen Vebersetzung anlegen, und dadurch die gemeine Erbauung befördern soll. So hat man denn vor allen Dingen sich solchen reichen Vorraths zu einer recht pünctlichen Revision des Grundtextes (da man ehedessen bey der Einrichtung des im Druck bis auf diesen Tag gewöhnlichen griechischen Textes selbst so wenig Hülfsmittel gehabt) zu bedienen, und denselben sodenn ferner zu einer genauen Vebersetzung (wobey ohne einen reinen Grundtext die ganze Auslegungskunst, sonderlich bey der Offenbarung, an ihrem Nutzen sehr gehindert wird) weislich anzuvenden.

§ IV.

Kein *Bibelleser* hat sonderliche Ursache, und keiner meines Wissens erachtet, Ursache zu haben, vvarum er eine Vebersetzung nach dem *gewöhnlichen* griechischen Texte, vvic dieser von der ersten apostolischen Hand, und zugleich oft (zum Exempel, Off. XI. 1. XIII. 5. und sonst, Luc. VII. 11. Hebr. IX. 1. &c.) von *Lutheri* Vebersetzung abgethet, verlangen sollte; vviervol, vwann jemand dergleichen Verlangen hat, solches nun durch Hrn. D. *Heumann* dergleichen erfüllt ist, daß ich bey meiner nach der Lauterkeit des uralten Textes eingerichteten Vebersetzung desto mehr bleiben kan.

§ V.

§ V.

Wolffii Curæ führen eine reiche Belesenheit, und manchmal eine gute Entscheidung mit sich: aber es ist darinn nicht alles erschöpft, und nicht alles unverbesserlich. In besagtem *Gnomone* treffen die Liebhaber desselben, ohne Ruhm zu melden, nicht wenig neue exegetische Hülfsmittel an. Dafs *Wolffus* für die üblichste griechische Lesarten zu viel Neigung habe, zeigt mit tüchtigen Exempeln Hr. *Io. David Michaelis* in annot. ad *Ge. Benson* exeg. epist. Iac. p. 114. 128. Auch kamen gar bald nach meinem griechischen N. T. seine Curæ in Apocalypsin S. *Ioannis* heraus, und inzwischen war der gelehrte Mann mit *Libanio*, *Photio*, &c. so beschæftiget, dafs er meine Rationes nicht erwegen konnte. Die ihn nun wider mich allegiren, die könnten und solten dabey willen und melden, dafs alle seine Einwendungen in meinem *Gnomone* abgelehnet, und in der Antwort, App. Crit. P. IV. n. IX, wegen des griechischen N. T. noch etwas nachgeholt sey. Doch stimmt *Wolffus* noch oft mir, und nicht dem Hrn. D. *Heumann* bey. Off. XIV. 1. 12. XV. 3. XVI. 5. 7. XIX. 17. XX. 12. XXII. 19. &c.

§ VI.

II. *Bey den griechischen Worten bin ich so nahe, als nur moeglich, geblieben: und auf die Reinigkeit unserer Sprache habe ich mich beflissen, so fern es ohne Abbruch der Sachen, an denen weit mehr liegt, seyn konnte.* Zur freyen Vebung einer reinen Sprache haben wir sonst Gelegenheiten genug. Hr. D. *Heumann* bemercket in der Vorrede zum ersten Theil seiner Uebersetzung recht wohl den Unterschied zwischen der reinen Sprache der alten Griechen, und derjenigen, welche mit *Jüdischen Zungen* geredet ward. Denn wer mit *Pfochenio* glaubet, es sey an allen Orten des Neuen Testaments das reineste und beste Griechisch anzutreffen, und es seye nirgends eine hebraeische Redensart mit griechischen Worten ausgedrückt worden, der wird sich (sagt Hr. D. *Heumann*) nicht nur, solches zu beweisen, vergebene Mühe machen, sondern auch manche Stelle unrecht verstehen. Gleichwie nun die griechische Schreibart des N. T. eine grosse Aehnlichkeit hat mit der Grundsprache des A. T., also darf und soll nach der Grundsprache des N. T. unsere deutsche Schreibart eingerichtet seyn, damit der kräftige Eindruck, den die Apostel von himmlischen Dingen hatten, und der Ausdruck in unsern Uebersetzungen, ohne einige gar zu gestiffene Reinigkeit, sein übereinstimmen.

§ VII.

Ietzt will ich die von Hrn. D. *Heumann* angeführte Exempel erläutern.

Cap. I. 7: *Es wird Ihn sehen alles Auge.* Im Griechischen hätte es eben so wohl heissen können, *Alle Augen*: und da es nun doch heisset, *Alles Auge*, so mag es nicht gleichgültig seyn. Man sagt auch: *Aller Mund*, *alle Ordnung*, *alles Volk*, &c. und Herr D. *Heumann* übersetzt Iac. 1. 17: *von dem Vater alles Lichtes.*

Cap. II. 7: *Wer ein Ohr hat. So heisset es oft: Du hast das Ohr deines Knechts geöfnet: Er wecket mir das Ohr: Was ihr hoeret in das Ohr.*

Cap. III. 5: *Der Veberwindende, dieser u. s. w.* Ist ein besonderer Nachdruck (wie Paul Gerhard singt: *Gott der vvirtds vvochl machen,*) zum Vnterscheid von Cap. II. 11, da das Pronomen *hic* nicht stehet.

Cap. IV. 4: *Zvvanzig vier Throne &c.* Bey zusammengesetzten Zahlen wird bisweilen die gröeffere vor der kleinern ausgesprochen.

Cap. XVIII. 2: *Alles unreinen Geistes u. s. w.* Difs verhält sich, wie *alles Auge.*

Bey diesen Stellen ist die Veberfetzung nirgend undeutlich, und die Sprach-Reinigkeit gekht hoffentlich auch noch mit.

§ VIII.

Es wäre wol etwas wenigern hinlänglich gewesen, den Hrn. D. *Heumann* zu befriedigen: doch wird demselben nicht misfälligg seyn, dafs ich, ungeübten Lesern zu Dienste, diese zween Puncten um etwas ausführlicher beleuchtet habe.

§ IX.

Sonsten wird es in ermeldter andern Vorrede ein grosses Versehen genannt, dafs Röm. IX, 22. 23 in etlichen neuen Ausgaben des griechischen Neuen Testaments das *Signum interrogationis* weggelassen worden. Solches signum interrogationis hat *Beza* aufgebracht, da andere, sowol aeltere als neuere Ausgaben samt der *meinigen*, dasselbe weglassen. Der gelehrte Mann, auf welchen sich *Beza* beruft, ist *Camerarius*: aber dieser setzet keine Interrogation, und wann andere, auch in *Wolfii curis*, etwas aus dem 20 Vers darunter verstehen, das sie interrogative ausdrücken, so gehöret das signum interrogationis selbst in die Ellipsin.

§ X.

Hr. D. *Heumann* hat in Commentatione in III Epistolam Iohannis den Zusatz *αὐτῶν* v. 7, und in Diss. de Christo silentium injungente, den Zusatz *καὶ σραφείας κτλ.* Luc. X, 22 gegen mich gut geheillen. Ienes ist im Zeugnis p. 162 und im App. Crit. P. II ad 3 Ioh. v. 7 beantwortet: bey diesem aber kommen mir *Eraimi* Annotationes und *Lutheri* Veberfetzung zu statten.

DIE

ZWEITE ABTHEILUNG,

DA DIE THEOLOGISCHEN ANNALES BELEVCHTET
WERDEN.

§ I.

Von den *theologischen Annalibus* trat das vierte Decennium des 18ten Seculi A. 1743 an das Licht: und da wird auf das Jahr 1738 aus den *Frühaußgelesenen Früchten* folgendes wiederholet: So groß *Werk* man auch von der großen und kleinen *Bengelischen Edition* des N. T. machet, so wenig ist zu billigen, daß darinnen von der gemeinen und probaten Lesart fast durchgehends abgewichen, und der griechische Text des N. T. oft ohne Noth geändert worden. Gegen die *Frühaußgelesene Früchten* habe ich mich deshalb im Jahr 1739 vertheidiget in der *Noethigen und der heiligen Wahrheit zu Steuer abgefafsten Antwort auf dasjenige, was etliche Gelehrten wider das von mir revidirte griechische Neue Testament vorgbracht haben*; und sonderlich in der dritten nach dem neuern Verlauf eingerichteten Ausfertigung, Vlm 1745. (App. Crit. P. IV. n. IX.) Vnter andern schrieb ich: „Ich bitte diese Diener des goettlichen Worts gar sehr, sie untersuchen einhellig mit aller Schaerfe, und zeigen es in einem naechstkünftigen Beytrag (das Publicum merke wohl darauf!) unfehlbar an, ob sich in allen übrigen Büchern des N. T. außer der Apocalypfi, die besonders vertheidigt worden) eine einzige Stelle finde oder nicht, da mein Text nicht mit der einen oder andern Classe der (vorgemeldten) gebrauchlichen Editionen in allen Sylben übereinstimete. Findet sich nur eine solche Stelle, so solle mit ihnen alle Welt sagen, ich wolle mit Fleiß die Lesart dieses heiligen Buches wankelbar machen. Findet sich aber dergleichen nicht, so ist mein allerbilligstes Begehren an Sie, daß Sie das falsche Zeugniß, welches unter ihrem theologischen Namen in einer so ernsthaften Sache gegeben worden, unpartheyisch und öffentlich zernichten wollen.“

§ II.

Ob es nun schon in der Sammlung eben aufs Jahr 1745 S. 419 heist: *Wir sind nach und nach niemanden Antwort und Grund zu geben schuldig blieben, werden auch künftig mit Gott unsere getadelte Anzeigen retten*; so bleiben doch diese Lehrer auf mein allerbilligstes Begehren Antwort und Grund zu geben gar zu lang schuldig: und ob sie schon durch eine bloße Meldung meiner Antwort, ohne Verfehrung ihrer Exiltimation, ihren Lesern Anlaß geben konnten, meine Unschuld zu vermerken, so haben sie doch bisher von meinen Schriften nur diese einzige Antwort, die Sie insonderheit angiege, mit Stillschweigen übergangen.

§ III.

Beedes möchte noch hingehen, und durch ihre andere günstige Zeugnisse von meiner Arbeit erstattet seyn: aber das bey dem allen die alte ungegründete schon so lang widerlegte Beschuldigung so bloß und so steif wiederholet wird, das soll denen, die einen reinen Grundtext, und sonst überall die Wahrheit suchen, zur Wizigung dienen.

D I E

DRITTE ABTHEILUNG, VON DER STELLE AP. GESCH. XIII, 20.

§ I.

Alle alte Vrkunden haben *bey 450 Jahr*: wofür andere aus einer puren Muthmaßung *bey 350* genommen haben.

§ II.

Herr Johann George *Walther*, sächsischer Rath und Professor zu *Wittenberg*, suchet in seiner *Abhandlung von dem Zeitraume zwischen dem Ausgange der Isräeliten aus Egypten und dem Bau des Salomonischen Tempels* (im zweiten Theile der *Zusätze zur Welthistorie 1748*) die Stelle Ap. Gesch. XIII, 20 mit seiner Zeitordnung zu vergleichen, § 106 u. f.

§ III.

Er schreibt hievon also: „*Es kan gar wohl seyn, das Lutherus Handschriften bekannt gewesen, in welchen 350 Jahre gestanden. Denn es ist ausgemacht, das Theodorus Beza einen sehr alten und rechten Codicem gehabt, darinn die Zahl 350 gestanden. Die Uebereinstimmung der Lesarten einer Stelle in allen bekannten Handschriften des Grundtextes in der Schrift zwinget uns, unumgaenglich bey derselben zu bleiben: weil die goettliche Vorsehung bey den geoffenbarten Schriften nicht hat zugehen koennen, das überhaupt alle Handschriften waeren verfaelschet worden. So bald sich aber eine doppelte Lesart in sehr alten Handschriften zeigt, besonders in dunkeln Stellen der Geschichte und der Zeitrechnung, welche wieder die Abschreiber noch die Aufseher über die Abschriften oftmals verstanden; so gleich hat man die Freyheit, diejenige Lesart von beyden zu uehlen, welche nach sorgfaeltigster Prüfung der Sache selbst am bequemsten ist.*“ Dieses ist einer Erläuterung werth.

§ IV.

Lutherus bezieht sich auf keine Handschrift. *Beza* schreibt ausdrücklich: *Numerum annorum 450 VBIQVE iuveni*: und wenn es bey ihm unmittelbar heisst: *Sed*

Sed varia & perdifficilis est horum annorum supputatio. Primum igitur de recepta scriptura dicamus, quam in Graecis codicibus, unico tantum excepto, comperimus: so betrifft die Lesart in dem einigen codice excepto nicht die 450 Jahre, als ob darinn gestanden wäre ως ἔτεσίτε τριακοσίαις κτλ. sondern, wie er gegen das Ende dieser seiner weitläufigen Annotation meldet, die Construction der 450 Jahre selbst mit dem 19 Vers.

§ V.

Den *Beza* hat irgend seiner Leser einer nicht recht angesehen, und desselben Worte auf 350 Jahre gedeutet, welches denn andere große Gelehrten nachgeschrieben haben: wiewol, wenn ein Exemplar *τετρακοσίαις* gehabt hätte, man neben der beygehaltenen ersten Sylbe (welche dits Orts keine besondere Conjunction seyn kann,) in der andern Sylbe an kein *ι*, sondern nur an einen üblichen Zierrath des Buchstabens *ρ* hätte gedenken sollen.

§ VI.

Ich lege der guten Zuversicht, das, was Herr *Walther* in seinen jetzt angezogenen Worten und noch ausführlicher S. 383-387 schreibt, von der unverfälschten Lauterkeit der heiligen Schrift, nicht denen 350, sondern denen 450 Jahren zu statten kommen werde.

§ VII.

Man mag die 450 Jahre Ap. Gesch. XIII mit dem 20, oder nach alten Verkünden mit dem 19 Vers verknüpfen, so muß man sie eben von der *Erwehlung* der Vater, und insonderheit von dem gegebenen Bund der Beschneidung, bis auf die Austheilung des Landes rechnen.

D.

EXC. AVS DER

E H R E N R E T T V N G
DER HEILIGEN SCHRIFT

(LEIPZ. 1755)

I A B T H. § X. n. 3.

Es galt gleich, ob ich in *Apparatu* ad Marc. VIII, 25 die alten Versionen, die an statt πάντας das neutrum *omnia* hatten, zum Griechischen πάντα oder πάντα setzte, und also zertheilte ich sie. Diese Gleichgültigkeit ist in meinem Apparatu klarer, als in des Hrn. D. *Michaëlis* tract. crit. p. 46 wahrzunehmen. Ich machte aber hernach, und mache auch jetzt, bey einer variante lectione, die
kaum

kaum geringer seyn könnte, mit Bedacht nicht viel Worte. Wer daran nicht genug hat, dem schadet es nichts. An der freundlichen Communication zwischen uns beyden, daran viel wackere Männer ein Wohlgefallen bezeugen, hätte der Hr. Probst (*Kohlreif*) vielmehr ein gutes Exempel nehmen, als von einer solchen Kleinigkeit einen widrigen Schluß auf meine Schreibart erzwingen sollen. Hr. D. *Michaëlis* mit seinem gelehrten Hrn. Sohn zu *Goettingen*, und andere Kenner, sehen meine Schriften viel anderst an, als der Hr. Probst. &c.

E.

EXC. AVS DER

EHRENRETTUNG DER HEILIGEN SCHRIFT

I ABTH. § XX.

Vm das Ansehen *hoher Verdienste* ist mirs nicht zu thun: doch gibt es wichtige Kenner meiner Arbeit und ihres Nutzens, nicht allein, was die mancherley Lesarten des griechischen Neuen Testaments, sondern auch, was bey denselben die Abtheilungen und Interpunctionen, auch die Auslegung der ganzen heiligen Schrift anbelangt.

(*Oxonii e theatro Sheldoniano impensis E. Broughton Bibliop. prodijt A. MDCCXLII, edente V. C. Ioanne Gamboldo, Novum Testamentum Græcum Textu per omnia Milliano, cum Divisione Pericoparum & Interpunctura I. A. Bengelii.*)

Meine Arbeit möchte noch so schlecht seyn, so zeigt sie doch einen guten Willen, die heilige Schrift zu zieren, und nicht zu verkleinern. In einer jeden nützlichen Arbeit soll ein jeder sich aller Vorgänger bedienen, so viel er vermag. Insonderheit muß man in criticis die Auflage alter Abschriften von denen, die solche unter Händen gehabt, entlehnen. Doch ist ungemein vieles (Herr — zwingt mich ein wenig rühmlich zu reden) darinn ich *andere* Gelehrten nicht konnte zu Vorgängern haben. Zu einer nützlichen Arbeit an den mancherley Lesarten gehöret zweyerley, nemlich die *Sammlung* und die *Entscheidung* derselben. Zur *Sammlung* habe ich mich nicht nur *Millii*, *Kusleri* und *Whitby*, sondern auch anderer häufig bedienet, und über allen ihren Vorrath, (worausich manche Unrichtigkeiten weggeschaffet,) viele vorhin nicht durchsuchte griechische Manuscripte, und namhafte Excerpta aus den alten Veberlezungen und Kirchenlehrern zusammen gebracht. Bey der *Entscheidung* aber, worauf es hauptsächlich ankommt, habe ich keinen Vorgänger gehabt, sondern erst gewisse Fundamenta gelegt, und die Decision darnach eingerichtet. Die Vergleichung eines jeden Blattes widerlegt den Hrn. Probst (*Kohlreif*) bey mir und bey jenen, die er mir vorrucket: und Männer

ner von Einsicht und Billigkeit erkennen, was ich von neuem zum gemeinen Besten beygetragen habe. — Der Herr Probst thut folgenden *critischen* Vorschlag:

„Meines Erachtens (a) könnten die Bibelfeinde am ehesten mit der Antwort zum Stillschweigen gebracht werden: daß die unterschiedene Lesarten guten Theils (b) von dem Heil. Geiste selbst ihren Ursprung haben; indem die heiligen Menschen Gottes, da sie von ihren Schriften mehrere Exemplare verfertigt, und aus Eingeben des Heil. Geistes entweder selbst geschrieben, oder andern dictiret, bisweilen nach Beschaffenheit derer, für welche solche Exemplare bestimmt, einige Worte auf andere Weise ausgedruckt, oder erkläret haben. u. s. w.

(a) Wer solches erachten kann, der ist in den verschiedenen Lesarten des griechischen N. T. nicht wohl bewandert. Mit denjenigen Texten, die in der heiligen Bibel selbst zweymal stehen, hat es eine ganz andere Bewandniß: und ein Apostel oder Evangelist hat einerley Brief mehrmal schreiben oder dictiren können; aber daß es wirklich geschehen, und der Text von ihnen selbst unterschiedlich gegeben worden sey, das müßte bewiesen, und nicht nur überhaupt, sondern auch bey allen einzelnen Stellen erörtert werden. In folgenden Zeiten haben christliche Lehrer ihre Briefe an viele Gemeinen nicht viellach ausgefertigt, sondern sie einfach herumgeschickt: daher sie *epistolæ encyclicæ* oder *Circularbriefe* heißen.

(b) Also nicht alle. Wie soll einer denn die unterschiedene Lesarten, die einen göttlichen oder menschlichen Ursprung haben, nach der Beschaffenheit derer, für welche die Exemplarien bestimmt waren, unterscheiden, und wie soll er andere, Freunde oder Feinde von solchem Unterscheid überzeugen? — Die einige ächte Lesart kann man noch herausbringen: wenn man aber an manchen Stellen zweyerley Grundtexte vorgibt, so wird niemand jemals fertig werden. — Was Iohannes in Patmo sahe, ward in ein *einiges* Buch geschrieben. Offenb. I, 11. An einen jeden von den sieben Gemeinengeln hat er selbst schreiben müssen, c. II, 1. 8. 20, und zwar er allein. Denn dieses einige Buch ist den sieben Gemeinen in Asia durch einen einigen *Leser* gesandt worden. c. I. 3.

EXC. AVS DER

EHRENRETTUNG DER HEILIGEN SCHRIFT

II ABTH. § XXVI - XXXI. n. 7.

Es wird *Drusilla* Ap. Gesch. XXIV. 24 in alten Vrkunden nicht des Felix Weib, sondern nachdenklich nur *ein Weib* genannt, mit welchem abgebrochenen Ausdruck, wiewol bisweilen *Vxor* an statt *uxor sua* stehet,) disß Orts (vergl. Matth. IX, 10 *im Hause*, welches nemlich Matthæi gewesen war:) angedentet wird, daß ihr voriger Gemahl *Azizus* im Anfang der zwey Jahre Pauli unter dem Felix noch gelebet habe.

Ddd dd

APP.

APP. CRIT. P. IV.

N. XI.

D. IO. ALBERTI BENGELII

TRACTATIO

DE

SINCERITATE NOVI TESTAMENTI

GRÆCI

TVENDA.

CVM ADSPERSIS HIC ILLIC

AB EDITORE

CHRISTIANO BENEDICTO MICHAELIS

ADNOTATIVNCVLIS.

EXCVSA

HALAE MAGDEBVRGICAE,

PROSTABAT IN OFFICINA LIBRARIA RENGERIANA,

M D C C I.

P R A E F A T I O.

§ I.

Superiore anno exiit *D. Christiani Benedicti Michaelis*, *Theologiae Graecae & orientalium linguarum in Academia Fridericiana Professoris ordinarii*, tractatio critica de variis lectionibus Novi Testamenti caute colligendis & dijudicandis: in qua cum de illarum causis, speciebus fontibusque, tum de cautelis, ex quibus dijudicari, & vel adprobari vel reprobari debeant, agitur, simulque de codicibus, sive Graecis sive Graeco-Latinis, de versionibus item antiquis, & de Patribus, ex quibus ille colliguntur, multa partim curiosa, partim utilia & scitu necessaria, nove adferuntur.

§ II.

§ II.

Non sine causa in præfatione sperat Ven. Autor, se aliqua ad hanc causam pertinentia noviter dixisse aut majore in luce posuisse, ac adeo sacrum textum N. T. a falso creditis Variis lectionibus pene innumeris liberavisse.

§ III.

Idem *Apparatum* meum criticum in toto hocce syntagmate exasciato, & doctis jam valde probato, respexit, & in eo discutiendo ita se gessit, ut ipsius dissensionis humanitas me delectaret, gravissima vero, quæ dissensionem longe exsuperat, suffragatio fructum mihi multis partibus majorem afferret.

§ IV.

In mentem mihi venit, lectoribus utriusque nostrum haud inutile fore, si ea, quæ ad rem magis magisque evolvendam idonea viderentur, expromerem: idque perbrevis hacce commentatione, ipso Ven. D. *Michaelis* approbante, exsequi sum conatus. Collationem hic potius, quam defensionem institutam habeo: nullum nisi humanitatis certamen intercedit.

§ V.

Quod si aliqua ad profectum in hujusmodi scrutinio pertinentia dixisse tuo, benevole Lector, & vel maxime Ven. *Michaelis* judicio videbimur, operæ pretium fecisse existimabimur. *) In monasterio Herbrechtingensi, d. III Jul. A. MDCCCLXIX.

S V M-

(*) Venerabilis Auctor raro admodum inter eruditos exemplo ostendit. etiam dissensum aliorum (si quis contingat) ferri a se posse: idque adeo, ut & hanc ipsam *translationem* suam, quam mex non tam opposuit quam amicissime reddidit, singulari prorsus fiducia mihi, ut typis mandari curarem, transmissit. Quam indulgentiam ut grato animo excepio, sic & in posterum mihi officiose expeto. Adnotatiunculæ, quas tractationi huic, pro concessa vel oblata potius libertate, adjeci, ut æqui bonique consulantur, rogo.

(**) Hasque Ven. D. *Michaelis* adnotationes b. *Bengelius*, etsi suppeteret sibi, quæ respondere ad eas posset, ad amicos testaretur, tamen maluit sine novis ad eas responsionibus dimittere, ne vel sua vel aliorum ex hoc raro *amicæ dissensionis* exemplo capta delectatio vel tanillum turbari videretur.

S V M M A R I V M.

§ 1. Apparatus auctoris criticus versatur in colligendis, ac potius in dijudicandis variis lectionibus N. T.

§ 2. Eadem est ratio discussionis præsentis: quæ in tres sectiones dividitur.

SECTIO I. § 3. De VERSIONIBVS ORIENTALIBVS agit Apparatus, distincte, in Introductione:

§ 4. & in Epilogo:

§ 5. Inde iudicium fieri potest de instituto ipsius Apparatus.

§ 6. Versionis Syriacæ, Copticæ, Armenæ, Aethiopicæ, Arabicarum, distinctior consideratio: tota res, ubi consideratio minus distincta remanet, periculi expers.

§ 7. Millius qua conditione adhibitus.

§ 8. De Millio quid prætermisum, quid ei superadditum.

SECTIO II. § 9. LOCA SINGVLARIA illustrata.

SECTIO III. § 10. Alexandrinus codex & Latina versio multo plus conjunctim valent, quam separatim.

§ 11. Semper antiqua est utriusque lectio: ad genuinam non una ratione ducunt.

§ 12. Dissidentibus nonnullis respondetur.

§ 13. Decisio quomodo obtinenda.

§ 14. Conclusio.

T R A C T A T I O.

§ I.

Tota moles variarum lectionum novi testamenti græci in duo genera distrahitur. Vnum, valde copiosum, est earum, quas nemo approbandas existimat, quoniam ex incuria & incitia natæ, primoque protinus adspectu vel absurdæ sint vel nullius momenti; alterum, tenuius multo, earum, quæ speciem certe aliquam habent, & examen postulant. Vtriusque generis lectiones conquisivit præter alios Io. Millius; ego, in Apparatu critico, alterius magis, sic tamen, ut per summa capita explicarem, quo pacto unum genus ab altero discernendum esset, utque deinceps notabiliores lectiones singulatim indicarem.

§ II.

Simili consilio, ad colligendum videlicet, sed magis ad dijudicandum spectante, adornata est celeberrimi D. Michaelis Tractatio critica. Ea tractatio, & Appa-

Apparatus meus, si inter se conferantur, progressum in asserenda sinceritate Scripturæ N. T. eo magis adjuverint. Hac spe animatus differam I de *Versionibus* orientalibus generatim: II de *singularibus* textibus ac rationibus: III de momento, quod habeat codex *Alexandrinus* & versio *Latina* conjunctim.

§ III.

De *VERSIONIBVS ORIENTALIBVS* erudite d'sserit Ven. *Michaelis*, quippe quibus majorem tractationis suæ partem impendit. Ex quo apud me loco sunt, explicat *Apparatus*, ac primum quidem in *Introductione*.

§ XXXII, Obf. XX, Confid. III. Immediatam *versionem* dicere liceat, quæ ex *Græcis* est facta *codicibus*: mediata, *versionem versionis*, ex alia tanquam ex *matre ortam*: mixtam, quæ ex *Græcis* deducta *libris*, multum tamen ex altera aliqua *versione* trahit. Immediata est *Latina*; nemo negat: immediata, si ulla alia, *Gothica* quoque est. *Coptica* versio & *Syriaca* valde & inter se & cum *Latina* congruunt: ambæ tamen permultis in locis *Græcos* *codices* & *Latinis* *desertos* ita sequuntur, ut fere pro *immediatis* haberi mereantur. *Reliquarum*, magis anceps & varia est *conditio*.

Tum dixi de *Aethiopia*, *Arabicis*, *Armena*, quomodo in *excusis* *libris* se habeant; subjecique: *Proprium* quiddam *singulae* potius habent *passim* & *vernaculum*: interdum una earum cum altera *vicinitatem* colit: plerumque cum *Græcis* aequè ac cum *Latinis*, vel etiam cum *Græcis* magis, quam cum *Latinis* congruunt. Nullum est igitur *immodicæ interpolationis indicium*: & ubi plures *versiones orientales* simul cum *Latina* congruunt, non *Latinos*, sed *Græcos* *codices* sequi censebuntur. Etenim *Aethiopica*, filia putatur *Copticæ*: certe ita ei similis est, ut ambæ sint unius instar. *Arabicæ* (sunt enim plures) ex *Aethiopica*, ex *Coptica*, ex *Syriaca* deductæ feruntur; nec tamen non *Græcos* *codices*, parum *vetustos*, redolent. *Armena* olim ad *Syriacam* quoque conformata perhibetur. *Perficæ* duæ feruntur: altera *immediata*; altera *mediata*, i. *Syriaca*. Plures unius *linguæ* *versiones*, pro una; & *Aethiopicam*, *Arabicam*, *Armenam*, *Perficam*, sive *immediata* quælibet, sive *mediata*, sive *mixta* est, pro *mixta* habebimus, *minori* labore, sine *veritatis detrimento*. Hæc *Apparatus*, in *Introductione*.

In hac *recensione* sunt aliqua, in quibus licet enim) dissentit Ven. *Michaelis*, præsertim quod ad *Syr.* *Aeth.* *Arab.* attinet. pag. 30. Idemque pag. 42 | ac utitur congerie: *Generatim* vereor, ne *Bengelius* *Orientalibus* *versionibus* *mixtis* vel *ideo* adscripserit, ut quantum his eo nomine *demeret*, tantum contra *versioni* *Latinae* (quam cum *Codice Alexandrino* fere *arbitrum* *genuinae* *lectionis* *Græcæ* facit;) *adjiceret* *valoris* ac *pretii*. Et p. 43 ait: *Bengelius*, qui ut plurimum *parcior*, alicubi vero *diligentior*, quam *Mil-lius*, in *colligendis* *Orientalium* *versionum* *lectionibus* fuit, vereor, ne & ipse *Latinos* *interpretationes* potius, quam *originarios* *versionum* *textus*, *inspexerit*.

§ IV.

Hæc declaraturus, repeto etiam ea, quæ *Apparatus* meus in *Epilogo* habet.

§ I ad I Par Except. *Etiam* versiones (a Millio allegatas) *omisi*, ubi *videbatur varianti lectioni non magis, quam textui favere videbantur*. Rursum: *An plures hinc inde versiones ad supplendum Millium requiruntur? Adjiciat per nos quilibet, quod poterit, hoc nunquam exhaurietur, & paucis locis etiamnum opus est.*

Item: *Nonnullæ versiones versionumve collationes partem duntaxat N. T. habent.*

Item: *Multa, quæ in Millii notis & appendice, quam Kusterus præclaro labore in notas illas retulit, non habentur, habentur in Millii prolegomenis. Itaque ex Millii prolegomenis nonnulla per Kusterum, reliqua per nos in notas quoque relata sunt. Ibidem: Per multas allegationes alias Latini, Gothi, Saxonis Syricque recognovi: in aliis linguis Jac. Cappellum, Lud. de Dieu, De la Haye, Marefchollum, Simonium adhibui, novissimasque suppetias a M. V. La Croze impetratas adjeci.*

§ IV. *Recte facient, qui versiones non solum pro lectione marginis, sed etiam pro lectione textus notabunt. Ibidem: Maximum vero operæ pretium fuerit, Latini interpretis antiquissimi reconditas lectiones pluribus fulsisse codicibus, & versiones abstrusiores, Copticam præsertim, accuratius excussisse; ac singuli quidem eruditi homines singulas versiones, citra caecum erga eas favorem, quam pulcherrime possent examinare: talesque ego suppetias etiam posthac grato animo accipiam.*

§ V.

Quod si hæc, quæ *Introductio*, quæque *Epilogus* habet, conjungantur, operæ meæ ratio ita dispalescet, ut nemo a me uno, in semotis locis degere solito, nimium postulet, & ut tamen officio, quod hac in parte suscepi, judicetur esse satisfactum.

§ VI.

Fructu non carebit uberior quædam explanatio.

1) Non sine discrimine egi de versionum inter se cognatione: considerate adhibui verba, *putatur, feruntur, perhibetur* &c. Possent ergo fidem præstandam relinquere iis, quorum sententiam retuli, quum mihi melius nihil certiusve suppeteret. Addam tamen aliqua, quum ad collationem textuum cujus firma sunt specimen apud D. *Michaelis*, accedere expedit investigatam ex veterum testimoniis HISTORIAM versionum.

2) *Syriacam* versionem primis ecclesiæ christianæ temporibus totam ex Græcis codicibus, usque perquam sinceris, manavisse, credo. Scribit Millius: *In*

eam olim propendebam opinionem, translationes, quæ cum Syriaca quibusdam in lectionibus conspirabant, expressas aut saltem castigatas fuisse ex Italica vetere, sed nihil usquam inanius erat hoc somnio. Proleg. § 1520. Syriaca versio, inquit D. Michaelis pag. 30, antiquitate nihil vel parum cedit Latinorum Vulgatæ. Vtrique allentior. Neque aliter existimo de primo versionis Copticæ ex Græcis codicibus ortu.

3) Postmodum apud Syros Coptosque vel novæ versiones sunt adornatæ, vel antiquæ & novæ eelectica methodo contemperatæ. Recte *Andreas Møllerus Greiffenhagenius* in Dissertatione de Versionibus Syriacis scribit: *Vix aliquam antiquarum versionum integram obtinere dabitur. Damas sane, antiquissimis temporibus uvi Testamenti Syriacæ lectos esse sacros libros, sed nostros eos esse, in quos e. g. Iacobus Syrus Nisibensis & Ephrem commentati sunt, uti Praefatio operis Paris. habet; vel eos, quos Græci Latinique Patres citant, equidem non ausim affirmare, uti Walton. facit, diss. p. 67 fin. (a) Deinde: Similiter & Novi Testamenti non una fuerit editio.*
Vel,

(a) Atqui versionem Syriacam librorum N. Testamenti, primum a *Widmannsbudio* typis expressam, deinde vero a pluribus editoribus reculam, qua hodie utimur, eandem esse cum illa, qua Ephræm Syrus jam olim est usus, liquebit ex collatione dictorum N. Testamenti, quæ in Operibus suis Syriacæ scriptis S. Pater citavit. Prodierunt *S. Ephraemi Syri Opera*, quæ exstant Græce, Syriacæ, Latine, in VI tomos distributa, e bibliotheca Vaticana, in quibus Syriacum textum recensuit *Petrus Benedictus*, notis vocalibus animavit, latine vertit, & variorum scholiis locupletavit: Romæ 1737 fqq. in fol. Horum igitur Operum Tomo I occurrunt loca N. T. Syriacæ ab Ephræmo allegata plurima; eaque prorsus cum textu Syriacæ versionis, ut in nostris est editionibus, convenientia: ut 1) p. 18. Ioh. I. 3. 2) p. 37. Ioh. XIII. 16. 3) p. 137. Col. III. 5. 4) p. 189. Gal. I. 1. 5) p. 221. Matth. XXII. 40. 6) p. 313. Eph. II. 19. 7) p. 318. 1 Tim. VI. 6. 8) p. 357. Matth. III. 17. 9) ibid. Luc. I. 78. 10) p. 359. Gal. III. 13. 11) p. 393. 1 Tim. IV. 8. 12) p. 413. Rom. VIII. 26. 27. 13) p. 435. Luc. X. 24. 14) p. 440. Matth. XX. 28. cct. Aut si quæ ab editionibus nostris differre videntur, tamen non ultra differunt, quam in accidentalibus, hoc est, eo modo, quo & impressæ versionis Syriacæ editiones hęc illie variant: v. g. 1) p. 18. Col. I. 16. *Ephraemus, quidquid in caelis, & quidquid in terra est*: at nostræ editiones, *omnis quæ in caelo & in terra sunt*; 2) ibid. & eodem ex loco *Ephraemus, omnia quæ videntur, & omnia quæ non videntur*. pressius ad textum Græcum; at edit. *omne quod videtur, & omne quod non videtur*, singulariter; 3) p. 331. 1 Pet. I. 11. *Ephraem, passiones Christi quæ futuræ essent*, rectius quam edit. *quod futuræ essent passiones Christi*; 4) p. 354. 2 Cor. VII. 2. *Ephraem, capite nos*, rectius quam edit. *sustinete nos, fratres mei*; 5) p. 359. 2 Cor. V. 21. *Ephraem, pro nobis*, rectius quam edit. *propter vos*; 6) p. 371. Act. V. 41. *Ephraem, adfligi propter nomen ejus*, uelius quam edit. *propter nomen adfligi*; 7) p. 406. Act. VII. 52.

Vel, si una fuit, quaedam tamen aliter ab aliis lecta sunt. pag. 27. 28. Exempla ex iohanne & ex Actis Apostolorum & ex Epistola ad Hebræos subiungit. (b) Historiam

VII. 52. *Ephr. persecuti sunt patres vestri & interfecerunt*, pressius quam editt. *persecuti sunt & interfecerunt patres vestri*, posterioribus vocibus transpositis: 8) p. 438. Luc. I. 75. *Ephraem, in reilitudine & in iustitia*, editt. *in reilitudine*, omilla vocum posteriore. Sive igitur hæc, sive illa exempla spectes, adparebit. posse quidem impressas Syriacæ N. Testamenti versionis editiones heic illic ex operibus Syriacis *Ephraemi* emendari; & tamen versionem illam Syriacam, qua Ephræmus jam sua ætate usus fuit, cum illa in nostris editionibus in substantia unam esse, nec magis differre invicem, quam differunt diversæ editiones versionis vernaculæ Lutheranæ, aut MStæ exemplaria versionis Latine vulgatæ ab impressis. Rem omnem, puto, confecit *Io. Simon Assemanus*, gente Syrus Maronita, Bibliothecæ Orientalis, quæ Romæ A. 17:9. IV Voluminibus in fol. prodiit, Tomo III. Parte I. p. 61. Iam si reputeamus, *Ephraemum Syrum* florere cœpisse sub Constantino Imperatore A. C. 338, mortuumque fuisse A. C. 372, quorum illud *Baronius* in Annalibus sub isto & sequentibus annis, hoc vero *Io. Simon Assemanus*, Tomo I. Bibliothecæ Orientalis p. 25. demonstravit: adparebit, eam N. Testamenti versionem Syriacam, quam, saltem in plerisque N. T. libros, vetustissimis temporibus pro canonicis agnitos, habemus, antiquitate & pretio nihil cedere Latine Vulgatæ.

- (b) Vitro conceditur, versionem N. T. Syriacam non unius ejusdemque esse auctoris, nec eodem tempore factam. Posterior sævi & auctoris est illa, quam in IV Epistolas, alteram Petri, alteramque & tertiam Ioannis, & unicam Iudæ, ex MSto primus edidit *Eduard. Pokokius*, & quam in Apocalypsin Ioanneam produxit *Lud. de Dieu*, quarum tum hæc tum illa fuerat omilla in Simplicio, hoc est, in antiquissima Syrorum versione; indeque & omilla in prima omnium editione N. Test. Syriaci, quam *W. Idmanstadii* curæ debemus. Ejusdem quoque commatis est versio Syriaca in Epistolam ad Ebræos. Nec mirum, cum isti libri ab Orientali ecclesia serius, quam ab Occidentali, in canonem sacrum recepti fuerint. Hinc factum, ut differat versio Syriaca in libris, de quorum canonica auctoritate nullus unquam fuit scrupulus, & in illis contra libris, de quorum auctoritate canonica initio dubitatum fuit. Illa generatim multo adstrictior est textui originali Græco, hæc laxior liberiorque: illic item το χαίρειν *salvere*, redditur *pax*, heic *gaude*; illic ἰδιος, *æterna*, heic *incognita*; illic ο Αντιχριστος, *Christus mendax*, heic servata voce Græca *Antichristus*; illic ἡ κυριακὴ ἡμέρα, *dies Domini nostri*, heic *dies dominicus*; illic μετανοεῖν & μετανοια, *converti & conversio*, heic *resipiscere*; illic φωτισθῆναι, *illuminatum esse*, heic *baptismum suscepisse*; illic μακαριοι, *beatitudinis illorum*, heic *beati*; illic Διαβολος, *Accusator*, vel *Satanas*, heic (in Apocalypsi)

floriam sacre Syrorum literaturæ illustrat *Thomæ de Charkel* (qui Mesopotamiæ pagus erat) relatio in codice IV Evangelistarum Syriaco, quem sua is manu descripsit. Collatus est, inquit, *Codex iste cum duobus codicibus authenticis*. Conversus est autem liber iste quatuor sanctorum Evangelistarum ex lingua Græca in Syriacam perexasse & magno cum labore; primum quidem in urbe Mabug in diebus domini mei Philoxeni episcopi ejusdem urbis. Collatus est posthæc magna cum diligentia a me *Thoma paupere cum tribus codicibus Græcis probatis & authenticis in Anton Alexandriæ magnæ civitatis, sancti Monasterii Antonii, ubi etiam illum scripsi mihi ad utilitatem animæ meæ peccatricis, & plurimorum eorum, qui diligunt & quaerunt sinceritatem & ἀσθεντίαν illam utilem divinorum librorum scire & servare*. Scriptus est autem & collatus in prædicto loco anno 927 Alexandri (h. e. Christi 617.) Exstat relatio in *Io. Lami* libro de eruditione apostolorum p. 300. Floruit *Philoxenus* sive *Xenaias* circ. A. 500. (c) Multo autem recentiore Syriacam hodie usitatam nonnulli existimant.

calypsi) impostor, vel (ut *Castellus* exposuit) *sufurro*; illic ὁ Πέτρος, *Cephas*, heic *Petrus*; illic ὁ ἄρτος τῆς προθέσεως, *panis mensæ Domini*, heic *panis faciei*; illic ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν, *hinc & hinc*, heic *hinc & illinc*: Eadem vero opera, qua ostendi, versionem Syriacam in epistolas ad Ebræos, alteram Petri, posteriores Ioanneas, Iudæque, & Apocalypsin, noviore & alius auctoris esse, quam in reliquos N. T. libros, simul confit, eam, quæ nobis in reliquos N. T. libros superest, versionem Syriacam, esse antiquissimam, hoc est, illo jam tempore factam, quo canonica prædictarum Epistolarum & Apocalypseos auctoritas apud Orientales ecclesias adhuc dubia erat: quia illa Ephræmo non solum cœva, sed etiam superior, & sibi ipsi ubique similis est. Suspicionem quidem contra obmovit *Pet. Kirstenius* in Notis suis ad Evangelium Matthæi ad Matth. XXIV, 12: ubi cum observavisset, metaphrasten Arabicum illud ψυγίσται reddidisse *diminuetur*, in margine vero antiqui MSti exemplaris versionis Arabicæ, quod bibliotheca Cæsarea Vindobonensis servat, loco ejus idem verbum ab Syro expositum fuisse *frigescet*, *Ex hoc loco*, inquit, *praeter alia clare patet, Syriacum textum, cujus varias lectiones ad MStum Arabicum adnotarunt Arabes, alium fuisse, quam sunt impressi. Hi enim, ceu diximus, conveniunt cum Arabicis hoc in loco: sed ille, ut nota ad marginem MSti probat, legit cum Graecis frigescet*. Nempe Syrus in nostris editionibus id reddidit tali verbo, quod *Kirstenio* idem significare visum fuit, ac Arab. *diminuetur*: sed falsus vir bonus, fallit lectores suos; cum utique Syr. illud non *diminui*, sed ψυγῖναι *refrigescere* notet, v. g. in versione Syr. V. T. Cant. II, 17. C. IV, 6.

(c) Laudat quoque *Io. Sim. Assemanus* Bibliothecæ Orientalis Tomo II. p. 23 *Versionem Syriacam sacrorum Evangeliorum*, quam e Græco ediderit *Xenaias Magubensis*, seu, ut alias vocatur, *Philoxenus Hierapolitanus*, (hunc autem anno post C. N. 485 episcopum Hierapolis factum esse, *Assemanus* ibid. p. 13. 14 probat)

mant. (d) *Copticam* versionem in confinio seculi II & III confectam censet editor N. T. Coptici *David Wilkins*: sed oppido frequentes sunt Copticæ lectionis varietates

barat) idque itidem teste *Thoma Heracleensi* (*de Charkel*); utpote qui in nota ad calcem codicis Evangeliorum, exarati anno Græcorum 927. h. e. post C. N. 616. exstantisque in bibliotheca Angelica S. Augustini de Vrbe, ex Assemani interpretatione Latina, de Versione ista sic scripserit: *Translatus fuit liber hic IV Evangelistarum primum quidem in Mabugo diebus religiosissimi Mar Philoxeni confessoris, ejusdem urbis episcopi.* De tempore autem factæ hujus versionis idem *Assemanus* allegat subscriptionem in calce codicis MS. bibliothecæ regiæ Parisiensis Syriaci membranacei, continentis Evangelia IV, elegantissime scripta anno Alexandri 1503. Christi 1192. in qua apud *Renaudotium* Tomo II. Liturg. Orient. p. 389 ita legitur: *Hic est liber IV Evangeliorum sanctorum, qui translatus est ex Graeca lingua in Syriacam studio exactissimo maximoque labore, primo quidem in urbe Mabug sive Hierapoli anno 819 Alexandri Macedonis, (hoc est, Christi 508.) tempore S. Philoxeni, confessoris & episcopi ejusdem civitatis.* Allegat item *Assemanus* auctorem *Ἰακώβου* Iacobitam, qui in Professione fidei, MSto codice Arabico bibliothecæ Maronitarum de urbe f. 414 de hac Philoxeni versione scripserit: *Philoxenus Magubensis, qui Evangelium in Syriacam linguam convertit. Ejus versione utuntur, quotquot Evangelium Syriace legunt: Melchitæ, inquam, Iacobitæ, Nestoriani, & Maronitæ.* Nos vero Syri habemus editionem *Heracleensem*, a *Thoma Heracleensi* elaboratam. Quibus tamen verbis hæcce *Assemanus* subdit: *Mentitur Iacobita: nam quatuor laudatæ nationes non Philoxeniana versione, sed ea, quam simplicem appellant, quæque ab Apostolorum temporibus in ecclesia Syriaca publicata est, utuntur: soli Iacobitæ editam primum a Philoxeno, deinde ab Heracleensi correctam versionem in ecclesia legunt.* Adparet igitur, antiquam satis esse versionem Syriacam a *Thoma Heracleensi* reformatam anno post C. N. 616, antiquiorem vero *Philoxenianam*, utpote factam anno post C. N. 508: sed antiquissimam eam, quæ *simplex* adpellatur, utpote *Ephraemo* Syro jam usurpatam, & Apostolica tempera quam proxime attingentem, hoc est, eam, qua hodiernum in impressis utimur editionibus.

(d) Contrarium, puto, elucebit, tum ex collatione illa versionis Syriacæ, qua in editionibus hodiernum utimur, cum dictis N. Testamenti ab *Ephraemo* Syro allegatis, quam institui adnotatione b), tum ex narratione *Assemani*, quam proxime antegressa adnotatione c) dedi. Confirmatur quod dixi ex eo, quod idem *Assemanus* in Indice codicum MStorum Syriacorum, quem Bibliothecæ suæ orientali ejusque Tomo I subjunxit, p. 486, adtulit adnotationem Amanuensis ad calcem codicis Evangeliorum ab *Achæo* descripti, his verbis conceptam: *De quodam pervetusto Evangelio, quod exstabat in sacra ecclesia aedium Romæorum in urbe Bagdado. Erat quoddam Evangelium Edessenum, (hoc est, Syriacum Edellæ exaratum) pervetustum quidem, sed clarum ac dilucidum, ex quo ne Iota quidem*

varietates. Atque hic jam deficiunt orientales eæ versiones, quas sine dubio ex Græcis unice codicibus deductas affirmemus.

4) *Armena* facta est circ. A. 410. *Res nota est*, inquit Gregorius scholiastes Syrus Pf. XV, *Armenios, quamvis e Græco transtulerint, tamen cum Syriaco postea exemplar contulisse suum, & illud singulis in locis concordans fecisse.* vid. *Walton.* Proleg. XIII. Etenim *Armenii* Athenas, Byzantium, Edeßam & Alexandriam dociles miserunt juvenes, qui multum profecerunt. Eo in numero erant *Moyfes & David.* Hi Scripturam sacram aliosque libros ex Græca & *Syriaca* lingua in *Haicanam*, sive *Armenam antiquam*, transtulerunt. Docet hoc Io. *Ioachimus Schroederus* in *Thesauro linguæ Armenæ*, in *Dissert.* pag. 34. Multis post seculis ad *Latinam* quoque versionem *Armena* est revocata, ut ostenditur in *Apparatu*, P. II ad 1 *Ioh. V. 7 f. § XXII.* Quod si *Uscanus*, *Bibliorum Armenorum* editor, *Latinæ* versioni, ut nonnulli suspicantur, interdum est obsecutus; si vero etiam ipsa *Latina* versio in *Armenam* linguam A. 1316 translata est, uti quidam apud *Jacobum de Long* perhibent: quis *Armenam* versionem seculi V a ceterioribus lectionibus internoscet? Quis porro spondebit, *Maronitas* sedi *Romanæ* expeditionum cruciatarum tempore subiectos nihil in *Syriacos* codices, *Armeniorum* exemplo, ex *Latinis* traduxisse? (e)

5) *Aethio-*

quidem unum delictum fuerat; legebatur autem clarius, quam libri recens exarati, & unus duutoxat prior quinternio præ antiquitate ex eo exciderat. Ad ejus vero calcem ita scriptum erat: Absolutus est sanctus iste liber feria quinta, die 18 Canon prioris (hoc est, Decembris) anno Græcorum 389. (Christi 78.) propria manu Achaëi Apostoli, socii Mar Maræi, discipuli Mar Adæi Apostoli, cujus oratio nobiscum sit! Amen. Omnino probabile est, ecclesiam *Syriacam*, in qua vel nomen *Christianorum* primum auditum Act. XI. 26, & ex qua evangelium *Christi* quaquaversum propagatum fuit, *Evangelistarum* & *Apostolorum* scripta, quorum canonica auctoritas extra controversiam fuit, in linguam suam conversa jam a primordiis suis habuisse: & hunc thesaurum nobis servari in *simplice* illa plerorumque librorum *N. T.* versione, quæ hodiernum nobis superest, cui tamen, utut satis antiqua, gradu ætatis cedit *Philoxeniana* in epistolas ad *Ebræos*, alteram *Petri*, posteriores *Ioannis*, *Iudæque* & *S. Apocalypsin.*

(e) Hanc suspicionem non puto admittendam esse. Nam primo *Maronitæ*, utut sedi *Romanæ* expeditionum cruciatarum tempore subiecti, tamen ut versionem suam *Latinæ* conformarent, vix unquam a clero *Romano* compulsi sunt, aut compelli potuerunt; cum & lingua illorum *Romanensibus* pro temporum illorum ruditate esset ignota, & versio ipsa *Syriaca* ante inventam typographiam non typis, multoque minus *Romæ*, (quod *Armenæ* & *Arabice* versioni contigit,) descripta, sed manu, nec nisi ab *Syris* ipsis, idque in patria regione

5) *Aethiopicam* versionem ex *Coptica Eusebii Renaudotius*, alii ex *Syriaca* repetierunt. Romana editio partim ex MS. Aethiopico Graecis congruente, partim, quum id Acta Apostolorum mutilata haberet, ex Latinis est derivata. (f)

6) *Ara-*

gione exarata fuerit. Deinde Maronitæ particulam tantummodo ecclesiæ *Syriacæ*, non vero totam confecerunt. Diffusa hæc fuit per omnem non modo Syriam, sed etiam Mesopotamiam, Persiamque, ad Indiam usque, quo cruciatæ expeditiones nunquam penetrarunt. Igitur si vel maxime *Maronitæ* versionem suam ad Latinam castigavissent, (quod tamen ab illis non est factum;) putabimusne, reliquos *Syros* omnes in gratiam sedis Romanæ idem facturos fuisse? Voluissentne aut potuissent & Persæ & Arabes, illi versionem Persicam IV Evangeliorum, quæ *Polyglottis Anglicanis* inserta est, hi vero Arabicam in Actus Epistolasque Apostolorum, quam *Erpenius* edidit, quarum tum hæc tum illa ex *Syriaca* deductæ sunt, ad castigatam illam interpolatamve reformare? Tum vero mirum foret, cur Syri, si quidem Romanensibus placere voluissent, in versione sua, quam *Simplicem* vocant, minoris momenti lectiones mutavissent, non vero æque & quam maxime restituisent pericopam illam de muliere peccatrice Ioh. VII, 53 usque ad c. VIII, 11: dictumque illud de tribus cælestibus testibus 1 Ioh. V, 7. Atqui de priore loco *Angli* ipsi in *Polyglottis* notarunt: *Tota hæc pericope sequens, in omnibus exemplaribus Syriacis adhuc editis* (ipsis illis, quæ Viennæ Austriæ Widmanstadii cura, Antwerpæ per Guid. Fabricium a 1567, a Plantino item a. 1575, & in Opere Regio Hils. a. 1620, Parisiisque a. 1584, in 4to, & in Opere Heptaglotto *Guid. Mich. le Jay* a. 1645 prodierunt, locis & editoribus Romanensibus) *deest: quam ex instructissima reverendissimi præsulis Ia. Villeri, archiepisc. Armachani, bibliotheca depromptam exhibemus.* Quia iidem Angli ex illo ipso *Vsseri* codice ejusque margine notam præmiserunt: *LECTIO quæ est de illa muliere peccatrice, quæ lectio non est in Simplici*, id est, in antiquissima versione N. T. *Syriaca*. Quod vero ad alterum locorum 1 Ioh. V, 7 dictum illud non ab Syris ipsis, multoque minus a Maronitis, in gratiam Romanensium, sed a *Tremellio* primum *Syriace* versus notis suis, deinde vero a *Gutbierio & Schaafio* ipsi textui *Syriaco* illatum est: ac adeo de cetero sinceritati versionis *Syriacæ*, ejusque *simplicis*, præjudicium facit omnino nullum.

(f) *Aethiopicam* N. T. versionem neque ex *Coptica*, ut vult *Renaudotius*, neque ex *Syriaca*, quod visum est aliis, sed (sola si excipias Acta Apostolorum, ob mutilatum exemplar Aethiopicum ex Latina versione heic illic suppleta) ex originali textu Græco deductam esse, non solum in Romana editione, verum etiam in *Polyglottis Anglicanis*; videor mihi evicisse in Tractatione critica § 24-26 plura forte daturus in præfatione ad Cl. M. *Christ. Aug. Bodii* versionem *Aethiopicam* Evangelii Matthæi collatam cum textu Græco, quæ propediem prodibit.

(g) Se-

6) *Arabicæ* editiones sex commemorat Ven. *Michaëlis*; in his duas *Romanas*, quarum antiquiorem cum *Mareschallo* non *semel* citavi in Apparatu. Ad duas eæ sex a *D. Michaëlis* revocantur, ita quidem, ut unam censcat in editione Romana, in Heptaglottis Parisiensibus, in Polyglottis Londinensibus, ex Græcis fluxisse; & in *Erpeniana* editione Arabicæ versionis (quæ A. 1271, non 1171, (g) descripta est, & in clausula codicis manuscripti & menssem & episcopum a *Coptiis* habet, Evangelistas item ex *Græcis*, Acta & Epistolas ex *Syriacis*, Apocalypsin fortasse ex *Copticis*. Et Arabes quidem interpretes, Græca non curantes aut nescientes, sequebantur Syros aut Coptos, (h) sicut Protestantium complures ex Germanica potius versione Lutheri, quam ex fonte Hebræo & Græco libros sacros transtulere. Romanam Arabicæ editionem quibusdam in locis ad *Vulgatum* conformatam facile cognosci, ait Rich. *Simonius*: exempla autem affert *Casaubonus* in Exx. ad Baron. p. 242. 279, & Ludovicus *de Dieu* ad Ioh. V. 2. (i) Multitudinem versionum

(g) Secutus fueram computum *Briani Waltoni* in Prolegom. XIV. p. 97, sed agnosco errorem calculi, in quem ille me abduxit, & cum Ven. *Bengelio* pro A. C. 1171 repono A. C. 1271: nisi malit quis A. C. 1273 secundum ea, quæ *Petavius* tradidit lib. XI. de Doctrina temporum c. 31-34.

(h) Si illud, *Græca non curantes aut nescientes*, restrictivè seu determinativè capiatur, & sermo sit de Interpretum Arabicorum aliquibus tantum, v. g. de *Erpeniano*, qui Acta & Epistolas Apostolorum ex Syriaco, Apocalypsin vero ex Coptico textu vertit, nihil habeo quod reponam; utpote quod in Tractatione critica § 74 perspicuis argumentis demonstravi: sin illud, *Græca non curantes aut nescientes*, causam dicat, ob quam Arabes interpretes, iique in universum omnes, Syros Coptosve secuti fuerint, equidem dissentio, cum in Tract. crit. § 29 eviderim, Arabicam N. T. versionem ex editionibus prima Romana, Parisina & Anglicana, ipsamque *Erpenianam* in IV Evangelia, ex fonte Græco deductam esse, indeque § 31 ostenderim, in colligendis variis lectionibus invicem distingui debuisse diversas versiones Arabicæ; pluresque unius linguæ versiones non pro una, sed pro diversis censeri; nec illas conjunctim simplicis, sed unam quamque scorsim, ac adeo gemini ternive suffragii jus habere.

(i) Cum versionis Arabicæ editio Romana gemina sit, una a. 1591 seu, quod idem est, 1619, altera vero a. 1671, vellem, Ven. *Bengelius* locum adposuisset, ubi *Simonius* scripserit, *Romanam Arabicæ versionis editionem quibusdam in locis ad Vulgatum conformatam fuisse*; ut, num *Simonio* de priore, an de posteriore editione sermo sit, dispici posset. Equidem de posteriore *Simonium* ista dixisse suspicor, idque ex loco, quem ex ejus Hist. crit. N. T. p. 215. in Tractatione mea crit. § 27 adduxi: hanc vero posteriorem edit. Romanam nullibi pro Variis lectionibus inde colligendis commendavi, immo l. c. diserte

num Arabicarum ex Græco , ac potius ex Syriaco & Coptico post sermonem Arabicum per Saracenos diffusum , demonstrat *Jacobus Le Long* , qui pleraque omnia ad versiones orientales earumque inter se cognationem pertinentia congeffit , & hanc observationem perutilem a *Renaudotio* ad ipsam scriptam exhibuit : *Versiones hujusmodi , quæ totam Scripturam continent , non sunt ab eadem manu , sed collectæ a librariis , qui diversas sæpe conjunxerunt , & valde interpolarunt .* (k)

7) *Copticæ & Arabicæ* versionis cognationem in Apocalypsi recte probat *D. Michaëlis* p. 39 ex eo , quod hæc illam proprie referat . Sic vero etiam conveniunt Luc. XI. 1 , ubi pro ἐν τόπῳ τινὶ utraque habet ἐν ἐρήμῳ τόπῳ . Parique ratione aliarum versionum cognatio perspicitur.

Syr.

te improbavi . Quodsi vel maxime sumamus , priorem editionem Rom. ab *Simonio* notatam esse , quæritur tamen , quibus exemplis accusatio stabiliri possit ? Ven. *Bengelius* provocat ad *Casaubonum* in Exercitatt. ad Baron. p. 242 & 279 , qui exempla attulerit : hunc vero evolvens ex edit. Genev. a. 1654 , nihil omnino exemplorum ab illo adlatum reperio . Provocat item ad *Lud. de Dieu* , qui in Comm. ad Ioh. V. 2 observat , pro Βηθεσδα in Romana versione Arabicæ editione legi *Bethsida* , procul dubio (sic ait) in gratiam *Vulgati* . Verum hocce exemplum primò est solitarium , aliis itque similibus nullis stipatum ab auctore . Ponamus , suspicionem circa hoc unicum exemplum esse fundatam , indene tuto argumentabimur , etiam pluribus in locis id attentatum fuisse ? An concidet inde suffragii jus pro variis lectionibus ex Arabica versione colligendis ? Quid vero sic futurum esset de auctoritate codicis Alexandrini , cujus cum *Vulgata* versione consentium Ven. *Bengelius* arbitrum & normam verarum lectionum fecit ? Eum enim non semel versioni Latinæ studiose conformatum esse , in Tract. mea crit. § 100 ostendi . Casu potius , quam consilio , fieri potuit , ut editores Romani *Bethsida* pro *Bethesda* , notius pro ignotiore , reposuerint , cum forte MSto exemplari uterentur , in quo nomen illud minus dilucide erat exaratum . Immo quid prohibet , derivare nomen hoc deformatum in ipsum textum Græcum , unde verterat Arabs , cum sint MSti libri , & ex metaphrasis Coptus & Aeth. itemque Græcus tractator *Theophylactus* , qui eandem nomini formam dederunt ?

(k) Ipse *Le Long* si inspicatur *Biblioth. S. Tomo I. p. III* , loquitur ibi *Renaudotius* de versionibus Arabicis totius *Scripturæ* non in toto ambitu suo , quatenus ipsum quoque N. Testamentum complectitur , sed determinatiore significatu de tota *Scriptura V. Testamenti* : id quod ex antecedentibus patet , ubi in *Alexandrina ecclesia* ait legi *LXX interpretes* , & privatim Arabicam secundum eisdem factam , in *Antiochena* vero versionem Syriacam , & privatim Arabicam , quæ ad eam atque ad *Ebræum textum* , ex quo facta sit , magis accedat . Igitur ad versiones Arabicas N. T. trahii non debent *Renaudotii* verba .

(1) Dispi-

Syr. Armen. Matth. XXVIII, 18. fin. addunt, καθὰς ἀπέσαλκέ με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς. Luc. XXIII, 15. ὑμᾶς πρὸς αὐτὸν) αὐτὸν πρὸς αὐτὸν.

Syr. Aeth. Exempla ex Matthæo dat *Michaëlis* p. 12. 15.

Syr. Arab. Idem, p. 10.

Copt. Armen. Luc. V, 17. κώμης. v. 39. εὐθείως. Gal. IV, 7. διὰ χριστοῦ. Omittunt his locis ambæ.

Copt. Aeth. Marc. VII, 15. εἰς αὐτὸν) εἰς τὸ σῶμα.

Aeth. Arab. Luc. V, 28. ἀνθρώπος omittunt. Add. Appar. in P. II. Fundam. Crif. Apoc. § XV.

Denique magna conjunctio versionum est Luc. XXIV: ubi versui 36 *Syr. Lat. Copt. Aeth. Arm. Arab. Pers.* addunt, ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. Et versui 43 *Lat. Copt. Aeth. Arab.* nec non *Armen.* annectunt, καὶ τὰ ἐπίλοιπα ἀπέδωκεν αὐτοῖς.

Plura comportare hoc loco non est necesse. *Mixtura* versionum, vt hodie in manuscriptis & in exculis libris sese habent, satis perspicitur. (1)

8) Vtrum similitudo major inter eas, an dissimilitudo intercedat, non facile constitueris: ac *similitudo* modo declarata tantam subinde propinquitatem indicat, ut duarum versionum altera mater, altera filia, (sic loqui liceat,) vel ambæ sorores, vel saltem cognatæ esse videantur; neque *dissimilitudo* duarum versionum, in locis quamlibet multis, ejusmodi cognationem refutat. Nam interpolationes utrivis fortasse citra alteram acciderunt, aut una aliqua Versio in alia aliaque parte N. T. aut Græcum textum, aut Syriacum aut Copticum est secuta. Nos confusionem non facimus, sed pridem obortam confusionem circumspicte notamus, quum dicimus, ægre internosci sæpe numero, quid interpretum quisque ex Græco fonte hauserit, quid ex versione quapiam trahat.

9) Ad summam, si quis statueret, *orientales versiones*, quarum sæpe plures inter se contra lectionem Græcam hodie in manuscriptis & editionibus remanentem conspirant, primis ætatibus ecclesiæ, seorsum a se invicem *ex diversis Græcis codicibus totas esse* deductas, & sine interpolatione ad hodiernum usque diem propagatas,

(1) Dispicendum aute omnia, sitne versio aliqua ex originali textu Græco, an ex alia versione deducta: si posterius; cognatio ambarum versionum, hoc est, matris & filiæ, est manifesta, aut ubi ambæ differunt, collatio utriusque, tum secum invicem, tum cum textu Græco, diversitatis causam vel in una vel in altera residentem haud difficulter ut plurimum detegit: sin vero prius; ordinarie quidem, & nisi contrarium valide probari queat, præsumitur, cognationem unius cum altera repetendam esse ex similibus codicibus Græcis, aut ex locis parallelis potius, quam ex mixtura unius versionis cum altera.

(m) Argu-

tas, unamque Perficarum tantummodo, unam Arabicarum pro mediatis haberet: is lectionem *N. T. primis mox temporibus in multis codicibus Graecis sua sinceritate orbatam* fuisse, necessario agnoscere cogeretur. Id quod integritati Scripturae sacrae vehementer officeret. (m)

10) Nulla adhuc quidem praecipua generalia de orientalibus versionibus, quod ad testimonia earum invicem ponderanda pertinet, confici possunt: quolibet tantummodo singulatim loco dispiciendum est, quam viam aut singulae aut binae habeant &c.

11) Quisquis autem vel totam versionem quamcunque vel partem ejus, ex Graeco unice fonte manavisse, posthac demonstraverit, ei gratia erit habenda.

12) Iam huc multa confert Ven. *Michaëlis*: nec me poenitet, complures versiones orientales, quasi *mixtas*, rudiore, neque tamen inconsulto impetu, in unam massam confusam coniecisse. Feci id equidem, quo minus erroris in ipsas varietatum Graecarum decisiones irreperet; (quod me certe consecutum esse intelligo, quum tota tractatio a D. *Michaelis* concinnata ne de unius quidem varietatis majori aut minori pondere sententiam mutavit meam:) nunc altera accedit utilitas, quod viro huic polyglotto causam dedi, negotii, uti publico ejus munere dignum est, ulterius in sua exquisita tractatione evolvendi. Atque utinam, quemadmodum Syriacam versionem seorsum excussit *Io. Guil. Reusch*, sic singulae versiones orientales, id quod in Epilogo Apparatus supra citato optavi, a singulis hominibus eruditissimis excuterentur, ut (ex desiderio D. *Michaelis* p. 28 scite expresso,) *ubi una tantum aut altera versionum testis variae lectionis citatur, reliquas putes pro lectione receptas stare, secundum illud, Qui tacet, consentire videtur.* Carptim praecleara multa representavit tractatio ejus, innumerarum varietatum per causas suas ostensa inanitate: sed ad eam demonstrationem levioris momenti discrepantiae praeter ceteris accommodatae reperiuntur. Utinam idem a synthesi ad analysin progrediens perpetuam aliquam textuum collationem exhiberet. Me quidem magnopere juvaret, lectionibus *Milii*, vel mei Apparatus, vel marginis certe mei, varietatem, ut arbitror, *momentosiores* complexi, versionum suffragia, ipsa quoque in exemplaribus multum diversa, & pro textu & pro varietatibus, adjecta videre, ut, quicquid erratum haecenus & praetermissum sit, nunc demum correctum & suppletum esse constaret. Sane quo magis *Cel. Michaëlis*, sive Pater in *Fridericiana* Academia, sive Filius in *Georgia*

(m) Argumentum ab invidia ductum, quod discipuli in Tract. crit. § 1 & 2. Enim vero si versio Latina primis jam saeculis scribarum errore heic illic variari potuit, de qua suo tempore *Hieronymus* Praef. in IV Evangelia, Si *Latinis exemplaribus*, inquiebat, *fides est adhibenda, respondeat, quibus: tot enim sunt exemplaria paene, quot codices.* quidni & in ipsos Graecos codices potuissent irrepere, indeque in versiones transfundi aliqua lectionum varietates, salva textus sinceritate?

(n) Ven.

gia *Augusta*, quo magis etiam alii literati, versionibus orientalibus *mixturae* notam abstergent, eo melius de sacris literis, me in antecessum applaudente, merebuntur. (n)

13) Interim res universa in tuto est. Decisio variantium lectionum in eo consistit, ut differentia codicum Graecorum dirimatur: & eam rem conficere in loco potest juxta cum patribus vere antiquum vel unius versionis cujuscumque suffragium. Tum non multum interest, utrum versio v. gr. Persica, aut Arabica, Novi Testamenti aut partis alicujus aut periochae, cum aliis codicibus orientalibus, aut Latinis, ipsisque Graecis, hinc an illinc olim deducta reputetur, & textum Graecum vel immediate, per congruentiam suam cum Graecis, vel mediate, per congruentiam suam cum versionibus immediatis corroboret.

14) Nullus me favor erga conjunctionem versionis Latinae eum codice Alexandrino impulit ad pondus versionis ullius orientalis, sive plus sive minus in ea valeam, imminuendum. Iustam causam Latinae potillimum versionis adhibendae commemorabo in extremo. Orientalibus quoque versionibus, quod debetur, tribuo in Apparatu P. I, § XXXII, Obf. XX, Confid. IV. V &c. quanquam eos codices Graecos, quos & Latinus & orientales interpretes in manibus habuere, multo magis, si exstarent, amplecterer, interpretesque, qui ex necessitate surrogantur, ultro dimitterem.

§ VII.

In eodem Apparatu *multa me praeterisse, nonnulla falso allegasse*, ait Ven. *Michaëlis* p. 28. Respondeo: Collationem versionum omnium neque plenam ac perpetuam promisi, neque talem, quae mendis Millii omnibus mederetur. Immo fide illius, aperte, varietates *Aethiopicas, Arabicas, Armenas, Copticas*, nulla sponcione adhibita reposui, uti a laude, sic a reprehensione in hac parte immunis: nec quaesivi, utrum ex ipsis eas versionibus, an ex Latinis translationibus desumtas haberet. (o)

§ VIII.

(n) Ven. Auctori gratam testor mentem pro hac suae benignioris de me opinionis significatione. Hand inficior, me inter continuas in N. T. praelectiones ad marginem Millianae editionis plurima, maximeque ex diligenter a me collatis versionibus Orientalibus, adnotavisse, quae dijudicandis, illustrandis, emendandis, augendis minuendisve variis lectionibus a Millio adnotatis, inservire possint: num vero & quando, vel ipse vel Filius meus, desiderio Ven. *Bengelii* satis facturi simus, Deo & futuris rationibus nostris in totum committimus. Ceterum Filius meus in Introductione in libros N. T. quae sub prelo adhuc sudat, § 12 seqq. de variis lectionibus aliquam multa, quanquam generaliora, adfert, quae Ven. *Bengelio*, si quando leget, haud displicitura esse spero.

(o) Excusationem hanc lubenter admitto, quatenus fide aliorum variantes lectiones ex versionibus Orientalibus adlatæ sunt: & tamen agnoscat, ut spero, Ven.

§ VIII.

Veruntamen *parciorem* me in notandis orientalium versionum lectionibus fuisse, quam Millium, recte ait Ven. *Michaelis* pag. 43. Fui parcior, (1) quia eas duntaxat lectiones indicandas ex tanto acervo delegi, quæ nonnihil momenti haberent; quo pacto multa versionum seorsum ambulantium putamina præterii: (2) quia variationes grammaticas & idiomata interpretum ac linguarum, quæ S. R. *Michaelis* p. 45 - 51 - 62. perpulcre digessit, fere prætermisi. *Diligentior* rursus fui, quem admodum idem loqui dignatur pag. 43, (1) quia egomet versionem Syriacam, Latinam, Gothicam, Anglofaxonicam, non perfunctorie excussi: (2) quia egregias ex versione *Coptica* & *Armena* suppetias a *Maturino Veyssière La Croze* missas adjeci; & quidem in iis præcipue libris N. T. ubi hæc duæ versiones apud Millium in paussa sunt: (3) quia *Ludovici De Dieu*, *Thomas Mareschalli* & aliorum monumenta multorum mihi locorum lectiones orientales suggesserunt. Neque ulla, ut arbitror, lectio versionibus orientalibus falso attributa in meas rationes a Cel. *Michaelis* refertur, quæ non aut apud Millium exstet, aut mox § 9 aliis præstanda relinquatur. Utitur Millius exemplaribus talium versionum excusis: alii autem, quos adhibui, manuscriptos consuluerunt codices, qui dissentire ab excusis, & tamen bonæ frugis aliquid afferre poterant. Vellem, primo quoque tempore inter opus faciendum distincte notavissimam, quas editionum, patrum, versionum allegationes quovis loco ex Millio, Millii fide referrem: quid Ludovicus De Dieu aliique sat firmi testes (quorum similis est *Michaelis* suppeditaissent: quid ego per me observassem. Sed novo id fecissem exemplo, neque omnia simul in mentem veniunt ante experientiam. Sic nullo negotio posset significari, per punctula, v. gr. *Aeth.* (subaudi, apud Millium:) *Aeth.*: (apud Michaelis:) item, *Syr.* (in polyglottis:) *Syr.*: (apud Erpen.) Multum profecerint, qui posthac fideli huic admonitioni auscultaverint.

§ IX.

Puillas de SINGVLARIBVS RATIONIBVS ATQVE TEXTIBVS observationes in medium huncce conjiciam locum, ad seriem paginarum, quas habet Ven. *Michaelis* tractatio.

Pag. 7-17. Eleganter causas explicat variarum lectionum. Voculam aut syllabam, *bis legendam, semel scriptam* compluribus locis, *consilio* potius quam *causa* a me tribui dicit p. 8. 10. *Casui* quoque adscribo in Appar. P. I, § XIV. At Luc. IX, 49 in *ἐμβαλλοντα δαιμονια* syllabam *ta* semel tantum lego. (p)

Pag. 8.

Ven. Auctor, me nihil iniquitatis commisisse, quod aliquas harum variationum falsitatis argui, si versiones ipsæ, non verò Latine illarum versiones inspiciantur, Tract. crit. § 21 & 35: etiam concedam, quod ille mox § 9 regerit, se fidem aliorum esse fecutum.

(p) Vide tamen, quæ in Tract. crit. p. 10. § 6. b) attuli.

(q) Si

Pag. 8. Pro $\beta\eta\theta\phi\alpha\gamma\eta$, $\beta\eta\theta\sigma\phi\alpha\gamma\eta$ scribi ait *ob θ adspiratum*. Tali fibilo diceretur potius $\beta\eta\sigma\phi\alpha\gamma\eta$ neque pro θ facile reperias in tam multis nominibus propriis Hebraicis σ scriptum. Allusionem arbitror esse ad sonum Græcum $\sigma\phi\alpha\gamma\eta$. Sed hoc leviculum est. (q)

Pag. 28 aliquot mihi loca seorsum a Millio adseribit, ubi versionibus tribuerim lectiones, quæ non existant. Sed in his loca Matth. XXVIII, 28. Ioh. XI V, 9. Apoc. XIX, 3 Milliana sunt. Matth. XIX, 16 præeuntem habui *Saubertum*: eundemque citavi ad e. XXVI, 70: quanquam typhotetam ejus hallucinatum suspicor. Matth. XVIII, 7. Marc. VI, 23. c. X, 21. c. XII, 4 eos, quos supra memoravi, sum secutus.

Pag. 30. Luc. XV, 30 illud $\sigma\omicron\upsilon\ \tau\omicron\nu\ \beta\iota\omicron\nu$ in Latino factum est *substantiam suam*, ubi *suam* (pro *tuam*) ex allitteratione ad *sub* in verbo *substantiam* per festinationem interpretis aut pervetusti librarii extitisse, vix dubitari potest. Sic vero habet etiam *Copt.* (r) Aliis quoque locis cum *Latinis* cod. congruunt *Coptici*, aliqui certe. Vid. Appar. ad Matth. XX, 7.

Pag. ead. Act. VIII, 12. quanquam, pro $\chi\acute{\alpha}\ \xi$, in habent *Lat.* aliqui & *Syr.* tamen, hoc non a *Latino* ad *Syrum* pervenisse, assentior. Apud Syros alibi quoque commutatur ξ cum *in*, uti apud Latinos.

Pag. 34. Apoc. XVII, 8 verbum $\pi\alpha\rho\acute{\iota}\varsigma\alpha\gamma$ *Lat.* non legit, certe non seorsum ab $\xi\delta\epsilon$ expressit: & quum *Aethiops* illud omittit, *Latinum* secutus censerit potest, uti Matth. XI, 23 $\mu\eta$ pro η . (s)

Pag. 44. Matth. XV, 3 negavi in *Aeth.* reperiri $\chi\acute{\alpha}\gamma\alpha\tau\epsilon\ \delta\mu\epsilon\acute{\iota}\varsigma$. Sed idem *Grabium* ducem citavi. (t)

Pag. 46.

(q) Si Ven. Auctor audivisset natos Græcos pronunciantes τὸ Θ in voce $\beta\eta\theta\phi\alpha\gamma\eta$, credo, non adeo improbabilem habuisset conjecturam meam de voce hac in $\beta\eta\theta\sigma\phi\alpha\gamma\eta$ ex ore dictantis errore auditus conversa. Hybrida vox esset, si ex Ebr. $\beta\eta\theta$ & Gr. $\sigma\phi\alpha\gamma\eta$ componeretur. Sic *Erpenius* Gramm. Arab. p. 2. quartam Arabum litteram, quæ τῷ Θ & *Thau* Ebræorum raphato ex alfe repondet, per *Thse* expressit. Nec tamen abnuo, leviculum hoc esse.

(r) Potius illud *substantiam suam*, pro *tuam*, est ex v. 13.

(s) Generatim Aethiopia, cum nunquam Romanis subjecta, ab imperii vero Romani finibus remota satis fuerit, Latinæ linguæ ignara, non præsumitur versionem suam vel adornasse ex Latina, vel ei conformasse.

(t) Et hunc tamen ignarum Aethiopsimi, falsum ab interprete Lat. vicissimque fallentem.

Pag. 46. Marc. VIII, 25 πάντα habet *Cant.* ἀπαντα alii cod. Gr. Vtri lectioni hanc illamve versionem adjicerem, nil referēbat, quanquam non sine ulla causa eas diremi. Sic solutum erit, quod Cel. *Michaëlis* hoc loco quaesivit. (u)

Pag. 50. Apoc. XVIII, 20: *Exultia -- coelum.* Hoc *Syrus* non nisi plurali numero exprimere potuit: neque inter variantes, ut puto, retulisset, nisi *Latini* quidam haberent, *Exultate -- coeli.* (x)

Pag. 57. Ioh. VII, 8 non dissimili ratione *Chrystomo*, qui non ὄπω, sed ὄν ὄν habet; *Syrum* & *Arabem* adjunxi, quos ὄπω æque legere potuisse, Ven. *Michaëlis* perite monet.

Pag. 66. Omittunt aliquid, in Matthæo, c. II. 18, versiones sex, cum duobus tribusve codicibus Græcis, sed latinizantibus: c. XV. 31, versiones sex, sine Græcis: c. XXIII. 4, quatuor (& Itala, si Prolegomena Millii probanda sunt), sine Græcis. Causam omissionis, quæ in interpretationes, ac non in Græcos codices conveniret, esse censui *difficultatem interpretandi ex minore verborum copia* ortam. Alienam hanc esse causam censet Ven. *Michaëlis*. Qui veriore, omnibus hisce locis congruentem, attulerit, ei allurgam. (y) Luc. XVII, 10. ἀχρεῖοι omisit *Aethiops*: *difficultate*, inquam in Apparatu, *interpretandi*. Instat Cel. *Michaëlis*: *Vix crediderim, quum Matth. XXV, 30 idem* Aeth. τὸν ἀχρεῖον δοῦλον *verterit*, malum servum. Resp. Apud Lucam sic vertere haud scio an potuerit, ubi notantur *inutiles sibi*, quales per se sunt omnes servi. (z)

Pag. 77. *Hoc se vix capere* ait Ven. *Michaëlis*, quod asseram, *Persicas lectiones, à Syriacis differentes*, excellentem *redolere antiquitatem*. Sermo meus non erat universalis; sed indefinitus: ac preesse loquebar nis de lectionibus, ubi Persa, Syriacæ alioqui interpretationis interpres, a solo Syro, cetera hodie documenta relinquente,

(u) Hanc solutionem dubii a me moti non capio.

(x) Et tamen, cum Latini non omnes, sed tantum aliqui pluraliter legant, *Exultate-coeli*, Syri vero ex idiomate linguæ suæ non possint aliter quam plurali Numero efferre, si vel maxime vellent; exemplo hoc condocemur, cavendum esse, ne, ubi Syro cum Latinis, & multo magis cum horum tantummodo aliquibus conveniunt, inde Syriacam versionem Latinæ conformatam esse subsumamus.

(y) Atqui causam omissionis non esse penuriam linguarum, in Tract. mea critica l. c. satis clare ostendi. Sed & veriore contra substitui, saltem in primo locorum quaestionis Matth. II. 18, repetens omissionem ex parallelo Ier. XXXI, 15. Idem dicendum habeo de altero locorum Matth. XV, 31: coll. eum c. XI, 5: nec non de tertio Matth. XXIII, 4. coll. cum Luc. XI, 46.

(z) Respondeo: Si *Aethiops* Luc. XVII, 10 ἀχρεῖοι non potuisset vertere *malos*, ut Matth. XXV, 30: vertere tamen potuisse: *qui non utiles sunt*, ut Philem. v. 11 ex Græco ἀχρηστος, & Tit. III, 9 ex ἀνώφελης, vel: *in quibus nulla est utilitas*, ut Ebr. VII, 18.

te, differt. Talibus in locis germanam antiqui Syri, non interpolatam lectionem, Persa habuit olim atque reddidit.

Pag. 98. *Velefianae* lectiones penitus latinizare, copiose demonstravi in Apparatu P. I. § XXXIX, n. 4: cumque dixi, *oppido rara esse exempla, quae possint videri dissimilia*, (*familia* recusum est, alieno sensu, in tract. *Mich.*) *quae non neglexerim*: eo consilio Notas ad 1 Cor. XV, 29 (ubi lectionem *Velef.* ex N. T. Oxon. A. 1675 retuli,) & ad 1 Petr. III, 8 pro *exemplo* allegavi, ne quid iis, qui antehac *Velefianam* illam farraginem aliquid esse putabant, *neglexisse* viderer. Nil dicam de aliqua duntaxat etiam Venerandi *Michaelis* in *Velefium* indulgentia § 88 in extremo.

§. X.

Reliqua est codicis ALEXANDRINI Graeci & versionis LATINAE vulgatae consideratio. *Patrum* allegata promiscua cedunt versionibus, immediatis praestant; versionibus autem codices mere Graeci longe praestant, ubi tria haec documentorum genera separatim spectantur: id quod praclare demonstrat *Cel. Michaelis*. Sed ubi ipsi codices Graeci aliud, etiam utrinque liquidis versionum patrumque suffragiis stipati, exhibent, ibi criterium verae decisionis, in quo acquiescamus, nondum habetur expeditum. In Apparatu critico P. I. § XXXII Observatio V haec est: *Alexandrinum codicem & Latinam versionem collatio, unam brevissimam, certissimam, facillimam decidendi rationem partim per se ministrat, partim ad eam deducit*. Hic scrupulos fatetur *Ven. Michaelis* p. 110 adhuc superesse, qui plenarium ipsius assensum quodam modo suspendant. Ego autem observationi illi continuo subjunxi declarationem: *Ex omni monumentorum genere, unde variae lectiones petuntur, duo quaedam juverit desumpsisse, videlicet Graecum ALIQVEM codicem excellentem, & versionem ALIQVAM insignem: & codicem quidem, Alexandrinum potissimum; versionem, Latinam &c.* Non reculavi, quin & pro *Alexandrino* alius codex mere Graecus sumeretur, (quod ipsum iis in partibus, ubi *Alexandrinus* mutilatus est, facere cogimur;) & loco versionis *Latinae* alia versio, vere antiqua, adhiberetur: quanquam etiam *Rich. Bentley* summam desideratissimae suae editionis Novi Testamenti in concentu *Latinae* versionis cum Graecis codicibus, atque adeo cum *Alexandrino* potissimum, repositam habuit. Qui brevior, certior, faciliorem decidendi rationem, aut aliud par testium ad eam rationem aptius eruerit, is rem valde utilem & valde optandam praestiterit. Equidem de *Alexandrino* & *Latino* non solum causas sententiae meae indicavi, sed etiam limitationem exceptionemque legitimam adjunxi. INSTRUMENTVM, inquam, ad INITIA discussionis aptissimum, & quasi discerniculum perpetuum erit *Alexandrinum* codicem, & *Latinae*, praefatae, versionis COLLATIO, Appar. P. I. § XXXII. *Antiquitatem Codicis Alexandrini* B. lo. *Henr. Schulzius* dissertatione *Halae 1739* in lucem emissa vindicavit, & novo argumento comprobavit, ut *Cel. Michaelis* tractatio narrat in extremo. De comparatione ejus cum Romano sive Vaticano agit Appar. P. II. ad Apoc. XXII, 21. Non tamen desunt loca, ubi *cod. Alex.* seorsum ab interprete *Latino* erret, ex optimis codicibus minus accurate descriptus; quemadmodum etiam *Latinus* interpret seorsum a *cod. Alex.* saepe errat.

rat. Sed talia loca nihil impediunt : neque a vitiis , quæ singuli codices habent , ad fidem duobus , pluribus , universis adimendam *IUSTA ET INNOXIA* esset consequentia. Menda v. gr. utrivis illorum duorum testium propria post discessionem a communi stirpe demum exorta sunt : ubi consentiunt , propior est cum stirpe communi conjunctio , major antiquitas , auctoritas ponderosior. Eas fere lectiones conjunctim ignorant *Al. & Lat.* quæ per rationes a *Cel. Michaelis* pag. 7 seqq. deductas repulsam ferunt.

§ XI.

Opus omnino fuerit circumspectione , ut ne , ubi Vulg. & Alex. soli incedunt , illorum lectionem pro genuina temere adsumamus. Sic concludit tract. pag. ult. Resp. Eadem est mea sententia. *Collatio* , inquam , non *consensio* , decidendi rationem partim *per se ministrat* , ubi consentiant ; partim *ad eam deducit* , ubi inter se dissonant : utrumque videlicet , aliis documentis idoneis vel ad utrumque vel ad utrumvis eorum adjectis. Rem fatis gravem repetam , cum distinctiore explicatione.

Observatio I. *Lat. in textu excuso & Alexandrinus valde inter se congruunt.* Id totus utrinque tenor confirmat.

Obs. II. *Saepe etiam cum cod. Alex. congruunt MSS. Latini.* Exempla in Apparatu critico multa occurrunt , quippe qui recognitionem totius propemodum *Vulgatae* in transitu exhibet. Porro in praesenti , dum hanc ipsam diatriben sub manu habebam , duos codices Latinos MS. membranaceos Vir Celeberrimus , *Io. Georgius Schelhornius* , ultro ad me misit , quorum alter Evangelistas , alter , longe praestantissimus , ceteros libros N. T. complectitur. Multa sunt loca N. T. ubi hi duo MSS. juxta cum aliis , vel etiam praeter aliis , ab excuso textu Latino abeunt , & ad codicem Alexandrinum Graecum se recipiunt. Exempla affero.

Matth. XXV , 44. ἀποκριθήσονται habet *Alex.* sine αὐτῶ & , *respondebunt* , MS. sine *ei* , quod additur in excusis.

Ioh. VIII , 54. ὅτι Θεὸς ἡμῶν ἐστὶ refert *Alex.* inde , *quia Deus noster est* , MS. sed , *quia Deus vester est* , edd. usitatæ.

Act. XXIV , 6. 7. 8. Tertulli sermo contractior est in *Alex.* & in MS. Lat. quam in edd.

Rom. IX , 32. γὰρ omittit *Alex.* & MS. Lat. sed *enim* habent edd.

I Cor. VII , 39. γυνὴ δεδεταί *Alex.* & sic , *mulier alligata est* , MS. sed *legi* addunt edd.

Philem. v. 2. ἀδελφῆ *Alex.* unde *sorori* MS. *sorori charissimae* edd.

Hebr. II , 14. αἵματος καὶ σαρκὸς *Alex.* inde , *sanguini & carni* MS. manu prima : *carni & sanguini* edd.

I Petr. I, 23. εἰς τὸν αἰῶνα non habet *Alex.* neque *MS. Lat.* Habent autem edd. in aeternum.

Apoc. XVIII, 17. ὁ ἐπὶ τόπον πλέων, *Alex.* & sic, qui in locum navigat, *MS.* manu prima: qui in lacum nav. edd.

Hæc sufficiant pro instituto nostro: nam specimen damus, non recensitionem. Neque hic decernimus, quæ sit horum locorum genuina lectio: tantummodo probamus, *Lat.* & *Al.* inter se congruere, etiam ubi id nondum apparuerit.

Obs. III. *Al.* & *Lat.* raro soli incedunt. Hoc patet, si excerpta codicis *Alex.* a litteratis singulari studio producta, & *Latinæ* vel editionum vel manuscriptorum lectiones quælibet evolvantur.

Obs. IV. *Vbi soli incedunt, a genuina lectione aberrare videntur.* Nullo autem, quod meminerim, in loco, ubi soli incedunt, lectionem eorum pro genuina adsumfi.

Obs. V. *Sed tamen, ubicunque inter se congruunt, per antiquam lectionem, five sincera five aliena sit, referunt.* Consensio hujusmodi docet, neque cod. *Alexandrinum* propria quadam hallucinatione laborare, neque *Latini* interpretis lectionem ceterioribus demum temporibus esse invecctam.

Obs. VI. *Cod. Alexandrinus ad Latinam quidem lectionem alicubi conformatus deprehenditur: sed hujus generis loca neque multa sunt, neque nobis officiant.* Præcipua *D. Michaelis* exceptio hæc est: *Suspicio non caret, codicem Alex. alicubi, ubi a reliquis codicibus Graecis abit, & e contrario Latinæ versioni aut Latino-Graecis consonat, veteri Latinæ (cujus magna jam olim fuit auctoritas, eo quod occidentales ecclesiae illa uterentur) ad commodatum esse.* pag. 110. At exempla, quæ collegit, ejusmodi sunt, ut prima mutatio *plerumque* in *Graecis* fuerit proclivior, aut æque proclivis; raro autem in *Latinis* proclivior. Tertii generis exemplum adjiciam ex *Ap. V, 6.* τὰ ἀπεσαλμένα. *Lat. missi (Spiritus:)* & *Alex. ἀπεςαλι: οι.* Secundi, *2 Cor. III, 13.* τέλος. *Alex. πρόσωποι.* *Lat. faciem:* ex allitteratione ad præcedentia. Primi, *2 Cor. XII, 19.* πάλιν pro quo *Al. παλιν,* & porro *Lat. olim.* Meum quoque animum pridem hæc suspicio tetigit, *Alexandrinum* ex *Latino* aliquid trahere: sed in eo genere fati parcum esse, comparatio cum *Graecis* certo latinizantibus evincit.

Obs. VII. *Vbi reliquæ codicum Graecorum, patrum, metaphrastarum copiae divisæ sunt, ea pars vincit, cui consensio Al. Lat. palmam antiquitatis tribuit.* Ibi enim alia documenta, *Graeca* præsertim, evincunt, codicem *Alex.* non latinizare; & vicissim codicis *Alex.* antiquitas documenta illa ceteroqui minus antiqua fulcit.

Obs. VIII. Quod si *Copticam* versionem, antiquitate insignem, cum suis varietatibus tam plene & copiose & liquido discullam haberemus, ea cum alio *Græco* idoneo codice *Asiatico*, mea pace, in locum versionis *Latinæ* & codicis *Alexandri* substitui posset, similique ratione adhiberi.

Obs.

Obs. IX. *Veruntamen ad causas, cur Latinam potissimum versionem cum Græco aliquo codice primario jungendam arbiträrer, hanc adjeci, quod Latina verso sola in occidente a plerisque omnibus intelligeretur.* Pertinet hoc unice ad ANIMAS lectorum imbecillas & suspicaces obvio parabilique subsidio PACANDAS, qui orientales versiones consulere non possunt. *Erasmius* (ut de *Complutenisibus & Stephanis* nil dicam) nullos nisi Græcos Latinoque codd. N. T. & patres in promptu habuit: & tamen partim Græcum textum commode recensuit, partim in annotationibus silvam ei limando utilem congescit. Postea paullatim accesserunt orientalium versionum suffragia: quibus verum pretium libenter statuimus, quum ex genuinam lectionem Græcam suo consensu firmant, dissensu non frangunt.

Obs. X. *Ab iis locis, ubi Al. & Lat. consentiunt, progressus fit ad reliqua, ubi inter se dissonant: eaque rursus lectio palmam obtinet, in qua aut Latinum alii codices Græci præ Alexandrino, aut Alexandrinum aliæ versiones præ Latina, & utrumvis alii testes idonei defendunt.* (aa)

§ XII.

Quæ cum ita sint, facile constabit, haud temere consensui codicis Alexandrini & versionis Latinæ, in peruestiganda genuina lectione N. T. non omnia, sed tamen multa tribui: neque egomet video, ecquid solidius alii, qui ipsas decisiones meas prætereunt, (nam *Cel. Michaelis* hæc in parte intactum me relinquit,) producere queant, quo genuinam lectionem textui per typographos propagato vel propitiam vel adversam vindicent. Hæc de re obiter, nec tamen inepte, aliquid dicam. Paucis abhinc annis *Gottfridus Christianus Rothius*, qui Homilias D. *Franc. Julii Lütkenii* in Epistolam S. Iudæ suis observationibus stipatas edidit, critin meam ad

(aa) Declaratio hæc Ven. *Bengelii* de collatione interpretis Latini & codicis Alexandrini, ad genuinam N. T. Græci lectionem firmandam, ulterius expendi meretur. Placet in præsentem, primo, quod Ven. A. non recusat, quin & alius codex mere Græcus pro Alexandrino, & alia versio vere antiqua pro Latina, adhibeantur: quare enim ex codicibus Græcis *Vaticanus*, & ex versionibus *Syriaca simplex*, a suffragii jure excluderentur? Placet item, quod mecum consentit, ut ne, ubi Latinus interpret & codex Alexandrinus soli incedunt, illorum lectionem pro genuina temere adsumamus, sed alia insuper documenta idonea vel ad utrumque vel ad utrumvis eorum adhibeamus. Tum vero placet, quod, ubi Latinus interpret & codex Alexandrinus soli incedunt, a genuina lectione aberrare illos judicat. Denique placet, quod Ven. Auctor ipse mecum suspicatur, codicem Alexandrinum aliquid (quanquam parcius, quam codices Græcos latinizantes) ex Latino traxisse. Atque sic finem his adnotationibus impono, gratulaturus mihi, si Ven. *Bengelio* candorem meum probavero, & ad tuendam N. T. Græci sinceritatem, quæ utriusque nostrum curæ est, nonnihil contulisse visus fuero.

ad illam epistolam non semel perstrinxit. Nuper Cel. D. *Heumannus* in præfatione ad partem alteram N. T. sui Germanici *consuit cum B. Wolfio*, (cui tamen in *Gnomone* satisfeceram,) *plerasque mutationes in Apocalypsi a me factas, haud esse necessarias.* Et *Annales Theologici* ad A. 1738 summam eorum, quæ antehac (*in den Frühaufgelesenen Früchten*) contra N. T. Gr. cura mea recognitum prolata fuerant, sine mentione Responſionis meæ repetierunt. Omnibus locis me defendunt *Al. Lat.* cum reliqua antiquitate: uberioſoremque deſenſionem adornatam habeo, vernaculo ſermone, quo utuntur diſſentientes; ſed haud ſcio, an eam emitti opus ſit. Ea eſt jam annorum curarumque mearum ratio, ut tales diſquiſitiones, per ſe non aſpernandas, aliis relinquere oportere exiſtimem.

§ XIII.

Alexandrino codice & interprete *Vulgato* cum aliis textibus ita, ut dixi, conjuncto, obtinetur DECISIO, tanquam ſinis, cujus cauſſa omnis labor codicum, interpretum, patrum excutiendorum ſuſcipitur, ut non ſolum cumulatiſſima inanium varietatum *palea* diſpellatur, ſed etiam pretioſiſſimæ genuinarum lectionum *gemmas*, diuturno ſitu liberatæ, nitore ſuo reſtituantur, & in uſum eccleſiæ producantur.

§ XIV.

Quapropter a doctrina & candore Ven. D. *Michaelis* aut meliorem decidendarum variantium lectionum methodum mihi, aut *plenarium* jam *aſſenſum* methodo meæ, cujus limites apertius impulſu illius deſignavi, polliceor: ac, ſive hoc, ſive illud a viro exercitatiſſimo impetrabitur, copiarum noſtrarum conjunctionem ſpero utilem fore ad tuendam N. T. Græci, quæ utrique noſtrum curæ eſt, ſinceritatem.

T A N T V M.

APP. CRIT. P. IV.

N. XII.

A D M O N I T I O

EDITIONI MINORI N. T. GR.

A. MDCCLIII ADIECTA.

S V M M A R I V M.

In exemplaribus N. T. Gr. *internus* potiſſimum nitor ſpectandus. § 1.

Meta laboris critici. § 2.

Idea fruſtuofæ recenſionis. § 3.

G g g g g

Editio-

Editionis hujus ratio. § 4.

Differentia ejus a præcedentibus, ac potius *convenientia* cum illis; speciatim, in *distinctionibus* majoribus ac minoribus, in relativo & reciproco ΑΥΤΟΥ, in *lectionibus* marginalibus, in locis *parallelis*, in ipsis *textus* verbis. § 5.

Mentio *Claviculae* N. T. § 6.

§ I.

Abundat ætas nostra, divino, *utinam* diutino ac perpetuo beneficio, editionibus Scripturæ, præsertim Novi Testamenti, etiam Græci. Summa omnium utique exemplarium non potest non eadem esse: sed *accessoria*, quæ suum quoque pondus habent, non sunt eadem. *Editores* multum passim, quod videlicet ipsis placitum est, & quod placiturum aliis putant, pollicentur; sed prudentes, quid revera abs quovis eorum præstetur, dispiciunt: *emtores* elegantes specie libri externa capiuntur, quæ, quoad potest, ab honestis editoribus curatur: *lectores* veri, *interiorem* nitorem multo magis requirunt. Ac talem te, *Lector*, mihi propono.

§ II.

Meta totius laboris mei critici est hæc, non ut alius fiat textus, quem non nulli sperare aut timere videbantur, sed ut obvii textûs sanitas firmitudoque, pauculis gemmis, quæ obruta jacuerant, postliminio restitutis, quam exploratissima tibi præstetur.

§ III.

Minutissima quæque excutere in Apparatu critico dignati semel fuimus. Eo enim magis iis, qui sua interesse putant, probamus, nil ponderosius nos fugisse. In præsentem autem, quid editio N. T. Græci, quotidianis omnium usibus apta, habere debeat, exponam.

1. *Non debet merum unius cujuscumque editionis pristinae textum referre, sed omnium veterum codicum exhibere frugem, sine palea.*

2. *Sine palea, inquam. Pleno enim volumine totam farraginem variantium lectionum, etiam in minutissimis, contineri expedit, in usum criticorum: sed communia exemplaria multitudinem lectorum fas non est iis turbare discrepantiis, quæ a codicibus nil auctoritatis, nil momenti a re ipsa habent.*

3. *Frugem vero omnem repræsentare debet, ita, ut quasvis lectiones, quæ saltem aliquid in recessu habere possint, aut in textu aut in margine referat, judiciumque lectori & expeditum offerat, & liberum referret.*

4. *Sectiones majores, quas legitima discernit analysis, conspicuis quibusdam intervallis dirimi, sed periodos, cola, commata inter se connecti decet, ut sententiæ tenor quam commodissime percipiatur.*

5. Inter-

5. Interpunctiones, accentus & spiritus, in quibus magnum per sæpe pondus inest, ita constitui debent, ut ipsi verborum sensui respondeant: ab aliis numerorum, litterarum, asteriscorum notulis textum quam maxime immunem relinqui, & abbreviaturas, quas vocant, intricatiores arceri convenit.

6. Textus requiritur quam emendatissimus, & Errata, si quae sunt, ita indicanda sunt, ut ne tirones quidem quidquam impediatur.

Iustas esse has atque sufficientes leges, facile agnoveris. Ad eas quilibet, quem deligendi exemplaris cura tangit, quamlibet editionem sibi oblatam, vel per se vel per alios, si sapit, examinabit. Aliena non vitupero: mea non ostento.

§ IV.

Tertia duntaxat hæc est editio N. T. Græci, quæ me approbante pro mea ex toto habenda sit. Nam prima quidem exiit Tubingæ A. 1734, cum illo, quem dixi, Apparatu; & secundam postea, minori volumine, sine Apparatu, Stutgardia tulit: quæ autem aliis locis excusæ me respiciunt editiones, cæ partim ad duas hæcæ vel in textu, vel in sectionibus, vel in crisi, sunt conformatæ, partim in alia omnia iverunt.

§ V.

Cum duabus illis nostris majorem hæc tertia convenientiam habet, quam differentiam: quare pristina prælatio nunc quoque proderit. Librorum epistolarumque in partes majores & minores divisionem ad tabellas Gnomonis interim emissi synopticas propius conformavi. Majorem subinde partem designat spatium lineas dirimens; minorem, spatium in ipsa linea: cum aliqua imitatione illarum divisionum, in Pentateucho hebraico, quarum alia Parascha sive sectio dicitur pethucha, aperta, alia Sethuma, clausa. apud Buxt. de abbrev. hebr. p. 163.

Accentus, spiritus, interrogationes, interpunctiones, & in his parentheses, raro mutare necessum habui: neque enim cupidiores quorundam mutationes secutus sum. Magnum hodie quidem studium a literatis hominibus in parentheses impenditur: neque mediocris earum est utilitas, si veros sententiarum limites designent: sed eadem, alienis locis intrusæ, multa turbant. Porro parentheses per commata, & magis per cola (sine novo signo, Græcum textum non melius, quam Hebræum decente, quod præsentem hanc interpolationem Latinam sibi inclusam habet,) notari possunt: id quod mihi quidem curæ fuit.

Relativum αὐτοῦ, αὐτῆς, & reciprocum αὐτοῦ, αὐτῆς κτλ. sunt, qui accentu leni asperoque distingui oportere discunt. At reputare debebant, reciproca suffixa apud Hebræos non alia esse atque relativa, & inde scriptores N. T. Græci constantissime sensu reciproco scribere ἀπ' αὐτοῦ (vel ἀφ' ἑαυτοῦ, nunquam ἀφ' αὐτου) & sic ἀπ' αὐτῶν, ἐπ' αὐτῆς, ἐπ' αὐτῶ, ἐπ' αὐτῆ, ἐπ' αὐτὸν, ἐπ' αὐτούς, μετ' αὐτοῦ, μετ' αὐτὸν, μετ' αὐτῶν neque ullum exemplum dissimile in

toto N. T. exstare. In pronunciatione apostolicum morem præ recenti fas est imitari: sed quia in *αυτοῦ* reciproco non modo tirones, sed etiam viri valde docti adhærescunt, *αυτοῦ* iis fere locis, ubi Stephanorum editiones sic habent, excudendum curavi; idque cordatiores non pro norma pronunciationis, sed pro adjuumento interpretationis, velim, habendum meminerint.

Marginis lectiones religiose retractavi, aliis deletis, aliis suppletis, aliis aliter æstimatis. Nam quæ interjecti bene longi temporis suppeditavit usus, ea haud plane supprimi, sed ante obitum promulgari oportere censeo. Qui priori editioni minori alluevit, is differentias hujus, nullo negotio, proprio fructu, in illa notabit. Nolim, assiduitatem meam criticam, in exactiore regularum mearum applicatione occupatam, pro putida haberi. In translationibus faciliores esse possumus, sed investigationi fontis Græci, ad quem perfrugium datur ultimum, non potest cura nimium religiosa impendi. Commodum sit plerisque, obvio quovis typographo niti: ego antiquissimum quidque pro vero & necessario amplector & exhibeo.

Loca parallela, præ ceteris evolvi solita, id est, quæ ad Evangelistarum mutuum, & Novi Testamenti cum Veteri concentum pertinent, ex majori editione repetimus. *Textus* verba, quod præcipuum est, eadem plane sunt in hac editione, quæ in duabus superioribus.

§ VI.

Quemadmodum illas stipavit Apparatus criticus, & subsecutæ Defensiones, hinc *timiditatis*, inde *temeritatis* crimine depulso, idoneos talium rerum arbitros conciliarunt: sic tertiæ huic prælidium quoddam sive satellitium, si quid adversi etiam nunc immineret, deberi visum est. Seorsum videlicet excudetur typis, calamo jam cusa, *Clavicula N. T. Gr. ex iterata* hacce recognitione editi: quæ & *generalia* fundamenta criseos N. T. ita repetit, ut novissimæ exceptiones præcidantur, & ad multa *singulatim* loca N. T. residuis unius alteriusve eruditi viri oppositionibus satisfacit, alienasque correctiones, measque curas posteriores adjicit.* Quo pacto & libertati, quam mihi semper reservavi, & firmitudini tale scrutinium decenti consulitur. Vale, &, si e re tua esse intelligis, utere.

* Vide mox num. XIII. Quæ ad multa *singulatim* loca N. T. in *Clavicula* posuerat b. Auctor, ea nos in hac *Apparatus critici* nova editione ad singula loca, in P. II Appar. illico retulimus.

APP. CRIT. P. IV.

N. XIII.

D. IOHANNIS ALBERTI BENGELII

CLAVICULA

NOVI TESTAMENTI GRAECI

E X

ITERATA RECOGNITIONE

NUPER EDITI.

LIBELLVS POSTHVMVS.

I 7 5 4.

§ I.

Non Clavem Novi Testamenti univérse spectati, quæ longe prolixior esset commentatio, sed *Claviculam* editionis nostræ ejusque iteratæ pollicetur hujus libelli titulus.

§ II.

Pristinæ Præfationi ad editionem N. T. græci minorem jam adpersi nonnulla, sed complura insuper alia monere necessum habeo.

§ III.

Curæ meæ, non sane mediocres, quas in N. T. græcum impendi, varie, ut fit, acceptæ sunt. Alia judicia fuere propitia, alia infensa. Hæc majorem strepitum dederunt: illa longe frequentiora & ponderosiora fuisse, demonstrari posset, si ostentatio valeret. Adversariis, qui ipsi inter se scissi me partim timiditatis, partim temeritatis accusabant, non semel respondi. Exstat Defensio N.

Ggg gg 3

T. pri-

T. primum cum Harmonia Evangelistarum A. 1736 Germanica, deinde Latine seorsum edita 1737. Exstat altera apologia, A. 1739 bis, tertium Vlnæ A. 1745 hoc adornata titulo: *Noethige Antwort auf dasjenige, was etliche Gelehrten wider das von ihm revidirte, griechische Neue Testament vorgebracht haben. Der heil. Wahrheit zu Steuer abgefasset.* Recentiores Declarationes accessere, quas exhibet Gnomon Præf. § 8. 9. 10 & pag. 1202. 1340 seqq. Ed. II. *Nachlese bey den Sechzig erbaulichen Reden über die Off. Io. p. 1301. Bekräftigtes Zeugniß der Wahrheit* pag. 32. 47. 153. 194. & demum *Tr. de Sinceritate textus N. T. Græci tuenda.*

§ IV.

Tantam crifeos in N. T. occupatæ necessitatem agnosco, ut neque ætas ingravescens neque alia ulla causa me ab hocce scrutinio penitus deterrere debeat. Nam quo plures eruditi & studiosi in crisi sacra aliquid sibi elaborandum sumunt, eo pejor fere ab omnibus confusio invehitur, dum alii recepta omnia nimis obnixè retinent, aliis id demum placet, quod a communi sensu discrepat. Quid ego operæ in hoc genere pridem collocarim, jactare nolo: neque eam quicquam profuisse, negaverim: sed tamen plus utilitatis inde percipi potuisset, si nonnulli, ex quibus multi pendent, vel peritiam vel æquitatem majorem præstitissent.

§ V.

Omnes, quibus Scriptura Sacra curæ est, oro, ut vigilanter caveant, ne hac tempestate, tametsi magna lux literarum prædicatur, tamen sinceritas græci textus, qualis vel duobus abhinc seculis vigeat, magis magisque deseratur. Etenim *Erasmum*, qui postea N. T. Græco adornando operam dederunt, ii non tam emendarunt, ubi emendationis egebat, quam interpolaverunt, ubi recte se habebat. Talia in *Elzevirianam* editionem A. 1624 commigrarunt: & exinde in omnes fere Græcas editiones hæcenus tritas, immo etiam in versiones germanicas recentiores propagata sunt.

§ VI.

Omnino de singulis variantibus lectionibus, iis præsertim, quas ego delegi, in utranque partem disputare nemo non potest, sed ea firma est decisio, quæ non editionibus recentioribus pro arbitrio nititur; quid? ne ea quidem semper, pro qua major numerus codicum mss. militat, sed hæc demum, quæ per testes idoneos seculis climatibusque diversos antiquissima declaratur. Quamdiu hæc methodus, aperte legitima, prætermittitur, opinione magis, quam scientia, crisis exercetur. Veruntamen claviculam in præsentem scribo, non defensionem.

§ VII.

Annus agitur XIX, ex quo N. T. Græcum emisi cum Apparatu critico. Interea multi vel de toto meo labore vel de singularibus locis sententiam dixerunt. qui

qui si vigilantiam in tota mea crisi cognoscenda, æquitatem & candorem in iis, quæ recte explanavi, approbandis, dexteritatem ad ea, in quibus mihi ipse non satisfeci, & aliorum suppetias requisivi, corrigenda & supplenda, majori consensione præstitissent, permultum jam profectum esset ad communem utilitatem. Sed vera crisis non est omnium, qui crisin pollicentur. Potest aliquis pro excellenti lumine haberi, & tamen innumeros errores, nemine animadvertente, venditare.

§ VIII.

Fieri potest, ut unus interdum cum ratione erret, ubi vera principia non optime applicat: & ut alter, plerosque recte sentientes, temere sequatur. Hic tutus est a reprehensione, & sapiens videtur: ille tamen facilius in viam se recipit. Ego in alios, cum reprehendere possem, æquitate sum usus: alii me sine causa severissime incellunt. Quid eos moverit, ipsi viderint. *Schoettgenius*, Horis hebraicis adornatis, bene meritus est de sacris literis: sed in editione N. T. Græci alienissimas persæpe sectiones & parentheses statuit.

§ IX.

Causæ sunt, quæ firmam & popularem decisionem variarum lectionum N. T. Græci impediunt. Prima est collatio varietatum græcarum imperfecta, egena, confusa.

§ X.

Sequuntur justæ dubitationes de versionibus antiquis.

I. Non eadem versionis v. gr. *Syriacæ* per omnes partes est antiquitas, & ex ea pendens auctoritas. Vetusta sane est in libris plerisque N. T. sed minus vetusta in epistola II Petri, II & III Iohannis, & Iudæ, recentior etiam in Apocalypsi.

II. Sæpe ignotum aut incertum est, quid habeat ipsa Versio, quum v. gr. *Aethiopicæ* hiatus ab editoribus in Actis suppleti ex Vulgata: aut quum variæ lectiones non ex ipsis versionibus orientalibus, sed ex latinis earum versionibus desumptæ sunt: aut quum versio ad utranvis lectionem Græcam congruit: aut quum interpres idiotismo linguæ suæ obsequi necesse habuit.

III. Ipsi codices orientales valde rari aut raro collati sunt, ut minus firmiter constet, quid habuerit Græcus textus, quem interpres sequebatur.

IV. Versiones vetustissimas longis variisque intervallis secutæ sunt aut aliæ versiones in iisdem linguis, aut variæ recognitiones & retractationes, ut hodie lectio Græca, primo cuique interpreti probata, internosci non possit.

V. Ver-

V. Versiones orientales, *Arabicae* praesertim, passim derivatae sunt ex aliis versionibus, Graeco textu aut adhibito item, aut plane seposito.

VI. Vbi exemplaria unius versionis alicujus inter se differunt, nulla est copia doctorum ecclesiasticorum, quorum suffragiis antiquitas lectionis unius praeter altera dignoscatur.

VII. Difficultatibus hisce quo uberius posthac medebuntur eruditi, eo major ratio versionum orientalium habenda erit: Spondeant fautores versionum orientalium, quid primitus in Graecis legerit *Syrus*, quid *Coptus*, quid *Aethiops*, quid *Armenus*, aut illarum lectionum doctores ecclesiastici &c. confestim quovis loco tribuam cuilibet horum interpretum, quicquid tribui potest.

§ XI.

Sed unum restat lectoribus N. T. in occidente. *Latinam* quippe omnes literati intelligunt, *Linguae* orientales a paucis intelliguntur: adeoque conscientiam eorum consulitur, vero *Latinæ* versionis pretio usuque ostenso. *Gothicam* versionem doctissimi hodie viri pro *Francica* habere maluerunt. Me quidem praeter vocum multarum cum septentrionalibus linguis convenientiam (v. gr. *malm*, arena, unde *zermalmen*) dualis retinet numerus, quem, in codice argenteo obvium, haud scio an *Franci* unquam adhibuerint. Sed sive *Gothica* est versio, sive *Francica*; vetusta est versio IV Evangelistarum, & ex Graeco fonte, certe ut plurimum, deducta, & iusti in decidenda lectione variante ponderis.

§ XII.

Vtinam *Slavonicam* versionem, a *Methodio* & *Cyrillo* seculo nono adornatam & a *Io. Petro Kohlio* diligenter descriptam, aliquis conferret, ex *Ostroviensi* potissimum editione.

§ XIII.

Tertia causa commemoranda venit, quae est difficultas & prolixitas hujusce scrutinii. Magna non solum patientia, sed etiam longanimitate opus est in studio critico religiose constanterque tractando. Nam & labor ipse gravis est, multorumque annorum usum requirit, & multi, qui in hac re sola ingenii perspicacia freti, sibi omnia sumunt, iudicii perversitate fructum laboris illius apud credulam turbam intervertunt.

§ XIV.

Potestas genuinae lectionis quaerendae nemini debet adimi: sed nimis multi sunt, qui, quamlibet imperiti & inexercitati, & fortasse vix triduo in crisin sacram gustandam impenso, de quovis loco, in quem ex transverso inciderint, suo arbitrio vel aliena auctoritate freti, iudicium ferunt profectui veritatis infestum: nimis pauci, qui totum causae statum cognoscant, & tunc demum decisionem promant.

§ XV.

§ XV.

Copiosum tractatum adornare non licet : sed tamen aliquid dicendum est. Lectiones receptæ, notabiles, rejiculae probe distinguendæ sunt. Sæpe ego β pono, modestiæ causa, quanquam α in animo præfero. Multis in locis fit, ut breviorum lectionem ego defenderim, pleniorum defendat alius. Qui singula seorsum loca, in quæ incurrunt, adspiciunt, pleniori lectioni non possunt non favere: qui vero totam lectionis varietatem, ut res postulat, animo complexus est, hic demum indolem utriusvis textus, brevioris & plenioris, certius dignoscit. Non universam nationem librariorum ex nostra indole metiri licet nobis, neque hodie quisquam ita cogitare debet : hoc ego non infererem textui : ergo nemo alius inseruit. Immo vero librarii nonnulli, Græci præsertim, circa *Chrysofomi* fere tempora, textus dilucidandi opinione, perbreves strictiones, ex parallelismo præsertim verbali, alleverunt : *Millii* proleg. 872. 929. (quod etiam apud *Syros* pridem accidisse, ex opposita laude versionis *Syriacæ simplicis* colligas :) textus autem primævam simplicitatem, ab ejusmodi strictionibus immunem, testes multo antiquiores summo & ponderosissimo inter se consensu retinent. Singulis in locis oscitantiam in omissione voculæ alicujus valde proclivem fuisse, concedo : sed universis ejusmodi locis prisca tot climatum, ætatum, linguarum testes, tot hiatus, salva sermonis intelligentia, neutiquam admiserunt. Hoc semel a me declaratum, animo semper velim præcipi. Sic multis in locis expeditius iter habebimus.

§ XVI.

Porro difficilis est decisio, ubi ab una parte stant codices Græci plerique, ab altera versiones orientales complures.

§ XVII.

Tandem quarto negotium facessunt opiniones de lectione recepta partim suspiciosa, partim superstitiosa. Non malim pro moroso aut arrogante, quam pro imperito haberi : sed tamen gravitas rei postulat, ut querelæ nonnihil promam. Prædicatur passim hodierno die flos & lux literarum : sed hæc gloria certe in crisi sacra fere inanis est. Nam post tot codices græcos ex oriente in occidentem importatos, post tantam linguarum orientalium culturam, post tot patres, Græcos Latinosque præcipue, recognitos & erutos, multi de ecclesiâ quam optime se mereri putant, si omni vi hæc subsidia ad textum, quem *Erasmus* ex pauculis monumentis Græcis & Latinis *Frobenii* prelo subjecit, defendendum adigant, & vim subsidiorum, ubi aliud quiddam ea suggerunt, extenuent. Si tirones, specimina studiorum concinnantes, id soli facerent, venia iis dari posset : sed viri insignes, sola ingenii perspicacia freti, quamvis multorum etiam annorum usum crisis postulet, idem factitant, majore sobrietatis post *Glassum Caloviumque* decremento, quam profectu.

H h h h h

§ XVIII.

§ XVIII.

Magno dolore sæpe me afficit ventosissima illa vanitas, quæ hodierno die lucem & florem literarum jactans multos ita vexat & projicit, ut, postquam in una quadam disciplina vix aliquid profecerunt, mox in qualibet scientia, ex pluribus disciplinis opem postulante, omnes antecessores superare postulent. Sic fit, ut vera eruditio non modo non amplificetur, sed etiam imminuatur, & quæ doctissimi superiorum ætatum homines expedita dederunt, scitamentis inanibus antiquentur. Et tamen per semestria cumulantur libri; ephemerides non ea, quæ solida, utilia, memoratu digna erant, discernunt, sed partim trita quæque centies recoquunt, partim paradoxa imperitis obrudunt; numeri suffragiorum pro opinione affirmante aut negante augentur; paginæ allegationibus teguntur; veritas in platea, ubi planum habere cursum poterat, deserta & pessundata cadit. Hæc ii, qui civilibus tantummodo rationibus ducuntur, cum risu aspernari possunt: nam commercia per omnes chartas sustentantur, & per libros phaleratos, quamlibet inanes & fallaces, auctores & librarii famam & lucrum nanciscuntur. Sed cui gloria DEI, quæ per omnes labores nostros, etiam literarios, querenda, cordi est, is hanc PESTEM non potest non lugere.

§ XIX.

Operam meam N. T. Græco recognoscendo dicatam, sæpenumero explanavi: neque habeo, cur ejus me operæ pœniteat. Respice § III & VII. Bene multos singula illa scripta lectores invenerunt, sed totam rem paucos eorum satis cognovisse experior, qui tamen publice judicium faciunt. Quamobrem necessarium esse statui, præcipua decisionum fundamenta in unum collata repetere, & novam N. T. Græci recognitionem tali syntagmate munire. Claviculam appello, non Clavem: namque brevi dissertatione omnia peraguntur.

§ XX.

Monita dudum aliqua dedi, quæ ad omnem lectionis varietatem & discernendam & digerendam sulcicare existimarem. Ea totidem verbis ex Præfatione *Gnomonis* repetita dedimus supra, P. IV, N. VII.

§ XXI.

Assensum hæc monita invenerunt: nec me ipsum eorum pœnitet: sed tamen quasi nil ejusmodi existet, sic tumultuariam crisin dominari video. quare hæc Monita paucis declarare non inutile fuerit.

§ XXII.

Quæcunque veteris ecclesiæ cura fuit circa exemplaria N. T., ea certe non impedit, ne immanis varietas lectionum invehetur.

§ XXIII.

§ XXIII.

Vt ex ingenti silva monumentorum, varias lectiones exhibentium, genuina lectio educatur, methodo quadam opus est. neque enim solo arbitrio res tam ardua conficitur, sed testimonia codicum, versionum, patrum, & omnifarius eorum consensus & dissensus expendendus venit.

§ XXIV.

Vbi Versiones & Patres Graeci & Latini magno consensu lectionem aliquam firmant, ibi certum est, Graecorum codicum pondus plus valere, quam numerum. vide supra P. II, ad Rom. I. 16.

§ XXV.

Talium porro codicum testimonium etiam iis in locis N. T. valere debet, ubi minus constat, quid sit in versionibus & Patribus.

§ XXVI.

Nunquam in mentem mihi venit, ut consensum *Al. Lat.* pro firmo perpetuoque criterio totius genuinae lectionis venditarem: neque nunc demum alios testes adjungendos dico, sed pridem dixi in Apparatu P. I. § XXXII. Obs. V. XIV. fs. XX. confid. V. VI. & ipse Apparatus innumera exempla refert, ubi *Al. Lat.* non modo solos invicem, sed etiam cum aliis codd. congruentes defero. Sine arrogancia postulo, utne haec recordia mihi tribuatur, quasi consensum *Al. Lat.* simul & evererem & postponerem.

§ XXVII.

In lucem emisit summe rev. *Baumgartenius* annotata critica, primum Germanicae explicationi epistolae ad *Romanos* adspersa, deinde Examini var. lect. ep. *Iacobi* inserta. Ego inverso ordine primum varietates in ep. lae. obvias, quarum Examen seorsum edidit, consideravi: deinde priorum, quae ep. ad *Rom.* attingunt, expeditior fuit discussio.

§ XXVIII.

Si quantum perspicaciae cel. *Baumgartenius* habet, tantum consuetudinis cum codicibus antiquis eorumque collationibus & collatoribus per tot alias occupationes habere potuisset, magnum, ut arbitror, ab eo assensum nactus essem. Nunc, quod *Examini* ejus deest, quodque deesse protinus constabit, modeste sarcire conabor.

§ XXIX.

Quo fructuosior sit hae disquisitio, evolvam initio generalia quaedam capita, &, quae cel. *Baumgartenius* in me desiderat, quid ego in illo desiderem, indicabo, utrumque aperte & placide.

§ XXX.

De crisi enim epistolæ *Iacobi* dum agitur, characterem epistolæ, in qua lenitas sapientiæ tantopere commendatur, sollicitè mihi servandum, & *Φιλοεικίαν* vitandam propono, ne cel. *Baumgartenii* severitas aperta me alioque commoveat.

§ XXXI.

Ipse titulus editionis meæ fere omnia occupavit, quæ *Baumgartenius* adversus me disputat. namque is titulus criseos sacræ, Millianæ præsertim, 1) compendium, 2) limam, 3) supplementum ac 4) fructum in Apparatu exhibitum proficitur.

§ XXXII.

Exhibet *Compendium*: quare multas lectiones apud *Mastrichtium*, plures apud *Millium* obvias, præterire potui; quas videlicet, ubi forte usu venit, Millius præsentare potest.

§ XXXIII.

Exhibet *Limam*: quare cel. *Baumgartenius Kusteri* editionem non debuit mihi obvertere, ubi ego vitia ejus ex ipsa *Milliana*, magno sane labore, correxeram.

§ XXXIV.

Exhibet *Supplementum*: quare etiam leviculas varietates commemorare debui, ubi aut Millius iis ipsis carebat, aut codices a me exculli eas referebant.

§ XXXV.

Exhibet *Fructum*: quare ea, quæ fructu carent, neglexi.

§ XXXVI.

Hanc instituti mei rationem, sane legitimam, exposui proprio conspicuoque in loco, id est, in Introd. (P. I) § XL, nec non in Epilogo (P. III) § I. Quæ expositio si a cel. *Baumgartenio* percepta fuisset, Examen illius multo alia facie existeret.

§ XXXVII.

Totam tamen Criseos meæ summam universe approbat *Baumgartenius*. nam nullam lectionem variantem pro genuina habet, quam ego non confirmarem aut certe indicarem.

§ XXXVIII.

Cum *Mastrichtio*, cum *Millio* & mecum agit *Baumgartenius*, omnia fere ad patrocinium lectionis receptæ referens, non ad situm gemmis antiquæ lectionis abstergendum. Quod res est, dicere necessum habeo: Rationes eorum, qui antea in hac

hac palæstra versati sunt, non satis perspectas habet, & magnam curæ suæ partem in ea impendit, ex quibus perexiguum operæ pretium reportatur.

§ XXXIX.

Mastrichtium omnibus locis reprehendit, quod multas varietates a *Millio* commemoratas prætermiserit, & suffragia codicum & versionum veterum, non sine prævaricatione: atqui *Mastrichtius* editionem Oxoniensem *Fellianam* A. 1675 adornatam non modo interdum adhibuit, sed plane crisi suæ perpetuæ substravit. Illa autem editio multo pauciores codices varietatesque citabat, quam deinceps *Milliana*, quam *Mastrichtius* sero nactus est: eademque ex versionibus nonnisi *Copt.* & *Goth.* conferebat. Quid autem attinet, tam accurate disquirere, quæ varietates, apud unum *Millium* obviæ, ab aliis omisæ fuerint? Majus fuisset operæ pretium, allegationes codicum & interpretum, quas *Millius* vel perperam retulit, vel omisit, corrigere & supplere. Plura paulatim observanda venient.

§ XL.

Quod ad me speciatim attinet, 1. rationes meas haud perspicit, quo nomine hos illosve codices ad priorem classem vel ad alteram manuscriptorum retulerim: Sontica exacti judicii remora. id enim non ad præstantiam codicum, sed ad integritatem exemplarium & majorem minoremve firmitudinem collationum pertinet. Exempla vide § 13. 17. 36.

§ XLI.

2. Me omnibus item locis reprehendit, quod lectiones leviores indicarim, paulo graviores prætermiserim. Atqui non erat instituti mei, omnes varietates notare; sed leviores, apud *Millium*, si usus venisset, reperiendas, fere prætermisi, (& pauciores quidem prætermisi in VII epistolis catholicis, quam in ceteris libris N. T. quippe qui densiore varietatum silva laborant:) vicissim levissimas quoque a me primum observatas supplementi gratia curatius indicavi. Iustum hoc discrimen in Apparatu, ut dixi, discretissimè explanavi in Introductione § XL. n. 2. 7. 10: qui locus eo magis cognoscendus erat, quia in ipso Summario introductionis relationem de recognitione mea proficitur.

§ XLII.

Infinಿತæ prolixitatis fuerat, ubique vel prætermisionis vel commemorationis vel loci, lectionibus vel in Apparatu solo vel etiam in margine dati, causas indicare: neque a tali delectu libertas ingenua excludi potest. Bene tamen res se habet, quod nulla a me varians lectio prætermilla est, quæ *Baumgartenio* genuina videatur. Hoc ipse curæ legitimæ a me adhibitæ idoneum reputabit argumentum.

§ XLIII.

In Epilogo Apparatus mei ad quatuor paria exceptionum contra crifin meam respondi : fimulque respondi ad ea , quæ *Baumgartenius* objicit.

§ XLIV.

3. A *Millii* notatis notata *Kusteri* non distinguit : & modo remiffiones ad Prolegomena *Millii* , *Millii* notis a *Kustero* infertas , *Millio* ita imputat , ut *Millius* fecum ipfo committatur : modo codicem *Seidelianum* , a *Kustero* collatum , *Millio* adferibit. In primo Stephani codice negat Epiftolam *Iacobi* occurrere (§ 15,). atqui Steph. primus est editio *Compl.* quæ Epiftolam *Iacobi* habet. Stephani codicem (i. e. decimum) vertit in Steph. I. (§ 11. 33.) & Steh. 17. quem Oxonienses unum dicunt, primum interpretatur (§ 14. 15). ubi margines *Curcellæi* lectionem codicis *Alexandri* habent , fictum codicem elle putat (§ 18.)

§ XLV.

4. Iraque me mecum tripliciter committit : I quod diffenfionem inter *Apparatum* & inter *Gnomonem* notat. II quod inter monitum meum de confenfui *Al. Lat.* tanquam genuinæ lectionis adminiculo , & inter affirmationem fingularum fubinde varietatum diffenfum ftatuit. III quod varietates memorabiles prætermiferim , & leviores pluris æftimarim. Ex ingenio fuo facillimo metitur ratiocinationes librariorum , lectiones variantium : quorum tamen folertia ultra parallelifmum & fupplementum ellipfium ægre affurgebat.

§ XLVI.

His declaratis , multa in examine *Baumgarteniano* tranfilire poffum : nil autem tranfiliam , quod propriæ difcuffionis indigeat , aut difficultate laboret.

§ XLVII.

Examen variantium lectionum in epift. *Iacobi* obviarum fic incipit § 1 : Quæ a variantium lectionum collectoribus ad cap. I. com. 1. perperam referri folent exempla varietatis , illud nomen plane non merentur. Duo enim , quæ fumme rever. Io. Alb. Bengelius in Apparatu critico nov. test. p. 728 commemorat , aperta menda funt & indubia fphalmata. Illa verba Ἰακωβὸς Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος , abfuiſſe ab aliqua verſione latina veteri , ex *Augustini* retractat. lib. 2. c. 32. recitat Io. *Millius* prolegom. § 839. p. 80. Quod evidenter demonſtrat , niſi vel pauciores vel plures voces abfuerint , exemplar ab *Augustino* excitatum mancum fuiſſe , atque epiftolæ proœmium ſive inſcriptionem exhibuiſſe principio fuo truncatam. Idem celeb. Bengelius l. c. ſic pergit : „ IACOBVS , IESV CHRISTI SERVVS , habet LAT. in mſ. Char. & *Cassiodorus*. „ Verum uterque , tam codex *Charitinus* , quam *Cassiodorus* , ſeu , ut rectius ſcribitur , *Cassiodorius* ,

rius, versionem vulgatam exhibent; quae unanimitate codicum consensu reliqua verba DEI & DOMINI confirmat: unde satis apparet, excidisse scriptoris vitio ea, quae in utraque desiderantur.

§ XLVIII.

Respondeo. I. Super vocabulo *varietatis* five *variantis lectionis* non contendam: mihi (in Introd. § XIII) aliisque hoc nomine venit qualibet exemplarium differentia, five magis, five minus ponderosa & speciosa, five in omittendo, five in addendo, five in commutatione verborum sita sit, five literam alliciat, five interpunctiones & accentus denique. Nullo certe alio nomine talia a variis lectionibus, quibus ab aliis & ab ipso Baumgartenio alios ideo notante interponuntur, distingui solent, quanquam signa interpunctionum & accentuum non efficiunt textus partem.

§ XLIX.

II. In *Augustini* retractationibus haec verba, *Duodecim tribus quae sunt in dispersione*, non ut initium epistolae acobi, quemadmodum *Millio* videbatur, sed ut initium expositionis epistolae iacobi referuntur.

§ L.

III. Omissionem *Dei & Domini* non plane indignam notatum fuisse agnoscat, qui callet, quanta sepe libertate usi fuerint librarii in nominibus Dei & Christi prolixè pericribendis.

IV. *Cassiodorum* dici etiam *Cassiodorium* indicavi satis in Appar. P. II. ad 1 Cor. XI. 27.

§ LI.

Quodsi omnia, quae cel. *Baumgartenius* adversus me differit, pari prolixitate discutebam, quis me ferret? Sed ex hoc specimine suspicabitur lector, cetera quoque, si opus sit, a me dilui posse.

§ LII.

Optandum est, ut cel. *Baumgartenius*, si Crisim politicissimis suis Commentariis attemperare perget, meliora principia admittat: alioqui totus viri, quamlibet docti, labor in hoc genere partim erit laxa receptae lectionis sequioris aequae ac sanioris, defensio, partim pugna contra fringem codicum, versionum & patrum duobus post *Erasmi* rudimenta seculis coacervatam & posthaec eumulandam, & contra profectum veritatis inde percipiendum.

§ LIII.

§ LIII.

Quodsi curas meas in N. T. examinare volet, pace mea id fiet. Vnum rogo, ut præsentem meam de singulis locis sententiam per se sumat; neque si ea regulas meas criticas, sibi constantes, pro libertate mihi semper reservata, paulo aliter nonnunquam applicet, atque in Apparatu vel etiam in Gnomone factum est, me mihi contrarium statuatur.

§ LIV.

Examen rerum mearum ferre me posse, non semel ostendi: sed in Examine *Baumgarteniano* modus vellem servatus esset. Nam haud scio, an ullo ejus loco ulla mentio mei, quæ per frequens est, sine reprehensione fiat. Veritatem vindicare necesse habui: vindico cum maximo tutelæ moderamine.

§ LV.

Videantur cetera, quæ dixi, apud singula N. T. loca. Optarem, ut defensiones meas quisque legeret totas. Signum bonæ causæ. Sæpe fit, ut, si quis e scriptis amœbæis posterius primo, & prius posteriore loco perlegat, hoc jam defensum esse appareat. Qui vero omni veritati assensum suum tam diu denegare vellet, donec nollit, non superesse ullam amplius, quæ excogitari possit, objectionem, ei per totam vitam in dubio hærendum, & fructu profectus sui in omnibus studiis utilibus carendum foret.

T A N T V M.

APP. CRIT. P. IV.

N. XIV.

TABVLA LECTIONVM VARIANTIVM,
 LOCORVM PARALLELORVM, NOTVLARVM CRITICARVM
 ET EXEGETICARVM.

Matth.	Lectiones variantes	Loca parallela	Notulae vel msta vel impressae.
I. 1		Luc. III. 31. 34.	
6	ὁ βασιλεύς) ~ δ		
11	ἰεχορίαν) ἰωακείμ· ἰωακείμ δὲ ἐγέννησε τὸν ἰεχορίαν γ		
18	ἰησοῦ) ~ α		LECTIO absoluta, χρῆσθ, manat ex v. 17, & est antiqua.
20	αὐτῶ) αὐτῷ α		Talia omnia sine jota subscripto excusa putato.
22		Ies. VII. 14.	
25	αὐτῆς τὸν πρωτότοκον) ~ β	Luc. II. 25.	Omnino primogenitus erat Iesus, Luc. II. 7, sed ex Luca ad Matthaeum translata esse mentionem primogeniti, brevior paucorum, sed antiquissimorum testium, apud Matthaeum docet lectio, in qua articulus τὸν ad v. 21 & 23 suavissime refertur: τέξεται δὲ υἱόν· καὶ τέξεται υἱόν· ἔτεκε τὸν υἱόν.
II. 5		Mich. V. 1.	
6	γάρ) γάρ μοι ε		
8	ἀκριβῶς ἐξετάσατε) ἐξετάσατε ἀκριβῶς β		

	Variantes	Parallela	Notulae
Matth.			
II. 11	εἶδον) εὔρον ε		εἶδον firma lectio.
15		Hof. XI. 1.	Inde ab aegypto appellavi eum filium meum.
17		Ier. XXXI. 15.	
18	θρῆνος και) ~ γ		
III. 1		Marc. I. 1. Luc. III. 1.	
3		Iefa. XL. 3.	ἐρήμω, dist.
8	καρπὸν ἀξίου) καρπούς ἀξίους ε		- πον - ον firma lectio.
11	καὶ πυρὶ) - ε		κ. π. firma lectio.
12	ἀντοῦ alterum) - β		Recte construxit Lutherus.
13		Marc. I. 9. Luc. III. 21.	
IV. 1		Marc. I. 12. Luc. IV. 1.	
4		Deut. VIII. 3.	Tria dicta, quæ Moses populo in deserto proposuerat, Iesus, ut si gregarius esset Israelita, tentatori, in deserto, præcipue, reponit.
6		Pf. XCI. 11.	
7		Deut. VI. 16.	
10	ὑπαγε) ὑπαγε ὀπίσω μου δ	Deut. VI. 13.	ὑπαγε fermo ad satanam. ὑπ. ὀπ. μ. fermo ad discipulum.
12	ὁ ἰησοῦς) - β	Marc. I. 14.	~ firma lectio.
14		Ier. IX. 1.	
15			-- λείμ, - σσης πέραν dist.
16	καθήμενος) πορευόμενος γ		Latinorum lectionem πορευόμενος defendit parallelismus Esajæ: sed τὸ καθήμενος consensus codicum.

	Variantes	Parallela	Notulae
Matth.			
IV. 18	δὲ) δὲ ὁ ἰησοῦς ε	Marc. I. 16. Luc. V. 1.	δὲ firma lectio.
20	εὐθείας) - δ		
V. 3		Luc. VI. 20.	
4. 5	μακάριοι usque γῆν) Ver- sus transpositi. ε		
12		Marc. IX. 50. Luc. XIV. 34.	
15		Marc. IV. 21. Luc. VIII. 16. XI. 33.	
18		Luc. XVI. 17. XXI. 33.	Ἄων, hebraicum, in trans- ferendo retinendum, ut in fine, sic in principio sen- tentiae. Eadem ratio alio- rum verborum hebraicorum.
21		Ex. XX. 13.	
22	εἰκῆ) - β		εἰκῆ recte omisit <i>Lutherus</i> ,
25		Luc. XII. 58.	
27	ἔρρέθη) ἔρρέθη τοῖς ἀρχαίοις ε	Ex. XX. 14.	ἔρρέθη firma lectio.
29		Infr. cap. XVIII. 8. Marc. IX. 43.	
31		Deut. XXIV. 1. Infr. cap. XIX. 7. Marc. X. 2. Luc. XVI. 18.	
33		Ex. XX. 7.	
35			τοῦ Magnificus articulus.
38		Ex. XXI. 23.	
42		Luc. VI. 30.	
43		Lev. XIX. 18.	

	Variantes	Parallela	Notulae
Matth.			
V. 44	εὐλογεῖτε usq. μισοῦσιν ὑμᾶς)	Luc. VI. 27. 35.	
47	ἀδελφούς) Φίλους β		Confer v. 44.
¶	τελωῶναμ) ἔθνηκοὶ β		ἔθνηκοὶ firma lectio.
48	ἐν τοῖς οὐρανοῖς) οὐράνιος γ		
VI. 1	ἐλεημοσύνην) δικαιοσύνην γ		Δικαιοσύνην legunt multi Protestantium. <i>Iustitia</i> , totum, h. l. Sequuntur partes, <i>elemosyna</i> , v. 2: <i>preces</i> , v. 5: <i>jejunium</i> , v. 16.
4	αὐτὸς) - β		Confer v. 6. 18.
¶	ἐν τῷ φανερώ) - γ		
6	ἐν τῷ Φανερώ) - β		
9		Luc. XI. 2.	
10	ἐλθέτω κτλ.) γεννηθήτω usq. γῆς ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου ε		
11			ἐπιούσιον) ab ἐπιουσα, scil. ἡμερα. nam ab οὐσία esset ἐπούσιος, ut ab ἐπιμι ἐπέσιν.
13			τοῦ) masc.
¶	ὅτι usq. αἰῶνας ἀμήν.) - γ		Vid. Appar. P. II & Gnom. ad h. l. ubi firmis testimoniis ostenditur, hanc clausulam ex usu Graecorum ecclesiastico paulatim esse infertam. Confer <i>La Croze</i> . Stat. Christian. Ind. pag. 313. ed. 1739.
14		Marc. XI. 25.	
15	τὰ παραπτώματα αὐτῶν) - γ		
18	σοὶ) σοὶ ἐν τῷ φανερώ ε		σοὶ firma lectio.
19		Luc. XII. 33.	Matth. VI.

	Variantes	Parallela	Notulae
Matth.			
VI. 21	ὁμῶν bis) σοῦ γ		
22	οὖν) - δ	Luc. XI. 34.	
24		Luc. XVI. 13.	
25	καὶ τί πίπτε) - δ	Luc. XII. 22.	
29			νήθε· dist.
31			μεν ἢ τί dist.
34	τὰ ἐαυτῆς) ἐαυτῆ β.		ἐαυτῆ. Dativus commodi: für fish.
VII. 1		Luc. VI. 37.	
3		Luc. VI. 41.	
7		Luc. XI. 9.	
12		Luc. VI. 31.	
13		Luc. XIII. 24.	
14	ὅτι) τῷ ε		
15	δὲ prius) - γ		
16		Infra cap. XII. 33. Luc. VI. 43.	
21	οὐρανοῖς.) οὐρανοῖς, οὗτος εἰσε- λεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. β	Luc. VI. 46.	Emphatica lectio.
23		Luc. XI. 27.	
24		Luc. VI. 47.	
29	οἱ γραμματεῖς) οἱ γραμμα- τεῖς αὐτῶν καὶ οἱ φαρισαῖοι γ		
VIII. 2		Marc. I. 40. Luc. V. 12.	
4		Lev. XIV. 2.	
5		Luc. VII. 1.	
8	λόγω) λόγον ε		jube verbū.
11		Luc. XIII. 28.	
12		Inf. c. XIII. 42. 50. XXII. 13. XXIV. 51. XXV. 30.	
		iiii 3	Matth.

	Variantes.	Parallela	Notulae
Matth. VIII. 14		Marc. I. 29. Luc. IV. 38.	
15	αὐτῶ) αὐτοῖς ε		Etiam antecedens fermo <i>singulari</i> numero apud Matthæum ince- dit.
16		Marc. I. 32. Luc. IV. 40.	
17		Iefa. LIII. 4.	
19		Luc. IX. 57.	
23		Marc. IV. 35. Luc. VIII. 22.	
25	μαθηταὶ) μαθηταὶ αὐτοῦ δ		
28	γεργεσσηῶν) γαδαρηνῶν ε	Marc. V. 1. Luc. VIII. 26.	
29	ἰησοῦ) - ε		
32	τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων) τοὺς χοίρους β		τοὺς - οὺς firma lectio.
¶	τῶν χοίρων alterum) - β		ἡ ἀγέλη κατὰ fir- ma lectio.
IX. 1		Marc. V. 18. Luc. VIII. 37.	
2		Marc. II. 3. Luc. V. 18.	
4	ἰδὼν) εἰδῶς β		εἰδῶς firma lectio.
5	σου) σοι δ		
8	ἐθύμασαν) ἐφοβήθησαν β		
9		Marc. II. 14. Luc. V. 27.	
13	εἰς μετάνοιαν) - β	Hof. VI. 6.	- λούς. Τότε fir- ma lectio.
14		Marc. II. 18. Luc. V. 33.	
18	ἔλθων) εἰς ἔλθων β	Marc. V. 22. Luc. VIII. 41.	
20		Marc. V. 25. Luc. VIII. 43.	
24	αὐτοῖς) - δ		Matth. IX.

	Variantes	Parallela	Notulae
Matth.			
IX. 33	λέγοντες) λέγοντες, "Οτι δ		
35	μαλακίαν) μαλακίαν εν τῷ λαῶ ε	Marc. VI. 6.	- κίαν. ιδῶν firma lectio.
36	ἐσχυλμένοι) ἐκλελυμένοι ε		σχυλ Lectio fir- ma.
¶	ἴσιν) ὡς δ		
37		Luc. X. 2.	
X. 1		Marc. VI. 7. Luc. IX. 1.	
2		Marc. III. 14. Luc. VI. 13. Act. I. 13.	
3	ὁ ἐπικληθεὶς θαδδαῖος) - γ		
5		Marc. VI. 8. Luc. IX. 2.	
7		Luc. X. 9.	
8	νεκροὺς ἐγείρετε) - δ vel po- ne ante λεπρούς β		
9		Marc. VI. 8. Luc. IX. 3.	
10		Luc. X. 7.	
11		Marc. VI. 10. Luc. IX. 4.	
12	αὐτήν) αὐτήν, λέγοντες, 'Ει- ρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ ε		
16		Luc. X. 3.	
17		Infr. c. XXIV. 9.	
19		Luc. XII. 11.	
21		Luc. XXI. 16.	
22		Infr. c. XXIV. 13.	
23	ἄλλην.) ἄλλην· κὰν ἐκ ταύ- της διώκωσιν ὑμᾶς, Φεύγε- τε εἰς ἑτέραν γ		
¶	γὰρ) - γ		
24		Luc. VI. 40. Ioh. XV. 20.	
25	βεελζεβούλ) βεελζεβουε, & sic aliis locis, δ	Infr. c. XII. 24.	
26		Marc. IV. 22. Luc. VIII. 17. XII. 2.	

	Variantes	Parallela	Notulae
Matth.			
X. 27		Luc. XII. 3.	
29	γῆν) πάγην ε		
¶	ἀνευ) ἀνευ τοῦ θελήματος δ		
30		Luc. XII. 7.	
33	αὐτὸν καὶ γὰρ) καὶ γὰρ αὐτὸν β		
36		Mich. VII. 6.	
38		Infr. c. XVI. 24. Luc. XIV. 27.	
39		Infr. c. XVI. 25. Ioh. XII. 25.	
40		Infr. c. XVIII. 5. Luc. X. 16. Ioh. XIII. 20.	
42	ἀπολέση τὸν μισθὸν) ἀπόλη- ται ὁ μισθὸς ε	Marc. IX. 41.	
XI. 2	χριστοῦ) ἰησοῦ ε	Luc. VII. 18.	
¶	δύο) διὰ β		
5		Ief. XXXV. 5. XXIX. 18 f.	
8	βασιλείων) βασιλείων ε		
10		Malach. III. 1.	
13	προεφήτευσαν) προεκήρυξαν δ	Luc. XVI. 16.	
14		Malach. IV. 5.	
16	παιδίοις) παιδαρίοις δ		
¶	ἀγοραῖς) ἀγορᾶ δ		
19	τέκνων) ἔργων δ		
21	βηθσαϊδάν) βηθσαϊδὰ δ	Luc. X. 13.	
23	ἡ -- ὑψωθεῖσα) ἡ ὑψώθης γ		
24	ὑμῖν) σοὶ δ		Syr.
25		Luc. X. 21.	
XII. 1		Marc. II. 23. Luc. VI. 1.	
3	αὐτὸς) - β	I Sam. XXI. 6.	
6	μείζων) μείζον δ		
7		Sup. c. IX. 13.	
8	τοῦ prius) καὶ τοῦ δ		
9		Marc. III. 1. Luc. VI. 6.	
17		Ief. XLII. 1 f.	Matth.

	Variantes	Parallela	Notulae
Matth.			
XII. 21	καὶ ἐν δ		
22		Luc. XI. 14.	
24		Marc. III. 22.	
27			κεῖται: ἢ dist.
28	ἐγὼ ἐν πνεύματι θεοῦ) ἐν πνεύματι θεοῦ ἐγὼ β		
31	τοῖς ἀνθρώποις alterum) - ε	Marc. III. 28. Luc. XII. 10.	
32	τῶ νῦν) τούτῳ τῶ δ.		
33		Supr. c. VII. 16. Luc. VI. 43.	
35	θησαυροῦ prius) θησαυροῦ τῆς καρδίας ε		
35	τὰ) - β		
38		Infr. c. XVI. 1. Luc. XI. 16. 29.	
40		Ion. II. 21.	
42		1 Reg. X. 1.	
46		Marc. III. 31. Luc. VIII. 19.	
47	σοὶ λαλήσω) σὲ δι		
XIII. 1 f.		Marc. IV. 1 f. Luc. VIII. 4.	
12		Infr. c. XXV. 29. Marc. IV. 25. Luc. VII. 18. XIX. 26.	
14	αὐτοῖς) ἐπ' αὐτοῖς ε	Iefa. VI. 9 f. Ioh. XII. 40. Act. XXVIII. 26.	ἐπ' insertum & quibusdam.
15	ἰάσωμαι) ἰάσομαι γ		συνᾶσι καὶ ἐπι- σρέψωσι, καὶ dist.
16		Luc. X. 23.	
23	ὁ ter) ὁ ε		ὁ ὁ ὁ accusativus.
24	σπείροντι) σπείραντι δ		
27	ζιζάνια) τὰ ζιζάνια ε		τὰ inferuere ali- qui.
28	δυν) - γ		
30	εἰς prius) - δ		
31		Marc. IV. 30. Luc. XIII. 18.	
32	τῶν alterum) πάντων τῶν ε		
33	ἐπέκρυσεν) ἐκρυσεν ε	Luc. XIII. 20.	
		K k k k k	
			Matth.

	Variantes	Parallela	Notulae
Matth. XIII. 35		Rf. LXXVIII. 2.	
36	ὁ ἰησοῦς) - γ		
40	καίεται) κατακαίεται δ		
¶	τούτου) - γ		
44	τῶ) - β		
51	λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς) - δ		
52	εἰς τὴν βασιλείαν) τῆ βασι- λεία β		
54	τῆ συναγωγῆ) ταῖς συναγω- γαῖς δ	Marc. VI. 1. Luc. IV. 16.	
57		Ioh. IV. 44.	
XIV. 1		Marc. VI. 14. Luc. IX. 7.	
3	Φιλίππου) - δ	Marc. VI. 17.	
13		Marc. VI. 32. Luc. IX. 10. Ioh. VI. 1.	
14	ὁ ἰησοῦς) - β		
(& 22 & 25)			
15		Marc. VI. 35. Luc. IX. 12. Ioh. VI. 5.	
16			
22	αὐτοῦ) - β	Marc. VI. 45. Ioh. VI. 15.	-ματα. ὁ δὲ dist.
28	αὐτῶ) - β		
35		Marc. VI. 54.	
XV. 1	τῶ ἰησοῦ) αὐτῶ β	Marc. VII. 1.	
3	καί) - δ		
4	ἐνετείλατο λεγῶν) εἶπε γ	Ex. XX. 12. XXI. 17.	
7		Ief. XXI. 13.	
8	ἐγγίξει usq. καὶ) ὁ λαὸς ὄυ- τος β		
14		Luc. VI. 39.	
21		Marc. VII. 24.	
26	καλὸν) - δ		

Matth. XV.

	Variantes	Parallela	Notulae
Matth.			
XV. 29		Marc. VII. 31.	
31	κυλλοὺς ὑγιᾶς) - ε		
32	ἡμέρας) ἡμέρας ε	Marc. VIII. 1.	
39	ἀνέβη) ἐπέβη ε		
¶	μαγδαλά) μαγέδαν δ		
XVI 1		Marc. VIII. 11. Supr. c. XII. 38.	
2		Luc. XII. 54.	
2. 3	ὀψίας υἱῆ. ὁ δύναθι) - ε		
3	ὑποκριταί) - γ		
5		Marc. VIII. 14.	
6		Luc. XII. 1.	
11	προσέχειν) προσεχετε ε		
13	με) - β	Marc. VIII. 27. Luc. IX. 18.	
18			σοὶ Emphasis.
19	δώσω σοι) σοὶ δώσω γ	Infra cap. XVIII. 18.	δώσω Emphasis.
20	ἰητοῦς) - β		
21		Marc. VIII. 31. Luc. IX. 22. Infr. c. XVII. 12. 22. XX. 18.	
24		Supr. c. X. 38.	
25		Supr. c. X. 39. Marc. VIII. 35. Luc. IX. 24. XVII. 33. Ioh. XII. 25.	
28	ἑσπεράτων) ἑσπῆρας β		
XVII. 1		Marc. IX. 2. Luc. IX. 28.	
14		Marc. IX. 14. Luc. IX. 37.	
20		Infr. c. XXI. 22. Luc. XVII. 6.	
22		Marc. IX. 30. Luc. IX. 44.	
26	ὁ πέτρος) - γ		
27	ἀναβάντα) ἀναβαίνοντα δ		
XVIII. 2		Marc. IX. 36. Luc. IX. 47.	
3		Infr. c. IX. 14.	

Matth.	Variantes	Parallela	Notulæ
XVIII. 5		Supr. c. X. 40. Luc. X. 16. Ioh. XIII. 20.	
6	ἐπι) εἰς δ		
7	ἐκείνω) - β	Marc. IX. 42. Luc. XVII. 1.	
8			
10 med.	ἐν οὐρανοῖς) - γ	Supr. c. V. 29. Marc. IX. 43.	
11		Luc. XIX. 10.	
12		Luc. XV. 4.	
15	καὶ prius) - β	Luc. XVII. 3.	
17			ὁ ἔθν -- der Em- phasis.
18		Supr. c. XVI. 19.	
19	πάλιν) πάλιν ἀμὴν δ		
28	μοι) - δ		
¶	εἰ τι) ὅ τι ε		
29	πάντα) - δ		
35	τὰ παραπτώματα αὐτῶν) - γ		
X. X. 1		Marc. X. 1.	
3	αὐτῶ) - β		
5	προσκολληθήσεται) κολληθή- σεται δ	Gen. II. 24.	μητέρα καὶ dist.
7		Deut. XXIV. 1. Supr. c. V. 31. Marc. X. 2. Luc. XVI. 18.	
9	μὴ) εἰ μὴ ε		
13		Marc. X. 13. Luc. XVIII. 15.	
14		Supr. c. XVI. 3.	
16	ἀγαθὲ) - ε	Marc. X. 17. Luc. XVIII. 18.	
17	λέγεις υἱὸν θεός.) ἑρωτᾶς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ; εἰς ἔστιν ὁ ἀγα- θός. β		
18		Ex. XX. 12 f.	
20	ἐκ νεότητός μου) - δ		

Matth.

Matth.	Variantes	Parallela	Notulae
XIX. 21			-χοῖς, καὶ -νῶ· καὶ diff.
25	αὐτοῦ) - β		
29	δικίας) δικίαν β		
30		Cap. XX. 16. Marc. X. 31. Luc. XIII. 30.	
XX. 4	ἀμπελῶνα) ἀμπελῶνά μου δ		
7	καὶ ὁ ἐάν ἢ δικαίον λήψετε) - ε		
15	ἐν τοῖς ἐμοῖς) - δ		
¶	εἰ) ἢ δ		
16		Cap. XIX. 30. XXII. 14.	
17		Marc. X. 32. Luc. XVII. 31.	
20		Marc. X. 35.	
22	ἢ τὸ υἱ. βαπτισθῆναι) - γ		
23	καὶ τὸ υἱ. βαπτισθησάτε) - β		
¶	μου ante οὐκ) - γ		
26		Cap. XXIII. 11.	
29		Marc. X. 46. Luc. XVIII. 35.	
31	Ἐλέησον ἡμᾶς, κύριε) Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς γ		
34	αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ) - δ		
XXI. 1		Marc. XI. 1. Luc. XIX. 29. Ion. XI. 12.	
3	ἀποσέλλει) ἀποσελεῖ δ		
4	ὄλον) - γ	Zach. IX. 9.	
5			
7	ἐπεκάθισεν) ἐπεκάθισαν ε		-ταί σοι, πρᾶϋς καὶ diff.
12	τοῦ θεοῦ) - γ	Marc. XI. 11. 15. Luc. XIX. 45.	
13		Icta. LVI. 7. Ier. VII. 11.	
16		Pfalms. VIII. 3. kkk kk 3	Matth.

	Variantes	Parallela	Notulæ
Matth.			
XXI. 17		Marc. XI. 11.	
18		Marc. XI. 12.	
21		Supr. c. XVII. 20.	
23		Marc. XI. 27. Luc. XX. 1.	
28	μ.υ) - δ		
29 seq.	ὄν θέλω υἱή. οὐκ ἀπῆλθε) Ἰπάγω κυριε· καὶ οὐκ ἀπῆλ- θεν. προσελθὼν δὲ τῷ ἑτέρω, εἶπεν ὡσαύτως· ὁ δὲ ἀ- ποκριθεὶς εἶπεν, Ὅχι θέλω· ὑψερὸν δὲ μεταμεληθεὶς, ἀπ- ῆλθε δ		
30	δευτέρω) ἑτέρω α		
31	πρῶτος) ἕκαστος δ		
33		Marc. XII. 1. Luc. XX. 9.	
35	ἑδμεραν) ἑδμεραν ε		
42		Pf. CXVIII. 22.	
44		Luc. XX. 18.	
XXII. 14		Cap. XX. 16.	
15		Marc. XII. 13. Luc. XX. 20.	
23		Marc. XII. 18. Luc. XX. 27.	
24		Deut. XXV. 5.	
31		Ex. III. 6.	
32	ὁ θεός ante θεός) - β		
34 f.		Marc. XII. 28. Luc. X. 25.	
37	τῆ tria) Primum & fecun- dum dele. β	Deut. VI. 5.	
38	πρώτη καὶ μεγάλη) μεγάλη καὶ πρώτη γ		
39		Lev. XIX. 18. 41. Marc. XII. 35. Luc. XX. 41. 43. Pf. CX. 1.	
40	καὶ οἱ προφῆται κρέμανται) κρέματα, καὶ οἱ προφῆται γ		De lege erat quæ- stio, v. 36. Pro- phetarum men- Matth.

	Variantes	Parallela	Notulae
Matth. XXIII.			tio hic ut προ- δήκη est. Vid. Gnom.
	3 ὑμῖν τηρεῖν) - δ		
	4 γὰρ) - γ		
4 &c.		Luc. XI. 46 &c.	
	5 δὲ) γὰρ β	Marc. XII. 38. Luc. XX. 46.	
	¶ τῶν ἱματίων αὐτῶν) - δ		
	7 ῥαββί, bis) ῥαββί, semel. γ		
	8 καθηγητῆς) διδάσκαλος α		
	¶ ὁ χριστὸς) - β		Hic innuitur Pa- ter, coll. sin. v. 8, & v. seqq.
	9 ὑμῶν) ὑμῖν γ		
	11	Cap. XX. 26.	
	12	Luc. XIV. 11. XVIII. 14.	
13. 14	κλείετε υἱή. ἐπιελθεῖν. & κατε- θίετε υἱή. κρίμα) Trans- ponuntur hæc. γ		
	14 οὐα) υἱή. κρίμα) - γ	Marc. XII. 40. Luc. XX. 47.	
	¶ μακρὰ) μακρῆ γ		
	23 ἴδει) δὲ ἴδει γ		
	25 ἀκρασίας) ἀδικίας γ		
	26 καὶ τῆς παροψίδος) - γ		
	¶ αὐτῶν) - γ		
	34	Luc. XI. 49.	
XXIV. 1	ἐπορεύετο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ) ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, ἐπορεύετο β	Marc. XIII. 1. Luc. XXI. 5.	Vid. Gnom.
	2 ἰησοῦς) - γ		
	¶ οὐ prius) - β		
	¶ ὡς οὐ) ὡς οὐ μὴ ε		
	9	Supr. c. X. 17.	
	13	Supr. c. X. 22. Marc. XIII. 13. Luc. XXI. 17.	
	14	Marc. XIII. 10.	
			Matth.

Matth. XXIV.	Variantes	Parallela	Notulae
15		Marc. XII. 14. Luc. XXI. 20. Dan. IX. 27.	ἕως Neutrum, ex ἕως.
18	τὰ ἱμάτια) τὸ ἱμάτιον ε		
20	μηδὲ) μηδὲ ἐν ε		
23		Marc. XIII. 21. Luc. XVII. 23.	
27	καὶ alterum) - δ		
28		Luc. XVII. 37.	
29		Marc. XIII. 24. Luc. XXI. 25.	
30			οὐρανῶ-γῆς. - πολ- λῆς diff.
32		Marc. XIII. 28. Luc. XXI. 28.	
33	ταῦτα πάντα) πάντα ταῦτα		ταῦτα præcedit emphaticæ.
34			πάντα præcedit emphaticæ.
35	παρελεύσονται) παρελεύσε- ται β		Curate interpre- tanda pronomi- num differentia. ταῦτα refertur ad Ierusalem: ἐκείνης v. 36 ad finem mundi.
36	καὶ) καὶ τῆς δ		
¶	εἰ) οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ ε		Vid. App. P. II ad h. l. ubi de- monstratur, in solo Marco sic legi antiquitus.
¶	πατὴρ μου) πατὴρ δ		
37		Luc. XVII. 26.	
42		Marc. XIII. 33. Luc. XII. 35. XXI. 34.	
49	ἐδίειν - πίνειν) ἐδίη - πίνη β		

	Variantes	Parallela	Notulae
Matth.			
XXV. 1	νυμφίου) νυμφίαι καὶ τῆς νύμφης δ		
2	φρόνιμοι . . . μωραὶ) μωραὶ . . . φρόνιμοι δ		
9	δὲ) - β		
13	ἐν ἣ ἡσθ. ἔρχεται) - β		
14		Marc. XIII. 34. Luc. XIX. 12.	
16	ἐποίησεν) ἐκέρδησεν β		
20	ἐπ' αὐτοῖς) - δ		
22	λαβῶν) - ε		
¶	ἐπ' αὐτοῖς) - ε		
26	πονηρὲ δούλε) δούλε πονηρὲ γ		
29	ἔχει) δοκεῖ ἔχειν ε	Supr. c. XIII. 12.	
31	ἅγιοι) - β		
41	τὸ ἠτοιμασμένον) ὁ ἠτοίμασεν ὁ πατὴρ μου δ		
44	ἀποκρ.) ἀποκρ. αὐτῷ δ		
XXVI. 1	πάντας) - ε	Marc. XIV. 1. Luc. XXII. 1:	
3	καὶ οἱ γραμματεῖς) - δ		
6		Marc. XIV. 3.	
9	τὸ μῦρον) - β		
12			ἐνταφιάσαι) Hoc differt a sepultura. Iacobi ενταφιασμός erat in Aegyto: sepultura in terra Canaan.
14		Marc. XIV. 10. Luc. XXII. 3.	
17	αὐτῷ) - ε	Marc. XIV. 12. Luc. XXII. 7.	
20		Marc. XIV. 17. Luc. XXII. 14.	
26	εὐλογήσας) εὐχαριστήσας ε		
29	τούτου) - δ		
		LII II	Matth.

Matth.	Variantes	Parallela	Notulae
xxvi. 30		Marc. XIV. 26. Luc. XXII. 39. Ioh. XVIII. 1.	
31		Marc. XIV. 27. Zach. XIII. 7.	
33	καὶ) - β		
35	καὶ) δὲ καὶ δ		
36	ἐκεί) - δ		
38	αὐτοῖς) αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς δ	Marc. XIV. 32. Luc. XXII. 40.	
47		Marc. XIV. 43. Luc. XXII. 47. Ioh. XVIII. 2.	
50	ᾧ) δ ε		
51		Marc. XIV. 47. Luc. XXII. 49. Ioh. XVIII. 10.	
52	ἀπολοῦνται) ἀποθανοῦνται δ		
55		Marc. XIV. 48. Luc. XXII. 52.	
57		Marc. XIV. 53. Luc. XXII. 54. Ioh. XVIII. 12.	
58		Marc. XIV. 54. Luc. XXII. 54. Ioh. XVIII. 15.	
59	καὶ οἱ πρεσβύτεροι) - δ	Marc. XIV. 55.	
60 med.	ὄυχ ἔωρον) - δ		
63		Marc. XIV. 61. Luc. XXII. 67.	
67			-- αὐτὸν , -- ἐρρά- πισαν, dist.
69		Marc. XIV. 66. Luc. XXII. 56. Ioh. XVIII. 25.	
74	καταθεματίζειν) καταθε- ματίζειν ε		
XXVII.			
1 f.		Marc. XV. 1 f. Luc. XXII. 66. XXIII. 1. Ioh. XVIII. 28.	
9	ἱερεμίου) - β	Zach. XI. 12.	Vid. Appar. P. II. ad h. l. ubi doce- tur , hoc esse Matth.

Matth. XXVII.	Variantes	Parallela	Notulae
			glossema, & per- multos recentio- res id expun- ctum velle.
10	ἔδωκαν) ἔδωκα δ		
11		Marc. XV. 2. Luc. XXIII. 3. Ioh. XVIII.	
12		Marc. XV. 3.	
13	ἀκούεις) ἀκούεις; β		
15		Marc. XV. 6. Luc. XXIII. 17. Ioh. XVIII. 39.	
16	εἶχον) εἶχε γ		
26		Marc. XV. 15. Luc. XXIII. 24. Ioh. XIX. 1.	
27		Marc. XV. 16. Ioh. XIX. 2.	
29	ἐπὶ τὴν δεξιάν) ἐν τῇ δεξιᾷ β		
31		Marc. XV. 20. Luc. XXIII. 26. Ioh. XIX. 16.	
33		Marc. XV. 22. Luc. XXIII. 33. Ioh. XIX. 17.	
34	ὄξος) οἶνον δ		
35	βάλλοντες) βελόντες γ	Marc. XV. 24. Luc. XXIII. 34. Ioh. XIX. 23. Pl. XXII. 19.	
¶	ἵνα υἱοὶ κληρον) - δ		
37	ἰησοῦς) ε	Marc. XV. 26. Luc. XXIII. 38. Ioh. XIX. 19.	
38		Marc. XV. 27. Luc. XXIII. 32. 39. Marc. XV. 29. Luc. XXIII. 35.	
41	πρεσβυτέρων) βρεσβυτέρων καὶ Φαρισαίων δ		
42	σῶσαι. σῶσαι; β		
43	νῦν) -		
44		Marc. XV. 32. Luc. XXIII. 39.	

	Variantes	Parallela	Notulae
Ma tth. XXVII.			
45 f.		Marc. XV. 33 f. Luc. XXIII. 44.	
46		Pf. XXII. 2.	
48		Marc. XV. 36. Ioh. XIX. 28.	
50		Marc. XV. 37. Luc. XXIII. 46. Ioh. XIX. 30.	
51		Marc. XV. 38. Luc. XXIII. 45.	
54		Marc. XV. 39. Luc. XXIII. 47.	
57		Marc. XV. 42. Luc. XXIII. 50. Ioh. XIX. 38.	
64	κλείψωσιν) νυκτός, κλείψω- σιν δ		
65	δὲ) - δ		
XXVIII			
1		Marc. XVI. 1. Luc. XXIV. 1. Ioh. XX. 1.	
7			αὐτοῦ, "Οτι --
9	ὡς υἱῶν μαθηταῖς αὐτοῦ) - β		
10	κακεῖ) καὶ ἐκεῖ β		
19	πορευθέντες) πορευθέντες δυν ε	Marc. XVI. 15.	
Marc. I.			
1		Matth. III. 1. Luc. III. 1.	θεοῦ. diff.
2	τοῖς προφήταις) ἠσαΐα τῶ προφήτη β	Mal. III. 1.	<i>Esajas</i> h. I. magis respicitur, quam <i>Malachias</i> .
¶	ἐμπροσθέν σου) - ε		
3		Ief. XL. 3.	
5	ἐξεπορεύοντο) ἐξεπορεύετο δ		
¶	καὶ ἐβαπτίζοντο πάντες) πάντες καὶ ἐβαπτίζοντο β		
9		Matth. III. 13. Luc. III. 21.	
11	ᾧ) σοὶ δ		
12		Matth. IV. 1. Luc. IV. 1.	
14		Matth. IV. 12.	Marc. I.

	Variantes	Parallela	Notulæ
Marc. I.			
15 init.	καὶ) - β		
16	αὐτοῦ) - γ		
¶	τοῦ σίμωνος) - ε	Matth. IV. 18. Luc. V. 1.	
¶	βάλλοντας) ἀμφιβάλλοντας β		
21		Luc. IV. 31.	
22	γραμματεῖς) γραμματεῖς αὐ- τῶν ε		
24			ἡμαρ. Citra inter- rogationem.
29		Matth. VIII. 14. Luc. IV. 38.	
32		Matth. VIII. 16. Luc. IV. 40.	
35		Luc. IV. 42.	
37	ζητοῦσί σε) σε ζητοῦσι δ		
38	ἐξελέλυθα) ἐλέλυθα β		
40		Matth. VIII. 2. Luc. V. 12.	
II. 1	δι) δι' ὀκτώ ε		
2	εὐθείως) - γ		
3		Matth. IX. 2. Luc. V. 18.	
8	αὐτοὶ) - ε		
9	σοι) σου δ		
11	καὶ prius) - β		
14	λευὴν) λευὴ ε	Matth. IX. 9. Luc. V. 27.	
17	εἰς μετάνοιαν) - α		
18	τῶν Φαρισαίων prius) Φαρι- σαῖοι β	Matth. IX. 14. Luc. V. 33.	
20	ἐκείναις ταῖς ἡμέραις) ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ β		
21 init.	καὶ) - β		
¶	αὐτοῦ) - β		
23		Matth. XII. 1. Luc. VI. 1.	
25		1 Sam. XXI. 6.	
26	τοῦ alterum) - β		
III. 1		Matth. XII. 9. Luc. VI. 6.	
5	ὕγις ὡς ἡ ἄλλη) - β		
		L1111 3	Marc. III.

	Variantes	Parallela	Notulæ
Marc.			
III. 7	ἠκολούθησαν) ἠκολούθησαν δ		
10	ὅσοι) καὶ ὅσοι δ		
11	προσέπιπτε) προσέπιπτον β		
¶	ἔκραζε) ἔκραζον β		
13		Luc. VI. 12.	
14		Matth. X. 2. Luc. VI. 13. Act. I. 13.	
22		Matth. XII. 24. Luc. XI. 15.	
27	διαρπάσει) διαρπάση		Vid. Gnom. ad h. l.
28	καὶ) καὶ αἰ α	Matth. XII. 31. Luc. XII. 10.	
29	κρίσεως) ἀμαρτίας β		Vid. Appar. P. II ad h. l. ubi ostenditur, Græce olim sic fuisse lectum.
31	οἱ-αυτοῦ) ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ δ	Matth. XII. 46. Luc. VIII. 19.	
32	ἔξω) καὶ αἱ ἀδελφαὶ σου ἔξω δ		
34	ἴδε) ἴδου γ		
35	μήτηρ) μήτηρ μου ε		
IV. 1 f.		Matth. XIII. 1. Luc. VIII. 4.	
4	πετεινὰ) πετεινὰ τοῦ οὐρα- νοῦ ε		
12	ἀφεθῆ) ἀφεθήσεται β		
18	οἱ τὸν) οὗτοί ἐσιν οἱ τὸν ε		
19	τούτου) - δ		
21		Matth. V. 15. Luc. VIII. 16. XI. 33.	
22		Matth. X. 26. Luc. VIII. 17.	
24	ταῖς ἀκούουσιν) - γ		
30		Matth. XIII. 31. Luc. XIII. 18.	
31			ὅταν σπ. Empha- sis est in ὅταν. Marc. IV.

	Variantes	Parallela	Notulae
Marc.			
IV. 32	σπαρη̃) Φυῆ δ		ὅταν σπαρη̃ Em- phasis est in σπαρη̃.
35		Matth. VIII. 23. Luc. VIII. 22.	
38	ἐπι) ἐν γ		
V. 1	γαδαρηνῶν) γεργεσινῶν γ	Matth. VIII. 28.	
9	ἀπεκρίθη λέγων) λέγει αὐτῷ β	Luc. VIII. 26.	
11	τῷ ὄρει) τὰ ὄρη ε		
12	πάντες) - ε		
15	τὸν ἐρχικότα τὸν λεγεῶνα) - δ		
18		Matth. IX. 1. Luc. VIII. 37.	
19	ὁ δὲ ἰησοῦς) καὶ β		
22	ἰδοῦ) - β	Matth. IX. 18. Luc. VIII. 41.	
24		Matth. IX. 20. Luc. VIII. 42.	
26	ἐαυτῆς) αὐτῆς α		
38	ἔρχεται) ἔρχονται δ		
VI. 1		Matth. XIII. 54. Luc. IV. 16.	
7		Matth. X. 1. Luc. IX. 1.	
8		Matth. X. 9. Luc. IX. 3.	
10		Matth. X. 11. Luc. IX. 4.	
11	ἀμὴν υβγ. ἐκείνη) - δ		
12		Luc. IX. 6.	
14	ἔλεγεν) ἔλεγον δ	Matth. XIV. 1. Luc. IX. 7.	
15	ὡς) ἢ ὡς ε		
16	οὗτός ἐστι. αὐτός) οὗτος δ		
20	ἀκούσας) ἀκούων δ		
23	ἐάν με) ἐάν δ		
50	καὶ tertium) - δ	Luc. IX. 10.	
52	ἀπηλθον) ἀπηλθεν ε	Matth. XIV. 13. Luc. IX. 10. Ioh. VI. 1.	
44	πεντακισχίλιοι) ὥστε πεντα- κισχίλιοι ε		Marc. VI.

	Variantes	Parallela	Notulae
Marc.			
VI. 45		Matth. XIV. 22.	
46		Matth. XIV. 23. Ioh. VI. 15.	
53		Matth. XIV. 34. Ioh. VI. 21.	
VII. 1		Matth. XV. 1.	
2	ἐμέμψαντο) - α		- Lectio firma. Locutio pendens continuatur per ἐπειτὰ, v. 5.
5	ἀνίπτοις) κοιναῖς β		
6		Iefa. XXIX. 13.	
8	ἀλλα) - δ		
¶	ποιεῖτε) - γ		
10		Ex. XX. 12. XXI. 17.	
14	πάντα) πάλιν δ		
22	ἀσέλγεια) ἀσέλγειαι ε		
24		Matth. XV. 21.	
30	τὸ υἱοῦ κλίνης) τὴν θυγατέρα βεβλημένην ἐπὶ τῆς κλίνης, καὶ τὸ δαιμόνιον ἐξεληλυ- θός. β		Vid. Gnom.
31		Matth. XV. 29.	
32	μογιάλον) μογιάλον β		
VIII. 1	ὁ ἰησοῦς) - β	Matth. XV. 32.	
¶	αὐτοῦ) - γ		
2	ἡμέρας) ἡμέραι α		Sensus idem, ἤκουσι) ἤκω, cti- am praesens, no- tat adventum jam factum. Id. me- minisse juverit ad Luc. XV. 27. Ioh. II. 4. IV. 47. VIII. 42. Hebr. X. 7. 9. I Ioh. V. 20. Ap. II. 25. III. 3.
3			Marc. VIII.

	Variantes	Parallela	Notulae
Marc.			
VII. 11		Matth. XVI. 1.	
13		Matth. XVI. 4.	
VIII. 18			ὄυ μνημοσεύετε ; Interrog.
21	ὄυ) οὕτω ε		
22	ἔρχεται) ἔρχονται γ		
24	ὄτι & ὄρω) - β		
25	ἀπαντας) ἀπαντα γ		
27		Matth. XVI. 13. Luc. IX. 18.	
31		Matth. XVI. 21. Luc. IX. 22.	
34	ἀκολουθεῖν) ἐλθεῖν δ		
35	οὗτος) - β	Matth. XVI. 25. Luc. IX. 24. XVII. 33. Ioh. XII. 25.	
38	τῶν ἀγίων) - γ	Matth. X. 32. Luc. IX. 26. XII. 8.	
IX. 2.		Matth. XVII. 1. Luc. IX. 28.	
3	ἐγένετο) ἐγένοντο δ		
6	λαλήσει) λαλήσαι β		
7	λέγουσα) - β		
10	τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι) ὄταν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ β		
12			ἐξουθενωθῆ ; In- terrog.
14		Matth. XVII. 14. Luc. IX. 37.	
19	αὐτῷ) αὐτοῖς β		
20	ιδῶν) ἰδὸν ε		
24	κύριε) - ε		
25	ὄχλος) ὁ ὄχλος β		
30 ἰ.		Matth. XVII. 22. Luc. IX. 44.	
33		Luc. IX. 46.	
36		Matth. XVIII. 2. Luc. IX. 47.	
38	ἐκβάλλοντα) ἐκβάλλοντα τὰ β	Luc. IX. 49.	
		M m m m m	Marc. IX.

	Variantes	Parallela	Notulae
Marc.			
IX. 40	ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν) ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ε		Dominus, de interioribus regni caelestis rationibus loquens, nunquam dixit, Nos, sed, ego, aut, vos. Decore.
41	ὀνόματί μου) ὀνόματι ε	Matth. X. 42.	
42	ἕνα) ἕνα τούτων ε	Matth. XVIII. 6. Luc. XVII. 1.	
43		Matth. V. 29. XVIII. 8.	
44		Iesa. LXVI. 24.	
50	ἀρτύσετε) ἀρτύσεται ε	Matth. V. 13. Luc. XIV. 34.	
X. 1	διὰ τοῦ) - δ	Matth. XIX. 1.	
2		Matth. V. 31. XIX. 7. Luc. XVI. 18.	
4		Deut. XXIV. 1.	
7		Gen. II. 24.	
13		Matth. XIX. 13. Luc. XVII. 15.	
14			θεοῦ. dist.
17		Matth. XIX. 16. Luc. XVIII. 18.	
25	διελθεῖν) ἐσελθεῖν		
28 init.	καὶ) - β		
29	δὲ) - β		
30	καὶ) καὶ πατέρας καὶ β		Vid. Gnom.
32		Matth. XX. 17. Luc. XVIII. 31.	
35		Matth. XX. 20.	
40	μου alterum) - β		
46		Matth. XX. 29. Luc. XIX. 35.	
47	ἰησοῦ) - γ		Marc. X.

	Variantes	Parallela	Notulae
Marc.			
X. 52	τῶ ἰησοῦ) αὐτῶ β		
XI. 1.	εἰς βιβραγαὴ καὶ) καὶ εἰς γ	Matth. XXI. 1. Luc. XIX. 29. Ioh. XII. 12.	
2	οὐδεὶς) οὐπω οὐδεὶς γ		
3	ἀποσελεῖ) ἀποσέλλει δ		
4	εὐρον) εὐρον τὸν δ		
6	ἐνετείλατο) ἐνετείλατο αὐτοῖς δ		
10	ἐν ὀνόματι Κυρίου,) - β		--λεία τοῦ--) Fir- ma lectio. Ver- ba ἐν ὀνόματι Κυ- ρίου e proximo per librarios ite- rata multi agno- scunt.
11	ὁ ἰησοῦς) - γ	Matth. XXI. 10. 17.	
¶	εἰς τὸ) καὶ εἰς τὸ δ		
12		Matth. XXI. 18.	
14	ὁ ἰησοῦς) - γ		
15		Matth. XXI. 12. Luc. XIX. 45.	
17		Ief. LVI. 7. Ier. VII. 11.	
19	ἐξεπορεύετο) ἐξεπορεύοντο δ		
20		Matth. XXI. 20.	
25		Matth. VI. 14.	
26	τὰ) ὑμῖν τὰ γ		
27		Matth. XXI. 25. Luc. XX. 1.	
31	οὖν) - ε		
32	ἀλλ')		
¶	εἴπωμεν) εἰάν εἴπωμεν δ		
XII. 1		Matth. XXI. 33. Luc. XX. 9.	
4	λιθοβολήσατε) - γ		
10		Pf. CXVIII. 22.	

	Variantes	Parallela	Notulae
Marc.			
XII. 13		Matth. XXII. 15. Luc. XX. 20.	
18		Matth. XXII. 23. Luc. XX. 27.	
19		Deut. XXV. 5.	
23	οὖν) - ε		
26		Ex. III. 6.	
27	ἀλλὰ θεός) ἀλλὰ β		
28	πασῶν) πάντων δ	Matth. XXII. 34. Luc. X. 25.	
29	τῶν ἐντολῶν) ἐντολή β	Deut. VI. 4.	
31	αὐτῆ) αὐτῆ β	Lev. XIX. 18.	
32	ἐς) ἐς θεός δ		
35		Matth. XXII. 41. Luc. XX. 41.	
36	λέγει) εἶπεν ε	Pf. CX. 1.	
38		Matth. XXIII. 5. Luc. XX. 46.	
40		Matth. XXIII. 14. Luc. XX. 47.	
41		Luc. XXI. 1.	
XIII. 1		Matth. XXIV. 1. Luc. XXI. 5.	
9	ἀρχαί) ἀρχή β	Luc. XXI. 12.	
10		Matth. XXIV. 14.	
11	ἀγάγωσιν) ἀγωσιν β		
13		Matth. XXIV. 13. Luc. XXI. 17.	
14	τὸ ρηθὲν usq. προφήτου) - δ	Matth. XXIV. 15. Luc. XXI. 20. Dan. IX. 27.	
18	ἡ φυγὴ ὑμῶν) - γ		
21		Matth. XXIV. 23.	
24		Matth. XXIV. 29. Luc. XXI. 25.	
27			γῆς) ad orientem. οὐρανοῦ) ad occi- dentem. Marc. XIII.

	Variantes	Parallela	Notulae
Marc. XIII. 28		Matth. XXIV. 32. Luc. XXI. 28.	
30			γενεά) <i>Generatio</i> . Anno 30 Æ. Di- on. dicta sunt hæc, & A. 70. evenerunt. De differentia pro- nominum v. 30. 32, vide supra ad Matth. xxiv. 34.
31	παρελεύσονται) παρελεύσε- ται δ		
32	καί) η̄ β		
33		Matth. XXIV. 42. Luc. XXI. 34.	
34		Matth. XXV. 14. Luc. XIX. 12.	
XIV. 1		Matth. XXVI. 1 f. Luc. XXII. 1.	
3		Matth. XXVI. 6.	
5	τοῦτο) τοῦτο τὸ μῦρον β		
8	αὐτη,), αὐτη ε		
10		Matth. XXVI. 14. Luc. XXII. 3.	
12		Matth. XXVI. 17. Luc. XXII. 7.	
15	ἀνάγκαιον) ἀνάγκαιον β		
¶	ἔτοιμον) - β		
17		Matth. XXVI. 20. Luc. XXII. 14.	
22	Φάγετέ) - γ		
26		Matth. XXVI. 30. Luc. XXII. 59. Ioh. XVIII. 1.	

Marc.	Variantes	Parallela	Notulae
XIV. 27		Matth. XXVI. 31. Zach. XIII. 7.	
32	προτεύξωμαι) προτεύξομαι δ	Matth. XXVI. 36.	
40	βεβαρημένοι) καταβαρυνόμε- νοι β		
43		Matth. XXVI. 47. Luc. XXII. 47. Ioh. XVIII. 2.	
47		Matth. XXVI. 51. Luc. XXII. 49. Ioh. XVIII. 10.	
48		Matth. XXVI. 55. Luc. XXII. 52.	
50		Matth. XXVI. 56.	
51	οί νεανίσκοι) - δ		
53	αὐτῶ) - δ	Matth. XXVI. 57. Luc. XXII. 54. Ioh. XVIII. 12.	
54		Matth. XXVI. 58. Luc. XXII. 54. Ioh. XVIII. 15.	
55		Matth. XXVI. 59.	
61		Matth. XXVI. 63. Luc. XXII. 67.	
66		Matth. XXVI. 69. Luc. XXII. 56. Ioh. XVIII. 25.	
XV. 1 f.	ὁμνύειν) ὁμνύναι β	Matth. XXVI. 1 fq. Luc. XXII. 66. XXIII. 1. Ioh. XVIII. 28.	
3		Matth. XXVII. 12.	
6		Matth. XXVII. 15. Luc. XXIII. 17. Ioh. XVIII. 39.	
8	ἀναβοήτας) ἀναβάς δ		
16		Matth. XXVII. 27. Ioh. XIX. 2.	
20		Matth. XXVII. 31. Ioh. XIX. 16.	ἴδια. αὐτόν. diff.
			Marc. XV.

	Variantes	Parallela	Notulae
Marc.			
XV. 22		Matth. XXVII. 33. Luc. XXIII. 33. Ioh. XIX. 17.	
24		Matth. XXVII. 35. Luc. XXIII. 34. Ioh. XIX. 23.	
26		Matth. XXVII. 37. Luc. XXIII. 38. Ioh. XIX. 19.	
28		Ief. LIII. 12.	
29		Matth. XXVII. 39.	
31	σῶσαι.) σωσαι; β		
32		Matth. XXVII. 44. Luc. XXIII. 39.	
33 f.		Matth. XXVII. 45 f. Luc. XXIII. 44.	
34	μου prius) ~ δ		
36		Matth. XXVII. 48. Ioh. XIX. 28.	
37		Matth. XXVII. 50. Luc. XXIII. 46. Ioh. XIX. 30.	
38		Matth. XXVII. 51. Luc. XXIII. 45.	
39		Matth. XXVII. 54. Luc. XXIII. 47.	
42		Matth. XXVII. 57. Luc. XXIII. 50. Ioh. XIX. 38.	
XVI. 1	τοῦ post ἡ) ~ β	Matth. XXVIII. 1. Luc. XXIV. 1. Ioh. XX. 1.	
8	ἐξεληθοῦσαι) ἐξεληθοῦσαι τα- χυ ε		
9-20	ἀνασῆς usq. σημείων) ~ ε		
9		Ioh. XX. 11 f.	
10		Luc. XXIV. 9f. Ioh. XX. 18.	
12		Luc. XXIV. 13.	
14		Luc. XXIV. 36. Ioh. XX. 19.	

Marc. XVI.

	Variantes	Parallela	Notulæ
Marc.			
XVI. 15		Matth. XXVIII. 18 f.	
19		Luc. XXIV. 50.	
Luc. I. 8	ἐναντι) ἐναντίον β		
10	τοῦ λαοῦ ἦν) ἦν τοῦ λαοῦ β		
14	γενήσεται) γενέσεται γ		
16 f.			αὐτῶν, καὶ dist.
35	γεννώμενον) γεννώμενον ἐκ σοῦ δ		
42	ἀνεφώνησε) ἀνεβόησε γ		
49			ὁ δυνατὸς, καὶ dist.
50	γενεὰς γενεῶν) γενεῶν καὶ γε- νεῶν δ		
55	ἕως τὸν αἰῶνα) ἕως αἰῶνος β		τῶ) Confr. cum <i>μνησθῆναι</i> .
73		Gen. XXII. 16.	τοῦ) Articulô infinitivus precedens declaratûr per infinitivum, qui sub manu est. Sic v. 77 & 79, & cap. II. 24.
75	τῆς ζωῆς) - β		
II. 2			πρώτη) <i>prima</i> ; non, <i>prior</i> Cyrenio.
7		Matth. I. 25.	
9	κυρίου) θεοῦ γ		
14	εὐδοκία) εὐδοκίας ε		θεῶ, εἰρήνη, dist.
21	αὐτὸν) τὸ παιδίον ε		
22	αὐτῶν) - β		Vid. Gnom.
23		Ex. XIII. 2.	
24		Lev. XI. 8.	
33	Ἰωσήφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ) ὁ πατήρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ β		
38	ἐν ἱερουσαλήμ) ἱερουσαλήμ δ. τοῦ Ἰσραὴλ ε		Luc. II.

	Variantes	Parallela	Notulae
Luc. II.			
40	πνεύματι) ~ ε		
43	ἔγω ἰωσήφ καὶ ἡ μήτηρ) ἔγνωσαν οἱ γονεῖς ε		
III. I	δὲ primum) ~ ε	Matth. III. I. Marc. I. I.	πεντεκαδέκῳ) Primus, ut Lucas numerat, annis Tiberii cepit cum mense Tifri ejus anni Iudaei, in quo mortuus est Augustus. Eodem, quo Iohannes anno COEPIT Iesus, i. e. fecit initium actionis publicae. V. 23.
I	ἡγεμονεύοντος) ἐπιτροπεύοντος γ		
2	ἀρχιερέως) ἀρχιερέων ε		-- ῥέως Firma lectio. Ex instituto divino non nisi unus erat magnus sacerdos.
¶	τοῦ) ~ α		
4		Ief. XL. 3.	
8	ἐν ἐαυτοῖς) ~ δ		
9	τῶν δένδρων) τοῦ δένδρου ε		
10.12.14	ποιήσωμεν) ποιήσωμεν δ		
16	ἀγίῳ) ~ γ		
21		Matth. III. 13. Marc. I. 9.	
23			ὡς ἐνομίζετο) Hac formula vindicatur Lucas, qui & Iosephum, & Cainanem post-diluvianum in patribus Christi recenset.
24	τοῦ ματθαῖ, τοῦ λευῖ) ~ ε		
31. 34		Matth. I. I.	
36	τοῦ καϊάν) ~ δ		Vid. Gnom.
IV. I		Matth. IV. I. Marc. I. 12.	
2	ὑπερον) ~ β		-- ῥάκοτα, πει -- dist.
4	ἄνθρωπος) ὁ ἄνθρωπος δ	Deut. III. 8.	
		Nnn na	Luc. VI.

	Variantes	Parallela	Notulae
Luc. IV.			
5 vs. 9 vs.	καὶ ἀπογαγὼν usq. τὸν θεὸν σου) Duo conflictus transponuntur. ε		
7	πᾶσα) πάντα ε		
8	ὑπαγε usq. σατανᾶ) - α	Deut. VI. 13.	Vid. Appar. P. II ad h. I. ubi ostenditur, hanc clausulam apud <i>Lucam</i> antiquis fuisse ignotam. Neque hæc verba, <i>Abi post me Satana</i> , adscribere Domino decuit <i>Lucam</i> , qui postea alium Satanæ memorat incursum.
¶	γέγραπται) γέγραπται γὰρ ε		
9	υἱός) ὁ υἱός ε		
10		Pf. XCI. II.	
11	καὶ) καὶ ὅτι ε		
12		Deut. VI. 16.	
16		Matth. XIII. 54. Marc. VI. I.	
18	ἰάσασθαι usq. καρδίαν) - ε	Ief. LXI. I.	--ἡμέρᾳ ἔ -- με ἐναγγελίσα- σθε πτωχοῖς, ἀπέσαλκέ- με - dist.
¶			Incisum ἀποσεῖλαι τεθραυσ- μενους ἐν ἀφέσει est ex Haphtara diei expiationis, qui illo anno 28 Æ. Dion. incidit in sabbatum v. 16 notatum.
20	δεκτόν.) δεκτὸν, καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως β		Vid. Gnom..
23	τῇ prius) - β		
25		1 Reg. XVII. 1. 9. XVIII. 44.	
27		2 Reg. V. 14.	
			Luc. IV.

	Variantes	Parallela	Notulae
Luc. IV.			
31		Marc. I. 21.	
38		Matth. VIII. 14. Marc. I. 29.	
40		Matth. VIII. 16. Marc. I. 32.	
41	κράζοντα) κραυγάζοντα ε		
¶	ὁ χριστός) - γ		
42	ἐζήτουν) ἐπεζήτουν ε	Marc. I. 35.	
V. I.		Matth. VIII. 2. Marc. I. 40.	
14		Lev. XIV. 2.	
18		Matth IX. 2. Marc. II. 3.	
19	ποιᾶς) διὰ ποίας ε		
27		Matth. IX. 9. Marc. II. 13.	
30	αὐτῶν) - δ		
33		Matth. IX. 14. Marc. II. 18.	
36	τὸ ἀπὸ) ἐπίβλημα τὸ ἀπὸ ε		
VI. I		Matth. XII. 1. Marc. II. 23.	Sabbatum πρῶτον, erat Sabbathum & Neomenia uno eodemque die: δευτεροπρωτον erat sabbatum pridie Neomenia, & hoc quidem loco Sabbathum die ultimo mensis <i>Veadar</i> , anno 29 aera Vulg.
3		1 Sam. XXI. 6.	Quolibet sabbato δευτεροπρωτω legebatur Haphtara 1 Sam. XX. 18-42 de <i>David</i> . Apposite allegat Dominus factum <i>Davidis</i> .
5	σαββάτου). σαββατου. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ θεασάμενός τι	Nnnnn 2	Luc. VI.

	Variantes	Parallela	Notulae
Luc. VI.			
5	ια ἐργαζόμενον τῷ σαββά- τῳ, εἶπεν αὐτῷ, Ἄνθρωπε, εἰ μὲν οἶδας τί ποιεῖς, μα- κάριος εἶ· εἰ δὲ μὴ οἶδας, ἐπι- κατάρατος καὶ παραβάτης εἶ τοῦ νόμου ε		·ΥΙ·ΟΙ·Ω Sic non solebat loqui Salvator.
5		Matth. XII. 9. Marc. III. 16.	
7	δὲ) δὲ αὐτὸν ε		
9	, τί) τι· δ		
10	αὐτῷ) τῷ ἀνθρώπῳ ε		
¶	ὑγιῆς) - β		
12		Marc. III. 13.	
13	ἀνόμασε) ἐκάλεσε ε.	Matth. X. 2. Marc. II. 14. Act. I. 13.	
20		Matth. V. 3.	
26	οὐαὶ) οὐαὶ ὑμῖν ε		
¶	πάντες) - δ		
27		Matth. V. 44.	
29		Matth. V. 39.	
30		Matth. V. 42.	
31.		Matth. VII. 12.	
37		Matth. VII. 1.	
39.		Matth. XV. 14.	
40.		Matth. X. 24. Ioh. XV. 26.	
41		Matth. VII. 3.	
43		Matth. VII. 16. XII. 53.	
46.		Matth. VII. 21.	
47		Matth. VII. 24.	
VII. 1		Matth. VIII. 5.	
4	παρέξει) παρέξη α		
11	τῷ) τῇ δ		
¶	ικανὸν) - γ		
12	αὐτῇ) αὐτῇ ἦν δ		

	Variantes	Parallela	Notulæ
Luc.			
VII. 13	κύριος) ἰησοῦς δ		
18		Matth. XI. 2.	
22	ὁ ἰησοῦς) - β		
27		Malach. III. 1.	
28	προφήτης) - δ°		
31	τίμι οὖν) εἶπε δὲ ὁ κύριος, τί- μι οὖν ε		
35	πάντων) - ε		
37	ἐπιγνοῦσα) καὶ ἐπιγνοῦσα β		
42	αὐτων, ἐπὶ,) - β		
44	τῆς κεφαλῆς) - γ		
45	εἰσῆλθον) εἰσῆλθεν ε		
VIII. 3	αὐτῶ) αὐτοῖς δ		
4		Matth. XIII. 1 f. Marc. IV. 1.	
8	ἐπὶ) εἰς β		
16		Matth. V. 15. Marc. IV. 21. Infr. c. XI. 33.	
17		Matth. X. 26. Marc. IV. 22. Infr. c. XII. 2.	
18		Matth. XIII. 12. Marc. IV. 25. Infr. c. XIX. 26.	
19		Matth. XII. 46. Marc. III. 31.	
21	αὐτὸν) - β		
22		Matth. VIII. 23. Marc. IV. 35.	
24	ἐπιστάτα) - δ		
26	γαδαρηνῶν) γεργεσιμῶν ε	Matth. VIII. 23. Luc. VIII. 26.	
33	εἰσῆλθεν) εἰσῆλθον β		
37	γαδαρηνῶν) γεργεσιμῶν ε	Matth. IX. 1. Marc. V. 18.	
40		Marc. V. 21.	
51	ιωάννην καὶ ἰάκωβον.) ἰάκω- βον καὶ ἰωάννην δ		
IX. 1		Matth. X. 1. Marc. VI. 7. N n n n n 3	Luc. IX.

Luc. IX.	Variantes	Parallela	Notulae
3	ράβδους) ράβδον β	Matth. X. 9. Marc. VI. 8.	
4		Matth. X. 11. Marc. VI. 10.	
6		Marc. VI. 12.	
7		Matth. XIV. 1. Marc. VI. 14.	
10	πόλεως καλουμένης) - β	Marc. VI. 30.	
12		Matth. XIV. 15. Marc. VI. 35. Ioh. VI. 3 f.	
18		Matth. XVI. 13. Marc. VIII. 27.	
21	εἰπεῖν) λέγειν β		
22		Matth. XVI. 21. Marc. VIII. 31.	
23	ἔλθεῖν) ἔρχεσθαι β		
¶	καθ' ἡμέραν) - ε		
24		Matth. XVI. 25. Marc. VIII. 35. Infr. c. XVII. 33. Ioh. XII. 25.	
26		Matth. X. 32. Marc. VIII. 38. Infr. c. XII. 8.	
27	ἑσώτων) ἑσώτες δ		
28	ἰωάννην καὶ ἰάκωβον) ἰάκωβον καὶ ἰωάννην δ	Matth. XVII. 1. Marc. IX. 2.	
33	ὁ) - β		
39	σπαράσσει) ῥήσσει καὶ σπα- ράσσει β		
43	εἶπε) Vid. Gnom.		

Periocha, quam
Millius li. l. ex
Gotho refert, ex-
stat etiam in Cor-
rectorio Latino
Bibliorum: *Di-
xit Petrus, Domi-
ne, quare nos non
potuimus eicere
illud? Iesus au-*

	Variantes	Parallela	Notulae
Luc. IX.			
43			<i>tem dixit : Hoc genus non egreditur, nisi orationibus & jejuniis. Dixit igitur &c.</i> γ
44		Matth. XVII. 22. Marc. IX. 30.	
46		Marc. IX. 33 f.	
47	ιδῶν) εἰδώς ε	Matth. XVIII. 2. Luc. IX. 47.	
48	ἔσαι) ἐσι δ		
49		Marc. IX. 38.	
50	ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν) ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν α		υ. υ. υ. Lectio firma. Vide f. ad Marc. IX. 40.
54	ὡς καὶ ἡλίας ἐποίησε) - ε		
55	ὑμεῖς;) - γ		
56	ὁ υἱὸς σαῶσαι) - δ		
¶	γὰρ) - δ		
X. 1	ἑβδομήκοντα) ἑβδομήκοντα δύο δ		Cogitare possit aliquis, numerum praecisum fuisse 72, quem Lucas posuerit versu 1, & rotunde 70, versu 17.
2		Matth. IX. 37.	
3		Matth. X. 16.	
7		Matth. X. 10.	
9		Matth. X. 7.	
11	ὑμῶν) ὑμῶν εἰς τοὺς πόδας ἡμῶν β		
¶	ἐφ' ὑμᾶς) - β		Severior sermo jam, quam versu 9.
			Luc. X.

	Variantes	Parallela	Notulae
Luc. X.			
13	καθήμενα) καθήμενοι γ	Matth. XI. 21.	
14	ἐν τῇ κρίσει) - δ		
16		Matth. X. 40. Ioh. XIII. 20.	
17	ἐβδομήκοντα) ἐβδομήκοντα - δύο ε		
21	τῷ πνεύματι) τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ε	Matth. XI. 25.	
22	πάντα) καὶ γραφεὶς πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶπε, πάντα δ		
23		Matth. XIII. 16.	
25		Matth. XXII. 35. Marc. XII. 28.	
27		Deut. VI. 5. Lev. XIX. 18.	
28		Lev. XVIII. 5.	
35	ἐξελεθῶν) - ε		
39	τὸν λόγον) τῶν λόγων δ		
XI. 2		Matth. VI. 9.	
2. 4	ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς · & γεννηθήτω υἱοῦ γῆς · & ἀλλὰ υἱοῦ ποιηροῦ) - γ		Vid. App. P. II ad h. l. ubi brevitatem formulæ apud <i>Lucam</i> antiquissimi testes, etiam Græci, comprobant. Postea ex <i>Matthæo</i> est amplificata.
5	εἶπη) ἐρεῖ α		
6	μου) - ε		
8	λέγω) Vid. Gnom. & App. P. II ad h. l.		& si ille perseveraverit pulsans dico habet <i>Vulg.</i> ipseque <i>Tertullianus</i> .
¶	ὅσων) ὅσον ε		δώσει) dabit Emphasis. Luc. XI.

	Variantes	Parallela	Notulae
Luc. XI.			
9		Matth. VII. 7.	ἐγερευθεις) excitatus. Emphasis.
10	ἀνοιγήσεται) ἀνοιχθήσεται β		
11			ἄρτον, dist.
13	ἀγαθὰ δόματα) δόματα ἀγαθὰ δ		
13	ἅγιον) ἀγαθὸν δ		
14		Matth. XII. 22.	
15		Marc. III. 22.	
16		Matth. XII. 38.	ἀνάπαυσιν* dist.
24			
28	αὐτὸν) - γ		
29	πονηρὰ) γενεὰ πονηρὰ β		
¶	ἐπιζητεῖ) ζητεῖ ε		
¶	τοῦ προφήτου) - β		
32	ἄνδρες υἱοί. ὦδε) - ε		
¶	ινευὶ) ινευῖται β		
33	δε) - ε		
¶	κρυπτὴν) κρυπτὸν δ· κρύπτειν β	Matth. V. 15. Marc. IV. 21. Supr. c. VIII. 16.	
34	ὅλον) καὶ ὅλον δ	Matth. VI. 22.	
35			μὴ, Germ. Ob. Sequitur Indicativus.
36			ὅλον φωτ.) Emphasis est in ὅλον. Confer ἰσως, μοχ. Φωτεινὸν ὅλον) Emphasis est in Φωτεινόν. Confer φωτίζη, μοχ. Sepe duo verba inverso ordine in duobus ponuntur incisus, ita, ut in utroque incisio prius verbum emphasis habeat. Matth. XXI. 33. 34. Ioh. VIII. 21. 24. XIV. 1 seqq. I Cor. VII. 22. Luc. XI.

	Variantes	Parallela	Notulae
Luc. XI. 36			Gal. IV. 25. Eph. II. 1. 5. Phil. II. 7. 8. Iac. II. 18. 22. Analogia ex- emplorum offen- dit, non esse inanem subtilita- tem.
39 &c.		Matth. XXIII. 25. &c.	
42	ἔδει) δὲ ἔδει δ		
44	γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑπε- κριταί) - β		
49		Matth. XXIII. 34.	
53	ἀποσοματίζειν) ἀποσομί- ζειν ε		
XII. 1		Matth. XVI. 6.	
2		Supr. c. VIII. 17.	
3		Matth. X. 27.	
7		Matth. X. 30. Infr. c. XXI. 18.	
8		Matth. X. 32. Marc. IX. 38. Supr. c. IX. 26.	
11		Matth. X. 19. Infr. c. XXI. 12.	
15	τῆς) πάσης δ		
¶	αὐτοῦ alterum) αὐτῶ β		
22		Matth. VI. 25.	
31	πάντα) - δ		
33		Matth. VI. 19.	
36	ἀναλύσει) ἀναλίση γ		
48	ἀιτήσουσιν) ἀπαιτήσουσιν ε		
51		Matth. X. 34.	
54		Matth. XVI. 2.	
58		Matth. V. 25.	
XIII. 5	μετανοῆτε) μετανοήσητε β		
7			τρία) i. e. Hic an- nus, quo venio, tertius est. Luc. XIII.

Luc.	Variantes	Parallela	Notulae
XIII. 15	ὑποκριταὶ) ὑποκριτὰ β		
18		Matth. XIII. 31. Marc. IV. 30.	
20	πάλιν) καὶ πάλιν ε	Matth. XIII. 33.	
21	ἐνέκρυψεν) ἐκρυψεν δ		
¶	ἀλεύρου σάτα τρία) ἀλευροὶ δ		Vid. Gnom.
24		Matth. VII. 13.	
25			ἀπ' οὗ) Apodosis incipit versu 26.
¶			ἐστὶ dist.
27		Matth. VII. 23.	
28		Matth. VIII. 11.	
30		Matth. XIX. 30.	
32			τελειοῦμαι) Galilæam relicurus.
34		Matth. XXIII. 37.	
35	ἔρημος) - β		ἔρημος ex Matth. huc illatum. Non- dum erat domus ἔρημος. Restabat introitus regalis.
¶	λέγω δὲ) ἀμὴν δὲ λέγω ε		λέγω δὲ) Firma lectio.
XIV. 5	ὄνος) υἱὸς δ		
11		Matth. XXIII. 12.	
12	γένηται) γενήσεται γ		
15	ἄρτον) ἄρισον δ		
21	ἐκεῖνος) - γ		
26		Matth. X. 37.	
28	θέλω) ὁ θέλω δ		
¶	πρὸς) εἰς δ		
34	δὲ) δὲ καὶ δ	Matth. V. 13. Marc. IX. 50.	
XV. 1	πάντες) - δ		
4		Matth. XVIII. 12.	
12	ἐπιβάλλον) ἐπιβάλλον μοι γ		
		O o o o o 2	Luc. XV.

Luc.	Variantes	Parallela	Notulae
XV. 14	ύσσειῖται) τοῦ ύσσειῖται δ		
17	ἐγὼ δὲ) ἐγὼ δὲ ᾧδε β		ᾧδε) Vim habet vocula.
19	καὶ) - α		
21	καὶ secundum) - δ		
22	ἐξενέγκατε) ταχέως ἐξενέγκα- τε δ		
24	καὶ secundum) - ε		
32	καὶ ἀπολωλὼς ἦν) ἀπολω- λὼς ε		ἔδει) Non subau- ditur σέ, sed pau- ditur ratio con- vivii versu 23 instituti.
XVI. 13		Matth. VI. 24.	
16		Matth. XI. 13.	
17		Matth. V. 18.	
18		Matth. V. 31. XIX. 7. Marc. X. 2.	
25	ἀπέλαβες) ἀπέλαβες σὺ δ		
25	τὰ ἀγαθά σου) τὰ ἀγαθά δ		
26	ἔιδεν) ἐντεῦθεν ε		
XVII. 1		Matth. XVIII. 6. Marc. IX. 42.	
3	δὲ) - ε		
¶	ἰς σέ) - β	Matth. XVIII. 15.	
4	ἰς σε) - ε		
¶	ἐπὶ σέ) - δ		
6	ἔχετε) ἔχετε ε	Matth. XVII. 20.	
7			ἔρει, dist.
8	ἕως) ἕως ἀν γ		
9	διαταχθέντα) διαταχθέντα αὐτῶ δ		
10	ὅτι prius) - ε		
21	ἰ) - δ		ἐντὸς ὑμῶ) <i>intra</i> <i>vos, mitten unter</i> Luc. XVII.

	Variantes	Parallela	Notulae
Luc. XVII.21			<i>eu. h.</i> Non innuitur cor h. l.
23	η) - β	Matth. XXIV. 23.	
24	ο) και ο ε		
33		Supr. c. IX. 24. 1oh. XI. 25.	
36	δύο ηsq. αφιθήσεται) - δ		
¶	ο εἰς) εἰς γ		
37	οι) και οι	Matth. XXIV. 28.	
XVII.4	ἠθέλησεν) ἠθέληεν δ		
7	μακροθυμῶν) μακροθυμῆ β		Sententia est: βο- ω ι και μακροθυ- μῆι. βοῦσι ver- bum transit in βοῶντων· μακρο- θυμῆι perstat. Conf. not. ad c. XX. 28. XXI. 36. & vid. Gnom.
8	λέγω) και λέγω ε		
9	και prius) - ε		
11			σαθεις,) dist.
14	η) ἠπερ β		
15		Matth. XIX. 13. Marc. X. 13.	
18		Matth. XIX. 16. Marc. X. 17.	
20 fin.	σου) - ε	Ex. XX. 12 f.	
25 med.	ἔισελθειν) διελθειν γ		
31		Matth. XX. 17. Marc. X. 32.	
35		Matth. XX. 29 f. Marc. X. 46.	
38	ἡσθεῦ) - ε		
XIX.2.	καλούμενος) - δ		
4	ἐκεῖνης) δι' ἐκεῖνης ε		
5	γάρ) - γ		
8	κύριον) ἰησοῦν γ		
10		Matth. XVIII. 11.	
		O o o o o 3	Luc. XIX.

	Variantes	Parallela	Notulæ
Luc.			
XIX. 12.		Matth. XXV. 14. Marc. XIII. 34.	
26		Matth. XXV. 29. Supr. c. VIII. 18.	
27			ἐκείνους τοὺς) diff.
29		Matth. XXI. 1. Marc. XI. 1.	
45		Matth. XXI. 12. Marc. XI. 11.	
46		Ief. LVI. 7.	
XX. 1	ἐκείνων) - δ	Matth. XXI. 23. Marc. XI. 27.	
5	οὖν) - δ		
9	ἀνθρώπος) ἀνθρώπος τις δ	Matth. XXI. 33. Marc. XII. 1.	
14	δεύτε) - ε		
17		Pf. CXVIII. 22.	
18		Matth. XXI. 44.	
19	ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς) γραμματεῖς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς δ		
¶	τὸν λαὸν) - δ		
20		Matth. XXII. 16. Marc. XII. 31.	
24	ἐπιδείξατε) δείξατε ε		
27	ἀντιλέγοντες) λέγοντες ε	Matth. XXII. 23. Marc. XII. 18.	
28	ἐξαναθήσει) ἐξαναθήσει β	Deut. XXV. 5.	Perfæpe poſt Sub- junctivum eſt Indicativus. Vid. LXX Deut. XX. 5 ſeqq.
31	αὐτήν,) αὐτήν ὡς αὐτῶς, γ		
34	ἀποκριθεῖς) - δ		
34-35	ἐκγαμίσκονται) ἐκγαμίζου- ται δ		
37		Exod. III. 6.	
			Luc. XX.

	Variantes	Parallela	Notulae
Luc. XX. 41		Matth. XXII. 41. Marc. XII. 35.	
42		Pf. CX. 1.	
46		Matth. XXIII. 5. Marc. XII. 38.	
47		Matth. XXIII. 14. Marc. XII. 40.	
XXI. 1		Marc. XII. 41.	
5		Matth. XXIV. 1. Marc. XIII. 1	
12		Supr. c. XII. 11. Marc. XII. 9.	
14	εις τὰς καρδίας) ἐν ταῖς καρ- δίαις γ		
16		Matth. X. 21.	
17. 19.		Matth. XXIV. 13. Marc. XIII. 13.	
18		Matth. X. 30.	
19	κῆσαθε) κῆσεθε β		
20		Matth. XXIV. 15. Marc. XIII. 14.	
23	ἐν ante τῶ) - β		
25	ἐν ἀπορίᾳ, ἠχουσης), ἐν ἀπο- ρίᾳ ἠλους β	Matth. XXIV. 29. Marc. XII. 24.	Vid. Appar. P. II ad h. l. ubi præ- cipui codices hanc firman le- ctionem, ἐν - ἠ- χουc. Non dici- tur θαλασσα καὶ σαλος, dicitur χος καὶ σάλος. & hic & illud ἀπορίαν afferent hominibus.
28 f.		Matth. XXIV. 32. Marc. XIII. 28.	τούτων) Non re- fertur pronomen ad v. 25, sed ad superiora.
30	ἤδη alterum) - γ		Luc. XXI.

	Variantes	Parallela	Notulae
Luc.			
XXI. 34	βαρηθῶσιν) βαρυθῶσιν ε	Matth. XXIV. 42. Marc. XIII. 33. Supr. c. XII. 35.	ταῦτα) <i>haec</i> , <i>ci- teriora</i> , <i>urbi e- ventura</i> .
36	ταῦτα) - δ		σαθῆναι) <i>stare</i> , in ILLO die, <i>judicii</i> .
XXII. 1.		Matth. XXVI. 1 f. Marc. XIV. 1.	
3		Matth. XXVI. 14. Marc. XIV. 10.	
5	ἀργύριον) ἀργύρια ε		
7		Matth. XXVI. 17. Marc. XIV. 12.	
12	ἀνάγκαιον) ἀνάγκαιον β		
14		Matth. XXVI. 20. Marc. XIV. 17.	
18	ἀπὸ τοῦ νῦν) ἀπὸ τοῦ νῦν ἀπὸ γ		
25			καλοῦνται) <i>Me- dium</i> : <i>sic lassen sich nennen</i> .
30	ἐν τῇ βασιλείᾳ μου) - ε		μου,) <i>dist.</i>
¶	καθίσαθε) καθίσηθε δ		
32	ἐκλείπη) ἐκλίπη δ		
36	ἀράτω κτλ.) ἀρεῖ-- πωλήσει ε		
¶	ἀγοραστάτω) ἀγοράσει β		Post imperativum indicativus, ut supra post sub- junctivum. Vid. Gnom.
37		Ies. LIII. 12.	
39		Matth. XXVI. 30. Marc. XIV. 26.	
40		Matth. XXVI. 36. Marc. XIV. 32.	

Luc. XXII.

	Variantes	Parallela	Notulae
Luc.			
XXII. 42	βούλει) βούλει, δ		
¶	γνέσθω) γνέστω γ		
43 f.	ἄφθνη υἱῶ. γῆν) - ε		
47	αὐτοῦς) αὐτῶν ε	Matth. XXVI. 47. Marc. XIV. 43. Ioh. XVIII. 2.	
¶	αὐτόν.) αὐτόν. τοῦτο γὰρ ση- μειον δίδωκει αὐτοῖς, ὃν ἂν Φιλήσω, αὐτός ἐστιν. ε		
49	πατάζομεν) πατάζωμεν δ	Matth. XXVI. 51. Marc. XIV. 47.	
52		Matth. XXVI. 55. Marc. XIV. 48.	
54 f.	αὐτὸν εἰς) εἰς δ	Matth. XXVI. 57 f. 69. Marc. XIV. 53 f. 66. Ioh. XVIII. 12. 15. 25.	
55			ἀυλῆς καὶ) dist.
63		Matth. XXVI. 67. Marc. XIV. 65.	
66		Matth. XXVI. 63. Marc. XIV. 61.	
XXIII. 1		Matth. XXVII. 1 f. Marc. XV. 1 f. Ioh. XVIII. 28.	
2	ἔθνος) ἔθνος ἡμῶν β		
8	πολλά) - δ		
17		Matth. XXVII. 15. Marc. XV. 6. Ioh. XVIII. 39.	
23	καὶ τῶν ἀρχιερέων) - ε		
25	δὲ τὸν) δὲ αὐτοῖς τὸν δ		
26		Matth. XXVII. 31. Marc. XV. 26. Ioh. XIX. 16.	
30		Hof. X. 8.	
32		Matth. XXVII. 38. Marc. XV. 27.	
34		Matth. XXVII. 35. Marc. XV. 24. Ioh. XIX. 23.	
		P P P P P	Luc. XXIII.

Luc. XXIII.	Variantes	Parallela	Notulae
35		Matth. XXVII. 39. Marc. XV. 29.	
38	ἐπιγραφή) ἢ ἐπιγραφὴ δ	Matth. XXVII. 37. Marc. XV. 36. Ioh. XIX. 19.	
39		Matth. XXVII. 44. Marc. XV. 32.	
44 f.		Matth. XXVII. 45. 51. Marc. XV. 33. 38.	ἐνάτης, -- ἡλίου) diff.
46	παράδοξοι) παρατίθεμαι δ	Matth. XXVII. 50. Marc. XV. 37. Ioh. XIX. 30.	
47		Matth. XXVII. 54. Marc. XV. 39.	
50		Matth. XXVII. 57. Marc. XV. 42. Ioh. XIX. 38.	
51	ὡς καὶ) ὡς ε		
54	σάββατον) καὶ σάββατον ε		
55	δὲ) δὲ καὶ δ		
XXIV. 1	καὶ τινες σὺν αὐταῖς) - γ	Matth. XXVIII. 1. Marc. XVI. 1. Ioh. XX. 11.	
10	ἰακώβου) ἢ ἰακώβου β		
12	πρὸς ἑαυτὸν,), πρὸς ἑαυτὸν δ		
13		Marc. XVI. 12.	
18	παροικεῖς) παροικεῖς εἰς β		
19	ὡς) ὡς δ		
35			ἐγνώθη αὐτοῖς) hat sich ihnen zu erkennen gegeben.
36	ὕμῃν.) ὑμῖν • ἐγὼ ἔμι, μὴ φωβείσθε δ	Marc. XVI. 14. Ioh. XX. 19. Marc. XVI. 19.	
43	ἔφαγεν) ἐφ' ἑ, καὶ τὰ ἐπίλοι- πα ἔδωκεν αὐτοῖς δ		
53	ἀμήν.) - α		

	Variantes	Parallela	Notulae
Ioh. I. 3			ἐν δὲ γέγονεν.) dist.
9			ἀνθρώπων, ἐρχόμενον) dist.
15			ἐμπροσθέν μου γέγονε.) me prior sive potior factus est.
16 init.	καὶ) ὅτι δ		
18	υἱὸς) θεὸς ε		ὁ αὖν) qui erat.
19	λευίτας) λευίτας πρὸς αὐτόν) β		
20			καὶ-γησε· καὶ-τατο, καὶ-γη- σε,) dist.
21		Deut. XVIII. 15.	ὁ πρ.) der
23		Ies. XL. 3.	
26			οἶδατε.) dist.
28	μηθαβαρᾶ) βηθανία ε		
29	ὁ ἰωάννης) - α		θεοῦ, ὁ) dist.
32	ὡσεὶ) ὡς β		
32 f.			ἐπὶ αὐτόν· - αὐτόν,) dist.
38	δὲ) - ε		
40	ἦν) δὲ ἦν ε		
42	μεσίαν) μεσίαν δ		
¶	χριστός.) ὁ χριστός· ε		
43	αὐτῶ) δὲ αὐτῶ δ		
44	ὁ ἰησοῦς) Hoc reponere post αὐτῶ, aut in utroque com- mate subaudi. β		
51	πιστεύεις;) πιστεύεις· δ		
52	ἀπ' ἄρτι) - γ		
II. 9			τὸ ὕδωρ ζῶον) το, nota sub- jecti. das Wasser ist zu Wein worden.
12	ἔμειναν) ἔμειναν δ		
17	καταφάγεται) κατέφαγε ε	Pf. LXIX. 10.	
III. 2	τῶν ἰησοῦν) αὐτόν α		
5	Ἀμὴν) καὶ εἶπεν αὐτῶ, ἀμὴν γ		Confer v. 3. 10.
12	πιστεύετε δ		

	Variantes	Parallela	Notulae
Ioh. III.			
13			
14			ὁ ὧν qui erat.
25	ἰουδαίων) ἰουδαίου δ	Num. XXI. 8. 9.	
27	λαμβάνειν) λαμβάνειν ἀφ' αὐτοῦ γ		
31 f.	ἐπάνω πάντων ἐσί. καὶ) ~ ε		
36	μένει) μινεῖ δ		
IV. 1	κύριος) ἰησοῦς ε		
2	αὐτὸς) ~ γ		
3	πάλιν) ~ δ		
25	οἶδα) οἶδαμεν ε		
¶	μεστίας) μεσίας δ		
30	οὖν) ~ γ		
35	ἔτι) ~ δ		
¶	τετράμηνος) τετράμητον ε		τετράμηνος) Extrema pars Nisan, Ijar, Sivan, initium Thammuz. tum erat messis triticea in Galilæa.
42	ὁ χριστός) ~ γ		
44		Matth. XIII. 57.	
46	ὁ ἰησοῦς) ~ β		
V. 1			ἑορτῇ) Πηצט i. e. pentecoste, cuius Haphtare respicitur versu 37.
2	ἐπὶ τῇ προβατικῇ) προβατικὴ δ		ἑ. π. προσ.) bey der Schafsfrey.
3	πολύ) ~ δ		
¶	ξηρῶν) ξηρῶν, παραλυτικῶν δ		
3 f.	ἐπεδεχομένων usq. νοσήματι) ~ ε		
4	ἐπαράσσω) ἐπάρατσε δ		
3 seqq.	κράβατον) κράβαττον β		
16	καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτείναι) ~ β.		Conatus occidendi accessit demum versu 18.
			Ioh. V.

	Variantes	Parallela	Notulae
Ioh. V.			
27			ποιεῖν, - ἐστὶ.) diff.
30	πατὴρ) - β		
35	ἀγαλλιαθῆναι πρὸς ᾧραν) πρὸς ᾧραν ἀγαλλιαθῆναι γ		
37			πῶποτε) <i>unquam</i> , non, ut propheta: v. gr. Ez. I. 28.) necdum, ut Christus.
39			ἐρευνᾶτε) Plane est indicativus, uti <i>missis</i> v. 33. Versu 33 f. & versu 39 f. memoratur laudabile quiddam in Iudaeis, sed non sufficiens.
45	πατέρα) πατέραι; γ		
VI. 1. 5.		Matth. XV. 13 f. Marc. VI. 32 f. Luc. IX. 10 f.	
2	αὐτοῦ) - β		
11	τοῖς μαθηταῖς, οἱ δὲ μαθηταὶ) - γ		
¶	ἠθέλω) ἠθέληεν ε		
14	ὁ ἰησοῦς) - γ		
15	πάλιν) - δ		
16		Matth. XIV. 22. Marc. VI. 45.	
22	ἐκῆτο εἰς ὃ ἐπέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ) - β		
28	ποιῶμεν) ποιούμεν δ		
31		Pf. LXXVIII. 24.	
39	πατὴρ) - β		Correlata sunt: versu 39 <i>Missio</i> (Patris) & <i>Cura</i> Christi. versu 40 <i>Patris</i> Voluntas, & <i>Salus</i> in <i>Filio</i> .
¶	ἐν) - δ		
40	δὲ) γάρ β		
¶	πέμψαντός με) πατέραι μου β		
¶	τῇ) ἐν τῇ ε		
42	ἠισοῦς) - δ		

	Variantes	Parallela	Notulae
Ioh. VI.			
44	ἐν) - δ		
45	τοῦ prius) - α	Iefa. LIV. 13.	
¶	ἀκούσας) ἀκούων γ		
51	ἢν ἐγὼ δώσω) - γ		
55	ἀληθῶς bis) ἀληθῆς ε		
58	ζήσεται) ζῆσει δ		
59			συναγωγῆ, διδάσκων) diff.
63	λαλῶ) λελάληκα β		
64	μὴ) - δ		
69	τοῦ ζῶντος) - γ		
70	ὁ ἡτοῦς) - δ		
71	ἰσκαριώτην) ἰσκαριώτου β		
VII. 3	σου alterum) - ε		
8	ταύτην prius) - γ		
¶	ὀύπω prius) οὐκ β		
9	δὲ) - γ		
¶	αὐτοῖς,) αὐτὸς δ		
12	ἄλλοι) ἄλλοι δὲ δ		
16	ἀπεκρίθη) ἀπεκρίθη οὖν δ		
21 f.			θαυμάζετε. διὰ τοῦτο μωσῆς) diff.
26	ἀληθῶς) - β		
29	ἐγὼ) ἐγὼ δὲ ε		
31	τούτων) - δ		
32	ὑπηρετας) positum hoc ante ἵνα ε		
33	οὖν) οὖν αὐτοῖς ε		
34. 36	εἶμι) εἶμι β		εἶμι Verbum etiam profai- cum : respondet h. l. ἐλ- θεῖν.
37 f.	καὶ πινέτω· ὁ)· καὶ πινέτω ὁ ε		με καὶ πινέτω. ὁ πιτεύων) diff.

	Variantes	Parallela	Notulae
Ioh. VII.			
38		Zach. XIV. 8.	ρεύουσιν) Locus singulariter parallelus est Zach. XIV. 8. in Haphtara <i>fenopregiae</i> V. 2.
39	οὐ) δ δ		
¶	ἄγιον) - γ		
40	πολλοὶ οὖν ἐκ τοῦ ὄχλου) ἐκ τοῦ ὄχλου οὖν δ		
¶			ὀ) der
41 med.	ἄλλοι) ἄλλοι δὲ ε		
42		Mich. V. I.	
52	ἐκ τῆς γαλιλαίας εἶ) γαλιλαῖος εἶ γ		
¶	ἐγήγερται) ἐγείρεται γ		
53	ἐπορεύθη) ἀπῆλθεν β		
53-VIII.	καὶ υἱῷ. μηκετι ἀμάρτανε)		Vid. Gnom. & App. P. II, ubi γνωσι. της hujus periochae copiose allèritur.
II	- ε		
VIII. 3	πρὸς αὐτὸν) - β		
¶	ἐπὶ) ἐν ε		
4	αὐτὴ κτλ.) ταύτην ἔυρομεν ἐπαυτοφώρῳ μοιχευομένην δ		
5	μωσῆς ἡμῶν) ἡμῶν, μωσῆς δ	Lev. XX. 10. Deut. XXII. 21.	
¶	λιθοβολεῖσθαι) λιθάζων β		
6	κατηγορεῖν) κατηγορίαν κατ' δ		
¶	γῆν.) γῆν, μὴ προσποιουμένος		
7	τὸν λίθον ἐπ' αὐτήν) ἐπ' αὐτὴν τὸν λίθον β		
¶	αὐτὴν) αὐτῇ δ		
9	ἀκούσαντες) ἀκούσαντες καὶ ὑπὸ τῆς συειδησίας ἐλεγχομένοι δ		
9	καθεῖς) καθεῖς γ		

	Variantes	Parallela	Notulae
Ioh.			
VIII. 9	πρεσβυτέρων) πρεσβ. ἕως τῶν ἐχάτων δ		
¶	ὁ ἰησοῦς) - δ		
¶	οὐτα) ἐσῶτα ε		
10	καὶ μηδὲνα θρασυμένους πλὴν τῆς γυναικὸς) - β		
¶	ἡ γυνὴ) - ε		
¶	ἐκεῖνοι) - β		
¶	ἐκεῖνοι οἱ κατηγοροὶ σου) - δ		
11	αὐτῇ) - δ		
¶	κατακρίνω) κρινῶ ε		
¶	μηκέτι) ἀπὸ τοῦ γῆν μηκέτι ε		
13	μαρτυρεῖς) μαρτυρεῖς; δ		
14	ἢ) καὶ ε		
15 f.			οὐδὲνα • καὶ) dist.
17		Deut. XIX. 15.	
20	ὁ ἰησοῦς) - α		
21			ἀμαρτία-ἀποθαν.) Emphasis est in ἀμαρτία.
24			ἀποθανεῖθε - ἀμαρτ.) Em- phasis est in ἀποθανεῖθε.
25	ὑμῖν,) ὑμῖν. δ		ἀρχὴν, - ὑμῖν,) dist. Vid. Gnom.
27	αὐτοῖς) αὐτοῦ ε		
28			- λαλῶ • ἐςιν.) dist.
29	ὁ πατὴρ) - δ		
38	οὖν) - β		
¶	ὁ ἐώρακατε κτλ. εἰ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ὑμῶν β		
39	ἐποιεῖτε) ἐπ. ἂν ε		
40			ἄνθρωπον, ὅς) dist.
42	οὖν) - δ		

	Variantes	Parallela	Notulae
Ioh.			
VIII. 43			γνωσχετε, - τὸν ἐμὸν;) diff.
44	τὸ ψεῦδος,) , τὸ ψεῦδος γ		diff. not.
46	ὑμεῖς) - β		
53	σύ alterum) - β		
54	ὑμῶν) ἡμῶν β		
58	γενέσθαι) - δ		
59	διελθὼν ἢ φ. αὐτῶν) - β		
IX. 8	τυφλὸς) προσαιτίας β		γείτονας, - τὸ πρότερον,) diff.
15	καὶ οἱ) οἱ γ		
21	αὐτὸς-ἔρωτ.) αὐτὸν ἐρωτήσα- τε, αὐτὸς ἡλικίαν ἔχει ε		
26	αὐτὸν) οὖν αὐτὸν ε		
34	ὅλος) ὅλως ε		
36	τίς) καὶ τίς δ		
X 8	ἦλθον) πρὸ ἐμοῦ ἦλθον δ		πρ. ἐ. Sequior lectio, ut do- cet praefens in εἰπί.
9			ἐξελεύσεται καὶ) diff.
14	γνωσκομα ὑπὸ τῶν ἐμῶν) γνωσκουσί μετὰ ἐμὰ γ		ἐμῶν,) diff.
16	ἀκούσουσι) ἀκούσωσι γ		
26	καθὼς εἶπον ὑμῶν) - δ		
27 f.			ἀκούει, - αὐτά· - θοῦσί μοι, - - αὐτοῖς· - αἰῶνα, - μου, diff.
29	ὁς· μείζων) δ· μείζον δ		
33	λέγοντες) - β		
¶	σύ) - δ		
34		Pl. LXXXII. 6.	
36			ἀτίσειλεν) Iehouah Sabaoth misit me, habet Haphtara Eusebiorum (v. 22.) Vid. Zach. II. 15.
42	ἐκεῖ) - δ		
		Q q q q q	XI. 27

	Variantes	Parallela	Notulae
Ioh. XI.			
27	ὁ χριστός) - δ		
29			αὐτόν) dist.
30	δέ) - γ		
39	γὰρ ἐσί.) ἐσί. γ		
41	ἔ ἦν ὁ τεθνηκώς κείμενος) - γ		
46	ἄ) ὅσα γ		
51			προεφήτευσεν, ὅτι) dist.
52	ἵνα καὶ) ἵνα ε		
54	ἐκεῖθεν) - δ		
57	καὶ prius) - γ		τί - ὑμῶν ; - ἑορτήν ;) dist.
XII. 1	ἐκ νεκρῶν) ἐκ νεκρῶν ὁ ἰησοῦς γ		ὁ ἰησοῦς addunt veteres.
4	σίμωνος) - β		
7	εἰς ἡμέραν τετήρηκεν) ἵνα εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ μου τηρήσῃ β		
12		Matth. XXI. 1. Marc. XI. 1. Luc. XIX. 29.	
13	βασιλεὺς) ὁ βασιλεὺς δ	Pf. CXVIII. 26.	
14		Zach. IX. 9.	
17	ὅτε) ὅτι ε		
18	ἤκουσε) ἤκουσαν β		
19	ἀφελεῖτε) ἀφελούμεν δ		
¶	οὐδέν;) οὐδέν. γ		
25		Matth. X. 39.	
26	καὶ) - β		διακονῆ τις) Emphasis est in διακ. τις - διακονῆ) Emphasis in τις est.
31	τούτου prius) - γ		
32	πάντας) πάντα ε		
34	δεῖ) ὅτι δεῖ ε		
35	μεθ' ὑμῶν) ἐν ὑμῶν β		
38 sq.		Iesa. LII. 1. VI. 10.	Ioh. XII.

	Variantes	Parallela	Notulae
Ioh. XII.			
40	ιάσωμαι) ιάσομαι β	Matth. XIII. 14. Act. XXVIII. 26.	
41 med.	αυτου) του θεου ε		
47	πισευση) φυλαξη δ		
XIII. 1			αυτους) dist.
2	ιδη) - δ		
3	ο ιησους) - δ		
10			λελουμένος-νίψασθαι) λούεται, corpus: νίπτεται, manus, pes &c.
12	κα) ελαβε υψι. αναπετων) ελαβε τα ιματια αυτου, και αναπετων δ		
20		Matth. X. 40.	
23	των) εκ των β		η) α) Paraphrasis nominis ιστη
25	δε) ουν β		επιτετων - σθητος) Hoc ma- jus quiddam est, quam il- lud, quod v. 23 praemitti- tur, ην ανακ. εν τω κολπω.
¶	εκειτος) εκεινος ετως δ		
27	οδ) - γ		
30 f.	υξ, κτλ.) υξ. "Οτε ουν εξηλθε, λεγει ε		Tenenda lectio υξ, οτε εξ- ηλθε.
33		Cap. VII. 34.	
36	οτου) οτου εγω ε		
¶	μοι alterum) - γ		
XIV. 1	μη) και ειπε τοις μαθηταις αυτου, Μη ε		πισευετε εις-) Emphasis est in πισευετε. εις εμε πισευετε) Emphasis in εις εμε est.
2	πορευομαι) οτι πορευομαι ε		

Ioh.
XIV. 2 f.

Variantes

Parallela

- Notulae

			τόπον ὑμῶν) Emphasis est in τόπον.
			ὑμῶν τόπον) Emphasis est in ὑμῶν.
3	καὶ secundum) - ε		
9	καὶ πᾶς) πᾶς δ		Φίλιππε; ὁ ἰωρακαῖς) dist.
11	μοι prius) - β		
¶	μοι alterum) - δ		
11			μοι ὅτι - πατρὶ, καὶ-ἐμοί· ἐὶ δὲ μὴ, διὰ-μοι.) dist.
12	μου) - γ		
14	αἰτήσητε) αἰτήσητέ με δ		
17	μένει) μενεῖ δ		
22	τί) καὶ τί δ		
28	εἶπον,) - β		
¶	πατὴρ μου) πατὴρ β		
30	κόσμου) κόσμου τούτου ε		
¶	οὐκ ἔχει) εὐρήσει β		
XV. 7	αἰτήσεσθε) αἰτήσασθε δ		
8	γενήσεσθε) γένησθε ε		
11	μείνη) ἢ γ		
20	λόγου) λόγου μου δ	Cap. XIII. 16. Matth. X. 24. Luc. VI. 40.	
25		Pf. LXIX. 5.	
26	παρὰ τοῦ πατρὸς) - δ		
XVI. 3	ποιήσουσιν) ποιήσουσιν ὑμῶν ε		
7	ὑμῶν prius) - γ		
¶	γάρ) γάρ ἐγὼ δ		
10	μου) - δ		

Ioh. XVI.

	Variantes	Parallela	Notulae
Ioh.			
XVI. 15	λήψεται) λαμβάνει γ		
16	ὅτι) ὅτι ἐγὼ ε		
19	οὐ) - β		
25	ἀλλ') - γ		
27	ἐγὼ) - δ		
31			πισεύετε.) sine interrogatio- ne. Imperativus urgetur a cap. XIV. 1, donec h. l. refultat Indicativus plane categoricus.
XVII. 1	καὶ post ἵνα) - γ		
2	δωσῆ) δώσει δ		
11	οὐς) ᾧ δ ὁ β		Confer v. 2.
12	οὐς) ὁ ε	Pf. CIX. 17.	
14			οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμου) οὐκ εἰσὶν habet emphasin.
16			ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰσὶ) ἐκ τοῦ κόσμου habet emphasin.
17	σοῦ) - β		
20	πισευσόντων) πισευόντων β		
23	καὶ, ante ἵνα) - δ		
¶	ἠγάπησας prius) ἠγάπησα ε		
24	οὐς) ὁ δ		
XVIII. 1	τῶν) - β	Matth. XXVI. 30. Marc. XIV. 26. Luc. XXI. 39.	
2		Matth. XXVI. 47. Marc. XIV. 43. Luc. XXII. 47.	
9		Cap. XVI. 12.	
		Q q q q q 3	Ioh. XVIII.

	Variantes	Parallela	Notulae
Ioh. XVIII.			
10	—	Matth. XXVI. 51. Marc. XIV. 47. Luc. XXII. 49.	
11	μάχαιραν) μάχαιράν σου δ		
12		Matth. XXVI. 57. Marc. XIV. 53. Luc. XXII. 54.	
15	ἄλλος) ὁ ἄλλος δ	Matth. XXVI. 58. Marc. XIV. 54. Luc. XXII. 54 f.	ἄλλος fine articulo, lectio firma.
20	τη) ~ α		Abſentia articuli habet vim distributivam h. l.
¶	πάντες) πάντοτε δ		
24	ἀπέσειλεν) ἀπέσειλεν οὖν ε		
28	πρῶτα) πρῶτ' γ	Matth. XXVII. 2. Marc. XV. 1. Luc. XXIII. 1.	
32		Cap. III. 14. XII. 32 f.	
37			λέγεις, ὅτι) dist.
39		Matth. XXVII. 15. Marc. XV. 6. Luc. XXIII. 17.	
40	πάλιν) ~ ε		
XIX. 1 f.		Matth. XXVII. 26 f. Marc. XV. 15 f.	
3 init.	καὶ) καὶ ἦρχοντο πρὸς αὐτὸν, καὶ β		
4	οὖν) ~ β		
6 med.	αὐτὸν) ~ ε		
7	υἱὸν θεοῦ) θεοῦ υἱὸν β		

	Variantes	Parallela	Notulae
Ioh.			
XIX. 10	οὖν) - β		
13	τούτων τὸν λόγον) τούτων τῶν λόγων δ		
14	δὲ alterum) ἦν β		
¶	ἕκτη) τρίτη β		Vid. Gnom. & App. P. II ad h. l. ubi horam III & an- tiqui testes & firmæ ratio- nes tuentur. Sex horas in cruce pependit Redemptor.
16	ἦγαγον) ἀπήγαγον ε		
16 f.		Matth. XXVII. 31. Marc. XV. 20. Luc. XXIII. 26.	
19		Matth. XXVII. 37. Marc. XV. 26. Luc. XXIII. 38.	
21	τῶν Ἰουδαίων) - ε		
23		Matth. XXVII. 35. Marc. XV. 24. Luc. XXIII. 34.	
24		Pf. XXII. 19.	
26	ἴδε) ἰδοὺ δ		
28	ἴδῃ) - ε		
28 f.		Matth. XXVII. 48. Marc. XV. 36. Pf. LXIX. 22.	
30		Matth. XXVII. 50. Marc. XV. 37. Luc. XXIII. 46.	
31	αὐτῶν) ἐκείνη β		

	Variantes	Parallela	Notulae
Ioh.			
XIX. 35	καὶ post ἴνα) - δ		
36	αὐτοῦ) ἀπ' αὐτοῦ δ	Ex. XII. 46.	
37		Zach. XII. 10.	
38	τοῦ ἰησοῦ medium) αὐτοῦ δ	Matth. XXVII.	
		57. Marc. XV.	
		42. Luc. XXIII.	
		50.	
40	ἐν) - ε		
XX. 1		Matth. XXVIII. 1	
		Marc. XVI. 1.	
		Luc. XXIV. 1.	
5			κείμενα τὰ ὀνόματα) Emphasis est in κείμενα.
6			τὰ ὀνόματα κείμενα) Emphasis est in ὀνόματα.
8	ἄλλος) - δ		
11	τὸ μνημεῖον) τῶ μνημεῖον α		
11 f.		Marc. XVI. 9.	
17	μου secundum) - δ		ἀπτοῦ· οὕτω) dist.
18		Marc. XVI. 10.	
19		Marc. XVI. 14.	
		Luc. XXIV. 36.	
25	τύπον alterum) τόπον β		
22			ἐνεφύσησε, καὶ) dist.
29	πεπίστευκας) θεωρεῖα, πεπί- στευκας ε		Thomas omissum, firmior lectio.
30 f.			τούτω· ταῦτα) dist.
XXI. 1	τοῖς μαθηταῖς) - ε		
3	ἐνέβησαν) ἀνέβησαν ε		
¶	ἐνθῦς) - γ		
4	εἰς) ἐπὶ γ		
5	οὐδὲν) - ε		
12	τῶν μαθητῶν) - ε		

	Variantes	Parallela	Notulae
Ioh.			
XXI. 15	ὁ ἰησοῦς) - δ		ἀρνία Laemmer.
16	πρόβατα) ἀρνία ε		πρόβατα Schaefflein. Vid. Lat. & Syr.
17			πρόβατα Schafe.
23	ἀυτῶ) - δ		
Act. I. 7			οὐχ ἑμῶν) Vis particulae οὐ fructe cadit super pronomen.
13	Ἰάκωβος καὶ ἰωάννης) ἰωάννης καὶ Ἰάκωβος γ	Matth. X. 2. Marc. III. 14. Luc. VI. 13.	
14	καὶ τῇ δεήσει) - δ		
15	μαθητῶν) ἀδελφῶν δ		
16	ταύτην) - δ	Pf. XLI. 10.	
17	σὺν) ἐν β		
20		Pf. LXIX. 26. CIX. 8.	
II. 7	δὲ) δὲ πάντες δ		πάτες inferunt alii.
8			ἐρηγήθημεν,) diff. Periodus clauditur versu II.
16		Ioël II. 31.	
17	ἐνύπνια) ἐνυπνίοις β		
22	καὶ tertium) - γ		
23	λαβόντες) - ε		
24	θανάτου) ἄδου β		
25		Pf. XVI. 8 f.	
30	τὸ κατὰ σάρκα ἀναστήσειν τὸν χριστὸν) - α	Pf. LXXXIX. 4 f.	τ. κ. σ. α. τ. χ. Periphrasis Græcorum recentiorum.
31	οὐ) οὐτε γ		
31	ἢ ψυχὴ αὐτοῦ) - β		
¶	ἐυδὲ) οὐτε β		
34		Pf. CX. 1.	
36	ὅτι καὶ) ὅτι ε		
		R r r r r	Act. II.

	Variantes	Parallela	Notulae
Act. II.			
36	καὶ χριστὸν αὐτὸν) αὐτὸν καὶ χριστὸν β		Lectio firmior, αὐτὸν καὶ χριστὸν κύριον) Confer κυρίῳ v. 34. χριστὸν) Confer χριστοῦ v. 31.
37	λοιποῦς) - δ		
38	ἔφη) - γ		
¶	χριστοῦ) - δ		
40	διεμαρτύρητο) διεμαρτύρατο β		
41	ἀσμένως) - ε		
41 f.			τριχίλια· ἦσαν) dist.
47, III. I	τῇ -- πέτρος) ἐπὶ τὸ αὐτὸ πέτρος β		τῇ ἐκκλησίᾳ omiffum, firmior lectio. Varie appellatur cœtus fide- lium, donec, constitutio- nem suam nactus, demum ecclesiæ nomen habet cap. V. 11.
II. 3	ἐλεημοσύνην) ἐλεημοσύνην λα- βεῖν δ		
11	τοῦ ἰαθέντος χωλοῦ) αὐτοῦ α		τ. ι. ζ. Glossa.
13	ὕμεις) ὑμεῖς μὲν β		
18	αὐτοῦ, παθεῖν τὸν χριστὸν) παθεῖν τὸν χριστὸν αὐτοῦ β		
20	προκεχειρισμένον) προκεκη- ρυγμένον ε		Vid. App. P. II ad h. l. qui ostendit, προκεχειρ. pla- ne genuinum esse.
21	πάντων) - β		
¶	ἀπ' αἰῶνος) - γ		
22		Deut. XVIII. 15.	
23 f.			λαου· καὶ) dist.
25	ἱοὶ) οἱ ἱοὶ β	Gen. XI. 3.	
¶	ἡμῶν) ὑμῶν δ		
26	ἡσούνην) - β		
			Act. IV.

	Variantes	Parallela	Notulae
Act. IV.			
3	ἔθεντο) ἔθεντο αὐτοῦ; δ		
5	εἰς) εἰ β		
11		Pf. CXVIII. 22.	
14	δὲ) τὲ γ		
25	ὁ) ὁ πνευματι ἀγ' α β	Pf. II. 1.	
¶	δαυὶδ) του πατρὸς ημῶν δα- υὶδ γ		ἔστι; και-κινά.) dist.
27	ἐν τῇ πόλει ταύτῃ) - δ		
¶	λαοῖς) λαός ε		
30	σὲ) - ε		
¶	ἁγίου) - ε		
V. 15	αὐτῶν.) Vid. App. ad h. l.		
23	ἑσῶτας) ἕξω ἑσῶτας ε		ἕξω inferit Erasmus, prope folus.
32	αὐτοῦ) - β		
34	ἀποστόλους) ἀνθρώπους β		
36	προσεκολλήθη) προσεκλήθη γ		
37	ἱκανόν) - γ		
41	αὐτοῦ) - β		αὐτοῦ omittitur. Eleganter.
VI. 8	πίστεως) χάριτος β		
9	τῆς λεγομένης) τῶν λεγομέ- ταν δ		
10	ᾧ) ὁ δ		
13	βλάβη) - β		
¶	ἁγίου) ἁγίου τούτου δ		τούτου addidere quidam.
VII. 2		Gen. XII. 1.	
5	αὐτῷ δοῦναι) δοῦναι αὐτῷ β		
6			κακάσουσιν, ἔτη) dist. coll. accent. Gen. XV. 13.
8	οὕτως) οὕτως ε	Gen. XVII. 10.	
9		Gen. XXXVII. 23	
13			ἀνεγνωρίθη gab sich zu erken- nen.
		R r r r r 2	Act. VII.

Act.	Variantes.	Parallela	Notulae
VII. 14	συγγένειαν) συγγένειαν αὐτοῦ ε		
17		Ex. I. 7.	
20	πατρός) πατρός αὐτοῦ ε	Ex. II. 2.	
22	ἔργοις) ἔργοις αὐτοῦ β		
30	κυρίου) - δ		
¶	Φλογὶ πυρός) πυρὶ Φλογός β		
35	ἄρχοντα) ἀρχηγόν β		ἀρχηγόν plus quam ἀρχοντα.
37	ὕμῶν prius) - ε	Deut. XVIII. 15.	
¶	αὐτοῦ ἀκούσαθε) - δ		
38		Ex. XIX. 3.	
39 f.	ταῖς καρδίαις) τῇ καρδίᾳ δ	Ex. XXXII. 1.	
42		Amos V. 25.	
43	ῥεμφάν) ῥεφάν γ		
44	ἦν) ἦν ἐν δ		
45		Iof. III. 14.	
48	ναοῖς). - β	Iof. LXVI. 1.	ναοῖς omiffum, firma lectio.
52	; καὶ ἀπέκτειναν) καὶ ἀπέκτειναν; β		
VIII. 10	πάντες) - ε		
¶	ἡ μεγάλη) ἡ καλουμένη μεγάλη ε		
13	γινόμενας), γινόμενα γ		
26	αὕτη ἐστὶν) αὕτη ἐστὶν β		Sic Hebr. נִימ
28	καὶ alterum) - δ		
32		Iof. LIII. 7.	ἦχθῃ) ducta est (ovis.) ἀφωνος· ἔτως) dist.
32 f.			
33	αὐτοῦ primum) - δ		
37	εἶπε δὲ usq. χριστον.) - δ		
¶	, ἔξῃσιν) - γ		ἔξῃσιν omiffum, firma lectio. subaudi, nil veiat.
¶	χριστόν.) - β		
39	πνεῦμα) πνεῦμα ἅγιον ἔπε- σεν ἐπὶ τὸν ἐπουχόν· ἄγ- γελος δὲ δ		

Variantes

Parallela

Notulae

Aët. IX.
1 seqq.

Cap. XXII. 3 vs.
cap. XXVI. 9 vs.

6 ἀλλά) σκληρόν σοι πρός κέν-
τρα λακτιζεν. τρέμων τε
καὶ θαμβῶν εἶπε, Κυριε,
τί με θέλεις ποιῆσαι; καὶ
ὁ κυριος πρός αὐτὸν ε

Vid. Gnom. & App. . . .
h. l. qui hanc periphrasim,
ex parallelismo natam,
plane refutat. Copiosius
id fit in Defensione N. T.
feortum edita A. 1739 &
A. 1745. (App P. IV. n.
IX.)

8 οὐδὲνα) οὐδέν γ

17 ἰησοῦς) - δ

18 τε) τὲ παραχρῆμα δ

19 ὁ σαῦλος) - β

20 χριστὸν) ἰησοῦν α

26 ὁ σαῦλος) - β

28 ἐν prius) εἰς δ

31 αἱ . . .) ἡ μὲν οὖν ἑκκλη-
σία . . . εἶχεν ἐρ. οἰκοδο-
μουμένη καὶ πορευομένη . . .
.. ἐπληθύνετο β

ἰησοῦν) Firma lectio.

Vim habet numerus singu-
laris.

ἐπληθύνετο· ἐγένετο) dist.

31 f.

35 σαρωνᾶν) ἀσσάρωνα δ. σά-
ρωνα β

38 δύο ἄνδρας) - δ

X. I. 2 ἦν & τε) - β

6 θαλασσαν.) θάλασσαν. οὐ-
τος λαλήσει σοι τι σε δεῖ
ποιεῖν ε

7 τῶ κορινθίων) αὐτῶ β

10 ἐκείνων) αὐτῶν β

11 ἐπ' αὐτὸν) - β

Rrrrr 3

Aët. X.

Variantes

Parallela

Notulae

Act. X.

- 11 δεδεμένον γ
- 12 γης post τετράποδα) τῆς
- ¶ γης post ἐρπυτὰ β
- ¶ καὶ τὰ θηρία) - β
- 19 διεθυμουμένου) ἐθυμουμέ-
- του ε
- ¶ ἄνδρες) ἄνδρες τρεῖς δ
- 21 τοὺς ἀπεσταλμένους usque
- πρὸς αὐτὸν) - α

τ. α. α. τ. κ. π. α. Glossa.

- X. 23 ὁ πέτρος) ἀνασὰς β
- 25 ἐισελθεῖν) τοῦ ἐισελθεῖν γ
- 30 νησέων καὶ) - δ
- 33 ἐνώπιον τοῦ θεοῦ) ἐνώπιόν σου γ
- 36 ὄν) - β
- 39 ἐσμὲν) - δ
- ¶ καὶ tertium) - ε

αὐτῶ, μετὰ) dist.

- 41 αὐτὸς) οὗτος ε
- 42 αὐτὸς) οὗτος ε
- XI. 7 δὲ) δὲ καὶ δ
- 8 πᾶν) - γ
- 13 ἄνδρας) - δ
- 17 χριστὸν) - δ
- ¶ δὲ) - β
- 20 ἐισελθόντες) ἐλθόντες γ
- ¶ ἑλληνιστὰς) ἑλληνας β

Hellenistae jam multi crede-
bant: & hi opponuntur He-
braeis. At h. l. est antithe-
ton Ἰουδαίων καὶ ἑλλήνων.
Ἰουδαῖοι sunt vel Hebraei vel
Hellenistae. c. VI. 1.

- 22 διελθεῖν) - ε
- 25 ὁ βαρνάβας) - β
- ¶ αὐτὸν εἰς) εἰς β

Act. XI.

	Variantes	Parallela	Notulae
Act. XI.			
26	ἐν prius) - ε		
28	καίσαρος) - γ		
XII. 3	δε) δὲ αἱ β		
5	ὑπὲρ) περὶ δ		
13	τοῦ πέτρου) αὐτοῦ β		
¶	προσῆλθε) προσῆλθε γ		
15	μαίης) μαίης γ		
20	ὁ ἠρωδῆς) - β		
XIII. 1	δὲ τινες) δὲ β		
5 f.			ὑπηρέτης· διαλθόντες) dist.
6	τὴν) ὅλην τὴν β		
¶	τινά) ἀνδρα τινά β		
¶	βαρισκῶς) βαρισκῶ β		βαρισκῶ Antiqua lectio.
9	καὶ alterum) - β		
10 f.	ἰουδαίας·) ἰουδαίας ε		ἰουδαίας· καὶ) dist.
14 f.			σαββάτων· ἀνάγνωσιν) Sab- bati illius Parascha erat Deut. I, & Haphtara Ies. I. ideo ad utrumque textum alludit Paulus.
15	πρὸς τὸν λαόν,), πρὸς τὸν λαόν ε		
17	τούτου) τούτου ἰσραὴλ δ	Ies. I. 2. coll. ὕ- ψασε.	τούτου) ἰσραὴλ inferuere quidam.
18	ἐτροποφόρησεν) ἐτροφοφόρη- σεν γ	Deut. I. 31.	φ ante ε mutatum in τ. tu- lit ut τρεσ ε ΝΩΩ Deut. I. Scribitur etiam ἐτροποφορη- σε. Deus semper tulit mo- res Israel: sed το γενῆτε proprie exprimit economi- am circa populum infantem in deserto.
18 f.			ἐτροφ, κα) dist.
19			κατεκληρονομησεν) al. κατε- κληρονομήσεν. eodem signifi- ficatu.

Variantes

Parallela

Notulae

Act.

XIII.

19 f.

, . . . καὶ . . . πενήκον-
τα) αὐτῶν, ὡς ἔσσι τε-
τρακοσίοις καὶ πενήκοντα
καὶ μετὰ ταῦτα β

ἔτεσι) a nato Isacco ad ter-
ram distributam.

21 ὁ θεός) - δ

22

I Sam. XVI. 12.

13.

23 ἠγειρε) ἠγαγε β

Confer Zach. III. 3. ἄγω.
LXX.

¶ ἰησοῦν) - ε

25

Luc. III. 16.

26 ἀπεσάλη) ἕξαπεσάλη β

27 ἐν) - δ

31 οἴτινες) οἴτινες νῦν β

32 αὐτῶν, ἡμῖν) ἡμῶν δ

αὐτῶν, ἡμῖν, ἀνασ.) dist.

33 τῷ πρώτῳ) τῷ δευτέρῳ δ.
- β

Psal. II hodie, v. 7.

Non citavit numerum Psalmi
Paulus. unde alii primum,
alii secundum suppleverunt.

34

Ies. LV. 3.

35

Psal. XVI. 10.

38 f.

καταγγέλλεται· καὶ-δικαιω-
θῆναι,) dist.

41 ἔργον alterum) - δ

Hab. I. 5.

¶ δ) ᾧ δ

42 ἐκ . . . ἔθνη εἰς) αὐτῶν παρ-
εκάλουν εἰς β

¶ ταῦτα) - δ

44 ἐρχομένη) ἐρχομένη β

45 ἀντιλέγοντες κατ) - γ

47

Ies. XLIX. 6.

50 καὶ primum) - β

Act. XIII.

	Variantes	Parallela	Notulae
Αἰ.			
XIII. 50	καὶ τὸν) καὶ β		
XIV. 13	αὐτῶν) - β		
¶	ἤθελε) ἤθειλον β		
14	ἔσεπιδήσαν) ἔξεπιδήσαν ε		
17	ἡμῖν) - β		
¶	ἡμῶν) ὑμῶν β		
28	ἐκεῖ) - ε		
XV. 2	ζητήσεως) συζητήσεως δ		
¶	καὶ ζητήσεως) - δ		
10	τὸν θεόν,) - γ		
11	χριστοῦ) - β		
14	ἐπὶ) - β		
15		Amos IX. 11.	
17	πάντα) - β		
18	γνωσά υἱ. ἔργα) γνωσὸν ἀπ' αἰῶνος τῷ θεῷ τὸ ἔργον β		
20	καὶ τοῦ πνικτοῦ) - γ		
23	καὶ οἱ alterum) - ε		
24	λόγοις,), λόγοις γ		
¶	λέγοντες . . . νόμον) - δ		
28	τούτων) - δ		
29	καὶ πνικτοῦ) - γ		
30 f.			ἐπιστολὴν · ἀναγνόντες) dist.
33	ἀποσβόλους) ἀποσείλαντας αὐτοὺς β		
34	ἔδοξε υἱ. αὐτοῦ) - δ		Vid. Gnom. & App. P. II ad h. 1.
36	ἡμῶν) - β		
XVI. 1	τινός) - γ		
5 f.			ἡμέραν · διελθόντες) dist.
		S s s s s	Αἰ. XVI.

Aët.	Variantes	Parallela	Notula
XVI. 7	κατὰ) εἰς α		
	¶ πνεῦμα) πνεῦμα ἰησοῦ ε		
13	πόλεως) πύλης β		
16	πύθωνος) πύθωνα ε		
17	ἡμῖν) ὑμῖν β		
31	ἰησοῦν) ἰησοῦν χριστὸν δ		
XVII. 4	ἐλλήνων) - δ		
5	ζηλώσαντες υψίq. προσλαβόμενοι) προσλαβόμενοι δὲ οἱ ἰουδαῖοι οἱ ἀπειθοῦντες δ		
	¶ ἀπειθοῦντες) - β		
13	σαλεύοντες) σαλεύοντες καὶ ταρασσόντες δ		
14	ὡς) ἕως δ		
17 f.			παρατυγχανοντας· τινές) dist.
18	δὲ prius) δὲ καὶ γ		
25	καὶ τὰ) κατὰ δ		
26	αἵματος) - γ		
	¶ προτεταγμένους) προσεταγμένους γ		
27	κύριον) θεὸν β		
	¶ κειτοίγε) καίγε δ		
28	ποιητῶν) - γ		
XVIII. 5	πνεύματι) λόγῳ β		λόγῳ Insignis lectio.
17	οἱ Ἕλληνες) - β		
19 f.			ἰουδαίοις· ἐρωτῶντων) dist.
21	δεῖ υψίq. δεῖ) πάλιν δ		
25	κυρίου) ἰησοῦ β		
27	διὰ τῆς χάριτος) - ε		

	Variantes	Parallela	Notulae
Αἰ. XVIII. 28			διακατηλέγητο, δημοσία ἐπιδεικνύς δια) dist.
XIX. 2	εἶπον) - γ		
4	μὲν) - β		
¶	χριστὸν) - β		
4 fs.			ἰησοῦν. ἀκούσαντες - ἰησοῦ· καὶ) dist.
10	ἰησοῦ) - β		
13	ἀπὸ) καὶ β		
14	τινὲς) τινὸς β		
16	καὶ κατακυριεύσας) κατακυ- ριεύσαν ε		
¶	αὐτῶν) ἀμφοτέρων β		Duo igitur de VII illis hac in re conati erant.
25	ἡμῶν) ἡμῖν γ		
27	θεᾶς) - β		
35	θεᾶς) - β		
38 f.			ἑλληλοῖς· εἰ) dist.
40	εἶ) εἶ οὐ α		
¶	δοῦναι) ἀποδοῦναι δ		
XX. 1	καὶ) καὶ παρακαλέσας, β		
4	σῶπατρος) σῶπατρος πύρ- ρου δ		σεκουῆδος· καὶ) dist.
¶	τυχικὲς) τύχικος α. Et sic aliis locis.		
7	τῶν μαθητῶν) ἡμῶν α		
9	καθημέρος) καθιζόμενος β		

	Variantes	Parallela	Notulae
Act.			
XX. 19	πολλῶν) - β		
21	ἡμῶν) - εἶ		
¶	χριστὸν) - γ		
23	μοι)		
24	ποιοῦμαι, οὐδὲ ἔχω) ἔχω, οὐδὲ ποιοῦμαι β		
¶	ὡς) ὡς γ		
¶	μετὰ χαρᾶς) - γ		
25	ἰδοῦ) - β		
28	οὔν) - ε		
¶	θεοῦ) κυρίου δ. Κυρίου καὶ θεοῦ ε		Vid. Gnom. & App. P. II ad h. l.
29	γὰρ & τοῦτο) - ε		μετὰ τὴν ἀφίξίν μου) <i>was</i> <i>ich nicht mehr da bin. ἀφί-</i> <i>ξεις non abitus, sed adventus.</i>
32	ἀδελφοί) - γ		
34	αὐτοί) αὐτοὶ δὲ δ		
35	τῶν λόγων) τοῦ λόγου δ		
XXI. 1	κῶν) κῶ β		
8	ἦλθομεν) οἱ περὶ τὸν παῦλον ἦλθον ε		
15	ἐπισκευασάμενοι) ἀποσκευα- σάμενοι ε		ἐπισκευ.) Sic plane legen- dum. Hierosolymam por- tabant eleemosynas.
20	κύριον) θεὸν β		
21	πάντας) - β		
24	γῶσι) γινώσκονται β		
25	μηδὲν . . . εἰ μὴ) - β		
33	δὲ) - γ		

	σ/ι Variantes	Parallela	Notulae
Act. XXI. 3			τάυτη, παρὰ τ. π. γ. πει- παιδ.) diff.
9	καὶ ἴμφοβοι ἐγένοντο) - δ		
16	τοῦ κυρίου) αὐτοῦ β		
17			ἱερουσαλήμ, καὶ) diff.
20	τῆ ἀκαιρέσει αὐτοῦ) - β		
25	προέτειναν) προέτεινεν ε		
27	σύ) ἢ σύ β		
30	ἐλθεῖν) συνελθεῖν β		
¶	αὐτῶν) - β		
XXIII. 5		Ex. XXII. 28.	
6	Φαρισαίου) Φαρισαίων β		
7	τῶν alterum) - β		
9	μὴ θεομαχῶμεν) - β		Recte μ. θ. omittitur. Αρ- [fiopefis.
11	παῦλε) - γ		
15	αυριον) - γ		
18 f.			σοι· ἐπιλαβόμενος) diff.
22 f.			πρὸς με· καὶ) diff.
23	δεξιολάβους διακοσίους) δε- ξιολάβους ὀγδοήκοντα γ		Vid. Gnom.
29	δε) - δ		
30	ἔρρωσο) - β		
31 f.			ἀντιπατρίδα· τῆ) diff.
33	ἰσελθόντες) ἐλθόντες ε		
34	ὁ ἡγεμῶν) - β		

Aet.	Variantes	Parallela	Notulae
XXIV. 3	πάντη τε καὶ πανταχοῦ,) , πάντη τε καὶ πανταχοῦ δ		
5	σάπιν) σάσεις β		
6. 7. 8.	καὶ κατὰ υἱῶν. ἐπὶ σέ·) - δ		
10	εὐθυμότερον) εὐθύμως β		
13	με δύναντα) δύναντά σοι β		
14	καὶ τοῖς) καὶ τοῖς ἐν τοῖς α		
16	δὲ) δὲ καὶ β		
¶	ἔχων) ἔχειν β		
19	δεῖ) ἴδει β		
23	τὸν παῦλον) αὐτὸν β		
¶	ἢ προσέρχεσθαι) - β		
24	αὐτοῦ) - α		
25	μεταλαβὼν) λαβὼν β		
26	ἄμα) ἄμα δὲ δ		
¶	ὅπως λύσῃ αὐτὸν) - β.		
27	τὲ) δὲ β		
XXV. 5	τούτῳ) - β		
6	πλείους) οὐ πλείους ὀκτώ β		
11	καὶ) ἢ ε		
12	συλλαλήσας) λαλήσας δ		
16	εἰς ἀπώλειαν) - β		
XXVI. 6	πατέρας) πατέρας ἡμῶν β		
8	τί) τίς; δ		
12	καὶ prius) - γ		
14	καὶ λέγουσαν) - β		
17	ἐγὼ) νῦν ἐγὼ β		
20	ἀπήγγελλον) ἀπαγγέλλον δ		
28	ἔφη) - β		
29	εἶπεν) - β		
XXVII. I	ἡμᾶς) - β		
¶	παρεδίδουν) παρεδίδου γ		

	Variantes	Parallela	Notulæ
Act.			
XXVII. 2	μέλλουτε;) μέλλουτι β		τούς) εις vel ἐπι sunt qui ad- dant.
8	λασαία) ἄλασσα ε		αὐτὴν ἤλθομεν) dist.
12	κακείθεν) ἐκεῖθεν γ		
13			ἄσσοι f. ἔσσοι, comparativus ab ἐγγύς.
14	εὐροκλύδων) εὐρακύλωι δ		Vid. App. P. II ad h. l. qui lectionem εὐρακύλων, mul- tis placitam, non una ra- tione refutat.
29	ἐκπέσωμεν) ἐκπέσωσι ε		
34	προσλαβεῖν) μεταλαβεῖν β		
40			ἀρτέμωνα, τῆ πνεύση κα- τεῖχον) dist.
XXVIII. I	ἐπέγνωσαν) ἐπέγνωμεν β		
3	πλήθος) τι πλήθος β		
¶	ἐκ) ἀπό β		
16	ἤλθομεν) ἐσῆλθομεν β		
¶	ὁ usque δὲ) τῷ β		
17	τὸν παῦλον) αὐτὸν β		
23	τά) - δ		
25	ἡμῶν) ὑμῶν β	Ief. VI. 9 f.	
26		Matth. XIII. 14, Ioh. XI. 40.	
27	ἰάσωμαι) ἰάσομαι β		
29	καὶ usq. συζητήσιν) - ε		
30	ὁ παῦλος) - β		
31	χριστοῦ) - δ		
Rom. I. 4	ὀρισθέντος) προορισθέντος ε		
9	γάρ μου) γάρ μοι δ		

	Variantes	Parallela	Notulae
Rom. I.			
16	τοῦ Χριστοῦ) - β		
¶	πρώτον) - δ		
17		Hab. II. 4.	πίσεως, ζήσεται) dist.
19	γὰρ θεὸς) θεὸς γὰρ α		
20			θειότης· εἰς) dist.
25	ἀμὴν) - γ.		
29	πορνεία, πονηρία) πορνεία, πορνεία β		
¶	πορνεία) - δ		κακία non est id, quod Latine dicitur malitia, sed vitium, Vitugend.
II. 4 f.			ἀγει, κατὰ) dist.
5	καὶ tertium) - ε		Particula καὶ non omittenda, coll. καὶ τῆς μακροθυμίας V. 4.
5 f.			θεοῦ; ὅς) dist.
8	θυμὸς καὶ ὀργὴ) ὀργὴ καὶ θυμὸς β		ἐριθείας) Germ. Trotz.
14			μὴ νόμον) In μὴ est emph. Φύσει, τὰ) dist. νόμον μὴ) In νόμον est emph.
15 f.			ἀπολογουμένων, ἐν) dist. ἐν construitur cum εἰδείκνυνται.
17	εἰ δὲ) ἰδὲ ε		εἰ δὲ firma lectio. ὅταν de gentibus, v. 14 : εἰ, de Iudæo, h. l.
24		Es. LII. 5.	
III. 4.		Pf. CXVI. II.	
		LI. 6.	
9	προητιασάμεθα) ἠτιασάμεθα γ		Rom. III.

	Variantes	Parallela	Notulæ
Rom.			
III. 10		Pf. XIV. 1 fs.	
13		Pf. V. 10. CXL. 4.	
14		Pf. X. 7. 15 fs.	
		Ief. LIX. 7. 8.	
18		Pf. XXXVI. 2.	
25			πάρεστιν) πάρεσις est quasi υπερφύσις, coll. Act. XVII. 30.
25 f.			ἀμαρτημάτων ἐν-θεοῦ, πρὸς) diff.
28	οὖν) γάρ β		
Rom.			
IV. 1	ἐυρηκέναι, ante κατά) ἐυρηκέναι ante ἀβραάμ β		
3		Gen. XV. 6.	
5	δικαιοσύνην.) δικαιοσύνην, κα- τὰ τὴν πρόθεσιν τῆς χάρι- τος τοῦ θεοῦ β		Vid. App. P. II, & Gnom. ad h. l.
6		Pf. XXXII. 1.	δικαιοσύνην, χωρὶς) diff.
11	περιτομῆς) περιτομὴν δ		
17		Gen. XVII. 5.	
18		Gen. XV. 5.	
19	ἴδν) - ε		
Rom. V.			
1	ἔχομεν) ἔχομεν ε		
2	τῇ πίστει) - ε		
5 f.			ἄμην· ἔτι) diff.
6	ἔτι) ἵνατί δ		
7	ἀδελφῶν) ἀδελφῶν, ἔτι δ		
9	οὖν) - δ		
11	καυχώμενοι) καυχώμεθα β		Conf. v. 3. Nam sententia Rom. V.

	Variantes	Parallela	Notulæ
Rom. V.			
11			v. 3 cœpta, per epanalepsin concluditur v. 11.
14	μη) - ε		
¶	ἐπὶ τᾷ) ἐν τᾷ δ		
VI. 4			αὐτῶ, διὰ) dist.
11	εἶναι) - γ		
¶	τῶ κυρίῳ ἡμῶν) - β		
12	αὐτῇ ἐν) - β		
¶	ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ) - ε		
17 f.			διδαχῆς· ἐλευθ.) dist.
21			τότε, ἐφ' οἷς νῦν ἐπαιχύνεσθε; τό) dist.
VII. 6	ἀποθανόντες) ἀποθανόντος ε		ἀποθανόντος, recentiores, ex Chrysofomo propemodum solo.
8			ἁμαρτία, διὰ) dist. coll. v. 11.
18	οὐχ εὐρίσκω) ὅ. δ		
23	τῶ med.) ἐν τῶ β		
25	εὐχαριστῶ) χάρις δὲ δ		
VIII. 1	ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα) - β		
8			ἀρέται) ἀρέσκω, placere studio, fape.
11	τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα) τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος δ		
13	τοῦ σώματος) τῆς σαρκὸς γ		
14	ἐσὶν υἱοὶ θεοῦ) υἱοὶ θεοῦ ἐσὶν β		

	Variantes	Parallela	Notulae
Rom.			
VIII. 23	αὐτοὶ prius) αὐτοὶ εἰ		
26	προσευξάμεθα) προσευξόμεθα δ		
29			προέρισε, συμμέρφους) dist.
33 f.			δικαιῶν, τις) dist.
34			κατακρίων;) Punctum interrog.
34 f.			ἡμῶν· τίς) dist. min.
35	χριστοῦ) θεοῦ δ		
36		Pf. XLIV. 23.	
38	οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεσῶτα, οὔτε μέλλοντα,) οὔτε ἐνεσῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε δύναμις γ		Collatio & connexio v. 34 & 38. θάντος) v. 34 ἀποθανών. ζωῆ) ἐξηθείς, v. 34. ἀγγελοὶ-ἀρχαὶ) ἐν δεξιᾷ τ. θ. v. 34. ἐνεσῶτα - μέλλοντα) ἐντυγχάνει v. 34. δόξα, καὶ-νομοθεσία, καὶ-ἐπαγγελίαι,) dist.
IX. 4			
5	ἀμὴν) - γ		
11	κακὸν) φαῦλον δ		
¶	πρόθεσις τοῦ θεοῦ) τοῦ θεοῦ πρόθεσις ε		
12		Gen. XXV. 23.	
13		Mal. I. 2. 3.	
15		Ex. XXXIII. 19.	
17		Ex. IX. 16.	
23	καὶ) - ε		
27 f.		Iefa. X. 22 f.	
29		Iefa. I. 9.	
		T t t t t 2	Rom. IX.

	Variantes	Parallela	Notulae
Rom.			
IX. 32	νόμου) - γ		
33		Ief. XXVIII. 16. VIII. 14.	
X. 1	τοῦ ἰσραήλ) αὐτῶν β		
3	δικαιοσύνην alterum) - ε		
5	τὴν δικαιοσύνην -- ὅτι ὁ ποιή- σας αὐτὰ ἄνθρωπος ζήσε- ται ἐν αὐτοῖς) ὅτι τὴν δι- καιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου ποιήσας ἄνθρωπος ζήσεται ἐν αὐτῇ δ	Lev. XVIII. 5.	
6		Deut. XXX. 14.	
11		Ief. XXVIII. 16.	
13		Ioël. II. 32.	
15		Ief. LII. 7.	
16		Iefa. LIII. 1.	
17	θεοῦ) χριστοῦ ε		
18		Pf. XIX. 5.	
19		Deut. XXXII. 21.	
20 f.		Iefa. LXV. 1 f.	
XI. 1		Pf. XCIV. 14.	
2	λέγων) - β	I Reg. XIX. 10.	
4		I Reg. XIX. 18.	
6	εἰ δὲ ἐξ usque οὐκέτι ἐστὶν ἔρ- γον) - δ		
7	ταυτοῦ) τοῦτο δ		
8		Deut. XXIX. 3. Iefa. XXI. 10.	
9	αὐτῶν) αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν δ	Pf. LXIX. 23 f.	
12	πλοῦτος prius) σωτηρία δ		
21	Φείσεται) Φείσεται δ		
25 f.		ἰσέλθη, καὶ) dist.	
		Rom. XI.	

	Variantes	Parallela	Notulae
Rom. XI.			
26		Ief. LIX. 20 f. Ier. XXXI. 33 f.	
30	καὶ) - δ		
31	τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει,), τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει δ		
33			καὶ) &*, proprie. Laudatur βίβλος πλούτου, v. 35: βίβλος σοφίας, v. 34: βίβλος γνώσεως, mox hoc versu 33.
¶			θεοῦ· ὡς) dist.
34		Ief. XL. 13.	
35		Iob. XLI. 2.	
XII. 2	ὕμῶν) - δ		
II	κυρίῳ καιρῷ ε		Vid. App. P. II. ad h. l. qui lectionem καιρῶ plane debilem, neque apostolo dignam esse, ostendit.
19		Deut. XXXII. 35.	
20	οὖν) - δ	Prov. XXV. 21 f.	
XIII. 1	ἀπὸ) ὑπὸ β		
¶	ἐξουσίᾳ) - δ		
3	τῶν ἀγαθῶν ἢ κακῶν) τῶν ἀγαθῶν ἔργῳ, ἀλλὰ τῶ κακῶ β		
9	ὅν ψευδομαρτυρήσεις) - β	Ex. XX. 13 f. Lev. XIX. 18.	
10	τῶ) τοῦ δ		
XIV. 1	διαλογισμῶν) λογισμῶν δ		
9	καὶ ἀνέστη) - α		καὶ ἀπέθανε καὶ ἔζησεν) Fir- ma lectio. Confer ἀπέθανε -- νεκρῶν, ἔζησεν -- ζώντων.
¶	ἔζησεν) ἀνέζησεν ε		

	Variantes	Parallela	Notulae
Rom.			
XIV. 11		Ief. XI V. 23.	
15	δὲ) γὰρ δ		
16	ὑμῶν) ἡμῶν δ		
21	ἢ σκανδαλίζεταῖ ἢ ἀδθενεῖ) - ε		
XV. 2.	ἕκαστος) ἕκαστος γὰρ ε		
¶	ἡμῶν) ὑμῶν δ		
3		Pf. LXIX. 10.	
4	προεγράφη alterum) ἐγράφη δ		
5	χειρὸν ἰησοῦν) ἰησοῦν χειρὸν γ		
7	ὑμᾶς) ἡμᾶς δ		
8	χειρὸν ἰησοῦν) χειρὸν vel ἰη- σοῦν χειρὸν δ		
9		Pf. XVIII. 50.	
10		Deut. XXXII. 43.	
11	med. καὶ) - δ	Pf. CXVII. 1.	
12		Ief. XI. 10.	
14	ἀλλήλους) ἄλλους δ		
15	ἀδελφοὶ) - δ		
21		Ief. LII. 15.	
24	ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς. ἐλπίζω γὰρ) ἐλπίζω β		
29	τοῦ εὐαγγελίου τοῦ) - δ		
33	ἀμὴν) - β		
XVI. 5	ἀχατας) ἀσίας β		Ἄντὶ finale Græci librarij ex usu ejus frequentissimo adjicere amarunt, non di- cam, in doxologiis, quæ Amen habent in Pf. XLI. 14. LXXII. 19 &c. sed in vo- tis & in librorum clausulis. ἀσίας antiqua lectio.
14	ἑρμᾶν, πατρόβαν, ἑρμῆν) ἑρ- μῆν, πατροβᾶν, ἑρμᾶν δ		
16	ἐκκλησίαι) ἐκκλησίαι πᾶσαι β		πᾶσαι addit lectio vetustis- sima.

Rom. XVI.

	Variantes	Parallela	Notulae
Rom.			
XVI. 18	ἡμῶν) - δ		
¶	ἡμοῦ) - δ		
20	συντρίψει) συντρίψαι δ		
24	ἢ ὑμῶν) - γ		
¶	ἀμὴν) - β		
26	διὰ τε) διὰ γ		
1 Cor. I.			
2	ἡμῶν) - δ		
6 f.			ὑμῶν, ὡς) diff.
15	ἐβάπτισα) ἐβαπτίσθη δ		
18	ἡμῶν) - δ		
19		Ief. XXIX. 14.	
20	ἡμῶν) β	Iefa. XXXIII. 18.	
22	σημεῖον) σημεῖα α		
23	ἑλλήσι) ἔθνεσι γ		
28	καὶ) - β		
29	τοῦ θεοῦ) αὐτοῦ ε		
31		Ier. IX. 23.	
II. 1	μαρτύριον) μυστήριον ε		
4	ανθρώπων) - γ		
9		Ief. LXIV. 3.	
13	διδασκαίς) διδασκαλί γ		
¶	ἀγίου) - β		
14	τοῦ θεοῦ) - β		ὃν δέχεται) non vult. mox, ὃν δύναται, non potest. ,μωρία-ἔστι· καὶ-γραῖναι,) diff.
16		Iefa. XL. 13.	
III. 2	καὶ) - α		
¶	οὐτε) οὐδὲ β		

	Variantes	Parallela	Notulæ
I Cor.			
III. 5	τίς οὖν κτλ.) τί οὖν ἐστὶν ἀπολλύς, τί δὲ παῦλος; διάκονοι δ		
	¶ δι' ὧν) οὐ δ		
	II ἰησοῦς χριστός) χριστός ἰησοῦς δ		
	14 μένει) μινεῖ α		
	19	Iob. V. 13.	
	20	Pf. XCIV. 11.	
IV. 2	ὁ δὲ) ὡδε ε		
	6' Φρονεῖν) - γ		
V. 1	ὀνομάζεται) - β		
	2 ἐξαρθῆ) ἀρθῆ β		
	7 οὖν) - β		
	¶ ὑπὲρ ἡμῶν) - ε		
	10 καὶ) - γ		
	12 καὶ) - β		
	13 κρῖνει) κρινεῖ α		accent. not.
VI. 2	οὐκ) ἢ οὐκ		
	7 ὑμῶν) ἐν ὑμῶν ε		
	13		βρώματιν ὁ δὲ-καταργήσει.) diff.
13. 14			σώματι ὁ) diff.
	16	Gen. II. 24	
	20 καὶ ὑψ. θεοῦ) - α		ὑμῶν. περὶ) Lectio firma. Agitur h. l. de corporis usu & abusu.
VII. 3	ὀφειλομένην εὐτοίαν) ὀφειλὴν α		ὀφ. ἔστι.) Paraphrasis. ὀφειλὴν) Lectio nativa & simplex.
	5 τῆ νηστεία καὶ) - β		Iejunium adjecere Græci jejunatores.
	¶ συνέρχηθε) ἢ τε δ. συνέρχε- σθε β		
	9 γαμήσαι) γαμεῖν γ		
	10	Matth. V. 32.	I Cor. VII.

	Variantes	Parallela	Notulae
I Cor.			
VII. 13	ἡ τις) ἔι τις δ		
¶	αὐτὸν) τὸν ἄνδρα δ		
17	θεὸς) κύριος ε		
¶	κύριος) θεὸς ε		
21			χρηστῶ) utere servitute, v: gr. apud herum facilem.
22			κληθεῖς δοῦλος) κληθεῖς em- phasiñ habet. ἐλεύθερος κληθεῖς) ἐλεύθερος emphasiñ habet.
23			μὴ γινῶσθε) nolite fieri, fieri, proprie, qui liber est, li- bertatem ne abjiciat.
29	συνεσαλμένος) συνεσαλμέ- ιος * ε		
30	ἀς tertium) ὡς μὴ ἀγορά- ζοντες καὶ οἱ κτεχόντες, ὡς ε		
34			μεμέρισται καὶ) καὶ quoque.
35	ἐυτάρεδρον) ἐυπρόσεδρον δ		
38	ἐγαμίζων bis) γαμίζων β		
39	καὶ) - β		
VIII. 1			οἶδαμεν) dist. Hoc pertexi- tur versu 4.
2	δὲ) - γ		
¶	οὐδέτω) οὐτω β		
¶	οὐδε.) - δ		
4	ἐίς) - β		
5	τῆς) - α		
7	συνεδήται) συνεθεία δ		
9	ἀδελφότητι) ἀδελφότητι β		
11	ἀδελφός) - ita, ut ante δι inferas ὁ ἀδελφός γ		

	Variantes	Parallela	Notulæ
I Cor. IX. 1	ἀπόστολος-ἐλεύθερος) ἐλεύθε- ρος- ἀπόστολος β		Prior, <i>libertatis</i> , mentio con- gruit cum toto proposito: subjungitur <i>apostolatus</i> , per gradationem. & de apo- stolatu agunt continuo se- quentia: de libertate, ver- sus 4 seqq.
2	ἐν κυρίῳ) - β		
6	τοῦ) - γ		
7	ἐκ τοῦ καρποῦ) τὸν καρπὸν β		
¶	η) - δ		
8	οὐχὶ ἕως ταῦτα) καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ γ		
9		Deut. XXV. 4.	
10	τῆς . . . ἐλπίδι) ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μετέχειν β		
18	τοῦ χρυσοῦ) - γ		
20	νόμον medium) νόμον, μὴ ὡς αὐτὸς ὑπὸ νόμον β		
22	πάντως τινὰς σάσω) πάντα κερδήσω γ		
23	τοῦτο) πάντα δ		
X. 1	δὲ) γὰρ β		
1 f.		Ex. X'II. 21. XIV. 22.	
2	ἐβαπτίσαντο) ἐβαπτίσθη- σαν δ		
3		Ex. XVI. 15.	
4		Ex. XVI. 6.	
6		Num. XI. 4.	
7		Ex. XXXII. 6.	
8		Num. XXV. 1. 9.	
9	χρυσὸν) θεὸν ε· κύριον ε	Num. XXI. 4 fs.	Vid. App. P. II ad h. l. ubi lectio χρυσὸν adversus Ar- temonium defenditur.
			I Cor. X.

	Variantes	Parallela	Notulæ
1 Cor. X			
9	καὶ prius) - δ		
10	καὶ prius) - β	Num. XIV.2. 36.	
11	πάντα) - δ		
¶	τύποι) τυπικῶς γ		
13	ὑμᾶς tertium) - ε		
16	χριστοῦ alterum) κυρίου γ		
19	ἰδωλον - ἰδωλόθυτον) ἰδω- λόθυτον - ἰδωλον β		
20	τὰ ἔθνη) - ε		
23	μοι alterum) - δ		
24	ἕκαστος) - γ		
26		Pf. XXIV. 1.	
28	ἰδωλόθυτον) ἱερόθυτον γ		
¶	συνείδησι.)! συνείδησιν. τοῦ γὰρ κυρίου ἢ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς δ		συνείδησιν. τοῦ γὰρ- arripuit librarius ex v. 26.
XI. 1. 2			χριστοῦ. Ἐπαινῶ) Veri limites capi- tum.
14	ἡ) - β 1		
15 fin.	αὐτῆ) - ε		
16			συνήθειαν) mulieris non ve- lata.
17	παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ) παραγγέλλω οὐκ ἐπαι- νῶν β		
18	τῆ) - γ		
19	ἐν ὑμῖν) - ε		
20			οὐκ ἔστι) non est. Man kommt nicht dazu, wegen Abgang des Brots und Weins.
22			ὑμᾶς ἐν τούτῳ; οὐκ) dist.

	Variantes	Parallela	Notulae
I Cor.			
XI. 24	λάβετε φάγετε) - β		Confer v. 25.
¶	κλώμενον) - β		
26	τούτο) - δ		
¶	ἀτ post οὔ) - β		καταγγέλλετε) Indicativum esse, docet γάρ particula praecedens.
27	τούτου) - β		
¶	ἢ) καὶ β		
29	ἀναξίως) - ε		κρίμα) fine articulo. conf. v. 32.
34	εἰ δέ τις) εἰ τις γ		ἔλθω,) diff.
¶			ὅτε) Firma lectio.
XII. 2	ὅτε) - ε		
3	ἰησοῦν) ἰησοῦς ε		
¶	κύριον ἰησοῦν,) Κύριος ἰησοῦς, β		
6	εἰς) - β		
10	διακρίσεις) διακριτις γ		
12	τοῦ ἐνός) - γ		
13	εἰς) - β		Vno spiritu potati sumus. Omisio τοῦ εἰς, lectio firma.
15			σώματος.) fine interrog. Sensus est: non propterea non est e corpore.
21	δέ) - δ		
26	συμπάχει) συμπάχη δ		
¶	συχαίρει) συχαίρη δ		
27	μερους) μελους ε		
28	γλωσσῶν) γλωσσῶν, ἑρμηνείας γλωσσῶν γ		
XIII. 4	ἢ ἀγάτη) - δ		περπερέεσθαι) est in excessu, quod in defectu εἰρημενεῖν.

	Variantes	Parallela	Notulae
1 Cor.			
XIII. 8			προφητεία, κατ. γλώσσαι, παυσ. γνώσις, καταργ.) diff.
9	γάρ) δὲ γ		
XIV. 5	διερμηνεύη) διερμηνέυει δ		
10	Φωνῶν) γλωσσῶν δ αὐτῶν). - ε		
11	ἐν) - β		
18	μοῦ) - β		
21		Iesa. XXVIII. 11.	
24. 25	καὶ οὕτω) - α		πάντων, τὰ κρυπτά) Firma lectio. Arripuit librarius καὶ οὕτω ex frequenti ineiſo.
26	γλώσσαν ἔχει, ἀποκάλυψιν) ἀποκάλυψιν ἔχει, γλώσ- σαν β		
32	πνεύματα) πνεῦμα ε		
34		Gen. III. 16.	
39	ἀδελφοί) ἀδελφοί μου δ		
40	πάντα) πάντα δὲ γ		
XV. 3		Iesa. LIII. 8. 9.	
4		Pf. XVI. 10.	
15 f.			ἐγείρονται. Ἐι) diff.
20 f.	ἐγένετο) - β		κεκοιμημένων. ἐπειδὴ) Lectio firma.
25		Pf. CX. 1.	
26			αὐτοῦ) ejus.
27		Pf. VIII. 7.	
28	ὁ υἱός) - ε		
¶	τά) - β		
		V V V V V 3	1 Cor. XV.

I Cor.
XV. 29

Variantes

Parallela

Notulæ

31 ὑμετέραν) ἡμετέραν ε

νεκρῶν; ἐι) dist.

ὑπὲρ τῶν νεκρῶν) *super mortuis*, ipsi mox ad mortuos aggregandi, per morbum, senectutem, martyrism &c.

¶ καύχησιν) καύχησιν ἀδελφοὶ
β

ὑμετέραν) Lectio firma. Afferentio in secunda persona. nam Paulus Corinthios sibi anteponit. sibi *mortem* vindicat: illis *gloriam*. uti c. IV. 10. 2 Cor. IV. 12.

32

ὄφελος; ἐι-ἐγείρονται,) dist.

Vis incisi hujus, si *mortui non resurgunt*, continetur in particula *ἐπεὶ*, v. 29, & in formula *κατὰ ἀνθρώπων*, v. 32. Itaque incisum illud utroque versu annectendum est verbis seqq.

39 μὲν) μὲν σὰρξ ε

¶ ἰχθύων -- πτηνῶν) πτηνῶν-
-ἰχθύων β

45 ἀνθρώπος) - β

Gen. II. 7.

47 ὁ κύριος) - δ

49 φορέσωμεν) φορέσομεν δ

ω Lectio firma. *sollen tragen*, ex divino decreto.

51 οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες
δὲ) οὖν κοιμηθησόμεθα,
ἀλλ' οὐ πάντες ε. ἀναση-
σόμεθα, οὐ πάντες δὲ δ

κοιμηθησόμεθα, πάντες)
dist.

I Cor. XV.

	Variantes	Parallela	Notulae
I Cor.			
XV. 54	τὸ φθαρτὸν usq. καὶ) - γ	Iesa. XXV. 28.	
55	κέντρον) νίκος δ νίκος) κέντρον δ	Hof. XIII. 14.	
57	διδόντι) δόντι β		
XVI. 3	, δι' ἐπιστολῶν) δι' ἐπιστολῶν, ε		
7	ἐπιτρέψη) ἐπιτρέψη β		
24	ἀμήν) - α		
2Cor.I.6	· εἴτε παρακαλούμεθα usq. ὑπὲρ ὑμῶν) τῆς ἐνεργουμένης usq. ὑπὲρ ὑμῶν· εἴτε παρα- καλούμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρί- ας δ		
II fin.	ὑμῶν) ἡμῶν ε		
12	θεοῦ prius) - ε		
15	πρότερον) τὸ πρότερον α		
17	βουλευόμενος) βουλόμενος β		
¶	καὶ καὶ) καὶ δ		
¶	οὐ εὐ;) οὐ; δ		
20	καὶ ἐν αὐτῷ) διὸ καὶ δι' αὐ- τοῦ δ		
II. 10	εἰ τι κεχάρισμαι, ᾧ) δ κε- χάρισμαι, εἰ τι β		
17	πολλοὶ) λιποτοὶ δ		
¶	ὡς & ἀλλ') - δ		
III. I	εἰ) ἢ ε		
¶	συσατικῶν alterum) - γ		
16 f.			
IV. 4	ἀυγάσαι) διαυγάσαι γ		
¶	αὐτοῖς) - δ		
6	πιστοῦ) - γ		

ὁ δὲ --. Ἡμεῖς δὲ) Sic comm.

ὁ θεὸς τοῦ) sine dist.

2Cor.IV.

	Variantes	Parallela	Notulae
2 Cor.			
IV. 10	κυρίου) - γ		
¶	σώματι prius) τώματι ἡμῶν δ		
13		Pf. CXVI. 10.	
14	κύριον) - ε		
V. 3	ἐκδυσάμενοι) ἐκδυσάμενοι δ		
¶	ἐκδημοῦντες, ἔτε ἐκδημοῦντες) ἐκδημοῦντες, ἔτε ἐκδημοῦν- τες γ		ἐκδημοῦντες, domum eunt, non, domi versantes.
10	διὰ) ἴδιε ε		
17	καινὰ τὰ πάντα) τὰ πάντα καινὰ δ		
18	ἰησοῦ) - γ		
21	γνωμέθα) γενώμεθα		
VI. I			συνεργῶντες-παρακαλούμεν) Hoc est medium inter gra- vitate[m] legatorum & in- ter submissam rogationem, c. V. 20. Id est; omnia experimur.
2		Iesa. XLIX. 8.	
13			ἀντιμῖθιαν, ὡς τέκνοις λέγω, πλατύνθητε) dist.
17		Iesa. LII. II. Zeph. III. 19. 20.	
18		I Chron. XXVIII. 6. Iesa. XLIII. 6.	
VII. 3			ἐ, ἐ) acc.
8			ἐκείνη, ἐι καί, πρὸς) dist. ἐι καί si modo tristavit.
11	ὑμῖν) ἐν ὑμῖν ε		σπουδῆν; - ἀπολογία, - ἀγα- νάκησιν - φόβον, - ἐπιπό- θησιν - (ἦλον - ἐκδίκησιν.) dist.
			Cor. VII.

	Variantes	Parallela	Notulae
2 Cor.			
VII. 12.	ἡμῶν τὴν ὑπὲρ ὑμῶν) ὑμῶν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν δ		
13	δὲ) - δ		
15			ἐς) acc.
VIII. 4 f.			ἐγίουσ, καὶ οὐ) Firma lectio. Sententia est: Non modo donum, sed se ipsos dede- runt.
9			ἐπτῶχευσε) pauperem egit.
12	τίς) - β		
15		Ex. XVI. 18.	
16	διδόντι) δόντι δ		
19	ὑμῶν) ἡμῶν β		
21	προσούμενοι) προσοῦμεν γὰρ β		
IX. 1 f.			ὕμῶν· οἶδ'α) dist.
2 f.			πλείονας· ἔπεμψα) dist.
4	λέγωμεν) λέγω δ		
¶	τῆς καυχίσεως) - γ		
5	προκατηγελέμενον) προετηγ- γελέμενον γ		
¶	καὶ) - γ		
7	1	Prov. XXII. 9.	
9		Pf. CXII. 9.	
10	χορηγεῖσθαι κτλ.) χορηγήσει, καὶ πληθυνεῖ -- καὶ ἀυξή- σει β	Ies. LV. 10.	-- στέροντι καὶ -- βρώσιν, χο- ρηγήσεται καὶ -- ὑμῶν, καὶ) dist. Ad πτέρμα confer στέρον, & ad βρωσ confer βρωσ - συνε. Cibus anime justifi- 2 Cor. IX.
		XXX 22	

	Variantes	Parallela	Notulae
2 Cor. IX. 10			tia. Matth. V. 6. c. VI. 31. 33.
	11		πλουτιζόμενοι) Construe cum περισσέυητε, v. 8.
X. 7	βλέπετε;) βλέπετε • ε		
	¶ χριστοῦ tertium) - δ		
	12 f. οὐ συνοῦσιν • ἡμεῖς δὲ) - γ		
XI. 6			ἐν παντὶ - ἐν πᾶσιν) ἐν παντὶ semper neutrum: ἐν πᾶ- σιν, masculinum, h. l. & sepe.
	21 ἠδενήσαμεν) ἠδενήσαμεν ἐν τούτῳ τῷ μέρει ε		
	23		δίακοι χριστοῦ ἐσὶ;) Inter- rogatio. nam istos negat diaconos Christi. v. 15.
	31 ἡμῶν) - δ		
XII. 2 f.	οὐκ οἶδα primum) - δ		Considerata repetitio. Raptus est 1 in caelum tertium. 2 in paradisum. Respondet pluralis v. 1.
	7 ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι alterum) - δ		εατῶν) ἀκλιτον rarum, in versione merito fervandum.
	9 μου ἐν) ἐν ε		κολαφίζῃ) Propria σκόλοπος explicatio, non aliam de- nuo desiderans explicatio- nem. conf. Job II. 7.
	¶ μάλλον) - δ		
	11 καυχόμενος) - δ		
	12 ἐν tertium) - β		
	14 τρίτον) τρίτον τοῦτο ε		
	19 πάλιν) πάλαι δ		

	Variantes	Parallela	Notulæ
2 Cor.			
XIII. 2	γράφω) - β		κύριος, ἐς) dist.
10			Et sic in fine aliarum episto-
13	ἀμὴν) - β		larum.
Gal. I. 3	ἡμῶν) - β		
4	ὑπὲρ) περι δ		
6	Χριστοῦ) - γ		
9	προειρήκαμεν) προεἰρηκα δ		
11	δὲ) γὰρ δ		
15	ὁ θεὸς) - δ		
16	προσανεθέμην) προανεθέμην δ		
II. 5	εἰς οὐδὲ) - ε		
9	Ἰάκωβος καὶ κηφᾶς) πέτρος καὶ Ἰάκωβος γ		
11	πέτρος) κηφᾶς β		
14	πέτρον) κηφᾶ δ		
16			ἰησοῦ Χριστοῦ) Emphasis est in ἰησοῦ.
			Χριστὸν ἰησοῦν) Emphasis est in Χριστόν.
			ἄρα) acc.
17			ἐβάσκαανεν; εἰς) Observanda lectio.
III. 1	τῇ ἀληθείᾳ μὴ ταῖσθεσθαι) - β		
¶	ἐν ὑμῖν) - δ		
3			ἀνόητοί ἐσε;) dist.
6		Gen. XV. 6.	
8		Gen. XII. 3.	
10	ἐμμένει) ἐμμενᾶ γ	Deut. XXVII. 26.	
11		Hab. II. 4.	
12	ἀνθρώπος) - β	Lev. XVIII. 5.	
		XXXXX 2	Gal. III.

	Variantes	Parallela	Notulæ
Gal. III.			
13		Deut. XXI. 23.	
15	ἀδελφοὶ) - β		
16		Gen. XXII. 18.	
17	εἰς χριστὸν) - δ		
19	προσετέθη) ἐτέθη β		
¶	ᾠ) δ ε		
29	καὶ) - γ		
IV. 3			νήπιοι) Kinder. conf. v. 6 υἱοὶ, Söhne.
4	γενόμενον prius) γεννώμενον δ		
6	ὑμῶν) ἡμῶν ε		
7	θεοῦ) - δ		Vid. App. P. II. ad h. l. ubi multiplex varietas proba- bile reddit, Θεοῦ incertum esse ex Rom. VIII. 17.
14	μου) ὑμῶν ε		
15	τίς οὖν ἦν) ποῦ οὖν δ		
18 f.			ὑμᾶς, τεχνία) diff.
22		Gen. XXI. 2. 9.	
24	αἱ) - δ		ἄρουρ σινᾶ) Emphasis est in ἄρουρ.
25	γὰρ) δὲ ε		σινᾶ ἄρουρ) Emphasis est in σινᾶ.
¶	ἀγαρ) - β		τὸ γὰρ σινᾶ) Digna expendi lectio.
¶	δὲ alterum) γὰρ β		
26	πάντων) - γ		
27		Ief. LIV. 1.	

	Variantes	Parallela	Notulae
Gal. IV.			
28			ἀδελφοί, κατὰ Ἰσαάκ, ἐπαγγελίας) dist.
30		Gen. XXI. 10.	
V. 1	οὐκ ἢ χριστὸς ἡμᾶς) ἢ ἡμᾶς χριστὸς β		
10 f.			ἢ • ἐγὼ) dist.
11	ἐπι prius) - δ		
12			ὄφελον • καὶ) dist.
14	πληρῶται) τετλήρωται γ	Lev. XIX. 18.	
¶	ἑαυτὸν) σεαυτὸν α		
19	μοιχείᾳ) - γ		
21	φόνει) - ε		
VI. 2	ἀναπληρώσατε) ἀναπληρώ- σατε ε		
12	ἵνα μὴ -- διάκωνται) ἵνα -- μὴ διάκωνται δ		
13	περιτεμνόμενοι) περιτετμημέ- νοι δ		
15	ἐν γὰρ χριστῷ Ἰησοῦ οὕτε) οὐ- τε γὰρ β		
¶	ἰσχύει) ἐστὶν β		
16	σοικῆσεν) σοικῶσιν δ		
17	κυρίου) - γ		
Eph. I. 1	ἐν ἐφέσω) - γ		Vid. App. P. II ad h. I. ubi paucæ, sed idonea antiqui- tatis vestigia docent, ἐγ- κυκλίον hanc finitæ episto- lam, nullo urbis expresso nomine.
5	ἐν ἀγάτῃ), ἐν ἀγάτῃ γ		
		X x x x x 3	Eph. I.

Eph. I.	Variantes	Parallela	Notuke
6	ἐν ᾧ) ἥς γ		
18	καρδίας) διανοίας ε		καρδίας) Insignis lectio.
19	ἡμᾶς) ὑμᾶς δ.		
II. 1			
			ὑμᾶς ὄντας) Emphasis est in ὑμᾶς.
5			ὄντας ἡμᾶς) Emphasis est in ὄντας.
8	ὑμῶν) ἡμῶν δ		
17	καὶ τοῖς) καὶ εἰρήνην τοῖς γ		
19	ἀλλὰ) ἀλλ' ἐς ε		
20	ἰησοῦ χριστοῦ) χριστοῦ ἰησοῦ γ		
21	πᾶσα) πᾶσα ἢ δ		
III. 1 f.			
			ἔθρων • εἰς) dist. Suspensa oratio continuatur versu 14.
5	δ) δ ἐν ε		ἑτέρας γενεαῖς) Casus sextus, uti Act XIII. 36.
7	τὴν δοθεῖσαν) τῆς δοθείσης β		
8	τῶν ἀγίων) - δ		
9	οἰκονομία) κοινωνία ε		Agnosceitur lectio οἰκονομία a Iunio Iuliano receptio- rum lectio- num defensoribus.
¶	διὰ ἰησοῦ χριστοῦ) - δ		
13 f.			
14	τοῦ usq. χριστοῦ) - δ		ὑμῶν • τούτου) dist.
16			ὑμῖν, κατὰ) dist.
18	ἵνα), ἵνα ε		
19			χριστοῦ • ἵνα) dist.

	Variantes	Parallela	Notulae
Eph. IV.			
6	καὶ primum) - δ		
¶ 7	ὑμῶν) - δ. ἡμῶν β		
8	καὶ) - δ	Pf. LXVIII. 19.	
9	πρῶτον) - γ		
12			ἀγίων, εἰς) dist.
16	μέρους) μέλους β		
17	λοπῆ; - δ		
18	ὄντες,), ὄντες ε		
19	ἀπληροκοτες) ἀταλακίτες ε		
26		Pf. IV. 5.	
29	χρείας) πίστεως γ		Arripere librarius τὸ χρείας potuit ex v. 28.
V. 2	ἡμᾶς) ὑμᾶς γ		θυσίαν τῶ) fine dist.
4	καὶ secundum) ἢ β		
5	ὁς) ὁ δ		
8f.			περιπατεῖτε · ὁ γὰρ) dist.
9	πνεύματος) φωτὸς α		Φωτὸς) Lectio firmissima: at πνεύματος illatum ex Gal. V. 22.
10f.			κυρ.φ. καὶ) dist.
14		Iesa. LX. 1.	
17	κυρίου) θεοῦ γ		
21	θεοῦ) χριστοῦ β		
22	ὑποτασσασθε) - β		
23	o prius) - β		
¶ 24	καὶ αὐτὸς ἐστὶ) αὐτὸς δ δ		
26f.			αὐτῆς, ἵνα) dist.
			Eph. V.

	Variantes	Parallela	Notulae
Eph. V.			
27	αὐτῶν) αὐτοῖς γ		
29	κύριος) χριστός β		
30 f.		Gen. II. 23 f.	
VI. 2		Ex. XX. 12.	
5	χριστῶ) κυρίῳ β		
6	, ἐκ ψυχῆς) ἐκ ψυχῆς, ε		
7	τῶ) ὡς τῶ β		
9	ὑμῶν αὐτῶν) αὐτῶν καὶ ὑμῶν δ		
10	μου) - β		
12	τοῦ αἰῶνος) - δ		πνευματικά) Substantivum, ut πτωχῶν κτλ.
13			κατεγασμένοι) ad pugnam comparati.
15			ἰσχυροῦς) Hebr. יָצִיב dicit firmitudinem, eamque pe- dum h. l.
19			μου, ἐν) dist.
Phil. I. 7	καὶ τῇ) καὶ ἐν τῇ γ		
¶	χάριτος) χαρᾶς ε		
11	καρπῶν δικαιοσύνης τῶν) καρ- πῶν δικαιοσύνης τῶν β		
15	καὶ primum) - γ		
16 f.	ἐριθείας usque κῆμαι) ἀγά- πης, ἐιδότες usq. κῆμαι οἱ δὲ ἐξ ἐριθείας usq. δεσ- μοῖς μου β		
¶	ἐπιφέρειν) ἐγείρειν δ		

	Variantes	Parallela	Notulae
Phil. I.			
23	δὲ) γὰρ ε		
¶	πολλῶ) πολλῶ γὰρ ε		
25	μενῶ) μένω β		
II. 1	τι) τις δ		
¶	τινα) τις δ		
4	σκοπέετε) σκοπούντες β		
¶	τα) τὸ δ		
7			ἑαυτὸν ἐκένωσε) Emphasis cadit in ἑαυτόν.
7 f.			γενόμενος· καὶ) dist.
8			ἑταπείνωσεν ἑαυτὸν) Emphasis cadit in ἑταπείνωσεν.
¶			ὕπνικος, μέλει) dist.
21	χριστοῦ ἡμοῦ) ἡμοῦ χριστοῦ β		
III. 3	θεῶ) θεοῦ δ		
8	μενοῦν) μενοῦν γε ε		ἐζημιώθην, καὶ) dist.
¶	χριστοῦ ἡμοῦ) ἡμοῦ χριστοῦ γ		
11	τῶν) τὴν ἐκ β		
12	ἡμοῦ) - β		
13	οὐ) οὐτω ε		
14	τοῦ θεοῦ) - γ		
15	φρονώμεν) φρονοῦμεν δ		
16	καταί) - δ		
21	εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ) - β		
IV. 1 fin.	, ἀγαπῆτοί·)· ἀγαπῆτοί, γ		
4	παντοτε·)· πάντοτε, γ		
12	καὶ primum) δὲ ε		περιτσεύειν. ἐν) dist.

	Variantes	Parallela	Notulae
Phil. IV.			
13	χριστῶ) - γ		
19	πληρώσει) πληρώσαι ε		
23	ἡμῶν) - β		
Col. I. 2	καὶ κυρίου Ἰησοῦ χριστοῦ) - β		
6	καρποφοροῦμενοι) καρποφο- ρούμενοι καὶ αὐξανόμενοι β		
14	διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ) - α		Brevior lectio compensatur versu 20. at διὰ τοῦ αἵ- ματος αὐτοῦ illatum ex Eph. I. 7.
22	θανάτου) θανάτου αὐτοῦ δ		
24	παθήμασί μου) παθήμασιν δ		
II. 2	συμβιβαθέντων) συμβιβα- θέντες δ		
¶	καὶ medium) - δ		
11	τῶν ἀμαρτιῶν) - δ		
11 f.			χριστοῦ, συνταφέντες - βα- πτίσματι*) diff.
13	ὑμᾶς alterum) - ε		
¶	ἡμῶν) ὑμῶν β		
13 f.			αὐτῶ, χαρισάμενος - παρα- πτώματα· ἐξαλείψας) diff.
14			ἦρει) sustulit Deus.
15	αὐτῶ) αὐτῷ ε		ἐν αὐτῷ) in Eo, Christo.
18	μὴ) - ε		
20	οὖν) - β		

	Variantes	Parallela	Notulae
Col. II.			
20	τῶ) - α		
23			ἐφελοθρησκεία) Nomen hoc in bonam & malam partem significat.
III. 4	ἡμῶ) ὑμῶν β		
16	σοφία) σοφία· ε		πλουτίως, ἐν -- σοφία διδάσκαοιτες) dist. coll. c. I. 28.
¶	τῇ καρδίᾳ) ταῖς καρδίαις β		
¶	κυρια) θεῶ β		
18	τοῖς) τοῖς ἰδίοις ε		
20	ἐ) τῶ ε		
22	ὀφθαλμοδουλαιαῖς) ὀφθαλμοδουλαῖα γ		
¶	θεὸν) κύριον δ		
23	κα) ταν) - δ		
24	ἀποληψέθε) ληψέθε ε		
IV. 2			ἐν αὐτῇ, ἐν) dist.
8	γῶ τὰ περὶ ὑμῶν) γῶτε τὰ περὶ ἡμῶν δ		
12	πετληρωμένοι) πετληροφορημένοι ε		
18	αὐτῶ) - β		
I Theff.			
I. 1	ἀπὸ υἱοῦ. χριστοῦ) - β		
7	τύπους) τύπον γ		
II. 8	ἰμοιρόμειοι) ὁμοιρόμειοι δ		
9	νυκτὸς γάρ) νυκτὸς β		
15	ἰδίους) - β		

Υ y y y y z

I Theff. II.

	Variantes	Parallela	Notulae
I Theff.			
II. 18			ὕμᾱς, ἐγὼ.-δὶς, καὶ) dist.
19	χριστοῦ) - β		
III. 2	διάκονον τοῦ θεοῦ καὶ συνεργ- γόν ἡμῶν) συνεργόν τοῦ θεοῦ δ		
¶	περὶ) ὑπὲρ γ		
13	χριστοῦ) - β		
IV. 8	ὕμᾱς) ἡμᾶς ε		
9	ἔχετε) ἔχομεν β		
11	ἰδίαις) - β		
13	θέλω) θέλομεν β		
¶	κοιμημένων) κοιμωμένων δ		Solatium in recenti luētū su- per defunctis in fide, non super defunctis pridem.
17	κυρίου) χριστοῦ δ		
V. 3	γὰρ) - β		
13	ἑαυτοῖς) αὐτοῖς ε		
21	πάντα) πάντα δὲ β		
27	ἁγίοις) - ε		
2 Theff.			
I. 1	κυρίῳ ἰησοῦ χριστῷ) χριστῷ ἰησοῦ δ		
3 f.			ἀλλήλους, ὥς ε) dist.
8	περὶ Φλιγῶς) Φλογοῦ περὶ β		
¶	χριστοῦ) - β		
10			ὕμᾱς, ἐν) dist.
12 med.	χριστοῦ) - β		

	Variantes	Parallela	Notulae.
2 Theff.			
II. 2	Χριστοῦ) κυρίου β		
4	ὡς θεόν) - ε		
6	ἑαυτοῦ) αὐτοῦ β		
8	ὁ κύριος). ὁ κύριος ἰησοῦς β		
¶	ἀναλώσει) ἀνελεῖ δ		
10	ἐν alterum) - β		
11	καὶ) - ε		
¶	πέμπει) πέμπει ε		
17	ὑμῶν) - β		
¶	λόγω καὶ ἔργῳ) ἔργῳ καὶ λό- γῳ β		
2 Theff.			
III. 14			ἡμῶν, διὰ) dist.
16	τρόπῳ) τύπῳ δ		
1 Tim. I.			
1	κυρίου ἰησοῦ		
3			κάθως) Apodosis est versu 18.
4	οἰκονομίαν) οἰκοδεμίαν ε		οἰκονομίαν) Sic codices fere omnes.
10 f.			ἀντίκειται • κατὰ) dist.
17	σοφῶν) - α		Magnifica lectio, μένω θείᾳ. ἀμὴν • ταύτην) dist.
17 f.			
II. 7	ἐν Χριστῶ) - β		
9			σωτηροσύνης, κοσμεῖν) dist.
10			θεοπέθειαν, δι) dist. Con- strue κοσμεῖν δι
		Υϋϋϋϋ 3	1 Tim. II

	Variantes.	Parallela	Notulae
I Tim.			
II. 12	γυναικὶ δὲ διδάσκειν) διδά- σκειν δὲ γυ.αικὶ β		
14			ε. π. γ. in transgressione ef- se, cœpit; in eam inci- dit.
III. 3	μὴ ἀίχρα κερδῆ) - δ		
3 f.			ἀφιλάργυρον, τοῦ) dist.
6 f.			διαβόλου· δεῖ) dist.
9 f.			συνειδήσει· καὶ) dist.
10 f.			ὄντες· γυναῖκας) dist.
15	. Στύλος καὶ ἰδραῖωμα τῆς ἀληθείας καὶ), σύλος καὶ ἰδραῖωμα τῆς ἀληθείας. Καὶ δ		Vid. App. P. II ad h. l. quæ docet, initium capitis, in Στύλος, permultis Prote- stantium doctōribus pro- bari, idque merito.
16	θεός) δ δ		
IV. 1	πλάνοις) πλάνης ε		
6	τῆς καλῆς διδασκαλίας) τῆ καλῆ διδασκαλίᾳ ε		ἐντροφόμενος) præfens tempus.
8	ἐπαγγελίαν) ἐπαγγελίας δ		
12	ἐν πνεύματι) - ε		
15	ἐν alterum) - γ		
V. 4	ἐστὶ καλὸν καὶ) ἐστὶν β		
18		Deut. XXV. 4. Luc. X. 7.	
19	ἐκτὸς υἱῶν μαρτύρων) - δ		

	Variantes	Parallela	Notulae
1 Tim.			
V. 21	κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ) Χριστοῦ Ἰησοῦ β		
¶	πρόσκλησιν) πρόσκλησιν ε		
VI. 5	διαπαρὰ τριβαί) παραδια- τριβαί ε		
9	ἀνοήτους) ἀνοήτους ε		
12	ἐν) ἦν καὶ δ		
13	ζωστοικοῦντες) ζωηροῦντες ε		
16	καὶ) - β		
17	ἐν τῷ θεῷ τῷ ζῳίῳ) ἐπὶ τῷ θεῷ γ		
19	αἰωνίου) ὄντως β		
20	παρακαταθήκην) παραθήκην β		
¶	κεκοφανίας) κεικοφανίας ε		
21	ἀμήν) - α		
2 Tim. I.			
1	Ἰησοῦ Χριστοῦ) Χριστοῦ Ἰησοῦ γ		
10			ἀσθασιαν, δια) dist.
11	ἐθιῶν) - ε		
12 & 14	παραθήκην) παρακαταθή- κην ε		
II. 13	μένει) μενεῖ ε		
19	Κυρίου) Χριστοῦ ε	Num. XVI. 5. 21. 24. 26. 45.	
21	καὶ) - δ		
26			παγ.δος, ἐζωηριμενοι) dist. ὕπ' αὐτοῦ) a seruo Domini. ἐκείνου) illius, Dei.
III. 8	ιαμβῆς) μιμβῆς δ		

	Variantes	Parallela	Notulæ
2 Tim.			
III. 10			ἀγωγή) <i>Aufführung</i>
13			πλανώμεοι) <i>lassen sich ver- führen.</i>
16	καὶ) - ε		θρόνουσος καὶ) <i>sine dist.</i>
IV. 8	πᾶσι) - ε		
10	γαλατίαν) γαλλίαν γ		γαλατίαν <i>natum ex rhythmō δαλματίας.</i>
22	Χριστός) - β		
¶	ἀμὴν) - β		
Tit. I. 4	ἐλεις,) καὶ β		
II. 3	ἱεροπρεπεῖς) ἱεροπρεπεῖ β		
7	ἀδιαφορίαν) ἀφορίαν β		
8	ἡμῶν) ὑμῶν ε		
III. 8	τά) - β		
10	καὶ δευτέραν) - ε		
15	ἀμὴν) - β		
Philem.			
v. 2	ἀγαπητῆ) ἀδελφῆ β		
6	ἡμῖν) ὑμῖν δ		
¶	ἰησοῦν) - γ		
7	χαρὰν) χάριν ε		
9 ἁ.			Χριστοῦ· παρακαλῶ) <i>dist.</i>
11	ἀνεπεμψα) ἔπεμψα ε		
16			σοὶ, καὶ) <i>dist.</i>
20	κυρίῳ) Χριστῷ β		
23	ἀσπάζονται) ἀσπάζεται β		
25	ἀμὴν) - α		

	Variantes	Parallela	Notulae
Hebr. I.			
1	ἐχάτου) ἐχάτων ε		
2	τούς αἰῶνας ἐποίησεν) ἐποίη- σε τούς αἰῶνας γ		
3	δι' ἑαυτοῦ) - ε		
¶	ποισάμιμος τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν) τῶν ἀμαρτιῶν ποι- σάμιμος β		
5		Pf. II. 7. 2 Sam. VII. 14.	
6		Deut. XXXII. 43. apud LXX int. Pf. XCVII. 7.	
7		Pf. CIV. 4.	
8		Pf. XLV. 7.	
10		Pf. CII. 26.	
11	διζμένεις) διαμενεῖς γ		
11 f.			παλαιωθήσονται, καὶ - αὐτοὺς καὶ ἀλλαγήσονται· σὺ) diff.
12	ἐλιξείς) ἀλλάξεις γ		
13		Pf. CX. 1.	
II. 4	τὲ) - γ		
6		Pf. VIII. 5.	
7	καὶ κατ. υἱῶν χειρῶν σου) - ε		
9			ἰησοῦν, διὰ - θανάτου δόξης) diff.
¶	χάριτι) χωρὶς β		Vid. App. P. II ad h. l. ubi ostenditur, potiora vetu- statis suffragia referre χω-
		Z z z z z	Hebr. II.

	Variantes	Parallela	Notulae
Hebr. II.			
			ρίς. Morte gustata, potius est Christus τοῦ ἕρ Pf. VIII, ut omnia, excepto Deo, 1 Cor. XV. 27, ei subijciantur.
	12	Pf. XXII. 23.	
	13	Iesa. VIII. 17. 18.	
	14	σαρκὸς καὶ αἵματος) αἵματος καὶ σαρκὸς α	
III. I	1	χριστὸν) - β	
	2	Num. XII. 7.	
	6	οὐ) δς β	
	¶	περ) - β. μέχρι τέλους βεβαίαν) - ε	
	7	Pf. XCV. 7 f.	καθώς) Apodosis est versu 12.
	9	με prius) - δ	
	¶	, ἐδοκίμασάν με) ἐν δοκιμασία ε	ὑμῶν, ἐδοκίμασάν με καὶ) dist.
	10	ἐκείνη) ταύτη β	
	12 f.		μου • βλέπετε) dist.
	16	τίνες) τινὲς ε	
IV. I			καταλειπομένης) Promissio καταλείπεται, etiamnum relinquitur, reliqua est, exstat.
	¶	ἡμῶν) ὑμῶν ε	
	2	συγκεκριμένος) συγκεκριμένους ε	
	4	Gen. II. 2.	
	7	ἐίρηται) προείρηται β	
	12	τὲ prius) - γ	

	Variantes	-Parallela	Notulae
Hebr. V.			
5		Pfal. II. 7.	
6		Pfal. CX. 4.	
9 f.			αἰωνίου, προσαγορευθεὶς) dist.
VI. 3	ποιήτομεν) ποιήσωμεν ε		
10	τοῦ κόπυ) - β		
14		Gen. XXII. 16.	
18	θεὸν) τὸν θεὸν β		
VII. 1		Gen. XIV. 18.	Οὗτος) Prædicatum est, μί- νει, V. 3.
13	προσέχικε) προσέφηκε δ. προσεχε β		
14	ἱερωσύνης) ἱερέων γ		
16	σαρκικῆς) σαρκίνης ε		
17	μαρτυρεῖ) μαρτυρεῖται β		
20			καθ' ὅσον) Apodosis κατὰ τοσοῦτον, V. 22.
VIII. 4	γάρ) οὖν δ		
5		Ex. XXV. 40.	
8		Ier. XXXI. 31 f.	
9			αὐτοὶ οὐκ ἐπέμειναν) tanquam non populus meus. καθὼς ἠμέλησα αὐτῶν) ut si non essem Deus eorum.
11	πλησίον) πολίτην β		
12	καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν) - ε		
IX. 1	πρώτη) πρώτη σκητὴ ε		πρώτη prius, testamentum. Lectio firma.
2 feqq.		Ex. XL. 3 feqq.	
		Z z z z z z	Hebr. IX.

	Variantes	Parallela	Notulae
Hebr.			
IX. 9	ὄν) ἦν δ		
10	καὶ δικαιοῦμασι) δικαιοῦμα- τα β		
14	αἰωνίου) ἀγίου δ		
¶	ἡμῶν) ὑμῶν δ		
17			διαθέμενος ;) Interrog.
19			βιβλίον, καὶ) dist. ipsumque librum sumens (Ex. XXIV. 7) adspersit α & popu- lum, β & tabernaculum &c. Librum non adspersit.
20		Ex. XXIV. 8.	
X. 1	δύναται) δύνανται ε		
2			κακαθαρμένους ;) Interrog.
5		Pf. XL. 7 seq.	
7			ἦνω) כַּתוּבֵי אֶדְסוּם. κεφαλὴς βιβλίου, סֵפֶר מִגִּלָּה est ipse Psalmus XL, syngra- pha Messiae.
9	ὁ θεός) - β		
9 f.			σου· ἀναιρέϊ - σήση· ἐν) dist.
10	ἐσμὲν) ἐσμὲν οἱ ε		
¶	σώματος) σώματος τοῦ ε		
11	ιερέως) ἀρχιερέως ε		
12	αὐτός) οὗτος β		
13		Pf. CX. 1.	
14	μῖα γὰρ προσφορᾶ) μία γὰρ προσφορᾶ γ		Vid. Gnom. ad h. l.
15	προειρηκέναι) ἐιρηκέναι δ		
16		Ier. XXXI. 33.	
			Hebr. X.

	Variantes	Parallela	Notulae
Hebr. X. 22 f.			πονηρᾶς· καὶ) dist.
28		Deut. XVII. 6.	
30	λέγει κύριος) - β	Deut. XXXII. 35 f.	
34	δεσμοῖς μου) δεσμῶν β		
¶	ἑαυτοῖς) ἐν ἑαυτοῖς ε		ἑαυτοῖς) Lectio firma. Dativus commodi Luc. XII. 33.
¶	ἐν οὐρανοῖς) - δ		
36			ποιήσαντες) quum (jam v. 32 f.) fecistis.
36 fs.		Hab. II. 3 f.	
38	δίκαιος) δικαίος μου δ		
XI. 1			ὑπόστασις, πραγμάτων) dist.
4	λαλεῖ) λαλεῖται δ	Gen. IV. 4.	
5		Gen. V. 24.	
7		Gen. VI. 8. 14 f.	
8		Gen. XII. 1. 4.	
11	σαρῶν) σαῦρα εἶρα οὔσα β		
¶	ἔτεκεν) - β		ἔτεκεν recte omittitur. καὶ, idque: (citra verbum subloquens.)
13	ιδόντες) ἰδόντες καὶ πενήν- τες ε	Gen. XLVII. 9.	
17		Gen. XXII. 1 f.	προσέφερεν, ὁ) dist.
18		Gen. XXI. 12.	
19			ὁ θεός· ὀθεν) dist.
21		Gen. XLVIII. 16. XLVII. 31.	
23		Ex. II. 2.	πατέρων) Non innuuntur parentes, sed patres, pater & avus. Kahath nondum obierat.
		Zzzzz 3	Hebr. XI.

	Variantes	Parallela	Notulae
Hebr.			
XI. 24	πίσει) Πίσει μέγας γενόμενος μωϋσῆς ἀνείλεν τὸν αἰγύ- πτιον, κατανοῶν τὴν τα- πείνωσιν τῶν ἀδελφῶν αὐ- τοῦ. Πίσει ε		
28		Ex. XII. 12. 18.	
30		Iof. VI. 20.	
31		Iof. VI. 17. 23.	
32 fs.			γεδεῶν...) Alio ordine Subje- cta, alio prædicata enume- rantur, per chiasmum. Confer
			1 γεδεῶν-παρεμβ. ἐκλ. ἀλλ.
			2 βαράκ-ἔγε. ἰχ. ἐν πολ.
			3 σαμψών-ἐνεδ. ἀπὸ ἀδ.
			4 ἰεφθάε-ἰφ. σόμ. μαχ.
			5 δαυὶδ-κατηγ. βασ.
			6 σαμουὴλ - ἐργ. δικ.
			7 προφητ. - ἐπέτ. - ἔφραξ. - ἔσβεσ. - .
34	σώματα) σώμα β		
37	ἐπειράθησαν) - ε		ἐπειράθησαν) minis, blandi- tiis &c. Tenenda lectio
XII. 2			προκειμένης) pro gaudio mox adeundo.
3			ὕμῶν, ἐκλυόμενοι) diff.
5		Prov. III. 11 f.	ὀλιγώρει-ἐκλύου) Duo extre- ma: ὀλιγωρεῖν est animi Hebr. XII.

	Variantes	Parallela	Notulae
Hebr. XII. 5			contumacis : ἐκλύεσθαι, fracti. Illud dicitur ὄγκος, v. 1 : hoc, ἡ ἀμαρτία, non in genere, sed speciatim ἡ ὑπερίσματος ἀμαρτία, id est, ἀπιστία c. III. 12.
12		Prov. IV. 26. Iof. XXXV. 3.	
10			ἀγιότητος) Heiligkeit.
15	ἐνοχλή) ἐν χολῇ δ		
17			αὐτήν) τὴν ἑυλογίαν
18	ἔρει,) - ε		
20	λιθοβοληθήσεται) λιθοβ. ἢ βολίδι κατατοξευθήσεται ε	Ex. XIX. 12 f.	Locutio concisa: in subiecto subauditur homo; in prædicato configitur.
22 f.			ἐπουρανίω· καὶ μυριάσιν, ἀγγελῶν πανηγύρει, καὶ) dist. πάντων· καὶ) dist.
24	κρείττονα) κρεῖττον β		
¶	τὸν) τὸ δ		
25	ἐουρανῶν) οὐρανοῦ ε		
26		Hagg. II. 6.	ἅπαξ, ἐγὼ) dist. σείσω) Promissio.
¶	σεῖω) σείσω γ		
28	λατρεύομεν) λατρεύομεν δ		
29		Deut. IV. 24.	
XIII. 4	δὲ) γάρ γ		
5		Iof. I. 5.	
6		Pf. CXVIII. 6.	βοηθός, καὶ οὐ φοβηθήσομαι.) dist.
9	περιφέρεθε) παραφέρεθε β		παρὰφ.) neben hin.

	Variantes	Parallela	Notulæ
Hebr. XIII. 11		Lev. IV. 12. 21. c. XVI. 27.	
15	ἀναφέρωμεν) ἀναφέρομεν ε		
20	νεκρῶν) τῆς γῆς ε		Vid. App. P. II ad h. l. ubi hæc varietas derivatur ex Iesâ. LXIII. 11. Græc.
21	ὕμῶν) ἡμῶν ε		
¶	τῶν αἰώνων ἀμὴν) - γ		
22	ἀνέχεσθε) ἀνέχεσθαι β		τῆς παρακλήσεως) <i>mündlicher Zuspruch</i> : anticheton ad <i>epistolam.</i>
25	ἀμὴν) - β		
Iac. I. 3	τῆς πίστεως) - δ		
12	ὑπομένει) ὑπομενεῖ β		
14			ἐξελλόμενος) pallivum. δελεαζόμενος) medium. <i>laef- set sich locken.</i>
15	ἀποκύει) ἀποκυεῖ γ		
26	ἐν ὑμῶν) - γ		
II. 4	καὶ οὐ) οὐ δ		
8		Lev. XIX. 18.	
11	μοιχέυσεις , φονεύσεις) μοι- χεύεις) φονεύεις δ	Ex. XX. 13 f.	
13	ἀνίλεως) ἀτέλεος β		
¶	κατακαυχᾶται) καὶ κατα- καυχᾶται ε		
18	ἐκ prius) χωρὶς β		πίσιν - ἔργων) Emphasis est in τῶν πίσιν. Τὸ χωρὶς a- cuit provocationem , δει- ξον κτλ.
			Iac. I. 18.

	Variantes	Parallela	Notulae
Iac.			
I. 18			ἔργων - πίσιw) Emphasis est in τῶ ἔργων.
II. 23		Gen. XV. 6. 2 Chron. XX. 7. Iesa. XLI. 8.	δικαιοσύνην· καὶ) dist.
24	τοίνυν) - β		
III. 4			ἐλαυνόμενα, μιτάγεται) dist. πῦρ) ic. ἐσί.
5			
6	ἔύτως) - β		
6 f.			γέννης· πᾶσα) dist.
7			δαμίζεται καὶ δεδάμασαι) Correlata: domatur & do- mitam se praebet.
8			δαμάσαι· ἀκατάχτητον) dist.
12	ὕδατα τηγῆ ἀλυκῶν καὶ) ὕδρι ἀλυκῶν β		ὕδρι ἀλυκῶν Lectio firma. ἀλυκῶν instar Substantivi: ut Salzmeer, salziger Teich &c. Hunc nominativum sequitur accusativus, sicut Haffir.
14	κατακαυχᾶσθε) καυχᾶσθε γ		
IV. 2	οὐκ ἔχετε δὲ) καὶ οὐκ ἔχει- τε β		
5		1 Pet. II. 1 f.	
6		Prov. III. 34.	
7	ἀντίστητε) ἀντίστητε δὲ ε		
12	νομοθέτης) νομοθέτης καὶ κρι- τῆς β		
¶	σῶσαι καὶ ἀπολέσαι) ἀπολέ- σαι καὶ σῶσαι γ		

	Variantes	Parallela	Notulae
Iac. IV.			
12	ὅς κρίνεις τὸν ἕτερον) ὁ κρίνων τὸν πλησίον β		
14	γάρ ἐστιν) γὰρ ἔσαι β		
15			θελήσῃ, καὶ ζήσωμεν καὶ) diff.
V. 7	ἀν) - δ		
¶	ὑετὸν) - ε		
9	κριθῆτε) κατακριθῆτε δ		
11	ὑπομένοντας) ὑπομείναντας β		
¶	πολύσπλαγχιος) πολυεύ- σπλαγχιος ε		
¶	ὁ Κύριος) - γ		
11			εἶδετε· ὅτι) diff.
12	ὑπὸ κρίσιν) εἰς ὑπόκρισιν δ		ὑπὸ κρίσιν Lectio firma. conf. v. 9.
19	τῆς) τῆς ὁδοῦ τῆς ε		
20	ψυχὴν) ψυχὴν αὐτοῦ β		
I Petr. I.			
4	ὑμᾶς) ἡμᾶς ε		
7	πολύ τιμιώτερον) πολυτιμώ- τερον γ		
¶	δὲ δοκιμαζομένου) δεδοκιμα- σμένου δ		
8	ἰδόντες) ἰδόντες ε		
¶	πιστεύοντες) πιστεύετε, πιστεύου- τες δ		
12	ἡμῶν) ὑμῶν ε		
16	ἴσασθε) ἔσασθε γ	Lev. XI. 44.	
20	ἐχάταν) ἐχάτου δ		
22	διὰ πνεύματος) - δ		

	Variantes	Parallela	Notulae
I Petr. I.			
22	καθαράς) - ε		
24	ώς prius) - β		
¶	ἀιθρώπου) αὐτῆς β		
¶	αὐτοῦ) - β		
24 f.		Ief. XL. 6 fs.	
II. 2	ἀυξηθῆτε) ἀυξηθῆτε εἰς σω- τηρίαν β		
3		Pf. XXXIV. 9.	
4		Pf. CXVIII. 22.	
6		Ief. XXVIII. 16.	
7	λίθον υψ. γωνίας, καί) - ε		
8			προσκόπτουσι, τῶ) dist. coll. c. III. 1.
9		Ex. XIX. 6.	
10		Hof. II. 23.	
11	ἀτελεθε) ἀτίρειθα δ		παρακαλῶ) Magna adhorta- tio, ejus prior pars inci- pit hic: altera, cap. III. 15 medio. Vtraque pars ha- bet, πρ ἐν ᾧ κτλ.
13	ου) - γ		
14	μὲν) - β		
18	σκολοῖς) σκ. καὶ δυσκόλοις δ		
21	ὑμῶν, ὑμῶν) ἡμῶν, ὑμῶν β. ἡμῶν, ἡμῶν ε		
22 f.		Ief. LIII. 9 7.4.6.	
24			αὐτὸς) Ipse, servi instar. Servus non habet vicari- um. er meus selber daran.
25	πλανώμενα) πλανώμενοι γ		
		Λ α α α α 2	I Petr. III.

	Variantes	Parallela.	Notulae
I Petr.			
III. 1	κερδηθήσονται) . κερδηθήσου- ται δ		
5 f.			ἀνδράσιν· ὡς) dist.
6		Gen. XVIII. 12.	
7	συγκληρονόμοι) συγκληρονό- μοις δ		--μοις) Debilis lectio. nam mariti debent se bene ge- tere erga uxores etiam a confortio hereditatis re- motas. Cum recto casu, συγκληρονόμοι, conferatur v. 9 fin.
8	Φιλόφρονες) ταπεινόφρονες β		
9	εἰδότες) - δ		
10		Pf. XXXIV. 13 fs.	
13	μιμηταί) ζηλωταί γ		
14 f.		Ief. VIII. 12 f.	
15	θεὸν) χριστὸν ε		
15 f.			Φόβου, συνείδησιν) dist.
16			ἵνα ἐν ᾧ) conf. c. II. 12.
18	ἐπαθε) ἀπέθανε ε		
20	ἀπεξεδέχετο) ἀπαξ ἐξεδέχε- το ε		Vid. Gnom. & App. P. II ad h. l. ubi ἀπεξεδέχετο copiose firmatur.
¶	ὀλίγα) ὀλίγοι γ		
22	πορευθεῖς) Inferre καταπιὼν τὸν θάνατον, ἰα ζωῆς αἰω- νίου κληρονόμοι γενόμεθα γ		Vid. App. P. II & Gnom. ad h. l.
IV. 1	ἐν) - γ		
3	ἡμῖν) - β		

	Variantes	Parallela	Notulae
1 Petr.			
IV. 8	ἀγάπη) ἡ ἀγάπη δ	Prov. X. 12.	
¶	καλύψει) καλύπτει β		
11	ἐστίν) - δ		
¶	ἀμὴν) - γ		
14	δόξης) δόξης καὶ δυνάμεως δ		
¶	κατὰ μὲν υἱῷ. δοξάζεται) - ε		
16	μέρει) ὀνόματι β		
18		Prov. XI. 31.	
19	ἀγαθοποιῶν) ἀγαθοποιῶν ε		
V. 2	θεοῦ) Χριστοῦ ε		
¶	ἐκουσίως) ἐκουσίως κατὰ θεόν ε		
5	ὑποτασσόμενοι) - δ	Prov. III. 34.	
7 f.			ὑμῶν, νήψατε) dist.
8	ὅτι) - δ		
10	ἡμῶν) ὑμῶν δ		
¶	καταρτισαὶ ὑμῶν υἱῷ. θεμε- λιασται) καταρτισαὶ, σκρί- ξι, θενώσει. β		
11	καὶ τὸ) - β		
14	ἰησοῦ. ἀμὴν - β		
2 Petr. I.			
2	τοῦ θεοῦ, καὶ ἰησοῦ) - γ		
3	διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς) ἰδίᾳ δόξῃ καὶ ἀρετῇ β		
4	τίμια -- μέγιστα) μέγιστα -- τί- μια ε		θεῖα φύσις, Deus ipse, ut φύσις ἀνθρώπου, homo. Iac. III. 7.
		Ααα ααα 3	2 Petr. I. 5.

	Variantes	Parallela	Notulae
2 Petr. I.			
5	αὐτὸ τοῦτο δὲ) αὐτοὶ δὲ τού- τω β		
10	βεβαίαν usq. ποιῆσαι) ἵνα διὰ τῶν καλῶν ἔργων βε- βαίαν usq. ποιῆσθε δ		
12	οὐκ ἀμελήσω) μελήσω γ		
17		Matth. XVII. 5.	
21	οἱ) - γ		
II. 2	ἀσελγείαις) ἀπωλείαις ε		ἀσελγείαις Lectio firmissima.
4			εἰ) Apodosis est v. 9.
6	γομόρρας) γομόρρων γ		
8 f.			ἐβαστάιζεν· οἶδε) diff.
11	παρὰ κυρίῳ) - δ		
12	γεγενῆτ.) γεγενημένα γ		
13	ἀπάταις) ἀγάταις ε		
14	ἀκαταπαύτους) ἀκαταπαύ- σου ε		
¶	πλεονεξίαις) πλεονεξίας ε		
16	παραρροσίαν) παραρροσύ- την γ		
17	νεφελῶν) καὶ ἐμίχλαι β		
¶	ἕως αἰῶνα) - ε		
18	ἀσελγείαις) ἀσελγείας β		
¶	ὄντως ἀποφεύγοντας) ὀλίγως ἀποφεύγοντας β		
22		Prov. XXVI. 11.	
III. 2	ἡμῶν) ὑμῶν β		
3	ἐμπαίχεται) ἐν ἐμπαιγμονῇ ἐμπαίχεται β		

Petr. III. 7.

	Variantes	Parallela	Notulae
2 Petr.			
III. 7	αυτου) αυτω γ		
8		Pf. XC. 4.	
9	εις ημας) δι' υμας β		
10	εν νυκτι) - β		
12 f.			υπαρχειν υμας, εν αγιαις - - και ευσεβειαις προσδο- κωντας-ημερας, δι' η-λυ- θησανται, και-τικονται;) diff.
14	αμαυητοι) αμωμοι β		
15	ημαν prius) - γ		
I Ioh. I.			
4	υδων) ημων δ		
5	επαγγελια) αγγελια α		Recte Luth.
7	αλληλων) αυτου δ		
¶	χρισου) - γ		
II. 7	αδελφοι) αγαπητοι β		αγαπητοι Lectio firma : ap- pellatio Iohannaica.
¶	απ' αρχης alterum) - γ		
12	γραψω) εγραψα β		Γραψω, genus : species tres, πατερες, νεανισκοι, παι- δια. ad singulas species ait primum, scribo: dein- de, scripsi. v. 14. 21.
14	εγραψα πριμ. αρχης) - δ		
17	αυτου) - γ		
¶	αιωνα.), καθως και ο θεος μεινει εις τον αιωνα γ		Vid. App. P. II ad h. I.
- 18			ερατη) ultima, quam effugi- unt πατερες και νεανισκοι. I Ioh. II. 23.

	Variantes	Parallela	Notulae
I Joh. II.			
23	ἔχει.) ἔχει. ὁ ὁμολογῶν τὸν υἱὸν, καὶ τὸν πατέρα ἔχει β		ὁ ὁ. τ. ὁ. κ. τ. π. ἔ. Lectio firma : gravissima sententia. Admittit eam Calvinus, & Rumpæus.
27	αὐτὸ) αὐτοῦ δ		
28	τεκνία) τεκνία μου ε		
III. 10	ποιῶν δικαιοσύνην) ὧν δίκαιοσ δ		
14	τὸν ἀδελφόν) ~ ε		
18	γλώσση, ἀλλ') τῇ γλώσση, ἀλλ' ἐν α		
21	ἡμῶν prius) ~ ε		
23	πιστεύσωμεν) πιστεύωμεν β		
¶	ἡμῖν) ~ β		
IV. 2	γινώσκετε) γινώσκειται γ		
3	μὴ ὁμολογῆι τὸν ἰησοῦν χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα) λύει τὸν ἰησοῦν ε		
¶	τὸν) ~ β		
¶	χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα) ~ δ		
19	ἡμεῖς) ἡμεῖς οὖν γ		
¶	αὐτὸν) ~ β		
¶	αὐτός) ὁ θεὸς δ		
V. 6	ὅτι τὸ πνεῦμα) ὅτι ὁ χριστὸς ε		
7 f.	ἐν τῷ οὐρανῷ usq. ἐν τῇ γῆ) Omittitur a multis hæc pars : sed potius, trajecit utroque versu, totus locus sic legendus, ὅτι τρεῖς ἴσιν οἱ μαρτυροῦντες (ἐπὶ τῆς		Vid. Gnom. & App. P. II ad h. l. ubi ostenditur, 1 verbum 7 hodie in mss. Gr. non reperiri. 2 cum Latina versione antiquissima, & continua Latinorum patrum ferie firmiter niti.

	Variantes	Parallela	Notulae
1 Ioh. V.			
7 f.	γῆς,) τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσιν • καὶ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες (ἐν τῷ οὐρανῷ,) ὁ πατὴρ καὶ ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ οἱ τρεῖς ἐν ἑστίν β		3 in monumentis Latinis praecipuis testantes in terra prius memorari: deinde, per gradationem, testantes in caelo. Versiculus 7 est summa totius Epistolae: nam complectitur, quae dicuntur de Deo patre, c. I. 5, de Filio, c. II. 1, de Spiritu sancto, c. III. 24 &c.
9	λόγος) υἱὸς γ		
10	ἐαυτῶ) αὐτῷ β		
9	θεῶ) εἰς γ		
13	τοῖς υἱοῖς, τισεύετε), ἵνα εἰδῆτε, ὅτι ζωὴν ἔχετε αἰώνιον οἱ τισεύοντες β		
17	ὄν) - ε		
20	οἰδαμεν δε) καὶ εἰδαμεν, αὐ οἰδαμεν β		
9	ἀληθινόν) ἀληθινὸν θεὸν δ		
9	ἐν τῷ alterum) - ε		
9	ἡτοῦ χριστοῦ) - γ		
9	ζωὴ) ἡ ζωὴ ἡ γ		
21	ἀμὲν) - α		
2 Ioh.			
v. 1			κυρία, nomen proprium, v. 5.
3	ὑμῶν) ἡμῶν δ		
	κυρίου) - β		
8	ἐαυτοῦς) αὐτοῦς δ		
9	ἀπολέσωμεν ἃ ἐργασάμεθα) ἀπολίσητε ἃ ἐργάσαθε β		
9	ἀπολάβωμεν) ἀπολάβητε γ		
		Bbb bbb	2 Ioh. v. 9.

	Variantes	Parallela	Notulae
2 Joh.			
v. 9	τοῦ χριστοῦ) - δ		
13	ἀμὴν) - α		
3 Joh.			
v. 7	ὀνόματος) ὀνόματος αὐτοῦ ε		Lectio brevior, ἐυλαβείας plena.
12	εἶδατε) εἶδας δ		
15	Φίλοι) ἀδελφοὶ γ		
Iud. v. 1	ἰησοῦ χριστοῦ) χριστοῦ ἰησοῦ β		
¶	ἡγιασμένοις) ἡγαπημένοις β		
3			ὁμῶν παρακαλῶν) sine diff.
4	θεῶν) - α		δεσποτῶν καὶ) Firma lectio. Impietas in <i>Deum</i> notatur in incito præcedente: nunc, impietas εἰς τὸν μόνον δεσποτῶν καὶ κύριον. Plana oratio.
8	μέντοι) - δ		
12			ἀφόβως, ἑαυτοῦς) diff.
¶	παραφερόμεναι) περιφερόμεναι ε		
15	ἐξελέγξαι) ἐλέγξαι β		
15	αὐτῶν prius) - β		
16	γογγυσαί,) γογγυσαὶ δ		
19	ἀποδιορίζοντες) ἀποδιορίζοντες ἑαυτοῦς ε		
22 f.	ἐλεεῖτε usque ἀρπάζοντες) ἐλέγχετε διακρονομένους· οὓς δὲ σώζετε ἐκ πυρὸς ἀρπάζοντες· οὓς δὲ ἐλεεῖτε ἐν φόβῳ β		

	Variantes.	Parallela	Notulae
Iud.			
v. 24	αυτους) υμας ε		
25	σοφω) - α		Confer not. ad 1 Tim. I. 17. Σοφω illatum ex Rom. XVI. 27.
	¶ ημων) ημων, δια ιησου χρι- σου του κυριου ημων β		
	¶ εξουσια) εξουσια προ παντος αιωνος ε		
Apoc. tit.	Αποκαλιεις ιωαννου του θιο- λογου) - α		
Cap. I. 2	οσα) οσα τε ε		
4	απο ο) απο του ο ε		
5	των νεκρων) εκ των νεκρων ε		
¶	αγαπωντι) αγαπησαντι δ		
¶	εκ) απο δ		
¶	αμαρτιων) αμαρτιων ημων δ		
6	βασιλειαν) βασιλεις και		Deus est Rex . Sancti sunt regnum , Koenigliche Prie- sterchaft.
¶	αιωνας των αιωνων δ		
¶	αμην) - β		
8	λεγει) αρχη και τελος , λε- γει ε		
9	συγκοινωνος) κοινωνος δ		
¶	χρισω) - β		
¶	τη καλουμενη) - γ		
¶	ιησου alterum) ιησου χρισου δ		
11	ο) Εγω εμι το αλφα και το		ε. ε. τ. σ. κ. τ. ω, ο τ. γ. δ ε. κ.) Aliunde illata.

	Variantes	Parallela	Notulae
Αποκ. Ι.			
11	Ω, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἕχματος καὶ ὁ ε		
¶	ἐκκλησίαις) ἐκκλησίαις ταῖς ἐν ἀσίᾳ ε		
12	ἐπέσρεψα) ἐκεῖ ἐπέσρεψα δ		
¶	ἐλάλει) λαλεῖ δ		
13	ἑπτὰ) - β		
15	πεπυρωμένοι) πεπυρωμένῳ γ		
16	ἔχων) - δ		
¶	χειρὶ) - ε		
17	ἔθηκε) ἐπέθηκε δ		
¶	ἐπ') χεῖρα ἐπ' δ		
¶	λέγων) λέγων μοι ε		
18			διώνων·) Recentiores perpe- ram inferunt ἀμην.
19	οὖν) - ε		
20	λυχνίαι αἱ ἑπτὰ) ἑπτὰ λυχ- νίαι, ἀς εἶδες δ		
II. I	τῆς) τῷ γ		
2	κόπον) κόπον σου δ		
¶	καὶ tertium) - δ		
¶	εἶναι) - δ		
3	καὶ ὑπομοιὴν κτλ.) καὶ ἐβά- στας καὶ ὑπομοιὴν ἔχεις καὶ διὰ τὸ ὄνομά μου κε- κοπίνας καὶ οὐ κέκμη- κας ε		κεκοπ. καὶ οὐ κέκμηκας. Sic interpolavit Erasmus.
5	ἐκπέπτωκας) πέπτωκας γ		
¶	τάχει) - β		ἔρχομαί σοι, καὶ) Pondero- sa lectio. In denunciatio- Apoc. .I.

Αποκ. II.	Variantes	Parallela	Notulae
5			nibus Adventus crefeit propinquitas. v. 16. 25. c. III. 3. II. 20.
6	α) - γ		
7	τῶ παραδείσῳ) μέσῳ τοῦ παραδεισοῦ δ		
¶	θεοῦ μου) θεοῦ δ		
8	τῆς) τῶ γ		
9	τὴν primum) τὰ ἔργα καὶ τὴν δ		Elegantem multorum locorum diverfitatem recentiores ex parallelismo oblitteraverunt. vide mox v. 13.
¶	ἐκ) - δ		
10	ἡμέρας) ἡμερῶν ε		
13	οἶδα) οἶδα τὰ ἔργα σου καὶ δ		
¶	ἐν ταῖς ἡμέραις ἐν) καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐν δ. ἐν ταῖς ἡμέραις β		
14	τῶ) τὸν δ		τῶ βαλὰκ) dem Balak zu dienste.
15	δ μισᾶ.). ὁμοίως ε		
16	οὖν) - δ		
¶	ταχύ) - γ		ἔρχομαί σοι, καὶ) Vid. not. ad v. 5.
17	τοῦ μάννα) φαγεῖν ἀπὸ τοῦ μάννα ε		
18	τῆς ἐν θυατείροις ἐκκλησίας) τῶ ἐν θυατείροις γ		
¶	αὐτοῦ ὡς) ὡς β		
19	τὴν ἀγάπην) τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀγάπην δ		

	Variantes	Parallela	Notulae
Αποκ.			
II. 19	πίσιν - διακονίαν) διακονίαν - πίσιν δ		
20	κατὰ σοῦ) κατὰ σοῦ ὀλίγα ε		ὀλίγα non legerunt antiqui h. l.
¶	γυναῖκα) γυναῖκά σου δ		
21			ὄν θέλει) Aliter Erasmus & qui eum sequuntur.
22	βάλλω) βαλῶ γ		
¶	αὐτῆς alterum) αὐτῶν δ		
25			ἤξω) adero. Vid. ad Marc. VII. 3.
26 init.	καὶ) - δ		
27			ῥά(βδω) Stab.
III. 2	ἔμελλεν ἀποθανεῖν) ἔμελλες ἀποβαλεῖν ε· ἔμελλες ἀποθανεῖν δ		
¶	μου) - ε		
3	ὡς) ἐπὶ σὲ ὡς δ		
5	ἔτος) ὅπως ε		
7	δαυὶδ) ἄδου ε		
9	ἐγὼ) - δ		
11	ἔρχομαι) ἰδοὺ ἔρχομαι ε		
12			ραῶ) λαῶ ex mero spha- lmate, multi tamen excuderunt.
17	οὐδενός) οὐδέν γ		
IV. 1	λέγων) λέγουσα ε		
2	τὸν θρόνον) τοῦ θρόνου δ		
4	θρόνους) θρόνους εἶδον τοὺς ε		
6	ὡς) - ε		
6. 8	ὀφθαλμῶν) ὀφθαλμούς δ		

	Variantes	Parallela	Notulae
Apoc. 1V. 3	ἅγιος, ter) ἄγιος novies ε		Vid. App. P. II. ad h. l. ubi observatur, totam formulam, <i>Sanctus Sanctus Sanctus</i> , apud Graecos TER repeti fuisse solitam. id imitati librarii ἄγιος scripsere novies.
	¶		ξ, κυκλόθεν) dist.
	II ἦσαν) ἐπὶ δ		
V. 1	ὄπισθεν) ἐξώθεν γ		
	4 ἰγώ) - ε		
	¶ ἀνοῖξαι) ἀνοῖξαι καὶ ἀναγνώ- - ται ε		καὶ ἀναγνώσθαι Glossa infirma.
	5 τὰς) λῦσαι τὰς ε		
	6 εἶδον) εἶδον καὶ ἰδοῦ ε		
	¶ οἱ ἐπι- τὰ ἀπεσαλιμένα) ἅ ἐῖσι - ἀποσελλόμενα δ. οἱ ἐῖσι - ἀπεσαλιμένοι δ		
	7 τὸ βιβλίον) - δ		
	8 κηθάραν) κηθάρας ε		
	9 ἡμᾶς) - ε ἡμᾶς τῷ θεῷ δ		
	10 αὐτοῦς) ἡμᾶς ε		
	¶ βασιλεῖς) βασιλείαν β		Vide not. ad cap. I. 6.
	12 ἄξιον) ἄξιος β		
	13 θαλάσσης) θαλάσσης ἔ ἐῖσι ε		
	¶ , πάντας) πάντα, δ		
	14 ἔλεγον) λέγοντα τὸ ε		
	¶ οἱ) οἱ ἑκοσιτέσσαρες ε		
	¶ προ ἐκύησαν) προσεκύνησαν ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ε		προσεκύνησαν.) Lectio firma, <i>adorarunt</i> , Sedentem in throno & Agnum.
VI. 1	ὅτε) ὅτι γ		

	Variantes	Parallela	Notulae
Αποκ. VI. 1	ἴδε) - δ		
2	καὶ ἵνα) ἵνα δ		
3	ἔρχου) ἔρχου καὶ ἴδε ε		
4	αὐτῶ prius) - γ		
5 & 7	ἔρχου) ἔρχου καὶ ἴδε δ		
8	ἐπάνω) ἐπάνω αὐτοῦ β		
¶	ἀκολουθεῖ) ἠκολούθει β		
¶	μετ' αὐτοῦ) αὐτῶ δ		
¶	αὐτῶ alterum) αὐτοῖς ε		
9	μαρτυρίαν) μαρτυρίαν τοῦ ἀρνίου δ		
10	ἀπό) ἐκ γ		
11	ἔτι χρόνον) χρόνον ἔτι γ. χρόνον δ. ἔτι χρόνον μι- χρόν ε		ἔτι χρόνον. Lectio firma. Vid. App. P. II ad h. l. ubi o- stenditur, potiora monu- menta habere χρόνον abso- lute, & ex hac breviorē lectiōne permultum pen- dere, collato antitheto, cap. X. 6. Alio vocabulo χρόνος, alio καιρός, in in- terpretando exprimi de- bet. Nam quinque και- ροὶ sunt χρόνος.
12	σεισμὸς) ἰδοὺ σεισμὸς δ		
¶	σελήνη) σελήνη ὅλη β		
15	ἐλεύθερος) πᾶς ἐλεύθερος ε		
VII. 1	ταῦτα) τοῦτο γ		
¶	ἀνέμους τῆς γῆς) ἀνέμους β		
5			ἐσφραγισμένοι) Tribus duo- decim per sex paria refe- runtur.
12	καὶ ἡ τιμὴ) ἡ τιμὴ γ		

	Variantes	Parallela	Notulæ
Αποκ.			
VII. 12	ἀμὴν) - β		
13	ἰσὶ) - ε		
14	μου) - δ		
15			αὐτοῦ.) dist.
16	οὐδὲ) ἔτι, οὐδ' οὐ δ		
17	ζωῆς) ζώσας δ		
VIII. 7			γῆν· καὶ τὸ τρίτον τῆς γῆς κατεκάν) Hoc colon præ- cipue ad rem pertinet. γῆν· γῆς.
8	πυρὶ) - δ		
9	τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ) - δ		
11	ἀληθινὸν) ἀλίθιον δ		
12	Φαίη) Φανῆ δ		
13	ἀετοῦ) ὡς ἀετοῦ ε· ἀγγέλου δ		ἀετοῦ Lectio testatissima.
¶	τοῖς κατοικοῦσιν) τοὺς κατοικούντας δ		
IX. 2	μεγάλης) καιομένης δ		
4	τοῦ θεοῦ) - δ		
5	πέντε) ἕξ ε		
7	ὅμοιοι χρυσοῖ) χρυσοῖ β		
12	ἔρχονται) ἔρχεται δ		
¶	ἔτι) αἰ δ		
13	Φανὴν μίαν) - δ		
¶	τεσσάρων) - δ		
14	λέγουσαν) λέγοντα β		
¶	ἔκτω) - ε		
14	μεγάλω) - δ		
16	δύο μυριάδες) δισμυριάδες α		Dismyrias, 20000. Dismyriades, amplius, du-

	Variantes	Parallela	Notulæ.
Apoc. IX. 16			plum faltem. Inde <i>dismyriades myriadam</i> , 400 Millionen, auf das wenigste.
X. 1	ή) - δ		
¶	τῆς κεφαλῆς) τὴν κεφαλὴν δ		
2	εἶχεν) ἔχων γ		
¶	βιβλαρίδιον) βιβλίον δ		
¶	ἠνεωγμένον) - ε		
3	αἰ) - γ		
4	καὶ μὴ) μὴ ε		
¶	ταῦτα) αὐτὰ β		
5	τὴν δεξιάν) - δ		
6	τῶν αἰώνων) - δ		
7	καὶ ἐτελέσθη) τελεσθῆ δ		
¶	τοῖς αὐτοῦ δούλοις τοῖς προφήταις) τοὺς δούλους αὐτοῦ τοὺς προφῆτας β		
8. 9 & 10	βιβλαρίδιον vel βιβλιδάριον) βιβλίον β		
XI. 1	λέγων) καὶ εἰσῆκει ὁ ἄγγελος λέγων ε	λέγων) Firma lectio. κ. ε. ο. α. Glossa.	
2	ἔξωθεν) ἔσωθεν ε	ἔξωθεν) Firma lectio.	
4	κυρίου) θεοῦ δ		
¶	ἐσῶτες) ἐσῶσαι δ		
5	ἀδικῆσαι) ἀποκτεῖναι α	ἀδικῆσαι repetitum videtur ex initio versûs.	
6		ὕδατων,) dist.	
¶		πληρῆ,) dist.	
8	τὸ πτώμα) τὰ πτώματα ε		
¶	αὐτῶν alterum) ἡμῶν ε	αὐτῶν) Tenenda lectio.	
9	βλέπουσιν) βλεψουσιν ε		
¶	μῆμα) μνήματα ε		

	Variantes	Parallela	Notulæ
Αποκ. XI. 11	αὐτοῖς) ἐν αὐτοῖς β		
	12 ἤκουσα) ἤκουσαν ε		ἤκουσα) Firma lectio.
	¶ τῆ) - γ		
	13 ὥρα) ἡμέρα ε		
	15 λέγοντες) λέγουσαι ε		
	¶ ἐγένετο ἡ βασιλεία) ἐγένοντο αἱ βασιλείαι ε		ἐγένετο ἡ βασιλεία) Firmis- sima lectio & momentosissi- ma.
	¶ ἡμῶν) - β		τοῦ κυρίου καὶ) Lectio firma. ὁ Κύριος, cujus est ὁ χει- ρὸς, est ἡμεῖς. At non di- citur ἡμεῖς noster.
	16 τοῦ) τοῦ θρόνου τοῦ β		τοῦ θρόνου τοῦ) Lectio fir- ma. Respondent mox οἱ θρόνοι.
	17 ὁ ἦν) ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος ε		Vid. App. P. II ad h. l. ubi ostenditur, hoc incisum, καὶ ὁ ἐρχόμενος, ex capi- tibus superioribus additum ab optimis monumentis ab- esse hoc loco. Etenim sub tuba angeli septimi, in quo ipse fit Adventus, pausam habet illud καὶ ὁ ἐρχόμε- νος. Confer omnino cap. XVI. 5.
	18 διαδείροντας) φθείροντας δ		
	19 ἐν prius) ὁ α γ		
	¶ αὐτοῦ) - β τοῦ κυρίου δ		
XII. 4	τοῦ οὐρανοῦ) - δ		
	¶ τεκεῖν) τίκτειν γ		
	¶ καταφάγη) φάγη δ		
	6 ἐκεῖ prius) - δ		
	8 ἴχυσεν & αὐτῶ) ἴχυσαν & αὐτῶν δ		ἴχυσεν & αὐτῶ) Lectio pro- ba. Ille liber plerumque

Apoс. XII. 8	Variantes	Parallela	Notulæ
9	καὶ ὁ) καὶ δ		respicit auctorem principalem, in bono & malo.
10	κατήγορος) κατήγορ α		
¶	ἡμεῶν tertium) ~ ε		κατήγορ ponitur hoc loco ut hebraicum.
12	τῆ γῆ καὶ τῆ θαλάσση) τῆ γῆν καὶ τὴν θάλασσαν δ		
14	αἱ) ~ δ		
¶	ὅπου τρέφεται) ὅπως τρέφεται δ		
16	ἡ γῆ τὸ) τὸ ε		
18	ἑσάθην) ἑσάθη δ		
XIII. 1	ὄνομα) ὀνόματα δ		
¶	βλασφημίας) ~ δ		
3	μίαν ἐκ) εἶδον μίαν ε		
4	καὶ τίς) τίς δ		
¶	δύναται) δυνατὸς δ		
5	ποιῆσαι) ~ β		
6	τούς) καὶ τοὺς δ		
7	καὶ λαὸν) ~ ε		
8	αὐτὸν) αὐτῶ δ		
¶	τὸ ὄνομα) τὰ ὀνόματα ε		
¶			
10	ἀποκτενεῖ) ἀποκτένει β		καὶ λαὸν Firmalectio. Hoc inciso perpauci carent.
11	ἀρνίω) ἀρνίου ε		
13	ἵνα καὶ) ἵνα ε		
¶			
14	λέγων) λέγον δ		γῆν, ἐνώπιον) dist.
¶	εἶχε) ἔχει δ		
15	ἵνα καὶ) ἵνα β		
¶	ποιήσῃ) ποιήσει β		
16	δώσιν) δώσῃ ε		

	Variantes	Parallela	Notulae
Αποκ. XIII. 16	χάραγμα) χαράγματα δ		
¶	τὸ μέτωπον) τῶν μετώπων δ		
17	ἴνα) καὶ ἴνα ε		
¶	τὸ ὄνομα) ἢ τὸ ὄνομα δ		
18	ἑξακοστία ἑξήκοντα ἑξ) χξς ε		Vid. App. P. II ad h. l. ubi docetur, hunc numerum neutro genere legendum esse, ut subaudiantur ἑτη: eaque plena.
XIV. 1	τὸ primum) ~ δ		
¶	τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ) ~ ε		τ. ο. α. κ. Lectio fundatissima.
2 f.			αὐτῶν, καὶ) dist.
3	ᾧδῆς) ἄς ᾧδῆν δ		
4	ἑυτοὶ ἔισιν) ~ ε		
5	ψευδός) δόλος ε		ψευδός habent monumenta fere omnia.
¶	γάρ ἔισιν) ἔισιν γ. γάρ ἔισιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ ε		
6	ἄλλον) ~ δ		αἰώνιον, ἐυαγγελίσαι) dist.
¶¶	τούς) ἐπὶ τούς δ		
¶	ἐπὶ πᾶν) πᾶν δ		
7	θεὸν) κύριον ε		
8	δεύτερος) ~ ε		
¶	ἔπεσαν) ~ ε		
¶	ἦ) ἢ πέλις ἦ ε		
¶	ἐκ) ἢ ἐκ vel ὅτι ἐκ δ		
¶	οἴου) οἴου τοῦ θυμοῦ δ		
9	ἄλλος ἄγγελος τρίτος) τρίτος ἄγγελος ε		
¶	αὐτοῖς) αὐτῶ δ		
¶	προσκυεῖ τῷ θηρίῳ) τὸ θη- εῖον προσκυεῖ δ		

	Variantes	Parallela	Notulae
Apoc.			
XIV. 10	ἀγίων) - β		
11	αἰῶνας) αἰῶνα γ		αἰῶνα) Firma lectio. Sic Er. ed. 1. & al. confer c. XIX. 3. XX. 10.
¶	τῶ θηρίῳ) τὸ θηρίον δ		
12	οἱ) ἀδὲ οἱ ε		
13	μοι) - β		
¶	ἀπάρτι ναὶ λέγει) · ἀπάρτι, λέγει δ		
¶	δὲ) γὰρ δ· - β		
14	καθήμενος ὅμοιος) καθήμενον ὅμοιον β		
15	ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ.) ἦλθε ε		
¶	ἦλθεν) ἦλθέ σοι ε		
18	ἐξῆλθεν ἐκ-καὶ ἐφώνησε) ἐκ- ἐφώνησε β		ἐκ- ἐφώνησε) Lectio notabilis.
¶	ἔχων) ὁ ἔχων δ		
¶	τὸ ὄξύ) - δ		
¶	ἠκμασαν αἱ σαφυλαὶ αὐτῆς) ἠκμασεν ἡ σεφαλή τῆς γῆς ε		
XV. 2	καὶ ἐκ τοῦ) καὶ ἐκ τοῦ χα- ράγματος αὐτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ δ		ἐκόνος αὐτοῦ καὶ ἐκ τοῦ) diff.
¶	κισάρας) τὰς κισάρας γ		
3	ἔθνῶν) ἀγίων ε		ἔθνῶν) Sic monumenta fere omnia.
4	σὲ) - ε		
¶	δοξάσει) δοξάσει γ		
¶	ὅσιος) ἅγιος δ		
¶	πάντα τὰ ἔθνη) πάντες δ		
5	ἠνοίγη) ἰδοὺ ἠνοίγη ε		
7	ἐν) - δ		
XVI. 1	εἰς) ἐπὶ β		
2	ἐπὶ τὴν) εἰς τὴν β		

Αποκ.
XVI. 2

Variantes

Parallela

Notulae

κακὸν καὶ) - β

κακὸν καὶ) Arripuit hoc festinans librarius & delere noluit. Simile exemplum notatur mox ad v. 14.

¶ ἐπὶ τοὺς) εἰς τοὺς ε

¶ τὴν εἰκόνα) τῆ εἰκόνι δ

3 ἐξέχεε) ἀγγελος ἐξέχεε ε. Et sic v. 4. 8. 10. 12. 17.

4 ἐγένετο) ἐγένοντο γ

5 εἶ) Κύριε εἶ ε

¶

ἦν ὁ) Ponitur ὁ ὅσιος, non præmissō καὶ, uti ὁ παντοκράτωρ, v. 7, & cap. I. 8. ὡς ἅγιος, ἡσικ ὅσιος semper differunt.

7 τοῦ) ἄλλου ἐκ τοῦ ε

ἤκουσα τοῦ) Memorabilis lectio.

12 ἐξηράνθη) ἐξήρανε δ

¶ ἀνατολῶν) ἀνατολῆς β

14 δαιμόνων) δαιμονίων β

¶ τῆς) τῆς γῆς καὶ τῆς ε

¶ ἐκεῖνης) - β

17 ἐπὶ) εἰς ε

¶ μεγάλη) - γ

¶ τοῦ οὐρανοῦ) - β

18

καὶ βρονταί • καὶ σεισμὸς) dist.

¶ ἐγένετο prius) - δ

¶ οἱ ἀνθρώποι ἐγένοντο) ἀνθρώπος ἐγένετο ε

εὐρέθησαν. καὶ) dist.

20 f.

Αποκ. XVII.

	Variantes	Parallela	Notulae
Αποκ. XVII.			
4 fin.	αὐτῆς) τῆς γῆς γ		
5	πορνῶν) πόρνων ε		
8			ἦν - οὐκ ἔστι - μέλλει) Bestia est antitetragrammaton.
¶	ὑπάγειν) ὑπάγει δ		
¶	ἐπὶ τῆς γῆς) τὴν γῆν δ		
¶	τὰ ὀνόματα) τὸ ὄνομα δ		
¶	βλεπόντων) βλέποντες δ		
¶	καὶ παρέσαι) καίπερ ἔστιν ε		παρέσαι) Tertium incisum antitetragrammati illius. Vid. App. P. II ad h. l. ubi docetur, καίπερ ἔστιν ex <i>Erasmii</i> conjectura esse.
10			ἔπεσα") καὶ inferitur, apud <i>Erasmus</i> præcipue.
12	οὐκ) οὐπω δ		
¶	τοῦ θηρίου) τὸ θηρίον ε		
14	κλητοὶ καὶ ἐκλεκτοὶ καὶ πι- σοὶ) ἐκλεκτοὶ καὶ κλητοὶ καὶ πιστοὶ δ		
16	καὶ τὸ) ἐπὶ τὸ ε		καὶ τὸ) ἐπὶ fecit <i>Erasmus</i> ex Latino in : & Latine ἰ irrepsit id est &3. To- ta antiquitas καὶ το habet. X reges ET bestia, (non Protestantes) Romam de- lebunt.
¶	κατακαύσουσιν) καύσουσιν δ		
17	αὐτοῦ) αὐτοῦ ε		
¶	καὶ ποιῆται μίαν γνώμην) - δ		

	Variantes	Parallela	Notulae
Αποκ. XVIII. 1 init.	καί) - δ		
2	ἔπεισαν) - ε		
¶	δαιμόνων) δαιμονίων ε		
¶	ὀρέου) θηρίου ἀκαθάρτου καὶ Φυλακῆ παντὸς ὀρέου γ		
3	τοῦ θυμοῦ) - β		
5	ἐκολλήθησαν) ἠκολούθησαν ε		
6	ὕμῃν) - β		
¶	αὐτῇ medium) - β		
7	καὶ πένθος prius) - δ		
8	Κύριος) - ε		
12	γόμεν) γόμος β		
¶	ξύλου) λιθοῦ δ		
13	καὶ ἄμωμον) - ε		κ. α.) Non omittendum. <i>A-</i> <i>menium</i> Italis gratum.
¶			ῥεδῶν) Vocabulum latinum in medio textu Græco Ro- manum innuit. <i>Rhodus Ita-</i> <i>licæ</i> memorat <i>Hieronymus</i> .
16	ἐν) - γ		
17	ἐπὶ τῶν πλοίων ὁ ὄμιλος) ὁ ἐπὶ τοπον πλέων β		
24	αἶμα) αἵματα δ		
XIX. 1	μετὰ) καὶ μετὰ δ		
¶	Φωνῆν) ὡς Φωνῆν δ		
¶	μεγάλην) - δ		
¶			ἀλληλοκίᾳ) Primum dicitur ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρ- Apoc. XIX.

Αποκ.
XIX. ε

Variantes

Parallela

Notulae

¶ δόξα . . δύναμις) δύναμις . .
δόξα β

¶ δόξα) δόξα και ἡ τιμὴ δ

¶ τῷ θεῷ) τοῦ θεοῦ δ. κυρίως
τῷ θεῷ δ

3 τοὺς αἰῶνας τῶν) αἰῶνα γ

4 τοῦ θρόνου) τῷ θρόνῳ ε

¶ ἀμήν) - ε

5 ἀπὸ) ἐκ δ

¶ τῷ θεῷ) τὸν θεὸν δ

χόμενος: sub tuba angeli
septimi, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν, &c,
ubi res ad summum venit,
ia π' ὁ ὢν.

τῷ θεῷ) Sic etiam LXX.
Stimmet ihm ein Lob an.

¶

αὐτοῦ, καὶ) dist.

6 ὡς primum) - β

¶ Κύριος) - δ

¶ θεός) θεὸς ἡμῶν γ

7 αὐτοῦ) - ε

7f.

ἑαυτήν, καὶ) dist.

9 γράψον) - δ

11 καλούμενος) - δ

12 φλόξ) ὡς φλόξ γ

¶ ὄνομα) ὀνόματα γεγραμμένα,
καὶ ὄνομα δ

13 καλεῖται) κέκληται δ

14 λευκόν) - δ

Αποκ. XIX.

	Variantes	Parallela	Notulæ
Αποκ. XIX. 15	ὄξεϊα) δίτομος ὄξεϊα δ		
	¶ αὐτὸς alterum) ~ ε		
	17 ἕνα) ~ ε		
	¶ τὸ μέγα τοῦ) μεγάλου ε		τ. μ. τ.) Lectio firma. Vid. Ezech. XXXIX. 17.
	19 πόλεμον) τὸν πόλεμον γ		
	20 μετ' αὐτοῦ δ) ὁ μετ' αὐτοῦ δ		
XX. 2	τὸν ὄφιν τὸν ἀρχαῖον) ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος β		ὁ ὄ. ὁ α'.) Casus, post obliquum, rectus, pro obliquo. Sic cap. 1. 5 &c.
	¶ σατανᾶς) ὁ σατανᾶς δ. σατανᾶς ὁ πλατῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην δ		
	3 ἔτι) ~ ε		
	¶ τὰ alterum) ~ ε		
	¶ μετὰ) καὶ μετὰ δ		
	4 μέτωπον) μέτωπον αὐτῶν δ		
	¶ χίλια) τὰ χίλια ε		
	¶		χριστοῦ χίλια) Magni momenti est absentia articuli τὰ h. l. Sunt duo millenia, alterum Satanæ ligati, alterum Sanctorum regnantium. Hoc pertingit ad resurrectionem universalem: illud multo ante definit. Sic plane enervatur antichiliasmus & pseudochiliasmus, & expeditur chiliasmus sincerus.
	5 ἔζησαν) ἀνέζησαν ε		

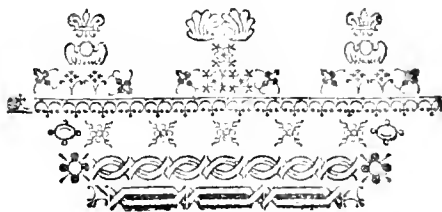
	Variantes	Parallela	Notulae
Αποκ. XX. 6	8 πόλεμον) τὸν πόλεμον δ		μετ' αὐτοῦ, χίλια ἔτη) dist.
	¶ αὐτῶν) - δ		
	9 ἀπὸ τοῦ θεοῦ) - δ		
10			ἔπου καὶ) Particula obser- vanda.
	¶ τοὺς αἰῶνας τῶν) αἰῶνα γ		Vid. App. P. II ad h. l. ubi phrasis hæc singularis ex Andrea Casarienſi mf. pro- ducitur.
11	λευκὸν μέγαν) μέγαν λευκὸν δ		
12	θρόνου) θεοῦ ε		θρόνου) Lectio codicibus fe- re omnibus niſa.
14	οὗτός ἐστιν) οὗτος ε		
	¶ ὁ δεύτερος θάνατος) ὁ θάνα- τος ὁ δεύτερος, ἡ λίμνη τοῦ πυρὸς γ		
XXI. 1	παρῆλθε) ἀπῆλθον γ		
	2 καὶ & εἶδον) καὶ ἐγὼ ἰωάννης εἶδον ε		Iohannis nomen inferuere aliqui, ex pericopa hęc aliquando incipiente.
	¶		ὡς νύμφην, κεκοσμη.) dist.
	3 οὐρανοῦ) θρόνου γ		
	¶		λαὸς, antiqui: alii postea λαοί.
	¶ ἔσαμ μετ' αὐτῶν) μετ' αὐτῶν, ἔσαμ β		
	¶ θεὸς αὐτῶν) - ε		
	4 ἐξαλείψει) ἐξαλείψει ὁ θεὸς ε		

	Variantes	Parallela	Notulae
Αποκ. XX. 5	τῶ θρόνῳ) τοῦ θρόνου δ		
¶	πάντα ποιῶ) ποιῶ πάντα β		
¶	μοι) - δ		
6	γέγονε. ἐγὼ ἐμὶ) γέγονα ε		
¶	ἐμὶ) - β		
¶	ἅλα) Α ε		
7	ταῦτα) πάντα ε		
8	καὶ ἐβδελυγμένοις) καὶ ἀμαρ- τωλοῖς καὶ ἐβδελυγμένοις δ		
¶	Φοεῦσι καὶ πέρνοις) πόρνοις, καὶ Φοεῦσι ε		
9	ἦλθεν εἰς ἐκ) ἦλθε πρὸς με εἰς ε		
¶	τὴν νόμφην) - ε		
¶	τὴν γυναῖκα τοῦ ἀρνίου) τοῦ ἀρνίου τὴν γυναῖκα δ		
10	καὶ ὑψηλὸν) - ε		
¶	πόλιν) πόλιν τὴν μεγάλην ε		
11	ὁ) καὶ ὁ ε		καὶ h. l. non habent antiquiores.
¶	ὡς λίθῳ) - δ		
12	τῶν πρίους) τὰ ὀνόματα τῶν β		
14	ἐπ' αὐτῶν δωδεκά) ἐπ' αὐτοῖς ε		
15	μέτρον) - ε		μέτρον Prisca lectio.
16	ὅσον) τοσοῦτόν ἐστιν ὅσον καὶ ε		πλάτος - γὰρ β.οι' - ἐστὶ) diff.
¶	ἐν) - δ		
¶	σαδίων) σαδίους δ		

	Variantes	Parallela	Notulæ
Αποκ. XXI. 16	χιλιάδων) χιλιάδων δώδεκα ε		
17	πηχῶν,) - β		Vid. App. P. II ad h. l. ubi ex vestigiis versionis Lat. & Armen. nec non Syr. suspicio Glossæ adstruitur. Numeralibus per Hebraismum jungitur Substantivum singulare. Ita h. l. ῥῆμα μετρον κτλ. Erant igitur 144 calami angelico - humani.
18	ἦν) - δ		
¶	ὅμοιον) ὁμοία ε		
19	καί) - γ		
20	σάρδιος) σάρδιον β		
22	ναός) ὁ ναός γ		
23	αὐτῇ) ἐν αὐτῇ ε		
23 f.			ἀργίος· - αὐτῆς· - αὐτήν·) dist.
24	περιπατήσουσι τὰ ἔθνη διὰ τοῦ φωτός αὐτῆς) τὰ ἔθνη τῶν σωζομένων ἐν τῷ φωτί αὐτῆς περιπατήσουσι ε		Vid. App. P. II ad h. l. ubi observatur, το τῶν σωζομένων esse exegetin Andree Cæsar. ab Erasmo pro textu arreptam.
¶	δόξαν) δόξαν καὶ τὴν τιμὴν δ		
27			κοινὸν al. κοινοῦν.
¶	ποιῶν) ποιοῦν δ		
XXII. 1	ποταμὸν) καθαρὸν ποταμὸν ε		x. π. Glossa.
1 f.			ἀργίου. ἐν) dist.
2	καὶ ἐντεῦθεν) καὶ ἐκείθεν δ		
¶	ἕνα) - δ		

	Variantes	Parallela.	Notulae
Αρ. c. XXII. 3	κατάθεμα) κατανάθεμα ε		
¶	ἔτι) ἐκεῖ δ		
5	ἐκεῖ) - δ ἔτι ε		
¶	χρεῖαν) οὐκ ἔχουσι) οὐ χρεῖα δ. οὐχ ἔξουσι χρεῖαν β		
¶	λύχρου) Φωτὸς λύχρου β		
¶	ἡλίου) - ε		
¶	Φωτίζει ἐτ') φωτίζει δ		
6	πνευμάτων τῶν) ἀγίων ε		
7	ἰδοῦ) καὶ ἰδοῦ δ		
8	ἔμπροσθεν) πρὸ δ		
10	ὅτι) - β		
11	δικαιοσύνην ποιησάτω) δι- καιωθήτω ε		δικ. ποιησ. Sic codices omnes fere.
12	ἰδοῦ) καὶ ἰδοῦ ε		
¶	αὐτοῦ ἔσαι) ἐσὶν αὐτοῦ γ		
13	πρῶτος καὶ ἔχατος) - δ		
¶	πρῶτος καὶ ἔχατος, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος) ἀρχὴ καὶ τέλος, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔχατος δ		
14	ποιῦντες τὰς ἐντολάς αὐτοῦ) πλύνοντες τὰς σολᾶς αὐ- τῶν ε		
15	Φιλῶν καὶ ποιῶν) ποιῶν καὶ Φιλῶν δ		
16	ταῖς) ἐπὶ ταῖς ε		
¶			ὁμῶν) Dativus. ταῖς ἐκκλ.) Casus sextus.

	Variantes	Parallela	Notulae
Apoc. XXI.16			λαμπρὸς ὁ πρ.) Antiqua lectio.
- 17	λέγουσιν) λέγουσα γ		
18			μαρτυρῶ) In hoc interdicto, de non addendo aut demendo, XXIV varietates a librariis admissas notavi. Gratia Deo pro vestigiis textus sincere servatis in Apoc.
	¶ τῷ prius) - ε		
	¶ ἐπιθήσει) ἐπιθήσαι ε		
	¶ πληγὰς) ἑπτὰ πληγὰς ε		
19	τοῦ ξύλου) βίβλου ε		τοῦ ξύλου) Firma lectio.
	¶ καὶ τῆς) καὶ ἐκ τῆς δ		
	¶		τῶν γεγραμμένων.) Appositio.
20	ἀμὴν) ἀμὴν, ναὶ ε		
21	ἰησοῦ μετὰ πάντων.) ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν ἀμὴν. ε		πάντων.) Firma lectio.

I N D E X

AD IPSAS LIBRI PARTES IV

EARVMQVE ARGVMENTA , CONSIDERATIONES ,
EXCEPTIONES , FVNDAMENTA , LEGES , LITERAS , LOCA ,
MONITA , NVMEROS , OBSERVATIONES , PARAGRA-
PHOS , PRÆFATIONES , SECTIONES ,

NON AVTEM AD PAGINAS ,

IDONEAS OB CAVSAS , ACCOMMODATVS ,

ATQVE LOCA V. ET N. T. PASSIM TRACTATA , RES ET
VOCES SINGVLARES , AVCTORES , MEMORABILIA QVÆ.
CVNQVE ALIA ITA COMPLEXVS ,

VT ET AD EDITIONEM PRIMAM SVO MODO ADHIBERI ,

ET APVD EDITIONES SECVTVRAS ITEM SIC , VT NVNC EST ,
MANERE POSSIT.

I N D E X.

- A***bbadie.* P. III, § II, n. II.
- Abbreviatio.* P. II, Ioh. I, § II, Arg. II.
item 1 Tim. III. 16. Iac. III. 7. V. 6 &
item 1 Ioh. V. 6. Apoc. II. 15. VII.
5 fs. XV. 3. XVII. 8. XIX. 5. XXI.
17. 27. it. P. IV n. III § VII.
- Abnegatio sui.* P. IV n. VII. C. § XV.
- Abruptum.* P. II, Ioh. I. 1, § I.
- Absurda lectio.* P. IV n. VII § XX.
- Accensus graeci.* Praef. § II.
- Accentus hebr.* P. II, Matth. I, 20.
XIII. 15. it. P. IV n. I § II. L. IV. it.
P. IV n. IV § II. it. P. IV n. VII
B. § V.
- Act. I.* 12. Ioh. XI. 18.
- Act. V.* 41. P. II, 3 Ioh. v. 7.
- Act. VIII.* 37. P. I, 1 Ioh. V. 7 f.
§ XXV.
- Act. IX.* 5. XXVI. 15. P. IV n. IX. § 41.
42. 51 fs.
- Act. XIII.* 20. P. IV n. X. C. III Abth.
- Act. XIV.* 15. P. II, Apoc. XXII. 9.
- Act. XIX.* 29. P. IV n. IX, § 89.
- Act. XXIV.* 24. P. IV n. X. E.
- Acta Basil.* 1730 edita. P. IV n. IV.
§ XVI.
- Acta erud. Lips.* P. I. § XXXII, Obf. XX,
Conf. V. P. III, § I ap. II par Exc.
P. IV n. IX, § 46. 94 feqq.
- Adversarius.* P. IV n. I § VI mon. III.
it. P. IV n. IV. § XL.
- Aeonum systema geneal.* P. I, Ioh. I. 1,
§ II. Arg. II.
- Aequilibrium.* P. I § XXXII Obf. XXXII.
- Aeternitas.* P. IV n. VIII. C. § XIX.
- Aethiop. versio.* P. I § XXXII Obf. III.
XX, Conf. III. it. P. IV. n. XI. §. VI. 5.
item P. IV n. XIII § X.
- ai & ε.* P. II, 2 Cor. XI. 19.
- Αλιτων.* P. II, Apoc. I. 4.
- Αρραβια.* P. IV n. IX § 74. 129 f.
- Aldus.* P. I § IV. P. II, Iac. II. 12.
Fund. Cr. Apoc. § XVII.
- Alexandrina sedulitas.* P. II Ioh. I. 1
§ II. Arg. II.
- Alexandrinus cod.* P. II, Fund. Cr.
Apoc. § VIII. XIV. XXI. it. Ap.
XXII. 21. it. P. IV n. IV. § XXX.
Arg. II. P. IV. n. IX, § 20. 23.
- Alexandr. & Lat.* P. I, § XXXII. it.
P. II, Iac. I. 3. Fund. Cr. Apoc.
§ XIV. it. P. IV n. XI § VI. 14. it.
P. IV n. XI § X. XI. it. P. IV
n. VII § XXVI.
- Alexius II Comn.* P. I § VII.
- Alivius.* P. II, 1 Petr. III. 19.
- Allegatio.* P. I, 1 Ioh. V. 7 f. § XI.
XXIII. XXVI. n. XXV. item P. IV
n. IX § 72.
- Alliteratio.* P. I § XIV.
- Alstedius.* P. I § XXXII. Obf. VII.
- Amma.* P. II, Matth. XXVII. 10. Ap.
XVI. 5.
- ἀμαρτία.* P. II. Marc. III. 29.
- Ambrosius Ansb.* P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
§ XVI I. it. Fund. Cr. Ap. § XXII. 3.
it. Apoc. XII. 18. XIV. 18.

I N D E X.

- Amelius*, Plat. P. II, Ioh. I. 1. § VI.
- Amelotus*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § III. VI.
- Amen. P. I § XXXII. Obf. X. XX, Conf. VII. it. P. II Matth. VI. 13 post § X. cap. XXVIII. 20. Luc. XXIV. 53. Rom. XV. 33. 1 Cor. XVI. 24. 2 Cor. I. 20. Apoc. I. 18. XXII. 21. it. P. IV n. XIV ad Matth. V. 18, & ad Rom. XV. 33.
- Amictus novorum voluminum. P. I § XXXII Obf. VI.
- Amœbæa. P. IV n. XIII § LV.
- Amosi IX. 11.* P. II, Act. XV. 16.
- Amstelæd.* Misc. Crit. P. IV n. IV § XL. fin.
- Anagnostæ. P. III., § II, n. IV.
- Andreas Cæs.* P. I § VII. P. II Fund. Cr. Apoc. § IX.
- Anfechtung des Fl.* P. IV n. IX §. LIV.
- Anglica* biblioth. P. II, Ioh. I. 1 § II Arg. XIII.
- Anglosaxonica* versio. P. I § XXXII Obf. VI. & Obf. XX. Conf. VIII. item P. II, Apoc. IX. 11.
- Animadverfor *Londonensis*. P. I § XXXIX. 13. Confer P. IV n. IV. § XVI.
- Annales Theol. P. IV n. XI § XII.
- Anonymus *Anglus* Lond. 1729. P. I § XXXIX. 11. item P. II ante Act. I. 1. it. P. IV n. IV § XX. it. P. IV n. IX § LV.
- Anonymus *Helvetius*. P. I § XXXIX. 13.
- Antherus*. P. II, Eph. IV. 29.
- Anthologium*. P. II, Matth. XVII. 18. Iac. I. 6 f.
- Antitetragrammaton. P. IV n. XIV ad Apoc. XVII. 8.
- Antiquitas, bonitas, multitudo. P. I § XXXII. Obf. VI.
- Antiquitas Scripturæ. P. II Ioh. I. 1 § VI fin.
- Antiscripturarius. P. I § XXXII. Obf. XXIX.
- Antitrinitarii*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXVIII. P. IV n. IX, § 114.
- Antonius* Nebriff. P. II, Gal. II. 5.
- Aoristus. P. II, Apoc. I. 17.
- Ἀποκρυφία*. P. IV n. IV ante § I.
- Aphæresis. P. II, 1 Tim. III. 16.
- *Ἀφιξις*. P. IV n. XIV ad Act. XX. 29.
- Apices. P. II, 1 Tim. III. 16. Hebr. II. 9.
- Apoc. I. 1.* P. IV n. IX § V.
- Apoc. I. 7.* P. IV n. X. c. I Abth. § 7.
- Ap. II. 7.* P. IV n. X. C. I Abth. § VII.
- Apoc. II. 20.* P. IV n. IX, § 97.
- Apoc. III. 5.* P. IV n. X. C. I Abth. § V. I.
- Apoc. III. 12.* P. IV n. VII § XVI. it. P. IV n. IX, § 82.
- Apoc. IV. 4.* P. IV n. X. C. I Abth. § VII.
- Apoc. VI. 11.* P. IV n. IX, § 98.
- Apoc. VIII. 7.* P. IV n. IX, § 99.
- Apoc. VIII. 13.* P. IV n. IX, § 100.
- Apoc. IX. 11.* P. II, Apoc. I. 5.
- Apoc. X. 6.* P. II, Ap. VI. 11.
- Apoc. XI. 17.* P. IV n. VII § XXI.
- Apoc. XIII. 2.* P. IV, n. IX. § 49.
- Apoc. XIII. 7.* P. II. Ap. XV. 2.
- Apoc. XIV. 1.* P. IV n. IX, § 83.
- Apoc. XIV. 13.* P. IV n. IX, § 116. 118.
- Apoc. XVI. 12.* P. II, Apoc. IX. 14.
- Apoc. XVII. 4.* P. IV n. IX, § 79.
- Apoc. XX.*

I N D E X.

- Apoc. XX. 4. 7.* P. IV n. X. B.
Apoc. XXI. 15. P. IV n. VIII B. § XII.
Apoc. XXII. 18 f. P. II, Fund. Cr.
Apoc. § III. IV. P. IV n. IX, § 26.
28. it. n. X. A § I.
 Apocalypsis. P. II Fund. Crif. Apoc.
 § II fs. P. III § II fin. it. P. IV n.
 IV. § XXVI. n. IX. § 8 fs. 94 fs.
 item P. IV n. X. E. it. P. it.
- Apodosis. P. II, Iac. IV. 14.
 Apoliopesis. P. IV n. XIV ad Act.
 XXIII. 9.
 Appositio. P. II, Ioh. I. 1, § II. Arg. V.
Springius. P. II, Marc. I. 2. it. Fund.
 Cr. Apoc. § XIV. XXII. 3.
Arabica versio. P. I § XXXII Obf. XX.
 Conf. III. item P. II, Fund. Cr. Apoc.
 § XV. item P. IV. n. XI. § VI. 6.
 item P. IV n. XII § X.
 Arborum nomina. P. II, Luc. XIX. 4.
Archelaus. P. II, Col. II. 7. 9.
Ἀρχιερῆς abf. P. II, Ioh. XIX. 21.
Ἀρετῶν. P. IV n. XIV ad Rom. VIII. 3.
Archas. P. II, Fund. Cr. Apoc. § IX.
Arius Montanus. (Bened.) P. I § XXXVI.
 P. II, Fund. Cr. Apoc. § XX. P. IV
 n. IX § 12.
Armenia Versio. P. I § XXXII Obf. XX.
 Conf. III. § XL. P. II, Luc. XI. 3.
 XXII. 43 f. 1 Ioh. V. 7 f. § XXII.
 Apoc. XXI. 17. P. IV. n. XI. § VI. 4.
Ardius. P. IV n. VII A. § VIII.
Artemonitae. P. II. Ioh. I. 1, § II. Arg.
 XVII.
Artemonius Praef. § VIII, P. II, Matth.
 III. 16. impr. Ioh. I. 1. it. 1 Ioh. I. 5.
 item, ad tit. Apoc. I. item Apoc.
 XXII. 13.
- Articulus. P. II, Matth. XII. 25. Ioh.
 VI. 17. Hebr. XIII. 8. 1 Ioh. V. 7 f.
 § IV. it. 1 Ioh. V. 20. Apoc. I. 4.
 VII. 14. it. P. IV n. XIV ad Matth.
 I. 25. it. ad Ioh. XVIII. 20. it. ad
 Apoc. XX. 4.
Ἀρετῶν • ἡ ἀρετῶν • P. IV n. XIV ad
 Ioh. XXI. 15 f.
Asiatica, Africana familia. P. II, Iac. I.
 19. item 1 Ioh. V. 7 f. § VIII. fin.
 XXVII. it. Fund. Cr. Apoc. § IX.
 it. Ap. II. 16.
Astemannus. P. II, Act. XIII. 6. item
 P. IV n. XI § VI. 3 a. b. c.
 Aspirata. P. II, Eph. IV. 16. it. P. IV
 n. IX § VI.
Asterius. P. II, Gal. VI. 2.
 Atyndeton. P. II, Iac. II. 13.
Athenisius. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXIII.
Athenagoras. P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
 § XXIII. Fund. Cr. Apoc. § XXIII.
 Audiat & altera pars. P. IV n. IV
 § III.
 Augmentum. P. II, Ioh. XIX. 31.
Augustinus G. P. II, 2 Petr. II. 2.
Augustinus (Ant.) P. II, Gal. II. 5.
Augustinus. P. I § XXXI. Obf. VI. it.
 P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XX. item
 Apoc. XX. 1.
Ἀυτογραφία. P. III, § I fin.
 Autographum Ioh. P. II, Ioh. XIX.
 11. 1 Ioh. V. 7 f. § XXVIII.
 Confer P. III § VIII. it. P. IV n. IV
 § XXVIII.
Ἀυτολόγος P. II, Ioh. I. 1, § II. Arg. I
αὐτοῦ reciprocum. P. II. Matth. I. 21.
 item P. II, Ap. I. 5. P. IV n. IX
 § 6.

I N D E X.

- Babylon.* P. IV n. X. A. § VI.
- Bajerus* (I. G.) P. IV n. VII § X.
- Barberiniani* codd. P. I § XXXIX. 5.
item P. II, Iac. I. 3. n. VI., cap. IV. 2.
item Fund. Cr. Apoc. § XIX.
- Baroccianus.* P. II, Apoc. XIII. 10.
- Baronius.* P. IV n. XI § VI. 3 a.
- Barytona* forma. P. II, Apoc. IV. 7.
- Bastleensfes* codd. P. II, ante Matth. I. 1.
- Bastilius* M. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXIII.
- Bastilius* Seleuc. P. IV n. I § II L. VIII.
item P. IV n. VIII A. § XV.
- Bavaricus* cod. P. II, Fund. Cr. Apoc.
§ IX.
- Baurg.* P. II, Luc. II. 4.
- Baumgartenius.* Rom. I. 16. VI II. VIII.
11 &c. Iac. I. 3 &c. it. P. IV n. XII
§ XXVII fs.
- Beda.* P. II, Apoc. XVI. 7.
- Begerus* (D. I. G.) P. I, § XL.
- Beleth* (Ioh.) P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
§ XXV.
- Bellarminus.* P. II, Apoc. XVII. 16.
- Bengelii Abrifs der Brr. Gem.* P. II,
Rom. VI. 6. 2 Petr. I. 19.
- - - *Admonitio*, 1738. P. IV, n. V.
1753. P. IV, n. XI¹.
- - - *Antwort.* P. IV, n. VIII. B.
§ XXVI. it. P. IV, n. IX. it. P. IV,
n. X. C. II Abth. § I. I¹.
- - - *Bekr. Zeugnisf.* P. II, Matth. III.
11. Rom. IX. 5. it. P. IV, n. IX.
§ XL. it. P. IV, n. X. B.
- - - *Catalogus* lect. var. loc. parall. not.
crit. & exeg. P. IV, n. XIV.
- - - *Chrysoft.* P. IV, n. I. it. P. IV,
n. IV. § XIV. it. P. IV, n. VIII.
A. § XIV. it. B. § VI. VIII.
- Bengelii Cicer.* ep. ad Fam. P. IV,
n. VIII. A. § XIV. it. B. § VI. VII.
- - - *Clavicula* N. T. P. IV, n. XII
§ VI. it. P. IV, n. XIII.
- - - *Defensio.* P. II. Act. IX. 5. Iac. I.
19. it. P. III, § I. it. P. IV, n. IV.
IX. item P. IV, n. XII § VI. item
P. IV, n. XIII § III. it. P. IV n. XIV
ad Act. IX. 6.
- - - *Ehrenrett. der h. S.* P. IV, n. X. D.
- - - *Examen.* P. IV, n. VII.
- - - *exemplar*, quo uti solebat, P. II,
Iac. IV. 12.
- - - *Germ.* N. T. P. IV, n. X. C.
- - - *Gnomon.* Præf. § IX, & passim, it.
P. IV, n. I. § II, L. I. it. P. IV,
n. II. § XII. it. P. IV, n. III. § XI.
- - - *Gregor.* Thavm. P. IV, n. IV.
§ XIV. it. P. IV, n. VIII. B. § VIII.
- - - *Grundfize.* P. IV, n. VIII. B.
§ XIV.
- - - *Harmonia* ev. P. IV, n. IV. init.
it. P. IV, n. V. § VII.
- - - *labor criticus*, Præf. § II fs. item
P. I, § XL. item P. II, Fund.
Cr. Apoc. § XXI. 2. item Apoc.
II. 14. XIV. 3. XXII. 21. it. P. III,
§ I, ap. I par Exc. it. P. IV, n. I.
§ IV. it. P. IV, n. III. § III. XXXVI.
XXXVII. it. P. IV, n. VIII. A. § XV.
it. B. § X fs. XVIII fs. item P. IV,
n. IX § I. LXXIII. Auctor multa
aliis reliquit. P. IV. n. IX, § 35. 50.
72. 129. Confer ibid. § 7. 40. 43. 91.
102. 122. it. P. IV, n. IV. § VI. it.
P. IV, n. XIII, § III. it. § XIX fs.
- - - *Monitum* de præj. herm. P. IV,
n. VIII. B. § XV.
- - - *Notitia* N. T. adornati. P. III,
§ I. ap. I par Exc. it. P. IV, n. II.

Bengelii

I N D E X.

- Bengelii Offenb. Reden.* P. IV, n. X. A. § I.
 - - - *Praef.* ad ed. min. P. IV, n. III.
 - - - *Præf.* § XVI. item P. II, Fund. Cr. Apoc. § IV. it. P. IV. n. XIV ad Apoc. XXII. 18.
 - - - *Prodromus.* P. I, § XXXIV. item P. II, Hebr. II. 9. it. P. III, § I, ap. III par Exc. it. P. IV, n. I.
 - - - tr. de *Sanctitate* & Gloria Dei. P. IV, n. VIII. A. § XVI. it. B. § IV.
 - - - tr. de *Sinceritate* N. T. P. II, Iac. I. 19. IV. 12. it. P. IV. n. XI.
 - - - *Vergleichung.* P. IV, n. VI.
 - - - *Vita.* P. IV, n. VIII.
Benner. P. IV, n. IX § 4. 90. 120.
Bensom. P. IV, n. X. C. I Abth. § V.
Bérdez. P. II, Apoc. II. 24.
Bentlejus (Rich.) P. I § XXXIX. 10. it. P. II. Gal. IV. 25. Fund. Cr. Apoc. § II. XXI. Apoc. XXII. 1. it. P. IV, n. IV § XXVII. item P. IV, n. XI § X.
Berghauer (I. T. A.) P. IV, n. X. A § I fs.
Bernensis cod. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XIX.
Bernholdus. P. II, Matth. VI. 13. § III.
Berolinensis cod. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § VI. n. VI.
Beverley. P. IV, n. VIII B. § XIV.
Beza (Theod.) P. I, § IV. it. § XXXII Obf. XXIX. item § XXXVII. P. II, Ioh. VIII. 1-11. Phil. I. 16. 1 Ioh. V. 7 f. § V. Fund. Cr. Apoc. § XVIII. item Apoc. XVI. 5. it. P. IV, n. X. C. III Abth. § IV.
Biblia primum typis exscripta. P. I § XXXII. Obf. VI. P. II, Act. XXVIII § I.
Bibliomachia. P. IV, n. X. A. § IV.
Bibliotheca Duc. Confilii Reg. Wirtenb. P. I § XL.
Biblioth. Duc. Confilt. Wirtenb. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXI.
Biblioth. (auferl. theol.) P. IV, n. VIII B. § XVI.
Biblioth. raisonn. P. II, Luc. IX. 43. it. P. IV, n. IV init. it. P. IV, n. IV § XXIII.
Bilfingerus (G. B.) P. I, § VII. *ℓ & z.* P. II, Eph. IV. 14.
Blackwall (Ant.) P. II, Ioh. VII. 53. it. P. IV, n. VII § X. XV.
Bodius (M. Chr. Aug.) P. IV, n. XI § VI. f.
Boeclerus. P. I, § XXXVII. it. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § VI. it. P. IV, n. I § VI mon. IV.
Boern. Clar. P. II, ante Rom. I, 1.
Bogomili. P. II, Matth. VI. 13. § V. X.
Boysenius (P. A.) P. I, § XXXII. Obf. XXIX.
Breitingerus (I. J.) P. I, § XXXII. Obf. X.
Brentius. P. II, Matth. VI. 13. § X. it. P. IV, n. VIII A. § II.
Breviarius. P. IV, n. IX § LXXVIII.
Britannicus codex. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § IV. VI.
Brughtonus (Hug.) P. II, Matth. VI. 9.
Brylingerus. P. II, Act. VIII. 13.
Bugenhagius. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § IX.
Burnetus. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § VI.
Bukentop (Henr. de) P. I, § XXXII Obf. III. P. II, Matth. XXVII. 9. it. 1 Ioh. V. 7 f. § XIX. it. P. IV, n. I § II L. XI.

Buttigius

I N D E X.

- Buttigius* (Andr.) P. II. Col. IV. 8.
Apoc. I. 5. it. P. IV, n. V § V. VI.
item P. IV, n. VIII B. § XXV. item
P. IV, n. IX § 6. 46 seqq.
- Buxtorfius*. P. II, Matth. XXVIII. 20.
Ap. X. 8.
- Cæsar* P. II, 2 Tim. IV. 22 fin.
- Cæsarius*. P. II, Matth. VI. 13. § III.
- Cajus*. P. II, Ioh. I. 1 § II. Arg. XXI.
conf. ante Apoc. I. 1 ad tit.
- Calecas* (Man.) P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
§ XXII.
- Calavius*. P. I, § XXXII Obf. XIX. XX,
Conf. VIII. item Obf. XXIX. item
P. II, 1 Ioh. II. 23.
- Calvinus*. P. II, 2 Petr. I, 3.
- Camerarius* (Ioach.) P. I, § V. item
§ XXXIX. 2. item P. IV, n. X. C.
1 Abth. § IX.
- Camero* (Ioh.) P. II, 1 Tim. III. 15.
- Candor*. P. II, Ioh. I. 1, § II. Arg. XIII.
- Canon crit. unus*. P. I § XXXIV. Con-
fer P. II, Fund. Cr. Apoc. § VI. &
P. III, § I ap. IV par Exe. it. P. IV
n. I § II L. VIII. it. P. IV n. II § II. 2.
item P. IV n. IV § VIII. item P. IV
n. VII § XXII.
- Canon periculosus* P. IV n. IV § V.
- Canones XII*. P. IV n. VII § XX.
- Canones XLIII*. P. IV. n. VII § XII fs.
XXIV.
- Canterus* (Guil.) P. I § XXXVI.
- Cant. Laud. 3. Boern. Clar.* P. I § XXVIII.
- Cappioneus* Cod. P. II, Fund. Cr. Apoc.
§ III. XVII.
- Cappellus* (Iac.) P. II, 1 Tim. III. 15.
Hebr. III. 10.
- Carpzovius*. P. II. 2 Cor. V. 10. item
P. IV n. VII § XXV.
- Caryophilus*. (I. M.) P. I, § XXXIX. 5.
item P. II, Fund. Cr. Apoc. § XIX.
item P. IV n. IV § XXX.
- Casaubonus*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXV.
item P. IV n. XI § VI. i.
- Cassiodorus*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXVIII.
Iac. I. 3. n. V. Fund. Cr. Apoc.
§ XIV. it. P. IV, n. XIII § L.
- Casus*. P. I § XIV. *Casus sextus* : P. IV
n. XIV ad Eph. III. 5. it. ad Apoc.
XXII. 16.
- Catenæ*. P. III § II. n. I.
- Catholicæ epistolæ*. P. II, ante Iac. I.
- Celeda*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XIV.
- Celsius*. P. II, Ioh. I. 1. § II. Arg. I.
- Centrum*. P. I § XXII. conf. P. II, 1 Ioh.
V. 7 f. § XXVIII fin.
- כ"ב P. I, § XIII.
- Cerealis Afer*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
§ XVI.
- Cerenthus*. P. II, Apoc. XXII. 18.
- Chandlerus* (Sam.) P. II, 1 Cor. XI. 27.
- Charientismus*. P. II, Ioh. I. 1. § II.
Arg. XV III.
- Charitinus* (Wirtenbergicus) codex P. I
§ XL. item P. II, Fund. Cr. Apoc.
§ XIV.
- Charkel* (Th. de) vid. *Thomas*.
- Chemnitiis* P. IV n. I § VI mon. V. it.
P. IV n. VIII A. § VIII.
- Chiasmus inv.* P. II, Iac. IV. 15.
- Chorographia*. P. III, § II. n. IV.
- Christomathia*. P. III, § II, n. II.
- Chromatius*. P. II, Matth. V. 4 f. VI. 13
§ IV.

Chryso-

I N D E X.

- Chrysocephalus*. P. II, Matth. V. 44.
- Chrysothomus*. P. II, Matth. VI. 13 § IX. 2. I Ioh. V. 7 f. § XXV. Fund. Cr. Apoc. § III. item P. III, § II. n. IV. item P. IV n. I. § II. L. VIII. it. P. IV, n. IX § 81. Id. de Sacerd. P. I § XXII. Opus imperf. P. II, Matth. VI. 13 § IV n. II.
- Ciampinus* (Ioh.) P. I, § VII.
- Circelli*. P. III, § I ap. II par Exc. item P. IV n. II § V. item P. IV n. III § X. item P. IV n. IX § LXI.
- Circulus* crit. vitiosus. P. II, Fund. Cr. Apoc. § XIV.
- Cisnerius*. P. II, 2 Cor. II. 3.
- Classes* codd. duæ. P. I, § VIII. Confer P. IV n. IV § VI.
- Clemens* Alex. P. II, I Ioh. V. 7 f. § XXIII. XXIV.
- Clemens* Rom. P. I, § XXXII. Obf. X.
- Clericus*. P. II, I Ioh. V. 7 f. § XXVI. P. III § I, apud I & III par Exc. item P. IV n. IV § IV.
- Codex* Hebraicus mf. V. T. P. I, § XXXIII. Confer P. III, § II n. IV. item P. IV, n. I § II, L. IV.
- Codices* mf. Gr. P. I, § V. VII &c. it. P. IV n. IV § VII.
- Cogitare*. P. III, § I ap. I p. Exc.
- Cognitio* Dei; cognitio Domini nostri. P. II, 2 Petr. I. 2.
- Coisliniani* codd. P. II, Matth. I. 19.
- Collertini* codd. P. II, Iac. II. 15. I Ioh. V 7 f. § XXIV.
- Colinaeus*. P. I, § IV. XXXVI.
- Coloniensis* codex. P. I, § XL. it. P. II, Fund. Cr. Apoc. § XIV.
- Color* nativus. P. II, Fund. Cr. Apoc. § V. item Ap. III. 2. it. P. III, § V.
- Col. IV. 8.* P. IV, n. IX § 47.
- Colvillus* (David.) P. I, § XXXII. Obf. X.
- Combefsius* (Franc.) P. II, Luc. IX. 26.
- Communio* sub utraque. P. II, I Cor. X. 17.
- Compendium* humile. P. III, § II n. II.
- Compenfatio*. P. I, § XIX. XXIV.
- Complutensis* ed. Præf. § III. P. I, § IV. XXXV. P. II, I Ioh. V. 7 f. § III. Fund. Cr. Apoc. § XIX. XXI. item Apoc. XVII. 16. item P. IV, n. VII § XVIII. item P. IV, n. IX § 20. 61. 76.
- Conatus*. P. IV, n. VIII A. § XI.
- Concilians* argumentum. P. II, Act. XXIV. 6 f.
- Concisa* locutio. P. IV, n. XIV ad Ebr. XII. 20.
- Conclusiones* ponderosæ. P. I, § I.
- Concord. cum orig.* P. IV, n. IV § XXVIII.
- Conferruminata* lectio. P. II, Ap. IX. 19.
- Confessio* eccl. *Orient.* P. II, I Ioh. V. 7 f. § XXII.
- Confusio*. P. IV, n. XI § VI. 8.
- Conjecturæ*. P. II, Ioh. I. 1. § I. &c. Hebr. XII. 37. it. P. III, § VI n. IV. item P. IV, n. VII § III. it. P. IV, n. IX § 77 is.
- Conscientia*. P. II, Ioh. VIII. 9. item I Ioh. V. 7 f. § XXVII item P. IV, n. IX § XLIV. LXXII.
- Confilium*. P. I, § XVI.
- Constantia*. P. IV, n. IX § 122.
- Controversiæ*. P. II, I Cor. VIII. 11. XV. 47.

I N D E X.

- Coptica* versio. P. I, § XXXII Obf. XX.
 Conf. III. IV. item § XL. n. I. P. II,
 Act. III. 20. XXI. 25. item P. IV,
 n. XI § VI. 7. item P. IV, n. XI.
 § XI. Obf. VIII.
- Corbejenfis* cod. P. II, Matth. III. 1.
 1 *Cor. II. 15.* P. I, § XI.
 1 *Cor. III. 18.* P. II, Iac. I. 26.
 2 *Cor. VI. 17.* P. II, Act. XI. 8.
 2 *Cor. VIII. 8.* P. IV, n. VII. § XXI.
- Cornutus.* P. IV, n. I § II, L. VI.
Corona anni. P. IV, n. VIII A. § XVI.
 Correctiones. P. IV, n. IX § L.
- Corfendoncense* exemplar. P. II, Matth.
 XX. 17. 2 *Cor. VIII. 4.*
- Cotta* (D. I. F.) P. I, § XXXIX. 12.
 P. II, 1 *Tim. III. 15.*
- Cov.* cod. P. II, Fund. Cr. Ap. § X.
Cov. Hunt. M. Vff. P. II, Fund. Cr.
 Apoc. § I.
- Crellius* (H. C.) P. IV, n. VIII A.
 § XIII.
- Crellius* (Sam.) P. II, Ioh. I. 1.
- Crispin* (Theod.) P. II, Ap. XVII. 8.
- Crisis* tota. P. I, § II. VIII. XI. P. II,
 Iac. II. 2. 1 *Ioh. V. 7 f.* § XXVIII.
 Fund. Cr. Apoc. § II. III. VI. XIII.
 XXII. 2. item ad Apoc. I. 2. 11. 18.
 II. 16. P. III, § I. IV. item P. IV
 n. IX § 133. item P. IV n. X. E.
 item P. IV n. XI. § I.
- Criseos* historia. P. III, § I apud I p.
 Exc. item § VIII. item P. IV, n. I
 § II L. V. item P. IV, n. IX § IV.
 XIX. XX. item P. IV, n. XI § VI.
- Crispiniana* ed. P. I, § XXXVI.
- Criterion* sanæ lectionis. P. I, § XXIV.
 P. II, Fund. Cr. Apoc. § XIII. &c.
- Crítica* monita. Præf. § XIII. P. II,
 Matth. IX. 37. Iac. IV. 12. 2 *Petr.*
 II. 2. 1 *Ioh. V. 7 f.* § I. II &c. Ap.
 II. 16. 20. XI. 17. XV. 3. XX. 13.
 XXII. 21. P. III, § I. II. III. I. 7. item
 P. IV, n. I § II. VI. item P. IV,
 n. V § IV. it. P. IV, n. VII § II fs.
 item P. IV, n. IX § 17. 26 f. 31. 36.
 43 f. 48. 50. 60 fs. 70. 73 f. 87. 103.
 item P. IV, n. X. E. item P. IV,
 n. XI § VIII.
- Crophius* (P. I.) P. I, § VII. it. P. IV,
 n. I § II L. VI.
- Croze* (M. V. la) P. I, § XL. it. P. II,
 1 *Ioh. V. 7 f.* § XXII.
- Crusius* (Mart.) P. II, Rom. XI. 21.
 P. IV, n. XIV ad Eph. VI. 15.
- Cura* palliativa. P. IV, n. IX § XLV.
- Curcellanus* (Steph.) P. I, § XXXVII.
 XXXIX. 6. it. P. IV n. VII § XXVIII.
- Curiosum* Compendium. P. II, Luc. XV.
 17.
- Cyprianus.* P. I, § XXVIII. P. II, Ioh.
 I. 1 § III a. item 1 *Ioh. V. 7 f.* § XII.
 Fund. Cr. Apoc. § XIV.
- Cyrillus* *Lucaris.* P. I, § XXXII Obf. X.
- Czechovicicus* (Mart.) P. II, Ioh. I. 1. § X.
- Dabilis* casus. P. II, Luc. XIV. 5.
- Damianus* *Sinopeus.* P. I, § VI.
- Danic. Mission. Cont. XXIII.* P. III, § II
 n. IV.
- Dan. VII. 21.* P. II, Apoc. XIII. 7.
- Dan. XI. 38.* P. I, Act. XVII. 29.
- DCLXVI.* P. I, Fund. Cr. Ap. § XXII. 3.
 item Ap. XIII. 18.

I N D E X.

- Δὲ P. II, Ioh. VIII. 7.
- Decisio. P. I, § XXXII. Obf. XXXI.
 Confer P. II, 1 Ioh. V. 7 f. §. XXVIII.
 item P. IV, n. III § III. XXXIV.
 item P. IV, n. VII § V. item P. IV.
 n. XI § VI. 13. item P. IV, n. XI
 § X. XII. it. P. IV, n. XIII § VI.
 1X fs.
- Decorum. P. I, § XXXII. item P. IV
 n. I § III.
- Dei & proximi causa. P. IV, n. I § V.
- de Dieu (Lud.) P. III, § II. item P. IV,
 n. XI § VI. i.
- Δειπνοκλήτωρ. P. II, Matth. XX. 28 f.
- de la Haye (Ioh.) P. I, § XXXII
 Obf. VI.
- Demonstratio. P. I, § XXXII. Obf.
 XXXI.
- Denkendorffium. P. III, § I ap. IV par
 Exc. item P. IV, n. VIII A. § XII.
 XIV.
- Definentia in αἰος aut εως. P. II, Marc.
 XIV. 15.
- Deut. I. P. II, Act. XIII. 18.
- Deut. IV. 2. P. II, Ap. XXII. 18.
- Deut. XXVII. 26. P. II, Gal. III. 10.
- Deut. XXVIII. 7. P. II, 1 Petr. V. 10.
- Devarius de Partic. P. II, Matth. III. 14.
- δεύτερος πλοῦς, δεύτερον φάρμακον.
 P. III, § II, n. IV.
- Digestiva vis Spiritus. P. III, § II,
 n. IV.
- Dilemma. P. II, Luc. VI. 5.
- Diminutivum. P. II, Apoc. X. 2.
- Dionysianus cod. P. II, Fund. Cr. Apoc.
 § I.
- Dionysius Alex. P. II, Apoc. XI. 15.
- Disciplina Arcani. P. II, Act. VIII. 37.
 1 Tim. III. 16. 1 Ioh. V. 7 f. §.
 XXV. XXVII. n. 4. it. P. IV, n. V
 § VI.
- Discrepantia. P. II, Act. V. 15. IX. 5.
- Diff. in 1 Ioh. V. 7 f. A. 1745 edita.
 P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXVII. 1-4.
- Distinctio N. T. in capita. P. II, 1 Ioh.
 V. 7 f. § XXI. XXVIII fin. P. III
 § I, apud I par Exc. item P. IV n. III
 § V. item n. XIV ad 1 Cor. XI. 1. 2.
 in versus. P. I, § XXXVI. it. P. II
- Fund. Cr. Apoc. § XXII. item P. IV,
 n. I § II L. IV. item P. IV, n. III
 § V.
- Distinctiones. P. II, Marc. XVI. 9. it.
 P. IV, § II L. IV. it. P. IV, n. III
 § VI. item P. IV, n. VII § XXI.
 item P. IV, n. VIII B § V. XXIV.
 it. P. IV, n. IX § 117. item P. IV
 n. X. E. item P. IV, n. XIV passim.
- Diversitas codd. P. IV, n. IV § XXXI.
 item P. IV, n. VII § XV.
- Diversitas sententiarum. P. IV, n. VI
 § I. it. § Vmon. XVII. it. P. IV,
 n. IX. Vorber.
- Dorscheus. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XVIII.
- Drufius. P. II, Act. XV. 16.
- Dubitatio. P. III, § VI. VIII. it. P. IV,
 n. I § II L. VIII. item P. IV, n. VIII
 A. § VI. item P. IV, n. IX § LXX.
- Dubliniensis cod. P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
 § VI n. VI.
- Dunte (Lud.) P. III, § II. n. IV.
- Duorum casuum constructio. P. II,
 Fund. Cr. Apoc. § V.

I N D E X.

- Duplex in uno codice lectio. P. I, § IX.
P. II, Fund. Cr. Apoc. § XII.
- Durandus*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXI.
XXV.
- Ecl. I. 15*. P. II, Iac IV. 12.
- Ecl. III. 2 fs.* P. II, Apoc. VII. 5 fs.
- Ecl. IV. 12*. P. IV, n. IX. § 70.
- Ecl. IX. 11*. P. III, §. I ap. I p. Exc.
- Ecclesia. P. IV, n. XIV ad Act. II. 47,
III. 1.
- Eclectica methodus. Præf. § VI. item
P. IV, n. II § I. item P. IV, n. IV
§ XXI. XXII.
- Editiones. P. I, § XXXV. &c. P. II.
Apoc. IX. 5. P. III, § I ap. I p. Exc.
item P. III, § III. item P. IV, n. I
§ II L. III. item P. IV, n. IX § LV.
item P. IV, n. X. B. item P. IV,
n. XII § I. II. III.
- Efficacia: fucus. P. IV, n. VII § XXI.
item § XXII.
- Ἐκ-ἀπῆσαν*. P. II, Act. XVII. 10.
- Elzevirii*. P. I, § XXXVII. item P. II,
Iac. III. 2 n. 2. item P. IV, n. IX
§ 86. it. P. IV, n. XIII § V.
- Empæctæ. P. III, § II. it. P. IV, n. IV
§ XX. it. P. IV, n. IX. § 31. 72.
- Emphasis. P. II, Rom. VIII. 14. item
P. IV n. XIV passim.
- Emserus*. P. II, Matth. IX. 36. Luc. XI. 2.
Apoc. XIX. 5.
- Emtores: lectores. P. IV, n. V, § III.
- ἐργασίαι*, *ἐργασια*. P. II, Philem. v. 6.
- ἔνατος*. P. II, Matth. XX. 5.
- Encyclicæ epp. P. IV, n. X. E. item
P. IV n. XIV ad Eph. I. 1.
- Ἐν πᾶσι*, *ἐν πᾶσιν*. P. IV, n. XIV ad
2 Cor. XI. 6.
- Epanalepsis. P. IV, n. XIV ad Rom. V.
11.
- Eph. II. 4*. P. II, Gal. II. 4.
- Eph. IV. 4*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXIII.
- Eph. V. 9*. P. IV, n. VII § XX.
- Eph. Col.* P. II, Col. IV. 8.
- Ephraim* Syrus. P. IV, n. VIII A.
§ XV. it. P. IV, n. XI § VI.
- Ἐπιούσιον*. P. I, § XXXII. Obf. XX.
Conf. VIII.
- Epifemon. P. II, Ioh. XIX. 14.
- Ἐπιτέθειται*. P. II, 2 Petr. II. 21.
- Epitheta. P. II, Ap. VI. 11.
- Erasmus* (Def.) P. I, § IV. XXXVI.
P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § IV. Fund. Cr.
Apoc. § IX. XVII. it. Apoc. VI. 11.
P. IV, n. IX § 19. 62. item P. IV,
n. XII § V.
- Ercambaldus*. Ap. IX. 13. XVII. 16.
XXI. 17.
- Errata. P. I, § I.
- Eruditi. P. III, § I ap. I p. Exc. item,
ap. III par Exc. it. P. IV, n. VII § I.
XXII. item P. IV, n. VIII A. § XIII.
XVI. XVII. P. IV, n. IX § 18. 27.
50. 85. 86. 89. 115. 123 fs. it. P. IV,
n. XIII § XVI. XVII.
- Esa. I. 3*. P. II, Rom. X. 19.
- Esa. XI. 4*. P. II, 2 Theff. II. 8.
- Esa. XXI. 8*. P. IV, n. IX § 100.
- Esa. XXXVI. 10*. P. II, Matth. X. 29.
- Esa. XLV. 20*. P. II, Ap. XXI. 24.
- Esa. LX. 6 f.* P. II, Ap. XV. 4. XVIII.
13.

I N D E X.

- Esa. LXI. r.* P. II, Luc. IV. 18.
Esa. LXIII. 11. P. II, Hebr. XIII. 20.
Estius. P. II, 2 Petr. I. 10.
Etherius. P. II, Aët. XX. 28. it. 1 Ioh. V. 7 f. § XVIII.
Ething Felicitas de) P. I, § XL.
Eucherius Lugd. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XV. XXI.
Euphemia. P. II, Matth. III. 11. item Aët. X. 25.
Eusebius. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXV.
Eustathius Sebastenus. P. II, Luc. XXII. 36.
Euthalius. P. I, § XXXII. Obf. X.
Euthymius. P. II, Matth. VI. 13 § X.
Ευαγγ. ιωδ. ερασμο. P. II, Marc. XVI. 9 - 20.
Evang. Ioh. P. II, Ioh. I. 1 § VI.
Exegesis. P. IV, n. VII § XXVII. it. P. IV, n. VIII B. § XII.
Ex. I. 8. P. II, Aët. VII. 43.
Ex. III. 6. P. II, Apoc. I. 11.
Ex. XXIV. 7. P. IV, n. XIV ad Ebr. IX. 19.
Ex. XXXIV. 4. P. II, Ap. XVI. 13.
Ezech. XLVIII. 30. 33. P. II, Ap. XXI. 7.
Faber (Iac.) *Stapulensis* P. I, § VI. § XXXVI & § XXXIX. 1.
Fabricius (i. A.) P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § IX.
Facundus (Hermian.) P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § VIII. XXIV.
Fagiardus (Petrus, marchio *Velesius*) P. I, § XXXIX. 4. it. P. IV, n. XI § IX.
Fama. P. IV, n. I § VI.
Fanaticismus. P. IV, n. IX § 27.
Felliana editio. P. II, Jac. IV. 13.
Fieri P. IV, n. XIV ad 1 Cor. VII. 23.
Firmicus (Iul.) P. II, Apoc. XIV. 6 f.
Flacius. P. IV, n. VIII A. § VIII. item B § XI.
Florentina Mfta. P. II, Apoc. I. 4. P. IV, n. IX § 125.
Frotschius (Mich.) P. IV, n. VIII A. § VI.
Fons tuendus. P. I, § XXXII. Obf. XXIX. P. IV, n. IX § 74.
Formalibus verbis. P. II, Ioh. I. 1 § II. Arg. II.
Formulae talmudicae. P. II, Matth. VI. 13 § VIII.
Frankius (A. H.) P. IV, n. VIII A. § VIII. item B § 1.
Fraus Arianorum. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXV.
Frey (I. L.) P. IV, n. I § II L. VI.
Frickius (Io.) P. I, § XXXII. Obf. VIII. XXI. XXII. item § XXXV. P. II, Matth. VI. 13 § VI. Ioh. XIX. 14.
Friedebius. P. II, Luc. II. 14.
Frobeniana, *Aldina* ed. P. II, Iac. I. 22 f.
Froviniana Biblia. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXI.
Früh aufgel. *Früchten.* P. IV, n. VIII B. § XXV. item P. IV, n. IX § 1. 28.

I N D E X.

107. item P. IV, n. X. C. II Abth.
§ I. it. P. IV, n. XI § XII.
- Fuga pleonafmi. P. II, Luc. X. 11.
- Fulgentius. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XVII.
- Fundamenta. P. IV, n. IX § XLIII.
LVIII.
- Fust (Ioh.) Mogunt. P. II, Act. XXVIII.
31.
- Gaignaeus. P. II, Iac. I. 11.
- Gal. I. 6. P. II, Apoc. XIV. 13.
- Gal. VI. 17. P. IV, n. X. A. § 7.
- Gamboldus. P. IV, n. X. E.
- Garten. P. IV, n. IX § LIV.
- Gatakerus (Th.) P. I, § I. item Obf.
XXXII. Obf. XI.
- Gehlianus cod. P. I, § VI.
- Gen. XV. 13. P. II, Act. VII. 6. item
P. IV n. XIV ad l. c.
- Gen. XVII. 17. P. II, Rom. IV. 19.
- Gen. XLIII. 8. P. II, Marc. III. 29.
- Genevensis. P. I, § XXXVII. item P. II,
Apoc. II, 1.
- Gentes : Iudæi. P. II, Col. II. 13.
- Gerhard (Paul.) P. IV, n. X. C. I
Abth. § VII.
- finale fit x. P. II, Luc. II. 25.
- Glassius. P. I, § XXXII. Obf. XXI. it.
P. IV, n. VIII A. § VIII.
- Gloecklerus (I. A.) P. IV, n. VIII A.
§ II.
- Gloria Patri & --. P. II, Matth. VI. 13.
§ III.
- Glossa. P. II, Marc. VII. 2. VIII. 25 &c.
it. P. IV, n. VII § XXII.
- Goettingense progr. P. II, Matth. III. 11.
- Goldastus. P. II, Iudæ v. 8.
- Gothi ἀρχιερα. P. II, Ioh. XIX. 7.
- Gothica versio. P. I, § XXXII Obf. XX.
Conf. III. P. II, Matth. XV. 19.
Marc. I. 5. item P. IV, n. I § VI
mon. IV. it. P. IV, n. IV § XVIII.
item P. IV, n. XIII § XI.
- Grabius (I. E.) P. I, § XXXII. Obf.
X. item P. III, § I ap. II par. Exc.
- Græcia, Asia. P. I, § XXII. Obf. XXI.
- Græci codices vixdum collati. P. I,
§ XXXVII. XXXIX n. 8. XL n. I.
P. II, ante Matth. I. 1. item Matth.
VI. 13 § V. it. Ioh. VIII. 1 fs. item
Act. X. V. 7. item ante 1 Cor. I. 1.
Iac. I. 11. item 1 Ioh. V. 7 f. § V.
VI. item Iudæ v. 8. Fund. Cr. Apoc.
§ IX. P. III § IV.
- Græcoanglic. N. T. P. II, Iac. II. 13.
- Græcolatini codd. P. I, § XXVIII. P. II,
ante Act. I. 1. ante Rom. I. 1. item
Rom. XII. 5. item 2 Petr. II. 2.
- Grævius. P. IV, n. VIII B. § VII.
- Γραμματεῖς. P. I, § I.
- Grapius. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXVII.
n. 4.
- Gregorius (Ioh.) P. I, § XXXIX. 7.
- Gregorius Thavmat. P. II, Ioh. I. 1.
§ VI. Hebr. XI. 13.
- Grossius (F. C.) P. I, § VII.
- Grotius. P. I, § XXXIX. 7. item P. II,
Gal. V. 23. Iac. III. 12 n. 1. cap. V.
10.
- Gude (G. F.) P. II, Eph. I. 1.

I N D E X.

- Guillard* (Car.) P. II, Ap. III. 14. XI. 19.
- Gustus humanus.* P. I, § X. Confer P. II, 1 Joh. V. 7 f. § XXVII. & Apoc. I. 16. XXI. 21. item P. II, § I ap. III par Exc. it. P. III, § V. item P. IV, n. IX § CII.
- Gustus spiritualis.* P. IV, n. IV § XXXIV.
- Hæretici.* P. I, § XVI. Confer P. IV, n. IV § XXV.
- Hafenerferus.* P. II, Matth. X. 29. XI. 19. Apoc. IV. 11. item P. IV, n. I § II L. II. item P. IV, n. VIII. A. § II.
- Hafensis* cod. P. II, Matth. VI. 13 § 1.
- Hagerus* (I. G.) P. IV, n. IX § 42 fs.
- Halenſe* Pædag. P. IV, n. VII. A. § XIII.
- Hallet* (Iof.) P. IV, n. IX § 64.
- Haphtara.* P. IV, n. XIV ad Luc. IV. 18. VI. 3. Ioh. V. 1.
- Harenbergius* (I. C.) P. I, § XXXII Obf. VI.
- Harlemius* (Io.) P. II, Act. XIV. 7. XV. 34.
- Hauſerus* (D.) P. II, Act. XV. 24. item Rom. XV. 26. it. P. IV, n. V § VII. item P. IV, n. VII § XX. it. P. IV, n. IX § 113.
- Haymo.* P. II, 1 Joh. IV. 3.
- Hearnius.* P. II, Act. II. 21.
- Hebræos* (Ep. ad) P. II, Ioh. XIX. 14.
- Hebr.* II. 9. P. II, 1 Joh. V. 7 f. § XXVII. it. P. IV, n. I § II, L. VI. item P. IV, n. IV § IV.
- Hebr.* IX. 1. P. IV, n. II § VI. VII. item P. IV, n. IX, § 101.
- Hebraïſinus.* P. II, Act. XIII. 45. it. Fund. Cr. Apoc. § V.
- Heldingerus.* P. II, 2 Petr. II. 2. it. P. IV, n. VIII. A. § VIII.
- Hilfbronnenſis* cod. P. II, Apoc. IX. 4.
- Helleniſtæ.* P. I, Act. XI. 20. it. P. IV, n. XIV ad l. c.
- Helvidius.* P. II, Matth. I. 25.
- He* emphat. P. II, Act. IX. 35. Apoc. I. 4.
- Hentonus* (Ioh.) P. I, § XXXII. Obf. VI.
- Heredianus.* P. IV, n. I § II L. VIII.
- Herzog* (I. C.) P. II, Rom. I. 1.
- Hefychius* presbyter. P. II, Act. XIII. 33.
- Heumenius* (C. A.) P. I, § VII. P. II, 3 Joh. v. 7. item P. IV, n. X. C. 1 Abth. it. P. IV, n. XI § XII.
- Hiatus.* P. I, § XXXII. Obf. XXVII. & P. II, 1 Joh. V. 7 f. § XXV. XXVII.
- Hibernicam* exemplar. P. II, 1 Joh. V. 7 f. § VI fin.
- Hieronymus.* P. I, § XXXII Obf. VI. XX. Conf. VIII. item Obf. XXII. P. II, Matth. VI. 13 § IX. item 1 Joh. V. 7 f. § XV. XX. XIII. XXV. item Ap. XX. 17. item P. IV, n. XI. § VI. m.
- Hilarius* Diac. P. IV, n. IX § 30.
- Hilarius* (Matth.) P. II, Matth. I. 1. Ioh. I. 28. 42. II. 1. Ap. XXI. 20 & c. item P. IV, n. VIII A. § VII.

I N D E X.

- Iva*, ut. P. II, Ioh. XII. 7.
- Hippolytus*. P. II, Fund. Cr. Apoc. § I.
item Ap. XVIII. 13.
- Hispania*, *Ispania*. P. II, Rom. XV. 24.
- Historia tripartita*. P. II, Apoc. XIII. 18.
- Hochstetterus* (A. A.) P. IV, n. VIII
A. § VI. XI. it. B § III. V.
- Hochstetterus* (M. C.) P. IV, n. VIII
A. § III.
- Hockerus* (I. L.) P. II, Apoc. IX. 4.
- Hoë*. P. II, Apoc. XXI. 17.
- Hofmann* (C. G.) P. II, Ioh. XIX. 14.
item P. IV, n. VII § XXVI. item
P. IV, n. IX § 72.
- Hoffmannus* (Godofr.) P. II, I Ioh. V.
7 f. § IV. item P. IV, n. VIII A.
§ VII.
- Homerus*. P. IV, n. IV § XIV.
- Homœoteleuton*. P. I, § XIV. P. II,
I Ioh. V. 7 f. § XXV fin. item Fund.
Crit. Apoc. § V. item P. IV, n. IX
§ XLVIII.
- Honoris causa*. P. II, Luc. I. 26.
- Horror hæreticorum*. P. II, Ioh. I. 1.
§ II. Arg. V. it. P. II, Ap. XX. 10.
- Hof. I.* P. II, Rom. IX. 25.
- Hof. XI. 1.* P. I, § XXXII, Obf. XXVIII.
- Huiffus*. P. IV, n. VII § XVI.
- Hulfemannus*. P. II, Iac. I. 18.
- Humanitatis certamen*. P. IV, n. XI.
Præf. § IV f.
- Hunfredus Hodiùs*. P. I, § XXXII.
Obf. X.
- Hunnius*. P. II, Matth. VI. 13 § X.
- Hunt. cod.* Fund. Cr. Ap. § XI.
- Ἰουῶς*. P. II, Ioh. VIII. 59.
- Hutterus*. P. II, Rom. VIII. 33.
- Hybrida vox*. P. II, Act. XXV. 14.
- Hymnus matutinus*. P. II, Ap. XV. 4.
- Ἰπποκράτης*. P. I, § XXXII Obf. X.
- Iablonski* (P. E.) P. II, Act. VII. 43.
- Iackfonus* (Ioh.) P. II, Ioh. I. 1. § II.
Arg. XVIII.
- Iacobi epist.* P. IV, n. XIII. § XXX.
- Iac. I. 1.* P. IV, n. XIII § XLVII fs.
- Iac. II. 5.* P. II, Iac. I. 12.
- Iaegerus* (I. W.) P. IV, n. VIII. A.
§ VI. IX. X.
- Iansenius* (Corn.) P. II, I Ioh. V. 7 f.
§ XXI.
- Iauchius*. P. II, Gal. II. 5.
- Ieiunium*. P. IV, n. XIV ad I Cor. VII. 5.
- Iemenses codd.* P. I, § XL. item P. II?
I Ioh. V. 7 f. § XXI.
- n & v* P. II, Eph. IV. 32.
- Idacius Clarus*. P. II, I Ioh. V. 7 f. § XVI.
- Idiotismus*. P. III, § II n. 1.
- Jeremias*. P. II, Matth. XXVII. 9.
- Ier. X. 7.* P. II, Apoc. XV. 3.
- Ier. X. 11.* P. II, I Ioh. V. 7 f. § XXXVIII.
- Ignatius*. P. II, Ioh. I. 1. § III γ. δ. it.
P. III, § II. ejusd. epist. ad Eph. P. II,
Eph. I. 1.
- - *Philad.* P. IV, n. X. A. § IV.
- Ignoratio rei*. P. II, Luc. VI. 1.
- Incivilitas*. P. IV, n. X. A. § II.

Incon-

I N D E X.

- Inconstantia*. P. II, Matth. I. 25. Iac. IV. 12.
- Indicativus*. P. II, Ap. II. 22.
- Indifferentia libr.* P. II, 1 Ioh. IV. 15.
- Indorum linguæ*. P. IV, n. IX § 131 f.
- Ingens fiducia*. P. IV, n. VII § XXIV.
- Innocentius III.* P. II, 1 Petr. I. 24. 1 Ioh. V. 7 f. § VI n. V.
- Interpunctio*. P. II, Rom. XI. 31.
- Interpunctiones N. T. Præf.* § III. P. IV, n. IX § 117.
- Interrogatio*. P. II, Gal. II. 17. item P. IV, n. XIV ad 2 Cor. XI. 23. it. P. IV, n. XIV ad Ebr. IX. 17. X. 2.
- Interrog. signum*. P. II, Matth. XXVI. 40. item P. II, Act. XXVI. 8. item P. IV, n. XIV ad Ioh. XVI. 31. it. P. IV, n. XIV ad 1 Cor. XII. 15.
- Iob XXIV. 19.* P. II, Apoc. XIV. 18.
- Iob XXX. 5.* P. II, Apoc. XVI. 10.
- Iob XLII. 2.* P. II, Luc. I. 37.
- Ioh. I. 42.* P. I, § XXXIX. 5.
- Ioh. V. 2.* P. IV, n. XI § VI. i.
- Ioh. VII. 53.* P. IV, n. XI § VI. 4. e.
- Ioh. VIII.* P. IV, n. IV § XVIII.
- Ioh. XIV. 1.* P. II, Act. XV. 34.
- Ioh. XVIII. 20.* P. IV, n. IX § 77.
- 1 *Ioh. V. 7 f.* P. II, Act. VIII. 37. it. P. IV, n. V § VI. item P. IV, n. IX § 48. item P. IV, n. XI § VI. 4. e.
- 2 *Ioh. v. 8.* P. IV, n. I § VIII.
- 3 *Ioh. v. 7.* P. IV, n. X. C. I Abth. § X.
- Ionica dial.* P. II, Apoc. I. 5.
- Iof. II. 11.* P. II, 1 Cor. VIII. 5.
- Iota subscriptum*. P. II, Matth. I. 20. P. IV, n. XIV ad l. c.
- Irenæus*. P. I, § XXXII Obf. XX. P. II, Matth. I. 18. it. Ioh. I. 1 § II Arg. II. it. 1 Ioh. V. 7 f. § XXIII. it. Ap. XIII. 18.
- Isélius (I. C.)* P. II, ante Matth. I. 1. item P. IV, n. I § II L. VI.
- Isidorus Clarius*. P. I, § XXXII. Obf. VIII.
- Itala versio*. P. I, § XXXII Obf. VI. XX. it. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXII. item Apoc. II. 16.
- Iudicium ex lectionibus de codicibus*. P. I, § XXXIII.
- Iud. XV. 14.* P. III, § II. n. II.
- Iunius (Franc.)* P. I, § XXXIX. 3.
- Iustinus Martyr*. P. II, Matth. III. 16. item Ioh. I. 1 § III 7. d. it. Act. VII. 43.
- Iuvenus*. P. II, Matth. III. 16. X. 23.
- Καίπερ*. P. II, Apoc. XVII. 8.
- Kaiserus (D. Io.) S. Tim. Philad.* P. II, Matth. I. 11. V. 46. item Ioh. I. 16. 19. 29. XIV. 30. item P. IV, n. V. § VII.
- Kaxα.* P. IV, n. XIV ad Rom. I. 29.
- K & M.* P. II, Apoc. II. 14.
- Kirstenius (Pet.)* P. IV, n. XI § VI. 3.
- Klemmius (Ioh. Christ.)* P. I § II.
- Klemmius (Ioh. Conradus)* P. IV, n. VIII A. § VI.
- Kneerius (Seb.)* P. IV, n. VIII A. § III.
- Knollius (I. E.)* P. IV, n. VIII A. § XIV.
- Koenigius*. P. IV, n. VIII A. § VIII.
- Kohlius (I. P.)* P. IV, n. XIII § XII.

I N D E X.

- Kohlreiff.* P. I, § XXXII Obf. XX. Conf. III. item P. IV, n. X. B. it. P. IV, n. X. D. E.
- Κρύπτη.* P. II, Luc. XI. 33.
- Kusterus* (Lud.) P. I, § VI. XXXIX. 9. P. II, Iac. II. 3. Apoc. II. 14. item P. IV, n. XIII § XLIV.
- Κυκλεύω, κυκλώω.* P. II, Apoc. XX. 8.
- Lactantius.* P. I, § XXXIV.
- Lambertus* (Franc.) P. II, Fund. Cr. Apoc. § XX. item Ap. XIV. 13.
- Lamius* (Ioh.) P. IV, n. IX § 125. it. P. IV, n. XI § VI. 3.
- Lang* (I. C.) P. IV, n. VIII A. § XIII.
- Lang* (Ioach.) P. II, Apoc. XI. 8. it. P. IV, n. VIII A. § XIII.
- Laodic.* (ep. ad) P. II, Eph. I. 1. Col. IV. 16.
- Lateranensè concilium.* P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § IV. VI n. V.
- Latine, Germanice.* Præf. § IX. it. P. IV, n. IX Vorber.
- Latinitas.* P. III, § I ap. IV par Exc.
- Latinus* interpres vetus. P. I, § XXXII Obf. I fs. item Obf. XXVIII. XXIX. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § VI. XIX. it. § XXV. XXVI f. Fund. Cr. Apoc. § XIV. it. P. IV, n. XIII § XI.
- Latini* codd. in hac ed. collati, P. I, § XL. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXI. Fund. Cr. Apoc. § XIV. Apoc. XIV. 18. XVII. 16. XXI. 9.
in *Germania* & alibi obvii, P. I, § XXXII Obf. VI. item § XL. P. II, Luc. IV. 5-12. 1 Ioh. V. 7 f. § XIX. XXI.
- Laud.* 3. P. II, ante Act. I. 1.
- Laxitas.* P. IV, n. IX § 128.
- Lectio d. IX Dec.* P. II, Marc. XI. 26.
- Lectioaria.* P. I, § VIII. P. II, Act. III. 1. it. 1 Ioh. V. 7 f. § XIX. XXII.
- Lectioes eccles.* P. II, Ioh. VIII. 1. item Rom. XVI. 25. item ante Iac. I. 1. it. Apoc. XXI. 2.
- Lectioinum diff. gradus.* P. III, § VI. item P. IV, n. I § II L. XII. item P. IV, n. II § III. it. P. IV, n. IV § XV. it. P. IV, n. VII § VIII.
- Leges recensiois N. T. novæ.* P. IV, n. I § II. Confer P. IV, n. V § IV.
- Leicestrensis.* P. II, Apoc. III. 2.
- Le Long* (Iac.) P. I. § XXXII Obf. XX. Conf. V. it. § XXXVII. item P. II, Fund. Cr. Ap. § III. it. P. IV, n. XI § VI. K.
- Leo cherubicus, Iohanni assignatus.* P. II, Ioh. I. 1 § H. Arg. VII.
- Leusidenius.* P. I, § XXXVII. P. II, Rom. VII. 6.
- Librarius.* P. I, § XII. P. II, Apoc. XXII. 18. item P. III, § II n. IV.
- Lightfoot.* P. II, Apoc. XI. 15.
- Lilienthalius* (Mich.) P. II, Apoc. I. 4. it. P. IV, n. IV init. item P. IV, n. IX § 43. 89.
- Lin. Cev. 4.* P. II, Iac. II. 5.
- Lindanus* (Guil.) P. I, § XXXII Obf. XX Conf. VIII.
- Lineola.* P. III, § I ap. II. par Exc.
- Lipsiensis* codd. P. I, § XL. P. II, Rom. XII. 11. Ap. VIII. 9. XIV. 18.
- Literula momentosissima.* P. II, Ioh. I. 1.

I N D E X.

- Louisa* (Garf.) P. II, Fund. Cr. Apoc. § XXII. 3.
- Loca*, amplius examinanda in codd. Gr. Lat. Versionibus & Patribus, P. II, Matth. V. 22. VI. 13. XIX. 17. XXVII. 9. Ioh. XI. 27. Act. XIII. 33. Ap. II. 16. V. 9. VII. 1. XI. 5. 19. XIII. 1. XIV. 11. 13 lect. 1. XVIII. 2. XIX. 9. lect. 1. XX. 9. XXI. 17. XXII. 13. Confer P. III, § IV. it. P. IV, n. I. § II L. VI.
- Loca Scripturæ varia*. P. II, Iac. IV. 12. 1 Petr. IV. 14. 1 Ioh. V. 7 f. § X. XVI. XXIII. XXVI f. Fund. Cr. Apoc. § V. XVII. it. Ap. I. 5. II. 22. XI. 15. item P. III, § II n. IV. it. P. IV n. II § II. 4. it. P. IV, n. III § VI. item P. IV, n. IV § XVIII. item P. IV, n. VI. it. P. IV, n. VII § XXIII. item P. IV, n. IX § 11. 30. 49. 117. item P. IV, n. X. C. Abth. I § II. IV. V. item P. IV, n. XI § VI passim. item § IX. XI. it. P. IV, n. XIV.
- λόγοι, παθῶν, ἤθους P. I, § I. item P. IV, n. I § III.
- Lomejerus*. P. II, Marc. IX. 46. XV. 25. *Lu. cod.* P. III, § IV.
- Lucas*, medicus. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXIII.
- Luc. I.* 35. P. II, Ioh. I. 1 § II Arg. XIX.
- Luc. III.* 19. P. IV, n. VII § XX.
- Luc. III.* 21. P. II, Ioh. XIX. 31.
- Luc. III.* 36. P. I, § XXXII. Obf. XXIX.
- Luc. VII.* 25. P. IV, n. IV § XVIII.
- Luc. X.* 6. P. IV, n. IX, § 76.
- Luc. X.* 22. P. IV, n. X. C. I Abth. § X.
- Luc. XI.* 1. P. IV, n. XI. § VI. 7.
- Luc. XI.* 13. P. II, Hebr. IX. 14.
- Luc. XIII.* 34. P. I, § XXXVI.
- Luc. XIV.* 11. 8 f. P. II, Matth. XX. 28 f.
- Luc. XVII.* 34. P. IV, n. IX § XLIX.
- Luc. XXI.* P. II, Ioh. VIII. 1.
- Luc. XXIII.* 43. P. II. Ioh. VIII. 1.
- Fr. *Lucas* Brugensis. P. I, § XXXII Obf. VI. item P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXI.
- Lucianus* martyr. P. I, § XXXII Obf. X. P. II, ante Act. I. 1.
- Lucianus* Philop. P. II, Matth. VI. 13 § III. 1 Ioh. V. 7 f. § XI.
- Λούεται ἑπίπτεται P. IV, n. XIV ad Ioh. XIII. 10.
- Luscinius*. P. II, Luc. IX. 28.
- Lutherus*. P. I, § XXXIX. item P. II, Matth. VI. 13 § X. it. Ioh. XI. 52. Act. XIII. 25. 1 Ioh. V. 7 f. § IX. 2 Petr. I. 10. Fund. Cr. Ap. § XVII. item Apoc. XIX. 9. it. P. III, § II n. IV. item P. IV, n. VI. it. P. IV, n. IX § 91. 103. it. P. IV, n. X. C. III Abth. § III. IV.
- Lyramus*. P. IV, n. IX § LII.
- Maccarius*. P. IV, n. VIII A. § XV. item B § IX.
- 2 *Macc. VII.* 19. P. II, Act. XXIII. 9.
- Massėjus*. P. I, § XXXII. Obf. XX Conf. VIII. it. P. IV, n. I § II L. VI.
- Magrius* (Dom.) P. II, Match. XXVII. 9.

I N D E X.

- Mahometani.* P. II, Matth. VI. 13 § V.
Major (I. D.) P. II, Matth. I. 20.
Mal. III. 1. P. II, Apoc. XI. 14.
Maldonatus. P. II, Ioh. VIII. 1.
Maledictus. P. II, Luc. VI. 5.
Malm, arena. P. IV, n. XIII § XI.
Manuscripta. P. I, § V. VI. VII. it.
 P. IV, n. IX § 58. 66. 124.
Marc. I. 10. P. II, Act. X. 11.
Marc. VII. P. I, § XXXIII.
Marc. VIII. 25. P. IV, n. X. D.
Marcus Celed. P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
 § XIV.
Mareschallus (Thom.) P. I, § XVII.
 XXXII. Obf. VI. it. P. II, Matth.
 VI. 13 § V. item cap. XX. 28 f.
Margo. P. IV, n. I § II L. XI. XII.
 item P. IV, n. III § VIII. X. XI.
 item P. IV, n. IV § XX. it. P. IV,
 n. XIV.
Maria Ægypt. P. II, Ioh. VIII. 1.
Markius (Ioh.) P. II, Fund. Cr. Apoc.
 § VIII.
Maronitae. P. IV, n. XI. § VI. 4.
Marsham. P. II, Marc. XIII. 14.
Marthius (Matth.) P. I, § VII.
μαρτυροῦναι. P. II, Act. XXVI. 22.
 Confer Ap. XXII. 18.
M. Marulus. P. II, Ioh. XXI. 22 f.
Mastricht (Ger. a) P. I, § XXXII. Obf.
 XII. item § XXXVII. XXXIX. 8. it.
 P. II, Fund. Cr. Apoc. § XX. item
 P. IV, n. II § II. 4. it. P. IV, n. IV
 § XX. XXXIII. item P. IV, n. VII.
 item P. IV, n. IX § 30. 43. 81. 128.
 item P. IV, n. XIII § XXXIX.
Matthaei Evang. Hebr. P. II, Matth.
 XI. 19.
Matth. VI. 13. P. IV, n. IV § XVIII.
Matth. IX. 10. P. IV, n. X. E.
Matth. IX. 36. P. III, § VI n. IV.
Matth. X. 42. P. IV, n. I § VIII.
Matth. XXIII. 8. P. IV, n. VII. § XXI.
Matth. XXVI. 74. P. II, Apoc. XXII. 3.
Matth. XXVII. 35. P. III, § VI n. IV.
Mauritii (Chr.) P. II, Fund. Cr. Apoc.
 § XVII.
Maximus. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXIII.
μαζοί, μασοί. P. II, Apoc. I. 13.
Media lectio. P. I, § XXII. item P. II,
 1 Ioh. V. 7 f. § XXV. it. Fund. Cr.
 Apoc. § V. XXV.
Media verba. P. II, Apoc. II. 2.
Mejerus (G. T.) P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
 § XXV.
Mellierus vid. *Artemonius.*
Melito Sard. P. II, Ioh. I. 1 § III. ε.
Memming. Bibl. Germ. P. II, 1 Ioh. V.
 7 f. § XIX.
Memora. P. II, Rom. XII. 13.
Meurerus (Tob.) P. IV, n. VIII A.
 § III.
Μα cum indic. P. II, Act. XV. 29.
Michaëlis. P. II, Iac. I. 19. III. 12. n. 6.
 c. IV. 15. P. III, § I ap. I par Exc.
 it. P. IV, n. X. C. I Abth. § V. item
 P. IV, n. X. D. I Abth. item P. IV,
 n. XI, passim, impr. § VI. 12.
Micfrobis. P. I, § XXXII. Obf. XX.
 Conf. IV.
Μικρολογία. P. IV, n. I § II. L. V.
Millius

I N D E X.

- Millius* (Ioh.) P. I, § VI. XXXVII. XXXIX. 9. item § XL. item P. II, Iac. III. 13. item P. II, Fund. Cr. Apoc. § VIII. it. P. III, ap. I par Exc. it. ap. III par Exc. item § IV. it. P. IV, n. IX § 17. 72. 98.
- Minutissima observanda.* P. I, § I. P. II, Matth. I. 13. item Fund. Cr. Apoc. § III. IV. VIII. item Ap. XXII. 19. P. III, § I. IV. V. it. P. IV, n. I. § II, L. II. item P. IV, n. I § III.
- Modestia.* P. III, § I apud II & III par Exc.
- Moguntina* Bibl. P. II, Fund. Cr. Apoc. § XIV.
- Μογγός* P. II, Marc. VII. 32.
- Montfaucon.* P. IV, n. VIII B. § VIII.
- Montfortinus* cod. P. II, 1. Ioh. V. 7 f. § VI. n. VI.
- Mori* (Ioh.) cod. P. II, Fund. Cr. Apoc. § VII. item P. IV, n. IX § 98.
- Morinus* (Ioh.) P. I, § XXXVII.
- Moses.* P. II, Matth. VIII. 4. Ap. XV. 3.
- Moshemius.* P. II, Fund. Cr. Apoc. § XIV. XXII. 3.
- Mosis* Apocal. P. II, Gal. VI. 15.
- Moyfes* Chorenensis. P. I, § XXXII Obs. XX Conf. IV.
- Müllerus* (Andr.) P. II, Matth. VI. 13 § IV. item P. IV, n. XI § VI. 3.
- Müllerus* (H.) P. II, Ioh. XVIII. 1.
- Müllerus* (Polye.) P. IV, n. IX § 120.
- Murenses* codd. P. I, § XL. item P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXI.
- Muta*: liquida. P. II, Act. XXIII. 23.
- Muthmann.* P. IV, n. IX § 92.
- Mutianus.* P. II, Act. XV. 10. it. ante Hebr. I. 1. Hebr. IX. 14.
- Myrias.* P. II, Apoc. V. 11. IX. 16.
- Nanfius* (Franc.) P. II, Ioh. XII. 19.
- Nec non.* P. II, Iac. III. 14.
- Negativum* argumentum. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § VIII fin.
- Neh. I. 4.* P. II, Act. X. 30.
- Neograeca* versio. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXII.
- Nervi.* P. II, Ioh. I. 1.
- Neudeckerus* (C.) P. I, § XXXVII.
- Newtonus.* P. II, 2 Petr. II. 2.
- Noëtus* P. II, Ioh. I, § VI.
- Non est.* P. IV, n. XIV ad 1 Cor. XI. 20.
- Non omiffum.* P. II, Gal. II. 5.
- Non omnes, qui Citharam &c.* P. IV, n. VII § 1.
- Notule* -, ¶, α, β, γ, δ, ε, explicantur. P. I, § XL post n. X. Confer P. III, § I ap. II par Exc. it. P. IV, n. II § VII. it. P. IV, n. XIII § XV. item P. IV, n. XIV.
- Nova lit. Tab.* P. II, Act. IX. 5. item P. IV, n. IX, § 55.
- Novantiq.* P. II, Eph. I. 1. it. P. IV, n. IX § 2. 40.
- Novatianus.* P. II, Ioh. I. 1 § II Arg. XVIII.
- Novaturire, vetitum.* P. IV, n. IX § 26.
- Novem verba laudis* ap. Hebr. P. II, Apoc. IV. 8.
- Numeri.* P. II, Marc. XV. 25. Ioh. XIX.

I N D E X.

14. item Apoc. IV. 4. XI. 2. 3. XIII.
18. XIV. 20.
- Num. III. 46.* P. II, Apoc. XXI. 17.
- Numi veteres. P. II, Matth. XX. 5.
- Obelus. P. IV, n. IX § LXI.
- Observatio: opinatio. P. II, Iac. IV. 12.
- Occidere & vivificare &c. P. II, Iac. IV. 12.
- Oecumenius.* P. IV, n. IX § 56. 78. 132.
- Oederus* (D. G. L.) P. II, Marc. V. 19.
Aët. XVII. 10.
- Oleph* Syr. P. II, 1 Tim. II. 9.
- Olearius.* P. II, Matth. VI, 9.
- Ω'v.* P. II, Ioh. XV. 26.
- Onus eccl.* P. II, Ap. X. 6. XII. 12.
XVII. 12.
- Optativus.* P. II, Rom. XVI. 20. item
1 Petr. V. 10. Ap. XXII. 19.
- Oratio dom.* P. II, Luc. XI. 4. item
1 Ioh. V. 7 f. § XXXV.
- Ordo librorum N. T. apud Veteres.* P. I,
§ VII. XXVIII. item § XXXII Obf.
X. item Obf. XX Conf. VII. VIII.
item P. II, Matth. XXVIII. 20. Ioh.
I. 1 § VI. XVIII. Aët. XXVIII. 31.
1 Ioh. V. 7 f. § XXIII. it. Fund. Cr.
Apoc. § XI. it. ad tit. Apoc. I.
- Ordo verborum.* P. I, § XXXII Obf.
XX Conf. III. item § XXXIX. 9.
P. II, Rom. VIII. 38 f. item P. IV,
n. XIV ad Luc. XI. 36. *Opinio or-*
dinis melioris. P. II, Apoc. IV. 11.
- Origenes.* P. II, Ioh. I. 1. § II. Arg. I.
it. 1 Ioh. V. 7 f. § XXVII. it. P. IV,
n. VIII B. § VIII.
- Orthodoxia.* P. IV, n. IV § XXIX. it.
P. IV, n. IX § CIX.
- Orthographia.* P. II, Aët. XIII. 18.
1 Ioh. V. 7 f. § XVIII.
- Ofiander* (I. A.) P. II, Ap. XXII. 21.
- Ofiandri* (L. & A.) P. II, Matth. XXVII.
9.
- ος per ο fusp.* P. II, Eph. IV. 5.
- Ottius* (I. B.) P. IV, n. I § II. L. VI.
- Oudinus* (Casim.) P. I, § XXXII Obf.
X.
- Ovidii Tristia.* P. IV, n. VIII A. § XV.
- Oxonienfis* ed. P. I, § XXXVII. XXXIX.
7. item P. II, Matth. XV. 19. Ap.
II. 14.
- Π.* P. II, Aët. IX. 5. XXII. 20. item
P. IV, n. IX § LXIII.
- Pacianus.* P. II, Rom. II. 5.
- Palea.* P. III, § I ap. I p. Exc. it. P. IV,
n. IX § 85. it. P. IV, n. XI § XIII.
- Pallantinus* cod. P. II, Ioh. V. 2.
- Paracharactæ* Script. P. II, Fund. Cr.
Apoc. § IX.
- Paradoxa lectio.* P. II, Apoc. XI. 4.
XIV. 14.
- Parallelismi.* P. I, § XVII. P. II, Col.
IV. 8. Ap. V. 14. XIV. 5. it. P. IV,
n. II § IV. item P. IV, n. VIII B.
§ XXV.
- Παραφροσία.* P. II, 2 Petr. II. 16.
- Parascha.* P. IV, n. XII § V.
- Parentheses.* P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXI
n. V. item Apoc. XVI. 14. P. III,
§ I ap. II par Exc. P. IV, n. IX § 117.
- Πάρεσις.* P. IV, n. XIV ad Rom. III. 25.

I N D E X.

- Parisi* codd. P. I, § XL.
- P. I*, § I. XL. allegatur P. III, § I ap. I par Exc.
- P. I*, § XXXII *Obf. VI* &c. allegatur P. II, Apoc. I. 11.
- P. I*, § XL n. VIII. allegatur P. IV, n. III § IX.
- P. IV*, n. I. § II. L. VIII allegatur P. I, § XXII.
- P. IV*, n. V allegatur P. II, Fund. Cr. Apoc. § XXII.
- P. IV*, n. VII mon. 20 allegatur P. II, Apoc. XI. 15.
- P. IV*, n. VII & n. IX allegatur P. II. Apoc. III. 12.
- P. IV*, n. IX alleg. P. II, Ap. VI. 1. VIII. 7. XIV. 1. 13. XVII. 4.
- Particip. præsens. P. II, Apoc. I. 5.
- Pasoris* Lexicon. P. II, Act. XIX. 38.
- Pastoralia*. P. IV, n. VI I B. § VII. X. item C. § X - XIV. it. P. IV, n. XI § XI, *Obf. IX*. item P. IV, n. XIV ad 2 Cor. VI. 1.
- Patres*. P. I, § XXXII. *Obf. II* fs. item *Obf. XX*. Conf. VI. it. Matth. VI. 13 § IV. 1 Ioh. V. 7 f. § VI. 1. XI fs. XXV. Fund. Cr. Apoc. § I fs. item P. III, § I ap. I par Exc. item P. IV, n. VI § XIX.
- Πατέρες*. P. IV, n. XIV ad Ebr. XI. 23.
- Peganius*. P. II, 1 Tim. V. 1.
- Pelagia*. P. II, Ioh. VIII. 1.
- Penacuta*. P. II, 1 Petr. IV. 19.
- Περίουσι*. P. I, § XXXII. *Obf. XX*. Conf. VIII.
- Pe. sue*. P. I, § XXXII *Obf. XX* Conf. IV. item P. IV, n. XI § X.
- Perpnenitas*. P. I, § XXXII *Obf. XX*. item P. II, Ioh. I. 1 ante § I. item P. III, § I ap. I par Exc.
- Pesck*. P. IV, n. II § V.
- Pet. 2*. P. IV, n. IX § LXIV.
- Pt. tertius*. P. II, Fund. Cr. Apoc. § XVII. item Ap. VIII. 9.
- 1 *Petr. I*. 7. P. II, Iac. I. 3. n. VII. VIII.
- 1 *Petr. III*. 20. P. IV, n. IX § 78.
- 1 *Petr. IV*. 3. P. IV, n. IX § 132.
- 2 *Petr. II*. 2. P. IV, n. VII § XIII.
- Pfaffius* (I. C.) P. IV, n. VIII A. § VI. VI. I.
- Pfaffius* (C. M.) P. I, § II. it. § XXXII. *Obf. VII*. P. II, Matth. VI. 13 § III. 1 Ioh. V. 7 f. § VI n. VI. Ap. XIV. 13. item P. IV, n. I § II. L. V. item P. IV, n. VII § XX.
- Pfochenius*. P. IV, n. X. C. I Abth. § VI. *Phantasia* libr. P. II, 2 Petr. II. 18. it. Apoc. II. 19. XIV. 9. XXI. 24.
- Pharisei*. P. II, Matth. XXVII. 41.
- Philippus* (Solitarius.) P. II, Matth. I. 18.
- Philostorgius*. P. II, Ioh. VIII. 1.
- Philoxenus*. P. IV, n. XI § VI. 3.
- Phocadius*. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XII.
- Phot.* Amphiloehia. P. II, Rom. 1. 16.
- Picturatus* cod. P. II, Fund. Cr. Apoc. § XIV.
- Pilatus*. P. II, 1 Petr. II. 23.
- πίστεύουσαι*. P. II, Marc. IX. 23.

Pithor-

I N D E X.

- Pithoeus.* P. I, § XXXII. Obf. XX. Conf. VIII.
- Πλανῶσθαι τινα. P. II, Apoc. II. 20.
- Planiora, pleniora. P. I, § XXI. Confer P. II, Ap. II. 16.
- Plantiniana* ed. P. II, Fund. Cr. Apoc. § XIX.
- Plathnerus.* P. IV, n. I § VI mon. V.
- Platonicorum* libri. P. II, Ioh. I. I § V.
- Plausibile etiam periculofum. P. II, Ioh. I. I. § II. Arg. II.
- πλύν. P. II, Ioh. VIII. 10.
- πληθύναι, πληρωθύναι. P. II, Luc. XXI. 22.
- Pluralitas codd. P. IV, n. IV § XXX. XXXIV.
- ποιούμαι. P. II, Ioh. XIV. 23.
- Pokokius* (Ed.) P. IV, n. XI § VI. 3. b.
- Polemica. P. IV, n. IX § 72. it. *Vorber.* ibid.
- Posteritas. Præf. § V. item P. II, Fund. Cr. Apoc. § IV. it. P. IV, n. I § III. item P. IV, n. IX § 36. 37.
- Potestatem mittere* &c. P. II, Hebr. XIII. 10.
- Præpositiones. P. II, Phil. I. I.
- Præscriptio. P. I, § XXXIX. 13. item P. IV, n. IV § III.
- Præteritum. P. II, Ioh. I. I. § II. Arg. II.
- Prævotius* (Bened.) P. II, Ap. XI. 19.
- Præxas.* P. II, Ioh. I. I. § II. Arg. XIII. XIV. item I Ioh. V. 7 f. § XI.
- Preces ad cibum cap. P. II, Act. XIV. 17.
- Prideaux* (Humphr.) P. II, Act. VII. 43.
- Primafius.* P. I, § XL. P. II, Fund. Cr. Apoc. § XIV.
- πρίν. P. II, Ioh. VIII. 58.
- Principal.* P. IV, n. XIV ad Apoc. XII. 8.
- Pritius.* P. I, § II. item P. II, I Ioh. II. 8. item P. IV, n. VIII B. § IX.
- Prochorus.* P. II, Ioh. I, I § VI.
- Prologus* in Acta. P. II, I Ioh. V. 7 f. § XXIII.
- Προϊνός per o. P. II, Apoc. XXII. 16.
- Prologus* ad epist. Canon. P. II, I Ioh. V. 7 f. § XXIII.
- Promiscua. P. III, § I apud I par Exc.
- Pronomina. P. II, Luc. IX. 50. 2 Ioh. v. 3. item P. III, § VI n. IV. item P. IV, n. XIV ad Matth. XXIIV. 35.
- Proparoxyt. P. II, Hebr. IX. 2.
- Properatio. P. II, Fund. Cr. Apoc. § XXII. 4.
- Proprium nomen. P. II, 2 Tim. II. 17.
- Προσθήκη. P. IV, n. XIV ad Matth. XXII. 40.
- Προσκυνεῖν* absol. P. II, Apoc. V. 14.
- Profopographia. P. II, Apoc. I. 16.
- Protestantes.* P. II, Apoc. XVII. 16. P. III, § I ap. I p. Exc. item ap. III par Exc.
- Proverb.* XXIV. 28. P. II, Hebr. VIII. 11.
- Proverb.* XXX. 6. P. II, Ap. XXII. 18.
- Providentia. P. II, Fund. Cr. Apoc. § XVI. XXI. it. P. IV, n. I § IV. it. P. IV, n. VII § XVII. item P. IV, n. VIII A. § IV. V.

I N D E X.

- Pfalms*. P. II, Ioh. I. 1 § II. Arg. XXI.
Pf. I. II. P. II, Act. XIII. 33.
Pf. VIII. P. IV, n. 1 § II. L. VI.
Pf. XL. P. IV, n. XIV ad Ebr. IX. 7.
Pf. XLI. 14. LXXII. 19. P. II, Rom. XV. 33.
Pf. XLV. 2. P. II, Ioh. I. 1 § II. Arg. XX.
Pf. LXXXVII. 36. P. II, 2 Petr. II. 13.
Pf. LXXXVI. 9. P. II, Apoc. XV. 4.
Pf. CXIX. 137. P. II, Apoc. XVI. 5.
Pf. CXLIII. (CXLII.) 10. P. II, Hebr. IX. 14.
Pf. CXLVII. 10. P. III, § I ap. I^o par Exc.
Πυρίστρα. P. IV, n. XI § VI. 3.
Ptolemaeus. P. II, Ioh. I. 1 § II. Arg. II.
Punctula. P. IV, n. XI § VIII.
Punctum subnot. P. II, Phil. I. 25.
Purgatorium. P. II, 1 Cor. III. 13.
Purvaeus. P. II, Ap. XXI. 24.
Quadratura circuli. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § I.
Quamvis. P. II, Apoc. XVII. 3.
Quenteliana Biblia. P. II, Act. XIII. 33.
Quistorpius. P. II, Ioh. III. 13.
Raichius. P. II, Ioh. XXI. 22 f. item 1 Ioh. V. 7 f. § IX.
Rathlef. P. IV, n. VIII B. item n. IX § 122.
Ravianus cod. P. II, 1 Ioh. V 7 f. § VI n. VI.
Ratio sana. P. II, Ioh. I. 1. § XII.
- Rechenbergius*. P. II, Matth. VI. 13. § III.
1 Reg. XVIII. 15. P. I, § XXXII. Obf. X.
Reinccius. P. I, § XXXII. Obf. XX. Conf. V. it. P. II, Col. IV. 16. item P. IV, n. VI. item P. IV, n. VII § XXII.
Reitzius. P. II, Rom. VII. 6.
Religiosa voluntas. P. I, § XXXIX. 8. P. II, Fund. Cr. Apoc. § IV.
Renaudotius (Euseb.) P. IV, n. XI. § VI. 3. c. item P. IV, n. XI § VI. 5. 6. K.
Reuchlinus (Christoph.) P. IV, n. VIII A. § VI.
Reuchlinus (Ioh.) P. II, Fund. Cr. Apoc. § XVII.
Revinus. P. II, Act. IX. 5.
Reusch. P. IV, n. IX § 125. item P. IV, n. XI § VI. 12.
Reutling. cod. P. I, § XL. P. II, 1 Petr. III. 8. 2 Petr. I. 2. & passim.
P. P. IV, n. X. c. III Abth. § V.
Rhodiensis cod. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § III. item Fund. Cr. Apoc. § XVII.
Rhythmus. P. I, § XIV. & passim.
Ricardus Armachanus. P. II, Ioh. XVI. 14.
Rittershusius. P. II, Act. XIV. 17 it. Eph. VI. 9.
Roeslerus. P. IV, n. VIII A. § IX.
Rom. VII. 6. P. IV, n. IX § 81.
Rom. IX. 5. P. II, Ioh. I. 1 § II. Arg. VI.
Rom. IX. 22 f. P. IV, n. X. C. I Abth. § IX.

I N D E X.

- Rom. XII. 11.* P. IV, n. IV § IX. item P. IV, n. IX § 80.
- Rom. XV. 32.* P. II, ante Rom. I. 1.
- Rom. XVI. 5.* P. II, Act. XV. 34.
- Rom. XVI. 24.* P. IV, n. IV § XII.
- Rothius* (G. C.) P. IV, n. XI § XII.
- Rumpaeus.* P. I, § II. item P. II, 1 Ioh. II. 23. item P. IV, n. XIV ad 1 Ioh. II. 23.
- Rupertus* Tuit. P. I, § XL. item P. II, Fund. Cr. Apoc. § XIV. item Ap. XIV. 18.
- Ruricius.* P. II, 1 Ioh. II. 17.
- Rus* (I. R.) P. I, § II. it. P. II, Matth. XI. 21. Ioh. XII. 41. XIV. 1.
- Rutgerfii* cod. P. II, Ioh. IV. 35.
- Sadoletus.* P. II, Rom. XI. 6.
- Sahidica* versio. P. II, Act. XXI. 25.
- Salomonis* psalmi. P. I, § XXXII Obf. X.
- 1 *Sam. XII. 2.* P. II, Ap. XI. 14.
- 1 *Sam. XX. 18.* P. IV, n. VIII B. § XII.
- Sasboldus.* P. II, Rom. I. 32.
- Saubertus.* P. IV, n. 1 § II, L. V.
- Saxonica* versio. P. I, § XXXII. Obf. XX. Conf. VIII.
- Scepticus.* P. III, § II. it. P. IV, n. IX § LXXII.
- Schanmat.* P. II, Col. IV. 16.
- Schelhorn.* cod. P. II, 1 Petr. IV. 1. V. 14. 1 Ioh. V. 7 f. § XXI. & passim. it. P. IV, n. VIII B. § XIV. it. P. IV, n. XI § XI Obf. II.
- Schelfstratenus.* P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXV.
- Schiada* (Ath.) P. II, Ioh. VIII. 1. it. 1 Ioh. V. 7 f. § XIX. it. P. IV, n. I § II. L. VI.
- Schmidius* (Er.) P. I, § XXXVII. item P. II, Apoc. II. 2.
- Schmidius* (Seb.) P. IV, n. VIII A. § VIII.
- Schmidlinus* (I. L.) P. IV, n. VIII A. § II.
- Schmidlinus* (Ioh. Christ.) P. IV, n. IX § XCVIII.
- Schoettgenius.* P. IV, n. XIII § VIII.
- Schömerus.* P. IV, n. VIII A. § VIII.
- Schraderus* (Fr. Io.) P. II, Matth. VI. 13 § IV.
- Schroederus* (I. I.) P. I, § XXXII Obf. XX Conf. V. it. P. IV, n. XI. § VI. 4.
- Schuckardus* (Io.) P. IV, n. VIII A. § III.
- Schulzius* (I. H.) P. IV, n. XI § X.
- Schwarz* (I. C.) P. II, Col. I. 2. Apoc. II. 1.
- Scripturarum cædes. P. II, Luc. I. 1.
- Scriptura: viva vox: Spiritus. P. III, § II. n. IV. it. P. IV, n. I § II. L. V. item P. IV, n. VII § I.
- Secta. P. IV, n. X. A. § II.
- Sedulitas intemp. P. I, § XXXII. Obf. XX. Conf. VIII. it. P. II, Ioh. I. 1 Arg. II. Ioh. X. 8. XVI. 15. Act. XIII. 33. item, Fund. Cr. Apoc. § III. coll. § XIV.
- Sedulius.* P. II, Rom. XIV. 9.

I N D E X.

- Seelen* (I. H. a.) P. II, Matth. VI. 13 § IV.
- Seidelian.* inf. P. II, 2 Petr. II. 2. Ap. XIII. 18. it. P. IV, n. I § VI mon. IV. item P. IV, n. IX § 98. 118. 125. item P. IV, n. XIII § XLIV.
- Senarii nota. P. IV, n. IV § XIV.
- Sensus communis. P. II, Gal. IV. 25. P. III, § VI n. IV.
- Sensus idem. P. IV, n. VII § XIV.
- Septuag. interpr. P. I, § XV. XXXII. Obf. X. it. Obf. XXII. P. II, Eph. IV. 8.
- Sigla. P. I, § XXXIX. 9. item § XL post n. X. item P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § V. VI. item Fund. Cr. Apoc. § X. item Apoc. IV. 8. item P. IV, n. I § II. L. XII. item P. IV, n. IV § III.
- Sigma post sigma. P. II, Rom. XIII. 9. Σ pro K. P. II; Apoc. II. 3.
- Simonius* (R.) P. I, § XXXII, Obf. VI. XIV. item P. II, Matth. XX. 28 f. 1 Ioh. V. 7 f. § VI. XXIV. it. P. IV, n. XI § VI. 6.
- Simplicitas. P. III, § I ap. II par Exc. it. P. IV, n. VIII. C. § XVII.
- Slavonica* vers. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXII. item P. IV, n. XIII § XII.
- Sobrietas. P. I, § XXXII. Obf. XXXII.
- Societas. P. III, § I fin.
- Socinismus. P. II, Ioh. I. 1 § XII. item 1 Ioh. V. 7 f. § XXVII. n. 3.
- Solæcismus. P. II, Apoc. XI. 15.
- Spenerus* (D.P.I.) P. IV, n. VIII. A. § VIII.
- Sphalma. P. I, § XIX. item P. II, Ioh. XXI. 22 f. Luc. XXII. 31. Act. IX. 3.
- Iac. II. 7. 8. 1 Ioh. II. 8. Fund. Cr. Apoc. § XVIII. item Apoc. III. 12. XV. 2. it. P. IV, n. I § II, L. V. VII. item P. IV, n. III § VII.
- Spindlerus* (D. W.) P. IV, n. VIII. A. § II.
- Steinbart.* P. IV, n. IX § 92.
- Stephani* codd. & edd. N. T. P. I, § IV. XXXVI. XXXIX. item P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § V. it. Fund. Cr. Ap. § VI. XVII. Apoc. I. 4. XIII. 4. XIX. 14. item P. IV, n. IV § XIX. it. P. IV, n. IX § 8. 19. 29. 63. item P. IV, n. XIII § XLIV.
- Steph.* δ . vel δ . ι . P. II, 2 Petr. I. 4.
- Stephani feria.* P. II, Ioh. VIII. 1.
- Stilus. P. III, § I ap. I par Exc. item P. IV, n. IV § XXXIX.
- Stockius* (C.) P. I, § XXXVII. item P. II, Act. XXI. 15.
- Stoltius* (I. E.) P. IV, n. VIII. A. § XIII.
- Streitschriften.* P. IV, n. VIII. B. § XXVII.
- Stunica.* P. II, Matth. XXVII. 9. item 1 Ioh. V. 7 f. § III.
- Subscriptio. P. IV, n. II § IX.
- Sylburgius* (Frid.) P. I, § XXXIX. 3. it. P. II, Ioh. XII. 19. Fund. Cr. Apoc. § IX.
- Symbolum apost. & athan. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXV. it. P. III, § II. n. II.
- Symmetria. P. II, Apoc. XIV. 5. item P. III, § II. n. I.
- Syncategoremata. P. I, § XXIV.
- Synchylis. P. IV, n. IX § LVII.
- Synodica epist. P. II, Act. XV. 29.
- Synopsis Scripturæ S. apud *Athan.* P. I, § XXXII. Obf. X.

I N D E X.

- Syriaca versio.* P. I, § XXXII. Obf. XX.
 Conf. III. IV. P. II, Ioh. VIII. 1 fs.
 1 Ioh. V. 7 f. § XXI. n. III. Fund. Cr.
 Apoc. § XV. it. Ap. VIII. 13. P. IV,
 n. IX § 125. item P. IV, n. XI. § VI.
 3. item P. IV, n. XIII § X. XV.
- Syrophoenissa.* P. III, § II. n. III.
- Syzygia.* P. I, § XXVI. XXIX.
- ט (hebr.) Γ (græcum) P. II, Luc.
 XVI. 6.
- Tabula geneal.* P. I, § XXIX.
- Tafinger* (D. W. G.) P. IV, n. VIII. C.
- Tarfenses* (ep. ad) P. II, 1 Cor. XV. 32.
- Tautologia.* P. II, § XXVII. n. 3.
- Temere: timide.* P. IV, n. IX § 34 f.
- Templum Hierof.* Matth. XXI. 12.
- Tentatio.* P. IV, n. VIII. C. § XVIII f.
 item P. IV, n. IX § 36.
- Tertullianus.* P. II, Ioh. I. 1 § II Arg. II.
 XIII. it. 1 Cor. XV. 47. it. 1 Ioh. V.
 7 f. § XI. it. Fund. Cr. Apoc. § XIV.
 item Ap. II. 18. XIII. 18. XXI. 8.
 it. P. III, § II n. IV.
- Te totum applica ad -.* P. IV, n. III.
 § XII.
- Textus originalis.* P. III, § I ap. II par
 Exc. P. IV, n. IX § 129. Præf. § V.
- Textus receptus.* Præf. § V. P. I, § XXXVII.
 P. II, Iac. III. 3 n. 2. 2 Petr. II. 2.
 1 Ioh. V. 7 f. § XXVII. Fund. Cr.
 Apoc. § XVIII. Ap. I. 18. it. P. III,
 § I ap. III par Exc. it. ap. IV. p. Exc.
 item P. IV, n. I § II. L. III. it. P. IV,
 n. VII § VI. item P. IV, n. IX § 4.
 12. 19 f. 55. 75. 84 fs. 91. 103. 112.
 127.
- θ. P. IV, n. XI § IX.
- Thecla.* P. I, § XXXII. Obf. X.
- Θεϊορ. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXVIII.
- Theophanes* Ceram. P. I, § VII. it. P. II,
 Ioh. XI. 42.
- Theophilus* Antioch. P. II, Ioh. I. 1 § II.
 Arg. XI.
- Theophilus a Veritate.* P. IV, n. VII,
 § IX. item P. IV, n. IX § 106. 120.
 1 *Theff. IV. 14.* P. II, Rom. XIV. 9.
- Thomas* Heracl. P. II, Fund. Cr. Apoc.
 § XV. item P. IV, n. XI § VI. 3.
- Θρησκος, θεσπικος. P. II, Iac. I. 26.
- Thumm* (Th.) P. I, § XXXII. Obf. VII.
- Θυμς. P. II, Apoc. XIV. 8.
- Ticonius* P. II, Fund. Cr. Apoc. § XIV.
- Tigur.* editio, 1703. P. II, 1 *Theff.*
 IV. 17.
- Tim.* (ep. ad) P. II, Rom. XII. 11.
- 1 *Tim. I. 15. IV. 9.* P. II, 1 *Tim. III. 15.*
 1 *Tim. III. 16.* P. II, 1 Ioh. V. 7 f.
 § XXVII. item P. IV, n. IV § XVII.
- 2 *Tim. I. 10.* P. II, Rom. XVI. 26.
- τινα, εν τινα. P. II, Act. XIII. 25.
- Titelmannus.* P. II, Rom. I. 32. XII. 13.
- Tituli* pagg. P. II, ante 1 Cor. I. 1.
- Titulus.* P. IV, n. XIII § XXXI fs.
- Tit. I. 7.* P. II, 1 *Tim. III. 9.*
- Το λιμνοτερον. P. II, Apoc. VI. 11.
- Tomi tres* N. T., P. I, § VIII.
- Traditio.* P. III, § II n. IV.
- Trajectiones.* P. I, § XVII. XXIV. it.
 P. IV, n. VII § XIII.
- Transpositio.* P. II, Marc. VII. 35.

I N D E X.

- Trevirensis* codex. P. I, § XL.
- Trinitas. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXI. XXXIII.
- Trisagion. P. II, Ap. IV. 8.
- Τρίτινος*, *ὀκτάτινος* P. I, § XXXII. Obf. X.
- Trotz. P. IV, n. XIV ad Rom. II. 8.
- Tubing. Biblioth. acad. P. II, Ioh. I. 40. 42 fs.
- Tweils* (Leon.) P. I, § XXXVIII. XXXIX. II. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § II.
- Valentinianifimi* origo. P. II, Ioh. I. 1 § II Arg. I.
- Valla* (Laur.) P. I, § VI. XXXIX. I. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § VI.
- Vaticanus* cod. P. II, Apoc. XXII. 21.
- Vav* suff. P. II, Apoc. I. 5.
- Vbertas Scr. S. P. III, § II n. III.
- Velefius*. vide *Fagiardus*.
- Veneta* Bibl. P. II, 1 Thes. III. 11.
- Veni & vide*. P. II, Apoc. VI. 1 f.
- Verecundia. P. II, Fund. Cr. Apoc. § XXI. it. P. IV, n. VIII A. VI.
- Veritas, abf. P. II, Ioh. XVII. 17.
- Veritas vincit. Praef. § VII. it. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § II. Apoc. I. 18. item P. III, § I apud III par Exc. it. § IV. it. § V fin. it. P. IV, n. IX § 36. 38.
- Versiones. P. I, § XXIV. XXXII. Obf. I. XX. Conf. III. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XIX fin. it. Fund. Cr. Apoc. § XV. it. P. III, § I ap. IV par Exc. it. P. IV, n. IV. § VIII. item P. IV, n. X. C. I Abth. § VI. P. IV, n. IX § 52 fs. 69. 129. 131. it. P. IV, n. X § III fs. item P. IV, n. XI § VI. item P. IV, n. III § X.
- Vetustas codd. P. I, § XXXII. Obf. XXXII. item. P. IV, n. VI § XV.
- Vffenbach* (Z. C. ab) P. I, § VII. Conf. P. II, 2 Petr. II. 2. Fund. Cr. Apoc. § X. item P. IV, n. I § II L. VI.
- Victorinus* Afer. P. II, Ioh. VI. 56. 1 Ioh. V. 7 f. § XIV.
- Victorinus* Petavion. P. II, Ioh. I. 1. § III B. item Fund. Cr. Apoc. § XIV.
- Vigilius* (Thapf.) P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XVI.
- Vitalis* card. P. II, Apoc. IX. 5.
- Vitringa*. P. II, Fund. Cr. Apoc. § IV. item Apoc. II. 20. VIII. 13. XVII. 8. item P. IV, n. IV init.
- Vlphilas*. P. IV, n. IV, § XVIII.
- Vnus codex. P. IV, n. VII § XVI.
- Voegeliana* ed. P. I, § XXXVI.
- Vogt* (Ioh.) P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXI.
- Vpfulienfè* incendium. P. IV, n. IV § XVIII.
- Vjeanus*. P. II, Apoc. XIII. 5. XX. 10. item P. IV, n. XI. § VI. 4.
- Vjerius*. P. II, Act. XI. 20. it. P. IV, n. XI § VI. 4. c.
- Vulgata. P. I, § XXXII. Obf. XX. Conf. VIII. it. P. III, § IV. item P. IV, n. IX § 20. 68. 132. item P. IV, n. X. A. § IV.
- Walafridus* Strabo. P. II, 1 Ioh. V. 7 f. § XXI. XXIII.
- Wall* (Wilh.) P. II, Matth. I. 1.
- Walther* (I.G.) P. IV, n. X. C. III Abth. § II fs.
- Waltonus* Br.) P. I, § XXXVII. XXXIX. 7. it. P. IV, n. XI § VI. g.
- Wecheliana* ed. P. I, § XXXIX. 3.
- Weidlingius* (C.) P. IV, n. VIII A. § XIII.
- Weifus* (Christianus.) P. I, § XL.
- Weifmannus*. P. II, 1 Tim. II. 15.

I N D E X.

- Welthistorie.* P. IV., n. X. C. III Abth. § 11.
- Wesseling* (Petr.) P. II, Ioh. I. 1.
- Westermannus.* P. IV, n. IX § 98.
- Westen.* Proleg. P. I, § XXXVIII. XXXII Obf. II. VIII. XX. Conf. III. item § XXXIX. 13. item P. II, Act. XIV. 7. item P. III, § I ap. IV par Exc. it. § VI. it. P. IV, n. II § I. it. P. IV, n. IV § I &c. it. P. IV, n. IX § 55. 70.
- Whitbius.* P. I, § VIII. XXXII Obf. VIII. XI. XX. Conf. VI. § XXXIII. XXXIX. 9. P. II, Luc. XII. 32. Iac. I. 3 n. III. IV. Fund. Cr. Apoc. § XX. P. III, § I ap. I par Exc. item P. IV n. VII § XXV. item P. IV, n. IX § 72.
- Wiclfus.* P. I, § XXXII Obf. VI.
- Wilkins.* P. I, § XXXII Obf. XX Conf. V. item P. II, Act. III. 20.
- Windhorn* (Ad.) P. II, Matth. VI. 13. § VII.
- Wirtembergica cœnobica.* P. II, Matth. VI. 13. § X.
- Witekindens* cod. P. II, Marc. XII. 32.
- Witfius.* P. I, § I.
- Wolfius* (I. C.) P. I, § V. VI. it. P. II, Fund. Cr. Apoc. § XXII. 4. it. Ap. I. 6. II &c. item P. IV, n. I § II. L. VI. item n. IX §. 30. 48. 83. 97 fs. 102. item P. IV, n. X. C. I Abth. § V.
- Wollius.* P. III, § I ap. II par Exc.
- Ximinius* (Franc.) P. II, 2 Cor. II. 3. item Fund. Cr. Apoc. § XXI. item P. IV, n. X. A. § V.
- Zacagnius.* P. I, § XXXVII.
- Zsch.* II. 3. III. 5. P. II, Apoc. XI. 1.
- Zach.* II. 15. P. IV, n. XIV ad Ioh. X. 36.
- Zach.* IV. 14. P. II, Apoc. XI. 4.
- Zach.* XII. 11. P. II, Ap. XVI. 16.
- צדקה* P. II, Matth. VI. 1.
- Zegerus.* P. II, Ioh. I. 3. Rom. I. 32.
- Zellerus* (A. C.) P. I, § XXXIX. 12. it. § XL. it. P. IV, n. VIII A. § XIV.
- Zeltnerus.* P. II, Ap. XI. 17. XVI. 5.
- Zeugenverhoer.* P. IV, n. VIII B. § XX. item P. IV, n. IX § 87.
- Zeugma.* P. II, Ioh. I. 1 § II. Arg. II.
- Zinzendorfus.* P. II, Matth. XXIV. 1. it. P. IV, n. IX § 105. 119. 132.
- Zornius.* P. II, Matth. VI. 13 § III. Rom. XII. 13. Apoc. III. 18.
- Züllichawienfia* Biblia. P. IV, n. VI. it. P. IV, n. VII § VII. item P. IV, n. VIII B. § XXVIII. item P. IV, n. IX § 90.

F I N I S.

C O R R I G E N D A,

quæ editoris absentia condonabit lectoris æquitas.

- p. 104 l. 10, pag. 421) P. II. § XXXII. Obf. XXII.
p. 345 l. 9 Modico
p. 426 l. 1, p. 400) P. I. § XXXII. Obf. XV.
p. 435 n. e. l. 2 p. 885) P. III. § VI.
p. 436 l. 3, p. 439.) P. I. § XXXIX. n. 4.
p. 440 v. 20 l. r. 1 VIII) IX.
p. 441 v. 3 VIII) IX.
p. 478 § XXVII l. 18, p. 390 seq.) P. I, § XXXII. Obf. V.
ibid. -- p. 426 XXIX.
p. 493 § XIV. l. 2. p. 393) P. I, § XXXII. Obf. VII.
p. 507 v. 18 l. 5 ut --- notavi.) ~
p. 584 l. r. 12 p. 783) Fund. Cr. Apoc. § XIV.
p. 620 § VII. l. 2 ac
p. 644 § VIII. l. 5 *textui suo*) ~
p. 652 l. r. 9 *genuinæ*
p. 655 § V. l. 1 pag. 206
p. 663 § XX. l. 7 *hic*) ~
p. 669 § XXXI. l. 3, pag. 429) P. I, § XXXII. Obf. XXX. XXXI.
p. 669. XXXII l. 6 non) nunc
p. 670. XXXIV. l. 16 *genuina*
p. 683. XI. 15 ἐγένοντο
p. 687 § IX. l. 2 f. *infra*) in Gnomone, nec non in Apparatu, P. II,
p. 697. l. 9, pag. 443, 787 seq.) P. I. § XXXIX. n. 9, & P. II. in Fund. Cr.
Apoc. § XX.

ibid.

ibid. § XXVI. l. 3. § VIII) § II - VIII

p. 699 § VI. l. 5 *Christianus*) Conradus

p. 702 § XIV. l. 13 *editionem*

ib. § XV. l. r. 2. *Germanica*

p. 711 § VIII. l. 2 *entdecken) und mir bemerken zu lassen zu schlichtern war, hatte ich manche Mühseligkeit, die mich ohne Nutzen abmattete,*

p. 714 med. ponatur linea hæc:

APP. CRIT. P. IV. n. IX.

p. 727 l. r. 4, p. 50, 51) § XXXIV.

p. 745 l. 4. 5. S. 440 (Vid. supra P. IV n. VII § I fs. & n. VIII § XVII fs.)

p. 797 l. 4 & multas

p. 816 v. 33 --) *πάντα ταῦτα ε*

p. 851 v. 28 *βῆθα --*

p. 944v. 16 *irreplīt pro*

Ind. Apocalypsis) item in Præf. § II.

